

OPUS

sayı
15

OPUS ▶

*International Journal of
Society Researches*

Uluslararası Toplum
Araştırmaları Dergisi

Cilt Vol 8 • Sayı Issue 15 • Ağustos August 2018 • ISSN 2528-9527 E-ISSN 2528-9535



ADAMOR

ADAMOR

OPUS ▶

Cilt Volume 8, Sayı Issue – 15



Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

Sayı *Issue* -15 • Ağustos *August* 2018
ISSN: 2528-9527 – E-ISSN:2528-9535

Sahibi • Owner

ADAMOR Araştırma Danışmanlık Medya Ltd. şti. adına

Yusuf SUNAR

Yazı İşleri Müdürü • General Director

Emir OSMANOĞLU

Editör • Editor

Doç. Dr. Susran Erkan EROĞLU (Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi)

Uluslararası Danışma Kurulu • International Advisory Board*

Abdullah Topçuođlu (Selçuk Üniversitesi – Türkiye), Åsa Kajsdotter (Folk Universitetet – İsveç), Carlos Rodrigues (University of Aveiro -Portekiz), Cristina Tonghini (Università Ca' Foscari Venezia –İtalya), Dariusz Trzmielak (University of Lodz -Polonya), Dezsó József (University of Pécs – Macaristan), Emil Papazov (University of Ruse -Bulgaristan), H.Yunus Taş (Yalova Üniversitesi – Türkiye), Hakkı Büyükbaş (Ardahan Üniversitesi – Türkiye), Hasan Bozgeyikli (Erciyes Üniversitesi –Türkiye), Irena Lazar (Univerza na Primorskem -Slovenya), Mustafa Çelikten (Erciyes Üniversitesi – Türkiye), Mustafa Durmuşçelebi (Erciyes Üniversitesi – Türkiye), Mustafa Güçlü (Erciyes Üniversitesi – Türkiye), Mustafa Şanal (Giresun Üniversitesi – Türkiye), Paweł Sitek (University of Finance Management in Warsaw – Polonya), Péter Mezei (Szeged University -Macaristan), Said Akbaşlı (Hacettepe Üniversitesi – Türkiye), Şahin Kesici (Necmettin Erbakan Üniversitesi- Türkiye), Verda Canbey Özgüler (Anadolu Üniversitesi – Türkiye), Verena Perko (University of Ljubljana -Slovenya), Yasin Aktay (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi – Türkiye), Zafer Çelik (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi – Türkiye)

* Ada göre alfabetik sırada *In alphabetical order*



***Kapak görseli: Trinity College Kütüphanesi, Dublin(1732)**

**Cover image: Trinity College Library, Dublin (1732)*

Hakem Kurulu • Board of Reviewing Editors*

Ahmet Avcı (Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi – Türkiye)
Aleksandra Szjenik (Alcide De Gasperi University of Euroregional Economy in Jozefow - Polonya)
Ali Ünal (Necmettin Erbakan Üniversitesi - Türkiye)
Alpaslan Gözler (Erciyes Üniversitesi - Türkiye)
Arif Yavuz (İstanbul Üniversitesi - Türkiye)
Aşkın Keser (Uludağ Üniversitesi - Türkiye)
Elisa Valia (University of Valencia- İspanya)
Emil Papazov (University of Ruse -Bulgaristan)
Engin Yıldırım (Sakarya Üniversitesi - Türkiye)
Ersin Kavi (Yalova Üniversitesi - Türkiye)
Ewa Stawicka (Warsaw University of Life Science - Polonya)
Fevzi Demir (Dokuz Eylül Üniversitesi - Türkiye)
Hasan Bilgehan Yavuz (Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi - Türkiye)
Irene Monsonís (University of Valencia -İspanya)
İbrahim Yenen (Karabük Üniversitesi - Türkiye)
Javier Sánchez García (University of Jaume -İspanya)
Jose Ruiz Mass (University of Granada -İspanya)
Katarzyna Łobacz (University of Szczecin Polonya)
Łukasz Roman (Alcide De Gasperi University of Euroregional Economy in Jozefow - Polonya)
Lyudmila Mihaylova (University of Ruse -Bulgaristan)
Mehmet Merve Özyayın (Gazi Üniversitesi - Türkiye)
Mehmet Murat (Gaziantep Üniversitesi - Türkiye)
Memet Memeti (South East European University -Makedonya)
Murat Sezik (Adıyaman Üniversitesi - Türkiye)
Musa Yavuz Alptekin (Karadeniz Teknik Üniversitesi - Türkiye)
Mustafa Altunoğlu (Anadolu Üniversitesi - Türkiye)
Mustafa Aykaç (Kırklareli Üniversitesi - Türkiye)
Mustafa Kılıç (Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi - Türkiye)
Naci Gündoğan (Anadolu Üniversitesi - Türkiye)
Nuray Karaca (Anadolu Üniversitesi - Türkiye)
Oğul Zengingönül (Dokuz Eylül Üniversitesi - Türkiye)
Osman Yıldız (Hak İş - Türkiye)
Savaş Karagöz (Aksaray Üniversitesi - Türkiye)
Sevda Demirbilek (Dokuz Eylül Üniversitesi - Türkiye)
Simona Tripa (University of Oradea -Romanya)
Sunhilde Cuc (University of Oradea -Romanya)
Süleyman Özdemir (İstanbul Üniversitesi - Türkiye)
Tunç Demirbilek (Dokuz Eylül Üniversitesi - Türkiye)
Türker Kurt (Gazi Üniversitesi - Türkiye)
Uğur Dolgun (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi - Türkiye)
Veysel Bozkurt (Uludağ Üniversitesi - Türkiye)
Yusuf Alper (Uludağ Üniversitesi - Türkiye)
Zekeriya Bingöl (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi-Türkiye)
Zeki Parlak (Marmara Üniversitesi - Türkiye)

Ada göre alfabetik sırada *In alphabetical order*

Yayın Danışmanı

Ali Güneş, Ekrem Eraslan, Ekrem Çoraklık

Reklam ve Halkla İlişkiler

Bekir Ateş

Yayın Türü

Dört Aylık, Süreli Yayın

Yayıncı Kuruluş *Publisher*

ADAMOR

Toplum Araştırmaları Merkezi

W: www.adamor.com.tr

Baskı

Ağustos August 2018

İletişim *Correspondence*

Nasuh Akar Mah. 1403. Sok. No:10 D:5

Balgat Çankaya

ANKARA * Tel: 0 312 285 53 59

Faks: 0 312 285 53 99

W: www.opusjournal.net

E-mail: opusdergi@gmail.com

•
OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, Nisan, Ağustos ve Aralık olmak üzere yılda 3 sayı olarak yayımlanan hem Türkçe hem de İngilizce dillerindeki çalışmalara yer veren akademik, uluslararası hakemli bir dergidir.

Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarına aittir.

OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, ULAKBİM-TR Dizin, CiteFactor, Türk Eğitim indeksi-tei, ASOS, SOBİAD, ACARINDEX, SIS ve Journalindex.net tarafından indekslenmektedir.

•
OPUS- International Journal of SocietyResearches is an academic, international and refereed journal which is published three issues a year in April, August and December and accepts either Turkish or English studies.

All responsibilities of the articles published belong to the authors.

OPUS- International Journal of SocietyResearches is indexed by ULAKBİM-TR Dizin, CiteFactor, Türk Eğitim indeksi-tei, ASOS, SOBİAD, ACARINDEX, SIS and Journalindex.net

Araştırma Makaleleri

- 719 *Figen Ezgin - Bülent Dilmaç*
Uyum ve Davranış Problemi Gösteren Çocukların Ebeveynlerinin Değer Algılarına İlişkin Görüşleri
Views of Parents That Have Children With Adaptation and Behavior Problems About Values
- 775 *Derya Özlem Yazlık*
Öğretmenlerin Matematik Öğretiminde Somut Öğretim Materyali Kullanımına Yönelik Görüşleri
The Views of Teachers About Use of Concrete Teaching Materials in Mathematics Teaching
- 806 *Mustafa Çelikten - Hasan Hüseyin Özkan*
Öğretmen Performans Değerlendirme Sistemi
Teacher Performance Evaluation System
- 825 *Cumhur Türk - Ayça Kartal - Ayten Arslan*
Okul Öncesi Çocukların Oyunlara Yansıttıkları Sorunların Değerlendirilmesi
Evaluation of the Preschool Children's Problems in Plays
- 848 *Murat Türk' - Ergün Kara*
Konaklama İşletmelerinde Çevre Bilinci ve Yeşil Yönetim Uygulamalarının İşletme Başarısına Katkısı: Muğla İli üzerine Bir Araştırma
The Contribution of Green Management Applications and Environment Consciousness on The Success of Managements in The Accommodation Sector: A Research on Muğla Province
- 877 *Fadime Yüksel - Niliifer Koçtürk*
Evden Kaçan Çocuklar: Sosyal Destek Düzeyleri ve Psikososyal Özellikleri
Runaway Children: Their Social Support Levels and Psychosocial Characteristics
- 902 *Aynur Fırmacı Kodaz - Meryem Vural Batık*
Kurum Deneyiminin Psikolojik Danışman Adaylarının Okul Psikolojik Danışmanı Öz Yeterlik Algılarına Etkisi
The Effect of Field Practice on Psychological Counselor Candidates' Counseling Self-Efficacy Levels
- 930 *Selda Adiloğlu*
Kosovalı Kadın Göçmenler ve Sosyal Motivasyonları
Kosovar Woman Migrants and Their Motivations for Migration
- 958 *Tevfik Uzun*
Okullarda Algılanan Örgütsel Destek, Örgütsel Güven, Duygusal Bağlılık ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Arasındaki İlişkiler
Relations between Organizational Support, Organizational Trust, Affective Commitment, and Organizational Citizenship Behavior Perceived at the School

- 988 *Melike Tekindal - Özlem Kaymaz*
An Evaluation of the Psychological Life Quality of Women with Disabled Children with Box Behnken Experimental Design
Engelli Çocuğa Sahip Kadınların Psikolojik Alan Yaşam Kalitelerinin Box-Behnken Deneme Düzeni ile Değerlendirilmesi
- 1005 *Nihan Arslan*
Psikolojik Danışmanlarda Tükenmişlik: Nitel Araştırma Örneği
Burnout in Psychological Counselors: An Example of Qualitative Research
- 1022 *Muhammet Ü. Öztapak*
Problemlı İnternet Kullanımı Olan Ergenlerin İnternet Kullanımına İlişkin Duygu ve Görüşlerinin İncelenmesi
Examination of Feelings and Opinions about İnternet Use of Adolescents with Problematic İnternet Use
- 1056 *Oğuzhan Yavuz*
Ergenlik Döneminde İnternet Bağımlılığının Okul Başarısı Üzerinde Etkileri
The Effects of İnternet Addiction On School Success During Adolescence
- 1081 *Bengü Hırlak - Mustafa Taşlıyan*
Otantik Liderliğin Demografik Özellikler Açısından İncelenmesi
The Investigation of Authentic Leadership in Terms of Demographic Characteristics
- 1111 *Cenk Aksoy*
Teknoloji Kullanım Ölçeğinin Geçerlilik ve Güvenilirliğinin Ölçülmesi: Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma
Measuring the Validity and Reliability of the Technology Usage Scale: A Research on University Students
- 1132 *Büşra Özüdoğru*
Yalnız Yaşayan Suriyeli Kadınlar: Adana Örneği
Syrian Women Living Alone: Adana Sample
- 1163 *Gökhan Özaslan*
Öğretmen Adaylarının Kendi Lise Öğretmenlerinin Tercih Ettikleri Güç Temellerine İlişkin Değerlendirmeleri
Preservice Teachers' Evaluations of the Bases of Power that their High School Teachers Preferred
- 1198 *Gazanfer Anlı - İbrahim Taş - Zehra Güneş - Zeynep Yazgı - Hümevra Sevinç*
Akademik Kendini Engelleme Ölçeği'ni Türkçeye Uyarlama Çalışması
Adaptation of The Self-Handicapping Scale into Turkish
- 1218 *Hülya Eker*
Toplumsal Cinsiyet Bağlamında İş Dışı Zaman Kullanımı: Kamuda Çalışanlar Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme
Use of Non-Work Time in the Context of Gender: A Sociological Assessment on Public Employees

- 1241 *Orhan Koçak - Abdülhakim Beki - Serkan Eti*
The Effects of the Different Activities on the Depression Level of Older People
Farklı Aktivitelerin Yaşlıların Depresyon Seviyeleri Üzerine Etkileri
- 1267 *Fadime Secgin - Fatih Yazıcı*
Tarih ve Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Kontrol Odakları ve Küresel Sosyal Sorumluluk Düzeyleri Arasındaki İlişki
The Relationship between History and Social Studies Preservice Teachers' Locus of Control and Global Social Responsibility
- 1293 *Salih Gülen - Süleyman Yaman*
Altıncı Sınıf Öğrencilerinin FeTeMM Tabanlı ATBÖ Yaklaşımı Etkinlikleri Hakkındaki Görüşleri
The opinions of Sixth Grade Students about ABSL Approach Activities Based on STEM
- 1323 *Hayriye Koçmarlar - Müge Akbaş*
Ergenlerin Anne Baba ve Öğretmenlerinden Algıladıkları Duygusal İstismarın Öz-Yeterlilikleri Üzerindeki Yordayıcı Etkisi Üzerine Bir İnceleme
Emotional Abuse Perceived from Parents and Teachers in Predicting Self-Efficacy among Adolescents
- 1361 *Özlem Karadağ Ak - Ahmet Diken - Mehmet Ak*
Kamu Hastanelerinde Çalışan Sendika Üyeleri Örnekleminde Sendikal Bağlılığı Etkileyen Faktörlerin İrdelemesi
Examination Of Factors Affecting Union Commitment in Sample Of Union Members Working in Public Hospitals
- 1399 *Yalçın Dilekli*
Ortaokul İngilizce Hazırlık Sınıfı Programı Pilot Uygulamasının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi
Evaluation of Pilot Scheme of Secondary Schools English Preparatory Class Curriculum According to Teachers Views
- 1426 *Gürkan Moralı*
Suriyeli Mülteci Çocuklara Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar
The Problems Faced in Teaching Turkish as a Foreign Language to Syrian Refugee Children
- 1450 *Ali Baltacı - Mehmet Kamil Coşkun*
Din Dersi Öğretmenlerine Yönelik Öğretmen Algısı Ölçeğinin Geliştirilmesi
The Development of Teacher Perception Scale towards Religious Education Teachers
- 1474 *Tuğba Yılmaz Bingöl*
Okul Psikolojik Danışman Adaylarının Genel Öz-Yeterlilik ve Özel Eğitimde Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlığa İlişkin Öz-Yeterlilik İnançları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi
Investigation of The Relationship Between General Self-Efficacy of School Psychological Counselor Candidates and Self-Efficacy Beliefs of That Regarding Special Education

- 1494 *Nur Demirbaş-Çelik*
Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Hedeflerinin İkili Karşılaştırma Yoluyla Ölçeklenmesi
Scaling of University Students' Life Purposes with Paired-Wise Comparison Method
- 1516 *Gül Yılmaz*
Üniversite Gençliğinin Turizmle Bakış Açısı: İstanbul Arel Üniversitesi Örneği
University Youth Tourism Analysis: Case Study of Istanbul Arel University
- 1539 *Çağlar Doğru*
The Mediating Effect of Trust in Leader on the Relationship between Empowering Leadership and Employee Creativity
Güçlendirici Liderlik ve İşgören Yaratıcılığı Arasındaki İlişkide Lidere Duyulan Güvenin Aracılık Etkisi
- 1562 *Mehmet Hayri Sarı - Gülay Ekici*
İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Matematik Başarıları ile Aritmetik Performanslarını Etkileyen Duyusal Değişkenlerin Belirlenmesi
Determination of Affective Variables Affecting Mathematical Achievement and Arithmetic Performance of Primary School 4th Grade Students
- 1595 *Fatmanur Özen*
Yeni Kurulan Üniversitelerin İtibar Stratejilerinin Değerlendirilmesi: Giresun Üniversitesi Örneği
Evaluation of Newly Established Universities' Reputation Strategies: A Sample of Giresun University
- 1638 *Levent Yayıcı*
İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinde Seçici ve Yoğunlaştırılmış Dikkat Becerilerini Grup Çalışması Yoluyla Geliştirme
Development of Selective and Focused Attention Skills of Primary School Fourth Grade Students Through Group Work
- Derleme Makaleler**
- 1669 *Ekmel Geçer - Hüseyin Serbes*
Judgment, Surveillance and Cultural Desensitization Triangle in TV Series: The Case of Black Mirror
TV Dizilerinde Yargı, Gözetleme ve Kültürel Duyarsızlaştırma Üçgeni: "Black Mirror Örneği"
- 1696 *Lilian Maria Tonella Tüzün*
An Investigation of the Strategy of Interiorization of the Venezuelans Refugees in Brazil
Venezuelalı Mültecilerin Brezilya'daki İçselleştirme Stratejisinin İncelenmesi
- 1716 *Ewa Stawicka - Hasan Bilgehan Yavuz**
The Role Corporate Social Responsibility of SMEs : Turkish and Poland Case
KOBİ'lerin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Rolü:Türkiye ve Polonya Örneği
- 1734 *Hasan Gönder*
1956-66 Pre-Cultural Revolution period and Mao's lack of self-criticism
1956-66 Kültür Devrimi Öncesi Dönem ve Mao'nun öz eleştiri eksikliği

- 1749 *Mehmet Akkurt*
Michael Oakeshott'ın Bilim Eleştirisi: Bir Deneyim Olarak Felsefe, Bir Deneyim Modu Olarak Bilim
Michael Oakeshott's Criticism of Science: Philosophy as an Experience, Science as an Experience Mode
- 1779 *Orhan Koçak - Nazlıhan Koray*
İş Sağlığı ve Güvenliği Konusunda Avrupa Birliği Uygulamaları ve Türkiye'ye Yansımaları
The Implementations of Health and Safety at Work in The European Union and Their Influences in Turkey
- 1812 *Serdar Ünal*
Genç Nesilde Ötekileştirmenin Dijital Yüzü: Nezaket Dışı Siyasal Değer Yükü Paylaşımları ve Kutuplaşma
Young Generation and The Digital Face of Othering: Uncivil Politically Value-laden Posts and Polarization
- 1867 *Tuğba Yolcu - Ayşe Aslı Sezgin*
Merkez-Çevre İlişkisi Bağlamında Elit Retoriği: 2014 Yılı Cumhurbaşkanlığı Seçimlerine Yönelik Bir Söylem Analizi
Elite Rhetoric in the Context of Central-Periphery Relations: A Discourse Analysis Towards 2014 Presidential Elections
- 1897 *Kamil Uygun - Bilal Burak Arıbaş - Mehmet Akif Karalı*
Yeni (2017) Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Meslek Bilincinin İncelenmesi
Investigation of Vocational Awareness In The New (2017) Social Studies Curriculum
- 1917 *Ekmel Geçer - Şerif Arslan*
Politika, Kültür ve Algı: 7 Haziran Seçimlerinde Alevi Söylemleri
Politics, Culture and Perception: Discourses Regarding Alevis on 7th June Elections in Turkey
- 1960 *Hüseyin Arslan*
Bir Analiz Denemesi: Bağımsız Türkiye Partisi (BTP)
An Analysis of Independent Turkey Party (BTP)
- 1983 *Nursel Gülcü*
Çağlayan Dergisi'nin Antalya'nın Kültürel Hayatına Katkıları
Contributions of The Çağlayan Journal to The Cultural Life of Antalya
- 2000 *Onur Kemal Yılmaz*
Gelişmiş Ülkelerde Ekonominin Geliştirilmesine Yönelik Gerçekleştirilen Kentsel Dönüşüm Uygulamaları
Implementation of Urban Transformation Projects for the Development of Economy in Developed Countries
- 2030 *Nevin Turgut Gültekin - Mehmet Uysal*
Kültürel Miras Bilinci, Farkındalık ve Katılım: Taşkale Köyü Örneği
Cultural Heritage Knowledge, Awareness and Participation: Taşkale Village Sample

- 2066 *Fatih Mehmet Öcal - Kıvanç Altıntaş*
Dördüncü Sanayi Devriminin Emek Piyasaları Üzerindeki Olası Etkilerinin İncelenmesi ve Çözüm Önerileri
Investigation on The Possible Effect of The 4th Industrial Revolution on Labor Markets and Solution Recommendations
- 2093 *Yusuf Furkan Şen - Hasan Çiçek*
Boko Haram Terör Örgütünün Bölgedeki Etkisi ve Örgütle Müzakere Olanakları
The Impact of the Terrorist Organization Boko Haram in the Region and the Possibility of Negotiating with the Terrorist Organization
- 2146 *Davut Karaman*
Kişisel Yetenek Gelişiminde Koçluk Eğitiminin Rolü: İşsizlikle Mücadele İçin Bir Model Önerisi
The Role of Coaching Training in Personal Ability Development: A Model Suggestion for Struggle Unemployment
- 2175 *Ekrem Yaşar Akçay*
24 Haziran Seçimleri Sürecinde Siyasi Partilerin Seçim Beyannamelelerinde Avrupa Birliği İle İlişkiler
Relations with the European Union in the Political Parties' Election Manifestos during the June 24th, 2018 Elections
- 2193 *Ümit Akın*
Çarlık Dönemi Rus Azerbaycanı'nda Eğitim
Education in Russian Azerbaijan during the tsarist period
- 2216 *Mehmet Demirdöğmez - Nihat Gültekin - H. Yunus Taş*
Türkiye'de E-Ticaret Sektörünün Yıllara Göre Gelişimi
E-Trade Sector Development According to The Years in Turkey
- 2237 *Ömer Tuğsal Doruk - Hasan Bilgehan Yavuz*
1980'den sonra Türkiye'de Uygulanan İstikrar Politikalarının Ekonomik Büyümeye Etkisi
The effect of stabilization policies on economic growth after 1980 in Turkey

Bu sayının Hakem Listesi (List of Reviewers for Vol. 8 Issue 15)

Editör olarak bu sayımızda yayınlanan makalelere anonim hakemlik yapan aşağıdaki hakemlere teşekkür ederiz.

The Editor wish to thank the following reviewers for their anonymous evaluations of papers in this issue

Prof. Dr. Zuhal Özcan	Çankaya Üniversitesi
Prof. Dr. Tuncay Güloğlu	Yalova Üniversitesi
Prof. Dr. Şahin Kesici	Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Özlem Güzey	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Orhan Karamustafaoğlu	Amasya Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Taşlıyan	K.Maraş Sütçü İmam Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Şanal	Giresun Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Çelikten	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Kemal Görmez	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Kadir Canatan	İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
Prof. Dr. Javier Sanchez Garcia	University of Jaume
Prof. Dr. Haldun Yalçınkaya	TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi
Prof. Dr. Cemal Güven	Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Bülent Dilmaç	Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Aysen Wolff	Giresun Üniversitesi
Prof. Dr. Aykut Emre Bozdoğan	Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Doç. Dr. Fulya Şen	Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Zafer Çelik	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Doç. Dr. Tahsin İlhan	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Doç. Dr. Susran Erkan Eroğlu	Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi
Doç. Dr. Serap Erdoğan	Anadolu Üniversitesi
Doç. Dr. Selami Özsoy	Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Doç. Dr. Savaş Şahin	İzmir Katip Çelebi Üniversitesi
Doç. Dr. Sait Akbaşlı	Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Ömer Aslan	Cumhuriyet Üniversitesi
Doç. Dr. Orhan Koçak	İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Neşe Tertemiz	Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa Güçlü	Erciyes Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa Durmuşçelebi	Erciyes Üniversitesi
Doç. Dr. Murat Necip Arman	Adnan Menderes Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Murat	Gaziantep Üniversitesi
Doç. Dr. Hasan Bozgeyikli	Erciyes Üniversitesi
Doç. Dr. Hacı Yunus Taş	Yalova Üniversitesi
Doç. Dr. Burak Mil	İstanbul Arel Üniversitesi
Doç. Dr. Arzu Özyürek	Karabük Üniversitesi
Doç. Dr. Ali Ünal	Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi
Doç. Dr. M.Fatih Bilal Alodalı	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Doç. Dr. Ali Fuat Gökçe	Gaziantep Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi Muharrem Ekşi	Kırklareli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi. Cem Koray Olgun	Adıyaman Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi. Alpaslan Gözler	Erciyes Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yavuz Ayan	Karabük Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Serhat Arslan	Sakarya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Sedat Doğan	Adıyaman Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Seda Öz Yıldız	Polis Akademisi
Dr. Öğr. Üyesi Savaş Karagöz	Aksaray Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Oltan Evcimen	Erciyes Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nuran Öztürk Başpınar	Anadolu Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nihan Arslan	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Necla Ekinci	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mevlüt Yılmaz	Fırat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Hayri Sarı	Nevşehir Ali Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ertuğrul Uçar	Aksaray Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mahmut Küçükoglu	Harran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Efe	Kilis 7 Aralık Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hatice Özteke Kozan	Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hanife Akgül	Çanakkale 18 Mart Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Güldener Albayrak	Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gamze Çiftçi	Hitit Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Fatmanur Özen	Giresun Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Faruk Karaarslan	Erciyes Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ergün Kara	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ejder Ulutaş	Muş Alparslan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Çağla Girgin Büyükbayraktar	Selçuk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Bengü Hırlak	Kilis 7 Aralık Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Aysun Erginer	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Gökçen	Muş Alparslan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Ellez	Dokuz Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Avcı	F.S.M Vakıf Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Sürücü	Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Mert	Uşak Üniversitesi
Dr. Simona Tripa	University of Oradea
Dr. Łukasz Roman	Alcide De Gasperi University of Euroregional Economy in Jozefow
Dr. Ewa Stawicka	Warsaw University of Life Sciences
Dr. Aleksandra Szjenik	Alcide De Gasperi University of Euroregional Economy in Jozefow
Dr. Agnieszka Parlinska	Warsaw University of Life Sciences
Öğr. Görevlisi Ali Bostancıoğlu	Nevşehir Ali Bektaş Veli Üniversitesi

Editörden

İlk sayısından itibaren, topluma dair problemleri disiplinler arası açıdan ele alan kuramsal ve uygulamalı özgün çalışmalar yayımlamayı kendisine ilke edinen OPUS'un 15. Sayısı ile yeniden karşınızdayız.

Araştırmacıların toplumla ilgili bilimsel temelli ürettikleri bilgilerin daha fazla okuyucu ve araştırmacıya ulaştırılmasında bir referans noktası olma hedefinde kararlı adımlarla ilerleyen OPUS, 2018 yılının ikinci sayısı olan 15. Sayıyı yayımlayarak bu hedefine bir adım daha yaklaşmıştır. Bu sayıda eğitim bilimleri, sosyoloji, psikoloji, yönetim bilimi alanlarından toplam 55 çalışmayla toplum araştırmalarına önemli katkılar sağlandığı düşünülmektedir.

Bildiğiniz üzere daha önceki yıllarda Haziran ve Aralık olmak üzere yılda iki sayı şeklinde yayınlanan OPUS'un, araştırmacılardan gelen yoğun talepler üzerine 2018 yılı itibarıyla Nisan, Ağustos ve Aralık olmak üzere yılda üç sayı şeklinde çıkartılması kararı alınmıştı. Bu kapsamda 2018 yılının ikinci sayısı olan 15. Sayıyı CiteFactor Endeksi'nde taranmaya başlayarak yayımlanmış olmanın sevinç ve gururunu yaşamaktayız.

Bugüne kadar OPUS'a makale kabul, değerlendirme ve yayın sürecini titizlikle ve şeffaflıkla yürütmeye çalışmış olup bundan sonra da aynı yolda devam etmek kararlılığımızda. Bu kapsamda yazarlar, hakemler, editörler ve yayıncı gibi tüm paydaşların uyması amacıyla yayın etiği konusundaki çalışmalarımızı da tamamlamış bulunmaktayız. Derginin web sayfasında yayımlanmış olduğumuz OPUS yayın etiği bölümündeki etik ilkelere yönelik standartlara, yayıncı ve editörler olarak bağlı kalacağımızı belirtip diğer paydaşlarımızdan da aynı hassasiyeti beklemekteyiz.

Dergimizin uluslararası düzeyde tanınırlığını artırmak için bazı konulara dikkat edilmesini yazarlarımızdan özellikle rica ediyoruz. Makalelerimizin en büyük sorunlarından birisi, gönderilen çalışmaların daha önce yayımlanmış makalelerle çok fazla benzerlik göstermesidir. Bu yüzden çalışmaların gönderilmeden I-thenticate ya da benzeri programlarla taranarak birebir alıntılarının oranının eğer yüksekse düşürülmesi gerekmektedir. Dergimize yapılan başvurularda ret etmek zorunda kaldığımız çalışmaların bir kısmında görülen sorunlardan birisi de veri analiziyle

ilgilidir. Gelen çalışmaların bazılarında veriler özellikle nitel çalışmalar-
da bir bulgu gibi analiz edilmeden sunulmuş, bazılarında da analiz
edilmeden sadece betimleme yapılmıştır. Başvuru yapılmadan önce alış-
maların derginin benimsediği kurallara uyarak makale formatına geti-
rilmesi ve ondan sonra yayım için sunulması gerekmektedir.

OPUS'un 15. Sayısında emeği geçen tüm yazar, hakem ve çalışanlara
teşekkür ederiz.

Uyum ve Davranış Problemi Gösteren Çocukların Ebeveynlerinin Değer Algılarına İlişkin Görüşleri

DOI: 10.26466/opus.447988

*

Figen Ezgin* - Bülent Dilmaç**

*Uzman, MEB. İstanbul/Türkiye

E-Posta: figenezgin@hotmail.com

ORCID: [0000-0003-1071-3912](https://orcid.org/0000-0003-1071-3912)

** Prof. Dr. Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi. A.K Eğitim Fakültesi Konya / Türkiye

E-Posta: bulentdilmac@konya.edu.tr

ORCID: [0000-0001-5753-9355](https://orcid.org/0000-0001-5753-9355)

Öz

Bu araştırmada çocuklarda görülen davranış ve uyum problemi üzerinde ebeveynlerinin değer algılarının etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma grubu amaçlı örnekleme türlerinden ölçüt örnekleme yoluyla seçilmiştir. Ölçüt olarak, katılımcının ebeveyn olması (anne ya da baba), çocuğunun 5-11 yaş aralığında ve okul öncesi eğitime ya da ilköğretime devam ediyor olması esas alınmıştır. Ayrıca bu çocuklarda alanda çalışan uzman tarafından en az bir uyum veya davranış problemi gözlenmiş olması gerekmektedir. Bu ölçütleri karşılayan 30 gönüllü ebeveyn araştırmanın çalışma grubunu oluşturmaktadır. Yapılan çalışmada nitel araştırma yönteminden yararlanılmıştır. Örnekleme grubundaki ebeveynlerle, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak yapılan görüşme sonucunda elde edilen verilerin çözümlenmesinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Bulgulara göre çalışma grubundaki ebeveynler çocuklarında olumsuz uyum ve davranış problemlerinin ortaya çıkış ve seyrinde önemli bir faktördür. Analiz sonuçları değer algılarının diğer normlarda olduğu gibi ebeveynlik kurumu üzerinde de belirleyici ve yönlendirici olduğunu ortaya koymaktadır. Çocuklarını önemsedikleri şüphe götürmeyen ve değer kazandırmada temel sorumluk sahibi olan ebeveynlerin bu sorumluluğu yerine getirebilme konusunda çeşitli hatalar, eksikler ve yetersizlikler içerisinde olduğu görülmektedir. Bunların yanında anne babaların bu süreçte ciddi derecede bilinçsiz, yalnız ve desteksiz olduğu gerçeği karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Değer, Ebeveyn, Çocuk, Davranış ve Uyum Problemleri

Views of Parents That Have Children With Adaptation and Behavior Problems About Values

*

Abstract

In this study, it was aimed to examine the effect of parents' perception of the problem of behavior and adjustment seen in children. The study group was selected by sampling from the purposeful sampling types. As a criterion, it is assumed that the participant is parent (mother or father), the child is in the age of 5-11 years and pre-school education or primary education continues. In addition, at least one compliance or behavioral problem must be observed by the field worker with these children. 30 volunteers who meet these criteria form the working group of the parental researchers. Qualitative research method was used in the study. The content analysis technique was used to analyze the data obtained from the interview with the parents in the sampling group using the semi-structured interview technique. According to findings, parents in the study group are an important factor in the emergence and progress of negative adjustment and behavior problems in children. The results of the analysis reveal that the perception of value is also normative and guiding on the parenting institution as well as other norms. Parents who have no doubt about their children and who have a fundamental responsibility for bringing in value seem to have various faults, deficiencies and inadequacies in fulfilling this responsibility. In addition, the fact that parents are seriously unconscious, lonely, and unsupported by this process is a reflection of the fact that.

Keywords: Value, Parent, Child, Behavior and Adaptation Problems

Giriş

Aile içinde çocuğun konumu ve yetiştirilmesi konusu, insanlık tarihi boyunca önemli bir yer teşkil etmiştir. Bu durum karşısında aile kurumu çatısı altında meydana gelen ebeveyn-çocuk ilişkisi ve etkileşimi bilim insanlarının temel çalışma konularından biri haline gelmiştir. Yapılan birçok çalışmada ebeveynlerin sahip oldukları kişilik özelliklerinin ve aile içi ilişkilerin çocuklar üzerindeki etkileri incelenmiştir. Yapılan araştırmalar ebeveyn davranışlarının ve tutumlarının çocukların tüm gelişim alanlarında önemli bir etkisinin var olduğunu göstermiştir.

Çocuğun kabiliyetlerinin keşfe açıldığı ve işlenmeye başlandığı ilk ortam ailedir. Bu ortamda değer kazanımının ve karakter oluşumunun çok süratli geliştiği bir süreç yaşanır. Karakter gelişiminin en kritik temelleri bu dönemlerde atılmaktadır (Kaymakcan ve Meydan, 2014). Çocuğun ailesi içerisinde edindiği izlenim ve eğilimler onun sonraki yaşamına yön verecektir (Jacquin 1969). Çocuklar özellikle ilk yıllarında sürekli aile bireylerini gözlem halindedirler. Bu yüzden anne ve baba hem teoride hem de uygulamada sağlıklı ve ideal bir model olmak zorundadır. Aksi takdirde çocuğun karakter hamuru yanlış şekillenecektir (Yavuzer, 2011). Bu yolla model ve örneklem edinmeleri aynı zamanda onların öğrenme eğitiminin temelini teşkil eder. Çocuk aile üyeleriyle olan ilişkileri üzerinden diğer insanlara, objelere ve hayata dair tutum ve tavır geliştirir (Deniz, 2011). Sosyalleşme işlevinin yanında kültürün oluşumunda ve gelecek nesillere aktarımında da ailenin öncül rolü önemlidir (Dilmaç ve Şimşir, 2016). Gürcan (2010) değerlerin sosyalleşme ile paralel kazanılan bir kavram olduğundan yola çıkarak, değer kazanımında en etkin kurumun aile olduğunu, bu kurumda kazanılan güven, cesaret, dostluk ve benzeri değerlerin daha sonra toplumun diğer katmanlarına geçtiğini belirtmiştir.

Çocuklar gelişim dönemlerinde bir taraftan yeni beceri ve kabiliyetler geliştirirken bir yandan da sosyal hayata uyum sağlamaya çalışırlar. Bu süreç içerisinde birçok sorunla karşılaşmaları oldukça doğaldır. Çocuklar ebeveyn ve diğer faktörlerden dolayı bu olağan süreci sağlıklı yaşayamadıklarında ve engellendikleri durumda, sorunlarının çözümünü gelecek dönemlere aktarırlar. Kendi döneminde çözülemeyen sorunların ileriki dönemlere aktarılması ise beraberinde bir takım davranış ve

uyum problemlerini getirebilmektedir. Bu açıdan ebeveyn tutum ve davranışlarının çocukların kişilik gelişim ve uyumunu destekleyici boyutta olması önemlidir (MEB, 2012).

Dönmezer'e (1999) göre, kişiliğin temelleri çocuklukta atılır, ergenlikte sorgulanarak güncellenir, yetişkinlikte ise yaşanılır. Çakmaklı (2009), şahsiyetin oluşumunda güven duygusu, ruh sağlığı (sevgi+kabullenme+tutarlılık+uyumlu aile ilişkileri), genetik özellikler ile sosyal çevrenin etkisi üzerinde durmaktadır. Bu temel unsurların eksik olması durumunda çocukta bazı anormallikler ve hatta hastalıklar ortaya çıkacaktır. Saldıran, rahatsız eden, yalan söyleyen, çalan, asi davranan, suça meyleden çocuklar gibi daha birçok uyumsuz ve problemlili davranış gösterenler bunlardan bazılarıdır. İhmal edilen çocuklar erken dönemlerde daha çok hafif belirtiler verebilir. Maruz kaldığı muameleyi umursamıyor ve etkilenmiyor gibi görünse de ileriki dönemlere doğru toplum içerisinde sönük bir kişilik geliştirebilir. Ayrıca bu durum ruhsal çöküntü ve suçluluk duygusu geliştirmenin de habercisi olabilir. Bu yüzden Alfred Adler (2014), çocukların davranışlarının arka planında onların yaşam ve kişiliğinin olduğunu ve bunları bilmeden davranışlarının anlaşılamayacağını söyler.

Yapılan çalışmalara göre, ebeveynlerin tutum ve duygularını dengeleyememeleri durumunda, çocuklarda birçok olumsuzluk ortaya çıkmaktadır (Çakaloz, Pekcanlar Akay, Böber, Eminağaoğlu ve Günay, 2007). Bu bilgiler ışığında, çocukların uyum ve davranış problemlerinin ebeveyn etkileşim ve ilişkileri ışığında incelenmesinin gerekli olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte, ebeveynlerin davranış ve tutumlarına kaynaklık ettiği düşünülen değer algılarına dair spesifik herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu durum, bu konuyu araştıran çalışmaların mevcut olsa bile sayısının fazla olmadığını göstermektedir. Oysa insanın tutum ve davranışlarının anlaşılması için değerler algılarının incelenmesi gerekmektedir (Yapıcı ve Zengin, 2003).

Değerler, genel olarak insanların davranışlarına yön veren inançlar bütünü olarak tanımlanmaktadır (Dilmaç ve Ulusoy, 2012). Değer kavramının bireyin tutum ve davranışlarından zihinsel süreçlerine kadar birçok dinamiğine etkisinden bahsetmek mümkündür. Bu etki doğrudan ya da dolaylı olabilir (Özguven, 1994). Kaymakcan'da (2007), bireyi tanımak için tutum ve davranışlarına yön veren değerleri iyi bilmek ge-

rektiğini belirtmiştir. Demir (2010), davranışı bir ağaca benzeterek, inancın ve değerlerin onu besleyen unsurlar olduğunu dile getirir. Yörükoğlu (1980), kişinin bilinçli ya da alışkanlık haline gelen davranışlarının altında muhakkak değerler seçimi olduğundan bahseder.

Yukarıdaki bilgiler dikkate alındığında ebeveynlerin davranışlarına yön veren düşünce ve değer sistemlerinin tespit edilerek gözden geçirilmesi ve analiz edilmesi önemlidir. Bununla birlikte toplumsal ve bireysel değerleri kazanamamış çocukların kişilik gelişim sürecinde çok önemli problemlerle karşılaşması kuvvetle muhtemeldir (Dilmaç, 2007). Ebeveynin ve toplumun değer yargılarını benimseyen çocukların ergenlik döneminde kimlik karmaşası yaşamadığı ve bu doğrultuda yetişkin rollerini benimsedikleri görülmektedir. Değer yargıları ile çatışmaları durumunda ise kimlik oluşturma süreci zorlaşmaktadır. Değer yargılarını benimsemede özellikle çocukluk yıllarında ebeveynle sağlıklı özdeşim kurmuş olmak oldukça önemli bir etkidir. Günümüzde çocukların kimlik kazanımını ve ergenlikten yetişkinliğe geçişi sürecini şehir toplumdaki ailelerin geleneksel ailelere nazaran oldukça sorunlu ve güç yaşadıkları görülmektedir (Kulaksızoğlu, 2011).

Tüm bu araştırma bulguları ve daha birçoğu çocuğun sağlıklı kişilik gelişiminde ve biçimlenmesinde, ebeveynin rolünü ve sorumluluğunu gözler önüne sermektedir. Fakat ne yazık ki, günümüzün toplumsal şartları ve hızlı değişimler ailenin rehberlik etme işlev ve vazifesini ciddi oranda ve olumsuz anlamda etkilemiştir. Etrafımızda neyi nasıl öğreteceğinin bocalamasını yaşayan aile sayısı oldukça fazladır. Aile ve toplumun değerleri arasında boşluklar, zıtlıklar ve kopukluklar olması çocuklarda sağlam bir şahsiyet gelişimine engel teşkil etmektedir (Hökelekli, 2011).

Özetle; anne babanın tutum, davranış ve tercihlerine etki ettiği bilinen değer algılarının, çocuğun psikososyal uyum ve sağlığı üzerinde ciddi bir etken olduğu ve bu değerlendirme sonucu elde edilecek bulgu ve sonuçların ise ilgili sahaya önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2.YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli: Bu çalışmada, çocuklarda görülen uyum ve davranış problemlerinin nedenleri, seyri ve bunlarla başa çıkma yöntemleri yönünden anne babaların değerler algısını incelemeye yönelik nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi detaylı ve ayrıntılı veri toplama, mevcut durumu ortaya koyma ve bireysel algı, deneyim ve bakış açılarını doğrudan öğrenme imkanı sunmaktadır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, İrin ve Demirel, 2017). Bu çalışmada fenomenolojik (olgu bilim) araştırma deseni kullanılmıştır. Fenomolojik araştırma deseni, günlük hayatta değişik şekillerde karşılaştığımız olguları daha yakından tanımayı ve anlamını kavramamızı sağlar. Fenomenoloji deseni, farkında olduğumuz fakat hakkında ayrıntılı ve derinlemesine bilgi sahibi olmadığımız olguları ele almaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Bu araştırma ebeveynlerin değer olgularını anlamaya odaklanmaktadır. Bu sebeple araştırma için en uygun desenin fenomenoloji deseni olduğu söylenebilir. Katılımcılar aracılığıyla elde edilen ve nitel içerik analizine tabi tutulan veriler, bireysel görüşmelere yer verilerek zenginleştirilmiştir.

2.2. Çalışma Grubu: Araştırmanın çalışma grubu amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme tekniği ile belirlenmiştir. Amaçlı örnekleme yöntemi, belirlenen bir dizi ölçütü karşılayan tüm durumların çalışılması anlayışına dayanır. Bu ölçütler araştırmacı tarafından oluşturulabilir ya da önceden hazırlanan ölçüt listesi kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2005).

Çalışmada ölçüt olarak katılımcının ebeveyn olması (anne ya da baba), çocuğun 5-11 yaş aralığında ve okul öncesi eğitime ya da ilköğretime devam ediyor olması ve ilgili alanda uzman biri tarafından bu çocuklarda en az bir uyum veya davranış problemi gözlenmiş olması esas alınmıştır. Bu ölçütleri karşılayan 30 gönüllü ebeveyn araştırmanın örneklem grubunu oluşturmaktadır. Çalışma grubu seçimi için çocukların eğitime devam ettiği okul öncesi ve ilköğretim kurumlarının rehberlik servisleri ile görüşülerek, çalışma hakkında bilgi verilip gerekli destek talep edilmiştir. Gerekli kurum onay işlemlerinin ve diğer prosedürlerin tamamlanmasıyla rehberlik servisinin yönlendirdiği ve

ölçütleri karşılayan, gönüllü anne ya da babalar ile görüşme yapılmıştır. Bununla birlikte araştırma örnekleminizin çoğunluğu annelerden oluşmaktadır.

Çocukların uyum ve davranış sorunu yaşıyor olması durumu, okul rehberlik servisleriyle görüşülerek tespit edilmiştir. Bu çocuklar içerisinde klinik ortamda tanı konarak destek ve tedavi gören çocukların yanı sıra, psikolog ya da okul rehberlik servisinde takip edilen ve destek alan çocuklar da mevcuttur. Yaşları 5 ile 11 arasında olan kız ve erkek çocuklarda başlıca; saldırganlık, kavgacılık, parmak emme, saç çekme, depresiflik, içe kapanıklık, hiperaktivite ve dikkat eksikliği, yeme problemleri, alt ıslatma ve dışkı kaçırmaya, öfke nöbetleri, karşı gelme ve kuralları çiğneme, inatçılık, konuşma bozuklukları, çeşitli korku ve kaygı durumları, uyku bozuklukları, akademik başarısızlık, uyumsuzluk gibi birçok uyum ve davranış sorununa rastlanmaktadır. Çocukların çoğunda ise birkaç sorunun birlikte seyrettiği gözlenmektedir. Bu sorunların uzun süreli devam ediyor olması da önemlidir.

Çalışmaya katılan ebeveynlerin 29'u (%96.6) anne, 1'i ise %3.4'ü ise babadır. Yaş aralıkları ise, 25-30 yaş aralığında olan 1 kişi (%3,4), 31-35 yaş aralığında olan 15 kişi (%50), 36-40 yaş aralığında olan 8 kişi (%26,6), 41-45 yaş aralığında olanlar ise 6 kişi (%20) civarındadır. Ailelerin ekonomik seviyesini katılımcılardan 5'i (%16.6) düşük gelir düzeyinde, 24'ü (%80) orta gelir düzeyinde, 1'i ise (%3.3) yüksek gelir düzeyinde olduğunu belirtmiştir. Orta gelir düzeyi çoğunluktadır. Ebeveynlerin 8'i (%26.6) ilkökul-ortaokul, 14'ü (%46.6) lise ve 8'i (%26.6) üniversite mezunudur. Katılımcıların çalışmayan 22 kişi (%73.3), çalışan ise 8 kişi (%26.6)'dır. Çalışmayan sayısı çoğunluktadır.

2.3. Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi: Bu araştırmanın verileri, görüşme tekniği türlerinden yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği ile toplanmıştır. Nitel araştırmalarda oldukça yaygın kullanılan bu tekniğin, kolay analiz edilebilme imkanı, derinlemesine bilgi gereksinimini karşılayabilmesi ve katılımcının kendini ifade etmesine izin vermesi gibi bir çok avantajı vardır. Yarı yapılandırılmış görüşme yoluyla hem sabit seçenekli hem de ilgili alanda derinlemesine cevaplar elde etmek mümkün olmaktadır (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz ve

Demirel, 2017). Görüşme soruları araştırmanın amacına uygun olacak doğrultuda literatür taramasının ardından geliştirilmiştir. Açık uçlu 7 sorudan oluşan görüşme formunun geçerliliğini sağlamak için eğitim bilimleri alanında çalışan uzmanlara sunulmuş, uzmanların görüş ve önerileri doğrultusunda sorular uygulama için hazır hale getirilmiştir.

2.4. Verilerin Toplanması: Araştırma verileri, araştırmacı tarafından ebeveynlerin velisi olduğu okullarda yüz yüze görüşme yoluyla elde edilmiştir. Görüşme okul öncesi ve ilköğretim olarak iki ayrı devlet kurumunda gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler yaklaşık 1-1 buçuk saat arası sürmüştür. Tüm görüşmelerin tamamlanması ise gerekli izinlerin alınmasından sonra takiben iki buçuk ay sürmüştür. İzin alınma süreci araştırmanın seyrini olumsuz etkileyecek kadar uzun sürmüştür.

Görüşülen ebeveynlere başlangıçta çalışmanın amacı, görüşmenin içeriği, tahmini görüşme süresi ve bilimsel etik gereği katılımcılara aktarılması gereken diğer konular hakkında bilgi verilmiş, görüşmenin kayıt edilmesinin gerekliliği aktarılarak izin alınmıştır. Ayrıca görüşme formu ile katılımcıların ebeveyn türü, yaş, eğitim durumu, gelir düzeyi ve çalışma durumu gibi demografik bilgileri elde edilmiştir (Tablo1). Görüşme formunun diğer aşamasında ise uyum ve davranış problemi gösteren çocukların ebeveynlerinin değer algılarını tanımaya ve anlamaya yönelik sorulara yer verilmiştir (EK-1).

2.5. Verilerin Analizi: Araştırmada açık uçlu sorular kullanılarak elde edilen verilerin çözümlenmesinde, nitel veri analizleri tekniklerinden olan içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizinde temel amaç, eldeki verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Bu amaç doğrultusunda yapılan temel işlem ise, benzerlik gösteren verileri belirli kavram ve temaların çatısı altında toplamak ve bunları anlaşılır şekilde yorumlamaktır. Bu süreç ise birkaç aşamadan oluşmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Bu aşamalar; kategorilerin tanımlanması, örneklerin verilmesi ve kodlama kurallarının önceden belirlenmesidir (Mayring, 2000; Akt: Yalar ve Yelken, 2011).

Araştırmada tümevarımsal bir yol izlenmiş ve veriler el ile analiz edilmiştir. Araştırmada kaydedilen tüm veriler önce hiç değişiklik yapılmadan düzenli bir şekilde ve bilgisayar ortamında yazıya dökülmüş-

tür. Sürecin başından sonuna kadar nitel çalışma hakkında bilgi sahibi olan öğretim görevlisi ve araştırmacılarla irtibat halinde olunmuştur (Yıldırım ve Şimşek, 2005).

Çalışma için veri oluşturan her ifade okunarak temsil ettikleri alt temalar yanlarına not alınmıştır. Birkaç defa okunarak bu kodlamalar sürekli gözden geçirilmiştir. Sonrasında her bir katılımcının kodu ilgili alt temada toplanmış ve nihayetinde kodları en isabetli şekilde temsil edebilecek ve kapsayacak ana temalar oluşturulmuştur. Alt temayı ve temayı ifade eden tablolar hazırlanmış ve alt temaya ait katılımcı görüşlerine doğrudan alıntı yoluyla yer verilmiştir. Nitel araştırmada geçerlilik araştırmacının araştırdığı olguyu, olduğu biçimiyle olabildiğince yansız gözlemesi anlamına gelmektedir. Katılımcıların görüşlerinden doğrudan alıntılara yer vermek ve bu görüşlerden yola çıkarak sonuçlar açıklamak geçerlilik için önemli olmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2005).

Verilerin analiz sürecinin her aşaması sık sık gözden geçirme yoluyla kontrolü gerekli kılmaktadır. Bu haliyle analiz çalışmasının başkaları tarafında da kontrol edilmesi ve düzenlenmesi için bu alanda destek alınabilecek ve nitel araştırma konusunda bilgi sahibi olan uzman kişilerin görüşüne sunulmuştur. Bu şekilde çalışmaya son hali verilmiştir.

3. BULGULAR, YORUM VE TARTIŞMA:

Bu bölümde araştırmaya katılan ebeveynlerin görüşlerinden elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulmuş ve sonuç olarak 7 tema ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu temalar kendi içinde alt temalara ayrılmaktadır. Alt temalarla alakalı ebeveyn görüşlerinden doğrudan alıntı yapılarak örnekler aktarılmıştır. Bilimsel etik ilkeleri göz önünde bulundurularak, katılımcılar isimleri ile kodlanmamış; her bir katılımcı E4, E13 şeklinde kodlanmıştır.

Katılımcılarımızın değer tanımlarının yer aldığı temada; *Evlad, Aile, Vefa, Sevgi ve Saygı, Din ve İnanç, Yaşam Tarzı, Özveri, Beden Sağlığı, Ahlak, Doğruluk ve Dürüstlük, İyilik ve Merhamet, Arkadaşlık ve Diğer Algılar* başlıklı alt temalar oluşmuştur.

Çalışmamızın ilk temasında ebeveynlerin değer tanımı ile ilgili algıları incelenmiştir. Erdem (2003) değerini, "belli bir durumu bir başka

duruma tercih etme eğilimi olarak'' tanımlar. Katılımcılarımızın soyut olan değer kavramına dair algılarını ifade ederken zorlandıkları ve değer olgusunu bir veya birkaç değerle özdeşleştirdikleri gözlenmiştir. Bununla birlikte değer tanımını ifade eden katılımcıların görüşleri birkaç alt temada değerlendirilmiştir.

Tema 1: Değer Tanımı

Tablo 1: Ebeveynlerin Değer Kavramının Tanımına Dair Görüşleri

Alt Temalar	Frekans
Evlat	11
Aile	5
Vefa	3
Sevgi ve Saygı	3
Din ve inan	3
Yaşam Tarzı	2
Özveri	2
Beden Sağlığı	1
Ahlak	1
Doğruluk ve Dürüstlük	1
İyilik ve Merhamet	1
Arkadaşlık	1
Diğer Algılar	3

İlk sırada "evlat" alt teması (f=11), 2. sırada ise "aile" alt teması (f=5) yer almaktadır. Bu oran katılımcıların görüşlerinin istatistiksel değerlendirmesinde uyum ve davranış problemi gösteren çocukların anne ve babalarının yarısından fazlasının (%53) değer kavramını çocukları ve aileleri ile özdeşleştirdiğini göstermektedir. Anne babaların değer kavramıyla özdeş tuttukları çocukların aynı zamanda çalışma grubumuzdaki davranış ve uyum sorunları gösteren çocuklar olması önemlidir. Dilmaç (1999), ilköğretim öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmasında, bireylerin hayatlarına yön veren temel değerleri sıralamış ve evlat sahibi olmayı değil evlat yetiştirmeyi bir değer olarak ele almıştır. Evlat yetiştirme değeri, anne babaların evlatlarına maddi imkanlardan çok temel insani değerleri ve prensipleri aşılması olarak açıklanmıştır.

Problemlili davranışlar ile ebeveyn özellikleri, tutum ve davranışları arasında anlamlı ilişkiler olduğunu tespit eden birçok çalışma mevcuttur

(Peterson ve Zill, 1986; Reid ve Crisafulli, 1990; Stedelman vd., 2007 akt: Özbey 2010). Yüksel, Usta (2014), "Okul öncesi dönem çocuklarda davranış problemlerinin anne-çocuk ve öğretmen çocuk ilişkileri açısından incelenmesi" adlı çalışmasında, çocuklarıyla negatif ve çatışmalı ilişkiler kuran annelerin, onlarda içe ve dışa yönelim davranış problemlerine neden olduğunu ortaya koymaktadır. Aynı çalışmada sıcak ve pozitif tutumlarda bu problemlerin azaldığı görülmüştür. Alanda yapılan benzer araştırma bu bulguları desteklemektedir (Kim ve Cichetti, 2004; Kovacs, 2010; Zhang ve arkadaşları, 2008; akt: Usta Yüksel, 2014).

Evlad ve Aile alt temalarına dair birkaç katılımcı görüşü ise şu şekildedir;

"Değer denilince aklıma evlatlarım geliyor, eşim bugün var yarın yok. Öleceğim diye korku aldı beni mesela. Bana bir şey olsa evlatlarım ortada kalır diye korkuyorum" (E12).

Ayrıca katılımcıların büyük kısmının değer algılarının şekillenmesinde yaşadıklarının etkisi olduğu da gözlenmiştir. Bu görüşlerden "Vefa" alt temasına ait olan görüşlerin bir kısmı (f= 3) şu şekildedir:

"Değer deyince insanlardan yediğim darbeler geliyor aklıma. Mesela kardeşlerime verdiğim değer ve karşılığında yaşadığım hayal kırıklıkları. Kime değer veriyorsam hayal kırıklığı yaşıyorum. Artık kimseye kesinlikle değer vermiyorum" (E30).

"Değer bence kıymet bilmektir" (E16).

Sevgi ve Saygı alt teması ile ilgili görüşlerden (f=3) E15'in ifadeleri;

"Sevgi, saygı ve bence fedakarlığın karşılığıdır değer" şeklindedir.

Değeri "Din ve İnanç" olarak tanımlayan katılımcılardan (f= 3) biri olan E22;

"Değer deyince aklıma inanç geliyor. Çocuklarımı yetiştirirken de çevremlle ilişkilerimde de inanç geliyor" diye görüş belirtiyor.

Diğer katılımcıların değer tanımıyla ilgili görüşlerinde ise şu ifadeler yer alıyor.

"Değer deyince aklıma yaşam tarzı, gelenek görenek geliyor (E28)".

Değer kavramını “Özveri” alt teması içerisinde değerlendirenlerden (f=2) bir katılımcı ise görüşünü şu şekilde ifade etmektedir:

“Evliliğimde yaşadıklarım ve yakın çevremde yaşadıklarımı düşünüyorum. Değer deyince aklıma insanın ne gerekiyorsa onun için her şeyi yapabilmesi geliyor” (E14).

Alt temalarda yer alan diğer görüşlerden (f=1) bazısı ise şu şekildedir;

“Güven geliyor. Hayatım boyunca yalana tahammülüm yok. Dürüstlük geliyor” (E7).

“İyi ve merhametli insan geliyor aklıma” (E11).

Diğer Algılar olarak kategorize ettiğimiz alt temalarda ise şu görüşler yer almaktadır.

“İlk olarak kıymet verilmek geliyor. Sonra da insanın öncelikleri geliyor” (E27).

“Hayata bakış açısı, pencere gibi bence” (E26).

Tema 2: Değerlerin Kaynağı

Tablo 2: Ebeveynlerin Değerlerin Kaynağına Dair Görüşleri

Alt Temalar	Frekans
İnsan	12
Aile	8
Çevre	4
Kültür	4
Din ve Ahlak	3
Sevgi	2
İhtiyaçlar	1
Kalıtım	1

Aktay’a (2008) göre, değerlerin kazanılması ve yerleşmesi çocukluk yıllarında ailede başlar ve kişiliğin olduğu dönemlere kadar devam eder. Bu süreçte sosyal kabul oldukça önemlidir. Değerlerin kaynağında bilgi ve inanç kavramları üzerinde duran görüşlerde mevcuttur (Bolay, 2007; akt: Keskin,2016).

Katılımcılarımızın değerlerin kaynağı ile ilgili görüşlerinden elde edilen bulguların ilk sırasında (f= 12) “*insan*” alt teması yer almaktadır. Ebeveynler insanların tercihleri, içinde buldukları şartları, düşünce ve duygu dünyaları ve yaşam tecrübeleri gibi unsurların değerlere kaynaklık ettiğini düşünmektedir. Bu görüşlerden doğrudan yapılan alıntıların bir kısmı şu şekildedir:

“*Bence değerlerin altında farklı kişisel tercihler var*” (E6).

“*İnsanların öncelikleri yatıyor değerlerin altında*” (E8).

“*Aile*” alt teması (f=8) ile alakalı E17:

“*Değerlerin kaynağı aile yapısıdır bence. Bizler boş cd idik. Ailede yüklendik*” şeklinde görüş belirtmiştir.

“*Kültür*” alt teması ile alakalı ise dile getirilen görüşlerden (f=4) birisi şu şekildedir:

“*Kültür var değerlerin kaynağında, mahalle baskısı gibi edinimler var*” (E25).

Katılımcılardan E2 ve E12 ise değerlerin kaynağına dair “*bilmiyorum*” diyerek görüşleri olmadığını ifade etmiştir.

Tema 3: Değer Öncelikleri

Tablo 3: Ebeveynlerin Öncelikli Değerlere Dair Görüşleri

Alt Temalar	Frekans
Sosyal Değerler	21
Entelektüel ve Kariyer Değerleri	18
Maddi Değerler	11
Evrensel Değerler (Sevgi)	10
Din ve İnanç Değerleri	9
Ahlaki Değerler	8
İnsan onuru	3

Ebeveynlerin öncelikli değer algılarında ilk sıralarda *sosyal değerler* ile *entelektüel ve kariyer değerleri* gelmektedir. *Maddi değerler* ile *evrensel değerler* onları takip etmektedir. Bunlardan sonra tercih sıralamasında *manevi değerler*, *ahlaki değerler*, *insan onuru* (*namus ve şeref gibi*), *kültürel değerler* yer almaktadır.

Balat, Beceren ve Özdemir (2011), tarafından yapılan çalışmada, okul öncesi 5-6 yaş grubunda çocuğu olan 80 ebeveyn ile görüşölmüş ve ebeveynlerin çocuklarında en fazla sahip olmasını istedikleri değerlerin evrensel değerler (dürüstlük, sorumluluk, saygı, mutluluk, adalet, merhamet ve güvenilirlik, iyi vatandaş olma ve barış değerleri) olduğu görölmüştür. Çalışmada elde edilen diğer bulgulara göre ebeveynler saygılı olma, nazik ve dikkatli olmak, başkalarına karşı duyarlı olmak, cana yakın, iyi huylu olmak özgüvenli olmak, kendine özenli ve sağlıklı olmak şeklindeki değerlerin evde; akranlarıyla işbirliği içinde çalışmak, rekabetçi olmak toplumu geliştirmeye istekli olmak ve liderlik değerlerinin ise okulda kazandırılması gerektiğini dile getirmişlerdir.

Çalışmamızda da benzer bulgular elde edilmiş ve katılımcı ebeveynlerimizin değer önceliklerine dair algılarında “*Sosyal Değerler*” alt teması içerisinde *saygı, doğruluk, dürüstlük, şefkat, merhamet, tevazu, iyilik, paylaşma ve hoşgörü* gibi çeşitli değerler öne çıkmaktadır. Bu oran görüşlerin %70’ini temsil etmektedir ve ilk sıradadır. Bu değerlerin aynı zamanda ebeveynlerin temel değerleri olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü Güngör’e (1998) göre, bir kimsenin değer sıralamasında önelediği ve ilk sıraya koyduğu değer onun aynı zamanda temel değeridir (Yılmaz, 2006).

Katılımcıların görüşlerinden yapılan alıntılarda da göröleceği üzere çoğu zaman değer tercihlerinde birden fazla değer bazen de tek bir değer öne çıkmaktadır. Sosyal değerleri önemli oranda tercih ederek ilk sıraya yerleştiren anne babaların çocuklarının sosyal hayatta sorunlu ve uyumsuz davranışlar sergilemesi ilginçtir. Sosyal çevresi kişinin öğrendiği ve anladığı değerleri yaşama ve düşünceye yansıtmasını beklemektedir(Eroglu, Işıklar ve Bozgeyikli, 2006; Tahiroğlu ve Aktepe, 2015; Yeşil, 2004; Kuş, 2012). Yağcı (1997), Çalık (2002), Uslu (2003), Yeşil (2004), Baysal (2009), Gömleksiz, Kan ve Cüro (2010) ve benzeri çalışmalarda bireylere verilen demokrasi eğitiminin birçok kazanımı (yeterli bilgi ve becerileri) sağladığı halde sınıf içi uygulamaya dönüştürmede yetersizlikler yaşandığını ortaya koymaktadır (Akt: Tahiroğlu ve Aktepe). Bu durum değerler hakkında yeteri bilgiye sahip olursa da uygulamaya dönüştürmenin her zaman kolay olmayacağını göstermektedir.

Çalışma grubumuzdaki ebeveynlerimiz değer tercihlerinde bazen tek bir sosyal değeri öne çıkarmış bazen de sosyal değerler ile beraber başka

değerleri birlikte belirtmişlerdir. Değer önceliklerine dair algılarda ciddi oranda tutarsızlık ve arada kalmışlık ortaya görülmektedir. Esmer (1998), birçok ülkeyi kapsayan ahlaki değerler araştırmasında, Türk toplumunun karışık ve tutarlı olmayan değerlere sahip olduğunu bulmuştur (Akt; Keskin, 2014). Bununla birlikte bulgular dikkatle incelendiğinde katılımcı algılarında fonksiyonel olmayan düşüncelere ve çatışmalara rastlanmaktadır. Bu durum diğer temalarda da karşımıza çıkacak ve genişçe tartışılacaktır.

Örnek alıntı verecek olursak;

“Manevi değerler, sosyal değerler, statü ve maddi değerler önemli bence” (E24).

Bir anne katılımcı, çocuğunda olmasını istediği değerleri şu şekilde dile getirmiştir;

“Oğlumun okuyup iyi bir kariyer yapmasını ve başarılı olmasını istiyorum. Vefalı bir evlattı olsun. Evlenince beni unutmasın” (E12). Aynı katılımcı annenin, eşi ile yaşadığı sorunları ve bunun çocuğa değer aktarımındaki etkilerini dile getirdiği bir başka görüşü;

“Eşim işi gereği bir sürü eğitim alıyor ama bunlar eve yansımıyor. Ailesine karşı çok ilgili. Sanki hala o evin küçük çocuğu. Aynı ilgiyi bize göstermiyor” şeklindedir.

Yaşar ve Çengelci (2009), tarafından yapılan çalışmada, ilköğretim dördüncü ve beşinci sınıf öğrencileri velileri ile yapılan görüşme bulgularına göre ebeveynlerin değer önceliklerinde sevgi ve saygı değerleri öne çıkmaktadır. Bununla birlikte hoşgörü, anlayış, adalet ve paylaşım tercih edilen diğer değerlerdir. Çalışmamızda benzer görüşlere rastlanmaktadır;

“Saygı ve sevgi önemli. Çocuklarımda öyle olsun. Büyüğü küçüğü bilmeyeceklerse, anne babaya hayrı yoksa trilyonları olsa ne olur, büyük yerlere gelse ne olur” (E11).

Görüşme analiz sonuçlarına göre ebeveynlerin değer önceliklerinin 2. sırasında (f=18) *Entellektüel ve Kariyer Değerleri* gelmektedir. Kariyer değerleri kalite, kariyer, eğitim gibi değerleri; entelektüel değerler beden sağlığı, akıl sağlığı, bilgi, başarı vb. değerleri kapsamaktadır.

Çalışmamızda bu kategoride en fazla belirtilen değerler başarı, kariyer ve beden sağlığı değerleridir.

“Çocuklarım için öncelediğim değerlerim okusunlar, iyi bir yerlere gelsinler. Allah korkuları da olsun” (E12).

“Oğlum polis olmak istiyor. Silahı olsun, güçlü olsun istiyor. Ben doktor olsun istiyorum” (E27).

Çalışma bulgularımıza göre öncelikli görülen değerler içerisinde en az belirtilen değerler arasında *manevi ve ahlaki değerler* gelmektedir.

Garner ve Stein (1998) tarafından aile değerlerinin 18 yaş ergenleri üzerindeki etkisinin incelendiği araştırmaya göre, ergen problemlerinde en çok suç işleme, uyuşturucu kullanma, okuldan kaçma ve cinsel suçlar öne çıkmaktadır. Bulgular insalcıl/eşitlikçi değer grubundaki ailelere sahip ergenlerin uyuşturucu kullanımı ve diğer problem davranışlara meyilli olduğunu, geleneksel değerlere sahip ailedeki ergenlerin ise problem davranışlardan uzak durduğunu göstermektedir. Geleneksel değerlere bağlılık azaldıkça ve bağımsızlık değeri öne çıkmaktadır. Aile dahil geleneksel kurumlara bağlılık ve toplum tarafından kabul gören davranışlarda azalmaya başlamıştır. Bu süreç aynı zamanda küçük amaç ve başarı değerinin oluşumuna ve dini inaç değerlerinin zayıflamasına neden olmuştur (Akt: Bilgin 2001).

Bu kategorideki görüşlere ise aşağıdaki örnekler verilebilir;

“Ahlaki değerler. O varsa her şey vardır” (E10).

Bu temada ebeveynlerimizin hangi değeri öncelediği incelenmeye çalışılmıştır. Çünkü anne babaların değer önceliklerinin bilinmesinin çocuklarda görülen problemlerli davranış ve uyum sorunlarını anlamlandırmada anlamlı olacağı düşünülmektedir. Aynı zamanda bireyin değer yapılanmasında yetiştiği ailenin benimsediği ve öncelediği değerlerin etkisi oldukça önemlidir. Jan R.M.Gerris ve arkadaşları (1997) “ailenin çocuğa değer kazandırmasındaki rolü” adlı çalışmada, ailenin sahip olduğu inanç ve kültürel değerler yoluyla çocuğun geleceği, inançları ve bağlılıkları için neyin değerli ve arzu edilebilir olduğunu şekillendirdiğinden bahseder. Çocuk bu yolla zihinsel oluşumlar edinir (Coşkun ve Yıldırım, 2009).

Yapılan birçok çalışma da değeri bilmek ve anlamanın, içselleştirme ve benimsemekten farklı durumlar olduğundan bahseder. Bireyin her-

hangi bir eylemini, bir kararını veya tutumunu doğru bir şekilde değerlendirmemiz, o kişinin çeşitli hayat durumlarında nasıl davrandığını, nasıl karar aldığını, neler yaptığını bilmeyi, bu kişi ile ilgili uzun süreli gözlemler yapmayı gerektirir (Kuçuradi, 1998). Ayrıca otorite altında bulunmadığı durumlarda da kişi aynı davranışları sergiliyorsa, ahlaki değerleri içselleştirdiği söylenebilir (Oruç, 2010). Katılımcı anne babaları uzun süreli gözleme imkanımız olmadığından öncelediklerini belirttikleri değerleri ne denli benimseyerek hayata yansıttıklarını ve çocuklarına bu anlamda nasıl bir rol model olduklarını tespit etmemiz mümkün değildir. Bu yüzden sözel olarak ifade ettikleri değerleri öncelikli değerleri olarak kabul etmek durumundayız.

Tema 4: Değerlerin Ruh Sağlığına Etkisi

Tablo 4: Ebeveynlerin Değerlerin Ruh Sağlığına Etkisine Dair Görüşleri

Alt Temalar	Frekans
Psikolojik İyi Oluş	30
Zorluklarla Başa Çıkma ve Psikolojik Dayanıklılık	9
Özdenetim	7
Özgüven	2
Geleceğe Dair Hedefler Oluşturma ve Özdüzenleme	1

Ebeveynlerin Değerlerin Ruh Sağlığına Etkisine Dair Görüşleri Temasında *Psikolojik İyi Oluş*, *Zorluklarla Başa Çıkma* ve *Psikolojik Dayanıklılık*, *Özdenetim*, *Özgüven*, *Geleceğe Dair Hedefler Koyma* ve *Özdüzenleme* alt temaları ortaya çıkmıştır. Ebeveynlerin çoğunluğu değerleri ile çatışan durumlar karşısında ruh sağlıklarının olumsuz etkilendiği yönünde algı geliştirmiştir. Bazı katılımcılar ise, değerlerin ruh sağlığı üzerinde olumlu bazıları da olumsuz etkilediğini düşünmektedir.

Değer algısının Ruh Sağlığına Etkisi temasına ait en fazla görüş, *Psikolojik İyi Oluş* alt temasıyla ilgili dile getirilmiştir (f=30). Katılımcıların tamamı ruh sağlığının psikolojik iyi oluş üzerinde etkisi olduğu konusunda hem fikirdir. Katılımcı ebeveynlerin çoğunluğu bu etkinin değişken, bir kısmı olumlu ve bir kısmı da olumsuz olduğunu düşünmektedir. Psikolojik iyi oluş, kişinin yaşam amaçlarını belirlemede, potansiyellerini kullanabilmede, başkalarıyla olan ilişkilerinin

niteliği ile kişinin kendi hayatına dair sorumluluk hissiyatını belirlemede önemli bir ölçüttür (Ryff ve Keyes, 1995; Akt: Telef, Uzman ve Ergün, 2013).

Piaget'e ise değerleri, iç enerjinin düzenlenmesine emir veren, yeni güçlerin ya da dışarıdan yeni unsurların katılımıyla etkinliği sürekli bütünleyerek "ben" in dengesini güvence altına almaya veya bu dengeyi gerçekleştirmeyi sağlayan yapılar olarak tanımlar (Piaget, 2000; Akt: Arabacı, ve Akgül, 2013). Değerler ile psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkiyi ortaya koyan birçok çalışma mevcuttur (Burroughs ve Rindfleisch, 2002; Kasser ve Ryan,1993; Kasser ve Ahuvia, 2002; Vansteenkiste, Duriez, Simons ve Soenens, 2006; Akt: Telef, Uzman ve Ergün, 2013).

Değerlerin psikolojik iyi oluşa yansımalarına dair katılımcı görüşlerinin değişken, pozitif ve negatif olmak üzere 3 başlıkta toplanması faydalı olacaktır. Bu alt temada görüş belirten çoğu katılımcı (%67), değerlerin psikolojik iyi oluşa etkisini değişken bulmaktadır ve bazen değerlerin bu anlamda pozitif bazen de negatif etkileri olduğunu ifade etmektedirler. Bu görüşlerden bir kısmı şu şekildedir;

"Değerlerimle alakalı olumsuz durumlar yaşadığımda karmaşık bir ruh hali oluyor. Kendime net bakamıyorum. Mutlu muyum, üzüntülü müyüm bilemiyorum. Çevremlerimle alakalı çatışma yaşadığımda kabuğuma çekiliyorum saatlerce kendimle uğraşıyorum. İçten içten hesaplaşıyorum kendimle. Yetersizim duygusuna kapılıyorum. Bunda yaşadıklarımın çok etkisi var" (E24).

Çocuğunu temel değer olarak algılayan ebeveynlerin birçoğu da bu algıları ile ruh sağlıkları arasındaki denge durumunu değişken olarak ifade ediyorlar. Bununla ilgili birkaç örnek verecek olursak;

"Merkezde onun olması yorucu oluyor tabi. Bazen çok bunalıyorum ve daralıyorum. Sıkışmış hissediyorum. Ama olsun yine de onun mutluluğu önceliğimiz. Fedakar olmak zorundayız. Yakınlarımız sadece senin mi çocuğun var diyorlar İnsanlar böyle söyleyince sinirleniyorum. Bazen kızıyor bana oğlum. Sen benim annem değilsin filan diyor. Ağlıyorum o zaman sonra sarılıyor geçiyor. O yanımdayken hiç yalnız hissetmiyorum kendimi. Olmayınca boşluk hissediyorum. Bir kere ayrı kalmıştık çok kötü oldum, çok ağladım. Bazen de üstüme üstüme geliyor, daralıyorum" (E6).

Kumbasar'a göre (2011), toplumun çoğunluğu tarafından benimsenen değerler, kişinin hem kendi psikolojik iyi oluşunu elde etmesini

hem de insanları ortak duygular etrafında birleştirerek sosyal birlik ve beraberliği sağlar. Katılımcıların bir kısmı ise (%17), değerlerin psikolojik iyi oluş elde etmedeki etkisini, olumlu ve pozitif yansımalar olarak değerlendirmiştir:

“Değerler özgüven sağlar. İnsan kendini mutlu hisseder. Hayatla barışık olur. Pozitif olur, empatik olur, verimli olur” (E9).

Katılımcılardan bir kısmı da (%6), değerlerin psikolojik iyi oluş üzerinde olumsuz etkisi olduğu görüşünü savunmaktadır:

“Bence ruh sağlığını kötü etkiliyor. Mesela değerlerimin karşılığını bulamayınca, bulunduğu ortamda saygı duyulmazsa buna üzüliyorum. Keyfim kaçıyor. Böyle durumlarda alınganlaşıyorum, tepki veriyorum. Eşim sakinleştiriyor” (E11).

E12 ise değer-psikolojik iyi oluş ilişkisini kendi yaşanmışlıklarıyla özdeşleştiriyor ve kültürel değerleri gereği katlanmak zorunda kaldığı durumun ona psikolojik etkilerini şu şekilde ifade ediyor:

“Kayınvalidemle yaşamaktan içime ata ata hasta oldum. Saygıdan susuyorum ama geçen yıl patladım mesela. Kabullendim artık kayınvalide gidemez, ben de bırakıp ayrılamam. Böyle gördük biz de ailemizde. Başka çarem yok. Annem de öyleydi. Saygılı olsam suç olmasam suç. Bunları biriktiriyorum. Çok yorgunum, yataktan kalkmak istemiyorum. Ölmek istiyorum, daha fazla günaha girmek istemiyorum. Sadece yaptıklarımın karşılığında saygı istiyorum. Kayınvalidemden ayrılıp gitmeyi vicdanım kaldırmıyor. Annem gidiyor terapiye. Ben de bayramdan sonra gideceğim. Daha önce gitmiştim. Yine gideceğim. Beynim yerinde değil.”

Temanın “Özdenetim” alt teması içerisinde değerlendirebileceğimiz iki farklı görüşte değerlerin kendini kontrol etme üzerinde olumlu ve olumsuz sonuçlarını şu şekilde dile getiriyor:

“Doğru yaptığımı biliyorum ama endişe de oluyor. Sonra dönüp kendimi sorguluyorum” (E10)..

Bakırcioğlu (2002) ruh sağlığını, kişinin kendisiyle ve çevresindeki insanlarla sürekli uyum ve denge içerisinde olabilmesi olarak tanımlar. İskender, Akgül ve Tura'nın, (2016). "Ruh Sağlığı Uzman ve Öğrencilerinin Kişisel Değerlerinin Hayat Amaçları ve Dindarlık Eğilimleriyle İlişkisi" adlı çalışmalarında hayatın anlamı, değerler ve inançlar arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Genel olarak içten, samimi inanç sahipler-

rinin hayatlarını anlamlandırmaları ile kişisel değerleri arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler görülmüştür. Kişisel değerleri güçlü olan bireylerin de hayatı anlamlandırma ve inanç dünyasında daha başarılı oldukları, her üç değişkenin de birbiriyle güçlü ve anlamlı ilişkileri olduğu tespit edilmiştir

Keng, Jung, Jiuan ve Wirtz (2000), çalışmalarında materyalist eğilimin, yaşam doyumu üzerindeki etkisinin incelendiği araştırmadan elde edilen bulgulara göre yüksek düzeyde materyalist eğilimi olan grubun, daha az materyalist eğilimi olan gruba göre yaşam doyumu düzeyi daha düşük bulunmuştur. Burroughs ve Rindfleisch (2002) tarafından ise maddi değerlere verilen önemle psikolojik iyi oluş arasındaki ilişki araştırılmıştır. Bulgulara göre, maddi değerlere verilen önemle mutluluk arasında negatif; depresyon gibi olumsuz duygu durumlarıyla aralarında pozitif korelasyon tespit edilmiştir (Akt: Seki, 2014).

Değerler ile zorluklarla başa çıkma ve psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkiyi ortaya koyan araştırmalarda depreme maruz kalan bireylerin çoğunluğunun gerek deprem esnasında gerekse depremden sonra yaşadıkları ani şok durumlarında uğradıkları sarsıntıdan kurtulmak için ve onunla baş etmede, karşılaştıkları maddi ve manevi kayıpların yol açtığı sıkıntı ve bunalımdan kurtulmak için dini inanç ve kavramlar gibi manevi değerlere başvurdukları tespit edilmiştir (Kula, 2006; Küçükcan ve Köse 2000: vd.) Bir kısım katılımcı değerlerin zorluklarla başa çıkmada etkili olduğunu düşünmektedir;

“Sağlam değerler insana zorluklar karşısında sabır, tahammül veriyor. İnanç ve ahlak bunu veriyor. Bir sürü sorun ve sıkıntı yüzünden boşanma eşliğine geldiğim halde bu değerler beni ayakta tuttu. Zaten imtihandı geçti gitti. Bu evrede ailemi kaybetmek istemedim. Çok mücadele ettim. Hiç bir şey olmamış gibi ayakta dimdik durdum. Bunun yanında değer algılarım bu süreçte faydası yanında vesvese edinmeme de sebep olmuştur. Mesela eşimin ailesi ile ilgili vesveselerim oldu. Ağlama krizlerim oluyordu. Kendimle barışıklığım bozulmuştu, sesim yükselmeye başlamıştı. Bu halim değer algılarıma tersti. Normlarıma olumsuz yansıtıyordu. O yüzden yardım almaya karar verdim ve psikolojik destek aldım” (E22).

Tema 5: Değerlerin Yönlendirici Etkisi

Tablo 5: Ebeveynlerin, Değerlerin Yönlendirici Etkisine Dair Görüşleri

Alt Temalar	Frekans
Değerlerin Duyguya Etkisi	30
Değerlerin Düşünceye Etkisi	29
Değerlerin Davranışa Etkisi	29

Değerlerin Yönlendirici Etkisi temasında *değerlerin duyguya, düşünceye ve davranışa etkisi* olarak 3 alt tema öne çıkmaktadır.

Literatürde de bahsedildiği gibi değerler, davranışa yön veren tutumların biçimlenmesinde ve kişinin etrafındakilere karşı muamelesini belirlemesinde etkindir. Bu ve benzeri diğer bilgiler ışığında, değerlerin insan yaşamını yönlendirici unsurlar olduğu ortadadır (Tahiroğlu ve Aktepe 2015).

Ebeveynlerin *değerlerin yönlendirici etkisiyle* ilgili algıları incelenmiş ve bir önceki temadaki benzer durum karşımıza çıkmıştır. Ebeveynlerimizin görüşleri de değerlerin insanların duygu, düşünce ve davranışlarına etkisi olduğu yönündedir. Bu görüşler 3 alt tema oluşturacak şekilde analiz edilmiştir.

Ebeveynlerin tamamına yakını, değer algılarıyla örtüşmeyen durumlarda düşünce ve duygu dünyalarının negatif etkilendiğini, akabinde ise bunun tepki ve tutumlarına yansıdığını ifade etmiştir. Bu tür durumlarda çocukları ve aile içi ilişkileri gibi diğer sosyal ilişkilerinde de zorlandıklarını ve sorunlar yaşadıklarını dile getirmişlerdir. Küçük bir grup katılımcı ise değerlerin duygu, düşünce ve davranışa olumlu etkileri olduğunu düşünmektedir.

Örnek alıntılar verecek olursak;

“Değerler düşünceleri etkiler. Karar verirken etkiler. Çocuk yetiştirirken de etkiler” (E9).

“Doğru olan yapılmayınca, sıkıntılar altında kalınca eşe ve çocuklara yansır” E28.

Bulgularımıza göre, ebeveynlerimiz değerlerinin kendileriyle ve çevreleriyle çatışmaya sebep olduğu yönünde yüksek bir algıya sahiptir. Çoğunlukla değerleri ile çatışan durum ya da tutumlar karşısında

düşünce, duygu ve davranışlarının olumsuz etkilendiğini ifade etmişlerdir. Özellikle günümüz şartları düşünüldüğünde bireyin kendisiyle, çevreyle ve yaratıcıyla bazı çatışmalar yaşadığı gözlemlenmektedir (Roth, 2009). Bu çatışmalar büyük oranda olaylar ve durumlara verilen çelişkili tepkilerden kaynaklanır. Çatışmalar iletişimin çarpıklaşması, yanlış anlaşılma, anlaşılama, samimiyetsizlik ve aldatmadan kaynaklanır (Habermas, 2003; Akt: Oruç, 2010). Kumbasar'a göre (2011), değerler insanların hayatını kolaylaştırır ve ilişkilerini sağlamlaştırır. Yani değerler hem bireysel yaşamda hem de sosyal yaşamda önemli görevler üstlenir. Çalışma bulgularımızla ilgili araştırmalardan elde edilen bulgular büyük oranda örtüşmemektedir.

“Değerlerime aykırı durumda sert çıkarım. “Mesela geçen gün işyerinde iki bayan arkadaş gereksiz tavır almışlar bana. Geçen omuz attı kasten “ bana bunu ikinci kez yaparsan canın yanar “dedim. Seviyorsam tolere ederim yoksa etmem” (E25).

Bilgin'e (2001) göre, insanlar yaşantı yoluyla kendileri ile ilgili var sayım ve şemalar oluşturlar. Bu sayede algılar organize edilip, yönetilir ve davranış hakkında bir değerlendirme gerçekleşir. Fakat bu sayıtların bazıları oldukça katıdır ve değişime açık değildirler. Aynı zamanda fonksiyonel olmayan özelliklere sahiptirler. Bu durum bilişsel yaklaşımları gözden geçirmeyi gerekli kılmaktadır. Karmaşık yaşam olayları arasında bilişsel esnekliğe ihtiyaç vardır. Değerler bu esnekliği kazandırmak için önemlidir. Bununla birlikte, değerlerin oluştuktan sonra değişiminin oldukça güç olduğu göz önünde tutularak erken yaşlardan itibaren fonksiyonel ve rasyonel olan düşüncelerin oluşmasına katkıda sağlayacak değerlerin kazandırılması oldukça önemlidir.

“Düşüncem değer algımı etkiliyor. Manevi değerler herkese göre değişir. Din, iman gibi. Ben çocuğuma asıl doğru insan olmasını vermeye çalışıyorum. Bu düşüncem değer yargımı oluşturuyor. Ben evliliklerin insanların hayatlarında mecbur olmalarını ve ilişkilerin yasal kılınma çabasını doğru bulmuyorum mesela. Her birey gelin ve damat olmak isteyebilir. İnsanlar kendi düzenini kuramıyor, aileyi mutlu etme çabasından. İlişkim vardı. Ritüelleri takip ettim. Oysa ben evlenmeden ilişkiyi yaşayabilirdim. Türk aile yapısında bu yok maalesef. Tercihime saygı duyulmadı. Evliliğe mecbur edildim. Anlaşamayıydim o zaman sadece sevgilimden ayrılmış olacaktım. Çocuk da yapmamış olurdum. Ailemin değer algısı bu yaşadıklarına sebep oldu” (E25).

Bazı çalışma bulgularına göre para değerine verilen önem arttıkça fonksiyonel olmayan tutumların da arttığı (Elder, Liker ve Cross, 1984; Bilgin, 2001), ekonomik değerlere verilen önemin artmasıyla bireysel ve sosyal değerlere verilen önemin azaldığı görülmektedir. Bununla birlikte kişinin kendi iyiliğini ve geleceğini önemseme değeri arttıkça fonksiyonel olmayan tutumlarında artış görülmektedir (Bilgin, 2001).

“Önceden değer yargılarım farklıydı şimdi farklı. Artık canımı sıkana açıkça tepki veriyorum. Verdiğimin karşılığını istiyorum. Herşey karşılıklı artık. Benim canımı sıkmanın bende canını sıkıyorum” (E30).

Alanda yapılan bazı çalışmalar, problemlili davranışların oluşmasında materyalist değerlerin etkisini (Donovan, Jessor, Casto, 1991) ve fonksiyonel olmayan tutumların etkisini ortaya koymaktadır (Beck, 1976; Savaşır, Boyacıoğlu ve Kabakçı,1996). Martin ve Anderson (1988), kişilerin bilişsel esnekliğe sahip olmamaları halinde yeni durumlara uyumda zorlanabileceklerini ve fonksiyonel olmayan tutumlar geliştirebileceklerini vurgulamaktadır (akt; Bilgin, 2001).

“İnsanın değer yargıları düşüncelerini etkiler Maddi sıkıntılar olduğunda ise daha olumsuz düşünüyorum. Değer yargılarım bana evliliğimde problem ve zorluklara rağmen sabretmem gerektiğini düşündürttü mesela. Çocuklara karşı daha sabırsızken annem ve babama karşı daha dikkatli olmam gerektiği için kırıcı olmamam gerektiğini düşünüyorum” (E29).

Bu temaya ait diğer görüşlerden bazı örneklerle yer verilmiştir.

“Değerlerin Duyguya Etkisi” alt temasında yer alan görüşlerin bir kısmını doğrudan aktaracak olursak;

“Ailemden hayal kırıklığına uğrayınca yıkılıyorum. Çok üzülüyorum. Mesela ailem temel değerim olduğu için tüm duyguları birlikte yaşıyorum. Üzüntü, kaygı mutluluk” (E8).

“Duygular bence değerlere göre şekilleniyor” (E26).

Katılımcılarımızın *“Değerlerin Düşünceye Etkisi”* alt temasına ait görüşlerinden (f=29) bazıları aşağıdaki şekildedir:

“Değerlerim yüzünden karşı tarafın güvenilir olup olmadığını düşünürüm. Yalan söylediğini filan düşünebiliyorum. Dürüst olduğunu görünce aradığım insan diyorum. Biliyorsun ki senin gibi birisi” (E14).

Bir katılımcı ise değerlerinin düşünce yapısına etkisi olmadığı görüşündedir;

“Değerler düşüncelerimi etkilemedi” (E30).

“Değerlerin Davranışa Olan Etkisi” ile alakalı katılımcı görüşlerinden (f=29) alıntılar şu şekildedir:

“Hemen tepki veriyorum. Sen bana bunu yaptın derim” (E12).

Tema 6: Değerlerin Kazandırılmasında Ailenin Rolü

Tablo 6: Ebeveynlerin Değerlerin Kazandırılmasında Ailenin Rolüne Dair Görüşleri

Alt Temalar	Frekans
Ebeveynin Çocuk Yetiştirme Tutumu	29
Ebeveyn Örnekliliği	24
Aile İçi İlişkiler	22
Değerlerde Tutarlılık ve Süreklilik	16
Ebeveynin Öğreticiliği	13
Ailede Maneviyat Ve Dini Yaşam	12
Ebeveynin Teknoloji ve Kitle İletişim Araçlarının Etkisi Üzerindeki Kontrolü	7
Ebeveynin Çevresel Faktörlerin Etkisi Üzerindeki Kontrolü	5

Ailenin değer kazanımındaki rolüne dair algılarda ise; ebeveynlerin tamamı bu rolün önemi hakkında hem fikirdir. Ebeveynlerin algıları bu rolü yerine getirmede birçok faktörün tesiri olduğu yönündedir. Bunlar; *ebeveyn tutumu, örnekliliği, aile içi ilişkiler, değer kazandırma da tutarlılık ve süreklilik, ebeveyn öğreticiliği, ailede maneviyat ve dini yaşam, ebeveynin teknoloji ve çevre etkisi üzerinde kontrol sağlaması* olarak öne çıkmaktadır.

Katılımcıların tamamına yakını (f=29), değer aktarımında *anne-baba tutumunun rolüne* değinmiştir.

Çalışmamızdaki bulgulara göre, ebeveynler değer aktarımında sert ve katı, aşırı koruyucu veya denetleyici, tutarsız, ilgisiz ve mükemmeliyetçi tutumları sıklıkla kullanmaktadırlar. Bulgulara göre algılarda bilinçli, dengeli ve tutarlı bir tutum sergileyememe konusunda genel bir özeleştirici ve memnuniyetsizlik hakimdir. Çalışma grubumuzda yer alan ve davranış sorunları gösteren çocukların ebeveynlerin değer kazanımı sürecini hatalı ve sağlıksız tutumlarla olumsuz etkilemektedir. Oysa çocuk ve gençlerin ahlaki değerlerinin oluşumunu ve benimsenmesini etkileyen önemli faktörlerden biri anne baba tutumlarıdır.

Aşırı sert ve baskı altında yetiştirilen çocuklarda baskı ahlakı, demokratik ve eşitlikçi tutum karşısında yetiştirilenlerde ise baskı unsuru olmadan vicdani bakış açısının devreye girdiği, çocuğun bilinçli ve istekli olarak kurallara uyduğu bir ahlaki gelişim gerçekleşmektedir (Kulaksızoğlu, 2011). Uluğtekin (1976) yaptığı araştırma sonucunda, kısıtlayıcı ve reddedici anne-baba tutumlarının çocuklarda saldırganlığa yol açtığını ortaya koymuştur. Campbell (1994) ise, ebeveynlerin kontrolcü ve çatışmalı, düşmanca tavırları ile erken çocukluk döneminde görülen davranış problemleri arasında anlamlı bir ilişki olduğunu öne sürmüştür (Akt: Yüksek Usta, 2014).

Katılımcı görüşlerinden doğrudan aktarım yapılacak olursa;

“Eşim bazı değerleri dikta ediyor. Sert ve katı kuralcı. Oğlum daha küçük olmasına rağmen orucunu bozunca baba çok kızıyor, günaha girdin diyor. Çok ikaz ediyorum. Böyle olmaz diye” (E12).

Engin (2015), ebeveyn tutumlarının davranış sorunlarına etkisini incelediği çalışmada baskıcı ve disiplinli ebeveyn tutumu ile çocuklardaki davranış problemleri arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu davranış sorunları anksiyete, depresyon, sosyal içe dönüklük, dikkat sorunları gibi sorunlardır. Ayrıca baskı ve disiplinli tutum ile okul puanları arasında negatif yönlü anlamlı ilişki görülmektedir.

“Olumsuz durumlarda baba bağırır ben döverim. Mesela alışveriş merkezine götürdüm yere düşen sakız alınır mı hiç? Aldı ve attı ağzıma. Çıldırdım. Çok dövdüm. Biliyorsunuz özel gereksinimli başka çocuğum da var. Zaten hastalıklardan bıkmışım. Hasta olacaklar diye ödüm kopuyor. Hasta olursan seni hastaneye yatırırım ve bakmam dedim” (E15).

Kulaksızoğlu'nun(1989), yapmış olduğu araştırmaya göre anneleri demokratik davranma ve eşitlik tanıma tutumları gösteren ergenlerin genel problemleri, anneleri 'aşırı koruyucu annelik' ve 'baskı-disiplin' tutumları gösteren ergenlerin genel problemlerine göre daha az bulunmuştur. Farklı bir çalışmada anne/çocuk arasındaki olumlu ilişkinin ergenlik döneminde problemleri azalttığını ortaya koymaktadır (Garner ve Stein, 1998; akt: Bilgin, 2001)

Çalışma grubumuzda yer alan ve kural koymakta zorlanan bir anne katılımcının bu konuyla ilgili ifadeleri şu şekildedir;

“Kızım yapması gereken sorumlulukları yapmak istemiyor. Sürekli sıkılıyor. Oyuna çeviriyorum yapsın diye sorumluluklarını. Ben o yapmayınca mecbur kalıp kendim yapıyorum. Babası çok sert davranınca kaçıp bana geliyor, açıklama yapıyorum bende” (E18).

Yapılan çalışmalara göre, değer yargılarını benimseme de bilhassa çocukluk yıllarında ebeveynle sağlıklı özdeşim kurmuş olmak oldukça önemli bir etkidir. Bu çocukların ergenlik döneminde kimlik karmaşası yaşamadığı görülmektedir. (Kulaksızoğlu, 2011). Haktanır ve Baran'ın (1998) yapmış olduğu araştırmanın sonucuna göre, olumlu anne baba tutumu gencin yüksek özsaygıya sahip olmasını sağladığını, olumsuz tutumun ise düşük öz saygıya neden olduğunu ifade etmektedir. Algılanan olumlu ebeveyn tutumlarının gencin kendisi hakkında olumlu duygular geliştirmesine yol açtığı söylenebilir.

Boşanmış olan anne katılımcılardan bazılarının görüşlerini aktaracak olursak;

“Eşimden ayrırım. Çocuğum 11 aylıktı. Senede bir kez görüyor. Bir defa eşimle telefonla konuşurken o sırada oğlum babam mı diye sordu ben de kızgımlıkla baban öldü dedim. Ama o onda kalmış. Sonra anlattım ama kabul lenmiyor. Onu oyun arkadaşı ve istediklerin aldırın biri olarak görüyor. Kesinlikle baba demiyor. Zaten bizde illa büyüklere dayı, amca diye hitap etmek diye bir değer yoktur. Normal bizde. Dayıya da dayı demez mesela” (E17).

İçe kapanıklık problemi yaşayan kız çocuğunun babası olan bir katılımcımız ise kızının içe kapanıklığı ile kendi değerleri arasındaki ilişkiye dair tutumunu şu şekilde ifade etmektedir;

“Bence kızımın içe kapanıklığı problem değil genetik bir durum. Hatta daha iyi. Çevremizde görüyoruz sıcakkanlı bayanların arkasından neler konuşuluyor. Bence bu onu korur, bu durumdan rahatsız değilim” (E21).

Yapılan çalışmalara göre, değer kazanımı ve sosyal beceriler birbiriyle içiçedir. Neslitürk (2013)'ün, “Anne Değerler Eğitimi Programının 5–6 Yaş Çocukların Sosyal Beceri Düzeyine Etkisi” adlı çalışmasında Anne Değerler Eğitimi Programı uygulanmış ve bu programın çocukların sosyal becerileri (iletişim, işbirliği, sorumluluk, empati, kendini ifade etme, grupla birlikte hareket etme, kendini kontrol etme) paunlarını anlamlı düzeyde artırdığı görülmüştür. Öztürk Samur (2011), Değerler Eğitimi Programının okulöncesi kuruma devam eden altı yaş grubundaki okul hazırbulunuşluğu ve sosyal güven gibi birçok kazanımı

olumlu yönde desteklediğini, Meaney (1979), ilköğretim öğrencilerine uygulanan değerler eğitimi programının öğrencilerin kendini ifade etme becerisi üzerinde etkili olduğunu ortaya koymuştur (Akt: Neslitürk, 2013).

Ebeveynlerin değer aktarımında rol model olması ile alakalı görüşlerde frekans değeri olarak bu temanın 2. sırasında yer almaktadır (f=24).

Çocuğun davranışları, ailesinin kendisine olan davranışlarının yansımasıdır (Kulaksızoğlu, 2011). Çocuklar sözden çok davranışın tesirinde kalırlar. Bu yüzden yalan söyleyen, başkalarına haksızlık yapan, sigara, alkol, uyuşturucu, kumar gibi zararlı alışkanlıkları olan ebeveynler çocuklarına sözleriyle aksini tembih etseler dahi etkin olan davranışlarıdır. Bu tür anne babalar çocukları tarafından güvenilir bulunmaz.

“Sevgiyi saygıyı anne babadan alacak çocuk. Anne baba örnek olmalı. Bizde o yok ki. Evde oğlum eşine değer vermeyen bir baba görüyör. O yüzden bence ilerde o da kadınlara değer vermeyecek. Çünkü büyüdükçe tavırlarında babasını taklit ediyor. Bundan çok korkuyorum. Bana yardım edecek olsa erkek adam yemek mi hazırlar diyor. Büyüyünce ha bire zengin olacağım deyip duruyor” (E10).

Koç (2009) tarafından lise öğrencileri ile yapılan bir araştırmada, anne baba tutumlarının saldırganlık puan ortalaması üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırma bulguları göstermiştir ki, sağlıklı aile ortamı çocuğu saldırgan davranışlara yöneltmekte, saldırgan davranışlarda okulda şiddet eylemlerine dönüşmektedir. Ailede şiddet gören çocuklar görmeyenlere oranla okulda daha fazla şiddet uygulamaktadır. Yine bulgulara göre okuldaki şiddet eylemlerinin en önemli nedenlerinden birisi ailede şiddete şahit olmadır (Avcı, 2010). Elde edilen bulgulara göre ailede şiddete uğradığını belirten öğrencilerin şiddet davranışında bulunma oranı, ailede şiddete uğramadığını belirten öğrencilerin okulda şiddet davranışında bulunma oranlarına göre daha yüksek bulunmuştur (Koç, 2009; Avcı, 2010).

“Eşim çok sinirli. İstedığı bir şey olmayınca şiddetli bağırır. Kızınca vurur kızıma. Kızım da aynı şeyi yapıyor. Vuruyor bize kızınca mesela” (E18).

Güler, Sungur ve Kütük, (2017) tarafından yapılan “Suça Sürüklenen Çocukların Klinik ve Sosyo Demografik Özelliklerinin Değerlendirilme-

si" adlı çalışmada, hem ceza sorumluluğu olan hem de tekrarlayan suç işleyen grupta rastlanan risk faktörleri arasında aile yakınlarının suç öyküsü de yer almaktadır.

"Oğlum babaya çok bağlı olduğu için doğru yanlış her şeyini onu taklit ediyor. Sigara içeceğim ben de diyor" (E14).

Ailenin değer aktarımındaki rolü ile ilgili görüşlerin oluşturduğu bir diğer alt tema ise, *"Aile İçi İlişkiler"*'dir. Literatür çocuğun yetiştiği aile ortamında ebeveynlerin çocuğa karşı davranışlarının ve ahlaki tutumlarının onu çok ciddi şekilde etkilediği yönündedir. Aile ortamı çocuğun sadece biyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarını değil çocuk için vazgeçilmez olan güvenlik ve sevgi ihtiyacını da karşılayarak çocuğun suça meyletmesini engeller (Avcı, 2010).

Çalışmamızdaki bulgulara göre, örneklem grubunda yer alan ailelerde genelde olumsuz ilişkilerin hakim olduğu bir ortam hakimdir. Aile ortamda ebeveynlerin sürekli kavga etmesi ve birbirine bağırmaları çocukta gerginlik, çaresizlik ve suçluluk duygusuna neden olur. Yuvalarında huzur bulamayan çocuklar bu durumu davranış sorunları olarak dışarıya yansıtmaktadırlar (Engin, 2015). Bizim çalışmamız da bu bulguları destekleyici boyuttadır.

"Ailem de değer kazandıramıyoruz çocuklara. Saygı eksik ilişkimizde. Eşim sürekli öfkeli. Çocuğa şiddet uyguluyor. Yalan, küfür ve sorumsuzluk var. Mesela evin ihtiyacı olduğunda istediğimde çok cüzi bir para çıkarıp köpeğin önüne atar gibi önüme atıyor. Eşimin en önemseddiği değer kabadayılık. Evimizde sürekli kavga ve gerginlik var. Ben de sabırsızım. Oğlum da okulda ve evde sürekli saldırgan davranıyor" (E2).

Alanda yapılan birçok araştırma bulguları da çocukların ebeveynlerin tarafından psikolojik veya fiziksel şiddet gördüğünü ortaya koymaktadır. (Uysal, 2003; Cengiz, 2008; Ayan, 2007; Koç, 2009; Özkan, 2008; Akt: Avcı,2010). Avcı (2010) yaptığı çalışmada ayrıca, sağlıklı bir aile ortamının çocuklara ahlakî ve kültürel terbiye verilmesinin şiddete yönelimi azalttığını tespit etmiştir.

"Gergin bir aileyiz. Çatışmalı. Sakin bir akşamımız yok. Eşim çok kıskanç. Bana güvenmiyor. Çok dillendiriyor. Kavgacı bir yapısı var. Şiddet var bana karşı. Çocuklarım bunu görüyor. Evdeki büyükler engel olmasa daha sıkıntılı olur. İşsiz şu anda ama işi varken de aynıydı. Evde perdem hep kapalıdır. Huzur

kalmadı. Babaya karşı hırçın çocuklar. Bundan 3 yıl önce çektim gittim kızım kaldı onun için geri geldim. Küfür ve hakaret çok oluyor'' (E9).

Saydam ve Gençöz'ün (2005) yaptıkları araştırmada, aile ilişkilerinde yaşanan sorunların suça yönelik davranış problemlerinin yordanmasına anlamlı katkıları olduğu tespit edilmiştir. Yılmaz (2000), eşler arası çatışmanın çocuğun ebeveyni ile olan ilişkisini zedelediğini ve bu durumun saldırganlık davranışlarının ortaya çıkmasına zemin hazırladığını vurgulamaktadır. Akfert, Çakıcı ve Çakıcı, M. (2009). "Üniversite Öğrencilerinde Sigara-Alkol Kullanımı ve Aile Sorunları ile İlişkisi" adlı çalışmada, sigara ve alkol kullanan örneklem grubundaki ergenlerin aile işlevliğinin sağlıklı olduğu, ailedeki sorun sayısının ise anlamlı düzeyde yüksek olduğu tespit edilmiştir.

"Tek ebeveyn gibiyim. Doğruyu yanlış benden öğreniyor. Ben de ne kadar verebildiysem. Baba yoksunluğu yaşıyor. Bir dönem ayrı yaşadık. Baba işleri yolunda gitmedi diye çekti gitti. Başka bir kadın varmış hayatında. Sonra öğrendim. 2 yıl gelmedi, aramadı ilgilenmedi. Oğlum babaya bebeklikten beri çok düşkün. Çok bunaldı babayı çok aradı. Beni de bunalttı. Çıkmaza girdim. Şimdi döndü affettim çocuklar için ve maddi gücüm olmadığı için ama ben de güven yok. İlişkimiz çok yıprandı. Ben kuralcıyım ve otoriterim. O hiçbir şeye karışmaz her şeye tamam der. Ben evde kötü tarafım hep. Yapılacak işin ertelenmesini sevmem. Sorumlulukları hemen yerine getiririm. Karşıdan da bunu beklerim. O çok rahat. Yalan var eşimde. Kağanın babaya güveni çok azaldı. Her gün soruyor, gelecek misin diye. Mesela işe gideyim çikolata alacağım sana gelirken diyor. Gitme ben çikolata istemiyorum diyor'' (E14).

Davranım bozukluğu ve aile ilişkisini inceleyen bir diğer yayında da davranım bozukluğu gösteren çocukların ailelerinde çatışmalı ve agresif aile bireylerinin daha fazla olduğu ve çocukların daha çok öfke ve kaçınma davranışı sergiledikleri sonuçlarına varılmıştır (Dadds, Sanders, Morrison, Rebgetz 1992; Akt: Ateş, 2014). Özensel, (2004) annenin çocuğun yetiştirilmesindeki rolünü incelediği çalışmasında, ebeveynlerin kendi aralarında ciddi derecede sorunlar yaşadığını ve çocuklarıyla da olumsuz ilişkiler geliştirdiğini ortaya koymuştur. Aynı araştırmada babaların çocuk yetiştirmede üzerlerine düşen sorumluluğu yerine getir-

medikleri ve çocukların ileriki yaşlar için sigorta hükmünde görüldüğü tespit edilmiştir.

“Anne –baba arasında iletişim kopukluğu varsa değer aktarılamaz. Biz de öyle maalesef” (E1).

Değer kazandırmada tutarlılık ve sürekliliği olması ile ilgili görüş belirten katılımcıların

(f= 16) çoğunluğu ailelerinde bu konuda sorunlar ve eksikler olduğunu dile getirmişlerdir. Çocuk iyi, güzel, doğru, kutsal olanı aile içerisinde fark eder ve ortak yaşam içerisinde içselleştirerek öğrenir. Bu ortak yaşam içerisinde anne baba ve diğer aile büyüklerin kuralları vicdani süreci şekillendirmektedir (Hökekleli, 2011). Aile bireyleri değer aktarımında ortak hareket etmesi önemlidir (Aydın, 2011). Çocuğun değer kazanımı sürecinde ebeveynlerle birlikte sosyal çevredeki diğer yetişkin ve kurumlar da ortak bir endişe içerisinde olmalıdır (Kaymakcan, 2007;Akt: Oruç, 2010).

“Ailedeki tüm bireyler değerler hakkında ortak hareket etmeli. Büyükler çocuğa hangi değeri kazandırmak istiyorsa onu korumalı. Bazen ve bazı yerlerde olmaz hayatın her sahasında olmalı. Bizim ailemizde bu yok maalesef ” (E1).

“Ailedeki değer algısının tüm bireyler tarafından kabul edilmiş olması ve paydaş olmaları önemli” (E25).

Çalışmamızda ailenin değer kazandırmadaki rolü teması kapsamında ortaya çıkan bir diğer alt tema *ailenin değer kazanımındaki öğreticiliğidir* (f=13).

Cüceloğlu (2006), okul öncesi dönem çocuğunun kendini değerli ve güvende hissetmesi, sorumluluk alabilmesi, zorluklarla başedebilmeyi öğrenmesi, mutluluk ve kendini gerçekleştirme ortamında olması ve sağlıklı manevi yaşamın temellerini oluşturması ile alakalı temel ihtiyaçları olduğundan bahseder (Akt: Oruç, 2010).

Bulgularımıza göre, çalışma grubundaki 30 ebeveynen sadece 13’ü değer öğreticiliği hakkında görüş belirtmiştir. Bu görüşler dikkate alındığında değer öğreticiliği konusunda genellikle doğru zannedilen hatalı tutum ve uygulamalar, yetersizlikler, sorunlar ve çeşitli olumsuzlar öne çıkmaktadır.

Arabacı ve Akgül’e (2013) göre, değerler öğretilbilir ve öğrenilebilen olgulardır ve her şeyden önce bir eğitim konusudur. Ebeveynler, kendi

değerlerini çocuklarına güç ve otorite ile değil, sadece doğru bir yaşam yoluyla, çocuğun inanç ve düşünce dünyasına inerek aktarabilirler (Gordon, 2010, Dilmaç, 2007).

Çalışmamızdaki ebeveynlerin manevi değerleri kazandırmaya dair bilinçsiz ve yetersiz oldukları görülmektedir. Bu görüşlerden biri şu şekildedir;

“Eşim ibadetleri öğretme konusunda aceleci davranıyor. Ben dedim ki akşam namazlarını cemaatle kılalım. Sadece teklif ettim. Eşim bunu hemen kurala dönüştürdü. Eşimin bu tarz davranışlarına çocuğum hemen tepki veriyor. Zorla olmaz ki. Çok sabırsız davranıyor. Çocuğa baskı yapıyor. Ergenlikte çatışma yaşanması mümkün. Kötü tepkiler olabilir. Cehennemim tüm ayrıntılarını biliyor. Nerdeyse lise düzeyinde bilgileri 6 yaşında veriyor. Ben onaylamıyorum. Çatışıyoruz. Ölümü filan da anlatıyor eşim” (E26).

Değer kazandırmak isteyen yetişkinlerin o değerleri benimsemesi oldukça önemlidir. Çocuklar nasihatlerle ve sık tekrarlarla verilmeye çalışılan bilgiden çok davranış ve duygu dünyalarına tesir edebilecek olan durumlarla ilgilenirler. Bu yüzden değer öğretiminde çocuğun rol modeller olarak benimseyeceği ahlaki bir atmosferin oluşturulması önemlidir. Bununla birlikte bu sürecin yaşam merkezli olması çocuğun değerleri içselleştirmesini sağlayacaktır (Oruç, 2010).

“Değerler beni mutlu etmese de çocuğuma kazandırmayacağım anlamına da gelmez. Bazen de ben bu değerlere önem verdim de ne oldu, düriüst oldum da ne oldu diyorum mesela. Madalyamı taktılar bana ki çocuğuma da vereyim diyorum” (E25).

Yaşar ve Çengelci (2009) tarafından yapılan çalışmada, ebeveynler çocuklarına en çok sorumluluk ve özgüven kazandırmada zorlandıklarını belirtmişlerdir. Bununla birlikte ebeveynler, okulda değer eğitimi konusunda öğretmenlerin gerekeni yaptığını ancak değer eğitiminin okul dışı sosyal etkinliklerle de desteklenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Dilmaç (1999) tarafından yapılan, “İlköğretim Öğrencilerine İnsani Değerler Eğitimi Verilmesi ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği ile Eğitimin Sınanması” adlı çalışmada ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinden oluşan deney grubunda yer alan 18 öğrenciye, 36 oturum boyunca İnsani Değerler Eğitimi verilmiştir. Uygulama sonucunda, İnsani

Değerler Eğitimi programının, öğrencilerin ahlaki olgunluk düzeyini geliştirdiği belirlenmiştir.

Çalışmalara göre, değer öğretiminde kullanılan telkin/açıklama ve etkinlik yöntemi ile çocukların değerleri benimsediği ve içselleştirdiği gözlenmiştir. (Maccoboy ve Mnookin,1992; Jalongo,1993 Akt: Akkoyunlu ve Tuğrul, 2002, Arabacı ve Akgül, 2013; Bozgeyikli, 2010).

“Aile çok önemli. Örneğin çöp düştü anne baba onu alıp atmasını öğretmezse çocuk nerden öğrenecek. İyiyi, doğruyu çocuk aileden öğrenir. Ve küçükken öğrenir” (E14).

Bazı ebeveynlerimiz çocuklarına değer kazandırmada ve öğretiminde yaşadıkları yetersizlikleri dile getirmişlerdir.

“Çocuğumun bazı sorularına yetişemiyorum. Mesela dünyadaki haksızlıkları görünce Allah’ı suçluyor. Ne diyeceğimi bilmiyorum” (E3).

Gökçek (2007) okul öncesi eğitim alan 5–6 yaş çocukları için hazırlanan yedi anahtar değerden oluşan (saygı, sorumluluk, özgüven, liderlik, yardımseverlik, nezaket, sabır) karakter eğitimi programını 44 çocukla yapılan çalışmada uygulamış ve çocukların ailelerine de karakter eğitimi ile ilgili görüşleri sorulmuştur. Araştırma sonucunda; ailelerin karakter eğitiminin okul müfredatı içinde yer alması gerektiğini ve karakter eğitiminin okul öncesi eğitimimin bir parçası olması gerektiğini düşündükleri görülmüştür. Aileler; Okul öncesi eğitiminin pozitif karakter gelişimine yardımcı olduğunu, evde verilen karakter eğitiminin yetersiz olduğunu, okul öncesi eğitimcisinin, karakter eğitimi konusunda ebeveyn kadar iyi eğitim verebileceğini belirtmiş ve karakter eğitiminin sadece aile tarafından verilmesine katılmadıklarını da ifade etmişlerdir. Uygulanan eğitim programının sonucunda programda yer alan tüm değerlerde olumlu davranış değişikliği görülmüştür.

Ebeveynlerden bir kısmı (f=12) *Ailede Maneviyat ve Dini Yaşamın* da değer aktarımındaki rolü üzerinde görüş belirtmiştir. Ebeveyn algıları ailelerinde manevi değerleri yaşama, özendirme ve teşvik etme noktasında olumsuzluklar ve eksikler olduğunu düşündüklerini dile getirmişlerdir.

JacQuin (1964), çocuğun en ulvi amacının insanlığa ve Allah’a hizmet etmek olduğunu, doğru anne baba modelinin çocuğun ihtiyacı olan inanç ve ideal duygusunu kazandırmaya gayret etmek olduğunu söyler. Anne babanın çocuğuna karşı besledikleri sevgiyi iyi kontrol edebilmesi

ve çocuğun dışarı açılmasında bu sevgiyi köprü olarak kullanması sayesinde yaşam amacına yönelmiş, hür ve bağımsız bir kişilik oluşumundan bahseder.

Katılımcıların bu konudaki düşüncelerinden bazıları şu şekildedir;

“Ailemizde manevi değerler ve ibadet hiç yok. Ben de ne kadar karşı çıksam da yanlış bulsam da bu ortama ayak uyduruyorum” (E1).

“Evimizde kayınvalidem manevi değerleri önemsiyor namaz kılmak istiyor ama eşi izin vermiyor, hakaret ediyor” (E4).

Ekşi (2006), lise öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada İmam-Hatip Lisesi öğrencileri ile genel lise öğrencilerinin kişilik özelliklerini karşılaştırmış ve lise öğrencilerine göre daha dindar oldukları varsayılan İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin lise öğrencilerine göre daha sebatlı, uyum gösteren, oto-kontrol sahibi, düzenli ve başarıya kişilik özelliklerine sahip olduklarını tespit etmiştir. Kula (2001) tarafından yapılan araştırmada dindarlık ile kimlik sahibi olmanın cinsel kimliğe sahip olma alt başlığı arasında pozitif bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Ebeveynin Teknoloji ve Kitle İletişim Araçlarının Etkisi Üzerindeki Kontrolü alt temasına ait görüş belirten katılımcıların yaklaşık %23 oranındadır.

Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı'nın “Türkiye’de Televizyon ve Aile Araştırması” bulguları, yetişkinlerin çocuklarının izlediği programlara ve vakitlerine müdahale etmediğini ortaya koymuştur. Ayrıca araştırma sonuçlarında, çocukların %82’sinin izledikleri programlara kendilerinin karar verdiği, % 31’inin gece saat 22.00’a kadar televizyon izlediği bulgusu elde edilmiştir (Batmaz ve Aksoy, 1995).

Karaca, Pekyaman ve Güney (2007), “Ebeveynlerin Televizyon Reklam İçeriklerinin Çocuklar Üzerindeki Etkilerini Etik Açısından Algılamalarına Yönelik Bir Araştırma” adlı çalışmada 4-13 yaş çocuk sahibi anne babaların çoğunluğunun; reklamların çocukların hayal gücünü kısıtladığını, yaratıcılığını ve tüketim alışkanlıklarını olumsuz olarak etkilediğini, çocukları savurganlaştırdığını, sağlıksız beslenmeye teşvik ettiğini, marka bağımlılığına ve her gördüğü ürünü almaya teşvik ettiğini düşündüğünü ortaya koymuştur. Ebeveynlere göre reklam içerikleri çocukların ahlaki gelişimlerine olumsuz yansımaktadır. Bu yüzden çocukların izleyici kitlesi olarak hedef alındığı reklamların hazır-

lanmasında oldukça dikkatli ve hassas olunması gerekmektedir

Birçok araştırma sonuçlarında annelerin ve öğretmenlerin çoğunluğu çocuğunun izlediği çizgi filmlerdeki şiddeti ve karakterleri model aldığını, televizyonda gördüklerini taklit ettiğini belirtmiştir. Bu çocukların okul ortamında saldırgan davrandığı tespit edilmiştir (Reglin, 1996; Yıldırım, 2008; Türkkent, 2012). Bu çalışmalardan birinde annelerin haftada 21 saate yakın, babaların ise 22 saat televizyon izlediği tespit edilmiştir (Türkkent, 2012).

Katılımcı ebeveynlerimizin görüşlerinden örnek verilecek olursa; *“Çocuk terbiyesi medyaya bırakıldı. Onların neyi değerli kıldığı ailede değer oldu. İzledikleri ve muhatap oldukları etkiliyor. Değer kazanımı ve kontrolü ailenin elinden çıkmak üzere. Ben ne kadar vermeye çalışsam da o hırslı karakterleri örnek alıyor”* (E26).

Bulgulara göre ebeveynlerin büyük kısmı teknolojinin ve kitle iletişim araçlarının değer kazanımındaki etkisi üzerine görüş belirtmemiştir. Görüş belirtenlerin ise bu anlamda gerekli kontrolü sağlayamadıkları tespit edilmiştir. Çocuk televizyon izlerken anne babanın denetimi altında değilse, yetişkinlere yönelik hazırlanan programlara maruz kalabilmekte, zararlı mesajların etkisi altına girebilmektedir.

Rigel’in yaptığı bir çalışmada 5 çocuktan birinin televizyon karşısında yalnız kaldığı ortaya çıkmıştır. Bu durumda yani bir yetişkin olmadan televizyon mesajlarına maruz kalınması, televizyonun etkilerinin artmasına neden olmaktadır. Bu nedenle televizyon kullanımında yetişkinlerin, bazı kurallar koyarak çocuğun bu kurallara uymasını sağlamaları gerekmektedir (Türkkent, 2012). Demirel, Yörük ve Özkan, (2012) tarafından yapılan çalışmaya göre Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) tarafından oluşturulan Güvenli İnternet (İnternet Filtresi) Hizmeti yoluyla çocukları ve gençleri internetin risklerinden tamamen korumak mümkün değildir. Çünkü ane babaların hepsi bu hizmetten haberdar değildir, haberdar olanlarda bu hizmeti kullanma konusunda istekli değildir.

Değer aktarımında Ebeveynin Çevresel Faktörlerin Etkisi Üzerindeki Kontrolü alt teması kapsamında dile getirilen bazı görüşlere (f=5) göre çevre değer aktarımında etkin bir faktördür.

Peker’e (2013) göre, çocukların düşünce, davranış ve tutumlarının gelişiminde aile ilişkileri dışında akran ilişkileri ve birçok çevresel fak-

törün etkisinden bahsetmek mümkündür. İçki, sigara, uyuşturucu gibi madde kullanımıyla tanıştıran, cinsel veya şiddet içerikleri olan yapımlar, kötü arkadaş çevresi, kontrolsüz sanal alem vb. bir çok faktör çocuklar için birer tuzaktır. Anne babaların bu konularda da sağlıklı ve olumlu örnek yaşantıları, çocukları bilgilendirmeleri ve takipleri oldukça önemlidir. Avcı (2010) tarafından yapılan araştırma bulgularına göre, okullarda meydana gelen şiddet olaylarının nedenleri arasında “kötü arkadaşlar ve çevrenin olumsuz etkileri” ilk sıralarda yer almaktadır.

“Çevre de çok önemli. Komşumuz madde bağımlısı mesela. Gece yarısı bağıriyor ediyor. Çocuklar görüyorlar, duyuyorlar. Bir şey yapamıyoruz” (E15).

Tema 7: Değerlerin Kazandırılmasında Ailenin Etkisi

Tablo 7: Ebeveynlerin Değerlerin Kazandırılmasında Ailenin Etkisine Dair Görüşler

Alt Temalar	Frekans
Ebeveynin Kişilik Özelliklerinin Etkisi	30
Ebeveyn Ruh Sağlığının Etkisi	18
Aile Yapısının ve Akraba İlişkilerinin Etkisi	15
Ebeveyn Çocuk ilişkisinin ve Uyumunun Etkisi	13
Ebeveynin Çalışma Hayatının Etkisi	12
Ailenin Ekonomik Durumunun Etkisi	11
Ebeveynlerin Geçmiş Yaşantıları ve Kültürün Etkisi	9
Ebeveynin Zararlı Alışkanlıklarının Etkisi	8

Ailenin değer kazanımında etkisi ile alakalı temada birçok unsurun öne çıktığı görülmektedir. *Ebeveynin kişilik özelliği, ruh sağlığı, aile yapısı ve akrabalık ilişkileri, çocuğun özellikleri, ebeveynin çalışma hayatı, ailenin ekonomik durumu, ebeveynlerin geçmiş yaşantıları ve kültürü ile ebeveynin zararlı alışkanlıkları* bunlardandır.

Görüşmecilerin tamamı, değer aktarımında ve kazanımında *anne ve babanın kişilik özelliklerinin etkisi* olduğunu düşünmektedir. Dikkat çekici olan ise, katılımcıların büyük bir kısmı kendi kişilik özelliklerinin ve/veya eşinin kişilik özelliklerinin değer aktarımında genellikle olumsuz etkileri olduğunu dile getirmeleridir. Katılımcılar kendilerinde veya eşlerinde genellikle sinirlilik, saldırganlık, güven problemi yaşama, takıntılı olmak, içe dönüklük, deneyime açık olmamak, sert ve katı olmak, babanın pasif annenin ise otoriter ve karar verici olması, ilgisiz ve

sorumsuz davranmak gibi özellikler olduğunu, bu durumda çocuk terbiyesine olumsuz yansıdığı yönünde görüş belirtmişlerdir.

“Eşim çok sessiz. O kavga etmez. Karışmaz. O yüzden evde ben otorite olmak zorundayım. Sevgimi belli edemiyorum. Gösteremiyorum. Kişilik yapım böyle” (E3).

Yapılan birçok araştırma, cezaların şekli ile ahlaki gelişim arasında ileri düzeyde bir ilişki olduğunu (Yavuzer, 2005; Kerschensteiner, 1954; Brandt, 1996; Akt: Oruç, 2010), çocukların maruz kaldığı cezalar sonucunda iç denetimlerinin yani vicdani gelişimlerinin olumsuz etkilendiğini ve zayıf kaldığını ortaya koymuştur (Allinsmith 1960, Aronfreed 1961, Hoffman ve Salztein 1967 Akt: Peker 2013 ve Aydın 1997). Bulgulara göre, benlik değerini azaltan ve ahlaki yargıları zayıflatan bu tür cezalara maruz kalan çocukların öfkeli ve saldırgan olmaya meyilli oldukları görülmektedir.

“Katı ve disiplinliyim. Son bir yıldır elim kalkıyor. Geçen gün şiddetli bir tokat attım. Tükürdü tahammül edemedim. Doğru mu yanlış mı bilmiyorum. Saygısızlık olduğu için fevrileştim” (E25).

İlişkilerinde sıcak, ilgili, açıklayıcı akıl yürütmelerde bulunan, ahlaki olarak olumlu model olan ve çocuklarına da bu yönde imkan sunan ebeveynlerin çocuklarında ahlaki gelişim düzeyi yüksektir. İçsel motivasyon geliştiren çocukların farklı durumlarda da ahlaklı davranmaları beklenir (Kumru ve Öztürk, 2012).

“Ev ortamı benden dolayı çok gergin. Huzursuz. Çocuklarla aram hiç iyi değil. Eşim de sakin olmamı, sabırlı olmamı istiyor. Hata yapan babam da olsa sabredemiyorum. Kendimi tutamıyorum. Susmak gerekse de susamıyorum. Çok sinirliyim” (E12).

Katılımcılar değer aktarımında ailenin etkisi ile ilgili düşüncelerinde ebeveynlerin ruh sağlığının önemi üzerinde durmuşlardır (%60). Genel algı ise ebeveyn olarak ruhen kendilerini ve /veya eşlerini sağlıklı buldukları ve bunun çocuklara değer aktarımında olumsuz etkisi olduğu yönündedir. Ebeveyn çalışma grubunda psikolojik destek alanlar olduğu gibi önemli sayıda ihtiyaç hissettiği halde uzmana gitmeyen veya gerekli tedaviyi sürdürmeyenler de mevcuttur.

Araştırma bulguları, ruhsal bozukluk gösteren ebeveynlerin özellikle aile içinde çatışmalı ve bozuk ilişkiler geliştirdikleri ve strese yatkın olduklarını ortaya koymaktadır (Whaley ve ark. 1999, Goodman ve

Gotlib 1999, Hammen ve ark. 2003; Akt: Öç ve ark. 2009). Ateş (2014) tarafından yapılan “*Davranım Bozukluğu Tanısı Alan Ergenlerin Ebeveynlerinde Psikopatolojik Özellikler ve Cinsiyetlerine Göre Karşılaştırılması*” adlı çalışmaya göre, anne babanın depresifliğinin çocukta sorunlu davranışları artırıcı risk faktörleri arasındadır. Ebeveynlerdeki bu olumsuz duygu durumları ve yansımaları çocukların davranışlarına rol model olmakta, aynı zamanda değer eğitiminde gerekli tahammül ve çabanın gösterilmesini zorlaştırmaktadır

Katılımcılarımızın bu konudaki görüşlerindenbiri şu şekildedir;

“Ailemizde değer kazandırmak için anne-babanın psikolojik durumu müsait değil” (E2).

Yapılan çalışmalar, duygusal bozukluk gösteren annelerin çocuklarında diğer çocuklara nazaran sosyal ilişkilerinde ve yeni durumlarda daha fazla uyum problemleri gösterdiklerine rastlanmaktadır. Ayrıca bu çocukların ilişkilerinde agresif davranışlar ve olumsuz huylar sergiledikleri gözlenmiştir (Kohen, 1989).

“Halsiz oluyorum. Depresyodayım. Mutsuz ve yalnızım. Eşim evde düzen ve tertip istiyor. Bazen iş yapamıyorum.. Ev ortamımızda çatışmalar oluyor. Bağırınca kızım bağırmanın diyor. Çok korkuları var. Geceleri bile kalkıp sürekli ağlıyor” (E16).

Çalışmamızdaki yer alan ebeveynlerin çoğunluğu, ruh hallerinin daha çok depresif, mutsuz, kaygılı olduklarına dair görüş belirtmişlerdir. Gözlemler de bunu desteklemektedir. Aynı zamanda çağın sorunu olan bu buhranlı durum günümüz insanının önemli bir kısmını da temsil edebilecek örnekliktedir.

Ruhen kendilerini sağlıklı ve huzurlu hissetmeyen ebeveynlerin rollerini ve sorumluluklarını yerine getirmede zorlanacağı kesindir. Ünlü filozof Kindi “Üzüntüden Kurtulmanın Yolları” adlı eserinde, insanların üzüntüden kurtulmasının ve mutlu olmasının, sürekliliği olmayan şeylerin peşinden koşmamaktan geçtiğini söyler. O’na göre insanın bu dünyada her şeyin istediği gibi olmasını umması ve hiç olumsuz değişimler yaşamamayı beklemesi gerçekçi değildir. Bu yüzden insan kalıcı değerlerin peşinden koşmalıdır (Kindi, 1998; Akt: Dilmaç, 2015).

Ruh sağlığı üzerinde kişinin hayatının merkezine neyi koyduğu önemlidir. Özdemir ve Koruklu (2011), üniversite öğrencileri ile yaptığı

çalışmada üniversite öğrencilerinde değerler ve mutluluk arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışma bulgularına göre geleneksellik değeri dışındaki bütün değer yönelimleri (güç, başarı, hazcılık, uyarılm, öz yönelim, evrenselcilik, iyilikseverlik, uyma, güvenlik) ile mutluluk arasında anlamlı ilişki vardır. Bulgular araştırmaya katılan gençlerin hazcılık, evrenselcilik ve iyilikseverlik değerleri ile mutluluk arasında pozitif ve güçlü bir ilişki vardır(Akt: Seki, 2014).

Ebeveynlerden bazıları (f=15), *aile yapısının* değer aktarımında önemli bir etken olduğunu düşünmektedir. Bu kategoride görüş belirtenlerin genel algısı boşanma, ayrı yaşamak zorunda kalma veya diğer sebeplerden dolayı tek ebeveynli aile yapısında, geniş aile yapısında ve müdahaleci akraba ilişkilerinde değer aktarımının zorlaştığı yönündedir.

Türkiyede yapılan bir çalışma ise geniş ailelerde sağlanan duygusal ve araçsal desteğin annelerin katı ve cezalandırıcı tutumlarını azaltarak, ebeveynliğini desteklediğini ortaya koymuştur (Güroğlu, 2010; Akt: Baydar, Akçınar ve İmer, 2012). Bu sonuçlar çalışma bulgularımızla örtüşmemektedir.

Arpacı ve Bekar (2013) tarafından yapılan çalışmaya göre, küçük yaş grubunda olan çocukların evdeki yaşlılara daha olumlu bir yaklaşım içinde oldukları, büyüdükçe bu yaklaşımın daha olumsuz olduğu tespit edilmiştir.

Çocuklar ile büyük ebeveynlerin sağlıklı iletişim kurmalarında anne-baba dengeleyici unsur olmalıdır. Ailede, çocuk-anne-baba-büyük ebeveynler arasında karşılıklı sevgi ve saygıya dayalı bu yaklaşımın çocuğun değer kazanımına olumlu yansımaları kaçınılmazdır. Çalışma kapsamındaki görüşmeler sırasında önemli sayıda geniş aile örneği ve müdahaleci akraba ilişkileri ile karşılaşmıştır. Özellikle anne katılımcılar değer aktarımında aşırı müdahaleci olmaları ya da diğer olumsuz davranış ve tutumları gibi nedenlerden dolayı büyük ebeveynler ile ilgili rahatsızlıklarını ifade etmektedir;

“Büyükler çok doyumsuz alıştırdılar. Ben yok dediğimde onlar yapıyor. Büyükler evdeki otoritemi kaybetti. Ayrıca kayınvalidekler oğlumun kardeşi doğunca onu sürekli pof pofladılar, seni daha çok seviyoruz filan diye”(E23).

İstisnai bazı görüşler geniş ailenin hem olumlu hem olumsuz etkileri olduğu yönündedir;

“Geniş aile olmanın zararları da var faydaları da. Ben çocuğuma kızdığımında

koşup onlara sığmıyor. Bunun yanında eşimle çok çatışmalı bir ilişkimiz var. Şiddet var. Büyüklelerin o zaman faydası oluyor, araya giriyorlar'' (E9).

Ebeveyn eksikliğinin de değer aktarımında rolü olduğu yönünde görüş belirten katılımcılarımız olmuştur. Araştırmalar biyolojik babanın yoksunluğunda çocuğun dışa vurum davranış sorunlarını artırdığını ortaya koymaktadır (Ateş, 2014). Engin 2015, tarafından yapılan çalışmada "ebeveynlerin medeni durumlarına göre davranış sorunları incelenmiş, dul (eşi ölmüş) ebeveyne sahip çocuk ve ergenlerin evli ebeveyne sahip çocuk ve ergenlere göre sosyal içe kapanıklık, depresyon, düşünce sorunları, kurallara karşı gelme, şiddet ve saldırganlığa meyilli olma, dışa yönelim ve toplam problem puanlarında anlamlı düzeyde yükselme olduğu" görülmüştür.

"Mesela öğrencilerimde sorunlu çocuklara baktığımda genelde ya ayrı anne baba çocukları ya da ebeveyn yok. Veya yıllar sonra geç kazanılmış çocuklar. Ebeveyn eksikliği rol eksikliğine sebep oluyor. Ben değer kazanımında aile etkisi yüzde yüz elli diyorum'' (E13).

Bununla birlikte bir katılımcı anne ise tüm bu görüşlerden farklı olarak, tek ebeveynliğin değer aktarımında olumsuz değil olumlu etkileri olduğu görüşündedir.

"Bence tek ebeveynli ortamda değer kazandırma daha kolay. Sadece annem biraz devreye giriyor onun dışında yetiştirirken çok müdahale eden olmuyor'' (E25).

Yaptığımız görüşmelerin bir kısmında (f=13), değer kazanımında ebeveyn çocuk ilişkisinin ve uyumunun değer aktarımında etkili olduğu dile getirilmiştir. Annenin kişisel özellikleri ile çocuğun kişisel özelliklerinin (cinsiyeti, sağlığı, mizacı vb.) ebeveyn davranışlarını etkilediği yönünde sonuçlar ortaya koyan çalışmalar mevcuttur. Fakat Türkiye'de bu çalışmalar oldukça kısıtlıdır (Baydar, Akçınar ve İmer, 2012).

Çalışmalardan elde edilen bulgular, çocukların bilişlerinin anlayış durumlarını etkilerken; mizaçlarının ise anne baba tutumuyla etkileşime girerek, anne babanın onlara nasıl tepki vereceğini ve disiplin sağlayacağını etkilediğini söylemektedir (Kumru ve Öztürk, 2012). Çevrenin ve ailenin çocuğun gelişimi üzerindeki etkisi, onların çocuğun kapasite ve davranış tarzıyla olan uyumunu belirler (Temperament and Development 1977; Akt: Kohen, 1989). Çocuk-ebeveyn uyumu, çocuğun

olumlu benlik algısını geliştirmesini kolaylaştırıcı bir unsurdur (Turecki ve Tonner, 2012). Kohen (1989) de, New York Boylamsal Çalışmasında da elde edilen verilerin çocukların mizaç özelliklerinin ebeveyn tutum ve davranışlarına farklı biçimlerde etkisi olduğunu ortaya koyduğunu ifade etmektedir. Bu doğrultuda katılımcı görüşlerden bir kaçıını aktaracak olursak;

“Çocuğum çok zor ve inatçı. Baş edemiyorum. Sevecen olmalıyım olamıyorum, sabredemiyorum. Tahammülüm kalmadı” (E2).

Katılımcılardan bir kısmı (f=12), *anne ve babanın çalışma hayatının aile ortamına ve değer aktarımına etkisi* olduğunu düşünmektedir.

Engin (2014) tarafından yapılan çalışma bulgularına göre annenin ev kadınılığını reddetme tutumu, çocuk ve ergenlerin davranış sorunları yaşamasında rol oynayan önemli faktörlerdendir. Bu davranış sorunları anksiyete, depresyon, sosyal içe dönüklük, somatik yakınmalar, sosyal sorunlar, düşünce sorunları, kurallara karşı gelme davranışı, saldırgan davranışlar ve okul başarısızlığı olarak ele alınmaktadır. Çalışmamızdaki ebeveynlerin tamamına yakını annelerden oluşmakta ve çoğunlukla (%73) çalışmamaktadır. Çalışmayan anne ebeveynlerden bazı anneler ise iş hayatı içerisinde olmama ve ev hanımlığından dolayı memnuniyetsizliklerini dile getirmişlerdir. İşe yaramadıkları hissiyatı, rutin ev işlerinin sıkıcılığı, sosyalleşememe, ailenin ekonomisine katkı sağlayamama gibi nedenler

“Bir dönem işimden ayrılınca çok üzıldüm ve Kadire ilgi ve sevgi eksikliği yaşattım. Çok sosyalken birden eve kapanmak çok zor geldi bana. Eşim de ilgisiz olduğu için Kadir problem yaşıyor bence. İşinden dolayı çok stresli. Ben açığı kapatmak istiyorum. Ama yetişemiyorum” (E23).

Alanla ilgili farklı çalışmalar dikkate alındığında annenin çalışma hayatının ebeveynliği üzerine etkisine dair sonuçlar birbiri ile tutarlı değerdir. Bu annenin ekonomik durumu, çalışma nedeni ve şartları, çalışma döneminin çocuğun hangi dönemine rastladığı ve işinin özellikleri gibi birçok faktörden etkilenmektedir (Baytar, Akçınar ve İmer, 2012; Özensel, 2004).

Katılımcı grubumuzun %27’si çalışmaktadır. Bu anneler ise çalışma hayatı içinde olanlarının değer aktarımında olumsuzluklara yol açtığını ifade etmiştir. Tahiroğlu ve Aktepe’ye (2015) göre, çocuğun eşitlik, yaşama saygı, özgürlük, adalet, dürüstlük, iyiyi arayış, işbirliği,

özgüven, hoşgörü, duyarlılık ve sorumluluk gibi değerleri kazanmasında verilen eğitim, çevresel faktörler, ailenin eğitim durumu yanında ailenin çalışma hayatı ve ekonomik durumunu da etkiler.

İş ve aile arasındaki dengeyi inceleyen bir çalışmada, çalışma hayatındaki yorgunlukların, problemlerin ve aşırı yüklerin annelerin ebeveynlik rolü üzerinde etkili olduğu; çocuklarına karşı daha kontrolcü yaklaşımları, anlayış ve duyarlılıklarının ise azaldığı tespit edilmiştir. Bu annelerin psikolojik olarak kendilerini iyi hissetmedikleri ve bu durumun ise ebeveynlik davranışlarına yansıtıldığı görülmektedir (Erder, 2010; Akt: Baydar, Akçınar, İmer, 2012).

“Bizim aile değer kazandırma işlevini yerine getirmiyor. Çünkü özellikle ben çok gerginim. Hep bağıriyorum. Çalışıyorum ve çocuklara yetişemiyorum” (E3).

Çoğunluğunun anne ebeveyn olduğu katılımcılarımız eşlerinin iş hayatlarının ev ortamına ve çocuk terbiyesine olumsuz yansımaları olduğunu düşünmektedir. Stresli ve yoğun iş ortamının, kredi yoluyla borçlanmaların çalışma hayatındaki zorlukları artırdığı dile getirilmektedir. Ayrıca çalışma hayatının olumsuzluklarına çoğu zaman başka yetersizliklerin ve sorunların eşlik ettiği görülmektedir. Bir anne katılımcımız bu durumu şu şekilde özetliyor;

“Eşim çok stresli. Çok gergin bir aile ortamımız var. Sürekli kavga ediyoruz. Eşim işsiz. İşi varken de sorunlarımız vardı. Ama şimdi daha stresli” (E9) .

Ailenin ekonomik durumunun değer aktarımına etkisine dair görüşler mevcuttur (f=11). Bulgulara göre ebeveyn algısına göre, ekonomik şartlar değer kazanımında etilidir.

Düşük sosyoekonomik düzeydeki ailelerde çocukların daha çok agresif yetişkin rol modellerine maruz kaldıkları, ailede stres faktörlerin yüksek oluşu ve agresif davranışların kabulüne yönelik değerlerin varlığının dolaylı olarak davranım bozukluğu gelişimini etkilediği tespit edilmiştir (Ateş, 2014). Ayrıca araştırma bulgularına göre, ailelerin gelir düzeyi düştükçe çocukların şiddete uğrama oranları yükselmektedir (Ayan, 2007; Cengiz, 2008; Koç, 2009).

Çalışmamızdaki katılımcılardan 5’i (%16.6) düşük gelir düzeyinde, 24’ü (%80) orta gelir düzeyinde, 1’i ise (%3.3) yüksek gelir düzeyinde olduğunu belirtmiştir. Orta gelir düzeyi çoğunluktadır.

Katılımcılarımızın ekonomik şartların doğrudan ya da dolaylı etkisi olabildiğini dile getiren bazı görüşlerini aktaracak olursak;

“Maddi sıkıntılarımız var. Eşim bu yüzden çok gergin ve stresli. Aile ortamımız huzursuz. Bu da çocuğumuza olumsuz yansıyor. Eşim sırf kızımız için en iyisi olsun istiyor. Gücümüzü aşan harcamalar yapıyor onun için” (E18).

Görüşme bulgularından (f=9), *anne-baba veya evdeki büyük ebeveynlerin yetiştikleri aile ortamının, geçmiş yaşantılarının ve kültürün çocuğa değer aktarımında etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Bilindiği üzere insanların kültürleri çevresel faktörlere göre şekillenir ve kişiler kültüre uygun davranarak kültürün biçimlendirdiği kişi olurlar* (Arabacı ve Akgül 2013). Eşlerin toplumsal ve kültürel değerlerinin farklı olması ise ilişkilerde çatışmaya sebep olabilir. Eşlerden birinin değerli ve önemli bulduğunu diğer eş değersiz ve önemsiz görebilir (Bakırcıoğlu, 2002).

Katılımcılarımız bu alt tema başlığı altında ifade edilen faktörlerin eş uyumlarını olumsuz etkilediği ve bu durumun değer aktarımında etkin olduğu görüşündedirler. Yılmaz (2001), *“Eşler arasındaki uyum: Kuramsal yaklaşımlar ve görgül çalışmalar”* adlı araştırmasında ilgili çalışmaların bulgularına göre, çocukların anne-babaları arasındaki uyuma ilişkin algıları artıkça kendi benliklerini değerlendirmeleri de artmakta aksi durumda ise azalmaktadır.

Katılımcılarımız da bu ve benzeri durumların değer aktarımına yansımalarına dair çeşitli görüşler aktarmıştır;

“Eşim baba görmemiş, kültürümüz farklı. Çok zor şeyler yaşamış. Baba disiplini almamış. Bu yüzden ona göre babalık çalışmak ve ev geçindirmekten ibaret” (E15).

Bazı ebeveyn ve aile yakınlarının geçmiş yaşantıları da aile ortamına ve çocuk yetiştirmeye etki etmektedir. Bu görüşmelerle alakalı aşağıdaki örnekler verilebilir;

“İlk evliliğimden olan büyük oğlumla çok sorunlar yaşadık. Çok dövdüm. Geçen öyle dövdüm ki tüm bedeni mosmor oldu. Aynı babası. Çok pis çok dağınık, sorumsuz. İnadına yapıyor sanki. Bakınca babasını görüyorum sanki nefret ediyorum o adamdan. Tüm yaşadıklarım aklıma geliyor. Kızım bunların içinde büyüdü. Etkilendi ondan böyle huysuzlukları var bence. O da abisine pasaklı diyor mesela. Abi ile olan sorunlarımız ve abi onu kötü etkiledi bence. Abi ile olan çatışmaları hatırlayacak ilerde ben de çocukluğumdaki kavgaları hatırlıyorum hala” (E30).

Katılımcı ebeveynlerimizden bir kısmı (f=8) *aile ortamlarında zararlı alışkanlıkların* (içki, kumar, madde bağımlılığı gibi) olduğunu ifade etmiştir ve önemli bir kısmı bu alışkanlıkların değer kazanımında olumsuz etkilerinden bahsetmiştir.

Alkol, uyuşturucu ve madde bağımlısı kişilerin genelde huzursuz, hoşnutsuz bir ruh haline sahip, hayatın zorlukları karşısında zayıf ve uyumsuz davranan, doyumsuz, kaygılı, özgüven problemi olan kişiler olduğu dikkat çekmektedir (Peker, 2013). Avcı (2010) tarafından yapılan çalışmada, anne ve babası alkol kullanan öğrencilerin ahlaki tutum düzeylerinin diğerlerine oranla daha düşük olduğu görülürken, bu öğrencilerin alkol kullanmayanlara oranla okulda daha fazla şiddet eyleminde bulunduğu tespit edilmiştir.

Buğdaycı (2008) tarafından “Üniversite Öğrencilerinin Sigara Alkol ve Madde Kullanımı ve Madde Kullanımını Etkileyen Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Süreçler” adlı yüksek lisans tezinde ise annenin veya babanın alkol kullanması ile öğrencinin alkol kullanması arasındaki ilişki araştırılmıştır. Sonuçlara göre, annesi alkol kullanan öğrencilerin %87,9’unun alkol kullandığı, babası alkol kullanan öğrencilerin %59,9’unun da alkol kullandığı tespit edilmiştir

“Eşim yaşadıklarından dolayı babasını suçluyor. Babası o çocukken alkol ve kumar işlerine onu gönderirmiş. O yüzden eşim içse dahi çocuklara fark ettirmez. Ara ara alıyordu artırır diye korkuyorum” (E29) şeklinde görüş belirtmiştir.

“Eşim ve kayınpederim alkol kullanır. Karşılıklı oturup içerler. Ayrıca eşim madde bağımlısı. Oğlum bu ortamda büyüyor” (E1).

Diğer katılımcılardan farklı olarak bir katılımcı (E17) ise, evde alkol kullanıldığını fakat bunun çocuğu için bir olumsuzluk olmayacağını düşündüğünü bildirmiştir;

“Babamın her akşam bir kadeh keyif içkisi olur. Bize hiç zararı yoktur. Annem yanımızda cami var çarpılacağız senin yüzünden der. Oğlum bence pek etkilenmez. Bilmem onunla bunu hiç konuşmadık. Babam içince zarar vermez zaten. Bence pek problem değil.”

EXTENDED ABSTRACT

Views of Parents That Have Children With Adaptation and Behavior Problems About Values

*

Figen Ezgin - Bülent Dilmaç

Ministry of National Education / Nevmettin Erbakan University

In this study, a qualitative research method was used to investigate parents' perceptions of adaptation and behavior problems seen in children, behavior, and ways of coping with them. The qualitative research method offers the opportunity to collect detailed and detailed data, to present the current situation and to learn directly about the individual perception, experiences and perspectives. In this research, phenomenological (phenomenological) research design is used. Phenomenological research design allows us to recognize phenomena that we encounter in various forms in everyday life more closely and to understand its meaning. Phenomenology dealt with the facts that we are aware but we do not have detailed and in-depth knowledge about them. This research focuses on the understanding of the values of parents. For this reason, it can be said that the most appropriate pattern for research is the phenomenology design. Data obtained through participant analysis and subjected to qualitative content analysis were enriched with individual interviews.

The study group's sampling method for purposeful sampling was determined by sampling technique. The purposeful sampling method is based on the understanding of the study of all situations that meet a set of specified criteria. These criteria can be created by the researcher or the previously prepared criteria list can be used. It is based on the fact that the participant in the study is the parent (mother or father), the child is between 5-11 years of age and is in pre-school education or primary education and at least one compliance or behavioral problem has been observed by the relevant field specialist. 30 volunteers who meet these criteria constitute the sample group of parental researchers. For the selec-

tion of the study group, the guidance services of the pre-primary and primary education institutions where the children continued education were provided and information was given about the study and the necessary support was requested. With the completion of the required institutional approvals and other procedures, interviews were conducted with voluntary mothers or fathers, guided by the guidance service and meeting the criteria. However, the majority of our research sample is made up of mothers.

The situation in which children are experiencing compliance and behavior problems has been determined by interviewing school guidance services. Among these children are children who are diagnosed and supported and treated in the clinical setting, as well as children who are followed up and supported by a psychologist or school guidance service. Mainly in girls and boys aged between 5 and 11; agitation, speech disorders, various anxieties and anxieties, sleeping, sleeping, sleeping, aggression, fighting, finger sucking, hair pulling, depression, insomnia, hyperactivity and lack of attention, eating problems, lowering and fecal incontinence, impairment, academic failure, nonconformity, and so on. It is observed that a few problems accompany the majority of children. It is also important that these problems continue for a long time.

Twenty-nine (96.6%) of the parents who participated in the study were mothers and 1 (3.4%) were fathers. The age ranges were as follows: 1 person (3.4%) between the ages of 25-30, 15 persons (50%) between the ages of 31-35, 8 persons (26,6%) between the ages of 36-40, 41-45 and those who are in the age range are around 6 (20%). Among the participants, 5 (16.6%) had low income, 24 (80%) were middle income, and 1 (3.3%) were high income level. The middle income level is the majority. Eight of the parents (26.6%) were primary school-middle school, 14 (46.6%) were high school and 8 (26.6%) were university graduates. 22 participants (73.3%) did not work and 8 people (26.6%) were employees. The number not working is the majority.

An inductive pathway was used in the study and the data were analyzed manually. All the data recorded in the study were first written to the article on a regular basis and without any modification. From the beginning to the end of the procession, lecturers and researchers, who

have knowledge about qualitative work, have been in contact. The sub-themes they represent by reading each statement that creates data for the study are noted on their sides. These codes have been read through several times. Subsequently, each participant's code was assembled in the relevant sub-theme and ultimately the main themes were created to cover and represent the codes in the most accurate way. The tables expressing the sub-theme and the theme were prepared and the participant opinions of the sub-theme were directly quoted. Validity in qualitative research means that the researcher's research is as unbiased as possible, as it is. It is important to give a direct citation from the views of the participants and to explain the results by going out of these views.

Kaynakça/References

- Adler, A. (2014). *Çocuk eğitimi*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Akkoyunlu, B. ve Tuğrul, B. (2002). Okulöncesi çocukların ev yaşantısındaki teknolojik etkileşimlerin bilgisayar okuryazarlığı becerileri üzerindeki etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 12-21.
- Aktay, A. (2008). *Yönetici ve öğretmenlerin değer tercihleri ile örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Arabacı, İ. B. ve Akgül, T. (2013). Elazığ ilinde uygulanan etkinlik temelli değer öğretimi uygulamalarının değerlendirilmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 7-31.
- Arpacı, F. ve Bekar, A. (2013). Çocukların büyük ebeveynleri ile etkileşimlerine ilişkin görüşleri. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29, 11-29.
- Ateş, S. (2014). *Davranım bozukluğu tanısı alan ergenlerin ebeveynlerinde psikopatolojik özellikler ve cinsiyetlerine göre karşılaştırılması*. Tıpta Uzmanlık Tezi. İstanbul Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Has. Eğt. ve Arş. Hastanesi, İstanbul.
- Avcı, A. (2010). Aile yapısı ve atmosferinin okul şiddetine etkisi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8(10), 7-52.

- Ayan, S. (2007). *Aile içinde çocuğa yönelik şiddet (Sivas ilköğretim ikinci kademe öğrencileri üzerine bir inceleme)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Aydın, B. (1997). *Çocuk ve ergen psikolojisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Vakfı.
- Aydın, M. (2011). Değerler işlevleri ve ahlak. *Eğitime Bakış Dergisi*, 7(19), 39-45.
- Bakırcıoğlu, R. (2002). *Çocuk ruh sağlığı ve uyum bozuklukları*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Balat, G. U., Beceren, B. Ö. ve Özdemir, A. A. (2011). The evaluation of parents' views related to helpin pre-school children gain some universal values. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 15, 908-912.
- Batmaz, V., ve Aksoy, A. (1995). *Türkiye'de televizyon ve aile:(Elektronik Hane);(Aralık 1993-Aralık 1994)*. Ankara: TC Basbakanlık Aile Araştırma Kurumu
- Baydar, N., Akçınar, B. ve İmer, N., (2012). *Kültür ve ana-babalık: kuram ve uygulama çikarsamaları*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Baysal, N. Z. (2009). Demokrasi eğitimi için karar verme modelinin kullanılması: İlköğretim üçüncü sınıf hayat bilgisi dersi örnekleme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9(1), 53-84.
- Beck, A. T. (1976). *Cognitive therapy and the emotional disorders*. New York: International Universities Press.
- Bilgin, M. (2001). Üniversite Öğrencilerinin Değerlerinin ve Fonksiyonel Olmayan Tutumlarının Bazı Değişkenler Açısından İrdelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(8).
- Bolay, S. H. (2007). Aşkın değerler buhranı. R. Kaymakcan ve digerleri (Edt.), *Değerler ve eğitimi uluslararası sempozyumu içinde* (sf. 55-69).
- Bozgeyikli, H. (2010). The relationship between high school students' psychological needs and human value perceptions, *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 9, 1798-1804.
- Buğdaycı, G. (2008). *Üniversite öğrencilerinin sigara alkol ve madde kullanımını etkileyen sosyal kültürel ve ekonomik süreçler*. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

- Burroughs, J. E. ve Rindfleisch, A. (2002). Materialism and well-being: a conflicting values perspective. *Journal of Consumer Research*, 29, 348-370.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. Ve Demirel, F. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemleri. Pegem Atıf İndeksi*, 1-360.
- Campbell, S. B. (1994). *Hard to Manage Preschool boys: Externalizing Behavior, social Competence and Family Context at Two Year Follow up*. *Journal of Child Psychology*, 22, 147- 166.
- Cengiz, M. (2008). *Çocukların aile içi şiddete uğramasına neden olan sosyo-ekonomik faktörler*. Yüksek lisans tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
- Cüceloğlu, D. (2006). *İçimizdeki biz "Kalite Bilincinin Temeli"*. İstanbul: Sistem .
- Çoşkun, Y. ve Yıldırım, A. (2009). Üniversite öğrencilerinin değer düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 311-328.
- Çakaloz, B., Akay, A. P., ve Günay, T. (2007). Karşıt olma karşı gelme bozukluğunun eşlik ettiği ve etmediği dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu tanımlı çocukların davranışsal sorunlar, ders başarıları ve akran ilişkileri açısından değerlendirilmesi. *Yeni Symposium*, 45, 84-92.
- Çakmaklı, K.(2009). *100 soruda çocuk, ergen ve aile*. İstanbul: Nobel Yayınları.
- Çalık, D. (2002). *İlköğretim okullarında demokrasi eğitimi üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.
- Dadds, M. R, Sanders, M. R., Morrison, M. ve Rebgetz, M.(1992). Childhood depression and conduct disorder: II. an analysis of family interaction patterns in the home. *J Abnorm Psychol*, 101(3), 505-513.
- Demir, M. (2010). *Değerler eğitimi uluslararası konferans bildirileri*. İstanbul: Damla Yayınevi.
- Demirel, M., Yörük, M., ve Özkan, O. (2012). Çocuklar için güvenli internet: güvenli internet hizmeti ve ebeveyn görüşleri üzerine bir araştırma-safe internet for children: a study on safe internet ser-

- vice and parental views. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(7), 54-68.
- Deniz, M. E. (2011). *Erken çocukluk döneminde gelişim*. Ankara: Ertem Basım.
- Dilmaç, B. (1999). *İlköğretim öğrencilerine insani değerler eğitimi verilmesi ve ahlaki olgunluk ölçeği ile eğitimin sınılanması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Dilmaç, B. (2007). *Fen lisesi öğrencilerine insani değerler eğitiminin verilmesi ve insani değerler ölçeği ile sınılanması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya
- Dilmaç, B. (2012). *İnsanca değerler eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Dilmaç B. ve Şimşir Z. (2016). Ailede Değerler Eğitimi. B. Dilmaç, H. H. Bircan (Edt.). *Değerler Bilançosu Sarı Kitap* içinde. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Dilmaç, B. ve Ulusoy, K. (2016). *Değerler Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi
- Donovan, J., Jessorr, R., Costa, F.M (1991). Adolescent health behavior and conventionality unconventionality: an extension of problem-behavior theory. *Health Psychology*, 10, 52-61.
- Dönmezer, İ. (1999). *Ailede iletişim ve etkileşim: sağlıklı insan, sağlıklı aile*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Ekşi, H. (2006), Din eğitimi gençlik ve kişilik. Hayati Hökelekli (Ed.), *Gençlik din ve değerler eğitimi içinde* (ss.181-216). İstanbul Merkezi Yayınları.
- Elder, G.H., Liker, L.K., Cross, C.E (1984). Parent-child behavior in the great depression: life course and intergenerational influences. *Life Span Development and Behavior*, 6, 109-158.
- Engin, E. C. (2015). *Bir aile hekimliği bölgesinde kayıtlı 6-18 yaş arası çocuk ve ergenlerde görülen davranış ve uyum problemlerinin; bu çocuk ve ergenlerin ailelerinin demografik özellikleri, tutum ve davranışlarıyla olan ilişkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
- Erdem, A. R. (2003). Üniversite kültüründe önemli bir unsur: Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(4), 55-72.

- Erder, G. (2010). *Work Family Conflict and Children's Externalizing and Internalizing Problems: The Mediating Role of Parenting*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Koç Üniversitesi, İstanbul.
- Eroğlu, S.E., Işıklar, A. ve Bozgeyikli, H. (2006). Research of university students academic emotions regarding some variables: selçuk university faculty of education sample, *Georgian Electronic Scientific Journal: Education Science and Psychology*, 2(9), 33-42.
- Esmer, Y. (1998). *Ahlaki değerler ve toplumsal değişme*. T. B. Akademisi içinde, *Türkiye'de Bunalım ve Demokratik Çıkış Yolları* (s. 423). Ankara: TÜBİTAK
- Garner, H.E., Stein, J.A (1998). Values and the family. *Youth and Society*, 30(1). 89-121.
- Goodman SH, Gotlib IH (1999). Risk for psychopathology in the children of depressed mothers: a developmental model for understanding mechanisms of transmission. *Psychol Rev*, 106(3), 458-490.
- Gordon, T. (2010). *Etkili ana-baba eğitimi*. Tekin, D., Özkan, N.(Çev). İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Gökçek, B. S. (2007). *5-6 yaş çocukları için hazırlanan karakter eğitimi programının etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara üniversitesi, İstanbul.
- Gömleksiz, M. N., Kan, Ü. A. ve Cüro, E. (2010). İlköğretimde demokrasi eğitimine bir örnek: okul öğrenci meclisleri (Elazığ İli Örneği). *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(2), 123-146.
- Güler, G., Sungur, M. A. ve Kütük, M. Ö. (2017). *Suçta sürüklenen çocukların klinik ve sosyodemografik özelliklerinin değerlendirilmesi*. Adli Tıp Bülteni.
- Güngör, E. (1998). *Değerler psikolojisi üzerine araştırmalar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat
- Gürcan, A. (2010). *Değerler eğitimi uluslararası konferans bildirileri*, Meb. İstanbul: Yayınevi. Damla
- Güroğlu, İ. (2012). *Can the support networks help mothers with high levels of depressive symptoms*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Koç Üniversitesi, İstanbul.
- Habermas, J., ve Siebeneichler, F. B. (2003). *Direito e democracia: entre facticidade e validad*. Rio de Janeiro: Tempo Brasileiro.

- Haktanır, G., ve Baran, G. (1998). Gençlerin benlik saygısı düzeyleri ile anne baba tutumlarını algılamalarının incelenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 5(3), 134-141.
- Hammen C, Shih J, Altman T ve ark. (2003). Interpersonal impairment and the prediction of depressive symptoms in adolescent children of depressed and nondepressed mothers. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*, 42(5), 571-577.
- Hökelekli, H. (2011). *Ailede, okulda, toplumda değerler psikolojisi ve eğitimi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- İskender, M., Akgül, Ö. ve Gülşah, T. U. R. A. (2016). Ruh sağlığı uzman ve öğrencilerinin kişisel değerlerinin hayat amaçları ve dindarlık eğilimleriyle ilişkisi. *değerler Eğitimi Dergisi*, 14(31), 135-158.
- JacQuin, G. (1964). *Çocuk Psikolojisinin ana çizgileri*. Toprak, M.(Çev). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Karaca, Y., Pekyaman, A., ve Güney, H. (2007). Ebeveynlerin televizyon reklam içeriklerinin çocuklar üzerindeki etkilerini etik açıdan algılamalarına yönelik bir araştırma. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2).
- Kasser, T., ve Ahuvia, A. C. (2002). Materialistic Values And Well-Being In Business Students. *European Journal Of Social Psychology*, 32, 137-146.
- Kaymakcan, R. (2007). *Bir Değer Olarak Hoşgörü ve Eğitimi*. Değerler Eğitimi Merkezi Dergisi, 2(6), 114-119.
- Kaymakcan, R. ve Meydan H. (2014). *Ahlak, Değerler ve Eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları
- Keng, K. A., Jung, K., Jiuan, T. S., ve Wirtz, J. (2000). The influence of materialistic inclination on values, life satisfaction and aspirations: An empirical analysis. *Social Indicators Research*, 49(3), 317-333.
- Kerschensteiner, G. (1954). *Georg Kerschensteiner oder die Revolution der Bildung*. Bruckmann.
- Keskin, U. (2014). *Sınıf Öğretmeni Adaylarının İnsani Değerlere Sahip Olma Düzeylerinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

- Keskin, Y. (2016). Değer, İnanç ve Norm İlişkisi. Değerler Bilançosu. Bircan, H. H. ve Dilmaç, B.(Ed.). Sarı Kitap. Konya: Çizgi Yayınevi.
- Keskin, Y. (2016). Din Eğitimi ve Değer Eğitimi İlişkisi. Değerler Bilançosu. Bircan, H. H. ve Dilmaç, B.(Ed.). Sarı Kitap. Konya: Çizgi Yayınevi.
- Kim, J. ve Cicchetti, D. (2004). A longitudinal study of child maltreatment, mother-child relationship quality and maladjustment: the role of self-esteem and social competence. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 32(4), 341-354.
- Koç, B. (2009). *Okullarda şiddet (Lise öğrencilerinde şiddet saldırganlık ve dindarlık ilişkisi)*. Ankara: Araştırma Yayınları.
- Kohen, E. (1989). *Anaokulu çocuklarının mizaç özelliklerinin anne ve babaları tarafından değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Kovacs, S.M. (2010). *The role of mother-child relationship quality in the link between maternal psychological control and internalized maladjustment in early adolescence*. Unpublished Doctoral Dissertation, University of Maryland.
- Kuçuradi, İ. (1998). *İnsan ve değerleri*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kula, M. N. (2001). *Kimlik ve din, ergenler üzerine bir araştırma*. İstanbul: Ayışığı Kitapları.
- Kulaksızoğlu, A. (1989). Ergen-aile çatışmaları ile annenin tutumları arasındaki ilişki ve ergenin problemleri. *Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(1), 71-87.
- Kulaksızoğlu, A. (2011). *Farklı gelişen çocuklar*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kumbasar, E. (2011). *Muzaffer İzgü'nün romanlarının değerler eğitimi açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Kumru, A. ve Öztürk, P. (2012). *Kültür ve ana-babalık: Kuram ve uygulama çikarsamaları*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kuş, Z. (2012). *İlköğretim öğrencilerinin demokrasi algılarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Küçükcan, T. ve Köse, A. (2000). *Doğal afetler ve din*. İstanbul: TDV Yayınları

- Maccoby, E. E. ve Mnookin, R. H. (1992). *Dhiding the child: Social and legal dilemmas of custody*. Cambridge: MA: Harvard University Press.
- Meaney, M.H. (1979). *A Guide for implementing values education in the primary grades*. Seattle university.
- MEB.(2012). *Aile ve tüketici hizmetleri*: <http://www.megep.meb.gov.tr>. (Erişim tarihi: 14.04.2017).
- Neslitürk, S. (2013). *Anne değerler eğitimi programının 5-6 yaş çocuklarının sosyal beceri düzeyine etkisi*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, İzmir.
- Oruç, C., (2010). Okul öncesi dönem çocuğunda ahlaki değerler eğitimi. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi*, 1(2), 37-61.
- Öç, Ö. Y., Şişmanlar, Ş. G., Ağaoğlu, B., Tural, Ü., Önder, E., ve Karakaya, I. (2006). Anne babalarında ruhsal bozukluk olan çocukların ruhsal durumlarının değerlendirilmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 9(1), 123-30.
- Özbey, S. (2010). Okul öncesi çocuklarda uyum ve davranış problemleriyle başa çıkmada ailenin rolü. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 21(21).
- Özdemir, Y. ve Koruklu, N. (2011). *Üniversite öğrencilerinde değerler ve mutluluk arasındaki ilişkinin incelenmesi*. YYÜ, Eğitim Fakültesi Dergisi, 8(1), 190-210.
- Özensel, E. (2004). Türk toplumunda çocuğun yetiştirilmesinde annenin rolü: Konya ili örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2(6), 77-96.
- Özgüven, İ. E. (1994). *Psikolojik Testler*. Ankara: PDREM Yayınları.
- Özkan, Y. M. (2008). *Aile içinde çocuğa yönelik şiddet: Muğla/Milas Uğurlu Özbilim dershanesi OKS öğrencileri örneği*. Yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Öztürk Samur, A. (2011). *Ayrıntılı değerler eğitimi programının 6 yaş çocuklarının sosyal ve duygusal gelişimine etkisi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Peker, H. (2013). *Zor çocuk yoktur*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Peterson, J. L., ve Zill, N. (1986). Marital disruption, parent-child relationships, and behavior problems in children. *Journal of Marriage and the Family*, 295-307.

- Reid, W. J., ve Crisafulli, A. (1990). Marital discord and child behavior problems: A meta-analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 18(1), 105-117.
- Ryff, C. D., ve Keyes, C. L. M. (1995). The structure of psychological well-being revisited. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69, 719-727.
- Savaşır, I., Boyacıoğlu, G. ve Kabakçı, E. (1996). *Bilişsel davranışçı terapiler.*, Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Saydam, R. G. ve Gençöz, T. (2005). Aile ilişkileri, ebeveynin çocuk yetiştirme tutumu ve kendilik değerinin gençler tarafından belirtilen davranış problemleri ile olan ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 20(55), 61-74
- Seki, T. (2014). *Ergenlerin sosyal görünüş kaygıları ve öznel iyi oluşlarının sahip oldukları değerler açısından incelenmesi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Stadelmann, S., Perren, S., Von Wyl, A. ve Von Klitzing, K. (2007). Associations between family relationships and symptoms/strengths at kindergarten age: what is the role of children's parental representations? *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 48(10), 996-1004.
- Tahiroğlu, M. ve Aktepe, V. (2015). Değerler eğitimi yaklaşımlarına göre geliştirilen etkinliklerin demokratik algı ve davranışlar üzerine etkisi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 30, 309-345.
- Telef, B. B., Uzman, E., ve Ergün, E. (2013). Öğretmen adaylarında psikolojik iyi oluş ve değerler arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Electronic Turkish Studies*, 8(12).
- Turecki, S., ve Tonner, L. (2012). *Zor çocuk.* Büyükbal, B.(Çev.). İstanbul: Optimist yayıncılık.
- Türkkent, E. (2012). *Okul öncesi dönem çocuklarının televizyondan etkilenmeleri konusunda anne ve öğretmen görüşleri,* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur.
- Uluğtekin, S. (1976). *Çocuk yetiştirme yöntemleri açısından ana-baba-çocuk ilişkileri ana-baba davranışları ile çocuğun saldırganlık ve bağımsızlık eğilimi arasındaki ilişkilerin araştırılması.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

- Uslu, M. (2003). *İlköğretim 2. kademedeki demokrasi eğitimi öğretmen ve öğrencilerin demokratik davranışlar sergileme düzeyleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Uysal, A. (2003). *Şiddet karşıtı programlı eğitimin öğrencilerin çatışma çözümleri, şiddet eğilimleri ve davranışlarına yansımaları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Vansteenkiste, M., Duriez, B., Simons, J., ve Soenens, B. (2006). Materialistic values and well-being among business students: further evidence of their detrimental effect. *Journal Of Applied Social Psychology*, 36, 2892-2908.
- Whaley SE, Pinto A, Sigman M ve ark. (1999) Characterizing interactions between anxious mothers and their children. *J Consult Clin Psychol*, 67, 826-836.
- Yağcı, E. (1997). *Sınıf içi demokratik öğretimin öğrenci erişisi ve akademik benlik etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi: Ankara.
- Yapıcı, A. ve Zengin, Z. S. (2003). İlahiyat fakültesi öğrencilerinin değer tercihleri sıralaması üzerine psikolojik bir araştırma: Çukurova üniversitesi ilahiyat fakültesi örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(4), 173-206
- Yalar, T. ve Yelken, T. Y. (2011). Değerler eğitiminin iyileştirilmesi ile ilgili öğretmen görüşlerinin belirlenmesi ve bir program modülü örneğinin geliştirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 38(38).
- Yaşar Ş. ve Çengelci T. (2009). *Views of students' parents regarding values education in primary education in Turkey*. Paper presented at International Conference on Primary Education, Hong Kong.
- Yavuzer, H. (2005). *Doğum öncesinden ergenlik sonuna çocuk psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2011). *Çocuğu anlamak ve tanımak*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yeşil, R. (2004). İnsan hakları eğitiminde yöntem. *G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 35-41.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Yılmaz, A. (2000). *Eşler Arasındaki Uyum ve Çocuğun Algıladığı Anne-baba Tutumu ile Çocukların, Ergenlerin ve Gençlerin Akademik Başarıları ve Benlik Algıları Arasındaki İlişkiler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Yılmaz, A. (2001). Eşler arasındaki uyum: kuramsal yaklaşımlar ve görgül çalışmalar. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 4(4).
- Yılmaz, K. (2006). *İlköğretim okulu yönetici ve öğretmenlerine göre kamu ilköğretim okullarında bireysel ve örgütsel değerler ve okul yöneticilerinin okullarını bu değerlere göre yönetme durumları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Yörükoğlu, A. (1980). *Çocuk ruh sağlığı*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Yüksel-Usta, S. (2014). *Okul öncesi dönem çocuklarda davranış problemlerinin anne-çocuk ve öğretmen çocuk ilişkileri açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe üniversitesi, Ankara.
- Zhang, X., Chen, H. C. ve Zhang, G. F. (2008). Childrens relationships with mothers and teachers: Linkages to problem behavior in their first preschool years. *Acta Psychologica Sinica*, 40(04), 418-426

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Ezgin, F. ve Dilmaç, B. (2018). Uyum ve davranış problemi gösteren çocukların ebeveynlerinin değer algılarına ilişkin görüşleri. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 719-774. DOI: 10.26466/opus.447988

Öğretmenlerin Matematik Öğretiminde Somut Öğretim Materyali Kullanımına Yönelik Görüşleri

DOI: 10.26466/opus.417200

*

Derya Özlem Yazlık*

*Dr Öğr. Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Nevşehir / Türkiye
E-Posta: doyazlik@nevsehir.edu.tr ORCID: [0000-0002-2830-5215](https://orcid.org/0000-0002-2830-5215)

Öz

Bu araştırmanın amacı; matematik öğretiminde somut öğretim materyali kullanımına yönelik matematik öğretmenlerinin görüşlerini alarak öğretmenlerin hangi somut öğretim materyallerini kullandıklarını, somut öğretim materyali kullanımının öğrenciler açısından avantaj ve dezavantajlarını, kullanımı esnasında yaşanan zorlukları, kullanımını engelleyen faktörleri ve nedenlerini tespit etmekle birlikte öğretmenlerin somut öğretim materyali kullanmaya ve tasarlamaya ilişkin öz-yeterlik algılarını incelemektir. Bu amaç doğrultusunda araştırma Nitel araştırma desenlerinden durum çalışması ile yürütülmüştür. Araştırmanın verileri, on bir açık uçlu sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile 100 ortaokul ve 100 lise matematik öğretmeninden gönüllülük esasına dayanarak toplanmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Araştırmanın sonucunda, katılımcıların büyük çoğunluğunun matematik öğretimde somut öğretim materyali kullanımının gerekli olduğunu düşündükleri belirlenmiştir. Öğretmenlerin somut öğretim materyali kullanımının soyut kavramları somutlaştırdığı, kavramları keşfettirdiği, kalıcı öğrenme sağladığı ve öğrenmeyi kolaylaştırdığı görüşünde oldukları görülmüştür. Bununla birlikte öğretmenlerin somut öğretim materyali kullanırken zaman kaybı, sınıf yönetiminin sağlanamaması, yeterli sayıda materyal bulunamaması ve öğrencilere materyali tanıtmanın zorluğu gibi problemlerle karşılaştıkları tespit edilmiştir. Ayrıca öğretmenlerin çoğunluğunun matematik derslerinde somut materyal kullanılması konusunda olumlu tutum sergilediği ve öz-yeterliklerinin yüksek olduğu tespit edilmesine rağmen özellikle lise matematik öğretmenlerinin derslerinde somut materyal kullanma düzeylerinin düşük olduğu ve öğretmenlerin çoğunluğunun öğretim materyali olarak geometrik cisimleri kullandıkları belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Somut Öğretim Materyalleri, Matematik Öğretimi, Matematik Öğretmenleri

The Views of Teachers About Use of Concrete Teaching Materials in Mathematics Teaching

*

Abstract

The aim of this research is to determine which concrete materials are used by the mathematics teachers by taking the views of the teachers about the use of concrete teaching materials, what kind of advantages and disadvantages usage of concrete materials have in terms of students, the difficulties experienced during their usage and determining the factors and reasons that disrupt their usage, and also to investigate the self-efficacy perceptions of teachers designing and using concrete teaching materials. For this purpose the research has been carried out with the case study, one of the qualitative research designs. The data of the study was collected from a semi-structured interview form consisting of eleven open-ended questions and based on volunteerism from 100 secondary and 100 high school mathematics teachers. The obtained data was analyzed by content analysis method. As a result of the research, it was determined that the vast majority of participants thought that the use of concrete teaching material in mathematics teaching was necessary. It has been seen that according to teachers, usage of concrete materials concretize abstract concepts, help to discover concepts, provide permanent learning, and facilitate learning. However, it has been found that the teachers face problems such as time loss when concrete teaching materials are used, failure in classroom management, inadequate number of materials, and difficulty in introducing the material to the students. It was also determined that the majority of teachers showed a positive attitude towards using concrete material in their mathematics lessons and that although the self-efficacy was found high, the use of concrete material in the lessons of high school by mathematics teachers was low and the majority of these teachers used geometric objects as teaching material.

Keywords: Concrete teaching materials, Mathematics teaching, Mathematics teachers

Giriş

Günümüzde eğitimin amacı sadece bilgiyi bilen bireyler değil bununla birlikte eleştirel düşünebilen, sorgulayıcı, yeniliklere açık ve problem çözebilen bireyler yetiştirmektir (Kutluca ve Akın, 2013). Bu nedenle son yıllarda ülkemizde program geliştirme çalışmalarında bilginin öğrenciye hazır olarak verildiği geleneksel yaklaşımlar yerine öğrencinin bilgiyi yaparak, keşfederek ve anlamlandırarak öğrendiği öğrenci merkezli yaklaşımlar üzerinde durulmaktadır (MEB, 2005; MEB, 2013; MEB, 2017). Özel olarak yenilenen matematik dersi öğretim programlarında da öğrencilerin sınıf içi etkileşimlerle matematiksel kavramları ve bunlar arasındaki ilişkileri keşfettiği, problem çözme ve akıl yürütme becerisini geliştiren öğrenci merkezli öğrenme ortamlarının oluşturulması gerektiği vurgulanmıştır. Matematik, soyut kavramları içeren kendine özgü bir dili ve sistematığı olan zihinsel düşünme becerisini geliştiren bir bilimdir (Altun, 2002; Baykul, 2009). Matematik bu yapısı öğrenilmesi ve öğretilmesi açısından özellikle ilköğretim öğrencileri için oldukça zordur. Bu nedenle matematik öğretiminde semboller, somut nesnelere, resimler ve diyagramlar gibi farklı temsil biçimlerinin yer aldığı öğrenme ortamları oluşturulmalıdır (Clements ve McMillen, 1996; Lesh, Post ve Behr 1987). Yapılandırmacı yaklaşımı esas alan matematik dersi öğretim programları da matematik öğretiminde etkinliklerle birlikte somut öğretim materyallerinin kullanılmasını önermektedir (Bulut, 2004). Buna ek olarak NCTM (2000) tarafından belirlenen standartlarda da öğrencilerin öğrenme sürecinde aktif olabilmeleri için öğretmenlerin somut materyalleri kullanması gerektiği belirtilmektedir. Somut materyaller hareket ettirilebilen, birden fazla durumun görülebildiği objeler olarak tanımlanmaktadır (Hacıömeroğlu ve Apaydın, 2009). Bununla birlikte somut öğretim materyalleri, soyut matematiksel kavramları somutlaştırmak ve bu kavramların daha kolay anlaşılmasını sağlamak için kullanılan nesnelere olarak da ifade edilmektedir (Moyer, 2001). Somut materyaller gerçek hayattan nesnelere olabileceği gibi matematik kavramlarını somutlaştırmak için özel olarak tasarlanan nesnelere de olabilir (Van de Walle, 2007). Bunlara örnek olarak boncuk, düğme, fasulye, kapak gibi günlük yaşamda kullanılan nesnelere yanında onluk taban blokları, kesir takımları, geometri

çubukları, tangram ve simetri aynası gibi matematik öğretimi için tasarlanan nesnelere de gösterilebilir (Bozkurt ve Akalın, 2010).

Somut öğretim materyalleri öğrencilerin birden fazla duyu organına hitap ederek kalıcı ve anlamlı öğrenme sağlamaktadır (Çelik 2007). Bunun yanında matematiksel kavramları somutlaştırarak öğrencilerin matematiksel kavramların neyi ifade ettiğini daha iyi anlamalarına ve günlük hayatla ilişkilendirebilmelerine de yardımcı olmaktadır (Bulut vd., 2002; Byoung, 2001). Böylelikle somut öğretim materyali kullanımı öğrencilerin aktif olduğu, eğlenerek öğrendiği öğrenme ortamları sunarak öğrencilerin motivasyonlarını arttırmakta ve matematiğe karşı olumlu tutum geliştirmelerini sağlamaktadır (Birgin ve Tutak, 2006; Gürbüz, 2006). Aynı zamanda somut öğretim materyali kullanımı öğrencilere bireysel ve serbest çalışma fırsatı vererek onların problem çözme becerisi gibi matematiksel düşünme becerilerinin de gelişmesine imkan tanımaktadır (Jacobson ve Lehrer, 2002; Kamii, Lewis ve Kirkland, 2001). Bu nedenlerle matematik öğretimde somut öğretim materyallerinden mümkün olduğunca faydalanılması gerektiği belirtilmektedir (Yolcu ve Kurtuluş, 2013). Buna karşın öğrencilerin kendi kendilerine sadece materyal kullanarak öğrenebileceği görüşünün yaygın olarak benimsenmesi öğrenmenin gerçekleşmemesine hatta kavram yanlışlarının oluşmasına da sebep olabilmektedir (Ball, 1992; Stein ve Bovalino, 2001). Benzer olarak Thompson (1994) materyallerin elle tutulur ve gözle görülür olmasının öğrenilmesi gereken kavramın materyalde olması gerektiği anlamına gelmediğini belirtmektedir. Somut öğretim materyallerinin kullanımının amacına ulaşabilmesi için ise materyal, kavram ve sembolik gösterimler arasındaki ilişkinin öğrenciler tarafından keşfedilmesi sağlanmalıdır (Yetkin-Özdemir, 2008). Aksi takdirde öğrenciler materyallerin amacını anlamadan sadece kullanımı üzerinde yoğunlaşarak onları oyuncak olarak görebileceklerdir (Moyer, 2001). Bu sebeple öğretmenlerin öğrencilerini somut materyal kullanırken doğru bir şekilde yönlendirmeleri oldukça önemlidir (Güven, 2006). Bunun yanında öğretmenlerin ilgili kavramların öğretimine uygun öğretim materyallerini seçmeleri ve bu materyallerin etkili kullanılabilmesi için de öğrenme ortamlarını düzenlemeleri önemli görülmektedir (Kamii vd., 2001; Yetkin-Özdemir, 2008). Görüldüğü gibi somut öğretim materyali kullanımında öğretmenlerin birçok görevi bulunmaktadır bu nedenle öğretmenlerin bu konuya iliş-

kin yeterli bilgiye sahip olmaları ve öz-yeterlik algılarının da yüksek olması beklenmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda, bu araştırma ortaokul ve lise matematik öğretmenlerinin somut öğretim materyali kullanımına yönelik görüşleri ile somut öğretim materyali kullanmaya ve tasarlama-ya ilişkin öz-yeterlik algılarının incelenmesi amacıyla yürütülmüştür. Araştırma sonunda elde edilen sonuçların öğretmenlerin somut öğretim materyali kullanımı konusunda yaşadıkları zorlukların ve eksikliklerin tespit edilerek giderilmesine ve ihtiyaç duydukları desteğin verilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Bu araştırmanın amacı; lise ve ortaokul matematik öğretmenlerinin matematik öğretiminde somut öğretim materyali kullanımına yönelik görüşlerini incelemektir. Bu amaç doğrultusunda araştırmada nitel araştırma desenlerinden, durum çalışması modeli kullanılmıştır. Çünkü durum çalışmalarında bir olgu, olay, durum, birey veya gruplar üzerinde odaklanılıp derinlemesine inceleme yapılabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

Katılımcılar

Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır. Maksimum çeşitlilik örneklemede temel amaç, farklı gruplardan ortak görüşleri ortaya çıkarmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Bu nedenle bu araştırmaya 30 devlet okulundan gönüllük esasına göre seçilen 100 ortaokul ve 100 lise matematik öğretmeni katılmıştır. Tablo 1’de katılımcılara ilişkin ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların cinsiyet, kıdem, görev yaptıkları okul ve mezun oldukları fakülte türlerine ilişkin frekans ve yüzde değerleri

Değişkenler		f	%
Görev Yaptıkları Okul Türü	Ortaokul	100	50.0
	Lise	100	50.0
Cinsiyet	Kadın	84	42.0
	Erkek	116	58.0

Mesleki Kıdem	0-5 yıl	47	23.5
	6-10 yıl	53	26.5
	11-15 yıl	44	22.0
	16-20 yıl	32	16.0
	21-25 yıl	21	10.5
	26-30 yıl	3	1.5
Mezun Oldukları Fakülte Türü	Eğitim Fakültesi	132	66.0
	Fen Edebiyat Fakültesi	68	34.0
Öğretim Teknolojileri Materyal Tasarımı Dersi Alma Durumları	Alan	151	75.5
	Almayan	49	24.5

Veri Toplama Aracı

Bu araştırmanın verileri on bir açık uçlu sorudan oluşan yarı-yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Kullanılan görüşme formu hazırlanırken ilgili Literatür taraması yapılmış ve konuyla ilgili yapılan araştırmalarda kullanılan veri toplama araçlarından yararlanılmıştır (Çekirdekçi ve Toptaş, 2011; Gökmen, Budak ve Ertekin, 2016; Koza-Çiftçi, Yıldız ve Bozkurt, 2015; Ünlü, 2017). Görüşme formunda katılımcıların matematik öğretiminde somut öğretim materyali kullanımına ilişkin tutumları ve öz-yeterlik algılarını belirlemeye yönelik soruların yanı sıra somut öğretim materyali kullanımının öğrenciler açısından avantaj ve dezavantajlarının, derslerde somut öğretim materyali kullanırken yaşanabilecek zorlukların ve öğretmenlerin somut öğretim materyali kullanmasını engelleyen faktörlerin tespit edilmesine yönelik sorulara yer verilmiştir. Bu soruların anlaşılabilir, açık uçlu ve esnek olmasına dikkat edilmiştir. Görüşme formu hazırlandıktan sonra ise üç alan uzmanının görüşlerine başvurulmuş ve gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Katılımcılarla yapılan görüşmeler ortalama 20-25 dakika sürmüştür. Görüşmelerin hepsi araştırmacı tarafından sohbet havasında gerçekleştirilmiş ve katılımcılardan izin alınarak kayıt altına alınmıştır.

Verilerin Analizi

Katılımcılarla yapılan görüşmelere ait ses kayıtları, bilgisayar ortamına aktarıldıktan sonra verilerin analizi içerik analizi yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Bu amaç çerçevesinde araştırma verilerinin analizi; verilerin kodlanması, temaların bulunması, kodların ve temaların düzen-

lenmesi ve bulguların belirlenip yorumlanması olmak üzere dört aşamada gerçekleştirilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Elde edilen veriler toplam yedi tema altında toplanmıştır. Daha sonra belirlenen temalara ait kodlar frekans ve yüzde değerleriyle tablolar halinde sunulmuştur.

Yıldırım ve Şimşek (2006) nitel araştırmalarda, verinin ve elde edilen sonuçların nasıl elde edildiğinin detaylı bir şekilde rapor edilmesinin geçerlik için önemli bir ölçüt olduğunu belirtmektedir. Bu doğrultuda bu araştırmada veri toplama ve analizi süreci detaylı bir biçimde açıklanmıştır. Çalışmanın güvenilirliğini sağlamak için ise bir alan uzmanından belirlenen kodları temalarla eşleştirmesi istenmiştir. Alan uzmanının yaptığı eşleştirmeye araştırmacının yaptığı eşleştirmeler karşılaştırılarak, araştırmanın güvenilirliğine yönelik Miles ve Huberman'ın (1994) uyuşum yüzdesi formülü kullanılmıştır. Buna göre uyum % 94 olarak hesaplanmıştır. Miles ve Huberman'a göre bu formülden elde edilen %90 ve üzerinde değerler güvenilirlik için yeterli bulunmaktadır. Ayrıca verilerden elde edilen temalar yorumlanırken güvenilirlik ve geçerliği sağlamak için doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

Bulgular

Araştırmanın bulguları belirlenen yedi tema dikkate alınarak tablolar halinde sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

Matematik Öğretiminde Somut Öğretim Materyali Kullanımının Gerekliliğine İlişkin Öğretmen Görüşleri

Bu temadaki veriler öğretmenlere yöneltilen “*Somut öğretim materyallerinin matematik öğretiminde kullanılması gerektiğini düşünüyor musunuz? Neden?*” sorularına verilen cevaplardan elde edilmiştir. Verilen cevaplar incelendiğinde öğretmenlerin çoğunluğunun somut öğretim materyali kullanımının gerekli olup olmadığının nedenlerine ilişkin birden fazla görüş bildirdikleri görülmüştür. Elde edilen bulgulara Tablo 2’de yer verilmiştir.

Tablo 2. Öğretmenlerin matematik öğretiminde somut öğretim materyali kullanımının gerekliliğine ilişkin görüşlerinin frekans ve yüzde değerleri

Öğretmenlerin matematik öğretiminde somut öğretim materyali kullanımının gerekliliğine ilişkin görüşleri	Lise öğretmen-leri		Ortaokul öğretmen-leri		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Evet, matematik öğretiminde somut öğretim materyalleri kullanılmalıdır.	68	68.0	95	95.0	163	81.5
Hayır, matematik öğretiminde somut öğretim materyallerinin kullanılmasına gerek yoktur.	32	32.0	5	5.0	37	18.5
Öğretmenlerin matematik öğretiminde somut öğretim materyali kullanımının neden gerekli olduğuna ilişkin görüşleri	f	%	f	%	f	%
Soyut kavramları somutlaştırması	51	75.0	69	72.6	120	73.6
Görsellik sağlaması	48	70.6	54	56.8	102	62.6
Kalıcı öğrenme sağlaması	34	50.0	28	29.5	62	38.0
Öğrenmeyi kolaylaştırması	23	33.8	37	38.9	60	36.8
Anlamli öğrenmenin gerçekleşmesi	17	25.0	6	6.3	23	14.1
Öğretmenlerin matematik öğretiminde somut öğretim materyali kullanımının neden gerekli olmadığına ilişkin görüşleri	f	%	f	%	f	%
Teknolojiyi tercih etmeleri	17	53.1	5	100.0	22	59.5
Lise konuları için kullanımının uygun olmaması	21	65.6	0	0.0	21	56.8

Tablo 2 incelendiğinde lise öğretmenlerinin %68'inin ve ortaokul öğretmenlerinin %95'inin matematik öğretiminde somut öğretim materyali kullanımının gerekli olduğu görüşünde oldukları buna ilave olarak lise öğretmenlerinin %32'sinin ve ortaokul öğretmenlerinin ise %5'inin matematik öğretiminde somut öğretim materyali kullanımının gerekli olmadığı görüşünde oldukları görülmüştür. Matematik öğretiminde somut materyal kullanımının gerektiğini düşünen öğretmenlerin bunun nedeni olarak somut öğretim materyali kullanımının soyut kavramları somutlaştırmasını, görsellik ve kalıcı öğrenme sağlamasını, öğrenmeyi kolaylaştırmasını ve anlamli öğrenmeyi gerçekleştirmesini gösterdikleri belirlenmiştir. Bunun yanında matematik öğretiminde somut öğretim materyali kullanımının gerekli olmadığını belirten 32 lise öğretmenin

21'inin (%65.6) somut öğretim materyali kullanımının lise konuları için uygun olmaması ve 17'sinin (%53.1) ise teknolojiyi tercih etmeleri nedeniyle somut öğretim materyali kullanımını gerekli görmediklerini ifade ettikleri tespit edilmiştir. Yine matematik öğretiminde somut öğretim materyali kullanımının gerekli olmadığını belirten 5 ortaokul öğretmeni- nin tamamının da teknoloji kullanımını tercih etmeleri nedenini gösterdikleri belirlenmiştir. Buradan genel olarak katılımcıların matematik öğretiminde somut öğretim materyali kullanımının gerekli olduğu görüşünde oldukları ancak lise matematik konularının ortaokul konularına göre daha soyut olmasının lise matematik öğretmenlerini somut öğretim materyali kullanımı açısından zorladığı söylenebilir. Aşağıda bazı öğretmenlerin görüşlerine ait doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

“İlkokul ve ortaokulda matematik dersinde kullanılması uygundur ama lisede pek kullanmaya gerek yok lise matematiği oldukça soyut.”(Ö167)

“Evet, somut materyaller sayesinde öğrencilerin zihninde soyut şekilde duran matematik dersi daha somut elle tutulur hale gelir, öğrenme kolaylaşır.”(Ö156)

“Teknoloji kullanıyorum. Sanal materyaller var o yüzden gerek yok. Olmasaydım kullanırdık göstermek için”(Ö73)

“Öğrenmeyi kalıcı ve anlamlı hale getirir, kolaylaştırır. Ayrıca 5 duyumuzla hissederiz, hayal etmek yerine somutlaştırır.”(Ö117)

Matematik Öğretiminde Somut Öğretim Materyali Kullanımının Öğrenciler Açısından Avantajları

Bu temadaki veriler “Sizce matematik öğretiminde somut öğretim materyali kullanımının öğrenciler açısından avantajları nelerdir?” sorusundan elde edilen cevaplardan toplanmıştır. Verilen cevaplar incelendiğinde öğretmenlerin çoğunun somut öğretim materyali kullanımının öğrenciler açısından avantajlarına ilişkin birden fazla görüş bildirdikleri görülmüştür. Bununla birlikte matematik öğretiminde somut öğretim materyali kullanımının gerekli olmadığını düşünen öğretmenlerin de eğer kullanılırsa avantajları olacaktır şeklinde düşünerek bu soruya cevap verdikleri belirlenmiştir. Elde edilen bulgular Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3. Matematik öğretiminde somut öğretim materyali kullanımının öğrenciler açısından avantajlarına ilişkin frekans ve yüzde değerleri

Matematik öğretim materyali kullanımının avantajları	Lise öğretmenleri		Ortaokul öğretmenleri		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Soyut kavramları somutlaştırması	56	56.0	73	73.0	129	64.5
Kavramları keşfettirmesi	37	37.0	64	64.0	101	50.5
Kalıcı öğrenme sağlama-sı	36	36.0	27	27.0	63	31.5
Öğrenmeyi kolaylaştırması	19	19.0	39	39.0	58	29.0
Dikkat çekmesi	21	21.0	31	31.0	52	26.0
Dersi eğlenceli hale getirmesi	2	2.0	41	41.0	43	21.5
Aktif katılım sağlama-sı	14	14.0	9	9.0	23	11.5
Matematiğe karşı olumlu tutum kazandırması	6	6.0	17	17.0	23	11.5
Konuların günlük hayatla ilişkilendirilmesi	0	0.0	21	21.0	21	10.5
Farklı bakış açıları kazandırması	7	7.0	12	12.0	19	9.5

Tablo 3 incelendiğinde katılımcıların somut öğretim materyali kullanımının öğrencilere sağladığı avantajlar olarak en çok %64.5 oranıyla soyut kavramları somutlaştırmasını gösterdikleri görülmüştür. Daha sonra sırasıyla kavramları keşfettirmesi (%50.5), kalıcı öğrenme sağlama-sı (%31.5), öğrenmeyi kolaylaştırması (%29), dikkat çekmesi (%26), dersi eğlenceli hale getirmesi (%21.5), aktif katılım sağlama-sı (%11.5), matematiğe karşı olumlu tutum kazandırması (%11,5), konuların günlük hayatla ilişkilendirilmesi (%10.5) ve farklı bakış açıları kazandırması (%9.5) şeklinde avantajları olduğunu ifade ettikleri belirlenmiştir. Ayrıca ortaokul matematik öğretmenlerinin somut öğretim materyalleri kullanımının sağladığı avantajlar olarak lise matematik öğretmenlerine göre daha yüksek oranda (%64) somut materyal kullanımının kavramları keşfettirdiği ve (%41) dersi eğlenceli hale getirdiği görüşünde oldukları tespit edilmiştir. Buna ilave olarak somut materyal kullanımının matematik konularını günlük hayatla ilişkilendirdiği görüşünün de sadece ortaokul matematik öğretmenlerinden elde edildiği belirlenmiştir. Aşağıda bazı öğretmenlerin görüşlerine ait doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

“Öğrenmeyi kalıcı hale getirir. Öğrencilerin ilgisini çeker, katılım sağlar. Matematiği sevdirebilir.”(Ö95)

“Eğer kullansaydım. Mesela katı cisimlerde somutlaştırır ve kolaylaştırır diye düşünüyorum” (Ö57)

“Matematiği günlük hayatla ilişkilendirebilirler. Somut materyale elle dokunulabilir öğrencilerin dikkati ve derse katılma isteği artar. Öğrenci ezberlemez bilgiye ulaşır. Dersi zevkli hale getirir.”(Ö176)

“Kalıcı öğrenme sağlar çünkü insanlar gördüklerini, yaptıklarını sadece duyduklarından daha çok hatırlarlar. Öğrenmeyi de kolaylaştırır.”(Ö35)

Matematik Öğretiminde Somut Öğretim Materyali Kullanımının Öğrenciler Açısından Dezavantajları

Bu temadaki veriler öğretmenlerin *“Sizce matematik öğretiminde somut öğretim materyali kullanımının öğrenciler açısından dezavantajları nelerdir?”* sorusuna verdikleri cevaplardan toplanmıştır. Verilen cevaplar incelendiğinde 3 (%3) lise ve 16 (%16) ortaokul öğretmenin matematik öğretiminde somut öğretim materyali kullanımının öğrenciler açısından hiçbir dezavantajı olmadığı görüşünde oldukları bunun yanında katılımcıların bazılarının bu soruya birden fazla görüş bildirdikleri görülmüştür. Elde edilen bulgulara Tablo 4’te yer verilmiştir.

Tablo 4’e bakıldığında öğretmenlerin matematik öğretiminde somut öğretim materyali kullanımının temel dezavantajı olarak fazla zaman almasını (%35.5) gösterdikleri görülmüştür. Daha sonra somut öğretim materyali kullanımının dezavantajı olarak sırasıyla materyalin amacının anlaşılmasını (%27), her öğrencinin materyali kullanamamasını (%26), dikkatlerin çabuk dağılmasını (%19), soyut düşünme becerisini köreltmesini (%18), gerekli sayıda soru çözümü yapılamamasını (%16.5), kavram yanlışlarına sebep olmasını (%9), materyallerin öğrenci seviyelerine uygun olmamasını (%7) ve öğrencilerin not tutmamasını (%1) göstermişlerdir.

Tablo 4. Matematik öğretiminde somut öğretim materyali kullanımının öğrenciler açısından dezavantajlarına ilişkin frekans ve yüzde değerleri

Matematik öğretiminde somut öğretim materyali kullanımının dezavantajları	Lise öğretmenleri		Ortaokul öğretmenleri		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Fazla zaman alması	42	42.0	29	29.0	71	35.5
Materyalin amacının anlaşılabilmesi	13	13.0	41	41.0	54	27.0
Her öğrencinin materyali kullanabilmesi	14	14.0	38	38.0	52	26.0
Dikkatlerin çabuk dağılması	12	12.0	26	26.0	38	19.0
Soyut düşünme becerisini köreltmesi	36	36.0	0	0.0	36	18.0
Gerekli sayıda soru çözümü yapılamaması	29	29.0	4	4.0	33	16.5
Kavram yanlışlarına sebep olması	0	0.0	18	18.0	18	9.0
Materyallerin öğrenci seviyelerine uygun olmaması	0	0.0	14	14.0	14	7.0
Öğrencilerin not tutmaması	2	2.0	0	0.0	2	1.0

Yine tabloya bakıldığında somut öğretim materyali kullanımının dezavantajları olarak öğrencilerin soyut düşünme becerilerini körelttiği ve bu sırada öğrencilerin not tutmadığı görüşlerinin sadece lise matematik öğretmenleri tarafından belirtildiği buna ek olarak somut öğretim materyali kullanımının kavram yanlışlarına sebep olması ve kullanılan materyallerin öğrenci seviyelerine uygun olmaması görüşlerinin de sadece ortaokul matematik öğretmenlerinden elde edildiği belirlenmiştir. Aşağıda bazı öğretmenlerin görüşlerine ait doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

“Her öğrenci eşit sürede faydalanamıyor. Fazla zaman kaybı oluyor. Soru çözümüne zaman hiç kalmıyor.” (Ö15)

“Herhangi bir dezavantajı olduğunu düşünmüyorum. Öğrencinin öğrenmesi açısından sadece avantajları vardır.” (S34)

“Bazı öğrenciler materyalin fiziksel özellikleriyle ilgilenip amacını anlamıyor. Bazen de kavram yanlışlarına sebep olabiliyor bu çok sıkıntı oluşturuyor. Bir de zaman sıkıntısı”(Ö54)

“Mevcut materyaller öğrenci seviyesine uygun olmuyor. Nasıl kullanılacağı anlaşılmasa kavram yanlışlığı oluşturuyor. Önce dikkat çekip daha sonra çabuk dikkatleri dağıtabiliyor.”(Ö46)

Öğretmenlerin somut öğretim materyali kullanırken karşılaştıkları problemler

Öğretmenlerin “Derslerinizde somut öğretim materyali kullanırken ne tür problemlerle karşılaştınız ya da karşılaşılabilirsiniz? Açıklayınız.” sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde öğretmenlerin çoğunun birden fazla görüş bildirdiği belirlenmiştir. Bu temaya ilişkin bulgular Tablo 5’de sunulmuştur.

Tablo 5. Öğretmenlerin somut öğretim materyali kullanırken karşılaştıkları problemlere ilişkin frekans ve yüzde değerleri

Somut öğretim materyali kullanırken karşılaşılan problemler	Lise öğretmenleri		Ortaokul öğretmenleri		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Zaman kaybı	54	54,0	37	37,0	91	45,5
Sınıf kontrolünün sağlanamaması	38	38,0	46	46,0	84	42,0
Materyalin zarar görmesi	42	42,0	39	39,0	81	40,5
Yeterli sayıda materyal bulunmaması	21	21,0	43	43,0	64	32,0
Öğrencilerin materyali kullanırken zorlanması	0	0,0	32	32,0	32	16,0
Öğrencilere materyali tanıtmanın zorluğu	4	4,0	18	18,0	22	11,0

Öğretmenlerin yarısına yakınının (%45,5) somut öğretim materyali kullanırken zaman kaybı problemi yaşadığı belirlenmiştir. Bunun yanında öğretmenlerin somut öğretim materyali kullanırken karşılaştıkları diğer problemler ise sınıf kontrolünün sağlanamaması (%42), materyalin zarar görmesi (%40,5), yeterli sayıda materyal bulunmaması (%32), öğrencilerin materyali kullanırken zorlanması (%16) ve öğrencilere materyali tanıtmanın zorluğu (%11) şeklindeki problemlerdir. Ayrıca öğrencilerin somut öğretim materyali kullanırken zorlanmasına yönelik problemin sadece ortaokul matematik öğretmenleri tarafından yaşandığı görülmüştür. Bunun nedeni olarak ise öğrencilerin yaşlarının küçük olması ve psikomotor becerilerinin yeterli gelişmemesi gösterilebilir. Aşağıda bazı öğretmenlerin görüşlerine ait doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

“El becerisinin yeterli olmaması nedeniyle öğrencilerim materyali kullanırken zorlanıyor bu esnada sınıf kontrolünü sağlayamıyorum. Herkese yetecek materyal zaten hiç yok bir ya da iki tane olur genelde” (Ö37)

“Materyal sayısı yetersiz oluyor. Zaman sorunu her öğrencinin görmesi kullanması zaman alıyor. Bu sırada materyal zarar da görebiliyor.”(Ö152)

“Öğrenci seviyeleri düşük olduğunda materyalin nasıl kullanılacağını anlatmak zorlaşıyor. Zaman çok alıyor. Az sayıda materyal olunca sınıf hakimiyeti azalıyor herkes görmeye çalışıyor.”(Ö101)

Öğretmenlerin matematik öğretiminde somut öğretim materyali kullanımını engelleyen faktörler

Bu temaya ilişkin veriler “Sizce, sizin ya da diğer öğretmenlerin somut öğretim materyali kullanımını engelleyen faktörler nelerdir?” sorusuna verilen cevaplardan toplanmıştır. Katılımcıların tamamının bu soruya birden fazla görüş bildirdiği belirlenmiştir. Bu temaya ilişkin bulgulara Tablo 6’da yer verilmiştir.

Tablo 6. Öğretmenlerin matematik öğretiminde somut öğretim materyali kullanımını engelleyen faktörlere ilişkin frekans ve yüzde değerleri

Somut öğretim materyali kullanımını engelleyen faktörler	Lise öğretmenleri		Ortaokul öğretmenleri		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Müfredatın yoğunluğu	75	75.0	43	43.0	118	59.0
Materyal eksikliği	56	56.0	48	48.0	104	52.0
Sınıfların kalabalık oluşu	47	47.0	36	36.0	83	41.5
Kullanımının zaman alması	40	40.0	34	34.0	74	37.0
Tasarlanmasının zaman alması	23	23.0	43	43.0	66	33.0
Mevcut sınav sistemi	59	59.0	6	6.0	65	32.5
Klasik eğitim anlayışının devam etmesi	13	13.0	8	8.0	21	10.5
Maliyeti	2	2.0	17	17.0	19	9.5
Materyal odasının olmaması	0	0.0	16	16.0	16	8.0
Öğrencilerin derse karşı ilgisizliği	5	5.0	0	0.0	5	2.5

Öğretmenler matematik öğretiminde somut öğretim materyali kullanımını engelleyen faktörler olarak sırasıyla müfredatın yoğunluğunu (%59), materyal eksikliğini (%52), sınıfların kalabalık oluşunu (%41.5), kullanımının (%37) ve tasarlanmasının zaman almasını (%33), mevcut sınav sistemini (%32.5), klasik eğitim anlayışının devam etmesini (%10.5), maliyeti (%9.5), materyal odasının olmamasını (%8) ve öğrencilerin derse karşı ilgisizliğini (%2.5) göstermişlerdir. Ayrıca elde edilen bulgular incelendiğinde somut öğretim materyali kullanımını etkileyen faktörler olarak lise matematik öğretmenlerinin ortaokul öğretmenlerine göre daha yüksek oranda müfredatın yoğunluğunu ve mevcut sınav sistemini gösterdikleri, ortaokul öğretmenlerinin ise lise öğretmenlerine göre daha yüksek oranda materyal tasarlanmasının zaman almasını gösterdikleri belirlenmiştir. Bunlara ek olarak materyal odasının olmamasının somut öğretim materyali kullanımını engellediği görüşünün sadece ortaokul matematik öğretmenlerinden ve öğrencilerin derse karşı ilgisizliğinin materyal kullanımını engellediği görüşünün ise sadece lise matematik öğretmenlerinden elde edildiği tespit edilmiştir. Aşağıda bazı öğretmenlerin görüşlerine ait doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

“Konular yoğun, zaman problemi, maliyet gibi...”(Ö4)

“Müfredat yoğunluğu, sınav sistemi, branşımızla ilgili okulda materyal olmaması, öğrencilerin derse ilgisizliği” (Ö60)

“Belli bir konunun belli bir materyali yok okulda bazı konular için hazır materyaller var. Tasarlamak çok zaman alıyor. Materyal odası yok sadece dolap o da yetersiz her zaman materyali getir götür zor. Maliyet de var tabi.”(Ö68)

“Sınıflar kalabalık, sınav sistemi buna engel. Alışmışız aynı şekilde ders anlatmaya klasik eğitim anlayışımız değişmiyor öyle gördük.”(Ö75)

Öğretmenlerin matematik öğretiminde kullandıkları somut öğretim materyalleri

Öğretmenlerin “Derstelerinizde kullandığınız somut öğretim materyalleri nelerdir?” sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde matematik öğretiminde somut öğretim materyali kullanımının gerekli olmadığını düşünen 32 lise öğretmenin derslerinde somut öğretim materyali kullan-

madıklarını, 5 ortaokul öğretmenin ise sadece akıllı tahta kullandıklarını belirttikleri görülmüştür. Bunun dışında öğretmenlerin bazılarının birden fazla materyal ismi verdiği tespit edilmiştir. Bu temaya ilişkin bulgular Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7. Öğretmenlerin matematik öğretiminde kullandıkları somut öğretim materyallerine ilişkin frekans ve yüzde değerleri

Öğretmenlerin kullandıkları somut öğretim materyalleri	Lise öğretmenleri		Ortaokul öğretmenleri		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Geometrik cisimler	68	68.0	43	43.0	111	55.5
Kesir takımları	0	0.0	48	48.0	48	24.0
Geometri tahtası	0	0.0	40	40.0	40	20.0
Birim küpler	0	0.0	38	38.0	38	19.0
Pergel	10	10.0	16	16.0	26	13.0
Cetvel	13	13.0	10	10.0	23	11.5
Cebir karoları	0	0.0	22	22.0	22	11.0
İletki	5	5.0	16	16.0	21	10.5
Geometri çubukları	0	0.0	15	15.0	15	7.5
Simetri aynası	0	0.0	12	12.0	12	6.0
Akıllı tahta	7	7.0	5	5.0	12	6.0
Sayma pulları	0	0.0	10	10.0	10	5.0
Sayı kartları (onluk-yüzlük)	0	0.0	10	10.0	10	5.0
Birim çember	9	9.0	0	0.0	9	4.5
Terazi	0	0.0	8	8.0	8	4.0
Örüntü blokları	0	0.0	6	6.0	6	3.0
Koordinat düzlemi	0	0.0	5	5.0	5	2.5
İzometrik kağıt	0	0.0	4	4.0	4	2.0
Tangram	0	0.0	3	3.0	3	1.5
Çivili tahta	0	0.0	3	3.0	3	1.5

Tablo 7’ye bakıldığında bu temada elde edilen somut öğretim materyallerinin çoğunluğunun ortaokul matematik öğretmenleri tarafından ifade edildiği görülmektedir. Yine Tablo 7 incelendiğinde derslerinde somut öğretim materyali kullandığını belirten 68 (%68) lise öğretmenin tamamının somut öğretim materyali olarak geometrik cisimleri kullandıkları daha sonra %9 oranıyla birim çemberi kullandıkları görülmektedir. Ortaokul matematik öğretmenlerinin ise derslerinde en çok kullandıkları somut öğretim materyalinin %48 oranıyla kesir takımları olduğu daha sonra sırasıyla geometrik cisimler (%43), geometri tahtası (%40),

birim küpler (%38), cebir karoları (%22), geometri çubukları (%15), simetri aynası (%12), sayma pulları (%10) ve sayı kartları (%10) olduğu belirlenmiştir. Ortaokul matematik öğretmenlerinin daha az kullandıkları somut öğretim materyalleri ise terazi (%8), örüntü blokları (%6), koordinat düzlemi (%5), izometrik kağıt (%4), tangram (%3) ve çivili tahtadır (%3). Bu temaya ilişkin elde edilen bir diğer bulgu ise katılımcıların %13'ünün somut öğretim materyali olarak pergel, %11.5'inin cetvel ve %10.5'inin ise iletke kullandıklarını belirtmesidir. Bu nedenle öğretmenlerin somut öğretim materyali ile matematik derslerinde kullanılan araç gereçleri karıştırdıkları düşünülmektedir. Ayrıca katılımcıların %6'sının kullandıkları somut öğretim materyali olarak akıllı tahtayı söylemeleri de dikkat çekmektedir. Aşağıda bazı öğretmenlerin cevaplarına ilişkin doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

"Kesir takımları, birim küpler, sayma pulları, pergel, cetvel, iletke"(Ö1)

"Kesir takımları, tangram, cebir karoları, üç boyutlu cisimler"(Ö24)

"Akıllı tahta, bazen geometrik cisimler, prizmalar gibi" (Ö89)

"Hiç materyal kullanmıyorum."(Ö73)

Öğretmenlerin somut öğretim materyali kullanmaya ve tasarlamaya ilişkin öz-yeterlik algıları

Öğretmenlerin *"Derslerinizde somut öğretim materyali kullanabileceğinizi düşünüyor musunuz? Bu konuda kendinizi yeterli görüyor musunuz?"* ve *"Eğer derste kullanmak istediğiniz mevcut bir somut öğretim materyali yok ise bu materyali tasarlayabileceğinizi düşünüyor musunuz? Bu konuda kendinizi yeterli görüyor musunuz?"* sorularına verdikleri cevaplardan elde edilen bulgulara Tablo 8'de yer verilmiştir.

Elde edilen bulgulara göre lise matematik öğretmenlerinin %66'sının ortaokul matematik öğretmenlerinin ise %95'inin derslerinde somut öğretim materyali kullanmaya ilişkin kendisini yeterli gördüğü belirlenmiştir. Bunun yanında lise öğretmenlerinin %16'sının ortaokul öğretmenlerinin de %1'nin somut öğretim materyali kullanmaya ilişkin kendisini kısmen yeterli gördüğü bunun gerekçesi olarak da öğretim materyalleri ile ilgili yeterli eğitim almamalarını gösterdikleri görülmüştür.

Tablo 8. Öğretmenlerin somut öğretim materyali kullanmaya ve tasarlama ile ilişkin öz-yeterlik algılarının frekans ve yüzde değerleri

Öğretmenlerin derslerinde somut öğretim materyali kullanmaya ilişkin öz-yeterlik algıları	Lise öğretmenleri		Ortaokul öğretmenleri		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Yeterli	66	66.0	95	95.0	161	80.5
Kısmen Yeterli	16	16.0	1	1.0	17	8.5
Yetersiz	18	18.0	4	4.0	22	11.0
Öğretmenlerin somut öğretim materyali tasarlama ile ilişkin öz-yeterlik algıları	f	%	f	%	f	%
Yeterli	12	12.0	51	51.0	63	31.5
Kısmen Yeterli	31	31.0	17	17.0	48	24.0
Yetersiz	57	57.0	32	32.0	89	44.5

Somut öğretim materyali kullanmaya ilişkin kendisini yetersiz gören öğretmenler (%11) ise bu konuda eğitim almamaları ve materyalleri nasıl kullanacaklarını bilmemeleri nedeniyle kendilerini yetersiz gördüklerini ifade etmişlerdir. Aşağıda bazı öğretmenlerin görüşlerine ilişkin doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

“Kullanabilirim sorun yaşayacağımı sanmıyorum. Yeterliyim, eğitimini aldım.”(Ö5)

“Her zaman kullanıyorum. Yeterli buluyorum.”(Ö31)

“Kısmen yeterli görüyorum. Üniversitede yeterli eğitim almadım. Her materyali hemen kullanamam.”(Ö195)

“Eğitimim yok, bu konuda yetersiz hissediyorum.”(Ö55)

Elde edilen bir diğer bulgu ise lise matematik öğretmenlerinin %12’sinin, ortaokul öğretmenlerinin de %51’nin kendisini somut öğretim materyali tasarlama ile ilişkin yeterli görmeleridir. Bununla birlikte 31 (%31) lise matematik öğretmenin ve 17 (%17) ortaokul matematik öğretmenin ise somut öğretim materyali tasarlama ile ilişkin kendisini kısmen yeterli gördüğü belirlenmiştir. Ayrıca katılımcıların yarısına yakınının (%44.5) lise matematik öğretmenlerinin ise yarısından fazlasının (%57) kendisini somut öğretim materyali tasarlama ile ilişkin yetersiz hissettiği tespit edilmiştir. Bunun nedeni olarak ise yine bu konuda ye-

terli eğitimleri olmamasını, sadece lisansta öğretim teknolojileri ve materyal tasarım dersinde materyal tasarladıklarını bunun dışında hiç tasarlamadıklarını, lise matematik konuları için mevcut örnek materyallerin olmamasını ve el becerilerinin iyi olmamasını göstermişlerdir. Aşağıda bazı öğretmenlerin cevaplarına ait doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

"Tabi ki hazırlayabilirim. Hemen hemen her konuda tasarlayabilirim."(Ö51)

"Sadece üniversitede tasarladım. Çok pratiğim yok kısmen yeterliyim diyebilirim. Belki basit bir şeyler tasarlayabilirim." (Ö7)

"Tasarlayamam hiç tasarlamadım. Dediğim gibi eğitimim yok."(Ö26)

"Yetersizim. El becerim hiç yok. Sadece bir kez grup olarak tasarladık. Bunun dışında çoğu konunun öğretimi için tasarlanan hiç örnek materyal görmedim."(Ö47)

Sonuç ve Tartışma

Elde edilen bulgular incelendiğinde katılımcıların büyük çoğunluğunun (%81.5) matematik öğretimde somut öğretim materyali kullanımının gerekli olduğunu düşündükleri belirlenmiştir. Bu sonuç doğrultusunda katılımcıların somut öğretim materyali kullanımına yönelik olumlu tutum sergiledikleri düşünülmektedir. Benzer olarak Yetkin-Özdemir (2008) sınıf öğretmeni adayları ile yürüttüğü çalışmada katılımcıların matematik eğitiminde materyal kullanımının etkili olduğuna inandıkları sonucuna ulaşmıştır. Ünlü (2017) ise yaptığı çalışmada araştırmaya katılan matematik öğretmen adaylarının çoğunluğunun öğretmen olduklarında derslerinde materyal kullanmak istediklerini tespit etmiştir. Buna ilave olarak bu çalışmada katılımcıların matematik öğretiminde somut öğretim materyali kullanımının gerekli olma nedeni olarak soyut kavramları somutlaştırmasını, görsellik ve kalıcı öğrenme sağlamlasını, öğrenmeyi kolaylaştırmasını ve anlamlı öğrenmeyi gerçekleştirmesini gösterdikleri belirlenmiştir. Ayrıca ortaokul matematik öğretmenlerinin çok azının (%5) somut öğretim materyali kullanımının gerekli olmadığı görüşüne sahip oldukları ve bunun nedeni olarak ise teknoloji kullanımını tercih etmelerini gösterdikleri, lise matematik öğretmenlerinin ise üçte birinin (%32) somut öğretim materyali kullanımının gerekli olmadığı

görüşünde oldukları ve neden olarak ise teknoloji kullanımını tercih etmeleri ile birlikte materyal kullanımının lise konuları için uygun olmadığını gösterdikleri belirlenmiştir. Elde edilen bu sonuca paralel olarak Aydoğdu-İskenderoğlu ve Taşkın (2015) yaptıkları araştırmanın sonunda ders planlarında somut materyallere yer vermeyen öğretmen adaylarının bunun sebebi olarak kazanımın uygun olmaması ve kazanıma uygun materyal bulamamaları gibi sebepler gösterdikleri sonucuna ulaşmışlardır. Benzer şekilde Kutluca ve Akın (2013) yapmış oldukları çalışmada, öğretmen adaylarının matematiğin her konusu için somut materyal kullanılmayacağı görüşünü savunduklarını tespit etmişlerdir.

Bu araştırmanın sonunda elde edilen bir diğer sonuç ise katılımcıların matematik öğretimde somut öğretim materyali kullanımının öğrenciler açısından sağladığı avantajlar olarak en çok materyal kullanımının soyut kavramları somutlaştırmasını daha sonra ise kavramları keşfettirmesini, kalıcı öğrenme sağlamasını, öğrenmeyi kolaylaştırmasını, dikkat çekmesini ve dersi eğlenceli hale getirmesini göstermeleridir. Elde edilen bu sonuca paralel olarak alan ile ilgili çalışmalarda da somut materyal kullanımının anlamlı ve kalıcı öğrenme sağladığı, kavramları somutlaştırdığı, öğrencilerin dikkatini çektiği, dersi eğlenceli hale getirdiği ve matematiğe karşı olumlu tutum geliştirdiği sonuçlarına ulaşıldığı görülmüştür (Aydoğdu-İskenderoğlu ve Taşkın, 2015; Gökmen, Budak ve Ertekin, 2016; Kelly, 2006; Tutak vd., 2012; Koza-Çiftçi, Yıldız ve Bozkurt, 2015; Moyer, 2001; Ünlü, 2017).

Araştırmada ortaya çıkan bir başka sonuç ise somut öğretim materyali kullanımının öğrenciler açısından dezavantajları olarak katılımcıların en çok zaman kaybını, materyalin amacının anlaşılmasını, her öğrencinin materyali kullanamamasını, dikkatlerin çabuk dağılmasını, soyut düşünme becerisini köreltmesini, gerekli sayıda soru çözümü yapılamamasını ve kavram yanlışlarına sebep olmasını göstermeleridir. Benzer olarak Gökmen, Budak ve Ertekin (2016) tarafından yapılan çalışmada, ortaokul matematik öğretmenlerinin somut materyal kullanımının zaman kaybı, materyallerin oyuncak olarak algılanması ve yeterli materyal bulunmaması gibi dezavantajları olduğunu belirttikleri tespit edilmiştir. Ünlü (2017) ise araştırmasının sonunda matematik öğretmen adaylarının materyal kullanımının sınırlılıkları olarak zaman problemini, iyi tasarlanmamış materyallerin zor anlaşılmasını, kavram yanlışlarına

neden olmasını, öğrencilerin dikkatinin dağılmasını, sınıfta otoritenin sağlanamamasını gösterdiklerini belirlemiştir. Ayrıca Moyer'in (2001) ve Tatar ve Dikici'nin (2008) yürüttükleri araştırmalarda öğrencilerin materyallerin temsil ettiği matematiksel kavramları algılamakta zorlandıkları ve bu gösterimlerle matematik kavramları arasındaki ilişkiyi kuramadıkları belirlenmiştir.

Araştırmanın sonunda katılımcıların somut öğretim materyali kullanırken daha çok zaman kaybı problemi yaşadıkları görülmüştür. Bunun yanında katılımcıların sınıf kontrolünün sağlanamaması, materyalin zarar görmesi, yeterli sayıda materyal bulunamaması, öğrencilerin materyali kullanırken zorlanması ve öğrencilere materyali tanıtmamanın zorluğu gibi problemlerle karşılaştıkları belirlenmiştir. Bununla birlikte bu araştırmanın sonunda katılımcıların somut öğretim materyali kullanımını engelleyen faktörler olarak daha çok müfredatın yoğunluğu, materyal eksikliği, sınıfların kalabalık oluşu, materyalin kullanımının ve tasarlanmasının zaman alması, mevcut sınav sistemi ve klasik eğitim anlayışının devam etmesi gibi faktörleri gösterdikleri belirlenmiştir. Alan ile ilgili çalışmalar incelendiğinde, benzer çalışmalarda da bu sonuca paralel sonuçların ortaya çıktığı görülmüştür. Çekirdekçi ve Toptaş (2011) öğretmenlerin matematik derslerinde materyal kullanmalarını engelleyen en etkili nedenler olarak kullanılmak istenilen materyalin okulda olmamasını ve sınıf mevcudunun materyal kullanmak için uygun olmamasını göstermişlerdir. Gökmen, Budak ve Ertekin (2016) yürüttükleri çalışmada sınav beklentisi, materyallerin ekonomik olmaması, öğretmenlerin materyal kullanmaya yönelik pedagojik alan bilgisi eksikliği, materyallerin organizasyonu, materyal kullanımının sınıf yönetimini zorlaştırması ve zaman sınırlaması gibi materyal kullanımını engelleyen benzer nedenlere ulaşmışlardır.

Bu çalışmada dikkat çeken bir başka sonuç ise lise matematik öğretmenlerinin üçte birinin derslerinde somut öğretim materyali kullanmadıklarını belirtmeleridir. Bunun yanında somut öğretim materyali kullandığını belirten lise matematik öğretmenlerinin ise sadece geometrik cisimleri ve birim çemberi kullandıkları belirlenmiştir. Buradan lise matematik öğretmenlerinin bir veya iki konunun öğretimi için somut öğretim materyali kullandıkları görülmektedir. Buna karşın ortaokul matematik öğretmenlerinin derslerinde daha çeşitli somut öğretim ma-

teryalleri kullandıkları belirlenmiştir. Ortaokul matematik öğretmenlerinin en çok kullandıkları somut öğretim materyalleri ise kesir takımları, geometrik cisimler, geometri tahtası, birim küpler ve cebir karoları olmuştur. Gökmen, Budak ve Ertekin (2016) çalışmalarında ortaokul matematik öğretmenlerinin daha yoğun kullandıkları somut materyallerin geometrik cisimler, geometri tahtası, simetri aynası ve birim küpler olduğunu belirlemişlerdir. Yine Ünlü (2017) çalışmasında öğretmen adaylarının en çok geometri ve ölçme öğrenme alanında materyal kullanmayı düşündüğünü tespit etmiştir. Swan ve Marshal (2010) ise yaptıkları çalışmada matematik öğretmenlerinin en çok örüntü bloklarını kullandıklarını belirlemiştir. Buna karşın yapılan bu çalışmada ise örüntü bloklarının öğretmenlerin en az kullandıkları materyaller arasında yer aldığı görülmüştür. Ayrıca bu çalışmada katılımcılar tarafından cetvel, pergel ve iletki gibi araç gereçlerin somut öğretim materyali olarak belirtilmesi de dikkat çekmektedir. Bununla birlikte katılımcıların özellikle ortaokul matematik öğretmenlerinin somut öğretim materyali olarak gerçek nesnelere kullandıklarını belirtmemeleri de önemli görülmektedir. Çünkü kavramların öğretiminde gerçek nesnelere kullanılması, öğrencilerin kavramları günlük hayatla ilişkilendirmesine ve genellemelere daha kolay ulaşmasına yardımcı olduğu bilinmektedir (Yalın, 2015).

Son olarak bu araştırmaya katılan katılımcıların çoğunluğunun (%80,5) derslerinde somut öğretim materyali kullanmaya ilişkin kendisini yeterli gördüğü buna ek olarak ortaokul matematik öğretmenlerinin lise matematik öğretmenlerine göre somut öğretim materyali kullanmaya ilişkin kendisini daha çok yeterli gördüğü belirlenmiştir. Alan ile ilgili çalışmalarda da matematik öğretmenlerinin ve öğretmen adaylarının materyal kullanmaya yönelik yeterlik inançlarının yüksek olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır (Aydoğdu-İskenderoğlu, Türk ve İskenderoğlu, 2016; Gökmen, Budak ve Ertekin, 2016; Pişkin-Tunç, Durmuş ve Akkaya, 2012). Bununla birlikte katılımcıların yaklaşık üçte birinin (%31,5) somut öğretim materyali tasarlamaya ilişkin kendisini yeterli gördüğü belirlenmiştir. Ayrıca ortaokul matematik öğretmenlerinin yarısından fazlasının (%51) somut öğretim materyali tasarlamaya ilişkin kendisini yeterli gördüğü buna karşın lise matematik öğretmenlerinin yarısından fazlasının (%57) ise kendisini yetersiz gördüğü tespit edilmiştir. Buna ek olarak kendisini bu alanda yetersiz gören katılımcıların bunun nedeni ola-

rak yeterli eğitimleri olmamasını, sadece lisansta öğretim teknolojileri ve materyal tasarım dersinde materyal tasarladıklarını bunun dışında hiç tasarlamadıklarını, lise matematik konuları için mevcut örnek materyallerin olmamasını ve el becerilerinin iyi olmamasını gösterdikleri belirlenmiştir.

Elde edilen bulgular doğrultusunda öğretmenlerin somut öğretim materyali kullanacağı derslere ilişkin iyi bir planlama yapması ve materyallerin kullanımına yönelik yönergeleri dikkatli bir şekilde hazırlaması gerektiği düşünülmektedir. Böylelikle zaman kaybı, materyalin amacının anlaşılabilmesi ve materyalin kullanımının kavram yanlışlarına sebep olması gibi problemler en aza indirilebilecektir. Bunun yanında araştırma sonucunda öğretmenlerin somut öğretim materyali kullanımının öğrenmeye olumlu etkisi olduğu görüşünde oldukları görülmüştür. Bu nedenle özellikle lise matematik öğretmenlerinin materyal tanıtımı ve kullanımı ile ilgili hizmet içi eğitim seminerlerine katılmaları sağlanabilir. Buna ek olarak öğretmenlerin derslerinde somut öğretim materyali kullanımını arttırabilmek için okulların materyal ihtiyaçlarının karşılanması, sınıf mevcutlarının azaltılması ve bir materyal odasına yer verilmesi önerilebilir. Ayrıca materyal odasının uzak olması, bakımının yapılamaması ve materyallerin taşınmasının zorluğu gibi nedenlerle okullarda matematik sınıflarının oluşturulması da sağlanabilir. Öğretmen adaylarının ise Öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı derslerinde daha çok öğretim materyali tanınmaları ve tasarlayabilmeleri için yapılan uygulamalara daha fazla yer verilebilir. Bununla birlikte lisanstaki Özel öğretim yöntemleri ve Öğretmenlik uygulaması gibi diğer derslerde de materyal kullanımı desteklenerek öğretmen adaylarının farkındalıkları ve özgüvenleri arttırılabilir.

EXTENDED ABSTRACT

The Views of Teachers About Use of Concrete Teaching Materials in Mathematics Teaching

*

Derya Özlem Yazlık

Neuşehir Hacı Bektaş Veli University

Mathematics is a science that develops mental thinking skills and has a unique language and systematic that includes abstract concepts (Altun, 2002, Baykul, 2009). It is especially difficult for elementary school students to be taught and learn this structure of mathematics. For this reason, learning environments in which different forms of representation, such as symbols, concrete objects, pictures and diagrams, should be involved in mathematics teaching (Clements and McMillen, 1996, Lesh, Post and Behr, 1987). Mathematics curriculum based on the constructivist approach also suggests the use of concrete teaching materials along with activities in mathematics teaching (Bulut, 2004). In addition, the standards set by the NCTM (2000) state that teachers must use concrete materials to make students active in the learning process. For this reason, it is important for teachers to choose teaching materials that are suitable for teaching mathematical concepts and to organize learning environments for effective use of these materials (Kamii et al., 2001, Yetkin-Ozdemir, 2008). It is also very important that teachers guide their students correctly while using concrete material (Guyen, 2006). As can be seen, there are many tasks of teachers in using concrete teaching material, so teachers are expected to have sufficient knowledge about this subject and high self-efficacy perceptions. In this respect, this research was conducted to examine the self-efficacy perceptions of secondary school and high school mathematics teachers on the use of concrete teaching material and on the use and design of concrete teaching material. For this purpose, the case study model, one of the qualitative research design, was used. The participants of the study consisted of 100 secon-

dary school and 100 high school mathematics teachers selected on the voluntary basis from 30 public schools with sampling of maximum diversity from purposeful sampling methods. The data of the study was collected by a semi-structured interview form consisting of eleven open-ended questions. In the interview form, the questions intended to determine the attitudes of participants towards the use of concrete teaching materials and their self-efficacy perceptions were addressed as well as the questions to determine the advantages and disadvantages of the use of concrete teaching materials in terms of students, the difficulties that can be faced while using concrete teaching material in courses and the factors preventing the teachers from using concrete teaching material. It has been noted that these questions are understandable, open-ended and flexible. After the interview form was prepared, the opinions of the three domain experts were consulted and necessary regulations were made. The interviews with the participants lasted about 20-25 minutes on average. The audio records of interviews with the participants were transferred to computer and then analyzed using the content analysis method. The data obtained after the result of analysis were categorized under a total of seven themes. The codes of the determined themes were presented in tables with frequency and percentage values. In order to ensure the reliability of the work, a field expert was asked to match the determined codes with themes. Percentage Agreement Formula which aimed at reliability of the research by Miles and Huberman (1994) was used by comparing the matching of the field expert with the matching of the researcher. According to this, the compatibility was calculated as 94%. In addition, the data collection and analysis process is described in detail in order to provide reliability and validity, and a direct citation has been given while interpreting the obtained themes.

At the end of the study it was determined that the vast majority of the participants (81.5%) thought that the use of concrete teaching material in mathematics teaching was necessary. In the light of this result, it is considered that the participants showed a positive attitude towards the use of concrete teaching material. In addition, it was found that few (5%) of the secondary school mathematics teachers had an opinion that the use of concrete teaching material was not necessary, and also they indicated the reason of this as they had preferred to use technology; one third of

high school mathematics teachers (32%) thought that the use of concrete teaching material was not necessary and also they indicated the reason of this as they had preferred to use technology and they found the use of materials not suitable for high school subjects.

Another result obtained at the end of this research is that the advantages of using the concrete materials in mathematics teaching in terms of students was mostly that use of concrete teaching materials concretize abstract concepts, then it helped to discover concepts, provided permanent learning, facilitated learning, drew attention and made the courses fun. In parallel with this result, it had been seen that the use of concrete material had realized meaningful and permanent learning, concretized concepts, drew attention of the students, made the class fun and developed a positive attitude towards mathematics (Aydogdu-Iskenderoglu ve Taskin, 2015; Gokmen , Budak and Ertekin, 2016, Kelly, 2006, Tutak et al, 2012, Koza-Ciftci, Yildiz and Bozkurt, 2015, Moyer, 2001, Unlu, 2017).

Another result of the research was that as the participants indicated, the use of concrete instructional materials has disadvantages like it was time-consuming, the lack of understanding of the purpose of the material, the inability of each student to use the material, the distraction of the students, the blunting of abstract thinking ability, not being able to solve out the necessary number of questions and causing misconceptions. In addition, it was found that participants experienced more time loss problems while using concrete teaching material. Other problems encountered by participants include the inability to provide classroom control, the damage to the material, the inability to find sufficient materials, the difficulty experienced by students in using the material, and the difficulty of introducing the material to the students. Besides, the factors that prevent participants using concrete teaching materials were determined as the intensity of curriculum, lack of material, crowded classrooms, designing and using the material taking time, current examination system and classical education concept.

Another result that draws attention at the end of the research is that one third of high school mathematics teachers do not use concrete teaching material in their lessons. In addition, it was determined that high school mathematics teachers who used concrete teaching material only used geometric objects and unit circle. It is seen here that high school

mathematics teachers use concrete teaching material for teaching one or two subjects. On the other hand, it has been determined that secondary school mathematics teachers use concrete teaching materials more in their lessons. The concrete teaching materials most commonly used by secondary school mathematics teachers are fraction sets, geometric objects, geometry, unit cubes and algebra. It is also worth noting that participants in this study have indicated that tools such as rulers, calipers, and protractors are specified as concrete teaching materials. In addition to this, it is also important that the participants, especially secondary school mathematics teachers, did not indicate that they use real objects as concrete teaching materials. Because it is known that the use of real objects in teaching concepts helps students to relate concepts to everyday life and make it easier to reach generalizations (Yalin, 2015).

Finally, it was determined that the majority of the participants (80.5%) regarded themselves adequate to use concrete teaching material in their lessons and that secondary school mathematics teachers perceived themselves more to use concrete teaching material than high school mathematics teachers. However, it was determined that about one third of the participants (31.5%) perceived themselves adequate to design concrete teaching materials. It was also found that more than half (51%) of secondary school mathematics teachers perceive themselves adequate to design concrete teaching material, whereas more than half of high school mathematics teachers (57%) regard themselves as inadequate. In addition, in addition, the participants who see themselves as inadequate in this field indicate the reasons of this as they designed materials only at instructional technologies and material design course during undergraduate education and except this they did not design materials, also there is no sample materials for high school mathematics subjects and their hand skills were not good.

In the direction of the results obtained, it is thought that teachers should make a good planning about the lessons for which they will use concrete teaching materials, and also they should prepare the guidelines for the use of materials carefully. Thus, the problems such as inability to understand the purpose of material and causing misconceptions about the use of material will be minimized. Besides that, although teachers think that use of concrete materials have a positive effect on learning,

they use very few concrete materials. For this reason, it might be possible to encourage participation of high school mathematics teachers to in-service training seminars about material presentation and use. In order to make teacher candidates be more likely to identify and design more teaching materials at instructional technologies and material design course, more practice can be included. In addition to this, the awareness and self confidence of teachers can be increased supporting use of materials at courses such as special teaching methods and teaching practice.

Kaynakça/References

- Altun, M. (2002). Sayı doğrusunun öğretiminde yeni bir yaklaşım. *İlköğretim-Online*, 1(2), 33-39.
- Aydoğdu-İskenderoğlu, T. ve Taşkın, D. (2015). İlköğretim matematik öğretmeni adaylarının özel yöntemleri dersinde somut materyalleri seçme ve kullanma nedenleri. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25, 215-237.
- Aydoğdu-İskenderoğlu, T., Türk, Y. ve İskenderoğlu, M. (2016). İlköğretim matematik öğretmeni adaylarının somut materyalleri tanıma-kullanma durumları ve matematik öğretiminde kullanmalarına yönelik öz-yeterlilikleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39, 1-15.
- Ball, D. L. (1992). Magical hopes: Manipulatives and the reform of math education. *American Educator*, 16, 14-18.
- Baykul, Y. (2009). *İlköğretimde matematik öğretimi (1.-5. sınıflar)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Birgin, O. ve Tutak, T. (2006). *Geometri öğretiminde bilgisayar destekli öğretimin öğrenci başarısına etkisi*. IETC, Eskişehir, Türkiye.
- Bozkurt, A. ve Akalın, S. (2010). Matematik öğretiminde materyal geliştirmenin ve kullanımının yeri, önemi ve bu konuda öğretmenin rolü. *Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27, 47-56.
- Bulut, S., Çömlekoğlu, G., Seçil, S.Ö., Yıldırım H. ve Yıldız, B.T. (2002). *Matematik öğretiminde somut materyallerin kullanılması*. V. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi, Ankara.

- Bulut, S. (2004). *İlköğretim programı yeni yaklaşımlar matematik (1-5 sınıf)*. Ankara: Milli Eğitim Yayınları.
- Byoung, G. A. (2001). Using calculators in mathematics education in korean elementary schools. *Journal of the Korea Society of Mathematical Education Series D: Research in Mathematical Education*, 5(2), 107-118.
- Clements, D. H. ve McMillen, S. (1996). Rethinking concrete manipulatives. *Teaching Children Educational Studies in Mathematics*, 47, 175-197.
- Çekirdekçi, S. ve Toptaş, V. (2011). Sınıf öğretmenlerinin matematik (4. ve 5.sınıf) dersinde öğretim materyalleri kullanımını engelleyen unsurlarla ilgili görüşleri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29, 137-149.
- Çelik, L. (2007). *Öğretim materyallerinin hazırlanması ve seçimi*. İçinde Ö. Demirel (Ed.), *Öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Gökmen, A., Budak, A. ve Ertekin, E. (2016). İlköğretim öğretmenlerinin matematik öğretiminde somut materyal kullanmaya yönelik inançları ve sonuç beklentileri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(3), 859-874.
- Gürbüz, R. (2006). Olasılık kavramlarıyla ilgili geliştirilen öğretim materyallerinin öğrencilerin kavramsal gelişimine etkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 59-68.
- Güven, S. (2006). Öğretim teknolojileri ve materyal gelişime dersinin kazandırdığı yeterlikler yönünden değerlendirilmesi (İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Örneği). *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(2), 165-179.
- Hacıömeroğlu, G. ve Apaydın, S. (2009). Tangram etkinliği ile çevre ve alan hesabı. *İlköğretim Online*, 8(2), 1-6.
- Jacobson, C. ve Lehrer, R. (2002). *Teacher appropriation and student learning of geometry through design*. In J. Sowder and B. Schappelle (Ed.) *Lessons learned from research* (pp. 85-91). Reston, VA: NCTM.
- Kamii, C., Lewis, B. A. ve Kirkland, L. (2001). Manipulatives: When are they useful? *Journal of Mathematical Behavior*, 20, 21-31.
- Koza-Çiftçi, Ş., Yıldız, P. ve Bozkurt, E. (2015). Ortaokul matematik öğretmenlerinin materyal kullanımına ilişkin görüşleri. *Eğitimde Politika Analizi Dergisi*, 4(1), 79-89.
- Kutluca, T. ve Akan, M. F. (2013). Somut materyallerle matematik öğretimi: dört kefli cebir terazisi kullanımı üzerine nitel bir çalışma. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education*, 4(1), 48-65.

- Lesh, R., Post, T. ve Behr, M. (1987). *Representations and translations among representations in mathematics learning and problem solving*. In C. Janvier (Ed.), *Problems of representation in the teaching and learning of mathematics* (pp. 33-40). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2005). *İlköğretim Matematik Dersi (6, 7 ve 8 Sınıflar) Öğretim Programı*, TTKB, Ankara.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2013). *Ortaokul Matematik Dersi (5, 6, 7 ve 8 Sınıflar) Öğretim Programı*, TTKB, Ankara.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2017). *Matematik Dersi (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8 Sınıflar) Öğretim Programı*, TTKB, Ankara.
- Moyer, P. S. (2001). Are we having fun yet? How teachers use manipulatives to teach mathematics. *Educational Studies in Mathematics*, 47, 175-197.
- National Council of Teachers of Mathematics, (2000). *Principles and standards for school mathematics*. Reston, VA: NCTM.
- Pişkin-Tunç, M., Durmuş, S. ve Akkaya, R. (2012). İlköğretim matematik öğretmen adaylarının matematik öğretiminde somut materyalleri ve sanal öğrenme nesnelere kullanma yeterlikleri. *Matematik Eğitimi Dergisi*, 1, 13-20.
- Stein, M. K. ve Bovalino, J. W. (2001). Manipulatives: One piece of the puzzle. *Mathematics Teaching in the Middle School*, 6(9), 356-359.
- Swan, P. ve Marshall, L. (2010). Revisiting mathematics manipulative materials. *Australian Primary Mathematics Classroom*, 15(2), 13-20.
- Tatar, E. ve Dikici, R. (2008). Matematik Eğitiminde Öğrenme Güçlükleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(9).
- Thompson, P. W. (1994). Concrete materials and teaching for mathematical understanding. *Arithmetic Teacher*, 41(9), 556-558.
- Tutak, T., Kılıçarslan, S., Akgül, A., Güder, Y. ve İç, Ü. (2012). İlköğretim matematik öğretmen adaylarının somut öğretim nesnelere kullanımına yönelik bilgi düzeylerinin belirlenmesi. X. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi. Niğde: PEGEM Akademi.
- Ünlü, M. (2017). Matematik öğretmen adaylarının matematik derslerinde öğretim materyali kullanımına ilişkin görüşleri. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 13(1), 10-34.

- Van de Walle, J. A. (2007). *Elementary and middle school mathematics: Teaching developmentally* (6th ed.). Boston, MA: Pearson / Allyn and Bacon.
- Yalın, H. İ. (2015). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yetkin-Özdemir, İ. E. (2008). Sınıf öğretmeni adaylarının matematik öğretiminde materyal kullanımına ilişkin bilişsel becerileri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35, 362-373.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yolcu, B. ve Kurtuluş, A. (2010). 6. Sınıf öğrencilerinin uzamsal görselleştirme yeteneklerini geliştirme üzerine bir çalışma. *İlköğretim Online*, 9(1), 256-274.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Yazlık, D. Ö. (2018). Öğretmenlerin matematik öğretiminde somut öğretim materyali kullanımına yönelik görüşleri. *OPUS –Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 775-805. DOI: 10.26466/opus.417200

Öğretmen Performans Değerlendirme Sistemi

DOI: 10.26466/opus.418565

*

Mustafa Çelikten* - Hasan Hüseyin Özkan**

*Prof. Dr. Erciyes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Melikgazi / Kayseri / Türkiye

E-Posta: celikten@erciyes.edu.tr

ORCID: [0000-0001-7966-3912](https://orcid.org/0000-0001-7966-3912)

**Doç. Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Çünür / Isparta/ Türkiye

E-Posta: huseyinozkan@sdu.edu.tr

ORCID: [0000-0001-5249-1444](https://orcid.org/0000-0001-5249-1444)

Öz

Eğitim sistemi, girdisi insan olan ve toplumun dinamiklerinden etkilenen döngüsel bir süreçtir. Eğitimin kalitesi; programın etkililiği, okulun fiziksel özellikleri, çevresi, veli profili, yöneticilerin sürece katkısı, öğrenci özellikleri, öğretmen motivasyonu gibi farklı unsurlardan etkilenmektedir. Bu sebeple, nitelikli öğretmenlerin yetiştirilmesi ve süreç içerisinde gelişimsel faaliyetlerin devamlılığının sağlanması sistemin kalitesinin artırılmasında önemli bir etkidir. Etkili okulun en temel varsayımlarından biri hiç kuşkusuz öğretmenlerin öğretebileceği ve öğrencilerin öğrenebileceği inancıdır. Bu anlayış olmadan etkililiğe ulaşılamaz. Öyleyse, her yönetici, öğretmen ve öğrenci buna inandıkça, ismi ne olursa olsun, imkânlar ne kadar olumsuz görünürse görünsün okullar etkili olacaklardır. Öğretmen, hareketlerinde ve uygulamalarında rahat olmazsa orada etkili bir eğitim öğretim ortamı olmayacaktır. Öğretmen, sınıf ortamında rahat olmazsa, öğretmenler odasında rahat olmazsa, müdürüne güvenmezse sağlıklı bir psikoloji sergileyemeyecektir. Okul; mutsuz ve birbirine kuşkulu bakan bireylerin toplandığı bir kalabalık, eğitim-öğretimden çok birbirlerini karşı kollarını kullanan rakiplerin arenası haline gelecektir. Mevcut performans değerlendirme sisteminde, puanlayan kişilerin yeterli eğitim düzeyine sahip olup olmadığı da bir başka olumsuz yanı olacaktır. Okul çevresinin eğitim seviyesi düşük ise ne yapacağını bilmeyen bir kesim oluşacakken, velilerin eğitim seviyeleri yüksek olduğunda da mükemmeliyetçi anne-baba tutumu da bu değerlendirmede yine olumsuz bir eleştiri ile müdür ve öğretmeni karşı karşıya getirecektir.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen, Sistem, Performans Değerlendirme

Teacher Performance Evaluation System

*

Abstract

The education system is a cyclical process of which the input is human and that is influenced by the dynamics of society. The quality of education is influenced by the different factors such as the effectiveness of the curriculum, the physical characteristics of the school, the environment in which the school is located, the parent profile, the contribution of the managers to the process, characteristics of the students and the motivation of the teachers. For this reason, raising qualified teachers and ensuring the continuity of developmental activities in the process is an important factor in increasing the quality of the education system. One of the most basic assumptions of an effective school is undoubtedly the belief that teachers can teach and students can learn. Efficiency cannot be achieved without this understanding. So, whatever the name, as long as every manager, teacher and student believe it, the schools will be effective, no matter how negative the possibilities seem. If teachers are not comfortable in their movements and practices, there will be no effective education and training environment. Unless the teacher is comfortable in the classroom environment and in the teachers' room, and trust his/her administration she/he will not have a healthy psychology. It will become a crowd of unhappy and doubtful individuals who look askance at each other. The school will become an arena of competitors who use their trumps against each other rather than education and training. Another negative side is that whether the individuals who grade in the current performance evaluation system have enough educational level or not. If the education level of the school environment is low, it will be a society who doesn't know what to do and if the educational level of the parents is high, there will be perfectionist parent attitude and this situation will again face the manager and the teacher with a negative criticism.

Keywords: *Teacher, System, Performance Evaluation, Administrator.*

Giriş

Eğitim sistemi, toplumun yaşayış biçimini etkileyen, aynı zamanda da toplumun dinamiklerinden etkilenen bir yapıya sahiptir. Başarılı ve kaliteli bir eğitim sisteminin göstergesi, sürecin girdisi olan ve çıktı olarak toplumu etkileyen öğrenci niteliklerinin değerlendirilmesidir (Bıçak ve Nartgün, 2009). Üretken, farkındalığı yüksek ve duyarlı bireylerin yetişmesi için gereken bilgi ve becerilerin her geçen gün arttığı bilgi toplumunda geleceğin yetişkinleri olacak çocukların aldığı eğitimin kalitesi giderek önem kazanmaktadır.

Döngüsel bir süreç olan eğitim sistemi, girdisi insan olan ve toplumun dinamiklerinden etkilenen bir süreçtir. Bu sürecin işleyişi kalitesini, kalitesi de programın etkililiği, okulun fiziksel özellikleri, okulun bulunduğu çevre, veli profili, yöneticilerin sürece katkısı, öğrencilerin hazırbulunluşluk düzeyleri, öğretmenlerin motivasyonu gibi pek çok farklı unsurdan etkilenmektedir. Öğretmenlerin bu unsurlar üzerindeki aktif rolü, onları eğitimin önemli bir parçası haline getirmektedir. Bu sebeple, nitelikli öğretmenlerin yetiştirilmesi ve süreç içerisinde gelişimsel faaliyetlerin devamlılığının sağlanması, eğitim sisteminin kalitesinin artırılmasında önemli bir etkidir (Özoğlu, 2010).

Eğitim örgütleri, kuruluş felsefelerine uygun olarak hem kendilerini yaşatmak, hem de buldukları çevrelere bir takım mal ve hizmetler üretmenin yanında, çeşitli araçlar kullanarak kültürel değerler üretme ve bu değerleri yayma gibi işlevleri de bünyelerinde taşırlar (Akan, 2014). Üretilen hizmetler ve değerlerle birlikte, bu değerleri geliştirme, yayma ve yaşatma işlevleri, eğitimin kalitesine önemli katkılar sağlayabilmektedir. Bu doğrultuda mevcut durumun değerlendirilmesi, eksikliklerin tespit edilmesi ve bu eksikliklerin giderilmesi eğitimde verimi ve kaliteyi artıracaktır. Bunu için de etkili çalışmalar yapılması gerekir.

Eğitim sisteminin önemli üç temel ögesinden biri olan ve özellikle programın uygulayıcısı olan öğretmenin performansının, eğitim faaliyetlerindeki etkisi önemli bir yer tutmaktadır. Dolayısıyla eğitim sürecini doğrudan etkileyen öğretmen performansının, kaliteyi artırmadaki önemi büyük olacaktır. Sistem için önemli bir değere sahip olan öğretmen performansının değerlendirilmesinin, bilimsel ve örgütün amaç ve işlevlerine göre yapılması, bu katkı ve faydayı sağlayacaktır. Öğretmen per-

formansının değerlendirilmesi, paydaşların tamamının (müfettişlerin, yöneticilerin, öğrencilerin, velilerin) katılımı ve öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri doğrultusunda objektif kriterlere göre değerlendirilmesini içeren bir performans değerlendirme süreciyle mümkün olacaktır. Oğuz'un (2006) belirttiğine göre performans değerlendirme; görevde yükselme, eğitim, ücret, kariyer planlaması vb. insan kaynakları yönetimi işlevlerinde çok önemli rol oynamaktadır. Ayrıca değerlendirme süreci bir geri besleme, dönüt süreci olduğuna göre öğretmenlere sağlanan geri besleme yoluyla, öğretmenler kendi mevcut durumlarını görececek, olumlu yönlerini belirleyecek, eksikliklerinin neler olduğunu öğrenebilecek ve kendilerini değiştirme ve geliştirme yönünde önemli kazanımlar elde edebileceklerdir.

MEB performans değerlendirmenin amacını, öğretmenlerin; (a) Görevindeki gayret, verimlilik ve başarısının tespit edilmesi, (b) Bilgi ve beceri düzeyinin belirlenerek, gerekli eğitim ihtiyacının tespit edilmesi ve buna yönelik tedbirlerin alınması ve (c) Ödüllendirilmesinin sağlanması, olarak belirlemiştir (<https://www.memurlar.net>). Milli Eğitim Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı'nın (2006) yaptığı tanımlamaya göre performans değerlendirme, önceden saptanmış kriterlere göre iş başarısının analiz edilmesi ile iş görenlere geribildirim sağlanmasıdır. Öğretmen performans değerlendirmesinin asıl amacı ise elde edilen geri bildirimler ile öğretmenin yaptığı uygulamalarının başarı derecelerinin nesnel olarak ölçülmesidir. Görülüyor ki, örgütsel davranışın verimliliğinin artırılması öğretmen performansıyla yakından ilişkilidir.

Bu çalışmayla, öğretmen performans değerlendirme sistemini tartışılması amaçlanacaktır. Bu amaç doğrultusunda, performans değerlendirmenin kavramsal ve örgütsel davranış boyutları ele alınacak, daha sonra öğretmen görüşleri doğrultusunda performans değerlendirme yorumlanıp değerlendirilecektir. Ayrıca çalışmayla, öğretmen performansını değerlendirmeye ilgili sürecin öğretmenlik mesleğine getireceği olumsuzluklara bir ölçüde dikkat çekilebilecek ve öğretmen performansının değerlendirilmesiyle ilgili paydaşlara da bir farkındalık yaratılmış olacaktır.

Performansı Değerlendirme Süreci Nedir?

Milli Eğitim Bakanlığınca (MEB), 9 Haziran 2017 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren “Öğretmen Strateji Belgesi”ne dayanılarak hazırlanan performans değerlendirme sistemi ile ilgili çalışmalar 12 (oniki) pilot ilde başlatıldı. Performans değerlendirme sistemi ile Bakanlığın eğitim kalitesini artırmak ve eğitim politikalarına yön verebilmek amacıyla öğretmenlerle ilgili durum değerlendirilmesi yapılması amaçlanıyordu. Çalışmalar kapsamında, Ankara, Antalya, Balıkesir, Erzurum, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Kayseri, Malatya, Mardin, Samsun ve Trabzon'dan belirlenen okul müdürlerine Ankara Hizmet içi Enstitüsü'nde seminer verildi. Görev yerlerine dönen okul müdürleri, öğretmen performans değerlendirme sistemini uygulamaya geçirdi.

Aydın (2005) performansı; “belirli bir zaman diliminde, özel iş etkinliklerini gerçekleştirmek için gösterilen davranış ya da ortaya konulan ürün ya da başarı” (s.146) olarak ifade ederken, Büyüköztürk (2007) de performansı; “başarı”, “iş başarıımı”, “edim”, bireyin bir göreve ilişkin neleri yapabildiğinin nicel ve nitel anlatımı”, “bir işin gerçekleştirilmesine yönelik tüm çabalar”, “istenilen işin tamamlanması”, “bireyin bir işi yaparken gösterdiği çaba” (s. 29) şeklinde ifade etmiştir. Başaran (1985) bir iş görenin iş performansını etkileyen kişilik ve yeteneğinin dışında başka faktörlerin olduğunu ifade ederek, bu faktörleri girdinin niteliği, işleme sorunları, etkileşim bozukluğu, çatışma, yönetim kusurları, iş görenin sağlığı ve dış çevre olarak ifade etmektedir. Görüldüğü üzere performans; bir işgören ya da meslek elemanının, bir işin ya da işlemin gerçekleştirilmesine yönelik gösterdiği her tür çaba, çalışma, eylem, edim, ürün ya da başarı olarak ele alınmaktadır.

Performans değerlendirme ise; bireyin görevindeki başarısı, iş tutum ve davranışları, ahlak durumu ve özelliklerini ayrıntılayan ve bütünleyen, bireyin kuruluşun başarısına olan katkılarını değerlendiren ve planlayan bir süreçtir (Cem, 1977). “Personelin işindeki başarısını, o işin kurallarına göre değerlendiren bir süreçtir (Ceylan, 1995, s.109). “Kişinin yeteneklerini, potansiyelini, iş alışkanlıklarını, davranışlarını ve benzer özelliklerini diğer insanlarla karşılaştırma sürecidir (Sabuncuoğlu, 2000, s. 166). Aydın (2005) performans değerlendirmeyi “performans standartları ya da etkililik düzeyleri açısından görelî ya da somut performans

ölçümlerinin yorumlanması” (s.146) şeklinde ifade etmektedir. Bu tanımların yanında, Holton (1999) performansın çok boyutlu olduğunu ve çoğunlukla iyi tanımlanmadığını vurgulayarak, performansın çok farklı boyutlarda ele alınması gerektiğini savunmuş ve performansı: (1) performans çok disiplinli bir olgudur, (2) her performans değerlendirme modelinde ön yargılar vardır, (3) Performansla ilgili tek bir görüş olmaz, (4) Performans düzey ve göstergeleri bazı modellerde karışabilir, (5) Modellerin alt sistemleri çok çeşitlidir, (6) Performans boyutları için entegre modele ihtiyaç vardır, şeklinde farklı boyutları olan bir süreçtir, şeklinde ele alınması gerektiğini belirtmiş ve bu boyutlarla performans değerlendirmeyi açıklamaya çalışmıştır. MEB, Teftiş Kurulu Başkanlığı da (2006), performans değerlendirmeyi; önceden saptanmış kriterlere göre, kurumun ve personelin iş başarımının ölçülmesi, analiz edilmesi ve geri bildirimlerin sunulması sürecidir. Performans değerlendirmede hedef de; kurumun amaçlarının gerçekleştirilmesinde ve sürekli geliştirilmesinde etkin rol oynayan süreçlerin ve bu süreçlerin belirleyicisi olan çalışanların performans planlaması yapmaları için gerekli geri bildirimlerin, bilimsel ve katılımcı yöntem ve tekniklerle oluşturulması olarak tanımlanmıştır.

Performans değerlendirmenin iki temel amacı vardır. Bunlardan ilki, personelin iş performansı hakkında bilgi edinmektir. İkincisi ise personele geri bildirim vermektir. Personelin iş performansı hakkında elde edilen bilgi daha çok yönetsel kararların alınmasına katkıda bulunurken, geri bildirim ise personelin eksikliklerini görmesini ve bu eksikliklerini gidermesini sağlamak için işgöreni aydınlatma görevini yerine getirir. Personel yönetiminin amacı ise “kurumun etkinliklerini, kendi becerilerini ve katkılarını sürekli iyileştirmeleri için bireylerin ve grupların yüklenmeleri gereken bir sorumluluk oluşturmaktır. Bu kültürün içeriğinde; verim, kalite ve insan ilişkileri vardır” (Canman, 1995, s.120). Performans değerlendirmede amaç kişiyi bir bütün olarak tüm yönleriyle ele almak, başarılarını ödüllendirmek, eksikliklerinin giderilmesine imkân sağlamaktır (Fındıkçı, 1999, s.293). Personel değerlendirmede temel ilke kişinin cezalandırılması değil, eksikliklerinin giderilmesini ve kendini geliştirmesine fırsat sağlamak daha sonra da başarılarına bakarak da ödüllendirmek olmalıdır.

Performans değerlendirmenin örgüt ya da kurumlar için, kuruluş amaç ve felsefesine uygun hizmet vermek ve örgütlerin yaşamalarına yönelik olan önemli işlevleri yerine getirdiği tartışılmaz bir gerçekliktir. Performans değerlendirme, örgütlerin verimliliği ve kalitesine yönelik çok önemli katkılar getirirse bile, standart, objektif, doğru ve uygun bir ölçme ve değerlendirme süreciyle yapılmadığı sürece, örgüt, örgüt çalışanları ve iş ve meslekler açısından önemli derecede olumsuzluklara da neden olabilir.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın yürürlüğe koyduğu öğretmenlere yönelik Performans Değerlendirme Sistemi (PDS), ilk günden itibaren mesleğin itibarını zedeleyecek durumlara neden oldu. Pilot uygulamanın 12 ilde başlamasının ardından öğrenciler, sınavlarda aldıkları notlar ile öğretmenleri tehdit etmeye başladı. MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı'nın hazırladığı ve Öğretmen Strateji Belgesi'nde yer almasının ardından tartışma yaratan PDS, ilk günden itibaren öğretmenlik mesleğinin itibarsızlaşmasına neden oldu. Bakanlık, öğretmenleri "mesleki bilgi", "mesleki beceri" ile "tutum ve değerler" başlıklarında değerlendirmeyi hedeflese de, 12 ilde pilot uygulamanın başlamasının ardından öğrenciler sınavlarda aldıkları notlar ile öğretmenleri tehdit etmeye başladılar. Bakanlık, 'zorunlu' performans değerlendirmesini "cezalandırma aracı olarak değil, ödüllendirme ve teşvik mekanizması" olarak savunurken, bu sistemin nasıl işleyeceğinin öğrencilere anlatılmadan uygulanmaya başlaması, öğretmenleri de itibarsızlaşma noktasına getirdi.

Yöntem

Araştırma Deseni

Araştırma, nitel bir çalışmadır ve nitel araştırma yöntemleri içinde yer alan fenomenolojik (olgubilim) araştırma desenine göre tasarlanmıştır. Fenomenolojik araştırmalarda; içinde bulunulan durum, çevre ve şartlara göre değişiklik gösterebilir, gerçeklik kişisel algılamalara dayalıdır, zamanla değişebilir ve tek bir gerçeklik yoktur (Giorgi ve Giorgi, 2003; Frankell ve Wallen, 2006; Yıldırım ve şimşek, 2011). Burada amaç, bireylerin olgu ve olaylara ilişkin yaşantıları ve bunlara yüklediği anlamları açıklamaktır. Başı ve Akturan (2008) fenomenolojik araştırmanın, bir

grup bireyin yaşanmış tecrübelerinin ifade edilmesinin veya dışı vuruluşunun anlamlarını incelemek olduğunu, bunlardan yola çıkarak bir genellenmenin amaçlanmadığını ifade etmişlerdir. Bilinen bazı olguların daha iyi tanımlanması için tümevarımsal bir tanımlama anlayışı ile yapılan araştırmalar, fenomenolojik araştırmaların konusudur. Bu açıklamalarla, bu araştırmanın fenomenolojik araştırma desenine uygun bir biçimde tasarlandığı söylenebilir.

Çalışma Grubu

Bu araştırmada çalışma grubu, araştırmacının kolay erişimine hizmet edecek, amaçlı örnekleme yoluyla belirlenmiştir. Amaçlı örneklemede araştırmacı, evrenle ilgili daha önceki kuramsal bilgilere, kendi bilgilerine ve araştırmanın özel amacına hizmet edecek şekilde bir örneklem belirlemektedir (Frankel ve Wallen, 2006). Bu bağlamda araştırmanın çalışma grubunu; araştırmaya hız ve pratiklik kazandıracığı düşünülen, kendileriyle nitelikli olarak görüşülebileceği varsayılan 8 öğretmen oluşturmuştur. Bu 8 öğretmenle, yapılandırılmamış görüşme formunda gerçekleştirilen ve yönlendirici olan görüşmelerle (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s.119) de araştırma verileri toplanmıştır.

Öğretmenler ile Performans Değerlendirme Sistemi Konusunda Yapılan Görüşmeler

Performans Değerlendirme Sistemi ve uygulamanın getireceği sonuçlar hakkında öğretmenlerle yüz yüze görüşmeler yapıldı. Görüşlerine başvurulmuş öğretmenlerden alınan cevaplar (G1, G2, G3 vb) şeklinde bu bölüm içinde sunulmuştur. Görüşme yapılan tecrübeli kadın öğretmenlerden birisi görüşlerini şu şekilde paylaşmaktadır:

G1: “Eskiden veliler hocam diye hitap ederlerdi. Eti senin kemiği benim derlerdi, şimdi etten kemikten vazgeçtik çocuğuma diyor sınıfta kızmışsın arkadaşlarının önünde, git ondan özür dile diyor. Böyle bir şey yaptığı zaman ne olacak itibarı kalmayacak. Eğitim olayı sıfır, sadece öğretim boyutuyla kalıyor. Bu işi tüm boyutlarıyla ele almak gerekir. Aile, çevre, basın, medya, okul hepsi bir bütündür. Senin burada verdiğin bütün

emeği çocuk 2 dakika içinde çevre etkisi ile kaybedebiliyor. Ama veli neye bakıyor; öğretime bakıyor. Benim çocuğum diyor başarılı mı, onun dışında eğitimle ilgili tüm şeyleri göz ardı ediyor. Yani saygısızmış, ahlaksızmış buna bakmıyor. Bu ülkeye bu millete en büyük zararı ben zekiyim diyenler vermiştir. Benim babam çiftçi, dokuz çocuğu vardı, hepsini okuttu ama ben çocuklarıma okutamıyorum üniversiteyi. Eğitimde bir yanlışlık var. Sadece öğretime uğraşırsan bu iş olmaz.”

Bunun öğrencilere yansması nasıl olur? Şeklinde yöneltilen soruyu da yine kadın bir öğretmenimiz manidar cümlelerle ifade etmektedir:

G2: “Biz öğretmenler için bu bir itibar kaybına neden olabilir, öğrenci açısından elinde bir koz varmış hissi yaratabilir ve bundan dolayı da öğrencilerin davranışlarında olumsuz tutumlar sergilemesine neden olabilir. Mesela kendisine düşük not veren öğretmeni ya da bir yaramazlığından dolayı kızan bir öğretmeni düşük not vermekle tehdit edebilir, bunu bir hiç olarak kullanmaya çalışabilir. Aynı durum velilerde de karşımıza çıkabilir”.

Öğretmenlerin performans değerlendirme sistemi konusunda yapılan mülakatlardan bir diğerini de yeni mezun olmuş, vizyon sahibi bir öğretmenle yapma imkanı bulduk. Öğretmenimizin görüşlerinde, mülakat yapılan diğer tecrübeli öğretmenlerimizin görüşleri ile örtüşecek düzeyde bilgiler içerdiği gözlemlenmiştir.

G3: “Performans değerlendirme modeli, çoklu değerlendirmeyi esas almıştır ve tam araştırmadım ama şu 6 kaynağa göre gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Bunlar, kurum müdürü, zümre öğretmenleri, öğretmenin zümresi dışındaki diğer öğretmenler, kendisi, veli ve öğrenci olmak üzere kaynaklardır. Bu sistemle öğretmenlerin eksikleri belirlenecek deniyor ama veli ve öğrencilere bilmedikleri konularda yöneltilen sorulara cevap istenecek, veli ve öğrenci şimdi elime düştün düşüncesi ile subjektif değerlendirmeler yapacaklar, çocuklardaki eksikliğin sorumlusu olarak öğretmenleri gösterecekler, veliler ve öğrenciler öğretmenin amiri gibi davranacaklar. Öğretmenlerin birbirini değerlendirmesi ise çok daha entere-san, bir öğretmenin bir başka öğretmeni değerlendirmesi etik mi? Bir öğ-

retmen diğer öğretmenin performansını nasıl ölçecek, sınıfta ne yaptığını nereden bilecek? Zümrelerin durumu da, aynı performans kime göre, neye göre düşük ya da yüksek olacak? Performansı etkileyen bir sürü değişken var. Veli ve öğrencinin sosyo- kültürel yapısı, fiziksel ve ruhsal gelişimi, ailenin eğitime bakışı vb. bunları nasıl ölçecekler? İdare elimize düştünüz mantığı ile yaklaşırsa nasıl olacak? Ayrıca art niyetli bakışlara nasıl çözüm bulunacak? Eğitim yaşayan bir süreç, değişkenleri ayarlarsanız bile ufak ayrıntılar başarıyı etkiler, bunun faturası da öğretmene kesilir”.

Yukarıda özet bilgilerle verilen mülakat sonuçları, görüşüne başvurduğumuz başka bir öğretmen tarafından da şu şekilde özetlenmiştir:

G4: “Bende sadece veli-öğretmen değerlendirmesini ele alayım çünkü A. Hocam detaylı ve güzel bir değerlendirme yapmış. Öğretmen hem müfredatı öğreten hem de eğitim veren kişi. Öğrenciler arasındaki sorunları çözerken haksız konumda olan kişi bunları biriktirecektir. Veli ve öğrenci öğretmenler ile ilgili hiçbir sorumluluk taşımazken onları değerlendirici konumuna almak çok sıkıntı oluşturur. Her veli ve öğrenci dile getirmese de öğretmen gözünde en önemli kişi olmak ve ayrıcalıkla davranılmak istiyor. Oysa bakanlık sınıfları çok kalabalık tutuyor. Biricik olduklarını hissetmek isteyen kitleye bu yüzden (ayrıca okuldaki gereksiz iş yükü ve angaryalar yüzünden nöbet ve evrak işleri gibi) zamanımız dahi yetişmiyor. Emeği veren öğretmen hep affedici olurken sürekli emek alan bu kitle çok kolay kinleniyor. Küçük bir küçük yanlıs anlamada bile büyük intikam almak isteyebiliyor. Bu psikolojiye bir de bu büyük yetkiyi verirsiniz:

- *Öğretmen çok ezilir ve güçsüz düşer.*
- *Olumlu değerlendirme yapanlar bile sonradan lütuf yapmış gibi hisseder.*
- *Eğitim öğretim ortamı zarar göreceğinden verimlilik hissedilir derecede azalır.*
- *Yetersiz ve art niyetli olan velilerin eli gereksiz güçlenmiş olur.”*

Performans değerlendirme sistemi konusunda okul müdür yardımcısı ile de bir görüşme yaptık. Görüşlerine başvurduğumuz yaklaşık 15

yıllık tecrübesi olan kadın yönetici müdür yardımcısı şu görüşleri paylaşmaktadır:

G5: “Nesnel bir değerlendirme yapılmayacağını, bu çalışmanın öğretmene de öğrenciye de eğitime de bir şey kazandıracığını düşünmüyorum. İtelenen insanlarda özgüven sorunu olur, özgüven sorunu olan insandan da başarı beklemek hayal olur. Her okulun fiziki ve sosyal şartları, imkânları farklı olduğu için, her öğretmenin aldığı eğitimin kalitesi farklı olduğundan, öğretmeni belli bir kıstasa alıp değerlendirmeye tabii tutmak çok mantıksız. Böyle bir değerlendirme öğretmen-idare, öğretmen-veli ilişkisini olumsuz etkileyecektir. Bir zaman sonra adamına göre muamelele dönecektir. Çünkü veli, öğrenci kesinlikle objektif olmayacaktır. Burada en büyük mağdurlar öğretmenlerdir. Çünkü bu sistemle birlikte bütün sorumluluk öğretmene yükleniyor. Ayrıca nitelikli öğrenci kavramı da ortadan kalkıyor. Öğretmenler de bu sistemi kullanarak sınavları çok kolay yapabilir ve bol keseden puan dağıtabilir. Bu yüzden ben bu sisteme çok karşıyım. Ben bir öğretmen olarak bu değerlendirmeyi uygun bulmuyorum.”

Öğretmen performans değerlendirme sistemi hakkında ne gibi düşüncelere sahipsiniz? Sorusuna verilen cevaplar, mevcut uygulamayla çalışılan sistemi destekleyecek cümleler içermektedir. Emekliliği yaklaşmış, tecrübeli bir öğretmenin verdiği cevap şu şekilde özetlenebilir:

G6: “Eğitim ve öğretim için gerekli üç ana unsur vardır. Bunlar idare, öğretmen ve veli olarak sıralanabilir. Bu unsurlardan en etkili ise öğretmendir. Öğretmen; kendini ne kadar çok yetiştirir, donanımını artırırsa eğitim de o kadar kaliteli olacaktır. Bu sebeple öğretmenin performansı hep üst düzeyde olmak zorundadır. Öğretmen performans değerlendirmesi iki üç yıl öncesine kadar Milli Eğitim Müfettişleri tarafından gerçekleştirilmekteydi. Müfettiş gelir, bir iki gün okulda kalır, idare teftiş edilmekle birlikte bir veya iki ders saati sınıflara girilerek öğrenci seviyesi ölçülmeye çalışılır ve öğretmenin hazırlaması gereken evraklar (yıllık plan, günlük plan, sınıf defteri gibi) incelenerek öğretmen başarısı ölçülürdü. Bu ölçüt işte bu kadar kısa sürer ve biterdi. İşte bu sebeple yeni uygula-

maya konulan performans değerlendirme kriterleri eskiye göre çok çok iyidir diye düşünüyorum.”

Sizce bu sistemde gerçekten öğretmenlerimizin performansını ölçebilir miyiz? Sorusuna ise özet olarak aşağıdaki cevap alınmıştır:

G7: “Kısa ve net bir cevap isterseniz; ölçemeyiz. Çünkü ölçütler hep kişilere bağımlı olduğu için işin özü olan eğitim ve öğretimin öğrenci üzerindeki etkisine kimse bakmayacak. Müdür; zamanında derse giren, veli ile sıkıntı çıkartmayan, öğrencisi sessiz olan, her şeye “evet” diyen öğretmeni olumlu ve performansı yüksek diye değerlendirebilir. Veli kendisiyle ilgilenen, ders saati olsa bile kendisine zaman ayıran, kafasına göre akıl verebileceği, eleştirebileceği, hatta hakaret edebileceği ve bunlara sessiz kalan öğretmeni performansı yüksek olarak değerlendirebilir. Öğrenciden hiç bahsetmiyorum. Diğer öğretmenler de; birbiri ile olan dostluğu, siyasi düşüncelerinin uyumluluğu, çıkarları ve daha kişisel ilişkilerde taraf tutmaya dönük ne kadar uygulama varsa hepsini ön plana koyup ona göre değerlendirme yapabilir. Tabii ki bu saydıklarım olumsuz yanlarıdır. Müdür, veli, öğrenci ve diğer öğretmenlerden oluşan bu değerlendirme ölçütleri hakkaniyetle davranıp bu değerlendirmeyi hakkıyla yapabilir. Öğretmenin performansını ortaya koyabilir, öğretmenin performansını arttırmasına vesile olabilir.”

Performans değerlendirme konusunda son 10 yılını idareci olarak çalışmış bir kadın okul müdürüne “siz olsaydınız nasıl bir sistem uygulardınız?” sorusunu yönelttik ve okul müdürünün görüşleri de aşağıda özetlenmiştir:

G8: “16 yıldır o kadar sistem değişmesine rağmen ve eğitimin temeli olmamıza rağmen bu soruyu soran olmadı. İlk defa siz soruyorsunuz! Elbette ben olsaydım; öğretmenin performansını ölçmenin yolu ortaya çıkardığı üründür. Öğretmenin ürünü öğrencisidir. Öğrenci davranışını, bilgisini ölçmesi demek öğretmenin performansının ortaya çıkması demektir. Eski sisteme benzer bir sistem, yani dışarıdan gelen uzmanın ölçme ve değerlendirmesi, eksiklerin belirlenmesi ve gerekirse eksik ve yetersiz öğretmenin hizmet içi eğitimlerle kurslarla takviye edilmesidir. Bu

uzmanlar nereden bulunur, nasıl bu kadar okula yetişir gibi sorular ise her okulun bir müdürü varsa ve bu müdürleri sıkı bir kurs ve yetiştirme programıyla uzman yaparsanız, odalarındaki kamera sisteminden kim ne yapıyor sorusuna cevap bulmak için saatlerce ekrana bakana kadar her hafta bir sınıfa girip, öğrenci seviyesi ile birlikte öğretmen performansını hem ölçer, hem arttırmasına vesile olur. Öğretmenin performansını değerlendiren kişi eğitim uzmanı olmadıktan sonra hangi sistem olursa olsun başarılı olamaz.”

Sonuçlar ve Öneriler

Özmen ve Sönmez'e göre (2007), (...) Örgütsel değişim ve gelişimi sağlamada özellikle yöneticiler kilit rol oynamalıdır. Liderlik niteliklerine sahip yöneticiler, değişen iç ve dış çevre koşulları karşısında, değişime duyulan ihtiyacın belirlenmesini sağlayabilir, değişim için örgüt üyelerini güdüleyebilir, uygun kişileri görevlendirebilir, paylaşımlı bir vizyon oluşturarak, bireylerin birer değişim ajanı olarak görev yapmasını sağlayabilirler (s.193).

Okulda etkili bir yapının oluşturulması için okulun örgütsel yapısının yeniden örgütlenmesi (reorganizasyon) yoluna başvurulabilir. Reorganizasyon, örgütsel gelişmeyi başarmak için başvurulacak etkili bir yoldur. Ancak yeniden örgütlenme için belirli şartların oluşması gereklidir. Yeniden örgütlenmeye gitmek için çevrede ve teknolojiye belirli değişmelerin gerçekleşmesi, örgütsel büyüme, siyasal değişme, önderlik değişimi gibi zorlayıcı gelişmelerin oluşması gerekir (Erdoğan, 2008, s. 151).

Öğretmen performans değerlendirme sistemiyle ilgili olarak araştırmaya katılan bireylerin görüşlerine göre hiç kimse öğretmen performans değerlendirme sistemi uygulamasından memnun değildir. Ayrıca sivil toplum kuruluşları olarak ifade edilen eğitimle ilgili sendikalar da bu uygulamanın kalkmasını istiyorlar. Çünkü yapılan puanlamalar açık ve değerlendiren ile değerlendirilen verdiği ya da aldığı notun kimin tarafından verildiğini görebiliyor. Öğretmenin okul müdürünü ve öğretmen arkadaşlarını puanlandığı, okul müdürünün öğretmenini puanlan-

dırdığı, ğrenci ve velilerin hem müdürü hem de öğretmenleri hakkında haklı ya da haksız vereceği puanlar, eğitimde karmaşadan ve karışıklıktan başka bir şeye sebep olmayacaktır.

neriler:

- Öğretmen performans değerlendirme sistemi mülakat yapılan ğretmen ve yöneticilerin de belirttiği üzere, değerlendirmeler alanında uzman kişiler tarafından yapılmalıdır.
- Performans değerlendirme “anlık” olarak değil de, sürece yayılmalıdır.
- Öğretmen, yönetici ve diğer Milli Eğitim Personeli niversiteler ile akademik ve bilimsel işbirliğine gdlenmelidir.
- Öğretmen ve yöneticiler bilimsel toplantılara katılma ve makale yazma konularında gdlenmelidir.
- Öğretmenler, eğitim-ğretim dönemi başlamadan önce hangi konularda değerlendirileceğinden haberdar olmalıdır.
- Okul yöneticileri birlikte çalıştıkları öğretmenleri değerlendirdiği gibi, okul personeli de dönem sonunda yöneticilerini değerlendirmelidir.
- Performans değerlendirme sonucunda arzu edilen puanı alamayan personel ve yöneticiler için, geri bildirim (feed back) verilmesi ve istenilen düzeye ulaşılması için profesyonel yardım alması için gerekli rehberlik yapılmalı, performans değerlendirme salt ödül ve cezaya dönüştürülmemelidir.

EXTENDED ABSTRACT

Teacher Performance Evaluation System

*

Mustafa Çelikten – Hasan Hüseyin Özkan

Erciyes University / Suleyman Demirel University

The education system is a cyclical process of which the input is human and that is influenced by the dynamics of society. The quality of education is influenced by the different factors such as the effectiveness of the curriculum, the physical characteristics of the school, the environment in which the school is located, the parent profile, the contribution of the managers to the process, characteristics of the students and the motivation of the teachers. For this reason, raising qualified teachers and ensuring the continuity of developmental activities in the process is an important factor in increasing the quality of the education system. One of the most basic assumptions of an effective school is undoubtedly the belief that teachers can teach and students can learn. Efficiency cannot be achieved without this understanding. So, whatever the name, as long as every manager, teacher and student believe it, the schools will be effective, no matter how negative the possibilities seem. If teachers are not comfortable in their movements and practices, there will be no effective education and training environment. Unless the teacher is comfortable in the classroom environment and in the teachers' room, and trust his/her administration she/he will not have a healthy psychology. It will become a crowd of unhappy and doubtful individuals who look askance at each other. The school will become an arena of competitors who use their trumps against each other rather than education and training. Another negative side is that whether the individuals who grade in the current performance evaluation system have enough educational level or not. If the education level of the school environment is low, it will be a society who doesn't know what to do and if the educational level of the parents

is high, there will be perfectionist parent attitude and this situation will again face the manager and the teacher with a negative criticism.

MEB designated the aim of the performance evaluation as (a) The determination of the efforts, productivity and success of the teachers, (b) Determining the necessary education needs by designating the level of knowledge and skill and taking precautions for this, (c) Providing rewarding. The main purpose of the teacher performance evaluation is to assess the success levels of practices done by the teachers. It is apparent that increasing the productivity of organizational behavior is closely related to teacher performance.

It is an indisputable reality that the performance evaluation provides service for organizations or institutions suitable for the purpose and philosophy of the establishing and it fulfills important functions for the life of organizations. Even if performance evaluation brings significant contributions to the efficiency and quality of organizations, it can cause considerable negativeness in terms of organization, organization employee and work and professions as long as a standard, objective, accurate and suitable assessment and evaluation process is not carried out.

The performance evaluation system (PDS) for the teachers which is put into effect by Ministry of National Education caused the situations that will damage the teaching profession's reputation from the first day. After the pilot scheme started in 12 provinces, students started to threaten the teachers with the marks they got in the exams. The PDS, which was prepared by MEB Strategy Development Authority and sparked a debate after taking part in Teacher Strategy Paper, caused the teaching profession become disreputable from the first day. Although the Ministry aimed to evaluate the teachers under the headings of "professional knowledge", "professional ability" and "attitude and values" after the implementation of pilot scheme in 12 provinces, students started to threaten the teachers with the marks they got in the exams. While the Ministry defends that "compulsory" performance evaluation as "a mechanism of rewarding and encouragement", not as a means of punishment", commencing the implementation of this system without telling the students how it would work brought the teachers to the point of becoming disreputable.

The research is a qualitative study and is designed according to the phenomenological research design which is in qualitative research methods.

In this study, the study group was determined by purposeful sampling which would serve the researcher's easy access. In this context, 8 teachers who are thought to bring speed and practicability to the research and are supposed to be interviewed qualitatively, constitute the working group of the research. With these 8 teachers data were collected by the interviews carried out in the unstructured interview form and directive interviews.

With this study, it is aimed to be discussed the teacher performance system. In accordance with this purpose the conceptual and organizational dimensions of the performance evaluation programme will be discussed, then in line with the teachers' opinions performance evaluation will be interpreted and evaluated.

Kaynakça/References

- Akbaba, A. S. ve Memişoğlu, S. P. (2008). Performans değerlendirmesine ilişkin öğretmen, yönetici ve müfettiş görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 53, 7-24.
- Akan, D. (2014). Öğretmen algılarına göre ilk ve ortaokul yöneticilerinin demokratik tutumları ile okul kültürü arasındaki ilişki. *Eğitim Bilimleri Araştırma Dergisi*, 4(2), 35-48.
- Aydın, İ. (2005). *Öğretimde denetim*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Baş, T. ve Akturan, U. (2008). *Nitel veri araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.184.
- Başaran, İ. E. (1985). *Örgütlerde işgören hizmetlerinin yönetimi*. Ankara: A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını, No: 139.
- Bıçak, B. ve Nartgün, Z. (2009). *Performans yönetimi*. Bireysel Performans Yönetimi Komisyonu II. Dönem Raporu. Ankara: MEB Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş. (2007). Performansa dayalı durum belirleme nedir? *İlköğretmen*, 8, 28- 32.

- Erdoğan, İ. (2008). *Eğitim ve okul yönetimi*. 7. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Canman, D. (1995). Çağdaş personel yönetimi. TODAİE, Ankara: s.120.
- Cem, C. (1977). İşgörenin değerlendirilmesi. *Sevok ve İdare Dergisi*, İstanbul: Sayı: 107.
- Ceylan, R. (1992). *Personel yönetimi*. Met Basım ve Yayın Organizasyon, Eskişehir: s.109.
- Fındıkçı, İ. (1999). *İnsan kaynakları yönetimi*. İstanbul: Alfa Yayınları, s.293.
- Frankel, J. R. ve Wallen, N. E. (2006). How to design and evaluate research in education. McGraw-Hill International Edition, 620p, New York.
- <https://www.memurlar.net/haber/730414/meb-ogretmen-performans-degerlendirme-yonetmelik-taslagini-goruse-acti.html> 18 Nisan 2018 tarihinde erişilmiştir.
- Giorgi, A. P. ve Giorgi, B. (2003). *Phenomenology*. Smith, J. A. (Ed.), *Qualitative Psychology* (165-178). Sage Publications, London.
- Holton, E.F. (1999). Performance domains and their boundaries, *Advances in Developing Human Resources*, 1, 26-46.
- MEB. (2017). Öğretmen strateji belgesi (2017-2023). http://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_06/09140719_Strateji_Belgesi_Resmi_Gazete_sonrasY_ilan.pdf. 18.04.2018 tarihinde erişilmiştir.
- MEB 17 Nisan 2015 tarih ve 29329 Sayılı Öğretmenlerin Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliği.
- MEB, Teftiş Kurulu Başkanlığı, Van Koç İlköğretim Okulu Denetim ve Performans Değerlendirme Bilgilendirme Toplantısı Sunuları.
- Özmen, F. ve Y. Sönmez. (2007). Değişim sürecinde eğitim örgütlerinde değişim ajanlarının rolleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 177-198.
- Özoğlu, M. (2010). Türkiye'de öğretmen yetiştirme sisteminin sorunları. *Seta Analiz Raporu*, s.17.
- Sabuncuoğlu, Z. (2013). *İnsan kaynakları yönetimi*. Birinci Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi, s. 166.
- Yıldırım, A. ve Şimşek H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. 7. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.119.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Çelikten, M. ve Özkan, H. H. (2018). Öğretmen performans değerlendirme sistemi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 806-824. DOI: 10.26466/opus.418565

Okul Öncesi Çocukların Oyunlara Yansıtıkları Sorunların Değerlendirilmesi¹

DOI: 10.26466/opus.423988

Cumhur Türk* - Ayça Kartal** - Ayten Arslan***

* Dr, Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Muş / Türkiye
E-Posta: c.turk@alparslan.edu.tr ORCID: [0000-0002-8630-9353](https://orcid.org/0000-0002-8630-9353)
** Dr, Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Muş / Türkiye
E-Posta: a.kartal@alparslan.edu.tr ORCID: [0000-0002-4297-8002](https://orcid.org/0000-0002-4297-8002)
*** Dr, Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Muş / Türkiye
E-Posta: a.arslan@alparslan.edu.tr ORCID: [0000-0001-8832-0276](https://orcid.org/0000-0001-8832-0276)

Öz

Bu çalışmada okul öncesi çocukların oyunlara yansıtıkları sorunlara ilişkin öğretmenlerin görüşleri alınmıştır. Çalışma nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik (olgubilim) desende temellenmiştir. Çalışma grubu olasılıklı olmayan örnekleme yöntemlerinden amaca yönelik örnekleme içerisinde yer alan kolay ulaşılabilir durum örneklemesine göre seçilmiştir. Grup, Muş ilinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okul öncesi kurumlarda görev yapan 19 öğretmenden oluşmaktadır. Çalışmada veriler yarı yapılandırılmış görüşme formları ile toplanmıştır. Bu çerçevede öğretmenlerle yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiş ve elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulmuştur. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre öğretmenler çocukların oyunlarına çeşitli sorunlar yansıttığını ifade etmişlerdir. Velilerin eğitim durumunun öğrencilerin oyunlarına yansıttığı sorunlarda etkili olduğu; çocukları ile ilgilenen ailelerin çocuklarının oyunlarına oynarken kurallara uydugu ve özgüven açısından kendini geliştirmiş olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca ailelerin gelir durumunun dolaylı ya da doğrudan da olsa çocukların oyunlardaki davranışlarına etkisinin olduğunu; çocukları oyunlarda daha çok sosyalleştirmek ve aktifleştirmek için onlara görev ve sorumluluk vermenin ve ayrıca maddi manevi pekiştireçlerle bu durumu desteklemenin daha etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Bu çerçevede öğretmenlerin sınıf yönetimi açısından kendilerini geliştirecekleri farklı kaynak ve çalışmaları takip etmeleri; kırsal kesimlerde üniversiteler öncülüğünde psikolojik danışma ve rehberlik, okul öncesi eğitimi ve Milli Eğitim Bakanlığı'ndan uzmanların katılımıyla aile eğitimi üzerine ortak proje çalışmalarının yapılması önerilebilir. Benzer şekilde okullarda haftanın ya da ayın bir günü aile-çocuk-öğretmen oyun günü şeklinde çalışmaların düzenlenmesi; grup oyunlarının daha çok ön plana çıkarılması tavsiye edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Okul Öncesi, Oyun, Problem Davranışlar, Yansıtma, Öğretmen Görüşleri

¹ Bu çalışma 3-5 Mayıs 2018 tarihinde düzenlenen International Conference on Science, Technology, Engineering, Mathematic (STEM) and Educational Science kongresinde sunulan "Okul Öncesi Çocukların Oyunlara Yansıtıkları Sorunlara İlişkin Öğretmen Görüşleri" başlıklı bildirinin geliştirilmesinden üretilmiştir.

Evaluation of the Preschool Children’s Problems in Plays

*

Abstract

In this study, the opinions of the teachers about the problems that the pre-school children reflect on the games were investigated. Research has been based on phenomenological (qualitative) design from the qualitative research methods. The study group was selected according to convenience sampling based on the purposive sampling in non-probabilty sampling methods. The study group consists of 19 teachers who work in pre-school institutions affiliated to the Ministry of National Education in Mus city. The data were collected via semi-structured interview forms. In this framework semi-structured interviews were carried out with teachers and the data obtained were subjected to content analysis. According to the results obtained in the research, teachers thought that children reflect various problems in their games. Teachers thought that the education of the parents is effective in the problems that the students reflect on their games. Theachers also thought that children who were cared by their families have improved themselves in terms of self-confidence when playing games. Teachers thought that the behavior of children in their games is indirect or directly influenced from the income situation of the parents. They stated that it would be more effective to give them duties and responsibilities in order to socialize and activate children more in games and also to support this situation with material spiritual reinforcements. In this context, it can be suggested that teachers follow different sources and studies in which they develop themselves in terms of classroom management. In rural areas it may be suggested to undertake joint project studies on family education with the participation of experts from the Ministry of National Education, psychological counseling and guidance and pre-school education, under the leadership of universities. It can be suggested to arrange to work on school day as a family-child-teacher play day on a day or a day of the week and more attention can be given to group games as well.

Keywords: Pre-School, Play, Problem Behaviours, Reflecting, Teachers Opinions

Giriş

“Dünya bir oyun sahnesi, biz de birer oyuncuyuz.” diyen Shakespeare, aslında oyun ve oyuna dair her şeyi tek bir cümle ile özetlemiştir. İnsan, yaşadığı evreni anlamlandırma, çevresi ile iletişim halinde bulunma ve dünyaya “ben de varım” deme işini ilk olarak oyunla yapar (Kaugars ve Russ, 2009). Bu durum kimi zaman “ce eeee” diyerek daha ilk aylarında bebeğe “bir varın bir yok olduğunu” anlatmaya çalışırken, kimi zaman da yemek yemek istemeyen bir çocuğa yemek yedirebilmek için çeşitli oyunlar üretirken görülebilmektedir. Her ne olursa olsun oyunun şekli, özellikleri, malzemeleri her coğrafyada her kültürde farklılaşmakla birlikte, çocuğun bulunduğu her yerde oyunun da bulunduğu söylenebilir (Erşan, 2006).

Oyunla ilgili kuramların on dokuzuncu yüzyılın sonu ile yirminci yüzyılın başında geliştirilmeye başlandığı, çok farklı kuramların (fazla enerji, özünü yineleme, oyun malzemeleriyle inşa oyunu vb.) farklı araştırmacılar tarafından savunulduğu bilinmektedir (Onur ve Güney, 2004, s.7). Bu kuramlar içerisinde özellikle Piaget’in kuramında, çocuk kendi gelişiminin mimarı olarak kabul edilir ve çocuğun gelişiminin oyun içerisinde görülebileceği savunulmaktadır (Piaget, 1962). Nitekim Ağlamış (2016, s.28), çocuğun okul yaşamında oyun oynamayı ne kadar sever ve bundan ne kadar zevk alırsa, kendine güveninin gelişeceğini ve ileriki yaşamında aktif yaşam tarzını benimseyeceğini ifade etmiştir. Lieberman’a (2009) göre ise oyun çocukların keşfetme ve öğrenme aracıdır. Bu noktada oyunun, çocuk gelişiminde bir ihtiyaç olduğu söylenebilir.

Oyunların gelecek kuşaklara aktarılması için emek veren insanların bulunmasına rağmen, oyunun eğitimdeki yerinin incelenmesi, bir bilimsel çalışma alanı ve konusu olarak ele alınması son otuz yıldaki zaman diliminde gerçekleştirilmiştir (Adıgüzel, 2014, s. 258). Çocuk gelişiminin en önemli basamaklarından olan okul öncesinde de oyunun önemi üzerine farklı araştırmaların olduğu görülmektedir (Ahioğlu, 1999; Akınbay, 2014; Banerjee, Alsalman ve Alqafari, 2017; Erbay ve Durmuşoğlu Saltalı, 2012; Ergin ve Ergin, 2017; Gül, 2006; Güler, 2015; Kroeker, 2017; Li, Hestenes ve Wang, 2016; Metin Aslan, 2013; Şener, 1996; Tsai, 2017; Veiga, Neto ve Rieffe, 2016). Brosterman’e (1997) göre oyun, anaokulundaki he-

deflere ulaşabilmek için birinci derecede önemlidir ve tüm anaokulu etkinlikleri, dans, bahçe işleri, şarkı söyleme, hikâye okuma oyundur; oyun sistemin çalışmasını sağlayan, onu ileri götüren bir makine gibidir (Akt. Sherwood, 2009). Piaget ise oyunu çocukların kendi çevrelerini anlamlı hale getirme ve bu çevre içinde nasıl yer alacaklarını öğrenme yolu olarak görmektedir. Etkinlikler yoluyla bilgi sağlama fikrinin aynı zamanda bir oyun formu olduğunu belirtmektedir (Akt. Fischer ve Hencke, 1996). Oyunla ilgili yapılan tanımların ortak noktası oyunun çocuğun kişisel keşif alanı, çocukluğun gücü ve öğrenme dili olmasıdır. Bu ortak noktalardan hareketle; oyun ve öğrenme arasındaki önemli bağın yetişkinler tarafından da göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Yavuzer (2008) her ailede farklılık gösteren ebeveyn tutumlarının, çocuğun temel davranış ve kişilik özelliklerinin oluşmasında etkisinin büyük olduğunu vurgulamaktadır. Olumlu, dengeli ve demokratik tutumların sergilendiği ailelerde yetişen çocukların daha olumlu kişilik özelliklerine ve davranış örüntülerine sahip olduğu, olumsuz tutumların sergilendiği ailelerde yetişen çocukların ise, olumsuz kişilik özelliklerine ve davranış örüntülerine sahip olduğu görülmüştür (Erdinç, 2009, s. 22). Okul öncesi dönemde olumsuz ebeveyn tutumları ve sosyal-duygusal gelişimlerinin yeterince desteklenmemesi sonucunda çocuklar; akranlarıyla alay etme, takılma, saldırganlık, zorbalık gibi problem davranışlar gösterebilmektedir (Özbey ve Alisinanoğlu, 2009, s. 494). Saldırgan davranışlarda bulunan çocuklar ise bu davranış problemleri sonucunda çevresiyle iletişim sorunları yaşayabilmekte, benlik algıları olumsuz yönde etkilenebilmekte ve ileriki dönemlerde ruhsal anlamda sorunlar yaşayabilmektedir (Çelik, 2006, s. 24). Bunun yanı sıra günümüzde hızla ilerleyen, değişen ve gelişen teknoloji çocuğun doğal yapısından uzak sanal bir ortamda yaşamasına ve çocuğun toplumdan soyutlanmasına neden olmaktadır. Bu da beraberinde bir takım sorunlar getirmektedir. Bu çalışmanın da temel problemi çocukların oyunlara yansıtıkları sorunlara dayanmaktadır. Bu doğrultuda okul öncesi dönemde özellikle öğretmenlerin de çocukların oyunlardan en etkili şekilde faydalanması ve oyun ortamlarının düzenlenmesindeki rolü ve oyunları yönlendirmedeki rolü düşünülmüştür. Bu noktadan hareketle oyunlar esnasında çocukların yansıtıkları sorunlara ilişkin öğretmen görüşlerinin belirlenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Bu çerçevede çalışmanın temel problemi: “3-6 yaş okul öncesi çocukların oyunlara yansıtıkları sorunlara ilişkin öğretmen görüşleri nelerdir?” şeklinde ifade edilmiştir. Çalışmanın bu temel problemi çerçevesinde cevap aranan alt problemler şu şekildedir:

- Öğretmenlere göre çocukların oyunlarında karşılaştıkları sorunlu davranışlar nelerdir?
- Çocukların oyunlarına yansıttığı sorunlu davranışlar karşısında öğretmenlerin aldıkları önlemler nelerdir?
- Öğretmenlere göre ebeveynlerin eğitim durumlarının çocukların oyunlara yansıtıkları sorunlarla ilişkisi nasıldır?
- Öğretmenlere göre ebeveynlerin çocuklarıyla ilgilenme bilincinin çocukların oyunlarına yansıtıkları sorunlarla ilişkisi nasıldır?
- Öğretmenlere göre ailenin gelir durumunun çocuğun oyunlara yansıttığı sorunlarla ilişkisi nasıldır?
- Öğretmenlere göre çocuğun oyunlarda aktifleşmesi ve sosyalleşmesi için neler yapılabilir?

Yöntem

Araştırma Deseni

Okul öncesi öğretmenlerinin 3-6 yaş grubu öğrencilerin sınıfta sorun çıkarma durumuna ilişkin öğretmen görüşlerinin alındığı bu çalışma, olgubilim (fenomenoloji) deseninde nitel bir çalışmadır. İnsanların deneyimleri nasıl anlamlandırdığını, bilince nasıl dönüştürdüğünü keşfetmeye odaklanan fenomenolojik yaklaşımda fenomeni deneyimlemiş kişilerle doğrudan mülakatlar yapılır (Patton, 2014, s.104). Bu çalışmada da öğretmenlerin sorunlu davranışlar karşısında nasıl davrandıkları, bu konuda ebeveynlerin etkisinin ne olduğu, çocukların sosyalleşmesine nasıl katkı sağlanabileceği sorgulanmış ve bu konuda derinlemesine bilgi edinmek amaçlanmıştır. Dolayısıyla çalışmada, fenomenolojik bir yaklaşım tercih edilmiş ve okul öncesi öğretmenlerin 3-6 yaş grubu öğrencilerinin sınıfta sorun çıkarma durumlarına ilişkin bilgiler yarı yapılandırılmış görüşme formlarıyla alınmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu Muş ilinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı devlet okullarında görev yapan 19 kadın anaokulu öğretmeninden oluşmaktadır. Çalışma grubunun seçiminde olasılıklı olmayan örnekleme yöntemlerinden amaca yönelik örnekleme ve bu örnekleme içerisinde yer alan kolay ulaşılabilir durum örnekleme temel alınmıştır. Bu tür örneklemede araştırmacı kimlerin seçileceği konusunda kendi yargısını kullanır ve araştırmanın amacına en uygun olanları örnekleme alır (Balcı, 2016, s. 104). Olasılıklı olmayan örnekleme yöntemlerinden amaca yönelik örnekleme, araştırma problemine ilişkin evrende yer alan durumlardan bilgi toplanarak, en uygun durumun seçilmesi ve bu yapılırken de konuya ilişkin bilgisi olan kişilerle işbirliğinin yapılması, ön bilgilerin toplanması ve çalışılacak örneğe karar verilmesi önem arz etmektedir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2012). Çalışmaya dahil olan öğretmenlerin tamamı kadındır.

Veri Toplama Aracı ve Verilerin Analizi

Çalışmada çocukların oyunlara yansıttıkları problemlere ilişkin öğretmen görüşlerini belirlemek için yüz yüze görüşme tekniği ile yarı yapılandırılmış görüşme formundan faydalanarak veriler toplanmıştır. Görüşme soru formu araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Altı ana soru başlığından oluşan görüşme soru formunun güvenilirliği ve geçerliliği için uzman görüşüne (iki okul öncesi eğitimi uzmanı, iki sınıf eğitimi uzmanı; uzmanların tamamı nitel araştırmalarla ilgili çalışmalar yürütmektedir) başvurulmuş ve form üzerinde ön görülen değişiklikler yapılarak yarı yapılandırılmış form çalışma için hazır hale getirilmiştir.

Çalışmada öğretmenlerin görüşlerine başvurulması sırasında görüşme formu öğretmenlere verilerek soruları incelemeleri istenmiş, anlaşılmayan durumlara ilişkin gerekli açıklamalarda bulunulmuştur. Yıldırım ve Şimşek (2008) içerik analizi aşamalarında aynı fikri örnekleyen veri maddelelerinin betimlenmesi amacıyla kodlama, kodları gruplandırılarak küçük sayıda temalara ayırma ve bu iki gurubu ilişkilendiren kod-tema uyumunu belirleme şeklinde bir süreçten bahsetmektedir. Yapılan içerik analizi ile öncelikle veri seti satır satır okunarak önemli kodlar ve boyutlar

tespit edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen kodlar, alt temalar ve temalar halinde düzenlenerek bulgular tanımlanmış ve yorumlanmıştır. Öğretmenlerin isimleri kod isimlerle ifade edilmiştir. Tüm veri kodlamaları yapıldıktan sonra dördüncü bir uzman tarafından kod ve temalar gözden geçirilmiş, fikir birliği sağlanarak veriler tablolar halinde sunulmuştur.

Bulgular

Çalışmanın bulguları alt problemlere yanıt olacak şekilde alt başlıklar halinde sunulmuştur. Her bir alt başlığa ilişkin bulgular kod ve tema haline getirilerek tablolarla ifade edilmiştir.

Öğretmenlere Göre Sorunlu Davranışlar ve Öğretmenlerin Bu Davranışlara Karşı Geliştirdikleri Önlemlere İlişkin Görüşleri

Bu başlık altında çalışmanın birinci ve ikinci alt problemleri olan öğretmenlere göre sınıflarda sorunlu davranışlarda bulunan çocukların olup olmadığı ve (varsa) öğretmenlerin bu davranışlar karşısında neler yaptıkları üzerinde durulmuştur. Bu duruma ilişkin bulgular tema ve kodlar halinde Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Öğretmenlerin Sorunlu Davranışlara Karşı Çözümleri

Tema	Kod	Tekrar Eden Öğretmenler
	Oyun dışına çıkarma	Esra, Özlem, Ayfer, Lütfiye, Ayşe, Kader, Aynur, Elif
	Bireysel uyarı	Ayfer, Seda, Fatma, Aynur, Elif
	Sözlü uyarı	Semra, Ayfer, Sakine, Kübra, Özlem
	Görmezden gelme	Semra, Sakine, Elif
Sorunlu Davranış	Göz teması	Semra, Elif
Var	Kuralları anlatma/hatırlatma	Selen, Leyla
	Oyun içinde farklı rol	Kader
	Olumlu sonuca bağlama	Meryem
	Oyuna müzik ekleme	Sevda
	Denk kişilerle eşleme	Sevda
	Ortak oyun	Kevser
	Öğretmen katılımı/müdahalesi	Sevda
Sorunlu Davranış Yok	Öğretmen katılımı/müdahalesi	Semanur

Tablo 1’de görüldüğü üzere öğretmenlerin oyunlarda sorunlu davranışların görülme durumu ve bunlara karşı çözümleri “Sorunlu Davranış Var” ve “Sorunlu Davranış Yok” temaları altında toplanmıştır. “Sorunlu Davranış Var” teması altında “Oyun Dışına Çıkarma”, “Bireysel Uyarı” ve “Sözlü Uyarı” kodları ön plana çıkmaktadır. Öğretmenlerin görüşlerinden örnekler şu şekildedir:

Ayşe: “Var oyun esnasında elemeli oyun oldu mu ilk elenen çocuk oluyor. Elen-diği için ağlıyor, oyuna kendisini veremiyor.”

(Oyun Dışına Çıkarma)

Ayfer: “Genel olarak oyunlara istekli katılıyorlar. Fakat bazen sorun çıkarabiliyorlar. Oynamak istemeyen çocuğum bulunabiliyor. Sözlü bir şekilde uyarıyorum. Sözlü uyarımla genellikle katılıyorlar. İlla ki katılmak istemezlerse çok zorlamıyorum. İsterse sonradan katılıyor. Oyun sırasında sorun çıkaran öğrencimi de öncelikle uyarıyorum. Eğer davranış devam ederse oturup bir süre bizi izlemesini söylüyorum.”

(Bireysel Uyarı, Sözlü Uyarı)

Sakine: “Evet var. Eğer oyun akışını etkilemeyecek ve arkadaşlarını rahatsız etmeyecek davranışlarsa başta görmezden geliyorum. Daha sonra davranış devam ediyorsa sözlü uyarıda bulunuyorum.”

(Sözlü Uyarı, Görmezden Gelme)

Ebeveynlerin Eğitim Durumunun Çocukların Oyunlarına Yansıttıkları Sorunlarla İlişisine Yönelik Öğretmen Görüşleri

Bu başlık altında üçüncü alt problem olan ebeveynlerin eğitim durumunun çocukların oyunlarına yansıttıkları sorunlarla ilişkisi olup olmadığı ve (etkiliyse) ne tür etkilerinin olduğuna ilişkin öğretmen görüşleri sunulmuştur. Bu duruma ilişkin bulgular tema ve kodlar halinde Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Ebeveynlerin Eğitim Durumunun Çocukların Oyunlarına Yansıtıkları Sorunlarla İlişkisi

Tema	Kod	Tekrar Eden Öğretmenler
Eğitim Durumu Etkili	Davranışa	Kader, Aynur, Kübra, Seda, Selen, Lütfiye, Semra, Kevser, Özlem
	İzlenen TV Programına	Ayfer
	Oyuna Verilen Değere	Elif
	Her Alanda	Sevda
Eğitim Durumu Etkisiz	-	Leyla, Esra, Ayşe, Fatma, Sakine, Semanur, Meryem

Tablo 2’de öğretmenlerin verdikleri cevaplardan “Eğitim Durumu Etkili” ve “Eğitim Durumu Etkisiz” temaları oluşmuştur. Bu temalardan “Eğitim Durumu Etkili” teması altında “Davranışa”, “İzlenen TV Programına” ve “Oyuna Verilen Değere” kodları ön plana çıkmaktadır. Öğretmenlerin tema ve kodlara ilişkin görüşleri şu şekildedir:

Semra: “Evide anne baba nasıl davranıyorsa çocuklar oyunlarını o şekilde kuruyor. Mesela o akşam evde sorunlu bir dizi izlendiyse ertesi gün çocuk daha hırçın ve uyumsuz oluyor.”

(Davranışa)

Ayfer: “Evet. Özellikle evde izlenen TV programlarının çocuklara etkisini sınıfta gözlemliyorum. Aileler daha bilinçli olsa çocukları kötü etkileyebilecek bu tarz programları izlemezdi.”

(İzlenen TV Programına)

Elif: “Böyle bir etkinin olduğunu düşünüyorum. Eğitim durumu yüksek ebeveynlerin çocuğun oyununa daha çok değer verdiğini düşünüyorum.”

(Oyuna Verilen Değer)

Ailenin Çocukla İlgilenme Bilincinin Çocukların Oyunlarına Yansıtıkları Sorunlarla İlişkisine Yönelik Öğretmen Görüşleri

Bu başlık altında çalışmanın dördüncü alt problemi, bir başka ifadeyle ailenin çocukla ilgilenme bilincinin çocukların oyunlarına yansıtıkları sorunlarla ilişkisine dair bulgulara yer verilmiştir. Öğretmenlerin verdikleri cevaplar tema ve kodlar halinde Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Ailenin Çocukla İlgilenme Bilincinin Çocukların Oyunlarına Etkisi

Tema	Kod	Tekrar Eden Öğretmenler
İlgilenen Aile	Kurallara uyma (nezaket)	Selen, Aynur, Sevda
	Yüksek özgüven	Özlem, Seda, Sevda
	Yüksek katılım	Kader
	Çocuğu yönlendirme	Elif
	Sorunsuz	Leyla
	Kendini ifade etme	Özlem
	Liderlik	Kader
	Kendine değer verme	Seda
	Paylaşım	Aynur
	Şımarıklık	Meryem, Sakine
Olumsuz	Kaybetmeyi kabullenmeme	Semanur, Meryem
		Fatma
İlgilenmeyen Aile	Kural bilinci yok	Ayfer, Kübra
	Oyunda şiddet	Semra, Sevda
	Evdeki sorunu yansıtma	Esra
	Yalnız oyun oynama	Ayşe
		Kevser
Yorum yok	-	Lütfiye

Tablo 3’te öğretmenlerin ailenin çocukla ilgilenme bilincinin çocukların oyunlarına yansıtıkları sorunlarla ilişkisine dair görüşleri “İlgilenen Aile”, “İlgilenmeyen Aile” ve “Yorum yok” temaları altında toplanmıştır. “İlgilenen Aile” teması altında olumlu ve olumsuz görüşler yer almakla birlikte olumlu görüşler içerisinde “Kurallara uyma (nezaket)”, “Yüksek özgüven” ve “Yüksek katılım” kodları ön plana çıkmaktadır. Öğretmenlerin konuya ilişkin görüşleri şu şekildedir:

Selen: “İlgili olan ailelerin çocukları oyunların kurallarına daha iyi uyabilme ve oyun oynarken daha nazik, kibar davranabilme bilincinde olabiliyor.”

(Kurallara Uyma/Nezaket)

Seda: “Çocuklarıyla yakından ilgilenen anne ve babanın çocukları özgüveni daha yüksek, kendine değer veren kişiler olarak yetişiyor. Oyunda yansıması bu şekilde olmaktadır.”

(Yüksek Özgüven)

Meryem: “Evet bence var. Bazı insanların ilgilenmenin hep çocuğun istediği şeyin olması demek olduğunu düşünmeleri şımarıklıklara, kaybetmeye tahammül edememe gibi durumlara yol açabiliyor.”, Selen: “İlgili olan ailenin çocukları oyunların kurallarına daha iyi uyabilme ve oyun oynarken daha nazik, kibar davranabilme bilincinde olabiliyorlar.”

(Şımarıklık, Kaybetmeyi Kabullenmeme)

Ailenin Gelir Durumunun Çocukların Oyunlarına Yansıtıkları Sorunlarla İlişisine Yönelik Öğretmen Görüşleri

Bu başlık altında çalışmanın beşinci alt problemi olan, ailenin gelir durumunun çocuğun oyunlarına etkisine ilişkin öğretmen görüşlerinin analizi sunulmuştur. Öğretmenlerin verdiği cevaplar tema ve kodlar halinde Tablo 4’ te verilmiştir.

Tablo 4. Ailenin Gelir Durumunun Çocuğun Oyunlarına Etkisi

Tema	Kod	Tekrar Eden Öğretmenler	
Etkili	İstek karşılama çabası	Özlem, Fatma, Selen	
	Düşük yaratıcı düşünme becerisi	Semra	
	Gelir Durumu Düşük	Aile ile az zaman geçirme	Sevda
		Oyunda daha çok eğlenme	Sakine
		Kurallara uyma	Sakine
		Oyunda lider	Özlem
	Yaratıcı oyuncaklar	Sevda	
	Şımarıklık	Seda	

Ruh durumuna	Elif
Kısmen etkili	Ayşe
-	Kader
Etkisiz	Esra, Leyla, Kevser, Semanur, Kübra, Aynur, Mer-yem, Lütfiye, Ayfer

Tablo 4’te görüldüğü üzere öğretmen görüşleri “Etkili” ve “Etkisiz” teması altında toplanmıştır. Bu görüşlerden gelir durumunun düşük olmasının etkililiğine ilişkin “İstek karşılama çabası”, “Düşük yaratıcı düşünme becerisi” ve “Aile ile az zaman geçirme” kodları ön plana çıkmaktadır. Tema ve kodlara ilişkin öğretmenlerin görüşlerinden örnekler şöyledir:

Özlem: “*Evet. Gelir durumu düşük olan çocuklar daha çok isteklerini karşılama mücadelesi veriyorlar ve aldıkları karşısında daha fazla mutlu oluyorlar. Gelir durumu iyi olan çocuk oyunlarda daha çok lider durumda olur.*”

(İstek Karşılama Çabası, Oyunda Lider)

Semra: “*Sınıfta hiç görmediği oyuncakları gören çocuklarımız var. Gelir durumu etkiliyor oyun kurmaya ve oynamaya. Bir oyuncağı hep aynı şekilde oynuyorlar ve yaratıcı bir şekilde düşünemiyor bu aileden gelenler.*”

(Düşük Yaratıcı Düşünme Becerisi)

Sevda: “*Gelir durumu direk değil ama dolaylı yoldan etkiliyor olabilir. Gelir sıkıntısı olan ailenin çocuklarıyla kaliteli vakitler geçirmesini engelliyor olabilir. Örneğin sürekli işte olan bir baba vakit bulamıyor. Bu durumda ev ve çocukların tüm sorumluluğunu alan anne stresli ve agresif olabilir. Aksi taktirde maddiyat olmadan da bilinçli aileler daha yaratıcı oyuncaklar geliştirebilirler.*”

(Aile İle Az Zaman Geçirme, Yaratıcı Oyuncaklar)

Çocukların Oyunlarda Aktifleşmesi ve Sosyalleşmesine İlişkin Öğretmen Görüşleri

Çalışmanın altıncı alt problemi kapsamında çocukların oyunlarda aktifleşmesi ve sosyalleşmesi yönünde öğretmen görüşleri incelenmiş olup, bulgular kod ve tema halinde Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5. Öğretmenlerin Oyunlarda Çocukların Sosyalleşmesi ve Aktifleşmesine İlişkin Görüşleri

Tema	Kod	Tekrar eden öğretmenler
Oyun	Sorumluluk Vermek	Aynur, Seda, Fatma, Kübra
	Çocuğa Görev Vermek	Ayfer, Semanur, Elif
	Maddi Manevi Pekiştireç	Kader, Esra, Kübra
	İfade Edici	Meryem, Sakine
	Grup Etkinlikleri	Ayşe, Elif
	Farklı Gelişim Alanlarını Destekleyen	Leyla, Kevser
	İlgi Çekici	Selen, Sakine
	Yaratıcı	Lütfiye
	Hareketli	Sevda
	Çocuk Düzeyine Uygun	Kader
İş Birliği	Okul Aile	Semra,

Tablo 5'te öğretmen görüşleri "Oyun" ve "İş Birliği" temaları altında toplanmıştır. "Oyun" teması altında "Sorumluluk Vermek", "Çocuğa Görev Vermek" ve "Maddi Manevi Pekiştireç" kodları ön plana çıkmaktadır. Öğretmenlerin konuya ilişkin görüşlerinden örnekler şu şekildedir:

Aynur: "Okul ortamı en önemli faktör. Bireysel sorumluluklar verilebilir."

(Sorumluluk Vermek)

Elif: "Oyun esnasında çocuğa görev verme ya da çocuğu merkeze alma (oyun merkezine), çocuğun oyun oynama isteğini arttırır. Dolayısıyla çocuk daha aktif bir şekilde oyun oynar. Sosyalleşme durumu ise oynanan oyunun niteliklerine göre değişir. Grup halinde oynanan oyunlarda sosyalleşme durumu daha ön planda olacaktır."

(Çocuğa Görev Vermek, Grup Etkinlikleri)

Kübra: " Sorumluluk verme, teşvik etme, olumlu davranışlara pekiştireç verme."

(Sorumluluk Verme, Maddi Manevi Pekiştireç)

Tartışma ve Sonuç

Çalışma sonuçları genel çerçevede incelendiğinde çocukların oyunlarına çeşitli sorunlar yansıtıldığı ve bu sorunların oluşmasında velilerin eğitim durumlarının etkili olduğu; ilgili ailelerin çocuklarının oyun kurallarına uyduğu ve daha özgüvenli oldukları tespit edilmiştir.

Araştırmanın birinci ve ikinci alt problemlerinin ortaya koyduğu sonuçlara göre çocukların oyunlarına çeşitli sorunlar yansıtıldığı tespit edilmiştir. Öğretmenlerin bu sorunları öğrenciyi oyun dışına çıkarma, bireysel ya da sözlü uyarı ve görmezden gelme davranışlarıyla çözmeye gayret ettikleri belirlenmiştir. Elde edilen bu sonuç sınıf atmosferi içerisinde öğretmenlerin sınıf yönetimi becerilerinin oldukça önemli olduğunu göstermektedir. Evertson ve Emmer (2013, s. 115), uygun olmayan davranışların yönetimde neyin ne zaman gerçekleşeceğinin öngörülemediğini ifade eder ve bu noktada öğretmenin geliştirdiği ya da geliştireceği yönetim stratejilerinin önemli olduğunu belirtir ve öğrencinin kendi davranışının sorumluluğunu almaya yönlendirecek yönetim stratejilerinin kullanılmasının gerektiği vurgusunu yapar. Bu çalışmada da öğretmenlerin kullandığı çözümlerden oyun dışına çıkarma, öğrenciyi kendi sorumluluğunu almasını sağlaması açısından önemlidir. Bireysel ve sözlü uyarılar ve görmezden gelme stratejileri, daha çok oyun düzenin bozulmaması ve sürecin sağlıklı ilerlemesi bakımından önemlidir.

Araştırmanın üçüncü alt problemine ilişkin sonuçlara göre öğretmenler, velilerin eğitim durumunun öğrencilerin oyunlarına yansıtıldığı sorunlarda etkili olduğunu düşünmektedir. Nitekim öğretmenler, velilerin eğitim durumlarının en çok çocukların davranışına, izledikleri programlara ve oyuna verdikleri değere etkisinin olduğunu dile getirmişlerdir. Literatür incelendiğinde bu konuyu destekler nitelikte, okul öncesi çocuklarda görülen davranış sorunlarının temelde anne-babanın tutumlarının, anne-baba arasındaki olumsuz ilişkilerin, çevresel baskıların ve evin kötü yaşam koşullarının neden olduğunu saptamıştır (Richman, 1977, Akt. Kibar, 2008, s. 41). İkiz ve Öztürk-Samur (2016), çocukların fiziksel ve ilişkisel saldırganlık davranışları ile ebeveyn tutumu arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmanın sonucunda, fiziksel ve ilişkisel saldırganlık ile anne ve babanın otoriter tutumu arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu, yani otoriter anne ve baba tutumuna sahip olan

çocuklarda fiziksel saldırganlığın da yüksek olduğunu tespit etmiştir. Dolayısıyla literatürdeki bulgular ve araştırma sonuçları karşılaştırıldığında çocuğun davranışları üzerinde anne baba ve çevrenin etkisinin oldukça önem arz ettiği ve uyarıcı zenginliğinin çocuk gelişiminin kalitesini arttıracığı söylenebilir.

Araştırmanın dördüncü alt problem çerçevesinde öğretmenlerin ebeveynlerin çocukları ile ilgilenme bilincine yönelik görüşleri incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar çocukları ile ilgilenen ailelerin çocuklarının oyunlar oynarken kurallara uyduğu ve özgüven açısından kendini geliştirmiş olduğunu göstermektedir. Ayrıca öğretmenler çocukları ile ilgilenen velilerin çocuklarının oyuna katılımlarının da yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Yine öğretmen görüşlerine göre köydeki çocukların ebeveynleri kent merkezindeki çocukların ebeveynlerine göre daha ilgisizdir. Aksoy (1999) tarafından yapılan bir araştırmaya göre öğretmenler, olumsuz davranışların en önemli beş nedenini; ailevi sorunlar, çocuklarının eğitimlerine anne ve babaların ilgisiz kalmaları, anne ve babaların çocuklarına yönelik olumsuz tutum ve davranışları, olumsuz televizyon yayınları ve diğer medyada gösterilen şiddet ile aşırı kalabalık sınıflar şeklinde sıralamışlardır. Dolayısıyla çalışmada elde edilen bu sonuç, literatürle paralellik göstermektedir. Bu noktada velilerin kendilerini yetiştirmiş kişiler olmasının çocuğun oyunundan akademik gelişimine her alanı etkilediği söylenebilir. Bilinçli ebeveynlerin bilinçli bireyler yetiştireceği düşünülmektedir. Dolayısıyla ilgisiz velilerin çocuklarında genel anlamda bir özgüven eksikliği, sorumluluktan kaçma, toplumsal kurallardan daha bağımsız hareket edebilme durumunun gözleneceği söylenebilir.

Araştırmanın beşinci alt probleminden elde edilen sonuçlara göre öğretmenler ailelerin gelir durumunun dolaylı ya da doğrudan da olsa çocukların oyunlarındaki davranışlarına etkisinin olduğunu belirtmişlerdir. Özellikle oyun sırasında çocukların, görmediği oyuncaklar sebebiyle farklı ve yaratıcı oyunlar geliştirmekte zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte öğretmenler farklı ve yeni oyuncakları karşılama çabasına girdiklerini de belirtmişlerdir. Bu durumun özellikle son dönemde artan oyuncak çeşitliliği ve değişen teknoloji ile birlikte ailelerin “çağa ayak uymakta” zorlanmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Öte yandan maddi durumu iyi olmayan velilerin

çocukların ihtiyaçlarını karşılayamamaları da bu noktada önemli bir değişkendir. Nitekim Semra öğretmen, “Sınıfta hiç görmediği oyuncakları gören çocuklarımız var. Gelir durumu etkiliyor oyun kurmayı ve oynamayı. Bir oyuncak hep aynı şekilde oynuyorlar ve yaratıcı bir şekilde düşünemiyor bu aileden gelenler.” şeklinde görüş belirterek bu durumu gözler önüne sermiştir. Yine köy okullarındaki sorunlara nazaran ilçe merkezindeki sorunların daha fazla çeşitlilik gösterdiği de gözlemlenen diğer bulgulardandır. Bu durumun özellikle köy okulundaki imkânsızlığı avantaja çevirmekte öğretmen faktörünün öneminden kaynaklandığı düşünülmektedir. Ayrıca köy okulunda çok fazla etkileşim şansı bulamayan çocukların oyunlarında da iletişim sorunlarının gözlemlendiği düşünülmektedir.

Araştırmanın altıncı alt probleminden elde edilen sonuçlara göre öğretmenler, çocukları oyunlarda daha çok sosyalleştirmek ve aktifleştirmek için onlara görev ve sorumluluk vermenin ve ayrıca maddi manevi pekiştiricilerle bu durumu desteklemenin daha etkili olacağı görüşündedirler. Elde edilen bu sonuç, literatürde oyunda çocuğa aktif rol vermenin etkisi üzerine yapılan çalışmalarla (Bekmezci ve Özkan, 2015; Koçkaya ve Siyez, 2017) paraleldir. Dolayısıyla çocukların birebir aktif olduğu ve kendisini rahat bir şekilde ifade edebildiği oyunlar seçildiğinde öz benliklerinin farkına varmalarının sağlandığı, sosyalleşme ve aktifleşme konusunda daha çabuk ön plana çıkabilecekleri düşünülmektedir.

Elde edilen sonuçlar çerçevesinde araştırmada şu önerilerde bulunulmuştur:

- Bir ve ikinci alt probleminden elde edilen sonuçlarda oyunlarda ortaya çıkan sorunların çoğunluğunun sınıf yönetimi becerisi kaynaklı olduğu sonucundan hareketle okul öncesi öğretmenlerinin sınıf yönetimi açısından kendilerini geliştirecekleri farklı kaynak ve çalışmaları takip etmeleri önerilebilir. Ayrıca öğretmenlerin yönetimdeki hâkimiyetlerinin oyun kurallarını en baştan koyarak daha güçlü hale geleceği düşünülmektedir. Bu noktada oyuna başlamadan “kurallar oyunu” şeklinde ufak bir çalışma yapılması tavsiye edilebilir.
- Üçüncü ve dördüncü alt probleminden elde edilen sonuçlarda velilerin hem eğitim hem de çocuklarıyla ilgilenme durumlarının

çocuğun oyun davranışlarında önemli etkisi olduğu sonucundan hareketle, veliler ile ilgili aile eğitim çalışmalarına önem verilmesi tavsiye denebilir. Özellikle kırsal kesimlerde üniversiteler öncülüğünde psikolojik danışma ve rehberlik, okul öncesi eğitimi ve Milli Eğitim Bakanlığı'ndan uzmanların katılımıyla aile eğitimi üzerine ortak proje çalışmaları geliştirilebilir.

- Beşinci alt problemde elde edilen sonuçlarda velilerin maddi durumlarının çocukların oyunlarındaki yaratıcılıklar üzerinde etkisi olduğu sonucuna çözüm olarak öğretmen ve veli iş birliği önerilebilir. Örneğin okullarda haftanın ya da ayın bir günü aile-çocuk-öğretmen oyun günü şeklinde çalışmalar düzenlenebilir. Bu sayede hem velinin hem de öğrencinin birbiriyle kaliteli zaman geçirmesi sağlanacağı gibi evdeki maddi eksikliğin de telafisi sağlanabilir.
- Altıncı alt problemde elde edilen bulgulardan çıkan sonuçlara göre oyun seçiminde çocuğu daha etkin kılacak oyunlara ve etkinliklere yer verilmesi önerilebilir. Örneğin grup oyunlarının bu çerçevede daha ön plana çıkarılması tavsiye edilebilir.
- Bu çalışma Muş ilinde çalışan okul öncesi öğretmenleri ile sınırlıdır. Bu nedenle araştırma grubu değiştirilerek (okul öncesi öğretmen adayı, okul öncesi alanda görev yapan yöneticiler vb.), farklı şehir ve bölgelerde bu çalışmanın farklı boyutları araştırılabilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Evaluation of the Preschool Children’s Problems in
Plays**

*

Cumhur Türk - Ayça Kartal – Ayten Arslan

Muş Alparslan University

The main problem of this study is based on the problems that children reflect on games. The aim of this study is to investigate teachers’ role in helping pre-school children make the most of games, regulating gaming environments and directing games. We believe that it is important to determine teachers’ views of the problems that children reflect on games.

In this framework, the basic problem of this study is: “What are teachers’ views of the problems that that 3 to 6 year-old preschool children reflect on games? The sub-problems the answers to which are being sought within the framework of the basic problem are as follows:

- What do teachers think are the problematic behaviors that children encounter in their games?
- What are the precautions teachers take in response to problematic behaviors that children reflect on games?
- What do teachers think is the relationship between parents' educational level and problems that children reflect on games?
- What do teachers think is the relationship between parents' consciousness of rearing their children and problems that children reflect on games?
- What do teachers think is the relationship between family income and problems that children reflect on games?
- What do teachers think can be done to make sure that children become more active and sociable in games?

This study examines how teachers behave in the face of problematic behaviors, what kind of influence parents have on this issue, and how the

socialization of children can be enhanced. A phenomenological approach was the method of choice in this study. Semi-structured interview forms were used to collect data on pre-school teachers' views of problems created by 3 to 6 year-old students in class.

Study sample consists of 19 kindergarten teachers of state schools affiliated to the Ministry of National Education in the city of Muş. The study sample was drawn using purposive sampling, which is one of the non-probability sampling techniques, and participants were recruited using convenience sampling technique.

Data were collected using the face-to-face interview technique and semi-structured interview forms in order to determine teachers' views of problems that children reflect on games. The interview questionnaire was developed by the researchers. Expert opinion (two preschool education specialists and two class education specialists, all of whom are engaged in qualitative research) was consulted for the reliability and validity of the interview question form consisting of six main questions. The proposed modifications were made to the form, which was then finalized for the study.

With content analysis, the dataset was first read line by line to determine important codes and dimensions. The codes were grouped as themes and sub-themes, and findings were defined and interpreted. The names of participants were replaced by codes. After all data were encoded, the codes and themes were revised by a fourth expert. The data were presented in Tables after consensus was reached.

According to the results of the first and second sub-problems, children reflect problems on their games. According to the results of the third sub-problem, participants think that parents' educational level has an effect on problems that children reflect on games. The fourth sub-problem examined participants' views of parents' consciousness of rearing their children. The results show that children with parental care obey the rules of games and have improved self-confidence. According to the results of the fifth sub-problem, participants stated that family income has a direct or indirect effect on children's behavior during games. According to the results of the sixth sub-problem, participants are of the opinion that giving children tasks and responsibilities, and promoting this with material and spiritual reinforcements makes them more active and sociable in games.

The following suggestions were made based on the results:

- The results of the first and second subproblems show that the majority of the problems that arise in games are due to classroom management skills. It is recommended that pre-school teachers follow different sources and studies through which they can improve their classroom management skills. Moreover, teachers' authority in class management can be reinforced by setting the rules of games from the very beginning. At this point, it is recommended that teachers do an activity called "game of rules" before starting the game.
- The results of the third and fourth subproblems show that both the education level and caregiving practices of parents have a significant effect on their children's play behavior. It is therefore recommended that a special importance be given to parent-focused family education studies. Joint projects on psychological counselling and guidance, and pre-school and family education with the participation of specialists from the Ministry of National Education can be developed under the leadership of universities, particularly in rural areas.
- The results of the fifth subproblem show that the financial situation of parents has an effect on their children's creativity in games. Therefore, collaboration between teachers and parents is recommended. For example, such activities as parent-child-teacher school days can be organized once every week or month. This way, parents and their children can spend some quality time together, and financial difficulty in the household can be compensated.
- Based on the results of the sixth subproblem, it is recommended that games and activities which can get children to be more active be chosen, especially group games.
- This study is limited to preschool teachers working in the city of Muş. It is, therefore, recommended that further research with different sample populations (prospective pre-school teachers, administrators in the field of pre-school education, etc.) in different cities and regions be conducted to investigate different dimensions of this subject matter.

Kaynakça / References

- Adıgüzel, Ö. (2014). *Eğitimde yaratıcı drama*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Ağlamış, C. E. (2016). Serebral palsi: oyun eğitiminin fonksiyona etkisi. Yayınlanmamış doktora tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, Türkiye.
- Ahioglu, E. N. (1999). Sembolik oyunun 4 yaş çocuklarının dil kazanımına etkisi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Akınbay, H. (2014). Okul öncesi dönemde oyunun önemi ve çocukların motor gelişimi üzerine etkileri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, Türkiye.
- Aksoy, N. (2000). Sınıf içi disiplin sorunlarını azaltmada izlenebilecek temel yaklaşımlar. *Eğitim Araştırmaları*, 2, 5-9.
- Balcı, A. (2016). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem teknik ve ilkeleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Banerjee, R., Alsalman, A. ve Alqafari, S. (2017). Supporting sociodramatic play in preschools to promote language and literacy skills of english language learners. *Early Childhood Education Journal*, 44, 299–305.
- Bekmezci, H. ve Özkan, H. (2015). Oyun ve oyuncağın çocuk sağlığına etkisi. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hastalıkları Dergisi*, 5 (2), 81-87.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çelik, H. (2006). Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepkileri, bağlanma tarzları ve kişilerarası şemalarının incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
- Erbay, F. ve Durmuşoğlu Saltalı, N. (2012). Altı yaş çocuklarının günlük yaşantılarında oyunun yeri ve annelerin oyun algısı. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (Kefad)*, 13 (2), 249-264.
- Erdinç, S. (2009). Okul öncesi dönem çocuklarında fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

- Ergin, B. ve Ergin, E. (2017). The predictive power of preschool children's social behaviors on their play skills. *Journal of Education and Training Studies*, 5 (9), 140-145.
- Erşan, Ş. (2006). Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden altı yaş grubundaki çocukların oyun ve çalışma (iş) ile ilgili algılarının incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Evertson, C. M. ve Emmer, E. T. (2013). *İlkokul öğretmenleri için sınıf yönetimi*. (A. Aypay, Çev. Ed.). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Fischer, W. K. ve Hencke, W. R. (1996). Infants' construction of actions in context: piaget's contribution to research on early development. *American Psychological Society*, 7 (4), 204- 210.
- Gül, M. (2006). Anasınınına devam eden alt sosyo-ekonomik düzeydeki 61-72 ay arası çocuklara sembolik oyun eğitiminin genel gelişim durumlarına etkisi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Güler, S. (2015). Sosyal oyunun 48–69 aylık çocukların ahlaki ve sosyal kurallara etkisinin incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- İkiz, S. ve Öztürk-Samur, A., (2016). Okul öncesi dönem çocuklarında fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın ebeveyn tutumları açısından incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(35), 159-175.
- Kaugars A. S., ve Russ, S. W. (2009). Assessing preschool children's pretend play: preliminary validation of the affect in play scale-preschool version. *Early Education And Development*, 20 (5), 733–755.
- Kibar, B. (2008). Büyükanneleleriyle yetişen ve yetişmeyen sosyo-duygusal gelişim düzeyleri, davranış sorunları ile aile işlevlerinin değerlendirilmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
- Koçkaya, S. ve Siyez, M. D. (2017). Okul öncesi çocuklarının çekingenlik davranışları üzerine etkisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry*, 9 (1), 31-44.
- Kroeker, J. (2017). Indoor and outdoor play in preschool programs. *Universal Journal of Educational Research* 5 (4), 641-647.

- Li, J., Hestenes, L. L. ve Wang, Y. C. (2016). Links between preschool children's social skills and observed pretend play in outdoor childcare environments. *Early Childhood Education Journal*, 44, 61–68.
- Lieberman, D.A., Fisk, M., C. ve Biely, E. (2009). Digital games for young children ages three to six: From research to design. *Computers in The Schools*, 26 (3), 299–313.
- Metin Aslan, Ö. (2013). Anaokuluna devam eden çocukların oyun davranışları ve oyunlarında ortaya çıkan zorbalık davranışlarının incelenmesi. Yayımlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Onur, B. ve Güney, N. (2004). *Türkiye’de çocuk oyunları: Araştırmalar*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Özbeý, S. ve Alisinanođlu, F. (2009). Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 60-72 aylık çocukların problem davranışlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (6), 493-517.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. (M. Bütün & S. Beşirdemir, Çev.) Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Piaget, J. (1962). *Play, dreams and imitation in childhood*. New York: Norton.
- Şener, T. (1996). 4-5 yaş anaokulu çocuklarında dramatik oyunun ve inşa oyununun bakış açısı alma becerilerine etkisi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Tsai, C. Y. (2017). How taiwanese preschool educators view play and apply it in their teaching. *International Education Studies*, 10 (4), 152-159.
- Veiga, G., Netob, C. ve Rieffe, C. (2016). Preschoolers' free play - connections with emotional and social functioning. *The International Journal of Emotional Education*, 8 (1), 48-62.
- Yavuzer, H. (2008). *Çocuk psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Türk, C., Kartal, A. ve Arslan, A. (2018). Okul öncesi çocukların oyunlara yansıtıkları sorunlar. *OPUS –Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 825-847. DOI: 10.26466/opus.423988

Konaklama İşletmelerinde Çevre Bilinci ve Yeşil Yönetim Uygulamalarının İşletme Başarısına Katkısı: Muğla İli üzerine Bir Araştırma¹

DOI: 10.26466/opus.449339

*

Murat Türk* - Ergün Kara**

*Prof. Dr., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İ.İ.B.F. Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü,
Osmaniye /Türkiye

E-Posta: muratturk@osmaniye.edu.tr

ORCID: [0000-0001-7040-4180](https://orcid.org/0000-0001-7040-4180)

**Dr.Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İ.İ.B.F. İşletme Bölümü, Osmaniye/Türkiye

E-Posta: erguncankara1@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-7815-1111](https://orcid.org/0000-0002-7815-1111)

Öz

Bu çalışmada, çevre bilinci ve yeşil yönetim anlayışına uygun faaliyetlerin uygulanıp uygulanmadığı ve yeşil yönetim anlayışını benimseyen konaklama işletmelerinin bu yönetim anlayışına uygun faaliyetlerde bulunmaları dolayısıyla işletmelerin pazar payı, fiyat, imaj, maliyet, hizmet kalitesi, müşteri ve çalışan tatmini, kârlılık, verimlilik ve rekabet gibi başarı göstergelerine ne gibi katkılar sağladığını ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Muğla İl sınırları içinde faaliyet gösteren butik otel, tatil köyü ve 3, 4 ve 5 yıldızlı konaklama işletmelerinin tepe yöneticileri üzerinde bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın analizlerine 242 işletme tepe yöneticisinden elde edilen veriler dâhil edilmiştir. Araştırmanın verileri anket yöntemi ile elde edilmiş olup yapılan literatür taraması sonucunda belirlenen yeşil yönetim uygulamaları ve işletme başarı göstergeleri ölçeklerine dayanarak bir anket formu hazırlanmıştır. Araştırma sonunda 242 geçerli anket elde edilmiş ve söz konusu tepe yöneticilerinin ölçme araçlarına kendilerini değerlendirme ile ilgili verdikleri cevaplarla sınırlandırılmıştır. Araştırmada Güvenilirlik Analizi, Korelasyon Analizi, Regresyon ve Kümeleme analizleri uygulanmış olup bu analizler için istatistiki bir paket programı kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çevre bilinci, yeşil yönetim, işletme başarısı, turizm.

¹ Bu çalışma Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalında ve Prof. Dr. Murat TÜRK danışmanlığında yapılan doktora tezinden üretilmiştir.

The Contribution of Green Management Applications and Environment Consciousness on The Success of Managements in The Accommodation Sector: A Research on Muğla Province

*

Abstract

It is intended to reveal how often environment consciousness and activities which are appropriate to green management perceptiveness and because accommodation industries which adopt green management perceptiveness function conveniently to this management perceptiveness as to contributions it provides to management success in relation to market share, pricing, imaging, cost, service quality, customer and worker satisfaction, profitability, productivity and competition of managements to the success criterias. A survey was carried out in the direction of this purpose on the top managers of 3, 4, and 5 star hotel accommodation sector, holiday villages and boutique hotels which are active within the borders of Muğla Province. Data which was gained from top managers of 242 industries was included to research analyses. Survey data were obtained by questionnaire and a questionnaire was prepared based on the green management practices and business achievement indicators determined by means of survey. At the end of the research, 242 valid questionnaires were obtained and they were limited to the answers given by the top managers about the evaluation tools themselves. Reliability Analysis, Correlation Analysis, Regression and Clustering analyzes were applied in the study and a statistical package program was used for these analyzes.

Keywords: *Environmental consciousness, green management, management success, tourism.*

Giriş

Çevre, 1970'li yıllardan itibaren dünyanın ortak sorunlar yaşadığı ve üzerinde ortak davranışta bulunmayı kabul ettiği ender konulardan birisidir. Yaşanabilecek başka bir dünyanın olmaması ve çevre sorunlarının yaşandıkları yerel ortamların çok ötesinde etkilerinin hissedilebiliyor olması bu konuyu, hem çok önemli hem de derhal tedbirlerin alınması gereken bir konuma getirmektedir (Akdoğan, 2003, s.6).

Günümüzde kirliliğin artması ve sahip olunan bazı kaynakların hızla tükenmesi konaklama işletmelerini çevreye karşı daha duyarlı faaliyetlerde bulunmaya ve çevre dostu ürün ve hizmetler üretmeye yöneltmiştir. Sürdürülebilir turizm anlayışı esasına dayanan çevre bilinci ve yeşil yönetim faaliyetlerinin birlikte düşünülerek konaklama işletmelerinde uygulanması hem çevre kirliliğini azaltacak hem de doğadaki kaynakların korunarak insan yaşamının kalitesinin artması sağlanacaktır.

Günümüzde işletmeler, gerek iç ve dış çevrelerinden kaynaklanan baskılar gerekse dahil oldukları organizasyon ve anlaşmalar çerçevesinde sorunun çözümünü "çevreye duyarlı davranmak" olarak belirlemişlerdir. Bu çerçevede, çevre son dönemde pek çok konaklama işletmesi için en öncelikli bir konu haline gelmeye başlamıştır. Ancak, bu noktada önemli olan husus, işletmenin ve yönetim anlayışının çevreye duyarlı hale getirilmesi yani, ekolojik çevrenin işletmenin faaliyetlerinde ve kararlarında öncelikli olacağı bir yönetim ve işletmecilik anlayışının geliştirilmesidir (Akdoğan, 2003, s.6)

Günümüzün giderek artan ve karmaşıklaşan rekabet ortamında, konaklama işletmeleri ayakta kalabilmek ve rakiplerinden bir adım daha önde olabilmek için en etkili yönetim modellerinin hazırlanması ve hayata geçirilmesindeki temel faktörün mali gelişme unsuru olduğu görülmektedir. Bu nedenle işletmeler, çevrenin korunması konusunda sürdürülebilir turizm anlayışının önemli bir yere sahip olduğu gerçeğinin gün geçtikçe daha çok farkına varmaktadır. Çalışma bu yönüyle yöneticilere, konaklama işletmelere ve turizm sektörüne örgütlerin geleceği bakımından konunun önemini ortaya koymaktadır.

Literatür Taraması

Çalışmaya yönelik yerli ve yabancı literatür araştırmaları neticesinde çevre bilinci ve yeşil yönetim uygulamalarının konaklama işletmeleri ve tepe yöneticileri açısından kritik değere sahip oldukları fark edilmiştir. Bu durumun, literatürdeki ampirik ve teorik çalışmalarda kabul görmüş bir gerçeklik olduğunu da ifade edebiliriz. Çalışmanın bu bölümünde çevre bilinci ve yeşil yönetim uygulamaları ile ilgili literatürde yer alan bilimsel çalışmalar ulaşılabildiği ölçüde aktarılmaya çalışılmıştır.

Bansal ve Roth (2000), çevre korumaya yönelik işletme politikaları ve yeşil yönetim anlayışına uygun faaliyete bulunan işletmelerin başarılarının tespitine yönelik bir araştırma yapmışlardır. Yapılan bu araştırma sonucunda, çevre korumaya yönelik işletme politikaları ve yeşil yönetim anlayışına uygun faaliyette bulunan işletmelerin pazar payı, fiyat, imaj, maliyet, hizmet kalitesi, müşteri ve çalışan tatmini, kârlılık, verimlilik ve rekabet gibi başarı göstergelerinde bir artış olduğunu gözlemlemişlerdir

Morrow ve Rondinelli (2002), işletmelerde çevrenin korunması konusundaki yaklaşımlar ve yeşil yönetimin anlayışı hakkında yapmış oldukları çalışmada, yönetimde çevresel uygulamalara yer veren işletmelerde sosyal ve ekonomik başarının arttığı, işletmenin imajı ile çalışanların motivasyonu üzerinde olumlu etkilerinin bulunduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Akdoğan (2003), Kayseri’de faaliyet gösteren işletmelerin çevreye duyarlı yönetim ve işletmecilik uygulamaları ile yöneticilerin çevreye karşı olan tutumlarını belirlemeye yönelik bir araştırma gerçekleştirmiştir. Yapılan araştırma sonucunda, işletmelerde çevre bilincinin yeni gelişmeye başladığı ve çevreye duyarlılık kapsamında kabul edilen faaliyetler ile ilgili uygulamaların söz konusu olduğu ancak, bu konuda çevre standartlarından politikalara, planlamadan motivasyon için kullanılan araçlara kadar bir çok konuda henüz istenen düzeyde çevreye duyarlı yönetim faaliyetlerinin yapılamadığı sonucuna ulaşmıştır.

Karabulut (2003), Türkiye’de faaliyet gösteren özel sektör üretim işletmelerinin yeşil yönetim uygulamaları neticesinde işletme başarısına olan katkılarını incelemek üzere yaklaşık 117 işletme üzerinde bir araştırma gerçekleştirmiştir. Bu araştırma sonucunda, işletme fonksiyonları itibari

ile yeşil yönetim anlayışına uygun faaliyetlerin uygulanma düzeyleri artıkça işletme başarı göstergelerindeki değişim düzeyinin de artacağı sonucuna ulaşmıştır.

Chavan (2005), tarafından yapılan bir çalışmada çevre yönetimi uygulamalarının küçük işletmeler açısından değerlendirilmesi yapılmıştır. Yapılan bu çalışma sonucunda çevresel uygulamaların işletme açısından iç ve dış çevre analizi yapılması gerektiği sonucuna ulaşmıştır.

Sharakshane (2006), "İşletmelerin Çevreye Karşı Duyarlılığı ve Şamanizm" isimli tezinde, Rusya'nın Buryat Özerk Cumhuriyetinde 24 kişi ile derin görüşme tekniği kullanarak sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde işletmelerin çevreye karşı duyarlılığı konusunda Şamanizm'in etkisini incelemek üzere bir araştırma gerçekleştirmiştir. Sayı yeterli olmadığından tezde yorumlayıcı teknik kullanılmış bu bağlamda Şamanizm'in ekolojik bilinçlenme ve sürdürülebilir kalkınma konusunda önemli teşvik unsuru olduğu sonucunu gözlemlemiştir.

Akatay ve Aslan (2008), 23 farklı ilde faaliyet gösteren ve ISO 14001 sertifikası almış konaklama işletmelerin yeşil yönetim anlayışına karşı hassasiyetleri ve otel işletmelerini bu sertifika almaya yönelten sebepler üzerine bir araştırma yapmışlardır. Yapılan araştırma sonucunda, otelleri ISO 14001 belgesini alma nedenleri arasında birçok maddi ve manevi faktörün önemli olduğu sonucunu saptamışlardır.

Ceyhan ve Ada (2013), çevreye duyarlı işletmecilik kavramının işletmeler açısından önemi ile ilgili Kahramanmaraş İli'nde bir araştırma yapmışlardır. Yapılan bu araştırma sonucunda, ilde faaliyet gösteren işletmelerde genel olarak çevre konusunda bilinçlenmenin arttığını tespit etmişlerdir.

Saçılık ve Çevik (2014), Antakya İli'nde faaliyet gösteren Güngör Ottoman Palace Otel'in yeşil yıldız uygulama faaliyetleri üzerine bir çalışma yapmışlardır. Konaklama tesisinin yeşil yıldız belgesine sahip olması ile çevre konusunda yapmış olduğu tasarruf çalışmaları neticesinde özellikle su ve enerji konuları başta olmak üzere birçok alanda tasarruf yaptıkları görülmüştür. Ancak yeşil yıldız faaliyetlerinin, tesise bilinçli ve çevreye karşı duyarlılığa sahip müşteri sayısında herhangi bir artış sağlamadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Tutar (2015), yeşil yıldız kampanyasının ve yeşil otelcilik projesinin, gerek mikro gerekse makro anlamda atık azaltımı, enerji yönetimi, su

kaynakları, geri dönüşüm ve kültürel mirasın etkin yönetimi gibi konularda sorunların çözümü ile istihdama, yoksulluğa ve çevreye olan katkıları üzerine bir araştırma gerçekleştirmiştir. Yapılan araştırma sonucunda, sürdürülebilirlik kavramının önemli olduğuna dikkati çekerek, projenin sektörde faaliyet gösteren tüm tesisler tarafından benimsenmesiyle beraber devamlılığının geçmişten günümüze aktarılan ekolojik çevreyle ilgili ortamın korunacağı sonucuna ulaşmıştır

Kim ve arkadaşları (2016), yapmış oldukları çalışmada turizm sektöründeki yeşil uygulamalar ile müşteri memnuniyeti arasındaki ilişkiyi daha gerçekçi bir biçimde ele almayı araştırmışlardır. Bu araştırmada TripAdvisor uygulamasında misafirler tarafından yapılan çevreci otel yorumlarına dayanılarak seçilen 217 otelin yöneticilerine anket uygulanmışlardır. Çalışma sonucunda, daha yeşil bir uygulama yoğunluğu ile müşteri memnuniyetinin arttığı sonucuna ulaşmışlardır.

Akandere ve Zerenler (2017), yapmış oldukları araştırmada konaklama işletmelerinde görev yapan yöneticilerin yeşil tedarik zinciri yönetimi kararlarını baskılayan iç ve dış faktörlerin yeşil uygulamalar ve işletme performansı üzerine olan etkilerini araştırmışlardır. Çalışma sonucunda, yeşil tedarik zinciri yönetimini baskılayan iç ve dış faktörler hem yeşil yönetim uygulamalarını hem de işletme performansını artırdığı sonucuna ulaşmışlardır.

Çevre Bilinci

Evrende yaşayan bütün canlılar, hayatın kaynağı olan doğal bir çevre içinde yaşamlarını sürdürürler. Çevre çok geniş anlamlar taşıyan bir kavram olarak, farklı kişi ve bakış açıları ile tanımlanmıştır. En geniş anlamıyla çevre, insanı kuşatan ve çevreleyen cansız her şeydir (UNDP, 1993, s.5). Altuğ (1990), yaptığı tanımda doğal çevreyi tanımlarken insan, diğer canlılar ve çevreyi bir bütün olarak ele almıştır. Keleş ve Hamamcı'nın (1998) tanımlarına göre ise çevre, yaşayan tüm canlı varlıkların doğa üzerinde zaman ve mekân kısıtlaması olmaksızın her türlü fiziksel, kimyasal ve biyolojik etkenlerin toplamı olarak belirtilmektedir.

Günümüzdeki teknolojik gelişmeler ile sosyal ve ekonomik değişikliklerin sonucunda endüstrileşmiş veya gelişmekte olan ülkeler ihtiyaçları olan hammaddeler için doğal kaynaklar bilinçsizce tüketilmiş, yaşadığımız doğal çevrede ciddi tahribatlar oluşmuştur. Bu sorunun en temel nedeni, çevrenin kullanılmasında ortaya çıkacak zararları engelleyici yönetim anlayışının benimsenmemesidir. Çok sayıda bireyin yaşamını yitirmesine yol açabilecek olayların gerçekleşme olasılığı, bugün tüm konaklama işletmelerinin çevreye verilen zararlar üzerine adapte olmalarını sağlamıştır.

Sanayileşme ile birlikte hız kazanan kentleşme, çevre kirliliğini de beraberinde getirmektedir. Çevre sorunları deniz, orman ve su kaynakları gibi sahip olunan önemli değerlerin yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalması nedeniyle ortaya çıkmıştır. Hava, su, toprak ve gürültü kirliliği şeklinde ortaya çıkan çevre sorunları canlı yaşamını olumsuz olarak etkilemektedir (Keleş, 1997, s. 103-128).

Sanayileşmenin getirdiği en önemli sorunlardan biri çevre kirlenmesidir. Çevresel sorunlara karşı umursamaz olan insanlar, çevreye ihtiyaçları olduğunu ve onu istedikleri gibi kullanabileceklerini düşündükleri zaman problemlerin ne olduğu ile yüzleşmişlerdir. İnsanoğlu; toprağın, suyun, havanın giderek artan kirliliği kaldıracak kapasitesinin kalmadığının farkına varmasıyla çözüm arayışları içine girmeye başlamıştır. Bugün toplumların gündeminde en ön sırada yer alan bu sorunun çözümü için yalnız gelişmiş ülkeler değil, kalkınmakta olan ülkelerde bazı ekonomik, teknik ve hukuki önlemler alma zorunluluğunu duymaktadır (Sirmen, 1990, s. 23).

Çevre koruma konusunda dünyada çevre ile ilgili çeşitli organizasyonlar yapılmıştır. Düzenlenen bu toplantılarda çevreyle ilgili çok önemli kararlar alınmıştır. Gerçekleştirilen bu toplantılar içerisinde en fazla dikkat çeken ve ses getiren organizasyonlar Stockholm Konferansı, Rio Dünya Çevre Zirvesi, Rio+5 Toplantısı, Johannesburg Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi, Kyoto Protokolü ve Minamata Sözleşmesi'dir.

Yeşil Yönetim

Yeşil yönetim anlayışı, en temel ifadeyle sahip olunan mevcut kaynakları mümkün olduğu kadar israf etmeden kullanarak tasarruf yapmak ve

çevreyi koruma zorunluluğu anlamına gelmektedir (<http://ibrahimkupeli.blogspot.com.tr>).

Başka bir tanıma göre yeşil yönetim anlayışı, konaklama tesislerinin çevreye duyarlı sorumluluk duygusu ile faaliyette bulunmalarını ifade etmektedir. Kısaca, doğal çevrenin korunması ile ekonomik büyüme kavramlarının uzun dönemde birlikte düşünülmesi esasına dayanmaktadır (Karabulut, 2003, s. 47).

Nemli'ye (2000a) göre ise, daha geniş bir bakış açısıyla yeşil yönetim anlayışını, konaklama işletmeleri yapmış olduğu faaliyetleri yerine getirirken belirli aşamalarda karar alma süreci içerisinde çevreyi önemli bir faktör olarak dikkate alıp, tüm faaliyetlerinde doğal çevreye verilen zararları ortadan kaldırmayı amaç edinmektedir. Böylelikle hizmet üretim ve tasarımında mevcut süreçleri değiştiren, çevre değerlerinin korunması kültürünü tüm işletme personeline yerleştirmek için uğraşan ve ayrıca böyle bir sosyal projeye aynı zamanda topluma karşı olan görevlerini de yerine getiren bir anlayış olarak görülmektedir.

Geleceğin yönetim anlayışı, yeşil kavramı üzerine inşa edilmekte olup bu kavram, her ferdin, her kurumun, her üreticinin ve özellikle de tepe yöneticilerin hayatının ayrılmaz bir parçası olması anlayışına dayanıyor. Bu kapsamda yeşil yönetim anlayışı, turizm sektöründe faaliyet gösteren konaklama işletmeleri için vazgeçilmez bir yönetim felsefesi olmakla birlikte aynı zamanda bütün mevcut şartlar da tüm sektörlerin bu felsefe ile hareket ederek hizmet ve üretimlerini bu anlayış içinde devam ettirmeleri gerektiğini ifade ediyor (<http://ibrahimkupeli.blogspot.com.tr>).

Yeşil yönetimin çıkış noktası "sürdürülebilir kalkınma" ve "sürdürülebilir turizm" anlayışına dayanmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma (sustainable development), ekolojik çevrenin korunması ile ekonomik kalkınma kavramlarının uzun dönemde aynı düşünce etrafında düşünülmesi esasına dayanır. Sürdürülebilirlik, daha iyi yaşanabilir bir hayat ve daha uzun bir ömür için doğadaki mevcut kaynakların koruma altına alınarak insan yaşam kalitesinin yükseltilmesi anlamına gelmektedir. Ekolojik, sosyal ve ekonomik hedeflerin birarada düşünülmesi ve tüm bu unsurların hepsine birden faydalı olacak bir biçimde uygulamaların oluşturulması sürdürülebilir kalkınma esasına yardımcı olur (Farrel ve Hart, 1998, s. 4-16).

Bu gelişmenin temel çıkış noktası, sahip olunan mevcut tüm ekolojik kaynakların doğal üreme hızlarını geçmeyecek şekilde kullanılmasının güvence altına alınmasıdır. Geçmişten bugüne sahip olunan tüm doğal kaynakların planlı olarak kullanılmadığı için günümüzde toplumumuz ve tüm sektör işletmeleri kaynak kıtlığı ile karşı karşıya kalmaktadır. İşletme yönetimi, yenilenebilen ve yenilenemeyen kaynak rezervleriyle atık ve ürünlerin bileşimleri arasında bir denge kurmalıdır. Bu denge ise sektörde faaliyet gösteren tüm konaklama işletmelerinin yeşil yönetim uygulamalarına daha fazla yatırım yapmaları ve yeşil yönetim anlayışına uygun faaliyetlere öncelik vermeleriyle sağlanabilir (Özgener, 2004, s. 195).

Yeşil yönetim anlayışı maliyet açısından ele alındığında konaklama işletmeleri için pek çok faydasının olduğu da bilinmektedir. Bu faydalardan bazılarını sıralayacak olursak şu şekildedir: Tesis imajını arttırmak, enerji kaynakların kullanımını ve mevcut işletmenin çevreye olan olumsuz etkilerini azaltmak, işletme etkinliğini arttırmak, müşteri taleplerine cevap vermek yeşil yönetim uygulamalarının sağladığı belli başlı avantajlar arasında yer almaktadır (Morrow ve Rondinelli, 2002, s.166).

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın amacı, önemi, kapsamı, veri toplama araçları, modeli ve hipotezleri açıklanmıştır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Çalışmanın amacı, konaklama işletmelerinde çevre bilinci ve yeşil yönetim uygulamalarının işletme başarısına olan katkılarının araştırılması ve incelenmesidir. Bu kapsamda, çevre bilinci ve yeşil yönetim anlayışına uygun faaliyetlerin uygulanıp uygulanmadığı ve yeşil yönetim anlayışını benimseyen konaklama işletmelerinin bu yönetim anlayışına uygun faaliyetlerde bulunmaları dolayısıyla işletme başarılarına ne gibi katkılar sağladığını ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Muğla İl sınırları içinde faaliyet gösteren butik otel, tatil köyü ve 3, 4 ve 5 yıldızlı konaklama işletmelerinin tepe yöneticileri üzerinde bir araştırma gerçekleştirilmiştir.

Çevre konusunda çeşitli belgelere sahip olan konaklama işletmelerindeki yeşil yönetim anlayışına uygun faaliyetlerin uygulanıp uygulanmadığının tespit edilmesi ve eksikliklerin neler olduğunun belirlenmesi açısından elde edilecek bulguların, öncelikle bu bölgede faaliyet gösteren işletmelerin tepe yöneticilerine nasıl uygulama yapmaları gerektiği konusunda bir yol haritası olması ümit edilmekte ve bundan sonra yapılacak araştırmalara yardımcı olarak literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Bu araştırmanın evren ve örneklemini Muğla ilinde faaliyet gösteren konaklama işletmelerinin tepe yöneticileri oluşturmaktadır. Bu kapsamda Muğla ilinde turizm sektöründe faaliyet gösteren butik otel, tatil köyü ve 3, 4 ve 5 yıldızlı toplam 242 konaklama işletmesinin tepe yöneticisi üzerinde anket uygulaması yapılmıştır. Yapılan inceleme ve değerlendirmeler neticesinde bazı anketlerin çeşitli sebeplerden kaynaklı analizler için uygun olmadığı tespit edilmiş ve nihayetinde 242 anket, araştırmanın analiz süreçlerine dâhil edilmiştir.

Anket Formu ve Kullanılan Ölçekler

Çalışmanın araştırma sürecinde, birincil veri toplama tekniklerinden nicel veriler esasına dayalı ölçme metodunun benimsendiği anket yöntemi, veri toplama enstrümanı olarak tercih edilmiştir

Araştırmada kullanılan anket formu, doktora tez danışmanlığını Prof. Dr. Hayri Ülgen'in yürüttüğü ve 2003 yılında Elif Karabulut isimli kişinin doktora tez çalışmasında pilot uygulama yöntemiyle oluşturulan ve güvenilirlik testi sonucu (Cronbach Alpha değeri) 0,840 olarak çıkan anket çalışmasından alınmış ve bazı ifadelerde uyarılama yoluna gidilmiştir. Bu nedenle 43 ifade ve 1 açık uçlu soru ifadesi olarak hazırlanan anket formu, örneklem grubunda yer alan konaklama işletmeleri tepe yöneticilerinin tamamına dağıtılmadan önce pilot uygulaması yapılmış ve bu uygulama için Marmaris İlçesi'nde bulunan 71 konaklama işletmesinin tepe yöneticisi ile ön analiz için anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Pilot uygulama

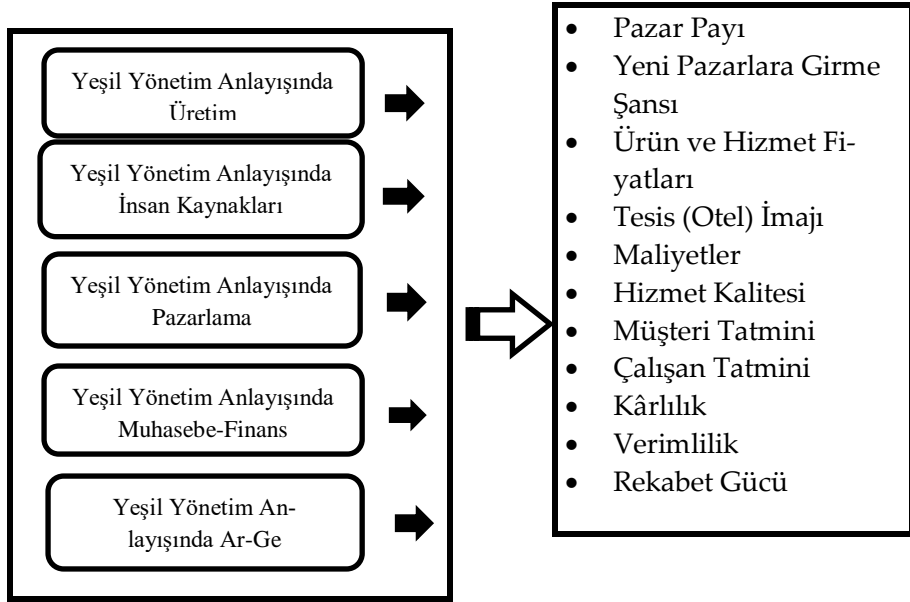
için oluşturulan anket formunun yapılan ön analizindeki güvenilirlik test sonucu (Cronbach Alpha değeri) 0,840 olarak bulunmuştur.

Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Araştırma modelinde yeşil yönetim uygulamalarına ait değişkenler yeşil yönetim anlayışında üretim, insan kaynakları, pazarlama, muhasebe-finance ve Ar-Ge faaliyetleri olarak belirlenmiştir. İşletme başarı göstergelerine ait bütün ifadeler, yapılan analizlerde tek bir boyut olarak değerlendirilmiştir. Bu amaca yönelik kavramları ilişkilendiren araştırmanın yapısal modeli Şekil 1’de gösterilmiştir.

YEŞİL YÖNETİM UYGULAMALARI

İŞLETME BAŞARI GÖSTERGELERİ



Şekil 1. Araştırmanın kavramsal modeli
Kaynak: Karabulut, 2003, s. 95.

Araştırmanın temel amacına yönelik olarak kurulan model anlamlı bir model olup, bu kapsamda ileri sürülen hipotezlerin doğruluğu ise

istatistiki analizlerle test edilecektir. Araştırma modeli, yeşil yönetim uygulamalarını uygulayan işletmelerin başarı göstergeleri üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu ifade etmektedir.

- **Hipotezler:** Literatür taramasına ve yukarıda adı geçen değişkenlere bağlı olarak araştırmanın amaçları doğrultusunda ve Şekil 1’de belirtilen kavramsal modelin çerçevesinde üç temel ve beş alt hipotez oluşturulmuştur.

Hipotez 1: Konaklama işletmelerinde yeşil yönetim uygulamaları ile işletme başarı göstergeleri arasında bir ilişki vardır.

Bu hipotezin test edilmesinde yardımcı olacak alt hipotezler ise şu şekilde oluşturulmuştur:

H1a: İşletmelerde yeşil yönetim anlayışına uygun üretim faaliyetleri ile işletme başarı göstergeleri arasında bir ilişki vardır.

H1b: İşletmelerde yeşil yönetim anlayışına uygun insan kaynakları faaliyetleri ile işletme başarı göstergeleri arasında bir ilişki vardır.

H1c: İşletmelerde yeşil yönetim anlayışına uygun pazarlama faaliyetleri ile işletme başarı göstergeleri arasında bir ilişki vardır.

H1d: İşletmelerde yeşil yönetim anlayışına uygun muhasebe-finance faaliyetleri ile işletme başarı göstergeleri arasında bir ilişki vardır.

H1e: İşletmelerde yeşil yönetim anlayışına uygun Ar-Ge faaliyetleri ile işletme başarı göstergeleri arasında bir ilişki vardır.

Hipotez 2: Yeşil yönetim uygulamalarının işletme başarı göstergeleri üzerinde çoklu düzeyde etkisi vardır.

Hipotez 3: Konaklama işletmeleri yeşil yönetim uygulamaları açısından farklı kümeler ayrılabilir.

Güvenilirlik Analizi

Anket formundaki yeşil yönetim uygulamaları ve işletme başarı göstergelerinin güvenilirlik analizi yapılarak ölçeğe ait Cronbach Alpha (α) değerleri Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1: Değişkenler ve Güvenilirlik Analizi Katsayıları

Değişkenler	İfade Sayısı	Cronbach’s Alpha Değerleri (α)
Yeşil Yönetim Uygulamaları	20	0,858
İşletme Başarı Göstergeleri	12	0,800
Toplam	32 İfade	

Sosyal bilimlerde güvenilirlik testi olarak genellikle Cronbach Alpha testi uygulanmaktadır. Araştırmanın bağımsız ve bağımlı değişkenlerine ait alfa katsayıları genel olarak 0,80’nin üzerinde olması nedeniyle anket formunun güvenilirliği tamdır ve analizlerde hiçbir faktör değerlendirme dışı bırakılmamıştır.

Araştırmaya İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Demografik Özelliklere İlişkin Bulgular

Katılımcıların cinsiyeti, yaşı, eğitim düzeyi ve çalışma süresi gibi demografik özelliklerini belirlemeye yönelik 4 adet soru yöneltilmiştir. Bu sorulardan elde edilen verilerin frekans (n), yüzde (%) değerleri hesaplanmış ve sonuçlar Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2’de yer alan bilgilere göre katılımcıların %82,2’si erkek, %17,8’i ise kadındır. Katılımcıların %38,4’nün yaşı 36-45 aralığında, %26,4’ü ise 46 ve üzeri yaş aralığında olup, %20,2’sinin yaşı ise 31-35 yaş aralığındadır. Geriye kalan %14,9’unun yaşı ise 30’dan küçüktür. Katılımcıların yaklaşık %81’nin 31 yaş ve üzeri olması turizm sektörünün yönetim anlamında genç ve dinamik işgücünden daha çok yetişmiş işgücü ve alanında tecrübeye öncelik vermesinin basit bir göstergesidir.

Tablo 2: Ankete Katılan İşletme Yöneticilerine Ait Demografik Bilgiler

Cinsiyet	Sayı	Yüzde	İşletmenin Yapısı	Sayı	Yüzde
Bayan	43	17,8	1 Yıl ve 1 Yıldan az	11	22
Erkek	199	82,2	2 Yıl	17	33
Toplam	242	%100	3 Yıl	15	29
Yaş			4 Yıl ve Üzeri	2	4
18-25	9	3,7	Toplam	242	%100
26-30	27	11,2	Eğitim Düzeyi		
31-35	49	20,2	İlköğretim	7	2,9
36-45	93	38,4	Lise	79	32,6
46 ve üzeri	64	26,4	Önlisans	67	27,7
Toplam	242	%100	Lisans	77	31,8
Oda Sayısı			Lisansüstü	12	5,0
1-49 Arası Oda	14	5,8	Toplam	242	%100
50-99 Arası Oda	92	38,0			
100 ve Üzeri	136	56,2			
Toplam	242	%100			

Buna benzer çalışmalarda da yer aldığı gibi konaklama işletmelerinde çalışan yöneticilerin büyük çoğunluğunun yaklaşık %36,8'inin lisans ve lisansüstü mezunu kişilerden oluştuğu görülmektedir. Ayrıca katılımcıların halen bulunduğu işletmede 4 yıl ve üzeri çalışma oranı ise %64'dür. Bu durum işletmelerin yeşil yönetim uygulamalarını yönlendiren ve çevre bölümlerinden sorumlu olan yöneticilerin iş yaşamlarıyla ilgili eğitim düzeylerine ve sektördeki tecrübelerine önem verildiğini göstermektedir.

Konaklama İşletmelerinin Yeşil Yönetim Uygulamalarına İlişkin Bulgular

Tablo 3'e bakıldığında yeşil yönetim uygulamalarına ilişkin ortalama değer $\bar{X} = 4,15$ standart sapma s.s. = 0,42 olarak bulunmuştur. Bu işletmelerin büyük ölçüde yeşil yönetim anlayışına uygun faaliyetleri uyguladıklarını göstermektedir.

Tablo 3: Yeşil Yönetim Uygulamalarına İlişkin Boyutların Ortalaması

<i>Değişkenler</i>	<i>Arit. Ortalama (\bar{X})</i>	<i>Standart Sapma (s.s.)</i>
Yeşil Yönetim Uygulamaları (Genel)	4,15	0,42
Yeşil Yönetim Anlayışında Üretim Boyutu	4,16	0,40
Yeşil Yönetim Anlayışında İnsan Kaynakları Boyutu	4,23	0,58
Yeşil Yönetim Anlayışında Pazarlama Boyutu	4,05	0,84
Yeşil Yönetim Anlayışında Muhasebe-Finans Boyutu	3,85	0,89
Yeşil Yönetim Anlayışında Ar-Ge Boyutu	4,30	0,73

1 = Hiçbir zaman 2 = Nadiren, 3 = Kararsızım, 4 = Büyük Ölçüde, 5 = Her zaman

Korelasyon Analizine İlişkin Bulgular

Konaklama işletmelerinin yeşil yönetim uygulamalarının alt boyutları ile işletme başarı göstergeleri arasındaki ilişkinin yönünü ve gücünü belirlemek için yapılan pearson korelasyon analizine ait değerler tablo 4'de verilmiştir.

Yeşil yönetim uygulamaları ve işletme başarı göstergeleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılan korelasyon analizi tablosu (Tablo 4) incelendiğinde, yeşil yönetim uygulamaları ile işletme başarı göstergeleri arasında ($r=0,806$; $p = 0,001 < 0,01$) yüksek seviyede, anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki saptanmıştır. Bu durum ankete katılan işletmelerin yeşil yönetim uygulamalarını arttırması halinde işletme başarı göstergelerinde de bir artış olacağını ifade etmektedir. Sonuç olarak, yeşil yönetim uygulamaları ve alt boyutlarının 0,01 anlamlılık düzeyinde geçerli olduğu ve buna bağlı olarak yeşil yönetim faaliyetleri ile işletme başarı göstergeleri arasındaki korelasyon analizi sonuçlarının pozitif çıkması dolayısıyla aynı yönlü ve pozitif bir etki etmesi beklenmektedir.

Tablo 4: Yeşil Yönetim Uygulamaları Boyutları İle İşletme Başarı Göstergeleri Boyutu Arasında Yapılan Pearson Korelasyon Analizi

		Üretim	İnsan Kaynakları	Pazarlama	Muhasebe- Finans	Ar-Ge	İşletme Başarı Göstergeleri	Yeşil Yönetim Uygulamaları
Üretim	r							
	p							
İnsan Kaynakları	r	,542**						
	p	0,001						
Pazarlama	r	,575**	,473**					
	p	0,001	0,001					
Muhasebe- Finans	r	,549**	,529**	,673**				
	p	0,001	0,001	0,001				
Ar-Ge	r	,495**	,561**	,490**	,543**			
	p	0,001	0,001	0,001	0,001			
İşletme Başarı Göstergeleri	r	,514**	,502**	,417**	,424**	,513**		
	p	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001		
Yeşil Yönetim Uygulamaları	r	,803**	,788**	,718**	,737**	,697**	,806**	
	p	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	

Regresyon Analizine İlişkin Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde yeşil yönetim uygulamaları ile işletme başarı göstergeleri arasındaki birliktelik ve sebep-sonuç ilişkilerini açıklamak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda bağımlı değişkenler (*işletme başarı göstergeleri*) ve bağımsız değişkenler (*üretim, insan kaynakları, pazarlama, muhasebe-finans, Ar-Ge*) arasında çoklu regresyon analizi yapılarak araştırma modelinde gördüğümüz (H2) hipotezin doğruluğu test edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 5: Yeşil Yönetim Uygulamaları Boyutları İle İşletme Başarı Göstergeleri Boyutu Arasında Yapılan Çoklu Regresyon Analizi Tablosu

Model	R ²	Standartlaştırılmamış Katsayılar		t	P
		B	Std. Error		
(Sabit)					
Üretim	0,437	1,222	0,222	5,504	0,001*
İnsan Kaynakları		0,242	0,090	2,681	0,008*
Pazarlama		0,200	0,064	3,114	0,002*
Muhasebe- Fi-		0,055	0,043	1,290	0,001*
nans		0,046	0,041	1,125	0,262
Ar-Ge		0,071	0,045	1,569	0,118

Bağımlı Değişken: İşletme Başarı Göstergeleri

*0,01 Anlamlılık düzeyinde istatistiksel açıdan anlamlıdır

Çoklu regresyon analizinin denklemi kurulurken yeşil yönetim uygulamalarının alt boyutları (*üretim, insan kaynakları, pazarlama, muhasebe-fi-nans ve Ar-Ge*) bağımsız değişkenler olarak alınırken; başarı göstergeleri boyutu ise bağımlı değişken olarak dikkate alınmıştır. Tablo 5'e göre yeşil yönetim uygulamalarının işletme başarı göstergeleri boyutu üzerindeki etkisini belirlemek için yapılan çoklu regresyon analizi sonucunda: $R^2 = 0,427$ olarak bulunmuştur ($R^2=0,437$; $F=24,201$, $p<0.01$). Bu sonuca göre, üretim insan kaynakları ve pazarlama boyutları ile işletme başarı göstergeleri boyutu arasındaki ilişki %99 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Yani, üretim, insan kaynakları ve pazarlama boyutlarının işletme başarı göstergeleri boyutu üzerinde çoklu düzeyde anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Kümeleme Analizine Ait Bulgular

Muğla ilinde faaliyet gösteren konaklama işletmeleri tepe yöneticilerinden alınan bilgiler doğrultusunda bu işletmelerin yeşil yönetim uygulamaları ve işletmelerin başarı göstergeleri açısından farklı gruplara ayrılmalarının mümkün olup olmadığını tespit etmek amacıyla kümeleme analizi yapılmıştır.

Tablo 6: Konaklama İşletmelerinin Kümeleme Analizi Tablosu

Küme	Frekans	Yüzde (%)	Kümülatif Yüzde (%)
1. Küme	98	40,5	40,5
2. Küme	123	50,8	91,3
3. Küme	21	8,7	100,0
Toplam	242	100,0	

Tablo 6'ya bakıldığında kümeleme analizi tablosuna göre konaklama işletmelerini yeşil yönetim uygulamaları ve işletme başarı göstergeleri açısından 3 gruba ayırmak mümkündür. Bu doğrultuda birinci kümeye 98 kişi, ikinci kümeye 123 kişi, üçüncü kümeye ise 21 kişinin düştüğü görülmektedir.

Üç kümeye ayrılan konaklama işletmelerinin 1. ve 2. kümeye dâhil olanlar yeşil yönetim uygulamalarını uyguladıkları ve bunların sonucunda işletme başarı göstergelerinde bir artışa sebep olduğunu ancak 3. kümeye dâhil olan işletmelerin ise yeşil yönetim anlayışına önem vermediği ve bununla birlikte işletme başarı göstergelerinde bir artışa sebep olmadığı gözlenmektedir.

Tablo 7: Nihai Küme Merkezlerinde Yer Alan Boyutların İşletmeler Açısından Analizi

Nihai Küme Merkezleri	Küme		
	1	2	3
Üretim	4,10	4,29	3,66
İnsan Kaynakları	4,12	4,45	3,49
Pazarlama	3,90	4,33	3,17
Muhasebe	3,71	4,14	2,83
Ar-Ge	4,22	4,51	3,40
İşletme Başarı Göstergeleri	3,96	4,47	3,12

1 = Hiçbir zaman, 2= Nadiren, 3 = Kararsızım, 4 = Büyük Ölçüde, 5 = Her zaman

Kümeleme analizi sonuçlarına göre, konaklama işletmeleri yeşil yönetim uygulamaları ve işletme başarı göstergeleri açısından üç kümeye ayrılmıştır. Her kümede yer alan işletmelerin faaliyetleri değerlendirildiğinde ikinci kümede yer alan işletmelerin yeşil yönetim anlayışına uygun faaliyetleri işletme fonksiyonları itibariyle her zaman uyguladıkları

görülürken, birinci kümede yer alan işletmelerin büyük ölçüde, üçüncü grupta yer alan işletmelerin ise kararsız kaldıklarını söylemek mümkündür. Dolayısıyla araştırmanın ikinci temel hipotezi “H3: Konaklama işletmeleri yeşil yönetim uygulamaları açısından farklı kümelere ayrılabilir” kabul edilmiştir. Bu durum Muğla ilinde faaliyet gösteren konaklama işletmelerinin yeşil yönetim anlayışını benimsemelerine ve faaliyetlerini bu doğrultuda uygulamalarına rağmen yeterli bilgiye ve kaynağa sahip olmadıklarını göstermektedir.

Hipotezler ve Bulguların Özeti

Çalışmada öngörülen hipotezler ve bunların doğruluğunu test etmek için yapılan istatistiksel analizlere ait bulgular kısaca Tablo 8’de gösterilmiştir. Tabloda yer alan “X” işareti istenileni karşılayamadığını ve “√” işareti ise istenileni karşıladığını ifade etmektedir.

Tablo 8: Kullanılan Hipotezlerin Kabul / Red Tablosu

<i>Tezin Öngörülen Temel ve Alt Hipotezleri</i>	<i>Sonuç</i>
H1: Konaklama işletmelerinde yeşil yönetim uygulamaları ile işletme başarı göstergeleri arasında bir ilişki vardır .	√
H1a: İşletmelerde yeşil yönetim anlayışına uygun üretim faaliyetleri ile işletme başarı göstergeleri arasında bir ilişki vardır .	√
H1b: İşletmelerde yeşil yönetim anlayışına uygun insan kaynakları faaliyetleri ile işletme başarı göstergeleri arasında bir ilişki vardır .	√
H1c: İşletmelerde yeşil yönetim anlayışına uygun pazarlama faaliyetleri ile işletme başarı göstergeleri arasında bir ilişki vardır .	√
H1d: İşletmelerde yeşil yönetim anlayışına uygun muhasebe-finans faaliyetleri ile işletme başarı göstergeleri arasında bir ilişki vardır .	√
H1e: İşletmelerde yeşil yönetim anlayışına uygun Ar-Ge faaliyetleri ile işletme başarı göstergeleri arasında bir ilişki vardır .	√
H2: Yeşil yönetim uygulamalarının işletme başarı göstergeleri üzerinde çoklu düzeyde etkisi vardır .	Kısmen √
H3: Konaklama işletmeleri yeşil yönetim uygulamaları açısından farklı kümelere ayrılamaz/ ayrılabilir .	√
<i>Not: X işareti istenileni karşılayamadığını ve √ işareti ise istenileni karşıladığını göstermektedir.</i>	

Sonuç

Küresel ısınma, doğal hayatın zarar görmesi, temiz su kaynaklarının tükenmesi, hava ve deniz kirliliği, canlı türlerinin ve ormanların yok olması, yenilenemez enerji kaynakların tahrip edilmesi, üretim ve tüketimin artması gibi etkenler çevre kirliliğinin artmasına ve doğadaki kaynakların azalmasına neden olmaktadır. Çevre kirliliğinin azalmasını ve sahip olunan yenilenemez enerji ile doğal kaynaklarının yok olmasını önlemek için topluma ve bireylere olduğu kadar konaklama işletmelerine de büyük görevler düşmektedir. Konaklama işletmelerinin sürdürülebilir bir rekabet üstünlüğü sağlayarak rakip işletmelerine görece üstünlük sağlamlarının önemli bir yolu da yeşil yönetim faaliyetlerini uygulayarak minimum girdi ile işletme başarı göstergelerinde maksimum düzeyde fayda sağlamaktan geçmektedir.

Muğla İli'nde faaliyet gösteren ve yeşil yıldız belgesi, Mavi Bayrak uygulaması ve ISO 14001 belgelerine sahip olan konaklama işletmelerinde çevre bilinci belirli bir düzeyde var olup, bu düzey hızla yükselmektedir. Bunun sonucunda ise, faaliyetlerini yerine getiren konaklama işletmelerinin başarı göstergelerinde bir artış olduğu görülmektedir. Muğla İli'nde bulunan konaklama tesislerinin gün geçtikçe yeşil yönetim anlayışına uygun uygulamalara daha fazla önem vermeleri ve bu anlayışa uygun faaliyetleri her zaman uygulamaya başlamaları ile başarı göstergelerindeki değişim oranı da büyük ölçüde artacaktır. Elde edilen bu sonuç; Eren ve Yılmaz (2008), Dinçer ve Gedik (2010), Karabulut (2003), Seyhan ve Yılmaz (2010) gibi daha önceden yapılmış araştırmalar sonucunda elde edilen bulgular ile desteklenmektedir. Akatay ve Aslan (2008), 23 farklı ilde faaliyet gösteren ve ISO 14001 sertifikası almış konaklama işletmelerin yeşil yönetim anlayışına karşı hassasiyetleri ve otel işletmelerini bu sertifika almaya yönelten sebepler üzerine bir araştırma yapmışlardır. Yapılan araştırma sonucunda, otelleri ISO 14001 belgesini alma nedenleri arasında birçok maddi ve manevi faktörün önemli olduğunu tespit etmişlerdir. Araştırma bulgularını destekler nitelikte olan diğer bir çalışmada ise Özok (2015), Bodrum İlçesi üzerinde yapmış olduğu araştırmaya göre konaklama işletmelerinin çevre koruma ile ilgili yönetsel belgelere sahiplik durumu ve çevre dostu uygulamaları arasında Yeşil Yıldız, Beyaz Yıldız Mavi Bayrak, ISO 14001 belgelerine sahip işletmelerin

bunlara sahip olmayan işletmelere göre çevre dostu uygulamaları daha fazla gerçekleştirdikleri sonucuna ulaşmışlardır.

Araştırmanın temel amacına yönelik değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek ve bu ilişkilerin yönünü ortaya koymak maksadıyla birinci temel hipotezin ve bu temel hipotezin açıklanmasına yardımcı olacak alt hipotezlerin test edilmesinde korelasyon analizi yapılmıştır. Korelasyon analizine ilişkin sonuçlara genel olarak bakıldığında, yeşil yönetim uygulamaları ile işletme başarı göstergeleri arasında yüksek düzeyde, anlamlı ve pozitif yönlü ($r=0,806$) bir ilişki olduğunu ve yeşil yönetim uygulamalarına önemin verilmesi durumunda işletme başarı göstergelerinde pozitif artışların daha da artabileceği söylenebilir. Yeşil yönetim uygulamalarına ait alt boyutların, işletme başarı göstergelerine olan etkileri açısından boyut bazında bakıldığında ise en kuvvetli korelasyon ilişkisinin üretim boyutunda ($r=0,514$) orta düzeyde, anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Diğer sonuçlara bakıldığında ise ($r=0,513$) Ar-Ge boyutu orta düzeyde, ($r=0,502$) insan kaynakları boyutu orta düzeyde ve ($r=0,417$) pazarlama boyutu ve ($r=0,424$) muhasebe-finans boyutları ise işletme başarı göstergelerine zayıf düzeyde, anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Buna göre, korelasyon analizi sonuçlarının "*H1: Konaklama işletmelerinde yeşil yönetim uygulamaları ile işletme başarı göstergeleri arasında bir ilişki vardır*" şeklinde savunulan birinci temel hipotezi destekler nitelikte olduğu görülmektedir. Elde edilen bu bulgular; Giritlioğlu ve Güzel (2015), Karabulut (2003), Atay ve Dilek (2013) gibi daha önce yapılmış çalışmalar sonucunda elde edilen bulgular ile desteklenmektedir.

Yapılan regresyon analizleri ile yeşil yönetim uygulamaları ve işletme başarı göstergeleri arasındaki ilişkiler açıklanmaya çalışılmış ve araştırma modelinde öngörülen hipotezin doğrulukları test edilmeye çalışılmıştır. Regresyon analizi sonuçlarına göre, işletme başarı göstergeleri bağımlı, yeşil yönetim uygulamaları ve alt boyutları (üretim, insan kaynakları, pazarlama, muhasebe-finans ve Ar-Ge) bağımsız değişken olarak belirlenen modelin sonuçlarına bakıldığında, işletme başarı göstergeleri boyutu ile üretim, insan kaynakları ve pazarlama alt boyutlar arasında % 99 güven düzeyinde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu sonuç, yeşil yönetim uygulamalarının alt boyutlarından olan üretim, insan kaynakları ve pazarlama boyutlarının işletme başarı göstergeleri

boyutu üzerinde istatistiksel açıdan anlamlı bir etkiye sahip olduğu sonucunu göstermektedir. Elde edilen bu sonuçlar *“H2: Yeşil yönetim uygulamalarının işletme başarı göstergeleri üzerinde çoklu düzeyde etkisi vardır”* şeklinde oluşturulan ikinci temel hipotezimizi desteklemekle birlikte; Bansal ve Roth (2000), Engin ve Türk (2004), Fortune (2012), Topaloğlu ve Gümüş (2012), Ceyhan ve Ada (2013) gibi daha önce yapılmış çalışmalar sonucunda elde edilen bulgular ile benzerlik göstermektedir.

Araştırmanın temel amacına yönelik olarak konaklama işletmelerinin yeşil yönetim uygulamaları açısından farklı gruplara ayırdıklarına ilişkin ikinci temel hipotezin test edilmesi amacıyla kümeleme analizi yapılmıştır. Yapılan kümeleme analizi sonuçları genel olarak incelendiğinde, ankete katılım gösteren konaklama işletmelerinin tepe yöneticilerinin verdikleri cevaplara göre üç kümeye ayırmanın gerekli olduğu görülmüştür. İşletmeler ISO 14001, yeşil yıldız, beyaz yıldız ve Mavi Bayrak belgelerine sahip olmasına rağmen yeşil yönetim uygulamalarını aynı oranda uygulayamamaktadırlar. Yani, tüm değişkenler açısından kümelerin farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre, üç farklı küme altında toplanan konaklama işletmeleri yeşil yönetim uygulamaları açısından farklı gruplara ayrılabilir nitelikte olduğu görülmektedir. Elde edilen bu sonuç, *“H3: Konaklama işletmeleri yeşil yönetim uygulamaları açısından farklı gruplara ayrılabilir”* şeklinde savunulan üçüncü temel hipotezi tamamen doğrulamaktadır.

Araştırmaya katılan konaklama işletmeleri genel olarak değerlendirildiğinde yeşil yönetim faaliyetlerini büyük ölçüde uyguladığı düşünülmektedir. Büyük ölçüde uygulanan bu faaliyetlerin konaklama işletmelerine kazanç olarak geri dönmesi, bu faaliyetlerin her zaman uygulanması durumunda işletme kazancının daha fazla artacağına işaret etmektedir. Konaklama işletmelerinin maliyetlerinin, kârlılığının ve hizmet fiyatlarının değişmemesi yeşil yönetim uygulamaları nedeniyle maliyetlerin artacağını ve buna bağlı olarak hizmet fiyatlarının da artacağını düşünen işletmeler için örnek oluşturmaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

**The Contribution of Green Management
Applications and Environment Consciousness on
The Success of Managements in The
Accommodation Sector: A Research on Muğla
Province**

*

Murat Türk – Ergün Kara

Osmaniye Korkut Ata University

Introduction

Pollution increase recently and wasting of sources which are possessed have directed accommodation industries to function more sensitive toward environment and to produce environmentally friendly products and services. Application by considering environmental consciousness which is based on sustainable tourism and green management applications together in accommodation industries will both decrease environmental pollution and provide to increase the quality of human life by preserving resources in nature. It is intended to reveal how often environment consciousness and activities which are appropriate to green management perceptiveness and because accommodation industries which adopt green management perceptiveness function conveniently to this management perceptiveness what kind of contributions it provides to management success. A survey was practised in the direction of this purpose on the top managers of 3, 4, and 5 stars hotel accommodation industries, holiday villages and boutique hotels which are active within the borders of Muğla Province.

Objective of the Study

Based on the literature review and the above-mentioned variables, three basic hypotheses have been constructed within the framework of the conceptual model in order to pursue the objectives of the research.

Hypothesis 1) There is no relationship between green management practices and business success indicators in hospitality enterprises.

Hypothesis 2) There are multiple levels of influence on the business success indicators of green management practices.

Hypothesis 3) Different groups can not be allocated / separated in terms of green management practices.

Method

In the research process of the study, the questionnaire method which adopted the measurement method based on the quantitative data basis from the primary data collection techniques was chosen as the data collection instrument. Survey form used in the research, Prof. Dr. Hayri Ülgen conducted a doctoral dissertation study in 2003 named Elif Karabulut and the reliability of the questionnaire was determined as 0.840. For this reason, a questionnaire form prepared as 43 expressions and 1 open ended questionnaires was piloted before the accommodation operators in the sample group were distributed to the top administrators and a questionnaire survey was conducted for the preliminary analysis with the top manager of 71 accommodation operations in Marmaris District. Data which was gained from top managers of 242 industries was included to research analyses.

Results

It was established that there are positive directional and meaningful relations between green management applications and their all subdimensions at the result of correlation analysis which was done to determine relations between variables. In addition to this, it was stated that there are positive directional, meaningful and at high strength relations among

green management applications, their all subdimensions and management success indicators.

Regression analyses were done to reveal the effects of variables on each other. It was also established green management applications, production, human resources and marketing subdimensions affect management success indicators positively at the result of this analysis. On the other hand; accounting, finance, research and improvement subdimensions are not effective on management success indicators.

Green management applications and management success indicators are categorized into three groups according to the sizing analyses which were done to classify in accordance with data similarities belonging to the participants. When activities which are convenient to green management concept of the participant managements were evaluated, it is possible to say that the managements in the first group apply on a large scale and the ones in the second group always apply and the ones in the third group are indecisive.

Discussion, Conclusion and Recommendations

Environment consciousness exists at a certain level in accommodation enterprises operating in Muğla Province and having green star certificate, Blue Flag application and ISO 14001 certificates, which is rising rapidly. As a result, it is seen that there is an increase in the success indicators of the accommodation enterprises that perform their activities.

In general, the results of correlation analysis show that there is a high level, meaningful and positive relationship ($r = 0.806$) between green management practices and business performance indicators and positive increases in business success indicators can be increased if green management practices are given to them. When the sub-dimensions of green management practices are examined in terms of their effects on business success indicators, it is seen that there is a moderate, meaningful and positive relationship in the production dimension ($r = 0,514$) of the strongest correlation relation. The other dimensions are $r = 0,513$, $r = 0,502$, $r = 0,502$, and $r = 0,417$, respectively. , it was found that there was a meaningful and positive relationship. Accordingly, it is seen that the results of the correlation analysis support the first basic hypothesis that "H1: there is a relationship

between green management practices in hospitality enterprises and business performance indicators".

According to the results of the regression analysis, when look at the results of the model which is dependent on the business achievement indicators, green management practices and sub-dimensions (production, human resources, marketing, accounting-finance and R & a significant relationship was found between marketing sub-dimensions at 99% confidence level. This result shows that the sub-dimensions of green management practices have a statistically significant effect on the dimensions of business success indicators of production, human resources and marketing dimensions. These results support second hypothesis, "H2: Green management practices have multiple effects on business success indicators".

When the results of clustering analysis are examined in general, it has been found that it is necessary to distinguish between three clusters according to the answers given by the top managers of the participating accommodation enterprises. Although they have ISO 14001, green star, white star and blue flag certificates, they can not implement green management practices at the same time. In other words, the result is that the clusters differ in terms of all variables. According to this, it is seen that the accommodation enterprises collected under three different clusters can be divided into different groups in terms of green management practices. This result fully confirms the third basic hypothesis that "H3: Accommodation management can be divided into different groups in terms of green management practices".

Kaynakça/References

- Akandere, G. ve Zerenler, N. (2017). Yeşil otellerde tedarik zinciri yönetimi ve işletme performansı. *Çatalhöyük Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2, 77-98.
- Akatay, A. ve Aslan, Ş. (2008). Yeşil yönetim ve işletmeleri ISO 14001 sertifikası almaya yönelen faktörler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 1(1), 301-313.
- Akdoğan, A. (2003). *Çevreye duyarlı yönetim ve işletmecilik*. Kayseri: Ticaret Odası Yayınları.

- Atay, L. ve Dilek, S. E. (2013). Konaklama işletmelerinde yeşil pazarlama uygulamaları: İbis Otel Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18 (1), 203-219.
- Bansal, P. and Roth, K. (2000). Why companies go green: A model of ecological responsiveness. *Academy of management Journal*, 43(4), 717-739.
- Ceyhan, S. ve Ada, S. (2013). *Çevreye duyarlı işletmecilik: Kahramanmaraş İli'nde bir araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Chavan, M. (2005). An appraisal of environment management systems: A competitive advantage for small businesses. *Management environmental quality: An international journal*, 15(5), 444-463.
- Dinçer, M., Z. ve Gedik, S. (2010). Sürdürülebilir turizm yaklaşımı içinde istanbul'daki 5 yıldızlı çok uluslu konaklama işletmelerinin çevre duyarlılığının değerlendirilmesi. Adnan Menderes Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, 11. Ulusal Turizm Kongresi, Kuşadası.
- Eren D. ve Yılmaz İ. (2008). Otel işletmelerinde yeşil pazarlama uygulamaları; Nevşehir ili örneği. 13. Ulusal pazarlama kongresi, 25-29 Ekim 2008, Nevşehir Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi.
- Farrel, A. and Hart, M. (1998). What does sustainability really mean? The search for useful Indicators. *Environment*, 98(9), 4-16.
- Giritlioğlu, İ. ve Güzel, M., O. (2015). Otel işletmelerinde yeşil yıldız uygulamaları: Gaziantep ve Hatay Bölgesi'nde bir araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmaları Dergisi*, 40(8),65-81.
<http://www.ibrahimkupeli.blogspot.com.tr/2013/06/yesil-yonetim.html>, Yeşil Yönetim Anlayışı, (Erişim Tarihi: 03.02.2017).
- Karabulut, E. (2003). *İşletmelerde çevre bilinci ve yeşil yönetim uygulamalarının işletme başarısına katkısını incelemeye yönelik bir araştırma*. Yayınlanmamış Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Keleş, R. (1997). Çevre kültürü ve etiği. I. Ulusal Kültür Kongresi, İzmir Kültür Sanat ve Eğitim Vakfı, (3-5 Kasım), 103-128.
- Keleş, R. ve Hamamcı, C. (1998). *Çevrebilim*, 3.Baskı, Ankara: İmge Yayınevi

- Kim J., Y., Hlee S., Joun Y., (2016). Green practices of the hotel industry: Analysis through the windows of smart tourism system. *International Journal of Information Management* 36, 1340–1349.
- Morrow, D. ve Rondinelli, D. (2002). Adopting corporate environmental management Systms: Motivations and results of ISO 14001 and EMAS Certification, *European Journal*, 20(2), 159-171
- Nemli, E. (2000a). *Çevreye duyarlı işletmecilik ve Türk sanayinde çevre yönetim sistemi uygulamaları*, İstanbul: İstanbul Sanayi Odası Yayını, (2000/11).
- Özgener, Ş. (2004). *İş ahlakının temelleri yönetsel bir yaklaşım*. Ankara: Nobel Yay.Şti.
- Özok, O. (2015). *Konaklama işletmelerinde çevre dostu uygulamalar: Bodrum örneği*. Yayımlanmış Yüksek Lisans tezi, *Balıkesir Üniversitesi*, Balıkesir.
- Programı Kriterleri, <http://www.turofed.org.tr> (Erişim Tarihi: 30.01.2017).
- Saçılık, M., Y. ve Çevik, S. (2014). Çevreye duyarlı otelcilik kapsamında yeşil yıldız uygulaması: Antakya Güngör Ottoman Palace örneği, *Balıkesir: 9. Uluslararası Kongresi: Turizm İşletmeciliğinde Yeni Perspektifler*.
- Sharakhane, A., (2006). *İşletmelerin Çevreye Karşı Duyarlılığı ve Şamanizm*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sirmen, L. (1990). Çevre hukukuna göre çevrenin kirletilmesinden doğan sorumluluk. *Ankara Barosu Dergisi*, 1990, 1-23.
- Topaloğlu, C. ve Gümüş, F. (2012). Yenilenebilir enerji kaynaklarının konaklama işletmelerinde kullanımı: Muğla İl'indeki 4 ve 5 yıldızlı konaklama İşletmelerinde Bir Araştırma, Antalya: Akdeniz Üniversitesi Turizm Fakültesi, 13. *Ulusal Turizm Kongresi*.
- Tutar, K., F. (2015). Yeşil ekonomi, yeşil turizm: Türkiye'de turizm sektöründe yeni trend yeşillenen oteller projesi, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13-16.
- UNDP, United Nations Development Program. (1993). *Human development report*. NewYork: United Nations Development Program. (5).

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Türk, M. ve Kara, E. (2018). Konaklama işletmelerinde çevre bilinci ve yeşil yönetim uygulamalarının işletme başarısına katkısı: Muğla ili üzerine bir araştırma. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 848-876. DOI: 10.26466/opus.449339

Evden Kaçan Çocuklar: Sosyal Destek Düzeyleri ve Psikososyal Özellikleri

DOI: 10.26466/opus.425913

*

Fadime Yüksel* - Nilüfer Koçtürk**

* Dr., SB Atatürk Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Çankaya / Ankara / Türkiye

E-Posta: yukselfadime@gmail.com

ORCID: [0000-0001-5390-9590](https://orcid.org/0000-0001-5390-9590)

**Dr, SB Yıldırım Beyazıt Üni., Yenimahalle Eğt. ve Arş. Hastanesi, /Ankara/Türkiye

E-Posta: nilkeser@hacettepe.edu.tr

ORCID: [0000-0001-6124-1842](https://orcid.org/0000-0001-6124-1842)

Öz

Evden kaçma ergenlik döneminde görülebilen önemli sorunlardan biridir. Bu çalışmada aileden algılanan sosyal destek düzeyinin ve bireysel bazı özelliklerin evden kaçan ve kaçmamış çocuklarda anlamlı farklar gösterip göstermediğinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Betimsel bir araştırma olan bu çalışmanın örneklemini 15-17 yaş arası, evden kaçan 65 kız çocuğu ile evden kaçma öyküsü olmayan 45 kız çocuğu oluşturmaktadır. Veri toplama araçları olarak Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ve bilgi formu kullanılmıştır. Verilerin analizinde ise bağımsız örneklem t-testinden ve ki-kare testinden yararlanılmıştır. Araştırma bulgularına göre evden kaçan çocukların aileden algıladıkları sosyal destek düzeyinin karşılaştırma grubuna göre daha düşük olduğu saptanmıştır. Ayrıca, evden kaçan çocukların okuldan kaçma (%33.8), okul devamsızlığı (%40), okul terki (%67.7), intihar girişimi (%58.5), öz yaralama davranışı sergileme (%73.8), sigara (%64.6) ve alkol (%26.2) kullanımı, alkol (%61.5) ve uyuşturucu madde (%36.9) kullanan arkadaş varlığı, annenin (%32.8) ve babanın fiziksel istismarı (%41.5) yönünden karşılaştırma grubu ile aralarındaki farkın anlamlı olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak, bu çalışmadan elde edilen bulguların, evden kaçan ergen profilinin belirlenmesinde ve evden kaçmanın önlenmesinde çok önemli olduğu düşünülmektedir. Araştırmanın bulguları önceki araştırma bulguları ile birlikte tartışılıp yorumlanmıştır. Araştırmanın bulgularından hareketle, araştırmacılara, psikolojik danışmanlara ve diğer ruh sağlığı uzmanlarına yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Ergen, Evden kaçma, Sosyal destek, Aile, Okul

Runaway Children: Their Social Support Levels and Psychosocial Characteristics

*

Abstract

The running away from home is one of the important problems in adolescence that can be seen to. This descriptive study was conducted with the aim of investigating the social support levels, and individual psychosocial characteristics of the runaway children. The participants of the research are 15-17 year old 110 children; 65 of whom had run away from home and 45 of whom hadn't run away from home. The data have been collected via Perceived Social Support Scale and a information form. For the analysis of data, t-test and chi square tests were used. According to the findings obtained as a result of the independent samples t-test, it has been detected that the levels of social support of the runaway children are lower than the comparison group. In addition, the individual characteristics of the runaway children significantly differs from the control group are: skipping school (33.8%), absenteeism from school (40%), dropping out (67.7%), suicide attempt (58.5%), self-mutilation (73.8%), smoking (64.6%) and using alcohol (26.2%), the presence of friends that use alcohol (61.5%) and drugs (36.9%), mother's (32.8%) and father's physical abuse (41.5%). As a result, it was thought that the findings from this study are very important for determining the profile of the adolescents who run away from the home and for preventing the running away from the home. Current findings are discussed with reference to the literature. With reference to the findings of the research, recommendations have been given to researchers, psychological counselors and other mental health professionals.

Keywords: Children, Adolescent, Running away, Social support, Family, School.

Giriş

Evden kaçma ergenlik döneminde görülebilen önemli sorunlardan biridir. Alanyazın incelendiğinde gençlerin evden kaçma oranının %6.4 (Sanchez vd., 2006) ile %44.2 (Attar-Schwartz, 2013) arasında değiştiği; riskli ailelerde ergenlerin evden kaçma oranı %18.3 (Holliday, Edelen ve Tucker, 2017) iken, yurttan yaşayan gençlerde ise bu oranın %44.2'ye yükseldiği (Attar-Schwartz, 2013) görülmektedir. Türkiye'de ise çocukların evden kaçma oranı net olarak bilinmemekte olup evden kaçan çocuklarla ilgili bir çalışmaya ulaşılmıştır. İlgili araştırma 530 lise öğrencisi ile gerçekleştirilmiş olup evden kaçma oranı %2 olarak belirlenmiştir (Aydoğan, 2011). Evden kaçma cinsiyet yönünden değerlendirildiğinde ise her iki cinsiyetteki ergenler evden kaçabilmekte olup, kızların erkeklerle oranı %40 (Holiday vd., 2017) ile %53.8 (Lin, 2012) arasında değişmektedir.

Alanyazında evden kaçan çocukların özelliklerine dair çeşitli bireysel ve ailesel faktörler belirtilmektedir. Alkol ve/veya madde kullanımı gibi riskli davranışlar (Arnold, Song, Legault ve Wolfson, 2012; Courtney ve Zinn, 2009; Edinburgh, Harpin, Garcia ve Saewyc, 2013; Meltzer vd., 2012; Thompson ve Pillai, 2006), fiziksel (Alavi, Nen, Mohamad, Sarnon, Ibrahim ve Hoesni, 2014; Courtney ve Zinn, 2009; Haynie vd., 2009; Thrane, Hoyt, Whitbeck ve Yoder, 2006) ve duygusal istismara maruz kalma (Alavi vd., 2014), zayıf ebeveyn-çocuk ilişkisi (Alavi vd., 2014; Edinburgh vd., 2013; Haynie vd., 2009; Peled ve Cohavi, 2009), ailesel sorunlar (Arnold vd., 2012), ebeveynler arası çatışma (Alavi vd., 2014), zayıf ebeveyn izlemi (Tyler ve Bersani, 2008), intihar düşüncesi ve girişi (Edinburgh vd., 2013; Kokkevi vd., 2014; Meltzer vd., 2012), engelli olma (Lin, 2012), olumsuz yurt koşullarında kalma (Bowden ve Lambie, 2015; Lin, 2012) ve okul terki (Aratani ve Cooper, 2015; Thompson ve Pillai, 2006; Whitbeck vd., 2009) evden kaçma ile ilişkili bulunan değişkenlerdir. Devlet yurdundan kaçan 8047 çocuğun kayıtlarının incelendiği bir çalışmada da cinsiyet olarak kız olmanın, yaşça daha büyük olmanın, davranış sorunlarının ve engelin olmasının evden kaçma olasılığını artırdığı belirlenmiştir (Lin, 2012). Boylamsal bir araştırmanın sonuçlarına göre ebeveyn desteğinin olmaması, okulu bırakma, daha fazla depresif duygudurum ve madde kullanımı evden kaçmayı yordamakta-

dır (Tucker vd., 2011). Kokkevi ve diğ.'nin (2014) çalışmalarında da aile ilişkileri, ebeveyn izlemi ve okul uyumu evden kaçma ile ilişkili değişkenlerden bazılarıdır. Buna ek olarak, evden kaçma ve intihar davranışı sergileyen çocukların benzer psikososyal özellikler sergiledikleri, evden kaçma ve intihar davranışlarının sıklıkla birlikte görüldüğü saptanmıştır. Alavi ve diğ.'nin (2014) 53 çocukla yaptıkları nitel çalışma sonucuna göre de evden kaçma nedenleri evden kaçmaya iten ve evden kaçmaya çeken nedenler olarak sınıflandırılmış ve evden kaçmaya iten bireysel (örn, kurallara uymama), ailesel (örn., ebeveynlerin boşanması, yoksulluk) ve ev ortamına özgü (evde yapacak bir uğraşın olmaması, sağlıksız komşuluk ilişkileri) faktörlerin olduğu, evden kaçmaya çeken faktörlerin ise olumsuz akran çevresi ve toplumsal faktörler (örn., internet kafede video oyunu oynama) olduğu bulunmuştur. Evden kaçıp sokakta yaşamakta olan ergenlerle yapılan bir çalışmada da bu ergenlerin psikiyatrik belirti düzeylerinin yüksek olduğu, ebeveynlerinin alkol kullanımı ile aile-içi çatışmalarının var olduğu saptanmıştır (Kim vd., 2005). Bir meta-analiz çalışmasına göre de evden kaçıp sokakta yaşamada en önemli sebep yoksulluk, aile-içi çatışma ve fiziksel istismar olarak belirlenmiştir (Embleton, Lee, Gunn, Ayuku ve Braitstein, 2016).

Yukarıda evden kaçmaya dair belirtilen bireysel ve ailesel özelliklere karşın, bazı çalışmalarda farklı bulguların elde edildiği görülmektedir. Söz gelimi, boylamsal bir araştırmanın sonucuna göre önceki evden kaçma öyküsünün ve madde kullanımı ve suç işleme gibi problem davranışların evden kaçmayı yordadığı ancak aile işlevselliğinin evden kaçmayı tek başına yordamadığı saptanmıştır (Holliday vd., 2017). Önceki çalışmalardan farklı olan bu sonucun örneklem büyüklüğünden ($n=15$) ve araştırma yönteminden kaynaklanabileceği düşünülmüştür. Tyler ve Bersani'nin (2008) çalışmalarında ise alkol kullanımı, sert cezalandırılma ve olumsuz akran maruz kalma ile evden kaçma arasında bir ilişki belirlenmemiştir. Bunun dışında, cinsiyet de evden kaçmada fikir birliğine varılamayan bir diğer konudur. Bazı çalışmalarda evden kaçma konusunda cinsiyet yönünden farklılık belirlenmezken (Arnold vd., 2012; Courtney ve Zinn, 2009), bazı çalışmalarda ise kızların erkeklerle oranla daha fazla evden kaçtıkları, ergenliğin ileri döneminde daha fazla evden kaçmanın görüldüğü saptanmıştır (Lin, 2012; Sanchez vd., 2006).

Alanyazında evden kaçan çocuklarla ilgili vurgulanan bir diğer konu ise sosyal destek eksikliğidir (Attar-Schwartz, 2013; Edinburgh vd., 2013; Tucker vd., 2011). Bir araştırmada evden kaçan çocukların ailelerinden sosyal destek görmedikleri, okula, aileye veya yetişkinlere yakınlık hissedemedikleri saptanmıştır (Edinburgh vd., 2013). Bu özelliklerin yüksek düzeyde olmasının da özyaralama, intihar girişimi ve madde kullanımı ile ilişkili olduğu belirlenmiştir. Sokakta yaşayan 371 ergenle yapılan bir çalışmada ise sosyal destek düzeyi düşük olanların daha fazla cinsel istismar öyküsünün olduğu saptanmıştır (Johnson, Rew ve Sternglanz, 2006). Ekolojik model temel alınarak hazırlanan aile terapisi programının da evden kaçan çocukların başta madde bağımlılığı olmak üzere birçok psikolojik belirtilerinde iyileşme sağlaması da bu çocukların rehabilitasyonunda sosyal desteğin önemini kanıtlamaktadır (Slesnick ve Prestopnik, 2005). Nitekim bir metaanaliz çalışması ile ergenlerin depresyon tanısı almalarının sosyal destek eksikliği ile ilişkisi de kanıtlanmıştır (Rueger, Malecki, Pyun, Aycok ve Coyle, 2016). Türkiye’de ise evden kaçan ergenlerin sosyal destek düzeyleri konusunda yapılmış herhangi bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Bununla birlikte, evden kaçma konusunda var olan çalışmaların kısıtlı sayıda olduğu ve bu çalışmalardan birinin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na bağlı kuruluşlarda kalan, 15-18 yaş arası evden kaçan 100 ergen ile gerçekleştirildiği görülmektedir (Zengin, 2013). İlgili araştırmada evden kaçma davranışının yaş, eğitim durumu, ebeveynlerin medeni durumu, ailenin aylık geliri gibi birçok bireysel ve ailesel faktörlerine göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği belirlenmiştir (Zengin, 2013). Ancak söz konusu araştırmada veriler kare testi ile analiz edilmesine karşın buna ilişkin bulguların vermediği görülmektedir.

Nesmith (2006) yurttan kaçma riskini artıran bireye, yurda ve çocuk koruma sistemine özgü faktörlerin bulunduğunu bildirmektedir. Benzer olarak, Bowden ve Lambie (2015) de evden kaçma davranışında bireysel, ailesel ve bağlamsal faktörlerin önemli olduğunu belirtmekle birlikte, evden kaçan ergenlerin davranışını anlamak için çocuğa, aileye, topluma, kültüre vb. özgü çok düzeyli faktörlerin ekolojik yaklaşımla birlikte ele alınması gerektiğini önermektedirler. Söz gelimi, gelişmiş ülkelerden farklı olarak Türkiye’de evlenmek amacıyla ergenler evden kaçma davranışı sergileyebilmektedir (Duru ve Arslan, 2014). Bir başka yönden,

çocuklar fiziksel (Thrane vd., 2006; Zengin, 2013) ve cinsel (Cole vd., 2016; Hershberger vd., 2018; Koçtürk ve Bilge, 2017; Odabaş vd., 2012; Thrane vd., 2006) istismar gibi birçok nedenden dolayı da evden kaçabilmektedirler. Ancak, evden kaçma sonucunda da çocuklar fiziksel ve cinsel istismara maruz kalma (Zengin, 2013) ile cinsel ticarete kullanılma (Choi, 2015; Hershberger vd., 2018) gibi birçok olumsuz durumlarla karşılaşmakta ve fiziksel ve ruhsal sağlık sorunları yaşamaktadırlar (Thompson, Bender, Lewis ve Watkins, 2008). Bununla birlikte, boylamsal bir araştırmanın sonucuna göre ergenlik döneminde evden kaçanların yetişkinlik döneminde depresif belirtiler yaşama ve madde kullanma gibi olumsuz yaşantıları da devam etmektedir (Tucker vd., 2011). Bir diğer yönden, evden kaçmaya yönelik müdahaleler yapılmadığında bu riskli davranışın tekrarlanma olasılığı artmaktadır. Örneğin, Nesmith'in (2006) araştırma sonucuna göre yurttan kaçan ergenlerin kaçma öyküsü olmayanlara göre tekrar yurttan kaçma riskinin %92 daha fazla olduğu saptanmıştır.

Sonuç olarak, evden kaçan çocukların sosyal destek düzeylerinin ve psikososyal özelliklerinin bilinmesi, var olan sorunlarının çözümlenmesi, tehlikeli durumlarla karşılaşmalarının önlenmesi ve bu çocuklara gerekli psikososyal müdahalelerde bulunabilmesi için çok önemlidir. Yukarıda belirtilen sebeplerden ve evden kaçan çocuklarla ilgili Türkiye'de yapılmış araştırmaların kısıtlı sayıda olmasından ve Türkiye'nin farklı kültürel özellikler sergilemesinden dolayı, bu çalışmada aileden algılanan sosyal destek düzeyinin ve bireysel bazı özelliklerin evden kaçan ve kaçmamış çocuklarda anlamlı farklar gösterip göstermediğinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda çalışmada şu sorulara yanıt aranmıştır:

- a. Aileden algılanan sosyal destek düzeyi evden kaçan ve kaçmamış çocuklarda anlamlı farklar göstermekte midir?
- b. Evden kaçan ve kaçmamış çocukların psikososyal özellikleri (okuldan kaçma, okul devamsızlığı, okul terki, intihar girişimi, öz yaralama vb.) anlamlı farklar göstermekte midir?

Yöntem

Araştırma Grubu

Betimsel bir araştırma olan bu çalışmanın örneklemini 2013 Aralık-2014 Nisan tarihlerinde Ankara Çocuk İzlem Merkezi'ne başvuran, 15-17 yaş arası, 65 kız çocuğu ile evden kaçma öyküsü olmayan 45 kız çocuğu oluşturmaktadır. Örnekleme yöntemi olarak da uygun örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Katılımcıların %59.1'i (n=65) evden kaçan, %40.9'u (n=45) evden kaçmamış olan çocuklardır. Çalışma kapsamında evden kaçma izinsiz olarak ikamet edilen yerden ayrılma ve 24 saat geri dönmemeye olarak tanımlanmıştır (Hershberger vd., 2018).

Çalışma grubundaki tüm çocukların yaş ortalaması $\bar{x}=15.75$, $SS=.72$ 'dir. Evden kaçan grubun yaş ortalaması $\bar{x}=15.71$, $SS=.70$; karşılaştırma grubunun yaş ortalaması $\bar{x}=15.82$, $SS=.75$ 'dir. Yapılan bağımsız örneklemler t-testi analizi sonucunda çocukların yaş ortalaması yönünden evden kaçan grup ile karşılaştırma grubu arasında bir fark olmadığı saptanmıştır ($t=-.820$; $p>0.05$).

Veri Toplama Araçları

Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (ASDÖ)

Yıldırım tarafından geliştirilmiş olan ASDÖ, ergenlerin algıladıkları sosyal destek düzeylerini belirlemektedir (Yıldırım 1997). Ölçeğin uygulandığı ergen, her durum cümlesine her bir alt ölçek (aile, akraba, arkadaş, öğretmen ve toplum) boyutunda cevap vermektedir. Durum cümlelerine verilen cevaplar üçlü derecelendirme biçimindedir. Herbir alt ölçeğin olumlu ve olumsuz puanlarının toplanması ile o alt ölçeğe ilişkin toplam puan elde edilmekte olup, alınabilecek puanlar 26 ile 78 arasında değişmektedir. Puanın yüksekliği o bireyin algıladığı sosyal destek düzeyinin yüksekliği anlamına gelmektedir. Bu çalışma kapsamında, ASDÖ'nün aile boyutu kullanılmış olup, aile boyutu için güvenilirlik katsayısı .95 olarak saptanmıştır.

Bilgi Formu

Araştırmada çocukların okuldan kaçma, okul devamsızlığı, okul terki, intihar girişimi, öz yaralama davranışı sergileme, sigara ve alkol kullanımı, alkol ve uyuşturucu madde kullanan arkadaş varlığı, annenin ve babanın fiziksel istismarına yönelik bilgi elde etmek için araştırmacılar tarafından geliştirilen bilgi formu kullanılmıştır.

Verilerin Toplanması

Bu çalışma 2013 Aralık-2014 Nisan tarihlerinde Ankara Çocuk İzlem Merkezi'ne gelen ve evden kaçan 15-17 yaş arası 65 kız çocuğu ile merkezin bulunduğu Yenimahalle Devlet Hastanesi'nin çocuk polikliniğine başvuran, 15-17 yaş arası 45 kız çocuğu ile gerçekleştirilmiştir. Etik kurul izni sonrası, araştırmaya katılan çocuklar çalışma hakkında bilgilendirilerek, onamları alınmış ve gönüllük esasına göre araştırmada yer almıştır.

Verilerin Analizi

Çalışmada elde edilen verilerin istatistiksel çözümlenmelerinde SPSS 21.0 kullanılmıştır. Evden kaçan ve karşılaştırma grubunda yer alan çocukların aileden algılanan sosyal destek düzeylerinin karşılaştırılmasında bağımsız örneklem t-testi analizi uygulanmıştır. Çocukların olası riskli davranışlarına ve demografik bilgilerine dair kategorik değişkenlerin karşılaştırılmasında ise parametrik olmayan testlerden ki-kare testi kullanılmıştır.

Bulgular

Araştırma kapsamında öncelikli olarak, evden kaçan ve kaçmayan çocukların ailelerinden algıladıkları sosyal destek düzeyleri incelenmiştir. Evden kaçan ve karşılaştırma grubundaki çocukların ailelerinden algıladıkları sosyal düzeylerine ilişkin *t* testi sonuçlarına bakıldığında, evden kaçan grupta yer alan çocukların puan ortalamasının 57.08 (*SS*=12.83), karşılaştırma grubunun puan ortalamasının ise 69.36 (*SS*=8.67) olduğu

belirlenmiştir. Gruplara ilişkin gözlenen ortalamalar arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($t = -5.592$; $p < 0.001$).

Araştırma kapsamında ikinci olarak, evden kaçan ve karşılaştırma grubunda yer alan çocukların psikososyal özellikleri incelenmiş, Tablo 1’de ve 2’de sunulmuştur. Tablo 1’de görüldüğü üzere, evden kaçan çocukların %33.8’inin ($n=22$) okuldan kaçtığı, %40’ının ($n=26$) okul devamsızlığında bulunduğu, %67.7’sinin ($n=44$) okul terkinde bulunduğu, %58.5’inin ($n=38$) intihar girişiminde bulunduğu, %73.8’inin ($n=48$) öz yaralama davranışı sergilediği, %64.6’sının ($n=42$) sigara ve %26.2’sinin ($n=17$) alkol kullandığı belirlenmiştir. Yapılan kıkare testi sonucunda okuldan kaçma [χ^2 ($sd=1$, $n=110$)= 7.421, $p < 0.01$], okul devamsızlığı [χ^2 ($sd=1$, $n=110$)= 15.219, $p < 0.001$], okul terki [χ^2 ($sd=1$, $n=110$)= 43.719, $p < 0.001$], intihar girişimi [χ^2 ($sd=1$, $n=110$)= 36.752, $p < 0.001$], özyaralama davranışı sergileme [χ^2 ($sd=1$, $n=110$)= 28.431, $p < 0.001$], sigara [χ^2 ($sd=1$, $n=110$)= 36.939, $p < 0.001$] ve alkol kullanma [χ^2 ($sd=1$, $n=110$)= 8.770, $p < 0.01$] değişkenleri yönünden gözlenen yüzdeler arasındaki fark anlamlı bulunmuştur.

Tablo 1. Evden Kaçan ve Kaçmayan Çocukların Niteliklerine İlişkin Yüzdeler ve Kikare Değerleri

	Evden Kaçan Grup		Karşılaştırma Grubu		χ^2	p
	n	%	n	%		
Okuldan kaçma						
Var	22	33.8	5	11.1		
Yok	43	66.2	40	88.9	7.421	0.006*
Okul devamsızlığı						
Var	26	40	3	6.7		
Yok	39	60	42	93.3	15.219	0.001**
Okul terki						
Var	44	67.7	2	4.4		
Yok	21	32.3	43	95.6	43.719	0.001**
İntihar Girişimi						
Var	38	58.5	1	2.2		
Yok	27	41.5	44	97.8	36.752	0.001**
Öz Yaralama						
Var	48	73.8	10	22.2		
Yok	17	26.2	35	77.8	28.431	0.001**

Sigara Kullanımı						
Var	42	64.6	3	6.7		
Yok	23	35.4	42	93.3	36.939	0.001**
Alkol Kullanımı						
Var	17	26.2	2	4.2		
Yok	48	73.8	43	95.6	8.770	0.003*

*p<.05; **p<.001

Evden kaçan çocukların alkol ve uyuşturucu kullanan arkadaş varlığı incelendiğinde ise %61.5'inin (n=40) alkol ve %36.9'unun (n=24) uyuşturucu kullanan arkadaşlarının olduğu saptanmıştır (Tablo 2). Alkol kullanan arkadaş varlığı konusunda evden kaçan grup ile evden kaçmayan grubun ki-kare testi sonucunda gözlenen yüzdeler arasındaki fark anlamlı bulunmuştur, χ^2 (sd=1, n=110)= 9.851, p<0.01. Benzer olarak, uyuşturucu kullanan arkadaş varlığında gözlenen yüzdeler arasındaki fark anlamlı bulunmuştur, χ^2 (sd=1, n=110)= 13.144, p<0.001.

Tablo 2. Evden Kaçan ve Kaçmayan Çocukların Niteliklerine İlişkin Yüzdeler ve Ki-Kare Değerleri

	Evden Kaçan Grup		Karşılaştırma Grubu		x ²	p
	n	%	n	%		
Alkol Kullanan Arkadaş Varlığı						
Var	40	61.5	14	31.1		
Yok	25	38.5	31	68.9	9.851	0.002*
Uyuşturucu Kullanan Arkadaş Varlığı						
Var	24	36.9	3	6.7		
Yok	41	63.1	42	93.3	13.144	0.001**
Annenin Fiziksel İstismarı						
Var	21	32.8	5	11.1		
Yok	43	67.2	40	88.9	6.851	0.009*
Babanın Fiziksel İstismarı						
Var	27	41.5	3	6.7		
Yok	38	58.5	42	93.3	16.303	0.001**

*p<.05; ***p<.001

Fiziksel istismar yönünden gruplar incelendiğinde ise evden kaçan çocukların %32.8'inin (n=21) annesinden ve %41.5'inin (n=27) babasından fiziksel istismara maruz kaldığı belirlenmiştir (Tablo 2). Anneden fiziksel istismara maruz kalma konusunda evden kaçan grup ile evden kaçmayan grubun ki-kare testi sonucunda gözlenen yüzdeler arasındaki fark anlamlı bulunmuştur, χ^2 (sd=1, n=110)= 6.851, $p<0.01$. Benzer olarak, babadan fiziksel istismara maruz kalmada da gözlenen yüzdeler arasındaki fark anlamlı bulunmuştur, χ^2 (sd=1, n=110)= 16.303, $p<0.001$.

Tartışma

Bu araştırmada evden kaçan çocukların ailelerinden algıladıkları sosyal destek düzeyleri ve psikososyal özellikleri incelenmiştir. Araştırma bulgularına göre evden kaçan çocukların aileden algıladıkları sosyal destek düzeyinin karşılaştırma grubuna göre daha düşük olduğu saptanmıştır. Bunlara ek olarak, evden kaçan çocukların okuldan kaçma, okul devamsızlığı, okul terki, intihar girişimi, öz yaralama davranışı sergileme, sigara ve alkol kullanımı, alkol ve uyuşturucu madde kullanan arkadaş varlığı, annenin ve babanın fiziksel istismarı yönünden karşılaştırma grubu ile aralarındaki farkın anlamlı olduğu belirlenmiştir.

Bu çalışmada evden kaçan çocukların sosyal destek düzeylerinin düşük olmasına ilişkin sonuçlar alanyazınla uyumludur (Attar-Schwartz, 2013; Peled ve Cohavi, 2009; Tucker vd., 2011). Benzer olarak, yurttan kaçan çocukların bakımveren personel tarafından sosyal destek görmedikleri belirlenmiştir (Attar-Schwartz, 2013). Nitel bir çalışma sonucuna göre de evden kaçan kızların yabancılaşma, yalnızlık ve bağlanma sorunları yaşadıkları, aile üyeleriyle iletişimlerinin iyi düzeyde olmadığı ve ev dışı ortamlarda ihtiyaç duydukları sosyal desteği gördükleri saptanmıştır (Peled ve Cohavi, 2009). Bu bulgular, çocukların evden kaçma nedeninin ev ortamında gideremedikleri anlaşılma gereksinimlerinden veya sosyal destek arayışından kaynaklanabileceğini düşündürmüştür. Bu konuda kesin bir görüşe varılabilmesi için de nedensel ve boylamsal araştırmalara ihtiyaç vardır.

Bu çalışmada evden kaçan çocukların okuldan kaçma, okul devamsızlığı, intihar girişimi, öz yaralama davranışı sergileme, sigara ve alkol kullanımı, alkol ve uyuşturucu madde kullanan arkadaş varlığı, annenin ve babanın fiziksel istismarına ilişkin elde edilen bulgular, bir çalışma dışında (Tyler ve Bersani, 2008), ulaşılabilen alanyazınla genel olarak uyumludur (örn., Alavi vd.,2014; Aratani ve Cooper, 2015). Söz konusu araştırmada alkol kullanımı, sert cezalandırılma ve olumsuz akrana maruz kalma ile evden kaçma arasında bir ilişki belirlenmemişken bu çalışmada farklı bir bulgu elde edilmiştir (Tyler ve Bersani, 2008). Bu durumun örnekleme özgü özelliklerden ve kültürel faktörlerden kaynaklanabileceği akla gelmiştir. Bunun haricinde, diğer çalışmalarda da bu çalışmayla benzer olarak, evden kaçan çocukların %17.1'inin fiziksel istismar öyküsünün olduğu (Courtney ve Zinn, 2009), alkol ve madde kullandıkları (Arnold vd., 2012; Courtney ve Zinn, 2009; Edinburgh vd., 2013; Tucker vd., 2011), intihar girişimlerinin olduğu (Edinburgh vd., 2013; Kokkevi vd., 2014; Meltzer vd., 2012), özyaralama davranışı sergiledikleri (Edinburgh vd., 2013) belirtilmektedir. Ayrıca, alanyazında, bu çalışmada olduğu gibi evden kaçan çocukların intihar girişimi gibi davranışlarının yüksek oranda olması, evden kaçma ve intihar girişimi sergileyen çocukların benzer psikososyal özellikler sergilemeleri ile açıklanmaktadır (Kokkevi vd., 2014). Bu durum çeşitli olumsuz durumlar yaşayan çocukların özyaralamayı, intihar girişimini ve evden kaçmayı sorunlarla başa çıkma yöntemi olarak kullanıyor olabileceklerini düşündürmektedir. Ancak bu konuda kesin bir kanıya varılabilmesi için nedensel ve boylamsal araştırmalar ihtiyaç vardır.

Yukarıdakilere ek olarak, alanyazında bu çalışmada olduğu gibi evden kaçan çocukların eğitimsel sorunlarının varlığı vurgulanmaktadır (Aratani ve Cooper, 2015; Meltzer vd., 2012; Whitbeck vd., 2009). Evden kaçan ve evsiz ergenlerle yapılan bir çalışmada kızların %21'inin en az bir kez okuldan atıldığı, %30'unun ise okul terkinde bulunduğu belirlenmiştir (Whitbeck vd., 2009). Bir ve birden fazla evden kaçanların incelendiği bir çalışmada da birden fazla evden kaçanların yaklaşık %18 oranında okul terki oranlarının arttığı saptanmıştır (Aratani ve Cooper, 2015). Thompson ve diğ.'nin (2008) araştırmasında ise evden kaçan ergenlerde hamileliğin okul terki ile ilişkili olduğu ve bu grupta okul terkinin %33 olduğu belirlenmişlerdir. Bu çalışmada ise evden kaçan

çocukların %67.7 gibi çok yüksek oranda okul terkinde bulunduğu saptanmıştır. Bu durum, örneklemin sadece kızlardan oluşmasından ve kültürel bir faktör olarak Türkiye’de kız çocuklarının diğer ülkelere oranla daha az lise öğrenimine devam etmelerinden kaynaklanıyor olabilir (Merter, 2007). Ayrıca, evden kaçan çocukların okul terki gibi birçok eğitimsel sorun yaşamaları ebeveynleri ile yaşadıkları sorunlardan veya ebeveynlerinden bu konuda yeterli sosyal destek görmemelerinden kaynaklanabilir. Bu çalışmada evden kaçan çocukların sosyal destek düzeylerinin düşük olması da bu görüşü desteklemektedir. Ancak, bu konuda net bir görüşe varılabilmesi için nedensel ve boylamsal araştırmalar ihtiyaç vardır.

Bu çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Çalışma grubunun sadece kız çocuklarından oluşması bunlardan biridir. İkinci olarak, bu çalışmanın yönteminden dolayı, evden kaçma ile aileden algılanan sosyal destek ve olası risk faktörleri arasında nedensel bir ilişki kurulamamaktadır. Bu nedenle sonuçların genellenebilirliği için nedensel ve boylamsal çalışmalara ihtiyaç vardır.

Sonuç

Sonuç olarak, bu çalışma ile evden kaçan çocukların aileden algıladıkları sosyal destek düzeylerinin düşük olduğu, karşılaştırma grubuna göre daha fazla ebeveynlerinden fiziksel istismara maruz kaldıkları, sigara ve alkol kullandıkları, intihar girişimi ve öz yaralama davranışı, okuldan kaçma, okul devamsızlığı ve okul terki, sergiledikleri, alkol ve uyuşturucu madde kullanan arkadaşlarının bulunduğu saptanmıştır. Bu bulgular, evden kaçan ergen profilinin belirlenmesinde ve evden kaçmanın önlenmesinde çok önemlidir. Bu amaçla, başta psikolojik danışmanlar üzere ruh sağlığı uzmanları, çalışmada belirlenen psikososyal özellikleri göz önünde bulundurarak risk altındaki çocukları belirleyebilirler (Koçtürk ve Yılmaz, 2018) ve/veya evden kaçan veya kaçma riski olan çocuklara ve ebeveynlerine kapsamlı psikoeğitim ve tedavi programları hazırlayabilirler. Ayrıca, okul psikolojik danışmanlarının, evden kaçan çocukların okul terki öncelikli olmak üzere yaşadıkları eğitimsel sorunların önlenmesi için bireysel psikolojik

danışma ve kariyer psikolojik danışmanlığı hizmeti vermelerinin, sigara ve alkol kullanımı gibi riskli davranışların önlenmesi için de hazırlayacakları yeni psikoöğitim programlarının etkililiğini değerlendirmelerinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Runaway Children: Their Social Support Levels and Psychosocial Characteristics

*

Fadime Yüksel – Nilüfer Koçtürk

SB Atatürk Eğitim ve Araştırma Hospital / SB Yıldırım Beyazıt Üni., Yenimahalle Eğt. ve Arş. Hospital

Introduction

Running away from home is one of the important problems that can be seen during adolescence. When the literature is examined, among adolescents, the rate of running away from the home varies between 6.4% (Sanchez et al., 2006) and 44.2% (Attar-Schwartz, 2013); the running away rate of adolescents in risky families is 18.3% (Holliday, Edelen, & Tucker, 2017). In Turkey, the rate of runaway children is not known clearly; however, in a study carried out, the rate of running away from home is determined as 2% (Aydoğan, 2011).

Various individual and familial factors related to the characteristics of children who running away from home are indicated in the literature. Risky behaviors such as alcohol and / or substance use (Arnold, Song, Legault, & Wolfson, 2012; Courtney & Zinn, 2009; Edinburgh et al., 2013; Meltzer et al., 2012; Thompson & Pillai, 2006), physical (Alavi, Nen, Mohamad, Sarnon, Ibrahim, & Hoesni, 2014; Courtney & Zinn, 2009; Haynie et al., 2009; Thrane, Hoyt, Whitbeck, & Yoder, 2006) and emotional abuse exposure (Alavi et al., 2014), weak parent-child relationship (Alavi et al., 2014; Edinburgh et al., 2013; Haynie et al., 2009; Peled & Cohavi, 2009), familial problems (Arnold et al., 2012), parental conflict (Alavi et al., 2014), poor parental involvement (Tyler & Bersani, 2008), suicidal thoughts and initiatives (Edinburgh et al., 2013; Kokkevi et al., 2014; Meltzer et al., 2012), having a disability (Lin, 2012), staying in negative dormitory conditions (Bowden & Lambie, 2015; Lin, 2012), and dropping out of the school (Aratani & Cooper, 2015, Thompson & Pillai, 2006;

Whitbeck et al., 2009) are variables associated with running away from the home.

Another issue that is emphasized regarding runaway children is the lack of social support (Attar-Schwartz, 2013; Edinburgh et al., 2013; Tucker et al., 2011). In one study, it was determined that runaway children did not receive social support from their family members; and did not feel close to the school, the family or the adults (Edinburgh et al., 2013). The high level of these characteristics was also found to be associated with self-mutilation, suicide attempts and drug use.

Adolescents can running away from home for many reasons, including physical (Thrane, et al., 2006; Zengin, 2013) and sexual (Cole et al., 2016; Hershberger et al., 2018; Koçtürk & Bilge, 2017; Odabaş et al., 2012; Thrane et al., 2006) abuse. However, as a result of running away from home, children face many adverse conditions such as exposure to physical and sexual abuse (Zengin, 2013) and sex trade (Choi, 2015; Hershberger et al., 2018); and have physical and mental health problems (Thompson, Bender, Lewis, & Watkins, 2008). On the other hand; if there are no interventions to running away from the home, the probability of this risky behaviors increases. As a result, being aware of the level of perceived social support and psychosocial characteristics of runaway children is very important in terms of the solution of problems existing, the prevention of dangerous situations and the psychosocial interventions needed for these children. In this direction, the following questions were asked in the research:

a. Does the level of perceived social support from the family show significant differences in children who runned away from home and did not run away?

b. Do the psychosocial characteristics of children who run away and did not run away show significant differences (e.g., escaping from school, absenteeism, dropping out of the school, suicide attempts, self-mutilation, etc.)?

Method

Participants: A sample of a study, which is a descriptive study, consists of 65 girls who are 15-17 years old and 45 runaway girls, who applied to

the Ankara Child Follow-up Center in the months of December 2013–April 2014. An appropriate sampling method was used as the sampling method. 59.1% ($n = 65$) of the participants were runaway children and 40.9% ($n = 45$) of the participants were children who did not running away from the home.

The average age of all children in the study group is 15.75, $SS = .72$. The average age of the group escaping from home is 15.71, $SS = .70$; the average age of the comparison group is 15.82, $SS = .75$. As a result of the t-test analysis of the independent samples, it was found that there was no difference between the runaway group and the comparison group according to the age average of the children ($t = - .820$; $p > 0.05$).

Measures

Perceived Social Support Scale (PSSS): Perceived Social Support Scale (PSSS) which was developed by Yıldırım (1997), determines the levels of perceived social support by adolescents. The adolescents to whom the scale is applied responds to each situation in terms of each subscale (family, relatives, friends, teachers and community). The answers to the items are rated on a 3-point scale. The sum of the positive and negative scores of each subscale results in a total score for that subscale, which that score ranges from 26 to 78 (Yıldırım, 1997). The higher score the individual has, the higher level of social support that the individual perceives. In the current study, only family subscale was used, and Cronbach's α was .95 for the family subscale.

Information Form: In the study, an information form developed by researchers was used to obtain information about running away from school, school absenteeism, school abandonment, suicide attempt, self-injurious behavior, smoking and alcohol abuse, mother and father physical abuse, having friends who have drug and alcohol abuse.

Data Collection: After the permission of the ethics committee, the children who participated in the study were informed about the study, their approvals were taken and they took part in the research according to the principle of volunteering.

Analysis: SPSS 21.0 was used in the statistical analysis of the data obtained in the study. Independent samples t-test analysis was used to compare the levels of PSS from family of children who runned away from home and included in the comparison group. The chi-square test, being not parametric, was used for the comparison of categorical variables regarding possible risky behaviors and demographic information of children.

Results

When the results of the t-test on social support level of children, it was determined that the average score of the children in the runaway group was 57.08 and the mean score of the comparison group was 69.36. The difference between averages of groups observed was found to be significant.

Secondly, the psychosocial characteristics of the children who runned away from home and the comparison group were examined and presented in Tables 1 and 2. As seen in Table 1, it was found that 33.8% (n = 22) of runaway children escaped from school, 40% (n = 26) had school absences, 67.7% (n = 44) dropped out the school, 58.8% (n = 38) had attempted to suicide, 73.8% (n = 48) had self-injurious behavior, 64.6% (n = 42) were smoking and 26.2% (n = 17) were using alcohol.

As a result of the chi-square test, the difference between the percentages observed in terms of skipping school [χ^2 (sd=1, n=110)=7.421, p<0.01], school absenteeism [χ^2 (sd=1, n=110)=15.219, p<0.001], dropping out of the school [χ^2 (sd=1, n=110)=43.719, p<0.001], suicide attempt [χ^2 (sd=1, n=110)=36.752, p<0.001], self-injurious behavior [χ^2 (sd=1, n=110)=28.431, p<0.001], smoking [χ^2 (sd=1, n=110)=36.939, p<0.001] and alcohol use [χ^2 (sd=1, n=110)=8.770, p<0.01] were found to be significant.

When the alcoholic and drug-using friends were examined, 61.5% (n=40) of them were alcohol and 36.9% (n=24) of them were drug users (Table 2). In the chi-square test; when the presence of alcohol-using friends is considered, the difference of the percentages between the runaway group and the comparison group was found to be significant, χ^2 (sd=1, n=110)=9.851, p<0.01. Similarly, the difference between the per-

centages observed in the presence of drug-using friends was found to be significant, χ^2 (sd=1, n=110)=13.144, $p<0.001$.

When the groups were examined for physical abuse, it was determined that 32.8% (n=21) of the runaway children were exposed to physical abuse by their mothers and 41.5% (n=27) of them were exposed to physical abuse by their fathers (Table 2). As a result of the chi-square test carried on the physical abuse of the mothers, the difference between the runaway group and comparison group was found significant, χ^2 (sd=1, n=110)=6.851, $p<0.01$. Similarly, the difference between the percentages observed to physical abuse by the fathers was found to be significant, χ^2 (sd=1, n=110)=16.303, $p<0.001$.

Discussion, Conclusion and Recommendations

The levels of perceived social support and psychosocial characteristics of children who runned away from home were examined, in the current study. According to research findings, it was found that the level of social support perceived from the family by the runaway children is lower than the comparison group. In addition to this, it has been identified as an important note that the difference between the runaway group and the comparison group in terms of skipping school, school absenteeism, dropping out of the school, suicide attempt, self-injurious behavior, smoking and alcohol use, having friends using alcohol and drugs, mother and father physical abuse.

In the current study, the results of low levels of social support for runaway children are compatible with the literature (Attar-Schwartz, 2013; Peled & Cohavi, 2009; Tucker et al., 2011). These findings suggest that the reason for the children to running away from the home may be due to the need for understanding that they cannot settle in the home environment or the search for social support. There is a need for causal and longitudinal research in order to reach a definite view on this issue.

In the current study, the findings related to the skipping school, school absenteeism, suicide attempt, showing self-injurious behavior, smoking and alcohol use, friends using alcohol and drugs, physical abuse of mother and father is generally ,except from a study (Tyler & Bersani, 2008), compatible with the available literature (e.g., Alavi et al.,

2014, Aratani & Cooper, 2015). It is conceivable that this may be due to sampling-specific characteristics and cultural factors. In addition, as in this study, the similarity between psychosocial characteristics of children exhibiting suicide attempts and runaways explains the high attitude of behaviors such as suicide attempts and running away from home (Kokkevi et al., 2014). This suggests that children living in various adverse situations may be making self-mutilation, suicide attempt and running away as a way of coping with problems.

In addition to the above, the educational problems of runaway children are emphasized in the study, (Aratani & Cooper, 2015; Meltzer et al., 2012; Whitbeck et al., 2009). In the current study, 67.7% of the runaway children were found to drop out the school. This case could arise from sampling's consisting of only girls and girls' having less continuity in high school as compared to other countries as a cultural factor (Merter, 2007). In addition, many educational problems such as dropping out of the school may be due to problems with their parents, or lack of social support received from parents. The low level of social support for runaway children in this study also supports this view.

As a result, findings from this study are very important for determining the profile of the adolescents who run away from the home and for preventing the running away from the home. For this purpose, mental health professionals, especially psychological counselors, can identify children at risk by taking into account the psychosocial characteristics identified in the study and / or prepare comprehensive psych-education and treatment programs for children and their parents who are running away from the home (Koçtürk ve Yılmaz, 2018). It is also thought that school psychologists would work for individual psychological counseling and career counseling services to prevent educational problems of the children escaping home, especially dropping out of the school. By this way, it would be useful to assess the effectiveness of new psych-education programs.

Kaynakça/References

- Alavi, K., Nen, S., Mohamad, M. S., Sarnon, N., Ibrahim, F., ve Hoesni, S. M. (2014). Understanding the factors of children missing/running away from home in Malaysia. *Sains Humanika*, 66(1), 1-6. doi:10.11113/sh.v66n1.111
- Aratani, Y., ve Cooper, J. L. (2015). The effects of runaway-homeless episodes on high school dropout. *Youth & Society*, 47(2), 173-198. doi:10.1177/0044118X12456406
- Arnold, E. M., Song, E. Y., Legault, C., ve Wolfson, M. (2012). Risk behavior of runaways who return home. *Vulnerable Children and Youth Studies*, 7(3), 283-297. doi:10.1080/17450128.2012.687843
- Attar-Schwartz, S. (2013). Runaway behavior among adolescents in residential care: The role of personal characteristics, victimization experiences while in care, social climate, and institutional factors. *Children and Youth Services Review*, 35(2), 258-267. doi:10.1016/j.childyouth.2012.11.005
- Aydoğın, İ. (2011). Genel liselerde öğrenim gören kız öğrencilerin problemleri. *Aile ve Toplum*, 7(24), 47-68.
- Bowden, F., ve Lambie, I. (2015). What makes youth run or stay? A review of the literature on absconding. *Aggression and Violent Behavior*, 25, 266-279. doi: 10.1016/j.avb.2015.09.005
- Choi, K. R. (2015). Risk factors for domestic minor sex trafficking in the United States: A literature review. *Journal of Forensic Nursing*, 11(2), 66-76. doi:10.1097/JFN.0000000000000072
- Cole, J., Sprang, G., Lee, R., ve Cohen, J. (2016). The trauma of commercial sexual exploitation of youth: a comparison of CSE victims to sexual abuse victims in a clinical sample. *Journal of Interpersonal Violence*, 31(1), 122-146. doi:10.1177/0886260514555133
- Courtney, M. E., ve Zinn, A. (2009). Predictors of running away from out-of-home care. *Children and Youth Services Review*, 31(12), 1298-1306. doi:10.1016/j.childyouth.2009.06.003
- Duru, E., & Arslan, G. (2014). Evlenmek amacıyla evden kaçan kız ergenler: Bir olgubilim çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5(41), 36-48.

- Edinburgh, L. D., Harpin, S. B., Garcia, C. M., ve Saewyc, E. M. (2013). Differences in Abuse and Related Risk and Protective Factors by Runaway Status for Adolescents Seen at a US Child Advocacy Centre. *International Journal of Child and Adolescent Resilience*, 1(1), 4-16.
- Embleton, L., Lee, H., Gunn, J., Ayuku, D., ve Braitstein, P. (2016). Causes of child and youth homelessness in developed and developing countries: A systematic review and meta-analysis. *JAMA Pediatrics*, 170(5), 435-444. doi:10.1001/jamapediatrics.2016.0156
- Haynie, D. L., Petts, R. J., Maimon, D., ve Piquero, A. R. (2009). Exposure to violence in adolescence and precocious role exits. *Journal of Youth and Adolescence*, 38(3), 269-286. doi:10.1007/s10964-008-9343-2
- Hershberger, A. R., Sanders, J., Chick, C., Jessup, M., Hanlin, H., & Cyders, M. A. (2018). Predicting running away in girls who are victims of commercial sexual exploitation. *Child Abuse & Neglect*, 79, 269-278. doi:10.1016/j.chiabu.2018.02.023
- Holliday, S. B., Edelen, M. O., ve Tucker, J. S. (2017). Family functioning and predictors of runaway behavior among at-risk youth. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 34(3), 247-258. doi:10.1007/s10560-016-0459-z
- Johnson, R. J., Rew, L., ve Sternglanz, R. W. (2006). The relationship between childhood sexual abuse and sexual health practices of homeless adolescents. *Adolescence*, 41(162), 221-234.
- Kim, H. S., Kim, S. Y., Cho, S. M., Chung, Y. K., Yang, J. J., ve Shin, Y. M. (2005). Mental health status and familial factors of runaway adolescents in shelter. *Journal of Korean Neuropsychiatric Association*, 44(5), 597-603.
- Koçtürk, N., ve Bilge, F. (2017, Nisan). *The individual and familial risk factors of the adolescents exposed to sexual revictimization: The first data from Turkey*. 8th World Conference on Psychology, Counseling and Guidance'da sunulan bildiri, Antalya.
- Koçtürk, N., ve Yılmaz, D. (2018). Çocuk istismarı ve ihmali için risk altındaki çocukları belirlemeye ve müdahale etmeye yönelik model/veri tabanı önerisi. *Kastamonu Eğitim Fakültesi Dergisi*, baskıda.

- Kokkevi A., Rotsika V., Botsis A., Kanavou E., Malliori M., ve Richardson C. (2014). "Adolescents' self-reported running away from home and suicide attempts during a period of economic recession in Greece". *Child Youth Care Forum*, 43, 691-704. doi:10.1007/s10566-014-9260-3
- Lippert, A. M., ve Lee, B. A. (2015). Stress, coping, and mental health differences among homeless people. *Sociological Inquiry*, 85(3), 343-374. doi:10.1111/soin.12080
- Lin, C. H. (2012). Children who run away from foster care: Who are the children and what are the risk factors?. *Children and Youth Services Review*, 34(4), 807-813. doi:10.1016/j.childyouth.2012.01.009
- Meltzer, H., Ford, T., Bebbington, P., ve Vostanis, P. (2012). Children who run away from home: Risks for suicidal behavior and substance misuse. *Journal of Adolescent Health*, 51(5), 415-421. doi:10.1016/j.jadohealth.2012.04.002
- Merter, F. (2007). Kızların okullaşması açısından bazı Avrupa Birliği topluluğu üyesi ülkeler ve Asya ülkelerinin karşılaştırılması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16, 221-244.
- Nesmith, A. (2006). Predictors of running away from family foster care. *Child Welfare*, 85(3), 585-609.
- Odabaş, E., Keser, N., Yüksel-Okur, F., Çelik, S., Daşkafa, F., Kars, G., ... Ulukol, B. (2012). Psychosocial analysis of revictimization in childhood sexual abuse. XIX. ISPCAN International Congress on Child Abuse and Neglect, İstanbul.
- Peled, E., ve Cohavi, A. (2009). The meaning of running away for girls. *Child Abuse & Neglect*, 33(10), 739-749. doi:10.1016/j.chiabu.2007.04.018
- Rueger, S. Y., Malecki, C. K., Pyun, Y., Aycock, C., ve Coyle, S. (2016). A meta-analytic review of the association between perceived social support and depression in childhood and adolescence. *Psychological Bulletin*, 142(10), 1017-1067. doi:10.1037/bul0000058
- Sanchez, R. P., Waller, M. W., ve Greene, J. M. (2006). Who runs? A demographic profile of runaway youth in the United States. *Journal of Adolescent Health*, 39(5), 778-781. doi:10.1016/j.jadohealth.2006.04.018

- Slesnick, N., ve Prestopnik, J. L. (2005). Ecologically based family therapy outcome with substance abusing runaway adolescents. *Journal of Adolescence*, 28(2), 277-298. doi:10.1016/j.adolescence.2005.02.008
- Thompson, S. J., Bender, K. A., Lewis, C. M., ve Watkins, R. (2008). Runaway and pregnant: Risk factors associated with pregnancy in a national sample of runaway/homeless female adolescents. *Journal of Adolescent Health*, 43(2), 125-132. doi:10.1016/j.jadohealth.-2007.12.015
- Thompson, S. J., ve Pillai, V. K. (2006). Determinants of runaway episodes among adolescents using crisis shelter services. *International Journal of Social Welfare*, 15(2), 142-149. doi:10.1111/j.1468-2397.2006.00370.x
- Thrane, L. E., Hoyt, D. R., Whitbeck, L. B., ve Yoder, K. A. (2006). Impact of family abuse on running away, deviance, and street victimization among homeless rural and urban youth. *Child Abuse & Neglect*, 30(10), 1117-1128. doi:10.1016/j.chiabu.2006.03.008
- Tucker, J. S., Edelen, M. O., Ellickson, P. L., ve Klein, D. J. (2011). Running away from home: A longitudinal study of adolescent risk factors and young adult outcomes. *Journal of Youth and Adolescence*, 40(5), 507-518. doi:10.1007/s10964-010-9571-0
- Tyler, K. A., ve Bersani, B. E. (2008). A longitudinal study of early adolescent precursors to running away. *The Journal of Early Adolescence*, 28(2), 230-251. doi:10.1177/0272431607313592
- Whitbeck, L. B., Crawford, D. M., ve Johnson, K. A. (2009). Survival strategies, hunger, education and housing. L. B. Whitbeck (Ed.), *Mental health and emerging adulthood among homeless young people* içinde (s. 219-234). NY: Psychology Press.
- Yıldırım, İ. (1997). Algılanan sosyal destek ölçeğinin geliştirilmesi güvenilirliği ve geçerliği. *HÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 81-87.
- Zengin, L. E. (2013). *Ergenlerde evden kaçma davranışının sosyo-demografik özellikler ve aile işlevleri açısından incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi), <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Yüksel, F. ve Koçtürk, N. (2018). Evden kaçan çocuklar: Sosyal destek düzeyleri ve psikososyal özellikleri. *OPUS –Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 877-901. DOI: 10.26466/opus.425913

Kurum Deneyiminin Psikolojik Danışman Adaylarının Okul Psikolojik Danışmanı Öz Yeterlik Algılarına Etkisi¹

DOI: 10.26466/opus.425811

*

Aynur Fırıncı Kodaz* - Meryem Vural Batk**

*Dr., Hatice Gani Erverdi Ortaokulu, Nilüfer / Bursa / Türkiye

E-Posta: aynurfirinci@gmail.com

ORCID: [0000-0002-6911-3818](https://orcid.org/0000-0002-6911-3818)

** Öğr. Gör. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Atakum/ Samsun/ Türkiye

E-Posta: meryem.vural@omu.edu.tr

ORCID: [0000-0002-7836-7289](https://orcid.org/0000-0002-7836-7289)

Öz

Bu araştırmada, psikolojik danışman adaylarının okul psikolojik danışmanı öz yeterliğine kurum deneyiminin etkisi ve bu etkinin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma 2015-2016 eğitim-öğretim yılında Uludağ Üniversitesi ve Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nde Psikolojik Danışma ve Rehberlik bölümü dördüncü sınıfta okuyan öğrencilerin katılımıyla gerçekleştirilmiştir (n=155). Araştırmada veri toplama aracı olarak "Okul Psikolojik Danışmanı Öz Yeterlik Ölçeği" ve staj yaşantılarına yönelik görüşlerini almak amacıyla oluşturulan ve staj ile ilgili anket sorularını içeren 'Anket Formu' kullanılmıştır. Ön testler, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Anabilim Dalı son sınıf öğrencilerinin alanda uygulama yapacakları "Kurum Deneyimi" dersini almadan önce, son testler ise dönem sonunda uygulanmıştır. Psikolojik danışman adaylarının okul psikolojik danışmanı öz yeterlik algılarının "Kurum Deneyimi" dersinin öncesi ve sonrasında farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için "İlişkili Örneklem için t testi" yapılmıştır. Bunun sonucunda psikolojik danışman adaylarının kurum deneyimi sonrasında okul psikolojik danışmanı öz yeterlik algılarının anlamlı düzeyde arttığı (p<.05) belirlenmiştir. Ayrıca okul psikolojik danışmanı öz yeterlik algılarının cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği belirlenmiştir. Bunun yanı sıra çalışmaya katılan psikolojik danışman adaylarının önemli bir kısmı, kendi öz yeterliklerini yüksek bulsa da, kurum deneyimi dersi kapsamında yapılan çalışmaları yeterli bulmadığını belirtmiştir. Elde edilen bulgular ilgili alan yazın ışığında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kurum deneyimi, okul psikolojik danışmanı öz yeterliği, psikolojik danışman adayı.

¹ Bu makale, 2-5 Mayıs 2018 tarihlerinde Antalya'da gerçekleştirilen V. International Eurasian Educational Research Congress adlı kongrede sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

The Effect of Field Practice on Psychological Counselor Candidates' Counseling Self-Efficacy Levels

*

Abstract

In this study, it was aimed to determine the effect of the field practice on school psychological counselor self-efficacy of psychological counselor candidates and whether this effect differed according to sex. The study was conducted in Uludag University and Ondokuz Mayıs University in the 2015-2016 academic year with the participation of students studying in the fourth grade (n = 155). The data collection tool was "School Psychological Counselor's Self-Efficacy Scale" and 'Survey Form' which was used to get opinions about internship experiences. Pre-tests were applied to senior students of the Department of Psychological Counseling and Guidance before they received the "institutional field experience" lesson they practice on the field. The final tests were applied at the end of the semester. "T test for related samples" was conducted to determine whether the school counselor self-efficacy perceptions of candidates for psychological counselors differed before and after the "institutional field experience " course. As a result, the self-efficacy perceptions of the school counselor increased significantly ($p < .05$) after field practice of psychological counselor candidates. In addition, it was determined that the self-efficacy perceptions of the school counselor did not differ significantly according to sex. In addition to this, a significant number of the psychological counselors who participated in the study stated that they did not find the work done within the scope of the field practice lesson satisfactory although they found their self-sufficiency high. The findings are discussed in the light of literature.

Keywords: Institutional field experience, school psychological counselor self-efficacy, psychological counselor candidate.

Giriş

Ülkemizde psikolojik danışma ve rehberlik alanının kökenleri 1950'li yıllara kadar uzanmakla birlikte yıllar geçtikçe daha etkin bir şekilde işlev sürmesi için birçok çalışma yapılmaya devam etmektedir (Doğan, 2001; Korkut-Owen, 2007; Özyürek, Çam, ve Atıcı, 2007). Türkiye'nin 2001 yılında Bologna Süreci'ne katılımı ile birlikte, program yeterlikleri, öğrenme kazanımları ve ölçme değerlendirme yöntemleri tüm eğitim programları için tanımlanmaya başlanmıştır (YÖK, t.y.). Yapılan bu düzenlemeler neticesinde ruh sağlığı ve eğitim alanında önemli bir işleve sahip olan psikolojik danışmanların hizmet kalitesinin daha da iyileşmesi beklenmektedir.

Psikolojik danışma hizmetini etkileyen birçok önemli etmen bulunmaktadır ve bunlardan biri de psikolojik danışmana ilişkin etmenlerdir (Hackney ve Cormier, 2005). Psikolojik danışmana ilişkin faktörler arasında en önemli faktörlerinden biri, ne yapacağını bilmekle, onu yapmak arasında bir aracı olan psikolojik danışman öz yeterliğidir (Larson, 1998). Bandura (1986), öz yeterliği, kişinin karşısına çıkan zor durumlarla baş etmede kendini ne derece yeterli hissettiğine yönelik kendi hakkındaki inancı olarak tanımlamaktadır. Bireyin sahip olduğu becerileri değerlendirerek, karşılaşacağı engelleri ne derece aşabileceğine ilişkin bir yargıya sahip olduğu ve buna göre davranışlarını belirlediği düşünülmektedir. Bireylerin yapmaya istekli olduğu işlere bakıldığında, kendilerini o işte yeterli gördükleri de anlaşılmaktadır. Yani bireyin, kendini yeterli hissettiği işlerde performansının daha iyi olduğu ve o işi yapmaya istekli olduğu, yeterli hissetmediği işlerde ise o işten uzakta durmaya çalıştığı gözlenmiştir (Bandura, 1986). Bu açıklamalardan yola çıkarak öz yeterlik algısının performans ve isteklendirme üzerinde önemli bir role sahip olduğu ve psikolojik danışmanların, danışanlarına etkili düzeyde yardım edip edemeyeceklerine yönelik inançlarının psikolojik danışma sürecindeki performanslarını etkilediği söylenebilir (Cormier ve Nuriou, 2003). Psikolojik danışmanların sahip olduğu duygu ve davranışlar psikolojik danışma sürecini etkilemektedir. Bu yüzden psikolojik danışmanın kendini yeterli hissetmesi danışana ve öğrencilerine yönelik olumlu tutuma sahip olmasını ve dolayısıyla daha iyi hizmet vermesini sağlayacaktır (Cormier ve Cormier, 1991). Yani öz yeter-

liği yüksek olan psikolojik danışmanların performansları, öz yeterliği düşük olan psikolojik danışmanlara göre daha yüksektir (Johnson, Baker, Kopala, Kiselica, ve Thompson, 1989). Dolayısıyla z yeterliği yüksek olan birey, karşısına çıkan zorluklarda yılmak yerine, bu zorlukları açmak için uğraşır (Bandura, 1997). Bir psikolojik danışmanın psikolojik danışman öz yeterlik inancı yüksek olduğunda karşılaştığı sorunlara çözüm bulma açısından daha üretken bir performans sergileyecektir.

Psikolojik danışman öz yeterliği ile ilişkili olan faktörler arasında geçmiş performanslar/deneyimler (Meyer, 2012; Tang, vd., 2004), alınan eğitimin miktarı (Tang, vd., 2004) staj süreleri (Lent, Hill , ve Hoffman, 2003; Soresi, Nota, ve Lent, 2004; Tang, vd., 2004) aldıkları spervizyona yönelik memnuniyet (Delini ve Hulse- Killachy, 2005) ve mesleki benlik saygısı (Atıcı, zyrek, ve am, 2005) yer almaktadır. Erkan (2011), okul psikolojik danışmanı öz yeterliği ile eğitim yaşantılarına ilişkin memnuniyet arasında anlamlı düzeyde pozitif yönlü ilişki bulmuştur. Başka bir deyişle eğitim yaşantılarına ilişkin memnuniyet arttıka okul psikolojik danışmanlarının öz yeterlikleri de artmaktadır. Bunun yanı sıra psikolojik danışmanların mesleğine ilişkin ilgisinin gelişmesi ve ileride sunacakları psikolojik danışma yardımlarının etkililiği açısından psikolojik danışma öz yeterliği, mesleki eğitim sürecinde önemle ele alınması gereken bir konudur (Larson vd., 1992). Nitekim, Psikolojik Danışma ve Rehberlik (PDR) lisans eğitimi, mesleğe ilişkin ilk becerilerin elde edildiği bir süreç olduğundan psikolojik danışma öz yeterliğinin de geliştiği bir dönem olarak değerlendirilebilir. Bu doğrultuda psikolojik danışman adaylarının eğitim yaşantılarının öz yeterlik algılarının oluşumunda önemli bir faktör olduğu söylenebilir.

Ülkemizde Yüksek ğretim Kurulu (YK)'nun kılavuzunda PDR lisans programında 146 saat teorik ve 34 saat uygulama olmak üzere toplam 180 saatlik ders programı belirlenmiştir (YK, 2007). Psikolojik danışman adaylarının okullarda ve kurumlarda uygulamalı olarak psikolojik danışman deneyimini kazanmasını, psikolojik danışmanın yetiştirilmesinde önemli bir aşama olarak kabul edebiliriz. Çünkü bu deneyime hizmet eden uygulama dersleri, psikolojik danışman adaylarının öncelikle mesleğin gerektirdiği nitelikleri geliştirmeleri için ortam sağlayarak mesleki olarak donanımlı hale gelmelerine katkıda

bulunmaktadır. Bu doğrultuda üniversitelerde psikolojik danışman adaylarının eğitimleri sürecinde aldıkları kuramsal bilgiler ile birlikte okullarda uygulamalı olarak mesleki deneyim kazanmaları için lisans eğitiminin son döneminde “Kurum Deneyimi” dersi verilmektedir (YÖK, 2007). Bu ders bağlamında psikolojik danışman adayları, uygulama okullarında ve kurumlarında deneyimli psikolojik danışmanları görev başında gözleme olanağına sahip olmaktadırlar. Kurum Deneyimi dersinin, psikolojik danışman adaylarına en büyük katkısı, psikolojik danışman adaylarının mesleki deneyim kazanmalarının yanı sıra bu deneyimlerini üniversitede eğitimini aldığı derslerle ilişkilendirerek meslektaşları ile tartışabilme olanaklarının olmasıdır. Bu uygulama dersleri her üniversite PDR programında yer alsa da, bu derslerin her üniversitede nasıl planlandığı, süpervizyon yapılıp yapılmadığı konusunda bir belirsizlik hakimdir (Aladağ ve Kemer, 2016).

Türkiye’de psikolojik danışman eğitimiyle ilgili çeşitli problemlerin olduğu görülmektedir. Uzmanlık seviyesinde eğitim gerektiren PDR hizmetlerinde lisans düzeyindeki eğitimin yeterli olmadığı, dolayısıyla istenen hizmet kalitesinin yerine getirilemediği ve bu durumun kurumlarda çeşitli problemlere sebep olduğu vurgulanmıştır (Doğan, 1996; Kepçeoğlu, 1981; Kuzgun, 2000; Özgüven, 1990). Okullarda görev yapan psikolojik danışmanlarla yapılan çalışmalarda da mesleki hizmetlerinde bilgi verme işlevini yerine getirmede kendilerini yeterli hissettikleri ancak uygulama performanslarının yeterli seviyede bulmadıklarına yönelik sonuçlar elde edilmiştir (Aydemir-Sevim ve Hamamcı, 1999; Bozgeyikli, 2012; Donat Bacıoğlu, 2014; Hamamcı, Murat, ve Esen-Çoban, 2004; Özyürek ve Kılıç-Atıcı, 2002). Benzer şekilde çeşitli araştırmalarda (Güngör, 2010; Korkut-Owen, Acar, Haskan, ve Kızıldağ, 2011; Tuzgöl-Dost ve Keklik, 2012), PDR programları mezunlar tarafından değerlendirilmiş ve en önemli sorunların süpervizyon eksikliği ile uygulama yetersizliği olduğu görülmüştür. Nitekim psikolojik danışman adaylarının haftalık 1 ila 3 saat arasında uygulama yaptıkları, bireysel süpervizyon yerine daha çok grup süpervizyonu aldıkları ve yapılan çalışmalarda öğrenci gruplarının kalabalık olmasından dolayı uygulamaları yeterli bulmadıkları görülmektedir (Özyürek, 2009).

Yapılan tüm çalışmalara bakıldığında, psikolojik danışmanların aldıkları üniversite eğitimi programlarında mesleki teorik bilgiyi yeterli seviyede kazandıkları ancak elde edilen teorik bilgilerin yanı sıra mesleki süreçte kendilerine büyük faydası olacak uygulama deneyimlerinin yeterli seviyede olmadığı anlaşılmaktadır. Oysa ki psikolojik danışman adayları, staj ve uygulamalar sonunda mesleki açıdan kendilerine daha çok güvenmekte ve mesleki çalışmalarda daha istekli davranmaktadır (Nelson ve Jackson, 2003). Ayrıca psikolojik danışmanların öz yeterlik algılarında, yaptıkları uygulamaların ve mesleki deneyimlerin önemli bir rolü bulunmaktadır (Coşgun ve Ilgar, 2004; Meyer, 2012). Türkiye’de ise psikolojik danışmanların öz yeterlik algıları ile uygulama deneyiminin ilişkisinin incelendiği çalışmalar sınırlı sayıdadır. Bu doğrultuda ülkemizde PDR lisans programlarında yer alan “Kurum Deneyimi” gibi uygulamalı derslerin psikolojik danışman adaylarının öz yeterlik algıları üzerindeki etkisini incelemek yararlı olacaktır. Bu amaçla yapılacak çalışmanın psikolojik danışma ve rehberlik alanına önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Bu araştırma, psikolojik danışman adaylarının okul psikolojik danışman öz yeterlik algılarına kurum deneyiminin etkisini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Bu doğrultuda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Kurum deneyimi, psikolojik danışman adaylarının okul psikolojik danışman öz yeterlik algıları üzerinde etkili midir?
2. Psikolojik danışman adaylarının okul psikolojik danışman öz yeterlik algıları cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
3. Psikolojik danışman adaylarının kurum deneyimine ilişkin görüşleri nelerdir?

Yöntem

Araştırma Modeli

Araştırma, zayıf deneysel desenlerden tek grup ön test–son test modeline göre yürütülmüştür. Ön testler, PDR dördüncü sınıf öğrencilerinin alanda uygulama yapacakları “Kurum Deneyimi” dersini almadan önce, son testler ise dönem sonunda uygulanmıştır.

Çalışma Grubu

Uludağ Üniversitesi ve Ondokuz Mayıs Üniversitesi Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik (PDR) Anabilim Dalı dördüncü sınıf öğrencileri, bu araştırmanın çalışma grubunu oluşturmaktadır. Veriler, 2015-2016 eğitim öğretim yılı bahar döneminde “Kurum Deneyimi” dersi alan 74’ü Uludağ Üniversitesi’nde ve 81’i Ondokuz Mayıs Üniversitesi’nde olmak üzere toplam 155 öğrenciden toplanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veriler ‘Anket Formu’ ve ‘Okul Psikolojik Danışmanı Öz Yeterlik Ölçeği’ aracılığıyla toplanmıştır.

Anket Formu; Araştırmacılar tarafından hazırlanan anket formunda, psikolojik danışman adaylarının kurum deneyimleri dersi kapsamında yaptıkları çalışmalar hakkında bilgi almaya yönelik soruları içermektedir. Bu formda staj yaptıkları okul türü, staj uygulamasında PDR hizmetlerinden hangi çalışmaları yaptıkları, staj uygulamasını yeterli bulup bulmadıkları ve kendilerini PDR hizmetlerine ilişkin ne derece yeterli bulduklarına yönelik sorular yer almaktadır.

Okul Psikolojik Danışmanı Öz Yeterlik Ölçeği; Bodenhorn ve Skaggs (2005) tarafından geliştirilmiş olan Okul Psikolojik Danışmanı Öz Yeterlik Ölçeği (OPDÖÖ) (School Counselor Self-efficacy Scale), Erkan (2011) tarafından Türkçe’ye uyarlanmıştır. Okul psikolojik danışmanlarının öz yeterliklerini ölçmek amacıyla geliştirilen bu ölçek 43 maddeden oluşan beşli Likert tipi bir ölçektir. 8., 17., 18., 19., 20., 21., 22., 23., 24., 25., 27. ve 35. maddelerden oluşan “Kişisel ve Sosyal Gelişim”; 3., 5., 30., 36., 37., 38., 39., 40., 41. maddelerden oluşan “Öncülük Etme ve Değerlendirme”; 11., 12., 13., 14., 15., 16. ve 33. maddelerden oluşan “Kariyer Gelişimi ve Akademik Gelişim”; 1., 2., 4., 6., 7., 9., 10., 32., 34., 42. ve 43. maddelerden oluşan “İşbirliği” ve 26., 28., 29. ve 31. maddelerden oluşan “Kültürel Kabul” olarak adlandırılan beş alt boyutu bulunmaktadır. Doğrulayıcı faktör analizi sonucu uyum indeksi değerleri modelin iyi uyum verdiğini göstermektedir ($\chi^2/df=1.75$, $p=0.00$, $RMSEA=.06$, $NFI=.93$, $CFI=.97$,

GFI=.71, AGFI =.68, SRMR=.06, RMR= .05 ve NNFI =.97). Erkan (2011) tarafından Türkçeye uyarlanan ölçeğin güvenilirlik alfa değeri .96'dır. Alt boyutlarının Cronbach alfa katsayıları "Kişisel ve Sosyal Gelişim" için .87, "Öncülük Etme ve Değerlendirme" için .88, "Kariyer Gelişimi ve Akademik Gelişim" için .81, "İşbirliği" için .87, "Kültürel Kabul" için .74'tür. Yapılan güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları, ölçeğin psikolojik danışman adaylarının öz yeterlik algılarını belirlemede geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğunu göstermektedir. Bu çalışma kapsamında OPDÖÖ'nün Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı .97, alt boyutlarının Cronbach alfa katsayıları "Kişisel ve Sosyal Gelişim" için .90, "Öncülük Etme ve Değerlendirme" için .88, "Kariyer Gelişimi ve Akademik Gelişim" için .89, "İşbirliği" için .89, "Kültürel Kabul" için .74 olarak bulunmuştur. OPDDÖ'den alınacak en düşük puan 43, en yüksek puan ise 215'tir. Ölçeğin tümünden veya boyutlar bazında alınan yüksek puanlar okul psikolojik danışmanı öz yeterliğinin yüksek olduğuna işaret etmektedir.

Verilerin Analizi

Verilerin normal dağılıp dağılmadığını belirlemek için yapılan One Sample Kolmogorov-Smirnov Testi sonucu verilerin normal dağıldığı görülmüş, bu nedenle analizlerde parametrik testler kullanılmıştır. Ölçeklerle elde edilen verilerinin analizinde psikolojik danışman adaylarının okul psikolojik danışmanı öz yeterlik algılarının "Kurum Deneyimi" dersi öncesi ve sonrasında farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için "İlişkili Örneklem için t testi" uygulanmıştır. Öz yeterlik algılarının cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için "İlişkisiz Örneklem için t testi" yapılmıştır. Ayrıca anket sorularına verilen cevaplara ilişkin frekans ve yüzdeler hesaplanmıştır.

Bulgular

Bu bölümde, araştırmada ele alınan amaçlar doğrultusunda toplanan verilerin istatistiksel çözümlenmeleri sonucunda elde edilen bulgular ve yorumları yer almaktadır.

PDR bölümü son sınıf öğrencilerinin öz yeterlik düzeylerinin kurum deneyimi sonrasında anlamlı ölçüde artıp artmadığını test etmek için yapılan “İlişkili Örneklem için t testi” sonucu Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. OPDDÖ’den alınan ön test ve son test puanlarına ilişkin t testi sonuçları.

Psikolojik Danışman Öz Yeterlik	n	\bar{X}	Ss	Sd	r	t	p
Ön test	155	156,61	24,49	154	0,466	2,79	.006*
Son test	155	162,08	22,71				

* $p < .01$

Tablo 1’de görüldüğü gibi, psikolojik danışman adaylarının Okul Psikolojik Danışmanı Öz Yeterlik Ölçeği’nden aldıkları ön test ve son test puanları arasında anlamlı düzeyde fark olduğu belirlenmiştir ($p < .01$). Diğer bir deyişle PDR öğrencilerin kurum deneyimi sonrasında okul psikolojik danışmanı öz yeterlik algılarının arttığı ortaya konmuştur ($t_{(154)}=2,79$, $p < .01$). Öğrencilerin uygulama öncesi öz yeterlik algısı puanlarının ortalaması \bar{X} :156,61 iken, kurum deneyimi sonrasında \bar{X} : 162,08’e çıkmıştır. Bu bulgu, kurum deneyiminin öğrencilerin öz yeterliklerinin artmasında önemli bir role sahip olduğunu göstermektedir.

Ayrıca etki büyüklüğü analizlerinden Cohen’s d (etki büyüklüğü) hesaplanmış ve etki büyüklüğü $r=0,23$ bulunmuştur. Cohen’s d değerinin 0-0.20 arasında olması küçük bir etkisi olduğunu; 0.21-0.50 arasında olması orta düzeyde bir etkisi olduğunu ve 0.50’nin üstünde olması ise büyük bir etkisi olduğunu göstermektedir (Cohen, 1988). Bundan dolayı kurum deneyiminin psikolojik danışman adaylarının PDR ile ilgili görevlerine ilişkin öz yeterlik algılarını değiştirmede orta düzeyde bir etkisi olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Kişisel ve sosyal gelişim alt ölçeğinden alınan ön test ve son test puanlarına ilişkin t testi sonuçları.

Kişisel ve Sosyal Gelişim	n	\bar{X}	Ss	Sd	r	t	p
Ön test	155	43,81	7,25	154	0,389	-2,175	,031*
Son test	155	45,17	6,75				

* $p < .05$

Tablo 2’de görüldüğü gibi, PDR bölümü son sınıf öğrencilerinin kişisel ve sosyal gelişime yönelik okul psikolojik danışman öz yeterliği kurum deneyimi sonrasında anlamlı ölçüde artıp artmadığını test etmek için yapılan “İlişkili Örneklemeler için t testi” sonucu psikolojik danışman adaylarının kişisel ve sosyal gelişime yönelik okul psikolojik danışman öz yeterliği alt ölçeğinden aldıkları ön test ve son test puanları arasında anlamlı düzeyde fark olduğu belirlenmiştir ($p<.05$). Diğer bir deyişle PDR öğrencilerin kurum deneyimi sonrasında kişisel ve sosyal gelişime yönelik okul psikolojik danışman öz yeterlik algılarının arttığı ortaya konmuştur ($t_{(154)}=-2,17$, $p<.05$). Öğrencilerin uygulama öncesi kişisel ve sosyal gelişime yönelik okul psikolojik danışman öz yeterlik algısı puanlarının ortalaması \bar{x} :43,82 iken, kurum deneyimi sonrasında \bar{x} : 45,17’e çıkmıştır.

Tablo 3. Öncülük etme ve değerlendirme alt ölçeğinden alınan ön test ve son test puanlarına ilişkin t testi sonuçları.

Öncülük Etme ve Değerlendirme	n	\bar{x}	Ss	Sd	r	t	p
Ön test	155	32,55	5,43	154	0,403	-2,260	,025*
Son test	155	33,60	5,15				

* $p<.05$

Tablo 3’de görüldüğü gibi, PDR bölümü son sınıf öğrencilerinin öncülük etme ve değerlendirmeye yönelik okul psikolojik danışman öz yeterliği kurum deneyimi sonrasında anlamlı ölçüde artıp artmadığını test etmek için yapılan “İlişkili Örneklemeler için t testi” sonucu, psikolojik danışman adaylarının öncülük etme ve değerlendirmeye yönelik okul psikolojik danışman öz yeterliği alt ölçeğinden aldıkları ön test ve son test puanları arasında anlamlı düzeyde fark olduğu belirlenmiştir ($p<.05$). Diğer bir deyişle PDR öğrencilerin kurum deneyimi sonrasında öncülük etme ve değerlendirmeye yönelik okul psikolojik danışman öz yeterlik algılarının arttığı ortaya konmuştur ($t_{(154)}=-2,60$, $p<.05$). Öğrencilerin uygulama öncesi öncülük etme ve değerlendirmeye yönelik okul psikolojik danışman öz yeterlik algısı puanlarının ortalaması \bar{x} :32,55 iken, kurum deneyimi sonrasında \bar{x} :33,60’a çıkmıştır.

Tablo 4. Kariyer Gelişimi ve Akademik Gelişim alt ölçeğinden alınan ön test ve son test puanlarına ilişkin t testi sonuçları.

Kariyer Gelişimi ve Akademik Gelişim	n	\bar{X}	Ss	Sd	r	t	p
Ön test	155	25,28	4,54				
Son test	155	26,47	4,14	154	0,394	-3,097	,002*

* $p < .01$

Tablo 4’de görüldüğü gibi, PDR bölümü son sınıf öğrencilerinin kariyer gelişimi ve akademik gelişime yönelik okul psikolojik danışman öz yeterliği kurum deneyimi sonrasında anlamlı ölçüde artıp artmadığını test etmek için yapılan “İlişkili Örneklem için t testi” sonucu, psikolojik danışman adaylarının kariyer gelişimi ve akademik gelişime yönelik okul psikolojik danışman öz yeterliği alt ölçeğinden aldıkları ön test ve son test puanları arasında anlamlı düzeyde fark olduğu belirlenmiştir ($p < .01$). Diğer bir deyişle PDR öğrencilerin kurum deneyimi sonrasında kariyer gelişimi ve akademik gelişime yönelik okul psikolojik danışman öz yeterlik algılarının arttığı ortaya konmuştur ($t_{(154)} = -3,10$, $p < .01$). Öğrencilerin uygulama öncesi kariyer gelişimi ve akademik gelişime yönelik okul psikolojik danışman öz yeterlik algısı puanlarının ortalaması $\bar{X} : 25,28$ iken, kurum deneyimi sonrasında $\bar{X} : 26,48$ ’e çıkmıştır.

Tablo 5. İşbirliği alt ölçeğinden alınan ön test ve son test puanlarına ilişkin t testi sonuçları.

İşbirliği	n	\bar{X}	Ss	Sd	r	t	p
Ön test	155	40,3871	6,77983				
Son test	155	41,6129	5,96024	154	0,453	-2,278	,024*

* $p < .05$

Tablo 5’de görüldüğü gibi, PDR bölümü son sınıf öğrencilerinin işbirliğine yönelik okul psikolojik danışman öz yeterliği kurum deneyimi sonrasında anlamlı ölçüde artıp artmadığını test etmek için yapılan “İlişkili Örneklem için t testi” sonucu, psikolojik danışman adaylarının işbirliğine yönelik okul psikolojik danışman öz yeterliği alt

ölçeğinden aldıkları ön test ve son test puanları arasında anlamlı düzeyde fark olduğu belirlenmiştir ($p<.05$). Diğer bir deyişle PDR öğrencilerin kurum deneyimi sonrasında işbirliğine yönelik okul psikolojik danışman öz yeterlik algılarının arttığı ortaya konmuştur ($t_{(154)}=-2,28$, $p<.05$). Öğrencilerin uygulama öncesi işbirliğine yönelik okul psikolojik danışman öz yeterlik algısı puanlarının ortalaması \bar{x} :40,39 iken, kurum deneyimi sonrasında \bar{x} : 41,61'e çıkmıştır.

Tablo 6. Kültürel Kabul alt ölçeğinden alınan ön test ve son test puanlarına ilişkin t testi sonuçları.

Kültürel Kabul	n	\bar{x}	Ss	Sd	r	t	p
Ön test	155	14,5613	2,56369	154	0,343	-2,750	,007*
Son test	155	15,2065	2,53212				

* $p<.01$

Tablo 6'de görüldüğü gibi, PDR bölümü son sınıf öğrencilerinin kültürel kabule yönelik okul psikolojik danışman öz yeterliği kurum deneyimi sonrasında anlamlı ölçüde artıp artmadığını test etmek için yapılan "İlişkili Örneklem için t testi" sonucu, psikolojik danışman adaylarının kültürel kabule yönelik okul psikolojik danışman öz yeterliği alt ölçeğinden aldıkları ön test ve son test puanları arasında anlamlı düzeyde fark olduğu belirlenmiştir ($p<.05$). Diğer bir deyişle PDR öğrencilerin kurum deneyimi sonrasında kültürel kabule yönelik okul psikolojik danışman öz yeterlik algılarının arttığı ortaya konmuştur ($t_{(154)}=-2,75$, $p<.05$). Öğrencilerin uygulama öncesi kültürel kabule yönelik okul psikolojik danışman öz yeterlik algısı puanlarının ortalaması \bar{x} :14,56 iken, kurum deneyimi sonrasında \bar{x} : 15,21'e çıkmıştır.

Psikolojik danışman adaylarının okul psikolojik danışmanı öz yeterlik algılarının cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan "İlişkiz Örneklem için t testi" sonucu Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. OPDDÖ'den alınan son test puanlarının cinsiyete göre farklılaşmasına ilişkin t testi sonuçları.

Cinsiyet	n	\bar{x}	Ss	Sd	t	p
Kadın	113	161,92	22,11	153	-.134	.216
Erkek	42	162,50	24,54			

Tablo 7'de görüldüğü gibi, öğrencilerin öz yeterlik algılarının cinsiyetlerine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği belirlenmiştir ($t_{(153)}=-.134, p<.05$).

Psikolojik danışman adaylarının kurum deneyimine ilişkin görüşlerini almak amacıyla sorulan sorulara verdikleri cevapların frekans ve yüzdeler değeri hesaplanmıştır. Buna göre psikolojik danışman adaylarının sadece %3'ünün anaokullarında, %52'sinin ilkokulda, %60'nın ortaokulda, %36'sının fen lisesinde, %30'unun RAM'da, %27'sinin meslek lisesinde, %4'ünün özel eğitim okullarında ve %1'inin sosyal bilimler lisesinde kurum deneyimi aldıkları görülmüştür. Aldıkları bu kurum deneyimlerinde %32'sinin bireysel rehberlik, %22'sinin bireysel psikolojik danışma, %63'nün bireyi tanıma teknikleri, %64'ünün grup rehberliği, %50'sinin grupla psikolojik danışma; %52'sinin seminer, %6'sının müşavirlik, %12'sinin aile görüşmesi hizmetini uyguladıklarını belirtmişlerdir. Psikolojik danışman adaylarının kurum deneyimini %16'sının yeterli bulduğu, %55'inin kısmen yeterli bulduğu, %29'unun yeterli bulmadığı görülmüştür. Ayrıca adayların %59'u, kendisini PDR hizmetlerine ilişkin yeterli bulduğunu belirtmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırma, psikolojik danışman adaylarının okul psikolojik danışman öz yeterlik algılarına kurum deneyiminin etkisini belirlemek ve ayrıca kurum deneyimi dersi kapsamında staj uygulamaları hakkında düşüncelerini ortaya çıkarmak amacıyla yapılmıştır. Elde edilen bulgular literatür doğrultusunda aşağıda tartışılmıştır.

Yapılan bu çalışmanın bulgularına göre psikolojik danışman adaylarının kurum deneyimi sonrası okul psikolojik danışmanı öz yeterliklerinin arttığı belirlenmiştir. Bunun yanı sıra kurum deneyimi sonrası yapılan ankete göre psikolojik danışman adaylarının çoğunluğunun (%59) kurum deneyimlerinde okul psikolojik danışmanlığı ile ilgili görevlere ilişkin öz yeterlik algılarını iyi düzeyde gördüklerini belirtmişlerdir. Bu bulgular literatürdeki açıklamalar ve araştırma sonuçları ile tutarlılık göstermektedir. Psikolojik danışman öz yeterliği ile ilişkili olan faktörler arasında geçmiş performansların ve deneyimlerin büyük

rolü bulunmaktadır (Meyer, 2012; Tang vd., 2004). Meyer (2012), psikolojik danışmanların öz yeterlik algılarını belirlemede, yaptıkları uygulamalar ve mesleki deneyimlerin önemli bir role sahip olduğunu belirtmektedir. Bunun yanı sıra Coşgun ve Ilgar (2004)'ın çalışmasında psikolojik danışmanlık ve rehberlik bölümünde eğitim alan psikolojik danışmanların Psikolojik Danışma ve Rehberlik Deneyimi I-II derslerinin öz yeterlik algısını güçlendirdiğini belirlemiştir. Görüldüğü gibi psikolojik danışmanların psikolojik danışmanlıkta deneyim sahibi olmalarının kendilerini mesleki anlamda yeterli hissetmelerine katkı sağladığı anlaşılmaktadır.

Yapılan çalışmada elde edilen diğer bir bulgu psikolojik danışman adaylarının kurum deneyimi sonrası okul psikolojik danışmanı öz yeterlikleri alt boyutları olan kişisel ve sosyal gelişim; kültürel kabul; işbirliği; öncülük etme ve değerlendirme; kariyer gelişimi ve akademik gelişime yönelik öz yeterliklerinin arttığı belirlenmiştir. Bu bulgular genel ölçek sonuçları ile aynı olup literatürdeki açıklamalar ve araştırma sonuçları ile de paralellik göstermektedir. Bu alt ölçeklerin maddelerine bakıldığında her biri psikolojik danışmanın okulda yaptığı önemli görevlere yönelik öz yeterlilikleri açıkladığı görülmektedir.

Okul psikolojik danışmanının kişisel ve sosyal gelişime yönelik çalışmalarında farklı yaş ve gelişim düzeylerine sahip öğrencilerle uygun bir şekilde iletişim kurabilme; öğrencilere, çevreleri ile etkili iletişim kurma becerilerini öğretme gibi görevleri bulunmaktadır. Eğitim süreci içinde psikolojik danışmanın en önemli görevlerinden biri öğrencilerin gelişmesine ve uyumuna destek olacak ortamın oluşmasına katkı sağlamaktır (Yeşilyaprak, 2004). Okul psikolojik danışmanının öncülük etme ve değerlendirmeye yönelik çalışmalarında olumlu bir okul iklimi geliştirmek için, psikolojik danışma ve rehberlik etkinliklerinin tüm okul tarafından kullanılmasını teşvik etme; okulun tamamını ilgilendiren sorunların değerlendirilmesinde kullanılacak stratejileri uygulama, okulu iyileştirme planları geliştirme; öğrenci sorunlarını önlemeye yönelik çalışmalar yapar. Psikolojik danışmanın öğrencilere, velilere ve öğretmenlere gerekli hizmeti sağlamanın yanı sıra mesleğin savunuculuğunu yapma, kurum içi işbirliğini sağlama gibi daha geniş alanda öncülük etme görevi bulunmaktadır (Bowers ve Hatch, 2005). Okul psikolojik danışmanının kariyer gelişimi ve akademik gelişime yönelik çalışma-

larında öğrencilerin akademik ve kariyer gelişimleri için gerekli olan becerileri kazanmaları için gerekli çalışmaları yapar. Okul psikolojik danışmanı öğrencilerin akademik gelişimlerine katkı sağlayarak bütünsel olarak gelişimlerine katkı sağlamaktadırlar (Korkut-Owen, 2007). Okul psikolojik danışmanının işbirliğine yönelik çalışmalarında öğrenci başarısını arttırmak için öğretmenler, okul çalışanları ve idarecilerle işbirliği içindedir ve onlara müşavirlik yapar; öğrencilerin etkililiklerini ve başarılarını etkileyecek problemleri çözmek için ebeveynler, veli ve ailelerle işbirliği yaparak müdahalede bulunur; öğrencilere yönelik hizmetlere destek sağlayacak okul dışındaki kurumlarla işbirliği yaparlar. Psikolojik danışmanlar okullarda öğrencilerin eğitimsel ve akademik gelişimlerini takip etmenin yanı sıra veli ve öğretmenlere müşavirlik hizmeti vererek eğitim-öğretim sürecinde önemli bir role sahiptirler (Gündüz ve Çelikkaleli, 2009). Okul psikolojik danışmanının kültürel kabule yönelik çalışmalarında okuldaki her öğrenciyle bir şekilde bağlantı ve iletişim kurar; farklı bir kültürel geçmişe sahip öğrencilerin ve velilerin bakış açılarını ve yaşantılarını anlamaya yönelik çalışma yapar. Psikolojik danışmanlık mesleği sadece batı kültürünün yaklaşım ve tekniklerini değil diğer kültürleri de kapsayarak globalleşmektedir (Hohenshil, Amundson, ve Niles, 2015). Okul psikolojik danışmanlarının çok kültürlülük yeterlilikleri arttıkça öz-yeterlik algıları da artmaktadır (Owens, Bodenhorn, ve Bryant, 2010). Alt ölçeklerin içeriğinden de anlaşıldığı üzere psikolojik danışmanın kendini daha yeterli hissetmesi için yapacağı mesleki deneyimlerin önemi fazladır. Nitekim Nelson ve Jackson (2003), psikolojik danışman adaylarının staj ve uygulamalar sonunda mesleki açıdan kendilerine daha çok güvendikleri ve her türlü mesleki çalışmalarda daha istekli davrandıklarını belirtmiştir. Psikolojik danışmanların sahip olduğu duygu ve davranışlar psikolojik danışma sürecini etkilemektedir. Psikolojik danışman kendini yeterli hissetmediğinde bu olumsuz inancını danışanlarına yansıtabilmektedir. Bu sebeple psikolojik danışmanın kendini yeterli hissetmesi, danışana ve öğrencilerine yönelik olumlu tutuma sahip olmasını sağlayacaktır (Cormier ve Cormier, 1991).

Yapılan çalışmada elde edilen diğer bir bulgu ise psikolojik danışman adaylarının öz yeterlik algılarının cinsiyetlerine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği sonucunun elde edilmesidir. Bu bulgu cinsiyetin

psikolojik danışmanların öz yeterlikleri ile ilgili yapılan diğer çalışmalarla paralellik göstermektedir. Erkan (2011), Sali Bilgiç (2011) ve Yiyit (2001)'in yaptığı çalışmalarda psikolojik danışmanların psikolojik danışma yapmaya ilişkin öz yeterlik düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmüştür. Yeşilyaprak ve Kısaç (2001)'in yaptığı çalışmada, ilköğretim okullarında çalışan rehber öğretmenlerin cinsiyete göre mesleki yeterlik algılarının değişmediği sonucu ortaya çıkmıştır. Özteke (2011)'nin araştırmasında psikolojik danışmanların öz yeterlik inançları ile cinsiyet arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bunun yanı sıra Gündüz ve elikkaleli (2009)'nin çalışmasında ise kadın psikolojik danışmanların erkek psikolojik danışmanlara göre daha yüksek mesleki yetkinlik inancına sahip olduğu sonucuna ulaşılmış olsa da yapılan diğer çalışmalara bakıldığında cinsiyetin psikolojik danışman öz yeterliğini belirlemede önemli bir değişken olmadığı sonucuna ulaşabiliriz.

Araştırmada elde edilen diğer bir önemli bulgu da, psikolojik danışman adaylarının önemli bir kısmının kurum deneyimi dersi kapsamında yapılan çalışmaları yeterli bulmadığı, yarısından biraz fazlasının ise kısmen yeterli bulduğu sonucudur. Bu bulgular, ülkemizdeki niversitelerin Psikolojik Danışma ve Rehberlik lisans eğitimi süresince verilen uygulama derslerinin yeterli olmadığını vurgulayan önceki çalışmaları destekler niteliktedir (Doğan, 1996; Kepçeoğlu, 1981; Kuzgun, 2000; zgven, 1990). Özyürek (2009)'in çalışmasında Psikolojik Danışma ve Rehberlik eğitimi alan öğrenciler kurumlarda yaptıkları uygulamaları yeterli bulmadıklarını belirtmişlerdir. Korkut-Owen vd., (2011)'nin çalışmasında Psikolojik Danışma ve Rehberlik programı mezunları üniversitede alınan uygulamalı derslerde süpervizyon eksikliği ve uygulama yetersizliğini vurgulamışlardır. Alanda alışan psikolojik danışmanların lisans eğitimi değerlendirdikleri çalışmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir (Güngör, 2010; Hamamcı vd., 2004; Tuzgöl-Dost ve Keklik, 2012). Hamamcı vd. (2004)'nin çalışmasında okullarda çalışan psikolojik danışmanlar aldıkları lisans eğitiminin teorik olarak yeterli seviyede olduğunu fakat mesleki anlamda uygulamada yetersiz kaldığını belirtmişlerdir. Güngör (2010)'n, okullarda çalışan psikolojik danışmanların ve ğretim elemanlarının, psikolojik danışmanlık mesleğine ilişkin

değerlendirmelerini içeren çalışmasında dikkat çeken bazı değerlendirmeler yer almaktadır: Psikolojik danışmanlık mesleğinde mesleki kimlikle ilgili sorunlar vardır; üniversitelerde öğrenci sayısı fazladır; üniversitelerdeki mesleki eğitimlerde uygulama ve süpervizyon çalışmaları yetersiz kalmaktadır; psikolojik danışmanlar nitelikli yetiştirilememektedir. Tuzgöl-Dost ve Keklik (2012)'in çalışmasında psikolojik danışma ve rehberlik alanında çalışanlar aldıkları eğitimde bilgi ve beceri elde etme açısından sıkıntılar yaşadıklarını; mezun olduklarında mesleki uygulama alanlarına ve Milli Eğitim sistemine yönelik yeterli bilgi sahibi olmadıklarını belirtmişlerdir. Korkut-Owen vd. (2011)'nin, Psikolojik Danışma ve Rehberlik programlarının mezunlar tarafından değerlendirildiği çalışmada, psikolojik danışmanlar alınan kuramsal ve uygulamalı derslere ilişkin değerlendirme yapmışlardır. Buna göre süpervizyon eksikliği ve uygulama yetersizliği öne çıkan değerlendirmeler arasında yer almaktadır. Görüldüğü gibi psikolojik danışmanlar üniversitelerdeki eğitimlerinin uygulama ve süpervizyon çalışmaları bakımından yetersiz kaldığını ifade etmektedir.

Kurum deneyimi sonrası yapılan ankete göre, kurum deneyimlerinde bireyi tanıma teknikleri, grup rehberliği ve seminer çalışmalarına daha fazla ağırlık verildiği, ancak bireysel rehberlik, bireysel psikolojik danışma, müşavirlik ve aile görüşmesi çalışmalarının ise daha az yapıldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra kurum deneyimi dersi kapsamında çalışma yaptıkları kurumlara bakıldığında psikolojik danışman adaylarının daha çok ilkokul ve ortaokullarda çalışmalar yaptıkları, ancak anaokulu, RAM, fen lisesi, meslek lisesi, sosyal bilimler lisesi ve özel eğitim okullarında ise daha az çalışma yaptıkları dikkati çekmektedir. Bu doğrultuda psikolojik danışman adaylarının staj süresince yaptıkları çalışmalarda çeşitliliğe yer verilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Psikolojik danışman adaylarının farklı kurumlarda psikolojik danışma ve rehberlik alanının her türlü hizmetini uygulamalı olarak deneyimlemesi ile staj uygulamalarından daha fazla verim alacağı söylenebilir. Bunların yanı sıra alan yazında yapılan çalışmalarda staj uygulamaları sırasında yapılacak bazı düzenlemelerin gerekliliği açıklanmıştır. Atıcı ve Çam (2013)'in PDR öğrencileri ile yaptıkları çalışmasında, öğrencilerin uygulama yapacakları okulların fiziksel şartlarının iyi olması, okul personelinin yapılacak çalışmalarda

destekleyici olmaları, öğretim üyeleri ile okullarda yaşadıkları sorunları rahat bir şekilde paylaşabilecekleri bir ortamın olması ve geri bildirim almaları okul uygulamalarını daha verimli hale getirdiği anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra öğrenciler aldıkları kuramsal ve uygulama derslerinin içeriğinin sadece eğitim sektörüne yönelik olarak şekillendiğini, ama sağlık, adliye, endüstri ve rehabilitasyon merkezleri gibi farklı çalışma alanlarına yönelik de mesleki deneyime sahip olmak istediklerini belirtmişlerdir.

Okullarda çalışacak PDR adaylarının okul psikolojik danışmanı öz yeterlik algılarının yüksek düzeyde olması öğrencilere, velilere ve öğretmenlere yönelik sunacağı hizmeti olumlu şekilde etkileyerek hizmet performanslarında olumlu bir artış yaratacaktır. Larson vd. (1992), psikolojik danışman öz yeterliğinin, bir psikolojik danışmanın kariyer hedefleri, mesleğine olan bağlılığı ve ilgisi açısından da oldukça kritik bir öneme sahip olduğunu belirtmektedir. Bu sebeple PDR adaylarının eğitim süreci, becerilerin kazandırıldığı ve ilk psikolojik danışma ve rehberlik uygulamalarının yapıldığı bir dönem olması bakımından psikolojik danışman öz yeterliğinin gelişimine de katkı sağlamaktadır. Psikolojik danışman adaylarının yalnız kuramsal bilgilerle ya da yeterli seviyede mesleki deneyim yaşamadan mezun olmaları psikolojik danışmanlık mesleğini yeterince tanıyamamalarına ve dolayısıyla da mesleklerini yaparken güçlüklerle karşılaşma ihtimallerini artırmaktadır. Oysa psikolojik danışman adaylarının mesleki ortamlarda deneyim kazanmasıyla yaşadıkları kazanımlar, mesleği daha iyi benimsemelerini sağlayacaktır.

Yapılan bu araştırmada, kurum deneyimi dersinin PDR adaylarının öz yeterliklerini artırmaya katkı sağlaması ve uygulamada karşılaştıkları güçlüklerle rağmen, yapılan ankette PDR adaylarının çoğunun okul PDR hizmetleri ile ilgili öz yeterlik algılarını orta ve iyi düzey olarak belirtmesi istenen bir sonuçtur. Ancak nitelikli meslek elemanı yetiştirmek için tüm PDR adaylarının kurum deneyiminden en verimli şekilde yararlanması ve öz yeterlik algılarının en yüksek düzeyde olması gerekmektedir. PDR adaylarının okullarda gerçekleştirdikleri uygulamalarında bireyi tanıma teknikleri, grup rehberliği ve seminer çalışmalarının yanı sıra daha fazla müşavirlik, bireysel/grupla psikolojik danışma ve ailelere yönelik çalışmalar yapmaları; kurum deneyimi

sırasında karşılaştıkları sorunların giderilmesi ile öz yeterlik algılarının artacağı beklenmektedir. Bu nedenle üniversitelerin PDR programlarında kurum deneyimi dersinin sayısının ve işlevinin artırılarak uygulamalara farklı dönemlerde de yer verilmesi ve karşılaşılan sorunların iyileştirilmesi önem taşımaktadır. Psikolojik danışman adaylarının mesleklerini uygulamalı olarak gördükleri staj dönemlerinde, deneyimli psikolojik danışmanlar ve öğretim üyelerinden gerekli desteği ve rehberliği almaları için ortam sağlanması onların mesleklerine yönelik öz yeterlik algılarının yükselmesine katkıda bulunacaktır. Bu sayede üniversitelerde nitelikli PDR mesleği elemanı yetiştirilmesine katkı sağlanacağı söylenebilir.

Bu çalışmanın sonuçları yorumlanırken bazı sınırlılıklarından da bahsetmek gerekmektedir. İlk olarak çalışmaya üniversite öğrencileri katıldığından, sonuçlar her yaş grubundaki diğer yetişkinlere genellenemeyebilir. İkinci olarak veri toplama sırasında katılımcılardan sadece öz değerlendirmeleri istenmiştir. Tek bir kaynaktan elde edilen verilerin, sonuçlarda yanlılık yaratabileceği düşünülebilir.

İleride yapılacak çalışmalar için, Türkiye'deki farklı üniversiteleri kapsayacak şekilde, psikolojik danışman adaylarının hem teorikte hem de pratikte sahip olması gereken yeterlikleri belirlemeye yönelik, kurum deneyimi dersinde karşılaştıkları sorunları daha detaylı şekilde ortaya çıkaracak nitel araştırmaların yapılabilmesi şeklinde öneride bulunulabilir.

EXTENDED ABSTRACT

The Effect of Field Practice on Psychological Counselor Candidates' Counseling Self-Efficacy Levels

*

Aynur Fırıncı Kodaz - Meryem Vural Batık

Ministry of National Education – Ondokuz Mayıs University

There are many important factors affecting psychological counseling services, and one of them is factors related the psychological counselor (Hackney and Cormier, 2005). One of the most important factor which is related the psychological counselor is counselor self-efficacy that is a significant link between knowing what to do and actually doing it (Larson, 1998). Undergraduate education in psychological counseling and guidance is a period where students obtain basic counseling, thus it can be considered as a period in which counseling self-efficacy develops and changes. In the last period of the undergraduate education, "Institutional Field Experience " course is given for the psychological counselor candidates at universities in order to gain practical experience in institutions in addition to the theoretical knowledge they have gained during their undergraduate education (YÖK, 2007). In turkey, published studies on the relationship between counseling self-efficacy and institutional field experience are scarce. In this respect, it will be useful to examine the effect of applied courses in undergraduate program of counseling such as institutional field experience on counseling self-efficacy perceptions of psychological counselor candidates. It is thought that studies that aim to address this relationship may provide important contributions to the field of psychological counseling and guidance. This research was conducted to determine the effect of institutional field experience on the counseling self-efficacy perceptions of psychological counselor candidates. In this respect, the answers to the following questions were sought:

1. Has the institutional field experience an effect on the counseling self-efficacy perceptions of psychological counselor candidates?
2. Do the counseling self-efficacy perceptions of psychological counselor candidates differ significantly according to gender?
3. What are the opinions of psychological counselor candidates the institutional field experience?

Method

This research was designed according to the single group pretest - posttest model which is a weak experimental design. Pretests were administered at the beginning of the semester to the fourth grade students before they took the institutional field experience course which they would practice in schools or other educational settings. Posttests were administered at the end of the semester. The participants were fourth-grade counseling students who were studying at Uludag University and Ondokuz Mayıs University. The data were collected from 155 students (81 students from Ondokuz Mayıs University and the rest from Uludağ University) who took the "Institutional Field Experience" course in spring semester of 2016. An information collection form was developed by the researcher and used to obtain information about the practices that psychological counselor candidates perform in the institutional field experience course. "The School Counselor Self-Efficacy Scale" which was developed by Bodenhorn and Skaggs (2005) and adapted to Turkish by Erkan (2011) was used to measure the counseling self-efficacy levels of psychological counselor candidates. In the analysis of obtained data, paired sample t test was used to determine whether counseling self-efficacy perceptions of psychological counselor candidates differed before and after the institutional field experience course. The independent sample t-test was used to compare counseling self-efficacy perceptions according to the gender. In addition, descriptive statistics were used analyze responses of participants to questions about institutional field experience.

Findings and Discussion

According to findings of this study, counseling self-efficacy levels of psychological counselor candidates increased after institutional field experience. Moreover, the results obtained from the survey that applied after the institutional field experience course indicated that most of the

psychological counselor candidates (59%) have positive perceptions about school counseling self-efficacy levels. These findings are consistent with the explanations and findings in the previous literature. Previous experiences and performance accomplishments are important factors associated with counseling self-efficacy (Meyer, 2012; Tang et al., 2004). In addition, Coşgun and Ilgar (2004) demonstrated that taking the courses of "Counseling Experience-I" and "Counseling Experience II" strengthen the counseling self-efficacy perceptions of psychological counselor candidates.

Another findings of the study is that psychological counselor candidates' levels of personal and social development, leadership and assessment, career and academic development, collaboration and cultural acceptance which are the sub factors of counseling self-efficacy have after institutional field experience. These findings are the same as the results of the total scale and they are in parallel with the explanations and research results in the previous literature. The items of the subscales all refer to self-efficacy in performing certain task related to school counseling.

The results of the analysis indicated that psychological counselor candidates' counseling self-efficacy perceptions did not differ significantly according to gender. This finding is in line with other studies that examined the effect of gender on counseling self-efficacy. In studies conducted by several researchers such as Erkan (2011), Sali Bilgiç (2001) and Yiğit (2001) it was found that counseling self-efficacy levels of psychological counselors' did not differ in terms of gender. In Yeşilyaprak and Kısaç' study in 2001, the found that professional efficacy beliefs of school counselor who work in primary schools did not change according to their gender.

Another important finding of the research is that a significant number of psychological counselor candidates think that experiences they encounter and practices they performed with in the scope of institutional field experience are not satisfactory. Moreover a little more than half of them are think that these practices are partially satisfactory. These findings support the previous studies which have emphasized that the applied courses in undergraduate psychological counseling and guidance programs are not sufficient in Turkey (Doğan, 1996; Kepçeoğlu, 1981;

Kuzgun, 2000; Özgüven, 1990). In a study conducted by Özyürek (2009), students who received psychological counseling training reported that field practices are non-satisfactory. Korkut-Owen et al. (2011) demonstrated that participants who graduated from psychological counseling and guidance program noted the lack of supervision and practice in applied courses in undergraduate programs. Similar results were obtained in studies which investigated the evaluations of psychological counselors about the undergraduate education in counseling (Güngör, 2010, Hamamcı et al., 2004, Tuzgöl-Dost and Keklik, 2012).

Further studies may include different universities in Turkey and may aim to determine both theoretical and practical competencies that a school counselor should reach. In addition it can be suggested that, future studies may real problems in more detail that psychological counselor candidates may face in the institutional field experience course.

Kaynakça / References

- Aladağ, M. ve Kemer, G. (2016). Clinical supervision: An emerging counseling specialty in Turkey. *The Clinical Supervisor*, 35(2), 175-191. doi:10.1080/07325223.2016.1223775
- Atıcı, M. ve Çam, S. (2013). Okullarda PDR uygulamaları dersine ilişkin öğrenci görüşlerinin incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(39), 106-119.
- Atıcı, M., Özyürek, R. ve Çam, S. (2005). Okul danışmanlığı uygulamalarının yetkinlik beklentisi algıları ve mesleki benlik saygısı üzerindeki etkilerinin boylamsal olarak incelenmesi, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(24), 7-26.
- Aydemir Sevim, S. ve Hamamcı, Z. (1999). Psikolojik danışmanların mesleki doyumları ile mesleki yeterlilikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(12), 39-46.
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: W. H. Freeman.

- Bodenhorn, N. ve Skaggs, G. (2005). Development of the school counselor self-efficacy scale. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 38, 14-28.
- Bowers, J. ve Hatch, T. (2005). *American school counselor association national model: A framework for school counseling programs*. (2nd ed.) Alexandria, VA: American School Counselor Association.
- Bozgeyikli, H. (2012). Self-efficacy as a predictor of compassion satisfaction, burnout, compassiona fatigue: A Study on psychological counselors. *African Journal of Business Management*, 6(2), 646-651.
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences* (2nd ed.). Hillsdale, NJ: Lawrence Earlbaum Associates.
- Cormier, S. ve Nuriou, P. S. (2003). *Interviewing and change strategies for helpers: Fundamental skills and cognitive behavioral interventions*. (5th ed.). Pacific Grove: Thomson-Brooks/Cole.
- Cormier, W. H. ve Cormier, L. S. (1991). *Interviewing strategies for helpers: Fundamental skills and cognitive behavioral interventions* (3rd ed.). Pacific Grove, California: Brooks/Cole Publishing Company.
- Coşgun, S. ve Ilgar, Z. (2004). Rehberlik ve psikolojik danışmanlık deneyimi çalışmalarının adayların öz-yeterlilik algılarına etkisi. *XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı*, İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Malatya.
- Delini, M. F. ve Hulse-Killacky, D. (2005). The relationship of supervisory styles to satisfaction with supervision and the perceived self-efficacy of master's level counseling students. *Counselor Education and Supervision*, 44, 4, 293-304
- Doğan, S. (1996, 15-16 Nisan). *Milli Eğitim Bakanlığı'nun psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleriyle ilgili temel politikaları ve yaklaşımları: Son 25 yıla ilişkin bir değerlendirme*. 3. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi'nde sunulan bildiri. Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Doğan, S. (2001). Okul psikolojik danışmanı (rehber öğretmen) eğitimini yeniden yapılandırmanın gereği ve bir model önerisi. *2000 yılında Türk Milli Eğitim Örgütü ve Yönetimi Ulusal Sempozyumu. Eğitimde yansımalar: VI* (ss. 338-351). Ankara: Öğretmen Hüseyin Hüsnü Tekişik Eğitim Araştırma Geliştirme Vakfı Yayınları.

- Donat-Bacıoğlu, S. (2014). Türkiye’de psikolojik danışma ve rehberlik eğitimi: Nitel bir değerlendirme. 9. Uluslararası Balkan Eğitim ve Bilim Kongresi Tam Metin Kitabı içinde (s. 1082). Edirne.
- Erkan, Z. (2011). *Okul psikolojik danışmanı öz-yeterliğini yordamada eğitim yaşantılarına ilişkin memnuniyetin rolü* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- Gündüz, B. ve Çelikkaleli, Ö. (2009). Okul psikolojik danışmanlarında mesleki yetkinlik inancı. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1),119-133.
- Güngör, Z. (2010). *Okul psikolojik danışmanlarının ve öğretim elemanlarının mesleğe ilişkin bazı konulardaki algılarının incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Hackney, H. L. ve Cormier, S. (2005). *The Professional counselor: A process guide to helping*. (5th edition). Boston: Pearson.
- Hamamcı, Z., Murat, M., ve Esen-Çoban, A. (2004, 6-9 Temmuz). *Gaziantep’teki okullarda çalışan psikolojik danışmanların mesleki sorunlarının incelenmesi*. XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı’nda sunulan biliri. İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Hohenshil, T. H., Amundson, N. E. ve Niles, S. G. (2015). Introduction to global counseling. T. H. Hohenshil, N. E. Amundson ve S. G. Niles (Ed.), *Counseling around the World: An international handbook* içinde (s. 1-8). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Johnson, E., Baker, S. B., Kopala, M., Kiselica, M. S. ve Thompson, E. C. (1989). Counseling self-efficacy and counseling competence in prepracticum training. *Counselor Educational & Supervision*, 28(3), 205-218. doi: 10.1002/j.1556-6978.1989.tb01109.x
- Kepçeoğlu, M. (1981). Temel eğitimde rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerini düzenlenmesine ilişkin bazı esaslar temel eğitim sorunları. Ankara: *Türk Eğitim Derneği*, 121-124.
- Korkut-Owen, F. (2007). Psikolojik danışma alanında meslekleşme ve psikolojik danışman eğitimi: ABD, Avrupa birliği ülkeleri ve Türkiye’deki durum. R. Özyürek, F. Korkut-Owen ve D. Owen (Editörler), *Gelişen psikolojik danışma ve rehberlik. Meslekleşme sürecindeki ilerlemeler, Cilt 1* (s. 123-137). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Korkut-Owen, F., Acar, T., Haskan Avcı, Ö. ve Kızıldağ, S. (2011,3-5 Ekim). *Psikolojik danışma ve rehberlik programlarının mezunlar tarafından değerlendirilmesi*. XI. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi'nde sunulan bildiri. Ege Üniversitesi, İzmir.
- Kuzgun, Y. (2000). *Meslek danışmanlığı: Kuramlar ve uygulamalar*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Larson, L. M. (1998). The social cognitive model of counselor training. *The Counseling Psychologist*, 26(2), 219-273.
- Larson, L. M., Suzuki, L. A., Gillespie, K. N., Potenza, M. T, Bechtel, M. A. ve Toulouse, A. L. (1992). Development and validation of the counseling self-estimate inventory. *Journal of Counseling Psychology*, 39(1), 105-120.
- Lent, R.W., Hill, C.E. ve Hoffman, M.A. (2003). Development and validation of the counselor activity self-efficacy scales. *Journal of Counseling Psychology*, 50(1), 97-108.
- Meyer, R. L. (2012). *Predictors of counselor self-efficacy among master's level counselor trainees: Impact of cohort versus non-cohort educational programs*. 15 Kasım 2017 tarihinde <http://scholarworks.wmich.edu/dissertations/68> adresinden alınmıştır.
- Nelson, K. W. ve Jackson, S. A. (2003). Professional counselor identity development: A qualitative study of Hispanic student interns. *Counselor Education & Supervision*, 43, 2-14.
- Owens, D., Bodenhorn, N. ve Bryant, R. M. (2010). Self-efficacy and multicultural competence of school counselors. *Journal of School Counseling*, 8(17), 1-20.
- Özguven, İ. E. (1990). Ülkemizde psikolojik danışma ve rehberlik faaliyetlerinin dünü ve bugünü. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 1(1), 4-15.
- Özteke, H. İ. (2011). *İlköğretim okullarında çalışan psikolojik danışmanların sosyal karşılaştırma ve öz-bilinç düzeyleri ile psikolojik danışman öz-yeterlik inancı arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Özyürek, R. (2009). Okullarda psikolojik danışma ve rehberlik uygulamaları ve öğrencilere sağlanan süpervizyon olanakları: Ulusal bir tarama çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 32(4), 54-63.

- Özyürek, R., Çam, S. ve Atıcı, M. (2007). Psikolojik danışman eğitiminde okullardaki rehberlik uygulamalarının önerilen özellikleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 7(1), 555-588.
- Özyürek, R. ve Kılıç-Atıcı, M. (2002). Üniversite öğrencilerinin meslek seçimi kararlarında kendilerine yardım eden kaynakların belirlenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 17(2), 33-42.
- Sali-Bilgiç, H. (2011). *Rehber öğretmenlerin (psikolojik danışmanların) öz yeterlilikleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Soresi, S., Nota, L. ve Lent, R. W. (2004). Relation of typea amount of training to career counseling self-efficacy in Italy. *The Career Development Quarterly*, 52(3), 194-201. <http://dx.doi.org/10.1002/j.2161-0045.2004.tb00641.x>
- Tang, M., Addison, K.D., LaSure-Bryant, D., Norman, R., O'Connell ve Stewart-Sicking, J.A. (2004). Factors that influence self-efficacy of counseling students: An exploratory study. *Counselor Education and Supervision*, 44(1), 70-80. <http://dx.doi.org/10.1002/j.1556-6978.2004.tb01861.x>
- Tuzgöl-Dost, M. ve Keklik, İ. (2012). Alanda çalışanların gözünden psikolojik danışma ve rehberlik alanının sorunları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(23), 389-407.
- Yeşilyaprak, B. (2004). *Eğitimde rehberlik hizmetleri* (8. baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yeşilyaprak, B. ve Kısaç, İ. (2001, 5-7 Eylül). *İlköğretim okullarında görevli rehber öğretmenlerin mesleki yeterlik algısı*. VI. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi'nde sunulan bildiri. ODTÜ, Ankara.
- Yiyit, F. (2001). *Okul psikolojik danışmanlarının yetkinlik beklentilerini ölçmeye yönelik bir ölçek geliştirme çalışması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Yükseköğretim Kurulu (YÖK) (2007). *Eğitim fakültesi öğretmen yetiştirme lisans programları*, <http://www.yok.gov.tr/documents/10279/30217> adresinden 15 Kasım 2017 tarihinde edinilmiştir.

Yükseköğretim Kurulu (YÖK) (t.y.). *Bologna süreci ana faaliyet alanları*, <http://www.yok.gov.tr/web/uluslararası-iliskiler/34> adresinden 15 Kasım 2017 tarihinde edinilmiştir.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Fırınıc Koz, A. ve Vural Batık, B. (2018). Kurum deneyiminin psikolojik danışman adaylarının okul psikolojik danışmanı öz yeterlik algılarına etkisi. *OPUS –Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 902-929. DOI: 10.26466/opus.425811

Kosovalı Kadın Göçmenler ve Sosyal Motivasyonları

DOI: 10.26466/opus.413256

*

Selda Adiloğlu*

*Dr. Öğr. Üys. Bursa Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Bursa / Türkiye
E-Posta: selda.adiloglu@btu.edu.tr ORCID: [0000-0002-9725-436X](https://orcid.org/0000-0002-9725-436X)

Öz

Kosova'dan Türkiye'ye yönelmiş göçlerin tanım ve açıklamalarında "zorunlu ve denetimli göçler" ibaresine sıklıkla rastlanır. Bugün denetimli, zorunlu nitelikte göçler yaşanmasa da kişisel tercih veya keyfi nedenlerle göçlerin halen devam ettiği belirtilebilir. Çalışma kapsamında görüşülen kadın göçmenler, bu iddiayı doğrulamaktadır. Kosovalı kadın göçmenler, kişisel veya keyfi denilebilecek nedenlerle Türkiye'ye göç etmektedirler. Çalışma, yaşanmakta olan göçlerin niteliğine ve nedenlerine eğilmeyi amaçlamaktadır. Bu noktada çalışma, ara ara yaşanmakta olan kadın göçlerinin göç yazınında yer almayı problem edinmektedir. Problemin telafisi için de söz konusu göçlerin görünürlüğü artırmaya, yukarıda belirtildiği gibi ayrıca göçlerin niteliğini ve motivasyonlarını ortaya koymaya gayret etmektedir. Bu gayeyle çalışmada, keyfi (zorunlu ve denetimli olmayan) sebeplerle Türkiye'ye göç etmiş Kosovalı kadınlar tespit edilmiş, kartopu örnekleme ile 24 kadın göçmene ulaşılmış ve yarı-yapılandırılmış görüşmelerle çalışmanın odaklandığı iki hususa (göçlerin niteliği ile motivasyonlarına) açıklık getirilmiştir. Buna göre, Kosovalı kadınlar evlilik için Türkiye'ye göç etmekte, göç etmelerinde aile ve hısıml/akraba gibi sosyal motivasyonlardan etkilenmektedirler.

Anahtar Kelimeler: *Kosovalı Türk kadınlar, Kosovalı kadın göçmenler, akraba ağları, kadın göçleri, göç motivasyonları.*

Kosovar Woman Migrants and Their Motivations for Migration

*

Abstract

The term of “compulsory and controlled migrations” are commonly seen in concepts and definitions of migrations from Kosovo towards Turkey. It can be said that eventhought the compulsory and controlled migrations are not common that much, migrations that are originating from personal reasons or arbitrary targets are still happening. The women that are talked with are proving this claim of the study. Women from Kosova are migrating from Kosovo to Turkey because of some reasons that can be called as personal or arbitrary targets. This study aims to focus on the reasons and quantity of such migrations. In this study the problem is the invisibility of women migrants in studies on migration. The study aims to restitute this problem by making it more visible and also it aims to present the motivations and quantity of such migrations as it is referenced above. With this aim this study has clarified two elements that is focused (motivations and quantity of migraitons) by semi-structured interview with the twenty-four women from Kosovo that are retained by the snowball sample. According to this women from Kosovo are moving to Turkey because of marital reasons, their migrations are affected by social motivations such as family, relatives.

Keywords: *Kosovar Turkish women, Kosovar women migrants, relative networks, woman migrations, motivation for migration.*

Giriş

Balkan göçleri ile tanışıklığı uzun yıllara dayanan ülkelerin başında Türkiye gelir. Gerek tarihi arka planda yaşanmış siyasi, ekonomik ve kültürel etkileşim gerekse bugüne yansımalarının güçlü ve yoğun şekilde sürüyor olması, söz konusu tanışıklığın ileride de devam edeceğine bir kanıttır. İki bölge arası siyasi ve ekonomik ilişkiler ile birlikte nüfus itibarıyla Balkanlar ve Türkiye birbirine bağlıdır. Osmanlı mirası topluluklardan ara ara yaşanan kopmalar, Türkiye'ye yönelmektedir. Tarihsel arka-planda kitlevi düzeyde yaşanan göçler, zamanla yerini erkeklerin himayesinde aile göçlerine bırakmıştır. Bugün birer aktör olarak kadınlar Balkanlardan kopup Türkiye'ye göç etmektedir. Bu ifadenin salt bir iddian ibaret kalmayıp, gerçeği yansıttığını gösterebilmek bu çalışmanın başlıca gayelerindedir. Bu amaçla çalışma, birer aktör olarak göçü deneyimleyen kadınları konu edinmekte, kadınların göç deneyimlerini nitelik ve motivasyon itibarıyla irdelemektedir. Burada belirtilmesi gereken önemli bir husus, çalışmanın bir genelleme ortaya koymaktan ziyade ulaşılabilir konumda olan Kosovalı (Türk) kadın göçmenlerin deneyimlerinden hareketle bir tespiti test etmeye çalışmaktır. Dolayısıyla burada bahse konu olacak olan kadın göçmenler, sadece Kosovalı kadınlardan oluşacak, bu kadınlar arasında ise sadece evlilikle Türkiye'ye göç etmiş kadınları içerecektir. Buradaki iki esas şart çalışmanın sınırlarını belirlemesi itibarıyla de önemlidir.

Çalışma kapsamında üç soruya cevap aranacaktır. Sorular, Kosova'dan Türkiye'ye evlenerek göç etmelerindeki temel motivasyonların neler olduğu, sosyal ağların gelinlerin evlenerek gelin gelmelerinde etkili olup olmadığı ve yeni yaşamlarına alışmalarında nelerin etkili olduğu şeklinde özetlenebilir. Kadın göçlerinin niteliği ile nedenlerinin irdelenmesinden önce çalışmanın yöntemi, araştırma topluluğunun demografik nitelikleri ve çalışmanın gidişatıyla ilgili bilgi verilecek, akabinde çalışmanın asıl konusuna geçilecektir.

Kadın Göçlerinde Arka-Plan: Balkan Göçleri

Balkan göçleri veya Tekeli'nin deyimiyile Balkanlaşma göçleri (2014: 44), Osmanlı İmparatorluğu'nun küçülmesi ve ulus devletlere parçalanmasıyla birlikte Balkanlardan Türkiye'ye doğru yaşanan "kitlevi" göçleri tanımlar. Söz konusu göçlerin hem bir dış göç olması hem de savaş ve şiddetle yakından alakalı olması bu göçlerin, zorunlu göç kategorisinde değerlendirilmesini gerektirir (Tekeli, 2014). İçduygu'ya göre (2014: 49) göçler, ulus-devletin inşasında ve korunmasında önemli bir siyasi araç olmuş, ulus-devletin nüfusunun görece saflaştırılmasına, dolayısıyla homojen bir yapıya dönüşmesine hizmet etmiştir. Nüfusu saflaştırma çabası, özellikle Osmanlı sonrası dönemde Türk kökenli olan ya da Türk olmayıp sadece Müslüman olan Balkan göçmenlerinin Türkiye'ye yönelik göçlerinde belirgin bir hal alır. Özellikle Türk kökenli göçmenlerin (veya Balkan Türklerinin) Türkiye'ye göçleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme dönemleri ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında büyük bir yoğunlukta ve geniş bir zaman dilimini kapsar şekilde gerçekleşmiştir. Göçün idealdeki saflaştırma özelliği, Türkiye'nin göç pratiğinde gerçeklik kazanır, savaş sonrası dönemde Türkiye nüfusu, Balkanlardan gelen aynı kökenlinin (Balkan Türklerinin) göçü ile daha bir Türk olur.

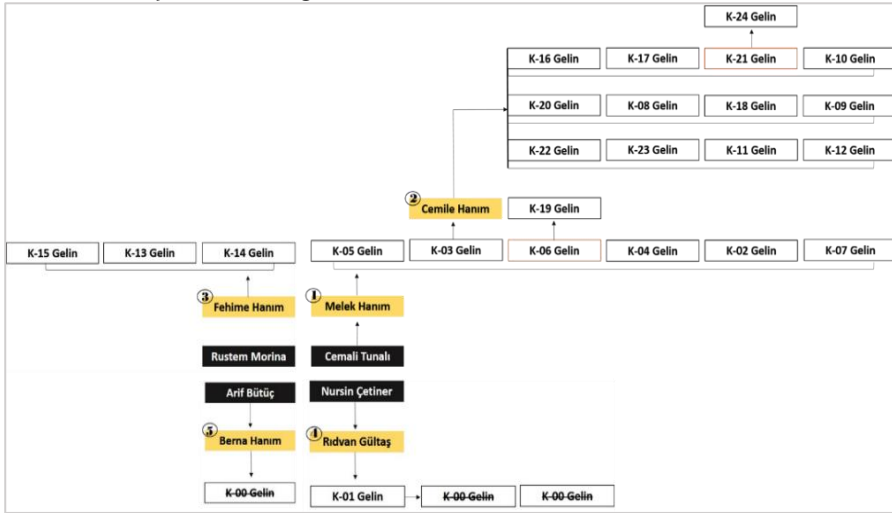
Balkan ülkelerinden Türkiye'ye gelen göçmenler, tarihsel, kültürel ve siyasi anlamda Türkiye'nin Balkan ülkelerinde (Makedonya, Kosova, Yunanistan, Bulgaristan gibi) nüfuzuna meşru bir zemin yaratmıştır. Göçmenlerle Balkanlarda kalan topluluklar arasında kurulan akraba bağları ise ülkenin "Osmanlı mirası" ve "akraba toplulukları" gibi söylemler üzerinden sınır-ötesi egemenlik alanını genişletmesine yol açmıştır (Baklacioğlu, 2015: 217-218). Akraba bağları Türkiye'nin sınır-ötesi egemenlik alanını genişletmesiyle birlikte yeni göç kategorilerinin oluşmasına vesile olmuştur. Bunlardan biri günümüzde varlık kazanmış olan kadın göçleridir. Balkan ülkelerindeki kadınlar, Türkiye'deki soydaş göçmenlerle evlenmekte, evlenerek Türkiye'ye göç etmektedirler. Evliliklerinde, Türkiye'ye göçlerinde akraba bağları kadınlar için önemli birer motivasyon kaynağıdır. Bununla birlikte birçok farklı etmen kadınların birer göçmen olarak evlenerek Türkiye'ye göç etmesinde belirleyicidir. Çalışma, akraba/hısım dahil diğer etmenlerin/motivasyonların izini

sürmekte, kadın göçleri başlığı altında yeni göç kategorisi olarak ortaya çıkan evlilik göçlerinin niteliğini ve nedenlerini sorgulamaktadır.

Çalışma Yöntemi

Çalışma, nitel veri toplama tekniği ile şekillenmiştir. Yarı-yapılandırılmış görüşmelerin gerçekleştiği çalışmada, örneklemin tespiti için kartopu örnekleme başvurulmuştur. Görüleceği üzere toplamda 24 kadın göçmen ile görüşme gerçekleşmiş. Bursa'daki görüşmelerde kadınların tamamı Kosova'nın Mamuşa Belediyesinden göç etmiş Türklere olmaktadır. Elde edilen verinin analizinde nitel veri analiz yazılım programlarından biri olarak görülen Maxqda 12 kullanılmış, program aracılığıyla zihin haritaları ve tablolar oluşturulmuştur.

Tablo 1. Kartopu örnekleme görsel



Kartopu örnekleme dört ayrı koldan ilerlemiştir. Bunlardan sadece biri (aracı) işlevsiz kalmıştır. Diğer üçü farklı yoğunlukta katkı sağlamıştır. Gelinler arasında sadece birisi, kız kardeşinin de gelin geldiğini ve görüşülebileceğini belirtmiş, KB-19 ile görüşmenin yapılabilmesinde dolaylı olarak (telefon aracılığıyla izin alma) katkı sunmuştur. Yine aynı görüşme sürecinde KB-03 gelinin kayınvalidesi, görüşmenin ikinci

aşamasında aracılık etme çabasına girişmiştir. Kayınvalide aracılığıyla KB-19 dâhil 13 gelin ile görüşme gerçekleştirilmiş. Yine ikinci aşamada sadece KB-21 gelin, kendisi gibi gelin olan ablası ile görüşülmesinde aracılık etmiştir. Diğer bir kayınvalide ise üç gelin ile görüşme olanağı yaratmıştır. Görüleceği üzere gelinlerden ziyade kayınvalideler aracılığıyla görüşmeler gerçekleşmiştir.

Balkanlardan Kaynaklı Kadın Göçleri

Tarihsel Arka-plan: Balkanlardan kaynaklı kadın göçleri, temelde kadınların evlilikle Türkiye'ye göç etmesini ifade eder. Buna göre Kosova'nın Mamuşa Belediyesinden kadınlar, Türkiye'deki soydaş göçmenler (göçmen çocukları) ile evlenip Türkiye'ye göç etmektedirler. Bu çalışma kapsamında ele alınan kadın evlilik göçleri, köken, oluşum ve etkileri itibariyle diğer göç örneklerinden farklılık göstermektedir. Başlıca farklılık, diğer evlilik göçlerinden ayrı olarak Balkanlar ve Türkiye eksenli evlilik göçlerinin önceki göçlere dayanıyor olmaları ve yaşanmış (ve halen ara ara yaşanan) göçlerle güçlenmiş olan göçmen ağlarının güç kaybetmek şöyle dursun bilakis güç kazanan varlığıyla yeni göçleri tetikliyor ve yaratıyor olmasıdır. Bu noktada üzerinde durulması gereken bir diğer husus da gelin göçmenlerin birer "göçmen" olarak geldikleri ülkede ekonomik, konut edinme ve etnik ayrımcılık anlamında herhangi bir sorunla karşılaşmamış olmaları nedeniyle diğer göçmenlerden farklı bir niteliğe sahip olmalarıdır. Bu da Erbaş'ın belirttiği üzere (2008: 3), hemen hemen her ülkede göçmenlerin ekonomik, konut edinme ve etnik ayrımcılık gibi sorunlarla yüzleştikleri gerçeğinden ayrılmaktadır. Kadın göçmenlerin geldikleri ülke toplumuyla aynı kökenden geliyor olmaları kadar, iki bölgeyi saran ağların asırlara uzanması ve buna bağlı olarak ağların yeni göçleri ve göçmenleri himaye etmesi, söz konusu göçlerin ve göçmenlerin, diğer göç ve göçmenlerden ayrılmasında da etkilidir. Balkanlardan kaynaklı kadın evlilik göçleri, "yabancı gelin" gibi ne köken itibariyle birbirinden farklı çiftlerin evliliğinden, ne de "sipariş gelin" gibi belli amaçlar için yapılan anlaşmalı evliliklerden oluşmaktadır.

Ulus-ötesi evlilikleri deneyimlemiş olan Balkan kökenli gelin göçmenlerin öteki göçmenlerden, Balkan kökenli göçmenlerden ve diğer gelin göçmenlerden farklılıkları bulunmaktadır. Göçmenlerden başlıca farkları,

(a) Kosovalı gelin göçmenlerin göç sonrası yaşantılarında ekonomik, konut edinme ve etnik ayrımcılık anlamında bariz bir sorunla karşılaşmalarını gelir. Balkan kökenli göçmenlerden farklı olarak, (b) gelin göçmenler ailevi veya kitlesel göçlerden ziyade bireysel olarak göç etmektedirler, göçleri ise daha keyfi nitelikler içermektedir. Bununla birlikte gelin göçmenler kurulu bir düzenden kurulu bir diğer düzene doğru yol almaktadırlar. Diğer gelin göçmenlerden farkları ise (c) göçmen ağları noktasında belirir. Söz konusu göçmenlerin sahip oldukları göçmen ağları ne yakın bir zamana özgü ne de ticari bir hedef uğruna kurulmuştur. Bununla birlikte gelinlerin geldikleri ülke toplumundan dil, din ve kültür anlamında da bir farkları yoktur. Aksine dil, din, kültür ve toplumsal yapının bir benzeri niteliğinde olan bir ülkeyi, Türkiye'yi hedef ülke olarak seçmektedirler. Bu anlamda gelin göçmenler alan yazında yer aldığı gibi göç ettikleri ülke ile dil, din ve kültürel doku anlamında bir farklılık içinde olmaktan ziyade geride bıraktıkları ülkelerle –nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan topluluklarla- bilhassa dil ve kültürel doku anlamında farklılık içindedirler. Kosovalı gelinler, Kosova'da birer Türk azınlık olarak Kosova'nın resmi dili olan Arnavutçayı bilmekle yükümlüdür. Dolayısıyla göç yazınında yer aldığı gibi gidilen ülkenin dilini öğrenme veya öğrenmemeye bağlı olarak uyumun zorlaştığı yargısı, Kosovalı gelin göçmenler için pek de doğru olmamaktadır.

Göç yazınında göçmenler, gönüllü veya gönüllü olmayan, sürgün edilen ya da sığınmacı; kalıcı veya geçici gibi tipolojilere ayrılırlar (Castles ve Miller, 2008). Bu bağlamda Kosova'dan Türkiye'ye gelen kadın göçmenler, gönüllü göç kategorisinde yasal süreci izleyerek ve kalıcı bir yerleşim için göç etmektedirler. Sayıları her geçen gün artan ancak literatürde ve devlet düzeyinde görünmez olmayı sürdüren gelin göçmenler, dâhil oldukları göç türünü ve göç sürecini, birer "aktör" olarak anlaşılır kılmaktadırlar. Buna bağlı olarak yapılan bu araştırma, gelin göçmenler üzerinden göçe karar verme, göç süreci ve sonrasında bir bütün halinde analizine eğilmektedir. Kadının ülkesinden (Kosova'dan) ayrılarak yeni bir ülke ve aileye gitme kararı, sıradan bir evlilik kararından ibaret değildir. Kararın altında pek çok ve karmaşık gereklilik veya gereksinimlerin etkisi vardır. Dolayısıyla bu araştırmada yapılacak olan kadını göçle ilişkili bir evliliğe yönelten unsurları/motivasyonları belirlemektir. Yapılmış araştırmaların bir kısmı, yerel sorunlar gibi birçok etmenle

ilişkili iddialar ortaya koymaktadır. Bu araştırmalara göre (Kawaguchi ve Lee, 2012; Fan ve Huang, 1998), geleneksel pratiklerin baskınlığı, nüfusun cinsiyete göre dağılımındaki dengesizliği (kadın veya erkek nüfusun diğer cinse göre azlığı), eş seçiminde yeterli/çekici özelliklerin varlığı veya yokluğu, ekonomik ve sosyal hareketliliğe olanak vermesi gibi unsurlar kadının evlilik göçünde etkilidir. Yukarıda değinildiği üzere Balkanlardan (burada Kosova'dan) Türkiye'ye yönelmiş göçlerin özgün nitelikleri vardır. Dolayısıyla bahsi geçen göçlerin anlaşılmasında, standartlaştırılmış etmenlerin ötesinde farklı noktaların göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bunun için bu araştırmada belli başlı kavramlar üzerinden ve alan araştırmasından elde edilen bulgular aracılığıyla gelin göçmenlerin göç süreçlerini anlamaya, daha sonra da aktörün yaşam ve göç deneyimi üzerinden süreç netleştirilmeye çalışılmaktadır.

Kosova ve Türkiye arasındaki evlilik göçlerinde ağların sadece var olmaktan ibaret olmadığı aynı zamanda güçlü ve etkili rollere de karşılık geldiği görülür. Bilindiği üzere bir Balkan ülkesi olan Kosova ile Türkiye, geçmişi Osmanlı İmparatorluğu'na kadar giden bir ilişkiyle birbirine bağlıdır. Devletler düzeyinde ve Anadolu nüfusunun Balkanlara yayılması şeklinde gelişen siyasi içerikteki ilişkiler zamanla kültürel içerikte ağların pekişmesini beraberinde getirmiştir. Bugün bölge Türklerinin yaşadıkları Balkan ülkelerinin tümüyle Türkiye'nin güçlü bir bağı bulunmaktadır. Dolayısıyla bu iki bölge arasındaki ağların, Türkiye ile Avrupa ülkeleri arasında yaşanan işgücü göçü sonrası oluşmuş ağlardan farklı olduğu açıktır.

Kosova ile Türkiye arasında gerçekleşen ulus-ötesi evlilik göçleri, görüldüğü üzere köklü bir geçmişe ve bu geçmişin günümüze yansımaları olan ağlara dayanmaktadır. İki bölge arasında yaşanmış olan Balkan göçleri, iki bölgeyi birbirine bağlayan göçmen ağları yaratmıştır. Evlilik göçleri de söz konusu ağların bir yansımasıdır. Ağlar, alan yazında sosyal ağlar, toplumsal ağlar, enformel toplumsal ağlar, göç ağları olarak kavramlaştırılıp kullanılmakla birlikte temelde göçmenler ile olası göçmenler arasındaki bağlantıları ifade etmektedir. Balkanlardaki nüfusun Türkiye'deki göçmenlerle iletişimi, dolayısıyla göçlerle kurdukları sınır aşırı bağları, Balkanlardaki nüfusun yer değişikliğini tetikleyebilmektedir. Bu durum farklı yoğunluk ve türlerde gerçekleşebilir.

Araştırma kapsamında ele alınan göçler, görüleceği üzere ailevi veya kitlevi türde, ekonomik veya siyasi nedenlerle gerçekleşmekten ziyade, bireysel ve ziyadesiyle sosyo-kültürel temellere dayanmakta ve eski göçmenlerin (burada hısımlar/akraba vs.den bahsedilebilir) destek ve teşvi-kiyle güç kazanmaktadır.

İki bölge arasında yaşanan evlilik göçleri, Türkiye'nin Balkan göç yazınında yer bulmuş bir konu değildir. Söz konusu yazın daha ziyade savaş ve ekonomik sebeplerden kaynaklanmış göçlere eğilimindedir. Bu odaklanma sadece Türkiye'ye özgü olmayıp, evrensel bir eğilimdir. Her ne kadar evlilik göçleri, Lucy Williams'ın da belirttiği gibi (2010) evrensel bir göçmen hareketi olsa da görünürlüğü son yıllara özgüdür. Uluslararası göç yazını –Türkiye dâhil– kadının evlilik göçlerini yeni yeni fark etmeye başlamıştır. Evlilik göçleri, en genel haliyle evlilik niyeti veya evlilik sonucu gerçekleşmiş bir göçe atıf yapar. Bununla birlikte Deirdre McKay'ın ifade ettiği gibi (2003) kadına, hizmetçi kimliğinden ve ev işindeki ayrımcılıktan kaçışına olanak tanıyan bir seçenek sunabilir ya da Türkiye özelinden bir örnekle, Birsen Şahin Kütük'ün dile getirdiği gibi (2012) işçi talebi olmayan Avrupa ülkelerine göç etmenin dönüşüm yaşamış hali de olabilir. Bu noktada evlilik göçleri, ya göç için yapılan evlilik ya da evlilik için yapılan göç anlamına gelebilir. Evlilik için yapılan göçlerin aksine göç için yapılan evliliklerin gerisinde bir çıkar veya anlaşmanın olması, bu hususta devletler nezdinde önlemlerin alınmasına yol açmaktadır. Göç için yapılan evlilikler, kâğıt evliliği, sahte evlilik, çıkar evliliği gibi ifadelerle kavramlaştırılır. Temelde yasal oturum izni alma, çalışma iznini güvenceye bağlama veya katı sınır geçişi uygulamalarını delme gibi nedenlerle yapılmaktadır. Türkiye özelinde düşünüldüğünde her iki amaçla yapılan evlilik göçlerine rastlandığı ifade edilebilir. Bu türdeki göçler ülke içinde gerçekleştiği gibi, Türkiye'den yurtdışına veya yurtdışından Türkiye'ye doğru da gelişebilmektedir (örn. Deniz ve Özgür, 2013; Koşar-Akçapar, 2007).

Ağların kişilerarası bağlantıların kurulmasına, ağ bağlantılarının ise olası uluslararası göçleri artırdığına inanılır (Palloni ve diğerleri, 2001). Bu düşünceye göre ağ bağlantıları, olası göç hareketinin risk ve maliyetini azaltabilir (Garip, 2008: 591). Risk ve maliyetleri azaltan yapısı ile birlikte ağ bağlantıları, göçmen ağlarıyla iletişimi olan kişilerin olası birer

göçmene dönüşmesinde de etkilidir. Başka bir ifade ile akrabalarla arkadaşlar ilgili kişinin yaşam yerinde yaşıyorsa kişi göçe mesafelidir. Akrabaların veya arkadaşların başka bir yerde yaşamaları durumunda ise ilgili kişi için göç daha olanaklıdır (Ritchey, 1976). Benzer bir iddia, Palloni ve arkadaşlarının araştırmalarında (2001) da yer alır. Buna göre, göçmenlerle ilişkide olan kişilerin göç etme olasılığı daha yüksektir. Balkan kökenli göçmenler özelindeki durum göz önünde bulundurulduğunda benzer bir eğilimin de son dönem Balkan göçlerinde görünür olduğu iddia edilebilir. Göçmenler, bölgedeki siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklarla birlikte Türkiye'ye doğru yönelen göçmenlerin göç dalgalarından feyiz alarak göç etme eğiliminde olabilmektedirler. Balkan kökenli göçmenlerin feyiz alarak göç etme hevesinde oldukları iddiası, göçmenlerin yerleşim yeri tercihlerini, öncü veya eski göçmenlerin yerleşim yerleri yönünde kullanmalarından anlamak mümkündür. Gelen göçmenler, halen öncü gelen göçmenlerin yerleşim yerlerinde konut edinmekte ve oralara yerleşmektedirler. Kosova, Mamuşa'dan gelen öncü göçmenlerin çoğunlukla Bursa'ya yerleşmiş olmaları, devamındaki göçmenlerin de Bursa'ya yerleşmelerini beraberinde getirmiştir.

Gelin göçmenlerin tamamı Türkiye'ye göç etmiş yakın veya uzak akrabalara sahiptir. Bununla birlikte Türkiye'yi evlilikleri öncesi görmüş gelinler de bulunmaktadır. Buradan hareketle akraba varlığı ve/veya Türkiye'yi gelip görme durumu, gelin göçmenlerin bilinmeyen bir yolculuğa çıktıkları iddiasını ortadan kaldırmaktadır. Ulus-ötesi evliliklerde gelin göçmenler, kır-kır ve kır-kent güzergâhları arasından kır-kent yönelimini seçmekte ancak mesafe anlamında farklı bir noktada durarak, bölgedeki (Kosova) yakın mesafe evlilik geleneğinden uzaklaşmaktadırlar. Seçtikleri yönelim, yaşam yerleri ile doğrudan alakalıdır. Zira bahse konu olan kadın grubu (Kosovalı gelin göçmenler), yerleşim yeri itibariyle "kırsal kesim/köy"lerde yaşarken, evlilik göçü ile Bursa gibi büyük bir şehre gelmiştir. Kosova ve Türkiye özelindeki evliliklerde Kosovalı kır kadınlarının uzak mesafelere (Kosova ile Türkiye arası 1652 km), ülkeler aşırı göç ettikleri görülür. Kosova'dan Türkiye'ye gelenler iki ülkeyi (Makedonya ve Bulgaristan'ı) aşır göç eylemini tamamlamaktadırlar.

Bursa'da Balkan Kökenli Gelin Göçmenler

Göçmen iskânı anlamında akla gelen şehirlerin başında Bursa gelir. Balkan, Batum ve Kırım göçmenleri Bursa'ya iskân edilen toplulukların başında gelir (Demirel, 2008: 49). Farklı dönem ve yoğunlukta göçmen topluluklarına ev sahipliği yapmış olmakla birlikte halen farklı etnik kökenli göçmenleri ağırlamayı sürdürmektedir. Şehrin nüfusu gelen göçmenlere bağlı olarak değişiklik göstermekte, yoğun bir göçmen nüfusuyla anılmaktadır. Diğer pek çok şehirde görüldüğü gibi Bursa da Balkan kökenli göçmenler özelinde başta Bulgaristan muhacirleri olmak üzere Yunanistan, Makedonya ve Kosova göçmenlerine ev sahipliği yapar. Göçler halen varlığını korumakla birlikte önceki yıllara nazaran daha düşük düzeylerde ve bazen değişik tarzlarda sürmektedir. Evlilik göçleri bunlara örnektir. Bununla birlikte yukarıda da belirtildiği gibi, evlilik göçü gibi klasik tarzdaki göçlerden farklı olarak yaşanan göçler tüm bir halka veya topluluğa mal edilemez. Zira evlilik göçlerinin Kosova'daki Türk topluluğunun tamamını veya göç etme niyetinde olan veya bu süreci deneyimlemiş olanların tamamını kapsamadığı bir gerçektir. Evlilik göçleri, Kosova özelinde Mamuşa Belediyesi ile sınırlıdır veya en azından araştırmanın odaklandığı topluluk bu bölgelerde yaşayanlardan oluşmaktadır.

Bursa'daki göçmen nüfusu, Gelekçi (2014: 189)'nin Avusturya'daki Türk nüfusunun yığılma ve çoğalma biçiminde aşamalı olarak arttığını söylediği şekilde bir gelişim seyretmiştir. Buna göre, Balkan kökenli göçmenlerin şehre yönelmelerinde geçmiş göçlerin, göçmen nüfusunun yoğunlaşmasında ise ekonomik nedenlerle bağlantılı aile göçü, aile birleşimi göçü veya evlilik göçü gibi günümüz göçlerinin etkisi belirgindir. Bu göçler beraberinde gelen akraba bağı aracılığıyla bölge (Kosova) Türklerinin Türkiye ile ilişkiler geliştirmelerine de yol açmaktadır. Araştırma bulgularına bakıldığında, araştırma topluluğunun tamamının Türkiye'de akrabası olduğu anlaşılmaktadır. Yakın-uzak akraba anlamında ise gelin göçmenlerin yakın akraba yoğunluklu olmakla birlikte uzak akrabalara da sahip oldukları görülür (bkz. Tablo 2). Buna göre, Kosovalı gelinlerden üçü Türkiye'de uzak akrabaya sahiptir, yakın akrabaya sahip olan gelin sayısı 21'dir.

Tablo 2. Türkiye’de yakın/uzak akrabası Kosovalı gelin sayısı

Kod Sistemi	Kosovalı Katılımcılar
▼ Akrabası Var	
Uzak Akraaba	3
Yakın Akraaba	21
Σ TOPLAM	24

Türkiye’deki akrabalarından büyük bir çoğunluğu soya dayalı akrabalarından oluşmaktadır. Akraabalık anlamında Balaman (2002: 11-12-13-14), üç ayrı akraabalıktan bahseder. Bunlar: soya dayalı akraabalık (ebeveyn, çocuk, amca, kardeş, hala gibi), evliliğe dayalı akraabalık (dünür, kayınbaba, karı, yenge, gelin, bacanak gibi) ve sonradan kazanılan düzmece akraabalıktır (sütkardeş, yolkardeş, sağdıç, kirve gibi). Çalışma kapsamında araştırılan gelinlerin amca, hala gibi babasoyu akrabaları ve teyze, dayı gibi annesoyu akrabaları Türkiye’de yaşamaktadır. Bununla birlikte görüşme esnasında Türkiye’de yakınlarınız var mı, şeklindeki bir soruya verilen cevaplardan da anlaşıldığı gibi görüşülen kadınlardan 14’ü yakın zamanlarda Türkiye’ye göç etmiş kız ve erkek kardeşlerinden söz etmiş, üçü ise gelin gelmelerinden sonra ailelerinin de Türkiye’ye göç ettiklerini belirtmiştir. Türkiye’deki akrabalar anlamında yoğun olarak her iki ülke kadınının anneyanı ve babayanı kardeşlerden oluşmuş akrabalarından söz ettikleri görülür.

Kosova’dan Türkiye’ye yaşanan evlilik göçlerinde kadınların çoğu Bursa’ya gelin gelmekte, gelinlerin çok azı İstanbul ve Manisa’da yaşamaktadır. Bu araştırma kapsamında yapılan görüşmelerden elde edilen bulgularda, evlilik göçü ile Bursa’ya gelen gelinlerin birbirinden farklı uzaklıklarda bulunan Zafer, Gülbahçe ve Demirtaş mahallelerinde yaşadıkları görülür.

Balkan Kökenli Gelinlerin Kültürel Nitelikleri

Kosovalı gelin göçmenlerin ülkeler aşp, Türkiye’ye gelmelerine neden olan eşleri kendileri gibi Balkan kökenli olup, gelinlerden önce aileleriyle

birlikte Türkiye'ye göç eden birinci veya ikinci kuşak göçmenlerdir. Kosovalı gelin göçmenler arasında akrabasıyla evli olduğunu belirten tek bir kişiye rastlanmamaktadır. Bu durum, bireysel bir tercih veya bir tesadüften öte, kültürel normlarla alakalıdır. Zira araştırma topluluğunu oluşturan Kosovalı Türkler, baba soyu sisteminde dış evlilik kuralını uygulamakta, akraba evliliği yapmamaktadır. Baba soyu, babanın soy bağından, annenin ise ayrı bir soydan sayan gruplara verilen addır. Annenin soy bağından, babanın ise başka soydan sayıldığı gruplara, ana soyu adı verilir (Güvenç, 1996: 255). Bununla birlikte anne ve babanın ayrı soylardan gelmesi kuralına da dış evlilik denilmektedir (Güvenç, 1996: 255).

Göçmen kadınların yaşamakta oldukları aile tiplerine bakılacak olursa, çoğunlukla ve kısmi denebilecek tarzda bir geniş aile yapısı sergiledikleri görülür. Kısmi aile yapısı denmesinin nedeni literatürde tanım bulan geniş aile yapısı ile araştırılan kadınların geniş aile yapılarının birbiriyle tam olarak örtüşmemeleridir. Tanım gereği geniş aile, karı koca, evlenmiş ve/veya evlenmemiş çocuklar, evli olan çocukların eşleri, büyük baba ve büyük anne, amca, hala, teyze, dayı gibi akrabaların birlikte oldukları yaşam tarzını anlatmaktadır (Kabaklı-Çimen, 2008: 28). Oysa söz konusu kadın grubunda geniş aile içinde yaşadıklarını belirten kadınlar, karı koca, çocuklar, büyük anne-büyük baba, bekâr kız ve erkek kardeşler, evli erkek kardeşler ve eşleri ile çocukları bir arada ve/veya aynı apartmanda yaşamaktadırlar. Yukarıdaki gibi teyze ve dayıya ise bu tip ailelerde rastlanmamaktadır.

Aynı apartmanda geniş aile yaşantısı, Mamuşalı kadın göçmenlerin geçmiş yaşantılarına atıf yaptığı kadar göç sonrası yaşantılarına da atıf yapar. Tablo (1)'de görüldüğü üzere geniş aile olarak aile apartmanında yaşayan kadın sayısı 11, aynı apartman ve aynı dairede yaşadığını belirten gelin sayısı ise 10'dur. Ekinci (2007:33) Bursa'daki Mamuşalı göçmenlerden büyük bir kısmının büyük aile düzeni içinde yaşadıklarını belirtmekte, bununla birlikte kardeşlerin aynı binada yaşadıkları kardeşler ailesi türünde bir aile yapılanmasına da ayrıca rastlandığını eklemektedir. Kardeşler ailesi, bu çalışmada "aynı apartman ayrı daire" olarak kategorize edilmiş yeni yaşantı tarzına denk gelmektedir. Zira kardeşler ailesi veya aynı apartman ayrı daire olarak kavramlaştırılan yaşantı, temelde geniş aile bireylerinin kendi dairelerine çekildikleri bir "aile apartmanı" olgusunu sembolize eder.

Tablo 3. Kosovalı gelinlerin yaşam tarzları

	Kosova köyü/köyleri
Ayrı apartman ayrı daire	3
Aynı apartman ayrı daire	11
Aynı apartman aynı daire	10
TOPLAM	24

Balkan Kökenli Gelinlerin Demografik Yapıları

Zihin haritasından (Görsel 1) hareketle Kosovalı gelinlerle ilgili demografik bir özet yapılabilir. Buna göre, gelinlerin büyük bir kısmı Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına sahiptir. Kadınların büyük bir çoğunluğu ilkokul mezunudur. Çocuk sayısı anlamında bir ila iki çocuk annesi olan Kosovalı kadın oranı diğer seçeneklere oranla daha fazladır.

Kuşak itibariyle gelin göçmenler üç farklı yaş kuşağına sahiptir. Görüşülen kadınlardan dokuzu birinci kuşak göçmenlerden, onu ikinci kuşak göçmenlerden ve beşi üçüncü kuşak göçmenlerden oluşmaktadır. Kosovalı gelinlerin büyük bir kısmı (17 gelin), 8 yıllık eğitime sahiptir. Kosova'da eğitim politikalarında yaşanan değişikliklerle birlikte 8 yıllık zorunlu ilkokul eğitiminin 9 yıla çıkarılmasıyla alakalı olarak üç gelinin de 9 yıllık zorunlu ilkokul eğitimi aldığı görülür. Lise eğitimini tamamlamadan ayrılan gelin sayısı birdir. Görüşülen Kosovalı gelin göçmenlerden biri yüksekokul mezunu ve biri de yüksek lisans öğrencisidir.

Araştırma topluluğu içerisinde yer alan 19 yıllık evli olan gelin, 1997 yılında Türkiye'ye gelin gelmiş olmakla birlikte Kosova'dan Türkiye'ye yönelmiş evlilik göçleri içerisinde "öncü gelin" sıfatına sahip değildir. Evlilik süreleri itibariyle Kosova-Türkiye bağlamında gerçekleşen evlilik göçleri, araştırma topluluğu bağlamında 19-20 yılı aşkın bir geçmişe sahiptir. Bununla birlikte araştırma topluluğu içerisinde iki yıllık yeni evli gelinin var olması Kosova-Türkiye özelinde evlilik göçlerinin halen devam ettiğine işaretir.

Görsel 1. Kosovalı gelinlerin demografik özelliklerini gösterir zihin haritası



Evlilik sürelerinin uzunluğu noktasında belirtilebilecek olan önemli bir husus, vatandaşlığı almış olmalarına rağmen gelinlerin uzun süreden beri evli oldukları gerçeğidir. Bu ise söz konusu evlilik göçlerinin, vatandaşlık için yapılan evliliklerden dolayısıyla anlaşmalı evlilik göçlerinden farklı bir nitelik sergilediğini ortaya koymaktadır.

Bulgular

Kosovalı kadınların Türkiye'ye doğru gerçekleşen evlilik göçlerinde sosyal içerikli üç belirleyici motivasyondan bahsedilebilir. Bunlardan biri aile ile veya aileden kaynaklı motivasyonlar, bir diğeri kardeş, kuzen ve arkadaşlarla alakalı motivasyonlar ve hısımlık, akraba ile ilgili veya kaynaklı motivasyonlardır. Bu başlıkta her üç motivasyon, alan bulgularıyla birlikte detaylandırılacaktır.

Motivasyon I: Aile Kararı ve/veya "Gelin Tutma"

Kadınların evlilik göçleri, her ne kadar bireysel bir güzergâh olarak algılanıp değerlendirilmeye elverişli olsa da ailenin takındığı tavrın niteliği ile baskınlığı göçte bir etkidir. Dolayısıyla kadın evlilik göçlerinin anlaşılabilirliği bireylerin bireysel güzergâhı olarak eylemlerinin ve bu eylemlerini olumlu veya olumsuz düzeyde etkileyen ailevi etkilerin göz önünde bulundurulmasıyla doğrudan ilişkilidir. Bu anlamda ailelerin ileriye yönelik planları arasında Türkiye'ye göç etme düşüncesinin varlığı, evlilik göçlerine ılımlı bir tavrın takınılmasına yol açar. Böylece ailelerin göç etme kararı veya bazı durumlarda göçü deneyimlemiş olmaları kadınları hiç olmadığı kadar göçe yaklaştırmaktadır.

Ailesinin Türkiye'ye göç etme isteğinde olduğunu söyleyen KB-12 gelin, aile düzeyinde alınan göç kararının, evliliğini de hızlandırdığını ve kolaylaştırdığını belirtir: "Herkes iyi konuştuğu için olur dediler... Annemler de istiyorlardı taşınmayı Türkiye'ye." Anne-babanın doğrudan müdahil olduğu evliliklerden biri ise KB-16 gelinin evlilik serüveninde yaşanır. KB-16 gelinin kayınpederi gelini küçükken görüp beğenir, oğluna ister: "Onlar beni 10 yaşında istediler. Küçüküm diye olmadı... Ne olduysa aslında 10 gün içinde oldu." diyen KB-16 gelin, lise eğitimi aldıktan sonra üniversite eğitimi için Türkiye'ye gelip, eğitimi tamamladıktan sonra Türkiye'de kalacak şekilde evlenmeyi planlamıştır: "Okumayı düşünüyordum. Türkiye'ye gelip üniversite eğitimi alacak sonra Türkiye'de biriyle evlenecektim. Ama olmadı, okumadan evlendim, geldim." 17 yaşına gelir gelmez de kayınpederi, Kosova'daki kızına "Git kızı (KB-16 gelini) iste!" der. Burada çalışmanın bağlamı itibarıyla belir-

tilmesi gereken önemli bir husus, görümcenin aynı zamanda gelinin amcasının gelini olmasıdır. Yukarıda da görüldüğü üzere önceden yapılan evlilikler, sonrasında yapılacak evliliklere gizli bir referans görevi görmektedir. Benzer şekilde evlenip de gelen gelinin güzelliği, hamaratlığı gibi vasıfları, akrabası genç kadınların da benzer vasıflarla anılmalarına vesile olur. KB-10 gelin, Türkiye'ye gelin gelen ve güzelliği ile bilinen ablasından kendisinin daha güzel olduğu söylentisi, gelini ideal gelin adayı haline getirir: "Kaynanamın kardeşi internette kaynanama söyler, Nagehan'dan güzel diyince kayınvalidem de isteme başlar!" Görüşme esnasında gelinin yanına gelen kayınvalidesi de gelini destekler nitelikte şöyle bir açıklama yapar: "Çocuğu evlendirdik. Kızı Mamuşa'dan tuttuk... Nagehan'i gördük, kız kardeşi varsa isteriz dedik. Vardı oldu."

KB-16 gelinin evlilik sürecine geri dönecek olursa da KB-16 gelini oğluna gelin olarak almak isteyen kayınpeder, Mamuşa'daki kızının, konuyu gelin adayı aileye açmakta tereddüt etmesi üzerine, "Sen git benim selamımı söyle, sonrasını ben hallederim." der. İletilen selama olumlu cevap verilir. "Anam çok ısrarcı idi, benim beş kızım var, sen örnek ol, evlen." diyen anneyi dinleyen gelin, "olur" cevabı vererek, nişanlanır, iki sene sonra da evlenirler. Kan bağından doğan akrabalıklar gibi evlilikler aracılığıyla kurulan akrabalıkların da ulus-ötesi evliliklerde etkili olduğu söylenebilir. KB-17 gelinin evliliğinde benzer bir durum yaşanır. KB-17 gelinin eşiyile tanışmasında aracı kişi, gelinin halası, damadın ise yengesidir. KB-17 gelinin Türkiye'ye halasının yanına ziyarete gelişinde şimdiki eşinin akrabaları gelini görür, damada haber verilir. Damat, Mamuşa'ya dönen gelini görmeye, köye gider: "Teyzemde görüştük, görüştük deym ama görüşme bakıştık, konuşmadık. Bizde üle bişe yok. Cürdüm." Bakışmanın ardından, her iki taraf evlilik kararı alır, söz olur: "1 ayda herşey oldi! Tanışma, te ben kararımı verdim, havlu verildi. Hepsi."

Evliliğin iki yetişkin birey arasında gerçekleştiği gerçeği bir yana, çiftlerin birbirini tanıması, tanışması ve evliliğe karar vermelerinde ailelerin büyük bir etkiye sahip oldukları görülür. Görüşmeler esnasında KB-07 gelin, KB-03 gelinin kayınvalidesinin küçük oğlunu evlendirecek oluşunu, "gelin tutmuşlar" ifadesiyle açıklamaktadır. "Gelin tutmak" evlenecek erkeğin kendi girişimi ile evleneceğini anlatmaktan ziyade aile aracılığıyla

ve kız tarafının ikna edilmesiyle tatlıya bağlandığını başka bir ifade ile girişimin başarıyla sonuçlandığını ima etmektedir.

Motivasyon II: Arkadaş/Kardeş/Yaşdaş Çekme

Yapılan görüşmelerden elde edilen sonuca göre, Bursa'ya gelen gelinlerden sekizi birbiriyle abla-kardeştir. Kız kardeşini gelin getirmeyi düşünenlerden KB-02 gelin; "Kocasından çikali 10 sene oldi!" dediği eşinden boşanmış kız kardeşini internetten tanışıp görüştüğü kişi ile tanışmasına vesile olabilmesi için onu Türkiye'deki evinde ağırlamaya hazırlandığını belirtmektedir.

Bilinçli olsun veya olmasın KB-03 gelin, kız kardeşinin Türkiye'ye gelin gelmesinde önemli bir referans olur: "Beni beğeniyorlardı, temizlik yapmamı falan..." KB-03 gelinin temizlik yaptığını görenler, kız kardeşinin de KB-03 gelin gibi temiz ve titiz olacağını düşünerek, kız kardeşini Türkiye'ye gelin getirmeye çabalarlar ve çabalar olumlu sonuçlanıp, KB-03 gelinin kız kardeşi de Türkiye'ye gelin gelir. KB-3 gelinin kardeşi KB-10 gelin ablasının söylediklerini doğrular tarzda geliş hikâyesini şu şekilde anlatmaktadır:

"İstemedim çünkü bana izin vermediler göreyim kocamı... 'Çocuk çok iyi' deyip duruyordu ablam... Abim, 25'ine kadar kıızı vermem diyordu ama sonra o da ikna oldu, tamam dedi... Ben hiç istemedim. Beni ikna etmek için eşimin ablası, Cavidan abla Mamuşa'ya geldiler... Bunun öncesinde beni başkaları da istedi. İkisi Türkiye'den biri Mamuşa'dan istedi... Ablam, 'olay büyümeden Türkiye'deki çocuğa evet de' dedi. Evet dedim, öyle oldu."

KB-03 gelin gibi kız kardeşini gelin getirenlerden bir diğeri KB-11 gelindir. Türkiye'ye gelin gelmeyi çok istediğini belirten KB-11 gelin, liseye giden ve Türkiye'ye gelin gelmeyi istemeyen kız kardeşini getirttiğini anlatmaktadır: "Ben vesile oldum gibi. O pek istemiyordu. Liseye gidiyordu ama kısmet oldu, geldi." Benzer bir durum, KB-27 gelinin anlattıklarında gün yüzüne çıkar. Kendisi de bir gelin göçmen olan KB-27

gelin, eşiyle birlikte kız kardeşinin kayınbiraderi ile evlenmesine vesile olur:

“Türkiye’ye gelin gelme düşüncem yoktu ama sonra bir baktım burdayım... Temmuzdu, okul gezisine gelmiştim, gelmişken ablamı görmek istedim, buraya geldim. 2 gün kaldım, 2-3 saat sonra otobüse binip döneceğim sırada, kocamla bizi buluşturdular. O zaman daha üniversitem bitmemişti, bir dersim vardı, dönüp onu tamamlamam gerekiyordu.”

Ablasıyla kız kardeşinin Türkiye’de yaşadığını belirtenlerden biri ise KB-06 gelindir: “...Kız kardeşim burda zaten. Biri sebep oldu, görüştüler, evlendiler! Ablam da burda!” Bununla birlikte Türkiye’ye gelin gelen ablasını görüp Türkiye’ye gelmeye özenen gelinlere de rastlanmaktadır. “Hayalimde Türkiye vardı!” diyen KB-12 gelin, ablasının Türkiye’ye gelin gelişinden hemen sonra onun da geldiğini belirtir: “Ablam Türkiye’ye evlendikten 1 yıl sonra ben de geldim... Amcamdan gelin çıktım.”

Görüşmeci kadınlar arasında kız kardeşini gelin getirmeyi düşünmeyenler de vardır. KB-16 gelin bunlardan biridir: “Kız kardaşım var orda ama onu getirmem... Yok canım yakar mıyım kızı!” Yakma ifadesi, görüşmeci kadının anlatımlarından anlaşılacağı üzere göç sonrası oluşan aile özlemine atıf yapmaktadır.

Gelin getirme düşüncesine mesafeli duran gelinlerin, bu konuya mesafeli duruş sergilemelerinin altında yaşadıkları köylerde Türk nüfusunun azlığı bunun içinde de bilhassa evlilik yaşında genç kızların olmayışı gösterilir. Benzer bir nedenden ötürü gelin getirme fikrinde olmadığını söyleyen KB-21 gelin ise şöyle demektedir: “Bizim sülalede kız yok garim. Amca kızını kayına yapmaya çalıştım olmadı. Bunların beklentileri fazla!.. Kız yok zaten artık. Olsa kaynıma alırdım. Yakında amcakızı da gelecek, eşi Kahramanmaraş’tan. İnternette tanışmışlar. 2 ay sonra buraya evlenecek.” Mesafeli bir duruş sergilediği söylenebilen KB-19 gelinin konuya olan mesafeli duruşu, güvenilir erkek eş adayı bulma konusundaki endişeleriyle ilişkilidir: “Komşu kızını buraya getirmeyi isterdim ama olmadı. Ama birilerinin arasını yapacaksam öyle alıp getiremem bakarım, iyi biri mi kızın evleneceği erkek.”

Gelin gelen arkadaşına özenen kızların da arkadaşları gibi gelin geldikleri görülür. KB-12 gelinin anlattıkları buna örnek olabilir: “Beni gördü de

özendi. Mektup yazıyorduk birbirimize o zaman. Mektupta yalnız kaldığını yazıyordu hep. Ben de olsa Türkiye'ye evleneyim diyordu." Bir diğer gelin (KB-11) de arkadaşının (KB-18 gelin) Türkiye'ye gelin geldiğini belirtmektedir: "Çok istiyordum Türkiye'ye gelmeyi. Arkadaşım vardı Türkiye'de evlenerek gelen."

Görüşülen kadınlardan gelin getirme düşüncesine sahip olmayan KB-13 gelin, neden gelin getirmek istemediğini şöyle özetlemektedir: "Herkes kendi evinde dursun. Onlar orada durmazlarsa bize değişiklik olmaz, gidip gelemeyiz oralara." Görüleceği üzere, gelinler, bir nevi evlilik göçü ile kurdukları köprüyü sürdürme gayretindedirler. Benzer bir düşüncüyü paylaşan KB-18 gelin ise gelin gelmenin aileyi ve memleketi özlemek anlamına geldiğini ve bu özlemin dinmeyeceğini dolayısıyla da bir anlamda alışmanın da tam anlamıyla mümkün olmadığını belirtmektedir: "Oradakilerin durumları çok iyi. Birilerini getirmeyi düşünmüyorum. Kimseyi de yakamam... Özlem oluyor. Çok çok özlüyorum. Oraların özlemi hiç gitmez. İçinde başka bir şey oluyor. Ben oranın insanıyım diyorum. Oranın insanı daha doğaldır, daha candan, daha samimidir. Eşim diyor alış buraya..." Benzer bir düşüncede olan 19-KE gelin, evlilik göçünü kimseye önermediğini, kendisinin de son birkaç yıl içerisinde alışabildiğini aktarmaktadır: "Kimseye tavsiye etmem. Hele kızlara hiç tavsiye etmem. Hep diyorum, kızım şimdi küçük, büyüyünce uzağa vermem. Alışmak zor geldi bana, kızımı da uzağa vermem. Sık sık gidiyorum. Son üç yıldır hele her sene gidiyorum köye."

KB-14 gelin, gelin gelişinin ardından kuzenini de gelin getirdiğini belirtir: "Olduk gene henüz. Geçen sene aldık küçük teyzemin kızını. Aldık oni da yaptık... Biz istedik. Kız istemedi ama kısmedi imiş." Kuzen KB-15 gelin ise geliş hikâyesini şu şekilde detaylandırmaktadır:

"... Hem istemeydim oni hem geleceğimi bilidim buraya se ne istemem o oli... Hocalık yaparçen beni cürmiş uzaktan... Ramazan'dan iki هفته evvel evi kaldırmışidik (Ev temizliği). O sabah kalkmışidim hazırlanıdim cidem camiye, Haziran idi. Ders veridim, hem ders veridim hem mukabele veridim. Mukabele 10'de başlaydi, 11:30'a ka süreydi, o biteydi 11:30'da ders başlaydi 4'e ka hanci cün 5'e ka süreydi... Saat 10 cibi idi. Motram celdi, cocokle babasi celilar, dedi. Arama cürsünlar beni... 10 dakikanız

var ne dersiniz birden süleniz, dedim... İlk cürüşte bilmeyisin beğendin mi beğenmedin mi? ... Kabul et deytiler, cürmeden cümbili ne olurse olsun olmaz, deydim. Cürmeyi isteydim... Sora insan beş dakikada ne ka çendine yakıştırır? ... Sora akşam bizimçiler soray-lar napaysın? Son kararın ne, dedim beğenirseniz siz ne isterseniz yapni. Sora kabul ettim, o akşam maramayı (Nişan haberi) cütürdiler. O akşam marama cütürüldükten sonra durmadan akladım. Bir cün sonra kaynata açan celdiler bize, el üptüm bana 50 Euro verdi el üptüm diye... İçindi vakti celmiş benim adam (gülüşme oluyor). Celmiş tanışmak için. Biz hiç sülemedik, benim hiç vaktim olmaydı kursa cideydim. Kursta karılar, 'hocahanım seni vermişlar hayırlı olsun' dediler. Sözlendikten sora 'şimdi rahatlanın' dedim... Anam, abem (abi), ince (yenge), nanam (büyükanne) varidi çocukle başladık konuşmaya. Ne iş yapaysın, işin devamli midir, huyun nedir suyun nedir, yalan var midir, sigara kullani misin? Ben içmem sen da istemem kullanasın, dedim... Aynı gün yüzükleri almaya cittik Prizren'e. Düçanlar (dükkânlar) kapanidi son anda yetiştik. Teyzemın çocuğı (çocuğu) hem celini (gelini) beraber cittik almaya... Yemek yedik ama ben ne yedigimi ne içtigimi anlaydım, nasıl titreydim..."

Motivasyon III: Aracı Hısım/Akraba

Ulus-ötesi evliliklerin gerçekleşmesinde çiftlerin akrabaları arasındaki evliliklerin de etkisi görülür. KB-06 gelin, evliliğine ilk adımı, önceki evliliklerin aracılık ettiğini ima edencesine şöyle bir açıklama yapar: "Eşimin amcasının kızı, benim amcamın oğluna evliydi!" Hısım/akrabalığın ulus-ötesi göçlerde de sürüp gittiği bilgisi, göç yazınında da yer almaktadır. Akraba bağı, memleketteki gelişmeleri göç edilen ülkeye taşımakla birlikte yeni gelenleri, yeni gelenlerin kimlerden olduğu ve ne amaçla geldikleri bilgisini de göçmen topluluğa yaymaktadır. Yeni gelen bilgisi, bilhassa memleketinden bir kızla oğlunu evlendirme niyetinde olan anneler için daha bir kıymetlidir. Bekâr bir kızın/kızların Makedonya'dan Türkiye'ye geldiği bilgisi, haberi ilk alan kişi veya kişilerce diğerlerine haber verilmesiyle duyurulur, yayılır. KB-11gelinin Türkiye'ye gelişinde,

eşinin amcakızı (gelinin babasının amca gelinidir aynı zamanda) yengesine (gelinin kayınvalidesine), “Mamuşa’dan bir kız gelmiş, görün bakın.” diyerek, bekâr ve gelinlik yaşta olan bir misafir kızdaki bahseder.

Akraba, genç çiftlerin birbirine ulaşmalarında da ayrıca bir yardım görevi görür. 20-KE gelinin eşiyile tanışmasında kuzeninin katkısı bulunur: “...Çarşamba pazarında gördü, sülemek istedi ama ben hiç sülemedim! Dayıkızımdayan benim telefon numaramı almış... 3-4 ay süledik, Üçüncü ayda nişanlandık.” Bir başka evlilik hikâyesinde evliliğin belirleyicisi, gelinin yengesidir. Yenge, KB-13 geline, “Oğlumaya Mamuşaya kızı isteriz.” diyen Mamuşalı bir göçmen kadından bahsederek KB-13 gelinin ulus-ötesi evliliğine ilk adımın atılmasına vesile olur. Ulus-ötesi evliliğıyle ilgili kararsızlık yaşayan gelin; “Aradaydım, ne olur ne olmaz dedim... Uzak çok... Gidemiyorsun istediğın zaman, çok uzak ama anam, babam, halam onlar razı geldi!” diyerek evlenmesinde ortak bir kararın alındığını aktarır. Eşiyile karşılaşmasında yengesinden bahseden 21-KE gelin, hikâyesini şöyle anlatır:

“Yengeme gelirdi. Sonra daha sık gelip gitmeler oldu. Hoş geldin’e gelirlerdi. Konuşmaya başladık. İki-üç ay konuştuğımız sonra asker oldu. Bir buçuk sene askerlik yaptı. Bizim konuştuğumuzu abimler bilirdi. Askerden döndüğünde iş resmileşti, sözlendik. Kayınvalidem beni, annemden telefondan istedi. Annemler de kocamın ailesini tanırlardı. Sözlennemimize izin verdiler. Sözdaki bir ay sonra annem-babam geldi, nişan oldu.”

Burada da görüldüğü üzere tanışıklık, ailenin damat adayını görüp-bilmeden kızlarıyla oğlanın evlenmesine razı olmalarında etkilidir. Türkiye’ye gelin gelme düşüncesinde olmayan yeğenini ikna ederek, ulus-ötesi evlilikte akraba etkisini belirginleştiren teyze, KB-15 gelinin evlenip Türkiye’ye yerleşmesini sağlar. Türkiye’ye göç etmiş teyze, yeğenininde Türkiye’ye evlenerek gelin gelmesini ister: “İçisini seveydim (yeğeni ile evlendirmeyi istediğı oğlanı). Acıdayan kızı, başka yere citmesin, iyi insanlar evlenmişler acıdayan fena yere citmesin...”

Sonuç

Balkan kökenli kadınların evlilik aracılığıyla göç ettikleri iddiası, yapılan yarı-yapılandırılmış görüşmelerle test edilmiş, iddianın geçerliliği doğrulanmıştır. Ancak belirtilmesi gereken önemli bir husus çalışma sonucu elde edilen bulguların, Balkan kökenli kadınların tümünü değil, sadece Kosovalı Türk kadınları kapsamış olmasıdır. Kosovalı Türk kadınlardan da sadece Mamuşa Belediyesinde yaşayan kadınlar, çalışmanın araştırma topluluğunu oluşturmuş, Mamuşalı kadınların evlilik göçleri ile Türkiye'ye göç ettikleri anlaşılmıştır. Evlilik göçleri, zorunlu veya denetimli nitelikteki göçlerle değil keyfi ve kişisel tercihlerle ilişkili göçlerle ilişkilidir. Buradaki temel belirleyici, yapısal şartlar değil, bireysel amaç ve motivasyonlardır. Görüldüğü gibi, Kosovalı kadınlar, aile, hısım/akraba ve yaşdaş/arkadaş teşviki veya desteği ile evlilik göçünü deneyimlemektedir. Bu da zorunlu ve denetimli olarak tanımlanan Balkan göçlerinin zaman içerisinde keyfi/kişisel nedenlerle de gelişebileceği bulgusunu ortaya koyması bakımından önemlidir.

Aile, hısım/akraba ve yaşdaş/arkadaş teşviki veya desteği aynı zamanda bir başka önemli hususu gün yüzüne çıkarır. Bilindiği üzere insan faktörü, sosyal ağlar olarak literatüre yansımış durumdadır. İnsanlar göç ettikleri ülkede geride bıraktıkları ülke ile iletişimi, etkileşimi sürdürme eğilimindedir, bu eğilim göç yazınında ağ olarak karşılık bulmaktadır. Balkanlar ile Türkiye arasında oluşmuş ağlar, diğer göçmen ülkelerde oluşmuş yakın zamanlı ağlardan veya ticari gayeyle gelişmiş ağlardan farklıdır. Zira buradaki ağlar yıllara uzanan bir geçmişe ve insanı öncelleyen bağlara değımektedir. Bunu da çalışmada görmek mümkündür. Kadınlar, kendi göç deneyimlerinden çok önceleri göçü deneyimlemiş akrabaları aracılığıyla Türkiye'ye gelmekte, Türkiye hakkında bilgi sahibi olmakta ve yeri geldiğinde gelecek hayatını şekillendirebileceği evliliğini bu akrabaları sayesinde gerçekleştirebilmektedirler.

EXTENDED ABSTRACT

Kosovar Woman Migrants and Their Motivations for Migration

*

Selda Adiloğlu

Bursa Technical University

In migration literature in Turkey, Kosovo is one of the acquainted Balkan countries. The country in question has intensely produced migrations in definite periods. The migration experiences were because of political and economic reasons. In other words, Kosovians have left their country because of economic and political turmoil. Even today there is a migration flow from Kosovo to various countries of the World including Turkey. The migration flows to Turkey that are present today has differences in comparisons to the migrations in the past. Today's migrations are mostly because of social motivations. In addition, this is shaped by females not by males. Females of Kosovo are experiencing migrations because of marital reasons not because of education or employment. In this point, the study is scrutinising migrations which are shaped by social motivations, since it is focusing on marital migrations. In this study the half constructed meeting technique has applied which is considered as one of the qualitative data methods, discussed with 24 Kosovian women who have experienced new period of migrations in Bursa. Snow-ball example was used in Access to the research team. In the selection of research team the condition of being from Mamuşa municipality and being migrated to Turkey by getting married with a cognate men was taken in consideration. Thus, the migrations that are studied in this work are happening because of marriage which is a distinction from the other migrations that took place because of ensuring life safety or getting away from economic problems.

The data that was obtained with the study reveals that women are experiencing migration because of different social motivations. Second one is they want to migrate domestically. Third one is that they are convinced by their relatives to migrate. The fact that families in Kosovo are at the opinion of moving to Turkey is a determinant for the young women's belief for the necessity of migration to Turkey. Females such as one of them named as KB-06 says that "I had Turkey in my dreams." Are strengthening their migration decisions with the encouragement that are given by their relatives. Migrated families in Turkey have initiating function for their formation of an opinion about moving to Turkey. In the marital migration of young bride named KB-16 the greeting from mother in law to her mother in Kosovo was effective enough. In other example, the male side elder's said to the family of the women who came to their family as a bride "if there is a sister of her we would like to take her as a bride" just because they liked the older sister. Families in Kosovo and their relatives in Turkey are constantly in contact among each other. This contact or in other words being able to be informed about each other reveals that the connection net has developed between them. The fact that Kosovians in Turkey are immediately informed of newcomers and the marital migrations that are happening reveals that marital migrations can be sustained. Each newcomers may bring with them bride candidates with news newcomers may bring with them bride candidates with news. Families and elder members of families in Kosovo are looking for ways of sending their daughters to Turkey as a bride, as much as families in Turkey are doing so. Bringing a cognate bride is as important as getting married with a cognate for Kosovian Turks. The concept of diligence of Kosovian women is the paramount motivation. It is regarded that Kosovian cognate brides are diligent just as it is in the example of the bride named KB-02 who says "They used to like me, doing the housework and so forth". As an addition to this it can be said that their possession of similar practice and way of living. As you will recall only 10 out of 24 women who are in family as brides are living with

elders as big families, the number of those women who are living in family apartments are 11. It is influential the acception of the person, family or relatives on the marriage between the bride candidates and cognates or with migrated person.

As you will recall in the example with the bride KB-12 everyone's opinion was effecting in realizing the marriage. In this point, the developing marriage migrations is different from the migration literature. The examples in the literature reveals the marriages because of migrations or with other words contractual marriages. However the marriages in this study are neither resulting with divorces after migrations nor leads to a relationship only in between the couple. The marriages that are taken in consideration in this work are constructing strong relationships in which there are families of both sides. The idea that those marriages are long lasting relies on the long span marriages of women that are consulted. According to the a remarkable amount of women that are talked with, they are married for 10-20 years. All the women that are talked with are married and none of them are divorced. A majority of them have obtained Turkish citizenship there is also a number of them who are applied and waiting for acceptance as an citizen. In addition to this, majority of them have children. In that sense, findings are supporting the idea that the marriages are not realizing just because of the idea of migration but also because of marriage itself. As can be remembered female migrations that are based on contracts may end up with divorce after obtaining the aim such as obtaining citizenship of that country. However this study reveals that females even after getting the citizenship are not divorced in addition to this they are having children. As a result this study reveals that, migrations that are originated from Balkans have evolved and in contrast to the writings in this topic, they have sustainable and distinctive quality.

Kaynakça/References

- Baklacioğlu, Özgür, N. (2015). Yugoslavya'dan Türkiye'ye göçlerde sayılar, koşullar ve tartışmalar. *Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler*. M. M. Erdoğan ve A. Kaya (Der.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Balaman, R. A. (2002). *Evlilik akrabalık türleri sosyal antropolojik yaklaşımla*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.
- Castles, S. ve Miller, J. M. (2008). *Göçler çağı*. (U. B. Bal, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi. (İlk yayınlanma tarihi 1993)
- Demirel, M. (2008). *XIX. yüzyılda Bursa'da göçmen iskânı. Bursa'nın zenginliği: Göçmenler*. Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları.
- Deniz, A. ve Özgür, M. (2013). Antalya'da Rus gelinler: Göçten evliliğe, evlilikten göçe. *Sosyoloji Dergisi*, 27, 151-175.
- Ekinci, A. (2007). *Bursa'da yaşayan Mamuşa Türklerinin halk kültürü*. (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Erbaş, H. (2008). Identity dilemma: Gender and a sense of belonging of alienization. *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, 48(1), 1-26.
- Fan, C. ve Huang, Y. (1998). Waves of rural brides: female marriage migration in China. *Annals of the Association of American Geographers*, 88(2), 227-251.
- Garip, F. (2008). Social capital and migration: how do similar resources lead to divergent outcomes?. *Demography*, 45:3, 591-617.
- Gelekçi, C. (2014). Avusturya'da yaşayan Türklerin Türkiye ile bağları ve evlilik göçü. *Bilig*, 71, 179-204.
- Güvenç, B. (1996). *İnsan ve kültür*. İstanbul, Remzi Kitabevi.
- İçduygu, A. (2014). Bir siyaset ve siyasa alanı olarak uluslararası göç: son yüzyılda dünya ve Türkiye. *Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023*. A. İçduygu, S. Erder ve Ö. F. Gençkaya (Ed.). İstanbul: MireKoç.
- Kabaklı-Çimen, L. (2008). *Türk töresinde kadın ve aile*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Kawaguchi, D. ve Lee, S. Brides for sales: cross-border marriages and female immigration. *Ön Rapor*, Harvard Business School. 2012). Erişim tarihi 21.12.2015. <http://www.hbs.edu/faculty/Publication%20Files/12-082.pdf>

- Koşar-Akçapar, Ş. (2007). Batı Avrupa'da yaşayan Türk 'ithal gelinler' ve entegrasyon sorunları: Belçika örneği. *Kökler ve Yollar Türkiye'de Göç Süreçleri*. A. Kaya ve B. Şahin (Derl.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Kütük, Ş, B. (2012). Almanya'daki etnik ekonomilere işçi göçü olarak ulus ötesi evlilikler. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 16, 173-190.
- McKay, D. (2003). Filipinas in Canada- de-skilling as a push toward marriage. *Wife of Worker? Asian Women and Migration*. N. Piper ve M. Roces (Ed.). Oxford: Rowman & Littlefield Publishers.
- Palloni, A., Massey, D. S., Ceballos, M., Espinosa, K., ve Spittel, M. (2001). Social Capital and International Migration: A Test Using Information on Family Networks. *American Journal of Sociology*. <https://doi.org/10.1086/320817>
- Ritchev, P. N. (1976). Explanation of migration. *Annual Review of Sociology*, 2, 363-404.
- Tekeli, İ. (2014). *Göç ve ötesi*. İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Türk vatandaşlığının sonradan kazanılması. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü resmi internet sitesi, Erişim tarihi 20.05.2016. http://www.nvi.gov.tr/Hizmetler/Vatandaslik,Turk_Vatandasliginin_Sonradan_Kazanilmasi.html
- Williams, L. (2010). *Global marriage cross-border marriage migration global context. migration, minorities and citizenship*. Z. Layton-Henry (Ed.). London: Palgrave Macmillan.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Adiloğlu, S. (2018). Kosovalı kadın göçmenler ve sosyal motivasyonları. *OPUS –Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 930-957. DOI: 10.26466/opus.413256

Okullarda Algılanan Örgütsel Destek, Örgütsel Güven, Duygusal Bağlılık ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Arasındaki İlişkiler

DOI: 10.26466/opus.418335

*

Tevfik Uzun*

*Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Giresun / Türkiye
E-Posta: tevfik.uzun@giresun.edu.tr ORCID: [0000-0002-6505-2421](https://orcid.org/0000-0002-6505-2421)

Öz

Bu araştırmanın temel amacı, öğretmenlerin algıladıkları örgütsel destek ile duygusal bağlılık ve örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkide örgütsel güvenin aracılık rolünü ortaya koymaktır. Araştırmanın çalışma grubunu, 2017-2018 eğitim ve öğretim yılında Giresun İli merkezinde devlet ilkokullarında çalışan 212 öğretmen oluşturmaktadır. Öğretmenlerin algıladığı örgütsel destek, Eisenberger, Hungtington, Hutchison ve Sowa (1986) tarafından geliştirilen "Algılanan Örgütsel Destek Ölçeği" ile ölçülmüştür. Öğretmenlerin örgütsel güvenlerini ölçmek amacıyla Tyler ve Bies (1990) tarafından geliştirilen "Örgütsel Güven Ölçeği", duygusal bağlılıklarını ölçmek amacıyla Allen ve Meyer (1990) tarafından geliştirilen "Duygusal Bağlılık Ölçeği", örgütsel vatandaşlık davranışlarını ölçmek için de DiPaola, Tarter ve Hoy (2005) tarafından geliştirilen "Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Ölçeği" kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkiler korelasyon analizi ve yapısal eşitlik modeliyle test edilmiştir. Araştırma sonucuna göre; öğretmenlerin algıladıkları örgütsel destek ile örgütsel güvenleri, duygusal bağlılıkları ve örgütsel vatandaşlık davranışları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Öğretmenlerin algıladıkları örgütsel destek; örgütsel güvenlerini, duygusal bağlılıklarını ve örgütsel vatandaşlık davranışlarını pozitif yönde etkilemektedir. Öğretmenlerin örgütsel güvenleri, duygusal bağlılıklarını ve örgütsel vatandaşlık davranışlarını pozitif yönde etkilemektedir. Öğretmenlerin algıladıkları örgütsel destek ile duygusal bağlılıkları ve örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişkide örgütsel güvenin aracılık rolü bulunmaktadır. Araştırma sonuçlarının, öğretmenlerin okul içinde sergiledikleri tutum ve davranışlarının anlaşılması noktasında eğitim yöneticileri ve araştırmacılara katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel destek, Güven, Bağlılık, Vatandaşlık

Relations between Organizational Support, Organizational Trust, Affective Commitment, and Organizational Citizenship Behavior Perceived at the School

*

Abstract

The main purpose of this research is to reveal the relationship between organizational support, affective commitment, and organizational citizenship behaviors perceived by the teachers, and to put forth the mediating role of organizational trust in this relationship. The study group of the research consists of 212 teachers serving in the public primary schools in Giresun Centrum during 2017-2018 academic year. The organizational support perceived by the teachers was measured by the "Perceived Organizational Support Scale", developed by Eisenberger, Hungtington, Hutchison, and Sowa (1986). "Organizational Support Scale", developed by Tyler & Bies (1990), was used to measure the organizational trust of the teachers, "Affective Commitment Scale", developed by Allen & Meyer (1990), was used to measure their affective commitment, and "Organizational Citizenship Behavior Scale", developed by DiPaola, Tarter, and Hoy (2005), was used to measure their organizational citizenship behavior. The relations between the variables were tested by the correlation analysis, and the structural equation model. According to the result of the research, a positive relation has been ascertained between the organizational support perceived by the teachers and their organizational trusts, affective commitments, and organizational citizenship behaviors. The organizational support perceived by the teachers positively influence their organizational trusts, affective commitments, and organizational citizenship behaviors. The organizational trusts of the teachers positively influence their affective commitments, and organizational citizenship behaviors. No mediating role of the organizational trust has been found in the relationship between the organizational support perceived by the teachers and their affective commitments, and organizational citizenship behaviors. It is thought that, the results of the research will provide contributions to education managers and researchers at the point of understanding the attitudes and behaviors displayed by the teachers at the school.

Keywords: Organizational Support, Trust, Commitment, Citizenship

Giriş

21 yy. becerilerinin öğrencilere kazandırılması, yeni öğrenme metotları, öğrencilerin akademik başarılarına ilişkin artan beklentiler, öğretmenler için daha yüksek performans ve verimlilik anlamına gelmektedir. Bu durum öğretmenlerin algıladığı örgütsel destek, örgütsel güven, örgütsel duygusal bağlılık ve örgütsel vatandaşlık davranışı gibi konuları eğitim yönetimi alanının gündeme getirmektedir. Örgütsel destek, çalışanların hizmet verdikleri kurumlar tarafından çabalarının önemsenmesini, çalışanların refahının ve mutluluğunun düşünülmesini ve artırılmasını ifade etmektedir (Eisenberger, Hungtington, Hutchison ve Sowa, 1986). Örgütsel anlamda desteklendiklerine inanan çalışanlar birçok olumlu tutum ve davranışı ortaya koyabilmektedir. Okulları tarafından desteklenen, çalışma ortamlarında samimiyet, doğruluk, dürüstlük olduğunu; yönetici, meslektaş ve öğrencilerin güvenilir olduklarını düşünen öğretmenlerin, okullarına karşı duygusal bağlılık ve örgütsel vatandaşlık davranışı gösterme düzeylerinin artacağı beklenmektedir. Bu araştırmanın amacı, öğretmenlerin algıladığı örgütsel destek ile örgütsel güvenleri, duygusal örgütsel bağlılıkları ve örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişkileri bir model dâhilinde ortaya koyarak incelemektir. Araştırmanın, öğretmenlerin okuldaki örgütsel tutum ve davranışlarını daha iyi anlama noktasında eğitim yöneticilerine ve eğitim yönetimi alanında araştırma yapan akademisyenlere katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Algılanan örgütsel destek ile örgütsel güven

Algılanan örgütsel destek, çalışanların kendi kuruluşlarının katkılarına ne kadar değer verdiklerine ve refahlarını ne kadar önemsediklerine ilişkin genel bir inanç olarak tanımlanmaktadır (Krishnan ve Mary, 2012; Rhoades ve Eisenberger, 2002). Çalışanların örgütsel desteği algılamalarında; adalet, insan kaynakları uygulamaları, yönetici desteği gibi değişkenler etkili olmaktadır. Öte yandan algılanan örgütsel desteğin; örgütsel bağlılık, iş tatmini, iş performansı ve tükenmişlik gibi önemli sonuçları bulunmaktadır (Kurtessis, Eisenberger, Ford, Buffardi, Stewart, ve Adis, 2017; Rhoades ve Eisenberger, 2002; Riggle, Edmonson ve Hansen, 2009). Çalış-

tığı kurumdan örgütsel destek algılayan çalışanların kurumlarına karşı örgütsel güvenleri de artmaktadır (DeConinck, 2010; Kurtessis ve diğ. 2017; Narang ve Singh 2012, Özdevecioğlu, 2003). Örgütsel güven, çalışma ortamında; çalışanların, yöneticilerin ve diğer çalışanların iyi niyetine ve samimiyetine olan inancı ifade etmektedir. Örgütsel güvenin sağlanmasında; yardımseverlik, doğruluk, güvenilirlik, açıklık ve sadakat gibi öğeler gerekli görülmektedir (Memduhoğlu ve Zengin, 2013). Eğitim alanında yaptıkları çalışmalarda Celep ve Yılmaztürk (2012); Kara, Güneş ve Aydoğan (2015); Taştan ve Yalçın (2010) öğretmenlerin algıladıkları örgütsel destek ile örgütsel güvenleri arasında pozitif ilişkiler olduğunu ortaya koymaktadırlar. Bu bilgilerden hareketle şu hipotezler geliştirilmiştir:

H1. Öğretmenlerin algıladıkları örgütsel destek ile örgütsel güvenleri arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır.

H2. Öğretmenlerin algıladıkları destek, örgütsel güvenlerini pozitif yönde etkilemektedir.

Algılanan örgütsel destek ile duygusal bağlılık

Algılanan örgütsel desteğin önemli derecede ilişki içinde olduğu değişkenlerden biri de duygusal örgütsel bağlılıktır. Çalışanlar, kurumlarına yaptıkları katkı ve iyiliklerin kurumları tarafından dikkate alındığını düşündüklerinde kendilerine değer verildiğine ve kurumları tarafından desteklendiklerine inanmaktadırlar. Kuruma ilişkin oluşan bu destek algısı çalışanlarda duygusal bağlılığın oluşmasına katkı sağlamaktadır (Eisenberger, Huntington, Hutchison, Sowa, 1986; Rhodas, Eisenberger ve Armeli, 2001). Algılanan örgütsel destek, duygusal bağlılık ile pozitif ilişkilidir ve duygusal bağlılığı pozitif olarak etkilemektedir (Aube, Rousseau, Morin, 2007; Kim, Eisenberger ve Baik, 2016; Rhoades ve Eisenberger, 2002; Rhodas, Eisenberger ve Armeli, 2001). Örgütsel duygusal bağlılık, çalışanın örgütüne ilişkin olarak olumlu duygularından hareketle örgütüyle özdeşleşme, örgütsel katılım ve duygusal bağlanma derecesini ifade etmektedir (Allen ve Meyer, 1990). Çalışanların, örgütlerine karşı duygusal bağlılıklarının gelişmesi, örgütün kendilerine karşı davranışlarına ve

bu davranışları algılama biçimine bağlıdır. Bu anlamda, çalışanların, örgütlerinden algıladıkları destek ölçüsünde, örgütlerine daha fazla duygusal bağlılık göstermeleri beklenebilecek bir durumdur (Güney, Akalın ve İlsev, 2007). Eğriboyun'un (2014) eğitim alanında yaptığı araştırmada okul yöneticileri ve öğretmenlerin algıladıkları örgütsel destek ile duygusal bağlılıkları arasında orta düzeyde pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Başka bir deyişle öğretmenlerin algıladığı örgütsel destek arttıkça duygusal bağlılıkları da atmaktadır. Bu bağlamda şu hipotezler geliştirilmiştir:

H₃. Öğretmenlerin algıladıkları örgütsel destek ile duygusal örgütsel bağlılıkları arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır.

H₄. Öğretmenlerin algıladıkları destek, duygusal örgütsel bağlılığı pozitif yönde etkilemektedir.

Algılanan örgütsel destek ile örgütsel vatandaşlık davranışı

Çalışanların algıladıkları örgütsel desteğin önemli sonuçlarından biri de örgütsel vatandaşlık davranışıdır. Örgütsel vatandaşlık davranışı, örgütte resmi ödül sistemi tarafından açıkça tanımlanmayan, örgütsel etkililiğe katkı sağlayan, isteğe bağlı, gönüllü olarak yapılan ekstra rol davranışı olarak ifade edilmektedir (Bateman ve Organ, 1983). Çalışanların algıladıkları örgütsel destek arttıkça örgütsel vatandaşlık davranışları da olumlu yönde artmaktadır (Afsar ve Badir, 2016; Chiang ve Hsieh, 2012; Ehigie ve Otukoya, 2005; İplik, İplik ve Efeoğlu, 2014; Miao, 2011; Muhammad, 2014; Wang, 2014). Eğitim alanında yapılan araştırmalara göre de öğretmenlerin algıladıkları örgütsel destek ile örgütsel vatandaşlık davranışları arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır (Demir, 2015; Nadim, Hassan, Abbas ve Naveed, 2016). Özdemir (2010), ilköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin algıladığı yönetici desteğinin örgütsel vatandaşlık davranışlarıyla olumlu yönde ilişkili olduğunu belirtmektedir. Günbayı, Dağlı ve Kalkan (2013) da öğretmenlerin algıladıkları okul müdürü desteğinin örgütsel vatandaşlık davranışı ile önemli ilişkiler içinde olduğunu ortaya koymaktadır. Bu noktadan hareketle şu hipotezler geliştirilmiştir:

H₅. Öğretmenlerin algıladıkları örgütsel destek ile örgütsel vatandaşlık davranışları arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır.

H₆. Öğretmenlerin algıladıkları destek, örgütsel vatandaşlık davranışlarını pozitif yönde etkilemektedir.

Örgütsel güven ile duygusal bağlılık

Örgütsel güven ile duygusal örgütsel bağlılık üzerine yapılan araştırmalara göre; çalışanların örgütsel güven algıları ile duygusal örgütsel bağlılıkları arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır (Demirel, 2008; Çubukçu ve Tarakçıoğlu, 2010; Rahmani ve Heydari 2017; Gellatly ve Withey, 2012; Taşkın ve Dilek, 2010; Mohamed, Kader, ve Anisa, 2012). Yılmaz (2008), ilkökul öğretmenleri üzerine yaptığı araştırmada, öğretmenlerin örgütsel güven algıları arttıkça duygusal örgütsel bağlılıklarının orta düzeyde arttığını ortaya koymaktadır. Eğriboyun (2015), ortaokul öğretmenlerinin örgütsel güven algıları ile duygusal örgütsel bağlılıkları arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu belirtmektedir. Özgan (2011) ise liselerde görevli öğretmenlerin örgütsel güven algıları ile öğretmenlerin örgütsel bağlılıkları arasında pozitif ve orta düzeyde bir ilişki olduğunu ve öğretmenlerin örgütsel güven algılarının örgütsel bağlılığı yordadığını kanıtlamaktadır. Bu bağlamda şu hipotezler geliştirilmiştir:

H₇. Öğretmenlerin örgütsel güven algıları ile örgütsel duygusal bağlılıkları arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır.

H₈. Öğretmenlerin örgütsel güven algıları, örgütsel duygusal bağlılıklarını pozitif yönde etkilemektedir.

Örgütsel güven ile örgütsel vatandaşlık davranışı

Yapılan araştırmalar, örgütsel güven ile örgütsel vatandaşlık davranışı arasında önemli ilişkiler olduğunu ortaya koymaktadır (Singh ve Srivastava, 2016; Tokgöz ve Seymen, 2013; Tremblay, Cloutier, Simard, Chênevert ve Vandenberghe, 2010; Wong, Ngo ve Wong, 2006). Gürbüz ve Dede (2017) eğitim alanında yaptıkları araştırmada öğretmenlerin örgütsel güven algılarının örgütsel vatandaşlık davranışlarını pozitif yönde etkilediğini ortaya koymaktadır. Koşar ve Yalçinkaya (2013) öğretmenlerin örgütsel güven düzeylerinin örgütsel vatandaşlık davranışlarını etkilediğini ve

bu etkileşimde örgüt kültürünün kısmi aracı rolü olduğunu belirtmektedirler. Yücel ve Samancı (2009); ilköğretim öğretmenlerinin okul müdürlerine, meslektaşlarına, veli ve öğrencilerine karşı duydukları güvenin örgütsel vatandaşlık davranışlarını etkilediğini bulmuşlardır. Yine Polat ve Celep (2008) ve Zeinabadia ve Salehi (2011) de öğretmenlerin örgütsel güven algılarının örgütsel vatandaşlık davranışları ile ilişkili olduğunu ortaya koymaktadırlar. Buradan şu hipotez geliştirilmiştir.

H₉. Öğretmenlerin örgütsel güven algıları ile örgütsel vatandaşlık davranışları arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır.

H₁₀. Öğretmenlerin örgütsel güven algıları örgütsel vatandaşlık davranışları pozitif yönde etkilemektedir.

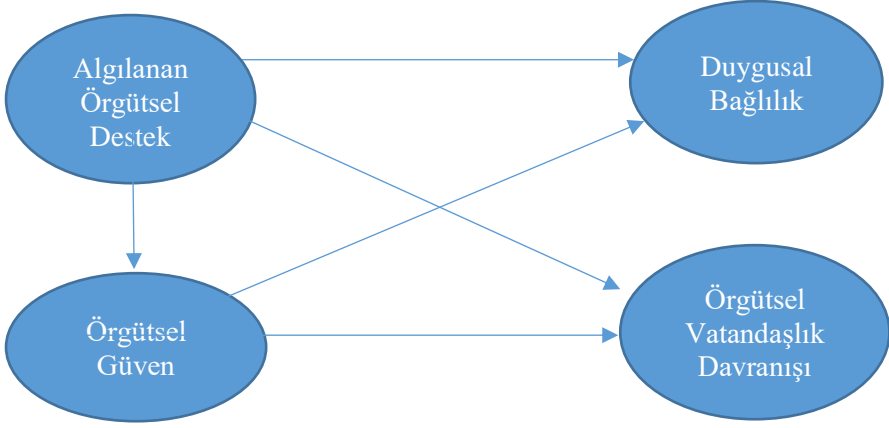
Geliştirilen hipotezlerden hareketle, öğretmenlerin örgütsel destek algıları ile duygusal bağlılıkları ve örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişkide örgütsel güvenin aracılık rolü olup olmadığı da değerlendirilmiştir. Bu bağlamda şu hipotez geliştirilmiştir.

H₁₁. Öğretmenlerin algıladıkları örgütsel destek ile duygusal bağlılıkları ve örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişkide örgütsel güven algıları aracın değişken rolü oynamaktadır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Öğretmenlerin algıladıkları örgütsel destek, örgütsel güven, duygusal bağlılık ve örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişkileri incelemek üzere ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Kuramsal çalışmalar ve daha önce yapılan araştırmalardan hareketle Şekil 1'deki araştırma modeli geliştirilmiş ve araştırma hipotezleri bu modele göre test edilmiştir



Şekil 1. Araştırma Modeli

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2017-2018 eğitim ve öğretim yılında Giresun merkezde bulunan devlet ilkokullarında çalışan öğretmenler oluşturmaktadır. Araştırmaya çalışma grubunun tamamına ulaşmak amacıyla Giresun İl merkezinde bulunan 17 ilkokulun tamamına gidilerek ölçeklerin içinde yer aldığı formlar, formları doldurmaya gönüllü öğretmenlere dağıtılmıştır. Formları doldurmaya gönüllü öğretmenlerden 242 form toplanmıştır. Formların bazıları çeşitli eksikliklerden dolayı veri setine katılmamış, 220 veri ile analizlere başlanmıştır. 220 verinin öncelikli olarak normal dağılım gösterip göstermediği çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerleriyle kontrol edilmiştir. Normalliği sağlamak için uç değer olarak görülen 8 veri, veri setinden çıkarılmıştır. Böylelikle analize 212 veri ile devam edilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin; 117'si (% 55.2) erkek, 95'i (% 44.8) kadındır. Öğretmenlerin, 16'sı (% 7.5) 22-31 yaş, 45'i (% 21.2) 32-41 yaş, 70'i (% 33.0) 42-51 yaş, 73'ü (% 34.4) 52-61, 8'i (% 3.8) 62 yaş ve üzeridir. Öğretmenlerin 41'i (% 19.3) ön lisans, 162'si (% 76.4) lisans, 9'u (% 4.2) yüksek lisans mezunudur. Öğretmenlerin; 5'i (% 2.4) 1-5 yıl, 25'i (% 11.8) 6-10 yıl, 22'si (% 10.4) 11-15 yıl, 28'i (% 13.2) 16-20 yıl, 132'si (% 62.3) 21 yıl ve üzeri hizmet süresine sahiptir.

Veri Toplama Araçları

Algılanan Örgütsel Destek Ölçeği: Araştırmada, Eisenberger ve diğerleri (1986) tarafından geliştirilen ölçek kullanılmıştır. Orijinali 36 maddeden oluşan ölçeğin, 8 maddelik kısa versiyonu tercih edilmiştir. Ölçek, Türkçeye Sökmen, Ekmekçioğlu ve Çelik (2015) tarafından çevrilmiştir. Ölçek 5'li Likert tipinde olup, "1= Kesinlikle Katılmıyorum", "5= Kesinlikle Katılıyorum" şeklinde derecelendirilmiştir. Ölçekteki, 2, 3, 5 ve 7. maddeler olumsuz olduğu için ters olarak puanlandırılmıştır.. Bu araştırmada ölçeğin tek boyutlu yapısını doğrulamak için ölçeğe doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. DFA sonucuna göre modelin uyum indeksleri; $\chi^2=53.361$, $\chi^2/df=2.80$, $p<.01$, GFI=0.93, AGFI= 0.87, IFI=0.91, CFI= 0.91, RMR= 0.05, olarak hesaplanmıştır. Bu değerler ölçeğin tek faktörlü yapısını doğrulamaktadır. Cronbach-Alfa 0.86 olarak belirlenmiştir.

Örgütsel Güven Ölçeği: Araştırmada, Tyler ve Bies (1990) tarafından geliştirilen ölçek kullanılmıştır. Türkçeye, Polat (2009) tarafından uyarlanmıştır. 4 maddeden oluşan ölçek, 5'li Likert tipindedir. Ölçek derecelendirmesi "1= Kesinlikle Katılmıyorum", "5= Kesinlikle Katılıyorum" şeklinde belirtilmiştir. Araştırma için ölçeğe yeniden doğrulayıcı faktör analizi uygulanarak tek boyutlu yapısı doğrulanmıştır. DFA sonucuna göre modelin uyum indeksleri; $\chi^2=0.27$, $\chi^2/df=0.14$, $p<.01$, GFI=0.99, AGFI= 0.99, NFI=0.99, CFI= 0.91, RMR= 0.003, olarak hesaplanmıştır. Cronbach-Alfa 0.81 olarak belirlenmiştir.

Duygusal Bağlılık Ölçeği: Araştırmada, Allen ve Meyer (1990) tarafından geliştirilen "Örgütsel Bağlılık Ölçeğinin", 8 maddeden oluşan "Duygusal Bağlılık" alt ölçeği kullanılmıştır. Türkçeye, Yıldırım (2002) tarafından uyarlanan ölçek 5 Likert tipindedir. Ölçek "1= Kesinlikle Katılmıyorum", "5= Kesinlikle Katılıyorum" aralığında bir derecelendirmeye sahiptir. Mevcut araştırmada, duygusal bağlılık ölçeğinin tek faktörlü bir yapıda kullanılıp kullanılamayacağını ortaya koymak için doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. DFA sonucuna göre modelin uyum indeksleri; $\chi^2=69.432$, $\chi^2/df=4.08$, $p<.01$, GFI=0.93, AGFI=85 olarak hesaplanmıştır. Cronbach-Alfa 0.62 olarak belirlenmiştir.

Örgütsel Vatandaşlık Ölçeği: Araştırmada, DiPaola, Tarter ve Hoy (2005) tarafından geliştirilen ölçek kullanılmıştır. Ölçek, Türkçeye Taşdan ve Yılmaz (2008) tarafından uyarlanmıştır. 12 madde ve tek boyuttan ölçek, 5'li Likert tipindedir. Ölçek, "1-Kesinlikle katılmıyorum", "5-Kesinlikle katılıyorum" aralığında derecelendirmeye sahiptir. Ölçeğin tek faktörlü yapısını doğrulamak için doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. DFA sonucuna göre modelin uyum indeksleri; $\chi^2=121.391$, $\chi^2/df=2.25$, $p<.01$, $GFI=0.91$, $AGFI=0.88$, $IFI=0.90$, $CFI=0.90$, $RMR=0.04$ olarak hesaplanmıştır. Değerler ölçeğin tek faktörlü bir yapıda olduğunu kanıtlamaktadır. Cronbach-Alfa 0.80 olarak belirlenmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada, hipotezlerin test edilmesi amacıyla korelasyon analizi ve yapısal eşitlik modeli kullanılmıştır. Analizler SPSS ve AMOS programlarında yapılmıştır.

Bu analizlere geçilmeden verilerin normal dağılım gösterip göstermediği değerlendirilmiştir. Bu amaçla basıklık (kurtosis) ve çarpıklık (Skewness) değerlerinden yararlanılmıştır. Standart normal dağılımda basıklık ve çarpıklık katsayılarının +1 ile -1 arasında olması gerekmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2014). Bu araştırmada algılanan örgütsel desteğe ilişkin verilerin çarpıklık katsayısı -0.39, basıklık katsayısı 0.59; örgütsel güvene ilişkin verilerin çarpıklık katsayısı -0.63, basıklık katsayısı 0.82; duygusal bağlılığa ilişkin verilerin çarpıklık katsayısı -0.27, basıklık katsayısı 33; örgütsel vatandaşlık davranışına ilişkin verilerin çarpıklık katsayısı -0.10, basıklık katsayısı -0.04 olarak belirlenmiştir. Bu değerlere göre verilerin normal dağılıma uygun olduğu söylenilebilir.

Araştırmada kullanılan uyum iyiliği aralık değerleri şu şekildedir: χ^2/df 'nin 0-2 arasında olması "mükemmel uyum", 2-5 arasında olması "kabul edilebilir uyum"; RMR ve RMSEA değerinin $\leq .05$ olması "mükemmel uyum", $\leq .08$ olması "kabul edilebilir uyum"; CFI ve IFI değerinin $\geq .95$ olması "mükemmel", $\geq .90$ olması "kabul edilebilir uyum"; GFI ve AGFI değerinin $\geq .90$ olması "mükemmel", $\geq .85$ olması "kabul edilebilir uyum"; PCFI ve PNFI değerinin $>.50$ olması "kabul edilebilir uyum" olarak değerlendirilmektedir (Meydan ve Şeşen,2015; Seçer, 2015; Schumacker ve Lomax, 2012; Meyers, Gamst ve Guarino, 2006).

Bulgular

Öğretmenlerin algıladıkları örgütsel destek, örgütsel güven, duygusal bağlılık ve örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişkileri belirlemek üzere korelasyon analizi yapılmıştır. Araştırmanın değişkenlerine ilişkin betimsel istatistikler ile değişkenler arasındaki ilişkiler Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 1. Ortalama ve Standart Sapma Değerleri ile Değişkenler Arasındaki İlişkiler

Değişkenler	\bar{X}	SS	1	2	3	4
1. AÖD	4.02	0.52	-			
2. ÖG	4.10	0.60	.59**	-		
3. DB	3.73	0.49	.41**	.43**	-	
4.ÖVD	3.97	0.45	.37**	.37**	.33**	-

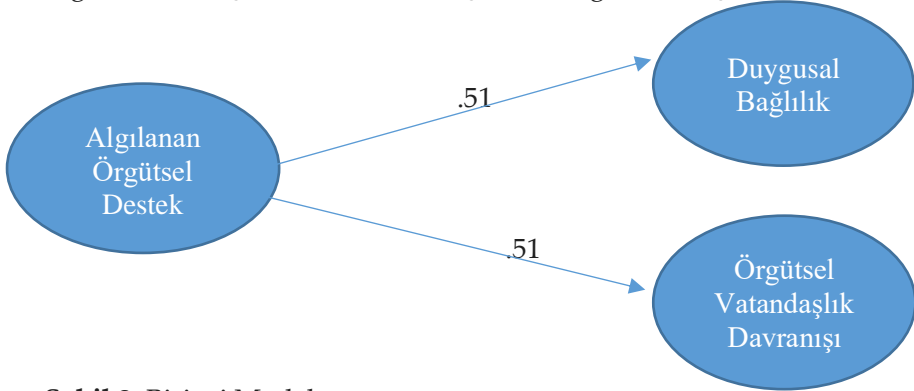
** $p < .01$ AÖD (Algılanan Örgütsel Destek), Örgütsel Güven (ÖG), DB (Duygusal Bağlılık), ÖVD (Örgütsel Vatandaşlık Davranışı).

Tablo 1 incelendiğinde, öğretmenlerin algıladıkları örgütsel destek genel ortalamaları $\bar{X}=4.02$, örgütsel güven genel ortalamaları, $\bar{X}=4.10$, duygusal bağlılık genel ortalamaları $\bar{X}=3.73$, örgütsel vatandaşlık genel ortalamaları $\bar{X}=3.97$ olarak hesaplanmıştır. Tablo 1'e göre, algılanan örgütsel destek ile örgütsel güven ($r=.59$, $p < 0.01$), duygusal bağlılık ($r=.41$, $p < 0.01$) ve örgütsel vatandaşlık davranışları arasında ($r=.37$, $p < 0.01$) pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Ayrıca, örgütsel güven ile duygusal bağlılık ($r=.43$, $p < 0.01$) ve örgütsel vatandaşlık davranışı arasında ($r=.37$, $p < 0.01$) pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Son olarak duygusal bağlılık ile örgütsel vatandaşlık davranışı ($r=.33$, $p < 0.01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu bulgular, araştırmanın H_1 , H_3 , H_5 , H_7 , H_9 , hipotezlerini desteklemektedir. Böylece bu hipotezler kabul edilmiştir.

Araştırmanın H_2 , H_4 , H_6 , H_8 , H_{10} , H_{11} , hipotezlerini test etmek amacıyla yapısal eşitlik modeli kullanılmıştır. Yapısal eşitlik modeli yapılırken hem hipotezleri test etmek amacıyla hem de örgütsel güvenin aracılık rolü olup

olmadığını belirlemek üzere Baron ve Kenny (1986)'nin yöntemi esas alınmıştır. Baron ve Kenny (1986)'e göre aracılık etkisinin belirlenmesi için, bağımsız değişkenin hem bağımlı değişkenler (birinci koşul birinci modelde sağlanmıştır), hem de aracı değişken (ikinci koşul ikinci modelde sağlanmıştır) üzerinde etkisi olmalıdır. Ayrıca, aracı değişkenin bağımlı değişkenler (üçüncü koşul üçüncü model sağlanmıştır) üzerinde etkisi olmalıdır. Bu koşullar yerine geldikten sonra aracı rolü etkisine (dördüncü model) bakılabilir. Araştırmanın H_2 , H_4 , H_6 , H_8 , H_{10} , ve H_{11} , hipotezleri Baron ve Kenny (1986)'nin yöntemi izlenerek test edilmiştir.

Araştırmanın birinci modelinde algılanan örgütsel desteğin, duygusal bağlılık ve örgütsel vatandaşlık davranışı üzerinde anlamlı etkisi olup olmadığı test edilmiştir. Birinci model, şekil 2'de gösterilmiştir.



Şekil 2. Birinci Model

Birinci modelin uyum iyiliği endeksleri, modelin kabul edilebilir sınırlar içinde olduğunu göstermektedir ($\chi^2=631.674$, $\chi^2/df=1.836$, $p<.001$; $RMSEA=.06$; $RMR=.06$; $PCFI=.75$, $PNFI=.63$). Algılanan örgütsel destek değişkeninden duygusal bağlılık ve örgütsel vatandaşlık davranışı değişkenine giden yollara ait standardize edilmiş beta (β), standart hata ve anlamlılık değeri Tablo 2'te gösterilmiştir.

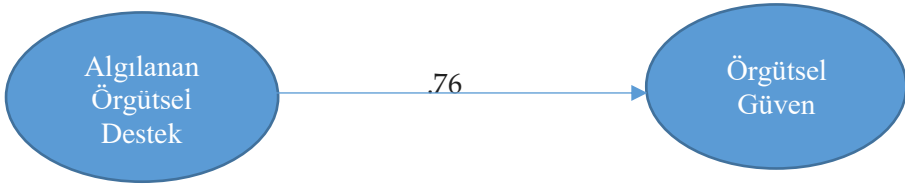
Tablo 2. Birinci Model'in Yol Katsayıları

Yol	Standardize β	Standart Hata	p
AÖD \rightarrow DB	.51	.09	.00**
AÖD \rightarrow ÖVD	.51	.12	.00**

** p < .01

Elde edilen bulgulara göre, algılanan örgütsel desteğin duygusal bağlılık ($\beta = .51$; $p < .01$) ve örgütsel vatandaşlık davranışı ($\beta = .51$; $p < .01$) üzerinde pozitif yönde anlamlı bir etkisinin olduğu görülmektedir. Bu bulgu, H₄ ve H₆ hipotezlerini desteklemektedir. Böylece bu hipotezler kabul edilmiştir.

Araştırmanın ikinci modelinde algılanan örgütsel desteğin örgütsel güven üzerinde anlamlı etkisi olup olmadığı test edilmiştir. İkinci model, şekil 3'de gösterilmiştir.



Şekil 3. İkinci Model

İkinci modelin uyum iyiliği endeksleri, modelin kabul edilebilir sınırlar içinde olduğunu göstermektedir ($\chi^2=86.134$, $\chi^2/df =1.66$, $p<.001$; GFI=.93, AGFI=.90 RMSEA=.06; RMR=.04; IFI=.96, CFI=.96). Algılanan örgütsel destek değişkeninden örgütsel güven değişkenine giden yollara ait standardize edilmiş beta (β), standart hata ve anlamlılık değeri Tablo 3'te gösterilmiştir.

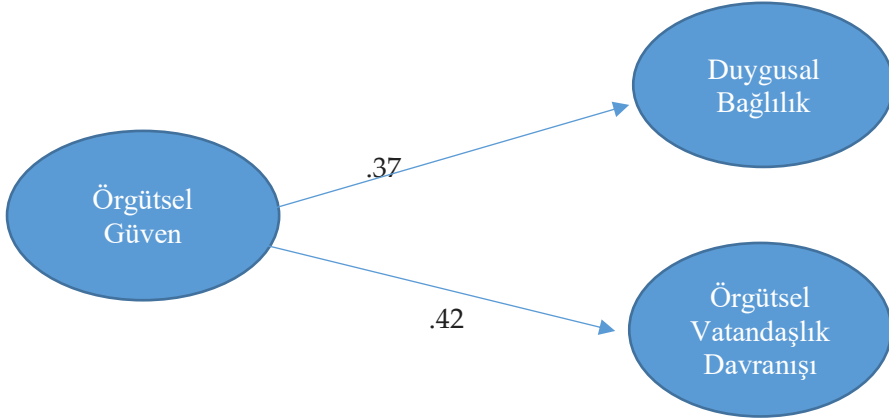
Tablo 3. İkinci Model'in Yol Katsayıları

Yol	Standardize β	Standart Hata	p
AÖD \rightarrow ÖVD	.76	.18	.00**

** p < .01

Elde edilen bulgulara göre, algılanan örgütsel desteğin örgütsel güven üzerinde ($\beta = .76; p < .01$) üzerinde pozitif yönde anlamlı bir etkisinin olduğu görülmektedir. Bu bulgu, H₂ hipotezlerini desteklemektedir. Böylece H₂ hipotezi kabul edilmiştir.

Araştırmanın üçüncü modelinde örgütsel güvenin, duygusal bağlılık ve örgütsel vatandaşlık davranışı üzerinde anlamlı etkisi olup olmadığı test edilmiştir. Üçüncü model, şekil 4’de gösterilmiştir.



Şekil 4. Üçüncü Model

Üçüncü modelin uyum iyiliği endeksleri, modelin kabul edilebilir sınırlar içinde olduğunu göstermektedir ($\chi^2=465.098$, $\chi^2/df = 1.88$, $p < .001$; GFI=.85, RMSEA=.07; RMR=.07; PCFI=.77, PNFI=.66). Örgütsel güven değişkeninden duygusal bağlılık ve örgütsel vatandaşlık davranışı değişkenine giden yollara ait standardize edilmiş beta (β), standart hata ve anlamlılık değeri Tablo 4’de gösterilmiştir.

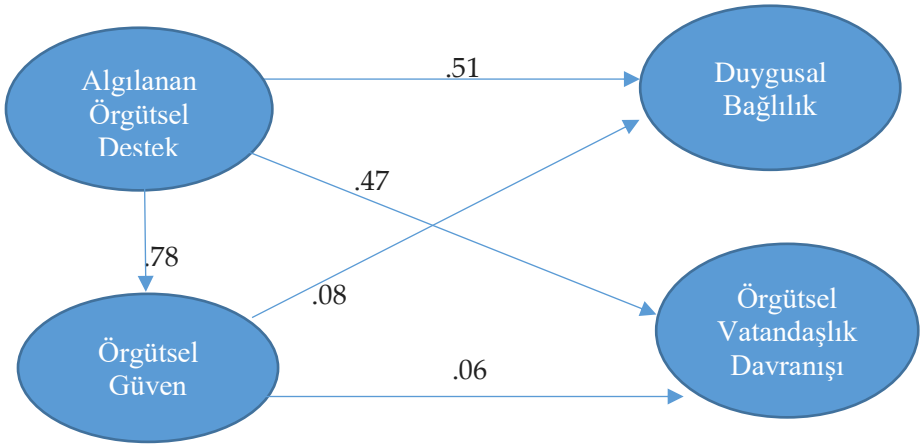
Tablo 4. Üçüncü Model'in Yol Katsayıları

Yol	Standardize β	Standart Hata	p
ÖG \rightarrow DB	.37	.05	.00**
ÖG \rightarrow ÖVD	.42	.04	.00**

** p < .01

Elde edilen bulgulara göre, örgütsel güvenin duygusal bağlılık ($\beta = .37$; $p < .01$) ve örgütsel vatandaşlık davranışı ($\beta = .42$; $p < .01$) üzerinde pozitif yönde anlamlı bir etkisinin olduğu görülmektedir. Bu bulgu, H₈ ve H₁₀ hipotezlerini desteklemektedir. Böylece bu hipotezler kabul edilmiştir.

Araştırmanın dördüncü modelinde; Baron ve Kenny (1986)'nin üç koşulu sağlandığı için algılanan örgütsel destek ile duygusal bağlılık ve örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişkide örgütsel güvenin aracı rolü olup olmadığı test edilmiştir. Aracılık etkisine ilişkin dördüncü model, şekil 5'de gösterilmiştir.



Şekil 5. Aracılık Etkisine İlişkin Dördüncü Model

Modelin uyum iyiliği endeksleri, modelin kabul edilebilir sınırlar içinde olduğunu göstermektedir ($\chi^2=817.798$, $\chi^2/df =1.79$, $p<.001$;

RMR=.06, RMSEA=.06; PCFI=.76, PNFI=.63). Algılanan örgütsel destek değişkeninden örgütsel güven, duygusal bağlılık ve örgütsel vatandaşlık davranışı değişkenine giden yola ait standardize edilmiş beta (β), standart hata ve anlamlılık değeri Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Aracılık Etkisine İlişkin Dördüncü Modelin Yol Katsayıları

Yol	Standardize β	Standart Hata	p
AÖD → DB	.51	.18	.00**
AÖD → ÖVD	.47	.11	.02*
AÖD → ÖG	.78	.17	.00**
ÖG → DB	-.08	.04	.67
ÖG → ÖVD	.06	.08	.58

* $p < .05$, ** $p < .01$

Aracılık etkisine ilişkin modelin bulgularına göre; öğretmenlerin algıladığı örgütsel destek, duygusal bağlılıklarını ($\beta = .51$; $p < .01$) ve örgütsel vatandaşlık davranışlarını ($\beta = .47$; $p < .05$) pozitif yönde anlamlı olarak etkilemektedir. Algılanan örgütsel destek ile duygusal bağlılık ve örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişkiye örgütsel güven değişkeni aracı olarak dahil edildiğinde algılanan örgütsel desteğin duygusal bağlılık üzerindeki etkisi ($\beta = .51$; $p < .01$) değişmemiş, örgütsel vatandaşlık davranışı üzerindeki etkisi ($\beta = .47$; $p < .05$) ise küçük bir miktar azalmıştır. Öte yandan, aracı değişken olan örgütsel güvenin, duygusal bağlılık ($\beta = -.08$; $p > .01$) ve örgütsel vatandaşlık davranışı ($\beta = .06$; $p > .01$) üzerindeki etkisi anlamsızlaşmış ve ortadan kalkmıştır. Baron ve Kenny'e (1986) göre; aracı değişken (örgütsel güven) analize dahil olduğunda bağımsız değişkeninin (algılanan örgütsel destek) bağımlı değişken (duygusal bağlılık ve örgütsel vatandaşlık davranışı) üzerindeki etkisi düşerken, aracı değişkenin de bağımlı değişken üzerinde anlamlı bir etkisinin olması gerekmektedir. Bulgulara göre; örgütsel güvenin aracı değişken olarak modele dahil edilmesiyle, algılanan örgütsel desteğin, duygusal bağlılık üzerindeki etkisinin değişmemesi, örgütsel vatandaşlık davranışı üzerindeki etkisinde ise küçük bir miktar azalma olmasından ve örgütsel güvenin duygusal bağlılık ve örgütsel vatandaşlık davranışı üzerinde etkisinin tamamen ortadan

kalkmasından dolayı aracılık etkisinden bahsedilemez. Bu bulgu ile araştırmanın H₁₁ hipotezi reddedilmiştir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Okulların başarısı ve verimliliği, önemli oranda öğretmenlerin meslektaşlarıyla, öğrencileriyle ve kurumlarıyla olan ilişkilerinin özelliğinin bir sonucu olarak görülmektedir (Çubukçu ve Tarakçıoğlu, 2010). Öğretmenlerin okullarıyla olan ilişkilerinin birçok tutum ve davranışla ilişki olabileceği ve birçok tutum ve davranışı etkileyebileceği düşünülmektedir. Bu noktadan hareketle araştırmada, öğretmenlerin okullarda algıladıkları örgütsel destek ile duygusal bağlılıkları ve örgütsel vatandaşları arasındaki ilişkiler ve bu ilişkide örgütsel güvenin aracı rolü olup olmadığı araştırılmıştır.

Araştırma sonucuna göre, öğretmenlerin okullarına ilişkin algıladıkları örgütsel destek ile duygusal bağlılıkları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ve algılanan örgütsel destek öğretmenlerin örgütsel bağlılıklarını etkilemektedir. Öğretmenler okullarının ilerlemesi için verdikleri çabaların değerli olduğunu, çabalarının takdir edildiklerini, okuldaki memnuniyetlerinin önemsendiklerini algıladıklarında okullarına ilişkin olarak olumlu duygular beslemekte, okullarıyla özdeşleşmekte ve duygusal bağlılıkları artmaktadır. Bu sonuç, çalışanların algıladıkları örgütsel desteğin artıkça duygusal bağlılıklarının da arttığını ortaya koyan Aube, Rousseau ve Morin (2007); Kim, Eisenberger ve Baik (2016); Rhoades ve Eisenberger (2002); Rhoades, Eisenberger ve Armeli'nin (2001) araştırma bulgularını desteklemektedir. Ayrıca bu sonuç, okul yöneticileri ve öğretmenlerin algıladıkları örgütsel destek ile duygusal bağlılıkları arasında orta düzeyde pozitif yönlü bir ilişki bulun Egriboyun'un (2014) araştırmasıyla örtüşmektedir.

Araştırmayla, öğretmenlerin okullarına ilişkin algıladıkları örgütsel destek ile örgütsel vatandaşlık davranışı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu ve algılanan örgütsel desteğin öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışlarını etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenler okul içinde desteklendiklerini, okulun yararlarına çalışmalar yaptıklarını, sorunlarının dikkate alındıklarını düşündüklerinde, okullarında resmi

olarak tanımlanmayan, ekstra ve gönüllü davranışlar (öğrencilere ve meslektaşlarına yardımcı olma, yeni fikirler geliştirme vb.) sergilemektedir. Bu sonuç, çeşitli alanlarda görev yapan çalışanların örgütsel destek algıları arttıkça örgütsel vatandaşlık davranışının da arttığını ortaya koyan Afsar ve Badir (2016); Bozgeyikli, Avcı ve Navruz, 2017; Chiang ve Hsieh (2012); Ehigie ve Otukoya (2005); İplik, İplik ve Efeoğlu (2014); Miao (2011); Muhammad (2014) ve Wang'ın (2014) araştırma bulgularıyla örtüşmektedir. Eğitim alanında yapılan araştırmalara göre de öğretmenlerin algıladıkları örgütsel destek ile örgütsel vatandaşlık davranışları arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır (Demir, 2015; Nadim, Hassan, Abbas ve Naveed, 2016).

Araştırma sonucuyla, öğretmenlerin okullarına ilişkin algıladıkları örgütsel destek ile örgütsel güven arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu ve algılanan örgütsel desteğin öğretmenlerin örgütsel güvenlerini etkilediği tespit edilmiştir. Öğretmenler ortaya koydukları çaba, gelişim ve başarıların okul tarafından değerli görüldüğünü, şikâyetlerinin dikkate alındığını, okulda refahları ve iyiliklerin için çalışmalar yapıldığını, desteklendiklerini algıladıklarında; meslektaşlarının, yöneticilerinin ve diğer çalışanların iyi niyetli ve samimi olduklarına inanmakta ve okullarına güvenmektedirler. Bu sonuç, çalıştıkları örgütlerden destek algılayan çalışanların örgütlerine karşı örgütsel güvenlerinin attığını ortaya koyan DeConinck (2010); Kurtessis ve diğerleri (2017); Narang ve Singh (2012) ve Özdevecioğlu'nun 2003 araştırmaları ile paralellik göstermektedir. Eğitim alanında yapılan araştırmalar da öğretmenlerin algıladıkları örgütsel destek ile örgütsel güvenleri arasında pozitif ilişkiler (Celep ve Yılmaztürk, 2012; Kara, Güneş ve Aydoğan, 2015; Taştan ve Yalçın, 2010) olduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırma sonucuna göre öğretmenlerin örgütsel güvenleri ile duygusal bağlılık ve örgütsel vatandaşlık davranışları arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır ve örgütsel güvenleri hem duygusal bağlılıklarını ve hem de örgütsel vatandaşlık davranışlarını etkilemektedir. Çalıştıkları okullarda destek, samimiyet, doğruluk, dürüstlük, tutarlık gibi güvene dayalı sosyal ilişkiler ağı olduğunu düşünen öğretmenler okullarına duygusal açıdan bağlanmakta, görev tanımlarının dışında birçok gönüllü davranış sergilemektedirler. Bu sonuçlar, çalışanların örgütsel güven ile duygusal

örgütsel bağlılıkları arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunduğunu kanıtlayan; Demirel (2008); Karaköse ve Bozgeyikli, 2012; Çubukçu ve Tarakçıoğlu (2010); Rahmani ve Heydari (2017); Gellatly ve Withey (2012); Taşkın ve Dilek (2010); Mohamed, Kader, ve Anisa'nın (2012) araştırmalarını desteklemektedir. Eğitim alanında, ilkokul, ortaokul ve lise öğretmenleri üzerine yapılan araştırmalar da öğretmenlerin örgütsel güven algıları arttıkça duygusal bağlılıklarının arttığını ortaya koymaktadır (Eğriboyun, 2015; Yılmaz, 2008). Ayrıca sonuçlar, örgütsel güven ile örgütsel vatandaşlık davranışı arasında önemli ilişkiler olduğunu ortaya koyan Singh ve Srivastava (2016); Tokgöz ve Seymen (2013); Tremblay, ve diğerleri, (2010); Wong, Ngo ve Wong'un (2006) araştırmalarını desteklemektedir. Eğitim alanında yapılan çalışmalarda öğretmenlerin örgütsel güven algılarının örgütsel vatandaşlık davranışlarını pozitif yönde etkilediğini ortaya koymaktadır (Bozgeyikli ve Şat, 2014; Gürbüz ve Dede, 2017; Koşar ve Yalçınkaya, 2013; Polat ve Celep, 2008; Yücel ve Samancı, 2009; Zeinabadia ve Salehi, 2011).

Araştırmanın sonucuna göre öğretmenlerin algıladıkları örgütsel destek ile duygusal bağlılıkları ve örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişkide örgütsel güveninin aracı rolü bulunmamaktadır. Bu sonuç, algılanan örgütsel desteğin okulda çok güçlü bir değişken olarak öğretmenlerin duygusal bağlılık ve örgütsel vatandaşlık davranışını doğrudan etkilemekte olduğu ile açıklanabilir. Ayrıca, örgütsel güvenin önemli öncüllerinden birinin algılanan örgütsel destek olması, algılanan örgütsel desteğin doğrudan etkisinin fazla olabileceğini düşündürmektedir. Ancak, Tremblay ve diğerleri, (2010) çalışanların algıladıkları örgütsel destek ile duygusal bağlılıkları arasındaki ilişkide örgütsel güvenin kısmı aracılık rolü bulunduğunu ortaya koymaktadır. Büyükyılmaz ve Fidan'ın (2017) araştırmalarına göre de algılanan örgütsel destek ile örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişkide örgütsel güvenin aracılık rolü bulunmaktadır. Mevcut araştırma sonucu bu araştırma sonuçlarını desteklememektedir. Araştırma sonuçları arasındaki farklılık örneklem gruplarının farklılığından kaynaklanmış olabilir. Öğretmenlerin okullarında algıladıkları desteğin örgütsel bağlılık ve örgütsel vatandaşlık davranışı üzerindeki doğrudan etkisi, başka sektörlerde görev yapan çalışanlardan daha fazla olabilir. Bu durum örgütsel güvenin aracı rolü ortadan kalkmasına neden olarak gösterilebilir.

Araştırma sonuçlarının, öğretmenlerin okul içindeki algı, tutum ve davranışlarının anlaşılmasında, öğretmenlerin verimliliğinin artırılmasında, okul başarısı ve okulun amaçlarının gerçekleştirilmesinde eğitim yöneticilerine katkılar sağlayacağı öngörülmektedir. Eğitim yöneticileri, yönetim süreçlerinde bu sonuçları dikkate almalıdırlar. Araştırma verilerinin Giresun ili merkezinde ilkokullarda çalışan öğretmenlerden toplanması araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Başka araştırmalarda, veriler farklı eğitim kademelerinde çalışan öğretmenlerden toplanabilir. Yazın taraması, öğretmenlerin algıladığı örgütsel destek ile duygusal bağlılık ve örgütsel davranışları arasındaki ilişkide örgütsel güvenin aracı rolünü test eden az sayıda araştırma olduğunu işaret etmektedir. Araştırmalar bu çerçevede yoğunlaştırılabilir. Sonuçlara göre, öğretmenlerin algıladığı örgütsel destek ile duygusal bağlılık ve örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişkide örgütsel güvenin aracı rolü bulunmadığı şeklindedir. Araştırmacılar farklı kademelerde görev yapan öğretmenlerden oluşan çalışma grupları ile örgütsel güvenin aracılık rolünü yeniden test edebilirler. Gelecekteki araştırmalarda, algılanan örgütsel destek, örgütsel adalet, yönetici desteği, örgütsel güven, örgütsel özdeşleşme ve iş performansı gibi bağımsız, bağımlı ve aracı değişkenlerin bir arada olduğu çalışmalar yapısal eşitlik modelleri ile test edilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

Relations between Organizational Support, Organizational Trust, Affective Commitment , and Organizational Citizenship Behavior Perceived at the School

*

Tevfik Uzun

Giresun University

Nowadays, introduction of new learning methods, ever-increasing expectations regarding the academic achievements of the students have begun to mean higher performance and efficiency for the teachers. This situation has brought such issues as organizational support, organizational trust, organizational affective commitment, and organizational citizenship behavior as being perceived by the teachers up to the agenda of the field of educational management. Organizational support means that, the efforts made by the employees are considered important by the institutions they serve for, and their welfare and satisfaction is looked after, and enhanced. The employees believing that they are organizationally supported may display numerous positive attitudes and behaviors. The teachers being supported by their schools, thinking that there exists cordiality, righteousness, and integrity in their working environments, and considering their managers, colleagues, and students as being reliable persons, are expected to display enhanced levels of affective commitment, and organizational citizenship behaviors towards their schools. What is intended by means of this research is to examine the relations between the organizational support perceived by the teachers, and their organizational trust, affective organizational commitment, and organizational citizenship behaviors, by way of putting them forth within a model. The research is further expected to contribute to the educational managers, and to the academicians researching in the field of educational management in terms of having a

better understanding of the teachers' organizational attitudes and behaviors in their schools.

The main goal of this research is to reveal the relation between the organizational support perceived by the teachers, and their organizational trust, affective commitment, and organizational citizenship behaviors, and the intermediary role of the organizational trust within this relation. The following hypotheses were analyzed for this purpose in the course of this research.

H1. There exists a positive relation between the organizational support perceived by the teachers and their organizational trust.

H2. The organizational support perceived by the teachers influences their organizational trust positively.

H3. There exists a positive relation between the organizational support perceived by the teachers and their affective organizational commitment.

H4. The organizational support perceived by the teachers influences their affective organizational commitment positively.

H5. There exists a positive relation between the organizational support perceived by the teachers and their organizational citizenship behaviors.

H6. The organizational support perceived by the teachers influences their organizational citizenship behaviors positively.

H7. There exists a positive relation between the organizational trust perceived by the teachers and their affective organizational commitment.

H8. The organizational trust perceived by the teachers influences their affective organizational commitment positively.

H₉. There exists a positive relation between the organizational trust perceived by the teachers and their organizational citizenship behaviors.

H₁₀. The organizational trust perceived by the teachers influences their organizational citizenship behaviors positively.

H₁₁. The organizational trust perceived by the teachers plays an intermediary variable role in the relation between the organizational support perceived by the teachers, and their affective organizational commitment and their organizational citizenship behaviors.

The study group of the research is composed of 212 teachers serving at the state primary schools domiciled in Giresun City Centrum in the academic year of 2017-2018. While 117 (% 55.2) of the teachers attended the research are males, 95 thereof (% 44.8) are females. While 16 (% 7.5) of the teachers are in between the ages of 22-31, 45 thereof are (% 21.2) in between the ages of 32-41, 70 thereof are (% 33.0) in between the ages of 42-51, 73 thereof are (% 34.4) in between the ages of 52-61, and 8 thereof are (% 3.8) at the age of 62 and above. While 41 of the teachers are (% 19.3) graduates of associate degree, 162 thereof are (% 76.4) graduates of BA degree, and the remaining 9 thereof are (% 4.2) graduates of Master's Degree. While 5 of the teachers (% 2.4) have terms of service of 1-5 year(s), 25 thereof (% 11.8) have terms of service of 6-10 years, 22 thereof (% 10.4) have terms of service of 11-15 years, 28 thereof (% 13.2) have terms of service of 16-20 years, and 132 thereof (% 62.3) have terms of service for no less than 21 years.

The organizational support perceived by the teachers was measured by the "Perceived Organizational Support Scale", developed by Eisenberger, Huntington, Hutchison, and Sowa (1986). While the original of this scale consists of 36 articles, its short version consisted of 8 articles was preferred. The scale was translated into Turkish by Sökmen, Ekmekçioğlu, and Çelik (2015). While the scale is of 5-point Likert type, it is graded as "1= I definitely do not agree", "5= I definitely agree". "Organizational Trust Scale" developed by Tyler & Bies (1990) was utilized for measuring the teachers' organizational trust. It was adapted to Turkish by Polat

(2009). Consisting of 4 articles, this scale is of is of 5-point Likert type. The scale is graded as "1= I definitely do not agree", "5= I definitely agree". "Affective Commitment" sub-scale (consisting of 8 articles) of the "Organizational Commitment Scale" developed by Allen & Meyer (1990) was utilized in order to measure the teachers' affective commitment. Having been adapted to Turkish by Yıldırım (2002), this scale is of is of 5-point Likert type. It is graded as "1= I definitely do not agree", "5= I definitely agree". "Organizational Citizenship Behavior Scale" developed by DiPaola, Tarter, and Hoy (2005) was utilized in order to measure the teachers' organizational citizenship behavior. The relations between the variables were tested by means of correlation analysis and structural equation model. The scale was adapted to Turkish by Taşdan & Yılmaz (2008). Consisting of 12 articles and one dimension, this scale is of is of 5-point Likert type. It has a grading range of "1= I definitely do not agree", "5= I definitely agree". Correlation analysis and structural equation model were further utilized in the research for testing the hypotheses.

According to the result of the research, there exists a positively meaningful relation between the organizational support perceived by the teachers and their organizational trust, affective commitment, and organizational citizenship behavior. The organizational support perceived by the teachers positively influences their organizational trust, affective commitment, and organizational citizenship behavior. Teachers' organizational trust positively influences their affective commitment, and organizational citizenship behavior. Organizational trust plays no intermediary role within the relation between the organizational support perceived by the teachers, and their affective commitment and organizational citizenship behavior. It is suggested that, the results of the research will provide contributions to education managers and researchers in respect of understanding the attitudes and behaviors displayed by the teachers at the school.

Kaynakça/References

- Afsar, B., ve Badir, Y. F. (2016). Person–organization fit, perceived organizational support, and organizational citizenship behavior: The role of job embeddedness. *Journal of Human Resources in Hospitality & Tourism*, 15(3), 252-278.
- Allen, N. J., ve Meyer, J. P. (1990). The measurement and antecedents of affective, continuance and normative commitment to the organization. *Journal of occupational and organizational psychology*, 63(1), 1-18.
- Aube, C.; Rousseau, V. ve Morin, E. M. (2007). Perceived organizational support and organizational commitment. *Journal of Managerial Psychology*, 22, 479-495
- Bateman, T. S. ve Organ, D. W. (1983). Job satisfaction and the good soldier: The relationship between affect and employee “citizenship”. *Academy of Management Journal*, 26(4), 587-595.
- Büyükyılmaz O. ve Fidan Y. (2017). Algılanan örgütsel desteğin örgütsel vatandaşlık davranışı üzerindeki etkisinde örgütsel güvenin aracılık rolü, *BMIJ*, (2017), 5(3), 500-524.
- Bozgeyikli, H., Avcı, A. ve Navruz, B. (2017). Öğretmenlerin psikolojik sermaye düzeyleri ile örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişkinin yapısal eşitlik modeli ile incelenmesi, *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, 12(6) 103-122.
- Bozgeyikli, H. ve Şat, A. (2014). Öğretmenlerde psikolojik dayanıklılık ve örgütsel vatandaşlık davranışlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi: Özel okul örneği, *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 3 (5), s:172-191.
- Celep, C., ve Yilmazturk, O. E. (2012). The relationship among organizational trust, multidimensional organizational commitment and perceived organizational support in educational organizations. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 46, 5763-5776.
- Chiang, C. F., ve Hsieh, T. S. (2012). The impacts of perceived organizational support and psychological empowerment on job performance: The mediating effects of organizational citizenship behavior. *International Journal of Hospitality Management*, 31(1), 180-190.

- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çubukçu, K. ve Tarakçıoğlu, S. (2010). Örgütsel güven ve bağlılık ilişkisinin otelcilik ve turizm meslek lisesi öğretmenleri üzerinde incelenmesi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 2 (4), 57-58.
- DeConinck, J. B. (2010). The effect of organizational justice, perceived organizational support, and perceived supervisor support on marketing employees' level of trust. *Journal of Business Research*, 63(12), 1349-1355.
- Demir, K. (2015). The effect of organizational justice and perceived organizational support on organizational citizenship behaviors: The mediating role of organizational identification. *Eurasian Journal of Educational Research*, 60, 131- 148.
- Demirel, Y. (2018). Örgütsel güvenin örgütsel bağlılık üzerine etkisi: Tekstil sektörü çalışanlarına yönelik bir araştırma. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), 179-194.
- DiPaola, M. F., Tarter, C. J. ve Hoy, W. K. (2005). *Measuring organizational citizenship in schools: the OCB scale*. In W. K. Hoy & C. Miskel (Eds.), *Educational leadership and reform* (pp. 319–342). Greenwich, CN: Information Age.
- Eğriboyun, D. (2014). Ortaöğretim okullarında görev yapan yönetici ve öğretmenlerin örgütsel destek ve örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişki. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 9, 25-52.
- Eğriboyun, E. (2015). The relation between organizational trust, organizational support and organizational commitment. *African Journal of Business Management*, 9(4), 134-156.
- Ehigie, B. O., ve Otukoya, O. W. (2005). Antecedents of organizational citizenship behaviour in a government-owned enterprise in Nigeria. *European journal of Work and Organizational Psychology*, 14, 389-399.
- Eisenberger, R., Huntington, R., Hutchison, S. ve Sowa, D. (1986). Perceived Organizational Support. *Journal of Applied Psychology*, 7, 500–507.

- Gellatly, I. R., ve Withey, M. J. (2012). Organisational trust, affective commitment and bureaucratic control. *Journal of Trust Research*, 2(1), 31-52.
- Günbayı, İ., Dağlı, E. ve Kalkan, F. (2013). İlköğretim okulu müdürlerinin destekleyici davranışları ile öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişki. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 4(4), 575-602.
- Güney, S., Akalın, Ç. ve İlsev, A. (2007). Duygusal örgütsel bağlılık gelişiminde algılanan örgütsel destek ve örgüt temelli özsaygı. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(2), 189-211.
- Gürbüz, G. F. ve Dede, E. (2017). Örgütsel güvenin örgütsel vatandaşlık davranışına etkileri: ortaokul öğretmenleri üzerine bir araştırma. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4 (12), 106-125
- İplik, E., İplik, F. N. ve Efeoğlu, İ. E. (2014). Çalışanların örgütsel destek algılarının örgütsel vatandaşlık davranışı üzerindeki etkisinde örgütsel özdeşleşmenin rolü. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (12).
- Narang, L. ve Singh, L. (2012). Role of perceived organizational support in the relationship between HR practices and organizational trust. *Global Business Review*, 13(2), 239-249.
- Kara, S. B. K., Güneş, D. Z., ve Aydoğan, N. N. (2015). Perceived organizational support and organizational trust in primary schools. *Journal of Human Sciences*, 12(2), 385-393.
- Karaköse, B. ve Bozgeyikli, H. (2012). Örgütsel bağlılık ve çalışma yaşamı kalitesi arasındaki ilişki: Rehberlik araştırma merkezlerinde çalışan personel üzerine bir çalışma, *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 1(2), 185-202.
- Kim, K. Y., Eisenberger, R., ve Baik, K. (2016). Perceived organizational support and affective organizational commitment: Moderating influence of perceived organizational competence. *Journal of Organizational Behavior*, 37(4), 558-583.
- Koşar, D., ve Yalçinkaya, M. (2013). Öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışlarının yordayıcıları olarak örgüt kültürü ve örgütsel güven. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 4(4), 603-627.

- Krishnan, J., ve Mary, V. S. (2012). Perceived organisational support—an overview on its antecedents and consequences. *International Journal of Multidisciplinary Research*, 2(4), 1-13.
- Kurtessis, J. N., Eisenberger, R., Ford, M. T., Buffardi, L. C., Stewart, K. A., ve Adis, C. S. (2017). Perceived organizational support: A meta-analytic evaluation of organizational support theory. *Journal of Management*, 43(6), 1854-1884.
- Memduhoğlu, H. B. ve Zengin, M. (2013). Yönetimde yeni yaklaşımlar. Hasan Basri Memduhoğlu ve Kürşad Yılmaz (Ed). *Örgütsel Güven* içinde (s.261-271). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Meyers, L. S., Gamst, G., ve Guarino, A. J. (2006). *Applied multivariate research: Design and interpretation*. Sage Publications: London.
- Miao, R.T. (2011). Perceived organizational support, job satisfaction, task performance and organizational citizenship behavior in China. *Institute of Behavioral and Applied Management*, 105 – 127.
- Muhammad, A. H. (2014). Perceived organizational support and organizational citizenship behavior: the case of Kuwait. *International Journal of Business Administration*, 5(3), 59-72.
- Mohamed, M. S., Kader, M. M. A., ve Anisa, H. (2012). Relationship among organizational commitment, trust and job satisfaction: An empirical study in banking industry. *Research Journal of Management Sciences*, 1(2), 1-7.
- Nadim, M., Hassan, M. M., Abbas, S. ve Naveed, A. (2016). The role of organizational commitment and perceived organizational support in promoting organizational citizenship behavior. *PEOPLE: International Journal of Social Sciences*, 2(3), 54-67.
- Özgan, H. (2011). Örgütsel davranış bağlamında öğretmenlerin örgütsel adalet, güven, bağlılık, yönetici değerlendirme ve çatışma yönetimi stratejileri alguları arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 11(1), 229-247.
- Polat, M. (2009). *Örgütsel özdeşleşmenin öncülleri ve ardılları üzerine bir saha çalışması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Polat, S. ve Celep, C. (2008). Ortaöğretim öğretmenlerinin örgütsel adalet, örgütsel güven, örgütsel vatandaşlık davranışlarına ilişkin alguları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 14(2), 307-331.

- Rahmani, S., ve Heydari, M. (2017). Investigating of trust and perceived organizational support effects on organizational commitment in educational organizations, using structural equation modeling and partial least squares model. *International Review of Management and Marketing*, 7(2), 384-389.
- Riggle, R. J., Edmondson, D. R. ve Hansen, J. D. (2009). A meta-analysis of the relationship between perceived organizational support and job outcomes: 20 years of research. *Journal of Business Research*, 62(10), 1027-1030.
- Rhoades, L., Eisenberger, R. ve Armeli, S. (2001). Affective commitment to the organization: the contribution of perceived organizational support. *Journal of Applied Psychology*, 86, 825-836.
- Schumacker, R. E., ve Lomax, R. G. (2012). *A beginner's guide to structural equation modeling*. New York: Routledge.
- Singh, U. ve Srivastava, K. B. (2016). Organizational trust and organizational citizenship behaviour. *Global Business Review*, 17(3), 594-609.
- Sökmen, A., Ekmekçioğlu, E. B., ve Çelik, K. (2015). Algılanan örgütsel destek, örgütsel özdeşleşme ve yönetici etik davranışı ilişkisi: araştırma görevlilerine yönelik araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 125-144.
- Taşdan, M., ve Yalçın, T. (2010). İlköğretim okulu öğretmenlerinin algıladıkları sosyal destek ile örgütsel güven düzeyleri arasındaki ilişki düzeyi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 10(4), 2569-2620.
- Taşdan, M. ve Yılmaz, K. (2008). *Organizational citizenship and organizational justice scales' adaptation to Turkish*. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 33 (150), 87-96.
- Taşkın, F., ve Dilek, R. (2010). Örgütsel güven ve örgütsel bağlılık üzerine bir alan araştırması. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2(1), 37-46.
- Tokgöz, E. ve Seymen, O. A. (2013). Örgütsel güven, örgütsel özdeşleşme ve örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişki: bir devlet hastanesinde araştırma. *Öneri Dergisi*, 10(39), 61-76.

- Tremblay, M., Cloutier, J., Simard, G., Chênevert, D. ve Vandenberghe, C. (2010). The role of HRM practices, procedural justice, organizational support and trust in organizational commitment and in-role and extra-role performance. *The International Journal of Human Resource Management*, 21(3), 405-433.
- Wang, Z. (2014). Perceived supervisor support and organizational citizenship behavior: the role of organizational commitment. *International Journal of Business and Social Science*, 5, 210-214.
- Wong, Y.T., Ngo, H.Y. ve Wong, C.S. (2006). Perceived organizational justice, trust and OCB: A study of Chinese workers in joint ventures and state-owned enterprises. *Journal of World Business*, 41(4), 344-355.
- Yıldırım, F. (2002), *Çalışma yaşamında örgüte bağlılık ve örgütsel adalet ilişkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yılmaz, K. (2008). The relationship between organizational trust and organizational commitment in Turkish primary schools. *Journal of Applied Sciences*, 8(12), 2293-2299.
- Yücel, C., ve Samancı, G. (2009). Örgütsel güven ve örgütsel vatandaşlık davranışı. *Journal of Social Science*, 19 (1), 113-132.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Uzun, T. (2018). Okullarda algılanan örgütsel destek, örgütsel güven, duygusal bağlılık ve örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişkiler. *OPUS –Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 958-987. DOI: 10.26466/opus.418335

An Evaluation of the Psychological Life Quality of Women with Disabled Children with Box Behnken Experimental Design

DOI: 10.26466/opus.431478

*

Melike Tekindal* - Özlem Kaymaz**

*Dr. Öğr.Üyesi, İzmir Katip Çelebi University, Faculty of Health Sciences, Department of Social Work, İzmir / Turkey

E-Mail: meliketunc@yahoo.com.tr

ORCID: [0000-0002-3453-3273](https://orcid.org/0000-0002-3453-3273)

** Öğr.Gör.Dr, Ankara University, Faculty of Science, Department of Statistics, Ankara/ Turkey

E-Mail: ozlem.gullu@gmail.com

ORCID: [0000-0003-1235-8117](https://orcid.org/0000-0003-1235-8117)

Abstract

*The purpose of this study was to implement the BBD method, which is a response-surface method, quantitatively and compare it with three-way analysis of variance. In the study, we used the short-form The World Health Organization Quality of Life WHOQOL-BREF-TR scale, which was developed by the World Health Organization and was tested by Eser et al. (1999) to determine its validity and reliability. This approach allowed us to attempt to determine the optimal variable combination in the psychological quality of life of mothers with intellectually-disabled children. The research was conducted with 540 mothers who had intellectually-disabled children. By use of 3³ Box Behnken experimental design (BBD), which is a response surface method, variables and levels were determined according to the balanced incomplete block design. According to the results, the main effects of the mother's age and the number of children were statistically significant. In addition, the interaction effect of "the mother's age*the time she learnt the disability" was significant. The R² value of the model was found to be 90.33%. When the same set of data was analyzed via three-way analysis of variance, both the main effects and the interaction effects were found to be insignificant. The response surface method may be an alternative to the analysis of variance in the factorial experiments that are used frequently in the social sciences and in research related to social work.*

Keywords: Response surface method, Box-Behnken experimental design (BBD), Quality of life, Social work.

Engelli Çocuğa Sahip Kadınların Psikolojik Alan Yaşam Kalitelerinin Box-Behnken Deneme Düzeni ile Değerlendirilmesi

*

Öz

*Araştırmanın amacı, Yanıt Yüzeyi Metotlarından BDD yöntemini nicel olarak uygulamak ve üç yönlü varyans analizi ile karşılaştırmaktır. Çalışmada Dünya Sağlık Örgütü tarafından geliştirilen, geçerlik ve güvenilirliği Eser vd. (1999) tarafından yapılmış olan, Türkiye için ulusal soru eklenen, kısa form WHOQOL-BREF-TR ölçeği kullanılmıştır. Bu kapsamda, zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin ruhsal alan yaşam kalitesindeki optimal değişken kombinasyonunun belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma 540 zihinsel engelli çocuğa sahip anne ile yapılmıştır. Yanıt yüzeyi metodunun 3³ Box Behnken deneme düzeni (BDD) kullanılarak, dengeli tamamlanmamış blok tasarımına göre değişkenler ve seviyeleri belirlenmiştir. Sonuçlara göre, annenin yaşı, çocuk sayısı ana etkileri ile yaşı*engelli öğrenme zamanı etkileşimleri istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Modelin R² değeri %90.33 olarak hesaplanmıştır. Aynı verilere üç yönlü varyans analizi uygulandığında ise, hem ana etkiler hem de etkileşim etkileri anlamsız çıkmıştır. Sonuç olarak, özellikle sosyal bilimlerde ve sosyal hizmet araştırmasında yaygın olarak kullanılan, faktöriyel denemelerdeki varyans analizinin yöntemineinin yerine yanıt yüzeyi metodu bir alternatif olarak kullanılabilir.*

Anahtar Kelimeler: Yanıt yüzeyi metodu, Box-Behnken deneme düzeni (BDD), Yaşam kalitesi, Sosyal hizmet.

Introduction

In all societies, children are considered to be the adults of future, so they are raised and educated with care. They are valuable individuals, and societies try to meet their needs by making maximum use of available resources. An intense period of preparation is initiated for the newcomer in the family as soon as the mother's pregnancy is confirmed. While there are different approaches in different societies, they all have in common trying to ensure that the mother-to-be is well cared for and gives birth to a healthy baby (Cronic, et. al., 1983; Ersoy, 1997; Kaner, 2004; Kazak and Marvin, 1984).

However, the birth of a disabled child affects the development of the individual and the development of her or his family. It is a process that requires adaptation phases within the family. This poses a problem both for the disabled person and for the family, and it requires rehabilitation (Lüle, 2008, p.14).

Mothers with disabled children experience problems that are different and more intense than other mothers. They must be concerned about various matters, including the child's health, self-care, education, adolescent development and problems, employment and occupation, in-family psycho-social life, social environment, and the life of the disabled person after the death of the parents. Given these complexities, each mother with a disabled child may have different expectations and needs (Turnbull and Turnbull, 1985; quoted in: Dönmez et al., 2000, p. 16). These situations and concerns are experienced by families with disabled children to a greater extent. This is because mothers of disabled children must provide their care throughout their lives, which results in numerous physical and spiritual problems in their efforts to sustain their children's lives.

Generally, the mother is the person in the family who is most influenced by such a situation. Mothers of disabled children experience more stress and have more emotional demands than other mothers (Smith et al., 1993). Canarlan and Ahmetoğlu (2015) reported that mothers experience a more significant decrease in their quality of life than fathers. Generally, mothers experience a lot of stress because they are usually the only caregiver for most of the hours of the day. They must care for the disabled children as well as the other children and their husband, which leads them

to experience stress, anxiety, and depression. Unfortunately, assuming too much responsibility for the children's care and various other family-related responsibilities enhances the risk of experiencing other stress-related problems (Ganong et al., 2003). Many researchers have concluded that the stressful period that begins when a disabled child is born brings with it as shocking reality that must be dealt with, this can lead to a significant risk of a series of seemingly unending crises (Kazak and Marvin, 1984; Wolfsenberger and Menoloscino, 1970). At times, there may be feelings of guilt, anxiety, depression, and desperation. When growth retardation is diagnosed in the child, families may experience a trauma similar to those of guilty individuals (Ellis and Hirsch, 2000; quoted in: Bumin et al., 2008, p. 7). In addition, it has been reported that the presence of a disabled person in the family may cause mothers to experience negative emotions, such as denial, sorrow, anger, shame, concern, unexpected crises, the desire to withdraw from the external world, frustration, and decreases in self-confidence and self-esteem (Gettinger and Guetschow, 1998; Küçükler, 1993; Tokad et al., 1997). Moreover, experiencing constant anxiety, depression, and concern may lead the family to have psycho-social problems (Işıkhan, 2005, p. 37). Although there are many factors that give rise to these problems, those that are known to have an important influence are the age of mothers, the number of children they have, and how long they have known about the disability.

Therefore, the identification of the variables that can maximize psychological quality of life of mothers with intellectually-disabled children will increase the effectiveness and efficiency of the services to be provided for them.

In this sense, the World Health Organization (WHO) defines quality of life as "an individual's perception of her or his position in life in the context of the culture and value systems in which he or she lives and in relation to goals, expectations, standards and concerns" (Aslan, 2010, p. 102). Bilgin et al. (1985, p. 159) stated that psychological quality of life is based on the reactions of an individual based on her or his own life experiences. The satisfaction one gets from her or his job and family life and her or his characteristics, such as skills and learning, are taken as variables. Furthermore, psychological quality of life is constituted by body image and ap-

pearance, negative feelings, memory, focus of attention, positive emotions, thinking and making decisions, self-esteem, and personal beliefs (Eser, 1999; Özkan, 1999).

Methodology

Initially, an experimental model was created. Analysis was performed according to the specified experimental design levels.

Sampling

The research was conducted with 540 mothers who had intellectually-disabled children. The data obtained from the Ministry of National Education in Turkey, 3,117 individuals from the Yenimahalle District of Ankara Province special education classes. Using the stratified sampling method, 540 people were selected randomly from the data for the study.

Data collection tools

In this study, we used the WHOQOL-BREF-TR scale, which was developed by the World Health Organization with 100 questions and whose validity and reliability were validated by Eser et al. (1999), including some additional questions that were related specifically to Turkey. The total mean scores were calculated for the psychological domain of the scale. In order to minimize the total variance of the psychological scores between mothers, we contacted two or more the mothers who were previously selected from each category, and the mean was calculated.

Analysis of data

The 3³ Box-Behnken experimental design, which is a response surface method, was used in the study. Variables and levels for balanced incomplete block design were determined at beginning of the study. In addition, three-way analysis of variance was performed, and the results were compared to the results obtained from the Box-Behnken experimental design.

All of the analyses were evaluated using Minitab 17 Statistical Software Program.

Box-Behnken Experimental Design (BBD)

This experimental design was proposed by Box and Behnken in 1980, and it is an effective method for creating a second-order response surface model. The method is based on balanced, incomplete, block-design experiments. The factors in the model should have at least three levels. In the Box-Behnken experimental design, the value of one of the factors is fixed at the central value, while combinations of all of the levels of the other factors are used (Kocabaş 2001; Myers & Montgomery 2002). In summary, the Box-Behnken designs are response surface designs that are used to estimate second-order models, form subsequent designs, and analyze the lack of reliability of the models; they also are used in designs with blocks (Bayrak et al. 2010; Tekindal et al. 2012; Tekindal et al. 2014).

Three-Way Analysis of Variance

Each factor has three components with three levels in three-way analysis of variance. There are various ways to discriminate the influence of factors and the interaction between them. In such experiments, 27 experimental combinations are obtained. Explaining three-way interaction is difficult in these problems. One way to discriminate the influence is to reorganize components I and J in the form of two degrees of freedom effects by using these components over the AB, AC, and BC interactions. It is defined as follows:

$$Y_{ijk} = \mu + A_i + B_j + C_k + AB_{ij} + AC_{ik} + BC_{jk} + ABC_{ijk} + \varepsilon_{ijk}$$

No discrimination can be made over the ABC interaction. Discrimination only can be made by using the table of steep coefficients of polynomial (Banaji and Hardin, 1996; Bruder et al. 1997; Cole et al., 1994; Harris, 1985; Huynh and Mandeville 1979; Marlowe et al., 1996).

The purpose of this study was to use Box-Behnken design, which was a response surface method, and three-way analysis of variance to identify the variables that were maximize the psychological quality of life for mothers with intellectually-disabled children in the social work field and to make a comparative analysis of the results to be obtained from the use of these two methods.

Findings

The normal distribution of residuals, which is the precondition of Box-Behnken experimental design, was checked and the normal distribution of residuals was verified.

Table 1. Descriptive statistics concerning the total scores achieved by mothers in the psychological domain based on the categories. (Age, The time she learnt the disability, The Number of Children)

Age	The time she learnt the disability	The Number of Children	Mean Psychological Quality of Life Score	Std. Dev	Min	Max	
1 (15-30)	1 (0-5)	1 (1-2)	57.50	10.61	41.67	75.00	
		2 (3-4)	55.15	7.87	37.50	66.67	
		3 (5-6)	60.83	14.91	50.00	79.17	
	2 (6-10)	1 (1-2)	1 (1-2)	57.11	11.76	37.50	75.00
			2 (3-4)	56.57	8.91	37.50	79.17
			3 (5-6)	64.58	8.84	58.33	70.83
		3 (11-15)	1 (1-2)	54.86	11.61	41.67	70.83
			2 (3-4)	60.00	2.28	58.33	62.50
			3 (5-6)	56.25	7.80	41.67	62.50
2 (31-45)	1 (0-5)	1 (1-2)	58.16	17.30	0.00	95.83	
		2 (3-4)	59.86	15.79	16.67	95.83	
		3 (5-6)	64.58	14.47	29.17	79.17	
	2 (6-10)	1 (1-2)	1 (1-2)	62.57	13.55	37.50	95.83
			2 (3-4)	54.86	14.08	16.67	79.17
			3 (5-6)	65.10	13.16	45.83	83.33
		3 (11-15)	1 (1-2)	63.19	12.48	50.00	83.33
			2 (3-4)	52.78	12.84	33.33	70.83
			3 (5-6)	62.50	.	62.50	62.50
3	1 (0-5)	1 (1-2)	62.82	8.91	50.00	75.00	
		2 (3-4)	60.16	14.19	16.67	79.17	

(45-60)	3 (5-6)	62.50	12.27	50.00	79.17
	1 (1-2)	51.56	11.34	33.33	70.83
2 (6-10)	2 (3-4)	54.58	11.70	29.17	79.17
	3 (5-6)	60.42	9.92	54.17	75.00
3 (11-15)	1 (1-2)	51.04	25.54	25.00	83.33
	2 (3-4)	43.06	11.39	25.00	58.33
	3 (5-6)	46.25	17.51	25.00	83.33

Table 2. ³ BDD regression analysis table

	<i>t</i>	<i>p</i>
Fixed	32.203	0.000*
Age	-2.594	0.049*
The time she learnt the disability	-1.114	0.316
The number of children	2.642	0.046*
Age*Age	-1.291	0.253
The time she learnt the disability*The time she learnt the disability	1.114	0.316
The number of children*The number of children	3.607	0.015*
Age*The time she learnt the disability	-3.720	0.014*
Age*The number of children	0.234	0.825
The time she learnt the disability*The number of children	-1.205	0.282

* $p < 0.05$, $R^2 = \%90,33$ $R^2(\text{Adjusted}) = \%72,92$

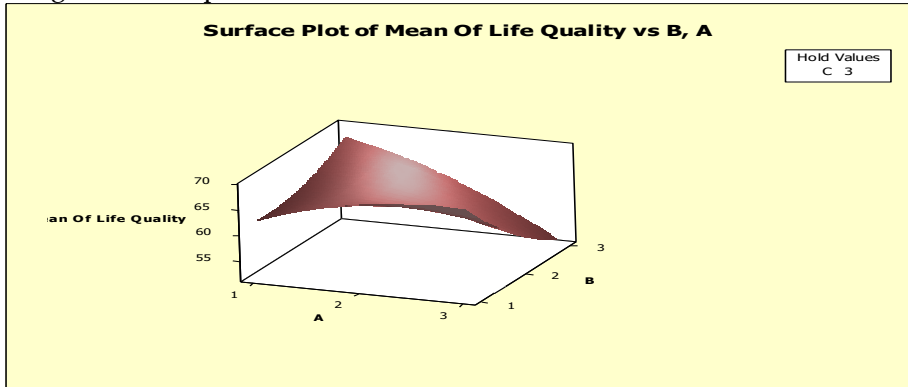
Table 2 shows that, while age, the number of children, and the quadratic form of the number of children were fixed, the interactions between age and the time at which she learned about the disability turned out to be statistically significant factors that influenced her quality of life. In addition, the regression equation explains the variables at a rate of 90.33%.

Table 3. ³ BDD analysis of variance table

Source of variation	Degree of freedom	Sum of Squares	Mean square	F	P
Regression	9	406.537	45.1708	5.19	0.042
Linear	3	130.186	43.3955	4.98	0.058
Quadratic	3	142.737	47.5791	5.46	0.049*

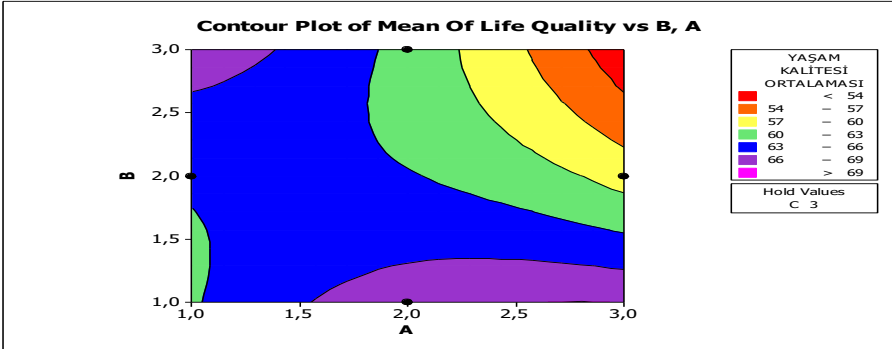
Interaction	3	133.614	44.5379	5.12	0.055
Error	5	43.535	14.5117		
Total	14				

According to Table 3, the quadratic form was found to be statistically significant at the end of the response surface analysis. In order to identify the situations that influence the quality of life of mothers with intellectually-disabled children in the best possible way, the nominal-is-the-best model was employed. The contour and response graphics of the model are given in Shape 1 and 2.



Shape 1. Nominal is the best model response graphics for BDD (A: Age, B: The time she learned about the disability, C: The number of children)

When the number of children is fixed, there is a quadratic form of the relationship between age and the time she learned about the disability, as is clear from the response graphic (Shape 2).



Shape 2. Nominal is the best model contour graphic of BDD (A: Age, B: The time she learned about the disability, C: The number of children)

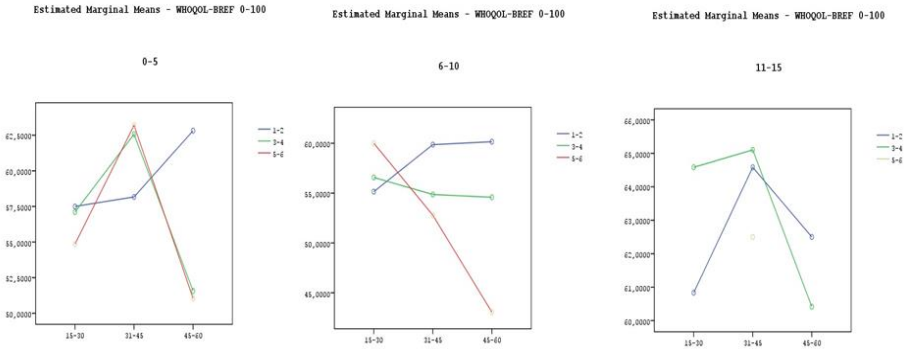
According to the contour graphic, keeping the number of children fixed, when the mother is between the ages of 31 and 45 and the time she learned about the disability is 11 to 15 years, her quality of life score is between 66 and 69 out of 100, which is the optimum variable level that yields the highest score.

Table 4. Three-way analysis of variance

Source of Data	Sum of Squares	Degree of Freedom	Mean Square	F	p
Model	1838047.150(a)	25	73521.886	363.453	.000*
Age	683.394	2	341.697	1.689	.186
The number of children	263.954	2	131.977	.652	.521
The time she learnt the disability	607.392	2	303.696	1.501	.224
Age*The number of children	1054.192	4	263.548	1.303	.268
Age*The time she learnt the disability	410.373	4	102.593	0.507	0.730
The number of children *The time she learnt the disability	144.756	4	36.189	0.179	0.949
Age*The number of children*The time she learnt the disability	1305.906	6	217.651	1.076	0.376

Error	104177.850	515	202.287
Total	1942225.000	540	

According to the three-way analysis of variance results (Table 4), $R^2=94.6\%$. However, neither the main effects nor the interactions were found to be statistically significant.



Shape 3. Total score graphics based on the categories according to the results of the three-way analysis of variance

Shape 3 shows the graphics obtained through analysis of variance. They indicate that, for the age group of 31-45, the psychological quality of life score was nearly 62.5 if the time the mother learned about the disability was 0 to 5 years and the mother has 3-4 or 5-6 children. For mothers who learned about the disability 6 to 10 years ago, their psychological quality of life scores were between 50 and 55 if they had 5 or 6 children, 55 if they had 3 or 4 children, and 60 if they had 1 or 2 children. For mothers who learned about the disability 11 to 15 years ago, their psychological quality of life score was between 64 and 66 if they had 1, 2, 3, or 4 children.

Discussion

This study provided useful results by analyzing mothers with disabled children according to the number of children, their ages, and the time at which they learned about the disability. We investigated how these criteria influence their psychological quality of life and determined and analyzed various variables that influence the quality of life. Canarslan and

Ahmetoğlu (2015) reported that the psychological quality of life scores of families were low. Social support systems lead to a rise in a lot of the domains of the quality of life, including, but not limited to, the domain of psychological quality of life. Similarly, Meral (2011) observed that women with social support had higher levels of quality of life. In this sense, social support systems form an important variable to analyze psychological quality of life. In addition, financial status directly influences the psychological quality of life of a family. As the financial situation of the family gets better, the psychological quality of life score increases. Similar results also were reported by Hu et al. (2012). They reported that families that receive home care payments are better in the psychological quality of life domain and in all other domains.

The present study indicated that the quantitative use of the Box-Behnken design, which is a response surface method, is possible in the field of social services. In this study, the main effects of "the number of children" and "age", which are among the factors influencing the psychological quality of life of mothers with intellectually disabled children, were found to be statistically significant. Moreover, the interaction effect of "the mother's age*the time she learnt the disability" was statistically significant (Table 2). According to the results, keeping the number of children fixed, when the mother is between the ages of 31 and 45 and the time she learned about the disability is 11 to 15 years ago, her quality of life score was between 66 and 69 out of 100, which is the optimum variable level yielding the highest score level (Shape 2). Despite the results shown in Shape 3, the analysis of variance results indicated no significant main effect or interaction among the factors that influenced the quality of life (Table 4).

Conclusion

It is possible to say that the response surface method yielded more precise results than the classic factorial analysis of variance method. Thus, it is a method that can be preferred in such studies. Moreover, this method enables a selection of optimum independent variable combinations through methods of 'the larger the better,' 'the smaller the better,' and 'the nominal is the best.' This is not possible with the classic factorial analysis of vari-

ance approach. Briefly, if studies are planned according to response surface methods beforehand, more precise and beneficial results will be obtained. The response surface method can be an alternative to the analysis of variance in factorial experiments, which is used extensively in social sciences (social work).

Scientific and occupational studies aimed at raising the psychological quality of life of mothers with intellectually-disabled children have reported that the age of a mother and how long she has known about the disability of her child are of great importance. If a mother is between the ages of 31 and 45 and has known about her child's intellectual disability for 11 to 15 years, she has developed coping strategies and adapted to the situation she has to deal with.

In addition, independent of all of the other factors, the number of children has a large influence on the psychological quality of life of the mother. When a mother has an intellectually-disabled child, her psychological quality of life decreases as the number of children she has increases. Based on these results, social work experts working in the field of disability should aim at increasing the quality of life of women in all aspects within the scope of their occupational requirements. The studies to be conducted within this scope to enhance the quality of life in psychological terms should primarily include mothers who are in the age ranges of 15-30 or 45-60, mothers who have known the disability for less than 10 years, and mothers who have more than one child. Micro-level, mezzo-level, and macro-level studies should be conducted within this context.

References

- Aslan, D. (2010). Yaşlılık döneminde önemli bir kavram: Yaşam kalitesi [An important concept for old age: Life quality]. 3. *Ulusal Sağlıkta Yaşam Kongresi [3rd Life in National Health Congress]*, 25-27 March 2010, Izmir, 102-104.
- Banaji, M. R., and Hardin, C. D. (1996). Automatic stereotyping. *Psychological Science*, 7, 136-141.8

- Bayrak, H., Özkaya, B., Tekindal, M. A.,(2010). Birinci derece faktoriyel denemelerde verimlilik için optimum noktaların belirlenmesi: Bir uygulama [Productivity in the first degree for the optimum point determination of factorial trials: An application] *Türkiye Klinikleri Biyoistatistik Dergisi*, 2, 18-26 .
- Bilgin, N., Ergenç, A. and Timurcanday, Ö. (1985). Bireylerce algılanan şekliyle yaşam kalitesi [Life quality as perceived by individuals]. *Seminer, Felsefe, Eğitim, Psikoloji, Sosyoloji, Antropoloji Araştırmaları* [Seminary, Philosophy, Education, Psychology, Sociology, Anthropology Research. (157-169). Izmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını.
- Bruder, G. E., Stewart, J. W., Mercier, M. A., Agosti, V., Leite, P., Donovan, S., and Quitkin, F. M. (1997). Outcome of cognitive-behavioral therapy for depression: Relation to hemispheric dominance for verbal processing. *Journal of Abnormal Psychology*, 106, 138-144.
- Bumin, G., Günal, A., Tükel, Ş. (2008). Anxiety, depression and quality of life in mothers of disabled children. *Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 15 (1), 6-11.
- Canarlan, H. and Ahmetoğlu, E. (2015). Engelli çocuğa sahip ailelerin yaşam kalitesinin incelenmesi [An investigation of the variables related to the quality of life of parents of disabled children]. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 13-31.
- Cole, D. A., Maxwell, S. E., Arvey, R., and Salas, E. (1994). How the power of MANOVA can both increase and decrease as a function of the intercorrelations among the dependent variables. *Psychological Bulletin*, 115,465-474.
- Crnic, K. A., Greenberg, M. T., Ragozin, A.S., Robinson, N. M., and Basham, R. B. (1983). Effects of stress and social support on mothers and premature and full-term infants. *Child Development*, 54, 209-217.
- Dönmez, D., Bayhan, P., and Artan, I. (2000). Engelli çocuğa sahip ailelerin beklentileri ve endişe duydukları konuların incelenmesi [An analysis of expectations and concerns of parents with disabled children]. *Sosyal Hizmet Dergisi*, 1 (11), 16-23.
- Ellis, J.B., and Hirsch, J.K: (2000). Reason for living in parents of developmentally delayed children. *Res. Dev. Disabil.* 21, 323-7.

- Ersoy, Ö. (1997). İşitme ve zihinsel engelli çocuğu olan annelerin kaygı düzeyleri ve çocuklarını kabullenme durumlarına destekleyici eğitim programlarının etkisi. [The effect of "Supporting Training Programs" on acceptance situation and anxiety levels of the parents that have hearing impaired and mentally handicapped children] Dissertation. Hacettepe University Vocational School of Home Economics. Department of Child Development and Education. Ankara.
- Eser E., Fidaner H., Fidaner C., et al. (1999). Yaşam kalitesinin ölçülmesi, WHOQOL-100 ve WHOQOL-BREF [Measuring Life Quality WHOQOL-100 and WHOQOL-BREF]. *3 P Dergisi*, 7(2), 5-13.
- Ganong, L., Doty, M.E., and Gayer, D. (2003). Mothers in postdivorce families caring for a child with cystic fibrosis. *J Pediatr. Nurs.*, 18, 332-43.
- Gettinger, M., and Guetschow, K. W. (1998). Parent and Parent/Child Groups for young children with disabilities. Handbook of Group Interventions for Children and Families. Neatham Heights: Viacom Company.
- Harris, R. J. (1985). A primer of multivariate statistics (2nd ed.). Orlando, Florida: Academic Press.
- Hu, X., Wang, M., and Fei, X. (2012). Family quality of life of Chinese families of children with intellectual disabilities, *Journal of Intellectual Disability Research*, 56(1), 30-44.
- Huynh, H., and Mandeville, G. K. (1979). Validity conditions in repeated measures designs. *Psychological Bulletin*, 86, 964-973.
- İçağasıoğlu Çoban, A. and Arslanoğlu, H. K. (2004). Sosyal Hizmet Sempozyumu 2004. Türkiye'de Sosyal Hizmet Uygulamaları İhtiyaçlar ve Sorunlar: 4-6 Kasım 2004- Alanya: Konferans ve Bildiriler [Social Work Symposium 2004. Social Work Practices in Turkey: Needs and Problems: 4-6 November 2004- Alanya: Conference and Proceedings]. (165-175). Ankara: Haberal Eğitim Vakfı.
- Işıkhan, V., (2005). *Türkiye'de Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin sorunları* [Problems of Mothers Having Children with Intellectual Disability in Turkey]. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Kaner, (2004). Engelli çocukları olan ana babaların algıladıkları stres, sosyal destek ve yaşam doyumları [The stress, social support, and

- life satisfaction perceived by fathers with disabled children]. *Unpublished Research Report*. Ankara.
- Kazak, A. E., and Marvin, R. S. (1984). Differences, difficulties and adaptation: Stress and social networks in families with handicapped child. *Family Relations*, 33, 67-77.
- Kocabaş, Z. (2001). An application and interpretation of second order response surface model. *Ankara Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi*, 7, 121-128
- Küçükler, S. (1993). Özürlü çocuk ve ailelerine yönelik psikolojik danışma hizmetleri [Psychological counselling services for disabled children and their families]. *Özel Eğitim Dergisi*, 1 (3), 23-29.
- Lüle F. (2008). Engelli bireylere sahip yoksul ailelerin karşılaştıkları sorunlar ve bu sorunlarla başa çıkma tarzları [The problems encountered by poor families with disabled members and their coping styles]. Unpublished Master's Thesis, Hacettepe University, Graduate School of Social Sciences, Department of Social Work, Ankara.
- Marlowe, C. M., Schneider, S. L., and Nelson, C. E. (1996). Gender and attractiveness biases in hiring decisions: Are more experienced managers less biased? *Journal of Applied Psychology*, 81, 11-21.
- Meral, B.F. (2011). *Gelişimsel yetersizliği olan çocuk annelerinin aile yaşam kalitesi algılarının incelenmesi* [The examination of the family quality of life perceptions of mothers who have children with disabilities], (Unpublished Dissertation), Anadolu University/Institute of Educational Sciences, Eskişehir.
- Minitab 17 Statistical Software (2010). [Computer software]. State College, PA: Minitab, Inc. (www.minitab.com).
- Myers R.H. and Montgomery DC. (2002). Response surface methodology process and product optimization using designed experiments. In: Myers, R. H., Montgomery D.C., eds. A Wiley-Interscience Publication. 2nd ed. Canada: John Wiley and Sons, pp. 17-85, 203-303.
- Özkan, S. (1999). Yaşam kalitesinin ölçülmesi, WHOQOL-100 ve WHOQOL-BREF [Measuring life quality, WHOQOL-100 and WHOQOL-BREF]. *Psikiyatri, Psikoloji, Psikoformokoloji Dergisi*, 7(2), 5-13.

- Smith, T.B., Innocenti, M.S., Boyce, G.C., and Smith C.S. (1993). Depressive symptomatology and interaction behaviors of mothers having a child with disabilities. *Psychol. Rep.*, 73, 1184-6.
- Tekindal, M.A., Bayrak, H., Ozkaya, B., Genç, Y. (2012). Box- Behnken Experimental Design in Factorial Experiments: The Importance of Bread for Nutrition and Health, *Turkish Journal of Field Crops*, 17(2), 115-123
- Tekindal, M.A., Bayrak, H., Ozkaya, B., Yavuz, Y. (2014). Second-order response surface method: factorial experiments an alternative method in the field of agronomy, *Turkish Journal Of Field Crops*, 19 (1), 35-45.
- Tokad, M., Sevilir, R., Karadağ, D., Irmak, N., and Erusta, S. (1998). *C.P.'li çocuk ve ailelerinin demografik özellikleri, duygusal yaşantı ve beklentilerinin incelenmesi* [An analysis of demographic characteristics, emotional experiences, and expectations of children with CP and their families]. Sosyal Hizmet Sempozyumu 1997: Toplumla Bütünleşme Sürecinde Özürlüler ve Sosyal Hizmet [Social Work Symposium 1997: The Disabled Individuals in the Process of Integration with the Society and the Role of Social Work]. Ankara: H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Yayını.
- Turnbull, A. P., and Turnbull, H. R. (1995). *Families, professionals, and exceptionality*. New Jersey: Merrill.
- Wolfsenberger, W., and Menoloscino, F. A. (1970). *Theoretical framework for management of parents of mentally retarded*. *Psychiatric Approaches to the Mentally Retarded*, New York: Basic Books.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Tekindal, M. & Kaymaz, Ö. (2018). An evaluation of the psychological life quality of women with disabled children with box behnken experimental design. *OPUS –International Journal of Society Reseraches*, 8(15), 988-1004. DOI: 10.26466/opus.431478

Psikolojik Danışmanlarda Tükenmişlik: Nitel Araştırma Örneği

DOI: 10.26466/opus.419320

*

Nihan Arslan*

* Dr. Öğr. Üyesi, FSM Vakaf Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İstanbul/Türkiye
E-Posta: narslan@fsm.edu.tr ORCID: [0000-0002-2451-0852](https://orcid.org/0000-0002-2451-0852)

Öz

Psikolojik danışmanların yaşadığı tükenmişlik duygusunun hangi durumlarda ortaya çıktığını belirlemek amacıyla yapılan bu çalışmada 23 psikolojik danışman ile görüşülmüştür. Araştırmada 'durum çalışması deseni' kullanılmıştır. Görüşme formunda beş açık uçlu soru sorulmuştur. Psikolojik danışmanlara, okulda karşılaştıkları durumların kişisel yaşamlarına etkileri, okulda çalıştıkları süreçte "yorgun- bitkin" hissettikleri durumlara, stres yaşadıkları durumlara, fiziksel olarak kendilerini iyi hissetmedikleri zamanlara, kendilerini yetersiz hissettikleri durumlara örnek vermeleri ile ilgili sorular sorulmuştur. Çalışmada amaçlı örnekleme yöntemiyle İstanbul ilinde görev yapan 23 psikolojik danışmana ulaşılmıştır. Çalışma grubunu oluşturan psikolojik danışmanlardan 8'i erkek, 15' i kadındır. Elde edilen bulgular ışığında psikolojik danışmanların sorunlarını eve taşıdıkları, ailelerine vakit ayıramadıkları; öğrenciler ile ilgili çözümü zor problemlerde ve görevlerinin dışında işler yaptıkları zaman kendilerini bitkin hissettikleri, ailelerle problem yaşadıklarında, idarecilerin işlerine karıştıkları zaman kendilerini stresli hissettikleri, somatik baş ağrıları yaşadıkları, travma, öfke ve kriz durumlarında, danışanda ilerleme olmadığında kendilerini yetersiz hissettikleri belirlenmiştir. Araştırmanın sonuçları literatür kapsamında tartışılmış ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tükenmişlik, psikolojik danışmanlar, nitel çalışma.

Burnout in Psychological Counselors: An Example of Qualitative Research

*

Abstract

It was designed to determine when the feeling of burnout experienced by psychological consultants emerged. In this study 23 psychological counsellors were interviewed. Qualitative research method was used in the study. Five open-ended questions were asked in the interview form. Psychological counsellors were asked about the effects of the situations they encounter at school on their personal lives, the situations they feel "tired - exhausted" in the process they work at school, the situations they experience stress, the times they feel physically unwell, and the situations they feel inadequate. In this study, 23 psychological counsellors working in the city of Istanbul have been reached through sampling method. Eight of the psychological counsellors of the study group are male, fifteen are female. According to our results, it is determined that psychological counselors have problems at home because of the problems they face at work, they also cannot spend enough time with their families, they feel exhausted when they face insolvable problems of their students or when they have to do some off duties; moreover psychological counselors feel depressed when they have problems with parents or administrators, they may also have somatic headache, furthermore they could feel inadequate when their. The results of the study were discussed in the context of the literature and suggestions were made

Keywords: *Burnout, psychological consultants, qualitative research.*

Giriş

Tükenmişlik, bireylerde kendini duygusal ve fiziksel olarak göstermektedir. Kararsızlık, kötümserlik ve güçsüzlük içeren olumsuz tutumlara ek olarak çaresizlik, umutsuzluk, duygusal yorgunluk tükenmişliğin yaygın belirtileridir (Lee, Baker, Cho, Heckathorn, Holland, Newgent,... ve Yu, 2007). İşin niteliği ile insan doğası arasında büyük uyumsuzluklar olduğunda, tükenmişlik riski yüksek olacaktır (Maslach,2005). Maslach, tükenmişlik sendromunu üç boyut altında tanımlamıştır; (1) duygusal tükenme, aşırı duygusal hissetme, (2) danışanlarına veya öğrencilerine karşı duyarsızlaşma, (3) kişisel başarı derecesinde azalma duygusu; bu tanımlamalara azalmış bir benlik saygısı ve kendini olumsuz değerlendirme eşlik eder (Maslach ve Jackson, 1981).

Zamanlarının çoğunu diğer insanlarla yakın işbirliği içinde geçiren bireyler, duygusal olarak bitkinleşir (Pines ve Maslach, 1980). Bu bağlamda psikolojik danışmanlar, mesleklerinin doğası gereği tükenmişlik belirtisi göstermeye en yatkın meslek grubu olarak görülmektedir. Okul psikolojik danışmanları, sayısız mesleki rollerinden ötürü, artan iş yükleri ve rol sorumluluklarında belirsizlik olmasından dolayı tükenmişlik yaşamak konusunda özellikle hassastırlar (Bozgeyikli, 2011; Freeman ve Coll, 1997; Kendrick, Chandler, ve Hatcher, 1994). Rol çatışması ve rol belirsizliği, pek çok okul danışmanı için potansiyel stres kaynağıdır (Butler ve Constantine, 2005; Karaköse ve Bozgeyikli, 2012). Özellikle okullarda öğretmenler ve idareciler psikolojik danışmanlık mesleği ile ilgili olumlu algılamalara sahip olmadığında, psikolojik danışmanlar sıkıntı yaşayabilmektedir. Psikolojik danışmanlar, idarecilerden ya da diğer meslektaşlarından sosyal destek alamadıklarında tükenmişlik duygusu yaşayabilmektedirler. Daha da önemlisi meslektaşlarının ve idarecilerin olumsuz algıları psikolojik danışmanların okul ortamındaki liderlik rollerini sarsabilmekte ve kendilerini değersiz hissetmelerine yol açabilmektedir (Butler ve Constantine,2005).

Duygusal tükenme, tükenmişlik sendromunun kalbindedir. Psikolojik danışmanlar danışanlarına yardım etmek isterler fakat bununla birlikte duygusal olarak bunu yapmak için gerekli olan enerjisi ve motivasyonu

elde edemezler (Rovero,2003). Psikolojik danışmanların çalıştıkları yerlerde stresli bir iş yükü ile karşılaşmaları şaşırtıcı değildir. Danışmanları ile ilgilenmenin fiziksel, zihinsel ve duygusal zorluğunun stresi altına girmeleri olağandır (Osborn,2004). Psikolojik danışmanların karşılaştığı stres hem çalışmanın niteliğinden hem de mesleğin rol beklentilerinden kaynaklanmaktadır (Evans ve Villavisanis, 1997). Yapılan araştırmalar özellikle yardım meslek mensuplarının hem tükenmişliğe hem de tükenmişliğin sebep olduğu duygusal ve davranışsal sonuçlara karşı savunmasız olduğunu ortaya koymuştur (Kirk-Brown ve Wallace, 2004). Yüksek performans talepleri, yetersiz kaynaklar, iş performansı üzerine geribildirim eksikliği, rol belirsizliği, rol çatışması gibi faktörler psikolojik danışmanlarda tükenmişliğe sebep olabilmektedir (Osborn,2004). Psikolojik danışmanlar danışanlarının yaşam kalitesini iyileştirmek için mümkün olduğu kadar özen gösterebilirler de bazen danışanlar aldıkları hizmetin yetersiz olduğunu hissettiren davranışlar sergileyebilirler (McCarthy ve Frieze, 1999).

Doktora düzeyindeki psikologların tükenmişlik düzeylerinin incelendiği araştırmada %40'ının duygusal tükenme düzeyinin yüksek olduğu ortaya çıkmış ve %34'ü danışanlarına karşı duyarsızlaştıklarını ifade etmişlerdir (Ackerley ve diğ,1988). Psikolojik danışmanların benlik saygısı ve tükenmişlik düzeyi arasındaki ilişkinin araştırıldığı bir araştırmada benlik saygısının yüksek olması duygusal tükenme düzeyinin düşük olmasına etki ettiği bulunmuştur. Bu bağlamda psikolojik danışmanların benlik saygısını artırmaya yönelik çalışmalar önemlidir, bu da sosyal destek ve süpervizyonla sağlanabilir (Butler ve Constantine,2005). Psikolojik danışmanların tükenmişlik yaşamalarına sebep olan temel olguları tespit etmek ve buna göre önlem almak oldukça önemlidir. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı, psikolojik danışmanların yaşadığı tükenmişlik duygusunun hangi durumlarda ortaya çıktığını tespit etmektir.

Yöntem

Araştırmada nitel araştırma desenlerinden araştırmanın doğasına uygun olan 'durum çalışması deseni' kullanılmıştır. Araştırma için görüşme formu hazırlanmıştır. Bu görüşme formları yarı yapılandırılmış görüşme

formudur. Araştırmanın geçerliliği süreci açısından, Rehberlik ve psikolojik danışma alanında görevli dört öğretim üyesinden araştırma içerisinde yer alan soruların kapsam geçerliliği açısından görüşler alınarak sorulara son hali verilmiştir. Güvenirlik süreci açısından araştırma soruları açık bir şekilde ifade edilerek veri toplama sürecinde araştırmacının araştırma sürecindeki kendi konumu açık bir biçimde tanımlanıp araştırmanın amacına uygun biçimde toplanmıştır. Görüşme formunda beş açık uçlu soru sorulmuştur. Psikolojik danışmanlara, okulda karşılaştıkları durumların kişisel yaşamlarına etkileri, okulda çalıştıkları süreçte “yorgun- bitkin” hissettikleri durumlara, stres yaşadıkları durumlara, fiziksel olarak kendilerini iyi hissetmedikleri zamanlara, kendilerini yetersiz hissettikleri durumlara örnek vermeleri ile ilgili sorular sorulmuştur. Çalışmada amaçlı örnekleme yöntemiyle İstanbul ilinde görev yapan 23 psikolojik danışmana ulaşılmıştır. Çalışma grubunu oluşturan psikolojik danışmanlardan 8’i erkek, 15’ i kadındır. Psikolojik danışmanların yaş ortalaması 27’dir. Psikolojik danışmanlarla yapılan görüşmeler kendilerinden izin alınarak ses kayıtları ve yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Ses kayıtları ve yüz yüze görüşmeler yazıya aktarılmıştır. Elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Verilerin analizi için tematik çerçeve belirlenmiştir. Her bir tema için kodlar oluşturulmuştur. Kodlar görüşme yapılan psikolojik danışmanlar için P1, P2, P3 gibi belirtilmiştir.

Bulgular

Psikolojik danışmanların okullarda karşılaştıkları durumlara ilişkin görüşlerine göre tablolar oluşturulmuş ve aşağıda gösterilmiştir. Psikolojik danışmanların okullarda karşılaştıkları durumların kişisel yaşamlarına etkileri ile ilgili görüşleri tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1 incelendiğinde, psikolojik danışmanların okullarda karşılaştıkları durumların kişisel yaşamlarına etkilerinin en çok %22 oranında sorunları eve taşıma olduğu görülmüştür. Daha sonra bunu %13 oranında aileye vakit ayıramama ve danışmanların yaşantısının etkisinden çıkamama izlemektedir. Psikolojik danışmanların görüşlerinden alınan birbir alıntılar aşağıda sunulmaktadır.

Tablo 1. 1. Psikolojik danışmanların okullarda karşılaştıkları durumların kişisel yaşamlarına etkileri

Tema (Kategoriler)	Kodlar	n	%
Kişisel Yaşama Etkisi	Sorunları eve taşıma (P1,P7,P10,P15,P17)	5	22
	Aileye vakit ayıramama (P5,P10,P14)	3	13
	Danışmanların yaşantısının etkisinden çıkamama (P6,P11,P15)	3	13
	Sürekli mükemmel olmalıyım hissi (P3,P17)	2	9
	Sosyal aktivitelere zaman ayıramama (P5,P14)	2	9
	Zihin yorgunluğu yaşama,enerjik hissedememe (P7,P9)	1	4
	Yeni çalışmalar yapmak için motive olamama (P21)		

“Aileme vakit ayıramıyorum pek fazla. Arkadaşlarım ile eskisi kadar sosyal bir aktivite yapamıyorum. Kitap okumaya vakit ayıramıyorum. Katıldığım bazı aktivitelerimi ertelemek zorunda kalıyorum, hatta katılamıyorum.”(P5)

“Danışmanımın yaşantılarını dinledikten sonra anlattıklarımın etkililiğine dayalı olarak (olumlu-olumsuz) bir süre onun etkisinden çıkamadığım oluyor.”(P6)

Tablo 2. Psikolojik danışmanların okullarda çalıştıkları süreçte yorgun-bitkin hissettikleri durumlar

Tema (Kategoriler)	Kodlar	n	%
Yorgun hissetmeye sebep olan durumlar	Öğrencilerle ilgili çözümü zor problemler (P1,P2,P10, P12, P13,P20,P21)	7	30
	Psikolojik danışmanlık görevi dışında yapılan işler (P3,P6, P10, P11,P15,P17)	6	26
	Çok fazla danışan almak (P5, P6, P18,P22)	4	17
	İdarenin ve velinin işe karışması (P8,P14,P18,P23)	4	17

Tablo 2 incelendiğinde, psikolojik danışmanların okullarda çalıştıkları süreçte yorgun-bitkin hissettikleri durumlar en fazla %30 oranında öğrencilerle ilgili çözümü zor problemler olduğu görülmüştür. Daha sonra bunu %26 oranında psikolojik danışmanlık görevi dışında yapılan işler

izlemektedir. Ayrıca %17 oranında çok fazla danışan almak, idarenin ve velinin işe karışması psikolojik danışmanların kendilerini bitkin hissetmesine sebep olmaktadır. Psikolojik danışmanların görüşlerinden alınan birebir alıntılar aşağıda sunulmaktadır.

“Müdür veya müdür yardımcısının isteği ile tören alanı düzeni, toplantı tutanakları, kimi zaman boş derse girme durumu... beni yorgun ve bitkin hissettiriyor; çünkü içselleşmeden yapılan bir olgu insanı yorgun hissettirir.”(P3)

“Öğrencilerimin sorunlarına çözüm bulamadığım zamanlar, psikolojik danışmana sorumluluğu dışında işler verildiği zaman, kendimi yorgun ve bitkin hissediyorum.”(P10)

Tablo 3. Psikolojik danışmanların okullarda çalıştıkları süreçte yaşadıkları stresli durumlar

Tema (Kategoriler)	Kodlar	n	%
Stres yaşamaya sebep olan durumlar	Ailelerle iletişimde problem yaşama (P2,P4,P8,P11,P15,P17,P19 P23)	8	35
	Öğrencilerle ilgili sorunların çözümünde yetersiz hissetme (P2,P7, P10,P11,P18)	5	22
	İdareci yada yöneticilerle yaşanan sorunlar (P2,P8, P10,P15,P16)	5	22
	Bitirilmemiş işler (P5,P12,P13,P14)	4	17
	Rol çatışması yaşama (P3,P20)	2	9
	İstismar ve intihar girişimi problemleri (P1,P22)	2	9

Tablo 3 incelendiğinde, psikolojik danışmanların okullarda çalıştıkları süreçte yaşadıkları stresli durumlar en fazla %35 oranında ailelerle iletişimde problem yaşama olduğu görülmüştür. Daha sonra bunu %22 oranında öğrencilerle ilgili sorunların çözümünde yetersiz hissetme ve yöneticilerle yaşanan sorunlar izlemektedir. Ayrıca %17 oranında bitirilmemiş işler de psikolojik danışmanların kendilerini stresli hissetmesine sebep olmaktadır. Psikolojik danışmanların görüşlerinden alınan birebir alıntılar aşağıda sunulmaktadır.

“Çocuğun olumsuz şartlarını kabul etmeyen ya da ilgisiz ailelere çocukları için alacak tedbirleri açıkladığımızda çocuğun iyiliğini yok sayarak reddettiğinde ya da ihmal ettiğinde çaresizlik hissine dayalı olarak stresli hissedirim.” (P17)

“Çok fazla iş biriktiğinde ve birden fazla yere yetişmem gerektiği durumlarda stresli oluyorum.” (P14).

Tablo 4. Psikolojik danışmanların okullarda karşılaştıkları durumlara ilişkin fiziksel olarak kendilerini iyi hissetmedikleri durumlar

Tema (Kategori- ler)	Kodlar	n	%
Somatik etkiler	Baş ağrısı (P1,P2,P4,P6,P7,P9,P10,P11,P12,P14,P15,P16,P18,P19,P23)	15	65
	Sırt ve omuz ağrısı (P4,P9,P15, P16,P18)	5	22
	Mide ağrısı (P1,P10)	2	9

Tablo 4 incelendiğinde, psikolojik danışmanların okullarda karşılaştıkları durumlara ilişkin fiziksel olarak yaşadıkları durumlar en fazla %65 oranında baş ağrısı olduğu görülmüştür. Daha sonra bunu %22 oranında sırt ve omuz ağrısı izlemektedir. Psikolojik danışmanların görüşlerinden alınan birebir alıntılar aşağıda sunulmaktadır.

“Fazla danışan gördüğümde, velilerin saatler süren görüşmeleri sonrasında, bana ihtiyaç olmayan ortamlarda (toplantı,seminer vb.) bulunduğumda, haksızlığa uğradığımda başım ağrır.” (P6)

“Gün içinde öğretmen, idareci, öğrenci ve veli pdr uzmanına gün içinde genelde şikayet dert anlatma negatif durumları aktarıyor. Yoğun olarak olumsuzluza maruz kalmak bazen baş ve omuz ağrısı yaşamam neden oluyor.” (P15)

Tablo 5. Psikolojik danışmanların okullarda karşılaştıkları durumlara ilişkin kendilerini yetersiz hissettikleri durumlar

Tema (Kategoriler)	Kodlar	n	%
Yetersiz hissedilen durumlar	Travmatik, öfke ve kriz durumlarında (P11,P12,P13,P16,P19,P20,P21,P23)	8	35
	Danışanda ilerleme olmadığında (P6,P8,P10,P22)	4	17
	Danışma teknikleri (P1,P2,P5,P14)	4	17
	Testlerin uygulanması (P1,P4,P14)	3	13
	Aileyi sürece katamama (P2,P7,P18)	3	13
	Özel eğitim (P2,P4)	2	9

Tablo 5 incelendiğinde, psikolojik danışmanların okullarda çalıştıkları süreçte kendilerini yetersiz hissettikleri durumlar en fazla %35 oranında travmatik, öfke ve kriz durumları olduğu görülmüştür. %17 oranında ise psikolojik danışmanlar danışanda ilerleme olmadığında ve danışma teknikleri konusunda kendilerini yetersiz hissettiklerini bildirmişlerdir. Psikolojik danışmanların görüşlerinden alınan birebir alıntılar aşağıda sunulmaktadır.

“Zaman zaman bireysel görüşmeler çok derinleştğinde altından bir travma çıkarsa yetersiz hissediyorum.” (P16)

“Problemi olan öğrenciyle görüşmeye başladıktan sonra hiçbir ilerleme göremediysen burada kendimi yetersiz hissediyorum.” (P8)

Tartışma

Psikolojik danışmanların yaşadığı tükenmişlik düzeyinin incelenmesi amacıyla yapılan çalışmada, varılan sonuçlar şu şekilde özetlenebilir; psikolojik danışmanlar okullarda yaşadıkları durumların etkisinde kalarak sorunlarını eve taşımakta, danışanların yaşantılarının etkisinden çıkamamakta ve ailelerine vakit ayıramamaktadırlar. Öğrencilerle ilgili bazı problemlerin çözümünde zorlandıkları zaman, görevlerinin dışında işler yaptıkları zaman ve çok fazla danışan aldıklarında yorgun/bitkin hissetmektedirler. Psikolojik danışmanların en çok stres yaşadıkları durumlar ise ailelerle iletişimde problem yaşadıkları zaman, öğrencilerin sorunlarının çözümünde kendilerini yetersiz hissettikleri zaman ve idarecilerin işlerine karıştıkları zamandır. Okullarda yaşadıkları sürece

ilişkin yaşadıkları problemler somatik olarak kendini baş ağrısı olarak göstermektedir. Psikolojik danışmanlar en çok travma, kriz ve öfke durumları karşısında kendilerini yetersiz hissetmektedir. Danışanda ilerleme olmadığında ve danışma teknikleri konusunda da psikolojik danışmanlar kendilerini yetersiz hissettiklerini bildirmişlerdir.

Yapılan literatür taramasında daha çok psikolojik danışmanlarda cinsiyet, yaş, medeni durum, mesleki kıdem gibi değişkenlere göre tükenmişlik düzeyinin değişip değişmediği ile ilgili çalışmalara rastlanmıştır. Bu bağlamda bu araştırma psikolojik danışmanların sorunlarını temel alması açısından önemlidir. Yapılan araştırmalarda psikolojik danışmanların rol çatışması yaşadığı, psikolojik danışmanlık dışında görevlerde yer aldıkları, idarecilerden ve diğer öğretmenlerden destek görmedikleri belirtilmiştir (Seğmenli,2001; Butler ve Constantine,2005). Yine başka bir çalışmada psikolojik danışmanların cinsel istismar durumunda kendilerini yetersiz hissettikleri tespit edilmiştir (Aktaş ve Zorbaz,2018). Ayrıca Gündüz (2012) tarafından yapılan araştırmada sosyal destek alan ve öğrenci sayısı az olan psikolojik danışmanların daha az tükenmişlik yaşadığı belirlenmiştir. Tüm bu sonuçlar bu araştırmanın sonucunu destekler niteliktedir.

Psikolojik danışmanların sorunlarının araştırıldığı bir araştırmada idarecilerin ve öğretmenlerin işbirliği yapmamaları, ilgisiz veliler, görevleri dışındaki beklentiler, yetersizlik hissi başlıca sorunlar olarak ortaya çıkmıştır. En çarpıcı bulgu %53 oranında idareci ve öğretmenlerin işbirliği yapmamaları ve rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetlerine ilişkin önyargılı tutumlardır (Tuzgöl-Dost ve Keklik,2012). Oysaki psikolojik danışmanlar, diğer öğretmenlerden ve idarecilerden ne kadar çok sosyal destek alırlarsa o kadar az duygusal tükenme yaşarlar (Butler ve Constantine,2005). Dolayısıyla psikolojik danışmanların yöneticilerinden ve diğer meslektaşlarından destek görmemeleri, onların tükenmişlik duygusu yaşayabilmelerine sebep olabilmektedir. Bu araştırmada da psikolojik danışmanlar idarecilerinden destek görmemelerini, stres sebebi olarak belirtmişlerdir.

Psikolojik danışmanların danışma seanslarından doyum almaları ve danışanlarında ilerleme görmeleri tükenmişliği azaltmaktadır (Collins ve Long, 2003; Kraus, 2005). Bu araştırmanın bulgularında da psikolojik danışmanlar danışanda ilerleme olmadığında kendilerini yetersiz hisset-

tiklerini bildirmiştir. Aynı zamanda öğrencilerle ilgili sorunların çözümünde yetersiz hissetme durumunu da stresli durum olarak nitelendirmişlerdir. Okul ortamında ortaya çıkan travma, öfke ve kriz gibi durumlar psikolojik danışmanların kendilerini stresli hissetmesine sebep olmaktadır (Clemente ve Collison, 2000). Bu bağlamda psikolojik danışmanların seanslardan doyum almamaları ve mesleki anlamda destek almamaları tükenmişliğe sebep olabilmektedir. Bu nedenle psikolojik danışmanların stres ve tükenme duygularından korunmak için mesleki ve kişisel destek almaları kritik önem taşır (Butler ve Constantine,2005).

Çalışmanın bulguları doğrultusunda şu önerilerde bulunulabilir; Psikolojik danışmanların okullarda çalıştıkları süreçte yaşadıkları stresli durumlarda en çok görülen bulgu ailelerle iletişimde problem yaşama olmasından dolayı iletişim teknikleri becerilerini geliştirme konusunda yardım alabilirler. Psikolojik danışmanlara travma, öfke ve krize müdahale konularında yardım tekniklerini öğrenmeleri ile ilgili hizmet içi eğitimler verilebilir. Ayrıca, psikolojik danışmanların süpervizyon almaları sağlanabilir. Alanlarıyla ilgili ihtiyaç duydukları konularda eğitim almaları bağlı oldukları rehberlik araştırma merkezleri tarafından sağlanabilir. Meslekleriyle ilgili bilimsel kongrelere katılmaları konusunda maddi ve manevi destek sağlanabilir. Çalışmanın bulgusunda psikolojik danışmanlar çok fazla danışan almanın kendilerini yorgun hissetmelerine sebep olduğunu belirtmişlerdir. Bu bağlamda okullarda psikolojik danışman başına düşen öğrenci sayısında azaltma yapılabilir. Böylelikle daha fazla psikolojik danışman alımının yapılması sağlanabilir. İdare ve diğer çalışma arkadaşlarından sosyal destek alamadıklarını belirtmişlerdir; idareciler ve diğer branş öğretmenlerinin rehberlik konusunda hizmet içi eğitim almaları sağlanabilir. Psikolojik danışmanların okullarda yaşayacakları huzur; güvenli hissetme, mutluluk onların mesleki anlamda doyum sağlamalarına, danışanlarına daha çok yardımcı olmalarına etki eder. Özellikle okullarda koruyucu, önleyici ve müdahale edici psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerini yürütmesi beklenen psikolojik danışmanların kendi ruh sağlığını korumaları yönünde mesleki ve sosyal destek sistemlerinin okullar, üniversiteler veya etkin kurumlar tarafından oluşturulması gerektiği düşünülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Burnout in Psychological Counselors: An Example of Qualitative Research

*

Nihan Arslan

FSM Vakıf University

Burnout manifests itself emotionally and physically in individuals. In addition to the negative attitudes of indecision, pessimism and weakness, despair, hopelessness, emotional exhaustion are common signs of burnout. Individuals who spend most of their time in close cooperation with other people become emotionally exhausted. In this context, psychological counselors are seen as the most likely group of professions to show signs of burnout, which is the nature of their profession. School counselors are particularly sensitive to burnout in the face of increasing workload and uncertainty about role responsibilities due to their numerous occupational roles. Psychological counselors may experience difficulties, especially if school managers and teachers do not have positive perceptions about the profession of counselors. Psychological counselors may experience burnout if they do not receive social support from their administrators or other colleagues. More importantly, the negative perceptions of counselors' colleagues and administrators can shake psychological counselors' leadership roles in the school environment and make them feel unworthy.

Psychological counselors want to help their clients, but together they cannot get the energy and motivation necessary to do it emotionally. It is not surprising that psychological counselors face a stressful workload where they work. It is normal that counselors come under influence that the physical, mental and emotional challenges of taking care of your clients. The stress that psychological counselors face is due to both the nature of the work and the role expectations of the profession. Researches have proved that particularly members of help profession are more

vulnerable to burnout and emotional and behavioral consequences of both burnout. In a study investigating the relationship between psychological counselors' self-esteem and burnout level, it was found that high self-esteem had a negative effect on the level of emotional exhaustion. In this context, it is important that work to increase psychological counselors' self-esteem and this can be achieved through social support and supervision. It is very important to identify the main causes of psychological counselors' main phenomenon and to take precautions accordingly. In this context, the aim of this study is to determine in which situations the feeling of exhaustion experienced by the psychological counselors.

Method

In this study, interview technique which from qualitative research methods is used. Interview form was prepared for this research. Psychological counselors were asked questions about the effects on the personal lives of the situations they meet at school, when they felt "exhausted" during their schoolwork, when they were experiencing stress, when they did not feel well physically, and when they felt themselves inadequate. 23 psychological counselors working in the province of Istanbul have been reached through purposeful method. Working group of study included 8 male and 15 female psychological counselors. The obtained data were analyzed by descriptive analysis method. The thematic framework for the analysis of the data is specified. Codes were created for each theme. Psychological counselors who are interviewed are specified with codes such P1, P2, P3 ...

Results and Discussion

Psychological counselors carry their problems to home and they cannot get out of by the experiences of their clients and cannot take time for their families. When they are having difficulties in solving some problems related to the students, when they work outside of their jobs and when they take too many consultants, they feel tired / exhausted. Psychological counselors experience the most stress when they are having

problems in family communication, when they feel insufficient in solving their problems, and when administrators are involved in their work. Sometimes the problems they have experienced in schools are manifest themselves as headache. Psychological counselors often feel insufficient in the face of trauma, crisis and anger. Psychological counselors reported that they felt themselves inadequate when there was no progress in counseling and also on counseling techniques. In the research indicated that psychological counselors experienced a role conflict, they take part in tasks outside of psychological counseling, and they are not supported by administrators and other teachers. It was also determined that psychological counselors who received social support and fewer students experienced less burnout according to the study conducted by Gündüz. All these results support the result of this research.

In a study investigating the problems of psychological counselors, the lack of cooperation between administrators and teachers, careless parents, out-of-office expectations, and inadequacy have emerged as major problems. The most striking finding is that 53% of administrators and teachers are not cooperating and they are prejudiced about psychological counseling services. However, counselors the less emotional exhaustion live when they get much social support from other teachers and administrators. Exhaustion reduces when psychological counselors receive satisfaction from counseling sessions and they see that their counselors make progress. In the findings of this research, psychological counselors reported that they felt themselves inadequate when there was no progress in counseling. At the same time, they called as stressful situation that feeling insufficient in solving problems related to students. Difficulties arising in the school environment causes counselors themselves feel stressed. The following suggestions can be made in the direction of the findings of the study; psychological counselors can be provided with supervision. Training in the subjects they need about their field can be provided by the guidance centers they are affiliated with. The tranquility that psychological counselors will live in school affects their ability to provide satisfaction in their professional sense and they can help their clients more. It is thought that the professional and social support systems should be established by schools, universities or effective instituti-

ons in order to protect the mental health of psychological counselors who are expected to carry out preventive, preventive and interventional psychological counseling and guidance services.

Kaynakça/References

- Ackerley, G. D., Burnell, J., Holder, D. C., ve Kurdek, L. A. (1988). Burn-out among licensed psychologists. *Professional psychology: Research and practice*, 19(6), 624.
- Aktas, E. F. ve Demirtas-Zorbaz, S. (2018). School counselor's opinions about their competence of child counseling. *Inonu University Journal of the Faculty of Education*, 19(1), 245-256.
- Butler, S.K.,ve Constantine, M.G. (2005). Collective self-esteem and burnout in professional school counselors. *Professional School Counseling*, 9(1), 55-62.
- Bozgeyikli, H. (2011). Observation of Turkish school counselor's life quality. *International journal of Academic Research*, 3(4), 326-331.
- Clemente, R., ve Collison, B. B. (2000).The relationships among counselors, ESL teachers, and students. *Professional School Counseling*, 3, 339-348.
- Collins, S., Long, A. (2003). Too tired to care? The psychological effects of working with trauma. *Journal Of Psychiatric And Mental Health Nursing*. 10.
- Dost, M.T.,ve Keklik,İ. (2012). Alanda çalışanların gözünden psikolojik danışma ve rehberlik alanının sorunları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 389-407.
- Evans,T.D.,ve Villavisanis, R. (1997). Encouragement exchange: Avoiding therapist burnout. *Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, 5, 342-345.
- Freeman, B., ve Coll, K. M. (1997). Factor structure of the role questionnaire (RQ): A study of high school counselors. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 30, 32-39.
- Gündüz (2012). Okul psikolojik danışmanlarında yetkinlik inancı ve tükenmişlik. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12 (3), 1749-1767.

- Karaköse, B. ve Bozgeyikli, H. (2012). Örgütsel bağlılık ve çalışma yaşamı kalitesi arasındaki ilişki: Rehberlik araştırma merkezlerinde çalışan personel üzerine bir çalışma. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 1(2), 185-202.
- Kendrick, R., Chandler, J. M., ve Hatcher, W. (1994). Job demands, stressors, and the school counselor. *School Counselor*, 41, 365-369.
- Kirk-Brown, A., ve Wallace, D. (2004). Predicting burnout and job satisfaction in workplace counselors: The influence of role stressors, job challenge, and organizational knowledge. *Journal of Employment Counseling*, 41, 29-37.
- Kraus, U.I. (2005). Relationship between self-care and compassion satisfaction, compassion fatigue and burnout among mental health professionals working with adolescent sex offenders. *Counseling And Clinical Psychology Journal*, 2(1), 81-92.
- Lee, S. M., Baker, C. R., Cho, S. H., Heckathorn, D. E., Holland, M. W., Newgent, R. A., ... ve Yu, K. (2007). Development and initial psychometrics of the Counselor Burnout Inventory. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 40(3), 142-154.
- Maslach, C., ve Jackson, S. E. (1981). The measurement of experienced burnout. *Journal of Occupational Behavior*, 2, 99-113.
- Maslach, C. (2005). Understanding burnout: Work and family issues. In D. Halpern ve S.E. Murphy (Eds.), *Work-family balance to work family interaction: Changing the metaphor* (pp.99-114). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- McCarthy, W.C., ve Frieze, I. R. (1999). Negative aspects of therapy: Client perceptions of therapists social influence, burnout and quality of care. *Journal of Social Issues*, 55, 33-50.
- Osborn, C.J. (2004). Seven salutary suggestions for counselor stamina. *Journal of Counseling ve Development*, 82, 319-328.
- Pines, A., ve Maslach, C. (1980). Combatting staff burn-out in a day care center: A case study. *Child Care Quarterly*, 9(1), 5-16.
- Rovero, M. V. (2003). *A study of burnout and elementary, middle, and secondary school counselors*. The University of Connecticut, doktora tezi.
- Seğmenli, S. (2001). *Rehber öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Arslan N. (2018). Psikolojik danışmanlarda tükenmişlik: Nitel araştırma örneği . *OPUS –Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1005-1021. DOI: 10.26466/opus.419320

Problemlİ İnternet Kullanımı Olan Ergenlerin İnternet Kullanımına İlişkin Duygu ve Görüşlerinin İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.419667

*

Muhammet Ü. Öztabak*

*Dr. Öğr. Üyesi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İstanbul / Türkiye
E-Posta: muhammetoztabak@gmail.com ORCID: [0000-0003-4923-2163](https://orcid.org/0000-0003-4923-2163)

Öz

Bireylerin internet kullanım miktarının normalden, alışlagelmiş olandan veya planlanandan daha fazla olarak kullanılması problemlİ internet kullanımı olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışmada; problemlİ internet kullanımı olan ergenlerin internet kullanımları ile ilgili görüşlerinin ve duygularının incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, İstanbul ilinde bulunan iki devlet lisesinde 9. sınıfta öğrenim görmekte olan 8 kız, 8 erkek olmak üzere toplam 16 öğrenci oluşturmuştur. Çalışma grubunu oluşturan öğrencilerle yapılan birebir görüşme sonucunda elde edilen verilerin derinlemesine analiz edilmesi ve temaların ortaya çıkarılması amacıyla içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Analiz sonucunda elde edilen bulgulardan, temalar (sosyalleşme, otokontrol, boş vakitleri değerlendirme gibi) oluşturularak incelenmiştir. Problemlİ internet kullanan ergenlerin, internet kullanımı esnasında çeşitli duygular yaşadıkları ve bu duyguları ifade etmede güçlük çektikleri sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen sonuçlar literatür eşliğinde tartışılıp çeşitli öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Problemlİ internet kullanımı, İnternet bağımlılığı, Ergenler, Lise.

Examination of Feelings and Opinions about Internet Use of Adolescents with Problematic Internet Use

*

Abstract

Internet use of individuals is defined as problematic internet use if the amount of use is more than normal, usual or planned. This study aimed to examine the opinions and feelings of adolescents with problematic internet use regarding their internet use. The research group of the study consisted of 16 students, 8 girls and 8 boys, who were studying in the 9th class in two state high schools in Istanbul. The content analysis method was used to analyze the data obtained in the face-to-face interview made by the students and to reveal the themes. As a result of the analysis, the themes (socialization, self-control, leisure time activity, etc.) were examined from the obtained findings. It was concluded that adolescents with problematic internet use experienced various feelings during the use of the internet and had difficulty expressing these feelings. The obtained results were discussed in the light of the literature and various suggestions were presented.

Keywords: *Problematic internet use, Internet addiction, Adolescents, High school*

Giriş

Küreselleşen dünyanın gelişim sürecinde bilişim teknolojileri de gelişmiş, çeşitlenmiş ve günümüz koşullarında kendine öncelikli bir yer edinmiştir. Bilişim teknolojilerindeki bu hızlı değişim ve ilerleme bireylerin yaşamlarında da bazı önemli değişimleri beraberinde getirmektedir (Ünver, 2016). Hızla gelişen teknoloji ile beraber iletişim, eğlence, iş, eğitim gibi hemen her alanda her türlü ilgiye yanıt verebilecek düzeyde ve durmaksızın zenginleşen içeriğiyle internet, ülkemizde ve dünyada giderek yaygınlaştırmaktadır (Beard ve Wolf, 2001; Sevim, 2017). İnternet World Stats (İnternet Dünya İstatistikleri - IWS, 2015) verilerine göre dünya üzerinde internet kullanan kişi sayısı 3.366.260.056, Avrupa'da ise 604.147.280'dir. Aralık ayı verilerine göre Türkiye'deki internet kullanıcısı ise 46.282.850 kişidir (IWS, 2014). Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2016 yılı 16-74 yaş aralığındaki bireylerde "Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım" araştırması verilerine göre 2004 yılında internet kullanım oranı %18.8 iken, 2010 yılında %41.6'ya yükselmiş, 2016 yılında ise bu oran %61.2'ye ulaşmıştır (TÜİK, 2016).

İnternet sağladığı imkânlar, oluşturduğu kolaylıklar ve yaşattığı serbestlik duygusu ile insanı bir süre sonra kendisine bağımlı hale getirebilecek bir yapıya sahiptir (Makas, 2008). Söz konusu bağımlılık, patolojik kumar oynama tanı kriterlerinden esinlenilerek kullanım ile ilgili yoğun zihinsel meşguliyet, kullanımı kontrol etmekte güçlükler, kullanım için giderek daha fazla zamana ihtiyaç duyulması gibi belirtileri kapsamaktadır (Young, 1998). Araştırmacılar internetin olumsuz etkilerini tanımlamak için internet bağımlılığı (Young, 1998), internet bağımlılığı bozukluğu (Goldberg, 1997), patolojik internet kullanımı (Gönül, 2002), problemlı internet kullanımı (Davis, Flett ve Besser, 2002; Caplan, 2005) gibi birçok farklı terim kullansa da son yıllarda problemlı internet kullanımı kavramı daha çok öne çıkmaktadır (Yavuzarslan Gök, 2017). Goldberg (1996) tarafından kavramsallaştırılan problemlı internet kullanımı, kişinin internet kullanım miktarının normalden, alışıl gelmiş olandan veya planlanandan daha fazla olarak kullanılması anlamına gelmektedir (Caplan, 2003). Problemlı internet kullanımı üzerine yapılan önceki çalışmalarda hakim olan görüş problemlı internet kullanımının bir bağımlılık türü olarak değerlendirildiği yönündedir. Yapılan son çalışmalardan

sonra bu görüş değişerek problemlı internet kullanımı dürtü kontrol bozukluğu olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Dürtü kontrol bozukluğunda kişinin davranışı geręekleřtirmeden önce huzursuz ve tedirgin olduğu; davranışı geręekleřtirdikten sonra rahatladığı ve mutlu olduğu görölmektedir. Kişi davranışı kontrol etmekte zorlanmaktadır (Shapira ve ark., 2003).

Patolojik internet kullanımının teşhis edilebilmesinin doğru tanılama ölçütleri ile mümkün olduğunu düşünen Young (1996) internet bağımlılığını belirlemek için ilk tanı ölçütlerini oluşturmuştur. Young'ın internet bağımlılığı tanım ölçütleri şunlardır;

1. İnternet ile ilgili aşırı zihinsel uğraş,
2. İnternete bağlı kalma süresinde artışa ihtiyaç duyma,
3. İnternet kullanımını azaltmaya yönelik başarısız girişimlerde bulunma,
4. İnternet kullanımının azaltılması durumunda yoksunluk belirtileri,
5. Başlangıçta olduğundan daha uzun süre internete bağlı kalma,
6. İnternetin aşırı kullanımı nedeniyle yakın çevre ile olan ilişkiler, okul ya da işle ilgili sorunlar yaşama,
7. İnternete bağlı kalabilmek için aile üyelerine, terapisteye ya da başkalarına yalan söyleme,
8. İnternete bağlı kalındığı süre içerisinde duygulanım değişikliğinin olması (kaygı, suçluluk, depresyon gibi) (Young, 1997).

Problemlı internet kullanımını açıklayan farklı kavramsal görüşler bulunmaktadır. Bilişsel davranışçı model problemlı internet kullanımının kişinin baş etme becerilerini aşan yaşantılardan kaynaklanabileceğini savunur. Bu duruma ek olarak kişinin yeni karşılaştığı bir internet programından (oyun, chat, sosyal ağlar vb.) aldığı pekiştirenler sonucunda internete girme davranışının artması söz konusudur (Yavuzarslan Gök, 2017). Caplan'ın (2005) geliştirdiği teorisinde yetersiz sosyal becerileri olan kişiler bu eksikliklerini internet aracılığı ile kapatmaya meyillidirler. Yalnız ve depresyonlu olan kişiler kendileri ile ilgili olumsuz fikirlere sahiptirler. Bu durum da kişilerin sosyal ilişkilerini sanal ortamda sürdürmeyi tercih etmelerine neden olmaktadır (Akt. Yavuzarslan Gök, 2017). Bireyler internet üzerinden sosyal etkileşim ve ilişkilerde kendilerini daha güvenli, etkileyici, özgüvenleri yüksek ve rahat hissetmektedir-

ler. Davis (2001) ise problemlı internet kullanımını, Özgöl Problemlı İnternet Kullanımı (ÖPİK) ve Genel Problemlı İnternet Kullanımı (GPİK) olarak iki şekilde sınıflandırmıştır. Bireyin interneti cinsel arzuların tatmini veya kumar gibi belirli amaçlar için kullanması, var olan psikopatolojinin bir sonucu olan ÖPİK iken; GPİK ailenin, arkadaşın ya da sosyal desteğinin eksikliği ve sosyal izolasyonla öne çıkan, belirli amacı olmadan gezinerek veya sohbet odalarında zaman geçirerek internette aşırı zaman harcanmasını ifade etmektedir.

Bilişim teknolojileri, bilgi kaynaklarına daha hızlı ulaşım sağlama, sosyalleşme, çevrimiçi anlık iletişim kurma imkanı sağlamasına rağmen, pek çok olumsuzluğu da beraberinde getirmektedir (Lenhart, Madden ve Hitlin, 2005). İnternetin tek başına olumsuzluklara neden olmasından çok, internet kullanım amaçları ve internette kullanılan uygulamaların problemlı internet kullanımına neden olduğu görölmektedir (Ceyhan, 2011). Young (1997), interneti problemlı kullanan kişilerin daha çok tanımadıkları insanlarla sohbet etmek ve yeni insanlarla tanışmak amacıyla, sağlıklı kullanıcıların ise tanıdıklarıyla ilişkilerini internet ortamında sürdürmek ve bilgi edinmek amacıyla kullandıklarını belirtmiştir.

Ergenlik dönemi kimlik arayışı dönemi olduğundan, aileden kopma ve akran gruplarıyla birleşme ergenin temel psikolojik ihtiyaçlarından biri haline gelir. Özellikle bu dönemde akran kabulü ve sosyal onay ön plana çıkmaktadır (Kaygusuz, 2013). Problemlı internet kullanımını kontrol mekanizmalarının olmadığı veya eksik olduğu zaman daha zararlı olabilmektedir. Özellikle ergenlik döneminde kişilik gelişiminin henüz tamamlanmamış olması ve bu dönemin farklı deneyimlere daha açık olunan bir yaş dilimi olması nedeniyle internet kullanımını bu dönemde daha önemli bir konudur (Yavuzarslan Gök, 2017). Çünkü sınırsız iletişim fırsatı sunan internet, olumsuz sitelerin (erotik, pornografik amaçlı hazırlanmış siteler gibi) çocuk ve ergenlere ulaşabilmelerine fırsat vermektedir. Başka bir ifadeyle internet, çocuk ve ergenleri sağlıksız yaşamaya sevk etme, madde kullanımını artırma, cinsel istismar ihtimalini kolaylaştırma, dolandırıcılık, kötü niyetli insanlarla kolay iletişime geçme, terör olaylarına ve provokatif etkinliklere kolaylıkla dahil olabilmek ve siber zorbalık gibi olumsuz yaşam olaylarına yönlendirmeye sebep olabilmektedir (Çelen, Çelik ve Seferoğlu, 2011). Kimlik kazanımı sürecinde zorlanan ergenler, interneti gerçek yaşamdaki sorumluluklarından

ve gerçek kimliklerinden kaçmaya yardımcı olan bir mecra olarak görebilmekte (Yang ve Tung, 2007), internet üzerinden kurdukları iletişimlerde kolaylıkla onay ve kabul elde edebilmektedir (Tsai ve Lin, 2003). Araştırmalar da patolojik internet kullanıcılarının eğlence, sanal sosyal ilişkiler ve duygusal destek gibi daha çok neden ile internet kullanımının olası olduğunu işaret etmektedir (Morahan-Martin ve Schumacher, 2000).

Ülkemizdeki genç nüfusun oranı ve internete erişimin kolaylığı göz önüne alındığında, hastalık olarak değerlendirilen problemlili internet kullanımının çocuk ve ergenler arasında görülme sıklığının artma eğiliminde olacağı düşünülmektedir (Makas, 2008). İnternetin bu hızlı ilerleyişi, gerekli önlemler alınmadığı ve uygulanmadığı takdirde, başta çocuk ve ergenler olmak üzere toplum içerisindeki tüm bireyleri olumsuz etkileyebilecek bir kuvvet haline gelebilecektir (Ünver, 2016).

Ergenler problemlili internet kullanımı veya internet bağımlılığı geliştirmeye yatkın riskli bir kitle olarak karşımıza çıkmaktadır. Ergenler buldukları dönem gereği çeşitli yaşam güçlükleri ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu sebeple problemlili internet kullanımına sahip ergenlerin ruh sağlıklarının olumsuz etkilenmesi, sosyal ilişkilerinin azalması, duygusal gelişimlerinin örselenmesi, kimlik gelişim süreçlerinde zorlukların yaşanması gibi olası riskleri taşımaları sebebiyle bu araştırmada problemlili internet kullanımı olan ergenlerin bu kullanımlarıyla ilgili duygu ve görüşlerinin nedenselliği incelenmeye çalışılacaktır.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, problemlili internet kullanımı olan ergenlerin internet kullanımları ile ilgili görüşlerinin ve duygularının incelenmesidir. Bu amaca uygun bir şekilde aşağıdaki sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır;

1. Ergenlerin internette yaygın zaman geçirmelerinin sebepleri nelerdir?
2. Ergenlerin hayatında internet olmasa ne gibi değişiklikler gerçekleşirdi?
3. Ergenler internet kullandıklarında hangi duyguları yaşıyorlar?
4. Ergenler yaşadıkları duyguları ne oranda yansıtıyorlar?

Yöntem

Araştırmada, ergenlerdeki problemlı internet kullanımını derinlemesine incelemek, konunun kendisi ve çevresi ile ilişkilerini belirlemek ve konu hakkında bir yargıya varmayı, ne sorusundan çok, nasıl ve niçin sorularına cevap üretmek, birtakım insanlar, sosyal olaylar ya da gruplar hakkında sistematik bilgi toplamak ve araştırmacının bu durumların işleyişi ve fonksiyonlarını etkili olarak anlayabilmesini sağlayabilmek amaçlandığı (Kohlbecher, 2006; Berg, 1998) için nitel araştırma türlerinden olan Durum Çalışması modelinden yararlanılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu oluşturmak için öncelikle iki devlet Anadolu lisesinde 125 öğrenciye Problemlı İnternet Kullanım Ölçeği uygulanmıştır. Bu öğrencilerden 9. sınıfta öğrenim gören ve problemlı internet kullanımı görülenler arasından gönüllü olanlardan 16 öğrenci (8 kız, 8 erkek) ile çalışma gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubu oluşturulurken derinlemesine araştırma yapabilmek amacıyla çalışmanın amacı bağlamında bilgi açısından zengin durumların seçilmesi tercih edildiğinden Amaçlı Örneklem Yöntemi kullanılmıştır (Büyüköztürk ve ark., 2012).

Veri Toplama Aracı

Araştırmada, hedef kişiye araştırma konusuyla ilgili sorular yönelterek kişinin öznel düşünce ve duygularını sistemli olarak öğrenmek, anlamak ve tanımlamak (Kvale, 1996) amaçlandığı için birebir görüşme yönteminden yararlanılmıştır. Lincoln ve Guba (1985), nitel çalışmalarda örneklem seçiminde olabildiğince en geniş miktarda bilgi sağlayacak kişilerin seçimine yöneldiğini belirtmişlerdir. Bu nedenle örneklemin sayısı yani büyüklüğü ya da küçüklüğü yerine, örneklemin araştırmacının gereksinim duyduğu bilgi miktarını karşılayıp karşılamadığıyla ilgileneilmektedir. Bu nedenle de örneklem seçimi temsil edilebilirlik yerine, amaca dayalı gerçekleştirilmektedir.

Verilerin Analizi

Araştırmada toplanan verilerin derinlemesine analiz edilmesinin gerekliliği ve önceden belirgin olmayan temaların ve boyutların ortaya çıkarılmasına olanak tanınması (Yıldırım ve Şimşek, 2013) nedeniyle içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmadaki içerik analizi ham verinin kodlanması ve doküman içeriğindeki ilişkili veriler ile kategorilerin oluşturulmasını kapsamaktadır. Öğrencilerden alınan cevaplar tablolarda gösterilerek temalar oluşturulmuştur.

Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırmalarda geçerlik, araştırmacının araştırdığı olguyu, olduğu biçimiyle ve olabildiğince yansız gözlemesi anlamına gelmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Güvenirlik ise, bir araştırmadan elde edilen sonuçların farklı araştırmacılar tarafından da elde edilmesi şeklinde yorumlanmıştır (Marvasti, 2004). Araştırmada geçerlik ve güvenirliliği sağlamak amacıyla inandırıcılık, aktarılabilirlik, tutarlılık ve teyit edilebilirlik (Yıldırım ve Şimşek, 2013) gibi stratejilerden yararlanılmıştır.

Araştırmanın iç geçerliğini (inandırıcılığını) artırmak için alanyazın taraması yapılmış, konuyla ilgili kavramsal bir çerçeve çizilerek görüşme soruları geliştirilmiştir. Yapılan veri analizinde temalar, ilgili kavramları içine alacak ve ilgisiz kavramları dışarıda bırakacak şekilde belirlenmeye ve temalar arası ilişkiler kontrol edilerek bir bütünlük oluşturulma çalışılmıştır. Görüşmeler kurum yönetiminin izniyle ve gönüllü öğrencilerle gerçekleştirilmiş, samimi bir ortamda karşılıklı güvenin oluşması gayret edilmiş, böylece verilen cevapların samimi ve gerçek verileri yansıtmasına çalışılmıştır. Araştırmanın dış geçerliğini (aktarılabilirliğini) artırmak için araştırma sürecinde tüm yapılanlar ayrıntılı bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca, araştırmanın modeli, araştırmanın yapıldığı yer ve durum, çalışma grubu, verilerin toplanması, veri toplama araçları, verilerin analizi ve yorumlanması ayrıntılı bir biçimde tanımlanmıştır.

Araştırmanın iç güvenirliliğini (tutarlılığını) artırmak için elde edilen bulgular yorum yapılmadan aktarılmıştır. Ayrıca elde edilen veriler, bir uzmanla karşılıklı değerlendirilerek tutarlılığı karşılaştırılmıştır. Araştırmanın dış güvenirliliğini (teyit edilebilirliğini) artırmak için süreçte

yapılanlar araştırmacı tarafından ayrıntılı bir biçimde tanımlamıştır. Ayrıca elde edilen ham veriler ve kodlamalar araştırmacı tarafından saklanmaktadır.

Bulgular

Araştırmanın bu bölümde, problemlı internet kullanımı olan 9. sınıf öğrencileriyle yapılan yüz yüze görüşmelerden toplanan verilerin içerik analizinden elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Yapılan görüşme sonucunda öğrencilere internette yoğun vakit geçirmenin sebebinin neler olabileceği sorgulanmış, öğrencilerden alınan cevaplar Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. İnternette yoğun vakit geçirmenin sebepleri

Mutlu olma
İnternet bağımlılığı
Arkadaşlarla konuşmak
Ders çalışmak
Boş zamanı değerlendirmek
Instagram bağımlılığı
Merak
Özgürlük hissi
İletişim kurmak
Sosyalleşmek
Rahatlama
Dizi/ film izleme
Sosyalleşme
Sosyal medyada gezinme
Zamanın nasıl geçtiğini anlayamamak
Hesabı kontrol etme dürtüsü hissetmek
Yeni insanlarla tanışma
Video izleme

Öğrencilerin internette yoğun vakit geçirmenin nedenlerine ilişkin verdiği cevaplar alt kategorilere ayrılmış ve kodlanmış, daha sonra temalar (başlıklar) oluşturulmuş ve bu temalar açıklayıcı (Miles ve Huberman, 1984) bir çerçevede Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Öğrencilerin internette yoğun vakit geçirme sebeplerine ilişkin kategoriler

Tema	Kod
Sosyalleşme	İletişim kurma
	Arkadaşlarla konuşma
	Yeni insanlarla tanışma
Otokontrol eksikliği	İnternetin bağımlılık yapması
	Zamanın nasıl geçtiğini anlayamama
	Merak duygusunu giderme
	Hesapları kontrol etme dürtüsü
Boş Vakitleri Değerlendirme	Instagram bağımlılığı
	Dizi/film izleme
	Oyun oynama
	Video izleme
	Sosyal medyada gezinme

Sosyalleşme

Bilişim teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte mobil iletişimin internet ile yakınsaması sonucu, zaman ve mekan kavramlarının önemi ortadan kalkmaktadır. İnsanlar arasında bilginin çok hızlı bir biçimde paylaşıl-maya başlamasıyla beraber, yeni sosyalleşme mekanları ortaya çıkmıştır. Özellikle gençler, sosyal paylaşım ağlarını yeni toplumsallaşma ortamları olarak görmektedirler (Karagülle ve Çaycı, 2014). Kubey, Lavin ve Barrows (2001) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada 13-19 yaş arası gençler interneti daha çok oyun oynamak, müzik dinlemek ve yeni insanlarla tanışmak için kullandığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlarla paralel olarak kendileriyle görüşme yapılan 9. sınıf öğrencilerinin interneti yoğun olarak kullanmalarının nedeni olarak internet ortamında iletişim kurma konusuna vurgu yaptıkları görülmüştür. Öğrencilerin bu anlamda kullandığı ifadelerin bir kısmı aşağıda verilmiştir.

“Arkadaşlarımla normal hayatta, okul dışında çok görüşemediğim için internet üzerinden onlarla konuşmak, orada onlarla zaman geçirmek çok hoşuma gidiyor. Bundan dolayı interneti çok yoğun kullanıyorum.” (K - 3)

“Ben ailemle iletişim kuramıyorum. Babamla zaten iletişimimiz kötü. Annem de hep yorgun oluyor. Zaman geçirebileceğim, bir şeyler paylaşabileceğim kimse yok. O yüzden ben de internette zaman geçiriyorum.” (K - 8)

“İnsanlarla yüz yüze konuşmak çok zor. İnternette daha özgürüm.” (E - 4)

Otokontrol eksikliği

Problemlı internet kullanımı, dürtü kontrol bozukluğu olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Kişi davranışını ve zamanını kontrol etmekte zorlanmakta, davranışı gerçekleştirmeden önce tedirgin ve huzursuz, gerçekleştirdikten sonra ise mutlu ve rahatlamış görülmektedir (Shapira ve ark., 2003). 9. sınıf öğrencileriyle yapılan görüşme sonucunda interneti yoğun olarak kullanmalarının nedeni olarak interneti kullanma davranışlarını kontrol etmekte güçlük yaşadıkları konusuna değindikleri görülmüştür. Onların bu anlamda kullandığı ifadelerin bir kısmı aşağıda verilmiştir.

“Okuldan geldiğimde 2-3 saat internete girmezsem eğer yemek dahi yiyemiyorum. Artık bağımlılık yaptığı için bu kadar yoğun kullanıyorum.” (K - 4)

“Beni internete yönelten şey merak duygusu, kim nerede ne yapıyor takip etmeyi sevdiğim için sürekli, her an her yerde internetteyim.” (K - 5)

“Takip ettiğim kişileri ve onlarla ilgili sayfaları kontrol edebilmek için farkında olmadan çok fazla kullanıyorum.” (K - 6)

“Ben internete girdiğimde çıkamıyorum. Bir video izleyeceğim diye giriyorum ama sürekli devamı geliyor, çıkamıyorum. Bilgisayara oturuyorum ve zamanın nasıl geçtiğini anlamıyorum.” (E - 2)

Boş Zamanı Değerlendirme

Öğrencilerle yapılan görüşmeler sonucunda, öğrenciler interneti yoğun olarak boş zamanlarını değerlendirmek amacıyla kullandıklarını belirtmişlerdir. Bu sonuca paralel olarak Balcı ve Ayhan (2007) tarafından

gerçekleştirilen bir araştırmada, üniversite öğrencilerinin internete yönelmesinde etkili olan faktörleri önem sırasına göre; sosyal kaçış, bilgilendirme, boş zamanları değerlendirme, ekonomik fayda, sosyal etkileşim, sanal sohbet ve eğlence olarak sıralamıştır. Cömert ve Ögel'in (2009) gerçekleştirdiği, lise öğrencilerinin problemleri internet kullanımını araştırdıkları çalışmada ise; problemleri internet kullanımının boş zamanı değerlendirme etkinliklerinin pozitif anlamda yordayıcısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu anlamda öğrencilerle yapılan görüşme sonucunda öğrencilerin kullandığı ifadelerin bir kısmına aşağıda değinilmiştir.

"Hayatın tadını çıkarıyorum; oyun oynuyorum, müzik dinliyorum, arkadaşlarımla sohbet ediyorum, videolar izliyorum. Zaten başka işim yok." (E - 5)

"İnternetin daha çok boş vakitleri değerlendirmek amacıyla kullanıldığını düşünüyorum." (E - 6)

9. sınıf öğrencilerine "Hayatınızda internet olmasaydı ne olurdu?" sorusuyla ilgili öğrencilerden alınan cevaplar Tablo 3'de gösterilmiştir.

Tablo 3. Hayatınızda internet olmasaydı ne olurdu? sorusuna ilişkin verilen yanıtlar

İnsanlar daha mutlu olurdu. Daha fazla spor yapılırdı. Daha fazla kitap okunurdu. Yaşanmazdı. Daha çok ders çalışılırdı. İnsanlara ulaşamaz, haber alınmazdı. Arkadaşlara ulaşamazdı. TV ile vakit geçirilirdi. Hayat zor olurdu. Hiçbir sorun kalmazdı.	İnsanlar birlikte zaman geçirilirdi. Daha başarılı olunurdu. Yüz yüze iletişim kurulurdu. Her şey çok kötü olurdu. Depresyona girilirdi. Sağlıklı iletişim sağlanırdı. İnternet özlenirdi. Her şey çok güzel olurdu. Hayal kurulurdu.
---	---

İnsanların hayatında internet olmasaydı ne olurdu? sorusuna ilişkin alınan cevaplar kategorilere ayrıldıktan sonra temalar oluşturularak Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. İnsan hayatında internet olmasaydı ne olurdu? sorusuna ilişkin kategoriler

Tema	Kod
Sosyalleşme	Sağlıklı iletişim kurulur. Yüz yüze iletişim kurulur. Arkadaşlarla birlikte vakit geçirilir. Arkadaşlara ulaşamaz.
Bağımlılık	Yaşanmazdı. Depresyona girilirdi. İnternet özlenirdi. Her şey çok kötü olurdu.
Boş Vakitleri Değerlendirme	Daha çok spor yapılırdı. Daha çok kitap okunurdu. TV ile vakit geçirilirdi. Daha çok ders çalışılırdı.

Sosyalleşme

Günümüzde bireyler teknolojik ilerlemenin sunduğu kolaylıklar nedeniyle birbirleriyle olan yüz yüze iletişimlerini azaltmıştır. Yüz yüze iletişim kurmak yerine internet ortamında özellikle sosyal paylaşım siteleri üzerinden iletişim kurmayı tercih eder hale gelmişlerdir (Kısaç, 2013). Okul çağındaki öğrencilerin büyük çoğunluğu interneti, gittikçe artan bir biçimde kullanmaktadır. Bu durumun neticesinde ise; ikili ilişkilerinde ve aileleri ile kurdukları iletişimde önemli azalmalar meydana gelmektedir (Karagülle ve Çaycı, 2014). Bu sonuçlara paralel olarak kendileriyle görüşme yapılan 9. sınıf öğrencileri hayatlarında internet olmasaydı neler olurdu sorusuna verdikleri yanıtlar incelendiğinde iletişimin değişim gösterebileceğini vurguladıkları görülmüştür. Onların bu anlamda kullandığı ifadelerin bir kısmı aşağıda verilmiştir.

“Bazen anneme kızıyorum telefonla oynarken beni rahatsız ettiği için. Bu sonradan beni çok üzüyor, internet olmasaydı böyle davranmazdım. Her şey çok daha güzel olurdu. Değer verdiğim insanlarla daha çok zaman geçirirdim.” (K - 3)

“Hayatımızda internet olmasaydı arkadaşlarımla bir araya geldiğimizde daha çok konuşabilirdik. Çünkü şimdi bulduğumuz zaman herkes telefonuyla ilgilendiği için -buna ben de dahilim- birbirimizin yüzüne bile paylaştığımız fotoğraflardan bakıyoruz.” (E - 3)

Bağımlılık

Madde kesildiğinde ya da azaltıldığında fiziksel veya ruhsal yoksunluk belirtilerinin ortaya çıkması madde bağımlılığının tanı ölçütleri arasındadır (Amerikan Psikiyatri Birliği [APA], 2001). Bireyler sadece bir maddeye değil, aynı zamanda problemleri bir davranışa karşı da bağımlı hale gelebilirler. İnternet bağımlılığının da davranışsal bağımlılıkların alt kategorisinde yer alan teknolojik bağımlılıkların içinde yer aldığı ve bağımlılığın ölçütlerini karşıladığı düşünülmektedir (Griffiths, 1999). Bu bireylerin internet kullanım fikri, dürtüsü veya isteğinden rahatsız olmadığı ancak aşırı internet kullanımını sınırlamakta zorlandığı (direnemediği) görülmektedir (Gönül, 2002). Öğrenciler hayatlarında internet olmasaydı neler olurdu sorusuna verdikleri yanıtlar incelendiğinde internet olmadığı için yoksunluk çekebileceklerini vurguladıkları görülmüştür. Onların bu anlamda kullandığı ifadelerin bir kısmı aşağıda verilmiştir.

“İnternet olmasaydı yani şu an birden hayatımdan çıkarılsaydı ben yaşayamazdım. İnsanları takip etmeden geçirebilecek bir günüm olabileceğini düşünmüyorum bile. İnternet olmasaydı her şey çok kötü olurdu. Çok mutsuz olup depresyona girerdim sanırım.” (K - 5)

“Hayatımızda internet olmasaydı sanırım onu özlerdim ve kendimi kapatılmış hissederdim.” (E - 4)

Boş Vakitleri Değerlendirme

Öğrencilerin hayatlarında internet olmasaydı daha fazla kişisel, sosyal aktivitede bulunabileceklerini vurguladıkları ve akademik anlamda kendilerini geliştirmeleri için daha fazla vakit ayırmayı düşündükleri

görülmüştür. Onların bu anlamda kullandığı ifadelerin bir kısmı aşağıda belirtilmiştir.

“İnternet olmasaydı ilk başta biraz zorlanırdım ancak sonrasında her şey daha güzel olurdu. Daha başarılı ve derslerine daha çok zaman ayırabilen biri olurum. Daha çok spor yapar, çevremle daha çok iletişime geçerdim.” (K - 4)

Öğrencilere, internet kullanırken en fazla hangi duyguları yaşadıkları sorularak, öğrencilerden alınan cevaplar açıklayıcı bir çerçevede Tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5. İnternet kullanırken yaşanan duygulara ilişkin kategoriler

Duygu Türü	Yaşanan Duygular
Olumlu	Mutluluk
	Heyecan
	Rahatlama
	Zevk Alma / Haz
Olumsuz	Üzüntü
	Sıkılma
Duygu yaşamama	Bomboş hissetme

Duyguları açığa çıkarmanın fiziksel ve psikolojik sağlık açısından oldukça yararlı olduğu bir gerçektir (Schwartz ve Kline, 2002). İnsan hayatında önemli bir yer tutan duygular bazı araştırmacılara göre olumlu ve olumsuz olmak üzere iki temel oluşumu içermektedir (Ostir ve ark., 2005). Literatürde mutluluk, haz, heyecan, heves ve hoşnut olmak gibi duygular olumlu duygularla ilişkilendirilirken; öfke, kaygı, mutsuzluk, stres gibi kavramlar olumsuz duygularla ilişkilendirilmektedir. Ancak bu iki oluşumun birbiriyle tam zıt olmadığı aralarında düşük ya da anlamlı olmayan bir ilişki olduğu da savunulmaktadır (Uzun Özer ve Tezer, 2008). Bazı durumlarda ise bireyler duygularını hissetme ve yaşama kendini bastırabilir veya savunmacı davranabilir bu durum bireyin duygularını açığa çıkarma kapasitesinin kısıtlanmasına yol açarak bireyin fiziksel ve psikolojik bütünlüğünü bozucu etki oluşmasına neden olabilmektedir (Schwartz ve Kline, 2002). 9. sınıf öğrencilerinin internet kullanırken en çok hangi duyguları yaşıyorsun? sorusuna verdikleri yanıtların bir kısmı aşağıda verilmiştir.

Olumlu Duygular

“İnternet kullanırken çok mutlu oluyorum ve inanılmaz eğleniyorum. Bu mutluluk duygusu yüzünden sürekli zamanımı internette harcıyorum. Mesela evde elektrikler gidince ailemle sohbet ediyoruz o zamanı çok seviyorum. Ama elektrik geri gelince her şey eski haline dönüyor ve yine mutluluğu internette arıyorum.” (K - 3)

“Ben merak duygusunu doyurma hazzı yaşıyorum internet kullanırken. Bu doyumunu başka hiçbir şeyin bu derece hızlı karşılayabileceğini düşünmüyorum. Arkadaşlarımı, tanımadığım insanları veya ünlüleri takip edip, ne yaptıklarını incelemek bana çok farklı duygular yaşatıyor.” (K - 5)

“İnternet kullanırken hissettiğim duygu mutluluk. Bu duyguyu herhalde ya cennette ya da ileride bütün hayallerimi gerçekleştirebilirim belki o zaman yaşarım.” (E— 5)

Olumsuz Duygular

“İnternet kullanırken sıkılıyorum çünkü çok kısa süreli oluyor. Her şey hemen gerçekleşiyor ve bitiyor.” (E - 3)

“İnternet kullanırken hissettiğim duygu can sıkıntısı. Ama mecburiyetten, yapacak başka bir şey olmadığından yine de kullanıyorum.” (K - 7)

Duygu yaşamama

“İnterneti kullanırken boş hissediyorum. Tıpkı uykuda hissettiğim gibi bomboş.” (K - 2)

Öğrencilerin verdikleri yanıtlar incelendiğinde kimi öğrencilerin internet kullanırken olumlu duygular yaşadığı ve bu duyguları tekrar yaşayabilmek için internete girdikleri görülmektedir. Öğrenciler olumlu duyguların yanında internet kullanımını sırasında olumsuz duygular da yaşayabilmektedir. Ancak olumsuz duygular yaşadıkları durumlarda bile internet kullanımını sürdürdükleri çünkü yapacak daha iyi bir uğraş

bulamadıklarına değinilmektedir. Bu duruma ek olarak öğrenciler kimi durumlarda internet kullanırken herhangi bir duygu yaşamadıklarını belirttikleri görülmektedir.

Öğrencilere, “Yaşadığınız duyguları ifade eder misiniz?” sorusuna, öğrencilerden alınan cevaplar sonucunda elde edilen frekans (f) ve yüzde (%) değerleri Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6. Öğrencilerin yaşadıkları duyguları ifade etme oranları

Duyguları Yansıtma Durumu	f	%
İfade ederim	4	50,0
İfade etmem	1	12,5
Nispeten ifade ederim	3	37,5
İfade ederim	1	12,5
İfade etmem	5	62,5
Nispeten ifade ederim	2	25,0
İfade ederim	6	37,5
İfade etmem	4	25,0
Nispeten ifade ederim	6	37,5

Tablo 6’da yer alan interneti yoğun olarak kullanan, diğer bir ifadeyle interneti problemlı kullanan bireylerin 9. sınıf öğrencilerinin yaşadıkları duyguları ifade etme oranlarına bakıldığında kız öğrencilerin %50’si duygularını ifade ettiklerini belirtirken erkek öğrencilerde bu oran % 12,5’tir. Bu bulguya ek olarak erkek öğrencilerin % 62,5’i duygularını diğer insanlara yansıtılmayı tercih ederken, kız öğrencilerin % 12,5’i duygularını yansıtılmayı tercih etmektedir. Araştırmaya katılan interneti yoğun kullanan kız öğrencilerin, erkek öğrencilere oranla duygularını daha fazla yansıttıkları söylenebilir. Tablo 6’da kız öğrencilerin %37,5’i duygularını belli olay ve durumlarda ifade edip diğer durumlarda etmediği (nispeten ifade etme) görülürken, bu oran erkek öğrencilerde %25’tir. Genel toplama bakıldığında öğrencilerin % 37,5’i duygularını ifade ettiğini belirtirken, % 25’i duygularını ifade etmediğini, % 37,5’inin ise belli durumlarda duygularını ifade ettiği sonucuna ulaşılmaktadır. Öğrencilerle yapılan görüşmeden elde edilen yanıtlar incelendiğinde öğrencilerin duygularını yansıtma konusunda kullandığı ifadelerin bir kısmı aşağıda verilmiştir.

“Ben yakın arkadaşlarımı çok iyi seçerim ve onlara çok güvenirim. Onlara her şeyimi anlatırım, duygularımı yansıtırım hatta bazen biraz fazla yansıtırım içime atamam.” (K - 4)

“Duygularımı mutluydum yansıtırım ama sinirliyse, üzgünsem ağlarım ve bu yüzden duygumu o an yansıtamam.” (K - 8)

“Yaşadığım duyguları ailem haricinde kimseye belli edemem, yansıtamam. Çünkü onlara güvenemem. Arkadaşlarım vardır ama yakın arkadaşlar edinmem, sırlarını öğrenmem ve kendi sırlarımı paylaşmam.” (K - 3)

“Ben hiçbir duygumu rahatlıkla söyleyemiyorum. Duygularımı şu anda kimseye açamıyorum. Genellikle kendi içimdeyim. Birine bir şey söylemeye güvenemiyorum. Ama duygularımı açmak isterdim.” (E - 2)

Sonuç ve Tartışma

Dünyada hızla gelişen teknolojiyle birlikte hemen hemen her alanda ve her türlü ilgiye yanıt verebilecek düzeyde olan ve sürekli zenginleşen içeriğiyle internet kullanımı sürekli artmaktadır (Beard ve Wolf, 2001; Sevimli, 2017). İnternet sağladığı imkanlar ve kolaylıklar sayesinde artan kullanım oranlarıyla bireyler üzerinde bir takım olumsuz etkiler oluşturmaktadır (Makas, 2008). Bu olumsuz etkiler son yıllarda problemlili internet kullanımı kavramıyla açıklanmaktadır (Davis, Flett ve Besser, 2002; Caplan, 2005). Problemlili internet kullanımı, kişinin internet kullanım miktarının normalden, alışlagelmiş olandan veya planlanandan daha fazla olarak kullanılması anlamına gelmektedir (Caplan, 2003). Sosyal beceri eksikliği ve ilişkilerde sorun yaşama vb. faktörlerin problemlili internet kullanımıyla ilgili olduğu düşünülmektedir. Ergenlerin internette yoğun vakit harcamalarının sebepleri olarak verdikleri yanıtlar doğrultusunda sosyalleşme imkanı bulmaları, internet kullanımı ve zaman yönetimi konusunda otokontrol sağlayamamaları ve boş zamanı internette değerlendirmeyi tercih etmeleri temaları oluşturulmuştur. Ergenlerin internette yoğun vakit geçirmelerinin nedeni olarak sosyalleşme imkanı bulduklarını ifade etmesi Caplan (2005), Chou ve Hsiao'nun (2000) problemlili internet kullanımına bağlı olumsuzluk yaşa-

yan bireylerin interneti özellikle kişilerarası etkileşim yani sosyalleşme amaçlı kullandıklarını belirttikleri sonuçlarla paralellik göstermektedir. Bu sonuca ek olarak Ceyhan (2010) tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada interneti tanımadığı kişilerle sosyal ilişkiler kurma amacıyla kullanmanın problemlı internet kullanımının en temel yordayıcısı olduğu bununla beraber tanıdıkları ve yakınlarıyla iletişim kurma amacıyla internet kullanımının da yordayıcı değişkenler olduğu belirtilmiştir. Ergenlerin internette yoğun vakit geçirmelerinin bir diğer nedeni olarak bireylerin interneti kullanma davranışları üzerinde kontrol sahibi olmadıkları diğer bir ifadeyle otokontrol konusunda güçlük yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca paralel olarak Young (1996) problemlı internet kullananların haftada ortalama 38,5 saatini, sağlıklı kullananların ise 4,9 saatini internet başında harcadıklarını belirtmiştir. Büyükciliz (2016) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada internet kullanım süresi arttıkça problemlı internet kullanımının da arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumun sebebi olarak ise interneti problemlı kullanan kişilerin internette ayrı kalmakta zorlandıkları ve zamanı kontrol etmekte güçlük yaşadıkları, diğer bir ifadeyle otokontrol sorunu yaşadıkları belirtilmiştir. Ergenlerin internette yoğun vakit geçirmelerinin başka bir nedeni ise internetin boş zamanı değerlendirme amacıyla kullanılması sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca paralel olarak Cömert ve Ögel'in (2009) gerçekleştirdiği bir çalışmada problemlı internet kullanımının boş zamanı değerlendirme etkinliklerinin pozitif anlamda yordayıcısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmanın cevap aradığı diğer bir soru ise ergenlerin hayatında internet olmasaydı ne olurdu sorusudur. Bu soruya yönelik öğrencilerden alınan yanıtlar sosyalleşme, bağımlılık ve boş zamanı değerlendirme alt temaları oluşturulmuştur. Sosyalleşme alt temasından elde edilen sonuçlara bakıldığında ergenlerin hayatlarında internet olmasaydı daha sağlıklı iletişim kurabilecekleri ve yüz yüze etkileşime girme imkanı yaşayabileceklerini belirtmişlerdir. Bu sonuçla paralel olarak Kısaç (2013) tarafından gerçekleştirilen çalışmada bireyler teknolojik imkanların sunduğu kolaylıklar nedeniyle yüz yüze iletişim kurmak yerine sosyal paylaşım siteleri üzerinden iletişim kurmayı tercih eder hale geldikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca bakılarak internet kullanımı ile yüz yüze etkileşime girme arasında negatif yönlü bir ilişki bulunduğu söylenebilir.

Ergenlerin hayatlarında internet olmasaydı ne olurdu sorusuna yönelik verdikleri cevaplardan oluşturulan bağımlılık alt temasında ergenlerin internet olmazsa yoksunluk belirtileri sergileyebilecekleri sonucuna ulaşılmıştır. Hatta "İnternet olmasaydı yaşayamazdım, depresyona girerdim" sözleri bu yoksunluğun şiddeti hakkında ipucu sunmaktadır. Boş zamanları değerlendirme alt temasından ulaşılan sonuçlara bakıldığında ergenlerin yaşantılarında internet olmasaydı sosyal etkinliklere saha fazla katılım gösterecekleri ve akademik başarılarının artacağına ilişkin görüşlere rastlanmıştır. Young'un (1999) problemleri internet kullanımının akademik başarılarına etkisini incelediği araştırmasında, bireylerin internet kullanım süreleri arttıkça iş ve okul hayatlarındaki verimliliklerinin düştüğü sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca ek olarak internet kullanımına bağlı olarak çalışma düzenlerinde bozulma, ders başarısında düşme, sınıfta kalma gibi sorunlar da görülmektedir (Young, 1997).

Ergenlerin internet kullanırken en fazla hangi duyguları yaşadıkları sorusuna ilişkin ulaşılan sonuçlar olumlu duygular, olumsuz duygular ve herhangi bir duygu yaşamama alt temaları oluşturulmuştur. Olumlu duygular temasına bakıldığında öğrencilerin büyük çoğunluğunun internet kullanırken olumlu duygular yaşadığı, bu duyguları internet dışındaki ortamlardan karşılamakta zorluk yaşadıkları ve bu duyguları tekrar tekrar yaşamak için internete girme davranışı sergiledikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca paralel olarak Aslanbay (2006) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada internetten alınan haz faktörleri ile internet bağımlılığı arasında belirgin bir ilişki bulunmuştur. Ergenlerin internet kullanırken yaşadıkları bir diğer tema olumsuz duygulardır. Bireyler internet kullanım esnasında olumsuz duygular yaşadıklarını belirtmeler de internete girme davranışlarını sürdürdükleri görülmektedir. Bu durumun yaşanmasının sebebi ergenlerin boş zamanlarını işlevsel bir biçimde değerlendirecek aktiviteler bulma konusunda güçlük yaşamaları olabilir. Bunun yanı sıra teknolojinin hızla gelişmesi sonucunda internetin kolay ve zahmetsiz ulaşılabilir hale gelmesi etkili olabilir. Ergenlerin bir kısmı internete girdiklerinde hiçbir duygu hissetmediklerini belirtmişlerdir. Schwartz ve Kline'a (2002) göre birey duygularını hissetmek ve yaşamak konusunda kendisini bastırıyor ya da savunmacı davranıyorsa, duygusal farkındalığı düşük bir düzeydeyse ya da duygularını ifade etmek için kısıtlı sözcük dağarcığına sahipse, sadece duygularını

açıĝa çıkarma kapasitesi kısıtlanmayacak aynı zamanda kişinin sağlığı da olumsuz yönde etkilenecektir. Bu durum ise ileride bireyin fiziksel ve psikolojik bütünlüğüne bozucu etkide bulunacaktır.

Araştırmanın cevap aradığı diğer bir soru ise interneti yoğun biçimde kullanan diğer bir ifadeyle problemlı internet kullanımı olan öğrencilerin duygularını ifade etmedeki genel düzeyleri ve cinsiyete göre nasıl bir dağılım gösterdiğidir. Araştırmaya katılan öğrencilerin %37,5'i duygularını diğer insanlara yansıtmamayı tercih ederken %37,5 içinde bulunduğu koşullara göre duygularını sınırlı bir şekilde yansıtmayı tercih ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Başka bir ifadeyle problemlı internet kullanan bireylerin duygularını ifade etme de güçlük yaşamasa olarak tanımlan aleksitimi kavramıyla ilişkili olduğu söylenebilir. Bu sonuç, aleksitimi ile internet kullanımına bağlı sorunların araştırıldığı çalışmalarla (Craparo, 2011; Dalbudak ve ark., 2013; Yates, Gregor ve Haviland, 2012; Arcan ve Yüce, 2016) paralellik göstermektedir. Problemlı internet kullanan ergenlerin aleksitimi düzeylerinin cinsiyete göre dağılımına bakıldığında erkek öğrencilerin %62,5'i duygularını diğer insanlara yansıtmamayı tercih ederken kız öğrencilerin % 12,5 i duygularını yansıtmamayı tercih etmektedir. Bu sonuca paralel olarak Bağcı (2008) tarafından gerçekleştirilen üniversite öğrencilerinin aleksitimi düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelemenin amaçlandığı araştırmada erkek öğrencilerin aleksitimi düzeylerinin kız öğrencilere oranla daha yüksek bulunmuştur. Ancak kız öğrencilerin aleksitimik düzeylerinin daha fazla olduğu (Cooper ve Hamstrom, 2008) veya aleksitimik düzeyin cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir farklılık bulunmayan (Sevindi, 2017) çalışmalar da literatürde yer almaktadır.

Öneriler

Araştırmadan elde edilen veriler ışığında aşığıdaki önerilerde bulunulabilir;

- Araştırma bulgularında ergenlerin boş zamanlarını internette geçirdikleri sonucuna bakılarak, ergenler boş zamanlarını daha işlevsel değerlendirmelerine yönelik etkinliklere yönlendirilebilir.
- Ergenlere problemlı internet kullanımıyla ilgili bilgilendirici çalışmaların yanında önleyici çalışmalar da planlanabilir.

- Ergenlerin interneti genellikle sosyalleşme amacıyla kullandığı sonucuna bakılarak ergenlere sosyal beceri kazandıracak eğitimler planlanabilir
- Ergenlerin internet kullanım davranışlarını kontrol etmekte güçlük yaşadığı sonucuna bakılarak ergenlere zaman yönetimi, öz denetim ve otokontrol konusunda eğitimler düzenlenebilir.
- Problemlerle internet kullanan ergenlerin duygularını ifade etmede güçlük yaşaması sonucuna bakılarak bu bireylere duyguları tanıma ve uygun koşullarda ifade etme konusunda eğitimler düzenlenebilir.
- Problemlerle internet kullanımı ve aleksitimi arasındaki ilişkiyi derinlemesine inceleyecek farklı araştırmalar yapılabilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Examination of Feelings and Opinions about
Internet Use of Adolescents with Problematic
Internet Use**

*

Muhammet Ü. Öztapak

F.S.M. Vakıf University

Introduction

Although information technology enables faster access to information resources, socialization and online instant communication, it also brings with it a lot of drawbacks (Lenhart, Madden and Hitlin, 2005). It is seen that the internet use purposes and the applications used on the internet cause problematic internet use, not the internet by itself (Ceyhan, 2011). Young (1997) stated that people who use the internet problematically, use the internet to chat with people they don't know and meet new people, while healthy users use it to carry out their relations with the acquaintances and get information on the internet. The internet has a structure that can make the person addicted on it after a while with the possibilities it provides, the facilities it has created and the sense of freedom it has given to people (Makas, 2008). Problematic internet use means that the amount of internet use of the person is more than the normal, usual or planned used (Caplan, 2003).

Young (1996) considered the possibility of diagnosing pathological internet use as possible with the correct diagnostic criteria and established the first diagnostic criteria for determining internet addiction. Young's criteria for defining internet addiction are;

1. Excessive mental activity related to the internet,
2. Need an increase in the duration of being online on the internet,
3. Failure to attempt to reduce the use of the internet,
4. Deprivation symptoms in case of a reduction in duration of internet use

5. Staying connected to the internet longer than it was at the beginning,
6. Experience of problems related with the acquaintances, school or business, due to excessive use of the internet,
7. Lying to family members, therapist or others to stay connected to the internet.

Since adolescence is the period of seeking identity, separation from family and union with peer groups becomes one of the basic psychological needs of the adolescent. Particularly in this period, the issues of peer acceptance and social approval are at the forefront (Kaygusuz, 2013). Adolescents who are struggling in the process of gaining identity can see the internet as an area that helps them escape from their real life responsibilities and their true identity (Yang and Tung, 2007) and can easily obtain approval and acceptance in the communications they make through the internet (Tsai and Lin, 2003). Studies also indicate that pathologic internet users are likely to use the internet for more reasons, such as entertainment, virtual social relationships and emotional support (Morahan-Martin and Schumacher, 2000).

Adolescents are a risky group prone to develop problematic internet use or internet addiction. Adolescents are faced with various life challenges due to the period they are in. Since the adolescents with problematic internet use have potential risks such as adversely affecting mental health, diminishing social relations, abuse of emotional development, difficulties in the process of identity development, in this study, the causalities of the feelings and opinions of problematic internet users will be investigated.

In accordance with this purpose, this study has tried to answer the following questions;

1. What are the reasons for adolescents to spent much time on the internet?
2. If there were no internet in the life of the adolescents, what kind of changes would took place?
3. What feelings do the adolescents experience when they use the internet?
4. How do the adolescents reflect their feelings?

Method

Since this study aims to investigate problematic internet use in adolescents, to determine the topic's relations with itself and its environment and to make a judgment about the topic, to produce an answer to how-and who-questions more than the what-question, how to collect systematic information about some people, social events or groups and to enable the researcher to understand the functioning and functions of these situations (Kohlbecher, 2006; Berg, 1998), the case study model of qualitative research methods is used.

Study Group

In order to form the study groups, firstly 125 students studying in the Anatolian High Schools were administered Problematic Internet Usage Scale. This study was continued with 16 students with problematic internet use (8 girls, 8 males) who were studying in the 9th class and volunteered among these 125 students. In order to conduct in-depth research while creating a study group, Objective Sampling Method was used because it was preferred to select rich situations in terms of information in the context of the aim (Büyüköztürk et al., 2012).

Results

The themes that were created as the reasons for the adolescents to spend intense time on the internet are; the possibility of socialization, the lack of autocontrol on internet usage and time management, and the preference of leisure time on the internet.

Another question that the researcher was looking for an answer was "what would happen if there was no internet in the life of adolescents?" Sub-themes of socialization, addiction and free time evaluation were established with the answers from the students for this question.

The following sub-themes have been formed with the conclusions reached regarding the question of "which emotions are most experienced when the adolescents use the internet?": positive emotions, negative emotions and experience of no emotion. When we look at positive

emotions, most of the students have positive feelings while using the internet, they have difficulty in meeting these emotions from environments other than internet environment and they attain to be online to live these emotions again and again. It has seen that individuals continue to enter the internet, even though they have expressed negative feelings while using the internet. This may result from the difficulty adolescents experience in finding activities to evaluate their leisure time in a functional way. Besides, it can be effective that the internet becomes easily and effortlessly accessible as a result of the rapid development of technology. Some of the adolescents stated that they didn't feel any emotion when they entered to the internet.

Another question this researcher is looking for an answer is how the students with problematic internet use express their emotions and how they differentiate in terms of sex. 37.5% of the students preferred not to reflect their feelings to other people and 37.5% preferred to reflect their feelings limitedly according to the conditions they were in. In other words, it can be said that it is related to the concept of alexithymia, which is defined as the difficulty in expressing the feelings of the individuals who use problematic internet.

Suggestions

The following suggestions can be made according to the data obtained from the study;

- Looking at the results of the research findings which indicates adolescents spend their free time on the internet, adolescents can be led to more functional activities for their free time.
- Besides the informative studies for adolescents with problematic Internet use, preventive studies can be planned.
- Training can be planned for adolescents to gain social skills by looking at the result of using the internet for socialization.
- Training adolescents about time management, self-regulation and autocontrol can be organized by looking at the result of difficulty in controlling the internet use behavior of adolescents.

- Trainings can be organized about recognizing emotions and expressing them in appropriate conditions by looking at the result of difficulty in expressing emotions of problematic internet users.
- Different researches can be done to investigate the relationship between problematic internet use and alexithymia in depth.

Kaynakça/References

- Akın, İ. (2014). *Relationship of problematic internet use with alexithymia, emotion regulation, and impulsivity*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Amerikan Psikiyatri Birliği (APA) (2001). *Psikiyatride hastalıkların tanımlanması ve sınıflandırılması el kitabı (DSM-IV-TR)*. (Çev. Köroğlu E.), Dördüncü baskı, Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Arcan, K. ve Yüce, Ç. B. (2016). İnternet bağımlılığı ve ilişkili psiko-sosyal değişkenler: Aleksitimi açısından bir değerlendirme. *Türk Psikoloji Dergisi*, 31(77), 46-56.
- Aslanbay, M. (2006). *A compulsive consumption: Internet use addiction tendency. The case of Turkish high school students*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Atasoy, S. A. (2002). *Göz hareketleri ile duyarsızlaştırma ve yeniden işlemenin (EMDR) üniversite öğrencilerinin aleksitimik özellikleri üzerine etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bağcı, T. (2008). *Üniversite öğrencilerinin aleksitimik düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi: Gazi Eğitim Fakültesi örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Balcı Ş. ve Ayhan B. (2007). Üniversite öğrencilerinin internet kullanım ve doyumları üzerine bir saha araştırması. *Selçuk İletişim*, 5(1), 174-197.

- Beard, K. W. ve Wolf, E. M. (2001). Modification in the proposed diagnostic criteria for Internet addiction. *Cyber Psychology ve Behavior*, 4, 377-383.
- Beck, J. S. (1995). *Cognitive therapy. Basics and beyond*. New York: The Guilford Press.
- Berg, B. L. (1998). *Qualitative research methods for the social sciences*. Needham Heights, MA: Allyn ve Bacon.
- Büyükfiliz, B. (2016). *18-25 yaş arası genç yetişkinlerde problemlı internet kullanımı ve iletişim becerileri arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Caplan, S. E. (2003). Preference for online social interaction: A theory of problematic Internet use and psychosocial well-being. *Communication Research*, 30, 625-648.
- Caplan, S. E. (2005). A social skill account of problematic internet use. *Journal of Communication*, 55, 721-736.
- Ceyhan, E. (2010). Problemlı internet kullanım düzeyi üzerinde kimlik statüsünün, interneti kullanım amacının ve cinsiyetin yordayıcılığı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 10(3), 1323-1355.
- Ceyhan, A. A. (2011). University students' problematic Internet use and communication skills according to the Internet use purposes. *Educational Sciences: Theory ve Practice*, 11(1), 69-77.
- Chou, C. ve Hsiao, M. C. (2000). Internet addiction, usage, gratification, and pleasure experience: The Taiwan college students' case. *Computers ve Education*, 35, 65-80.
- Cooper, E. D. ve Holmstrom, R. W. (1984). Relationship between alexithymia and somatic complaints in normal sample. *Psychother Psychosom*, 41, 20-24.
- Cömert, I. T. ve Ögel, K. (2009). İstanbul örnekleminde internet ve bilgisayar bağımlılığının yaygınlığı ve farklı etkenlerle ilişkisi. *Türkiye Klinikleri Journal of Forensic Medicine*, 6(1), 9-16.
- Craparo, G. (2011). Internet addiction, dissociation, and alexithymia. *Social and Behavioral Sciences*, 30, 1051-1056.

- Çelen, F. K., Çelik, A. ve Seferoğlu, S. S. (2011). Çocukların İnternet kullanımları ve onları bekleyen çevrimiçi riskler. *Akademik Bilişim*, 2, 1-8.
- Dalbudak, E., Evren, C., Aldemir, S., Coşkun, K. S., Uğurlu, H. ve Yıldırım, F. G. (2013). Relationship of Internet addiction severity with depression, anxiety, and alexithymia, temperament and character in university students. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 16, 272- 278.
- Davis, R. A. (2001). A cognitive-behavioral model of pathological internet use. *Computers in Human Behavior*, 17(2), 187-195.
- Davis, R. A., Flett, G. L. ve Besser A. (2002). Validation of a new scale for measuring problematic internet use: implications for pre-employment screening. *CyberPsychology ve Behavior*, 15, 331-47.
- Dereboy, F. (1990). Aleksitimi: Bir gözden geçirme. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 1, 157-165.
- Dökmen, Ü. (2000). *Yarına kim kalacak? Evrenle uyumlaşma sürecinde var olmak gelişmek uzlaşmak*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Erkaya, H. (2009). İnternet bağımlılığı tedavi edilmeli. *Psikohayat Dergisi*, 5, 22-27.
- Griffiths, M. (1999). *İnternet bağımlılığı: Gerçek mi? Kurgu mu?*, (Çev. K. Alat), *Türk Psikoloji Bülteni*, 5(13): 47.
- Goldberg, I. (1996). *Goldberg's message*. 8 Ocak 2018 tarihinde <http://users.rider.edu/~suler/psycyber/supportgp.html> adresinden erişildi.
- Goldberg, I. (1997). Are you suffering from internet addiction disorder? 8 Ocak 2018 tarihinde <http://www.webs.ulpgc.es/aeps/JR/Documentos/ciberadictos.doc> adresinden erişildi.
- Gönül A.S. (2002). Patolojik İnternet kullanımı: İnternet bağımlılığı/kötüye kullanımı. *Yeni Symposium*, 40(3): 105-110.
- Internet World Stats (IWS). (2014). *Internet usage, population and statistic*. 15 Ocak 2018 tarihinde <http://www.internetworldstats.com/stats4.htm> adresinden erişildi.
- Internet World Stats (IWS). (2015). *Internet usage, population and statistic*. 15 Ocak 2018 tarihinde <http://www.internetworldstats.com/stats.htm> adresinden erişildi.

- Kaplan, C. D. ve Wogan, M. (1977). Management of pain through cerebral activation: an experimental analog of alexithmia. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 27, 144-153.
- Karagülle, A. E. ve Çaycı, B. (2014). Ağ toplumunda sosyalleşme ve yabancılaşma. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication - TOJDAC*, 4(1), 1-9.
- Kaygusuz, C. (2013). Psikolojik ihtiyaçlar ve internet bağımlılığı. (Ed., M, Kalkan ve C, Kaygusuz). *İnternet Bağımlılığı Sorunlar ve Çözümler*. Anı Yayıncılık: Ankara.
- Kısaç, İ. (2013). Fatih Projesi, BT ve internetin bilinçli, güvenli kullanımının psikososyal boyutu/ bireyin psikososyal özellikleri üzerinde internetin etkisi. *Bilgi Teknolojileri ve İnternetin Bilinçli, Güvenli Kullanımı*, 149-165.
- Koçak, R. (2002). Aleksitimi: Kuramsal çerçeve tedavi yaklaşımları ve ilgili araştırmalar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 35 (2), 184-202.
- Koçak, R. (2003). *Duygusal ifade eğitimi programının üniversite öğrencilerinin aleksitimi ve yalnızlık düzeylerine etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kohlbacher, F. (2006). The use of qualitative content analysis in case study. *FQS. Forum: Qualitative Social Research*. 7(1), 21.
- Kvale, S. (1996). *InterViews: An introduction to qualitative research interviewing*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Krystal, H. (1979). Alexithymia and psychotherapy. *American Journal of Psychotherapy*, 33, 17-31.
- Kubey, R. W., Lavin, M. J. ve Barrows, J. R. (2001). Internet use and collegiate academic performance decrements: Early findings. *Journal of Communication*, 51(2), 366-82.
- Lazarus, R. S. (1991). Progress on a cognitive – motivational relational theory of emotion. *Journal of Research in Personality*, 21, 1-39.
- Lenhart, A., Madden, M. ve Hitlin, P. (2005). *Teens and technology: Youth are leading the transition to a fully wired and mobile nation*. 9 Ocak 2018 tarihinde <http://www.pewinternet.org/Reports/2005/Teens-and-Technology.aspx> adresinden erişildi.
- Lesser, I. M. (1981). A review of the alexithymia concept. *Psychosomatic Medicine*, 43 (6), 531-543.

- Lincoln, Y. S. ve Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Newbury Park: Sage Publications.
- Luzumlu, U. (2013). *Cinsiyetleri farklı üniversite öğrencilerinin stresle başa çıkma tarzlarının aleksitimi düzeylerine göre incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Mersin.
- Makas, Y. (2008). *Lise öğrenimi gören gençlerin internet kullanımının psikososyal durum ile ilişkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Marvasti, A. B. (2004). *Qualitative research in sociology*. London: Sage Publications Ltd.
- McDougall, J. (1982). Alexithymia; a psychoanalytic viewpoint. *Psychotherapy Psychosomatics*, 38, 81-90.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1984). *Qualitative data analysis: A sourcebook of new methods*. California: SAGE.
- Morahan-Martin, J. ve Schumacher, P. (2000). Incidence and correlates of pathological internet use among college students. *Computers in Human Behavior*, 16 (1), 13-29.
- Nemiah, J. C. (1977). Alexithymia: Theoretical considerations. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 28, 199-206.
- Nhu Le, H., Berenbaum, H. ve Raghavan, C. (2002). Culture and alexithymia: Meanlevels, correlates, and the role of parental socialization of emotions. *Emotions*, 2(4), 341-360.
- Oktay, B. (2010). *Aleksitimi: Bağlanma, kendilik algısı, kişilerarası ilişki tarzları ve öfke değişkenleri açısından bir değerlendirme*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ostir, G. V., Smith, P. M., Smith, D. ve Ottenbacher, K. J. (2005). Reliability of the positive and negative affect schedule (PANAS) in medical rehabilitation. *Clinical Rehabilitation*, 19, 767-769.
- Özbay, A. (2013). *Ergenlerde siber zorbalık, siber mağduriyet, aleksitimi ve öfke ifade etme biçimleri arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sağlam, N. (2016). *Young şema modeline göre aleksitimi kavramının incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Sallıoğlu, G. (2002). *Aleksitimik olan ve olmayan üniversite öğrencilerinin duygu ifade eden sözcük ve deyimlere yükledikleri duygu yoğunlukları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Shapira, N. A., Lessig, M.C., Goldsmith, T. D., Szabo, S., Lazoritz, M., Gold, M. S. ve Stein, D. J. (2003). Problematic Internet use: Proposed classification and diagnostic criteria. *Depression ve Anxiety*, 17, 207-216.
- Sayar, K. ve Köse, S. (2003). The relationship between alexithymia and dissociation in an adolescent sample. *Bull Clin Psychopharmacol*, 13, 167-173.
- Schwartz, G. E. ve Kline, J. P. (2002). *Repression, emotional disclosure, and health: Theoretical, empirical, and clinical considerations*. In *Emotion, Disclosure ve Health* (3rd ed.). Washington: American Psychological Association Press.
- Sevim, C. (2017). *Üniversite öğrencilerinin problemleri internet kullanımı ile üstbilişler arasındaki ilişkide düşünce kontrol stratejilerinin aracı rolünün incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sevindi, T. (2017). *Ortaöğretim öğrencilerinin aleksitimi düzeyleri ile iletişim becerileri arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Sifneos, P. E. (1972). *Short-term psychotherapy and emotional crisis*. Cambridge: Harvard University Press.
- Smith, K. E. (2014). *The roles of family functioning and impulsivity in college students' problematic mobile phone and internet use*. Unpublished mastery thesis, Southern Illinois University Edwardsville.
- Stoudemire, A. (1991). Somatothymia, part I and II. *The Academy of Psychosomatics Medicine*, 32,(4), 365-381.
- Taylor, G. J. (1977). Alexithymia and countertransference. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 28, 141-147.
- Taylor, G. J. (2000). Recent developments in alexithymia theory and research. *Canadian Journal of Psychiatry*, 45 (2), 134-142.
- Taylor, G. J. ve Bagby, R. M. (1988). Creation validity of the Toronto alexithymia scale. *Psychosomatic Medicine*, 50, 500-509.

- Taylor, G. J., Bagby, R. M. ve Parker, J. D. (1991). The alexithymia construct: a potential paradigm for psychosomatic medicine. *Psychosomatics*, 32(2), 153-164.
- Ten Houten W. D. (2006). From alexithymia, borne of trauma and oppression, to symbolic elaboration, the creative expression of emotions, and rationality. In J. C. Kaufman ve J. Baer (Eds.) *Creativity and reason in cognitive development*. New York: Cambridge University Press.
- Tsai, C. ve Lin, S. J. (2003). Internet addiction of adolescents in Taiwan: An interview study. *Cyber Psychology ve Behavior*, 6 (6); 649-652.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2016). *Hane halkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması*. 8 Ocak 2018 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1028 adresinden erişildi.
- Uzun Özer, B. ve Tezer, E. (2008). Umut ve olumlu-olumsuz duygular arasındaki ilişkiler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 81-86.
- Ünver, H. (2016). *Siber zorbalık ile problemlı İnternet kullanımı ve riskli İnternet davranışı arasındaki ilişki ve bu değişkenlerin çeşitli demografik özellikler açısından incelenmesi*.Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yang, S. C. ve Tung, C. J. (2007). Comparison of internet addicts and non-addicts in Taiwanese high school. *Comput Human Behavior*, 23: 79-96.
- Yates, T. M., Gregor, M. A. ve Haviland, M. G. (2012). Child maltreatment, alexithymia and problematic Internet use in young adulthood. *Cyber Psychology, BehaviorveSocial Networking*, 15(4), 219.
- Yavuzarslan Gök, A. (2017). *Ergenlerde problemlı internet kullanımı, kişilik özellikleri ve sosyal beceri arasındaki ilişkinin incelenmesi*.Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Young, K. S. (1997). *What makes the internet addictive: Potential explanations for pathological Internet use*. Paper Presented At The 105th Annual Conference Of The American Psychological Association, August 15, Chicago.

- Young, K. S. (1998). Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder. *Cyber Psychology and Behavior*, 1(3), 237-244.
- Yurt, E. (2006). *Şizofreni hastalarında aleksitimi; negatif belirtiler, ilaç yan etkileri, depresyon ve içgörü ile ilişkisi*. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Bakırköy Ord. Prof. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi, İstanbul.
- Yıldırım, A. ve Şimşek H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Öztabak, M. Ü. (2018). Problemlı internet kullanımı olan ergenlerin internet kullanımına ilişkin duygu ve görüşlerinin incelenmesi. *OPUS – Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1022-1055. DOI: 10.26466/opus.419667

Ergenlik Döneminde İnternet Bağımlılığının Okul Başarısı Üzerinde Etkileri

DOI: 10.26466/opus.426914

*

Oğuzhan Yavuz*

* Uzm. Psik. Dan., MEB / İstanbul / Türkiye

E-Posta: oguzhanyavuz26@gmail.com

ORCID: [0000-0002-4352-2429](https://orcid.org/0000-0002-4352-2429)

Öz

Gençlerin Türkiye’de çoğunlukla İnternet kullanan grup olduğu dikkat çekmektedir. Ergenler için, özellikle geleceği ile ilgili hedeflerini belirlemeye çalıştıkları ve bu durumu internet kullanma eğilimleriyle destekledikleri bir aşamada başarısızlıkla karşılaşmak, aynı zamanda pek çok soruna yol açmaktadır. Araştırmanın amacı, ortaöğretim öğrencilerinde haftalık internet kullanma süresi ve internet bağımlılık puanlarının akademik başarı düzeylerine göre farklılıklarının incelenmesidir. Araştırmanın çalışma grubunu, 2016-2017 Eğitim-Öğretim yılı İstanbul Üsküdar ilçesinde bulunan ortaöğretim kurumlarının 9, 10, 11 ve 12. sınıflarında öğrenim gören 464’ ü kız öğrenci, 533’ ü erkek öğrenci olmak üzere toplam 997 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak İnternet Bağımlılık Ölçeği ve Kişisel Bilgi Soru Listesi kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda okul akademik başarı düzeylerine göre haftalık internet kullanım süreleri ve internet bağımlılık düzeylerinde anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Akademik başarı düzeyi yüksek olanların orta ve düşük olanlara göre haftalık internet kullanım sürelerinin ve internet bağımlılık puanlarının daha düşük olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: İnternet bağımlılığı, internet, akademik başarı, ergenlik, manova

The Effects of Internet Addiction On School Success During Adolescence

*

Abstract

It attracts attentions that youth are the group using Internet mostly in Turkey. For adolescents, facing with fail at a stage in which they especially try to determine their objectives related to their futures and corroborating this situation with tendencies of using Internet also trigger so many problems. Purpose of survey is examination of differences of weekly duration of Internet usage and Internet addiction points according to academic success levels. Study group of survey includes total 997 students as 464 schoolgirls and 533 schoolboys that studying at grade 9, 10, 11 and 12 of secondary schools in Uskudar, Istanbul in 2016-2017 Education Training year. As data collection manner, Internet Addiction Measurement and Personal Information Question List were used. At the end of survey, significant differences in weekly durations of Internet usage and Internet Addiction Levels are determined according to academic success level. It is seen that ones having high academic success level have lesser weekly durations of Internet Usage and Internet Addiction Points than ones having middle and lower level.

Keywords: *Internet addiction, internet, academic success, adolescents, manova*

Giriş

İnternet, günümüzde olduğu gibi gelecek içinde bilgiye erişimi sağlayacak bir ortamdır. Günlük hayatın getirmiş olduğu problemler ve gereksinimler ile birlikte değişen ve gelişen bu ortam, insanlar için vazgeçilemeyecek bir unsurdur. İnternet, kendisine özel oluşturduğu kültürü, dili ve kuralları olan bir yapı haline gelmiştir. İnternet bu haliyle insanlar için ikinci bir yaşam alanıdır (Çakır ve ark., 2013, s.11). İnternet World State 2017 Aralık ayı verilerinde dünya geneline göre Avrupa'nın internet kullanım oranı %10,8 olarak görülmektedir. Bu duruma göre dünyada 4,156,932,140; Avrupa'da ise 704,833,752 kişi internet kullanıcısıdır. Avrupa içerisindeki 53 ülke arasından Türkiye %7,9 ile Rusya, Almanya, İngiltere ve Fransa'nın ardından internet kullanma oranı en çok olan 5. ülke konumundadır. Türkiye'de yaşayan 81,916,871 kişinin %68,4'ü yani 56,000,000 kişi internet kullanıcısı olarak görülmektedir (IWS, 2018). Türkiye istatistik kurumunun 2017 verileri internet kullanım oranları açısından yaş gruplarına göre değerlendirildiğinde, interneti en çok kullananların, yaş aralığının 16-24 olduğu, 25-34 yaş aralığının ise hemen arkasından geldiği görülmektedir. Yaş arttıkça internet kullanım oranlarının kademeli olarak düştüğü görülmektedir (TÜİK, 2018). TÜİK verilerine göre gençlerin internet kullanımında önemli bir noktada olduğu görülmektedir. Bu durumda öncelikle genç kimdir sorusu akla gelmektedir. Dünya sağlık örgütünün tanımlamasına göre gençlik içerisinde iki dönemden bahsedilmektedir. Bu iki dönem içerisinde, 10-19 yaş aralığında olanlara ergen, 15-24 yaş aralığında olanlara ise genç bireyler denmektedir (WHO, 2015). Bununla birlikte gençlik ile ilgili birçok yaş aralığı verilebilmektedir. Önemli olan ise gençliğin belirli yaşlar ile sınırlı olmayan bir yaşam dönemi olduğunu bilmektir (Kulaksızoğlu, 2011, s.32-34). Literatüre bakıldığında gençlik kelimesi yerine ergenlik kelimesinin de kullanıldığı görülmektedir. Ancak, ergenliğin daha çok büyüme ve gelişmenin devam ettiği bir süreç olarak algılanması gerektiği unutulmamalıdır. Gençlerin (ergenlerin) önemli ihtiyaçları arasında ise anlaşılma, konuşma, bir gruba ait olma, güven duygusu hissetme, başarılı olma gibi düşüncelerin yer aldığı görülmektedir. Ayrıca, iletişim kurma konusunda gençlerin kendini

ifade etme, göz göze gelme, yeni birileriyle tanışma gibi durumlarda kaygı yaşayabildiği de gözlemlenmektedir (Kulaksızoğlu, 2011).

Ergenlik döneminin özellikleri düşünüldüğünde internetin, emek ve sorumluluk gerektirmemesi, sosyalleşme ortamı sunması, bir gruba ait olma kolaylığını sağlaması, yeni bir kimlik oluşturma fırsatı vermesi, özgür ve sınırsız olması, gizemli bir ortam sağlaması, aktif ve ödül sunan bir ortam sunması, internette ulaşım imkanının kolay olması, kendini ifade etmenin daha kolay olması, göz göze bir iletişime gerek olmaması, denetimin azlığı gibi özelliklerinin gençlerin interneti kullanması açısından bağlayıcı olabildiği görülmektedir (Ögel, 2014). Bütün bu bilgilerin ışığında günümüzde, ergenlerin yaşamlarında çevrim içi ortamların sosyal bir merkez haline geldiğini, ergenlerin yetişkinlerden daha fazla sosyal paylaşım ağları ve anlık mesajlaşma gibi iletişim teknolojilerini kullandığını söyleyebiliriz. (Valkenburg ve Peter, 2011). Rideout ve ark. (2010) cep telefonu ve iPod gibi taşınabilme özelliği olan medya araçlarının ergenlerde internet kullanım oranını yükselttiğini söylemiştir. Araştırmacılar, 2004 yılında gençlerin %39' unun cep telefonu varken 2009 yılında bu oranının % 66' ya yükseldiğini belirtmişlerdir (Akt. Santrock, 2012).

TGI (Target Group Index) araştırmasına göre, Türkiye' de 2014 yılında %87 olan mobil telefon sahipliği 2015 yılında % 90' a yükselmiştir. Akıllı telefon sahibi olma ise 2014 yılında %29 iken 2015 yılında %31' e yükselmiştir. Masaüstü bilgisayar alımında azalma görülürken dizüstü bilgisayar alımındaki oran ise değişmemiştir. Tablet alımı ise %3' ten % 4'e yükselmiştir. İnternete girme oranı ise masaüstü bilgisayarda %79' dan %72' ye düşerken, akıllı telefonlarda bu oran %31' den %35' e yükselmiştir. Yaş dağılımlarına göre bakıldığında ise 15-24 yaş akıllı telefon kullanımında en yüksek orana sahiptir (Akt. Connectedvivi.com, 2015). Özetle, akıllı telefon gibi taşınabilme özelliği olan cihazların internet kullanımını arttırdığı söylenebilir. Bunun yanında gençlerin bu cihazları kullanma oranlarının diğer yaş gruplarına göre daha yüksek olduğu da görülmektedir. İnternetin hayatımıza girmesi ile birlikte her alanda kullanımının arttığı, insanların zamanlarının çoğunu internet karşısında geçirmeye başladığı görülmektedir. Bir nevi internetin ikinci bir yaşam alanı haline gelmesi ile birlikte insanların da hayatlarında birçok değişim beraberinde oluşmuştur. İnternet, insanların

duygularını, düşüncelerini, tutumlarını, değerlerini, iletişim tarzlarını, özetle, yaşamının genelini etkilemektedir. Bilinçli kullanıldığında birçok yararı beraberinde getiren internet, bilinçsiz kullanıldığında ise birçok psikolojik ve ekonomik problemin de kaynağı olmaktadır. Açıkçası bu durum iş yaşamı, aile yaşamı ve sosyal hayatı olumsuz olarak etkilemeye başlamıştır (Çakır ve ark., 2013, s.11; Durak-Batıgün ve Kılıç, 2011).

İnternet özellikle kötüye kullanıldığında lise çağına olan ergenlerin başarı durumlarını da etkilemektedir. Lise dönemi içerisinde fiziksel, duygusal, sosyal ve kişisel değişimlerin yaşanması, gelecek ile ilgili karar verme süreci, ergenlerin başarı ile ilgili kaygı yaşmasına sebep olabilmektedir. Bu dönemde okul başarısının yanı sıra üniversite giriş sınavı ile ilgili duyulan kaygılar ve kimlik kazanma sürecinin getirdiği baskılar gençlerin kafasını karıştırabilmektedir (Mossbarger, 2008). Gençlerin öğrenmeye, başarmaya, çevreyi kontrol altında tutmaya ve bütün bunlarla birlikte özgüvenini geliştirmeye gereksinimi vardır. Edimsel koşullanma teorisine baktığımızda, en etkili öğrenmelerin, minik başarıların hemen ardından pekiştirilmesiyle sağlandığı bilinmektedir. İnternetin bu kadar bağımlılık yapmasının arkasında da bu güç yatmaktadır. Yani ödüllendirmeler kısa sürede ve hızlı bir şekilde verilmektedir (Ögel, 2014, s.142). Bununla birlikte genç gerçek başarı ortamlarından daha da uzaklaşmakta ve akademik başarısı da düşmektedir. Ayrıca, ergenlerin bağımlı duruma gelmesi, onların zamanlarının çoğunu internet başında geçirmesine ve düşüncelerinin de internet ile ilgili şeyler ile meşgul olmasına sebep olabilmektedir. Bu durumda ergeni çalışmaktan alıkoyabilmekte ve dolayısıyla başarısını düşürmektedir.

Türkiye' de interneti en çok kullanan kesimin gençler olduğu göze çarpmaktadır. Bu durum ülkemizin geleceği açısından gençlerin ne kadar önemli olduğu gerçeğini hatırlatmaktadır. Ergenlerin özellikle gelecek ile ilgili hedeflerini belirlemeye çalıştığı bir süreçte başarısızlık ile karşılaşması ve bu durumun internet kullanımı eğilimleri ile pekiştirilmesi birçok problemi de tetiklemektedir. En önemlisi de ülkelerin umutları olan gençlerin yaşamış olduğu bağımlılık probleminin ve problemli internet kullanımının gelecekte bütün toplumu olumsuz etkileyecek bir sürece kapı aralamasıdır. Bütün bu sebeplerden ve konu ile ilgili çalışmaların azlığından dolayı yapılan araştırma önemlidir. Literatürde yer alan çalışmalara bakıldığında da görüleceği gibi akademik

başarı ve internet bağımlılığının yer aldığı çok değişkenli istatistik analizi ile yapılan çalışmalar çok araştırılan bir konu değildir. Bu açıdan da çalışma Türkiye de yapılan çalışmalar arasında öncül çalışmalardan biri olma özelliğini göstermektedir. Bu araştırmanın amacı, ortaöğretim öğrencilerinde haftalık internet kullanma süresi ve internet bağımlılık puanlarının akademik başarı düzeylerine göre farklılıklarının incelenmesidir. Araştırmada, öğrencilerin haftalık internet kullanma süresi ve internet bağımlılık puanları akademik başarı düzeylerine göre farklılaşmakta mıdır? Sorusuna yanıt aranacaktır. Çalışmanın bundan sonrasında; Kuramsal Çerçeve, Yöntem ve Bulgular, Tartışma ve en sonunda Sonuç ve Öneriler bölümleri vardır.

Kuramsal Çerçeve

İnternet bağımlılığı

Amerikan psikiyatri birliğinin (APA) 2013 yılında çıkarmış olduğu Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5) üçüncü ek bölümüne internette oyun bozukluğu kavramı eklenmiştir. Bu durumun şimdilik üçüncü bölümde yer alması kavramın araştırma grubunca kabul gördüğünü ancak konunun resmi olarak tanınmasından önce daha çok araştırmanın yapılmasının gerekli olduğunu göstermektedir (APA, 2013; Yao ve Zhong, 2014). Son çalışmalar ışığında, konu ile ilgili 250 yayımlanmış araştırma değerlendirmelere tabi tutulmuş ve internette oyun bozukluğu artan bir tıbbi risk oluşturduğundan oylama sürecine gidilmiştir. Araştırmalar ışığında DSM-5' te madde bağımlılığı dışında bağımlılık bozukluklarının yer alması gerektiği görüşülmüştür (Petry ve ark., 2014).

İnternette bağımlılığını tanımlamadan önce bağımlılık kavramına kısaca yer vermekte fayda vardır. Bağımlılık, içerdiği anlam itibariyle çok geniş bir kavramdır. Genel bir ifadeyle bağımlılık, *"bir nesneye, kişiye ya da bir varlığa duyulan önlenemez istek; veya bir başka iradenin güdümüne altına girme durumu"* olarak tanımlanmıştır (Uzday, 2009, s.5). Klinik uygulamalarda iki bölümde ifade edilen bağımlılık türü davranışsal bağımlılık ve fiziksel bağımlılık olarak adlandırılmaktadır (Çetinkaya, 2013). Araştırmacıların değerlendirmeleri incelendiğinde internet

bağımlılığı tanımı konusunda ortak bir tanımın bulunmadığı fakat bu olguyu kabul ettikleri bilgisi göze çarpmaktadır (Chou, Condrion ve Beland, 2005). İnternet bağımlılığı ilk olarak ise literatüre Goldberg'in 1996 yılındaki maili ile girmiştir (Akt. Alaçam, 2012). İnternetin aşırı kullanımı ile ilgili farklı kavramsallaştırmalar mevcuttur. Örneğin Shapira ve diğerleri (2000), Caplan (2002) problemlili internet kullanımı; Morahan-Martin ve Schumacher (2000), Davis (2001), Young (2004) ve Di-Nicola (2004) patolojik internet kullanımı veya internet bağımlılığı; terimini kullanmışlardır. Araştırmada Young (1998)' un internet bağımlılığı ölçeği kullanıldığından internet bağımlılığı kavramı üzerinden gitmenin daha doğru olabileceği düşünülmüştür.

Griffiths (2000) internet bağımlılığını teknolojik bağımlılık olarak kavramsallaştırırken, İnsanların makine ile ilişki içerisinde davranışsal bir bağımlılık yaşadıklarını ifade eder. Davis (2001) ise patolojik internet kullanımı iki başlıkta ele almıştır. Bunlardan ilki genel patolojik internet kullanımı, diğeri ise spesifik patolojik internet kullanımınıdır. Genel patolojik internet kullanımı internetin genel ve çok yönlü aşırı kullanımını ifade eder. Spesifik patolojik internet kullanımı, internetin belli bir işlevine yönelik aşırı kullanımıdır. Online kumar, online cinsellik, online oyun bu duruma örnek olarak gösterilebilir. İnternet bağımlılığı kavramı ise kişinin internet kullanımında kontrolünü kaybetmesine sebep olan, iş ve sosyal hayat ile ilgili problemlere yol açacak derecede bireyi etkileyen, yeni ve çoğunlukla tanınma durumu az olan klinik bir rahatsızlık durumudur (Young, 2007).

Young (2000) internet bağımlısı olan kişilerin duygusal açıdan hassas olduklarını, kendine açığa vuramadıklarını, tepkisellik, uyumsuzluk ve uyanıklık gibi özellikler taşıdıklarını söylemiştir. Tipik internet bağımlılığı davranışlarının ise; aşırı zihinsel uğraş, internete bağlı kalma süresinde artış, başarısız bırakma girişimlerinde bulunma, yoksunluk belirtileri, tolerans geliştirme, okul ya da iş ile ilgili sorunlar, yalan söyleme, duygulanım değişiklikleri olduğunu belirtmiştir. Bu belirtilerden beş tanesinin kişide bulunmasının internet bağımlılığı konusunda tanıyı gündeme getireceğini ifade etmiştir. Young ve diğerleri (1999) yaptıkları çalışmada internet bağımlılığının alt gruplarını bağımlılığı, 4- Aşırı bilgi yüklenme bağımlılığı (Fomo), 5-Oyun bağımlılığı olarak beş kategoride toplanmaktadır.

Yöntem

Araştırma Modeli

Ergenlik döneminde internet bağımlılık düzeylerinin akademik başarıya etkisini inceleyen bu araştırma “tarama modeli” olarak tasarlanmıştır.

Çalışma grubu

Araştırma örneklemini tesadüfî küme örneklemini ile seçilen beş lisenin 9, 10, 11 ve 12. sınıflarında öğrenim gören 464' ü kız öğrenci 533' ü erkek öğrenci olmak üzere toplam 997 öğrenci oluşturmaktadır. Tablo 2' ye bakıldığında, okul türüne göre öğrenci dağılımları Anadolu Lisesi 197, Ticaret Meslek Lisesi 197, Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi 204, Sağlık Meslek Lisesi 200, İmam Hatip Lisesi 199 kişi olarak bir birine yakın dağılımlar göstermektedir. Sınıf Düzeylerine göre öğrenci dağılımları incelendiğinde, 9. Sınıf 252, 10. Sınıf 246, 11. Sınıf 252, 12. Sınıf 247 kişi olarak benzer dağılımlar göstermiştir. İnternetin olup olmamasına göre bakıldığında, grupta yer alan 826 (%82,8) kişinin internetinin olduğu, 171 (%17,2) kişinin internetinin olmadığı görülmüştür. İnternete erişim sağlanan araç noktasında 768 (%77) kişi Akıllı Telefon, 176 (17,7) kişi Bilgisayar, 53 (%5,3) kişi tablet ile internete bağlanmaktadır. İnternet kullanım amacında 291 (%29,2) kişi Sohbet, 255 (25,6) kişi Sosyal Paylaşım, 195 (19,6) kişi Oyun, 159 (%15,9) kişi Müzik Dinleme, Film ve Video İzleme, 97 (%9,7) kişi ise ödev ve araştırma yapmak amacıyla interneti kullanmaktadır. Son olarak, yapılan araştırmada internet bağımlılığı ölçeği kriterlerine göre 868 (%87,1) kişinin normal, 118 (11,8) kişinin risk grubunda ve 11 (%1,1) kişinin internet bağımlısı kriterlerini taşıdığı görülmüştür.

Tablo-1 Araştırmanın sosyo-demografik özellikleri

Değişkenler	Gruplar	<i>f</i>	%	% _{geç}	% _{yig}
Cinsiyet	Kız	464	46,5	46,5	46,5
	Erkek	533	53,5	53,5	100,0
	Toplam	997	100,0	100,0	
Okul Türü	Anadolu Lisesi	1	6,3	6,3	6,3
	Ticaret Meslek Lisesi	4	25	25	31,3
	Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi	3	18,8	18,8	50
	Sağlık Meslek Lisesi	6	37,5	37,5	87,5
	İmam Hatip Lisesi	2	12,4	12,4	100
	Toplam	16	100	100	
Sınıf Düzeyi	9	252	25,3	25,3	25,3
	10	246	24,7	24,7	49,9
	11	252	25,3	25,3	75,2
	12	247	24,8	24,8	100,0
	Toplam	997	100,0	100,0	
İnternet Durumu	Var	826	82,8	82,8	82,8
	Yok	171	17,2	17,2	100,0
	Toplam	997	100,0	100,0	
İnternete Bağlanılan Araç	Bilgisayar	176	17,7	17,7	17,7
	Tablet	53	5,3	5,3	23,0
	Telefon	768	77,0	77,0	100,0
	Toplam	997	100,0	100,0	
İnternet Kullanım Amaçları	Sohbet	291	29,2	29,2	29,2
	Oyun	195	19,6	19,6	48,7
	Sosyal Paylaşım	255	25,6	25,6	74,3
	Ödev	97	9,7	9,7	84,1
	Müzik Dinleme, Film ve Video İzleme	159	15,9	15,9	100,0
	Toplam	997	100,0	100,0	
	İnternet Bağımlılık Düzeyi	Bağımlı Olmayan	868	87,1	87,1
Risk Grubunda		118	11,8	11,8	98,9
Bağımlı		11	1,1	1,1	100,0
Topla		997	100,0	100,0	

Veri toplama aracı

Veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen 19 soruluk kişisel bilgi soru listesi ve Young (1998) tarafından geliştirilen Bayraktar (2001) tarafından Türkçe uyarlaması yapılan internet bağımlılık ölçeği kullanılmıştır. İnternet Bağımlılık Ölçeği, DSM IV (1994) kumar

bağımlılığı tanı kriterleri dikkate alınarak oluşturulmuş 20 sorudan meydana gelmektedir. Ölçek "hiç bir zamandan, her zaman" a doğru cevap isteyen 6' lı likert tipi bir ölçektir. Ölçeğe verilen cevaplar sırasıyla 0, 1, 2, 3, 4, 5 olarak puanlanmaktadır. Ölçekten alınan toplam puan 80 ve üzeri ise bağımlı, 50-79 arasında ise sınırlı düzeyde semptom gösteren, 49 ve altı ise semptom göstermeyen olarak sınıflanmaktadır. Bayraktar' ın (2001) çalışmasında, Cronbach Alfa katsayısı .91 ve Spearman Brown değeri .87 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada ise ölçeğin güvenilirlik için Cronbach Alfa katsayısı .90 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin toplanması ve analizi

Veri toplama formları kurumlardan gerekli izinler alınarak araştırmaya katılmayı kabul eden öğrencilere sınıf ortamında uygulanmıştır. Veriler bilgisayar ortamında SPSS 20.0 programında değerlendirilmiştir. Verilerin değerlendirilmesi aşamasında tanımlayıcı istatistik metodlarından (Sayı, Yüzde, Ortalama ve Standart Sapma) kullanılmıştır. Niceliksel verileri karşılaştırmada Tek Yönlü MANOVA Analizi kullanılmıştır. Farklılığa neden olan grupların belirlenmesinde ise Post-Hoc Testlerinden biri olan Tukey testi kullanılmıştır. Çalışmada problem cümlesine cevap aranmadan önce değişkenlerimiz için Manova yönteminin uygun olup olmadığı araştırılmıştır. Bunun için belli bazı varsayımlar üzerinden "1- Örneklem Büyüklüğü, 2- Normallik, 3- Uç Değerler, 4- Doğrusallık, 5- Çoklu Doğrusal Bağlantı ve Tekillik" testleri yapılmıştır. Test sonuçlarına varsayımları takip ederek baktığımızda örneklem büyüklüğünün N=997 olması, tanımlayıcı istatistik analizlerinde normal dağılımı destekleyen ortalama, medyan, standart sapma değerlerinin çıkması, Mahalonobis' te uç değerlerin olmaması, verilerin doğrusallığı karşılaması, korelasyonların orta düzeyde ve ideal ilişkileri göstermesi ($r = .42$), kovaryans matrislerinin eşitliği testinde Box's M testi sonucunun ($F = 934$; $p > .05$) istenilen düzeyde olması, Levene Testi sonucunun haftalık internet kullanma süresi için ($F = 2$, 806, $p > .05$); internet bağımlılığı için ($F = 1$, 833, $p > .05$) olması Manova' nın yapılabirliğini göstermektedir. Bu sonuçlar doğrultusunda Manova yöntemini kullanmaya karar verilmiştir.

Bulgular

Tablo-2 Tanımlayıcı grup istatistikleri

	Başarı Düzeyi	\bar{X}	SS	N
Haftalık İnternet Kullanma Süresi	Düşük	31,6825	21,66228	126
	Orta	30,8179	20,22063	302
	Yüksek	26,8269	19,59467	569
	Total	28,6494	20,14708	997
İnternet Bağımlılığı	Düşük	32,5317	17,47533	126
	Orta	32,7384	17,48795	302
	Yüksek	27,7170	16,43743	569
	Total	29,8465	17,05500	997

Araştırmaya katılım gösteren lise öğrencilerinin akademik başarı düzeylerine göre 3 farklı grup oluşturulmuştur. Bu gruplar başarı düzeyi yüksek, orta ve düşük olmak üzere 3 kategoride incelenmiştir. Haftalık internet kullanma sürelerine göre başarı gruplarına bakıldığında, başarı düzeyi düşük olanların (N=126, \bar{X} =31,6825; SS =21,66228); orta düzeyde olanların (N=302, \bar{X} =30,8179; SS =20,22063); yüksek düzeyde olanların (N=569, \bar{X} =26,8269; SS =19,59467) değerlerine sahip oldukları görülmektedir. İnternet Bağımlılık Puanlarına göre bakıldığında, başarı düzeyi düşük olanların (N=126, \bar{X} =32,5317; SS =17,47533); orta düzeyde olanların (N=302, \bar{X} =32,7384; SS =17,48795); yüksek düzeyde olanların (N=569, \bar{X} =27,7170; SS =16,43743) değerlerine sahip oldukları görülmektedir.

Tablo-3 İnternet Bağımlılığı Ve Haftalık İnternet Kullanma Saatleri Puanlarında Başarı Düzeylerinin Etkisini Görmek Üzere Yapılan Wilks' Lambda Sonuçları

Etki	λ	F	Denence(Sd)	Hata(Sd)	P
Kesişim	,263	1388,486	2,000	993,000	,000
Başarı Düzeyi	,977	5,910 ^b	4,000	1986,000	,000

Tablo 3' e göre, başarı düzeylerinin ($\lambda = ,997$; $F = 5,910$, $p < ,05$) bağımlı değişkenler üzerindeki etkisinin anlamlı olduğu görülmektedir. Wilks' Lambda Sonucunda başarı düzeylerinin temel etkisi anlamlı bulunduğundan her bağımlı değişken için izleyen MANOVA analizi sonuçlarına bakılmıştır.

Tablo-4 İnternet Bağımlılığı ve Haftalık İnternet Kullanma Saatleri Puanlarının Başarı Değişkenine göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan MANOVA Sonuçları

Kaynak	Bağımlı Değişkenler	Kareler Toplamı	Sd	Ortalama Kare	F	p	η^2
Başarı Düzeyi	Haftalık İnternet Kullanım Süresi	4469,249	2	2234,624	5,556	,004*	,011
	İnternet Bağımlılığı	6014,368	2	3007,184	10,536	,000**	,021

* $p < ,01$; ** $p < ,001$

Tablo 4' te yer alan bulgulara bakıldığında, akademik başarı düzeylerine göre, haftalık internet kullanma saatleri ($F = 5,556$, $p < ,01$) ve internet bağımlılığı düzeylerinin ($F = 10,536$, $p < ,001$) istatistiksel olarak anlamlı düzeyde fark gösterdiği bulunmuştur. Söz konusu farklılığın hangi gruplar arasında kaynaklandığını bulmak için Post-Hoc testlerinden Tukey Testine başvurulmuştur.

Tablo 5 İnternet Bağımlılığı ve Haftalık İnternet Kullanma Saatleri Puanlarının Başarı Değişkenine göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan Tukey Testi Sonuçları

Bağımlı Değişkenler	Başarı Düzeyi (i)	Başarı Düzeyi (j)	$\bar{x}_i - \bar{x}_j$	$Sh_{\bar{x}}$	p
Haftalık İnternet Kullanım Süresi	Düşük	Orta	,8647	2,12700	,913
		Yüksek	4,8557*	1,97463	,037*
	Orta	Düşük	-,8647	2,12700	,913
		Yüksek	3,9910*	1,42786	,015*
	Yüksek	Düşük	-4,8557*	1,97463	,037*
		Orta	-3,9910*	1,42786	,015*
İnternet Bağımlılığı	Düşük	Orta	-,2067	1,79170	,993
		Yüksek	4,8147*	1,66335	,011*
	Orta	Düşük	,2067	1,79170	,993
		Yüksek	5,0214*	1,20277	,000**
	Yüksek	Düşük	-4,8147*	1,66335	,011*
		Orta	-5,0214*	1,20277	,000**

Tablo 5' de görüldüğü üzere, haftalık internet kullanma sürelerinin başarı düzeyleri değişkenine göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan Tukey testi sonucunda söz konusu farklılığın başarı düzeyi yüksek olanla başarı düzeyi orta ve düşük olanlar arasında başarı düzeyi yüksek olanlar lehine $p<,05$ düzeyinde olduğu bulunmuştur.

İnternet bağımlılığı puanlarının başarı düzeyleri değişkenine göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan Tukey testi sonucunda ise söz konusu farklılığın başarı düzeyi yüksek olanla başarı düzeyi orta olan arasında $p<,001$ ve başarı düzeyi düşük olanlar arasında $p<,05$ olarak yüksek düzeyde başarı gösterenlerin lehine bir sonuç bulunmuştur.

Tartışma

İnternet bağımlılığı ile ilgili literatür incelendiğinde internet bağımlılığının okul başarısı üzerindeki etkisini manova yöntemi ile inceleyen bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Ancak, Kılıç ve ark. (2016) 14-20 yaş aralığında 1742 lise öğrencisi ile yaptıkları araştırmalarında, ergenler arasında internet bağımlılığı yaygınlığı ve bazı sosyo-demografik özellikler, iletişim becerileri ve aile desteğinin internet bağımlılığıyla olan ilişkisini incelemişlerdir. Katılımcıların %1,3' ünün bağımlı, %16,9' unun risk grubunda ve % 81,8' inin risk grubunda olmadığını bulmuşlardır. Ayrıca, Lojistik Regresyon analizi sonuçlarında, erkek öğrenci olma, akademik başarının düşük olması, iletişim becerileri ve sosyal desteğin az olması ve baba eğitim düzeyinin yüksek olmasının internet bağımlılığı için risk faktörü oluşturduğunu bulmuşlardır. Baloğlu, Özteke-Kozan ve Kesici (2018) yaşları 18-22 arasında değişen 505 üniversite öğrencisinin katılımıyla gerçekleştirdikleri araştırmalarında, sosyal kaygı ve problemlerle internet kullanımları arasındaki cinsiyet farklılıklarını incelemişlerdir. Araştırma sonuçlarında sosyal kaygı düzeylerinde cinsiyetler arasında anlamlı bir fark çıkmazken Manova yöntemi kullanılarak bakılan problemlerle internet kullanımının 3 alt boyutunda da erkeklerin puanları kızlarınkine göre istatistiksel olarak yüksek bulunmuştur. Şahin (2014)' in 518 lise öğrencisi ile yaptığı araştırmada, gençlerin %20,1' inin risk grubunda olduğu, %3,3' ünün ise

bağımlılık kriterlerini karşıladığı bulunmuştur. Verilerin Ki kare ve Çoklu Lineer Regresyon Analizi istatistikleri ile analiz edildiği araştırmada internet kullanma oranı arttıkça bağımlılık riskinin de arttığı görülmüştür. Jiang (2014) internet bağımlısı olan gençler üzerinde, internete bağlı olma, online oyun ve internet bağımlılığı belirtilerinin akademik başarıya etkisini incelediği araştırmasına, ortalama 17 yaş civarında olan 594 Çinli genç katılım göstermiştir. Yapılan ANOVA analizi sonucunda, internet kullanım yoğunluğu yüksek olan gençlerde akademik başarının daha çok düştüğü görülmüştür. Eldelekliloğlu ve Vural-Batık (2013) 15-18 yaş aralığında 206 lise öğrencisi ile gerçekleştirdikleri araştırmalarında, akademik başarı, internette kalınan süre, yalnızlık ve utangaçlığın internet bağımlılığı üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Yapılan Tek Yönlü Anova sonuçlarına göre, düşük, orta ve yüksek akademik başarısı olan öğrencilerin internet bağımlılığı puanları arasında anlamlı fark bulunmuştur. Bulunan sonuca göre, akademik başarısı düşük olanlarda internet bağımlılık puanları da yüksek bulunmuştur. Ayrıca, internet kullanım süresinin artmasının internet bağımlılığını da arttırdığı görülmüştür. Derin (2013) 335' i erkek 459' u kız toplam 794 lise öğrencisi ile yaptığı çalışmada, internet bağımlılığı, öznel iyi oluş ve bazı demografik değişkenler arasındaki ilişkileri incelemeyi amaçlamıştır. Lojistik regresyon analizi sonucunda, başarı düzeyi yüksek olan öğrencilere oranla başarı düzeyi orta ve düşük olanların internet bağımlılık puanlarının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Toraman (2013) ortaöğretim kademesinde olan öğrencilerin internet bağımlılığı ve sosyal ağ kullanım düzeylerinin akademik başarıya etkisini incelediği araştırmasına, 664' ü kız 638' i erkek olmak üzere toplam 1302 kişi katılım göstermiştir. Yapılan Anova analizi sonuçlarına göre, günlük internet kullanım saatleri arttıkça internet bağımlılık düzeyinin de arttığı; akademik başarı düzeyi arttıkça internet bağımlılık puanının ise düştüğü görülmüştür. Stavropoulos ve ark. (2013). internet bağımlılığı yaygınlık oranları ve internet kullanımının akademik başarı ile ilişkisini araştırmak amacıyla yaşa ortalaması 16 olan 2090 lise öğrencisi ile çalışmalarını yürütmüşlerdir. Katılımcıların %3,1' inin bağımlı, %10,7' sinin risk gurubunda ve % 86,2' sinin ise normal olduğu sonucu çıkmıştır. Ayrıca Anova analizleri sonucunda, haftalık ve günlük kullanım süreleri fazla olan ve internet bağımlılık puanları yüksek olan

ergenlerin akademik başarılarının da düşük olduğunu bulmuşlardır. Gencer ve Koç (2012) 1380 lise öğrencisi ile yaptıkları araştırmada, internet kötüye kullanımı ve bazı demografik özellikler arasındaki farklara bakmayı amaçlamışlardır. Tek Yönlü Anova analizi sonucunda, başarı düzeyi algısı düşük olanların yüksek olanlara göre interneti kötüye kullanım durumlarının daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Esen ve Siyez (2011)' in ergenlerde internet bağımlılığına etki eden faktörleri inceledikleri çalışmalarına, 333' ü kız 367' si erkek olmak üzere toplam 700 öğrenci katılım göstermiştir. Yapılan Tek Yönlü ANOVA sonucunda internet bağımlılığı puanlarının akademik düzeye göre farklılaştığı görülmüştür. Farkların kaynağını bulmak adına yapılan Scheffe testi sonucunda akademik başarı düşük olan öğrencilerin yüksek olan öğrencilere göre internet bağımlılık puanlarının yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca, hiyerarşik regresyon analizi sonuçlarına bakıldığında, "cinsiyet, akademik başarı, yalnızlık ve aileden algılanan sosyal destek değişkenlerinin internet bağımlılığındaki toplam varyansın %7,3' ünü açıklayabildiği bulunmuştur. Yapılan bu araştırma sonuçları bulgularımız ile tutarlılık göstermektedir.

Sonuç ve Öneriler

Yapılan araştırmada akademik başarı düzeylerine göre haftalık internet kullanım sürelerinin istatistiksel anlamda farklılık gösterdiği bulunmuştur. Gruplar arasındaki farklılık da okul akademik başarı düzeyleri yüksek olan öğrencilerin akademik başarı düzeyleri düşük ve orta düzeyde olan öğrencilere göre haftalık internet kullanım sürelerinin daha az olduğu görülmüştür. Bu durum zamanlarının çoğunu internet başında geçiren gençlerin akademik ortamdan uzaklaşmasının başarılarını olumsuz etkilemesi ile açıklanabilir. Veya akademik başarı düzeylerinin istenilen düzeyde olmaması sonucu gençlerin internet gibi başarının daha çabuk karşılanabildiği ortamlara yaklaşması bu sonucu doğurmuş olabilir. Her iki durumda da gençlerin hafta boyunca genellikle internet ile uğraşması onların gelecekte kurmaları gerekli hedeflerden bir adım daha uzaklaşmalarına neden olacaktır. Çıkan sonuç doğrultusunda özellikle gençlerin internet kullanımı noktasında bilinçli bir şekilde hedefler belirlemesi gerektiği gerçeği ortaya çıkmak-

tadır. Bu noktada gençlere sağlıklı internet kullanımını noktasında bilgilendirici çalışmalara yer verilebilir. Ayrıca, ailelere ve öğretmenlere yönelik de bilinçli internet kullanımı konusunda bilgilendirici eğitimler yapılabilir.

Araştırmanın diğer bir sonucunda akademik başarı düzeylerine göre internet bağımlılığı puanlarında istatistiksel anlamda farklılık bulunmuştur. Gruplar arasındaki farklılık da okul akademik başarı düzeyleri yüksek olan öğrencilerin akademik başarı düzeyleri düşük ve orta düzeyde olan öğrencilere göre internet bağımlılık düzeylerinin daha az olduğu görülmüştür. Akademik başarı düzeyi yüksek olan gençlerin interneti daha sağlıklı kullandığı söylenebilir. İnternet günümüzde bilgiye ulaşımın ve iletişimin en temel unsurlarının başında gelmektedir. İnternetin bireyin başarısı için amaca hizmet eden bir şekilde kullanımı onu hedeflerine daha da yaklaştıran bir araçta olabilir. Yalnız interneti gereğinden fazla sohbet, sosyal paylaşım, oyun, müzik, film ve video izleme gibi amaçlar ile kullanmak başarının da önünde büyük bir engel olabilmektedir. Özellikle gençlik dönemi konuşma ve anlaşılma isteğinin ön planda olduğu, gruba ait olmanın en önemli unsurların başında geldiği bir dönemdir. Bu dönemde internetin daha geniş kitleler ile tanışma fırsatı sunması, sınırsız ve özgür ortamlar sunması gençleri internet ile daha çok karşı karşıya getirebilmektedir. İnternetin çevrimiçi ortamları ile ilgili yeterli düzeyde önlemlerin alınamaması, gerekli denetleme mekanizmalarının kurulmamış olması da gençler için büyük risk ortamları oluşturmaktadır. Özellikle çevrimiçi oyunların kontrolünün ülkemizde bir kurul tarafından denetlenmediği, oyunlara her yaş grubundan serbestçe ulaşım imkânının olduğu görülmektedir. Bu oyunların bağımlılık yapıcı özellikleri ve olumsuz davranışları destekleyen yapıları gelecekte daha büyük problemler ile karşı karşıya kalılabileceğini göstermektedir. İnternet kullanımı noktasında gençlerin başına gelebilecek her türlü problem onlarla paylaşılmalıdır. İnternetin gizli ve sınırsız ortamında sörf halinde bulunan gençlere, aslında attıkları her adımın takip edilebileceği ve yaptığı her şeyin kayıt altında tutulduğu hatırlatılmalıdır.

Araştırmacılara öneriler;

- Bundan sonra yapılacak araştırmalar farklı eğitim düzeyindeki öğrenciler ile yapılabilir.
- Bu araştırmada internet bağımlılığı düzeyleri dikkate alınmıştır. Sonraki araştırmalarda çevrim içi oyun bağımlılığı, akıllı telefon bağımlılığı gibi daha özel konularda araştırmalar yapılabilir.
- Bu araştırma çok değişkenli analizlerden Manova analizi yapılarak gerçekleştirilmiştir. Özellikle internet bağımlılığı ile ilgili lojistik regresyon ve diskriminant analizi ile yapılan çalışmalara yer verilebilir.
- İnternet bağımlılığı konusunda farklı örneklemeler üzerinde nitel araştırma yöntemi ile yapılacak çalışmalara da yer verilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

**The Effects of Internet Addiction on School Success
During Adolescence**

*

Oğuzhan Yavuz

Ministry of National Education / İstanbul

It attracts attentions that youth are the group using Internet mostly in Turkey. This issue remembers reality of how youth is important for future of our country. For Adolescents, facing with fail at a stage in which they especially try to determine their objectives related to their futures and corroborating this situation with tendencies of using Internet also trigger so many problems. The most important ones are addiction problem and problematic Internet usage that youth as hope of their countries experiences and opening the door slightly to a process to effect all society negatively in future. Because of all these reasons, rareness of surveys related to subject, the performed study is important. As seen when we consider surveys in literature, survey performed with multivariate statistical analysis consisting academic success and Internet addiction are limited. At this viewpoint, this survey is also one of the leading studies performed in Turkey. Purpose of this survey is examination of differences of weekly duration of Internet usage and Internet addiction points according to academic success levels. In this survey, do weekly Internet usage period and Internet addiction point of students differ according to academic success level? will be tried to reply. In rest of the survey; there are Institutional Frame, Literature Search, Method and Findings and at the end, chapters of Conclusion and Proposals.

This survey examining the effects of levels of Internet addiction on academic success in adolescence period is designed as "scanning modal". Survey sample includes total 997 students including 464 schoolgirls and 533 schoolboys at grades 9, 10, 11 and 12 of five high schools chosen by random cast sampling. Table 2 shows similar distributions as 197 stu-

dents from Anatolian High School, 197 from Commercial Vocational High School, 204 from Technical and Industrial vocational high school, 200 from Health Vocational high school, 199 from Imam Hatip High School due to school type. When student distribution is reviewed due to grade levels, it has similar distributions as 252 from grade 9, 246 from grade 10, 252 from grade 11, 247 from grade 12. When it is reviewed due to having Internet connection, it was realized that 826 students in group (82,8%) had Internet accesses, and 171 students (17,2%) did not have Internet accesses. Due to devices to access Internet, 768 students (77%) access Internet by Smart Phone, 176 students (17,7) by Computer, 53 students (5,3%) by tablet. Due to purpose of Internet usage, 291 students (21,2%) uses Internet for Chatting, 255 (25,6%) for Social Networking, 195 (19,6%) for Game, 159 students (15,9%) for Listening to Music, Watching Film and Video, 97 students (9,7%) to make homework and research. Finally, it is realized that 868 students (87,1%) were in ordinary group, 118 students (11,8%) were in risk group and 11 students (1,1%) were in Internet addicted group according to Internet addiction scale.

As Data collection tool, 19 question list developed by searcher and Internet addiction scale developed by Young (1998) and adapted to Turkish by Bayraktar (2001) are used.

Internet Addiction Scale covers 20 questions determined by considering DSM IV (1994) diagnosis criteria of gable addiction. Scale is a kind of likert scale requesting one true answer of 6 "from never to always". Answers given to scale are graded as 0, 1, 2, 3, 4, 5 respectively. If total grade is 80 or more, it is classified as addict, between 50 and 79, one showing symptom at limited level, 49 and lower one not showing symptom. In the study of Bayraktar (2001), Cronbach Alfa coefficient is determined as .91 and Spearman Brown value as .87. In this study, Cronbach Alfa coefficient is calculated as .90 for reliability of the scale.

Data collection forms were completed by students that accepted to participate in survey by taking necessary permissions from institutions in class environment. Data were evaluated in SPSS 20.0 program in computer environment. Complementary staticstics methods were used at stage of evaluation of data (Number, Percentage, Average and Standard Deviation). For comparing the quantitative data, Unilateral MANOVA

Analysis were used. In determination of groups causing the difference, Tukey test as one of Post-Hoc tests was used.

At the end of survey, significant differences in weekly durations of Internet usage and Internet Addiction Levels are determined according to academic success level. For difference between groups, it is realized that students having high academic success level at school have lesser weekly duration of Internet usage than students having low and middle academic success level. This situation can be explained as spending most of their times on Internet and keeping away from academic environment effect success of youth negatively. Or at the end of not having academic success at desired level, youth tends environments as Internet in which success can be achieved more quickly. In both cases, dealing mostly with Internet during week for youth will cause keeping themselves one step away from targets needed to be achieved in future. According to the result, it is obvious that conscious targets must be determined for using Internet especially by youth. At this viewpoint, informative works can be performed for healthy Internet usage of youth. Furthermore, informative trainings can be given on conscious Internet usage for families and teachers.

As another result of survey, it is determined that there is a statistical significant difference at Internet addiction grades according to academic success. For difference between groups, it is realized that students having high academic success level at school have lesser weekly duration of Internet usage than students having low and middle academic success level. It can be said that youth having high academic success level use Internet much more healthily. Today, Internet is main media to reach information and communication. Usage of Internet for success of individual can be a manner to approach him/her to his/her targets. But using Internet for chatting, social network, game, music, film and video much more than needed can be a great barrier before success. Especially youth period is a period that need of speaking and being understood and being belong to a group are much more important. In this period, since Internet presents opportunity to meet wider societies and free environments, youth can face Internet much more than others. Not taking sufficient measurements related to online environments of Internet, not founding necessary control mechanisms also cause a great risky environments for

youth. It is realized that especially online games are not controlled by a committee in our country, all age groups has free access to games. Addictive characteristics and negative behaviors causing structure of these games show that much more serious problems can be faced in future. All kinds of problems that youth can experience due to Internet usage must be shared with youth. It must be remembered to youth surfing in secret and unlimited environment of Internet that their all steps can be followed and everything performed by them is registered.

Proposals for Researchers;

Researches to be performed later can be made with students having different education level.

In this survey, levels of Internet addiction were considered. Later researches can be made in much more special subjects as online game addiction, smartphone addiction.

This survey was realized by Manova analysis as one of multivariate analysis. Works can be performed by logistic regression and discriminant analysis especially for Internet addiction.

Qualitative survey methods can also be used on different samples on Internet addiction.

Kaynakça/References

- Alaçam, H. (2012). *Denizli bölgesi üniversite öğrencilerinde internet bağımlılığının görülme sıklığı ve yetişkin dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu ile ilişkisi*. Pamukkale Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Uzmanlık tezi, Denizli.
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-5*. Washington DC: American Psychiatric Association
- Baloğlu, M., Özteke-Kozan, H.İ., Kesici, Ş. (2018). Gender differences in and the relationships between social anxiety and problematic internet use: Canonical analysis. *Journal Of Medical Internet Research*, 20(1): e33, 1-9.

- Bayraktar, F. (2001). *İnternet kullanımının ergen gelişimindeki rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Caplan, E. C. (2002). Problematic Internet use and psychosocial well-being: development of a theory-based cognitive-behavioral measurement instrument. *Computers in Human Behaviour*, 18, 553-575.
- Chou, C., Condron, L. A. ve Belland, J. C. (2005). Review of the Research on Internet Addiction. *Educational Psychology Review*, 17(4), 363-388.
- Connected Vivaki Business Inteligence (2015). Türkiye' de medya tüketim trendleri (İnfoğrafik). <http://www.connectedvivaki.com/turkiyede-medya-tuketim-trendleri-infografik/> (Erişim Tarihi: 25.05.2016).
- Çakır, Ö., Horzum, M. B., ve Ayas, T. (2013). İnternet bağımlılığı ve psikososyal faktörler. Melek Kalkan, Canani Kaygusuz (Ed.), *İnternet Bağımlılığı içinde* (s.1-16). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çetinkaya, M. (2013). *İlköğretim öğrencilerinde internet bağımlılığının incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Davis, R.A. (2001). A Cognitive-behavioral model of pathological internet use. *Computers in Human Behavior*, 17, 187-195.
- Derin, S. (2013). *Lise öğrencilerinde internet bağımlılığı ve öznel iyi oluş*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- DiNicola, M.D. (2004). *Pathological internet use among college student: The prevalence pathological internet use ve its correlates*. (doctoral thesis). A Dissertation Presented To The Faculty of The College of Education Of Ohio University. (ohiou1088177898).
- Durak-Batgün, A ve Kılıç, N. (2011). İnternet bağımlılığı ile kişilik özellikleri, sosyal destek, psikolojik belirtiler ve bazı sosyo-demografik değişkenler arasındaki ilişkiler. *Türk Psikoloji Dergisi*, 26 (67), 1-10.

- Eldeleklioğlu J., ve Vural-Batık, M.(2013). Predictive effects of academic achievement, internet use duration, loneliness and shyness on internet addiction. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(1), 141-152.
- Esen, E. ve Siyez, D. M. (2011). Ergenlerde internet bağımlılığını yordayan psiko-sosyal değişkenlerin incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4 (36), 127–138.
- Gencer, S. L., ve Koç, M. (2012). Internet abuse among teenagers and its relations to internet usage patterns and demographics. *Educational Technology and Society*, 15 (2), 25–36.
- Griffiths, M. D. (2000). Internet addiction: Time to be taken seriously?. *Addiction Research*, 8, 413-418.
- IWS (2018). Internet World Stats: Usage and population statistics. <http://www.internetworldstats.com/stats4.htm/> (Erişim Tarihi: 04.07.2018).
- Jiang, Q. (2014). Internet addiction among young people in China. *Internet Research*, 24 (1), 2-20.
- Karasar, N. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemi: "Kavramlar, İlkeler, Teknikler"*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kılıç, M., Avcı, D. ve Uzunçakmak, T. (2016). Internet addiction in high school students in turkey and multivariate analyses of the underlying factors. *Journal of Addictions Nursing*, 27 (1), 39-46.
- Kulaksızoğlu, A. (2011). *Ergenlik psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Morahan-Martin, J. ve Schumacher, P. (2000). Incidence and corraletes of pathological internet use among college students. *Computers in Human Behaviour*, 16, 13-29.
- Mossbarger, B. (2008). Is internet addiction addressed in the classroom? A survey of psychology textbooks. *Computers in Human Behavior*, 24, 468–474.
- Ögel, K.(2014). *İnternet bağımlılığı*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Petry, N. M., Rehbein, F., Gentile, D. A., Lemmens, J. S., Rumpf, H. J., Mößle, T., Bischof, G., Tao, R., Fung, D.S., Borges, G., Auriacombe, M., González Ibáñez, A., Tam, P., O'Brien, C.P. (2014). An international consensus for assessing internet gaming disorder using the new DSM-5 approach. *Addiction*, 109, 1399-1406.

- Santrock, J. W. (2012). *Ergenlik*. (D. M. Siyez, Çev.ed.). Ankara: Nobel Yayınları.
- Shapira, N. A., Goldsmith, T. D., Keck, P. E., Khosla, U. M. ve McElroy, S. L. (2000). Psychiatric features of individuals with problematic internet use. *Journal of Affective Disorders*, 57, 267-272.
- Stavropoulos, V., Alexandraki, K., & Motti-Stefanidi, F. (2013). Recognizing internet addiction: Prevalence and relationship to academic achievement in adolescents enrolled in urban and rural Greek high schools. *Journal Of Adolescence*, 36 (3), 565-576.
- Şahin, N. (2014). *Ergenlik problemleri ve baş etme yöntemleri ile internet bağımlılığı arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- TÜİK (2018). Hanehalkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1028 / (Erişim Tarihi: 04.08.2018).
- Uzbay, İ. T. (2009). Madde bağımliliğinin tarihçesi, tanımı, genel bilgiler ve bağımlılık yapan maddeler. *Türk Eczacıları Birliği Meslek İçi Sürekli Eğitim Dergisi*, 21- 22, 5-15.
- Valkenburg, P. M., ve Peter, J. (2011). Online communication among adolescents: An integrated model of its attraction, opportunities, and risks. *Journal of Adolescent Health*, 48, 121-127.
- WHO (2015). *Child and adolescent health*. available at: http://www.who.int/maternal_child_adolescent/en/ (Erişim Tarihi: 30.05.2016).
- Yao, M, Z., ve Zhong, Z. J. (2014). Loneliness, social contacts and internet addiction: A cross-lagged panel study. *Computers in Human Behavior*, 30, 164-170.
- Young, K. S., Pistner, M., O' Mara, J., & Buchanan, J. (1999). Cyber-disorders: The mental health concern for the millennium. *Cyber Psychology and Behavior*, 2 (5), 475-479.
- Young, K. S. (2000). Cyber-disorders: The mental health concern for the new millennium. *CyberPsychology and Behavior*, 3(5), 475-479.
- Young, K. S. (2004). Internet addiction: A new clinical phenomenon and its consequences. *American Behavioral Scientist*, 48(4), 415.
- Young, K. S. (2007). Cognitive behavior therapy with internet addicts: treatment outcomes and implications. *Cyber Psychology and Behavior*, 10 (5), 671.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Yavuz, O. (2018). Ergenlik döneminde internet bağımlılığının okul başarısı üzerinde etkileri. *OPUS –Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1056-1080. DOI: 10.26466/opus.426914

Otantik Liderliğin Demografik Özellikler Açısından İncelenmesi*

DOI: 10.26466/opus.439692

*

Bengü Hırlak** - Mustafa Taşlıyan***

** Dr. Öğr. Üyesi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İ.İ.B.F. İşletme Bölümü, Kilis/Türkiye

E-Mail: benguhirlak@hotmail.com.tr

ORCID: [0000-0001-6345-0074](https://orcid.org/0000-0001-6345-0074)

*** Prof. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İ.İ.B.F. İşletme Bölümü,
Kahramanmaraş/Türkiye

E-Mail: mustafatasliyan@hotmail.com

ORCID: [0000-0003-1141-9846](https://orcid.org/0000-0003-1141-9846)

Öz

Otantik liderlik, örgüt içinde ortak bir güç oluşturarak, ekip çalışmasını ön planda tutarak, etiğe, bağlılığa ve ortak değerlere önem vererek, olumlu çıktılarının oluşumuna katkı sağlayabilen pozitif bir liderlik türüdür. Otantik liderliği açıklamayı ve otantik liderliğin dört boyutu olan öz farkındalığın, ilişkisel şeffaflığın, karar almada bilginin dengeli değerlendirilmesinin, içselleştirilmiş ahlak anlayışının demografik özelliklerle ilişkisini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada, Gaziantep, Adıyaman ve Kilis illerinde faaliyette bulunan hastanelerde çalışan 513 kişi ile anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Elde edilen verilerin analizleri için SPSS programından yararlanılmış olup, araştırmaya katılan çalışanların otantik liderlik algılarının demografik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğini tespit edebilmek adına T-Testi ve ANOVA analizleri (tek yönlü varyans analizi) uygulanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; otantik liderlik boyutlarının (öz farkındalık, ilişkisel şeffaflık, karar almada bilginin dengeli değerlendirilmesi ve içselleştirilmiş ahlak anlayışı), çalışanların cinsiyetlerine, yaşlarına, görev yaptıkları hastanelere, hastanelerdeki pozisyonlarına, görev yaptıkları hastanelerin buldukları illere göre; otantik liderlik boyutunun (öz farkındalık) ise eğitim durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Otantik liderlik, Demografik özellikler, Otantik liderlik boyutları, Sağlık sektörü

* Bu makale, birinci yazarın Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2015 yılında Prof. Dr. Mustafa TAŞLIYAN danışmanlığında hazırlanan "Otantik Liderlik, İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamaları ve Psikolojik Sermaye Arasındaki İlişki: Sağlık Sektöründe Bir Araştırma" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir. Ayrıca bu çalışmada Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir.

The Investigation of Authentic Leadership in Terms of Demographic Characteristics

*

Abstract

Authentic leadership are a positive type of leadership that can contribute to the formation of positive outcomes by creating a common force within the organization, giving priority to teamwork, to ethics, loyalty and common values. In this research aim to explain authentic leadership and reveal the relationship between four dimensions of authentic leadership, self-awareness, relational transparency, balanced processing, internalized moral perspective and demographic characteristics. The questionnaire was carried out 513 people working in hospitals Gaziantep, Adıyaman and Kilis provinces. SPSS program was used for the analysis of the obtained data, T-Test and ANOVA (one way variance analysis) analyzes were conducted to determine whether the authentic leadership perceptions of the employees who participated in the research differ according to their demographic characteristics. According to the results of the research; it was determined that dimensions of the authentic leadership (self-awareness, relational transparency, balanced processing and internalized moral perspective) vary significantly among employees' gender, ages, hospitals they work in, positions in the hospitals, provinces where the hospital in; dimension of the authentic leadership (self-awareness) vary significantly among educational status.

Keywords: *Authentic leadership, Demographic characteristics, Dimensions of authentic leadership, Health sector*

Giriş

Günümüz iş ve rekabet dünyasında, güçlü liderlik özelliklerine sahip olmak, bu özelliklere sahip takımlar kurmak, birlikte hareket etmek artık kaçınılmaz bir tercih olmaktadır. Zor koşullarda liderlerin başarılı olabilmeleri, kendilerini sürekli olarak sorgulamalarına, daha etkili ve zengin nitelikler elde etmelerine bağlı olmaktadır. Örneğin; liderlerin daha pozitif, otantik, etik, katılımcı, insanlı, daha az sınırlayıcı ve güven veren ruhsal özelliklere sahip olmaları, daha güçlü hale gelmelerine, başarılı olmalarına katkı sağlayabilmektedir (Saylı ve Baytok, 2014,s. IV).

Son yıllarda iş dünyasında yaşanan köklü değişimler, yeni problemleri ve ihtiyaçları ortaya çıkarmış olup, çalışanların örgütlerden isteklerini ve beklentilerini değiştirmiş, yapılan araştırmalarla mevcut (geleneksel-klasik) liderlik yaklaşımlarının, çalışanların istek ve beklentilerini karşılayamadığı tespit edilmiştir. Örgütte çalışanların, liderlerine karşı duydukları güvensizlik ile etik, dürüst, adil davranışlar sergileyip sergilemediklerine dair olan şüpheleri ve kaygıları, mevcut liderlik stillerinin boşluklarını doldurabilecek farklı nitelikleri olan liderlere duyulan gereksinimi ortaya çıkarmıştır. Araştırma konusunu oluşturan otantik liderlik de henüz liderlik yazınında yeni tartışılmaya başlanan, bundan dolayı hakkında henüz az araştırma yapılmış olan, güncel-modern liderlik yaklaşımlarından bir tanesidir (Bakan ve Doğan, 2013, s. 254).

Liderlerin davranışları ve çalışanların liderlik algıları, iş hayatındaki davranışlarını önemli ölçüde etkileyebilmektedir.

Örgüt liderlerinin adaletli ve dürüst olması, söyledikleri ile yaptıklarının tutarlı olması, etik, şeffaf davranması, örgüt içerisinde güven duygusunun ve sinerjinin oluşmasını sağlayacaktır. Liderlerin sahip olacakları bu erdemler, otantik liderliğin temeli olmaktadır (Korkmaz, 2017, s. 438).

Araştırma amacı doğrultusunda, öncelikle otantik liderlik ve alt boyutları açıklanacak olup, ardından ampirik araştırmaya ilişkin yöntem bilgilerine yer verilerek, otantik liderlik algısının demografik özelliklere göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin bulgular ortaya koyulacak ve elde edilen sonuçlar yorumlanacaktır.

1. Otantik Liderlik ve Boyutları

İnsanlar birlikte yaşayan sosyal varlıklardır. Çünkü insanlar, kişisel arzularını ve ihtiyaçlarını giderebilmek, amaçlarına ulaşabilmek için bir gruba ihtiyaç duyarlar ve gruplar halinde hareket etmek isterler. İnsanlar, meydana getirdikleri bu grupları yönlendirebilecek, belirlenen amaçları gerçekleştirmeyi sağlayacak liderlere ihtiyaç duyacaklardır. Bu yönlendirmenin yapılabilmesi için de, her bireyde kolay bulunmayan yetenekler gerekmektedir (Eren, 2014, s. 435).

Yönetim yazınında liderlikle ilgili birçok tanım bulunmakta ve tam bir görüş birliği sağlanamamaktadır. Bu durumun bir çok nedeninin olduğu bilinmektedir. Liderlik konusu çok boyutlu olup, örgütler sürekli bir değişim yaşadığından dolayı liderlerden beklentiler de devamlı değişmektedir (Eraslan, 2004). Örneğin; Şişman'a göre (2002, s. 1) bu durumun nedenlerinden bir tanesi de liderliğin, psikoloji, sosyoloji, yönetim vs. gibi çoğu bilim için inceleme konusu olmasıdır (Tütüncü ve Akgündüz, 2012, s. 62).

Stodgill (1974), ortak amaçları ve hedefleri gerçekleştirebilmek için liderliği bir süreç olarak değerlendirmektedir. Lideri ise, izleyicilerini baskıcı olmayan metotlar ile ikna edebilme ve eylemlerde işbirliği sağlama olarak ifade etmektedir (Savur, 2013, s. 11).

Günümüzde lider ve liderlikle ilgili yapılan araştırmaların sayısı artmaktadır. Bunun en önemli sebebi, örgütlerin başarılı olabilmeleri için en temel husus olmasından kaynaklanmaktadır (Tabak Polat, Coşar ve Türköz, 2012, s. 92). Yine özellikle son yıllarda yapılan pozitif örgütsel davranış alanındaki araştırmalarda, geleneksel liderlik yaklaşımlarının yerine çalışanların olumlu yönlerine önem verilmesi gerektiğini vurgulayan pozitif liderlik tarzlarına odaklanılmaktadır (Ilies, Morgeson ve Nohrsgang, 2005; Akt: Yeşiltaş, Kanten ve Sormaz 2013, s. 334). Pozitif liderlik tarzlarından bir tanesi olan otantik liderlik, küresel rekabet koşullarında örgütlerin ihtiyaçlarına cevap verebilecek, çalışma hayatında güven sağlayabilecek, pozitif, etik ve şeffaf davranışlar sergileyebilecek, temeli pozitif örgütsel davranışlara dayanan bir liderlik yaklaşımıdır (Wang, Sui, Luthans, Wang ve Wu, 2014, s. 5). Artık günümüz iş dünyasında, rakamlara odaklanan, hırslı ve ciddi liderler yerine dürüst, kendi üstünlük ve zayıflıklarını bilen, gerektiğinde hayır diyebilen, uzmanlığa

önem veren, vizyon sahibi, kendini geliştiren, bireysel çıkarlarını ön planda tutmayan, takım çalışmasına önem veren, karakterli ve otantik yani kendine özgün liderlere daha fazla gereksinim duyulmaktadır (Bayıksel, 2009, s. 161).

Otantiklik kavramının temeli Yunan felsefesine dayanmakta olup, günümüzde pozitif psikoloji açısından değerlendirildiğinde psikolojinin bir yaklaşımı şeklinde ele alınabilmektedir (Avolio ve Gardner, 2005, s. 319). Otantiklik, mecburi olarak kişilerin kendilerine karşı dürüst olmasını sağlamak anlamını taşımamaktadır. Aksine kişilerin gerçek duygularını, isteklerini ve arzularını, yönelimlerini özgürce söylemelerini sağlamaktadır (Kernis, 2003, s. 1; Akt: Klenke, 2007, s. 71).

Otantiklik kavramının ortaya atılması ile beraber, 1990'lı yıllarda sosyoloji ve eğitim alanlarında otantik liderlik kavramı ortaya çıkmış olup, liderlik yazınında yeni tartışılmaya başlamıştır (Chan, Hannah ve Gardner, 2005; Akt: Tabak vd., 2012, s. 93). Bu nedenle de alan yazında otantik liderlik ile ilgili henüz az sayıda araştırmanın yapıldığı görülmektedir.

Otantik liderlik, karizmatik, dönüştürücü, etik, ruhani liderlik stillerinin (Bryman, 1992) olumlu taraflarının temelinde yer alan "kök bir kavram" olarak bilinmektedir (Avolio ve Gardner, 2005, s. 328).

Walumbwa ve arkadaşlarına göre (2008, s. 94) otantik liderlik kavramı, olumlu gelişmeyi amaçlayan, pozitif psikolojik kapasiteyi artırmanın yanı sıra olumlu etik iklim yaratan, takipçileri için öz farkındalığı özendiren, ilişkisel şeffaflığı kabul eden, karar alırken bilgi işleme sürecini dengeli bir şekilde değerlendiren, içselleştirilmiş ahlak anlayışına sahip olan bir liderlik davranışı modeli şeklinde tanımlanmaktadır. Whitehead'e göre ise (2009, s. 580) otantik liderler, öz farkındalığı yüksek olan, her zaman gelişimi hedefleyen ve takipçilerinin refahı için araştıran, alçakgönüllü, rehber, etik bir çalışma ortamı yaratarak güven oluşumunu sağlayan, değerlere bağlı olan ve başarıyı taahhüt eden bireylerdir.

Bu kavram zaman zaman yanlış da anlaşılabilir. Otantikliğin doğuştan gelen özelliklerden meydana geldiği düşünülebilir. Ancak otantiklik, daha çok takipçilerinin liderlerine yükledikleri anlamla ve niteliklerle ilişkilidir. Bu doğrultuda, bir liderin kendisine otantığım diyebilmesi onun otantik olduğu anlamına gelmeyebilir. Çünkü bu niteliğin hem lider hem de takipçilerde bulunması gerekmektedir. Öncelikle lider kendisine karşı şeffaf ve dürüst olmalı, bunu takipçilerine

hissettirmeli ve takipçiler de liderlerini bu şekilde değerlendirebilmelidir (Kesken ve Ayyıldız, 2008). Yapılan araştırmaların sonucunda, çoğunlukla otantik liderliğin dört boyuttan meydana geldiği tespit edilmiştir. Bu boyutlar aşağıda yer almaktadır (Walumbwa, Avolio, Gardner, Wernsing ve Peterson, 2008; Darvish ve Rezaei, 2011, s. 426-427; Mazutis, 2011, s. 286):

Öz farkındalık: Bireylerin hayatlarına nasıl anlam verdikleri ve verdikleri bu anlamın kendilerini değerlendirme şeklini nasıl etkilediğini anlamaları şeklinde tanımlanmaktadır. Öz farkındalık, bireylerin kendi üstün ve zayıf yanlarını tanımlarını, başkalarını izleyerek kendilerini anlayabilme yeteneğini elde etmelerini ve başkalarına etkilerini görmelerini kapsamaktadır (Kernis, 2003; Akt: Walumbwa vd., 2008, s. 95). Öz farkındalık, bireylerin içerisinde yer aldığı çevreye ve varlıklara ilişkin değişik bakış açılarını kazanmasına, onları analiz etmesine ve tanınmasına imkan sağlamaktadır (Sayılı ve Baytok, 2014, s. 167). Bireyler öz farkındalıkları yükseldikçe, kendilerini ve temel değerlerini bilecek, üstün yanlarını geliştirip, zayıf yönlerini azaltabileceklerdir (Bakan ve Doğan, 2013, s. 261).

İlişkisel şeffaflık: Bireylerin kendilerini açık bir şekilde anlatabilmesi, samimi hislerini ifade edebilmesidir (Tabak vd., 2012, s. 96). Şeffaflık, ilişkilerde güven hissiyatını oluşturabilmek için, esas unsurlardan bir tanesidir. Şeffaflığın olmadığı bir anda, güvensizlik hissi oluşabilecek ve kurulan ilişkiler bozulabilecektir (Avolio ve Wernsing, 2007; Akt: Sayılı ve Baytok, 2014, s. 169). Ayrıca verilen sözlerle yerine getirilen eylemler arasında bir tutarlılık olmadığı durumlarda da şüphe oluşabilecek, güven ortadan kalkabilecektir (Sayılı ve Baytok, 2014, s. 169). İlişkisel şeffaflığı sağlayabilen liderler, takipçileri tarafından daha samimi ve otantik olarak değerlendirilebilecektir (Mazutis, 2011, s. 287).

Karar almada bilginin dengeli değerlendirilmesi: Farklı düşüncelerin dikkate alınarak, nesnel davranışların sergilenmesini ve nesnel kararların verilmesini sağlamayı ifade etmektedir (Memiş, Aydın, Kabasakal ve Saraçer, 2009, s. 296; Akt: Bakan ve Doğan, 2013, s. 262). Liderlerin otantik olabilmesi için, temel değerlerinin, inançlarının ve benliklerinin farkında olmaları ve bunları geliştirmeleri gerekmektedir. Takipçilerin liderlerine güvenebilmeleri için, liderlerinin temel değerleriyle eylemlerinin arasında bir tutarlılık olduğuna inanmaları gerekmektedir. Aksi bir durumda

insanlar ilişkilerinden endişe duymaya başlayabileceklerdir. Bu sebeplerden dolayı, liderler tutarlı davranışlar sergilemeye özen göstermelidirler (Saylı ve Baytok, 2014, s. 168).

İçselleştirilmiş ahlak anlayışı: Bireylerin kendi içinde içselleştirdikleri ahlak standartları ile hem davranışlarını hem de kendini düzenlemesi adına bir klavuz olarak tanımlanmaktadır (Avolio, Walumbwa, ve Weber, 2009, s. 424). Yani bu kavram, bireylerin tercihleri, gereksinimleri ve benimsediği değerleri ile uyumlu davranışlar sergilemesiyle ilgilidir (Kernis, 2003; Akt: Tabak vd., 2012, s. 96). Otantik liderliğin bu boyutu, diğer üç boyutunu etkileyen ve belirleyen bir niteliğe sahiptir. Bunun nedeni de otantik liderlik, fikirlerden, değerlerden, seçimlerden ve inançlardan meydana gelmekte olup, değer odaklı, ahlaki düşünceyi esas alan bir yaklaşımdır. İçselleştirilmiş ahlak anlayışı, otantik liderlerin ahlaki karar verme kabiliyetlerini desteklemektedir (Saylı ve Baytok, 2014, s. 170).

Yöntem

Bu kısımda, araştırmanın amacından, öneminden, kapsamından, sınırlılıklarından, veri toplama aracından, ölçeklerinden, hipotezlerinden ve modelinden bahsedilmektedir.

2. Araştırmanın Amacı, Önemi, Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırmada, çalışanların demografik özelliklerine göre otantik liderlik algılarının farklılık gösterip göstermediği araştırılacaktır. Otantik liderlik, gittikçe daha fazla önem kazanan güncel liderlik yaklaşımlarından bir tanesi olup, örgütlerin pozitif çıktılar kazanmasında etkilidir ve insan kaynaklarına yapılan yatırımları artırma amacı taşımaktadır (Walumbwa vd., 2008, s. 121). Özellikle sağlık sektöründe yer alan hastanelerde, otantik liderlerin var olması, iyi bir sağlık hizmeti ortamı oluşturabilir. Ayrıca takım ruhu içerisinde çalışanlara enerji verebilir, örgütsel bağlılıklarını yükseltebilir ve kaliteli sağlık hizmeti sunularak hasta memnuniyeti sağlayabilir. Hem yerli hem de yabancı yazında otantik liderlik ile ilgili çok fazla araştırmanın yer almaması sebebi ile de bu araştırmanın alan yazına katkısı olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın evrenini Gaziantep, Adıyaman ve Kilis illerindeki hastanelerde görev yapan çalışanlar oluşturmaktadır. Evren büyüdükçe soyutlaşmaktadır. Evrenin tamamına ulaşabilmek enerji, maliyet ve zaman kısıtı sebebi ile güç olduğundan dolayı, tespit edilen evren üzerinden örneklem seçilmiştir (Karasar, 2005, s. 110-127). Araştırma kapsamında ele alınması gereken örneklem sayısı belirlenirken, olasılıklı örnekleme metodlarından olan tabakalı örnekleme yönteminden faydalanılmış olup, her bir tabakadan veya şehirden alınacak örneklem sayısı tespit edilmiştir. Bunun için de; $n = N \cdot z^2 \cdot \sigma^2 / (N - 1) \cdot H^2 + z^2 \cdot \sigma^2$ formülünden yararlanılmıştır (Özdamar, 2001; Ural ve Kılıç, 2013, s. 44-45). Bu formülde; H (örnekleme hatası) değeri 0,05; z ($\alpha=0,05$ anlamlılık düzeyinin karşılığı olan teorik değer) değeri 1,96; σ (standart sapma) değeri 0,5 olarak ele alınmıştır. Sağlık Bakanlığının 2013 Sağlık İstatistikleri Yıllığı verilerine (<http://sbu.saglik.gov.tr>) göre; Gaziantep'te 25 hastanede 2654; Adıyaman'da 9 hastanede 899; Kilis'te 1 hastanede 171 olmak üzere toplam 3724 hemşirenin görev yaptığı belirlenmiştir. Aynı zamanda her ilde yer alan her bir hastanede en az 3 yöneticiye anket uygulaması yapılması planlanmış olup, ele alınması gereken hemşire örneklem sayıları ise formül vasıtasıyla hesaplanmıştır. Bu doğrultuda, Gaziantep'te 160; Adıyaman'da 143; Kilis'te ise 85 olmak üzere toplam 388 hemşireye ulaşılması gerektiği belirlenmiştir. Bu rakama yaklaşık 105 yönetici sayısı da eklendiğinde, araştırma kapsamında ele alınması gereken örneklem sayısının 493 olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada 513 kişiye anket uygulaması yapılmış olduğundan örneklemin evreni temsil etme gücünün olduğu söylenilebilmektedir.

Bu araştırma, araştırmanın yürütüldüğü dönemdeki üç ilde yer alan hastanelerle ve bu hastanelerde görev yapan kişilerin görüşleriyle, anket formunda yararlanılan ölçekten elde edilen verilerle sınırlıdır. Ayrıca veri toplama yöntemlerinden bir tanesi olan, sadece anket tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırma hastanelerde uygulanmıştır. Farklı sektörlerde bu araştırma yapıldığında, farklı sonuçlar elde edilebileceğinin unutulmaması gerekmektedir.

3. Veri Toplama Aracı ve Kullanılan Ölçek

Araştırmada 513 kişiye anket uygulaması yapılmış olup, bu anketler profesyonel anketörler vasıtası ile toplanmıştır. Anketlerde yer alan ifadeler hastane yöneticileri ve hemşireler için uyarlanmıştır. Ankette katılımcılarla ilgili demografik sorulara (9 adet) ve otantik liderlik boyutlarını ölçen ifadelere (toplam 16 ifade) yer verilmiştir.

Otantik liderliği ölçmek adına, Walumbwa ve arkadaşları (2008) tarafından geliştirilen ölçek kullanılmıştır. Ölçeğin yapılan araştırmalarla geçerliliği ve güvenilirliği onaylanmıştır. Bu ölçekte, otantik liderlik dört alt boyut olarak ele alınmıştır. Bu boyutlar; öz farkındalık, ilişkisel şeffaflık, karar almada bilginin dengeli değerlendirilmesi ve içselleştirilmiş ahlak anlayışıdır. Ölçek, toplam 16 ifade (öz farkındalıkla ilgili 4, ilişkisel şeffaflıkla ilgili 5, karar almada bilginin dengeli değerlendirilmesiyle ilgili 3, içselleştirilmiş ahlak anlayışıyla ilgili 4 ifade) içermektedir. Ölçekte, beşli Likert derecelemesi (1-Kesinlikle katılmıyorum 5-Kesinlikle katılıyorum) kullanılmıştır. Toplanan verileri analiz edebilmek adına SPSS 18.0 programından yararlanılmıştır. Bu programla katılımcıların demografik özelliklerini belirleyebilmek için frekans analizinden, otantik liderliğin alt boyutlarına ilişkin algıların demografik özelliklere göre farklılaşmasını tespit edebilmek için ise T-Testi ve ANOVA analizlerinden faydalanılmıştır.

4. Araştırmanın Hipotezleri ve Modeli

Araştırma kapsamında test edilen hipotezler şunlardır:

H1: Katılımcıların cinsiyetlerine göre otantik liderlik boyutları anlamlı farklılık göstermektedir.

H2: Katılımcıların medeni durumlarına göre otantik liderlik boyutları anlamlı farklılık göstermektedir.

H3: Katılımcıların yaşlarına göre otantik liderlik boyutları anlamlı farklılık göstermektedir.

H4: Katılımcıların eğitim durumlarına göre otantik liderlik boyutları anlamlı farklılık göstermektedir.

H5: Katılımcıların görev yaptıkları hastanelere göre otantik liderlik boyutları anlamlı farklılık göstermektedir.

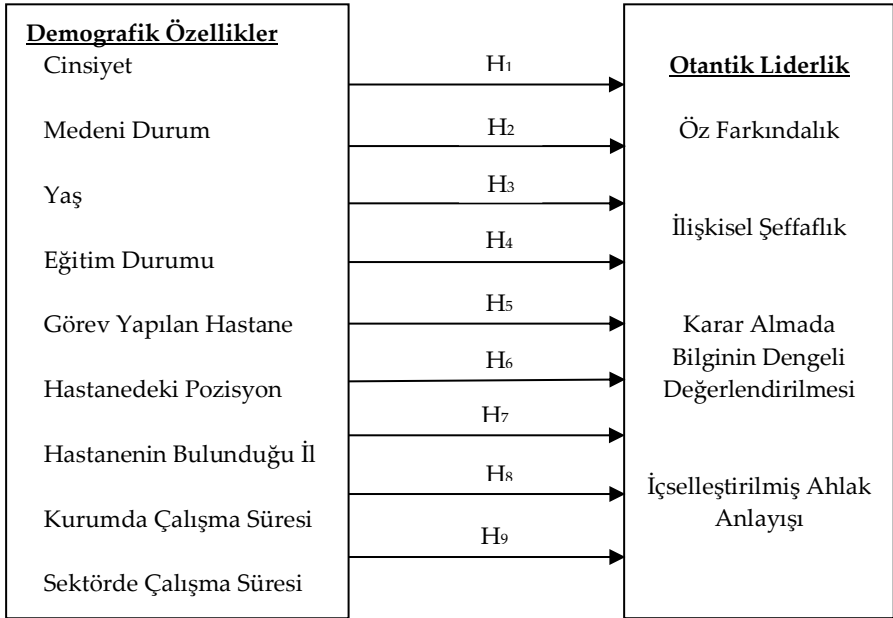
H₆: Katılımcıların hastanedeki pozisyonlarına göre otantik liderlik boyutları anlamlı farklılık göstermektedir.

H₇: Katılımcıların görev yaptıkları hastanenin bulunduğu ile göre otantik liderlik boyutları anlamlı farklılık göstermektedir.

H₈: Katılımcıların kurumda çalışma süresine göre otantik liderlik boyutları anlamlı farklılık göstermektedir.

H₉: Katılımcıların sektörde çalışma süresine göre otantik liderlik boyutları anlamlı farklılık göstermektedir.

Bu hipotezler doğrultusunda, Şekil 1’de yer alan araştırma modeli çizilmiş olup, yapılan analizlerle hipotezler test edilmiştir.



Şekil 1. Araştırma modeli

Bulgular

Bu kısımda, anket uygulaması sonucunda toplanan veriler analiz edilerek değerlendirilmektedir.

5. Demografik Özelliklere İlişkin Bulgular

Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin frekans analizi sonucunda elde edilen bulgular Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans Analizi Bulguları (Toplam Katılımcı Sayısı=513)

Demografik Özellikler	f	Yüzde	
Cinsiyet	Erkek	137	26,7
	Kadın	376	73,3
Medeni Durum	Evli	264	51,5
	Bekar	249	48,5
Yaş	20-24 yaş	186	36,3
	25-29 yaş	139	27,1
	30-34 yaş	87	17,0
	35-39 yaş	52	10,1
	40-44 yaş	28	5,5
	45 yaş ve üzeri	21	4,1
Eğitim Durumu	Lise	109	21,2
	Önlisans	128	25,0
	Lisans	259	50,5
	Yüksek Lisans	14	2,7
	Doktora	3	0,6
Görev Yapılan Hastane	Kamu	313	61,0
	Özel	200	39,0
Hastanedeki Pozisyon	Hastane Yöneticisi	110	21,4
	Hemşire	403	78,6
Hastanenin Bulunduğu İl	Gaziantep	236	46,0
	Adıyaman	171	33,3
	Kilis	106	20,7
Kurumda Çalışma Süresi	1 yıldan az	181	35,3
	1-3 yıl	153	29,8
	4-6 yıl	77	15,0
	7-9 yıl	35	6,8
	10 yıl ve üstü	67	13,1
Sektörde Çalışma Süresi	1 yıldan az	102	19,9
	1-3 yıl	146	28,5
	4-6 yıl	90	17,5
	7-9 yıl	63	12,3
	10 yıl ve üstü	112	21,8

Katılımcıların %26,7'si erkek, %73,3'ü ise kadın olup, %51,5'i evli, %48,5'i ise bekar. Araştırmaya katılan kişilerin çoğunluğu (%36,3'ü) 20-24 yaş aralığında yer almaktadır ve (%50,5'i) lisans mezunudur. Katılımcıların %61'inin kamu hastanelerinde, %39'unun ise özel hastanelerde görev yaptığı; %21,4'ünün hastane yöneticisi olarak, %78,6'sının ise hemşire olarak çalıştığı; %46'sının Gaziantep'te, %33,3'ünün Adıyaman'da, %20,7'sinin ise Kilis'te çalıştığı tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan kişilerin çoğunluğunun (%35,3'ü 1 yıldan az, %29,8'i 1-3 yıl arası) 1 yıldan az ve 1-3 yıl aralığında kurumda çalıştıkları, yine çoğunluğunun (%28,5'i 1-3 yıl arası, %21,8'i 10 yıl ve üzeri) 1-3 yıl aralığında ve 10 yıl ile daha fazla sektörde çalıştıkları belirlenmiştir (Tablo 1).

6. Güvenilirlik ve Geçerlilik Analizleri

Araştırmada otantik liderlik ve alt boyutlarını ölçmek adına kullanılan ölçeğe ilişkin yapılan güvenilirlik analizine ilişkin bulgular, Tablo 2'de yer almaktadır. Güvenilirlik analizinde, güvenilirlik göstergesi olarak Cronbach's Alfa katsayısı (α) kullanılmıştır (Güriş ve Astar, 2014, s. 245).

Tablo 2. Araştırmada Yer Alan Ölçeğe İlişkin Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Kullanılan Ölçek	İfade Sayısı	Cronbach's Alpha Katsayıları (α)
Otantik Liderlik	16	0,965
Öz farkındalık	4	0,904
İlişkisel Şeffaflık	5	0,900
Karar Almada Bilginin Dengeli Değerlendirilmesi	3	0,882
İçselleştirilmiş Ahlak Anlayışı	4	0,893

Tablo 2'ye bakıldığında; otantik liderlik ölçeğinin ve alt boyutlarının Cronbach's Alfa katsayılarının (α) 0,70 üzerinde değerlere sahip oldukları görülmektedir. Cronbach's Alfa katsayısı 0,70 veya üzerinde değere sahip olan ölçekler, güvenilir ölçekler olarak değerlendirildiğinden (Nunally, 1978; Akt: Gürbüz ve Şahin, 2014, s. 305), araştırmada kullandığımız otantik liderlik ölçeğinin güvenilir olduğu söylenilebilmektedir.

Ayrıca ölçeklerde yer alan ifadelerin yapısal geçerliliğini tespit edebilmek adına faktör analizi yapılmış olup, veri setinin faktör analizi için

uygun olup olmadığını denetlemek için, Kaiser Meyer Olkin (KMO) katsayısına ve Bartlett Sphericity değerlerine (Kalaycı, 2014, s. 321-322) bakılmıştır. Değişkenler arasında anlamlı düzeyde yüksek ilişkilerin olduğu belirlenmiş olup, otantik liderlik örneklem yeterlik katsayısının “KMO” 0,962 (Ki-Kare: 7688,421; sd: 120; p: 0,000; $p < 0,05$) olduğu tespit edilmiştir. Yani örneklem, faktör analizi için yeterli olmaktadır. Ölçekteki dört boyut birlikte toplam varyansın %80,446’sını açıklamaktadır. Otantik liderliğin öz farkındalık alt boyutunu oluşturan ifadelerin 0,492 ve 0,651 aralığında, ilişkisel şeffaflık alt boyutunu oluşturan ifadelerin 0,470 ve 0,606 aralığında, karar almada bilginin dengeli değerlendirilmesi alt boyutunu oluşturan ifadelerin 0,486 ve 0,665 aralığında, içselleştirilmiş ahlak anlayışı alt boyutunu oluşturan ifadelerin 0,464 ve 0,636 aralığında faktör yükleri aldıkları tespit edilmiştir. Otantik liderliğin orijinal ölçeğinde de 4 alt boyut bulunmakta olup, bu araştırmada da aynı şekilde kullanılmıştır.

7. Hipotez Testlerine İlişkin Bulgular

Hipotezleri test etmeye başlamadan önce, Kolmogorov-Smirnov testi yapılarak verilerin normal dağılım gösterip göstermediği belirlenmiştir. Test sonuçlarına göre; her bir alt boyutun anlamlılık düzeyinin 0,05’ten büyük olduğu tespit edildiğinden, hipotezleri test edebilmek için veri setine parametrik testlerden olan T-Testi ve ANOVA analizleri uygulanmıştır. Oluşturulan hipotezler, katılımcıların demografik özelliklerine göre otantik liderliğe ilişkin görüşlerinin anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine ilişkindir. Demografik özelliklerden cinsiyet, medeni durum, görev yapılan hastane, hastanedeki pozisyon için T-Testi, diğer demografik özellikler için ise ANOVA analizi yapılmıştır.

Katılımcıların cinsiyetlerine göre otantik liderlik alt boyutlarının tamamına yönelik görüşleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p < 0,05$) (Tablo 3).

Tablo 3. Cinsiyetlere Göre Otantik Liderlik Alt Boyutlarının Farklılaşması

Değişkenler	Cinsiyet	N	Ort.	s.s.	S.D	t	p
ÖF	Erkek	137	3,4653	0,93403	283,5	3,660	0,000
	Kadın	376	3,1064	1,10559			
İŞ	Erkek	137	3,4964	0,92676	279,0	2,847	0,005
	Kadın	376	3,2207	1,07990			
KABDD	Erkek	137	3,5474	0,99487	511	3,328	0,001
	Kadın	376	3,1888	1,10920			
İAA	Erkek	137	3,5128	0,92470	275,4	2,656	0,008
	Kadın	376	3,2573	1,06354			

ÖF: Öz farkındalık, İŞ: İlişkisel Şeffaflık, KABDD; Karar Almada Bilginin Dengeli Değerlendirilmesi, İAA: İçselleştirilmiş Ahlak Anlayışı

Erkek katılımcıların otantik liderlik alt boyutlarına ilişkin görüşlerinin ortalamalarının, kadın katılımcılardan daha fazla olduğu tespit edilmiş olup, bu durum erkek katılımcıların; liderlerinin öz farkındalığı, ilişkisel şeffaflığı, karar almada bilgiyi dengeli bir şekilde değerlendirmesi, içselleştirilmiş ahlak anlayışı gibi hususlara kadın katılımcılardan daha fazla önem verdikleri ya da bu hususlarda daha olumlu algılara sahip oldukları şeklinde yorumlanabilir. Bu bulgular doğrultusunda H_1 hipotezinin kabul edildiği söylenebilmektedir (Tablo 3).

Tablo 4. Medeni Duruma Göre Otantik Liderlik Alt Boyutlarının Farklılaşması

Değişkenler	Medeni Durum	N	Ort.	s.s.	S.D	t	p
ÖF	Evli	264	3,158	1,064	511	-0,958	0,339
	Bekâr	249	3,249	1,082			
İŞ	Evli	264	3,265	1,058	511	-0,633	0,527
	Bekâr	249	3,324	1,036			
KABDD	Evli	264	3,234	1,100	511	-1,064	0,288
	Bekâr	249	3,337	1,079			
İAA	Evli	264	3,294	1,030	511	-0,700	0,484
	Bekâr	249	3,358	1,038			

ÖF: Öz farkındalık, İŞ: İlişkisel Şeffaflık, KABDD; Karar Almada Bilginin Dengeli Değerlendirilmesi, İAA: İçselleştirilmiş Ahlak Anlayışı

Katılımcıların medeni durumlarına göre otantik liderlik alt boyutlarının tamamına yönelik görüşleri arasında anlamlı bir farklılık

bulunmamaktadır ($p>0,05$). Bu durum, bekar ve evli katılımcıların otantik liderliğin alt boyutlarına ilişkin benzer algılarının olduğu şeklinde yorumlanabilir. Bu bulgular doğrultusunda H_2 hipotezinin red edildiği söylenebilmektedir (Tablo 4).

Tablo 5. Yaşa Göre Otantik Liderlik Alt Boyutlarının Farklılaşması

Değişkenler		Kare. Top.	S.D	Kare. Ort.	F	p
ÖF	Gruplar arası	14,048	5	2,810	2,473	0,031
	Gruplar içi	575,907	507	1,136		
	Genel	589,955	512			
İŞ	Gruplar arası	17,097	5	3,419	3,183	0,008
	Gruplar içi	544,657	507	1,074		
	Genel	561,754	512			
KABDD	Gruplar arası	18,298	5	3,660	3,142	0,008
	Gruplar içi	590,595	507	1,165		
	Genel	608,893	512			
İAA	Gruplar arası	14,926	5	2,985	2,845	0,015
	Gruplar içi	532,084	507	1,049		
	Genel	547,010	512			

ÖF: Öz farkındalık, İŞ: İlişkisel Şeffaflık, KABDD; Karar Almada Bilginin Dengeli Değerlendirilmesi, İAA: İçselleştirilmiş Ahlak Anlayışı

Katılımcıların yaşlarına göre otantik liderlik alt boyutlarının tamamına yönelik görüşleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Alt boyutlara ilişkin anlamlı farklılıkların hangi ikili gruplardan kaynaklandığını belirleyebilmek adına, Post-Hoc Testlerinden Tukey Testi uygulanmıştır. Katılımcıların öz farkındalık ve içselleştirilmiş ahlak anlayışı alt boyutlarına yönelik görüşlerinde, 40-44 yaş aralığı ile 45 ve üzeri yaş arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Yine katılımcıların ilişkisel şeffaflık ve karar almada bilginin dengeli değerlendirilmesi alt boyutlarına yönelik görüşlerinde; 20-24 yaş aralığı ile 45 ve üzeri yaş; 25-29 yaş aralığı ile 45 ve üzeri yaş; 35-39 yaş aralığı ile 45 ve üzeri yaş; 40-44 yaş aralığı ile 45 ve üzeri yaş arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. 45 yaş ve üzerinde olan katılımcıların diğer yaş aralıklarında yer alan katılımcılara göre; öz farkındalığa, ilişkisel şeffaflığa, karar almada bilginin dengeli değerlendirilmesine, içselleştirilmiş ahlak anlayışına ilişkin

görüşlere daha fazla katıldıkları tespit edilmiştir. Bu bulgular doğrultusunda H_3 hipotezinin Kabul edildiği söylenebilmektedir (Tablo 5).

Tablo 6. Eğitim Durumuna Göre Otantik Liderlik Alt Boyutlarının Farklılaşması

Değişkenler		Kare. Top.	S.D	Kare. Ort.	F	p
ÖF	Gruplar arası	11,980	4	2,995		
	Gruplar içi	577,975	508	1,138	2,632	0,034
	Genel	589,955	512			
İŞ	Gruplar arası	8,040	4	2,010		
	Gruplar içi	553,714	508	1,090	1,844	0,119
	Genel	561,754	512			
KABDD	Gruplar arası	9,605	4	2,401		
	Gruplar içi	599,288	508	1,180	2,035	0,088
	Genel	608,893	512			
İAA	Gruplar arası	7,458	4	1,864		
	Gruplar içi	539,553	508	1,062	1,755	0,137
	Genel	547,010	512			

ÖF: Öz farkındalık, İŞ: İlişkisel Şeffaflık, KABDD; Karar Almada Bilginin Dengeli Değerlendirilmesi, İAA: İçselleştirilmiş Ahlak Anlayışı

Katılımcıların eğitim durumlarına göre otantik liderlik alt boyutlarından sadece öz farkındalığa yönelik görüşleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Tukey Testi sonuçlarına göre; katılımcıların öz farkındalığa ilişkin görüşlerinde; lise ile doktora; önlisans ile lisans; lisans ile doktora; yüksek lisans ile doktora arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Ortalamalar değerlendirildiğinde; doktora eğitim düzeyine sahip olan katılımcıların, diğer eğitim düzeylerine sahip olan katılımcılara göre öz farkındalığa ilişkin görüşlere daha fazla katıldıkları tespit edilmiştir. Bu bulgular doğrultusunda H_4 hipotezinin kısmen kabul edildiği söylenebilmektedir (Tablo 6).

Katılımcıların görev yaptıkları hastanelere göre otantik liderlik alt boyutlarının tamamına yönelik görüşleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Özel hastanelerde görev yapan katılımcıların otantik liderlik boyutlarına ilişkin görüşlerinin ortalamalarının, kamu hastanelerinde görev yapan katılımcılara göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Tablo 7).

Tablo 7. Görev Yapılan Hastaneye Göre Otantik Liderlik Alt Boyutlarının Farklılaşması

Değişkenler	Hastane	N	Ort.	s.s.	S.D	t	p
ÖF	Kamu	313	2,841	1,030	470,0	-10,870	0,000
	Özel	200	3,767	0,880			
İŞ	Kamu	313	3,000	1,044	475,2	-8,834	0,000
	Özel	200	3,755	0,874			
KABDD	Kamu	313	2,942	1,044	511	-9,656	0,000
	Özel	200	3,820	0,936			
İAA	Kamu	313	3,050	1,021	511	-7,995	0,000
	Özel	200	3,756	0,899			

ÖF: Öz farkındalık, İŞ: İlişkisel Şeffaflık, KABDD; Karar Almada Bilginin Dengeli Değerlendirilmesi, İAA: İçselleştirilmiş Ahlak Anlayışı

Bu durum, özel hastanelerde görev yapan katılımcıların otantik liderlik boyutlarına ilişkin görüşlere kamu hastanelerinde görev yapanlara göre daha fazla katıldıkları şeklinde yorumlanabilir. Bu bulgular doğrultusunda H₅ hipotezinin kabul edildiği söylenebilmektedir (Tablo 7).

Katılımcıların hastanedeki pozisyonlarına göre otantik liderlik alt boyutlarının tamamına yönelik görüşleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır (p<0,05). Hastane yöneticilerinin otantik liderlik boyutlarına ilişkin görüşlerinin ortalamalarının, hemşirelere göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Tablo 8).

Tablo 8. Hastanedeki Pozisyona Göre Otantik Liderlik Alt Boyutlarının Farklılaşması

Değişkenler	Pozisyon	N	Ort.	s.s.	S.D	t	p
ÖF	Hastane Yöneticisi	110	3,988	0,668	276,0	12,081	0,000
	Hemşire	403	2,987	1,063			
İŞ	Hastane Yöneticisi	110	4,041	0,717	245,2	11,119	0,000
	Hemşire	403	3,090	1,031			
KABDD	Hastane Yöneticisi	110	4,136	0,745	241,1	12,273	0,000
	Hemşire	403	3,052	1,054			
İAA	Hastane Yöneticisi	110	4,002	0,737	236,7	9,907	0,000
	Hemşire	403	3,140	1,026			

ÖF: Öz farkındalık, İŞ: İlişkisel Şeffaflık, KABDD; Karar Almada Bilginin Dengeli Değerlendirilmesi, İAA: İçselleştirilmiş Ahlak Anlayışı

Bu durumda, hastane yöneticilerinin otantik liderlik boyutlarına ilişkin görüşlere hemşirelere göre daha fazla katıldıkları ve daha olumlu algılara sahip oldukları şeklinde yorumlanabilir. Bu bulgular doğrultusunda H_6 hipotezinin kabul edildiği söylenebilmektedir (Tablo 8).

Tablo 9. Hastanenin Bulunduğu İllere Göre Otantik Liderlik Alt Boyutlarının Farklılaşması

Değişkenler		Kare. Top.	S.D	Kare. Ort.	F	p
ÖF	Gruplar arası	26,346	2	13,173	11,920	0,000
	Gruplar içi	563,608	510	1,105		
	Genel	589,955	512			
İŞ	Gruplar arası	28,733	2	14,367	13,746	0,000
	Gruplar içi	533,021	510	1,045		
	Genel	561,754	512			
KABDD	Gruplar arası	34,834	2	17,417	15,473	0,000
	Gruplar içi	574,059	510	1,126		
	Genel	608,893	512			
İAA	Gruplar arası	30,094	2	15,047	14,846	0,000
	Gruplar içi	516,917	510	1,014		
	Genel	547,010	512			

ÖF: Öz farkındalık, İŞ: İlişkisel Şeffaflık, KABDD; Karar Almada Bilginin Dengeli Değerlendirilmesi, İAA: İçselleştirilmiş Ahlak Anlayışı

Katılımcıların görev yaptıkları hastanelerin buldukları illere göre otantik liderlik alt boyutlarının tamamına yönelik görüşleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Tukey Testi sonuçlarına göre; katılımcıların öz farkındalığa, ilişkisel şeffaflığa, karar almada bilginin dengeli değerlendirilmesine ilişkin görüşlerinde; Gaziantep ile Adıyaman; Gaziantep ile Kilis; Adıyaman ile Kilis illerinde anlamlı bir farklılığın olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların içselleştirilmiş ahlak anlayışına ilişkin görüşlerinde; Gaziantep ile Adıyaman; Gaziantep ile Kilis illerinde anlamlı bir farklılığın olduğu belirlenmiştir. Ortalamalara bakıldığında; Gaziantep'teki ve Adıyaman'daki hastanelerde görev yapan çalışanların Kilis'teki hastanelerde görev yapan çalışanlara göre, otantik liderlik boyutlarına ilişkin görüşlere daha fazla katıldıkları söylenebilir. Bu bulgular doğrultusunda H_7 hipotezinin kabul edildiği söylenebilmektedir (Tablo 9).

Tablo 10. Kurumda Çalışma Süresine Göre Otantik Liderlik Alt Boyutlarının Farklılaşması

Değişkenler		Kare. Top.	S.D	Kare. Ort.	F	p
ÖF	Gruplar arası	2,267	4	0,567	0,490	0,743
	Gruplar içi	587,688	508	1,157		
	Genel	589,955	512			
İŞ	Gruplar arası	1,262	4	0,315	0,286	0,887
	Gruplar içi	560,492	508	1,103		
	Genel	561,754	512			
KABDD	Gruplar arası	3,997	4	0,999	0,839	0,501
	Gruplar içi	604,896	508	1,191		
	Genel	608,893	512			
İAA	Gruplar arası	3,872	4	0,968	0,905	0,461
	Gruplar içi	543,139	508	1,069		
	Genel	547,010	512			

ÖF: Öz farkındalık, İŞ: İlişkisel Şeffaflık, KABDD; Karar Almada Bilginin Dengeli Değerlendirilmesi, İAA: İçselleştirilmiş Ahlak Anlayışı

Katılımcıların kurumda çalışma sürelerine göre otantik liderlik alt boyutlarının tamamına yönelik görüşleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$). Bu durumda, kurumda çalışma süreleri farklı olan katılımcıların; otantik liderlik alt boyutları ile ilgili benzer algılara sahip oldukları söylenebilir. Bu bulgular doğrultusunda H_8 hipotezinin red edildiği söylenebilmektedir (Tablo 10).

Katılımcıların sektörde çalışma sürelerine göre otantik liderlik alt boyutlarının tamamına yönelik görüşleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$). Bu durumda, sektörde çalışma süreleri farklı olan katılımcıların; otantik liderlik alt boyutları ile ilgili benzer algılara sahip oldukları söylenebilir. Bu bulgular doğrultusunda H_9 hipotezinin red edildiği söylenebilmektedir (Tablo 11).

Tablo 11. Sektördeki Toplam Çalışma Süresine Göre Otantik Liderlik Alt Boyutlarının Farklılaşması

Değişkenler		Kare. Top.	S.D	Kare. Ort.	F	p
ÖF	Gruplar arası	3,119	4	0,780	0,675	0,609
	Gruplar içi	586,835	508	1,155		
	Genel	589,955	512			
İŞ	Gruplar arası	3,221	4	0,805	0,732	0,570
	Gruplar içi	558,533	508	1,099		
	Genel	561,754	512			
KABDD	Gruplar arası	6,005	4	1,501	1,265	0,283
	Gruplar içi	602,887	508	1,187		
	Genel	608,893	512			
İAA	Gruplar arası	2,090	4	0,522	0,487	0,745
	Gruplar içi	544,921	508	1,073		
	Genel	547,010	512			

ÖF: Öz farkındalık, İŞ: İlişkisel Şeffaflık, KABDD; Karar Almada Bilginin Dengeli Değerlendirilmesi, İAA: İçselleştirilmiş Ahlak Anlayışı

Sonuç

Liderlerin iş çıktılarını olumlu etkilemeye dayalı otantik liderlik davranışları sergilemeleri, günümüz değişim çağında daha fazla önem kazanan bir konu haline gelmektedir. Özellikle sağlık sektöründe hem hastane hizmetlerinin hem de bireysel başarının artırılması noktasında, hasta memnuniyetini sağlamak ve kaliteli bir sağlık hizmeti sunabilmek için, liderlerin otantik olmaları oldukça önemlidir.

Bu araştırmada katılımcıların otantik liderliğe ilişkin görüşlerinin demografik özelliklerine göre farklılaşmasını ortaya koymak amaçlanmış olup, bu doğrultuda 3 ilde yer alan hastanelerde görev yapan 513 kişiye anket uygulaması yapılmıştır. Otantik liderlik ve alt boyutlarını ölçmek adına geçerliliği ve güvenilirliği onaylanmış toplam 16 ifadeden oluşan bir ölçek kullanılmıştır. Ayrıca anket formunda katılımcıların demografik özelliklerini ortaya koymaya yönelik 9 soru yöneltilmiştir. Verilerin normal dağılım gösterdiği tespit edilmiş olup, elde edilen tüm veriler SPSS programı aracılığıyla analiz edilmiş ve şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- Yapılan frekans analizi sonuçlarına göre; katılımcıların çoğu kadındır. Bunun nedenin, hemşirelik mesleğinin daha çok kadınlar

tarafından tercih edilmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Yine araştırmaya katılan kişilerin çoğunluğu evli ve 29 yaş altında, genç bir nüfustur. Katılımcıların yarısından fazlası lisans mezunu olup, birçoğu da lise düzeyinde eğitime sahiptir. Bilindiği üzere artık, hemşire olabilmek için en az lisans düzeyinde eğitime sahip olmak gerekmektedir. Daha önceki yıllarda, sağlık meslek liselerinden ve önlisans düzeyinde üniversiteden mezun olanlar hemşire, ebe gibi unvanlar alabiliyordu. Katılımcıların arasında lise ve önlisans mezunlarının da olmasının bundan kaynaklandığı düşünülmektedir. Araştırmaya katılan kişilerin çoğunluğunun, kamu hastanelerinde hemşire olarak çalıştığı tespit edilmiştir. Katılımcıların çoğunluğunun Gaziantep'te görev yaptığı, 1 yıldan az ve 1-3 yıl aralığında kurumda çalışma süresinin, 1-3 yıl ve 10 yıl ile üzerinde sektörde çalışma süresinin olduğu belirlenmiştir. Yani araştırmaya katılan kişilerin çoğunluğunun görev yaptıkları hastanelerde yeni istihdam edil-dikleri ve sektörde tecrübeli oldukları söylenebilmektedir.

- Yapılan T-Testi analizi sonuçları değerlendirildiğinde; katılımcıların cinsiyetlerine göre otantik liderlik alt boyutlarının tamamına yönelik görüşleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Erkek katılımcıların otantik liderlik alt boyutlarına ilişkin ortalamalarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu durum, kadınların erkeklere göre liderleri ile daha az iletişim kurmalarından, daha duygusal olmalarından, bu duygusalılıklarının liderin davranışları ile ilgili algılamalarını etkilemesinden kaynaklanabilir. Cinsiyetin otantik liderlik algıları üzerinde etkisinin olduğunu tespit eden bazı araştırmalar bulunmaktadır. Örneğin; Coşar (2011, s. 122) ve Savur (2013, s. 76) tarafından yapılan araştırmalarda benzer bulgular elde edilmiştir.
- Araştırmaya katılan kişilerin medeni durumlarına göre otantik liderlik alt boyutlarının tamamına yönelik görüşleri arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı, yani bekar ve evli katılımcıların otantik liderliğin alt boyutlarına ilişkin benzer algılara sahip oldukları söylenebilmektedir.
- Katılımcıların görev yaptıkları hastanelere göre otantik liderlik alt boyutlarının tamamına yönelik görüşleri arasında anlamlı bir

farklılık olduğu, özel hastanelerde görev yapan katılımcıların otantik liderlik boyutlarına ilişkin görüşlerinin ortalamalarının daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Özel hastanelerde görev yapan katılımcıların, otantik liderlik boyutlarına ilişkin görüşlere daha fazla katıldıkları söylenebilmektedir. Bu farklılığın, kamu ve özel sektörde yer alan işletmelerin işleyişleri açısından farklılığa sahip olmalarından kaynaklandığı düşünülebilir. Kamu işletmelerinde temelde kamu yararı gözetmekte olup, hizmetin devamlılığı ilkesi söz konusu olmakta, görevler daha zorunlu ve ivedi nitelikler taşımaktadır. Özel bir işletmede geçerli olan ilkeler ve metotlar, kamu işletmeleri için geçerli olmayabilmektedir (Stahl, 1962; Akt: Can, Kavuncubaşı ve Yıldırım, 2012, s. 22-23). Kamu işletmelerinde var olan hiyerarşi çalışanla lider ilişkisini ve çalışanların lidere ilişkin algılarını etkileyebilmektedir. Elde edilen kamu ve özel işletmeler arasındaki bu anlamlı algı farklılığın da, bu gibi sebeplerden kaynaklandığı düşünülebilir.

- Araştırmaya katılan kişilerin hastanedeki pozisyonlarına göre otantik liderlik alt boyutlarının tamamına yönelik görüşleri arasında anlamlı bir farklılığın olduğu belirlenmiş olup, hastane yöneticilerinin otantik liderlik boyutlarına ilişkin görüşlerinin ortalamalarının hemşirelere göre daha fazla olduğu, yani daha olumlu algılara sahip oldukları tespit edilmiştir.
- Yapılan ANOVA analizleri sonuçları değerlendirildiğinde ise; katılımcıların yaşlarına göre otantik liderlik alt boyutlarının tamamına yönelik görüşleri arasında anlamlı bir farklılığın olduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan kişilerin öz farkındalık ve içselleştirilmiş ahlak anlayışı alt boyutlarına yönelik görüşlerinde, 40-44 yaş aralığı ile 45 ve üzeri yaş arasında; ilişkisel şeffaflık ve karar almada bilginin dengeli değerlendirilmesi alt boyutlarına yönelik görüşlerinde; 20-24 yaş aralığı ile 45 ve üzeri yaş; 25-29 yaş aralığı ile 45 ve üzeri yaş; 35-39 yaş aralığı ile 45 ve üzeri yaş; 40-44 yaş aralığı ile 45 ve üzeri yaş arasında anlamlı bir farklılık bulunduğu belirlenmiştir. Kısacası 45 yaş ve üzerinde olan katılımcıların, diğer yaş aralıklarına göre otantik liderlik alt boyutlarına ilişkin algılarının daha olumlu olduğu tespit edilmiştir. Bu anlamlı farklılığın, yaşla beraber edinilen tecrübelerin

artmasından, özgünlüğe (otantikliğe) ve etik değerlere verilen değerin artmasından kaynaklandığı düşünülebilir. Savur (2013, s. 76) tarafından yapılan araştırmada, araştırmaya katılanların, yöneticilerinin otantik liderlik özelliklerine ilişkin algılarının yaşlarına göre anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiş olup, 51 yaş ve üzerinde olanların diğer yaş aralıklarına göre, yöneticilerinin otantik liderlik özelliklerini daha yüksek düzeyde gördükleri belirlenmiştir.

Katılımcıların eğitim durumlarına göre otantik liderlik alt boyutlarından sadece öz farkındalığa yönelik görüşleri arasında anlamlı bir farklılığın olduğu belirlenmiş olup, doktora eğitim düzeyine sahip olan katılımcıların, diğer eğitim düzeylerine sahip olan katılımcılara göre öz farkındalığa ilişkin görüşlere daha fazla katıldıkları tespit edilmiştir. Bu durumun, eğitim düzeyi arttıkça, bireylerin hem kendisinin hem de başkalarının duygularından, düşüncelerinden, amaçlarından daha çok farkında olmalarından ve bunları çevresine daha açık bir şekilde ifade edebilmelerinden kaynaklandığı düşünülebilir.

Araştırmaya katılan kişilerin görev yaptıkları hastanelerin bulunduğu illere göre otantik liderlik alt boyutlarının tamamına yönelik görüşleri arasında anlamlı bir farklılığın olduğu tespit edilmiş olup, Gaziantep'teki ve Adıyaman'daki hastanelerde görev yapan çalışanların Kilis'teki hastanelerde görev yapan çalışanlara göre, otantik liderlik boyutlarına ilişkin görüşlere daha fazla katıldıkları belirlenmiştir. Bu durumun, il bazında sağlık sektöründeki gelişmişlik derecesinin farklılığından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Son olarak ise, katılımcıların kurumda ve sektörde çalışma sürelerine göre otantik liderlik alt boyutlarının tamamına yönelik görüşleri arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir. Yani kurumda ve sektörde çalışma süreleri farklı olan çalışanların, otantik liderlik alt boyutları ile ilgili benzer algılara sahip oldukları söylenebilmektedir. Elde edilen bu bulgular doğrultusunda H₁, H₃, H₅, H₆ ve H₇ hipotezlerinin kabul edildiği; H₄ hipotezinin kısmen kabul edildiği; H₂, H₈ ve H₉ hipotezlerinin ise red edildiği söylenebilmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**The Investigation of Authentic Leadership in Terms
of Demographic Characteristics**

*

Bengü Hırlak – Mustafa Taşlıyan

Kilis 7 Aralık University – Kahramanmaraş Sütçü İmam University

Authentic leadership are a positive type of leadership that can contribute to the formation of positive outcomes by creating a common force within the organization, giving priority to teamwork, to ethics, loyalty and common values. In this research aim to explain authentic leadership and reveal the relationship between four dimensions of authentic leadership, self-awareness, relational transparency, balanced processing, internalized moral perspective and demographic characteristics. The questionnaire was carried out 513 people working in hospitals Gaziantep, Adıyaman and Kilis provinces. Surveys were collected through professional surveyors. The questionnaire included demographic questions about participants (9) and expressions measuring authentic leadership dimensions (16 expressions in total). In order to measure authentic leadership, the scale developed by Walumbwa et al. (2008) was used. In this scale, authentic leadership is considered as four sub-dimensions. These dimensions; self-awareness, relational transparency, balanced processing and internalized moral perspective. The scale contains 4 expressions related to self-awareness, 5 related to relational transparency, 3 concerning balanced processing, and 4 expressions related to internalized moral perspective. On the scale, five-point Likert grading (1-Definitely do not agree 5- I strongly agree) was used. This research is limited to the data obtained from the questionnaire, working people's views in the hospitals of the three cities which the study was conducted. In addition, only the survey technique, which is one of the data collection methods, has been utilized. The research was carried out in hospitals. When this research is done in different sectors, it should be remembered that different results can be obtained.

The SPSS program was used to analyze the data obtained and T-Test and ANOVA analyzes (one way analysis of variance) were applied in order to determine whether the employees participating in the study differed according to the demographic characteristics of authentic leadership perceptions.

Hypotheses tested within the scope of the research are:

H1: Authentic leadership dimensions differ significantly according to gender of participants.

H2: Authentic leadership dimensions differ significantly according to the marital status of the participants.

H3: Authentic leadership dimensions differ significantly according to age of participants.

H4: Authentic leadership dimensions differ significantly according to the educational status of the participants.

H5: Authentic leadership dimensions differ significantly according to the hospitals the participants are working in.

H6: Authentic leadership dimensions differ significantly according to the positions of the participants in the hospital.

H7: Authentic leadership dimensions differ significantly according to the cities where the hospital that the participants are working.

H8: Authentic leadership dimensions differ significantly according to the duration of participants' working time in the institution.

H9: Authentic leadership dimensions differ significantly according to the duration of participants' working time in the sector.

According to the frequency analysis results; most of the participants are women. The reason for this is thought to be the fact that the nursing profession is preferred by women. Again, the majority of the respondents are married and younger than 29 years of age. More than half of the participants have a bachelor's degree and many have high school education. It has been determined that the majority of the persons involved in the research work as nurses in public hospitals. It was determined that the majority of the participants worked in Gaziantep and that the duration of working in the institution is between less than 1 year and 1-3 years and the duration of working in the sector is between 1-3 years and more than

10 years. In other words, it can be said that the majority of the people who participated in the research are newly employed in the hospitals they are working for and they are more experienced in the sector.

When the results of the T-Test analysis are evaluated; it was found that there was a significant difference between the attitudes of the participants according to their genders towards the whole of the authentic leadership sub-dimensions. The male participants were found to have a higher average for the authentic leadership sub-dimensions. Participants were found to have a significant difference between their views towards all of the authentic leadership sub-dimensions compared to the hospitals they were working with, and participants in private hospitals were found to have a higher average of their views on authentic leadership dimensions. Participants in private hospitals may be said to have participated more in views on authentic leadership dimensions. It was determined that the participants of the survey had a significant difference between the opinions of the hospital and the opinions of the whole of the authentic leadership sub-dimensions according to their positions in the hospital and it was found that the hospital managers had more positive perceptions of authentic leadership dimensions than the nurses.

When the results of the ANOVA analyzes are evaluated; it was found that there was a significant difference between the opinions of the participants according to their ages and the opinions towards the whole of the authentic leadership sub-dimensions. Participants aged 45 and over were found to have a more positive perception of authentic leadership sub-dimensions than other age ranges. Participants were found to differ significantly from their authentic leadership subscales only in terms of self-awareness, and participants with a doctoral education level were more likely to participate in self-awareness interviews than participants with other levels of education. According to the findings of the surveyed hospitals, there was a meaningful difference between the views of all the authentic leadership sub-dimensions and the employees working in the hospitals in Gaziantep and Adıyaman were found to have opinions were more likely to participate about authentic leadership dimensions according to the employees working in the hospitals in Kilis. Finally, it has been determined that there is no significant difference between the views of the participants on their marital status, on the whole of the authentic

leadership sub-dimensions according to their working time in the institution and in the sector.

In the light of these findings; it can be said that H₁, H₃, H₅, H₆ and H₇ hypotheses are accepted; the H₄ hypothesis is partially accepted; H₂, H₈ and H₉ hypotheses are rejected.

Kaynakça/References

- Avolio, B. J. ve Gardner, W. L. (2005). Authentic leadership development: getting to the root of positive forms of leadership. *The Leadership Quarterly*, 16 (3), 315-338.
- Avolio, B. J. ve Wernsing, T. S. (2007). Practicing authentic leadership, S. J. Lopez, (Ed.). *Positive Psychology: Exploring the Best in People*, (ss. 148-158), Westport, CT: Greenwood Publishing Company.
- Avolio, B. J., Walumbwa, F. O. ve Weber, T. J. (2009). Leadership: Current theories, research, and future directions. *Annual Review of Psychology*, 60 (1), 421-449.
- Bakan, İ. ve Doğan, İ. F. (2013). *Liderlik güncel konular ve yaklaşımlar*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Bayıksel, Ş. Ö. (2009). Otantik liderin yükselişi, *Capital İş ve Ekonomi Dergisi*, 3, 160-165, 01 Mayıs 2014 tarihinde http://www.algoritmaconsulting.com/resimler/Capital_0309.pdf adresinden erişildi.
- Bryman, A. (1992). *Charisma and leadership in organizations*. London: Sage.
- Can, H., Kavuncubaşı, Ş. ve Yıldırım, S. (2012). *Kamu ve özel kesimde insan kaynakları yönetimi*. Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 7. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Chan, A., Hannah, S. T. ve Gardner., W. L. (2005). Veritable authentic leadership: Emergence, functioning, and impacts. *Monographs in Leadership and Management*, 3, 3-41.
- Coşar, S. (2011). *Otantik liderlik kavramı ve ardılları üzerine bir araştırma*. Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Savunma Yönetimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Darvish, H. ve Rezaei, F. (2011). The impact of authentic leadership on job satisfaction and team commitment. *Management & Marketing Challenges for the Knowledge Society*, 6 (3), 421-436.

- Eraslan, L. (2004). Liderlik olgusunun tarihsel evrimi, temel kavramlar ve yeni liderlik paradigmasının analizi. *Milli Eğitim Dergisi*, 162, 01 Şubat 2014 tarihinde http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/162/eraslan.htm adresinden erişildi.
- Eren, E. (2014). *Örgütsel davranış ve yönetim psikolojisi*, 14.Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2014). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri felsefe-yönetim-analiz*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Güriş S. ve Astar, M. (2014). *Bilimsel araştırmalarda SPSS ile istatistik*. İstanbul: DER Yayınları.
- Ilies, R., Morgeson, F. P. ve Nahrgang, J. D. (2005). Authentic leadership and eudaemonic well-being: Understanding leader-follower outcomes. *The Leadership Quarterly*, 16, 373-394.
- Kalaycı, Ş. (2014). Faktör analizi, Ş.Kalaycı, (Ed.) *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, 6. Baskı, Ankara.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi (kavramlar-ikeler-teknikler)*. Ondördüncü Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Kernis, M. H. (2003). Toward a conceptualization of optimal self-esteem. *Psychological Inquiry*, XIV (1), 1-26.
- Kesken J. ve Ayyıldız N. A. (2008). Liderlik yaklaşımlarında yeni perspektifler: Pozitif ve otantik liderlik. *Ege Akademik Bakış/Ege Academic Review*, 8 (2), 729-754.
- Klenke, K. (2007). Authentic leadership: A self, leader, and spiritual identity perspective. *International Journal of Leadership Studies*, III (1), 68-97.
- Korkmaz, O. (2017). Otantik liderlik ve örgütsel güven. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 58, 437-454.
- Mazutis, D. (2011). *Authentic leadership*, 10 Chapter, Sage Publications, 284-311, 07 Ekim 2013 tarihinde [http://ebooks.narotama.ac.id/files/Cases%20in%20Leadership%20\(2nd%20Edition\)/Chapter%2010%20Authentic%20Leadership.pdf](http://ebooks.narotama.ac.id/files/Cases%20in%20Leadership%20(2nd%20Edition)/Chapter%2010%20Authentic%20Leadership.pdf) adresinden erişildi.
- Memiş, A. Ç., Aydın, K. G., Kabasakal, H. ve Saraçer, E. B. (2009). *Türkiye'de otantik liderlik üzerine bir keşif çalışması*. 17. Ulusal Yönetim

- ve Organizasyon Kongresi 21-23 Mayıs 2009, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü, 294-302.
- Nunally, J. C. (1978). *Psychometric theory*, McGraw-Hill, New York.
- Özdamar, K. (2001). *SPSS ile biyoistatistik*, 4. Baskı, Kaan Yayınları, Eskişehir.
- Sağlık bakanlığı sağlık istatistikleri yıllığı, (2013). 159-160, 31 Aralık 2014 tarihinde <http://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/sa%C4%9Flu%C4%B1k%20istatistik%20y%C4%B1ll%C4%B1%C4%9F%C4%B1%202013.pdf> adresinden erişildi.
- Savur, N. (2013). Otantik liderlik ve çalışanların psikolojik sermayeleri arasındaki ilişki üzerine bir araştırma, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Afyon.
- Saylı, H. ve Baytok, A. (2014). *Örgütlerde liderlik teori uygulama ve yeni perspektifler*. Ankara: Nobel Yayın.
- Stahl, G. (1962). *Public personnel administration*.
- Stogdill, R. M. (1974). *Handbook of leadership: A survey of theory and research*. New York: Free Press.
- Şişman, M. (2002). *Öğretim liderliği*, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Tabak, A., Polat, M., Coşar, S. ve Türköz, T. (2012). Otantik liderlik ölçeği: Güvenirlik ve geçerlik çalışması. "İş, Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 14 (4), 89-106.
- Tütüncü, Ö. ve Akgündüz, Y. (2012). Seyahat acentelerinde örgüt kültürü ve liderlik arasındaki ilişki: Kuşadası bölgesinde bir araştırma. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 23 (1), Bahar, 59-72.
- Ural, A. ve Kılıç, İ. (2013). *Bilimsel araştırma süreci ve SPSS ile veri analizi*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Walumbwa, F. O., Avolio, B. J., Gardner, W. L., Wernsing, T. S. ve Peterson, S. J. (2008). Authentic leadership development and validation of a theory-based measure. *Journal of Management*, 34 (1), 89-126.
- Wang, H., Sui, Y., Luthans, F. D., Wang, D. ve Wu, W. Y. (2014). Impact of authentic leadership on performance: Role of followers' positive psychological capital, and relational processes. *Journal of Organizational Behavior*, 35, 5-21.

Whitehead, G. (2009). Adolescent leadership development building a case for an authenticity framework. *Educational Management Administration & Leadership*, 37 (6), 847-872.

Yeşiltaş, M., Kanten, P. ve Sormaz, Ü. (2013). Otantik liderlik tarzının prososyal hizmet davranışları üzerindeki etkisi: Konaklama işletmelerine yönelik bir uygulama. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 42 (2), 333-350.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Hırlak, B. ve Taşlıyan, M. (2018). Otantik liderliğin demografik özellikler açısından incelenmesi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1081-1110. DOI: 10.26466/opus.439692

Teknoloji Kullanım Ölçeğinin Geçerlilik ve Güvenilirliğinin Ölçülmesi: Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma

DOI: 10.26466/opus.419032

*

Cenk Aksoy*

* Arş. Gör. Dr. Dicle Üniversitesi, SHYO, Havacılık Yönetimi Bölümü, Diyarbakır / Türkiye
E-Posta: drcenkaksoy@gmail.com ORCID: [0000-0003-0763-2847](https://orcid.org/0000-0003-0763-2847)

Öz

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, internet ve sosyal medyaya erişim araçları arasında yer alan akıllı telefon, bilgisayar ve tablet gibi teknolojik cihazların üniversite öğrencileri arasında yaygınlaşmasına ve sık kullanılmasına neden olmuştur. Bu kapsamda günümüzde, teknolojik araç ve gereçlerin kullanımına yönelik tutumları ölçmeyi amaçlayan çalışmalar önem kazanmıştır. Bu bağlamda yapılan araştırmada Zincirkıran ve Tiftik (2014) tarafından geliştirilen teknoloji kullanım ölçeğinin geçerlilik ve güvenilirliğinin test edilmesi ve faktör yapısının doğrulanması amaçlanmıştır. Çalışmada ayrıca üniversite öğrencileri açısından teknoloji kullanım ölçeği ile demografik değişkenler arasında anlamlı fark olup olmadığı da araştırılmıştır. Hazırlanan anketler bir kamu üniversitesinde 500 öğrenciye dağıtılmış ve analiz için 362 anket kullanılarak veri toplanmıştır. Araştırmada, SPSS programı aracılığıyla faktör analizi, frekans, t-testi, ANOVA analizleri kullanılmıştır. Araştırmada ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğu bulunmuştur. Araştırmada ölçeği geliştiren yazarların araştırmadan farklı olarak faktör dizilişleri değişmiştir. Araştırma sonucunda teknoloji kullanım ölçeği ile demografik değişkenler arasında yapılan analizlerde gelir durumu haricinde diğer demografik değişkenler arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Yüksek gelir düzeyi olan öğrencilerin teknoloji kullanım düzeylerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Teknoloji, Teknoloji Kullanımı, Üniversite Öğrencileri

Measuring the Validity and Reliability of the Technology Usage Scale: A Research on University Students

*

Abstract

Advances in information and communication technologies have led to the widespread and frequent use of technological devices such as smartphones, computers and tablets that are among the means of accessing the internet and social media among university students. In this context, studies aiming to measure the attitudes towards the use of technological tools and instruments today have gained importance. In this context the research was conducted to test the validity and reliability and to verify the factor structure of the technology useage scale developed by Zincirkıran and Tiftik (2014). The study also investigated whether there is a significant difference between the technology usage scale and demographic variables in terms of university students. The questionnaires prepared in this context were distributed to 500 students in a public university and 362 questionnaires were collected for analysis. Factor analysis, frequency, t-test, ANOVA analyzes were used in the study through SPSS program. The survey found that the scale is valid and reliable. Unlike the research of authors who developed scale in the research, the factor sequence has changed. As a result of the research, no significant difference was found between the demographic variables and the technology usage scale except the income status. It was detected that the students with higher income levels had higher levels of technology use.

Keywords: *Technology, Technology Usage, University Students*

Giriş

Günümüzde insan hayatını en fazla etkileyen unsurun, teknoloji olduğunu söylemek mümkündür. Gerek iş hayatının gerekse sosyal yaşamın vazgeçilmez bir parçası haline gelen teknoloji kullanımı her geçen gün biraz daha artmaktadır. Teknoloji ya da daha net bir ifade ile internet, bilgisayar, tablet, akıllı telefon gibi bilgi ve iletişim teknolojileri, iş dünyasında aktif bir şekilde rol oynamaktadırlar. İlk çıktığı dönemlerde yalnızca iletişim amaçlı kullanılan cep telefonu; bugün iş dünyasının iş geliştirme, mobil takip sistemi, depolama ve lojistik bağlamında etkin bir aracı haline gelmiştir.

Toplumsal yapı içerisinde önemli bir yere sahip olan gençler, teknoloji kullanımı konusunda daha aktif olarak yer almaktadırlar. Zira teknolojisiz bir hayat düşünemeyen günümüz gençleri, teknolojinin tüm araçlarını adeta vücutlarının bir parçası gibi görmektedirler. Yapılan araştırmalara göre teknolojisiz bir hayat düşünemeyen gençler yeme içme gibi temel ihtiyaçları dahil olmak üzere tüm ihtiyaçlarını internet üzerinden yapar hale gelmişlerdir. Hatta internetin yaygınlaşmasına paralel olarak, sosyal medya araçlarıyla ilgili yeni iş alanları oluşmaya başlamıştır. Bu durumun üretim sektörü açısından olumsuz sonuçları olabileceği gibi farklı istihdam alanları oluşturuyor olması bakımından olumlu sonuçları da olabilir.

Teknoloji, teknoloji kullanımı ve düzeyleri ile ilgili literatürde farklı yaş grupları ve örneklemeler üzerinde farklı türde araştırmalar bulunmaktadır (Zincirkıran ve Tiftik, 2014; Seyitoğulları ve Yalçınsoy, 2016). Araştırmaların sonuçları farklılık gösterse de genel anlamda gençlerin teknoloji kullanımı eğilimlerinin, günümüz koşullarına göre şekillendiği görülmektedir. Araştırmalar, gençlerin çığınca teknolojiye yöneldiği ve akıllı telefon, tablet, bilgisayar ve internetin olmadığı “çevrimdışı” bir hayat düşünemedikleri sonucunu ortaya koymuştur.

Araştırma, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde İşletme, İktisat, Kamu Yönetimi, Sağlık Yönetimi bölümlerinde eğitim gören 17 ile 37 yaş aralığındaki öğrencilere yönelik olarak yapılmıştır. Araştırmada teknoloji kullanımı ile ilgili Zincirkıran ve Tiftik (2014) tarafından geliştirilen ölçeğin geçerlilik ve güvenilirliğinin test edilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda üniversite öğrencilerinin teknolojiye bakış açıları nedir ve

teknoloji kullanım düzeyleri ne seviyededir? Sorusu araştırma sorusu olarak ortaya çıkmıştır.

Teknoloji ve Teknoloji Kullanımı

Teknoloji, zamana ve mekâna göre değişim gösterirken, genel anlamda hayatlarımızı organize etmek amacıyla seçtiğimiz bir araç olarak ifade edilebilir. Ayrıntılı olarak yapılan tanımlarda, MacKenzie ve Wajcman (1993) teknolojiyi, fiziki objeler, insan eylemleri ile bunları birleştirip bağlayan objeler ve bilgiler olarak tanımlamıştır. Özetle teknolojiyle ilgili yapılan tüm tanımlamalarda ortak olarak ele alınan konu, insani olan ve olmayan unsurların ayrıştırılmasıdır. "İnsani olmayan" daha çok maddesel ve teknik olarak, "insani olan" sosyal unsurlarla ilişkili olarak değerlendirilmektedir (Grint ve Woolgar, 1997).

Teknolojinin imkan ve olanaklarından faydalanan, birçoğunu bilgi ve teknoloji okur-yazarlarının oluşturduğu, olumlu yönde gelişim ve değişimlere açık bir toplum yetiştirmenin kalkınmakta olan ülkelerin önemli hedefleri arasında yer aldığı ifade edilebilir. Bu tarz hedeflere ulaşabilmek adına ise teknoloji politikaları, kalkınma planları ve bilişim şuraları gibi çeşitli organizasyonlar düzenlenmektedir. (Avcı ve Seferoğlu, 2011).

Teknolojinin yaygınlaşmasıyla birlikte teknolojiyi kullanan sayısındaki artış dünyanın her yerinde bilgiye rahat ulaşım, devasa verileri birleştirebilme ve çözümlenebilme imkanı sayesinde katma değer yaratan yeni bilgiler üretmeyi mümkün kılmıştır. Teknolojinin gelişimi ve bilginin dolaşımı ekonomik ve sosyal değişimin önemli bir unsuru haline gelmiştir (İçli, 2001).

Araştırma Yöntemi

Araştırmanın önemi ve amacı

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, internet ve sosyal medyaya erişim araçları arasında yer alan akıllı telefon, bilgisayar ve tablet gibi teknolojik cihazların üniversite öğrencileri arasında yaygınlaşmasına ve sık kullanılmasına neden olmuştur. Bu sebeple

günümüzde bu tarz teknolojik yeniliklere yönelik tutumları ölçmeyi amaçlayan çalışmalar önem kazanmıştır.

Araştırmanın amacı, Zincirkıran ve Tiftik (2014) tarafından geliştirilen teknoloji kullanım ölçeğinin geçerlilik ve güvenilirliğinin test edilmesi ve faktör yapısının doğrulanmasıdır. Çalışmada ayrıca üniversite öğrencileri açısından teknoloji kullanım ölçeği ile demografik değişkenler arasında anlamlı fark olup olmadığı da araştırılmıştır.

Araştırmada üniversite öğrencilerinin teknoloji kullanım sürelerini ve tercihlerini öğrenmek amacıyla örneklem içindeki öğrencilere, Teknoloji Kullanım Ölçeğinin dışında yine Zincirkıran ve Tiftik (2014) tarafından hazırlanmış demografik değişkenlerin devamı niteliğinde çoktan seçmeli sorular da yöneltilmiştir.

Sınırlılıklar

Araştırma Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme, İktisat, Kamu Yönetimi ve Sağlık Yönetimi bölümleri öğrencilerine yönelik olarak uygulanmıştır. Bu bakımdan araştırma sonucunda elde edilen bulguların, araştırma evrenini oluşturan üniversite öğrencilerinin tümünün araştırma konusuyla ilgili tüm unsurları yansıtamaması bir sınırlılık olarak ifade edilebilir.

Veri Toplama Yöntemi

Araştırma devlet üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde işletme, iktisat, kamu yönetimi ve sağlık yönetimi bölümlerinde okuyan toplamda 500 öğrenci üzerinde uygulanmıştır. Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin yaş ortalaması 21.58 ± 2.25 (17-37) yıl olup, %36,4'ü erkek (n=182), % 63,6'sı kadındır (n=318).

Araştırmada demografik değişkenler, teknoloji kullanım düzeyi soruları ve teknoloji kullanım ölçeğini içeren 362 anket üzerinde analizler yapılmıştır. SPSS 18.0 programı aracılığıyla anketi verilerine frekans analizi, tanımlayıcı istatistik analizi, geçerlilik ve güvenilirlik analizi, demografik değişkenler ve diğer sorularla teknoloji kullanımına yönelik ANOVA analizi ve faktör analizi uygulanmıştır.

Demografik Bilgiler Formu: Üniversite öğrencilerine ait demografik bilgileri toplamaya yönelik olan bu ankette; yaş, cinsiyet, sınıf, gelir düzeyi, bölüm gibi özellikler yer almaktadır.

Teknoloji Kullanım Düzeyi Soruları: Araştırmada (13 soruluk Teknoloji Kullanım Ölçeğinin dışında) Zincirkıran ve Tiftik (2014) tarafından hazırlanmış, üniversite öğrencilerine kaç yıldır interneti kullandıkları, günlük ve haftalık internet kullanım süreleri, akıllı telefon kullanımları, cepten internet kullanımları, teknolojiyi hangi araçlardan takip ettikleriyle ilgili demografik değişkenlerin devamı niteliğinde çoktan seçmeli sorular da yöneltilmiştir.

Teknoloji Kullanım Ölçeği: Bu ölçek katılımcıların teknoloji kullanım düzeylerini tespit etmek için Zincirkıran ve Tiftik (2014) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin Cronbach Alpha değeri, 0.84 olarak ölçülmüştür. İfadelerden her biri için sırasıyla 5'ten 1'e doğru puanlanacak şekilde "Kesinlikle Katılıyorum, Katılıyorum, Kararsızım, Katılmıyorum ve "Kesinlikle Katılmıyorum" yanıtlarını gösteren 5'li Likert tipi kullanılmıştır. Ölçeğin güvenilirlik analizi sonucunda Cronbach Alpha katsayısının 0.82 olduğu tespit edilmiştir. Çarpıklık ve basıklık değerleri -1 ve +1 arasında bulunduğundan dağılımın normal olduğu görülmüştür (Huck, 2012).

Bulgular ve Tartışma

Tanımlayıcı Bulgular

Tablo 1: Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler

Araştırma Tarihi	Ekim - Aralık 2017	
Demografik Değişkenler	Yüzde	Sayı
Katılımcı Sayısı		362
Cinsiyet		
Kadın	% 62,7	227
Erkek	% 37,3	135

Yaş		
20 ve altı	% 24,6	89
21-23	% 60,5	219
24-25	% 11,3	41
26-30	% 1,9	7
31-35	% 1,4	5
36 ve üstü	% 0,3	1
Sınıf		
1.Sınıf	% 13,3	48
2.Sınıf	% 28,2	102
3.Sınıf	% 27,1	98
4.Sınıf	% 31,5	114
Gelir Düzeyi		
1000 TL'den az	% 16	58
1001-2000 TL	% 37,6	136
2001-3000 TL	% 21	76
3001-4000 TL	% 12,2	44
4001-5000 TL	% 5,2	19
5001-üstü TL	% 8	29
Bölüm		
İşletme	% 47,2	171
Kamu Yönetimi	% 23,2	84
İktisat	% 16,9	61
Sağlık Yönetimi	% 12,7	46

Araştırma 2017 yılı Ekim ve Aralık aylarında yapılmıştır. Araştırmaya katılan toplamda 362 öğrencinin Tablo 1'de de görüldüğü üzere 227'si (% 62,7) kadın, 135'i (% 37,3) erkektir. Katılımcıların 89'u (% 24,6) 20 ve altı yaş aralığında iken 219'u (% 60,5) 21-23 yaş aralığında, 41'i (% 11,3) 24-25 yaş aralığında, 7'si (% 1,9) 26-30 yaş aralığında, 5'i (% 1,4) 31-35 yaş aralığında iken 1 kişi (% 0,3) 36 yaşın üstündedir. Katılımcıların 48'i (% 13,3) 1.sınıf öğrencisi, 102'si (% 28,2) 2.sınıf öğrencisi, 98'i (% 27,1) 3.sınıf öğrencisi, 114'ü (% 31,5) 4.sınıf öğrencisidir. Tabloya göre katılımcıların yarısından fazlasının gelir düzeyleri 1000 TL ile 3000 TL arasında yer almaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerden 136'sının (%37,6) gelir düzeyinin 1000 TL ile 2000 TL arasındadır.

Tablo 2: Teknoloji Kullanım Düzeyi Soruları

	Yüzde
Kaç Yıldır İnternet Kullanıyorsunuz	
1 yıldan az	% 3,6
1-3 yıl arası	% 17,1
3-5 yıl arası	% 26,5
5 yıldan fazla	% 52,8
Günlük İnternet Kullanım Süresi	
Hiç	% 0,6
1 saatten az	% 9,4
1-3 saat	% 42,5
4-5 saat	% 27,5
6-7 saat	% 11,3
8-10 saat	% 3
10 saatten fazla	% 5,8
Haftalık İnternet Kullanım Süresi	
Hiç	% 0,6
1-2 gün	% 14,6
3-4 gün	% 13,3
5-6 gün	% 6,4
Her gün	% 65,2
Akıllı Telefon Kullanımı	
Evet	% 96,1
Hayır	% 3,9
Cepten İnternet Kullanımı	
Evet	% 94,2
Hayır	% 5,8
Teknolojik Gelişmeleri Hangi Araçlarla Takip Ediyorsunuz?	
İnternet	% 88,4
TV	% 8,6
Dergi	% 1,9
Gazete	% 1,1

Araştırma kapsamında öğrencilere demografik verilerin yanı sıra teknolojik enstrümanların kullanım şekli ve sıklığına yönelik farklı sorular da sorulmuştur. Buna göre internetle ilgili “Kaç yıldır internet kullanıyorsunuz” sorusuna, katılımcıların % 3,6’sı bir yıldan az, % 17,1’si 1-3 yıl arası, % 26,5’si 3-5 yıl arası, % 52,85’si 5 yıldan fazladır internet kullandıklarını ifade etmişlerdir. “Günlük İnternet Kullanım Süresi” ne yö-

nelik soruya katılımcıların, % 0,6'sı Hiç, % 9,4'ü 1 saatten az, % 42,5'i 1-3 saat, % 27,5'i 4-5 saat, % 11,3'ü 6-7 saat, % 3'ü 8-10 saat % 5,8'i 10 saatten fazla internet kullandıklarını ifade etmiştir. "Haftalık İnternet Kullanım Süresi" internet kullanımı ile ilgili soruya katılımcıların % 0,6'sı Hiç, % 14,6'sı 1-2 gün, % 13,3'ü 3-4 gün, % 6,4'ü 5-6 gün, % 65,2'si Her gün şeklinde cevap vermişlerdir. Araştırma kapsamında katılımcı öğrencilere "Akıllı Telefon Kullanımı" na yönelik soruya katılımcıların % 96,1'i Evet, % 3,9'u Hayır şeklinde cevaplamışlardır. "Cepten İnternet Kullanımı" ile ilgili soruya katılımcıların % 94,2'si Evet, % 5,8'i Hayır şeklinde cevaplamışlardır. "Teknolojiyi Nereden Takip Ediyorsunuz?" şeklindeki soruya % 88,4'ü İnternet, % 8,6'sı TV, % 1,9'u Dergi, % 1,1'i Gazete şeklinde cevap vermişlerdir.

Araştırma sonucunda elde edilen teknoloji ölçeği verilerine yönelik yapılan faktör analizi sonucunda faktöriyel boyutlara ilişkin faktör yükleri ve Eigen değerleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Maddeler arası ilişkilere bakıldığında, aralarında kabul edilebilir ilişkinin ($r>0,30$) olduğu maddelerin sayısının oldukça fazla olması nedeniyle Tablodaki değerlerin 0,4 ve altındakilere yer verilmemiştir (Can, 2014: 303).

Tablo 3'te 3 faktöre ait ortalama, standart sapma ve faktör yükleri verilmiştir.

Faktör 1: Faktör yükleri 0.641 (madde 6) ile 0.806 (madde 13) arasında değişmektedir. Rotasyon değerleri incelendiğinde toplam varyansın % 26.090'sını açıkladığı görülmektedir (Tablo 4). Bu durum ölçekteki en başarılı yığılmanın faktör 1'de olduğunu göstermektedir. Özdeğeri 4.199'dur.

Faktör 2: Faktör yükleri 0.684 (madde 1) ile 0.575 (madde 5) arasında değişmektedir. Rotasyon değerleri incelendiğinde toplam varyansın % 21.415'ini açıkladığı görülmektedir (Tablo 4). Özdeğeri 2.001'dir.

Faktör 3: Faktör yükleri 0.699 (madde 8) ile 0.522 (madde 13) şeklinde oluşmuştur. Rotasyon değerleri incelendiğinde toplam varyansın % 7.928'ini açıkladığı görülmektedir (Tablo 4). Özdeğeri 1.007'dir.

Tablo 3: Döndürülmüş bileşen matrisi

Bileşenler	X	S	1	2	3
Fact. 1					
VAR0006	2,1856	1,15220	0,641		
VAR0007	1,7064	0,99565	0,766		
VAR0009	2,3629	1,17788	0,795		
VAR00010	2,6620	1,25474	0,656		
VAR00011	2,3573	1,29881	0,795		
VAR00012	2,2964	1,21253	0,806		
Fact.2					
VAR0001	3,4155	0,99676		0,684	
VAR0002	3,3380	1,24362		0,756	
VAR0003	3,3767	1,06035		0,548	
VAR0004	3,2521	0,99730		0,575	
VAR0005	2,8504	1,15220			
Fact.3					
VAR0008	3,3961	1,14304			0,699
VAR00013	3,4183	1,21774			0,522

Ölçeği geliştiren Zincirkıran ve Tiftik (2014)'in yaptığı ilk araştırmadan farklı olarak faktör dizilişleri farklılık göstermiştir. Araştırmacılar faktörlerin dizilişine göre faktörlere farklı isimler vermiştir. Ayrıca 13. ifade çıkarılmış olmasına rağmen bu araştırmada faktör analizine dahil edilmiştir. Bu araştırmada faktörlerin toplam varyansı ilk araştırmadaki- ne göre daha yüksek bulgulanmıştır. Faktör sayısı açısından dizilişleri farklı olsa da ilk araştırmaya göre bu araştırmanın sonuçları benzerlik göstermektedir.

Tablo 4: Toplam Varyans Oranları

	Başlangıç Özdeğerleri			Toplam Faktör Yükleri			Faktör Yüklerinin Döndürülmüş Toplamları		
	Toplam	Varyansın %	Kümülatif %	Toplam	Varyansın %	Kümülatif %	Toplam	Varyansın %	Kümülatif %
1	4,19	32,30	32,30	4,19	32,30	32,30	3,39	26,09	26,09
2	2,00	15,39	47,69	2,00	15,39	47,69	2,78	21,41	47,50
3	1,00	7,742	55,43	1,00	7,742	55,43	1,03	7,92	55,43
4	0,96	7,435	62,86						
5	0,74	5,758	68,62						
6	0,73	5,664	74,29						
7	0,61	4,762	79,05						
8	0,59	4,576	83,62						
9	0,52	4,037	87,66						
10	0,48	3,713	91,37						
11	0,42	3,243	94,61						
12	0,40	3,123	97,74						
13	0,29	2,258	100						

Yukarda Tablo 4’te teknoloji kullanımı ölçeği ile ilgili maddelerin öz değerleri gösterilmiştir. Öz değerleri, 1’den büyük olarak üç faktör şeklinde bulunmuştur. İlk faktör, varyansın % 26’sını açıklarken; rotasyon, faktörlerin görelî önemini eşitlemektedir (Faktör 1’in katkısı, varyansın % 26’dan % 21’e düşürmüştür). 3 faktör, toplam varyansın yarısını (% 55,4’ünü) açıklamaktadır.

Tablo 5: KMO ve Bartlett testi

Kaiser-Meyer-Olkin Örnekleme Yeterliliği	0,853	
Bartlett’in Küresellik Testi	Ki-Kare Değeri	1369,095
	S. derecesi	78
	p	0,000

Örnekleme büyüklüğünün yeterliliğini test etmek amacıyla KMO testi yapılmış ve Tablo 5’te görüldüğü üzere 0.853 değerine ulaşılmıştır. Bu

değer, verilerin faktör analizi için kullanılabileceği sonucunu göstermektedir (Tavşancıl, 2006: 29).

Tablo 5'te görülen Bartlett testi sonuçlarına göre ise değer, sıfır (0.000) bulunmuş; bu nedenle sonuç anlamlı kabul edilmiştir (Tonta, 2008: 30).

Tablo 6'da araştırmaya katılanların ölçekte yer alan ifadelerle verdikleri cevapların ortalamaları yer almaktadır. İfadelerden her biri için sırasıyla 5'ten 1'e doğru puanlanacak şekilde "Kesinlikle Katılıyorum, Katılıyorum, Kararsızım, Katılmıyorum ve "Kesinlikle Katılmıyorum" yanıtlarını gösteren 5'li Likert tipi kullanılmıştır. Buna göre 6-11 arasında yer alan ifadelerle verilen cevapların ortalaması 2,2617 olduğundan bu ifadelerle katılımcıların "Katılmıyor" oldukları görülmektedir. 1-5 arasındaki ifadelerle verilen cevapların ortalaması 3,2465 olduğundan bu ifadelerle ilgili katılımcıların "Kararsız" oldukları görülmektedir. 8. ve 13. ifadelerle verilen cevapların ortalaması 3,4072 olduğundan bu ifadelerle katılımcıların "Kararsız" oldukları görülmektedir. Zincirkıran ve Tiftik'in araştırmasında 10. ifade olan "*Yeni çıkan teknolojik bir ürünü (cep telefonu, tablet, laptop vb.) sosyal statüm gereği bir ihtiyaç düşüncesiyle satın alırım*" önermesine verilen cevapların ortalaması 4,2042 olduğundan bu ifadelerle katılımcıların "Katılıyor" oldukları görülürken, bu araştırmada aynı soruya verilen cevapların ortalaması 2,6620 olduğundan bu ifadelerle katılımcıların "Katılmıyor" olduğu görülmektedir.

Bu durum öğrencilerin sosyal statü amacıyla kullanım anlayışının, yıllar içerisinde değiştiğinin göstergesi olarak yorumlanabilir. Araştırmada ayrıca "*Yeni çıkan teknolojik bir ürünü (cep telefonu, tablet, laptop vb.) prestij (arkadaşlarıma gösteriş yapmak) amaçlı satın alırım*" ifadesine verdikleri cevapların ortalaması 1,7064 (Katılmıyorum) şeklinde bulgulanmış olup bu sonuç ilk araştırmada 3,3128 (Kararsızım) şeklinde bulgulanmıştır. Bu sonuç öğrencilerin teknolojiyi prestijden ziyade ihtiyaç amaçlı kullandıkları şeklinde yorumlanabilir. Araştırmada öğrencilerin teknoloji kullanımı ölçeğine verdikleri cevapların genel ortalaması 2,8167 olarak bulgulanmıştır. İlk araştırmada bu sonuç 2,7719 olarak bulgulanmış olup her iki araştırmanın sonuçları birbiriyle örtüşmektedir. Bu durum öğrencilerin teknolojiye bakış açılarının yıllar içerisinde değişmediği şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 6: Aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri

Tanımlayıcı İstatistikler	X	Std. Sap.	N
1) Teknolojiyi her zaman yakından takip ederim	3,4155	,9968	361
2) Teknolojinin olmadığı bir yaşam tarzı düşünemiyorum.	3,3380	1,2436	361
3) Teknolojik inovasyon ve değişimler sosyal hayatım için önem arz etmektedir.	3,3767	1,0604	361
4) Günlük yaşamımdaki her türlü inovasyon, değişim ve gelişim hayatımı olumlu etkiler.	3,2521	,9973	361
5) Günlük yaşamdaki yenilik ve değişime ayak uyduramamak beni mutsuz eder.	2,8504	1,1522	361
6) Yeni çıkan teknolojik bir ürünü (cep telefonu, tablet, laptop vb.) teknolojiyi takip etmek için satın alırım.	2,1856	1,0911	361
7) Yeni çıkan teknolojik bir ürünü (cep telefonu, tablet, laptop vb.) prestij (arkadaşlarıma gösteriş yapmak) amaçlı satın alırım.	1,7064	,9957	361
8) Yeni çıkan teknolojik bir ürünü (cep telefonu, tablet, laptop vb.) o alandaki ihtiyacımı gidermek için satın alırım.	3,3961	1,1430	361
9) Yeni çıkan teknolojik bir ürünü (cep telefonu, tablet, laptop vb.) kişisel tatmin düşüncesiyle satın alırım.	2,3629	1,1779	361
10) Yeni çıkan teknolojik bir ürünü (cep telefonu, tablet, laptop vb.) sosyal statüm gereği bir ihtiyaç düşüncesiyle satın alırım.	2,6620	1,2547	361
11) Yeni çıkan teknolojik bir ürünü (cep telefonu, tablet, laptop vb.) eskisinden sıkıldığım için satın alırım.	2,3573	1,2898	361
12) Yeni çıkan teknolojik bir ürünü (cep telefonu, tablet, laptop vb.) estetik olması (dış görünüş) açısından satın alırım.	2,2964	1,2125	361
13) Kullandığım cihazın eskimiş olmasından dolayı yeni bir cihaz satın alırım.	3,4183	1,2177	361

Araştırma kapsamında teknoloji kullanım ölçeği ile demografik değişkenler arasında yapılan ANOVA ve t-Testi analizi sonucunda gelir durumu haricinde diğer demografik değişkenler arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Tablo 7: Teknoloji Kullanım Düzeyinin Gelir Durumu Değişkenine Yönelik Tek Faktörlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Gelir Durumu (TL)	n	X	Std. Sapma	F	p	Anlamlı Fark
Teknoloji	1000'den az	58	29,28	6,34	3,204	0,008	1001-2000
	1001-2000	136	27,03	5,42			1000'den az, 3001-4000, 4001-5000, 5001 ve üstü
	2001-3000	75	28,63	5,48			-
	3001-4000	44	29,84	6,72			1001-2000
	4001-5000	19	30,95	6,66			1001-2000
	5001 ve üstü	29	30,45	10,00			1001-2000

Tablo 7'de Gelir durumuna göre yapılan ANOVA analizi sonucuna göre geliri 4000 TL üzeri olanların teknoloji kullanım düzeyleri daha yüksek bulgulanmıştır (F: 3.20, P<0.005).

Sonuç ve Tartışma

Araştırma sonucunda Zincirkıran ve Tiftik (2014)'in geliştirdiği Teknoloji Kullanım ölçeğinin geçerli ve güvenilir olduğu sonucuna varılmıştır. Araştırmada ölçeği geliştiren yazarların araştırmasından farklı olarak faktör dizilişleri değişmiştir. Bu durum örneklem sayısının çokluğunun yanı sıra ölçekteki tüm ifadelerin analize dahil edilmesinden kaynaklanmış olabilir.

Araştırma sonucunda üniversite öğrencilerinin teknoloji kullanım düzeyleri daha önceki araştırmaların sonuçlarıyla örtüşmektedir (Zincirkıran ve Tiftik, 2014; Seyitoğulları ve Yalçınsoy, 2016). Bu durum araştırma ölçeğinin geçerlilik ve güvenilirliğinin yanı sıra gençlerin teknolojiye bakış açılarının dönemsel olarak değişmediği ve belli bir bakış açısı ve kültüre sahip oldukları şeklinde yorumlanabilir. Araştırmada ölçekteki bazı ifadelerde kısmi farklılıklar söz konusudur. Örneğin ilk yapılan araştırmalarda gençlerin teknolojiyi kullanma amaçları sonraki araştırmalarda farklılık göstermiş olup bu durum gençlerin teknolojiyi artık

vazgeçilmez temel bir ihtiyaç şeklinde değerlendirmelerinden kaynaklanıyor olabilir.

Araştırma sonucunda teknoloji kullanım ölçeği ile demografik değişkenler arasında yapılan analizlerde gelir durumu haricinde diğer demografik değişkenler arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Bu durum araştırmanın asıl amacına yönelik olarak ortaya çıkan bulguları destekleyici niteliktedir. Şöyle ki; gençlerin yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi vs. farketmeksizin teknolojiyi hızlı bir şekilde tüketme arzularından kaynaklanıyor olabilir. Bu da araştırmanın varmak istediği noktayı doğrular niteliktedir. Ayrıca akıllı telefon ve cepten internet kullanımı ile teknoloji kullanım düzeyleri arasında da anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Bu da yukarıda ifade edilen aynı sonucu ifade eden farklı bir bulgudur.

Çalışmanın amacına benzer şekilde Yirci ve Aydoğar (2017), üniversite öğrencilerinin bilgi ve iletişim teknolojilerine yönelik tutumlarını çeşitli değişkenler açısından incelemek amacıyla Günbatır (2014) tarafından geliştirilen Bilgi ve İletişim Teknolojileri Tutum Ölçeğinin geçerlik ve güvenilirliğini test ederek, ölçeğe doğrulayıcı faktör analizi yapmıştır. Çalışmalarında, üniversite öğrencilerinin bilgi ve iletişim teknolojilerine yönelik tutum puanları açısından erkeklerin kadınlardan daha yüksek puan aldığı ve bu farkın anlamlı olduğu, yaş değişkeni açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gözlemlendiği sonucuna ulaşmışlardır (Yirci ve Aydoğar, 2017: 2175).

Gelir durumuna göre yapılan analiz sonucuna göre en yüksek gelire sahip olanların teknoloji kullanım düzeyleri daha yüksek bulunmuştur. Bu sonuç maddi yeterliliğe sahip bireylerin teknolojiyi en üst düzeyde kullanma eğilimlerinden kaynaklanıyor şeklinde değerlendirilebilir. Ayrıca araştırmaya katılanların % 37,6'sının gelir durumlarının 1000 TL ile 2000 TL arasında olmasına rağmen, akıllı telefon kullanım oranı % 96,1 ve cepten internet kullanım oranı ise % 94,2 olarak görülmüştür. Bu durum gençler için özellikle akıllı telefon ve internete olan gereksinimin gelir düzeyi farketmeksizin duyulduğu ayrıca akıllı telefon ve internetin temel ihtiyaç düzeyine yükseldiği şeklinde yorumlanabilir.

Kuyucu (2017) tarafından üniversite öğrencilerinin akıllı telefon kullanımı ve bağımlılığının araştırıldığı çalışmada, öğrencilerin

kullanılan ölçeğe yönelik görüşlerinin cinsiyetlerine göre değişiklik göstermediği, yaş düştükçe akıllı telefonlara olan bağımlılığın arttığını ve gelir düzeylerine göre farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada ailesinin geliri 1.500 TL nin altında olanların akıllı telefonlarına daha az anlam yüklediği, ailenin geliri arttıkça akıllı telefonlara yüklenen anlamlarda da artış olduğu buradan hareketle sosyo – ekonomik statüsü yüksek olan gençlerin akıllı telefonları bir statü simgesi olarak gördüğü sonucuna ulaşılmıştır (Kuyucu, 2017: 355).

Araştırma farklı grup ve örneklerde sayı artırılarak bölgesel farklılıkları da gözetererek yapılabilirse daha net sonuçlara ulaşılabilir. Ayrıca dönemsel anlamda ortaya çıkması muhtemel sonuçlar yeni yapılacak olan araştırmalarla kıyaslanarak gençlerin teknoloji kullanım düzeyleri daha net ortaya konulabilir.

Araştırmanın ortaya koyduğu sonuçlar ekonomistler, pazarlamacılar ve sosyal psikologlar gibi farklı alanlardaki sosyal bilimciler tarafından benzer çalışmalarla kıyaslanarak değerlendirilebilir. Araştırmanın sonuçları etkin bir değerlendirmeye tüketim çılgınlığının yanı sıra teknoloji bağımlılığı gibi olumsuz sonuçların önüne geçebilmek için ilgili paydaşlarca da kullanılabilir. Yapılacak değerlendirmeler için gençlerin teknolojiyi hangi amaçla ve ne şekilde kullandıklarının doğru anlaşılması ve farklı çalışmalarla irdelenmesi gerekmektedir.

Günümüzde bilinçli tüketicinin olması önemli bir olgudur. Özellikle geleceğin iş dünyasında ve toplumsal yaşamında önemli aktörler olduğu düşünülen üniversite öğrencilerinin bilinçli bir şekilde yetiştirilmesi, tüketim alışkanlıklarında doğru kararları verebilmesi adına başta akıllı telefon olmak üzere günümüzde yaygın olan kullanılan teknolojik araç ve gereçlerin bilinçli tüketilmesi adına çeşitli eğitimler verilebilir.

Bu eğitimlerdeki amaç günümüz dünyasında tüketim çılgınlığının, üniversite öğrencilerini nasıl bir tüketim nesnesi haline getirdiği, yoksul ya da varlıklı farketmeksizin ekonomik olarak genç nesilleri kendisine nasıl bağladığı, aynı zamanda alınan her bir ürünün ekonomik bir bedelinin olduğu, bunu almak için bir emek harcadığı, zaruri değilse alınmaması gerektiği konusunda üniversite gençliğini aydınlatmak olmalıdır.

Teknoloji Kullanım Ölçeğinin Geçerlilik ve Güvenilirliğinin Ölçülmesi: Üniversite Öğrencilerine
Yönelik Bir Araştırma

EXTENDED ABSTRACT

Measuring the Validity and Reliability of the Technology Usage Scale: A Research on University Students

*

Cenk Aksoy

Dicle University

Introduction

Today, it is possible to say that technology is the most influential factor in human life. The use of technology, which has become an indispensable part of business life and social life, is increasing day by day. Technology or, more clearly, communication actors actively act in the business world. The mobile phone, which is used only for communication during the first period, has become an effective tool today in the context of business development, mobile tracking system, storage and logistics of the business world.

There are different types of research on different age groups and samples in the literature on technology, technology use and levels (Zincirkiran and Tiftik, 2014, Seyitoğulları and Yalçınsoy, 2016). Although the results of the researches differ, it is seen that trends in technology use of young people in general terms are shaped according to today's conditions. Research has revealed that young people can not think of a life without technology and are engaged in technological tools with no boundaries.

Method

The research was implemented on 362 students in a state university, in 2017. The scale used to determine students' understanding of following up technology and reasons behind their technology preferences. Validity

and reliability analyses, factor analysis, confirmatory factor analysis, frequency analyses, descriptive statistical analysis and ANOVA analysis are used for analyzing the data.

This scale was developed by Zincirkıran and Tiftik (2014) for the purpose of determining the levels of technology useage of the university students. These sentences in a Likert typeface are prepared in a scale of: "Very often" (5) "Often" (4) "Sometimes" (3), "Seldom" (2), "Never" (1). Cronbach Alpha reliability analyses and factor analysis (Reliability Analysis) have been applied on the data obtained as a result of the test. It has been seen that the factors gather in different dimensions according to to the research of Zincirkıran and Tiftik (2014), as a result of the factor analysis applied with Principal Components Analysis. As a result of the reliability analyses, the Cronbach Alpha reliability coefficient of the scale has been calculated as 0.82.

Findings

Unlike the initial research by Zincirkıran and Tiftik (2014), who developed the scale, the factor sequences differed. In this study, the total variance of the factors was found to be higher than the results of the first scale. The results of this study are similar to those of the first scale, although their sequence is different in terms of the number of factors. The results of the KMO test on whether the size of the sample used was sufficient were determined as 0.853. This result shows that data can be used for factor analysis. The Bartlett test was performed to determine if there is a relationship between variables. The result is zero (0.000), so the result is considered significant.

The overall average of the responses of students to the measure of technology useage was found to be 2,8167. In the first scale, this result was detected as 2,7719, and the results of both researchers overlap each other. This situation can be interpreted as the fact that the technological aspects of the students have not changed over the years.

As a result of ANOVA and t-Test analysis between technology usage scale and demographic variables, no significant difference was found among other demographic variables except income status. There was

also no significant difference between smartphone and mobile internet usage and technology usage levels. This situation is supporting the findings of the research. This may be due to the desire of young people (regardless of age, gender, education level etc.) to consume the technology quickly. This confirms the point of the research. There was also no significant difference between smartphone and mobile internet usage and technology usage levels. This is a different finding that expresses the same end result as mentioned above.

According to the ANOVA analysis according to the income situation, the technology usage level of those with income of 5001 TL and above was found higher (F: 3.20, P <0.005).

Conclusion and Discussion

As a result of the research, it is concluded that the "Technology Usage" scale developed by Zincirkıran and Tiftik (2014) is valid and reliable. Unlike the research of the authors who developed the scale in the research, factor sequence has changed. This may be due to the large number of sample numbers as well as the inclusion of all the statements in the measure into the analysis.

The level of technology usage of university students overlaps with the results of previous researches (Zincirkıran and Tiftik, 2014; Seyiotoğulları and Yalçınsoy, 2016). This situation can be interpreted as the validity and reliability of the research scale, as well as the fact that the technological aspects of young people do not change periodically and have a certain point of view and culture. There are partial differences in some expressions in the scale. For example, the first studies have shown that young people differ in their use of technology according to subsequent research and may be due to young people's assessment of technology as an indispensable basic need.

According to the analysis result made according to the income situation, the technology usage levels of those with the highest income were found higher. This result can be interpreted as the fact that the individuals with financial sufficiency are caused by their tendency to use the technology at the highest level. In addition, although 37.6% of the survey participants had income between 1000 TL and 2000 TL, smartphone usa-

ge rate was 96.1% and mobile internet usage rate was 94.2%. This situation can be interpreted as the fact that the demand for young people especially smart phone and internet is heard without regard to the level of income, and that the smart phone and internet have increased to the level of basic necessity.

The results of the research can be evaluated by social scientists in different fields, such as economists, marketers and social psychologists, in comparison with similar studies. An effective assessment of the results of the research can be used by relevant stakeholders to avoid adverse outcomes such as consumption addiction as well as technology dependency. For the evaluations to be made, it is necessary for young people to understand what purpose and how they use the technology.

Kaynakça / References

- Avcı, Ü. ve Seferoğlu, S. S. (2011). Bilgi toplumunda öğretmenin tükenmişliği: Teknoloji kullanımı ve tükenmişliği önlemeye yönelik alınabilecek önlemler. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 9, 13-26.
- Can, A. (2014). *SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Grint, K. ve Woolgar, S. (1997). *The machine at work: Technology, work and organization* (Cambridge Polity Press).
- Günbatar, M. S. (2014). Bilgi ve iletişim teknolojilerine yönelik bir tutum ölçeği geliştirme çalışması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 15(1), 121-135.
- Huck, S. W. (2012). *Reading statistics and research (6th ed)*. Boston: Pearson.
- İçli, G. (2001). Eğitim, istihdam ve teknoloji. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9 (9), 65-71.
- Kuyucu, M. (2017). Gençlerde akıllı telefon kullanımı ve akıllı telefon bağımlılığı sorunsalı: "Akıllı Telefon(Kolik)" Üniversite Gençliği, *Global Media Journal TR Edition*, 7 (14), 328-359.
- MacKenzie D. ve Wajcman, J. (1993). *Introductory essay: The social shaping of technology*. Buckingham: Open University Press.

- Seyitoğulları O. ve Yalçınsoy A. (2016). Günümüz gençliğinin inovasyon ve teknoloji algılarına yönelik ampirik bir araştırma. *International Journal of Social Academia*, 1(1), 13-23.
- Tavşancıl, E. (2016). Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi. 3. Baskı, Ankara: Nobel Yayınları.
- Tonta, Y. (2008). Faktör analizi sunusu. <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/courses/spring2008/bby208-12-faktör-analizi.ppt> (Son erişim tarihi: 20.01.2018).
- Yirci, R. ve Aydoğar, N. (2017). Üniversite öğrencilerinin bilgi ve iletişim teknolojilerine yönelik tutumlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Ulakbilge*, 5(18), 2175-2203.
- Zincirkıran, M. ve Tiftik, H. (2014). Innovation or technological madness? a research on the students of business administration for their preferences of innovation and technology. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, Vol. 4, Sayı 2, s.320-336. doi:10.6007/IJARBSS/v4-i2/651

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Aksoy, C. (2018). Teknoloji kullanım ölçeğinin geçerlilik ve güvenilirliğinin ölçülmesi: Üniversite öğrencilerine yönelik bir araştırma. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1111-1131. DOI: 10.26466/opus.419032

Yalnız Yaşayan Suriyeli Kadınlar: Adana Örneği

DOI: 10.26466/opus.442407

*

Büşra Özüdoğru*

* Öğr. Gör., Siirt Üniversitesi, Sos. Bil. M.Y.O. , Siirt / Türkiye

E-Posta: busra.ozudogru@siirt.edu.tr

ORCID: [0000-0002-4778-8267](https://orcid.org/0000-0002-4778-8267)

Öz

Bu çalışmada savaş ve göç olgusunu en derin boyutuyla hissedenen, babası veya kocası olmadığı için yalnız yaşamak durumunda kalan Suriyeli sığınmacı kadınların, kendilerine karşı yerel halkın bakış açısını nasıl algıladıkları ele alınmıştır. Bu bağlamda yalnız yaşamak durumunda kalan Suriyeli sığınmacı kadınların kendilerine yönelik olumsuz bir tavır olup olmadığı ve bu durumu nasıl algıladıkları, özellikle hemcinsleri olan Türk kadınlarının yalnız olan Suriyeli kadımlara yönelik tutumlarının ve algılarının nasıl olduğu incelenmiştir. Bunların yanı sıra dışlanma, güvenlik, sosyal baskı ve istismar gibi problemlerin varlığı, var ise bu tür olumsuzluklara karşı nasıl mücadele ettikleri yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği ile araştırılmıştır. Görüşme yapılan katılımcıların hepsi, erken yaşta evlenmiş ve kocalarını savaş dolayısıyla kaybettikleri için dul kalmışlardır. Araştırmada 18-42 yaş aralığında 8 katılımcı ile görüşülmüştür. Araştırmanın sonucunda yerli halkın Suriyeli dul kadın sığınmacılara yönelik olumsuz bir tutumları olduğu, özellikle Türk kadınlarının kendilerini aile düzenini bozma, ikinci eş olma durumlarından dolayı tehlikeli olarak gördükleri tespit edilmiştir. Ayrıca Suriyeli kadınlar hem Suriyeli oldukları hem de yalnız yaşadıkları için, sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadır. Evlerinde ve mahallerinde güvenlik sıkıntısı yaşadıkları tespit edilen kadın sığınmacıların, evlilik yönünde baskı, sözlü veya fiziksel taciz ve çeşitli pek çok istismara maruz kaldığı tespit edilmiştir. Tüm bunlara karşı, Suriyeli katılımcılar mücadelelerinde çaresiz kalmakta, çoğunlukla evden dışarıya çıkamadıkları bir hayat yaşamaya mecbur bırakılmakta, bu da sosyal hayata uyumlarını daha da zorlaştırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Yalnız Suriyeli kadınlar, Sosyal dışlanma, Güvenlik, İstismar, Sosyal baskı*

Syrian Women Living Alone: Adana Sample

*

Abstract

In this study, it was discussed how the Syrian asylum-seeking women, who felt the deepest dimension of war and immigration and who had to live alone because they were not their father or husband, perceived the viewpoint of the local people against them. In this context, it has been examined whether the Syrian asylum-seeking women who have to live alone have a negative attitude towards them and how they perceive this situation, especially the attitudes and perceptions of Turkish women, who are hereditary, to the lonely Syrian women. In addition to these, the existence of problems such as exclusion, security, social repression and abuse, and how to fight against such negativities, have been researched through semi-structured interview techniques. All interviewed were married at an early age and remained widowed because they lost their husbands due to war. In the study, 8 participants were interviewed at the age of 18-42. As a result of the research, it was determined that the indigenous people had negative attitudes towards Syrian widow asylum seekers, especially Turkish women regarded Syrian widowers as dangerous due to disturbance of family order and second wife status. In addition, Syrian women are exposed to social exclusion because they are both Syrian and lonely. It has been found that female asylum seekers who have been found to have security problems in their homes and in their neighborhood have been subjected to pressure, verbal or physical abuse in marriage and many other abuses. Against all this, Syrian participants are desperate in their struggle, often forced to live a life they can not get out of the house, which makes social adjustment more difficult.

Keywords: Only Syrian women, Social exclusion, Security, Abuse, Social pressure

Giriş

15 Mart 2011’de Suriye’de başlayan olaylar giderek savaş ve şiddet ortamına dönüşmüş ve dünyanın en büyük krizi haline gelmiştir. Yaklaşık 5 milyon insan can güvenliği sebebiyle komşu ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır. Türkiye’nin “açık kapı” politikası sayesinde yaklaşık 3,5 milyon Suriyeli de geçici koruma statüsünde Türkiye’ye sığınmıştır. Bunun yaklaşık 1,5 milyonunu ise kadın sığınmacılar oluşturmaktadır.¹ Suriyeli sığınmacılar ile ilgili yapılan araştırmalar ve hazırlanan raporlar, 2011’den beri Türkiye’de bulunan Suriyeli sığınmacıların sayısının gün geçtikçe artması ve Suriye’deki iç savaş ve şiddet ortamının hala sürüyor olması nedeniyle Suriyeli sığınmacıların uzun süre Türkiye’de kalacaklarını göstermektedir. Bu ağır göç dalgası Türkiye'nin sosyal, siyasal ve ekonomik değişimler yaşamasına neden olduğu gibi, Suriyeli göçmenler için de büyük problemler, sıkıntılar ve zorlukları beraberinde getirmiştir.

Bugün gelinen noktada sınıra yakın bölgeler başta olmak üzere Türkiye'nin hemen her ilinde Suriyeli göçmenler var olma mücadelesi vermektedir. Türkiye, Suriyelilere yönelik yürüttüğü göç politikasında önemli adımlar atmış, Suriye’den gelenlere geçici koruma statüsü verilmiş, sağlık, eğitim, gıda gibi temel ihtiyaçlarının karşılanabilmesi sağlanmıştır. Ancak bu ihtiyaçlar asgari düzeyde sağlanabilmekte, kimi zaman ise ayrımcılık, sosyal uyum problemleri, dil problemleri yüzünden sağlanamamaktadır. Suriyeli sığınmacıların yaşadığı bu sıkıntıların en çok etkilenenlerinden biri de kadın sığınmacılardır. Özellikle savaşta kocasını veya babasını kaybetmiş ve Türkiye'ye zor şartlar altında sığınmış kadın sığınmacıların yaşadıkları problemler çok çeşitli olabilmektedir.

Suriyeli kadın sığınmacıların yalnız başlarına gerçekleştirdikleri bu zorlu göç; göç edip geldikleri yerlerde de farklı sıkıntılara bürünmektedir. Türkiye'de kendi başlarına var olma mücadelesi veren Suriyeli kadın sığınmacılar savaştan kaçarak geldikleri bu yabancı yerde, çetin bir var olma mücadelesi vermektedirler. Elbette ki göç, yalnızca göç eden tarafı değil göçü karşılayan toplumu da etkilemekte ve sosyal sorunlara gebe olabilmektedir. Söz konusu bu kadın sığınmacılara yönelik var olan çeşitli

¹ (T.C. İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017).

algılar (olumlu/olumsuz) bunlardan birisidir. Özellikle genç yaşta dul kalmış ya da babalarını kaybettikleri için hayatlarını tek başlarına idame ettiren Suriyeli kadınlara yönelik bir takım sosyal mesafeler, kuşku ve olumsuz algılar olabilmektedir. Bu araştırma çerçevesinde Suriyeli dul kadınların yaşadıkları problemler, bizzat kendi görüşlerine başvurularak değerlendirilmiş, yerli halkın kendilerine yönelik tutumları, sosyal dışlanma, güvenlik ve istismar problemleri yaşayıp yaşamadıkları, yaşıyorlarsa bu durumlarla nasıl mücadele ettikleri üzerine derinlemesine görüşmeler yapılmış ve bulgular değerlendirilmiştir.

Yalnız, Sığınmacı ve Kadın Olmak

Bu araştırmanın temel problemi, yalnız, sığınmacı ve kadın olmaktan dolayı Suriyeli dul kadınların yaşadıkları sorunların neler olduğunu tespit etmektir. Yerli halkın yalnız yaşayan Suriyeli kadınlara yönelik olumsuz tutumlarının ve algının olup olmadığı, dışlanma probleminin varlığı, güvenlik sorunu, baskı, istismar ve taciz sorunları bu araştırmanın temel problemi bağlamında ele alınmış ve bu amaç doğrultusunda incelenmiştir.

Suriye’de yaşanan savaşta kocalarını kaybeden kadınlar gerek can güvenliği gerekse gördükleri zulüm nedeniyle Türkiye’ye sığınmışlardır. Ancak geldikleri yerlerde yalnız ve kadın sığınmacı olmanın zorluklarıyla da mücadele etmek durumunda kalmışlardır. Kendilerine yönelik olumsuz algı ve davranışlar, beraberinde birtakım problemleri de doğurmuştur. Türkiye’de özellikle son dönemlerde yalnız olan kadın sığınmacıların Türk erkeklerini etkilediği ve dolayısıyla Türk kadınları için bir rakip ya da tehdit olarak algılandığı, bu sebeple aile düzenini bozdukları yönünde algının artışı söz konusudur. Bu çalışmada bu konunun Suriyeli kadınların gözünden bir değerlendirmesi, kendilerine karşı olumsuz bir algının olup olmadığı, böyle bir olumsuz algı var ise bu olumsuz kabule karşı nasıl mücadele ettikleri incelenmiştir.

Türkiye’de Google arama motorunda Suriyeli kadınlara yönelik en çok aratılan bilgiler arasında şunlar görülmektedir: "Suriyeli kadınların güzellik sırları", "Suriyeli kadınların fotoğrafları", "Suriyeli kadınların telefon numaraları" ve Suriyeli kadınlara yönelik aratılan müstehcen bilgiler ilk sırada yer almaktadır. Google’da en çok aratılanlar gösteriyor ki, Suriyeli

kadınlara yönelik bir istismar ve olumsuz algı söz konusu ve bu durumdan en büyük zarar görenler de yine Suriyeli kadınların kendisidir.

Türkiye’de Suriyeli kadınlara yönelik yapılan önemli bazı çalışmalar bulunmaktadır. Yapılan çalışmalardan bazıları kamp içi ve kamp dışında yaşayan Suriyeli kadınların yaşam koşulları, ihtiyaç analizleri ve sosyal sorunlarının genel bir çerçevesini çizmek amacıyla yapılmıştır. Türkiye’de AFAD ve MAZLUMDER’in yaptığı çalışmalar bu anlamda önemlidir. AFAD’ın *Türkiye’de Suriyeli Kadınlar* isimli çalışmasında (2014), Suriyeli kadınların demografik bilgileri, iç savaşın yaşamları üzerindeki etkileri, kamp dışında barınma ve temel ihtiyaçları, sağlık sorunları, gelecek planları gibi konular üzerinde durulmuştur. Yapılan anket çalışması neticesinde toplumsal cinsiyetin sığınma sürecini yapılandıran bir faktör olduğu, özellikle kadın ve kız çocuklarının bu süreçten olumsuz anlamda etkilendikleri ortaya konmuştur (AFAD, 2014, s.13). Ancak, anket çalışmaları kadınların sığınmacı pozisyonunda yaşadıkları sosyal problemlerin daha detaylı şekilde anlaşılmasında yetersiz kalabilmektedir. Bu anlamda yüz yüze gerçekleştirilen mülakat çalışmaları da mevcuttur. MAZLUMDER’in, temel ihtiyaçların dışında, Suriyeli kadınların yaşadıkları güvenlik sorunu ve istismarların varlığını ortaya koymak adına *Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu* önemlidir. Buna göre, kamp dışında yaşayan Suriyeli kadınlar, barınma, giyim, sağlık ve eğitim olanaklarından yararlanma konusunda bir mahrumiyet yaşamakla birlikte, cinsel taciz, çok eşli evlilikler, fuhuş ve emek sömürüsü gibi çeşitli sosyal problemlerle de mücadele etmektedirler (MAZLUMDER, 2014, s.5).

Türkiye’ye göç etmek durumunda kalan Suriyeli kadınların en sık karşılaştıkları durumlardan biri de gizli evlilik, para karşılığı veya ikinci eş olarak evlilik teklifleridir. Çaresiz veya yalnız oluşlarından faydalanan ve bir kadın istismarının oluşmasına yol açan bir kesimin varlığı söz konusudur. Al-Jazeera Turk’ün, Öğretim Görevlisi Tuba Duman’ın yaptığı *Bir Kadın İstismarı Olarak Suriyeli Kadınların İkinci Eş Olması* çalışmasıyla ilgili röportajda (2017), Türkiye’ye göç etmek zorunda kalan Suriyeli kadınlarla yapılan ikinci evlilikler üzerinde durulmuş ve konunun istismar boyutu ele alınmıştır. Bu çalışmaya göre Türkiye’de bu durum sosyal bir sorun haline gelmiştir. Ayrıca Suriyeli kadın sığınmacılar çaresiz kaldıkları ve paraya ihtiyaçları olduğu için ikinci eş olmayı kabul etmektedir. Duman’a göre erkekler bu durumu "ganimet" olarak görmektedir (Al-Jazeera Turk,

2017). Özellikle yalnız yaşıyan; yaşadıkları yerler itibariyle de istismara açık pozisyonda olan Suriyeli kadınların zor şartlar altındaki durumu, bu durumlarından faydalanmak isteyen bir kesimi de beraberinde getirmiştir. Evli ya da bekar erkeklerin, Suriyeli kadınlara resmi olmayan (imam nikahı veya muta nikahı) evlilik tekliflerinde bulunması, bunun için gerekirse para teklif etmesi ve çeşitli baskı yollarının denenmesi, yalnız yaşıyan Suriyeli kadınların sosyal problemi haline gelmiştir. Bu durum ayrıca Milliyet Gazetesi tarafından *Suriyelilerle Evlilik Ticarete Dönüştü* başlıklı haberiyle de ortaya konmuştur (Milliyet Gazetesi, 2014). Suriyeli kadınların sığındıkları ülkelerde güvenlikten yoksun şekilde yaşamaları ve çeşitli taciz ve istismarlara maruz kalmaları yalnızca Türkiye’de yaşanan bir problem değildir. Zira Uluslararası Af Örgütü’nün 2016’nın başında Lübnan’daki Suriyeli kadın sığınmacılara yönelik gerçekleştirdiği *Güvenli Bir Yer İstiyorum: Suriye’den Gelen Mülteci Kadınlar, Evlerinden Ayrılmış ve Lübnan’da Korunmasız* isimli çalışma gösteriyor ki, yalnız, sığınmacı ve kadın olmak, Suriyeli kadınların güvenlik sorunu, baskı ve taciz riskiyle karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır.

Suriyeli kadın sığınmacıların Türkiye’deki barınma koşulları oldukça yetersizdir. Aynı zamanda güvenlik açısından da sıkıntılı durumda olan evlerde yalnız yaşamak zorunda kalan kadın sığınmacılar, evlerinde güven içerisinde barınmamakta ve korkmaktadırlar. Bunun yanı sıra insanlara güven problemi, düşük ücrete çalıştırılma ve dolayısıyla bir emek sömürüsüne maruz kalma, yaşadıkları bir takım taciz ve istismar durumları da Suriyeli kadınların Türkiye’de verdikleri yeni bir savaşın varlığını ortaya koymaktadır (Toplu, 2015).

Kadınların göçten etkilenme dinamikleri hiç şüphesiz erkeklerin göçten etkilenme dinamiklerinden farklılık göstermektedir. Yalnız yaşıyan kadınların, hem savaştan dolayı ülkelerinden kaçarak ve dolayısıyla oldukça çaresiz durumda Türkiye’ye sığınmaları, hem de bu göçü yalnız veya çocuklarıyla birlikte kendi başlarına gerçekleştirmek durumunda kalmış olmaları, sığındıkları bölgelerde yeni rol ve statülerinin olmasına neden olmuştur. Zira artık dul aile reisi kadınlardır ve bakım veren rolleri artmıştır. Eşlerinden kalma sorumlulukları da yüklenen kadınlar, erkek egemenliği altında birtakım sorunlarla da baş etmek durumunda kalmaktadır. Göç ve sığınma durumlarında kadınlar her zaman sorunlar yaşamaktadır. Bu sorunlar ilk ve son olmayacak olmakla birlikte bugün

yaşayan Suriyeli kadın sığınmacıların durumunu daha net okumamız adına önemlidir (Buz, 2006).

Konu ile ilgili yapılmış çalışma ve raporlar, Suriyeli kadın sığınmacıların yaşadıkları sosyal problemlerin varlığını ortaya koymuş olmakla birlikte, yalnız yaşamak durumunda kalan, dul aile reisi kadınların problemleri özelinde bir çalışmanın eksikliği söz konusudur. Araştırmamız bu anlamda diğer çalışmalardan farklılık göstermektedir. Suriyeli kadınların dul olmalarından kaynaklı yaşadıkları problemlere ışık tutacak olması bakımından araştırmamız önem arz etmektedir.

Yöntem

Araştırma kapsamında Türkiye'ye göç eden ve yalnız yaşamak zorunda kalan 8 Suriyeli kadın ile görüşülmüş, bu kadınlar 18-42 yaş aralığı olarak sınırlandırılmıştır. Çalışma, zaman aralığı olarak da üç ay ile sınırlandırılmış olup, Kasım 2017 ile Ocak 2018 tarihleri arasında gerçekleştirilen görüşmelerin rapor edilmesiyle sonuçlandırılmıştır. Bu araştırmada yöntem olarak nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmanın olgu ve olayların kendi doğal ortamları içinde gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konmasına yönelik olmasından dolayı araştırmada nitel çalışma tercih edilmiş ve veri toplama tekniği olarak yarı yapılandırılmış mülakat tekniğine başvurulmuştur. Çalışmada kullanılan araştırma deseni nitel araştırma desenlerinden olgubilimsel yani fenomenolojik yaklaşımdır. Fenomenolojik araştırma, koşulları anlamada, problem tanımlamada ve çözüm üretmede bireyi merkeze oturtmakta ve araştırmayı birey ekseninde yürütmektedir. Araştırmamıza uygun olarak yalnız yaşayan Suriyeli kadın sığınmacıların yerli halk tarafından kendilerine karşı nasıl bir algının olduğuna ilişkin elde edilen veriler bu araştırma deseni ile incelenmiştir. Böylece kendilerine karşı beslenen algıların tanımlanması ve anlamlandırılmasında Suriyeli kadın sığınmacıların görüşlerine başvurulmuştur. Fenomenolojik yaklaşım, olguların temelinde yatan problemin tanımlanmasında kullanılacak etkin bir araştırma deseni olduğu için çalışmamızda kullanılmak üzere başvurulmuştur. Fenomenoloji araştırmaları, genellenebilir sonuçlar ortaya koymayabilir. Ancak bu araştırmalar, bir olgunun daha iyi tanınmasına ve anlaşılmasına yardımcı olacak sonuçlar sağlayan örnekler, açıklamalar ve

yaşantılar sunabilmektedir (Yıldırım, Şimşek, 2013, s.81). Bu araştırma deseninde seçilecek örneklemelerin amaçlı örneklem olması, yaşanmış tecrübelerin olması, az sayıda kişiden nitelikli bilgi edinmek ve ilk elden sübjektif bilgi almak adına önemlidir. Araştırmamızda örneklemlerimiz buna uygun olarak belirlenmiştir. Araştırma kapsamında olasılıklı olmayan örnekleme yöntemlerinden kartopu tekniği ile örneklem seçilmiştir. Ancak kartopu örnekleme tekniğinden kaynaklanabilecek sorunlar dikkate alınarak farklı sosyo-ekonomik seviyeler başlangıç noktası alınmıştır. Örneklem grubunda belirlenen sosyo-ekonomik farklılık bize, konunun daha geniş çapta değerlendirilmesine, aynı koşulları paylaşmayan Suriyeli kadınlarda problemin değişip değişmediğini görmemize olanak sağlamıştır. Araştırmada veri toplama tekniği olarak yarı-yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır. Ayrıca Türkçe anlamayan ve konuşamayan katılımcılar için görüşmeler tercüman eşliğinde gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Bulguları ve Tartışma

Katılımcılarımızın demografik bilgileri araştırmamız açısından önem arz etmektedir. Öncelikle araştırmamız yalnız yaşayan Suriyeli kadınlar üzerine olduğundan babası veya kocası olmadan yaşamak durumunda kalan kadınlar ile görüşülmüştür. Suriye'de evlilik yaşı çok düşük olduğundan görüştüğümüz kadınların tümü 18 yaşından önce evlenmiş ve dul kalmışlardır. Bu sebeple babası olmayan genç kızlara ulaşılamamıştır.

Aşağıdaki demografik bilgileri içeren tabloda, yaş, eğitim durumu, çalışma durumu, gelir durumu, çocuk sayısı ve Türkçe bilme durumları belirtilmiştir:

Araştırmada 8 katılımcı ile görüşülmüştür. Yaşları 23-42 arasında olan katılımcılarımızın eğitim durumları incelendiğinde çoğunluğu ilkokul mezunudur. Suriye'de yeni sistemden önce ilk okulu bitirmek için 6.sınıfa kadar okunduğu öğrenilmiştir. Araştırma kapsamında görüşülen Suriyeli kadın sığınmacılarda çalışma oranı oldukça düşüktür. Katılımcıların geneli çalışmamaktadır. Katılımcılarımızın sosyo-ekonomik düzeyleri orta ve alt seviyedir. Daha üst gelire sahip Suriyeli dul kadınlara ulaşılamamıştır.

Tablo 1. Sosyo-Demografik Özellikler

Katılımcılar	Yaş	Eğitim Durumu	Çalışma Durumu	Gelir Durumu	Çocuk Durumu	Türkçe Bilme Durumu
K1	35	6.sınıf (ilkokul mezunu)	Çalışmıyor	1500-2000	8	Bilmiyor
K2	38	Okuma yazma bilmiyor	Çalışmıyor	1500-2000	5	Bilmiyor
K3	42	Okuma yazma bilmiyor	Çalışmıyor	500-1000	5	Bilmiyor
K4	39	İlkokul mezunu	Çalışmıyor	500-1000	3	Orta Düzey
K5	42	İlkokul mezunu	Çalışmıyor	500-1000	2	Biliyor
K6	30	İlkokul mezunu	Çalışıyor	1500-2000	6	Orta Düzey
K7	26	İlkokul mezunu	Çalışıyor	500	3	Orta Düzey
K8	23	İlkokul mezunu	Çalışmıyor	500	4	Bilmiyor

Bunun sebebi, kadınların esas geçim kaynağı olan kocalarını kaybetmesidir. Görüşmeler esnasında kocaları varken daha refah bir hayatları olduğunu belirten katılımcılar, bu durumun kocalarının vefatından sonra değiştiğini vurgulamışlardır. Araştırmada sosyo ekonomik seviyesi yüksek olan Suriyeli dul kadınların çoğunun aileleriyle birlikte Avrupa'ya çıktıkları bilgisi edinilmiştir. Katılımcılar genel olarak kocalarını ve çocuklarından bazılarını savaşta çıkan çatışma veya bombardıman dolayısıyla kaybetmiştir.

Katılımcıların Türkçe bilme durumları incelendiğinde, çoğunun Türkçeyi bilmediği veya sadece bazı cümleleri anladığı tespit edilmiştir. Ancak bazı soruların anlayıp cevaplandığı görülmüştür (örneğin, yaşları sorulduğunda cevap verebiliyorlardı). Katılımcılarımızdan yalnızca biri Türkçeyi anlayıp konuşabilmektedir. Bu durum incelendiğinde, dil bilme sorununun dışlanma, ötelenme, baskı görme ve iletişim eksikliğine de

neden olduğu görüşmeler esnasında ortaya çıkmıştır. Ayrıca dil bilmeme sorunu kendilerini, olumsuz veya gerekli koşullarda savunmasız bırakmaktadır.

Tablo 2. Geldikleri Yerler ve Yaşadıkları Mahalleler

Katılımcılar	Geldikleri Yer	Yaşadıkları Mahalle
K1	Halep / Merkez	Sümer Mahallesi
K2	Humus / Palmyra	Sümer Mahallesi
K3	Halep / Merkez	Sümer Mahallesi
K4	Halep / Merkez	Sümer Mahallesi
K5	Halep / Merkez	Mirzaçelebi Mahallesi
K6	Halep / Köyleri	Denizli Mahallesi
K7	Halep / Köyleri	Denizli Mahallesi
K8	Halep / Köyleri	Denizli Mahallesi

Görüştüğümüz katılımcıların yedisi Halep'ten biri ise Palmyra'dan gelmiştir. Halep'ten gelen katılımcılarımızın ise dördü merkez üçü ise köylerinden gelmiştir. Katılımcıların yaşadıkları mahalleler, Adana'nın orta ve alt sınıf mahalleleridir. Bu bölgelerde Suriyelilerin yaygın olarak bulunduğu bilinmektedir. Ayrıca özellikle Sümer ve Denizli mahallelerinde Suriyeli esnaflar da bulunmaktadır ve katılımcılarımız alışverişlerini çoğunlukla bu esnaflardan karşladıklarını belirtmişlerdir. Yaşadıkları evler bakımsız ve oldukça eskidir. Ancak mahallede yerlilerin yaşadıkları evlerin de iyi olmadığını belirtmeliyiz. Ayrıca bu mahallelerde, uyururucu madde ticareti, kaçakçılık, gasp gibi olayların sıklıkla yaşandığını da katılımcılarımız görüşmeler esnasında belirtmişlerdir.

Yerli Halkın Suriyeli Dul Kadınlara Karşı Tutumu

Araştırmanın ilk bölümünde, yerli halkın Suriyeli kadınlara karşı nasıl davrandığı, yalnız yaşıyor olmalarının bölgedeki insanlar tarafından nasıl karşlandığı ve olumsuz bir tutumlarının olup olmadığı Suriyeli dul kadınların görüşlerine başvurularak ölçülmeye çalışılmıştır. Buradaki amaç, Suriyeli dul kadın sığınmacıların gözünden, yerli halkın kendilerine nasıl davrandıklarını ve onlara nasıl baktıklarını; dul olmalarının bu duruma etkisini incelemektir.

Suriyelilere yönelik olumsuz bir tutumun olduğunu gerek sosyal hayatta vatandaşların kullandıkları söylemlerden, gerekse sosyal medyadan bilmekteyiz. Kendilerine iyi davrananların da olduğunu belirten katılımcıların tümü, sosyal hayatta bir şekilde olumsuz davranış ve tutumla da karşılaştığını belirtmiştir. Yaşadıkları mahallede çok sevilmediklerini belirten katılımcılar, özellikle ev sahiplerinin Suriyelilere ev vermedikleri ya da ederinden daha fazla bir ücrete verdiklerini belirtmişlerdir. Yalnız ve çaresiz oluşlarından dolayı kendilerine kolaylık sağlanmadığından şikayetçi olan katılımcılardan birinin ifadesi şöyledir:

"Ev kiralarını çok yüksek istiyorlar. Dul oluşum, yetimlerimin oluşunu hiç umursamıyorlar, kolaylık göstermiyorlar" (K-7).

"Evleri bize kiraya vermek istemiyorlar ya da ederinden fazla kiraya veriyorlar. Şu an oturduğum evden çıkamam, çıkarsam çok daha pahalıya ev bulacağım. Ve hangi ev sahibine gitsek "Suriyelilere yok" diyorlar. Bizi dışlıyorlar" (K-2).

Gittikleri mahallelerde ev tutmak istediklerinde kendilerine kolaylık sağlanmadığından ve ev kiralarının yüksek oluşundan şikayet eden katılımcılar, komşuları ve çevre halk tarafından da olumsuz davranışlara maruz kalmaktadırlar. Görüşmelerden elde edilen verilere göre, Suriyeli kadın sığınmacılar yerli halkın kendilerini istemediklerini ve bu sebeple kötü davrandıklarını düşünüyorlar. Oturdıkları mahallede yaşadıkları trajik olaylar, kendilerini yerli halka karşı daha da kapatmakta ve evlerinden dışarıya çıkamadıkları bir hayat yaşamalarına neden olmaktadır. Komşuluk ilişkilerinin olmadığı, dil bilmedikleri için sosyal hayata adapte olamadıkları bir ortamda var olmaya çalışan Suriyeli kadınlar, çocuklarının dövülmesi, dışlanması, kimi zaman ise evlerine, camlarına taş atmaya varan olaylarla mücadele etmektedirler. Bu tür problemler göç edip gelen Suriyeli sığınmacıların çoğunun yaşadığı problemlerle paralellik göstermektedir, bu anlamda katılımcıların dul olmalarından kaynaklı problemler değildir. Ancak kendileri için en büyük mücadelenin dul olmalarından kaynaklı olduğunu belirtebiliriz. Yaş ortalamaları 34 olan katılımcılar, yalnız yaşıyor olmaları sebebiyle de yerli halk tarafından olumsuz davranışlara maruz kalmaktadırlar:

"Ben Türkiye'ye önce kocamla gelmiştim, 7 ay önce Suriye'ye ziyarete gitti ve çatışmada vefat etti. Dul kalır kalmaz ise buradaki insanların bana bakışları değişti. Yalnız olmam onların dikkatini çekiyor. Eşimin vefatından sonra bana bazı imalar yapılmaya başlandı: "Evlendir misin?", "Suriyeliler güzel" gibi cümleler kuruyorlar. Buradaki insanlar yalnızlığımı kullanmaya çalışıyorlar. Ayrıca dul Suriyeli kadınlara yönelik genel olarak şöyle bir algı var: Türk erkekleri bizi kötü işler yapabilecek kadınlar gibi görüyorlar. Bunu etraftan da duyuyorum" (K-1).

"Komşuların yanına kocası varken giremem, dul olduğum için kötü karşılanacağını biliyorum. Bir de komşularım sürekli "Sen nereden geçiniyorsun?", "Nereden alıyorsun?" diye çok sorarlar. Her şeyimi sorarlar. Kadın başıma nasıl tek başıma yaşarmışım diye çok üstüme geliyorlar" (K-5).

Dul olmak, toplumsal anlamda olumsuz karşılanan bir durumu simgelemektedir. Deyim yerindeyse dul olmak adeta "damgalı" olmaktır. Yapılan her davranış, her hareket, sosyal ilişkiler ve insanlarla olan iletişimler takip edilir ve sorgulanır. Buna bir de Suriyeli kimliği eklendiğinde, katılımcıların yaşadıkları zorluk daha fazla olmaktadır. Görüşmelerde, Suriyeli kadın sığınmacılar, dul olmaları sebebiyle bölge halkının kendilerine karşı davranışlarını olumsuz olarak değerlendirmektedir. Kötü işleri yapabilecek potansiyelde kadınlar olarak görülmeleri, iftiraya uğramaları, gittikleri her yerin mahalle sakinleri tarafından sorgulanmaları, sosyal baskıya maruz kaldıklarını göstermektedir. Tüm katılımcılar, yaşadıkları zorluklarla mücadele etmede zorlandıklarını, kimi zaman kendilerine kullanılan ifadelerden utandıklarını ve yerin dibine girmek istediklerini belirtmişlerdir. Kimi zaman ise evden dışarıya çıkmayarak, yaşadıkları baskıdan uzaklaşmaya çalışmışlardır. Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet farklılığından kaynaklanan sorunlar savaş süresince kendini gösterdiği gibi, göçle geldikleri toplumda da kendini göstermektedir. Eşi hayatta olmayan dul aile reisi kadınların Türkiye'deki var olma mücadelesi ise, kendilerine karşı duyulan olumsuzluklar, kötü düşünceler, yalnız yaşadıkları için mahalle sakinleri tarafından baskı altında tutulma, özgür hareket edememe ve evlilik konusuna baskı görme, istismar vb. problemler altında kendini

göstermeye devam etmektedir. Türk erkeklerinin kendileriyle gizli veya para karşılığı imam nikahlı olarak evlenmeleri yönünde yapılan baskılar katılımcılarımızın hayatlarını oldukça zorlamaktadır. Katılımcılarımızın tamamına yakını kendisiyle imam nikahı ile evlenmek isteyenler olduğunu belirtmiştir. Bunların büyük çoğunluğu ise baskıya dönüşecek şekilde meydana gelmiş, kadınların bu durumdan rahatsız olmalarına ve kendilerini güvende hissetmemelerine neden olmuştur. Kendileriyle evlenmek isteyen Türk erkeklerine karşı, katılımcılarımız teklifleri kabul etmediklerini belirtmişlerdir. Ayrıca çok eşlilik durumuna yönelik, vefat eden eşlerinin hayattayken başka evliliklerinin olup olmadığı sorulmuş, ancak tek eşli olduklarını da ifade etmişlerdir. Çalışmamızdaki bu bulgular, Tuba Duman'ın *Bir Kadın İstismarı Olarak Suriyeli Kadınların İkinci Eş Olması* başlıklı çalışmasından farklılık göstermektedir. Duman, savaş nedeniyle Suriye'den göç eden kadınlarla ikinci eş olarak evlenilmesinin Türkiye'nin önemli bir sosyal sorunu haline geldiğini vurgulamıştır. Özellikle çaresizlikten dolayı Suriyeli kadınların ikinci eş olma durumunu kabul ettiklerini belirten Duman'ın çalışmasında elde ettiği bulgulardan farklı olarak, Adana örneğinde görüştüğümüz Suriyeli dul kadınlar, evlilik tekliflerini kabul etmediklerini ve evlenmeyi düşünmediklerini belirtmişlerdir. Suriyeli dul kadınların ikinci bir evliliği düşünmemesindeki en büyük sebebin çocuklarının oluşu; annelik ve bakım veren rollerinin daha ağır basıyor oluşu olarak değerlendirmek mümkündür.

Türk Kadınları İçin Tehlike Olarak Görülme

Dul yaşayan Suriyeli kadınların problemlerinin en hazin yönü belki de hem cinsleri tarafından gördükleri baskı ve kendilerine karşı kullandıkları ifadelerdir. "Türk kadınları size nasıl davranıyor?" sorumuza katılımcıların çoğunluğu, Türk kadınlarının kendilerine, kocalarını elinden almaya çalıştıkları yönünde tepki verdiklerini ve Suriyeli dul kadınları sevmediklerini belirtmişlerdir:

"Türk kadınları dul olduğumdan dolayı benden nefret ediyorlar. "Kocalarımızı elimizden alıyorsunuz, ocağımızı başımıza yıktınız, daha bir de yardım mı bekliyorsunuz" sözünü çok duydum" (K-4).

Elde edilen verilere göre dul yaşıyan ve yaşları genç ve orta olarak değişen katılımcılar, yerli kadınlar tarafından bir tehlike olarak görölmektedir. Türk kadınları arasında, göç edip gelen kadın sığınmacıların erkekleri etkilediği ve aile düzenleri için bir tehlike olduğu görüşünün yaygınlaşmaya başladığını katılımcıların görüşlerinden tespit etmekteyiz. Ancak Türk kadınlarının yalnız yaşıyan Suriyeli kadınlara yönelik bu bakışında, özellikle Suriye’de ve diğer Ortadoğu ölkelerinde kadının toplumdaki konumu, ikinci veya daha çok evliliklerin Türkiye’ye oranla daha çok yaşıyan oluşunun etkisi olduğunu belirtebiliriz. Zira katılımcılarımız ölkelerinde kendilerine verilen evlilik cüzdanında erkeğin zevcesi kısmında dört eş için yer ayrıldığını, bunun resmi olarak tanımlanan bir durum olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcılarımızdan birinin “Türk kadınları kocaları var diye beni ve dul kadınları kısıkanıyorlar. Suriyeliler kuma olarak veya ikinci, üçüncü eş olarak gidebiliyorlar, bizde bu gelenek var. Sanırım bundan korkuyorlar” (K-7) ifadesi bu anlamda önemlidir.

Ancak görüşölen katılımcıların hiçbiri evlenmeyi düşünmediklerini, Türk erkekleriyle evlenerek kumalığı kabul eden birkaç kadından yola çıkarak, tüm Suriyelilerin bu şekilde evlenebileceği yönünde bir yanlış algının olduğunu beyan etmişlerdir. Evlenme durumu söz konusu olursa, bunu daha ziyade Suriyeli bir erkekle düşüneceklerini de vurgulamışlardır. Katılımcılarımızdan biri Suriyeli kadınların yaptıkları evliliklerin daha ziyade bekar veya dul erkekler ile yapıldığını, kuma olarak evlenmeyi özellikle Suriyeli dul kadınların kabul etmeyeceğini belirtmiştir. Ancak, yerli halkın dul ve aynı zamanda Suriye’den gelen bu kadınlara yönelik gerek dışlama ve varlıklarını kabul etmeme, gerekse evlilikleri adına tehlike olarak görme durumlarının olduğu anlaşılmaktadır. Mahallelerinde attıkları her adımın, evlerine gelen her misafirin takip edilmesi, gittikleri yerlerin sorgulanması Türk kadınları tarafından yaşadıkları toplumsal baskıyı ortaya koymaktadır. Suriyeli dul kadın sığınmacılardan edindiğimiz görüşe göre, Türk kadınları kendilerini hem sevmemekte hem de potansiyel kuma olarak görmektedir.

Sosyal Dışlanma

Araştırmamız gereği sosyal dışlanma problemine odaklanılmış ve Suriyeli dul kadınların yaşadıkları sosyal dışlanma problemlerinin analiz edilmesi

amaçlanmıştır. Sosyal dışlanmanın günümüzde giderek artmasının temel nedenlerinden biri artan ulusal ve uluslararası göçtür ve göç eden vatandaşlar, sosyal dışlanma riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Göçmenler ayrımcılık, ırkçılık, ötekileştirme, sosyal dışlanma, kayıt dışı çalışma, yoksulluk gibi sorunlarla karşılaşmakta toplumsal sorunların merkezinde görülebilmektedirler (Küçükşen, 2017, s.2402).

Bauman, *Sosyolojik Düşünmek* isimli kitabında Norbert Elias'ın yerleşikler ve dışarlıklar teorisindeki önyargı üreten durumlara ilişkin analizlerde bulunur. Bauman'a göre, yerleşik olanlar yani yerli halk, yerleşimlerinin uzunluğu ve o yer üzerinde kazanılmış hakları olduğu düşünceyle hareket eder, bu sebeple dışardan gelenler yalnızca yabancı olarak değil, işgalci ve istilacı olarak görülürler (Bauman, 2009, s.60). Buradan hareketle göç sürecinde dezavantajlı konumda olan kadınların ve çocukların istismar ve dışlanmaya daha açık gruplar olduğunu belirtebiliriz. Zira çalışmanın ilk iki bölümünde katılımcıların ifadelerinde yer alan çocuklarının dövülmesi ve azarlanması, kendilerine yönelik duyulan nefret ve ev sahiplerinin ve mahalle sakinlerinin kendilerini dışlaması bu durumun örneği olarak gösterilebilir.

Adaman ve Keyder'in çalışmasına göre (2007), sosyal dışlanmayı ekonomik, kültürel, politik ve mekansal dışlanma olarak kategorilendirmek mümkündür. Bu çalışma Türkiye'de sosyal dışlanmanın yoksulluk dışında başka etmenlere de bağlı olduğunu göstermektedir. Örneğin, çocuk ve gençlerde yoksulluğun eğitim ve emek süreçlerine etkisi ve sokak çocuklarının dışlanması, İleri yaştan kaynaklanan dışlanma, engellilik halinden kaynaklanan dışlanma, göçten kaynaklanan dışlanma, cinsiyet ve cinsel tercih temelli dışlanma, dinsel tercih temelli dışlanma, azınlık olmaktan kaynaklanan dışlanma sorunları ve diğer kategorisi altında belirtebileceğimiz ilaç ve madde bağımlıları, belli hastalığı olanlar ve bazı meslek gruplarıdır (ss.24-25). Burada çalışmamız gereği özellikle yalnız yaşayan Suriyeli kadınların diğer Suriyeli vatandaşlar gibi göçten, irksal kökenden, ekonomik durumlarından, yaşadıkları mekamlardan kaynaklanan dışlanmalara maruz kaldıkları gibi, cinsiyet temelli ve dul olmalarından kaynaklanan bir dışlanmanın varlığından da söz edilebilir.

Görüşmelere göre, katılımcıların tümü sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadır. Dışlanma yaşamlarının temel sebebi Suriyeli oluşlarıdır. Bu

sebeple mekansal anlamda dışlanma, ırksal kökenden dolayı dışlanma, ekonomik temelli dışlanmaya maruz kalmaktadırlar. Dil bilmeme problemi sebebiyle dışlanma yaşamaları, bir diğer dışlanma sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcılarımızdan birinin dil biliyor olmasının hayatını kolaylaştırdığı ve dışlanmayı azalttığına dikkat çekmesi önemlidir. Dil bilmeyen katılımcılar mahalle sakinleriyle iletişim kuramakta, evlerinden dışarıya çıkmadıkları bir hayat yaşamalarına sebep olmakta ve bu durum onların daha fazla dışlanmasına neden olmaktadır.

Dul olmanın dışlanmayı artırıcı bir faktör olduğunu da belirtebiliriz. Çalışmanın ilk bölümlerinde dul kadınların mahallelerinde sürekli takip edilmesi, attıkları her adımın sorgulanıyor olması, akrabalarının dahi ziyarete gelmelerinden komşuların rahatsız olması, dul olmalarının sosyal dışlanmayı artırıcı bir faktör olduğunu göstermektedir. Bu konuda katılımcılarımızdan birinin ifadesi şöyledir:

"Bakışlarıyla bile belli ediyorlar istemediklerini, dışladıklarını. Fakat bu ilk geldiğimde böyle değildi. Gittikçe Suriyelilere kötü davranıyorlar. Kötü şeyler yapan Suriyeliler de var, ama herkesi öyle görüyorlar artık. Dul olduğum için daha çok dışlanıyorum, tehlikeli görünüyorum. Her şeyin hesabını soruyorlar sokaktakiler" (K-7).

"Tehlikeli görülme", dışarıdan gelen kişiye karşı duyulan temel bir duyguyu ifade etmektedir. Nereye gidersek gidelim, dışarıdan gelen, yerli için ilk başta potansiyel tehlike, işgalci ve yabancı olarak görülmektedir. Ancak bu katılımcımızın "tehlikeli görülme" durumunu dul olmasıyla karşıladığını görmekteyiz. Türk Kadınları İçin Tehlike Olarak Görülme bölümünde ifade edildiği gibi, Suriyeli dul kadınlar "ikinci eş olma, yuva yıkma, aile düzenini bozma" potansiyeline sahip kadınlar olarak görülmekte ve Türk kadınları tarafından olumsuz bir imajla anılmaktadırlar. Dolayısıyla Suriyeli dul kadınlar, kendilerini en çok dışlayan grup olarak Türk kadınlarını bulmakta, dul olmaları sosyal dışlanmayı artıran bir faktöre dönüşmektedir.

Kocası Olan Suriyeli Kadınlara Göre Suriyeli Dul Kadınların Durumu: Dışlanma ve Baskı

Çalışmanın bu bölümünde, Suriyeli dul kadınların yaşadıkları problemlerin, kocası olan Suriyeli kadınlara göre farklılaşıp farklılaşmadığı, kocasıyla birlikte yaşayan Suriyeli kadınlara göre çevre halkının kendi durumlarını nasıl değerlendirdikleri ölçülmeye çalışılmıştır. Buna göre görüşme yaptığımız katılımcıların tümü kocası olmadığı için, göç ederek geldikleri bu bölgede sosyal problemlerle daha fazla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Eve ve çocuklara ait tüm sorumlulukları yüklenmenin zorluğunun yanı sıra, mahalle sakinleri tarafından gördükleri muamele katılımcıların hayatlarını daha da zorlaştırmaktadır. Dul olmalarından dolayı, evlenmeleri hususunda baskı gördüklerini belirten katılımcılar, ayrıca yalnız yaşadıkları için mahalle halkı tarafından sürekli gözetlenme, gündelik hayatta herhangi bir erkekle konuşmalarının komşular tarafından yanlış algılanması, hesap vermek durumunda kalmaları gibi baskıya yönelik problemlere maruz kalmaktadırlar:

"Kocam vefat ettiğinden beri evlenmem konusunda baskı görüyorum. Sürekli bu konuda rahatsız ediyorlar" (K-1).

"Kocam olsaydı insanlara hesap vermek zorunda kalmazdım. Mesela bir adama yolda adres sorsam, "Sen kiminle, niye konuştun?" diyorlar. Kocam olsaydı böyle olmazdı" (K-5).

Hem sığınmacı hem kadın hem de dul olmak, sosyal dışlanma ve baskının artmasına neden olmaktadır. Göç edenler arasında dezavantajlı konumda bulunan kadın sığınmacılar, dul olmalarından dolayı da yaşadıkları mahallelerde çeşitli baskılara maruz kalmaktadırlar. Ayrıca sosyal dışlanmanın yalnızca sosyal ilişkiler boyutunda olmadığı, sosyal yardım boyutunda da bir dışlanmanın söz konusu olduğu gözlemlenmiştir. Katılımcılarımızdan yalnızca biri yetim çocuklarının olmasından dolayı komşularının ona yardım ettiğini belirtmiş, diğer katılımcılar hiçbir yardım alamadıklarını ifade etmişlerdir. Eşiyle birlikte yaşayan Suriyeli kadınlara göre sosyal ilişkiler anlamında dışlandıklarını

belirten katılımcılar sosyal yardım anlamında da dışlanma yaşamaktadırlar:

"Kocası ile birlikte yaşayanların durumu bana göre çok rahat. Ben sırf yalnız olduğum için erkek ve kadınlardan çok baskı gördüm. Kocam olsaydı kesinlikle böyle olmazdı. Koca güven demektir. Ayrıca kocası olan kadınlara Türk bayanlar daha çok yardım getiriyor. Ben dulum diye, kocalarının kafası karışır diye bana yardım etmiyorlar" (K-4).

Kübra Küçükşen'in *Suriyeli Sığınmacı Kadınlarda Sosyal Dışlanma Algısı Üzerine Nitel Bir Çalışma* isimli çalışmasında (2017) Suriyeli kadınlar, sosyal yardım boyutunda açıktan ve dışlayıcı bir tutuma maruz kalmamakta ancak sosyal ilişkiler boyutunda bir dışlanma yaşamaktadırlar. Ancak bizim çalışmamızda varılan sonuca göre, kadın sığınmacılar "dul" olmalarından dolayı sosyal yardım boyutunda da dışlanma yaşamaktadırlar. Bu sebeple "dul olmak" gerek sosyal yardım gerekse sosyal ilişkiler bağlamında dışlanmaya neden olabilmektedir. İki katılımcımızın bunu açıkça belirtmesi önemlidir, diğer katılımcılarımız ise sosyal yardım alamadıklarını ifade etmişlerdir. Görüşmelere göre, yalnız yaşayan Suriyeli dul kadınların kocası ile birlikte yaşayan Suriyeli kadınlara göre baskı ve dışlanmayı daha çok yaşadıkları tespit edilmiştir.

Yalnız Yaşamının Getirdiği Zorluklar ve Güvenlik Sorunu

Yalnız yaşayan Suriyeli kadınlar, yalnız yaşamının getirdiği zorluklarla da mücadele halindedir. Görüşmeler esnasında tüm katılımcılar "Yalnız yaşadığınız için zorlanıyor musunuz?" sorusuna çok zorlandıkları yönünde cevaplar vermişlerdir. Yabancı bir ülkeye göç ve bu göç ile birlikte başlayan zorlu sürece bir de kadınların aile reislerini kaybetmelerinden kaynaklı sorumluluklar da yüklenmiştir. Annelik ve bakım veren rollerinin artmasıyla birlikte, evin tüm ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan dul aile reisi Suriyeli kadınlar, bu durumun kendilerini çok zorladığını belirtmişlerdir:

"Çok zorlanıyorum, bunlar hep yalnız olduğum için. Tüm sorumlulukların altından kalkmaya çalıştığım gibi bir de bana yaşatılanlara karşı mücadele ediyorum. Evimi korumaya çalışıyorum" (K-4).

Görüşmelerden elde edilen verilere göre tüm katılımcılar yalnız başlarına evi idare ettikleri için ve çocukların tüm sorumluluğunu yüklendikleri için çok zorlanmaktadır. Buz'un *Kadın ve Göç İlişkisi: Sığınan ve Sığınmacı Kadınlar Örneği* (2006) isimli çalışmasında göçü tek başına yapan kadınlarda sorumluluk ve rollerdeki artışa dikkat çekilmiştir. Bu çalışmada kadınların sığınma durumundan daha olumsuz etkilenmesi ile ilgili diğer bir boyutun, tek başına gelmeyle bağlantılı olarak kadınların sorumluluklarının artışı olarak gösterilmektedir. Kadınlar eşlerini kaybettikleri veya ayrıldıkları için aileleri dağılmış, bundan dolayı sorumluluk ve rollerinde artışlar olmuştur. Kadınlar evin reisi haline gelmişler, bakım veren rolleri artmış, annelik rolleri yaşamlarında daha merkezi hale gelmiştir (Buz, 2006, s.70). Buz'un çalışmasında değinilen sorumluluk ve rollerdeki artış konusunun, bizim çalışmamız kapsamında da geçerli olduğu, bu noktada çalışma ile benzerlik taşıdığı görülmüştür. Görüşmeler esnasında, kocalarının hayatta olmasında, zorlukları bu derece yaşamayacaklarını belirten katılımcıların göç ile birlikte gelen zorluklara, evi idare etme ve artan sorumlulukların eklenmesi hayatlarını daha da zorlaştırmaktadır.

Yalnız yaşamanın getirdiği bir diğer problem ise güvenlik konusudur. Yaşadıkları mahallelerin güvenlik açısından yetersiz kaldığı gözlemlenmiştir. Görüşmeler için evlerine ziyarete gittiğimiz kadınların yaşadıkları sokaklar ve evler, zaten güvenlik açısından sıkıntılı bulunan mahallelerin yerleşim açısından da en sıkıntılı sokaklarıdır. Bu sokaklarda, bakımsız ve güvensiz evlerde maddi yetersizlik dolayısıyla yaşamak durumunda kalan Suriyeli dul kadınlar, sıkça yaşanan hırsızlık olaylarından korkmakta, geceleri rahat uyuyamamakta ve sürekli kontrol ederek yaşamaya çalışmaktadırlar:

"Evime iki kere hırsız girdi, o günden beri çok korkuyorum. Ve bu durum psikolojimi bozdu doktora götürdüler ilaç kullanıyorum. Gelen hırsızın benim yalnız olduğumu bilmesinden de korkuyorum, bu sebeple gece birkaç kez kalkar evi kontrol ederim" (K-6).

Görüşmelere göre, katılımcılar özellikle hırsızlık olaylarından dolayı güvenlik sorunu yaşamaktadırlar. Bunun sebebi de yaşadıkları mahallelerde bu olayların sıkça görülmesidir. Ayrıca yalnız yaşadıklarından dolayı bu korku kendilerinde daha fazla görülmektedir. "Kocanız olsaydı durumunuz ne olurdu?" sorumuza katılımcıların tümü "koca, güven demektir, o zaman hiç korkmazdık" şeklinde cevaplar vermişlerdir. Evi karakolun hemen yanında olan bir katılımcımız, bu yüzden kendini daha güvende hissettiğini de vurgulamıştır. MAZLUMDER'in 2014 yılında yaptığı, *Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu*'nda elde edilen bulgular çerçevesinde, Suriyeli sığınmacıların yaşam koşullarının, kadın ve çocuklar için sağlıklı, güvenli bir ortam olmadığı, yaşamlarını sürdürebilmeleri için yetersiz olduğu tespit edilmiştir. MAZLUMDER'in çalışmasındaki bulgulara benzer şekilde araştırmamız çerçevesinde yürüttüğümüz güvenlik probleminin özellikle kadınların yaşadıkları yerlerin sağlıklı ve güvenli ortamlar olmamasından kaynaklandığını belirtebiliriz. Görüşmelerde katılımcılarımızın ev bulmada yaşadıkları sıkıntılar ve sıklıkla ev değiştirmek zorunda kalmaları durumundan hareketle, her an evden çıkarılma riskiyle güvencesiz bir şekilde barınma durumunun söz konusu olduğu da tespit edilmiştir.

Uluslararası Af Örgütü (Amnesty)'nin 2016 yılının başında sunduğu *Güvenli Bir Yer İstiyorum: Suriye'den Gelen Mülteci Kadınlar, Evlerinden Ayrılmış ve Lübnan'da Korunmasız* başlıklı raporunda Lübnan hükümetinin mültecilerin oturma izinlerini yenilemeyi reddetmesi ve uluslararası yardımın yetersizliğinin de neticesi olarak mülteci kadınların riskli pozisyonlara girdiği, ev sahipleri, işverenler ve hatta polis tarafından dahi cinsel istismar riskiyle yüz yüze bırakıldığı ortaya konulmuştur. Güvenlik sorununun diğer boyutu olan bu durum ise, çalışmamızın bir sonraki bölümünde derinlemesine ele alınacaktır. Ancak güvenlik konumuza paralel olarak, Uluslararası Af Örgütü'nün çalışmasına benzer şekilde kadınların sosyal hayatta cinsel istismar, taciz, baskı yaşadıkları ve kendilerini güvenli bir konumda hissetmedikleri de tespit edilen bulgular arasındadır.

Yaşanan Baskı, İstismar ve Taciz Olayları

Araştırmanın bu bölümünde yalnız yaşayan Suriyeli kadınların, sosyal hayatta baskı, fiziksel ya da sözlü taciz, güvenliklerini tehdit eden herhangi bir istismar olayıyla karşılaşmış ve karşılaşmadıkları araştırılmıştır. Görüşme yaptığımız katılımcıların tümü, gerek güvenlik istismarı, gerek baskı gerekse cinsel istismara maruz kalmıştır. Baskılar kimi zaman, ev sahiplerinin kira bedelini olması gerekenden fazla istemesi ve bu şekilde evden çıkmalarını sağlamak şeklindedir. Kimi zaman ise ödedikleri kiralardan bazılarının hiç ödenmemiş gibi kabul edilmesi veya evden kovulmaları şeklinde yaşadıkları istismarlar söz konusudur. Bu tür durumlar, Suriyeli sığınmacıların genelinde sıklıkla yaşandığı durumlardır. Ancak kocası olmayan Suriyeli kadınların her türlü istismara daha açık pozisyonda olduğunu ve sıklıkla fiziksel, sözlü taciz ve güvenlik istismarına maruz bırakıldıklarını belirtebiliriz.

Fiziksel ya da sözlü tacize maruz kalma ile ilgili görüşmelerimizde, konunun hassasiyeti sebebiyle katılımcılarımızın soruları cevaplarken kimi zaman çekindikleri görülmüştür. Bu durumun onları fazlasıyla rahatsız ettiği yüz ifadelerinden, kendilerine bu davranışları yapan kişilere karşı sinirlenmelerinden anlaşılmıştır. Katılımcılarımızın yaşları göz önünde bulundurulduğunda içlerinde genç veya genç görünümlü olan katılımcılarımızın sözlü veya fiziksel tacize daha çok maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Görüşmelere göre Suriyeli dul kadınlar, sosyal hayatta istismarın pek çok çeşidine maruz kalmaktadır. Kadınların aynı zamanda güvenlik istismarına, buna bağlı olarak cinsel istismara uğramaları durumu da söz konusudur. Özellikle bir katılımcımızın şu ifadeleri önemlidir:

"İlk geldiğimde başka bir mahalleden ev kiraladım. Orada ev sahibi gözünü üzerime dikti. Her gece saat 3'te gelip kapımı ve penceremi çaldı, onu içeriye almam için. O, eşinden boşanmış bir adamdı. Bana evlenme teklifi de etti, kabul etmedim. Bir gün hastaneye gitmiştim, eve geldiğimde eşyalarımı kapıya atmış, çocuklarımı da kapıya koymuştu" (K-4).

Katılımcımız, eski ev sahibinin her gece 3'te evine gelip kapıyı, pencereyi çalarak onu içeriye alması için baskıda bulunması ve kendisiyle

nikahlanmasını kabul etmemesi karşılığında eşyalarını ve çocuklarını kapıya koyması ağır bir güvenlik istismarına maruz kaldığını göstermektedir. Bu olaydan sonra katılımcımız taşındığı tüm evlerde (dört ev değiştirmiş), korkarak uyumakta, gece sürekli uyanarak kapının kilidini kontrol etmektedir.

Katılımcılarımızdan bazıları gizli veya para karşılığı nikahlanma teklifleri de aldıklarını ancak bunların hiçbirini kabul etmediklerini belirtmişlerdir. Kendisiyle evlenmek için çocuklarına hediye alan bir adamın istismarını bir katılımcımız ise şöyle ifade etmiştir:

"Bir adam beni telefonlarda çok taciz etti evlenmem için. Bir gün çocuklarıma kıyafet almış ama kıyafetler çocuklarımin bedenine uygun değil, "Gel gidip değiştirelim" dedi. Böyle deyince ben adamın iyi niyetli olmadığını hissettim. Erkek bir akrabamı çağırdım. O adamı görünce "Bu adam niye geldi? O zaman git kendin değiştir" dedi bana" (K-6).

Katılımcı yaşadığı bu olayda, çocuklarına alınan kıyafetlerin bilerek büyük alındığını, adamın amacının kendisiyle kıyafetleri değiştirmek görüntüsü adı altında baş başa dışarıya çıkmasını sağlamak olduğunu belirtmiştir. Bunun için telefonlarda taciz etme, hediyeler getirme ve baskı yapma olmak üzere her yol denenmiştir. Bir lokantada bulaşık yıkama ve yemek yapma işiyle uğraşan katılımcımız, işe gidip gelirken, bir dönem siyah bir arabanın kendini sürekli takip ettiğini belirterek: *"Arabayla yanıma yaklaşip pencereyi açıyor, sonra da gel falan diyordu, ben çok korktum ve ustama söyledim. Beni bir gün iş çıkışı ustam ve çalışanlar takip etti, adam yine arabayla yanıma gelince, o şahsı durdurdular ve müdahale ettiler. Adam da artık beni rahatsız etmedi" (K-6)* demiştir. Taciz olaylarının ağır boyutlara ulaştığı bu ve benzeri örnekleri katılımcılarımızın yaşadıkları olaylardan yola çıkarak çoğaltmak mümkündür. Sokaklarda güven içerisinde yürümelerinin engellenmesi, yanlarında kocalarının olmadığı veya yalnız yaşadığı anlaşılan Suriyeli kadınların, her türlü istismara açık olduğu tespit edilen bulgular arasındadır.

Hem Suriyeli hem dul olmak sosyal dışlanmayı artıran bir faktördür. Kadınların yaşadıkları bu dışlanma adeta toplumsal hayatta bir "stigma" (damga) durumunu ortaya çıkarmıştır. Suriyeli dul kadınların damgalarından dolayı dışlanma yaşadıkları gibi, tam da bu durumlarından

faydalanmak isteyen gruplar da olmaktadır. Damga, toplumda bazen damgalı bireyin aleyhine ve dışlanmasına neden olurken, bazen de kendisini damgalayanların lehine yani yararına olacak şekilde, Suriyeli kadınlara yönelik bir ilginin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Katılımcıların yaşadıkları sözlü ya da fiziksel taciz, gizli veya para karşılığı nikahlanma yönünde yapılan baskılar buna örnek verilebilir. Suriyeli dul kadınlardan "faydalanmak" isteyen erkekler, bunun için çeşitli yollara başvurmakta; işe yaramayan sonuçlar elde ettiklerinde ise ilgiyi kesmekte veya başka türlü zorluklar yaşatmaktadır (K-4 katılımcımızın, ev sahibinin nikahlanma yönünde yaptığı baskıya direnmesine karşılık, çocuklarını ve eşyalarını kapıya koyması gibi).

Araştırmamızın bu bölümünde kadınların uğradıkları sözlü ya da fiziksel taciz durumları da ayrıca sorulmuştur. Katılımcılarımızdan bazıları fiziksel tacize uğradığını belirtirken, bazıları ise sözlü tacizlere maruz kaldıklarını ve bu durumu çok sık yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra, evlerine gelmek isteyen erkekler olduğunu ve bu yönde baskı gördüklerini, evden yalnız dışarıya çıktıklarında kimi zaman takip edildiklerini veya sözlü taciz yaşadıklarını vurgulamışlardır. Görüşmelere göre, fiziksel taciz vakaları çok sık yaşanmamakta, ancak sözlü taciz ve rahatsız edilme durumları sıklıkla yaşanmaktadır. Yaşadıkları mahallelerde, yolda yürürken "Suriyeliler güzel" şeklinde laflar atıldığını belirten katılımcılar, bu durumu sık yaşamalarının nedenini yalnız olmalarına bağlamaktadırlar:

"Yolda yürürken "Suriyeliler güzel" şeklinde çok laf atıyorlar, çünkü burada dul olduğumu biliyorlar" (K-6)

Yaşanan bazı fiziksel taciz vakaları vardır. Yaşanan bu vakalar yaklaşma, elini tutmaya yeltenme şeklinde gerçekleşmiştir. Katılımcılar yaşadıkları bu durumlarda çok korktuklarını belirtmiş, iş yerinde bu durumu yaşayan bir katılımcımız ise işten ayrıldığını ifade etmiştir:

"Eski çalıştığım yerde, bana çalışanlardan biri yaklaşmaya ve elimi tutmaya çalıştı. Ben de o işten çıktım" (K-6).

“Bir keresinde Türk bir adam bize yardım için gelmişti. Ben mutfaktayken geldi ve elimi tuttu, üstelik ben evde yalnız değildim. Ben bağırdım tabi, evdeki akrabalarım hemen mutfağa geldiler, akrabalarım beni taciz ettiğini söyleseydim onu öldürürlerdi. Bu yüzden sadece mutfağa gelişinden korktuğumu söyledim” (K-7).

Görüşmelerden elde edilen verilere göre, katılımcılarımızın çoğu fiziksel veya sözlü tacize maruz kalmıştır. Taciz olaylarına verilen tepki ise genellikle sessiz kalmaktır. Yaşanan bu istismar olaylarının nedenini sorguladığımızda ise, Suriyeli oluşlarının, üstelik bölgelerinde dul olduklarının biliniyor oluşunun etkili olduğu tespit edilmiştir. Yaşanan istismar olaylarından son derece rahatsız olduklarını belirten katılımcılar, dışarıya çıktıklarında mecbur kalmadıkça yalnız çıkmadıklarını, kendilerini korunmasız hissettiklerini ifade etmişlerdir. Türk Kadını İçin Tehlike Olarak Görölme başlıklı bölümümüzde, hemcinslerinin Suriyeli kadınları dışladıkları ve ikinci eş olma ihtimallerine karşılık tehlikeli bulduklarını belirtmiştik. Hemcinsleri tarafından dışlanan Suriyeli dul kadınlar, karşı cinsler için ilgi çekici hale gelmektedir. Bir katılımcımızın *“Türk erkekleri bizi daha cazibeli buluyormuş, bunu da Türk kadınlarından duyuyorum. Bence bunun sebebi, biz evde çok bakımlıyız, bir de kocalarımıza çok itaatliyiz, bu yüzden” (K-5)* ifadesi bu noktada önemlidir.

Herhangi bir sözlü ya da fiziksel tacize maruz kalmayan diğer katılımcılarımız ise günlerini evde geçirdiklerini, dışarıya mecbur kalmadıkça çıkmadıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca yaş itibariyle diğer katılımcılardan büyük olmalarının da bu durumu azaltan bir faktör olabileceği düşünülebilir. Çalışan katılımcılarımızın, çalıştıkları yerde herhangi bir istismara ya da mobbinge maruz kalıp kalmadıklarını ölçmek adına da sorular yöneltmiştir. Katılımcılar, ücretlerinin verilmemesi ya da eksik verilmesi, çalıştıkları iş yerlerinde kimi çalışanların kendilerine yaklaşılmaya çalışması şeklinde durumlarla karşılaştıklarını belirtmişlerdir.

Görüşmelerden elde edilen verilere göre katılımcıların hak ettiği kazancın verilmemesi, ancak bu durumun Türkçe bilmemesi, Suriyeli olmasıyla ilişkilendirilmesi veya fiziksel tacize maruz kalmaları iş yerinde de istismar probleminin varlığını göstermektedir. Bütün bu yaşanan taciz ve istismar durumlarına karşı Suriyeli dul kadınlar haklarını aramak,

mücadele etmek ya da şikayette bulunmak durumundan yoksundurlar. Kendilerince yaşadıkları durumlardan kurtulmaya çalışan kadınlar, olayları daha ziyade sineye çekmekte ve sessiz kalmaktadırlar. Evlerini geçindirmek için çalışmak zorunda kalan kadınlar, eve gidiş geliş yollarında veya çalıştıkları yerlerde istismara daha açık hale gelmektedirler.

Tartışma ve Sonuç

Suriye'deki savaşın ardından Türkiye'ye sığınan ve babası/kocasını olmayan için yalnız yaşamak durumunda olan kadın sığınmacılara yönelik yapılan bu çalışmada, Suriyeli kadın sığınmacılara yönelik nasıl bir algının olduğunu, bizzat kadın sığınmacıların görüşlerine başvurarak bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Araştırmanın temel problemi çerçevesinde yerli halkın yalnız yaşayan Suriyeli kadınlara nasıl davrandıkları, kendilerine karşı tutumlarının nasıl olduğu, kadın sığınmacıların yorumları üzerinden ölçülmüştür. Buna göre yalnız yaşayan (dul) kadın sığınmacılar, oturdukları mahallenin sakinlerinin kendilerini istemediğini ve bakışlarının olumsuz olduğunu belirtmişlerdir. Özellikle dul olmaları sebebiyle mahallede attıkları her adımın sorgulanması, özgür hareket edememe, ev sahipleri ve komşular tarafından baskı altında tutulma durumlarıyla karşı karşıya gelmektedirler. Bu durum ise dul kadın sığınmacıları eve daha çok kapatmakta ve sosyal hayata adapte olamadıkları, kapalı bir hayat yaşamalarına mecbur bırakmaktadır.

Yalnız yaşayan Suriyeli kadınlara olumsuz bakışta özellikle Türk kadınlarının etkisinin olduğu saptanmıştır. Türk kadınları, Suriyeli kadınları kendilerine rakip olarak görmekte, dul yaşayan kadınlara "kocalarımızı ellerimizden alıyorsunuz, bir de size yardım mı edelim?" şeklinde tepkiler vermektedirler. Bu tepkilerin kendilerini son derece rahatsız ettiğini belirten Suriyeli dul kadınlar, mahallelerinde Türk kadınlar tarafından hiç sevilmemekte, bu sebeple de herhangi bir komşuluk ilişkisi kuramamaktadırlar. Katılımcılardan elde edilen görüşe göre Türk kadınları arasında, göç edip gelen kadın sığınmacıların erkekleri etkilediği ve aile düzenleri için bir tehlike olduğu görüşü yaygınlık kazanmıştır. Ancak Suriyeli kadınlara karşı olan bu tutumun Türk kadınları arasında genellenemeyeceğini belirtmemiz gerekir. Yaşadıkları mahallelerde kendilerine iyi davranan Türk kadınlarının da olduğunu belirten katılımcılar olmuştur.

Ayrıca, katılımcıların yaşadıkları mahalleler gerek eğitim seviyesi gerek güvenlik seviyesi açısından Adana'nın sıkıntılı mahalleleridir. Dolayısıyla bu mahallelerde yaşayan yerli kesimden bazılarının tepkileri, tüm yerel halkın tepkisi olarak değerlendirmemelidir. Görüşme yapılan mahallelerdeki yerli kadın ve erkeklerin Suriyeli dul kadınlara karşı tutum ve davranışları olumsuz olarak değerlendirilmiştir, ancak bu durum, yerli halkın tümünün tutum ve davranışları olarak değerlendirilmemelidir.

Yerli halk tarafından istenmeyen ve aile düzenlerine karşı tehlikeli olarak görülen Suriyeli dul kadınlar, sosyal dışlanmaya maruz kalmakta ve toplumsal hayattan uzaklaştırılmaktadır. Dil bilmemeleri, ırksal kökenleri ve dul oluşları dışlanmayı artıran bir faktör olmaktadır. Kocasını ile birlikte yaşayan Suriyeli kadınlara göre durumlarının daha zor olduğunu ifade eden katılımcılar, dul olmalarından dolayı, evlenmeleri hususunda baskı görmekte, bunun yanı sıra yaşadıkları mahallede sürekli gözetlenme, eve giriş çıkışlarının devamlı olarak sorgulanması ve hesap verme durumlarıyla da mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar. Sosyal yardım konusunda da ayrımcılığa maruz kalan kadınlar, kocalarının hayatta olmaması dolayısıyla ev geçindirme sorumluluğunu yüklenmekte; güvenlik ve sosyal baskı problemlerine ise daha çok maruz kalmaktadır. Dolayısıyla Suriyeli dul kadınlara yönelik hem bir sosyal dışlama hem de bir sosyal baskı söz konusudur. Yalnız yaşayan Suriyeli kadınlar mahallelerinde son derece güvenliksiz ortamlarda yaşamaktadırlar. Mahallelerde sıkça yaşanan hırsızlık olayları ve kendilerinin bölge halkı tarafından dul olduklarının biliniyor oluşu, Suriyeli kadınları daha çok tedirgin etmektedir. Ayrıca bazı katılımcıların yaşadıkları trajik olaylar (evlerinde gece rahatsız edilmeleri vb.), yalnız olan kadın sığınmacıları korkutmakta ve geceleri birkaç kez uyanarak evi kontrol etmelerine sebep olmaktadır.

Son olarak Suriyeli dul kadınlara yönelik sosyal baskı, istismar ve taciz olayları sıklıkla yaşanmaktadır. Görüşme yaptığımız tüm katılımcılar sosyal hayatta çeşitli baskı, taciz ve istismara maruz kalmıştır. Ev sahiplerinin kira bedelini yükselterek evden çıkmaları hususunda yaptıkları baskılar veya kira bedellerinin ödendiği halde kabul edilmemesi şeklinde kendini gösteren istismarların yanı sıra, ev sahipleri tarafından geceleri rahatsız edilme, evlenme konusunda baskı görme, çalıştıkları yerlerdeki çalışanlar tarafından fiziksel tacize uğrama, mahallelerinde yerli halk

tarafından sözlü tacize maruz kalma gibi çeşitli taciz vakaları söz konusudur. Kendilerini telefonlarda, evlerinde, sokaklarda veya iş yerlerinde tacize maruz bırakan bazı erkekler, Suriyeli kadınların dul ve savunmasız oluşlarından faydalanmaktadır. Bu durum karşısında ise Suriyeli kadınlar en fazla yakın akrabaları ya da güvendikleri kişilere başvurmakta, ancak çoğunlukla kendi başlarına durumu çözmeye çalışmaktadırlar. Gizli veya para karşılığı nikahlanma konusunda çok baskı yaşayan Suriyeli kadınlar, bazı Türk erkeklerinin kendilerini kullanmak istediklerini düşünmektedir. Görüşmelerde kadınların hayattan umutsuz, gelecek açısından beklentilerinin olmadığı, kendileri ve çocukları için son derece endişeli oldukları gözlemlenmiştir. Zorunlu göç ile sığındıkları bu topraklarda, yalnızca göçün getirdiği sorunlarla değil aynı zamanda dul olmanın getirdiği sosyal baskı ve tacizlerle de mücadele etmektedirler. Hem Suriyeli hem de dul olmalarından dolayı damgalanan kadın sığınmacılar, komşuları, ev sahipleri ve Türk kadınları tarafından dışlanmakta, kendilerinden faydalanmak isteyen gruplara karşı ise istismara açık hale gelmektedirler. Suriyeli dul kadın sığınmacılar savaş ve göç olgusunu en derin şekilde yaşamakta, yoksulluk ve çaresizlikten kaynaklanan problemlerin yanı sıra, sosyal problemlerle de mücadele etmek durumunda kalmaktadırlar.

EXTENDED ABSTRACT

Syrian Women Living Alone: Adana Sample

*

Büşra Özüdoğru

Siirt University

This study was discussed with Syrian women. But these women are women who have to live alone because they lost their husbands/fathers in the war. Syrians took refuge in Turkey and widowed women, they experience problems in Turkey are the subject of this research. In this study, an assessment was made of how a Syrian woman was treated for asylum seekers, by referring to the views of women asylum seekers themselves. The main problem of the study is how the behavior and attitudes of the indigenous people to the living Syrian women are measured by the comments of women asylum seekers. According to this, women living alone (widows) stated that the inhabitants of the neighborhood they live in do not want themselves and their views are negative. Especially because they are widowed, they are faced with the question of every step taken in the neighborhood, being unable to act freely, being hostile and being oppressed by their neighbors. This situation makes widowed asylum seekers close to home more often and they are forced to live a closed life in which social life can not be adorned.

The negative view of Syrian women living alone was determined to be especially influenced by Turkish women. Turkish women see Syrian women as a rival to them, responding to widowed women in the form of "We take our husbands from our hands, and let us help you?" The Syrian widowed women who are extremely disturbed by these reactions are never liked by Turkish women in their neighborhoods and therefore can not establish any neighborhood relations. According to the opinion obtained from the participants, among the Turkish women, it has become widely accepted that migrant and asylum seekers are influenced by men and that they are a danger to their family organization. However, we must not state

that this attitude towards Syrian women can not be generalized among Turkish women. They were participants who stated that there are also Turkish women who treat themselves well in their neighborhoods. In addition, the neighborhoods where the participants live are the distressed neighborhoods of Adana in terms of education level and security level. Therefore, the reactions of some of the indigenous people living in these neighborhoods should be evaluated as the reaction of all the local people. The attitudes and behaviors of the local women and men in the interviewed neighborhoods to the Syrian widow were evaluated as negative, but this should not be regarded as the attitude and behavior of all the indigenous people.

Syrian widowed women, who are seen as undesirable by the locals and dangerous to their family order, are exposed to social exclusion and social life is being removed. Language knowledge, racial origins and widowhood are factors that increase exclusion. The situation of widowed women is worse than that of Syrian women living with her husband. Because they are forced to marry because they are widows, they constantly watch over the neighborhoods they live in, are questioned about their entry and exit, and have to account. Also, women who are subjected to discrimination in the area of social assistance also bear the burden of caring for their families because their husbands are not alive. All of them are exposed more to security and social pressure problems. Therefore, there is both social exclusion and social pressure towards the Syrian widowed women. Syrian women living alone live in extremely unsafe environments in their neighborhoods. The occasions of frequent thefts in the neighborhood cause Syrian widowers to be disturbed. Because they are known to be widowed by the environment they live in. They are worried about their security for this reason. In addition, tragic events (such as night disturbances at home) that some participants are experiencing frighten female asylum seekers alone and cause them to wake up several times to check the house.

Finally, social pressure, abuse and harassment are frequent for Syrian widowed women. All the participants we interviewed were subjected to various pressures, harassment and exploitation in social life. The homeowners are exploiting the rights of Syrian widowers by raising their rental fees or ignoring paid rentals. There are also various harassment cases such

as night disturbance by the hosts, pressure on the marriage, physical abuse by the employees in the places where they work, and verbal abuse exposure by the locals in their neighborhoods. Some men who have exposed women to Syrian widows on the phone, at home, on the streets or at work, benefit from the widowhood and vulnerability of Syrian women.

In the face of this situation, Syrian women sometimes resort to close relatives or confidants, but often they try to solve the situation on their own. Syrian women who are under a lot of pressure about concealed or money marriage think that some Turkish men want to use themselves. In the interviews, it was observed that women are desperate from life, have no future expectations, and are extremely anxious for themselves and their children. With their forced migration, they struggle not only with the problems brought by migration but also with social pressure and harassment caused by being widowed. Asylum seekers who are stigmatized for being Syrian and widowed are being excluded by their neighbors, their host families and Turkish women, and they are exposed to exploitation against groups that want to benefit from them. Syrian widow asylum seekers experience the deepest aspects of the phenomenon of war and migration, struggling with social problems as well as problems stemming from poverty and helplessness.

Kaynakça / References

- AFAD, (2014). *Türkiye'deki Suriyeli kadınlar*, www.ihad.org.tr/file/reports/2013/2012iltica.pdf (Erişim Tarihi: 15.11.2017).
- Aktaş, A. (2016). *Türkiye'de yaşayan Suriyeli kadın mülteciler: Kilis örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Al-Jazeera Turk, (2017). <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/suriyelilerle-2-evlilik-sosyal-sorun> (Erişim Tarihi: 30.01.2018).
- Bauman, Z. (2009). *Sosyolojik Düşünmek*. 6.Bsk. Ayrıntı Yay.:İstanbul.
- Buz, S. (2006). *Kadın ve göç ilişkisi: sığınman ve sığınmacı kadınlar örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Küçükşen, K. (2017). Suriyeli sığınmacı kadınlarda sosyal dışlanma algısı üzerine nitel bir çalışma, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6 (5), 2399-2413.
- MAZLUMDER (2014). *Kamp dışında yaşayan Suriyeli kadın sığınmacılar raporu*, <http://istanbul.mazlumder.org/tr/main/yayinlar/yurt-ici-raporlar/3/mazlumder-kamp-disinda-yasayan-suriyeli-kadin/1116>, (Erişim Tarihi: 15.11.2017).
- Milliyet Gazetesi, (2014). <http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/mehvesevin/suriyelilerle-evlilik-ticarete-donustu-1828673/> (Erişim Tarihi: 20.11.2017).
- Neuman, W.L. (2013). *Toplumsal araştırma yöntemleri, nitel ve nicel yaklaşımlar*. 6.Bsk., (1.Cilt). Yayın Odası: Ankara.
- T.C. İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (2017). http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik (Erişim Tarihi: 29.01.2018).
- Toplu, R. (2015). *Immigration of discrimination; Syrian asylum-seeker women, with Istanbul experiences*, Roul Wallenberg Institute.
- Uluslararası Af Örgütü, (2016). *Güvenli bir yer istiyorum: Suriye'den gelen mülteci kadınlar, evlerinden ayrılmış ve Lübnan'da korunmasız*, <https://www.amnesty.org.tr/lubnan-suriyeden-gelen-multeci-kadınlar-cinsel-istismar-ve-taciz-riskiyle-karsi-karsiya>, (Erişim Tarihi:18.11.2017).
- Yıldırım, A. Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. 9.Bsk., Seçkin Yayınevi: Ankara.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Özüdoğru, B. (2018). Yalnız yaşayan Suriyeli kadınlar: Adana örneği. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1132-1162. DOI: 10.26466/opus.442407

Öğretmen Adaylarının Kendi Lise Öğretmenlerinin Tercih Ettikleri Güç Temellerine İlişkin Değerlendirmeleri

DOI: 10.26466/opus.443879

*

Gökhan Özasan*

* Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Konya/Türkiye

E-Posta: ozaslangokhan@gmail.com

ORCID: [0000-0003-2237-4233](https://orcid.org/0000-0003-2237-4233)

Öz

French ve Raven taksonomisinin ulaşılmış olduğu son hali teorik çerçeve olarak alan bu nitel araştırmanın amacı, bir grup öğretmen adayının lise yıllarındaki öğrencilik deneyimlerine dayanarak dile getirebilecekleri, güç temellerinin etkililiğine ve sınıf yönetimi sürecinde uygunluklarına ilişkin değerlendirmelerini ortaya koymaktır. 345 öğretmen adayının açık uçlu sorulara verdikleri cevaplara dayanan bulgular, katılımcıların en yüksek frekansla dile getirilen etkili güç temelinin kişisel ödül gücü, en yüksek frekansla dile getirilen etkisiz güç temelinin ise kişisel olmayan zorlayıcı güç olduğunu göstermektedir. Kişisel ödül gücünü dile getiren katılımcıların tamamı bu gücü sınıf yönetimi sürecinde uygun bulurken, kişisel olmayan zorlayıcı gücü etkisiz olarak dile getiren katılımcıların tamamının, etkili olarak dile getiren katılımcıların ise tamama yakınını bu güç temelinin sınıf yönetiminde uygun bulmadıkları görülmüştür. Sınıfta öğretmen-öğrenci güç etkileşimlerine ilişkin alanyazın French ve Raven taksonomisinin 1959 yılındaki 5 boyutlu ilk halini esas almaktadır. Bu araştırma ise söz konusu taksonominin 1993 senesinde ulaştığı son noktadaki, en kapsamlı ve dolayısıyla da en açıklayıcı hali ile bu alandaki araştırmalara çerçeve alınması gerektiğine işaret etmektedir. Araştırma kapsamında taksonomi ulaştığı son haliyle tanıtılmış, bulgulara dayalı olarak araştırma ve uygulama önerileri geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: French ve Raven, Güç temelleri, Güç kaynakları, Öğretmenler, Öğrenciler

Preservice Teachers' Evaluations of the Bases of Power that their High School Teachers Preferred

*

Abstract

The aim of this qualitative study, which takes the last form that French and Raven's taxonomy of power bases as its theoretical framework, is to present a group of preservice teachers' evaluations of the effectiveness and appropriateness of the bases of power in the process of classroom management as based on their perceptions they formed through their lived experiences in their high school years. The findings based on the written responses to open-ended questions of 345 preservice teachers, showed that personal reward power (as being an effective basis of power) and impersonal coercive power (as being an ineffective basis of power) were mentioned with the highest frequencies. In regard to the appropriateness of their use in classroom management, personal reward power was approved by all the participants who mentioned it, while coercive power was disapproved by all the participants who regarded it as an ineffective, and by almost all the others who regarded it as an effective basis of power. The literature on the power interactions between teachers and students have so far been theoretically based on the earliest form of French and Raven's taxonomy of power bases presented in 1959. The present study points to the need to take the taxonomy in its final, the most comprehensive and thus the most explanatory form that it took in 1993. The stated taxonomy was presented in its final form, and implications of the findings for research and practice were also discussed.

Keywords: French and Raven, Bases of power, Sources of power, Teachers, Students

Giriş

Güç yaşamın kaynağıdır. Fiziksel dünyada canlı organizmalar, sistemlerine aldıkları hava, su ve besin gibi girdileri güce çevirerek yaşamlarını devam ettirirler. Kişilerarası etkileşimlerle var olan sosyal dünyada da güç kavramı büyük, hatta diğer kavramlarla karşılaştırıldığında orantısız denilebilecek kadar büyük, bir öneme sahiptir. İnsanlar arasındaki güç etkileşimleri, tarih öğretmenin elinde tuttuğu kitabının, coğrafya öğretmenin siyasi haritasının, Türkçe ve İngilizce öğretmenlerinin öğretmeye çalıştıkları dillerin, kısacası insanlığa ilişkin bildiklerimizin tamama yakınunun ya var oluş nedenini ya da onları şekillendiren koşulları oluşturmaktadır. Bu mantık yürütme biraz daha ileri götürülecek olursa, öğretmenlerin ve içerisinde çalıştıkları okulların bizzat kendilerinin de yine sosyal güç kavramı nedeniyle var olduklarını fark etmemiz fazla uzun sürmeyecektir. Okul ve onun asli parçası olan öğretmen, belirli bir ideoloji kapsamında, güce ilişkin bazı kabulleri genç dimağlarda var eder ve hâlihazırda var olan bazı kabulleri de pekiştirir. Bunu yaparken de yine bazı kişilerarası güç temellerine dayanır. Öğretmenlerden söz konusu işlevini bir profesyonele yakışır şekilde, sağlam bir teorik alt yapıya ve bu alt yapının pratiğe aktarılması sürecinde elde edilen sağlıklı deneyimlerine dayanarak gerçekleştirmesi de beklenir. Bu sağlıklı deneyimlere temel oluşturacak teorik alt yapı ise, sınıf ortamında güç temelleri ve etkileme taktiklerine ilişkin teorik bilgi sağlayacak yeterli sayıda ve nitelikte temel araştırmalarla teşekkül edebilir. Okumakta olduğunuz araştırma da bu amaçla vücut bulmuş olan sınıf ortamında güç etkileşimlerine dair alanyazınına katkıda bulunmak üzere kaleme alınmıştır.

Kişilerarası güce ilişkin İngilizce alanyazın incelendiğinde kavramın ifadesinde “temel” (basis) ya da “temeller” (bases) terimlerinin kullanıldığı görülmektedir. Kavramın anlaşılması ve ifade edilmesinde bu kelimeler yerine aynı anlamı veren “kaynak” kelimesi de tercih edilebilir. Nitekim Türkiye’de gerçekleştirilen araştırmalarda kaynak kelimesinin kullanıldığı da görülmektedir. Alanyazın incelemesinden çıkabilecek diğer bir sonuç ise, kişilerarası güç fenomenine odaklanan araştırmaların neredeyse tamamında 1959 yılında Bertram H. Raven ve onun tez danışmanı olan John R.P. French tarafından geliştirilen güç

taksonomisinin teorik çerçeve olarak alınmış olduğudur. Bu taksonomi 1959 yılında geliştirilmesinin ardından, Raven'in 1965 ve 1992 yıllarında (basım tarihi 1993 olarak görünmektedir) elinden çıkan çok sayıda eklemelerle bu alandaki en detaylı ve açıklayıcı teori haline almıştır. Okumakta olduğunuz bu araştırma da işte bu nedenle, söz konusu taksonomiye odaklandığı sosyal fenomeni tanıtmaya ve ortaya koyduğu bulguları yorumlama süreçlerinde teorik çerçeve olarak almaktadır. Bu araştırmanın bundan sonraki sayfalarında, teorik çerçeve olarak alınan taksonomi geliştirilme kronolojisi takip edilerek ve içeriğinde yer alan güç temelleri öğretmen-öğrenci etkileşimi bağlamında hipotetik ifadelerle örneklendirilerek tanıtılacaktır. Söz konusu taksonominin tanıtılmasına, gücün nasıl kavramsallaştırıldığıyla başlanabilir: French ve Raven'in perspektifiyle kişiler arası güç, güce sahip olanın hedef kişi üzerinde sosyal bir etki oluşturabilme potansiyeli anlamına gelmektedir (Raven, 1993, 2008). Adı geçen iki teorisyenin bu mantıkla, taksonominin orijinal halinde (French ve Raven, 1959/1968) yer verdikleri beş güç temeli aşağıdaki gibidir:

Ödül gücü (Reward power): "Eğer verdiği bu ödevi dört dörtlük yaparsam, eminim öğretmenim sözlü notuma yüz verir." Görüldüğü üzere, bu hipotetik örnekte öğretmenin gücü, isteğini yerine getirmesi karşılığında öğrencisini ödüllendirebileceği yönündeki algıya dayanmaktadır.

Zorlayıcı güç (Coercive power): "Eğer verdiği ödevi yapmazsam öğretmenim beni tahtaya kaldırıp bütün arkadaşlarımın önünde rezil eder." Bu örnekte ise öğretmenin gücü, isteğini yerine getirmeyen öğrencisini cezalandırabileceği yönündeki algıya dayanmaktadır.

Meşru güç (Legitimate power): "Sonuçta ben öğrenciyim o da öğretmen. Öğretmenimin bu ödevleri bana yaptırmaya hakkı var." Bu örnekte öğretmenin gücü, öğrencisinin onun taleplerine meşruiyet atfetmesinden kaynaklanmaktadır. Türkçe alanyazına bu güç temelini hatalı bir şekilde "yasal güç" olarak ifade edildiği sıkça görülmektedir. Burada belirtmek gerekir ki meşruiyet ile yasallık farklı kavramlardır. Yasal olan bir davranış belirli bir kültürde meşru görülmez ya da belirli bir kültürde meşru görülen kimi davranışlar da yasal olmayabilir. Bir baba-

nın reşit yaştaki evladının davranışlarını yönlendirmesinin herhangi bir yasal dayanağı yoksa da söz konusu evlat “Babamdır, ne derse yapmalıyım.” diyorsa, babanın artık meşru bir gücü vardır. Bu güç yasal metinlerden değil, evladın, içinde yaşadığı kültürün etkisiyle, babasının isteğine meşruiyet atfetmesinden kaynaklanmaktadır. Eğer örnekteki evlat böyle bir algıya sahip değilse, babası da böylesi bir güce sahip olamayacaktır. Bu ayırımı göremeyen bir araştırmacı, öğretmenin öğrencilerini disiplin kuruluna sevk edebilme olanağından kaynaklanan gücünü, yüksek olasılıkla, yasal güç olarak görecektir ve bunun da İngilizce alanyazında “legitimate power” olarak geçen kavramın karşılığı olduğunu düşünecektir. Oysaki söz konusu olanak, öğretmene, bu haliyle, sadece zorlayıcı güç verir, legitimate/meşru güç değil. Zorlayıcı güç ve meşru güç arasındaki farkı biraz daha netleştirmek yerinde olacaktır. Eğer hedef kişi kendisi üzerindeki etkileme potansiyelini, etkilemeye çalışan kişinin buna hakkının olması üzerinden algılıyorsa, diğer bir ifadeyle bu güce (potansiyele) içinde yaşadığı kültürün etkisiyle meşruiyet atfediyorsa, meşru güç (“Sonuçta o benim hocamdır/ babamdır/ müdürümdür ve elbette bunları da benden talep etmeye hakkı var.”); eğer etkileme potansiyelini yaptırım uygulama olasılığı üzerinden algılıyorsa zorlayıcı güç (“Beni dersten bırakabilir, dövebilir, idari ceza verebilir, kovabilir, iyisi mi ne istiyorsa yapayım.”) söz konusudur. Bu noktada bir uyarıda bulunmak yerinde olacaktır: French ve Raven (1959/1968) güce başvuran ve güce maruz kalan kişiler arasındaki etkileşimde çoğunlukla birden fazla güç temelinin söz konusu olduğunu da belirtmişlerdir. Bu durumda, elbette, öğretmen hem meşru hem de zorlayıcı gücünden aynı etkileşim içerisinde yararlanabilir.

Uzmanlık gücü (Expert power): “Öğretmenim ‘Ben 18 yıldır bu işi yapıyorum.’ deyip duruyor. Madem bu çalışmayı yapmamın doğru olacağını söyledi, ben de yapayım; vardır bir bildiği.” Görüldüğü üzere öğrenci öğretmenin alandaki uzmanlığına güvenmekte, öğretmenin gücü de bu algıya dayanmaktadır.

Özdeşim gücü (Referent power): “Öğretmenim ‘Biz de bu yollardan geçtik. Zamanında böyle ödevler yapmasaydım, öğretmen olamazdım.’

diyor. Ben de onun gibi harika bir öğretmen olmak istiyorum, bunun için verdiği her ödevi de seve seve yaparım.” Görüldüğü üzere bu örnekte öğrenci öğretmeniyle arasında özdeşim kurmakta, onu kendisine model almakta ve öğrencinin bu içsel yaşantısı nedeniyle öğretmen öğrencisi karşısında onu etkileyebilmesi için gereken potansiyele yani güce sahip olmaktadır. Bu güç temelinin Türkçe alanyazında referans gücü olarak da geçtiği görülmektedir.

Güç temelleri üzerine Türkçe alanyazında sıkça görülen bir diğer hata, French ve Raven taksonomisini teorik çerçeve olarak alan bazı araştırmalarda geçen “karizma gücü” ifadesidir. French ve Raven tarafından geliştirilen taksonomide böyle bir terim geçmemektedir. Taksonominin ilk kez ortaya konduğu metin (French ve Raven, 1959/1968) incelendiğinde teorisyenlerin özdeşim gücüne değindikleri kısımda “Eğer hedef kişi güce sahip olan kişinin çekiciliğine kapılıyorsa, bu durumda güce sahip olanla yakından ilişkili olmak isteyecektir (s.266).” ifadesi yer almaktadır. Bu durumda karizmatik etkinin özdeşim gücü içerisinde yer aldığı rahatlıkla söylenebilir ama kendi başına bir kategori olarak tanımlanmadığı da ortadadır.

Orijinal taksonomide geçen beş güç temelinin tamamlarken, bir noktayı vurgulamakta fayda vardır: French ve Raven’ın (1959/1968) güç temellerine ilişkin tanımlarında hedef kişinin söz konusu gücü algılaması söz konusudur. Yani potansiyel etki olarak tanımlanan güç, hedef kişinin bu potansiyeli algılaması koşuluyla var olabilir. Bu durumu daha net açıklayabilmek için aşağıda iki hipotetik örnek verilmiştir:

“Ahmet öğretmen çok iri yarı ama çok da sevecen bir insan; gürültü yaptığımızda sert görünmeye çalışsa da hiçbirimizi incitemez bence.”

“Ayşe öğretmen ufak tefek bir kadıncağız ama onun gibi korkunç öğrenci döven bir öğretmen de görmedim. İyisi mi ne diyorsa yapayım.”

Yukarıdaki tümcelerın sahibi olan öğrenci zorlayıcı gücü iri yarı olan Ahmet öğretmene değil, ufak tefek olan Ayşe öğretmene atfetmektedir. Kısacası, güç bir algı meselesidir.

Bilgi gücü (Informational power): 1965 yılında Raven, bilgi gücü temeli ni ekleyerek taksonomiye önemli bir katkıda bulunmuştur. Bu güç temeli ilgili alanyazında “ikna gücü” olarak da geçer ve bu da hatalı bir ifade değildir; çünkü bu güç temeli, güce sahip olan kişinin hedef kişiyi

bilgiye dayalı argümanlarla ikna etme potansiyelini ifade etmektedir. Okuyucular uzmanlık gücü ile bilgi (ikna) gücü arasındaki farkın ne olduğunu merak edebilirler. Kısaca açıklamak gerekirse, eğer hedef kişi güç sahibinin bilgiye dayalı, ikna edici argümanı sonucunda tutumunu değiştiriyorsa bilgi gücü; ikna edici bilginin önüne konmasına gerek duymaksızın güç sahibinin bilgi/deneyim birikimine inandığı için tutumunu değiştiriyorsa, uzmanlık gücü söz konusudur (Uzmanlık gücünün yukarıdaki örneğinde geçen "... vardır bir bildiği" ifadesi, söz konusu gücün doğasını vurgulamaya yöneliktir.).

Zorlayıcı güç ve ödül gücünün kişisel ve kişisel olmayan şeklinde boyutlandırılmaları. İlerleyen yıllarda Raven, ödül ve zorlayıcı güç temellerinin sadece somut ödül ve yaptırımlarla tanımlanmasının yeterli olmayacağını, güce sahip olanın takdir edici tutumlarının hedef kişi üzerinde kişisel düzeyde bir ödül, reddedici tutumlarının ise kişisel düzeyde bir cezalandırma etkisi göstereceğini düşünmüş ve her iki güç temelini de kişisel ve kişisel olmayan şeklinde boyutlandırmıştır (Raven, 1993). Aşağıdaki hipotetik örnekler söz konusu güç temellerini bir öğrencinin perspektifinden açıklamaktadır:

Kişisel olmayan zorlayıcı güç (Impersonal coercive power): "Korkarım ki bu ödevi yapmazsam öğretmenim bana sıfır verebilir."

Kişisel zorlayıcı güç (Personal coercive power): "Bu ödevi yapmazsam öğretmenimin gözünden düşerim."

Kişisel olmayan ödül gücü (Impersonal reward power): "Bu ödevi yaparsam öğretmenim eminim sözlü notumu yüz verir."

Kişisel ödül gücü (Personal reward power): "Bu ödevi yaparsam öğretmenimin bu sınıfta en sevdiği öğrencisi ben olurum."

Meşru Güç İçerisinde Dört Alt Boyut Oluşturulması. Orijinal taksonomide (French ve Raven, 1959/1968) meşru güç, içinde yaşanan kültürün etkisiyle, yüksek sosyal statülü olarak algılanan bir kişinin sırf

bu nedenle bazı şeyleri daha düşük statüdeki insanlardan istemesinin meşru görülmesi sonucunda var olan bir güç temeli olarak yer almaktaydı (“Hocamdır/babamdır/patronumdur ...”). İlerleyen yıllarda Raven (1993), meşru gücün farklı şekillerde de tezahür edebileceğini düşünmüş, taksonominin ilk halindeki statüye dayalı güce “formel meşruiyet” (daha sonraları “pozisyona dayalı meşru güç”) adını vererek bunu meşru gücün dört alt boyutundan birine indirgemiş ve bunun yanına üç yeni alt boyut daha eklemiştir. Meşru gücün taksonominin son halinde yer alan dört alt boyutuna ilişkin hipotetik örnekler şöyle olabilir:

Yapılan iyiliğe dayanan meşru güç (Legitimate power of reciprocity): “Öğretmenimin üzerimde çok emeği var; onun bu isteğine hayır diyemem.” Bu hipotetik örnekte öğretmenin gücü, öğrencisinin yapılan bir iyiliğin karşılığının verilmesi gerektiği yönündeki algısına dayanmaktadır.

Uğranılan zarara dayanan meşru güç (Legitimate power of equity): “Dünkü davranışıyla öğretmenimi üzdüm; artık bu isteğine de hayır demeyeyim.” Bu hipotetik örnekte öğretmenin gücü, öğrencisinin bir insana verilen zararın tazmin edilmesi gerektiği yönündeki algısına dayanmaktadır.

Sorumluluğa dayanan meşru güç (Legitimate power of responsibility/dependence): “Öğretmenim bu gün nöbetçi olduğu için sesi kısılmış; çok zorlandığı için biraz sessiz olmamı istedi, ben de ona göre davrandım.” Bu hipotetik örnekte öğretmenin gücü, yardıma ihtiyaç duyması ve öğrencisinin yardıma ihtiyaç duyan insanlara yardım edilmesi gerektiği yönündeki algısından kaynaklanmaktadır.

Pozisyona dayalı meşru güç (Legitimate position power): “O öğretmen, ben öğrenciyim. Ne diyorsa yapmam gerekir tabi ki. Aksi halde çok ayıp etmiş olurum.” Bu hipotetik örnekte öğretmenin gücü, yasal mevzuattan değil, içinde yaşadıkları kültürde öğrencisi karşısında sahip olduğu statüsünden kaynaklanmaktadır. Aynı öğrenci belediye otobüsünde kendisinden yer vermesini isteyen bir yaşlıya kalkıp yerini verebilir; bu durumda yine pozisyona dayalı meşru güce boyun eğmiş olacaktır. Tekrar

vurgulamak gerekirse, bu örneklerde statü sahiplerinin gücü yasal mevzuattan gelmez, bu nedendir ki söz konusu gücün Türkçeye çevrilirken “yasal” kelimesiyle karşılanması hatalıdır.

Uzmanlık gücü ve özdeşim gücünün olumlu ve olumsuz şeklinde iki alt boyuta ayrılmaları. French ve Raven’ın taksonomisinde güç, bir etkileme potansiyeli olarak tanımlanmaktadır. Bu potansiyelin güç sahibinin arzu edeceği nitelikte (hedef kişiyi güç sahibinin istediği yönde etkileyen) olabileceği gibi, arzu etmeyeceği bir nitelikte de (güç sahibinin istediğinin tam tersini yapmaya yönlendiren) olabileceğini düşünen Raven (1993), taksonomi içerisinde o güne kadar sadece olumlu anlamda geçen uzmanlık ve özdeşim güçleri içerisinde birer de olumsuz boyut eklemiştir.

Olumsuz uzmanlık gücü (Negative expert power): “Öğretmenimin bana bu ödevleri sırf beni cezalandırmak için verdiğinden eminim. Şimdi bunu ona sorsam, bana o engin bilgisiyle bir sürü açıklama yapıp bu ödevlerin ne kadar da faydalı olacağını anlatacak, ama ben bunu yemem! O ödevleri yapmayacağım.” Bu hipotetik örnekte, öğrenci öğretmenin uzmanlık gücüne inanmakta, fakat bu gücün kendisini cezalandırmak için verildiğini düşünerek öğretmenin isteğini yerine getirmemeyi tercih etmektedir.

Olumsuz özdeşim gücü (Negative referent power): “Onun gibi olmayı, onun gibi davranmayı kendime yediremem; sırf bu yüzden Okşan hocanın hoşuna gidecek hiçbir şey yapmayacağım!” Bu örnekte öğrencinin öğretmenine yönelik güçlü olumsuz duygularından kaynağını alan etki potansiyeli, öğretmenin arzu edeceğinin tam tersi nitelik taşımaktadır.

Bilgi gücü içerisinde dolaylı (endirekt) alt boyutunun oluşturulması. Bazen ikna edici argümanı doğrudan dile getirmek yerine, dolaylı yoldan, yani hedef kişiye duyurarak, ortaya koymak da tercih edilebilir. Bu düşünceden hareketle Raven (1993), taksonomide yer alan bilgi (ikna) gücü içerisinde bir de dolaylı bilgi gücü alt boyutu oluşturmuştur. “İngilizce öğretmenimiz arkamdaki sırada oturan arkadaşımıza İngilizce bilmenin üniversite yıllarında ne kadar da önemli olduğunu, sırf bunun için bile İngilizce

ödevlerini yapması gerektiğini anlatıyordu bugün. İyi ki bunları duymuşum. Bundan sonra İngilizce dersinde ödevlerimi aksatmadan yapacağım." Bu hipotetik örnekteki öğretmen, karşısına alıp nasihat ettiğinde kendisine karşı tepkisel tutum içerisinde girecek öğrencisini istediği yönde etkileyebilmek için ikna edici argümanını ona dolaylı yoldan duyurmayı tercih etmiştir.

Üçüncü tarafın gücünün taksonomiye eklenmesi. Bazen bireyler başkalarına ait güç temellerine dayanarak da güç uygulamalarına girişebilirler. "Baban eve geldiğinde bu yaptıklarını duyacak." (s. 237) örneğini veren Raven (1993) her hangi bir güç temelini bu şekilde elde edilebileceğine işaret etmiştir. Aşağıdaki hipotetik örneklerde öğretmen öğrencisi karşısında başkalarının zorlayıcı ve ödül güçlerinden yararlanmaktadır:

"Öğretmenim eğer böyle davranmaya devam edersem, beni yine müdür yardımcısına göndereceğini söyledi."

"Matematik öğretmenim böyle akıllı uslu davranmaya devam edersem, teşekkür alabilmem için İngilizce öğretmenimden İngilizce sözlü notumu yükseltmesini isteyeceğini söyledi."

Güç temellerinin sert ve yumuşak şeklinde sınıflanması. Alanda yürütülen araştırmalar, güç temellerinin sert ve yumuşak olmak üzere iki ayrı kategoriye ayrılabilirliğini göstermiştir (Pierro, Cicero ve Raven, 2008; Pierro, Raven, Amato ve Bélanger, 2013; Pierro, Kruglanski ve Raven, 2012). Bu sınıflamada temel ölçüt, güç sahibinin isteğini kabul etme özgürlüğünün olup olmamasıdır. Faktör analizi sonuçlarına göre, bilgi, özdeşim ve uzmanlık güçleri ile sorumluluğa dayanan meşru güç, yumuşak (yani güç sahibine hayır diyebilmenin mümkün olduğu güç temelleri) kategorisinde; bu güç temelleri dışında kalan, meşru gücün diğer üç boyutu ile ödül ve zorlayıcı güç temellerinin her iki alt boyutu ise sert kategorisi içerisinde yer almaktadır.

Özaslan (2018) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada dünya genelinde ve Türkiye'de yumuşak güç temelleri kategorisine dâhil edilebilen güç temellerinin sert güç temellerine nispetle daha etkili oldukları ve daha istendik sonuçlar sağladıklarına işaret eden çok sayıda alan araştırması bulunmuştur. Okumakta olduğunuz araştırmada ise, yer kısıtı nedeniyle, işletme ve okul yönetimi alanında gerçekleştirilen

araştırmaların sonuçlarına yer verilmeyecek, bunun yerine araştırma problemini ortaya koyabilmek için French ve Raven taksonomisinin sınıf yönetimi araştırma alanındaki yansımalarına odaklanılacaktır.

1980’li yıllarda ABD’de French ve Raven taksonomisinin 1959 yılındaki ilk halini çerçeve alan ve alanyazında “Sınıfta Güç Serisi” olarak bilinen bir dizi araştırma gerçekleştirilmiştir. Sınıfta güç serisi daha sonraki yıllarda pek çok alan araştırmasına ilham vermiş ve öğretmenlerin öğrencileri karşısında dayandıkları güç temellerinin incelenmesine yönelik çabaların başlangıcı olmuştur. Tuhaf olan şey ise, söz konusu sosyal fenomene odaklanan yakın tarihli araştırmaların (Finn, 2012; Goodboy ve Bolkan, 2011; Goodboy, Bolkan, Myers ve Zhao, 2011; Kaufmann ve Buckner, 2018; Schrodtt, Witt, Myers, Turman, Barton ve Jernberg, 2008; Teven ve Herring, 2005; Turman ve Schrodtt, 2006) bile tıpkı 80’li yıllardaki Sınıfta Güç Serisi araştırmalarında olduğu gibi orijinal taksonominin beş güç temelini esas alıp, yukarıda tanıtılan ve taksonominin açıklayıcı gücünü artıran diğer güç temellerini göz ardı etmeye devam etmeleridir. Bu durumun görünen nedeni, söz konusu araştırmaların çoğunda McCroskey ve Richmond (1983) tarafından geliştirilen Algılanan Güç Ölçeğinin ya da Schrodtt, Witt ve Turman (2007) tarafından geliştirilen Öğretmen Güç Kullanımı Ölçeğinin kullanılmış olması ve her iki ölçeğin de Raven tarafından taksonomiye sonradan yapılan (1965 ve 1993 tarihli) eklemeleri içermemeleridir. Nispeten yakın tarihli araştırmalardan sadece bir tanesinde (Elias ve Loomis, 2004), Raven, Schwarzwald ve Koslowsky (1998) tarafından geliştirilen Kişilerarası Güç Envanterinin kullanıldığı görülmektedir. Söz konusu envanter sınıf ortamında öğretmen-öğrenci etkileşimine özel olarak geliştirilmemiş olsa da Raven tarafından taksonomiye yapılan eklemeleri içermesi bakımından bu araştırmanın diğerlerinden ayrı görülmesi gerektiği söylenebilir. Kullanılan ölçeklerdeki boyutların sınıfta güç etkileşimlerini French ve Raven’ın 1993 tarihinde son halini alan perspektifleri kadar detaylı görememesi durumuna, Türkiye’de gerçekleştirilen araştırmalarda (Aslanargun ve Eriş, 2013; Hoşgörür ve Yorulmaz, 2016; Özdemir, 2013; Özer, Uğurlu, Sincar, Yıldırım ve Beycioğlu, 2014; Taş, 2017) da rastlanmaktadır.

Sınıfta Güç Serisinin ilgili alanyazına başka bir teorik katkısı daha olmuştur. Kearney, Plax, Richmond ve McCroskey (1985'den aktaran Kaufmann ve Buckner, 2018) taksonomide yer alan uzmanlık, özdeşim ve ödül gücü temellerini prososyal; zorlayıcı ve meşru güç temellerini ise antisosyal kategorilerini oluşturacak şekilde ikiye ayırmışlardır. Bu sınıflama, öğretmen-öğrenci güç etkileşimlerine odaklanan Türkiye dışındaki araştırmaların neredeyse tamamında kullanılmıştır. İki ayrı araştırma (Finn, 2012; Vlčková, Mareš ve Ježek, 2015) kapsamında gerçekleştirilen alanyazın taramaları, öğrenci faydası bakımından, prososyal kategorideki güç temellerinin antisosyal kategorideki güç temellerinden çok daha iyi sonuçlar verdiğini gösteren, çoğu 80'li yıllarda gerçekleştirilmiş, toplam 10 araştırmanın varlığına işaret etmektedir. Görece yakın tarihli iki araştırmadan ilki, öğretmenlerin prososyal güç kullanımının, öğrencilerin öğretmen tarafından doğru anlaşılmış olma algısı ile olumlu, yanlış anlaşılmış olma algısı ile olumsuz yönde ilişkili olduğunu (Fin, 2012); ikincisi ise, öğretmenin öğrencileri karşısındaki onaylayıcı tutumları ile prososyal güç kullanımları arasında, antisosyal güç kullanımlarına oranla daha yakın bir ilişki olduğunu (Turman & Schrodt, 2006) göstermektedir.

Sınıfta güç etkileşimlerine ilişkin olarak okumakta olduğunuz araştırma kapsamında gerçekleştirilen alanyazın taramasının ortaya koyduğu sonuçlar şöyle özetlenebilir: (1) İlgili alanyazında Raven tarafından taksonomiye eklenen ve taksonominin açıklayıcılığını önemli ölçüde artıran güç temelleri göz ardı edilmiştir. (2) Görece yakın tarihli araştırmalar, yükseköğretim düzeyinde, lisans öğrencisi-öğretim elemanı arasındaki güç etkileşimine odaklanma eğilimindedir. (3) İlgili alanyazın nitel araştırmaların sağlayabileceği katkıdan mahrum kalmıştır. Burada sayılan birinci ve üçüncü maddeler ilişkili görünmektedir; şöyle ki, ilgili alanyazın nicel araştırmalarla teşekkül etmiştir ve bu nicel araştırmalarda kullanılan ölçekler de taksonominin 1959 yılındaki beş boyutlu halini esas almışlardır. Sonuç olarak, cevaplayıcıların algı ifadelerinin, onlara uygulanan kapsam geçerliği düşük ölçeklerle sınırlanması, sınıfta güç etkileşimlerine ilişkin alanyazının temel sorununu oluşturmaktadır. İlgili alanyazının yukarıda betimlenen sorunları göz önünde bulundurularak girilen bu araştırmanın amacı ise, French ve Raven perspektifinin ulaştığı son noktayı teorik çerçeve olarak, bir grup öğretmen adayının

lise yıllarındaki öğrencilik deneyimlerine dayanarak dile getirebilecekleri, güç temellerinin etkililiğine ve sınıf yönetimi sürecinde uygunluklarına ilişkin değerlendirmelerini ortaya koymaktır.

Yöntem

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın dış geçerlik ve dış güvenirliğini artırmak amacıyla katılımcılar, veri toplama aracı, veri toplama ve analiz süreçleri detaylı olarak açıklanmaktadır. Bu çalışmada nitel araştırma metodolojisi benimsenmiştir. Araştırma deseni kısmen (odağı bakımından) fenomenografi desenine benzemekle birlikte, veri toplama ve raporlama boyutlarında bu desenden farklılaşmaktadır. Açıklamak gerekirse, fenomenografik jargonda ikinci düzey perspektif olarak geçen algılamaya (conception) odaklandığı için, bu araştırmanın problemi “Bir öğretmenin öğrencileri karşısında dayandığı güç temeli kaç farklı şekilde algılanabilir?” şeklinde, tipik bir fenomenografi problemi olarak da ifade edilebilirdi. Ne var ki, böylesi bir tercihin ardından, bir dizi algılamanın göndergesel ve yapısal yönlerini de kapsayacak şekilde detaylı bir betimleme çabasına girilmesi ve bunun için de veri toplama yöntemi olarak –söz gelimi– yirmi civarında katılımcıyla yüz yüze görüşmeyi tercih etmek gerekirdi. Bunun yerine araştırmacı, mümkün olduğunca çok çeşitli algılamaya ulaşabilmek için başka bir yöntemle tevessül etmiş ve (veriyi yüzeyselleştirmek pahasına) sahip olduğu, dersine girdiği lisans öğrencilerinin tamamından veri toplama avantajını kullanmayı tercih ederek, araştırmanın odağı bakımından yaklaştığı fenomenografiden veri toplama ve raporlama (fenomenografilerde frekans verilmez. Asıl olan, kaç farklı algılama olduğudur [bkz. Orgill, 2002; Osteraker, 2002]) boyutlarında uzaklaşmıştır. Bu açıklamalar, aynı araştırma konusunu ele alan bir fenomenografin da ilgili alanyazına katkıda bulunabileceğine işaret etmektedir.

Veri Toplama Süreci

Bu araştırmanın verileri 2017-2018 akademik yılı, bahar döneminde İç Anadolu Bölgesinde bir devlet üniversitesinin eğitim fakültesinde 345 lisans öğrencisinden yazılı olarak toplanmıştır. Açık uçlu 6 sorudan

oluşan veri toplama formu araştırmacı tarafından hazırlanmış ve taslak form pedagojik formasyon programı kapsamında sınıf yönetimi dersi almakta olan 107 öğrenciye uygulanmıştır. Pilot uygulama sonucunda öğrencilerin güç temeli kavramını anlamlandırmakta zorlandıkları görülmüş, bu nedenle veri toplama formuna —katılımcıların yorumlarını yönlendirmemesi için— işletme yönetimi alanında, yönetici-çalışan etkileşimi bağlamında bir örnek eklenmiştir. Yine pilot uygulamadaki katılımcılarından alınan geribildirimlerle veri toplama formundaki bazı ifadeler daha anlaşılır hale getirilmiştir. Veri toplama formunun nihai halini almasının ardından araştırma verilerinin toplanacağı eğitim fakültesi dekanlığından resmi araştırma izni alınmıştır. Katılımcılara veri toplama formu bahar döneminin bitimine iki hafta kala, araştırmaya ilişkin detaylı sözlü açıklamalar verilerek dağıtılmış ve iki hafta kadar bu konuyu düşünceleri ve final sınav günü final ödevleri ile birlikte yazılı değerlendirmelerini içeren veri toplama formlarını da teslim etmeleri rica edilmiştir. Bu araştırmaya katılım gönüllülük esasına dayalıdır ve öğrencilere katılımları karşılığında not ve benzeri herhangi bir ödül verilmemiştir; bunun yerine öğrencilere araştırmacının alanyazına sağlayacağı katkı anlatılarak, araştırmaya katılımları için motivasyonları artırılmaya çalışılmıştır. Verilerin toplandığı dönemde araştırmacının dersine girdiği lisans öğrencisi sayısı 392 görünmektedir. Bu öğrencilerin tamamına yakınına veri toplama formu verilebilmiştir. İki hafta sonra final ödevleri toplanırken dağıtılan formların 345 adedinin cevaplanmış olarak teslim edildiği görülmüştür. Katılımcılar 10 farklı bölümde eğitim görmektedirler. Katılımcıların 119'u dördüncü sınıfın, geriye kalanı ise ikinci sınıfın sonundaki final sınavları dönemindedir ve tamamı (araştırmacının kendisinden) sınıf yönetimi dersi almıştır.

Katılımcılardan lise yıllarında derslerine giren ve *“Biz öğrencilerinden ne istese yapardık”* diyebilecekleri bir öğretmenlerini gözlerinin önüne getirmeleri ve o öğretmenin öğrencileri üzerindeki bu gücü nereden aldığını (gücünün kaynağının ne olduğunu) ifade etmeleri istenmiştir. Bunun ardından öğrencilerden, *“Bizden bir şeyler yapmamızı isterdi ama biz onun isteklerini yerine getirmezdik”* diyebilecekleri başka bir öğretmenlerini hatırlamaları ve söz konusu öğretmenin dayanmaya çalıştığı (ama başarısız olan) gücü de ifade etmeleri istenmiştir. Katılımcılara iki de hatırlatmada bulunulmuştur. Bunlardan ilki, söz konusu öğretmenlerin

isteklerini gönüllü ya da gönülsüz yerine getirmiş olmalarının değil, yerine getirip getirmediğinin önemli olduğu, ikincisi ise, bu iki öğretmenin hatırladıkları en uç örnekler olmaları gerektiğidir.

Katılımcılara yöneltilen sorular şöyledir:

1. Her söylediğini yerine getirdiğimiz öğretmenimizin bizim üzerimizdeki gücünün kaynağı
..... idi.
2. Bu gücü kısaca betimleyecek olursam:
3. Bu güce yönelik bugünkü duygu ve düşüncelerimi ifade edecek olursam (sınıf yönetiminde tercih edilmesinin uygun olup olmadığı gibi): ...
4. Bize istediklerini bir türlü yaptıramayan öğretmenimizin dayanmaya çalıştığı güç kaynağı
.....idi.
5. Bu gücü kısaca betimleyecek olursam:
6. Bu güce yönelik bugünkü duygu ve düşüncelerimi ifade edecek olursam (sınıf yönetiminde tercih edilmesinin uygun olup olmadığı gibi): ...

Yukarıda görülen ikinci ve beşinci soruların amacı, katılımcıların ilk soruda kısaca adını koydukları güç temelini —yeterince anlaşılır olmaması olasılığına karşı bir önlem olarak— daha detaylı tanımlamalarını sağlamaktır. Veri toplama aracının diğer yüzünde, yukarıda görülen ifadelerle çok benzer ifadelerle, katılımcılara yine lise yıllarından hatırladıkları öğretmenlerinin uyguladıkları etkileme taktiklerine ilişkin değerlendirmeleri sorulmuştur.

Verilerin Analizi

Araştırma verileri üzerinde araştırmacının kendisi tarafından içerik analizi gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte katılımcılar tarafından teslim edilen 345 formdan 6 adedinde etkili güç temeli ve 82 adedinde de etkili olmayan güç temeli kavramının hatalı algılandığı görülmüştür. Bu kısımlar ayıklandıktan sonra, etkili güç temeli boyutunda 339, etkisiz kalan güç temeli boyutunda ise 264 katılımcı verisi analize dâhil edilmiştir. Analiz

sürecinde French ve Raven (1959/1968) tarafından şekillendirilen ve Raven (1993) tarafından geliştirilen güç temelleri taksonomisi çerçeve alınmıştır. Araştırmacı söz konusu taksonomiye olan hâkimiyeti, analizi tek başına yapacak olması ve son olarak da teorik çerçeveyi oluşturan taksonomide yer almayan yeni bir güç temeline tesadüf etme olasılığını ortadan kaldırmak istememesi nedenleriyle analiz sürecinde a priori kod listesi kullanmamayı tercih etmiştir.

Bir nitel araştırmacının analiz sürecinde sayıların yeri olabilir mi sorusuna odaklanan Sandelowski (2001) nitel araştırmacıların sayısal hesaplamalar yapmamaları gerektiği ve sayısal hesaplamalar yapamayacakları yönündeki düşünceleri nitel araştırmaya ilişkin mitler olarak nitelemiş, sayımın “bilhassa verideki örüntüler ile bu örüntülerden sapmaların fark edilmesinde ve veriden analitik ve idiografik genellemeler yapılmasında, analiz sürecinin ayrılmaz parçalarından biri” (s. 231) olduğunu ifade etmiştir. Okumakta olduğunu araştırmada da yazar, sayıları ulaştığı nitel veriyi yüzeyselleştirmek için değil, bulgularını desteklemek ve grafiklerle görselleştirmek için kullanmıştır ve kanısı da odur ki, sayıların kullanılmasında hiçbir sakınca yoktur; yeter ki (1) olasılık temelli bir örnekleme yapılmadığı için çalışma grubunun ötesinde bir popülasyona genelleme yapılmasın, (2) nitel araştırmalarda bir tek katılımcı tarafından dile getirilen temaların bile önemli kabul edildiği ve sonuç olarak, bir temanın frekansının düşük olmasının, onu önemsiz kılmayacağı unutulmasın.

Bulgular

Araştırmanın en önemli bulgularından biri, gerçekleştirilen analiz sonucunda French ve Raven tarafından geliştirilen taksonomide yer almayan, yeni bir güç temeline rastlanmamış olmasıdır. Bu bulgu söz konusu taksonominin öğretmen-öğrenci güç etkileşimlerine odaklanan araştırmalarda teorik çerçeve olarak alınmak için kapsam bakımından yeterli olduğuna işaret etmektedir. Araştırmanın bu bölümünde, analiz sürecinde varlığı teşhis edilen güç temelleri toplam frekanslarına göre sıralanarak raporlanacaktır.

Kişisel Olmayan Zorlayıcı Güç. Bu araştırmada toplam 230 katılımcı tarafından dile getirilen kişisel olmayan zorlayıcı güç, katılımcıların 28'i tarafından etkili, 202'si tarafından ise etkisiz olarak hatırlanmıştır (Etkisiz olarak hatırlanan bu güç temeline ilişkin ifadelerden ikisinde kişisel olmayan zorlayıcı güç, okul yöneticisine aittir. Bu durum taksonomide "üçüncü tarafın gücü" olarak yer almaktadır). Katılımcıların güce yönelik betimlemelerine ve yorumlarına bakıldığında ise, bu gücün hem etkili hem etkisiz tezahürlerinde bile, öğretmene ilişkin olumsuz bakış net bir şekilde görülebilmektedir. Bu bulgu, kişisel olmayan zorlayıcı gücü temel alan bir öğretmenin, aradan seneler geçtikten sonra bile olumsuz duygularla hatırladığını açıkça göstermektedir. Bu güç temeli katılımcılarca (a) proje/sözlü notunu düşük verme ya da yazılıda zor sorma, (b) arkadaşları karşısında rencide etme, (c) disipline verme, (d) fiziksel şiddet ve (e) anne babasını öğrenciye karşı kışkırtma gibi tehdit algılarıyla hatırlanmıştır. Örneklerde geçen tehditlerin ciddiyeti göz önüne alındığında bu güç temelinin her uygulamasında etkili olamaması şaşırtıcı görünmektedir. Katılımcıların güç temeline ilişkin betimlemelerde buldukları ikinci ve üçüncü sorularda, söz konusu kişisel olmayan zorlayıcı gücü uygulayan öğretmenlerini profesyonel bakış geliştirememiş ve olgunlaşmamış insanlar olarak hatırladıkları görülmektedir. Katılımcıların söz konusu güç temelinin uygun bulup bulmamaları açısından bakıldığında, bu güç temelinin etkili olarak hatırlayan 28 katılımcıdan 25'inin söz konusu güç temelinin uygun bulmazken, etkisiz olarak hatırlayanların ise tamamının uygun bulmadığı görülmüştür.

Kişisel Ödül Gücü. Bu araştırmada toplam 215 katılımcı tarafından dile getirilen kişisel ödül gücü, katılımcıların 202'si tarafından etkili, 13'ü tarafından ise etkisiz olarak hatırlanmıştır. Bu güç temeli katılımcılarca "gösterdiği sevgi" ve "bize olan sevgisi" gibi ifadelerle dile getirilmiştir. Bunun yanı sıra öğretmene duyulan saygıya işaret eden ifadeler de kişisel ödül gücü içerisine dâhil edilmiştir. Bu kategori içerisinde geçen, katılımcıların öğretmene yönelik saygısına ilişkin ifadelerin kişisel ödül gücü olarak kodlanmasında öğretmenin saygıyı kendi çabası ile oluşturmuş olması esas alınmıştır. Saygıya işaret eden başka bazı

ifadeler pozisyona dayalı meşru güç içerisine alınmıştır çünkü katılımcıların güce yönelik bu betimlemelerinde öğretmenin dayandığı saygı temelli gücün öğrencileri karşısındaki öğretmenlik pozisyonundan kaynaklandığı görülmüştür. Sevgi ve saygıya (bazı katılımcılar tarafından birlikte ifade edildikleri de olmuştur) ek olarak “tatlı dili,” “olumlu iletişim dili,” “bize duyduğu güven” ve “bize inanması” gibi ifadeler de (bu ifadelere yönelik katılımcı betimlemeleri de göz önüne alınarak) öğretmenin onaylı tutumunun katılımcı için taşıdığı önemi yansıtmaları nedeniyle yine kişisel ödül gücü kategorisine alınmışlardır. Katılımcıların söz konusu güç temelini uygun bulup bulmamaları açısından bakıldığında, bu güç temelini etkili olarak hatırlayan katılımcıların tamamının sınıf yönetiminde uygun bulduğu, etkisiz olarak hatırlayanlardan ise birinin her şeye rağmen uygun bulmaya devam ettiği görülmektedir. Bu güç temelini etkisiz olarak algılayan katılımcıların ifade ettikleri güç temelini yönelik betimlemeleri ve yorumları okunduğunda, (“Suiistimal ediliyordu.” “Samimiyetine karşılık bulacağını sanıyordu.” “Öğretmenin daha mesafeli olması gerekir.” gibi) öğretmenin öğrencilerini yeterince tanımayan, sınıf yönetiminde yetersiz bir profesyonel olduğuna ve katılımcıların da sorunu aslında güç temelini bizatihi kendisinde görmediklerine işaret eden ifadelerle karşılaşmıştır.

Pozisyona Dayalı Meşru Güç. Bu araştırmada toplam 63 katılımcı tarafından dile getirilen pozisyona dayalı meşru güç, katılımcıların 26’sı tarafından etkili, 37’si tarafından ise etkisiz olarak hatırlanmıştır. Bu güç temeli, kendisini etkisiz olarak algılayan katılımcılarca “statüsü,” “bizim karşımızdaki konumu,” gibi ifadelerle dile getirilmiştir. Katılımcıların betimleyici ve yorumlayıcı ifadelerine bakıldığında, sözünü ettikleri öğretmenlerin öğrencileri karşısında meşruiyet sağlayacak, öğretmenlik mesleğine yakıştırılan olumlu mesleki nitelikleri göstermeksizin sadece mevcut statülerine yönelik bir boyun eğme davranışı beklentisi içine girdikleri anlaşılmaktadır. Bu güç temelini etkili olarak gören katılımcıların ise, öğretmenlerinin güç uygulamalarına meşruiyet atfetmelerine neden olan öğretmen özellikleri arasında, öğretmenin “meslek aşkı,” öğretmenin “ahlaklı olması” ve “öğrencilere karşı adil olması” gibi, öğretmen şemasının olağan bileşenlerinin olduğu görülmektedir.

Algılanan böylesi öğretmen nitelikleri, katılımcıların öğretmenin gücüne meşruiyet atfetmelerine, etkili ve uygun bir güç temeli olarak algılamalarına neden olmuştur. Katılımcıların söz konusu güç temelini uygun bulup bulmamaları açısından bakıldığında, bu güç temelini etkili olarak hatırlayan katılımcıların beşinin, etkisiz olarak hatırlayanların ise tamamının söz konusu güç temelini sınıf yönetimi bakımından onaylamadıkları görülmektedir.

Uzmanlık Gücü. Bu araştırmada toplam 49 katılımcı tarafından dile getirilen uzmanlık gücü, katılımcıların 47'si tarafından etkili, 2'si tarafından ise etkisiz olarak hatırlanmıştır. Bu güç temeli katılımcılarca “derin bilgisi,” “alanında en iyi öğretmen olması,” “çok bilgili olması,” “bilgisiyle hayranlık uyandırması” ve “özgüveni” gibi ifadelerle dile getirilmiştir. Bu ifadeler arasında 11 kez geçtiği görülen özgüvenin bu kategoriye dâhil edilmesinin nedeni, güç temelinin doğrudan ifade edildiği ilk sorunun ardından gelen betimleyici ve yorumlayıcı iki soruda sözü edilen özgüvenin öğretmenin alan bilgisi ve deneyiminden kaynaklandığının görülmesidir. Uzmanlık gücünü etkili olmayan bir güç temeli olarak ifade eden iki katılımcının betimlemelerine bakıldığında, her iki katılımcının da bu güç temelinin (akademik yönelimi olmayan öğrenciler tarafından) umursanmadığını hatırladığı, buna karşılık diğer 47 katılımcının ise gayet umursanan bir güç temeli olarak hatırladığı görülmektedir. Bu durum, katılımcıların odaklandıkları anılarının geçtiği dönemde, üniversite sınavının yaklaştığının bilincinde lise öğrencileri olmaları ve o dönemde öğretmenlerinin alan bilgisinin onlar için büyük önem taşıyor olmasıyla açıklanabilir. Katılımcıların söz konusu güç temelini uygun bulup bulmamaları açısından bakıldığında, bu güç temelini ifade eden 49 katılımcının (etkisiz bulan iki katılımcı da dâhil olmak üzere) tamamının sınıf yönetimi sürecinde uygun bulduğu görülmektedir.

Yapılan İyiliğe Dayalı Meşru Güç. Bu araştırmada toplam 19 katılımcı tarafından dile getirilen yapılan iyiliğe dayalı meşru güç, 19 katılımcının tamamı tarafından etkili bir güç temeli olarak hatırlanmıştır. Bu güç temeli katılımcılarca “fedakârlık,” “emek vermesi,” “bize faydalı olmak

istememesi," "karşılıksız iyi davranması," gibi ifadelerle dile getirilmiştir. Katılımcıların söz konusu güç temelini uygun bulup bulmamaları açısından bakıldığında, bu güç temelini dile getiren katılımcıların tamamının sınıf yönetimi sürecinde uygun da bulunduğu görülmektedir.

Kişisel Olmayan Ödül Gücü. Bu çalışmada toplam 10 katılımcı tarafından dile getirilen kişisel olmayan ödül gücü, katılımcıların 7'si tarafından etkili, 3'ü tarafından etkisiz olarak hatırlanmıştır. Bu güç temeli katılımcılarca "Sözlü notunu basardı." ve "Yazılı sorularını verirdi." gibi ifadelerle dile getirilmiştir. Katılımcıların söz konusu güç temelini uygun bulup bulmamaları açısından bakıldığında, etkili olarak hatırlayan katılımcıların üçünün, etkisiz olarak hatırlayan üç katılımcının ise tamamının bu güç temelini sınıf yönetimi sürecinde uygun bulmadığı görülmektedir.

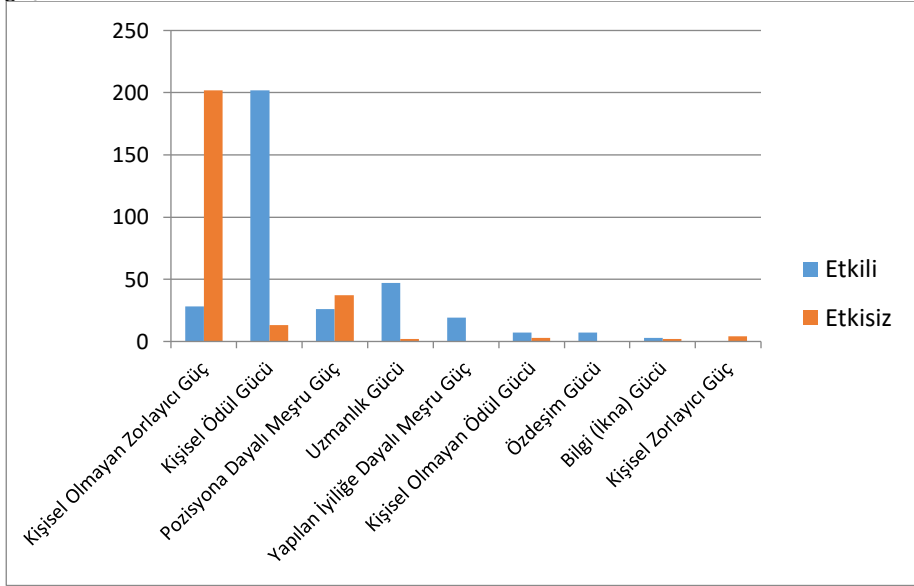
Özdeşim Gücü. Bu çalışmada toplam 7 katılımcı tarafından dile getirilen özdeşim gücü, katılımcıların tamamı tarafından etkili bir güç temeli olarak hatırlanmıştır. Bu güç temeli katılımcılarca "Bize arkadaşça yaklaşması." ve "İleride onun gibi olmak istiyordum." gibi ifadelerle dile getirilmiştir. Katılımcıların söz konusu güç temelini uygun bulup bulmamaları açısından bakıldığında, bu güç temelini etkili olarak hatırlayan katılımcıların tamamı tarafından uygun da bulunduğu görülmektedir.

Bilgi Gücü. Bu çalışmada toplam 5 katılımcı tarafından dile getirilen bilgi (ikna) gücü, katılımcıların 3'ü tarafından etkili, 2'si tarafından ise etkisiz olarak hatırlanmıştır. Bu güç temeli, etkili bulan katılımcılarca "... gereğini anlatarak hepimizi ikna ederdi." ve "Öyle ikna edici konuşurdu ki karşı çıkamazdık" gibi ifadelerle dile getirilirken, etkisiz bulan katılımcılar tarafından ise "beceremiyordu" ve "ikna edemiyordu" şeklinde, sorunun güç temelini kendisinden ziyade öğretmenin beceri düzeyinde olduğuna işaret edecek şekilde ifade edilmiştir. Katılımcıların söz konusu güç temelini uygun bulup bulmamaları açısından bakıldığında, bu güç temelini onu dile getiren katılımcıların tamamı tarafından sınıf yönetimi için uygun bulunduğu görülmektedir.

Kişisel Zorlayıcı Güç. Bu araştırmada toplam 4 katılımcı tarafından dile getirilen kişisel zorlayıcı güç, bunu dile getiren katılımcıların tamamı tarafından etkisiz bir güç temeli olarak hatırlanmıştır. Bu güç temeli katılımcılarca “Görmezlikten geliyordu.” ve “Sen benim için yoksun yapıyordu.” gibi ifadelerle dile getirilmiştir. Katılımcıların söz konusu güç temelinin uygun bulup bulmamaları açısından bakıldığında, bu güç temelinin onu dile getiren katılımcıların tamamı tarafından sınıf yönetimi sürecinde uygun olmayan bir güç temeli olarak kabul edildiği görülmektedir.

Bu araştırma kapsamında katılımcıların etkili-etkisiz ayırımını da içerecek şekilde algılarına dayalı olarak teşhis edilen güç temelleri Grafik 1’de görülmektedir.

Grafik 1. Katılımcıların algısıyla lise öğretmenlerinin başvurdukları etkili ve etkisiz güç temelleri.

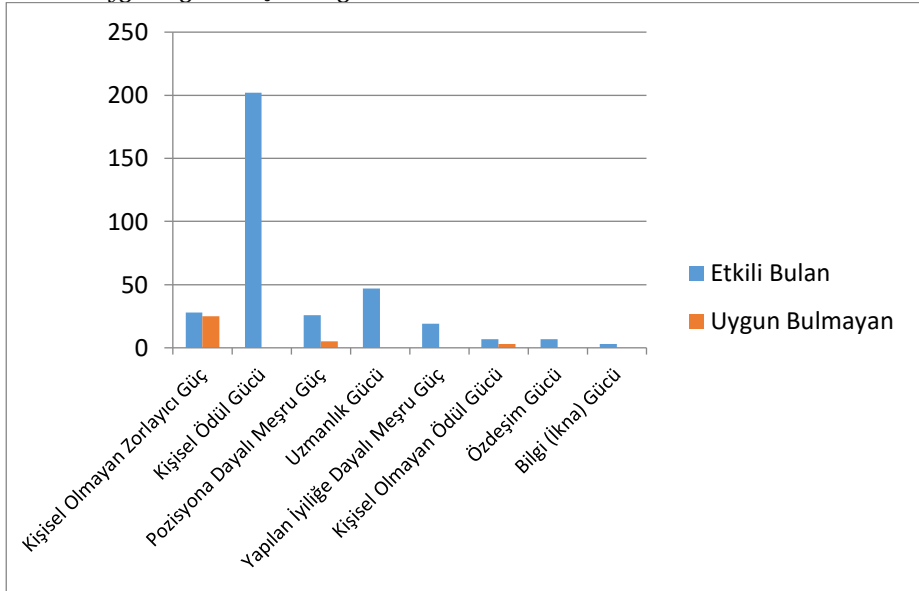


Grafik 1 incelendiğinde, katılımcıların dile getirdikleri güç temelleri arasında kişisel olmayan zorlayıcı gücün ve kişisel ödül gücünün en yüksek frekansla hatırlanan güç temelleri oldukları, buna karşılık uğranılan zarar dayalı meşru güç ve sorumluluğa dayalı meşru gücün

yanı sıra, özdeşim ve uzmanlık güçlerinin olumsuz biçimleri ile bilgi gücünün dolaylı biçiminin hiç bir katılımcı tarafından dile getirilmediği görülmektedir.

Grafik 2’de katılımcıların etkili olarak algıladıkları güç temellerinin sınıf yönetiminde uygunluğuna ilişkin değerlendirmeleri görülmektedir. Grafiğin bu şekilde düzenlenmesinin nedeni, tamamı öğretmen adayı olan katılımcıların etkili buldukları ve onayladıkları güç temellerinin, onların gelecek meslek yaşamlarındaki güç temeli tercihlerine işaret etme olasılığıdır.

Grafik 2. Katılımcıların etkili olarak hatırladıkları güç temellerinin sınıf yönetiminde uygunluğuna ilişkin değerlendirmeleri.



Grafik 2 incelendiğinde, kişisel ödül gücünü diğer güç temellerine nispetle hem etkililik hem de uygunluk boyutlarında en yüksek frekansa sahip olduğu görülmektedir. Geneline dikkat edildiğinde bu grafik, her biri öğretmen adayı olan katılımcılardan çoğunun, kendi öğrencilik deneyimleri ve eğitim fakültesinde edindikleri teorik birikim sonucunda ulaştıkları noktada, ilgili alanyazında olumlu sonuçlarıyla bilinen

güç temellerini etkili ve uygun bulmakta olduklarını açıkça ortaya koymaktadır.

Tartışma

Bu araştırmanın verileri olasılık temelli bir örneklemeden alınmamış olduğundan, çalışma grubunun ötesinde bir popülasyona genelleme yapılabilmesi mümkün değildir. Ayrıca, bu araştırmanın verileri katılımcıların algılarına dayalıdır, gözlem ve doküman incelemesinden elde edilebilecek verilerle desteklenmemiş olan mevcut haliyle, katılımcıların algısının ötesinde sosyal gerçekler ortaya koyamaz. Tüm bunlara karşılık yine de bu araştırma sınıf yönetiminde güç temellerine ilişkin alanyazına, bundan sonra bu alanda çalışacak bütün araştırmacıların dikkate almaları gereken, önemli bir katkıda bulunmuştur: İçerik analizi sonucunda, French ve Raven taksonomisine uzun zaman önce eklenmiş olmasına rağmen ilgili alanyazına yeterince yansımamış olan bazı güç temellerine yönelik katılımcı algılarını ortaya çıkarmış ve böylelikle Raven'in 1965 ve 1993 yıllarında taksonomiye yapmış olduğu eklemelerin göz ardı edilmesi eğiliminin, sınıfta kişilerarası güç fenomenine ilişkin —en iyi ihtimalle— eksik anlamlandırmalara neden olacağı gerçeğini açıkça ortaya koymuştur. Bu sorunu sayılarla örneklendirerek açıklamak gerekirse, bu araştırmanın katılımcılarından 230'u kişisel olmayan zorlayıcı güce ilişkin algısını dile getirirken, 4'ü de kişisel zorlayıcı güç algısı ortaya koymuş; benzer şekilde, 10 katılımcı kişisel olmayan ödül gücünden bahsederken, 215 katılımcı ise kişisel ödül gücüne yönelik algılarını ifade etmiştir. Oysaki 1993 yılında yapılan eklemeleri teorik çerçevesine dâhil etmeyen araştırmalar, zorlayıcı gücü ve ödül gücünü tek boyutlu yapılar olarak görmektedir. Bunu da açıklamak gerekirse, her ikisi de bir tür ödül olmasına karşın, bir öğretmenin öğrencisinin başını okşaması (kişisel ödül) ile onun karne notunu şişirmesi (kişisel olmayan ödül) arasında öğrenci için fark vardır; ya da yine her ikisi de bir tür ceza olmasına karşın, bir öğretmenin öğrencisine tokat atmasıyla (kişisel olmayan zorlama) ona kırıldığını dile getirmesi (kişisel zorlama) de öğrenci için farklı anlamlar taşımaktadır. Taksonomiye sonradan yapılan eklemeleri içermeyen araştırmaların

okuyucuları, böylesi önemli farkları göremezler. Şunu da eklemek gerekir ki okumakta olduğunuz araştırmada French ve Raven taksonomisinin son halindeki kategorilere oturmayan, kültüre özgü, yeni bir güç temeli de görülmemiştir. Bu durumda, French ve Raven taksonomisinin bütün eklemelerle ulaşılmış olduğu son halinin bu araştırma alanında gelecekte girilecek araştırmalarda teorik çerçeve olarak alınmasının uygun olduğu da söylenebilir. Bu değerlendirmelerin ardından, Türkiye’de faaliyet göstermekte olan ve nicel araştırma geleneğine bağlı araştırmacıların, özellikle K-12 düzeyinde öğretmen-öğrenci güç etkileşimlerini tüm kapsamıyla yansıtacak bir ölçek geliştirmeleri, bir diğer araştırma önerisi olarak dile getirilebilir. Bu ölçeğin İngilizce versiyonunun hazırlanması ise söz konusu alanyazında dünya genelinde önemli bir ilerlemenin yolunu açabilir.

Araştırmanın bir diğer önemli bulgusu, her biri öğretmen adayı olan katılımcıların hangi güç temellerini onaylayıp hangilerini yanlış bulduklarını taksonominin son halinin sağladığı geniş perspektiften ortaya koyabilmesidir. Görece az sayıdaki katılımcı, kişisel olmayan zorlayıcı gücün etkili olduğunu düşünürken, aynı katılımcıların tamama yakını (28 katılımcının 25’i) yine de bu güç temelinin uygun bulmamaktadır. Bu sonuç, katılımcıların çoğunun sınıf yönetimi sürecinde esas alınmaması gereken güç temellerine ilişkin sağlıklı bir anlayış geliştirmiş olduklarını göstermektedir. Nitekim öğrencilerinde sorumluluk bilinci geliştirmek isteyen öğretmenlerin zorlayıcı uygulamalara başvurmak yerine onlarla daha olumlu ilişkiler geliştirmeleri gerektiğine dikkat çeken, K-12 düzeyinde gerçekleştirilmiş araştırmalar vardır (Lewis, 2001; Romi, Lewis ve Katz, 2009). Bir öğretmenin öncelikli görevinin öğrencilerine alanını sevdirmek olduğu, bunu başarabilmek için de öğrencilerine araştırmalar ve proje çalışmaları yaptırabilecek etkiye sahip olması gerektiği göz önüne alındığında, bu öğretmenin sınıf içerisinde doğru güç temelinin esas almasının önemi daha iyi anlaşılacaktır. Bu araştırmanın kişisel olmayan zorlayıcı güce ilişkin bulguları, sınıfta güç etkileşimlerine ilişkin hatalı algıları olan bir öğretmenin ortalama bir öğrenciye oldukça korkutucu gelecek tehditlere başvurduğunda bile istediği sonucu alamayabileceğine işaret etmektedir. Diğer taraftan kişisel ödül, uzmanlık, bilgi ve özdeşim güçlerinin etkili kullanımlarını hatırlayan katılımcıların tamama yakınının bu güç temellerini uygun olarak da

görmeleri, katılımcıların çoğunun güç temellerine ilişkin sağlıklı anlayışlarının olduğuna işaret eden bir diğer araştırma bulgusudur. Şöyle ki, lisans öğrencilerinin algılarına dayalı bir çalışmada (Teven ve Herring, 2005), öğretim elemanlarının uzmanlık, özdeşim ve ödül güçlerini kullandıkları ile katılımcıların öğretim elemanlarını yeterli, şefkatli ve güvenilir olarak algılamaları arasında olumlu yönde ilişki olduğu görülmüştür. Aynı çalışmanın bir diğer bulgusu ise, öğrencilerin sınıf ortamında aldıkları doyum ile öğretim elemanlarının özdeşim ve uzmanlık güçleri arasında olumlu yönde ilişki olduğudur. Türkiye’de gerçekleştirilmiş iki çalışmadan ilkinde (Özdemir, 2013) öğretim elemanlarının zorlayıcı güç kullanımı ile lisans öğrencisi olan katılımcıların iç motivasyonlarında düşüş; referans, ödül ve uzmanlık güçlerini kullandıkları ile katılımcıların iç motivasyonlarında artış olduğuna ilişkin bulgular ortaya konurken, diğer çalışmada (Hoşgörür ve Yorulmaz, 2016) ise öğretim elemanlarının kişisel güç ve bilgi gücü kullandıkları ile lisans öğrencisi olan katılımcıların öğrenme ortamına yönelik adalet algılarının arttığı, zorlayıcı güç kullandıklarıyla ise azaldığına işaret eden bulgulara ulaşılmıştır. Ne var ki öğretmen adaylarının güç temellerine ilişkin sağlıklı anlayışlarını meslek yaşamlarının ilerleyen dönemlerinde kaybedebilecekleri olasılığını akla getiren bir çalışma vardır. Okul deneyimi dersi almakta olan öğretmen adaylarının algısına dayalı olarak gerçekleştirilen bu çalışmada, teknik öğretmenlerin okul ortamında bilgiye dayalı, özdeşlik ve ödüllendirme güçlerini yansıtan davranışları kısmen, yasal ve zorlayıcı güçleri yansıtan davranışları ise büyük ölçüde gösterdiklerine ilişkin katılımcı algıları ortaya koymuştur (Taş, 2017). Okumakta olduğunuz çalışmanın katılımcıların algılarına ilişkin bulguları ile görev yapmakta olan öğretmenlerin bu algıların tersi yöndeki uygulamalarına işaret eden söz konusu çalışmanın bulguları arasındaki bu çelişkili durumun nedeni, okumakta olduğunuz çalışmadaki katılımcıların birer lisans öğrencisi olarak hala derslerine giren öğretim elemanlarının etkisi altında olmaları ve öğretim elemanlarının da prososyal güç temellerine daha çok, antisosyal güç temellerine ise daha az başvurmaları olabilir. Bu olasılığı akla getiren iki çalışma vardır. Öğretim elemanlarının güç temellerine odaklanan bu çalışmalardan ilkinde (Özdemir, 2013), öğretim elemanlarının en fazla uzmanlık, en az

da zorlayıcı gücü tercih ettiklerine; benzer konulu ve katılımcı profilli bir diğer araştırmada (Hoşgörür ve Yorulmaz, 2016) ise öğretim elemanlarının sırasıyla en çok yasal, ikinci sırada uzmanlık gücü ve son sırada da zorlayıcı gücü tercih ettiklerine yönelik katılımcı algıları ortaya konmuştur. Okumakta olduğunuz araştırmada katılımcıların güç temellerine ilişkin algılarının prososyal kategoride geçen güç temellerini esas alan öğretim elemanlarının etkisi altında şekillenmiş olması ve fakat bu anlayışlarını meslek yaşamlarının ilerleyen evrelerinde kaybedecek olmaları mümkün müdür? Ortaya çıkan bu soruya, eğitim fakültesi mezunu ve deneyimli öğretmenlerden oluşan katılımcılarla aynı konuya odaklanan bir araştırma cevap verebilir.

Araştırmanın ilgi çekici bir diğer bulgusu da istedik sonuçlarıyla bilinen bazı güç temellerinin katılımcılar tarafından kişisel ödül gücüne oranla çok daha az ifade edilmiş olmasıdır. Bu sonuç, istedik sonuçlar sağlamasıyla bilinen söz konusu güç temellerinin uygulamadaki potansiyel değerlerini azaltmaz, fakat bir gerçeği açıkça ortaya koyar: Öğretmenlerin sınıf yönetimi sürecinde öğrencileriyle özne-özne ilişkisi kurarak ve onlara verdikleri değeri göstererek tesis ettikleri kişisel ödül gücü, etkili güç temeli kategorisinde diğer tüm güç temellerinden kat kat daha yüksek frekansla hatırlanmıştır. Ne var ki ilgili alanyazında yer alan araştırmalar öğretmenin ödüle dayanan gücü içerisinde kişisel olmayan gibi bir ayırım yapmamaktadır. Kişisel ödül gücüne ilişkin bu net ve çarpıcı araştırma bulgusuna sınıf yönetimi derslerinde ve seminerlerde yer verilmesi, sınıfta doğru güç etkileşimlerinin kurulması yönündeki akademik çabaya katkı sağlayacaktır.

Araştırmanın Sınırlandırmaları, Sınırlılıkları ve Güçlü Yönleri

Araştırmanın dış geçerlik ve dış güvenilirliğini artırmak için sınırlandırmalarını (delimitations), sınırlılıklarını (limitations) ve güçlü yönlerini açıkça ortaya koymak yerinde olacaktır. Katılımcılara ve onlara sorulan sorulara ilişkin olarak, araştırmanın dizaynı sırasında belirlenen sınırlandırmalar kapsamında, (1) katılımcı olarak lise öğrencileri yerine öğretmen adaylarının tercih edilmesi, (2) katılımcılara yöneltilen soruların onların bütün öğrencilik anılarına değil, sadece lise yıllarındaki anılarına (3) ve bu anılar içerisinde de en etkili ve en etkisiz güç temell-

erine ilişkin anılarına odaklanacak şekilde sınırlandırılmış olması sayılabilir.

Araştırmanın yukarıda sayılan sınırlandırmaları açıklamak gerekirse, bu çalışma grubu, eğitim fakültesine gidebilecek düzeyde başarılı, akademik açıdan problemsiz katılımcıların bakış açısını yansıtmakta, buna karşılık, çok düşük bilişsel başarı düzeyindeki lise öğrencilerin algılarını yeterince yansıtmamaktadır. Lise öğrencileri yerine öğretmen adaylarıyla çalışılmasının araştırmaya kattığı güç ise, henüz lise yıllarından çok da fazla uzaklaşmamış olan katılımcıların hem eğitim fakültesine gidebilecek kadar puan alabilmiş, dolayısıyla belirli bir bilişsel beceri düzeyinde, hem de tamamının sınıf yönetimi dersi almış ve dolayısıyla sınıf yönetimine ilişkin değerlendirmeler yapabilmelerini sağlayacak eğitim ve deneyime sahip informantlar olmalarıdır. 345 katılımcının sınıf yönetimi dersi almış olmasına ek olarak, bunlardan 119'unun dört yıllık eğitimlerini tamamlamış ve bu kapsamda okulda öğretmenlik uygulaması da yapmış, 94'ünün ise Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanında iki yıllık eğitim birikimine sahip olması da katılımcı profilini güçlendiren diğer etmenler olarak sayılabilir. Diğer iki sınırlama ise, katılımcılara—net örnekler üzerine odaklanarak net betimlemeler yapabilmeleri için—sadece lise yıllarından hatırladıkları, en etkili ve en etkisiz güç temeli örneklerinin sorulmuş olmasıdır. Katılımcılardan daha da geriye gitmeleri ve birden fazla sayıda örnek dile getirmeleri istense idi, onlar da—belki—daha farklı güç temelleri dile getirebilirlerdi. Araştırmacının söz konusu uygulamasındaki amacı, lise yıllarından bu yana, kendilerinde uyandırdıkları duygular nedeniyle, görece daha sık hatırladıkları, o nedenle de daha rahat, net ve detaylı betimleyebilecekleri örneklere yönlendirmektir.

Katılımcılara yöneltilen sorulara değinirken araştırmanın bir sınırlılığını vurgulamakta fayda vardır: Güç etkileşimlerinde istedik sonuçlar vermeleriyle bilinen kişisel ödül gücünü 13, uzmanlık gücünü ise 2 katılımcının etkisiz bulması örneğinde de görülebileceği gibi, bir güç temelinin etkililiğinde sadece onun kendi potansiyeli değil, bu temeli esas alan öğretmenin gücü uygulama davranışı da belirleyici olmaktadır. Bu davranış alanyazında etkileme davranışı ya da taktiği (influence tactic/behavior) olarak geçmektedir. Yani, güç bir potansiyel

iken, etkileme davranışı ise o potansiyelin gerçekleştirilme hareketidir. Bu araştırmada kişisel olmayan zorlayıcı güçten ya da uzmanlık gücünden bahseden katılımcılar, öğretmenlerinin sınıf yönetimi sürecinde dayandıkları etkileme potansiyelini ne derece tutarlı ve kararlılıkla uygulamaya geçirdiklerini belirtememişlerdir. Bu durumda, söz konusu sosyal fenomenin, verileri daha az sayıda katılımcıyla, yüz yüze gerçekleştirilecek görüşmelere dayanan araştırmalarla ele alınmasının, mevcut bilgi birikimine değerli katkılar yapılabileceği söylenebilir.

Araştırmanın sözü edilmesi gereken bir sınırlılığı ise 345 katılımcıdan 82'sinin (%23.7) etkili olmayan güç temeli kavramını doğru anlayamamış olmasıdır (Etkili güç temellerine ilişkin ifadelerden sadece 6'sı uygun olmadığı için analize dâhil edilmemiştir). Analize dâhil edilmeyen ifadeler, öğretmenin "egoist olması" ya da "hafif bir insan olması" ifadelerindeki gibi davranış sorunlarına veya "sınıf karşısında otorite sağlayamamak" ifadesinde görüldüğü gibi öğretmenin sınıf yönetimindeki yetersizliğine ilişkin —esas alınan güç temelleriyle ilişkisi olmayan— değerlendirmelerdir. Eğer bu araştırmanın verileri 15-20 katılımcıyla yüz yüze görüşmeler yoluyla toplanmış olsaydı, araştırmacı hem bu sorunu gördüğü anda çözebilirdi hem de katılımcılardan dile getirdikleri güç temeline ilişkin çok daha derin veriler alabilirdi. Buna karşılık katılımcıların öğrencilik yıllarındaki deneyimlerine ilişkin düşünmek için iki hafta kadar sürelerinin olması, veri toplama formuna isim yazmamalarının verdiği güven ve —verileri yüzeyselleştirme pahasına— 345 katılımcı gibi yüksek bir sayıya ulaşmanın sağladığı genişlik avantajları da gözden kaçmamalıdır. Kısaca bu nitel araştırma, derinlik-genişlik dengesinin genişlik lehine bozulmuş olmasının avantaj ve dezavantajlarını yansıtmaktadır.

Bu araştırmada üye kontrolü ve ikinci bir araştırmacının analize katılması gibi geçerlik önlemleri alınamamıştır ve bunlar da sınırlılıklar kapsamında ifade edilmelidir. Üye kontrolü yapılmamasının nedeni, katılımcıların kendi ifadelerinde tezahür eden güç temelini araştırmacı tarafından teşhis edilen güç temeli olup olmadığına yönelik karşılaştırma yapabilmeleri için gereken teorik altyapıya sahip olmamalarıdır. İkinci bir araştırmacının analize katılmamasının nedeni ise araştırmacının yakınlarında güç temelleri alanında çalışmış başka bir araştırmacı bulunmamasıdır. Bu koşullar altında araştırmacı, söz konusu alanda

oluşturmuş olduğu teorik temel ve deneyime dayanmakla yetinmek durumunda kalmıştır.

Sonuç olarak, bu araştırma öğretmen-öğrenci arasındaki güç etkileşimleri konusunu kapsamlı teorik çerçevesi ve – güçlü ve sınırlı tarafları olan– kendine özgü bir araştırma yaklaşımıyla ele almış ve bir kaç önemli bulgu ortaya koyarak, ilgili alanyazına özgün bir katkıda bulunmuştur. Türkiye’de bu konuya odaklanan araştırma sayısı hala oldukça az sayıdadır. Sınıfta güç etkileşimlerine odaklanan nitelikli araştırmaların sayıca artması ve öğretmenlerin bu araştırmaların sonuçlarından haberdar edilmeleri, Türkiye’de eğitimin en hakiki mürşit olan bilimle desteklenmesi çabalarına önemli bir katkı sağlayacaktır.

EXTENDED ABSTRACT

Preservice Teachers' Evaluations of the Bases of Power that their High School Teachers Preferred

*

Gökhan Özaslan

Necmettin Erbakan University

In French and Raven's perspective, power stands for the agent's potential to exercise social influence on his or her target (Raven, 1993; 2008). In its original form (French and Raven, 1959/1968), the taxonomy was five-dimensional. In 1965 and 1993, Raven improved the taxonomy by creating new dimensions. The definitions of the power bases as they appear in the last form of the taxonomy are as follows:

Coercive power: This basis of power is based on the agent's threats of negative consequences.

Reward power: This basis of power is based on the agent's ability to provide positive incentives.

Raven (1993) created two subdimensions in both coercive and reward power bases as personal and impersonal forms, thinking that the approval and rejection of the agent should be considered distinct from other tangible consequences as the sources of reward and coercion.

Legitimate power: This basis of power has four subdimensions: (a) legitimate power of reciprocity, which is based on the favor that the agent does to the target person; (b) legitimate power of equity, which is based on the wrong that the target person did to the agent; (c) legitimate power of responsibility/dependence, which is based on the targets person's moral obligation to help the agent, and lastly; (d) legitimate position power is based on the target person's cultural tendency to comply with the agent as he or she is in superior positions than the target person.

Expertise power: This basis of power is based on the power holder's superior knowledge in the eyes of the target person.

Referent power: This basis of power is based on the target person's desire to identify with the agent.

Informational power: Raven added the basis of informational power to the taxonomy in 1965. Informational power is based on the agent's logical arguments to direct the target person in the desired course.

Studies conducted in this research area showed that, according to the amount of freedom that the target person has, the stated bases can be categorized into one of three groups (Pierro, Cicero, and Raven, 2008; Pierro, Raven, Amato, and Bélanger, 2013; Pierro, Kruglanski and Raven, 2012). The harsh bases are coercive power, reward power, legitimate powers of position and reciprocity. The soft powers are expert power, referent power, informational power, and legitimate power of responsibility. A review of the relevant literature (Özaslan, 2018) pointed out that soft bases of power should be preferred over the harsh ones as the former category yields more favorable outcomes.

A couple of studies conducted in the 1980's in the USA (known as "Power in the Classroom Series") dwelled on the power interactions in classroom environments. What is interesting is that starting from the stated series of studies, the researchers who are interested in this social phenomenon have so far taken the original (five dimensional) form of French and Raven's taxonomy and neglected Raven's contributions in the later years. This tendency in the relevant literature is a problem considering the level of explanation that the taxonomy reached in 1993. Considering this situation, the aim of this qualitative study, which takes the last form that French and Raven's taxonomy of power bases as its theoretical framework, is to present a group of preservice teachers' evaluations of the effectiveness and appropriateness of the bases of power in the process of classroom management as based on their perceptions they formed through their lived experiences in their high school years.

The findings based on the written responses to open-ended questions of 345 preservice teachers, showed that personal reward power (as being an effective basis of power) and impersonal coercive power (as being an ineffective basis of power) were mentioned with the highest frequencies. In regard to the appropriateness of their use in classroom management, personal reward power was approved by all the participants who men-

tioned it, while coercive power was disapproved by all the participants who regarded it as an ineffective, and by almost all the others who regarded it as an effective basis of power.

To be more specific, the number of participants who saw the bases of power as effective were 202 for personal reward power, 7 for impersonal reward power, 28 for impersonal coercive power, 47 for expert power, 3 for informational power, 26 for legitimate power of position, 19 for legitimate power of reciprocity, and lastly, 7 for referent power. On the other hand, the number of participants who saw the bases of power as ineffective were 13 for personal reward power, 3 for impersonal reward power, 202 for impersonal coercive power, 4 for personal coercive power, 2 for expert power, 2 for informational power, and lastly, 37 for legitimate power of position. The frequencies mentioned above point out that the bases of power which are associated with positive results in the relevant literature, find favor among the participants who are all preservice teachers.

The literature on the power interactions between teachers and students have so far been theoretically based on the earliest form of French and Raven's taxonomy of power bases presented in 1959. The present study points to the need to take the taxonomy in its final, the most comprehensive and thus the most explanatory form that it took in 1993.

Kaynakça / References

- Aslanargun, E., ve Eriş, H. M. (2013). Öğretim elemanlarının sınıf yönetiminde kullandıkları güç türleri ölçeğinin geliştirilmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(2). 207-220.
- Elias, S. M., ve Loomis, R. J. (2004). The effect of instructor gender and race/ethnicity on gaining compliance in the classroom. *Journal of Applied Social Psychology*, 34(5), 937-958.
- Finn A. N. (2012). Teacher use of prosocial and antisocial power bases and students' perceived instructor understanding and misunderstanding in the college classroom. *Communication Education*, 61(1), 67-79.

- French, J.R.P., ve Raven, B. (1968). The bases of social power. In D. Cartwright and A. Zander (Eds.), *Group dynamics: Research and theory*, (pp. 259-269). New York: Harper & Row. (Original work published in 1959).
- Goodboy, A. K., ve Bolkan, S. (2011). Student motives for communicating with instructors as a function of perceived instructor power use. *Communication Research Reports*, 28(1), 109-114.
- Goodboy, A. K., Bolkan S., Myers S. A. ve Zhao X. (2011). Student use of relational and influence messages in response to perceived instructor power use in American and Chinese college classrooms. *Communication Education*, 60(2), 191-209.
- Hoşgörür, T., ve Yorulmaz, Y. İ. (2016). Öğretim Elemanlarının sınıf yönetiminde kullandıkları güç kaynaklarının öğretmen adaylarının öğrenme ortamlarına yönelik adalet algılarına etkisi. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 45(2), 375-404.
- Kaufmann R., ve Buckner, M. M. (2018). Revisiting “power in the classroom”: Exploring online learning and motivation to study course content. *Interactive Learning Environments*, DOI: 10.1080/10494820.2018.1481104.
- Lewis, R. (2001). Classroom discipline and student responsibility: The students' view. *Teaching and Teacher Education* 17(3), 307-19.
- McCroskey, J. C., ve Richmond, V. P. (1983). Power in the classroom I: Teacher and student perceptions. *Communication Education*, 32(2), 175-184.
- Orgill, M. (2012). Phenomenography, in Seed, N.M. (Ed.), *Encyclopedia of the Sciences of Learning*, Springer, New York, NY, pp. 2608-2611.
- Osteraker, M. (2002). Phenomenography as a research method in management research, available at: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.199.5234&rep=rep1&type=pdf>
- Özaslan, G. (2017). French ve Raven Perspektifiyle Kişilerarası Gücün Temelleri. Editörler Yılmaz, E. ve Yılmaz, H. (Ed.) *Eğitimden Damlalar* içinde (s. 35-60). Konya: Palet Yayınları.

- Özdemir, A. (2013). Öğretim elemanlarının kullandıkları güç kaynakları ile öğretmen adaylarının örgütsel özdeşleşmeleri arasındaki ilişki: İç motivasyonun aracılık rolü. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(2), 269-291.
- Özer, N., Uğurlu, C. T., Sincar, M., Yıldırım, M. C., ve Beycioğlu, K. (2014). Teacher power use in the college classroom: Turkish students' views. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 116, 2589-2592.
- Pierro, A., Cicero, L., ve Raven, B. H. (2008). Motivated compliance with bases of social power. *Journal of Applied Social Psychology*, 38(7), 1921-1944.
- Pierro, A., Kruglanski, A. W., ve Raven, B. H. (2012). Motivational underpinnings of social influence in work settings: Bases of social power and the need for cognitive closure. *European Journal of Social Psychology*, 42(1), 41-52.
- Pierro, A., Raven, B. H., Amato, C., ve Bélanger, J. J. (2013). Bases of social power, leadership styles, and organizational commitment. *International Journal of Psychology*, 48(6), 1122-1134.
- Raven, B.H. (1993). The bases of power: origins and recent developments. *Journal of Social Issues*, 49(4), 227-251.
- Raven, B.H. (2008). The bases of power and the power/interaction model of interpersonal influence. *Analyses of Social Issues and Public Policy*, 8(1), 1-22.
- Raven, B. H., Schwarzwald, J., & Koslowsky, M. (1998). Conceptualizing and measuring a power/interaction model of interpersonal influence. *Journal of Applied Social Psychology*, 28(4), 307-332.
- Romi, S., R. Lewis, ve Y.J. Katz. (2009). Student responsibility and classroom discipline in Australia, China and Israel. *Compare: A Journal of Comparative and International Education* 39(4), 439-53.
- Sandelowski, M. (2001). Real qualitative researchers do not count: The use of numbers in qualitative research. *Research in Nursing & Health*, 24(3), 230-240.
- Schrodt, P., Witt, P.L., Myers, S.A., Turman, P.D., Barton, M.H., ve Jernberg, K.A. (2008). Learner empowerment and teacher evaluations as a function of teacher power use in the college classroom. *Communication Education*, 57(2), 180-200.

- Schrodt P., Witt P., L., ve Turman P., D. (2007). Reconsidering the measurement of teacher power use in the college classroom. *Communication Education*, 56(3), 308-332.
- Taş, S. (2017). Teknik öğretmenlerin kullandıkları örgütsel güç kaynakları (Süleyman Demirel Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi örneği). *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27(2), 141-164.
- Teven J., J., ve Herring J., E. (2005). Teacher influence in the classroom: A preliminary investigation of perceived instructor power, credibility, and student satisfaction. *Communication Research Reports*, 22(3), 235-246.
- Turman, P., D., ve Schrodt P. (2006). Student perceptions of teacher power as a function of perceived teacher confirmation. *Communication Education*, 55(3), 265-279.
- Vlcková, K., Mares, J., ve Jezek, S. (2015). Adaptation of teacher power use scale to lower secondary students and student teachers. *Pedagogická Orientace*, 25(6), 798-821.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Özaslan, G. (2018). Öğretmen adaylarının kendi lise öğretmenlerinin tercih ettikleri güç temellerine ilişkin değerlendirmeleri. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1163-1197. DOI: 10.26466/opus.443879

Akademik Kendini Engelleme Ölçeği'ni Türkçeye Uyarlama Çalışması

DOI: 10.26466/opus.442691

*

Gazanfer Anlı* - İbrahim Taş** - Zehra Güneş***
Zeynep Yazgı**** - Hümevra Sevinç*****

*Dr, Öğr. Üyesi, Bursa Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Bursa/ Türkiye

E-Posta: anligazanfer@gmail.com

ORCID: [0000-0002-6141-7964](https://orcid.org/0000-0002-6141-7964)

** Dr, Öğr. Üyesi, Sabahattin Zaim Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İstanbul / Türkiye

E-Posta: ibrahimtas34@gmail.com

ORCID: [0000-0002-5752-2753](https://orcid.org/0000-0002-5752-2753)

***Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi S.B.E., İstanbul / Türkiye

E-Posta: zgunes93@gmail.com

ORCID: [0000-0002-7144-2899](https://orcid.org/0000-0002-7144-2899)

***Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi S.B.E., İstanbul / Türkiye

E -Posta: yazgizeynep@gmail.com

ORCID: [0000-0002-8459-7873](https://orcid.org/0000-0002-8459-7873)

***Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi S.B.E., İstanbul / Türkiye

E -Posta: humevrasevinc.16@gmail.com

ORCID: [0000-0001-8754-1464](https://orcid.org/0000-0001-8754-1464)

Öz

Bu çalışmanın amacı Urdan ve Midgley (2001) tarafından geliştirilmiş olan Akademik Kendini Engelleme Ölçeği'nin Türkçeye uyarlama çalışmasının yapılmasıdır. Araştırma İstanbul ilinde iki ortaokul ve iki lisede öğrenim gören 817 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada açımlayıcı faktör analizi için 405 öğrenciyi kapsayan Araştırma Grubu I ile doğrulayıcı faktör analizi için 412 öğrenciyi kapsayan Araştırma Grubu II ile çalışılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi sonuçları orijinal formda olduğu gibi tek faktörlü yapının iyi uyum verdiğini göstermiştir ($\chi^2/sd=1,12$, $p<.001$, RMSEA=.018, RMR=.030, GFI=.992, AGFI=.981, CFI=998, NFI=975, RFI=975, IFI=998, TLI=997). Ölçeğin Cronbach alpha iç tutatılılık katsayısı .81 olarak bulunmuştur. Ölçeğin maddelelerinin ayırt etme gücünü belirlemek için yapılan madde analizine göre ölçeğin düzeltilmiş madde-toplam korelasyonları .48 ile .63 arasında değerlere sahiptir. Ölçek için yapılan geçerlik güvenilirlik analiz sonuçları ölçeğin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olarak kullanılabileceğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Akademik kendini engelleme; geçerlik; güvenilirlik.

Adaptation of The Self-Handicapping Scale into Turkish

*

Abstract

The aim of this study is to make the Turkish adaptation study of the Academic Self-Handicapping Scale developed by Urdan and Midgley (2001). The study was conducted with 828 students attending two middle schools and two high schools in Istanbul. In this study, 405 students participated in the research group I for exploratory factor analysis and 423 students participated in the research group II for confirmatory factor analysis. The confirmatory factor analysis results showed that the one-factor structure fit well with the original form ($\chi^2 / sd = 1,12, p < .001, RMSEA = .018, RMR = .030, GFI = .992, AGFI = .981, CFI = 998, NFI = 975, RFI = 975, IFI = 998, TLI = 997$). The Cronbach alpha internal consistency coefficient of the scale was .81. According to the item analysis made to determine the discrimination power of the items of the scale, the corrected item-total correlations of the scale have values between .48 and .63. Validity of the scale Reliability analysis results indicate that the scale can be used as a valid and reliable measurement tool.

Keywords: : *Academic Self-handicapping; validity; reliability*

Giriş

Akademik kendini engelleme kavramı, öğrencinin akademik yetersizliği ve başarısızlığını meşrulaştırmak için kullandığı çeşitli stratejileri içerir. Böylece birey, akademik performans ile kişilik arasındaki ilişkiyi belirsizleştirir (Midgley ve Urdan, 2001). Başarısızlık olasılığı ile karşı karşıya kaldıklarında öğrenciler, çabalarını azaltmak, çalışmak için daha az zaman ayırmak veya ertelemek gibi davranışlara başvururlar. Amaçları, olası akademik başarısızlıklarını yeteneklerinden ziyade bu davranışlara yüklemektir. Diğer bir deyişle, bu öğrenciler, tembellik nedeniyle başarısızlığın aptallık nedeniyle başarısızlıktan daha iyi olduğuna inanmaktadır (Cavendish, 2004). Okul ortamında akademik kendini engelleme, öğrencinin akademik belirsizlikle karşı karşıya kaldığında öz saygısını korumaya izin vermektedir. Pek çok eğitim psikoloğu, akademik kendini engellenmenin sadece yetersizlikten ötürü değil, aynı zamanda olası akademik başarısızlıklara mantıksal açıklama üretme ihtiyacından kaynaklandığına katılmaktadır (Urdan ve Midgley, 2001). Covington (1992), kendini engellenmenin okul ortamındaki rolü noktasında önemli bir boşluğu doldurmuştur. Covington, öz-değer duygusunu sürdürme arzusunun, kendini sabote etmenin temel nedeni olduğunu iddia etmektedir. Aptal ve beceriksiz olmama çabaları, bireyin dikkatini başarısızlık ve yetersiz performanstan uzaklaştırmasına da yardımcı olmaktadır. Ancak, bu tür stratejiler bireyin performansını zayıflatır (Midgley ve Urdan, 2001). Covington ertelemenin bir kendini engelleme stratejisi olarak kullanıldığını ve ertelemenin başarısızlığa uğraması halinde erteleyicilerin son anına kadar çalışmalarını erteledikleri ve ertelemelerine rağmen başarılı olmaları halinde ise ertelemenin özel bir yetenek olarak görüleceğini düşünmektedir. Covington ayrıca, birçok etkinlikle meşgul olan ve bunu yetersiz performans için bir gerekçe olarak öne süren öğrencilerin varlığından da bahsetmiştir. Kendini engellenmenin, bireyin başkaları tarafından bir kusur olarak algılanabilecek daha büyük bir kusuru gizlemek için küçük bir kusuru ortaya koymasına olarak kabul edildiği bir durumdur (Midgley, Arunkumar ve Urdan, 1996).

Akademik kendini engelleme, zayıf akademik performans için kusursuz bir mazeret sunar. Urdan ve Midgley (2001), kendini akademik olarak

engelleyen öğrencilerin sınıfta daha az çaba harcadıkları ve daha az başarılı oldukları için bu ortamlarda soğukluk hissettiklerini bildirmiştir. Çünkü öğretmenler genellikle sınıfta sözel ya da davranışsal olarak başarılı olan öğrencileri ödüllendirirler, başarılı ve başarısız öğrencileri birbirinden ayırırlar. Akademik kendini engellemeye sahip olan öğrencilerin belirsiz bir benlik saygısı (Harris ve Snyder, 1986), düşük okul başarısı (Midgley vd., 1996, Midgley ve Urdan, 1995, 2001; Urdan, Midgley ve Anderman, 1998), uyumsuz davranış ve tutumlar sergilediği ve performanslarını şansa yüklediği (Murray ve Warden, 1992; Zuckerman, Kieffer, ve Knee, 1998) tespit edilmiştir. Başarısızlık beklentisinde olan öğrencilerin başarısızlığın sonuçlarıyla mücadele etmek için kendini koruyucu stratejilere yönelecekleri bilinmektedir. Bu nedenle, başarısızlık korkusu olan öğrencilerin kendilerini tehditlerden korumak ve başarısızlıklarını haklı çıkarmak için kendini engelleme stratejileri uygulayabilmeleri muhtemeldir (Lovejoy, 2008).

Birçok çalışma öğrencilerin eğitim ortamlarında kendini engelleme kullanımını incelemiştir. Bu çalışmaların sonuçları, kendini engellemeye başvuran öğrencilerin daha başarısız olduklarını ve eğitime karşı olumsuz tutumlar beslediklerini göstermiştir. Ayrıca, akademik kendini engelleme; etkisiz çalışma alışkanlıkları, olumsuz başa çıkma stratejileri, zaman yönetimi başarısızlığı ve öz-düzenleyici öğrenmeyle ve düşük akademik başarı ile ilişkili olduğu bulunmuştur (Tice ve Baumeister, 1997; Urdan ve Midgley, 2001; Zuckerman vd., 1998).

Akademik kendini engellenmenin olumsuz sonuçları arasında düşük akademik başarı, okuldan zihinsel ve davranışsal uzaklaşma, karamsar bakış açısı ve depresif benlik saygısı bulunmaktadır (Elliot ve Church, 2003; Martin, Marsh, Williamson, ve Debus, 2003; Urdan ve Midgley, 2001). Kendini engellenmenin, düşük akademik başarıya yol açtığı ve bu nedenle kişinin gelecekteki performansının da zayıfladığı açıklanmıştır (Leondari ve Gonida, 2007). Zuckerman ve diğ. (1998), akademik kendini sabote etmeyi kendini yıkıcı bir davranış olarak tanımlamaktadır. Kendilerini engelleyen öğrenciler, öğrenme ortamlarından uzaklaşırken, zaman içinde kendini sabote etme sıklığındaki artışa bağlı olarak kaçınma ve başarısızlık döngüsünde çaresizliğe düşme gibi durumlarla karşı karşıya kalabilirler. Bu nedenle, kendini engelleme davranışının en büyük zararı bireylerin başarısızlığa karşı duyarsızlaşmasıdır ki bu bireylerin daha çok

kendini engelleme stratejilerine başvurmasına yol açar (Urdan ve Midgley, 2001).

Yöntem

Çalışma Grubu

Çalışma kapsamında 2017-2018 eğitim-öğretim yılında İstanbul'daki bir ortaokul ve bir lisenin 5,6,7,8, 9 ve 10. sınıflarında öğrenim gören 317 erkek (%38,8), 500 kız (%61,1) olmak üzere 817 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubundaki öğrenciler 10-17 yaş aralığında olup ortalama 13,70 olarak hesaplanmıştır.

Araştırma Grubu I

Çalışma kapsamında 2017-2018 eğitim-öğretim yılında İstanbul'daki bir ortaokul ve bir lisede öğrenim gören 244 kız (%60,2), 161 erkek (%39,8) olmak üzere 405 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubundaki öğrenciler 10-17 yaş aralığında olup ortalama 13,28 olarak hesaplanmıştır. I. gruptan elde edilen veriler üzerinde açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır.

Araştırma Grubu II

Araştırma grubu II, 2016-2017 eğitim öğretim yılında İstanbul ili Ümraniye ilçesinde farklı sosyo-ekonomik sınıfları temsil eden bir ortaokul ve bir lisede okuyan 412 kişiden oluşmaktadır. Katılımcıların yaş aralığı 10-17 arasında değişmekte olup ortalama 14,13 olarak hesaplanmıştır. Katılımcıların 256'si (%62,1) kız, 156'si (%37,9) erkektir. II. gruptan elde edilen veriler üzerinde doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır.

Orijinal Akademik Kendini Engelleme Ölçeği

Urdan ve Midgley (2001) tarafından geliştirilmiş olan Akademik Kendini Engelleme Ölçeği 6 madde ve tek boyuttan oluşmaktadır. Ölçek 5'li likertli derecelendirmeye sahiptir. Ölçeğin güvenirlik katsayısı .88 olarak hesap-

lanmıştır. Orijinal ölçek yalnızca 5. Sınıf öğrencilerine uygulanmıştır. Akademik Kendini Engelleme Ölçeği yönergesinde bireylerden her bir maddenin kendisi için ne kadar uygun olduğuna ilişkin yanıtlar vermesi istenmektedir. Ölçek maddelerinden alınan puanların yüksek olması, bireyin akademik kendini engelleme düzeyinin yüksek olması manasına gelir. Ters madde bulunmayan ölçekte kişilerin aldıkları toplam puan 6 ile 30 puan arasında değişmektedir.

Ergenler İçin Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği Kısa Formu (SMBÖ-KF)

Ölçek Van den Eijnden, Lemmens ve Valkenburg (2016) tarafından geliştirilen sosyal medya bağımlılığı ölçeği kısa formunun Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirliği Taş (2017) tarafından gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubunu bir Anadolu Lisesinde öğrenim gören 376 lise öğrencisi oluşturmaktadır. Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .76 olarak bulunmuştur. Faktör analizi sonucunda toplam varyansın %35'ini açıklayan 9 maddeli tek faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Ölçek maddeleri faktör yük değerlerinin .52 ile .66 arasında değiştiği görülmektedir. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı .84 ve Bartlett Küresellik Testi χ^2 değeri ise 587.545 ($p < .000$) olarak bulunmuştur. Doğrulayıcı faktör analizinde ölçeğin tek boyutlu yapısının iyi uyum verdiği görülmüştür [$\chi^2=61.29$, $df=27$, $\chi^2/df=2.27$ RMSEA=.058, RMR=.009, S-RMR=.045, GFI=.96, AGFI=.93, CFI=.93, NNFI=.91, IFI=.93]. Ölçeğin çalışma kapsamında Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .78 olarak tespit edilmiştir.

Veri Analizi

Ölçeğin uyarlama sürecinde birçok adım gerçekleştirilmiştir. Gerekli izinler alındıktan sonra ölçeğin çeviri işlemleri yapılmış ve sonuç olarak ölçek uygulanmıştır. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett's Sphericity testi incelenmiş ve anlamlı oldukları bulunduktan sonra ölçeğin faktör yapısı için açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Yapı geçerliğinin incelenmesi amacıyla doğrulayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Güvenirlik analizleri için test-tekrar test yöntemi, ölçek maddelerine ilişkin madde-toplam ko-

relasyonları ve Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı yöntemlerinden yararlanılmıştır. Geçerlik ve güvenilirlik analizleri için SPSS 25.0 ve AMOS 24 paket programları kullanılmıştır.

Bulgular

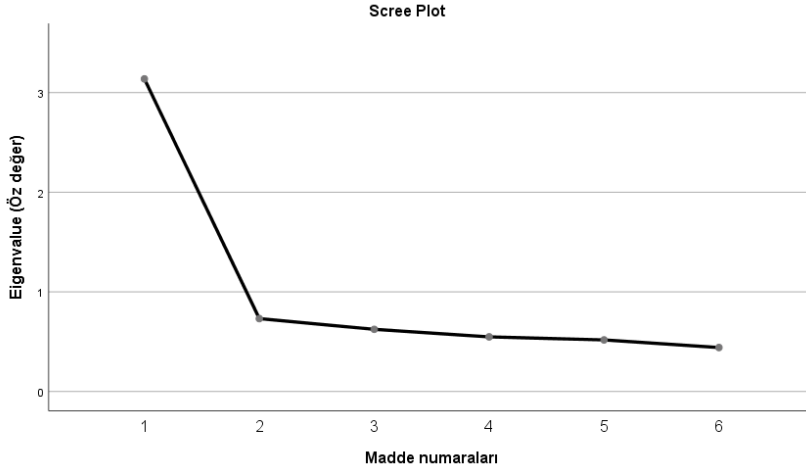
Kapsam Geçerliği

Urdan ve Midgley (2001) tarafından geliştirilmiş olan Akademik Kendini Engelleme Ölçeğinin kültürümüze uyarlama çalışması kapsamında Tim Urdan ile iletişim kurularak gerekli izinler alınmıştır. Bu aşamadan sonra kapsam geçerliliği çalışması çerçevesinde ölçek psikoloji ve psikolojik danışma ve rehberlik bölümlerinde görev yapan 4 akademisyen tarafından Türkçeye çevirisi yapılmış, daha sonra dilbilgisi ve dil uyumu açısından İngilizce Öğretmenliği bölümünden bir akademisyene çevirisi yaptırılmıştır. Bunun sonucunda ölçekte herhangi bir anlam bozulması olmadığı görülmüştür. Ölçek son olarak psikolojik danışma ve rehberlik bölümünde öğrenim gören 5 öğrenciye verilmiş ve ölçeğin anlaşılır ve uygulanabilir bir ölçek olduğu tespit edilmiştir.

Faktör Yapısının İncelenmesi

Açımlayıcı Faktör Analizi

Ölçeğin yapı geçerliliğini belirlemek için öncelikle açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Bu analizde örneklemin yeterliliğini test eden Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değerlerine bakılmıştır. KMO değeri .865 olarak bulunmuştur. Bu değer çok iyi olarak yorumlanmaktadır (Sharma, 1996, s.116 akt. Kalaycı, 2014). Bu değer .70 ve üzerinde olması maddelerin faktör analizi için uygun olduğu anlamına gelmektedir. Ayrıca Barlett's Sphericity testine bakılmış ($\chi^2= 677,498$, $p=.000$) ve her iki analizden elde edilen sonuçlar birlikte ele alındığında verilerin faktör analizine uygun olduğuna karar verilmiştir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012, s. 207). Faktör analizinde temel bileşenler analizi yapılmış ve tek faktörlü bir yapı elde edilmiştir.



Şekil 1. Scree Plot Faktör Yapıları Şekli

Şekil 1’de görüldüğü gibi eğim ikinci noktadan itibaren bir plato yapmaktadır. Bu durumda ölçeğin tek faktörden oluştuğu söylenebilir.

Temel bileşenler analizi sonucunda ölçeğin 6 madde tek faktörden oluştuğu tespit edilmiştir. Tek faktörü gösteren temel bileşenler analizine ilişkin sonuçlar Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Oyun bağımlılığı ölçeğinin Temel bileşenler analizi sonucunda elde edilen tek faktörün özdeğer ve açıklanan varyansa katkıları

Faktör	Öz değer	Açıklanan Varyans (%)	Toplam Varyans (%)
1	3.138	52.293	52.293

Tablo 1’de faktör analizi sonucunda 6 maddenin öz değeri 1’den büyük olan tek faktör altında toplandığı görülmektedir. Tek faktörün ölçeğe ilişkin toplam varyansın %52.293’ünü açıkladığı tespit edilmiştir. Tek faktörlü yapılarda açıklanan varyansın % 30 ve üzerinde olması yeterli görülmektedir (Çokluk vd., 2012, s. 197).

Akademik Kendini Engelleme Ölçeğinin aritmetik ortalamaları, standart sapmaları, faktör ortak varyansları, madde faktör yük değerleri ve madde toplam korelasyonları hesaplanmış ve Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Akademik Kendini Engelleme Ölçeğinin faktör analizi sonuçları ve madde toplam korelasyonları

Madde No	\bar{X}	Ss	Faktör Yük Değeri	Madde Toplam Korelasyonu
M1	2,29	1,168	.774	.520
M2	2,18	1,215	.766	.601
M3	1,99	1,200	.744	.599
M4	1,99	1,286	.740	.488
M5	2,20	1,297	.669	.628
M6	2,32	1,261	.635	.640

Tablo 2 incelendiğinde maddelerin faktör yük değerlerinin .635 ile .774 arasında değiştiği görülmektedir. Madde faktör yük değerleri kabul noktası .32 olarak kabul edilmektedir. .32'den daha düşük olan maddelerin ölçekten çıkarılması gerekmektedir (Çokluk vd., 2012, s. 223). Ölçek madde faktör yük değerlerinin kabul edilebilir sınırlar içinde olduğu görülmektedir.

Madde toplam korelasyonlarının .601 ile .640 arasında değiştiği görülmektedir. Madde toplam korelasyonu korelasyon değerlerinin .30 ve üzerine olması o maddenin bireyi iyi derecede ayırt ettiği, .20-.30 arasında olması ise o maddenin zorunlu olduğunda teste alınabileceği anlamına gelir. .20'den düşük maddelerin testten çıkarılması gerekir (Büyüköztürk, 2014, s. 183). Tüm maddelerin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir.

Doğrulatoryı Faktör Analizi (Yapı Geçerliliği)

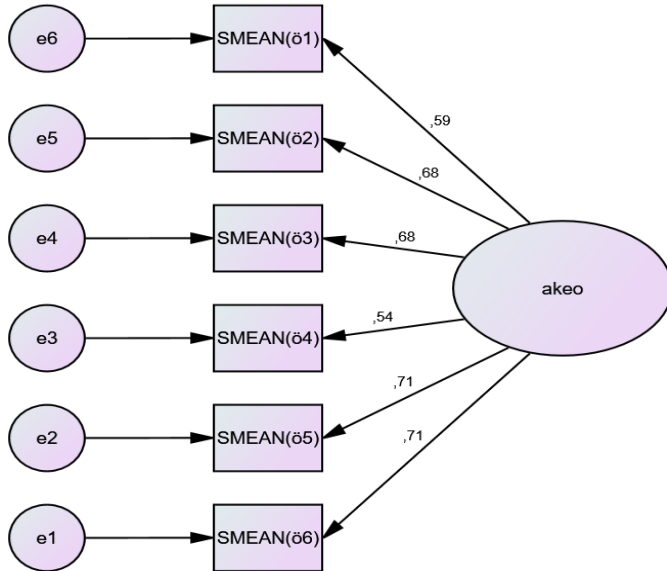
Doğrulatoryı faktör analizi araştırmacının elde ettiği yeni verilerin daha önceden belirlenmiş ve farklı çalışmalarda kullanılmış olan orijinal yapıya uyup uymadığını gösterir (Meydan ve Şeşen 2015). Doğrulatoryı faktör analizinin değerlendirilmesinde çeşitli uyum indekslerinden yararlanılmaktadır. Bunların en sık kullanılanları ki-kare uyumu (χ^2) ve ki-karenin serbestlik derecesine oranı, Normlaştırılmış Uyum İndeksi (NFI), Artırmalı Uyum İndeksi (IFI), Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (CFI) ve Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü (RMSEA) olarak sıralanabilir. Bunlarla birlikte İyilik Uyum İndeksi (GFI), Düzeltilmiş İyilik Uyum İndeksi (AGFI), Normlandırılmamış Uyum İndeksi (NFI ya da TLI) ve Ortalama Hataların Karekökü (RMR) de diğerlerine ek olarak kullanılabilir (Çokluk vd., 2012).

Tablo 3. Akademik Kendini Engelleme Ölçeğinin (AKEÖ) doğrulayıcı faktör analizi sonuçları

İyilik Uyum İndeksi	Ulaşılan Değerler	Kabul edilir değerler*
X ²	1.127	≤ 5
RMR	.030	≤ .05
GFI	.99	≥ .90
AGFI	.98	≥ .90
CFI	.99	≥ .90
IFI	.99	≥ .90
RFI	.97	≥ .90
NFI	.98	≥ .90
RMSEA	.018	≤ .06

* Çokluk vd. (2012).

Elde edilen bu sonuçlar ışığında Akademik Kendini Engelleme Ölçeğinin iyi uyuma sahip olduğu ve orijinal yapısının Türk kültürü için doğrulandığı anlaşılmaktadır (Çokluk vd., 2014; Meydan ve Şeşen, 2015: 37; Seçer, 2015).



Şekil 2. Akademik Kendini Engelleme Ölçeği'ne ilişkin yol şeması ve faktör yükleri

Ölçüt Bağıntılı Geçerlik

Akademik Kendini Engelleme Ölçeği'nin ölçüt bağıntılı geçerlik çalışmasında Van den Eijnden vd. (2016) tarafından geliştirilen Türkçe uyarlaması Taş (2017) tarafından yapılan sosyal medya bağımlılığı ölçeği kısa formu kullanılmıştır. Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .76 olan Ergenler İçin Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği 9 maddeden oluşmaktadır. Akademik Kendini Engelleme Ölçeği'nin ölçüt-bağıntılı geçerliğinin saptanabilmesi için yapılan korelasyon analizi sonucunda öğrencilerin ölçekten aldıkları puanlar ile Ergenler İçin Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği'nden aldıkları puanlar arasında pozitif yönde anlamlı ($r=.30, p<.01$) ilişki saptanmıştır.

Güvenirlilik Bulguları

Ölçeğin güvenirliliğini incelemek için Cronbach Alfa iç tutarlılık kat sayısına bakılmıştır. Tablo 4'te de görüldüğü gibi Ölçeğin Cronbach alpha iç tutarlılık katsayısı .81 olarak bulunmuştur. Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısının .80 ile 1.00 arasında olması ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir (Kalaycı, 2014). Ölçeğin maddelerinin ayırt etme gücünü belirlemek için yapılan madde analizine göre ölçeğin düzeltilmiş madde-toplam korelasyonları .48 ile .63 arasında değerlere sahiptir. Tablo 4'te Madde Toplam korelasyonları (r_{jx}), Cronbach Alfa değeri ve maddelerin atıldığında Cronbach Alfa değerleri verilmiştir.

Tablo 4. Güvenirlilik analizi sonuçları

Madde No	r_{jx}	Madde atıldığında Cronbach Alfa	Cronbach Alfa
M1	.52	.79	
M2	.60	.78	
M3	.59	.78	
M4	.48	.78	.81
M5	.62	.77	
M6	.63	.77	

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmanın amacı Urdan ve Midgley (2001) tarafından geliştirilmiş olan Akademik Kendini Engelleme Ölçeği'nin Türkçeye uyarlanması ve Türkçe formun geçerlik ve güvenilirliğinin incelenmesi amaçlanmıştır. Ölçeğin yapı geçerliği doğrulayıcı faktör analizi ile incelenmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi ile model-veri uyumuna ilişkin hesaplanan istatistiklerden en sık kullanılanları Ki-kare (χ^2), χ^2/sd , RMSEA, RMR, GFI, AGFI ve CFI'dır. Hesaplanan χ^2/sd , oranının 5'ten küçük olması, RMSEA değerinin .10'dan düşük çıkması, GFI ve AGFI değerlerinin 90'dan yüksek olması model-veri uyumunu göstermektedir (Marsh vd., 1988; Marsh ve Hocevar, 1988). Doğrulayıcı faktör analizi sonuçları orijinal formda olduğu gibi tek faktörlü yapının iyi uyum verdiğini ve orijinal faktör yapısının Türkçe formun faktör yapısıyla uyduğunu göstermiştir ($\chi^2/sd=1,12$, $p<.001$, RMSEA=.018, RMR=.030, GFI=.992, AGFI=.981, CFI=.998, NFI=.975, RFI=.975, IFI=.998, TLI=.997).

Tezbaşaran'a (1996) göre bilimsel araştırmalarda kullanılan ölçeklerin güvenilirlik düzeylerinin .70 ve üzerinde olması gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında Akademik Kendini Engelleme Ölçeği'nin iç tutarlık katsayısının .70'ten yüksek bulunması (.81), güvenilirliğin yeterli düzeyde olduğunu göstermektedir. Madde toplam korelasyonu test maddelerinden alınan puanlar ile testin toplam puanı arasındaki ilişkiyi açıklamaya yarayan bir analizdir. Madde toplam korelasyonunun .30 ve üzerinde değerler alması bireyleri ölçülen değişken açısından iyi ayırt ettiği şeklinde yorumlanır (Büyüköztürk 2014). Ölçeğin maddelerinin ayırt etme gücünü belirlemek için yapılan madde analizine göre ölçeğin düzeltilmiş madde-toplam korelasyonları .48 ile .63 arasında değerlere sahip olduğu göz önüne alındığında, ölçeğin madde-toplam korelasyonları açısından yeterli düzeyde olduğu söylenebilir. Ölçek için yapılan geçerlik güvenilirlik analiz sonuçları ölçeğin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olarak kullanılabileceğini göstermektedir. Ayrıca ölçeğin toplamda 6 maddeden oluşması ve 5-6 dakika civarında yanıtlanabilmesi de kullanışlı bir ölçme aracı olduğuna delalettir.

Bu sonuçlara binaen gelecekte yapılacak çalışmalarla ilgili öneriler sunulmuştur. Çalışma, ortaokul 5-10. sınıfta okuyan katılımcılar ile gerçekleştirilmiştir. Lisenin 11-12. sınıfları ve üniversite öğrencilerini de

içine alarak yapılacak uyarlama çalışmalarından elde edilecek sonuçların, bu çalışmada elde edilen sonuçlarla karşılaştırılması ölçeğin güvenilirlik ve geçerliliğine katkı sağlayabilir. Akademik kendini engellemeye sahip öğrencilerin tespit edilmesi öğrenciler ve öğretmenler açısından önemli görülmektedir. Öğretmenlere yönelik öneriler kapsamında, okullarda bu öğrencilerle yapılacak çalışmaların çoğalması ve öğrencilerin akademik ortama ısındırılması için ölçeğin önemli olduğu görülmektedir. Bu açıdan ele alındığında ölçeğin alanda çalışan uzmanlara, psikologlara ve psikolojik danışmanlara ışık tutacağı düşünülmektedir. Akademik Kendini Engelleme Ölçeği ile ülkemizde yer alan ortaokul ve lise öğrencilerini içeren karşılaştırma çalışmaları yapılabilir. Ayrıca, demografik ve farklı bağımsız değişkenler kullanılarak öğrencilerin akademik kendini engelleme düzeylerinin bu değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenebilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Adaptation of The Self-Handicapping Scale into
Turkish**

*

Gazanfer Anlı - İbrahim Taş - Zehra Güneş

Zeynep Yazgı - Hümeysra Sevinç

*Bursa Technical University - Sabahattin Zaim University- Sabahattin Zaim University- Sabahattin
Zaim University- Sabahattin Zaim University*

Introduction

The concept of academic self-handicapping includes various strategies that the student uses to legitimize academic failure and failure. Thus, the individual obscures the relationship between academic performance and personality (Midgley and Urdan, 2001). When faced with the possibility of failure, students resort to behaviors such as reducing their effort, taking less time to work, or postponing. Their aim is to put their possible academic failures in these behaviors rather than their abilities. In other words, these students believe that because of laziness, failure is better than failure due to stupidity. (Cavendish, 2004). The academic self-handicapping in the school setting allows self-respect when the student is faced with academic uncertainty. Many educational psychologists are involved not only because of academic inadequacy, but also because of the need to produce a logical explanation for possible academic failures. (Urdan and Midgley, 2001).

Negative consequences of academic self-handicapping include low academic achievement, mental and behavioral withdrawal from school, a pessimistic outlook and depressive self-esteem (Elliot and Church, 2003,

Martin et al., 2003, Urdan and Midgley, 2001). It was explained that hindering self, leading to low academic achievement, and therefore weakening future performance of one (Leondari and Gonida, 2007). Zuckerman et al. (1998) defines self-handicapping as self-destructive behavior. Students who handicap themselves may face situations such as avoidance and helplessness in the cycle of failure due to the increase in the frequency of self-handicapping over time, while moving away from the learning environment. For this reason, the greatest loss of self-handicapping behavior is the desensitization of individuals to failure, which leads them to resort to self-handicapping strategies (Urdan and Midgley, 2001).

Method

The aim of this study is to make the Turkish adaptation study of the Academic Self-Handicapping Scale developed by Urdan and Midgley (2001). The study was conducted with 828 students attending two middle schools and two high schools in Istanbul. In this study, 405 students participated in the research group I for exploratory factor analysis and 412 students participated in the research group II for confirmatory factor analysis.

Findings

In order to determine the construct validity of the scale, descriptive factor analysis was performed first. In this analysis, the Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) values that test the sufficiency of the sample are examined. The KMO value was found to be .865. This value is interpreted as very good. In addition, Barlett's Sphericity test was examined ($\chi^2 = 677,498$, $p = .000$) and when the results obtained from both analyzes were considered together, it was decided that the data were appropriate to factor analysis. In the factor analysis, basic components were analyzed and a one-factor structure was obtained. As a result of factor analysis, it is observed that 9 items are grouped under one factor whose value is greater than 1. It was found that 52.293% of the total variance related to the scale was explained by the single factor. It is observed that the variance explained in single factor structures should be 30% and above. Factor load values of the items

change between .635 and .774. The item factor load values are accepted as the acceptance point .32. The scale item factor load values appear to be within acceptable limits. Item total correlations change between .601 and .640. Item total correlation correlated with .30, and it is noted that the item distinguishes the individual well. All items appear to be statistically significant.

The confirmatory factor analysis results showed that the one-factor structure fit well with the original form ($\chi^2 / sd = 1,12, p < .001, RMSEA = .018, RMR = .030, GFI = .992, AGFI = .981, CFI = 998, NFI = 975, RFI = 975, IFI = 998, TLI = 997$). The Cronbach alpha internal consistency coefficient of the scale was .81. According to the item analysis made to determine the discrimination power of the items of the scale, the corrected item-total correlations of the scale have values between .48 and .63. As a result of the correlation analysis for determining the criterion-related validity of the Academic Self-Handicapping Scale, there was a significant positive correlation ($r = .30, p < .01$) between the scores obtained from the scale and the Social Media Dependence Scale for the Adolescents.

Conclusion and Discussion

Suggestions for future work based on these results are presented. The study, conducted with secondary and high school students among 5-10. class. The results of adaptation studies, including high school (11 and 12. Grade) and university students, may contribute to the reliability and validity of the scale compared to the results obtained in this study. Identification of students with academic self-handicapping is important for students and teachers. Within the scope of suggestions for teachers, it is observed that the scale is important to increase the work done with these students in schools and to warm the students to the academic environment. When considered in this respect, it is thought that it will shed light on experts, psychologists and psychological counselors working on the field. The Academic Self-Handicapping Scale can be used to conduct com-

parative studies involving middle and high school students in our country. In addition, demographic and other independent variables can be used to examine whether students' academic self-handicapping levels differ according to these variables.

Kaynakça / References

- Büyüköztürk, Ş. (2014). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. (19. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Cavendish, S. (2004). *Self-efficacy and use of self-regulated learning strategies and academic self-handicapping among students with learning disabilities*. Unpublished doctoral dissertation. Wayne State University.
- Covington, M. V. (1992). *Making the grade: A self-worth perspective on motivation, and school reform*. New York: Cambridge University Press.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik SPSS ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Elliot, A. J. ve Church, M. A. (2003). A motivational analysis of defensive pessimism and self-handicapping. *Journal of Personality*, 71, 369-396.
- Harris, R. N. ve Snyder, C. R. (1986). The role of uncertain self-esteem in self-handicapping. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 451-458.
- Kalaycı, Ş. (2014). *Spss uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. Ankara: Asil Yayınları.
- Leondari, A., ve Gonida, E. (2007). Predicting academic self-handicapping in different age groups: The role of personal achievement goals and social goals. *British Journal of Educational Psychology*, 77, 595-611.
- Lovejoy, C. M. (2008). *The influence of goal orientation and goal context on self-handicapping behavior*. Northern Illinois University, Unpublished masters' thesis.
- Marsh, H. W., Balla, J. R., et al. (1988). "Goodness-of-Fit Indexes in Confirmatory Factor Analysis: The Effect of Sample Size". *Psychological Bulletin*, (103), 391-410.

- Marsh, H. W. ve Hocevar, D. (1988). "A New More Powerful Approach to Multitrait-Multimethod Analyses: Application of Second-Order Confirmatory Factor Analysis". *Journal of Applied Psychology*, (73), 107-117.
- Martin, A. J., Marsh, H. Williamson, A. ve Debus, R. L. (2003). Self-handicapping, defensive pessimism and goal orientation: A qualitative study of university students. *Journal of Educational Psychology*, 95(3), 617-628.
- Meydan, C. H. ve Şeşen, H. (2015). *Yapısal eşitlik modellemesi AMOS uygulamaları*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Midgley, C., Arunkumar, R. ve Urdan, T. (1996). If I don't do well tomorrow, there's a reason: Predictors of adolescents' use of self-handicapping strategies. *Journal of Educational Psychology*, 88, 423-434.
- Midgley, C. ve Urdan, T. (1995). Predictors of middle school students' use of self-handicapping strategies. *Journal of Early Adolescence*, 15, 389-411.
- Midgley, C. ve Urdan, T. (2001). Academic self-handicapping and achievement goals: A further examination. *Contemporary Educational Psychology*, 26, 61-75.
- Murray, C. B. ve Warden, M. R. (1992). Implications of self-handicapping strategies for academic achievement: A re-conceptualization. *Journal of Social Psychology*, 132, 23-37.
- Seçer, İ. (2015). *SPSS ve LISREL ile Pratik Veri Analizi*. Ankara: Anı Yayıncılık
- Taş, İ. (2017). The Social Media Addiction Scale (SF) for Adolescents: A Study of Validity and Reliability. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, 4 (1), 27-40. Retrieved from <http://dergipark.gov.tr/ojtac/issue/30133/300029>
- Tezbaşaran, A. A. (1996). *Likert tipi ölçek geliştirme lavuzu*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları
- Tice, D. M. ve Baumeister, R. F. (1997). Longitudinal study of procrastination, performance, stress, and health: The costs and benefits of dawdling. *Psychological Science*, 8, 454-458.
- Urdan, T. ve Midgley, C. (2001). Academic self-handicapping: What we know, what more there is to learn?. *Educational Psychology Review*, 13(2), 115-1138.

- Urdan, T., Midgley, C. ve Anderman, E. (1998). The role of classroom goal structure in students' use of self-handicapping strategies. *American Educational Research Journal*, 35, 101-122.
- Van den Eijnden, R. J. J. M., Lemmens, J. S. ve Valkenburg, P. M. (2016). The social media disorder scale. *Computer in Human Behavior*, 61, 478-487. <http://dx.doi.org/10.1016/j.chb.2016.03.038>.
- Zuckerman, M., Kieffer, S. C. ve Knee, C. R. (1998). Consequences of self-handicapping: Effects on coping, academic performance and adjustment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(6), 1619-1628.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Anlı, G., Taş, İ., Güneş, Z., Yazgı, Z. ve Sevinç, H. (2018). Akademik kendini engelleme ölçeği'ni Türkçeye uyarlama çalışması. *OPUS – Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1198-1217. DOI: 10.26466/opus.442691

Akademik Kendini Engelleme Ölçeği

	Aşağıda sizinle ilgili olabilecek bazı ifadeler yer almaktadır. Lütfen her maddeyi dikkatlice okuyup sizin için uygun olan maddele- rin karşısına (X) işareti koyunuz.	Hiç	Nadiren	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
1	Bazı öğrenciler sınavdan önceki gece vakitlerini boşa harcarlar. Sonra sınavdan iyi alamazlarsa geçirdikleri boş vakitleri gerekçe gösterirler. Bu sizin için ne kadar geçerlidir?	1	2	3	4	5
2	Bazı öğrenciler bilerek birçok farklı etkinliklere uğraşır. Bu öğrenciler okul çalışmalarında ya da ödevlerinde başarısız olurlarsa bu durumun başka şeylerle uğraşmalarından dolayı olduğunu söyleyebilirler. Bu sizin için ne kadar geçerlidir?	1	2	3	4	5
3	Bazı öğrenciler kendilerini ders çalışmaktan alıkoyacak sebepler arar (iyi hissetmiyorum, anne-babama yardım etmem lazım, kardeşime bakmam gerek vb.). Bu öğrenciler okul çalışmalarında ya da ödevlerinde başarısız olursa bunların sebep olduğunu söyleyebilirler. Bu sizin için ne kadar geçerlidir?	1	2	3	4	5
4	Bazı öğrenciler arkadaşlarının sınıfta dikkatlerini dağıtmasına ya da ödev yapmalarını engellemelerine izin verir. Sonra başarısız olurlarsa arkadaşlarının kendilerini alıkoyduğunu söyleyebilirler. Bu sizin için ne kadar geçerlidir?	1	2	3	4	5
5	Bazı öğrenciler derslerde bilerek çok gayret etmez. Sonra başarısız olurlarsa çabalamadıkları için böyle olduğunu söyleyebilirler. Bu sizin için ne kadar geçerlidir?	1	2	3	4	5
6	Bazı öğrenciler okul işleri ya da ödevlerini son dakikaya kadar erteler. Bu öğrenciler başarısız olurlarsa bunun sebep olduğunu söyleyebilirler. Bu sizin için ne kadar geçerlidir?	1	2	3	4	5

NOT: Bilimsel çalışmalarda kaynak gösterilmek şartıyla izin alınmadan kullanılabilir.

Toplumsal Cinsiyet Bağlamında İş Dışı Zaman Kullanımı: Kamuda Çalışanlar Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme¹

DOI: 10.26466/opus.440876

*

Hülya Eker*

* Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara/Türkiye

E-Posta: hulyae06@hotmail.com

ORCID: [0000-0001-5899-5520](https://orcid.org/0000-0001-5899-5520)

Öz

Bu araştırmada toplumsal cinsiyet açısından bireylerin iş dışı zaman kullanımları ele alınmıştır. Araştırmanın amacı toplumsal cinsiyetin bireylerin iş dışı zaman kullanımlarındaki farklılık üzerine etkisini incelemektir. Bu çerçevede bireylerin iş dışı zaman kullanımlarında öncelikle toplumsal cinsiyet bağlamında kadının ev içi emeği, çocuk bakımına ayrılan zaman ve ev işlerine ayrılan zaman kavramlarına yer verilmiştir. Araştırmanın örneklemini kamuda orta ve üst düzeyde çalışan bireyler oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama tekniği olarak anket tekniği kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre erkekler ve kadınlar arasında bazı aktivitelere zaman ayırma konusunda daha eşitlikçi bir iş paylaşımının olduğu ortaya çıkmıştır. Bu araştırma sonucunda kadınların iş dışında gerçekleştirdikleri bazı aktivitelere (kişisel bakım, sinema, tiyatroya gitme gibi) erkeklerden daha fazla zaman ayırdıkları bulunmuştur. İş dışındaki bazı aktivitelerin (çocuk bakımı ve eğitimi gibi) sorunluluğunu ise kadınların ve erkeklerin birlikte paylaşmak için zaman ayırdıkları saptanmıştır. Ev içi iş paylaşımına yönelik bazı aktiviteleri (yemek pişirme, temizlik yapma vb.) çoğunlukla kadınların, bazı aktiviteleri (fatura ödeme, tamirat ve onarım işleri gibi) çoğunlukla erkeklerin, bazı aktiviteleri (bütçe planlama ve alışveriş gibi) ise kadınların ve erkeklerin birlikte yaptıkları ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal cinsiyet, Toplumsal cinsiyet rolleri, Toplumsal cinsiyet eşitliği, İş dışı zaman kullanımı

¹Bu çalışma Yükek Lisans Tezinden üretilmiştir.

Use of Non-Work Time in the Context of Gender: A Sociological Assessment on Public Employees

*

Abstract

How time is used non-working hours among individuals by genders is the topic of this study. The purpose of the study is to determine the gender effect on the time used in off working time. From the gender perspective, domestic labor of women has been evaluated with respect to time devoted to child care and household chores in order to study the time use in off working time. The sample of the study is comprised of public sector workers from middle and high level. Survey technique has been used to collect data. The outcome of the study has indicated that there exists a more equalitarian cooperation among women and men about sparing time for some activities. As the results, it was determined that women spare more time on some off-work time activities (such as personal care, going to movie and theatre) comparing to men. It was also determined that responsibilities for some off-work activities (such as child care and education) were shared by women and men who both spare time. While some house chores (such as cooking and cleaning) are mainly done by women, it was seen that some other activities (such as bill paying, and repairing) were mainly done by men. Some other activities (such as budgeting and shopping) seemed to be shared by women and men.

Keywords: Gender, Gender roles, Gender equality, Use of non-work time

Giriş

Toplumsal cinsiyet, belirli bir zaman ve toplumda kadın ve erkek arasındaki çok yönlü ilişkileri düzenleyen toplumsal normlar, sözleşmeler ve uygulamaların toplamına işaret etmektedir. Emek, iş, gelir, eğitim gibi konularda toplumsal cinsiyet sistematik biçimde rol oynamaktadır (Çağatay ve Ertürk, 2004, s.5).

Kadın ve erkeğin hak ve yükümlülükleriyle ilgili asimetriklik, toplumsal cinsiyete göre farklılaşan zaman kullanım biçimlerinde daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Hem erkek hem de kadınlar toplumda üretim, üreme ve toplumsal yönetim gibi birçok rol üstlenmektedirler (Moser, 1989, s.11; Blackden ve Wodon, 2005, s.33). Erkekler genellikle üretim rolüne odaklanarak çoklu rolleri gerçekleştirmektedirler. Kadınlar ise erkeklerin aksine ev işleri, alışveriş, çocuk bakımı gibi pek çok beklentiyi kısıtlı zaman içerisinde çoğu zaman da aynı anda yerine getirmek zorunda kalmaktadırlar (Blackden ve Wodon, 2005, s.34).

Türkiye’de halen geleneksel anlamda toplumsal cinsiyetçi iş bölümünün hüküm sürmesi nedeniyle kadınların toplam çalışma süreleri erkeklere göre daha uzundur. Bu fark büyük ölçüde ev işleri ve çocuk bakımı gibi sorumlulukların eşit paylaşılmamasından kaynaklanmaktadır (Memiş, Öneş ve Kızılırmak, 2012). Çünkü çalışan kadın/ev kadını ayrımı yapılmaksızın ev içi alan kadınların birincil yaşam alanı ve ücretsiz çalışılan bir alan olarak görülmektedir. Bu nedenle birincil olarak üstlendikleri ev içi roller nedeniyle kadınlar zamanlarının çoğunu erkeklere kıyasla evde kullanmaktadırlar (Deem, 1995, s.2).

OECD (2011) verilerine göre Türkiye’de kadınlar zamanlarının %6.1’ini, erkekler ise zamanlarının %20’sini ücretli bir işte çalışarak geçirmektedir. OECD ülkeleri arasında bu oran kadınlarda ortalama %12.2 olup Türkiye ortalamasının üzerindedir. Kadınlar zamanlarının %22’sini çocuk, hasta, yaşlı bakımı gibi aktivitelere harcarken, erkekler zamanlarının sadece %3.5’ini bu aktivitelere harcamaktadırlar. OECD ülkelerindeki ortalamaya bakıldığında kadınlar erkeklere göre bakım aktivitelerine daha fazla zaman harcamaktadırlar (OECD, 2011).

Zaman kullanımı, toplumsal cinsiyet rollerinin kadın ve erkeğin evdeki işbölümünü nasıl etkilediğini de yansıtmaktadır. Çocuk bakımı, ev işleri ve evde tamirat işleri gibi bazı aktiviteler, toplumsal normlar

tarafından kadın işi ya da erkek işi olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle zaman kullanımını konusunda ücretsiz bakım işleri ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğine odaklanan araştırmalar artmaktadır. CEDAW (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women, Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi), kadınların gelir getirmeyen işlerde daha çok çalıştıklarını belirtmekte, kadın ve erkek arasındaki ücretsiz emek dağılımındaki eşitsizliğe vurgu yapmaktadır (CEDAW: 2007). CEDAW (2007)'ün bu vurgusuna benzer şekilde OECD'nin 2014 raporunda rastlanılmıştır. OECD (2014) raporuna göre kadınların ev içi aktivitelere erkeklerin yaklaşık iki katı kadar daha fazla zaman harcadıkları belirtilmektedir. Kadınlar erkeklere göre ücretsiz emeğe daha fazla zaman harcadıkları için eğitim, kurs ve iş yeteneklerini geliştirici aktivitelere daha az zaman ayırmaktadırlar.

Cinsiyet temelli zaman kullanım çalışmalarında zaman, kadının ve erkeğin ev içi ve ev dışındaki zaman kullanımına bağlı olarak incelenmektedir. Zaman kullanımını özellikle farklı gruplardaki aktiviteleri; çalışma, yerel çalışma, boş zaman aktiviteleri şeklinde sınıflandırmaktadır. Bu sınıflandırmalar temelinde kadınların ve erkeklerin zaman kullanımları farklı yaş grupları, farklı ekonomik düzeylerde ve farklı yasal statülerde analiz edilmektedir (Palma, González ve Carrasco, 2009, s.2).

Bu çalışmada ise toplumsal cinsiyetin bireylerin iş dışı zaman kullanımları üzerindeki etkisi, çocuk bakımı ve ev içi işlerin paylaşımlarındaki farklılık bağlamında ele alınmıştır.

Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Emeği

Türkiye'de 1980'li yıllardan itibaren kadının emeğine olan ilgi artmaya başlamıştır. Bu artan ilgi bilimsel bir meraktan ziyade toplumda meydana gelen değişimlerle ve gelişmelerle birlikte bir gereksinim olarak ortaya çıkmıştır. Kadın emeği ile ilgili yapılan araştırmaların artmasının diğer bir nedeni ise kadın hareketlerinin gelişmesidir. Özellikle Marksist ve sosyalist feministler, kadının emeğinin erkeğin emeğine göre ikinci konumda yer aldığını ve sömürüldüğünü vurgulamaktadırlar. Bunu da kapitalizm ve ataerkilliğe başkaldırının bir gerekçesi olarak görmektedirler. Ayrıca bu anlamda yapılacak daha fazla başkaldırı girişimiyle kadın

emeği görünür kılınacak, böylelikle de kadının eşitliği, özgürlüğü ve kurtuluşunun önü açılmış olacaktır. Kadın emeği ile ilgili yapılan bu çalışmalarda, kadın emeği tanınmakta, değişik emek türleri ile ilişkisi belirlenmekte ve genel olarak da feminist kuramlar kullanılarak bu emeğin tarihsel ve toplumsal dönüşümü çerçevesinde bu konu analiz edilmektedir. Böylelikle feminist yöntemlerle kadın emeğinin daha görünür olmasına katkıda bulunmak amaçlanmaktadır (Ecevit, 2011, s.121).

Kadının ev içi ücretsiz emeğine vurgu yapan çalışmalardan biri Hochschild ve Machung (2012)'dir. Hochschild ve Machung (2012), "The Second Shift: Working Families and the Revolution at Home" isimli kitaplarında çalışan kadının ev işleri için harcadığı zamanı "ikinci vardiya" kavramı ile açıklamaktadırlar. Bu çalışmalarına zamanın ölçülebilir bir konu olduğunu vurgulayarak başlamışlardır. Kadın ve erkek için zaman; ücretli iş, ev işleri ve çocukların bakımı ile geçirilen zaman olarak ayrılmaktadır. Zaman kullanımı ile ilgili 1960 ve 1970'li yıllarda yapılan çalışmalarda kadınların ortalama olarak erkeklere göre haftada 15 saat daha fazla çalıştıkları belirlenmiştir. İlerleyen yıllarda kadının da ücretli işte çalışmasına rağmen çoğu kadın ev işleri ve çocuk bakımına erkeklerden daha fazla zaman harcamaktadırlar. Kadınlar hem ücretli işte erkeklere göre daha fazla çalışmakta, hem de aralarında erkeklere göre daha az ücret almaktadırlar. Erkeklerle aralarında ücret eşitsizliklerine ek olarak kadınlar iş dışı zamanlarının çoğunu ev işlerine ve çocuk bakımına harcamaktadırlar. Çoğu kadın ofiste ya da fabrikada birinci mesailerini yapmakta, evde ise ikinci mesailerini gerçekleştirmektedirler (Hochschild ve Machung, 2012, s.8).

Kadının karşılıksız emeği ya da ikinci vardiya olarak görülen ev içi emeğinin ölçülmesi ise zaman kullanım araştırmaları aracılığıyla daha görünür hale gelmiştir (Michelson, 2005, s.5). Toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde eşitlikçi bakış açısına göre ev içi iş yükü eşit paylaşılmalıdır. Bu durum makro bir bakış açısıyla toplumsal cinsiyet eşitsizliği bakımından tartışılmaktadır. Kadının ekonomik ve siyasi hayata katılımı ile birlikte toplumsal cinsiyet ideolojisinde erkeğin kontrolü ve geleneksel anlamdaki ev işlerinin paylaşım biçiminde zayıflama başlamıştır. Geleneksel toplumsal cinsiyet rollerindeki zayıflayan sosyal kontrol, kadınları ev işlerinin paylaşımında daha eşitlikçi bir yaklaşım sergilemeleri konusunda cesaretlendirmiştir (Fuwa, 2004, s.754). Toplumsal cinsi-

yet bakış açısından ev işlerinin paylaşımı konusunda kadın, erkeğe göre daha dezavantajlı konumdadır. Kadın evde yemek pişirme, çamaşır yıkama, ev temizliği gibi ev içi aktivitelere daha çok zaman ayırmaktadır. Aile bireyleri de bu işleri kadının yapmasını beklemektedirler. Çocuğu ilgilendiren durumlarda kadının zaman ayırması gerekmektedir (Bianchi, Milkie, Sayer ve Robinson, 2000, 219). Bu bağlamda kadın ev içi ücretsiz işlere daha çok zaman harcamaktadır.

Zaman Kullanımı ve Kadının Ev İçi İş Yükü Paylaşım Kuramları

Gelişmekte olan ülkelerde, günlük yaşamda zaman kullanımı aktiviteleri demografik, genişleyen yeni ekonomik sektörlerde, boş zaman aktivitelerinde ve iletişim biçimlerinde meydana gelen değişimlerle ölçülmektedir. Bu çalışmalar, zaman kullanımı ve aktiviteler toplumsal cinsiyetin kadın ve erkek arasındaki tarihsel, kültürel, toplumsal ve siyasi dönüşümler temelinde, feminist bakış açısıyla tanımlanıp yorumlanmasına dayanmaktadır. Aynı zamanda bu çalışmalarda feminist bakış açısıyla toplumsal cinsiyet bağlamında ücretli emek ve gelire odaklanılmıştır. Endüstrileşmiş ülkelerde, yerel işgücünün ekonomiye katkısı hesaplanırken, hanehalkındaki ücretsiz emeğin önemli katkısının olduğu dikkate alınmaktadır. Sonraki dönemlerde bu çalışmalar toplumsal cinsiyete göre ücretli ve ücretsiz emek, bakım, eğitim ve kültür başta olmak üzere toplumsal göstergeler ile zaman arasındaki ilişkilere bağlı olarak incelenmiştir (Aguirre ve Ferrari, 2013, s.13).

Kadın ve erkeğin ev işleri dağılımının nasıl yapıldığına ilişkin kuramları arasında; güç- bağı kaynaklar kuramı, zaman uygunluk kuramı ve toplumsal cinsiyet kuramı yer almaktadır.

Güç-bağı kaynaklar kuramının temeli Blood ve Wolfe (1960)'a aittir. Bu kurama göre kadın ya da erkekten hangisi evliliğe daha çok katkı sağlıyorsa, o birey evde karar verme gücüne sahiptir. Genellikle kaynak teorisi ile toplumsal cinsiyet ideolojisi yaklaşımı ev içi emeği açıklama konusunda birbirinden ayırlanamamaktadırlar. Aslında ailede eşler arasında göreceli olarak ücret farklılığı ve medeni güç (marital power) farklılıkları ev içi işlerin paylaşımında etkilidir. Bu farklılıklar toplumsal cinsiyet ya da toplumsal cinsiyet ideolojisinin şekillenmesinde rol oynayan kültürel ve alt kültürle ilişkili normlar temelinde ortaya çıkmaktadır.

Rodman (1970) kültürel normlar ile görelî kaynaklar arasındaki ilişkiyi vurgulayarak güç bağılı kaynaklar kuramını biraz daha ayrıntılı boyuta taşımıştır. Kültürle birlikte güçlü eşitlikçi kurallar toplumsal cinsiyet rolleri ile ilişkilidir. Geleneksel ve eşitlikçi güç dağılımı toplumsal cinsiyet rolleriyle de bağlantılıdır. Rodman (1970) toplumdaki normları iki tür kültürel yapı temelinde açıklamıştır. Bunlardan ilki değiştirilmiş ataerkilliktir (modified patriarchy). Değiştirilmiş ataerkillikte normlar genellikle geleneksel işbölümü çerçevesinde oluşturulmaktadır. Ancak yüksek toplumsal sınıfa ait bireylerde bu otorite, düşük sosyal sınıfa ait olan bireylere göre daha zayıftır. Diğer kültürel yapıda ise, kaynaklar belirleyici rol oynamaktadır. Çünkü toplumsal cinsiyet rolleri ile ilişkili olan normlar çok net değildir. Ancak kaynaklar medeni güçte son derece önemli bir belirleyici olarak görülmektedir. Bu durum kadın ve erkek arasında güç mücadelesine neden olmaktadır. Çünkü geleneksel yapıda erkek, ailenin geçimini sağlayan birey rolündedir. Ancak bu durum; düşük sosyal sınıftaki erkek ile yüksek sosyal sınıfta bireyin arasında aynı fırsatlara sahip olmamalarına rağmen, erkeğin toplumsal rolü çok fazla değişmemektedir. Güç kuramında kadın ve erkeğin sahip oldukları kaynaklar çerçevesinde ev işi paylaşımı da değişmektedir (Rodman, 1970; akt. Diefenbach, 2002, s.2-3).

Zaman uygunluk kuramına göre; kadının ve erkeğin ev işlerine ayırdıkları zaman, ücretli işte çalıştıkları zaman ve aile yapısına göre şekillenmektedir. Shelton (1992, s.938)'a göre ev işlerine ayrılan zaman bireylerin çalışmasına, evli ya da bekâr olmalarına, aile yapılarına ve ev işlerindeki yoğunluk gibi faktörlere bağılı olarak değişebilmektedir. Toplumsal cinsiyet çerçevesinde değerlendirildiğinde kadının zaman kullanımı erkeğin zaman kullanımına göre bu faktörlerden daha çok etkilenmektedir (Bianchi ve diğerleri, 2000).

Ev içi iş bölümündeki cinsiyet farklılıkları hane halkında cinsiyet eşitsizliklerinin derecesini göstermede yaygın olarak kullanılmaktadır. Günümüzde, özellikle endüstrileşmiş toplumlarda zaman farklı bir anlam kazanmaktadır. Böyle toplumlardaki insanlar zamanı, sadece belirli toplumsal yaşam açısından değil dünya çapında ölçme, uyarılma, düzenleme ve kontrol aracı olarak da kullanmaktadırlar. Zamanın bu çok yönlü kullanımı, toplumsal yaşama bakış açısını derinden etkilemektedir (Adam, 2013, s.2).

Zaman Kullanım Araştırmalarına Kısa Bir Bakış

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından bakıldığında zaman kullanım araştırmaları, toplumda bireylerin zamanlarını ekonomik ve ekonomik olmayan aktiviteler için harcadıkları zamana ilişkin detaylı bilgiler vererek önemli katkılar sağlamaktadır. Genel olarak zaman kullanım çalışmaları üç temel alana ayrılabilir.

1. İstatistiksel yöntemin görünür kılmadığı alanları zaman kullanım çalışmaları ile görünür kılmak amaçlanmıştır. Diğer bir ifadeyle bu çalışmalar toplumun betimlenmesini sağlamaktadır.
2. Zaman kullanımı çalışmaları kadın ve erkeğin ücretli ve ücretsiz emeklerinin (kadınların refahı için görünmeyen emeklerinin görünür olmasına katkıda bulunarak) ulusal politikalarda göz önünde bulundurulmasını sağlamaktadır.
3. İş ve çalışan hakkında geleneksel ekonomik istatistiklerin sağladığı bilgiden çok daha fazlasını zaman kullanım çalışmaları sağlamaktadırlar (Medeiros, Guerreiro Osorio, ve Costa, 2010, s.2).

Uluslararası literatürde ise zaman kullanımıyla ilgili yapılan araştırmalar iş ve boş zaman arasındaki ayrıma odaklanmaktadır. Becker (1965, s.494) zaman kullanımını üretim ve tüketim temelinde boş zaman ve ev işlerine harcanan zaman çerçevesinde incelemiştir. Voss (1967, s.91) ise zamanı ücretli işte çalışarak harcanan zaman, zorunlu aktivitelere harcanan zaman ve isteğe bağlı işlere harcanan zaman olarak ele almıştır. Arndt, Gronmo ve Hawes (1981) zamanı, kariyer odaklı aktiviteler, ev işlerini içeren aktiviteler ve boş zaman aktiviteleri olarak ayırmıştır. Lewis ve Weigert (1981, s.432) ise kişisel aktivitelere harcanan zaman, sosyal aktivitelere harcanan zaman ve sosyo- kültürel aktivitelere harcanan zaman şeklinde zamanı sınıflandırmıştır. Sonraki dönemde Hill (1985, s.135) ücretli işi birincil iş olarak ele almıştır. Birincil iş dışında geçirilen zaman ise arkadaşlarla vakit geçirme, yolculukta geçirilen zaman gibi sınıflandırmalar temelinde incelenmiştir. Juster ve Stafford (1991; s.471) bireylerin zamanlarını işte geçirilen zaman, kişisel bakıma harcanan zaman ve ev işlerine harcanan zaman boyutunda incelemiştir.

Zaman kullanımı araştırmalarının yoğunlaştığı 1960'lı ve 1990'lı yıllarda bireylerin zaman kullanımlarıyla ilgili yapılan çalışmalarda toplumsal cinsiyet boyutunun henüz çok incelenmediği görülmektedir. Ancak, son yıllarda ise yapılan çalışmalarda (Mattingly ve Blanchi, 2003, s.999; Mi-Hye, 2006, s.83; Kan, 2008, s.381; Saxbe, Repetti ve Graesch, 2011, s.271; Lam, McHale ve Crouter, 2012, s.944; Walker, Berekashvili ve Lomidze, 2014, s.47) bireylerin iş dışı zaman kullanımlarını toplumsal cinsiyet boyutunda inceledikleri görülmektedir. Bu çalışmalarda genel olarak kadın ve erkeğin iş dışı zaman kullanımları arasındaki farklılıklar, kadının hem işyerinde çalışıp hem de evdeki sorumlulukları nedeni ile çalışmaya devam etmesinden kaynaklanmaktadır. Genel olarak kadınların ev işlerine ayırdıkları zaman ile erkeklerin zaman kullanım farklılıkları arasında kadınların aleyhine iş yükünün fazlalığına vurgu yapılmıştır.

Türkiye literatürü incelendiğinde zaman kullanımıyla ilgili yapılan ilk çalışmalardan biri 2003 yılında Economic Research Centre (ERC) tarafından yapılan "Kırsal Alanda Zaman Kullanımı: Türkiye'de bir Vaka alışması" (Time Use in Rural Areas: A Case Study in Turkey) isimli çalışmadır (Erdil, Eruygur ve Kasnakoğlu, 2006). Diğer bir çalışma ise 2006 yılında Türkiye İstatistik Kurumu tarafından, Avrupa Birliği İstatistik Ofisi işbirliği ile (EUROSTAT) başlatılan uluslararası karşılaştırılabilir nitelikteki zaman kullanım anketi, Türkiye genelinde rastgele örneklem seçilerek, 15 yaş ve üzerindeki aile bireyelerine uygulanmıştır. Araştırmada kadınlara ve erkeklere ilişkin piyasa dışı işlerin hangi boyutta olduğuna dair veri elde etmek ve bu gruplara özel politika üretme konusunda ilgili kurumlara veri desteği sağlamak amacıyla veri toplanmıştır (TÜİK, 2008). Türkiye Aile Yapısı Araştırması kapsamında 2003 ve 2011 yıllarında yapılan çalışmada ailedeki sosyal faaliyetler, boş zaman etkinlikleri ve sosyalleşme pratiklerine odaklanılmıştır.

Yapılan ulusal ve uluslararası literatür araştırması sonucunda Türkiye literatüründe toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini zaman kullanım pratikleri üzerinden inceleyen bir çalışmanın yukarda belirtildiği gibi oldukça sınırlı olduğu görülmektedir.

Bu araştırmada ise bireylerin toplumsal cinsiyet rollerindeki farklılıklar, iş dışı zaman kullanımları zeirnden incelenmiştir. Bireylerin iş dışı zaman kullanımlarındaki farklılıkların toplumsal cinsiyete göre

belirlenmesiyle; kadının ücretsiz emeğinin daha görünür olmasına katkıda bulunulması, kadınların ve erkeklerin zamanlarını daha etkili kullanmalarının sağlanması, ailelerin kaliteli bir yaşam sürdürmeleri, kadın, aile ve toplumun güçlendirilmesi açısından oldukça önemlidir.

Metodoloji

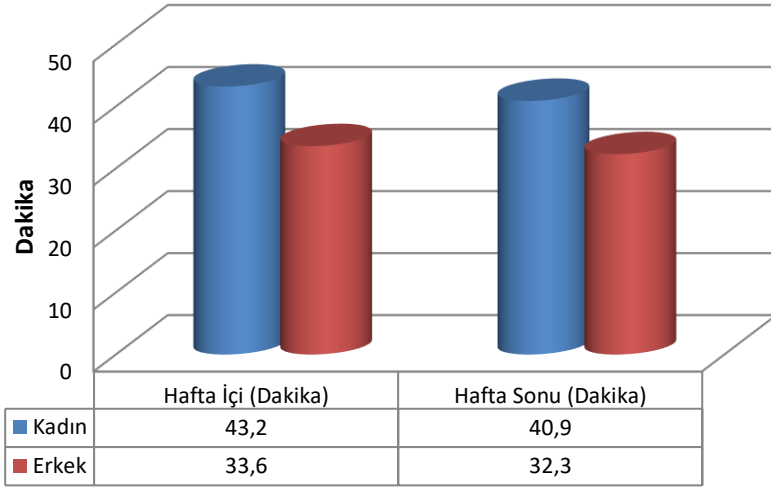
Araştırma kapsamındaki çalışan bireylerin toplumsal cinsiyete göre zaman kullanımlarına ilişkin verilerin elde edilmesinde anket tekniğinden yararlanılmıştır. Bu araştırmanın evrenini Ankara'daki kamu kurum ve kuruluşları/Bakanlıklarda çalışan orta ve üst düzey yöneticiler oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklemini ise Ankara'da bir kamu kurumunda orta ve üst düzeyde çalışan, 25-65 yaş aralığındaki 120 birey (60'ı kadın ve 60'ı erkek) oluşturmaktadır. TÜİK'in zaman kullanım araştırmasında bu yaş aralığının kullanılması nedeniyle aynı yaş aralığı bu çalışmada referans alınmıştır. Ayrıca aynı kurumda çalışan, aynı çalışma saatlerine sahip ve benzer iş tipinde çalışan orta ve üst düzey yöneticilerin bulunduğu bireylerin örneklem kapsamında yer almasına dikkat edilmiştir.

Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmış olup ankette yer alan sorular biçimlendirilmiş yaklaşıma göre hazırlanmıştır. Önceden oluşturulmuş çok geniş bir aktivite listesinden araştırmanın amacı ve örneklemin özelliklerine göre aktiviteler seçilmiştir. 2011 Aile Yapısı Araştırması (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) ve Başak, Kingır ve Yaşar (2013, s.43) araştırmalarında yer alan aktivite listesinden yararlanılmıştır. Katılımcılara bu aktivitelere en çok kimin zaman harcadığı sorulmuştur.

Bulgular ve Tartışma

Bireylerin çocuğun/çocukların bakım ve eğitimi için hafta içi ve hafta sonu ayırdıkları zamanın toplumsal cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini saptamak için yapılan Mann Whitney U testi sonuçları Grafik 1'de yer almaktadır.



Grafik 1: Hafta içi ve hafta sonu çocuğun/çocukların bakım ve eğitimi için ayrılan zamanın toplumsal cinsiyete göre karşılaştırılması

Grafik 1 incelendiğinde, bireylerin çocuğunun/çocuklarının bakım ve eğitimi için hafta içi ayırdıkları zamanın cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği bulunmuştur ($U=519.500$; $p>0.05$). Aynı grafikte bireylerin çocuğunun/çocuklarının bakım ve eğitimi için hafta sonu ayırdıkları zamanın da cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği bulunmuştur ($U=466.500$; $p>0.05$). Bu kapsamda bireylere çocuğun ya da çocukların bakımı, ev ödevlerine yardım etme, çocuklarla beraber okuma yapma, oyun oynama, konuşma, resim yapma gibi çocuğun bakım ve eğitimine günde ortalama ne kadar zaman harcadıkları sorulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre bireylerin çocuklarının bakım ve eğitimlerine hafta içi ve hafta sonunda harcadıkları zamanlar arasında cinsiyet açısından anlamlı farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bireylerin iş dışı zaman kullanım göstergelerinden hane halkı ve ev bakımına harcanan emek ve zaman kapsamında ev içinde yapılan işlerin çoğunlukla kim tarafından yapıldığı sorulmuştur. Bu kapsamda bireylerin belirtilen işleri kimin yaptığına yönelik verdikleri yanıtlara ilişkin frekans ve yüzdeler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Bireylerin evde iş paylaşımına yönelik frekans ve yüzde dağılımı

	Kadın		Erkek		Birlikte		Kız Evlat		Aile Büyükleri		Ücretli Yardımcı	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
	Kahvaltı/yemek hazırlama	76	63.3	7	5.8	23	19.2	2	1.7	9	7,5	3
Temizlik	68	56.7	6	5	22	18.3	3	2.5	6	5	15	12.5
Çamaşır yıkama	99	82.5	4	3.3	8	6.7	1	0.8	4	3.3	4	3.3
Tamirat ve onarım işleri	11	9.2	72	60	9	7.5	1	0.8	8	6.7	16	13.3
Alışveriş	34	28.3	32	26.7	47	39.2	1	0.8	6	5	-	-
Dayanıklı tüketim mallarının (beyaz eşya, mobilya vb.) alımı	24	20	23	19,2	64	53.3	1	0.8	7	5.8	1	0.8
Bütçe planlanması	28	23.3	32	26.7	51	42.5	1	0.8	7	5.8	1	0.8
Lavabo/banyo temizliği	89	74.2	4	3.3	15	12.5	2	1.7	2	1.7	8	6.7
Faturaların ödenmesi	30	25	59	49.2	24	20	2	1.7	5	4.2	-	-

Araştırmada evde kahvaltı hazırlama ve yemek pişirme gibi işleri %63.3 oranla kadın yapmakta iken, erkekler tek başlarına %5.8 oranında yapmaktadırlar. Bu işi %19.2 oranda kadın erkek birlikte yapmaktadır. Örneklem grubundaki kadınların çalışan kadınlar olduğu göz önüne alındığında, kadının da ücretli işte çalışmasına rağmen erkeklere göre ev işlerinin büyük kısmını yapmaya devam ettikleri görülmektedir. Kadınlar evde iş paylaşımına yönelik aktivitelerden ev temizliğini kadınlar (%56.7) erkeklere (%5) göre daha yüksek oranda kendileri yapmaktadır. Araştırmadaki bireylerin %12.5'i ev temizliği için ücretli yardımcı kullanırken, %6.7'sinin ise bu aktiviteyi kadın-erkek birlikte yaptıkları belirlenmiştir. Çamaşır yıkama işini kadınların (%82.5) erkeklere (%3.3) göre daha yüksek oranda yaptıkları saptanmıştır. Evde iş paylaşımına yönelik diğer sınıflamadan biri olan tamirat bakım işlerine ise erkeklerin (%60.0) kadınlara (%9.2) göre daha yüksek oranda zaman ayırdıkları bulunmuştur. Ev içinde iş paylaşımı kapsamında yer alan alışverişini kadınların ve erkeklerin daha yüksek oranda birlikte paylaşmak için zaman ayırdıkları (%39.2) bulunmuştur. Ancak alışverişini kendisi yapan kadınların oranı (%28.3) erkeklerin oranından (%26.7) yüksek bulunmak-

la birlikte bu oranların birbirine yakın olduğu söylenebilir. Beyaz eşya, mobilya gibi dayanıklı tüketim mallarının alımına kadın-erkek birlikte zaman ayıran bireylerin oranı (%53.3) daha yüksektir. Araştırmada bu dayanıklı tüketim mallarını satın alma aktivitesine zaman ayıran kadınların oranı (%20.0), erkeklerin oranından (%19.2) daha yüksek bulunmuştur. Ev içi iş paylaşımı kapsamındaki bütçe planlamasını kadın-erkek birlikte yapan bireylerin oranı (%42.5), bu aktiviteyi yapan erkeklerin (%26.7) ve kadınların oranından (%23.3) yüksek çıkmıştır. Bu bulgulara bağlı olarak dayanıklı tüketim mallarının alımına ve bütçe planlamasına zaman ayrılmasında kadınlar ve erkekler arasında daha eşitlikçi bir paylaşım olduğu söylenebilir. Lavabo banyo temizliğini yapan kadınların oranı (%74.2) erkeklerin oranından (%12.5) oldukça yüksektir. Bu nedenle bu işi yapmak için kadınlar ve erkekler arasında eşitlikçi olmayan bir iş paylaşımının söz konusu olduğunu söylemek mümkündür. Evde faturaların ödenmesi işini ise kadınlara (%25) göre erkeklerin (%49.2) daha fazla üstlendikleri belirlenmiştir.

Ev içinde iş paylaşımı kapsamında yer alan kahvaltı hazırlama ve yemek pişirme, temizlik, çamaşır yıkama ve lavabo temizliği çoğunlukla kadınlar tarafından yerine getirilmektedir. Tamirat ve onarım işleri, bütçe planlanması ve fatura ödenmesi gibi işler ise çoğunlukla erkekler tarafından yapılmaktadır. Bu bulgular toplumsal cinsiyet rol beklentilerine bağlı olarak kadın ve erkek işinin belirlendiğini desteklemektedir. Diğer yandan bu araştırmada alışveriş, dayanıklı tüketim mallarının alınması (beyaz eşya, mobilya vb) ve bütçe planlaması gibi işleri yapmak için ise çoğunlukla kadınların ve erkeklerin birlikte zaman ayırdıkları ortaya çıkmıştır. Bu işlerin kadınlar ve erkekler tarafından birlikte yapılması ev içinde daha eşitlikçi bir iş paylaşımı olduğunun göstergesi olarak yorumlanabilir.

Bu araştırmanın amacı 'kadın ve erkeğin ev içi iş paylaşımlarında farklılığın olup olmadığını belirlemek' dikkate alındığında, bu amaca yönelik olarak kadın ve erkek rollerinde kadın işi ve erkek işi ayrımının devam ettiği yönünde sonuçlara ulaşılmıştır. Bu araştırmada ev içinde iş paylaşımı kapsamında yer alan kahvaltı hazırlama ve yemek pişirmenin, temizlik, çamaşır yıkama ve lavabo temizliğinin çoğunlukla kadınlar tarafından yerine getirildiği saptanmıştır. Diğer bir ifadeyle ev içi işlere kadınlar erkeklerden daha fazla zaman harcamaktadırlar. Bu bulgu,

araştırma kapsamındaki kadınların ücretli bir işte çalışmalarına rağmen evde ikinci vardiya olarak tanımlanan görünmeyen emeğinin sürdüğünün göstergesidir. Nollert ve Gasser (2017, s.148)'in İsviçre'de toplumsal cinsiyet ve zaman kullanımıyla ilgili yaptıkları bir araştırmanın sonuçları bu araştırmanın bulgularını desteklemektedir. Bu araştırmaya göre kadınların erkeklere göre ücretsiz işgücünde daha fazla zaman harcamaktadırlar. Buna ek olarak halen kadın ve erkeğin ev içi rollerinin geleneksel anlamda devam ettiği, kadının ev içi işlere (yemek pişirme, temiz gibi) daha çok zaman harcadıkları, erkeğin ise evin geçimini sağlayan kişi olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Gershuny ve Harms (2016, s.1)'in Amerika'da yaptığı çalışmada bu araştırmanın sonuçlarıyla benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırmada zaman günlükleri analiz edilmiş ve yeni teknolojilerin artması ve ev işlerine ayrılan zaman toplumsal cinsiyet bağlamında incelenmiştir. Kadının ücretli işgücüne katılımıyla birlikte ücretsiz emek olarak ifade edilen ev işlerine erkeğe göre daha çok zaman harcadığı, ancak kadın ücretli işte çalıştıkça ev içi işlere daha az zaman harcadığı ve daha eşitlikçi bir yöne doğru kaydığı sonucu ortaya çıkmıştır.

Bunun yanı sıra bu araştırmada tamirat ve onarım işleri, bütçe planlanması ve fatura ödemesi gibi işleri ise çoğunlukla erkek işi olarak görülmüştür. Bu sonuç ataerkil bir toplum yapısında toplumsal cinsiyet rol beklentilerine bağlı olarak kadın ve erkek arasındaki geleneksel anlamda ancak işbölümünün devam ettiğini göstermektedir. Nollert ve Gasser (2017, s.148-155)'in çalışmasının bulguları da bizim çalışmamızdaki gibi ev içindeki benzer işlerin kadın işi- erkek işi olarak halen geleneksel olarak devam ettiği saptanmıştır.

Çarukoğlu ve Kalaycıoğlu (2013) tarafından ise çalışan kadın ve erkeklerin ev işlerine ayırdıkları zaman farklılıkları toplumsal cinsiyet bağlamında araştırılmıştır. Bu araştırmaya göre, erkekler zamanlarının %4'ünü ev işlerine ayırırken, kadınların zamanlarının %31'ini ev işlerine ayırmaktadırlar. Toplumsal cinsiyet eşitliği kapsamında ev işlerinin paylaşımı noktasında kadın ve erkekler arasında büyük farklılık olduğu görülmektedir. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar ise kadın ve erkek arasında ev içi iş paylaşımının daha eşitlikçi olduğu görülmektedir. Bu iki araştırmadaki farklılık, örneklem grubu özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Bu araştırmada elde edilen sonuçlar ise toplumsal cinsiyet

eşitliği açısından daha olumlu bir tablo ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Chesley ve Flood (2017, s.511) Amerikan Zaman Kullanım Anketi verilerine göre yaptığı araştırmada kadın ve erkeğin her ikisinin de ücretli bir işte çalıştığı durumda, ev işlerinin zaman uygunluk bakımından daha eşitlikçi paylaşıldığı ortaya çıkmıştır. Diğer yandan bu durum çocuk bakımı açısından geleneksel rollerinin devam ettiği, kadının çocuk bakımına daha çok zaman ayırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca her iki eşin de tatil gününde eşitlikçi paylaşımı değişmekte, ev işleri ve çocuk bakımı işlerinin daha çok kadın tarafından yerine getirildiği belirlenmiştir. Bunun yanında eşlerin çalışma saatlerindeki farklılıklar, aldıkları ücretlerdeki farklılıkların da zaman kullanımlarındaki etkisi de dikkate alınmıştır. Chesley ve Flood (2017, s.511)'un çalışmasının bulguları ile bu çalışmanın bulguları birtakım benzerlikler göstermektedir. Bu araştırmadaki kadın ve erkeğin ev işleri ve çocuk bakımı konusunda daha eşitlikçi bir tablo ortaya çıkmış, ancak Chesley ve Flood (2017, s.511)'da ise eşlerin ikisi de çalışıyor olsa bile çocuk bakımı çoğunlukla kadın tarafından yerine getirilmektedir.

Sonuç

Zaman kullanımı, her birey için değerli kaynaklardan biridir. Özellikle son dönemlerde yapılan çalışmalarda toplumsal cinsiyet eşitliği/eşitsizliğini göstermede özellikle de kadının evde görünmeyen emeğini görünür kılama açısından öne çıkan kavramlardan biridir zaman kullanımı. Bu araştırmada ise bireylerin zaman kullanım farklılıkları üzerinden kadın erkek arasındaki eşitsizlik/eşitlik toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında değerlendirilmiştir.

Kamuda çalışan kadınların ve erkeklerin toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde iş dışı zaman kullanımlarındaki farklılıklar incelenmiştir. Araştırma sonuçlarının iki yönlü olduğu söylenebilir. Bir yandan geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin devam ettiği, diğer yandan ise kadın erkek arasında daha eşitlikçi iş paylaşımının olduğu belirlenmiştir.

Araştırma sonucunda kadın ve erkeğin ev içi iş paylaşımlarındaki farklılıkların toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde, kadın işi-erkek işi biçiminde ayırımın devam ettiğidir. Örneğin, ev içinde iş paylaşımı

kapsamında yer alan kahvaltı hazırlama ve yemek pişirmenin, temizlik, çamaşır yıkama ve lavabo temizliğinin çoğunlukla kadınlar tarafından yerine getirildiği saptanmıştır. Diğer yandan tamirat ve onarım işleri, bütçe planlanması ve fatura ödemesi gibi işler ise çoğunlukla erkek işi olarak görülmektedir. Bu sonuç ataerkil bir toplum yapısında toplumsal cinsiyet rol beklentilerine bağlı olarak kadın ve erkek arasındaki geleneksel işbölümünün devam ettiğini göstermektedir.

Araştırmanın diğer yönü ise kadın ve erkek arasında bazı aktivitelere zaman ayırma konusunda daha eşitlikçi bir iş paylaşımının olduğudur. Bu bağlamda alışveriş, dayanıklı tüketim mallarını satın alma (beyaz eşya, mobilya vb) ve bütçe planlanmasının çoğunlukla kadınlar ve erkekler tarafından birlikte yapılması, bu eşitlikçi iş paylaşımının göstergeleri olarak yorumlanabilir. Bunun gibi kadın erkek arasında daha eşitlikçi bir tablonun ortaya çıkması, kamuda düzenli gelir getiren işte çalışmadan kaynaklı olduğu düşünülebilir. Toplumda kadın ücretli işte çalışması, yani ekonomik olarak güçlü konumda bulunması toplumsal cinsiyet rollerinde daha eşitlikçi değişimlerin olduğu şeklinde yorumlanabilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Use of Non-Work Time in the Context of Gender:
A Sociological Assessment on Public Employees ***

Hülya Eker

Hacettepe University

Time is one of the valuable scarce resources for each of the individuals. Based on the differences in the use of time by individuals, a wide range of data on equality/inequality in the society is acquired. Asymmetry between the rights and obligations of women arises in the patterns of time use by the individuals. In patriarchal society, while men perform the roles such as production and management, the women carry out the multi-roles such as shopping, child care, and housework.

House is the primary living space and an area in which work is performed free of charge for women regardless of distinction between women working at a paid job and not working. Hence, women spend most of their time at house due to their in-house roles compared to men (Deem, 1995, p.2). The gender roles varying according to the position of women and men in society are formed with personality traits and expectations. What is expected from women is to care for children and deal with their works. Therefore, the gender role of the woman is to preserve the welfare and integrity of the family and she is expected to behave in this way by the society, as well. Man is expected to be more competitive and combative than woman. Personality traits and behavior patterns that the society expects from the individuals are associated with the amount of time the individuals spend in what activity (Eagly, 2013, s.12).

One of those who emphasize the unpaid domestic labor of women are Hochschild and Machung (2012). Hochschild and Machung (2012) classify the time spent in domestic labor by women as second shift. According to this, whilst most women work in paid jobs, when they come home, they continue to cope up with housework, child care, and elderly care, if any. The unpaid work or domestic labor which is seen as second

shift by women is becoming more visible in time-use surveys. The fact that the unpaid work of women which is expressed as double burden is being more visible by determining the differences in time-use between men and women also presents a picture of disadvantageous position of women. The differences between women and men in non-work time use stem from the fact that the women work both in paid job and continue with their gender roles and responsibilities at home. Women therefore feel time pressure than men do.

In this survey, it was aimed to determine the gender differences from sociological point of view by grounding on the differences of time-use of the individuals. The domestic work of women is discussed within the frame of time devoted to child care and allocated for housework. In the study, it has been asked how much time the individuals spend on what activities and mostly by whom or solely by whom the domestic labor are performed. The sample group of the survey is consisted of middle and senior managers between the ages of 25 and 65 working at a public institution located in Ankara. Besides, the reason why this age range is chosen is that it is the age range utilized in time-use survey having been conducted by TUIK (Turkish Statistical Institute, 2008). The attention have been also paid to the participants to have the same working hours and to work in similar type of work.

The questions used in the survey have been selected from the activity classification categorized by TUIK. It has been constituted by taking the characteristics of the sample and the purpose of the survey into consideration. In the survey, the data acquired from the participants (60 females and 60 males) has been evaluated. The participants were asked who carries out the domestic labor such as preparing breakfast and cooking, cleaning, shopping at the house within the scope of domestic labor sharing. According the results of the survey, in domestic labor sharing works such as preparing breakfast and cooking, cleaning, laundry and washing the sink are mostly performed by women. Whereas, the works such as repair and restoration, budget planning and payment of bills are largely executed by men. When considered within the context of gender role expectations, it is seen that the differentiation between man-work and woman-work lingers. However, it can be said that it is more egalitarian in the works such as durable consumption goods and budget plan-

ning in the activity list in terms of time-use. In other words, women devote more time to domestic labor than men. It has been concluded that the differentiation between man-work and woman-work continues considering the purpose of the study to determine the difference in domestic labor sharing between women and men due to their patterns of time-use. On the other hand, it is also noteworthy that there is an advancement in certain activities in a more egalitarian direction. It can be said that since the participants in the survey work at jobs yielding regular income, they have moved towards a more egalitarian direction even if it is in limited activities. The appearance of a more egalitarian picture can also be interpreted as a weakening in conventional gender roles. It can be expressed that there is a positive progress in the disadvantaged position of the women in the society thanks to women starting to work at jobs with payment. One of the results of the survey is that the time which men and women allocate for child care at weekend and on weekdays is close to one another. According to conventional gender roles, the child care is under the responsibility of the women. However, in this survey, the child care is noted to be undertaken not only by women but also men. The individuals at a certain socio-economic level are seen to be more egalitarian regarding child care. The patters of time-use are related to the socio-economic status of the individuals in the society. The positions of the individuals in the social structure are related to how much time they spend on what activities.

Given the results of the survey, time-use in sociology is highly significant to reveal the gender equality/inequality. It can be said that time-use is a necessity for numerous fields such as economy, communication, and business as well as sociology. Because time-use is quite important in terms of making unpaid labor of women more visible since it is an issue concerned with the fields such as social policy, business and economy.

Kaynakça / References

- Adam, B. (2013). *Time and social theory*. John Wiley ve Sons.
- Aguirre, R., ve Ferrari, F. (2013). *Surveys on time use and unpaid work in Latin America and the Caribbean: experience to date and challenges for the future*. Santiago: Gender Affairs Series United Nations Publications.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, (2011). *Aile yapısı araştırması*. Ankara: Afşaroğlu Matbası.
- Arndt, J., Gronmo, S. ve Hawes, D. (1981). The use of time as an expression of life-style: A cross-national study, (ed. Jagdish Sheth, Greenwich) in *Research in Marketing*. 5, 1-28.
- Başak, S., Kınır, S. ve Yaşar, Ş. (2013). Kadının görünmeyen emeği: İkinci vardiya. *Anka Kadın Raporları*. Sayı, 13-01.
- Becker, G.S. (1965). A theory of the allocation of time. *The Economic Journal*. 493-517.
- Bianchi, S.M., Milkie, M. A., Sayer, L. C., ve Robinson, J. P. (2000). Is anyone doing the housework? Trends in the gender division of household labor. *Social Forces*. 79(1), 191-228.
- Blackden, C.M. ve Wodon, Q. (2005). Gender, time use, and poverty in Sub-Saharan Africa. *World Bank Working Paper*, No. 73. Washington, U.S.A.
- Blood Jr, R. O. ve Wolfe, D. M. (1960). *Husbands and wives: The dynamics of married living*. New York: Free Press (Macmillan Co.).
- CEDAW (2007). Consideration of reports submitted by states parties under article 18 of the convention on the elimination of all forms of discrimination against women. *In Workshop on Key Gender Issues and Gaps in Bhutan*. CEDAW/C/BTN/1-6.
- Chesley, N., ve Flood, S. (2017). Signs of change? At-Home and breadwinner parents' housework and child-care time. *Journal of Marriage and Family*. 79(2), 511-534.
- Chodorow, N. (1978). *The reproduction of mothering*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Çağatay, N., ve Ertürk, K. (2004). Gender and globalization: A macroeconomic perspective. *International Labour Office Working Paper* No: 19. International Labour Organization Publications: Switzerland.

- Çarkoğlu, A. ve Kalaycıoğlu, E. (2013). Türkiye’de aile, iş ve toplumsal cinsiyet. Erişim Tarihi: 10.06.2017 <http://ipc.sabanciuniv.edu/wp-content/uploads/2013/11/Aile-2012-ISSP-Family-Survey-final.pdf>
- Deem R. (1995). Feminism and leisure studies. (Ed. C. Critcher, P. Bramham, A. Tomlinson,), (in) *Sociology of Leisure: A Reader*. London: E ve FN Spon. 247-255.
- Diefenbach, H. (2002). Gender ideologies, relative resources, and the division of housework in intimate relationships: A test of Hyman Rodman's theory of resources in cultural context. *International Journal of Comparative Sociology*. 43(1), 45-64.
- Eagly, A. H. (2013). Sex differences in social behavior: A social-role interpretation. Psychology Press.
- Ecevit, Y. (2011). Türkiye’de kadın emeği konulu çalışmaların feminist tarihçesi. Sancar, S. (der.) (içinde) *Birkaç Arpa Boyu.. 21. Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar*. 121-167.
- Erdil, E., Eruygur, O. ve Kasnakoğlu, Z. (2006). Time use in rural areas: A case study in Turkey. *Economic Research Centre Working Papers in Economics*. 6(02).
- Fuwa, M. (2004). Macro-level gender inequality and the division of household labor in 22 countries. *American Sociological Review*. 69(6), 751-767.
- Gershuny, J., ve Harms, T. A. (2016). Housework now takes much less time: 85 years of us rural women's time use. *Social Forces*. 95(2), 503-524.
- Hill, M. S. (1985). Patterns of time use. (ed. F. Thomas Juster ve Frank P. Stafford). (in) *Time, Goods and Well-Being*. 133-176.
- Hochschild, A.,ve Machung, A. (2012). *The second shift: working families and the revolution at home*. New York: Penguin.
- Juster, F. T., ve Stafford, F. P. (1991). The allocation of time: Empirical findings, behavioral models, and problems of measurement. *Journal of Economic Literature*. 471-522.
- Kan, M.Y. (2008). Measuring housework participation: The gap between ‘stylised’ questionnaire estimates and diary-based estimates. *Social Indicators Research*. 86(3), 381-400.

- Lam, C.B., McHale, S. M., ve Crouter, A. C. (2012). The division of household labor: Longitudinal changes and within-couple variation. *Journal of Marriage and Family*. 74(5), 944-952.
- Lewis, J. D., ve Weigert, A. J. (1981). The structures and meanings of social time. *Social Forces*. 60(2), 432-462.
- Mattingly, M. J., ve Bianchi, S. M. (2003). Gender differences in the quantity and quality of free time: The US experience. *Social Forces*. 81(3), 999-1030.
- Medeiros, M., Guerreiro Osório, R., ve Costa, J. (2010). Gender inequalities in allocating time to paid and unpaid work: Evidence from Bolivia. (Ed. Rania Antonopoulos and Indira Hirway) (in) *The economy gender. time use and poverty in developing countries.*, The Levy Economics Institute of Bard College, Palgrave Macmillan.
- Memiş, E., Öneş, U., ve Kızıllırmak, B. (2012). Kadınların ev-kadınlaştırılması: Ücretsiz ve karşılıksız emeğin toplumsal cinsiyet temelli bir analizi. (der. S. Dedeoğlu ve A. Y. Elveren). (içinde). *Türkiye’de refah devleti ve kadın*. İstanbul: İletişim Yayınları, 159-182.
- Mi-Hye, C. (2006). Gender, leisure and time constraint: Employed men and women’s experience. *Development and Society*. 35(1), 83-105.
- Michelson, W. M. (2005). *Time use: Expanding explanation in the social sciences*. Boulder, CO: Paradigm Publishers.
- Moser, C.O. (1989). Gender planning in the third world: Meeting practical and strategic gender needs. *World Development*. 17(11), 1799-1825.
- Nollert, M., ve Gasser, M. (2017). Gender time-use gap and task segregation in unpaid work: Evidence from Switzerland. *International Journal of Sociology and Social Policy*. 37(3/4), 148-165.
- OECD, (2011). Balancing paid work, unpaid work and leisure. National Time Use Surveys. (Erişim tarihi:16.06.2017) <http://www.oecd.org/gender/data/balancingpaidworkunpaidworkandleisure.htm>
- OECD, (2014). Time use as a transformative indicator for gender equality in the Post-2015 Agenda. *OECD Development Centre*. (Erişim tarihi: 16.06.2014) https://oecd.org/dev/poverty/Time%20use%20_final_-2014.pdf

- Palma, P. A., Gonzalez, C. D., ve Carrasco, S. L. (2009). Gender differences in time use and mobility: Time poverty and dual consumption. *Time Use Observatory*. Santiago, Chile.
- Parsons, T. (1967). *Sociological theory and modern society*. New York: Free Press.
- Rodman, H. (1970). Eheleiche macht und der austausch von ressourcen im kulturellen kontext. (in) *Soziologie der Familie*, edited by G. Lüschen and E. Lupri. Opladen: Westdeutscher Verlag. 121-143.
- Saxbe, D.E., Repetti, R. L., ve Graesch, A. P. (2011). Time spent in housework and leisure: Links with parents' physiological recovery from work. *Journal of Family Psychology*. 25(2), 271-281.
- Shelton, B.A. (1992). *Women, men, and time: Gender a differences in paid work, housework, and leisure*. Westport CT: Greenwood.
- TÜİK, (2008). *Zaman kullanım istatistikleri 2006*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası. (Erişim Tarihi: 15.06.2017) http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetayveKT_ID=7veKITAP_ID=1387.
- Voss, J. (1967). The definition of leisure. *Journal of Economic Issues*. 1, 91-106. (Erişim tarihi: 10.06.2017) <http://www.jstor.org/discover/10.2307/4223818?sid=21105398506211veuid=2veuid=4>
- Walker, J., Berekashvili, N., Lomidze, N. (2014). Valuing time: Time use survey, the capability approach, and gender analysis. *Journal of Human Development and Capabilities*. 15(1), 47-59.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Eker, H. (2018). Toplumsal cinsiyet bağlamında iş dışı zaman kullanımı: Kamuda çalışanlar üzerine sosyolojik bir değerlendirme. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1218-1240. DOI: 10.26466/opus.440876

The Effects of the Different Activities on the Depression Level of Older People

DOI: 10.26466/opus.440175

*

Orhan Koçak* - Abdülhakim Beki** - Serkan Eti***

*PhD., Department of Social Work, Faculty of Health Sciences, Istanbul Uni., Istanbul/ Turkey

E-Mail: orkoc@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-0281-8805](https://orcid.org/0000-0002-0281-8805)

** PhD., Department of Social Work, Faculty of Health Sciences, Istanbul Uni., Istanbul/ Turkey

E-Mail: abdulhakibeki@gmail.com

ORCID: [0000-0001-8084-5596](https://orcid.org/0000-0001-8084-5596)

*** Lecturer, Medipol University, İstanbul/ Turkey

E-Mail: serkaneti@yandex.com

ORCID: [0000-0002-4791-4091](https://orcid.org/0000-0002-4791-4091)

Abstract

In modern life, the expected life at birth is improving day by day with the developing health services as well as technologies. With these possibilities, the number of older people is increasing not only in developed but also developing and under developing countries. However, the problems of older people face, today, are different and challenging than before the modern era. Growing cities are hosting more retired and older people who feel excluded in their life than rural areas where older people can do gardening and et cetera activities, visit their children, grandchildren, relatives, peers and easily join spiritual and religious activities. That's why; more activities should be encouraged and supported by giving legal and institutional opportunities for older people in cities. In this mean, active aging policies which the process of optimizing opportunities for health, participation and security in order to enhance the quality of life, are on the agenda in developed and developing countries. With the activities in the process of aging, older people can continue participation in social, economic, cultural, spiritual and civic affairs, not just the ability to be physically active or to participate in the labor force but mental activities. Older people who retire from work or live with disabilities can remain active contributors to their families, friends, environments and nations. In this sense, active aging aims to extend healthy life expectancy and quality of life for all people as they age. With this paper, older people, who are more than 60 years, are studied according to their daily life activities and their effects on their depression level. It was questioned that what kind of activities older people have. In the survey, a depression scale was implemented for 240 older people, 100 of 240 were provided by Bayrampaşa local governance in İstanbul. Their health situations, income, and education levels, whether they join any NGO, philanthropic and religious activities are asked in the survey. In addition, these variances will be compared with their depression levels.

Keywords: Older People, Depression, Active Aging

Farklı Aktivitelerin Yaşlıların Depresyon Seviyeleri Üzerine Etkileri

*

Özet

Günümüzde, teknolojik imkânlarla beraber ilerleyen sağlık hizmetleriyle doğumda beklenen yaşam süresi gündün güne artmaktadır. Bu imkânlarla, yaşlıların sayısı sadece gelişmiş ülkelerde değil ayrıca gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde de artmaktadır. Bununla birlikte, günümüzde yaşlı insanların geçmişe göre karşılaştıkları sorunlar farklı ve zorlayıcı olmaktadır. Büyüyen şehirler kendilerini yaşamlarında dışlanmış hisseden yaşlı ve emekli insanlara ev sahipliği yapmaktadır. Kırsal alanlarda ise yaşlılar, bahçe işleri ve benzeri diğer aktivitelerle, çocuklarıyla, torunlarıyla, akrabalarıyla, arkadaşlarıyla ilgilenebilmekte ve kolaylıkla dini aktivitelere katılabilmektedirler. Bundan dolayı, şehirlerde yaşlı insanlar için yasal ve kurumsal imkânlar sunarak daha çok aktivite yapmaları teşvik edilmeli ve desteklenmelidir. Bu anlamda, yaşam kalitesini artırmak amacıyla sağlık, katılım ve güvenlik için fırsatları optimize etme süreci olan aktif yaşlanma politikaları gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin gündemindedir. Yaşlanma sürecindeki aktiviteler ile yaşlı insanlar fiziksel aktivite veya işgücüne katılmanın yanı sıra zihinsel aktivitelerle, sosyal, ekonomik, kültürel, dini ve vatandaşlık işlerine katılmalarını devam ettirebilirler. Çalışma hayatından emekli olan veya engelleri ile yaşayan yaşlılar ailelerine, arkadaşlarına, çevrelerine ve buldukları topluma aktif katkıda bulunanlar olarak hayatlarını devam ettirebilirler. Bu anlamda, aktif yaşlanma, insanlar yaşlandıkça yaşam kalitesini ve sağlıklı yaşam beklentisini artırmayı amaçlamaktadır. Bu çalışma ile 60 yaşından fazla olan yaşlı insanların günlük yaşam aktiviteleri ve o aktivitelerin depresyon seviyelerine etkileri araştırılmıştır. Çalışmada yaşlı insanların ne tür aktiviteler yaptıkları sorgulanmıştır. Araştırmada 240 yaşlı üzerinde depresyon ölçeği uygulanmış olup, bunların 100'ü İstanbul Bayrampaşa Kaymakamlığı'nın yaşlılara yönelik yaptığı proje ile elde edilmiştir. Ölçekle birlikte, yaşlıların sağlık durumları, gelir ve eğitim seviyeleri, sivil toplum, hayırseverlik ve dini aktivitelere katılıp katılmadıkları sorulmuştur. İlave olarak, bu değişkenler yaşlıların depresyon seviyeleri ile analizlere tabi tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılar, Depresyon, Aktif Yaşlanma

Introduction

While population aging is one the success of human being, it has also some difficulties such as huge economic and social problems. Although these older people are very valuable in terms of experience and knowledge, they are neglected group which would add value to the society instead of living aside. In the countries where the measures are taken for older people to support and make them active are necessary, not extra services. The services offered to the older people must be based on human rights, requirements, capabilities and necessities.

In every country, population aging has been causing some difficulties and problems in their budgets, economics and social relations. In this sense, many countries in Europe has been incrementally spending money on their social issues such as health care, pensions and social services which excess their GDP's quarter. Also, labor markets have faced many challenges from public debt and deficits to baby-boomer retirees after 2008 financial crises. Especially, many European Welfare countries have improved services and social protection for elderly population; though there are still some problems resulted from budget must be ameliorated. That's why how can the current success of these social services and protection level be sustainable in this demographic change and economic problems is an important question of today.

Aging of population is an important issue for governments. With the increasing rate of aging population, the burden on budgets of governments is radically increasing. Aging population is not only a budget issue but also health, social, family and labor markets. That is why, how these aging people can live healthy and active in order to keep them in labor market. What kind of policies can support older peoples' health and life as well as other people? If the policies which support older people can't be produced in today's world, there will be huge financial problems in the expenses of health services and social security bodies. In order to decrease the negative effects of aging population, should the family be used as a support mechanism instead of state institutions?

With this paper, older people, who are more than 60 years, are studied according to their daily life activities and their effects on their depression level. It was questioned that what kind of activities older people have. In

the survey, a depression scale was implemented for 240 older people, 100 of 240 were provided by Bayrampaşa local governance in İstanbul. Their health situations, income, and education levels, whether they join any NGO, philanthropic and religious activities are asked in the survey. In addition, these variances will be compared with their depression levels. In the first part of the study, the literature is reviewed and in the second part, the results of the survey will be evaluated by using different statistical methods such as correlation and regression.

1. Literatur Review

1.1. Aging Population

Aging of population is one the most important issues of today's world. It is not only a public health issue but also social and economic (Gro Harlem Brundtland, 1999). Demography and population structure are the most important integral part of a country which effects and shapes its economy, social and cultural elements. Demography and population are directly not only effecting society's current and future plans but also having a role in the process of institutional working. Therefore, the aging of population influences deeply current economic and social structure, and give rise some problems, debates, and searches for solutions (Uyanık, 2017, 69).

Life expectancy at birth has increased by eight years for fifty years and related projections predict that next forty years it will step up more five-year. At the end of the technological achievement and with the increasing level of social policies, populations have been aging by changing the structure of societies. On the one hand, the aging population and increasing life expectancy can be called a success story; on the other hand it has been producing new social issues which require new approaches. While low birth rates and improving health services have been triggering the aging of population in some developed part of the world such as Europe, the lack of health services and high birth rates in some of the poor countries in Africa and Asia have different effects on their population (Eurobarometer, 2012, 3).

The number of the people who are older than 60 is increasing faster than any other population group in the world. The number of older people

in the world between 1975 and 2025 is projected to increase 694 million and 223% growth rate. The people who are older than 60 is expected to be 1.2 billion in 2025. In 2050, it is expected to be 2 billion elderly people around the world, but 80% of them will be living in developing countries (WHO, 2002, 6). In less developed countries the numbers are related to older people are not well known. Currently, about 70% of older people are hosted by developing countries. Especially, older people live in developed countries are aging more. In this sense, the number of the people over 80 years old is 69 million and the large number of this is living in developed countries. Even though, people who are 80 years old and over constitutes around 1% of the world population and 3% of the population in developed world, this is the most increasing group in the older people (WHO, 2002, 9).

The aging of population in the developed world took more time than the developing countries in which socio-economic growth has not caught up with the fast aging of people. In France, the rate of older people grew from 7% to 14% in 115 years, while the same increase will be occurred in 27 years for China. Population aging process was gradual after continuous social and economic development in many decades and generations in developed world, whereas it took just 2 or 3 ten years in the developing world. In this sense, developed world had improved before their population became old; whereas wealth rise occurred after population aging had happened in the developing world (Kalache and Keller, 2000).

1.2 Challenges of Aging Population

Senility is something that cannot be prevented and also it has different dimensions such as biologic, chronologic, and social as well as it is a pretty complex process (Özer ve Karabulut, 2003, 73). Senility is a process in which changes and losses are seen and it consists of some factors such as socio-economic, environmental, education and nutrition (Soyuer ve Soyuer, 2008, 219). Old age is defined a feeling of loss in every phase of life, individuals gradually lose their physical, psychological and social autonomy and they become more dependent in their later life (Seyyar, 2002: 672). In order to tackle demographic difficulties of today, there should be encouragement to make older people more active and contribute to the

society in which they live. European Union designated 2012 as the "Year Active Aging and Solidarity between Generations". Because European Union gives much importance to active aging, it is aimed to produce policies not only in labor markets but also in the society, family and environment in which they live (Eurobarometer, 2012, 4).

If the aging becomes common and meaningful for society, aging live and older people should be attached to sustainable services such as health, security and participation. In this sense, passive situation of senility should absolutely be prevented since it is going to take the old individual to the unhappiness. When the old individuals don't spend their time with any occupation or activity, they lose or gradually decrease their hope for life (Çolak & Özel, 2015, 118). Living healthy, by not drinking alcohol and smoking, being in fitness with exercises and living spiritual and meaningful life is going to make aging people more strong emotionally and physically and prevent their illness and problems in daily life. Following shares show the challenges that Europe has confronted.

- The share of aging populations is going up with the generation of baby-boomers, increasing life expectancy at birth and decreasing birth rates.
- The share of the people older than 65 is expected to increase from 17.4% in 2010 to 29.5% in 2060 in all Europe. The share of older people who are more than 80 years is expected to increase from 3% to 12%.
- Between 2010 and 2060, the population between 15 and 65 years old in European countries is forecasted to decrease by 14.2%. With this declining number of working people, actuarial balance in social security systems will be broken and some services such as health care and pensions will not be sustainable by 2060 in Europe (EU Commission, 2017).
- In order to sustain healthy life, an individual should have good relations with family, peer groups, neighbors and family. By attending activities to share and reach experiences, and meeting with different groups such as family and friends are very helpful for older people involved (Milner, 2013, 51). According to Walker, all kind of activities will increase health conditions of older people. In

this sense, there can be many positive impacts of activities on well being of older people (Walker, 2012).

- Bodily exercise is beneficial for psychologies of older people
- Older people can easily strength their balance and decrease tumbles by increasing bodily activities and strengthening their muscles
- Employment opportunities in old age increases the health conditions and welfare of older people
- Not only physical activities but also mental activities will promote the life quality of older people
- The loneliness and exclusion of elderly people from social life will be decreased by active aging policies (Kavi, Koçak, 2011,174; Kavi, 2017, 4).

There should be some feelings supported by the values of individual and society to make the life more meaningful. In this sense, if there is a meaning and purpose of life people can be connected to the world and spiritual values. Some activities such as faith based individual and group activities, meditations and activities like yoga, and also some value-faith based activities such as observing the nature, philanthropic activities and upholding people who are vulnerable can be good opportunities to increase the mental and physical health of older people in the life (Milner, 2013, 51).

1.3. Active Aging

An urgent need of policies and programs which help preventing and reducing strain of elderly people emerges as average lifetime of world population grows is becoming an interest of not only developed but also developing countries. A beneficial method for decision-making is being enablement-focus rather than disablement. Because, being enablement-focus gives a direction that help older people recover, restore and empower their functions, and give them opportunity of being an actively participating member of the society. Whereas, the disablement-focus may lead older people to feel needs of isolation and dependence (WHO, 2002, 36). Perhaps, the foremost fear of policy-makers is that growing aging population will set off an uncontrollable explosion in costs of health care and social

security system. Though, increased demand via aging populations is an expected situation without a doubt, today's recent innovative changes, cooperation of all related sectors, evidence-based and culturally-appropriate policies and plans are inferences that countries will effectively manage the related costs. In other words, as long as volunteer, innovative, supportive and collaborative services are offered towards older people, healthy people will flourish, active citizens and democratic society will be more functional (Palabıyık, 2011, 91).

A new paradigm has come forth today, which treat older people as active people who actively participating the age-integrated society, and both contribute and benefit from development. In this sense, The World Health Organization decided to use the term "active aging" to explain the period to success this concept. With the active aging, old approach which saw older people more passive rather than active has changed. Also, it has modified the way treated to the older people from the need-based approach to the right based which accepts not to discriminate the older people from others in all aspects of the life. In this sense, active aging uphold older people's rights and responsibilities to use in labor life, the voluntary sector as well as other aspects of life (WHO, 2002, 11). Active aging approach must be adopted in early years of the life, but it is not too late to embrace the active aging life style in later years of the life. With the active aging, traditional approaches toward education and other life courses are changing. Old paradigms such as learning is a process during the childhood and youth, working is the responsibility of people who are between 16 and 65 years old and retirement is an phase would be begun after 65 years old have been changed by active aging paradigm. This new paradigm offers a new approach to the life in which education is not designated to a certain time but it is designated to the life course and the paradigm allows to the people to enter and exit labor markets whenever they want. Active aging also helps generations to sustain solidarity and transfer knowledge and experiences (WHO, 2002, 43). With the aging of an individual, the capacity to make emotional and physical work is decreasing. Also, functions and behaviors change of aging individuals and it becomes too difficult to comply with the new situation for aging individuals (Demirbilek, 2005, 210). Active aging approach should consist of health, labor markets, employment and education in the development of policies

and programs. Social policy makers should consider supporting active aging by reducing chronic illnesses and sudden deaths, providing an environment to enjoy their later life and producing policies to make older people more active in economic, cultural, social and politic arena (Çolak & Özel, 2015, 118).

With the active aging policies, people will be more independent or live their own life with their responsibilities as they get older by supporting their individual and societal neighborhoods in terms of economic and social activities (EU Commission, 2017). Active aging consists of three elements such as security, health and participation. Some of these elements have pretty wide approaches include different ages whereas other elements especially aim those who are older or coming closer to old age. Active aging approach requires proactive policies that are applied by many stakeholder, multilevel and horizontal governance (Rodrigues, 2013, 5). A comprehensive view may assert that older people see engaging in social, physical and cultural activities as a complementary component of quality of life as well as health, family and social networks, and economical resources (Gloria et al., 2015, p.1).

With the modern life, economy and employment has become in the center of life. In this sense, not only young and middle-aged people but also older people will have many problems such as health, family, unemployment and loss of income without employment. The inclusion of aging people in society and economy is called silver economy which is a brand-new term. In order to reach a higher quality of life, silver economy is based on the improvement of innovative policies, goods and services and more economic growth and employment. Older people have the importance since they contribute to the society and active life in creating new jobs and transferring their experiences and knowledge into new generations in the community where they live. With the experiences, knowledge and capabilities that older people have, they can have the will to support the economy and society as well as labor markets (Demirbilek, Özgür, 2017, 25). Those older people who want to work should be offered new employment opportunities according to their current skills and experiences and they should be supported as long as they can be able to work in labor markets.

Active aging strategy need to be placed into a frame which should cover all age categories of all life courses. In this sense, there shouldn't be

any age restrictions or policies shouldn't belong to any age category in active aging (Uyanık, 2017, 90). Active aging must begin during infancy and continue throughout the life. Although it doesn't usually start in early ages of life, it never will be too late to begin in the years to come. Some policies and programs should be regularly invested to prevent diseases and protect healthy individual more than treatment such as stopping smoking, doing exercises. Several strategies and plans in different states acknowledge that the lack of holistic approaches which mention prevention and protective policies in not only health services but also in social issues of individuals to make them more inclusive to the society (Euro-health, 2012, 4):

- Regularities should encourage increasing the employment capacity of companies and offer more flexible schedule as well as healthy conditions in workplace for the older people.
- In order to sustain workability of older people, some opportunities should be given to increase their knowledge and skills and share their experiences with new generations. By doing so, older people will continue to do their work with the updated knowledge and skills, and also they can easily be involved in voluntary activities counseling.
- In today's changing environment, not only older people but also all generations should keep up with the knowledge and skills. For this reason, different training courses related to their jobs and cultural activities must be organized as life-long-learning opportunity.
- The main services such as housing, health care and mass transportation must be provided to make older people more socially and politically active in their neighbors.
- In order to support the health of older people, some physical activities should be offered and these services must be easily reachable in terms of payments, nearness and time planning.

All people are being affected with active aging policies without considering their age, social and economic positions and health situations. Especially health is considered in active aging policies in terms of different dimensions of life such as academic, mental, occupational, religious, emotional and physical (ICAA, 2013, 43). Active aging must incorporate individuals into community and by encouraging and implementing inclusion

policies. In addition, in order to promote active aging, some integration policies in different areas such as labor market, health, social security and economics should be implemented (Walker & Foster, 2013). Function and skill loss should be prevented by producing social policies in labor market, health, education, social security and economics to make older people more inclusive into the society and daily life (Foster, 2014, 15). Active aging promotes to be healthy in order to reduce the expenses of health and social issues. In addition, active aging encourages staying in labor life by offering employment opportunities to decrease retirement payment or pension costs. With active aging, older people are being preoccupied by joining some community and volunteer activities in their neighborhoods (Walker & Maltby, 2012). According to Milner active aging policies are based on nine elements may be called 9Ps (Milner, 2013, 45).

1. Populations: Different population groups of older people need customized services.
2. Perceptions: Negative approaches against aging populations has been preventing in reaching an all-embracing society.
3. People: Some individuals who are educated and determined to support older people.
4. Potential: Those groups who are aging are producing new economic opportunities with increasing demand in markets.
5. Products: The goods and services produced for older people should be done in a customized manner.
6. Promotions: The goods and services are produced in the market which is very attractive for the suppliers. In this sense, there is a growing demand from both demand and supply sides.
7. Places: Physical medium should be arranged to support different disabilities of older people as well as others.
8. Policies: As people get older they become more vulnerable. Especially, due to this sensitivity, the basic rights of older people must be secured utmost level.
9. Programs: Following different dimensions of health must support elements mentioned above in order to reach a holistic approach.

Researches show that psychological and sociological factors are very important on the wellbeing of older people. In this sense, there can be high correlation of religion, mental health, social health, social and economic

status and positive mood to deal with the challenges of older people (Archana, 2009, 2). Depression, whether seen in earlier or later life, is very spread in today's modern life. There are different factors such as genetic, personality and challenges in life increase depression level of people. That is why; many responsibilities of people together with increasing age can cause higher depression. For older people, illnesses, excessive stress, loneliness and the lack of activities and social relations are main reasons for their depression. Especially, loneliness as well as loss of relationships is going to give rise to a higher depression and negative feelings towards to the life.

With increasing age, especially in later life, on the one hand both depression and loneliness are seen in older people and become an important trouble for them. On the other hand, increasing age can offer new opportunities for older people such as establishing new relations, focusing on new volunteer organizations, using some of their time in spiritual activities and benefiting and transferring their working life experiences into the new generations by working in part time jobs (Archana, 2009, 6).

2. Method

2.1. Sampling and Procedure

As participants, 240 elderly provided data to the study which were selected using convenient sampling method, where 100 of them found through a local governance program in Bayrampaşa, Istanbul. 138 of the participants were female. Participants were interviewed face to face to ensure that questions were answered correctly. The average age of participants is 70.63 (STDSAP=1,503), and 53.3% are married. In addition, 116 of them have primary school degree, whereas 28 have secondary school, 16 have high school, 14 have bachelors, and 66 of them were non-graduated.

According to the data, 44,2% of the participants didn't have any social security. There are 43 older people who were both retired and still working, 116 older were retired but not working and 81 of them were unemployed in the sample. It was found out that 133 older people of participants had at least one chronic illness. It has been found that 23 of 240 older

people had no children and 117 of the rest had fewer than three children, while 191 of them have grandchildren.

From an economic point of view, 16,7% of older people have no any income, 40% have income less than 500 tl, 23,8% less than 1500 tl, 12,1% less than 2500 tl, 3,3% less than 4000 tl and 4,2% more than 4000 tl. According to this, the average income of the participants was approximately 854 tl. The participants were asked whether their income situation met their needs and 65.8% of the participants answered "no".

Besides, 215 older people were able to do daily care, 210 of them were able to meet face to face with their relatives and families, 93 of them have at least an activity doing in their free time, only 38 of them used alcohol or cigarettes, and 85,8% of them were interested in religious activities. It was also learned that only 6 of the older people receive home care and health service, of whom 84 live single, 37 with their children, 51 with the partner (wife or husband), and 68 with their children and the partner. In terms of their social life, only 12 of them have stated that they work in voluntary jobs such as an association or a foundation.

2.2. Measures

Depression was measured with 30-items Geriatric Depression Inventory (GDS) to capture participants depression levels. The scale scores up to 10 points represent "No Depression", 11-13 points range signals depression is likely to occur, while 14 points or more represents certain depression.

In order to measure Human Relations quality and density of Religious life of elderly people, we constructed two new scales. Participants were asked to fill a questionnaire formed of 5-Likert Scale questions (Strongly Agree=1, Strongly Disagree=5) which are reflecting their quality of Human Relations and how dense they live a Religious Life. Related items were written depending on the existing literature.

2.3. Analyses

Firstly, principal component analyses were conducted to test construct validity of constructed scales of Human Relations and Religious Life. To ensure reliabilities together with convergent and discriminant validities,

composite reliabilities and average variance extracted proportions were estimated.

Secondly, as the study contains some demographical groups, chi-square differences and one-way ANOVA tests were pursued to test group differences. Thirdly, mediation analysis was conducted using Hayes's PROCESS macro (Hayes, 2011).

2.4. Findings

2.4.1. Validity and Reliability Tests

Principal Factor Analysis is an analytical method is used to generate new k variables by combining p variables in relation to each other. A factor analysis of responses using Principal Component Analysis factor extraction and a Varimax with Kaiser Normalization rotation method revealed two distinct factors. KMO value of factor analysis is 0,592, which is higher than 0,50, meaning that factor analysis is significant (Costello & Osborne, 2005 & Kaiser, 1974). The total variance explained of data is 66,42% with two dimensions created by factor analysis. Factor loadings of these items were given in the table with values of AVE and C.R. of these dimensions.

Table 1: Factor Loadings, AVE and C.R. Values

Factors	Loadings	AVE	C.R.
<i>Factor 1: Human Relations</i>			
Dealing with children and grandchildren comforts me	0,791		
I love to stay with my children	0,783	0,563	0,793
Being with my friends comforts me	0,671		
<i>Factor 2: Religious Life</i>			
I like religious activities	0,895		
Religious practice reduces my nuisance	0,876	0,784	0,876

Two dimensions were found by principal factor analysis. Validity and reliability requires that the AVE and C.R. values of these dimensions must be considered. The AVE value of related dimension should be 0,50 or

higher. It is called as the moderate level reliability if a dimension's C.R. value is 0,60 and higher. If a dimension's C.R. value is also 0,80 and higher, it is high reliability (Hair, Hult, Ringle, & Sarstedt, 2014). The AVE values of our dimensions are 0,563 and 0,784 and therefore they are valid. Likewise, the C.R. values of our dimensions are 0,793 and 0,876, respectively, and one of them is moderate reliable, the other is highly reliable. In fact, C.R. value of the moderate reliable dimension is very close to 0,80.

Previous studies have shown that hypothesis testing requires the assumption of normality. There are tests to show that normal distribution of the variable is appropriate. Outside these tests, normality interpretation can be made through descriptive statistics such as skewness and kurtosis. That is, it is possible to have information about the normality of the variable by looking at the coefficients of skewness and kurtosis. If these coefficients are less than 3,29, interpretation can be made that the distribution of the variable is normal at 95% confidence (Kim, 2013 & Mardia, 1974). The coefficients of skewness and kurtosis of the items in the factor analysis are given in the table. Accordingly, the distributions of five-items are suitable for normal distribution as shown in the Table 2.

Table 2: Skewness and Kurtosis of Items

	Skewness	Kurtosis
Dealing with children and grandchildren comforts me	1,341	1,942
I love to stay with my children	0,989	0,604
Being with my friends comforts me	1,116	1,585
I like religious programs	0,996	0,749
It reduces my nuisance to pray	1,330	2,543

Dimension composite scores were created by the averaging all items under related dimension. Correlation analysis was used to see the interrelations among variables. Correlation analysis is a relational analysis of the linear relationship between two variables. If the correlation coefficient between two variables is zero, it means that there is no linear relation between these two variables. The correlation coefficient is a value between -1 and 1, the closer absolute of the value is 1, the stronger relationship. The sign of the correlation coefficient shows the direction of the relationship

between the two variables. That is, if the correlation coefficient is positive, there is a linear relationship in the same direction. But, if it is negative, there is a linear relationship in the opposite direction (Hair, Hult, Ringle, & Sarstedt, 2014 & Armutlulu, 2008). Accordingly, the correlation coefficient between the two variables was calculated as 0,195 ($p<0,05$). According to the result of correlation analysis, it can be concluded that there is a linear relationship between human relations and religious life of older people, which shows that these two variables share some proportion in variance but have unique variances as well.

In addition, the discriminant validity of the dimensions can be seen after the correlation coefficient. If the correlation coefficient is less than the square root of AVE values of the dimensions, the discriminant validity of the dimensions is ensured (Hair, Hult, Ringle, & Sarstedt, 2014). The AVE values of the dimensions in our study are lower than the correlation coefficient between each other ($0,195<0,563$ and $0,784$). Therefore, the discriminant validity of dimensions in our study is ensured statistically.

2.4.2. Difference Tests

Chi-Square test used to investigate whether there is a relationship between the depression scores and demographic information. In the Chi-Square independence test which examines whether at least two categorical variables are independent of each other. The null hypothesis of Chi-Square is "*Ho: The Values of The Rows and The Columns are independent of Each Other*". In SPSS, $p<0,05$ means that row values and column values are not independent of each other. Also, in Chi-Square tests, the expected frequency in each cell of the table must be at least five. This is necessary to use the sampling distribution of the χ^2 statistics (Armutlulu, 2008).

According to Chi-Square test between depression score and marital status, the depression score of older people is not independent from marital status ($\chi^2=37,685$, $p<0,05$). That is, the difference between marital status is significant in terms of depression level. Single elderly people are more likely to have depression comparing to married.

Table 3: Cross Table Between Marital Status and Depression Scores

		Depression Scores			
		No Depres- sion	Possible Depression	Definite Depression	Total
Marital Sta- tus	Married	72	17	39	128
	Single	23	12	77	112
Total		95	29	116	240

According to Chi-Square test between depression score and gender, the depression score of older people is not independent of gender ($\chi^2=18,780$, $p<0,05$). That is, the difference between genders is significant in terms of depression level. Female has more depression than male.

Table 4: Cross Table Between Genders and Depression Scores

		Depression Scores			
		No Depres- sion	Possible De- pression	Definite De- pression	Total
Genders	Female	44	11	83	138
	Male	51	18	33	102
Total		95	29	116	240

According to Chi-Square test between depression score and social security, the depression score of older people is not independent of social security ($\chi^2= 26,170$, $p<0,05$). That is, the difference between social security is significant in terms of depression level.

Table 5: Cross Table Between Social Security and Depression Scores

		Depression Scores			
		No Depres- sion	Possible De- pression	Definite De- pression	Total
Social Security	No	71	17	46	134
	Yes	24	12	70	106
Total		95	29	116	240

According to Chi-Square test between depression score and job status, the depression score of older people is not independent of job status ($\chi^2=$

22,843, $p < 0,05$). That is, the difference between job status is significant in terms of depression level.

Table 6: Cross Table between Job Status and Depression Scores

		Depression Scores			Total
		No Depres- sion	Possible Depression	Definite Depression	
Job Sta- tus	Working and Retired	30	5	8	43
	Not Working but Retired	41	12	63	116
	Unemployed	24	12	45	81
Total		95	29	116	240

ANOVA analysis was used to investigate whether the dimensions of human relations and religious life differed on demographic information. Analysis of variance (ANOVA) is used to test whether two or more groups have the same average (Armutlulu, 2008). According to the results of ANOVA, there is a difference between genders in human relations ($p=0,021$). The average of human relations of the male is more than female ($1,997 < 2,203$). Similarly, there is a difference in the average genders of religious life ($p=0,014$). According to this result, the religious life of female is more than male ($1,877 < 2,123$). The ANOVA observed that working in a society or a foundation had more human relations than those who did not work ($1,417 < 2,152$; $p < 0,000$). However, there is no significant difference in the average of religious life between those groups who work and who do not in a society or a foundation. Moreover, both human relations and religious life of the single older people are statistically different ($p < 0,000$ & $p = 0,007$) and lower than married ($1,872 < 2,393$ & $1,856 < 2,125$).

The effects of human relations and religious life dimensions on the depression levels of older people were examined. ANOVA was used for this analysis. While religious life has no effect on the depression scores of older people ($p=0,071$), human relations has an effect on the depression scores of older people ($p < 0,000$).

Table 7: ANOVA Table of Depression Levels

		Sum	ofdf	Mean Square	F	Sig.
		Squares				
Human Relations	Between Groups	11,988	2	5,994	14,044	0,000
	Within Groups	101,156	237	0,427		
	Total	113,144	239			
Religious Life	Between Groups	3,146	2	1,573	2,682	0,071
	Within Groups	139,020	237	0,587		
	Total	142,166	239			

According to the depression scores of older people, the average of relations is as follows: The average of older people who have "No Depression" is 1,863; the average of older people who have "Possible Depression" is 2,046; the average of older people who have "Definite Depression" is 2,339; the average of all older people is 2,115. According to this result, if score of human relations decreases, depression score decreases. That is, when human relations increases, depression score of older person decreases (it should be forgotten that the value of strongly agree is 1 and the value of strongly disagree is 5).

Table 8: Means and Standard Deviations of Depression Scores Levels

Depression Scores	Mean	N	Std. Deviation
No Depression	1,8632	95	0,52703
Possible Depression	2,0460	29	0,75972
Definite Depression	2,3391	116	0,71557
Total	2,1153	240	0,68804

2.4.3. Mediation Test

We can also see the same result with linear regression. A mathematical equation between independent variables and dependent variable can be established by regression analysis. Generally, the least squares method is used to calculate the coefficients of independent variables and constant in linear regression analysis. The power to influence dependent variable

from independent variables can be determined. (Eti & İnel, 2016 & Hayes, 2013).

Table 9: ANOVA of Regression Model

Model		Sum Squares	ofdf	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	22,018	1	22,018	28,002	0,000
	Residual	187,144	238	0,786		
	Total	209,163	239			

In our study, depression score is the dependent variable, human relations is the independent variable. Accordingly, R^2 value of the regression analysis is 0,105. Sig. value in ANOVA table of regression is 0,000, so this model is significant.

Table 10: Coefficients of Regression Model

Model	Unstandardized Coef-Standard- t			Sig.	Collinearity Sta-		
	B	Std. Error	Beta		Tolerance	VIF	
1	(Con- stant)	1,154	0,185	6,226	0,000		
	Human Relations	0,441	0,083	0,324	5,292	0,000	1,000

a. Dependent Variable: Depression Score

The regression coefficient of Human Relations is 0,441. That is, similar to the result of ANOVA, two cases that differ by one unit on the score of human relations are estimated to differ 0,441 units on depression score. Similarly, one unit increase in score of human relations of an older people will increase 0,441 units on depression score of that person.

Table 11: ANOVA of Regression Model

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	8,141	1	8,141	18,453	0,000
Within Groups	105,003	238	0,441		
Total	113,144	239			

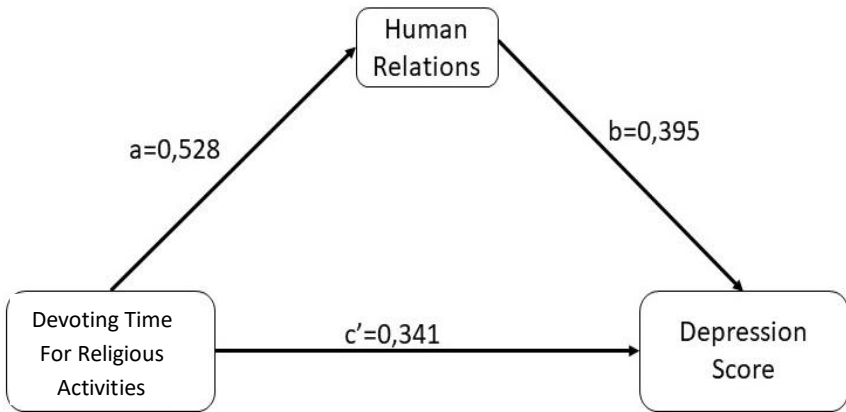
It is known that devoting time to the religious activities positively affect one's psychology. In our study, human relations differ between those who say they took time for religious activities and those who cannot ($p < 0,000$). That is, it can be said that those who took time for religious activities more importance to human relations ($2,041 < 2,569$).

Table 12: Means and Standard Deviations of Activities' Answers

	Mean	N	Std. Deviation
Yes	2,0405	206	0,64180
No	2,5686	34	0,78936
Total	2,1153	240	0,68804

Regression analysis also found a relationship between depression score and human relations. According to two results, It can be said that devoting time for religious activities effects positive and indirect effects on depression of older people. Accordingly, a simple mediation model can be established.

Figure 1: Mediation Analysis of Model



Andrew's SPSS macro, PROCESS, was used for this analysis (Hayes, 2013). According to the results of this analysis, direct effect on the depression scores of older people of devoting time for religious activities was 0,341 while the indirect effect through human relations was $0,528 * 0,395 =$

0,209. For inference about indirect effect of X on Y through M, the bootstrap confidence interval has been investigated. In output of PROCESS, BOOTLLCI=0,0895 and BOOTULCI=0,3856. In the 10000 bootstrap estimates of the indirect effect, 2,5% were 0,0895 or smaller and 2,5% were 0,3856 or larger, resulting in a 95% interval estimate of 0,0895 to 0,3856. As this confidence interval does not contain and is entirely above zero, this supports the conclusion that the indirect effect is positive. The total effect of devoting time for religious activities on depression scores is $0,209+0,341=0,55$.

Conclusion

Human being is a biological, psychological, social and spiritual entity. That's why it should be looked at to this entity with an integrative and holistic approach. In this meaning, studies should be focused on older people with integrative and holistic approach as well as known their psycho-social, socio-economic and spiritual strengths and weaknesses. With the active aging policies, these different dimensions of human being should be taken into consideration in order to make older people more empowered and active in their life. In this sense, there should be preventive and protective health policies to reduce the problems of disabled people, recurring illness and early deaths. Some factors should be reduced related to illnesses very risky and some factor must be increased which will prevent and protect the people during the whole period of their live. Sustainable, reasonable priced, reachable, good health and social services must be provided for aging people's problems and rights as they age. As people age, they become more vulnerable and their knowledge and experience will be obsolete. Due to these challenges, some lifelong education and training opportunities should be offered during the whole period of their life.

As people age, they should be involved in some activities such as economic processes, working life and non-profit organizations according to their necessities, priorities and capabilities. Their security, protection and respectability should be assured in terms of economics, social and physical necessities. Since the best place is home or a family life for a person, it should be fully encouraged to get involved as people get older in time.

Especially women get older, they are being faced some discriminations in general in the life and especially in the workplace. That's why; discrimination and unjustness in terms of security issues and basic rights must be decreased or eliminated against older woman.

According to the analyses, it is seen that there are direct and indirect relations between variables. Depression scores of the older people are influenced by human relationships, religious life, working status, social security, gender and marital status. Religious practices reduce the depression level in the older people. There is a positive effect. It can likely be said that if the older people do religious practices, their depression level is going to decrease. Likewise, human relations of the older people are going to increase if they do religious practices such as prayers and philanthropic activities. In other words, the more religious activities the more human relations older people will get. There are also an indirect effect between religious practices and depression scores. It can be said that due to the positive relation between religious activities and human relations, indirectly depression level can decrease. Additionally, religious activities are influential both directly and indirectly on depression level of older people. Consequently, there are direct and indirect positive effects between activities which make the older people busy, productive and spiritually strong, and depression level. That is, with the activities mentioned above, older people will have less depression or they are going to decrease their current depression with these activities.

Kaynakça / References

- Archana, Singh, Misra N. L. (2009). Depression and sociability in old age. *Ind Psychiatry J* [serial online] 2009 [cited 2017 Sep 3];18:51-5. Available from: <http://www.industrialpsychiatry.org.sci-hub.cc/text.asp?2009/18/1/51/57861>
- Armutlulu, İ. H. (2008). *İşletmelerde uygulamalı istatistik*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.
- Costello, A. B., & Osborne, J. W. (2005). Best practices in exploratory factor analysis: Four recommendations for getting the most from your analysis. *Practical Assessment Research & Evaluation*, 10 (7), 1-9.

- Çolak, M. & Yunus E. Ö. (2015). The analysis of active ageing policies at national and local level in the content of social policy. *Electronic Journal of Social Sciences*, 14(55), 115-124
- Demirbilek, S. (2005). *Sosyal güvenlik sosyolojisi*. İstanbul: Legal Yayıncılık.
- Demirbilek, T., Ayşenur, Ö. (2017). Gümüş ekonomi ve aktif yaşlanma bağlamında yaşlı istihdamı. *Elderly Issues Research Journal (EIRJ)*, 10(1), 2017, 14-28
- Eti, S., & İnel, M. (2016). A research on comparison of regression models explaining the profitability base on financial data. *The International Journal of Business & Management*, 4(10), 470-475.
- EU Commission, (2017). Employment, social affairs & inclusion, policies and activities
- Eurobarometer, European Commission, (2012). Active Ageing, Special Eurobarometer 378, Conducted by TNS Opinion & Social at the request of Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion. Survey co-ordinated by Directorate-General Communication
- Eurohealth, (2012). Healthy and active ageing, a report produced by eurohealthnet (Ingrid Stegeman, Terese Otte-Trojel, Caroline Costongs and John Considine) for Bundeszentrale für gesundheitliche Aufklärung (BZgA),
- Foster, L. and Walker A. (2014). Active and successful aging: a european union policy perspective. *Gerontologist*, 55(1), 83-90
- Fernández-Mayoralas, G., Rojo-Pérez, F., Martínez-Martín, P., Prieto-Flores, M. E., Rodríguez-Blázquez, C., Martín-García, S., ... & Forjaz, M. J. (2015). Active ageing and quality of life: factors associated with participation in leisure activities among institutionalized older adults, with and without dementia. *Aging & mental health*, 19(11), 1031-1041.
- Green B. H. Copeland J. R., Dewey M. E., Shamra, V., Saunders P. A., Davidson I. A., Sullivan C. and McWilliam C. (1992). Risk factors for depression in elderly people: A prospective study. *Acta Psychiatr Scand*, 86 (3), 213-7.

- Gro Harlem B. (1999). Director-General, World Health Organization, the 21st special session of the general assembly for the overall review and appraisal of the implementation of the programme of action of the international conference on population and dev., Ad Hoc Committee of the Whole, UN, <http://www.un.org/popin/unpop-com/32ndsess/gass/state/brundtland.pdf>
- Hair, J. F., Hult, T. G., Ringle, C. M., and Sarstedt, M. (2014). *A primer on partial least squares structural equation modeling (PLS-SEM)*. United States of America: SAGE.
- Hansson, R. O., Jones, W. H., Carpenter, B. N., & Remondet, J. H. (1987). Loneliness and adjustment to old age. *The International Journal of Aging and Human Development*, 24(1), 41-53.
- Hayes, A. F. (2013). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis*. New York: The Guilford Press.
- ICAA, International Council on Active Aging. (2013). The ICAA Model. Retrieved on May 13, from <http://www.icaa.cc/activeagingandwellness.htm>.
- Kaiser, H. F. (1974). An index of factorial simplicity. *Psychometrika*, 31-36.
- Kalache A. and Keller I. (2000). The greying world: a challenge for the 21st century. *Science Progress* 83 (1), 33-54.
- Kavi, E., Koçak, O., (2011). *Çalışma yaşamında etik*. Ekin Kitabevi, Bursa.
- Kavi, E., (2017). Örgütsel stres ve stres yönetimi. *Çalışma Yaşamında Güncel Psikolojik Konular*, Edit.Ersin Kavi, Bursa: Dora Yay.
- Kim, H.-Y. (2013). Statistical notes for clinical researchers: assessing normal distribution (2) Using SKEWNESS AND KURTOSIS. *The Korean Academy of Conservative Dentistry*, 52-54.
- Mardia, K. (1974). Applications of some measures of multivariate skewness and kurtosis in testing normality and robustness studies. *The Indian Journal of Statistics*, 115-128.
- Milner, C. (2013). Building the foundation for active aging, *The Journal on Active Aging*, www.icaa.cc
- Özer, M. and Karabulut, Ö. (2003). Yaşlılarda yaşam doyumu. *Türk Geriatri Dergisi*, 6(2), 72-74.
- Palabıyık, H. (2011). İl özel idaresi ve belediye hizmetlerine gönüllü katılım. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 9(1), 83-114.

- Rodrigues, R. Maria H. Kai L. and Juliane W. (2013). Active and healthy ageing for better long term care A fresh look at innovative practice examples, Ministry of Health of the Czech Republic.
- Seyyar, A. (2002). Sosyal siyaset terimleri, Ansiklopedik Sözlük, 1. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.
- Soyuer, F. ve Soyuer, A. (2008). Yaşlılık ve fiziksel aktivite. *İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 15(3), 219-224.
- Uyank, Y. (2017). Yaşlılık, yaşlanan nüfus ve sosyal politika. *İş ve Hayat Dergisi*, 5, 67-100
- Walker, A. (2012). ACTIVE AGEING: A Source of Empowerment?, IFA 11th Global Conference on Ageing Prague, 31st May 2012.
- Walker, A., Maltby, T. (2012). Active Ageing: A strategic policy solution to demographic ageing in the European Union. *International Journal of Social Welfare*, 17, 117-130. doi: 10.1111/j.1468-2397.2012.00871.x
- WHO. (2002). ACTIVE AGEING: A POLICY FRAMEWORK, World Health Organization, Noncommunicable Diseases and Mental Health Cluster Noncommunicable Disease Prevention and Health Promotion Department Ageing and Life Course, A contribution of the World Health Organization to the Second United Nations World Assembly on Ageing, Madrid, Spain.
- Yüksel, S., Canöz, İ., and Özsarı, M. (2017). Causality relationship between interest rate of deposit banks and profit share rate of islamic banks in turkey. *IKONOMIKA*, 2(2), 131-148.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Koçak, O., Beki, A. & Eti, S. (2018). Yeni (2017) The effects of the different activities on the depression level of older people. *OPUS –International Journal of Society Researches*, 8(15), 1241-1266. DOI: 10.26466/opus.440175

Tarih ve Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Kontrol Odakları ve Küresel Sosyal Sorumluluk Düzeyleri Arasındaki İlişki

DOI: 10.26466/opus.436414

*

Fadime Secgin* - Fatih Yazıcı**

*Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Tokat/ Türkiye
E-Posta: fadime.secgin@gop.edu.tr ORCID: [0000-0001-6461-8764](https://orcid.org/0000-0001-6461-8764)

** Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Tokat/ Türkiye
E-Posta: fatih.yazici@gop.edu.tr ORCID: [0000-0003-2121-8538](https://orcid.org/0000-0003-2121-8538)

Öz

Küreselleşmenin artan etkileriyle birlikte sosyal sorumluluğun kapsamı, ulusal alandan evrensele doğru genişlemiştir. Özellikle sosyal alan öğretmenlerinden beklenen sadece içinde yaşadığı ülkenin değil, küreselleşen dünyanın sorunlarına karşı da duyarlı olan bireyler yetiştirmeleridir. Bu sebeple öğretmenlerin de aynı sorumluluk duygusunu paylaşmaları önemlidir. Çalışmanın amacı, tarih ve sosyal bilgiler öğretmen adaylarının kontrol odağı ve küresel sosyal sorumluluk düzeylerini belirleyerek her iki tutum arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda çalışma, tarama modelinde tasarlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, pedagojik formasyon eğitimi görmekte olan tarih öğretmeni adayları ile eğitim fakültesi lisans programına devam eden sosyal bilgiler öğretmen adayları oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak "Rotterin İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği" ve "Küresel Sosyal Sorumluluk Ölçeği"nden yararlanılmıştır. Araştırma sonunda katılımcıların küresel sosyal sorumluluk düzeylerinin branş ve cinsiyet değişkenlerine göre farklılaştığı, küresel sosyal sorumluluk düzeyi ile kontrol odağının birbirleriyle düşük düzeyde ilişkili olduğu ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Sorumluluk, Kontrol Odağı, Küreselleşme, Tarih Öğretimi, Sosyal Bilgiler Öğretimi

The Relationship between History and Social Studies Preservice Teachers' Locus of Control and Global Social Responsibility

*

Abstract

With the increasing influence of globalization, the scope of social responsibility has expanded from national to universal. In particular, teachers of social studies are expected to raise individuals who are sensitive not only the problems of the country they live in but also the problems of the globalizing world. For this reason, it is important that teachers share the same sense of responsibility. The purpose of this study was to determine the levels of locus of control and global social responsibility of pre-service history and social studies teachers and reveal the relationship between these two variables. Within this scope, survey model was used as a research design in this study. Participants of the study involved pre-service teachers studying pedagogical formation in history and studying at the department of social studies education in a faculty of education. Rotter's "Internal-External Locus of Control Scale" and "Global Social Responsibility Scale" were used as the data collection tools. As a result of the study, it was found that participants' global social responsibility significantly differed in terms of branch and gender, and it was slightly correlated with locus of control.

Keywords: Social responsibility, Locus of control, Globalization, History teaching, Social studies teaching

Giriş

20. yüzyıl boyunca bilişim teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişim, mesafeleri kısaltmak ve toplumları birbirine yaklaştırmak gibi önemli değişimlere neden olmuştur. Küreselleşme adı verilen bu durumun bir sonucu olarak, artık dünyanın herhangi bir bölgesinde yaşanan sosyal, siyasal, ekonomik ya da ekolojik sorunlar, bütün dünyayı etkileyebilmektedir. Dolayısıyla bireylerin, dünyanın ortak sorunlarına karşı duyarlı olmaları bir gereklilik halini alırken, sorumluluk alanları da ulusal olandan, evrensel olana doğru genişlemektedir. Küreselleşmenin, bireyin sosyal sorumlulukları üzerinde meydana getirdiği bu değişimin değerlendirilebilmesi için öncelikli olarak sorumluluk ve onun bir parçası olan sosyal sorumluluk kavramlarının tanımlanması, ardından küresel sosyal sorumluluk kavramının ne olduğunun ortaya konulması gerekmektedir. Kavramlar terminolojik olarak açıklandığında, küreselleşmenin bireyin sosyal sorumlulukları üzerinde meydana getirdiği değişimler daha kolay değerlendirilebilir.

Çoğu kültürde, üzerinde hassasiyetle durulan ve önem verilen bir kavram olan sorumluluğa ilişkin literatürde farklı tanımların olduğu görülmektedir. Örneğin Başaran'a (1971) göre sorumluluk duygusu, ödev olarak üzerine alınan ya da verilen bir işi her ne pahasına olursa olsun sonuna kadar yapma ve gerektiğinde bunun hesabını verme ile ilgili bir duygudur. Yavuzer (1998) sorumluluğu, "erken çocukluk dönemlerinden başlayarak çocuğun yaşına, cinsiyetine ve gelişim düzeyine uygun olarak görevlerini yerine getirmesi" olarak görmektedir (s. 107). Türk Dil Kurumu ise sorumluluğu "Kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, mesuliyet" şeklinde tanımlamaktadır.

İlgili alan yazın incelendiğinde sorumluluğun bireysel sorumluluk ve sosyal sorumluluk olarak iki farklı kategoride değerlendirildiği görülmektedir. Linley ve Maltby'e (2009) göre bireysel sorumluluk insan olarak birbirimize karşı ortak sorumluluklarımızla ilgili olan toplumsal veya sosyal sorumluluktan farklıdır. Fakat birbirinden ayrı düşünülemez. Bireysel sorumluluk, birey düzeyinde; toplumsal veya sosyal sorumluluk ise, kolektif düzeyde anlaşılmaktadır. Berkowitz ve Daniels (1963: 431) sosyal sorumluluk kavramını bir kimsenin üzerine aldığı ya da yapmak zorunda

olduğu bir iş için gerektiğinde hesap verme duygusu şeklinde tanımlar. Berkowitz ve Lutterman'a (1968: 170) göre sosyal sorumluluk, başkalarından kazanılacak hiçbir şey olmadığında bile onlara yardım etmeye yönelme davranışıdır. Tekil anlamda sorumluluk bireyin kendi yaşamı üzerinde etkiler bırakırken, sosyal sorumluluk bireyin etkileşim içerisinde bulunduğu tüm toplumu etkiler (Metin, 2006). Berman (1997: 15) sosyal sorumluluğu temel yurttaşlık sorumlulukları dâhil, halkın refahı ve dünya için bir kişisel yatırım olarak görmektedir. Yukarıdaki tanımlar incelendiğinde bireysel sorumluluk ile sosyal sorumluluk tanımlarının birbirleriyle örtüştüğü dikkat çekmektedir. Çünkü her iki ayrımında odak noktası genel olarak bireyin kendisinin ve çevresinde olup bitenlerin farkına varıp, üzerine düşen görevleri yerine getirmesi, gerçekleştirdiği eylemlerin sonuçlarını üstlenebilmesi, bireyin çevresine uyum sağlaması, hem kendisinin hem de başkalarının daha huzurlu olabilmesi için çaba sarf etmesidir.

Küresel Sosyal Sorumluluk

Waters'a (1995) göre "coğrafyanın toplumsal ve kültürel düzenlemelere dayattığı kısıtlamaların azaldığı, insanların bu azalmayı giderek daha çok fark etmeye başladıkları bir toplumsal süreç" olarak tanımlanan küreselleşme ile birlikte daha çok ulusal çerçeveye sınırlı görülen sosyal sorumluluk artık küresel yani tüm dünyayı kapsayacak şekilde düşünölmeye başlanmıştır (akt. Marshall, 1999: 449). Bu küresel anlayışı şekillendiren çok çeşitli tarihsel ve toplumsal etmenler vardır. Örneğin; dünya çapında uydu enformasyon sisteminin varlığı, küresel tüketim ve tüketimcilik kalıplarının ortaya çıkması, olimpiyat oyunları, futbolda dünya kupası gibi küresel çaptaki spor dallarının gelişmesi, AIDS gibi tüm dünyaya yayılan sağlık problemleriyle karşılaşılması, Birleşmiş Milletler ve NATO gibi dünya çapında siyasal sistemlerin kurulması, insan hakları kavramının kapsamının genişlemesi gibi (Marshall, 1999: 449).

Sosyal sorumluluğun küreselleşmesi ve daha geniş anlamda düşünölmesiyle birlikte sosyal sorumluluğun kapsamı genişlemiş, toplumsal sorunların çözümüne yönelik düşünölen sorumluluklar küresel sorunların çözümüne doğru büyümüştür. Örneğin kadın hareketleri, göç, ırkçılık, uluslararası ekonomi, şiddet, yiyeceklerin üretim ve dağıtımı gibi konular

artık küresel kelimesi ile birlikte ifade edilmeye başlanmıştır (Marshall, 1999: 450). Küresel sosyal sorumluluk bütün canlılara, doğaya ve tüm bunların bir bütün olarak meydana getirdiği dünyaya karşı sorumlu olma durumuyla ilgilidir. Yani yerel anlamda yerine getirilmesi düşünülen örneğin yakın çevrenin temizliğini sağlamak, maddi anlamda ihtiyacı olan insanlara yardımda bulunabilmek gibi sorumlulukların yerine getirilmesi, küresel anlamda tüm dünyayı kapsayacak şekilde düşünülmüştür. Doğal çevrenin kirlenmesi, küresel ısınma, ozon tabakasının incelmeye, savaşlar, olumsuz toplumsal alışkanlıklar gibi yeryüzünü ve insanlığı tehdit edebilen büyük sorunların önüne geçilmesi küresel sosyal sorumluluğu içselleştiren, kişiliğinin bir parçası haline getiren ve bunu etkili bir biçimde eyleme dönüştürebilen bireylerle mümkün olacağı düşünülmektedir.

Küresel sosyal sorunların çözümü adına her bireyin yerine getirebileceği mutlaka birtakım sorumlulukları vardır (Özen, 2009). Kendi ülkelerinde yasal ve etik kurallara uyarak çevreye saygılı bir şekilde yaşayan bir bireyin diğer ülkelerde de bu doğrultuda ve aynı duyarlılıkla hareket etmesi beklenmektedir (Sarıkaya ve Kara, 2007: 230). Sosyal sorumluluk bir davranış modeli ve sosyal bir tutum olarak içinde yaşanılan toplumda iyi vatandaş algısını işaret etmektedir (Starret, 1996). Terörizm, ırkçılık, yoksulluk, çevresel bozulma ve eş benzeri görülmemiş olayların yaşandığı bir çağ olarak günümüzdeki öğrencilerin sorumlu birer küresel vatandaş olmayı öğrenmeleri gerekmektedir (Bliss, 2005). Çünkü din, dil, ırk, maddi durum ayrımı yapmaksızın tüm insanlığı ciddi şekilde tehdit eden küresel problemler ve onlara çözüm arayışı yenedünya düzeninin en önemli konularından biri olacaktır.

Başta iklim değişikliği ve küresel ısınma olmak üzere, insanlığa karşı işlenen bütün suçlar, eşitsizlik, salgın hastalıklar, kitle imha silahları, fakirlik, açlık gibi problemler insanlığı tehdit eden küresel problemler arasında gösterilebilir. Örneğin, Avrupa'daki yüksek aerosol kullanımı, Şili'de ozon tabakasının incelmeye ve kanserin artmasına yol açmaktadır. Brezilya'daki yağmur ormanlarının tahrip edilmesi ise, küresel ısınmaya ve bazı adaların sular altında kalmalarına neden olmaktadır. İsviçre'deki bir teknolojik gelişme, Türkiye gibi farklı bir coğrafyada yaşam kalitesini etkilemektedir. Amerika'da verilen 300 oy, Ortadoğu'nun barış

sürecini etkilemektedir. Çin'in yükselen enerji ihtiyacı dünyanın her köşesinde enerji fiyatlarının artmasına, hatta tüketim alışkanlıklarının değişmesine yol açmaktadır (Argüden, 2003).

Küreselleşmenin sosyal, siyasal ve ekonomik açıdan meydana getirdiği değişimler, küresel vatandaşlık kavramını da beraberinde getirmekte genç kuşakların, içinde yaşadıkları dünyaya karşı sosyal sorumluluklarını bilen yurttaşlar olarak yetiştirilmelerini zorunlu kılmaktadır. Bireylerin sorumluluk bilincini içselleştirip, bunun gerekliliklerini yerine getirebilmeleri için sorumluluk kavramının eğitim yoluyla kazandırılması önemlidir. Bu durum fen bilimlerinden sosyal bilimlere kadar ilk ve ortaöğretim programlarının, genç bireylerde küresel sosyal sorumluluk duygusunun gelişmesini hedefleyen amaç ve kazanımlar belirlemelerine neden olmuştur. Bu genellemenin bir parçası olarak sosyal bilgiler dersi öğretim programında belirlenen yedi öğrenme alanından biri "Küresel Bağlantılar" şeklindedir. Küresel bağlantılar öğrenme alanı ile gelişen dünyanın gündemini takip eden, karşılaştığı sorunlara çözüm üretebilen etkin ve sorumlu vatandaşlar yetiştirmek amaçlanmaktadır (MEB, 2018: 12). Günümüzde inançlar, fikirler, insanlar, sermaye, bilgi, teknoloji, kültürel ve siyasi sınırları aşarak küresel boyutta hareket hâlinindedir. Böyle bir dönemde devletler de kendisi dışındakilerle bir yandan iş birliği yaparken diğer taraftan rekabet etmektedirler. Öğrencilerin bu ilişkileri kavrama ve değerlendirme konusunda bilinçli olmaları gerekmektedir. Bu öğrenme alanıyla öğrencilerin, bütün dünyayı ilgilendiren ekonomi, siyaset, ekoloji, güvenlik ve sağlık gibi alanlarda yaşanan sorunların sebepleri ve çözümleri ile ilgili fikirler geliştirmeleri amaçlanmaktadır. Bu amaç kapsamında 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programının 7. Ünitesinde yer alan; "Arkadaşlarıyla birlikte küresel sorunların çözümüne yönelik fikir önerileri geliştirir." şeklindeki kazanım çerçevesinde küresel iklim değişimi, doğal afetler, açlık, terör ve göç konuları ele alınmaktadır (MEB, 2018: 25). Tarih öğretimi bağlamında ise öğrencilerin sosyal sorunlara karşı duyarlı olmasını sağlamak, ortaöğretim tarih derslerinin ortak amacı olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte özellikle Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi Dersi kapsamında dünyanın küreselleşme süreci öğrenciye aktarılırken, bu durumun beraberinde getirdiği önemli sorunlara dikkat çekilmektedir. İlgili dersin öğretim programında yer alan "Küreselleşen Dünya" gibi üniteler aracılığıyla da öğrencilere, küreselleşen dünyada, siyasi, sosyal, kültürel

ve ekonomik olayların çok boyutluluğunu ve karmaşıklığını, farklı bakış açılarıyla inceleyebilme fırsatının sunulması amaçlanmaktadır. Bununla birlikte 20. yüzyıl boyunca yaşanan gelişmelerin, küreselleşme bağlamında ele alınması ve “küreselleşen dünya” vurgusunun sıklıkla yapılması da öğretim programının öne çıkan özelliklerindedir.

Kontrol Odağı ve Sorumluluk

Kişilerin, olaylara ilişkin kontrollerinin kaynağına dair algılamaları, insan davranışlarını etkileyen unsurlardan biri olarak değerlendirilebilir. Bireyin olaylarla ilgili kontrolü algılama ve yorumlama biçimleri, sosyal psikologlar ve klinik psikologların önemli ilgi alanlarından birini oluşturmuştur. Bu konudaki önemli çalışmalardan birisi de kontrol odağı kavramıdır. Kontrol odağı kavramı sosyal öğrenme kuramını temel alarak geliştirilmiş ve ilk kez 1966 yılında Rotter tarafından bir kişilik özelliği olarak tanımlanmıştır (Rotter, 1966: 1; Seçgin: 2014: 8; Seçgin, 2016: 39).

Rotter’a (1966) göre kontrol odağı, bireyin davranışlarının neden olacağı sonuçlar hakkındaki beklentilerini ifade etmektedir. Kontrol odağı kişinin iyi ya da kötü kendisini etkileyen olayları, kendi yetenek, özellik ve davranışları sonucu ya da şans, kader, talih ve başka güçlü kişiler gibi kendisi dışındaki güçlerin belirlemesi olarak algılaması eğilimidir (Dönmez, 1986: 259). Rotter (1990) kişilik bakımından insanları iç kontrollü ve dış kontrollü olarak iki grupta incelemiş ve içten kontrollü insanları, çevrelerini kendi yararlarına değiştirebileceklerine inananlar ve dıştan kontrollüleri ise çevrenin denetimi altında olduğuna inananlar olarak tanımlamıştır. Dolayısıyla kontrol odağı kavramı insanların yaşadıklarının nedenleri konusunda sorumluluğu kime veya neye yüklediği ile ilgili bir kavramı ifade etmektedir (Durna ve Şentürk, 2012: 188). Dış kontrole sahip bireylerin çevre üzerinde denetimlerinin olmadığını düşünmeleri, bu kişilerin daha pasif olduklarını ve kendilerine ve diğerlerine daha az güvendiklerini göstermektedir (Loosemore ve Lam, 2004: 385-394; Silvester, Gough, Anderson ve Afandi, 2002: 61). İç kontrol odağına sahip bireyler ise, başlarına gelen olaylardan kendilerini sorumlu tutmakta ve pekiştiricilerin kendi kontrollerinde olduğunu düşünmektedirler (Rotter, 1966: 1). Bu açıdan iç kontrol odaklılar, başarılı, etkili, atılgan, girişimci, güvenli,

bağımsız ve toplumsal olaylarda da daha aktif kişilerdir (Loosemore ve Lam, 2004: 385-394; Silvester, Gough, Anderson ve Afandi, 2002: 61; Yeşilyaprak, 2004: 241-242).

Yapılan tanımlamalar göz önünde bulundurulduğunda, kontrol odağı ile sorumluluk kavramlarının teorik olarak birbiriyle ilişkili olduğu göze çarpmaktadır. Nitekim sorumluluk; başardığında diğerlerini değil, sadece kendini kutlamak ve başaramadığında ise yalnızca kendini suçlamak (Golzar, 2006; Nelson ve Low, 2004) ya da başka bir deyişle insanoğlunun seçtiği eylemlerinden kendisinin sorumlu olması, belirli amaçlar belirleyerek bu amaçlara ulaşmak için çaba sarf etmesi şeklinde tanımlandığında (Haskins, 2009), iç kontrol odağının sorumlulukla ilişkisi daha iyi anlaşılacaktır.

Sorumluluk ve kontrol odağı arasındaki ilişki sadece teorik düzeyde kalmayıp, ilgili alan yazında yapılan farklı çalışmalarla da ampirik temelleri desteklenmiştir (Chebat, 1986; Glasser, 2002; Kim, 2002; Weiner, 1980). Fakat yapılan bu çalışmalar arasında kontrol odağı ile küresel sosyal sorumluluk arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmanın amacı, genç bireylere küresel sosyal sorumluluk değerinin kazandırılmasında önemli branşlardan olan tarih ve sosyal bilgiler öğretmen adaylarının kontrol odağı ve küresel sosyal sorumluluk düzeylerini belirleyerek her iki tutumları arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır.

Yöntem

Tarih ve sosyal bilgiler öğretmen adaylarının kontrol odakları ile küresel sosyal sorumluluk düzeyleri arasındaki ilişkiyi inceleyen bu çalışma, tarama modelinde bir araştırmadır. Tarama modelini, geçmişte ya da halen var olan bir durumu, olduğu gibi betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımı olarak tanımlamak mümkündür (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2010).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2016-2017 öğretim yılında Orta Karadeniz Bölgesinde yer alan bir üniversitede pedagojik formasyon programına devam eden 99 tarih öğretmen adayı ile aynı üniversitenin sosyal bilgiler öğretmenliği programına devam 204 öğretmen adayı olmak üzere toplam

303 katılımcı oluşturmaktadır. Katılımcıların 187'si kadın (%62), 116'sı erkektir (%38). 57 katılımcı 1. sınıf, 53 katılımcı 2. sınıf, 49 katılımcı 3. sınıf ve 138 katılımcı 4. sınıf düzeyinde eğitim görmektedir. Katılımcılardan 225'i herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye değilken 71'inin ise bir sivil toplum kuruluşuna üyeliği bulunmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak demografik bilgi formu, "Rotterin İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği" ve "Küresel Sosyal Sorumluluk Ölçeği"nden yararlanılmıştır.

Rotter'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği: Rotter'in (1966) İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği, bireylerin genellenmiş kontrol beklentilerinin içsellik-dışsallık boyutu üzerindeki konumunu; pekiştiricilerin bireyin kendi içindeki ya da dışındaki güçlerin (şans, kader) kontrolünde olduğuna dair sahip olduğu genel beklenti ya da inancı ölçmekte olup, Türkçeye uyarlanması Dağ (1991; 2002) tarafından yapılmıştır. Ölçek 29 maddeden oluşmaktadır ve iki seçeneklidir. Ölçekten elde edilen yüksek puanlar, dış kontrol odağı inancında artışı göstermektedir.

Küresel Sosyal Sorumluluk Ölçeği: Başer ve Kılınç (2015) tarafından geliştirilen ölçek, 30 maddeden oluşmaktadır. 5'li likert tipinde geliştirilen ölçeğin eyleme dönük sorumluluk, ekolojik sorumluluk, özgeci sorumluluk, ulusal sorumluluk olmak üzere dört alt boyutu vardır. Başer ve Kılınç (2015) tarafından yapılan çalışmada iç tutarlılık katsayıları "Eyleme Dönük Sorumluluk" alt boyutu için .88, "Ekolojik Sorumluluk" alt boyutu için .74, "Özgeci Sorumluluk" alt boyutu için .77, "Ulusal Sorumluluk" alt boyutu için .73' tür. Ölçeğin tamamı için elde edilen iç tutarlılık katsayısı .89 olarak belirlenmiştir. Bu çalışmada ise "Eyleme Dönük Sorumluluk" alt boyutu için iç tutarlılık katsayısı .87, "Ekolojik Sorumluluk" alt boyutu için iç tutarlılık katsayısı .70, "Özgeci Sorumluluk" alt boyutu için iç tutarlılık katsayısı .72, "Ulusal Sorumluluk" alt boyutu için iç tutarlılık katsayısı .73'tür. Ölçeğin tamamı için elde edilen iç tutarlılık katsayısı .88'dir.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler SPSS 20 ile analiz edilmiştir. Araştırma çerçevesinde öncelikle küresel sosyal sorumluluk ve kontrol odağı düzeyine ilişkin olarak ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmıştır. Yapılacak analizlere karar verebilmek için veri setinin normal dağılım gösterip göstermediği incelenmiştir. Bu amaçla her bir değişken kategorisine göre boyutların çarpıklık ve basıklık katsayıları ile Q-Q grafikleri incelenmiştir. Çarpıklık ve basıklık katsayılarının sıfır olması dağılımın mükemmel bir şekilde normal olduğunu gösterir (Tabachnick ve Fidell, 2013). Çarpıklık katsayısının 3'ten, basıklık katsayısının ise 10'dan büyük olması dağılımın normal olmadığını gösterir (Kline, 2016). Ölçek maddelerinin çarpıklık katsayısının ± 0.079 - ± 1.341 ve basıklık katsayısının ± 0.012 - ± 2.989 aralığında olması, veri setinin normal dağıldığını göstermektedir. Bunun yanında Q-Q grafiklerinde de verilerin 45 derecelik bir çizgi üzerinde dağıldığı görülmektedir. Bu bulgu da veri setinin normal dağılım gösterdiğine işaret eden bir başka parametredir. Verilerin normallik varsayımlarını karşılaması üzerine araştırmada parametrik testler kullanılmıştır. Katılımcıların kontrol odağı ve küresel sosyal sorumluluk düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirleyebilmek amacıyla Pearson korelasyon analizi yönteminden yararlanılmıştır. Katılımcıların kontrol odağı ve sosyal sorumluluk düzeylerinin öğrenim görülen program, cinsiyet ve bir sivil toplum kuruluşuna üye olma durumuna göre farklılaşma durumu için *t*-testi kullanılmıştır.

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde öncelikle katılımcıların kontrol odağı ve küresel sosyal sorumluluk düzeylerine ilişkin ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerleri hesaplanmış ve elde edilen bulgular Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcıların Kontrol Odağı ve Küresel Sosyal Sorumluluk Düzeylerine Ait Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Boyut	\bar{X}	Ss	Min.	Mak.
Kontrol Odağı	11,42	3,45	3,00	21,00
Eyleme Dönük Sorumluluk	3,72	,613	1,00	5,00
Ekolojik Sorumluluk	4,24	,606	1,40	5,00
Özgeci Sorumluluk	4,06	,591	1,00	5,00
Ulusal Sorumluluk	3,06	,783	1,00	5,00
Toplam	3,76	,477	1,87	4,80

Tablo 1 incelendiğinde katılımcıların dış kontrol odağı düzeylerinin, ölçekten alınabilecek en yüksek puan olan 23 üzerinden 11,42 gibi ortalama bir değere sahip olduğu görülmektedir. Küresel Sosyal Sorumluluk Ölçeği incelendiğinde ise ölçek alt boyutlarının ve toplam puanın, 5'li likert ölçeğinin orta noktası olan 3'ten büyük olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte en düşük ortalama değere sahip boyutun 3,06 ile ulusal sorumluluk, en yüksek ortalama değere sahip boyutun ise 4,24 ile ekolojik sorumluluk olduğu anlaşılmaktadır. Öğretmen adaylarının öğrenim gördükleri programın, kontrol odağı ve küresel sosyal sorumluluk düzeyleri üzerinde farklılık oluşturup oluşturmadığını belirlemek için bağımsız örneklem *-t* testi yapılmıştır. Yapılan analizin sonuçlarına ilişkin bulgular Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Öğretmen Adaylarının Kontrol Odağı ve Küresel Sosyal Sorumluluk Düzeylerinin Öğrenim Görülen Programa Göre Farklılaşma Durumu

Boyutlar	Bölüm	N	\bar{X}	Ss	<i>t</i>	<i>p</i>
Kontrol Odağı	Tarih	99	10,29	3,20	-2,30	,814
	Sosyal Bilgiler	204	10,39	3,45		
Eyleme Dönük Sorumluluk	Tarih	99	3,56	,60	-3,275	,001
	Sosyal Bilgiler	204	3,80	,60		
Ekolojik Sorumluluk	Tarih	99	4,07	,63	-3,393	,001
	Sosyal Bilgiler	204	4,32	,58		
Özgeci Sorumluluk	Tarih	99	3,93	,56	-2,901	,004
	Sosyal Bilgiler	204	4,13	,60		
Ulusal Sorumluluk	Tarih	99	2,91	,83	-2,309	,022
	Sosyal Bilgiler	204	3,14	,75		
Toplam	Tarih	99	3,60	,47	4,044	,000
	Sosyal Bilgiler	204	3,83	,46		

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere öğretmen adaylarının öğrenim gördükleri program türü, dış kontrol odakları üzerinde $p < .05$ düzeyinde anlamlı bir farklılaşma meydana getirmemiştir. Buna karşın aynı değişken

Küresel Sosyal Sorumluluk Ölçeğinin tüm alt boyutları üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olmaktadır. Buna göre sosyal bilgiler öğretmen adaylarının eyleme dönük sorumluluk, ekolojik sorumluluk, özgeci sorumluluk, ulusal sorumluluk ve ölçek toplam puanı itibariyle küresel sosyal sorumluluk düzeyleri, tarih öğretmen adaylarına göre daha yüksektir. Katılımcıların cinsiyetlerinin, kontrol odağı ve küresel sosyal sorumluluk düzeyleri üzerinde farklılık oluşturup oluşturmadığını belirlemek için bağımsız örneklem *-t* testi yapılmıştır. Yapılan analizin sonuçlarına ilişkin bulgular Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Öğretmen Adaylarının Kontrol Odağı ve Küresel Sosyal Sorumluluk Düzeylerinin Cinsiyete Göre Farklılaşma Durumu

Boyutlar	Cinsiyet	N	\bar{X}	Ss	<i>t</i>	<i>p</i>
Kontrol Odağı	Kadın	187	10,76	3,41	2,727	,007
	Erkek	116	9,70	3,20		
Eyleme Dönük Sorumluluk	Kadın	187	3,75	,64	1,123	,263
	Erkek	116	3,67	,56		
Ekolojik Sorumluluk	Kadın	187	4,33	,56	3,100	,002
	Erkek	116	4,10	,65		
Özgeci Sorumluluk	Kadın	187	4,18	,52	4,216	,000
	Erkek	116	3,88	,65		
Ulusal Sorumluluk	Kadın	187	3,12	,76	1,722	,086
	Erkek	116	2,96	,82		
Toplam	Kadın	187	3,82	,45	3,017	,003
	Erkek	116	3,65	,50		

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere katılımcıların cinsiyetleri, kontrol odağı üzerinde $p < .01$ düzeyinde anlamlı bir farklılaşma meydana getirmiştir. Buna göre kadın katılımcıların dış kontrol odağı düzeyleri, erkek katılımcılara göre daha yüksektir. Benzer bir farklılaşma küresel sosyal sorumluluk düzeylerinde de mevcuttur. Kadın katılımcıların ekolojik sorumluluk, özgeci sorumluluk ve ölçek toplam puanı itibariyle küresel sosyal sorumluluk düzeyleri erkek katılımcılara göre daha yüksek olup arasındaki fark $p < .01$ düzeyinde anlamlıdır. Eyleme dönük sorumluluk ve ulusal sorumluluk düzeylerinde ise cinsiyete bağlı bir farklılaşma meydana gelmemiştir.

Katılımcıların bir sivil toplum kuruluşuna üye olup olmamalarının kontrol odağı ve küresel sosyal sorumluluk düzeyleri üzerinde farklılık oluşturup oluşturmadığını belirlemek için bağımsız örneklem *-t* testi yapılmıştır. Yapılan analizin sonuçlarına ilişkin bulgular Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Katılımcıların Kontrol Odağı ve Küresel Sosyal Sorumluluk Düzeylerinin Bir STK'ya Üye Olma Durumlarına Göre Farklılaşması

Boyutlar	Cinsiyet	N	\bar{X}	Ss	t	p
Kontrol Odağı	Üye	71	10,10	3,02	-,863	,389
	Üye Değil	225	10,47	3,48		
Eyleme Dönük Sorumluluk	Üye	71	3,99	,55	4,621	,000
	Üye Değil	225	3,63	,61		
Ekolojik Sorumluluk	Üye	71	4,48	,48	4,366	,000
	Üye Değil	225	4,17	,63		
Özgeci Sorumluluk	Üye	71	4,20	,59	2,208	,029
	Üye Değil	225	4,02	,59		
Ulusal Sorumluluk	Üye	71	3,09	,86	,463	,644
	Üye Değil	225	3,04	,76		
Toplam	Üye	71	3,94	,48	3,812	,000
	Üye Değil	225	3,69	,46		

*p<.05

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere katılımcıların bir sivil toplum kuruluşuna üye olma durumları, kontrol odağı düzeyleri üzerinde anlamlı bir farklılaşma meydana getirmemiştir. Buna karşın aynı değişken katılımcıların, eyleme dönük sorumluluk, ekolojik sorumluluk, özgeci sorumluluk ve ölçek toplam puanı itibarıyla küresel sosyal sorumluluk düzeyleri üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olmaktadır. Buna göre bir sivil toplum kuruluşuna üye olan katılımcılar, ilgili alt boyutlar ve ölçek toplam puanları, üye olmayan katılımcılara göre daha yüksektir. Katılımcıların kontrol odakları ile küresel sosyal sorumluluk düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla Pearson korelasyon analizi yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Kontrol Odağı ve Küresel Sosyal Sorumluluk Arasındaki Korelasyon İlişkisi

Boyut	2	3	4	5	6
(1) Kontrol Odağı	-,77	-,117*	-,60	-,127*	-,120*
(2) Eyleme Dönük Sorumluluk		,442**	,418**	,255**	,807
(3) Ekolojik Sorumluluk			,633**	,220**	,695**
(4) Özgeci Sorumluluk				,440**	,782**
(5) Ulusal Sorumluluk					,636**
(6) Küresel Sosyal Sorumluluk					

*p<.05, **p<.01

Tablo 5'te görüldüğü üzere katılımcıların kontrol odakları ile Küresel Sosyal Sorumluluk Ölçeğinin eyleme dönük sorumluluk, ulusal sorumluluk alt boyutları ve ölçek toplam puanı arasında p<.05 düzeyinde negatif bir ilişki göze çarpmaktadır. Buna göre katılımcıların dış kontrol odağı düzeyleri arttıkça eyleme dönük sorumluluk, ulusal sorumluluk ve ölçek toplam puanı itibariyle küresel sosyal sorumluluk düzeyleri azalmaktadır. Küresel Sosyal Sorumluluk Ölçeği alt boyutları ise hem birbirleriyle hem de ölçek toplam puanıyla p<.01 düzeyinde pozitif korelasyon içerisindedir.

Sonuç ve Tartışma

Bu araştırmada tarih ve sosyal bilgiler öğretmen adaylarının kontrol odakları ile küresel sosyal sorumluluk düzeyleri, farklı değişkenler açısından incelenmiş ve her iki tutum arasındaki ilişki belirlenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda Küresel Sosyal Sorumluluk Ölçeğine ilişkin ortalama değerler incelendiğinde ölçek ortalamasının yüksek bir değere sahip olduğu görülmektedir. Bu durum, öğretmen adaylarının küresel sosyal sorumluluk düzeylerinin yüksek olduğu şeklinde yorumlanabilir. Bununla birlikte ölçek alt boyutları itibariyle en düşük ortalama değere sahip boyut ulusal sorumluluk iken en yüksek ortalama değere sahip boyut ise ekolojik sorumluluktur. Küçükşen ve Budak (2017) tarafından lise öğrencileri üzerinde uygulanan araştırmada ise katılımcıların Sosyal Sorumluluk Ölçeğinin alt boyutları itibariyle en düşük ortalama değere sahip boyutun özgeci so-

rumluluk, en yüksek ortalama değere sahip boyutun ise eylemsel sorumluluk olduğu görülmüştür. Her iki araştırmanın verileri arasındaki farklılığı ise, eğitim seviyesiyle açıklamak mümkündür.

Katılımcıların küresel sosyal sorumluluk düzeyi cinsiyet değişkeni açısından incelendiğinde; kadın öğretmen adaylarının ekolojik sorumluluk, özgeci sorumluluk ve ölçek toplam puanı itibariyle küresel sosyal sorumluluk düzeylerinin erkek öğretmen adaylarına göre daha yüksek bulunduğu ve aralarındaki farkın anlamlı olduğu görülmektedir. İlgili literatür incelendiğinde kadınların sorumluluk düzeyinin erkeklere göre daha yüksek olduğunu destekleyen çalışmalarla karşılaşmak mümkündür. Örneğin Berkowitz ve Lutterman (1968) ile Ercan (2009) yaptıkları çalışmalarda sosyal sorumluluk düzeyinin kadınlarda daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Akbaş (2004) ve Golzar (2006) tarafından yapılan çalışmalarda da benzer bir biçimde kız öğrencilerin sorumluluk düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çeşitli yazarlara göre kadınlar ve erkekler arasında görülen bu tarz farklılıkların nedenlerinden biri erkeklere rekabeti, kızlara ise işbirliğini ve birbirine yardım etmeyi öğreten toplumsallaşmadır (Ford, Wentzel, Wood, Stevens ve Siesfeld, 1989; Jelen, Thomas ve Wilcox, 1994). Çocuğun içinde bulunduğu, sosyalleştiği çevre onun gelişiminde önemli role sahiptir. Geleneksel ataerkil toplumlarda kız çocuklara, erkek çocuklara nazaran ev içinde çok daha fazla sorumluluk verilmekte, aile üyelerine özellikle anne ve diğer kardeşlere yardım etme konusunda sık sık telkinde bulunmaktadır. Dolayısıyla kızların sorumluluk bilincini kazanması erkek çocuklara göre ev içinde başlayan süreçte çok daha erken olabilmektedir (Çelebi, 1990: 52; Vatandaş, 2007: 39). Bu durumun neticesinde kız öğrencilerin sorumluluk düzeyleri erkek öğrencilere göre daha yüksek çıkmış olabilir. Fakat Başer (2015) tarafından yapılan çalışmada küresel sosyal sorumluluk düzeyinin cinsiyete göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcıların öğrenim gördükleri program türüne göre küresel sosyal sorumluluk düzeyleri incelendiğinde ise sosyal bilgiler öğretmen adaylarının tüm ölçek alt boyutları ve ölçek toplam puanı itibariyle tarih öğretmen adaylarına göre daha yüksek puana sahip oldukları görülmektedir. Sosyal bilgiler öğretmen adayları lisans eğitimleri süresince Topluma Hizmet Uygulamaları, Sosyal Proje Geliştirme, Değerler Eğitimi, Günümüz

Dünya Sorunları gibi öğretmen adaylarında sosyal sorumluluk duygusu uyandırabilecek ve daha çok uygulamaya yönelik dersler almaktadır. Bu derslerin amacı sosyal bilgiler öğretmen adaylarına yerel ve evrensel sorunlara karşı duyarlı olmayı, bu sorunlara ilişkin projeler üretmeyi, bu projelerde aktif rol almayı, çözüm üretmeyi ve işbirliği içinde çalışmayı sağlamaktır. İlgili literatür incelendiğinde topluma hizmet uygulamaları eğitiminin akademik başarı üzerinde olumlu etkisi olduğu, öğrencilerin entelektüel gelişimlerini desteklediği, vatandaşlık eğitimini güçlendirdiği, onların daha çok sorumluluk alarak sosyal konulara aktif katılma konusunda istekli olmalarını sağladığı ve toplumsal bir farklılık yaratabileceklerine ilişkin bir düşünce geliştirdikleri tespit edilmiştir (Melchior, 1999; O'Bannon, 1999; Prichard ve Whitehead, 2004; Uğurlu ve Kıral, 2011; Waterman, 1997). Buna karşın çalışma grubunda yer alan tarih öğretmen adaylarının lisans programları incelendiğinde ise, katılımcılarda sosyal sorumluluk duygusu uyandırabilecek herhangi bir teorik ya da uygulamalı dersin bulunmaması, küreselleşme ve onun etkileriyle ilişkili olabilecek yalnızca 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi I-II derslerinin bulunması, sosyal bilgiler ve tarih öğretmen adaylarının küresel sosyal sorumluluğa farklı şekillerde yaklaşımlarının nedeni olarak yorumlanabilir.

Bir sivil toplum kuruluşuna üye olma durumuna göre katılımcıların küresel sosyal sorumluluk düzeylerine bakıldığında, herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olan katılımcıların, ulusal sorumluluk dışındaki tüm alt boyutlar ve ölçek toplam puanlarının üye olmayan katılımcılara göre, daha yüksek olduğu görülmektedir. Sivil toplum kuruluşları, insanların kendilerini toplumsal varlık olarak gerçekleştirmesine ve var etmesine imkân tanıyan gönüllük esasında oluşturulmuş kurumlardır (Bayraktar, 2014: 35). Gönüllüğün temel olduğu bu kurumlardaki faaliyetlerde, toplumsal yapının gelişmesine her düzeyde katkı verilmektedir (Akdemir, Kasımoğlu ve Kutlutürk, 2003). Gönüllü kişiler yaptıkları işler için hiçbir ücret veya kazanç talep etmezler. Toplumsal yapının güçlendirilmesi için gönüllülük önemli bir kavramdır. Gönüllülük bireylere bilgi, deneyim, enerji, hoşgörü, paylaşımcılık, profesyonel yaklaşım, sorumluluk üstlenme gibi nitelikler kazandırır. Sorumluluk davranışı ise her şeyden önce karşılığında doğrudan hiçbir fayda beklenmeksizin gönüllü olarak yapılan bir davranıştır (Turan, 1998). Gönüllü olmak aynı zamanda so-

rumluluk almayı da beraberinde getirir. Ulusal afetler, toplumsal kalkınma projeleri, küresel çevre sorunları gibi durumlarda gönüllüler büyük önem taşır. Dolayısıyla gönüllü olarak bir sivil toplum kuruluşuna üye olan birey aynı zamanda o kuruluşun varoluş amacı her neyse ona ilişkin sorumluluk almayı, sorumlu davranmayı, eylemde bulunmayı da göze almış demektir. Dolayısıyla sivil toplum kuruluşlarına üyelik durumuna göre katılımcıların küresel sosyal sorumluluk düzeylerine bakıldığında herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olan katılımcıların, alt boyutlar ve ölçek toplam puanlarının üye olmayan katılımcılara göre daha yüksek olması, sivil toplum kuruluşlarının bireye olumlu çeşitli yetkinlikler kazandırmasının neticesi olabilir.

Araştırma bulgularından elde edilen en önemli sonuç, küresel sosyal sorumluluk ile kontrol odağı arasındaki ilişkidir. Yapılan korelasyon analizine göre katılımcıların dış kontrol odağı düzeyi azaldıkça küresel sosyal sorumluluk düzeyleri artmaktadır. Yapılan çeşitli araştırmalarda da araştırma sonucuna benzer şekilde kontrol odağı ve sosyal sorumluluk arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür (Chebat, 1986; Glasser, 2002; Kim, 2002; Weiner, 1980). Kontrol odağı kavramı bireylerin karşılaşılan olumlu ya da olumsuz durumları yorumlarken kendilerini ve çevrelerini değerlendirmedeki baskın inançları ile ilgilidir. Rotter (1966), sorumluluktan kaçan kişilerin daha az aktif ve daha az başarılı olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre dıştan denetimli olan bireyler sorumluluk konusunda da kendilerini yetersiz hissedip, sorumluluk almaktan kaçınırlar. Sorumluluk sahibi bireylerde olan özellikler ise içten denetimli bireylerin özellikleri ile benzerlik göstermektedir (Golzar, 2006: 74). Nelson ve Low'a (2004) göre bireysel sorumluluğu olan kişi kendi sorumluluğunu üstlenebilen, kendinden ve yaptıklarından sorumlu olabilen, başardığında sadece kendini kutlayan ve başaramadığında da sadece kendini suçlayan bireydir. İçten kontrollü bireyler de kendilerini etkileyen olayların, daha çok kendi denetimlerinde olduğu inancını taşımaktadır (Dönmez, 1986). Sosyal sorumluluk sahibi bireylerin eylemlerinden bekledikleri ödüller de içseldir. İçten kontrol edilen bireylere dışsal bir ödül verilmesi onların motivasyonunu ve performansını zayıflatır (Chebat, 1986: 559). Bu bağlamda içten denetimli bireylerin daha sorumlu olmaları bek-

lenmektedir. Kim (2002: 32), ilköğretim öğrencilerinin sorumluluk düzeylerini artırmaya yönelik hazırlanmış olduğu programda, öğrencilerin içten denetimlerini artırmaya yönelik de çalışmalar yapmış ve bu program neticesinde içten denetimliliği artırarak sorumluluğun da arttığını görmüştür. Phares (1976) da benzer şekilde iç kontrol odağı gelişmiş bireylerin bir sorun karşısında daha fazla bireysel sorumluluk aldıklarını ve bu sorunun çözümü için daha fazla çaba harcadıklarını vurgulamıştır. Karatekin, Üstün ve Uysal'ın (2016) kontrol odağının çevreye yönelik sorumlu davranışlar üzerindeki etkisinin olup olmadığını araştırdığı çalışmanın sonucu da iç denetimli öğrencilerin yaşadıkları çevreyi koruma ve geliştirme konusunda dış kontrollü öğrencilere göre daha istekli olduklarını, çevre sorunları karşısında daha fazla sorumluluk alma ve çaba gösterme eğiliminde olduklarını göstermektedir. Smith ve Inkeles (1966) de dış kontrol odağına sahip bireylerin çevrelerinde değişiklik yapma konusunda iç kontrol odağına sahip bireylere göre daha pasif oldukları sonucuna ulaşmıştır.

Bireysel sorumluluk, sosyal sorumluluk ya da küresel sosyal sorumluluk, çağdaş eğitim sistemlerinde öğrencilere kazandırılması gereken başlıca değerler arasındadır. Gerek küresel sosyal sorumluluğu inceleyen bu çalışmanın sonuçları gerekse bireysel ya da sosyal sorumlulukla ilgili literatür göz önünde bulundurulduğunda, bireylere bu değerlerin kazandırılmasını amaçlayan uygulama, proje ve öğretim programlarında; kontrol odağı kavramının dikkate alınmasının gerekliliği daha iyi anlaşılacaktır.

EXTENDED ABSTRACT

The Relationship between History and Social Studies Preservice Teachers' Locus of Control and Global Social Responsibility

*

Fadime Seçgin – Fatih Yazıcı

Tokat Gaziosmanpaşa University

Global social responsibility is all about being responsible for the living, the nature, and the world that they all bring to the table as a whole. That is to say, fulfillment of responsibilities, such as being able to provide cleanliness of the immediate surroundings and helping people who need it financially, which is supposed to be fulfilled in the local sense, is thought to cover the whole world globally. Different variables are influential in taking responsibility for the global sense.

One of the factors affecting human behavior is one's perception of what the source of control of events is. Social psychologists and clinical psychologists have contributed to the literature on perception and interpretation of the individual's own and eventual control. One of the important studies in this subject is the concept of locus of control. The concept of locus of control was developed from the theory of social learning and was first described by Rotter as a personality trait in 1966 (Rotter, 1966: 1; Seçgin, 2014: 8; Seçgin, 2016:39).

Considering the definitions, it becomes clear that the concepts of locus of control and responsibility are theoretically interrelated. When the responsibility is defined as celebrating or blaming one's own in case of success or failure (Golzar, 2006; Nelson and Low, 2004) or one's taking responsibility of his/her acts and efforts to reach a goal (Haskins, 2009), the relationship between locus of control and responsibility becomes clear.

The relationship between the responsibility and locus of control is not only at the theoretical level but also supported by empirical findings of different studies (Weiner, 1980; Chebat, 1986; Kim, 2002; Glasser, 2002).

However, among these studies, there was no study examining the relationship between the locus of control and global social responsibility. The aim of this study was to reveal the relationship between the two attitudes by determining the level of locus of control and global social responsibility of preservice teachers of history and social studies, which are important branches in gaining the value of global social responsibility for young people.

Method: Participants of the study involved a total of 303 pre-service teachers, 99 studying pedagogical formation in history and 204 studying social studies education. Rotter’s “Internal-External Locus of Control Scale” and “Global Social Responsibility Scale” were used as the data collection tools. The data were analyzed using SPSS 20. Pearson correlation analysis was conducted to determine the level of relationship between participants’ locus of control and global social responsibility. Moreover, mean and standard deviation values of global social responsibility and locus of control. Independent samples t-test was used to determine whether participants’ locus of control and social responsibility differed significantly in terms of department, gender, and the status of being a member of a non-profit organization.

Findings and Conclusion: In this study, preservice history and social studies teachers’ locus of control and social responsibility were examined in terms of different variables and the relationship between these two variables was revealed. Within this scope, when the mean score of global social responsibility was examined, it was observed that this value was $\bar{X}=3,76$, which was high. This indicates that preservice teachers had high level of global social responsibility.

When the global social responsibility of participants was examined in terms of department, it was observed that those who were at social studies obtained higher scores from global social responsibility scale and its dimensions. During their undergraduate education, preservice social studies teachers took a variety of courses such as Community Service Practices, Social Project Development, Values Education, and Today’s World Problems, which are thought to have increased the social responsibility feeling

of preservice teachers. On the other hand, when the undergraduate programs of preservice history teachers were examined, the lack of any theoretical or practical lesson that might bring social responsibility to the participants was observed and 20th Century Political History I-II courses were the only courses which may be related to globalization and its effects. These can be interpreted as the reason for preservice history and social studies teachers' different approaches to global social responsibility.

Another result obtained from the research is the relationship between global social responsibility and locus of control. According to the correlation analysis, the level of external control of participants decreased as the level of global social responsibility increased. The concept of locus of control concerns the dominant beliefs of individuals about themselves and their environments while interpreting positive or negative situations encountered. Within this context, locus of control is the tendency of individuals to perceive the events that affect them in a good or bad way as the result of their abilities, characteristics, and behaviors or some external factors such as fate, chance, and luck. Therefore, people with high internal locus of control are expected to have higher levels of responsibility. This responsibility may not be limited by the person himself/herself and his/her social environment. As suggested by the findings of this study, individuals with high internal locus of control feel responsible for the problems of the world.

Kaynakça/References

- Akbaş, O. (2004). *Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim II. kademedeki gerçekteşme derecesinin değerdendirilmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akdemir, A., Kasımoğlu, M., & Kutlutürk, M. M. (2003). Yönetsel yazının gündemindeki tartışmalar. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1(1-2), 21-29.
- Argüden, Y. (2008). Kurumsal vatandaşlık ve küresel ilkeler sözleşmesi. *Önce Kalite Dergisi*, 34. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Başaran, İ.E. (1971). *Eğitim Psikolojisi*. İkinci baskı. Ankara.

- Başer, E., & Kılınç, E. (2015). Küresel sosyal sorumluluk ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Sakarya University Journal of Education*, 5(3), 75-89.
- Başer, H.E. (2015). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının küresel sosyal sorumluluk düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Bayraktar, T. (2014). Sivil Toplum Kuruluşları'nın kurumsal sosyal sorumluluk algısı: SA 8000 uygulanabilirliği. *TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 25 (3-4-5-6), 35-44.
- Berkowitz, L., & Daniels, L. R. (1963). Responsibility and dependency. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 66(5), 429-436
- Berkowitz, L., & Lutterman, K. G. (1968). The traditional socially responsible personality. *The Public Opinion Quarterly*, 32(2), 169-185.
- Berman, S. (1990). Educating for social responsibility. *Educational Leadership*, 48(3), 75-80.
- Bliss, S. (2005). Global perspectives integrated in global and geographical education. *Geography Bulletin*, 37(4), 22-38.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem.
- Chebat, J. C. (1986). Social responsibility, locus of control, and social class. *The Journal of social psychology*, 126(4), 559-561.
- Çelebi, N. (1990). *Kadınlarımızın Cinsiyet Rolü Tutumları*. Konya: Sebat Ofset.
- Dağ, İ. (1991). Rotter'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği (RİDKOÖ)'nin üniversite öğrencileri için güvenilirliği ve geçerliği. *Psikoloji Dergisi*, 7(26), 10-16.
- Dağ, İ. (2002). Kontrol odağı ölçeği (KOÖ): Ölçek geliştirme, güvenilirlik ve geçerlik çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 17(49), 77-90.
- Dönmez, A. (1986). Denetim odağı: Temel araştırma alanları. *A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 19 (1-2), 259-279.
- Durna, U. & Şentürk, K. (2012). Üniversite öğrencilerinin sosyal faaliyetlerinin denetim odağı düzeyi açısından incelenmesi: Bir devlet üniversitesi örneği, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(2), 187-202.

- D'souza, G. (2012). The role of personality correlates in alleviating stress encountered by students of standard X. *Mier Journal of Educational Studies, Trends and Practices*, 2(1), 34-49.
- Ercan, B. (2009). *Ortaöğretim öğretmenlerinin sosyal sorumluluk anlayış ve uygulamaları: Antalya örneği* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Ford, M. E., Wentzel, K. R., Wood, D., Stevens, E., & Siesfeld, G. A. (1989). Processes associated with integrative social competence: Emotional and contextual influences on adolescent social responsibility. *Journal of Adolescent Research*, 4(4), 405-425.
- Golzar, F. A. (2006). *İlköğretim 5. sınıf öğrencilerine yönelik sorumluluk ölçeğinin geliştirilmesi ve sorumluluk düzeylerinin cinsiyet, denetim odağı ve akademik başarıya göre incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Haskins C (2009), Using the concept of sustainable development to encourage corporate responsibility in small enterprises. Erişim adresi: http://ec.europa.eu/research/sd/conference/2009/papers/3/cecilia_haskins_-_corporate_responsibility.pdf
- Jelen, T. G., Thomas, S. & Wilcox, C. (1994). The gender gap in comparative perspective. *European Journal of Political Research*, 25(2), 171-186.
- Karatekin, K., Üstün, S., & Uysal, C.(2016). "Kontrol odağının" çevreye yönelik sorumlu davranışlar üzerindeki etkisi. *Journal of Human Sciences*, 13(3), 5668-5680.
- Kim, K. H. (2002). The effect of a reality program on the responsibility for elementary school children in Korea. *International Journal of Reality Therapy*, 22(1), 33-38.
- Kline, R. B. (2016). *Principles and practice of structural equation modeling*. New York: Guilford Publications.
- Küçükşen, K. & Budak, H. Lise öğrencilerinin sosyal değer tercihlerinin küresel sosyal sorumluluk düzeylerine etkisi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 6(3) 1813-1826.
- Linley, P. A. & Maltby, J. (2009). Personal responsibility. S. J. Lopez (Ed.), *The encyclopedia of positive psychology* (ss. 685-689). Boston, MA: Blackwell Publishing.

- Loosemore, M. & Lam, A. S. Y. (2004). The locus of control: A determinant of opportunistic behaviour in construction health and safety. *Construction Management And Economics*, 22(4), 385-394.
- Marshall, G. (1998) *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev. Osman Akinhay, Derya Kömürçü), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- MEB (2018). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar) Erişim Adresi (08.05.2018): <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103847686-SOSYAL%20B%20C4%B0LG%C4%B0LER%20%C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20PROGRAMI%20.pdf>
- Melchior, A. (1999). *Summary report: National evaluation of learn and serve America*. Waltham, MA: Center for Human Resources.
- Metin, H. (2006) *Halkla ilişkilerde sosyal sorumluluk*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Nelson, D. B., & Low, G. R. (2004). Personal responsibility map (PRM). *Oakwood Solutions, LLC*.
- O'Bannon, F. (1999). Service-learning benefits our schools. *State Education Leader*, 17(3), 1-2.
- Özen, Y. (2009). *İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin kişisel ve sosyal sorumluluk yordayıcılarının incelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Phares, E.J. (1976). *Locus of control: A personality determinant of behavior*. Morristown: General Learning Press.
- Pritchard, F. F., & Whitehead III, G. I. (2004). *Serve and learn: Implementing and evaluating service-learning in middle and high schools*. London: Routledge.
- Rotter, J. B. (1966). Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. *Psychological Monographs: General and Applied*, 80(1), 1-28.
- Rotter, J. B. (1990). Internal versus external control of reinforcement: A case history of a variable. *American Psychologist*, 45(4), 489-493
- Sarıkaya, M., & Kara, F. Z. (2007). Sürdürülebilir Kalkınmada işletmenin Rolü: Kurumsal Vatandaşlık. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 14(2), 221-233.

- Seçgin, Y. (2014). *Kontrol odağının örgütsel bağlılık üzerine etkisinde personel güçlendirmenin aracılık rolü: Ankara il merkezindeki dört ve beş yıldızlı otel işletmelerinde bir araştırma* (Yayınlanmamış doktora tezi) Gazi-osmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Seçgin, Y. (2016). Üniversite öğrencilerinin kontrol odaklarının girişimcilik düzeyleri ile ilişkisi: Gaziosmanpaşa Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Örneği (İBBF), *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 7(25) 38-54.
- Silvester, J., Anderson-Gough, F. M., Anderson, N. R. & Mohamed, A. R. (2002). Locus of control, attributions and impression management in the selection interview. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 75(1), 59-76.
- Smith, D. H. & Inkeles, A. (1966). The OM Scale: A comparative socio-psychological measure of individual modernity. *Sociometry*, 29 (4), 353-377.
- Starrett, R. H. (1996). Assessment of global social responsibility. *Psychological reports*, 78(2), 535-554.
- Tabachnick, B., & Fidell, L. (2013). *Using multivariate statistics*. Boston: Pearson.
- Turan, G. (1998) Türk endüstri işletmelerinde sosyal sorumluluk anlayışı ve çalışanlarına karşı sorumlulukları üzerine bir araştırma, *Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu, SAÜ., İİBF., Adapazarı*.
- Uğurlu, Z. & Kıral, E. (2011). Öğretmen adaylarının topluma hizmet uygulamaları dersinin işleyiş süreci ve kazanımlarına ilişkin görüşleri. *2ND International Conference on New Trends in Education and Their Implications* (720-734). Ankara: Siyasal.
- Waterman, A. S. (2014). The role of student characteristics in service-learning. In *Service-learning* (ss. 113-124). London: Routledge.
- Weiner, M. J. (1980). The effect of incentive and control over outcomes upon intrinsic motivation and performance. *The Journal of Social Psychology*, 112(2), 247-254.
- Vatandaş, C. (2007). Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı. *Sosyoloji Konferansları*, 35, 29-56.
- Yavuzer, H. (1998). *Çocuk Eğitimi El Kitabı*. İstanbul. Remzi.

Yeşilyaprak, B. (2004). *Denetim Odağı, Eğitimde Bireysel Farklılıklar*. Ankara: Nobel.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Seçgin, F. ve Yazıcı, F. (2018). Tarih ve sosyal bilgiler öğretmen adaylarının kontrol odakları ve küresel sosyal sorumluluk düzeyleri Arasındaki İlişki. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1267-1292. DOI: 10.26466/opus.436414

Altıncı Sınıf Öğrencilerinin FeTeMM Tabanlı ATBÖ Yaklaşımı Etkinlikleri Hakkındaki Görüşleri¹

DOI: 10.26466/opus.439638

*

Salih Gülen* -Süleyman Yaman**

*Dr. Muş Alparslan Üniversitesi Malazgirt Meslek Yüksek Okulu Muş/Türkiye

E-Posta: sgnova@windowslive.com

ORCID: [0000-0001-5092-0495](https://orcid.org/0000-0001-5092-0495)

**Doç.Dr. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Fen Bilgisi Eğitimi Samsun/Türkiye

E-Posta: slymnymn@gmail.com

ORCID: [0000-0001-5152-4945](https://orcid.org/0000-0001-5152-4945)

Öz

Bu araştırmanın amacı, çok disiplinli yaklaşımların entegrasyonu ile hazırlanan etkinlikler hakkında öğrenci görüşlerini almak ve bu etkinliklerin etkisini incelemektir. Bu amaca ulaşabilmek için Fen, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik (FeTeMM) eğitimi entegreli Argümantasyon Tabanlı Bilim Öğrenme (ATBÖ) yaklaşımı etkinlikleri hakkında görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın yöntemi, nitel yöntemlerden eylem araştırmasıdır. Uygulayıcının geliştirdiği yaklaşım hakkında görüşlerin toplanması ve olumlu olumsuz yönlerinin belirlenmesi bakımından "geliştirici eylem araştırması" kullanılmıştır. Bu yöntem uygun olarak benzeşik (homojen) örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Araştırmaya benzer sosyo-ekonomik inkânlara sahip 20 öğrenci katılmıştır. Araştırmanın verileri tam yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmış ve Nvivo paket programı ile analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda; FeTeMM entegreli ATBÖ yaklaşımı etkinliklerin ve uygulamaların öğrencilerin konuyu sevmesini, eğlenceli bulmasını ve daha iyi anlamasını sağladığı, bu etkinlikler sırasında öğrencilerin birbirini daha iyi tanıdığı ve sosyalleşmenin arttığı söylenebilir. Öğrencilerin sınıf içinde argüman oluşturulmasında çok disiplinli yaklaşımların entegrasyonunun kullanılabilceği önerilmektedir.

AnahtarKelimeler: Argümantasyon, FeTeMM eğitimi, Öğrenci görüşleri, Elektrik'in iletimi

¹Fen-teknoloji-mühendislik ve matematik disiplinlerine dayalı argümantasyon destekli fen öğrenme yaklaşımının öğrencilerin öğrenme ürünlerine etkisi adlı doktora tezinin birbölümüdür.

The opinions of Sixth Grade Students about ABSL Approach Activities Based on STEM

*

Abstract

The purpose of this research; taking the opinions of the students about the activities was prepared with the integration of multidisciplinary approaches and examining the effects of these activities. It was negotiated about the activities of the Argument Based Science Learning (ABSL) approach integrated with Science, Technology, Engineering and Mathematics (STEM) training to reach this aim. The research method is a qualitative method of action research. A "developer action research" was used to determine the positive and negative aspects of the gathering of views on the approach the researcher has developed. According to this method, homogeneous sampling method is preferred. 20 students with similar socio-economic facilities participated in the research. The data of the study were collected with a fully structured interview form and analyzed with the Nvivo package program. It can be said that the activities and practices of the STEM-integrated ABSL approach provide students with the feeling of enjoyment, enjoyment and better understanding, and that students become better acquainted with each other and socialized during these events. It is proposed that the integration of multidisciplinary approaches can be used in the creation of students' classroom arguments.

Keywords: Argumentation, STEM education, Student views, Electrical conduction

Giriş

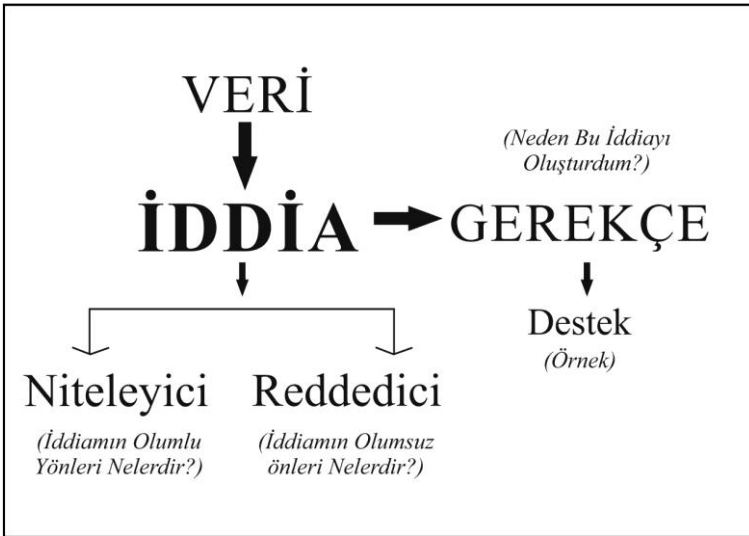
Argümantasyon, her ne kadar “yaparak yazarak bilim öğrenme” olarak bilinse de, Türkçe’ye Argümantasyon Tabanlı Bilim Öğrenme Yaklaşımı (ATBÖ) olarak uyarlanmıştır (Hasançebi, 2014). ATBÖ, öğrencilerin bilimsel müzakerelerini desteklemeyi ve onların sorgulamalar yaparak argümanlar oluşturmalarına yardım etmeyi amaçlamaktadır. Öğrencilerin araştırmalarını tasarlamaları ve sonuca ulaşmalarını, fikirlerini paylaştıkları, bunları destekledikleri, sürece dâhil olmalarını sağlanmasıdır (Van Bruggen, Kirschner ve Jochems, 2002). Ayrıca öğrencilerin üst düzey düşünme becerilerini sağlayan bir yaklaşım olarak eğitim öğretim ortamında kullanılmaktadır (Jiménez-Aleixandre ve Erduran, 2007). Bu yaklaşımda öğrenci daha çok gündelik yaşamından problemlerin çözümüne yönelik savunduğu düşünceleri kanıtlar kullanarak karşı tarafı ikna etmeye çalışır (Aydın, 2013; Gözüm, 2015). Burada öğrencinin oluşturduğu kanıtların kimliği önemlidir. Kanıtların fen-teknoloji-mühendislik ve matematik disiplinlerinin süzgecinden geçerek bilimsel özellikte olması hedeflenir. Bu disiplinlerin ATBÖ yaklaşımında oluşturulan argümanda kullanılması son derece önemlidir (Drew, 2011; Dunne, Hunter, McBurney, Parsons ve Wooldridge, 2011).

Fen-teknoloji-mühendislik ve matematik disiplinleri ilk defa bütünlük olarak kullanan Dr. Judith Ramaley bu disiplinlerin STEM (Science, Technology, Engineering and Mathematics) olarak adlandırılmasına ön ayak olmuştur. Ülkemizde bu yaklaşım Fen-Teknoloji-Mühendislik ve Matematik disiplinlerinin Türkçe yazılımlarının ilk harflerine göre FeTeMM olarak adlandırılır (Gülen, 2016). Bir eğitim yaklaşımı olarak kullanılan FeTeMM eğitimi son yılların en iyi eğitim hareketi olarak kabul edilir (Ayas, 2015; Bozkurt, 2014; Ercan, 2014). FeTeMM eğitimi öğrencilerin veya bireyin farklı disiplinleri benimsemelerini ve bu disiplinlere dayalı olan meslek dallarına olan eğilimin artmasını sağlamak amacıyla basta ABD olmak üzere ülkemizle beraber dünyanın birçok ülkesinde kullanılmaktadır (Carnevale, Smith ve Melton, 2011; Ceylan, 2014; Savery, 2015). Günümüzde oldukça rağbet gören bu yaklaşım ile insanın farklı disiplinleri kullanarak bilgiyi yapılandırma sürecinde düşünebilmesi, düşüncelerini açıklayabilmesi ve gerektiğinde savunabilmesinin de önemi ortaya çıkmaktadır.

Fen eğitiminde FeTeMM entegreli ATBÖ yaklaşımı

Argümantasyon tabanlı bilim öğrenme yaklaşımında, öğrenci karşılaştığı problemi veya sorunların çözümünde bireysel veya grup olarak belirlediği iddiasını (çözüm) savunmak için çeşitli kanıtlar kullanmak zorundadır. Müzakerelerde öğrencinin kullandığı kanıtlar ne kadar güçlü olursa problemin çözümü de o kadar kolay olmaktadır (Ulu ve Bayram, 2015).

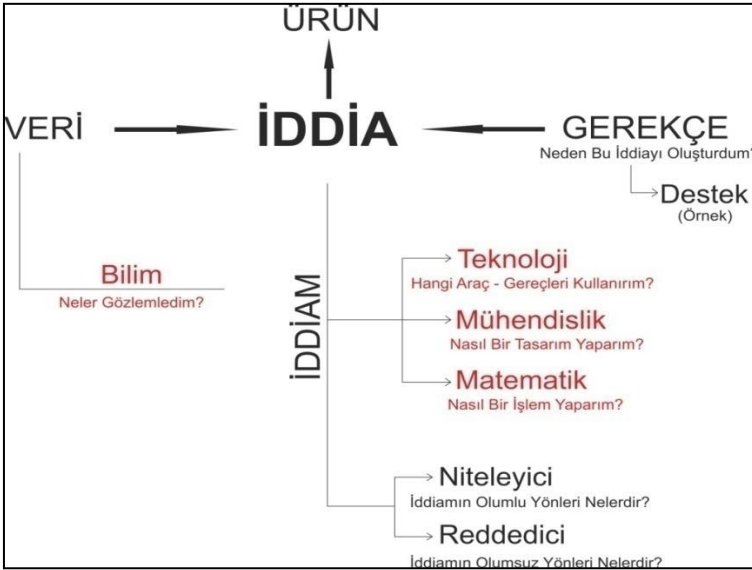
Şekil 1’de görüldüğü gibi Toulmin’in (1958) argümantasyon modelinde “iddia”, bir sorun veya problemin çözümüne yönelik ortaya atılan görüş, sonuç veya açıklamalardır. “Veri”, iddiayı desteklemek için kullanılan olgu veya gözlemi içerir. “Gerekçe”, iddianın desteklenme nedenleridir. “Destek”, gerekçeyi güçlendirmek için verilen örneklerdir. “Niteleyici”, iddianın geçerli olduğu durumları, “reddedici” ise iddianın geçersiz olduğu durumları tanımlayan ifadelerdir (Gülen, 2016; Simon, Erduran ve Osborne, 2006). Öğrenciler günlük yaşam problemlerini çözümünde bu Şekil 1’de verilen bağlamları kullanabildikleri gibi FeTeMM eğitimi yaklaşımını kullanarak da çözebilmektedirler.



Şekil 1. Toulmin'in Argümantasyon Tabanlı Bilim Öğrenme Yaklaşımı Modeli

FeTeMM eğitiminde disiplinlerin içeriğe entegrasyonu veya disiplinler arasında bağlamın sağlanması gibi bütüncül bir yaklaşım gerçekleştirmek amaçlanır (Olkun ve Altun, 2003; Yamak, Bulut ve DüNDAR, 2014). Bütüncül eğitimde amaç günlük yaşam problemlerinin FeTeMM disiplinlerini kullanarak çözebilmektir (MEB, 2016). FeTeMM eğitiminde en uygun çözüm verilerin farklı disiplinler yoluyla çözülmesi ve ATBÖ yaklaşımında olduğu gibi bu verilerin kanıtlarla desteklenmesi önemlidir (Çorlu, 2013; Demircioğlu ve Uçar, 2014; Fairweather, 2008). Söz konusu öneminden dolayı Gülen (2016) tarafından ATBÖ yaklaşımında iddianın güçlendirilmesi için kullanılan fen, teknoloji, mühendislik ve matematik disiplinlerini gösteren model hazırlanmıştır.

Şekil 2'deki model Toulmin (1958)'nin modelinden ve FeTeMM yaklaşımından yola çıkarak geliştirilmiştir. Bu modelde öğrenciler karşılıklı olarak çıkan bir örnek olayda *veri* toplamayı, bu verilerden yola çıkarak *araç-gereçlerini* belirleyerek *tasarım* yapabilmektedir. Bu tasarım üzerinden *işlem* yapıp *iddiayı* oluşturduğunda, iddialarının *gerekçelerini*, *olumlu* ve *olumsuz* yönlerini de belirleyebilmektedir.



Şekil 2. Fen Eğitiminde Fen, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik Entegreli Argümantasyon Tabanlı Bilim Öğrenme Yaklaşımı Modeli

Son aşamada araç-gereçlerini kullanarak tasarımlarını *ürüne* dönüştürebilmektedirler (Gülen, 2016). Şekil 2’de Toulmin’in geliştirdiği modelde (Şekil 1) “iddianın” güçlendirilmesi için teknoloji, mühendislik ve matematik disiplinleri kullanılmıştır. Toulmin bu modeli, öğrencilerin müzakereler yolu ile günlük yaşam problemlerini çözmelerini veya bir konunun yazarak-tartışarak iddia ve gerekçeleri ile savunmalarını hedeflemiştir (Scheuer ve diğ., 2010). Bu araştırma ile Toulmin’in hedefine ek olarak iddianın farklı disiplinler ile güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Ancak ulaşabilmek için fen-teknoloji-mühendislik ve matematik entegreli argümantasyon tabanlı bilim öğrenme yaklaşımına yönelik ders etkinlikleri hazırlanmış ve öğrencilerin bu etkinlikler hakkındaki görüşleri belirlenmiştir.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı; 6. sınıf öğrencilerinin FeTeMM disiplinleri entegreli ATBÖ yaklaşımı etkinlikleri hakkındaki görüşlerini belirlemektir.

Araştırmanın Problemi

Öğrencilerinin fen-teknoloji-mühendislik ve matematik entegreli argümantasyon tabanlı bilim öğrenme yaklaşımına göre hazırlanan etkinlikler hakkındaki görüşleri nelerdir?

Araştırmanın Gerekçesi

Artan ekonomik ve sanayi rekabeti ile doğan FeTeMM eğitimi ile dilin dört temel ögesini (okuma, anlama, konuşma, yazma) barındıran ATBÖ yaklaşımının entegrasyonunun başta fen eğitimi olmak üzere başka bilimsel alanlar için de önemi göz ardı edilemez. FeTeMM eğitimi ile bireyin farklı disiplinleri beraber kullanarak bilimsel veriler elde etmesi ve bunları hem kendisi hemde yaşadığı ülkenin gelişiminde kullanması gerekmektedir. ATBÖ yaklaşımında ise birey bilimsel süreci, problem durumunu veya gündelik yaşantı sorunlarını; iddia (çözüm önerileri) oluşturarak ve bu iddianın gerekçesi, desteği, olumlu ve olumsuz yönle-

rini belirtip kanıtlar kullanarak karşı tarafı ikna etmesi gerekmektedir. Bu süreçte kanıtların FeTeMM disiplinlerinin kullanılarak elde edilmesi sonuçların bilimselliğini ve uygulanabilirliğini olumlu etkileyeceği düşünülmektedir. Araştırmada fen bilimleri konularından "elektriğin iletimi" kazanımları kullanılmıştır. Elektriğin iletimi konusu genel anlamda öğrenciler tarafından karmaşık bir konu olarak bilinir. Elektriğin iletiminde bir miktar "çarpma" korkusunun da olduğu söylenebilir. Ayrıca bu konunun gündelik hayyata sıkça rastladığımız ve evlerimizde kullandığımız elektriğin işleyişini anlamada da katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bunlara ek olarak öğrencilerin grup çalışması ile işbirliği duygularının güçlenmesi de hedeflenmiştir. Bu nedenlerden dolayı FeTeMM eğitimi ile ATBÖ yaklaşımının entegre edilmesi ile hedefe ulaşılması amaçlanmıştır. Bu hedefe ulaşmada Toulmin'in (1958) geliştirdiği argümantasyon sürecinde iddianın kanıtlar eşliğinde sunulması hedefine ek olarak iddianın farklı disiplinler ile sunulması gerçekleştirilmiştir. Öğrencinin gündelik hayatta kullanılan ve fen bilimleri dersi konusu olan "elektriğin iletiminde" FeTeMM disiplinleri entegreli ATBÖ yaklaşımını kullanarak karşılaştıkları problemleri çözmeleri ve bunu karşı tarafı ikna edecek şekilde kanıtları ile sunabileceği etkinlikler yapılmıştır. Araştırmada öğrencilerin bu etkinlikler hakkındaki görüşleri incelenmiştir.

Yöntem

Araştırmanın yöntemi, nitel yöntemlerden eylem araştırmasıdır. Uygulayıcının geliştirdiği yaklaşım hakkında görüşlerin toplanması ve olumlu olumsuz yönlerinin belirlenmesi bakımından "geliştirici eylem araştırması" kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Örneklem

Araştırmada küçük, benzeşik bir alt grup oluşturulup bir eylem durumunun belirlenmesinde amacı ile benzeşik (homojen) örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Creswell, 2013). Çalışma Samsun 19 Mayıs ilçesi Atatürk Ortaokulunun altıncı sınıfa devam eden 20 (14 kız, 6 erkek) öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin sosyo ekonomik durumlarının ben-

zer olduğu tespit edilmiştir. Öğrenciler cinsiyete göre sayısal verilerle kodlanmıştır. Kodlamada öğrenciler mevcut sayıları kadar numaralandırılmış ve erkek öğrenciler numara ile beraber “e”, kız öğrenciler ise numara ile beraber “k” harfi kullanılmıştır.

FeTeMM entegreli ATBÖ yaklaşımı etkinlikleri

FeTeMM entegreli ATBÖ yaklaşımı etkinlikleri ders kitabındaki (6. sınıf fen bilimleri ders kitabı Elektriğin İletimi ünitesi) etkinlikler temel alınarak hazırlanmıştır. Bu etkinliklerdeki amaç ünite konularının günlük yaşam problemleri ile ilişkilendirip-hikâyeleştirilip öğrencilerin konuyu kavramalarını kolaylaştırma ve ünitenin günlük hayattaki kullanım alanları ile ilişkilendirmektir. FeTeMM entegreli ATBÖ yaklaşımı etkinliklerinin öğrenciler tarafından ilgi ile ele alınabilmesi ve bilgiyi yapılandırılmaları amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda hikâyeler ve konuya uygun bir kahraman karakterize edilmiştir. Çizilen karakter metin ile bir bütünlük teşkil edecek şekilde hazırlanmış ve problem-karakter-hikâye-resim arasındaki ilişkinin tamamlanması sağlanmıştır (Gülen, 2016).

Tablo 1’de yapılan uygulamalarda kullanılan etkinliklerin isimleri ve uygulama tarihleri belirtilmektedir. Bu etkinlikler altıncı sınıf “Elektriğin İletimi” ünitesinin kazanımlarına göre hazırlanmıştır.

Tablo 1. FeTeMM Entegreli ATBÖ Yaklaşımı Etkinliklerinin Konu Başlıkları

Sıra No	Başlık	Uygulama Tarihleri
1	İletken ve Yalıtkanlar	03.11.2015
2	İletken ve Yalıtkanların Kullanım Alanları	09.11.2015
3	Ampulün Parlaklık Değişimi (Uzun-Kısa İletken)	16.11.2015
4	Ampulün Parlaklık Değişimi (Kalın-İnce İletken)	23.11.2015
5	Ampulün Parlaklık Değişimi (İletkenin Cinsi)	26.11.2015
6	İletkenin Direnci	30.11.2015
7	Ampulün Direnci	03.12.2015

Veri Toplama Aracı

Araştırmada eylem araştırma ruhuna uygun olarak veri toplama amacı ile tam yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. *Tam yapılandırılmış görüşme formu*: Yüz yüze yapılan görüşmelerin çok zaman alması, az

sayıda katılımcıya ulaşması, görüşme verilerinin kayıt altına alınması, not tutulması veya kayıtların nota dönüştürülmesi ve bunların analizinin yapılması oldukça zor ve zaman alıcıdır (Merriam, 2013). Araştırmada söz konusu aksamaların en aza indirilmesi için tam yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Tam yapılandırılmış görüşme formu aynı anda birçok katılımcıya ulaşmada, her katılımcıya aynı soruların sorulmasında ve çok zaman almamasından dolayı nitel çalışmalarda tercih edilen bir araçtır (Creswell, 2013). Bu form, araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Ayrıca güvenilirlik ve geçerlilik değerlerinin sağlanmasında üç alan uzmanından yardım alınmıştır. Formun geçerliliğinin sağlanmasında, elde edilen veriler alıntılarla sunularak sonuçların doğruluğu ve benzer gruplara aktarılabilir olduğu gösterilmiştir. Ayrıca formun araştırmanın hedefi doğrultusunda problemin cevaplarını sunduğu bulgulara belirtilmiştir. Formun kapsamı araştırma hedefi ve alan uzmanlarının görüşleri doğrultusunda ulaşılmak istenen verilerin toplanmasına yönelik beş sorudan oluşacak şekilde hazırlanmıştır. Formun güvenilirliği konusunda, başka bir araştırmacı farklı gruplara uyguladığında benzer sonuçları elde edebilmesi için, örneklem grup özellikleri verilmiş, roller belirtilmiş, veri toplamı ve analizi hakkında bilgi verilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Verilerin Analizi

Tam yapılandırılmış görüşme formu verileri Nvivo 11 paket programı yardımı ile betimsel ve içerik analizleri yapılmıştır. Betimsel analizi elde edilen verilerin belirlenen temalara göre sunulması doğrudan alıntılara yer verilmesi ve bazı istatistikî (en çok tekrar edilen ifadelerin belirlenmesi, frekans değerlerinin oluşturulması gibi) verilerin oluşturmasıdır. İçerik analizi ise toplanan verilerden ve alıntılardan uygun kavram ve ilişkilere yoğunlaşarak daha derin bir anlamın sunulmasını sağlar. Bu analiz sonucunda uygun kavram ve temalar belirlenir (Glesne, 2013).

Bulgular

Öğrencilerin etkinlikler hakkındaki düşüncelerindeki tema ve kategoriler betimsel analizi yapılarak aşağıda belirtilmiştir:

Tablo 2. Tam Yapılandırılmış Görüşme Formu Sorularının Cevaplanmasında En Çok Kullanılan İfadeler

Sıra	Sorular/En Çok Kullanılan İfadeler	Frekans (f)
Soru 1.	Fen bilimleri dersi konuları hakkında neler düşünüyorsunuz?	
1	Deneylerle geçen eğlenceli ve sevilen güzel bir ders	17
2	Günlük hayatı kolaylaştıran bir ders	7
3	Zor ve sıkıcı bir ders	7
Soru 2.	“Elektriğin İletimi” ünitesinde yaptığınız etkinlikler hakkında neler düşünüyorsunuz?	
1	Deneylerle geçen eğlenceli ve güzel etkinlikler	20
2	Etkinlikler sıkıcı	1
Soru 3.	“Elektriğin İletimi” ünitesinin nasıl işlenmesini isterdiniz?	
1	Sınıfta etkinliklerle işlensin	16
2	Dışarıda veya uygulama alanında yapılsın	10
Soru 4.	“Elektriğin İletimi” ünitesinde yaptığınız grup tartışmaları hakkında neler düşünüyorsunuz?	
1	Faydalı ve eğlenceli tartışma	14
2	Arkadaşlık duygularını geliştiren tartışma	6
Soru 5.	“Elektriğin İletimi” ünitesinde kazandığınızı düşündüğünüz olumlu ve olumsuz beceriler nelerdir?	
1	Olumlu beceriler	16
2	Olumsuz beceriler	1

Tablo 2 incelendiğinde birinci soru olan “Fen bilimleri dersi konuları hakkında neler düşünüyorsunuz?” ile ilgili olarak en çok tekrar edilen ifadenin “Deneylerle geçen eğlenceli ve sevilen güzel bir ders” olduğudur. Bu ifade öğrencilerin büyük çoğunluğu tarafından “deneylerle geçen”, “güzel”, “iyi” ve “sevilen” gibi olumlu niteleyen kavramlardan bir ya da birkaçının kullanımı ile oluşmaktadır. Ayrıca bazı öğrenciler bu düşüncelerle

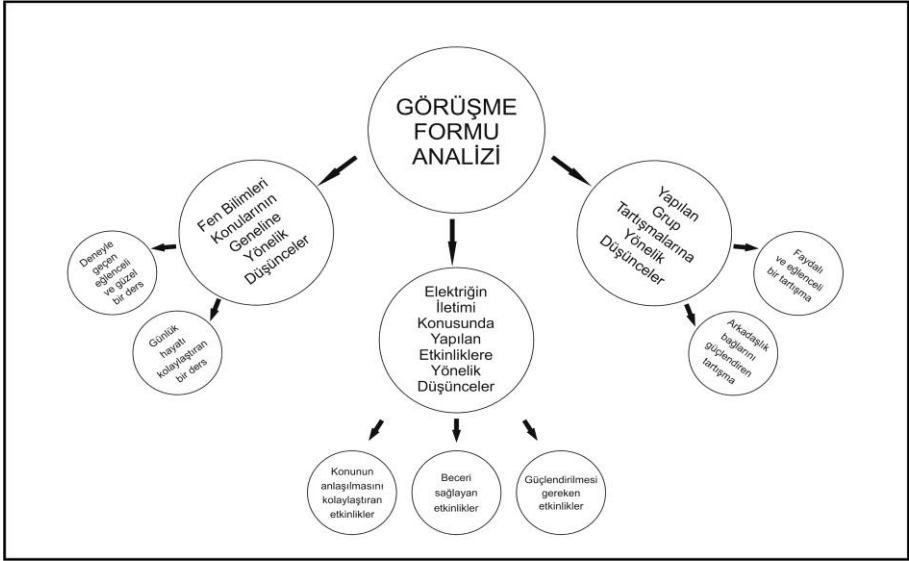
rinin yanı sıra fen dersinin “*günlük hayatla*” ilişkisini ve bu ders sayesinde “*hayatta başarılı bir işçi*” olacaklarını düşünmüş ve bu düşüncelerden sentezlenen “*günlük hayatı kolaylaştıran bir ders*” ifadesi ikinci sırada görülmektedir. Bu cevaplara ek olarak bazı öğrenciler fen dersini sevdiğini fakat bazen dersi “*zor*” ve “*sıkıcı*” olarak gördüklerini ayrıca üç öğrenci de bu dersi hiç sevmediğini ifade etmişlerdir. Bu cevaplardan oluşan “*zor ve sıkıcı bir ders*” ifadesi son sırada bulunmaktadır.

Tablo 2’ye göre görüşme formunun ikinci sorusu olan “*Elektriğin iletimi ünitesinde yaptığınız etkinlikler hakkında neler düşünüyorsunuz?*” ile ilgili olarak en çok tekrar edilen ifadenin “*Deneylerle geçen eğlenceli ve güzel etkinlikler*” olduğudur. Bu ifade birinci soruda kullanılan ifade ile benzerlik gösterse de araştırmanın amacı kapsamında yapılan etkinliklerin sorgulanmasından dolayı ayrı değerlendirilmiştir. Nitekim bu ifade öğrencilerin tamamı tarafından kullanılan bol “*deneyin*” yapıldığı “*güzel*”, “*iyi*” ve “*sevilen*” gibi olumlu nitelleyen kavramlardan bir ya da birkaçının kullanımı ile oluşmaktadır. Öğrencilerden bir tanesi ise bu etkinlikler esnasında bazen “*sıkıldığını*” ifade ederek “*etkinlikler sıkıcı*” cevabını oluşturmuştur.

Tablo 2’ye göre görüşme formunun üçüncü sorusu olan “*Elektriğin iletimi ünitesinin nasıl işlenmesini isterdiniz?*” ile ilgili olarak öğrencilerin çoğunluğu “*sınıfta etkinliklerle işlenmesi*” gerektiğini ve bunların tamamının konunun “*aynı*” şekilde işlenmesinden memnun oldukları görülmüştür. Ayrıca bir kısmının ise çalışmalara ek olarak “*oyunların oynanması*”, “*konunun dışarıda işlenmesi*” veya “*uygulama alanında*” yapılması gibi ifadeler kullanarak “*dışarıda veya uygulama alanında yapılsın*” önerisini sunmuşlardır.

Tablo 2 incelendiğinde “*Elektriğin iletimi ünitesinde yaptığınız grup tartışmaları hakkında neler düşünüyorsunuz?*” dördüncü sorusu ile ilgili olarak en çok tekrar edilen ifadenin “*Faydalı ve eğlenceli tartışma*” olduğu görülmektedir. Bu ifade öğrencilerin çoğunluğu tarafından kullanılan “*faydalı tartışma*”, “*eğlenceli tartışma*”, “*özgür konuşma*” ve “*bilgilendirici tartışma*” gibi cevaplardan oluşmaktadır. Ayrıca söz konusu soruya verilen cevapların bir kısmında bu tartışmaların “*yardımlaşmayı*” sağladığı ve “*arkadaşlık*” duygularını geliştirdiği belirtilmiştir. Bu ifadelerden yola çıkarak “*arkadaşlık duygularını geliştiren tartışma*” olarak belirlenmiştir.

Tablo 2'ye göre tam yapılandırılmış görüşme formunun son sorusu olan “Elektriğin iletimi ünitesinde kazandığımızı düşündüğünüz olumlu ve olumsuz beceriler nelerdir?” incelendiğinde iki önemli ifadenin ortaya çıktığı görülmektedir. Öğrencilerin çoğu bu soru ile ilgili olarak “olumlu beceriler” geliştirdiklerini ve bu becerilerinin “yeni şeyler öğrenmek”, “çarpılma korkusunu yenmek” ve “devre yapımını başarmak” gibi kazanımların olduğu görülmektedir. Ayrıca öğrencilerden bir tanesi etkinlikler sırasında “sıkıldığım” belirterek herhangi bir kazanımın gerçekleşmediği görülmekte ve “olumsuz beceriler” olarak belirtilmektedir. Öğrencilerden üç tanesi bu soruyu cevaplandırmamıştır.



Şekil 3. Öğrencilerin Verdikleri Cevaplar Doğrultusunda Belirlenen Temalar ve Kategoriler Şeması

Öğrencilerin uygulama sonunda tam yapılandırılmış görüşme formundaki sorulara verdikleri yazılı cevapların analizi ile belirlenen temalar ve kategoriler Şekil 3'te belirtilmiştir. Bu şekildeki modelleme Nvivo (demo) ile ConceptDraw MINDMAP yardımı ile hazırlanmıştır. Şekle göre öğrencilerin soruya verdikleri cevaplar üç tema altında toplanmıştır. Araştırmanın amacına yönelik olarak belirlenen tüm temalar kategorileri ile beraber öğrencilerin direkt alıntılarını kullanılarak aşağıda

verilen içerik analizi yapılmıştır. Yapılan analizler alan uzmanı bir öğretim görevlisi ve bir araştırmacının üzerinde uzlaştığı sonuçlara göre verilmiştir.

Tam Yapılandırılmış Görüşme Formundan Elde Edilen Tema ve Analizleri

Araştırmada elde edilen verilerin analizinde oluşturulan temalar ve bu temalar kapsamında yapılan alıntılar aşağıda sunulmuştur.

Tema 1. Fen Bilimleri Konularının Geneline Yönelik Düşünceler

Öğrencilerin, fen bilimleri dersine yönelik genel olarak olumlu ifadeler kullandıkları tespit edilmiştir. Öğrenciler fen konularının deneylerle geçen, eğlenceli ve güzel bir ders olduğunu ifade etmişlerdir. Bu ifadelerden bazıları aşağıda belirtilmiştir.

Fende genel olarak ben kötüyüm ama bu üniteye hem eğlendim ve hem de bir sürü şeyleri öğrendim (k4).

Çok güzel bir ders hocaları da iyi çok ey[ğ]lenceli[eli] geçiyor (k6).

Fen dersini seviyorum eğlenceli deneyler ile ve anlatım ile geçiyor... (e2).

Fen dersini sevdiğim için fen dersinde eğleniyorum (e1)

Konularımız ey[ğ]lenceli oluyor (k13).

Yukarıdaki açıklamalar, öğrencilerin fen bilimleri konularının geneline yönelik "sevilen" konular olduğunu ve bunun da "deneylerle" geçen "eğlenceli" konular olarak belirttikleri anlaşılmaktadır. Bu açıklamaların yanı sıra bazı öğrencilerin aşağıda belirttiği ifadelerde de fen konularının günlük hayatı kolaylaştıran bir ders olduğu açıklanmıştır.

Fen dersini seviyorum eğlenceli deneyler ile ve anlatım ile geçiyor. Ve bana günlük hayatımda yardımcı oluyor (e2).

Fen dersi çok güzel bir ders. Günlük hayatımızda hocalarımızın verdiği bilgilerle başarılı bir işçi olabiliriz (e3).

Ben dünyanın nasıl oluştuğunu uzayı gezegenleri, doğayı, dinzorları çok merak ediyorum bu yüzden ben fen dersini çok severim. Konuları çok güzel bana hayatımda kolaylık sağlıyor (k9).

Yukarıdaki açıklamalardan öğrencilerin fen konularını “günlük hayatı” “kolaylaştıran” ve bundan dolayı yapacakları “işlerde” de “başarılı” olabilecek “bilgiler” edindiklerini ifade etmektedirler. Ayrıca öğrencinin “doğa” ve “hayvanlara” yönelik “merakın” bu ders sayesinde giderildiği söylenebilir. Bu açıklamaların yanı sıra fen konularının geneline yönelik olumsuz düşünceler de mevcuttur. Bu düşünceler “...bazıları (konular) zor...(k10).”, “...çok sıkıcı ama azıcık güzel ama sevmiyorum (k12).” gibi ifadeler olarak karşımıza çıksa da öğrencilerin bu düşüncelerinin nedenlerini belirtmediği tespit edilmiştir. Bazı öğrencilerin fen konuları hakkında olumsuz düşünceler geliştirdiği söylenebilir.

Tema 2. Elektriğin İletimi Konusunda Yapılan Etkinliklere Yönelik Düşünceler

Öğrencilerin Elektriğin İletimi konusunda yapılan etkinliklere yönelik genel olarak olumlu ifadeler kullanmışlardır. Öğrenciler Elektriğin İletimi konusu etkinliklerinin, konunun anlaşılmasını kolaylaştıran etkinlikler olduğunu aşağıda verilen birkaç örnekte olduğu gibi ifade etmişlerdir:

Etkinlikleri çok sevdim. Çünkü kendi ellerimizle deney yapmak hoşuma gidiyor (e3).

Onlarda çok eğlenceli renkli renkli çıktılar eğlenceli deneyler (k6)

Ben zaten hep elektriğin nasıl oluştuğunu nasıl buralara taşındığını merak ediyordum. Bu konuyu da çok sevdim yeni kelimeler öğrenip ne işe yaradığını da öğrendim (k9).

Ben bu konuyu pek anlayamayacağımı düşünüyordum. Ama bu etkinlikler daha iyi anlamama sebep oldum (k10).

Elektriğin iletimi ünitesine ilk başladığımda sıkıcı bir konu olduğunu düşünmüştüm öğretmenlerimiz sayesinde birçok bilgiye sahip oldum (k11).

Yukarıdaki açıklamalar gösteriyorki öğrenciler Elektriğin İletimi konusunda yapılan etkinliklerin, konunun “anlaşılmasını” “kolaylaştırdığını”, bu etkinliklerin “sevildiği”, “renklirenkliktular” ile farklılık oluşturduğu ve en önemlisi öğrencilerin “kendielleri” ile “yeniaracılar” kullanmalarının konunun daha iyi “anlaşılmasını” “kolaylaştırdığı” anlaşılmaktadır. Bu açıklamaların yanı sıra “Elektriğin İletimi” konusundaki etkinliklerin öğrenciye beceri kazandırdığına yönelik düşünceler aşağıda belirtilmiştir:

Elektrikle deneyler yapmayı öğrendim. Eskiden çarpılırım diye korkuyordum (k5).

Elektrik devresi kurdum. Yeni kelimeler yeni cihazlar gördüm (k9).

Etkinliklerde başarılıyım tabikisi (k13).

...mesela çok konu bilmiyordum ama öyle güzel vakit geçirdik ve öyle güzel bilgiler öğrendim ki o bilgileri hiç unutacağımı sanmıyorum (k10).

Ampulün parlaklığını her çeşit konudan yararlandım (k11).

Yukarıdaki açıklamalardan FeTeMM entegreli ATBÖ yaklaşımı etkinlikleri sayesinde “çarpılma” korkusunu yenerek elektrik devresi “kurabilen” ve bunda “başarılı” olan öğrencilerin olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca etkinlikler sırasında kullanılan “yenicihazların” “güzel” vakit geçmesini sağladığı ve öğrencilerin “yeni” bilgi ve beceriler edindiği görülmektedir. Bu açıklamaların yanı sıra Elektriğin İletimi konusunda yapılan etkinlikler sonucunda herhangi bir olumsuz beceriyi gösteren ifade tespit edilmemiştir. Fakat aşağıda bu etkinliklerin güçlendirilmesine yönelik ifadeler bulunmaktadır.

*Böyle olması etkinliklerin olması güzel oldu ama az daha anlatım ol-
saydı daha iyi olurdu onu da öğretmenimiz anlattı (e2).*

Eğlenceli olursa, bu arada hocaların bizi dışarıda ders işletmesi (e3).

*Bence belli bir sıraya göre işlenebilir. Önce konuyu okuyalım sonra
hoca anlatsın. Sonra da hoca anlattıklarını özet şekilde yazdırsın. En son
aklımızda kalacak bir deney, etkinlik, alıştırmaya v.b. yapalım. Bence böyle
dersler daha verimli geçer (k5).*

Aynı şekilde ama sıra düzenininin farklı olsa ve gruptaki kişiler (k6).

Bence böyle güzel hiç değiştirmeyin. Ama illa bir şey katın diyorsanız. Elektriğin aldığı yollar gezilebilirdi (k9).

Mesele o konuyla ilgili malzemeler olarak ve sıkıcı ses tonuyla değil. Güleç yüzle işlenmesini isterdim (k10).

Öğretmenimiz ile birlikte konuyu pekiştirdim. Öğretmenimiz metin vererek soruların cevaplarını istedi en sonda da devre tasarlamamız istedi ve devreye kendimiz yaparak anladık (k11).

Yukarıdaki açıklamalar gösteriyorki öğrenciler “Elektriğin İletimi” konusunda yapılan etkinliklerin mevcut “hali” ile işlenmesinden “memnun” kaldıkları, “aynı” şekilde devam edilmesi gerektiği belirtilmiş olsa da bazı öğrencilerin bu etkinliklere ilave çalışmaların yapılmasından yana ifadeler kullanmıştır. Bazı öğrenciler konunun “okunması”, “anlatımı” ve “yazdırılması” gerektiğini ifade ederek “Elektriğin İletimi” konusu etkinliklerinin mevcut hali (öğrenci merkezli) ile değil de geleneksel yaklaşıma (öğretmen merkezli) göre işlenmesi gerektiğini düşünmüşlerdir. Ayrıca bazı öğrenciler etkinlikler içinde “oyun” veya “gösterilerin” olması, derslerin “dışarıda” yapılması, konunun “uygulama” alanında işlenmesi, oturduğu “sırayı” ve “grup” arkadaşlarını beğenmeyen olduğu gibi öğretmenin “ses tonu” ve “yüz” ifadesinde değişmesini isteyen düşünceler de mevcuttur. Bu açıklamaların yanı sıra bazı öğrencilerin etkinliklerin güçlendirilmesi gerektiğini belirttikleri tespit edilmiştir.

Tema 3.Yapılan Grup Tartışmalarına Yönelik Düşünceler

Öğrencilerin etkinliklerden sonra argümantasyon tabanlı bilim öğrenme yaklaşımı gereği yaptıkları grup içi ve gruplar arası tartışmalar hakkında olumsuz ifadelere rastlanmamıştır. Öğrenciler grup tartışmaları hakkında faydalı ve eğlenceli bir tartışmaolduğunu aşağıda verilen birkaç örnekte olduğu gibi ifade etmişlerdir:

Çok şey düşünüyorum çünkü beni bilgilendirdi (k4).

Çok eğlenceliydi. Bir yandan gülüyorduk bir yandan da öğrenmiş oluyorduk (k10).

Hepimize faydalı oldu. Bilmediğimiz şeyleri öğrendik tartışma yaparken (k13).

Bence tartışma çok güzel oldu. 2 tarafta düşüncelerini döktü (e2).

İyi düşünüyorum. Tartışmalar bize faydalı oldu (e3).

Güzeldi kendimizi savunuyorduk (e5).

Etkili bir konuşma oldu (k6).

Yukarıdaki açıklamalardan öğrencilerin geneli grup tartışmalarını “eğlenceli”, “faydalı” ve “bilgilendirici” olduğunu belirtmişlerdir. Öğrenciler “tartışmalar” sayesinde “düşüncelerin” “savunulduğu” ve “gülerek” bilgilerin “öğrenildiğini” ifade etmişlerdir. Bu açıklamaların yanı sıra bazı öğrencilerin aşağıda tartışma hakkında belirttiği ifedelerde de arkadaşlık bağlarını güçlendiren bir ortam olduğu açıklanmıştır.

...ben bu grup çalışmasının güzel olduğunu düşünüyorum... (k1).

...bence iyiydik devreleri iyi bağladık... (k3).

...sırayla yapıyorduk...(k5).

Herkez[s]in bir fikri vardı. Herkez[s] özgürce konuştu kendi laflarını bize açıkladı...(k8).

Bence güzeldi. Sesim ilk defa kayıd edildi. Kendi açıklamamızı öğrendik. Bildiklerimi başkaları ile karşılaştırdım (k9).

Arkadaşlarımı daha iyi tanıdım. Yardımlaşmalar, bilgi üretmeler çok iyi oldu (k11).

Çok iyi tartışıyoruz ve kavga etmeden ve çok bilgili tartışıyoruz (e4).

Yukarıdaki açıklamalar gösteriyorki öğrencilerin tartışma ortamını bir “grup çalışması” olarak gördüğü, “sırayla” “herkesin” fikirlerini “özgürce” söylediği ve başkaları ile “karşılaştırdığı” bir ortam olarak algılanmaktadır. Ayrıca “yardımlaşarak” ve “kavgaetmeden” fikirlerin söylenmesinin arkadaşların “tanınmasında” etkili olduğu belirtilmiştir. Bu açıklamalardan başka bazı öğrencilerin tartışmalar hakkında kararsız göründükleri aşağıdaki ifedelerde görülmektedir.

Bana tartışmanın faydası % 50 var % 50 yok (k12).

Ben tartışmanın faydasının % 40 vardır. Ve sonra % 40 yoktur (k14).

Yukarıdaki açıklamalardan bazı öğrencilerin “% 50” veya “% 40’lık” ifadelerle tartışmanın faydasının hem olabileceğini hem de olamayacağını göstermektedir.

Tartışma ve Yorum

Tam yapılandırılmış görüşme formu ile öğrencilerin FeTeMM entegreli ATBÖ yaklaşımı ve bu yaklaşıma göre hazırlanan etkinlikler hakkındaki görüşleri yorumlanıp yapılan literatür taraması ile tartışılarak aşağıda sunulmuştur.

Analizler sonucunda öğrencilerin genelinin fen bilimleri dersi hakkında olumlu düşünceler geliştirdikleri ve bu dersin günlük hayatı kolaylaştırdığını ifade etmişlerdir. Bu ifadeler öğrencilerin gündelik yaşantıda fen bilimleri dersinin faydalı ve kullanabilir gördükleri olarak yorumlanabilir. Buna göre sınıf içinde yapılan ve yapılacak etkinliklerin öğrenci özelliklerinin de dikkate alınarak planlanması gerekmektedir. Nitekim Brown ve Crippen (2016) çalışmalarında öğrencilerin duyarlılıklarına ve gündelik kullanımına göre planlanmaların yapılması gerektiğini belirtmişlerdir. Böylelikle öğrenciler de fen bilimleri dersinde öğrendiklerini gündelik hayatta kullanabilir ve bu derse yönelik olumlu duygular geliştirebilir. Erdoğan (2007)’ın öğretmenlerle yaptığı araştırmada, değişen fen programının öncekine göre öğrencilerin günlük hayatını kolaylaştıran bilgiler içerdiği belirtilmiştir. Bu bulgu araştırmanın “öğrenciler genel olarak fen dersini günlük hayatı kolaylaştıran bir ders olarak görmeleri” bulgusu ile uyumaktadır. Benzer şekilde Yıldız (2018) fen bilimine yönelik yapılan sınıf içi etkinliklerinin öğrencilerinde edindiği bilgileri günlük yaşamla ilişkilendirmede daha başarılı olduğunu tespit etmiştir. İnce Aka ve Sarıkaya (2015)’nin öğretmen adayları, Can ve Dikmentepe (2015)’nin ortaokul öğrencileri ile yaptıkları çalışmanın öğrencilerin fen derslerine yönelik olumlu düşüncelerde olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca Kılıç ve Aydın (2018) sınıfta yapılan etkinlikler ile katılımcıların fen bilimleri uygulamalarının önemini kavradıklarını belirlemiştir. Bu verilerden fen bilimleri dersinin öğrenci özel-

liklerine göre hazırlanmasında olumlu duyguların geliştiğini göstermektedir. Olumlu duyguların öğrenci başarısında etki edeceği aşikârdır. Altınok (2004) yaptığı çalışmada alan öğretmeninin fen derslerine olan tutumlarına bağlı olarak öğrencilerin de tutumlarının değiştiğini belirtmiştir. Ayrıca Akpınar, Yıldız, Tatar ve Ergin (2009) öğrencilerin fen dersine yönelik tutumlarının yüksek olmasının bu dersten daha başarılı olmalarını sağladığını belirlerken, Uzun, Bütüner ve Yiğit, (2010) öğrencilerin fen ve matematik derslerine yönelik olumlu düşüncelerinin başarıya yansımadığını tespit etmişlerdir. Ayrıca Fakat Karaca, Bektaş ve Öner Armağan (2015)'in yaptıkları çalışmada öğrencilerin sınavda sorulan ve merak ettikleri fen konularına karşı olumlu bir görüşe sahip oldukları sonucuna ulaşmıştır. Burada fen konularına olan ilginin günlük hayatı kolaylaştırmasından değil de "sınavda sorulan konulardan" olarak algılanması, bu çalışmanın bulgularıyla benzerlik göstermemektedir. Görüldüğü gibi yapılan araştırmanın çoğunluğunda sınıfta yapılan gündelik yaşamla ilişkili veya farklı etkinliklerin öğrencilerin fen bilimleri dersine yönelik olumlu duygular geliştirmesini sağlamaktadır.

Öğrencilerin araştırma kapsamında yapılan etkinlikler hakkında ise yine olumlu ifadeler kullandıkları tespit edilmiştir. FeTeMM entegreli ATBÖ yaklaşımına bağlı olarak hazırlanan "Elektriğin İletimi" konusundaki etkinliklerin ve uygulamaların öğrencilerin konuyu sevmesini, eğlenceli bulmasını ve daha iyi anlamasını sağladığı, bu etkinlikler sırasında öğrencilerin birbirini daha iyi tanıdığı ve sosyalleşmenin arttığını belirtmişlerdir. Burada öğrencilerin özelliklerine göre hazırlanan FeTeMM entegreli ATBÖ yaklaşımı etkinliklerin öğrencilerin duygularında olumlu değişimleri sağladığı söylenebilir. Benzer şekilde Gülhan ve Şahin, (2016) ile Damar, Durmaz ve Önder'in (2018) çalışmalarında sınıfta yapılan FeTeMM etkinliklerinin öğrencilerin algı ve tutumlarını etkilediğini belirlemişlerdir. Öğrencilerin FeTeMM entegreli ATBÖ yaklaşımı etkinliklerine olumlu duygular geliştirmesinin ileride öğrenci başarısında da etkili olacağı düşünülmektedir. nitekim Çevik, (2018) FeTeMM etkinliklerinin başarıyı artırdığını tespit etmiştir. Bu çalışmalara ek olarak Demircioğlu, Özmen ve Demircioğlu (2004)'nun yaptıkları çalışmada sınıf içinde yapılan etkinliklerin öğrencilerin ilgilerini artırdığı tespit edilmiştir. Gelici ve Bilgin (2011) öğrencilerin

farklı etkinlikler yapmalarının öğrenmelerini kolaylaştırdığı, derslerin bu şekilde daha eğlenceli geçtiğini ifade ettikleri görülmektedir. Bunlara ek olarak Aktepe ve Aktepe (2008)'nin çalışmasında ise öğrencilerin öğretmenlerinden en sık kullanmalarını istedikleri yöntemlerin “laboratuvarda deney yapma”, “öğretmenin sınıfta deney yaparak göstermesi” ve “sınıf veya okul dışı etkinlikler” olduğu belirlenmiştir. Bu çalışmalardaki bulgular ile “elektriğin iletimi konusundaki etkinliklerin ve uygulamaların olmasının öğrencilerin konuyu sevmesini, eğlenceli bulmasını ve daha iyi anlamasını sağladığı” bulgusu ile benzerlik göstermektedir. Bu bulgular dışında Ünal ve Ergin (2006)'in çalışmasında sınıf içi uygulanan yöntemin derse karşı olan tutumda herhangi bir değişiklik yapmadığı tespit edilmiştir. Bu bulgu ile bu çalışmanın bulgularının benzerlik göstermediği söylenebilir.

Araştırmada öğrenciler grup içi ve gruplar arası yapılan tartışmaların (münazara) fikirlerin savunulduğu eğlenceli ve faydalı olduğunu belirttikleri tespit edilmiştir. FeTeMM entegreli ATBÖ yaklaşımında grup çalışmaları ve ürün sunumunda karşı grubu kanıtlar kullanarak ikna etme sürecinde yapılan argüman oluşturma tartışmalarının faydalı ve eğlenceli görüldüğü anlaşılmaktadır. Nitekim Okumuş ve Doymuş (2018) çalışmalarında katılımcıların birbiri ile işbirliği yaparak yapılan öğrenmelerin sevildiğini tespit etmişlerdir. Ayrıca Clark (2001) yaptığı çalışmada işbirliği ve tartışmanın öğrenmeyi sağlamada avantaj sağladığı; Safari, Yazdanpanah, Ghafarian ve Yazdanpanah (2006) çalışmalarında ise tartışmalar esnasında öğrencilerin öğrendiğini keşfetmişlerdir. Bu bulgular ile çalışmadaki “öğrencilerin genelinin tartışmaları (münazara), fikirlerin savunulduğu eğlenceli ve faydalı olarak gördüğü” bulgusu arasında paralellik görülmektedir. Ayrıca Uluay (2012) başlatılan küçük grup tartışmalarının öğrencilerin derse katılma isteklerinin artmasını sağladığı, tartışma ortamı sayesinde öğrenciler arasındaki sosyal iletişimin arttığı ve kendilerini daha rahat ifade etmeye başladıklarını belirlemiştir. Argümantasyon sürecinde dilin dört temel öğesinin aktif bir şekilde kullanılmasının öğrencide kendini ifade etme ve ürünününün sunabilmesini sağladığı anlaşılmaktadır. Nitekim Lüle Mert (2014) çalışmasında dilin temel öğelerinin gelişmesinde sınıf içi etkinliklerin etkisi olduğunu keşfetmiştir. Bu çalışmaya ek olarak Öztürk (2013) argümantasyonun tartışma sürecinde öğrencilerde insan haklarına yönelik düşünce-

leri geliştirdiğini tespit etmiştir. Buradaki bulgular ile “öğrencilerin tartışmalar sayesinde arkadaşlarını daha iyi tanıdıkları ve sosyalleşmenin arttığı” bulgusu benzerlik göstermektedir. Fakat Gelici ve Bilgin (2011)’in çalışmasında oluşturulan grupların bazılarında grup üyeleri arasında yeteri kadar yardımlaşmanın olmadığı belirlenmiştir. Söz konusu bu bulgu ile çalışmanın bulgularının farklı olduğu görülmektedir.

Sonuçlar ve öneriler

Öğrencilerin genel olarak fen dersine yönelik olumlu düşüncelerde olduğu ve fen dersini günlük hayatı kolaylaştıran bir ders olarak gördükleri tespit edilmiştir. Genel olarak “Elektriğin İletimi” konusundaki hazırlanan FeTeMM entegreli ATBÖ yaklaşımı etkinliklerinin öğrencilerin konuyu sevmesini, eğlenceli bulmasını ve daha iyi anlamasını sağladığı belirlenmiştir. Ayrıca öğrencilerin bu etkinlikleri beceri kazandıran etkinlikler olarak gördükleri tespit edilmiştir. FeTeMM entegreli ATBÖ yaklaşımı kapsamında yapılan grup içi ve gruplar arası tartışmaların (münazara), fikirlerin savunulduğu, eğlenceli ve faydalı olduğunu düşündükleri belirlenmiştir. Ayrıca genel olarak öğrencilerin tartışmalar sayesinde arkadaşlarını daha iyi tanıdıkları ve sosyalleşmenin arttığı ifade ettikleri tespit edilmiştir.

Fen derslerinde yapılacak olan etkinliklerin gündelik hayatla ilişkili olmasına dikkat edilmelidir. Sınıf içinde yapılacak grupsal çalışmalarda grup üyelerinin özelliklerinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Ayrıca rehber görevi yürüten öğretmenin bedensel ve ruhsal halinin de öğrencileri etkilediği unutulmamalıdır. Öğrenciler arasındaki işbirliğini artırmaya yönelik çalışmalarda FeTeMM entegreli ATBÖ yaklaşımının kullanılmasının etkili olacağı önerilmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**The opinions of Sixth Grade Students about ABSL
Approach Activities Based on STEM**

*

Salih Gülen – Süleyman Yaman

Muş Alparslan University / Ondokuz Mayıs University

Introduction; in an argument-based science learning approach, the student must use a variety of evidence to defend the claim that the problem or problem he or she identifies as an individual or as a group. The stronger the evidence the student uses in negotiations, the easier it is to solve the problem. On the other hand, in STEM education it is aimed to achieve a holistic approach, such as integrating disciplines into content or providing context between disciplines. The purpose of holistic education is to solve daily life problems using STEM disciplines. It is important that the most appropriate solutions in STEM education are solved through different disciplines and this data is supported with evidence as it is in ABSL approach. Because of its significance, a model has been prepared by Gülen (2016) to demonstrate disciplines of science, technology, engineering and mathematics used to strengthen the claim in the ABSL approach. The researcher came out of the model of Toulmin (1958). The Toulmin argumentation model aimed at solving daily life problems through negotiations or advocating with arguments and arguments by writing and discussing a topic. In addition to the goal of Toulmin, this research aims to strengthen the claim with different disciplines. In order to achieve this purpose, course activities were prepared for science-technology-engineering and mathematics-integrated argumentation based science learning approach and students' opinions about these activities were determined.

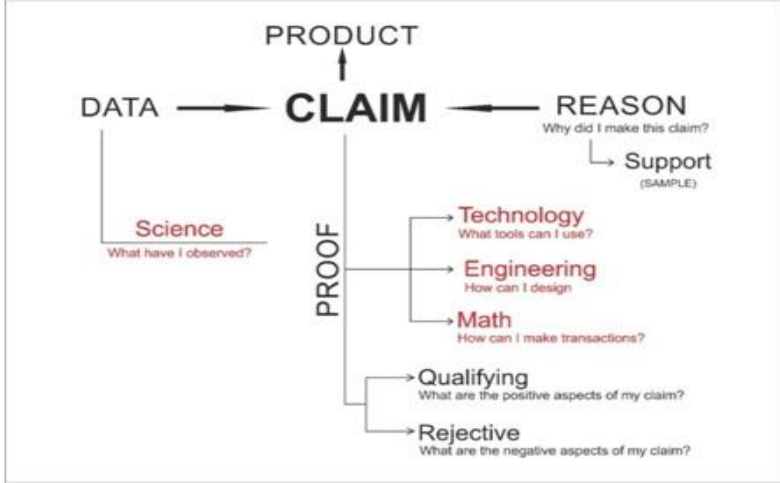


Figure 1. In Science Education, Science, Technology, Engineering and Mathematics Integrated Argumentation-Based Science Learning Approach Model

The goal in this model is to be able to solve daily life problems according to STEM-integrated ABSL approach.

Purpose of the research; 6th grade students' opinions on STEM disciplines integrated ABSL approach activities.

Problem of research; what are the opinions of students about the activities prepared according to science-technology-engineering and mathematics-integrated argument-based science learning approach?

Method; the research method is a qualitative method of action research. A "developer action research" was used to determine the positive and negative aspects of the gathering of views on the approach the researcher has developed.

Sampling; According to this method, homogeneous sampling method is preferred. 20 students with similar socio-economic facilities participated in the research. The students are coded numerically by sex. In the coding, the students are numbered as many as possible and male students

use the letter "e" along with the number, while the female students use the letter "k" along with the number.

STEM-integrated ABSL approach activities; STEM-integrated ABSL approach activities are based on the activities in the course book (6th grade science textbook Electrical Conduction unit). The purpose of these activities is to relate unit stories to daily life problems and to make them easier to understand and to correlate with the everyday use of the unit. STEM-integrated ABSL approach activities can be handled with interest by students and information structures are aimed at. In line with this goal, a hero suitable for the stories and the subject has been characterized. The drawn character is prepared in such a way that it is an integral part of the text and the relationship between the problem-character-story-picture is completed.

Data collection tool; the data of the study were collected with a fully structured interview form

Analysis of data; fully structured interview form analyzed with the Nvivo package program. Descriptive and content analyzes of the data was done.

Results; it has been determined that the students are in general positive attitudes towards the science lesson and that they regard the science lesson as a course that facilitates daily life. In general, it has been determined that the STEM-integrated ABSL approach activities prepared on the topic of "Electricity Conduction" provide students with fun, enjoyment and better understanding. It has also been found that students see these activities as activities that gain skills. STEM-integrated ABSL approach discussions within the group and between the groups (debate) it was determined that the ideas were defended, fun and useful. It has also been found out that, in general, students are better acquainted with their peers through discussions and that socialization is increasing.

Suggestions; attention should be paid to the fact that activities to be held in science courses are related to daily life. In group work to be done in

the classroom, the characteristics of group members need to be considered. It should also be remembered that the physical and mental state of the teacher who conducts the guidance work also affects the students. It is suggested that the use of STEM-integrated ABSL approach should be effective in increasing the cooperation between the students.

Kaynakça/References

- Akpınar, E., Yıldız, E., Tatar, N., & Ergin, Ö. (2009). Students' attitudes towards science and technology: an investigation of gender, grade level, and academic achievement. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 1(1), 2804–2808.
- Aktepe, V., & Aktepe, L. (2009). Fen ve teknoloji öğretiminde kullanılan öğretim yöntemlerine ilişkin öğrenci görüşleri: Kırşehir BİLSEM örneği. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 69-80.
- Altınok, H. (2004). Öğretmenlerinin fen öğretimine yönelik tutumlarına ilişkin öğrenci algıları ve öğrencilerin fen bilgisi dersine yönelik tutum ve güdüleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26, 1-8.
- Ayas, A., (2015). *FeTeMM okuryazarlığı. 2. uluslararası eğitimde yeni trendler konferansı*. Bahçeşehir Üniversitesi, 29-30 Mayıs 2015.
- Aydın, Ö. (2013). *Fen ve teknoloji öğretmen adaylarının eğitiminde argümantasyonun (tartışma teorisinin) etkililiği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bozkurt, E. (2014). *Mühendislik tasarım temelli fen eğitiminin fen bilgisi öğretmen adaylarının karar verme becerisi, bilimsel süreç becerileri ve sürece yönelik algılarına etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Can, Ş., & Dikmentepe, E. (2015). Ortaokul öğrencilerinin fen ve teknoloji dersi ile fen deneylerine yönelik tutumlarının araştırılması (Muğla ili örneği). *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 44-58.

- Carnevale, A.P., Smith, N., & Melton, M. (2011). *STEM: Science technology engineering mathematics*. Washington: Georgetown University Center on Education and the Workforce.
- Ceylan, S. (2014). *Ortaokul fen bilimleri dersindeki asitler ve bazlar konusunda fen, teknoloji, mühendislik ve matematik (FeTeMM) yaklaşımı ile öğretim tasarımı hazırlanmasına yönelik bir çalışma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- Clark, J. (2001). Stimulating collaboration and discussion in online learning environments. *Internet and Higher Education*, 4, 119-124.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri* (Çev. Ed.: Bütün, M., & Demir, S. B.). Ankara: Siyasal Yayın Dağıtım.
- Çevik, M. (2018). Proje tabanlı (pj) fen, teknoloji, mühendislik ve matematik (stem) eğitiminin, meslek lisesi öğrencilerinin akademik başarılarına ve mesleki ilgilerine etkisi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 8(2), 281-306.
- Çorlu, M. S. (2013). Insights into STEM education praxis: An assessment scheme for course syllabi. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 13(4), 1-9.
- Damar, A., Durmaz, C., & Önder İ. (2018). Ortaokul öğrencilerinin fen temm uygulamalarına yönelik tutumları ve bu uygulamalara ilişkin görüşleri. *Journal of Multidisciplinary Studies in Education*, 1(1), 47-65.
- Demircioğlu, G., Özmen, H., & Demircioğlu, H. (2004). Bütünleştirici öğrenme kuramına dayalı olarak geliştirilen etkinliklerin uygulanmasının etkililiğinin araştırılması. *Türk Fen Eğitimi Dergisi*, 1(1), 21-35.
- Demircioğlu, T., & Uçar, S. (2014). Investigation of written arguments about Akkuyu Nuclear Powerplant. *Elementary Education Online*, 13(4), 1373-1386.
- Drew, D. E. (2011). *STEM the tide; reforming science, technology, engineering and math education in America*. Maryland: Johns Hopkins University Press.
- Dunne, P. E., Hunter, A., McBurney, P., Parsons, S., & Wooldridge, M. (2011). Weighted arguments systems: Basic definitions, algorithms, and complexity results. *Artificial Intelligence*, 175, 457-486.

- Ercan, S. (2014). *Fen eğitiminde mühendislik uygulamalarının kullanımı: Tasarım temelli fen eğitimi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Erdoğan, M. (2007). Yeni geliştirilen dördüncü ve beşinci sınıf fen ve teknoloji dersi öğretim programının analizi; nitel bir çalışma. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(2), 221-254.
- Fairweather, J. (2008). *Linking evidence and promising practices in science, technology, engineering and mathematics (STEM) under graduate education*. Washington: The National Academies Press.
- Gelici, Ö., & Bilgin, İ. (2011). İşbirlikli öğrenme tekniklerinin tanıtımı ve öğrenci görüşlerinin incelenmesi. *Adıyaman Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 1(1), 40-70.
- Gözüm, A. İ. C., (2015). *Okul öncesi, sınıf ve fen bilgisi öğretmenlerinin fen bilimleri öz-yeterliklerine göre sosyo-bilimsel tutum ve bilişsel yapılarının belirlenmesi (Kars ili örneği)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Glesne, C. (2013). *Nitel araştırmaya giriş* (Çev. Ed.: Ersoy, A., & Yalçınoglu, P.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gülen, S. (2016). *Fen-Teknoloji-Mühendislik ve Matematik Disiplinlerine Dayalı Argümantasyon Destekli Fen Öğrenme Yaklaşımının Öğrencilerin Öğrenme Ürünlerine Etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Gülhan, F., & Şahin, F. (2016). Fen-teknoloji-mühendislik-matematik entegrasyonunun (STEM) 5. sınıf öğrencilerinin bu alanlarla ilgili algı ve tutumlarına etkisi. *International Journal of Human Sciences*, 602-620. doi:10.14687/ijhs.v13i1.3447
- Hasançebi, F. (2014). *Argümantasyon tabanlı bilim öğrenme yaklaşımının (ATBÖ) öğrencilerin fen başarıları, argüman oluşturma becerileri ve bireysel gelişimleri üzerine etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- İnce Aka, E., & Sarıkaya, M. (2015). Fen bilgisi öğrencilerinin probleme dayalı öğrenme yöntemine yönelik tutum düzeyleri ve görüşleri. *E-Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 25-33.

- Jiménez-Aleixandre, M. P., ve Erduran, S. (2007). *Argumentation in science education: An overview*. (3-4) [Elektronik Sürüm]: SpringerScience + Business Media B.V.
- Brown. J.C., & Crippen., K. J. (2016) Designing for culturally responsive science education through Professional development, *International Journal of Science Education*, 38(3), 470-492, DOI: 10.1080/09500693.2015.1136756
- Karaca, M., Bektaş, O., & Öner Armağan, F. (2015). 8. sınıf öğrencilerinin merkezi sınavlarda sorulmayan fen bilimleri konularına yönelik görüşleri. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(1), 63-86.
- Kılıç, M.S., ve Aydın, A. (2018). Öğretmenlerin fen bilimleri dersi kapsamında laboratuvar uygulamaları hakkındaki görüşlerinin planlanmış davranış teorisi yardımıyla incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 26(1), 241-246. doi:10.24106/kefdergi.378575
- Lüle Mert, E. (2014) Türkçenin eğitimi ve öğretiminde dört temel dil becerisinin geliştirilmesi sürecinde kullanılabilecek etkinlik örnekleri. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 2(1), 23-48.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber* (Çev. Ed.: Turan, S.). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Milli Eğitim Bakanlığı -MEB- (2016). *STEM eğitimi raporu*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınlar.
- Okumuş, S. ve Doymuş, K. (2018). İyi bir eğitim ortamı için yedi ilkenin işbirlikli öğrenme ve modellerle birlikte uygulanmasının 6. sınıf öğrencilerinin fen başarısına etkisi, *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(25), 203-238.
- Olkun, S., & Altun, A. (2003). İlköğretim öğrencilerinin bilgisayar deneyimleri ile uzamsal düşünme ve geometri başarıları arasındaki ilişki. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 2(4), 86-91.
- Öztürk, A. (2013). *Sosyo-bilimsel konularla argümantasyon becerisi ve insan haklarına karşı tutum geliştirmeye yönelik bir eylem araştırması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

- Safari, M., Yazdanpanah, B., Ghafarian, H. R., & Yazdanpanah, S. (2006). Comparing the effect of lecture and discussion methods on students' learning and satisfaction. *Iranian Journal of Medical Education*, 6(1), 59-64.
- Savery, J. R. (2015). *Overview of problem-based learning: Definitions and distinctions*. Indiana: Purdue University Press.
- Scheuer, O., Loll, F., Pinkwart, N., & McLaren, B. M. (2010). Computer-supported argumentation: A review of the state of the art. *International Journal of Computer-Supported Collaborative Learning*, 5(1), 43-102.
- Simon, S., Erduran, S., & Osborne, J. (2006). Learning to teach argumentation: research and development in the science classroom. *International Journal of Science Education*, 28(2-3), 235-260.
- Toulmin, S. (1958). *The uses of argument*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ulu, C., & Bayram, H. (2015). Argümantasyon tabanlı bilim öğrenme yaklaşımına dayalı laboratuvar etkinliklerinin 7. sınıf öğrencilerinin kavram öğrenmelerine etkisi: Yaşamımızdaki elektrik ünitesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 37(1), 63-77.
- Uluay, G. (2012). *İlköğretim 7. sınıf fen ve teknoloji dersi kuvvet ve hareket konusunun öğretiminde bilimsel tartışma (argümantasyon) odaklı öğretim yönteminin öğrenci başarısına etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Kastamonu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kastamonu.
- Uzun, S., Bütüner, S. Ö., & Yiğit, N. (2010). 1999-2007 TIMSS fen bilimleri ve matematik sonuçlarının karşılaştırılması: Sınavda en başarılı ilk beş ülke-Türkiye örneği. *İlköğretim Online*, 9(3), 1174-1188.
- Ünal, G., & Ergin, Ö. (2006). Buluş yoluyla fen öğretiminin öğrencilerin akademik başarılarına, öğrenme yaklaşımlarına ve tutumlarına etkisi. *Türk Fen Eğitimi Dergisi*, 3(1), 36-53.
- vanBruggen, J. M., Kirschner, P. A., & Jochems, W. (2002). External representation of argumentation in CSCL and the management of cognitive load. *Learning and Instruction*, 12(1), 121-138.

- Yamak, H. Bulut, N., & Dündar S. (2014). 5. sınıf öğrencilerinin bilimsel süreç becerileri ile fene karşı tutumlarına FeTeMM etkinliklerinin etkisi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*,34(2), 249-265.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, M. (2018). *İlkokul 4. sınıf fen bilimleri dersinde yansıtıcı öğretim ile desteklenmiş basamaklı öğretimin akademik başarıya ve tutuma etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tazi, Bartın Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bartın.

KaynakçaBilgisi / Citation Information

Gülen, S. veYaman, S.(2018). Altıncı sınıf öğrencilerinin FeTeMM tabanlı ATBÖ yaklaşımı etkinlikleri hakkındaki görüşleri. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1293-1322. DOI: 10.26466/opus.439638

Ergenlerin Anne Baba ve Öğretmenlerinden Algıladıkları Duygusal İstismarın Öz-Yeterlikleri Üzerindeki Yordayıcı Etkisi Üzerine Bir İnceleme¹

DOI: 10.26466/opus.449303

*

Hayriye Koçmarlar* - Müge Akbağ**

*Uzman Psikolojik Danışman, İçerenköy Hasan Leyli Ortaokulu, İstanbul/ Türkiye

E-Posta: hayriyekocmarlar@gmail.com

ORCID: [0000-0001-5913-9005](https://orcid.org/0000-0001-5913-9005)

** Dr. Öğretim Üyesi, Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, İstanbul/ Türkiye

E-Posta: makbag@marmara.edu.tr

ORCID: [0000-0003-0507-9072](https://orcid.org/0000-0003-0507-9072)

Öz

Bu araştırmanın amacı, ergenlerin anne babaları ve öğretmenlerinden algıladıkları duygusal istismarın akademik, sosyal ve duygusal öz-yeterlikleri üzerindeki yordayıcı etkisini sınamaktır. Araştırmanın örneklem grubu, İstanbul ili Ataşehir ilçesindeki beş ortaokulda eğitim gören 187 (%57.90) kız; 136 (%42.10) erkek olmak üzere toplam 323 öğrenciden oluşmaktadır. Veri toplama sürecinde, "Anne/Baba Genç İlişkileri Ölçeği" (Vardar, 1994), "Algılanan Öğretmen Davranışları Ölçeği" (Çakar,1994) ve "Çocuklar İçin Öz-yeterlik Ölçeği" (Telef, 2011) kullanılmıştır. Yapılan aşamalı çoklu regresyon analizi sonuçlarına göre, ergenlerin öğretmenlerinden algıladıkları duygusal istismar tek başına akademik öz-yeterlik puanlarındaki varyansın %13'ünü, sosyal öz-yeterlik puanlarındaki varyansın ise %7'sini açıklamaktadır. Anne ve babadan algılanan duygusal istismarın akademik ve sosyal öz-yeterliğin yordanmasında anlamlı bir katkıda bulunmadığı tespit edilmiştir. Ergenlerin babalarından algıladıkları duygusal istismar ise tek başına duygusal öz-yeterlik puanlarındaki varyansın %2'sini açıklamıştır. Anne ve öğretmenden algılanan duygusal istismarın ergenlerin duygusal öz-yeterlik algıları üzerinde anlamlı bir yordayıcılık etkisine sahip olmadığı tespit edilmiştir. Bulgular ilgili literatüre dayanarak tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Öz-yeterlik, duygusal istismar, ergen, ebeveyn, öğretmen

¹ **Yazar notu:** Bu çalışma, Dr. Öğretim Üyesi Müge AKBAĞ'ın danışmanlığında yürütülen yüksek lisans tezinden üretilmiş olup, "XIII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi"nde (7-9 Ekim 2015, Mersin Üniversitesi, Mersin, Türkiye) sunulmuştur.

Emotional Abuse Perceived from Parents and Teachers in Predicting Self-Efficacy among Adolescents

*

Abstract

The purpose of this research is to determine the predictive effect of adolescents' emotional abuse perceived from parents and teachers on their academic, social, and emotional self-efficacy. Data were collected from among 323 students, 187 of them girls and 136 of them boys, who have been attending to five different secondary schools in Ataşehir district, İstanbul. "The Perception of Psychological Maltreatment Inventory for Adolescent – Mother Form and Father Form" (Vardar, 1994) "Perceived Teacher Behavior Scale" (Çakar, 1994) and "Self-Efficacy Scale for Children" (Telef, 2011) were used in the data collection process. According to the results of step-wise multiple regression analysis, the adolescents' emotional abuse perceived from their teachers alone explains 13% of variance on academic self-efficacy scores and 7% of variance on social self-efficacy scores. It has been found that emotional abuse perceived from parents does not contribute significantly to the predictions of academic and social self- efficacy. Emotional abuse perceived by adolescents from their fathers alone explains 2% of variance on emotional self-efficacy scores. Findings revealed that emotional abuse perceived from mothers and teachers did not have a significant predictive effect on adolescents'sense of emotional self-efficacy. The findings are discussed based on the relevant literature.

Keywords: *Self-efficacy, emotional abuse, adolescence, parents, teachers*

Giriş

Duygusal istismar, etkileri ve sonuçları itibariyle gözlenmesi, incelenmesi ve tanımlanması en güç olan, ancak bir o kadar da en yaygın olan bir istismar türüdür (Iwaniec, Larkin ve McSherry, 2007; Glaser, 2002; Polat, 2001). Duygusal istismar yerine ilgili literatürde sıklıkla psikolojik istismar kavramı da kullanılmaktadır. UNICEF ve Başbakanlık Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından yürütülen “Türkiye’de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet” adlı bir araştırmanın sonuçları; ülkemizde 7-18 yaşları arasındaki çocukların %51’inin duygusal istismara maruz kaldığını göstermiştir. Bu yaş grubundaki çocukların genelinde her iki çocuktan biri duygusal istismarla karşı karşıyadır (Korkmazlar-Oral, Engin ve Büyükyazıcı, 2010). Bu durum; duygusal istismarın nedenleri, sonuçları ve önlenmesi üzerine yapılacak çalışmaların artırılmasına ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Duygusal istismar; “çocuk ve gençlerin psikolojik olarak kötüye kullanılması, kendilerini olumsuz etkileyen tutum ve davranışlara maruz kalması ya da gereksinim duydukları ilgi, sevgi ve bakımdan mahrum bırakılarak toplumsal ve bilimsel standartlara göre psikolojik hasara uğratılmaları durumu” olarak tanımlanmaktadır (Polat, 1997). Başka bir deyişle; duygusal istismarda ebeveynin, bakıcının veya yakın çevredeki diğer yetişkinlerin çocuğa gelişimsel açıdan uygun ve destekleyici bir ortam sağlamaması sözkonusudur (Norman, Byambaa, De, Butchart, Scott ve Vos, 2012; Butchart, Phinney-Harvey, Kahane, Mian ve Furniss, 2006). Dolayısıyla; çocuğun duygusal, sosyal ve kişilik gelişimini engelleyen, onu duygusal boyutta etkileyen her türlü davranış duygusal istismar olarak ele alınmaktadır (Becer, 2004). Literatür incelendiğinde; reddetme, aşağılama, çocuktan kapasitesi üstünde isteklerde ve gerçek dışı beklentilerde bulunma, yalnız bırakarak cezalandırma, suça yöneltme, kendi çıkarları doğrultusunda kullanma, küçük düşürme, aşırı koruma, aşırı otorite ve baskı kurma, lakap takma, tehdit etme ve korkutma, yıldırma, duygusal ve sosyal gelişimi kolaylaştırıcı duygusal tepkileri göstermeme, çocuğa/gence zaman ayırmama ve paylaşımında bulunmama gibi davranışların duygusal istismar olarak nitelendirildiği görülmektedir (Engel, 2006; Butchart ve ark., 2006; Polat, 2001; Erkman, 1991; Kars, 1996; Bay-

raktar, 1990). Yapılan bir araştırmada ergenlerin ebeveynlerinden algıladıkları duygusal istismar davranışları şiddetli reddetme, gizli reddetme, gerçek dışı beklentiler ve aşağılama şeklinde sınıflandırılmıştır. Şiddetli reddetme; ciddi psikolojik ve fiziksel reddetme, korkutma, tehdit etme ve izole etmeyi içeren istismar edici ebeveyn davranışlarını ifade etmektedir. Gizli reddetme; gizli psikolojik reddetme, duygusal tepki vermeme, başkalarının düşüncelerini, duygularını ve ihtiyaçlarını kabul etmemeyi kapsamaktadır. Gerçek dışı beklentiler; yetişkinlerin çocuğun kapasitesinin üzerinde ya da altında beklentiler geliştirmesi, çocuğa yetişkin rolü vermesi, kendi çıkarı için kullanması ve çocuğu akranları ile kıyaslamasını içermektedir. Aşağılama ise; fiziksel ve psikolojik aşağılama, çocuğun değerini düşürme, çocuğu savunmasız bırakan ve utanmasına yol açan fiziksel ceza verme, çocuğun başarısını küçültme ve aşırı eleştirme şeklinde tanımlanmaktadır (Vardar, 1994). Çocuğun ve ergenin, çoğunlukla yakın çevresindeki yetişkinler tarafından sergilenen (Erkman, 1991) bu gibi davranışlara maruz kalması benliğinde örseleyici etkiler meydana getirebilmektedir (Hergüner, 2011). Engel (2006), duygusal istismar uygulayan ebeveynlerin çocuklarında benlik imajının ve öz-saygının zedelendiğine; kendini aşırı yargılama, mükemmeliyetçi olma ve utanç duygusunda patolojiye sebep olacak düzeyde bir artışın olduğuna işaret etmektedir. Iwaniec (2006)'e göre de, duygusal istismar bireyin hem içinde bulunduğu gelişim döneminde hem de ileriki dönemlerde psikolojik iyi oluşunu ve ruh sağlığını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Yapılan araştırmalar yetişkinlikte açığa çıkan depresyon, intihar, alkol bağımlılığı, madde bağımlılığı ve kaygı bozuklukları gibi bir çok psikolojik problem açısından erken dönemlerde maruz kalınan duygusal istismarın bir risk faktörü oluşturduğunu göstermiştir (Young ve Widom, 2014; Norman ve ark., 2012).

Çocuğun yaşına ve içinde bulunduğu gelişim dönemine göre hem duygusal istismar davranış ve durumları, hem de çocuğun üstünde yol açtığı sonuçlar farklılaşabilmektedir (Erkman, 1991; Yavuzer, 2003). Duygusal istismara maruz kalan çocuklarda parmak emme, altını ıslatma ve enkopresis, yeme bozuklukları, hiperaktivite, aşırı içe dönüklük, dış kontrol odaklı olma, saldırganlık, yalan söyleme, hırsızlık gibi antisosyal davranışlar, olumsuz benlik kavramı ve düşük benlik saygısı, depresyon, uyku bozuklukları, aşırı kaygı, fobiler gibi nevrotik reaksiyonlar, intihar

girişimi veya intihar, organik nedene bağlı olmayan büyüme geriliği, konsantrasyon bozukluğu, aşırı bağımlılık, başarısızlık, duygusal açıdan tutarsızlık ve uyumsuzluk, bilişsel ve duygusal gelişimde duraklama görülebilmektedir (Erkman, 1991). İnsan hayatındaki en önemli gelişim dönemi olarak nitelendirilen ergenlik döneminde de birey, çeşitli değerleri kazanma ve sorumluluk sahibi olma konusunda yardıma ihtiyaç duyar ve bu ihtiyacını aile ortamında karşılama imkanı bulur (Yavuzer, 2003). Aile, ergenin psikososyal gelişimi açısından önem taşımaktadır. İlgisiz, ihmalkar ya da istismar eden anne babalar ergenlerin öfke, depresyon ve fiziksel istismar gibi farklı davranış sorunlarına sahip olmasına yol açarak, onların ruh sağlığına ve gelişimine zararlı etkide bulunmaktadır (Steinberg, 2007). Fiziksel ceza, yoksun bırakma ve tehdit, genellikle ergenlerin saldırgan olmalarına, suç işlemeye eğilim göstermelerine ve düşmanca duygular yaşamalarına yol açmaktadır. Bu tür tutumlar; ergenlerin duygusal, toplumsal ve bilişsel açıdan olgunlaşmalarını engellemektedir (Yazgan İnanç, Bilgin ve Kılıç Atıcı, 2007). Duygusal istismara maruz kalan ergenlerde kendilerini olumsuz olarak algılama, düşük öz saygı, bağımlı bir kişilik geliştirme, huzursuz, gergin ve kaygılı olma, aileden uzaklaşma, uyumsuzca ve saldırgan tepkiler gösterme, içe dönme, değersizlik duyguları geliştirme gibi belirtiler gözlenebilmektedir (Kulaksızoğlu, 2014). Yüksek istismar riski altında büyüyen ergenler, daha düşük sosyal ve duygusal yeterliğe sahip olup uyum sorunları yaşamakta ve akranlarına göre daha fazla gelişimsel sorunlar göstermektedir (Hornor, 2011; Hart, Brassard ve Karlson, 1996; Garbarino, 1989).

Duygusal istismar, aile sisteminin yanı sıra okul/eğitim sisteminde de görülmektedir. Eğitim sistemi, büyüme çağındaki çocukların katıldığı ve zamanlarının büyük bir kısmını geçirdiği tek kurumdur (Erkman, 1991). Ortaokuldan itibaren gençlerle öğretmenler arasında yoğun ve etkin bir iletişim oluşmakta (Yörükoğlu, 1989), dolayısıyla öğretmenin tutum ve davranışları gencin davranışları ve kendine yönelik değerlendirmelerinde belirleyici bir role sahip olmaktadır. Okullarda duygusal istismar; korku ve tehdide dayalı disiplin ve kontrol yöntemleri, öğrencilerle iletişimde ilgi ve sevgi eksikliği, alay etme, küçük düşürme, aşağılama gibi sözel saldırıda bulunma, reddetme, izole etme, isim takma, günah keçisi haline getirme ve zorbalık yapma gibi öğretmen davranışlarını içermektedir.

Öğretmenler aşırı talepkar, aşırı eleştirel ve yüksek beklentiye sahip olduğunda da duygusal istismar görülmektedir. Bu durum genellikle yüksek motivasyona sahip, özellikle en iyi ve parlak olarak görülen öğrencilere yönelik olarak gerçekleştirilmektedir (Hyman ve Snook, 1999). Öğretmenlerinden duygusal istismar algılayan ergenlerin algılamayan ergenlerle karşılaştırıldığında depresif duygularının yüksek, benlik duygularının gelişmemiş, duygusal dengelerinin daha zayıf ve kaygılarının yüksek olduğu görülmüştür (Erkman, 1991). Aynı zamanda, öğretmenlerinden yüksek düzeyde duygusal istismar algılayan öğrenciler okulu reddetme, baş ağrısı ve karın ağrısı, kendini ve başkalarını olumsuz algılama (King ve Janson, 2011); düşük akademik performans, okuldaki görevlere odaklanmada güçlük, saldırganlık ve dürtüsellik, olumsuz benlik değeri ve algısı geliştirme gibi belirtiler gösterebilmektedir (Mc Eachern, Aluede ve Kenny, 2008).

Bireylerin benlik duygusu, diğerleriyle kurdukları ilişkiler aracılığıyla şekillenmektedir. Özellikle anne baba ve öğretmenlerin çocuk ve ergenlerle kurdukları etkileşimin niteliğinin onların benlik saygılarının yanı sıra öz-yeterlik algılarının gelişiminde de önemli bir etkiye sahip olabileceği belirtilmektedir (Demir, 2010). Anne babalar, çocuklarının başarıları değil de hataları ve başarısızlıkları üzerinde yoğunlaştıkları zaman çocuklar da iyi yönlerinden ziyade eksik yönlerine dikkat etmekte ve hiçbir zaman anne babalarının övgüsünü ve kabulünü kazanacak kadar bir şeyi iyi yapamayacakları sonucuna varabilmektedir (Gander ve Garnier, 2010). Bu durumun, çocuk ya da ergenin öz-yeterlik algısını olumsuz yönde etkileyeceği düşünülebilir.

Diğer taraftan bazı araştırmacılara göre; okul çağındaki çocukların ve ergenlerin öz-yeterliklerinin gelişiminde önemli bir diğer bilgi kaynağı öğretmenlerdir. Çocuk ve ergenin öz-yeterlik algıları, ağırlıklı olarak öğretmenlerin onların performanslarını değerlendirmelerine ve öğrenme etkinliklerinde öz denetim becerilerini geliştirmede onlara yardımcı olmalarına göre şekillenmektedir (Pastorelli, Caprara, Barbaranelli, Rola, Rozsa ve Bandura, 2001). Bu yaşantılar, akademik ve diğer alanlardaki öz-yeterlik algıları üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilir.

Öz-yeterlik kavramının ortaya çıkışı Albert Bandura tarafından geliştirilen, bireylerin kendi gelişimlerinde aktif bir rol oynadıklarını savunan sosyal bilişsel kurama ve bu kuramın temel yapıtaşlarından olan

karşılıklı belirleyicilik ilkesine dayanmaktadır (Sakız, 2013; Gomez, 2009). Bandura (1986), öz-yeterliği “bireyin belli bir performansı meydana getirmesi için gerekli etkinlikleri organize edip başarılı bir biçimde yapma kapasitesine ilişkin algısı” olarak tanımlamıştır. Öz-yeterlik, bireyin olumsuzluk ile başa çıkması ve yeni bir görevin ya da zorluğun üstesinden gelme yeteneklerine ilişkin inançlarıdır. Öz-yeterlik algısı, bireylerin nasıl hissettiklerini ve düşündüklerini, kendilerini nasıl motive ettiklerini ve nasıl davrandıklarını açıklar (Luszczynska, Gutierrez-Dona ve Schwarzer, 2005; Bandura, 1994). Öz-yeterlik algısı, insanların öz düzenleme sürecinin birincil belirleyicisi olarak önemli bir işlev görmektedir. İnsanların öz-yeterlikleri konusundaki inançları; yaptıkları seçimlerini, isteklerini, bireylerin verilen bir görevi yerine getirmede ne kadar çaba göstereceklerini, engellerle baş etmede ne kadar kararlı olacaklarını, çevrenin istekleri ile baş ederken ne kadar stres yaşadıklarını ve depresyona karşı hassasiyetini etkilemektedir (Maddux, 2002; Bandura, 1991; Bandura ve Adams, 1977).

Diğer taraftan; öz-yeterlik, bireyin sahip olduğu becerilerden ziyade, sahip olduğu bu becerilerle belli koşullar altında neler yapabileceğine ilişkin inancı ile ilgilidir (Hefferon ve Boniwell, 2014; Maddux, 2002). Öz-yeterlik algısı, benlik saygısı ve benlik kavramı gibi birbiriyle ilişkili kavramlardan da farklıdır. Benlik saygısı, bireyin çeşitli alanlardaki öz değerlendirmesini temsil eden genel bir yapıdır. Bireyin kişisel özellikleri hakkındaki algılamalarından elde edilen kişisel değerlendirmeleri yansıtmaya dayanır. Benlik saygısı, öz değer yargısıdır. Öz yeterlik ise, kişinin yeteneklerine ilişkin bilişsel yargılarıdır. Öz yeterlik, yeni bilgi ve deneyimlerle zamanla değişen dinamik bir yapıda iken, benlik saygısı daha sabit olma eğilimindedir. Benlik kavramı da, herhangi bir eyleme bağlı olmadan kişinin yeterliğine ilişkin yargısı ile ilgilidir. Öz-yeterlik benlik kavramından farklı olarak, birtakım amaçlara ulaşmaya yönelik eylemleri uygulama ve düzenleme yeteneğine ilişkin konuya özel yargılardır. Başka bir deyişle; öz-yeterlik, daha özel konular ve etkinliklere odaklanır (Luszczynska, Gutierrez-Dona ve Schwarzer, 2005; Zimmerman ve Cleary, 2006; Maddux, 2002). Dolayısıyla, öz-yeterlik algısının benlik kavramı ve benlik saygısına göre daha kolay geliştirilip değiştirilebileceği düşünülebilir.

Muris (2001), öz-yeterliğin çocuk ve ergenlerde sosyal, duygusal ve akademik olmak üzere üç boyutu olduğuna ve bu boyutların ölçülebileceğine işaret etmiştir. Bu boyutları kısaca açıklamak gerekirse; sosyal öz-yeterlik, çocuğun ya da ergenin akran ilişkilerini ve girişkenlik yeteneğini fark etmesidir. Akademik öz-yeterlik, akademik beklentilerini gerçekleştirme, akademik konuları başarma ve kişinin kendi öğrenme davranışını yönetme yeteneğini algılamasıdır. Duygusal öz-yeterlik ise, çocuk ya da ergenin olumsuz duygularıyla baş etme yeteneğini algılaması ile ilgilidir.

Bandura (1995)'e göre, bireylerin öz-yeterlik algıları, dört temel kaynak tarafından gelişmektedir. Bunlar; doğrudan deneyimler (başarılı performanslar), dolaylı deneyimler, sözel ikna, fizyolojik ve psikolojik durumlardır. Geçmişteki başarılı performanslar kişisel üstünlük deneyimlerine dayandıkları için öz-yeterlik algısının en etkili bilgi kaynağıdır. Daha önce yaşadığı başarılarının sonucunda kişi kendisiyle ilgili olumlu yetkinlik beklentisi geliştirmekte ve geçmişte elde ettiği bu başarıyı yine elde etme beklentisi içinde olmaktadır. Kişinin kendi deneyimleri kadar etkili olmasa da dolaylı yaşantılar da yetkinlik beklentisini önemli ölçüde etkilemektedir. Kişi çoğunlukla kendisine benzer özelliklere sahip kimselerin başarılı performanslarını gözleyerek aynı şeyleri yapabileceği inancı geliştirir. Kişinin yetkinlik beklentisi diğer insanlar tarafından verilen mesajlardan da etkilenir. Diğer insanların, kişinin başarılı olacağına ya da başaramayacağına ilişkin destekleyici ya da cesaret kırıcı ifadeleri, kişinin yetkinlik beklentisini arttırabilir ya da azaltabilir (Akt. Yazgan, İnanç ve Yerlikaya, 2008). Araştırmacılar, anne babanın çocuklarının yetenekleri hakkında düşündükleri ile aynı yeteneklere ilişkin çocukların kendi benlik kavramları arasında güçlü bir ilişkinin olduğuna vurgu yapmaktadır (Taylor, Peplau ve Sears, 2007). Bireylerin içinde buldukları psikolojik ve fizyolojik durum da öz-yeterlik algısını çift yönlü olarak etkiler (Sakız, 2013). Düşük öz-yeterlik algısı; kaygı, stres gibi olumsuz fizyolojik değişimlere sebep olabilmektedir. Aynı zamanda zorlayıcı durumlarla baş ederken yaşanan yoğun stres, kaygı gibi olumsuz duygusal durumlar, algılanan öz-yeterliği olumsuz olarak etkilemektedir. Stresli ve zorlayıcı durumlarda yaşanan duygusal durum, öz-yeterliğe ilişkin önemli bilgi sağlamaktadır (Bandura, 1977). Dolayısıyla; öz-yeterlik, hem

sebebi hem de sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Stres düzeyinin ve olumsuz duygu durumlarının azaltılması öz-yeterliliği olumlu olarak etkilemektedir (Sakız, 2013).

Ergenlik dönemi, çocukluk dönemindeki bağımlılıktan yetişkinlikteki bağımsızlık ve öz-yeterliliğe geçişte çok önemli bir dönem olduğu için genellikle streslidir. Ergenin bu dönemde çözmesi gereken önemli sorunlardan biri, dünyaya karşı çıkma olarak kendini gösteren birey olma duygusunu kazanmasıdır. Bireyleşme, yeteneklerini düzenleme ve amaçlara ulaşmada harekete geçme olarak görülmektedir ve bireyin belli bir alanda performans göstermede etkililiğine dair inancı anlamına gelen öz-yeterlilikten etkilenmektedir (Zimmerman ve Cleary, 2006). Diğer taraftan; ergenler temel biyolojik, akademik ve sosyal rol geçişleri ile aynı zamanda baş etmek zorundadır. Ergenlikteki değişimler, öz-yeterliliğin gelişimine psikososyal faktörler ile etkileşim halinde katkıda bulunmaktadır. Ergenlerin bu etkileşimler sonucunda oluşan öz-yeterlilik inançları ise sosyal ve akademik alanlarda duygusal iyi oluşlarını dolayısıyla gelişimlerini etkilemektedir (Bandura, 1997). Bu noktadan hareketle; psikososyal bir faktör olarak ele alabileceğimiz anne babadan ve öğretmenlerden algılanan duygusal istismarın, stres ve olumsuz duygusal durumlara yola açarak ergenlerin öz-yeterlilik algılarını etkileyen bir faktör olduğu düşünülmektedir.

Literatür incelendiğinde, yapılan araştırmalarda duygusal istismarın benlik kavramı (Taşdelen, 1995; Uzun, 2002; Gesinde, 2011), benlik saygısı (Sturkie ve Flanzer, 1987; Kırımsoy, 2003; Becer, 2004; Yıldız Arabacı, 2007), sosyal beceri (Tosuntaş Karakuş, 2006), depresyon (Siyez, 2003; Paul ve Eckenrode, 2015), kaygı (Öztep, 2010), öfke ifade tarzları (Ulu, 2011; Çeçen-Eroğul ve Türk, 2013), psikolojik uyum (Yalçın, 2007), akademik başarı (Azizoğlu, 2009; Bandura, Barbaranelli, Caprara ve Pastorelli, 1996) ile ilişkisi üzerinde durulduğu görülmektedir. Bu araştırmada, diğer çalışmalardan farklı olarak ergenlerin akademik, sosyal ve duygusal öz-yeterlilik algısı üzerine odaklanılmıştır. Ayrıca, yapılan literatür taramasında duygusal istismar ile ilgili yapılan çalışmaların çoğunlukla lise öğrencileri üzerinde gerçekleştirildiği görülmüştür (Alantar, 1989; İşmen, 1993; Savi, 1999; Kılınç, 1999; Eryiğit, 2004; Şimşek, 2010; Türk, 2013). Aynı

zamanda, duygusal istismar ile ilgili yapılan çalışmaların genellikle retrospektif (geriye dönük) araştırmalar olduğu; bu araştırmalarda üniversite öğrencilerinin çocukluk dönemindeki istismar yaşantılarının incelendiği dikkati çekmiştir (Bostancı, Albayrak, Bakoğlu ve Çoban, 2006; Soffer, Gilboa-Schechtman ve Shahar, 2008; Berber-Çelik, 2010; Zeren, Yengil, Çelikel, Arık ve Arslan, 2012). Dolayısıyla; bu araştırmanın, ergenlik döneminin ilk yıllarında bulunan ortaokul öğrencilerinin içinde bulunduğu dönemdeki duygusal istismar algısını incelemesi bakımından önemli olduğu düşünülmektedir. Diğer taraftan; araştırmalar ergenlerin sadece anne babalarından algıladıkları duygusal istismar üzerinde yoğunlaşmaktadır (Kars, 1994; Hart, Brassard ve Karlson, 1994; Karaca, 2001; Arıcıoğlu, 2003). Hem anne babadan hem de öğretmenden algılanan duygusal istismarın birlikte ele alınarak incelendiği araştırmalar sınırlı sayıdadır (Şimşek, 2010). Ayrıca, duygusal istismarın benlik kavramı ve benlik saygısı ile ilişkisini ele alan birçok çalışma olmasına rağmen duygusal, sosyal ve akademik öz yeterlik ile ilişkisini ele alan araştırmalara yeterince yer verilmediği de dikkati çekmektedir. Tüm bu gerekçelerden yola çıkarak, benlik kavramının önemli bir yönünü teşkil eden öz-yeterliğin anne baba ve öğretmenden algılanan duygusal istismardan ne düzeyde etkilendiği bu araştırmanın konusunu oluşturmuştur. Sonuç olarak; bu araştırmada ergenlerin anne babaları ve öğretmenlerinden algıladıkları duygusal istismarın akademik, sosyal ve duygusal öz-yeterlikleri üzerindeki yordayıcı etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Söz konusu etkinin belirlenmesi halinde; araştırmadan elde edilen bulguların, ergenlerin algıladıkları duygusal istismarın öz-yeterliklerine etkisi konusunda ebeveynler ve öğretmenlerde farkındalık oluşturma üzerine yapılacak çalışmalarda psikolojik danışmanlara ve konu ile ilgili olarak çalışan ruh sağlığı uzmanlarına yol göstermesi beklenmektedir.

Yöntem

Araştırma Modeli

Araştırma, anne babaları ve öğretmenlerinden algıladıkları duygusal istismarın ergenlerin akademik, sosyal ve duygusal öz-yeterlikleri üzerindeki yordayıcı etkisini belirlemeye yönelik olarak ilişkisel tarama modelinde

hazırlanmıştır. Tarama modellerinin bir türü olan ilişkisel tarama modeli, iki ya da daha çok sayıdaki değişken arasındaki birlikte değişimin varlığını veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir (Karasar, 2002).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, İstanbul ili Ataşehir ilçesindeki resmi ortaokullarda eğitim gören 21.260 öğrenci oluşturmaktadır. Evreni temsil eden örneklem büyüklüğünün hesaplanmasında kullanılacak formül araştırmanın problemi olan değişkenin sürekli ve süreksiz olmasına göre farklılaşmaktadır. Basit seçkisiz örneklemede araştırmanın problemi olan değişken sürekli değişken olduğunda, örneklem büyüklüğünü belirlemek amacıyla $n_0 = \frac{t^2 \cdot S^2}{d^2}$ ve $n = \frac{n_0}{1 + \frac{n_0}{N}}$ formülleri kullanılmaktadır. Bu formüllerde, N evren büyüklüğünü, t güven düzeyine karşılık gelen tablo değerini, S evren için belirlenen standart sapmayı, d sapma miktarını, n_0 ise örneklem büyüklüğünü tanımlar (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2011). Bu çalışmada belirtilen formüller kullanılarak ulaşılmaması gereken örneklem büyüklüğü 221 kişi olarak belirlenmiştir. Veri toplama araçlarının eksik ya da yanlış doldurulabilme ihtimali dikkate alınarak 435 öğrenciye uygulama yapılmıştır. Eksik ve hatalı doldurulmuş olan 112 veri toplama aracı elendikten sonra toplam 323 öğrenci araştırmanın örneklemi oluşturmuştur. Araştırmanın örneklem grubu belirlenirken küme örnekleme yöntemi kullanılmıştır. İstanbul ili Ataşehir ilçesindeki resmi ortaokulların içerisinde beş okul, seçkisiz (random) küme örnekleme yoluyla seçilmiştir. Bu okullarda eğitim gören 6., 7. ve 8. sınıf öğrencileri seçkisiz olarak örnekleme alınmıştır.

Sonuç olarak; araştırmanın örneklem grubu İstanbul ili Ataşehir ilçesindeki beş ortaokulda eğitim gören 187 (%57.90) kız; 136 (%42.10) erkek olmak üzere toplam 323 öğrenciden oluşmaktadır. Öğrencilerin 119'u (%36.80) 6. sınıfta, 103'ü (%31.90) 7. sınıfta ve 101'i (%31.30) 8. sınıfta eğitim görmektedir. Örneklem grubunu oluşturan öğrencilerin yaşları 11-14 aralığında olup yaş ortalaması $\bar{x} = 12.38$ (ss=.89)'dir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak, "Anne/Baba Genç İlişkileri Ölçeği" (Vardar, 1994), "Algılanan Öğretmen Davranışları Ölçeği" (Çakar, 1994) ve "Çocuklar İçin Öz-yeterlik Ölçeği" (Telef, 2011) kullanılmıştır. Aşağıda kullanılan veri toplama araçlarının psikometrik özelliklerine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Anne/Baba Genç İlişkileri Ölçeği (ABGİÖ): Anne/Baba Genç İlişkileri Ölçeği, ergenlerin anne babalarından algıladıkları duygusal istismarı değerlendirmeyi amaçlayan bir ölçektir. Ölçek, 4'lü likert tipinde olup, ergenlerden " (1) hemen hemen hiçbir zaman, (2) nadiren, (3) sık sık ve (4) hemen hemen her zaman" seçeneklerinden kendilerine en uygun olanı işaretlemeleri beklenmektedir. Ölçeğin anne formunda 7 tane, baba formunda 5 tane olmak üzere 12 ters madde bulunmaktadır. Ölçekten alınan toplam puanın yüksek olması algılanan duygusal istismarın yüksek olduğuna işaret etmektedir.

Literatür incelendiğinde, ABGİÖ'nün geliştirilme sürecine birden fazla araştırmacının katkıda bulunduğu dikkati çekmektedir. İlk olarak, Alan-tar (1989) tarafından 36 maddeden oluşan Yetişkin Genç İlişkilerinde Duygusal Ezim Ölçeği Anne ve Baba Formu geliştirilmiştir. Daha sonra Bayraktar (1990) tarafından 123 madde olarak tasarlanan ölçek, Vardar (1994) tarafından yapılan güvenilirlik çalışmalarından sonra madde artan korelasyon katsayıları .25'in altında kalan maddelerin elenmesiyle 100 maddeye indirilmiştir. Sonuç olarak; Anne/Baba Genç İlişkileri Ölçeği'nin, anne ve baba formu 100'er maddeden oluşmuştur. Faktör analizi sonuçları, duygusal istismarın çok boyutluluğunu destekleyerek dokuz faktöre dağılım göstermekle birlikte; hem içerik olarak hem de maddelerin korelasyon katsayıları bakımından incelendiğinde beş faktöre dağılımın daha uygun olduğuna karar verilmiştir. Bu faktörler; şiddetli reddetme, gizli reddetme, aşağılama, gerçek dışı beklentiler, kabul etme/saygı olarak adlandırılmıştır. Anne ve baba formu için 100 madde üzerinden hesaplanan Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı her ikisi için de .96 olarak bulunmuştur. Test tekrar test güvenilirliğine bakıldığında; 2-3

haftalık bir ara ile uygulanan ölçeğin test tekrar test korelasyon katsayısı anne formu için .67 ve baba formu için .65 olarak hesaplanmıştır (Vardar, 1994).

Ölçeğin güvenilirlik çalışmaları Çeşmeci (1995) ve Kılınç (1999) tarafından tekrar yapılmıştır. Yapılan güvenilirlik analizlerinde Cronbach Alpha katsayısını Çeşmeci (1995) her iki form için .97; Kılınç (1999) ise her iki form için .96 olarak tespit etmiştir. Alt ölçeklerin Cronbach Alpha katsayılarını Çeşmeci (1995) .95 ile .97 arasında; Kılınç (1999) .68 ile .91 arasında bulmuştur. Bu bulgulara göre, ABGİÖ'nin her iki formunun da yüksek iç tutarlılığa sahip olduğu görülmektedir.

Algılanan Öğretmen Davranışları Ölçeği (AÖDÖ): Algılanan Öğretmen Davranışları Ölçeği, okullarda ergenlerin öğretmenlerinden algıladıkları duygusal istismarı ölçmektedir. Ölçek, Çakar (1994) tarafından Alantar (1989)'ın ergenlerin algıladıkları öğretmen istismar davranışını ölçmek üzere geliştirdiği 16 maddeden oluşan Yetişkin Genç İlişkilerinde Duygusal Ezim Ölçeği/Öğretmen Formu'na dayanarak geliştirilmiştir. AÖDÖ, 18'i ters olmak üzere 60 maddeden oluşan 4'lü likert tipi bir ölçektir. Öğrencilerin bir ya da birkaç öğretmenle ilgili olumlu ya da olumsuz algısını değerlendirmeye yönelik maddeler içermektedir. Öğrencilerden "hemen hemen her zaman doğru", "bazen doğru", "nadiren doğru", "hemen hemen hiçbir zaman doğru değil" seçeneklerinden kendilerine uygun olanı işaretlemeleri istenmektedir. Ölçekten alınan yüksek puan öğretmenlerden algılanan duygusal istismarın yüksek olduğuna işaret etmektedir. İlk formu 74 madde olarak oluşturulan ölçeğin iç tutarlılığı Cronbach Alpha yöntemi ile .90 olarak bulunmuştur. Güvenirlik çalışması sonrasında 74 maddeden oluşan ölçeğin madde toplam korelasyon katsayıları hesaplanmış; .25'in altında madde toplam korelasyonu gösteren maddeler elendikten sonra kalan 60 madde ile ölçeğe son hali verilmiştir. Bu hali ile ölçeğin Cronbach Alpha içtutarlılık katsayısı .91 olarak bulunmuştur. Ölçeğin test tekrar test güvenilirlik katsayısı ise .70 olarak hesaplanmıştır. AÖDÖ'nin ölçüt bağımlı geçerliğini test etmek üzere; Piers-Harris Çocuklarda Benlik Kavramı Ölçeği, Beck Depresyon Envanteri, Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri-Sürekli Kaygı Formu ve öğrencilerin yıl sonu başarı ortalamaları ile ilişkisi incelenmiştir. Yapılan

analizler sonucunda öğretmeninden daha fazla duygusal istismar uygulayan çocukların kaygı ve depresyon seviyeleri anlamlı şekilde yüksek, benlik kavramı ve akademik başarıları ise anlamlı şekilde daha düşük bulunmuştur. Ölçeğin öğretmenlerin duygusal istismar davranışlarının ölçülmesinde kullanılabilir temel psikometrik özelliklere sahip bir ölçek olduğu sonucuna varılmıştır (Çakar, 1994).

Çocuklar İçin Öz-yeterlik Ölçeği (ÖYÖ): Orjinal formu Muris (2001) tarafından 12–19 yaşları arasındaki ergenlerin akademik, sosyal ve duygusal öz-yeterliklerini ölçmek amacı ile geliştirilen Çocuklar İçin Öz-yeterlik Ölçeği üç alt boyuttan ve 21 maddeden oluşan beşli likert tipi (1=Hiç ve 5=Çok iyi) bir ölçektir. Ölçeğin alt boyutlarından akademik öz-yeterlik; ergenin öğrenme davranışlarını yönetme, akademik konulara hakim olma ve akademik beklentilerini gerçekleştirme yeterliğine ilişkin algısını; diğer alt boyutu olan sosyal öz-yeterlik, ergenlerin akran ilişkileri ve girişkenlik yeteneğine ilişkin algısını; son alt boyut olan duygusal öz-yeterlik ise ergenin olumsuz duygularla başetme yeteneğine dair algısını ölçmektedir. Ölçekten alınan puanın yüksek olması ergenin öz-yeterlik düzeyinin yüksek olduğuna işaret etmektedir (Telef, 2011).

Ölçeğin Türk kültürüne uyarlama çalışmaları Telef (2011) tarafından ilköğretim ve lise öğrencileri üzerinde gerçekleştirilmiştir. Dilsel eşdeğerlik çalışmasında, Türkçe ve İngilizce formlar arasındaki korelasyonların ölçeğin geneli ve üç alt boyut için .91 ve .95 arasında değiştiği ($p<.01$); iki formun birbirine eşdeğer olduğu sonucuna varılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliğini ortaya koymak için yapılan açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi sonuçları, Türkçe formun orjinaline benzer şekilde 21 maddeden ve 3 faktörden oluştuğunu göstermiştir. Doğrulayıcı faktör analizinde uyum indeksi değerleri RMSEA=.049, NFI=.95, CFI=.96, GFI=.94 ve RMSR=.066 olarak bulunmuştur. Ölçeğin ölçüt bağımlı geçerliğini sınamak üzere Genel Öz-yeterlik Ölçeği ile ilişkisine bakılmış, iki ölçekten elde edilen puanlar arasındaki ilişkinin anlamlı olduğu ($r=.57$, $p<.001$) tespit edilmiştir. ÖYÖ'nin güvenirlik analizleri kapsamında hesaplanan iç tutarlılık katsayıları; ölçeğin geneli için .86, alt boyutlarından akademik öz-yeterlik için .84, sosyal öz-yeterlik için .64, duygusal öz-yeterlik için .78'dir. Test-tekrar test güvenirlik katsayılarının ise ölçeğin bütünü ve alt ölçekler için .75 ile .89 arasında değiştiği görülmüştür (Telef, 2011; Telef ve Karaca,

2012). Yapılan geçerlik ve güvenilirlik analizleri, ÖYÖ'nin Türkçe formunun psikometrik özelliklerinin ilköğretim ve lise öğrencileri için yeterli düzeyde olduğuna işaret etmektedir.

İşlem

Veri toplama aşamasında, öncelikle araştırmada kullanılan veri toplama araçlarını geliştiren kişilerden kullanım izinleri ve Milli Eğitim Bakanlığı'ndan araştırma izni alınmıştır. İstanbul ili Ataşehir ilçesinde seçkisiz olarak belirlenen okulların müdürlerine araştırmanın amacı anlatılmış ve uygulama onayının alınması için ziyaretler yapılmıştır. Okul müdürlerinin onayı alındıktan sonra, psikolojik danışma ve rehberlik servislerinin yardımıyla, gönüllülük esas alınarak Anne/Baba Genç İlişkileri Ölçeği, Algılanan Öğretmen Davranışları Ölçeği ve Çocuklar İçin Öz-Yeterlik Ölçeği'nden oluşan uygulama seti örneklem grubunu oluşturan öğrencilere öğrencilerin kendi sınıflarında araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Öğrencilere uygulamanın başında araştırmanın konusu ve ölçme araçlarının uygulama yönergeleri açıklanmıştır. Ölçekleri samimi ve eksiksiz yanıtlamalarının doğru sonuçlara ulaşılabilmesi için önemli olduğu vurgulanmıştır.

Verilerin Çözümlemesi

Araştırmada verilerin çözümü için SPSS for WINDOWS 17.0 paket programından yararlanılmış, veri çözümü sürecinde istatistiksel anlamlılık düzeyi .05 olarak alınmıştır. Verilerin analizine geçmeden önce değişkenler arasında çoklu bağlantı probleminin olup olmadığını incelemek üzere tolerans ve varyans artış değerlerine (VIF) bakılmış; tolerans değerlerinin .67 ve .86 arasında VIF değerlerinin ise 1.17 ve 1.46 arasında değiştiği görülmüştür. Literatürde belirtildiği üzere, VIF değerleri 10'dan büyük olduğunda çoklu bağlantı probleminin olduğu, tolerans değerleri .10'dan büyük olduğunda ise değişkenler arasında çoklu bağlantı probleminin olmadığı kabul edilmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010). Bu durumda, bulgular araştırmada ele alınan değişkenler arasında çoklu bağlantı probleminin olmadığına işaret

etmektedir. Veriler çözümlenirken araştırmının amacına uygun olarak değişkenler arası ilişkiler Pearson Momentler Çarpım Korelasyon tekniği ile test edilmiş; ardından ergenlerin anne, baba ve öğretmenlerinden algıladıkları duygusal istismarın akademik, sosyal ve duygusal öz-yeterliklerini ne derecede yordadığını belirlemek amacıyla Aşamalı Çoklu Regresyon analizinden yararlanılmıştır.

Bulgular

Araştırmada ele alınan değişkenlere ait ortalama (\bar{X}), standart sapma değerleri (ss) ve değişkenler arası ilişkileri gösteren bulgular Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmanın Değişkenlerine İlişkin Ortalama, Standart Sapma ve Korelasyon Değerleri (N=323)

Değişkenler	\bar{X}	ss	1	2	3	4	5	6
1. Anne İstismarı	119.33	9.36	1					
2. Baba İstismarı	116.47	8.32	.51**	1				
3. Öğretmen İstismarı	82.78	12.99	.36**	.28**	1			
4. Akademik Öz-yeterlik	27.99	5.65	-.24**	-.17**	-.36**	1		
5. Sosyal Öz-yeterlik	27.59	5.16	-.16**	-.12*	-.26**	.65**	1	
6. Duygusal Öz-yeterlik	25.03	6.52	-.14*	-.15**	-.09	.57**	.56**	1

*p<.05, **p<.01

Tablo 1’de görüldüğü gibi, ergenlerin annelerinden algıladıkları duygusal istismar puanları ile akademik ($r = -.24$, $p < .01$), sosyal ($r = -.16$, $p < .01$) ve duygusal öz-yeterlik ($r = -.14$, $p < .05$) puanları arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ergenlerin babalarından algıladıkları duygusal istismar puanları ile akademik ($r = -.17$, $p < .01$), sosyal ($r = -.12$, $p < .05$) ve duygusal öz-yeterlik ($r = -.15$, $p < .01$) puanları arasında da negatif yönde ve anlamlı ilişkiler mevcuttur. Ayrıca, ergenlerin öğretmenlerinden algıladıkları duygusal istismar puanları ile akademik ($r = -.36$, $p < .01$) ve sosyal öz-yeterlik ($r = -.26$, $p < .01$) puanları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Öğretmenlerden algılanan duygusal

istismar puanları ile duygusal öz-yeterlik puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($r = -.09, p > .05$).

Tablo 2. Anne, Baba ve Öğretmenlerden Algılanan Duygusal İstismarın Akademik Öz-yeterliği Yordamasına İlişkin Yapılan Aşamalı Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	B	Sh _B	β	t	p
(Sabit)	40.79	1.90		21.47	.000
Öğretmen İstismarı	-.16	.02	-.36	-6.82	.000

$R = .36, R^2 = .13, F = 46.48, p < .001$

Tablo 2’de görüldüğü üzere, örneklem grubunu oluşturan ergenlerin akademik öz-yeterliklerinin yordanmasına ilişkin yapılan aşamalı çoklu regresyon analizi tek aşamada tamamlanmıştır. Akademik öz-yeterliğin yordayıcısı olarak öğretmen duygusal istismarı analize girmiş ve tek başına toplam varyansın %13’ünü açıklamıştır ($p < .001$). Bu bulguya göre; öğretmen duygusal istismarı, akademik öz-yeterliğin anlamlı bir yordayıcısı olarak bulunurken, anne ve baba duygusal istismarının akademik öz-yeterliğin yordanmasında anlamlı bir katkısının bulunmadığı ortaya çıkmıştır.

Tablo 3. Anne, Baba ve Öğretmenlerden Algılanan Duygusal İstismarın Sosyal Öz-yeterliği Yordamasına İlişkin Yapılan Aşamalı Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	B	Sh _B	β	t	p
(Sabit)	36.14	1.80		20.13	.000
Öğretmen İstismarı	-.10	.02	-.26	-4.82	.000

$R = .26, R^2 = .07, F = 23.24, p < .001$

Tablo 3’e göre, örneklem grubunu oluşturan ergenlerin sosyal öz-yeterliklerinin yordanmasına ilişkin yapılan aşamalı çoklu regresyon analizi tek aşamada tamamlanmıştır. Öğretmen duygusal istismarı tek başına toplam varyansın %7’sini açıklamıştır ($p < .001$). Bu bulguya göre, öğretmen duygusal istismarının, sosyal öz-yeterliğin anlamlı bir yordayıcısı olduğu bulunurken, anne ve baba duygusal istismarının sosyal öz-yeterliğin yordanmasında anlamlı bir katkısının bulunmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 4. Anne, Baba ve Öğretmenden Algılanan Duygusal İstismarın Duygusal Öz-yeterliliği Yordamasına İlişkin Yapılan Aşamalı Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	B	Sh _B	β	t	P
(Sabit)	38.33	5.05		7.59	.000
Baba İstismarı	-.11	.04	-.15	-2.64	.009

R= .15, R²=.02, F= 6.96, p<.01

Tablo 4’de görüldüğü üzere, örneklem grubunu oluşturan ergenlerin duygusal öz-yeterliliklerinin yordanmasına ilişkin yapılan aşamalı çoklu regresyon analizi de tek aşamada tamamlanmıştır. Duygusal öz-yeterliliğin yordayıcısı olarak baba duygusal istismarı analize girmiş ve tek başına toplam varyansın %2’sini açıklamıştır (p<.01). Anne ve öğretmen duygusal istismarının duygusal öz-yeterliliğin yordanmasında modele anlamlı bir katkı sağlamadığı görülmüştür.

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmada; ergenlerin anne babalarından ve öğretmenlerinden algıladıkları duygusal istismarın akademik, sosyal ve duygusal öz-yeterlilikleri üzerindeki yordayıcı etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla; öncelikle değişkenler arasındaki ilişkiler test edilmiş; elde edilen bulgular ergenlerin anne babalarından algıladıkları duygusal istismar ile akademik, sosyal ve duygusal öz-yeterlilikleri arasında negatif ve anlamlı ilişkiler olduğunu göstermiştir (Tablo 1). Bu bulguya göre; anne babalarından algılanan duygusal istismar düzeyi arttıkça ergenlerin akademik, sosyal ve duygusal öz-yeterlilik düzeylerinde azalma olmaktadır. Literatür incelendiğinde, araştırmadan elde edilen bu bulguyu destekleyen benzer çalışmalar olduğu görülmektedir (Mustafa, Nasir ve Yusooff, 2010; Gesinde, 2011; Kausar ve Kazmi, 2011; Soffer ve arkadaşları, 2008; Dural ve Yalçın, 2014; Taşdelen, 1995; Alantar, 1989; Kavak, 2013; Eryiğit, 2004; Özççek, 2014). Ağırlıklı olarak üniversite öğrencileri üzerinde gerçekleştirilmiş olan bu araştırmalarda ebeveynden algılanan duygusal istismarın, ihmalin ve reddin öz-yeterlilik ve benlik kavramı üzerinde olumsuz, ebeveynden algılanan ilginin, kabulün ve desteğin ise olumlu

etkileri olduğuna ilişkin bulgulara ulaşılmıştır. Araştırmacılardan bazıları, duygusal istismar uygulayan ebeveynlerin çocuklarında benlik imajının ve öz-saygının zedelendiğine; kendini aşırı yargılama, mükemmeliyetçi olma ve utanç duygusunda patolojiye sebep olacak düzeyde bir artışın olduğuna (Engel, 2006) işaret ederken; bir grup araştırmacı da yüksek istismar riski altında büyüyen ergenlerin, daha düşük sosyal ve duygusal yeterliğe sahip olup uyum sorunları yaşadıklarına ve akranlarına göre daha fazla gelişimsel sorunlar gösterdiklerine vurgu yapmaktadır (Hornor, 2011; Hart, Brassard ve Karlson, 1996; Garbarino, 1989). Anne babalar, çocuklarının başarılarından ziyade hataları ve başarısızlıklarına yönelik geribildirimler verdiklerinde, çocuklar anne babalarının ve hatta çevrelerindeki diğer bireylerin övgü ve kabullerini kazanacak kadar hiç bir zaman iyi olamayacakları ve bir şeyi iyi yapamayacakları sonucuna varabilirler (Gander ve Garnier, 2010). Bu durum da onların akademik yeterlik algılarının düşmesine neden olabilir. Ebeveyn Kabul Red Kuramı'nı geliştiren Rohner (2004)'e göre, bireyler kendilerini ebeveynlerinin düşündükleri şekilde düşünme eğilimindedirler. Ebeveyni tarafından sevilmeyen bireyler, kendilerini sevmeyi haketmeyen sevmeye layık olmayan biri olarak algılayabilmektedir. Bu durum zamanla bireyin kendisine olan saygısının azalmasına yol açmaktadır. Bireyin kendine verdiği değer duygusu azalınca; belli bir performansı yerine getirme, kendi ihtiyaçlarını karşılama, sosyal ilişkiler, duygusal olarak dengede kalarak stresli durumlarla etkili bir şekilde baş etme konularındaki yeterlik algısı olarak ifade edebileceğimiz öz-yeterlik de azalmaktadır. Bu açıklamalardan yola çıkarak; bireyin benlik duygusunun diğerleriyle kurduğu ilişkiler aracılığıyla şekillendiği dikkate alındığında, ebeveynin duygusal istismara yönelik davranışlarının ergenin akademik, sosyal ve duygusal öz-yeterlik algısı açısından risk faktörü oluşturduğu söylenebilir.

Elde edilen bir diğer bulguya göre, ergenlerin öğretmenlerinden algıladıkları duygusal istismar ile akademik ve sosyal öz-yeterlikleri arasında negatif yönde ve anlamlı ilişkiler olduğu sonucuna varılmıştır. Bu bulgu, öğretmenden algılanan duygusal istismar arttıkça ergenlerin

akademik ve sosyal öz-yeterlik düzeylerinde azalma olduğuna işaret etmektedir. Öğretmenlerden algılanan duygusal istismar ile duygusal öz-yeterlik arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır (Tablo 1).

Araştırmanın temel amacı çerçevesinde; anne baba ve öğretmenlerden algılanan duygusal istismarın yordayıcılık gücünün belirlenmesi için yapılan aşamalı çoklu regresyon analizi sonuçları ise; yukarıdaki bulguya paralel olarak ergenlerin öğretmenlerinden algıladıkları duygusal istismarın akademik ve sosyal öz-yeterliklerini anlamlı bir şekilde yordadığını göstermiştir. Anne babadan algılanan duygusal istismarın ergenlerin akademik ve sosyal öz-yeterlik düzeyleri üzerinde anlamlı bir yordayıcılık gücünün olmadığı görülmüştür (Tablo 2, Tablo 3). Araştırmadan elde edilen bu bulgu, ergenlik dönemindeki bireylerin akademik ve sosyal öz-yeterlikleri üzerinde anne babadan ziyade öğretmenlerden algılanan duygusal istismarın daha güçlü bir etkiye sahip olduğunu düşündürmektedir. Nitekim literatürde bu bulguyu destekleyen araştırma bulgularına ve teorik düzeydeki bazı açıklamalara rastlanmaktadır. Krugman ve Krugman (1984) öğretmenleri tarafından duygusal istismara uğramış 17 ilköğretim öğrencisini incelediği araştırmasında, duygusal istismara maruz kalan öğrencilerin %76'sının olumsuz benlik algısına sahip olduğunu ortaya koymuştur. Parmar ve Rohner (2010) ise, öğretmenlerinden kabul algılayan ergenlerin daha iyi psikolojik uyuma sahip olduğunu tespit etmiştir. Shumba (2002), ilkokul öğrencilerinin öğretmenlerinden algıladığı duygusal istismarın etkilerini incelediği araştırmasında; öğretmenlerin küçük düşürme, etiketleme, bağırma şeklinde davranışlar sergilediğini ortaya koymuştur. Öğretmenlerin duygusal istismarının öğrencilerdeki olumsuz sonuçları ise; güvenin zedelenmesi ve benlik değerinin zarar görmesi şeklindedir. Yapılan bazı araştırmalarda da öğrencilerin öğretmenlerinden algıladıkları psikolojik istismarın benlik kavramı ile negatif yönde anlamlı ilişkisi olduğu (Çakar, 1994); ilkokul öğrencilerinin öğretmenlerinden algıladıkları kabul ile benlik kavramları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur (Erkman, Caner, Sart, Börkan ve Şahan, 2010). Bu araştırma bulgularına dayanarak, öğretmenlerden algılanan duygusal istismarın benliğin şekillenmesinde etkili olduğu ve dolayısıyla öz-yeterlik algısını da etkilediği düşünülebilir. Nitekim bazı araştırmacılara göre; okul çağındaki çocukların ve ergenlerin öz-yeterliklerinin gelişiminde öğretmenler

önemli bir bilgi kaynağıdır. Çocuk ve ergenin öz-yeterlik algılarının şekillenmesinde öğretmenlerin onların performanslarını değerlendirmeleri ve öğrenme etkinliklerinde öz denetim becerilerini geliştirmelerinde onlara yardımcı olmaları başka bir deyişle; sınıf ortamında hatalara vurgu yapmaktan çok hem akademik hem sosyal açıdan destekleyici ve kabul edici davranışlar sergilemeleri güçlü bir etkiye sahiptir. (Pastorelli, Caprara, Barbaranelli, Rola, Rozsa ve Bandura, 2001; Preece, 2011). Bu yaşantılar, aynı zamanda onların akademik ve sosyal alanlardaki öz-yeterlik algılarının olumlu yönde gelişmesine yol açabilir. Ortaokuldan itibaren gençlerle öğretmenler arasında yoğun ve etkin bir iletişimin oluşması da öğretmenden algılanan duygusal istismarın ergenin davranışları ve kendine yönelik değerlendirmelerinde belirleyici bir role sahip olmasına sebep olmuş olabilir.

Araştırmadan elde edilen bir diğer bulguya göre, ergenlerin duygusal öz-yeterliklerinin sadece babalarından algıladıkları duygusal istismar değişkeni tarafından anlamlı bir şekilde yordandığı; öğretmenden ve anneden algılanan duygusal istismarın duygusal öz-yeterlik üzerinde anlamlı bir yordayıcı güce sahip olmadığı sonucuna varılmıştır (Tablo 4). Bu bulgu, literatürdeki benzer araştırma bulgularıyla desteklenmektedir (Mustafa, Nasir ve Yusoooff, 2010; Gesinde; 2011; Kausar ve Kazmi, 2011; Soffer ve arkadaşları, 2008; Dural ve Yalçın, 2014; Taşdelen, 1995; Alantar, 1989; Kavak, 2013; Eryiğit, 2004; Özçiçek, 2014; Rohner, Khaleque, Cournoyer, 2012; Gürel, 2013). Genç yetişkinlerde babanın belirsiz kaybının aile sistemi üzerindeki etkilerini inceleyen Çelik (2013) babadan algılanan kabul red özelliğinin, genç yetişkinlerde psikolojik uyumun alt boyutlarından biri olan olumsuz öz-yeterlik kişilik özelliğini anlamlı bir şekilde yordadığını tespit etmiştir. Kocayörük (2012) tarafından yapılan bir araştırmada da baba ile kurulan sağlıklı ilişkilerin ergenin duygusal iyi oluşu ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Bu bulgular da, bu araştırmadan elde edilen sonucu desteklemektedir. Diğer taraftan; duygusal öz-yeterlik üzerinde anne ve öğretmenden ziyade babadan algılanan duygusal istismarın yordayıcılık gücünün anlamlı çıkması ilgi çekici bir bulgu olarak değerlendirilebilir. Literatürde baba katılımının çocuğun gelişimi ve psikolojik özellikleri üzerindeki etkisinin incelendiği araştırmaların

sayısının hızlı bir artış gösterdiği belirtilmekte (Pekel-Uludağlı, 2017); babanın çocuk yetiştirme sürecine aktif olarak katılımının çocuk ve gençlerin özellikle sosyal ve duygusal gelişimlerinde önemli bir etkiye sahip olduğu bildirilmektedir (Caldera, 2004). Ayrıca, bazı araştırmacılar baba katılımının ve babanın sevgisinin çocuğun gelişimi ve psikolojik uyumu üzerinde hem içinde bulunduğu gelişim döneminde hem de yetişkinlikte annelerinkinden daha güçlü bir etkiye sahip olduğunu öne sürmektedirler (Rohner ve Veneziano, 2001; Lewis ve Lamb, 2003; Rohner, Khaleque ve Cournoyer, 2012). Bu araştırmadan elde edilen bulgu da, babaları ile kurdukları ilişki ve iletişimin niteliğinin ergenlerin duygusal gelişiminde önemli bir faktör olduğunu ortaya koymuştur. Babalarından algıladıkları duygusal istismar azaldıkça ergenlerin kendilerini duygusal açıdan daha fazla yeterli hissettikleri söylenebilir. Değişen toplumsal cinsiyet rolleri ile birlikte babaların çocuğun yetiştirme sürecinde daha aktif rol almasının, çocukla ilgili ve sıcak bir ilişki kurmasının, daha fazla duygusal paylaşım içinde bulunmasının ve çocuklarını olumlu/olumsuz her tür duygularını ifade etmeleri için desteklemelerinin ergenlerin duygusal öz-yeterlik algılarının gelişimine katkı sağladığı düşünülmektedir.

Bu araştırmadan elde edilen bulgulara dayanarak, uygulamacılar ve araştırmacılar için getirilebilecek bazı öneriler aşağıda sunulmuştur.

Uygulamacılara Yönelik Öneriler

Duygusal istismarın ergenlerin öz-yeterlik algıları üzerindeki olumsuz sonuçlarına dair farkındalığın artırılması amacıyla, öğretmenlere ve anne babalara yönelik psiko-eğitim programları hazırlanmalı ve bu programların uygulanması okul ve okul dışı ortamlarda psikolojik danışmanlar ve ruh sağlığı uzmanları tarafından yaygınlaştırılmalıdır.

Bu araştırmadan elde edilen bulgulara göre, ergenlik dönemindeki öğrencilerin akademik ve sosyal öz-yeterliklerinin gelişiminde öğretmenlerin önemli bir etken olduğu dikkate alınarak; onların öğrencileri öğrenme aktivitelerinde destekleme, öğrenci ile sağlıklı iletişim kurma, olumlu ve güvenli bir sınıf ortamı oluşturma gibi konularda desteklenmeleri amacıyla hizmet içi eğitim programları düzenlenebilir. Bu prog-

ramlar, üniversitelerin konu ile ilgili bölümleri ve Milli Eğitim Bakanlığı'nun işbirliğinde yapılandırılarak ülke genelinde yaygınlaştırılabilir.

Okullarımızda öğretmenler, psikolojik danışmanlar ve idareciler istismara maruz kalan öğrencilerin belirlenmesi, nasıl müdahale edileceği ve risk faktörlerinin tespit edilmesi vb. hususlarda hizmet içi eğitim programları aracılığıyla bilgilendirilebilirler.

Ayrıca, önleyici ve koruyucu psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri çerçevesinde duygusal istismarın öz-yeterlik üzerindeki olumsuz etkisini elimine etmek adına okul psikolojik danışmanları tarafından ebeveyn ve öğretmenlerin hangi davranışlarının istismar olarak değerlendirilebileceği ve istismar türleri konusunda farkındalık kazandırma amaçlı öğrencilere yönelik grup rehberliği programları düzenlenebilir.

Bu araştırmada, duygusal öz-yeterlik üzerinde anne ve öğretmenden ziyade babadan algılanan duygusal istismarın yordayıcılık gücünün anlamlı çıkması, baba katılımının çocuk ve ergenin gelişim sürecinde önemli bir etkiye sahip olduğuna işaret etmektedir. Dolayısıyla, babaların çocuklarıyla sağlıklı iletişim kurmalarına ve çocuklarının duygusal gelişimlerini desteklemelerine yönelik farkındalık kazandırıcı eğitim programlarının yaygınlaştırılması önerilebilir.

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

Bu araştırma, İstanbul ili Ataşehir ilçesinde bulunan beş farklı okulda eğitim gören ortaokul öğrencileri üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda, duygusal istismar ile öz-yeterlik arasındaki ilişki farklı bölgelerden ve farklı yaş gruplarından gelen (ilkokul ve anaokulu öğrencileri gibi) daha geniş örneklemeler üzerinde tekrarlanabilir.

Duygusal istismarın akademik, sosyal ve duygusal öz-yeterlik ile ilişkisini daha derinlemesine anlamlandırmak ve açıklayabilmek amacıyla bu konuda nitel araştırmalar yapılabilir. Bu bağlamda, özellikle ergenlerin duygusal öz-yeterliklerinin gelişiminde babaların nasıl bir katkısının olduğu ve babaların çocukları ile ilişkisinin niteliği hem babalarla hem de çocuklarla yapılacak odak grup görüşmeleri veya bireysel görüşmeler yo-

luyula incelenerek açıklığı kavuşturulabilir. Konunun karma araştırma (nicel ve nitel) desenleri içinde incelenmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**Emotional Abuse Perceived from Parents and
Teachers in Predicting Self-Efficacy among
Adolescents**

*

Hayriye Koçmarlar – Müge Akbağ

Ministry of National Education / Marmara University

Introduction

Emotional abuse is problematic to observe, investigate and describe due to its effects and results; yet, it is the most common abuse type (Iwaniec, Larkin and McSherry, 2007; Glaser, 2002; Polat 2001). Emotional abuse is described as “abusing children and young psychologically, being exposed to negative attitudes and behaviors that affect themselves badly or damaging them psychologically according to the social and scientific standards by depriving them from attention, love and care they need” (Polat, 1997). In other words, emotional abuse is a matter of failing to provide an appropriate and supportive environment by their parents, care-takers or other adults from their immediate surroundings for children’s development (Norman, Byambaa, Rumna, Butchart, Scott and Vos, 2012; Butchart, Phinney-Harvey, Kahane, Mian and Furniss, 2006).

Family matters a lot regarding adolescents’ psycho-social development in puberty which is described as the most fundamental developmental period in human life. Adolescents who are exposed to emotional abuse may show indications such as perceiving themselves negatively, developing a dependent personality, being anxious, tense and worried, inclining away from family, reacting maladjusted and aggressive, experiencing introversion, developing self-worthlessness feeling etc. (Kulaksızoğlu, 2014). Adolescents who grow up under a high risk of abuse are decided to have lower

social and emotional competence and face adjustment problems, and experience more developmental problems than their peers (Hornor, 2011; Hart, Brassard and Karlson, 1996; Garbarino, 1989).

Emotional abuse is observed in school/education systems as well as family system. There happens an extensive and effective communication between young people and teachers in secondary schools (Yörükoğlu, 1989); hence, teachers' attitudes and behaviors has a determinant role for young people's behaviors and self-evaluations. Demir (2010) mentions that quality of the communication that especially mother, father and teacher build with children and adolescents plays a crucial role for their self-esteem development as well as their sense of self-efficacy development. On the other hand, according to some researchers, children's and adolescents' sense of self-efficacy is mainly shaped by teachers' evaluation of their performances and teachers' help for developing their self-control skills in learning activities (Pastorelli, Caprara, Barbaranelli, Rola, Rozsa and Bandura, 2001). These experiences may have an important effect on adolescents' sense of self-efficacy in academic and other fields.

Self-efficacy is defined as "individual's sense of their own capacity to organize activities necessary to fulfil a specific performance and perform it successfully" in literature (Bandura, 1986). Self-efficacy is rather related with individual's belief regarding what he/she can do with the skills he/she has under a specific condition than what skills he/she has (Hefferon and Boniwell, 2014; Maddux, 2002). Self-efficacy, however, can be examined under three dimensions which are academic, social and emotional in children and adolescents (Muris, 2001). As mentioned in the literature, low sense of self-efficacy may cause negative emotional changes such as anxiety, stress etc. At the same time, negative emotional situations such as extensive stress and anxiety which are experienced when coping with challenging conditions affect perceived self-efficacy negatively (Bandura, 1977). Therefore, self-efficacy covers both reason and cause. Decreasing stress levels and negative emotional situations affects self-efficacy positively (Sakız, 2013). From this perspective, emotional abuse perceived from mothers, fathers and teachers may cause stress and negative emotional situations; hence, it can be thought to be a factor affecting adolescents' sense of self-efficacy.

When the literature is studied, although there are plenty of researches handling with the relationship between emotional abuse, and self-concept (Taşdelen; 1995; Uzun, 2002; Gesinde, 2011) and self-esteem (Sturkie and Flanzer, 1987; Kırımsoy, 2003; Becer, 2004; Yıldız Arabacı, 2007), it attracts attention that there are few researches about the relationship between emotional abuse and self-efficacy. Besides, researches focus on emotional abuse that adolescents perceive from their mothers and fathers (Kars, 1994; Hart, Brassard and Karlson, 1994; Karaca, 2001; Arıcıoğlu, 2003). There are limited number of studies investigating emotional abuse perceived from both mother-father and teacher together (Şimşek 2010). Based on all these justifications, it is aimed in this study to investigate the predictive effect of emotional abuse perceived by adolescents from their mothers, fathers and teachers on their academic, social and emotional self-efficacies.

Method

This study is designed as correlational survey model research to test the predictive effect of emotional abuse perceived by adolescents from their mothers, fathers and teachers on their academic, social and emotional self-efficacies. Sample of this study was composed of 323 adolescents who receive education from 6, 7 and 8 grades of secondary schools in İstanbul city, Ataşehir province. There are 187 girls (57.9%) and 136 boys (42.1%). 119 of students (36.80%) are receiving education in sixth grade while 103 of them (31.90%) are seventh grade and 101 of them (31.30%) are eight grade. Age range of sample group students is between 11-14 and age average is $\bar{x} = 12.89$ (ss=.89). "The Perception of Psychological Maltreatment Inventory for Adolescent – Mother Form and Father Form" (Vardar, 1994), "Perceived Teacher Behavior Scale" (Çakar, 1994) and "Self-Efficacy Scale for Children" (Telef, 2011) were used as data collection tools in this study. In data analysis process, the relationships between variables were tested via Pearson Product-Moment Correlation Coefficient technique. Later, stepwise multiple regression was conducted to determine the predictive effect of emotional abuse perceived by adolescents from their mothers, fathers and teachers on their academic, social and emotional self-efficacies.

Results

Findings obtained from this study revealed that there is a negative significant relationship between adolescents' emotional abuse perceived from their mothers and fathers, and their academic, social and emotional self-efficacies. As the emotional abuse perceived from father and mother increases, adolescents' academic, social and emotional self-efficacy levels decrease. Besides, there is a negative significant relationship between adolescents' emotional abuse perceived from their teachers and their academic and social self-efficacies. This finding indicates that as the emotional abuse perceived from teachers rise, adolescents' academic and social self-efficacy levels decrease. There found no statistically significant relationship between emotional abuse perceived from teacher and adolescents' emotional self-efficacy. According to the stepwise multiple regression analysis results, adolescents' emotional abuse perceived from their teachers alone explains 13% of variance on academic self-efficacy scores and 7% of variance on social self-efficacy scores. It is detected that emotional abuse perceived from mother and father has no significant contribution to predict academic and social self-efficacy. Adolescents' emotional abuse perceived from their fathers alone explains 2% of variance on emotional self-efficacy scores. No significant contribution of emotional abuse perceived from mother and teacher is found to predict emotional self-efficacy.

Discussion and Conclusion

It was concluded in this study that there are significant relationships between adolescents' emotional abuse perceived from their mothers, fathers and teachers and their self-efficacies; yet, only emotional abuse perceived from teachers is found to have a predictor power on adolescents' academic and social self-efficacies. This finding make think that emotional abuse perceived from teachers is much more effective on adolescents' academic and social self-efficacies than emotional abuse perceived from mothers and fathers. Besides, findings also indicate that emotional abuse perceived from fathers predicts adolescents' emotional self-efficacies. This finding

can be considered interesting as emotional abuse perceived from fathers is found to have a significant predictor power on emotional self-efficacy rather than emotional abuse perceived from mothers and teachers. Based on these results obtained from this study, psycho-education programs should be prepared for teachers and parents in order to raise awareness regarding the negative results of emotional abuse on adolescents' sense of self-efficacy and application of these programs in and out of school contexts should be popularized by counselors and mental health professionals. Besides, in the context of preventive and protective counselling services, group guidance programs can be organized by psychological counselor of schools for students to raise awareness about abuse types and which behaviors of parents and teachers can be evaluated as abuse in order to eliminate the negative effect of emotional abuse on self-efficacy. On the other hand, how fathers contribute to adolescents' emotional self-efficacy development can be investigated in a details with a qualitative research design.

Kaynakça/References

- Alantar, M. (1989). *Psychological maltreatment and attempt of its definition by experts and its assessment among a group of adolescents*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Arıcıoğlu, A. (2003). *Sekizinci sınıf öğrencilerinin algıladıkları duygusal istismarın yordanması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Azizoğlu, M. (2009). *Lise ergenlerinde duygusal istismarın başarıya etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: W. H. Freeman and Company.
- Bandura, A. (1994). *Self efficacy*. In V. S. Ramahaudran (Ed.), *Encyclopedia of human behaviour* (pp.71-81). New York: Academic Press. (Reprinted in H. Friedman (Ed.), *Encyclopedia of mental health*. San Diego: Academic Press, 1998).
- Bandura, A. (1991). Social cognitive theory of self-regulation. *Organizational Behavioral and Human Decision Processes*, 50, 248-287.

- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action*. New Jersey: Prentice Hall, Englewood Cliffs.
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84 (2), 191-215.
- Bandura, A., Barbaranelli, C., Caprara, G. V. ve Pastorelli, C. (1996). Multifaceted impact of self-efficacy beliefs on academic functioning. *Child Development*, 67(3), 1206-1222.
- Bandura, A. ve Adams, N. E. (1977). Analysis of self-efficacy theory of behavioral change. *Cognitive Therapy and Research*, 1 (4), 287-310.
- Bayraktar, N. (1990). *Defining subcategories of psychological maltreatment*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Becer, E. (2004). *Duygusal istismarın 12-14 yaş ergenlerin benlik saygısına etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Berber-Çelik, Ç. (2010). *Üniversite öğrencilerinin çocukluk çağı örselenme yaşantılarının kendilik algısı ve boyun eğici davranışlar üzerine etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Bostancı, N., Albayrak, B., Bakoğlu, İ. ve Çoban, Ş. (2006). Üniversite öğrencilerinde çocukluk çağı travmalarının depresif belirtiler üzerine etkisi. *Yeni Symposium Dergisi*, 44(2), 100-106.
- Butchart, A., Phinney-Harvey, A., Kahane, T., Mian, M., ve Furniss, T. (2006). *Preventing child maltreatment: A guide to action and generating evidence*. Geneva: World Health Organization and International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemleri*.(8. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Caldera, Y. M. (2004). Paternal involvement and infant-father attachment: A q-set study. *Fathering*, 2, 191-210.
- Çakar, Y. (1994). *The construction of perceived teacher behaviour inventory*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Çeçen Eroğul, A. R. ve Türk, S. B. (2013). Ergenlerde çocukluk örselenme yaşantıları ve öfke ifade tarzları ile benlik saygısı ve yaşam doyumu arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *International Journal of Human Sciences*, 10 (1), 1421-1439.

- Çelik, H. (2013). *Genç yetişkinlerde babanın belirsiz kaybının aile sistemi ve bireysel psikolojik örüntüler bağlamında incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Çeşmeci, M. (1995). *Further reliability and validity study of the perception of psychological maltreatment inventory for adolescents*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal bilimlerde çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Demir, İ. (2010). Benlik, kimlik ve kişilik. H. Ergin ve S. A. Yıldız (Ed.), *Gelişim psikolojisi içinde* (s. 183-202). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Dural, G. ve Yalçın, İ. (2014). Üniversite öğrencilerinde ebeveyn kabulü ile psikolojik uyum arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Düşünen Adam: The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 27(3), 221-232.
- Erkman, F. (1991). Çocukların duygusal ezimi. E. Konanç, İ. Gürkaynak ve A. Egemen (Ed.), *Çocuk İstismarı ve İhmali Çocukların Kötü Muameleden Korunması I. Ulusal Kongresi içinde* (s.163-169). Ankara: Gözde Repro Ofset.
- Erkman, F., Caner, A., Sart, Z. H., Börkan, B. ve Şahan, K. (2010). Influence of perceived teacher acceptance, self-concept, and school attitude on the academic achievement of school-age children in Turkey. *Cross-Cultural Research*, 44 (3), 295-309.
- Engel, B. (2006). *Healing your emotional self: A powerful program to help you raise your self esteem, quiet your inner critic, and overcome your shame*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Eryiğit, S. (2004). *Turkish adolescents' level of psychological adjustment in relation to adolescents' perception of parental psychological maltreatment and psysical punishment*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Gander, M. J. ve Gardiner, H. W. (2010). *Çocuk ve ergen gelişimi (7. Baskı)*. (B. Onur, A. Dönmez ve H. N. Çelen, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.

- Garbarino, J. (1989). Troubled youth, troubled families: The dynamics of adolescent maltreatment. In D. Cicchetti & V. Carlson (Eds.), *Child maltreatment: Theory and research on the causes and consequences of child abuse and neglect* (pp. 685-706). New York: Cambridge University Press.
- Gesinde, A. M. (2011). The impact of seven dimensions of emotional maltreatment on self concept of school adolescents in Ota, Nigeria. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 30, 2680-2686.
- Glaser, D. (2002). Emotional abuse and neglect (psychological maltreatment): A conceptual framework. *Child Abuse and Neglect*, 26 (6-7), 697-714.
- Gomez, M. (2009). Albert Bandura. In S. Lopez (Ed). *Encyclopedia of positive psychology* (pp. 98-99). Chichester: Blackwell Publishing Ltd.
- Gürel, Ç. (2013). *The mediating role of psychological adjustment on the relations among perceived parental acceptance-rejection, perceived parental control and cross-situational coping styles during early adolescence*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Hart, S. N., Brassard, M. R. ve Karlson, H. C. (1996). Psychological maltreatment. In J. Briere, L. Berliner, J. A. Bulkeley, C. Jenny & T. Reid (Eds.), *The Apsac handbook on child maltreatment* (pp. 72-89). USA: Sage Publication.
- Hefferon, K. ve Boniwell, I. (2014). *Pozitif psikoloji: Kuram, araştırma ve uygulamalar*. (Çev. Ed., Tayfun Doğan). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Hergüner, S. (2011). Duygusal istismar ve ihmal. M. Öztürk (Ed.), *Çocuk hakları açısından çocuk ihmali ve istismarı el kitabı* içinde (s. 43-54). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Hornor, G. (2011). Emotional maltreatment. *Journal of Pediatric Health Care*, 26 (6), 436-442.
- Hyman, I. A. ve Snook, P. A. (1999). *Dangerous schools: What we can do about physical and emotional abuse of our children*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Iwaniec, D., Larkin, E. ve McSherry, D. (2007). Emotionally harmful parenting. *Child Care in Practice*, 13 (3), 203-220.

- Iwaniec, D. (2006). *The emotionally abused and neglected child: Identification, assessment and intervention a practice handbook*. England: JohnWiley & Sons, Ltd.
- İşmen, A. E. (1993). *Duygusal istismarın liseli ergenlerin kendini kabul seviyelerine etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Karaca, N. (2001). *Duygusal istismara uğramış ergenlerin bazı kişilik özelliklerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Karasar, N. (2002). *Bilimsel araştırma yöntemi* (11.Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kars, Ö. (1996). *Çocuk istismarı: Nedenleri ve sonuçları*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Kausar, R. ve Kazmi, S. R. (2011). Perceived parental acceptance-rejection and self-efficacy of Pakistani adolescents. *Journal of the Indian Academy of Applied Psychology*, 37(2), 224-232.
- Kavak, G. (2013). *Üniversite öğrencilerinde ebeveyn kabulü ile psikolojik uyum arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kılınc, H. (1999). *The partial norm study of the perception of psychological maltreatment inventory for adolescents*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Kırımsoy, E. (2003). *Suç işlemiş ve suç işlememiş ergenlerin algıladıkları duygusal istismar ve benlik saygılarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara
- King, M. A. ve Janson, G. R. (2011). Beware Emotional Maltreatment. *Principal*, 91(1), 18-21. Accessed on 15th of September 2015 from https://www.naesp.org/sites/default/files/King_Janson_SO11.pdf.
- Korkmazlar-Oral, Ü., Engin, P. ve Büyükyazıcı, Z. (2010). *Türkiye’de çocuk istismarı ve aile içi şiddet araştırması: Özet raporu*. Ankara: T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu.
- Krugman, R. D. ve Krugman, M. K. (1984). Emotional abuse in the classroom: The pediatrician’s role in diagnosis and treatment. *American Journal of Diseases of Children*, 138, 284-286.

- Kulaksızoğlu, A. (2014). *Ergenlik psikolojisi (16. Basım)*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Lewis, C. ve Lamb, M. E. (2003). Fathers' influences on children's development: The evidence from two-parent families. *European Journal of Psychology of Education*, 2, 211-228.
- Luszczynska, A., Gutierrez-Dona, B. ve Schwarzer, R. (2005). General self-efficacy in various domains of human functioning: Evidence from five countries. *International Journal of Psychology*, 40 (2), 80-89.
- Maddux, J. (2002). Self-efficacy: The power of believing you can. In C. R. Snyder and S. J. Lopez (Eds). *Handbook of positive psychology* (pp.277-287). New York: Oxford University Press.
- McEachern, A. G., Aluede, O. ve Kenny, M. (2008). Emotional abuse in the classroom: Implications and interventions for counselors. *Journal of Counseling and Development*, 86, 3-10.
- Muris, P. (2001). A brief questionnaire for measuring self-efficacy in youths. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 23 (3), 145-149.
- Mustafa, B. Z., Nasir, R. ve Yusooff, F. (2010). Parental support, personality, self-efficacy and depression among medical students. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 7, 424.
- Norman, R.E., Byambaa, M., De, R., Butchart, A., Scott, J. ve Vos, T. (2012). The long-term health consequences of child physical abuse, emotional abuse, and neglect: A systematic review and meta-analysis. *PLoS Med*, 9 (11), 1-31.
- Özçiçek, G. (2014). *Çocuğun benlik kavramının olumluluğu, annenin mükemmeliyetçiliği ve anne kabul red algısı arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Arel Üni-versitesi, İstanbul.
- Öztep, İ. C. (2010). *Duygusal istismar algılayan ve algılamayan ergenlerin kaygı düzeyleri ve denetim odaklarının karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Parmar, P. ve Rohner, R. P. (2010). Perceived teacher acceptance and behavioral control, school conduct, and psychological adjustment among school going adolescents in India. *Cross-Cultural Research*, 44 (3), 253-268.

- Pastorelli, C., Caprara, G. V., Barbaranelli, C., Rola, J., Rozsa, S. ve Bandura, A. (2001). The structure of children's perceived self-efficacy: A cross-national study. *European Journal of Psychological Assessment*, 17 (2), 87-97.
- Paul, E. ve Eckenrode, J. (2015). Childhood psychological maltreatment subtypes and adolescent depressive symptoms. *Child Abuse and Neglect*, 47, 38-47.
- Pekel-Uludağlı, N. (2017). Baba katılımında etkili faktörler ve baba katılımının baba, anne ve çocuk açısından yararları. *Türk Psikoloji Yazıları*, 20 (39), 70-88.
- Polat, O. (2001). *Çocuk ve şiddet*. İstanbul: Der Yayınları.
- Polat, O. (1997). *Vurursan kırılır*. İstanbul: Analiz Yayınları.
- Preece, K. K. (2011). *Relations among classroom support, academic self-efficacy, and perceived stress during early adolescence*. Unpublished master thesis. USA: University of South Florida. Accessed on 15th of September 2015 from <http://scholarcommons.usf.edu/etd/3295/>
- Rohner, R. P. (2004). The parental "acceptance-rejection syndrome": Universal correlates of perceived rejection. *American Psychologist*, 59 (8), 827-840.
- Rohner, R. P., Khaleque, A. ve Cournoyer, D. E. (2012). Cross-national perspectives on parental acceptance-rejection theory. In G. W. Peterson, S. K. Steinmetz and S. M. Wilson (Eds.), *Parent youth relations cultural and cross-cultural perspectives* (pp. 79-98). NY: Routledge.
- Rohner, R. P. ve Veneziano, R. A. (2001). The importance of father love: History and contemporary evidence. *Review of General Psychology*, 5, 382-405.
- Sakız, G. (2013). Başarıda anahtar kelime: Özyeterlik. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26 (1), 185-209.
- Savi, F. (1999). *Ergenlerde duygusal istismar ile benlik algısı ve genel kaygı düzeyi arasındaki ilişki*. Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Shumba, A. (2002). The nature, extent and effects of emotional abuse on primary school pupils by teachers in Zimbabwe. *Child Abuse and Neglect*, 26, 783-791.

- Siyez, D. M. (2003). *Duygusal istismara maruz kalan ve kalmayan ergenlerin benlik algıları ile depresyon ve kaygı düzeylerinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Soffer, N., Gilboa-Schechtman, E. ve Shahar, G. (2008). The relationship of childhood emotional abuse and neglect to depressive vulnerability and low self-efficacy. *International Journal of Cognitive Psychotherapy*, 1 (2), 151-162.
- Steinberg, L. (2007). *Ergenlik*. (Çev. Ed., Figen Çok). Ankara: İmge Kitabevi Yayıncılık.
- Sturkie, K. ve Flanzer, J. P. (1987). Depression and self-esteem in the families of maltreated adolescents. *Social Work*, 32 (6), 491-496.
- Şimşek, S. (2010). *Ergenlerde davranış problemlerinin anne babadan ve öğretmenlerden algılanan duygusal istismar açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Taşdelen, N. (1995). *Examination of the effects of perceived psychological maltreatment of mothers on adolescent's self concept, emotional and behavioral problems, and academic achievement*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Taylor, S. E., Peplau, L. A. ve Sears, D. O. (2007). *Sosyal psikoloji*. (A. Dönmez, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Telef, B. B.(2011). *Öz-yeterlikleri farklı ergenlerin psikolojik semptomlarının incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Telef, B. B. ve Karaca, R. (2012). Çocuklar için öz-yeterlik ölçeği, geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32, 169-187.
- Tosuntaş Karakuş, F. (2006). *Ergenlerde algılanan duygusal istismar ile sosyal beceri arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Türk, T. (2013). *Ortaöğretim öğrencilerinde duygusal istismar, disiplin cezaları ve okula yabancılaşma arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

- Ulu, S. (2011). *Ergenlerden algılanan duygusal istismar ile sürekli öfke düzeyi ve öfke ifade biçimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Uzun, Ş. (2002). *Ergenlerde algılanan duygusal istismar ile kendilik imgesi arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Ünal Keskin, G. ve Orgun, F. (2006). Öğrencilerin öz etkililik-yeterlilik düzeyleri ile başa çıkma stratejilerinin incelenmesi. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 7, 92-99.
- Vardar, B. (1994). *The validity and reliability of psychological maltreatment inventory for adolescents*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Yalçın, S. (2007). *Ergenlerde algılanan duygusal istismarın uyum düzeyine etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Yavuzer, H. (2003). *Ana-baba ve çocuk (16. Basım)*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yazgan İnanç, B., Bilgin, M. ve Kılıç Atıcı, M. (2007). *Gelişim psikolojisi (3. Baskı)*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Yıldız Arabacı, S. (2007). *İlköğretim ikinci kademesindeki çocuklara yönelik istismarın ve ihmalin çeşitli değişkenler yönünden incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Young, J. C. ve Widom, C. S. (2014). Long-term effects of child abuse and neglect on emotion processing in adulthood. *Child Abuse and Neglect*, 38, 1369-1381.
- Yörükoğlu, A. (1989). *Gençlik çağı (6. Baskı)*. İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım.
- Zeren, C., Yengil, E., Çelikel, A., Arık, A. ve Arslan, M. (2012). Üniversite öğrencilerinde çocukluk çağı istismar sıklığı. *Dicle Tıp Dergisi*, 39 (4), 536-541.
- Zimmerman, B. J. ve Cleary, T. J. (2006). Adolescents' development of personal agency. In T. Urdan & F. Parajes (Eds.), *Self-efficacy beliefs of adolescents* (pp. 45-69). USA: Information Age Publishing, Inc.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Koçmarlar, H. ve Akbağ, M. (2018). Ergenlerin anne baba ve öğretmenlerinden algıladıkları duygusal istismarın öz-yeterlikleri üzerindeki yordayıcı etkisi üzerine bir inceleme. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1323-1360. DOI: 10.26466/opus.449303

Kamu Hastanelerinde Çalışan Sendika Üyeleri Örneğinde Sendikal Bağlılığı Etkileyen Faktörlerin İrdelenmesi

DOI: 10.26466/opus.446140

*
Özlem Karadağ Ak* - Ahmet Diken** - Mehmet Ak***

* Öğr. Öğr. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Konya/ Türkiye

E-Posta: ozlemkaradagak@gmail.com

ORCID: [0000-0002-3761-081X](https://orcid.org/0000-0002-3761-081X)

** Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Konya/ Türkiye

E-Posta: adiken@konya.edu.tr

ORCID: [0000-0002-6455-9749](https://orcid.org/0000-0002-6455-9749)

*** Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Meram Tıp Fakültesi, Konya/ Türkiye

E-Posta: drmehmetak@gmail.com

ORCID: [0000-0003-1771-5654](https://orcid.org/0000-0003-1771-5654)

Öz

Sendikal bağlılık, çalışanın sendikayı ne ölçüde, nasıl ve hangi koşullarda desteklemeye istekli olduğunu gösteren bir kavram olarak, örgütsel bağlılık kavramından türemiştir. Sendikal bağlılık; sendikal sadakat, sendikal sorumluluk, sendikal gönüllü çaba ve sendikal inanç olmak üzere dört boyutta tanımlanmıştır. Çalışmada Konya'da farklı konfederasyonlara bağlı sendikalara üye sağlık çalışanlarının sendikaya bağlılıklarını etkileyen faktörler irdelenmiştir. Araştırmaya Konya'daki kamu hastanelerinde görev alan işçi ve memur sağlık çalışanlarından 354 sendika üyesi katılmıştır. Online ve yüz yüze görüşme ile sendikal bağlılık ölçeği ve kişisel veri formu uygulanıp bilgiler toplanmıştır. Çalışma sonucuna göre erkek üyelerde sendika için çalışmaya istekliliğinin kadınlardan daha yüksek olduğu görülmüştür. Medeni durum değişkeni açısından sendikal sadakat boyutunda anlamlı bir farklılık bulunmazken sendikal sorumluluk, sendikal gönüllü çaba ve sendikal inanç alt boyutlarında evlilerin puan ortalamaları bekarların puan ortalamalarından yüksek bulunmuştur. Kadroya göre değerlendirmede sendikal sadakat ve sendikal sorumluluk boyutlarında memurların puan ortalamalarının işçilerin puan ortalamalarından yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada yer alan ve on bir ve üzeri yıldır bir sendikaya üye olan katılımcıların sendikal sadakat, sendikal sorumluluk ve sendikal gönüllü çaba puan ortalamalarının daha yüksek olduğu saptanmıştır. Sonuçlar ilgili literatür eşliğinde tartışılarak önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sendikal Bağlılık, Örgütsel Bağlılık, Sağlık Çalışanları, Kamu Hastaneleri

Examination Of Factors Affecting Union Commitment in Sample Of Union Members Working in Public Hospitals

*

Abstract

Trade union commitment derives from the concept of organizational commitment as a concept that shows how an employee is willing to support a union, how and on what conditions. Trade union commitment is defined in four dimensions; union loyalty, union responsibility, union voluntary effort and trade union belief. The aim of this study is to research the union commitment of trade union member health workers in different confederations in Konya. 354 trade union members participated in the survey from the workers and civil servants working in public hospitals in Konya. Online and face-to-face interviews, trade union commitment scale and personal data form were applied and information was collected. According to the results of the study, male members were more willing to work for the union than women. While there was no significant difference in terms of union loyalty in terms of marital status change, the average score of unmarried members in union responsibility, union voluntary effort and union belief subscales were found higher than average scores. According to the staff assessment , union loyalty and trade union responsibilities have been achieved as a result of the average score of the government official being higher than the average of the workers' scores. The participants in the survey who were members of union for eleven years and over were found to have higher union loyalty, union responsibility and union voluntary effort average scores. The results were discussed in the light of the related literature and suggestions were made.

Keywords: Union Commitment, Organizational Commitment, Healthcare Workers, Public Hospitals

Giriş

Geçmişten günümüze insanoğlunun gelişim sürecinde birçok alanda meydana gelen sosyal örgütlenmelerin en önemlilerinin başında ve kuşkusuz demokratikleşme sürecinde büyük rol oynayan sendikalar gelmektedir. Toplumsal birlik, beraberlik ve düzenin korunmasında katkılar sağlayan sendika için “çalışanların, kendi hak ve çıkarlarını korumak ve geliştirmek amacıyla oluşturdukları, ücret ve çalışma koşullarını iyileştirmek amacıyla kurulmuş olan örgütlerdir” tanımı yapılabilir (Derin ve Akbıyık, 2017, s.123). Sendikaların üyelerine fonksiyonel ve kuvvetli bir sosyal destek verebilmesi için sosyal, ekonomik ve demokratik fonksiyona sahip olması gerekir (Kaya, 2017, s.2070). Sendikaların söz konusu bu fonksiyonlar ile çalışanlara ve demokratik yaşama yarar sağlamaları ve işverene karşı üretimin gücünü temsil etmeleri açısından mevcut üye sayılarını korumaları ve hatta arttırmaları gerekir. Sendikalar için üyelerinin bağlılık duygusuna sahip olmaları önemlidir ve bu yüzden sendikal bağlılığı etkileyen faktörlerin tespit edilmesi ve sendikaların bu doğrultuda hizmet vermeleri veya önlemler almaları gerekmektedir (Koçak ve Başar, 2015, s.136).

Sendika ve Sendikalaşmanın Tanımı

Sendika kelimesinin kökeni çok eskilere dayanmaktadır. Roma ve Yunan Hukuk sistemlerinde rastladığımız “syndic” deyimini, bir birliğin temsilini sağlayan kişileri ifade ediyordu. “Syndicat” deyimini de “syndic”in fonksiyonlarını ve bu fonksiyonların yerine getirildiği makamı anlatmak için kullanılmıştır (Demir, 2013, s.19).

Sendika tanımına baktığımızda; 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu’nda ‘işçilerin veya işverenlerin çalışma ilişkilerinde, ortak ekonomik ve sosyal hak ve çıkarlarını korumak ve geliştirmek için en az yedi işçi veya işverenin bir araya gelerek bir işkolunda faaliyette bulunmak üzere oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip kuruluşlar’ şeklinde ifade edilmektedir (www.mevzuat.gov.tr, 2018). 4688 sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları ve Toplu Sözleşme Kanunu’nda ise sendika; “Kamu gö-

revlilerinin ortak ekonomik, sosyal ve meslekî hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek için oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip kuruluşları” ifade etmektedir (www.mevzuat.gov.tr, 2018).

Sendikalaşma ise, bir ülkedeki kanuni olarak sendikalaşabilen bağımlı çalışanların sendikalarda örgütlenme meyilini ve büyüklüğünü gösterir. Sendikalaşma, ülkelerin politik yapılarıyla ilgili olduğu kadar, bunun yanında sanayileşme düzeyi ve ilişkilerini düzenleyen yasalar, işgörenlerin sayısı, işgücünün yapısı, işsizlik oranı, işverenlerin davranışları ve halihazırda faaliyetlerine devam eden sendikaların çalışma koşullarıyla da yakından ilgilidir (Mahiroğulları, 2001, s.124).

Dünyada Sendikalaşmanın Tarihsel Gelişimi

Çalışanların birlik olup kendilerini koruma isteğinin ne zaman başladığı hakkında kesin bir bilgi olmamakla birlikte, bu isteklerinin Eski Yunan ve Roma dönemlerine kadar eski olduğu kabul edilebilir. Modern anlamda örgütlenmenin ise 18. Yüzyılın başlarında Batı Avrupa’da yaşanan endüstri devrimine rastladığı kabul edilir (Bulut, 2009, s.154). Özellikle Batı Avrupa ülkelerinde ve ABD’de işgörenlerin örgütlenme haklarına kavuşabilmek için yıllarca süren mücadeleleri ve yaptıkları iş bırakma eylemleri sonucunda ülke yönetimleri çalışma şartlarına müdahale ihtiyacı duymuşlardır. Başta İngiltere olmak üzere bu müdahale ile çalışanlara örgütlenme hakkı tanınmaya başlamıştır (Bingöl, 2014, s.512).

1800lü yıllarda başlayan ve artmaya devam eden sendika sayıları 1871 yılında İngiltere’de çıkarılan “Sendikalar Kanunu” ile daha da artmış ve ilk yasal temellerinin atılmasında bir dönüm noktası olmuştur (Bingöl, 2014, s.514). 1800 lü yılların ortalarına doğru Avrupa ülkelerinde her ne kadar fabrika işçilerinin sosyal durumları loncalardaki işçilere göre daha iyi ise de sanayileşme ile birçok sorun gündeme gelmiştir. İşsizliğin yüksek, günlük çalışma süresinin 16 saat olduğu, çocukların ve kadınların çalıştırılmaması gereken durumlarda çalıştırıldığı ve korumasız olduğu bu dönemde Avrupa ülkelerinde çalışanların örgütlenmeye başladığını görmekteyiz (Demircioğlu ve Centel, 2012, s.235).

Türkiye’de Sendikalaşmanın Tarihsel Gelişimi

Gelişmiş ülkelerde başlayan sanayileşme hareketlerine ülkemizin geç ayak uydurmasının sonucu olarak sendikacılık faaliyetleri de geç gelişmiştir. İlk kez 1871 yılında kurulan “Ameleperver Cemiyeti” ve 1895 yılında kurulan “Tophane Fabrikaları İşçileri Cemiyeti” kısa sürelerle faaliyetlerini sürdürmüş ve kapanmışlardır (Andaç, 2003, s.138). İkinci Meşrutiyet’in ilanından sonra esen özgürlük havasından etkilenen ve kötü çalışma koşullarına maruz kalan yüzbinlerce işçi grev eylemlerine başlamıştır. Fakat bu işi bırakma eylemleri 1909 tarihli “Tatil-i Eşgal Kanunu” ile yasaklanmış ve sendikalar kamu kesiminde tamamen kaldırılmıştır. Kurtuluş Savaşı’ndan sonra ise yeniden hareketlenen sendikal hareketler 1925 yılında çıkarılan “Tahrir-i Sükûn Kanunu” ile tümüyle durdurulmuştur (Bingöl, 2014, s.514). 1938 yılında çıkartılan “Cemiyetler Kanunu” ile getirilen ‘sınıf esasına dayalı cemiyet kurma yasağı’ 1946 Haziran ayında kaldırılmış ve akabinde 1947 yılının Şubat ayında ilk “Sendikalar Kanunu” yürürlüğe sokulmuştur. Bu kanun ile sendikacılık hareketlerinin denetim altına alınması amaçlanmıştır (Yeşiltaş, 2015, s.34).

Sendikalar Kanunu, grevi yasaklamış ve sendikaların siyasetle ilgilenmelerini yasaklamıştır. Bu kanunun yürürlüğe girmesiyle 49 olan sendika sayısı hızlı bir şekilde aratarak 1957’de 440’a ulaşmıştır (Bingöl, 2014, s.515). Sosyal devlet ilkesinin yer aldığı 1961 Anayasası ile ilk kez bir anayasamızda sosyal ve ekonomik hak ve özgürlükler teminat altına alınmıştır. Bunun sonucu olarak 1963 yılında 274 sayılı Sendikalar Yasası ile 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Yasası yürürlüğe girmiştir (Demircioğlu ve Centel, 2012, s.246). 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesiyle Türk demokrasisi sekteye uğramış ve sendikaların faaliyetleri de askıya alınmış ya da kapatılmıştır. Yeni çıkarılan 1982 Anayasa’sı ile çalışma koşullarına bazı kısıtlamalar getirilmiş ve çıkarılan kanunlarda birçok değişiklik olmuştur (Bingöl, 2014, s.516). 1980-1983 yılları arası sendikaların faaliyetlerinin yasaklandığı ya da sınırlandırıldığı, 1984-1990 yılları arası sendikalaşmanın yeniden gündeme geldiği ve bilhassa sendikal hak ve kayıpların yeniden elde edilmesi için mücadelenin verildiği yıllardır. 1995 yılına kadar kamuda yaşanan uyuşmazlıkların hâkim

olduğu, 1995'ten sonra ise uzlaşma arayışlarının arttığı, ulusal ve uluslararası anlaşmazlıkların örgütlenmeyi olumsuz olarak etkilediği yıllardır (Yamak vd., 2007, s.3). Yapılan birçok değişikliğe rağmen günümüzde 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu ve 4688 sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları ve Toplu Sözleşme Kanunu yürürlüktedir.

Sağlık Alanında Sendikalaşmanın Gelişimi

Ülkemizde sağlık alanında ilk dernekleşme biçiminde mesleki örgütlenmeye 19. Yüzyılın ikinci yarısında rastlanmaktadır. Bu döneme kadar, demiryolları, maden, tekstil gibi alanlarda sendikalaşma görülürken; insan sağlığına yönelik olması nedeniyle hizmeti durdurmak istememeleri ve de örgütlenme kültüründen uzak olmaları nedeniyle sağlık alanında sendikalaşma görülmemektedir. Kurulan dernekler ise mesleğin haklarını arttırmak, çalışanların özlük sorunlarını çözmek ve istenmeyen tayinleri engellemeye yönelik olmuştur (İlgaz, 2006, s.2).

Sağlık alanında sendikalaşma hareketleri 1954 yılında ortaya çıkmış ve 1961 yılında, İzmir'de kurulan "Türkiye Sağlık İşçileri ve Müstahdemleri Sendikası"nın kurulmasıyla süregelen hukuk savaşı, işçi memur ayırımına karşı mücadele ve grevin yer almadığı bir toplu sözleşmenin oluşturulması konularında uğraşlar devam etmiştir (Yeşiltaş, 2015, s.134). 1953 yılında kurulan Türk Tabipler Birliği, 1960'dan sonra etkinliğini artırmış ve bir taraftan hekimlerin özlük haklarını korurken; bir taraftan da halkın sağlık seviyesinin arttırılması ve korunması için çaba sarf etmiştir. İnsan haklarına aykırı uygulamalara karşı vermiş olduğu mücadele ve elde ettiği sonuçlarla, yeni bir toplum örgüt modeli meydana gelmiştir. Günümüzde ise devam eden sendikalaşma hareketleri ile sağlık alanında birçok sendika faaliyetlerine devam etmektedir (İlgaz, 2006, s.2).

Sendikaların İşlevleri

Sendikaların ana işlevi, işverenle üyelerinin çalışma koşullarını kapsayan iş sözleşmesi ile ilgili anlaşmak ve yürütmektir. Bu önemli ve temel işlevi yanında aslında temelde ekonomik, siyasi ve sosyal olmak üzere üç türlü işlevi bulunmaktadır (Bingöl, 2014, s.508). Ekonomik işlev; işveren,

işgören ve ulusal düzeyde meydana gelen ekonomik değerler toplu pazarlık kapsamı çerçevesinde adalet ve eşitlik anlayışıyla paylaşılmasını, sosyal işlev; emeğin dayanışma farkındalığının güçlenmesini, işgücünün sosyal risklerinin kontrol altına alınmasını ve sosyal dışlanma ve fakirlik ile mücadeleyi, siyasi işlev ise işgücünün çalışma şartlarını, söz hakkını ve kimlik sahipliğini ifade eder (Selamoğlu, 2004, s.40).

Sendikaların Amaçları

Sendikaların en temel amacı, güç birliğini sağlayarak, üyelerinin ortak ekonomik, sosyal, kültürel hak ve çıkarlarını sağlamak ve korumaktır. Bunun yanı sıra; üyelerinin çalışma koşullarını iyileştirmek ve mesleki gelişimlerini sağlamak, birbirleri arasında yardımlaşma ve dayanışmayı sağlamak, liyakat ilkesi doğrultusunda, partizanlığa engel olmak, hükümet ile yakın iş birliği içinde olarak haberleşmeyi sağlamak amacıyla hareket etmektedirler (Bayar, 2006, s.52).

Çalışanların Sendikaya Üye Olma Nedenleri

Çalışanlar birçok farklı sebeplerden dolayı sendikalara üye olurlar. Sendikaların sağlamış olduğu sosyal, kültürel, eğitsel birçok olanaklardan yararlanmak için kimileri bilinçli, kimileri arkadaş ısrarıyla, kimileri de yönetimin baskısı sonucu üye olurlar. Ekonomik fayda, çalışanın sendikaya üye olmasını teşvik eden en önemli nedenlerin başında gelir. Ekonominin kötü gittiği dönemlerde, sendika işverenle yaptığı görüşmelerde kişinin birebir yaptığı görüşmelerden daha fazla yarar sağlar. Sendikalar, çalışanlara işverenleri tarafından haksız ve yasal olmayan yollarla işten çıkarılmalarının önüne geçerek yönetimin olumsuz tavrına karşılık bir güvence sağlar. Bu temel nedenlerin yanı sıra çalışanlar; sosyal ihtiyaçlarının karşılanması, liderlik imkânı sunulması, sağlık yardım hizmeti, kreş, hukuki yardım gibi olanaklar nedeniyle sendikaya üye olmak isterler (Bingöl, 2014, s.510-511).

Örgütsel Bağlılık

1950li yıllardan itibaren örgütsel bağlılık kavramı üzerinde durulmasına rağmen, psikoloji, sosyoloji, örgütsel davranış gibi birçok disipline ait araştırmacıların konuyu kendi alanları temelinde ele almasından dolayı henüz bu kavramın tanımı için bir fikir birliği oluşturulamamıştır. Bu nedenle bu kavram için birbirinden farklı birçok tanıma rastlanmaktadır (Bayram, 2005, s.128).

Örgütsel bağlılık konusundaki yapılan ilk tanımlardan birisi 1966 yılında “bireyin örgüte olan bağının gücü” şeklinde Grusky tarafından yapılmıştır. Meyer ve Allen ise örgütsel bağlılığı, çalışanın örgüte olan psikolojik yaklaşımı olduğunu ve çalışan ile örgüt arasındaki ilişkiyi sağlayan, örgüte devam etme konusunda yardımcı olan psikolojik bir durum olduğunu dile getirmiştir (Tetik, 2012, s.277). Koçel ise örgütsel bağlılığı, çalışanın örgütün amaçlarını kabul ederek üyesi olarak çalışmasını ve koşullarda olumlu hatta olumsuz değişiklikler olsa bile işletmenin amaçları doğrultusunda çalışmaya devam etmesi şeklinde tanımlamıştır (Koçel, 2015, s.534).

Örgütsel Bağlılığı Etkileyen Faktörler

Çalışanların kendilerini örgüte bağlı hissetmeleri, iş verimliliklerinin artmasına ve doğal olarak örgütleri için olumlu sonuçların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda örgütsel bağlılığı etkileyen birçok faktör karşımıza çıkmaktadır. Fakat, bu faktörler arasında yer alan hangi faktörün örgütsel bağlılığı ne ölçüde etkilediği konusunda kesin ifadelere rastlanılmamıştır (Bayram, 2005, s.128).

Örgütsel bağlılığı etkileyen faktörleri Tablo 1’deki gibi özetleyebiliriz:

Tablo 1. Örgütsel Bağlılığı Etkileyen Faktörler

Kişisel Faktörler	Örgütsel Faktörler	Örgüt Dışı Faktörler
1. İş beklentileri	1. İşin niteliği ve önemi	1. Yeni iş olanakları
2. Psikolojik sözleşme	2. Yönetim	2. Profesyonellik
3. Kişisel özellikler	3. Ücret	3. İşsizlik oranı
	4. Gözetim	4. Ülkenin sosyo- ekonomik durumu
	5. Örgütsel kültür	5. Sektörün durumu

	6. Örgütsel adalet	
	7. Örgütsel ödüller	
	8. Takım çalışması	
	9.Örgütün bulunduğu sektörün durumu	

Kaynak: Koçak O. ve Başar A. (2015).

Örgütsel Bağlılığı Oluşturan Unsurlar

1984 yılında Meyer ve Allen, örgütsel bağlılıkla ilgili yapmış oldukları çalışmalarında bağlılığı; *duygusal* ve *devamlı* bağlılık olarak iki boyuta ayırmalarının ardından 1980 yılında Weiner ve Vardi tarafından ortaya atılan ve 1982 Weiner tarafından geliştirilmiş olan *normatif* bağlılığı da ekleyerek 1990 yılında üç boyutlu örgütsel bağlılık modelini geliştirmişlerdir. Her üç bağlılık türü de kişisel özelliklerden etkilenirken, buna ek olarak duygusal bağlılık iş deneyimlerinden; devamlılık bağlılığı alternatiflerden ve yatırımlardan ve normatif bağlılık ise sosyalleşme ve örgütsel yatırımlardan etkilenmektedir (Özdemir, 2014, s.21-22).

Devamlı Bağlılık. Devamlı bağlılık, örgütten ayrılmanın maliyetinin yüksek olacağı düşüncesiyle kişinin örgüt üyeliğini devam ettirmesidir. Devamlı bağlılık kısaca, örgütten ayrılmanın neden olacağı maliyetlerin farkında olmaktır. Çalışanın örgütte kalmaya devam etme isteğini, örgüt için vermiş olduğu çabaları, örgütten ayrılmasıyla geride bıraktıklarını ve kıyaslanabilir alternatifleri değerlendirilmesi yoluyla belirlenebilmektedir. Eğer çalışan kıdem, kariyer ve diğer imkanlara ne kadar çok önem veriyorsa, devamlı bağlılık da o derece ortaya çıkmaktadır (Dolu, 2011, s.55).

Duygusal Bağlılık. Duygusal bağlılık, çalışan bireylerin kendi seçimleriyle duygusal olarak iş yerinde kalma isteği olarak tanımlanmaktadır. Duygusal bağlılık, çalışanların örgütsel amaç ve değerleri kabul edip, daha çok işine kendini vererek, örgüt menfaatine üst düzey çaba harcaması ve bunun sonucunda birlikte çalıştığı iş arkadaşlarından, işinden ve mesleğe bağlılıktan sağlanan tatminle ilişkilidir. Duygusal bağlılığı ileri seviyede olan çalışanlar kendilerini işine adanmış sadık çalışanlardır

(Bozkurt, 2013, s.124). İşin zorluğu, rolün açıklığı, amacın açıklığı, yönetimin öneriye açıklığı, arkadaş bağlılığı, eşitlik ve adalet, kişisel önem, katılım ve geri bildirim duygusal bağlılığa etki eden faktörlerdir (Dolu, 2011, s.55).

Normatif Bağlılık. Normatif bağlılık, çalışanın örgütüne duyduğu sorumluluğunun değerini gösterir. Bu bağlılığa sahip çalışanlar, sosyalleşme deneyimleri, sarf etmiş oldukları çaba ve kişisel sebeplerden dolayı örgütün sadakatini hak ettiklerini düşünmektedirler. Normatif bağlılık, çalışanların kişisel çıkarları için bu şekilde davranmak istediklerinden ziyade, davranışlarının ahlaki olduğuna inanmalarından ve sosyal baskının ön planda olmasından dolayı, gönüllülük değil zorunluluk unsurunu içerir (Özdemir, 2014, s.21-22).

Sendikal Bağlılık

Sendikal bağlılık, çalışanın sendikayı ne ölçüde, nasıl ve hangi koşullarda desteklemeye istekli olduğunu gösteren bir kavram olarak, örgütsel bağlılık kavramından türemiştir. Sendikal bağlılıkla ilgili en dikkat çekici çalışma Gordon'un yapmış olduğu çalışmadır. Bu çalışmada, sendikal bağlılığı; sendikal sadakat, sendikal sorumluluk, sendikal gönüllü çaba ve sendikal inanç olmak üzere dört boyutta tanımlamıştır (Koçak ve Başar, 2015, s.139). Tutumsal ve davranışsal yönelimleri dikkate alarak incelediği bu dört boyutta çalışanın sendikaya sadakati ve sendikal inancı "tutumsal", sendikal sorumluluğu ve sendikaya gönüllü çaba göstermesi ise "davranışsal" boyutunu ortaya koyar (Kaya, 2017, s.2070).

Sendikal Sadakat. Sendikal sadakat, üyenin sendikanın gayesini ve fikirlerini benimseme ve özümseme derecesini yansıtır. Sendikal sadakat, sendikada işlerin ters gitmesi halinde bile düzelmesini beklemeyi ve hatta koşulların iyileşmesi için çaba harcamayı ifade eder. Bu durum ise sendikal sadakatin gelecek odaklı bir kavram olduğunu ortaya koyuyor. Sendikal sadakatin gurur duyma, mübadele ilişkileri ve üyeliği sürdürme olarak üç temel unsuru bulunmaktadır. Sonuç olarak yüksek sadakate sahip olan bireylerin, sendikanın üyesi olmaktan gurur duyması beklenir (Derin ve Akbıyık, 2017, s.126).

Sendikal Sorumluluk. Sendikal sorumluluk, üyeliğin icap ettirdiği görevleri ifa etme ve sendikanın menfaatlerini korumak için çaba sarf etmektir. Bağlılık taşıyan üyeler sendikanın çıkarlarını korumak için üzerlerine düşenleri yerine getirmeyi kabul edecek ve aynı zamanda bunu gerçekleştirmeye istekli olacaklardır. Sendikal sorumluluk, işyerinde meydana gelen uyuşmazlık ve şikâyet gibi durumları sendikaya bildirmek gibi faaliyetleri içeren davranışsal yükümlülükleri içerir (Bayar, 2006, s.89).

Sendikal Gönüllü Çaba. Üyelerin yerine getirmesi gereken normal üyelik davranışlarından da öte, ekstra görev ve çaba sarf ederek, sendikal sorumluluktan farklı olarak daha fazlasını yapmaya gönüllü olmasıdır (Öyünç, 2016, s.6).

Sendikal İnanç. Sendikal inanç, üyelerin sendikalılığa ideolojik olarak ne ölçüde inandığını gösteren boyuttur. Üyelerin yaş ve kıdem gibi unsurlarıyla ilgilidir. Sendika bağlamında bir inanç olmayıp, sendikacılık amacına yönelik bir inançtır (Bayar, 2016, s.192). Sendikal bağlılığı incelerken bu dört boyutu ele alarak bağlılığın seviyesi hakkında yorum yapmamız mümkündür. Üye eğer bu dört boyutta da yüksek orana sahipse bununla orantılı olarak bağlılık seviyesi de o kadar yüksek olur. Fakat, sadakati ve inancı olup da bu konuda çaba sarf etmiyor ya da sorumluluk duymuyorsa bağlılığın da seviyesinin ona göre düşük olacağını söyleyebiliriz. Sonuçta doğru olan sendikal bağlılığı bu dört boyutuyla ele alarak değerlendirmektir.

Sosyal örgütlenmede önemli bir rolü olan, toplumun birlik beraberliğine katkı sağlayabilen ve çalışanların haklarını korumak ve yaşam kalitesini artırmak konusunda katkısı olan sendikalar ancak üyelerin olması ve ile varlığını sürdürebilmektedir. Üyelerin devamlılığını sağlamak için sendikal bağlılık kavramının sendikalar tarafından önemsenmesi ve etkileyen faktörlerin iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Ülkemizde bu konuyla ilgili yapılan araştırma sayısı sınırlıdır. Bu çalışmada Sendikal bağlılığı etkileyen faktörler içinde yer alan bireysel faktörlerin sağlık çalışanlarında irdelenerek genel çalışan evrenine de yansıtılabilir sonuçlar elde edilmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Konya'daki merkez hastanelerde faaliyet gösteren, en çok üyesi olan iki memur sendikası (Sağlık-Sen ve Türk Sağlık Sen) oluşturmaktadır. Araştırmamızda %78 lik orana sahip iki memur sendikasının toplam üye sayısı 6.094'dur. Çalışmada yüz yüze 20 ve online 334 çalışana anket uygulanmış ve bu verilerle analizler yapılmıştır. Araştırmanın örneklemini, Konya'daki kamu hastanelerinde görev alan sendika üyesi 354 işçi ve memur sağlık çalışanından oluşmaktadır. On üç katılımcı ölçekleri tam olarak dolduramamaları nedeniyle örnekleme dahil edilmemiş olup, örneklem sayısı 341'e düşmüştür.

Örneklem

Araştırma internet üzerinden oluşturulan çevrim içi bir anket formu aracılığıyla yürütülmüştür. Çalışmanın örneklemini araştırmaya gönüllü olarak katılan yaşları 18 ile 65 arasında değişen 164'ü (%48,1) kadın 177'si erkek (%51,9) olmak üzere toplamda 341 sendika üyesi oluşturmaktadır. Tablo 2'de katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bilgiler verilmiştir.

Tablo 2. Araştırmada Yer Alan Katılımcıların Demografik Özellikleri

Demografik değişkenler		N	%
Cinsiyet	Kadın	164	%48.1
	Erkek	177	%51.9
Yaş	18-25	23	%6.5
	26-35	138	%40.6
	36-45	129	%37.9
	46-55	44	%12.9
	56-65	7	%2.1
Medeni durum	Evli	271	%20.5
	Bekar	70	%79.5
Eğitim düzeyi	İlköğretim	23	%6.8
	Lise	69	%20.3
	Lisans	188	%55
	Yüksek lisans	39	%11.5

Kamu Hastanelerinde Çalışan Sendika Üyeleri Örnekleminde Sendikal Bağlılığı Etkileyen Faktörlerin İrdelenmesi

	Doktora	22	%6.4
Kadro	İşçi	102	%29.9
	Memur	239	%70.1
Meslekteki Süre	0-5 yıl	66	%19.4
	6-10 yıl	83	%24.3
	11-15 yıl	68	%19.9
	16-20 yıl	52	%15.2
	20 yıldan fazla	72	%21.2
Sendikalı olunan süre	0-5 yıl	178	%52.2
	6-10 yıl	81	%23.8
	11-15 yıl	46	%13.5
	16-20 yıl	23	%6.7
	20 yıldan fazla	13	%3.8

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmada yer alan katılımcıların bazı kişisel bilgilerini toplamak amacıyla kişisel bilgi formu oluşturulmuştur. Bu formda katılımcıların cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi, gelir düzeyi, kaç yıldır sendikalı oldukları, kaç yıldır çalıştıkları ve kadrolarının ne olduğuna ilişkin sorular sorulmuştur.

Sendikaya Bağlılık Ölçeği: Gordon, Philpot, Burt, Thompson ve Spiller (1980) tarafından 48 madde olarak geliştirilen; Ladd, Gordon, Beauvais ve Morgan (1982) tarafından 28 madde olarak yeniden düzenlenen versiyonunun Türkçe'ye uyarlama çalışması Bilgin (2003) tarafından yapılmıştır. Ölçek sendikal sadakat, sendikal sorumluluk, sendikal gönüllü çaba ve sendikal inanç olmak üzere dört alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı .89 olarak bulunmuştur. Ölçekte yer on dört madde (3, 5, 6, 9, 10, 13, 14, 15, 16, 18, 20, 22, 23, 28) ters kodlanmaktadır. Ölçekteki likert cevap sayısı 3 yerine orijinalindeki gibi 5 olarak alınmıştır. Bu ölçek araştırmada katılımcıların sendikal bağlılık düzeylerini saptamak amacıyla kullanılmıştır. Bu araştırmadan elde edilen verilerle ölçeğin iç tutarlık katsayısına bakılmıştır. Ölçeğin tümü için Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı 0.92 olarak bulunmuştur. Sendikal sadakat boyutu için 0.73, sendikal sorumluluk boyutu için 0.66, sendikal gönüllü çaba boyutu için 0.84, sendikal inanç boyutu için ise 0.73 olarak bulunmuştur.

Verilerin Analizi

Verilerin analizine geçilmeden önce demografik değişkenlere ilişkin sayısı dengeli olmayan grupların dengeli hale getirilebilmesi için bazı kategoriler birleştirilmiştir. Yaş değişkeninde 18-25 yaş grubu ile 26-35, 46-55 ile de 56-65 yaş grubu, eğitim düzeyi değişkeninde ilköğretim ve lise, lisans öncesi olarak yüksek lisans ve doktora ise, lisansüstü olarak, sendikalı olunan süre değişkeninde de 11-15, 16-20 ve 20 yıldan fazla seçenekleri 11 yıl ve üzeri olarak, gelir düzeyi değişkeninde de 5001-7500 ve 7500 üzeri seçenekleri 5001 ve üzeri olarak birleştirilmiştir. Yapılan bu işlemde sonra yaş, eğitim ve gelir düzeyi, meslekte olunan süre ve sendikalı olunan süre değişkenlerine göre Sendikaya Bağlılık Ölçeği alt boyutlarındaki farklılaşmayı saptamak amacıyla tek yönlü ANOVA yapılmıştır. Bunun yanında Sendikaya Bağlılık Ölçeğinin alt boyutlarında cinsiyet, medeni durum ve sahip olunan kadro değişkenlerine göre farklılık olup olmadığını saptamak amacıyla da bağımsız gruplar t testi uygulanmıştır.

Sendikaya Bağlılık Ölçeği alt boyutlarının normal dağılıp dağılmadığını tespit etmek amacıyla söz konusu değişkenlerin ortalama, mod, medyan değerleri ile çarpıklık ve basıklık katsayıları incelenmiştir. Bütün alt boyutlarda ortalama, mod ve medyan değerlerinin birbirine yakın olması ve çarpıklık ve basıklık katsayılarının +1 ile -1 arasında olması nedeniyle boyutlara ilişkin dağılımın normal olduğu görülmüştür. Alt boyutlara ilişkin ortalama, mod, medyan değerleri ile çarpıklık ve basıklık katsayıları Tablo 3’de gösterilmiştir.

Tablo 3. Sendikaya Bağlılık Ölçeği Alt Boyutlarına İlişkin Ortalama, Mod, Medyan Değerleri ve Çarpıklık, Basıklık Katsayıları

Değişkenler	\bar{X}	Medyan	Mod	Çarpıklık katsayısı	Sh	Basıklık katsayısı	Sh
Sendikal Sadedakat	37.98	37.00	35.00	.259	.132	.048	.263
Sendikal Sorumluluk	17.50	17.50	20.00	-.308	.132	.023	.263
Sendikal Gönüllü Çaba	15.07	15.00	15.00	.051	.132	-.322	.263
Sendikal İnanç	22.14	22.00	21.00	-.226	.132	.056	.263

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde çalışmanın amacına uygun olarak toplanan verilere uygulanan istatistiksel işlemler sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Katılımcıların sendikal sadakat, sendikal sorumluluk, sendikal gönüllü çaba ve sendikal inanç boyutlarında cinsiyete göre bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla kadın ve erkeklerin t testi puanları karşılaştırılmıştır. Sonuçlar ve ilgili boyutlara dair ortalama ve standart sapmalar Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. Sendikaya Bağlılık Ölçeğinin Alt Boyutlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Bağımsız Grup t Testi Sonuçları

	Kadın		Erkek		t	p
	\bar{X}	S	\bar{X}	S		
Sendikal Sadakat	37.36	6.17	38.55	7.91	-1.552	.122
Sendikal Sorumluluk	17.25	3.06	17.70	3.92	-1.147	.252
Sendikal Gönüllü Çaba	14.07	3.83	15.99	5.03	-3.963***	.001
Sendikal İnanç	21.64	4.57	22.60	5.75	-1.694	.091

*p<.05 **p<.01 ***p<.001

Tablo 4’e bakıldığında Sendikaya Bağlılık Ölçeği’ nin sendikal sadakat, sendikal sorumluluk ve sendikal inanç alt boyutlarında cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Sendikal gönüllü çaba boyutunda ise erkeklerin puan ortalamalarının ($X = 15.99$, $S = 5.03$) kadınların puan ortalamalarından ($X = 14.07$, $S = 3.83$) yüksek olduğu ve sonucun istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır ($t = -3.96$, $p < .001$).

Katılımcıların sendikal sadakat, sendikal sorumluluk, sendikal gönüllü çaba ve sendikal inanç boyutlarında medeni durumlarına göre bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla evli ve bekarların t testi puanları karşılaştırılmıştır.

Tablo 5. Sendikaya Bağlılık Ölçeğinin Alt Boyutlarının Medeni Durum Değişkenine Göre Bağımsız Grup t Testi Sonuçları

	Evlü		Bekar		t	p
	\bar{X}	S	\bar{X}	S		
Sendikal Sadakat	38.34	7.08	36.56	7.29	-1.846	.066
Sendikal Sorumluluk	17.75	3.52	16.56	3.57	-2.432*	.016
Sendikal Gönüllü Çaba	15.50	4.66	13.45	3.93	-3.354***	.001
Sendikal İnanç	22.47	5.20	20.85	5.20	-2.299*	.022

Tablo 5'e göre medeni durum değişkeni açısından sendikal sadakat boyutunda anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Sendikal sorumluluk, sendikal gönüllü çaba ve sendikal inanç alt boyutlarında ise evlilerin puan ortalamalarının ($X = 17.75, S = 3.52; X = 15.50, S = 4.66; X = 22.47, S = 5.20$) bekarların puan ortalamalarından ($X = 16.56, S = 7.29; X = 13.45, S = 3.93; X = 20.85, S = 5.20$) yüksek olduğu ve sonucun istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($t = -2.43, p < .05; t = -3.35, p < .001; t = -2.29, p < .05$).

Tablo 6. Sendikaya Bağlılık Ölçeğinin Alt Boyutlarının Kadro Değişkenine Göre Bağımsız Grup t Testi Sonuçları

	Memur		İşçi		t	p
	\bar{X}	S	\bar{X}	S		
Sendikal Sadakat	38.65	7.46	36.39	6.08	2.888**	.004
Sendikal Sorumluluk	17.77	3.51	16.85	3.61	2.102*	.036
Sendikal Gönüllü Çaba	15.11	4.95	15.00	3.62	.227	.821
Sendikal İnanç	21.83	5.62	22.89	4.06	-1.932	.055

Katılımcıların sendikal sadakat, sendikal sorumluluk, sendikal gönüllü çaba ve sendikal inanç boyutlarında çalıştıkları kadroya göre bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla işçi ve memurların t testi puanları karşılaştırılmıştır. Tablo 6'ya göre kadro değişkeni açısından sendikal gönüllü çaba ve sendikal inanç boyutunda anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Sendikal sadakat ve sendikal sorumluluk boyutlarında ise memurların puan ortalamalarının ($X = 38.65, S = 7.46; X = 17.77, S = 3.51$) işçilerin puan ortalamalarından ($X = 36.39, S = 6.08; X = 16.85, S = 3.61$)

yüksek olduğu ve sonucun istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır ($t = 2.89, p < .01; t = 2.10, p < .05$).

Tablo 7. Sendikaya Bağlılık Ölçeği Alt Boyutu Puanlarının Yaş Değişkenine Göre Ortalama ve Standart Sapmaları

Alt Boyutlar	Yaş	N	\bar{X}	S
Sendikal Sadakat	18-35	161	37.40	6.94
	36-45	129	37.81	7.08
	46-65	51	40.37	7.19
Sendikal Sorumluluk	18-35	161	17.30	3.46
	36-45	129	17.29	3.38
	46-65	51	18.64	3.32
Sendikal Gönüllü Çaba	18-35	161	14.74	4.19
	36-45	129	15.03	4.77
	46-65	51	16.41	4.89
Sendikal İnanç	18-35	161	22.13	4.79
	36-45	129	21.63	5.38
	46-65	51	23.65	5.52

Tablo 8. Sendikaya Bağlılık Ölçeği Alt Boyutları Puanlarının Yaş Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Sendikal Sadakat	Gruplararası	348.94	2	174.47	3.53	.030	46-65-18-35
	Gruplariçi	16666.06	337	49.45			
	Toplam	17015.00	339				
Sendikal Sorumluluk	Gruplararası	78.95	2	39.47	3.39	.035	46-65-18-35
	Gruplariçi	3924.05	337	11.64			
	Toplam	4003.00	339				
Sendikal Gönüllü Çaba	Gruplararası	109.69	2	54.84	2.68	.070	
	Gruplariçi	6902.87	337	20.48			-
	Toplam	7012.56	339				
Sendikal İnanç	Gruplararası	150.47	2	75.23	2.86	.059	
	Gruplariçi	8868.81	337	26.32			-
	Toplam	9019.27	339				

Katılımcıların sendikal sadakat, sendikal sorumluluk, sendikal gönüllü çaba ve sendikal inanç boyutları puan ortalamalarında yaş değişkenine göre bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü ANOVA yapılmıştır. Tablo 8’den de görülebileceği gibi yaş değişkenine göre Sendikaya Bağlılık Ölçeği’nin alt boyutlarının puan ortalamaları arasındaki farka ilişkin F testi sonuçları sendikal gönüllü çaba ($F_{(2-339)} = 2.68, p > .05$) ve sendikal inanç ($F_{(2-339)} = 2.86, p > .05$) boyutları için anlamsız bulunmuştur. Yaş değişkenine göre sendikal sadakat ($F_{(2-339)} = 3.53, p < .05$) ve sendikal sorumluluk ($F_{(2-339)} = 3.39, p < .05$) boyutlarının puan ortalamaları arasındaki farka ilişkin F testi sonuçları ise anlamlı bulunmuştur. Elde edilen bu farklılığın kaynağını belirlemek amacıyla Scheffe testi yapılmıştır. Sonuçlar sendikal sadakat ve sendikal sorumluluğun 46-65 ve 18-35 yaş grubu arasında farklılaştığını göstermektedir. Araştırmada yer alan 46-65 yaş grubu katılımcıların sendikal sadakat ($X = 40.37, S = 7.19$) ve sendikal sorumluluk ($X = 18.64, S = 3.32$) puan ortalamalarının 18-35 yaş grubundaki bireylerin ortalamalarından daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 9. Sendikaya Bağlılık Ölçeği Alt Boyutu Puanlarının Eğitim Durumu Değişkenine Göre Ortalama ve Standart Sapmaları

Alt Boyutlar	Eğitim Düzeyi	N	\bar{X}	S
Sendikal Sadakat	Lisans öncesi	92	38.39	7.06
	Lisans	188	37.84	7.01
	Lisansüstü	61	37.57	7.06
Sendikal Sorumluluk	Lisans öncesi	92	17.64	3.44
	Lisans	188	17.31	3.45
	Lisansüstü	61	17.82	3.38
Sendikal Gönüllü Çaba	Lisans öncesi	92	15.57	4.27
	Lisans	188	14.74	4.52
	Lisansüstü	61	15.23	4.99
Sendikal İnanç	Lisans öncesi	92	23.61	4.14
	Lisans	188	21.68	5.47
	Lisansüstü	61	21.18	5.27

Tablo 10. Sendikaya Bağlılık Ölçeği Alt Boyutları Puanlarının Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Sendikal Sadakat	Gruplarasası	28.60	2	14.30	.286	.752	
	Gruplariçi	16865.33	337	50.04			-
	Toplam	16893.93	339				
Sendikal Sorumluluk	Gruplarasası	14.78	2	7.39	.626	.535	
	Gruplariçi	3976.19	337	11.80			-
	Toplam	3990.97	339				
Sendikal Gönüllü Çaba	Gruplarasası	44.66	2	22.33	1.82	.340	
	Gruplariçi	6953.49	337	20.63			-
	Toplam	6998.14	339				
Sendikal İnanç	Gruplarasası	295.48	2	147.74	5.67	.004	Lisans öncesi-
	Gruplariçi	8786.20	337	26.07			lisans
	Toplam	9081.68	339				Lisans öncesi- lisansüstü

Katılımcıların sendikal sadakat, sendikal sorumluluk, sendikal gönüllü çaba ve sendikal inanç boyutları puan ortalamalarında eğitim düzeyi değişkenine göre bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü ANOVA yapılmıştır. Tablo 10'dan da takip edilebileceği gibi eğitim durumu değişkenine göre Sendikaya Bağlılık Ölçeği'nin alt boyutlarının puan ortalamaları arasındaki farka ilişkin F testi sonuçları sendikal sadakat ($F_{(2-339)} = .286$, $p > .05$), sendikal sorumluluk ($F_{(2-339)} = .626$, $p > .05$) ve sendikal gönüllü çaba ($F_{(2-339)} = 1.82$, $p > .05$) boyutları için anlamsız bulunmuştur. Eğitim durumu değişkenine göre sendikal inanç ($F_{(2-339)} = 5.67$, $p < .01$) boyutunun puan ortalamaları arasındaki farka ilişkin F testi sonuçları ise anlamlı bulunmuştur. Elde edilen bu farklılığın kaynağını belirlemek amacıyla Scheffe testi yapılmıştır. Sonuçlar sendikal inancın lisans öncesi ile lisans ve lisansüstü grubu arasında farklılaştığını göstermektedir. Araştırmada yer alan lisans öncesi grubu katılımcıların ($X = 23.61$, $S = 4.14$) sendikal inanç puan ortalamasının lisans ve lisansüstü grubun puan ortalamasından yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 11. Sendikaya Bağlılık Ölçeği Alt Boyutu Puanlarının Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Ortalama ve Standart Sapmaları

Alt Boyutlar	Gelir Düzeyi	N	\bar{X}	S
Sendikal Sadakat	1000-2000	70	36.57	6.26
	2001-3500	83	38.95	6.79
	3501-5000	116	37.70	6.86
	5001 ve üzeri	72	37.98	8.34
Sendikal Sorumluluk	1000-2000	70	16.86	3.49
	2001-3500	83	17.55	3.75
	3501-5000	116	17.51	3.17
	5001 ve üzeri	72	18.05	3.37
Sendikal Gönüllü Çaba	1000-2000	70	15.06	3.61
	2001-3500	83	15.20	4.57
	3501-5000	116	14.60	4.46
	5001 ve üzeri	72	15.71	5.49
Sendikal İnanç	1000-2000	70	23.22	3.99
	2001-3500	83	22.26	5.20
	3501-5000	116	21.59	5.31
	5001 ve üzeri	72	21.80	5.92

Tablo 12. Sendikaya Bağlılık Ölçeği Alt Boyutları Puanlarının Gelir Düzeyi Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Sendikal Sadakat	Gruplararası	261.43	2	87.14	1.74	.158	
	Gruplarıçi	16802.46	336	50.01			-
	Toplam	17063.89	339				
Sendikal Sorumluluk	Gruplararası	51.39	2	17.13	1.46	.226	
	Gruplarıçi	3951.86	336	11.76			-
	Toplam	4003.25	339				
Sendikal Gönüllü Çaba	Gruplararası	56.19	2	18.73	.896	.443	
	Gruplarıçi	7021.80	336	20.90			-
	Toplam	7077.99	339				
Sendikal İnanç	Gruplararası	125.34	2	41.72	1.56	.200	
	Gruplarıçi	9018.34	336	26.84			-
	Toplam	9143.68	339				

Katılımcıların sendikal sadakat, sendikal sorumluluk, sendikal gönüllü çaba ve sendikal inanç boyutları puan ortalamalarında gelir düzeyi

değişkenine göre bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü ANOVA yapılmıştır. Tablo 12 incelendiğinde gelir düzeyi değişkenine göre Sendikaya Bağlılık Ölçeği'nin alt boyutlarının puan ortalamaları arasındaki farka ilişkin F testi sonuçları sendikal sadakat ($F_{(2-339)} = 1.74, p>.05$), sendikal sorumluluk ($F_{(2-339)} = 1.46, p>.05$), sendikal gönüllü çaba ($F_{(2-339)} = .896, p>.05$) ve sendikal inanç ($F_{(2-339)} = 1.56, p>.05$), boyutları için anlamsız olduğu görülmektedir.

Tablo 13. Sendikaya Bağlılık Ölçeği Alt Boyutu Puanlarının Sendikal Olunan Süre Değişkenine Göre Ortalama ve Standart Sapmaları

Alt Boyutlar	Sendikal Olunan Süre	N	\bar{X}	S
Sendikal Sadakat	0-5 yıldır	178	36.36	6.42
	6-10 yıldır	81	38.42	6.85
	11 ve üzeri	82	41.45	7.64
Sendikal Sorumluluk	0-5 yıldır	178	17.03	3.32
	6-10 yıldır	81	17.55	3.28
	11 ve üzeri	82	18.63	3.63
Sendikal Gönüllü Çaba	0-5 yıldır	178	14.45	4.13
	6-10 yıldır	81	15.19	4.70
	11 ve üzeri	82	16.37	5.13
Sendikal İnanç	0-5 yıldır	178	21.97	4.41
	6-10 yıldır	81	21.55	5.38
	11 ve üzeri	82	23.42	6.30

Katılımcıların sendikal sadakat, sendikal sorumluluk, sendikal gönüllü çaba ve sendikal inanç boyutları puan ortalamalarında sendikal olunan süre değişkenine göre bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü ANOVA yapılmıştır. Tablo 14'de görülebileceği gibi sendikal olunan süre değişkenine göre Sendikaya Bağlılık Ölçeği'nin alt boyutlarının puan ortalamaları arasındaki farka ilişkin F testi sonuçları sendikal sadakat ($F_{(2-334)} = 15.32, p<.001$), sendikal sorumluluk ($F_{(2-334)} = 6.10, p<.01$) ve sendikal gönüllü çaba ($F_{(2-334)} = 4.95, p<.01$) boyutları için anlamlı bulunmuştur. Elde edilen bu farklılığın kaynağını belirlemek amacıyla Scheffe testi yapılmıştır. Sonuçlar sendikal sadakatin 11-15 yıldır sendikal

olan grupla 0-5 yıl ve 6-10 yıldır sendikalı olan katılımcılar arasında farklılaştığını göstermektedir.

Tablo 14. Sendikaya Bağlılık Ölçeği Alt Boyutları Puanlarının Sendikalı Olunan Süre Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Sendikal Sadakat	Gruplararası	1427.85	2	713.93	15.32	.000	11-15
	Gruplariçi	15470.08	332	46.60			yıl-0-5 yıl
	Toplam	16897.93	334				11-15 yıl-6-10 yıl
Sendikal Sorumluluk	Gruplararası	139.90	2	69.95	6.10	.003	11-15
	Gruplariçi	3807.74	332	11.47			yıl-0-5 yıl
	Toplam	3947.64	334				
Sendikal Gönüllü Çaba	Gruplararası	202.02	2	101.01	4.95	.008	11-15
	Gruplariçi	6777.94	332	20.41			yıl-0-5 yıl
	Toplam	6979.96	334				
Sendikal İnanç	Gruplararası	160.43	2	80.21	3.03	.051	
	Gruplariçi	8791.33	332	26.48			-
	Toplam	8951.75	334				

Araştırmada yer alan ve 11-15 yıldır bir sendikaya üye olan katılımcıların sendikal sadakat puan ortalamalarının ($X = 41.45$, $S = 7.64$) 0-5 yıl ve 6-10 yıldır üye olanların puan ortalamasından yüksek olduğu tespit edilmiştir. Sendikal sorumluluk ve sendikal gönüllü çaba boyutlarında ise 11-15 yıldır sendikalı olan katılımcılarla 0-5 yıldır sendikalı olan katılımcıların puanlarının farklılaştığı görülmektedir. 11-15 yıldır sendikalı olan katılımcıların sendikal sorumluluk ($X = 18.63$, $S = 3.63$) ve sendikal gönüllü çaba ($X = 16.37$, $S = 5.13$) puan ortalamalarının 0-5 yıldır sendikalı olanlardan yüksek olduğu saptanmıştır. Ancak sendikalı olunan süre değişkenine göre sendikal inanç alt boyutu puan ortalamaları arasındaki farka ilişkin F testi sonuçlarının anlamsız olduğu tespit edilmiştir ($F_{(2-334)} = 3.03$, $p > .05$)

Tablo 15. Sendikaya Bağlılık Ölçeği Alt Boyutu Puanlarının Meslekte Olunan Süre Değişkenine Göre Ortalama ve Standart Sapmaları

Alt Boyutlar	Meslekte Olunan Süre	N	\bar{X}	S
Sendikal Sadakat	0-5 yıl	66	37.44	6.06
	6-10 yıl	83	37.19	6.82
	11-15 yıl	68	38.34	7.67
	16-20 yıl	52	37.33	6.72
	20 yıldan fazla	72	39.53	7.82
Sendikal Sorumluluk	0-5 yıl	66	17.50	3.46
	6-10 yıl	83	17.14	3.62
	11-15 yıl	68	17.83	3.18
	16-20 yıl	52	17.00	3.31
	20 yıldan fazla	72	17.96	3.49
Sendikal Gönüllü Çaba	0-5 yıl	66	14.82	3.66
	6-10 yıl	83	14.78	4.77
	11-15 yıl	68	15.85	4.31
	16-20 yıl	52	14.39	5.01
	20 yıldan fazla	72	15.42	4.94
Sendikal İnanç	0-5 yıl	66	22.97	4.48
	6-10 yıl	83	21.43	4.88
	11-15 yıl	68	22.44	5.19
	16-20 yıl	52	21.00	5.60
	20 yıldan fazla	72	22.71	5.68

Katılımcıların sendikal sadakat, sendikal sorumluluk, sendikal gönüllü çaba ve sendikal inanç boyutları puan ortalamalarında meslekte olunan süre değişkenine göre bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü ANOVA yapılmıştır. Tablo 16 incelendiğinde meslekteki süre değişkenine göre Sendikaya Bağlılık Ölçeği'nin alt boyutlarının puan ortalamaları arasındaki farka ilişkin F testi sonuçları sendikal sadakat ($F_{(4-340)} = 1.37, p > .05$), sendikal sorumluluk ($F_{(4-340)} = .988, p > .05$), sendikal gönüllü çaba ($F_{(4-340)} = 1.03, p > .05$) ve sendikal inanç ($F_{(4-340)} = 1.72, p > .05$) boyutları için anlamsız olduğu görülmektedir.

Tablo 16. Sendikaya Bağlılık Ölçeği Alt Boyutları Puanlarının Meslekte Olunan Süre Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Sendikal Sadakat	Gruplararası	274.02	4	68.50	1.37	.244	
	Gruplariçi	16789.87	336	49.97			-
	Toplam	17063.89	340				
Sendikal Sorumluluk	Gruplararası	46.52	4	11.63	.988	.414	
	Gruplariçi	3956.73	336	11.78			-
	Toplam	4003.25	340				
Sendikal Gönüllü Çaba	Gruplararası	85.63	4	21.41	1.03	.392	
	Gruplariçi	6992.37	336	20.81			-
	Toplam	7077.99	340				
Sendikal İnanç	Gruplararası	183.84	4	45.96	1.72	.144	
	Gruplariçi	8959.85	336	26.67			-
	Toplam	9143.68	340				

Tartışma

Araştırmanın bu bölümünde sendika üyesi bireylerin sendikal bağlılık düzeylerinin cinsiyet, gelir düzeyi, sahip olunan kadro, yaş, eğitim düzeyi, meslekte geçirilen süre ve sendikaya üye olunan süre demografik değişkenlerine göre elde edilen bulguların tartışmasına yer verilmiştir. İlgili alan yazın incelendiğinde sendika üyelerinin demografik değişkenlerine göre sendikal bağlılıklarının farklılaştığı görülmektedir. Sendikaya bağlılığı etkileyen faktörleri üyeye özgü ve sendikaya özgü faktörler olarak ikiye ayırabiliriz. Bu araştırmaya konu olan üyeye özgü faktörler, bireyin kişisel, ailevi ve toplumsal olaylar çerçevesinde şekillenen sendikalara yönelik tutum ve inançlardan oluşur. Bireyin sosyal çevresi, ülkenin sosyo- kültürel yapısı sendikalara yönelik genel tutumların şekillenmesinde önemlidir. Bireysel tutumlarda ise daha çok bireylerin talep ve ihtiyaçlarının karşılanması belirleyicidir.

Konuyla ilgili yapılan çalışmalarda cinsiyet farkına göre yapılan analizlerde Sendikaya Bağlılık Ölçeği'nin sendikaya sadakat, sendikal sorumluluk ve sendikal inanç alt boyutlarında cinsiyet değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür (Kaya, 2017,

s.2081). Ancak, sendikal gönüllü çaba boyutunda ise erkeklerin puan ortalamalarının kadınlardan anlamlı olarak yüksek olduğu görülmüştür. Davranışsal eğilimlerin ikinci boyutunu kapsayan sendikal gönüllü çaba boyutu, sendikaların beklentisinin üstünde bir çaba göstermeye gönüllü olan üye davranışlarını içerir (Bayar, 2006: 89). Çalışma sonucuna göre erkek üyelerde sendika için çalışmaya istekliliğinin yüksek olduğu ve sendikal faaliyetlere katılımın normal üyelik davranışlarının ötesine geçen ölçüde olduğu söylenebilir. Araştırmalarda cinsiyetin sendikal bağlılık üzerine etkisinin olmadığını vurgulayanlar yanında cinsiyette bir farklılık olduğunu ifade eden çalışmalar da mevcuttur (Bolton vd, 2007, s.74-79).

Araştırmada kadınların sendikal gönüllü çaba kısmından düşük puan almasında iki önemli faktörün etkili olduğu düşünülmüştür. Bunlardan birisi sendika başkanlığı ve genel sekreterlik gibi yönetim alanlarında görev yapan kadın sayısının son derece az olmasıdır. Sendikal faaliyetlerde yönlendirici kısmında temsiliyetin düşüklüğü gönüllü çabayı olumsuz yönde etkileyebilir. Erkek egemen yöneticiler kadın üyelerin sorunlarının geri planda kalmasına neden olabilmektedir. Kadınların sendikal gönüllü çaba kısmından düşük puan almasındaki diğer faktör ise; toplumumuzda kadınların çalışan kadın rolü yanında ev kadınlığı kimliği olması, ev işlerindeki sorumluluğun erkeklere göre fazla olmasıdır (Akbiyık, 2012, s.52).

Yurt dışı bazı çalışmalarda ise kadın üyelerde sendikal bağlılığın daha yüksek olduğu gösterilmiştir (Sherer ve Morishima, 1989, s.311-330). Sonuçlardaki ülkeler arası bu farklılığın, kadının toplumdaki yeri ve sorumluluklarında kültürel farkın etkisine bağlı olduğu düşünülmüştür. Sendikal bağlılıktaki bu farklılığın ortadan kalkabilmesi için; çalışan bireyler arasında toplumsal rollerin paylaşımında kadının dezavantajlı olmaktan çıkmasının, ayrıca çalışan kadın oranının artmasına paralel sendikalaradaki yönetim kadrolarındaki kadın sayısının artmasının gerekliliği vurgulanabilir. Ülkemizde yapılan araştırmalarda benzer sonuçlara ulaşan Sağlık-Sen Arge Bürosu bu farklılığı ortadan kaldırmak için; sendikal faaliyetler düzenlenirken kadın üyelerin bakmakla sorumlu oldukları hasta/yaşlı bireyler ya da çocuk bakımı, ev işleri gibi durumların düşünülmesi gerektiğini ve sendikal faaliyetlere kadın üyelerin sayısını artırmak ve katılıma teşvik etmek amacıyla özel servis imkanları ya da geçici kreş

hizmetleri gibi pozitif ayrıcalıklar sağlanabileceğini tanımlamışlardır (Sağlık- Sen AR-GE Bürosu, 2012, s.57) .

Medeni durum değişkeni açısından sendikal sadakat boyutunda anlamlı bir farklılık bulunmazken sendikal sorumluluk, sendikal gönüllü çaba ve sendikal inanç alt boyutlarında evlilerin puan ortalamaları bekarların puan ortalamalarından yüksek bulunmuştur. Bu faktörün sendikal bağlılık üzerine etkisi ile ilgili çalışma sayısı yok denecek kadar azdır. Çalışmaların çoğunluğunda medeni durum değişkenine göre sendikal bağlılık düzeyinde bir farklılaşma bulunamamıştır (Bayar, 2016, s.203). Ancak Sağlık-Sen'in 2012 yılında yaptırdığı 'Sendikal bağlılık, algı, memnuniyet ve beklenti araştırması' başlıklı çalışmasında; evli üyelerin sendikal faaliyetler konusunda daha aktif, sendikayla özdeşleşmiş ve kendilerini sendikaya daha ait hissettiklerinin söylenebileceği tanımlanmıştır (Sağlık- Sen AR-GE Bürosu, 2012, s.60). İnsanların medeni durumları, aynı koşullarda farklı düşünme ve davranmalarında etkili olabilmektedir. Evlilik sorumluluk duygusunu artırmakta ve geleceğe yönelik daha planlı ve temkinli olma ihtiyacı doğurmaktadır. Ayrıca sosyal statü edinme, iş hayatının sürekliliği ve maddi güvence sağlama ihtiyacı daha önemli olmaktadır (Gül, 2007, s.123). Araştırmamızdaki sendikal sorumluluk, sendikal gönüllü çaba ve sendikal inancın evlilerde yüksekliği evlilikle değişen sorumluluk duygusunda artma, fedakârlık ve geleceğe yönelik güven ihtiyacının artması ile ilişkili olabilir. Evli bireylerin güç birliği sağlayarak, ortak ekonomik, sosyal, kültürel hak ve çıkarlarını sağlamayı amaçlayan bir gruba üyeliğe ihtiyaç duyma ve yüksek bağlılık göstermesinin beklenen bir sonuç olduğu söylenebilir.

Sağlık çalışanlarının buldukları kadroya göre sendikalarına yönelik algı ve tutumda değişiklik gösterebileceği geçmişteki çalışmalarda da vurgulanmıştır. İş standartlaşması belirgin olan, yönetsel ve operasyonel vazifeleri daha yüksek statülü olarak algılanan hizmet sınıflarında sendikal tutumların daha olumlu seyredebileceğine öne sürülmüştür (Seçer, 2009, s.30). Tam tersi olarak düşük iş standartlarına ve statüye sahip çalışanların, koşulların iyileşmesi için sendikalara daha çok ihtiyaç duyarak daha olumlu tutum sergileyebileceği de öne sürülmüştür (Derin ve Akbıyık, 2017, s.127).

Çalışmada kadroya göre değerlendirmede sendikal gönüllü çaba ve sendikal inanç boyutunda anlamlı bir farklılık görülmezken sendikal sadakat ve sendikal sorumluluk boyutlarında ise memurların puan ortalamalarının işçilerin puan ortalamalarından yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar sendikadan gurur duyma duygusunun, ihtiyaçların karşılanması konusundaki tatminin, sendika üyeliğini koruma ya da sürdürme arzusunun memurlarda daha fazla olduğu göstermektedir. Ayrıca memur kadrosunda yer alanların sendika çıkarlarını korumaya yönelik faaliyetlerde daha gönüllü oldukları ortaya çıkmaktadır. Bu sonuçlar şu şekilde açıklanabilir: Memur kadrosunda yer alanların sendikal üyeliğin getirdiği faydalardan daha bilinçli bir şekilde yararlanabildikleri, daha katılımcı olarak sorumluluk almaya istekli olduklarını ortaya koymuş olabilir. Bu nedenle işçi kadrosunda bu algının memur düzeyinde olmamasının araştırılması yararlı olabilir. Önemli bir etkenin memur kadrosunda yer alanların işçi kadrosundakilere göre sendikal tercihlerine ikincil olarak işveren ile bir çatışma yaşamaması, yönetsel faaliyetlerde daha çok yer alabilmesi ve sendikalılığı sosyal bir kimlik olarak algılayabilmesi olduğu söylenebilir. Yaş ve sendikal bağlılık ilişkisi irdelendiğinde araştırmada yer alan 46-65 yaş grubu katılımcıların sendikal sadakat ve sendikal sorumluluk puan ortalamalarının 18-35 yaş grubundaki bireylerin ortalamalarından daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Derin ve Akbıyık'ın sağlık çalışanlarında yaptığı çalışmada 26-35 yaş grubunda olanlarla 36-45, ve 46-55 yaş grubunda olanlar arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir (Derin ve Akbıyık, 2017, s.134). Yılmaz'ın yaptığı bir araştırmada, genç çalışanların üye oldukları sendikaya yönelik tutumlarının daha olumsuz, orta yaşlı veya ileri yaşlı çalışanların ise sendikalarına yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu sonucuna ulaşmıştır (Yılmaz, 2015, s.128). Kaya (2017) ise işçiler üzerine yaptığı bir araştırmada işçilerin yaşları ile sendikaya bağlılık arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığını ancak, sendikaya bağlılığın alt boyutlarından sendikaya karşı sorumluluk ile pozitif bir ilişki kurulabilirken, sendika için çalışmaya isteklilik ile negatif bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur (Kaya, 2017, s.2080). Sağlık-Sen'in (2012) araştırma ve geliştirme raporunda, sağlık çalışanlarının sendikal bağlılıklarının,

kıdemli ve orta yaşlı olanlarda meslekte yeni ve genç olan üyelere göre daha yüksek olduğu bildirilmiştir (Sağlık- Sen AR-GE Bürosu, 2012, s.78).

İnsanların her alanda olduğu gibi sendika ile ilgili tutum ve davranışları yaşla değişebilmektedir. Yaş arttıkça sendikaya sadakat ve sorumluluk puanlarının artmasının, sendikalı olmanın olumlu katkılarını deneyimleme, aidiyetin zamanla pekişmesi ve sendikal faaliyetlerde daha çok yer alabilmenin etken olabileceği düşünülmüştür. Bu bağlamda gençlerde de bunun gelişmesi için sendika yöneticilerinin faaliyet içeriği, görev dağılımı, ihtiyaçlar ve hizmet önceliği belirlemede gençleri daha çok önemsemesinin faydalı olabileceği söylenebilir. Sendikaların genç ve orta yaş gruplarına yönelik olarak çalışanları sendika için gönüllü çalışmaya itecek faaliyetlerin artırması, sendika organlarında genç çalışanlara daha fazla yer verilmesi, sendikal faaliyetlere katılımı arttırabileceği gibi etkinliğine de olumlu katkı sağlayabilecektir.

Bireylerin eğitim seviyesi hayatı algılayışı, beklentileri, eğilimleri, tutum ve davranışları üzerine etki edebilir. Eğitim seviyesindeki farklılığın etkisiyle bireyin sosyal statü, gelir düzeyi ve yaşam ortamı farklılıkları da oluşabilmektedir. Araştırmada yer alan lisans öncesi grubu katılımcıların sendikal inanç puan ortalamasının lisans ve lisansüstü grubun puan ortalamasından yüksek olduğu tespit edilmiş, Sendikaya Bağlılık Ölçeği'nin diğer alt boyutları eğitim düzeyinden etkilenmemiştir.

Bayar'ın çalışmasında eğitim düzeyi ortaokul ve lise olan çalışanların diğer eğitim düzeylerine göre daha fazla sendikal bağlılıklarının olduğu, eğitim düzeyinin artmasıyla beraber sendikal bağlılığa ait ortalama değerlerde düşüş olduğu görülmektedir. Benzer şekilde eğitim düzeyi ile sendika üyeliği ilişkisinin araştırıldığı başka bir çalışmada da sendikanın negatif algılanması eğiliminin, eğitim düzeyi yükseldikçe arttığı görülmüştür (Bayar, 2016, s.203). Yine Amerika'da Bemmels (1995) tarafından yapılan çalışmada sendikal sadakat ile eğitim arasında negatif ilişki bulunmuştur (Snape vd., 2000, s.211). İlköğretim, lise ve üniversite düzeyinde eğitim seviyesine sahip bireylerin farklı değer yargıları taşımaları eğitim seviyelerindeki değişikliğin hayat tarzlarında, ekonomik ve sosyal statülerinde yarattığı değişimden kaynaklanabilmektedir. Karoğlu (2009) eğitim düzeyi yükseldikçe sendikal bağlılık düzeyinde görülen düşüşü, bireysel pazarlık gücünde artma ile ilişkili olduğunu

tanımlamıştır. Kişinin eğitim düzeyi arttıkça daha iyi bir iş bulma potansiyeli ile birlikte çalışanların bireysel pazarlık gücünün arttığını, pazarlık gücünün artması ile de sendika üyesi olma eğilimi ve sendikal bağlılık arasında negatif bir ilişki olduğunu tanımlamıştır (Karoğlu, 2009, s.68). Bayar (2016) ise çalışanların eğitim seviyesinin artması ile sendikadan uzaklaşma eğiliminin sendika yönetim organlarında eğitim seviyesi yüksek yönetici azlığı ile ilişkili olabileceğini tanımlamıştır (Bayar, 2016, s.206).

Araştırmada yer alan ve 11 ve üzeri yıldır bir sendikaya üye olan katılımcıların sendikal sadakat puan ortalamalarının 0-5 yıl ve 6-10 yıldır üye olanların puan ortalamasından yüksek olduğu tespit edilmiştir. 11 ve üzeri yıldır sendikalı olan katılımcıların sendikal sorumluluk ve sendikal gönüllü çaba puan ortalamalarının 0-5 yıldır sendikalı olanlardan yüksek olduğu saptanmıştır. Sendikal sadakat alt puanlarında yaş aralığı ile olan yükselme sendika üyesi olma gururunun ve sendikaya üyeliğin yararlarına inanmanın sendikalı geçirilen yıllarla paralel olarak arttığını göstermektedir. Geçirilen yıllar içinde sendikaların üyeler üstünde ihtiyaçların giderilmesi ve sendikanın sosyal rolü konusunda olumlu etki bıraktığını göstermektedir. Sendikal gönüllü çaba normal rolü yerine getirmeye ilişkin gerekenlerin üzerine ve ötesine geçen davranışsal hareketlerin tanımıdır (Bayar, 2016, s.191). Bu davranışsal boyutun başlangıca göre zaman içinde üyelere bir artma gösterdiği söylenebilir. Ancak belli bir yıldan sonra bu konuyla ilgili doyum noktası olduğu ve artma ve azalmadan ziyade stabil bir aralıkta yer aldığı anlaşılmıştır. Bununla sendikalı olma deneyiminin kıdemi artıkça değişen rol paylaşımı, faaliyetlerde hissedilen psikolojik doyum ve belki de biyolojik ve psikolojik yorgunlukla ilişkili olabileceği düşünülmüştür. Meslekte geçirilen sürenin sendikal bağlılık üzerine etkisi çalışmalarda farklı bildirilmiştir. Örneğin Derin ve Akbıyık (2017) meslekte yeni sayılabilecek (5 yıl ve altı) üyelerin sendikal sadakatleri azken, meslekte daha eski olanların (21 yıl ve üstü) sendikal sadakatlerini daha fazla bulmuşlardır (Derin ve Akbıyık, 2017, s.134). Araştırmamızda ise katılımcıların sendikal sadakat, sendikal sorumluluk, sendikal gönüllü çaba ve sendikal inanç boyutları puan ortalamalarında meslekte olunan süre değişkenine göre bir farklılık görülmemiştir. Kaya (2016) yaptığı çalışmada işçilerin çalışma

sürelerine göre sendikaya bağlılık düzeyi ile bağlılığın alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmediğini tanımlamıştır. Alanda yapılmış uluslararası çalışmalarda da benzer sonuçlar görülmektedir (Kaya, 2017, s.2083).

Gelir düzeyi değişkenine göre katılımcıların sendikal sadakat, sendikal sorumluluk, sendikal gönüllü çaba ve sendikal inanç boyutları puan ortalamalarında bir farklılık bulunmamıştır. Bu bulgu da gösteriyor ki sendikaya bağlı sağlık çalışanlarının gelir düzeyleri sendikal örgüt bağlılığını farklılaştırmamıştır.

Sonuç

Sendikaya bağlılık, sendika üyelerinin mensubu olduğu sendikaya ilişkin tutum ve davranışlarına ilişkin eğilimlerinin önemli bir göstergesidir. Üyelerin sendikal faaliyetlere katılması sendikal bağlılık düzeyinin yüksek olmasıyla yakından ilişkili görünmektedir. Sendikaya bağlılık olgusu, sendika ve birey arasında çift yönlü bir ilişki sürecidir. Bireysel özellikler bu bağlanmada etkili olurken sendikanın yürüttüğü politikaların da etkisi büyüktür. Araştırmamız bu ilişkideki bireysel özellikleri irdelemiştir. Örneklemine oluşturan, hastanelerde görev alan sağlık çalışanlarının sendikal bağlılığının farklı değişkenlerden etkilendiği görülmüştür. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda şu öneriler yapılabilir; özellikle kadınların ve gençlerin sendikal bağlılığını artırmak için, yönetim kademesinde daha çok kadın, genç ve eğitim düzeyi yüksek kişilere yer verilmesi önemli görünmektedir. Sendika yöneticileri kadın üyelerin sendikal faaliyetlerde daha fazla rol almasını sağlamak için engel olan faktörler iyi analiz etmeli ve çözüm önerileri geliştirmelidirler. Sendikal olmanın sosyal kimliğe katkısı ve kazanımları konusunda işçi kadrosundakilerin farkındalığının artırılması, örgütsel bilinçlenmenin artırılması gerekmektedir. Eğitim yükseldikçe azalan sendikal bağlılığın nedenlerinin araştırılması ve sendika içinde geçen yıllar arttıkça artan sadakate rağmen gönüllü faaliyetlerde artış olmamasının önüne geçmek adına yorgunluğun engellenmesi ve teşvik edici tedbirler alınması önerilir.

Bu araştırmanın en önemli kısıtlılığı tek bir ilin merkezde faaliyet gösteren hastane çalışanlarından verilerin toplanması ve katılımcı

sayısının geneli temsil ettiğinin varsayılmasıdır. Sendikal bağlılığı etkileyebilecek bireysel faktörler yanında sendikal faktörlerin de analiz edildiği, sayı ve kurum çeşitliliği açısından zengin araştırmalar yapılması önerilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Examination Of Factors Affecting Union
Commitment in Sample Of Union Members
Working in Public Hospitals**

*

Özlem Karadağ Ak - Ahmet Diken - Mehmet Ak

Necmettin Erbakan University

Trade union commitment derives from the concept of organizational commitment as a concept that shows how an employee is willing to support a union, how and on what conditions. Trade union commitment is defined in four dimensions; union loyalty, union responsibility, union voluntary effort, and trade union belief. The aim of this study is to investigate the union commitment of trade union member health workers in different confederations in Konya. 354 trade union members participated in the survey from the workers and civil servants working in public hospitals in Konya. Commitment to the Union Scale (Gordon et al., 1980) was used as the data collection tool in the study. Developed as 48 items by Gordon, Philpot, Burt, Thompson and Spiller (1980); Ladd, Gordon, Beauvais and Morgan (1982) revised the article as 28 articles in the Turkish version of the work was done by Bilgin (2003). The scale consists of four sub-dimensions; union loyalty, union responsibility, union voluntary effort, and trade union belief. The universe of the research constitutes two civil servant unions (Sağlık-Sen ve Türk Sağlık Sen), the most active members of the central hospitals in Konya. The total number of members of the two civil servant unions with a rate of 78% in our research is 6.094. In the study, 20 face-to-face and 334 online surveys were surveyed for employees and analyzes were conducted with these data.

The sample of the study consist of 354 workers and civil servant health workers working in public hospitals in Konya. Because of thirteen partic-

ipants did not fully fill the scales, no sampling was included and the number of samples decreased to 341. The research was carried out through an online questionnaire on the internet. The sample of the study consisted 164 (48.1%) women and 177 (51.9%) men that aged between 18 and 65 union members who voluntarily participated in the survey.

A personal information form was created to collect some personal information of participants in the survey. This form included demographic variables such as gender, income level, number of staff, age, education level, time spent in the profession and duration of membership to the trade union. When the literature is examined, it is seen that trade union commitments differ according to the demographic variables of union members. We can divide the factors that affect the union commitment into two as member-specific and syndicate-specific factors. The member-specific factors in this survey consist of attitudes and beliefs towards the union that is shaped by the individual's personal, family and social incidents. The social environment of the individual and the socio-cultural structure of the country are important in shaping general attitudes towards unionism. In individual attitudes, it is more crucial to provide the demands and needs of the individuals. According to gender differences analysis can be remarked of male members are more willing to work for the union and participation in trade union activities is beyond the normal membership behaviors.

In this survey, it was thought that two important factors influenced women's low score in the union voluntary effort. One of them is that the number of women working in management fields such as the union presidency and the general secretariat is extremely low. The other is women have the identity of working women as well as the identity of housewives and the responsibility for housework more than men. While there was no significant difference in terms of trade union loyalty in terms of marital status change, the average score of married members in union responsibility, trade union voluntary effort and trade union belief subscales were found higher than unmarried members' average scores. In this research, union responsibility, trade union voluntary effort and trade union belief was high in people who married. Because marriage can cause enhance the sense of responsibility, sacrifice and the need for confidence in the future.

Married individuals aim to provide common economic, social and cultural rights and interests by providing unity of power; they need a group membership and they show a high commitment to the group and this is an expected result. In our study, according to compared to the staff there was no significant difference in terms of trade union voluntary effort and trade union beliefs. In union loyalty and trade union responsibilities subdimensions, the average score of the officers was higher than the average of the workers' scores. These results show that the sense of pride in the union, the satisfaction of meeting needs, the desire to maintain or maintain union membership more in the officer. It is also revealed that those involved in officer positions are more volunteer in activities to protect trade union interests. As in every field, people's attitudes and behaviors related to trade union can change. As the age increases, it is thought that increasing the loyalty and responsibility points to the union, experiencing the positive contributions of becoming a union, strengthening of belonging in time and being able to take place more in trade union activities. Individuals' educational levels, can influence their life perception, expectations, tendencies, attitudes, and behaviors.

Differences in education level can cause differences in social status, income level and living environment in the individuals. It is determined that the pre-license group involved in the study the average score of trade union belief was higher than the average score of undergraduate and graduate group's scores. The other subdimensions of Commitment to the Union Scale was not influenced by education level. In this research, the average of union loyalty scores of participants' who were members of a trade union for 11 years and over was higher than participants' who were members of a trade union for 0-5 and 6-10 years the average of scores. It is revealed that the average of union responsibility scores and union voluntary effort scores of participants' who were members of a trade union for 11 years and over was higher than participants' who were members of a trade union for 0-5 years the average of scores.

The increase in union loyalty subscores with age range indicates that the pride of being a member of the trade union and believing in the benefits of membership to the union has increased parallel to the unionized years. It shows that unions have had a positive effect on the needs of the members and on the social role of the union. According to the income level

variable, there was no difference in the average of participants' union loyalty, union responsibility, union voluntary effort and trade union belief dimension scores. This result shows that the level of income of unionized health workers did not differentiate the union organizational commitment.

In conclusion, union commitment is an important indicator of the attitudes and attitudes of union members to union membership. Participation of members in trade union activities seems to be closely related to the high level of union commitment. Union loyalty is a bidirectional relationship between the union and the individuals. While individual characteristics are effective in this connection, the policies conduct by the union are also influential. Our study examines these individual characteristics of the relationship. It has seen that the union commitment of the health workers working in hospitals is affected by different variables.

The following recommendations can be made in the direction of the obtained results: Notably, to enhance the trade union loyalty of women and young people, it seems substantial to include more women, younger people and more educated people at the management level. Trade union managers should analyze well the obstacles to ensure that women members take more role in trade union activities and these managers must develop solutions. It is necessary to increase the awareness of the workers and increase the organizational consciousness about the contributions and achievements of the social identity of becoming a unionist. As education level enhance, reasons decreasing trade union loyalty should examine. Voluntary activities in the union are decreasing despite the increase in the time of being a union member. Therefore, the fatigue of employees who are members of the trade union should be reduced and furthermore, encouraging measures must be taken.

Kaynakça / References

- Akbiyık N. (2012). Sendika üyeliği ve sendikal bağlılığı etkileyen unsurlar. *Düşünce- Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 5 (9), 37-64.
- Andaç, F. (2003). *İş hukuku- Türk çalışma hukuku*. Ankara: Yargı Yayınevi.

- Bayar, L.S. (2006). *Kamu Sağlık çalışanlarının sendikal bağlılığı İzmir ili incelemesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Bayar, L.S. (2016). Demografik faktörlerin sendikal bağlılık düzeyi üzerine etkisi: İşçi sendikaları üzerine bir araştırma. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(4), 189-209.
- Bayram, L. (2005). Yönetimde yeni bir paradigma: Örgütsel bağlılık. *Sayıştay Dergisi*, 59, 125-139.
- Bilgin, S. L. (2003). Sendikaya bağlılık ölçeğinin Türkçe uyarlaması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4, 12-31.
- Bingöl, D. (2014). *İnsan kaynakları yönetimi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Bolton, D., Bagraim J.J., Witten, L., Mohamed Y., Zvobgo, V., ve Khan M. (2007). Explaining union participation: the effect of union commitment and demographic factors. *Journal of Industrial Psychology*, 33, 74-79.
- Bozkurt, Ö. (2013). Akademisyenlerin örgütsel bağlılık düzeylerini belirlemeye yönelik bir araştırma. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 22, 121-139.
- Bulut, N. (2009). *Sanayi devriminden küreselleşmeye sosyal Haklar*. İstanbul: XII Levha Yayıncılık.
- Demir F. (2013). Sendikaların kuruluşu ve işleyişi. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 39, 17-42.
- Demircioğlu, M. ve Centel, T. (2012). *İş hukuku*. İstanbul: Beta Basım A.Ş.
- Derin, N. ve Akbıyık, N. (2017). Sağlık sektöründe üye algılarına göre oluşan sendikal imajın, sendikal sadakate etkisi: Malatya merkezde memur sendika üyeleri üzerinde incelenmesi. *SDÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22, 123-138.
- Dolu, B. (2011). *Bankacılık sektöründe çalışanların örgütsel bağlılık düzeyleri üzerine bir araştırma*. Yüksek Lisans Bitirme Projesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Gordon, M. E., Philpot, J. W., Burt, R. E., Thompson, C. A., ve Spiller, W. E. (1980). Commitment to the union: Development of a measure and an examination of its correlates. *Journal of Applied Psychology*, 65(4), 479-499.
- Gül, H. M. (2007). *Eğitim çalışanlarının eğitim sendikalarına bakışı, beklentileri ve sendikaların eğitim çalışanlarına yönelik faaliyetleri ve beklentileri*.

- Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin1.Aspx?MevzuatKod=1.5.4688&MevzuatIstisna=0&sourceXmlSearch=&Tur=1&Tertip=5&No=4688>
- <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin1.Aspx?MevzuatKod=1.5.6356&MevzuatIstisna=0&sourceXmlSearch=&Tur=1&Tertip=5&No=6356>
- Ilgaz B. (2006). Sağlık işkolu ve çalışanları. *Sosyal Politika, Fişek Enstitüsü*, 1-8.
- Karoğlu, E. (2009). *İnsan kaynakları fonksiyonlarındaki gelişmelerin sendikasılaşma üzerine etkisi ve bir uygulama*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Kaya, Ö. M. (2017). Sendikaya bağlılık üzerine bir alan araştırması. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 4, 2069-2092.
- Koçak O. ve Başar A. (2015). Kamu sendikalarının sağladıkları faydaların üyelerinin aidiyet duygularına etkileri: Yalova öğretmenleri örneği. *Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 4 (10), 131-151.
- Koçel, T. (2015). *İşletme yöneticiliği*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Ladd, R. T., Gordon, M. E., Beauvais, L. L., ve Morgan, R. L. (1982). Union commitment: Replication and extension. *Journal of Applied Psychology*, 67(5), 640-644.
- Mahiroğulları, A. (2001). Türkiye’de 1980 sonrası sendikalaşma ve sendikalaşmayı etkileyen unsurlar. *İ.Ü. İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, 40, 124-144.
- Millioğulları Kaya, Ö. (2017). Sendikaya bağlılık üzerine bir alan araştırması. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 4, 2069-2092.
- Öyünç, S. (2016). *Sağlık çalışanlarında sendikaya bağlılık ve sendikal vatandaşlık davranışı ilişkisi: Kırşehir örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Özdemir, M. (2014). Alt boyutları bağlamında örgütsel bağlılık: Giresun üniversitesi örneği. *Journal of International Managament, Educational and Economics Perspectives*, 2, 19-32.
- Sağlık-Sen Ar-Ge Bürosu. (2012). *Sendikal bağlılık, algı, memnuniyet ve beklenti araştırması*. Ankara: Sağlık-Sen Yayınları.

- Seçer, B. (2009). Kadınların sendikalara yönelik tutumları ile cinsiyet ayrımcılığı algılarının sendika üyesi olma isteğine etkisi. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 4 (23), 27-60.
- Selamoğlu, A. (2004). Örgütlenme sorunu ve sendikal yapıda değişim arayışı. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2, 39-54.
- Sherer, P.D. ve Morishima, M. (1989). Roads and roadblocks to dual commitment: Similar and dissimilar antecedents of union and company commitment. *Journal of Labor Research*. 10(3). 311-330.
- Snape E., Radmen T. ve Chan A.W. (2000). Commitment to the Union: A Survey of Research and the Implications for Industrial Relations and Trade Unions. *International Journal of Management Reviews*, 2(3), 205-230.
- Tetik, S. (2012). Sağlık çalışanlarının örgütsel bağlılık düzeylerini belirlemeye yönelik bir araştırma. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 4, 275-286.
- Yamak R., Dursun S. ve Topbaş F. (2007). Türkiye’de sendikalaşma ve ücretler: 1991-2005 Panel Nedensellik Analizi. 8. *Türkiye Ekonometri ve İstatistik Kongresi, İnönü Üniversitesi*, 1-14.
- Yeşiltaş, A. (2015). Sağlık sektöründe kamu sendikalaşması. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 4, 131-150.
- Yılmaz, Ç. (2015). İşçilerin sendikal örgütlenmeye dair tutumları: petrokimya sektörü örneği. *Çalışma Ve Toplum Dergisi*, 4, 97-132.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Karadağ-Ak, Ö, Diken, A. ve Ak, M. (2018). Kamu hastanelerinde çalışan sendika üyeleri örneğinde sendikal bağlılığı etkileyen faktörlerin irdelenmesi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1361-1398. DOI: 10.26466/opus.446140

Ortaokul İngilizce Hazırlık Sınıfı Programı Pilot Uygulamasının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi¹

DOI: 10.26466/opus.445713

*
Yalcın Dilekli*

*Dr Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Aksaray / Türkiye
E-Posta: dilekliyalcin@gmail.com ORCID: [0000-0003-0264-0231](https://orcid.org/0000-0003-0264-0231)

Öz

Bu araştırmanın amacı 2017/2018 öğretim yılında pilot uygulanmasına başlanan ortaokul İngilizce hazırlık sınıfı İngilizce programının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesidir. Bu amaçla pilot uygulamanın yapıldığı 3 okulda görev yapan 17 öğretmenden, 6 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığı ile veriler toplanmış, tematik analiz yapılarak kod ve temalar belirlenmiştir. Görüşme soruları temelde programın öğeleri olan hedef, içerik eğitim durumları ve snama durumlarına dair öğretmen görüşlerini belirlemek üzere kurgulanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre öğretmenler hazırlık sınıfı uygulamasını desteklemekle beraber, kazanım sayısının fazla ve içeriğin öğrencilerin bilişsel seviyelerinin üzerinde olduğunu ifade etmektedirler. Bunların yanı sıra, ders kitaplarındaki içeriğin sarmal programlama yaklaşımı ilkelerini karşılamadığını, görsel açıdan yetersiz olduğunu ve konuşma, dinleme becerilerine gereken ağırlığın verilmeyeceğini belirtmektedirler. Araştırmaya katılan öğretmenler, okullarının fiziki alt yapılarının yeterli olduğunu düşünmekte, EBA ve akıllı tahta gibi donanımların süreci istenen düzeyde desteklediğini düşünmektedir. Kazanım sayısının fazlalığı, içeriğin yoğunluğu, dinleme ve konuşma becerilerine ayrılan sürenin yetersizliği gibi sebeplerin yine yabancı dili kullanmanın yerine o dilin kurallarını bilen bireyler yetiştirme ile sonuçlanabileceğini ifade etmektedirler.

Anahtar Kelimeler: Hazırlık sınıfı, program değerlendirme, ortaokul, pilot uygulama.

¹ Bu çalışma III. Uluslararası Mesleki ve Teknik Bilimler Kongresi 21-22 Haziran 2018, GAZİANTEP'te sözlü bildiri olarak sunulmuş ve özet bildiri olarak yayınlanmıştır.

Evaluation of Pilot Scheme of Secondary Schools English Preparatory Class Curriculum According to Teachers Views

*

Abstract

Aim of this study is to evaluate English preparatory class, which has started as pilot scheme, curriculum according to teachers' ideas working in preparatory classrooms. The data were collected from 17 teachers from 3 different schools by means of semi-structured interview form consisting of 6 questions, the gathered data were divided into codes and themes. According to results teachers were in favor of continuing preparatory class but they indicated that this class shouldn't be compulsory. Teachers indicated that number of goals defined in the curriculum were too many to teach in a year. Similar, teachers found the content too intense and the new vocabularies presented in the book were not update and not for daily life. The subjects-matters and examples were not coherent with students' cognitive development. Teachers ideas were positive for infrastructure capacity of the schools. They express that schools having interactive boards and internet connections were enough to create better environment for teaching. Furthermore, Educational Informatics Network (EBA) presents many new documents including audiovisual ones. Allocated time for skills were criticized by teachers, because of allocating shorter times for speaking and writing. Out number of goals, intensive content and giving less importance to speaking and writing urged teacher having grammar based teaching. According to the teachers this preparatory classroom application should be continue as a non-compulsory class but curriculum should be revised.

Keywords: Preparatory class, curriculum evaluation, secondary schools, pilot scheme.

Giriş

Türkiye’de eğitim sorunları ile ilgili Cumhuriyet dönemi süreli yayınlara yansıyan çok sayıda araştırmadan söz etmek mümkündür, bu sorunların en önemlilerinden biriside yabancı dil eğitimi olarak göze çarpmaktadır (Güçlü ve Şanal, 2015; Güçlü, 2014; 2015; 2016; Karagöz, 2018). Yapılan pek çok araştırmada (Acat ve Demiral, 2002; Şen Ersoy ve Kürüm Yapıcıoğlu, 2005; Işık, 2008; İyitoğlu ve Balcı, 2015) yabancı dil eğitimine ayrılan süre ve kaynak artmasına rağmen öğrencilerin yabancı dille iletişim kurmakta güçlük çektikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu problemin çözümüne katkı sunmak için 2. sınıftan itibaren yabancı dil eğitimi vermek, DynED gibi bilgisayar alt yapısı ile geliştirilmiş programları eğitim sürecine entegre etmek gibi farklı yollar denenmiştir. Bu yollarından en sık başvurulanı ise yabancı dil hazırlık sınıfı uygulaması olmuştur (Kandemir ve Tok, 2015). 1990’lı yıllarda o dönemin Anadolu ve Fen liselerinde daha sonra Süper Lise olarak adlandırılan Yabancı Dil ağırlıklı liselerde 9.sınıf düzeyinde yabancı dil hazırlık sınıfı uygulanmış daha sonra tüm akademik liselerin Anadolu Liselerine dönüştürülmesinin ardından İngilizce dersinin haftalık ders saati artırılarak hazırlık sınıfı uygulamasına son verilmiştir. Halen lise düzeyinde hazırlık sınıfı uygulamaları Sosyal Bilimler Liselerinde ve bazı özel okullarda 9.sınıf düzeyinde devam etmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) zorunlu yabancı dil eğitiminin Avrupa Birliği ülkelerinde daha erken yaşta başlamasını (Eurydice, 2008) göz önüne alarak 2017-2018 eğitim öğretim döneminde 81 ilde belirlenen 620 okulda 5.sınıf düzeyinde yabancı dil hazırlık programı uygulanmasına geçilmesine karar vermiştir (MEB, 2017). Başlanan bu pilot uygulamanın sonuçlarına dayanılarak programın gelecekte nasıl devam etmesi gerektiğine dair karar verilecektir. Başka bir ifade ile hazırlanan öğretim programının başarısı programın geleceğinin belirleyicisi olacaktır. Bu amaçla programın etkililiğinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Program değerlendirme, nicel ve/veya nitel yöntemlerle eğitim programlarının etkililiği hakkında veri toplama, elde edilen verileri yorumlama ve programın etkililiği hakkında karar verme sürecidir (Erden, 1998: 10). Program değerlendirme sürecinde programın

dört temel ögesi olan, hedef, içerik, eğitim durumları ve sınamaya durumları ve bu öğelerin kendi arasındaki ilişkiler de değerlendirilir (Fitzpatrick, Worthen, ve Sanders, 2004).

Hedef, “yetiştirilen bireyde bulunması uygun görülen eğitim yoluyla kazandırılabilir nitelikteki özelliklerdir” (Ertürk 1991: 24). İçerik, kısaca ‘Ne öğretilim?’ sorusunun cevabıdır, program hedefleri doğrultusunda seçilmiş konular bütünüdür. Başka bir ifade ile hedef davranışları kazandırabilecek biçimde ünite ve konuların düzenlenmesidir. Eğitim durumları, istendik davranış değişikliğinin oluşturulduğu süreci ifade etmektedir (Demirel, 2003). Bu öge aynı zamanda hedeflere ulaştırıcı yöntem, teknik, araç-gereç ve etkinlikleri kapsar (Fidan, 1985: 25). Eğitim programının son ögesi olan değerlendirme ise, hedeflerin gerçekleşme derecesini belirlenmesi sürecidir (Ertürk, 1991). Program değerlendirme yaklaşımları farklı şekillerde sınıflandırılabilir da yaygın sınıflandırma yaklaşımı hedef merkezli, yönetim merkezli, müşteri (tüketici) merkezli, uzmanlık merkezli, rakip merkezli ve katılımcı merkezli değerlendirme şeklindedir (Fitzpatrick, vd., 2004). Hedef yönelimli değerlendirme yaklaşımı, hedefler ile erişilen derecenin belirlenmesine odaklanır. Yönetim merkezli değerlendirme modelinde amaç karar vericilere veri sağlamaktır (Dilekli ve Karagöz, 2018). Uzmanlara merkezli değerlendirme yaklaşımı, herhangi bir çalışmanın değerlendirilmesi için profesyonel uygulama uzmanlarını merkeze alır (Uşun, 2012; Sönmez ve Alcapınar, 2015; Dilekli ve Karagöz, 2018). Katılımcı merkezli değerlendirme yaklaşımı ise katılımcıların sürece dâhil edilmesi açısından çok önemlidir, amaç programa katılanların bakış açısından programı değerlendirmektir. Rakip yönelimli değerlendirme yaklaşımı ise farklı değerlendirme uzmanlarının değerlendirmeye yönelik değişik düşüncelerden yola çıkarak programın iyi ve kötü yönlerini savunması üzerine durur. Müşteri merkezli değerlendirme yaklaşımı, ürünler hakkında değerlendirme bilgisi geliştirmeyi amaçlayan bir yaklaşımdır. Bir programı hangi yaklaşımla değerlendirilirse değerlendirilsin, istenen seviyede dönüt alabilmek farklı yaklaşımların kullanılması kaçınılmazdır. Uşun (2012) program değerlendirme yaklaşım ve modellerine ilişkin yaptığı incelemede 14 yaklaşım altında toplam 34 modele ulaşmıştır. Bu

çalışmada İngilizce dersi hazırlık programı, programın öğeleri açısından programın uygulayıcısı olan öğretmenlerden gelen dönütler doğrultusunda değerlendirilecektir. Programın öğeleri açısından değerlendirilmesi hedef, içerik, eğitim durumu, sınav durumu öğelerinin kapsamlı bir şekilde ele alınmasına dayanmaktadır. Program, sahip olması gereken nitelikler çerçevesinde değerlendirilir ve her öge kendinden sonraki öğeleri değil, önce gelenleri ölçüt alır. Bu modelde sorulacak sorularla hem yazılı (resmi) programda hem de programın (uygulamadaki program) uygulanması sırasında meydana gelebilecek olası sorunlar belirlenebilir (Mehmeti, 2017). Erden (1998)' e göre, öğelere dönük değerlendirme modelinde yer verilmesi gereken bazı sorular şunlardır:

Hedef

1. Hedefler toplumun beklenti ve amaçlarına uygun mu?
2. Hedefler öğrenci ihtiyaçlarına ve düzeyine uygun mu?
3. Hedefler konu alanının özelliklerine uygun mu?
4. Hedefler birbiri ile tutarlı mı?
5. Hedef ifadeleri yeterince açık mı?
6. Hedefler gerçekleştirilebilecek nitelikte mi?

İçerik

1. Kapsam hedeflerle tutarlı mı?
2. Kapsamda yer alan bilgiler önemli, dayanıklı ve geçerli mi?
3. Kapsam öğrenciler için anlamlı mı, öğrencilerin gelişim düzeyi ile uyumlu mu?
4. Kapsamda yer alan bilgilerin sunuluş sırası öğrenme ilkelere uygun mu?

Eğitim Durumları (Öğrenme-öğretme süreci)

1. Hangi davranışların/kazanımların öğrenilmesinde güçlükler var?
2. Kullanılan, programda önerilen yöntem etkili mi?
3. Öğretim programı ve günlük ders planları ile uygulama tutarlı mı?
4. Öğretmen davranışları öğretim ilkelerine uygun mu?

5. Öğrencilerin derse yönelik duyuşsal özellikleri olumlu mu?
6. Öğrenciler kendilerinden beklenen faaliyetleri yerine getiriyor mu?

Sınama Durumları (Değerlendirme)

1. Ölçme sonuçları geçerli mi?
2. Ölçme sonuçları güvenilir mi?
3. Ölçüt uygun mu?

Bu kapsamda araştırmanın temel amacı 5.sınıf düzeyinde uygulanan İngilizce dersi hazırlık programının, programın uygulayıcısı olan İngilizce öğretmenlerinin görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesidir.

Bu amaçla şu sorulara cevap aranmıştır:

1. İngilizce öğretmenlerinin hazırlık sınıfı uygulamasının 5. Sınıf düzeyinde uygulanmasının yerindeliliğine dair görüşleri nelerdir?
2. İngilizce öğretmenlerinin hazırlık sınıfı İngilizce öğretim programının kazanımlarına dair düşüncelerini nelerdir?
3. İngilizce öğretmenlerinin hazırlık sınıfı İngilizce öğretim programının içerik boyutuna dair düşüncelerini nelerdir?
4. İngilizce öğretmenlerinin hazırlık sınıfı İngilizce öğretim programının eğitim durumları boyutuna dair düşüncelerini nelerdir?
5. İngilizce öğretmenlerinin hazırlık sınıfı İngilizce öğretim programının sınama durumları dair düşüncelerini nelerdir?

Yöntem

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Durum çalışmasında araştırmacı neden ve nasıl sorularına yoğunlaşır. Bu sayede ele alınan durumla ilgili olarak derinlemesine veri toplama imkanı bulur (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Bu çalışmada durum çalışması yöntemlerinden iç içe geçmiş durum deseni kullanılmıştır. İç içe geçmiş durum deseni bir durum içinde olabilecek birden fazla alt birime yönelmesini sağlayan ve elde edilen

sonuçların bir araya getirilmesi sürecinde ele alınan probleme bütüncül bakma imkanı veren bir çalışma desenidir (Aytaçlı, 2003; Yıldırım ve Şimşek, 2005). İç içe geçmiş durum deseninin tercih edilme sebebi, öğretmenlerin programın öğeleri hakkında görüşlerinin ayrı ayrı soru maddeleri ile toplanmasıdır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini Aksaray ilinde görev yapan ve hazırlık sınıfında derse giren İngilizce öğretmenleri oluşturmaktadır. Pilot uygulamanın yapıldığı 3 okulda görev yapan 19 öğretmenden hazırlık sınıfında derse giren 17 öğretmenin tamamı çalışmaya dahil edilmiş ve bu sebeple evrenden örneklem alınma yoluna gidilmemiştir. Pilot okullarda görev yapmasına rağmen hazırlık sınıfında derse girmeyen iki öğretmen araştırmaya dahil edilmemiştir. Çalışmaya katılan öğretmenlerin demografik özellikleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Öğretmenlerin Demografik Bilgileri

		Frekans
Cinsiyet	Kadın	13
	Erkek	4
Mesleki Kıdem	1-5 Yıl	1
	6-10 Yıl	5
	11-15 Yıl	10
	16-20 Yıl	1
Mezun Olunan Okul Türü	Eğitim Fak.	13
	Fen Edebiyat Fak.	1
	Diğer	3

Araştırmaya katılan öğretmenlerin 13’ü kadın, 4’ü erkektir, mesleki kıdemleri açısından ise 1-5 yıl mesleki kıdeme sahip olan 1, 6-10 yıl mesleki kıdeme sahip olan 5, 11-15 yıl mesleki kıdeme sahip olan 10 ve 16-20 yıl kıdeme sahip olan 1 öğretmen vardır. Yine aynı şekilde araştırmaya katılan öğretmenlerin 13’ü eğitim fakültesi mezunu iken, 1 öğretmen fen edebiyat fakültesinden mezunu ve 3 öğretmen diğer fakültelerden mezundur.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veriler, yarı-yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Görüşme formu maddeleri literatür taramasına dayalı olarak hazırlandıktan sonra dört öğretmen ile ön görüşmeler yapılmış ön görüşmeye katılan öğretmenlerden gelen dönütler ile 2 öğretim üyesinin incelemesinin ardından 9 maddeden uygulanmış ve görüşme formunda yer alan 3 madde benzer cevapların alınması ve anlaşılabilirlik noktalarında bulunması sebebi ile formdan çıkarılmış ve 6 maddeden oluşan asıl görüşme formu elde edilmiştir. İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden alınan izin ardından öğretmenlerle ortalama 20-30 dakika süren görüşmeler yapılmıştır. Görüşme formunda yer alan sorular şu şekildedir:

1. Hazırlık sınıfı uygulamasının 5. Sınıf düzeyinde uygulanmasının yerindeliliğine dair görüşleriniz nelerdir?
2. Yabancı dil hazırlık sınıfı uygulamasının Türkiye'de yabancı dil öğretimine ilişkin yaşanan sorunlara bir çözüm olup olmadığına dair görüşleriniz nelerdir?
3. Programda belirlenen kazanımlar hakkında düşünceleriniz nelerdir?
4. Programlarda belirlenen içerik hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?
5. Programda belirlenen eğitim durumları hakkında düşünceleriniz nelerdir?
6. Programda belirtilen ölçme değerlendirme etkinlikleri hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda veriler temalara ve temaların altında kategori ve kodlara ayrılarak elde edilen veriler arasında ilişkiler kurulmaya çalışılmıştır (Yıldırım ve Şimşek 2005). Kodların tekrarlanma sıklıkları incelenmiş ve frekans değerlerine göre yorumlanmaya çalışılmıştır. Temaların o-

luşturulması sürecinde 2 farklı araştırmacı bir birinden bağımsız olarak tema ve kodları hazırlamıştır. Her iki araştırmacının da üzerinde ortak karara verdiği tema ve kodlar kullanılmıştır. Araştırma nitel desende yapılan bir çalışma olması sebebi ile aktarılabiliğini (dış geçerlik) sağlamak amacı ile araştırma süreci hakkında bilgi verilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Ayrıca, araştırmada tutarlılığı (güvenirlik) sağlamak için ise katılımcıların elde edilen veriler doğrudan alıntı sunulmuştur.

Bulgular

1. İngilizce Öğretmenlerinin Hazırlık Sınıfı Uygulamasının 5. Sınıf Düzeyinde Uygulanmasının Yerindeliğine Dair Öğretmen Görüşleri

Öğretmenlerin 5. sınıflarda hazırlık sınıfı uygulamasının uygunluğu hakkında görüşlerinin analizi sonucunda 3 tema ve 20 kodlama yapılmıştır. Analiz sonucunda öğretmen görüşlerinden elde edilen temalar ve kodlar Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Öğretmenlerin 5. Sınıf Düzeyinde Olmasına İlişkin Öğretmen Görüşleri

Tema	Kodlar	Frekans
	Öğrenci istekliliği	8
Sınıf Düzeyi	Uygun yaş	8
	Dile maruz kalma	4

Bu soruda hazırlık sınıfı uygulamasının lise düzeyinden ortaokul düzeyine indirilmesine dair öğretmen görüşleri araştırıldığı için elde edilen veriler ‘sınıf düzeyi’ teması altında toplanmıştır. Araştırmaya katılanların tamamı (n=17) yabancı dil hazırlık sınıfı uygulaması için 5. sınıf düzeyinin uygun olduğu görüşündedir. Öğretmenler öğrencilerin erken yaşta dil öğrenmeye istekli olduğunu düşünmekte ayrıca erken yabancı dil eğitiminin kalıcı olacağını ve uzun süre dile maruz kalmanın daha kalıcı bir öğrenme ile sonuçlanacağını düşünmektedirler. Bu sebeple öğrenci istekliliği, uygun yaş ve dile maruz kalma kodları bu temalar altında yer alan kodlar olarak belirlenmiştir.

Bu soruya ilişkin öğretmenlerin görüşlerini içeren doğrudan alıntıları şu şekildedir:

'...Kesinlikle doğru bir zamanlama, çünkü erken yaşta dil eğitimi alanlar o dili uzun süre kullanmasalar da unutmuyorlar (Ö1)'.

'Öğrenciler çok istekli, daha önce lise gruplarıyla da çalıştım, fakat onlar bu kadar istekli değildi, sanırım yeni bir dili öğrenmiş olmanın vereceği haz bu yaş grubunda daha fazla (Ö2)'.

'Bu yaşta hafta 15 saat gibi süre ile yoğun şekilde dile maruz kalma öğrenmeyi daha kolaylaştıracaktır diye düşünüyorum....(Ö3)'.

2. Yabancı Dil Hazırlık Sınıfı Uygulamasının Türkiye'de Yabancı Dil Öğretimine İlişkin Yaşanan Temel Sorunlara Çözümü Olması Noktasında İlişkin Öğretmen Görüşleri

Öğretmenlerin 5. sınıflarda hazırlık sınıfı uygulamasının yabancı dil öğretiminde yaşanan problemlerin çözümü olup olmayacağına dair görüşlerinin analizleri için 1 tema, 3 kategori ve 50 kodlama yapılmıştır. Analiz sonucunda öğretmen görüşlerinden elde edilen temalar ve kodlar Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Yabancı Dil Hazırlık Sınıfı Uygulamasının Türkiye'de Yabancı Dil Öğretimine İlişkin Yaşanan Temel Sorunlara Çözümü Olması Noktasında İlişkin Öğretmen Görüşleri

Tema	Kategori	Kodlar	Frekans
Çözüm	Programın Yaygınlaştırılması	İsteğe Bağlı hazırlık	14
		Zorunlu hazırlık	3
	Negatif Görüşler	Öğrenci Seviyeleri	2
		Sınıf mevcutları	2
		Merkezi Sınavlar	3
		Uygulama Yetersizliği	1
	Pozitif Görüşler	Zaman	4
		Kısmen çözüm	3
		İlgi	6
		Dilin Kullanımı	7
Kural Öğretiminden uzaklaşma		5	

Öğretmenlerin tamamı programın yaygınlaştırılması fikrini taşımaktadır. Fakat 14 öğretmen hazırlığın zorunlu olmasından öte tercihe bağlı olması fikrindedirler. Bu soru ile ilgili öğretmen görüşlerinin farklılaşması sebebi ile 3 ayrı kategori ve bu kategorilere ait kodlar oluşturulmuştur. Tercihe bağlı hazırlık sınıfı uygulamasını destekleyen öğretmenler her bireyin farklı yetenekleri olduğunu ve öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeylerinin farklı olduğunu bu sebeple İngilizce seviye grupları oluşturulmasının gerekliliğini savunmaktadır. Öğretmenlerin 3'ü, zorunlu hazırlık sınıfı uygulamasının tüm okullara yaygınlaştırılmasını gerektiğini düşünmektedir. Zorunlu hazırlık uygulaması görüşünü taşıyan öğretmenler, yabancı dilin ancak hazırlık sınıfında öğretilbileceğini ve yabancı dilin neredeyse bir zorunluluk haline geldiğini ifade etmektedir. Bu sebeple programın yaygınlaştırılması kategorisi altında isteğe bağlı ve zorunlu kodlarından oluşturulmuştur. Bu duruma ait bazı konuşma alıntıları şu şekildedir:

'Herkes İngilizce konuşmak zorundadır yaklaşımı herkes matematikte iyi olmalıdır yaklaşımı gibi bir şey bence. Hazırlık sınıfının isteğe bağlı olması süreci daha etkili hale getirecektir. Bizim okulumuzun kayıt alanında olduğu halde hazırlık sınıfı olduğundan dolayı başka okula giden öğrencilerin varlığı biliyoruz, çünkü veli de öğrenci de İngilizce öğrenmenin gereklilik olduğuna inanmıyor yada 1 yılı boşa gitti gözüyle bakıyor.... (Ö,11).'

'Hazırlık sınıfları tercihe bağlı olmalı, çocuk ya da veli istiyorsa gönderir, ama önce pilot uygulamanın sonuçları görülmeli ve program mutlaka düzeltilmeli (Ö.7).'

'...Eğer bu dili öğretmek istiyorsak bu iş ancak hazırlık sınıfları ile mümkün olacak, bizlerde bu şekilde öğrendik bence zorunlu hazırlık sınıfı tüm okullara yaygınlaştırılmalıdır, çünkü artık her iş için yabancı dil bilme şartı getirildi neredeyse..... (Ö.14).'

Hazırlık sınıflarının yabancı dil öğretimine yönelik yaşanan problemlere çözüm olup olmayacağı noktasında araştırmaya katılan 4 öğretmen, olmayacağını düşünürken; 13 öğretmen kısmen ya da tamamen bu sorunun çözümü olabileceğini düşünmektedir. Hazırlık

sınıflarının çözüm olmayacağını düşünen öğretmenler bunun sebebini öğrencilerin ön öğrenme düzeylerinin farklı olmasına, sınıfların kalabalık olmasına, merkezi sınavların oluşturduğu baskıya, velilerin yabancı dil öğretime yönelik sahip olduğu algıya ve yabancı dilin okul dışında kullanacak imkânın olmamasına bağlamaktadırlar. Bu sebeple, negatif görüşler kategorisi altında öğrenci seviyeleri, sınıf mevcutları, merkezi sınavlar, uygulama yetersizliği kodları oluşturulmuştur. Öğretmenlerle yapılan görüşmelere dair alıntılarının bazıları aşağıda verilmiştir:

'Bence hazırlık sınıfı çözüm değil, çünkü bakanlık ilerleyen yıllarda İngilizce dersini tekrar haftada 2 saate indirecektir, öğretmen sayısı veya derslere ayrılan süre yetersiz kalacaktır. Bu noktada dil eğitimi sekteye uğrayacaktır (Ö3)...'

'Sınıflar 30 kişiyi aşıyor buda işimizi çok zorlaştırıyor, kalabalık sınıflarda dilin kullanımına yönelik olan konuşma, yazma becerisi ikinci planda kalıyor. O zaman dön tekrar grammer öğretimine, yani bir kısır döngü yaşıyoruz sanki (Ö.6)...'

'...Benim sınıfımda öğrenci seviyeleri çok farklı, bazılarınun alt yapısı var ya da dil öğrenmeye daha yatkınlar, bu sebeple tam bir çözüm olmasını beklemiyorum (Ö11)...'

'Benim sınıfımdaki velilerin bir kısmı öğrencilerinin Fen Lisesine gitmesini istiyor, merkezi sınavlarda hangi soru çok çıkıyorsa o ders önemli görüşündeler, bu bakış açısı değişmediği sürece ya da İngilizce bir ders niteliğinden çıkarılmadığı sürece, hazırlık sınıfları dil sorununa çözüm olmayacak (Ö,12)...'

Bu konuda olumlu görüş belirten öğretmenler ise, dil öğretiminin yoğun dile maruz kalmayı ve zaman gerektirdiğini belirtmektedirler. Ayrıca, öğretmenler hazırlık sınıfları sayesinde dil bilgisi kuralı öğretmek yerine bu kuralları performansla dönüştürmeye imkân bulduklarını ve bu dönemde öğrencilerin yabancı dil öğrenmeye istekli olduklarını belirtmişlerdir. Bunlar göz önüne alındığında yabancı dil öğretimi konusunda hazırlık sınıfı uygulamasının yerinde olduğunu düşünmektedirler. Olumlu görüş belirten öğretmen görüşleri, pozitif görüşler kategorisi altında toplanmış ve zaman, ilgi, dilin kullanımı,

kural öğretiminden uzaklaşma şeklinde kodlanmıştır. Bu kapsamda yer alan bazı görüşme alıntıları şu şekildedir:

' Kısım çözüm olacaktır, zamanla programın etkililiği görüldüğünde daha da rahatlayacağız, hazırlık sınıfı bir hap değildir, yuttur ve bütün dertleri bitirsin, eğitimde böyle bir anlayışta olmamalı zaten... (Ö. 1)

'Hazırlık sınıflarında dilbilgisi anlatılmaz, anlatılmamalı zaten, haftada 15 saatiniz olursa daha çok konuşma ve yazma becerisine yönelebilirsiniz. Buda zaten dili kullanmak demek. Türkiye'de temel problem dilbilgisi kurallarının öğretiminden kaynaklanır. Hazırlık sınıfları ile işte bu sorun ortadan kalkacak... (Ö. 17)'

'...Dilbilgisi öğretmiyorsunuz, öğrencilerle şarkı dinletiyor, oyun oynatıyorsunuz, buda öğrencileri daha istekli hale getiriyor. İstekli öğrencilerle bu kadar sürede bu sorun ortadan kalkar umduğundayım, kötümser değilim, hatta bazen bu konuda fazla iyimser olmakla bile suçlanıyorum...(Ö. 4)'

3. Programda Belirlenen Kazanımlar İlişkin Öğretmen Görüşleri

Öğretmenlerin programda belirlenen kazanımlar ilişkin öğretmen görüşleri dair görüşlerinin analizi sonucunda 1 tema altında 3 kodlama ile toplam 35 frekans değeri ile yapılmıştır. Analiz sonucunda öğretmen görüşlerinden elde edilen temalar ve kodlar Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Programda Belirlenen Kazanımlar İlişkin Öğretmen Görüşleri

Tema	Kodlar	Frekans
Kazanım	Kazanım Sayısının Fazlalığı	17
	Bilişsel seviye uygun olmaması	10
	Seviye Gruplarının oluşturulması	8

Araştırmaya katılan tüm öğretmenler kazanımların sayısının fazla ve öğrencilerin bilişsel seviyesinin üzerinde olduğunu düşünmektedir. Ayrıca, etkili bir hazırlık sınıfı uygulaması için seviye sınıflarının oluşturulması görüşü yaygındır. Bu sebeple kazanım teması altında kazanım sayısındaki yoğunluk, bilişsel seviyeye uygun olmaması ve

seviye grupları oluşturulması temaları belirlenmiştir. Öğretmenlerin kazanımlara ilişkin görüşlerine görüşme alıntıları şu şekildedir:

'Programı ilk aldığımda şaşırdım, sanki 9.sınıf programının başlığına 5. sınıf yazılmış gibiydi. Neyse dedim bir de kitapları görelim, fakat onlar uzun süre gelmedi. Tüm öğretmenler ne yapacağımızı nasıl daha basitleştirebileceğimizi düşündük..(Ö.2)'

'Düşünsenize programda en son konu if Type 2, yani günümüzde gerçek olmayan durumlar, bu yapıyı öğrenci ana dilinde zor kullanıyor...(Ö. 5)'

'...Program kesinlikle apar topar hazırlanmış bu öğrencilerin yaş seviyelerini göz önüne alınmamış, bir de bu kadar kazanımı hazırlıkta verdik önümüzdeki yıllarda ne yapacağız ? bu kadar kazanımı vermeye çalışırsak, yine grammer temelli öğretmiş olacağız (Ö. 7)'

'Bence hazırlık programı A,B,C düzeyi olarak bölünmeli. Bu sayede öğrenciler seviye grupların bölünür kazanım sayıları da bu gruplara göre ayarlanabilir. Tabi ki o zaman en düşük seviye içinde ders saati fazlaştırılabilir, ama her ne olursa olsun bu kadar kazanımın bu sürede bu yaş grubuna verilmesi mümkün değil, hatta imkansız gibi... .(Ö. 8)'

'...Kazanım sayısı, konu sayısı ile orantılı ama öğrenci seviyeleri ile orantılı değil.... (Ö.10)'

4. Programlarda Belirlenen İçeriğe Yönelik Öğretmen Görüşleri

Öğretmenlerin içerik hakkındaki görüşleri için 1 tema altında, 2 kategoride 7 kodlama yapılmıştır. Analiz sonucunda öğretmen görüşlerinden elde edilen temalar ve kodlar Tablo 5'te verilmiştir.

Programda yer alan içeriğe dair öğretmen görüşlerinin temelini yoğun içerik oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin tamamı, içeriğin çok yoğun olduğunu belirtmekte ve bu yoğunluğun onları dili kullanan bireyler yetiştirme amacından uzaklaştırmasının temel nedeni olduğunu ifade etmektedirler. İçeriğin yoğun olduğunu belirten öğretmenler, bu yoğunluğun içerikte yer alan kelime bilgisinde, dil bilgisi kurallarında da var olduğunu belirtmektedir. Ayrıca öğretmenler içeriğin sarmal şekilde devam etmediğini ve biri birini

takip eden üniteler arasında kopukluk olduğunu ve bu kopukluğun sebebinin içerikteki yoğunluk olduğunu belirtmektedirler.

Tablo 5. Programlarda Belirlenen İçeriğe Yönelik Öğretmen Görüşleri

Tema	Kategori	Kodlar	Frekans
İçerik	Yoğunluk	Yoğun	17
		Yeni Kelime Yoğunluğu	6
		Dil Bilgisi Kuralları Yoğunluğu	12
		Konular Arası Kopukluk	8
		Öğrenci Seviyesinin Üzerinde olma	11
Ders Kitapları	Ders Kitaplarının sıkıcılığı	Ders kitaplarının geç dağıtımı	7
		Ders kitaplarının geç dağıtımı	17

Bu sebeple içerik teması altında yer alan ilk kategori olan yoğunluk kategorisinde yoğunluk, yeni kelime yoğunluğu, dil bilgisi kurallarındaki yoğunluğu, konular arası kopukluk, öğrenci seviyesi üzerinde olma kodları oluşturulmuştur. Bu soruya ait bazı alıntılar şu şekildedir:

'Elimize ikinci dönem geçen bir kitap var. İçinde 40 ünite var. Eğitim öğretim dönemi toplam 36 hafta. Yani haftada bir ünitenden fazla verilecek. Hafta 15 saat ile bu olur gözü ile bakılıyor. Grammer temelli bir eğitim verirsen yetişir. O zaman hazırlığın ne anlamı var... (Ö, 9)

'Kitapta perfect tenseler var, bu zamanın Türkçede karşılığı yok, kitapta İf clause Type 2 var, daha ne olsun, zaten geriye pek de bir şey kalmadı (Ö, 10)'

'İçerikte kullanılan kelimelerin neredeyse yarıya yakını günlük hayattan kopuk. Edebi bir dil öğretilme çabası var. Bir de içeriğin bir birini tamamlaması tekrar etmesi beklenir. Bir birinden kopuk bir içerik var, bunun sebebi aynı anda çok fazla şey verilmeye çalışılması olabilir bence (Ö. 13).'

Öğretmenlerin içerik kapsamında ders kitaplarına ile ilgili görüşleri olumsuzdur. Özellikle kitapların geç gönderilmesi temel sorun olarak tüm katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Kitaplarla ilgili yoğun olarak dile getirilen bir diğer nokta bakanlıkça kitapların ve bunların

dışında gönderilen İngilizce hikâyelerin öğrencilerin dikkatini çekmediğidir. Bu sebeple ders kitapları kategorisi içerisinde kitapların geç dağıtılması sıkıcılık kodları oluşturulmuştur. Öğretmenlerle yapılan görüşme alıntıları şu şekildedir:

'Kitaplar ikinci dönemin başında geldi, biz zaten 12. Üniteye bazılarımız 13. veya 14. ünitelere gelmiştik, birde başlangıçta zor gelen etkinlik hazırlama işine de alışmıştık. Şimdi kitaplar geldi ama öğrenciler bizim hazırladığımız etkinlikleri yaparken daha çok katılıyorlardı....Çünkü kitaplar sıkıcı... (Ö.2).'

' Kitapların gelmesine pek de sevinmedik aslında, şimdi konunun ne kadar derinlemesine anlatılacağına biz karar veremiyoruz, birde kitapları bitirme zorunluluğu hissettiğimiz için dersler daha hızlı işleniyor, öğrenciler sıkılmaya başladı..... (Ö7).'

' Okula ek materyal olarak hikaye kitapları geldi, aslında çok güzel düşünülmüş fakat öğrenciler bu hikayeleri sıkıcı buluyor, bizim zorlamalarımız ile okuyor..... (Ö. 4).'

5. Programlarda Belirlenen Eğitim Durumlarına Yönelik Öğretmen Görüşleri

Öğretmenlerin eğitim durumları hakkındaki görüşlerinin analizi sonucunda 1 tema altında 2 kategoride 9kodlama yapılmıştır. Analiz sonucunda öğretmen görüşlerinden elde edilen temalar ve kodlar Tablo 6'da verilmiştir.

Eğitim durumları temasında öğretmenler en çok vurguladıkları nokta dinleme, okuma, yazma, konuşma becerilerine ayrılan sürenin orantısızlığı daha sonra ise okulun fiziki alt yapısıdır. Bu sebeple eğitim durumları teması eğitim sürecini etkileyen faktörlerden olan yöntem ve teknik ve fiziki alt yapı olarak iki kategoriye ayrılmıştır. Yöntem ve teknik kategorisi altında öğretmenler dil bilgisi kurallarının öğretilmesine önem verildiğini ve diğer becerilerin (konuşma, dinleme ve yazma) ihmal edildiğini düşünmektedirler. Programda yer alan etkinliklerin ise kazanımlarla tutarlı olduğunu düşünmektedirler.

Tablo 6. Programlarda Belirlenen Eğitim Durumlarına Yönelik Öğretmen Görüşleri

Tema	Kategori	Kodlar	Frekans
Eğitim Durumları	Yöntem ve Teknik	Kural Öğretimi	3
		Beceri alanlarını İhmal etme	14
		Uygun Etkinlikler	14
		Yeterli Süre	16
		Yetersiz Süre	1
	Fiziki Alt Yapı	EBA	6
		Akıllı Tahta	14
		Dil Sınıfı	4
		İnternet Filtresi	15

Öğretmenler eğitim durumlarında sınıf içi etkinlikleri kendilerinin hazırlayabildiğini ve bu sebeple eğitim durumları için programda belirlenen etkinlikleri sınıf düzeyine göre çeşitlendirebildiklerini belirtmişlerdir.

Bu soruya dair bazı görüşme alıntıları şu şekildedir:

'Programda becerilere ayrılan sürede bir sıkıntı yok bir orantı var ama 40 üniteli bir program, bunu yetiştirmek için nereden kısılam deyince akla hemen, dinleme ve konuşma geliyor galiba... (Ö, 17).'

'Aslında, farklı beceri alanlarına uygun dağılmış bir program gibi görünüyor ilk bakışta. Fakat o kadar üniteyi vermenin ortaya çıkardığı bir baskı hissediyorum. O zaman dinleme ve konuşmaya daha az zaman ayırıp konuları yetiştirme telaşı başlıyor, buda kuralları öğretelim yani gramer temelli bir eğitim yapalım sürüklüyor bizi... (Ö, 8).'

' Özellikle kitaplar geldikten sonra, biraz daha az özgür olduk, şimdi kitabı yetiştirelim diye konuşma, dinleme geri planda kaldı...Çünkü kitaplara göre ders işlemeye başladık ve kitaplarda dili kullanmaya yönelik etkinler daha az...(Ö,13).'

' Programda konuşma ve dinlemeye ayrılan zaman az, zaten bizim derdimiz konuşmaman ama İngilizce bilen insanlar değil miydi?, şimdi hala aynı yerdeyiz maalesef... (Ö 16).'

'Programda önerilen etkinlikler bize kılavuzluk edebilir, zaten biz kendi etkinliklerimizi tasarlıyoruz. Birde hazırlık sınıfı okutmanın verdiği heyecan var, her İngilizce öğretmenin hayali, bu durumda kendimiz internette faydalanıyoruz, zaten 5 kişiyiz, okulda bir dolabımız var herkes hazırladığı etkinliğin bir kopyasını oraya bırakıyor, bakıyorsunuz her bir konu için en az 3 farklı etkinlik olmuş. Bizler öğretmeniz, kendimiz kazanıma göre etkinlik tasarlayabiliriz... (Ö,2).'

'Bazen bir öğrencinin ağzından iki kelime alana kadar dakikalarca uğraşıyoruz, işte o zaman diyoruz ki konuşmaya biraz daha zaman fazla ayrılmalı... (Ö.15).'

Eğitim durumları teması altında yer alan diğer kategori ise fiziki alt yapı kategorisidir. Öğretmenlerin fiziki alt yapının yeterliliğine dair görüşleri genellikle olumlu yöndedir. Özellikle, Eğitim Bilişim Ağı (EBA)'nın süreci destekler yönde olduğunu belirtmektedirler. Sınıflarda akıllı tahta olmasının film ve müzik dinlemeyi kapsayan etkinliklerde kullanışlı olduğu düşünülmektedir. Fakat öğretmenler akıllı tahta kullanımını sırasında kullanılan internet filtrelerinin süreci negatif yönde etkilediğini dile getirmektedir. Sadece dört öğretmen dinleme becerisine yönelik etkinliklerde dil sınıflarının daha iyi olacağını düşünülmektedir. Buna rağmen alt yapı eksikliği noktasında başka olumsuz bir görüş beyan etmemişlerdir. Bu sebeple fiziki alt yapı kategorisi altında EBA, akıllı tahta, dil sınıfları, internet filtresi kodlar oluşturulmuştur. Görüşme alıntıları şu şekildedir:

'Okulun fiziki alt yapısı yeterli, zaten bize gerekli olan akıllı tahtalar, buradan videolarımızı hazırlayıp kullanabiliyoruz. Bunun dışında kalanları kendimiz hazırlıyoruz, tek sorun Milli Eğitim'in internet filtreleri, pek çok siteyi açamıyoruz, her şeyi evde indirip getiriyoruz (Ö.12).'

'EBA büyük nimet, öğrencilerinize satın aldırmadan pek çok farklı kaynağın akıllı tahta versiyonu orada mevcut, hatta fiyatları çok yüksek yabancı yayınlar bile var. Onları gerektiğinde takviye olarak kullanıyoruz, en çokta videolarını kullanıyorum.... (Ö,14).'

'Dinleme etkinlikleri sıkıntılı oluyor, akıllı tahta yetersiz kalıyor, bizim zamanımızda dil sınıfları vardı, her şey çok net duyulurdu. Bu akıllı tahta da pek mümkün değil... (Ö,7).'

6. Programda Belirtilen Sınama Durumlarına Yönelik Öğretmen Görüşleri

Öğretmenlerin programın sınama durumları ögesi hakkındaki görüşlerinin analizi sonucunda 1 tema altında 3 kod altında incelenmiştir. Analiz sonucunda öğretmen görüşlerinden elde edilen temalar ve kodlar Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Programda Belirtilen Sınama Durumlarına Yönelik Öğretmen Görüşleri

Tema	Kodlar	Frekans
Ölçme ve Değerlendirme	İhmal edilen beceriler	9
	Dil bilgisi Temelli yaklaşım	10
	Tutarlılık	2

Programda yer alan ölçme değerlendirme etkinliklerini 15 öğretmen, klasik ölçme ve değerlendirme yaklaşımlarının temele alındığını düşünmektedir. Klasik ölçme değerlendirme yaklaşımını temele alındığı için beceri temelli ölçme ve değerlendirme yaklaşımının ihmal edildiği ifade etmektedir. Diğer yandan 2 öğretmen ölçme değerlendirme etkinliklerinin programın diğer öğeleri ile tutarlı olduğunu düşünmektedir. Araştırmaya katılan öğretmenlerden sadece ikisi, ölçme değerlendirme etkinliklerinin programla tutarlı olduğunu düşünmektedir. Bunun sebebini ise kazanım sayısı kadar ölçme değerlendirme etkinliğinin olmasına bağlamaktadırlar. Bu sebeple ölçme ve değerlendirme teması altında ihmal edilen becerileri, dil bilgisi temelli yaklaşım, tutarlık kodları oluşturulmuştur. Bu soruya ait görüşme alıntıları şu şekildedir:

‘Program hala klasik anlayışta, konuşma ve yazma becerileri diğer bölümlerde olduğu gibi göz ardı edilmiş. Çoktan seçmeli yazılı sınavlarla nasıl konuşma becerisini ölçebilirsiniz?... (Ö,11).’

‘Öğrencilerin yazma becerilerinin konuşma ve ölçülmesine dair çokta somut veya yoğun bir bölüm yok programda..... (Ö,1)’

‘Aslında program kendi içinde tutarlı, kitapta verilen 40 üniteye göre ölçme etkinlikleri var. Hiçbiri ihmal edilmemiş, hepsini kapsama almışlar.... (Ö, 16).’

Sonuç Tartışma ve Öneriler

Araştırma sonuçlarına göre araştırmaya katılan öğretmenler, hazırlık sınıfı uygulamasını desteklemektedirler. Bunun sebebini ise öğrencilerin motivasyonlarının yüksek olmasına, erken yaşta uzun süreli olarak hedef dile maruz kalmanın getireceği avantajlara bağlamaktadırlar. Ekuş ve Babayiğit (2013), yaptıkları nitel araştırmada, İngilizce öğretmenlerinin tamamı erken yaşta dil eğitimine başlanması gerektiğini belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan öğretmenlerden 14'ü hazırlık sınıfları uygulamasını desteklerken, sadece 3'ü bu uygulamayı desteklememektedir. Hazırlık sınıfını desteklemeyen öğretmenler bunun sebebini sınıf mevcutlarının fazlalığına ve öğrencilerin bilişsel seviyelerindeki farklılığa dayandırmaktadır. Başka bir ifade ile hazırlık sınıfından beklenen başarının sınıf mevcutları ve bilişsel farklılar göz önüne alınarak uygulandığı takdirde istenen başarıya ulaşacağını düşünmektedirler. Öğretmenlerin programın kazanımlarına dair ortak görüşü kazanım sayısının fazla ve öğrencilerin bilişsel gelişim seviyelerinin üzerinde olduğu yönündedir. Kazanım sayısının fazlalığı öğretmenleri, performans dönük bir dil öğretimi yerine kuralları öğrenmeye yönelik (grammar-based approach) bir dil öğretimine zorlamaktadır. Seçkin (2011)'in öğretmen görüşlerine dayalı olarak 4. sınıf İngilizce öğretim programını değerlendirdiği çalışmasında öğretmenler kazanım sayısının fazla olduğunu ifade etmişlerdir. Parmaksız ve İncirci (2016)'nin 10. sınıf İngilizce öğretim programının değerlendirilmesini amaçlayan çalışmalarında, programda yer alan kazanımların fazla olduğu sonucuna ulaşmışlar. Yine benzer şekilde, öğretmenler içeriğinde yoğun olduğunu ifade etmektedirler. Ayrıca içerikte yer alan bilgilerin öğrencilerin hazırbulunuşluk seviyesinin üzerinde olduğunu ifade etmektedirler. Dinçer ve Saracalıoğlu (2016) 7. sınıf İngilizce öğretim programını incelemişlerdir. Hem nitel hem de nicel verilerin toplandığı araştırmada öğretmenlerin programın içerik boyutunu yoğun bulduğu sonucuna ulaşılmıştır. Programın eğitim durumları boyutunda, öğretmenler programda yer alan etkinlere ayrılan zamanın orantılı bir dağılım göstermediğini ifade ederken, konuşma ve yazma becerisine ayrılan zamanın yetersiz olduğunu bunda kural öğretimi ile sonuçlandığını ifade etmektedirler. Merter, Kartal ve

Çağlar (2012) yaptıkları araştırmada yeni ortaöğretim İngilizce programını öğretmen görüşlerine göre değerlendirmişlerdir. Anket aracılığı ile toplanan veriler sonucunda, öğretmenlerin yeni programında dil bilgisi öğretim temelli buldukları ve bu sebeple konuşma ve yazma becerisine ayrılan zamanının yetersiz olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Fakat bunların dışında programda önerilen etkinliklerin kazanımlarla tutarlı olduğunu ifade etmektedirler. Öğretmenler okullardaki alt yapının yeterli olduğunu düşünmektedirler. Bunun temel sebebine de etkileşimli tahtalara bağlanmaktadır. Bu noktada, eğitime teknoloji entegrasyonu noktasında büyük bir aşama katıldığı söylenebilir. Öğretmenler ders kitaplarını yetersiz bulmakta ders kitaplarının sadece içerik olarak değil görsel olarak da yetersiz olduğunu ifade etmektedir. Bunların yanı sıra kitaplarda bütünlük olmadığından söz etmektedirler. Aslan ve İzci (2017), Merter vd. (2012) yaptıkları araştırmalarda, öğretmenlerin İngilizce ders kitaplarını yeterince anlaşılır bulmadığı sonucuna varmışlardır. Öğretmenler kitapların neredeyse ikinci dönem başında ellerine ulaştığını ifade etmektedirler. Başka bir ifade ile içeriği öğretmenler kendileri hazırlamışlar ve içeriğin derinliğini öğrencilerinin hazırbulunuşluk seviyelerine göre uyarlamışlardır. Araştırmada en göze çarpan sonuçlardan birisi de öğretmenlere sadece kazanımların verildiği durumlarda ders kitaplarına ihtiyaç duymadan içeriği kendilerinin hazırlayabilmeleridir. Bu açıdan bakıldığında aldıkları lisans eğitimi ve mesleki tecrübenin öğretmenlik mesleğini icra etme noktasında yeterli olduğu düşünülebilir. Kitapların gelmesi ile birlikte kazanım sayısının fazlalığının ortaya çıkardığı dezavantajları birde yoğun içerik desteklemiştir. Öğretmenler kitapların bitirilmesi gerektiğine dair hissettikleri baskınında süreci olumsuz etkilediğini düşünmektedirler. Öğretmenler kitaplarda yer alan kelime çalışmalarının bir kısmının günlük hayattan kopuk olduğunu ifade etmişlerdir. Başka bir ifade ile daha edebi yada kurallı bir dil öğretilmek istenmektedir. Zehir Topkaya ve Küçük (2010) yaptıkları çalışmada öğretmen görüşlerine dayalı olarak ilköğretim 4. ve 5. sınıf programını değerlendirmişlerdir. Araştırmada kitapta yer alan kelimelerin günlük hayattan uzak olduğu sonucuna varılmıştır. Araştırmaya katılan öğretmenler, hazırlık uygulamasının

devam ettirilmesi yönünde görüş bildirirken, isteğe bağlı hazırlık sınıfı uygulamasından yana olduklarını ifade etmektedir. Şen Ersoy ve Kürüm Yapıcıoğlu (2015) yaptıkları araştırmada, üniversite düzeyinde isteğe bağlı hazırlık sınıfı uygulamasında derse giren öğretim görevlilerinin öğrencilerin motivasyon düzeyinde olumlu yönde farklılık olduğunu ifade etmişlerdir.

Sonuç olarak, öğretmenlerce program, öğeleri olan hedef, içerik, eğitim durumları ve sınav durumları arasındaki ilişki açısından yeterli bulunmaktadır. Öğretmenlere göre kazanımlar ile içerik, eğitim durumları ve sınav durumları tutarlıdır. Fakat kazanımların sayısının fazlalığı ve bu kazanımların dili kullanmadan öte kuralları öğrenmeye dönük olması, öğrencilerin bilişsel hazırbulunuşluk seviyesinin üzerinde olması açılarından yetersiz bulunmaktadır. Yabancı dil öğretim programlarının içeriğinin sarmal program ilkelerine göre tasarlanması esastır (Demirel, 2003). Bu sayede eski bilgiler sistematik olarak tekrarlanır. Fakat öğretmenler, kitaplarda yer alan içeriğin sarmallık ilkelerine göre hazırlanmadığı görüşünde birleşmektedirler. Tüm bunlara rağmen öğretmenler, hazırlık sınıfı uygulamasını desteklemektedir. Ama uygulanmakta olan hazırlık sınıfı çalışmalarının istenen başarıya ulaşabilmesi için programın kazanımlarının sayısının azaltılması ve öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeyine göre yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bu duruma uygun olarak içerik, eğitim durumları ve sınav durumları da tekrar düzenlenmesi yararlı olacağı söylenebilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Evaluation of Pilot Scheme of Secondary Schools
English Preparatory Class Curriculum According
to Teachers Views**

*

Yalçın Dilekli

Aksaray University

Foreign language teaching (English) has been great problem for long years. Especially, the problem of lack of verbal communication in foreign language problem hasn't been solved in compulsory education period. For solving this problem, many different projects were applied. One of the project which was applied many different times was language preparation class or extensive language course years during high school or middle school period. Turkish Ministry of Education (MNE) has just been applied new projects which is extensive hours of English class in 5. grade. In order to see, this project 620 schools were selected as pilot scheme schools. After this application, MNE will decide whether to disseminate this project to whole country or not. The aim of his study is to evaluate new English course curriculum according to teachers' ideas working in these pilot scheme schools. The study is designed in qualitative research design. Population of this study is 3 schools determined as pilot school by MNE. Sample of the study is also whole population. All 17 teachers giving courses in these prep classes joined the study. 3 teachers were excluded from the study although they work in these schools. Because, they had no class in prep class. In order to collect data semi-structured interview form with 9 questions was formed and applied to 3 teachers of English and 2 experts in University. According to the pilot application results and experts' ideas, the form was formed with 6 questions. The determined questions were as follows:

1. What is your ideas about the application time as 5. grade?
2. According to you, will prep class application be a solution for the problem?
3. What about your ideas about determined objectives of the curriculum?
4. What about your ideas about determined content of the curriculum?
5. What about your ideas about determined learning experiences of the curriculum?
6. What about your ideas about determined evaluation of the curriculum?

The interviews took approximately 20-30 minutes. The interviews were made after school hours. During the analyses process the results were divided into categories and codes.

According to the teachers ideas, 5.grade level was a suitable period for prep class. Because, students were eager to learn new language. The other code for the first question was students age, which is one of the most suitable period for gaining second language. The last code was exposure to foreign language for a long time would help them to learn target language. For the second questions teachers had the idea of selective prep class application. Only 3 teachers were in favor of the idea of compulsory prep class application.

For the forth question, all of the participants thought that number of the objectives were too high and over students' cognitive level. Similarly, teachers had the idea of intensive content. They thought that number of the unit and the number of new words were too high. This made them to use grammar based approach. However, they indicated that the proposed teaching methods and applications were coherent with the content.

For evaluation part of the curriculum, teachers thought that it was coherent with objectives and content. As a conclusion, this new prep class English course curriculum were well-structured from the respect of curriculum components. However, having too intense objectives, contents made this curriculum inapplicable, at least with this curriculum it was a bit difficult to develop oral communication capacity in target language.

Kaynakça / References

- Acat, B. Demiral, S. (2002). Türkiye'de yabancı dil öğreniminde motivasyon kaynakları ve sorunlar, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 32, 312-321.
- Aytaçlı, B. (2003). Durum çalışmasına ayrıntılı bir bakış, *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, (3), 1, 1-9.
- Demirel, Ö. (2003). *Kuramdan uygulamaya eğitimde program geliştirme*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Dilekli, Y , Karagöz, S . (2018). İhsan Sungu' nun program değerlendirme modelinin avrupa ve amerika' da yaygın kullanılan program değerlendirme modelleri ile karşılaştırılması. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8 (14), 465-496. DOI: 10.26466/opus.391195
- Eküş, B. ve Babayiğit, Ö.(2013). İlkokul 2. sınıftan itibaren yabancı dil eğitimi verilmesine ilişkin sınıf ve İngilizce öğretmenlerinin görüşlerinin incelenmesi, *Researcher: Social Science Studies*, (1) 1. 25-35
- Erden, M. (1998). *Eğitimde program değerlendirme*. Ankara: Anı yayıncılık.
- Ertürk, S. (1991). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Meteksan Yayınları.
- Eurydice (Education, Audiovisual and Culture Executive Agency) (2008). *Avrupa'da okullarda dil öğretimi hakkında temel veriler*. Accessed on 2th of May 2018, http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/key_data_series/095TR.pdf
- Fidan, N. (1985). *Okulda öğrenme ve öğretme*. Ankara: Alkım Yayıncılık.
- Fitzpatrick, J. L., Sanders, J. R. ve Worthen, B. R. (2004). *Program evaluation - alternative approaches and practical guidelines - Third Edition*. Boston: Allyn and Bacon.
- Güçlü, M. ve Şanal, M. (2015). 1950 ve 1960 yılları arasında Türkiye'de süreli yayınlara yansıyan eğitim sorunları: Eğitim Dergisi Örneği, *Turkish Studies*,10(15), 451-470.

- Güçlü, M. (2014). İlköğretim Dergisinde yayımlanan öğretmenlik mesleği ile ilgili makalelerin değerlendirilmesi (1939-1966), *Nevoşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2014), 111-127.
- Güçlü, M. (2015). Türkiye’de 1950 ve 1980 yılları arasında süreli yayınlara yansıyan mesleki ve teknik öğretimle ilgili konuların değerlendirilmesi: Mesleki ve Teknik Öğretim Dergisi Örneği, *Turkish Studies*, 10(14), 363-386.
- Güçlü, M. (2016). Yeni Okul Dergisi’nin ele adığı eğitim sorunları açısından değerlendirilmesi (1950-1954), *Nevoşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (2), 68-85.
- Işık, A. (2008). Yabancı dil eğitimimizdeki yanlışlar nereden kaynaklanıyor?, *Journal of Language and Linguistic Studies*,(4)2, 15-27.
- İyitoğlu, O. ve Alcı, B. (2015). A qualitative research on 2. grade teachers’ opinions about 2. grade english language teaching curriculum, *Elementary Education Online*, 14(2), 682-696.
- Kandemir, A. ve Tok, Ş. (2017). İlkokul 2. sınıf İngilizce öğretim programının katılımcı odaklı program değerlendirme yaklaşımıyla değerlendirilmesi. *Milli Eğitim*, 215, 17- 25.
- Karagöz, S. (2018). *İkinci Meşrutiyetten Harf İnkılabına Süreli Yayınlarda Eğitim (1908-1928)*. Ankara: Vize Yayıncılık.
- Karagöz, S. ve Duman T. (2014). 1908-1928 yılları arası süreli yayınlarda yer alan eğitim görüşleri ve öneriler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 7 (35), 576-594.
- Merter, F., Kartal, Ş. ve Çağlar, İ.(2012). Ortaöğretim İngilizce dersi yeni öğretim programının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (12), 23, 43 – 58.
- Parmaksız Ş. R ve İncirci, A. (2016). 10. Sınıf ortaöğretim İngilizce öğretim programının Stufflebeam (CIPP) bağlam, girdi, süreç ve ürün modeline göre değerlendirilmesi, *International Journal of Language Academy*, (4), 2, 153-173.
- Seçkin, H. (2011) İlköğretim 4. sınıf İngilizce öğretim programına ilişkin öğretmen görüşleri, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. (8), 2, 511-525.

- Sönmez, V. ve Alacapınar, F. G. (2015). *Örnekleriyle eğitimde program değerlendirme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şen Ersoy, N. ve Kürüm Yapıcıoğlu, D. (2015). İsteğe bağlı İngilizce hazırlık programının öğrenci ve okutman görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi - Journal of Qualitative Research in Education*, 3(3), 7-43.
- Uşun, S. (2012). *Eğitimde program değerlendirme-Süreçler, yaklaşımlar ve modeller*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Zehir Topkaya, E. ve Küçük, Ö. (2010). An evaluation of 4th and 5th grade English language teaching program, *Elementary Education Online*.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Dilekli, Y. (2018). Ortaokul İngilizce hazırlık sınıfı programı pilot uygulamasının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *OPUS – Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1399-1425. DOI: 10.26466/opus.445713

Suriyeli Mülteci Çocuklara Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar

DOI: 10.26466/opus.443945

*

Gürkan Moralı*

* Arş. Gör. Dr., Erciyes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Kayseri / Türkiye
E-Posta: gurkanmorali@gmail.com ORCID: [0000-0002-8539-7507](https://orcid.org/0000-0002-8539-7507)

Öz

Bu araştırmanın amacı, PICTES projesi kapsamında Türkçe öğreticisi olarak çalışan öğretmen görüşlerine göre Suriyeli mülteci çocuklara yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde karşılaşılan sorunları tespit etmektir. Bu amaç doğrultusunda Suriyeli mülteci çocuklara Türkçe öğreten öğretmenlerin görüşlerini içeren yazılı dokümanlar incelenmiştir. Araştırma dokümanları, Suriyeli çocukların Türk eğitim sistemine entegrasyonunun desteklenmesi için yürütülen PICTES projesi kapsamında Erciyes Üniversitesi Sürekli Eğitim Merkezi (ERSEM) ile MEB tarafından organize edilen ve ERSEM’de düzenlenen eğitimcilerin eğitimi kursunda araştırmacı tarafından verilen “Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar” adlı derste elde edilmiştir. Nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde gerçekleştirilen doküman incelemesi yoluyla ele alınan veriler içerik analizi ile incelenmiştir. Bu analizle toplam 30 bilgi kategorisi elde edilmiş ve bunlar altı tema altında sınıflandırılmıştır. Suriyeli çocuklara yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde karşılaşılan sorunların çocukların duyuşsal durumundan, hedef dilden, materyallerden, sınıf yönetiminden, sınıf ortamından ve aile işbirliğinden kaynaklandığı tespit edilmiştir. Bu araştırma kapsamında ulaşılan sonuçların, literatürdeki çalışmalarla büyük ölçüde benzerlik gösterdiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Suriyeli mülteci çocuklar; Yabancı dil öğretimi; Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi; Sorunlar

The Problems Faced in Teaching Turkish as a Foreign Language to Syrian Refugee Children

*

Abstract

The aim of this study is to identify the problems faced in teaching Turkish as a foreign language to Syrian refugee children according to the opinions of the teachers working as Turkish teachers in the PICTES project. For this purpose, written documents containing the opinions of teachers teaching Turkish to Syrian refugee children were examined. Research documents were obtained in the course of "Problems in Turkish Teaching as a Foreign Language" given by the researcher at Erciyes University Continuing Education Center (ERSEM) as the part of the trainer training courses organized by ERSEM and MoNE as part of PICTES projects aiming at promoting the integration of Syrian children into Turkish education system. The data handled through the document review conducted within the framework of the qualitative research approach were examined by content analysis. A total of 30 information categories were obtained with this analysis and they were classified under six themes. It has been found that the problems faced in teaching Turkish as a foreign language to the Syrian refugee children originate from the children's affective situation, target language, materials, classroom management, classroom environment and family co-operation. It is seen that the results obtained within this study show a great similarity with those in the literature.

Keywords: *Syrian refugee children, foreign language teaching, teaching Turkish as a foreign language, problems.*

Giriş

Birçok Suriyeli, Suriye'deki iç savaş sebebiyle farklı ülkelere göç etmek ve sığınmak zorunda kalmıştır. 2011 yılından itibaren Suriyeliler, içinde Türkiye'nin de bulunduğu farklı ülkelerde mülteci olarak yaşamaya başlamıştır. Ancak Suriyeli mülteciler, mülteci veya sığınmacı olarak değil Türkiye'de "geçici koruma" statüsünde hayatlarını idame ettirmektedir (Kağnıcı, 2017). Bu çalışmanın genelinde mülteci kelimesi, Türkiye'de yaşamlarını sürdüren ve geçici koruma altındaki Suriyelileri nitelemek için kullanılmıştır.

Türkiye'de geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin sayısı 26 Nisan 2018 tarihi ile 3.588.877'dir (İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2018). Bu sayının neredeyse yarısı çocuklardan oluşmaktadır. UNICEF (2018) verilerine göre, Türkiye'deki 0-18 yaş arası geçici koruma altındaki çocuk sayısı 1.6 milyondan fazladır. Bu veri, çocuk mülteci sayısının Suriyeli mülteciler içerisinde ciddi bir orana sahip olduğunu göstermektedir.

Çocuklar, mülteciler içerisinde risk altındaki hassas gruptur (Özer, Komsuoğlu ve Ateşok, 2016; Yavuz ve Mızrak, 2016). Bu sebeple, çocuk mültecilerin entegrasyonu fazlasıyla önem arz etmektedir. Mültecilerin entegrasyonunda eğitim başat rol oynamaktadır. Çünkü "çocukların maruz kaldıkları zorluklara, travmalara karşı güvenli bir ortam oluşturabilecekleri, yeni sosyal ilişkiler kurarak psikososyal destek alabilecekleri eğitimin hayatlarındaki yeri çok önemlidir" (Özdemir, 2017, s. 289). Eğitim alma fırsatına sahip olamayan mülteci çocukların karşılaşılabilecekleri olası senaryolar ise ucuz iş gücü olma, erken evlenme, radikal gruplara katılma ve sosyal uyum problemleri yaşamadır (Taştan ve Çelik, 2017).

Hâlihazırda Suriyelilerin Türkiye'deki durumu düşünüldüğünde uyum konusunda karşılaştıkları birtakım zorluklar bulunmaktadır. Bu zorlukların başında dil engeli gelmektedir. Arapça konuşulan ülkelere sığınan Suriyeliler açısından dil bir bariyer teşkil etmezken, Türkiye'ye iltica edenlerin günlük hayata, eğitime, iş ortamlarına ve diğer koşullara uyum sağlamalarında Türkçe ciddi bir engel oluşturmaktadır. Ancak Akkaya (2013) tarafından yapılan çalışmada Suriyelilerin Türkçeye bakışının olumlu olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, Suriyelilerin

Türkçe öğrenmeye hazırbulunuşluklarını göstermesi bakımından dikkate değerdir. Bu sebeple çeşitli projeler hayata geçirilerek Suriyelilerin Türkçe öğrenmeleri ve eğitim almaları desteklenmeye çalışılmaktadır. Bu projelerden ilki, kamplarda gerçekleştirilen “Suriyeli Misafir Öğrencilere Türkçe Öğretimi Projesi” dir (Büyükkız ve Çangal, 2016). Ancak bu proje, Suriyelilerin misafir olmadığına anlaşılmasıyla bambaşka bir boyuta taşınmıştır. Mültecilerin kısa sürede ülkelerine tekrar dönme ihtimallerinin olmadığı anlaşılınca öğrencilerin eğitimi konusunda kalıcı çözümler için adımlar atılmıştır (Aksakal, 2017). Uzun süre Türkiye’de yaşayacakları öngörülen Suriyelilerin eğitimi için atılan önemli adımlardan biri de “PCTES” projesidir.

PCTES, Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi adlı projenin İngilizce isminin kısaltılmış hâlidir. “Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ile AB Türkiye Delegasyonu arasında “Türkiye’deki Mülteciler için Mali Yardım Programı” anlaşması (FRIT) çerçevesinde imzalanan sözleşme ile Suriyeli çocukların Türk Eğitim Sistemine entegrasyonunda MEB’in faaliyetlerini desteklemeyi amaçlayan bir projedir” (<https://pictes.meb.gov.tr/izleme>). Bu projede Suriyeli sığınmacıların Türkiye’deki eğitim imkânlarından yararlanmaları amaçlanmaktadır. Projenin faaliyet alanları incelendiğinde Türkçe eğitiminin ön plana çıktığı görülmektedir. Çünkü Suriyeli çocukların Türk eğitim sistemine entegre olmalarında Türkçe kilit bir role sahiptir. MEB’e bağlı devlet okullarında eğitim dili Türkçedir. Türkçe bilmeyen bir öğrencinin ne matematikten ne tarihten ne de diğer derslerden başarılı olması beklenemez.

Bu proje kapsamında Suriyeli mülteci çocuklara Türkçe öğretmek için geçici süreli (sözleşmeli olarak) görevlendirilen öğretmenler Türkçe, Türk dili ve edebiyatı ve sınıf öğretmenliği bölümü mezunlarından oluşmaktadır (Eyüp, Arslan ve Cevher, 2017). Bu öğretmenler Türkçe öğreticisi olarak görev yapmakta ve Suriyeli öğrencilere Türkçe öğretmekle yükümlüdürler. Türkçe eğitimleri ise MEB’e bağlı devlet okullarında veya Geçici Eğitim Merkezlerinde (GEM) yürütülmektedir. Bu eğitim kurumlarında farklı yaşlardaki Suriyelilere 6 seviyeden oluşan Türkçe dil eğitimi verilerek öğrencilerin hem devlet okullarında aldıkları matematik, fen bilimleri gibi derslerin müfredatlarını takip

edebilmeleri hem de Türk akranlarıyla iletişim kurabilmeleri ve bu yolla Türk eğitim sistemine entegrasyonlarının sağlanması hedeflenmektedir (<https://pictes.meb.gov.tr/izleme/Faaliyetler/TurkceOgretimi>).

Bu çalışmanın amacı, PICTES projesi kapsamında Türkçe öğreticisi olarak çalışan öğretmen görüşlerine göre Suriyeli mülteci çocuklara yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde karşılaşılan sorunları tespit etmektir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde doküman incelemesi gerçekleştirilmiştir. “Doküman analizi, araştırılması hedeflenen olgu veya olaylar hakkında yazılı materyallerin analizini kapsar” (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 217). Bu çalışmada doküman incelemesi, tek bir veri toplama yöntemi olarak kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Katılımcılar

Bu çalışmada 22 öğretmen katılımcı olarak yer almıştır. Katılımcılar gönüllülük esasına dayalı olarak görüşlerini yazılı olarak paylaşmışlardır. Katılımcıların 20’si sınıf öğretmeni, 1’i Türkçe öğretmeni ve 1’i de Türk dili ve edebiyatı öğretmenidir. Katılımcılar en az 6 aylık çocuklara yabancı dil olarak Türkçe öğretimi deneyimine sahiptirler. Katılımcıların yaşları, 23 ile 30 arasında değişiklik göstermektedir. Katılımcıların görev yerleri ilköğretim, ortaokul, lise ve geçici eğitim merkezlerinden oluşmaktadır. Katılımcılar çalışmada cinsiyete dayalı olarak anonimleştirilmiş ve çalışma boyunca bu şekilde kaynak gösterilmiştir. Katılımcılara ait detaylı bilgiler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 1. Katılımcılara ait bilgiler

Brans	Deneyim	Yaş	Katılımcılar	Görev Yeri
Sınıf öğretmenliği	6-9 ay	23-30	E5, K2, K6, K11, K13	İlkokul
			K3, K5, K10	Ortaokul
			E3, K4	GEM
	1 yıl	25-30	E1, E2, E4, E6, E7	İlkokul
			K9	Lise
		24	K15	GEM
1 yıldan fazla	24-30	K7, K8	İlkokul	
		K1	Ortaokul	
Türkçe öğretmenliği	1,5 yıl	25	K14	GEM
Türk dili ve edebiyatı öğretmenliği	2 yıl	38	K12	Belirtilmemiş

Araştırmanın Dokümanları

Bu çalışmanın dokümanlarını, katılımcı olarak araştırmada yer alan öğretmenlerin görüşlerini ifade ettikleri yazılı formlar oluşturmaktadır. Formlarda katılımcılara ait tanımlayıcı bilgiler ve görüşleri yer almaktadır. Elde edilen dokümanları araştırmada kullanabilmek için katılımcılardan dokümanları kullanım izni alınmıştır. Katılımcılar formlarda araştırma sorusu çerçevesinde yaşadıkları deneyimlere ilişkin görüşlerini yazılı olarak ifade etmişlerdir. Araştırma kapsamında hiçbir şekilde kimliklerini açığa çıkaracak bilgi yansıtılmayacağı konusunda açıklamalar yapılarak görüşlerini olduğu gibi yansıtılmaları konusunda rahat olmaları sağlanmıştır. Elde edilen her bir doküman 1 sayfadan oluşmaktadır. Araştırma kapsamında toplam 22 sayfa doküman incelenmiştir.

Veri Toplama Süreci

Araştırmanın verileri, Suriyeli çocukların Türk eğitim sistemine entegrasyonunun desteklenmesi için yürütülen PICTES projesi kapsamında

Erciyes Üniversitesi Sürekli Eğitim Merkezi (ERSEM) ile MEB tarafından organize edilen ve ERSEM’de düzenlenen eğitimcilerin eğitimi kursunda araştırmacı tarafından verilen “Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar” adlı derste elde edilmiştir. Bu kursa, PICTES projesinde aktif olarak görev yapan 35 öğretmen katılmıştır. Ancak 22 öğretmen, katılımcı olarak araştırmada yer almayı tercih etmiştir. Ders iki saat sürmüştür ve dersin sonuna doğru öğretmenlerden, Suriyeli çocuklara Türkçe öğretirken karşılaştıkları sorunları yazılı olarak ifade etmeleri istenmiştir.

Verilerin Analizi

Veriler içerik analizi tekniği ile incelenmiştir. İçerik analizi ile verilerin incelenmesindeki temel amaç, “verilerin içinde saklı olabilecek gerçekleri ortaya çıkarma, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar atında bir araya getirme ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır” (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 259). İçerik analizi gerçekleştirilirken önce her doküman okunmuş, araştırmacı tarafından önemli görülen yerlerin altı çizilmiş ve kodlamanın ilk adımı olarak kenar notları alınmıştır. Çünkü alınan kenar notları hem araştırmacının dikkatini sürdürmesini sağlamakta hem de dokümanda yer alan verilerin daha yalın bir biçimde anlaşılmasına zemin hazırlamıştır (Miles ve Huberman, 2015). Alınan kenar notlarına göre verilerin kodlanması sağlanmıştır. Daha sonra aralarında ilişki bulunan kodlar(kategoriler), bir arada toplanmıştır. Elde edilen kategorileri açıklayan temalar oluşturulmuştur. Bu çalışmada toplam 30 bilgi kategorisi elde edilmiş ve bunlar altı tema altında sınıflandırılmıştır. Çünkü “veritabanı büyüklüğü ne olursa olsun, 25-30 bilgi kategorisinden daha fazlası geliştirilememekte, en sonunda da anlatıyı yazmak için kullanılacak beş ya da altı temaya indirgenmeye ve birleştirilmeye çalışılmaktadır” (Creswell, 2013, s.184).

Verilerin İnanırcılığı

Verilerin inandırcılığının sağlanması için öncelikle araştırmacı, kendi pozisyonunu sorgulayarak etik ilkelere uymaya özen göstermiştir.

Araştırmacı, verileri yansıtırken kendi kişisel varsayımlarını, dünya görüşünü, ön yargılarını, eğilimlerini ve deneyimlerini dikkate almış ve bunların etkisinden uzak durmaya çalışmıştır (Creswell, 2013; Merriam, 2013). Veriler yansıtılırken yoğun betimleme ve yorumlama yapılmıştır (Creswell, 2013; Merriam, 2013). Araştırmacı tema ve kategorilere ilişkin doğrudan alıntılara yer vererek yoğun ve otantik bilgiler sunmaya çalışmıştır.

Bulgular

Araştırma kapsamında elde edilen bulgular, tespit edilen sorun başlıklarına göre tablolar aracılığıyla aşağıda sunulmaktadır.

Tablo 2. Türkçe öğretiminde Suriyeli çocukların duyuşsal durumundan kaynaklı sorunlar

Sorun Durumu	Kaynak Katılımcı	f
Motivasyon eksikliği	E1, E5, E6, K1, K7, K11, K13, K15	8
Direnç	E3, K15	2
Travmatik hâl	E4	1
Şiddete başvurma	K4, K7, K12	3
Benliğini kaybetme endişesi	K8, K13	2
Sorumluluk	K13	1

Suriyelilere yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde karşılaşılan çocuklardan kaynaklı birtakım duyuşsal sorunlar vardır. Bu sorunların başında motivasyon eksikliği gelmektedir. 8 öğretmen tarafından çocukların Türkçe öğrenmeye karşı isteksiz oldukları ifade edilmiştir. Bu duruma örnek olarak E6 kodlu katılımcı "*Çocuklar Türkçe öğrenmeye karşı isteksizler.*" ve K7 kodlu katılımcı "*Türkçe öğrenmeye çocukların ilgisiz olması.*" ifadeleri ile çocukların motivasyon eksikliğini dile getirmiştir. Karşılaşılan bir diğer sorun ise direnç göstermedir. E3 ve K15 kodlu katılımcı çocukların Türkçe öğrenmeye karşı direnç gösterdiklerini ifade etmiştir. K15 kodlu katılımcı ise bu durumu şu şekilde dile getirmiştir: "*Aşırı bir isteksizlikle Türkçe öğrenmeye karşı bir direnç oluşmuş gibi bir şey.*" Tespit edilen önemli sorunlardan biri de şiddete başvurmadır. Çocukların şiddete meyilleri, Türkçe öğrenmelerine olumsuz yansımaktadır. Bu durumu, K4 kodlu katılımcı "*Çocuklar birbirleriyle iletişim*

kurarken şiddete başvuruyor ve bunu aşmakta çok zorlanıyorum.” ve K7 kodlu katılımcı “Sınıfta birbirleriyle öldüresiye kavga ederek dersi kaynatmaları, ders ortasında kavga etmeleri.” cümleleri ile ifade etmiştir. K12 kodlu katılımcı, “Çocuklar bir aradayken birbirlerine şiddet uyguluyorlar ve bunu normal görüyorlar” ifadesiyle şiddetin çocuklar arasında normal olarak algılandığını aktarmıştır. Çocukların yaşadığı duyuşsal sorunlardan biri de benliklerini kaybetme endişesidir. K8 kodlu katılımcının “Kültür yozlaşması olarak görüp okula karşı isteksizlik” ve K13 kodlu katılımcının “Türkçe öğrenmenin kendilerini kültürel yozlaşmaya itme düşünceleri” ifadeleri ile benliğini kaybetme endişesi yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Ayrıca K13 kodlu katılımcı “Verilen ödevlerin ve tekrarların yapılmayarak öğrenilenlerin pekiştirilmemesi.” ifadesi ile çocukların sorumluluk duygusuna sahip olmadıklarını ve verilen görevleri yapmadıklarını aktarmıştır.

Tablo 3. Türkçe öğretiminde karşılaşılan hedef dilden kaynaklı sorunlar

Sorun Durumu	Kaynak Katılımcı	f
Ünlü harfler	E4, K1	2
Ünsüz harfler	K1	1
Telaffuz	E4, K1, K7, K11	4
Soyut kelimeler	K5	1
Alfabe farklılığı	K1, K11	2

Suriyeli mülteci çocuklara yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde hedef dilden kaynaklı bazı sorunların yaşandığı görülmektedir. Bu sorunların içerisinde telaffuz problemi ön plana çıkmaktadır. 3 katılımcı, çocukların telaffuz sorunu yaşadığını ifade etmiştir. K1 kodlu katılımcı “ö, p, ü gibi alfabedeki harflerin Arapçada bulunmaması ve telaffuz konusunda sıkıntı yaşamaları.” görüşünü paylaşarak bu sorunu ortaya koymuştur. K7 kodlu katılımcı da çocukların “Harf söylerken (sesletimde) telaffuz sıkıntısı” yaşadıklarını aktarmıştır. Çocuklar ünlü ve ünsüz harflerle ilgili de çeşitli sorunlar yaşamaktadır. E4 kodlu katılımcı bu sorunu şu şekilde dile getirmiştir: “Yaşanan diğer sorunlardan biri de ünlü harfleri yazmada çıkarmada bazı zorluklar çıkmaktadır.” Karşılaşılan sorunlardan biri de alfabe farklılığıdır. K11 kodlu katılımcı alfabenin okuma yazma konusunda sorunlar oluşturduğunu şu ifade ile özetlemiştir: “Okuma

yazma konusunda dil farklılığı (Türkçe-Arapça).” Ayrıca K5 kodlu katılımcı tarafından dile getirilen “Bir de soyut kelimelerin öğretiminde çok zorlanıyoruz.” ifadesi ile soyut kelimelerin öğretimi ile ilgili sorunların olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4. Türkçe öğretiminde materyalden kaynaklı sorunlar

Sorun Durumu	Kaynak Katılımcı	f
Kitapların seviyeye uygun olmaması	E1	1
Kitap içeriklerinin yetersiz olması	E7	1
Materyal (kaynak) yetersizliği	E2, E5, E6, E7, K2, K4, K6, K8, K12, K13, K14	11
Kırtasiye ödeneği	E5, E7	2
Kitaplar arasındaki seviye uyumu	K7	1
Müfredat	E7, K6, K7, K14	4

Suriyeli mülteci çocuklara yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde yaşanan bir diğer sorun da materyallerle ilgilidir. 11 katılımcı materyal (kaynak) yetersizliği olduğunu ifade etmiştir. Materyal eksikliğinin çeşitli sorunlara yol açtığını aktarmışlardır. K13 kodlu katılımcı “*Materyal eksikliğinden kaynaklanan öğretimin aksamaması ve yetersiz kalması*” görüşü ile bu durumu yansıtmıştır. 1 katılımcı kullanılan kitapların seviyeye uygun olmadığını belirtmiştir. Yine 1 katılımcı tarafından kitap içeriklerinin yetersiz olduğu ifade edilmiştir. E7 kodlu katılımcı hem kitap içeriğinin yetersizliğini hem de müfredatta ilgili konuya yeterince yer verilmediğini “*Kitaplarda ilk okuma yazma ile alakalı çok az konunun olması, yıllık planda ilk okuma yazmaya az yer verilmesi*” görüşünü paylaşarak yansıtmıştır. Ayrıca 4 katılımcının görüşleri doğrultusunda müfredatla ilgili sıkıntıların da olduğu ortaya çıkmıştır. K14 kodlu katılımcı müfredatla ilgili “*Belli bir öğretim programının olmaması, kazanımlarda kargaşa yaşanmasına sebep oluyor. A1-C2 kazanımlarının ve konularının belli olmaması*” ifadesini dile getirerek yaşanan sıkıntıyı belirtmiştir. Ayrıca 2 katılımcı kırtasiye ödeneği konusunda da problemler yaşadıklarını ifade etmiştir. E5 kodlu katılımcı “*Öğrenci sayılarımız fazla olduğu için hazırladığımız etkinlik kâğıtlarının çoğaltılması bize maliyet açısından sıkıntı çıkarıyor. Kâğıt temini ve fotokopi ücretini bizzat kendimiz yapmaktayız*” cümleleriyle kırtasiye giderlerine dikkat çekmiştir.

Tablo 5. Türkçe öğretiminde sınıf yönetimi ile ilgili karşılaşılan sorunlar

Sorun durumu	Kaynak katılımcı	f
Devamsızlık	E1, K10, K12, K13	4
Geç kalma	K7, K12	2
Disiplini sağlama	E2, E3, E5, K1, K4, K5, K7, K13, K15	9
İdarenin tutumu	E4	1

Suriyeli mülteci çocuklara yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde yaşanan diğer sorun da sınıf yönetimi ile ilgilidir. Öğretmenlerin birçoğunun özellikle disiplini sağlama konusunda sorun yaşadıkları tespit edilmiştir. Hatta E5 kodlu katılımcı “9 aylık deneyimim boyunca en çok yaşadığım sorun disiplin eksikliğidir.” ifadesi ile yaşadığı en önemli problemin disiplin olduğunu dile getirmiştir. Bu hususta E3 kodlu katılımcı, “Sınıf yönetimi, disiplin oluşturma konusunda sorun yaşıyorum çünkü çocuklar Suriyeli eğitimciler tarafından şiddet kullanılarak hizaya getiriliyorlar. Bizler de yumuşak yüzlü, şiddete karşı durduğumuz için çocukları disiplin etmek ve sınıfta huzur ortamını oluşturmak konusunda zorluk çekiyoruz.” ifadesi ile Suriyeli ve Türk eğitimciler arasındaki disiplin anlayışı farklılığına dikkat çekmiştir. Buna ek olarak K4 kodlu katılımcı, “Çocuklar disipline olmakta çok sıkıntı yaşadıkları ve beni otorite olarak görmek istemedikleri için sınıf yönetimi konusunda sıkıntılar yaşadım.” (K4) ifadesi ile disiplini sağlamada çocukların öğretmeni otorite olarak kabul etmediklerini aktarmıştır. K13 kodlu katılımcıya göre, çocukların “Okul ve sınıf kurallarını bilmemeleri ve uygulamada sıkıntı yaşamaları” disiplini sağlamada sorunlara sebep olmuştur. Ayrıca daha önce okula giden ve gitmeyen çocuklar arasındaki farklılıklar da disiplini etkilemiştir. Bu durumu K15 kodlu katılımcı şu şekilde ortaya koymuştur: “Benim iki sınıfım var. Biri daha önce de okula gitmiş, okula adapte olmuş ve belli bir seviyeye gelmiş öğrencilerdi. Bunların üzerine koymak daha kolay oldu. Diğer sınıfım daha önce ne Arap ne de Türk okuluna gelmiş çocuklardı. Okul kültürü ve disiplini kazanılmamış (10-12 yaş). Disiplin sorunu çok yaşıyorum.” Sınıf yönetimi konusunda yaşanan bir sorun da çocukların devamsızlıklarıdır. 4 katılımcı bu hususta sorun yaşadıklarını ifade etmiştir. K10 kodlu katılımcı “Suriyeli çocuklarda devamsızlık problemini çok fazla yaşıyorum. Bir gün 2-3 öğrenci gelmezken, diğer gün başka bir 2-3 öğrenci gelmiyor. Bu

sebeple derslerde ilerleme çok yavaş oluyor.” ifadesi ile devamsızlık probleminin neredeyse her gün yaşandığına dikkat çekmiştir. K12 kodlu katılımcı ise “Çocuklar maddi imkânsızlıklardan dolayı çalışmak zorunda kaldıkları için devamsızlık büyük bir sorun.” ifadesi ile devamsızlığa sebep olan bir durumu ifade etmiştir. Sınıf yönetimi kapsamında tespit edilen sorunlardan biri de çocukların derse geç kalmalarıdır. K12 kodlu katılımcı “Çocuklarda zaman algısı maalesef çok düşük derse zamanında gelme sorunumuz var.” ifadesi ile çocukların zaman algısının derse geç kalmalarına sebep olduğunu belirtmiştir. K7 kodlu katılımcı ise “Sınıfa geç gelmeleri ve yeni baştan konuyu anlatmam.” ifadesi ile çocukların geç kalmalarının konuyu tekrar anlatmasına yol açtığını aktarmıştır.

Tablo 6. Türkçe öğretiminde sınıf ortamından kaynaklı sorunlar

Sorun durumu	Kaynak katılımcı	f
Sınıfların kalabalık olması	E1, E5, K6, K14	4
Sınıfın fizikî ortamı	E6, K6	2
Sınıf düzeyi	E7, K1, K6, K9	4

Suriyeli mülteci çocuklara yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde sınıf ortamından kaynaklı çeşitli sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunların başında sınıfların kalabalık olması gelmektedir. Bu sorun beraberinde başka sorunlar da getirmektedir. K14 kodlu katılımcının “Sınıf mevcutlarının yabancı dil öğretimi için çok fazla olması, öğrencilerle yeteri kadar ilgilenmemize engel olmaktadır.” ifadesi bu durumu ortaya koymaktadır. Önemli sorunlardan biri de sınıf düzeyiyle ilgilidir. E7 kodlu katılımcıya göre “(Sınıflar) çocukların seviyelerine uygun değil (dir), (sınıfların) sadece yaşla sınıflandırılması” (E7) sorun teşkil etmektedir. K6 kodlu katılımcı da “Muhatap olduğumuz grup arasındaki seviye ve yaş farkı fazla.” ifadesi ile aynı sınıftaki çocuklar arasındaki seviye ve yaş farklılıklarına dikkat çekmiştir. “Sınıflarda seviye farklılıklarının olmasından dolayı gruplara göre ders işlemek zorunda kaldım.” diyen K9 kodlu katılımcı da aynı sorunu yaşamaktadır. K1 kodlu katılımcı ise “Dil öğretiminde çocuklar seviye gruplarına ayrılmadığı için dersten belli bir grubun sıkılması ya da ileri seviyede anlatıldığında diğer öğrencilerin dikkatli olmayıp disiplin problemleri oluşturmaları.” ifadesi ile sınıf düzeyinin disiplin sorunlarına sebep

olduğunu belirtmektedir. Ayrıca 2 katılımcı sınıfın fizikî ortamının da sorun oluşturduğunu ifade etmiştir.

Tablo 7. Türkçe öğretiminde aile işbirliğinden kaynaklı sorunlar

Tespit edilen sorun	Kaynak Katılımcı	f
Ödev desteği	K1, K2, K6, K10	4
İletişim kurma	K2, K3, K4, K6	4
Evde Türkçe ortamı sağlama	K4, K5, K6	3
İlgisiz olma	K6, K13, K15	3
İşbirliği	K10	1
Çocukların Türkçe öğrenmesine yönelik tutumlar	E3	1

Suriyeli mülteci çocuklara yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde aile işbirliğinden kaynaklı birtakım sorunlara rastlanmaktadır. Özellikle aileler ödev desteği konusunda yetersiz kalmaktadır. K1 kodlu katılımcı “*Ödev verildiğinde evlerinde yardımcı olacak bir aile bulunmaması, derslerin sadece okulda kalması.*” ifadesi ile ailelerin çocuklara ödevleri konusunda destek sağlamadıklarını aktarmıştır. K10 kodlu katılımcı ise bu durumu şu şekilde ifade etmiştir: “*Öğrencilerde evde tekrar, ödev yapma ya da Türkçe konuşmak için bir çaba kesinlikle yok. Evde velilerin ne Türkçe ne de Arapça okuma-yazma bilmedikleri için fazla katkıları olmuyor.*” Aile evde çocuklara Türkçe ortamı da hazırlamamaktadır. K4 kodlu katılımcıya göre “*Velilerle iletişim kuramadığımız ve evde Türkçe konuşulmadığı, Türkçe TV izlenmediği için öğrenme tam olarak gerçekleştirilemiyor.*” K5 kodlu katılımcı ise sorunun temelinde “*...kendi aralarında ve evlerinde sürekli Arapça konuşuyor olmaları.*”nı görmektedir. Tespit edilen önemli sorunlardan biri de katılımcıların velilerle iletişim kuramamalarıdır. K2 kodlu katılımcı “*Aileler Türkçe bilmediği için veli ile iletişim kuramıyorum.*” ifadesi ile dil bariyerinden dolayı iletişim kuramadığını belirtmiştir. K3 kodlu katılımcı ise “*Velilerle çok fazla irtibat kuramadığımız için çocukların davranışlarını düzeltmek zor oluyor.*” ifadesi ile velilerle iletişim sağlanamayınca çocuklardaki bazı olumsuz durumlara çare üretemediğini dile getirmiştir. İletişim engelinin doğal bir sonucu olarak işbirliğinin de sağlanmadığı ortaya çıkmıştır. K10 kodlu katılımcı, bu durumu “*Veli-öğretmen işbirliği çok zor sağlanıyor ya da hiç sağlanamı-*

yor.” ifadesi ile ortaya koymuştur. Aile-veliden kaynaklı sorunların temelinde ailelerin ilgisiz olması da etkilidir. K6 kodlu katılımcı “*Velilerle iletişim kuramıyoruz, ödev versek bile evde buna yardımcı olabilecek ya da takip edecek kimse yok. Veliler çok ilgisiz.*” ifadesi ile velilerin ilgisiz olduğunu aktarmıştır. Ayrıca E3 kodlu katılımcı “*Aileler tarafından da bazı öğrenciler dil öğrenme olayını kültürlerini kaybetme olarak düşünüyorlar ve bu yüzden çocuklarının Türkçe öğrenmelerini istemiyorlar*” ifadesi ile bazı ailelerin, çocuklarının Türkçe öğrenmeleri konusunda olumsuz tutumlara sahip olduğunu dile getirmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde karşılaşılan sorunların belirli aralıklarla ele alındığı çalışmalara literatürde sıkça rastlanmaktadır. Biçer (2017) bu alanda yayımlanan makaleleri incelediği çalışmasında, makalelerin birtakım başlıklar yanında karşılaşılan sorunlar başlığı altında da yoğunlaştığını tespit etmiştir. Başka bir deyişle araştırmacılar, bu alanda yaşanan sorunlara ilgi göstermekte ve yoğun olarak bu konuda çalışmaktadır. Ancak Suriyeli mülteci çocuklarla ilgili araştırmalar incelendiğinde çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Bu çalışmaların sınırlılığında, Suriyelilerin 2011’den itibaren Türkiye’ye gelmesinin ve ülkelerine dönecekleri düşüncesinin rolü olduğu düşünülmektedir. Aykırı (2017), Erdem (2017), Kağnıcı (2017), Kultas (2017), Levent ve Çayak (2017) ve Sarıtaş, Şahin ve Çatalbaş (2016) Suriyeli çocukların eğitimi ile ilgili çeşitli çalışmalar gerçekleştirmiştir. Bu çalışmalarda Suriyeli çocukların çeşitli sorunlarının yanında dil sorunları da aktarılmış, ancak Türkçe öğreniminde karşılaştıkları sorunlar mütakil olarak ele alınmamıştır.

Suriyeli çocuklara yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde karşılaşılan sorunların başında çocukların duyuşsal durumları gelmektedir. Bu çocuklar, küçük yaşta ciddi maddi ve manevi problemlerle karşılaşmışlardır. Mülteci çocukların yaşadıkları problemler, onlarda içe dönüklük, saldırganlık ve maskelenmiş depresyonu yansıtan davranış bozuklukları oluşturmaktadır (Kopala, Esquivel ve Baptiste, 1994). Sirin ve Rogers-Sirin (2015) tarafından yapılan bir araştırmada Suriyeli mülteci çocukların % 79’unun ailelerinden birilerini kaybettiği, %

60'ının birilerinin öldürüldüğüne veya yaralandığına tanık olduğu, yaklaşık % 30'unun yaralandığı veya fiziksel şiddete maruz kaldığı, % 44'ünün bu tarz olayları 5 ve 5'ten fazla, %19'unun ise 7 ve 7'den fazla yaşadıkları, neredeyse % 45'inin dünya genelindeki akranlarına göre en az 10 kat daha fazla travma sonrası stres bozukluğu gösterdikleri tespit edilmiştir. Bu etkenlerin doğal bir yansıması olarak çocukların yabancı dil olarak Türkçe öğreniminde motivasyon eksikliği, direnç gösterme, şiddete başvurma, benliğini kaybetme endişesi, sorumsuzluk gibi durumları yaşaması olağan bir sonuç olarak yorumlanabilir.

Bu çalışmada, Suriyeli mülteci çocuklara yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde hedef dilden kaynaklı bazı sorunların yaşandığı da tespit edilmiştir. Bu sorunlar ele alındığında özellikle telaffuzdaki problemlerin ön plana çıktığı, Arapça Türkçe arasındaki alfabe farklılığının ve bunun bir yansıması olarak ünlü-ünsüz harflerde çocukların zorlandığı görülmüştür. Bu bulgu, dilin yani Türkçenin çocuklar için bir problem olduğunu ortaya koymaktadır. Elde edilen bu veri, literatürdeki araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Aykırı (2017) ve Erdem (2017) sınıflarında Suriyeli mülteci öğrenci bulunan sınıf öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunları aktardıkları çalışmalarında, mülteci öğrencilerin dille ilgili sorun yaşadıklarını ve dil probleminin öğretimdeki en temel sorun olduğunu tespit etmişlerdir. Levent ve Çayak (2017) tarafından okul yöneticileri ile gerçekleştirilen araştırmada ilkokul, ortaokul ve lisede öğrenim gören Suriyeli öğrencilerin eğitiminde karşılaşılan en ciddi problemin yine dil sorunu olduğu ortaya çıkmıştır. Kultas (2017) tarafından gerçekleştirilen çalışmada Suriyeli çocuklar, aileler, öğretmenler ve okul yöneticilerinden oluşan paydaşlar eğitimdeki öncelikli sorunun dil olduğunu dile getirmiştir. ÇOÇA (2015) tarafından hazırlanan raporda da Suriyeli çocuklar için eğitimde en önemli sorunun dil olduğu aktarılmıştır. Taştan ve Çelik (2017) de Suriyeli çocukların eğitime erişimindeki engellerden birinin dil yetersizliği olduğunu aktarmıştır. Ayrıca dil probleminin sadece Suriyeli çocuk mültecilerde değil, Suriyeli genç ve yetişkin mültecilerde de görüldüğü tespit edilmiştir (Deniz, Hülür ve Ekinci, 2016; Karasu, 2016; Demirci, 2015). Suriyeliler dışındaki Arap kökenli bireylerin de benzer dil problemlerini yaşadıkları literatüre geçmiştir (Akkaya ve Gün, 2016).

Suriyeli çocuklara yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde karşılaşılan sorunlardan biri de materyallerdir. Bu araştırmada, kullanılan ders kitaplarının çocukların seviyelerine uygun olmadığı ortaya çıkmıştır. Literatürdeki çalışmalarda da bu bulguyu destekleyici sonuçlara rastlanmaktadır. Biçer ve Kılıç (2017) Suriyeli öğrencilere Türkçe öğretiminde kullanılan ders kitaplarına ilişkin öğretmen görüşlerini değerlendirdikleri çalışmalarında; ders kitaplarının öğrencilerin seviyelerine uygun olmadıklarını, yaş ve kademe fark etmeksizin aynı kitabın kullanıldığını tespit etmiştir. Er, Biçer ve Bozkırlı (2012) da yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanında yapılan çalışmalar çerçevesinde yaşanan sorunları inceledikleri araştırmalarında alanda ders öğretim araç-geçerlerinin yetersizliği konusunda çeşitli sorunlar olduğunu aktararak materyal sorunlarına dikkat çekmiştir. Bu sorunların yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanının sadece bir bölümüne mahsus olmadığı görülürken, genel olarak materyal konusunda birtakım sorunların geçmişten günümüze devam ettiği ortaya çıkmaktadır.

Suriyeli çocuklara yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde karşılaşılan sorunların bir kısmı da sınıf yönetimi ile ilgilidir. Sınıf yönetimine sebep olan sorunların devamsızlık, geç kalma ve disiplini sağlama konularında yaşandığı tespit edilmiştir. Bu bulgular literatürdeki bazı çalışmalarla örtüşmektedir. Aykırı (2017), Mardin örnekleminde gerçekleştirdiği çalışmasında mülteci öğrencilerin eğitim ve öğretimlerinde karşılaşılan başlıca sorunlarından biri olarak devamsızlığı tespit etmiştir. Sarıtaş, Şahin ve Çatalbaş (2016), ilkokullardaki Suriyeli öğrencilerin devamsızlık yaptıklarını aktarmışlardır. Büyükkız ve Çangal (2016) da “Suriyeli Misafir Öğrencilere Türkçe Öğretimi Projesi” kapsamında verilen eğitimlerde Suriyeli öğrencilerin büyük bir kısmının devamsızlık yaptığını aktarmıştır. Literatürdeki çalışmalar, Suriyelilerin çocuk, genç veya yetişin olması fark etmeksizin aldıkları eğitimlerde devamsızlık yaptıklarını ortaya çıkarmaktadır.

Suriyeli çocuklara yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde karşılaşılan sorunların bir bölümü de aile işbirliğinden kaynaklanmaktadır. Bu sorunların ödev desteği, iletişim kurma, evde Türkçe ortamı sağlama, ilgisiz olma, işbirliği ve çocukların Türkçe öğrenmesine yönelik tutumlar konusunda yaşandığı tespit edilmiştir. Elde edilen bu sonuç, literatürdeki çalışma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Aykırı (2017),

sınıf öğretmenlerinin de Suriyeli öğrencilerin velileri ile iletişim kuramadıklarını ve velilerin ilgisiz olduklarını tespit etmiştir. Velilerin ilgisizliği farklı araştırmalarda da görülmektedir. Gözübüyük Tamer (2017) velilerin ilgisiz olduklarını aktarmıştır. Gözübüyük Tamer'in (2017) de tespit ettiği gibi Suriyeli aileler, çocuklarının eğitimi konusunda işbirliği göstermekte yetersiz ve ilgisiz kalmaktadır.

Bu çalışma kapsamında ulaşılan sonuçların, literatürdeki çalışmalarla büyük ölçüde benzerlik gösterdiği görülmüştür. Ancak çalışmanın odağında tamamen dil problemine dikkat çekilmesi kayda değer olarak öngörülmektedir. Dil sorununun, diğer yaşanan sorunlara nazaran daha önemli olduğu düşünülmektedir. Çünkü literatürde dil sorununun, diğer sorunların yaşanmasına sebep olduğu aktarılmış (Aykırı, 2017; Gözübüyük Tamer, 2017; Kultas, 2017) ve dilin her sorunun çözülmesi için temel oluşturacağı ortaya çıkmıştır.

EXTENDED ABSTRACT

The Problems Faced in Teaching Turkish as a Foreign Language to Syrian Refugee Children

*

Gürkan Moralı

Erciyes University

PICTES is the abbreviation for the Project on Promoting Integration of Syrian Children into Turkish Education System. "Project on Promoting Integration of Syrian Children into Turkish Education System" is a project aiming at supporting the activities of the Turkish Ministry of National Education (MoNE) for the integration of Syrian children into Turkish Education System depending on the agreement signed between MoNE and EU Delegation Turkey in the framework of "Financial Assistance Program for Refugees in Turkey" (FRIT) (<https://pictes.meb.gov.tr/izleme>). The project is aimed at the Syrian refugees in Turkey to benefit from educational opportunities. When the fields of the activities of the project are examined, it is seen that Turkish language education comes into prominence since Turkish language has the key role in the integration of Syrian children into Turkish education system. Language of education in MoNE public schools is Turkish, and a student who does not speak Turkish is not expected to be successful any of the courses.

Temporarily (contractually) appointed teachers to teach Turkish to Syrian refugee children under the project consist of the graduates of teaching Turkish, Turkish language and literature and primary school teaching (Eyüp, Arslan and Cevher, 2017). These teachers serve as Turkish teachers and they are responsible for teaching Turkish to Syrian students. Turkish courses are carried on at MoNE public schools or at Temporary Education Centers (TEC). In these educational institutions, Turkish language education consisting of 6 levels is given to the Syrians at different ages, and it is aimed that the students can follow

the curriculums of the courses like mathematics and sciences they take in public schools as well as to establish communication with the Turkish peers and thus to integrate them into the Turkish education system (<https://pictes.meb.gov.tr/izleme/Faaliyetler/TurkceOgretimi>).

The aim of this study is to identify the problems faced in teaching Turkish as a foreign language to Syrian refugee children according to the views of teachers working as PICTES project teachers.

In line with this aim, written documents containing the views of teachers teaching Turkish to Syrian refugee children were examined. 22 teachers participated in this study. Participants shared their views in writing on the basis of voluntariness. 20 of the participants are primary school teachers, 1 is a Turkish teacher and 1 is a Turkish Language and Literature teacher. The participants have at least 6 month experience of teaching Turkish as a foreign language to children. Research documents were obtained in the course of “Problems in Turkish Teaching as a Foreign Language” given by the researcher at Erciyes University Continuing Education Center (ERSEM) as the part of the trainer training courses organized by ERSEM and MoNE as part of PICTES projects aiming at promoting the integration of Syrian children into Turkish education system. The data handled through the document review conducted within the framework of the qualitative research approach were examined by content analysis. While the content analysis was being performed, each document was read, the points considered important by the researcher were underlined, and the side notes were taken as the first step of coding. The side notes both enable the researcher to keep his attention and lay the groundwork for a simpler understanding of the data in the documents (Miles ve Huberman, 2015). Encoding of the data was provided according to the edge notes. Later, the codes (categories) associated with each other were gathered together. The themes explaining the categories obtained were created. In this study, a total of 30 information categories were obtained and they were classified under six themes.

Affective situation of the children is the most important problem encountered in the teaching of Turkish as a foreign language to the Syrian children. These children have faced serious material and spiritual problems at their early ages. The problems refugee children have are

introversion, aggression and behavioral disorders reflecting masked depression (Kopala, Esquivel and Baptiste, 1994). In a research conducted by Sirin and Rogers-Sirin (2015) it was established that 79% of the Syrian refugee children had lost someone in the family, 60% witnessed someone killed or injured, about 30% injured or exposed to physical violence, 44% had such kind of events 5 times and more and 19% 5 times and more, and almost 45% had at least 10 times more post-traumatic stress disorder than peers around the world. As a consequence of these factors, the children's having conditions such as having lack of motivation, resisting, resorting to violence, the anxiety of losing their selves and irresponsibility can be interpreted as natural consequences.

In this study, it was also found that some problems originating from the target language were experienced in the teaching of Turkish as a foreign language to Syrian refugee children. When these problems were addressed, it was seen that especially the problems in pronunciation became the foreground, and the children had difficulties due to the alphabet difference between Arabic and Turkish and, as a reflection of this difference, they had problems with the vowel-consonant letters. This finding suggests that the language, that is, Turkish is a problem for the children. One of the problems encountered in teaching Turkish as a foreign language to Syrian children is the materials. In this study, it was found that the textbooks used did not fit the children's levels. Some of the problems faced in teaching Turkish as a foreign language to children from Syria are related to classroom management. It has been determined that the problems of classroom management are caused by absence, being late for class and maintaining the discipline. Some of the problems faced in teaching Turkish as a foreign language to Syrian children emerges also due to family co-operation. These problems were found to be related to homework support, communication, providing a Turkish environment at home, indifference, cooperation and attitudes towards children's learning Turkish.

It is seen that the results obtained within this study show a great similarity with those in the literature. However, it is foreseen significant that the focus of the study is entirely to draw attention to the lan-

guage problem. It is considered that language problem is more important than the other problems because, in the literature, it is stated that language problems causes other problems to emerge (Aykırı, 2017; Gözübüyük Tamer, 2017; Kultas, 2017), and the language will become the basis for solving every problem.

Kaynakça / References

- Akkaya, A. (2013). Suriyeli mültecilerin Türkçe algıları. *EKEV Akademi Dergisi*, 17(56), 179-190.
- Akkaya, A. ve Gün, M. (2016). Araplara Türkçe öğretiminde karşılaşılan sorunlar: Ürdün örneği. *Turkish Studies*, 11(19), 9-18.
- Aksakal, İ. (2017). Suriyeli mülteci öğrencilerin Türk eğitim sistemine ve sınıf ortamına uyum sorunları (Kars ili örneği). *TURANSAM*, 9(36), 669-676.
- Aykırı, K. (2017). Sınıf öğretmenlerinin sınıflarındaki Suriyeli öğrencilerin eğitim durumlarına ilişkin görüşleri. *Turkish Journal of Primary Education*, 2, 44-56.
- Biçer, N. (2017). Yabancılara Türkçe öğretimi alanında yayınlanan makaleler üzerine bir analiz çalışması. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27, 236-247.
- Biçer, N. ve Kılıç, B. S. (2017). Suriyeli öğrencilere Türkçe öğretmek için kullanılan ders kitaplarının öğretmen görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 5(4), 649-663.
- Büyükikiz, K. K. ve Çangal, Ö. (2016). Suriyeli misafir öğrencilere Türkçe öğretimi projesi üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(3), 1414-1430.
- ÇOÇA (2015). Suriyeli mülteci çocukların Türkiye devlet okullarındaki durumu politika ve uygulama önerileri. İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi. <http://cocuk.bilgi.edu.tr/wp-content/uploads/2015/09/Suriyeli-Cocuklar-Egitim-Sistemi-Politika-Notu.pdf> adresinden 06.06.2018 tarihinde elde edilmiştir.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (Çev. ed., M. Bütün ve S. B. Demir). Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Demirci, M. (2015). B1 seviyesinde Türkçe öğrenen Suriyeli öğrencilerin sesli okuma becerisiyle ilgili tespitler. *Turkish Studies*, 10(7), 333-358.
- Deniz, A. Ç.; Hülür, A. B. ve Ekinci, Y. (2016). Göç, strateji ve taktik: Suriyeli sığınmacıların gündelik hayat deneyimleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(42), 1077-1087.
- Er, O.; Biçer, N. ve Bozkırlı, K. Ç. (2012). Yabancılara Türkçe öğretiminde karşılaşılan sorunların ilgili alan yazını ışığında değerlendirilmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 1(2), 51-69.
- Erdem, C. (2017). Sınıfında mülteci öğrenci bulunan sınıf öğretmenlerinin yaşadıkları öğretimsel sorunlar ve çözüme dair önerileri. *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 26-42.
- Eyüp, B., Arslan, N. ve Cevher, T. Y. (2017). Mültecilere 'Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesine yönelik uyum kursu'na katılan öğreticilerin kurs hakkındaki görüşleri ve hazır bulunuşluk durumları. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 5(4), p. 174-200.
- Gözübüyük Tamer, M. (2017). Geçici Koruma kapsamındaki Suriyeli çocukların Trabzon devlet okullarındaki durumu. *Göç Dergisi*, 4(1),119-152.
- <https://pictes.meb.gov.tr/izleme>
- <https://pictes.meb.gov.tr/izleme/Faaliyetler/TurkceOgretimi>
- Kağnıcı, D. Y. (2017). Suriyeli mülteci çocukların kültürel uyum sürecinde okul psikolojik danışmanlarına düşen rol ve sorumluluklar. *İlköğretim Online*, 16(4), 1768-1776.
- Karasu, M. A. (2016). Şanlıurfa'da yaşayan Suriyeli sığınmacıların kentle uyum sorunu. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(3), 995-1014.
- Kopala, M., Esquivel, G., & Baptiste, L. (1994). Counseling approaches for immigrant children: Facilitating the acculturative process. *The School Counselor*, 41(5), 352-359.
- Kultas, E. (2017). *Türkiye'de bulunan eğitim çağındaki Suriyeli mültecilerin eğitimi sorunu (Van İli örneği)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.

- Levent, F. ve Çayak, S. (2017). Türkiye'deki Suriyeli öğrencilerin eğitimine yönelik okul yöneticilerinin görüşleri. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14-1(27), 21-46.
- İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2018). Göç istatistikleri. http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_47-13 adresinden 09.05.2018 tarihinde elde edilmiştir.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber* (Çev. ed.: S. Turan). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (2015). *Genişletilmiş bir kaynak kitap: Nitel veri analizi* (Çev. Ed., S. Akbaba Altun ve A. Ersoy). Ankara: Pegem Akademi.
- Özdemir, H. (2017). Suriyeli göçmen çocukların eğitimi ve dil öğretiminin önemi: Uluslararası gönüllülük esaslı bir proje olarak "Paper Airplanes". A. Süleymanov, P. Sönmez, F. D. Ünver ve S. M. Akbaba (Eds.), *Uluslararası göç ve çocuklar içinde* (ss. 287-291). London: Transnational Press London.
- Özer, Y. Y., Komsuoğlu, A. ve Ateşok, Z. Ö. (2016). Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitimi: Sorunlar ve çözüm önerileri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(37), 76-110.
- Sarıtaş, E., Şahin, Ü. ve Çatalbaş, G. (2016). İlkokullarda yabancı uyruklu öğrencilerle karşılaşılan sorunlar. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (25)1, 208-229.
- Sirin, S. R. & Rogers-Sirin, L. (2015). *The educational and mental health needs of Syrian refugee children*. Washington, DC: Migration Policy Institute.
- Taştan, C. ve Çelik, Z. (2017). *Türkiye'de Suriyeli çocukların eğitimi: Güçlükler ve öneriler*. Ankara: Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- UNICEF (2018). *UNICEF Turkey 2018 Humanitarian Situation Report* (Report No. 21). Retrieved from UNICEF Website: https://www.unicef.org/appeals/files/UNICEF_Turkey_Humanitarian_Situation_Report_No._21_May_2018.pdf
- Yavuz, Ö. ve Mızrak, S. (2016). Acil durumlarda okul çağındaki çocukların eğitimi: Türkiye'deki Suriyeli mülteciler örneği. *Göç Dergisi*, 3(2), 175-199.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (Genişletilmiş 9. bs.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Moralı, G. (2018). Suriyeli mülteci çocuklara Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde karşılaşılan sorunlar. *OPUS –Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1426-1449. DOI: 10.26466/opus.443945

Din Dersi Öğretmenlerine Yönelik Öğretmen Algısı Ölçeğinin Geliştirilmesi

DOI: 10.26466/opus.444349

*

Ali Baltacı* - Mehmet Kamil Coşkun**

*Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Güzeltepe / Muş / Türkiye
E-Posta: a.baltaci@alparslan.edu.tr ORCID: [0000-0003-2550-8698](https://orcid.org/0000-0003-2550-8698)

** Doç. Dr., Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Polatlı İlahiyat Fakültesi, Polatlı / Ankara/ Türkiye
E-Posta: kamilcoskun@gmail.com ORCID: [0000-0002-5669-2777](https://orcid.org/0000-0002-5669-2777)

Öz

Bu çalışmanın amacı öğretmenlerin, din dersi öğretmenlerine yönelik algı düzeylerinin belirlenmesine yönelik kullanılacak bir veri toplama aracı geliştirmektir. Ölçeğin geliştirilmesi aşaması, üç ayrı örneklem grubu üzerinde yürütülmüştür. Ölçeğin ön uygulaması ana araştırmaya katılmayan ve örneklem özelliklerini taşıyan toplam 394 kişilik iki farklı örneklem üzerinde yapılmıştır. Araştırmanın ana çalışma grubu ise, resmi okullarda görev yapan 713 öğretmenden oluşmaktadır. Ölçeğin faktörlerini belirleyebilmek için Açıklayıcı Faktör analizi kullanılmıştır. Faktörlere ayrılan ölçeğin güvenilirliğini belirleyebilmek amacıyla, öncelikle ölçekler için önemli bir iç tutarlılık yaklaşımı olan Cronbach's Alfa katsayısı formülü kullanılmıştır. Cronbach's Alfa katsayısı sonuçları Bileşik Güvenilirlik katsayısı ile doğrulanmıştır. Ölçeğin yapı geçerliği, doğrulayıcı faktör analizi ile test edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, ölçeğin 58 maddeden ve 6 alt boyuttan oluştuğu belirlenmiştir. Bu çalışmalara ek olarak, altı alt boyutta tasarlanan ölçeğin, her bir alt boyutu için açıklanan ortalama varyansı hesaplanarak modelin birleşim ve ayrışım geçerliği de belirlenmiştir. Sonuç olarak Din Dersi Öğretmenlerine Yönelik Öğretmen Algısı Ölçeğinin, öğretmenlerin, din dersi öğretmenlerine yönelik algılarını ölçebilecek nitelikte geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu görülmüştür. Ayrıca ölçek yalnızca eğitim bilimleri alanında değil farklı bilim dallarına katkı sağlayacak bir esnekliğe sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Algı, Din Eğitimi, Din Dersi Öğretmeni, Ölçek, Öğretmen

The Development of Teacher Perception Scale towards Religious Education Teachers

*

Abstract

The aim of this study is to develop a data collection tool which can be used to determine the perception levels of the teachers towards the religious education teachers. The stage of development of the scale was carried out on three separate sample groups. The preliminary application of the scale was carried out on two different samples of 394 persons who did not participate in the main sample group and had the characteristics of a sample. The main study group of the research was consist of 713 teachers worked in the official schools. Explicit factor analysis was used to determine the factors of the scale. In order to determine the reliability of the scale separated by the factors, the Cronbach's Alpha coefficient formula, which is an important internal consistency approach for scales, was used first. The Cronbach's Alpha coefficient results were confirmed by the Composite Reliability coefficient. The construct validity of the scale was tested by confirmatory factor analysis. According to the analyses results, the scale was composed of 58 items and 6 sub-scales. In addition to these studies, the mean variance of each sub-scale is calculated and the validity of the combination and decomposition of the six factor model is also determined. In conclusion, it was seen that the Teachers Perceptions towards Religious Education Teachers Scale was a valid and reliable scale to measure the perceptions of teachers' level towards religious education teachers. Besides, the scale has the flexibility to contribute not only to the literature of education but also to different branches of science.

Keywords: *Perception, Religious Education, Religious Education Teacher, Scale*

Giriş

Toplumsal yapının önemli bir kurumu olan okullar, kişilerarasında dinamik ve etkileşimli ilişkileri mümkün kılar. Okullarda yaşanan iletişimin büyük bir bölümü öğrenci, öğretmen ve yönetici arasındaki karşılıklı etkileşimlere dayanır. Öğretmenler arasındaki iletişim ise gerek kişilik özellikleri gerekse öğretmenin eğitimi, çalışma alanı, özel yaşantısı ve geçmiş deneyimleri gibi farklı değişkenlerden etkilenebilmektedir. Öğretmenlerin birbirlerini anlama ve iletişim kurma düzeyi ile birbirlerine yönelik algıları, onların temelde birbirlerine karşı geliştirdikleri önyargı ve stereotiplerden¹ etkilenmektedir. Bununla birlikte toplumda din kavramına atfedilen özellikli konum sebebiyle atfetme kuramı gereği, din adamları gibi din dersi öğretmenlerinin de gerek toplum gerekse çalışma arkadaşları tarafından daha saygın ve örnek alınması bir konumda olduğu düşünülmektedir (Altan, 2010: 58). Din dersi öğretmenlerine yönelik böylesi bir varsayımın belirlenmesi düşüncesi, bu çalışmanın temel güdüsüdür. Bu çalışma esasen okullarda sıklıkla karşılaşılan ve sosyal bir olgu olan din dersi öğretmenlerine yönelik öğretmen algılarını belirleme gerekliliğinden doğmuştur. Bu çalışmanın amacı din dersi öğretmenlerine yönelik öğretmen algı düzeyini ölçümlemede kullanılacak nitelikli bir veri toplama aracı geliştirmektir. Literatürde farklı türden öğretmen algısı ölçekleri var olmakla birlikte, temel olarak geçerlik ve güvenilirliği test edilmiş ve doğrudan din dersi öğretmenlerine yönelik algı düzeyini ölçen bir ölçme aracının bulunmadığı belirlenmiştir. Bu araştırma ile bu açığın kapatılması ve literatüre yeni ve özgün bir çalışma alanı açılması hedeflenmektedir. Bunun yanında, öğretmenlerin kendi meslektaşlarını algılayış biçimlerine odaklanan bu çalışma ile din dersi öğretmenlerinin okullarda nasıl algılandığına yönelik bilimsel verinin de literatüre kazandırılacak olması çalışmanın önemini vurgulamaktadır. İlerleyen bölümlerde algı kavramının kuramsal temelleri ve önerilen öğretmen algısı ölçeğine ilişkin bölümler yer almaktadır.

¹ Kalıp yargı (stereotip), bir grubun üyelerine yönelik sabit, aşırı basitleştirilmiş, aşırı genelleştirilmiş, kişilerin bireysel özelliklerini göz ardı eden ve hepsine ortak özellikler yükleyen, çoğunlukla ön yargılı bir kanı, bir grubun tüm üyelerinin paylaştığı düşünülen olumlu veya olumsuz özellikleri taşıyan bilişsel bir semadır (Atkinson vd., 2012: 646).

Algı, İzlenim ve Din

İnsan, çevresi ile iletişim içinde olan sosyal bir canlıdır. İnsanın kendi çevresinde olan olay ve durumlar hakkında belirli ölçüde bilgi sahibi olmasını sağlayan duyuları bulunmaktadır. Algı ise duyular sayesinde çevreden toplanan bilgilerin, bilişsel ve duyuşsal süreçler işlenmesi ve anlamlandırılması sürecidir (Rock, 1997; Gifford, 2007). Bu süreç sonunda insan, çevresini anlar ve daha sağlıklı iletişim kurabilir. İnsanların, diğer insanları algılama biçimi olarak adlandırılan izlenim ise yalnızca duyu organları ile toplanan bilgilerden ziyade, kişinin geçmişi ve gözlenmeyen yaşantılarından da etkilenebilir (Galanter, 1972; Bruce ve Young, 1998). Bu noktada bir kişinin izlenimi, onun var olan yaşantısı kadar geçmiş yaşamı ve ait olduğu sosyal grupların da etkisi ile biçimlendirilir. Bir kişinin, diğerleri tarafından fark edilmesi büyük ölçüde kişinin somut yaşantısı ve soyut değerlerini sunum gücüne bağlıdır (Harter, 1999). Ayrıca kişinin algısı, kariyerine ve saygınlığına da bağlı olabilmektedir. İnsanlar belirli konularda kendini ispatlamış, diğerlerine kendini kabul ettirmiş kişilere saygı duymaya meyillidirler. Bu açıdan çoğu durumda kişinin algısı, saygınlığının da göstergesi olarak kabul edilmektedir (Haber ve Hershenson, 1973; Hamlyn, 2017).

Çalışma alanları içinde farklı karakter yapısında çalışanlar bulunabilir. Çalışanlar, özel yaşantılarında sergiledikleri karakterleri iş yaşamına taşıma konusunda temkinlidirler (Barber ve Legge, 2017). Çalışanların kendini gizlemesi, büyük ölçüde diğer çalışanlar tarafından yanlış anlaşılma veya damgalanma gibi olumsuzluklarla karşılaşma korkusundadır (Heine, 2015). Bunun yanında çalışma ortamlarında ortak kültürel veya ilgi alanına bağlı çalışanların bir araya gelmesiyle oluşan gruplara da sıkça rastlanmaktadır. Bu küçük gruplar içinde üyeler birbirlerinden etkilenmekte ve öznel algıları zamanla değişerek grubun algısını kabullenmeye başlamaktadırlar (Thibaut, 2017). Sosyal etki olarak da adlandırılabilir bu durum çoğu durumda bir çalışan hakkında asılsız iddia ve önyargıların gelişmesine neden olabilmektedir. Çalışma alanlarında karşılaşılan sosyal etkiler, salt birey ve grup üyeleri arasındaki etkileşimle sınırlanamaz. Sosyal etkinin belki de en önemli göstergesi bireyin çalışma alanındaki diğer bireylere kendini sunması ve onlardan kabul beklemesidir. İşte bu durum simbiyotik bir etkileşim biçimidir ve kişinin saygınlığı ve algısı

büyük ölçüde kendini sunma becerisi ile ilişkilendirilmektedir (Sherif, 2015).

Kişinin diğerleri tarafından algılanmasının kişinin geçmiş yaşamı ve kendini diğerlerine sunma biçimine bağlı olduğu yönündeki yaygın görüşten hareketle eğitim sisteminin önemli bir parçasını oluşturan okullarda da benzer bir algı yönetimi yapıldığı belirlenebilir. Okullarda öğretmenler, diğer öğretmenler hakkında farklı görüşlere sahip olabilirler. Öğretmenler hakkında enformel ve formel iletişim ve bilgi kanalları ile sağlanan bilgiler, belirli biçimde içselleştirilmekte ve öğretmen algısı oluşmaktadır (McDougall, 2015). Bu bakımdan bir öğretmen, diğer öğretmenler tarafından, alan bilgisine, mesleki yeterliğine, ahlaki yapı ve yaşayış biçimine, sosyal beceri ve iletişim gücüne, genel kültür düzeyine ve kişisel bakımına göre değerlendirilmekte ve algılanmaktadır (Smith, Mackie ve Claypool, 2014).

Literatürde öğretmenler için kişisel algıyı etkileyen farklı değişkenler olduğu bildirilmektedir (Wyer Jr., 2014; Allen, Chinsky, Larcen, Lochman ve Selinger, 2017). Alan bilgisi, öğretmenin kendi alanındaki bilgi birikimini ifade eder. Mesleki yeterlik ise öğretmenlik mesleğine ilişkin formasyon bilgisidir. Mesleki yeterlik, öğretmenin alan bilgisini diğer insanlara sunmasının ön koşuludur. Ahlaki yapı, öğretmenin özel ve çalışma yaşamındaki kişilik ve karakter özelliklerini belirlemektedir. Toplumun verili değer ve gelenekleri ile yasalara uyma, ahlaki yapı içinde değerlendirilmektedir. Sosyal beceri ve iletişim gücü ise öğretmenin diğer insanlarla iletişim kurma yeteneklerini ifade etmektedir. Eğitim sistemi içindeki bir öğretmenin, toplumsal yaşam içinde belirli ölçüde genel kültür bilgisine sahip olması ve bu bilgiyi yaşantısına aktarması beklenir. Genel kültür, öğretmenin estetik değerlerini, güncel olayları takip etmesini ve yaşamsal farkındalığını da kapsayan geniş bir bilgi birikimidir. Toplum içinde örnek konumda olan öğretmenlerin, kişisel bakım ve temizliğine dikkat etmelerinin yanında kamusal alan ve çalışma alanlarını da temiz tutmaları beklenir. Kişisel bakım ve temizlik, bir öğretmenin profesyonelliğinin ve işine verdiği önemin göstergesidir. Bu açıdan öğretmen algısını etkileyen unsurlardan belki de en önemlisi kişisel bakım ve temizliktir.

Din Dersi Öğretmeni Algısı

Tarihsel olarak ayrıcalıklı bir konumda olan din ve din adamları ile din eğitimi veren öğretmen ve eğitimciler (Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmeni ile İmam Hatip Meslek Bilgisi Dersleri Öğretmeni), her dönemde toplumun ilgisini çekmişlerdir. Toplumsal yapının önemli öğelerinden biri olan din, insanları bir arada tutan, varoluş nedeni ve diğer inanma ihtiyaçlarını karşılayan önemli bir kurumdur. Din teorik olarak kurumsallaşmasa da pratikte dini hizmetlerin sunulması için belli ölçüde temsil edilmesi ve kurumsallaşması gereklidir. Toplumun ihtiyacı olan din eğitimini kurumsal düzlemde sunan mekanizma ise dini inanç merkezleri (cami, kilise, cemevi vb.) ve okullardır. Din eğitimi, eğitim sistemi içinde her kademe okullarda belirli yoğunlukta sunulmaktadır. Okullarda din kültürü ve ahlak bilgisi ile farklı isimlerde din dersleri mevcuttur. Din derslerini vermekle yükümlü olan din dersi öğretmenleri ise çoğunlukla Eğitim Fakültelerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi bölümü (DKAB) ile İlahiyat fakültesi mezunudur. Din dersi öğretmenlerinin, toplumun diğer bireylerinden farklı olarak detaylı bir dini eğitimden geçmesi, onlara toplum içinde özel bir ilginin gösterilmesine neden olmaktadır. Din dersi öğretmenleri, sanki bir dini yaymakla görevli personel veya okullarda dinin temsilcisiymiş gibi algılanırlar. Bu durum özellikle laik eğitim sistemi içinde çokça tartışılmış ve okullarda dini eğitim verilmesinin biçim ve esasları belirlenmeye çalışılmıştır. Bunun yanında çoğu okulda din dersi öğretmenlerine karşı bir önyargı gelişmiş ve onları çağdaş yaşam biçiminin muhalifiymiş gibi gösteren bir algı oluşturulmuştur. Dine yönelik algının, din dersi öğretmenlerine atfedilmesi, atıf kuramı gereği sosyal bir gerçekliğin tezahürü olsa da din dersi öğretmenleri, öğretmekle yükümlü oldukları dini, okullarda temsil etmekle yükümlü değildirler. Yine de din dersi öğretmenlerinden yaygın olarak beklenen durum, okullarda dini temsil etmeleri ve dini yaşantıları ile öğrenci ve diğer öğretmenlere örnek olmalarıdır.

Din dersi öğretmenlerine yönelik yaygın algının bir sonucu olarak bu çalışma, öğretmenlerin din dersi öğretmenlerine yönelik algılarını belirlemeye yardımcı olacak bir ölçme aracı gereci çabasıdadır. Literatürde öğretmenlerin birbirlerine yönelik algılarına ilişkin çeşitli çalışmalar (Jussim, Eccles ve Madon, 1996; Beijaard, Verloop ve Vermunt, 2000; Baylor ve

Ritchie, 2002) olsa da genellikle bu çalışmaların öğretmen motivasyonu ve öğretmenlerin birbirlerini değerlendirmeleri üzerine kurgulandığı belirlenebilir. Ayrıca öğretmenlerin hayatı anlamlandırma çabası, öğrencilere ve okul yönetimine ilişkin algıları ile mesleklerini algılama biçimine ilişkin çalışmalar yapılmasına karşın, literatürde öğretmenlerin, birbirlerine ilişkin algılarını ölçme amacını güden araştırmalara rastlanılamamıştır. Türkçe alanyazında öğretmenlerin birbirlerine yönelik algılarının ölçüldüğü herhangi bir çalışma da belirlenememiştir. Din dersi öğretmenlerine yönelik algıyı konu edinen öncü bir araştırma olması, bu çalışmanın önemini belirlemektedir. Genelde öğretmenlerin birbirlerine yönelik algılarına ve özelde ise din dersi öğretmenlerine ilişkin algı kavramına farklı ve özgün bir motif sunma güdüsüyle yürütülen bu çalışmanın amacı öğretmenlerin, din dersi öğretmenlerine yönelik algılarını ölçen geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirmektir. Çalışma sonunda belirlenecek olan ölçeğin literatüre önemli bir katkı sunacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Çalışma Grubu

Araştırma 2017-2018 eğitim öğretim yılında kamu okullarında çalışan öğretmenlerden oluşan üç farklı örneklem üzerinde yürütülmüştür. Her üç örneklem grubu çalışmanın dış geçerliğini artırmak amacıyla mümkün olduğunca geniş tutulmuş (Altman, 1974); ayrıca, daha geniş örneklemin geliştirilen analitik modelin gücünü de arttıracığı varsayımı (Weston ve Gore, 2006) göz önünde bulundurulmuş ve bu çalışmada kullanılacak olan istatistiki analizlerin de geniş örneklem gerektiren doğası ihmal edilmemiştir (Comrey ve Lee, 1992). Araştırma kapsamında soru havuzunda bulunan ve uzman görüşleri ile düzenlenen ilk anket formu, çevrimiçi ortamda (Eğitim Bilişim Ağı – EBA) yayınlanmış ve tipik durum örneklem yöntemiyle (Baltacı, 2018: 251) seçkisiz olarak belirlenen öğretmenlerden bu anketi doldurmaları istenmiştir. Birinci çalışma grubu, Milli Eğitim Bakanlığında (MEB) çalışmakta olan 153'ü (%48,73) kadın ve 161'i (%51,27) erkek olmak üzere toplam 314 öğretmenden oluşmaktadır. Birinci çalışma grubunda; çok sayıda cevapsız maddenin bulunduğu, bir madde için birden fazla seçeneğin işaretlenmiş olduğu ve ölçme aracında yer alan bütün

maddelere aynı cevabın verilmiş olmasından dolayı maddeler okunmadan ölçme aracının doldurulduğu izlenimini uyandıran veriler olduğundan, 33'ü kadın, 26'sı erkek katılımcının cevapladığı 59 anket formu işleme alınmamıştır. Ayrıştırılmalardan sonra birinci çalışma grubu, 255 kişiden oluşmaktadır. Ayrıca çevrimiçi ortamdan toplanan verilerin güvenilirliği olumsuz yönde etkileyebileceği (Pallant, 2007) varsayımından hareketle, ikinci bir ön uygulama grubu üzerinde anket formunun uygulanmasına karar verilmiştir. İkinci çalışma grubu, Ankara İli Çankaya İlçesinde çalışmakta olan, 59'u kadın (%42,4), 80'i erkek (%57,6) olmak üzere toplam 139 öğretmenden oluşmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde kolay ulaşılabılır örnekleme yöntemi esas alınmıştır.

Faktör analizi çalışmalarında, örneklem büyüklüğü için madde sayısının 5 ya da 10 katı kadar bir büyüklüğün yeterli olabileceği (Everitt, 1975 akt: Mundfrom, Shaw ve Lu Ke, 2005) varsayımının yanında genelde en az 200 kişi tavsiye edilmektedir (Pallant, 2007). Field (2005) ise faktör analizi çalışmalarında 300 kişilik bir örneklemin iyi olduğunu ifade etmiştir. İlgili literatürden hareketle ve bulgular bölümünde ayrıntılı verilecek istatistiksel bulgular ışığında bu çalışma kapsamına alınan birinci ve ikinci uygulama örneklemini birleştirilmiş ve toplamda 394 kişilik bir ön uygulama örnekleminin, Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA), Cronbach Alfa güvenilirliği ve madde analizleri çalışması için yeterli olacağına karar verilmiştir.

Araştırmanın üçüncü çalışma grubunu MEB İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğünün düzenlediği bir hizmetiçi eğitime Artvin, Rize, Trabzon, Giresun, Ordu, Samsun, Bayburt, Gümüşhane, Bartın, Sinop, Kastamonu ve Karabük illerinden katılan ve kolay ulaşılabılır örnekleme ile belirlenen 925 öğretmenden oluşmaktadır. Araştırma kapsamında katılımcılara (öğretmenler), 950 ölçek gönderilmiş, 807'si geri dönmüştür. Bu ölçeklerden 53'ü eksik veya hatalı doldurma, 41'i de aykırı değerler nedeniyle analizden çıkarılmıştır. Aykırı değerler, içinde bulunduğu örneğin diğer gözlemlerinden belirgin sapmalar gösteren değerlerdir. Aykırı değerler ölçme hatası, veri girişi sırasında yapılabilecek bir hata, ölçme aracının doğru çalışmaması olabileceği gibi elde edilen gözlemlerin farklı bir yığından gelmesi gibi bir durumda da ortaya çıkabilir (Teddlie ve Yu, 2007). Bu çalışmada aykırı değerler, Mahalanobis uzaklığı kullanılarak tespit edilmiştir. Örneklem büyüklüğünü karşılayan 713 ölçek analize dâhil

edilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin 306'sı (%42,9) kadındır; 211'inin (%29,6) mesleki kıdemi 6-10 yıl ve son olarak 474'ü (%66,5) lisans düzeyinde eğitim almıştır.

Ölçeğin Geliştirilmesi

Ölçeğin hazırlanması için araştırmacılar tarafından literatürdeki örnek çalışmalar da incelenerek 83 maddelik bir madde havuzu oluşturulmuştur. Birbirleriyle ilişki göstereceği tahmin edilen maddeler bir araya getirilerek bir taslak ölçek oluşturulmuştur. Hazırlanan taslak ölçek kapsam geçerliliğini sağlamak için alan uzmanlarına sunulmuştur. Ayrıca taslak ölçek bir dil uzmanı tarafından anlatım özellikleri bakımından incelenmiştir. Uzmanların görüş ve önerileri doğrultusunda 12 madde elenmiş, 7 madde düzeltilmiş; böylece hazırlanan ölçme aracının kapsam (içerik) geçerliği sağlanmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak taslak ölçek 71 maddeden oluşmaktadır. Din Dersi Öğretmenlerine Yönelik Öğretmen Algısı Ölçeği, “kesinlikle katılmıyorum” (1) ve “kesinlikle katılıyorum” (6) arasında değişen altılı likert ölçeği şeklinde hazırlanmıştır (EK1). Bu likert ölçeğinde “kararsızım” gibi yansız bir orta nokta kullanılmasından kaçınılarak çift sayı olarak belirlenmiştir. Çünkü Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel'e (2017) göre böyle bir yansız orta noktanın kullanılması bazı katılımcıların kolaylıkla bu yanıtı işaretleme eğiliminde olmasına yol açmaktadır. Ölçeğin ön uygulaması ana araştırmaya katılmayan ve örneklem özelliklerini taşıyan birinci ve ikinci çalışma grubu (394 öğretmen) üzerinde yapılmıştır.

Verilerin Analizi

“Din Dersi Öğretmenlerine Yönelik Öğretmen Algısı Ölçeği”nin geçerlik çalışmaları çerçevesinde kapsam ve yapı geçerliği incelenmiştir. Kapsam geçerliğinin belirlenebilmesi için uzman görüşüne başvurulmuştur. Yapı geçerliği için ölçeğin faktör yapısını ve alt boyutlarını belirlemek amacıyla Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır. Literatürde, DFA'nın AFA'dan farklı bir örnekleme uygulaması daha doğru bir yaklaşım olarak nitelendirildiğinden (Fabrigar, Wegener, MacCallum ve Strahan, 1999), DFA ve AFA farklı çalışma gruplarından

toplanan veriler üzerinden gerçekleştirilmiştir. Birinci ve ikinci çalışma gruplarından elde edilen veriler üzerinden AFA ve üçüncü çalışma grubundan elde edilen veriler üzerinden Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) uygulanarak ölçümlerden yapılacak yorumların yapı geçerliği incelenmiştir. Ayrıca, birinci ve ikinci çalışma grubunun birleştirilmesiyle elde edilen 394 kişilik veri üzerinden ölçümlerin Cronbach Alfa güvenilirliği ve madde analizleri hesaplanmıştır. Analizlerde faktör yük değerleri için kabul noktası 0.30 olarak belirlenmiştir. Ayrıca madde ayırt ediciliğinin saptanması için % 27'lik alt-üst gruplardaki katılımcıların ortalamaları bağımsız örneklem için t testi ile karşılaştırılmıştır. Din Dersi Öğretmenlerine Yönelik Öğretmen Algısı Ölçeğinin güvenilirliği Cronbach's Alfa (α) ve bileşik güvenilirlik katsayılarıyla belirlenmiştir. Cronbach's Alfa katsayısında ölçekte yer alan maddelerin faktör yükleri ve hata varyanslarının eşit olduğu; bileşik güvenilirlik katsayısında ise faktör yüklerinin ve hata varyanslarının farklılaştığı durumlarda kullanılması önerilmektedir (Bland ve Altman, 1997; Cortina, 1993). Bu sebeple çok boyutlu ölçeklerin güvenilirlik sınamalarında bileşik güvenilirlik katsayısının, Cronbach's Alfa katsayısına göre daha dengeli bir güvenilirlik değeri olabileceği (Raykov, 1998; Rodriguez, Reise ve Haviland, 2016) görüşünden hareketle bu çalışmada her bir faktör için hesaplanan Cronbach's Alfa değerlerine ek olarak bileşik güvenilirlik değerlerinin de belirlenmesine karar verilmiştir. Ölçeğin güvenilirlik katsayıları ve açımlayıcı faktör analizi için SPSS, Doğrulamalı faktör analizi için AMOS yazılımları kullanılmıştır.

Bulgular

Din Dersi Öğretmenlerine Yönelik Öğretmen Algısı Ölçeğinin yapı geçerliğini sınamak üzere ön uygulama sonuçları üzerinde öncelikle verilerin normal dağılımı incelenmiştir. Bu bağlamda, analiz için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri 0.881 ve Barlett's küresellik testi anlamlı ($p < 0.01$) bulunmuştur. Verilerin faktör analizi için uygun olduğu görüldüğünden daha sonra veri setine açımlayıcı faktör analizi (AFA) uygulanmıştır. Bu çalışmada faktörleştirme tekniği olarak temel bileşenler analizinin kullanılması uygun görülmüştür. Ayrıca ölçek faktörlerinin birbirleriyle ilişkili olacağına yönelik öngörü nedeniyle AFA'da döndürme tekniği kullanılmıştır. Kline (2014), faktör yük değeri. 30 ve madde toplam korelasyonu.

20'den düşük olan maddelerin ölçekten çıkarılmasını önermektedir. AFA sonuçları yorumlanırken, herhangi bir maddenin ölçekte kalabilmesi için kuramsal olarak yer alması beklenen boyuttaki faktör yükünün .30'un üzerinde olması kuralına bağlı kalınmıştır (Pallant, 2005). AFA'dan elde edilen bulgular yorumlanırken; maddelerin faktör yüklerinin yanı sıra ölçülen değişkene ait ortak varyans değerleri de dikkate alınmaktadır. Bu tespitin ardından AFA'da temel bileşenler faktörleştirme tekniği ve direct oblimin döndürme sonucunda ($\Delta=0$, $\kappa=4$), 71 maddelik taslak ölçekten faktör yük değeri .30'dan düşük olan 5 madde ile binişik olan 3 madde çıkartılmıştır. Beş madde de madde toplam korelasyonu .20'den daha küçük olduğu için çıkarılmıştır. Ön uygulama verilerinden hareketle faktör analizi sonucunda belirlenen 58 maddenin altı faktöre dağıldığı ve toplam varyansın %62,56'sını açıklayan altı faktörlü yapının kuramsal açıklamalara uygun ve yorumlanabilir olduğu bulunmuştur. Ölçekte yer alan maddeler ile altı faktörden oluşan ölçeğin son hali EK 1'de sunulmuştur. Din Dersi Öğretmenlerine Yönelik Öğretmen Algısı Ölçeğinin hesaplanan Cronbach's Alfa katsayısı ve doğrulanan Bileşik güvenilirlik katsayısı değerleri Tablo 1'de görülmektedir.

Tablo 1. Din Dersi Öğretmenlerine Yönelik Öğretmen Algısı Ölçeğinin Güvenilirlik Katsayıları

Faktörler	Toplam Madde Sayısı	Açıklanan Varyans Oranı (%)	Cronbach's Alfa (α) Katsayısı	Bileşik Güvenilirlik Katsayısı
1. Alan Bilgisi	10	16,74	.92	.93
2. Mesleki Yeterlik	9	10,48	.92	.94
3. Ahlaki Yapı	14	9,73	.97	.98
4. Sosyal Beceri ve İletişim Gücü	9	9,59	.91	.93
5. Genel Kültür	9	8,87	.90	.92
6. Kişisel Bakım ve Temizlik	7	7,15	.88	.91
Toplam	58	62,56	.85	.88

Tablo 1'den hareketle, Din Dersi Öğretmenlerine Yönelik Öğretmen Algısı ölçeğinin altı boyutu için belirlenen güvenilirlik katsayılarının

tamamı bir ölçekte bulunması tavsiye edilen güvenilirlik sınırı olan .70 (Cortina, 1993; Sijtsma, 2009) şartını karşılamaktadır. Ölçeğin tamamına ilişkin toplam Cronbach's Alfa güvenilirlik katsayısı .85 ve bileşik güvenilirlik katsayısı .88 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca ölçekte yer alan değişkenler arasında çoklu bağlantılık (multicollinearity), içsellik (endogeneity) ve dışsallık (exogeneity) problemine rastlanmamıştır (Blundell ve Horowitz, 2007).

Üçüncü çalışma grubundan toplanan verilerin, AFA sonucunda elde edilen 58 madde ve altı faktörden oluşan yapının geçerliğini sınamak amacıyla DFA uygulanmıştır. Ölçeğe ilişkin uyum indeksi değerleri; $\chi^2/sd=1.79$, GFI=.94, AGFI=.89, CFI=.92, NFI=.94, NNFI=.97, IFI=.98, RMSEA=.068, SRMR=.068, PNFI=.87 ve PGFI=.81 olarak bulunmuştur. Sıranan modelin yeterliğini ortaya koymak amacıyla incelenen uyum indekslerine ilişkin kabul edilebilir ve mükemmel uyum değerleri ile DFA'dan elde edilen uyum indeksi değerleri ve bu doğrultuda ortaya çıkan sonuçlar Tablo 2'de gösterilmiştir. Tablo 2'deki uyum indekslerine ilişkin mükemmel ve kabul edilebilir uyum ölçütleri, DFA'dan elde edilen altı faktörlü modelin uyum düzeyinin yeterli olduğunu ortaya koymaktadır (Fox, 1983).

Din Dersi Öğretmenlerine Yönelik Öğretmen Algısı Ölçeğine ilişkin modelin 'ahlaki yapı' boyutunda yer alan 14 maddenin yapısal katsayılarının 0.49 ile 0.83 arasında; 'kişisel bakım ve temizlik' boyutundaki maddelerin yapısal katsayılarının 0.64 ile 0.81 arasında, 'mesleki yeterlik' boyutunda yer alan maddelerin yapısal katsayılarının 0.56 ile 0.83 arasında, 'sosyal beceri ve iletişim gücü' boyutunda yer alan maddelerin yapısal katsayılarının .54 ile .79 arasında, 'genel kültür' boyutunda yer alan maddelerin yapısal katsayılarının .53 ile .83 ve 'alan bilgisi' boyutunda yer alan maddelerin yapısal katsayılarının ise .45 ile .81 arasında farklılık gösterdiği, bunun yanında tüm maddelerin ($p<.01$) düzeyinde anlamlı olduğu belirlenmiştir.

Fornell ve Larcker (1981) yapı geçerliğini inceleme yöntemi olarak yakınsak ve ıraksak geçerlikler için her bir faktörden elde edilen AVE değeri üzerine kurulu teknikler önermiştir. Buna göre yakınsama geçerliği için AVE değerlerinin iç tutarlık güvenilirlik değerlerinden (Yapısal Güvenirlik) küçük olması ve her bir AVE değerinin ise 0,5 değerinden büyük olması gerektiğini ifade etmiştir. Ölçeğin birleşim geçerliliği Fornell ve

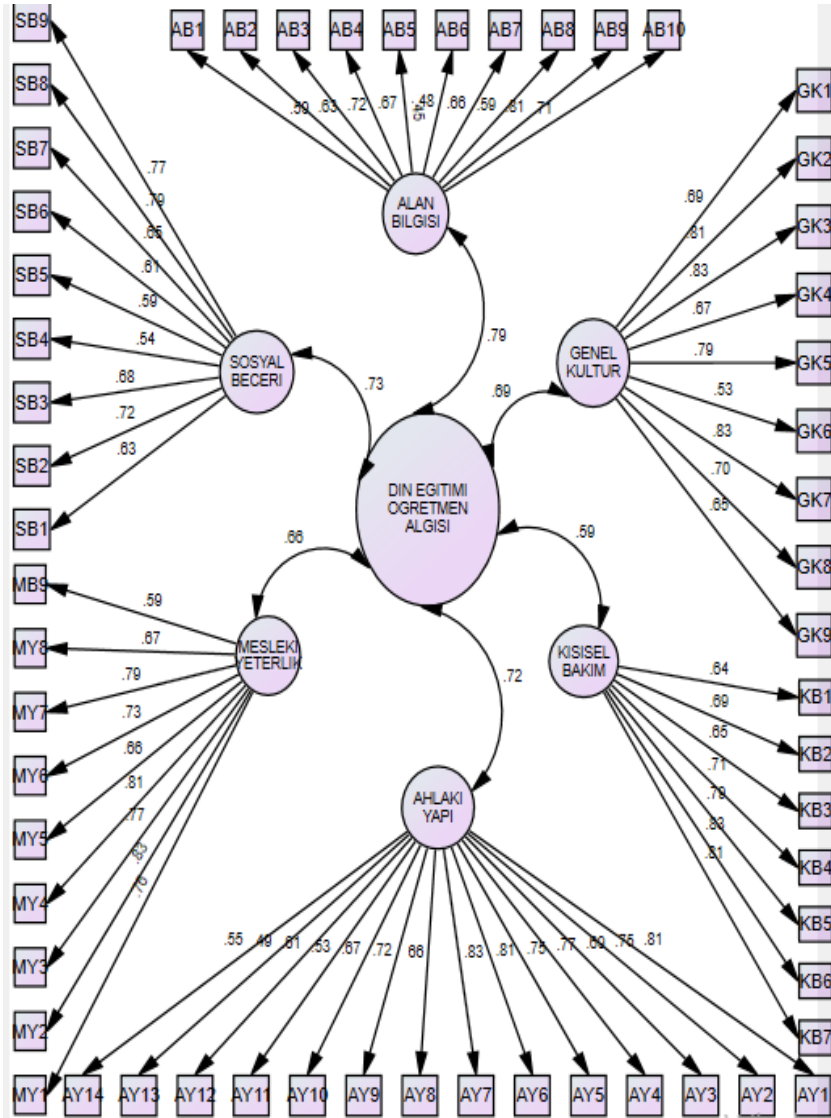
Larcker (1981) tarafından belirlenen iki temel ölçüt kullanılarak belirlenmiştir. Öncelikle ölçekte bulunan tüm maddelerin standartlaştırılmış faktör yük değerlerinin, .70 değerini aşması gereklidir, sonrasında ise boyutların standartlaştırılmış ortalama varyanslarının (AVE) 0.5'in üzerinde olması gereklidir (Wetson ve Gore, 2006).

Tablo 2. Din Dersi Öğretmenlerine Yönelik Öğretmen Algısı Ölçeğinin Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Uyum Göstergeleri	Mükemmel Uyum Ölçütleri	Kabul Edilebilir Uyum Ölçütleri	Elde Edilen Uyum Değerleri*	Sonuç
χ^2/sd	$0 \leq \chi^2/sd \leq 2$	$2 \leq \chi^2/sd \leq 3$	1.79	Mükemmel Uyum
GFI	$.95 \leq GFI \leq 1.00$	$.90 \leq GFI \leq .95$.94	Kabul Edilebilir uyum
AGFI	$.90 \leq AGFI \leq 1.00$	$.85 \leq AGFI \leq .90$.89	Kabul Edilebilir Uyum
CFI	$95 \leq CFI \leq 1.00$	$.90 \leq CFI \leq .95$.92	Kabul Edilebilir uyum
NFI	$95 \leq NFI \leq 1.00$	$.90 \leq NFI \leq .95$.94	Kabul Edilebilir Uyum
NNFI	$95 \leq NNFI \leq 1.00$	$.90 \leq NNFI \leq .95$.97	Mükemmel uyum
IFI	$95 \leq IFI \leq 1.00$	$.90 \leq IFI \leq .95$.98	Mükemmel uyum
SRMR	$00 \leq SRMR \leq .05$	$.05 \leq SRMR \leq .10$.068	Kabul Edilebilir uyum
RMSEA	$.00 \leq RMSEA \leq .05$	$.05 \leq RMSEA \leq .08$.068	Kabul Edilebilir Uyum
PNFI	$.95 \leq PNFI \leq 1.00$	$.50 \leq PNFI \leq .95$.87	Kabul Edilebilir uyum
PGFI	$.95 \leq PGFI \leq 1.00$	$.50 \leq PGFI \leq .95$.81	Kabul Edilebilir uyum

* $\chi^2=1050,87$ ve $sd=588$; RMSEA için %90 Olasılıklı Güven Aralığı=(.059, .077)

Din Dersi Öğretmenlerine Yönelik Öğretmen Algısı Ölçeğinin yapısal modeli Şekil 1'de görülmektedir.



Şekil 1. Din Dersi Öğretmenlerine Yönelik Öğretmen Algısı Ölçeğinin yapısal modeli

Din Dersi Öğretmenlerine Yönelik Öğretmen Algısı Ölçeğindeki tüm maddelerin faktör yük değerlerinin .70 ile .88 arasında değiştiği belirlenmiştir. Ayrıca Tablo 3'te Din Dersi Öğretmenlerine Yönelik Öğretmen

Algısı Ölçeğinin alt boyutlarının AVE ve korelasyon katsayılarına ilişkin değerler yer almaktadır.

Tablo 3. Din Dersi Öğretmenlerine Yönelik Öğretmen Algısı Ölçeği Alt boyutlarının AVE ve Korelasyon Katsayıları

Faktörler	AVE	Alan Bilgisi	Mesleki Yeterlik	Ahlaki Yapı	Sosyal Beceri ve İletişim Gücü	Genel Kültür	Kişisel Bakım ve Temizlik
1. Alan Bilgisi	.86	-					
2. Mesleki Yeterlik	.82	.86**	-				
3. Ahlaki Yapı	.78	.80**	.69	-			
4. Sosyal Beceri ve İletişim Gücü	.76	.79**	.76**	.52	-		
5. Genel Kültür	.83	.66	.72**	.47	.65	-	
6. Kişisel Bakım ve Temizlik	.74	.42	.46	.28	.32	.58	-

** Spearman rho $p < 0.01$

Tablo 3 incelendiğinde, Din Dersi Öğretmenlerine Yönelik Öğretmen Algısı ölçeğinin alt boyutlarının ortalama varyanslarının (AVE) 0.5'in üzerinde olduğu belirlenebilir. Ölçeğin alt boyutlarının korelasyonlarının, ortalama varyansın karekökünden daha düşük değerlerde belirlenmesi de (Fornell ve Larcker, 1981; Hoyle, 2000) yapısal modelin ayrışım geçerliliğine sahip olduğunun önemli bir kanıtıdır. Tablo 3'de ölçeğin alt boyutları arasında yüksek düzeyde ve pozitif yönlü ilişki bulunduğu görülmektedir. En yüksek korelasyon düzeyi 'alan bilgisi' ile 'mesleki yeterlik' ($r_s=.86$) alt boyutları arasında gözlenmektedir.

Sonuç

Öğretmenlerin, din dersi öğretmenlerine yönelik algılarını ölçmek amacıyla alanyazın ve uzman görüşleri doğrultusunda geliştirilen 'Din Dersii Öğretmenlerine Yönelik Öğretmen Algısı Ölçeği'nin alt boyutlara ayrılması AFA ile yapılmıştır. Oluşturulan alt boyutlara ilişkin güvenilirliği Cronbach's Alfa Katsayısı ve Bileşik Güvenirlik Katsayısı kullanılarak belirlenmiştir. Ölçeğe ilişkin her iki katsayının da tavsiye edilen sınır değerler içerisinde yer aldığı saptanmıştır. Ölçeğin yapı geçerliliği, iki düzeyli hiyerarşik doğrulayıcı faktör analizi ile test edilmiştir. Bu amaçla ilk olarak birinci düzey analizde ölçeğin alt boyutları tek tek ve toplu olarak iki farklı modelde incelenmiştir. Böylesi iki farklı modelin kurgulanmasının sebebi alt boyutlar arasındaki yüksek ve pozitif yönlü ilişkilerin belirlenmesidir. Bu durum alt boyutların daha üst düzeyde bir yapıyı temsil edebileceği gibi, açımlayıcı faktör analizi sonucunda oluşturulan faktörlerin ayrıştırılmadığının da göstergesi olabilir. Doğrulayıcı faktör analizi sonuçları, her iki ölçme modeli için de ölçeğin veriler ile yüksek düzeyde uyum gösterdiğini belirlemiştir. Ancak ölçeğin altı alt boyutunu içeren model, tek boyutlu modele göre daha yüksek düzeyde bir uyumu işaret etmektedir. Bunun yanında, üç alt boyuta sahip olan modelde yer alan tüm maddelerin faktör yük değerlerinin .70 ve daha yüksek olması bu yapının kullanılmasında etkili olmuştur.

Sonuç olarak Din Dersi Öğretmenlerine Yönelik Öğretmen Algısı Ölçeğinin, 'alan bilgisi', 'mesleki yeterlik', 'ahlaki yapı', 'sosyal beceri ve iletişim gücü', 'genel kültür' ve 'kişisel bakım ve temizlik' boyutlarından oluşan bir yapısı olduğuna karar verilmiştir. Din Dersi Öğretmenlerine Yönelik Öğretmen Algısı Ölçeğinin ikinci düzey doğrulayıcı faktör analizi sonuçları, yapısal modelin veriler ile kabul edilebilir bir uyum içinde olduğunu göstermektedir. Yapısal modelde, ölçeğin tüm alt boyutlarının ölçeği güçlü bir şekilde yordadığı gözlenmiştir. Böylesi bir bulgu, söz konusu altı faktörün din dersi öğretmenlerine yönelik öğretmen algısını oluşturduğu anlamına gelmektedir. Böylece din dersi öğretmenlerine yönelik öğretmen algısı için altı boyutlu yapısal modelin geçerliliği doğrulanmıştır. din dersi öğretmenlerine yönelik öğretmen algısı ölçeğindeki tüm maddelerin standartlaştırılmış faktör yük değerlerinin .70 değerinin üzerinde ve anlamlı bir yapıda olması, açıklanan ortalama varyansın altı

faktördeki birleşim geçerliği ile alt boyutların birbirleri ile ilişki göstermesi modelin ayrışım geçerliğine sahip olduğunu göstermektedir. Tüm bulgu ve değerlendirmelerden hareketle, din dersi öğretmenlerine yönelik öğretmen algısı ölçeğinin, 'alan bilgisi', 'mesleki yeterlik', 'ahlaki yapı', 'sosyal beceri ve iletişim gücü', 'genel kültür' ve 'kişisel bakım ve temizlik' boyutlarından oluştuğu ve din dersi öğretmenlerine yönelik öğretmen algı düzeylerini ölçebilecek, geçerli ve güvenilir bir ölçek olarak kullanılabilir niteliklere sahip olduğu belirlenebilir.

Din eğitimi literatürüne farklı bir yön kazandıracak olan bu çalışma ile literatürdeki önemli bir boşluğun kapatıldığı sonucuna varılabilir. Bununla birlikte, din dersi öğretmenlerine yönelik algının, demografik değişkenler (cinsiyet, medeni durum, gelir düzeyi vb.) ve farklı türden örgütsel davranışlar üzerindeki etkilerine yönelik daha fazla çalışmanın yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışmada din dersi öğretmenlerine yönelik diğer öğretmenlerin algılarını belirleyecek ve ileride yapılacak çalışmalara yön verecek bir ölçek geliştirilerek literatüre önemli bir katkı sağlanmıştır. Ancak literatürde öğretmenlerin birbirlerine yönelik algıları ile ilgili yeterli sayıda kuramsal ve uygulamalı çalışma olmaması, bu çalışma sonucunda önerilen modelin farklı çalışmalarla test edilmesini gerekli kılmaktadır. Din eğitimi literatüründe ileride yapılacak çalışmaların, özellikle okul kültürü çalışmalarına yer verilen nicel ve nitel desenlerde yapılması önerilebilir. Bu çalışma ile önerilen model ve yapılan geçerlik ve güvenirlik analizlerinin, gelecekte din dersi öğretmenleri ile ilgili çalışmalara yönelik araştırmacılara öncülük edebileceği belirlenebilir. Ayrıca bu çalışmanın literatürde yeni boşlukları ortaya çıkardığı sonucundan hareketle, geliştirilen ölçeğin etkisinin kuramsal davranış kalıplarını açıklayabileceği ve öğretmen algısının, din eğitimi literatüründe farklı şekillerde tanımlanmasına yardımcı olabileceği de düşünülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

The Development of Teacher Perception Scale towards Religious Education Teachers

*

Ali Baltacı – Mehmet Kamil Coşkun

Muş Alparslan University / Ankara Hacı Bayram Veli University

People have an ongoing interest in how others perceive and evaluate them. Impression refers to the process by which individuals attempt to control the impressions others form of them. Because the impressions people make on others have implications for how others perceive, evaluate, and treat them, as well as for their own views of themselves, people sometimes behave in ways that will create certain impressions in others' eyes. In schools, teachers can have different views about other colleagues. Information provided by informal and formal communication and information channels about teachers is internalized in a certain way and then teacher perception is formed. In this respect, a teacher is evaluated and perceived by other teachers according to field knowledge, professional competence, moral structure, and lifestyle, also social skills and communication power, general culture level and personal care. The fact that religious education teachers trained a detailed religious education, which different from other members of the community causes them to show a special interest in society. Religious education teachers are perceived as if they were religious representatives in schools who are responsible for spreading religion. This has been particularly discussed within the secular education system, and attempts have been made to determine the forms and principles of religious education in schools. In addition, in most schools, a bias against religious teacher teachers has been developed and a perception has been created that makes them seem to be contrary to the contemporary and secular lifestyle. Although the attribution of religious education teachers is a manifestation of a social reality in reference to the theory of religion, religious education teachers are not obliged to represent the religion they are obliged to teach in schools. Nonetheless, the common

expectation of religious education teachers is that they should represent religion in schools and be examples of religious experiences and students and other teachers.

As a widespread consequence of the perception towards the religious education teachers, the aim of this study is to develop a valid and reliable measuring instrument that measures teachers' perceptions towards the religious education teachers. The research was conducted on three different samples of teachers working in public schools. The first study group consisted of 314 teachers, 153 (48.73%) female, and 161 (51.27%) male, working in the public schools. The second study group consists of 139 teachers, 59 of whom are women (42.4%) and 80 of whom are male (57.6%), working in the province of Ankara, Çankaya. Finally, the third study group consists of a total of 713 teachers whom 306 (42.9%) women and 474 (66,5%) were trained at the undergraduate level.

In order to prepare the scale, a sample pool of 83 items was created by investigating the sample works in the literature by researchers. A draft scale was created by bringing together the predicted items that would interact with each other and presented to field experts to ensure coverage. The Teacher Perception Scale towards the Religious Education Teachers was prepared as a six-point Likert scale ranging from "I strongly disagree" (1) to "I strongly agree" (6). The scope and structure validity of the "The Teacher Perception Scale towards the Religious Education Teachers" were examined in the framework of validity studies. Expert opinion has been consulted in order to determine the scope validity. For construct validity, Exploratory Factor Analysis (EFA) and Confirmatory Factor Analysis (CFA) were used to determine the factor structure and sub-dimensions of the scale.

As a result of factor analysis, six factorials of 58 items were found to be distributed and six factorial structure explaining 62.56% of the total variance was found to be appropriate and interpretable with theoretical explanations. The total Cronbach's alpha reliability coefficient for the scale was .85 and the composite reliability coefficient was .88. In addition, multicollinearity, endogeneity, and homogeneity problems were not found among the variables involved in the scale. As a result of the CFA, the compliance index values for the scale show that the tested model exhibits a

perfect fit ($\chi^2/sd=1.79$, GFI=.94, AGFI=.89, CFI=.92, NFI=.94, NNFI=.97, IFI=.98, RMSEA=.068, SRMR=.068, PNFI=.87, and PGFI=.81).

As a result, "The Teacher Perception Scale towards the Religious Education Teachers" has a six-factor structure: 'field knowledge', 'professional competence', 'moral structure', 'social skills and communication power', 'general culture' and 'personal care and cleanliness'. It can be determined that the scale has the qualities that can be used as a valid and reliable scale that will measure the teacher perception levels towards the teachers of religious education. This study, which will give a different direction to the literature of religious education, can be concluded as a result of closing an important gap in the literature. It can be determined that the model and the validity and reliability analyzes proposed by this study can lead the researchers who are working towards religious education teachers in the future.

Kaynakça/References

- Allen, G. J., Chinsky, J. M., Larcen, S. W., Lochman, J. E., ve Selinger, H. V. (2017). *Community psychology and the schools: A behaviorally oriented multilevel approach*. Routledge.
- Altan, M. (2010). *Kent dindarlığı* (9. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Altmann, J. (1974). Observational study of behavior: sampling methods. *Behaviour*, 49(3), 227-266.
- Atkinson, R. L., Smith, E. E., Nolen-Hoeksema, S., Fredrickson, B., Bem, D. J., ve Maren, S. (2012). *Psikolojiye giriş*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Baltacı, A. (2018). Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (1), 231-274.
- Barber, P., ve Legge, D. (2017). *Perception and information*. Routledge.
- Baylor, A. L., ve Ritchie, D. (2002). What factors facilitate teacher skill, teacher morale, and perceived student learning in technology-using classrooms?. *Computers ve education*, 39(4), 395-414.

- Beijaard, D., Verloop, N., ve Vermunt, J. D. (2000). Teachers' perceptions of professional identity: An exploratory study from a personal knowledge perspective. *Teaching and teacher education*, 16(7), 749-764.
- Bland, J. M., ve Altman, D. G. (1997). Statistics notes: Cronbach's alpha. *Bmj*, 314(7080), 572-589.
- Blundell, R., ve Horowitz, J. L. (2007). A non-parametric test of exogeneity. *The Review of Economic Studies*, 74(4), 1035-1058.
- Bruce, V., ve Young, A. (1998). *In the eye of the beholder: the science of face perception*. Oxford university press.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2017). Bilimsel araştırma yöntemleri. *Pegem Atıf İndeksi*, 1-360.
- Comrey, A. L., ve Lee, H. B. (1992). Interpretation and application of factor analytic results. *Comrey AL, Lee HB. A first course in factor analysis*, 2.
- Cortina, J. M. (1993). What is coefficient alpha? An examination of theory and applications. *Journal of Applied Psychology*, 78(1), 98-115.
- Fabrigar, L. R., Wegener, D. T., MacCallum, R. C., ve Strahan, E. J. (1999). Evaluating the use of exploratory factor analysis in psychological research. *Psychological methods*, 4(3), 272.
- Field, A. (2005). Exploratory factor analysis. *Discovering statistics using SPSS*, 619-680.
- Fornell, C., ve Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of marketing research*, 39-50.
- Fox, R. J. (1983). *Confirmatory factor analysis*. New York: John Wiley ve Sons, Ltd.
- Galanter, E. (1972). *Psychological Decision Mechanisms and Perception* (No. PLR-25). Columbia Un. New York Psychophysics Lab.
- Gifford, R. (2007). *Environmental psychology: Principles and practice* (p. 372). Colville, WA: Optimal books.
- Haber, R. N., ve Hershenson, M. (1973). *The psychology of visual perception*. Holt, Rinehart ve Winston.
- Hamlyn, D. W. (2017). *The psychology of perception: A philosophical examination of Gestalt theory and derivative theories of perception*. Routledge.

- Harter, S. (1999). *The construction of the self: A developmental perspective*. Guilford Press.
- Heine, S. J. (2015). *Cultural psychology: Third International Student Edition*. WW Norton ve company.
- Hoyle, R. H. (2000). Confirmatory factor analysis. *Handbook of applied multivariate statistics and mathematical modeling*, 465-497.
- Jussim, L., Eccles, J., ve Madon, S. (1996). Social perception, social stereotypes, and teacher expectations: Accuracy and the quest for the powerful self-fulfilling prophecy. In *Advances in experimental social psychology* (Vol. 28, pp. 281-388). Academic Press.
- Kline, P. (2014). *An easy guide to factor analysis*. New York: Routledge.
- McDougall, W. (2015). *An introduction to social psychology*. Psychology Press.
- Mundfrom, D. J., Shaw, D. G., ve Ke, T. L. (2005). Minimum sample size recommendations for conducting factor analyses. *International Journal of Testing*, 5(2), 159-168.
- Pallant, J. (2007). *SPSS survival manual, 3rd. Edition*. McGrath Hill.
- Raykov, T. (1998). Coefficient alpha and composite reliability with inter-related nonhomogeneous items. *Applied psychological measurement*, 22(4), 375-385.
- Rock, I. E. (1997). *Indirect perception*. The MIT Press.
- Rodriguez, A., Reise, S. P., ve Haviland, M. G. (2016). Evaluating bifactor models: Calculating and interpreting statistical indices. *Psychological methods*, 21(2), 137.
- Sherif, M. (2015). *Group conflict and co-operation: Their social psychology*. Psychology Press.
- Sijtsma, K. (2009). On the use, the misuse, and the very limited usefulness of Cronbach's alpha. *Psychometrika*, 74(1), 107.
- Smith, E. R., Mackie, D. M., ve Claypool, H. M. (2014). *Social psychology*. Psychology Press.
- Tabachnick, B. G., ve Fidell, L. S. (2001). Using multivariate analysis. *California State University Northridge: Harper Collins College Publishers*.
- Teddlie, C., ve Yu, F. (2007). Mixed methods sampling: A typology with examples. *Journal of mixed methods research*, 1(1), 77-100.
- Thibaut, J. W. (2017). *The social psychology of groups*. Routledge.

Wetson, R. ve Gore Jr, P. A. (2006). A brief guide to structural equation model. *The Counseling Psychologist*, 34(5), 719-751.

Wyer Jr, R. S. (2014). *The Automaticity of Everyday Life: Advances in Social Cognition, Volume X*. Psychology Press.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Baltacı, A. ve Coşkun, M. K. (2018). Din dersi öğretmenlerine yönelik öğretmen algısı ölçeğinin geliştirilmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1450-1473. DOI: 10.26466/opus.444349

EK 1: Din Dersi Öğretmenlerine Yönelik Öğretmen Algısı Ölçeği

Mesleki Yeterlik Boyutu (MY):

1. Mesleğini benimsemektedir
2. İşine bağlıdır.
3. Çaba ve çalışmalarıyla diğer öğretmenlere örnek olur.
4. Okulda başarılı bir öğretmen olarak tanınır.
5. Öğretimde çağdaş yöntem ve teknikleri kullanır.
6. Modern ölçme yöntemlerini kullanır.
7. Modern eğitim teknolojilerini kullanır.
8. Öğrencilerle iletişiminde pedagojik kurallara uyar.
9. Okul içinde öğrenciler tarafından sevilmektedir.

Genel Kültür Boyutu (GK):

1. Genel kültür seviyesi yeterlidir.
2. Genel kültürü ile öğrenci ve öğretmenler üzerinde olumlu bir etki bırakır.
3. Sanata karşı ilgilidir.
4. Sanat ve spor hakkında konuşmayı sever.
5. Farklı alanlarda yeni bilgiler öğrenmeye isteklidir
6. Cumhuriyet değerleriyle barışıktır.
7. Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlıdır.
8. Demokratik değerlere sahip çıkar.
9. Genel kültürü ile modern bir öğretmen izlenimi verir.

Sosyal Beceri ve İletişim Gücü Boyutu (SB):

1. Diğer öğretmenlerle iletişim kurmaya isteklidir.
2. Okulca düzenlenen sosyal organizasyonlara katılır.

3. *Cinsiyet farkı gözetmeksizin bütün öğretmenlerle diyaloga açıktır.*
4. *Düşünce farkı gözetmeksizin bütün öğretmenlerle diyaloga açıktır*
5. *İlişkilerinde nezaket kurallarına uyar.*
6. *Medeni cesareti ile okul içinde örnek bir öğretmendir.*
7. *Eleştiriye açıktır.*
8. *Okul içinde öğrenciler tarafından sevilmektedir.*
9. *İş arkadaşları tarafından sevilir.*

Ahlaki Yapı Boyutu (AY):

1. *Söylem ve davranışlarıyla tutarlıdır.*
2. *Haksızlığa karşı tepki verir.*
3. *Farklı hayat tarzlarına karşı hoşgörülüdür.*
4. *Farklı din ve mezheplere karşı hoşgörülüdür.*
5. *Okul dışında ticari faaliyetlerle uğraşır.*
6. *Dini yaşamada isteklidir.*
7. *Okul içinde siyasi tartışmalara girer.*
8. *Diğer öğretmenleri siyasi veya politik görüşlerine göre ayırır.*
9. *Kavgacıdır, uzlaşmaya yanaşmaz.*
10. *Dine karşı saygısızlık gördüğünde tepki gösterir.*
11. *Cömert ve paylaşımcıdır.*
12. *Para ve diğer maddi konulara ilgi gösterir.*
13. *Makam sahibi olmaya isteklidir.*
14. *Karşı cinse yönelik ilgisi vardır.*

Alan Bilgisi Boyutu (AB):

1. *Kendi alanında yeterli bilgiye sahiptir.*
2. *Öğrencilerin dini konulardaki sorularını cevaplama da yeterlidir.*
3. *Öğretmenlerin din ile ilgili sorularını cevaplar.*
4. *Dini konularda güncel yayımları takip eder.*
5. *Din ile ilgili kitapları okur.*
6. *Dini kitapları okumaları konusunda çevresini bilinçlendirir.*
7. *Dini bilgiler konusunda kendisini geliştirmeye isteklidir.*
8. *Güncel dini tartışmalar ve konular hakkında bilgi sahibidir.*
9. *Dini konularda ilk danışacağı kişi, din dersi öğretmenidir.*
10. *Cenaze, mevlit gibi dini merasimlerin uygulanması konusunda yetkindir.*

Kişisel Bakım ve Temizlik Boyutu (KB):

1. *Kişisel bakım ve temizliğine dikkat eder.*
2. *Okulun temizliğine dikkat eder.*
3. *Giyimi ile öğrencilere örnek olur.*
4. *Öğrencilere düzen ve temizlik alışkanlıklarını kazandırmaya çalışır.*
5. *Çevre bilinci gelişmiştir.*
6. *Öğrencileri çevreyi korumaları hususunda yönlendirir.*
7. *Kılık ve kıyafeti temiz ve düzenlidir.*

Okul Psikolojik Danışman Adaylarının Genel Öz-Yeterlik ve Özel Eğitimde Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlığa İlişkin Öz-Yeterlik İnançları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.444225

*

Tuğba Yılmaz Bingöl*

*Dr. Öğr. Üyesi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İstanbul/ Türkiye
E-Posta: tbingol@fsm.edu.tr ORCID: [0000-0002-1104-2244](https://orcid.org/0000-0002-1104-2244)

Öz

Bu araştırmada okul psikolojik danışman adaylarının genel öz-yeterlik ve özel eğitime dair öz-yeterlikleri arasındaki ilişki incelenmiş ve özel eğitime dair öz-yeterlik algılarının demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılmıştır. Araştırma 284 üniversite öğrencisiyle (220 kız, 64 erkek) yürütülmüştür. Araştırma, genel tarama yöntemine göre yürütülmüştür. Verilerin toplanması için araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu, Aypay (2010) tarafından geliştirilen Genel Öz-yeterlik Ölçeği (GÖY) ve Yüksel (2010) tarafından uyarlanan Rehber Öğretmenlerin Özel Eğitime İlişkin Öz-yeterlik Ölçeği (RÖÖEÖY) kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre katılımcıların genel öz-yeterlik ölçeğinden aldıkları ortalama puan 31,37 (Ss=4.67), özel eğitime ilişkin öz-yeterlik ölçeğinden aldıkları puan ortalaması ise 115,94'dür (Ss=31.29). Ayrıca okul psikolojik danışman adaylarının özel eğitime dair öz-yeterlik inançları, yaş [$F_{(4-279)}=7,75, p<.05$] ve sınıf [$F_{(2-281)}=39,065, p<.05$] değişkenlerine göre farklılık göstermektedir. Cinsiyete göre ise anlamlı bir farklılık çıkmamıştır ($t=,126, p>.05$). Katılımcıların genel öz-yeterlik inançları ve özel eğitime dair öz-yeterlik inançları arasında, istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür ($p>.05$).

Anahtar Kelimeler: Öz-yeterlik, özel eğitim öz-yeterliği, okul psikolojik danışmanı.

Investigation of The Relationship Between General Self-Efficacy of School Psychological Counselor Candidates and Self-Efficacy Beliefs of That Regarding Special Education

*

Abstract

In this research, the relationship between general self-efficacy of school psychological counselor candidates and self-efficacy beliefs of that regarding special education was investigated. Also, it has been examined whether the school psychological counselor candidates' self-efficacy beliefs regarding special education differ according to the demographic variables or not. The research was conducted based on the general screening method with 284 university students (220 female, 64 male) studying. In the data collection process personal information form prepared by the researcher, General Self-efficacy Scale (GSE) developed by Aypay (2010) and School Counselors' Self-Efficacy Scale regarding Special Education (SCSSSE) adapted by Yüksel (2010) were used. According to the results of the research, the average score of the participants on the general self-efficacy scale was 31.37 (Sd= 4.67) and the average score on the self-efficacy scale on the special education was 115.94 (Sd = 31.29). Results indicated that the self-efficacy beliefs of school psychological counselor candidates regarding special education varied according to age [$F_{(4-279)}=7,75, p< .05$] and class [$F_{(2-281)}=39,065, p< .05$] variables. According to sex, there was no significant difference ($t =, 126, p> .05$). There was no statistically significant relationship was found between participants' general self-efficacy beliefs and self-efficacy beliefs regarding special education ($p>.05$).

Keywords: *Self-efficacy, self-efficacy of regarding special education, school psychological counselor.*

Giriş

Algılanan öz-yeterlik, insanların yaşamlarına yön veren olaylara etki eden belirli eylemleri sergilemelerini sağlayan yeteneklerine dair inançları olarak tanımlanır (Bandura, 1994). Öz-yeterlik inançları insanların hissetme, düşünme, kendileri ve davranışlarını harekete geçirme biçimlerini belirler. Bu inançlar bilişsel, harekete geçirici, duygusal ve seçme süreçleri olarak adlandırılan dört büyük süreç yoluyla farklı etkileri üretir.

Güçlü bir yeterlik hissi, bireylerin başarısını ve kişisel iyi oluşunu birçok yönden geliştirir. Yeteneklerine inanan bireyler, zorlu görevleri kaçınılması gereken tehditler yerine üstesinden gelinmesi gereken zorluklar olarak değerlendirir. Bu bakış açısı faaliyetlerde içe dönük ilgiyi ve derin etkileşimi beraberinde getirir. Yani yeterli bireyler kendilerine zorlu bir görev belirlerler ve o görevlere karşı güçlü bir bağlılık sergilerler (Bandura, 1994: 72). Yaşadıkları başarısızlık veya eksikliklerden sonra yeterlik hislerini hızlıca toparlayabilirler. Tehlikeli durumlar karşısında, kontrolü elden bırakmazlar. Bu yeterli bakış açısı, kişisel başarıyı beraberinde getirir, stresi azaltır, depresyona karşı savunmasızlığı düşürür (Bandura, 1994).

Buna karşılık, yeteneklerinden şüphe eden bireyler kişisel tehdit olarak algıladıkları zor görevlerden çekinirler. Hedefleri konusunda isteksiz ve kararlı değildirler. Zor görevlerle karşılaştıklarında kişisel başarısızlıklarına, karşılaşılabilecek engellere ve durumun her türlü olumsuz sonuçlarına odaklanırlar. Düşük çaba sergilerler ve zorluklarla karşılaştıklarında çabucak vazgeçerler. Başarısızlığı takiben azalan yeterlik hissini tamir etmek için yavaşlarlar. Çünkü yeteneklerine olan inançlarını kaybettikleri için daha fazla başarısızlığa yaşamak istemezler ve başarısızlıklarını yeteneklerinin yetersizliği olarak değerlendirirler. Bireyler genel öz-yeterliklerinden ayrı olarak, farklı alanlarda farklı öz-yeterlik düzeyine sahip olabilirler.

Bandura'nın (1986, 1995) sosyal bilişsel teoriye göre öz-yeterlik, kariyer performansı ve hazırlığının önemli bir yönüdür. Öz-yeterliğin iş ayarlama, iş doyumunu, ve stresin azaltılması ile pozitif ilişkisi vardır (Lent ve Hackett, 1987). Super (1990) kariyer gelişiminin mesleki becerilerle ilgili eğitim almanın aksine iş için hazırlanmak, iş seçmek, işe

girmek ve yaşam boyunca bu işe uyum sağlamak olarak tanımlanabileceğini söyler. Rehberlik ve psikolojik danışmanlık mesleğinin çalışma alanlarından olan danışmanlığa ilişkin öz-yeterlik ise Larson ve Daniels (1998) tarafından, kişinin yaptığı rehberlik ve danışmanlığa ilişkin inanç ya da yargıları olarak tanımlanır. Öğrencilerin terapist rollerini yerine getirme, danışma oturumlarını yönetme ve yardım etme becerileri ile ilgili güvenini ifade eder (Lent, Cinamon, Bryan, Jezzi, Martin, ve Lim; 2009). Alan yazın incelendiğinde danışmanlık öz-yeterliği ile ilgili çalışmalar görülmektedir (Halverson, Miars, ve Livneh, 2006).

Ülkemizde rehber öğretmenlerin görevleri rehberlik hizmetleri yönetmeliği ile tanımlanmaktadır. Bu hizmetlerin nasıl yürütüleceği rehberlik hizmetleri yönetmeliği ile birlikte Özel Eğitim Hizmetleri yönetmeliği ile de tanımlanmaktadır. Bu hizmetler, öğrenciye verilecek bireysel ve grupta danışma hizmetlerini, aileye verilen danışmanlık hizmetlerini, öğretmenlere, okul personeline ve okul idaresine verilen müşavirlik hizmetlerini kapsamaktadır. Bu çalışmalarla birlikte özellikle kaynaştırma uygulamasını yürüten ekibin eşgüdümünü sağlamada ve öğrencinin kendisine, akranlarına ve ailesine yönelik hazırlanacak etkinliklerin planlanmada koordinasyon görevini rehber öğretmenler üstlenmektedir. Rehber öğretmenlerin özel eğitim alanına dair görevleri düşünüldüğünde bu görevlerini yerine getirebilmeleri için, bu görevlerle başa çıkabileceklerine dair yeteneklerine inanmaları önem taşımaktadır.

Ülkemizde yapılan çalışmalara bakıldığında araştırmaların çoğu danışmanlık yeterliği ile ilgili olsa da (Coşkun ve Ilgar, 2004; Yiyit, 2001), Aksoy'un (2008) özel eğitim hizmetlerinin önemli yapı taşlarından olan rehber öğretmenlerin özel eğitimde rehberlik hizmetlerine dair öz-yeterlik algılarını ölçmeyi amaçlayan "Rehber Öğretmen Özel Eğitim Öz-yeterlik Ölçeğini" geliştirmesi, alana önemli bir katkı sağlamıştır. Ardından Yüksel (2010) aynı ölçeğin rehber öğretmen adaylarına yönelik uyarlamasını yapmıştır.

Özel eğitim hizmetlerinde rehber öğretmenlerin önemi göz önüne alınarak, bu çalışmada üniversitede rehberlik ve psikolojik danışmanlık bölümü okuyan okul psikolojik danışmanı adaylarının özel eğitime dair öz-yeterlikleri ve genel öz-yeterlikleri arasındaki

ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca katılımcıların özel eğitim öz-yeterliği algılarının demografik değişkenlere göre farklılaşp farklılaşmadığının araştırılması ise araştırmanın alt amaçlarıdır.

Yöntem

Araştırma modeli

Bu araştırmada iki ya da daha çok değişken arasında birlikte değişim belirlemeyi amaçlayan ilişkiyel karşılaştırma modeli kullanılmıştır.

Çalışma Grubu

Bu araştırma, üç farklı üniversitenin Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık bölümünde öğrenim görmekte olan, toplam 284 üniversite öğrencisi ile yürütülmüştür. Araştırmaya katılan öğrenciler, 2.,3. ve 4. sınıfta okumakla birlikte eğitim-öğretim yılının başında uygulamaya katılmışlardır. Araştırmaya katılan öğrencilerle ilgili bilgiler, Tablo 1’de verilmektedir.

Tablo 1. Çalışma Grubuna Dair Bilgiler

		n	%
Yaş	18 ve altı	73	25.7
	19	70	24.6
	20	82	28.8
	21	36	13
	22 ve üstü	23	8,1
Sınıf	2.sınıf	120	42.5
	3.sınıf	69	24.2
	4.sınıf	95	33.3
Cinsiyet	Kadın	221	77.5
	Erkek	63	22.1
Yaşam yeri	Köy-kasaba	30	10.5
	İlçe	72	25.3
	İl	70	24.6
	Büyükşehir	112	39.6
Toplam		284	100

Tablo 1. İncelendiğinde araştırmaya katılan bireylerin %28,8'inin 20 yaşında olduğu, %42,5'inin 2.sınıf öğrencisi olduğu, %77,5'inin kadın olduğu ve %39,6'sının yaşamının çoğunu büyükşehirde geçirdiği görülmektedir.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Katılımcıların demografik özelliklerini ortaya koymak için sınıf, yaş, cinsiyet, yaşam yeri, gelir durumu değişkenleri hakkında bilgi alınan bu form araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Genel Öz-yeterlik Ölçeği: Aypay (2010) tarafından üniversite öğrencilerine yönelik olarak geliştirilmiştir. Genel Öz Yeterlik Ölçeği (GÖÖ), 10 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte ters puanlanan madde, bulunmamaktadır. Zorluklarla baş etme ile ilgili bireyin kendini ne kadar yeterli hissettiğini değerlendirmektedir. Dörtlü likert (1=tamamen yanlış, 4= tamamen doğru) şeklinde hazırlanmıştır. Elde edilen yüksek puanlar, kişinin genel öz-yeterliğinin yüksek olduğunu göstermektedir. Cronbach alfa katsayısı .83'tür. Ölçek tek boyuttan oluşmaktadır. Öz-yeterlik ölçeği için alınan puan 10-20 arası ise düşük, 21-29 arası ise orta ve 30-40 arası ise yüksek düzeyi göstermektedir.

Rehber Öğretmenlerin Özel Eğitime İlişkin Öz-yeterlik Ölçeği: Yüksel (2010) tarafından uyarlaması yapılan ve 40 maddeden oluşan ölçek, tek boyutludur. Ölçek, beşli likert (1=hiç katılmıyorum, 5=tamamen katılıyorum) şeklinde hazırlanmıştır. Elde edilen puanlar yükseldikçe rehber öğretmenlerin özel eğitime ilişkin öz-yeterliğinin yüksek olduğu söylenebilir. Cronbach alfa katsayısı .97'dir. Özel Eğitime ilişkin öz-yeterlik ölçeğinden en düşük 40, en yüksek 200 puan alınabilmektedir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Ölçekler alan uzmanları tarafından 2017-2018 eğitim-öğretim yılında gönüllü öğrencilere uygulanmıştır. Uygulama öncesinde uzmanlar

tarafından çalışmanın amacı anlatılmış, katılımcıların maddeleri içtenlikle doldurabilmelerinin sağlanması ve gizliliklerinin korunması için ölçeklerin üzerine isim yazmamaları vurgulanmıştır. Verilerin normal dağılıp dağılmadığına yönelik analizler sonucunda normal dağılım sergiledikleri görülmüştür ve analizlerde parametrik testler kullanılmıştır. Okul psikolojik danışman adaylarının özel eğitime dair öz-yeterlik algılarının demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla t-testi ve anova, genel öz-yeterlik ve özel eğitime dair öz-yeterlik düzeyleri arasındaki ilişkiyi ölçmek için ise korelasyon analizi yapılmıştır. Elde edilen verilerin istatistiksel anlamlılığı .05 düzeyinde sınanmıştır.

Bulgular

Okul psikolojik danışman adaylarının Genel Öz-yeterlik Ölçeği ve Özel Eğitime İlişkin Öz-yeterlik Ölçeğinden aldıkları puanların ortalamaları ve standart sapma değerleri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Okul Psikolojik Danışman Adaylarının Ölçeklerden Aldıkları Puanların Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Ölçekler	n	Ortalama	Standart sapma
Öz-yeterlik	284	31,37	4.679
Özel Eğitime İlişkin Öz-yeterlik	284	115,94	31.296

Tablo 2’de görüldüğü gibi okul psikolojik danışman adaylarının Genel Öz-yeterlik Ölçeğinden aldıkları puan ortalaması 31,37 ($Ss=4.679$), Özel Eğitime İlişkin Öz-yeterlik Ölçeğinden aldıkları puan ortalaması ise 115,94’dür ($Ss=31.296$). Bu tabloya bakarak araştırmaya katılan öğrencilerin genel öz-yeterlik düzeylerinin yüksek, özel eğitime ilişkin öz-yeterlik düzeylerinin ise orta düzeyde olduğu söylenebilir.

Okul psikolojik danışman adaylarının özel eğitime ilişkin öz-yeterlik algılarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemeye yönelik yapılan t-testi sonuçları Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Okul Psikolojik Danışman Adaylarının Özel Eğitime İlişkin Öz-yeterlik Puanlarının Cinsiyete Göre Farklılaşma Durumuna İlişkin t-Testi Sonuçları

	Cinsiyet	n	Ortalama	S	t	p
Özel Eğitime İlişkin Öz-yeterlik	Kadın	220	116,14	31,943	,126	.900
	Erkek	64	115,57	29,325		

*p>.05

Tablo 3 incelendiğinde, katılımcıların özel eğitime ilişkin öz-yeterlik algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir ($p>.05$). Yani okul psikolojik danışman adaylarının özel eğitime ilişkin öz-yeterlik algıları cinsiyete göre değişmemektedir.

Okul psikolojik danışman adaylarının özel eğitime ilişkin öz-yeterlik algılarının sınıf düzeyine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemeye yönelik olarak yapılan ANOVA testi sonuçları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Okul Psikolojik Danışman Adaylarının Özel Eğitime İlişkin Öz-yeterlik Puanlarının Sınıf Düzeyine Göre Farklılaşma Durumuna İlişkin ANOVA Testi Sonuçları

Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	p	Anlamlı fark
Gruplar arası	60303,38	2	30151,69	39,065	,001	3-2,4-2
Gruplar içi	216886,6	281	771,838			
Toplam	277190	283				

Tablo 4 incelendiğinde katılımcıların özel eğitime ilişkin öz-yeterlik algılarının sınıf düzeylerine göre anlamlı farklılık görülmektedir [$F_{(2-281)}=39,065$, $p<.05$]. Başka bir deyişle okul psikolojik danışman adaylarının özel eğitime dair öz-yeterlik algıları sınıf düzeylerine göre anlamlı bir şekilde değişmektedir. Birimler arası farkın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre 3. ($x=123,96$) ve 4. ($x=131,25$) sınıfta bulunan bireylerin özel eğitime dair öz-yeterlik algılarının 2. ($x=99,21$) sınıftaki bireylerinkinden daha olumlu olduğu belirlenmiştir.

Okul psikolojik danışman adaylarının özel eğitime ilişkin öz-yeterlik algılarının yaşa göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemeye yönelik olarak yapılan ANOVA testi sonuçları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Okul Psikolojik Danışman Adaylarının Özel Eğitime İlişkin Öz-yeterlik Puanlarının Yaşa Göre Farklılaşma Durumuna İlişkin ANOVA Testi Sonuçları

Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	p	Anlamlı fark
Gruplar arası	27729,28	4	6932,319	7,753	,001	3-1,4-
Gruplar içi	249460,7	279	894,124			1,5-1
Toplam	277190	283				

Tablo 5 incelendiğinde, okul psikolojik danışman adaylarının özel eğitime dair öz-yeterlik algıları arasında yaşa göre anlamlı farklılık görülmektedir. [$F_{(4-279)} = 7,75$, $p < .05$]. Başka bir deyişle okul psikolojik danışman adaylarının özel eğitime dair öz-yeterlik algıları yaşa göre anlamlı bir şekilde değişmektedir. Birimler arası farkın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre 3. ($x = 123,10$), 4. ($x = 125,19$) ve 5. ($x = 128,96$) yaş gruplarında bulunan bireylerin özel eğitime dair öz-yeterlik algılarının 1. ($x = 101,05$) gruptaki bireylerinkinden daha olumlu olduğu belirlenmiştir. Yani 20, 21, 22 ve üstü yaşlardaki bireylerin 18 ve altı yaşlardaki bireylere göre özel eğitime dair öz-yeterlikleri daha yüksektir. Yaş düzeyi arttıkça, özel eğitime dair öz-yeterlik puan ortalamaları da artmıştır.

Okul psikolojik danışman adaylarının özel eğitime ilişkin öz-yeterlik algılarının yaşam yerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemeye yönelik olarak yapılan ANOVA testi sonuçları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Okul Psikolojik Danışman Adaylarının Özel Eğitime İlişkin Öz-yeterlik Puanlarının Yaşam Yerine Göre Farklılaşma Durumuna İlişkin ANOVA Testi Sonuçları

Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	p
Gruplar arası	1290,480	3	430,160	,437	,73
Gruplar içi	275899,502	280	985,355		
Toplam	277189,982	283			

Tablo 6 incelendiğinde okul psikolojik danışman adaylarının özel eğitime dair öz-yeterlik algıları arasında yaşam yerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşma olmadığı görülmektedir. Yani okul psikolojik danışman adaylarının özel eğitime ilişkin öz-yeterlik algıları yaşamlarının çocuğu geçirdikleri yerlere göre değişmemektedir.

Okul psikolojik danışman adaylarının genel öz-yeterlik ve özel eğitime ilişkin öz-yeterlik algıları arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik yapılan korelasyon analizi testi sonuçları Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Okul psikolojik danışman Adaylarının Özel Eğitime İlişkin Öz-yeterlik ve Genel Öz-Yeterlik Puanları Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları

	N	r	p
Özel Eğitime ilişkin öz-yeterlik	284	0,032	.591
Genel Öz-yeterlik			

Tablo 7 incelendiğinde okul psikolojik danışman adaylarının özel eğitime dair öz-yeterlik algıları ile genel öz-yeterlik algıları arasında ilişki olmadığı görülmektedir ($p > .05$).

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu araştırmada okul psikolojik danışman adaylarının özel eğitime ilişkin öz-yeterlik inançlarının sınıf ve yaş düzeyleri arttıkça yükseldiği ancak cinsiyet ve yaşam yerine göre farklılaşma olmadığı ve özel eğitime ilişkin öz-yeterlik ile genel öz-yeterlik arasında ilişki olmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Bandura’ya (1977) göre başarılı deneyimlere sahip olmak ve eğitim almak, o alandaki öz-yeterliği arttırmaktadır. Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık lisans rogramına göre 2.sınıfta özel eğitim dersi alınmaya başlanmaktadır. Öğrencilerin sınıf düzeyi ve dolayısıyla yaş yükseldikçe özel eğitime dair öz-yeterliklerinin artması aldıkları eğitimle açıklanabilir. Alan yazın incelendiğinde alınan eğitimlerin öz-yeterliği arttırdığını gösteren bulgular vardır (Al-Darmaki, 2004; Al-ver, Bozgeyikli ve Işıklar, 2011; Goetz, Hunt, ve Soto 2001; Sharpley, ve Ridgway, 1993; Soresi, 2004; Urbani, vd., 2002; Yiyit, 2001). Yüksel 2010

yılında yaptığı bir araştırmada okul psikolojik danışman adaylarının özel eğitim öz-yeterlik algılarının, sınıf düzeyi arttıkça arttığını bulmuştur. Bu bulgular, şimdiki araştırmada ortaya konulan sınıf düzeyi arttıkça özel eğitime ilişkin öz-yeterliğin arttığına dair bulgularını destekler niteliktedir.

Rehberlik ve psikolojik danışmanlık bölümü öğrencilerinin özel eğitim öz-yeterliklerinin cinsiyete göre farklılaştığını gösteren araştırmalar sık olmamakla birlikte Yüksel (2010) araştırmasında erkekler lehine bir farklılık bulmuştur. Genel öz-yeterlikle ilgili araştırmalarda da (Coladarci ve Breton, 1997; Gürbüz ve Bozgeyikli, 2014; Yılmaz-Bingöl, Vural-Batık, Hoşoğlu, ve Fırınıcı-Kodaz; 2017) cinsiyetler arasında farklılık olduğuna yönelik bulgular olmakla birlikte, cinsiyete göre öz-yeterlik düzeylerinin farklılaşmadığını gösteren araştırmalarda vardır (Cora, 1997; Coşgun ve Ilgar, 2004; Özgün, 2007). Sali-Bilgiç' de (2011) ilköğretim kurumlarında çalışan rehber öğretmenlerin öz-yeterliklerinin, cinsiyete göre farklılık göstermediği sonucuna ulaşmıştır.

Bandura (1977, 1997) kişinin herhangi bir alanda öz-yeterliği yüksek iken başka bir alanda aynı düzeyde olmayabileceğini vurgulamaktadır. Bu vurgu şimdiki araştırmada rehber öğretmen adaylarının özel eğitime dair öz-yeterlik ve genel öz-yeterlik düzeyleri arasında ilişki olmamasını destekler niteliktedir. Ancak sık olmamakla birlikte farklı öz-yeterlik alanlarının ilişkisi olduğunu ortaya koyan araştırmalar da vardır. Arslan (2017) okul öncesi öğretmenlerle yürüttüğü çalışmada, öğretmenlerin öz-yeterliği ile öğretmenlerin kolektif öz-yeterliği arasında pozitif bir ilişki bulmuştur.

Haksız ve Sakallı- Demirok (2017) okul rehber öğretmenlerinin özel eğitime dair öz-yeterlik algılarını belirlemeye çalıştıkları araştırmayı 68 rehber öğretmenle yürütmüştür. Sonuçta okul rehber öğretmenlerinin özel eğitime dair öz-yeterliklerinin yeterli seviyede olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu araştırma da ise rehber öğretmen adaylarının özel eğitime dair öz-yeterlik algılarının orta seviyede olduğu görülmüştür. Özgözü, Bektaş, Arıkan ve Şimşek (2017) ise 348 okul psikolojik danışmanı üzerinde yürüttükleri araştırmada katılımcıların genel öz-yeterlik düzeylerini ortanın üzerinde bulmuştur. Şimdiki araştırmada

da rehber öğretmen adaylarının genel öz-yeterlik düzeyleri yüksek bulunmuştur.

Eğitimde özel eğitim hizmetlerinin önemli bir parçası olan rehber öğretmenlerin özel eğitim alanında psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerini yürütürken ortaya koydukları performans önemlidir. Rehber öğretmenlerin bu alanda öz yeterliğe sahip olmaları, onların performanslarını olumlu yönde etkiler. Yani öz-yeterlik, verimli ve kaliteli hizmet ortaya konulmasını sağlayan önemli bir özelliktir. Psikolojik danışma ve rehberlik lisans programlarından mezun olanların ülkemizin ihtiyaçları doğrultusunda büyük bir kısmının resmi okullarda ve özel rehabilitasyon merkezlerinde rehber öğretmen olarak işe başladıkları bilinmektedir. Bu nedenlerle rehberlik ve psikolojik danışmanlık bölümü öğrencilerinin, özel eğitime ilişkin öz-yeterlik inançlarının artırılması önem taşımaktadır.

Bu sonuçlardan yola çıkılarak rehberlik ve psikolojik danışmanlık bölümünde okumakta olan öğretmen adaylarının, özel eğitime dair öz-yeterliklerini eğitim aldıkları dönem içerisinde yükselterek mezun olduklarında bu alandaki çalışmalarını yürütebileceklerine dair güven geliştirmeleri sağlanabilir. Bu bağlamda, seçmeli dersler arasına özel eğitim kapsamında farklı dersler konulabilir. Var olan uygulama çalışmalarında özel eğitim okullarında da uygulama yapma fırsatı sağlanabilir. Özel eğitim öz-yeterliğini geliştirmek üzere eğitim programları hazırlanabilir. Bundan sonraki araştırmalarda alınan özel eğitim dersinin özel eğitim öz-yeterliğine etkisi incelenebilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Investigation of The Relationship Between
General Self-Efficacy of School Psychological
Counselor Candidates and Self-Efficacy Beliefs of
That Regarding Special Education**

*

Tuğba Yılmaz Bingöl

Fatih Sultan Mehmet Vakıf University

Entrance

Perceived self-efficacy is defined as beliefs about the abilities of people to exhibit certain actions that affect events leading to their lives (Bandura, 1994). Self-efficacy beliefs determine the way people feel, think, act, and behave. These beliefs produce different effects through four major processes called cognitive, emotional, emotional and selection processes.

A strong sense of efficacy develops individuals' success and personal well-being in many ways. Sufficient individuals set a challenging task for them and show a strong commitment to those tasks (Bandura, 1994: 72). They can quickly recover their sense of competence after failures or shortcomings. In the face of dangerous situations, they do not leave control. This sufficient viewpoint brings personal success, reduces stress, and reduces vulnerability to depression (Bandura, 1994).

On the other hand, individuals who doubt their abilities refrain from the difficult tasks they perceive as personal threats. They are not reluctant and determined about their goals. They focus on their personal failures, the obstacles they will face, and any negative consequences of

the situation when they meet with difficult tasks. They exhibit low effort and quickly abandon the difficulties they encounter. Individuals, apart from their general self-efficacy, may have different self-efficacy levels in different domains.

According to Bandura's (1986, 1995) social cognitive theory, self-efficacy is an important aspect of career performance and preparation. Self-efficacy is positively related to job adjustment, job satisfaction, and stress reduction (Lent and Hackett, 1987). The self-efficacy of counseling from the working areas of the counseling and psychological counseling profession is defined by Larson and Daniels (1998) as beliefs or judgments about the counseling and guidance of the person.

In the literature, it is seen that there are studies about counseling self-efficacy (Halverson, Miars, and Livneh, 2006). When we look at the studies conducted in Turkey, most of the researches related to counseling adequacy (Coşkun and Ilgar, 2004; Yiyit, 2001), Aksoy (2008) aimed to measure the self-efficacy perceptions of guidance counselors in the special education of the important building blocks of special education services. Developing the " Guidance Teacher Special Education Self-efficacy Scale " made an important contribution to the field. Then Yüksel (2010) adapted the same scale to guide teacher candidates.

It was aimed to investigate the relationship between the self-efficacy and the self-efficacy of the special education for school psychological counselors who read the guidance and psychological counseling department in the university, taking into consideration the importance of the guidance teachers in special education services. In addition, it is the sub-objectives of the research that investigate whether participants' perceptions of self-efficacy of special education differ according to demographic variables.

Method

In this study, a relational comparison model was used to determine co-change between two or more variables. The research was conducted based on the general screening method with 284 university students (220 female, 64 male) studying. In the data collection process personal information form prepared by the researcher, General Self-efficacy Scale (GSES) developed by Aypay (2010) and School Counselors' Self-Efficacy Scale regarding Special Education (SCSES) adapted by Yüksel (2010) were used.

As a result of the analysis of the data as normal distribution, it was found that they showed normal distribution and parametric tests were used in the analyzes. The statistical significance of the obtained data was tested at .05 level.

According to the results of the research, the average score of the participants on the general self-efficacy scale was 31.37 (Sd= 4.67) and the average score on the self-efficacy scale on the special education was 115.94 (Sd = 31.29). Results indicated that the self-efficacy beliefs of school psychological counselor candidates regarding special education varied according to age [$F_{(4-279)} = 7,75, p < .05$] and class [$F_{(2-281)} = 39,065, p < .05$] variables. According to sex, there was no significant difference ($t = 126, p > .05$). There was no statistically significant relationship was found between participants' general self-efficacy beliefs and self-efficacy beliefs regarding special education ($p > .05$).

Conclusion, discussion and suggestions

In this study, it was found that the school psychological counselors' self-efficacy beliefs about special education increased with increasing class and age levels but there was no difference according to gender and place of life and there was no relation between self-efficacy and general self-efficacy.

According to Bandura (1977), having and experiencing successful experiences enhances self-efficacy in the area. According to the undergraduate program of Guidance and Psychological Counseling, special education lessons are started to be taken in the second year. It can be explained by the education that the pupils get an increase in the class level and therefore the self-efficacy of special education as the age gets higher. In the literature, the training increases self-efficacy (Al-Darmaki, 2004, Goetz, Hunt, and Soto 2001; Sharpley and Ridgway, 1993; Soresi, 2004; Urbani, et al. , 2010).

The number of guidance and psychological counseling students is low, with research showing that special education self-efficacy differs according to sex (Yüksel, 2010). In researches on general self-efficacy there are findings indicating that there is a difference between genders (Coladarci and Breton, 1997; Yılmaz-Bingöl, Vural-Batık, Hoşoğlu, and Bakıncı-Kodaz, 2017) and there is no difference in self-efficacy levels according to sex (Cora, 1997, Coşgun and Ilgar, 2004, Özgün, 2007, Sali-Bilgiç, 2011).

Performance of guidance counselors, which is an important part of special education services in education, is very important when conducting psychological counseling and guidance services in the field of special education. Guidance teachers have to have self-efficacy in this field, they are influencing their performance positively. In other words, self-efficacy is an important feature that enables efficient and quality service to be demonstrated. It is known that graduates of undergraduate programs in psychological counseling and guidance have started to work as a guidance teacher in the official schools and special rehabilitation centers of our country in line with the needs of our country. For these reasons, it is important to increase the self-efficacy beliefs of the guidance and psychological counseling students regarding special education.

Prospective teachers who are studying in the guiding and psychological counseling section by way of these results may be able to develop confidence that they will be able to carry out the studies in this area if they graduate by raising their self-efficacy of special education during the period they are educated. In this context, different courses can be put in the scope of special education among elective courses. Existing practice studies may also provide opportunities to practice in special education schools. Training programs can be developed to improve self-efficacy of special education. In the following researches, the effect of special education course on special education self-efficacy can be examined.

Kaynakça / References

- Aksoy, V. (2008). *Rehber öğretmenlerin özel eğitimde psikolojik danışma ve rehberliğe ilişkin öz yeterlik algıları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu üniversitesi, Eskişehir.
- Al-Darmaki, F.R. (2004). Counselor training, anxiety, and counseling self-efficacy: Implications for training psychology students from the united arab emirates university. *Social Behavior and Personality*, 32(5), 429–439.
- Alver, B., Bozgeyikli, H., ve Işıklar, A. (2011). Psikolojik danışma ve rehberlik programı öğrencilerinin kaynaştırma eğitimine yönelik tutumlarının incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (1), 155-168.
- Arslan, E. (2017). Self-efficacy as predictor of collective self-efficacy among preschool teachers in Turkey. *Educational Research and Reviews*, 12(8), 513-517.
- Aypay, A. (2010). The adaptation study of general self-efficacy (gse) scale to turkish. *Inonu University Journal Of The Faculty Of Education*, 11, 2, 113-131.
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy mechanism in human agency. *American Psychologist*, 32(2), 122-147.

- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thoughts and action: A social cognitive theory, englewood cliffs*. New Jersey, NJ: Prentice-Hall Inc.
- Bandura, A. (1994). *Self-efficacy*. In V. S. Ramachandran (Ed.), *Encyclopedia of human behavior (Vol. 4, pp. 71-81)*. New York: Academic Press.
- Bandura, A. (1995). *Exercise of personal and collective efficacy in changing societies*. A. Bandura (Ed.). *Self-efficacy in changing societies*. (sh. 1-45). New York; NY: Cambridge University Press.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: W. H. Freeman & Company.
- Coladarci, T., & Breton, W. A. (1997). Teacher efficacy, supervision, and the special education resource-room teacher. *The Journal of Educational Research*, 90(4), 230–239.
- Cora, N. (1997). *Zihin engellilerin eğitimleri alanında çalışan öğretmenlerin yeterlik düzeylerinin belirlenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Coşgun, S., Ilgar, M. Z. (2004). Rehberlik ve psikolojik danışma deneyimi çalışmalarının adayların öz yeterlik algısına etkisi. *Bildiri XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı'nda sunulmuştur*, Malatya: İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- Goetz, L., Hunt, P., & Soto, G. (2001). *Self- efficacy and the inclusion of students with AAC needs*. Final Project Report. H324C980087. San Francisco State Universty.
- Gürbüz, S. F. ve Bozgeyikli, H. (2014). Rehberlik ve araştırma merkezlerinde çalışan rehber öğretmenlerin özel eğitimde rehberlik ve psikolojik danışmaya yönelik öz yeterlik algıları, *OPUS-Türkiye Sosyal Politika ve Çalışma Hayatı Araştırmaları Dergisi*, 4(6), 79-99.
- Haksız, M., Sakallı- Demirok, M. (2017). Evaluating school counselors' self-efficacy perceptions regarding special education. *International Journal of Educational Sciences*. Sep. 290-303, <https://doi.org/10.1080/09751122.2016.11890538>
- Halverson, S. E., Miars, R. D., Livneh, H. (2006). An exploratory study of counselor education students moral reasoning, conceptual level, and counselor selfefficacy. *Counseling and Clinical Psychology Journal*. 3(1), 17-30.

- Larson, L.M. & Daniels, J.A. (1998). Review of the counseling self-efficacy literature. *The Counseling Psychologist*, 26, 179-218.
- Lent, R. W., & Hackett, G. (1987). Career self-efficacy: Empirical status and future directions. *Journal of Vocational Behavior*, 30, 347-382.
- Lent, R. W., Cinamon, R. G., Bryan, N. A., Jezzi, M. M., Martin, H. M., & Lim, R. (2009). Perceived sources of change in trainees' self-efficacy beliefs. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*, 46(3), 317-327. <http://dx.doi.org/10.1037/a0017029>
- Özgözgü, S., Bektaş, M., Arıkan, F., & Şimşek, H. (2017). Okul psikolojik danışmanlarının genel öz-yeterlik inancı ve örgütsel özdeşleşme algısı. *İlköğretim Online*, 16(3), 1058-1078. <http://dx.doi.org/10.17051/ilkonline.2017.330242>
- Özgün, M. S. (2007). *Okul psikolojik danışmanlarının kişilik özellikleri ile mesleki yetkinlik beklentileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi: Adana.
- Sali-Bilgiç, H. (2011). *Rehber öğretmenlerin (psikolojik danışmanların) öz-yeterlilikleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi: Konya.
- Sharpley, C. F., & Ridgway I. R. (1993). An evaluation of the effectiveness of self-efficacy as a predictor of trainees' counseling skills performance. *British Journal of Guidance and Counselling*, 2(1), 73-81.
- Soresi, S., Nota, L. & Lent, R. W. (2004). Relation of type and amount of training to career counseling self-efficacy in Italy. *The Career Development Quarterly*, 52,194-201.
- Super, D. E. (1990). *A life-span, life-space approach to career development*. In D. Brown & L. Brooks, The Jossey-Bass management series and The Jossey-Bass social and behavioral science series. Career choice and development: Applying contemporary theories to practice (pp. 197-261). San Francisco: Jossey-Bass.
- Urbani, S., Smith, M. R., Maddux, C. D., Smaby, M. H., Torres-Rivera, E., & Crews, J. (2002). Skill-based training and counseling self-efficacy. *Counselor Education and Supervision*, 42, 92-106.

- Yılmaz-Bingöl, T., Vural-Batık, M., Hoşoğlu, R., & Fırıncı-Kodaz, A. (2017). Üniversite Öğrencilerinin Genel Öz-yeterlik Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *International Conference on New Horizons in Education*. Sakarya Üniversitesi, 17-19 Temmuz.
- Yiyit, F. (2001). *Okul psikolojik danışmanlarının yetkinlik beklentilerini ölçmeye yönelik bir ölçek geliştirme çalışması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi: Adana.
- Yüksel, K. (2010). *Rehber öğretmen adaylarının özel eğitimde psikolojik danışma ve rehberliğe ilişkin öz-yeterlik algıları*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi: Eskişehir.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Yılmaz Bingöl, T. (2018). Okul psikolojik danışman adaylarının genel öz-yeterlik ve özel eğitimde rehberlik ve psikolojik danışmanlığa ilişkin öz-yeterlik inançları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1474-1493. DOI: 10.26466/opus.444225

Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Hedeflerinin İkili Karşılaştırma Yoluyla Ölçeklenmesi

DOI: 10.26466/opus.448396

*

Nur Demirbaş-Çelik*

*Dr. Öğr. Üyesi, Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Alanya / Antalya / Türkiye

E-Posta: nur.celik@alanya.edu.tr

ORCID: [0000-0001-7920-4361](https://orcid.org/0000-0001-7920-4361)

Öz

Bu araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin yaşam hedeflerine atfettikleri önem sırasının belirlenmesidir. Yaşam hedefleri alanyazın ışığında aile, kariyer, dini inanç, estetik /boş zaman etkinlikleri, okul başarısı, sosyal nedenler/yardım olarak belirlenmiştir. Bu 6 farklı yaşam hedefi ikili karşılaştırma yöntemiyle ölçeklenmiştir. Bu kapsamda 6x6 kare matris formatında yaşam hedeflerini içeren ölçme aracı hazırlanmıştır. Bu ölçme aracı 2017-2018 öğretim yılında Akdeniz Bölgesindeki bir devlet üniversitesinde öğrenim görmekte olan 162 öğrenci uygulanmıştır. Öğrenciler elverişli örneklem yoluyla seçilmiştir. Öğrencilerin yaşları 19-23 arasında değişmekte olup yaş ortalaması 20,2'dir. Bu öğrencilerin %57,4'ü (N=93) kadın, %42,6'ı (N=69) erkektir. Verilerin analizi Thurstone V. Hal denklemi yardımıyla yapılmıştır. Analizler sonucunda öğrencilerin en çok tercih ettiği yaşam hedefi aile olmuştur. Bunu sırasıyla kariyer, din/maneviyat, sosyal nedenler/yardım ve okul başarısı ve estetik nedenler/Boş zaman etkinlikleri takip etmektedir. Elde edilen sonuçlara alanyazın ışığında tartışılmış ve çeşitli öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hedefler, Amaçlar, Anlam kaynakları, Üniversite öğrencileri

Scaling of University Students' Life Purposes with Paired-Wise Comparison Method

*

Abstract

The aim of this study is to ascertain the order of importance the university students assign to their life purposes. The life purposes were selected in accordance with the literature and may be listed as such: family, career, religion/spirituality, aesthetics/leisure, success in school, social issues (volunteering/community). These six discrete life purposes were scaled using pair-wise comparison. To this end, a measurement tool in a 6x6 square matrix format that contained the life purposes was created. This measurement tool was then administered on 162 students from a Mediterranean region state university in the 2017-2018 academic year. The students were selected via convenience sampling. Their ages vary between 19 and 23; with an age mean of 20.2. 57.4% (N=93) of the group are female, and 42.6% (N=69) of them are male. Thurstone Case V scaling was used for data analysis. The results showed that the life purpose the students gravitate towards the most is family. This was followed by career, religion/spirituality, social issue (volunteering/community) success in school, and aesthetic/leisure, respectively. These results were then discussed in light of the literature and various recommendations were presented.

Keywords: Purposes, Goals, Source of meaning, University students

Giriş

Üniversite yaşamı hem öğrenci sorumluluğun yerine getirildiği hem de bir mesleğe hazırlanma yılları olarak değerlendirilebilir. Üniversite öğrencilerinin her ne kadar nihai amaçları mezun olup bir işe yerleşmek gibi görünse de yapılan araştırmalar gençlerin farklı amaçlara sahip olabileceğinden ya da daha dünyaya dair daha kapsamlı hedeflerinden söz etmişlerdir. Steger (2018) bireylerin yaşamlarında bir hedefe, bir amaca sahip olmalarının onların mutluluklarıyla doğrudan ilişkili olduğunu belirleyen çok sayıda çalışmanın olduğunu raporlamıştır. Hatta pozitif psikoloji çalışmalarındaki yeni akım yaşam hedeflerini/amaçlarını/anlamını merkeze alarak mutluluğu tanımlamaktır (Wong, 2011). Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) geniş kapsamlı bir araştırmada, yaşamlarına anlam yükleyen ergenlerin (lise ve üniversite öğrencilerinin) uyumsal psiko-sosyal işlevlerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur (Dezutter vd., 2014). Ayrıca yaşam hedefleri umut ile doğrudan bağlantılıdır (Cotton-Bronk, Hill, Lapsley, Talib ve Finch, 2009; Feldman ve Snyder, 2005). Erikson (1968) gençlerin kimlik krizini başarı ile çözebilmeleri için hedeflerinin onlara yol gösterici olduğunu bildirmiştir.

Yaşam hedefleri, kişinin kendisi için anlamlı ve kendisinden öte bir dünya anlayışına işaret eden anlamlı bir şeyler başarmak için değişmeyen ve genel bir niyet olarak tanımlanmıştır (Damon, Menon ve Bronk, 2003). Hedef, amaçlardan daha kapsamlı olarak değerlendirilir. Kişisel gelişim, mutluluk, şöhret bir amaç olarak anlam kaynağı olarak adlandırılabilmesine rağmen hedef değildir (Bronk, 2005). Yaşam hedefi gündelik sınavlara çalışmak, ev işlerini yapmak gibi daha basit amaçlardan ziyade diğer insanlara, dünyayı daha yaşanılır kılmaya dair daha büyük hedefleri kapsamaktadır. Bu bağlamda ilk yaşam hedefi araştırmaları yapılırken dünyaya yön verdiği düşünülen üstün yetenekli ve zekalı öğrenciler ile dünyayı değiştirme konusunda bir savı olan aktivist gençlerle çalışılmıştır (Bronk, 2005).

Yaşam hedefleri/amaçları veya yaşamın anlamı olarak adlandırılan bu yapı farklı kuramcılar tarafından farklı şekillerde sınıflandırılmıştır.

Örneğin Wong (1998) anlam kaynaklarını başarı, ilişki, din, öz aşkınlık, kendini kabul, yakınlık ve algılanan adalet duygusu (adil muamele görme isteği) olarak yedi boyutta ele alınmıştır. Bar-Tur, Savaya ve Prager (2001) İsrailde yaptıkları bir çalışmada bireylerin anlam kaynaklarını, aile ve toplumsal değerler, maddi meseleler, özerklik ve bağımsızlık, toplumsal (ortak) etkinlikler, iç huzura erme, kendini geliştirme, aile ilişkileri, boş zaman etkinlikleri, hayvanlarla birlikte zaman geçirmek ve partner/eş ile iyi ilişkiler olarak sınıflandırmışlardır. Kasser ve Ryan (2001) yaşam amaçlarını bireysel bölümünü içsel (topluma hizmet, kişisel gelişim, yakın ilişkiler) ve daha çok kültürden etkilenen bölümünü dışsal amaçlar (finansal başarı, fiziksel çekicilik, ün ve popülerlik) olarak iki üst boyutta değerlendirmişlerdir. Schnell (2009) öz aşkınlık, kendini gerçekleştirme, değerler, iyi oluş ve ilişkileri içeren kapsamlı bir model geliştirmiştir. Emmons (2005) yardım etme, maneviyat, kişisel mücadele, başarı ve ilişki; Westerhof, Bohlmeijer ve Valenkamp (2004) ise kişisel (karakter etmenleri, kişisel gelişim, başarı, kendini kabul gibi), ilişki (yakınlık, kaliteli ilişkiler, özgeciliğe, hizmet), fiziksel bütünlük (görünüş, sağlık, işlevsellik), etkinlikler (iş ve boş zaman), maddi ihtiyaçlar (ekonomik güven, temel ihtiyaçların karşılanması ve mülkiyet) boyutlarını ele almışlardır. Bu bağlamda Türkiye’de iki çalışma bulunmaktadır. Bunlardan birinde üniversite öğrencilerin amaçları kariyer (başarı), beden (duyum), ilişki (Eryılmaz, 2012); diğesinde ise içsel amaçlar-aileye katkı, topluma katkı, İlişki, kişisel gelişim, fiziksel sağlık, anlamlı yaşam- ve dışsal amaçlar-zengin olma/maddi başarı, tanınma/ünlü olma, çekici olma/imağ (İlhan ve Özbay, 2010) başlıkları altında sınıflandırılmıştır. Görüldüğü gibi hedefleri/ amaçları açıklayan çok sayıda yaklaşım vardır.

Gençlik araştırmaları kapsamında Stanford Üniversitesi Ergen Merkezinde gençlerin amaçları hakkında detaylı uzun soluklu araştırmalar yapılmıştır. Araştırmaların birinci aşamında gençlerin anlam kaynaklarını belirlemek üzere nitel çalışmalar (Bronk, 2005; Andrew vd., 2006) ikinci aşamada ise (Bundick, 2009) birinci çalışmada elde edilen verilerin diğer değişkenlerle ilişkisi incelenmiştir. Bu kapsamda gençlerin amaçlarının aile, kariyer, dini inanç (maneviyat), estetik-boş zaman etkinlikleri, okul başarısı olarak altı başlıkta

toplandığı belirlenmiştir. Aile boyutunda kutlamalar (doğum günü, düğün vs), aile tatilleri, akraba ziyaretleri, aile yemekleri yer almaktadır. Bu boyut İsrail’de (Bar-Tur vd., 2001) ve Türkiye’de yapılan çalışmada da (İlhan, 2009; İlhan ve Özbay, 2010) bulunmaktadır. Pek çok çalışmada (McDonald, Wong ve Gingras, 1998; Schnell, 2009) doğrudan aile adı geçmese de yakınlık, kişilerarası ilişkiler sıklıkla vurgulanmaktadır. Gençlerle yapılan görüşmelerde sıklıkla yaşam hedefi olarak ailenin öncelikli olarak ifade edildiği görülmektedir (Bronk, 2005). Kariyer ise, para kazanmak, iyi bir işe, kariyere sahip olmak için çalışmak şeklinde ele alınmıştır. Kariyer yaşam boyu devam eden süreç olduğu (Yeşilyaprak, 2011) ve aynı zamanda iyi oluşla yakından ilgili olduğu bilinmektedir (Eryılmaz ve Mutlu, 2017). Bazı araştırmalarda kariyerdan söz edilirken başarıya atıf yapılmıştır. Örneğin bir çalışmada kariyer ve başarıyı içeren “mesleki başarı” (Yavuzer, Demir, Meşeci ve Sertelin, 2005) ifadesi yer alırken bir başka çalışmada mesleki gelecek ve eğitsel gelecek (Şimşek, 2012) şeklinde ayrıştırılmıştır. Bu araştırmada başarı, okul başarısı aşlığı altında ayrı bir boyut olarak ele alınmış ve derse aktif olarak katılmak, ödevler üzerinde çalışmak, başarılı olmak olarak kullanılmıştır. Üniversite son sınıf öğrencileriyle yapılan bir çalışmada öğretmen olabilmek için öncelikle okulu bitirmek bağlamında başarı ardından atanabilmek kariyer bağlamında değerlendirilmiştir (Başkonuş, Akdal ve Taşdemir, 2011). Bir diğer amaç ise, dini inanç /maneviyat: Dua etmek, camiye gitmek, inancı hakkında düşünmek, dini müzikler dinlemek, maneviyatla ilgili kitaplar okumak olarak hem dini ritüellere hem tinselliğe vurgu yapılmıştır. Din veya tinsellik çoğu anlam/amaç çalışmasında yer almaktadır (örn.; McDonald, Wong ve Gingras, 1998). Türkiye’de yapılan çalışmalarda ise bir amaç (Eryılmaz, 2012; İlhan ve Özbay, 2010; Yavuzer vd., 2005) değerlendirilmediği görülmektedir. Estetik/boş zaman etkinlikleri spor, dans, müzik, tiyatro, yazarlık, sanatsal faaliyetler olarak ele alınmıştır. Çoğunlukla başarı ile ilgili olmayan bu etkinlikler Türkiye’de bir amaç olarak değerlendirilmez. Boş zaman etkinlikleri ile ilgili çalışmalara bakıldığında ekonomik güçlükler ve yeterli olanakların sağlanmaması (Özşaker, 2012; Sabbağ ve Aksoy, 2011) nedeniyle öğrencilerin bu etkinliklere yeterince zaman ayırmadığı görülmektedir. Sosyal nedenler/yardım ise, ihtiyacı

olanlara yardım etmek, çocuklarla ya da yaşlılarla gönüllü çalışmak, çevrenin korunması ya da dünyanın daha iyi bir yer olması için çalışma, tanımadığım insanlara yardım etmek gibi bireylerin başkaları için bir şeyler yapmasını içermektedir.

Bu araştırmanın amacı öğrencilere alanyazın ışığında aile, kariyer, dini inanç, estetik/boş zaman etkinlikleri, okul başarısı, sosyal nedenler/yardım olarak sunulan yaşam hedeflerini nasıl sıraladıklarının belirlenmesidir. İyi oluşun, psikolojik sağlamlığın, umudun önemli bir ögesi olan yaşam hedeflerine öğrencilerin attıkları sıralamanın onlara sunulacak eğitsel, mesleki, kişisel hizmetler bakımından önemli olacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu çalışma üniversitelerdeki ruh sağlığı hizmeti veren birimler ve sosyo-kültürel hizmetler için önemli bir kaynak sağlayabilir. Üniversitelerin önleyici ve koruyucu ruh sağlığı çalışmaları için bu çalışmanın bilgi vereceği düşünülmektedir. Türkiye’de üniversite öğrencilerinin yaşam hedeflerinin/amaçlarının neler olduğu konusunda alanyazında sadece iki çalışma (Eryılmaz 2012, İlhan, 2009) olduğu düşünüldüğünde bu araştırmanın bundan sonra yapılacak pozitif psikoloji çalışmaları için yol gösterici olacağı beklenmektedir. Son olarak öğrencilerin yaşam hedeflerinin zaman içerisindeki değişimini izlemek adına daha sonra yapılacak çalışmalar için kaynak niteliğinde olacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Araştırma Deseni

Bu araştırma bir durum tespiti yapmayı amaçladığı için bir tarama araştırması niteliğindedir. Aynı zamanda bir ölçeklendirme çalışmasını da barındırdığı için uygulamalı araştırma kapsamına girmektedir.

Çalışma Grubu

Araştırmaya 2017-2018 öğretim yılında Akdeniz Bölgesindeki bir devlet üniversitesinde öğrenim görmekte olan 162 öğrenci katılmıştır. Öğrenciler elverişli örneklem yoluyla seçilmiştir (Fraenkel ve Wallen,

2006). Öğrencilerin yaşları 19-23 arasında değişmekte olup yaş ortalaması 20,2'dir. Bu öğrencilerin %57,4'ü (N=93) kadın, %42,6'ı (N=69) erkektir. Katılım noktasında gönüllülük gözetilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Ölçeleme yöntemi olarak ikili karşılaştırmalar yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem uygun olarak hazırlanmış veri toplama aracında 6 farklı yaşam hedefinin ikili kombinasyonlarından oluşan 15 adet madde bulunmaktadır. Bireylerden yaşam amaçlarını düşünerek bu ikili karşılaştırmalardan birini tercih etmeleri istenmiştir.

Araştırmaya dahil edilen yaşam hedefleri (Bundick, 2009) aşağıda verilmiştir. Öğrencilere bu başlıklar ve açıklamaları şu şekilde sunulmuştur:

Aile: Ailedeki kutlamalar (doğum günü, düğün vs), aile tatilleri, akraba ziyaretleri, aile yemekleri.

Kariyer: Para kazanmak, iyi bir işe, kariyere sahip olmak için çalışmak

Dini inanç/maneviyat: Dua etmek, camiye gitmek, inancı hakkında düşünmek, dini müzikler dinlemek, maneviyatla ilgili kitaplar okumak

Estetik/boş Zaman Etkinlikleri: Spor, dans, müzik, tiyatro, yazarlık, sanatsal faaliyetler

Okul başarısı: Derse aktif olarak katılmak, ödevler üzerinde çalışmak, başarılı olmak

Sosyal nedenler/yardım: İhtiyacı olanlara yardım etmek, çocuklarla ya da yaşlılarla gönüllü çalışmak, çevrenin korunması ya da dünyanın daha iyi bir yer olması için çalışma, tanımadığım insanlara yardım etmek

Verilerin Analizi

Araştırmada ikili karşılaştırmalar ölçek formu ile toplanan verilerin analizi için Thurstone'un (1927) karşılaştırmalı yargı kanununun beşinci hal denklemi kullanılmıştır. Bu doğrultuda öncelikle çalışma grubundaki bireylerin yaşam hedeflerini karşılaştırmalarına ait frekans değerleri hesaplanmıştır. Hesaplanan bu değerler kullanılarak frekans matrisi oluşturulmuştur. Ardından frekans matrisindeki her bir değer çalışmadaki toplam katılımcı sayısına bölünerek oranlar matrisine ulaşılmıştır. Sonrasında, oranlar matrisinin elemanlarına karşılık gelen standart z puanları belirlenerek birim normal sapmalar matrisi elde edilmiştir. Bu işlemin ardından birim normal sapmalar matrisinin en alt satırına, her bir sütuna ait değerlerin ortalamasına karşılık gelen bir satır eklenmiş ve bu sayede ölçek değerleri hesaplanmıştır. Ölçekleme çalışmasının son basamağında en küçük ölçek değeri sıfır olacak şekilde bir öteleme yapılmış ve ölçek değeri sıfıra daha yakın olan yaşam amacı, katılımcıların daha fazla tercih ettikleri şeklinde yorumlanmıştır. Araştırmada, ikili karşılaştırmalarla ölçekleme çalışmasına ilişkin bütün hesaplamalar Google e-tablolar ile gerçekleştirilmiştir.

Bulgular

Bu araştırmada üniversite öğrencilerinin yaşam hedefleri ikili karşılaştırma yapılarak ölçeklenmiştir. Bu ölçekleme yapılırken öncelikle her öğrenciden altı yaşam hedefini ikili karşılaştırma yapmaları istenmiş ve öğrencilerin bu karşılaştırmalara verdikleri yanıtlara göre her hedefe ait frekans değerleri belirlenmiştir. Bu frekans değerleriyle Tablo 1'de verilen frekans matrisi oluşturulmuştur.

Frekans matrisi, satırdaki uyarıcının sütundaki uyarıcıya göre tercih edilme durumuna göre oluşturulmuştur. Örneğin Aile (A) hedefini kariyer hedefine (B) tercih edenlerin sayısı 127, Kariyer (B) hedefini, aile (A) hedefine tercih edenlerin sayısı 35'tir. Yukarıdaki frekanslar matrisinde bir uyarıcının kendisi ile karşılaştırılması yapılamayacağı için köşegen üzerindeki elemanlar yazılmamıştır.

Tablo 1. Frekanslar matrisi (F)

	A	B	C	D	E	F
A. Aile		127	121	152	131	148
B. Kariyer	35		80	127	123	93
C. Din/Maneviyat	41	82		105	87	82
D. Estetik	10	35	57		54	40
E. Okul başarısı	31	39	75	108		67
F. Sosyal Nedenler	14	69	80	122	95	

Frekans matrisi yapıldıktan sonra oranlar matrisini oluşturmak için frekans matrisinin her bir hücresindeki değer, ikili karşılaştırmayı yapan toplam kişi sayısı olan 162'ye bölünmüştür. Böylece elde edilen değerlerle aşağıda Tablo 2'de sunulan oranlar matrisi oluşturulmuştur. Oranlar matrisi incelendiğinde köşegene göre simetrik olan elemanlarının toplamının 1'i verdiği görülmektedir.

Tablo 2. Oranlar matrisi (P)

	A	B	C	D	E	F
A. Aile		0,784	0,747	0,938	0,809	0,914
B. Kariyer	0,216		0,494	0,784	0,759	0,574
C. Din/maneviyat	0,253	0,506		0,648	0,537	0,506
D. Estetik	0,062	0,216	0,352		0,333	0,247
E. Okul başarısı	0,191	0,241	0,463	0,667		0,414
F. Sosyal nedenler	0,086	0,426	0,494	0,753	0,586	

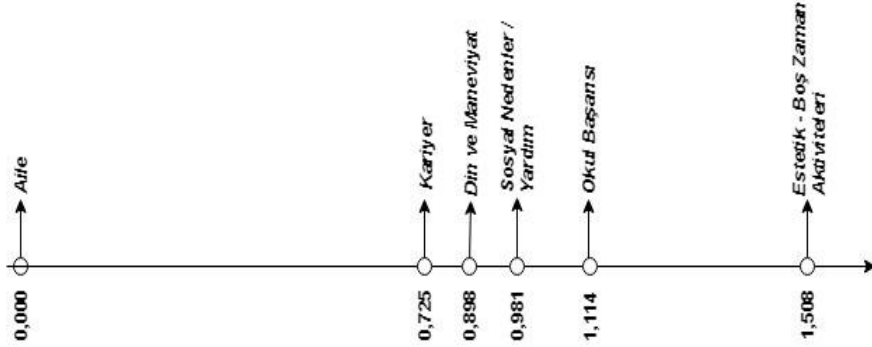
Birim normal sapmalar matrisini elde edebilmek için öncelikle oranlar matrisindeki hücre değerlerine karşılık gelen standart değerler belirlenmelidir. Bunun için Tablo 2'deki oranlar matrisinin her bir elemanına karşılık gelen birim normal dağılımının z değerleri hesaplanmıştır. Böylece aşağıda Tablo 3 olarak verilen birim normal sapmalar matrisi elde edilmiştir. Bu matris incelendiğinde ise köşegene göre elemanların birbirinin ters işaretli oldukları görülmektedir. Her bir sütuna ait toplam değerlerin gösterilebilmesi için matrisin sonuna bir satır eklenmiş ve bu satıra her hücre değerlerinin sütunlar boyunca ortalamaları alınarak yazılmıştır. Daha sonra bu ortalamalar sütunların

eleman sayısı olan 6'ya bölünerek ölçek değerleri hesaplanmıştır. Bu satırın toplamının da sifıra eşit olduğu görölmektedir.

Tablo 3. Birim normal sapmalar matrisi

	A	B	C	D	E	F
A		0,786	0,665	1,54	0,873	1,363
B	-0,786		-0,015	0,786	0,704	0,187
C	-0,665	0,015		0,38	0,093	0,015
D	-1,54	-0,786	-0,38		-0,431	-0,684
E	-0,873	-0,704	-0,093	0,431		-0,218
F	-1,363	-0,187	-0,015	0,684	0,218	
Toplam	-5,227	-0,875	0,161	3,821	1,457	0,663
Sj	-0,871	-0,146	0,027	0,637	0,243	0,11
Sıfırlama	0	0,725	0,898	1,508	1,114	0,981

Bir sonraki adımda ise eksenin başlangıç noktasını Sj satırındaki ortalama z değerlerinin en küçüğü olan -0,871 değerine kaydırmak için her bir ölçek değerine bu değerin mutlak değeri olan 0,871 eklenerek her bir aracın ölçek değeri belirlenmiş ve bu ölçek değerleri sıralanmıştır. Her bir aracın ölçek değeri şekil 1'deki sayı doğrusu üzerinde gösterilmiştir.



şekil 1. Uyarıcılara ilişkin ölçek değerlerinin sayı doğrusu üzerindeki gösterimi

şekil 1'deki sayı doğrusu üzerinde yer alan uyarıcı değerlerine göre, yaşam hedefleri Tablo 4'te gösterildiği gibi sıralanmaktadır. Tablo

4'teki en küçük ölçek değeri öğrencilerin en çok tercih ettikleri yaşam hedefini gösterirken; en yüksek ölçek değeri öğrenciler tarafından en az tercih ettikleri yaşam hedefini temsil etmektedir. Buna göre, aile en çok tercih edilen yaşam hedefidir. Bunu sırasıyla kariyer, din/maneviyat, sosyal nedenler/yardım ve okul başarısı takip etmektedir. Estetik nedenler/Boş zaman etkinlikleri ise öğrencilerin en az tercih ettikleri yaşam hedefi olmuştur.

Tablo 4. Yaşam hedefleri ölçek değerleri ve sıraları

Yaşam Hedefleri	Ölçek Puanı	Uyarıcı Sırası
A. Aile	0	1
B. Kariyer	0,725	2
C. Din/Maneviyat	0,898	3
F. Sosyal Nedenler/Yardım	0,981	4
E. Okul başarısı	1,114	5
D. Estetik/Boş zaman etkinlikleri	1,508	6

Tartışma

Bu araştırmanın sonucunda en çok tercih edilen yaşam hedefi aile olarak belirlenmiştir. Birinci sırada ailenin olması daha önce yapılan çalışmalar ile benzerlik göstermektedir. ABD'de yapılan gençlik araştırmalarında (Bronk, 2005; Bundick, 2009) ve üstün zekâli ve yeteneklilerle Türkiye'de yapılan görüşmelerde de yaşam hedefi olarak birinci sırada aile (Demirbaş-Çelik ve Mertol, 2015) yer almıştır. Öte yandan özellikle toplulukçu kültürlerde aile ile yakın ilişkiler benliği belirleyen öncelikli öğedir (Kağıtçıbaşı, 2010). Örneğin İsrail'de yapılan bir çalışmada da aile ve toplumsal değerlerin en önemli anlam kaynağı olduğu bulunmuştur (Bar-Tur vd., 2001). Ebeveynlerle kurulan ilişkinin niteliği aynı zamanda bireylerin ruh sağlığı için belirleyici olduğu bilinmektedir (Çeçen, 2008; Lambert vd., 2010). Türkiye'deki üniversite öğrencileri ile yapılan çalışmalar psikolojik belirtileri (Doğan, 1998) ve madde kullanımını (Kolay Akfert, Çakıcı ve Çakıcı, 2009) açıklayan önemli bir etken olarak aile desteğine dikkat çekmektedir. Dolayısıyla üniversite öğrencileri için ailenin hem ruh sağlığı için koruyucu faktör hem de iyi

oluşları için anahtar rolünde olduğu ve öğrencilerinde bu durumun farkında oldukları söylenebilir.

Kariyerin ikinci sırada yaşam hedefi olması ise, eğitim fakóltesi öğrencilerinin gelecek beklentisinin bir an önce okulu bitirip atanmak olması bağlamında değerlendirilebilir (Başkonuş vd., 2011). Öğrenciler üniversiteyi kazanıp bir meslek sahibi olabilmek için zorlu bir hazırlık sürecinden geçmişlerdir. Dolayısıyla geleceklerine dair en önemli beklenti (Yavuzer vd., 2005) ve aynı zamanda önemli kaygılardan biri kariyer üzerinedir. Alanyazında ergenlerde yaşamı anlamlandırmak ve anlam arayışı kariyer kontrolü ve merakı ile ilişkilendirilmiştir (Yuen ve Yau, 2015). Hem anlam/amaç hem de kariyer iyi oluşla ve umutla yakından ilişkili (Eryılmaz ve Mutlu, 2017) olduğu değerlendirildiğinde kariyere ikinci sırada önem atfedilmesi beklendik bir sonuçtur.

Din hedefinin üçüncü sırada olması kendini genel anlamda dindar olarak tanımlayan (Dini Hayat Araştırması, 2014) insanlardan oluşun Türkiye’de anlamlı bir sonuçtur. Öte yandan bu durum, din/maneviyat boyutunun iç huzur ve mutlulukla bir arada değerlendirilmesinden kaynaklanabilir (Korkut-Owen ve Owen, 2012). Ayrıca dini sosyalleşmenin yaygın olduğu ölkelerde dini pratikler oldukça önemlidir (Miu-Chi Lun ve Bond, 2013). Bu araştırmada din/maneviyat hedefi daha çok camiye gitmek, dua etmek gibi dini pratikler bağlamında açıklanmıştır. Dolayısıyla üniversite öğrencileri için dini gereklilikleri yerine getirmek önemli hedefler arasında yer almaktadır.

Sosyal nedenler/yardım hedefinin daha alt düzeylerde (dördüncü sırada) yer alması beklenmedik bir sonuçtur. Üniversite öğrencileri için aile, kariyer ve din/maneviyat gibi bireysel amaçların toplumsal hizmetlerden öncelikli olduğu görölmektedir. Baskıcı, insancıl özelliklere önem vermeyen akademik ortamların toplumsal katkı gibi amaçların azalmasına neden olabileceğini düşünölmektedir (Sheldon ve Kasser, 2008). Öğrencilerin uzunca bir sınav maratonundan geçmiş olması ve atanabilmek adına yeni bir sınavın kaygısını taşımaları gönüllü hizmetlerin daha alt sıradaki hedefler olmasında etken olmuş olabilir.

Başarı hedefi beşinci sırada olmasının en önemli nedenin kariyer ile birlikte değerlendirilmesi ve üniversite öğrencileri için ders başarısından çok kariyere dair beklentilerinin ön planda olması ile açıklanabilir.

Türkiye’de akademik başarı, kariyer ile ilişkilendirilebilmektedir (Bacanli, Eşici ve Berkay, 2013). Öyle ki öğrencilerin kariyer amaçlarını gerçekleştirebilmeleri için öncelikli olarak akademik açıdan bir takım görev ve sorumlulukları yerine getirmeleri beklenmektedir (Eryilmaz ve Aypay, 2011). Eğitim fakültesi öğrencileriyle yapılan görüşmelerde okulu bitirmenin bir an öne mesleğe başlamak adına önemli olduğu vurgulanmıştır (Başkonuş vd., 2011). Bu bağlamda bu araştırmada sunulan hedefler arasında başarı ve kariyerin ayrı ayrı verilmesinden dolayı başarı daha alt sıralardaki hedefler arasında yer almış olabilir. Üniversite öğrencilerinin beklentilerinin “mesleki başarı” (Yavuzer vd., 2005) olarak ele alınması da okul başarısının alt sıralarda olmasını açıklar niteliktedir.

Son sırada ise, estetik/boş zaman etkinlikleri yer almaktadır. Bunun en önemli nedenleri öğrencilerin hem ekonomik hem de fiziksel olarak yeterli olanaklarının olmaması olabilir nitekim yapılan çalışmalar da (Özşaker, 2012; Sabbağ ve Aksoy, 2011) bu durumu desteklemektedir. Diğer taraftan lise yaşamları boyunca en önemli hedeflerinin üniversite sınavını kazanmak olmasından dolayı estetik değer ve farklı uğraşlara yeterince zaman ayırmamış olabilirler. Ancak öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyine ilişkin bilgi toplanmaması araştırmanın sınırlılıklarından biri olarak değerlendirilebilir.

Sonuç ve Öneriler

Üniversite öğrencilerinin yaşam hedeflerine atfettikleri önemin ikili karşılaştırma yöntemiyle incelendiği bu çalışmada sırasıyla aile, kariyer, din/maneviyat, sosyal nedenler/yardım, okul başarısı ve estetik/boş zaman etkinlikleri şeklinde sıralanması alanyazındaki çalışmalar (Bundick, 2009) ile benzerlik göstermektedir. Türkiye’de yapılan bir çalışmada da üniversite öğrencilerinin en fazla önem verdikleri amacın aileye katkı olduğu, bu hedefleri sosyal yardım ve başarının takip ettiği belirlenmiştir (İlhan, 2009). İlgili çalışmada topluma katkı az önem verilen amaç olarak ifade edilmiştir Bu çalışmada ise topluma katkı ile benzerlik gösteren Sosyal nedenler/yardım dördüncü sırada yer almıştır. Başarı ise, beşinci sırada yer almıştır. Son sırada yer alan estetik/boş

zaman etkinlikleri üniversite öğrencilerinin en az önemsedikleri hedef-
tir.

Bu araştırmada üniversite öğrencilerinin önem verdikleri (İlhan ve Özbay, 2010) ve iyi oluşla ilgili kişisel gelişim ve ilişki hedefinin olmaması önemli bir eksiklik olarak görülebilir çünkü çok sayıda anlam-amaç çalışmasında bu iki boyut yaşam amacı olarak ele alınmıştır. Genel anlamda sadece eğitim fakültesi öğrencilerinden tek bir üniversiteden veri toplanmış olması araştırmanın önemli sınırlılıklarından biridir. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda farklı kentlerdeki farklı fakültelerdeki öğrenci gruplarıyla çalışmalar yapılabilir. Ayrıca nitel çalışmalar ile kültüre özgü hedefler belirlenip daha sonra karşılaştırma çalışmalarına yer verilebilir. Bu noktada üniversite öğrencileriyle yapılan görüşmelerde öğrencilerinin başarı ihtiyaçlarının yanı sıra toplumsal statü (saygınlık), aidiyet ve ilgi görme gibi temel psikolojik ihtiyaçlarının olduğu belirlenmiştir (Girgin-Büyükbayraktar, Bozgeyikli ve Kesici, 2018). Ayrıca bu hedefler, iyi oluş ve psikolojik belirtiler ile birlikte ele alınıp gençlere koruyucu ruh sağlığı hizmetleri bağlamında faydalı olacak veriler elde edilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

Scaling of University Students' Life Purposes with Paired-Wise Comparison Method

*

Nur Demirbaş-Çelik

Alanya Alaaddin Keykubat University

Introduction

University life can be viewed both as a time where one fulfills their responsibilities as a student and as years of preparation for a profession. Although graduation may appear to be the sole purpose for university students; studies indicate that young people tend to have different aims and broader life goals. Many studies in recent years underline that individuals having a purpose or a goal in life is directly linked to their happiness (Steger, 2018). A new trend in positive psychology studies defines happiness by putting life purposes/goals/meaning front and center (Wong, 2011). Life purposes are also directly linked to hope (Cotton 2009; Feldman ve Snyder, 2005). Erikson (1968) states that a purpose acts as a guiding force for young people for them to successfully overcome their identity crises.

Life purposes have been defined as an unchanging and general intention to achieve things that are meaningful for the individual and point to a larger understanding of the world beyond the self (Damon, Menon ve Bronk, 2003). A purpose is understood to be more comprehensive than a goal. Life purposes encompass things that are larger than simple goals—studying daily, doing chores, etc.—things such as making the world a more livable place for others. In this context, the initial life purpose research was generally done with gifted students who are thought to impact the world, and with young activists who make claims of changing the world (Bronk, 2005). There are many different approaches that explain and categorize purposes and goals.

This study aims to determine how students rank life purposes family, career, religion/spirituality, aesthetics/leisure, success in school, social issues (volunteering/community) in light of the body of literature on the field. It is thought that the rankings that the students ascribe to life purposes an important element of well-being, resilience, and hope will be important in terms of educational, occupational, and personal services that will be provided to them.

Method

This study is based on the principle of comparison of six different life purposes of the university students using the pairwise comparison method. The data collection tool was prepared in accordance with literature reviews. The data collection tool is composed of demographic information about gender, age, and these six life purposes: Family, career, religion/spirituality, success in school, social issues (volunteering/community) and aesthetic/leisure.

The study was carried out during the spring semester of the 2017-2018 academic year, with university students who volunteered to participate in the study. A total of 162 students were selected via convenience sampling using Google e-forms. The groups were comprised of 97 female and 65 male students between the ages of 19 and 23.

A scaling procedure was conducted to obtain scaling values for the pairwise comparison. Students who attended the study were asked to rank six life purposes by making pairwise comparisons. According to students' ranking, the frequencies of the purposes were calculated. A frequency matrix was created using these frequencies. In the following step, the standard values (z) corresponding to each cell value were calculated and thus the unit normal deviation matrix was obtained. A line denoting the total of the values belonging to each column was created at the end of the matrix, and the means were written by averaging each of the "z" cell values of this line throughout the columns. Thus, the scale values were ranked by scrolling the starting point to this value. All the calculations were done in Google Sheets.

Results and Discussion

The results of this study indicated that the most significant purpose for the university students was family. This was followed by career, religion/spirituality, social issues (volunteering/community), success in school, and aesthetic/leisure. Family ranking first is in line with other, previous studies. In collectivist cultures (Kağıtçıbaşı, 2010) especially, close relationships with family is a priority element that determines identity. The second place ranking of career can be interpreted as the largest future expectation for students being landing a job (Başkonuş vd., 2011). In this context, success is largely associated with a career in Turkey. Religion/spirituality ranking third is a noteworthy result in Turkey where people generally identify as religious (Religious Life Research, 2014). On the other hand, this situation could be stemming from the association of the religion/spirituality dimension with inner peace and happiness (Korkut-Owen ve Owen, 2012). The volunteering/community purpose ranking so low is an unexpected result. It is apparent that personal purposes like family, career, and spirituality are of higher priority than societal service. The biggest reason for success ranking fifth can be explained with the idea of success being associated with career, and that university students tend to prioritize career expectations over success in classes. Leisure time takes the last place. The biggest reason for this might be the lack of economical and physical resources. On the other hand, it might be that the students simply could not have spent enough time on cultivating aesthetic values and other interests since throughout their high school years they were told that their most important goal was to get into a university.

Kaynakça / References

Andrews, M., Bundick, M., Jones, A., Bronk, K. C., Mariano, J. M., ve Damon, W. (2006). Revised youth purpose interview. *Unpublished instrument, Stanford Center on Adolescence, Stanford CA.*

- Berndt, T. J. (2002). Friendship quality and social development. *Current Directions in Psychological Science*, 11, 7-10.
- Bacanlı, F., Eşici, H. ve Berkay, M. (2013). Kariyer karar verme güçlüklerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5(40), 198-211.
- Bar-Tur, L., Savaya, R., ve Prager, E. (2001). Sources of meaning in life for young and old Israeli Jews and Arabs. *Journal of Aging Studies*, 15(3), 253-269. [https://doi.org/10.1016/S08904065\(01\)00022-6](https://doi.org/10.1016/S08904065(01)00022-6)
- Başkonuş, T., Akdal, D. ve Taşdemir, M. (2011). Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakóltesi son sınıf öğrencilerinin gelecek beklentileri. İçinde *2nd International Conference on New Trends in Education and Their Implications* (ss. 1512-1522). Antalya.
- Bronk, K. C. (2005). *Portraits of purpose: A study examining the ways a sense of purpose contributes to positive youth development*. (Unpublished Doctoral Dissertation). Stanford University: CA
- Bundick, M. J. (2009). *Pursuing the good life: An examination of purpose, meaningful engagement, and psychological well-being in emerging adulthood* (Unpublished Doctoral Dissertation). Stanford University: CA
- Çeçen, R. A. (2008). Üniversite öğrencilerinin yaşam doyumunu yordamada bireysel bütünlük (tutarlılık) duygusu, aile bütünlük duygusu ve benlik saygısı. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 4(1), 19-30.
- Cotton Bronk, K., Hill, P. L., Lapsley, D. K., Talib, T. L., ve Finch, H. (2009). Purpose, hope, and life satisfaction in three age groups. *The Journal of Positive Psychology*, 4(6), 500-510. <https://doi.org/10.1080/17439760903271439>
- Damon, W., Menon, J., ve Bronk, K. C. (2003). The development of purpose during adolescence. *Applied Developmental Science*, 7(3), 119-128. <https://doi.org/10.1207/S1532480XADS0703>
- Demirbaş-Çelik, N., ve Mertol, H. (2015). Comparing purpose in life of gifted and non-gifted high school students. In *6th World Conference on Psychology, Counseling and Guidance*. Antalya.

- Dezutter, J., Waterman, A. S., Schwartz, S. J., Luyckx, K., Beyers, W., Meca, A., ... Caraway, S. J. (2014). Meaning in life in emerging adulthood: A person-oriented approach. *Journal of Personality*, 82(1), 57–68. <https://doi.org/10.1111/jopy.12033>
- Doğan, T. (1998). Psikolojik belirtilerin yordayıcısı olarak sosyal destek ve iyilik hali. *Türk Psikoloji Dergisi*, 3(30), 30–44.
- Emmons, R. A. (2005). Striving for the sacred: Personal goals, life meaning, and religion. *Journal of Social Issues*, 61(4), 731–745. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2005.00429.x>
- Erikson, E. (1968). *Youth: Identity and Crisis*. NY: WW (7. baskı).
- Eryılmaz, A. (2012). Pozitif psikoterapi bağlamında yaşam amaçları belirleme ölçeğinin üniversite öğrencileri üzerinde psikometrik özelliklerinin incelenmesi. *Klinik Psikiyatri*, 15, 166-174.
- Eryılmaz, A., ve Aypay, A. (2011). Lise Öğrencilerinde Derse Katılmaya Motive Olma ile Yaşam Amaçları Belirleme Arasındaki İlişkiler. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(3), 149–158.
- Eryılmaz, A., ve Mutlu, T. (2017). Yaşam boyu gelişim yaklaşımı perspektifinden kariyer gelişimi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 9(2), 227–249. <https://doi.org/10.18863/pgy.281802>
- Feldman, D. B., ve Snyder, C. R. (2005). Hope and the meaningful life: Theoretical and empirical associations between goal-directed thinking and life meaning. *Journal of Social and Clinical Psychology*. <https://doi.org/10.1521/jscp.24.3.401.65616>
- Fraenkel, J. R., ve Wallen, N. E. (2006). *How to design and evaluate research in education* (6th ed.). Boston: TheMcGraw-Hill Companies, Inc.
- Girgin-Büyükbayraktar, Ç., Bozgeyikli, H., ve Kesici, Ş. (2018). Gençlerin psikolojik ihtiyaçları nelerdir?. *OPUS- Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(Gençlik Araştırmaları Özel Sayısı), 11–26. <https://doi.org/10.26466/opus.395945>
- İlhan, T. (2009). Üniversite öğrencilerinin benlik Uyumunu modeli: Yaşam amaçları, temel psikolojik ihtiyaçlar ve öznel iyi oluş. Gazi Üniversitesi.

- İlhan, T., ve Özbay, Y. (2010). Yaşam amaçlarının ve psikolojik ihtiyaç doyumunun öznel iyi oluş üzerindeki yordayıcı rolü. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(34), 109–118.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). *Benlik, aile ve insan gelişimi*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları
- Kasser, T., ve Ryan, R. M. (2001). Be careful what you wish for: Optimal functioning and relative attainment of intrinsic and extrinsic goals. In P. Schmuck ve K. M. Sheldon (Eds), *Life goals and well-being: Towards a positive psychology of human striving* (pp. 116-131). Göttingen, Germany: Hogrefe ve Huber Publishers
- Kolay Akfert, S., Çakıcı, E., ve Çakıcı, M. (2009). Üniversite öğrencilerinde sigara-alkol kullanımı ve aile sorunları ile ilişkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 10(40), 40–47.
- Korkut-Owen, F., ve Owen, D. W. (2012). İyilik hali yıldızı modeli, uygulanması ve değerlendirilmesi. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(9), 24–33.
- Lambert, N. M., Stillman, T. F., Baumeister, R. F., Fincham, F. D., Hicks, J. a., ve Graham, S. M. (2010). Family as a salient source of meaning in young adulthood. *The Journal of Positive Psychology*, 5(5), 367–376. <https://doi.org/10.1080/17439760.2010.516616>
- Mcdonald, M. J., Wong, P. T. P., ve Gingras, D. T. (1998). Development of a Brief Version of the Personal Meaning Profile. İçinde P. T. P. Wong (Ed.), *The Human Quest for Meaning* (ss. 357–382). New York, NY: Taylor ve Francis Group.
- Miu-Chi Lun, V., ve Bond, M. H. (2013). Examining the Relation of Religion and Spirituality to Subjective Well- Being Across National Cultures. *Psychology of Religion and Spirituality*, 5(4), 1941–1022. <https://doi.org/10.1037/a0033641>
- Özşaker, M. (2012). Gençlerin serbest zaman aktivitelerine katılamama nedenleri üzerine bir inceleme. *Selcuk Üniversitesi ve Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi*, 14(1), 126–131.
- Sabbağ, Ç., ve Aksoy, E. (2011). Üniversite öğrencileri ve çalışanların boş zaman etkinlikleri: Adıyaman örneği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(4), 1309–1387.

- Schnell, T. (2009). The Sources of Meaning and Meaning in Life Questionnaire (SoMe): Relations to demographics and well-being. *The Journal of Positive Psychology*, 4(6), 483–499. <https://doi.org/10.1080/17439760903271074>
- Sheldon, K. M., ve Kasser, T. (2008). Psychological threat and extrinsic goal striving. *Motivation and Emotion*. <https://doi.org/10.1007/s11031-008-9081-5>
- Şimşek, H. (2012). Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki lise öğrencilerinin gelecek beklentileri ve gelecek beklentilerini etkileyen faktörler. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 5(1), 90–109.
- Steger, M. F. (2018). Meaning and well-being. In E. Diener, S. Oishi, ve L. Tay (Eds.), *Handbook of well-being*. Salt Lake City, UT: DEF Publishers. DOI:nobascholar.com
- Thurstone, L. L. (1927). A law of comparative judgment. *Psychological Review*, 34(4), 273–286. doi:10.1037/h0070288
- Westerhof, G. J., Bohlmeijer, E., ve Valenkamp, W. (2004). In search of meaning: A reminiscence program for older persons. *Educational Gerontology*, 30(9), 751–766. <https://doi.org/10.1080/03601270490498016>
- Wong, P. T. P. (1998). Implicit theories of meaningful life and the development of the personal meaning profile. *The human quest for meaning: A handbook of psychological research and clinical applications* (pp.111-140). Mahwah,NJ:LawrenceErlbaum.
- Wong, P. T. P. (2011). Positive psychology 2.0: Towards a balanced interactive model of the good life. *Canadian Psychology*, 52(2), 69–81. <https://doi.org/10.1037/a0022511>
- Yavuzer, H., Demir, İ., Meşeci, F., ve Sertelin, Ç. (2005). Günümüz gençliğinin gelecek beklentileri. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi Sayı 2*, 93–103.
- Yeşilyaprak, B. (2011). *Mesleki Rehberlik ve Kariyer Danışmanlığı: Kuramdan Uygulamaya*, 1.baskı. Ankara: Pegem
- Yuen, M., ve Yau, J. (2015). Relation of career adaptability to meaning in life and connectedness among adolescents in Hong Kong. *Journal of Vocational Behavior*, 91, 147–156. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2015.10.003>

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Demirbaş-Çelik, N. (2018). Üniversite öğrencilerinin yaşam hedeflerinin ikili karşılaştırma yoluyla ölçeklenmesi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1494-1515. DOI: 10.26466/opus.448396

Üniversite Gençliğinin Turizme Bakış Açısı: İstanbul Arel Üniversitesi Örneği

DOI: 10.26466/opus.441059

*

Gül Yılmaz*

*Dr Öğr. Üyesi, İstanbul Arel Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, İstanbul/Türkiye
E-Posta: gulyilmaz@arel.edu.tr ORCID: [0000-0002-1882-867X](https://orcid.org/0000-0002-1882-867X)

Öz

Turizm faaliyetlerinin temelinde seyahat olgusu yatmaktadır. Kişiler devamlı oturdukları yerin dışına seyahat ederek, geçici olarak konaklayarak ve turizm işletmelerinin ürettiği mal ve hizmetleri talep ederek turizm olayını gerçekleştirmektedirler. Genç nüfus olarak adlandırılan 15-24 yaş arasındaki kesim; yeni toplumları ve kültürleri keşfetmek için uzak yerlere ferdi veya grup halinde seyahat ederek gençlik turizmini oluşturmaktadırlar. Gençlerin kişiliklerinin gelişmesinde, özgüvenlerinin kazanılmasında etkili olan gençlik turizmi; sadece dinlenme ve eğlenme faaliyeti olmayıp eğitim ve öğrenim özelliği de taşımaktadır. Ayrıca gençlik turizminin bir diğer misyonu da ulusal ve uluslararası barışa ulaşmada katkı sağlayacak olmasıdır. Bu bağlamda; gençlik turizminden beklenen faydanın tam olarak sağlanabilmesi için gençlerin tatil anlayışlarının ne şekilde olduğu, beklentilerinin neler olabileceği hususunun tespit edilmesi de gerekmektedir. Çünkü genç insanın beklenti ve davranışı orta yaş ve yaşlılara göre daha da farklı olmaktadır. Bu çalışmada; gençlik turizmi kavramı ele alınarak gençlik turizmine yönelik eğitim, organizasyon ve özellikle gençleri seyahate teşvik eden coğrafi çekicilik faaliyetlerinin dünyada ve Türkiye’de neler olduğu aktarılacaktır. Yine genç talebin seyahat öncesi ve esnasında beklenti ve davranışlarının neler olduğunu objektif olarak değerlendirebilmek için üniversite öğrencileri arasında anket çalışması yapılacaktır. Bu anket çalışması sonucunda genç kesimin turizm hareketlerine ivme kazandırabilmek için merkezi ve yerel yönetimler ile turizme hizmet veren özel ve kamu sektörünün yatırım ve yönetim ile pazarlama-tanıtım alanlarında yapılması gerekenler ayrıntılı olarak incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, gençlik turizmi, dünyada ve Türkiye’de gençlik turizmi, üniversite gençliği, üniversite gençliği ve turizm

University Youth Tourism Analysis: Case Study of Istanbul Arel University

*

Abstract

The basis of tourism activities is Travel. People are constantly traveling outside the place they live in, temporarily staying in and demanding goods and services produced by tourism activities. The section between the ages of 15 and 24, called the young population, create youth tourism by traveling individually or in groups to remote places to discover new societies and cultures. Youth tourism, which is effective in the development of young people's self-esteem, it is not just a recreation and entertainment activity but also a training and learning facility. In addition, another mission of youth tourism is to contribute to national and international peace. In this context; it is also necessary to determine what the youth's understanding of the holiday is and what the expectations might be so that the expected benefit from youth tourism can be fully achieved. Because young people's expectations and behaviors are more different than middle age and old ones. In this study; by considering the concept of education for the youth tourism youth tourism, especially that of the youth organization of the trip and will be transferred to activities that promote geographic attractiveness is happening in the world and in Turkey. A survey will be conducted among the university students in order to be able to objectively evaluate what their expectations and behaviors are before and during the young students' journey. As a result of this survey study, the needs of the central and local governments and private and public sector investment and management and marketing-promotion areas that provide tourism services will be examined in detail in order to accelerate the tourism movements of young people.

Keywords: *Tourism, Youth tourism, Youth tourism in the world and Turkey, University youth, University youth and tourism.*

Giriş

Dünyada 1930'lu yıllarda, Türkiye'de 1980'li yıllarda gelişmeye başlayan turizm faaliyeti ülkelerin ekonomilerinde rol oynaya başlamış ve her yapılan seyahatin turizm içerisinde değerlendirilemeyeceği yapılan tanımlarla vurgulanmıştır. Nitekim 1937 yılında Milletler Cemiyeti İstatistik Uzmanları Komitesi tarafından yapılan bir tanım, kişinin devamlı ikâmet ettiği ülkenin dışına, 24 saatten az olmamak şartıyla yaptığı seyahati "turizm" olarak belirlemiştir. 1963 yılında Roma'da Birleşmiş Milletler Seyahat ve Turizm Konferansı toplantısında ise turizm olayı çerçevesinde değerlendirilebilecek seyahatlerin kapsamı çizilmiştir (Toskay, 1983). Tüm bu çalışmalardan hareketle turizmin, "sürekli yaşanan yer dışında, ticari kazanç amacına dayanmayan nedenlerle yapılan ve yirmi dört saati aşan veya en az bir gecelmeden oluşan geçici seyahat ve konaklamaların ortaya çıkardığı ekonomik ve sosyal nitelikli olay ve ilişkilerin bütünü" olarak geniş bir tanımla yapılabilmektedir (Usta, 2001).

Bu tanımdan da anlaşıldığı gibi turizm, yalnızca bir seyahat olayı değil, aynı zamanda gidilen yörede turizm işletmelerinin ürettikleri mal ve hizmetlerin talep edilmesi olayıdır. Bu durum aslında turizmin bir ekonomik boyut taşıdığına da göstergesidir. Çünkü turizm yarattığı istihdam ve milli gelir artışı, döviz rezervlerini arttırıcı etkisi, ödemeler bilançosu açıklarının giderilmesindeki etkileri ile ülke ekonomilerinde önemli rol oynamaktadır.

Turizm faaliyetlerinin gerçekleşebilmesi için gidilecek yerin çekici- cazibe unsurunun olması, erişilebilir (ulaşılabilirlik) olması ve faydalılık faktörünün yani yeme-içme ihtiyaçlarının karşılanabilir olması önemlidir. İnsanların turizme katılmalarının nedenlerinde sadece değişik yerler görme, doğayla iç içe olma gibi nedenler bulunmama- la birlikte kongrelere katılma termal alanlardan yararlanma vb gibi isteklerde bulunmaktadır. Bu durum alternatif turizm faaliyetlerinin oluşmasını sağlamaktadır. Alternatif turizm faaliyetleri olarak sayılabilecek olanlar da sırasıyla; Kongre Turizmi, Golf Turizmi, Spor Turizmi, Macera Turizmi, Kültür Turizmi, Eko Turizm, Termal Turizm, Gençlik Turizmi'dir.

Çalışmada alternatif turizm türlerinden olan gençlik turizmi tanımı, kavramı üzerinde durularak, Dünyada ve Türkiye’de gençlik turizminin durumu göz önüne serilerek günümüz gençlerinin turizme bakış açıları araştırılıp somut örnekler sunulacaktır.

Gençlik Turizmi

Günümüzde uluslararası turizm; geleneksel olarak yapılan, fiziksel ve eğitsel deneyimlerle, ve de maceraya yönelik gençlerin yapabileceği spor aktivitelerine dayalı turizm olarak üç tipe ayrılabilir. Birincisi ve en yaygın, esas olarak turistlerin dinlenmeye ve en önemli bölgesel atraksiyonları görmeye yönelik ilgisinin odaklandığı geleneksel turizm, ikinci tip ise ancak fiziksel mücadeleyle, eğitsel deneyimlerle, spor ve doğayla temasla yapılabilen macera turizmidir. Gençler de genellikle maceraya ve fizik gücüne dayanan trekking, rafting gibi enerjilerini sarf edecekleri turizmleri tercih etmektedirler. Bir ülke nüfusunda 15-24 yaş dilimi arasında kalan, öğrenim yapan kendi evini kurmamış, öğrenim görmüyorsa ailesine katkıda bulunup çalışan bireyler olarak tanımlanan genç nüfus gençlik turizminin öznesini oluşturmaktadır (Küçükaltan, 1995). Gençlik turizmine yönelik olarak yapılan tüm tanımlar genel olarak benzer kavramları kapsamaktadır (Öztürk, 2002).Yapılan tanımlamalara göre; (Toskay, 1983) gençlik turizmini “15-24 yaş arasında olan anne, baba veya kendilerinin meydana getirdiği aile fertleri olmaksızın seyahat edenlerin yarattığı turizm olarak, Oral ise (Oral, 1992) “15-25 yaş arasında bulunan gençlerin kamu ve özel organizasyonların sağladığı destek ve teşviklerden yararlanarak bireysel veya grup halinde ülke içinde ya da dışında kültür ve dinlenme motifleri ile yaptıkları seyahat ve konaklamalardan oluşan ekonomi, sosyal ve kültürel motifli bir olay olarak tanımlamaktadır.

Tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere gençlik turizminde belirleyici unsur bireylerin yaşı olmaktadır. Ayrıca gençlerin turizm olayına katılmaları ailelerinin eğitim ve ekonomik durumlarıyla yakından ilgilidir. Yapılan araştırmalar, kültür ve gelir düzeyi yüksek ailelerin 18 yaşını aşmış çocuklarının tek başına tatil yapma isteklerine sıcak

baktıklarını, hatta teşvik ettiklerini göstermektedir. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) verilerine göre dünyada 1 milyar kişiyi aşan turistlerin yüzde 20'sini gençler oluşturmaktadır. Yani yaklaşık 200 milyon genç, eğlenmek, dinlenmek, öğrenmek ve keşfetmek için seyahate çıkmaktadır. Bu sayının çok değil, 6 yıl sonra; 100 milyon kişi daha artarak 300 milyonu, yaptıkları harcamanın ise 320 milyar doları aşması beklenmektedir (<http://tursab.org.tr>). Gençlik turizmini destekleyen birçok kurum ve kuruluş bulunmaktadır. Dünyada; UNWTO, WYSE, FIYTO, ISTC, IYHF, Azerbaidjan Youth Tourism Organisation vb. kurum ve kuruluşlar desteklerken; Türkiye'de ise GençTur, Milli Eğitim Bakanlığı Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu, Spordan Sorumlu Devlet Bakanlığı Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, Turizm Bakanlığı vb. kurum ve kuruluşlar tarafından desteklenmektedir (<http://academia.edu>). Gençlik turizmi, gençlerin turizme kazandırılması için çeşitli faaliyetlerle kendini gösterebilmektedir. Bu faaliyetler arasında; Au-pair, eğitsel turizm, gönüllü programlar, “work and travel” programları, kültürel değişim, spor turizmi ve macera turizmi bulunmaktadır (Olimpia, 2011).

Dünyada ve Türkiye’de Gençlik Turizmi Faaliyetleri

Gençlik turizminin tarihsel açıdan gelişimine bakıldığında, Ortaçağ Dönemi turizm hareketleri içerisinde 17.ve 18. Yüzyıllarda asil sınıfa ait aileler çocuklarını bir ile üç yıl süren ve adına “Grand tour” denilen kültürel seyahatlere gönderdikleri bilinmektedir. Bu seyahatlerin kültürel açıdan geleceğin idarecisi olan gençlere diğer ülkeleri ve kültürlerini tanımaları için fırsat olduğunu düşündüklerinden kültür yönünden belli başlı şehirler olarak bilinen Roma, Floransa ve Paris tercih edilmekteydi. 20.yüzyılın başına gelindiğinde ise Richard Schirrmann isimli öğretmenin, gençler için konaklama faaliyetini geliştirmesi fikrini ortaya atmasıyla gençlik turizmi önemli bir aşama daha kaydetmiştir (Şahin ve İstanbullu Dinçer). Türkiye’de ise; gençlik turizmi faaliyetleri için en önemli adım, 1953 yılında kurulmuş olan Milli Talebe Federasyonu ile atılmıştır (Acır, 2010)

Dünyadaki genç turistlerin seyahat etmekteki en önemli amaçlarının “yerel’i” tanımayı istemek olduğu belirtilmektedir. Gençlerin

yüzde 55'i seyahat etme isteğini yerel insanlarla tanışmak olarak belirtilmektedir. Gençlerin yüzde 46'sı gittiği yerdeki günlük hayatı deneyimlemek, yüzde 43'ü de yerle ilgili bilgilerini artırmak amacıyla seyahat ettiğini dile getirilmektedir. Genç turistler, seyahat etmeyi yalnızca hayatın farklı alanlarında deneyim kazanmak olarak değil, bu kazandığı deneyimleri sosyo-ekonomik hayatlarında kullanabilmek yolunda bir araç olarak algılamaktadır. Küresel genç turistlerin özellikleri şöyle öne çıkmaktadır:

- Genç turistler çoğu zaman ortalama turistten daha çok harcıyor, bunun nedeni daha uzun süre seyahatte kalabilmesidir.
- Genç turistlerin çoğu gittikleri bir ülkeyi tekrar seyahat etme veya tavsiye etme eğilimi taşıyor.
- Gençlik turizminin dünya turizminin büyüme motorlarından biri olması bekleniyor. Çünkü yüksek gelir grubuna mensup Batılı ekonomilerde nüfusun yaşlanması büyük pastada gençlere daha çok yer açılmasına neden olacak.
- Genç turistler yeni destinasyonları keşfetmeye daha açık.
- Genç turistler üzerinde siyasi, toplumsal olayların ya da doğal afetlerin caydırıcı etkisi daha düşük.
- Genç turistler teknolojiyle içiçe yaşıyor. Deneyimlerini de internet üzerinden paylaştıkları için daha çok kişiye ulaşma anlamında en etkili yaş grubu olarak değerlendiriliyor (TURSAB, 2014).

Günümüzde, Avrupa'da genç nüfus seyahat pazarında lokomotif rolü oynamakta ve gençlik turizmi Avrupa seyahat pazarının en dinamik kesimini oluşturmaktadır. Avrupalı gençler bir yandan iç turizm faaliyetlerine katılırken diğer yandan da dış turizm faaliyetlerine katılmaktadırlar. Bu amaçla yapılan seyahatlerin önemli bölümü gençliğe hitap eden konaklama ünitelerinin fazla olduğu Fransa, İspanya, Almanya, Avusturya, İtalya, İngiltere ve İrlanda'ya yapılmaktadır (Maviş, 2002). 2012 yılında yapılan bir araştırmaya göre; Doğu Avrupa genç kesimi % 46 ile turizm olayına katılmaktadır (Richards, 2015). Genç gezginlerin sayısı genel olarak turizm hacmi olarak büyüme göstermiştir. Bu grup; gezgin, turist, gönüllü, dil öğrencisi, de-

ğışım öğrencisi ve stajyer olarak nitelendirilirler. 2002 yıllarına kadar kendini sırt çantalı olarak tanımlayan genç gezginler, 2012 yılında yapılan çalışmalarda özellikle Asya ülke gençliği kendilerini sırt çantalı olarak nitelendirmemekte Flashpackers (daha iyi bir bütçeye sahip sırt çantalı) olarak tanımlamaktadırlar. Backpackers olarak tanımlanan sırt çantalı gezginler genellikle ucuz konaklama yerlerini ve toplu taşıma ya da otostopu tercih etmektedirler. Flashpackers'lar ise yine sırt çantalı fakat yüksek teknoloji ürünlerini kullanan; örneğin dizüstü bilgisayarları olan, i-phone telefon ve tabletleri yanında taşıyan daha büyük bir bütçeye sahip zaman zaman konaklama tesislerini ve oradaki yiyecek içecek ünitelerini kullanmak isteyen kişiler olabilmektedirler. Bu kesim dijital göçebe olarak da adlandırılmaktadır (Sorensen, 2002). Diğer bir tanımlama "Global nomads" (Küresel Göçebe) ise Kannisto'ya göre; yerleşik toplum ideolojisini reddeden uzun süreler bağımsız olarak gezen kişiler olarak tanımlanmaktadır (Kannisto, 2014). İster sırt çantalı, ister daha iyi bütçeye sahip sırt çantalı ya da küresel göçebe olarak tanımlansa da gençlerin 2012 yılında artan küresel ekonomik krizle birlikte iş piyasasına girmeyip seyahati tercih ettikleri fark edilmektedir. Seyahat süreleri de genellikle 60 gün ve daha fazla sürmektedir. Çünkü yapacak bir işleri olmadığı için zamanları müsaittir. Bu seyahatler esnasında flaspackers'lerin özellikle sosyal medyayı kullandıkları da gözlemlenmiştir. WISE (Dünya Gençlik Öğrenci ve Eğitim), gençlik turizmini tanımlarken bir yıldan daha az süre ile yeni kültürleri deneyimlemek için ebeveynlerinin ekonomik desteği olmadan gezen kişilerin yaptığı turizm olarak gençlik turizminden bahsetmektedir (Ghete, 2015). 2012 yılı verilerine göre; toplam turizm olayına katılanların içerisinde yaklaşık 207 milyon genç bulunduğu ifade edilmektedir (WTM, 2014). UNWTO (Dünya Turizm Örgütü) tahminlerine göre 2020 yılında yaklaşık 300 milyon gencin turizm olayına katılacağı ve gençlik turizminden 320 milyar dolar gelir elde edileceği belirtilmektedir.

Gençleri diğer yaş gruplarından daha çok seyahat etmeye iten nedenler, onların psikolojik özellikleriyle de bağlantılıdır. Yapılan araştırmalar kişinin yaşının turizm hareketi üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Özellikle kişinin yaşı turizme katılmasını, seyahat edeceği yerin ve ulaşım aracının tercihini, konaklama şeklini ve seyahat

çeşidini belirlemektedir. Değişiklik arama isteği ve merak, insanların turistik hareketlere katılmasını sağlayan etmenlerden biridir. Bazı yazarlar bu durumu, turizmin bir "merak hastalığı" olduğunu ifade etmişlerdir (Olalı, Nazilli ve Diğerleri, 1978). Bütün yaş grupları içinde merak ve değişiklik arama ihtiyacı en çok gençlik çağında görülmektedir. Gençler, bağımsızlıklarını kendi kendilerine ispatlamak, gençlik dönemlerindeki yüksek enerjilerini açığa vurmak, hayatta bir anlam bulmak ve kimlik kazanmak için çevrelerini araştırmak ve değiştirmek isterler. Yeni insanlar tanımak, yeni düşünceleri, değişik yaşam biçimlerini görme imkanı veren etkinlik ise turizm olayıdır. Bireyleri seyahate yönelten etmenler arasında dinlenmenin yanı sıra eğlenmek ve doyum verici etkinliklere katılma isteği de önemli rol oynamaktadır. Zevk verici etkinlikler dans, oyun ve hareket isteği insanların düşünmelerinde etkili olabilmektedir. Gece kulüpleri, kumarhaneler, festivaller ve karnavallar bu isteği karşılamak amacıyla ortaya çıkmışlardır (Göksan, 1978). Gençler diğer yaş gruplarına oranla daha fazla hayattan zevk almak, gelecekte mesleki ve ailevi sorumlulukları yükledikten sonra fırsat bulamayacağı zevkleri tatmak, gençliklerini yaşamak için koşullanmışlardır. Yine doyum arama isteği gençlerin diğer yaş gruplarına göre daha çok turizm hareketlerine katılmasını açıklayan faktörlerden birisidir (Küçükaltan, 1995a).

İlk gençlik dönemlerindeki ve yirmi yaşlarının başlarındaki insanlar daha serüven düşkünü olma eğilimi içinde olduklarından yaş ilerlemiş kişilerin fazla rağbet göstermeyeceği, otostop yapma, gençlik yurtlarında veya diğer düşük fiyatlı konaklama yerlerinde yemek yeme ve kalma gibi seyahat tarzlarına düşkünlük göstermektedirler (Özdemir, 1990).

Gençleri seyahate iten temel faktörler arasında merak ve değişiklik arama, eğlenme ve hayatın zevklerinden yararlanma isteği en başta gelen özelliklerden biridir. Bunun yansısı eğitim ve spor amaçlı seyahatlerde bu tür etkinliklerin gençlik çağıyla ilgili olması münasebetiyle genci daha çok cezbetmektedir. İleri yaşlarda (60 yaş ve yukarısı) turist daha pasif hale gelebilmektedir. Gencin turizm hareketine katılması, hiç şüphesiz ailelerinin eğitim ve ekonomik durumları ile yakından ilgilidir. Gerçekten de yapılan araştırmalar, kültür ve gelir

düzeyi yüksek ailelerin 18 yaşını aşmış çocuklarının, tek başına tatil yapma isteklerine sıcak baktıklarını, hatta teşvik ettiklerini göstermektedir. Dünyada 1970'lerden itibaren her ülke Gençlik Bakanlıkları aracılığı ile düzenlediği kamplar ile turizm hareketini gençler için bir misyon haline getirdi. Özellikle kiliseler burada başrolde idi. Her yaz gençlerin Meksika'ya, Şikago'ya, Afrika'ya, Hindistan veya Güney Dakota 'ya gitmelerini teşvik etmiştir. Burada amaç hizmet ve misyon "kutsal" dır, "asil" ve "cesur" dur temalarını işlemektir. Çünkü bu geziler esnasında birçok farklı ekonomik seviyesi olan, farklı düşüncelere sahip olan insanlarla tanışılır ve hayatın sadece eğlenmek, çalışmak, para kazanmaktan ibaret olmayıp; acıkmış bir çocuğun yemeğini yerken hissettiği duyguyu da paylaşmayı, dua etmeyi, yoksulluğu ve acı içinde yaşayan insanların acılarını paylaşmayı da öğrenme açısından gençlerin seyahatlerinin öğretilerle dolu olduğu ifade edilir (Root ve Winter 2008). Dünya gençleri hem seyahati hem de eğitimi bir arada turizm aracıyla yürüttüklerinden dünya barışına katkıları da kaçınılmazdır. Türkiye'de de gençler eğitimleri esnasında okul gezileri aracılığıyla ilk turizm hareketi ile karşılaşmaktadırlar. Ülkemizde Genç tanımı kurumdan kuruma farklılık gösterse de TÜRSAB 7-27 yaş arası çocuk ve gençlere yönelik faaliyetleri gençlik turizmi olarak kabul etmektedir. Gençlere yönelik gerçekleşen faaliyetler ağırlıklı olarak;

- Gençlik kampları
- Gönüllü çalışma kampları
- Yurt dışı yaz okulları ve yaz kampları
- Okul gezileri
- Gençlik festivalleri adı altında yapılmaktadır.

Bu faaliyetlere katılan gençler, ağırlıklı olarak 2 gün ile 3 hafta arasında değişen sürelerde gerçekleşen, ulaşım, konaklama ve rehberlik gibi hizmetleri içeren ve paket tur özelliği taşıyan organizasyonlara katılmaktadırlar. Okul gezileri ise ağırlıklı olarak gününbirlik gerçekleştirilmektedir. Türkiye Seyahat Acentaları Birliği'nin (TÜRSAB) 'Gençlik Turizmi 2015 Raporu'na göre, 2013 yılında 33.8 milyon kişi olan Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçi sayısı içerisinde yaşları 7 ile 27 arasında bulunan genç turistlerin sayısı 8.5 milyona ulaştığı bildirilmektedir. Bununla birlikte yurtiçi seyahatlerin de yüzde 25'ini genç-

ler gerçekleştirmektedir. Gerek yerli, gerekse yabancı turistlerde 'gençlerin' yüzde 75'lik kısmının 500 Euro ve üzerinde harcama yapması pazarın ne kadar büyük ve değerli olduğunu ortaya koymaktadır (TURSAB, 2014a). Aynı Rapora göre elde edilen veriler şu şekilde sıralanmaktadır.

- Türkiye'de gerçekleştirilen 68.4 milyon yurt içi seyahat hareketinin yaklaşık yüzde 25'ini gençler, yani 7-25 yaş arası gerçekleştirmektedir
- Türkiye'de kamunun ücretsiz gençlik kamplarına 22 binin üzerinde genç katılmaktadır. Özel sektörün düzenlediği gençlik kamplarının fiyatları 750 TL ile 15 bin TL arasında değişmektedir. Türkiye'de yaklaşık 30 bin genç özel sektörün düzenlediği gençlik kamplarına katılmaktadır.
- Türkiye'ye gelen 34 milyon yabancı turistten yaklaşık 8.5 milyonu gençlerden oluşmaktadır.
- Gençlik turizminin küresel büyüklüğü 2020 yılında 320 milyar dolara ulaşacaktır. Genç turistlerin yılda yaptığı seyahat sayısının da 190 milyondan 300 milyona yükselmesi öngörülmektedir.
- Sosyal medyayı çok yoğun ve etkin kullandıkları için tanıtıma büyük katkı yapıyorlar. Yüzde 56'sı seyahat ile ilgili değerlendirmelerini online mecralarda paylaşmaktadır.
- Gençlere yönelik kampları, okul gezileri, yurt dışı yaz okulları gibi turizm organizasyonları düzenleyen firmalar bu faaliyetlerin turizm kapsamına girdiğini kabul etmedikleri için TÜRSAB acentesi olmayı kabul etmemektedir. Bu tür firmaların veya kişilerin yaptıkları kaçak ve yetersiz işler nedeniyle her yıl binlerce genç ve ebeveyn sıkıntı yaşayabilmektedirler.
- Gençlere yönelik turizm tesislerinin sayısının ve kalitesinin azlığı gençlik turizmi yapan acenteleri büyüklere yönelik tesislere yönlendiriyor, bu da maliyeti arttırmaktadır.
- 18 yaş ve altı gençlere yönelik turizm faaliyetlerinin belli kurallar çerçevesine oturtulmamış olması ve bu durumun denetimsiz şekilde yürütülmesi gençler açısından risk içermektedir.

Tablo 1. Yaş Gruplarına Göre Türkiye'ye Gelen Turist Sayısı

Yaş gruplarına göre yabancı turist sayısı (bin)						
Yıl	0-14	15-24	25-44	45-64	65+	Toplam
2008	4.700	2.989	10.743	6.616	1.381	26.431
2009	4.222	3.027	10.973	7.376	1.714	27.314
2010	4.292	3.285	11.432	7.782	1.715	28.510
2011	4.713	3.656	12.399	8.360	2.195	31.324
2012	5.198	3.581	12.551	8.259	2.063	31.655
2013	5.651	3.802	13.746	8.571	2.056	33.827

Tablo1 'de de görüldüğü üzere; Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısı 34 milyona yakın olduğu düşünülecek olursa; bunun 3.8 milyonunu, yani yaklaşık yüzde 11.3'ünü 15-24 yaş arası grup oluşturmaktadır. 25-44 yaş arası yabancı turist sayısı da 14 milyona yakındır. 0-14 yaş grubu içerisinde 7-14 yaş, 25-44 yaş grubundan da 24-27 yaş grubu alındığında Türkiye'ye gelen 'genç' yabancı turist sayısı 8.5 milyonun üzerinde olduğu ortaya çıkmaktadır. Bir başka deyişle her 4 yabancı turistten birinin 'genç.' olduğu söylenebilmektedir.

Türkiye'de yurtiçi seyahatlerin sayısının TURSAB verilerine göre 2013 yılında 68.4 milyonu aştığı belirtilmektedir. Bu seyahatler için 8.2 milyonunu 15-24 yaş arası, 25.8 milyonunu da 25-44 yaş arasında gerçekleştirdiği ifade edilmektedir. Genç tanımı 7-27 yaş arası olarak kabul edildiğinde seyahatlerin yaklaşık 17.1 milyonunun gençler tarafından gerçekleştirildiği ortaya çıkmaktadır. Bu da yerli turist hareketlerinin yüzde 25'inin gençler tarafından yapıldığını ortaya koymaktadır. Ülkemizde gençlerin turizm olayına katılımlarının desteklenmesi için Gençlik ve Spor Bakanlığı düzenlediği gençlik kampları ile destek vermektedir. Ücretsiz olarak gerçekleşen bu kamplara katılan gençler eğitim, spor, kültürel eğlence faaliyetlerinde bulunmaktadır.

Tablo 2.Yerli Turistlerin Seyahatlere Katılımı

Yaş gruplarına göre yerli turistlerin yurtiçi seyahat sayısı (bin)						
Yıl	0-14	15-24	25-44	45-64	65+	Toplam
2008	5.786	3.132	8.593	4.682	1.457	23.650
2009	13.360	8.078	22.506	13.630	3.314	60.888
2010	14.847	9.284	24.997	15.343	3.901	68.373
2011	14.173	8.284	24.999	14.851	3.548	65.854
2012	14.095	8.386	24.312	14.738	3.391	64.922
2013	14.754	8.248	25.807	15.937	3.706	68.452
2014*	5.383	3.306	10.620	7.116	2.030	28.455

*İlk 6 ay

Gençlerin yararlanmaları için gerek deniz kampı gerekse doğa kampı olmak üzere çeşitli kamplar yapılmaktadır. 2015 yılında Aydın-Kuşadası Davutlar, Samsun-19 Mayıs, Hatay-Arsuz Uluçınar, Mersin-Silifke Kapızlı, Antalya-Duacı, Trabzon-Düzköy, Kastamonu-Yolkonak, Osmaniye Aslantaş, Van-Gevaş, Bolu-Aladağ, Kırşehir-Kaman, Karabük-Ovacık ve Manisa-Kırkağaç kamplarında 22 bin 500 genç tatil yapma imkanı bulmuşlardır. Türkiye’de zaman zaman ücrete tabi olarak özel sektör tarafından da kamplar düzenlenmektedir. Ülkemizde üniversite gençliğine yönelik yapılan festivallerde gençler tarafından ilgi görmektedir. Kış ve bahar döneminde sınavları bittikten sonra gençlerin rağbet gösterdiği festivaller 4-7 gün sürdüğünden yurt içi turizm açısından canlandırıcı etki olarak değerlendirilebilmektedir. Ayrıca ülkemizde öğrenim gören gençler zaman zaman yurt dışı yaz okulu, çocuk bakıcılığı, gönüllü çalışma faaliyetleri adı altında toplanan çeşitli organizasyonlara da katılmaktadırlar. Türkiye’de yurt dışı eğitim danışmanlığı adıyla yaygınlaşan firmalar tarafından düzenlenen organizasyonlarda genelde yabancı dil, sanat ve spor eğitimi hedeflenmektedir. Ek olarak şehir ve müze gezileri de

yapılmaktadır. Gençlerin tercih ettiği ülkelerin başında İngiltere, ABD, İsviçre, Malta ve Fransa gelmektedir. Gençlerin bu destinasyonları seçerken dikkat ettikleri en önemli unsurun fiyat, konaklanacak yer ve bu konaklanacak yerde internet ağının olması da onları diğer turist profillerinden ayırmaktadır.

Yöntem

Bu çalışmada Bilimsel araştırma yöntemi olarak Anket Tekniği kullanılmıştır. Anket, belli bir konuda saptanmış hipotezlere ya da sorulara bağlı olarak bir evren ya da örnekleme oluşturan kaynak kişilere sorular yönelmek suretiyle sistemli veri toplama tekniği olarak tanımlanabilir (Balcı, 2005). İstanbul Arel Üniversitesi'nde öğrenim gören gençlere yapılan ankette $n_1=N_1/N$ (n) formülü ile başlangıçta 253 öğrenciye uygulanmıştır. Bu çerçevede sonuçlara bakıldığında aşağıdaki tablolar ortaya çıkmıştır.

Bulgular ve Yorumlar

Üniversite Gençliğinin Turizme Bakış Açısı: İstanbul Arel Üniversitesi Örneği

Gençlerin turizm ve seyahat konularındaki eğilimlerini tespit edebilmek amacıyla, İstanbul Arel Üniversitesi'nin Tepeköy Yerleşkelerinde eğitim gören toplam 11.170 öğrencisi arasından örnekleme yöntemi % 95 güvenle % 5 hata ile fakülteler için 131 ve yüksekokullar için 253 öğrenciyi kapsayacak şekilde hazırlanmıştır. Böylece 384 öğrenci örnekleme girmesi planlanmıştır. Buna karşılık yaptığımız anket sonucu 253 öğrenci tam olarak anketi doldurduğundan bu öğrenciler analize tabii tutulmuşlardır. Arel Üniversitesi; Fen-Edebiyat Fakültesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, İletişim Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Mühendislik Fakültesi, Sağlık Yüksekokulu, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Meslek Yüksekokulu'ndan oluşmaktadır. Üniversitede 5 Fakülte ve 2 yüksekokul ile 1 Meslek Yüksekokulu mevcuttur. Ankete katılan öğrenciler de yukarıda adı geçen muhtelif fakülte ve yüksekokul öğrencileridir. İstanbul

Arel Üniversitesi'nde öğrenim gören gençlerin turizme bakış açıları ve tatil tercihleri ile ilgili bilgilere ulaşılmıştır.

Tablo 3. Ankete Katılan Öğrencilerin Yaş Aralığı

Yaş Aralığı	Kişi Sayısı (n)	Yüzde (%)
18-20 yaş aralığı	156	61,7
21-23 yaş aralığı	84	33,2
24 yaş ve üstü	13	5,1
TOPLAM	253	100,0

18-20 yaş aralığı gençler 156 kişi, 21-23 yaş arası ise 84 kişiden oluşmaktadır.

Tablo 4. Ankete Katılan Öğrencilerin Cinsiyeti

Cinsiyet	Kişi Sayısı (n)	Yüzde (%)
Kadın	131	51,8
Erkek	122	48,2
TOPLAM	253	100,0

Ankete 131 kadın 122 erkek katılmıştır.

Tablo 5. Ankete Katılan Öğrencilerin Tatile Çıkma Sıklıkları

Tatil sıklığı	Kişi Sayısı (n)	Yüzde (%)
Sürekli çıkarım	80	31,6
Hiç çıkmam	13	5,1
Bazen	160	63,2
TOPLAM	253	100,0

İstanbul Arel Üniversitesi öğrencilerinin 160 kişisi bazen tatile çıktıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 6. Ankete Katılan Öğrencilerin Tatile Çıkmama Sebepleri

Tatile Çıkmama Sebepleri	Kişi Sayısı (n)	Yüzde (%)
Ekonomik nedenler	39	15,4
Tatile yeteri kadar zaman ayıramadığımdan	45	17,8
Ailem izin vermediğinden	21	8,3
Belli bir arkadaş kitlem olmadığından	2	0,8
Diğer	146	57,7
TOPLAM	253	100,0

Öğrencilerin tatile çıkmama nedeni olarak tatile yeteri kadar zaman ayıramadıkları şikkını tercih etmeleri de okul dönemi ve staj sürelerinin etkili olduğunu düşündürmektedir.

Tablo 7. Ankete Katılan Öğrencilerin Tatile Çıkma Amaçları

Tatile Çıkma Amaçları	Kişi Sayısı (n)	Yüzde (%)
Yeni insanlar tanımak	16	6,3
Yeni yerler görmek	197	77,9
Aile ve akraba çevresine daha çok zaman ayırmak	13	5,1
Çalışarak ekonomik fayda sağlamak	3	1,2
Diğer	24	9,5
TOPLAM	253	100,0

Tatile çıkan öğrenciler yeni yerler görmek amacıyla tatil olayını gerçekleştirdiklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 8. Ankete Katılan Öğrencilerin Tatilde Tercih Ettikleri Yerin Niteliği

Tatile Çıktığı Yerin Niteliği	Kişi Sayısı (n)	Yüzde (%)
Doğa ve kültürel zenginlik	118	46,6
Sosyal yönden hareketlilik	63	24,9
Ekonomik açıdan uygun yer	9	3,6
Sessiz, sakin ortam	46	18,2
Önemli değil	17	6,7
TOPLAM	253	100,0

Tablo 9. Turizmde Tercih Edilen Yerin Yaş Sınıflarına Göre Dağılımı

Turizmde Tercih Edilen Yerin Niteliği	Yaş Sınıfı			TOPLAM	χ^2	P	
	18-20	21-23	24 ve+				
Doğa ve kültürel zenginlik	Kişi (n)	74	41	3	118	14,054	0,080
	Yüzde %	29,2	16,2	1,2	46,6		
Sosyal yönden hareketlilik	Kişi (n)	36	24	3	63		
	Yüzde %	14,2	9,5	1,2	24,9		
Ekonomik açıdan uygun yer	Kişi (n)	5	2	2	9		
	Yüzde %	2,0	0,8	0,8	3,6		
Sessiz, sakin ortam	Kişi (n)	31	10	5	46		
	Yüzde %	12,3	4,0	2,0	18,2		
Önemli değil	Kişi (n)	10	7	0	17		
	Yüzde %	4,0	2,8	0,0	6,7		
TOPLAM	Kişi (n)	156	84	13	253		
	Yüzde %	61,7	33,2	5,1	100,0		

Katılımcıların turizmde tercih ettikleri yerin niteliği ile yaşları arasında bir bağıllığının olup olmadığı ki-kare bağımsızlık testi kontenjan tablosu Tablo 15'e göre değerlendirildiğinde; doğal ve kültürel zenginlik için katılımcıların %46.6'sından %29.2'sinin 18-20 yaş arasındaki gençlerden oluşurken, sosyal yönden hareketlilik yönünden %14.2'si 18-20 yaş arası, %9,5'i ise 21-23 yaş arasında %1.2'si ise 24 yaş ve üzeri yaş grubu tarafından benimsendiği tespit edilmiştir. Ekonomik açıdan uygunluğu tercihinin ise toplam katılımcıların %3.6'sı, sessiz ve sakin ortamı tercih edenlerin ise %24.9'u belirleyici olmuştur ($P=0,141$ $p>0,05$).

Yapılan çalışmada turizmde tercih edilen yerlerin katılımcıların gelir düzeyi ile bir bağıllığının olup olmadığı ki-kare bağımsızlık testi kontenjan tablosu Tablo 16'ya göre değerlendirildiğinde; %17'sinin aylık 800 TL ve üzeri gelire sahip olup doğa ve kültürel zenginlik bakımından turizm hareketine katıldıkları, %10,7'sinin aylık 800 TL ve üzeri gelire sahip olup sosyal yönden hareketlilik için katıldığı belirlenmiştir. Ekonomik açıdan bakıldığında ankete katılanların %1,2'si 400 TL ve alt gelire sahipken, geliri 400 ile 800 TL arasında olup sessiz ve sakin bir ortam için katılanların oranı %10,7 olduğu gözlemlenmiştir ($P=0,672$ $p>0,05$).

Tablo 10. Turizmde Tercih Edilen Yerin Gelir Düzeyine Göre Dağılımı

Turizmde Tercih Edilen Yerin Niteliği		Gelir Sınıfı			TOPLAM	χ^2	P
		400 ve az	401-800	801ve+			
Doğa ve kültürel zenginlik	Kişi (n)	34	41	43	118	4,642	0,795
	Yüzde %	13,4	16,2	17,0	46,6		
Sosyal yönden hareketlilik	Kişi (n)	14	22	27	63		
	Yüzde %	5,5	8,7	10,7	24,9		
Ekonomik açıdan uygun yer	Kişi (n)	3	4	2	9		
	Yüzde %	1,2	1,6	0,8	3,6		
Sessiz, sakin ortam	Kişi (n)	8	21	17	46		
	Yüzde %	3,2	8,3	6,7	18,2		
Önemli değil	Kişi (n)	4	6	7	17		
	Yüzde %	1,6	2,4	2,8	6,7		
TOPLAM	Kişi (n)	63	94	96	253		
	Yüzde %	24,9	37,2	37,9	100,0		

Sonuç

Günümüzde turizm potansiyeline sahip ülkeler turizmde fazlasıyla pay sahibi olmak amacıyla yoğun bir faaliyet halindedirler. Her yaştan bireylerin tatil yapmalarının hak olarak değerlendirilmesiyle birlikte, ülkeler kitleler halinde turlar aracılığıyla tatil olayına katılmakta ve ülke ekonomilerine katkıda bulunmaktadır. Yeni yerler görmek, bilgi ve deneyimleri arttırmak toplum bireylerinin tümü için geçerli bir özellik olsa da gençler için daha enerjik yapıları ve merakları sayesinde turizm olayına katılmaları daha çabuk gerçekleşmektedir. Bu duruma ülkelerin ülkelerarası sağladığı kolaylıklar ve fırsatlar da neden olmaktadır. Gençlerin tatil olayına katılmaları için ulaştırma araçlarında sağlanan ucuz bilet uygulamaları, konaklama tesislerinde hostellerden yararlanmaları, aile olmadıklarından dolayı tek başlarına karar verip hemen yola çıkabilme imkanları sayesinde eğitim ve öğrenimlerinden fırsat buldukça turizm olayına katılımı gerçekleştirebilmektedirler.

Dünya gençliğinin seyahat etme isteği desteklenerek uygun ekonomik imkanlarla çeşitli finans kurumlarının uygun koşullu kredi

olanakları sunmasıyla ekonomik nedenlerle seyahat edemeyen gençler desteklenmelidir. Gençlerin turizm bölgelerinde istihdam edilmesi de işten arta kalan zamanlarında tatil olayını gerçekleştirmelerine olanak sağlayacaktır. İstanbul Arel Üniversitesi gençleri arasında yapılan örnekleme yöntemi kullanılarak yapılan anket neticesinde de gençlerin kısıtlı gelir imkanlarına sahip olduğu ve seyahat edememelerinin nedeni ekonomik yetersizlikler olduğu ifade edilmektedir. Aynı zamanda hem çalışıp hem eğitimlerine devam ettikleri için zaman bulamadıklarını da belirtmektedirler. Öğrenimleri esnasında eğitim aldıkları bölümleri gereği staj yapma zorunluluğu olan gençler yaz tatilini çalışarak geçirdiklerinden yeni yerler görmeyi çok istemelerine rağmen tatile çıkamamaktadırlar. Gençlerin tatile çıkma eğilimlerinin arttırılabilmesi için onların beklentilerine uygun arz imkanlarının neler olabileceği ortaya konulmalıdır. Özellikle Türkiye gibi genç nüfusa sahip ülkelerin gençlik turizmi kapsamında yapabilecekleri çalışmalar hız kazanmalıdır. Yaşlanan Avrupa nüfusuna karşılık ülkemize gelen yaşlı nüfusa hizmet veren gençlerin de yaşlı nüfusu anlayabilmesi için eğitimler verilmelidir. “Gençlik Tatil Köyleri” veya “Gençlik Bilim Yaşam Kampları” oluşturularak genç fikirlerden istifade edilmelidir.

EXTENDED ABSTRACT

**University Youth Tourism Analysis: Case Study of
İstanbul Arel University**

*

Gül Yılmaz

İstanbul Arel University

Introduction

In the 1930s in the world, Turkey has started to play a role in the economy of the 1980s began to develop tourism activities in the country and highlighted by definition can not be considered made in tourism travel each made. As a matter of fact, a definition made by the Committee of Statistical Experts of the League of Nations in 1937 set out the tourism "tourism" that it carried out, not less than 24 hours outside the country in which the person was permanently resident. At the United Nations Conference on Travel and Tourism in Rome in 1963, the scope of travel that can be evaluated in the framework of the tourism event was drawn (Toskay, 1983). From all these studies, tourism can be broadly defined as "the whole of economic and social events and relations that are created by temporary travel and accommodation that are made by reasons not based on the purpose of commercial gain and that are over twenty four hours or at least one night"(Usta, 2001). As it is understood from this definition, tourism is not only a travel event but also a demand for the goods and services produced by the tourism enterprises in the region. This is in fact an indicator of the economic dimension of tourism. Because tourism plays an important role in the economy of the country with the employment and the increase of the national income which are created by the tourism, the effect of increasing the foreign exchange reserves. In order for tourism activities to take place, it is important that the place to be visited is attractive, accessible (accessibility), and that the benefit factor, in the eating and drinking needs, is affordable. There

are reasons such as seeing different places only for reasons of people participating in tourism, not having reasons such as being in nature, and participation in congresses, utilization of thermal areas and so on. This situation provides for the formation of alternative tourism activities. Alternative tourism activities can be counted as; Congress Tourism, Golf Tourism, Sports Tourism, Adventure Tourism, Culture Tourism, Eco Tourism, Thermal Tourism, Youth Tourism. In this study, the concept of youth tourism, which is one of the alternative tourism will be emphasized, In Turkey and in the world tourism perspectives of today's young people are researched, will be explored and will be presented concrete examples.

Method

In this study, Survey technique was used as scientific research method. The questionnaire can be defined as a systematic data collection technique by asking questions to the hypotheses determined in a certain subject or to the source who constitutes a universe or sample depending on the questions (Balçı, 2005). 253 students were initially administered with the formula $n1 = N1 / N (n)$ in the questionnaire for young people studying at Istanbul Arel University.

Discussion, Conclusion and Recommendations

Although seeing new places, increasing knowledge and experience is a valid feature for all of society's people, it is much quicker for them to participate in tourism due to their more energetic structures and curiosity for young people. This also causes the opportunities and opportunities that countries provide between countries. Young people can take part in the tourism event because of the cheap ticket applications provided in transportation vehicles, opportunities to use the hostels in the accommodation facilities for their participation in the holiday event, opportunities to decide on their own because they are not family. Young people who are unable to travel for economic reasons should be supported by supporting the willingness of young

people to travel and providing affordable credit facilities of various financial institutions with appropriate economic means. Employment of young people in tourism areas will also enable them to make the holiday in their remaining time. It is stated that young people have limited income opportunities and that there are economic inadequacies in their travels as a result of the questionnaire which is made using İstanbul Sampling Method between İstanbul Arel University and young people. They also stated that they could not find time because they were both working and continuing their education. Young people who have to practice internship according to the parts they are trained during their education are not able to take a break even though they are very willing to see new places because they spend working on summer vacation. In order to increase the tendency of young people to go out, it is necessary to show what could be the supply possibilities according to their expectations. In particular, they can work within the scope of youth tourism country with a young population like Turkey should be accelerated. In addition to the aging European population, young people who serve the elderly population should be trained to understand the elderly population. "Youth Holiday Villages" or "Youth Science Life Camps" should be created and used as young ideas.

Kaynakça / References

- Acır, E. (2010). *Türkiye’de gençlik turizmi potansiyelinin geliştirilmesi ve çözüm önerileri*. Ankara:T.C.Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü.
- Balcı, A. (2005). *Sosyal bilimlerde araştırma*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Çakmak, A. Ç. (2015). Gençlerin hedonik tüketim davranışlarının incelenmesi:Kocaeli şehir merkezinde bir araştırma. *Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi(Tüketim Toplumu ve Çevre Özel Sayısı)*, 171-189.
- Çelik, N. (2015, Mayıs 25). *Ailelerin satın alma kararlarında genç tüketicilerin etkisi*. acikerisim.lib.comu.edu.tr.

- Demirer, D. ve Hassan, A. (2016). Değiş Tokuş ve kiralama uygulamalarının konaklama işletmeleri üzerindeki olası etkileri. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, cilt 27, sayı 1, 43-61.
- Ghete, A. M. (2015). The importance of youth tourism. *Annals of the University of Oradea, Economic Science Series* 24(2), 688-694.
- Göksan, E. (1978). *Turizmoloji*. İzmir: Uğur Matbaası, 56.
- Kannisto, P. (2014). Global nomads: Challenges of mobility in sedentary World (PhD Dissertation). Tilburg University.
- Küçükaltan, G. (1995) Gençlik turizmi önemi dünyada ve Türkiye'deki gelişme seyri. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Maviş, F. A. (2002). *Genel turizm bilgisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yay. Açık Öğretim Fak. ISBN 975-06-0100-9.
- Oral, S. (1992). Türkiye'de gençlik turizmi ve geliştirilmesi. *Turizm Bakanlığı Gençlik Turizmi Konferans-Workshop 14-16 Mayıs*, Ankara: 125-134.
- Olalı, H., Nazilli, S. ve Diğerleri. (1978). *Dış tanıtım ve turizm*. Ankara: Yonca Matbaası.
- Olimpia, M.C. (2011). Forms of youth travel. *Revista Tinerilor Economisti (The Young Economists Journal)*, 118-122.
- Özdemir, M. (1990). *Turizmin sosyal yapı üzerindeki tesirleri*. Turizm Yıllığı. Ankara: T.Kalkınma Bankası Yayınları.
- Öztürk, Y. ve Yazıcıoğlu, İ. (2002). Gelişmekte olan ülkeler için alternatif turizm faaliyetleri üzerine teorik bir çalışma. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, academia.edu 1-14.
- Polat, E. (2017). Genç bireylerin turistik tercihlerin belirlenmesi üzerine balıkesir kent merkezinde bir araştırma. *International Journal of Cultural and Social Studies*, 3(2), 235-248.
- Richards, G. (2015). *The new global nomads: Youth travel in aglobalizing World*. *Tourism Recreation Research*, 40(3), 340-352.
- Root, B. A. (2008). The youth ministry mission trip as global tourism: *Are we OK with this? Dialog: A Journal of Theology*. 47(4), 314-319.
- Sorensen, C. (2002). *Digital nomads and mobile services*. Retrieved from [http://mobility.is.1se.ac.uk/download/Sorensen 2002c.pdf](http://mobility.is.1se.ac.uk/download/Sorensen%2002c.pdf)

- Şahin, G. ve İstanbullu Dinçer, F., Gençlik Turizmi Sorunlarının Analizi ve Çözüm Önerileri. *academia.edu*, 1-16.
- Toskay, T. (1992). *Turizm olayına genel bir yaklaşım*. İstanbul: İstanbul Der Yayınları, 40-42.
- Usta, Ö. (2001). *Genel turizm*. İzmir: Anadolu Matbaacılık, 7-9.
- WTM, T. T. (2014). Youth tourism makes agenda. *New Programme*. London, UK: world Travel Market.
- www.academia.edu (Erişim tarihi:17.04.2018).
- www.tursab.org.tr (Erişim tarihi:17.04.2018) TURSAB Gençlik Turizmi 2015 Raporu.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Yılmaz, G. (2018). Üniversite gençliğinin turizme bakış açısı: İstanbul Arel üniversitesi örneği. *OPUS –Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1516-1538. DOI: 10.26466/opus.441059

The Mediating Effect of Trust in Leader on the Relationship between Empowering Leadership and Employee Creativity

DOI: 10.26466/opus.451058

*

Çağlar Doğru*

* Assistant Prof. (PhD), Ufuk University, Management and Organization Department, Ankara, Turkey

E-Mail: caglar.dogru@ufuk.edu.tr

ORCID: [0000-0002-4215-8979](https://orcid.org/0000-0002-4215-8979)

Abstract

This study interrogates primarily the relationship between empowering leadership and employee creativity. Furthermore, it aims to reveal if there is a mediating role of trust in leader on this relationship. The theoretical background of the research extends over the social exchange theory, behavioral self-management theory, social cognitive theory and job demands-resources model. Based upon the relevant literature, it has been intended to explain the interactions between the structures of empowering leadership, trust in leader and employee creativity. In order to accomplish this, a quantitative research was conducted among 172 engineers working in manufacturing companies located in Ankara and Istanbul. According to the results obtained from the research, it was figured out that empowering leadership has a significant and positive relationship with both employee creativity and trust in leader. It was also noted that trust in leader played a partial mediation role on the relationship between empowering leadership and employee creativity. As a result, with this research, it has been intended to provide valuable contributions to the related literature.

Keywords: *Empowering leadership, Employee creativity, Trust in leader, Contemporary leadership styles*

Güçlendirici Liderlik ve İşgören Yaratıcılığı Arasındaki İlişkide Lidere Duyulan Güvenin Aracılık Etkisi

*

Öz

Bu çalışma öncelikle güçlendirici liderlik ve işgören yaratıcılığı arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Buna ilaveten çalışmada, bu ilişki üzerinde lidere duyulan güvenin aracılık rolünün olup, olmadığının ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bu araştırmanın kuramsal altyapısı, sosyal mübadele kuramı, davranışsal öz-yönetim kuramı, sosyal bilişsel kuram ve iş talepleri-kaynakları modeline kadar uzanmaktadır. İlgili alanyazın temel alınarak, güçlendirici liderlik, lidere duyulan güven ve işgören yaratıcılığı değişkenleri arasındaki ilişkiler açıklanmaya çalışılmaktadır. Bunu yapabilmek adına, Ankara ve İstanbul'da yer alan imalat şirketlerinde çalışan 172 mühendis arasında, nicel bir araştırma yapılmıştır. Bu araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, güçlendirici liderliğin, işgören yaratıcılığı ve lidere duyulan güven üzerinde anlamlı ve olumlu bir etkisinin olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca, güçlendirici liderlik ve işgören yaratıcılığı arasındaki ilişkide, lidere duyulan güvenin kısmi aracılık rolü oynadığı tespit edilmiştir. Böylece, bu çalışmada elde edilen sonuçlar sayesinde ilgili alanyazına değerli katkılarda bulunulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Güçlendirici liderlik, İşgören yaratıcılığı, Lidere duyulan güven, Çağdaş liderlik yaklaşımları*

Introduction

Nowadays it has been more important to demonstrate complicated roles for leaders, as the environment in which their organizations survive is becoming more complex, unstable and uncertain (Kinicki, McKee and Wade, 1996). It is because, leaders have to keep up with the developments caused mostly by the help of the globalization. Based on these developments, technologies such as communication and information have improved and changed at a very high speed (Thamhain, 2004). Correspondingly, they caused today's leaders to exert different leadership styles. Among those, empowering leadership style glitters recently. It stems from the concept of "empowerment" that was born in the 1980s and developed in the 1990s and since then it has been a focus point among researchers (e.g. Conger and Kanungo, 1988; Luthans, 1995). Empowerment refers to the process of facilitating employees for making decisions on their own and accordingly participating in decision making mechanism in organizations (Erstad,1997).

With the help of empowerment it is possible to distribute power of decision making among organization members, especially ones occupying non-managerial positions. Furthermore, empowerment is crucial in gaining sustainable competitive advantage as, business environment is transforming to an information focused structure (Appelbaum and Honeggar, 1988). In such a context, human resources in the organizations are more skilled, more educated and more information oriented than yesterday. And they have a tendency to have job autonomy over their own work (Morgeson, Delaney-Klinger and Hemingway, 2005). This is why empowerment is a vital motivator for high-skilled employees at workplace.

Managing in such an environment, leaders tend to delegate authority and empower employees more than ever (Kirkman and Rosen, 1999). These types of behaviors generated the concept of empowering leadership. Based on its importance this concept has been given emphasis by researchers. According to scholars, empowering leadership provides employees to feel free to make decisions about their own work, which in turn decreases their level of intention to quit (Gill,

Mathur, Sharma and Bhutani, 2011) at the same time, increasing their job performance (Srivastava, Bartol and Locke, 2006) and creativity (Zhang and Bartol, 2017). Among these favorable employee outcomes, 'creativity' is attracting more attention among researchers. The reason is that, it has been proved to have vital effects on the level of organizational competitiveness (George and Zhou, 2002). Therefore, here the principal target is to explore the link of empowering leadership behavior with creativity. To achieve this, it will be criticized whether there exists compelling effects of empowering leadership for individual employee creativity based upon social exchange theory (e.g. Blau, 1964), behavioral self-management theory (Thorenson and Mahoney, 1974), social cognitive theory (Bandura, 1986) and Job Demands-Resources Model (Schaufeli, 2017).

Moreover, in the empowering leadership studies, it has been noted that there are significant moderating variables effecting its relationships with positive employee outcomes. Among these are, citizenship behavior (Auh, Menguc and Jung, 2014), psychological empowerment and employee motivation (Zhang and Bartol, 2010), job satisfaction (Vecchio, Justin and Pearce, 2010) and trust in leader (Bligh, 2017). There are fewer researches on the subject of trust in leader and its antecedents and consequences compared to other constructs (Zhang and Zhou, 2014). Therefore another aim of present research is to close another important hole in related literature by finding out whether trust in leader plays an arbitrating performance for the link betwixt empowering leadership and employee creativity or not. To achieve this, before hypothesis development, a comprehensive literature review is crucial for the research.

Scrutiny of Literature

As providing a basis for hypothesis development, scrutiny of literature for empowering leadership, trust in leader and creativity shall foster theoretical discussion throughout the study.

Empowering Leadership

To explore empowering leadership, first of all it is critical to examine the concept of empowerment. Since scholars have not agreed a general definition of empowerment, they seem to call it as 'employee empowerment' (Gómez and Rosen, 2001), organizational empowerment (Randolph and Sashkin, 2002) and psychological empowerment (Speitzer, 1995). On the contrary if it is to state a general definition of empowerment, it can be explained as, 'sharing power with subordinates' (Conger and Kanungo, 1988). It originates from the social exchange theory (e.g. Blau, 1964, Emerson, 1962). According social exchange theory, when party does a favor to another, the other party reciprocates (Thibault and Kelley, 1959). Here, by doing a favor to employees (empowerment), it is expected from them to reciprocate (e.g. work related positive behaviors).

Empowering leadership occurs when employees are given the freedom to act their own (Liu, Lepak, Takeuchi and Sims, 2003), and they are both delegated authority (Lee, Willis and Tian, 2017) and enhanced emancipated and autonomic decision making (Sharma and Kirkman, 2015). Directed to both individuals and teams, empowering leadership increases the degree of self management and control (Arnold, Arad, Rhoades and Drasgow, 2000).

Conceptualization of Empowering Leadership

According to Sharma and Kirkman (2015), empowering leadership definitions can be analyzed in two ways. The first is the behavioral approach. This perspective of explaining empowering leadership focuses on the behaviors of formal leaders in organizations. According to leader's behavior approach, by empowering leadership, leaders boost organization members to share their feelings and opinions and enable them to engage in arriving at a result (Arnold, et al., 2000) based on behavioral self-management theory (Thorenson and Mahoney, 1974). Self-management theory relies heavily on self-control pro-

cess in which an employee exerts behaviors of self-observation, self goal setting and self evaluation (Mahoney and Arnkoff, 1978) when he/she is empowered by the leader. The second is the process approach in which empowering leadership is accepted as a 'power sharing process' that delegates power to employees and enhance their job autonomy (Conger and Kanungo, 1988; Sharma and Kirkman, 2015).

Analyzing the related literature, it has been understood that empowering leadership has two dimensions (Mathieu, Gilson and Ruddy,2006). The first dimension is named to be *structural* approach of empowering leadership. This approach focuses on the external context (e.g. Lee, et al.,2018). And it is on when for example, an employee has been stimulated in terms of empowerment by his/her leader. The second approach is called as psychological approach of empowering leadership. This approach takes empowerment in four dimensions which are; *meaningfulness, competence, self-determination and impact* (Spreitzer, 1995). It is, handling the issue from the perceptions of employees themselves. In other words, here it is important for employees to feel empowered by their leaders.

Distinguishing From Related Concepts

The concept of empowering leadership should be distinguished from other related constructs in the literature. According to an extensive revision of empowering leadership research made by Sharma and Kirkman (2015), it is distinctive from the related constructs of; '*delegation*', '*participative leadership*', '*transformational leadership*'.

When compared to 'delegation', empowering leadership is a broader concept. Empowering leadership is not only giving authority on decision making, as in the case of delegation, but also inspiring employees to manage themselves (Kirkman and Rosen, 1999). Also empowering leadership differs from participative leadership in terms of motivating employees to make their own decisions and having autonomy in the workplace. Because participative leadership consists mostly the leaders' demanding employees' ideas and suggestions while making a decision (Huang, Iun, Liu and Gong, 2010).

Likewise, empowering leadership differentiates from transformational leadership in several points. Transformational leaders, hearten followers to develop themselves by providing what they need by *inspirational motivation, intellectual stimulation* and *individualized consideration* (Bass,1985). Nevertheless, transformational leaders don't distribute power to the followers, like empowering leaders do (Sharma and Kirkman, 2015). This is the case because empowering leaders' primary concern is to encourage followers make their own decisions.

Trust in Leader

Trust in leader has become a key factor in leader-follower relationships since the early theory of leadership till the recent leadership theories (Bligh, 2017). Trust can be defined as a benevolent behavior expected from a person based on his/her personal characteristics and intentions perceived by the other party (Yamagishi and Yamagishi, 1994). Also according to Mayer, Davis and Schoorman (1995), trust is being defenseless against another party by reason the expectation of his/her behaving in a manner which will not harm the trustor party.

The subject of trust in leader is crucial in empowering leadership. It is because to empower employees not only one-sided but also two-sided trust should be established. There are some factors important for developing trust in leader for followers. Among these are, ethical climate and justice (e.g. DeConinck, 2011), perceived organizational support (e.g. Wong, Wong and Ngo, 2011), transformational leadership (e.g. Podsakoff, MacKenzie, Moorman and Fetter, 1990), leader-member exchange (e.g. Schriesheim, Castro and Cogliser, 1999) and empowering leadership (e.g. Bobbio, Bellan and Manganeli, 2012).

According to Dirks and Ferrin (2002), there are two approaches about forming trust in leader which are *relationship-based perspective* and *character-based perspective*. First perspective is based on social exchange theory. According to this approach, followers build exchange relationships based on trust and mutual obligations (Blau, 1964; Konovsky and Pugh, 1994). Oppositely, according to character-based perspective, members generate trust based on traits of leader. These

may consist integrity, fairness and objectivity (Dirks and Ferrin, 2002). According to both approaches, trust in leader has a tendency to be effected by leaders and leadership styles.

Employee Creativity

According to scholars it is evident that creativity is crucial for organizational survival (Zhou, 1998). It connotes to develop unique and beneficial ideas, suggestions, response or solution for an open-ended task by employee or employees (Amabile, 1988). There exist three within-individual and one outside the individual components. These are stemmed from componential theory of creativity. The within-individual components are, '*domain-relevant skills*', '*creativity-relevant processes*' and '*task motivation*'. The domain-relevant skills refer to the proficiency in the related area. The creativity-relevant processes refer to intellectual processes that lead to unique ideas. Task motivation refer to the personal intrinsic motivation to achieve a challenging task. And the outside the individual component is, environment and especially social environment (Amabile, 2013).

As an important point outside the individual component for an employee creativity, leadership style bursts into prominence. For example, leader-member exchange has positive link correlation with creativity (Scott and Bruce, 1994). Likewise, transformational and supportive leadership boost creativity in the workplace (Sosik, Kahai and Avolio, 1998; Oldham and Cummings, 1996).

Employee creativity generally decreases when there is a directive management, time pressure and criticism of new ideas in the organization or in the group. On the contrary, it increases when there is a collaboration with other employees, support for creative thinking and encouragement of idea generating by supervisor (Amabile, 2013).

Hypothesis Development and Research Model

There are quite remarkable number of researches about the favorable results of empowering leadership. These studies theoretically based on social exchange theory and Job Demands-Resources Model, explo-

ring links betwixt empowering leadership and task performance that found positive correlations (e.g. Lee, 2017). Similarly it has been evident that empowering leadership holds favorable effects on organizational citizenship (e.g. Raub and Robert, 2010). Another positive outcome of the same construct has been observed for employee creativity. Although there are scarce resource analyzing this relationship, scholars have pointed out favorable link of empowering leadership and creativity (e.g. Harris, Li, Boswell, Zhang and Xie, 2014; Zhang and Bartol, 2010; Zhang and Zhou, 2014). For this reason it is hypothesized as:

Hypothesis 1: Empowering leadership is positively related to employee creativity.

Furthermore, followers' trust in leader is effected by both the leader's characteristics and the relationship quality occurring between the follower and the leader (Dirks and Ferrin, 2002). Hence, it is expected to have different effects of different leaders and leadership styles on followers' trust in leader. According to Bobbio, et al. (2012), empowering leadership is a concrete indicator for trust in leader and effects it positively. Thus,

Hypothesis 2: Empowering leadership is positively related to trust in leader.

Also based on the related literature, trust in leader has plenty of positive employee outcomes (Dirks and Ferrin, 2002). Employee creativity is one of them. When an exchange exists among employees and their leader built on trust, employees' creativity in the work place tends to rise (Jaiswal and Dhar, 2017). So Hypothesis 3 is as follows:

Hypothesis 3: Trust in leader is positively related to employee creativity.

Additionally, when there is a trust in leader, employees' positive work outcomes increase (Deluga, 1994). According to Dirks and Ferrin (2002), leader's actions and practices are important for employees to build trust in him/her. While inspiring employees to set goals and to decide by delegating authority, both the leader and the members generate mutual trust. Trust exerts a mediating mechanism for many positive behaviors at work (Dirks and Ferrin, 2002). Creativity is one of the positive employee outcomes provided by empowering leadership that trust mediates. Hence, the following hypothesis is as:

Hypothesis 4: Trust in leader plays a mediating role in the relationship between empowering leadership and employee creativity.

Figure 1 shows relationships between the indicated variables which are empowering leadership, trust in leader and employee creativity.

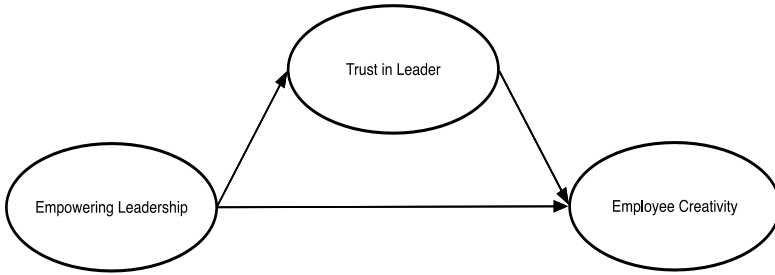


Figure 1. Research Model

Research Method

Research Procedure and Sampling

To collect and analyze data, quantitative research design has been applied throughout this study. This was done by applying survey technique. Data was collected from engineering departments from three manufacturing companies. Two of the companies were located

in Ankara and one company was operating in Istanbul in Turkey. Manufacturing industry has the biggest share of Gross Domestic Product in Turkey. This industry had a ratio of 16,6 percent in 2016 according to the data obtained from Turkish Statistical Institution. The participants were selected as engineers because, creativity was thought to play a more important role among them.

So as to collect data surveys were distributed to the participants in Ankara by hand, and mailed to the participants in Istanbul. Among 195 questionnaires, 172 returned. This generated the response rate of %88.2. Demographic data of participants are demonstrated below.

Table 1. Demographics of Participants

	f	%
Company		
1	63	37
2	51	29
3	58	34
Gender		
Female	54	31
Male	118	69
Marital Status		
Married	101	59
Single	71	41
Age		
21-30	42	25
31-40	57	33
41-50	45	26
50+	28	16
Education		
Bachelor's degree	156	90
Postgraduate degree	16	10
Tenure		
0-5 years	38	22
6-10 years	62	36
11-15 years	43	25
15+ years	29	17
Total	172	100,0

Measures Used in the Research

All of the measures used in the study were designed on a five-point Likert-type scale starting from "strongly disagree" to "strongly agree". Original scales for collecting data were in English. As the participants are not native English speakers, all of the items in the measures were translated as a method of back translation (Brislin, 1986).

In order to measure *empowering leadership*, the questionnaire of Ahearne, Mathieu and Rapp (2005) was filled by the employees participated in the research. A sample item from the measure is: "My manager expresses confidence in my ability to perform at a high level." There are 12 items in the scale consisting of four dimensions. These dimensions are named as; "enhancing the meaningfulness of work", "fostering participation in decision making", "expressing confidence in high performance" and "providing autonomy from bureaucratic constraints". Cronbach's alpha coefficients were 0.91, 0.82, 0.87 and 0.81 respectively.

As the scale for measuring *trust in leader*, the abbreviated type of Organizational Trust Inventory of Cummings and Bromiley (1996) was used. It was also validated by Bobbio, et al. (2012) with Cronbach's $\alpha=0.93$. In this study it was found to consist three dimensions of; "keeping commitments", "negotiating honestly" and "not taking excessive advantage". Cronbach's alpha coefficients were 0.84, 0.89, 0.77 respectively. An example item: "I feel that my manager will keep his/her word."

Employee creativity was measured by the creativity scale of Zhou and George (2001). The 13-item questionnaire was filled by supervisors. An example item: "This employee searches out new technologies, processes, techniques and/or product ideas." Cronbach's alpha coefficients was 0.80.

Data Analysis and Results

To analyze stated sample and to observe the links between empowering leadership, trust in leader and employee creativity, firstly the

correlations between the variables were evaluated. Subsequently, regression analysis took place.

Factor Analysis

Both exploratory and confirmatory analyses were conducted for these measures. Kaiser-Meyer-Olkin test and Bartlett Sphericity test results for each scales are demonstrated at Table 2.

Table 2. Kaiser-Meyer-Olkin and Bartlett Sphericity Tests Results

<i>Empowering Leadership Scale</i>		
Kaiser-Meyer-Olkin (KMO)	0,86	
Bartlett Sphericity Test	X ²	1.232,2
	Sd	88
	p	0,000***
<i>Trust in Leader Scale</i>		
Kaiser-Meyer-Olkin (KMO)	0,81	
Bartlett Sphericity Test	X ²	965,4
	Sd	52
	p	0,000***
<i>Employee Creativity Scale</i>		
Kaiser-Meyer-Olkin (KMO)	0,72	
Bartlett Sphericity Test	X ²	1.593,1
	Sd	34
	p	0,000***

*p<0.05 **p<0.01 ***p<0.001

According to Table 2, KMO value for empowering leadership scale was 0,86; trust in leaders scale was 0,81 and employee creativity scale was 0,72. According to Field (2000), the lower limit for KMO is 0,50. As KMO values of all the scales were above the limit, it was suitable to apply factor analysis.

With the help of exploratory factor analysis, empowering leadership scale was found to have four components, and all of the items having loadings above 0.50. Likewise trust in leadership scale turned

out to have three components and all items have loadings above 0.50. Employee creativity scale has one component and like the others, all of its items had loadings above 0.50.

In order to validate the measures, following the exploratory factor analysis, also confirmatory analysis was applied. The results are shown at Table 3. Goodness of fit indices for all of the measures are within the accepted limits, indicated by Hu and Bentler (1999).

Table 3. Goodness of Fit Indices for Measures

Measure	χ^2 /df	TLI	CFI	RMSEA	GFI
Empowering Leadership	3,284	0,940	0,908	0,086	0,932
Trust in Leader	2,746	0,955	0,920	0,077	0,944
Employee Creativity	1,985	0,973	0,945	0,082	0,958

Correlation Analysis

Within the scope of correlation analysis, means, standard deviations, correlations and reliabilities of measures are shown at Table 4.

Table 4. Correlations among Variables

Measure	Mean	SD	1	2	3
1.Empowering Leadership	3.12	1.16	(0.91)		
2.Trust in Leader	2.84	0.97	0.46***	(0.93)	
3.Employee Creativity	2.95	1.28	0.58***	0.36**	(0.80)

*p<0.05. **p<0.01. ***p<0.001.

According to Table 4, significant and moderate positive relationship between empowering leadership and employee creativity exists ($r=0.58$; $p<0.001$). Thus, Hypothesis 1 is supported. Likewise, it has been inferred from the results that there is a moderate positive relationship between empowering leadership and trust in leader ($r=0.46$; $p<0.001$). Hence, Hypothesis 2 is supported. Moreover, it was obtained from data that, also here moderate positive link with trust in leader and employee creativity can be observed ($r=0.36$; $p<0.01$). Again based on this result, Hypothesis 3 is also supported. Here, the strength of the relationship between empowering leadership and

employee creativity is bigger than the strength of the relationship between trust in leader and employee creativity.

Hierarchical Regression Analysis

To reveal if there is a mediating role of trust in leader on the relationship between empowering leadership and employee creativity, three steps hierarchical regression was conducted. The aim was to explore the significant effects among variables step by step (Baron and Kenny, 1986). The hierarchical regression results are present at Table 5.

Table 5. Results of Hierarchical Regression Analysis

Independent Variable	Dependent Variable	Beta Co-efficient	R ²	Adjusted R ²	P
Empowering Leadership (EL)	Employee Creativity	0,38	0,234	0,231	0,000**
Empowering Leadership (EL)	Trust in Leader	0,43	0,358	0,354	0,000**
Empowering Leadership (EL)	Employee Creativity	0,26	0,472	0,466	0,000**
Trust in Leader (TL)	Employee Creativity	0,54			
$\Delta R^2: 0,238$					

*p<0.05 **p<0.01 ***p<0.001

According to hierarchical regression analysis, it has been revealed that empowering leadership has a positive and significant effect on employee creativity ($\beta_{EL1}=0,38$; $p<0,01$). Likewise, empowering leadership has been noted to have again positive and significant effect on trust in leader ($\beta_{EL2}=0,43$, $p<0,01$). To reveal the mediation effect on the last step, it has been understood that there is a partial mediation effect of trust in leader on the relationship between empowering leadership and employee creativity. This is because, the Beta coefficient of empowering leadership that explain employee creativity decreased

from 0,38 to 0,26 ($\beta_{EL3}=0,26$, $p<0,01$). Also after trust in leader, the model faced a rise in terms of ΔR^2 with a result of 0,238. So, Hypothesis 4 is partially supported. Eventually, to test the mediating model, Sobel Test was conducted and it was obtained as sufficient ($Z_1=5,352$, $p<0,01$).

Conclusion

Throughout the research, the aim was to search relationships between empowering leadership, individual employee creativity and trust in leader. In this context, it was also another main aim of this study to reveal if trust in leader plays mediating role on the link with empowering leadership and employee creativity. To reach these aims, data were obtained from a group of engineers, a significant example of most creative employee category.

According to the results of this research, empowering leadership has a significant and positive relationship with employee creativity ($r=0.58$; $p<0.001$). The magnitude of the correlation is bigger than the result obtained by Zhang and Bartol (2010) ($r=0.24$; $p<0.001$). Likewise, empowering leadership again has a significant and positive relationship with trust in leader ($r=0.46$; $p<0.001$). On the contrary, this correlation obtained in the study is weaker than the one obtained by more powerful than the magnitude obtained by Bobbio, et al., (2012) ($r=0.75$; $p<0.001$). Additionally, with the help of the hierarchical regression analysis, it was understood that empowering leadership has positive effects on both trust in leader and creativity. The important point here is that, trust in leader played a partial mediator role on the relationship between empowering leadership and individual employee creativity. With stated results, present study has provided a valuable resource for the related literature.

By the help of this research, it has been understood that when leaders not only delegate employees but also provide the freedom to make their own task related decisions and psychologically empower and support them, they tend to generate unique, creative and fruitful ideas and suggestions. These exclusive ideas, suggestions and solutions are absolute facilitator for companies both to survive and gain

competitive advantage over other companies in the sector. So this study revealed an important factor which is empowering leadership, for companies trying to increase employee creativity. So managers should lead subordinates by empowering them more, beyond exerting for example participative leadership.

Moreover, if employees trust in leaders, creative behavior increases as employees feel comfortable in the workplace. Based on the results obtained in this study, employees need a relationship with their managers based on trust, to be more creative. When they believe that their managers act as the way they expect, they seem to generate new ideas and solutions to particular situations or problems. Additionally, when employees trust in their leaders, empowering leadership tends to be more effective.

In future empowering leadership and creativity should be considered at team-level, since this study was conducted on individual level. Also the sample should be expanded by both number of participants and sector of companies.

References

- Ahearna, M., Mathieu, J. & Rapp, A. (2005). To empower or not to empower your sales force? An empirical examination of the influence of leadership empowerment behavior on customer satisfaction and performance. *Journal of Applied Psychology*, 90, 945-955.
- Amabile, T. M. (1988). A model of creativity and innovation in organizations. (Eds.) B.M. Staw and L. L. Cummings, *Research in Organizational Behavior*, Greenwich: JAI Press, 10:123-167.
- Amabile, T. M. (2013). Componential theory of creativity. (Ed.) Eric H. Kessler, *Encyclopedia of Management Theory*, London: Sage Publications, 134-139.
- Appelbaum, S. H. & Honegger K. (1988). Empowerment: A contrasting overview of organizations in general and nursing in particular- an examination of organizational factors, managerial behaviors, job design and structural power. *Empowerment in Organizations*, 6(2), 29-50.

- Arnold, J. A, Arad, S., Rhoades, J. A. & Drasgow, F. (2000). The empowering leadership questionnaire: the construction and validation of a new scale for measuring leader behaviors. *Journal of Organizational Behavior*, 21, 249-269.
- Auh, S., Menguc, B. & Jung, Y. S. (2014). Unpacking the relationship between empowering leadership and service-oriented citizenship behaviors: A multilevel approach. *Journal of Academy of Marketing Science*, 42, 558-579.
- Bandura A. (1986). *Social foundations of thought and action: a social cognitive theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Baron, R. M. & Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: conceptual, strategic and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1173-1182.
- Bass, B. M. (1985). *Leadership and performance beyond expectations*. New York: Free Press.
- Blau, P. M. (1964). *Exchange and power in social life*. New York: John Wiley.
- Bligh, M. C. (2017). Leadership and trust in leadership today, springer texts in business and economics, (Eds.), J. Marques and S. Dihman, Springer International Publishing, Switzerland: 21-42.
- Bobbio, A., Bellan, M. & Manganelli, A. M. (2012). Empowering leadership, perceived organizational support, trust and job burnout for nurses: A study in an Italian general hospital. *Health Care Management Review*, 37(1), 77-87.
- Brislin, R. W. (1986). The wording and translation of research instruments. (Eds.) W.J. Lerner and J.W. Berry, *Cross-cultural research and methodology series*, 8. *Field methods in cross-cultural research*, 137-154. Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications, Inc.
- Conger, J. A & Kanungo, R. N. (1988). The empowerment process: Integrating theory and practice, *Academy of Management Review*, 13(3), 471-482.
- Cummings L.L. & Bromiley P. (1996). The organizational trust inventory (oti): development and validation. (Eds.) R.M Kramer

- and T.R. Tyler, *Trust in Organizations: Frontiers of Theory and Research*, Thousand Oaks: CA: Sage Publications.
- DeConinck, J. B. (2011). The effects of ethical climate on organizational identification, supervisory trust and turnover among salespeople, *Journal of Business Research*, 64(6), 617-624.
- Deluga, R. J. (1994). Supervision trust building, leader-member exchange and organizational citizenship behaviour, *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 67, 315-326.
- Emerson, R. M. (1962). Power-dependence relations, *American Sociological Review*, 27, 31-41.
- Erstad, M. (1997). Empowerment and organizational change, *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 9(7), 325-333.
- Ferrin, D.L. & Dirks, K.T. (2002). Trust in leadership: Meta-analytic findings and implications for research and practice. *Journal of Applied Psychology*, 87(4), 611-628.
- Field, A. P. (2000). *Discovering statistics using SPSS for windows*. London: Sage Publications.
- Gill, A., Mathur, N., Sharma, S. P. & Bhutani, S. (2011). The effects of empowerment and transformational leadership on employee intentions to quit: A study of restaurant workers in india, *International Journal of Management*, 28(1), 217-229.
- Gómez C. & Rosen, B. (2001). The leader-member exchange as a link between managerial trust and employee empowerment, *Group and Organization Management*, 26(1), 53-59.
- Harris, B. T., Li, N., Boswell, W. R., Zhang X., & Xie, Z. (2014). Getting what's new from newcomers: Empowering leadership, creativity and adjustment in the socialization context, *Personnel Psychology*, 67(3), 567-604.
- Hu, L. & Bentler, P. M. (1999). Cut off criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives, *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6(1), 1-55.
- Huang, X., Iun, J., Liu, A. & Gong, Y. (2010). Does participative leadership enhance work performance by inducing empower-

- ment or trust? The differential effects on managerial and non-managerial subordinates, *Journal of Organizational Behavior*, 31, 122-143.
- Jaiswal, N. K. & Dhar, R. L. (2017). The influence of servant leadership, trust in leader and thriving on employee creativity, *Leadership and Organizational Development Journal*, 38(1), 2-21.
- Kinicki, A. J., McKee, F. M. & Wade, K. J. (1996). Annual review, 1991-1995: Occupational health, *Journal of Vocational Behavior* 49, 190-220.
- Kirkman, B. L. & Rosen, B. (1999). Beyond self-management: Antecedents and consequences of team empowerment, *Academy of Management Journal*, 42, 58-74.
- Konovsky M. & Pugh, D. (1994). Citizenship behavior and social exchange. *Academy of Management Journal*, 37, 656-669.
- Lee, S., Cheong, M., Kim M. & Yun S. (2017). Never too much? The curvilinear relationship between empowering leadership and task performance, *Group & Organization Management*, 42(1), 11-38.
- Lee, A., Willis, S. & Tian, A. W. (2018). Empowering leadership: A meta-analytic examination of incremental contribution, mediation, and moderation, *Journal of Organizational Behavior*, 39, 306-325.
- Liu, W., Lepak, D. P., Takeuchi, R. & Sims, H. P. (2003). Matching leadership styles with employment modes: Strategic HRM perspective, *Human Management Resource Review*, 13, 127-152
- Luthans, F. (1995). *Organizational Behavior*. New York: McGraw-Hill.
- Mahoney, M. J. & Arnkoff, D. (1978). Cognitive and self-control therapies. (Eds.) S. Garfield and A. E. Bergin, *Handbook of Psychotherapy and Behavior Change: An Empirical Analysis*, New York: John Wiley and Sons.
- Mathieu, J. E., Gilson, L. L., & Ruddy, T. M. (2006). Empowerment and team effectiveness: An empirical test of an integrated model, *Journal of Applied Psychology*, 91(1), 97-108.
- Mayer, R. C., Davis, J. H. & Schoorman, D. F. (1995). An integrative model of organizational trust, *The Academy of Management Review*, 20(3), 709-734.

- Morgeson, F. P., Delaney-Klinger, K. & Hemingway, M. A. (2005). The importance of job autonomy, cognitive ability, and job related skill for predicting role breadth and job performance, *Journal of Applied Psychology*, 90(2), 399-406.
- Oldham, G. R. & Cummings, A. (1996). Employee creativity: Personal and contextual factors at work, *Academy of Management Journal*, 39, 607-634.
- Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., Moorman, R. H. & Fetter, R. (1990). Transformational leader behaviors and their effects on follower's trust in leader, satisfaction and organizational citizenship behavior, *Leadership Quarterly*, 1(2), 107-142.
- Randolph, A. W. & Sashkin, M. (2002). Can organizational empowerment work in multinational settings?, *Academy of Management Executive*, 16(1), 102-115.
- Raub, S. & Robert, C. (2010). Differential effects of empowering leadership on in-role and extra-role employee behaviors: Exploring the role of psychological empowerment and power values, *Human Relations*, 63(11), 1743-1770.
- Schaufeli, W. B. (2017). Applying the job demands-resources model: A 'how to' guide to measuring and tackling work engagement and burnout, *Organizational Dynamics*, 46, 120-132.
- Schriesheim, C. A., Castro, S. L. & Cogliser, C. C. (1999). Leader-member exchange (LMX) research: A comprehensive review of theory, measurement and data-analytic procedures, *Leadership Quarterly*, 10, 63-113.
- Scott, S. G. & Bruce, R. A. (1994). Determinants of innovative behavior: A path model of individual innovation in the workplace, *Academy of Management Journal*, 37, 580-607.
- Sosik, J. J., Kahai, S. S. & Avolio, B. J. (1998). Transformational leadership and dimensions of creativity: Motivating idea generation in computer-mediated groups. *Creativity Research Journal*, 11(2), 111-121.
- Spreitzer, G. M. (1995). Psychology empowerment in the workplace: Dimensions, measurement, and validation, *Academy of Management Journal*, 38(5), 1442-1465.

- Srivastava, A., Bartol, K. M. & Locke, E. A. (2006). Empowering leadership in management teams: Effects on knowledge sharing, efficacy, and performance, *Academy of Management Journal*, 49(6), 1239-1251.
- Thamhain, H. J. (2004). Linkages of project environment to performance: Lessons for team leadership, *International Journal of Project Management*, 22(7), 533-544.
- Thibault, J. W. & Kelley, H. H. (1959). *The Social Psychology of Groups*. New York: Wiley.
- Thorenson, C. E. & Mahoney, M. J. (1974). *Behavioral Self-Control*. Texas: Holt, Rinehart and Winston.
- Vecchio, R., P., Justin, J. E., & Pearce, C., L. (2010). empowering leadership: An examination of mediating mechanisms within a hierarchical structure, *The Leadership Quarterly*, 21, 530-542.
- Wong, Y., Wong, C. & Ngo, H. (2011). The effect of trust in organisation and perceived organisational support on organisational citizenship behavior: A test of three competing models, *The International Journal of Human Resources Management Journal*, 23(2), 278-293.
- Yamagishi, T. & Yamagishi, M. (1994). Trust and commitment in the United States and Japan. *Motivation and Emotion*, 18(2), 129-166.
- Zhang, X. & Bartol, K. M. (2010). Linking empowering leadership and employee creativity: The influence of psychological empowerment, intrinsic motivation, and creative process engagement, *Academy of Management Journal*, 53(1), 107-128.
- Zhang, X. & Zhou, J. (2014). Empowering leadership, uncertainty avoidance, trust and employee creativity: Interaction effects and a mediating mechanism, *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 124, 150-164.
- Zhou, J. & George J. M. (2001). When job dissatisfaction leads to creativity: Encouraging the expression of voice, *Academy of Management Journal*, 44, 682-696.
- Zhou, J. (1998). Feedback valence, feedback style, task autonomy, and achievement orientation: Interactive effects on creative performance, *Journal of Applied Psychology*, 83, 261-276.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Doğru, . (2018). The mediating effect of trust in leader on the relationship between empowering leadership and employee creativity. *OPUS–International Journal of Society Researches*, 8(15), 1539-1561.
DOI: 10.26466/opus.451058

İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Matematik Başarıları ile Aritmetik Performanslarını Etkileyen Duyuşsal Değişkenlerin Belirlenmesi ¹

DOI: 10.26466/opus.451025

*

Mehmet Hayri Sarı* - Gülay Ekici**

*Dr. Öğr. Üyesi, Nevşehir HBV Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Merkez / Nevşehir / Türkiye

E-Posta: mhsari@nevsehir.edu.tr

ORCID: [0000-0002-7159-2635](https://orcid.org/0000-0002-7159-2635)

** Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Beşevler / Ankara/ Türkiye

E-Posta: gulayekici@yahoo.com

ORCID: [0000-0003-2418-1929](https://orcid.org/0000-0003-2418-1929)

Öz

Bu araştırmada öğrencilerin matematiğe yönelik bilişsel performanslarının açıklanmasında duyuşsal özelliklerin ne denli önemli olduğu ve hangi duyuşsal değişkenin/değişkenlerin (tutum, kaygı ve motivasyon) başarı üzerinde daha etkili olduğunun ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu kapsamda araştırma, ilkokul 4. sınıfta öğrenim görmekte olan toplam 281 öğrenciyle yürütülmüştür. Araştırma, ilişkisel tarama modeline göre tasarlanmıştır. Veri toplama araçları olarak; öğrencilerin matematik dersine yönelik başarılarını belirlemede başarı testi ve aritmetik işlem performans testi; duyuşsal özelliklerini belirlemede ise tutum, kaygı ve motivasyon ölçekleri kullanılmıştır. Araştırmada kurulan yapısal eşitlik modeli sonucunda; tutum değişkeninin matematik başarısını pozitif yönde etkilediği, matematiğe yönelik tutum ile matematik kaygısı arasında negatif bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir. Matematik kaygısı ile matematik başarısı arasında ise negatif yönde bir ilişki tespit edilmiştir. Matematik kaygısı matematiğe yönelik tutum kadar matematik başarısı üzerinde büyük etki yapmamaktadır. Duyuşsal değişkenlerden olan matematiğe yönelik motivasyon öğrencilerin matematik başarısında anlamlı etki ortaya koymamıştır. Cinsiyet değişkeni öğrencilerin matematik başarısı, aritmetik performansı, matematik kaygısı, içsel motivasyon ve motivasyonsuzluk üzerinde anlamlı bir etki oluşturmazken, matematik tutumu ve dışsal motivasyon üzerinde cinsiyet faktörünün etkili olduğu görülmektedir. Ortaya çıkan anlamlı farkın ise kız öğrenciler lehine olduğu bulunmuştur. Kız öğrencilerin matematiğe yönelik tutumlarının ve dışsal motivasyonlarının daha yüksek olduğu söylenebilir. Bu kapsamda ilkokul çağındaki duyuşsal özelliklerin kazanılması bakımından kritik dönem olduğu düşünüldüğünde öğrencilerin matematik dersine yönelik tutumlarını ve motivasyonlarını artırıcı ortamların yaratılması önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Duyuşsal değişkenler, matematik başarısı, aritmetik performans, ilkokul öğrencileri

¹ Bu çalışma 27-30 Nisan 2018 tarihlerinde Nevşehir HBV Üniversitesinde gerçekleştirilen X. Uluslararası Eğitim Araştırmaları Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Determination of Affective Variables Affecting Mathematical Achievement and Arithmetic Performance of Primary School 4th Grade Students

*

Abstract

This study aimed to reveal the extent of the importance of affective qualities in explaining students' cognitive performance in mathematics and identify which affective variables (i.e. attitude, anxiety, and motivation) are more effective for success. The participants were 281 primary school students in their fourth year of study. The study was designed following a relational screening model. The data collection tools included achievement test and arithmetic performance tests in order to measure student success in mathematics, and attitude, anxiety, and motivation scales in measuring students' emotions towards mathematics. The results of the structural equation model revealed that attitude positively affected mathematics achievement and there was a negative relationship between attitude towards mathematics and mathematics anxiety. There was also a negative relationship between mathematics anxiety and mathematics achievement. Mathematics anxiety did not have an effect as big as mathematics attitude had on mathematics achievement. It was found that motivation, another affective variable, did not have a significant effect on mathematics achievement. In addition, while gender did not have a significant effect on students' mathematics success, arithmetic performance, mathematics anxiety, or intrinsic motivation; it was found to have a significant effect on attitudes towards mathematics and external motivation. This significant difference was in favour of females. Female students' attitude towards mathematics and extrinsic motivation was higher than male students. Considering that primary school is a period critical for developing affective qualities, then, it is worth to note the importance of creating environments that positively affect primary school students' attitudes and motivation towards mathematics.

Keywords: *Affective variables, mathematics achievement, arithmetic performance, primary students*

Giriş

Son yıllarda Singapur, Kore gibi ülkelerin TIMSS [Trends in International Mathematics and Science Study], PISA [Programme for International Student Assessment] gibi uluslararası alanda yapılan sınavlarda yüksek düzeyde başarı göstermeleri dikkatlerin bu ülkelere çekilmesine neden olmuş ve ortaya çıkan başarının sebeplerinin neler olabileceği sorusu araştırmacıların ilgi odağını oluşturmuştur. Bu kapsamda başarı gösteren ülkelerin sınav verileri birçok araştırmacı tarafından incelenerek sınava giren çocukların başarılarına aracılık eden değişkenlerin neler olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır (Dindyal, 2006; Erdoğan, Hamurcu ve Yeşiloğlu, 2016; Martin ve Mullis, 2007; Sukow, Sampson ve Pierrie, 2016). Örneğin, Singapurlu öğrencilerin TIMSS, PISA gibi uluslararası sınavlardaki başarılarında birçok değişken etkili olsa da öne çıkan faktörler arasında; öğrencilerin duyuşsal yönleri –olumlu tutum, kendi güven, matematiğe bağlı yüksek değer– ile bireysel farklılıklara uygun şekilde hazırlanmış öğretim programı gösterilmektedir (Dindyal, 2006).

Uluslararası sınavlarda (TIMSS, PISA) yüksek başarı gösteren ülkelerin verilerinden elde edilen bulgular değerlendirildiğinde; duyuşsal değişkenlerin öğrencilerin başarılarını etkilemede önemli bir rolü olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Özellikle matematiğe yönelik duyuşsal tepkileri geliştirmenin kritik dönemi 9-11 yaşları arasındadır. Duyuşsal tepkiler yönünden zayıf olan öğrencilerin erken dönemlerde tespit edilmesi ve buna yönelik önlemlerin alınması gerektiği belirtilmektedir (McLeod, 1992). Bu bağlamda mevcut araştırmada ilkökul dördüncü sınıf öğrencilerinin matematik başarılarına aracılık eden duyuşsal değişkenlerin neler olduğuna odaklanılmıştır. Öğrencilerin duyuşsal özelliklerinden tutum, kaygı ve motivasyon değişkenleri ele alınmıştır. Tutum, motivasyon ve kaygının matematik başarıları ile çok kuvvetli ilişkiye sahip duyuşsal alan olması (Lim ve Chapman, 2015) araştırmada ele alınma gerekçesini oluşturmaktadır.

Tutum

Tutum, herhangi bir objeye, kişiye veya kuruma karşı olumlu ya da olumsuz bir tepkide bulunma, olumsuz tepkiyle birlikte o objeye karşı

ilgisiz kalma ve objeye karşı lehte ya da aleyhte gerçekleşen duygusal eğilim olarak tanımlanmaktadır (Papanastasiou, 2002; Turgut ve Baykul, 2012). Özellikle matematiğe karşı tutum, matematik başarısında önemli bir rol oynamaktadır (Abebe, 2015; Ölçüoğlu ve Çetin, 2016). Öğrencilerin matematikte düşük performans göstermelerinin pek çok farklı sebebi olmasına rağmen dikkate alınması gereken iki yaygın değişken matematik kaygısıyla beraber (Abebe, 2015) matematiğe yönelik olumsuz tutumlardır (Abebe, 2015; Baykul, 2009).

Öğrencilerin matematiğe yönelik tutumları, öğrenme deneyimleriyle şekillenmektedir. Öğrencilerin daha fazla sorumluluk üstlenmeye teşvik edildiği öğrenci merkezli öğrenme ortamı, onların öğrenmedeki tutumlarını etkilemektedir (Singapore Minister of Education, 2012: 17). Bu nedenle başarıda gözlenen toplam değişkenliğin %12 - %20'si derse yönelik tutumdaki farklarla açıklanabilmektedir (Bloom, 2012). Öğrencilerin matematik performansını en üst düzeye çıkarmak için öğretmenler, matematiğe karşı olumsuz tutumları bilmeli ve olumsuz duyuşsal alana dayalı çözümler üretmelidir (Abebe, 2015).

Ulusal ve uluslararası alanyazında matematik başarısı ile matematiğe yönelik tutum arasında farklı düzeyde sonuçların çıktığı görülmektedir (Doğan ve Barış, 2010; Sarı, Arıkan ve Yıldızlı, 2017; Sancı, 2014; Ma ve Kishor, 1997). Matematik tutumu ile matematik başarısı üzerine toplam 113 çalışmanın meta-analizi sonucunda, iki değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Ma ve Kishor, 1997).

Ulusal alanyazında matematik başarı ile matematik yönelik tutum arasındaki ilişkiye bakıldığında ise, TIMSS 2007'de öğrencilerin matematik dersine yönelik tutumları ile matematik başarıları arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişki tespit edilirken (Doğan ve Barış, 2010; Şişman, Acat, Aypay ve Karadağ, 2011), TIMSS 1999 sınavında tutum değişkeninin öğrencilerin matematik başarısı üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmadığı belirlenmiştir (Doğan ve Barış, 2010). Benzer şekilde TIMSS 2011 sınavında tutum değişkeni ile uygulamaya katılan öğrencilerin matematik başarıları arasında negatif bir ilişki olduğu ortaya konulmuştur (Yavuz, Demirtaşlı, Yalçın ve İlgün-Dibek, 2017). TIMSS 2015'te ise öğrencilerin matematik dersine karşı tutumları ile matematik başarı puanları arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişki çıkmıştır. Öğrencilerin ma-

tematiğe yönelik tutum puanları arttıkça matematik başarıları düşmektedir (Sarı ve diğ., 2017). Benzer sonuçlar ulusal verilerle yapılan diğer çalışmalarla da ortaya konulmuştur (Ekizoğlu ve Tezer, 2007; Peker ve Mirasyedioğlu, 2003; Uygun ve Işık Tertemiz, 2014).

Kaygı

Kaygı; üzüntü, sıkıntı, korku, başarısızlık duygusu, acizlik, sonucu bilememe ve yargılanma gibi heyecanların birini ya da birçoğunu içerebilen bir kavramdır (Cüceloğlu, 1999). Kaygının en fazla yaşandığı derslerden birisi de matematiktir. Matematik kaygısı, matematiğe yönelik olumsuz bir tutum aşırı duygusal ve/veya fiziksel reaksiyon (Nolting, 2010: 32) olarak tanımlanmaktadır. 1970'lerde bazı eğitimciler çocukların matematiği öğrenmeye karşı isteksizliğinin olası nedeni olarak matematik fobisi (mathophobia veya mathemaphobia) kavramına atıfta bulunmaya başlamıştır (Nolting, 2010). Matematik endişesindeki bireyler, matematik problemleri üzerinde çalışırken düşünme süreçlerini aksatan olumsuz fikirlere sahip olma eğilimindedirler. Düşünme süreçleriyle ilgili bu rahatsızlık çocukların kötü matematik performansı sergilemelerine neden olmaktadır (Ashcraft, 2002).

Matematik kaygısı, öğrenilen bir durum olup kaygının nedenleri her öğrenciye özgüdür ve kaygıyı oluşturan nedenler bireylerin geçmiş deneyimlerinde yatmaktadır (Nolting, 2010). Matematik kaygısı genellikle öğretmenler, sınıf arkadaşları, ebeveynler veya kardeşlerle çalışırken yaşanan olumsuz deneyimlerden kaynaklanır (Yenilmez, Girginer ve Uzun, 2007). İlkokulda öğrencilerin yaşadıkları kötü deneyimler, matematik kaygısının en yaygın kaynaklarından biridir. Bunlar arasında; tahtada matematik yarışlarında sonuncu gelinmesi, sınıf arkadaşları izlerken matematik problemlerini yapabilmek için iki kat daha hızlı olması, öğretmenin "sen henüz matematikte iyi değilsin, diğer derslerde daha iyisin." gibi ifadeler gösterilmektedir (Nolting, 2010). Matematik kaygısı erken yaşta başlamaktadır (McLeod, 1992). Araştırmalar çocukların matematik kaygısını ilkokul 3. sınıfın başında bildirdiklerini ortaya koymaktadır (Jackson ve Leffingwell, 1999). Hembree (1990), öğrencilerin matematik kaygı düzeylerinin ortaokul boyunca arttığını, 9-

10. sınıflarda zirveye ulaştığını, lise sonlarında ve üniversitede düzeldiğini ifade etmektedir.

Ulusal ve uluslararası alanyazın çalışmalarında matematik kaygısı ile matematik başarısı arasında farklı düzeyde sonuçların çıktığı görülmektedir. Hembree (1990) gerçekleştirdiği meta-analiz çalışmasında matematik kaygısı ile matematik başarısı arasında negatif yönde ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki ortaya koymuştur. Ma (1999) ise benzer şekilde meta-analiz çalışmasında kaygı ile matematik başarısı arasında negatif yönde ve düşük düzeyde anlamlı bir ilişkinin olduğunu ortaya koymuştur.

Ulusal alanyazında yapılan meta-analiz çalışmasında, matematik kaygısı ve başarısı arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve negatif yönde ilişki olduğu ortaya konulmuştur. Ortaokul kademesinde yapılan çalışmalarda matematik başarısı ve kaygısı arasındaki ilişkinin negatif yönde orta düzeyde ve anlamlı olduğu görülmüştür. Lise kademesinde yapılan çalışmalardan elde edilen ilişki ise negatif yönde, orta düzeyde ve anlamlı bulunmuştur (Şad, Kış, Demir ve Özer, 2016).

Motivasyon

Motivasyon, “kaynağını öğrencinin kendisine ve çevresine ilişkin algularından alan, öğrenciyi, öğrenmesi amacıyla kendisine sunulan eğitsel etkinliğe odaklayan ve onu tamamlama kararlılığı kazandıran bir olgudur.” (Viau, 1999; 1994; aktaran Viau, 2015). Motivasyon, hedefe odaklı davranışı teşvik eder ve sürekli kılar (Schunk, 2011). Motivasyon, çocukluktan ergenlik dönemine akademik öğrenme ve başarı için kritik öneme sahip bir faktördür (Elliot ve Dweck, 2005). Öğrenmek için motive olmuş öğrenciler derse katılır, bilgiyi tekrar ederler, daha önceki öğrendiği bir bilgiyi yeni bilgiyle ilişkilendirme yaparlar ve soru sorma faaliyetinde bulunurlar (Schunk, 2011).

Motivasyon özellikle matematik derslerinde önem arz etmektedir (Balantekin ve Oksal, 2014) çünkü matematiğe yönelik motivasyonlar erken yaşlarda gelişmektedir. Zamanla oldukça kararlıdır ve öğretmen davranışları ve tutumlarından büyük ölçüde etkilenmektedir (Middleton ve Spanias, 1999). Bu anlamda başarı motivasyonu ve matematik başarısı arasında pozitif ve anlamlı bir korelasyon bulunmaktadır (James, Tunde, Ademuyiwa ve Bolanle, 2013; Sancı, 2014)

Duyuşsal özellikler ile başarı arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalardan elde edilen bulgular genel olarak değerlendirildiğinde; duyuşsal özelliklerin başarının belirlenmesi ve etkilenmesinde önemli bir rolü olduğunu açıkça ortaya koymaktadır (Kılıç, Gündoğdu ve Kayabaşı, 2012; Mcleod, 1992). Öğrencilerin matematikteki katılımı ile matematik performansı arasındaki kuvvetli bağa; yüksek motivasyon, yüksek tutum ve düşük matematik kaygısı önemli aracılık etmektedir (Moenikia ve Zahed-Babelan, 2010). Türkiye'nin katıldığı uluslararası sınavlarda düşük başarının nedenleri arasında öğretim yaşantılarının yetersizliğinin yanı sıra duyuşsal değişkenler de gösterilmektedir (Tuncer ve Yılmaz, 2016). Bu nedenle, matematiğe yönelik duyuşsal değişkenleri küçük çocuklarda araştırmak matematik başarısına aracılık eden değişkenlerin daha iyi anlaşılması açısından önemlidir. Çünkü matematiğe yönelik olumsuz duygular (düşük tutum ve motivasyon, yüksek kaygı gibi) matematiksel becerilerin geliştirilmesindeki olumsuz etkileri önlemek için erken bir aşamada belirlenmeli ve ele alınmalıdır (Sorvo ve diğ., 2017).

Araştırmada ayrıca cinsiyet faktörünün bağımlı ve bağımsız değişkenler üzerinde anlamlı bir fark yaratıp yaratmadığına da bakılmıştır. Cinsiyet faktörünün ele alınmasının nedeni; cinsiyetin duyuşsal değişkenler (tutum, kaygı, motivasyon) üzerindeki etkisinin hala belirsizliğini korumasıdır (Sorvo ve diğ., 2017). Cinsiyetin duyuşsal değişkenler üzerinde; bazı araştırmalarda kız öğrenciler lehine olduğu (Peker ve Şentürk, 2012; Şentürk, 2010), bazı araştırmalarda erkek öğrencilerin lehine olduğu (Michelli, 2013; Yüksel-Şahin, 2008) bazılarında ise cinsiyetin bir etkisinin olmadığı (Aydın, 2011; Ma, 1999; Yaratın ve Kasapoğlu, 2012) görülmektedir.

Bu kapsamda çalışmanın amacı, öğrencilerin matematik başarılarını ve aritmetik performanslarını etkileyen duyuşsal değişkenleri tanımlamaktır. Bu sayede öğrencilerin performanslarında ve başarı beklentilerinde yansıtılacak olumlu tutum ve inançların teşvik edilmesi amaçlanmaktadır. Araştırmada, aşağıda yer alan araştırma sorularına yanıt aranmıştır:

İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin;

- a) matematik başarıları ve aritmetik performansları ile duyuşsal değişkenler (tutum, kaygı ve motivasyon) arasında ilişki var mıdır?

- b) matematik başarıları, aritmetik performansları, matematiğe yönelik tutum, kaygı ve motivasyonları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

Yöntem

Araştırma Modeli

Araştırmada ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin matematik başarıları ile aritmetik performanslarını etkileyen duyuşsal değişkenlerin etkisi ve bunlar arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bu sebeple araştırma, ilişkisel tarama modeli kapsamında yürütülmüştür. Bu model iki ya da daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişimin derecesini belirlemeyi amaçlar (Karasar, 2012: 81). Araştırmanın odaklandığı nokta değişkenler arasındaki ilişkililerdir. Bu sebeple araştırmanın amacına ulaşabilmek bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki nedensel ilişkileri test etmeyi amaçlayan bir Yapısal Eşitlik Modeli (YEM) geliştirilmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Nevşehir’de bir devlet okulunun tüm dördüncü sınıf şubelerinde öğrenim görmekte olan toplam 281 öğrenciyle yürütülmüştür. Çalışma grubunun orta sosyoekonomik düzey öğrencilerin öğrenim gördüğü bir devlet okulunun araştırmanın amaçları için daha uygun olacağı fikri etkili olmuştur. Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyete göre dağılımlarına bakıldığında 136’sının (%48) kız ve 145’sinin (%52) ise erkek öğrenci olduğu görülmektedir.

Veri Toplama Araçları

Matematik Başarı Testi: Matematik başarı testi (MBT), Fidan (2013) tarafından 1-4.sınıflar için matematik öğretim programında yer alan sayı öğrenme alanındaki kazanımları kapsamaktadır. Sayı sayma, sayı örüntüleri, dört işlem problemleri, kesirler gibi konuları içermektedir. Fidan, yaptığı güvenilirlik çalışması sonucunda testin KR-20 katsayısı 0.96 olarak

bulmuştur. Bu çalışmada ise KR-20 katsayısı 0.92 olarak hesaplanmıştır. Testin uygulama süresi bir ders saatidir.

Hesaplama Performans Testi: De Vos (1992) tarafından geliştirilen ve Olkun, Can ve Yeşilpınar (2013) tarafından Türkçe uyarlaması yapılan aritmetik işlemlerden (toplama, çıkarma, çarpma ve bölme) oluşan bir testtir. Test, birinci kolonda toplama, ikinci kolonda çıkarma, üçüncü kolonda çarpma, dördüncü kolonda bölme ve beşinci kolonda karışık işlemler olmak üzere her kolonda 40 tane soru ve toplamda 200 sorudan oluşmaktadır. Yapılan güvenilirlik çalışması sonucunda araştırmacılar uyguladıkları testin KR-20 katsayılarını sırasıyla 0.95 olarak bulmuşlardır. Mevcut çalışmada ise KR-20 katsayısı 0.96 olarak hesaplanmıştır. Testin uygulanmasında öğrencilere ayrı ayrı dağıtılan her sütun için ayrı ayrı birer dakika olmak üzere toplam 5 dakika süre verilmektedir.

Matematiğe Yönelik Tutum Ölçeği: Ölçek, Ocak ve Dönmez (2010) tarafından ilköğretim öğrencilerinin matematiğe yönelik tutumlarını belirlemek için geliştirilmiştir. Ölçekte toplam 19 madde bulunmaktadır. Araştırmacılar tarafından yapılan güvenilirlik analizi sonucunda Cronbach's Alpha değeri 0.92 olarak hesaplanmıştır. Bu çalışmada ise Cronbach Alpha değeri 0.90 olarak hesaplanmıştır.

Matematiğe Yönelik Kaygı Ölçeği: Ölçek, Şentürk (2010) tarafından ilköğretim öğrencilerinin matematik kaygılarını belirlemek için geliştirilmiştir. Ölçekte toplam 22 madde bulunmaktadır. Şentürk tarafından yapılan güvenilirlik analizi çalışması sonucunda elde edilen Cronbach Alpha katsayısı 0.93 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada ise ölçeğe ait güvenilirlik katsayısı 0.90 olarak elde edilmiştir.

Matematiğe Yönelik Motivasyon Ölçeği: Ölçek, Balantekin ve Oksal (2014) tarafından ilköğretim öğrencilerine yönelik olarak matematiğe yönelik motivasyonlarını belirlemek için geliştirilmiştir. Ölçekte toplam 14 madde bulunmaktadır. Araştırmacılar tarafından güvenilirlik analizi sonucunda Dışsal Motivasyon faktörü için Cronbach Alpha değeri 0.78, Motivasyonsuzluk faktörü için Cronbach Alpha değeri 0.71 ve İçsel Motivasyon fak-

törü için Cronbach's Alpha değeri 0.61 olarak hesaplanmıştır. Bu araştırmada ise sırasıyla Cronbach Alpha değerleri 0.79, 0.73 ve 0.64 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Analizi

Yapısal eşitlik modeline başlamadan önce veri seti analizlere hazır hale getirilmelidir. Bu nedenle ilk olarak veri setinde kayıp veri olup olmadığı incelenmiş ve kayıp veri olmadığı görülmüştür. Veri setinin betimsel istatistikleri hesaplanmıştır. Ayrıca çok değişkenli uç değerlerin tespitinde değişkenler arası Leverage uzaklığı hesaplanmış ve kritik değer olan $(3.p/n)=0.0940$ değerinden büyük olan 6 tane veri çok değişkenli uç değer kabul edilip analiz dışı bırakılmıştır. Daha sonra veri setinin tek değişkenli ve çok değişkenli normallik sayıltısını karşılayıp karşılamadığı incelenmiş ve verilerin çok değişkenli normallik sayıltısını karşılamadığı görülmüştür. Bu nedenle analizlerde kestirim yöntemi olarak robust en çok olabirlik kestirim yöntemi (RMLE) kullanılmış ve asimptotik kovaryans matrisleri oluşturulmuştur.

Kelloway'e (1998) göre, belirleme katsayısı olan r^2 'nin de uyum indeksleri gibi araştırmalarda belirtilmesi gerekmektedir. Bu nedenle araştırma kapsamında r^2 değerleri de incelenmiştir. Açıklanan varyans olarak tanımlanan r^2 , gösterge değişkenlerin gizil değişkenleri ya da bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenleri açıklama miktarını göstermektedir (aktaran Haşlamam ve Aşkar, 2007). Her bir ölçme modeli için Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır. Her bir ölçme modeli için uyum istatistikleri sağlandıktan sonra yapısal eşitlik modeli test edilmiştir. Doğrulayıcı faktör analizleri LISREL 8.8 ve yapısal eşitlik modellemesi ise AMOS 21.0 programları kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Ayrıca yapısal eşitlik modeli için elde edilen doğrudan ve dolaylı yol katsayılarının değerlendirilmesinde kritik değerler için Kline'in önerdiği ölçütler göz önüne alınmıştır. Kline'a (2005) göre yol katsayısı 0,10'dan düşük ise küçük etki, 0,30 dolaylarında ise orta etki, 0,50 ya da daha yüksek ise de büyük etki olarak yorumlanabilir.

Matematik başarıları, aritmetik performansları, matematiğe yönelik tutum, kaygı ve motivasyonları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterip

göstermediğini ortaya koymak amacıyla ilişkisiz örneklem t-testi analizi yapılmıştır.

Bulgu ve Yorumlar

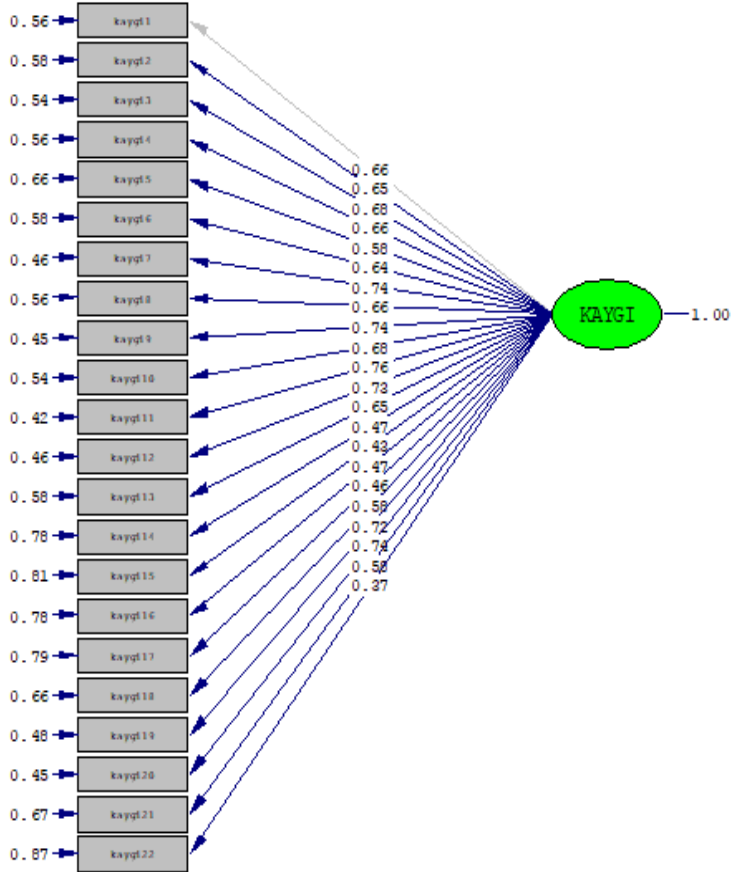
Araştırmanın ilk problemi kapsamında kaygı, tutum, motivasyon, aritmetik performans ve matematik başarıları değişkenleri ile kurulan yapısal eşitlik modelindeki ilişkilerin düzeyi ve anlamlılığı incelenmiştir. Anlamlılığı test etmeden önce yapısal eşitlik modelinde yer alan ölçme modellerinin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır.

İlk olarak 22 madde ve tek faktörden oluşan “Kaygı” ölçeği için DFA yapılmıştır. Doğrulamalı faktör analizi ile model-veri uyumuna ilişkin hesaplanan istatistiklerden en sık kullanılanları χ^2/sd , RMSEA, SRMR, GFI, CFI ve NNFI’dir. Hesaplanan χ^2/sd oranının 5’den küçük olması, GFI ve AGFI değerlerinin 0,90 dan yüksek olması, SRMR ve RMSEA değerlerinin ise 0,05 dan düşük çıkması, model-veri uyumu için ölçüt değerler olarak kabul edilirler (Jöreskog ve Sörbom, 1993). Bununla birlikte, GFI’nin 0,80 ve 0,80’den büyük çıkması ile RMR ve RMSEA değerlerinin 0,10’dan düşük çıkması, model veri uyumu için kabul edilebilir alt sınırlar olarak verilmektedir (Anderson ve Gerbing, 1984; Cole, 1987; Marsh, Balla ve McDonald, 1988). Karşılaştırmalı uyum indeksleri olan CFI ve NNFI değerlerinin ise 0,95’in üzerinde olması çok iyi bir uyumu, 0,90-0,95 olması ise kabul edilebilir bir uyumu göstermektedir (Sümer, 2000). Kaygı ölçeği modelinin uygunluğuna ilişkin yapılan doğrulamalı faktör analizinden elde edilen uyum indeks değerleri Tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo 1. Kaygı Ölçeği Uyum İndeksleri ve Uyum İndekslerinin Kabul Sınırları

Uyum İndeksleri	Kaygı Ölçeği	Sınır Değerler
χ^2/sd	1,96	≤ 5
RMSEA	0,06	$\leq 0,05$ Veya $0,05 \leq RMSEA \leq 0,10$
SRMR	0,06	$\leq 0,10$
GFI	0,80	$\geq 0,80$
CFI	0,98	$\geq 0,90$
NFI	0,96	$\geq 0,90$
NNFI	0,98	$\geq 0,90$

Model – veri uyumuna ilişkin değerlerin tamamı dikkate alındığında, kurulan modelin iyilik uyum değerlerinin ölçüt değerlerini karşıladıkları görülmüştür. Ölçeği oluşturan maddelerin kaygı örtük değişkenini ölçebildiği kabul edilebilir görülmektedir. Ölçme modeline ilişkin şekilsel gösterim ve maddelerin yük değerleri Şekil 1’de sunulmuştur.



Chi-Square=411.52, df=209, P-value=0.00000, RMSEA=0.059

Şekil 1. Kaygı Ölçeğinin Faktör Yapısına İlişkin Tanımlanan Birinci Düzey Ölçme Modeli

Ölçekte yer alan maddelere ilişkin hesaplanan faktör yük değerlerinin $\lambda=0,37-0,76$ arasında ve hata değerlerinin $\varepsilon=0,42-0,87$ arasında oldukları görülmektedir. Dolayısıyla faktör yük değeri 0,30’dan düşük faktör yük

değeri bulunmadığı görülmüştür. Elde edilen tüm bu sonuçlara göre, ölçme modelinin ilgili veriye iyi ve yeterli düzeyde uyum sergilediğini ve modelde yer alan göstergelerin ilgili yapıları iyi temsil ettiklerini göstermektedir.

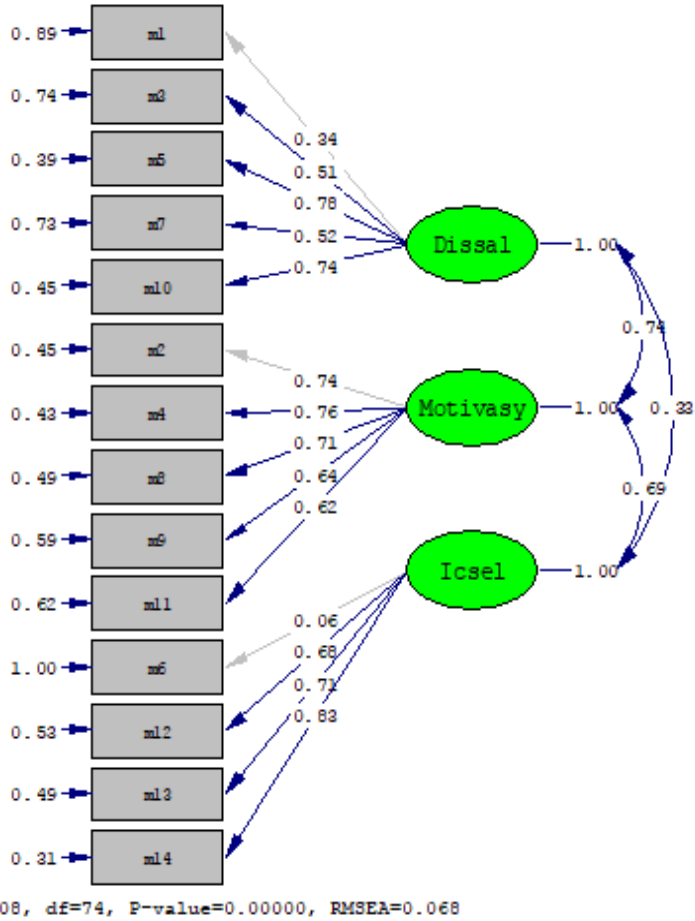
İkinci olarak, toplam 14 madde ve 3 faktörden oluşan motivasyon ölçeği için kurulan ölçme modelinin geçerliği test edilmiştir. Elde edilen ölçme modeli uyum indeksleri Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Motivasyon Ölçeği Uyum İndeksleri ve Uyum İndekslerinin Kabul Sınırları

Uyum İndeksleri	Motivasyon Ölçeği	Sınır Değerler
χ^2 / sd	2,29	≤ 5
		$\leq 0,05$
RMSEA	0,07	veya $0,05 \leq RMSEA \leq 0,10$
SRMR	0,09	$\leq 0,10$
GFI	0,85	$\geq 0,80$
CFI	0,96	$\geq 0,90$
NFI	0,94	$\geq 0,90$
NNFI	0,96	$\geq 0,90$

Motivasyon ölçeğine ilişkin ölçme modelinden elde edilen model veri uyum indeks değerleri sınır değerlerini karşılamaktadır. Bu sonuçlar ölçeği oluşturan maddelerin dışsal, motivasyonsuzluk içsel örtük değişkenlerini ölçebildiğini göstermektedir. Ölçme modeline ilişkin şekilsel gösterim ve maddelerin yük değerleri Şekil 2’de sunulmuştur.

Ölçekte yer alan maddelerden sadece madde 6’ya ilişkin hesaplanan faktör yük değerinin düşük olduğu ve hata değerinin ise yüksek olduğu görülmüştür. Teorik yapı içerisinde bu maddenin önemli olduğu düşünülerek analizde kalmasına karar verilmiştir. Diğer maddelere ilişkin madde yük değerleri ve hata değerleri ise istenilen düzeydedir.



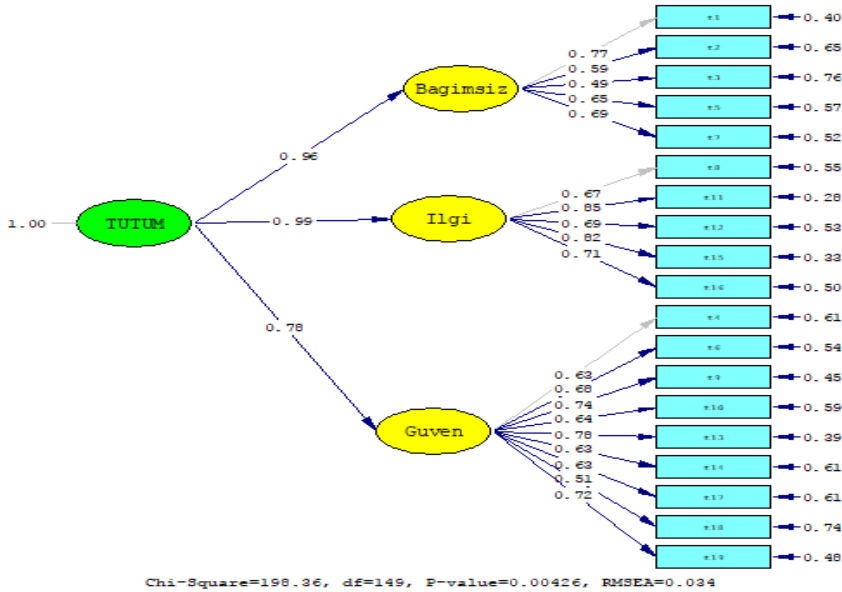
Şekil 2. Motivasyon Ölçeğinin Faktör Yapısına İlişkin Tanımlanan Birinci Düzey Ölçme Modeli

Elde edilen tüm bu sonuçlara göre, ölçme modelinin ilgili veriye iyi ve yeterli düzeyde uyum sergilediğini ve modelde yer alan göstergelerin ilgili yapıları iyi temsil ettiklerini göstermektedir. Son olarak tutum ölçeğine ilişkin iki düzeyli ölçme modeli test edilmiş ve elde edilen sonuçlar aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 3. Tutum Ölçeği DFA Sonuçları Uyum İndeksleri ve Uyum İndekslerinin Kabul Sınırları

Uyum İndeksleri	Kayıgı Ölçeği	Sınır Değerler
χ^2/sd	1,33	≤ 5
RMSEA	0,03	$\leq 0,05$ veya $0,05 \leq RMSEA \leq 0,10$
SRMR	0,05	$\leq 0,10$
GFI	0,86	$\geq 0,80$
CFI	0,99	$\geq 0,90$
NFI	0,98	$\geq 0,90$
NNFI	0,99	$\geq 0,90$

Model – veri uyumuna ilişkin değerlerin tamamı dikkate alındığında, kurulan modelin iyilik uyum değerlerinin ölçüt değerlerini çok iyi karşıladıkları görülmüştür. Ölçeği oluşturan maddelerinin iki düzeyli DFA modelini ölçebildiği kabul edilebilir görülmektedir. Ölçme modeline ilişkin şekilsel gösterim ve maddelerin yük değerleri Şekil 3'te sunulmuştur.



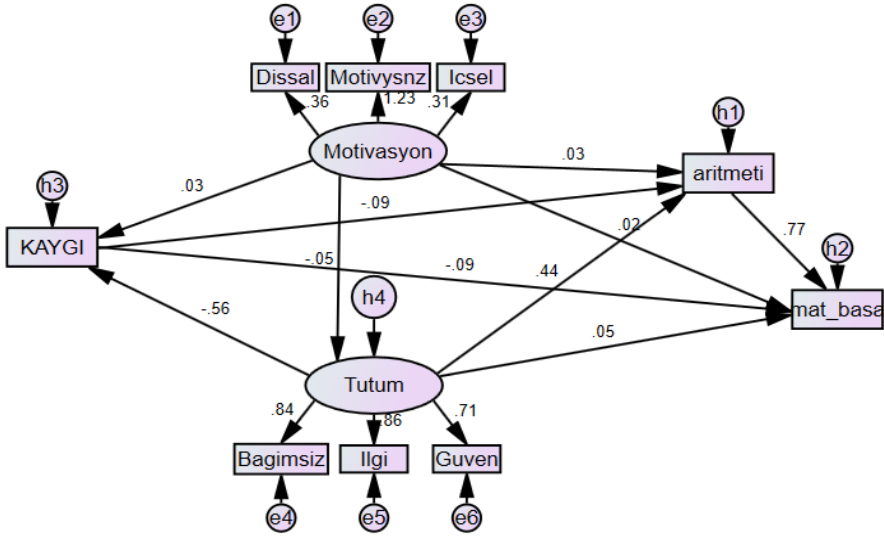
Şekil 3. Tutum Ölçeğinin Faktör Yapısına İlişkin Tanımlanan İki Düzeyli Ölçme Modeli Sonuçları

Ölçekte yer alan maddelere ilişkin hesaplanan faktör yük değerlerinin $\lambda=0,51-0,85$ arasında ve hata değerlerinin $\epsilon=0,28-0,74$ arasında oldukları görülmektedir. Dolayısıyla faktör yük değeri 0,30'dan daha yüksek faktör yük değerleri bulunmuştur. Ayrıca her bir maddeye ilişkin hata değerleri de 0,90'nın altında bulunmuştur. Elde edilen tüm bu sonuçlara göre, ölçme modelinin ilgili veriye iyi ve yeterli düzeyde uyum sergilediğini ve modelde yer alan göstergelerin ilgili yapıları iyi temsil ettiklerini göstermektedir.

Yapısal Eşitlik Modeline Yönelik Bulgular

Ölçme modellerinin veri uyumu sağlandıktan sonra kurulan yapısal modelin veriye uyumu incelenmiş ve doğrudan ile dolaylı etkiler hesaplanmıştır. Kurulan modelde Tutum ölçeği alt faktörleri olan "Bağımsızlık, İlgi ve Güven" modelde Tutum gizil değişkeninin gösterge değişkenleri olarak yer almıştır. Aynı şekilde Motivasyon ölçeğinde de "Dışsal, Motivasyonsuzluk ve İçsel" faktörleri de kurulan yapısal modelde Motivasyon gizil değişkeninin göstergeleri olarak yer almıştır. Ayrıca Kaygı ölçeğinin toplam puanı alınarak gözlenen değişken olarak analize dahil edilmiştir. Matematik başarısı öğrencilerin matematik testinden aldıkları toplam puanları gösterirken, aritmetik performans değişkeni de öğrencilerin aritmetik başarı testinden aldıkları puanları göstermektedir. Modelde tek yönlü oklar doğrudan etkileri göstermektedir. İlk kurulan yapısal eşitlik modeli Şekil 4'te gösterilmektedir.

İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Matematik Başarıları ile Aritmetik Performanslarını Etkileyen Duyuşsal Değişkenlerin Belirlenmesi



Şekil 4. Birinci Yapısal Eşitlik Modeli

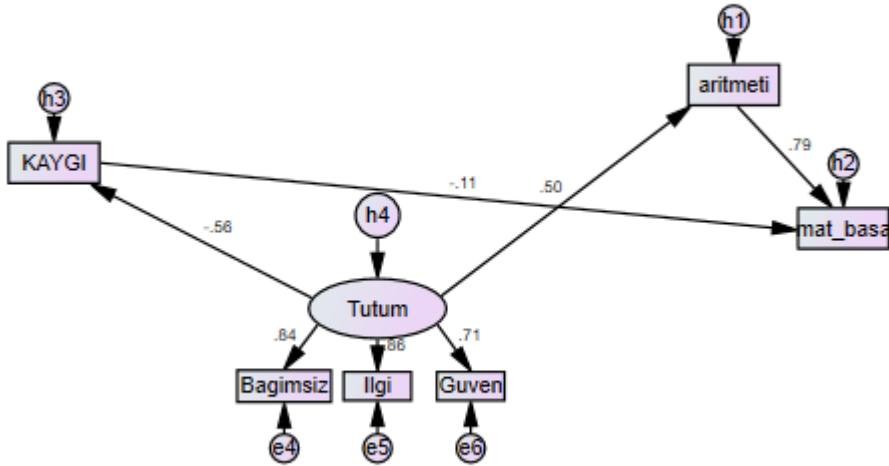
Birinci modelin model veri uyum değerleri ($\chi^2/sd = 2.05 < 5$; RMSEA = $0.06 < 0.08$; CFI = $0.98 > 0.90$; GFI = $0.96 > 0.90$; NFI = $0.96 > 0.90$; NNFI = $0.96 > 0.90$) olup modelin veriye uyum sağladığı görülmüştür. Modelin istenen uyumu sağladığı görülse de değişkenlerin yordama gücünün istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı da dikkate alınmalıdır. Değişkenlerin yordama gücü Tablo 4’de gösterilmiştir.

Tablo 4. Birinci Model’in Regresyon Katsayıları ve Varyans Oranları

İlişkiler	β	p
Tutum ← Motivasyon	-0.15	0.29
Kaygı ← Motivasyon	0.31	0.45
Matematik Başarısı ← Motivasyon	0.04	0.52
Aritmetik Başarısı ← Motivasyon	0.58	0.46
Kaygı ← Tutum	-2.06	***
Matematik Başarısı ← Tutum	0.04	0.34
Aritmetik Başarısı ← Tutum	3.09	***
Matematik Başarısı ← Kaygı	-0.02	***
Aritmetik Başarısı ← Kaygı	-0.17	0.16
Matematik Başarısı ← Aritmetik Başarısı	0.10	***

*** p < 0.001

Tablo 4'den görüleceği gibi motivasyondan diğer değişkenlere giden yollar istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Ayrıca tutumdan matematik başarısına ve kaygıdan aritmetik performansa giden yollarda istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Analizin bu aşamasında anlamlı olmayan yol katsayıları analizden çıkarılarak yeniden bir analiz yapılmalıdır. Fakat anlamlı yol katsayılarının hepsinin birden analizden çıkarılması yerine, birer birer analizden çıkarılarak her birinden sonra analiz tekrarlanarak model uyum değerleri ve tahminleri incelenmelidir. Çünkü bir ilişkinin analizden çıkarılması başka bir ilişkinin anlamlılık düzeyini etkileyebilmektedir. Burada anlamlılık düzeyi en düşük olan motivasyondan matematik başarısına giden ilişki analizden çıkarılmıştır. Daha sonra anlamlılık düzeyi düşük olan ilişkiler birer birer ve sırasıyla analizden çıkarılarak model yeniden test edilmiştir. Kurulan yeni modele göre elde ilişkiler Şekil 5'te gösterilmektedir.



Şekil 5. İkinci Modele İlişkin Standart Yol Katsayıları

Şekil 5'teki modelde yer alan standart katsayılar göre elde edilen uyum indeksleri şu şekildedir: ($\chi^2/sd = 3.04 < 5$; $RMSEA = 0.08 \leq 0.08$; $CFI = 0.98 > 0.90$; $GFI = 0.97 > 0.90$; $NFI = 0.97 > 90$; $NNFI = 0.96 > 0.90$). Elde

edilen bu sonuçlara göre kurulan ikinci modelin veriye iyi uyum sağladığı sonucu ortaya çıkar.

Kurulan ikinci modele göre, tutum değişkeninden bağımsız alt faktörüne giden standartlaştırılmış yol katsayısı ($\beta = 0.84$, $p < 0.001$), ilgi alt faktörüne giden yol katsayısı ($\beta = 0.86$, $p < 0.001$) ve güven alt faktörüne giden yol katsayısı ise ($\beta = 0.71$, $p < 0.001$)'dir. Matematik başarısını doğrudan etkileyen kaygı değişkeni arasındaki ilişki ($\beta = -0.11$; $p < 0.001$)'dir. Matematik başarısını doğrudan etkileyen aritmetik performansın matematik başarısı ile arasındaki ilişki ($\beta = 0.79$; $p < 0.001$)'dur. Elde edilen tüm doğrudan ilişkilere ilişkin standart regresyon katsayıları ve bunların anlamlılık düzeyleri ile etki büyüklükleri Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. İkinci Modele İlişkin Regresyon Katsayıları ve Açıklanan Varyans Oranları

İlişkiler	β	P	Etki Büyüklüğü
Kaygı \leftarrow Tutum	-0.56	***	Büyük Etki
Aritmetik Başarısı \leftarrow Tutum	0.50	***	Büyük Etki
Matematik Başarısı \leftarrow Kaygı	-0.11	***	Küçük Etki
Matematik Başarısı \leftarrow Aritmetik Başarısı	0.79	***	Büyük Etki

*** $p < 0.001$

Tablo 5'e göre tutum değişkeninin aritmetik başarıya olan regresyon katsayısı 0.50 ve kaygı değişkenine olan regresyon katsayısı ise 0.56'dır. Kaygı değişkeninin matematik başarısı bağımlı değişkenine olan doğrudan yol katsayısı ise -0.11'dir. Kline (2005)'nin kriter değerleri göz önüne alındığında kaygı değişkeninden matematik başarısına giden yol katsayısı küçük etki gösterirken diğer yol katsayıları büyük etki göstermektedir. Tutum değişkeninin matematik başarısı değişkenine ilişkin dolaylı etkisi ise (Tutum \rightarrow Kaygı \rightarrow Matematik Başarısı = $(-0.56) \times (-0.11) = 0.06$ 'dır. Tutum değişkeninin aritmetik başarı üzerinden matematik başarısı üzerindeki dolaylı etkisi ise (Tutum \rightarrow Aritmetik Başarı \rightarrow Matematik Başarısı = $(0.50) \times (0.79) = 0.40$ 'dır. Dolayısıyla tutum değişkeninin matematik başarısı üzerindeki toplam etkisi $0.06+0.40 = 0.46$ 'dır. Bu dolaylı yol katsayısının etki büyüklüğü ise orta büyüklüktedir. Ayrıca matematik başarısı üzerindeki tutum, kaygı ve aritmetik başarı değişkenlerinin açıkladıkları varyans oranı $r^2 = 0.68$ 'dir. Tutum değişkeninin kaygı değişkeninde açıkladığı varyans oranı $r^2 = 0.32$, aritmetik başarı üzerinde açıkladığı varyans oranı ise

$r^2= 0.25'$ dir. Etki büyüklükleri yapısal eşitlik analizi sonucunu değerlendirmek amacıyla hesaplanır. Buna göre açıklanan varyans oranı (r^2) ve etki büyüklüğü (f^2) yapısal eşitlik modelindeki katsayılarla dayalı olarak hesaplanır. Etki büyüklüğü için ($f^2= r^2/ (1- r^2)$) formülü kullanılır. Etki büyüklüğünü değerlendirmek için Cohen'nin (1977) sınıflandırması kullanılır. Bu sınıflandırmaya göre, (f^2) 0.02 ile 0.15 arasında ise küçük etki, 0.15 ile 0.35 arasında ise orta etki ve 0.35'den büyük ise büyük etki şeklinden yorumlanır. Bu sınıflandırmaya göre, tutum, kaygı ve aritmetik başarının matematik başarı üzerindeki etki büyüklüğü ($f^2=2.12$) büyük etki, tutum değişkeninin aritmetik başarı üzerindeki etki büyüklüğü ($f^2=0.33$) orta etki ve tutum değişkeninin kaygı değişkeni üzerindeki etki büyüklüğü ($f^2 = 0.47$) olup büyük etkidir.

Araştırmadaki ele alınan problemlerden bir diğeri olan cinsiyet faktörünün öğrencilerin bilişsel (matematik ve aritmetik başarısı) ve duyuşsal özellikler (tutum, kaygı, motivasyon) üzerinde anlamlı bir fark oluşturup oluşturmadığını ortaya koymak için yapılan ilişkisiz örneklem t-testi analizi sonucu Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Değişkenlere İlişkin Cinsiyet Farklılıkları Analizi Sonuçları

	MBT	TTR	Kaygı	Tutum	Dışsal Motivasyon	Motivasyonsuzluk	İçsel Motivasyon	
	\bar{X}	\bar{X}	\bar{X}	\bar{X}	\bar{X}	\bar{X}	\bar{X}	
Kız Öğrenci	136	9.05	79.25	50.48	76.17	17.47	19.89	14.44
Erkek Öğrenci	145	8.62	77.48	52.90	72.63	15.60	18.84	14.17
p		.421	.721	.266	.028*	.002*	.056	.510

* $p<.05$ MBT: Matematik Başarı Testi, TTR: Aritmetik Performans Testi

Tablo 6 incelendiğinde, matematik başarısı, aritmetik performansı, kaygı, motivasyonsuzluk ve içsel motivasyon değişkenleri cinsiyete göre anlamlı bir fark oluşturmazken, tutum ve dışsal motivasyon üzerinde cinsiyet faktörünün anlamlı bir etkisinin olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farkın hem tutum hem dışsal motivasyon değişkenlerinde kız öğrenciler lehine olduğu görülmektedir. Kız öğrencilerin matematiğe yönelik

tutumları ve dışsal motivasyonlarının erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

1960'ların başından bu yana matematik eğitimi araştırmacıları, duyuşsal alanı (tutum, inanç, düşünce, motivasyon, kaygı) matematiği öğretmek ve öğrenmek için önemli bir unsur olarak görmüşlerdir (McLeod, 1992). McLeod (1992), duyuşsal konuların matematiği öğrenmede merkezi bir rol oynadığı iddia etmektedir. Bu nedenle öğretmenler, öğrencilerin matematik performanslarını en üst düzeye çıkarmak için onların matematik kaygısını ve matematiğe karşı olumsuz tutumlarını bilmeli, olumsuz duyuşsal alana dayalı çözümler üretmelidir (Abebe, 2015). Bu çerçevede araştırmada; ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin matematik başarılarını ve aritmetik performanslarını etkileyen duyuşsal değişkenlerin (tutum, kaygı, motivasyon) neler olduğu ortaya konulmuştur. Belirtilen amaç çerçevesinde araştırmadan elde edilen sonuçlar şu şekildedir:

Araştırmada ele alınan duyuşsal değişkenlerden matematiğe yönelik tutum aritmetik performansı üzerinden matematik başarısını pozitif yönde etkilemektedir. Bu bulgu, öğrencilerin matematiğe yönelik tutumları arttıkça matematik başarılarının da arttığını göstermektedir. Ortaya çıkan sonuç önceki araştırmalarla örtüşmektedir (Abebe, 2015; Dinyal, 2006; Moenikia ve Zahed-Babelan, 2010; Ma ve Kishor, 1997; Larsen, 2013). Abebe'ye (2015) göre matematiğe karşı tutum, matematik başarısında önemli bir rol oynamaktadır. Matematiğe yönelik tutum matematik başarısının anlamlı yordayıcılarından biridir (Moenikia ve Zahed-Babelan, 2010).

Araştırmadan elde edilen matematik başarısı ile matematik tutumu arasındaki pozitif yönde ilişki ulusal alanyazında ortaya konulan bulgularla farklılaşmaktadır. Özellikle uluslararası düzeyde yapılan TIMSS ve PISA gibi sınavlarda öğrencilerin matematik dersine yönelik tutumları ile matematik başarıları arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişki tespit edilirken (Doğan ve Barış, 2010; Şişman ve diğ., 2011; Yavuz ve diğ., 2017; Sarı ve diğ., 2017), tutum değişkeninin öğrencilerin matematik başarıları üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmadığı çalışmalarda mevcuttur (Doğan ve Barış, 2010). Türk öğrencilerinin matematiğe karşı nispeten olumsuz

tutum sergilemesinin nedeni arasında Türkiye'deki rekabetçi sınav sisteminin olabileceği belirtilmektedir (Sarı ve diğ., 2017). Çünkü rekabetçi sınav sisteminin ve öğretmenlerin öğrencileri teşvik eksikliğinin matematik dersine karşı olumsuz tepki geliştirilebileceği ifade edilmektedir (Leung, 2002). Bu nedenle öğrencilerin matematiğe yönelik tutumlarını geliştirecek faaliyetlerde bulunulması yüksek başarı elde edilmesi açısından önemlidir (Ma ve Kishor, 1997). Bir öğrencinin derse yönelik tutumunun oluşmasında ve geliştirilmesinde hayati rol oynayan birçok faktörün bulunduğu ve bunların öğrenme ortamı, öğretmen kalitesi ve farklı türden öğretim yöntemlerinin olduğu ifade edilmektedir (Larsen, 2013).

Araştırmadan elde edilen diğer bir bulgu matematik kaygısının matematik başarısını negatif yönde etkilemesidir. Öğrencilerin matematik kaygısı arttıkça matematik başarıları düşmektedir. Duyuşsal değişkenlerden olan matematik kaygısı matematiğe yönelik tutum kadar matematik başarısı üzerinde büyük etki yapmamaktadır. Bu bulgular, önceki araştırmalarla örtüşmektedir. Yapılan araştırmalarda matematik kaygısı ile matematik başarısı arasında olumsuz bir ilişki bulunmuştur (Ashcraft, 2002; Aarnos ve Perkkilä, 2012; Bekdemir, 2009; Hembree, 1990; Jackson ve Leffingwell, 1999; Ramirez, Gunderson, Levine ve Beilock, 2012; Şad vd., 2016). Bu ilişkinin karşılıklı olduğu ifade edilmektedir. Bireyin matematik başarısı düştükçe matematik kaygısının arttığı veya matematik başarısı arttıkça matematik kaygısının azaldığı belirtilmektedir (Şad vd., 2016).

Matematik kaygısına sahip bireyler sayısal ve matematiksel görevlerle uğraşırken olumsuz düşüncelere sahiptir (Aarnos ve Perkkilä, 2012). Matematik konusunda aşırı endişeleri olan bir öğrenci, genellikle "Ben matematik yapamam" veya "matematikten nefret ediyorum" şeklinde ifade edilen matematiğe karşı olumsuz bir tutum geliştirebilmektedir (James, Borisade, Ademuyiwa ve Bolanle, 2013). Bu nedenle Ramirez ve arkadaşları (2012), matematik kaygısının erken teşhisi ve tedavisinin önemini vurgulamaktadırlar. Çünkü erken endişeler için başlangıçta önlem alınmazsa kartopu şeklinde artacağını ve sonunda öğrencilerin matematik dersleri ve matematikle ilgili kariyer seçimlerinden kaçınmaya yönelik potansiyelini etkileyebileceğini ifade etmektedirler.

Araştırmada elde edilen bulgulardan bir diğeri, matematiğe yönelik tutum ile matematik kaygısı arasında negatif yönlü bir ilişki ortaya

çıkıştır. Öğrencilerin matematiğe yönelik tutumları arttıkça matematik kaygıları azalmaktadır. Matematik kaygısı, matematiğe yönelik tutumların bir alt yapısı olarak temsil edilmektedir (Jong ve Hodges, 2013; aktaran Hughes, 2016). Bu nedenle matematik kaygısı olan insanlar "matematik için olumsuz tutumlara sahiptir (Ashcraft, 2002; Sanci, 2014) ve matematik yetenekleri hakkında olumsuz benlik algıları"na sahiptirler (Ashcraft, 2002). Matematik kaygısı yaşayan öğrenciler, matematik becerisi konusunda yoğun hayal kırıklığı veya çaresizliği yaşamaktadırlar (Yenilmez, Girginer ve Uzun, 2007). Bu durum onların matematiğe yönelik tutumları üzerinde olumsuz bir etki yaratabilir.

Araştırmanın en çarpıcı bulgusu matematiğe yönelik motivasyonun öğrencilerin matematik başarısında anlamlı bir etki ortaya koymamasıdır. Alanyazında motivasyonun öğrencilerin matematik başarısı üzerine anlamlı bir etki yaptığı görülmektedir (James ve diğ., 2013; Moenikia ve Zahed-Babelan, 2010; Sanci, 2014). Başarı motivasyonu ve matematik başarısı arasında pozitif ve anlamlı korelasyon bulunmaktadır (James ve diğ., 2013). Araştırmada motivasyonun matematik başarısı üzerinde anlamlı bir etki ortaya koymamasının birçok gerekçesi olabilir. Bunlardan biri de okulda sağlanan öğrenme sürecidir. Çünkü Balantekin ve Oksal (2014) öğrenme sürecinde geçirilen yaşantıların öğrencilerin motivasyonunu olumsuz yönde etkileyebileceğini ifade etmektedir. Ayrıca matematiğe yönelik motivasyon erken yaşlarda gelişmektedir, zamanla oldukça kararlıdır ve öğretmen davranışları ve tutumlarından büyük ölçüde etkilenmektedir (Middleton ve Spanias, 1999). Bu nedenle öğrencilerin erken yaşlarda matematiğe yönelik motivasyonlarının geliştirilmesi onların matematik başarılarını arttırmaları konusunda büyük öneme sahip olduğu söylenebilir.

Araştırmadan elde edilen bir diğer bulgu, cinsiyet faktörünün ele alınan duyuşsal ve bilişsel değişkenler üzerindeki etkisini ortaya koymaya yöneliktir. Cinsiyet faktörü matematik başarısı, aritmetik performansı, matematiğe yönelik kaygı, içsel motivasyon ve motivasyonsuzluk üzerinde anlamlı bir fark ortaya koymamıştır. Matematiğe yönelik tutum ve dışsal motivasyon değişkenlerinde ise cinsiyet faktörü anlamlı bir fark yaratmaktadır. Kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla daha yüksek matematik tutumuna ve dışsal motivasyona sahip olduğu görülmektedir.

Alanyazında cinsiyet faktörü ile duyuşsal değikenler arasındaki ilişkiye yönelik farklı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Mevcut araştırmanın bulgularıyla örtüşen matematik kaygısı ile cinsiyet faktörü arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı gibi (Aydın, 2011; Ma, 1999; Tapia ve Marsh, 2004; Yaratan ve Kasapoğlu, 2012) cinsiyet değışkeni ile kaygı arasında anlamlı bir ilişkinin var olduğu çalışmalar mevcuttur (Peker ve Şentürk, 2012; Şentürk, 2010; Yüksel-Şahin, 2008). Tutum değışkeni açısından karşılaştırıldığında ise; mevcut araştırmanın sonuçlarına benzer şekilde alanyazında kız öğrencilerin matematiğe yönelik tutumlarının daha yüksek olduğu görülmektedir (Michelli, 2013; Yaratan ve Kasapoğlu, 2012). Bunun sebebi olarak kızların evde erkeklere göre daha fazla zaman geçirebilmeleri (Yaratan ve Kasapoğlu, 2012), bu yüzden fazla zaman harcamalarından dolayı matematiğe yönelik tutumları daha yüksek olabilir. Araştırmanın bulgularından farklı olarak matematiğe yönelik tutum ile cinsiyet değışkeni arasında anlamlı farkın olmadığı çalışmalarda mevcuttur (Herges, Duffied, Martin ve Wageman, 2017).

Sonuç olarak, matematiği öğrenmek yalnızca bir bilişsel bir çabayı değil, aynı zamanda duyuşsal bir çabayı da gerektirir (Larsen, 2013). Her ne kadar ilkokul matematik programında duyuşsal alanla ilgili hedeflerin de belirtildiği görölse de (MEB, 2012) Türkiye’de rekabetçi sınav sistemi bilişsel yeterlilikleri ön plana çıkarmaktadır. Bu nedenle Şimşek’e (2009) göre eğitim ortamlarında duyuşsal alandaki gelişim büyük ölçüde rastlantılara bırakılmaktadır. Öğrenme ortamlarında matematiğe yönelik olumlu tutum geliştirilmesi, matematiksel problemlere özgüvenli bir yaklaşım sağlanması, sistemli, dikkatli, sabırlı ve sorumlu olma özelliklerinin geliştirilmesi, öğrencilerin derslerde rahat olmaları sağlanarak motive edilmeleri amaçlanmalıdır (MEB, 2012).

Araştırmada, ilkokul 4. sınıf öğrencilerinin matematik başarılarını etkileyen duyuşsal özellikler ortaya konulmuştur. Araştırma ilkokul 4.sınıf öğrencileriyle sınırlıdır. Bu nedenle yapılacak boylamsal araştırmalarla erken yaşlarda (2-3.sınıf) matematiğe yönelik duyuşsal özelliklerin matematik başarılarına yansımaları ortaya konulabilir. Araştırmada ele alınan motivasyon değışkeninin ilkokul öğrencilerinin matematik başarıları üzerinde bir etkisinin olmadığı görülmüştür. İleride yapılacak çalışmalarla motivasyon değışkeninin matematik başarıları üzerinde etkisi tekrar incelenebilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Determination of Affective Variables Affecting
Mathematical Achievement and Arithmetic Perfor-
mance of Primary School 4th Grade Students**

*

Mehmet Hayri Sarı – Gülay Ekici

Nevşehir HBV University / Gazi University

When findings from the data of countries with high success in international exams (TIMSS, PISA) are evaluated, it is clear that affective variables play an important role in influencing the success of students. The critical period for developing emotional reactions to mathematics in particular is in the 9-11 years range. It is stated that students who are weak due to emotional reactions need to be identified early in the process so precautions can be taken (McLeod, 1992). In this context, the current research focuses on what is the affective variables that mediate the mathematical success of primary school fourth graders. Attitudes, anxiety and motivation variables of the students' affective characteristics are discussed. Attitude, motivation, and lethargic mathematical success are the strongest correlated affective domains (Lim and Chapman, 2015).

The effects of affective variables affecting mathematical achievement and arithmetic performance of primary school fourth grade students in the study and their relationships were examined. For this reason, the research was carried out within the context of the relational screening model. The group was conducted with a total of 281 students attending all fourth-grade branches of a state school in Nevşehir. According to sex distribution of the students participating in the survey, 136 (48%) were female and 145 (52%) were male students.

The results of this study were as follows: Mathematics Achievement Test (Fidan, 2013), Calculation Performance Test (Devos, 1992), Attitude Scale for Mathematics (Ocak and Dönmez, 2010), Mathematics Anxiety Scale (Şentürk, 2010) and Motivation Scale Balantheekin and Oksal, 2014) were used. The Structural Equation Model was established to introduce variables that predict mathematical success. In addition, t-test analysis of

unrelated samples was conducted to show whether mathematical achievements, arithmetic performances, attitudes toward mathematics, anxiety and motivation differ significantly by sex.

The attitude towards mathematics from the affective variables discussed in the research affects mathematics success positively on arithmetic performance. This finding suggests that mathematical achievements also increase as students increase their attitudes towards mathematics. The result coincides with the previous research (Abebe, 2015, Dinyal, 2006, Moenikia and Zahed-Babelan, 2010, Ma and Kishor, 1997, Larsen, 2013).

Another finding from research is that mathematical anxiety affects mathematical success in the negative direction. The mathematical anxiety falls as the mathematics anxiety of the students increases. The mathematical concern of affective variables does not have a great effect on the mathematical success as that of the attitude towards mathematics. These findings overlap with previous investigations. There was a negative relationship between math anxiety and math achievement (Ashcraft, 2002; Aarnos ve Perkkilä, 2012; Bekdemir, 2009; Hembree, 1990; Jackson ve Leffingwell, 1999; Ramirez, Gunderson, Levine ve Beilock, 2012; Şad vd., 2016).

Another finding from the research revealed a negative relationship between attitude towards mathematics and math anxiety. As students increase their positive attitude towards mathematics, their math worries start diminishing. Mathematics anxiety is represented as a sub-structure of attitude toward mathematics (Jong and Hodges, 2013, Hughes, 2016), so people with mathematics anxiety have a negative attitude towards mathematics (Ashcraft, 2002, Sancı, 2014) and have negative self-perceptions about their mathematical abilities "(Ashcraft, 2002).

The most striking finding of the research is that motivation for mathematics does not have a significant effect on students' mathematical success. Motivation in the literature seems to have a significant effect on mathematics success (James et al., 2013, Moenikia and Zahed-Babelan, 2010, Sancı, 2014). There is a positive and significant correlation between achievement, motivation and mathematical success (James et al., 2013).

In the study, the factor gender did not show any significant difference on mathematical success, arithmetic performance, math anxiety, inner motivation and demotivation. The attitude towards mathematics and the

gender factor in the external motivation variables make a meaningful difference. It is seen that female students have higher mathematics attitude and external motivation than male students.

In the study, the affective characteristics affecting the mathematical achievements of the 4th grade students of elementary school were presented. Research is limited to 4th grade students in primary school. For this reason, it can be shown that the affective characteristics of mathematics at early ages (2-3th grade) can be reflected to mathematical achievements by longitudinal studies. It has been observed that the motivation variable in the research has no effect on the mathematical success of primary school students. Future work may re-examine the effect of the motivation variable on mathematical success.

Kaynakça/References

- Aarnos, E. ve Perkkilä, P. (2012). Early signs of mathematics anxiety?. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 46, 1495-1499.
- Aydın, B. (2011). İlköğretim ikinci kademe düzeyinde matematik kaygısının cinsiyete göre farklılıkları üzerine bir çalışma. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(3), 1029-1036.
- Abebe, G. (2015). *Anxiety, attitude towards mathematics and mathematics achievement of tenth grade students at government and private schools in kolfe keranio sub city of Addis Ababa*. (Unpublished doctoral dissertation). Addis Ababa University: Etiyopya
- Anderson, J. C. ve Gerbing, D. W. (1984). The effect of sampling error on convergence, improper solutions, and goodness-of-fit indices for maximum likelihood confirmatory factor analysis. *Psychometrika*, 49(2), 155-173.
- Ashcraft, M. H. (2002). Math anxiety: Personal, educational, and cognitive consequences. *Current Directions in Psychological Science*, 11(5), 181-185.
- Balantekin, Y. ve Oksal, A. İlkokul 3. ve 4. sınıf öğrencileri için matematik dersi motivasyon ölçeği. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 3(2), 102-113.

- Baykul, Y. (2009). İlköğretimde matematik öğretimi: 1-5. sınıflar için. Ankara: Pegem Akademi.
- Bekdemir, M. (2009). Meslek yüksekokulu öğrencilerinin matematik kaygı düzeylerinin ve başarılarının değerlendirilmesi. *Erzincan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 169- 189
- Bloom, B. S. (2012). *İnsan nitelikleri ve okulda öğrenme* (Çev. D. A. Özçelik). Ankara: Pegem Akademi.
- Doğan, N. ve Barış, F. (2010). Tutum, değer ve özyeterlik değişkenlerinin TIMSS-1999 ve TIMSS-2007 sınavlarında öğrencilerin matematik başarılarını yordama düzeyleri. *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi*, 1(1), 44-50.
- Hembree, R. (1990). The nature, effects, and relief of mathematics anxiety. *Journal for Research in Mathematics Education*, 21(1), 33-46.
- Cüceloğlu, D. (1999). *İnsan ve davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Cole, D.A. (1987). Utility of confirmatory factor analysis in test validation research. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 55, 1019-1031.
- Cohen, J. (1977). *Statistical power analysis for the behavioral sciences* (Düzenlenmiş bs.). London: Academic.
- Dindyal, J. (2006). *The Singaporean mathematics curriculum: Connections to TIMSS*. <https://www.merga.net.au/documents/RP182006.pdf> adresinden 27.05.2017 tarihinde erişildi.
- Erdogan, F., Hamurcu, H. ve Yesiloglu, A. (2016). Türkiye, Singapur TIMSS 2011 sonuçlarının matematik programı açısından değerlendirilmesi. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 5, 31-43.
- Ekizoğlu, N. ve Tezer, M. (2007). İlköğretim öğrencilerinin matematik dersine yönelik tutumları ile matematik başarı puanları arasındaki ilişki. *Cypriot Journal of Educational Sciences*, 2(1), 43-57.
- Elliott, A.J. ve Dweck, C.S. (2005). *Handbook of competence and motivation*. New York: Guilford Press.
- Fidan, E. (2013). *İlkokul öğrencileri için matematik dersi sayılar öğrenme alanında başarı testi geliştirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Haşlamam, T. ve Aşkar, P. (2007). Programlama dersi ile ilgili özdüzenleyici öğrenme stratejileri ve başarı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(32), 110-122.

- Herges, R. M., Duffied, S., Martin, W. ve Wageman, J. (2017). Motivation and achievement of middle school mathematics students. *The Mathematics Educator*, 26(1), 83-106.
- Hughes, P. T. (2016). *The relationship of mathematics anxiety, mathematical beliefs, and instructional practices of elementary school teachers*. (Unpublished doctoral dissertation). Georgia State University: USA
- Jackson, C. D. ve Leffingwell, R. J. (1999). The role of instructors in creating math anxiety in students from kindergarten through college. *The Mathematics Teacher*, 92(7), 583-586.
- James, A. O., Tunde, B. F., Ademuyiwa, A. C. ve Bolanle, A. O. (2013). Effects of gender, mathematics anxiety and achievement motivation on college students' achievement in mathematics. *International Journal of Education and Literacy Studies*, 1(1), 15-22.
- Jöreskog, K.G. ve Sörbom, D. (1993). *LISREL 8: Structural equation modeling with the SIMPLIS command language*. SSI, USA: Lincolnwood.
- Papanastasiou, C. (2002). Internal and external factors affecting achievement in mathematics. *Studies in Educational Evaluation*, 26, 1-7.
- Peker, M. ve Mirasyedioğlu, Ş. (2003). Lise 2.sınıf öğrencilerinin matematik dersine yönelik tutumları ve başarıları arasındaki ilişki. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(14), 157-166.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi* (24. bs.). Ankara: Nobel.
- Kelloway, E. K. (1998). *Using LISREL for structural equation modeling*. Thousand Oaks, CA: Sage Publishers.
- Kline, R. B. (2005). *Principles and practice of structural equation modeling: Methodology in the social sciences*. The Guilford Press: NewYork
- Larsen, J. (2013). *Attitude in Mathematics: a thematic literature review*. <http://peterliljedahl.com/wp-content/uploads/Sample-Lit-Larsen.pdf> adresinden 27.05.2017 tarihinde erişildi.
- Leung, F. K. (2002). Behind the high achievement of East Asian students. *Educational Research and Evaluation*, 8(1), 87-108.
- Lim, S. Y. ve Chapman, E. (2015). Identifying affective domains that correlate and predict mathematics performance in high-performing students in Singapore. *Educational Psychology*, 35(6), 747-764.
- Ma, X. (1999). A meta-analysis of the relationship between anxiety toward mathematics and achievement in mathematics. *Journal for Research in Mathematics Education*, 30(5) 520-540.

- Ma, X. ve Kishor, N. (1997). Assessing the relationship between attitude toward mathematics and achievement in mathematics: A meta-analysis. *Journal for Research in Mathematics Education*, 28(1), 26-47.
- Marsh, H. W., Balla, J. R. ve McDonald, R. P. (1988). Goodness-of-fit indexes in confirmatory factor analysis: The effect of sample size. *Psychological bulletin*, 103(3), 391-410.
- Martin, M. O. ve Mullis, I. V. S. (2007). *TIMSS 2007: Asian students are top performers in math and science according to largest-ever global assessment of student achievement released today by boston college researchers*. Boston, MA: Boston College.
- McLeod, D. B. (1992). Research on affect in mathematics education: A reconceptualization. In D. Grouws (Ed.), *Handbook of research on mathematics teaching and learning* (pp. 575-596). New York, NY: Macmillan.
- Middleton, J. ve Spanias, P. (1999). Motivation for achievement in mathematics: Findings, generalizations, and criticisms of the research. *Journal for research in Mathematics Education*, 30(1), 65-88.
- Michelli, M. P. (2013). *The relationship between attitudes and achievement in mathematics among fifth grade students*. (Unpublished doctoral dissertation). The University of Southern Mississippi: USA
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2012). *İlköğretim matematik dersi 1-5. sınıflar öğretim programı*. Ankara: MEB –Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı Yayıncılık.
- Moenikia, M. ve Zahed-Babelan, A. (2010). A study of simple and multiple relations between mathematics attitude, academic motivation and intelligence quotient with mathematics achievement. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 2(2), 1537-1542.
- Nolting, P.D. (2010). *Math study skills workbook: Your guide to reducing test anxiety and improving study strategies*. United States of America: Brooks/Cole, Cengage Learning
- Ocak, G. ve Dönmez, S. (2010). İlköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin matematik etkinliklerine yönelik tutum ölçeği geliştirme. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 3(2), 69-82.
- Olkun, S., Can, D. ve Yeşilpınar, M. (2013). *Hesaplama performansı testi: geçerlilik ve güvenilirlik çalışması*. XII. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi. 89-92.

- Ölçüoğlu, R. ve Çetin, S. (2016). TIMSS 2011 sekizinci sınıf öğrencilerinin matematik başarısını etkileyen değişkenlerin bölgelere göre incelenmesi. *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi*, 7(1), 202-220. doi: 10.21031/epod.34424
- Peker, M. ve Şentürk, B. (2012). İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin matematik kaygılarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 34, 21- 32.
- Ramirez, G., Gunderson, E. A., Levine, S. C. ve Beilock, S. L. (2013). Math anxiety, working memory, and math achievement in early elementary school. *Journal of Cognition and Development*, 14(2), 187-202.
- Sanci, R. (2014). *Correlation among math anxiety, attitudes toward math, and math achievement in grade 9 students: Relationships across gender*. (Unpublished doctoral dissertation). Brock University: ABD
- Sarı, M.H., Arıkan S. ve Yıldızlı, H. (2017). 8. sınıf matematik akademik başarısını yordayan faktörler-TIMSS 2015. *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi*, 8(3), 246-265. Doi: 10.21031/epod.303689
- Schunk, D. H. (2011). *Learning theories an educational perspective*. (Çev.Ed. M. Şahin,). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Lim, S.Y. ve Chapman, E. (2015). Identifying affective domains that correlate and predict mathematics performance in high-performing students in Singapore. *Educational Psychology*, 35(6), 747-764, DOI: 10.1080/01443410.2013.860221
- Singapore Minister of Education (2012). *Mathematics syllabus: Primary one to five*. https://www.moe.gov.sg/docs/default-source/document/education/syllabuses/sciences/files/primary_mathematics_syllabus_pri1_to_pri5.pdf adresinden 27.05.2017 tarihinde erişildi.
- Sorvo, R., Koponen, T., Viholainen, H., Aro, T., Räikkönen, E., Peura, P. ... ve Aro, M. (2017). Math anxiety and its relationship with basic arithmetic skills among primary school children. *British Journal of Educational Psychology*, 87(3), 309-327.
- Sukow, A. L., Sampson, C. A. ve Pierrie, V. (2016). *Effects of Singapore mathematics on students and teachers*. (Unpublished doctoral dissertation). Lipscomb University: USA.

- Sümer, N. (2000). Yapısal eşitlik modelleri: Temel kavramlar ve örnek uygulamalar. *Türk Psikoloji Yazıları*, 3(6), 49-74.
- Şad, S.N., Kış, A., Demir, M. ve Özer, N. (2016). Meta-analysis of the relationship between mathematics anxiety and mathematics achievement. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 6(3), 371-392, <http://dx.doi.org/10.14527/pegegog.2016.019>.
- Şentürk, B. (2010). *İlköğretim beşinci sınıf öğrencilerinin genel başarıları, matematik başarıları, matematik dersine yönelik tutumları ve matematik kaygıları arasındaki ilişki*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şişman, M., Acat, M. B., Aypay, A. ve Karadağ E. (2011). *TIMSS 2007 ulusal matematik ve fen raporu. 8. sınıflar*. Ankara MEB: EARGED Yayınları. http://yegitek.meb.gov.tr/dosyalar/dokumanlar/uluslaramasi/timss_2007_ulusal_raporu.rar adresinden edinilmiştir.
- Şimşek, A. (2009). *Öğretim tasarımı*. Ankara: Nobel.
- Tapia, M. ve Marsh, G. E. (2004). The relationship of math anxiety and gender. *Academic Exchange Quarterly*, 8(2), 130-134.
- Tuncer, M. ve Yılmaz, Ö. (2016). Ortaokul öğrencilerinin matematik dersine yönelik tutum ve kaygılarına ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 47-64.
- Turgut, M. F. ve Baykul, Y. (2012). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. Ankara: Pegem Akademi.
- Uygun, N. ve Işık Tertemiz, N. (2014). Matematik dersinde probleme dayalı öğrenmenin öğrencilerin derse ilişkin tutum, başarı ve kalıcılık düzeylerine etkisi. *Eğitim ve Bilim*, 39(174), 75-90. doi: 10.15390/EB.2014.1975
- Viau, R. (2015). *Okulda motivasyon: Okulda güdüleme ve güdülenmeyi öğrenme* (Çev. Y. Budak). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yaratan, H. ve Kasapoğlu, L. (2012). Eighth grade students' attitude, anxiety, and achievement pertaining to mathematics lessons. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 46, 162-171.
- Yavuz, H., Demirtaşlı, R., Yalçın, S. ve İlgün Dibek, M. (2017). Türk öğrencilerin TIMSS 2007 ve 2011 matematik başarısında öğrenci ve öğretmen özelliklerinin etkileri. *Eğitim ve Bilim*, 42(189), 27-47. doi: 10.15390/EB.2017.6885

- Yenilmez, K., Girginer, N. ve Uzun, O. (2007). Mathematics anxiety and attitude level of students of the faculty of economics and business administrator: The Turkey model. *In International Mathematical Forum*, 2(41), 1997-2021
- Yüksel-Şahin F. (2008). Mathematics anxiety among 4th and 5th grade Turkish elementary school students. *International Electronic Journal of Mathematics Education*, 3(3), 179-192.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Sarı, M. H. ve Ekici, G. (2018). İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin matematik başarıları ile aritmetik performanslarını etkileyen duyuşsal değişkenlerin belirlenmesi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1562-1594. DOI: 10.26466/opus.451025

Yeni Kurulan Üniversitelerin İtibar Stratejilerinin Değerlendirilmesi: Giresun Üniversitesi Örneği

*

DOI: 10.26466/opus.452968

*

Fatmanur Özen*

*Dr Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Giresun/Türkiye
E-Posta: fozen2010@gmail.com ORCID: [0000-0002-3232-7484](https://orcid.org/0000-0002-3232-7484)

Öz

İtibar, bir kurumu aynı işi ya da hizmeti veren diğerlerinden ayırt ettiren, bir durum karşısında olası davranışını kestirmemizi sağlayan, taklidi zor, maddi olarak ölçülemeyen ancak değerli olanıdır. Üniversiteler açısından itibar ise, medyanın da içerisinde yer aldığı, üniversitenin iç ve dış çevresi tarafından algılanmasının oluşturduğu kolektif yargılardır. Bu çalışmada, 2006 yılında müstakil bir üniversite haline gelen Giresun Üniversitesinin itibar stratejileri değerlendirilmektedir. Bu amaçla üniversitenin iç paydaşlarından üniversite kimliğine ilişkin Kurumsal İtibar Ölçeğiyle veri toplanmış, verilerle iç paydaşların görüşleri arasındaki farklar analiz edilmiştir. İmajına ilişkin ise, 2013-2015 yılları arasında Üniversitesi ile ilgili yazılı basında yer alan haberler betimsel analiz ile incelenmiştir. Sonuçlar Üniversitenin kimliğine ait uygulamalarını, öğretim elemanlarının öğrencilerine göre daha olumlu değerlendirdiklerini göstermektedir. İmajına ilişkin haberlerin dokümanından, çoğunluğu yerel basında yer alan haberlerin olumlu içerikli olduğu; haberin çoğunlukla üniversitede düzenlenen konferans, seminer, toplantı, sosyal sorumluluk ve halkla ilişkiler haberlerine ait olduğu belirlenmiştir. Üniversite rektörü bizatihi haber değeri taşıırken, faaliyet gösteren öğrenci toplulukları ve faaliyetleri ikincil haber kaynağını oluşturmaktadır. Üniversitenin fakülte ve yüksekokulları en sık haberi yapılan birimlerdir; kadınlar, engelliler, projeler, Türkler ve Türk azınlıklar, azınlıklara yönelik soykırım faaliyetlerini tenkit çalışmaları haberlerin merkezci tema/konularını oluşturmaktadır. Sonuç olarak Giresun Üniversitesinin itibar uygulamalarında, sosyal sorumluluk faaliyetlerini strateji olarak ön plana çıkardığı anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Üniversite kimliği, İmajı, İtibarı, Üniversite itibar stratejileri

Evaluation of Newly Established Universities' Reputation Strategies: A Sample of Giresun University

*

Abstract

Reputation is that an institution distinguishes itself from others that do the same business or service, allows us to estimate likely behavior in the face of a situation, difficult to imitate, not materially measurable but is valuable. In terms of universities, reputation is the collective judgments formed by the internal and external environment. In this research, the reputation strategies of Giresun University, which became an independent university in 2006, were evaluated. For this purpose, data were collected from internal stakeholders by Institutional Reputation Scale related to university identity, and the differences between the opinions were analyzed. Regarding the image, news texts of the University during the period of 2013-2015 were examined by means of descriptive analysis. The results show that the applications according to university identity were evaluated positively by the lecturers compared to the students. The news regarding the image of the University, the majorities of the news content were apparently positive and takes place in the local press; about seminars, meetings and conferences, social responsibilities and public relations. While the rector of the university was the main; the student communities and their activities constitute the secondary source of news. Faculties and colleges were most frequently reported units; the news about women, disabled people, projects, Turks and Turkish minorities, criticizing activities of genocide against minorities constituted the central themes/issues. As a result, it is understood that Giresun University put social responsibility activities in the forefront of reputation practices.

Keywords: *University identity, Image, Reputation, University reputation strategies*

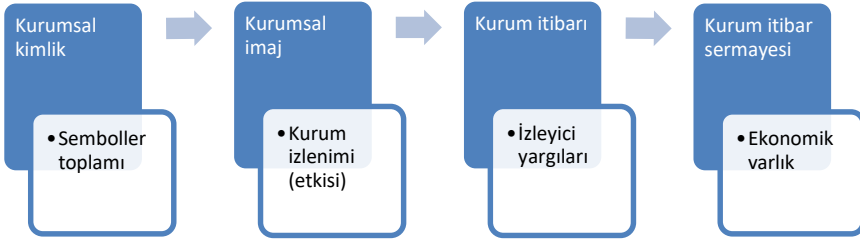
Giriş

İtibar kurumların en değerli varlığıdır. Yapılan teorik çalışmalar, özellikle kurumsal itibarın ölçülebilir bir değer olduğunu ortaya koymuş, bu durum kurumsal itibarın nasıl yönetilebileceğine ilişkin tartışmaları beraberinde getirmiştir. Kurumsal itibar, bir kurumu rakiplerine ya da aynı işi yapan diğerlerine göre çekici kılan algılanan geçmiş ve gelecek eylemleridir (Roberts ve Dowling, 2002). Başka bir tanıma göre kurumsal itibar, “örgütün geçmiş ve gelecekteki eylemleri” ile ilişkili “eşsiz ve manevi”, örgütün farklı paydaşlarınca algılanan “duygusal sermayesidir.” (Fombrun ve van Riel, 2004, s.4; Gable, 2008, s.45; Kotha, Radgopal ve Rindova, 2001, s.572). Kurumsal itibar, kurumun sahip olduğu entelektüel birikimini yansıtan ve sürdürülebilir bir rekabet gücü kazandırarak farklılık yaratan, kuruma ait özgün bir değeri temsil ettiğinden, bu gün kar amacı güden ya da gütmeyen pek çok firma ve kuruluş rekabet üstünlüğü yaratmak için kurumsal itibar stratejileri geliştirmektedir (Öncel ve Sevim, 2011).

İtibar, çalışanın örgütün dışındaki kişilerin kurum hakkındaki görüşleri ile ilgili düşüncesidir (Smidts, Pruyn, Riel, 2001 aktaran Öz ve Bulutlar, 2009). İtibar, örgütün mevcut durumuna ilişkin paydaşlarının algılarını kapsamakla beraber, bu algıların örgütsel hedefler doğrultusunda yönlendirilmesini de içerir (Karaköse, 2007). Fombrun ve Van Riel (1997) ise, kurum kimliğini kuruma ilişkin kurum çalışanlarının algısı, kurum imajını ise kuruma ilişkin kurumun dış izleyicilerinin kuruma ilişkin algısı olarak ayırtırmakta, kurum itibarını “kurumun içte çalışanlarının, dışta paydaşlarının oluşturduğu kolektif bir temsili” (s.10) olarak tanımlamaktadır.

Barnett, Jermier, Lafferty (2006)’e göre kurumsal itibarın pek çok tanımı bulunmaktadır. Bu tanımları kurumsal itibarı, farkındalık (aweranness) (Balmer, 2001; Fombrun, 2001; Lerkin, 2003; Lewitt, 1965 ...) olarak tanımlayanlar, değerlendirme (assessment) (Fombrun, Garberg ve Sever, 2000; Fombrun ve Rindova, 2001; Larkin, 2003; Mahon, 2002, ...) ve varlık (asset) (Fombrun, 2001; Mahon, 2002; Miles ve Covin, 2002; ...) olarak tanımlayanlar şeklinde sınıflandırmak mümkündür. Kurumsal itibarın farkındalık durumu tanımları kuruma ait imaj ve algıları ön plana çıkarırken; değerlendirme odaklı tanımların,

kuruma ilişkin iç ve dış paydaşların yargılarını, hükümlerini ve kurumun saygınlığını ön plana çıkardığı söylenebilir. Varlık (servet) vurgusuna sahip tanımlamalarda ise, kurumsal itibarın soyut ancak ekonomik bir değer olduğuna vurgu yapılmaktadır (Şakar, 2011). İmaj, anlık ya da daha kısa vadeli, kuruma ilişkin izlenim ve tutumlar üzerine kurulmuş dış paydaş algısı olarak tanımlanmaktadır (Heding, Knudtzen ve Bjerre, 2009). İmaj, itibar ile birlikte kurumun dışarıdan algılandığı şeklinin yorumudur (Steiner, Sundström ve Sammalisto, 2012). Barnett, Jermier, Lafferty (2006)'e göre: Kurumsal kimlik ve imaj kurum itibarını; kurum itibarı ise, itibar sermayesini oluşturmaktadır; itibar sermayesi de kurumu, ekonomik varlığa dönüştürmektedir (Şekil 1).



Şekil 1. Kurumsal itibar bileşenleri
Kaynak: Barnett, Jermier, Lafferty, 2006

Akademik Kurumlarda (Üniversitelerde) İtibar

Üniversiteler için itibar, medyanın da içerisinde yer aldığı, üniversitenin “iç ve dış çevresi tarafından algılanmasının oluşturduğu kolektif yargıların toplamıdır” (Fried, 2005, s.261). Alan yazında, yükseköğretim kurumları açısından, itibarı ölçmeye ilişkin ölçütlerin belirlenmesi çalışmalarının sürdüğü anlaşılmakla birlikte; özellikle öğrencilerin, yükseköğretimde kurum seçimini etkileyen en önemli faktörlerden birinin yükseköğretim kurumunun itibarı olduğunu gösteren çalışmalar mevcuttur (Bodycott, 2009; Cubillo, Sánchez ve Cerviño, 2006; Maringe, 2006; Mazzarol ve Soutar, 2002; Petruzzellis ve Romanazzi, 2010).

Mazzarol (1998)'un, yüksek öğretim pazarında uluslararası başarı faktörlerinin belirlenmesine yönelik gerçekleştirdiği araştırma, üni-

versitelerde kurumsal itibarın ne olduğu ile ilgili fikir vermektedir. İlgili araştırma sonuçlarına göre: Yenilikçiliğin teşvik edilmesi, kaliteli ve deneyimli akademik çalışanların olması, algılanan olumlu imaj, öğrenci odaklı kültür, bilişim teknolojilerinin etkin kullanılması, güçlü bir finansal kaynağa sahip olma ya da kaynaklarını verimli kullanma, üniversitenin medyada tanınır olması, aktif mezunların varlığı, teknik anlamda alanda uzman olma ve tanınma ile ilgili sunulan eğitim programları başka bir deyişle, üniversitedeki program çeşitliğinin üniversitenin kurumsal itibarı ile ilişkili olduğu bulgulanmıştır.

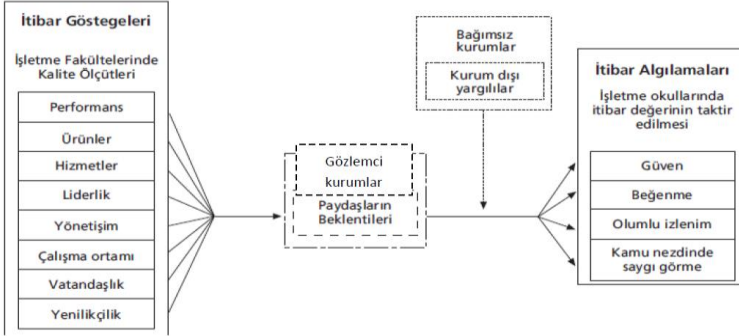
Alessandri, Westcott, Yang ve Kinsey (2006, s.264), Yang, Alessandri ve Kinsey (2008) olumlu üniversite itibarının üç temel faktörle ilişkili olduğunu bildirmektedir. Bu üç temel faktör ve alt bileşenleri şunlardır:

Kaliteli akademik performansın varlığı: Bu başlık altında a. Üniversitenin sunduğu yüksek öğretim kalitesi, b. Daha nitelikli ve başarılı öğrencileri çekmedeki arzusu, c. Fakültelerinin kalitesi, d. Üniversitenin gelecekte büyüme eğilimi gösteren yapısı, e. Üniversitede mükemmel liderliğin varlığı bileşenleri yer almaktadır.

Üniversitenin dışsal değerlendirilen performans göstergeleri: Bu başlıkta, a. Medyanın üniversiteye yönelik pozitif raporlarının varlığı, b. Üniversitenin medya karşısındaki görünürlüğü, c. Üniversitenin üyelerine ve topluma karşı gösterdiği sorumluluklar,

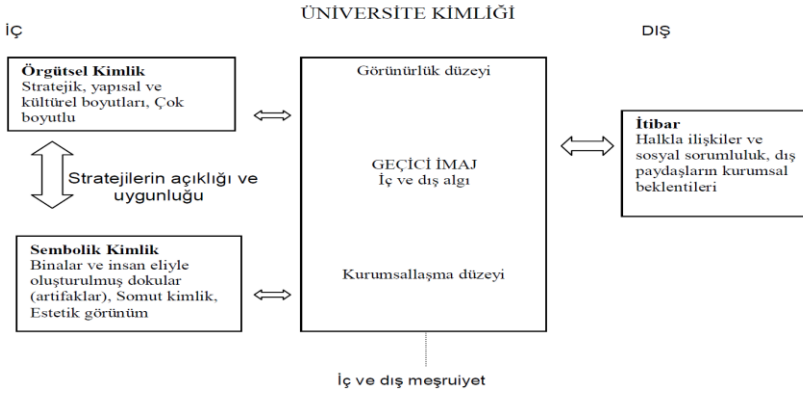
Üniversiteye yönelik oluşan duygusal his ve yargılar: Bu bağlamında ise, a. Üniversite hakkında olumlu duygular besleme, b. Üniversite ve kişi (araştırmaya katılan) arasındaki güçlü duygular bulunmaktadır.

Cohen (2007) yalnızca işletme fakülteleri için ortaya koyduğu itibar modelinde: Performans, ürünler, hizmetler, liderlik, yönetim, çalışma ortamı, vatandaşlık ve yenilikçiliğin işletme fakültelerinin kalite ölçütlerini oluşturduğunu ve bu ölçütlerin hem fakülte iç hem de dış paydaşlarında güven, beğenme, olumlu izlenim ve saygıyı ürettiğini dile getirmektedir (Şekil 2).



Şekil 2. İşletme okullarına yönelik itibar modeli
Kaynak: Cohen, 2007

Steiner, Sundström ve Sammalisto (2012) ise itibarı, üniversite kimliğinin yalnızca bir parçası olarak görmekte, diğer teorisyenlerden farklı olarak ve daha bütüncül bir yaklaşımla üniversiteye ait kimlik stratejilerinin dört boyutu olduğunu ve bu boyutların: Örgütsel kimlik, sembolik kimlik, imaj ve itibar olduğunu dile getirmektedir (Şekil 3). Alan yazında örgütsel kimlik “biz kimiz” sorusuna üniversitenin iç ve dış paydaşlarının verdikleri cevaplar doğrultusunda tanımlanmakta, bir kuruluşun diğerlerinden ayırt edilebilmesini sağlayan ve onu hatırlanabilen kılan unsurların tümü olarak bilinmektedir.



Şekil 3. Üniversite Kimliği

Kaynak: Steiner, Sundström ve Sammalisto, 2012

Van den Bosch, de Jong, Elving (2006) ve Riel ve Balmer (1997)'a göre örgütsel kimliğin en önemli üç bileşeni örgütsel davranış, ileti-

şim ve sembolizmdir (görsel kimlik örneğın isim, logo, örgütün özünü gösteren grafiksel elementler, kullanılan renkler vs.). Bu sembol ve grafikler örgütün karakterini, değerlerini ve amaçlarını göstermektedir. Sembolik kimlik ya da görsel kimlik, üniversitenin çalışanları, öğrencileri ve diğer paydaşlarının gözünden fiziksel ve somut görüntüsünün, kullandığı sembol ve grafiksel öğelerin oluşturduğu algıdır. Bu algı üniversitenin binalarının iç ve dış mimarisi, üniversitenin kullandığı sembol ya da grafiklerin güçlülüğü ile şekillenir (Becker ve Steele, 1995). Hatta bu sembol ve grafikler tüketici davranış teorisine göre, kurumu benzer iş yapan diğer kurumlardan ayırdığından günümüzde marka olarak tanınmaktadır. Marka kurumu diğerlerinden ayıran sembol, slogan, anahtar cümle, kuruma özel tasarım, renkli desenler ya da bunların en iyi kombinasyonudur (Schiffman vd., 2005 aktaran Abbas, 2014). Kuruma ya da işletmeye ait görsel kimliğin itibara ilişkin beş boyutu: Görünürlük (visibility), açıklık (distinctiveness) (ya da ayırt edilebilirlik), otantiklik (authenticity), saydamlık (transparency) ve tutarlılık (consistency) olarak bilinmektedir (van den Bosch, de Jong ve Elving, 2005).

1990'lardan beri üniversiteleri performanslarına göre değerlendiren pek çok uluslararası sırlama (Shanghai Jiao Tong Akademiz Ranking of World Universities =ARWU, Times Higher Education World University Rankings=THE, Academic Ranking of World Universities = ARWU, Webometrics, QS Top Universities...) olduğu gibi, bu konuya ilişkin çalışan pek çok ulusal kurum söz konusudur (Almanya'da CHE, Avusturya'da AQA, Slovak Cumhuriyeti'nde ARRA, Meksika'da CONEVET, Hindistan'da NBA, Türkiye'de TÜBİTAK..). Hatta iki ulus üstü kurumunda üniversiteleri sıraya koyan projeleri (Avrupa Birliğinin U-Multirank ve OECD'nin AHELO) bulunmaktadır. Üniversiteleri sıraya koymada kullanılan kriterler: Sunulan eğitimin kalitesi, fakültenin kalitesi, yayımlanan araştırma sayısı, enstitü başına düşen akademik performans sayısı, akademik itibar araştırması sonuçları, çalışan itibar araştırması sonuçları, öğrenci/öğretim elemanı oranı, uluslararası öğrenci sayısı (http://www.unica-network.eu/sites/default/files/Rauhvargers_UNICA_IRO.pdf), akademik emsal değerlendirmeleri, çalışan değerlendirmeleri, öğretim

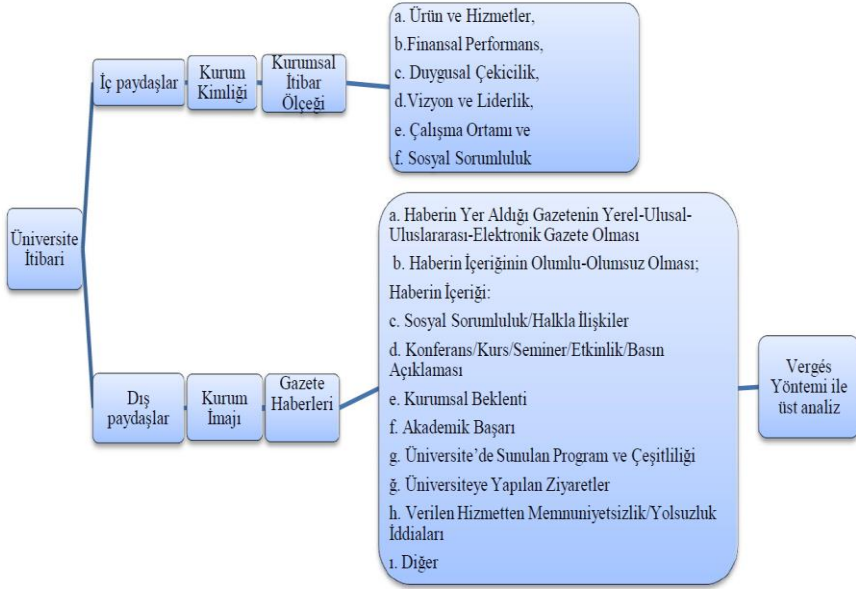
üyeyi başına atıf sayısı, uluslararası öğretim üyesi oranı, ödüllü mezun sayısı, ödüllü akademisyen sayısı vs. değerlendirmelerinin gösterge olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır (Jones, 2011).

Tüm bu tartışmalar ve tanımlamalar ışığında, 2006 yılından beri müstakil bir üniversite olarak meşruiyetini ilan eden, an itibari ile gerek girişimci yönü, sosyal meselelere duyarlılığı, zengin akademik kültürü ve gün geçtikçe artan sayıda yabancı öğrencisi ile Türkiye ve dünya çapında pek çok öğrenciye “bilgi limanı” olan ve bu boyutları ile kısa sürede medyanın da ilgisini çeken Giresun Üniversitesinin (GRÜ) oluşturduğu kurumsal kimlik ve imaj uygulamaları ışığında GRÜ’nün itibar stratejilerini değerlendirmek bu araştırmanın amacıdır. Araştırma da GRÜ’nün oluşturduğu kurumsal kimlik kurumun öğrencileri ve akademisyenlerinin (iç paydaşlar) görüşleri doğrultusunda, imajı ise medyada yer alan haberler (dış paydaşlar) ile değerlendirilmiştir. Her iki verinin değerlendirilmesi ile GRÜ itibar stratejilerinin değerlendirildiği bu araştırmanın sonuçları, aslı, Steiner, Sundström ve Sammalisto’ya (2012) ait olan üniversite kimliği, itibar stratejisi analitik model çerçevesinde yapılan bilinen ilk bütüncül, karma desenli araştırma olması, araştırma kapsamında bu güne kadar yapılan çalışmalarda konunun ya sadece teorik (model çalışmaları) ya da yalnızca iç paydaşlardan (öğrenciler, akademisyenler ve çalışanlar) veri toplanarak tamamlanmış olması (Altıntaş, 2005; Özalp, Tonus ve Geylan, 2010; Fombrun ve Shanley, 1990; Weigelt ve Camerer, 1988); bu çalışmada ise, dış paydaşların da görüşlerinin değerlendirilmesini de içerdiğinden araştırma diğer araştırmalardan ayrılmaktadır. Öteyandan, özellikle itibar stratejilerine, dünya çapında tanınmış üniversitelerin pek çoğunun (Heriot Watt University, University of Oxford, The University of Manchester, University of Exxes, University of Lincoln, ...) elektronik ortamda yayımladıkları beş ila 10 yıllık stratejik planlarında hedef olarak yer vermiş olmaları da araştırmadan elde edilen sonuçların değerini artırmaktadır.

Yöntem

Kurumsal itibar soyut bir kavramdır. Bu nedenle ölçülmesi ve sayısallaştırılması oldukça zordur. Wlaker (2010) kurumsal itibarın ölçülme-

sinde dikkate alınması gereken bazı hususlar (ölçülen değerin algılanan itibarı ifade etmesi, sonuç odaklı olup toplam algıyı yansıtmaması, benzer işi yapan diğer kurumlarla karşılaştırma imkânı sağlamaması, olumsuz sonuçları da yansıta bilmesi ve ölçümün uzun vadeye dayanması gibi) olduğunu dile getirmiştir.



Şekil 4. Veri toplama kaynakları ve analiz üniteleri

Bu araştırmada hem nicel hem de nitel verilerin değerlendirildiği karma desen benimsenmiştir. Karma desenli araştırmalar, tek bir çalışma ya da çalışmalar dizisindeki aynı temel olgulara ilişkin nitel ve nicel veriler toplamayı onları analiz etmeyi ve yorumlamayı içeren desenlerdir (Leech ve Onwuegbuzie, 2007 aktaran Kırıl ve Kırıl, 2011). Öğrenci, öğretim elemanları ve dış paydaşlarının (gazete haberleri) görüşleri doğrultusunda, Giresun Üniversitesinin kurumsal itibar stratejilerine ilişkin uygulamalarının değerlendirildiği bu çalışmada veri toplama amacıyla iki yol izlenmiştir (Şekil 4). Üniversite itibarına ilişkin iç paydaşların (öğrenciler ve öğretim elemanları) görüşlerini almak ve kurum kimliğine ilişkin algıları ortaya koymak için Kurumsal İtibar Ölçeği kullanılarak tarama yapılmıştır. Ölçekten elde edilen veriler betimsel istatistik yöntemleri (frekans, yüzde, ortalama,

standart sapma, non-parametrik testler) ile analiz edilip yorumlanmıştır.

GRÜ itibar stratejilerine ilişkin dış paydaşlarının görüşleri (kurumsal imaj) için ise, 2013-2015 yılları arasında GRÜ hakkında yazılı basında yer alan tüm haberler dökülmüştür (Şekil 4). Dökülmüş verilere betimsel analiz yapılmıştır. Betimsel analiz, “önceden belirlenen temalara göre verilerin özetlenip yorumlandığı” bir araştırma yaklaşımıdır (Yıldırım, Şimşek, 2006, 227, s.224). Betimsel analiz nicel verileri sayısallaştırma imkânı da sağladığından, analizde kullanılan tema/başlıklarla ilişkili cevapların sıklığı da GRÜ kurumsal imaj uygulamalarına ilişkin “genel eğilim, çeşitlilik ve yaygınlık” (Dawson, 2009, s.122) hususlarında da bilgi sağlamaktadır. Betimsel analiz için hazırlanan veriler Vergés (1994)’in oluşturduğu yöntemle bir üst analize daha tabi tutulmuştur. Bu üst analiz yönteminde haberlerde kullanılan sözcüklerin frekanslarına bağlı olarak ilk sırada yer alanlar, üniversitenin itibar stratejilerine ilişkin temsillerin merkezci elemanlarını, düşük frekanslı ve geri sıralarda yer alan sözcükler ise çevresel elemanlarını oluşturmaktadır.

Araştırma Grubu

Araştırma kapsamında Giresun Üniversitesi kimliğine ilişkin verilerin toplanması için uygulanacak ölçeğin üniversitede lisans düzeyinde tüm dördüncü sınıf öğrencileri ile üniversitede görevli öğretim elemanlarına uygulanması için izin alınmıştır. Bu bağlamda üniversitedeki katılımcılara ilişkin veriler, dağıtılan ve toplanan anket sayıları Tablo 1’de sunulmuştur.

Anketlerin dağıtımı için Üniversiteye bağlı tüm fakülte ve yüksekokullardan yalnızca dördüncü sınıf düzeyinde öğrencisi olan birimlere ulaşılması hedeflenmiştir. Bu birimlerdeki öğrenci sayısı 2015-2016 kayıtlarına göre 2398’dir. Ölçek uygulamasında 1375 (%57.3) öğrenciden veri toplanmıştır. Öğretim elemanlarından veri toplamak için ölçeğin öğretim elemanı düzenlemesi, sınav değerlendirilmelerinin elektronik ortamda yayımlandığı GRÜ öğrenci bilgi sisteminin başlangıcında bir ay süre ile yayımlaması sağlanmış (1-30 Nisan

2016), böylece ankete yanıtlamaya gönüllü 189 öğretim elemanından (%31,9) dönüş sağlanmıştır.

Tablo 1. Anket uygulamasına katılan iç paydaşlara ilişkin sayılar

Katılımcı	Üniversitede Sayı	Dönen Anket sayısı	
Öğretim Elemanı Sayıları	Okutman	40	13
	Öğretim Görevlisi	153	85
	Yrd. Doç. Dr.	293	70
	Doç. Dr.	59	12
	Prof. Dr.	48	9
	Toplam	593	189
4. Sınıf Öğrenci Sayıları	Bulancak Kadir Karabaş Uygulama- lı	83	-
	Devlet Konservatuarı	21	-
	Eğitim Fakültesi	850	741
	Fen Edebiyat Fakültesi	339	178
	Görel Uygulamalı Birimler	196	-
	İİBF	473	259
	Mühendislik Fakültesi	30	22
	Piraziz Sağlık Bilimleri Fakültesi	148	-
	Spor Bilimleri Fakültesi	59	28
	Şebinkarahisar Uygulamalı Bilimler	199	147
Toplam	2398	1375	

Nitel Veriler ve Verilerin Analizi

2013 – 2015 zaman aralığında GRÜ'ye ilişkin gazetede çıkan haberler pdf dosyası olarak hazırlanarak, yıl, ay ve gün bazında tasnif edilmiştir. Bu minvalde, GRÜ Basın ve Halkla İlişkiler Koordinatörlüğünden destek alınmıştır. Yazılı basında yer alan haberler Alessandri, Westcott, Yang ve Kinsey (2006), Yang, Alessandri ve Kinsey (2008), Mazzarol (1998)'un görüşleri doğrultusunda araştırmacı tarafından hazırlanan çeteleye (on farklı ölçüte göre haberler sayılmıştır, Şekil 4) tek tek yazılarak haber içerikleri betimlenmiştir. 2013-2015 yılları arasında yazılı basında çıkan haberlerin dökümünden 628 sayfalık bir Word dokümanı elde edilmiştir. Araştırmada toplanılan nitel verilerin çokluğu nedeni ile verilerin ikinci bir araştırmacı tarafından dökülmesi ve uzlaşma oranı hesaplanması mümkün olmamıştır. Bu nedenle dökülen nitel verilerin geçerlik ve güvenilirliği için "katılımcı doğrulaması" tekniğinden yararlanılmıştır (Merriam, 2013, s.221). Bu anlamda

gönüllü iki katılımcının araştırma kapsamında oluşturulan metninden istedikleri miktarda kısmını incelemeleri sağlanmıştır.

Nicel Veri Toplama Aracı ve Verilerin Analizi

Giresun Üniversitesi kimliğine ilişkin verilerin toplanması için alanda en çok kullanılan Fombrun, Gardberg ve Sever (2000) tarafından geliştirilen ve 2005 yılında revize edilen The Reputation Quotient'ın, Yurtsever (2013) tarafından Türkçeye uyarlanan Kurumsal İtibar Ölçeği (KİÖ) hali kullanılmıştır. Yurtsever (2013)'den kullanma izni alınan ölçek, 32 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin aslı beşli likert tipindedir. Ancak, Yurtsever (2013) ölçeği ölçek maddelerine 1 ile 10 arasında puan verilecek şekilde düzenlenmiştir. Ölçekte "1: hiç katılmıyorum" u, "10: tamamen katılıyorum" u göstermektedir. Yine "fikrim yok" içinde "0" puan olarak ölçek formunda yer almaktadır. Ölçek formunda yer alan 32 madde üniversitesinde sunulan:

- A. Ürün ve Hizmetler,
- B. Finansal Performans,
- C. Duygusal Çekicilik,
- D. Vizyon ve Liderlik,
- E. Çalışma Ortamı ve
- F. Sosyal Sorumluluk başlıklarına aittir.

Ölçekteki tüm maddeler olumludur. Ölçekten alınan yüksek puanlar, GRÜ itibar (örgütsel kimlik) ile ilgili üniversite uygulamalarının iç paydaşlarınca olumlu düşünüldüğü/algılandığı/değerlendirildiğini göstermektedir.

KİÖ'nün Fombrun (2005) tarafından ölçülen güvenilirlik katsayısı (Cronbach Alpha) 0,988'dir. Aynı değeri Yurtsever (2013) kendi uygulamasında 0,979 olarak bulmuştur. Bu çalışmada, ölçeğin güvenilirliğine ilişkin yapı iç tutarlılık yaklaşımı olan güvenilirlik katsayısı kullanılmıştır. Bu çalışma için Özdamar (2013)'ın, alpha katsayısının değerlendirilmesinde uygulanan değerlendirme ölçütleri esas alınmıştır. Ölçekteki 32 maddeyle yapılan analiz sonucunda KMO= .988 ve Bartlett küresellik testi sonucunun [$\chi^2= 50222,883$; $P<.01$] ve anlamlılık değerinin .00 çıkması veri setinde analizi yapabilmek için üzerin-

de çalışılan grup büyüklüğünün, yani örneklem sayısının (N=1564) "iyi" (Can, 2014, s.303) olduğunu göstermektedir (Kalaycı, 2006). Toplam varyansın %68,33'ünü açıkladığı görülen ölçek maddelerinin, faktör yük değerlerinin de .58 ile .88 aralığında değiştiği tespit edilmiştir. Kurumsal İtibar Ölçeğinin Cronbach-alpha katsayısının ölçeğin bütünü için 0.98 olduğu; alt boyutlar için sırası ile: ,891; ,841; ,889; ,870; ,856; ,853 görülmüş, böylece ölçeğin mevcut araştırma kapsamında kullanılabilir bir ölçek olduğuna karar verilmiştir.

Araştırma kapsamında elde edilen nicel verilerin çözümlenmesinde toplam puan, standart sapma, frekans, yüzde, verilerde normallik sağlanmadığı (çarpıklık ve basıklık değerleri kontrol edilmiş, bu değerlerin standart hatalarına bölümü ± 1.96 sınırların da olmadığı; yapılan Kolmogorov-Smirnov test sonuçları) (Can, 2014) için non-parametrik testler (Mann Whitney U ve Kruskal Wallis H) kullanılmıştır. Verilerin analizinde SPSS 19.0 paket programından yararlanılmış, gruplar arası karşılaştırmalarda anlamlılık düzeyi (p değeri) .05 alınmıştır.

Bulgular

Araştırmadan elde edilen bulgular, araştırmada dağıtılıp toplanan ölçek sonuçlarına ve GRÜ yazılı basında yer alan üç yıllık haber kayıtlarına göre ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Kurumsal İtibar Ölçeği Sonuçları

Araştırmaya katılan öğretim elemanı ve öğrencilerin GRÜ'ye ilişkin görüşleri KIÖ'nün alt boyutları bağlamında değerlendirildiğinde, GRÜ'nün hem öğretim elemanları hem GRÜ öğrencilerince olumlu değerlendirdiği uygulamalar, GRÜ'nün ürün ve hizmetler ile çalışma ortamına ait uygulamalarıdır. GRÜ'nün uygulamalarına ilişkin hem öğretim elemanlarınca hem de öğrencilerince en olumsuz değerlendirilen durum ise, GRÜ'nün finansal performansdır. GRÜ'nün iç paydaşları GRÜ'nün maddi kaynaklarını verimli kullanmadığını düşünmektedir (Tablo 2).

Tablo 2. İç paydaş görüşlerinin önem sırası

Boyut	Öğretim Elemanı N = 189				Öğrenci N= 1375			
	\bar{X}_{OE}	Median	Mode	Sıra	\bar{X}_{OE}	Median	Mode	Sıra
A	37,62	39,00	60,00	2	25,86	25,00	6,00	1
B	32,59	34,00	50,00	6	20,95	20,00	5,00	6
C	33,52	35,00	50,00	5	23,53	24,00	5,00	4
D	33,98	36,00	50,00	4	21,41	21,00	5,00	5
E	38,85	41,00	60,00	1	24,42	24,00	6,00	2
F	34,48	36,00	50,00	3	24,01	24,00	25,00*	3

*Birden fazla mode bulunmaktadır.

Aşağıda araştırma kapsamında seçilen bağımsız değişkenlerle araştırmaya katılan öğretim elemanlarının görüşleri arasındaki farklar incelenmiştir. Yapılan Mann Whitney U ve Kruskal Wallis H testi sonuçları araştırmaya katılan öğretim elemanlarının cinsiyetlerine, akademik kadrolarına (öğretim üyesi ve diğer olarak tekrar kodlanarak analiz edilmiştir) göre görüşleri arasında fark olmadığını; mesleki kıdem (Tablo 3) ve GRÜ’de çalışma sürelerine (Tablo 4) göre fark olduğunu gösterdiğinden aşağıda yalnızca görüşler arasında fark olan analiz sonuçlarına ilişkin tablolar sunulmuştur (görev yapılan yüksekökol, konservatuar, fakültelere ait gözelerde yeterli katılımcı sağlanamadığından, öğretim elemanlarının çalıştıkları birimlere göre görüşleri arasında ki farklar analiz edilememiştir).

Tablo 3’den de izlenebileceği gibi analiz sonuçları, araştırmaya katılan öğretim elemanlarının KİÖ’nün finansal performans, duygusal çekicilik, vizyon ve liderlik ile çalışma ortamına ilişkin görüşleri arasında kıdem bağımsız değişkenine göre fark olduğunu göstermektedir ($\chi^2_{(Finansal\ Performans)}=8,137$; $\chi^2_{(Duygusal\ Çekicilik)}=10,219$; $\chi^2_{(Vizyon\ ve\ Liderlik)}=7,827$; $\chi^2_{(Çalışma\ Ortamı)}=8,639$, $p<.05$) , Farkın kaynağını incelemek için yapılan Mann Whitney U Test sonuçlarına göre “Finansal Performans” boyutunda 21 yıl ve üstü çalışanlar ile 1-5 yıl çalışanlar ($U=615,00$, $p<.05$) ve 6-10 yıl çalışanlar arasında ($U=495,00$, $p<.05$) fark olduğu; 21 yıl ve üstü çalışanların GRÜ’nün finansal performansını, farklılaştığı gruplardakinden daha olumsuz değerlendirdikleri anlaşılmıştır.

Tablo 3. Araştırmaya katılan öğretim elemanlarının mesleki kıdem değişkenine göre GRÜ kurumsal itibar uygulamalarına ilişkin görüşleri Kruskal Wallis H test sonuçları

Boyut	Kıdem	n	Sıra Ort.	sd	χ^2	p	Anlamlı fark
A	1-5	59	99,90	3	4,454	,216	-
	6-10	52	100,96				
	11-15	48	93,93				
	16-20**						
B	21 ve üstü	30	76,75	8,137	,043*	1-5 ile 21 yıl üstü 6-10 ile 21 yıl ve üstü	
			100,02				
			104,11				
C			94,49	10,219	,017*	1-5 ile 21 yıl ve üstü 6-10 ile 21 yıl ve üstü	
			70,17				
			106,27				
D			102,51	7,827	,050*	1-5 ile 21 yıl üstü 6-10 yıl ile 21 yıl ve üstü	
			88,29				
			70,55				
E			105,32	8,639	,034*	1-5 ile 21 yıl üstü 6-10 ile 21 yıl ve üstü	
			100,44				
			90,08				
F			73,13	6,665	,083	-	
			103,39				
			103,45				
		90,38					
		71,25					
		102,30					
		102,61					
		90,73					

*p<.05

**Gözeteki katılımcı sayılarının yetersizliği nedeniyle bu gruplar birleştirilerek analize sokulmuştur.

Yine, “Duygusal Çekicilik” boyutunda 21 yıl ve üstü çalışanlar ile 1-5 yıl çalışanlar (U=557,00, p<.05) ve 6-10 yıl çalışanlar arasında (U=515,00, p<.05) fark olduğu; 21 yıl ve üstü çalışanların GRÜ’nün duygusal çekiciliğini, farklılaştığı gruplardakinden daha olumsuz değerlendirdikleri anlaşılmıştır. “Vizyon ve Liderlik” boyutunda 21 yıl ve üstü çalışanlar ile 1-5 yıl çalışanlar (U=590,00, p<.05) ve 6-10 yıl çalışanlar arasında (U=547,00, p<.05) fark olduğu; 21 yıl ve üstü çalışanların GRÜ’nün vizyon ve liderlik bağlamında, farklılaştığı grup-

lardakinden daha olumsuz değerlendirdikleri anlaşılmıştır. “Çalışma Ortamı” alt boyutunda da 21 ve üstü yıldır çalışanlar, GRÜ’nün bu boyuttaki kurumsal itibar uygulamalarını 1-5 yıl çalışanlardan (U=586,00, p<.05) ve 6-10 yıl çalışanlardan arasından (U=523,00, p<.05) daha olumsuz değerlendirmektedir.

Tablo 4. Araştırmaya katılan öğretim elemanlarının GRÜ’de çalışma sürelerine göre GRÜ kurumsal itibar uygulamalarına ilişkin görüşleri Mann-Whitney U test sonuçları

Boyut	Çalışma Süresi	Çalışma süresi	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
A	1 yıldan az	5 yıldan az	115	103,10	11856,5	3323,5	,011*
		82,41		6098,50			
B	2-5 yıl	6 yıldan fazla	74	104,19	11982,0	3198,0	,004*
		80,72		5973,00			
C	6-10 yıl	11 yıldan fazla**	74	102,67	11807,0	3373,0	,016*
		83,08		6148,00			
D	yıldan fazla**		74	102,89	11832,0	3348,0	,013*
		82,74		6123,00			
E	Öğretim Elemanı		74	102,74	11815,0	3365,0	,015*
		82,97		6140,00			
F			74	104,39	12004,5	3175,5	,003*
		80,41		5950,50			

*p<.05

** Gözlerdeki yetersiz katılımcı sayısı dolayısı nedeni ile bu gruplar birleştirilerek 5 yıldan az, 6 yıldan fazla çalışanlar olarak tekrar gruplandırılarak işleme sokulmuştur

Mann-Whitney U Test sonuçlarına göre (Tablo 4), araştırmaya katılan GRÜ öğretim elemanlarının GRÜ’de çalışma sürelerine göre araştırma ölçeğinde yer alan alt boyutların tamamı için görüşleri arasında fark olduğu anlaşılmıştır (U_{Ürün ve Hizmetler}=3323,50; U_{Finansal Performans}=3198,00; U_{Duygusal Çekicilik}=3373,00; U_{Vizyon ve Liderlik}=3348,00; U_{Çalışma Ortamı}=3365,00; U_{Sosyal Sorumluluk}=3175,50, p<.05) bulunmuştur. Sonuçlar araştırmaya katılan öğretim elemanlarından altı yıl ve üstü süredir çalışanların GRÜ Kurumsal İtibar Uygulamalarına ilişkin daha az süre ile çalışanlardan (beş yıl ve daha az) daha olumsuz düşüncülerini göstermektedir.

Aşağıda, araştırmaya katılan dördüncü sınıf öğrencilerinin görüşleri arasındaki farklar incelenmiştir. Yapılan test sonuçları GRÜ’ye başlamadan önce GRÜ’ye ilişkin görüşleri olumlu/olumsuz/fikri yok

olanların (Tablo 5) ve Üniversitenin farklı birimlerinde öğrenimlerini sürdürenlerin GRÜ'nün kurumsal itibar uygulamalarına ilişkin farklı görüşlere sahip olduklarını göstermektedir.

Tablo 5. Araştırmaya katılan GRÜ 4. sınıf öğrencilerinin GRÜ kurumsal itibar uygulamalarına ilişkin görüşleri Kruskal Wallis H test sonuçları

Boyut	Önceki görüş	n	Sıra Ort.	sd	χ^2	p	Anlamli fark
A	Olumlu	516	737,68	2	21,754	,00*	Olumlu-Olumsuz
	Olumsuz	166	575,99				Olumlu-Fikri yok
	Fikri yok	693	677,84				Olumsuz-Fikri yok
B			735,21		25,217	,00*	Olumlu-Olumsuz
			557,87				Olumlu-Fikri yok
			684,02				Olumsuz-Fikri yok
C			739,91		23,435	,00*	Olumlu-Olumsuz
			572,40				Olumlu-Fikri yok
			677,04				Olumsuz-Fikri yok
D			736,35		23,632	,00*	Olumlu-Olumsuz
			565,64				Olumlu-Fikri yok
			681,31				Olumsuz-Fikri yok
E			731,23		19,815	,00*	Olumlu-Olumsuz
			574,46				Olumlu-Fikri yok
			683,01				Olumsuz-Fikri yok
F			727,28		19,737	,00*	Olumlu-Olumsuz
			569,97				Olumsuz-Fikri
			687,02				yok

Araştırmada GRÜ dördüncü sınıf öğrencilerinin, GRÜ kurumsal itibar uygulamalarına ilişkin araştırma kapsamında kullanılan ölçeğin tüm alt boyutlarında, GRÜ'ye başlamadan önceki görüşlerine göre fark olduğu anlaşılmıştır (χ^2 (Ürün ve Hizmetler)=21,754; χ^2 (Finasal Performans)=25,217; χ^2 (Duyusal Çekicilik)=23,435; χ^2 (Vizyon ve Liderlik)=23,632; χ^2 (Çalışma Ortamı)=19,815; χ^2 (Sosyal Sorumluluk)=19,737, $p < .05$),

Farkın kaynağını incelemek için yapılan Mann Whitney U Test sonuçlarına göre, araştırma ölçeğinin "Sosyal Sorumluluk" alt boyutu dışında ki tüm boyutlarında, GRÜ'ye gelmeden önce fikri olmayanlar ile fikri olumlu ve olumsuz olanlar arasında fark olduğu; fikri olumsuz olanların GRÜ'de ki öğrenimleri süresinde de GRÜ'nün kurumsal

itibar uygulamalarını diğerlerinden olumsuz değerlendirdikleri anlaşılmıştır. “Sosyal Sorumluluk” alt boyutunda ise, GRÜ’ye gelmeden önce GRÜ’ye ilişkin görüşü olumsuz olanlarla olumlu ve hiç fikri olmayanlar arasında fark olduğu; GRÜ’nün “Sosyal Sorumluluk” bağlamında ki kurumsal itibar strateji uygulamalarını diğerlerinden daha olumsuz değerlendirdikleri anlaşılmaktadır ($U_{\text{Olumsuz-Olumlu}}=47558,50$, ; $U_{\text{Olumsuz-Fikri yok}}=33195,50$, $p<.05$).

GRÜ öğrencilerinin öğrenim gördükleri fakülte ve yüksek okul itibari ile de GRÜ’nün kurumsal itibar uygulamalarına ilişkin görüşleri arasında fark bulunmaktadır. Örneğin GRÜ Eğitim Fakültesi öğrencileri: GRÜ’nün kurumsal itibar “Finansal Performans ve Çalışma Ortamı”na ilişkin uygulamalarını GRÜ Fen Edebiyat Fakültesi öğrencilerinden daha olumsuz değerlendirdikleri ($U_{\text{Finansal Performans}}=57517,00$; $U_{\text{Çalışma Ortamı}}=57644,00$, $p<.05$); ölçeğin tüm boyutlarını ise, GRÜ İİBF öğrencilerinden olumsuz değerlendirdikleri ($p<.05$) anlaşılmıştır.

GRÜ kurumsal itibar uygulamalarına ilişkin en olumsuz görüşe sahip olan öğrenciler ise meslek yüksekokulunda öğrenimlerini sürdüren öğrencilerdir.

Giresun Üniversitesine İlişkin Gazete Haberleri Sonuçları

Bu bölümde GRÜ ile ilgili gazete haberleri seçilen içeriklere göre dö-külmüş ve haber içerikleri ile birlikte tablolar halinde sunulmaktadır.

Tablo 6. 2013-2015 yılları haberin yer aldığı gazetenin türü, içeriğinin olumlu/olumsuz olması ve haber örnekleri

Türü	Alt analiz düzeyi (AAD)	Sayı (S)	Yer aldığı gazete (G)	Tarihi	Örnek Haber Haber İçeriği
	Yerel	4825	Gündem	02.01.2013	GRÜ Rektörü ve beraberindeki heyetinin Dereli İlçe Kaymakam ve Belediye Başkanını ziyareti.
Ulusal	290	Yeni Şafak	07.01.2013	GRÜ Tarafından “İş Hayatında Kadın Öyküleri ve Kadına Yönelik Şiddet” konulu çalıştay düzenlenmesi	

Yeni Kurulan Üniversitelerin İtibar Stratejilerinin Değerlendirilmesi: Giresun Üniversitesi Örneği

Haberin içeriği	Dış basın Elektronik	-	-	-	-	GRÜ öğrencilerinin Hocalı Katliamını protesto eden yürüyüşü.
	Olumlu	5352	Çotanak	08.09.2015		GRÜ zorunlu açılan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği dersine öğretim elemanı yetiştirilmesi için açılan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Dersi Eğiticilerin Eğitimi Sertifika Programının sona ermesi, sunulan programın içeriği
	Olumsuz	347	Yeni Giresun	19.12.2014		Türk Eğitim Sen Giresun Şube başkanının basın aracılığı ile GRÜ öğretim elemanları ve görevlilerine yapılan ders dağıtımlarında haksızlıkların olduğunu, yazılan şikâyet dilekçelerinin yasal cevaplama süresinin en sonu kullanılarak cevaplanmasında ki amacı sorgulaması ve GRÜ Rektöründen açıklama talep etmesi
Toplam haber sayısı						5735

GRÜ'ye ilişkin gazete haberleri incelendiğinde (Tablo 6) haberlerin çoğunun yerel gazetelerde yer aldığı (%84,13), bunu elektronik haber gazetelerin izlediği (%10,45), ulusal gazetelerde (%5,06) ise GRÜ'ye ait sınırlı sayıda habere yer verildiği anlaşılmaktadır. GRÜ'ye ait seçili yıllarda (2013-2015) uluslararası basında yer alan habere ise rastlanmamıştır. Üniversiteye ilişkin haber içerikleri incelendiğinde ise, haberlerin önemi bir kısmının olumlu olduğu (%93,32) tespit edilmiştir (Tablo 6).

GRÜ'ye ilişkin gazete haberleri konuları bağlamında incelendiğinde (Tablo 7), GRÜ iç paydaşlarının yönettiği çeşitli etkinliklere ilişkin haberlerin özellikle yerel basında yer aldığı anlaşılmaktadır. Bu haber örnekleri arasında, GRÜ Tıp Fakültesi öğrencilerinin çektiği bir tür kamu spotu olarak da değerlendirilebilecek ve bu çalışmada sosyal "sorumluluk kapsamında" görülen "AIDS filmi"; yine öğretmenler günü haftası münasebeti ile "GRÜ İletişim Fakültesi öğrencilerinin Fakültelerinin bulunduğu Tirebolu ilçesinde yaşayan emekli öğretmenleri ziyaretleri.." bu çalışmada "halkla ilişkiler" kapsamında değerlendirilen gazete haber örnekleridir (Tablo 7).

Tablo 7. “Sosyal sorumluluk/ halkla ilişkiler”e ait haberler ve haber örnekleri

AAD	S	G	Örnek Haber	
			Tarih	İçeriği
Analiz ölçütü Sosyal sorumluluk/Halkla ilişkiler	1570	Ekspres	14.12.2015	GRÜ Tıp Fakültesi öğrencilerinin Türk Tıp Öğrencileri Birliği Giresun Yerel Kurulu ile birlikte hazırladığı ve dünya AIDS günü nedeniyle hazırladıkları farkındalık filmi
		Ekspres	11.03.2013	GRÜ Eğitim Fakültesinde öğrenimlerini sürdüren 110 gönüllü öğrencinin “Eğitime Renk Ver Projesi” kapsamında köy okullarını boyaması
		Gündem	17.01.2014	Cumhuriyet Kadınları Derneği Başkanı ve yönetim kurulu üyelerinin GRÜ Rektörünü ziyareti, ziyarette GRÜ Kadın Araştırmaları Merkezinin kadın sorunlarına ilişkin tespitlerinin ve Siirt deki çocuk gelin sorununa basın aracılığı ile dikkat çekilmesi

GRÜ’ye ilişkin “Konferans/ Kurs/Seminer/Toplantı/ Basın Bildirisi” haberleri incelendiğinde GRÜ’ye ait en çok haberin bu alt analiz düzeyinde yapıldığı anlaşılmaktadır (N=1692).

Tablo 8. “Konferans/ kurs/seminer/toplantı/basın bildirisi” haber örnekleri

AAD	S	G	Tarihi	Örnek Haber içeriği
Analiz ölçütü Konferans/ Kurs/Seminer/Toplantı/Basın Bildirisi	1692	Gündem	23.02.2013	GRÜ’de Hocalı Katliamını Anma ve Kınama Konferansı düzenledi.
		Yeşil Giresun	14.03.2013	GRÜ Fen Edebiyat Fakültesi Kimya Bölümü tarafından düzenlenen Nükleer Enerji başlıklı konferansta nükleer enerjinin tarihçesini anlatılması.
		Ekspres	04.04.2014	Giresun Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu ve İŞKUR işbirliğiyle Özgeçmiş Oluşturma ve İş Arama semineri gerçekleştirildi.
		Ekspres	10.03.2014	Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından sosyal hayata dahil edilme projeleri kapsamında

desteklenen GRÜ Eğitim Fakültesi ve GRÜ Engelsiz Üniversite Birimince yürütülen Tarihi-mi Çiziyorum Projesi kapsamında Eynesil İşitme Engelliler İlköğretim Okulu öğrencilerine ebru kursu verildi.

GRÜ'ye ait seçili yıl aralığında bu haber metinleri incelendiğinde "Hocalı Katliamı, İstiklal Marşımızı Anlamak" gibi tarihi olaylar konferans konusu olabildiği gibi (Ekspres Gazetesi, 03.03.2014 haberi; Gündem Gazetesi, 13.03.2014 haberi) , yenilikçi konuların ("Nükleer enerji" gibi, Yeşil Giresun Gazetesi 14.03.2013 tarihli haberi), sosyal içerikli konuların ("8 Mart Dünya Kadınlar Günü" gibi, Ekspres Gazetesi, 09.03.2013 tarihli haberi)) konferans konusu olduğu, ; "zaman yönetimi" (İleri Gazetesi, 23.03.2013 tarihli haberi) gibi kişisel gelişim konularının, "Astronomi tarihi" (İleri Gazetesi 29.03.2013 tarihli haberi) genel kültür konularının seminer konusu olduğu; "GRÜ rektörü ve heyetinin Üniversitenin çeşitli birimlerinde inceleme ve değerlendirme toplantıları", GRÜ Rektörünün katıldığı çeşitli içerikteki toplantılar ("GRÜ Rektörünün Kafkas Üniversiteler Birliği toplantısında katılması", Aydeniz Gazetesi, 23.05.2013 tarihli haberi) Konferans/Kurs/Seminer/Toplantı/ Basın Bildirisi analiz düzeyinde GRÜ'nün içinde yer aldığı haber metinlerine birkaç örnektir (Tablo 8).

Tablo 9. "Kurumsal beklenti" haber örnekleri

	AA	S	G	Tarihi	Örnek Haber Haber İçeriği
Analiz ölçütü Kurumsal beklenti	D	13 09	İleri	11.02.2013	GRÜ Tıp Fakültesi için semt polikliniği kurulmasının planlanması
			Karadeniz	30.03.2013	GRÜ rektörünün ilk çalışma yılını değerlendirmesi, GRÜ de yeni açılacak bölümlerle birlikte öğretim üye sayısının 563'e yükseleceği haberi
			Aydeniz	09.04.2013	GRÜ rektörü ve heyetinin ilçe birimlerini inceleme ziyaretleri, GRÜ Rektörünün GRÜ Hukuk Fakültesi açmanın

K.denizin Sesi	11.12.2013	neden uygun olmadığını açıklaması GRÜ de “ne olduğunu anlamak için SWOT (Güçlü yanlar, zayıf yanlar, tehditler, fırsatlar analizi) konulu anket düzenlemesi; sonuçların kamu-özel sektör tarafından kullanılacak bilimsel verilere dönüştürülerek kamuoyu ile paylaşılmasının sağlanması
----------------	------------	---

GRÜ’ye ilişkin “Kurumsal beklenti” haberleri incelendiğinde, Üniversitede açılan yeni birimler, Fakültelere bağlı açılan ve hakkında kullanacağı hizmet birimlerinin (örneğin “GRÜ Tıp Fakültesine bağlı semt polikliniğinin kurulması” gibi) kurulması haberlerine özellikle yerel basında sıkça yer verildiği anlaşılmaktadır (Tablo 9).

GRÜ’ye ilişkin “Akademik Başarı” haberleri incelendiğinde bu haberler arasında GRÜ öğretim üyelerinin çalışmaları doğrultusunda aldıkları ödül (“GRÜ öğretim üyesinin doktora sonrası yurtdışı TU-BİTAK bursu kazanması”,

Tablo 10. “Akademik başarı” haber örnekleri

AAD	S	G	Örnek Haber	
			Tarihi	Haber İçeriği
Analiz ölçütü Akademik başarı	810	Ekspres	17.01.2013	GRÜ, United Nation Academic Impact Ocak 2013 bülteninde yer alması
		Gündem	23.01.2013	GRÜ’nün yönettiği proje neticesinde fındığın anne sütüne yüzde on katkı sağladığı kanıtlandı
		Ekspres	28.04.2014	2014 yılı DOKA-Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Doğrudan Faaliyet Desteği kapsamında Giresun Üniversitesi Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezinin (GÜKAM) müracaatını yaptığı "Toplumsal ve Siyasal Hayatta Kadın Sorunların Bilimsel Yaklaşımlar" adlı proje ile mali destek almaya hak kazanması.
		Egemen	12.02.2013	GRÜ ile İran’da faaliyet gösteren taba Elm Uluslararası Enstitü ile işbirliği protokolü imzaladı
		İleri	10.07.2013	TÜBİTAK Girişimcilik ve Yenilikçi Üniversite Endeksi araştırmalarında GRÜ ilk 50’ye girememesi
		Karadeniz	22.08.2013	Kosova Cumhuriyeti’nin tek Türk Bele-

			diyesi olan Mamuşa Belediyesinin, GRÜ Rektörünü, Türk-İslam Dünyasına yaptığı katkılar ve başarılı çalışmaları nedeniyle hizmet ödülüne layık görmesi
Ekspres	28.02.2014		Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Ana Bilim Dalı Resim-iş Öğretmenliği Bilim Dalı öğretim üyesinin, doktora sonrası yurt dışı çalışması için TUBİTAK bursu kazanması

“GRÜ Rektörünün yabancı bir Ülke belediyesince “hizmet ödülüne layık görülmesi”) haberleri ile özellikle yörede yetişen ürünlerin (fındık) sağladığı faydaları gösteren bilimsel çalışma sonuçlarına ilişkin haberler (“fındığın anne sütüne yüzde on katkı sağladığı kanıtlanması”) ile GRÜ’nün uluslararası Üniversite sıralamalarında aldığı sıralama haberlerinin gazetelerde yer aldığı anlaşılmaktadır (Tablo 10).

GRÜ’ye ait program çeşitliliğine ilişkin haberlerden özellikle ilçelere açılan fakülte ve yüksekokul haberlerinin ve sunulan lisansüstü programlara ait haberlerin yazılı basında yer aldığı anlaşılmaktadır (Tablo 11).

Tablo 11. “Üniversitede sunulan program çeşitliliği” haber örnekleri

	AAD	S	G	Tarihi	Örnek Haber Haber İçeriği
Analiz ölçütü Üniversite de sunulan program çeşitliliği		544	Günebakış	13.03.2013	GRÜ tarafından yapımı devam eden Görele Güzel Sanatlar Fakültesiyle ilgili bilgilendirme toplantısı düzenleneceği haberi.
			Karadeniz’in Sesi	04.10.2013	Giresun Üniversitesi Tirebolu İletişim Fakültesi 2013-2014 eğitim-öğretim yılına güçlü kadrosu ve yüksek lisans/doktora programlarının kabulüyle başladı.
			Karadeniz	22.12.2015	GRÜ Tıp Fakültesi Sağlık Uygulama ve Araştırma Hastanesinde aktif olarak hizmet veren birimlerin halka tanıtılması.

GRÜ’ye ilişkin 2013-2015 yılları arasında gazetelerde yer alan “Üniversiteye yapılan ziyaret” haberleri incelendiğinde GRÜ’de sivil

toplum örgüt temsilcileri ile yabancı ve yerli bürokratlara kadar pek çok çevrece, başta Rektörlük makamı olmak üzere ziyaret kabul edildiği (Tablo 12) ve bu ziyaretlere özellikle yerel basının ilgi gösterdiği anlaşılmaktadır.

Tablo 12. “Üniversiteye yapılan ziyaretler” haber örnekleri

	AAD	S	G	Örnek Haber	
				Tarihi	Haber İçeriği
Analiz ölçütü Üniversiteye yapılan ziyaretler		625	Gündem	09.09.2013	Kalkınma Bakanlığı Uzmanları ve Doğu Karadeniz Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (DOKAP), bölge ziyaretleri kapsamında Giresun Üniversitesi'ne ziyarette bulundu.
			Güne Bakış	25.11.2013	TC Cumhurbaşkanınının GRÜ'yü ziyaret etmesi ve eğitimin kalitesine dikkat çeken konuşması
			Öncü	25.02.2015	Sivil Havacılık Yüksek Okulu heyetinin GRÜ Rektörünü ziyareti
			Yeşil Giresun	04.05.2015	Giresun Valisinin yeni atanan GRÜ Tıp Fakültesi Dekanını kutlama ziyareti

GRÜ'ye ait oldukça az sayıda yolsuzluk ve hizmetten memnuniyetsizlik haberleri incelendiğinde bu haberlerin çoğunun ulusal basında da yer alıyor olması dikkat çekicidir. Bu haberler arasında, “Üniversite bütçesinin yasa dışı kullanımı ile ilgili basına sızan haberler...”, “...üst bürokratları etkilemek için verilmesi planlandığı iddia edilen fahri doktora unvanları”na ilişkin haberler tespit edilmiştir (Tablo 13).

Tablo 13. “Yolsuzluk ve hizmetten memnuniyetsizlik” haber örnekleri

	AAD	S	G	Örnek Haber	
				Tarihi	Haber İçeriği
Analiz ölçütü Yolsuzluk / Hizmetten Memnuniyetsizlik		59	Milliyet	10.01.2013	YÖK'ün sitesini çökerten bilgisayar korsanının GRÜ'ye ilişkin yolsuzluk soruşturma belgelerini yayınlaması
			Akit	28.02.2013	GRÜ Senatosunun Danıştay Başkanına fahri doktora unvanı vermesinin danıştayın başındaki ismi etkilemeye yönelik olduğunun iddia edilmesi

Star	23.03.2013	GRÜ Azeri kökenli Rektörünün üniversite kadrolarına Azeri asıllı kişileri atamasına yönelik iddialar
Öncü	25.03.2013	GRÜ temizlik hizmetinde çalışan bir görevlinin gazeteci olan eşinin, GRÜ Rektörlük Binasında GRÜ Rektör danışmanın saldırısına uğradığını iddia etmesi
Ekspres	12.04.2013	GRÜ Rektör Danışmanının Rektöre eleştirel bir soru soran Bulancak Kadir Karabaş Uygulamalı Bilimler Yüksek Okulu öğrencisini yumruklaması, öğrencinin burnunun kırılması, okul bahçesinde öğrencilerin üzerine arabasını sürmesi iddialarına muta kip, öğrencinin Bulancak Cumhuriyet savcılığına şikayeti; GRÜ Öğretim Üyeleri Derneğinin konuyu kamuoyu aracılığı ile şikayeti
İleri	16.04.2013	Sağlık Sen Giresun Şubesi tarafından GRÜ de yaşanan önce bir gazeteciye sonra bir öğrenciye uygulandığı iddia edilen darp olayına ilişkin basın aracılığı ile GRÜ nin kınanması haberi, GRÜ ile ilgili Sağlık Sen Giresun Şubesi nin YÖK ü göreve davet etmesi
Yeni Giresun	23.09.2014	GRÜ resmi internet sitesinden GRÜ Rektörüne verilen Oxford Sokrates ödülüne layık görülmesinin ve üniversitede ki gelişme haberlerinin kamuoyunu aldatmak için yapıldığını iddia eden ve halen GRÜ akademisyen olan GRÜ Öğretim Üyeleri Derneği Üyelerine GRÜ'nin hukuksal işlem başlattığını duyurulması; GRÜ Rektörünün konuya ilişkin açıklamaları

Ancak üç yıllık incelemelerde haberlerin doğruluğuna ya da yapılan şikayetler sonucu alınan karar ya da uygulama/yaptırım sonuçlarına ilişkin haberlerin gazetelerde yer almadığı görülmüştür. Yine öğretim üyeleri ile öğrenciler arasında yaşanan fiziksel şiddete dayalı bazı olumsuz haberlere rastlandığı gibi, “GRÜ Rektörünün layık görüldüğü uluslararası kuruluşlar tarafından verilen ödüllerin de Üniversite yönetimince kullanıldığı, bu ödüllerin aslının olmadığı...” iddiası da GRÜ ilişkin haberler arasında yer almaktadır (Tablo 13). GRÜ Rektörüne verilen asılsız ödül ve öğrenci ile öğretim üyesi ara-

sında yaşandığı iddia edilen fiziksel şiddet haberlerini ise GRÜ yönetiminin yine yazılı basın aracılığı ile reddettiğine, ilgili kişilere soruşturma açılmasına ilişkin haberler de söz konusudur: “GRÜ resmi internet sitesinden GRÜ Rektörüne verilen Oxford Sokrates ödülüne layık görülmesi ve üniversitede ki gelişme haberlerinin kamuoyunu aldatmak için yapıldığını iddia eden ve halen GRÜ akademisyen olan GRÜ Öğretim Üyeleri Derneği üyelerine GRÜ’nün hukuksal işlem başlattığını duyurması” (İleri Gazetesi, 23.09.2014 tarihli haberi); “GRÜ Rektörünün GRÜ de öğrenci ve öğretim üyesi arasında yaşandığı iddia edilen dayak olayı ile ilgili idari soruşturma açıldığını bildirmesi” (Karadeniz’de İlk Haber Gazetesi, 15.04.2013 tarihli haberi), “GRÜ yönetiminin GRÜ’de öğrenci ve öğretim üyesi arasında yaşandığı iddia edilen dayak olayı ile ilgili öğrenciler arasında yaşanan ve GRÜ ne ve öğretim üyelerine mal edilmeye çalışılan olayla alakalarının olmadığını açıklaması” (Hizmet Gazetesi, 13.04.2013 tarihli haberi) yine yazılı basında yer alan haberlerdendir.

GRÜ’ye ilişkin gazetelerde yer alan haber içeriklerinden bazıları seçilen içeriklerle ilişkilendirilemediğinden “diğer” haberler olarak sınıflandırılmışlardır bu haberler “Piraziz Kaymakamının, Piraziz Sağlık Bilimleri Fakültesi Dekanı olarak görev yaparken başka birime tayini çıkan öğretim üyesi onuruna veda yemeği tertip etmesi” (Öncü Gazetesi, 03.06.2014 tarihli haberi), “Yapımı devam eden GRÜ Görele Güzel Sanatlar Fakültesi inşaatına İstanbul Beykoz belediye başkanının yardım edeceği haberi” (Gündem Gazetesi, 18.04.2013 tarihli haberi, “TOKİ, GRÜ’de ki Eğitim Binalarının İnşaatını Sürdürüyor...”, “Tirebolu Belediyesi ve GRÜ Öğrencilerini Koruma Derneğinin hazırladığı program dahilinde... konulu panel gerçekleştirildi” (Öncü Gazetesi, 15.08.2013 tarihli haberi); “Espiye Belediyesi tarafından GRÜ Espiye Meslek Yüksek Okulu öğrencileri için eşya yardımı kampanyası düzenlendi” gibi Üniversiteye yapılan Üniversitenin edilgen olduğu haberlerdir.

GRÜ’ye ait gazete haberleri bir bütün olarak incelendiğinde, bazı kişi ya da GRÜ’ye bağlı kurum/birim ile bazı içeriklerin (konu/temaların) Üniversitenin itibar stratejileri ile ilgili olarak ön plana çıktığı, merkezci elemanları oluşturduğu anlaşılmaktadır. Örneğin GRÜ Rektörü GRÜ’ye ait toplam 5735 haberin 2553’de yer almakta-

dır. Böylece GRÜ Rektörünün GRÜ'nün itibar strateji uygulamalarına ilişkin merkezci kişi olduğu söylenebilir (Tablo 14).

Tablo 14. GRÜ haberlerinde merkezci elemanlar (E)

E	Açıklaması	S	Örnek haber
Habere neden olan GRÜ bağı Kurum/Birim	Kişi/Kişiler		
	GRÜ Rektörü	2553	GRÜ Rektörü, Tempo TV de Sözü'nün Özü programına konuk oldu. Ekspres Gazetesi, 07.01.2013 tarihli haberi
	Öğrenci Toplulukları	396	ABD Ankara Büyükelçiliği tarafından finanse edilen Toplum Gönüllüleri Vakfı tarafından yürütülen Üniversitelerde sosyal girişimcilik ve durum analizi çalışmasına GRÜ de görevli öğretim üyelerinin ve GRÜ Toplum Gönüllüleri Topluluğu öğrencilerin katılması Ekspres Gazetesi, 17.12.2014 tarihli haberi
	İsmi	1357	GRÜ Rektörünün katıldığı bir programda Tirebolu İletişim Fakültesi'ne kurulacak olan televizyon stüdyosundan ve yeni kurulması planlanan İslami İlimler ve Turizm Fakültesi ve diğer fakülteler hakkında ki açıklamaları Yeşil Çotanak Gazetesi, 11.04.2014 tarihli haberi.
	Fakülte		
	Tıp Fakültesi	396	Giresun Üniversitesi Tıp Fakültesi Kadın Hastalıkları ve Doğum Anabilim Dalı tarafından düzenlenecek olan Jinekoloji, Obstetrik ve Üreme Sağlığı konulu Sempozyum 8 Haziran 2014 tarihinde gerçekleşecek. Ekspres Gazetesi, 28.05.2014 tarihli haberi.
	Eğitim Fakültesi	112	GRÜ Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitim Bölümü tarafından Necip Fazıl'ı Anlamak başlıklı konferans ve şiir dinletisi düzenlendi. Gündem Gazetesi, 28.04.2014 tarihli haberi
	İİBF	78	GRÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (İİBF) akademik kurul toplantısı yapıldı. Yeni Giresun, 10.06.2014 tarihli haberi
	MYO	834	Şebinkarahisar Yardımlaşma Derneği Başkanının ilçede ki Meslek Yüksek Okuluna (MYO) okuluna yeni kayıt yaptıran GRÜ öğrencilerine ilçe halkınca yardımcı olunması konulu çağrısı. Yeni Giresun 12.08.2014 tarihli haberi

Merkezci ikinci eleman ise GRÜ'de faaliyet sürdüren öğrenci topluluklarıdır. Toplulukların kendi düzenledikleri faaliyetler gibi katıldıkları faaliyetlerinde haber konusu olduğu anlaşılmaktadır. GRÜ ile ilgili yayımlanan haberlerde en çok ismi geçen birim fakültelerdir

(N=1357), fakülteler içinde en çok haberi yapılan fakültesi ise, GRÜ Tıp Fakültesidir. Tıp Fakültesini sırası ile Eğitim, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi (İİBF) izlemektedir. GRÜ ile ilgili nerdeyse fakülteleri ile ilgili haber kadar Giresun ilçelerinde kurulu meslek yüksekokulları (MYO) ile de ilgili haber yapılmıştır (N=834).

GRÜ ile ilgili haberler konularına göre incelendiğinde merkezci konunun *kadınlar* olduğu görülmüştür (N=519), üç yıllık süreç boyunca Üniversite ile ilgili yapılan haberlerde kadın dernekleri ile yapılan çalışma ya da görüşmeler, kadınlarla ilgili yapılan sosyal faaliyetler, kadın araştırmaları ile ilgili GRÜ’de kurulan araştırma merkezinin çalışma ve faaliyetlerinin basında izlendiği anlaşılmaktadır. Kadın çalışmalarını, *engelliler* ile ilgili yapılan faaliyetler izlemektedir.

Tablo 15. GRÜ haberlerinde merkezci konular

	K	S	Örnek haber
Haberde Geçen Konu/Tema	Kadın	519	Giresun İş Hayatı Dayanışma Derneği (Gişhad) <i>Kadın Girişimciler Komisyon Başkanının GRÜ Rektörünü ziyareti</i> . Ekspres Gazetesi, 03.01.2013 tarihli haberi GRÜ ile Tüm <i>Kadın</i> Lobisi Derneği tarafından İş Hayatında <i>Kadın</i> Öyküleri ve <i>Kadına</i> Yönelik Şiddet konulu çalıştay düzenledi. İleri Gazetesi, 08.01.2013 GRÜ Rektörünün Ankara’da Hz Muhammedi Anlama ve Anlatma Uluslararası Derneğinin daveti ile Ailenin dünü, bugünü ve geleceği konulu toplantıda Hz Muhammed’in <i>kadınlara</i> , çocuklara, hayvanlara gösterdiği sevgi ile örnek bir model olduğunu bildirerek dinin gerçek anlamda idrak edilmesi ile beraber sevginin yaygınlaşacağını ifade etmesi. Yeni Giresun Gazetesi, 03.11.2014 tarihli haberi GRÜ <i>Kadın</i> Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (GÜKAM) öncülüğünde Mersinde katledilen Özgecan Aslan için yürüyüş düzenlemesi. İstikbal Gazetesi, 16.02.2015 tarihli haberi
		210	GRÜ’de Hocalı Katliamını Anma ve Kınama Konferansında <i>Azerbaycan Cumhuriyeti</i> Milli Meclisi Milletvekili Konuştu., Bizim Anadolu Gazetesi, 01.03.2013 tarihli haberi <i>Azerbaycan</i> heyeti GRÜ Rektörünü ziyaret etti., Gündem Gazetesi, 19.07.2013 tarihli haberi
		131	GRÜ Eynesil yüksekokul üyelerinin <i>Engelliler</i> Haftası dolayısıyla işaret diliyle video klip hazırlaması. Öncü Gazetesi, 16.05.2015 tarihli haberi GRÜ Rektörünün Ramazan etkinlikleri kapsamında Giresun’da faaliyet gösteren <i>engellilerle</i> iftar yemeğinde engellilerle bir araya gelmesi, Rektörün GRÜ engelli kadrosunda çalışanların sayısına dikkat çekmesi. Gündem Gazetesi, 10.07.2015 tarihli haberi

Proje	115	Bilim Sanat Merkezinin yürüttüğü proje kapsamında GRÜ'de Astronomi Tarihi konulu seminer düzenlendi. Yeşil Giresun, 27.03.2013 tarihli haberi. Giresun Ticaret ve Sanayi Odası başkan yardımcısının GRÖ Rektörünü ziyaret ederek Giresun Ekonomisi Envanteri <i>Projesi</i> hakkında bilgi vermesi ve Üniversiteyle <i>proje</i> konusunda ortaklık yapılması talebi. Yeşil Giresun, 12.02.2014 tarihli haberi GRÜ 2013 yılı Gençlik Projeleri Destek Programı Sosyal Dahil Edilme Projeleri hibe çağrısı kapsamında Eğitim Fakültesi adına müracaat edilen Tarihimi Çiziyorum <i>projesine</i> hibe almaya hak kazanması ve projenin GRÜ'nün kazandığı sosyal içerikli ilk hibe <i>projesi</i> olması." İleri Gazetesi, 20.12.2013 tarihli haberi GRÜ Kimya Bölümü öğretim üyelerinin yaptıkları araştırma <i>projesi</i> ile fındıkkabuklarının kanser tedavisinde kullanılabileceğini bulgulamaları. Yeni Giresun, 05.12.2015 tarihli haberi
Türkler, soykırım, Rusya	97	GRÜ Fen Edebiyat Fakültesi Dekanının Rusların Suriye'de ki Bayırbucağ Bölgesindeki Türklerle Yönelik saldırılarının daha önce Ahıska Türklerine yaptıklarına benzer olduğunu ve bölgeden Müslüman Türkleri arındırmak amaçlı olabileceğine yönelik basın açıklaması. Ekspres Gazetesi, 14.12.2015 tarihli haberi Pendik Belediyesi ve Türk-Azerbaycan Dostluk Kültür ve Dayanışma Derneğinin Düzenlediği 'Soykırım Yalanının Cansız Tanıkları' isimli panel GRÜ Rektörünün konuşmacı olarak katıldı. Samsun Analiz, 29.04.2013 tarihli haberi. GRÜ İİBF araştırma görevlisi doktorun "Gürcistan Ermenistan yakınlığı-Rusya başlıklı gazete değerlendirme yazısı. Yeni Asya, 17.04.2014 tarihli haberi

GRÜ'nün engellilerle ilgili, sosyal faaliyetler yürüttüğü ve engellilere yönelik projeler yönettiği gazeteler aracılığı ile izlenebilmektedir. Kadın ve engelliler içerikli faaliyetleri, GRÜ'ce düzenlenen ya da katkı sağlanan bilimsel içerikli ya da Giresun ilindeki diğer kurumlarla birlikte yürütülen, ya da sosyal içerikli *projeler* izlemektedir. Gazetelerin özellikle ve GRÜ'de *Türkler, Türk azınlık gruplar ve bu gruplara yönelik soykırımlarla* ilgili GRÜ'de düzenlenen konferans, seminer ve demeçlere ilgi gösterdiği ve konunun GRÜ ile ilgili gazete haberlerinde yer alan ikincil konulardan olduğu anlaşılmaktadır (Tablo 15).

Sonuç ve Tartışma

Kurumlar açısından itibar, değerli ve soyut bir varlık olarak paydaşlarının kurum hakkındaki algılarını, kuruma ilişkin taleplerini etkilediği bilindiğinden yönetilmesi gerektiği düşünülmektedir (Puncheva, 2008, Walker, 2010). GRÜ itibar strateji uygulamalarının araştırıldığı bu araştırma kapsamında elde edilen sonuçlar, 2006 yılından beri müstakil olarak hizmet veren, devlet üniversitesi statüsündeki GRÜ'nün itibar stratejilerine ilişkin uygulamalarının iç ve dış paydaşlarınca algılanma durumuna ilişkin zengin bir veri kaynağı sunarak, kurumsal itibar uygulamalarının GRÜ'de nasıl yönetildiğine ilişkin fikir vermektedir.

GRÜ itibar strateji ve uygulamaları iç paydaşlarının algısına göre değerlendirildiğinde, iç paydaşlardan öğretim elemanı olanlar Üniversitenin itibar strateji uygulamalarını, Üniversitenin öğrencilerine göre daha olumlu algılamakta/değerlendirmektedir. GRÜ'nün hem öğretim elemanları hem de öğrencileri GRÜ'nün kurumsal itibar uygulamalarında görece başarılı buldukları uygulamalar GRÜ'nün ürün ve hizmetler ile çalışma ortamına ait uygulamalarıdır. Her iki grupta kurumsal itibar uygulamalarına ilişkin GRÜ'nün finansal performansına ilişkin uygulamalarını görece olumsuz değerlendirmektedir. GRÜ iç paydaşlarından öğretim elemanlarının, Üniversitenin kurumsal itibar uygulamalarına ilişkin görüşleri kurumdaki çalışma süreleri arttıkça olumsuzya yöneldiği anlaşılmıştır. GRÜ öğrencileri ise, GRÜ kurumsal itibar uygulamalarına ilişkin görüşlerinin öğrenim gördükleri yüksekokul, fakülteye göre değiştiği anlaşılmıştır. Üniversitenin kurumsal itibar uygulamalarını en olumsuz değerlendiren grup GRÜ'nün yüksek okullarında öğrenimlerini sürdüren öğrencileri iken, GRÜ'nün İİB ve Fen Edebiyat Fakültelerinde öğrenim gören öğrencilerinin GRÜ'nün kurumsal itibar uygulamalarını GRÜ'nün en büyük fakültesi olan Eğitim Fakültesi öğrencilerinden daha olumlu değerlendirdikleri anlaşılmıştır. Ancak, GRÜ tüm öğrencilerinin GRÜ'nün tüm kurumsal itibar uygulamalarını ortalamanın altında değerlendiriyor olmaları, başka bir deyişle aslında olumsuzya yönelen değerlendirmeleri GRÜ'nün tercih edilmesi ve GRÜ'de öğrenciliklerini devam ettirmeleri bağlamında risk unsuru oluşturabilir. Karaca-

bey, Boyacı ve Özdere (2016)'nin Anadolu Üniversitesi öğrencileri üzerinden yaptıkları nitel araştırma sonuçları, öğrencilerin üniversiteyi tercihlerinde ve o üniversitedeki öğrenciliklerini devam ettirmelerinde üniversitenin sunduğu imkânların tercih ve devam etme nedeni olduğunu göstermektedir. GRÜ öğrencileri, Üniversitenin kurumsal itibar uygulamalarını, bu uygulamaların tüm alt boyutlarında (ürün ve hizmetler, finansal performans, duygusal çekicilik, vizyon ve liderlik, çalışma ortamı, sosyal sorumluluk) orta düzeyin altında değerlendirmektedir. Görüşleri arasında cinsiyetlerine bağlı bir değişiklik yoktur. Halbuki, Alnaçık, Alnaçık ve Genç (2010)'in Kocaeli ve Balıkesir öğrencileri üzerinde yaptıkları araştırma sonuçları kurumsal itibarın temel bileşenlerinin algılanan önem derecelerinin cinsiyetlerine bağlı anlamlı değiştiğini göstermiştir. GRÜ'ye ilişkin okula başlamadan önceki görüşleri olumsuz olan öğrencilerin GRÜ'nün itibar strateji uygulamalarını olumlu ve fikri olmayan öğrencilere göre daha olumsuz değerlendirmeleri alanda yapılan diğer çalışmalarında ortak bulgusudur (Oktar ve Çarıkçı, 2012). Sung Un Yang, Alessandri ve Kinsey (2008)'in araştırma sonuçları üniversite öğrencilerinin üniversiteleri ile kurdukları ilişkide üniversite itibarına ilişkin değerlendirmelerinin sübjektif olduğunu göstermektedir. Anderson (1981) bu durumu "... erken verdiğimiz kararları kristalleştirmemiz ve böylece değişime karşı gittikçe daha dirençli hale gelmemiz"(s.191) ile açıklamaktadır.

GRÜ'ye ilişkin gazete haberlerinden elde edilen sonuçlar ise, Üniversitenin iç paydaşlarından elde edilen sonuçlarla kısmen paraleldir. Büyük çoğunlukla yerel basınca izlendiği anlaşılan Üniversite kurumsal itibar uygulamalarına ilişkin en sık haber konusu olan durumunun Üniversitede düzenlenen "konferans, kurs, seminer, toplantı..." ya da "sosyal sorumluluk ve halkla ilişkiler"e ait olması ve Üniversite ile ilgili en sık haberi yapılan kişi ya da kişilerin öğrenci topluluk faaliyetleri ile ilgili olması, GRÜ'nün sosyal sorumluluk ve halkla ilişkiler bağlamında yürüttüğü faaliyetlerini öncelikli itibar strateji uygulaması olarak gördüğü şeklinde yorumlanabilir. Hernekadar Üniversitenin faaliyetlerinin çoğunlukla yerel medya da yer alması, ulusal medyaya yansımaması hatta uluslararası medyada faaliyetleri-

nin hiç izlenmemesi söz konusu olsa da, Acar (2012)'ın dile getirdiği gibi, medya yansımalarında ne kadar başarılı sonuçlar sağlandığının "ihtiyaca ve beklentilere bağlı değişmesi" (s.33), "kimi zaman yerel medyada sağlanan yansımaların, ulusaldakinden çok daha etkili olabilmesi" (ss. 33-34) söz konusudur. Nitekim GRÜ araştırma kapsamında seçilen üç yıllık zaman sürecinde gazete haberleri bağlamında beşbinden fazla haberin konusudur. Üstelik haberlerin büyük çoğunluğunun olumlu olması, Üniversitenin çevresince yakın takip edildiğinin ve faaliyetlerinin olumlu değerlendirildiğinin bir göstergesi kabul edilebilir. Öğrenci topluluk faaliyetlerinin sıklığı ve medya da izleniyor olmasının bir diğer sonucu da, bu faaliyetlerin ders dışı etkinlik olmasıdır. GRÜ'de sıkça düzenlendiği gazete haberlerinden anlaşılan bu faaliyetler, Apaydın ve Kapucu (2017)'nin araştırma sonuçlarına göre, üniversite tercih nedenlerinden biridir. Bu sonuç, GRÜ açısından da tercih edilme nedenlerinden birini oluşturabilir.

Gazete haberlerinin izlendiği üç yıl boyunca, GRÜ'nün sosyal sorumluluk faaliyetleri ile ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. Kurumsal sosyal sorumluluk, kurumların daha iyi bir toplum ve daha temiz bir çevreyle bağlantılı olarak gönüllü yaptıkları uygulamaları ile ilgili görüşler olarak tanımlanmaktadır (Ranrianasola, 2007) Temelde kurum ve çevresi arasındaki ilişkiler hakkında bağlamsal bir kavram olan kurumsal sosyal sorumluluk (Nielsen ve Thomsen, 2007); misyon, vizyon ve değerler, örgüt iklimi, sosyal diyalog, insan hakları, toplum ilgisi, yerel ekonominin gelişmesi, çevre, pazar ilişkileri ve etiği içermektedir (Birth vd., 2008 aktaran Gümüş ve Öksüz, 2009). İzlenen yıllarda GRÜ'nün itibar strateji uygulamalarında sosyal sorumluluk kapsamında değerlendirilebilecek, özellikle kadına ilişkin konuları ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. Kadın içerikli strateji uygulamalarının ilgili yıllarda GRÜ'nün bir kadın rektör tarafından yönetiliyor olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Yine izlenen yıllarda özellikle Türkiye gündeminde kadına yönelik şiddet içerikli olaylara (Özgecan Aslan cinayeti) ulusal medyanın sıkça yer vermiş olması da, konuya ilginin artmasının sebebi olabilir.

Engellileri içeren sosyal sorumluluk uygulamalarında GRÜ'nün engellilikle ilgili yönettiği durum üç şekilde gazete haberi olarak sunulmaktadır. Üniversitede engellilerle ilgili, özellikle engellilere özel

günlerde faaliyetler düzenlenmektedir ("3 Aralık Dünya Engelliler Günü nedeniyle tek kişilik oyun sergilenmesi; GRÜ Engelsiz Üniversite Birimi tarafından 3 Aralık Dünya Engelliler Günü dolayısı ile düzenlenen Engeller Engelimiz Değil Paneli", Ekspres Gazetesi 03.12.2013 tarihli haberi). Gazetelerde yer alan engellileri içeren bir diğer etkinlik biçimi de GRÜ'nün engellilere yönelik hazırlayıp yürüttüğü ve GRÜ dışında ki kurumlarca finanse edilen engelli projeleridir ("Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından sosyal hayata dahil edilme projeleri kapsamında finanse edilen, GRÜ Eğitim Fakültesi...yürütülen...Tarihimizi Çiziyorum Projesi..." İleri Gazetesi, 10.03.2014 tarihli haberi). Bir diğer durumda da, GRÜ engelli derneklerinin düzenlediği çalışmalara destek sağlamıştır ("Engellilerin uluslar arası entegrasyonu ve boş zaman eğitimi çerçevesinde uzman ve gençlik değişimi programının uygulanması kapsamında düzenlenen Gençlik Turu- Uluslararası Kaynaştırma kapsamında ...Derneği üyelerinin GRÜ'yu ziyareti" Gündem Gazetesi, 21.04.2014 tarihli haberi). GRÜ'de engellilerle ilgili bu kadar çok faaliyetin olması Üniversitenin bulunduğu ilde engelli sayısının, Türkiye İstatistik Kurumu Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2011 istatistiklerine göre, şehir nüfusuna oranı en yüksek il olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Azerbaycan içerikli konuların sıkça gündeme gelmesinin nedeni yine izlenen yılda görev yapan GRÜ Rektörünün Azeri kökenli olmasından kaynaklanmış olabilir. Öyle ki, bu durum yabancı öğrenci kayıtlarına, GRÜ'de düzenlenen panel, sempozyum ve konferans konuları da yansımıştır: 2015 kayıtlarına göre GRÜ'de kayıtlı 588 yabancı öğrenci bulunmaktadır ve bu öğrencilerden 374'ü (% 63.6) Azeri'dir (GRÜ Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı 2015 YÖS kayıtları). GRÜ'ye ilişkin gazete haberlerinde yer verilen ikincil konulardan olan Türkler, Türk azınlıklara yönelik soykırım ve Rusya içerikli haberlerinde de Azerbaycan ve Azeriler geçmektedir. 2013-2015 gazete haberlerinde çoğunlukla konferans konusu olarak yer alan Türkler, Türk azınlıklara yönelik soykırım ve Rusya konuları, protesto yürüyüşlerinin ("GRÜ Rektörü ve Öğrencileri Hocalı Katliamını protesto etti", Giresun Aktüel Gazetesinin 25.02.2013 tarihli haberi) konusu olduğu gibi; GRÜ öğretim üyelerince verilen panel ve sempozyumla-

rın da konusudur (“Pendik Belediyesi ve Türk-Azerbaycan Dostluk Kültür ve Dayanışma Derneğinin Düzenlediği Soykırım Yalanının Cansız Tanıkları İsimli panele GRÜ Rektörü konuşmacı olarak katıldı.” Samsun Analiz Gazetesi, 29.04.2013 tarihli haberi; “GRÜ Fen Edebiyat Fakültesi ve İslami İlimler Fakültesi Siyasete Karşı Kültürün Simgesi Ahıska Türkleri Uluslararası Sempozyumu...düzenlemesi, sempozyum boyunca Suriye de Bayırbucak Türkmenlerine yapılan soykırıma dikkat çekilmesi” Yeni Giresun 01.12.2015 tarihli haberi). Hatta Üniversitede Türk tarihine ilişkin bu durumlara dikkat çekmek için yerleşke alanında yeni kurulan meydana da olayları hatırlatan bir isim verilmesi söz konusudur (“GRÜ Güre yerleşkesinde TOKİ tarafından inşaatı tamamlanan binaların önündeki meydana Kafkas İslam Ordusu Meydanı ismi verilmesi” İleri Gazetesi, 03.11.2014 tarihli haberi). Böylece izlenen yıllarda GRÜ Rektörünün bizatihi haberkaynağı olmasının da ötesinde, Rektörün kimliğinin, cinsiyetinin, çalışma alan ya da konularının da Üniversite faaliyetlerine kaynaklık ettiği, yön verdiği anlaşılmaktadır.

GRÜ’nün gazete haberlerinde yeralan bir başka durumu ise projelerdir. Üniversite ilgili proje haberleri Üniversitenin girişimci yanını (“2014 yılı DOKA-Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Doğrudan Faaliyet Desteği kapsamında Giresun Üniversitesi Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezinin (GÜKAM) müracaatını yaptığı Toplumsal ve Siyasal Hayatta Kadın Sorunların Bilimsel Yaklaşımlar adlı proje ile mali destek almaya hak kazandı.” Ekspres Gazetesi, 28.04.2014 tarihli haberi; “GRÜ Sürekli Eğitim Araştırma ve Uygulama Merkezi AB Bakanlığınca hibe edilen “Gençler için Yeşil Kariyer Rehberi” başlıklı projenin açılışı..” Ekspres Gazetesi, 02.06.2015 tarihli haberi), hem de bilimsel yanını (“GRÜ Kimya Bölümü öğretim üyelerinin yaptıkları araştırma proje ile fındıkkabuklarının kanser tedavisinde kullanılabileceğini bulgularını.” Yeni Giresun Gazetesi, 05.12.2015 tarihli haberi) ortaya koymaktadır. Projeler aynı zamanda GRÜ’nün pek çok sosyal içerikli projeyi yönettiği ya da yapılan projelere destek verdiğinin de göstergesidir. Üniversitede ayrıca proje yönetiminin öğretilmesi faaliyetlerine de destek verilmektedir (“GRÜ öğrencilerine yönelik GRÜ AB Çerçeve Ofisi ve Giresun Valiliği Avrupa Birliği Dış İlişkiler ve Proje Koordinasyon Merkezi işbirliğinde

proje döngüsü yönetimi seminerinin düzenlenmesi." Öncü Gazetesi, 29.12.2014 tarihli haberi). Herne kadar GRÜ'ye ilgili projeleri içeren haberlerden GRÜ'nün girişimci, bilimsel, yaygınlaştırıcı yanı ortaya çıksa da, Üniversitelerden beklenen yenilikçilik ve yenilik transferi, teknoloji transferi yanının nerdeyse hiç konuşulmadığı, bu yanının belki de olmadığı ya da basına yansımadağı anlaşılmaktadır. Bu durum üniversitenin teknik üniversite ya da araştırma üniversitesi olmaması, ilk kurulduğu şekli ile eğitim fakültesi olması, lisansüstü düzeyde açılı sınırlı sayıda programının olması, nitelikli öğrenci ve akademisyen çekmede bölgesel bir üniversite olması nedeniyle sınırlı kapasiteye sahip olması (Kehm, 2016) ile açıklanabilir. Ancak bu sonuç, üniversiteler arası itibar sıralamasında ön plana çıkan araştırma potansiyelinin (Tamtekin-Aydın, 2017) GRÜ kurumsal itibar uygulamalarında yer almadığını, bunun uzun vadede GRÜ için Matthew etkisi yaratacağı şeklinde yorumlanabilir.

EXTENDED ABSTRACT

Evaluation of Newly Established Universities' Reputation Strategies: A Sample of Giresun University

*

Fatmanur Özen

Giresun University

Universities are faced with a growing global and local race. The press of the race has forced universities to strive for reputation and that's the natural result of working on identity and image. In terms of universities, identity is perceived as organizational identity and symbolic identity by internal stakeholders; while the organizational identity creates strategic, structural and cultural dimensions, the symbolic identity covers the university's building forms, human-generated texture, and aesthetic image. The image of the university in terms of external stakeholders is the promotion activity of university and its role in the context of social responsibility. The university identity perceived by the internal stakeholders and its image perceived by the external stakeholders constitute the university reputation which demonstrates the level of institutionalization of the university and strengthens its legitimacy both inside and outside.

Giresun University (GRU) accepting creating a contemporary and democratic educational environment to guide the future of modern Turkey by rising the young generation as the task, *being the harbor of information* as the vision, and the *rising star of Black Sea* as the aim. The aim of this research is the evaluation of the University of Giresun's reputation strategy practices perceived by the internal and external stakeholders. For this purpose, a mixed pattern in which both quantitative and qualitative data were evaluated in the research is adopted. There were two ways to collect data in the survey. *The Institutional Reputation Scale* (IRS) was used to examine the views of internal stakeholders (students and academic staff) related to university reputa-

tion and to reveal perceptions about the institution's identity. IRS originally belongs to Fombrun, Gardberg, and Sever (2000). IRS (2005) revised was adopted by Yurtsever (2013) to Turkic. In this research, this adapted form was used. 189 academic staff and 1375 fourth grade students from the GRU's responded to IRS as internal stakeholders. IRS covers six sub-dimensions: *Products and Services*, *Financial Performance*, *Emotional Attractiveness*, *Vision and Leadership*, *Working Environment* and *Social Responsibility*. When GRU reputation strategies were evaluated according to the perception of internal stakeholders (institutional identity strategies) the results of this research showed that: Academic staff perceives/evaluates the university reputation strategy applications more positively than the students of the University. The applications that internal stakeholders have found to be relatively successful in GRU's corporate reputation applications were belonging to *products and services* and the *working environment*. Internal stakeholders negatively evaluate GRU's *financial performance*. It has been understood that the opinions of the academic staff have been adversely affected by the working time of them increase in the University. On the other hand, it has been understood that GRU students views on GRU institutional reputation practices changed according to the college/faculty they studied. The group that evaluates the University's institutional reputation practices most negatively was the students who continue their education in the GRU's colleges. It was understood that GRU's students at the Faculty of Economics and Administrative Sciences and Faculty of Science and Literature evaluated GRU's institutional reputation applications more positively than GRU's biggest faculty: the Faculty of Education. However, GRU's students assessing GRU's overall institutional reputation practices under the averages. In fact, negative evaluations may be a risk factor in preference for GRU and continuing student retention at GRU. GRU students assess the University's institutional reputation practices at a moderate level in all of its sub-dimensions (products and services, financial performance, emotional appeal, vision and leadership, working environment, social responsibility). There was no gender-related change in their views. It was understood that the students who had

negative opinions before started the University, evaluated GRU's reputation strategies more negatively than the students who had positive and no-idea at the beginning.

For the views of external stakeholders (institutional image) regarding GRU reputation strategies, all the articles in the written press about GRU between 2013 and 2015 were analyzed. The articles in the printed press were analyzed/classified in accordance with the opinions of Alessandri, Westcott, Yang and Kinsey (2006), Yang, Alessandri, and Kinsey (2008), Mazzarol (1998) to table that was prepared by the researcher. While doing this printed presses were counted and described one by one according to nine different content: 1. Being a News in -Local -National-International or Electronic Newspaper; 2. The content of the new: Positive-Negative, News Content; 3. Social Responsibility / Public Relations; 4. Conference / Course / Seminar / Event / Press Description; 5. Corporate Expectations; 6. Academic success; 7. Program Diversity Offered at University; 8. Visits to the University; 9. Dissatisfaction / Corruption Claims from the Service Provided. Because descriptive analysis also provides the means to quantify quantitative data, the frequency of the answers related to the themes/titles used in the analysis also provided information on general trends, diversity, and prevalence on GRU institutional image applications. The data prepared for the descriptive analysis was subjected to an upper analysis by the method of Vergés (1994). In this upper analysis method, those who take the first place according to the frequencies of the words used in the news form the center elements of the representations of the reputation strategies of the University and the low frequency and the backward words constitute the environmental elements. The results of the analysis of the news in the newspapers about Giresun University, the news between 2013 and 2015 time period regarding the image of the university show that the vast majority of the news was in the local press and has a positive content. The news content of the university was related to the conferences, seminars, meetings that was organized at the University, and this content is followed by social responsibility and public relations news. While the Rector of the University personally carried the value of the news, the student communities and their activities are the se-

condary sources of news. Faculties affiliated with universities and colleges serving in Giresun districts are the most frequently reported units. Women, disabled people, projects, Turks, Turkish minorities, criticizing genocide against minorities activities constituted the centripetal theme/subject of the news about Giresun University. As a result, it is understood that Giresun University has put social responsibility activities in the forefront in reputation strategy applications.

Ek bilgi

Bu araştırma Giresun Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri kapsamında EĞT-BAP-A-200515-51 numara ile desteklenmiştir.

Kaynakça / References

- Abbas, S. A. (2014). Brand management of higher education institutions. *International Journal of Innovative and Applied Research*, 2(6), 151-172.
- Acar, E. (2012). *Görünmeyeni muteber kılmak: İtibar yönetimi*. İstanbul: Karadeniz.
- Alessandri, S. W., Yang, S. ve Kinsey, D. F. (2006). An integrative approach to university visual identity and reputation. *Corporate Reputation Review*, 9(4), 258-270.
- Alnaçık, E., Alnaçık, Ü. ve Genç, N. (2010). Kurumsal itibar bileşenlerinin algılanan önemi demografik özelliklerden etkilenmekte midir? *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(23), 93-114.
- Altıntaş, E. (2005). Kurumsal İtibar ve Anadolu Üniversitesi İ.İ.B Fakültesi Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Anderson, N. H. (1981). *Foundations of information integration theory*. New York: Acedemic.
- Apaydın, Ç. ve Kapucu, M. S. (2017). Üniversiteyi tercih etme, akademik itibar ve sosyal etkinlik arasındaki ilişki: Akdeniz ve Eskişehir Osmangazi Üniversitesi lisans öğrencileri örneği.

- Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 23(2), 199-222. doi: 10.14527/kuey.2017.007.
- Balci, A. (2004). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeleri*. Ankara: PegemA.
- Barnett, M. L., Jermier, J. M. ve Lafferty, B. A. (2006). Corporate reputation: the definitional landscape. *Corporate Reputation Review*, 9(1), 26-38.
- Becker, F. ve Steele, F. (1995). *Workplace by design. mapping the high performance workscape*. San Fransisco, CA: Jossey-Bass.
- Bodycott, P. (2009). Choosing a higher education study abroad destination – what mainland Chinese parents and students rates as important. *Journal of Research in International Education*, Vol. 8(3), 349-373.
- Cohen, V. D. (2007). Reputation beyond the rankings: A conceptual framework for business school research. *Corporate Reputation Review*, 10(4), 278-304.
- Cubillo, J.M., Sánchez, J. ve Cerviño, J. (2006). International students' decision-making process. *International Journal of Educational Management*, 20(2), 101-115.
- Duman, Ş.A, Paşameteoğlu, A. ve Poyraz, A. B. (2013). Örgütsel kimlik algısı, örgütsel bağlılık ve örgütsel vatandaşlık davranışı arasında ilişkinin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Journal of Bussiness Economics and Political Science*, 2(4), 75-89.
- Eryılmaz, M. E. (2008). Örgüt itibarı kavramı ve yönetimle ilgili bazı sorunlar. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 155-174.
- Fombrun, C. J., van Riel, C. B. M. (1997). The reputational landscape. *Corporate Reputation Review*, 1(1/2), 5-13.
- Fombrun, C.J., Gardberg, N. ve Sever, J. (2000). The reputation quotient: A multi-stakeholder measure of corporate communication. *The Journal of Brand Management*, 7(4), 241-255.
- Fombrun, C.J. ve Shanley, M. (1990). What's in a name? reputation building and corporate strategy. *Academy of Management*, 33(2), 233-258.
- Fombrun, C. J. ve van Riel, C. B. M. (2003). *Fame and fortune: How successful companies build winning reputations*. USA: Pearson.

- Fried, L. (2005). Reputation and prestige in American research universities: An exploration of the history of rankings and the increasing importance of student selectivity in perception of quality in higher education. USA: University of Pennsylvania.
- Gable, T. (2008). Image as a part of corporate strategy. Peter Anthonissen (Ed.), In *Crisis communication practical pr startegies for reputation management and company survival*. (pp: 44-55). Philadelphia: Kogan.
- Gardberg, N.A. (2006). Reputatie, reputation, reputation, reputazione, ruf: a cross-cultural qualitative analysis of construct and instrument equivalence. *Corporate Reputation Review*, 9(1), 39-61.
- Gümüş, M. ve Öksüz, B. (2009). İtibar sürecinde kilit rol: Kurumsal sosyal sorumluluk iletişii. *Journal of Yasar University*, 4(14), 2129-2150.
- Karaköse, T. (2007). Örgütlerde itibar yönetimi. *Akademik Bakış*, 11. <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423868341.pdf> : 21.09.2016 tarihinde alınmıştır.
- Karacabey, M. F., Boyacı, A. ve Özdere, M. (2016). Üniversitenin kurumsal imajını oluşturan unsurların öğrencilerin üniversite tercih ve devam etme karar sürecine etkileri. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(9), 38-54.
- Karasar, N. (2002). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Kehm, B. M. (2016). Embracing and rejecting rankings. Maria Yudekevich, Philip G. Altbach, Laura E. Rumbley. (Eds.), *The global academic rankings game: Changing institutional policy, practice, and academic life*. (ss.79-96). London: Routledge.
- Kotha, S., Rajgopal, S. ve Rindova, V. (2001). Reputation building and performance: an empirical analysis of the top 50 pure internet firms. *European Management Journal*, 19(6), 571-586.
- Maringe, F. (2006). University and course choice: Implications for positioning, recruitment and marketing. *International Journal of Educational Management*, 20(6), 466-479.
- Mazzarol, T. (1998). Critical success factors for international education marketing. *International Journal of Educational Management*, 12(4), 163-175.

- Mazzarol, T., ve Soutar, G.N. (2002). Push-pull factors influencing international student destination choice. *International Journal of Educational Management*, 16(2), 82-90.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber*. S. Turan (Çev. Ed.). Ankara: Nobel.
- Oktar, Ö. F. ve Çarıkçı, İ. H. (2012). Farklı paydaşlar açısından itibar algılamaları: Süleyman Demirel Üniversitesinde bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(15), 127-149.
- Öncel, M. ve Sevim, Ş. (2011). Sürdürülebilir rekabet üstünlüğü sağlamada kurumsal itibar yönetimi ve yükseköğretimde yapılandırılmasına ilişkin model önerisi. Uluslararası Yüksek Öğretim Kongresi: Yeni Yönelişler ve Sorunlar. İstanbul, 2. Cilt, Bölüm: XI, ss. 1445-1455.
- Öz, E. Ü. ve Bulutlar, F. (2009). Algılanan kurumsal itibar ve kurumdandan ayrılma niyeti arasındaki ilişkide bir ara değişken olarak özdeşleşmenin rolü. *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 35-52.
- Özalp, İ., Tonus, H.Z. ve Geylan, A. (2010). Paydaşları açısından akademik organizasyonlarda itibar. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2(1), 99-106.
- Petruzzellis, L., ve Romanazzi, S. (2010). Educational value: How students choose university: evidence from an Italian university. *International Journal of Educational Management*, 24(2), 139-158.
- Puncheva, P. (2008). The Role of corporate reputation in the stakeholder decision-making process. *Business ve Society*, 47(3), 272-290.
- Roberts, P. W. ve Dowling, G. R. (2002). Corporate reputation and sustained superior financial performance. *Strategic Management Journal*, 23(12), 1077-1093. doi: 10.1002/smj.274.
- Steiner, L., Sundström, A.C. ve Sammalisto, K. (2012). An analytical model for university identity and reputation strategy Work. *Higher Education*, 65, 401-415. doi: 10.107/s10734-012-9552-1.
- Stoner, J., Perrewe, P. L. ve Hofacker, C. (2011). The development and validation of the multi-dimensional identification scale (MDIS). *Journal of Applied Psychology*, 41(7), 1632-1658.

- Sung Un Yang, S. W. A. ve Kinsey, D. F. (2008). An integrative analysis of reputation and relational quality: A study of university-student relationships. *Journal of Marketing for Higher Education*, 18(2), 145-170.
- Şakar, A. N. (2011). İşletmelerde kurumsal itibar. A. N. Şakar (Ed.). *Kurumsal itibar ve Paradigmalar*. (ss:1-34). İstanbul: Beta.
- Tamtekin-Aydın, O. (2017). A review on the major global university ranking systems and the Turkish universities' overall position in rankings. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 23(2), 305-330. doi:10.14527/kuey.2017.011.
- Van den Bosch, A. L. M., De Jong, M. D.T. ve Elving, W. J. L. (2005). How corporate visual identity supports reputation. *Corporate Communication: An International Journal*, 10(2), 108-116. doi: 10.1108/13563280510596925
- Yurtsever, S. (2013). Kurumsal itibarın ölçülmesi: Karabük üniversitesinin kurumsal itibarının öğrenciler tarafından değerlendirilmesi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Karabük Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.
- Walker, K. (2010). A systematic review of the corporate reputation literature: Definition, measurement and theory. *Corporate Reputation Review*, 12(4), 372-374.
- Weigelt, K. ve Camerer, C. (1988). Reputation and corporate strategy: A review of recent theory and applications. *Strategic Management Journal*, 9, 443-454.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Özen, F. (2018). Yeni kurulan üniversitelerin itibar stratejilerinin değerlendirilmesi: Giresun üniversitesi örneği. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1595-1637. DOI: 10.26466/opus.452968

İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinde Seçici ve Yoğunlaştırılmış Dikkat Becerilerini Grup Çalışması Yoluyla Geliştirme¹

DOI: 10.26466/opus.450972

*

Levent Yayıcı*

*Dr Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Giresun/Türkiye
E-Posta: levent.yayici@giresun.edu.tr ORCID: [0000-0001-8997-8918](https://orcid.org/0000-0001-8997-8918)

Öz

Bu çalışmanın ana amacı ilkokul 4. sınıf öğrencilerinde yoğunlaştırılmış ve seçici dikkat becerilerini geliştirmeye yönelik bir programın etkililiğinin sınanmasıdır. Araştırma deneme modelindedir. Çalışma grubu, dörder kişiden oluşan yedi gruba ayrılmış 28 öğrenciden oluşmaktadır. Öğrenciler 9.0 ile 9.11 yaşları arasındadır. Çalışmada deney grubuna 13 oturumluk bir program uygulanmıştır. Uygulanan eğitim programı araştırmanın bağımsız değişkeni, seçici ve yoğunlaştırılmış dikkat düzeyleri ise araştırmanın bağımlı değişkenleridir. Araştırmada 'öntest- sontest' deneysel dikkat kullanılmıştır. Çalışmanın veri toplama araçları d2 testi, WISC-R Zeka Testi ve demografik bilgi formudur. Deney grubuyla yapılan eğitim çalışması sonucunda öntest-sontest puanları arasındaki farkın anlamlılığını test etmek için Wilcoxon İşaretlenmiş Mertebeler Testi (Wilcoxon Signed Ranks Test) kullanılmıştır. Uygulanan çalışma sonucunda d2 dikkat testinin alt boyutlarından TN (işaretlenen toplam item sayısı), E1 (yapılmadan atlanılan doğru cevapların sayısı), E2 (yanlış cevapların sayısı), CP (konsantrasyon performansı), TN-E (toplam işaretleme sayısı-hatalar toplamı) ve FR (en yüksek işaretleme sayısı- en düşük işaretleme sayısı) puanlarında sontest lehine farklılaşma olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Seçici dikkat, yoğunlaştırılmış dikkat, grup çalışması

¹ Bu makale "İlköğretim Dördüncü Sınıf Öğrencilerinde Seçici ve Yoğunlaştırılmış Dikkat Becerilerini Geliştirmeye Dayalı Bir Programın Etkililiğinin Sınanması" başlıklı doktora tezinin bir bölümünden türetilmiştir.

Development of Selective and Focused Attention Skills of Primary School Fourth Grade Students Through Group Work

*

Abstract

The main purpose of this study is to test the effectiveness of a program to develop focused and selective attention skills of grade 4 students in primary school. The research is in the experimental model. The study group consists of 28 students divided into seven groups of four. Students are between the ages of 9.0 and 9.11. In this study, a 13-session program was applied to the experimental group. The applied educational program is the independent variable of the research, while the selective and focused attention levels are the dependent variables of the research. In the study, 'pre-test-post-test' experimental model was used. The data collection tools of this study are d2 Test, WISC-R Intelligence Test and Demographic Information Form. The Wilcoxon Signed Ranks Test was used to test the significance of the difference between pre-test and post-test scores as a result of the training conducted by the experimental group. As a result of this study, TN (total number of items marked), E1 (number of correct answers skipped without being marked), E2 (number of incorrect answers), CP (concentration performance), TN-E (total number of markings-sum of errors) and FR (highest marking number-lowest marking number) in the sub-dimensions of the d2 attention test were different in favor of post-test scores.

Keywords: *Selective attention, focused attention, group working*

Giriş

Bir malzemenin öğrenilebilmesi için öncelikle o malzemeye dikkat edilmesi gerekmektedir. Bu süreç dikkatin toplanması, yoğunlaştırılması ve sürdürülmesi aşamalarını içermektedir. Dikkat öğrenme sürecinin ilk basamağıdır. Dikkat edilmeyen hiçbir şey öğrenilemez. Dikkat, içsel ve dışsal bir çok uyarıcı seti arasından kritik olanın ileri analize tabi tutulmak üzere seçilmesi (Er, 2002), periferik düzeyde algılanan materyali seçme ve düzenleme yeteneği (Motavallı, 2000), uyarıcıların fark edilmesi, algıların filtrelenmesi, farklı algıların kıyaslanması ve bu algılara duygusal anlam verilmesi gibi bazı süreçlerden de oluşmaktadır (Ratey, 2001). Verilen iki veya daha fazla duyusal uyarandan yalnızca birine bütün olarak dikkat edebilme ve tepkide bulunabilme yeteneği *yoğunlaştırılmış dikkat* (Arkonaç, 1998), ilgisiz ya da dikkat dağıtan uyarıcıyı önemsemeyip tek bir ilgili uyarıcıya ya da bir keredeki işleme odaklanma ise *seçici dikkat* (Perry ve Hodges, 1999) olarak ifade edilmektedir. Seçici dikkat düzeyi yüksek olan bireyler özellikle ilgilenmeleri gereken şeylerle ilgilenirken, bu yeteneği düşük olan ya da dikkati dağınık olan bireyler etraflarındaki daha çok uyarıcıyla ilgilenmektedirler. Bu uyarıcıların çoğu da ilgilenmemeleri gereken uyarıcılardır. Dikkatle ilgili birçok çalışmanın iki temel sınırlılığı vardır. Birincisi; içsel ve dışsal koşulların her ikisi de dikkate alınmasına rağmen birçok çalışmada daha ziyade dışsal koşullarla ilgilenilmektedir. Bunun sebebi araştırmacıların içsel uyarıcılara göre dışsal uyarıcıları daha kolay tanımlayabilmesi ve kontrol altında tutabilmesidir (Eysenck & Keana, 1996). Çocukların belirli zaman aralıklarında dikkatlerini topladıkları süreler yetişkinlerden çok farklıdır. 5-7 yaş arası çocuklar bir saatlik bir zaman diliminde sadece 15 dakika dikkatlerini toplayabildikleri görülmektedir. 7-10 yaşlarındaki çocukların ise bir saatte sadece 20 dakika dikkatlerini toplayabildikleri görülmektedir (Konrad, 1984). Rapp (1982), dikkat süresinin okula başlandığı ilk yıllarda 10 dakika olduğunu, ileriki yıllarda yaş değişkenine bağlı olarak arttığını belirtmiştir. Rapp, dikkat süresinin 10 yaşında 20 dakika, 14 yaşında 30 dakika olduğunu vurgulamaktadır.

Öğrencilerde dikkatin geliştirilmesi amacıyla yurtdışında bazı yardımcı teknolojiler geliştirilmiştir. Bu teknolojilerden birisi yedi yaş üzerindeki bireyler için tasarlanmış olan “play attention” isimli bir bilgisayar programıdır. Bu programda öğrenciler kendi dikkat seviyelerini kontrol etmeyi denemektedirler. Zamanla, öğrenciler sınıfta kendi odaklanmış farkındalıklarını “okuma ve dikkat vererek dinleme” gibi eğitim faaliyetlerine dönüştürmeyi öğrenmektedirler. Bu programda her seviyede farklı bir eğitim hedefine odaklanılmaktadır. Böylece öğrenciler sınıfta başarılı olmak için gerek duydukları becerileri öğrenebilmektedirler (Ashton, 2001). Benzer bir programda bilgisayar ortamında uygulanan “zihni başarı testi”dir. Bu testte her biri 150 milisaniye süren ve 1000 milisaniye aralıklarla tekrar edilen 300 tane değişik harflerden oluşan hedef uyarana yanıtın verilmesi hem de hedef olmayan uyarılardan kaçınılması gerekmektedir. Kaçınılan hedefler dikkatsizliğin, yanlış hamleler yani basılmayacak yerde basmalar da dürtüselliğin göstergesidir (Corcum ve Siegel, 1993). Dikkat konusunda ülkemizde yapılan çalışmalar genellikle Dikkat Eksikliği ve Hiperaktifite bağlamındaki çalışmalardır. Dikkat kavramı ile ilgili çalışmalardan deneysel psikoloji ve eğitim bilimleri ile ilgili çalışmalarda Camgöz (2000), renk türü, doymuşluk ve parlaklığın dikkat çekme ve tercih üzerindeki etkilerini incelediği araştırmasında ilgili değişkenler ile dikkat çekme arasında yüksek oranda ilişki belirtmiş, Irak (1999) ise bölünmüş ve odaklanmış dikkatin olay ilişkili beyin potansiyellerine etkisinin manidar derecede yüksek olduğunu vurgulamıştır. Dikkati geliştirme konusunda yapılan çalışmalarda Kaymak (2003) dikkat toplama eğitimi programının ilkökul 2. ve 3. sınıf öğrencilerinin dikkat toplama becerilerinin geliştirdiğini, Bozan ve Akay (2012) ise uyguladıkları 15 saatlik eğitim programı sonrasında deney grubundaki 5. sınıf öğrencilerin dikkat toplama düzeylerinin arttığını belirtmişlerdir.

Dikkat sorunu olan çocuklar dikkatlerini belirli bir konuya yöneltememekte ve okumak, birisini dinlemek, oyun oynamak gibi faaliyetlerde dikkatlerini toplayamamaktadırlar (Vanlı, 2001). Çocuklarda dikkat konusundaki problemler ilkökulun ilk yıllarında görülmeye ve tanılanmaya başlamaktadır. Bu yıllarda çocuğun dikkati henüz olgun-

laşmış değildir. Çocuk bir davranışta bulunurken daha çok gereksinimlerinden, duygularından, hoşlanmalarından ve ilgilerinden kaynaklanan durumlara göre hareket etmektedir (Munden ve Arcelus, 1999). Dış uyarılardan çok fazla etkilendiği için çocuğun herhangi bir etkinlikte uzun süreli yoğunlaşabilmesi ve dikkatini sürdürülebilmesi çok zordur. Eğer bu dönemde dikkatin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmazsa çocukta olası bir akademik başarısızlık ve daha ötesi olumsuz akademik benlik ve benlik oluşabilir. Ayrıca akademik başarısı çocuğun yaşına ve zekasına uygun olsa bile genel dikkat düzeyi artırılarak belleğinin geliştirilmesi ve etkili öğrenmenin gerçekleşebilmesi mümkündür. Öğretimde üzerinde durulması gereken en önemli özellik, dikkatin kazandırılmak istenen davranışlar üzerinde yoğunlaşması ve uyanık bir şekilde bunun uzun bir süre devam ettirilmesidir (Selçuk, 2000). İlkokuldaki eğitsel etkinlikler ve rehberlik çalışmalarının amaçlarından biri çocuğun dikkatini zorlanma ve hoşlanmaya bağlı olmaktan kurtarmak ve fazla hoşlanılmayan, ilgi çekmeyen konularda bile yoğunlaşmasını ve dikkatin sürdürülmesini sağlamaya çalışmaktır.

Günümüzde dikkat konusunun önemi hem eğitimciler hem de ebeveynler tarafından bilinmektedir. Buna rağmen dikkatin nasıl geliştirilebileceği birkaç öznel tecrübeden öteye gidememekte ve konu sadece 'Hiperaktivite ve Dikkat Eksikliği' bağlamında özel eğitimin bir konusu olarak düşünülmekte, dikkat problemi olmayan çocuklarda da dikkat yeteneğinin nasıl geliştirilebileceği konusu dikkat eksikliği ve dağınıklığı olan çocuklar için yapılabilecek çalışmaların çok gerisinde kalmaktadır. Bu çalışma ne düzeyde olursa olsun dikkat yeteneğinin daha da geliştirilebileceği savından hareketle ilgili literatür bilgilerinden de yola çıkarak objektif ve bilimsel bir program yaratılabilir, bunun etkililiğini sınıma ve bu alanda yapılacak uygulamaya dönük çalışmalara katkı sağlayabilecek olması açısından önemlidir.

İlkokul 4. sınıf öğrencilerinde yoğunlaştırılmış ve seçici dikkat düzeyini geliştirmek amacıyla planlanan bu çalışmada normal bir sınıf ortamında görsel materyallerden faydalanarak 13 hafta süreli bir eğitim çalışması planlanmıştır. Öğrencilerin yoğunlaştırılmış ve seçici dikkat becerilerini geliştirmeye yönelik bir programın etkililiğinin

sınanması bu çalışmanın ana amacını oluşturmaktadır. Araştırmanın amacı doğrultusunda geliştirilen denenceler;

1. Dördüncü sınıf öğrencileri deney grubunda, verilecek eğitim sonunda yoğunlaştırılmış ve seçici dikkat becerileri düzeyinde sontest lehine gelişme olacaktır.
2. Verilecek eğitim sonunda deney grubunda toplam işaretleme sayısı öntest-sontest puanları arasında sontest lehine farklılaşma olacaktır.
3. Verilecek eğitim sonunda deney grubunda E1 türü hata (işaretlenmesi gerekirken işaretlenmeden atlanılan figürler) öntest-sontest puanları arasında sontest lehine farklılaşma olacaktır.
4. Verilecek eğitim sonunda deney grubunda E2 türü hata (işaretlenmemesi gerekirken işaretlenen figürler) öntest-sontest puanları arasında sontest lehine farklılaşma olacaktır.
5. Verilecek eğitim sonunda deney grubunda TN_E (toplam işaretleme sayısı-toplam hata sayısı) türü hata öntest-sontest puanları arasında sontest lehine farklılaşma olacaktır.
6. Verilecek eğitim sonunda deney grubunda CP (konsantrasyon performansı) öntest-sontest puanları arasında sontest lehine farklılaşma olacaktır.
7. Verilecek eğitim sonunda deney grubunda FR (en yüksek toplam işaretlenen figür sayısı – en düşük toplam işaretlenen figür sayısı) öntest-sontest puanları arasında sontest lehine farklılaşma olacaktır.

Yöntem

Araştırma Modeli

Araştırma deneme modelindedir. Deneme modelleri, neden-sonuç ilişkilerini belirlemeye çalışmak amacı ile doğrudan araştırmacının kontrolü altında, gözlenmek istenen verilerin üretildiği araştırma modelleridir. (Karasar, 1995). Bu çalışmada deney grubuna 13 oturumluk bir program uygulanmıştır. Uygulanan eğitim programı araştırmanın bağımsız değişkeni, seçici ve yoğunlaştırılmış dikkat düzeyi ise

bağımlı değişkenleridir. Araştırmada “öntest-sontest” deneysel model kullanılmıştır.

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu İstanbul'daki bir özel ilkokulun 4. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmada tüm çalışma evrenine ulaşılmıştır.

Çalışma grubunun oluşturulmasına yönelik çalışmalar aşağıdaki basamaklar izlenerek oluşturulmuştur. Bu basamaklar şu şekildedir:

1. Çalışma grubunun belirlenmesi için öncelikli olarak çalışma evreninin tümüne (N=53) ulaşılarak demografik bilgi formu uygulanmıştır.
2. Çalışmaya alınmada ön koşullardan olan WISC-R Zeka Testi'ni almaya engel özellikleri olan 13 öğrenci belirlenmiştir. Bu öğrenciler tek ebeveynli olma, annenin çalışıyor olması, geniş aile olma, tek veya beş kardeşe sahip olma, gözlük kullanma ve işitme cihazı kullanma gibi özellikler göstermişlerdir.
3. WISC-R Testi alma koşulunu yerine getiren 40 öğrenciye ilişkin genel demografik özellikler ise şu şekildedir:
 - Tüm öğrencilerin anne-babası sağdır.
 - Tüm öğrencilerin anne-babası birlikte yaşamaktadır.
 - Tüm öğrencilerin aile tipi çekirdek ailedir.
 - Tüm öğrencilerin babası çalışmaktadır.
 - Tüm öğrencilerin annesi çalışmamaktadır.
 - Tüm öğrencilerin kardeş sayısı 2-4 arasındadır.
 - Hiçbir öğrenci gözlük kullanmamaktadır.
 - Hiçbir öğrenci işitme cihazı kullanmamıştır.
 - Hiçbir öğrencinin ailesinde son bir yıl içinde travmatik bir olay yaşanmamıştır.
4. Belirlenen 40 öğrenciye bireysel olarak WISC-R Zeka testi uygulanmıştır. Zeka bölümü '90-110' arasında (normal sınırlarda) olan 28 öğrenci belirlenmiştir.
5. Bu 28 öğrenci (14 kız, 14 erkek) seçkisiz olarak dörderli gruplara ayrılmıştır. Toplam yedi grup oluşmuştur. Çalışma grubunun yaş dağılımı 9.0 ile 9.11 ay arasındadır.

Veri Toplama Araçları

d2 Dikkat Testi: d2 dikkat Testi zamana bağlı olarak, seçici dikkati ölçen bir testtir. Görevin yapılma hızı, kurallara uyum ve performans kalitesi ölçülen alt özelliklerdir (Brieckamp ve Zillmer, 1998). Test 1962 yılında Almanya-Essen’de geliştirilmiş ve maden işçilerinde dikkat, konsantrasyon ve algısal hız gibi özellikler görülmeye çalışılmıştır. Test 9-60 yaşlar arasındaki bireylere bireysel veya grup halinde uygulanabilmektedir. Testin standardizasyonunu yapan ve bugünkü kullanıma uygun hale getiren kişi ise Brickenkamp (1981)’dir. Test esnasında altı adet puan elde edilmektedir. Bunlar TN (İşaretlenen Toplam İtem Sayısı), E1 (Yapılmadan atlanılan doğru cevapların sayısı), E2 (Yanlış cevapların sayısı), CP (Bulunan toplam doğrular), TN-E (Test performansı), E%’dir (Hataların oranı).

d2’nin orijinalinde iç tutarlık çalışmaları Spearman- Brown ve Guttman formülü ile yarıya bölme metoduyla (yarılar arası ve yarının bütünle korelasyonu) hesaplanmıştır. İki yarım güvenilirliği .93 ve test tekrar test güvenilirliği .92 olarak bulunmuştur. Farklı araştırmacılar tarafından yapılan diğer çalışmalarda da yüksek korelasyonlar bulunmuştur ($r = .90$ ve $r = .94$). Testin Türkiye’ye adaptasyonu ve norm çalışması ise Toker (1993) tarafından yapılmıştır. Sözkonusu testin 11-15 yaş İstanbul çocukları için güvenilirliği yüksek bulunmakla birlikte geçerliliği konusunda ilave çalışmalar yapılması önerilmiştir. Testin iki yarım güvenilirliği .94 bulunmuştur. Geçerlik çalışmasında ise WISC-R Şifre altesti ile toplam puan arasında .44 korelasyon bulunmuştur. Öğretmenlerin çocukların aktif veya pasif olması ile psiko-motor hızları ve irade-dayanıklılık (kolay pes etmeme) ile hata yapma oranları arasındaki yordamaları konusunda düşük korelasyonlar elde edilmiştir ($r = .106$ ve $r = .161$).

d2 testinin orijinalinin geçerlik çalışmasında d2, Pauli Testi, KLT ile önemli ilişki göstermiştir. Pauli testi ile .51 ilişki katsayısı hesaplanmıştır. KLT ile ilişki katsayısı .58 olarak bulunmuştur. Ayrıca sınıf öğretmenlerinden sınıflarındaki en aktif, en pasif ve dayanıklı (kolay pes etmeyen-sebatlı) ve dayanıklı olmayan öğrencileri seçmeleri istenmiş bu özellikleri ile psiko-motor hızları ve olası hata oranları konusunda yordamalarda bulunulmaya çalışılmıştır. T testi sonucunda

aktif olma ile psikomotor hız ve az hata yapma ile dayanıklılık arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Dayanıklı olma-olmama (irade -kolay pes etmeme) özellikleri ile psiko-motor hız ve aktif olma-olmama ile hata oranları arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

WISC-R Zeka Testi: WISC-R Zeka Testi, 1949 yılında D.Wechsler tarafından geliştirilmiş ve 1974 yılında yeniden gözden geçirilmiştir. 1982 yılında Hacettepe Üniversitesi öğretim elemanlarınca Türkiye norm çalışması yapılmıştır. Test 12 alttestten oluşmakta ve 6-16 yaş arasındaki bireylere uygulanabilmektedir. Uygulama bireysel olarak yapılmakta ve yaklaşık 1-1.5 saat civarında sürmektedir (Savaşır ve Şahin, 1995). Alttestlerinde değişik yetenek alanlarından örnekler bulunması, yorum ve puanlama esaslarının belirginliği, psikometrik özelliklerinin doyuruculuğu, bu ölçeğin tercih edilmesine katkıda bulunmaktadır. Test genel olarak sözel ve performans olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Her bir bölüme ilişkin altışar alttest bulunmaktadır. Sözel bölüme ait alttestler; genel bilgi, benzerlikler, aritmetik, sözcük dağarcığı, yargılama ve sayı dizisi alttestleridir. Performans bölüme ait alttestler; resim tamamlama, resim düzenleme, küplerle desen, parça birleştirme, şifre ve labirentler alttestleridir. Ölçekte sözel bölüm için .98, performans bölümü için .96 ve toplam puan için de .98 değerinde güvenirlik katsayıları elde edilmiştir. Ölçeğin Amerikan standardizasyonunda örneklemin bütünündeki korelasyonlar .21 ile .69 arasında değişmekte iken Türk standardizasyonunda bu değerler .51 ile.86 arasında değişmektedir (Savaşır ve Şahin, 1995).

Demografik Bilgi Formu: Veri toplamada kullanılan üçüncü araç araştırmacı tarafından oluşturulan '*demografik bilgi formu*' dur. Formda öğrencinin sağlık durumu, son bir yıl içerisinde yaşadığı stres verici olaylar ve aile bireylerine ilişkin bazı sorular vardır.

İşlem

1.Programın oluşturulması ve grupların belirlenmesine yönelik yapılan çalışmalar

İlgili literatür ışığında uygulanacak programda olması düşünülen alt boyutlar ve belirlenen hedeflere ulaşmada kullanılacak eğitsel etkinlikler oluşturulmaya çalışılmıştır. Dikkat konusu birçok değişkenden etkilendiği için çalışmanın sayıtlarının neler olabileceği üzerinde çalışılmıştır. Bu süre içinde;

- Uygulanacak program grupla mı yoksa bireysel olarak mı uygulanmalıdır?
- Çalışmaya katılacak öğrencilerde hangi değişkenler kontrol altına alınmalı ve eşlenmelidir?
- Program hangi alt boyutları ve hedef davranışları kapsamalıdır?
- Belirlenen hedeflere ulaşmak için ne tür eğitsel etkinlikler yapılmalıdır?
- Çalışmalar nasıl bir fiziki ortamda yürütülmelidir?
- Oturumlar arasındaki süre ne olmalıdır?
- Toplam kaç oturum olmalı ve çalışma süreci nasıl olmalıdır?

sorularına yanıt aranmaya çalışılmıştır. Bu sorulara ilişkin olarak getirilebilecek farklı yaklaşımları sınamak için bir pilot çalışma yapılması ve değişik öğrencilere farklı yaklaşımların uygulanması düşünülmüştür. Bu amaçla İstanbul'daki bir özel ilkokulun 4. sınıf öğrencilerine d2 dikkat testi uygulanmış ve TN-E puanına göre %60-80, E% puanına göre 6.5 puanın altında puan alan öğrenciler arasında on öğrenci seçilmiştir. Öğrencileri zeka düzeylerine göre eşlemek için herhangi bir zeka testi uygulanmamıştır. Sadece öğretmen görüşlerine göre akademik başarısı ortalama düzeyin üzerinde olan öğrenciler olarak rapor edilmişlerdir. Öğrencilerin hepsinin birden fazla kardeşi vardır.

Öğrencilerden dört tanesi bir grup olarak, iki tanesi bir grup olarak, dört tanesi de birerli olarak çalışmaya alınmıştır. Atamalar kura yoluyla olmuştur. Dörtlü grup ve iki tek öğrenciyle haftada bir, iki kişilik grup ve diğer tek kişilik iki öğrenciyle haftada iki kez çalışılmıştır. Çalışmalar altı kişilik yuvarlak bir masa etrafında yapılmıştır. Yapılan çalışmalar sonunda;

- a. Dört kişilik grupta diğer üyelerin varlığının her bir öğrenciye dinamizm kattığı ve performansı olumlu yönde etkilediği görülmüştür. Bu oturumlarda diğer üyelerin her bir malzemeye ve probleme olan yaklaşımının, o problemin çözümünde daha az başarılı olan bireyler için yeni öğrenmeler yaşattığı izlenmiştir.
- b. Tekli ve ikili gruplar eğitsel etkinlikler esnasında uygulayıcı ile daha fazla ilişkiye girme ve dönüt alma eğilimine girmişlerdir.
- c. Tekli ve ikili grupların eğitsel etkinlikler esnasında daha fazla kendi kendilerine konuşma ve sesli düşünme davranışı sergilemişlerdir.
- d. Hazırlık ve değerlendirme aşaması da dahil 40'ar dakikalık oturumların süresinin yeterli olduğu, süre arttıkça motivasyonun düştüğü gözlenmiştir.
- e. Haftada iki oturumun çalışmanın hedeflerine ulaşılması amacına daha çok hizmet ettiği ve çalışmadan kaynaklanan gelişmelerin takibinin daha kolay olduğu gözlenmiştir.

2. Oturumlar

Oturumların amaçları ve kazanımları aşağıdaki gibidir:

Amaçlar	Kazanımlar
*Tanışma *Grup çalışmasının kurallarını oluşturmak *Grup çalışmasının amacını belirtmek	* Öğrenciler birbirlerinin isimlerini ve grup kurallarını söylebilirler. *Öğrenciler grubun genel amaçlarını ve kendi amaçlarını söyleyebilirler.
*Öğrencilerin seçici dikkat düzeyini geliştirmek	* Öğrenciler üzerinde farklı harflerin olduğu bir metinde kendilerinden işaretlemeleri istenilen harfleri ve figürleri diğerleri arasından seçip işaretleyebilirler.
*Görsel yoğunlaştırılmış dikkat düzeylerini geliştirmek *Görsel olarak sunulan malzemeye bütün olarak bakabilme becerisini geliştirmek	*Öğrenciler kendileri gösterilen şekli hafızadan kopya edebilirler. *Öğrenciler kendilerine gösterilen ve ortamdaki kaldırılan figürü tarif edebilirler.
*Öğrencilerin görsel dikkat düzeylerini geliştirmek *Görsel olarak verilen malzemeye bütün olarak bakmak	*Öğrenciler baktıkları resimle ilgili soruların cevaplarını söyleyebilirler *Öğrenciler resimde gördüklerini ayrıntılı olarak söyleyebilirler.
*Öğrencilerde zihinsel uğraş gerektiren faaliyetlere karşı kolay pes etmemeyi (sabırlı olmayı) geliştirmek	*Öğrenciler zihinsel uğraş gerektiren bir malzeme üzerinde çalışırken malzemenin sonuna kadar okuyabilirler. *Öğrenciler anlamakta güçlük çektikleri bir malzeme ve çözmekte güçlük çektikleri bir problem olduğunda çözüm için tekrar denemelerde bulunabilirler.
*Öğrencilerde seçici dikkat düzeyini geliştirmek (Verilen sorulara yanıt arayıcı okuma)	* Öğrenciler önceden kendilerine verilen soruların yanıtlarını okudukları parça içinde bulup yazabilirler.
*Öğrencilerin seçici dikkat düzeyini geliştirmek	*Öğrenciler verilen metindeki yazım yanlışlarını işaretleyebilirler.

<p>*Öğrencilerde defterlerine yazdıklarını kontrol edebilme ve düzenli defter tutabilme becerisini geliştirmek.</p> <p>*Öğrencilerin yazılı materyalde yazım yanlışlarını (yaptıkları ödevler ve sınıf içinde aldıkları notlara dair) kontrol edebilme becerisini geliştirmek.</p>	<p>*Öğrenciler yaptıkları ödevleri ve sınıf içinde defterlerine kaydettikleri notlara ilişkin yazım yanlışlarını işaretleyebilirler /düzeltebilirler.</p>
<p>*Öğrencilere geri bildirim almanın önemini gösterme</p>	<p>* Öğrenciler okudukları parçayı anlatabilirler</p>
<p>*Görsel yoğunlaştırılmış dikkat düzeylerini geliştirmek.</p> <p>*Görsel olarak sunulan malzemeye bütün olarak bakabilme becerisini geliştirmek.</p>	<p>*Öğrenciler kendileri gösterilen şekli hafızadan kopya edebilirler.</p> <p>*Öğrenciler kendilerine gösterilen ve ortamdan kaldırılan figürü tarif edebilirler.</p>
<p>*Öğrencilerin seçici dikkat düzeyini geliştirmek.</p>	<p>* Öğrenciler üzerinde farklı harflerin olduğu bir metinde kendilerinden işaretlemeleri istenilen harfleri ve figürleri diğerleri arasından seçip işaretleyebilirler.</p>
<p>*Öğrencilerin görsel dikkat düzeylerini geliştirmek</p> <p>*Görsel olarak verilen malzemeye bütün olarak bakma</p>	<p>*Öğrenciler baktıkları resimle ilgili sorulan soruların cevaplarını söyleyebilirler</p> <p>*Öğrenciler resimde gördüklerini ayrıntılı olarak söyleyebilirler.</p>
<p>*Öğrencilerde zihinsel uğraş gerektiren faaliyetlere karşı kolay pes etmemeyi (sabırlı olmayı) geliştirme.</p>	<p>*Öğrenciler zihinsel uğraş gerektiren bir malzeme üzerinde çalışırken malzemenin sonuna kadar okuyabilirler</p> <p>*Öğrenciler anlamakta güçlük çektikleri bir malzeme ve çözmekte güçlük çektikleri bir problem olduğunda çözüm için tekrar denemelerde bulunabilirler.</p>
<p>*Oturumların değerlendirmesini yapmak</p>	<p>*Öğrenciler geçmiş oturumlarda belirtilen hedef davranışları söyleyebilirler.</p> <p>*Öğrenciler yapılan iş, görev veya çalışma esnasında neye dikkat etmeleri gerektiğini söyleyebilirler.</p>

Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışma grubuna bireysel olarak d2 dikkat testi, testin el kitabında belirlenen yönergeye göre araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Uygulanan 13 oturum sonucunda yine araştırmacı tarafından bireysel olarak sontest uygulaması yapılmıştır. Hem öntestler hem de sontestler aynı oda ve koşullarda uygulanmıştır. Yapılan eğitim çalışması sonucunda öntest-sontest puanları arasındaki farkın anlamlılığını test etmek için non-parametrik Wilcoxon İşaretlenmiş Mertebeler Testi uygulanmıştır.

Bulgular

Araştırmaya ait bulgular aşağıda verilmiştir:

Tablo 1. Toplam İşaretleme Sayısı Öntest-Sontest Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Yapılan Non-Parametrik Wilcoxon İşaretlenmiş Mertebeler Testi Sonuçları

Puan	Değişim	n	$\bar{x}_{sıra}$	$\sum_{sıra}$	z	P
Toplam	Negatif	0	,00	,00		
İşaretleme sayısı (Öntest) (Sontest)	Pozitif	28	14,50	406,00	-4,624	,000
	Eşit	0				
	Total	28				

Tabloda görülebileceği üzere, toplam işaretleme sayılarının öntest-sontest puanları arasındaki farkın anlamlılığını test etmek için yapılan non-parametrik Wilcoxon işaretlenmiş mertebeler testi sonucunda, öntest ve sontest sıralamalar ortalaması arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($z=-4,624$; $p<.001$). Söz konusu farklılık sontest lehine gerçekleşmiştir. Uygulama grubunun son testteki toplam işaretleme sayısı öntestteki toplam işaretleme sayısından anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur.

Tablo 2. E1 Öntest-Sontest Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Yapılan Non-Parametrik Wilcoxon İşaretlenmiş Mertebeler Testi Sonuçları

Puan	Değişim	n	$\bar{x}_{sıra}$	$\sum sıra$	z	P
E1_1 (işaretlemesi gerekirken işaretlemeden atladığı d'ler) (Öntest) (Sontest)	Negatif	26	13,50	351,00		
	Pozitif	0	,00	,00		
	Eşit	2			-4,470	,000
	Total	28				

Tabloda görülebileceği üzere, birinci tür hata sayılarının (E1: işaretlemesi gerekirken işaretlemeden atladığı d'ler) öntest-sontest puanları arasındaki farkın anlamlılığını test etmek için yapılan non-parametrik Wilcoxon işaretlenmiş mertebeler testi sonucunda, öntest ve sontest sıralamalar ortalaması arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($z=-4,470$; $p<.001$). Söz konusu farklılık sontest lehine gerçekleşmiştir. Uygulama grubunun sontestteki birinci tür hata sayısı öntestteki birinci tür hata sayısından anlamlı şekilde düşük bulunmuştur. Başka bir ifade ile sontestte birinci tür hata sayısı önteste göre önemli ölçüde azalmıştır.

Tablo 3. E2 Öntest-Sontest Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Yapılan Non-Parametrik Wilcoxon İşaretlenmiş Mertebeler Testi Sonuçları

Puan	Değişim	n	$\bar{x}_{sıra}$	$\sum sıra$	z	P
E1_2 (işaretmemesi gerekirken işaretlediği d'ler) (Öntest) (Sontest)	Negatif	26	13,50	351,00		
	Pozitif	0	,00	,00		
	Eşit	2			-4,470	,000
	Total	28				

Tabloda görülebileceği üzere, ikinci tür hata sayılarının (E2: işaretlememesi gerekirken işaretlediği d'ler) öntest-sontest puanları arasındaki farkın anlamlılığını test etmek için yapılan non-parametrik Wilcoxon işaretlenmiş mertebeler testi sonucunda, öntest ve sontest sıralamalar ortalaması arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($z=-4,470$; $p<.001$). Söz konusu farklılık sontest lehine

gerçekleşmiştir. Uygulama grubunun sontestteki ikinci tür hata sayısı öntestteki ikinci tür hata sayısından anlamlı şekilde düşük bulunmuştur. Başka bir ifade ile sontestte ikinci tür hata sayısı önteste göre önemli ölçüde azalmıştır.

Tablo 4. TN_E Öntest-Sontest Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Yapılan Non-Parametrik Wilcoxon İşaretlenmiş Mertebeler Testi Sonuçları

Puan	Değişim	n	$\bar{x}_{sıra}$	$\sum sıra$	z	P
TN_E	Negatif	0	,00	,00		
Toplamdan hataların çıkarılmış hali	Pozitif	28	14,50	406,00		
(Öntest) (Sontest)	Eşit	0			-4,625	,000
	Total	28				

Tabloda görülebileceği üzere, TN_E puanlarının (Toplamdan hataların çıkarılmış hali) öntest-sontest puanları arasındaki farkın anlamlılığını test etmek için yapılan non-parametrik Wilcoxon işaretlenmiş mertebeler testi sonucunda, öntest ve sontest sıralamalar ortalaması arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($z=-4,625$; $p<.001$). Söz konusu farklılık sontest lehine gerçekleşmiştir. Uygulama grubunun sontestteki TN_E puanları öntestteki TN_E puanlarından anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur.

Tablo 5. CP Öntest-Sontest Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Yapılan Non-Parametrik Wilcoxon İşaretlenmiş Mertebeler Testi Sonuçları

Puan	Değişim	n	$\bar{x}_{sıra}$	$\sum sıra$	z	P
CP	Negatif	0	,00	,00		
KONSANTRASYON PERFORMANSI (Öntest)	Pozitif	28	14,50	406,00		
(Sontest)	Eşit	0			-4,628	,000
	Total	28				

Tabloda görülebileceği üzere, CP (konsantrasyon performansı) puanlarının öntest-sontest puanları arasındaki farkın anlamlılığını test etmek için yapılan non-parametrik Wilcoxon işaretlenmiş mertebeler testi sonucunda, öntest ve sontest sıralamalar ortalaması arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($z=-4,625$; $p<.001$). Söz konusu farklılık sontest lehine gerçekleşmiştir. Uygulama grubunun son testteki konsantrasyon performans puanları ön testteki konsantrasyon performans puanlarından anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur.

Tablo 6. FR Öntest-Sontest Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Yapılan Non-Parametrik Wilcoxon İşaretlenmiş Mertebeler Testi Sonuçları

Puan	Değişim	n	$\bar{x}_{sıra}$	$\sum sıra$	z	P
FR	Negatif	27	14,00	378,00		
ŞAŞIRMA PU- ANI (Öntest)	Pozitif	0	,00	,00	-4,572	,000
(Sontest)	Eşit	1				
	Total	28				

Tabloda görülebileceği üzere, şaşırma öntest-sontest puanları arasındaki farkın anlamlılığını test etmek için yapılan non-parametrik Wilcoxon işaretlenmiş mertebeler testi sonucunda, öntest ve sontest sıralamalar ortalaması arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($z=-4,572$; $p<.001$). Söz konusu farklılık sontest lehine gerçekleşmiştir. Uygulama grubunun öntestteki şaşırma puanları sontestteki şaşırma sayısından anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur.

Tartışma ve Sonuç

Yapılan çalışma sonunda dördüncü sınıf öğrencilerinin yoğunlaştırılmış ve seçici dikkat düzeylerinde sontest lehine gelişme olmuştur. Ettrich (1998) ve Lauster'e (1999) göre dikkat eğitimle geliştirilebilir. Karaduman (2004), Ettrich (1998) tarafından geliştirilen 'Konsantrasyon Eğitim Programı' ve Lauster (1999) tarafından geliştirilen 'Konsantrasyon Oyunları'nı temel alarak geliştirdiği 24 oturumluk bir programı uygulamış ve çalışma sonunda öğrencilerin

dikkat düzeyinde manidar ölçüde değişiklikler saptandığını raporlamıştır. Kerns, Eso ve Thomson (1999) 'dikkat et' (Pay Attention) isimli eğitim programını kullanarak 7-11 yaşları arasındaki 11 DEHB'li çocuğa sekiz hafta süreli bir eğitim vermişler ve yapılan çalışma sonunda çocukların dikkat düzeylerinde artış gözlemlendiğini belirtmişlerdir. Araştırma bulguları belirtilen çalışma sonuçları ile uyumludur. Araştırmanın oturumlarında öğrencilerin seçici dikkat düzeyini geliştirme, görsel yoğunlaştırılmış dikkat düzeylerini geliştirme, görsel malzemeye bütün olarak bakabilme, öğrencilerde zihinsel uğraş gerektiren faaliyetlere karşı kolay pes etmemeyi (sabırlı olmayı) geliştirme, verilen sorulara yanıt arayıcı okuma, öğrencilerde defterlerine yazdıklarını kontrol edebilme ve düzenli defter tutabilme becerisini geliştirme, yazılı materyalde yazım yanlışlarını (yaptıkları ödevler ve sınıf içinde aldıkları notlara dair) kontrol edebilme becerisini geliştirme ve geri bildirim almanın önemini göstermeye dönük etkinlikler yapılmıştır. Bilişsel süreçlerin öğrenmede önemli bir etken olduğu bilinmektedir. Bu nedenle öntest-sontest puanları arasında öğrenmeden kaynaklanan faktörü en aza indirebilmek için yapılan çalışma sonundaki sontest uygulamaları öntest uygulamalarından iki ay sonra yapılmıştır. Bu bakımdan sontest uygulamaları lehine çıkan anlamlı farkların, testin maddelerini öğrenmiş olmaktan kaynaklanan farktan ziyade yapılan uygulamadan kaynaklandığı düşünülebilir.

Çalışmanın ikinci bulgusu verilen eğitim sonunda deney grubunda toplam işaretleme sayısı öntest-sontest puanları arasında sontest lehine farklılaşma olduğudur. Toplam işaretleme sayısının yüksekliği seçici dikkat yetisinin ve dikkatin sürdürülebilirliğinin yüksek olduğunu göstermektedir. TN puanlarındaki yükseklik ayrıca motivasyon, görevin sürdürülebilirliği ve psikomotor hızın yüksekliğini de göstermektedir (Brickenkamp ve Zilmer, 1998). Yapılan çalışmanın 3. ve 9. oturumlarında dikkati yoğunlaştırma, 2., 6., 7., 10. oturumlarında seçici dikkati geliştirme üzerine çalışılmıştır. Odaklanmanın sağlanmasının ve seçici dikkatin gelişmiş olmasının yapılan görev üzerinde fazla zaman kaybını önlediği ve psiko-motor hızı geliştirdiği düşünülebilir.

Çalışmanın üçüncü denencesi verilecek eğitim sonunda deney grubunda E1 türü hata (işaretlenmesi gerekirken işaretlenmeden atlanılan figürler) öntest-sontest puanlar arasında sontest lehine farklılaşma olacaktır. E1 türü hataların fazlalığı seçici dikkat düzeyindeki düşüklüğü ve ortaya konulan performansın kalitesinin yetersizliğini göstermektedir (Brickenkamp ve Zilmer, 1998). Dikkatin unsurlarından birisi otokontrol ve kendini programlamadır. Bu unsur, süregelen bir eylemi kontrol etme, bu eylem üzerinde gerekli ayarlamayı yapma ve bir eylemi yaptıktan sonra da değerlendirmeyi içermektedir. Otokontrol bir eylemi yaparken bireyin kendisini gözlemesidir. Otokontrol ödev yaparken ve sınavlarda da önemlidir. Örneğin; öğrencinin matematik ödevini yaptığında yanlış yapıp yapmadığını kontrol etmesi gerekir. Kontrol gerektiren bir diğer iş de yazı yazmaktır. Öğrenci konu dışına çıkıp çıkmadığını veya dilbilgisi hatası yapıp yapmadığını kontrol etmelidir (Levine, 1988, 1990). Çalışmanın 7. oturumunda öğrencilerin defterlerine yazdıklarını kontrol edebilme ve düzenli defter tutabilme becerisini ve yazılı materyalde yazım yanlışlarını (yaptıkları ödevler ve sınıf içinde aldıkları notlara dair) kontrol edebilme becerisini geliştirme, 6. oturumunda verilen sorulara yanıt arayıcı okuma üzerinde durulmuştur. Ön okumaların olmadığı, direkt olarak metnin okunup daha sonra sorulara geçildiği çalışmalarda birçok öğrencide metin boyunca dikkatin aynı şekilde sürdürülemediği, dikkatin zaman zaman dağıldığı ve başka şeylere kaydığı gözlemlenmektedir. Oysa öğrenci önceden metni okuduktan sonra soru olabilecekleri başlangıçta görüp metni o şekilde okursa dikkatini daha iyi kontrol edebilmektedir. Bu durum okuma öncesi durumlarda gözden geçirme ile konuya ilişkin hazırbulunmuşluk halinin artmasının dikkatin odaklaşmasına yardımcı olduğunu düşündürebilir.

Çalışmanın dördüncü denencesi verilecek eğitim sonunda deney grubunda E2 türü hata (işaretlenmemesi gerekirken işaretlenen figürler) öntest-sontest puanları arasında sontest lehine farklılaşma olacaktır. E2 tür hataların fazlalığı özel öğrenme güçlüğü ve mental retardasyonu düşündürmektedir. Ayrıca dikkatsizliği, yönergeye uyumda zorlanmayı, görsel ayırtılamadaki problemleri de göstermektedir (Brickenkamp ve Zilmer,1998). Bir eylemi yapmadan

önce alternatif seçenekler gözden geçirilip en doğru ve iyi olan seçilebilmelidir. Bunu yapabilmek için eylemlerin sonuçları iyi hesaplamalı ve istenmedik şeylere neden olabilecek eylemler gözardı edilmelidir. Gerekli planlamaya zaman ayırmama, düşünmeden davranma ya da davranışları sonuçlarına göre ayarlayıp bastıramama yetersizliğidir (Barkley, 1997). Öğrenme güçlüğü olan çocuklar şekil ve zemini ayırmakta güçlük çekebilir, şekilleri birbirinden ayırt edemeyebilir, görsel algı ve görsel-devinsel alanlarda problemler yaşayabilirler. Okumada güçlük çekebilirler (Meyen ve Skrtic, 1995). Çalışmaya katılan öğrencilerin zeka bölümleri normal sınırlar içindedir ve tüm öğrencilerin zeka testi alttest puan dağılımları özel öğrenme güçlüğü ihtimalini düşündürmemektedir. d2 dikkat testi E2 türü hata puanları normal öğrencilerde genellikle düşük çıkmaktadır. Çalışmalarda öğrencilerin odaklanma ve neye dikkat etmeleri konusunda kazandırılan becerilerin sontest E2 hata puanlarını azalttığı düşünülebilir.

Çalışmanın beşinci denencesi verilecek eğitim sonunda deney grubunda TN_E (toplam işaretleme sayısı-hatalar toplamı) türü hata öntest-sontest puanları arasında sontest lehine farklılaşma olacaktır. TN_E puanlarının yüksekliği ortaya konulan performansın kaliteli oluşunu, psikomotor hız ve seçici dikkat arasındaki dengeyi göstermektedir (Brickenkamp ve Zilmer, 1998). E1 hataları test esnasında işaretlenmesi gerekiyorken işaretlenmeyip atlanan maddelere yönelik hataları ifade etmektedir. Bazı çocukların TN puanları yüksek olmakla birlikte E1 puanları da yüksektir. Bu durum öğrencinin aceleci olduğunun, çok heyecanlı olduğunun veya çok düşük motivasyonlu olduğunun göstergesi de olabilir. Fakat sebep ne olursa olsun bu durum bireyin seçici dikkatinin düşük olmasına neden olmaktadır. Öğrenci bir okuma parçasını çok hızlı okuyabilir, bir görevi çok hızlı yapabilir ancak performansı değerlendirildiğinde çalışma kalitesinin iyi olmadığı görülebilir. Odaklanma ve dikkatin istemli olarak sürdürülmesinin gelişmesinde kendini düzenleme ve organize olabilme yetilerinin gelişmesinin etkili olduğu düşünülebilir (Levine, 1998, 2002). Yapılan çalışmalarda, odaklanmanın artırılması, seçici dikkatin geliştirilmesi ve zihinsel uğraş gerektiren faaliyetler karşısında çabuk pes etmeme ve kararlı bir şekilde çalışmaya devam

edebilme becerisinin gelişmesinin psikomotor hızı artırdığı, yapılan hata miktarını azaltabildiği düşünülebilir.

Çalışmanın altıncı denencesi verilecek eğitim sonunda deney grubunda CP (konsantrasyon performansı) türü hata öntest-sontest puanları arasında sontest lehine farklılaşma olacaktır. CP puanları psikomotor hızdaki istikrarı ve yapılan işin kalitesini göstermektedir (Brickenkamp ve Zilmer, 1998). Yapılan çalışmanın 5. ve 8. oturumlarında zihinsel uğraş gerektiren faaliyetlere karşı kolay pes etmemeyi (sabırlı olmayı) geliştirmeye dayalı etkinlikler yapılmıştır. Oturumlarda öğrencilerin zihinsel uğraş gerektiren bir malzeme üzerinde çalışırken malzemenin sonuna kadar okuyabilmeleri hedeflerden birisidir. Aynı tür görevleri yapıyorken de sıkılma, bezme, erteleme, yavaşlama ve performans kalitesinde düşüş olmaksızın göreve dikkat edebilme, dikkatin sürdürülebilmesi ve performans kalitesini artırmak amaçlanmıştır. Yapılan etkinlikler, etkinlik öncesindeki paylaşımlar ve etkinlikler sonrasındaki değerlendirmelerde bu hususlar özellikle vurgulanmış ve bu yönde bir davranım sıklığı yaratılmaya çalışılmıştır. Sonuçlar değerlendirildiğinde yapılan çalışmaların konsantrasyon performansını artırdığı söylenebilir.

Çalışmanın yedinci denencesi verilecek eğitim sonunda deney grubunda FR türü (en yüksek işaretleme sayısı- en düşük işaretleme sayısı) öntest-sontest puanları arasında sontest lehine farklılaşma olacaktır. FR'nin yüksek olması çoğu kez düşük motivasyonu ve psikomotor hızdaki istikrarsızlığı düşündürmektedir (Brickenkamp ve Zilmer, 1998). Levine'e (1998, 2002)'e göre bir işteki konsantrasyon ya da dikkat hızını ayarlayabilme kendini programlama yeteneğine bağlıdır. Bir işi tamamlayabilmek için bu işe ayrılan yeterli zamanın yanında, bu işin önemli olan her parçasına odaklanabilmek için hız da yeterli olmalıdır. Kendini programlama, bir işe veya bu işin kısımlarına ayrılacak zamanı iyi ayarlayabilmektir. Buna ek olarak, kendini programlama, belli bir işin ne kadar zamanda yapılabileceğini öngörebilmektir. FR puanlarında sontest lehine olan anlamlı farklılaşmanın olması çalışmalar sonunda öğrencilerin dikkatlerini sürdürme konusunda belli bir istikrar yakaladıkları sonucunu düşündürülebilir.

Yapılan çalışmalarda görev üzerinde kalma, pes etmeme, odaklanabilme ve neye dikkat etmesi gerektiği konusundaki bilişsel değişikliklerinin bu istikrara neden olduğu düşünülebilir.

Yapılan çalışmalarda en önemli psikolojik yardım ilişkisi öğrencilerin motivasyon dzeyelerini ve kendilerine güvenlerini pekiştirmeye yönelik yapılan geri bildirimlerdir. Her oturum sonunda her bir öğrencinin performansına ilişkin özetlemeler yapılmış, gcl ve zayıf yanları vurgulanmıştır. Bu durumun öğrencilerin kendi performanslarını anlayabilmeleri için bir yardım niteliği taşıdığını düşünülebilir.

neriler

Araştırmanın bulguları işığında dikkatin geliştirilebilmesi için ilk ve belki de en önemli nokta bütün öğrencilere dikkatin öğrenmede ne derecede etkili olduğunu göstermek ve kendi dikkatlerinin ne düzeyde olduğunu anlamalarını sağlamaktır. Bütün ğrencilere dikkati geliştirebilme yöntemleri öğretilmeli ve dikkati geliştirmeye dayalı çalışmalarda bireyin öğrenme sürecindeki hatalı davranışlarını fark etmesi sağlanmalıdır. Gdmsel kontrol problemi olan öğrenciler günlük öz değerlendirmelerde bulunmalıdırlar. Veli veya öğretmenler geliştirmeye çalıştıkları davranışları sıralayabilecekleri bir format oluşturabilirler. İlerleme karşılığında ödüller verilebilir. Sıralamanın belirleyici unsuru kontrolde kalabilme olmalıdır. Hız konusunda problem yaşayan öğrencilere yardımcı olabilmek için ğretmen ve veliler “işini bitirir bitirmez, dinlenmeye gidebilirsin” ya da “devini bitirince televizyon seyredebilirsin” gibi acele etmeye itici ifadeler kullanmaktan kaçınmalıdırlar. Bu tür sözler onların yanlış bir şekilde olabileğince çabuk ve dikkatsizce çalışmalarına sebep olabilir. Dikkati geliştirmeye dayalı bireysel eğitimler yapılırken dikkatin ‘ne zaman, ne yapıyorken, nasıl’ arttığının veya azalığının bilinmesi önemlidir. Bu bilgiler uygulanacak eğitim etkinliklerinin belirleyicileri olmalıdır. Çevresel faktörlerin kontrol altına alınması da dikkat için gereklidir. Bu amaçla dikkate etki edebilecek görsel ve işitsel uyarılar denetim altına alınmalıdır. Öğrenciler kendilerine iyi açıklanmamış, kendilerince tam kavranmamış ve anlaşıldığından tam olarak emin

olunamayan bilgilere takılmakta ve o aşamadan sonra verilen uyarıcılara yoğunlaşamamaktadırlar. Zihin bir anlamda kendine biraz önce verilen bilgileri analiz-sentez edebilme işlemiyle meşguldür. Bu nedenle öğretmenler sık sık geri bildirimle yönelik etkinliklerle ve öğrencilerin derse aktif katılımını sağlayıcı yaklaşımlarla dikkatin sürdürülmesine yardımcı olabilirler. Dikkatle ilgili problemlerin bir kısmı eğitimsel hatalar ve ebeveyn tutumlarından da kaynaklanıyor olabilir. Ayrıca karmaşık, düzensiz ya da uygun olmayan yaşam koşullarına bağlı amaca yönelik olmayan davranış problemleri ile dikkat problemleri ayırt edilmelidir. Bu nedenle ebeveynlere yönelik rehberlik faaliyetlerine ihtiyaç olduğu da düşünülebilir. Son olarak, dikkat birçok değişkenden etkilenen ve farklı türleri olan bir süreçtir. Değişik öğretim basamaklarına yönelik dikkati toplama, yoğunlaştırma ve sürdürme çalışmalarının da yapılması ve farklı disiplinlerde dikkat konusunda çalışan araştırmacıların (nörolog, psikiyatr, psikolog, psikolojik danışman, çocuk gelişimci, eğitimci) disiplinlerarası ortak çalışmalar yaparak bu konuda alana katkı sağlamları da önerilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

Development of Selective and Focused Attention Skills of Primary School Fourth Grade Students Through Group Work

*

Levent Yaycı

Giresun University

Introduction

In order for a concept/topic (material) to be learned, it is necessary to pay attention to that concept/topic (material). This process involves the stages of accumulation, intensification, and sustaining of attention. Attention is the first step of a learning process. Nothing to be noticed cannot be learned. Intensified attention is the ability to be able to pay attention and respond as a whole to only one stimulus of two or more sensory stimuli given (Arkonaç, 1998), while selective attention is defined as focusing on a single stimulant, disregarding an irrelevant or distracting stimulant (Perry and Hodges, 1999). While individuals with a high level of selective attention are particularly interested in what they need to deal with, those with low ability or distracted ability are interested in more sensory stimuli around them. Children with attention problems cannot direct their attention to a specific topic and cannot gather their attention in activities such as reading, listening to someone, playing games (Vanlı, 2001). Problems with attention in children are beginning to be seen and diagnosed in the first years of primary school. In these ages, the child's attention has not yet matured. While a child makes in an action, he/she acts more according to his/her needs, emotions, likes and interests. It is very difficult for a child to be able to concentrate for a long time and to be able to keep an eye on any activity because it is so much influenced by external stimuli. If studies are not done towards developing of attention during this period, a possible academic failure in the child and moreover the negative academic

self and self may occur. It is also possible to improve memory and achieve effective learning by increasing the general level of attention, even if the academic achievement is appropriate for the child's age and intelligence. The most important feature that should be emphasized in teaching is to concentrate on intended behaviors of attention and to keep this awake for a long time. One of the purposes of primary school educational activities and counseling studies is to save the child's attention from stress and attached to liking, and to try to sustain concentration and attention even in unpleasant and uninteresting situations.

The importance of attention nowadays is known to both educators and parents. However, how to develop the mind cannot go beyond a few subjective experiences and the issue is considered as a matter of special education only in the context of 'Hyperactivity and Attention Deficit'. Also, how children's attention ability can be improved in children without attention problems is far behind the work that can be done for children with attention deficit and disorganization. This study is important from the point of view of the fact that the attention ability can be further improved and it is possible to create an objective and scientific program based on the literature related to the movement, to test its effectiveness and to contribute to the application to be made in this field.

Objective

In this study, which is planned to improve focused and selective attention level in primary school 4th-grade students, 13 weeks' training study was planned using visual materials in a normal classroom setting. The main purpose of this study is to test the effectiveness of a program to develop intensified and selective attention skills of grade 4 students in primary school. The hypotheses developed in line with the objective of the research is as follows:

1. At the end of the training in the experimental group of the fourth-grade students, at the level of focused and selective attention skills, a development will be in favor of post-test.

2. At the end of the training to be given, there will be a difference in favor of posttest between pre and post-test scores of the total number of markings (TN) in the experimental group.
3. At the end of the training to be given, there will be a difference in favor of posttest between pre and post-test scores of E1 type error (figures skipped without being marked) in the experiment group.
4. At the end of the training to be given, there will be a difference infavor of posttest between pre and post-test scores of E2 type error (figures that are marked as unmarked) in the experimental group.
5. At the end of the training to be given, there will be a difference in favor of the post test between the pre-test and post-test scores of TN_E type error (total number of markings - total number of errors) (concentration performance) in the experimental group.
6. At the end of the training to be given, there will be a difference in favor of the post test between the pre-test and post-test scores of CP (concentration performance) in the experimental group.
7. At the end of the training to be given, there will be a difference in favor of post-test between the pre-test and post-test scores of FR (high total number of markings - the lowest total number of markings) in the experimental group.

Method

The research is in the experimental model. The study group consists of 28 students divided into seven groups of four. Students are between the ages of 9.0 and 9.11. In this study, a 13-session program was applied to the experimental group. The applied educational program is the independent variable of the research, while the selective and focused attention levels are the dependent variables of the research. In the study, pre-test-post-test experimental model was used. The data collection tools of this study are d2 Test, WISC-R Intelligence Test, and Demographic Information Form. The Wilcoxon Signed Ranks Test was used to test the significance of the difference between pre-test and post-test scores as a result of the training conducted by the experimental group.

Findings

As a result of this study, TN (total number of items marked), E1 (number of correct answers skipped), E2 (number of incorrect answers), CP (concentration performance), TN-E (total number of markings-sum of errors) and FR (highest marking number-the lowest marking number) in the sub-dimensions of the d attention test were different in favor of posttest scores.

Discussion

At the end of the study, the fourth-grade students had developed in favor of posttest scores at the focused and selective attention levels. According to Ettrich (1998) and Lauster (1999), attention can be improved by education. In the sessions of the research, activities were carried out to show significance of developing students' selective attention level, developing visual focused attention levels, looking at the visual material as a whole, developing the ability to not give up easily (patience) to the activities requiring mental activity in the students, reading the answer seeker in response to given questions, improving the ability to check spelling mistakes (in assignments and notes they take in class) in written material, and getting feedback. It is known that cognitive processes are an important factor in learning. For this reason, the posttest applications at the end of the study were conducted two months after the pre-test applications in order to be able to reduce the factor that resulted from learning between the pre-test and post-test scores. In this respect, it can be considered that the significant differences in favor of the post-test applications arise from the largely applied practice, which is the difference arising from having learned the test items.

At the end of the training, which was the second finding of the study, the total number of markings in the experimental group was the difference between pre-test-post-test scores in favor of posttest. It was studied on intensification attention in the 3rd and 9th sessions, and on development of selective attention in the 2nd, 6th, 7th and 10th sessions of the research. Providing focus and improving selective attention can

be thought of as avoiding too much time lost on task and improving psychomotor speed.

At the end of the training, which was the third finding of the study, the E1 type error (figurines should be marked skipped without being marked) in the experimental group was different in favor of posttest between the pre-test and post-test scores. One of the attention elements is auto control and self-programming. In the 7th session of the research, it was focused on developing the ability to control students' abilities to check and write regularly in their notebooks, and to check spelling mistakes in written material (notes on homeworks and classroom assignments), while it was focused on reading the answer seeker in the 6th session of the research. It can be considered that these studies have improved self-control and self-programming skills.

At the end of the training, which was the fourth finding of the study, E2 type error in the experimental group (marked items that should not be marked) was different in favor of posttest between pre-test and post-test scores. it might be considered that the skills gained by the students in terms of focusing and paying attention to reduce the post-test E2 error scores.

At the end of the training, which was the fifth finding of the study, in the experiment group, TN_E (total number of markings-total errors) type error pre-test scores was different in favor of post-test. In the recent studies, it can be considered that the development of the focus, the selective attention development, and the ability to continue to work decisively and not give up quickly in response to the activities that require mental activity can increase the psychomotor speed and reduce the number of mistakes made.

At the end of the training, which was the sixth finding of the study, in the experimental group, CP (concentration performance) type error was different in favor of post-test scores between pre-test and post-test scores. In the 5th and 8th sessions of the research, activities that are based on developing not to give up (patience) easily towards activities that require mental activity. When the results are evaluated, it can be said that the studies carried out have increased the concentration performance.

At the end of the training, which was the seventh finding of the study, in the experiment group, FR type (highest number of markings - the lowest number of markings) was different in favor of post-test between pre-test and post-test scores. It can be assumed that the cognitive changes in the task of staying on duty, not giving up, focusing and paying attention to what is needed are the reasons for this instability.

Kaynakça / References

- Anderson, W.L. (1989). *Attention, task and time. The effective teacher: Study guides and reading.*, (Edited by L.W. Anderson) New York. McGraw-Hill Book Company.
- Arkonacı, S.A. (1998). *Psikoloji zihin süreçleri bilimi.* (2.Basım). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Ashton, T.M. (2001.) Improving attention, reducing behaviour problems, and bolstering self-esteem: The many benefits of play attention. *Journal of Special Education Technology-E-Journal*, 16, 2.
- Barkley, R.A. (1997). *ADHD and the nature of self-control.* New York and London: Guilford Press.
- Brickencamp, R. (1981). *d2 aufmerksamkeits- belastungs, test: Handanweisung.* Hofre. Göttingen.
- Brickenkamp, R. ve Zillmer, E. (1998). *The d2 Test of Attention.* Seattle, Washington: Hogrefe & Huber Publishers.
- Camgöz, N. (2000). *Renk türü, doymuşluk ve parlaklığın dikkat çekme ve tercih üzerindeki etkileri.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi . Bilkent Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.
- Corkum, P. V. ve Siegel, L. S. (1993). Is the continuous performance task a valuable research tool for use with children with attention-deficit hyperactivity disorder? *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 34, 1217-1239.
- Er, N. (2002). Sürücünün bilişsel süreçlerini anlamak: Trafik güvenliği için ne kadar gerekli ve yeterli. *Türk Psikoloji Yazıları* 5, 9-10.
- Erdamar, G. (2007). Beyin temelli öğrenme. *Eğitim Psikolojisi.* (Ed. Ayten Ulusoy). Ankara: Anı Yayıncılık.

- Ergin, D.Y. (1995). Ölçeklerde geçerlik ve güvenilirlik. *M.Ü. Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7, 125-148.
- Ettrich, C. (1998). *Konzentrations-trainings- program für kinder*. Göttingen: Vandenhoeck and Rubrecht.
- Irak, M. (1999). *Bölünmüş ve odaklanmış dikkatin olay-ilişkili beyin potansiyellerine etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi . Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Karaduman, D. (2004). *Dikkat toplama eğitim programının ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin dikkat toplama düzeyi, benlik algısı ve başarı düzeylerine etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi . Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Karasar, N. (1995). *Bilimsel araştırma yöntemi* (7. Basım). Ankara: Sim Matbaası.
- Kaymak, S. (2003). *Dikkat toplama eğitimi programının ilköğretim 2. ve 3. sınıf öğrencilerinin dikkat toplama becerilerinin geliştirilmesine etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kerns, K.A., Eso, K., & Thomson, J, (1999). Investigation of a direct intervention for improving attention in young children with ADHD. *Dev Neuropsychol*, 16,273–295.
- Konrad, J. (1984). *Das Konzentrationsschwache Kind*. Bamberg
- Lauster, U. (1999). *Konzentrationsspiele 1. Für die 1. und 2. klasse*. München: Lentz Verlag.
- Levine, M. D. (1998). *Developmental variation and learning disorders* (Second Edition) Cambridge, MA: Educators Publishing Services, Inc.
- Levine, M. D. (2002). *Educational care: A system for understanding and helping children with learning problems at home and in school*. Second Edition. Cambridge, MA: Educators Publishing Services, Inc.
- Meyen, E.L., & Skrtic, T.M. (1995). *Special education and student disability*. Denver. CO: Love Pub Company
- Motavallı, N.M. (2000). *Çocuk ve ergen psikiyatrisi* (ed. Özgür Polvan). İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.
- Munden, A ve Arcelus, J. (1999) *The AD/HD handbook. A guide for parents and professionals on attention deficit/hyperactivity disorder*. Jessica Kingsley. Pub. UK.

- Rapp, G. (1982) *Aufmerksamkeit und konzentration: Erklärungsmodelle störungen handlungsmöglichkeiten*. Klinkhart: Bad Heilbrunn/Obb.
- Perry, R.J. ve Hodges, J.R. (1999). Attention and executive deficits in Alzheimer's disease: A critical review. *Brain*, 122, (3), 383–404.
- Ratey, J. J. (2001) *A user's guide to the brain*. New York: Pantheon Books.
- Savaşır, I. ve Şahin, N. (1995). Wechsler Çocuklar için Zekâ Ölçeği (WISC-R). Türk Psikologlar Derneği.
- Selçuk, Z. (2000). *Gelişim ve öğrenme*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Toker, M.Z. (1993). *Visual algı testi d2'nin geçerlik ve güvenirlik çalışması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Vanlı, L. (2001). *Hiperaktif çocuklar tanı ve tedavi*. Ankara. Nobel Tıp Kitabevleri.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Yaycı, L. (2018). İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinde seçici ve yoğunlaştırılmış dikkat becerilerini grup çalışması yoluyla geliştirme. *OPUS –Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1638-1668.
DOI: 10.26466/opus.450972

Judgment, Surveillance and Cultural Desensitization Triangle in TV Series: The Case of Black Mirror

DOI: 10.26466/opus.441690

*

Ekmel Geçer* - Hüseyin Serbes**

* Assist. Prof. at Communication Faculty, Sakarya University, Sakarya / Turkey

E-Mail: ekmelgecer@sakarya.edu.tr

ORCID: [0000-0003-3367-2236](https://orcid.org/0000-0003-3367-2236)

** Master Student at Sakarya University, Media and Communication School, Sakarya / Turkey

E-Mail: hserbes@yahoo.com

ORCID: [0000-0001-7913-6178](https://orcid.org/0000-0001-7913-6178)

Abstract

Various methods and tools are used in the process of spreading ideas and establishing hegemony. The mass media among these are seen as the most important courses. Today, also along with the developing technology, mass media have gained more importance as carriers of ideal ideology. The producers of cinema, and especially those who are aware of the power of the television series to influence people, can use cinema in an ideological sense. In particular, TV series with ideological messages in each episode have begun to deal with concepts such as justice, surveillance and cultural desensitization. Therefore, this study has discussed the events in surveillance, judgment and cultural desensitization triangle in the "White Bear" episode of the Black Mirror. The study aimed to examine the relationship between judgment and surveillance within the context of cultural desensitization. Particularly, the White Bear episode, which is dominated by the issues regarding justice and surveillance, is analyzed through an ideological analysis method. As for the conclusion the study has revealed that technology has been a tracking device against the problem of cultural desensitization.

Keywords: Judgement, Surveillance, Cultural Desensitization, TV Series, Black Mirror

TV Dizilerinde Yargı, Gözetleme ve Kültürel Duyarsızlaştırma Üçgeni: "Black Mirror Örneği"

Öz

Fikir yayma ve hegemonya kurma sürecinde çeşitli yöntemler ve araçlar kullanılır. Bunlar arasında kitle iletişim araçları en önemli taşıyıcılar olarak görölmektedir. Günümüzde, gelişen teknoloji ile birlikte, kitle iletişim araçları ideal ideolojinin taşıyıcıları olarak daha fazla önem kazanmıştır. Sinema üreticileri, özellikle de televizyon dizilerinin insanları etkileme gücünün farkında olanlar, ideolojik anlamda sinemayı kullanabilirler. Özellikle, her bölümde ideolojik mesajlara sahip TV dizileri, adalet, gözetleme ve kültürel duyarsızlaştırma gibi kavramları konu etmeye başlamıştır. Bu nedenle, bu çalışma "Black Mirror" dizisinin "Beyaz Ayı" bölümünde gözetim, yargı ve kültürel duyarsızlaştırma üçgenindeki olayları tartışmıştır. Çalışma, kültür duyarsızlaştırma bağlamında yargı ve gözetim arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamıştır. Özellikle adalet ve gözetim ile ilgili konuların hakim olduğu "Beyaz Ayı" bölümü ideolojik analiz yöntemiyle incelenmiştir. Sonuç olarak, bu çalışma, teknolojinin, kültürel duyarsızlaştırma sorununa karşı bir izleme aracı olduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: *Adalet, Gözetim, Kültürel Duyarsızlaştırma, TV Dizileri, Black Mirror*

Introduction

Culture is an important influence on the formation of an entity and entity in the elements of the social structure that are defined of relations between individuals, groups and classes (Oguz, 2006, p. 1). According to Duverger (1975), culture imposes a duty to create a harmony and accept and embrace norms, values, symbols and roles in all members of the community (p. 111). The cultural patterns of every member in a society enter into a process of socialization starting from early ages, learning to the extent that collectively can accommodate. In this parallel, McQuail (1969) states that mass culture refers to whole range of popular activities and artifacts-entertainment, music, books, films. It has been identified with the typical content of the mass media and especially with the fictional, dramatic and entertainment material, which they provide (p. 12).

While Hall defines culture and communication as being part of each other (1959, p. 186); Barker in this regard (1981) defines mass communication as the spreading of a message to an extended mass audience through rapid means of reproduction and distribution at a relatively inexpensive cost to the consumer (p. 8). Thus mass media plays an important role in acculturation process with many variables. Television conferring status on individuals and groups, tells the viewer who and what is important to know about, think about, and to have feelings about (Pierre, 1999). When the relationship between mass media and culture is examined, the mass media seem to have many characteristics such as creating, defining or changing a common culture (White, 1983).

Culture has remarkably utilized from the invention and the innovation of the web. The development of information and communication technologies is changing culture at an important level. Originally initiated in Germany, Industry 4.0, the fourth industrial revolution, has attracted much attention in recent literature as well (Pereira and Romero, 2017; Mrugalska, B. and Wyrwicka, 2017; Lu, 2017; Stock and Seliger, 2016). Ever since the 4th Industrial Revolution took place in the middle of the last century, it has become a common occurrence to see digital possibilities in every field. TV series did not hesitate to use these possibilities. Brooker (2011) supports that TV series has tackled the dark side of technology with an equal mix of brash humour.

Television, both in terms of qualitative and quantitative developments within the mass media, has an important position in socio-individual terms. The term "black mirror", which is the name for the TV serial produced in the US, is actually the name of a stuff found on almost every wall, on every desk, in the palm of every hand: the cold, shiny screen of a TV, a monitor, a smartphone (Brooker, 2011). The creator of the series suggests (2011) that the series was inspired, indirectly, by *The Twilight Zone*¹, Rod Serling's² hugely entertaining TV series of the late 50s and early 60s, sometimes incorrectly dismissed as a camp exercise in twist-in-the-tale sci-fi. Although the series started as a television series, it was not widely advertised. However; through social media courses such as Twitter, Facebook and Tumblr its popularity increased and soon gained a wide range of ratings (Wortham, 2015).

The Black Mirror concept also means the mirror device used by painters, the product of an old art-physics, which means looking at the world from the dark screen of a smart phone. The other name given to is "Claude Glass" which is an important tool for 18th century landscape painters. The dark mirror, as a modern metaphor for the world and the imaginary, also depicts the poverty of the opposing utopia (Bertelsen, 2004).

A person who is asked to think aloud while trying not to think about a white bear will typically mention the bear once a minute. In support of this, "try to pose for yourself this task: not to think of a polar bear, and you will see that the cursed thing will come to mind every minute." That observation comes from "Winter Notes on Summer Impressions," Fyodor Dostoevsky's 1863 account of his travels in Western Europe. But the research that proved it true came more than a century later, from the lab of social psychologist Daniel Wegner (Winerman, 2011: 44). "The White Bear Suppression Inventory" (WBSI; Wegner & Zanakos, 1994) was originally designed to assess people's inclination toward thought suppression.

Each episode of "Black Mirror" – named for the way our screens look while powered down – paints a different nightmarescape of a future

¹ *The Twilight Zone* is an American media franchise based on the anthology television series created by Rod Serling.

² Rodman Edward "Rod" Serling (December 25, 1924 – June 28, 1975) was an American screenwriter, playwright, television producer, and narrator known for his live television dramas of the 1950s and his science-fiction anthology TV series, *The Twilight Zone*.

gone technologically awry (Wortham, 2015). "White Bear" is, by a significant margin, the most disturbing episode Black Mirror has produced (Sims, 2013). The series, along with the concepts covered, has been found appropriate to work in the framework of technological developments, to work with the social structure, the changes in the social structure, the existing values, the stereotypes, the role models and the remarkable place in the rankings that show the audience ratios.

This study is trying to understand the interrelationships of modern human with various aspects of contemporary society. In the dystopian episode, the fact that murders take place in the media, the effects of technology on empathy, desensitization, violence as entertainment, justice and punishment are the reasons for the selection of the means of representation. The aim is to examine the aspects of contemporary society in the age of culture and communication. The study is addressed in the triangle of surveillance, judgment and cultural desensitization.

The story has been investigated in detail because it brings together the nature of reality such as the concept of justice and punishment in contemporary life parallel to the events that have taken place. In the article, the dystopian episode, called White Bear, has been examined and discussed how such concepts are reflected in the cinematic narrative. The study is designed as two parts. In the first part, concepts such as surveillance, judgment and cultural desensitization are discussed. Utilizing the example of Jeremy Barthem's Panopticon, the concept of justice has been discussed in contemporary society through the "Justice Park" created on the line. In the second part, the analysis of the sequence has been made in the context of concepts. When the section of the index is examined, the method of ideological analysis has been used.

1. Judgment, Surveillance and Cultural Desensitization

Before examining the concepts of crime and justice today, it is necessary to focus on the times when humanity comes together.

Since humanity has come together, crime has also manifested itself. People who gathered together in small communities earlier, united under

the state roof. People who came together under the roof of the state consisted of clan-named communities whose priorities were created by the same totem affiliated individuals. The head of family used to punish the criminal in these communities. If the crime was committed by fellow family members, the punishment was based on personal revenge (Artuk and Alsahin, 2015, p. 146).

Artuk and Alsahin speculate (2015) that according to this principal, one of the members of the family, tribe or clan, who was raped or belonged to the family, tribe, or clan, to whom the raping person belonged, or to whom he belonged, was entitled to revenge. The History of Medieval Crime and punishment is filled with harsh punishments. Torture was a common thing that would take place or happen to people if they committed a crime or violated the strict rules of the law.

Prisons were not needed at that time, as the sanctions imposed on criminals in primitive societies were punishable by physical punishment and no prison sentence was imposed. This kind of punishment has become a basic sanction if the criticisms of death penalty are not applicable to the prison sentence and if the punishment is executed in accordance with the scientific principles (Erem, 1988).

In the contemporary sense, it is argued that the prison, which is a means of deterring or improving the accused, opened in the 16th century, and the issue in which country it was opened must be discussed. It is stated that the idea of prison in Europe first appeared with the establishment of the Bridgewell working house in London in 1557, where the people who carried out the plunder acts were punished, such as tramp, prostitute, beggar (Artuk, 2015).

The punishment in the "*White Bear*" series is handled with medieval methods and technology. A "*justice park*" is built, which contains the methods of punishment that were taken up in the early days when people came together. This park also includes technology in the context of cultural desensitization dedicated to the modern world. In this context, the purpose of this research is to investigate the events in "*White Bear Justice Park*" in the context of judgment, surveillance and cultural desensitization.

1.1 Judgment through "Justice Park"

One of the most basic functions of the state is to distribute the justice. Because the principles of impartiality and equality are elements of the concept of justice, the main responsibility of the state in the distribution of justice is to act impartially in a fair manner and to comply with the principle of equality before the law (Guriz, 2007). In this context Albert Camus (1956) suggests in the novel of 'The Fall' that true "justice" is elusive, if it even exists at all, in a world where all are guilty and hypocritical. The narrator of this fictional "confession" claims that it is the very process of judgment, not the result of punishment. In the age of mass media, with the personal lives of others printed on the covers of newspapers and magazines the individuals do feel a sense of justification to form opinions (Wallace, 2014).

Recognition and protection of rights and freedoms in a modern sense are considered as indispensable conditions for the democratic state of law. In a place where rights and freedoms are not guaranteed, it is not possible to have a life worthy of human dignity. Judicial independence is an idea that has both internal and normative and external (or institutional) aspects (Ferejohn, 2002, p. 353). Human rights are the rights that exist as human beings and the basis of our realization. Burbank and Friedman (2003) argues that the ideal of judicial independence is a crucial quality of legal systems, and indeed inherent in the notion of judging.

Keith (2002) proposes that a truly independent judiciary is expected to be able to counter incursions upon individual rights (p. 195). *White Bear* introduces the nightmarish set-up of a theme-park created to punish criminals, who cannot even remember what they are being punished for as their memories are wiped, every day (Jorgensen, 2016). The fascination with crime and desire for punishment have created a world of mass desensitization as can be seen from the present episode of the series. Producer Charlie Brooker, through TV Episode of *White Bear* (2013), aims to make people think of people who have become dumb and hard-hearted due to the technology. The writer, who refers to the various literary works

and TV productions, draws attention to the judicial dimension of man through “Justice Park”. People who are in the judiciary part of the work, as time passes by, interpret the justice they make them dangerous. Justice becomes dangerous as it becomes abstract.

1.2 Constitution, Surveillance and Panopticon

Magna Carta is the first text of example that enables human rights and personal freedoms to be realized and shaped in a legal and political order by being liberated from abstract concepts (Ilal, 1968, p. 210). Magna Carta is the first text of example that enables human rights and personal freedoms to be realized and shaped in a legal and political order by being liberated from abstract concepts. Ulutas (2012) proposes that since Magna Carta and Habeas Corpus Act, humanity has been in the pursuit of constitutional evolutions to be free and to defeat oppression and exploitation. A constitution ‘marries power with justice’ (Lutz 2006: 17). It ensures the fair the impartiality. According to Ghai (2010), it also ‘enables an orderly and peaceful society, protects the rights of individuals and communities, and promotes the proper management of resources and the development of the economy’. Constitutional commitment can be considered one of the greatest signs. The most developed states of the world are states that have demonstrated their commitment to their constitutions through the practice of all institutions.

The regulation of the social life by the human as a social being reveals the rules of law. With the semantic shift of the word “human” from the abstract individual to the real person, respect for human rights, primarily the “right to live” and “freedom of expression” must be legally secured by means of constitutions (Ulutas, 2012).

According to Poulantzas (1969) “the state is defined as the instance that maintains the cohesion of a social formation and which reproduces the conditions of production of a social system by maintaining class domination” (p. 77). By way of explanation, the state structures themselves have the power.

Surveillance includes any number of activities in the “collection and storage of information about people or objects” (Dandeker, 1994, p. 37). At the heart of the discussion is the exemplar of *Jeremy Bentham’s Panopticon*.

Bentham defines surveillance as “a new mode of obtaining power of mind over mind” (Mittelstrath, 2010, p. 7), which is a conception picked up and used by others, including Foucault in his use of the panopticon to illustrate discipline. Foucault (1975) stated that “the Panopticon is an architectural design that signals a convergence of a historically situated political and social ideology” (p. 100). While surveillance was in play with these forms and exhibitions of repressive power, it was very much dependent upon the ability of those in positions of power to directly observe, or have observed for them, the behaviours of people (Foucault 1977). Marx (2015) speculates that the field of surveillance studies came to increase public and academic attention after the events of 9/11 (Monaghan, 2006; Ball et al., 2012).

Surveillance, with the implementation and using of technologies, runs into institutions and individual lives. The experiences into the lives have expanded so much in the past several decades. Some have started to use the term *surveillance society* to describe our modern era (Marx, 2015). Brooker in this regard (2013) points to the *surveillance society* to characterize the age of social media through the medium of "White Bear Justice Park". Because, today, many stories are received third hand (sometimes even fourth or fifth hand) through *Facebook posts* or *Tweets* or *Digg*, by the time a story is assigned to the reporter, the story in some form or another is already out there in the social media universe (Alejandro, 2010).

1.3 Cultural and Environmental Apathy: “Bystander Effect”

The bystander apathy effect is generally regarded as a well-established empirical phenomenon in social psychology (e.g., Darley & Latane, 1968; Latane & Darley, 1968; Latane & Nida, 1981). It refers to the phenomenon that an individual’s likelihood of helping decreases when passive bystanders are present in a critical situation (Darley & Latane’, 1968; Latane’ & Darley, 1968, 1970; Latane’ & Nida, 1981). Bystander apathy research shows that people do not always help in emergency situations, and the likelihood of each persons’ helping decreases as the physical presence of

other people becomes increased (Garcia and Weaver, 2002). The bystander's behaviour influences, therefore, the chance of stopping or ongoing behaviour (Salmivalli, Ojanen, Haanpää, & Peets, 2005).

One of the classic experiments in social psychology is the one conducted by John Darley and Bibb Latané in 1964 called Bystander Apathy Experiment. Kitty Genovese was murdered and sexually assaulted early in the morning of March 13, 1964, in the Kew Gardens district of Queens, New York (Manning, 2007). Thirty-eight neighbours of Kitty Genovese were aware about the murder that was taking place during that time and yet all of them chose to do nothing in rescue of the assaulted girl (Castillo, 2008). In a nutshell, if someone had acted sooner to help Genovese, Kitty Genovese probably would have survived. The researches (Darley and Latane, 1968) reveals that New York City and the nation were appalled by the seeming lack of caring on the part of so many neighbours who had failed to try to stop this violent act. Darley and Latane (1968) also theorized that the large number of people who witnessed the violent event decreased the willingness of individuals to step in and help. Manning (2007) argues that this story has been of considerable importance and requires correction or at least qualification.

In a study performed by Markey (2000), the experiment focused on the amount of time it took a bystander to provide assistance. The classic bystander intervention studies (Latane & Darley, 1968, 1970) have coherently proved that the presence of others obstructs supporting behaviour. In fact, if individuals know that immediate or imagined others cannot possibly help, then bystander apathy will not occur; individuals will behave as if alone (Bickman, 1972; Korte, 1971).

2. "Analysing of the Series Black Mirror (The Second Episode of the Second Series)"

Mass media shows, films, television, or other performances and activities that entertain people have been discussed in various disciplines, including sociology and communicology (Baudrillard 1994; Bourdieu 1998; Debord 1994; Postman 1985; Sartori 2000). This is merely to say that the personal and social consequences of any medium — that is, of any extension of ourselves — result from the new scale that is introduced into our affairs by

each extension of ourselves, or by any new technology are increasingly influencing our everyday lives (McLuhan, 1964). The concept of *The Society of the Spectacle*, which the French theorist Debord and his colleagues in the *Situationist International*, introduced in the 1960s, depicts a media organized around the production and consumption of images, products and staged events, and a society consuming them (Debord, 1995). At any cost, it seems that the idea that 'the media is the message' (McLuhan, 1964) does not only go for a critique of the first screen technologies but also includes the tools that are increasingly influencing our everyday lives to reveal the perceptions of crime and punishment.

Each episode in *Black Mirror* (2011) enables its viewers to see the current technological culture in a new light by touching upon a different societal topic concerning new media technology usage and mediated relationships. Therefore, it is possible to categorize *Black Mirror* under the near-future science-fiction sub-genre which imagines a future only a short time from now, making it feeling very close to home (Berlatsky, 2016; Chambers, 2017). 'Black Mirror' uses satire that puts to the proof the dark sights of modern society, especially as it relates to our connection with technology. Each standalone episode offers an illustration of a world that's involving very modern technology or design, yet credible. *The Netflix Official* website describes *Black Mirror* as "a twisted, high-tech near-future where humanity's greatest innovations and darkest instincts collide." The present episode called 'White Bear' purposes the feeling of running close for our new technology tools that influences daily lives when something shocking happens and creates a scenario to help you identify the extent of your empathy. 'White Bear' (2013), which is highly rated by the audience with 8.1 points on IMDB, asks considerable questions about justice and retribution.

2.1 Aim and Methodology of the Study

From the sixties onwards, the study of media and culture has increasingly moved from the pages of journalism and fan mags into the expanding 'mass' universities of advanced capitalist countries. With the help of the technology; mobile phones, tablets and computers have begun to play a

growing role in everyday life, and this interest has drawn the attention of mass media. With the burgeoning of mass culture, ours seems to be a world melded in the image of the movies and intended for our viewing pleasure (Gabler, 1998). In this regard, this study aims to point out the views of new technologies through the analysis of “*White Bear*” how new technologies affect the perceptions of crime and punishment.

Artists, art critics and scientists from different disciplines who have been interested in mass media entertainments such as films or TV series, have struggled to understand the nature of productions as an art and culture product. Bill (1985) argued that film studies on ideology are playing important roles on indicating local culture, improving transnational relationship, and incarnating specific political attitudes and goals (as cited in Ye, 2012, p. 8). Critical approaches based on a theoretical structure and of a more scientific nature have begun to emerge, as well as the approach of a critic based on aesthetics as a work of art. In the field of film criticism today, films are critically analyzed through a variety of scientific disciplines, from sociological, ideological, sociological, genre, historical and auteurs perspectives.

Many films or TV series are clear attempts by their makers to convince spectators to their way of considering. In this respect, the episode aims at the instinct of reaching the next generation of technological devices when modern humanity is a shocking development and creates a scenario that will help to define the empathy dimension of the modern individual. The “*White Bear*” episode contains contemporary developments that will allow viewers to think about it. In this study, especially, the relation between technology and the modern individual is discussed. Within the scope of this study, the human relations and dark aspects of modern society are viewed through the ‘*White Bear*’ episode of the ‘*Black Mirror*’ (2013).

Krippendorff (2004) defined content analysis as “a research technique for making replicable and valid inferences from texts (or other meaningful matter) to the contexts of their use” (as cited in Bengtsson, 2016, p. 9). In this regard, “*content analysis*” has been adopted as a method when analyzing the episode. The present episode which includes the other aspects of the modern society provides the post-modern picture of the futuristic world, so this method is preferred in order to be able to examine carefully

the concepts that are introduced in detail. The main objective of ideological film criticism is to determine the nature of films as a means of ideological reproduction (Ozden, 2004, p. 166). The analysis of episode 2.2, 'White Bear' has been performed through "ideological film criticism" method.

According to Hess (1978), ideology is a relatively systematic body of ideas, attitudes, values, and perceptions, as well as, actual modes of thinking (usually unconscious) typical of a given class or group of people in a specific time and place (pp. 14-16). *The ideological film criticism* in the present study will provide a close analysis which consists of discussion of the concepts.

2.2 Cast and Details

Black Mirror is a British science fiction anthology television series created by Charlie Brooker. *White Bear* lasts 42 minutes directed by Charlie Brooker. The type of the episode comprises of drama, sci-fi and thriller. The Episode aired on February 18, 2013. It is directed by Carl Tibbetts. The Music belongs to Jon Opstad. Zac Nicholson carries out the cinematography of the movie.

Table 1. Cast and Details

<i>Cast (in credits order)</i>	Lenora Crichlow, Michael Smiley, Tupence Middleton, Ian Bonar, Elisabeth Hopper, Nick Bartlett, Nick Ofield, Russell Barnett, Imani Jackman
<i>Country</i>	UK
<i>Language</i>	English
<i>Release Date</i>	18 February 2013 (UK)
<i>Production Co</i>	Zeppotron, Channel 4
<i>Runtime</i>	42 min

2.3 Storyline

The haunting episode entitled *White Bear* contains an extremely jarring twist in a bedroom that Victoria Skillane (Lenora Crichlow) wakes up in a chair to find she can't remember anything about her life (Trendacosta, 2016). It appears that the consequence of a failed suicide attempt, Victoria

is encircled by pictures of a small girl (Imani Jackman) as well as photos of her and an unknown man (Nick Ofield). Victoria observes an extraordinary sign on the TV screens and a calendar on the month of October, with all the dates being striking out until the 18th. Leaving the house, Victoria looks at people frequently recording her on their phones. While requesting for help and screaming at the people to cut off recording her, a man wearing a balaclava helmet with the sign on it takes out a shotgun, and shoots at Victoria. After being pursued by the masked man, she meets Jem (Tuppence Middleton) and Damien (Ian Bonar). Jem clarifies an enigmatic signal over television and the internet turned most of the population into peepers who do nothing but record everything around them.

While travelling, Baxter (Michael Smiley) picks up Victoria and Jem. Baxter has no effects but drives them to a forest and holds them at gunpoint. When they arrive the White Bear transmitter to ruin it, two trappers strike a blow against Victoria and Jem. Victoria struggles a shotgun away from a hunter and shoots at her invader - only for it to spray confetti. The walls open to bring to light a viewer clapping; Jem, Damien and the hunters are showed to have been part of a charade. Baxter tells everything: the girl Victoria is in fact a six-year-old schoolgirl called Jemima Sykes, whom Victoria and her fiancé, Iain Rannoch kidnaps. After grabbing her to a forest, Iain suffers and kills Jemima. Victoria also keeps a recording of the events on her mobile phone. *The White Bear*, originally the little girl's teddy, is a symbol of the crime investigation. Victoria is given a sentence the judge described as 'proportionate and considered' mob-recorded, poetic justice every day.

Victoria, who still has no clear remembrance of these cases, is driven back to the room where she woke up. Baxter gets a black pen and marks 18 October from the calendar; ready for Victoria to live again the same happenings the next day. Over the end credits, the episode has an ending as it began with Victoria awaking into her bedroom with no memory.

2.4 Ideological Analysis of the “White Bear” Episode

It is necessary to examine the function of films to evaluate the ideological discourse of the mass media, which Althusser has formulated among the state's ideological apparatuses, through cinema. “What is a film? The film

is an industrial product sold for profit, and it is an ideological vehicle. Every film is part of the economic system it is also part of the ideological system" (Comolli and Narboni 1971, 29–30). This means that as a product of material work, films and TV series are the bearer of the ideological discourse in which they are. In other words, an ideological discourse can be added to films and TV series even if it is only an economic industry:

"The cinema typically reproduces not things as they are but as they appear, and therefore according to the relationships established between people and their world under actually existing social and historical conditions. Disrupting this replication of the world as self-evident is the political task of film" (Comolli, Narboni, 2010:101).

There are movies and series mostly dominated by the mainstream ideology in recent television productions, but there are films against ideological assimilation and discourse of power. Through this episode, British science fiction anthology series Black Mirror seeks to rethink many concepts in sociological and ideological terms. *White Bear*, first aired on Channel 4 on 18 February 2013, was watched by 1.2 million viewers and was very well welcomed by critics, especially for its writing and Middleton's performance.

The story draws parallels with real murder cases, primarily the 1960s Moors murders, committed by Myra Hindley and her boyfriend, Ian Brady, in the 1960s in Manchester, U.K. Hindley and Brady murdered five (5) children. Audio and photographs of the crimes were presented at trial. Hindley, dubbed "*the evillest woman in Britain*" by the press, died in prison in 2002. Hindley would declare later in life that she'd been acting under her boyfriend's control, much like the protagonist of the *White Bear*. Some similarities with *The Twilight Zone* have been considered while its dread perspectives have also been mentioned to be reminding of the 1970s film *The Wicker Man* and the video game *Manhunt*.

In the context of ideological film analysis; this dystopian episode, *White Bear*, externalizes upon some ways of contemporary society, such as media coverage of murders, technology's effects on people's empathy, voyeurism, dehumanization, revenge, torture, desensitization, violence as entertainment, vigilantism, the concept of justice and punishment, and the nature of reality. *The episode has been examined under the following headings:*

• *The episode begins with the awakening of a woman who looks innocent and helpless: Technology like a "drug"*

The episode opens up with a woman (*Lenora Crichlow, known for 'Being Human'*) awakens in a house with no clue of who she is or where she is. The young woman finds herself totally confused. She is surrounded by bottles of pills which she says she must have been overdosed. The woman, who looks innocent, helpless, orphaned and painful, focuses on a symbol on television. This symbol will be presented to the viewer again in the subsequent sequences of the episode. In the opening scene of this episode, the woman is connected to a backdrop, to a story at the end of the episode. The story of a woman is only one of the darkest aspects of humanity in modern society. It is aimed to reflect everyday concepts by conveying the events that occurred in contemporary society and which mostly disturb people. Within the scope of the concept of "justice", the dark aspects of daily life are addressed. The woman is suddenly amazed to see people chasing after her with weapons and they are trying to kill her. The young woman finds herself in the middle of events that she cannot understand and she is viewed to this audience with the words "I do not remember who I am". In this case, the woman is being horribly tormented and chased. The woman, like a little child, escapes from a group of people in the absence of an idea and takes shelter to help people she does not know. At this time, the people around the house are recording the events to the cameras of the new generation phones. Victor cannot find a call to help. The people in the environment are busy recording the event on their cameras.

In the movies watched by the public, the audience observes and these observations are very influential on them (Dowler, 2003; Machura & Ulbrich, 2001). In this part of the episode, the audience on the periphery in the situation defined as the "bystander effect" does not react to the events. Garcia and Weaver (2002), in this case, support their research that people do not always help in an emergency. For this reason, the narrative can be referred to from a high "bystander effect". This determines the place of technology in relation to the modern individual. According to Brooker (2013) *"If technology is a drug - and does it feel like a drug - then what, precisely,*

are the side-effects? This area - between delight and discomfort - is where Black Mirror, is set". Brooker, the producer of the series, thinks to suggest (2013) that "The 'black mirror' of the title is the one you'll find on every wall, TV, a monitor, and smartphone". This episode of "Black Mirror" looks at modern technology and possible future of the future.

- *The spectators take photos of the events the woman faces and share it online instantly: Voyeurism*

The woman at the beginning of the episode is hard to remember who she is and is amazed to see people pursuit after her with weapons and they are trying to kill her. There are a lot of people standing about with their smartphones videotaping the improvements. It seems that the protagonist of the "White Bear" is a prey in a game.

The 'onlookers' who follow Victoria around while recording her in their smartphones feel like a slap to the people who watch to the TV series. This part of the current episode gives an opportunity to examine their viewers about taking a picture of something and share it online when it actually not the place to do so. It provides to think people to become a zombie that dependent to their gadget and the social network that attached to it. Alarmingly, research has reported social networking sites use to be positively related to socially toxic psychological phenomena such as addiction (Turel & Serenko, 2012), narcissism (Carpenter, 2012; Panek et al., 2013) and psychopathy (Garcia & Sikström, forthcoming). The "White Bear" also provides a wakeup call on this sobering issue. When the environment comes into unfeeling of what taking place around them and run to voyeur nation. According to Calvert (2000), society become a nation of voyeurs. Calvert also writes (2000) that "obsessed with the mass consumption of information about others' apparently real and unguarded lives". Popular culture presents an endless flow of "reality"-based "voyeurism TV" (VTV) television programs such as Survivor and Big Brother, voyeuristically themed movies such as The Truman Show, and a host of adult, 24-hour streaming-video Internet sites (Metzl, 2004).

• ***The woman is chased by a group of people and finds herself in the forest: Surveillance under Modern CCTV (Closed-circuit televisions)***

Gem and Victoria run for their lives down the road of a small English village being pursued by a lot of people. Gem explains that the cameras are somehow linked to the ‘hunters’ (*shotgun madmen*) and so if you are photographed then they know where to find you. It extremely establishes a connection with modern CCTV and how where ever people go, they can be found through FBI facial recognition and CCTV. It sums up a world that holds a lack of privacy. At this point, in addition to addressing the problems of the modern society under the concept of “justice”, the episode shows that technology also addresses various aspects under the title of “surveillance”.

The woman comes out of her house with curious eyes and sees many people on the windows of other houses who “*takes the camera by telephone*”. The snow masked person with the signal shown at the beginning of the episode starts chasing the woman. Even though the young woman wants help, nobody leaves the phone in her hand. In fact, the people who try to communicate have escaped from herself. Theorists such as Martin Jay (1993) have drawn attention to a growing rejection of ocular centrism in continental thought. Deleuze draws attention to Foucault’s discussion of truth regimes and how “*each historical formation sees and reveals all it can within the conditions laid down for visibility, just as it says all it can within the conditions relating to statements*” (Deleuze, 1988: 59).

• ***People with tools that capture photos and videos in their hands become followers of this inhuman action in the presence of laughter: Desensitization***

In the scenario that is formed around a criminal woman named *Victoria*, a society is depicted that is insensitive to the environment and does not seem to investigate the happenings. The extraordinary justice organization, which has more power because of an irresponsible society, continues to play wildly for a month against the person whom it believes is guilty. Instead of reacting, people with tools that capture photos and videos in their hands become followers of this inhuman action in the presence of

laughter. It is believed that repeated exposure to real-life and to entertainment violence may alter cognitive, affective, and behavioral processes, possibly leading to desensitization (Funk, 2004).

The “*White Bear*” opens the way of the concept of justice. At the same time, the point that the episode emphasizes is how the modern individual who has become “the audience” becomes insensitive. The modern individual perceives the atrocities in the world he lives in as a film shown on television. *Desensitization* is shown as one of the most important problems of the modern individual. It is understood that this part of the episode was inspired by Baudrillard's theory of “simulation”. In an imaginary world, the concepts of justice and punishment are examined. According to Baudrillard (1983), this imaginary world is supposed to be what makes the operation successful (p. 8).

Desensitization is one of the key mechanisms proposed for the effects of exposure to violence (Ceballos et al., 2001; Strasburger & Wilson, 2002). Violence in screen-based media may affect empathy by desensitizing viewers to the true consequences of violent actions (Strasburger & Wilson, 2002). The whole episode reminded that it was captured on film with a handheld phone which links into the plot that every single person watches her through mobile phones.

• *A group of people who believe they have the authority punish a woman who is believed to be guilty: Vigilantism*

A man named ‘Baxter’ pulls up with a white van and a shotgun stating that he’s here to help. They jump in and begin a slow journey. Victoria still confused and almost dry of tears for the entire episode. Victoria is being pushed into a feeling of being helpless and alone which is again a key to the final twist.

According to the *Oxford Dictionary of Law* (Martin & Law 2006:136), a court is described as “(a) body established by law for the administration of justice by judges or magistrates”. A judge is described as “(a) state official with power to adjudicate on disputes and other matters brought before the courts for decision” (Martin & Law 2006:295). Most authors agree that vigilantism consists of violence (Rosenbaum & Sederberg, 1974). The perceived goal

of vigilantes differs widely such as imposing law in a lawless setting (Alvarez & Bachman, 2007). The episode plays with a clear problem of mobile technology. “Each day is the same and people will never change” is the main idea behind the final scene as Baxter circles off the calendar. As today’s personal privacy plummets, people put themselves behind the screens of others through social media only for them to judge us, as portrayed through the ‘tomato throwing’ scene towards the end. This section safely emphasizes a trial outside the law.

• *The twist leaves the viewers shocked. The victim becomes a monster: “Cyberhate”*

When the protagonist of the episode lastly shoots her gun everybody glazes frost, dropping out of role, before the whole room converts into the stage of a ‘correction facility game show’. It’s displayed to her that her boyfriend murdered her daughter as she laughed and recorded the entire process on her phone. The entire day was a ‘correction facility program’ with everybody involved being members of the public who had paid to scare her. Still screaming, she’s put into a glass box and wheeled down the road with members of the audience throwing tomatoes and diapers. This scene seems as a symbolism for ‘internet hate’ where it can be seen the grudge and yet still can’t physically feel it as there is a glass screen coining the term – hiding behind your screen. Wall and Williams (2007) suggest that “cyberhate” has manifested in online communications in various contexts since the Internet became popular. This episode as a game, which is presented as a fiction, has various sorts of collecting which the technology reaches. As hundreds of people gaze at her, similar to the way today’s media plasters faces of criminals across newspapers and articles, her levels of privacy drop. The episode ends as the spectators watch her being put back into the house with every small detail put into place for another round of hell.

3. Discussion and Conclusion

The present episode points out with the obvious problem of mobile technology and how people would much rather film somebody getting hurt

than actually help them. TV series are becoming more popular among the audience in the last period. Cohen (2013) states the findings of the research indicate that people adopt the responses of those around them (p. 1), so the media are trying to show their power of attraction through various ways. Research by Happer and Philo (2013) supports that the media – television, the press and online – play a central role in communicating to the public what happens in the world. In this context, the findings suggest that the visual part of the media, acting with political, economic and cultural forces, has strong influences on viewers. Black Mirror series, which is famous all over the world for its publication, is leading the public opinion again with concepts such as justice, surveillance and cultural desensitization.

The White Bear consists of the daily cultural practices under the ironical narrative of justice. This is important for the viewers because the series, which allows people who are not very much involved in the events in the modern world to watch in a screen, is quite thought-provoking in this respect. The White Bear episode, which has the subject of justice and surveillance, was analysed by ideological analysis method. This analysis raises important questions about the actions that are performed by the force of people's unresponsiveness. The present study compatibly provides a close idea about the situation in which the people who hold the power distribute justice to the masses.

As a result of conducting this research, the woman who shouted "I am a human being" is actually part of a game in the justice park is an interaction of the modern world. The information discovered as the result of this investigation recommends that the sentence provides a feeling of rethinking on the concept of justice and judgment. The article also helps to see the place of modern individual in ideological theory in the context of the justice and the bystander effect, the way the punishment is handled, the punishment given to a person known to be guilty, the form of entertainment committed in the White Bear, Justice Park. The article moves up important questions about the reappraisal within the frame of these concepts. The viewer will begin to question the reality around and will be able to re-evaluate the existing ones. The awareness and concepts presented in the series allow for questioning. The series thought to help in the formation of

individuals with conscious and critical thoughts has been dealt with in this direction.

The findings show that the story has also critique to the existing way of life, with people not interacting with the others and passively watching the world through the screens like "black mirror". Furthermore, this is important in the present episode, because the population maybe tired of the present injustices in the legal system. The fact that a woman who is unaware of anything is followed by the innocent sightlessness of the audience and the people using the technology of today to create spectacular effects can make the spectator angry. This issue, which the producer takes care of in the vicinity of technology, is conveyed to the audience through various concepts in the following section. When it comes to the end of the episode, the surprise comes to an end with the transformation of a monster that seems innocent. This research subsequently brings that the main hero of the story is a similarity of hundreds of criminal accidents in the era the modern individuals are in.

The findings suggest that the audience demands that justice be given with the concepts such as revenge and torture through today's and medieval symbols. The society that is insensitive to the environment reflects modern society. Justice becomes a dangerous direction as it becomes abstract. People enjoy deliberately bringing each other to justice. The series ultimately gives people the opportunity to query people in the triangle of justice, surveillance and cultural desensitization through the present various concepts.

It would be fruitful to pursue further research about the concepts of 'retribution' and 'torture' in order to observe the events occur in the White Bear. The episode characterizes the issues of 'retribution' and 'torture' through the relationship between the 'audience' and 'the main character'. The most important element that distinguishes "White Bear" from all other divisions is that it is a dystopia according to some of the depicted world, and according to others it is a utopia. It is not surprising that on our planet, where countless people believe that violent criminals must be brutally punished, the result is in diametrically opposite poles. This series contains some messages about who should be given the punishment regardless of the crime. It consists of such questions to the audience as "Is

the woman to whom the penalty is applied the same as the one who committed the crime, because the memory was erased?" and "Can the woman think she is the victim of the daughter, ignoring the sincerity of her call and rescue effort?" It is one of the myriad interesting symbols used in the medieval car, like the prisoners who were carried away, to be thrown through the people and tossing stones.

Finally, the "Black Mirror" series with the "White Bear" episode is offered as a medium. The problems encountered by the modern individual during life are examples of many aspects. Within the context of the relationship between the truth and the individual, the "White Bear" episode is presented with a story of judgment, surveillance and cultural desensitization. In this story, a woman who initially appeared innocent turned into a monster. During this transformation, the way that the audience has gone through technology has been dealt with. When TV sequences are widely consumed in the form of entertainment, this study, which encourages people to think on the basis of concepts, will be a guide for future work.

Kaynakça/References

- Artuk, M., & Alshahin, M. (2015). Historical evolution of prison sentences and prisons. *Marmara University Law School Journal of Legal Studies*, 21 (2), 297-338.
- Althusser, L. (1971). *Lenin and philosophy* (London: New Left Books, 1971).
- Bickman, L. (1972). Social influence and diffusion of responsibility in an emergency. *Journal of Experimental Social Psychology*, 8, 438-445.
- Bolat, N. (2016). The impact of imaging techniques on the high audience reach of feodal contemporaries in modern Turkey: TV serials. *Middle Black Sea Journal of Communication Studies*. 2016. 1(2): 69-86.
- Calis, A. (2016). Analysis of the matrix I film By J. Baudrillard's Simulation and J. Huizinga's game theory. *e-Journal of New Media*, 1(1), 82-92.
- Camus, A. (1956). *The fall*. France: Penguin Books.
- Cameron, C. (2002). *Judicial independence: How can you tell it when you see it? and, who cares?.* SAGE Publications, Inc.

- Ceber, T. (2017). Watching the audience; a study on the relationship between the work of art, the artist and the audience. *Journal of the Fine Arts Institute (GSED)*, 38, 87-97.
- Clark, R. D., & Word, L. E. (1974). Where is the apathetic bystander? Situational characteristics of the emergency. *Journal of Personality and Social Psychology*. 29, 279–287
- Darley, J. M., & Latane, B. (1968). Bystander intervention in emergencies: Diffusion of responsibility. *Journal of Personality and Social Psychology*, 8, 377-383.
- Debord, G. (1995). *The society of the spectacle*. New York: Zone Books.
- Deleuze, G. & Guattari, F (1977). *Anti-Oedipus*. New York: Viking.
- Devrani, A. (2017). The presentation of “The Other” in the media: Ethnic comedies. *Gumushane University E-Journal of Faculty of Communication Volume: 5, September 2017*.
- Douglas, K. (1978). Ideology, Marxism, and advanced capitalism. *Socialist Review*, 42, 37-65.
- Douglas, K. (1984). *Herbert Marcuse and the crisis of marxism*. London and Berkeley: Macmillan and University of California Press.
- FereJohn, J. (1973). Independent judges, dependent judiciary: Explaining judicial independence. *U.S. 72 (1977); Wainwright v. Stone, 414 U.S. 21 (1973)*.
- Forsyth, S. (1997). *Marxism, film and theory: From the barricades to postmodernism*. The Socialist Register.
- Foucault, M. (1995). *Discipline and punish, The birth of prison*, (Translation from the French: Alan Sheridan), New York: Random House.
- Gabler, N. (1998, 25, October). *Molding our lives in the image of movies*. Accessed on 10th of July 2018 from <https://www.nytimes.com/1998/10/25/movies/molding-our-lives-in-the-image-of-movies.html>
- Garcia, S., Weaver, K. & Moskowitz, G. & Darley, J. (2002). Crowded minds: The implicit bystander effect. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83(4), 843–853.
- Garoupa, N. & Ginsburg, T. (2008). *Guarding the Guardians: Judicial Councils and judicial independence*. University of Chicago Public Law & Legal Theory Working Paper No. 250, 2008.

- Hall, S. (1984). "Encoding/Decoding" in culture, media, language, *London: CCS and Hutchinson published*, 128-138.
- Happer, C. & Philo G. (2013). The role of the media in the construction of public belief and social change. *Journal of Social and Political Psychology*, 1(1), 321-336, doi:10.5964/jspp.v1i1.96.
- Healy, K. (2017). Public sociology in the age of social media. *American Political Science Association*, 15(3),771-780.
- Hess, J. (1978). Film and ideology. *Jump Cut: A Review of Contemporary Media*, 1978, 2005, 14-16.
- Iisten, I. (2014). The independence and impartiality of the judiciary. *Gazi-antep University Journal of Social Sciences*, 13(2), 285-313.
- Ilal, E. (1968). Magna Carta. *Istanbul University, Journal of Faculty of Law*, 1968, 34 (1-4), 210-242.
- Jørnagensen, T. (2016, 31, May). *Black Mirror: Technology, technostruggles, and anxieties* [PDF file]. Accessed on 10th of July 2018 from: http://projekter.aau.dk/projekter/files/239556522/Black_Mirror_kladde.pdf
- Karakoc, E. (2013). Government - ideology and media triangle in film: Review of the film *wag the dog*. *Selcuk University Journal of Studies in Turcology*,1(34), 279-297.
- Mandel, R. (2008). *Cosmopolitan anxieties: Turkish challenges to citizenship and belonging in Germany*. Durham NC: Duke University Press.
- Manning, R. & Leviene, M. & Collins, A. (2007). The Kitty Genovese murder and the social psychology of helping. *American Psychological Association*, 62(6), 555-562.
- Marx, G. (2015). Surveillance studies. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, Second Edition*, 733-741.
- Purdiy, S. (2015). Surveillance, knowledge and inequality: Understanding power through foucault and beyond. *The Hilltop Review*, 8(1), 3-13.
- Reiss, J. H., (2001) *From margin to center-the spaces of installation art*. Cambridge: The MIT Press.
- Rogers, E. (2002). The history of intercultural communication: The United States and Japan. *Keio Communication Review*, 24, 3-26
- Samovar, L. A.; Porter R.; Mcdaniel E. (2009). *Communication between cultures*. Boston: Cengage Learning.

- Schmidt, R. (2009). Anatomy of the white bear suppression inventory (WBSI): A review of previous findings and a new approach. *Journal of Personality Assessment*, 91(4), 323–330.
- Steinhoff, W. R. (1976) *George Orwell and the origins of 1984*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1976.
- Sundar, N. (2010). Vigilantism, culpability and moral dilemmas. *Critique of Anthropology*, 30(1) 113–121.
- Tajfel, H. (1974). Social identity and intergroup behaviour. *Information (International Social Science Council)*, 13(2), 65-93.
- Tekel, A. (2015). Aesthetic judgement and factors affecting aesthetic judgement. *STD*, 16, 149-157.
- Trendacosta, K. (2016). There wasn't a twist in the original version of the 'white bear' episode of black mirror. Retrieved from <https://io9.gizmodo.com/there-wasnt-a-twist-in-the-original-version-of-the-whit-1787985874>
- Tsfati, Y. & Cohen, J. (2013). The third - person effect, trust in media, and hostile media perceptions. *The International Encyclopedia of Media Studies: Media Effects/Media Psychology, First Edition*.
- White Bear. (n.d.). In Wikipedia. Retrieved July 14, 2018, from http://black-mirror.wikia.com/wiki/White_Bear
- Williams, M. L. (2016). Cyberhate on social media in the aftermath of woolwich: a case study in computational criminology and big data. *The British Journal of Criminology*, 56(2), 211–238.
- Yatkin, A. & Ustakara, F. (2008). The inclination of the mass media on the civilian constitution and the main concerns of Turkey. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 4(3), 230-248.
- Ye, Q. (2012). The conversation between film and ideology (Bachelor's thesis). Retrieved from Digitale Vetenskapliga Arkivet Database. (891124-P647)
- Yumrukuz, O. (2016). Survivor programme in the frame of jean baudrillard's simulation theory. *TRT Academy, Entertainment Industry*. 1(1), 85-111.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Geçer, E. & Serbes, H. (2018). Judgment, surveillance and cultural desensitization triangle in TV series: The case of Black Mirror. *OPUS-International journal of Society Researches*, 8(15), 1669-1695. DOI: 10.26466/opus.441690

An Investigation of the Strategy of Interiorization of the Venezuelans Refugees in Brazil

*

DOI: 10.26466/opus.451320

*

Lilian Maria Tonella Tüzün*

* Assoc. Prof. Anadolu University, State Conservatoire, Eskisehir / Turkey

E-Posta: lmuzun@anadolu.edu.tr

ORCID: [0000-0001-8443-6511](https://orcid.org/0000-0001-8443-6511)

Abstract

In his study, the Strategy of Interiorization of the Shelter Operation program applied by Federal Government of Brazil together with United Nation agencies to deal with the Venezuelans refugees is investigate. In seven years, the number of request for refuge in Brazil increased 951% as result of the war in Syria, Global Migration Crisis and Venezuela Situation. In 2017, the register of the National Committee for Refugees reached 92.000 Venezuelans crossing the Brazilian border. The over-population in the border cities created a humanitarian emergency and, as consequences, new laws and national emergencies programs. In the investigation, the content analysis was used to describe literature research. In the content analysis, similar data from defined themes were collected and interpreted. The study observed deep alterations in the behaviour of the migratory phenomenon and its consequences in Brazil. From 2018, with references migratory laws, the country is ready to receive more refugees and balance its foreigner percentage is respect to the world.

Keywords: Brazil; Venezuelan refugees; Shelter Operation; Strategy of Interiorization; Venezuela Situation

Venezuelalı Mültecilerin Brezilya'daki İçselleştirme Stratejisinin İncelenmesi

*

Öz

Bu çalışmada Brezilya Federal Hükümeti ve Birleşmiş Milletlere bağlı ajanslar tarafından Venezüellalı mültecilere yönelik yürütölen Barındırma Operasyonunun İçselleştirme Stratejisi araştırılmaktadır. Son yedi yılda Brezilya'daki mülteci sayısı, Suriye'deki savaş, Küresel Göç Krizi ve Venezuela Durumu'ndan dolayı %951 artmıştır. Ulusal Mülteciler Komitesi kayıtlarına göre 2017 yılında Brezilya sınırını geöen Venezuelalı sayısı 92.000'e ulaşmıştır. Sınır şehirlerinde oluşan aşırı yığılmanın neden olduğu acil insani yardım operasyonu için yeni yasalar ve ulusal acil durum programları oluşturulmuştur. Araştırmada, iöerik analizi literatür araştırmasını tanımlamak için kullanılmıştır. İöerik analizinde, tanımlı temalardan benzer veriler toplanarak yorumlanmıştır. Bu çalışmada, Brezilya'daki göö olgusunda meydana gelen derin değişimler gözlemlenmiştir. Brezilya 2018 yılından itibaren öıkardığı ve aynı zamanda diğer ölkeler için referans teşkil eden göö yasaları ile, yapısındaki mevcut yabancı sayısını dünyaya göre dengeleyerek daha fazla mülteciyi kabul etmeye hazırdır.

Keywords: *Brezilya; Venezuelalı mülteciler; Barındırma Operasyonu; İçselleştirme Stratejisi; Venezuela Durumu*

Introduction

The current population of Brazil is estimated at 207 million, whose 0,23% is foreign. This low number demonstrate a non-attractive country for immigrants and refugees. Whereas the world average of the migrant is 3%, the number in Brazil seems to be below capacity compared to the continental proportions and the Global Migration Crisis. However, this situation tends to reverse from this year with the renovations of the migration laws.

Distinguished marks in the retrospective of the Brazilian migration laws were: the International Convention on the Status of Refugees (1951), the Protocol Relating to the Status of Refugees of 1967 and the participation of the Executive Committee member of United Union High Commissioner for Refugees (UNHCR) of 1958. According to these treaties, Brazil declares refugees status to an individual whose well-founded fear of being persecuted for reasons of race, religion, nationality, membership of a particular social group or political opinion, is outside the country of his nationality and is unable, or owing to such fear, is unwilling to avail himself of the protection of that country; or who, not having a nationality and being outside the country of his former habitual residence as a result of such events, is unable or, owing to such fear, is unwilling to return to it. (United Nations High Commissioner for Refugee [UNHCR], 2010, p.14).

In 1980, the Military Regime (1964-1985) approved the Law 6.815/1980, also known as Immigrant Statute, which guided the national reference for the treatment of migration until 2017. Conceived in a non-democratic period, legal and regulatory rules lacked human basic rights. The Law adopted a national security posture and the criminalization of those who came from other countries in refuge circumstances. The immigrant was seen as a menace to 'stability and social cohesion' of the country (Oliveira, 2017, p.171)

In 1997, the Brazilian policy for reception of refugees has advanced with the enactment of the Refugee Statute through the Law 9.474. In addition to establishing the standards applicable to refugees and asylum seekers in Brazil, it was created the National Committee for Refu-

gees (CONARE) – the body responsible for examining in the first instance applications of refugee and declaring the recognizing of refugee status, as well, as guiding and coordinating the actions needed for effective protection, assistance and legal support.

Brazilian law became more comprehensive than the 1951 Convention, as it also provides for the granting of refuge in case of serious and widespread human rights violations. A significant portion of those seeking refuge in Brazil originates in countries victimized by conflicts or internal turmoil. Since 1999, the Brazilian Government, in partnership with UNHCR and civil organizations, leading refugee resettlement program. However, refugee applications began to increase considerably after the war in Syria, the Global Migration Crisis and the political and socio-economic crisis in Venezuela, which is referred to as “Venezuela Situation” by UNHCR.

In this context, about 92.000 Venezuelans crossed the Brazilian border in 2017, of this total 44.000 went to other countries in South America and Europe. In the same year, CONARE registered 33.865 general request for refugee, with 52,75% coming from Venezuelans. According to Asano (2018) although the data show an explosion, the number is considered low in absolute terms compared to other similar-size countries. Nevertheless, the displace of people caused chaos in the quiet border of Brazil.

Due to the refuge imbalance experienced caused by Venezuelans, the Presidency of the Republic sanctioned Law No. 13.445 of 2017, replaced the Immigrant Statute of 1980 and modifying the section of special protection for stateless and reduced statelessness. (Câmara dos Deputados, 2017, p. 1)

The new Law guarantees the migrant, in equality with nationals, the inviolability of the right to life, liberty, equality, security and property, in addition to instituting a Temporary Visa for humanitarian assistance. The most renewing of the Law is that the neighbour countries of Brazil do not need visas for entry into Brazil and can enjoy the status of temporary resident for two years and then apply for permanent residence. With the request for refuge or temporary residence, the Venezuelan citizen has rights such as: issuing documents in Brazil, access to assistance and social protection, health and education public policies.

Besides the Temporary Visa, the Humanitarian Visa began to be issued. It is granted to stateless or a citizen of another country who lives in serious and widespread violation of human rights, ensuring the recognition of refugee status by Law 9.474.

According to UNHCR (2018b), the new Brazilian Law treats the migration situation as one human rights. It combats xenophobia and discrimination against migrants and actually is recognized as one of the most advanced on the subject, having served as a model for countries in the region. This because Brazil is not linking the law of migration to national security but with the "humanitarian perspective". In this way, the refugees are "agents of social transformation, bringing new experiences, development to the technology and contribution to the productive sector". (Jarochinski, Bogus, & Silva, 2017, p.26).

The Venezuela Situation

Currently, Venezuela lives the greatest economic collapse in the history, even though it owns the largest reserves of oil worldwide – in front of Saudi Arabia, Iran and Iraq. Without developing its oil industry and its economic diversification throughout the history, more than 90% of exports and approximately half of government revenues come from oil. The mismanagement focused on the tendency to expand the importation of foreign products and expropriate the oil industry in the name of nationalization. It caused the shortage of the country which worsened even more with the United States sanctions.

In the politic point of view, the crisis in Venezuela intensified in 2015 when the opposition won a majority in Parliament, creating conflicts between powers. Allied to Maduro, the Supreme Court of Justice restricted the legislative functions of the National Assembly and, in April 2016, a series of protests took to the streets of Caracas, demanding the departure of Maduro. As a result of this complex socio-economic and politic case, insecurity and violence, lack of food, medicines or access to essential services, as well as loss of income, has caused the exodus of Venezuelans.

For this reason, UNHCR (2018a) published the Guidance Note on the Outflow of Venezuelans, on 13th of March of 2018, and catalogued

the Venezuelans as refugee. The document advert the countries of the agreement 'do not deported or forced the Venezuelans to return, guaranteeing the minimum standards of legality, accessibility and access to basic rights'. Furthermore, the UNHCR (2018b) Supplementary Appeal published, also on 13th of March of 2018, the financial requirements "to what is referred to as the Venezuela Situation" totalling US\$46.1 million. Of this value US\$7.5 million were destined to Brazil.

As a consequence of the Venezuela Situation, 298.067 people required asylum around the world, being Brazil the third most sought after country. (UNHCR, 2018c).

The thousands of Venezuelans who crossed the border on the BR-174 highway left the host government tense and in state of emergency.

Shelter Operation

The border between Brazil and Venezuela is modestly demarcate. According to the new Law No. 13.445, the neighbours have to show only an identify document in the customs, which does not necessary have to be passport. During decades, the migratory flow consisted of Brazilians citizens crossing the border for tourism, "now the situation reversed". (Fernandes, Accioly, & Duarte, 2018)

The distance of Caracas and Santa Elena de Uarén is 1.300 km and the bus journey takes a day. Santa Elena de Uarén is 15 km from Pacaraima, and usually the Venezuelans use collective taxis until the post of identification. As seen in Figure 1, while the flow of Venezuelans stay in Pacaraima, others continued the trip to Boa Vista, the capital of the State of Roraima, about 200 km away. The flow of people took the streets and squares of these cities until beginning of 2018, occasion that UNHCR and local Government released emergency funds.

Actually, some initiatives were taken by the local government at the end of 2016 and throughout 2017, providing technical and financial support to the State of Roraima and the border cities affected. However, this was not enough with the intensification of the flow of immigrants in the same year. Then, the Federal Government decided to act more directly into humanitarian services to Venezuelans and on 12th of February 2018, President Michel Temer visited the State of Roraima in

order to announce more effective measures. One of them was the publication of Decree No. 9.286, establishing a Federal Emergency Assistance Committee responsible for the care actions and reception of migrants in vulnerable situations. In this way, an extraordinary credit in favour of the Defence Ministry, amounting to R\$ 190 million for the 'emergency assistance and humanitarian care of people coming from the Bolivarian Republic of Venezuela', was adopted as Provisional Measure (Casa Civil, 2018).

In conjunct with 16 organs governmental – ministries, army, federal, state and municipal institutions – the actions purpose an analysing the consequences of the Venezuela Situation and the mission of assuming the control of the north of the country. In this way was implanted the Shelter Operation.

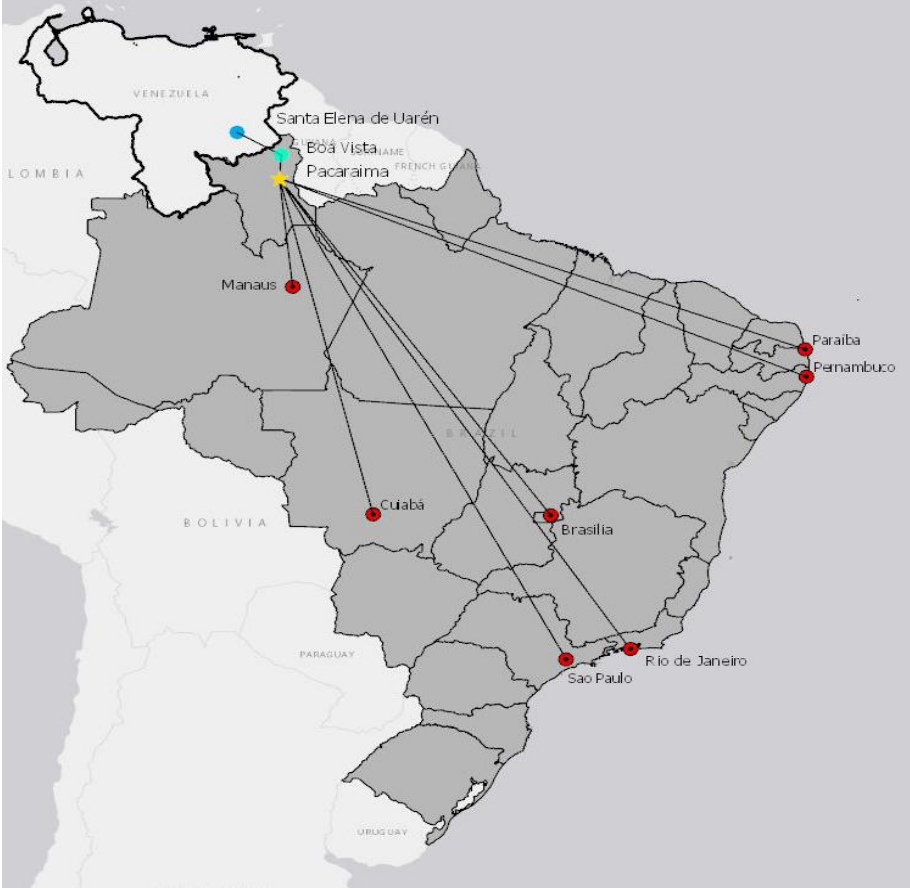
Subdivided in actions, the program works in different phases and team: Operation Border Management; shelters implantation; health assistance; shelters management, Strategy of Interiorization, among other.

The Operation Border Management restructured the Pacaraima's border. It was made the amplification and requalification of the physical structure of the follow receptions points: Identification and Reception Post, Screening Station and Heath Post. Still in Pacaraima, the Pintolândia and Janokoida Shelters with capacity for 1.143 sheltered were installed (Casa Civil, 2018).

Besides Pintolandia and Janokoida, seven shelters were set up in the second refugee stop, as shown in Figure 1. Currently, the Shelter Operation in Boa Vista administrates the follow instalations: Tancredo Neves (313 sheltered), Hélio Campos (278 sheltered), Jardim Floresta (546 sheltered), São Vicente (293 sheltered), Nova Canaan (358 sheltered), Latife Solomon (390 sheltered), Santa Teresa (483 sheltered) and Rondon I (600 sheltered).

Another issue that the local government has been working effectively is the health control. In order to assess diseases and immunize people, the Ministry of Health work on nutrition evaluation programs of children from 0 to 5 years, Human Immunodeficiency Virus, Hepatitis and Syphilis testing, triplíce viral and yellow fever vaccination.

Figure 1. Displacement of the Venezuelans in Brazil (Tandoğdu, B., 2018)



In this first phase, the military service of Navy, Army and Air Force placed 401 soldiers, 273 in Boa Vista and 128 in Pacaraima, to act in security, transportation and distribution of 4.500 of meal per day. Because of the over-population in the borders cities, the Shelter Operation developed a program which transports volunteer refugees to others States of Brazil.

The Strategy of Interiorization of the Government, which is aware of the continental dimensions of the country, is a plan prepared for the assimilation and integration of the refugees nationwide. The aim of this

action consists in to help the Venezuelans in vulnerability and find them better life conditions in other States, without overloading any region.

In this phase, the Emergency Assistance Committee of the Shelter Operation receives the United Nations agencies collaboration. The strategy works as below.

Firstly, the UNHCR establishes the population profile and identify those interested in participating in the strategy. The International Organization for Migration (IOM) and the Voluntary Return and Reintegration Support Program (VRRSP) are responsible for the organization of meetings that explain and encouragement of the program.

Brazilian Government articulate the communication with the States. Those interested provide shelters and teams to receive the refugees. In parallel, United Nations Development Programme (UNDP) works in conjuncture with the private sector, promoting seminars to inform and encourage the insertion of refugee workers in the local job market. Those refugees who voluntarily agree to travel have their documentation and health verified. They are registered and receive an Identify Cart that can be used at hospitals, schools and basic services. The registration also gives the right to work in their future destination. IOM and United Nations Population Fund (UNFPA) organize informative meetings dealing with transportation, new accommodations, destination cities, shelters, job opportunities, school enrolment and social assistance. In addition, social dialogue meetings with women are held by UNFPA. At last, the logistical plan is coordinated by Brazilian Air Force and a term of responsibility is signed by the refugees. (Força Aérea Brasileira, 2018)

Methodology

The study originated from a need to investigate the Strategy of Interiorization applied by Federal Government of Brazil and United Nations agencies to help the Venezuelans refugees. The scope of this investigation is based on the over-population of Venezuelans in the border, the new laws adopted in Brazil to control the situation and in how the profile of the refugees was key factor to the Shelter Operation. For this

purpose, the content analysis was used to describe literature research. The content analysis was researched in two stages in the period of April and July 2018. In the first, similar data from the defined themes were collected; in the second, detailed interpretations were made in the study. (Yıldırım & Şimşek, 2011, p. 227)

Data sources

The material selected in this process were official documents related to the subject. The official documents considered were produced by employees for record-keeping and dissemination purposes such as newsletters, files, articles, and the like are used to study bureaucratic rhetoric (Bogdan & Bilken, 1998, p. 58; Merriam, 2015, p. 132; Karasar, 2003, p. 183). The official documents used were:

- reports of United Nations specialized agency International Labor Organization (ILO)
- reports of United Nations bodies and their specialized services: IOM; UNHCR; UNFPA; UNDP; United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA)
- data reported by Government of Brazil: Civil House of the Presidency, Chamber of the Deputies, Brazilian Air Force and the Ministry of Justice and Public Security and Ministry of Labor
- data reported by Department of Public Policy Analysis of Getúlio Vargas Foundation (FGV DAPP)
- data reported by Sergio Vieira de Mello Academic Consortium (SVMAC) – group of academic institutions fostered by UNHCR in Brazil.

Findings

Data source used in Table 1 were official documents collected from 2010 to 2017 by Ministry of Justice and Public Security of Brazil. (Ministério da Justiça, 2017). The topics demonstrated in the study in numbers of the total global case of application of refuge, the total of Venezuelans refuge request and the judged request of the applications by Government of Brazil.

Table 1. Asylum application in Brazil

Year	Refuge request	Refuge request by Venezuelans	Judged request
2010	966	4	394
2011	3.220	4	409
2012	4.022	1	606
2013	17.631	55	1.293
2014	28.385	209	2.414
2015	28.670	829	1.667
2016	10.308	3.375	1.986
2017	33.865	17.865	-

Between 2010 and 2017, the number of request for refuge in Brazil shows an increase of 951%. The increase does not occur only in 2016, when the reduction is 64% compared to the previous year, however in 2017 returns to grow significantly by 228%. Although the number of global orders fell in 2016 to 10.308, the requests by Venezuelans increase over the same period. In 2013 and 2014, the refuge request by Venezuelans shows an increase of 280%, while in 2015 and 2016 the increase is 307%. Still it can be seen that in 2016 and 2017, the increase intensified widely, rising to 429%.

About the judged requests, it is seen that in 2016 there is a 12% increase in the total number recognized refugees in Brazil. In 2016, 1.986 of the 10.308 asylum applications were judged while no data were released on the trial of 33.865 cases in 2017.

In addition to the data in Table 1, the current study found relevant data relative to the refugees profiling in the research carried by the Brazilian Ministry of Labor, in partnership with the UNHCR and SVMAC. They conducted a statistical assessment on the socioeconomic and labor characteristic on this population. (UNHCR, 2018d)

It was needed to understand the characteristics of the Venezuelan population that came to the border was essential to ensure proper government planning. This study focused on the data distribution of Venezuelans immigrants according to the educational level, the average age and working status before the migration to Brazil. The data were analyzed by the relationship between the obtained results, reported as percentage values of unanswered questions and answers.

Table 2. Age group

18-19	20-39	40-64	65 or more	No answer
2,9	72	23	0,9	1,2

It is possible to see in Table 2 the age average of the Venezuelans that crossed the border of Brazil. It demonstrates that almost three quarters of the Venezuelans refugees were between 20 and 39 years old; 2,9% of the population was between 18 and 19 years old; 23% was between 40 and 64; less than 1% was 65 years old or more, and 1,2% did not answers. It can be seen that the elderly people did not migrate as the young and adult ones. Below, Table 3 indicates the statistics about employed, self-employed, unemployed or student position of the Venezuelans refugees before became refugee in Brazil.

Table 3. Status of labor

Employed	Self-employed	Unemployed	Student	No answer and other
51,8	20,8	13,8	5,9	7,7

As can be seen, almost three quarters of the population was working in Venezuela before their exodus to Brazil. More than half the population were employed in Venezuela and 20,8% was self-employed. The unemployed people 13,8%, the students 5,8% and 7,7% did not answer.

Another relevant data, not included in table format, is the study level of the refugees in Brazil. According to research above, 78% of the Venezuelans researched had complete secondary level, and 32% had complete higher education or postgraduate level. It shows that the refugee population in the research is completely literate and have diplomas of different school grades. According to the Venezuelans profile, the new program was put into practice as part of the Shelter Operation. The Strategy of Interiorization was the most innovative and voluntary program installed in the operation. According to the education level, profession, age, genre, family situation and marital status, the refugees have the possibility to try their lives in another city. The Table 4 shows the phases of the program, the destination cities, the shelters, how

many people travelled and the marital status. In the program, the shelters around the country, are organized according to the age, genre and marital status. Some shelters are more distinctive than others. For example, the shelter CTA São Mateus, in São Paulo, accepted only men. The shelters in Rio de Janeiro accepted families, the shelter Don Jackson, in Manaus, accept only single women or single women with children. Others shelters are more flexible in genres and marital status, as in the case of Casa do Imigrante Missão Paz, in São Paulo. The shelter accepted 23 families, 10 men and 20 men and women in the Phases I, II and V respectively.

Table 4. Phases of Interiorization

City	Shelter	Immigrants	Profile
Phase I			
São Paulo	CTA São Mateus	128	Men
São Paulo	CTA Butantã	33	Men and Women
São Paulo	Terra Nova	15	Families
São Paulo	Casa do Migrante	23	Families
	Missão Paz		
Cuiabá	Centro Pastoral do Imigrante	66	Families
Phase II			
Manaus	Santo Antônio	13	Women
Manaus	Santa Catarina	122	Families with children
Manaus	Don Jackson	30	Single women or with children
São Paulo	CTA São Mateus	50	Men
São Paulo	Casa do Migrante	10	Men
	Missão Paz		
São Paulo	Centro de Acolhida para mulheres migrantes	8	Women
Phase III			
Cuiabá	Centro Pastoral do Imigrante	29	Families or Women and Men
Phase IV			
Conte (Paraíba)	Casa de Acolhida do Migrante	44	Men and Women age 18-30

Igarassu (Pernambuco)	Aldeias Infantis SOS	69	Families with Children, heads of families
Rio de Janeiro	Aldeias Infantis SOS	50	Families with Children, heads of families
Phase V			
Cuiabá	Centro Pastoral do Imigrante	24	Men and Women
Brasília	Aldeias Infantis SOS	50	Families
São Paulo	Casa do Migrante Missão Paz	20	Men and Women
Rio de Janeiro	Casa de Acolhida Papa Francisco - Caritas	36	Families

In phase I, States of São Paulo and Amazonas were the firsts to collaborate with the Shelter Operation. Completed on 5th and 6th of April, the operation had 265 voluntary refugees. 199 people went to the cities São Paulo and 66 to Cuiabá. The phase II was completed on 4th of May and had 233 voluntary refugees, 165 to Manaus and 68 to São Paulo. The phase III was the shortest operation and carried 29 voluntary refugees to the municipality of Cuiabá. The phase IV carried 163 voluntary refugees to the States of Paraíba, Pernambuco and Rio de Janeiro. The last phase completed on July 2018, carried 130 voluntary refugees. 24 people went to Cuiabá, 50 to Brasília, 20 to São Paulo and 36 to Rio de Janeiro. In the total, the Strategy of Interiorization had 820 voluntary refugees travelling from Roraima to other Brazilian States.

Discussion

The current Global Migratory Crisis has caused the most severe displacement by force of people in history. The South America are not outside this international context, and Brazil has been assumed the role of host country, especially in the year 2016 and 2017 when the numbers of asylum request grow by 228%. In this period, nationals from 51 countries were recognized as refugees in Brazil. According to

CONARE, from 33.865 applications, 17.865 were Venezuelans, the nationality with the highest number of requests in 2017. (Fernandes, Accioly, & Duarte, 2018, p.2)

However, Brazil Government took a long time to act in the situation. The increase of refuge applications in the north of Brazil caused debility in the local administrative service, clearly not prepared to situations of over-population.

As it can be seen in Table 1, from 10.308 requests for refugees, only 1.986 were tried in 2016. It means that the process of approving a refugee request takes more than a year to be approved or rejected. Making a comparison, in ten years, Brazil, with 200 million inhabitants, accepted only 10.000 requests; that is what Germany, with a population of 80 million, gives in less than a week. (Teixeira & Nublat, 2018, p.55)

The UNHCR had been watching Brazil's reactions closely. At the same time that the agency praised the modernization of the laws, it also criticized due to the delay of assistance to the refugees. The imbalance between asylum requests and judgment, generated a mismatch in integration of the refugees in the formal labor market. As result, a significant number of Venezuelans remained in an irregular situation, without documentation or permission to remain including those not able to apply for asylum because of bureaucratic obstacles, long waiting periods, or high application fees. (UNHCR, 2018b)

According to Baum (2004, p.44) the paragraph above it is a "discussion hard to accept", but the refugees are the "wasted lives" in the humanity. When the worries are "focused on them not in us", the refugees are a problem that must be controlled. In fact, when the border cities became out of control – when the phenomenon of over-population created a humanitarian emergency in the streets and squares of Pacaraima and Boa Vista – meetings and decisions were provided.

Only in the first semester of 2018, the local government took measures such as sanctioning new legislation, guaranteeing more resources to states impacted by migration and health care actions. "The actions of the government were not directed towards the construction of a migration policy with a solid basis, but rather to manage crisis situation in response to the pressures". (Fernandes & Faria, 2017, p.46)

Another point to be discussed is the research carried out by Ministry of Labor, UNHCR and SVMAC, demonstrated in Table 2 and 3. The results of this research demonstrate the high level of education of the refugees, even higher than the local population according to FGV DAPP source. The profile of the Venezuelans is young and productive. It is what Table 2 and 3 shows: almost three quarters of the population has between 20 and 39 years old and was working in Venezuela before came to Brazil. It can be saying that they came looking for job opportunities, and perhaps, send financial help to whom stayed, for example, for the elders.

Apropos, it is worth mentioning the importance of SVMAC participation, where local universities are affiliated on a consortium academic, ensuring wider possibilities of conducting a safe and reliable research. Founded under the pillars of the Mexico Action Plan, the SVMAC represents a group of universities that promote education and research on asylum matters, as well as direct assistance to refugees and asylum seekers. At this juncture, the questionnaire was applied by a field team composed by students from the Federal University of Roraima and who were trained beforehand.

Strategy of Interiorization

The strategy of relieve the over-population in the border cities had completed its fifth phase. The program offered logistical plan for the purpose of help the assimilation and integration of the refugees nationwide. Comparing Figure 1 with Table 4, it is possible to see that the logistic plan was restrictive to a few States.

It is known that the Brazilian Government articulated the communication with the States, and the interested ones provide shelters and teams to receive the refugees. Thus, it is understood that only seven of the twenty-five States (State of Roraima is not included) agreed in receiving refugees in the period of three months. The States are São Paulo, Mato Grosso, Amazonas, Rio de Janeiro, Pernambuco, Paraíba and Brasília.

The lack of support of the States demonstrates that Brazil carry a potential of sheltering and rejecting at the same time. The fear of the

governors in receive refugees, “the human wasted” and the “strangers everywhere and out of place”, put at risk the sameness. (Baum, p.80)

On the other hand, the attitude of the Federal Government in let to the governors the decision of take or not take refugees in their States, is an example of democracy.

Conclusion

- In fact, the Venezuela Situation has affected Brazil with the sudden displacement of people in one dysfunctional border. The chaos was the necessary trigger for the historical changes in migration Laws in Brazil. From 2018, with referential Laws for refugees, Brazil is ready to receive more people and balance its percentage of foreigners in respect to the world.
- Even though the figures had been demonstrated since 2014 alarming and abnormal increase in numbers of Venezuelans refugees, decisive measures were taken only on February and March of 2018. On 12th of February 2018, date of carnival holiday, for the first time of the Venezuela crisis, President of Brazil Michel Temer visited the State of Roraima for a meeting with the leaders and release of financial resources in total of R\$190 millions, equivalent of US\$50 millions. Weeks later, on 13 of March of 2018, the UNHCR had released new guidance for governments to address the situation of persons in need of international protection and humanitarian assistance, declaring the Venezuelans as refugees. The UNHCR required US\$46.1 million for the Venezuela Situation, being US\$7.5 destined to Brazil. During this research, no data or official document were found about the similarity of dates. However, this study concludes, that the synchronization between the Federal Government and the UN agency release of funds were condition sine qua non for beginning of Strategy of Interiorization and humanitarian helps for the Venezuelans.
- The South America countries were included in the global migrant and refugee crisis. Affected by Venezuela Situation, it is observed deep alterations in the behaviour of the migratory

phenomenon in Brazil. It pointed out for a necessary legal update that sustain migrate on policies, making urgent replacement of the Immigrant Statute. The changes in the Brazilian laws, were fundamental for guarantees of rights and protection of the migrant and it became reference for other countries. However, it is necessary to strengthen the refuge system updating the infra-legal norms and expand the administrative structure, ensuring that the regulations preserve the progress reached and that the Law does not become disfigured in the process.

- The example of the research assisted by SVMAC and showed on Table 2, 3 and 4, demonstrated extreme importance on governmental decisions, such as Strategy of Interiorization, new laws for labor and migration. The Sergio Vieira de Mello Academic Consortium has played an important role in the protection and integration of refugees, promoted education and research on asylum matters, as well as direct assistance to asylum seekers. This example of academic consortium can be extended to European and Middle East universities in researches on refugee cases, where the numbers of forcibly displaced people are hundreds of times bigger than in Brazil.
- In the period of this investigation, no research was found on the voluntary refugees who were relocated by the Strategy of Interiorization. Researches about the consequences of this program should be supported.

References

- Asano, C. (2018, 6 March). 3 dados dos venezuelanos no Brasil que contrariam o senso comum. *Nexo*. Accessed on 27th of July 2018 from <https://www.nexojournal.com.br/expresso/2018/03/06/3-dados-sobre-venezuelanos-no-Brasil-que-contrariam-o-senso-comum>
- Bauman, Z. (2014). *Wasted Lives. Modernity and its Outcasts*. UK: Polity Press.

- Bogdan, R. & Bilken, S. K. (1998). *Quantitative Research Education. An Introduction to Theory and Methods*. Needham Heights: Allyn and Bacon.
- Câmara dos Deputados. (2017). *Lei No. 13.445, de 24 de Maio de 2017*. (Diário Oficial da União ISSN 1677-7042). Brasília, DF: República Federativa do Brasil - Imprensa Nacional.
- Casa Civil. (2018). Histórico. Accessed on 29th of July 2018 from <http://www.casacivil.gov.br/operacao-acolhida/historico>
- Convention and protocol relating to the status of refugees (1951). Accessed on 27th of July 2018 from <http://www.unhcr.org/protection/basic/3b66c2aa10/conventio-protocol-relating-status-refugees.html>
- Fernandes, D. & Faria, A. V. (2017). O visto humanitário como resposta ao pedido de refúgio dos haitianos. *Revista Brasileira de Estudos de População*, 34(1), 145-161. <http://dx.doi.org/10.20947/S01023098a0012>
- Fernandes, J. M., Accioly, T., & Duarte, P. (2017). Refúgio no Brasil: avanços legais e entraves burocráticos. *FGV DAPP*. Accessed on 13th of June of 2018 from <http://dapp.fgv.br/refugio-no-brasil-avanços-legais-e-entraves-burocraticos>
- Força Aérea Brasileira. (2018). Força Tarefa Logística em Roraima. Accessed on 29th of July 2018 from <http://www.eb.mil.br/operacao-acolhida>
- Jarochinski, J. C., Bogus, L. M. M., & Silva, S. A. G. J. (2017). Os fluxos migratórios mistos e os entraves à proteção aos refugiados. *Revista Brasileira de Estudos de População*, 34(1), 15-30. <http://dx.doi.org/10.20947/S0102-3098a0003>
- Karasar, N. (2003). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Merriam, S. B. (2015). *Nitel Araştırma*. Ankara: Nobel.
- Ministério da Justiça (2017). Refúgio em Números. Accessed on 30th of April 2018 from http://www.justica.gov.br/news/de-10-1-mil-refugiados-apenas-5-1-mil-continuam-no-brasil/refugio-em-numeros_1104.pdf/view
- Oliveira, A. T. R. (2017). Nova lei brasileira de migração: avanços, desafios e ameaças. *Revista Brasileira de Estudos de População*, 34(1), 171-179. <http://dx.doi.org/10.20947/s0102-3098a0010>

- Teixeira, D. & Nublat, J. (2018). Um povo que acolhe e rejeita. *Veja*, 2570, 48-55.
- UNHCR (2018a). Guidance Note on the Outflow of Venezuelans. Accessed on 29th of July 2018 from <http://www.refworld.org/docid/5a9ff3cc4.html>
- UNHCR (2018b). Venezuela situation. Accessed on 17th of July 2018 from <http://www.unhcr.org/partners/donors/5ab8e1a17/unhcr-2018-venezuela-situation-supplementary-appeal-january-decembe-2018>.
- UNHCR (2018c). Operation Portal. Accessed on 1st of August 2018 from <https://data2.unhcr.org/en/situations/vensit>
- UNHCR (2018d). Socioeconomic and labor profile of Venezuelans in Brazil. Accessed on 15th of July 2018 from <https://reliefweb.int/report/brazil/socioeconomic-and-labor-profile-venezuelans-brazil-january-2018>
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Tonella-Tüzün, L. M. (2018). An investigation of the strategy of interiorization of the Venezuelans refugees in Brazil. *OPUS-International Journal of Society Researches*, 8(15), 1696-1715. DOI: 10.26466/opus.451320

The Role Corporate Social Responsibility of SMEs : Turkish and Poland Case

DOI: 10.26466/opus.428346

*

Ewa Stawicka* - Hasan Bilgehan Yavuz**

* Ph.D. Warsaw University of Life Science, Warsaw/Poland

E-Posta: ewa_stawicka@sggw.pl

ORCID: [0000-0003-0314-4942](https://orcid.org/0000-0003-0314-4942)

** Ph.D. Adana Science and Technology University, Adana/Turkey

E-Posta: hbyavuz@adanabtu.edu.tr

ORCID: [0000-0003-4011-7126](https://orcid.org/0000-0003-4011-7126)

Abstract

The importance of socially responsible practices in the area of: market, natural environment, society, employees is growing. Business is more and more involved in the implementation of sustainable development goals. The aim of the article is to present the results of research on the issue of corporate social responsibility in the field of entrepreneurship of small and medium enterprises in Poland and Turkey. The detailed objectives of the conducted research are: - the level of knowledge of entrepreneurs from the SME sector on CSR, - recognition of the approach (differences and similarities) to the implementation of CSR solutions in the surveyed enterprises. The research covered enterprises of the SME sector in Poland in the Masovian voivodeship and Turkey in the Mediterranean region. The article is a contribution to further research on the relations of CSR strategies conditioned by the historical and cultural differences of both countries. In the SME sector, the strategy is still little known. Entrepreneurs are more and more often implementing CSR solutions specific to their strategies, thus benefiting from specific benefits. Factors such as: strengthening the brand's reputation, attracting and retaining talented employees, increasing efficiency, meeting society's expectations, protecting the natural environment, creating new business opportunities are highlighted. as: increased trust in the company on the market, energy saving, employment of better quality human capital, improvement of economic results.

Keywords: Social Responsibility, Sustainable Development, Culture, Ethics.

KOBİ'lerin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Rolü: Türkiye ve Polonya Örneği

*

Öz

Sosyal sorumluluk taşıyan uygulamaların önemi: Pazar, doğal çevre, toplum, çalışanlar büyüyor. İş sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin uygulanmasında giderek daha fazla yer almaktadır. Makalenin amacı, Polonya ve Türkiye'deki küçük ve orta ölçekli işletmelerin girişimcilik alanında kurumsal sosyal sorumluluk konusu ile ilgili araştırma sonuçlarını sunmaktır. Yapılan araştırmanın ayrıntılı hedefleri şunlardır: - KOBİ sektöründen KSS konusunda girişimci bilgi düzeyi, - Ankete katılan işletmelerde KSS çözümlerinin uygulanmasına yaklaşımın (farklılıklar ve benzerlikler) tanınması. Araştırma, Polonya'daki KOBİ sektörünün Masovian voyvodalığında ve Türkiye'de Akdeniz bölgesindeki işletmelerini ele almıştır. Makale, her iki ülkenin tarihsel ve kültürel farklılıkları olan KSS strateji ilişkileri hakkında daha fazla araştırma yapılmasına yardımcı olacaktır. Girişimciler, stratejilerine özgü çözümlerini gittikçe daha çok uygulamakta ve böylece belirli faydalardan faydalanmaktadırlar. Bu konudaki çeşitli faktörler: markanın itibarını güçlendirmek, yetenekli çalışanları cezbetmek ve elde tutmak, verimliliği artırmak, toplumun beklentilerini karşılamak, doğal çevreyi korumak, yeni iş fırsatları yaratmak, şirkette piyasada artan güven, enerji tasarrufu, daha kaliteli insan sermayesi istihdamı, ekonomik sonuçların iyileştirilmesi.

Anahtar Kelimeler: Sosyal sorumluluk, sürdürülebilir kalkınma, kültür, etik

Introduction

In recent decades, a number of changes and innovative socio-economic approaches have appeared. The marketization of the economy and then Poland's accession to the European Union has influenced changes in all areas of life. The entire change process related to the EU Common Policy also initiated a debate on new business models and paradigms. Significance has gained the issue of sustainable development and social responsibility in the activities of various organizations.

In 2015 during the UN General Assembly there were adopted 17 Sustainable Development Goals, (SDG) allocated for the years 2015-2030 (Envision2030).

In Poland, in the context of sustainable development and CSR we are not in the fore front, but there were changes in the absorption of the new rules. They are visible in many fields, especially in the area of relations of employers with employees, the ways of building a competitive advantage by the companies and gaining credibility in the local communities (by investing in the development of local communities, the activity in the field of education as well as more and more apparent patronage of culture and commitment to sport) (Stawicka, 2015).

The development of the concept CSR (Corporate Social Responsibility), due to the country's historical and cultural background has been following a path somewhat different in Poland than in Western countries, from which international enterprises considered leaders in sustainable management originate. Similarly, in Poland, in compared with Turkey, the development of the CSR concept dates back to the time of accession to the European Union. With the fact that Poland has been an EU member since 2004. Whereas the establishment of relations between Turkey and the European Union (EEC) took place in 1963. In 1987, the government in Ankara applied for the admission of Turkey to the EEC, which was rejected. However, it was only in 1999 that Turkey obtained the status of an EU candidate. Since 2005, the country has started accession negotiations, the date of which will be completed by adapting Turkey's internal law to the Community in thirty-three negotiation chapters. Most of them concern the sphere of the economy directly and indirectly.

As in Poland, when it participated in the accession process, in EU-Turkey relations the Accession Partnership program is being implemented. Turkey is the beneficiary of various assistance programs under the Instrument for Pre-Accession Assistance.

In the contemporary form CSR appeared in Poland but in Turkey in similar time. CSR its connecting (appeared) with international corporations that transferred their standards and culture to local branches, imposing certain criteria upon their business partners.

The aim of the article is to show the changes and good practices in CSR on the Polish and Turkish market. CSR activities relate to business strategies for sustainable development. CSR is also interested in ethical systems in business. The article discusses the issues of historical ethical conditions in both countries. Differences and similarities in CSR strategies will be shown in both countries. Attempts were made to observe whether companies' actions towards CSR are the pursuit of a resource-efficient economy that is more environmentally friendly as well as more competitive. Do countries strive for sustainable development through CSR? How the CSR strategy is implemented in the areas of: market, society, natural environment, employees? The article is a contribution to further research on the determinants of ethical systems as an element shaping the economic system towards the development of socially responsible business strategies.

Materials and Methods

The study concerned the opinion of entrepreneurs on the concept of CSR, its scope and application of the principles of social responsibility. The research was carried out in January and February 2018. It covered 110 micro, small and medium-sized enterprises conducting economic activity in Poland in the Masovian Province and the Mediterranean region of Turkey. The study was conducted using a diagnostic test, and the basic research tool was a questionnaire addressed to the surveyed entities. The study contains an overview based on literary documents and the authors' own experience. In the total number of respondents 110 (58 companies from Poland and 52 companies from Turkey) were dominated by men (55% Poland and 72% Turkey), women entrepreneurs accounted for

45% in Poland and 25% in Turkey. The sample was dominated by small and medium enterprises (86%). Respondents were in the age group of 30-45 years, it was 50% of entrepreneurs from Turkey and 34% from Poland. Over 60% of entrepreneurs from Turkey and 47% from Poland had a high level of education. Respondents were selected randomly.

1. Opinions on Corporate Social Responsibility in Poland

Corporate Social Responsibility is a concept enabling to manage a company by taking into account wider interests of the company's social environment. The literature gives many definitions of the term, which often differ significantly. The popular definition of the European Commission perceives CSR as a concept whereby companies integrate social and environmental concerns in their business operations and in their interactions with their stakeholders on a voluntary basis. Given the development of the idea of CSR it is necessary to unify standards used and adjust them to the needs of not only the largest corporations but small and medium enterprises and other institutions, including government agencies and non-governmental organizations, as well. This duty was taken up by the International Organization for Standardization, which in 2004 commended work over a draft standard including guidelines relating to social responsibility. The process ended in 2010, when ISO 26000 was published. It treats CSR as the organization's responsibility for the impact of its decisions and actions on the society and the environment throughout transparent and ethical behavior, which:

- contributes to the society's sustainable development, health and prosperity;
- takes into account expectations of stakeholders;
- is consistent with applicable law and the international standards of conduct;
- is implemented and practiced in the whole organization¹.

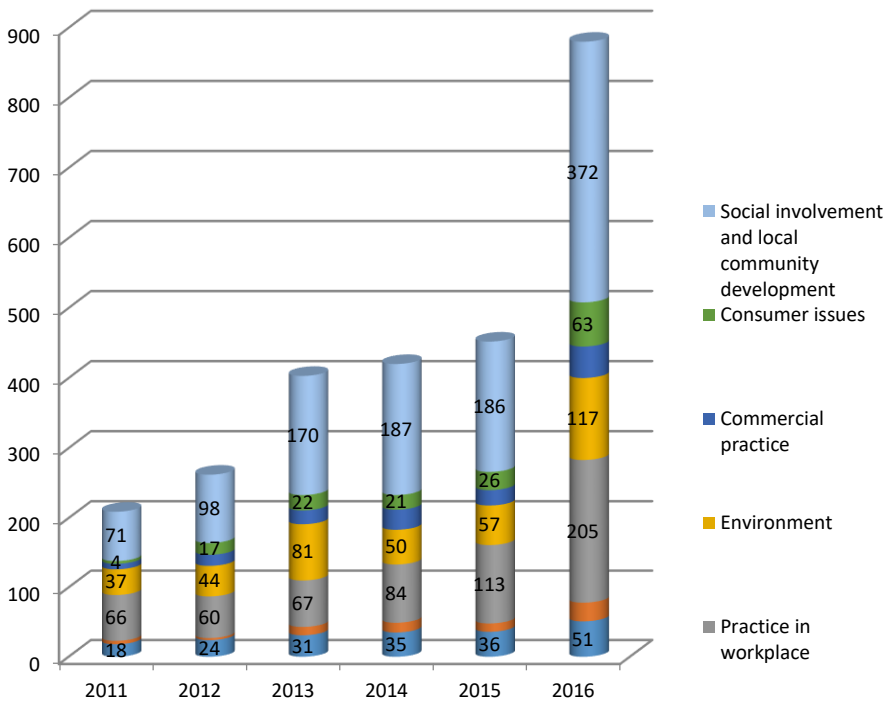
Speaking of CSR in Poland, one should keep in mind that it is a country with a relatively young market economy, that has been evolving only since 1989. Previous experiences, associated with decades of communist

¹ <https://www.pkn.pl/informacje/2012/11/konferencja-dotyczaca-normy-pn-iso-26000>

rule, have largely determined the character of Polish entrepreneurship, and how society perceives the role of private sector.

CSR in Poland still applies mainly large enterprises, most of them with the share of foreign capital. Since 2007, a Ranking of Responsible Enterprises is published a list of largest companies operating in Poland, assessed in terms of the quality of Corporate Social Responsibility management. The firms participating in the Ranking are audited for CSR criteria. In total, more than 880 good practices gathered in CSR reports were analyzed – Responsible Business Forum (FOB) Report, Responsible Business in Poland in 2011-2016 (Fig. 1).

Fig.1. Number of good practices in CSR areas according to ISO 26000 in companies preparing social reports of good practices on the Polish market in 2011-2016



Source: Own compilation based on [Raport Odpowiedzialny ... 2011, 2012, 2013, 2014, 2015,2016].

The information presented in figure 1 shows that interest in carrying out socially responsible activities in all areas of responsibility according to the ISO 26000 Standard is growing. The greatest number of practices has emerged in the following areas: social responsibility and development of the local community, workplace practices and the environment. According to the guidelines contained in PN-ISO 26000: 2012, social responsibility and the development of the local community are an essential part of sustainable development. The greatest number of practices was most often related to charity and philanthropic activities, educational campaigns, socially involved marketing, health prevention, entrepreneurship development, creation of workplaces, competence development, social innovation and social investment. Likewise, the number of practices in the field of environmental protection has increased. The activities related to biodiversity, eco-building, eco-efficiency, pro-environmental programmes or eco-products.

A very important driving force of CSR development in Poland is the first stockmarket index in this part of Europe, launched in 2009, based on enterprises identified as socially responsible- the RESPECT index. Currently it is composed of a 28 companies, verified in terms of observing the corporate and information order, as well as environmental, social and labour standards².

In Poland, the approach and awareness of corporate responsibility is gradually changing. Corporate Social Responsibility was once considered as an element of reputation and risk management. Today, CSR is recognised as an important driver of social innovation and long-term value creation. It is becoming one of the most dynamic and challenging subjects corporate leaders are facing and one of the most important challenges shaping the future of world.

Today, some of the barriers to sustainable growth, such as climate change, demographic change or ageing populations, can only be overcome with help of social innovation. As a result, it is increasingly seen as a process and strategy to solve some society's most difficult problems. Nevertheless, taking into account the scope and urgency of these chal-

²http://www.odpowiedzialni.gpw.pl/spolki?ph_main_content_start=show&ph_main_content_arti_id=1105, data aktualizacji 29.12.2017.

allenges, business acting on their own can only have a limited impact. The company with CSR strategy operate profitable through mainstreamed responsibility and transparency, and innovate solutions for the planet and its people, in close cooperation with all stakeholders.

2. Opinions on Corporate Social Responsibility in Turkey

The concept of Corporate Social Responsibility introduced in the literature by Howard Bowen's "The responsibilities of the business man" idea firstly and increasingly important in this period of globalization efforts (Akmeşe, Çetin, Akmeşe, 2016). Corporate social responsibility idea develop in the Turkish business World with the study of globalization and international competition and With the influence of factors such as the integration process with the European Union in Turkey.

Although structurally characteristic of Middle Eastern societies Turkish business world according to working principles current requirements with the scope of the liberalization and international trade enhancement studies that started in 1980 (Türker, 2008).

When examined in terms of corporate social responsibility, the most striking characteristic of the Turkish society is the "charity" culture. Charity culture based on volunteerism. The Turkish community has set up foundations to work on meeting the needs of some disadvantaged people. These foundations are supported by the primary purpose of educational activities and sponsored by the students. One of the other important objectives of the Foundation's work is to ensure strong relations between the companies and society (Akgeyik, 2005).

The corporate social responsibility activities had started in particular under the leadership of multinational companies are reflected in the culture of charity, taking into account the social characteristics of the Turkish society. This culture, from the work of establishing a modern art center in a metropolis like Istanbul, to a school built in a rural Anatolian city, also manifests itself in a wide range (Robertson, 2009).

The Turkish social culture has a fatalistic structure due to its Islamic thought structure and it is characterized by its high priority such as a large power distance, collectivism and downsizing of uncertainty. The existence of large power distances increases the inequalities in society

and these inequalities are tried to be solved by the charity activities of large and interdependent family structures that collectivism requires. It is expected that these studies will be solved by the leaders of the communities (Ararat, 2007).

Corporate social responsibility activities carried out through non-governmental organizations in developed societies but its expected through charity culture and social relations in Turkey. Turkey have been subject to constant restrictions about civil society and its activities due to the military coups that he experienced during the 19th century. However, with the efforts for democratization and participation in the European Union, civil society organizations and companies are seen to increase their contemporary corporate social responsibility activities (Ararat, 2007).

When we considered social, cultural and political characteristics in Turkey, social responsibility activities appears to be shaped around two basic principles. The first of these; the development of institutional behaviors in the light of normative and ethical considerations; second one is; risk management and protection of reputation studies in term of companies. In this context, a non-governmental organization named "Private Sector Volunteers Association" was established by a group of companies in 2002 in order to improve the social responsibility behavior of the companies (Akgeyik, 2005). Except this Corporate Governance Principles which adopted by the OECD and including companies' corporate social responsibility activities in 2003 turned into a necessity and adoption in companies' applications by the Capital Markets Authority (Balaban, Cicioğlu, Okutan, 2012).

Corporate social responsibility activities in Turkey seems to be different between multinational companies and family companies. The majority of firms are organized in the form of individual or family companies in Turkey. Due to the characteristics of the management structures of these companies, their activities also continue on an individual basis. However, when we look at multinational companies, we see that corporate social responsibility activities in the modern sense and it is seen that these companies are an example of family companies which are especially in the target of growth. However, corporate social responsibility activities in Turkey is developing under the European Union membership

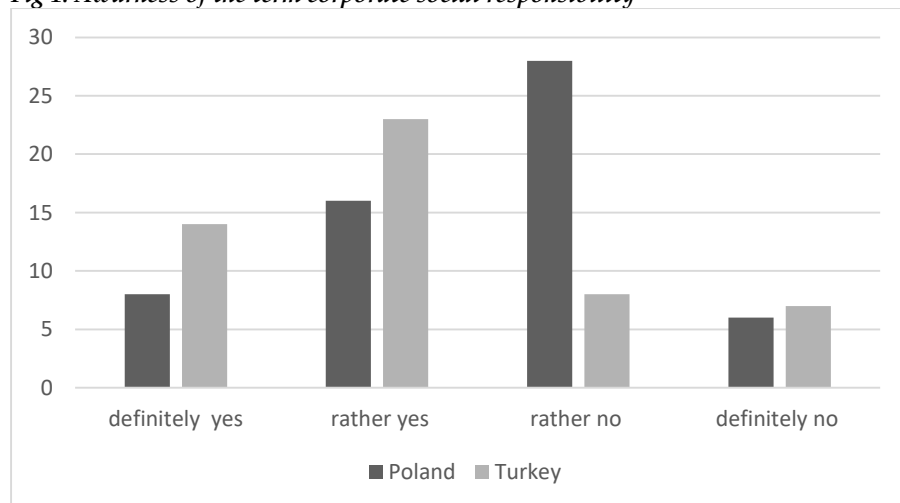
process to cover topics about European Union members share consumer protection, environmental protection and fair competition (Robertson, 2009).

3. *Socially responsible case of Polish and Turkish companies*

On basis of surveys the awareness was assessed of the concept of Corporate Social Responsibility in the micro, small and medium enterprises sector from the Masovia voivodeship (on sample of 58 enterprises). The results were listed and compared with the result of the Turkish edition of the assessment (on sample of 52 enterprises from the Mediterranean region).

Indeed in most firms assessed (62% in Poland and 53% in Turkey) awareness of the CSR concept was declared, but further results of research may suggest a considerable variety of occurrences and activities that are included by the assessed in the concept in question. A large part of the assessed associate CSR with ethics in activities, perceived as responsibility for decision and actions taken, reliability, fairness, morality or observing the rules of fair play (fig.1)

Fig 1. Awareness of the term corporate social responsibility



Source: Own research.

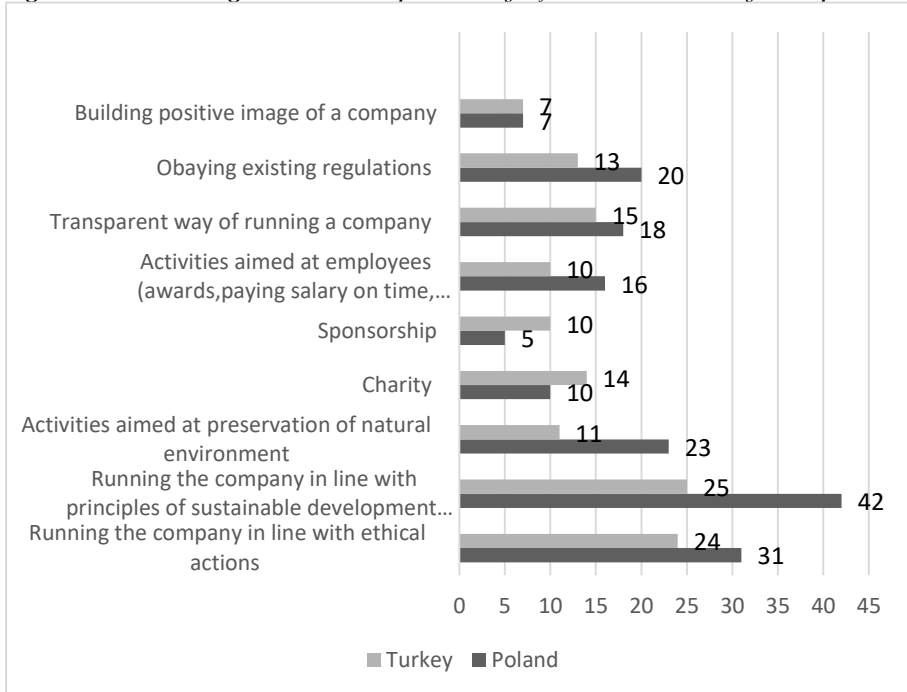
The CSR concept is also often associated with practices at workplace, and care for the natural environment. These domains have already become evidently permanently engraved in the concept of corporate social responsibility, at the same time offering the advantage that at proper management they may bring tangible business profits.

The term „corporate social responsibility” was familiar to 62% of Polish companies and 53% in Turkey.

Most companies did not see any financial benefits resulting from the implemented CSR principles. The relationship between the financial results of the company and the implemented CSR principles was noticed by 36% of entrepreneurs from Turkey and 19% of entrepreneurs from Poland.

The respondents indicated the diversity of defining the CSR issue in practice (fig 2).

Fig. 2. Understanding the social responsibility of business issues by entrepreneurs

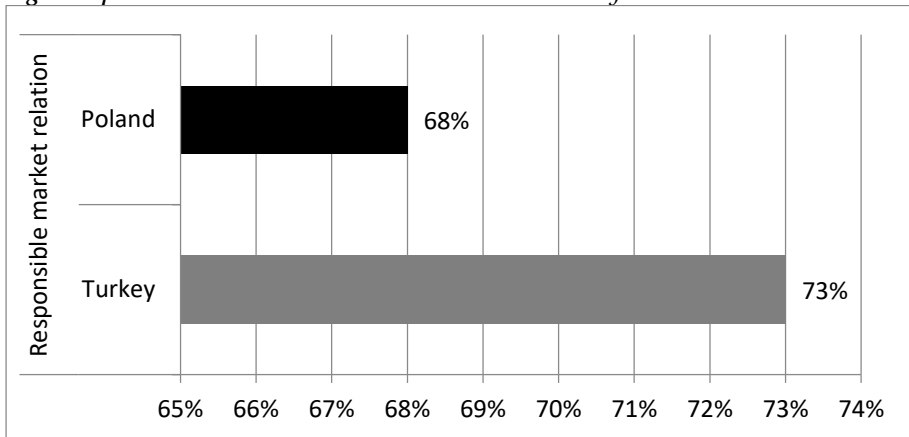


Source: Own research.

Generally, the entrepreneurs pointed to running the company in accordance with the principles of sustainable development, activities aimed at protecting the natural environment. The benefits are noticed much less often by representatives of micro businesses. Turkish entrepreneurs have often described CSR in practice as a sponsorship and charity. In Poland, CSR was analyzed in relation to employees. The respondents additionally indicated: the ability to attract and retain the best employees, improve management processes, easier resolution of conflicts with neighbors, easier access to capital and a better business environment.

Social responsibility in relations to market relations, was appreciated the most in declarations by assessed enterprises. Figure 3 shows the summed up answers, definitely important and rather important to the question on the importance of individual areas of responsibility for the future development of the enterprise. Responsibility in relations with target market issues related to clients and commercial practices is important for over 60% of the surveyed (73% in Turkey).

Fig3. Responsible market relations in Poland and Turkey

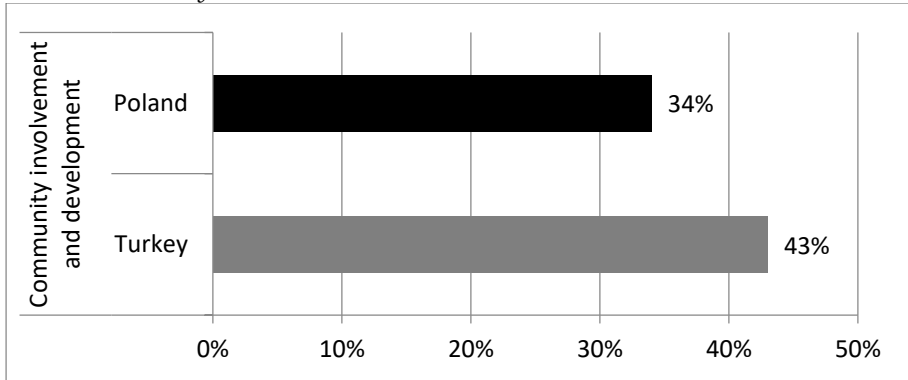


Source: own research.

Respondents, especially from Turkey declared their very high level of social responsibility in both commercial practices and in consumer issues.

Entrepreneurs have noticed that social involvement offers the possibilities to develop new ideas, present one's technologies, solutions and products, to find and create new markets and even to create new business solution. About 34 % of Polish respondents and as many as 43% of Turkish are actively involved in the issues of local communities. Which illustrates a profound gap on Polish SMEs side (fig 4).

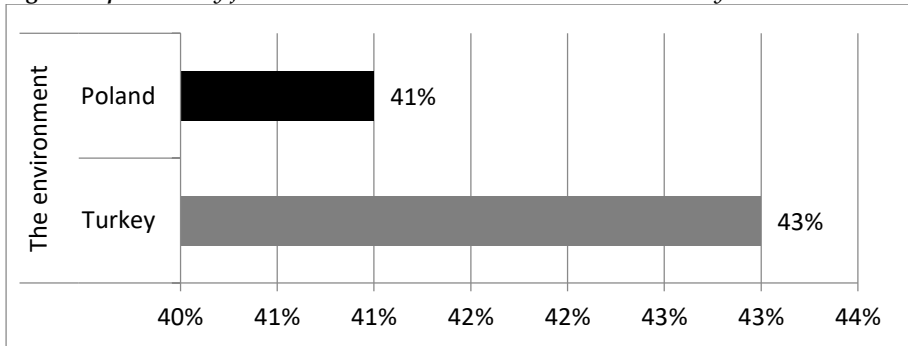
Fig 4. Corporate community involvement and development of local community in Poland and Turkey



Source: own research.

Almost 41% of surveyed entrepreneurs in Poland and 43% in Turkey accept the statement that their enterprise's activities affect the natural environment (fig 5)

Fig 5. Responsibility for natural environment in Poland and Turkey.

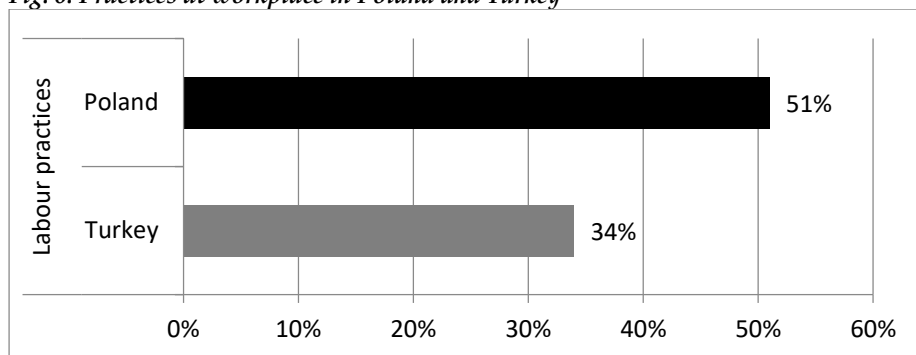


Source: own research.

Contrary to the common opinion, the activity of each enterprise, even the smallest one has a negative impact on the natural environment. Therefore, all institutions should take up actions to minimise such influence. Here, the standard enumerates: the prevention of pollution, the balanced use of raw materials, the reduction of climate changes, the protection and restoration of the nature. In the case of Polish and Turkish entrepreneurs, the most important reasons for environmental protection were mainly economic factors. Polish enterprises declared high energy costs and the search for alternative energy sources. In Turkey, the entrepreneurs pointed to the problem of water deficit.

The last analyzed area was practices at workplace. Best practices in this respect should apply to relations with employees, working conditions, social support, social dialogue, health and safety, employee development, training at workplace. That 51% of surveyed in Poland and 34% in Turkey declared practices at the workplace as important element of social responsibility (fig 6.)

Fig. 6. Practices at workplace in Poland and Turkey



Source: own research.

What has the company offered to its workers? In Turkey it was employee pension program declared (44% of answers). In Poland the entrepreneurs declared activities based on: additional medical care for every workers – 36%, flexible forms of employment (teleworking, flexible working hours) – 58%, partial or full refund of cost of studying at uni-

versities, postgraduate studies, courses which help to improve professional skills etc. – 18%.

On basis of research performed it may be concluded that SMEs often operate in scope that is too small to trigger their equally deep interest in all areas of CSR (Responsible market relations, corporate community involvement and development of local community, responsibility for natural environment , practices at workplace). Developing one coherent model of CSR for sector of small and medium enterprises is not possible. Their diversity determinates the differences in needs, relations with environment.

The given enterprises must find its own approach to social responsibility, closely associated with conducted activity, its place in given environment and the market situation.

Conclusion

CSR is a multi-faceted phenomenon. The article is a contribution that aimed at capturing various elements of CSR creation at various levels: social, economic and political. In both countries, CSR was based on ethical systems and historical conditions. The political system and religion were not without significance. In Poland, thanks to 14 years of functioning in the EU, CSR is at the stage of creating business strategies, CSR innovations and building a competitive advantage. In Poland, since 2011, CSR activities have been implemented in accordance with the ISO 26 000 standard, and since 2015 in accordance with the 17 goals of sustainable development. The number of good CSR practices is increasing over time and they are becoming more and more innovative. It can even be said that CSR is an element conducive to the creation of CSR solutions.

However, in Turkey since 2005 and so far the country has started accession negotiations. In Turkey, CSR is at the volunteer stage. In Turkey, CSR activities are more often implemented in the following areas: market, natural environment, society, employees. However, corporate social responsibility activities in Turkey are developing as part of the process of membership in the European Union, covering topics related to European Union members, such as consumer protection, environmental protection

and fair competition. This approach was popular in Poland about 10 years ago.

The similarity in the development of the CSR concept is: the emergence of international corporations. An increasingly popular concept is in the area of employees, it concerns responsible companies in which employees prefer to work. CSR activities increase employee productivity, positively affecting organizational commitment. Ecological innovations take on meaning. Referring to the results of the concept of corporate social responsibility, we can say that this is a modern perspective for Turkey. It is interesting that in Turkey one can also talk about the approach to CSR, which results from trends such as halal, eco-Islam and green Muslim. The article is a contribution to further research related to cultural differences and even ethical and religious systems as an element shaping CSR practices in countries.

References

- Akgeyik, T. (2005). The human research management dimension of corporate social responsibility in Turkey: A survey. *Journal of Academic of Business and Economics*, V, V/1, 26-33.
- Akın, A. Yılmaz, İ. (2016). Drivers of corporate social responsibility disclosures: Evidence from Turkish Banking sector. *Procedia Economic and Finance*, 38, 2-7.
- Akmeşe, H. Çetin, H. Akmeşe, K. (2016). Corporate social responsibility: A Comparative analysis of tourism and finance sector of G8 countries. *Procedia Economic and Finance*, 39, 737-745.
- Ararat, M. (2007). A development perspective for corporate social responsibility: Case of Turkey. Access: www.researchgate.net/publication/228220716.
- Aslan, Ş. Şendoğdu, A. (2012). The mediating role of corporate social responsibility in ethical leaders effect on corporate ethical values and behavior. *Procedia Social and Behavioral Science*, 58, 693-702.

- Atakan Duman, Ş. Özdora-Aksak, E. (2014). The role of corporate social responsibility in online identity constuction: An analysis of Turkey's banking sector. *Public Relation Reviews*, 40, 862-864.
- Balaban, Ö. Cicioğlu, F. Okutan E. (2012). A survey aimed at role and importance of Nongovernmental organization in the corporate social responsibilities. *Procedia Social and Behavioral Science*, 58, 1174-1182.
- Bazin M., Tapia, S.,(2014). Turcja geografia wschodzącej potęgi, *Dialog*, Warszawa 2014, s.128.
- Drucker P,(1973). Management. Tasks, Responsibilities and Practices, Harper and Row, New Year 1973, chapter 3.
- Envision 2030: 17 goals to transform the world for persons with disabilities,
www.un.org/development/desa/disabilities/envision2030.html
[accessed May 05. 2018]
- Ersoy, I. Akşehirli, Z. (2015). Effects of perception of corporate social responsibility an employer attractiveness. *Research Journal of Business and Management*, 2(4), 507-518.
- FOB (2010). CSR in Poland, Managers of 500 / CSR leader, Warszawa, 2010.
- Görkem, Ş.Y. (2014). Corporate communication in large scale organizations in Turkey: Structure and responsibilities. *Public Relation Reviews*, 40. 859-861
- Karaye, Y.İ. Ishak, Z. Che-Adam, N. (2014). The mediating affect of stakeholders influence capacity on the relationship between corporate social responsibility and coporate financial performance. *Procedia-Social and Behavioral Science*, 164. 528-534.
- Özdora-Aksak, E. (2005). An analysis of Turkey's telecommunication sector's social responsibility practice online. *Public Relation Review*, 41, 365-369
- Özdora-Aksak, E. Ferguson, M.A. Atakan-Duman, Ş. (2016). Corporate social responsibility and CSR fit as predictors of corporate reputation: A global perspective. *Public Relation Review*, 42, 79-81
- Poroy-Arsoy, A. Arabacı Ö. Çiftçioğlu A. (2012). Corporate social responsibility and financial performance relationship: The case of Turkey. *The Journal of Accuanting and Finance Raport PARP*

- (2011), Ocena stanu wdrażania standardów społecznej odpowiedzialności biznesu, Warszawa 2011.
- Raport, Odpowiedzialny biznes w Polsce, za lata 2011, 2012, 2013, 2014, 2015,2016 Aktualizacja: 13.06.2016, 14:06
- Robertson, D.C. (2009). Corporate social responsibility and different stages of economic development. Singapore, Turkey and Ethiopia. *Journal of Business Ethics*. 88. 617-633
- Rzeczpospolita, Publikacja: 13.06.2016, Na CSR firmy wydają coraz większe pieniądze. Korzystają na tym pracownicy i lokalne społeczności.
- Selvi, Y. Wagner, E. Türel A. (2010). Corporate social responsibility in the time of financial Crises: Evidence from Turkey. *Amales Universitatis Apulensis Series Qeconomia* 12 (1)
- Stawicka E. (2015). Corporate Social responsibility in the SME sector. An analysis of the key aspects and pillars of developing the CSR strategy. In M. Rojek – Nowosielska, (Eds.). *Social Responsibility of Organizations Directions of Changed* (pp. 172). Publishing House of Wrocław University of Economic, Wrocław.
- Türker, D. (2008). How corporate social responsibility influence organizational commitment. *Journal of Business Ethics*. 89. 189-204.
- Türker, D. (2009). Measuring corporate social responsibility. A scale development study. *Journal of Business Ethics*. 85. 411-427.
- Yılmazdoğan, O.C. Seçilmiş, C. Çiçek, D. (2015). The effect of corporate social responsibility perception on tourism student intention to work in sector. *Procedia Economics and Finance*. 23. 1340-1346. <https://www.pkn.pl/informacje/2012/11/konferencja-dotyczaca-normy-pn-iso-26000>

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Stawicka, E. & Yavuz, H. B. (2018). The role corporate social responsibility of SMEs : Turkish and Poland Case. *OPUS –International Journal of Society Reseraches*, 8(15), 1716-1733. DOI: 10.26466/opus.428346

1956-66 Pre-Cultural Revolution period and Mao's lack of self-criticism

DOI: 10.26466/opus.419245

*

Hasan Gönder*

*Graduate student, Fudan University, School of Social Development and Public Policy,
Department of Sociology, Shanghai/China

E-Posta: hasangonder001@gmail.com

ORCID: [0000-0001-7327-1408](https://orcid.org/0000-0001-7327-1408)

Abstract

The Cultural Revolution was one of the greatest destructions that world history has ever witnessed. According to Frank Dikötter, a notable historian, 'it was about loss, loss of trust, loss of friendship, loss of faith in other human beings, loss of predictability in social relationships. And that really is the mark that the Cultural Revolution left behind.' The Cultural Revolution was a period during which children aged between 12 and 14 would call themselves 'Red Guards' and carry out all manner of violence in the streets as Mao's soldiers. In fact, there was no power in the country that could stop these individuals. Nevertheless, it is worth emphasising that the Cultural Revolution was not the result of spontaneous destruction. In this study, the socio-political and cultural events that took place during the period from 1956 to 1967 in China will be examined, and the factors that caused the cultural revolution will be investigated. As a result of this study, it is understood that the greatest factor which led to the formation of the Cultural Revolution was the lack of self-criticism associated with Mao.

Keywords: Cultural Revolution, Mao Zedong, Self-Criticism, Hundred Flowers Period, Intellectuals

1956-66 Kùltür Devrimi Öncesi Dönem ve Mao'nun Özeleřtiri Eksikliği

*

Öz

Kùltür Devrimi, dünya tarihinin tanık olduğu en büyük tahribatlardan biriydi. Saygın tarihçi Frank Dikötter'e göre bu, 'kaybetme, güven kaybetme, arkadaşlık kaybetme, diğer insanlara olan inancı kaybetme, sosyal ilişkilerde öngörülebilirliği kaybetme ile ilgiliydi. Ve bu gerçekten de Kùltür Devrimi'nin geride bıraktığı işarettir.' Kùltür Devrimi, 12 ila 14 yaş arasındaki çocukların kendilerine "Kızıl Muhafızlar" dedikleri ve Mao'nun askerleri olarak sokaklarda her türlü şiddet eylemini gerçekteştirdikleri bir dönemdi. Aslında tüm ülkede bu bireyleri durdurabilecek hiçbir güç yoktu. Buna rağmen, Kùltür Devrimi'nin kendiliğinden gelen bir yıkımın sonucu olmadığını vurgulamak zorundayız. Bu çalışmada, Çin'de 1956'dan 1967'ye kadar olan süreçte ortaya çıkan sosyo-politik ve kültürel olaylar incelenecek ve kùltür devrimine neden olan etkenler üzerinde durulacaktır. Bu çalışmanın sonucu, Kùltür Devrimi'nin ortaya çıkmasına yol açan en büyük etkenin Mao ile ilişkilendirilen öz eleştiri eksikliği olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Kùltür Devrimi, Mao Zedong, Öz-Eleştiri, Yüz Çiçek Dönemi, Entelektüeller*

Introduction

It is not easy to define the Great Proletarian Cultural Revolution. One of the main reasons for this is because the term 'culture' has broad meanings in the Beijing dictionary. According to the Liberation Army Daily, the official newspaper of the Chinese People's Liberation Army, 'culture' as of 3 November 1966 was seen as comprising 'ideas, all sorts of culture, traditions, customs, political views, legal concepts, views on art, and so on.' Nevertheless, the Cultural Revolution turned out to be an even wider problem arising from Mao's views on the China and the rest of the world.

The Cultural Revolution was mainly regarded as an act of seizing power, whereas the building of a new economy and society would require a different approach. Chairman Mao Zedong proclaimed the People's Republic of China (PRC) in 1949. Afterwards, the next three decades can be considered the continuation of the revolution through a progression of several mass movements, including the Great Leap Forward, the Anti-Rightist Movement of the 1950s, and the Great Proletarian Cultural Revolution of 1966–1976. Mao's theory of uninterrupted revolution was put into practice in these experiments, and it maintained that even under socialist development, the revolution must continue (Gao, 2008).

Among these experiments, the bloodiest and most severe was the Great Proletarian Cultural Revolution. The exact number of dead resulting from the Cultural Revolution is not known, but a figure of 1 million or more is commonly cited. Estimates range from 500,000 to 8 million dead, according to a 2011 paper by Song Yongyi, a scholar of the Cultural Revolution (Jian, Song and Zhou, 2009: 124-142). The number of people persecuted is usually estimated in the tens of millions. On the other hand, millions of others suffered imprisonment, seizure of property, torture, or general humiliation. Additionally, in the early years of the PRC, educated people from the cities were sent to work on farms in rural areas, a movement which accelerated during the Cultural Revolution partly as a way to disperse the Red Guards. More than 16 million young people were sent to the countryside, including Xi Jinping, China's current president.

There were three main factors that led to the formation of the Cultural Revolution. The first of these was Mao's avoidance of self-criticism, paired with his wish to shift the blame regarding the 1956 Great Leap Forward

fiasco. Thus, he aimed to shoot two birds with one stone by getting rid of his opponents. Here, it is worth asking: What was Mao's fault? In order to achieve communism, it was necessary to first industrialise the country. But when Mao began to facilitate the process in the absence of industrialisation, the end was disastrous. The second factor that led to the formation of the Cultural Revolution was that Khrushchev denounced his predecessor, Stalin, and began to 'de-Stalinise' the USSR. Seeing aspects of comparability between himself and Stalin, Mao began to fear a similar fate for himself. The third and last reason was to prepare China for any world war that would take place, and to ensure that in the event that war erupted, China would attain the power to handle both the Soviet Union and the United States.

Mao knew that he needed to keep the enthusiasm of the revolution alive. To keep the revolution as fresh as it was on day one, he was aware of the need to ensure that he must engrain a correct ideological view into every Chinese citizen (Joffe, 1966: 124). In order to do this, it was necessary to take measures to create true supporters of the proletariat from the intellectuals who had previously resisted the Communist Party and the regime from time to time, as well as those bourgeois elements of Chinese society whose writings in the past had affected themselves and others.

The roots of these efforts date back to 1956. Since that time, occasional liquidation movements arose against intellectuals, with the most recent liquidation always showing that the previous one had not succeeded. Ultimately, the Cultural Revolution can be considered a very broad and violent continuation of this chain of liquidation.

1. The Hundred Flowers Campaign and the Great Leap Forward

The Hundred Flowers Campaign, also referred to as the Hundred Flowers Movement (simplified Chinese: 百花运动; traditional Chinese: 百花運動; pinyin: Bǎihuā yùndòng), was a period of debate in China that occurred during the 1956–7 period, when, under the slogan 'Let a hundred flowers bloom and a hundred schools of thought contend', citizens were invited to voice their opinions about the communist regime. The phrase 'Let a

hundred flowers blossom, let a hundred schools of thought contend'¹ was taken from the golden age of Chinese philosophy in the late Zhou dynasty (3rd century BC), when roving philosophers offered advice to any lord who would listen or collected followers in order to establish a body (school) of teachings. The first Qin emperor suppressed the Hundred Schools in 213 BC (MacFarquhar, 1974: 53). The Hundred Flowers Campaign was an intense but short-lived period that encouraged open criticism and discussion of the Communist regime in the otherwise tightly-controlled intellectual climate of 1950s China. It resulted in another campaign which aimed to purge those considered to be at the 'right' of the party (Schram, 1989).

In May 1956 Mao Zedong (1893-1976), leader of the People's Republic of China, announced that the government would relax its strict control over thought and expression. The policy later became known as the Hundred Flowers Campaign, or the Hundred Flowers Movement. The new freedoms promised under the campaign, however, lasted only a little more than a year. The campaign was preliminarily relevant for literary, artistic, and scientific research. According to China Communist Party's (CCP) Propaganda Chief, Lu Ting-yi, on 26 May 1956:

The Hundred Flowers Campaign was revealed in the literature field and the Hundred Schools Debate Campaign in the scientific field ... The purpose of the campaign was to develop the freedom to speak freely in independent thought, discussion, creativity and criticism (Tang, 1961: 450).

It was after the Hungarian Revolution that the Hundred Flowers Campaign extended to include the political field, and this was a trend personally supported by Mao. China's leader felt that the revolt could lead to demonstrations and unrest in China, and so he wanted to prevent any form demonstration. Another important reason related to the outcome of the Five-Year Plan (1953-57). In short, it was not satisfying, and Mao was aware that further economic progress would be predicated on China's successful training of a greater number of educated specialists (Jackson, 2004). Hence, Mao thought to win over alienated intellectuals by affording

¹ The phrase 'a hundred schools of thought' reverberates throughout China's history in reference to the myriad philosophies, from Confucianism to Daoism to Legalism and more, that proliferated during the Warring States period (475– 221 BC).

them with a degree of intellectual freedom. For example, intellectuals who worked in schools, colleges, and universities were given more access to foreign publications.

However, in this environment of freedom, the intelligentsia drew the long bow. In some extreme cases, wall posters appeared in public attacking the entire Communist system. Some people even publicly questioned the legitimacy of CCP rule. Mao and other party leaders were not prepared for the volume and intensity of the criticism (MacFarquhar, 1960). Resultantly, after some time had passed, the period of the Hundred Flowers ended, and a radical liquidation movement was launched. It is important to note that this point that the Hundred Flowers Campaign demonstrated two points to Mao: firstly, that the CCP's ideological stereotyping efforts had failed and the Party was not able to play an effective role in educating the masses; and secondly, that there existed resistance among the intelligentsia against the Party.

As a result, Mao was unable to let the intelligentsia get in his way during those debates. In response, he called on intellectuals – people from outside the Party – to criticise the CCP as a way of putting pressure on those officials who were standing in his way.

2. The 1957-58 Anti-Rightist Campaign in China

By early July, just five weeks after the inauguration of the campaign, the Party launched the dramatic new Anti-Rightist Campaign that shifted the target of criticism from the Communists to the intellectuals. Critics of the regime were themselves severely criticised by members of the CCP. An estimated 500,000-800,000 intellectuals were denounced or blacklisted, with some being arrested and others being sent to the countryside to 'rectify their thinking through labour' (Goldman, 1967). Apart from the intellectuals who criticised the party in the era of the Hundred Flowers, the Anti-Rightist Campaign also liquidated those intellectuals who did not criticise but who were not CCP members, and as such, who supported different small parties. These parties included the Kuomintang's Revolutionary Committee, the Democratic Autarchy League of Taiwan, the Chinese Democratic National Building Association, and the Democratic Party of China's Workers and Peasants.

On 19 June 1957, Mao Zedong's speech addressing the 'People's Contradiction' was published. Noteworthily, the editor admitted that Mao had gone over the text and made certain additions. This was the most important document on the Hundred Flowers Campaign. In the article, six criteria were inserted for the Hundred Flowers policy. In particular, the two aspects about the socialist path and the leadership of the Party were the most important ones for Mao (Mao Zedong, 1977: 412)

When the intellectuals attacked these above-mentioned aspects, Mao and his Party lost confidence in giving more freedom to the intellectuals. Mao, who had actually initiated such the affordance of freedom, now had to give an explanation as to why he later retracted it. He asserted that 'turbulent large-scale mass class struggles characteristic of the revolutionary periods have in the main concluded', yet shortly afterwards, he went on to state the danger of class struggle:

The class struggle between the proletariat and the bourgeoisie, the struggle between various political forces, and the class struggle in the ideological field between the proletariat and the bourgeoisie will still be long and devious and at times may even become very acute. The proletariat seeks to transform the world according to its own world outlook, so does the bourgeoisie. In this respect, the question whether socialism or capitalism will win is still not really settled.

There has been much debate about Mao's motives for the Campaign. Was it a genuine attempt to find out what people thought or a devious way of flushing out the opposition? One of the common assertions related to this debate, commonly advocated by historians and observers who favour the rule of the Kuomintang, is the "Trap Interpretation" of the Hundred Flowers Campaign. To them, the Campaign was designed by Mao to expose and discredit anti-party elements in the intellectual community. The major evidence for this argument derived from a statement in People's Daily editorial from 22 June 1957, which asserted that 'the Party decided not to deal immediate counterblows, so that the masses might fully recognise the faces of the bourgeois rightists.' This analysis is based on the assumption that the CCP never trusted intellectuals since the 1949 liberation. Mao was particularly unhappy to see that the intellectuals remained quiet on the surface but made a lot of complaints behind closed doors. The CCP and its chairman were always looking for an opportunity to get rid

of those intellectuals who were never loyal to the course of the socialist revolution in China. Noteworthy, this interpretation was commonly accepted by historians based in Taiwan (Mao Zedong, 1977: 423).

In this article, we claim that the trap interpretation is not an accurate reflection of the reality. If so, Mao would not have allowed a second period of limited freedom during the Great Leap forward project, and limited freedom would certainly not have been extended to intellectuals.

3. The Great Leap Forward

By 1958, the short period of liberation had been terminated and the Great Leap Forward period had begun. It was initiated with second 'Five-Year Plan' for development. If we examine the structure of the pre-communist Chinese economy, its most obvious feature is a feudalistic structure based on agriculture. Mao, with the Great Leap Forward period, expeditiously aimed to move away from feudalism and towards the communist ideal. In this period, private agricultural production was completely prohibited, and any farmers who were found to be involved in private production were accused of being counterrevolutionaries.

With this move, before China was fully industrialised, 500 million peasants were to be incorporated into 26,000 'communes of communities', with the expectation that communism would be achieved within a few years (zsoylu, 2006: 10). However, it is worth drawing attention to the fact that the return of Soviet technicians and scientists to their country due to the Sino-Soviet conflict (which started in these years), as well as a series of natural disasters, were as consequential in bringing about failure as the mistakes in planning, as well as the exaggerated numbers that had to be reached (Sander, 1967: 25-41). However, this claim was contradictory to the basic principles of communism, since in order to reach communism, a society had to be first industrialised. China's desire to reach the communism in such a short space of time was the product of a rivalry that started between Soviet Russia and Communist China, intensified by the Soviet Union's declaration that communism would finally be settled in their country by 1980 (Armaoğlu, 1984: 575).

Mao predicted that China's steel production could catch that of Britain within fifteen years as a result of the Great Leap Forward. In this regard,

China would pursue a rapid industrialisation policy and catch the UK in the industrial field within fifteen years. When look at the public investments that were made during this period, it becomes immediately clear that resources were allocated to the heavy industry in a significant way. Proportionally, most of the increased investments were directed towards heavy industrialisation, with the heavy industrial investment of the state increasing from 38% in 1956 to 56% in 1958 (Yang, 1996: 35).

The end of the Great Leap Forward period was not as Mao had expected. Although the increase in production was achieved in the first year due to the favourable weather conditions, plans collapsed starting in 1959 because of a severe drought. Additionally, the high level of agricultural productivity of 1958, attributable to the favourable weather conditions, yielded no benefits because of the shift of part of the labour to iron and steel production. Ultimately, the period from 1959 to 1962 was a disaster for the Chinese people. As a result of both worsening weather conditions and the implementation of dubious economic policies, starvation began in China, resulting in the loss of numerous Chinese lives. The number of people who lost their lives in the disaster is still a topic of debate among today's experts. According to Coale, an estimate of 16.5 million dead between 1958 and 1961 is reasonable, while Aird and Xizhe favour the figure of 23 million, and Ashton, Hill, Piazza and Zeitz estimate that 29.5 Chinese citizens died (Yang, 1996: 37). Regardless of the number of deaths, the magnitude of the catastrophe seems obvious.

Critically, the severity of the failure dealt a major blow to Mao's administration and the Chinese revolution. Mao was blamed and partly sidelined by the CCP's leaders, many of whom pulled back on some of the most extreme efforts at collectivisation. After 1961, the young generation underwent a serious stagnation and experienced bitter disappointment in the bureaucracy. The Chinese revolution had lost its foundation of enthusiasm among the masses, and more moderate policies were now being pursued by the administration. For example, free markets that were closed during the Great Leap Forward Movement started to offer a new channel for the villagers to provide food for the cities, and so were reopened to absorb the purchasing power (Naughton, 2007:73).

4. The Limited Hundred Flowers Period (1961-64)

This period is easier to understand if it is considered together with what took place in 1966, namely, the liquidation of the intellectuals and the period of limited freedom (Hundred Flowers) (Doolin, 1961: 34-42) of 1961-62. The 1966 liquidations represented a delayed response to the 'bourgeois' and 'right-wing' ideas of the 1961-62 period, just as the 1958 right-wing campaign was an answer to the ideas put forward in the Hundred Flowers era. Almost without exception, the writings published in recent months, as well as some of the intellectuals accused of spreading bourgeois and revisionist ideas, were all in the footsteps of the 1961-62 period (Munro, 1966: 5).

The 1959-62 period was a disastrous one for the Chinese economy. The failure of the Great Leap Forward, paired with a bad harvest that lasted until 1962, pushed the Chinese economy into a depression. Leaders needed the cooperation of all quality personnel, especially intellectuals, to mobilise the economy, and for this purpose, in 1961, a new 'Let the Hundred Flowers Bloom' campaign was launched. As a result, in the period between 1961 and September 1962, a liberal atmosphere began to emerge in the country. However, this relaxation was limited compared to the previous period. One of the main reasons for this was because the CCP had learned from the Hundred Flowers period and, as such, acted more carefully. Furthermore, it had placed a hard line between academic debate and ideological contention. Nevertheless, various ideas, especially in the disciplines of economics, education, and history, started to collide.

In the economic field, ideas were gathered around economic profit, efficiency, and the reduction of the Party's control over factories and farms. Furthermore, relaxation in the field of education began with a speech given by Ch'en Yi, the deputy prime minister, to higher education graduates in Beijing on 10 August 1961. In summary, Ch'en Yi stated:

It is necessary to distinguish between the schools that have political education and the other schools, and the students who read in these other schools could no longer be interested in politics. It would be better for themselves and the country, if they work on their own field. These students who develop themselves in their own fields, could indirectly assist in the establishment of socialism. Ch'en Yi added this humour to his

speech: 'Who wants to fly with a pilot who is fully conscious of politics, but not a competent person?' (Perlez, 2013)

These innocuous words inspired great excitement in Beijing and political education was greatly reduced in schools. In general, it can be said that in this period of relaxation, raising the academic standards became the main goal, and it was widely stated that in the context of school, education must be placed before anything else. However, when the group of elites trained in this way began to have a certain weight on the system, the organisational structure of China began to change at the end of the period of relaxation (Spence, 1999:61-72).

These emerging circles also disturbed the revolutionary tradition, as illustrated by their use of the slogan 'peaceful development'. Therefore, when the economic situation recovered, the Party tightened the reigns of political control and accused intellectuals of displaying a meaningless and absurd favour for feudalism and capitalism, all the while overlooking socialism and making no efforts to advance it. As a result of this, Mao launched a new national campaign in February 1964: 'Learn from the People's Liberation Army in the fields of ideology and politics'. This demonstrated Mao's insecurity in the political education channels, as well as the role that the army was expected to play in Chinese life and the urgency Mao felt to raise a body politic consisting only of one type of person.

To show the essence of the movement, it is useful to give an example of the script written in the period 1961-62 and accounted for after 1965. For example, Teng To speaks of an illness of forgetfulness in his historical analogy, which he draws attention afterwards. The story concerns a diseased man living in the Ming dynasty period, who is trying to hide from the arrows he himself is shooting, thinking that somebody else is shooting them at him. After revealing the story, Teng stated:

'Those who complain about this disease acted as they did not say what they said, they denied it and they can no longer be trusted. Teng To recommends that patients take a full rest when their disease progression cannot be prevented. He also suggested that they do not say anything and do not do anything, otherwise, the result of their action might be very serious. This historical analogy was interpreted by the Party authorities as giving

up all the powers of the Party and Teng To was declared a socialist opponent. But in fact, it was a subtle mask of political satire (Maurice, 1966: 1-17).

In addition, the question of who would become China's leader after Mao Zedong revealed an unavoidable struggle for power. Even now it can be sad that Mao is the only inspiration source for the Chinese people. At that time, however, those immediately following him in the hierarchy were aware that the day of his departure from the scene of power was not far removed from the present time. Possible successors, including P'eng Chen, wanted to take advantage of the final liquidation to try to reinforce their own foundations. In particular, P'eng Chen's basis was to strengthen the Beijing party organisation, which he had been heading since 1949 and trying to protect from unwelcome external influences. This was the reason why P'eng Chen opposed the 1965-66 the liquidation. As a result, the Red Flag newspaper accused P'eng Chen of 'seeing the Beijing municipality as an independent kingdom', stating that he had taken the opposite side against the Cultural Revolution. This epitomises the way in which the Cultural Revolution was linked to the struggle for power among China's leaders. In connection with this, the death of Stalin led to anti-Leninist policies by Khrushchev in the Soviet Union, and Mao feared a similar fate for himself.

After 1964, Mao gradually and systematically exacerbated the liquidation movement against intellectuals. It can be clearly seen now that in September 1965, in a new campaign that Mao opened for this purpose at the CCP Central Committee meeting, he did not find the power required to solve all problems in the way he wanted. As a result, in the following months, Mao resorted to a new experiment to bring all of those who were not on the desired path into line: the Cultural Revolution.

Conclusion

It is a fact known by everyone that Mao was and continues to be an important figure for China, and one who will occupy a very important place in Chinese history. Mao ended the civil war, which lasted nearly 40 years in China, and he united the whole of China under one roof. Furthermore,

he exacted a historical victory against the nationalists and created the China Communist Party out of nothing.

Perhaps the Cultural Revolution is one of the most controversial events in Chinese history. Among these, the most prominent one is Taiwan-based Trap Interpretation. However, the 'Trap Interpretation' of the Hundred Flowers Campaign is an assumption based on the wrong premise. Otherwise, Mao would not have given limited freedom to intellectuals after the Great Leap Forward fiasco. Mao provided to China's intellectuals two opportunities to show their loyalty, and instead of accepting these offers, the intellectuals wasted both. It is evident that if the intellectuals had worked to advance socialism and collaborate with Mao, he would gradually have afforded more freedom. However, when the intellectuals became uncontrollable, Mao initiated the Cultural Revolution.

Perhaps one of his biggest mistakes that Mao committed in the course of his 83-year lifespan was his avoidance of self-criticism. As a case in point, when he was trying to identify the reasons for the failure of the Great Leap Forward, he preferred to blame intellectuals rather than to admit his own faults. As history has shown repeatedly, those who lack self-criticism tend to make mistakes, even though some of them are the greatest figures in the history of their country. If they do not learn from their mistakes, bigger mistakes further down the line are almost inevitable. The best example of this is Mao Zedong, a man who is perhaps rightly regarded as China's greatest leader.

References

- Armaoglu, F. (1984). 20. *Yüzyıl siyasi tarihi*. Istanbul: Alkım Kitabevi, 575.
- Doolin, D. (1961). *The revival of the 100 Flowers Campaign: 1961*. The China Quarterly. Cambridge: Cambridge University press, 8, 34-42.
- Ewing, K. (2011). *Mao's army on the attack*. Asia Times Online. Retrieved from: <http://www.atimes.com/atimes/China/MF04Ad01.html>
- Gao, M. (2008). *The Battle for China's Past: Mao and the Cultural Revolution*. London: Pluto Press. Retrieved from: https://web.archive.org/web/20121103094507/http://www.strong-windpress.com/pdfs/EBook/The_Battle_for_Chinas_Past.pdf

- Goldman, M. (1967). *Literary dissent in Communist China*. Cambridge: Harvard University Press.
- Jackson, J. M. (2004). An early spring: Mao Tse-tung, the Chinese intellectuals and the Hundred Flowers Campaign. Retrieved from <http://filebox.vt.edu/users/jojacks2/words/hundredflowers.Htm>
- Jian, G., Song, Y. and Zhou, Y. (2009). *The A to Z of the Chinese cultural revolution*. Maryland: Scarecrow Press, 124-142.
- Joffe, E. (1966). *China in Mid-1966: "Cultural Revolution" or Struggle for Power?* The China Quarterly. Cambridge: Cambridge University press, 124. Retrieved from: <https://www.cambridge.org/core/journals/china-quarterly/article/china-in-mid1966-cultural-revolution-or-struggle-for-power/65784DFA341DAD0D84FCC8D28E88A42E>
- MacFarquhar, R. (1960). *The hundred flowers campaign and the Chinese intellectuals*. New York: Praeger.
- MacFarquhar, R. (1974). *The origins of the cultural revolution*. London: Oxford University Press, 53.
- Mao, Z. (1977). *On the correct handling of contradictions among the people, selected works of Mao Tse-tung*. Peking: People's Publishing House, Vol. V, 412.
- Mao, Z. (1977). *Speech at the party national conference on propaganda work," Selected Works of Mao Tse-tung*. Peking: People's Publishing House, Vol. V, 423.
- Maurice, K. (1966). *The making of a proletarian intellectual: Higher education and cultural revolution in China*. Current Scene, 4, 1-17
- Munro, D. (1966). *Dissent in communist China, The Current Anti-Intellectual Campaign in Perspective*. Current Scene, 4(11), 5.
- Naughton, B. (2007). *The Chinese economy transitions and growth*. Cambridge, MA: The MIT Press, 73.
- Ozsoylu, A. (2006). *in Bir Devlin Uyanışı*, Adana: Nobel Kitabevi, 10.
- Perlez, J. (2013). *A Leader in Mao's Cultural Revolution Faces His Past*. New York Times. Retrieved from: <https://www.ny-times.com/2013/12/07/world/asia/a-student-leader-in-maos-cultural-revolution.html?pagewanted=2>
- Sander, O. (1967). XX. XXI. Ve XXII. Kongreler ve Sovyet Dış Politikası. Ankara: Sevinc Press, 25-41.

- Schram, S. (1989). *The thought of Mao Tse- Tung*. Contemporary China Institute Publications. Cambridge: Cambridge University Press.
- Spence, J. (1999). *The search for modern China*. New York: W.W. Norton and Company, 61-72.
- Tang, P. (1961). *Communist China today, domestic and foreign policies*. Research Institute on the Sino-Soviet Bloc. Washington, 1, 450.
- Yang, D. (1996). *Calamity and reform in China: State, rural society, and institutional change since the great leap famine*. Stanford: Stanford University Press, 35-39.
- Yongyi, S. (2009). *Great leap forward, great famine: The truth and analysis under historical and comparative perspectives*. Penguin Random House, 18-43.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Gönder, H. (2018). 1956-66 Pre-cultural revolution period and mao's lack of self-criticism. *OPUS –International Journal of Society Researches*, 8(15), 1734-1748. DOI: 10.26466/opus.419245

Michael Oakeshott'ın Bilim Eleştirisi: Bir Deneyim Olarak Felsefe, Bir Deneyim Modu Olarak Bilim¹

DOI: 10.26466/opus.413059

*

Mehmet Akkurt*

*Dr. Arş. Gör, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çankaya/Ankara/Türkiye

E-Posta: mehmetakkurt2882@gmail.com

ORCID: [0000-0001-7901-3725](https://orcid.org/0000-0001-7901-3725)

Öz

Doğa bilimlerinin hızlı gelişimi, özellikle de on dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren önemli bir ivme yakalaması, her ne kadar bilim için önemli bir başarı sayılsa da aynı şeyi diğer disiplinler için söylemek pek de mümkün değildir. Bilimlerin hızlı gelişimi, pek çok sorunun ortaya çıkmasına zemin hazırladı. Bu sorunlardan en önemlisi, bilimin tahakkümü meselesidir. Bilimin diğer bütün disiplinler üzerinde tahakküm kurmasına olanak sağlayan şey, metotlarının ve sonuçlarının mutlak ve tartışmasız olarak kabul edilmesi ve tamamen tutarlı bir deneyim dünyası olduğuna inanılmasıdır. Bilimin bu tahakkümünden en çok etkilenen disiplin, kuşkusuz felsefe olmuştur. Bilimin tahakkümü, felsefenin doğasına ve rolüne ilişkin soruların sorulmasına ve eleştirilerin yapılmasına neden olmuş; gerçek görevinin ve amacının ne olduğunu sorgulatmıştır. Bu makalenin amacı, felsefeyi koşulsuz, varsayimsız kendinden eleştirel bir deneyim biçimi tanımlayarak Oakeshott'ın deneyim teorisi üzerine inşa ettiği bilim eleştirisiyle felsefeyi, bilimin tahakkümünden ve dogmalarından nasıl kurtardığını; başka bir ifadeyle felsefeyi bağımsız bilimlerin metotlarından, sonuçlarından ve boyunduruğundan nasıl kurtardığını; bilimin nasıl soyut varsayımlar üzerine inşa edilmiş soyut bir dünya olduğunu; bilimin neden bir mod olduğunu ve koşullu olduğunu, neden belirli tartışmasız varsayımlara dayandığını; mükemmel somut ve tutarlı bir deneyim dünyası arayışında olan felsefenin neden ve niçin bu soyut ideler dünyasını zaruri olarak aşması gerektiğini; felsefenin neden böyle soyut deneyimler dünyasından elde edeceği hiçbir şeyin olmadığını, ortaya koymaktır. Amacımız Oakeshott'ın, bilim eleştirisini, felsefe ve deneyim görüşü üzerinden ele almaktır.

Anahtar Kelimeler: Bilim, Felsefe, Deneyim, Mod

¹ Bu makale, Mehmet Akkurt'un "Michael Joseph Oakeshott'ın Siyaset Felsefesi ve Siyasette Rasyonalizm" adlı Doktora Tezini esas alarak ortaya konulmuş bir çalışmadır.

Michael Oakeshott's Criticism of Science: Philosophy as an Experience, Science as an Experience Mode

*

Abstract

Whereas it is regarded as a significant achievement for science, natural sciences to develop swiftly and to gain acceleration particularly starting from the middle of the nineteenth century, it is not possible to say the same for other disciplines. Rapid development of sciences caused many problems to arise. One of these important problems is domination of science. What provides science to dominate above all other disciplines is the consideration that its methods and results are absolute and indisputable and the belief that it is an entirely consistent experience world. The most affected discipline from the dominance of science has been undoubtedly philosophy. The dominance of the science led the questioning of the nature and role of philosophy and also criticisms related to this; its actual duty and objective were interrogated. The objective of this study is to put forth how Oakeshott emancipated philosophy from the dominance and dogmas of science with its criticism of science based upon experience theory by defining philosophy as a self-critical experience form without conditions or presuppositions; in other words how he emancipated philosophy from the methods, results, and dominance of independent sciences, how the science is an abstract world built upon abstract presuppositions; why science is a mode and it is conditional, why it is based upon certain indisputable presuppositions; why philosophy which is searching for a perfect, concrete and consistent experience world have to surpass this abstract ideas world; why philosophy has nothing to obtain from this abstract experiences world. Our aim is to examine the criticism of Oakeshott related to science which is through his philosophy and experience opinion.

Keywords: *Science, Philosophy, Experience, Mode*

Giriş

19. yüzyılın ortalarından beri, doğa bilimlerinin hızlı gelişme göstermesiyle, felsefenin doğası ve rolü gitgide daha fazla sorgulanmış ve eleştiriye tabi tutulmuştur. Bu bilim çağında, sosyal bilimler çağında felsefenin gerçek görevi ve amacı nedir? Böylesi temel bir sorunun cevabını Oakeshott, erken dönem eseri olan *Deneyim ve Modları*'nda (*Experience and Its Modes*) arar. Söz konusu cevap, on dokuzuncu yüzyılın ortasında "idealizmin çöküşü" diye tabir edilen zamandan beri felsefenin karşı karşıya olduğu özel durum kapsamında aranmalıdır. Bahse konu durumun, geniş ölçüde insani ve tarihi bilimler başta olmak üzere bağımsız bilimlerin gelişmesiyle meydana geldiği şüphe götürmezdir. Oakeshott'ın argümanlarını daha sağlam bir şekilde kavrayabilmek için, *Deneyim ve Modları*'nın yazıldığı dönemde ve bu dönemin öncesindeki bu bilim çağında felsefenin görevine dair olan sorulara verilmekte olan daha yaygın cevaplardan birkaçını ele almalıyız.

Deneyim ve Modları'nın girişinde Oakeshott, felsefenin görevine dair iki anlayışı özel olarak ele almıştır: "Bu günlerde, felsefi düşünceyi 'bilimlerin birleşimi', 'bilimlerin sentezi' veya 'bilimlerin bilimi' olarak ele almak istememiz pek olası değildir" (Oakeshott, 1995, s. 2). Anlaşılabilceği üzere Oakeshott, felsefenin göreviyle ilgili iki temel pozisyonlardan bahseder. Çoğunlukla on dokuzuncu yüzyıla ait olan bu pozisyonlardan ilkinde, felsefenin görevi, çeşitli bilimlerin sonuçlarının sentezinden veya sistemleştirilmesinden ibaret olarak görülüyordu. Comte, Wundt, Fechner ve Eduard von Hartman gibi isimler, bağımsız bilimlerin felsefi sentezini inşa edecek pozitivist bir çaba içerisinde idiler. Felsefenin görevi sorusuna, daha az pozitivist olmasa da daha saygın bir cevap Hermann Cohen'in de aralarında olduğu Yeni-Kantçılar'dan gelmiştir. Bunlar, felsefenin görevini bilimsel sonuçların sentezini yapmak değil, belirli bilimlerin varsayımları, prensipleri ve metotları hakkında soruşturma, sorgulama yapmak olarak görmüşlerdir. Yeni-Kantçılar felsefeyi "*scientia scientiarum*"a (bilimlerin bilimi) indirgemişlerdir. Oakeshott, bu iki görüşü de reddetmektedir. Oakeshott'ın yanı sıra Collingwood da bilimin cazibesine karşı bizi uyarır: "Felsefenin bilimin sonuçlarını kabul etmesi ve bilimsel yöntemleri benimsemesi gerektiği feryadı aramızda yeterince duyuldu. Aslında bu, modern felsefenin sağlıklı bir şekilde gelişmesinin önündeki

en önemli engeldir” der. Collingwood uyarısını şu şekilde sonuçlandırır: “Felsefenin kendi problemleri ve metotları vardır, dahası kendi çözümlerini aramalıdır” (Collingwood, 1924, s. 281). Anlaşılabileceği üzere, Collingwood da Oakeshott’ın bu iki görüşe ilişkin reddini benzer bir şekilde dile getirir.

Burada önemli olan soru, Oakeshott’ın bu iki görüşü neden reddettiğidir? Oakeshott’a göre bu görüşlerin her biri, bilimin metotlarını ve sonuçlarını mutlak olarak kabul etmekte ve tartışmasız görmektedir. Felsefeye verilen, sadece onları hiçbir şekilde eleştirmeden veya dönüştürmeden bu metotlar ve sonuçlar üzerine kafa yorma görevi olmuştur. Ama soralım der Oakeshott, “bir veri olarak alınması lazım gelen, değiştirilemeyecek olan, kesin bilgiye dayalı bilimler hangileridir? Eğer bilimlerle başlarsak, elde edeceğimiz sonuçlar gayri-bilimsel veya pür bir şekilde bilimsel olabilir mi? Bu sorular, bilimle uğraşan, tam ve tatmin edici deneyim dünyası arayışı içinde olan herkesin dikkate alması gereken sorulardır (Oakeshott, 1995, s. 2). Oakeshott, felsefenin görevine dair temel soruya, “bilimlerin sentezi”, “bilimlerin bilimi” kavramlarında bulunan cevaplardan başkasını aramaya çalışır. Oakeshott, deneyimi ikinci dereceden bir düşünce olarak ele alan, metotları, amaçları ve sonuçları basitçe mutlak, sorgulanamaz, eleştirilemez kabul eden bir felsefe anlayışından kurtulmak istiyordu. Deneyimin, aynı şey demek olan felsefenin, ikinci dereceden bir düşünce olmadığını; metotları, amaçları ve sonuçları basitçe mutlak, sorgulanamaz, eleştirilemez kabul etmeyen birinci dereceden bir düşünce olduğunu ortaya koymaya çalışır.

“Felsefi deneyim, asla deneyim savaşının üzerinde olan bir şey değildi; deneyimin kendisi idi; aynı zamanda hem savaş hem de savaş meydanı; aynı zamanda hem güç hem de her savaşçıda mağlup edilemeyen şey; zafirin hem vaadi hem de kriteri idi” (Oakeshott, 1995, s. 353). Oakeshott burada felsefi deneyimin, ikinci dereceden bir düşünce biçimi olmadığını, ele aldığı şeyi değiştiren, dönüştüren, yıkan ve yeniden inşa eden birinci dereceden bir düşünme biçimi olduğunu iddia eder. Bu doğrultuda, felsefeyi koşulsuz ya da varsayımsız kendinden eleştirel bir düşünce biçimi tanımlayarak Oakeshott, felsefenin bilimin sınırlı bakış açısını nasıl yerle bir ettiğini ve aştığını göstermeye çalışır (Oakeshott, 1995, s. 2). Bu bağlamda *Deneyim ve Modları* adlı eserinde felsefe için özellikle de 20. yüzyıl felsefesi için ciddi tehdit arz etmiş olan pozitivistimin dogmalarına reddiye

mevcuttur. Belirli soyut varsayımlar üzerine inşa edilmiş olduğundan bilimin dünyası soyuttur. Oakeshott'a göre, söz konusu olan bu varsayımlar, mükemmel somut ve tutarlı bir deneyim dünyası arayışında olan felsefenin zaruri olarak aşması gereken şeylerdir. Felsefenin böyle soyut deneyimler dünyasından –katkı sağlamak şöyle dursun- elde edeceği hiçbir şey yoktur. Felsefe sadece bilim gibi deneyim modlarının zorlayıcı soyutlamalarını aşarak nihai amacına ulaşabilir (Oakeshott, 1995, s. 318, 319, 326-331). Söz konusu olan bu deneyim modlarına ilişkin görüşünü şu şekilde ifade edebiliriz: Bilim, kendini ölçülebilen şeylerle ve eşyanın nice-liksel yönüyle sınırlar; ölçülmeyeni, bireysel olanı ve tek olanı hariç tutar; Tarih, bireysel ve benzersiz olanla uğraşır, ancak tarihten tamamen bağımsız olan bir dizi objektif olayları ve olguları ispatsız olarak kabul ettiğinden dolayı soyuttur ve asla hiçbir şeyin tam bir açıklamasını yapamaz; Pratik düşünce ise daimî bir “şöyle olmalı, böyle olmalı”ya mahkûmdur, asla bir “böyledir” diyemez. Bütün bunlardan çıkan en önemli sonuç bilimsel, tarihsel ve pratik düşüncenin felsefeye sağlayacağı hiçbir katkının veya eleştireceği hiçbir hususun olmadığıdır. Aynı şekilde felsefenin de bu soyut deneyim modlarına katabileceği hiçbir şey yoktur. Oakeshott, böylece felsefeyi çağımızın üç büyük indirgemeci yaklaşımına (bilimsellik, tarihsellik ve pragmatizm) karşı savunur. Oakeshott her ne kadar geliştirmiş olduğu felsefe ve deneyim anlayışıyla felsefeyi bilimin ve diğer deneyim modlarının tahakkümünden kurtarmaya çalışmış olsa da, aynı tavırla bilimi de diğer deneyim modlarının tahakkümünden kurtarmaya çalıştığını söyleyebiliriz. Bu bağlamda Oakeshott, kendi dairesi içerisinde her bir *modun* özerk olup diğer deneyim modlarının otoritesinden muaf olduğunu öne sürmüştür (Oakeshott, 1983, s. 19-26). Oakeshott'ın bilimin tahakkümüne ilişkin eleştirisi pek çok modern ve anti-pozitivist yazarda karşılık bulmuştur; ancak pratiğin ve tarihin tahakküme ilişkin eleştirisi o denli karşılık bulmamıştır. Çalışmamızda Oakeshott'ın kendi felsefe ve deneyim anlayışına dayanarak bilime, bilimin tahakkümüne ve bilimin doğmalarına ilişkin gerçekleştirmiş olduğu eleştiriye ele alıp açıklamaya çalışacağız.

Felsefi olmayan diğer tüm deneyim biçimleri gibi bilim de bir *moddur* ve koşulludur, belirli tartışmasız varsayımlara dayanır. Bilim, bu sorulanmayan ve sorunlu olmayan varsayımlar açısından, daimî araştırma, keşif ve deneyim bütünleşmesinden oluşur. Öte yandan, felsefe, bilimde

doğal karşılanan ve kendileri varolmaksızın bilimin çökeceği ifade edilen bu varsayımları sorgulayarak başlar işe. Filozof şimdi bu varsayımlar açısından deneyimi bütünleştirmekle uğraşmaz; fakat bu varsayımları daha büyük, geniş bağlamlarla ilişkilendirmekle ve tamamen farklı bir türde yepyeni bir uyum tesis etmeye çalışmakla meşguldür. Filozof çıkarımlarını deneyimler dünyasına tatbik edemez, zira zaten o çıkarımlar dünyanın organize edildiği, düzeninin kurulduğu ilkenin reddi üzerine inşa edilmiştir. Oakeshott'a göre, diğer deneyim modları gibi bilim de, sorgulanmayan ufuk da diyebileceğimiz bir nevi "zihinsel sis" içerisinde vuku bulur. Kendinden bilinçli ve kendinden eleştirel düşünce olarak felsefe, bilimsel başarının ve tatminin dayalı olduğu bu sisi dağıtmaya yarayabilir. Oakeshott, bu felsefe düşüncesini bilim, tarih ve pratik deneyim modlarını inceleyip felsefenin somut bakış açısına kıyasla onların soyut ve eksik olduğunu göstererek geliştirmiştir. Aynı şekilde bilim, tarih ve pratik gibi deneyim modlarına ilişkin düşüncesini, ortaya koyduğu deneyim ve felsefe anlayışına dayanarak geliştirmiştir. Başka bir ifadeyle, Oakeshott'ın bir deneyim olarak felsefe anlayışı ile bir deneyim modu olarak bilim anlayışı tam karşılıklı bağımlılık içerisinde. Bunun anlamı, birini diğerinden bağımsız olarak değerlendiremeyeceğimizdir. Ona göre, felsefi deneyim, deneyimin bu soyut modlarına üstündür, çünkü soyut varsayımlar üzerine inşa edilmez; ancak üstün olması onlara dikte edebileceği anlamına gelmez. Aynı şekilde bilim de felsefe ve diğer deneyim modlarına herhangi bir şey dikte edemez. Oakeshott, kendi dairesi içerisinde her bir *modun* özerk olup diğer deneyim modlarının otoritesinden muaf olduğunu öne sürmüştür. Dolayısıyla, bir deneyim biçimine ait düşünceyi bir diğerini eleştirmek için kullanmak konuyla alakasızlık ya da başka bir deyişle *ignoratio elenchi* yanılığına düşmek demektir. Bu doğrultuda bilim tarihten ve pratik yaklaşımdan bağımsızdır ve bilimin, tarih ve pratikten öğreneceği ya da elde edebileceği hiçbir şey yoktur. Aynı şekilde tarihin, pratiğin ve felsefenin bilimden öğreneceği ya da elde edebileceği hiçbir şey yoktur. En önemlisi de, bilimin bu deneyim modlarına katabileceği hiçbir şey yoktur.

Yukarıda ifade ettiklerimiz, Oakeshott'ın bilim ve felsefe anlayışına ilişkin genel bir tablo ortaya koyma isteğimize kaynaklanmaktadır. Oakeshott'ın tavrını belirlemeden onu anlamak mümkün değildir. Oakeshott'ın da ifade ettiği gibi bir kişinin tarzını belirleyemediğiniz takdirde,

onun düşünce ve sözlerinin dörtte üçünü kaçırmış olursunuz (Oakeshott, 1989, s. 56). İlerleyen kısımlarda daha ayrıntılı bir şekilde ele alacağımız onun felsefe ve bilime ilişkin genel tavrını ortaya koymaya çalıştık, ancak bunun yeterli olduğunu düşünmüyoruz. Kısa da olsa ilkin onun düşüncesinin arka planını oluşturan gelenekten, daha sonra felsefe ve deneyim anlayışından söz edeceğiz ve en nihayetinde ayrıntılı olarak bilim eleştirisine odaklanacağız. Daha açık bir ifadeyle, Oakeshott'ın bilim eleştirisine odaklanacak olsak da düşünce sistemini ve düşünce sisteminin üzerine bina edildiği zemini ortaya koymadan bilim görüşünün net bir şekilde anlaşılabilirliğini düşünmüyoruz. Bundan dolayı, öncelikle Oakeshott'ın düşüncesinin arka planını, daha sonra düşünce sisteminin üzerine bina edildiği zemini, yani düşüncesinin temelini oluşturan felsefe ve deneyim görüşünü ana hatlarıyla ele alacağız ve en nihayetinde felsefe ile bilim arasındaki ilişkileri, bilim eleştirisini ele alıp açıklayacağız. Ancak hatırdaki tutulması gereken nokta, Oakeshott'ın bilim eleştirisini detaylandırırken aynı zamanda kendi felsefe ve deneyim anlayışını da detaylandırmış olduğu; felsefe ve deneyim anlayışını detaylandırırken aynı zamanda bilim anlayışını ve eleştirisini de detaylandırdığıdır. Başka bir ifadeyle onun bilim eleştirisini ele almak, felsefe ve deneyim anlayışını ele almak demektir. Dolayısıyla çalışmamızda Oakeshott'ın bilim eleştirisini ele almamız, zorunlu olarak felsefe ve deneyim anlayışını da ele almamıza neden olur. Bu, Oakeshott'ın bilim eleştirisine odaklanmış bir makalenin neden belirli bir kısmının felsefe ve deneyim anlayışına odaklandığını gösterir.

Oakeshott Düşüncesinin Arka Planı: İngiliz İdealizmi

“Kıymetli olan her ne varsa bu bir şekilde muğlak bir isimle anılan İdealizme yakınlığından gelmektedir”, ayrıca “en çok öğrendiğimin bilincini taşıdığım eserlerin sahipleri ise Hegel ve Bradley’dir”, der Oakeshott (Oakeshott, 1995, s. 6). Oakeshott'ın hakkında çok fazla şey söylemediği, ancak düşüncesi için temel bir bağlam teşkil eden idealist geleneğe ana hatlarıyla değineceğiz. Değerlendirmelerimizde daha çok İngiliz idealizmi çerçevesinde kalmaya çalışacağız, çünkü Oakeshott'ın düşüncesinin arka planında daha çok İngiliz idealizmi bulunmaktadır.

Tam anlamını Hegel döneminde bulan idealizm, ilkin İngiltere’de Thomas Hill Green’in yardımıyla Oxford’da taşınmış ve en olgun ve sistemli

haline Francis Herbert Bradley'in felsefesiyle ulaşmıştır. Bernard Bosanquet ise daha sonra Bradley'in idealizmini tamamlamıştır. İngiliz idealizmi temel olarak İngiliz deneyciliğine karşıt olarak ortaya çıkmıştır. Sözgelimi, Bradley'in felsefesi, Locke, Hume ve özellikle John Stuart Mill tarafından formüle edildiği haliyle deneyci bilgi teorisine karşıt argümanlarla şekillenmişti. Bradley bilgide veya deneyimde ayrı ve bağımsız tikellerle başlamadığımızı, anlamlarla ve evrensel ile başladığımızı ileri sürmüş ve yalnızca böyle evrensele dayanarak çıkarımlar yapılabildiğini iddia etmiştir. Başka bir ifadeyle, deneyci teorinin temel iddiasını, yani bilginin "ideler" veya "izlenimler"den başlayıp birleşme yoluyla evrensele (*universals*) vardığı iddiasını reddediyordu. Ona göre, düşüncenin ve tümevarımın başladığı nokta olarak ileri sürülen kaba ve atomistik veri aslında hiç mevcut değildir (Bradley, 1928, s. 45). Tüm deneyci teorinin üzerine inşa edildiği dolaylı ve doğrudan deneyime ilişkin katı ayırım ve bilginin algının dolaysız olgularına dayanarak başladığı şeklindeki deneyci inanış reddedilmiştir. Bosanquet de Bradley'nin izinden giderek, doğrudan deneyim diye bir şeyin olmadığını, herhangi bir ilişki ya da anlam olmadan izole tikellerin deneyimi diye bir şeyin olamayacağını ifade etmiştir. Bosanquet'e göre tüm deneyim bir şekilde düşünceyle bulaşıkır (Bosanquet, 1885, s. 326, 327). "Verili olan"ın idealist eleştirisi, bilginin doğasına, hakikate hatta gerçekliğe ilişkin tamamen farklı bir anlayışı ifade ediyordu. "Bilgi, önden atılmış ve üstü yıkıldıktan sonra var olmaya devam edebilecek bir temel üzerine inşa edilmiş bir ev gibi değildir"; daha ziyade, "kendisi dışında hiçbir şeyle alakası olmayan ve her öğenin hareket ve konumu bütünü birleştirme etkisiyle belirlenmiş bir gezegenler sistemi gibidir" (Bosanquet, 1885, s. 331). Dolayısıyla ne bilgi artık kesin ve değişmeyen temeller üzerinde duran bir bina olarak görülebilirdi ne de hakikat, artık sabit ve sağlam bir "veri"ye uygunluk bakımından anlaşılabilirdi. Bunun anlamı, hakikatin ve gerçekliğin kriteri olarak idealistlerin, "uygunluğun" yerine "tutarlılığı" koymuş olmalarıdır. Başka bir ifadeyle bu tutarlılık görüşüne göre bireysel olgular (*facts*) ve yargılar, ancak daha büyük bir sisteme veya bütüne aidiyetleri nispetinde hakikat veya gerçeklerdir. Bilgi geliştikçe, değişen bütünü ışığı altında bu gerçekler ve yargılar da düzelttime tabi idiler. Ancak tamamen tutarlı bir deneyim dünyasının elde edilmesiyle ayrı ayrı bileşenler nihai istikrara kavuşabilirler. Tamamen tutarlı bir deneyim dünyası, yani zıtlık içermeyen bilgilerin yer

aldığı tek bir sistem, hakikatin tutarlılık kavramında ta en baştan beri ima edilmiştir. İdealistler, bu deneyim dünyasına “mutlak” (*absolute*) adını verirler. Söz konusu olan bu mutlak kavramı, Oakeshott'ın felsefe ve deneyim düşüncesinin merkezinde yer alır.

Burada dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, bahse konu olan tutarlılığın formel tutarlılık olmadığıdır. Formel tutarlılık, kabul edilmiş hakikatler (*truths*) dizgesinden, sabit bilgi materyalleri üzerine evrensel bir formun tatbik edilmesini içerir. Başka bir ifadeyle buradaki tutarlılık, onu oluşturan öğelerin dışında olan bir şeydir. Ancak idealistlerin göre tutarlılık, onu oluşturan öğelerin dışında olan bir şey değildir; o, statik birimlerin veya sabit bileşenlerin tutarlılığı da değildir. Şayet bir “form” dan veya bir “evrensel” den bahsedilecekse, bu form ya da evrenselin materyal parçalarla birbiri içine nüfuz edebilir nitelikte olduğunu ve onlara kendilerine mahsus karakteri verdiğini göz önünde bulundurulmalıdır. Anlaşılabileceği gibi burada idealist “somut evrensel” kavramından söz ediyoruz ve bu kavram Oakeshott'ın kendi bilgi ve deneyim anlayışında önemli rol oynamaktadır (Bosanquet, 1912, s. 31-81). Kendi kendine yeten, kendiyle zıtlık içinde bulunmayan bir gerçeklik olarak görülen, somut evrensel açısından tanımlanan bu mutlak anlayışı Hegel ve Bradley'nin düşüncesinin merkezini oluşturur. Bu gerçeklik, bilişsel (*cognitive*) deneyimimizde saklıdır ancak bu bilişsel deneyimlerin kendileri gerçekliğe tek başlarına ulaşamazlar. Hegel, “gerçek olan rasyoneldir” diyerek, felsefi düşünce içerisinde filozofun eninde sonunda nihai gerçekliğe ulaştığını iddia eder (Hegel, 1977, s. 11). Bradley, Hegel'e karşı çıkararak düşünce ile gerçekliğin esasen aynı olabileceği fikrini reddeder. Bradley, “düşünce ile gerçekliğin esasen aynı olabileceği fikri, en korkunç materyalizm gibi beni buz gibi titretiyor, bir hayalet gibi çarpıyor” der (Bradley, 1950, s. 590, 591). Ona göre felsefi düşünce mutlağın gerekliliğini görmemize vesile olabilir; fakat kendisi bizzat mutlak ile tanımlanamaz. Düşünce, her zaman bir ölçüde ilişkiseldir ve bundan dolayı iç-zıtlık barındırmaktadır; “hissediş” ile anlamlandırdığı dolaysızlığa veya bölünmez birliğe asla erişemez. Felsefenin, koşulsuz veya varsayımsız bir deneyim olduğunu iddia eden Oakeshott, onu nihai olarak mutlak ile tanımlanmıştır. Bu noktada Hegel'i izlediğini söyleyebiliriz.

Felsefe ve Deneyim

Oakeshott'ın düşünce sistemini ve bilim eleştirisini net bir şekilde kavramak istiyorsak, sadece felsefesinin arka planını oluşturan gelenekten bahsetmemiz yeterli olmayacaktır. Onun felsefe düşüncesini de açık bir şekilde ortaya koymamız gerekir. Oakeshott amacının, felsefenin belirli bir anlayışının saklı manalarını; yani “varsayımsız, koşulsuz, engelsiz deneyim olarak” bir felsefe düşüncesinin keşfedilmesi olduğunu dile getirir. O, bir sistemi formüle etmenin çabası değil, ama tek bir düşünceyi net bir şekilde görme ve sıkı bir şekilde kavrama çabasıdır; bu tek düşünce ise koşulsuz, engelsiz, sonuna kadar eleştirel bir deneyim; asli olmayan, kısmi olan ya da soyut olan tarafından bozulmamış bir felsefe kavramıdır (Oakeshott, 1995, s. 2-3). Bu felsefe anlayışının ne anlama geldiğini ortaya koymak, Oakeshott'ın düşünce sistemini de net bir şekilde ortaya koymak demektir. Oakeshott'ın felsefe anlayışı, nihai olarak bir bilgi teorisine veya insan deneyimi mantığına dayanır. Bu mantık hem deneyci olmayan (*non-empiricist*) hem de rasyonalist olmayan (*non-rationalist*) olarak karakterize edilir. Söz konusu olan bu mantık, evrensel (*universal*) ve tikel (*particular*), düşünce ve algı, teori ve gerçeğin katı bir şekilde ayrılmasını reddeden bir mantıktır. Oakeshott'ın felsefe fikrinin nihai olarak bağlı olduğu, bu deneyim görüşü nedir? Oakeshott, deneyimi bütünsel bir gerçek olarak izah etmeye çalışır: Deneyim, içinde değişimlerin ya da değişikliklerin ayırt edilebildiği ancak nihai ve kesin bölünmenin var olmadığı tek bir bütündür. Oakeshott, “deneyim”in burada bütünün bir kısmına, yani özneyle ilgili olan ve nesneye ya da gerçekliğe karşı duran kısma işaret etmediğini en başta belirtmektedir. Burada gün yüzüne çıkan temel soru, Oakeshott'ın öznel idealizme düşüp düşmediğidir. Onun öznel idealizme düşmediğini, hatta açıkça karşı çıktığını söyleyebiliriz. Çünkü Oakeshott, “deneyimleyen”i tek gerçek olarak kurmaz ve bunu “deneyimlenen”in nedeni haline de getirmez. Özne ile nesne deneyim ile gerçeklik arasındaki bu tür düalizmi reddeder. “Deneyim”, hem özne hem de nesne kavramını içeren ve gerçeklikten ayrılmaz olan bütüne işaret eder. Ona göre, ayrı ayrı alındığında, deneyimleyen ve deneyimlenen anlamsız soyutlamalardır. Aslında onlar birbirlerinden ayrılmazlar. Bu iki soyutlama tam karşılıklı bağımlılık içinde birbirlerine dayanırlar ve tek bir bütünü oluştururlar; ancak bir taraf diğerini belirlemez; ilişki, kesinlikle neden sonuç

ilişkisi değildir. Ona göre, “ne deneyim ne de gerçek, ayrı bölümlerden veya parçalardan oluşur. Sonuçta yalnızca bir deneyim ve bir gerçek vardır; bütün deneyimlerimizin ait olduğu tek bir deneyim sistemi vardır” (Boucher, 2001, s. 74-75). Bölünmemiş tek bir bütün olarak deneyim kavramı, göreceğimiz üzere bilim gibi deneyim biçimlerini (*forms*) kavrama tarzımızda bir değişikliğe yol açar. Deneyim, böyle bir bakış açısıyla, artık gerçekliğin ayrılabilir parçalarına tekabül eden ayrı deneyim türleri (*kinds*) olarak düşünülemez. Bunun yerine, tek ve bütün bir deneyimin değişimi olarak düşünülürler. Oakeshott, deneyimin basitçe idelerle değil, bir ideler dünyasıyla başladığını anlatır. Keza, dünya ile karmaşık, bütünlüklü bir bütün veya sistemi; dünyanın var olduğu her yerde birlik olduğunu kasteder. Bu noktada, dünyaya ait olan birliği, bir sınıfa ait olan birlikten ayırmak önemlidir. Oakeshott bir sınıfın birliğinin, bir “öz”e ya da bir “ilke”ye dayandığını söyler. Bu öz’e veya ilke’ye bir topluluğun ortak bir unsurunun veya öğesinin soyutlamasıyla ulaşılmıştır. Kısacası bu soyut bir evrenseldir, dayandığı birliğin soyut olduğu söylenir. Oakeshott, bilim gibi deneyim biçimlerinin soyut bir evrensel olduğunu, dayandığı birliğin de soyut olduğunu söyler. Sözümlü ettiğimiz ideler dünyasını nitelendiren birlik kısmi ve kusurludur. Kısmi ve kusurludur çünkü açık değildir ve örtülüdür. Oakeshott için deneyim süreci, deneyimle verilen kısmi entegre ideler dünyasının, daha tutarlı bir dünyaya dönüştüğü süreçtir (Greenleaf, 1968, s. 108). Oakeshott’a göre deneyimin amacı veya kriteri, tamamen tutarlı bir deneyim dünyasına ulaşmaktır. Ancak Oakeshott’a göre, herhangi bir nokta da bu hareket “kesilebilir” ve kesilme noktasında ayrı bir ideler dünyası kurulabilir. Böyle bir deneyim kesintisinden kaynaklanan ideler dünyasına Oakeshott, deneyimin “mod”u (*mode*) olarak adlandırır. Bunu “mod” olarak adlandırarak, böyle bir ideler dünyasının ayrı bir deneyim türü (*kind*) olmadığını, ancak deneyimin belirli bir noktada kesildiği, değiştirildiği gerçeğine dikkat çekmektedir. Başka bir ifadeyle, bir deneyim modunun “gerçekliğin ayrılabilir bir parçası olmadığını, ancak bütüne ilişkin sınırlı bir bakış açısına sahip olduğunu” iddia eder (Oakeshott, 1995, s. 73-75). Bu, Oakeshott’ın tek bir bütün şeklindeki deneyim görüşünden kaynaklanmaktadır. Deneyim (veya gerçeklik), parçalara bölünmez; ancak soyut bakış açılarından görülebilir. Oakeshott’ın üzerinde ısrarla durduğu felsefi olmayan bu ideler dünyasının

soyut niteliği tam olarak budur ve onlardan “mod” diye söz eder. Oakeshott, felsefi olmayan bu soyut ideler dünyasından bahsederken aynı zamanda bilimden de söz eder (Auspitz, 1991, s. 358-359). Anlaşılabilceği üzere onun için bilim de bir *mod*dur ve soyut bir ideler dünyasıdır.

Oakeshott bilimin de dâhil olduğu bu deneyim modlarını, somut deneyim sürecindeki “kesintiler” olarak, deneyimdeki somut amacın “farklılıkları” olarak görür. Dolayısıyla bunlar, somut ve kesinlikle tutarlı bir deneyim dünyasının geliştirilmesine katkıda bulunmazlar. Oakeshott, somut bütünlüğün, soyut deneyim modlarının toplamı veya birleşimi olmadığı hususunda ısrarcıdır. Çünkü bir deneyim modu, gerçekliğin ayrılabilir bir parçası değildir, bütüne ilişkin sınırlı bir bakış açıdır. Her bir deneyim formunun ve modunun, “bütün dünyaya atılması gereken ve o olmadan dünyanın bütünlükten yoksun kalacağı” yönünde mutlak geçerli sonuçlar veren bir yapı olarak gören görüşü reddeder. Bu, deneyim dünyasının tutarlılığının, “özel bilimlerin sonuçlarıyla uyum içinde” olmasına bağlı olduğu iddiasındaki bir görüştür. Oakeshott’a göre bu görüş şuna işaret eder, “ne kadar yarım hakikatler üzerine düşünürsek, en sonunda tamamen tutarlı deneyim dünyasına o kadar kesin ulaşırız.” Daha da önemlisi Oakeshott’a göre bu görüş, bu deneyim modlarının idelerin soyut dünyaları olduğu gerçeğini gözden geçirir; soyutlama özelliğini yanlış kavrar. İdelerin soyut dünyası, deneyimdeki bir kesintidir. Gerçekliğin bir parçası ve ayrı bir deneyim sahası değildir; kısmi ve eksik bir bakış açısıyla deneyimin tamamının oluşmasıdır (Oakeshott, 1995, s. 79-81). Oakeshott’ın iddiasına göre, böylesi soyutlamaların toplamı veya birleşimi hiçbir zaman somut bir bütün oluşturmaz. Bütün, soyutlamalardan oluşmaz, soyutlamalara bağımlı değildir, çünkü mantıksal olarak onlardan öncedir.

Oakeshott bu bağlamda bilimin soyut bir deneyim modu olduğunu iddia eder. Oakeshott’a göre bilim bir deneyimdir, ancak sadece deneyim değildir, aynı zamanda deneyimin bir modudur. Bilim bir deneyimdir, yani bir ideler dünyasıdır ancak sadece deneyim değildir, aynı zamanda deneyimin bir modudur, yani mutlak anlamda tutarlı bir deneyim dünyası değildir soyut bir deneyim dünyasıdır. Bilim soyut bir deneyim modu olduğundan, deneyim dünyamızın genel tutarlılığına hiçbir katkı sağlamaz. Aslında bilim, deneyimin mutlak tutarlı dünyasından sapar ve onu engel-

ler. Bu nedenle, eksiksiz ve tatmin edici bir deneyim, yalnızca bu ve benzeri -tarih ve pratik- deneyim modlarından sakınılarak gerçekleştirilebilir (Oakeshott, 1995, s. 80). Bu nedenle, kendilerini somut deneyim dünyası arayışından sapma olarak gösteren çeşitli kesinti ve değişiklikleri ele alan, reddeden; koşulsuz, kesintisiz veya engellenmeyen deneyimin, felsefenin “temel işi” olduğunu savunur. Daha öncede ifade ettiğimiz gibi Oakeshott'a göre deneyimin amacı veya kriteri, tamamen tutarlı bir deneyim dünyasına ulaşmaktır. Bu somut amacın veya gayenin “engelsiz veya saplantısız takip edildiği” yere, “felsefe” der Oakeshott. Felsefe, basitçe deneyimin kendisidir; koşulsuz, varsayımsız, bilinçli ve kendinden eleştirel bir deneyimdir (Oakeshott, 1995, s. 78-84). Felsefeyi koşulsuz ya da varsayımsız kendinden eleştirel bir deneyim biçimi tanımlayarak Oakeshott, felsefenin bilimin sınırlı bakış açısını nasıl yerle bir ettiğini ve aştığını gösterir. Söz konusu olan bu felsefe ve deneyim anlayışına dayanarak Oakeshott, felsefe için özellikle de 20. yüzyıl felsefesi için ciddi tehdit arz etmiş olan pozitivistin dogmalarını reddetmektedir. Oakeshott'ın burada ortaya koyduğumuz deneyim ve felsefe anlayışı, onun bilim analizi için bir temel oluşturur. Söz konusu olan bu temelden hareketle incelemelerini gerçekleştirir, aynı zamanda bilim incelemesi de bahse konu olan temelin daha net bir şekilde kavranmasına olanak sağlar.

Bilim Eleştirisi

Modların eleştirisine Oakeshott, erken dönem eseri olan *Deneyim ve Modları*'nda geniş yer ayırır. Söz konusu olan bu modların -tarih, bilim ve pratik- en önemlilerinden biri de bilimdir. Bilim teorisi uzun bir süredir deneyci (*empiricist*) ve nesnel (*objectivist*) bilgi modeline dayanmaktadır. Bahse konu olan bu bilgi modeline dayanan bilim, diğer tüm deneyim modları arasında, deneyimde, geçerli bilgiye ulaşmanın yolu ve yöntemi, mutlak ve kesin deneyim türü olarak kabul edildi. Yine bu bilgi modeline dayalı olarak, doğa bilimleri bilginin kendisi ile özdeşleştirildi ve bilimin metodlarının doğaya tam anlamıyla tekabül ettiğine inanıldı. Bunun yanı sıra, bilimsel bilginin, doğanın olgularının sağlam temeli üzerine inşa edildiği düşünüldü ve bu olguların genel olarak algılama anında verili olduğu tasavvur edildi. Oakeshott, bu bilim teorisine karşı çıkar ve bilimin deneyimin soyut bir *modu* olduğunu iddia eder. Oakeshott'a göre bilim adamı,

bilimin metodlarının tam olarak dışardaki gerçek ile yani doğayla uyumlu olduğuna inanır, bundan dolayı kendi deneyiminin soyutluğunu kabul etmeyi başaramaz. Bilim adamı, bilimsel bilginin, doğanın olgularının sağlam temeli üzerine inşa edildiğini ve bu olguların genel olarak algılama anında verili olduğunu düşünür. Tekrar belirtmek gerekir ki, bu tür deneyci ve nesnel bilgi modeline Oakeshott karşı çıkar. Oakeshott bu karşı çıkışı deneyim görüşü üzerinden gerçekleştirir. Ona göre deneyim (gerçeklik), tek bir bütündür. Ancak Oakeshott'ın deneyim görüşünün reddettiği, alınabilecek çeşitli deneyim biçimleri arasında, olduğundan daha temel bir ayırım vardır: yani doğrudan ve dolaylı deneyim arasındaki ampirik ayırım gibi; düşünce ve algı veya düşünce ve duyu arasında geleneksel olarak formüle edilmiş ayırım gibi. Oakeshott'a göre, düşünce ile duyu, algı, istem, sezgi veya his gibi daha "basit" veya "doğrudan" deneyim biçimleri arasında mutlak veya keskin bir ayırım yoktur. Ona göre, deneyimde hiçbir nihai veya mutlak bölünme yoktur ve her yerde düşünce veya yargı içerir. Başka bir ifadeyle düşünce, sadece belirli bir deneyim biçimi değildir, nihayetinde deneyimden koparılamaz (Archer, 1979, s. 151). Oakeshott, görüşünü daha açık kılmak için duyu örneğine başvurur. Duyu, belki de düşünceden veya yargıdan bağımsız olan en güçlü deneyim biçimidir. Bu iddiayla ima edilen fikir, duyu olarak ifade edilenin "izole, basit, özel(münhasır), bütünüyle ilişkisiz, geçici, açıklanamaz, paylaşılabilir ve tekrar edilemeyen" bir şey olduğudur. Bütün duyular bu kadar basit midir? Oakeshott'a göre, hiçbir duyu bu kadar basit değildir. Örneğin mavi rengini duyumsama, "asla önceki deneyimlerimizden izole edilemez, onlarla ilişkisiz değildir ve onlar tarafından değiştirilmemiş değildir"; "tür ya da derece bakımından benzer veya farklı kabul edilen daha önceki deneyimlerle bağlantısı var" dır. *Kabul etme*, "bizi bir anda yargılama, çıkarım, refleksiyon ve düşünce içene sokar" (Oakeshott, 1995, s. 11-14). Burada düşünce ve yargı unsuru, şüphesiz örtülü olarak kalır. Fakat bu, onu daha az etkili kılmaz. Deneyimle ilgili hiçbir şey, kabulün asgari koşulundan kaçamaz. Deneyim, her zaman ve her yerde anlamlıdır. Daha önce ifade ettiğimizi tekrar edecek olursak deneyim, her zaman ve her yerde düşünceyi veya yargıyı içerir. Dolayısıyla Oakeshott, "düşüncenin hammadde ve yargı içermeyen bir veri gerektirdiği" fikrinden kurtulmamız gerektiğini savunur. Düşünmenin duyu verilerinden; verili duyu

veya algılardan; dolaysız, çok yönlü, çelişkili veya anlamsız olandan başlamadığını iddia eder. Ona göre deneyimde ilk başta verili olan şey tek ve anlamlıdır, Çok değil Bir'dir. Düşüncede verili olanın bilinçlenmenin ilk anlarında kendimizi bulduğumuz karmaşık durum olduğunu, dolaylı ve sofistike olanın karşısında dolaysız veya "doğal" hiçbir şeyin bulunmadığını, sadece sofistikasyonun derecelerinin olduğunu dile getirir (Oakeshott, 1995, s. 18-20). Oakeshott'ın deneyimde verili olanla dikkatimizi çekmek istediği şey, basitçe verili olanın, dolaylı veya idelerden ibaret olduğu gerçeği değildir. Verili olan, sadece dolaylı değil, aynı zamanda "tek ve anlamlıdır, Çok değil Bir'dir" (McIntyre, 2004, s. 17). Dolayısıyla bilim adamının iddia ettiği gibi, bilimsel bilgi, doğanın olgularının sağlam temeli üzerine inşa edilmez ve bu olgular genel olarak algılama anında verili değildir. Burada özellikle deneyim görüşüne dikkat çekmek istedik çünkü Oakeshott'ın bilim anlayışı ya da onun bilime getirmiş olduğu eleştirilerin net bir şekilde kavranması, onun deneyim görüşünün göz önünde bulundurulmasını gerektirir. Oakeshott'ın deneyim görüşünün dikkate alınmaması fikirlerinin yanlış anlaşılmasına yol açar. Bundan dolayı inceleme boyunca daha önce ele aldığımız deneyim kavramının göz önünde bulundurulması gerekir.

Pozitivizmin, doğa bilimlerinin bilginin kendisi ile özdeşleştirilmesi olduğunu söyleyebiliriz. Oakeshott, pozitivizme ve felsefenin pozitivist anlayışına karşı çıkar. Felsefeyi "bilimlerin birleşimi", "bilimlerin sentezi" veya "bilimlerin bilimi" olarak değerlendirmenin bugün pek de beklenilecek bir durum olmadığını dile getiren Oakeshott, felsefenin doğası ve görevi ile ilgili dile getirilen bu hususun, bilimin metot ve sonuçlarının mutlak olduğunu dile getiren pozitivist anlayışa dayandığını iddia etmektedir. On dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren doğa bilimlerinin hızlı gelişme göstermesi felsefenin doğası ve rolünün sorgulanmasına neden olmuştur. Başka bir ifadeyle bu dönemde felsefenin doğasının, rolünün veya temel olarak işinin ne olduğuna ilişkin sorular, daha önce olduğundan daha fazla ön plana çıkmıştır. Bizim iddiamız Oakeshott'ın incelemelerinde bu temel sorulara cevap bulmaya çalıştığıdır. Felsefeyi koşulsuz ya da varsayımsız kendinden eleştirel bir düşünce biçimi tanımlayarak Oakeshott, felsefeyi, "bilimlerin birleşimi", "bilimlerin sentezi" veya "bilimlerin bilimi" olarak görmediğini; felsefenin bilim gibi deneyim modlarının sınırlı bakış açılarını nasıl yerle bir ettiğini ve aştığını göstermeye

çalışır (Oakeshott, 1995, s. 2). Aynı zamanda bilimin sınırlı bir bakış açısına sahip olduğunu ve soyut olduğunu ispat ederek, bilimin felsefe dâhil diğer bütün disiplinler üzerindeki tahakkümünü yerle bir etmeye çalışır.

Şayet pozitivistimin iddia ettiği gibi bilimin metot ve sonuçları mutlak ise o zaman Oakeshott sorarım der: “esas olarak kabul edilmesi gereken bilimler hangileridir, değişmeyecek ve bilginin gerçek verisi olarak kalacak veri hangisidir?” Ayrıca “bilim ile başlayacak elde ettiğimiz sonuçlar bilimsel olmaktan fazlası olabilir mi?” (Oakeshott, 1995, s. 2). Bunun yanı sıra şunu dile getirir: “felsefenin, bilimsel düşüncenin metotlarından bir şeyler öğreneceği veya felsefenin sonuçlarının özel bilimlerin sonuçları ile uyumlu olması gerektiği görüşü bütünüyle yanlıştır” (Oakeshott, 1995, s. 354).

Burada sorulması gereken temel soru, Oakeshott’ın iddiasını nasıl temellendirdiğidir, çünkü bir filozofun iddia ettiği şeyi ifade etmek yetmez, söz konusu olan iddiasını nasıl gerekçelendirdiği de ortaya konmalıdır. Bu doğrultuda denebilir ki, Oakeshott’ın kendi görüşünü savunabilmesinin tek yolu, ortaya koymuş olduğu deneyim görüşünde, bilimin konumunu, bilimsel deneyimin karakterini açık bir şekilde belirtmesine dayanır. Bu süreçte göz önünde bulundurulması gereken şey, onun deneyim görüşüdür. Oakeshott’a göre deneyim, tutarlı bir deneyim dünyasının elde edilmesine doğru yönelmiş bir harekettir. Ancak, herhangi bir nokta da bu hareket “kesilebilir” ve kesilme noktasında ayrı bir ideler dünyası kurulabilir. Böyle bir deneyim kesintisinden kaynaklanan ideler dünyasını Oakeshott, deneyimin “mod”u (*mode*) olarak adlandırır. Bunu “mod” olarak adlandırarak, böyle bir ideler dünyasının ayrı bir deneyim türü (*kind*) olmadığını, ancak deneyimin belirli bir noktada kesildiği –değiştirildiği- gerçeğine dikkat çekmektedir. Böylelikle, bir deneyim modunun, deneyimin bütünlüğüne sınırlı bir bakış olduğunu; kısmi değil, soyut olduğunu iddia eder. Anlaşılabileceği üzere Oakeshott, bir deneyim modunun “gerçekliğin ayrılabılır bir parçası olmadığını, ancak bütüne ilişkin sınırlı bir bakış açısına sahip olduğunu” iddia eder (Oakeshott, 1995, s. 73-75). Oakeshott’ın kendi görüşünü savunabilmesi için bilimi, bu deneyim görüşü çerçevesinde ele alması gerekir, yani bilimin bir deneyim olduğunu ancak sadece deneyim değil, deneyimin bir modu olduğunu; bir deneyim olduğunu, yani bir ideler dünyası olduğunu, ancak mutlak anlamda tutarlı bir ideler dünyası -deneyim- olmadığını; deneyimde nihai

olarak ve tamamen yeterli olanı sunmadığını; bilimin, deneyimin somut bütünü olmadığını ve yalnızca soyut bir *mod* olduğunu ispat etmesi gerekir. Ancak bu, Oakeshott'ın bilimsel deneyimin temel karakterini dikkate almasını gerektirir.

Oakeshott, bir deneyim modu olarak tarihe ve bir deneyim modu olarak pratiğe ilişkin incelemelerinde öncelikle tarih ve pratiğin birer deneyim dünyası olduğunu veya "saf olgu" dünyası olmadığını göstermeye çalışır, ancak bilimin deneyim dünyası olduğunu veya "saf olgu" dünyası olmadığını göstermeye gerek duymaz, çünkü bilim adamı, kendi bilgisinin "saf olgu" (*pure fact*) olduğunu düşünmez, yani Oakeshott'a göre, bilim dünyasının bir deneyim dünyası olduğu, bir düşünce dünyası olduğu hususu gerçekten çelişkili değildir. Bilim adamı bir dereceye kadar bilgisinin inşa edildiğini, düşünce ürünü olduğunu ve bulduğu kanunların basit bir şekilde deneysel bir algının konusu olmadığını inkâr etmez (Oakeshott, 1995, s. 251-252). Oakeshott, bilimin deneyim dünyası olduğunu söylerken kastettiği şey, onun mutlak anlamda tutarlı somut bir deneyim dünyası olduğu değildir. Ona göre bilim deneyimdir ancak sadece deneyim değildir, bir deneyimin modudur. Bilimin bir deneyim olduğunu ancak sadece bir deneyim olmadığını bir deneyim modu olduğunu söylemek, onun bir deneyim olduğunu, yani bir ideler dünyası olduğunu ancak mutlak anlamda tutarlı somut bir deneyim dünyası olmadığı için sadece bir deneyim olmadığını; "bir deneyim modu olduğunu, yani deneyimin bütünlüğüne sınırlı bir bakış olduğunu"; kısmi değil, soyut olduğunu iddia etmek demektir (Auspitz, 1991, s. 359). Bilim sadece deneyim değil, bir deneyim modu ise bilimsel deneyimin, deneyime kattığı değişimin ölçüsü ve karakteri nedir? Oakeshott'a göre bilim adamı, bilgisinin deneysel karakterini kabul etse de onun özsel soyutluğunu anlamakta başarısız olur; bilimin sadece bir deneyim olmadığını aynı zamanda bir deneyim modu olduğunu; başka bir ifadeyle mutlak ve öz-eleştirel olmadığını, onun deneyimin değişimi (*modifikasyonu*) veya modu olduğunu göremez. Bilim adamının kendi faaliyetinin soyutluğunu görmesini engelleyen şey, bilimin yöntemlerinin bilimsel düşüncenin dışında yer alan gerçeğe tam olarak tekabül ettiğine yönelik inanıştır. Bilim adamının, objektivist yanılığa tam anlamıyla kapılmadığı doğrudur, ancak o, deneyiminin dışında ve deneyimine karşılık gelen bir gerçekliğin olduğuna inanır. Bilim adamı bilgisinin, doğa olgularının mutlak ve somut temeline dayandığına inanır;

bu olguların, genellikle algıda doğrudan verili olduğuna inanır. Oakeshott'a göre bilim teorisi uzun süredir böyle deneyci ve nesnel bir temele dayanmaktadır. Ona göre bilimin konusu olan doğa, bilimsel düşünceden bağımsız olarak anlaşılmalıdır; bilimin metodu da spesifik olarak bu bağımsız ve nesnel doğaya uyarlanmış olduğu düşünülmüştür. Oakeshott'ın kendi bilimsel deneyim analizinde tepki gösterdiği temel konu, bilimsel bilgiye dair bu deneyci veya nesnelci kavrayıştır. Oakeshott'ın deneyim anlayışını daha önce açıkladığımız için burada tekrar bu meseleye dönmeyeceğiz.

Bilimle karşılaştırılınca Oakeshott'ın felsefenin eleştirel otoritesine dair görüşü, bilimsel bilginin basitçe gerçekliğe tekabül ettiği ve bu bilginin somut olguya dayandığı konusundaki argümana karşı itirazına dayanır. Oakeshott bu bağlamda bilimin, doğaya uygun olması anlamında deneyci olmadığını ve bilimsel yöntemin basit haliyle tümevarımsal olmadığını göstermek zorundadır. Bilimin olgularının, sonuçlar (kanunlar, genellemeler vb.) kadar bilimsel düşüncenin ürünü olduklarını ispat etmelidir; bu tarz bilimsel deneyimin belli bir nesne ile ilgili belli bir düşünce türü olmadığını, bu deneyimin, deneyimin bütününe özel bir organizasyonu olduğunu ispat etmelidir. Kısacası, bilimin yönteminin ve konusunun mutlak olarak bağlantılı olduğunu ortaya koymalıdır.

Bütün bunlardan hareketle Oakeshott'ın, deneyci bilim teorisini çürütmeye çalıştığını söyleyebiliriz. Buradaki temel soru, onun nereden başlayacağıdır? Başka bir ifadeyle, Oakeshott'ın deneyci bilim teorisini çürütmesine olanak sağlayacak uygun başlangıç noktası neresidir? Bilimsel deneyimin bizi çevreleyen dünyanın sırf gözlemlenmesi ile başlamadığı iddiası, Oakeshott'ın yola koyulduğu başlangıç noktasıdır. Genelde bilimsel deneyimin başladığı nokta olarak dile getirilen "algı dünyasındaki benzerliklerin yarı müstakil şekilde gözlemlenmesini" "doğal tarih" olarak adlandırdığı bilim öncesi (*pre-scientific*) bir safha ile ilişkilendirir. Doğal tarihi canlandıran, bireysel deneyimin şahsi, aktarılamaz deneyiminden aktarılabilir ve ortak deneyim dünyasına, evrensel mutabakatın sağlanabileceği bir dünyaya yönelme isteği, aynı şekilde kesin olarak bilimi de canlandırır: Oakeshott, "mutlak aktarılabilirliği" bilimsel fikirlerin tek açık kriteri olarak değerlendirir. Ancak doğal tarih algı dünyasının tam olmayan aktarılabilirliğiyle sınırlı olduğundan bu amacı gerçekleştiremez

(Oakeshott, 1995, s. 169-170). Öyleyse mutlak aktarılabirlik amacına ulaşabilmesi için bilimin, “algı dünyasından vazgeçmesi” gerekir. Oakeshott, “bilimin, ancak duyularımız ve algılarımız kanalıyla bize açılan maddi dünyanın bir tarafa bırakılması durumunda başlayabileceğini” öne sürer. Bilimde başladığımız dünya, gözlerimizi açıp da farkına vardığımız dünya değildir; algının dünyası değildir; sağduyu veya normal pratik bilincimizin de dünyası değildir. Bilimsel deneyimde verili olan dünyaya, bu dibimizde ya da daha aşına olduğumuz dünyalardan süzülen soyutlamalar aracılığıyla varırız; verili olan dünya soyutluğun dünyasıdır, somut “olguların” değil, “idelerin” dünyasıdır. Bu nedenle bilimsel deneyim dünyası, bilinen dünyanın bir dönüşümüyle oluşur; bilimde, yaşadığımız bu algı dünyasının karakterinin aydınlığa çıkarılmasıyla uğraşılmaz, uğraşılacak şey, mutlak stabil deneyim dünyasının izah edilmesi girişimidir. Bilimsel deneyimin varsayılan bu amacı, karakterini salt niceliksel deneyim olarak belirlemesine yol açar. Oakeshott için bilimsel deneyim dünyası, nicelik kategorisi altında tasarlanmış dünyadır, *sub specie quantitatis* dünyadır (Oakeshott, 1995, s. 170, 172, 186). Dolayısıyla bilimsel deneyimde, duyulur şeylerin dışsal dünyasından soyut bilimsel idelerin dünyasına doğru hareket etmeyiz; her zaman nicel idelerin tek bir homojen dünyasına doğru ilerleriz.

Daha açık ifade edecek olursak, bilimsel deneyim, salt gözlem veya verilerin toplanmasıyla başlamaz. Oakeshott'a göre bilimsel deneyim, kısmen entegre olan nicel idelerin dünyasıyla başlar, kabataslak bir dünya ile bir dünyanın taslağı ile başlar. Bilimsel düşünce boyunca bu taslağın içi doldurulur ve detaylandırılır: Önce, orijinal olarak bilimsel deneyimde verili olan her zaman niceliksel olarak yapılandırılmış kavramlarla çerçeveselendirilmiş hipotezler aracılığıyla, daha sonra da deney ve gözlem ile doldurulur ve detaylandırılır. Oakeshott, burada aynı zamanda deney ve gözlemin bütünüyle ikincil rolüne vurgu yapar.

Oakeshott, tezinin birkaç noktasında bilimsel düşüncede deney ve gözlemin bütünüyle ikincil rolüne vurgu yapar. Ona göre “bilimsel gözlemler her zaman ölçümlemedir, algı değildir. Bilimsel gözlemcinin gözü, bir ölçüdür; bilimsel algının kendisi bir ölçümlemedir. Bilimsel bilginin verileri, asla salt gözlem değildir.” Ona göre deney ve gözlemler, hipotezlerin belirlendiği çizgidedirler ve onların kontrolündedirler. İlk etapta, bilim, muh-

telif ve karışık olarak toplanmış verilerle ilgili hiçbir şey bilmez, materyalin gelişigüzel yığılından hiçbir şey anlamaz. İkinci etapta, bilimsel deney ve gözlemler, bilimsel bilginin varsayılan karakteri ve amacı tarafından sınırlandırılır; yani her zaman niceldir. Ona göre, bilimin deney ve gözlemleri her zaman akıldaki bir amaç ile yapılırlar; yani deney ve gözlem her zaman ikincil bir konumdadır (Oakeshott, 1995, s. 181-186).

Oakeshott, bu aşamadan sonra bilimsel düşüncenin sonuçlarını ele alır. Daha açık bir ifadeyle bilimsel düşüncenin “verilerinden” sonra bilimsel düşüncenin sonuçlarını ele alır ve bilimin sonuçlarının her zaman genellemeler olduğunu iddia eder. Ona göre bilimin sonuçları her zaman genellemelerdir, ancak buradaki temel soru, bilimin sonuçlarının ne tür genellemeler olduğudur. Ona göre bilimin sonuçları, her zaman istatistiksel genellemelerdir. Anlaşılabileceği üzere Oakeshott’a göre bilimin gözlemleri, ölçümlerden ibarettir; ölçümleri genelleştirmenin tek yolu ise istatistiktir. İstatistiksel bir genelleme, serilere veya bir dizi gözleme atıf yapan genellemelerdir, dolayısıyla kategorik olarak spesifik durumlara veya bireysel gözlemlere atıf yapmaz. Bilimle ilgili olan istatistiksel bir genelleme bilimsel gözlemlerin bir özetidir, ancak herhangi tek bir gözlemin karakterinden bağımsız bir özettir. Oakeshott’ın bu bağlamda vardığı nokta, istatistiksel doğaları dikkate alındığında, hiçbir bilimsel genellenmenin tek bir gözlem ya da karşı örnekle çürütülemeyeceğidir. Başka bir ifadeyle, “tek bir gözlem”, “bilimde asla kayda değer değildir” (Oakeshott, 1995, s. 186, 201, 206).

Oakeshott’ın yukarıda ele aldığımız değerlendirmelerinden hareketle şunu söyleyebiliriz: Oakeshott bilimi, “yöntemi” açısından, nicel bir ideler dünyasının oluşturulduğu ve detaylandırıldığı bir süreç olarak değerlendirir (Neil, 2010, s. 26). Oakeshott, bilimsel düşüncenin sonuçlarına dair değerlendirmelerini ortaya koyduktan sonra bilimin konusunu, yani doğayı incelemeye yönelir. Bu bağlamda Oakeshott’ın reddettiği bir diğer düşünce ise, bilimin yönteminin, konusunun karakterine, yani doğaya spesifik olarak “uydurulmuş” ya da “dikte edilmiş” olduğu düşüncesidir. Aslında bunu, bilimsel bilginin kullandığı en kısır ve en sakat yanılı olarak tanımlar. Ona göre bilimin yöntemi ve konusu, deneyimlenen ile deneyim şekli mutlak olarak birbiriyle bağlantılıdır (Oakeshott, 1995, s. 175, 180, 190). Bilimin konusu olan doğa, basit olarak “gözlerimizi açtığımızda

farkında olduğumuz dünya" değildir, tümüyle bilimsel deneyimin varsayılan amacı tarafından belirlenen özelleştirilmiş bir dünyadır (Oakeshott, 1995, s. 210). Bilimsel deneyimde, dışsal ve somut bir doğa dünyasından soyut bilimsel ideler dünyasına doğru hareket etmeyiz; her zaman nicel idelerin tek bir homojen dünyasında hareket ederiz. Bilim adamı için doğa *sub specie quantitatis*' den başka bir Şey değildir.

Bilim bir deneyim midir, yani deneyimin somut bütünü, idelerin mutlak tutarlı bir dünyası mıdır; yoksa bir deneyim modu mudur, yani sınırlı ve soyut bir bakış açısından salt bir bütün müdür? Bilimin hakikat olduğu, yani gerçekliğin belli bir kısmına dair bile olsa mutlak hakikat olduğu iddia edilebilir mi? Daha önce ortaya koyduğumuz değerlendirmeler dikkate alındığında Oakeshott'ın bu sorulara ne türden cevaplar vereceğini tahmin etmek zor değildir. Oakeshott'a göre bilim, bir deneyimdir, ancak sadece bir deneyim değildir aynı zamanda bir deneyim modudur. Bunun ne anlama geldiğini daha önce belirtmiştik. Bu, bilimin deneyimin somut bütünü, idelerin mutlak tutarlı bir dünyası olmadığı; sınırlı ve soyut bir bakış açısından salt bir bütün olduğu, gerçekliğin belli bir kısmına dair bile olsa mutlak hakikat olmadığı anlamına gelir. Onun bütün bilimsel deneyim analizini şu görüş Şekillendirmektedir: "bilim somut, mutlak ve tutarlı bir dünya olmaktan ziyade kişisel olmayan, benzer ve ortak bir dünya bulma girişimidir; mutlak hakikati saptamaktan ziyade batıl inançları ortadan kaldırma girişimidir" (Oakeshott, 1995, s. 208). Şayet bilim, deneyimin somut bütünü, idelerin mutlak tutarlı bir dünyası değilse, soyut ve tutarsız bir deneyim dünyası ise, o zaman burada sorulması gereken temel soru şudur: bilimi soyut ve tutarsız bir deneyim dünyası kılan spesifik hata nedir? Oakeshott'a göre bilimsel deneyimin esas soyutluğu, onun hipotetik veya varsayımsal karakterinden kaynaklanır. O, bilimin baştan aşağı hipotetik olduğunu öne sürer. Bununla bilimdeki hipotezin bir keşif metodu olarak kullanılmaktan daha fazla bir Şey olduğunu ifade etmek ister. Basit haliyle sadece sonuçlara ulaşmak için başvurulan araçların değil, aynı zamanda bilimin sonuçlarının kendisinin bile hipotetik olduğunu kasteder. Elbette Oakeshott'a göre bilim adamı, esasen bilgisinin hipotetik karakterinin farkında değildir. Oakeshott, burada varsayım unsurunun örtülü olduğunu, sadece bilimsel bilgiye dair felsefi refleksiyon esnasında açığa çıktığını iddia eder.

Oakeshott'ın bilimsel genellemelerin karakteri hakkında söyledikleri, bilimsel bilginin salt varsayımsal ve tamamen hipotetik doğasını ortaya koyar. Onun bilimsel genellemelere dair görüşünü göz önünde bulundurarak, bunun ne anlama geldiğini ortaya koymaya çalışalım. Ona göre bilimsel genellemeler her zaman istatistiksel genellemelerdir. Söz konusu olan bu genellemelerin her birisi bilimsel gözlemin özetidir, ancak herhangi tek bir gözlemin karakterinden bağımsız özetidir. Bilimsel genellemeler, kategorik olarak belirli durumlara veya gerçek somut gözlemlere işaret etmez. Bilimsel bir genelleme, sadece bir ilişki ya da bir sonuç ortaya koyar, asla ilişkili olunan varlığı ortaya koymaz. Dolayısıyla bilimin dünyası, gerçek hakkındaki kategorik yargılamalar dünyası değil, gerçek hakkındaki varsayımlar dünyasıdır. "Salt genelleştirilmiş bilgi" olması nedeniyle Oakeshott, bilimsel bilgiyi ciddiye almaz; ona göre, bilimsel deneyimin bütün silsilesinin hiçbir yerinde kategorik olarak öne sürülen bir genelleme bulunmaz. Ancak Oakeshott'ın bilim dünyasını varsayımlar dünyası olarak tanımlaması, onu salt varsayımlar dünyası olarak, hiçbir gerçeklik iddiasında olmayan saf kavramsal bir dünya olarak gördüğü anlamına gelmez. Ona göre bütün deneyim modlarının, değişik açıklık düzeylerinde de olsa, gerçeğe kısmen işaret eden bir içeriği vardır; hiçbir deneyim dünyası, kendi içinde tutarlı ancak gerçek ile ilgili hiçbir iddiası bulunmayan salt bir ideler dünyası değildir. Bunun anlamı, Oakeshott'ın bilgi teorisinin, kendilerinin ötesinde gerçeğe işaret etmeyen, değişik deneyim türlerini müstakil ve bağımsız dünyalar olarak gören pasif çoğulculukla hiçbir ortak yanın olmadığıdır. Kısacası, bilimsel deneyim dünyasının salt varsayımlar dünyası olduğunu iddia etmez. Ona göre deneyim içinde, gerçek hakkında hiçbir iddiası olmayan salt bir varsayım, çelişkilidir ve imkânsızdır (Oakeshott, 1995, s. 215).

Bütün deneyim modlarının, değişik açıklık düzeylerinde de olsa gerçeğe kısmen işaret eden bir içeriği vardır; hiçbir deneyim dünyası, kendi içinde tutarlı ancak gerçek ile ilgili hiçbir iddiası bulunmayan salt bir ideler dünyası değildir. Dolayısıyla bilimin bir varsayımlar dünyası olduğunu iddia ederek Oakeshott, bilimde gerçekliğe ilişkin hiçbir iddianın olmadığını öne sürmez; gerçekliğe ilişkin iddia bilimsel yargıda örtülüdür. Bariz biçimde bilim, varsayımsaldır; gerçek hakkındaki varsayımlar dünyasına yönelik açık amacı sayesinde doyurucu kalmaya devam eder. Ancak örtük olarak bilim, somut gerçeğe dayanır ve ona işaret eder. Bilimin

açık karakterinin, örtük karakteri ile tam olarak çelişmesi nedeniyle de bilim tam tutarlılığın gerisinde kalır. Ayrıca bilimin örtük iddiasının üstü açılmadığı sürece de bilimsel deneyim tutarsız olarak kalmaya devam edecektir. Öte yandan bilimsel deneyimde, böyle bir dönüşümün gerçekleşmesi -örtük olanın açık hale gelmesi- aynı zamanda ayrı bir dünya olarak bilimsel deneyimin ortadan kalkmasını gerektirir; bu dönüşüm gerçekleştiğinde bilimsel deneyimi diğer bütün deneyim türlerinden ayırtıran açık amaçtan geriye bir şey kalmaz (Oakeshott, 1995, s. 216). Daha net bir ifadeyle bilim adamı, bilgisinin salt hipotetik karakterini kabul ettiğinde, ister istemez bilim adamı olarak kalamaz. Bu bilince ulaşıldığında, bilim *raison d'être*'sini (var olma nedenini) kaybeder ve tam tutarlı bir idealler dünyası inşasında sadece yanlış bir rehber dönüşür (Neil, 2010, s. 29). Kısacası bilim, bu bakımdan deneyimin somut bütünü değildir; sadece soyut bir deneyim modudur. Oakeshott da bu sonuçtan beklenen çıkarımı yapmıştır. “Soyut bilgi” olarak bilimsel bilgi, “gerçeğin bilgisinin oluşumunda hiçbir katkı sunmaz.” Felsefenin mutlak tutarlı bir deneyim dünyası arayışında, bilimsel deneyimden yararlanacağı bir şey yoktur. Oakeshott'a göre felsefe, “bilim olarak adlandırılan deneyimin birbirine benzeyen sonuç ve yöntemlerini reddetmekle başlamalıdır. Bilimin yöntemleri gibi sonuçları da felsefe açısından baştan sona kusurludur ve soyuttur” (Oakeshott, 1995, s. 217).

Sonuç

Sonuç olarak denebilir ki Oakeshott, “kıymetli olan her ne varsa bu bir şekilde muğlak bir isimle anılan İdealizme yakınlığından gelmektedir”, ayrıca “en çok öğrendiğimin bilincini taşıdığım eserlerin sahipleri ise Hegel ve Bradley'dir”, diyerek hem felsefe ve deneyim görüşünün temellerine işaret etmiş hem de bilim eleştirisinin hangi yönde ilerleyeceğini göstermiştir (Oakeshott, 1995, s. 6). Deneyci (*empiricist*) ve nesnel (*objectivist*) bilgi modeline dayanan bilim, diğer tüm deneyim modları arasında, deneyimde, geçerli bilgiye ulaşmanın yolu ve yöntemi, mutlak ve kesin deneyim türü olarak kabul edildi. Yine bu bilgi modeline dayalı olarak, doğa bilimleri bilginin kendisi ile özdeşleştirildi ve bilimin metotlarının doğaya tam anlamıyla tekabül ettiğine inanıldı. Bilimsel bilginin, doğanın olgularının sağlam temeli üzerine inşa edildiği düşünüldü ve bu olguların genel

olarak algılama anında verili olduğu tasavvur edildi. Bilim adamı, bilimin metodlarının tam olarak dışardaki gerçek ile yani doğayla uyumlu olduğuna; bilimsel bilginin, doğanın olgularının sağlam temeli üzerine inşa edildiğine ve bu olguların genel olarak algılama anında verili olduğuna inandı. Oakeshott, bu deneyci (*empiricist*) ve nesnel (*objectivist*) bilgi modeline, kendi felsefe, deneyim ve bilim görüşünün temelinde yer alan İngiliz idealizmi çerçevesinde karşı çıkar ve bu ampirist bilgi görüşünü çürütmeye çalışır. Deneyci bilgi teorisinin bilginin, “ideler” veya “izlenimler”den başlayıp birleşme yoluyla evrensele (*universals*) vardığı iddiasına karşıt olarak, bilgide veya deneyimde ayrı ve bağımsız tikellerle başladığımızı, anlamlarla ve evrensel ile başladığımızı ve yalnızca böyle evrensele dayanarak çıkarımlar yapılabildiğini; düşüncenin ve tümevarımın başladığı nokta olarak ileri sürülen kaba ve atomistik verinin aslında hiç mevcut olmadığını, tüm deneyci teorinin üzerine inşa edildiği dolaylı ve doğrudan deneyime ilişkin katı ayırım ve bilginin alginın dolaysız olgularına dayanarak başladığı şeklindeki deneyci inancı reddeden; doğrudan deneyim diye bir şeyin olmadığını, herhangi bir ilişki ya da anlam olmadan izole tikellerin deneyimi diye bir şeyin olamayacağını; tüm deneyim bir şekilde düşünceyle bulaşık olduğunu iddia eden İngiliz idealizminin, “Verili olan” a ilişkin eleştirisi, bilginin doğasına, hakikate hatta gerçekliğe ilişkin tamamen farklı bir anlayışı ifade ediyordu. Bu görüş çerçevesinde ne bilgi artık kesin ve değişmeyen temeller üzerinde duran bir bina olarak görülebilirdi ne de hakikat, artık sabit ve sağlam bir “veri”ye uygunluk bakımından anlaşılabilirdi. Oakeshott, öncelikle bu idealist görüş çerçevesinde kendi felsefe ve deneyim görüşünü ortaya koyar, daha sonra geliştirmiş olduğu felsefe ve deneyim görüşüyle bilim eleştirisini gerçekleştirir.

Oakeshott’ın felsefe anlayışı, nihai olarak bir bilgi teorisine veya insan deneyimi mantığına dayanır. Söz konusu olan bu mantık, evrensel (*universal*) ve tikel (*particular*), düşünce ve algı, teori ve gerçeğin katı bir şekilde ayrılmasını reddeden bir mantıktır. Dolayısıyla Oakeshott, deneyimi bütünsel bir gerçek olarak izah etmeye çalışır: Deneyim, içinde değişimlerin ya da değişikliklerin ayırt edilebildiği ancak nihai ve kesin bölünmenin var olmadığı tek bir bütündür. Özne ile nesne, deneyim ile gerçeklik arasındaki her türlü düalizmi reddeder. Deneyim”, hem özne hem de nesne kavramını içeren ve gerçeklikten ayrılmaz olan bütünü işaret eder.

Ona göre, ayrı ayrı alındığında, deneyimleyen ve deneyimlenen anlamsız soyutlamalardır. Aslında onlar birbirlerinden ayrılmazlar. Sonuçta yalnızca bir deneyim ve bir gerçek vardır; bütün deneyimlerimizin ait olduğu tek bir deneyim sistemi vardır. Oakeshott'ın ortaya koyduğu bu bölünmemiş tek bir bütün olarak deneyim kavramı, bilim gibi deneyim biçimlerini (*forms*) kavrama tarzımızda değişikliğe yol açar.

Oakeshott'a göre bilim, bir deneyimdir, ancak sadece bir deneyim değildir aynı zamanda bir deneyim modudur. Bu, bilimin deneyimin somut bütünü, idelerin mutlak tutarlı bir dünyası olmadığı; sınırlı ve soyut bir bakış açısından salt bir bütün olduğu, gerçekliğin belli bir kısmına dair bile olsa mutlak hakikat olmadığı anlamına gelir. Onun bütün bilimsel deneyim analizini şu görüş şekillendirmektedir: “bilim somut, mutlak ve tutarlı bir dünya olmaktan ziyade kişisel olmayan, benzer ve ortak bir dünya bulma girişimidir; mutlak hakikati saptamaktan ziyade batıl inançları ortadan kaldırma girişimidir” Bilim, deneyimin somut bütünü, idelerin mutlak tutarlı bir dünyası değildir, soyut ve tutarsız bir deneyim dünyasıdır. Oakeshott'a göre bilimsel deneyimin esas soyutluğu, onun hipotetik veya varsayımsal karakterinden kaynaklanır. O, bilimin baştan aşağı hipotetik olduğunu öne sürer. Bununla bilimdeki hipotezin bir keşif metodu olarak kullanılmaktan daha fazla bir şey olduğunu ifade etmek ister. Basit haliyle sadece sonuçlara ulaşmak için başvurulan araçların değil, aynı zamanda bilimin sonuçlarının kendisinin bile hipotetik olduğunu kasteder. Kısacası bilim, bu bakımdan deneyimin somut bütünü değildir; sadece soyut bir deneyim modudur. Bilimin, felsefe ve diğer bütün disiplinler üzerinde tahakküm kurmasına olanak sağlayan şey, onun metodlarının ve sonuçlarının mutlak ve tartışmasız olarak kabul edilmesi ve tamamen tutarlı bir deneyim dünyası olduğuna inanılmasıdır. Ancak Oakeshott ortaya koyduğu bu bilim eleştirisiyle, bilimin bütün tahakkümünü yerle bir eder. Bu doğrultuda Oakeshott, “soyut bilgi” olarak bilimsel bilginin, gerçeğin bilgisinin oluşumunda hiçbir katkı sunmayacağını, felsefenin mutlak tutarlı bir deneyim dünyası arayışında, bilimsel deneyimden yararlanacağı bir şeyin olmadığını iddia eder. Sonuç olarak felsefe, bilim olarak adlandırılan deneyimin birbirine benzeyen sonuç ve yöntemlerini reddetmekle başlamalıdır. Bilimin yöntemleri gibi sonuçları da felsefe açısından baştan sona kusurludur ve soyuttur. Oakeshott'ın varmış olduğu bu sonuç

önemlidir, bu doğrultuda felsefenin görevine dair temel soruya, “bilimlerin sentezi”, “bilimlerin bilimi” kavramlarında bulunan cevaplardan başkasını ortaya koyar. Oakeshott, deneyimi ikinci dereceden bir düşünce olarak ele alan, metotları, amaçları ve sonuçları basitçe mutlak, sorgulanamaz, eleştirilemez kabul eden bir felsefe anlayışından kurtarır. Felsefeyi koşulsuz ya da varsayimsız kendinden eleştirel bir düşünce biçimi tanımlayarak Oakeshott, felsefenin bilimin sınırlı bakış açısını nasıl yerle bir ettiğini ve aştığını gösterir. Bu bağlamda 20. yüzyıl felsefesi için ciddi tehdit arz etmiş olan pozitivizmin dogmalarına reddeder. Belirli soyut varsayımlar üzerine inşa edilmiş olduğundan bilimin dünyası soyuttur. Oakeshott’a göre, söz konusu olan bu varsayımlar, mükemmel somut ve tutarlı bir deneyim dünyası arayışında olan felsefenin zaruri olarak aşması gereken şeylerdir. Felsefenin böyle soyut deneyimler dünyasından –katkı sağlamak şöyle dursun- elde edeceği hiçbir şey yoktur. Felsefe sadece bilim gibi deneyim modlarının zorlayıcı soyutlamalarını aşarak nihai amacına ulaşabilir. Oakeshott, böylece felsefeyi çağımızın en büyük indirgemeci yaklaşımına, yani bilimselliğe karşı savunur. Oakeshott her ne kadar geliştirmiş olduğu felsefe ve deneyim anlayışıyla felsefeyi bilimin ve diğer deneyim modlarının tahakkümünden kurtarmaya çalışmış olsa da, aynı tavırla bilimi de diğer deneyim modlarının tahakkümünden kurtarmaya çalıştığını söyleyebiliriz. Bunu, kendi dairesi içerisinde her bir *modun* özerk olup diğer deneyim modlarının otoritesinden muaf olduğunu öne sürerek gerçekleştirmiştir. Oakeshott, böylelikle çağımızın en önemli çıkmazlarından ve entelektüel hatalarından biri olan çeşitli deneyim türlerini ayrı ve hususi tutmayı başaramama meselesini çözüme kavuşturmuştur. Ona göre, bir deneyim biçimine ait düşünceyi bir diğerini eleştirmek için kullanmak konuyla alakasızlık ya da başka bir deyişle *ignoratio elenchi* yanılışına düşmek demektir. Oakeshott buradan şu sonuca ulaşır: Bilim, tarihten ve pratik yaklaşımdan bağımsızdır ve bilimin, tarih ve pratikten öğreneceği ya da elde edebileceği hiçbir şey yoktur. Aynı şekilde tarihin, pratiğin ve felsefenin bilimden öğreneceği ya da elde edebileceği hiçbir şey yoktur. En önemlisi de, bilimin bu deneyim modlarına katabileceği hiçbir şey yoktur.

EXTENDED ABSTRACT

Michael Oakeshott's Criticism of Science: Philosophy as an Experience, Science as an Experience Mode

*

Mehmet Akkurt

Hacettepe University

Science which is based on empiricist and objectivist knowledge model was considered as the way and method of accessing valid knowledge, as absolute and certain experience mode in experience among all other experience modes. Also, based on this knowledge model, natural sciences were consubstantiated with knowledge itself and it was believed that the methods of science were corresponded to nature properly. It was thought that scientific knowledge was constructed upon the sound basis of phenomenons of nature and it was imagined that these phenomenons were given generally at the moment of perception. Scientist believed that the methods of science were precisely conformed with the truth outside namely nature, and that scientific knowledge was constructed upon the sound basis of phenomenons of nature and these phenomenons were given generally at the moment of perception. Whereas it is regarded as a significant achievement for science, these natural sciences which are empiricist and based on objective knowledge model to develop swiftly and to gain acceleration particularly starting from the middle of the nineteenth century, it is not possible to say the same for other disciplines. Rapid development of sciences caused many problems to arise. One of these important problems is the issue of domination of science. What provides science to dominate above all other disciplines is the consideration that its methods and results are absolute and indisputable and the belief that it is an entirely consistent experience world. The most affected discipline from the dominance of science has undoubtedly been philosophy. The dominance of the science led the questioning of the nature and role of philosophy and also criticisms related to this; its actual duty and objective were interrogated. Oakeshott

objects to which is in this empiricist and objectivist knowledge model within the frame of English idealism which is on the basis of his own philosophy, experience and science opinion and tries to confute this empiricist knowledge opinion in order to pull down this mentioned dominance of science. As antithetical to the assertion of empiricist knowledge theory that knowledge starts from "ideas" or "impressions" and reach to universals by means of association, the critics of English idealism which rejects empiricist belief that we do not start with separate and independent partials in knowledge or experience, we start with meanings and universals and deductions can only be made based on such universals; rough and atomistic data which is claimed as the point where thought and induction starts does not really exist; strict separation and knowledge related to indirect and direct experience which all empiricist theory was built upon it starts based upon indirect phenomenons of perception and which claims that there is nothing such as direct experience, there may not be something such as the experience of isolated partials without any relation or meaning, all experience is somewhat involved with thought; related to "which was given" expressed a totally different understanding related to nature of knowledge, truth and moreover reality. Within the frame of this opinion; neither knowledge can be seen as a building standing upon a certain and unchangeable basis nor truth can be comprehended with regard to constant and sound "data" anymore. Oakeshott first put forths his own philosophy and experience opinion within the frame of this idealist opinion, and then he makes his science critics by his philosophy and experience opinion he developed. Oakeshott who tries to explain experience as a single whole in which changes and alterations can be distinguished, yet does not contain any definitive and certain separation, namely as a holistic reality, depending on this experience opinion asserts that science is an experience, yet not only an experience but also an experience mode, in this context the experience of science is not a concrete whole, not an absolute consistent world of ideas, it is a pure whole from a limited and abstract point of view, it is not an absolute truth even related to a certain part of reality; scientific knowledge as an "abstract knowledge" does not present any contribution to the formation of the knowledge of truth, philosophy has nothing to benefit from scientific experience in the search for an absolute consistent experience world. The objective of this study is to put forth

how Oakeshott emancipated philosophy from the dominance and dogmas of science with its criticism of science based upon experience theory by defining philosophy as a self-critical experience form without conditions or presuppositions; in other words how he emancipated philosophy from the methods, results, and dominance of independent sciences, how the science is an abstract world built upon abstract presuppositions; why science is a mode and it is conditional, why it is based upon certain indisputable presuppositions; why philosophy which is searching for a perfect, concrete and consistent experience world have to surpass this abstract ideas world; why philosophy has nothing to obtain from this abstract experiences world. In addition, our objective is also to reveal how Oakeshott solved the issue of not managing to keep various experience modes separately and particularly which is one of the most important dilemmas and intellectual mistakes of our era and why we can not use a consideration belonging to an experience mode in order to criticise another mode. Our aim is to examine the science criticism of Oakeshott through his philosophy and experience opinion. In order to realize this, first we will discuss the tradition which forms the background of his consideration, and then his philosophy and experience understanding and finally we will focus on his science critics in detail. We do not think that even we will focus on science critics of Oakeshott, his science opinion can be exactly comprehended without putting forth his consideration system and the ground which his consideration system was built upon. Thus, primarily we will discuss the background of Oakeshott's consideration, then the ground which his consideration system was built upon with its main lines, in other words his philosophy and experience opinion which form the basis of his consideration and finally we will examine and explain the relations between philosophy and science, his science critics.

Kaynakça/ References

- Archer, J. R. (1979, Feb.). Oakeshott on politics. *The Journal of Politics*, 41(1), 150-168.
- Auspitz, J. L. (1991, Summer). Michael Oakeshott: 1901-1990. *The American Scholar*, 60(3), 351-370.

- Bosanquet, B. (1885). *Knowledge and reality*. London: Kegan Paul, Trench & Co.
- Bosanquet, B. (1912). *The principle of individuality and value*. London: Macmillan and Co. Limited.
- Boucher, D. (2001). The idealism of Michael Oakeshott. *Collingwood and British Idealism Studies*, 8, 73–98.
- Bradley, F. H. (1928). *The principles of logic* (Cilt 1). London: Oxford University Press.
- Bradley, F. H. (1950). *The principles of logic* (Cilt 2). London: Oxford University Press.
- Collingwood, R. G. (1924). *Speculum mentis or the map of knowledge*. Oxford: Clarendon Press.
- Greenleaf, W. (1968). Idealism, modern philosophy, and politics. W. Greenleaf, P. King, & B. Parekh (Ed.). *Politics and Experience*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Hegel, G. (1977). *The phenomenology of spirit*. (A. Miller, Trans.) Oxford: Clarendon Press.
- McIntyre, K. B. (2004). Theorizing, theorems, and modality. *The Limits of Political Theory* (s. 12-47). USA: Imprint Academic.
- Neil, E. (2010). *Michael Oakeshott* (Cilt 8). (J. Meadowcroft, Ed.) New York: The Continuum International Publishing Group Inc.
- Oakeshott, M. (1983). Present, future, and past. *On History and Other Essays* (s. 19-26). Oxford: Basil Blackwell.
- Oakeshott, M. (1989). *The voice of liberal learning*. (T. Fuller, Ed.) New Haven and London: Yale University Press.
- Oakeshott, M. (1995). *Experience and its modes*. New York, USA: Cambridge University Press.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Akkurt, M. (2018). Michael Oakeshott'ın bilim eleştirisi: Bir deneyim olarak felsefe, bir deneyim modu olarak bilim. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1749-1778. DOI: 10.26466/opus.413059

İş Sağlığı ve Güvenliği Konusunda Avrupa Birliği Uygulamaları ve Türkiye'ye Yansımaları

DOI: 10.26466/opus.376554

*

Orhan Koçak* - Nazlıhan Koray**

*Doç. Dr., İstanbul Üni., Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü İstanbul/Türkiye

E-Posta: orkoc@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-0281-8805](https://orcid.org/0000-0002-0281-8805)

**Uzman., Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova/ Türkiye

E-Posta: nazlikey@hotmail.com

ORCID: [0000-0001-9726-9919](https://orcid.org/0000-0001-9726-9919)

Öz

İş sağlığı ve güvenliği hem Uluslararası Çalışma Örgütü'nün hem de Avrupa Birliği'nin önem verdiği bir konudur. Öyle ki, ILO çıkarttığı sözleşme ve tavsiye kararlarında müstakil olarak iş sağlığı ve güvenliğine vurgu yapmıştır. Ayrıca güvenli ve düzgün iş anlamında kullanılan "decent work" konsepti ile ILO son yıllarda iş sağlığı ve güvenliği olgusunu çok daha geniş bir alana yaymaya çalışmaktadır. AB ise çalışma hayatında ILO sözleşme ve tavsiye kararlarını hem kendisi hem de aday ülkeler referans aldığı için iş sağlığı ve güvenliği hususunda geniş bir standartlaşma sağlamaktadır.

Adaylık sürecinde önemli bir aşamaya gelen Avrupa Birliği'nin talepleri doğrultusunda Türkiye'de benzer süreçlerden geçmektedir. Türkiye'de ilk defa çıkarılan 6331 sayılı iş sağlığı ve güvenliği yasasına rağmen iş kazaları, özellikle tehlikeli sektörlerde artış göstermektedir. Yapılacak bu çalışma ile Avrupa Birliği sürecinde olan Türkiye'nin iş sağlığı ve güvenliği konusunda hem yasal hem de uygulamaya yönelik sorunları nasıl aşabileceği ve Avrupa Birliği mevzuat ve uygulamaları açısından eksiklerinin neler olduğuna dair tespitler yapılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: AB Üyelik Süreci, İş Sağlığı ve Güvenliği, İş Kazaları

The Implementations of Health and Safety at Work in The European Union and Their Influences in Turkey

*

Abstract

Health and safety at work is a subject which the European Union and International Labor Organization give the importance. Therefore, International Labor Organization especially focused on health and safety at work with its recommendations and conventions produced by the Organization. In addition, ILO is trying to spread the subject of health and safety at work issue by the "decent work" concept in the meaning of proper and safe work. The European Union adopts the conventions and recommendations produced by ILO to provide standardization on health and safety at work not only for the Union but also member countries. Turkey which has come to an important phase for the Union membership is passing from the same process with the demands of the European Union. Despite the new law no. 6331 related to Health and Safety at Work, which was enacted in 2012, there are still occupational accidents and health problems in sectors. With this working, health and safety at work issue in Turkey, which is in the process for the European Union membership, will be evaluated regarding related law, decrees and implementations. Also, the current related regulations and implementations will be examined according to the European Union rules.

Keywords: EU Membership Process, Health and Safety at Work, Occupational Accidents

Giriş

Türkiye için iş sağlığı ve güvenliği (İSG) konusu, ne yazık ki ancak son yıllarda önemsenmeye başlanmıştır. Her ne kadar Cumhuriyet'in ilk yıllarından beri, dolaylı olarak İSG'ye yönelik bazı düzenlemeler yapılmışsa da konunun ayrı bir sorun alanı olarak görülmesi ancak son zamanlarda mümkün olmuştur. Avrupa Birliği (AB) için ise durum farklıdır. AB içerisinde, İSG her zaman bir sosyal politika sorunu olarak görülmüş ve yılların getirdiği tecrübe ile bu alanda alınabilecek önlemlere dair köklü ve sistematik bir yaklaşım geliştirilebilmiştir. Bu nedenle Türkiye'de İSG'ye yönelik ciddi önlemlerin alınmasının AB ile üyelik müzakerelerine başlamamızla paralel ilerlemesi şaşırtıcı değildir.

Türkiye'nin AB ile müzakerelerindeki birçok konuda olduğu gibi, İSG alanında da önemli reformların yapılması ancak 1999 Helsinki Zirvesi'nden sonra başlamıştır. Özellikle 2000 yılından sonra bu alanda yapılan düzenlemelerin AB müktesebatına uyum çabaları içerisinde yapıldığını söylemek mümkündür. Türkiye'de AB üyesi olmak isteyen her ülke gibi, kendi mevzuatını AB mevzuatı ile uyumlaştırmak zorundadır. Bu bağlamda AB'nin Türk mevzuatı üzerindeki etkisi tartışma götürmemektedir.

Türkiye'nin İSG alanında yaşadığı değişimi görebilmek için AB mevzuatının göz önünde bulundurulması gerekmektedir. O nedenle bu çalışmada öncelikle Avrupa Birliği İSG mevzuatının tarihi gelişimi ve şu anki durumu incelenmiştir. Ardından bugünkü durumu daha iyi kavrayabilmek için Türk çalışma hayatında İSG'ye yönelik düzenlemeler tarihsel süreci içerisinde değerlendirilmiştir. Son olarak da Helsinki Zirvesi sonrası Türk İSG mevzuatında meydana gelen değişiklikler ve bu reform hareketi üzerindeki AB'nin etkisi çalışılmıştır.

1. TÜRKİYE İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ MEVZUATINDA AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ETKİLERİ

Türkiye çok partili sisteme geçtikten ve Batı Bloğu'na eklemlendikten sonra ekonomiden sosyal alana kadar birçok yasal ve kurumsal düzenlemeler gerçekleşmiştir. Özellikle çalışma hayatında gerçekleşen düzenlemeler önemli bir milat olmuştur. Ayrıca, Türkiye'nin Avrupa Birliği

süreci sayesinde her alanda değişim ve dönüşümlerin etkisi yoğun bir şekilde gerçekleşirken, iş sağlığı ve güvenliği alanı da bu durumdan olumlu bir şekilde nasibini almıştır. Özellikle ILO'nun, Avrupa Birliği'nin ve uluslararası sendikal örgütlerin bu konudaki baskılarının da genelde çalışma hayatında yapılan düzenlemelerde ve özelde 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nun hayata geçmesinde etkisi söz konusudur (Kılıç, Bülbül, 2013, 10).

1.1. Avrupa Birliği'nde İş Sağlığı Ve Güvenliğinin Gelişimi

Avrupa Birliği iş sağlığı ve güvenliği politikasının hukuki boyutunu insan hakları ve sosyo-ekonomik ve kültürel haklar oluşturur. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (1948), UÇÖ (1919) ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmeleri ve Birliğin diğer kuruluş anlaşmaları Avrupa Birliği'nin İSG konusunda anlayışını oluşturan belgelerdir. İlaveten 19. ve 20. yüzyıllardaki işçi eylemleri de AB'de İSG'ye yön veren ilkelerin oluşmasında belirleyici olmuşlardır (Ataman, 2005, 15). AB'de İSG temellerinin öneli bir kısmı Avrupa Kömür Çelik Topluluğu ile atılmıştır. Bu topluluğun amaçlarından birisi de madenlerde meydana gelen iş kazalarını azaltmak olmuştur. Ancak, zaman ilerledikçe diğer endüstri alanları için de tedbirler ortaya konulmuştur. Daha sonra ise Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nun (AAET) nükleer santrallere yönelik önlemleri ile İSG düzenlemeleri devam etmiştir (Çakır, 2004, 66-67). Topluluğun bugün İSG' ye yönelik sistematik ve istikrarlı duruşunun altındaki etken, 1957'den beri bu konuya oldukça önem veriliyor olması gösterilebilir.

1957 yılında bugünkü AB'nin temellerini atan Roma Antlaşması, çalışma koşullarının iyileştirmesine vurgu yapmıştır ve üye ülkeler arasında iş kazaları ve meslek hastalıklarına karşı işbirliği yapılmasını önermiştir; ancak AB'yi bu konuda ortak politika oluşturma konusunda yetkilendirmemiştir (Kalyoncu, 2007, 12-13). Bu dönemde, AB açısından ekonomik kalkınma, sosyal politikanın önünde gelmiştir (Karluk, 1996, 1).

1972 yılına kadar olan süre içerisinde genelde sosyal politika özelde İSG konularında pek fazla düzenleme gerçekleşmemiştir. Avrupa

Ekonomik Topluluğu Antlaşması'nın (Roma Antlaşması) sosyal politikaya ilişkin maddelerde Topluluğa düzenleme yetkisini tanımamış olmasının ve sosyal politikanın üye devletlerin iç işlerinden görülmesinin etkisi de vardır (Ekonomi, 1997, 42). Avrupa Komisyonu'nda çalışma yaşamında bulunanların sürece dahil edilmesinin istenildiği Sosyal Eylem Planı 1972 yılında yapılmıştır. Planda, istihdam ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve işyerlerinde istihdam edilenlerin dahil edildiği sosyo-ekonomik planların üretilmesinde yönetimin katılımının sağlanması hedeflenmiştir. Bu amaçla hukuki bir çalışma yapılmasına dair süreç 1970'lerde başlamıştır (Aydın, 2014, 20).

1970'li yılların ikinci yarısından itibaren Avrupa'da İSG' ye yönelik planlı yaklaşım ağırlık kazanmaya başlamıştır. 1978 yılında Avrupa Konseyi ilk olarak "İşyerindeki Sağlık ve Güvenliğe İlişkin Eylem Programı (1978-1982)"nı çıkarmıştır. Bu program; işe ilişkin kaza ve hastalıkları önleme, işçileri tehlikeli maddelere karşı koruma, makinelerin tehlikeli ve zararlı etkilerine karşı önlem alma ve işyerindeki İSG yaklaşımlarını iyileştirmeyi amaçlamaktadır. Bu eylem programının uygulanmaya başlanmasının ardından İSG' ye yönelik bir çerçeve direktif ve onu destekleyecek dört adet direktif hazırlanmıştır (Baloğlu, 2013, 26-27). İkinci Eylem Programı; AET'ye üye devletler ve arasındaki işbirliğini geliştirmek amacıyla çeşitli öneriler sunmuştur. Ancak teknik zorluklar ve özellikle o dönemde oybirliği ilkesinin geçerli olması sebebiyle kabul ettirmede zorluklar yaşanmıştır (Kalyoncu, 2007, 15). 1987 yılında eğitime dayalı politikalara, işçi ve işveren arasındaki diyalogun güçlendirilmesine ve KOBİ'lere yönelik özel önlemler alınmasına odaklanmış olan Üçüncü Eylem Programı başlatılmıştır. Ardından 1992 yılı Avrupa İSG yılı olarak belirlenmiştir (Baloğlu, 2013, 28). İSG' ye yönelik planlı yaklaşımı sayesinde Avrupa Birliği, İSG konusunda hem daha başarılı olmuş hem de karşılaştıkları eksikleri en iyi şekilde analiz edebilmiştir.

AB için İSG alanındaki en önemli adım 1987 yılında yürürlüğe konulan Avrupa Tek Senedi'dir. Avrupa'nın ekonomik birliğini sağlamaya yönelik en önemli adım olan bu senetle birlikte sosyal dampingin engellenme düşüncesi önem kazanmıştır. Bu senet ile birlikte sosyal politikaya ilişkin konularda, dolayısıyla İSG alanında, Konsey'e ağırlıklı oy çokluğu prensibine uygun biçimde mevzuat çıkarma yetkisi verilmiştir.

Böylece Konsey, İSG alanında Birlik çapında asgari standartları belirleyebilme şansına kavuşmuştur (Baloğlu, 2013, 27). Ayrıca, bu senet ile birlikte Birlik genelinde karar almanın önündeki en önemli engellerden biri olan oybirliği ilkesi aşılabilmektedir.

1961 yılında Avrupa Konseyi üyeleri tarafından onaylanan “Avrupa Sosyal Şartı” ile İSG alanında Birlik düzeyinde temel kurallar belirlenmiştir ve güvenli çalışmanın bir hak olduğu belirtilmiştir. Türkiye de aynı yıl sözleşmeyi onaylamıştır (Erdoğan, 2008, 123). Şart 1996 yılında tekrar gözden geçirilmiştir. Gözden geçirme sonrasında üye ülkeler, İSG ve çalışma ortamı hakkında tutarlı ulusal politikalar oluşturmaya, güvenlik ve sağlık alanlarında yönetmelikler hazırlamaya, uygulamaları denetlemeye ve İSG hizmetlerini geliştirmeye karar vermişlerdir (Oğuz, 1990, 37; AB, 1996). Türkiye Sosyal Şartı 2007 yılında onaylamıştır (Resmi Gazete, 2007). Türkiye’nin bu şartı AB’den 11, görüşmeler başladıktan 9 yıl sonra kabul etmiş olması konuya verdiği önem açısından düşündürücüdür.

1997 yılında Amsterdam Antlaşması ile birlikte Sosyal Politika Antlaşması üye ülkelerce kabul edilmiştir. Böylece AB üyesi ülkeler Sosyal Şart’ın kapsadığı tüm alanlardan sorumlu olmuşlardır. Bu gelişmeyle birlikte sosyal politika Birlik mevzuatının parçası haline gelirken, Parlamento’nun karar alma yetkisinin arttırılması da İSG adına olumlu bir gelişme olarak görülmektedir. AB’de İSG alanında yıllar içerisinde yaşanan tüm bu gelişmelerin ardından 1994-1999 arasında iş kazalarında %10 oranında bir düşüş yaşanmıştır ancak mevcut iş kazası sayısı AB’yi tatmin etmemiştir. Aday ülkelerin bu konuda daha da geride olacağı düşüncesi nedeniyle, İSG konusu üyelik sürecinde üzerinde en çok durulan meselelerden biri haline gelmiştir (Baloğlu, 2013, 30).

Avrupa Birliği süreçlerine dair anlaşma’nın 151. maddesinde bulunan “Birlik ve Üye Ülkeler, uyumun sağlanması için iyileşme ile birlikte istihdamın artırılması, yaşam ve çalışma durumlarının geliştirilmesini hedeflerler” ifadesi ile çalışma hayatına bütüncül bir bakışı öne çıkmıştır. Ayrıca antlaşmanın 153. maddesine göre “Birlik, Üye Ülkelerin, çalışma şartlarına ilave olarak, sosyal politika alanlarındaki iyileşmeleri destekler ve bütünleştirir” ifadesi ile çalışma yaşamındaki gelişmeleri sosyal politikaların önemli bir unsuru olarak gördüğünü yansıtmaktadır (Aydın,

2014, 21). Aslında AB'nin İSG alanında kapsamlı bir mevzuata sahip olmasının temelinde 1989 yılında çıkarılan "İşyerinde Çalışanların Sağlık ve Güvenlik Tedbirlerini İyileştirmeye Dair Tedbirlere Yönelik Konsey Direktifi" yatmaktadır. "Çerçeve Direktif" olarak da adlandırılan bu metni desteklemek amacıyla, Avrupa Komisyonu dönemsel olarak eylem programları çıkarmaktadır (Baloğlu, 2013, 2). Çerçeve Direktif, İş sağlığı ve güvenliği konusuna dair aşağıdaki tavsiyelerde bulunmaktadır (Aydın, 2014, 21);

- Önleme politikalarının geliştirilmesi
- Risk değerlendirmesi ve var olan risklerin ortadan kaldırılması
- Süreçlerin ve risk değerlendirmelerinin kayıt altına alınması
- Çalışanlar ve onların temsilcilerinin eğitimi ve katılımlarının sağlanmasının yanında, gerek duyduklarında danışmanlık hizmetlerinin verilmesi.

AB'nin yaklaşımına göre İSG konusu sosyal politikaların bir parçası olarak görülmektedir. O nedenle, AB'nin sosyal politikalarda olduğu gibi, İSG konularının oluşturulması sırasında da sosyal diyalog etkin olarak kullanılmakta ve bu yaklaşım topluluk mevzuatının vazgeçilmez bir parçası olarak görülmektedir (Uçkan, 2005, 250).

1.2. Avrupa Birliği'nde İş Sağlığı ve Güvenliği'nin Kurumsal Yapısı

İş sağlığı ve güvenliğini sağlamak bir maliyeti gerektirmektedir. Ancak iş kazalarının ve meslek hastalıklarının ortaya çıkardığı bireysel ve toplumsal sorunların maliyeti çok daha fazla olmaktadır. Bir diğer ifadeyle önlemek, ortaya çıkacak zararları karşılamaktan daha az maliyetli olacaktır (Gerek, 2006: 22). O nedenle, Avrupa Birliği iş sağlığı ve güvenliğinde önleyici yaklaşımı benimsemiştir. İş sağlığı ve güvenliği hususu bir sosy-ekonomik bir olgu olmakla birlikte insani bir hak olarak benimsenmeye başlanması ile birçok Avrupa Birliği üyesinde, kuralların yoğun olduğu İş sağlığı ve güvenliği yaklaşımından, temel haklar boyutuna doğru yöneliş olmuştur. İş sağlığı ve güvenliğine yaklaşımda 1980'ler ile başlayan değişim süreci ile birlikte mevzuatı detaylandırmaktan ziyade "kendi kendini yönetme" modeline geçilmiştir. Kendi kendini yönetme anlayışı öne çıkarak işverenlerin İSG'nin sağlanması hususunda

etkin olmaları benimsenmiş, ancak süreci nasıl yönetecekleri hususunda gerekli bir müdahale pek fazla benimsenmemiştir (Ayдын, 2014, 20).

AB'nin temel organları olan Avrupa Konseyi, Avrupa Parlamentosu, Avrupa Komisyonu, Adalet Divanı ve Sayıştay elbette her konu da olduğu gibi İSG konusunda da temel konumdadırlar. Ancak Birlik içerisinde İSG alanında özel olarak görevlendirilmiş olan kurum Avrupa İSG Ajansı'dır. Bu ajansa ayrıca Avrupa Kimyasallar Ajansı yardımcı olmaktadır. İş sağlığı ve güvenliği ile ilgili Avrupa Birliği'nde dikkat çeken bir çalışma olan Avrupa Çalışma Koşulları Araştırması, (EWCS) Eurofound liderliğinde yapılmıştır. EUROSTAT ise kurumlara ülkeler ve bölgeler arasında karşılaştırma yapılabilecek istatistikleri çıkarmaktadır (Ayдын, 2014, 26; Baloğlu, 2013, 31).

AB'nin temel politikalarını belirleyen Avrupa Konseyi'nin dokuz temel maddesinden birisi, içerisinde İSG'nin de yer aldığı sosyal politika ve istihdamdır (Piyal, 2009, 99). Ancak diğer Birlik organlarının yetkileri genişlediğinden dolayı Konsey'in yetkileri giderek daralmaktadır. Avrupa Parlamentosu ise AB'nin topluluk genelinde geçerli olan kurallarının belirlendiği kurumdur (Baloğlu, 2013, 31-32). Topluluğun belirlediği politikalara uyulup uyulmadığının yasal denetimi ise Adalet Divanı tarafından denetlenmektedir (Günüğur, 2007, 163). Avrupa Komisyonu ise Konsey tarafından onaylanan politikaların yürütülmesi, uygulanması ve geliştirilmesinden sorumludur. Topluluk mevzuatına uygun hareket etmeyen üyeler hakkında Komisyon, Adalet Divanı nezdinde soruşturma başlatmakla yükümlüdür (Özarıslan, 2005, 238-240).

Avrupa İSG Ajansı; işyerinde güvenliğin sağlanması, sağlık önlemlerinin alınması ve koruyucu sağlık hizmetlerinin verilmesi konularında teknik, bilimsel ve ekonomik bilgi toplama ve topladığı verileri Birlik içerisinde ilgili organlara ve taraflara ulaştırma faaliyetlerini yürütmektedir (EU-OSHA, 1997, 7). 1997 yılında İSG alanında ortak bir bilgi ağı oluşturulması başarılıdır (EU-OSHA, 1998, 6). 1998 yılında Ajansın yapısı tekrar gözden geçirilerek belirli faaliyetlere yönelmiş özel ağ grupları kurulmasına ve bu gruplara sosyal taraflar ve Komisyon'dan gözlemciler alınmasına karar verilmiştir (EU-OSHA, 1999, 7). Avrupa

Kimyasallar Ajansı ise kimyasal maddelere ilişkin yasal düzenlemelerde etkin olarak İSG politikalarına katkı sağlamaktadır (ECHA, 2013).

AB içerisinde pek çok alanda olduğu gibi İSG alanında da “bilgi ağları” kullanılmaktadır ve bu şekilde İSG alanındaki tecrübeler kolaylıkla paylaşılabilir. Avrupa İSG Eğitim Öğretim Bilgi Ağı (ENETOSH) ile İSG'ye yönelik eğitim ve uzmanlık faaliyetlerine dair deneyim paylaşımı sağlanmaktadır. Bu ağın içerisinde AB ülkelerinin yanı sıra ABD, Rusya, Güney Kore ve Türkiye'de bulunmaktadır (Baloğlu, 2013, 34). Avrupa Profesyonel İSG Organizasyonları Ağı (ENSHPO) ise Avrupa'daki İSG alanında faaliyet yürüten örgütleri bir araya getirmektedir. Ağa üye olan kurumlar yılda bir kez bir araya gelmektedir. Avrupa İSG Ağı, İSG alanında standart belirleme, test etme ve sertifikalandırma alanında çalışan uzmanları bir araya getirmektedir (EUROSHNET, 2016).

EUROSTAT, geçmişte çok eskiye dayanan bir kurumdur ve 1953 yılında AKÇT tarafından kurulmuştur. Ofisin görevi AB'ye karşılaştırılabilir bilgi sağlamaktır. Ülkelerin kendi yayınladıkları istatistikler Ofis tarafından önemseniyor olsa da Birlik düzeyinde bir politika belirleneceği zaman yalnızca kendi verilerini kullanmaktadır (Baloğlu, 2013, 35). Elbette AB içerisindeki mevzuattan bahsederken uluslararası kuruluşların etkilerinden de söz etmek gerekir. Tüm AB üyeleri aynı zamanda Uluslararası Çalışma Örgütü ve Dünya Sağlık Örgütü üyesidir. Bu nedenle Birlik genelinde yapılacak hiçbir düzenleme bu örgütlerin sözleşmeleriyle çatışma içerisinde olmamalıdır.

Avrupa'nın tarihinde sosyal politikalar oluşum ve yönetiminin yeri ve başarısı dikkat çekmektedir. Bunu sağlayan en önemli etken olarak ise tüm sosyal tarafların bir araya gelebildiği sosyal diyalog mekanizmasının sağlıklı işleyişi gösterilmektedir (Uçkan, 2005, 250). İSG alanında sosyal diyalog ise öncelikle bu alanda uzmanlaşmış komiteler yoluyla sağlanmaktadır. İSG Danışma Komitesi, Görev Sırasında Maruz Kalınan Kimyasallara Yönelik Sınır Değerlerle İlgili Bilimsel Komite ve Kıdemli İş Müfettişleri Komitesi İSG alanında faaliyet yürütmektedir (Baloğlu, 2013, 39-40). Ayrıca; Avrupa Sendikalar Konfederasyonu, Avrupa İşverenler Konfederasyonu ve Avrupa Kamu Teşebbüsleri Merkezi AB'nin yasama sürecine katılabilmektedirler (Uçkan, 2005, 251-256).

İSG'nin üye olan ülkelerde üst seviyede sağlanmış olması Avrupa Birliği'nin önem verdiği bir yaklaşımdır. Ayrıca insan sağlığı ve hayatının en önemli değer olarak görülmesinin yanında, ülkeler arasındaki farklı standartların da rekabette haksızlığa yol açmasından çekinilmektedir. Standartların düşüklüğü maliyetleri de düşüreceğinden, haksız bir şekilde yatırımın o ülkeye çekilmesine yol açacaktır. Böylece ortaya adaletsiz bir durum çıkarken, çalışanların ve dolayısıyla toplumun diğer bireylerinin de düşük standartlardan dolayı meydana gelen iş sağlığı ve güvenliği sorunlarından etkileneceği açıktır (Yılmaz, 2009, 64).

1.3. Avrupa Birliği'nde İş Sağlığı ve Güvenliği Mevzuatı

AB'de iş sağlığı ve güvenliğine yönelik politikaların uygulanmasını temin etmek amacıyla devletlerin çalışmalarını yönlendirmek ve amaç ve hedeflerin daha çok anlaşılmasını sağlamak için İSG Stratejileri yayımlanmaktadır, Bu stratejiler 2002 ile başlamış ve 2020 yılına kadar hazırlanmıştır (Aydın, 2014, 22). AB politikaları, Topluluğu kuran birincil mevzuat ile tüzük, direktif, karar, tavsiye ve görüşlerden oluşan ikincil mevzuat tarafından şekillendirilmektedir. Bunların dışında Avrupa Komisyonu dönemsel olarak yayınladığı eylem programları ile mevzuata destek olmaktadır (Baloğlu, 2013, 43).

AB içerisinde İSG alanındaki düzenlemeler doğrudan uygulanabilen ve bağlayıcılığı olan tüzüklerden ziyade, üye devletlerin yerine getirmekle yükümlü olduğu direktifler şeklinde yapılmıştır (Nicholsan, 2002, 81). *"İşte Çalışanların Sağlık ve Güvenlik Tedbirlerini İyileştirmeye Yönelik Tedbirler Alınmasına İlişkin 98/391 sayılı Konsey Direktifi"* İSG alanındaki temel düzenleyici metindir. Bu direktif, kendisine dayanılarak çıkartılan 19 ayrı direktifle desteklenmektedir. O nedenle bu direktif *"Çerçeve Direktif"* olarak kabul edilmektedir. Çerçeve direktifte, işverenler her konuda çalışanlardan sorumlu sayılmış, işverenin sorumluluğu oldukça geniş tutulmuştur. İşverenler mesleki tehlikelerden korunma ve önleme faaliyetlerini yürütecek, yeterli bilgi ve donanıma sahip çalışanlar görevlendirmekle yükümlüdürler. İlgili önlemlerin alınması ve İSG konusunda çalışmanın yapılması için dışarıdan hizmet almanın da önü açılmıştır. İşçilere ciddi bir tehlike karşısında işi bırakma hakkı tanınmıştır. Her alanda risk değerlendirmesi yapılması üzerinde önemle durulmuştur. İşveren çalışanlara yaptıkları

işle ilgili belirli aralıklarla eğitim verme yükümlülüğünde tutulmuştur. Ayrıca işyerinde İSG ile ilgili politikaları oluştururken sürece çalışanların da dahil edilmesi zorunlu olmuştur (EU-OSHA, 1989). İşverenin yükümlülükleri karşısında işçiler de aldıkları eğitim ve işverenin talimatları uyarınca kendi sağlık ve güvenliklerinden sorumlulardır (Hollmen, 2009, 19-22).

Özellikle tarım, balıkçılık, inşaat, taşımacılık sektöründeki bağımsız çalışanlar yüksek risk altında olmalarına rağmen, Çerçeve Direktif'in kapsamının dışında bırakılmışlardır. Bu nedenle Konsey bağımsız çalışanlara yönelik İSG faaliyetlerinin geliştirilmesine yönelik öneri sunmuştur. Bağımsız çalışanlara yönelik duruma uygun önlemler alınması, sağlık ve güvenlik alanında eğitim sağlanması ve belirli aralıklarla sağlık kontrolünden geçirilmeleri önerilmiştir (EU-OSHA, 2003).

19 Eylül 2003 tarihinde; meslek hastalıklarında Avrupa çapında karşılaştırılabilir bilgi elde etmek, meslek hastalıklarını önleyici bir sistem kurmak ve meslek hastalıklarına maruz kalan işçilere destek sağlamak amacıyla "Avrupa Meslek Hastalıkları Listesiyle İlgili Tavsiye Kararı" çıkarılmıştır. Bu amaçla iki adet liste oluşturulmuştur. İlk listede doğrudan meslekle ilişkili kabul edilen ve tazminat doğuracak olan mesleki hastalıklara yol açan etkenler, ikinci listede ise meslekle ilgili olduğuna dair şüphe duyulan ve bildirim tabi olması öngörülen etkenler yer almaktadır (EU-OSHA, 2003-A).

AB içerisinde her konuda olduğu gibi İSG alanında da politika oluştururken, Avrupa Komisyonu tarafından mevzuata dayalı strateji eylem programları geliştirilmektedir. Ayrıca yine Komisyon tarafından belli bir konunun AB genelinde tartışılmasını önerdiği bir niyet göstergesi olan "Yeşil Kitap" ve Birliğin faaliyetlerini yönlendirmek için kullandığı bağlayıcı "Beyaz Kitap" da İSG politikaları için önemli bir yer tutmaktadır (Desmond, 2000, 251 ve 440). Avrupa Komisyonu 1993 yılında sosyal politika alanında Yeşil Kitap yayınlamıştır. Bu kitapta üye ülkelerden İSG mevzuatının uygulanması konusunda daha istekli olmaları ve bu alandaki bilgi birikimi ve eğitim düzeyinin artırılması gerektiği dile getirilmiştir. İlave olarak, İSG alanında yaşanacak gelişmelerin iş tatmini ve verimlilik üzerinde olumlu etkileri olacağı öngörülmüştür (EU Communities, 1993, 65).

Yeşil Kitap'tan sonra yayınlanan “İşte Güvenlik, Hijyen ve Sağlığın Korunması Alanındaki Topluluk Eylemlerinin Genel Çerçevesi (1994-2000)” isimli öneri programı; 1995 yılında yayımlanan “İşte Güvenlik, Hijyen ve Sağlık Hakkında Topluluk Stratejisi (1996-2000)” eylem programına esin kaynağı olmuştur (Piyal, 2009, 63-65). Bu eylem programında İSG' nin geliştirilmesi için mevzuat dışı önlemler, yasal olarak düzenlenmesi gereken yeni konular ve İSG' nin diğer topluluk politikaları içerisindeki yeri konularına değinilmiştir (EU COMMUNITIES, 1995). AB bu dönemde, çıkarılan direktiflerin ulusal mevzuata aktarılma oranının %74 seviyesinden %95'e çıktığını dile getirmiştir (Piyal, 2009, 69). Ancak sosyal taraflar, Komisyon'a direktiflerin ulusal mevzuata aktarılmasına yeterince önem vermediği ve bu yüzden sonuçları abarttığına dair eleştiriler getirmiştir (ETUC, 2001, 18).

2002 yılında Avrupa genelinde iş kalitesinin artırılması amacıyla “İşte ve Toplumda Değişime Uyum Kapsamında Yeni İş Sağlığı ve Güvenliği Stratejisi (2002-2006)” yayımlanmıştır. Bu bağlamda şeffaflık, bilgi ve tecrübe paylaşımı ve İSG alanındaki tüm aktörlerin sürece dahil edilmesi kararlaştırılmıştır. Komisyona göre çalışma hayatında meydana gelen değişiklikler nedeniyle; özellikle hizmet sektöründe psikolojik sağlık sorunları artmıştır (EU Communities, 2002). Bu stratejinin uygulanması sonucunda bu dönemde üye ülkelerin İSG konusundaki duyarlılığı artmış ve iş kazası oranları önemli seviyede düşmüştür (Baloğlu, 2013, 61). Yine de sosyal aktörler tarafından, programdaki ifadelerin genel kaldığı ve uygulamaya yönelik tavsiyelere pek yer verilmemiş olması sebebiyle eleştirilmiştir (Vogel ve Paoli, 2006, 8). Avrupa Komisyonu 2007 yılında “İşte Kalite ve Verimliliğin Geliştirilmesi: Topluluğun 2007-2012 İSG Stratejisi”ni yayımlamıştır (EU Communities, 2007). Avrupa Birliğinde iş sağlığı ve güvenliği konusunda kabul edilebilecek yasal düzenlemeler kısaca şunlardır (Erginbaş, 2010, 39-47);

- Çerçeve direktif (çalışanların iş sağlığı ve güvenliği konusunda desteklenmesini hedefleyen konsey direktifi)
- İş sağlığı ve güvenliğinin korunması için çalışma saati ve koşullarının planlanmasıyla ilgili konsey direktifi
- İstihdam ve dayanışma için toplumsal program 2007-2013 (PROGRESS) ile ilgili konsey direktifi

- İş sağlığı ve güvenliğine ilişkin yeni topluluk stratejisiyle ilgili yasa (2002-2006)
- Avrupa İş Sağlığı ve Güvenliği Ajansı'yla (OSHA) ilgili yasa
- Avrupa yaşam ve çalışma koşullarını geliştirme vakfı (EURO-FOUND) ile ilgili yasa
- İş sağlığı ve güvenliği danışma kurulu yasası
- Avrupa meslek hastalıkları programı yasası

AB'nin İSG' ye dayanak oluşturan direktifleri hakkında yapılan bir araştırmanın sonucuna göre; direktiflerin ulusal düzeyde İSG' nin gelişimine önemli katkıları olduğu ancak yüksek riski bulunan sektörler ve iş kazasına yatkın demografik gruplara yönelik özel önlemler konusunda büyük eksiklikleri olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Baloğlu, 2013, 62). Sosyal taraflar, Strateji'de durum analizi yapılmadığı, sorunların kaynağına inilmediği ve öncelikli faaliyetlerin belirtilmediğini dile getirmişlerdir (Vogel, 2007a, 15). Ayrıca, Avrupa İşçi Federasyonu bu stratejiyi bugüne kadar yapılmış, içerik bakımından en zayıf strateji olmakla da eleştirmiştir (Vogel, 2007b).

2. TÜRK İSG MEVZUATI

Türkiye İSG alanındaki çalışmalarında elle tutulur bir başarı sağlayamamış ve yapılanlar çoğunlukla ikincil mevzuat çıkarmakla sınırlı kalmıştır. Bu başarısızlığın temelinde; İSG alanında konuya özel son yıllara kadar bir kanunun çıkarılmaması, faaliyet yürüten pek çok kuruluşun uyum sıkıntısı, toplanan istatistik verilerde eksiklik ve konuya bütüncül ve bilimsel bir biçimde yaklaşılmamış olması sayılabilir (ÇSGB, 2006, 9). Bayılmış ve Taş'ın birlikte yapmış oldukları bir çalışmada, iş sağlığı konusunda en çok duyarlı ve bilgili olması gereken sağlık çalışanlarının iş sağlığı ve güvenliği hakkında bilgi düzeylerinin zayıf olduğu ve 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu ile ilgili de gerektiği kadar bilgili olmadıkları tespit edilmiştir. İlave olarak aynı sağlık çalışanlarının çoğunluğunun iş kazası ve meslek hastalıklarına maruz kaldıkları da görülmüştür (Bayılmış ve Taş, 2015, 92).

Osmanlı döneminde iş sağlığı ve güvenliği konusunda daha çok maden üretimi yapılan maden ocaklarına has çıkarılan Dilaverpaşa Nizam-

namesi ve Maden Ocaklarında Çalışanların Çalışma Şartlarının Düzenlenmesine dair 1921'de çıkarılan 151 sayılı kanun dışında bir gelişmeden söz etmek mümkün değildir (Tokol, 2015, 55). Cumhuriyetin ilk yıllarında, bölgesel bazı düzenlemeler yapılmış olsa da bu dönemdeki liberal ekonomiyi canlandırma çabaları sebebiyle, genel olarak çalışma hayatı konusunda pek bir düzenleme yapılmamış ve sosyal politika konuları arka planda kalmıştır. Ancak 1930'lu yıllardan itibaren başlayan sanayileşme hamlesi doğrultusunda verimliliği artırma ihtiyacı doğmuş ve çalışma koşulları ile ilgili yasal düzenlemeler yapılmaya başlanılmıştır. Kadın ve çocukların çalışma ortamlarına ilişkin düzenlemeler dahil olmak üzere ilk defa çalışanların sağlığına yönelik düzenlemelerin de yapıldığı Umumi Hıfzısıhha Kanunu da bu dönemde çıkarılmıştır. (Deniz, 2007, 140-145). 1936 yılında çıkarılan "3008 sayılı İş Kanunu"nun "İşçilerin Sağlığını Koruma ve İş Emniyeti" isimli üçüncü bölümü ile Türkiye'de ilk defa İSG alanında ayrıntılı ve sistemli bir yasal düzenleme yapılmıştır. Yine bu dönemde çıkarılan 1945 tarihli "İş Kazaları, Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortaları Kanunu" ile ilk kez iş kazası ve meslek hastalıklarına yönelik sigorta uygulaması başlamıştır. Aynı yıl içerisinde bu kanuna ek olarak "İşçi Sigortaları Kurumu Kanunu" yasalaşmış ve İşçi Sigortaları Kurumu ihdas edilmiştir (Baloğlu, 2013, 75).

Türkiye'de 1946 yılında çok partili hayata geçilmesinin ardından çalışma yaşamına yönelik yaşanan en önemli gelişme aynı yıl Çalışma Bakanlığı'nın kurulması olmuştur. Ardından 1950 yılında, İş Müfettişlerinin görev, yetki ve sorumlulukları bakımından önemli olan, UÇÖ'nün "81 sayılı Sanayi ve Ticarete İş Teftişi Hakkındaki Milletlerarası Sözleşmesi" kabul edilmiş ve yürürlüğe sokulmuştur. 1964 yılında çıkarılan "Sosyal Sigortalar Kanunu" ile Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK) kurulmuş ve iş kazası ve meslek hastalıkları konusunda sağlanan haklar ve koruyucu hekimlik yönünde çeşitli hükümler getirilmiştir (Baloğlu, 2013, 76-77).

1961 Anayasası sonrasında işçi haklarıyla ilgili fikirlerin daha rahat tartışılabildiği ve savunulabildiği bir dönem gelmiştir (Işıklı, 1967, 87). İlk yedi kalkınma planı İSG açısından incelendiğinde, bu alanın uzunca süre bir sorun alanı olarak görülmediği ve yer verilmediği anlaşılmaktadır (Baloğlu, 2013, 77). 1971 yılında daha modern bir anlayışla birlikte 1475 sayılı İş Kanunu çıkarılmış ve 3008 sayılı Kanun'un yerini almıştır.

Bu kanunda da İSG düzenlemeleri ayrı bir başlık altında ele alınmıştır (Resmi Gazete, 1971).

1982 Anayasası'nın hükümleri birçok konuda daha detaylı düzenlemelere yer vermiş ve İSG'ye değer önem atfedildiğine işaret ediyor olsa da, başta sendikal haklar olmak üzere işçi hakkına getirdiği pek çok kısıtlamalar söz konusu olmuştur. Hem 12 Eylül 1980 askeri ihtilalinin hem de neo-liberal politikaların olumsuz yansımaları olarak sosyal devlet anlayışında gerilemeler yaşanmıştır. Dolayısıyla 1990'lı yılların ortalarına kadar genelde sosyal politikalar ve özelde İSG alanında ilerlemeler sağlanamamıştır. Bir diğer ifadeyle Türkiye'de uzun yıllar sosyal diyalogun çalışmadığını belirtmek yanlış olmayacaktır.

I. Özal Hükümet Programı ile ilk defa bir hükümet programında "iş güvenliği" kavramı ele alınmıştır (TBMM, 1983). Akbulut Hükümeti Programı'nda ilk kez, gelişmiş ülkelere göre İSG alanında geri kaldığımız kabul edilmiştir (TBMM, 1989) ve I. Yılmaz Hükümet Programında da aynen teyit edilmiştir (TBMM, 1991). Türkiye'de sosyal politika alanındaki asıl gelişmeler 1999 Helsinki Zirvesi'nden sonra yaşanmış ve bu tarihten itibaren sosyal politikanın her alanında olduğu gibi Türk İSG sistemini modernleştirme çabaları hızlanmıştır (Özdemir, 2007, 6). İş Sağlığıyla ve Güvenliğiyle (İSG) ilgili mevzuatın Avrupa Birliği'ne (AB) uyumlaştırılması sürecinde pek çok çalışma yapılmıştır. Çalışma hayatında önemli bir adım olan 4857 Sayılı İş Kanunu, 2003 yılından itibaren İSG alanında başvuru tek kanuni mevzuat olmuştur. Türk iş hukukunda iş sağlığı ve güvenliği hususunda son yasa olan 6331'e kadar İSG'ye ilişkin temel ve ayrı bir kanun olmamıştır. 6331 sayılı yasadaki önce İSG ile ilgili kanunlar düzeyindeki temel normları, İş Kanunu'nun 5. bölümünde yer alan İSG ile ilgili hükümler oluşturmuştur (Erginbaş, 2010, 61).

2.1. Türk Mevzuatı Üzerindeki Avrupa Birliği Etkisi

2.1.1. Uyum Çalışmalarının Etkisi

Türkiye Avrupa Birliği uyum sürecinde özellikle sosyal politika alanında sadece AB direktiflerini değil ayrıca Uluslararası Çalışma Örgütü'nün sözleşmelerinin kabulünü de dikkate almıştır. Bu anlamda, 1981 yılında

UÇÖ tarafından kabul edilmiş olan 155 No'lu İş Sağlığı ve Güvenliği ve Çalışma Ortamına İlişkin Sözleşme 2004 yılında TBMM tarafından onaylanmıştır. Ayrıca 31 Mayıs 2006 tarihinde Cenevre'de imzalanmış, 20 Şubat 2009 tarihinde yürürlüğe girmiş olan 187 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliğini Geliştirme Çerçeve Sözleşmesi, Türkiye tarafından 2013 yılında kabul edilmiştir (ILO, 2016). Dolayısıyla, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün ülkemiz çalışma hayatına yapmış olduğu katkı aynı zamanda Avrupa Birliği uyum sürecine de olumlu bir şekilde yansımıştır.

1999 Helsinki Zirvesi'nden itibaren, Türkiye her alanda hızlı bir reform sürecine girmiştir. AB ile Türkiye arasındaki müzakere süreci, 2000'li yıllara damgasını vuran reformların ana motoru olmuş ve ülkemizin gelişimine katkı sağlamıştır (Özdemir, 2007, 3). Çalışma hayatı ile ilgili düzenlemeler için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, daha tarama sürecinden konunun üzerine itinayla eğildiğinden AB mevzuatı ile uyum süreci çok sancılı geçmemiştir (Başesgioğlu, 2006, 6). Bu anlamda, Türkiye'nin İSG alanındaki uyumu diğer alanlara göre daha ileri bir düzeyde gerçekleştirmiştir (Schröder, 2006, 8).

Türkiye'nin 2001 yılında yayınladığı ilk Ulusal Program'da İSG alanında öncelik, mevzuatın uyumlaştırılmasına verilmektedir. Bu amaçla İş Kanunu'nun İSG hükümlerinde gerekli değişikliklerin yapılacağı ve ayrıca bir "Çerçeve Tüzük" hazırlanacağı belirtilmektedir. Bu olumlu gelişmelerle birlikte sosyal diyalogun geliştirilmesi ve idari yapının güçlendirilmesi konularına pek değinilmediği dikkat çekmektedir (AB Bakanlığı, 2001, 276-305).

Gözden Geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi'nde, İSG alanında bir önceki Katılım Ortaklığı Belgesi'ne göre bir değişiklik yapılmamıştır; ancak Türkiye'nin de Ulusal Programını yenilemesi ve etkin bir biçimde uygulamasına yönelik bir beklentiye ortaya çıkarmıştır (Baloğlu, 2013, 81). 2003 yılında yenilenen Ulusal Program'da İSG alanında İş Teftiş Kurulu'nun güçlendirilmesi taahhüdünde bulunulmuştur (AB Bakanlığı, 2003, 500).

Müzakerelerin ilk aşaması karşılıklı tarama toplantıları ile geçmiştir. 2006 yılında yapılan "*sosyal politika ve istihdam*" faslının tanıtıcı tarama toplantısında, Brüksel'de Avrupa Komisyonu kendi müktesebatını tanıtmıştır. Aynı yıl içerisinde yine Brüksel'de gerçekleşen ayrıntılı ta-

rama toplantısında, bu kez Türk tarafı ulusal mevzuatı hakkında Avrupa Komisyonu'nu bilgilendirmiştir (Baloğlu, 2013, 82).

4857 sayılı İş Kanunu ile birlikte; denetim ve eğitim görevleri işverenlerin yasal yükümlülüğü haline gelmiştir. Ayrıca çırak ve stajyerler ilk defa İSG uygulamaları kapsamına alınmıştır. Sosyal diyalog alanında da gelişmeler yaşanmış ve işçileri temsil eden bir işçinin İSG Kurulunda yer alması sağlanmıştır (Seratlı, 2004, 198-217). İşyerinde herhangi bir tehlikeli durumun ortaya çıkması halinde çalışmaktan kaçınma hakkı, işçinin İSG Kuruluna başvurarak durumun tespit edilmesi, gerekli tedbirlerin alınmasını talep etmesi ve kurulun aynı gün içerisinde durumu tutanakla tespit etmesini gerektirmektedir. Eğer kurul işçinin talebi doğrultusunda karar verirse, işçi çalışmaktan kaçınabilmektedir. Avrupa Birliği Çerçeve Yönetmeliği ile kıyaslandığında, hakkın kullanımının daha kısıtlı olduğu görülmüştür (Kabakçı, 2009, 2-3). İş sağlığı ve güvenliği alanında AB'nin Çerçeve Direktif'ine göre oldukça sınırlı kalan 4857 sayılı kanunu desteklemek için 2003 ve 2004 yıllarında, özellikle AB direktifleri dikkate alınarak, başta sanayi olmak üzere tüm sektörlerde çeşitli yönetmelikler çıkarılmıştır. Ayrıca iş sağlığı ve güvenliğine yönelik duyarlılıkların artırılması amacıyla da çalışmalar yapılmıştır (Erginbaş, 2010 80-100; Baloğlu, 2013, 99).

9 Aralık 2003 tarihinde, Çerçeve Direktif'i iç hukuka aktarma amacıyla hazırlanan İSG Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir. Buna ek olarak yeni yönetmeliklerin çıkarılmasıyla birlikte Türkiye 2004 yılında İSG alanında AB mevzuatına uyum konusunda önemli yol kat etmiştir. Ancak İSG Yönetmeliği'nin yönetmelik olarak değil de tüzük olarak hazırlanması gerektiği gerekçesi ile Danıştay, 24 Mayıs 2004 tarihinde yürütmenin durdurulması kararı almıştır. Bu gelişmeden ötürü Bakanlık metni tüzük şeklinde yeniden hazırlamış ve taslağını Danıştay'ın incelemesine sunmuştur. Ancak taslak; alınacak önlemler bakımından somut ve etkin kurallar halinde düzenlenmediği, standart belirlemediği, yeterince koruyucu hüküm içermediği ve hükümlerinin yorumlara açık olduğu gerekçesiyle iade edilmiştir. Daha önce hakkında yürütmeyi durdurma kararı alınmış olan Yönetmelik de 2006 yılında iptal edilmiştir. Bunun üzerine 2008 yılında, iptal edilen yönetmelikte yer alan hükümler İş Kanunu kapsamına alınmıştır. 2011 yılında ise İSG Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir (Baloğlu, 2013, 101-103). Türk Tabipler Birliği, 5510

sayılı yasaya göre kamu çalışanları iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından yararlanamadıklarından dolayı, mevcut durumda tüm çalışanların İSG kapsamına alınamayacağı yönünde bir eleştiri getirmiştir (TTB, 2016)

Sosyal taraflardan biri olan Türkiye'deki işveren kesimi, İSG düzenlemelerinin yasa şeklinde yapılmasının daha ileri ülkelere özgü bir uygulama olduğu ve AB'ye uyum sağlamaya yönelik reformları ülke gerçeklerinden kopuk olmaması gerektiği şeklinde eleştiriler yöneltmişlerdir (Pirler, 2007, 6). Aslında üyelik adaylığı sürecindeki pek çok ülke, İSG alanında geçici düzenlemelere ve geçiş aşamalarına ihtiyaç duymuştur. Özellikle son dönemde üye olan ülkelere bu alanda bir geçiş aşamasını talep etmiş ve taleplerini etki analizi raporlarıyla desteklemişlerdir (Ökütçü, 2006, 49). Öte yandan AB üyesi olan pek çok ülkede İSG konusu yasa ile düzenlenmiştir, bu nedenle de Türkiye'deki yasanın gerekliliği savunulabilir (Batur, 2007, 28). Mutlaka, iş kazalarında meydana gelen ölüm ve yaralıların sayılarındaki artış, ülkemizi dünya sıralamasında yukarılara taşıması da, iş sağlığı ve güvenliği alanında müstakil bir yasanın gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. 2005 yılında Türkiye'nin imzaladığı UÇÖ'nün 155 sayılı Sözleşmesi gereğince kurulan "Ulusal İş Sağlığı ve Güvenliği Konseyi", "İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu" tasarısını hazırlama kararını almış ve bu karar doğrultusunda bir yasa tasarısı hazırlamıştır (Erginbaş, 2010, 110).

Türkiye'de İSG hususunda konusunda müstakil bir yasa 30 Haziran 2012 tarihinde resmi gazetede yayınlanarak çıkarılmıştır. 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu 01 Ocak 2013 tarihinden sonra uygulamaya geçmiştir (Resmi Gazete, 2012). Bu kanun sayesinde İSG alanında yüksek standartlarda düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bunlar kısaca (Korkut-Tetik, 2013, 463-467);

- Çalışanlara değer verilerek onların fikirlerine müracaat edilmesi ve sürece destek vermelerinin hedeflenmesi
- Çalışanların İSG konusunda bilgilendirilmelerinin gerekliliği
- Önleme ve koruma ile tazmin anlayışı
- İş güvenliği konusunda uzman ve işyeri doktorunun istihdam gerekliliği
- Tedrici uygulama

- Küçük işletmelere destek
- Risklerden kaçınma ilkeleri
- Sağlık izleme gerekliliği
- İşyerlerinde ISG çalışan temsilcisi
- Ulusal iş sağlığı ve güvenliği konseyi
- Ortak sağlık ve güvenlik birimlerinin kurulması
- Güvenlik konusunda rapor ve kaza önleme politika belgesinin çıkarılması

2013 yılında ISG hususunda bir zemin olacak Ulusal İş Sağlığı ve Güvenliği Konseyi'ni kuran yönetmelik de dâhil olmak üzere, İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nu destekleyici mevzuat çıkarılmıştır. Buna ilave olarak, ISG hususunda uzman müfettişlerin sayıları artırılmış ve ayrıca konu hakkındaki birikimleri de artırılmaya başlanmıştır (Kayagil, 2015, 43).

İş kazaları ve meslek hastalıklarında genelde çalışanlar etkilenmektedir. İşçiler çalışma durumlarının bir kısmını ya da tamamını belli süreli veya sürekli olarak kaybedebilmektedirler (Akkaya, 2007: 18). Her ne kadar 6331 sayılı kanun ile yenilikler getirilmiş olsa da iş kazalarında bir azalma görülmemiştir. 6331 sayılı kanunun sonrasında ISG alanında kanunun gerektirdiği yönetmelikler yürürlüğe girmiş olmasına rağmen iş kazalarında beklenen azalmalar görülmemiştir. 2015 yılında işyerlerinde iş kazalarında en az 1730 işçinin öldüğü kayıtlara geçmiştir. İş kazalarına yönelik yayın yapan İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi (ISIG) adlı sivil toplum kuruluşunun yayınladığı rapora göre, Türkiye'de 2016 yılı ilk çeyreğinde 415 çalışan iş kazalarında vefat etmiştir (Güvenliçalışma, 2016).

İş sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nun dikkat çeken özelliklerinden biri, şüphesiz ilgili tarafların aktif katılımının sağlanması, yükümlülüklerin daha geniş tutulması ve yükümlülüklerin hükme bağlanarak gerçekleşmesinin cezai müeyyidelerle temin edilmesidir. Ancak, yasalarla en güzel standartlar sağlansa da, aslolan o standartların hayata geçirilmesidir. Bir diğer ifadeyle, ISG konusunda yeterli kapasiteye sahip olan müfettişler tarafından tavizsiz bir teftişin yapılması, işveren yanında konumu nispeten zayıf olan işçinin korunmasını ve desteklenmesini de gerçekleştirecektir (Korkut-Tetik, 2013, 473). Ayrıca iş sağlığı ve

güvenliğinin sağlanması hem işveren hem de devletin tazmin yükünü hafifletecektir. Diğer taraftan iş sağlığı ve güvenliğinde tazminatların varlığı ise işverenlerin daha dikkatli davranmalarına yol açmaktadır (Süzek, 2012: 853).

Türkiye'de işçilerin örgütlenme oranlarının çok düşük olması, var olan örgütlülerin yasal ve toplumsal nedenlerden dolayı haklarını yeteri kadar kullanmamaları, genel olarak sosyal diyalog mekanizmasının çalışmasını zayıflatmaktadır. İlave olarak Türkiye'de taşeronlaşmanın, sendikasılaşma ve yasal bazı sorumluluklardan kaçınma amacıyla kullanılması da iş sağlığı ve güvenliği konusunu olumsuz etkilemekte ve bir birikimin oluşmasını engellemektedir (Yılmaz, 2009, 58). Bu anlamda, Türkiye'de İSG alanında yapılan reformlara rağmen iş kazaları ve meslek hastalıklarını engellemede yeteri kadar etkili olunamamasının sebeplerinden biri olarak endüstriyel demokrasinin henüz tam olarak yerleşmemesi gösterilebilir. O nedenle sosyal diyalogun geliştirilmesi ve dolayısıyla iş kazalarının azaltılması için, 6331 sayılı kanun gereği oluşturulan İSG kurullarına önemli görev düşmektedir (Özgürce, Demirkaya ve Eryiğit, 2014, 58-59).

2.2.2. İlerleme Raporlarının Etkisi

AB'ye üyelik sürecinde, mevzuat bütünleşmesi çalışmalarıyla beraber her yıl AB tarafından yayınlanan ilerleme raporlarının da sosyal politika alanında büyük etkisi olmuştur. Her ne kadar ilk ilerleme raporlarında İSG alanında bahsedilmemişse de ilk kez 2001 yılında, sosyal politika ve istihdam başlığı alanında İSG alanında iyileştirmeler yapılması gerektiğine değinilmiştir (ATK, 2001).

2002 yılında sosyal diyalogun İş Teftiş Kurulu aracılığıyla arttırılmaya çalışıldığına dikkat çekilirken aynı zamanda Çerçeve Direktif'in ve ilgili yönetmeliklerin iç hukuka aktarılmasının önemine dikkat çekilmiştir (ATK, 2002, 80-81). 2003 yılında, yeni İş Kanunu'nun İSG sağlanması için işyerlerinde hekim ve mühendis istihdam edilmesini zorunlu kılması bir ilerleme olarak ele alınırken; Çerçeve Direktif'in hala iç hukuka aktarılmamış olması eleştirilmiştir (DPT, 2003, 81-84).

2004 yılında itibaren Türkiye'nin İSG alanındaki çabaları takdir edilmeye başlanmıştır. Çerçeve Direktif ve ilgili yönetmeliklerin iç hukuka aktarımı konusunda gösterilen çabalar takdir toplarken, bu alana kamu sektörünün de dahil edilmesi ve iş müfettişi sayısının artırılması yönünde öneriler yapılmıştır (ATK, 2004, 93-96). 2005 ve 2006 yıllarında Türkiye'nin mevzuatı uyumlaştırma çabaları büyük takdir görmekle birlikte, Danıştay'ın Çerçeve Yönetmeliği askıya alması büyük eleştirilere neden olmuştur. Ancak genel olarak bu dönemde AB'nin reform sürecinden oldukça memnun olduğu görülebilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2005, 111; 2006, 51).

İlginç bir şekilde 2009 yılına kadar İSG konusuna ilerleme raporlarında tekrar değinilmemiştir. 2009 ve 2011 yılları arasında AB daha eleştirel bir tutum takınmaya başlamıştır. Bu dönemde getirilen eleştirilerin başında Çerçeve Direktif'in iç hukuka aktarılmamış olması gelmektedir. Raporlar bu nedenle İSG' nin İş Kanunu kapsamıyla sınırlı kaldığına dikkat çekmişlerdir. Ayrıca her ne kadar eğitim hizmetleri övülse de iş müfettişlerinin sayısının düşüklüğü de büyük bir eleştiri kaynağı olarak süregelmiştir (ATK, 2009, 63-65; Avrupa Komisyonu, 2010, 68-71; 2011, 76-80).

2012 yılında İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nun çıkarılması ile birlikte AB'nin mevzuata yönelik eleştirileri sona ermiştir. Ancak uygulamadaki sorunlar ile denetim eksiklikleri ve sosyal diyalogun sağlıklı işletilememesi bu dönemden sonraki eleştirilerin odağı olmuştur. (Avrupa Komisyonu, 2012, 64; 2013, 40; 2014, 39-41). Ancak yine de bugün, Türkiye'nin bu fasılda hazırlıklı olduğu AB tarafından da kabul edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2015, 54).

Görülebildiği gibi Avrupa Komisyon'unun ilerleme raporları, Türkiye'nin uyum sürecindeki kılavuzu işlevini görmektedir. Türkiye bu raporlardaki eleştirileri göz önüne alarak yıllar içerisinde gerekli düzenlemeleri yapmış ve yapmaya da devam etmektedir. Türkiye'nin eksikleri konusunda, ilerleme raporları iyi bir analiz sunmakla kalmayıp, çözüm önerileri de getirmişlerdir. Türkiye'nin eksikliklerini giderme konusunda raporların oynadığı rol ve Türkiye'nin istekliliği, birlikte Türk İSG mevzuatını bugünkü haline getirmişlerdir.

Sonuç

Türkiye ile AB'nin geçmişi çok eskiye dayanmaktadır. 1963 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu ile imzaladığımız Ankara Antlaşması'ndan beri AB ile Türkiye arasında bazen hızlanan bazen de gerileyen bir ilişki olmuştur. Dönemsel olarak yaşanan duraklamalar Türkiye'yi yıldırmamış ve 1999 yılında yapılan Helsinki Zirvesi'nden itibaren hızlı bir reform sürecine girilmiştir. Elbette bu süreç İSG konusunda etkisini göstermiştir.

Avrupa'nın İSG'yi bir sorun alanı olarak görmesi çok eskiye dayanmaktadır. Yıllardır üzerinde çalıştığı İSG kavramına, sahip olduğu tecrübeye yıllar içerisinde geliştirdiği sistematik yaklaşımı ve AB'nin değişmez bir parçası olan sosyal diyalogu ekleyen AB, bu alanda dünyada en ileri durumda olan siyasi yapı olarak görülmektedir.

Türkiye her ne kadar İSG'ye yönelik dolaylı düzenlemeler yapmışsa da İSG'yi bir sorun alanı olarak ele alması AB üyeliği sürecinde gerçekleşmiştir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, özellikle bu alanda iyi hazırlanmış ve çok sayıda reform ile ülkemiz mevzuatını AB mevzuatına uygun hale getirmeye çalışmıştır. Bu anlamda 1999 yılının Türk İSG mevzuatı için bir dönüm noktası olduğunu söylemek mümkündür.

Araştırmamızın da gösterdiği gibi, Türk İSG mevzuatı sadece AB'den etkilenmekle kalmamış; AB üyeliği sürecinin doğal bir sonucu olarak tamamen AB mevzuatıyla bütünleşmiştir. Bu anlamda Türkiye'de modern anlamda bir İSG anlayışının yerleşmesini AB'nin sağladığı söylenebilir. Etkinin boyutu bazen o kadar artmıştır ki bazı yönetmeliklerin birbir çevrilmesi sonucunu getirmiştir. Müktesebatın doğrudan alınmasının özellikle işveren kesimlerinden eleştiri aldığı görülmektedir. Ne olursa olsun Türkiye fasıllar arasında en çok İSG alanında yaptığı iyileştirmeler ile övgü almıştır. Bu iyileştirmeler ise 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu ile zirve yapmış ve Türkiye İSG alanında AB Çerçeve Direktifi'ni kendi yasal mevzuatına dahil etmeyi başarmıştır.

Türkiye'nin, bütün bu gelişmelere rağmen kat etmesi gereken çok yol olduğunu belirtmek gerekir. Türkiye İSG mevzuatını büyük oranda AB mevzuatına uyarlamıştır. AB ise bu alanda en yüksek standarda sahip

örgüt olarak, Türkiye'nin hedeflediği seviye olmalıdır. Ancak yasal düzenlemelerde gösterilen başarı, uygulamalarda gösterilememiştir. Uygulamalarda gerek işverenlerin geçiş sürecine hazır olmamaları, gerekse çalışanların bilgi ve beceri düzeyleri itibariyle iş sağlığı ve güvenliğine yönelik eksik olmaları nedeniyle önemli sorunlar ortaya çıkmaktadır. O nedenle Türkiye hala Dünya'da en çok ölümlü iş kazasının gerçekleştiği ülkeler arasında yer almaktadır.

Şüphesiz çalışma mevzuatındaki düzenlemelerin birtakım sorunlar nedeniyle uygulamaya geçirilmemesi ve süregelen kayıtdışı çalışma, işsizlik, düşük vasıflı çalışanlar, insani duyarlılıkların zayıflığı ve yetersiz kurumsal yaklaşımlar da iş sağlığı ve güvenliğini olumsuz etkilemektedir. Bunlara ilave olarak, modern ve güncel mevzuat var ama denetim yetersiz, işçi eğitimleri yetersiz ya da hiç yapılmıyor, işverenin ve çalışanların İSG kültürü yetersiz, iş güvenliği uzmanları vasıfsız ve tecrübesiz olmaları da sorunu büyütülmektedir. OSGB'lerin işyerlerinin iş sağlığı ve güvenliği maliyetlerini düşürmeleri ve uzmanlaşma amaçlanmış olmasına rağmen, iş kazalarının azalmasına kısa vadede önemli bir etki yapmamıştır. İSG hizmetlerinin adeta OSGB'ler eliyle taşeronlaştırılması önleyici yaklaşımın en önemli uygulama aracı olan önleyici İSG hizmetlerinin yetersiz kalmasına neden olmaktadır. OSGB'ler tarafından sunulan hizmetler işverenlerce, işyerinde önlem almaktan ziyade, mevzuata göre gerekli evrakların tamamlanarak para cezalarından kurtulma olarak algılandığından, OSGB'lerce verilen hizmetler maalesef resmi evrak tamamlamaya dönmüş durumdadır.

6331 sayılı yasa ile iş sağlığı ve güvenliği konusunda tazmin edici yaklaşımın yerini önleyici yaklaşım almıştır. Önleyici yaklaşım toplumsal olarak topyekûn değişimi gerektirmektedir. Ayrıca daha önceden farklı yasalar ve yönetmelikler içerisinde düzenlenen iş sağlığı ve güvenliği konusu tek bir yasa ile ve işçi-memur, kamu-özel sektör ayrımını ortadan kaldırarak tüm çalışanlar için çıkarılmıştır. Üstelik çalışanları tüm süreçlere dahil ederek onların iş sağlığı ve güvenliği konularında pasif konumdan daha aktif konuma geçmelerine yol açmaktadır. İş sağlığı ve güvenliği sadece teknik bir olgu değil, toplumsal ve kültürel bir olgudur. En iyi yasa yapılmış olsa da o konuda toplumsal duyarlılığın olmaması halinde uygulama sorunları ortaya çıkacaktır. İş sağlığı ve güvenliği gibi toplumun tüm kesimlerini ilgilendiren bir ko-

nuda, toplumsal geleneklerin, birikimlerin ve duyarlılıkların önemi çok fazladır. Bu anlamda iş sağlığı ve güvenliği konusunda ilkokuldan başlayarak üniversitelere kadar teori ve uygulama birlikte eğitimlerin verilmesi, iş sağlığı ve güvenliği sorunlarının azalmasında etkili olacaktır. İş sağlığı ve güvenliğinin bir diğer önemli ayağı ise denetim konusudur. Denetimlerin yeterli uzmanlar tarafından ve şeffaf bir şekilde gerçekleştirilmesi 6331 sayılı yasanın uygulanmasını güçlendirecektir. AB ilerleme raporlarında da belirtildiği gibi Türkiye'ye düşen; mevcut mevzuatın denetim kanallarını ve uygulama ayağını güçlendirmektir.

EXTENDED ABSTRACT

**The Implementations of Health and Safety at Work
in The European Union and Their Influences in
Turkey**

*

Orhan Koçak – Nazlıhan Koray

İstanbul University / Yalova University

Health and safety at work is a subject which the European Union and International Labor Organization give the importance. Therefore, International Labor Organization especially focused on health and safety at work with its recommendations and conventions produced by the Organization. In addition, ILO is trying to spread the subject of health and safety at work issue by the "decent work" concept in the meaning of proper and safe work. The European Union adopts the conventions and recommendations produced by ILO to provide standardization on health and safety at work not only for the Union but also member countries.

It goes back too much for Europe to see the health and safety at work issue as a problem area. European Union as a high-level political entity on the field has added systematic approach and social dialogue, which is a constant chapter in the EU, to the health and safety at work issue which has been worked by. In this sense, as one of the regional entities, European Union has been acting conventions and decrees not only Union level but also member countries level. According to the European Union approach, health and safety at work issue is seen as a part of the social policies. This approach is seen as an indispensable part of European Union's legitimacy. Therefore, as it is on social policies in the European Union, social dialogue is effectively used to making policies on the health and safety at work issues.

European Union gives the importance to the health and safety at work issue at an utmost level in the member and nominee countries. Also, in addition to that human health and life should be seen as the most important value, it is another issue that different standards on the

health and safety at work issue among the member countries may lead unfair compete. Since lower standards will reduce the production costs, investments will be attracted to the countries where the standards are lower than other countries. Thus, because of the lower standards in countries will give rise unfair compete and also not only trigger many problems about health and safety at work issue but also increase many occupational accidents in workplaces.

Turkey, as a country on the membership process, has been subjecting many problems on the health and safety at work issue for decades and has tried to decrease the problems on the issue by acting some regulations which were added to the other laws. Turkey, with the EU membership process, has seen and approached the health and safety at work issue as an important problem area. The Labor and Social Security Ministry has tried to bring Turkey's current legislation by well prepared many reforms in line with the EU legislation. That's why the year 1999 became a turning point for Turkey's health and safety at work legislation issue.

As of 1999 Helsinki Summit, Turkey entered into a rapid reform process in every field. The negotiation process between EU and Turkey has triggered many reforms done in Turkey in the 2000s, and this process supported the developments in the country. The regularities related to the labor life in the process of EU harmonization weren't difficult as much as other chapters since The Ministry of Labor and Social Security focused on to the subject. In this sense, Turkey's harmonization on health and safety at work legislation was realized better than other chapters.

Turkey's health and safety at work legislation has not only been influenced by the EU; As a natural consequence of the EU membership process, it is fully integrated into EU legislation. In this sense, it can be said that the membership process of EU has provided to settle a modern approach about health and safety at work in Turkey. The effect was so much so that, sometimes, so increased that some decrees were literally translated from EU to Turkey's legislation. In the EU harmonization process, it is seen that Turkish some employers criticized regulations which were directly taken from the EU legislation. But in the end, Turkey has taken the most praises related to the improvements and regulations on

health and safety at work issue from the EU. These improvements have made a peak with the new law number 6331 related to Health and Safety at Work, and Turkey has finally succeeded to incorporate the EU's framework Directive into its legislation.

Turkey which has come to an important phase for the Union membership is passing from the same process with the demands of the European Union. Despite the new law no. 6331 related to Health and Safety at Work, which was enacted in 2012, there are still occupational accidents and health problems in sectors. With this working, health and safety at work issue in Turkey, which is in the process for the European Union membership, will be evaluated regarding related law, decrees and implementations. Also, the current related regulations and implementations will be examined according to the European Union rules.

Kaynakça/References

- AB (1996). European social charter (Revised). Strasbourg: Council of Europe
- AB Bakanlığı, (2001), AB müktesebatının üstlenilmesine ilişkin Türkiye Ulusal Programı, Cilt I.
- AB Bakanlığı, (2003), AB Müktesebatının üstlenilmesine ilişkin Türkiye Ulusal Programı, Cilt II
- Akkaya, G. (2007). Avrupa Birliği ve Türk mevzuatı açısından sağlık kuruluşlarında iş sağlığı, iş güvenliği, meslek hastalıkları ve bir araştırma. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ataman, B. C. (2005). "Avrupa Birliği Sosyal Politikasının Temel Prensipleri ve Avrupa İstihdam Stratejisi" *Avrupa Birliği'nin İstihdam ve Sosyal Politikası*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayını, s. 15.
- Avrupa Komisyonu (2005). *Türkiye'nin Avrupa birliğine katılım sürecine ilişkin 2005 yılı ilerleme raporu*. Brüksel
- Avrupa Komisyonu (2006). *Türkiye'nin Avrupa birliğine katılım sürecine ilişkin 2006 yılı ilerleme raporu*. Brüksel
- Avrupa Komisyonu (2010). *Türkiye'nin Avrupa birliğine katılım sürecine ilişkin 2010 yılı ilerleme raporu*. Brüksel

- Avrupa Komisyonu (2011). *Türkiye'nin Avrupa birliğine katılım sürecine ilişkin 2011 yılı ilerleme raporu*. Brüksel
- Avrupa Komisyonu (2012). *Türkiye'nin Avrupa birliğine katılım sürecine ilişkin 2012 yılı ilerleme raporu*. Brüksel
- Avrupa Komisyonu (2013). *Türkiye'nin Avrupa birliğine katılım sürecine ilişkin 2013 yılı ilerleme raporu*. Brüksel
- Avrupa Komisyonu (2014). *Türkiye'nin Avrupa birliğine katılım sürecine ilişkin 2014 yılı ilerleme raporu*. Brüksel
- Avrupa Komisyonu (2015). *Türkiye'nin Avrupa birliğine katılım sürecine ilişkin 2015 yılı ilerleme raporu*. Brüksel
- ATK, Avrupa Toplulukları Komisyonu (2001). *Türkiye'nin Avrupa birliğine katılım sürecine ilişkin 2001 yılı ilerleme raporu*. Brüksel
- ATK, Avrupa Toplulukları Komisyonu (2002). *Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2002 yılı İlerleme Raporu*. Brüksel
- ATK, Avrupa Toplulukları Komisyonu (2004). *Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2004 yılı İlerleme Raporu*. Brüksel
- ATK, Avrupa Toplulukları Komisyonu (2009). *Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2009 yılı İlerleme Raporu*. Brüksel
- Aydın, F. (2014). *Avrupa birliği'nde iş sağlığı ve güvenliği*, T.C. Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Yayın No: 12, Ankara.
- Baloğlu, C. (2013). *Avrupa Birliği ve Türkiye'de iş sağlığı ve güvenliği*. İstanbul: Beta
- Başesgioğlu, M. (2006). Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın AB müzakere sürecinde gerçekleştirdiği mevzuat uyum çalışmaları ve uygulamaları. *Mercek*, 46, 4-9
- Batur, E. (2007). İş Sağlığı ve Güvenliğinde Son Gelişmeler. *Mercek*, 46, 24-33
- Bayılmış, O. ve Taş, H. Y. (2015). Sağlık çalışanlarının iş sağlığı ve güvenliğine yönelik yaklaşımlarının değerlendirilmesi: Sakarya örneği. *İş,Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi / Is,Guc The Journal of Industrial Relations and Human Resources* 17(1), 89-117.
- Çakır, M. (2004). Avrupa Birliği'nde İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği. *Türk Harb-İş Dergisi*, 211, 66-68

- ÇSGB (2006). Ulusal İş Sağlığı ve Güvenliği Politika Belgesi (2006-2008). Ankara
- Deniz, Ö. (2007). Cumhuriyet Dönemi Çalışma Hayatı. ÇITAD, 6(15), 131-150
- Desmond, D. (2000). Avrupa Birliği Ansiklopedisi (Çev: H. Akay). İstanbul: Kitap Yayınevi
- DPT (2003). *Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2002 yılı İlerleme Raporu*. Ankara
- ECHA (2013). ECHA General Leaflet. Erişim 14.03.2016, http://echa.europa.eu/documents/10162/13556/echa_general_leaflet_en.pdf
- Ekonomi, M. (1997) "Maastricht Antlaşması'ndan Önce Birliğin Sosyal Politikaları", **Avrupa Birliği'nin Politikaları ve Türkiye Semineri**, ÇMİS Yayını, Ankara 1997
- ENETOSH. ENETOSH General Leaflet. Erişim 14.03.2016, http://www.enetosh.net/files/186/EN_ENETOSH_Imageflyer_2012_1.pdf
- ENSHPO. Erişim 14.03.2016 <http://www.enshpo.eu/about-us>
- Erdoğan, G. (2008). Avrupa sosyal şartı ve gözden geçirilmiş Avrupa sosyal şartı. *TBB Dergisi*, 77, 123-165
- Erginbaş, E.(2010). *Avrupa Birliği'nin Türkiye'de iş sağlığı ve güvenliğine etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010
- ETUC (2001). *A New Impetus for community occupational health policy*. Bruxelles: European Trade Union Technical Bureau for Health and Safety
- EU Communities, (1993). *Green paper european social policy*. Luxembourg: Office of Social Publications of European Communities
- EU Communities, (2002). *Adapting to change in work and society: A new community strategy on health and safety at work 2002-2006*. Erişim 14.03.2016, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52002DC0118&from=EN>

- EU Communities (2007). *Improving quality and productivity at work: Community strategy for 2007-2012 on health and safety at work*. Erişim 14.03.2016, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0062:FIN:en:PDF>
- EU Communities (1995). *Communication from the commission on a community program concerning safety, hygiene and health at work 1996-2000*. Official Journal, 95/0155 (CNS).
- EU-OSHA (1997). *Annual Report 1996*. Luxembourg: Office of Official Publications of the European Communities
- EU-OSHA (1998). *Annual Report 1997*. Luxembourg: Office of Official Publications of the European Communities
- EU-OSHA (1999). *Annual Report 1998*. Luxembourg: Office of Official Publications of the European Communities
- EU-OSHA, (2003-A). Commission recommendation of concerning the European schedule of occupational diseases (2003). *Official Journal*, 2003/670/EC.
- EU-OSHA (1989). Council directive on the introduction of measures to encourage improvements in the safe and health of the workers at work (1989). *Official Journal*, 89/391/EEC.
- EU-OSHA, Council recommendation of concerning the improvement of the protection of the health and safety at work of self-employed workers (2003). *Official Journal*, 2003/134/EC.
- EUROSHNET. Erişim 14.03.2016, http://www.euroshnet.eu/-portal_objectives.php
- Gerek, Nüvit, (2006). *İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği*, İstanbul: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1676.
- Resmi Gazete, (2007), Gözden geçirilmiş avrupa sosyal şartı (2007). T. C. Resmi Gazete, 11907, 9 Nisan 2007, <http://www.resmi-gazete.gov.tr/eskiler/2007/04/20070409-1.htm>
- Günuğur, H. (2007). *Avrupa Birliği*. Ankara: Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi Yayını
- Güvenliçalışma, http://www.guvenlicalisma.org/index.php?option=com_content&view=article&i, Çevrimiçi 07.04.2016

- Hollmen, J. (2009). İş sağlığı ve güvenliği alanındaki AB direktifleri ve müktesebatın üstlenilmesinde karşılaşılan sorunlar. *AB Müktesebatı Uluslararası Semineri: İş Sağlığı ve Güvenliği ve Çevre*, 17-70. Ankara: TİSK Yayınları
- ILO, http://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377312/lang--tr/index.htm, Çevrimiçi, 07.04.2016.
- Işıklı, A. (1967). *Toplu iş sözleşmeleri ve Türkiye ekonomisi içindeki yeri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları
- Resmi Gazete, (1971), İş kanunu, T. C. Resmi Gazete, 1475, 25 Ağustos 1971.
- Kabakçı, M. (2009). *AB İş hukukunda işverenin iş sağlığı ve güvenliğiyle ilgili temel yükümlülükleri ve Türk mevzuatına uyumu*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Kalyoncu, G. (2007). *Avrupa Birliği sürecinde Türkiye'de işçi sağlığı ve iş güvenliği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Karluk, R. (1996). *Avrupa Birliği ve Türkiye*. İstanbul: İMKB
- Kayagil, M. E., (2015). Türkiye – AB müzakere sürecinde sosyal politika da yaşanan gelişmeler. *Çalışma Dünyası Dergisi, Labour World*, 2, 34-58.
- Kılıç, C. ve Bülbül, O. G. (2013). İş sağlığı ve güvenliğinde gelinen nokta ve devam eden aksaklıklar. *Çimento Endüstrisi İşverenleri Sendikası*, 27(6), 6-23.
- Korkut, G. ve Tetik A. (2013). 6331 sayılı iş sağlığı ve güvenliği kanunu'nun getirdiği yenilikler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 18(3), 455-474.
- Nicholsan, P. J. (2002). Occupational health in European Union. *Society of Occupational Medicine*, 52(2), 80-84
- Oğuz,Ş. K. (1990), *Avrupa topluluğu'nda sosyal politika ve sosyal güvenlik sistemleri*. İstanbul: İKV Yayını.
- Ökütçü, D. (2006). Son dönem AB-Türkiye ilişkileri ve sosyal politika. *Mercek*, 42, 46-49
- Özarslan, B. (2005). Avrupa birliği komisyonu. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 5(2), 229-246

- Özdemir, S. (2007). AB müzakere sürecinin Türk çalışma hayatına etkileri. Erişim 09.03.2016, yerel-sen.org.tr/_resimler_/haberler/SuleymanOzdemir.doc
- Özgürce, G., Demirkaya, H., Eryiğit, N. (2014). Avrupa Birliği'ne Uyum Çerçevesinde Türkiye'de Çalışma Hayatında Kurullar Aracılığıyla Yönetime Katılma: İş Sağlığı ve Güvenliği Kurulları Kocaeli Örneği. *International Journal of Social and Economic Sciences*, 4(1), 58-69
- Pirler, B (2007). Editörden: İş sağlığı ve güvenliğinde AB'ye uyum. *İşveren*, 45, 6
- Piyal, B. (2009). *İş sağlığı ve güvenliğinde Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uyum sorunu*. Ankara: Belediye-İş Yayınları
- Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120630-1.htm>, Çevrimiçi, 07.04.2016.
- Schröder, H. (2006). Türkiye'nin dinamik nüfusunun tüm potansiyelini kullanması gerekmektedir. *AB Türkiye Görünüm*, 2, 8
- Seratlı, G. B. (2004). 4857 sayılı iş kanununa göre iş sağlığı ve güvenliği. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 53(2), 197-245
- Süzek, S.(2012). *İş hukuku*. İstanbul: Beta Yayınları
- TBMM (1983). *I. Özal hükümeti programı*. Erişim 10.03.2016, <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP45.htm>
- TBMM (1989). *Akbulut hükümeti programı*. Erişim 10.03.2016, <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP47.htm>
- TBMM (1991). *I. Yılmaz hükümeti programı*. Erişim 10.03.2016, <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP48.htm>
- Tokol, A. (2011). *Türk endüstri ilişkileri tarihi*. Bursa:Dora Yayınları.
- TTB. (2016). İşçi sağlığı ve iş güvenliği yasa tasarısı kabul edilemez. Erişim 08.03.2016 http://iyh.istabip.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=226:isci-sagligi-ve-is-guvenligi-kanun-tasarisi-kabul-edilemez
- Uçkan, B. (2005). Avrupa Birliği'nde sosyal diyalog: Danışma komiteleri'nden çerçeve antlaşmalara. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 55(1), 249-270
- Vogel, L., PAOLI, P. (2006). *New scope for the Community health and safety at work strategy 2007-2012*. Brussels: ETUI

- Vogel, L. (2007a). A Critical look at the health and safety at work strategy 2007-2012. *Hesa Newsletter*, 33, 14-22
- Vogel, L. (2007b). European health and safety strategy: The commission misses its target. Erişim 10.03.2016, <https://www.etuc.org/-press/european-health-and-safety-strategy%C2%A0-commission-misses-its-target#.Vup-XuKLRqM>
- Yılmaz, F. (2009). Küreselleşme sürecinde gelişmekte olan ülkelerde ve Türkiye'de iş sağlığı ve güvenliği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1). Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>
- Yılmaz, F. (2009). Avrupa Birliği ve Türkiye'de iş sağlığı ve güvenliği: Türkiye'de iş sağlığı ve güvenliği kurullarının etkinlik düzeyinin ölçülmesi. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı, İstanbul.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Koçak, O. ve Koray, N. (2018). İş sağlığı ve güvenliği konusunda Avrupa Birliği uygulamaları ve Türkiye'ye yansımaları. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1779-1811. DOI: 10.26466/opus.376554

Genç Nesilde Ötekileştirmenin Dijital Yüzü: Nezaket Dışı Siyasal Değer Yüklü Paylaşımlar ve Kutuplaşma

DOI: 10.26466/opus.430747

*

Serdar Ünal*

* 1Dr. Öğr. Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Aydın/Türkiye
E-Posta: serdarunal@adu.edu.tr ORCID: [0000-0003-2755-9456](https://orcid.org/0000-0003-2755-9456)

Öz

Günümüzde dijital sosyal paylaşım ortamlarının popüleritesindeki artışla birlikte, bireylerin sosyal ve siyasal konularda çevrimiçi tartışmalarda ya da paylaşımlarda bulunma potansiyeli de hızla artmıştır. Ancak, modern çevrimiçi bilgi ortamları siyasal değer yüklü gelişigüzel yapılan paylaşımlardan kaynaklanan anlaşmazlıklarla doludur. Bu süreçte karşımıza çıkan kışkırtıcı, saldırgan, ötekileştirici nezaket dışı siyasal değer yüklü paylaşımların yayılması meselesi ve bunun genç bireyler arasındaki çevrimiçi ve çevrimdışı ilişkilere yansımaları araştırmanın temel dinamiğini oluşturmaktadır. Nitekim, araştırmada yükseköğretim düzeyinde okuyan ağ kuşağı gençliğinin dijital sosyal ağlardaki çoğu zaman nezaket sınırlarının ötesine geçen siyasal değer yüklü paylaşımlarının karşı grup yabancılaştırmasına ve dolayısıyla ötekileştirme sürecine ya da genel bir toplumsal-siyasal kutuplaşma ikliminin üretilmesine (veya yeniden-üretilmesine) ne derece etki ettiğinin irdelenmesi hedeflenmiştir. Bu çerçevede, nicel ve nitel yöntemler aracılığıyla ampirik temelli veriler ortaya konularak, açıklayıcı, betimleyici ve yorumlayıcı bir analiz gerçekleştirilmiştir. Bulgulara göre, dijital sosyal ağlardaki nezaket dışı siyasal değer yüklü paylaşımlar ve yorumlar kişilerarası (çevrimiçi ve çevrimdışı) gündelik ilişkileri doğrudan etkilemekte ve ötekileştirme pratiklerine neden olmaktadır. Siyasal değer yüklü paylaşımlar nezaket dışı bir hal aldığı anda çatışmanın, gerilimin ve kutuplaşmanın kaynağı haline gelebilmektedir. Kişiler siyasal içerikli konularda çatıştıklarında ve nezaket dışı söylemlere maruz kaldıklarında çoğu zaman farklı fikirlerin varlığına vakıf olmaktan ziyade kendi görüşlerini doğrulayıcı fikirlere yönelmekte ve daha aşırı veya partizan bir tutuma sahip olabilmektedirler. Bu aşırı görüş ya da tutumlar ise çatışma ve kutuplaşmayı ortaya çıkarmakta veya var olan kutuplaşmayı daha fazla körükleyerek yeniden üretmektedir.

Anahtar Kelimeler: Genç Nesil, Dijital Sosyal Ağlar, Siyasal Değer Yüklü Paylaşımlar ve Yorumlar, Nezaketsizlik, Ötekileştirme, Kutuplaşma.

Young Generation and The Digital Face of Othering: Uncivil Politically Value-laden Posts and Polarization

*

Abstract

Today, with the increase in the popularity of digital social media environments, the potential for individuals to participate in online social and political discussions has also increased rapidly. However, modern online information environments are filled with disagreements arising from arbitrarily shared politically value-laden posts. The fundamental dynamic of the research is the question of dissemination of politically value-laden posts which are mostly uncivil such as provocative, aggressive, insulting, libelous comments or discourses that have othering effect and its reflection on online and offline daily relationships among younger individuals. Indeed, it has been aimed at examining the degree to which politically value-laden online posts of youths, studying at tertiary level, often that go beyond the limits of civil comments or discourses contributes to counter-party alienation and to otherizing process or to the production (or reproduction) of a general social-political polarization climate. In this framework, an explanatory, descriptive and interpretive analysis was carried out by presenting field data collected through quantitative and qualitative methods. Research findings show that uncivil politically value-laden posts through digital social networks directly affects the (online and offline) everyday relationships of individuals and leads to the practice of othering. When politically value-laden posts become uncivil, these can become a source of tension and polarity. When people are confronted with politically motivated conflicts and when they are exposed to uncivil comments or discourses, they are often more likely to consider the ideas that confirm their own views, rather than to accept the existence of different ideas, and have a more extreme or partisan attitude. These extreme views and attitudes lead to conflict and polarization or reproduce the existing polarization more and more.

Keywords: *Young Generation, Dijital Social Networks, Politically Value-laden Posts and Comments, Incivility, Othering, Polarization.*

Giriş

Sürekli gelişme gösteren iletişim ve enformasyon teknolojisi alanının bireylere sundukları çevrimiçi sosyal paylaşım ağları gibi olanaklar sayesinde internet temelli iletişimin önemi gittikçe daha da artmaktadır. Son zamanlarda, artan sayıda ampirik çalışma, “Facebook, Twitter ve MySpace gibi sosyal ağların beklenmedik bir güç sergilediğini, sosyal hayatımızın her yönünü etkilediğini ve toplumun daha fazla birbirine bağlı olmasıyla bireysel seçenekleri, görüşleri veya tutumları önemli ölçüde etkilediğini göstermiştir” (Li ve Tang, 2012:711). Dijital sosyal mecraların hızlı gelişimi, benzer ve karşıt değer yargularına sahip bireylerin etkileşiminde, bilginin doğasında, mevcut haber kaynaklarına ulaşmada veya fikir edinme ve paylaşma süreçlerinde önemli değişikliklere neden oldu. Ancak, bunun da ötesinde dijital sosyal medya ve paylaşım ağlarının yükselişi ya da popüler hale gelmesiyle birlikte birçok kişi bu alanları siyasal etkileşimlerin ve siyasal içerikli tartışmaların gerçekleştiği mecralar olarak görmeye ve ifade etmeye başladı (Bode vd. 2013:416). Dolayısıyla, sosyal ağ siteleri sosyal ilişkilerin ve siyasal içerikli konuların birbirine karıştığı önemli bir alan haline gelmiştir (John ve Dvir-Gvirsmann, 2015:953; bkz. Yardi ve boyd, 2010; Himelboim vd., 2013).

Böylelikle, çevrimiçi bu ortamlar sıradan yurttaşların siyasal içerikli paylaşımlarda bulunmalarına ve başkaları tarafından yaratılmış içeriğe yorum yapmalarına olanak tanımıştır (Cho vd., 2016:84). Bu anlamda, dijital sosyal ortamların yaygınlaşması ve popüleritesindeki artışla birlikte, bireylerin siyasal içerikli konulara dair çevrimiçi paylaşım ve yorumlarda bulunma ya da tartışmalar yapma potansiyeli hızla artmıştır. Bu eğilimlerin umut verici veya rahatsız edici olup olmadığı konusunda ise pek çok spekülasyon bulunmaktadır (Middaugh, vd., 2017:903). Nitekim, birbirinden farklı siyasal görüşlerin ifadesine olanak sağlayan dijital sosyal ortamların toplumsal ve siyasal temelde yarattığı ya da yaratabileceği sonuçlar dikkate değerdir.

Hutchens vd.’lerinin (2015:1202) belirttiği üzere, internetin demokratik hayatın birçok yönünü yeniden canlandırabilen devrimci bir teknoloji olduğu öne sürülmüştür. Bu alanlar, insanların politik tartışmalara katılmalarına ve önemli konular hakkındaki fikirlerini dile getirmelerine olanak tanımaktadır. Ancak, internet temelli sosyal ağlar bu açık potansiyeline

rağmen ve başlangıçta fikirlerin üretken alış-verişi için benzersiz bir alan olarak kabul edilse de son yıllarda bu vaat politik kutuplaşma ve farklı karşıt bakış açılarına maruz kalmayla ilgili kaygılarla yer değiştirdi (Rains vd., 2017:163). Zira, bu mecralar insanlara siyasetin inatçı doğasını açığa çıkaran agresif iletişim davranışlarına katılma fırsatı da sunmaktadır (Hutchens vd., 2015:1202). Dolayısıyla, Rains vd.'lerine göre (2017:163) karşıt siyasal tutumlara sahip bireyler ya da gruplar arasındaki çevrimiçi temasın meydana gelmesi durumunda ne olacağı sorusu da vardır. Farklı sosyal gruplardan insanlar birbirleriyle nasıl iletişim kurarlar, özellikle de bu iletişim ne derece nezaket kuralları çerçevesinde gerçekleşmektedir? Tucker vd.'lerine (2018:9) göre, bunun da ötesinde, sosyal paylaşım ağları sosyal ve siyasal bir kutuplaşmaya mı katkı da bulunmakta yoksa bunun yıkıcı etkilerini azaltmaya mı hizmet etmektedir?

Bu minvalde, dijital sosyal medya ortamlarında bireylerin siyaset içerikli veya siyasal değer yüklü konuşmalar yapması ya da paylaşımlarda bulunması bireylerarası ilişkiler açısından istenmedik tatsız durumlar ortaya çıkartabilmektedir. Lane vd.'lerine (2017:1) göre, kızgınlık ifade eden veya öfke içerikli Facebook [ve Twitter vb.] gönderileri ve sert çevrimiçi haber yorumlarında gözlemlendiği üzere, modern çevrimiçi bilgi ortamları siyasal değer yüklü gelişigüzel yapılan paylaşımlardan kaynaklanan anlaşmazlıklarla veya çatışmalarla doludur (bkz. Coe vd., 2014). Aslında, Rowe'un (2013) işaret ettiği üzere, son yıllarda internet ve onunla ilgili teknolojilerin olumsuz bir şekilde dikkat çekmesi göz önüne alındığında, çevrimiçi iletişimin nezaket dışı veya kaba iletişimsel davranışlarla eşanlı hale geldiği belirtilebilir.

Sıklıkla çevrimiçi siyasal değer yüklü konuşmalarda veya paylaşımlarda beliren nezaket dışı kin ya da nefret söylemleri, farklı karşıt siyasi görüşlere sahip kullanıcılar arasındaki tartışmalardan kaynaklanmaktadır. Popüler çevrimiçi sosyal medya sitelerinin yapıları sosyal sınırları zayıflattığından ve çatışan siyasi görüşlere sahip kullanıcılar arasında iletişimi sağladığından, çevrimiçi ortamlarda siyasal temeldeki anlaşmazlıklar artık daha yaygın olarak yaşanmaktadır (Lane vd., 2017:1; bkz. Brundidge, 2010). Rains vd.'lerine (2017: 164) göre de birçok çevrimiçi ortamda, istisnalar olmasına rağmen (bkz. Ruiz vd., 2011) nezaket dışılık yaygındır (bkz. Coe vd., 2014). Bu yönde, konuya ilişkin popüler yaklaşımlar nezaket dışı siyasal değer yüklü paylaşımların ve yorumların ihtilafli/çatışan

politik iklime neden olduğuna işaret etmektedir. Bu süreçte özellikle korku, kaygı ve belirsizliklerin arttığı bir toplumsal iklimin de hakim olduğunu, politikacılar, medya ve karşıt gruplar veya bireyler arasında gerek gündelik temas ve etkileşimlerde gerekse dijital sosyal ağlar üzerinde yaşanan temaslar sırasında yaygınlık kazanan nezaket dışı öfke içeren, nefrete varan söylemlerin ve daha partizan tutumların gündeme gelebildiğini söyleyebilmek mümkündür.

Bu yönde, çalışmada inceleme konusu yapılan kesim bu sürecin en önemli aktörleri olarak dijital nesil, ağ nesli, yeni nesil, y kuşağı, milenyum kuşağı, internet kuşağı vb. şekillerde tanımlanan yükseköğretim düzeyinde öğrenim gören gençlerdir. Zira, bu nesil ağ toplumu içinde dünyaya gelmiş ve dijital sosyal ağlar üzerinden öteki'yle etkileşimi benimsemiş olan kişiler olarak kabul görmektedir. Neticede, bugün ağ toplumu çerçevesinde internet temelli iletişim ve bu süreçteki siyasal temeldeki konumlanışların ağ/internet nesli açısından nasıl işlediğini anlamak ve bunun toplumsal etkileşimlere yansımaları önemli bir keşif alanı olarak önümüzde durmaktadır. Bu çerçevede araştırmada, yükseköğretim düzeyinde okuyan gençlerin dijital sosyal ağlar üzerinden gerçekleştirdikleri çoğu zaman nezaket sınırlarının ötesine geçen siyasal içerikli paylaşım ve tartışmalarının karşıt siyasal konumların pekişmesindeki, öteki'nin kurgulanmasındaki ve dolayısıyla genel bir toplumsal-siyasal kutuplaşma ikliminin oluşmasındaki ya da yeniden-üretilmesindeki rolüne odaklanılmaktadır.

Temel Amaç ve Sorunsallar

Geniş perspektiften bakılınca dünyada ve Türkiye'de özellikle internet temelli iletişim sürecinin (ya da yeni sosyal medyanın) devreye girmesiyle birlikte (çoğu zaman karşıt) alternatif enformasyon kaynaklarının yaygınlaştığına tanık olunmaktadır. Bu süreçte karşımıza sıklıkla çıkmaya başlayan siyasal tutumlar veya değer yargıları temelinde dışa vurulan kışkırtıcı, saldırgan, ötekileştirici nezaket dışı siyasal değer yüklü paylaşımların, yorumların ve söylemlerin yayılması meselesi ve bunun bireyler arasındaki çevrimiçi ve çevrimdışı gündelik ilişkilere veya etkileşimlere yansımaları araştırmanın *temel dinamiğini* oluşturmaktadır.

Nitekim, araştırmada yükseköğretim düzeyinde okuyan ağ kuşağı gençliğinin dijital sosyal ağlar üzerinden gerçekleştirdikleri siyasal içerikli tartışmaların ve *nezaket dışı siyasal değer yüklü* paylaşımlarının *karşı grup yabancılaştırmasına* ve dolayısıyla karşılıklı *ötekileştirme* sürecine ya da genel bir *toplumsal-siyasal kutuplaşma* ikliminin üretilmesine (veya yeniden üretilmesine) ne derece etki ettiğinin irdelenmesi hedeflenmektedir.

Bu yönde, çalışmanın hedefleri doğrultusunda belirli araştırma soruları oluşturulmuştur: (i) Bireylerin benimsedikleri sosyal ve siyasal pozisyonlar itibariyle dijital sosyal ağlar üzerinden yaptıkları siyasal değer yüklü paylaşımlar, yorumlar ve tartışmalar birbirlerine yönelik negatif algı ve temsillerin geliştirilmesinde etkili midir? (ii) Sosyal paylaşım ağlarındaki siyasal değer yüklü paylaşımlar, yorumlar veya diyaloglar sırasında açığa çıkan nezaket dışı kışkırtıcı, küçümseyici, hakaret içerikli ve ötekileştirici bir dil kullanımı ne derece yaygındır? (iii) Sosyal paylaşım ortamlarındaki siyasal içerikli söylemlere dayalı nezaket dışılıklar bireyler veya gruplar arasında karşı grup yabancılaştırmasına yol açıp kutuplaştırıcı bir etki yaratmakta mıdır? (iv) Sosyal paylaşım ortamlarında kullanıcılar arasında açığa çıkabilen nezaket dışı siyasal içerikli tartışmalar veya paylaşımlar çevrimiçi ve çevrim dışı gündelik ilişkileri ne yönde etkilemektedir?

Kapsam ve Yöntem

Çalışmanın hedef kitlesi yükseköğretim düzeyinde öğrenim gören gençlerdir. Araştırmada nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanılması tercih edilmiştir. Benimsenen karma yöntem nedeniyle veri toplama araçları olarak anket ve derinlemesine görüşme teknikleri kullanılmıştır. Nicel veri toplama süreci için araştırmanın evreni, Ege Bölgesi'nde yer alan İzmir ve Aydın kentlerindeki Ege Üni., Dokuz Eylül Üni., Yaşar Üni. ve Adnan Menderes Üni.'nde okuyan 18-29 yaş aralığındaki lisans ve lisansüstü öğrenciler olarak kabul edilmiştir. Kota örnekleme tekniği aracılığıyla oluşturulan örnekleme kümesinden toplam 978 geçerli anket verisi değerlendirmeye alınıp çözümlenmiştir. Nitel veri toplama süreci için ise aynı evrenden maksimum çeşitlilik ve teorik örnekleme teknikleri aracılığıyla toplam 57 kişiyle yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Veri toplama süreci 2016

Kasım ve Aralık ayları içerisinde tamamlanmıştır. Nicel ve nitel teknikler aracılığıyla toplanan veriler araştırmanın temel hedeflerine uygun olarak açıklayıcı, betimleyici ve anlamlandırıcı veya yorumlayıcı düzeyde çözümlenmiş ve sunulmuştur.

Teorik Arka Plan

Çevrimiçi Nezaket Dışı Siyasal Değer Yüklü Paylaşımlar ve Tartışmalar

Çevrimiçi kışkırtıcı, saldırgan, ötekileştirici nezaket dışı politik tartışmaların miktarı göz önünde bulundurulduğunda, çevrimiçi siyasal içerikli konular konuşurken insanları agresif dil kullanmaya nelerin yönelttiğini ve ayrıca bunun kişilerarası ilişkilere yansımalarını anlamak önemlidir. *Nezaketsizlik (incivility)*, bir tartışma forumuna, katılımcılarına veya tartışılan konuya yönelik şahsi saldırılar veya küfür/hakaret gibi gereksiz yere saygısız bir ton içeren ifadeler olarak anlaşılabilir (Coe vd., 2014:660; ayrıca bkz. Blom vd., 2014). Başka bazı tanımlamalarda, nezaket dışı söylem kasıtlı olarak saygısız ve aşağılayıcı ya da abartılı sunulan ifadeler olarak tanımlanmaktadır (Rains vd., 2017:164; bkz. Mutz ve Reeves, 2005; Sobieraj ve Berry, 2011).

Yakın dönemde, çevrimiçi ağlarda nezaket dışılığı inceleyen çok sayıda çalışma ortaya çıktı. Kavramın içeriğini (bkz. Muddiman, 2013), nedenlerini (bkz. Coe vd., 2014; Santana, 2014; Rowe, 2015), etkilerini (bkz. Borah, 2013; Anderson vd., 2014; Gervais, 2015) inceleyen araştırmalar (Kenski vd., 2017:1)

Gervais (2015:169) siyasal iletişimdeki bazı önemli araştırmaların bu nezaket dışı unsurları olumsuz politik duygularla ilişkilendirdiklerine dikkat çekmektedir. Bu yönde yakın dönem çalışmalar olarak, kişilerin kendilerini siyasal temelde ifade etmelerine olanak sağlayan dijital sosyal ağ ortamlarının yaygınlaşmasıyla beraber, farklı disiplinlerden uzmanlar bu ağlardaki siyasal içerikli tartışmalar veya paylaşımlar sırasında açığa çıkan kabalık veya nezaketsizlik olgusunu farklı boyutlarıyla incelemeye başladılar (Mutz ve Reeves, 2005; Mutz, 2007; Sobieraj ve Berry, 2011; Rowe, 2013; Borah, 2013; Hwang vd. 2014; Hmielowski, 2014; Rowe, 2015; Cicchirillo, 2015; Hutchens vd., 2015; Rösner vd., 2016; Chen ve Lu, 2017; Rains vd., 2017; Kenski vd., 2017).

Hutchens vd.'lerine (2015:1203) göre, nezaketsizlik, başkalarının fikirlerini eleştirmek ile onların inançlarına ve karakterlerine açık bir şekilde saldırmak arasındaki farklar hakkında önemli öngörüler sağlamaktadır. Olumsuzluk ve nezaketsizlik, insanların karşıt görüşlere sahip olanlara saygı gösterme derecesine göre farklılık gösterir. Aslında, insanlar başkalarını bilgi saklamak, doğruyu bükmek ya da topluma zararlı olarak algıladıkları pozisyonları desteklemek için eleştirebilirler. Bununla birlikte, nezaketsizlik, basit eleştirinin ötesine geçerek "tartışmanın özünü oluşturan konuya çok az katkıda bulunan kışkırtıcı/tahrik edici yorumların eklenmesine" (Brooks ve Geer, 2007:5) yol açmaktadır.

Genel düzeyde, nezaket dışı çevrimiçi yorumlar, kişi, makale yazarı, haber medyası ve diğer yorumcular gibi farklı hedeflere yönelik saldırıları içeren *nezaketsiz saldırgan gönderiler* ve *küfür, hakaret, ırkçılık veya saldırganlıkla* ilişkili noktalama işaretlerini içeren nezaket dışı söylem ve sözcük gönderilerini içerir (Blom vd., 2014:1319). Siyasal kışkırtma ya da tahrik etme gibi de anlaşılacak olan nezaket dışılık, çevrimiçi ortamlarda kasıtlı olarak düşmanca ve agresif etkileşimler olarak tarif edilmektedir (O'Sullivan ve Flanagan, 2003:69). Basitçe ifade edilirse, kışkırtma bir çevrimiçi iletişim kanalıyla gönderilen düşmanca bir mesajdır (Cicchirillo, 2015:253).

Rains vd.'lerinin (2017:164) işaret ettiği başka bazı araştırmalar da çevrimiçi yorumlardaki nezaketsizliğin tartışılan konuların algılanan riskini arttırdığını (bkz. Anderson vd., 2014), ayrıca açık fikirliliği, güveni ve etkililiği azalttığını (bkz. Borah, 2013; Mutz, 2015) ortaya koymuşlardır. Yine benzer şekilde, Borah'a (2013:456) göre, nezaketsiz yorumlara maruz kalmak, bireylerin bir konu hakkındaki görüşlerini kutuplaştırmak da dahil olmak üzere bilgi dolaşım sürecini olumsuz etkileyebilir.

Bir başka açıdan, nezaket dışı yorumlar yapan kullanıcılar *modeller* olarak işlev görebilir ve çevrimiçi tartışmalarda sözlü saldırganlığın kabul edilebilir ve meşrulaştırılmış iletişim tarzı olduğu izlenimini yaratabilirler (Rösner vd., 2016:462; bkz. Zimmerman ve Ybarra, 2014). Rösner vd.'lerine (2016:463) göre, sosyal etki araştırmaları, doğrulama teorileri ve sosyal öğrenme teorilerinin teorik argümanlarına dayanarak ve ayrıca nezaket dışı çevrimiçi tartışmalarda *sosyal model alma etkisine* dair ampirik bulguları göz önünde bulundurarak ifade edilebilir ki, nezaket dışı yorumlara maruz kalmak kişilerin kendi yorumlarında da nezaket dışı ifadeler

kullanmalarına etki edecektir. Dahası, çevrimiçi tartışmalarda nezaket dışı yorumlar ne kadar artarsa bu etkinin daha fazla olacağı düşünülmektedir.

Dijital Sosyal Ortamlar, Heterojenlik, Türdeşlik ve Kutuplaşma

Bugün sosyal paylaşım ağlarının kullanımı ile fikirsel düzeydeki kutuplaşma arasındaki ilişkiye dair tartışmalar bulunmaktadır. Bu tartışmalar, sosyal ağlarda benzer veya farklı bakış açılarıyla karşılaşmanın veya maruz kalmanın sonuçlarına odaklanmaktadır. Lane vd.'lerinin (2017:2) işaret ettiği yakın dönem araştırmalar çevrimiçi tartışmaların ya tartışma ağlarının heterojenliğini artırdığını (bkz. Kim vd., 2013) ya da farklı politik görüşlere daha az maruz kalmayı sağladığını (bkz. Himelboim vd., 2013; Bakshy vd., 2015) göstermektedir.

Dijital sosyal ortamlar kutuplaşmayı kolaylaştırıyor mu yoksa azaltıyor mu? Sosyal ağlarda farklı görüşlere maruz kalmanın politik sonuçları uzun zamandır kutuplaşmaya dair araştırmaların bir konusu olmuştur, ancak bulgular büyük ölçüde çeşitlilik arz etmektedir. Yeni dijital ortamların etkisi konusunda birbirinden oldukça farklı öngörüye sahip iki temel yaklaşım veya hipotez bulunmaktadır (Lee vd., 2014:702).

Müzakere yaklaşımını benimseyen kuramcılar, farklı iletişim ağlarına veya farklı görüşlere maruz kalmanın kutuplaşmayı azaltıcı etkilerle sahip olabileceğini iddia etmiştir. Bu yöndeki araştırmalar, karşıt görüşlere maruz kalmanın, farklı kültürel arka planlara veya değer yargılarına sahip bireyler arasında politik hoşgörüyü ve karşıt bakış açılarının altında yatan meşru argümanların farkına varılma derecesini artırdığını (Lee vd. 2014:707; bkz. Delli Carpini vd., 2004; Mutz ve Mondak, 2006) ılımlı ya da çeşitli siyasi görüşlere sahip olma noktasında daha fazla beceri yarattığını (Hutchens vd., 2015:1203) ve dolayısıyla etkili müzakereci demokrasiye katkıda bulunduğunu ortaya koymuştur (Kim, vd. 2013:499). Başka bir ifadeyle müzakereci demokrasi teorileri, çevrimiçi tartışmalar sayesinde vatandaşların verimli tartışmalara katıldıklarını, demokratik öneme sahip konularla ilgili görüşlerini oluşturduklarını ve doğrudan demokratik yönetime katkıda bulduklarını öne sürmektedir.

Bu görüşün *karşısındaki yaklaşım* ise, farklı ve karşıt siyasal görüşlere maruz kalmanın, kişilerin inandıkları politik tercihlerini güçlendirdiğini

ve onları inandıkları görüşlere daha aşırı derecede sarılmalarına yol açtığını iddia etmektedir. Bu konudaki bazı çalışmalar, bireylerin farklı bakış açılarından kaçınarak benzer bakış açılarına maruz kalmaya yöneldiklerini ve bu durumun kişilerin kendi eğilimleri doğrultusunda daha fazla aşırı ya da partizan fikirlere sahip olmasına yol açtığını ortaya koymaktadır (bkz. Sunstein, 2001; Taber ve Lodge, 2006; Wojcieszak ve Price, 2010; Lee vd., 2014; Cho vd., 2016).

Bu düşünceye göre, sosyal medya platformları potansiyel olarak çok çeşitli görüş ve perspektiflere erişim sağlar, ancak aynı zamanda *türdeş bilgi ortamlarının* yaratılmasını teşvik edebilecek güçlü filtreleme olanakları sunarlar (Skoric vd., 2018:2). Dolayısıyla, heterojen yapıya sahip sosyal ağlarda kişiler kendi görüşlerine uyumsuz çok sayıda çatışan bilgiyle karşılaştığından bu uyumsuzluktan kurtulmak adına belli filtreleme ya da eleme eylemlerinde bulunmaya yönelebilmektedir (Lee, 2016:57). Bu anlamda, kişiler kendi fikirlerini destekleyen görüşlere daha fazla sarılmaya ikna olur hale gelebilmektedir.

Bu yöndeki sosyal-psikolojik temeldeki görüşler, çevrimiçi ortamlarda karşıt siyasi bilgilerle karşı karşıya kaldıklarında, kullanıcıların *bilişsel uyumsuzluktan* kurtulmak adına çoğunlukla kendi görüşlerini güçlendirecek veya pekiştirecek olan bilgileri bulmaya yöneldiklerini göstermektedir (Lane vd., 2017:3; bkz. Lee ve Ma, 2012). Festinger'in (1962) *bilişsel uyumsuzluk teorisi* çerçevesinde bireylerin rahatsızlık verici bir psikolojik durumdan kurtulmak için uyumsuzluk azaltma eğiliminde olduklarını varsayarsak, *seçici bakış açısı* veya *türdeşlik arayışı*, bireyler karşıt görüşlerden kaçınmak adına aktif olarak kendisini destekleyici bilgi aradığı sırada ortaya çıkar (Kim, vd. 2013:500). Bu anlamda, bireyler dijital ortamlarda politik görüşlerini ifade ederek, kendisiyle benzer yönde düşünenlerden fikirlerini güçlendirici geri bildirimler alırlar ve böylece kendilerine ait mevcut siyasi inançlarını daha fazla pekiştirirler (Cho vd., 2016:103).

Skoric vd.'lerine (2018:5) göre, özellikle siyasal çatışmaların yoğun olduğu dönemlerde, aşırı görüşler ile kişisel ve grup içi inançları korumaya dönük bağılıklar diğer ilişkilerin niteliğini gölgeleyebilir. Bu nedenle, anlaşmazlığa maruz kalmak kişilerin savunma motivasyonunu tetikler. *Bilişsel uyumsuzluk (cognitive dissonance)* üzerine araştırmaların tutarlı bir şekilde gösterdiği üzere, kendi görüşünü haklı çıkarmak gibi bir savunma motivasyonu bireylerde *seçicilik eğilimi (selectivity bias)* doğurmaktadır

(bkz. Winter vd., 2016). Duygusal düzeyde, öfke hakimdir; risk alma davranışları, kıt kaynakları harcama isteği ve çok az düşünerek hızlı tepki verme isteği tetiklenmektedir (bkz. Lu ve Gall Myrick, 2016). Böylece, bir düğmeye basmak suretiyle muhalif görüşlerden kendini korumayı amaçlayan *seçici kaçınma durumu* (*selective avoidance*) bir gerçek haline gelir.

Bu çerçevede Kim, vd.'lerine (2013:500) göre, eğer bireyler kendilerini sadece benzer düşüncelere sahip insanlarla ve kendi bakış açılarını destekleyen bilgilerle sınırlarlarsa, karşıt görüşleri görmezden gelirler ve bu karşıt görüşleri daha az tolere eder hale gelirler. Böylelikle daha ayrışmış ve kutuplaşmış bir topluma yol açarlar (bkz. Sunstein, 2009; Stroud, 2010). Nitekim, çevrimiçi ortamlarda siyasal söylemin kutuplaşması yaygınlaşmıştır. Dijital medya ortamlarındaki *seçici kaçınma* olgusunun veya *türdeşlik arayışının* giderek artması kamusal alanın siyasal temelde parçalanması ve kutuplaşmasına yol açma potansiyeli nedeniyle demokratik süreç üzerinde olumsuz bir etkisi olmaktadır (Kim, vd. 2013:500; bkz. Sunstein, 2009).

ARAŞTIRMA BULGULARI

Dijital Ortamlarda Siyasal Değer Yüklü Paylaşımlara Anlam Atfetme ve Etkilenme Durumu

Yeni teknolojiler birbirimizle iletişim kurma biçimlerimizi büyük ölçüde değiştirdi. İnternet, insanların zamanın veya coğrafyanın tipik kısıtlamaları olmaksızın kamusal tartışmalara katılmaları için daha fazla fırsat yaratmıştır. Gerçekten de araştırmalar, çevrimiçi tartışma alanları aracılığıyla siyasal konularla ilgili yorumlarda bir artış olduğunu göstermiştir. Dijital sosyal ağlar üzerinden yapılan paylaşımlar, bireyler için giderek daha önemli bir siyasal temelde kendini ifade etme ve haber ya da bilgi yayma biçimi haline geldi. Facebook ve Twitter gibi platformlar siyasal değer yüklü paylaşımlar, yorumlar ve bilgilerle doludur.

Bu anlamda, Schwarz ve Shani'ye (2016:385) göre, Facebook vb. sosyal paylaşım ağları yalnızca kişilerarası ilişkiler alanı değil, aynı zamanda siyasal temelde kendini ifade etme, tartışma, propaganda, sosyal hareket, aktivizm ve örgütlenme için dünya çapında dramatik politik olaylara etki

eden siyasal bir alandır. Ünal'ın (2017:2554) ifade ettiği üzere "dijital sosyal mecralarda özellikle siyasal değer yüklü her türden paylaşım ve göstergeler bireylerin gündelik hayat pratiklerinin ve düşünsel dünyalarının da resmedilmesi manasına gelmektedir...Yeni ilişkilene pratikleri ya da dijital dolayimli ilişkiler vasıtasıyla diğerinin düşün dünyası hakkında edinilen bilgi, yakın veya uzak kişilerarası gündelik ilişkilerin seyri üzerinde belirleyici olabilmektedir".

Nihayetinde, genç bireylerin kendi dünyalarını anlamlandırmada, başkaları tarafından algılanmasında ve başkalarını anlamlandırmada söz konusu siyasal değer yüklü paylaşımların ve tartışmaların çevrimiçi ve çevrimdışı gündelik ilişkilerin seyri üzerinde ve öteki'yle olan ilişkinin şekillenmesinde önemli bir rol oynadığı düşünülebilir. Bu yönde, araştırmada siyasal içerikli konulardaki görüşleri veya değer yargılarını yansıtan Facebook, Twitter vb. ortamlardaki paylaşımların kişilerin karşı tarafa yönelik tutumlarının şekillenmesinde ne derece rol oynadığı tespit edilmeye çalışılmıştır (Grafik-1).



Verilere göre, katılımcıların toplam %81.8'i siyasal içerikli konulardaki değer yargılarını yansıtan Facebook, Twitter vb. ortamlardaki paylaşımların karşı tarafa yönelik sergilenen *tutumlarını önemli ölçüde etkilediğini* ifade etmiştir (Grafik-1). Bu durum, bireylerin bu türden mecralardaki siyasal içerikli etkinliklerinin karşı tarafta oluşacak veya oluşabilecek olan izlenimler açısından önemli olduğunu göstermektedir. Araştırmanın bu

yöndeki nitel verileri temelinde yüz yüze görüşülen katılımcılar arasında bu türden siyasal değer yüklü bilgi ve paylaşımların olumlu veya olumsuz bir değer taşıdığı ve kişilerin tutumlarını etkilediğini ifade edenlerin bazı vurguları şöyledir:

“...tabi canım, olumsuz düşünürüm. Hatta var öyle bir arkadaşım. Konuşmadım bir daha. Gördükten sonra değil, kendisi söyledi. Ben de gelip geçerken bile suratına bakmadım. Tabi canım, ben geri dönmedim. Bitti...” (G.9, E-18).

“...bu paylaşımlara göre elbette insanlara olumlu ya da olumsuz bir değer atfederim. Fikirler insanların kişiliklerinin aynasıdır. Çok saçmalıyorsa ya da çelişkili konuşuyorsa o kişiye direkt damga koyuyorum...” (G.4, K-26).

“...yapılan paylaşımlara göre insanlara atfettiğim değer benim duygularıma bağlı. Olumsuz atfedebilirim ben. Benim milli değerlerime çok karşıt bir düşünce olduğu zaman saygı duyarım ama benim o kişiye bakış açımı değiştirir. Değiştiriyor da...İster istemez kişilere karşı tutumumu ve davranışlarımı belirlememde etkili olur...” (G.20, K-23).

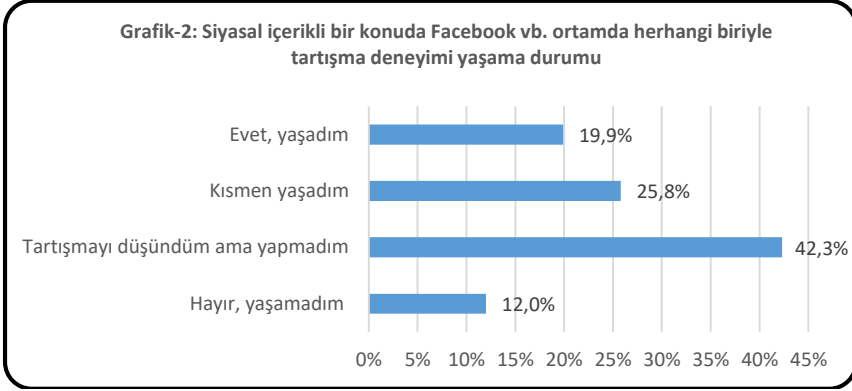
Söylemlere göre, katılımcıların önemli bir kısmı sosyal ağlardaki siyasal değer yüklü paylaşımlara *olumlu* veya *olumsuz* bir *anlam atfettiklerine* vurgu yapmakta ve bu ağlardaki paylaşımların karşı tarafa yönelik geliştirdikleri tutumlarını önemli ölçüde şekillendirdiğini belirtmektedirler. Dijital sosyal ağlar, bizzat kendileri ile etkileşime girmek zorunda kalmadan çok sayıda gözlemciye (Ünal, 2017:2555) çeşitli konulardaki düşüncelerimizle ilgili bilgi sunmamıza olanak tanıdığı gibi sosyal ve siyasal konulara dair değer yargılarımızı ve tepkilerimizi de yansıtmamıza imkan vermektedir. Böylece kamusal alanda siyasal değer yargılarımıza veya düşün dünyalarımıza ilişkin bilgiler hızla erişilebilir hale gelmektedir. Bu durum özellikle paylaşılan siyasal değer yüklü içerikler üzerinden karşılıklı bir *değer yargısı sorgulamasına* ya da *anlam affetmeye* ve *karşı tutum geliştirmeye* zemin hazırlayabilmektedir.

Siyasal Değer Yüklü Paylaşımlardan Dolayı Anlaşmazlık ve Tartışma Yaşama

Dünya genelinde farklı gruplar üzerinde yapılan çalışmalar sonucunda toplanan veriler genellikle sosyal medya kullanımı ile siyasal temelde anlaşmazlığa veya tartışmaya maruz kalma arasında pozitif korelasyon olduğunu göstermektedir (Yang vd., 2017:23; bkz. Barnidge, 2015; Kim vd., 2013). Anlaşmazlık, kişinin kendi inançlarına karşıt olan kişilerle görüş alışverişinde bulunduğu sırada ortaya çıkar (Chen ve Lu, 2017:109). Artan bir şekilde karşıt bilgilerle karşılaşan kullanıcıların politik görüşlerini diğerlerinin görüşleriyle bağdaştırmaya çalışması sonucunda bilişsel uyumsuzluk yaşama olasılıkları yükselmektedir (Lane vd., 2017:3; bkz. Festinger, 1962). Şüphesiz, bu süreç kişilerde daha fazla müzakereye dayalı fikirlerin oluşmasına katkıda bulunabilir. Ancak, kişinin kendi inançlarından farklı yeni veya tehdit edici bilgiler nedeniyle uyuşmazlık ya da anlaşmazlık ile karşılaşması olumsuz duyguları da beraberinde getirebilir (Chen ve Lu, 2017:109).

Bu yönde, dijital ortamların ilişkilerimizi şekillendirme ve sürdürme biçimindeki etkisini değerlendirmeye çalışmak önemlidir (Binder vd., 2009:965). Kişilerin dijital sosyal ağlar üzerinden siyasal içerikli konularda veya paylaşımlarla ilgili olarak başkalarıyla girdikleri diyaloglar sırasında yaşadıkları anlaşmazlığa dayalı negatif deneyimler onların sonraki tutumlarının şekillenmesinde önemli bir rol oynadığını söylemek mümkündür. Bu yönde, katılımcıların siyasal içerikli bir konuda Facebook, Twitter vb. ortamda herhangi biriyle tartışma yaşayıp yaşamadıkları veya böyle bir diyaloga girip girmedikleri meselesi irdelenmiştir (Grafik-2).

Verilere göre, genç katılımcılar arasında dijital sosyal ağlar üzerinden herhangi bir siyasal değer yüklü paylaşımından ötürü *az veya çok bir tartışma yaşadım* diyenlerin toplam oranı %45.7'dir. *Tartışmayı düşündüm ama yapmadım* diyenlerin oranı ise %42.3'tür (Grafik-2). Nitel veriler doğrultusunda da bu türden bir tartışma yaşadığını ifade edenlerin söylemleri bu ortamların siyasal değer yüklü paylaşımlar üzerinden anlaşmazlık yaşama ya da tartışma yaratmaya yönelik potansiyeline çoğunlukla vurgu yapmaktadır:



“...evet tartıştım. Tam hatırlamıyorum aslında ama geçmiş yıllarda AKP ile ilgili bir paylaşım yaptım. Arkadaşım saldırgan şekilde karşı tezde bulundu...Ve biz altında 30 40 satır da yazsak biz birbirimizi değiştiremeyeceğiz...” (G.15, K-23).

“...yaşadım. Alevilikle ilgili bir haberin altına hakaret içeren bir yorum gördüm. Ve bu kişiye özelden mesaj attım. Bunun böyle olmadığını anlatmaya çalıştım ama karşımdaki kişi aynı şeyi düşünmeye devam ettiği için muhabbeti kestim...” (G.1, E-26).

“...çok defa yaşıyorum. Bazen okuldaki hocalarım bile tepki veriyor. Çünkü inanmak istemiyorlar. Ege üniversitesinde öldürülen genç arkadaşımız için yazdıklarına çok tepki verdiler. Tartıştık silmedim çünkü daha sonraki yazdıklarımı da görsünler diye...” (G.29, K-23).

“...ortaokul arkadaşımın yaşadım, kutlu doğum haftasında her yerde Atatürk'ün resimleri olması beni rahatsız etti. Ben de Facebook'ta paylaştım o da ters yorumlar yaptı ben de onu 29 Ekim de sildim...” (G.48, K-24).

Söylemlerden hareketle ortaya çıkan anlama göre, katılımcılar arasında sosyal mecralarda yapılan siyasal değer yüklü paylaşımlardan ötürü herhangi bir tartışma yaşayanların deneyimleri karşılıklı bir olumsuz etiketlenme veya maruz kalma durumuna işaret etmektedir. Kişiler hem kendi paylaşımları hem de başkalarının paylaşımları üzerinden bir tartışma ya da gerilim yaratacak ortama müdahil olabilmektedirler. Tartışmaya müdahil olma durumu kişilerarası çatışmanın veya gerilimin bir başlangıcı olarak ortaya çıkmakta ve en nihayetinde kişilerarası karşılıklı olumsuz duyguların açığa çıkmasına neden olabilmektedir. Nitekim, araştırmamızın nicel ve nitel verileri göstermektedir ki, sosyal mecralardaki

siyasal değer yüklü çeşitli türden paylaşımlar kişilerin birbirini algılamasında, tanımlamasında ve değer yargısı geliştirmesinde temel bir referans kaynağı olabilmekte ve kişilerarası ilişkilerin biçimlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Bu konuda herhangi bir deneyim yaşamayanların ise çoğunlukla siyasal içerikli paylaşımlardan özellikle uzak durduğuna yönelik yaygın kabul bulunmaktadır. Örneğin Thorson (2014), üniversite öğrencilerinin, yanlış anlaşılacakları veya haksız bir şekilde yargılanacaklarından korktukları için Facebook'ta siyasal içerikli paylaşımlar yapmaktan kaçındıkları yönünde bulgular bulmuştur. Dijital ortamlarda ortaya çıkan düşmanca fikirlerin ya da paylaşımların yarattığı etkiler üzerine yapılan son çalışmalar benzer şekilde, birbirine karşıt bilgilerin varlığının kullanıcıların kendilerini ifade etmelerini engelleyebileceğini ortaya koymuştur (Lane vd., 2017:3; bkz. Hampton vd., 2014). Bu durum Gearhart ve Zhang'a (2015) göre, insanların özellikle azınlıkta olduklarına inandıklarında görüşlerini açıklamak konusunda daha az istekli olduklarını öngören *suskunluk sarmalı teorisiyle* uyuşmaktadır

Yang vd.'lerinin (2017:23) ifade ettiği yaygın kabul edilen görüşe göre, sosyal medya zayıf bağlara dayalı ilişkileri ve bilgi paylaşımını yaygınlaştırarak iletişimi çeşitlendirdiği için kişilerin sosyal ağlarda anlaşmazlığa veya çatışmaya maruz kalma olasılıkları artmaktadır (bkz. Brundidge, 2010; Kim vd., 2013; Barnidge, 2015). Netice itibarıyla, dijital sosyal mecraların sunduğu olanaklar geniş kitleler arasında tartışmayı ve müzakereyi teşvik etme potansiyeline sahiptir. Ancak, bu tür tartışmalar her zaman rasyonel değildir. Bu mecralar üzerinden gerçekleşen tartışmalar, ideal ve sağlıklı bir demokratik tartışmayı engelleyen rahatsız edici ve gergin yorumlar ya da cevaplar şeklinde son derece nezaket dışı bir hal alabilmektedir. Bu anlamda, çevrimiçi ortamlarda nezaketsizliği anlamak önemlidir, çünkü araştırmalar siyasal içerikli tartışmalarda kişilerin sıklıkla rencide edici söylemlerle karşılaştıklarını ortaya koymaktadır.

Nezaket Dışı Siyasal Değer Yüklü Paylaşımlara Maruz Kalma

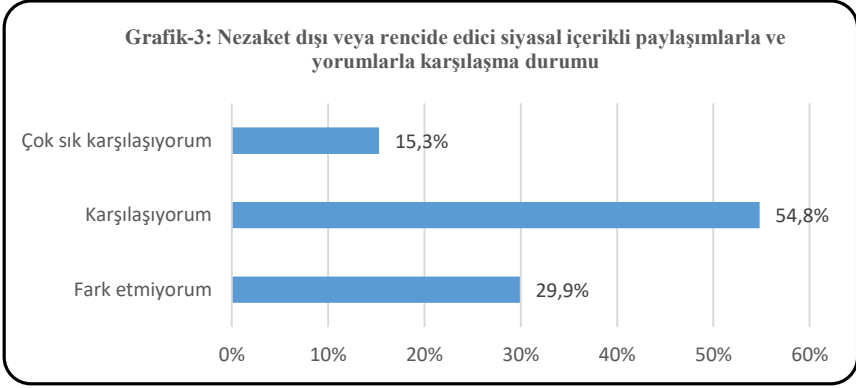
Birçok araştırmacı, çevrimiçi siyasal içerikli paylaşımlarda ya da yorumlarda nezaketsizliğin varlığının yaygın olduğunu kabul etmektedir (Gervais, 2015:168; bkz. Sobieraj ve Berry, 2011; Coe vd., 2014; Hutchens vd.,

2015) Rains vd.'leri (2017:164) son yıllarda vatandaşların nezaketsizlikle ilgili kaygılarının çok belirgin hale geldiğini vurgulamaktadırlar. Örneğin, ABD'lilerin %95'i *ulusun nezaketsizlik problemi* yaşadığını ve %70'i bunun *kriz seviyesine* ulaştığına inanmaktaydı (bkz. Shandwick, 2013). Bunun sadece ABD için değil birçok ülke için geçerliği olduğunu varsaymak için yeterli gözlem ve deneyimler bulunmaktadır.

Siyasal içerikli söylemlerde nezaketsizlik, hafif derece saygısızlıktan hakarete kadar varan (Sobieraj ve Berry, 2011:29) biçimlerde (alay, yalan abartma, küçümseyici veya rencide edici dil, alaycı lakap gibi) çok sıklıkla karşımıza çıkabilir (Rösner vd., 2016:462). Ayrıca, literatürde saldırgan, küçümseyici veya rencide edici davranışlar düşmanca sözel davranışlar olarak tanımlanmış olan *kışkırtıcı* olarak kabul edilmektedir. O'Sullivan ve Flanagan'e (2003:85) göre, kışkırtma süreci çeşitli perspektiflerden kural-ların ihlal edilmiş olduğuna dair algılanan bir mesajın yaratılmasını, iletilmesini ve yorumlanmasını içerir. Böylece, kışkırtma, çeşitli çevrimiçi iletişim ortamlarında agresif veya düşmanca mesajların yorumlanmasını ve gönderilmesini gerektirir.

Dijital sosyal mecralar üzerinden yapılan çeşitli türden siyasal değer yüklü paylaşımlar kişilerin kişisel görüşlerini yansıtıyor olsa da bu durum belli toplumsal kesimleri hedef alabilmekte onların değer dünyalarına yönelik saldırgan ve kışkırtıcı bir hareket olarak algılanabilmektedir. Kişilerin bu ortamlardaki arkadaş listelerinde yer alanların önemli bir kısmı aynı zamanda onların sosyal çevreleri olarak kabul edilebilir. Bu sosyal çevrede yer alanların paylaşımları halihazırdaki potansiyel ilişkilenmeleri etkileyebilecek düzeye gelebilmektedir. Nitekim, bu mecralardaki etkinlikler karşılıklı bir süreç olarak düşünüldüğünde, kişilerin dijital ortamlardaki arkadaş çevresinde yer alanların nezaket dışı siyasal içerikli paylaşımlarına ya da yorumlarına maruz kaldıkları durumlar yaygın yaşanabilmektedir (Grafik-3).

Veriler, katılımcılar arasında *nezaket dışı* veya *rencide edici* siyasal içerikli paylaşımlarla ya da yorumlarla *karşılaşanların* oranının %54.8 ve çok sık karşılaşanların %15.3 olduğunu göstermektedir (Grafik-3). Çalışmalar çevrimiçi siyasal içerikli paylaşımlarda, yorumlarda ya da tartışmalarda nezaket dışı, küçümseyici ya da kışkırtıcı türden ifadelerin veya diyalogların yaygın bir durum olduğunu göstermektedir (bkz. Cicchirillo, 2015; Hutchens vd., 2015).



Yine, Hutchens vd'lerinin (2015:1203) işaret ettiği bir dizi çalışma, çevrimiçi yorumların büyük bir bölümünün agresif veya saldırgan iletişim taktiklerini içerdiğini ortaya koymaktadır. Örneğin, siyasal içerikli tartışmalar üzerine bir analizde, çevrimiçi yorumların %30'unun nezaket dışı veya kaba olduğu sonucuna ulaşılmıştır (bkz. Papacharissi, 2004). Upadhyay (2010:123) ayrıca katılımcıların grup dışı üyelerle görüşmelerinde sıklıkla bariz bir ağır kızdırıcı dil kullandıklarını ortaya koymuştur.

Araştırmanın nitel verileri de katılımcılar arasında kendi değer yargılarına yönelik olumsuz veya nezaket dışı siyasal değer yüklü paylaşımlara maruz kalanların bazı deneyimlerini açığa çıkarmaktadır. Nitekim, katılımcıların bu türden ortamlarda nezaket dışı siyasal değer yüklü paylaşımlarla karşılaşmalarından kaynaklanan bazı duygusal tepkilerini yansıtan söylemler ön plana çıkmaktadır:

“...benim CHP’li bir arkadaşım vardı. Çok da severim kızı gerçekten. Ama şöyle bir şey paylaşmış. Bu şehit olayları sırasında siz kapalılar içkili sofralarda yiyecek için gezin biz bu ülkeyi koruruz, savunuruz falan gibi bir yazı yazmış. Bundan öncesinde de kapalı veya dindar olanları yaftalayan daha doğrusu hepsini aynı kefeye koyan ifadeler kullanıyordu. En sonuncusunda sinirlendim. Ben bunda çok üzüldüm mesela. Kendimi dışlanmış hissettim...” (G.15, K-23).

“...böyle bir olay yakın zamanlarda gerçekleşti ve gerçekten üzüldüm. Arkadaşımın bu kadar da düşüncesiz ve bazı şeyleri başkasının aklıyla izah ettiğini görmek üzdü beni. Kendisinin yanlış olduğunu ve olayın gerçek yüzünün ne olduğunu anlatınca o paylaşımını sildi...” (G.50, E-26).

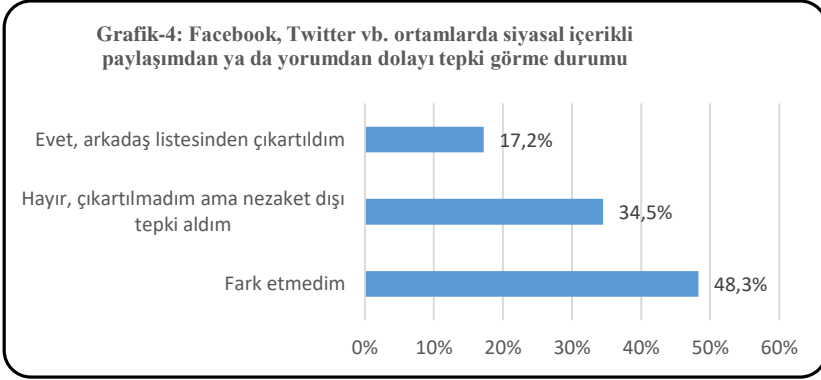
“...Mesela AKP’yi eleştiren bir caps yapıyor bir karikatür paylaşıyor. Bir yazı paylaşıyor ama o onun görüşü diyorum geçiyorum saygı çerçevesinde olduğu sürece. Ama bazıları oluyor ki çok gözü kara mı diyeyim hakaret içerikli küfür içerikli ve sürekliyse bu eğer ben her girdiğimde bunu görüyorsam bu beni bunaltıyor ve sinir ediyor...” (G.42, K.21).

Katılımcılar arasında arkadaş listesinde yer alan bazı kimselerin kışkırtıcı, alay edici ya da rencide edici nezaket dışı siyasal değer yüklü paylaşımlarına maruz kaldıklarını ifade edenlerin söylemleri bu türden paylaşımların kişilerde yarattığı *öteki’lik duygusuna* işaret etmektedir. Gervais (2015:168) çevrimiçi siyasal içerikli söylemlerin nezaketsiz olmasının kişilerde öfke duygularını uyandırabileceğini ve bunun da müzakere potansiyelini azaltabileceğini düşünmektedir. Ona göre bu etkiler, özellikle *dikkat çekme amaçlı (histrionik)* nezaketsiz söylemler içeren gönderilerde daha belirgindir. Başka bir açıdan genç katılımcıların Facebook vb. ortamlarda sosyal ve siyasal içerikli paylaşımlarından dolayı arkadaş listelerindeki kişilerden hiç tepki görüp görmedikleri veya nezaket dışı söylemlere maruz kalıp kalmadıkları konusu incelenmiştir (Grafik-4).

Araştırmanın verilerine göre, katılımcıların %17.2’si sosyal ağ ortamlarındaki siyasal içerikli bazı paylaşımlarından dolayı *arkadaş listesinden çıkartıldığı* bir durumla karşılaşmıştır. Katılımcıların %34.5’i ise arkadaş listesinden çıkartılmadığını ancak *nezaket dışı bir tepkiyle* karşılaştığını ifade etmiştir (Grafik-4). Araştırmanın bu yöndeki nitel verileri de katılımcılar arasında bu tür bir deneyimi olan kişilerin yaşadıkları duygusal gerilime dair örnekler sunmaktadır:

“...evet, olumsuz deneyimler yaşadık bazı arkadaşlarımla. Atatürk ilkelerine dayanarak bir paylaşım yapmıştım. Osmanlıcılığı fazla savunan bir arkadaş önce benimle tartışmaya girdi ve ardından cevap hakkı vermeden arkadaş listesinden sildi, engelledi. O yüzden siyasi kimliğimi çok fazla yansıtmak istemiyorum böyle durumlar yaşadıkça...” (G.7, E-28).

“...evet oldu ve buna üzülüm. Hiçbir arkadaşımı paylaştığı şeylere rağmen silmedim ve onlara karşı kırıcı paylaşımlarda bulunmadım. Ama benim arkadaşlarım benim gerçeklerimi anlatmamdan rahatsız oldular. Beni sildikleri oldu ve üzülüm...” (G.16, E-25).



“...seçim zamanı biz çalışıyoruz ev ev dolaşıyoruz partiyle ilgili paylaşımlar yapıyoruz sosyal medyadan herkese. Teyzemin kızı en yakın arkadaşım ben bu paylaşımları yapıyorum diye arkadaş listesinden çıkarttı beni. Hatta günlük hayatta bile ailecek konuşmadık. Hatta ve hatta seçim zamanı dolaşırken köşeye bile sıkıştırdılar bu konuda şiddete bile maruz kaldım...” (G.17, K-25).

Katılımcılar arasında siyasal değer yüklü paylaşımlarından dolayı yakın veya uzak çevresinden nezaket dışı tepki gördüğünü ifade edenlerin bazı söylemleri bu mecraların bireyler arası *gerilim yaratma potansiyeline* işaret etmektedir. “Kişilerarası bağlantıları kolaylaştırmak için tasarlanan mekanizmalar, kişisel ağların büyümesini kısıtlayan yeni, istenmeyen problemler de yaratmaktadır. Sosyal paylaşım ağlarının yüksek düzeyde görünür iletişim olanakları sunması nedeniyle, kullanıcılar arasındaki sosyal alışverişler bazen hedef kitlenin ötesinde olumsuz sonuçlar doğurabilmekte ya da beklenmedik gerilimler ortaya çıkarabilmektedir” (Binder vd., 2009:965). Paylaşmış oldukları siyasal değer yüklü içeriklerden dolayı arkadaş listelerinde yer aldıkları bazı kişiler tarafından listeden çıkartılmaları veya yorum düzeyinde yoğun bir nezaket dışı eleştiriye maruz kalmaları kişilerde derin bir *dışlanmışlık hissi, öfke ve ötekileştirilmiş hissetme duygusu* uyandırmaktadır. Gervais’e (2015:168) göre, bu konudaki deneyimler, nezaket dışı mesajların hoşnutsuzluk ve nefret duygularını artırdığını ve hoşnutsuzluklara maruz kalanlar arasında memnuniyeti azalttığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, siyasal içerikli bir yorum, nezaket dışı bir yorum olduğunda, kişiler söylemi daha az tatmin edici bulur ve alternatif bakış açılarına daha az önem verirler. Kenski vd.’lerinin (2017:1)

belirttikleri üzere, nedeni ne olursa olsun, nezaketsizliğin, bunlarla karşılaşan kişilerin üzerinde olumsuz etkileri vardır. Örneğin, nezaketsizlik, siyasal argümanların algılanışına zarar verebilir (bkz. Brooks ve Geer, 2007; Mutz, 2007), siyasal güveni zayıflatır (bkz. Mutz ve Reeves, 2005), siyasal kurumların olumsuz algılanmasına neden olabilir (bkz. Muddiman, 2013) ve vatandaşlar arasında yüksek bir kutuplaşma algısı yaratabilir (bkz. Hwang vd., 2014).

Netice itibariyle internet, ifade özgürlüğü, fikir alışverişi ve halkın müzakeresi için fırsatlar sunmakla birlikte aynı zamanda bunların kötüye kullanımı için yüksek bir potansiyel de taşımaktadır. İnternet'teki anonimliğe çoğu kez atfedilen çevrimiçi yorumlama alanları sıklıkla alay etme ve küçük düşürmeden hakaret ve iftiraya kadar değişkenlik gösteren kaba ve nezaket dışı kullanıcı ifadelerine olanak vermektedir (Rösner vd., 2016:461; bkz. Santana, 2014; Rowe, 2015). Bu anlamda sosyal paylaşım ağları kişilerarası siyasal temelli iletişime olanak sağlamak açısından dijital kamusal alan için bir umut kaynağı olsa da bunun bir bedeli vardır. Çevrimiçi iletişimin sunduğu kısıtlanmasız ifade olanakları yüz yüze etkileşimlerden çok daha fazla nezaket dışı davranışlarla sonuçlanabilmektedir (Gervais, 2015:167; bkz. Papacharissi, 2004; Coe vd., 2014; Santana, 2014).

Nezaket Dışı Siyasal Değer Yüklü Paylaşımlar ve Ötekileştirmenin Dijital Yüzü

Çevrimiçi ortamlarda genellikle diğerlerine yönelik saldırgan veya hakaret edici nezaket dışı yorumlarda bulunmak daha kolay gerçekleşebilmekte ve bunun kişilerarası etkileşimlere yansımaları çok daha hızlı olabilmektedir. Örneğin Sibona ve Walczak (2011), Facebook'ta arkadaşlığı bitirmenin dört yaygın çevrimiçi nedeni olduğunu belirtmişlerdir: çok sık önemsiz gönderilerde bulunma, siyasal ve dinsel içerikli kutuplaştırıcı paylaşımlarda bulunma, cinsiyetçi ve ırkçı vb. uygunsuz paylaşımlarda bulunma ve gündelik yaşama dair (çocuk, eş, yemek vb.) paylaşımlarda bulunma. Araştırma bulguları ayrıca, kullanıcıların %55'inin çevrimiçi paylaşımlarından dolayı biriyle arkadaşlığını bitirdiğini, %28'inin ise çevrimdışı davranışlarından ötürü bitirdiğini ortaya koymuştur.

Nitekim, araştırmalar siyaset içerikli paylaşımların sosyal ağ sitele-
rinde arkadaşlığı bitirmenin en yaygın ikinci sebebi olduğunu göstermek-
tedir. En çok da kutuplaştırıcı siyasal içerikli mesajlara tepki veya siyasi
anlaşmazlıklara ya da nezaket dışı söylemlere maruz kalınması nedeniyle
arkadaşlıkların sonlandırıldığı tespit edilmiştir (Skoric vd., 2018:4; bkz.
Rainie ve Smith, 2012; Sibona, 2014). Çevrimiçi tartışmalarda kışkırtıcı,
tahrik edici ya da kırıncı olarak tanımlanan sözlü saldırılar, tartışmanın
içindeki diğer üyelere, belirli kuruluşlara, medyaya ya da bir haber ögesi-
nin kaynağına ya da politikacılar ya da belirli toplumsal kesimlere yöne-
lik olabilir (Rösner vd., 2016:461). Karşıt görüşlere sahip kişiler veya grup-
lar arasındaki artan düşmanlık göz önüne alındığında, insanların neden
birbirlerine saldırgan yorumlarla ateş ettiğini ve bu yorumların bireyler
üzerindeki potansiyel etkisini tespit etmenin zorunlu hale geldiğini söyle-
yebiliriz.

Dijital sosyal mecralarda siyaset değer yargılarına yönelik küçümse-
yici, alay edici ya da rencide edici nezaket dışı paylaşımlarla karşılaşma
ve ona maruz kalma durumu kişilerde birtakım tepkiler doğmasına neden
olabilmektedir. şüphesiz, bu tepkiler kişilerin bu mecralardaki paylaşım-
ları dikkate alma ya da ona değer atfetme düzeyine göre değişebilmekte-
dir. Dolayısıyla, kişilerin bu türden maruz kalma durumlarında verdikleri
ya da vermedikleri tepkiler birbirinden farklılaşabilmektedir. Bu yönde,
katılımcıların Facebook, Twitter vb. ortamlarda arkadaş listelerinde yer
alan kişilerin siyasi, dini vb. görüşlerini kötüleyen, küçümseyen veya ha-
karet eden nezaket dışı paylaşımlarıyla karşılaştıklarında ne yönde bir
teпки verdikleri konusu incelenmiştir (Tablo-1).

Nicel kapsamda elde edilen verilere göre, katılımcıların %32.9'u ben-
imsedikleri değer yargılarına yönelik kışkırtıcı, küçümseyici veya hakaret
içerikli nezaket dışı siyasal değer yüklü paylaşımlara maruz kaldıklarında
herhangi bir şey yapmadığını ve umursamadığını ifade etmiştir. Katılımcıların
%15.1'i *ilgili kişiyi arkadaşlık listesinden çıkartmadığını ama onun hakkındaki
düşüncelerinin değiştiğini*; %11.2'si *çoğunlukla ilgili kişiyi arkadaş listesinden
çıkarttığını*; %11.3'ü *uyardığını*; %9.7'si *arkadaş listesinden çıkartıp mümkünse
bir daha görüşmediğini*; %5.7'si *ilgili kişiyle olan ilişkisini tekrardan gözden
geçirdiğini* belirtmiştir (Tablo-1). Genel olarak değerlendirildiğinde genç
bireylerin dijital sosyal ortamlarda değer yargılarına yönelik
karşılaştıkları nezaket dışı paylaşımlar yapan arkadaş listelerinde yer alan

kişilere karşı birbirinden farklı olarak kabul edilebilecek çeşitli tepkilerde buldukları anlaşılmaktadır. Nicel veriler bu tür paylaşımların kişilerarası ilişki ve etkileşimi olumsuz yönde önemli ölçüde etkilediğini göstermektedir.

Tablo-1: Facebook, Twitter vb. ortamlarda değer yargılarına yönelik kışkırtıcı veya hakaret içerikli nezaket dışı siyasal değer yüklü paylaşımlara maruz kalma durumunda verilen tepkiler

	%	Sayı	Biri- kimli Yüzde
Çoğunlukla arkadaş listemden çıkartıyorum	11,2	110	11,2
Uyarıyorum	11,3	111	22,6
Herhangi bir şey yapmam, umursamam	32,9	322	55,5
Listemden çıkartırım ve mümkünse bir daha görüşmem	9,7	95	65,2
Listemden çıkartmıyorum ama onun hakkındaki düşüncelerim değişiyor	15,1	148	80,4
O kişiyle olan ilişkiyi tekrar gözden geçirdim	5,7	56	86,1
Böyle bir şeyle hiç karşılaşmadım	13,9	136	100,0
Toplam	100,0	978	

Sibona (2014), insanların önemsiz meselelerle ilgili çok fazla gönderi paylaşan ve ayrıca kutuplaştırıcı gönderi paylaşan diğerleriyle arkadaşlık etmeme eğiliminde olduklarını ileri sürmektedir (ayrıca bkz. Sibona ve Walczak, 2011). Benzer şekilde, Rainie ve Smith (2012:6), sosyal paylaşım ağlarında bir kişiyle bağlantıyı koparmanın önemli bir nedeninin, siyasal içerikli çok sık yapılan paylaşımlar olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışmanın bu yöndeki nitel verileri de dijital sosyal ağlar üzerinden değer yargılarına yönelik kışkırtıcı, küçümseyici veya hakaret içerikli nezaket dışı siyasal değer yüklü paylaşımlara yönelik kişilerin verdikleri tepkilerin çeşitliliğini göstermektedir. Bu çerçevede elde edinilen nitel düzeydeki bulgular belirli *kategorilere* ayrılarak sunulmaya çalışılmıştır:

Zoraki Görmezlikten ya da Duymazlıktan Gelme

Genç katılımcılar arasında arkadaş listesinde yer alan bazı kişilerin değer yargılarına yönelik kışkırtıcı, küçümseyici veya hakaret içerikli nezaket

dışı siyasal değer yüklü paylaşımları karşısında herhangi bir şey yapmadığını veya umursamadığını ifade edenlerin söylemleri tepki vermeme durumunun bir tür *içe atma, bıkkınlık, çaresizlik* veya *zoraki bir görmezden gelme* durumu olduğuna işaret etmektedir:

“...herhangi bir şey yapmam, görmezden gelirim. Özellikle seçim döneminde görüşüme zıt olanların paylaşımlarını gördüm ama hiçbir şey yapmadım, görmezden geliyorum, sabır diliyorum. Allah sonumuzu hayır etsin... insan üzülmüyor, biraz olsa da ne hale geldik diye. Tepki göstermiyorum insanlara bir şey anlatmak değiştirmek zor...” (G.40, E-23).

“...sabırımı zorlayan insanlar var. Ama bir şey hissetmemeye çalışıyorum...sinirleniyorum kendi kendime söyleniyorum. Tepki gösterme gereği duyduğum oluyor. Ama artık çok bıktım, görmek istediklerimi görüyorum sadece galiba...” (G.54, K-23).

“...çok oldu. Hiç hoşlanmıyorum bu durumdan ama bazı şeyleri görmemek daha sağlıklı oluyor...tepki vermekten ya da açıklamaktan, savunmaktan bıktım. Alıştım tepki vermiyorum. Önceden beni rahatsız ederdi. Halan daha öyle ama insanların gördüklerini yorumlama şekilleri hep aynı...” (G.48, K-24).

Katılımcıların söylemlerinden anlaşıldığı üzere, nezaket dışı algılanan siyasal değer yüklü paylaşımlar karşısında tepki vermediğini ifade edenlerin bu tutumu çoğunlukla *zoraki bir görmezlikten gelme* veya *içe atma* eylemine işaret etmektedir. Bireyler bu tür paylaşımların sıklığı ve karşılık verme eylemlerinin çoğunlukla sonuçsuz kalması nedeniyle *bıktıklarını* ve kendilerince en iyi yolun *umursamıyor gibi* yaparak sadece görmek istediklerini görmek olduğunu ifade etmektedirler. Kişiler bu tür paylaşımlardan son derece olumsuz yönde etkilenseler dahi kendilerine bir şekilde hakim olmak zorunda hissetmelerinden dolayı bunu herhangi bir karşı tepkiye dönüştürmediklerini ifade etmektedirler. Ancak bu *zoraki görmezlikten* ya da *duymazlıktan gelme* durumu kişilerin listelerinde yer alan nezket dışı siyasal değer yüklü paylaşım yapanlara yönelik olumsuz düşüncelere kapılmalarını ya da öfkeye kapılmalarını engellememektedir.

Paylaşımda bulunma ve paylaşımlara yorum yapma kolaylığı nispeten öznel ve büyük olasılıkla katılımı kimin bulunduğu ve içinde bulunulan bağlama bağlıdır. Papacharassi'ye (2012) göre, bu hareketlerin kamusal alandaki görünürlüğü nedeniyle, kişiye özgü bir performans sergilenmektedir Bu performans oldukça stresli bir arayış ya da çaba olabilir.

Teknolojik gelişmeler ise bu stresin sürekli daha da artmasına neden olabilir. Bode'ye (2017:2) göre, sosyal medyada siyasal içerikli paylaşımlar yapma veya onun üzerine yorumda bulunma konusunda bazı kullanıcılar içeriği yanıtlamak yerine görmezden gelmeyi seçmektedirler. Zira, Lane vd.'leri (2017:4) siyasal anlaşmazlıkların kullanıcılar arasında çatışma potansiyelini işaret ettiği durumlarda, bu türden paylaşımların kişilerin saygınlıkları açısından riskli olmasının da mümkün olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla, kullanıcıların içerikle ilgili yorum yapabilecekleri teknik kolaylığa rağmen, bunun ne zaman ve nasıl yapılacağına karar verme süreci hiç kolay olmayabilir.

Karşılık Verme - Öfkelenme - Agresif Davranma

Gervais'e (2015:169) göre, insanlar politik bir düşünceye karşı hoşnutsuzluk, kızgınlık ve nefret hissettiklerinde, politik değerlendirmelerini daha çok parti kimliğine veya önceden var olan tutumlarına dayandırmakta, bilgi arayışlarını bu tutumları güçlendiren kaynaklarla sınırlamakta ve siyasal içerikli tartışmalarda uzlaşmaya daha az istekli olmaktadır (bkz. Valentino vd., 2008). Bu yöndeki gündelik nezaketsizlik üzerine yapılan araştırmalar, nezaket dışı davranışlar ya da söylemler karşısında rahatsız olanların sergiledikleri en yaygın duygusal tepkinin öfke ya da kızgınlık olduğunu göstermektedir (Gervais, 2015:169; bkz. Smith vd., 2010).

Ayrıca, Rösner vd.'lerinin (2016:462) işaret ettikleri yakın dönem bazı araştırmalar, kullanıcılar tarafından yapılan nezaket dışı yorumların, bunlarla muhatap olan diğer kişilerin mevcut tutumlarını kutuplaştırdığını (bkz. Anderson vd., 2014) ya da onların yorum yapma davranışlarını etkilediğini (bkz. Zimmerman ve Ybarra, 2014) ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, katılımcılar arasındaki bazı kişilerin söylemleri dijital ortamlarda kimi arkadaşlarının nezaket dışı siyasal değer yükü paylaşımlarına yönelik tepki vermenin daha çok bir *zorunluluk* gibi algılandığını, aynı şekilde karşılık verilmesi gereken bir durum olarak düşünüldüğünü ve bunun sonrasında öfke ve hakarete dönüştüğünü göstermektedir:

"...çok kızıyorum paylaşımı yapana ve yorum yapma gereği duyuyorum. Tepki vermezsek sinek gibi eziliriz bir gün..." (G.36, E-24).

“...rahatsız oluyorum. Paylaşım yapanları listemden çıkarıyorum. Eğer kişi artık görüşlerini ifade ederken hakarete dayalı paylaşım yaparsa, belli sınırları aşar ve küfür içerirse silerim. Bende küfür ederim. Tartışmak istemesem de tartışıyorum. Zihniyet yok zaten...” (G.25, K-23).

“...sinirleniyorum yani. Moralim bozulmak değil, sinirleniyorsun. Zaten sinir de iyice şey olunca... Tepki verdim. Çok verdim. Örnek olarak işte o arkadaşı vereyim. Yani geçip karşısına sövdüğümü de biliyorum...” (G.9, E-18).

“...beynini kiraya vermiş insanların, sorunları mutlulukmuş gibi insanlara servis edilmesine bozulurum. Önce kendi içimde bir güzel saydırırım. Sonra daha uygun bir üslupla yorumumu yaparım...” (G.5, K-23).

Söylemlere göre, kişiler nezaket dışı algıladıkları siyasal değer yüklü paylaşımlara bir şekilde çeşitli türden yorumlarda bulunarak *karşılık verdiklerini* ifade etmektedirler. Bir birey rahatsız edici bir nezaketsizliğe maruz kaldığında ya da ait olduğu iç-grubu hedef alan bir nezaketsizlikle karşılaştığında muhtemelen incinecektir. Dolayısıyla, katılımcılar bu türden paylaşımlarla karşılaştıklarında incinmekte ve duydukları öfkenin sonunda mutlak olarak bir *karşılık verme zorunluluğu* duymaktadırlar. MacKie vd.’lerinin (2000:602) belirttiği üzere, bir dış gruba karşı duyulan nefret duygusu, *diğer tarafa* karşı koyma, itiraz etme ve bunlara saldırma eğilimine yol açar. Kişiler, değer yargılarına yönelik kışkırtıcı ve rencide edici siyasal içerikli paylaşımlara aynı şekilde karşılık vermekte, bu durum daha da ileriye götürülerek *hakaret içeren söylemelere* dönüşmektedir. Hutchens vd.’lerinin (2015:1202) yaptıkları araştırmaya göre de inançlarına doğrudan meydan okunduğunda bireylerin siyasal temelde bir tartışmaya, atışmaya veya ateşe girme olasılığı daha fazla yükselmektedir.

Takibi Bırakma - Gizleme

Facebook vb. sosyal paylaşım ağlarında özellikle siyasal içerikli nedenlerle arkadaşlıktan çıkarma veya takip etmekten vazgeçme eylemleri kullanıcılar arasında giderek yaygınlaşmaktadır. Örneğin, ABD’de sosyal paylaşım ağı kullanıcılarının %18 ila %26’sı (Facebook dahil, ancak bun-

larla sınırlı olmamak kaydıyla), siyasal içerikli konularla ilgili nedenlerden dolayı bir kişiyle olan bağlantısını koparmıştır (John ve Dvir-Gvirsman, 2015:954; bkz. Rainie ve Smith, 2012; Mitchell vd., 2014).

Özellikle en yaygın kullanılan sosyal paylaşım ağlarından olan Facebook'un sunduğu bir başka daha hafif düzeydeki bağlantı koparma eylemi, bir kullanıcının Facebook arkadaşlığını sona erdirmekten bir diğeri filtrelemesi yani *takibi bırakması* ya da *bağlantıyı gizlemesidir*. Bu yönde, katılımcıların belirli kısmının sosyal mecralardaki arkadaş listesinde yer alan kişilerin nezaket dışı paylaşımları karşısında tepki olarak yaygın bir biçimde *takibi bırakma* veya *gizleme* eyleminde buldukları anlaşılmaktadır:

“...yine daha önce söylemiştim. Bu tarz insanların gönderilerini gizliyorum. Arkadaş listemden çıkarmıyorum ama ters olan görüşleri de görmeyi istemiyorum...” (G.19, K-19).

“...çok nadir. Bazı arkadaşlarım salak salak şeyler paylaşıyordu. Silmedim ama takip etmektен vazgeçtim. Hep aynı şeyleri söylüyordu. MHP’liydi. Bıkkınlık verdiği için takipten vazgeçtim. Yoksa hala konuşuyoruz onunla, günlük hayatta muhabbet devam ediyor...” (G.23, K-21).

“...oldu, birkaç kişi. Yazdıkları saçma, bana uymuyordu bende takibi bıraktım. Hakaret doluydu. Benim görüşüme herkes uymak zorunda değil ama yine de dikkat etmeli. Birçok kişinin paylaştığı hoşuma gitmiyordu ama aynı sınıfta olduğum için silmiyordum...” (G.45, E-24).

Söylemlerde açığa çıkan anlama göre, kişilerin arkadaş listesinde yer alan bazılarının nezaket dışı siyasal içerikli paylaşımlarıyla karşılaşmaları neticesinde verdikleri tepkilerden biri sosyal mecra üzerinden *takibi bırakma* veya *gizleme* şeklinde gerçekleşmektedir. Facebook vb. ortamlarda arkadaş olunan bir kullanıcının bağlantısını gizlemek veya takibi bırakmak için, kullanıcıların bir hedeften güncellemeleri almamasını sağlayacak düğmeye basması yeterlidir (Pena ve Brody, 2014:144). Buna göre, kişiler düşünce ve görüşlerini rencide edici olarak algıladıkları siyasal içerikli paylaşımları yapanlara yönelik yoğun bir tepki gösterme ihtiyacı duymakta ve öfkelenmektedirler, ancak reaksiyonları çoğunlukla

sosyal mecralardaki arkadaş takibini bırakma veya gizlemekle sınırlı tutulmaktadır. Gizleme ve arkadaşlıktan çıkartma niyetleri, kaçınma, reddetme ve ilişki sonlandırma eylemlerine dayanmaktadır.

Arkadaş Listesinden Çıkartma - Silme - Engelleme

Bireyler, daha önce arkadaş olmayı kabul ettikleri bir Facebook [veya Twitter] kullanıcılarını sayfasındaki arkadaşlıktan çıkart düğmesini tıklayarak arkadaşlıktan çıkartmayı tercih edebilir (Bevan vd., 2014:171). Sibona (2014:1677) Facebook'ta arkadaşlıktan çıkarmayı "ikili ilişkiyi sona erdirmek için bir kişinin bilinçli bir eylemi olarak tanımlar ve ikili arasındaki bağlantının kaldırılmasıyla açığa çıktığını" belirtir. Pena ve Brody'in (2014:143) işaret ettiği bazı araştırmalar, Facebook'ta arkadaşlıktan çıkartma konusuyla bağlantılı faktörleri incelemişlerdir. Örneğin, sosyal paylaşım ağı kullanıcılarının %63'ü arkadaş listesinden bazı kişileri çıkartmıştır. Arkadaşlıktan çıkartma sürecinde siyasi eğilimler önemli bir rol oynamaktadır (bkz. Madden, 2012). Bu yönde, Skoric vd.'lerine (2018:5) göre, sosyal medya ortamlarında karşıt ve siyasal açıdan kutuplaşan bilgilere maruz kalmak, arkadaşlıktan çıkarma ve gizleme eylemlerinin gerçekleşme olasılığını artıracaktır. Nitekim, Facebook vb. platformlarda *arkadaşlıktan çıkartma*, yalnızca çevrimiçi bir ortamda gerçekleşen ilişki sona erdirmeye şeklidir ve kullanıcılar tarafından kullanılan giderek yaygınlaşan bir seçenektir (Bevan vd., 2014:172). Çalışmanın nitel verileri de bu tespiti doğrulayacak türden söylemleri açığa çıkarmaktadır:

"...görürsem hiç çekinmeden listemden çıkarırım. Geçen gün 20 insan sildim. Seçimlerden sonra arkadaş listemde bazı insanlar hayırlı olsun uzun adam, Allah seni başımızdan eksik etmesin yorumlarını görünce dayanamadım sildim..." (G.25, K-23).

"...koyu solcular genelde nefret ithamı paylaşım yapıyorlar. Bu durumda gündelik hayatta konuşmasan olmayacak arkadaşlık listemden çıkarmak en mantıklısı oluyor. Ama mesela bir şehit verildiği zaman direkt hükümete ve destekçilerine yaftalamalar oluyor, bir yüklenme bir yüklenme. İşte o gün zaten sen mağlup oluyorsun. Böyle durumlarda maalesef kişisel psikolojik sağlığım için bir iki defa sildiğim oldu..." (G.16, E-25).

“...eğer küçümseme, hakaret varsa listemden çıkarırım. Bir arkadaşım sürekli benim görüşüme ve zihniyetime laf ediyordu sanki kendi görüşündeki ak kaşık gibi davranıyordu, genelleme yapıp kötilediği için sildim...” (G.45, E-24).

Söylemlerde rencide edici türden nezaket dışı siyasal içerikli paylaşımlara yönelik tepki verme biçimi olarak çoğunlukla *arkadaş listesinden çıkarma, silme* ya da *engelleme* eylemi ön plana çıkmaktadır. Kişiler, kendi değer yargılarına yönelik nezaket dışı olarak algıladıkları paylaşımları yapanların bu tutumunu kabul edilemez bulmakta ve sosyal mecralar üzerinden sürdürülen ilişkiyi sonlandırmanın haklı bir durum olduğuna inanmaktadır. Bevan vd.’lerine (2014:172) göre, arkadaşlıktan çıkartma düşüncesine basmak, kullanıcı için dürtüsel bir karar veya üzerinde çok fazla düşünülmüş bir eylem olabilir. Anlık bir dürtünün sonucunda bir kimseyi arkadaşlıktan çıkartmaya karar verildiğinde dahi, bu durum fark edildiğinde artık arkadaşça davranabilmek söz konusu olmayacaktır. Facebook’ta arkadaşlıktan çıkartma bir kişiyle olan ilişkiyi zayıflatmak veya onunla bağı kopartmak anlamına gelmektedir.

Neticede, arkadaşlıktan çıkartma ve gizleme davranışı bir ilişki sonlandırma biçimi olarak kavramsallaştırılır Ancak, Pena ve Brody’e (2014:143-144) göre, hem gizleme hem de arkadaşlıktan çıkartma bir bağlantıyı reddetmek anlamına gelse de, arkadaşlıktan çıkartma eylemi gizlemeye göre bir ilişkiyi sonlandırmakla eş anlamlıdır. Gizlenen kişiler birbirlerinin bilgilerine erişmeye devam etse de arkadaşlıktan çıkarılan kişiler birbirlerinin profillerine artık erişemez. Arkadaşlıktan çıkarılan kullanıcılar fiilen *çevrimiçi yabancılara* dönüşür.

Bu teknik özelliklerin teorik anlamları vardır, çünkü çevrimiçi arkadaş listesinden çıkartma eylemi farklı bir ilişki sonlandırma davranışına işaret etmektedir. Örneğin, çevrimdışı arkadaşlık ilişkileri çoğunlukla resmi olarak sona ermez veya bu deklare edilmez, kişiler sadece etkileşimde bulunmayı sonlandırır. Ancak, sosyal paylaşım ağı kullanıcıları arkadaşlıktan çıkarıldığını ve ilişkinin sona erdiğine dair görsel kanıta sahip olurlar (Pena ve Brody, 2014:144).

Çevrimdışı Gündelik Hayattan Çıkartma - Yok Sayma - Nefret Duyma

Genç bireylerin gündelik hayatlarında yüz yüze ilişkilerinin kimlerle, nasıl ve ne düzeyde gerçekleşmesi gerektiğine dair kararlarında bu mecralardaki özellikle *siyasal değer yargularını* ifşa eden [kışkırtıcı ya da rencide edici] paylaşımlar önemli birer belirleyici olarak dikkate alınabilmektedir (Ünal, 2017:2555). Facebook vb. ortamlarda gerçekleştirilen davranışlar şüphesiz internet temelli ortamlarla sınırlıdır; ancak bu platformlarda yapılan eylemlerin sonuçları bu mecraların sınırlarını aşmaktadır. İlişkinin çevrimiçi bitirilmesi, o kişiyle olan gündelik temasın da artık kalmamasına neden olabilmektedir (Sibona, 2013:3272).

Bu anlamda, dijital sosyal mecralar üzerinden yapılan nezaket dışı siyasal değer yüklü paylaşımların kişilerarası ilişkileri olumsuz yönde etkilediğine ve karşılıklı çeşitli tepkilere veya tavırlara yol açtığı konusunda kişilerin çeşitli deneyimleri bulunmaktadır. Söz konusu tepkiler sadece çevrimiçi mecralardaki ilişkilerle sınırlı değil doğrudan gündelik yüz yüze ilişkilere de yansiyabilmektedir. Dolayısıyla, genç katılımcılar arasında bu noktalara vurgu yapanların bazı söylemleri diğeriyle/ötekiyle ilgili çevrimiçi yaşanan olumsuz deneyimlerin kişilerarası çevrimdışı gündelik ilişkilerin seyri üzerindeki belirleyiciliğine işaret etmektedir (Tablo-2):

Tablo-2: Facebook, Twitter vb. ortamlarda nezaket dışı siyasal değer yüklü paylaşımların çevrimdışı gündelik ilişkilere yansımaları

	%	Sayı	Biri- kimli Yüzde
Evet, o kişiyle olan arkadaşlığım bozuluyor	11,6	113	11,6
O kişiye daha mesafeli davranmaya çalışıyorum	26,7	261	38,2
Genelde ilişkiimi bitiriyorum	9,2	90	47,4
O kişiyle olan ilişkiimi tekrar gözden geçiririm	10,8	106	58,3
Gündelik hayattaki ilişkilerime herhangi bir etkisi olmuyor	23,4	229	81,7
Böyle bir şeyle hiç karşılaşmadım	18,3	179	100,0
Toplam	100,0	978	

Araştırmanın nicel verilerine göre, Facebook, Twitter vb. ortamlardaki nezaket dışı siyasal değer yüklü paylaşımlar konusunda katılımcıların 58.3%'ü bir şekilde bunun *gündelik yüz yüze olan ilişkilerine yansımını* ifade etmiştir. Katılımcıların, 26.6%'sı *gündelik hayatta o kişiye daha mesafeli davranıldığını*, 11.6%'sı *o kişiyle olan arkadaşlığının bozulduğunu*, 10.8%'i *o kişiyle olan ilişkisini tekrar gözden geçirdiğini* ve 9.2%'si ise *o kişiyle genelde ilişkisini bitirdiğini* belirtmiştir (Tablo-2). Araştırmanın nitel verileri de dijital mecralar üzerinden paylaşılan içeriklerin doğrudan kişilerin gündelik yüz yüze ilişkilerini etkilediğine dair örnekler sunmaktadır:

“...oldukça çok etkiler. Gündelik hayatıma daha çok yansır, çünkü direkt ilişkiyi keserim ve çevremdekiler de bunu anlıyorlar hemen ne oldu diye soruyorlar...” (G.42, K-21).

“...silerim o kişiyle de görüşmem. İçindekileri oraya yansıtıp o karalamaları yapıyorsa, benim ve benim gibilerin görmeyeceğini sanıyorsa ben de çıkarırım hayatımdan çünkü bilerek yapıyordur...” (G.57, E-26).

“...gerçekten çok gerici düşünüp aklıma her şeye kapatmış insanları kendimden uzaklaştırıyorum ve gerekirse bu konuda kırıcı oluyorum. Silerim, engellerim o karaktere sahip insanın bende ne işi var derim. Duvara çarpmalı ki, acaba ben nerede hata yaptım diyebilmeli...” (G.7, E-28).

Söylemlerde açığa çıkan şu ki, katılımcıların önemli bir kısmı değer yargılarına yönelik nezaket dışı ya da rencide edici türden siyasal içerikli paylaşımları hiçbir şekilde *kabul edilemez ve katlanılamaz* bulmaktadır. Dolayısıyla, kişiler bu türden durumlarda paylaşımı yapan kişilere yönelik olumsuz duygular beslemekte ve hem sosyal medya üzerinden arkadaşlıklarını sonlandırma gereği hissetmekte hem de gündelik hayatta yüz yüze ilişkilerini de *tamamen kopartma ihtiyacı* duymaktadırlar. Nitekim, nezaket dışı paylaşımlar kişilerarası ilişkilerin geçici ya da kalıcı bir biçimde bozulmasına ya da sekteye uğramasına neden olmaktadır.

Genel olarak, zayıf bağlar daha yüksek oranda kesilir. Zayıf bağlara sahip kişilerle olan bağlantılarımız politik argümanlara karşı daha kırılabilir (Grevet vd., 2014:1400). Özellikle aşırı politik koşullar altında, genel olarak daha yoğun bir politik tartışma söz konusudur; dolayısıyla, zayıf iletişimimiz olan bazı kişilerin büyük

Tablo-3: Çok yakın dostların veya akrabaların nezaket dışı siyasal değer yüklü paylaşımlarına ve yorumlarına maruz kalındığında verilen tepkiler

	%	Sayı	Birikimli Yüzde
Evet, arkadaş listemden çıkarttım	8,5	83	8,5
Uyardım	12,4	121	20,9
Herhangi bir şey yapmadım ama çok gücendim	27,5	269	48,4
Listemden çıkarmadım ama çıkarmayı düşündüm	7,4	72	55,7
Listemden çıkarttım ve bir daha görüşmedim	4,7	46	60,4
O kişiyle olan ilişkiyi tekrar gözden geçirdim	8,3	81	68,7
Böyle bir şeyle karşılaşmadım	31,3	306	100,0
Toplam	100,0	978	

ölçüde farklı olan görüşlere sahip olduğunu keşfederiz. Ayrıca, bu türden zayıf bağlantı içinde olunan çevrimiçi bir ilişkiyi sona erdirmek için ödenecek bedel nispeten düşüktür (John ve Dvir-Gvirsman, 2015:957; bkz. Lopez ve Ovaska, 2013; Grevet vd., 2014).

Zayıf Bağlar – Güçlü Bağlar ve İlişkilerin Çözülmesi

Çevrimiçi ortamlarda zayıf bağlara sahip olunan kişilerle ilişkilerin çözülmesi daha kolaydır, çünkü onlarla hem sosyal ilişkilerimiz daha düşük düzeydedir hem de teknolojik olarak çevrimiçi bir bağı koparmak daha kolaydır. Ancak, John ve Dvir-Gvirsman'a (2015:957) göre, aile üyeleri, akrabalar veya yakın arkadaşlarla sahip olunan daha güçlü ilişkilerin, siyasal içerikli anlaşmazlıklara veya çatışmalara daha dirençli olması beklenir (bkz. Grevet vd., 2014). Daha dirençli olması beklense de sosyal ağlarda paylaşılan nezaket dışı siyasal değer yüklü içerikler kişilerin sadece zayıf bağlılıkları olan arkadaşlıklarını değil çok yakın dostluklarını ya da akrabalık ilişkilerini de etkileyebilecek düzeyde olabilmektedir (Tablo-3).

Verilerden, katılımcıların %68.7'sinin arkadaş listesinde yer alan çok yakın dostlarının veya akrabalarının inançlarını ya da siyasal görüşlerini rencide eden nezaket dışı paylaşımlarıyla karşılaştıkları ve çeşitli tepkiler verdikleri anlaşılmaktadır (Tablo-3). Bu mecralardaki nezaket dışı söylemler, yorumlar ve paylaşımlar çok yakın dostluk ya da akrabalık

ilişkisinde olunan kişilerle çevrimdışı gündelik etkileşimleri etkileyebilmektedir. Bu anlamda, dijital sosyal paylaşım ağları üzerinden siyasal değer yargılarına veya düşünce dünyalarına yönelik nezaket dışı yorumlar ya da paylaşımlar bireyler için gündelik hayatın *temel bir biçimlendiricisi* haline gelebilmekte ve çok yakın dostluk ya da akrabalık ilişkilerinin *gözden geçirilmesine* veya *sonlandırılmasına* neden olabilmektedir. Araştırmanın bu yöndeki nitel verileri de nicel verileri destekler niteliktedir. Katılımcıların çok yakın dostlarının nezaket dışı ya da rencide edici siyasal değer yüklü paylaşımlarıyla karşılaştıklarındaki davranış biçimlerinden biri *uyarıda bulunma* ya da *çatışmadan ve gerilimden uzak durma* biçiminde gerçekleşmektedir:

“...böyle paylaşımlar gördüğümde önce bir paylaşana bakarım. Benim için kıymetli değilse pek takmam. Yakın bir dostumsa eğer rahatsız olduğumu belirtirim. Çünkü kendileri bana söylüyorlar...” (G.20, K-23).

“...tepki göstermeyi arzu ediyorum ama sonucunda insanları kırıngılığa götürecek durumlar olacağından vazgeçiyorum. Böyle paylaşımları gördüğümde, insanların bilinçsiz olduğunu görüyorum...” (G.7, E-28).

“...sinirlenirim. Bir o dur yani başka bir şey yapmam. Gidip yani dostluğumu keseceğimden değil. Gider yüzüne laf söylerim mesela. En fazla bu olur. Ya da arama mesafe koyarım en fazlası...” (G.9, E-18).

Katılımcıların söylemleri göstermektedir ki sosyal mecralardaki nezaket dışı siyasal değer yüklü paylaşımlar bireylerde önemli ölçüde bir teki verme isteği doğurmakta ya da kişilerin kendilerini kötü hissetmesine neden olmaktadır. Ancak, buna rağmen tepki vermemeyi tercih eden kişilerin tutumları *çatışmadan* ya da *gerilimden kaçınmak* ve *dostluklarını kaybetmekten sakınmak* noktasındaki hassasiyete dayalı olarak şekillenmektedir.

Yaygınlığına rağmen, sosyal medyada siyasal [değer yüklü] bilgi paylaşımları, kullanıcıların saygınlıkları ve ilişkileri açısından potansiyel olumsuz sonuçlara yol açabilecek riskli eylemlerdir (Lane vd., 2017:3). Zira, Thorson’a (2014:213) göre, özellikle ilişki sürdürmek için sosyal medyayı kullananlar, siyasal temeldeki anlaşmazlıkları ilişkilerine yönelik tehdit olarak yorumlayabilir ve siyasal değer yüklü paylaşımları

sosyal etkileşimlerini daha da bozabilecek bir davranış olarak görebilirler. Gerçekten de, bazı kullanıcılar ihtilafli konuları tartışmaktan kaçınmakta ve olası tüm kitleler için güvenli olan konularda bilgi paylaşmayı tercih etmektedir (Lane vd., 2017:4; bkz. Marwick ve Boyd, 2011). Ayrıca, verilerden anlaşıldığı üzere kişilerin kaybetmekten korktukları ancak rahatsız oldukları siyasal değer yüklü paylaşımları yapan yakınlarına yönelik çoğu zaman uyarıda bulunmayla yetindikleri de anlaşılmaktadır. Fakat, *uyarıda bulunma* ilişkinin yakın gelecekte bozulma potansiyeline de işaret etmektedir. Nitekim, katılımcıların önemli bir kısmı da çok yakın bazı dostları ve hatta akrabaları tarafından paylaşılan nezaket dışı ve rencide edici siyasal değer yüklü paylaşımların ilişkinin sonlanmasına kadar gidebilecek sonuçlarının olduğunu göstermektedir:

“...zamanında yediğimiz içtiğimiz ayrı gitmeyen bir arkadaşımın Gezi olaylarına sağ sol herkes destek vermişti. Meydanlarda hem Ne mutlu Türküm diyene hem de Ne mutlu Kürdüm diyene diyen insanların yan yana olması ve bu duruma arkadaşımın karşı olması ve bu tarz bir paylaşımında bulunması sebebiyle hem arkadaş listem de hem de hayatımda değil...” (G.12, E-24).

“...evet yaşadım. Paristeki olaylardan sonra profil fotoğrafını Fransız bayrağı yapan amcama karşı şöyle bir söz paylaştım: toprağında Fransız bayrağı dalgalanmasın diye ölen ceddin profil resmini Fransız bayrağı yapan torunlar gibi bir söz paylaştım. Amcam da bana hemen mesaj attı. Fransa ‘da ölenlerin de aileleri var yazık insanlığımdan utan acıyorum sana o kadar mı zavallısın gibi hakaret içerikli bir sürü şey söyledi. Ben de dedim ki; ben ne diyorum sen bana ne diyorsun, biz de şehit verdik onların bayraklarını Türk bayrağı yaptılar mı dedim. Asıl sana yazık sen şehitler verildiği zaman Türk bayrağı yapamadın ama Fransız bayrağı yapabildin gibi karşılıklı bulundum...” (G.17, K-25).

“...maalesef bunu üzümlere söylüyorum. Babamın bir arkadaşı vardı Yusuf abi. Severdim de kendisini. Face’de sürekli yandaş gibi paylaşımları oluyordu. Ben bunları göre göre o adamın yüzüne nasıl bakayım tekrar. Yanımdan geçerken dönüp bakma gereksinimi bile duymam. Çok sevdiğim bir insandı kendisi. Ama şu anda selam bile vermeye tenezzül etmediğim birisi. İnsanlar olaylara objektif bakamıyorlar. Savundukları yönden bakıyorlar. İnsanlar saygısız, hakaret, argo kullandığı sürece de bu tarz paylaşımlar insan ilişkilerini etkiler...” (G.18, K-22).

Söylemler, sosyal mecralar üzerinden yapılan nezaket dışı siyasal değer yüklü paylaşımların kişilerin *çok yakın dostluklarını* ve hatta *yakın akrabalık ilişkilerini* etkilediğini göstermektedir. Kişiler için sahip oldukları değerlere yönelik yapılan nezaket dışılıkların yarattığı negatif duygular çok yakın ilişkide olunan kimselerle dahi ilişkinin *sonlandırılmasına* kadar gidebilmektedir. Sibona'nın (2013:3273) belirttiği üzere, ilişkinin bozulmasına yönelik tepkiler çoğunlukla şok, güvensizlik, inkar, öfke ve acı, suçluluk, üzüntü ve depresyon, yalnızlık, çaresizlik, kayıtsızlık, rahatlama ve coşku gibi bir dizi duyguyu içerir. Verilen tepkiler, cinsiyete, kültüre, benlik saygısına ve ilişkiye nasıl bakıldığına göre şekillenir.

Genel olarak değerlendirilirse, insanlar genellikle bir tartışma konusu hakkındaki görüşlerini belirtmek için hakaret içeren çeşitli kaba ifadeler ve küfürlü bir dil kullanabilmektedir. Rösner vd.'lerinin (2016:461) belirttiği üzere, çevrimiçi bu türden saldırıların olumsuz psikolojik etkilerinin ötesinde, nezaket dışı ve yıkıcı kullanıcı yorumları, diğerlerinin bu kaba davranışları taklit etmesine neden olabileceği için çevrimiçi tartışmaların kalitesine yönelik bir tehdit de olabilir (bkz. Zimmerman ve Ybarra, 2014) veya nezaket dışı yorumları yazanlara karşı kızgınlık ve nefret duygusu açığa çıkacağı için tartışmadan alınan doyumunu azaltacaktır (bkz. Gervais, 2015). Bu nedenle, çevrimiçi tartışmalardaki nezaket dışılıklar, kişilere anında etki edebilir ve onların sonraki yorumlama davranışlarını veya duygusal tepkilerini en yakınlarına yönelik dahi olumsuz yönde şekillendirebilir.

John ve Dvir-Gvirsmen'a (2015:954) göre, Facebook vb. paylaşım ağlarında siyasal nedenli arkadaşlıktan çıkartma eyleminin önemli sonuçları vardır. Paylaşım ağlarında karşıt görüşlü olanları politik nedenlerle arkadaşlıktan çıkarma ya da bağlantı kesme eylemleri, kişiler için politik olarak daha homojen bir sosyal ağ ortamı yaratacaktır. Bunun sonucunda da politik görüşlerin kutuplaşması yani politik söylemlerin ve yurttaşlık tartışmalarının bozulması söz konusu olacaktır (bkz. Sunstein, 2009; Stroud, 2010). Bu anlamda, Facebook ve diğer sosyal paylaşım ağları politik dışavurum ve tartışmalar için gittikçe daha önemli alanlara dönüştüğü ölçüde bu endişeler daha güçlü hale gelecektir.

Bir düğmeye tıklama ile, bir kişi kendi görüşlerine uymayan gönderileri gizleyebilir ve kendi inançlarına meydan okuyan paylaşımları yapan-

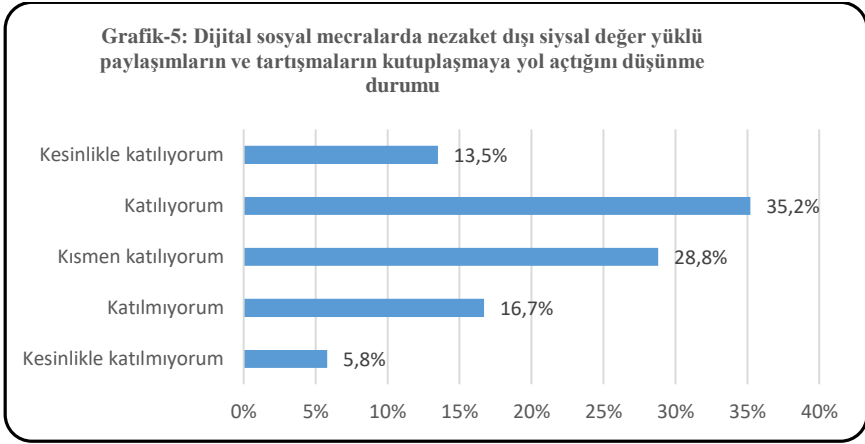
ları arkadaşlıktan çıkarabilir veya gizleyebilir. Kavramsal olarak, bu davranışlar, *seçici bir kaçınma* terimine karşılık gelmektedir ve bir kişinin aynı fikirde olmadığı bilgileri engellemek için çabalarını ifade eder (Skoric vd., 2018:2). Bu eylemler, gelecekte istenmeyen paylaşımları ve kişileri otomatik olarak filtrelemeye ve sıkı kontrol edilen *bilgi ekolojileri* yaratmaya dönüşebilir (Skoric vd., 2018:2; bkz. Grevet vd., 2014; Bakshy vd., 2015). Bu da karşıt fikirlere, tutumlara ve inançlara sahip kişiler ve gruplar arasındaki *sosyal mesafenin* gerek çevrimiçi gerek çevrimdışı gündelik hayatta giderek artmasına neden olabilir.

Siyasal Değer Yüklü Paylaşımlar: Toplumsal ve Siyasal Kutuplaşma

Akademisyenler, bireylerin karşıt siyasal görüşlere sahip olanlarla gerçekleştirdikleri çevrimiçi tartışmaların [genel toplumsal] sonuçlarını anlamaya çalışmışlardır (Lane vd., 2017:1; bkz. Brundidge, 2010). Roy'a (2012) göre, sosyal medyanın ortaya çıkışı ve kullanımının yaygınlaşması -daha bilinçli ve birbiriyle bağlantılı vatandaşlar yaratmak gibi- pek çok potansiyel fayda sağlasa da aynı zamanda insanların bu ortamlarda politik olarak daha fazla kutuplaşmaya başladığı da giderek artan bir endişe kaynağı haline geldi. Bu özellikle karşıt siyasi partilerin ya da ideolojilerin destekçileri arasında yaygındır (Gruzd ve Roy, 2014:29). Bu anlamda, dijital medya ortamlarında karşıt siyasal görüşlere ya da değer yargılarına sahip bireylerin nezaket dışı siyasal değer yüklü paylaşımlarının sonucunda ortaya çıkan çoğu zaman çatışmaya dayalı iletişimlerin toplumsal düzeyde bir kutuplaşmayı ne derece etkilediği konusu daha önemli bir soru haline gelmektedir.

Önemli kolektif eylemlerden biri olarak, kutuplaşma örüntüleri toplumlarda yaygın olarak görülmektedir (Li ve Tang, 2012:710). Sosyolojik bir bakış açısından, kutuplaşma, bireylerin inançlarını aşırı ve çelişen pozisyonlarda ifade ettiklerinde ortaya çıkan sosyal bir olgudur (Morales vd., 2015:1). Kutuplaşma örüntüleri arasında kültür, sosyal normlar, siyasal seçimler ve çevrimiçi sıcak gündem tartışmaları sayılabilir (Li ve Tang, 2012:710). Guerra'ya (2013:215) göre, siyaset de kutuplaşmanın görüldüğü tipik bir alandır ve kutuplaşma zaman içinde aşırı görüşlerin artışı ve kutuplaşmış görüşlere yönelik eğilimlerin yükselmesinin bir sonucu olarak toplumda ayrışma ve siyasal çatışmaya neden olmaktadır.

Esteban ve Schneider'a (2008:139) göre de temel varsayımlardan biri şudur ki artan kutuplaşmanın çatışma riskini artırdığıdır. Araştırmanın bu yöndeki nicel verileri de katılımcılar açısından bu mecralardaki kabul edilebilir sınırları aşan nezaket dışı siyasal içerikli paylaşımların genel bir ötekileştirme ve toplumsal kutuplaşma nedeni olarak görüldüğünü göstermektedir (Grafik-5):



Araştırmanın nicel verilerine göre, katılımcıların %77,5'i farklı derecelerde olsa da dijital sosyal mecralar üzerinden yapılan nezaket dışı siyasal değer yüklü paylaşımların insanlar arasında ilişkileri bozduğunu, bireyleri ve grupları *kutuplaştırdığını* düşünmektedir (Grafik-5). Kutuplaşma karşı grup yabancılaştırması ve grup kimliği etkileşimlerinin sonucunda ortaya çıkar. Esteban ve Schneider'a göre (2008:132), kutuplaşmış toplum içinde bireyler kendi kimliklerini karşıt grup üyeleri üzerinden tanımladıklarında, kendilerini toplumsal ya da ideolojik olarak toplumun diğer üyelerinden farklı hissedeler. Bunun sonucunda çatışma ve nezaket dışılığın arttığı bir ortam doğmaktadır.

Cho vd.'lerinin (2016:102) belirttiği üzere, sosyal medyada kişilerin kendilerini siyasal temelde ifade etmesi, sahip oldukları mevcut politik tercihlerini güçlendirmektedir. Lee vd.'leri (2014:715) de, karşıt görüşlere maruz kalmanın, kamusal tartışma yapan kişiler arasında parti ve ideoloji hakkında daha kutuplaşmış düşüncelere yol açtığını iddia etmektedirler. Bu anlamda, kendini siyasal temelde ifade etme eylemi insanları, sahip

oldukları görüşlerinin daha güçlendirilmiş versiyonlarına doğru hareket ettirmekte (Skoric vd., 2018:5) ve çoğu zaman nezaket dışı tartışma ortamlarına sürüklemektedir.

Nezaket dışılığın hem bir nedeni hem de bir sonucu olarak kutuplaşma, aynı gruptakilerin homojenliğini pekiştirir, lakin grupların birbirinden uzaklaşmasına ve birbirini ötekileştirmesine yol açar. Her ne kadar tartışmalı olsa da (bkz. Yardi ve Boyd, 2010), dijital dünyada uyumsuz sesleri filtrelemenin [ve daha aşırı veya partizan görüşlere bağlanmanın] her zamankinden daha kolay olduğunu ve sonuç olarak [nezaket dışı söylemlerin yoğunluğunun ve derecesinin artmasına neden olarak] politik ayrışmayı [ve kutuplaşmayı] kolaylaştırdığını gösteren kanıtlar bulunmaktadır (John ve Dvir-Gvirzman, 2015:955; bkz. Sunstein, 2009; Himelboim vd., 2013; Cho vd., 2016). Çalışmanın bu yöndeki nitel verileri de bu mecralardaki çoğu zaman nezaket sınırlarını aşan siyasal değer yüklü paylaşımların kutuplaştırıcı ve insanları birbirinden uzaklaştırıcı etkisine dair açık göstergeler sunmaktadır:

“...insanları gruplara ayırdığımı, kutuplaştırdığımı hatta birbirine karşı düşman olabilecek duruma getirdiğini düşünüyorum. İnsanlar bazı şeyleri face'de paylaşıyorlar sonra ister istemez onu görünce etkileniyorsun. Ben etkilenmem diyemem ama ben de etkileniyorum sanırım...” (G.31, K-21).

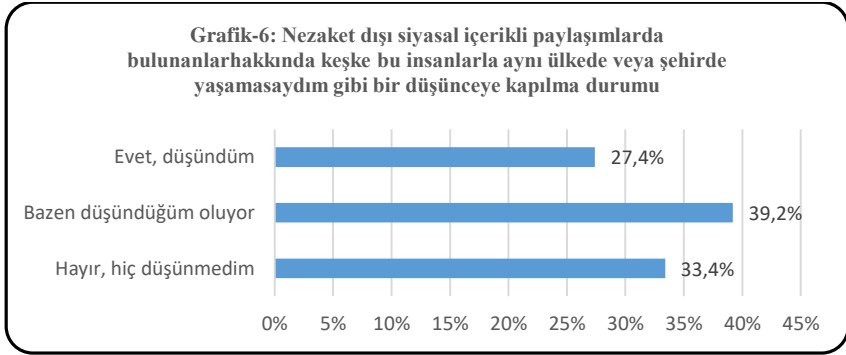
“...evet kardeşliği bozuyor. Bazen olmadık bir şey paylaşıyor, arkadaşım yakının diye bir şey yapmak istiyorsun. Ama ilişki zedelenmesin diye yapamıyorsun ama yine de duramıyorsun işte maalesef sosyal medya işte. E bu sefer ben paylaşıyorum o paylaşıyor bu böyle uzayıp gidiyor. Belli dozajda olması gerek. Kimse kimseyi yargılamamalı paylaşım yaparken. İşte bu sınır çizgisi aşıldığı zaman ilişkiler de zarar görüyor...” (G.17, K-25).

“...ister istemez etkiliyor. Başka düşüncelere açığız diyoruz. Ama o kişi bana göre yanlış düşüncesini dile getirdiğinde yavaş yavaş tartışıp sonra birbirimizi siliyoruz. Daha dün beraberken, sabah okula geldiklerinde selam vermiyorlar. Çünkü gece birisi bir şey paylaşmış, oda ona kızıp küsmüş. Kutuplaşma olmasa bile o insanla aramıza mesafe koyabiliyorum...” (G.28, K-19).

Katılımcıların önemli bir kısmı dijital sosyal mecralardaki nezaket sınırlarını aşan siyasal değer yüklü paylaşımların kişilerin ve grupların birbirlerine yönelik *öfke* ve *nefret duygusu* geliştirmelerine neden olduğu

kanaatindedir. Doğal olarak karşılıklı gelişen bu negatif yöndeki duyguların varlığının insanları birbirinden *uzaklaştırdığı* ve genel bir *toplumsal kutuplaşmaya* doğru evrildiği düşünülmektedir. Cho vd.'lerinin (2016:104) de belirttiği üzere, kişilerin rutin, gönüllü çevrimiçi siyasal temeldeki ifadeleri, siyasal kutuplaşmanın genişlemesine [ve sosyal mesafenin açılmasına] katkıda bulunan önemli bir mekanizmadır.

Daha da ötesine geçildiğinde, katılımcılar arasında nezaket dışı siyasal değer yüklü paylaşımların kendilerindeki yarattığı etkiyi çok daha uç noktalarda yaşayanların öteki'ne yönelik yaklaşımı sosyal mesafenin en uç noktada inşa edilmesine yönelik bir eğilim doğurduğu düşünülmektedir (Grafik-6):



Araştırmaya katılanlara sosyal ağlarda nezaket dışı siyasal içerikli paylaşımlarda bulunan kişiler hakkında *keşke bu insanlarla aynı ülkede veya şehirde yaşamasaydım* dediğiniz hiç oldu mu şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Buna göre, katılımcıların 27.4%'ü *evet, düşündüğünü*, 39.2%'si *bazen düşündüğünü* ifade ederken 33.4%'ü *hiç düşünmediğini* belirtmiştir (Grafik-6). Araştırmanın bu yöndeki nitel verileri de sosyal mecralarda nezaket dışı siyasal içerikli paylaşımların ve tartışmaların kişilerde yarattığı ya da yaratabileceği en uç düzeydeki ötekileştirici ve kutuplaştırıcı etkisine dair örnekler sunmaktadır:

“...her insan yaşanan olaylarla aynı hassasiyeti göstermediğinden dolayı sevince acıya benim sevincim mi benim acım mı düşüncesiyle baktığından dolayı insanların bu konularla ilgili yaptığı paylaşımlar insanları elbette uzaklaştıracaktır. Mısır'da ölen insanlara ağlarken başka yerde ölen insanlara aynı hassasiyeti göstermemek biz ve diğerleri kavramını oluşturur...bu insanlar olsa ne olur olmasa ne olur” (G.12, E-24).

“...tabi ki oldu. Senelerce etnik kimliğinden dolayı ayrımcılığa uğramış, ikincileştirilmiş, ırkçı ifadelere her an maruz kalan bir insan olarak bu tür paylaşımlarda bulunan hakaret eden, ırkçı ve faşist söylemlerde bulunan birçok durumum oldu ama genellikle şu ifadeyle karşılaşıyorum...bazen keşke bunlarla aynı yer yaşamayıydım dediğim oluyor bunları gördükçe...” (G.32, K-23).

“...çok sevdiğim arkadaşım yorum yazdı altına. Ya bırak bu işleri dedi. Sen mi kurtaracaksın bu ülkeyi olmuş bitmiş bir olay dedi. O an kan beynime sıçradı. Ya dedim bu salak ne diyor? Okumuyor, öğrenmiyor geliyor beni eleştiriyor. O an hiç yapmayacağım şekilde eleştirdim ve Facebook’dan sildim. Konuşmadım. İster istemez nefret duygusu oluşuyor. İçgüdüsel olarak kötü duygular besliyorum...varsın gitsinler istiyorum görmeyeceğim yerlere...” (G.13, K-22).

Söylemlerden anlaşıldığı üzere, nezaket dışı ve rencide edici siyasal değer yüklü paylaşımlar bireylerde *incinme*, *öfke* ve *nefret duygularını* açığa çıkarabilmekte, kişilerin *aynı mekanda birarada yaşamaya dair isteklerini dahi ortadan kaldırebilmektedir*. Kelly vd. (2005) insanların sosyal mecralarda uzlaşmaya çalışmaktan çok tartışmak için çevrimiçi olduklarını ileri sürmüşlerdir. İnternet üzerinden müzakere ve tartışmalar, duygusal yüklü politik veya ihtilafli konularda özellikle belirgindir. Siyasal değer yüklü paylaşımlar da nezaket sınırlarını aştığında kişilerarası ve gruplar arası (çevrimiçi ve çevrimdışı) ötekileştirme pratiklerini pekiştirmekte, karşılıklı nefret duygusunu ortaya çıkararak sosyal mesafenin açılmasına neden olmaktadır ve böylelikle çatışmanın, gerilimin ve kutuplaşmanın kaynağı haline gelebilmektedir.

Sosyal mecralarda siyasal temelde kendini ifade etmenin ve karşıt görüşlere maruz kalmanın ya da fikirsel düzeyde çatışmanın yarattığı ya da yaratabileceği etkilerden birisi *türdeşlik* ya da *benzerlik* eğilimidir. Siyasal fikir düzeyinde *türdeşlik arayışı* (*homophily*) benzer insanlar arasındaki bir iletişimin farklı insanlarla olandan daha yüksek bir oranda gerçekleşmesi ilkesidir (McPherson vd., 2001:416; ayrıca bkz. Grevet vd., 2014). Yani, insanların karşıt veya çatışan fikirlerle karşılaştıklarında türdeş/kendine benzeyen kişilerle sosyal ağlar oluşturma eğiliminde oldukları ve kendine benzemeyenleri elemeye yöneldikleri düşünülmektedir.

Özellikle, çevrimiçi nezaket dışı siyasal içerikler, sahip olunan tutumlarla çatışan görüşlerin dikkate alınma derecesini azaltır (Gervais, 2015:168). Bu noktada ortaya çıkan türdeşlik arayışı, kişilerin etkileşim deneyimlerini ve sosyal dünyalarını sınırlayıcı bir etkiye sahiptir ve onları daha aşırı görüşlere sürükler. Kutuplaşma da bireylerin daha aşırı görüşlere doğru eğilim gösterdiklerinde ortaya çıkar (Yardi ve Boyd, 2010:318). Bu yönde Lee vd.'leri (2014) sosyal ağların heterojen yapısının siyaset içerikli tartışmalar yapan kişiler arasında yüksek düzeyde kutuplaşma yaratma potansiyeli taşıdığını ileri sürmüşlerdir (Lee, 2016:58).

Sunstein (2001), insanların zaten kabul ettikleri bakış açılarını aradıklarını (yani kendilerini onaylayıcı bilgiye yöneldiklerini) dolayısıyla da bunun bir kutuplaşma kültürünü körüklediğini iddia etmiştir. Gerçekten de insanlar sosyal mecralarda kendi görüşlerini doğrulayıcı kendine benzer başka kişilerin görüşlerini öğrendikten sonra mevcut siyasal ya da ideolojik fikirlerine daha aşırı bir biçimde [veya partizanca] bağlanma eğiliminde olmaktadır (Yardi ve Boyd, 2010:318; bkz. Sunstein, 2008). Cho vd.'lerine (2016:104) göre de dijital ortamlardaki siyasal içerikli ifadeler, paylaşımlar ve tartışmalar, bu fikirleri paylaşan kişinin görüşlerini güçlendirir veya mevcut sahip olunan tutumları daha katı hale getirir. Dolayısıyla, çevrimiçi alandaki ifade kültürü, demokratik müzakereleri teşvik etmek yerine kişilerin politik inançlarını güçlendirmek için daha fazla işlev görmektedir. Bu anlamda çeşitli araştırmalar (bkz. Stroud, 2010; Gruzd ve Roy, 2014; Lee vd., 2014; Lee, 2016; Cho vd., 2016) göstermektedir ki, sosyal mecralarda kişiler siyasal içerikli konularda çatıştıklarında ve buna nezaket dışı söylemler eşlik ettiğinde aslında farklı fikirlerin varlığına vakıf olmaktan ziyade kendi görüşlerini doğrulayıcı fikirlere yönelmekte ve daha partizan bir tutuma sahip olmaktadır. Nezaket dışılığın eşlik ettiği bu aşırı ya da partizan görüş ve tutumlar ise çatışma ve kutuplaşmayı ortaya çıkarmakta ya da var olan kutuplaşmayı daha fazla körüklemekte ve yeniden üretmektedir.

Sonuç

Dijital sosyal paylaşım ortamlarının popüleritesindeki artışla birlikte, bireylerin sosyal ve siyasal konularda çevrimiçi kendilerini ifade etme ve

tartışmalar yapma potansiyeli de hızla artmıştır. Bu iletişim ağlarının veya ortamlarının siyasal temelde anlaşmazlığı ve nezaket dışı iletişimi ne ölçüde kolaylaştırdığı ise önemli bir meseledir. Dijital sosyal paylaşım ağları başlangıçta fikirlerin üretken alış-verişi ve ilişkilerin sürdürülmesi için benzersiz bir alan olarak kabul edilse de son yıllarda bu vaat nezaket dışı siyasal iletişim ve kutuplaşmayla ilgili kaygılarla yer değiştirdi. Zira, modern çevrimiçi bilgi ortamları siyasal değer yüklü gelişigüzel yapılan paylaşımlardan kaynaklanan anlaşmazlıklarla veya çatışmalarla doludur.

Araştırmanın nicel ve nitel verileri göstermektedir ki, kişilerin birbirini algılamasında temel referans kaynağı olarak kabul edilen dijital sosyal mecralar üzerinden yapılan siyasal içerikli paylaşımlar kişilerarası ilişkilerin biçimlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bulgulara göre, bu mecraların sunduğu olanaklar geniş kitleler arasında siyasal içerikli paylaşım yapmayı, tartışmayı ve müzakereyi teşvik etme potansiyeline sahiptir. Ancak, bu tür paylaşımlar ve tartışmalar her zaman rasyonel değildir. Sosyal mecralar üzerinden gerçekleşen tartışmalar, rahatsız edici, rencide edici yorumlar ya da cevaplar şeklinde nezaket dışı bir hal alabilmektedir. Katılımcılar arasında sosyal mecralarda yapılan siyasal değer yüklü paylaşımlardan ötürü tartışma yaşayanların deneyimleri karşılıklı bir olumsuz *etiketlenme* veya *maruz kalma* durumuna işaret etmektedir. Kişilerin hem kendi paylaşımları hem de başkalarının paylaşımları üzerinden bir tartışmaya müdahil olma durumu çatışmanın veya gerilimin bir başlangıcı olarak ortaya çıkmakta ve en nihayetinde kişilerarası karşılıklı olumsuz duyguların açığa çıkmasına neden olabilmektedir. Bu anlamda, çevrimiçi iletişimin sunduğu kısıtlamasız ifade olanakları yüz yüze etkileşimlerden çok daha fazla nezaket dışı davranışlarla sonuçlanabilmektedir.

Dijital sosyal mecralarda küçümseyici, alay edici ya da rencide edici nezaket dışı siyasal içerikli paylaşımlara maruz kalma durumu kişilerde birtakım tepkiler doğmasına neden olabilmektedir. Verilere göre, nezaket dışı algılanan siyasal değer yüklü paylaşımlar ve yorumlar karşısında tepki vermediğini ifade edenlerin tutumları çoğunlukla *zoraki bir görmezlikten gelme* veya *içe atma eylemine* işaret etmektedir. Katılımcıların önemli bir kısmının söylemleri ise nezaket dışı paylaşımlara ve yorumlara yönelik tepki vermenin daha çok bir *zorunluluk* gibi algılandığını, aynı şekilde karşılık verilmesi gereken bir durum olarak düşünüldüğünü ve bunun

sonrasında *öfke* ve *hakarete dönüştüğünü* göstermektedir. Bazı katılımcıların da düşünce ve görüşlerini rencide edici olarak algıladıkları siyasal içerikli paylaşımları yapanlara yönelik tepkileri çoğunlukla sosyal mecralardaki arkadaş *takibini bırakma* ve *gizlemekle* sınırlı kalmaktadır. Daha sert bazı söylemlerde nezaket dışı türden paylaşımlara yönelik tepki verme biçimi olarak çoğunlukla *arkadaş listesinden çıkarma*, *silme* ya da *engelleme* eylemi ön plana çıkmaktadır. Kişilerin kendi görüşlerine uymayan gönderileri gizleme, kendi inançlarına meydan okuyan paylaşım yapanları arkadaşlıktan çıkartma veya engelleme davranışları, *seçici bir kaçınmaya* karşılık gelmektedir. Bu eylemler, gelecekte istenmeyen paylaşımları ve kişileri otomatik olarak filtrelemeye ve sıkı kontrol edilen *bilgi ekolojileri* yaratmaya dönüşebilir. Bu da karşıt fikirlere, tutumlara ve inançlara sahip kişiler ve gruplar arasındaki sosyal mesafenin gerek çevrimiçi gerekse çevrimdışı gündelik hayatta giderek açılmasına neden olabilmektedir.

Nitekim, nezaket dışı siyasal içerikli paylaşımları ve yorumları hiçbir şekilde kabul edilemez ve katlanılamaz bulan katılımcılar paylaşımı yapan kişilerle hem sosyal medya üzerinden arkadaşlıklarını sonlandırma gereği hissetmekte hem de *gündelik hayatta yüz yüze ilişkilerini de tamamen kopartma* ihtiyacı duymaktadırlar. Böylelikle, nezaket dışı siyasal değer yüklü paylaşımlar kişilerarası ilişkilerin *geçici* ya da *kalıcı* bir biçimde bozulmasına ya da sekteye uğramasına neden olmaktadır. Ayrıca, sosyal mecralar üzerinden yapılan nezaket dışı paylaşımların yarattığı negatif duygular *çok yakın ilişkide olunan dostlukların* ve hatta *yakın akrabalık ilişkilerinin dahi sonlandırılmasına* kadar gidebilmektedir. Nezaket dışı paylaşımlar, yorumlar ve tartışmalar kişilerarası (çevrimiçi ve çevrimdışı) gündelik ilişkileri doğrudan etkilemektedir. Dolayısıyla, bu türden nezaket dışılıklar insanların zihinlerindeki var olan birtakım önyargıları veya kalıpyargıları gündelik ilişkilerine sirayet ettirmelerine ve dolayısıyla *ötekileştirici* ya da *dışlayıcı* birtakım davranış kalıpları geliştirmelerine neden olabilmektedir.

Böyle bir bağlamda, sosyal paylaşım ağları aracılığıyla gerçekleşen siyasal iletişimin kutuplaşma eğilimini güçlendirmesi muhtemeldir, çünkü bu platformlar insanların kendilerini ifade etmeleri, yoğun siyasal içerikli tartışmalarda bulunmaları ve son derece nezaket dışı olabilecek bilgi ve mesajları paylaşımları için olanaklar sağlamaktadır. Ayrıca, araştırmanın

bulgularına göre, siyasal değer yüklü paylaşımlar nezaket sınırlarını aştığında bireylerde incinme, öfke ve nefret duygularını açığa çıkarabilmekte ve kişilerin *aynı mekanda birarada yaşamaya dair isteklerini dahi ortadan kaldırmaktadır*. Bu durum çoğu zaman bireylerarası olumlu temasın ve müzakerenin kesintiye uğramasına neden olmakta ve potansiyel olarak kişilerarası ve gruplar arası ötekileştirme pratiklerini harekete geçirmektedir. Sonuçta tüm bu süreçler karşılıklı nefret duygusunu ortaya çıkararak *sosyal mesafenin açılmasına* neden olabilmektedir.

Aslında, sosyal mecralarda kişiler siyasal içerikli konularda çatıştıklarında farklı fikirlerin varlığına vakıf olmaktan ziyade kendi görüşlerini doğrulayıcı fikirlere yönelmekte ve mevcut siyasal ya da ideolojik fikirlerine *daha aşırı bir biçimde [veya partizanca]* bağlanma eğilimindedir. Kişiler, bu aşırı veya partizanca tutumlarının sonucunda çeşitli önyargı ve kalıpyargılarla hareket ettiklerinde herhangi bir tartışma konusunun ya da gündemin tüm boyutlarına dair kapsamlı bir bilgi edinme ve düşünme sürecinden mahrum kalmaktadır. Bu partizan görüş ve tutumlar politik söylemlerin sertleşmesine ve *kutuplaşmayı ortaya çıkarmakta* ya da var olan kutuplaşmayı daha fazla körüklemekte ve *yeniden üretmektedir*. Lee'ye (2016:59) göre, bu durum çevrimiçi politik tartışmalara katılan herkesin bu ortamlarda kışkırtıcılık yapacağı anlamına gelmez. Ancak, bu ortamlarda yeterince kişi hiddetlendiğinde ve kışkırtmada bulunduğu bundan kişilerin etkilenmemesi de o kadar kolay değildir.

Sosyal mesafenin açılması ve kutuplaşmanın yeniden-üretimi bireylerin ve toplumun düşünme potansiyelini daraltmakta, toplumsal gerçekliklerin yanlı bir bakış açısından yorumlanmasına neden olmakta ve mevcut toplumsal nesnel koşulların kavranmasını problemlile hale getirmektedir. Bu karşıt kutuplar, uzlaşma yanlısı ılımlı noktalarda yer alanları da bir şekilde etkilemekte, dolayısıyla onların ya sosyal ve siyasal konulara ilişkin kendilerini ifade etmekten veya tartışmaya girmekten uzak durmalarına neden olmakta ya da yaygın bir şekilde nezaket dışı söylemleri model olarak çatışmacı bir konum benimsemelerine yol açmaktadır. Bu anlamda, sosyal paylaşım ağları politik dışavurum ve tartışmalar için gitikçe daha önemli alanlara dönüştüğü ölçüde nezaket dışılığa, gerilime, çatışmaya ya da kutuplaşmaya dair endişeler daha güçlü hale gelebilmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**Young Generation and The Digital Face of Othering:
Uncivil Politically Value-laden Posts and
Polarization**

*

Serdar Ünal

Aydın Adnan Menderes University

Today, with the increase in the popularity of digital social media environments, the potential for individuals to participate in online social and political discussions has also increased rapidly. However, modern online information environments are filled with disagreements arising from arbitrarily shared politically value-laden posts. The fundamental dynamic of the research is the question of dissemination of politically value-laden posts which are mostly uncivil such as provocative, aggressive, insulting, libelous comments or discourses that have othering effect and its reflection on online and offline daily relationships among younger individuals. Indeed, it has been aimed at examining the degree to which politically value-laden online posts of youths, studying at tertiary level, often that go beyond the limits of civil comments or discourses contributes to counterparty alienation and to otherizing process or to the production (or reproduction) of a general social-political polarization climate.

An explanatory, descriptive and interpretive analysis was carried out by presenting field data collected through quantitative and qualitative methods. Questionnaires and in-depth interviewing techniques were used as data collection tools. In the context of quantitative research, the universe of the research was accepted as undergraduate and graduate students between the ages of 18-29 who study at Ege University, Dokuz Eylül University, Yaşar University and Adnan Menderes University. A total of 978 valid survey data were taken into consideration and analyzed. Also, in-depth interviews were conducted through a semi-structured interview form with a total of 57 people.

According to findings, politically value-laden posts and discussions in digital social circles can become uncivil. The involvement of people in an online political debate can be the beginning of a conflict or tension and can ultimately lead to the emergence of interpersonal negative feelings. In this sense, unrestricted expression possibilities offered by online communication can result in much more uncivil behavior than face-to-face interactions. Users who exposed to uncivil posts such as sardonic, derisive, insulting or offensive messages or comments give some reactions in various ways.

Politically value-laden posts lead to temporary or permanent disruption of interpersonal relationships. In addition, the negative emotions created by uncivil politically value-laden posts can lead to the termination of very close friendships and even close kinship relationships. Uncivil politically value-laden posts through digital social networks directly affects the (online and offline) everyday relationships of individuals and leads to the practice of othering. Uncivil posts, comments and discourses create some prejudices or stereotypes and thus transforms into exclusionary behavioral patterns.

In such a context, it is likely that political communication through social networks will strengthen the polarization. Because these platforms provide opportunities for people to express themselves, to engage in intense political debates, and to share information and messages that can be extremely uncivil. Uncivil politically value-laden posts can lead to individuals being hurt and angry. Also, these uncivil discourses can cause hate feelings, and people may not even have the will to live in the same place. This often leads to disruption of contacts and negotiations between people and potentially stimulates interpersonal and inter-group prejudice mechanisms. As a result, all these processes can reveal mutual feeling of hatred and increase social distance between people.

When people are confronted with politically motivated conflicts and when they are exposed to uncivil discourses, they are often more likely to consider the ideas that confirm their own views, rather than to accept the existence of different ideas, and have a more extreme or partisan attitude. These extreme views and attitudes lead to conflict and polarization or reproduce the existing polarization more and more. According to Lee (2016:

59), this does not mean that everyone involved in the online political debate will be provocative in these environments. However, it is not so easy for people not to be affected when there is enough rage and provocation in these environments. The re-production of polarization limits the potential of individuals to think, causing the social realities to be interpreted from a biased point of view and making the understanding of existing social conditions problematic. These opposing poles also affect people who are moderate. This leads them to either stay away from expressing their opinions about social political issues, or to adopt a confrontational position by modeling widespread uncivil discourses. In this sense, worries about incivility, tension, conflict or polarization may become stronger as social networks become more and more important areas for political expression and debate.

Kaynakça/References

- Anderson, A. A., Brossard, D., Scheufele, D. A., Xenos, M. A. ve Ladwig, P. (2014). The “nasty effect”: Online incivility and risk perceptions of emerging technologies. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 19(3), 373-387. <https://dx.doi.org/10.1111/jcc4.12009>
- Bakshy, E., Messing, S. ve Adamic, L. A. (2015). Exposure to ideologically diverse news and opinion on Facebook. *Science*, 348(6329), 1130–1132. <https://dx.doi.org/10.1126/science.aaa1160>
- Barnidge, M. (2015). The role of news in promoting political disagreement on social media. *Computers in Human Behavior*, (52), 211-218. <https://dx.doi.org/10.1016/j.chb.2015.06.011>
- Bevan, J. L., Ang, P. C. ve Fearn, J. B. (2014). Being unfriended on Facebook: An application of expectancy violation theory. *Computers in Human Behavior*, (33), 171-178. <https://dx.doi.org/10.1016/j.chb.2014.01.029>
- Bevan, J. L., Pfyf, J. ve Barclay, B. (2012). Negative emotional and cognitive responses to being unfriended on Facebook: An exploratory study. *Computers in Human Behavior*, (28), 1458–1464. <http://dx.doi.org/10.1016/j.chb.2012.03.008>
- Binder, J., Howes, A. ve Sutcliffe, A. (2009). The problem of conflicting social spheres: effects of network structure on experienced tension in

- social network sites. In *Proceedings of the SIGCHI conference on human factors in computing systems* (pp. 965-974). ACM.
- Blom, R., Carpenter, S., Bowe, B. J. ve Lange, R. (2014). Frequent contributors within US newspaper comment forums: an examination of their civility and information value. *American Behavioral Scientist*, 58(10), 1314-1328. <http://dx.doi.org/10.1177/0002764214527094>
- Bode, L. (2017). Gateway Political Behaviors: The Frequency and consequences of low-cost political engagement on social media. *Social Media+Society*, 3(4),1-10. <http://dx.doi.org/10.1177/2056305117743349>
- Bode, L.; Edgerly, S.; Sayre, B.; Vraga, E. K. ve Shah, D. V. (2013) Digital democracy, in E. Scharrer (Ed.), *The International Encyclopedia of Media Studies*, (pp. 505–524), Blackwell.
- Borah, P. (2013). Interactions of news frames and incivility in the political blogosphere: Examining perceptual outcomes. *Political Communication*, 30(3), 456-473. <http://dx.doi.org/10.1080/10584609.2012.737426>
- Brooks, D. J. ve Geer, J. G. (2007). Beyond negativity: The effects of incivility on the electorate. *American Journal of Political Science*, 51(1), 1–16. <https://dx.doi.org/10.1111/j.1540-5907.2007.00233.x>
- Brundidge, J. (2010). Encountering “Difference” in the contemporary public sphere: The contribution of the internet to the heterogeneity of political discussion networks. *Journal of Communication*, 60(4), 680–700. <https://dx.doi.org/10.1111/j.1460-2466.2010.01509.x>
- Chen, M. G. ve Lu, S. (2017). Online political discourse: Exploring differences in effects of civil and uncivil disagreement in news website comments. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 61(1), 108-125. <https://dx.doi.org/10.1080/08838151.2016.1273922>
- Cho, J., Ahmed, S., Keum, H., Choi, Y. J. ve Lee, J. H. (2016). Influencing myself: Self-reinforcement through online political expression. *Communication Research*, 45(1), 83-111. <https://dx.doi.org/10.1177/0093650216644020>
- Cicchirillo, V., Hmielowski, J. ve Hutchens, M. (2015). The mainstreaming of verbally aggressive online political behaviors. *Cyberpsychology, Behavior, And Social Networking*, 18(5), 253-259. <https://dx.doi.org/10.1089/cyber.2014.0355>

- Coe, K., Kenski, K. ve Rains, S. A. (2014). Online and uncivil? Patterns and determinants of incivility in newspaper website comments. *Journal of Communication*, 64(4), 658–679. <https://dx.doi.org/10.1111/jcom.12104>
- Delli Carpini, M. X., Cook, F. L. ve Jacobs, L. R. (2004). Public deliberation, discursive participation, and citizen engagement: A review of the empirical literature. *Annual Reviews of Political Science*, 7, 315–344. <https://dx.doi.org/10.1146/annurev.polisci.7.121003.091630>
- Esteban, J. ve Schneider, G. (2008). Polarization and conflict: Theoretical and empirical issues. *Journal of Peace Research*, 45(2), 131-141. <https://dx.doi.org/10.1177/0022343307087168>
- Festinger, L. (1962). *A theory of cognitive dissonance*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Gearhart, S. ve Zhang, W. (2015). “Was it something I said?” “No, it was something you posted!” A study of the spiral of silence theory in social media contexts. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 18(4), 208–213. <https://dx.doi.org/10.1089/cyber.2014.0443>
- Gervais, B. T. (2015). Incivility online: Affective and behavioral reactions to uncivil political posts in a web-based experiment. *Journal of Information Technology & Politics*, 12(2), 167-185. <https://doi.org/10.1080/19331681.2014.997416>
- Grevet, C., Terveen, L. G. ve Gilbert, E. (2014). *Managing political differences in social media*. (pp.1400-1408). 17th ACM Conference on Computer Supported Cooperative Work & Social Computing, Baltimore, MD. <https://dx.doi.org/10.1145/2531602.2531676>
- Gruzd, A. ve Roy, J. (2014). Investigating political polarization on Twitter: A Canadian perspective. *Policy & Internet*, 6(1), 28-45. <https://doi.org/10.1002/1944-2866.POI354>
- Guerra, P. H. C., Meira Jr, W., Cardie, C. ve Kleinberg, R. (2013). A measure of polarization on social media networks based on community boundaries. In *ICWSM*. pp.215-224.
- Hampton, K. N., Rainie, L., Lu, W., Dwyer, M., Shin, I. ve Purcell, K. (2014). *Social media and the “spiral of silence.”* Washington, DC: Pew Research Center.
- Himmelboim, I., McCreery, S. ve Smith, M. (2013). Birds of a feather tweet together: Integrating network and content analyses to examine

- cross' ideology exposure on Twitter. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 18(2), 40–60. <https://dx.doi.org/10.1111/jcc4.12001>.
- Hmielowski, J. D., Hutchens, M. J. ve Cicchirillo, V. J. (2014). Living in an age of online incivility: Examining the conditional indirect effects of online discussion on political flaming. *Information, Communication & Society*, 17(10), 1196-1211. <https://dx.doi.org/10.1080/1369118X.2014.899609>
- Hutchens, M. J., Cicchirillo, V. J. ve Hmielowski, J. D. (2015). How could you think that?!?!: Understanding intentions to engage in political flaming. *New Media & Society*, 17(8), 1201-1219. <https://dx.doi.org/10.1177/1461444814522947>
- Hwang, H., Kim, Y. ve Huh, C. U. (2014). Seeing is believing: Effects of uncivil online debate on political polarization and expectations of deliberation. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 58(4), 621-633. <https://dx.doi.org/10.1080/08838151.2014.966365>
- John, N. A. ve Dvir-Gvirsman, S. (2015). "I don't like you any more": Facebook unfriending by Israelis during the Israel–Gaza conflict of 2014. *Journal of Communication*, 65(6), 953-974. <https://dx.doi.org/10.1111/jcom.12188>
- Kelly, J., Fisher, D. ve Smith, M. (2005). Debate, division, and diversity: Political discourse networks in USENET newsgroups. *Second Conference on Online Deliberation: Design, Research, and Practice* (DIAC 05), Stanford University, Palo Alto, CA.
- Kenski, K., Coe, K. ve Rains, S. A. (2017). Perceptions of uncivil discourse online: An examination of types and predictors. *Communication Research*, 3, 1-20. <https://dx.doi.org/10.1177/0093650217699933>
- Kim, Y., Hsu, S.-H. ve Gil de Zúniga, H. (2013). Influence of social media use on discussion network heterogeneity and civic engagement: The moderating role of personality traits. *Journal of Communication*, 63(3), 498-516. <http://dx.doi.org/10.1111/jcom.12034>.
- Lane, D. S., Kim, D. H., Lee, S. S., Weeks, B. E. ve Kwak, N. (2017). From online disagreement to offline action: How diverse motivations for using social media can increase political information sharing and catalyze offline political participation. *Social Media + Society*, 3(3):1-14. <https://dx.doi.org/10.1177/2056305117716274>

- Lee, F. L. (2016). Impact of social media on opinion polarization in varying times. *Communication and the Public*, 1(1), 56-71. <https://dx.doi.org/10.1177/2057047315617763>
- Lee, J. K., Choi, J., Kim, C. ve Kim, Y. (2014). Social media, network heterogeneity, and opinion polarization. *Journal of communication*, 64(4), 702-722. <https://dx.doi.org/10.1111/jcom.12077>
- Lee, C. S., & Ma, L. (2012). News sharing in social media: The effect of gratifications and prior experience. *Computers in Human Behavior*, 28(2), 331–339. <https://dx.doi.org/10.1016/j.chb.2011.10.002>
- Li, Z., ve Tang, X. (2012). Group polarization: connecting, influence and balance, a simulation study based on hopfield modeling. In *Pacific Rim International Conference on Artificial Intelligence* (pp.710-721). Springer, Berlin, Heidelberg.
- Lopez, M. G. ve Ovaska, S. (2013). *A look at unsociability on Facebook*. 27th International BCS Human Computer Interaction Conference, London.
- Lu, Y. ve Gall Myrick, J. (2016). Cross-cutting exposure on Facebook and political participation. *Journal of Media Psychology*, 28(3), 100-110. <https://dx.doi.org/10.1027/1864-1105/a000203>
- Mackie, D. M., Devos, T. ve Smith, E. R. (2000). Intergroup emotions: Explaining offensive action tendencies in an intergroup context. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79(4), 602–616.
- Madden, M. (2012). Privacy management on social media sites. <http://pewinternet.org/Reports/2012/Privacy-management-on-social-media.aspx>.
- Marwick, A. E. ve boyd, d. (2011). I tweet honestly, I tweet passionately: Twitter users, context collapse, and the imagined audience. *New Media and Society*, 13(1), 114–133. <https://dx.doi.org/10.1177/1461444810365313>
- McPherson, M., Smith-Lovin, L. ve Cook, J. M. (2001). Birds of a feather: Homophily in social networks. *Annual review of sociology*, 27, 415–444. <https://dx.doi.org/10.1146/annurev.soc.27.1.415>
- Middaugh, E., Bowyer, B. ve Kahne, J. (2017). U suk! participatory media and youth experiences with political discourse. *Youth & Society*, 49(7), 902-922. <https://dx.doi.org/10.1177/0044118X16655246>

- Morales, A. J., Borondo, J., Losada, J. C. ve Benito, R. M. (2015). Measuring political polarization: Twitter shows the two sides of Venezuela. *Chaos: An Interdisciplinary Journal of Nonlinear Science*, 25(3), 1-10. <https://dx.doi.org/10.1063/1.4913758>
- Muddiman, A. R. (2013). *The instability of incivility: How news frames and citizen perceptions shape conflict in American politics* (Doctoral dissertation). The University of Texas at Austin.
- Mutz, D. C. (2015). *In-your-face politics: The consequences of uncivil media*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Mutz, D. C. (2007). Effects of “in-your-face” television discourse on perceptions of a legitimate opposition. *American Political Science Review*, 101(4), 621–635. <https://dx.doi.org/10.1017/S000305540707044X>
- Mutz, D. C. ve Mondak, J. J. (2006). The workplace as a context for cross-cutting political discourse. *Journal of Politics*, 68(1), 140–155. <https://dx.doi.org/10.1111/j.1468-2508.2006.00376.x>.
- Mutz, D. C. ve Reeves, B. (2005). The new videomalaise: Effects of televised incivility on political trust. *American Political Science Review*, 99(1), 1-15. <https://dx.doi.org/10.1017/S0003055405051452>
- O’Sullivan, P.B. ve Flanagin, A.J. (2003) Reconceptualizing ‘flaming’ and other problematic messages. *New Media & Society* 5(1), 69–94. <https://dx.doi.org/10.1177/1461444803005001908>
- Papacharassi, Z. (2012). Without you, I’m nothing: Performances of the self on Twitter. *International Journal of Communication*, 6, 1989–2006.
- Papacharissi, Z. (2004). Democracy online: Civility, politeness, and the democratic potential of online political discussion groups. *NewMedia & Society*, 6(2), 259–283. <https://dx.doi.org/10.1177/1461444804041444>
- Mitchell, A., Gottfried, J., Kiley, J. Ve Matsa, K. E. (2014). Political polarization & media habits. *Pew Research Center*, 21.
- Peña, J. ve Brody, N. (2014). Intentions to hide and unfriend Facebook connections based on perceptions of sender attractiveness and status updates. *Computers in Human Behavior*, 31, 143-150. <https://dx.doi.org/10.1016/j.chb.2013.10.004>
- Rainie, L. ve Smith, A. (2012) Social networking sites and politics, Washington, D.C.: *Pew Internet & American Life Project*, 12.
- Rains, S. A., Kenski, K., Coe, K., ve Harwood, J. (2017). Incivility and political identity on the internet: Intergroup factors as predictors of

- incivility in discussions of news online. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 22(4), 163-178. <https://dx.doi.org/10.1111/jcc4.12191>
- Rowe, I. (2015). Civility 2.0: A comparative analysis of incivility in online political discussion. *Information, Communication & Society*, 18(2), 121-138. <https://dx.doi.org/10.1080/1369118X.2014.940365>
- Rowe, I. (2013). Online political discussions tend to be less civil when the participants are anonymous. *LSE American Politics and Policy (USAPP) Blog*. <http://blogs.lse.ac.uk/usappblog/2013/09/28/online-political-discussions-civility/>
- Roy, J. (2012). Social media's democratic paradox: Lessons from Canada. *European Journal of ePractice*, 16, 5-15.
- Rösner, L., Winter, S. ve Krämer, N. C. (2016). Dangerous minds? Effects of uncivil online comments on aggressive cognitions, emotions, and behavior. *Computers in Human Behavior*, 58, 461-470. <https://dx.doi.org/10.1016/j.chb.2016.01.022>
- Ruiz, C., Domingo, D., Micó, J. L., Díaz-Noci, J., Meso, K., ve Masip, P. (2011). Public sphere 2.0? The democratic qualities of citizen debates in online newspapers. *International Journal of Press/Politics*, 16(4), 463-487. <https://dx.doi.org/10.1177/1940161211415849>
- Santana, A. D. (2014). Virtuous or vitriolic: The effect of anonymity on civility in online newspaper reader comment boards. *Journalism Practice*, 8(1), 18-33. <https://dx.doi.org/10.1080/17512786.2013.813194>
- Schwarz, O. ve Shani, G. (2016). Culture in mediated interaction: Political defriending on Facebook and the limits of networked individualism. *American Journal of Cultural Sociology*, 4(3), 385-421. <https://dx.doi.org/10.1057/s41290-016-0006-6>
- Shandwick, W. (2013). Civility in America 2013. www.webershandwick.com
- Sibona, C. (2014). Unfriending on Facebook: Context collapse and unfriending behaviors. 47th Hawaii International Conference on System Sciences (HICSS), <http://ieeexplore.ieee.org/stamp/stamp.jsp?tp=&arnumber=6758811>
- Sibona, C. (2013). Facebook fallout: Future contact avoidance after being unfriended on facebook. In *System Sciences (HICSS)*, 2013 46th Hawaii International Conference on (pp. 3272-3281). IEEE.

- Sibona, C. ve Walczak, S. (2011). Unfriending on facebook: Friend request and online/offline behavior analysis. 44th Hawaii International Conference on System Sciences, 44, 1–10.
- Skoric, M. M., Zhu, Q. ve Lin, J. H. T. (2018). What predicts selective avoidance on social media? A study of political unfriending in Hong Kong and Taiwan. *American Behavioral Scientist*, p.1-19. <https://dx.doi.org/10.1177/0002764218764251>
- Smith, P., Phillips, T. L. ve King, R. D. (2010). *Incivility: The rude stranger in everyday life* (1st ed.). UK: Cambridge University Press.
- Sobieraj, S. ve Berry, J. M. (2011). From incivility to outrage: Political discourse in blogs, talk radio, and cable news. *Political Communication*, 28(1), 19-41. <https://dx.doi.org/10.1080/10584609.2010.542360>
- Stroud, N. J. (2010). Polarization and partisan selective exposure. *Journal of Communication*, 60(3), 556–576. <https://dx.doi.org/10.1111/j.1460-2466.2010.01497.x>
- Sunstein, C. (2009). *Going to extremes*. UK: Oxford University Press.
- Sunstein, C. (2008). The law of group polarization. In J. S. Fishkin & P. Laslett (Eds.), *Debating deliberative democracy* (pp. 80-101). Cambridge, MA: Blackwell.
- Sunstein, C. R. (2001). *Republic.com*. Princeton, NJ: Princeton Uni. Press.
- Taber, C. S. ve Lodge, M. (2006). Motivated skepticism in the evaluation of political beliefs. *American Journal of Political Science*, 50(3), 755–769. <https://dx.doi.org/10.1111/j.1540-5907.2006.00214.x>.
- Thorson, K. (2014). Facing an uncertain reception: young citizens and political interaction on Facebook. *Information, Communication & Society*, 17(2), 203–216. <https://dx.doi.org/10.1080/1369118X.2013.862563>
- Tucker, J., Guess, A., Barberá, P., Vaccari, C., Siegel, A., Sanovich, S., ... ve Nyhan, B. (2018). *Social media, political polarization, and political disinformation: A review of the scientific literature*. Hewlett Foundation.
- Upadhyay, S.R. (2010). Identity and impoliteness in computer-mediated reader responses. *Journal of Politeness Research* 6(1), 105–127. <https://doi.org/10.1515/jplr.2010.006>
- Ünal, S. (2017) Kişilerarası gönüllü dijital gözetim ve gençlik: Gündelik ilişkilere yansımaları bağlamında siyasal ve dinsel kimliklerin ifşası, *itobiad*, 6(5): 2546-2573, ISSN: 2147-1185.

- Valentino, N. A., Hutchings, V. L., Banks, A. J. ve Davis, A. K. (2008). Is a worried citizen a good citizen? Emotions, political information seeking, and learning via the Internet. *Political Psychology*, 29(2), 247–273. <https://dx.doi.org/10.1111/j.1467-9221.2008.00625.x>
- Winter, S., Metzger, M. J. ve Flanagin, A. J. (2016). Selective use of news cues: A multiple- motive perspective on information selection in social media environments. *Journal of Communication*, 66(4), 669-693. <https://dx.doi.org/10.1111/jcom.12241>
- Wojcieszak, M. ve Price, V. (2010). Bridging the divide or intensifying the conflict? How disagreement affects strong predilections about sexual minorities. *Political Psychology*, 31(3), 315–339. <https://dx.doi.org/10.1111/j.1467-9221.2009.00753.x>
- Yang, J., Barnidge, M., ve Rojas, H. (2017). The politics of “Unfriending”: User filtration in response to political disagreement on social media. *Computers in Human Behavior*, 70, 22-29. <https://dx.doi.org/10.1016/j.chb.2016.12.079>
- Yardi, S. ve boyd, D. (2010). Dynamic debates: An analysis of group polarization over time on Twitter. *Bulletin of Science, Technology & Society*, 30(5), 316–327. <https://dx.doi.org/10.1177/0270467610380011>
- Zimmerman, A. G. ve Ybarra, G. J. (2016). Online aggression: The influences of anonymity and social modeling. *Psychology of Popular Media Culture*, 5(2), 181-193. <http://dx.doi.org/10.1037/ppm0000038>

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Ünal, S. (2018). Genç nesilde ötekileştirmenin dijital yüzü: Nezaket dışı siyasal değer yüklü paylaşımlar ve kutuplaşma. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1812-1866. DOI: 10.26466/opus.430747

Merkez-Çevre İlişkisi Bağlamında Elit Retoriği: 2014 Yılı Cumhurbaşkanlığı Seçimlerine Yönelik Bir Söylem Analizi

DOI: 10.26466/opus.433644

*

Tuğba Yolcu* - Ayşe Aslı Sezgin**

*Dr. Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Osmaniye/ Türkiye

E-Mail: tyolcu@osmaniye.edu.tr

ORCID: [0000-0002-7131-7545](https://orcid.org/0000-0002-7131-7545)

** Doç. Dr., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Osmaniye/
Türkiye

E-Mail: aaslisezgin@gmail.com

ORCID: [0000-0002-4557-7351](https://orcid.org/0000-0002-4557-7351)

Öz

Bu çalışmada, siyaset biliminde elit kavramı ve bu kavrama bağlı olarak siyasal ve toplumsal olayların analizinde kullanılan elit teorilerinin kavramsal çerçevesi ışığında, yine siyaset bilimi ve siyasal iletişim çalışmalarında önemli bir konuma sahip olan retorik kavramının yardımıyla Türk siyasi tarihinin yakın geçmişine ilişkin merkez-çevre ilişkisi bağlamında bir inceleme yapılmak istenmiştir. Her dönem özellikle toplumsal olayların nedenlerini ve sonuçlarını açıklayabilmek adına, sosyolojik araştırmalara da konu olan elit teorisi, siyaset bilimi literatüründeki önemini de güncel tutmaktadır. Çalışmada, bu amaçla, 2014 yılı Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde, adaylığı ile birlikte seçkin-elit siyasetçi tartışmalarının da başladığı, Ekmeleddin İhsanoğlu'nun, seçim sürecindeki söylemleri, söylem analizi yöntemiyle incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Merkez-çevre, Retorik, Elit, Elit retoriği

Elite Rhetoric in the Context of Central-Periphery Relations: A Discourse Analysis Towards 2014 Presidential Elections

*

Abstract

In this study, it has been intended to make an analysis for the recent history of Turkish political history, in the context of the centre-periphery relationship, within the conceptual framework of the concept of elite in political science and of the elite theories used in the analysis of political and social events, in parallel with this concept, and also with the help of the rhetoric concept which has an important position in political science and political communication studies. The elite theory, which is also the subject of sociological researches especially to be able to termly explain the causes and consequences of social events, still maintains its importance in political science literature. For this purpose, in the study, Ekmeleddin Ihsanoglu's discourse in the 2014 presidential election process, in which distinguished -elite politician debates were started with his candidacy, has been analyzed by discourse analysis.

Keywords: Center-periphery, Rhetoric, Elite, Elite rhetoric

Giriş

10 Ağustos 2014 tarihi Türk siyaseti açısından, seçmenin birçok yenilikle karşılaştığı önemli bir tarihtir. İlk kez Cumhurbaşkanını seçecek olan halk, adayların bireysel olarak sürdürdükleri kampanyalarını kitle iletişim araçları vasıtasıyla takip etmiştir. Bu seçim Cumhurbaşkanının ilk kez halk tarafından seçilecek olmasının yanı sıra adaylar açısından da farklı bir görünümü ortaya çıkartmıştır. O dönemde yapılan tartışmalarda, çok konuşulan bir isim de Ekmeleddin İhsanoğlu olmuştur. Daha önce birçok önemli görevde bulunan ve bilim adamı kimliği ile dikkat çeken İhsanoğlu, 10 Ağustos 2014'teki Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde, yine Türk Siyasi Tarihi açısından değerlendirilmesi ve incelenmesi gereken bir ortaklık kapsamında, Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) ortak aday olarak seçime katılmıştır.

Merkez-çevre yaklaşımı çerçevesinde, elit retoriğine ilişkin bir değerlendirme yapmayı amaçlayan bu çalışmada, merkezin en büyük taşıyıcısı olarak değerlendirilen "devlet"e aynı perspektiften yaklaşan, Ekmeleddin İhsanoğlu'nun, seçim sürecinin başlangıcını oluşturan ve aynı zamanda seçim bildirgesi olarak da hazırlanan konuşma metni incelenmiştir. Van Dijk'ın mikro düzeydeki söylem analizinin esas alındığı çalışmada, seçim bildirgesinde yer alan ifadeler, retorik unsurlar ve sözcük seçimi-cümle yapısı dikkate alınarak analiz edilmiştir.

Akademisyen kimliği, İslam kültürü, Osmanlı bilim ve kültürü konularındaki tecrübeleri, bilgi birikimi ve üstlendiği önemli görevlerin izlerinin açıklamalarında da gözlemlendiği İhsanoğlu, seçim sürecinde sükûneti ön plana çıkartan üslubuyla dikkat çekmiştir. Bu üslup tam da bu noktada, bu çalışmanın kavramsal çerçevesini de oluşturan merkez-çevre yaklaşımı kapsamında, merkezin ve çevrenin konumuna ilişkin bir tartışmaya da konu olmuştur. "Devlet yönetmenin" "siyaset yapmaktan" farklı bir yaklaşım gerektirdiğini vurgulayan İhsanoğlu, merkez-çevre yaklaşımı içinde yer alan devletin otoritesini seçkinler vasıtasıyla yayması düşüncesini bir anlamda dile getirirken, çalışmanın kavramsal çerçevesinin bir diğer başlığı olan retorik, elit kavramı ve elit retoriği konularının da kapsamı içerisinde değerlendirilmiştir.

Türkçe’de “seçkinleri” işaret eden “elit” kavramı, toplumsal yapı içinde en üst tabakayı oluştururken, siyasi elitler de bu üst düzey konularından dolayı siyasi otoriteyi ellerinde tutanlardır. Eğitim alanında en yüksek puanları alarak, yetenekli, zeki ve güçlü insanlar olarak anılan elitler, elitist teoriler konusunda yapılan çalışmalara da konu olmuştur. Bu teorilere göre de en iyi idare şekli seçkinlerin idaresi olacaktır.

Konuşmalarında Nobel ödülünden, bilimden, sanattan bahsederken, diğer tarafta da huzurun, dirliğin ekilmesi gerektiğini vurgulayan Ekmeleddin İhsanoğlu’nun retorik özellikleri, bu çalışmada 10 Temmuz 2014 tarihinde açıkladığı seçim bildirgesinde yer alan ifadeleri kapsamında, söylem analizi yöntemiyle incelenmiştir. Ancak, bu incelemeye önce çalışmanın kavramsal alt yapısını oluşturmak üzere, merkez-çevre yaklaşımı, bu yaklaşımın Türk siyasetine yansımalarını incelemek gerekir.

Merkez-Çevre Yaklaşımı ve Türk Siyasetine Yansıması

Merkez-çevre ilişkisi Edward Shils tarafından ortaya atılmış ve toplum yapısını açıklayan önemli bir anahtar rol üstlenmiştir. Bu rol, toplum yapısı içindeki yönetim ilişkilerini ve toplumu meydana getiren, toplumsal ilişkileri oluşturan tüm süreçleri açıklamaya çalışmıştır. Türk toplumunu bu teori üzerinden değerlendirilmesini ise Şerif Mardin yapmıştır. Bu çerçevede, Türk toplum yapısını açıklamadan önce teoriye kısaca yer vermekte yarar vardır.

Her toplumun bir merkezi olduğunu ifade eden Shils, bu merkezi etki yeteneği güçlü olan ve gücünü değerler ve inançlar sisteminden alarak toplumu yöneten ve bu değerler, inançlar ve sembollerin de merkezini oluşturan alan olarak tanımlamaktadır. Bu özelliği sebebi ile bu alan ayrı bir kutsiyete sahiptir (Shils, 2002, s. 86). Bu kutsiyet, merkezin değerler ve kurumlar üzerindeki otorite kaynağını oluşturur. Bu nedenle bu otoriteden kaynaklanan sürekli bir takdir edilme isteği içindedir (Shils, 2002, s. 88).

Merkez sadece toplumun manevi unsurlarını içeren bir alan değildir aynı zamanda bir eylem alanını da ifade eder. Yani toplumun manevi unsurlarının cisimleştiği alandır. Bu eylem alanı toplumu oluşturan kişiler

ve kurumların (siyasi teşkilat, roller ve statü sistemi gibi) faaliyetlerini içerir (Shils, 2002, s. 87).

Merkezi değerler sistemi ve faaliyet alanının en büyük taşıyıcısı “devlet”tir. Devlet, otoritesini, değerleri toplumun diğer kesimlerine seçkinler aracılığı ile yaymaktadır. Seçkinler merkezde kilit rol oynayan bazı pozisyonlarda yer alarak güçlü bir konuma gelmektedir. Bu seçkinler arasında üstlenilen roller, kişisel bağlar ve atamaların merkezden kontrolü sebebi ile uzlaşma söz konusudur (Shils, 2002, s. 91- 92).

Merkez-çevre ilişkisini batı toplumları açısından değerlendiren Shils, batı toplumlarında bu ilişkinin bütünlüklü bir şekilde olduğunu ifade etmektedir. Bu bütünlüğün temelinde ise merkezi değer sisteminin, toplum üyelerinin kalplerine, çok derin bir şekilde işlemesi yatmaktadır (Shils, 2002, s. 93). Türk toplumunda ise Shils’in ifade ettiği batının modern toplumlarındaki merkez çevre bütünlüğünün gerçekleşmediğini söyleyebiliriz. Bu ise Türk siyasi hayatında birçok sorunun temelini oluşturmuştur.

Merkez-çevre ilişkisini Türk toplumu açısından değerlendiren Şerif Mardin, merkezi, Osmanlı bürokrasisi ile devletin işlemlerini mümkün kılan öz olarak tanımlamıştır. Merkezin dışında kalan toplumsal alan ve kurumları içeren coğrafi sınırlar ise çevre olarak tanımlanır (Mardin, 2009, s. 37). Mardin bu ilişkinin batı toplumları ile karşılaştırıldığında, batıdaki ulus devlet yapısının Osmanlı kurumları ile karşıtlık gösterdiğini ifade eder. Bu nedenle batıda devleti biçimlendiren güçler ile Osmanlı’da modernleşme öncesi devleti biçimlendiren güçler birbirinden farklıdır. Batıda modern devletin oluşum sürecinde merkezileşme, feodal temellere dayandığından, “çevre güçleri ile uzlaşmaya varmak” şeklindeki sonuçlarla karşılaşmıştır. Ancak Osmanlı’da ise bu karşı karşıya geliş tek boyutlu bir çatışma biçiminde ve bütünlükleme konusunda eksiktir (Mardin, 2014, s.115-117).

Merkez ile çevre arasında yaşanan temel sorunun ve kopukluğun en genel boyutu imparatorluk içinde imparatorluk öncesi soy zincirlerinin çok güçlü olmasından kaynaklanan bölünmüşlüğüdür. Bu kopukluk Osmanlı modernleşmesinde politik yapıdaki bölünmüşlük şeklinde görülerek, gayrimüslimleri politik bakımdan bütünlükleme sorunu şeklinde 19. yy’da devam etmiştir (Mardin, 2014, s.117-132). Ayrıca

klasik dönemden modern döneme geçişle birlikte merkezi değerler sistemi de değişime uğramış; Osmanlı klasik dönemini etkisi altına alan temel unsur olan “İslamiyet”, yerini modern dönemle birlikte pozitivizmden beslenen “bürokratik zihniyete” bırakmıştır (Mardin, 2003, s. 204-205).

Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte Osmanlı son dönemlerinde Batılılaşmış bürokrat grup merkezi temsil etmiş ve merkezin modernleşme adına ürettiği değerleri çevreden bir etki almaksızın çevreye benimsetmeye çalışmıştır. Bu anlamı ile Türk modernleştiricileri gelenekçi ve yenilikçi çatışması içinde oldukça zor bir süreci üstlenmiştir. Bir taraftan modernliğin karşısındaki geleneksel öğeleri ve kodları modernliği toplumsal gerçeklik haline gelmesini engellediği için tasfiye etmeye çalışırken, diğer taraftan da toplumu çağdaşlaşma noktasına ulaştırmayı hedeflemişlerdir (Heper, 1985, s. 96). Çevreden bağımsız bir şekilde çevrenin dizayn edilmesi, merkez ve çevre kopukluğunun Türk siyasal hayatında uzun yıllar hissedilmesine neden olmuştur.

Merkezdeki bürokratik elitler Cumhuriyetin inşa sürecinde de etkinlikleri göz önünde tutularak bu süreçten sonra da etkin olma yarışı içinde olmuşlardır. Siyasal iktidarı ve bu yolla toplumu biçimlendirme sürecinde merkez ve çevre arasındaki mesafe daha da artmıştır. Merkez- çevre arasındaki bu mesafenin artması temsil ve meşruiyet gibi krizlerin artmasına neden olmuştur (Çaha, 1997, s. 31). Bu nedenle Türk siyasal hayatı özellikle 1980'lere kadar merkez çevre kopukluğundan kaynaklı temsil ve meşruiyet krizlerini yaşamıştır.

1980'lerden başlayarak özellikle 1990'larda sosyo-ekonomik ve kültürel gelişmelerin çevreye de önemli etkileri olmuştur. Özellikle sermaye çevrelerindeki değişiklik yeni bir burjuva sınıfının oluşmasına neden olmuştur. Anadolu'da yeni bir burjuva sınıfı oluşmuştur (Akyol, 2013, s. 438). Bu yeni oluşumun siyasal iktidarda yer alması süreci ise merkez ve çevre arasındaki ilişkiyi yeni bir boyuta taşımış ve çevrenin merkezde temsil edilmesine başka bir ifade ile merkez ve çevre arasında bir yer değişimine neden olmuştur.

Merkez-Çevre Yaklaşımı Bağlamında 2014 Yılı Cumhurbaşkanlığı Seçimleri

Türk toplum yapısındaki geleneksel merkez ve çevre ilişkisi batıdaki aksine bütünlük bir yapı göstermemekle birlikte merkez-çevre ilişkisinin seyri anlamında Türk siyasal hayatı içinde farklı kırılma noktaları yaşanmıştır. Bu durum öncelikle 1950 yılında Demokrat Parti'nin çevrenin unsuru niteliği ile İslamiyet'e başvurarak elde ettiği büyük etki (Mardin, 2014, s.139) merkez-çevre kopukluğu açısından ümit vaat edici gibi görülmüştür. Ancak 27 Mayıs darbesi bu kopukluğu tekrar vurgulamış, merkezin çevre karşısında eski kutuplaşması yeni bir biçim almıştır.

Merkez-çevre modelinde 1960-61 yılları arası restorasyon dönemi olarak adlandırılır ve merkezin egemenliği yeniden ele geçirdiği dönem olarak kabul edilir. Bu çerçevede 27 Mayıs 1960 darbesi merkezin asker-sivil seçkinlerinin, çevrenin temsilcilerini kontrol altına almaya yönelik bir hareketi olarak tanımlanmaktadır (Akyol, 2013, s.433). Bu süreçten 2000'li yıllara gelene kadar merkez-çevre arasında farklı çatışmalar ve mücadeleler yer almış ancak özellikle 1980 sonrası küreselleşme sürecinin etkisi ile birlikte 2000'li yıllarda merkez çevre arasındaki asıl kırılma yaşanmıştır.

2002-2007 yılları arası, yeni bir demokratik tepki ve çevre radikalizmi ile birlikte merkezdeki muhafazakâr konsolidasyon dönemi iken 2007'den itibaren ise demokratik tepkinin devam ettiği merkezdeki çevre ile çevredeki merkezin koalisyonunun gerçekleştiği dönem olarak kabul edilir (Akyol, 2013, s.440).

2002 yılında Ak Partinin tek başına iktidara gelmesi genel olarak çevreyi temsil eden unsurlar içerdiğinden çevrenin merkeze konumlanma süreci olarak ifade edilmektedir (Vergin, 2007, s.74). Bu durum daha önce de belirtildiği gibi 1980'lerden sonra başlayan bir sürecin devamı niteliğindedir. 2000'li yıllardan sonra merkez-çevre ilişkilerinde yaşanan bu değişim geleneksel olarak merkezde yer alan seçkinlerin siyasal iktidardaki etkinliğinin azaldığını da göstermektedir.

2014 yılı seçimleri bu anlayışla aslında çevrenin merkeze tam olarak hâkim olduğunun bir göstergesidir. 2014 yılı seçim sürecinde adaylar incelendiğinde 3 adayın bulunduğu ve bu adaylar içinde, geleneksel

merkezi bürokratik eliti yansıtan bir adayın olduğu görülmektedir. Merkezi temsil eden bir parti olarak görülen CHP, çatı aday olarak Ekmeleddin İhsanoğlu'nu Cumhurbaşkanı adayı olarak göstermiştir.

Kahire doğumlu olan Ekmeleddin İhsanoğlu, Ain Shams Üniversitesi Fen Fakültesi Fizik-Kimya Bölümünü bitirmiş bir akademisyendir. İslam, Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi IRCICA Genel Direktörü, İslam İşbirliği Teşkilatı Genel Sekreterliği görevlerinde bulunmuştur. International Union for History and Philosophy of Science IUPHS Başkanı, Türk Bilim Tarihi Kurumu Kurucu ve Şeref Başkanı, Harvard Üniversitesi Ortadoğu Araştırma Merkezi Danışma Kurulu, UNESCO İslam Kültürü Komisyonu ve benzer birçok ulusal ve uluslararası kurum ve akademinin üyesi veya şeref üyesi olmuştur. Birçok Türk ve yabancı üniversitede öğretim üyesi ve ziyaretçi profesör olarak görev yaparak Türk ve yabancı üniversitelerden Fahri Doktora unvanları almıştır. Ayrıca Osmanlı bilim ve kültür tarihi, kültürlerarası etkileşim konularında birçok dilde eserleri ve makaleleri bulunmaktadır (TBMM, 2018). İhsanoğlu, seçim sürecinde, biyografisinin dışında, Türk siyaseti için yeni bir isim olması ve kullandığı dilin de etkisiyle toplum üzerinde farklı bir konumda değerlendirilmiştir.

Bu çalışmada, incelenmek üzere, örnek olarak seçilen 2014 yılı Cumhurbaşkanlığı Seçimleri adaylarından biri olan Ekmeleddin İhsanoğlu'na ait seçim bildirgesi, elit retoriği kavramı çerçevesinde incelenmiştir. Türk siyasetinde merkez-çevre ilişkisinin gelişim sürecine bağlı olarak incelenmek istenen bu örnek metne ilişkin söylem analizine geçmeden önce retorik, elit kavramı ve elit retoriğine de kavramsal çerçeve içinde yer vermek gerekir.

Retorik, Elit Kavramı ve Elit Retoriği

M.Ö. 330'da konuşma, söz söyleme sanatı hakkında yazılan kaynaklarda, dinleyicilerde heyecan yaratma gibi konuşmanın özünü ilgililemeyen konuların ön plana çıkartılmış olması Aristo tarafından eleştirilmiştir. O'na göre "belli bir durumda elde var olan inandırma yollarını kullanma yetisi" olarak tanımlanan retorikte, kanıtlama unsuru göz ardı edilmiştir. Retorik, politik alanda olduğu gibi kanıtlamanın ön planda olduğu bir şekilde yapılmalıdır. Ayrıca retorik, dili doğru kullanmaktan çok, dili güzel ve yetkin bir biçimde kullanma sanatıdır (Ross, 2002, s.312).

Konuşmacının karakterine, dinleyiciyi belli bir ruh haline sokmaya, konuşulan sözdeki kanıta bağlı olarak konuşmada, konuşmacı hakkındaki yargılarımız, söylenen sözün duygularımızı harekete geçirmedeki etkisi ve inandırıcı kanıtların bize sunuluyor olması, retoriğin özündeki inandırma unsurunu ön plana çıkartacaktır (Aristo, 2004, s. 38).

Retorik konusunda yapılmış çalışmalar incelendiğinde, önemli bir kaynak olarak Aristo ve O'nun retorik teorisi ile karşılaşılacaktır. Atinalı filozofların da Aristo'dan önce söz konusu alanda çalışmalar yapmış olmasına rağmen, bugüne kadar ulaşan ve birçok bilimsel çalışmaya kaynak olan en önemli çalışma Aristo tarafından gerçekleştirilmiştir.

Cicero'nun "ikna etme amacı taşıyan konuşma" şeklinde tanımladığı retorik, "retor-reter" kelimelerinden türetilmiş, bu kelimelerin kökeni de phemi (demek), lego (söylemek), ero (bildirmek) fiillerine dayanmaktadır. Atina'da demokrasinin uygulama alanı bulmaya başladığı, Pers saldırıları sonrası dönemde gelişen retorik, politik serbestlikle birlikte, siyasi kariyerine yön vermek isteyenlerin topluluk önünde konuşmaya başlamalarıyla gelişmiştir (Theodorakopoulos, 2004, s.63).

Konuşmanın ana fikrinin yer aldığı "buluş", giriş-anlatım-kanıtlama ve son sözden oluşan "düzen", duygu ve düşünceleri ifade etme şekli olan "anlatım tarzı", hatırlatmaya yönelik öğelerin yer aldığı "bellek" ve sağlam dayanakların ileri sürüldüğü "sav ileri sürme" bölümlerinden oluşan retorikte, Aristo'ya göre, konuşmacının konuyu iyi bilmesinin yanı sıra, bu konuyu doğru biçimde kompozisyona dökmesi de önem kazanmaktadır (Theodorakopoulos, 2004, s.98).

Etkili ve ikna amaçlı konuşmada, Aristo'nun belirttiği önemli unsurların yanı sıra, fiziksel birtakım koşulların sağlanmış olması da bu etkiyi arttıracaktır. Doğru nefes alma, sesin şiddeti, konuşurken takip edilen tempo, vücut dilinin konuşma ile olan uyumu, konuşma stili (kısa ve öz cümleler kurma, mantıklı bir konuşma düzeni takip etme gibi), dinleyiciler üzerinde doğru bir şekilde gözlem yapma ve geri dönüşleri doğru değerlendirme (Ammelburg, 2003, s. 91) bu fiziksel koşullar arasında sıralanabilir.

Klasik Yunan'daki retorik çalışmalarında özel bir önem verilen ve dikkat çeken bir inceleme konusu olarak siyasal retorik, diğer retorik biçimlerinden ayrı özelliklere sahiptir. Siyasal retorikğin tüm yurttaşlar açısından bir anlam ifade etmesi, meşru oluşu, günümüzde kitle iletişim araçları yoluyla yaygın bir şekilde dağıtılması, onu diğer retorik biçimlerinden ayrı tutmaktadır (Van Dijk, 1999, s.364).

Toplulukları fethetme, sözün çekiciliği ve belgelerin gücüyle kitlelerin dikkatini çekme, dinleyicileri konuşmacının görüşlerine katılmaya sürüklenme, sade ve açık olma gibi özelliklere sahip olması gereken siyasal retorikte, kitleler nezdinde tereddüt edenleri inandırmak, karşıt olanlarda ise sarsıntı yaratmak amaçlanmıştır (Doğru, 2000, s.76). Bu noktada, çalışmanın kapsamına uygun olarak, özellikle siyasal retorikğin kullanımı konusunda eliti teorisinden, siyasal elitlerden ve elit retorikğinden söz etmek doğru olacaktır.

Fransızca'dan alınan ve Türkçe'ye "seçkinler" olarak çevrilen "elit" kelimesine, farklı dönemlerde, farklı toplumlarda çeşitli anlamlar yüklenmiştir. Ancak tüm bu anlamlar incelendiğinde, değişik kullanılış şekillerindeki ortak noktanın, kelimenin üstün nitelikleri, gücü ifade ettiği tespit edilebilir. Siyaset biliminde elit kavramını ilk kullananlardan biri olarak Pareto ise kurmaya çalıştığı elit modelde, elitlerin bütün toplumsal faaliyet alanlarında en yüksek puanları alan, en yetenekli, en zeki, en güçlü insanlar olduklarını vurgulamıştır. Elitler, bir toplumun en üst tabakasını oluşturmaktadır. Siyasi elitler de toplumun diğer alanlarındaki elitler gibi siyasi iktidarı elinde tutan ve devlet otoritesini kullananlardır. Siyasi elitin bu üstün durumu, halk tarafından da kabul edilmiştir. Siyasi elitlerin bir diğer özelliği de siyasi iktidara katılma, siyasi karar alma yönünden etkin olamama, fiilen bu durumu kullanmama durumunda da olabilmeleridir (Daver, 1965, s. 518).

Elit kavramının tartışılmasıyla, siyaset biliminde elitist teoriler ortaya atılmıştır. Elitizm adı altındaki bu teorilerde öne sürülen ana fikir, siyasi iktidarın belirli bir küçük grup tarafından kullanılması gerektiğidir. Platon'un "filozof hükümdarlarından" başlayan elitist teoriler üzerine yapılan çalışmalarda özetle en iyi idare şeklinin üstün, kahraman seçkinlerin idaresi olduğu vurgulanmıştır (Daver, 1965, s.523).

Siyasetin yönetenler ve yönetilenler ayrımına dayandırılması başlığı altında, "elitler (seçkinler) ve kitleler" şeklinde değerlendirilen klasik elit

teorilerinde siyasi kararları alanların kim ya da kimler olduğu sorgulanmaktadır. Toplumun yöneten küçük bir azınlığa karşılık, çoğunluğu oluşturan, toplumun geri kalan kısmı, yani kitlelerden söz edilir. Pareto ile birlikte Mosca da (elit kavramını kullanmamakla birlikte) bir yönetici sınıfın varlığını çalışmalarında vurgulamıştır. Mosca'ya göre yönetici azınlığa dahil olan kişiler üstün yeteneklere sahiptir (Kapani, 2016, s.123).

İktidarın yapısını açıklamaya yönelik olarak elit teorisi, 1980'lerden itibaren sosyal bilimler alanında yer almaya başlarken, 90'lar ve 2000'lerin başında siyasi ve toplumsal olayların daha net analiz edilmesinde bu teoriden yararlanılmıştır (Arslan, 2004).

Enerji, zaman, motivasyon gibi bireysel kaynaklarla birlikte, zenginlik, statü, saygınlık gibi sosyal ve ekonomik kaynakları kontrol edebilecek konumda bulunarak, toplumsal süreçleri etkileme yetisine sahip olan bireyler "elit" kavramı altında değerlendirilmektedir. Bu bireyler ayrıca hiyerarşik toplumsal yapı içinde üst konumda yer almaktadır. Elit kavramı, Amerikalı sosyolog Mills tarafından "iktidar seçkinleri" şeklinde de kavramsallaştırılmıştır (Arslan, 2004).

Retorik, elit kavramı ve elit teorisi hakkında bilgilerin verildiği bu bölümde, özellikle üstün özellikleri dolayısıyla seçkin konumda bulunan siyasi elitler, Antik Yunan'da söz söyleme konusunda üstün bir yeteneğe sahip olan önemli karakterlerin bir uzantısı olarak değerlendirilebilir. Tarihsel süreçte, sözü doğru ve etkili kullanarak, retoriksel unsurları dikkate aldıkları konuşmaları neticesinde, kitleleri inandırma ve ikna etme konusundaki yetenekleri, seçkinlerin konumu geçmişte bugüne açıklamada önemli bir veri olarak değerlendirilmelidir.

Seçkinlere ait retorik unsurları araştırmak, özellikle elit teorisi kapsamında yapılacak olan toplumsal ve siyasi olayların analizinde önemlidir. Politikacılar kamuoyunda güçlü bir etki bırakmak ve vatandaş için önemli birer bilgi kaynağı olarak değerlendirilebilecek neler söylüyor? Bu konuda özellikle siyasal iletişim alanında yapılmış çalışmalar incelendiğinde, elitlerin bu denli etkili olabilmek için kamuya ait görüşleri kendi üsluplarınınca aktardıklarının tespit edildiği gözlenecektir. Elit retoriğinde karar alma sürecinde seçkinlerin kendi konumlarına ilişkin makul gerekçeler sundukları, bunun yanı sıra alternatif argümanları ve önerileri de değerlendirdikleri görülür. Ayrıca güçlü ve zorlayıcı

bir durum karşısında, seçkinler tercihlerini yeniden değerlendirmeye istekli olduklarını gösteren bir retorik kullanırlar (Amsalem, vd. 2017).

Yöntem

Bu çalışmanın konusu gereği, bulgulara erişebilmek için söylem analizi yönteminden yararlanılmıştır. Zira söylem analizinde insanların bilgilerini, görüşlerini ve değerlerini, kişiliklerini ve kimliklerini, sosyal ilişkilerini ve sosyal altyapılarını yansıtan söylemin analizi yapılmaktadır (Gür, 2013). “Merkez-Çevre İlişkisi Bağlamında Elit Retoriği:2014 Yılı Cumhurbaşkanlığı Seçimlerine Yönelik Bir Söylem Analizi” başlıklı bu çalışmada da elit retoriğine ilişkin izlere ulaşabilmek için söylem analizi yöntemi kullanılmıştır.

Söylem analizi konusunda yapmış olduğu çalışmalar neticesinde eleştirel söylem analizinin de ortaya çıkmasında öncü isimlerden biri olan Van Dijk (Çomu ve Halaiqa, 2015), bu analizi medya çalışmalarına da uyarlayan isimdir. Medyaya yönelik söylem analizinde özellikle haber metinlerindeki söyleme ilişkin analizler gerçekleştiren Van Dijk, iki farklı düzeyde, mikro ve makro olmak üzere haber metinlerini analiz eder (Durna ve Kubilay, 2010).

Elit retoriğine ilişkin bir söylem analizi yapmayı amaçlayan bu çalışmada da Van Dijk’in mikro yapıları çerçevesinde, 2014 yılı cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aday olan Ekmeleddin İhsanoğlu’nun Çırağan Sarayı’nda gerçekleştirdiği ve seçim bildirgesini açıkladığı konuşma metni analiz edilecektir.

Mikro düzeydeki söylem analizinde Van Dijk, metinlerin sözcük seçimleri (ideolojik yapılanma), cümle yapıları (basit, karmaşık, aktif-pasif cümle), retorik unsurlar (ikna edici ve inandırıcı etkenler) konusundaki analizleri gerçekleştirmektedir (Durna ve Kubilay, 2010). Bu çalışmada da analiz edilmek üzere seçilen, 2014 Yılı Cumhurbaşkanlığı Seçimleri adaylarından Ekmeleddin İhsanoğlu’nun seçim bildirgesi, bildirge içinde yer alan bazı cümlelerin mikro düzeyde incelenmesi vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir. Mikro düzeydeki analiz esnasında Tablo 1’de yer alan analiz şablonu kullanılmıştır. Özellikle retorik analizi esnasında, çalışmanın temel argümanını da oluşturan elit retoriğinin kullanımına

ilişkin bulgular, geleneksel değerler, devlet yönetimi, saygı-üslup, refah-huzur, ekonomik değerler, görev tanımı, modern toplum, eğitim-bilimsel değerler ve kutsal değerler vurguları altında değerlendirilmiştir.

Tablo 1. Mikro düzey söylem analizi şablonu

Seçim Bildirgesi Cümlesi

Cümle Yapısı

Sözcük Seçimi

Retorik Unsurlar

Bulgular

Ekmeleddin İhsanoğlu, 2014 yılı Cumhurbaşkanlığı Seçimlerine adaylığını ve seçim bildirgesini açıkladığı 10 Temmuz 2014 tarihli ilk konuşmasında besmele çekerek ve Fatıha suresinin Türkçesi'ni okuyarak giriş yapmış, kendisini dinleyenlere "Ey azizler" şeklinde hitap etmiştir. Bu hitap ilk etapta dikkat çekmiş ve yine kendisi, bunun nedenini, Türk edebiyatı içindeki bir örnekle açıklamıştır. Bu açıklama ve hitap, İhsanoğlu'nun Türk kültürü üzerine yapmış olduğu akademik çalışmaların da izlerini taşımaktadır.

İlk kez Cumhurbaşkanı'nu seçecek olan seçmen, o dönemde adayların doğrudan kendilerini tanıttıkları seçim kampanyaları ile karşılaşmıştır. İhsanoğlu da yeni ve farklı bir isim olarak yer aldığı seçim sürecinde, kendisini destekleyen ittifak oluşumunun (MHP-CHP) siyasi söylemine uygun bir program kapsamında kampanyasını sürdürmüştür.

Merkez-çevre ilişkisi kapsamında, İhsanoğlu'nun seçim bildirgesi açılış konuşması değerlendirildiğinde siyasal tabanın desteğini sağlamak adına çevreyi temsil eden kültürel değerlere konuşmada özellikle vurgu yaptığı dikkat çekmektedir. Dinin geçmişten bu yana politik meşruiyet açısından bir araç, değer olarak görülmesi (Karadağ, 2005, s. 907) İhsanoğlu'nun konuşmalarına da yansımıştır. Akademik geçmişi göz önüne alındığında özellikle İslam tarihi alanında yaptığı çalışmalar dolayısı ile

toplumun dinsel değerlerine vurgu yapmakla birlikte bu değerleri Türkçe ayet okuyarak Türk-İslam sentezi içinde değerlendirdiği görülmektedir. Bu durum, Cumhuriyet'in kuruluş yılları ve tek parti döneminde bürokratik ve siyasi elitler tarafından ulusal kimlik oluşturma yolunda atılan adımlarda da rastlanmaktadır.

Tablo 2. Geleneksel değerler vurgusu

Seçim Bildirgesi Cümlesi	“Size 'Ey azizler' diye hitap etmek istiyorum. Bu bizim edebiyatımızdadır. Erzurumlu İbrahim Hakkı dostlarına şu şekilde seslenirdi. 'Ey aziz, ey azizler' çok hassas dönemden geçiyoruz. Daha fazla huzura ihtiyacımız var”
Cümle Yapısı	Sıralı cümle yapısı
Sözcük Seçimi	Türk geleneksel değerlerine vurgu, halk edebiyatından örnek seçimi
Retorik Unsurlar	Samimiyetin, dostluk vurgusu ile “azizler” hitabı vasıtasıyla kurulmaya çalışılması; huzurun bu dostluk ortamında inşa edilmesi düşüncesi

Ekmeleddin İhsanoğlu, aday kimliği incelendiğinde, MHP-CHP ittifakının bir çatı adayı olarak farklı özellikleri ile ön plana çıkmakta ve ideal bir aday olarak değerlendirilmektedir. Önemli bir Osmanlı ailesine uzanan soyu, medeniyetler arası diyalog faaliyetlerinde aktif bir rol üstlenmesi, akademik camiada tanınmış bir İslam bilgini olarak bilinmesi bu özellikleri arasında sıralanabilir (Grigoriadis, 2015). Ancak diğer taraftan, seçimin mevcut atmosferi, rakiplerin seçmen tarafından algılanma şekli, İhsanoğlu'nu bir anlamda elit bir çizgide tutarak, yalnız bırakmaktadır. “Cumhurun başkanı seçimi” vurgusu, seçmenle aynı dili konuşabilen, ülkenin içinde bulunduğu sorunları analiz edebilen bir adayı ön plana çıkartacak koşulları açıklamaktadır.

Tablo 3. Devlet yönetimi vurgusu

Seçim Bildirgesi Cümlesi	“Devletin görevi sapla samanı ayırmaktır. Bu ülkeyi 3'e 5'e bölmekle siyaset yapılırsa ama devlet yönetilemez”
Cümle Yapısı	Sıralı cümle yapısı Mevcut durumdan duyulan rahatsızlık dile getirilmiş, siyaset yapmak ve devlet yönetiminin birbirinden farklı değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.
Sözcük Seçimi	Devlet yönetimi konusunda bilgi eksikliği, bu eksikliğin ülkeyi bölme tehlikesini ortaya çıkarttığı, duruma müdahale edilmesi gerektiği düşüncesi

İhsanoğlu, kendi bilgi ve birikimi ile mevcut durumdaki eksiklikleri tespit ettiğini ve bu durumdan duyulan memnuniyetsizliği konuşmasındaki cümlelerde zaman zaman aktarmıştır. Yaşanılan bir karmaşa ortamını vurguladığı konuşmasında, devlet yönetiminin sapla samanı birbirinden ayırabilecek bir bilgi birikimine ihtiyaç duyduğunu aksi halde uygulanan siyasetin bölünme tehlikesine neden olabileceğini belirtmiştir. Ayrıca İhsanoğlu'na göre, bir devleti yönetmek ve siyaset yapmak birbirinden farklıdır.

İhsanoğlu'nun aldığı eğitimi de dikkate alarak, özellikle Osmanlı İmparatorluğu döneminde modernleşme çabalarında yaşanan “çevre güçleri ile uzlaşma sorunu” yukarıdaki (Tablo 3.) ifade de gözlenebilir. Osmanlı modernleşme dönemi ve Cumhuriyet'in kuruluş yılları dikkate alındığında, modernleşme çabalarının ve Cumhuriyet'in kuruluşunun siyasi ve askeri elitlerce düzenlenmesi bu anlamda merkez-çevre kopukluğunun temelini oluşturmaktadır. İhsanoğlu'nun bu söylemi geçmişten bu yana süregelen devlet yönetiminin, dönemsel olarak farklılaşsa da özünde bir elit grup tarafından şekillenmesine örnek teşkil etmektedir. Bu söylemi ile siyaset üretme koşullarının çevresel unsurlarla gerçekleştirilebileceğini ancak devlet yönetimi için "sapla samanı birbirinden ayırabilecek" bir alt yapıya, yani uzmanlaşmaya ihtiyaç olduğunu özellikle vurgulamıştır.

Tablo 4. Saygı- üslup vurgusu

Seçim Bildirgesi Cümlesi	“Ey azizler, saygı. Ekeceğimiz diğer tohum saygıdır. Üslupta saygı. Bağımsız yargı, bir suç iddiasıyla ilgili hükmünü bildirmediğçe, böyle bir hükmü vermek, yargısız infaz demektir”
Cümle Yapısı	Sıralı cümle yapısı
Sözcük Seçimi	Kendi ismine vurgu yaparak, seçim kampanyası çerçevesinde “ekmek” fiili ile kurduğu cümlelerden birisi. Huzurdan sonra saygı eklemek.
Retorik Unsurlar	Yargıya karşı güvenin olmadığı bir ortamda, üslupta saygı ile bu güvenin yeniden tesis edileceği düşüncesi

İhsanoğlu Cumhurbaşkanlığı seçimlerine kariyer sahibi yönetici geçmişi ile girdiği için Türkiye’de siyasi çevrelerde tanınmayan bir isimdir. İhsanoğlu için diplomat kimliği üzerinden Cumhurbaşkanı aday profilini Kılıçdaroğlu şöyle tanımlamıştır: “Sıcak siyasetin içinde mümkün olduğunca yer almamış, siyaseten yıpranmamış, şaibesi olmayan, saygın, uluslararası itibarı yüksek, Türkiye’yi temsil kabiliyetine uygun, sakın, uzlaşmacı bir kişiliğe sahip ve herkese eşit mesafe durabilecek bir isim” (Çevikcan, 2014).

Cumhurbaşkanı adayı profilindeki tanımlamada İhsanoğlu’nun siyaseten “yumuşak üslup”, “elit”, “muhafazakâr”, “dindar” ve “batılı” bir profil çizilerek, daha çok bürokratik kimliği ve siyaset üstü özelliği ön plana çıkarılmak istenmiştir. Bu durum cumhurbaşkanlığı görevinin eski sembolik fonksiyonun devam ettirilmesi düşüncesini ortaya koymaktadır. Devletçi ve dengeli bir cumhurbaşkanlığı söylemi cumhurbaşkanlığının yasalarca belirlenmiş konumu açısından çelişki doğurmaktadır. Siyaset üstü bu durum Türk siyasetinde daha çok resmî ideolojinin devleti merkeze koyan bakış açısını yansıtmaktadır (Miş ve Yanık, 2014, s.11-21).

Konuşmasında özellikle isminin de vurgulanması şeklindeki bir seçim kampanyası stratejisi kapsamında “ekmek” fiilini kullanan İhsanoğlu, “saygı tohumları ekeceğiz” şeklindeki ifadesinde bu söylemi yinelemiştir.

Bilim dünyasına önemli katkıları olan İhsanoğlu, bu doğrultuda birçok ödül de almıştır. Devlet Üstün Hizmet Madalyası sahibi olan İhsanoğlu, İslam ve Batı kültürünü yakından tanımaktadır. “Saygı ekelim” ifadesi ile

de Anadolu'nun önemli kültürel değerlerine atıf yapmıştır (Göksu, 2014, s. 325).

Tablo 5. Huzur-refah vurgusu

Seçim Bildirgesi Cümlesi	“Ey azizler. Dirlik. Ekeceğimiz diğer tohum da dirlik. Ne demek dirlik? Dirlik bir insanın sağlığı, huzuru, güveni demektir. Fertleri dirlik içinde bir toplum, topyekûn dirlik içindedir. Oysa çoğumuz borçluyuz”
Cümle Yapısı	Sıralı cümle yapısı Yine “ekmek” fiiline vurgu yapılan bir cümle. Huzurdan sonra dirlik ekmek ve bu dirliğin sağlığı, güveni de beraberinde getireceğini vurgulayan sözcükler kullanılmış. Ülkenin refah ortamına erişimini niteleyen sözcükler seçilmiş.
Sözcük Seçimi	İhsanoğlu'nun seçtiği sözcükler ayrıca Arapça kökenleri ile de dikkat çekmektedir; “fert”, “topyekun” sözcükleri gibi.
Retorik Unsurlar	İhsanoğlu “Ne demek?” sorusu ile akademisyen kimliğini ön plana çıkartarak, kendisini dinleyenlere ders anlatan bir hoca üslubu ile yaklaşıyor.

Ekmeleddin İhsanoğlu, bilim adamı ve akademisyen kimliğini, seçim bildirgesini açıkladığı konuşmasının ilerleyen bölümlerinde, dinleyicilere daha net yansıtmaya başlıyor. Yine “Ey azizler” şeklindeki bir hitabın ardından, öğrencilerine ders anlatan bir üniversite hocası gibi “Ne demek dirlik?” şeklindeki soruya verdiği yanıtla da seçmenin beklentilerini karşılayacak bir toplumsal tablo çizerek cevap veriyor.

Türk Siyasal hayatında özellikle son dönemde akademik kimliğe sahip olanların devlet yönetiminde ağırlığı artmaktadır. Cumhuriyet'in ilk yıllarından bu yana cumhurbaşkanlarının mesleki özelliklerine bakıldığında askeri bürokrasinin ağırlıkta olduğu görülmekle birlikte, 11. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül akademik kariyere sahip olanlar arasındadır. Bunun yanı sıra geçmişte Başbakan olarak görev yapan Tansu Çiller ve Necmettin Erbakan da akademik kimlikleri ön planda olan siyasetçilere örnek olarak gösterilebilir. Akademik kimliklerin siyasetçiler açısından ön planda olması bilgi birikiminin Türk devlet geleneğinde de olduğu gibi devlet yönetiminde önemli bir özellik olarak görülmesinden

kaynaklanmaktadır. Eğitim, eski çağlardan beri devlet adamları için önemli olmuş, özellikle devlet adamı yetiştiren eğitim kurumları tesis edilmiştir. Bu nedenle devlet yöneticiliğinin ayrı bir kesim tarafından yerine getirilmesi alışkanlığı Cumhuriyete de intikal etmiş ve bu gelenek günümüzde de siyasetçilerin ön plana çıkarttığı özellikler arasında olmuştur.

2014 Yılı Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde İhsanoğlu ile birlikte adaylık sürecinde seçim kampanyasını sürdüren Recep Tayyip Erdoğan, İhsanoğlu'na “monşer” şeklinde hitap ederek, Fransızca “azizim” demek olan bu hitapla, İhsanoğlu'nun üslubuna bir gönderme yapmıştır. Bu gönderme özellikle modernleşme döneminin batılı-gelenekçi çekişmesinin bir yansıması olarak da görülebilir. Merkezin gözündeki taşra (kenar) ya da başka bir ifade ile çevre, ulusal düzeyde politika üretme noktasında etkisinin sınırlandırılması gereken ve genellikle başkaldırı ve isyan alanı olarak görülmüştür (Kurtbaş, 2017, s. 185). Bu noktada elit temsilin, merkezdeki bu bakış açısı ile konumlanması merkez-çevre kopukluğunun temelini oluşturmuştur. Osmanlı modernleşme döneminde batılılaşma çabalarının toplumdan kopuk bir şekilde gerçekleştirilmesinin bir eleştirisi olarak değerlendirilebilecek bu gönderme, çevrenin merkeze bakış açısını da özetler niteliktedir.

Tablo 6. Ekonomik değerler vurgusu

Seçim Bildirgesi Cümlesi	“Zengin borcu olabilir, ama onun çocuklarının eğitimi aksamaz, sofrada bal kaymak eksik olmaz. Ya fakirin borcu? Bak pahalı arabaya, zengin çok görünür fakir az görünür. Ödenemez biçimde kredi kartı borcu içinde. Bu borcu ödemek için vatandaşlarımız yemelerinden içmelerinden kesiyorlar...”
Cümle Yapısı	Sıralı cümle yapısı
Sözcük Seçimi	Zengin, fakir, borç, kredi kartı, pahalı araba gibi sözcüklerle, ekonomik ortamda yaşanan memnuniyetsizliğe yönelik olarak, bir örnek üzerinden açıklama yapılmak istenmiştir.
Retorik Unsurlar	Ekonomik açıdan sınıfsal bir ayırım çerçevesinde, seçmenin içinde bulunduğu durumu anlayan ve buna çözüm üretmek isteyen bir devlet adamı görünümü çizmek istenmiştir.

İhsanoğlu'nun seçim kampanyası incelendiğinde, diğer adaylardan farklı bir şekilde mitingler yerine salon toplantılarını tercih ettiği görülmüştür. Mitinglerde ise İhsanoğlu'nu çatı aday olarak gösteren MHP ve CHP liderleri, İhsanoğlu adına seçmene hitap etmişlerdir. Böyle bir durumda, İhsanoğlu'nun seçmene doğrudan temasının mitinglerde olmaması, birebir onların karşısına çıkmaması kullandığı söylem ile kimi zaman çelişebilmektedir. Zira, seçmenin özellikle yaşadığı belirtilen ekonomik sıkıntılarının doğrudan tespiti için daha yakın temas kurulması gerekmektedir.

Tablo 7. Görev tanımı vurgusu

Seçim Bildirgesi Cümlesi	"Köylü memur esnaf işçi işsiz, nereye gitsem duyduğum tek şey bu faizli borçlu halidir. Diyeceksiniz ki cumhurbaşkanlığı icra makamı değildir. Evet icra yetkisi yoktur ama icrayla el ele vererek, çağrı yaparak, yetkisini ve pozisyonunu kullanarak yol gösterir. Cumhurbaşkanları yol yapmaz ama yol gösterir"
Cümle Yapısı	Sıralı cümle yapısı Öğretici ifadeler kullanılmıştır. Cumhurbaşkanlığı'nın görev tanımı yapılmış, farklı seçmen kesimlerine hitap edilmek istenmiştir (köylü, memur, esnaf, işçi)
Sözcük Seçimi	Didaktik bir dille Cumhurbaşkanı'nın görev tanımı yapılırken, kendine özgü bir üslupla diğer adaylara yönelik bir eleştiri söz konusudur.

Ekmeleddin İhsanoğlu'nun seçim bildirgesinde dikkat çeken diğer bir nokta da bilgi ve tecrübesini vurgulayan ifadeler kullanmasıdır. Tablo 7'de yer alan ifadede olduğu gibi bir işin nasıl yapılacağı konusundaki yargısını "Cumhurbaşkanları yol yapmaz ama yol gösterir" cümlesi ile belirtmiştir.

Propaganda teknikleri içinde, konuşma metinlerinde izlenen bir yol olarak değerlendirilen "düşmanın tespit edildiği" konuşma tarzlarında, genellikle düşman olarak belirlenen soruna yönelik olarak çözüm önerile-

rinin aktarıldığı görülmektedir. Bu öneriler aktarıldıktan sonra bir otoriteye sığınılması söz konusudur (Aydın, 2016, s.710). İhsanoğlu da bu yöntemle işsiz kalan halkın, bu durumda olmasına sebep olan olumsuzlukları “düşman” olarak niteleyen ifadeler kullanmıştır.

Tablo 8. Modern toplum vurgusu

Seçim Bildirgesi Cümlesi	“Bu gençler kahve köşelerinde ömür tüketiyorlar. Gençlerin aklını fikrini bilime, sanayiye kanalize etmeliyiz. Bunun sonunda ne oluyor, işte bu tablolar çıkıyor. Dünyanın gittiği yer patenttir, bilimdir, matematiktir. Bunlara dikkat etmezsek, düne göre iyi oluruz belki ama rakiplerimize göre iyi olur muzun esas soru bu”
Cümle Yapısı	Sıralı cümle yapısı Bilimsel anlamda yatırımların artırılmasını vurgulayan sözcükler tercih edilerek, ilerlemenin ve modern toplumlarla rekabet edebilmenin bilimsel yatırımlar vasıtasıyla gerçekleşeceği vurgusu
Sözcük Seçimi	Olumsuz bir tablo çizilerek, rekabetten söz edilmiş. Böyle bir durumda karşılaştırma yapılarak nasıl daha modern olunacağı belirtilmiş.
Retorik Unsurlar	

İhsanoğlu'nun konuşmalarındaki üslubu genel olarak değerlendirildiğinde, sakin-yumuşak-uzlaştırıcı nitelendirmeleri ile açıklanabilir. “Çatı aday” İhsanoğlu bu cümleleri ile (Tablo 8) Türkiye'nin bilimsel anlamda büyük bir sorunla karşı karşıya olduğunu anlatmaktadır. Bu anlatımda öğüt veren, çözüm üretmeye çalışan bir üslupla, retorik unsurları, “sakin bir yöntemle ikna edebilme” şeklinde inşa etmektedir.

İhsanoğlu'nun siyasetteki üslubu değerlendirilirken, muhafazakâr, dindar ve batılı bir profilin yanı sıra siyaseten “elit” bir temsile sahip olduğu da dikkat çekmektedir (Miş ve Yanık, 2014, s.11). Elitler siyasi, askeri ve bürokratik olarak geçmişten bu yana toplumsal ve siyasal alanın inşasında önemli bir yere sahip olmuşlardır. Osmanlı döneminden Cumhuriyetin kuruluş yıllarına kadar toplumsal ve siyasal alanda yaşanan tüm dönüşümler elitler eliyle toplumsal alandan kopuk bir şekilde dizayn edilmiştir. Örneğin Osmanlı döneminde yönetici seçkinler ile bütün öteki bireyler arasındaki ayırım, askeri terminoloji ile yani “askeri sınıf” şeklinde

adlandırılıyordu (Mardin, 2014, s.119). Cumhuriyet döneminde ise merkezin belirleyici unsuru askeri elitler olmuştur.

Tablo 9. Eğitim, bilimsel değerler vurgusu

Seçim Bildirgesi Cümlesi	"Biz şimdiye kadar tek bir Nobel kazandık, o da Orhan Pamuk sayesinde. Bilimde, tıpta, fizikte, kimyada Nobel kazanmadık. Bizimle yarışa, bizden sonra kalkan ülkeler bunu başardı. Ben size Hindistan'dan Çin'den bahsetmeyeceğim. Mısır'dan Pakistan'dan bahsedeyeceğim. 80'li yıllarda Pakistan'dan fizik ödülü almıştır. 15 yıl önce Mısır'dan bir kimyager ödül almıştır. Türkiye bu hedefe ulaşması için çalışması lazım"
Cümle Yapısı	Sıralı cümle yapısı Bilimsel anlamda Türkiye'nin dünyadaki konumunu ortaya koymaya yönelik ifadeler yer verilmiştir. Hindistan, Çin, Pakistan gibi ülkeler örnek olarak verilerek bilimsel anlamda hangi noktada bulunduğu karşılaştırmalı olarak örneklendirilmiştir.
Sözcük Seçimi	"Nobel" gibi bilimsel anlamda geçerliliği tüm Dünya tarafından kabul edilen bir ödülün bahsederek, bu alanda Türkiye'nin, gelişim düzeyleri tartışılan ülkeler karşısında dahi geri kalmışlığı vurgusu
Retorik Unsurlar	

İhsanoğlu'nun akademik ve diplomatik arka planı, muhafazakâr-merkezci eğilimleri yansıtan söylemleri (Özbudun, 2014) yukarıdaki cümlelerde (Tablo 9) aktardığı, Nobel ödülü vurgusuyla, Türkiye'nin bilimsel alandaki yetersizlikleri, ülkenin içinde bulunduğu duruma bakış açısını da yansıtmaktadır. Ülkede çözülmesi gereken sorunlar içerisinde, bilimsel yetersizlik İhsanoğlu'nun perspektifinden bakıldığında öncelikli bir konuma sahiptir.

Tablo 10. Kutsal değerler vurgusu

Seçim Bildirgesi Cümlesi	“Ekmek için... Ne demek ekmek için? Mil-letimizin kültüründe çok kutsal kavramlar var. Bunun başında kitap gelir. Biz kitap diye Kuran-ı Kerim'e deriz. Bir başka kutsalımız var, bay-rağımızdır. Bayrağımız bizim canımızdır, kanımızdır. Bu devletin tapu senedidir. Bir başka kutsalımız ekmektir. Ekmek bizim için çok kutsal bir kavramdır”
Cümle Yapısı	Sıralı cümle yapısı
Sözcük Seçimi	“Ne demek?” şeklinde öğretici bir üslupla, kültü-rel ve dini değerlere verilen önemi vurgulayan sözcükler kullanılmıştır (ekmek, bayrak, kitap)
Retorik Unsurlar	“Kutsal” vurgusu ile bayrak ve Kuran-ı Kerim'in önemi belirtilerek, “ekmek” kavramının da aynı kutsallıkta olduğu belirtilerek, kültürel, dini değerlerin ön plana çıkartılarak konuşmada iknanın sağlanmaya çalışılması

Türkiye’de son yıllarda şekillenen siyasi alana baktığımızda, muhafazakâr seçmenin siyasi tercihlerinin yansımaları görülecektir. Böyle bir durumda, Ağustos 2014’teki Cumhurbaşkanlığı seçimleri için aday belirlenmesi sürecinde, muhafazakâr kimliği ön plana çıkan bir “çatı aday” belirlenmesi stratejisi, muhalefet partileri tarafından benimsenmiştir. İhsanoğlu’nun milliyetçi ve muhafazakâr yönü, özgeçmişi incelendiğinde de net bir şekilde gözlenmektedir (Miş ve Yanık, 2014, s.10-11).

İhsanoğlu seçim bildirgesinin bu bölümünde (Tablo 10) yine akademisyen kimliğinin ağır bastığı bir söylemle, dinleyicilere bir soru yöneltilmiş ve cevabını açıklayarak anlatmıştır. Bu cümlelerde dikkati çeken İhsanoğlu’un hedef kitlesinin özelliklerine yönelik olarak seçtiği sözcüklerin etkisidir. Kültürel ve dini öğeler aracılığıyla, muhafazakâr bir aday olarak İhsanoğlu, seçmenin kutsal değerlerine dokunmaya çalışmıştır.

Sonuç

Çalışmada 2014 yılı Cumhurbaşkanlığı seçimi sürecinde adaylardan biri olan Ekmeleddin İhsanoğlu’nun seçim bildirgesine yönelik söylem analizine yer verilmiştir. Seçim bildirgesi, İhsanoğlu’nun özgeçmişi, “çatı

aday" söylemi ve İhsanoğlu'nun iki farklı ideolojiye sahip parti tarafından ortak aday olarak gösterilmesi ile birlikte değerlendirildiğinde tüm bu farklı etkenleri içinde barındırdığı görülmektedir.

Öncelikle, İhsanoğlu'nun söylemlerinde, çevrenin unsurlarını yansıtan dini ve kültürel ifadeler yer verdiği görülmektedir. Ancak bu durum halk tarafından seçilmenin bir gereği olarak siyasal desteğin çevre tarafından verilecek olması ile açıklanabilir. Bunun dışında Cumhurbaşkanlığı makamına bakış açısı geçmişteki geleneklere bağlı olduğunu göstermektedir. Türk siyasal hayatında Cumhurbaşkanı'nun ilk defa halk tarafından seçimle belirlenmesi ve anayasal konumu değerlendirildiğinde bu makamın, geçmişten bu yana uygulamada olmasa da anayasal olarak partiler üstü ve dengeleyici bir konumda olduğu belirtilebilir. Parlamenter sistem geleneğinde Cumhurbaşkanı'nun yetkileri ise sembolik olmakla birlikte Türkiye'de 1982 Anayasası ile parlamenter sistemin özüne aykırı olarak genişletilmiştir. Ancak genel olarak Cumhurbaşkanlarına siyasal sistemde atfedilen görev, icracı bir makam olmaktan ziyade siyaset üstü bir alan olarak dengeleyici rolü üstlenmek olmuş, bu nedenle de makam, siyasi kariyerin son basamağı olarak görülmüştür. Bu gelenek İhsanoğlu'nun söylemlerinde de görülmektedir. Farklı siyasal tabana mensup iki partinin ortak adayı olarak çıkmış olması da seçilmesi durumunda İhsanoğlu'nun böyle bir geleneksel görevi yükleneceğini göstermektedir.

İhsanoğlu'nun söylemleri çalışmanın temel varsayımının kuramsal yapısını oluşturan merkez-çevre ayrımını da bir kez daha ortaya çıkarmıştır. Söylemleri incelendiğinde geçmişten bu yana merkezin belirleyici unsuru olan elitlerin devlet yönetimine bakış açılarını ortaya koyar nitelikte vurgulara yer verdiği görülmektedir. Merkezi temsil eden elitlerin devlet yönetiminde etkin rol oynaması ve bu alanın herhangi birinin eline bırakılmayacak kadar önemli olduğunun vurgulanması İhsanoğlu'nun söylemlerinde de ön plana çıkmaktadır. Bunun yanı sıra elit tanımında yer alan bilgi birikimin İhsanoğlu'nun söylemlerinde özellikle bilimsel gelişmişliğe yaptığı vurgu ile örtüşmektedir. Ancak İhsanoğlu'nun söylemleri genel itibari ile çevreden ve çevrenin beklentilerinden kopuk söylemler olarak değerlendirilemez. İhsanoğlu'nun kişisel özellikleri yani muhafazakâr bir aileden gelmiş olması ve bu alanda yapmış olduğu çalışmalar, toplumsal beklentilerden uzak olmadığı da göstergesidir. Ayrıca geçmişten

bu yana geleneksel olarak siyasiler, dini ve toplumsal kutsallıklara siyaseti meşrulaştırmak adına söylemlerinde yer vermekte ve toplumsal desteğin sağlanması durumunda önemli bir araç olarak bu değerleri kullanmaktadır. Bu duruma İhsanoğlu'nun söylemlerinde de rastlanmıştır.

Merkez-çevre kopukluğunun temelinde merkezi temsil eden elitlerin, çevreye karşı bakış açısı yatmaktadır. Merkezi temsil eden elitlerin çevreden bağımsız olarak çevreyi şekillendirmesi ve devlet yönetiminin ayrı bir yetenek ve bilgi birikimi gerektirdiği inancı buna karşılık uzun zamandır süren bu bakış açısına karşı çevrenin tepkisi, merkez ve çevre arasında bir kez daha gerilim yaratmıştır. Bu gerilim İhsanoğlu'nun siyasi rakibi olan Erdoğan'ın ona "monşer" olarak hitabında da açıkça görülmüş ve siyasi rakibince İhsanoğlu merkezi temsil eden çevreden kopuk bir elit olarak algılanarak, eleştirilmiştir.

Sonuç olarak İhsanoğlu'nun söylemleri incelendiğinde geçmişten bu yana merkezi temsil eden elit tanımlaması söylemlerine rastlanmaktadır. Ancak bu durum muhafazakâr söylemlere ve toplumun kutsallıklarına vurgu yapmasına da engel olmamış özellikle bu alanla ilgili söylemlere de yer vermiştir. Bu nedenle İhsanoğlu'nun söylemleri Osmanlı modernleşme döneminde ortaya çıkan ve batı ile İslamiyet'i sentezleyen anlayış çerçevesinde değerlendirilebilir. Bu açıdan çalışma, söylemlerdeki politik kimlikler ve bu kimliklerin yansıttığı elit gruplar açısından yapılacak bundan sonraki çalışmalara kaynaklık edebilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Elite Rhetoric in the Context of Central-Periphery
Relations: A Discourse Analysis Towards 2014
Presidential Elections**

*

Tuğba Yolcu – Ayşe Aslı Sezgin

Osmaniye Korkut Ata University

In this study, it has been intended to make an analysis for the recent history of Turkish political history, in the context of the centre-periphery relationship, within the conceptual framework of the concept of elite in political science and of the elite theories used in the analysis of political and social events, in parallel with this concept, and also with the help of the rhetoric concept which has an important position in political science and political communication studies. The elite theory, which is also the subject of sociological researches especially to be able to termly explain the causes and consequences of social events, still maintains its importance in political science literature. For this purpose, in the study, Ekmeleddin İhsanoğlu's discourse in the 2014 presidential election process, in which distinguished -elite politician debates were started with his candidacy, has been analyzed by discourse analysis.

The centre-periphery relationship was put forward by Edward Shils and had an important key role in explaining community structure. This role attempted to explain all the processes that constitute management relations, society, and social relations. The evaluation of the Turkish society through this theory was done by Serif Mardin.

Serif Mardin, who evaluated the centre-periphery relationship from the viewpoint of Turkish society, defined the center as an essence that made functioning of Ottoman bureaucracy and of the state possible. The geographical boundaries that include social areas and institutions outside the center are defined as the periphery (Mardin, 2009, pp. 37). İhsanoğlu,

who emphasized that “directing a state” requires a more different approach than “doing politics”, also expressed his idea of disseminating state authority through elites, involved in centre-periphery approach; rhetoric, which is another title of the conceptual framework of the study, was evaluated in the scope of elite concept and elite rhetoric.

While the concept of elite in Turkish, which refers to distinguished people, constitutes the uppermost segment in the social structure; political elites are those who hold political authority due to these senior positions. Elites, who are considered to be talented, intelligent and powerful people, getting highest scores in the field of education, were also discussed in the studies on elitist theories. According to these theories, the best management style will be the one conducted by elites.

Investigating the rhetorical elements concerning elites is particularly important in the analysis of social and political events to be made in the scope of the elite theory. What do politicians say, which will have a strong influence on the public and which can be regarded as a source of information for citizens? When especially the studies on political communication are reviewed, it will be observed that elites share their opinions regarding the public, in their own wording in order to be very effective. In the process of decision making in elite rhetoric, it is seen that elites offer reasonable justifications for their position; besides that, they also evaluate alternative arguments and recommendations. In addition, when they face with a strong and challenging situation, elites use a rhetoric which shows that they are willing to reevaluate their preferences (Amsalem, et al., 2017).

First of all, it is seen that Ihsanoglu, in his discourses, use religious and cultural expressions reflecting peripheral elements. But, this situation can be explained by the fact that the political support is given by the periphery as a requirement of being elected by public. Besides that, his point of view to the presidential office shows that it sticks to the traditions in the past. When it is considered that the president of the republic will be elected by public for the first time in the Turkish political life and considered his constitutional position, it can be stated that this position constitutionally is above parties, and in a balancing position, even if it has not been implemented from past to present. As well as the President's authorities are symbolic in the parliamentary system from past to present, they

have been extended by the 1982 Constitution, as being contrary to the essence of the parliamentary system. However, in general, the task attributed to Presidents in the political system has been to play a balancing role in supra-political field rather than being an executive position, therefore, the position has been seen as the last step of political career. This tradition is also seen in Ihsanoğlu's discourses. The fact that he has been selected as a common candidate of two parties with different political base, which shows that Ihsanoğlu will undertake such a traditional task in case of being elected.

Ihsanoglu's discourses once again revealed the distinction between the center and periphery, constituting the theoretical structure of the basic assumption of the study. When his discourses are reviewed, it is seen that he laid emphasis on wording which can be considered as state government-related viewpoints of elites who have been determinant factor of center from past to present. Ihsanoglu especially emphasized in his discourses that elites who represent the center play an active role in state government, and that this position is too important no to be undertaken by any person. Besides, the accumulation of knowledge in the definition of elite overlaps especially with the emphasis on scientific development laid by Ihsanoglu in his discourses. However, in general, Ihsanoglu's discourses cannot be regarded as those disconnected from the community and community's expectations. Ihsanoglu's personal features, that is, the fact that he has come from a conservative family and that the studies he has done in this field indicate that he is not far from to meet the social expectations. Moreover, politicians traditionally mention religious and social sacredness in their discourses, in order to legitimate politics, and they use these values as an important means in case that they provide social support. This situation was also encountered in the discourses of Ihsanoglu.

That elites who represent the center formalise the environment, independently of the environment, and believing that state government requires a special ability and knowledge, on the other hand, the reaction of opponent periphery's against this point of view lasting for long time, once again created a tension between the center and periphery. This ten-

sion was clearly seen in Erdogan's speech, Ihsanoglu's political rival, addressing as “monser” to him, and Ihsanoglu was criticized by his political rival as a elite disconnected from the environment, representing the periphery.

Kaynakça/References

- Akyol, E. (2013). *Merkez-çevre ilişkileri ve modelin geçerliliği, Türkiye’de siyasal hayat*. A. Karadağ (Der.), Ankara: Orion Kitapevi.
- Ammelburg, G. (2003). *Konuşma sanatı: konuşmacı eğitimi*. N. Yıldırım (Çev.), Ankara: Doruk Yayıncılık.
- Amsalem, E., Sheaffer, T., Walgrave, S., Loewen, P. J., & Soroka, S. N. (2017). Media motivation and elite rhetoric in comparative perspective. *Political Communication*, 34(3), 385-403.
- Aristo, (2004). *Retorik*. M. Doğan (Çev), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Arslan, A. (2004). Türkiye’de iktidarın sosyolojik anatomisi ve iktidar seçkinleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 1-25.
- Aydın, F., B. (2016). Analysis of propaganda speeches of 2014 presidential bids with discourse analysis of van Dijk. *OPUS – Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 6(11), 703-716
- Çaha, Ö., (1997). 1980 Sonrası Türkiye'sinde sivil toplum arayışları. *Yeni Türkiye-Sivil Toplum Özel Sayısı*, 18, 28-64.
- Çevikcan, S. (2014), Neden İhsanoğlu, 5 Haziran 2018 tarihinde <http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/serpil-cevikcan/neden-ihsanoglu--1898212/> adresinden erişildi.
- Çomu, T.ve Halaiqa, İ. (2015). *Web içeriklerinin metin temelli çözümlemesi. yeni medya çalışmalarında araştırma yöntem ve teknikleri*. M. Binark (Der.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Daver, B. (1965). Az gelişmiş ülkelerde siyasi elit (seçkinler), *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 20 (2), 517-535.
- Doğru, M. (2000). *Hitabet*. İstanbul: Damla Yayınevi.
- Durna, T. ve Kubilay, Ç. (2010). *Söylem kuramları ve eleştirel söylem çözümlemeleri. medyadan söylemler*. T. Durna (Der.), İstanbul: Libra Kitap.

- Göksu, O. (2014). Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde medyanın adayların seçim kampanyalarındaki stratejik konumu. *IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi- Bildiriler Kitabı V*, 319-336.
- Grigoriadis, I. N. (2015). The Turkish presidential elections of 10 august 2014. *Mediterranean Politics*, 20(1), 105-110.
- Gür, T. (2013). Postmodern bir araştırma yöntemi olarak söylem çözümlemesi. *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 5(1), 185-202.
- Kapani, M. (2016). *Politika bilimine giriş*. Ankara:BB101 Yayınları
- Karadağ A. (2005), Din-devlet ilişkisi ve Türkiye deneyimi. A. Küçük, S. Bakan, A. Karadağ, (Ed.), *Türkiye’de Siyasal Hayat*. İstanbul: Aktüel Yayıncılık.
- Kurtbaş, İ (2017), Türkiye’de politik değişim ve siyasi elitler merkez-çevre kuramının gözden geçirilmesi ve Türkiye’de bir “elit koalisyonu olarak yeni elitler”. *International Journal of Social Science*, 54, 179-204.
- Mardin, Ş. (2003). Yenileşme dinamiğinin temelleri ve Atatürk, M. Türköne, T. Önder (Der.), *Türkiye’de Toplum ve Siyaset* (Makaleler 1). İstanbul: İletişim.
- Mardin, Ş. (2009). *Türkiye’de toplum ve siyaset, makaleler 1*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2014). Türk siyasasını açıklayabilecek bir anahtar merkez-çevre ilişkileri. E. Kalaycıoğlu ve A.Y. Sarıbay (Ed.) , *Türk Siyasal Hayatı*.Bursa: Sentez Yayınları.
- Miş, N. ve Yanık, M. (2014). Cumhurbaşkanlığı seçimleri ve adaylar Ekmeleddin İhsanoğlu’nun siyasal anlamı. *Analiz*, 105. İstanbul: SETA.
- Özbudun, E. (2014). The 2014 presidential elections in Turkey: A post-election analysis. *Global Turkey in Europe, Policy Brief 18*, 20 Haziran 2018 tarihinde http://www.iai.it/sites/default/files/gte_pb_18.pdf adresinden erişildi.
- Ross, D. (2002). *Aristoteles*. Z. Kurtoğlu (Çev.), İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Shils, E. (2002). Merkez-Çevre. Y. Z. Çelikkaya (Çev.). *Türkiye Günlüğü*, 70, 86-96.

- Türkiye Büyük Millet Meclisi, Ekmeleddin İhsanoğlu Özgeçmiş, 25 Mayıs 2018 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgip_donem=26&p_sicil=7156 adresinden erişildi.
- Theodorakopoulos, (2004). *Attika retoriğine giriş*. S. Sandalcı (Çev.), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Van Dijk, T. (1999). *Medya, iktidar, ideoloji*. M. Küçük (Der.), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Vergin, N. (2007). Merkeze talip bir partinin önlenemez yükselişi, *Türkiye Günlüğü* 90, 66-76.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Yolcu, T. ve Sezgin, A., A. (2018). Merkez-çevre ilişkisi bağlamında elit retoriği: 2014 yılı cumhurbaşkanlığı seçimlerine yönelik bir söylem analizi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1867-1896.
DOI: 10.26466/opus.433644

Yeni (2017) Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Meslek Bilincinin İncelenmesi¹

DOI: 10.26466/opus.419890

*

Kamil Uygun* - Bilal Burak Arıbaş** - Mehmet Akif Karalı***

*Dr, Öğr. Üyesi, Uşak Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Uşak/ Türkiye

E-Posta: kamil.uygun@usak.edu.tr

ORCID: [0000-0002-8971-328X](https://orcid.org/0000-0002-8971-328X)

** Bilim uzmanı, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uşak / Türkiye

E-Posta: burak.aribas@gmail.com

ORCID: [0000-0001-8497-9698](https://orcid.org/0000-0001-8497-9698)

*** Bilim uzmanı, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uşak / Türkiye

E-Posta: memet_karali@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-9816-2520](https://orcid.org/0000-0002-9816-2520)

Öz

Bu çalışma, Sosyal Bilgiler öğretim programında meslek bilinci oluşturmaya yönelik içeriği ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır. Bu kapsamda MEB'in hazırlanmış olduğu (2017) sosyal bilgiler öğretim programı incelenmiştir. Program içerisinde; programın genel amaçları, öğrenme alanları, kazanımlar, beceriler, rehberlik ve değerler alanlarına yönelik içerikler incelenmiştir. İncelenen kısımlarda öğrencilerde meslek bilinci oluşturulmasına yönelik içeriğin varlığı dikkate alınmıştır. Bu çalışmayı diğer araştırmalardan ayıran taraf; yeni (2017) sosyal bilgiler öğretim programında bulunan meslek bilinci içeriğinin incelendiği ilk araştırma olmasıdır. Ayrıca bu araştırma Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında meslek ve mesleki bilinç oluşturulmasına yönelik içeriklerin ortaya konulması açısından önemlidir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Doküman incelemesi bilgi içeren yazılı materyallerin incelenmesini kapsamaktadır. Araştırma verileri, MEB'in hazırlanmış olduğu ilkökul ve ortaokul Sosyal Bilgiler dersi öğretim programından (2017) elde edilmiştir. Elde edilen veriler betimsel analizi yapılarak çözümlenmiştir. Yapılan bu çalışma ile yeni sosyal bilgiler öğretim programında yer alan genel amaçlar, öğrenme alanları, kazanımlar, beceriler, rehberlik ve değerler başlıkları altında öğrencilerde meslek bilinci oluşturulmasına yönelik içeriğin var olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler, meslek bilinci, öğretim programı

¹ Bu çalışma, 1. Uluslararası Eğitim Araştırmaları ve Öğretmen Eğitimi Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Investigation of Vocational Awareness In The New (2017) Social Studies Curriculum

*

Abstract

This study was designed to reveal the contents devoted to creation of vocational awareness in social studies curriculum. In this context, social studies curriculum (2017) prepared by MoNE has been examined. Within the program, the contents of the program's general objectives, learning areas, achievements, skills, guidance and values are examined. In the examined parts, existence of the content regarding formation of vocational awareness in the students was taken into consideration. The aspect that distinguishes this research from other research is that this is the first to examine the vocational consciousness content found in the new (2017) social studies curriculum. In addition, this research is important in terms of revealing contents aimed at professions and creating vocational awareness in social studies course curriculum. Document review which is one of the qualitative research methods was used in the research. Document review involves review of written materials containing information. The research data were obtained from the curriculum of primary school and junior high school Social Studies course (2017), which was prepared by MoNE. The obtained data were analyzed by descriptive analysis. In this study, it was found that there are contents for the formation of vocational consciousness in the students under the titles of general aims, learning areas, achievements, skills, guidance and values in the new social studies curriculum.

Keywords: *Social studies, vocational consciousness, curriculum*

Giriş

Meslek; bireyin hayatını kazanmak için başvurduğu faaliyetlerin tümünü kapsayan genel bir kavramdır (Koç, 1991). Mesleki faaliyetler sonucunda bireyler, yaşamlarını devam ettirebilmeleri için gerekli olan maddi ve manevi imkanları elde edebilmektedirler. Diğer bir tanıma göre ise meslek, belirli bir eğitim sonucunda elde edilen, kuralları toplum tarafından belirlenmiş ve sonucunda maddi kazanç elde edilen, sistemli olarak gerçekleşen faaliyetlerin tamamıdır (Kuzgun, 2000). Aytekin'e (2005) göre ise meslek, devamlı ve bağımsız olarak gerçekleştirilen, sadece bireyin değil aynı zamanda toplumlarında gereksinimlerini karşılayan, temellerini bilgi, yetenek, ilgi, beceri ve eğitimin oluşturduğu sonradan edinilen ve buna bağlı olarak maddi kazanç sağlanan hizmetlerdir. İlgili tanımlar dikkate alındığında, mesleki faaliyetler sonucunda maddi bir kazanç elde edilmeli ve mesleki faaliyetlerde bulunacak bireylerin belirli bir eğitim sürecinden geçmeleri gerekmektedir.

Meslekler toplumsal yaşamda iş bölümü ve iş birliği kavramları üzerinde meydana gelen uğraşlardır. Bireyler meslekleri yaşamları boyunca kendilerine uğraş alanı olarak seçerler. Günümüzde seçilebilecek olası mesleklerin sayıca fazla oluşu, işinden memnun olmayan ve sık sık iş değiştiren bireylerin çokluğu ve işverenlerin mesleki açıdan donanımlı bireyleri tercih etmeleri gibi etmenler düşünüldüğünde, meslek seçimi konusuna daha bilinçli bir şekilde yaklaşılması zorunlu hale gelmiştir (Razon). Bireylerin mesleklerine yönelik tutumları, sevgileri ve bağlılıkları mesleki bilinç kavramını önemli kılmaktadır. Her mesleğin kendisine özgü bilgi ve beceri içerdiği gerçeğinin bilindiği ortamda mesleki bilinç kavramı da mesleklerin kendine özgü durumları kadar önemli bir kavram olarak ele alınmalıdır. Baysal ve Paksoy (1999) bireylerin mesleklerine bağlılıklarını, mesleklerin birey hayatında ne kadar merkezde yer aldığı ile ilişkilendirerek açıklamışlardır. Mesleki bağlılık ilgili araştırmada mesleki bilincin bağdaştırıldığı kavram olarak göze çarpmaktadır.

Meslek seçimi bireylerin yaşamının geri kalanına oldukça etkide bulunan bir faktördür. Bireyler mesleklerini seçerken bir anlamda gelecekteki yaşamlarını belirlemektedirler. Meslek seçim süreci dinamik bir süreçtir. Mesleğe yönelik hayal kurma, araştırmalar yapma, billurlaşma ve mesleği belirleme aşamaları dinamikliğin nedeni olarak gösterilebilir

(Deniz, 2001). Meslek seçim sürecinde bulunan bireyler, çalışma yaşamları boyunca etkisi altında kalacakları çok önemli bir süreçten geçmektedirler. Eğitim yaşantıları boyunca öğrencilerin bir kısmı çoğunlukla ilgileri, istekleri ve yeteneklerinin hangi mesleki alana yatkın olduğunun bilincinde olmadan, meslekleri yeterince tanımadan, ailesinin ve arkadaş grubunun etkisi altında kalarak mesleklere yönelim gerçekleştirmektedirler. Ancak yanlış meslek seçimi sonucunda bireyler, iş yaşamları boyunca bazı pişmanlıklara kapılmakta ve mesleki doyum elde edememektedirler. Bu nedenlerden dolayı meslek seçimi, bireyler için hayati bir önem arz etmektedir (Erkalan, Calp ve Şahin: 2012). Tuzcuoğlu'na (1994) göre asıl önemli olan nokta bireyin gelişmesini ve kendini gerçekleştirmesini sağlayabilecek bir meslek seçmesi ve bu seçim esnasında hem kendisini hem de mesleği yakından tanımasıdır. Bireylerin meslek seçimi sürecinde yapacakları tercihler; aile, okul, sosyal yaşam gibi faktörlerden etkilenmektedir. Bireylerin meslek tercihinde bulunurken verdikleri kararlar, gelecekteki yaşantılarını da doğrudan etkileyecektir. Meslek bilinci edinilmeden gerçekleşecek olan mesleki tercihler, bireylerin yaşamları boyunca olumsuz durumlarla karşılaşmasına neden olmaktadır. Bu tercihler, genellikle heves ve özenme sonucunda oluşan bilinçsiz tercihler olmaktadır. Dolayısıyla birey yaşamı boyunca mesleki doyumluk ve mutluluğa erişemeyecek aynı zamanda muhtemel olarak mesleki bir başarı elde edemeyecektir. Bu yüzden meslek bilinci eğitimi ilköğretim kademesinden başlayarak meslek seçimine karar verme aşamasına kadar sürdürülmelidir (Uygun, Karalı, Arıbaş : 2017). Kuzgun'a (1986:2) göre meslek seçimi hayal kurma, araştırma, billurlaştırma ve belirleme aşamalarından oluşan dinamik bir süreçtir. Bu süreç içerisinde bazı durumlarda geri dönüşler de mümkündür. Bu durum bireylerin meslek seçerken kararsız bir ruh halinde bulduklarını göstermektedir. Bireyler seçecekleri meslekleri hayal ederken kendilerine özgü hedefler belirler ve bu hedefleri bir önem sırasına koyarlar. Örneğin; saygınlık, iş bulabilme, mesleğin maddi getirisini önemseme vs. Böylelikle bireyler yalnızca bir meslek seçmezler aynı zaman sürekli bir bağlantı içerisinde kalacakları bireyleri de seçmiş olurlar.

Sosyal Bilgiler dersi ilkökul ve ortaokul öğretim programı bireyi temel alan ve bilginin oluşturulması ve yaşama aktarılma sürecinde bireyin ön plana çıkarıldığı bir öğretim programıdır. 2017 Sosyal Bilgiler

öğretim programında; bireylerin toplum içerisinde yaşamını devam ettirebilmesini, içerisinde yaşadığı toplumun temel değerlerini tarihi süreçlerden başlayarak kavramasını, yaşamını sürdürdüğü coğrafya ve dünya ile bağlantılı olmasını, içerisinde demokrasi, eşitlik gibi temel değerlerin var olduğu milli bilinç oluşturmalarını, yaşadığı doğal çevreyi koruma ve geliştirme açısından çevre bilinci ile hareket etmesini, günümüz bilgi ve iletişim teknolojilerini bilinçli kullanmasını, milli ekonomi bilinci oluşturmalarını ve bireylerin mesleki bilinç oluşturulması amaçlanmıştır. Günümüz sosyal ve ekonomik koşullarında etkin rol oynayabilecek bireyler yetiştirmek ve ülkenin uluslararası ortamda rekabet edilebilirliğini doğrudan ilişkilendirmeyi hedefleyen bir felsefeye sahip olan Sosyal Bilgiler öğretim programının temel amaçlarından birisi; bireyleri çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli ve saygın olduğuna inandırmaktır. Ayrıca bireyleri, mesleki yaşantılarında gerekli olan altyapıya ulaştırmayı hedefleyen mesleki rehberlik çalışmaları; iş ve çalışma yaşamına ilişkin gerçekçi değerlendirmeler yapmayı ve bireylerin kendine uygun seçenekleri tanıması ve ilgi alanlarının farkına varmasını amaçlamaktadır (MEB, 2017).

Problem Durumu

Bu araştırma ile yeni (2017) sosyal bilgiler öğretim programında meslek bilinci oluşturulmasına yönelik içerik ortaya konulacaktır. Sosyal bilgiler dersi, meslek bilinci kazandırmayı hedefleyen bir derstir. Bu dersin öğretim programında meslek bilincinin nasıl verildiği merak konusudur. Bu kapsamda MEB'in hazırlamış olduğu sosyal bilgiler öğretim programı içeriğinde yer alan bölümlerde (genel amaçlar, kazanımlar, öğrenme alanları vb.) meslek bilinci oluşturulmasına yönelik içerikler mevcut mudur? sorusu araştırmanın problem cümlesini oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Araştırma, Sosyal Bilgiler öğretim programında (2017) meslek bilinci oluşturmaya yönelik içeriği ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır. Bu kapsamda MEB'in hazırlamış olduğu sosyal bilgiler öğretim programı incelenmiştir. Program içerisinde yer alan; programın genel amaçları,

öğrenme alanları, kazanımlar, beceriler, rehberlik ve değerler alanlarına yönelik içerikler incelenmiştir. İncelenen kısımlarda öğrencilerde meslek bilinci oluşturulmasına yönelik içeriğin varlığı dikkate alınmıştır.

Araştırmanın Önemi

Araştırma 2017 yılında hazırlanan sosyal bilgiler öğretim programında meslek bilinci oluşturulmasına yönelik içeriklerin ortaya konulması amacıyla hazırlanan ilk çalışma olması bakımından önemlidir. Daha önce yürürlükte olan öğretim programlarına yönelik aynı kapsamda yapılan çalışmalar ilgili literatürde yer almaktadır. Sosyal bilgiler öğretim programı, birçok kavram, değer, beceri ve bilinci içermektedir. Programın bütün öğelerinin aynı anda incelenmesi daha zordur. Bunların her birinin ayrı ayrı incelenmesi program açısından önemlidir. Meslek bilinci de bunlardan biridir. Bu çalışma ile meslek bilinci müstakil ve spesifik şekilde ele alınarak eğitim yöneticilerine ve sosyal bilgiler eğitimcilerine yani hem karar alıcılara hem de uygulayıcılara yarar sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Ülkemizde Sosyal bilgiler dersi 4,5,6 ve 7. sınıflarda okutulan; ders kapsamında vatandaşlık bilinci, meslek bilinci, çevre bilinci, Atatürk ilke ve inkılapları, hukuk, Türk kültürü, ekonomi, bilim ve teknoloji gibi birçok farklı alanlardan içeriklerin öğrencilere kazandırıldığı bir derstir. MEB tarafından 2017 yılı içerisinde hazırlanan sosyal bilgiler öğretim programının içerisinde yer alan kısımlarda öğrencilerde meslek bilinci oluşturulmasına yönelik içeriklerin incelenmesi araştırma kapsamında gerçekleştirilmiştir.

Araştırma, sosyal bilgiler öğretim programı ile sınırlı kalmıştır. Program içerisinde yer alan; programın genel amaçları, öğrenme alanları, kazanımlar, beceriler, rehberlik ve değerler kısımlarına yönelik var olan içerikler incelenmiştir. MEB tarafından hazırlanarak bakanlığa bağlı okullarda ders kitabı olarak okutulan kitaplar veya herhangi farklı kaynakların incelenme durumu mevcut değildir.

Araştırmanın Modeli

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Doküman incelemesi bilgi içeren yazılı materyallerin incelenmesini kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 187) . Araştırmanın amacına uygun olması, veriye ulaşmanın kolay ve ekonomik olması nedeniyle doküman incelemesi tercih edilmiştir. Doküman incelemesi yapılırken kullanılabilir olan birden fazla dokümanlardan (yazılı, sesli, görüntülü, gizli vb. dokümanlar) yalnızca yazılı doküman olarak MEB'in hazırlanmış olduğu 2017 sosyal bilgiler öğretim programı kullanılmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışma kapsamında veri toplanacak dokümanlar incelendiğinde araştırmanın kapsamı ve sınırlılıkları nedeniyle yalnızca MEB tarafından hazırlanan 2017 sosyal bilgiler öğretim programı kullanılmıştır. Programdaki bölümlerin tamamında meslek bilincinin olup olmadığı incelenmiştir. İncelenen bölümlerden elde edilen veriler içerik analizi yöntemi kullanılarak çözümlenmiştir. Ekonomik ve güvenilir olması nedeniyle içerik analizi yöntemi kullanılmıştır.

İçerik analizinde amaç, bulunan verileri açıklayabilecek kavram ve ilişkilere ulaşmaktır. İçerik analizinde uygulanan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli çerçevede bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım & Şimşek, 2005: 227). Öncelikle Sosyal Bilgiler öğretim programı birçok kez okunmuş ve meslek bilinci ile ilgili veriler düzenlenmiştir. İlişkili temalar oluşturulmuştur. İlişkilerle ilgili Sosyal bilgiler öğretim programından doğrudan alıntılar yapılmıştır.

Bulgular ve Yorumlar

Çalışmanın bu bölümünde Sosyal Bilgiler öğretim programı (2017) içerisinde yer alan; Programın genel amaçları, öğrenme alanları, beceriler, değerler, rehberlik ve kazanımlar kapsamında meslek ve meslek bilincine yönelik içerik ortaya konulacaktır.

Programın Genel Amaçları Kapsamında Meslek Bilinci İçeriği

Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının genel amaçları Türk Milli Eğitim Temel Kanununda ifade edilen genel amaçlar ve temel ilkelere uygun olarak hazırlanmıştır. Bu kapsamda, Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı içerisinde toplam 18 genel amaç bulunduğu saptanmıştır. Genel amaçlar içerisinde 3 amaç bireylerde mesleki bilinç oluşturmaya doğrudan veya dolaylı olarak katkı yapmaktadır. Programda, öğrencilerde meslek bilinci oluşturmaya yönelik genel amaçlardan; *“Çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli ve saygın olduğuna inanmaları”*, *“Özgür bir birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varmaları amaçlanmaktadır”* ve *“Ekonominin temel kavramlarını anlayarak kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde milli ekonominin yerini kavramaları”* maddeleri bu durumu kanıtlamaktadır.

Öğrenme Alanları Kapsamında Meslek Bilinci İçeriği

Öğretim programı içerisinde yer alan öğrenme alanlarından *“Üretim, Dağıtım ve Tüketim”* öğrenme alanı kapsamında öğrencilerin; Girişimcilik ve Ekonomi kavramlarını öğrenmeleri amaçlanmıştır. Programda yer alan bu kavramlar bireylerde dolaylı olarak meslek bilinci oluşturmaya yönelik olduğu görülmüştür. Aynı öğrenme alanı içerisinde yer alan *“öğrencilerin meslekleri tanıyarak ilgi duydukları mesleklerin gerektirdiği özellikleri bilmesi hedeflenmiştir”* maddesi bu durumu kanıtlar niteliktedir.

Beceriler Kapsamında Meslek Bilinci İçeriği

Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan temel beceriler *“Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi”* esas alınarak hazırlanmıştır. Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi (TYÇ), Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi ile uyumlu olacak şekilde tasarlanan; ilk, orta ve yükseköğretim dahil mesleki, genel ve akademik eğitim ve öğretim programları ve diğer öğrenme yolları ile kazanılan tüm yeterlilik esaslarını gösteren ulusal yeterlilikler çerçevesidir. Türkiye yeterlilikler çerçevesinde; ana dilde iletişim, yabancı dillerde iletişim, matematiksel yetkinlik, dijital yetkinlik, öğrenmeyi öğrenme,

sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yeterlilikler, inisiyatif alma ve girişimcilik algısı, kültürel farkındalık ve ifade olmak üzere toplam 8 yeterlilik vardır. Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı başta sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler alanı olmak üzere diğer yetkinlik alanlarının becerileri ile güçlü ilişkiler içerisindedir. Burada araştırma kapsamında önemli olan yetkinlik “İnisiyatif alma ve girişimcilik” yetkinliğidir. Öğretim programında yer alan bu yetkinlik alanında; bir kişinin güçlü ve zayıf yönlerini tartışarak tanımlama becerisi kazanması ve gerektiğinde değer biçme ile risk alması gereklidir. Diğer bir ifade ile; bireylerin düşüncelerini eyleme dönüştürme yetkinliğidir. Yani amaçlara ulaşmak için proje planlama ve yürütmenin yanında yaratıcılık, yenilik ve risk almayı da içerir. Bu yetkinlik alanı sosyal bilgiler dersi kapsamında verilecek beceriler içerisinde bireylerde meslek bilinci oluşturulmasına yönelik içerikleri temellendirdiği görülmüştür. Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı içerisinde bulunan becerilerden; “girişimcilik, iş birliği, öz denetim, problem çözme, yenilikçi düşünme” becerileri bireylerde mesleki bilinç oluşturulması ile ilişkili olan becerilerdir.

Değerler Eğitimi Kapsamında Meslek Bilinci İçeriği

Öğrencilerin sağlıklı, tutarlı ve dengeli bir kişilik gelişimleri sağlamak amacıyla Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında değer eğitimi yapılması amaçlanmıştır. Bu amaç kapsamında öğretim programında yer alan değerler; adalet, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, eşitlik, özgürlük, saygı, sevgi, sorumluluk, tasarruf, vatanseverlik ve yardımseverlik olarak ifade edilmektedir. Sosyal bilgiler dersi öğretim programı içerisinde yer alan değerlerden; “Çalışkanlık, dayanışma, sorumluluk ve tasarruf” değerleri bireylerde meslek bilinci oluşturulmasına yönelik içerikler kapsamında değerlendirildiği görülmüştür.

Rehberlik Kapsamında Meslek Bilinci İçeriği

Öğretim programında yer alan rehberlik çalışmalarının amacı; bireylerin gizil güçlerinin, kapasitelerinin ortaya konulması ve bunların geliştirilmesi, yeteneklerin kullanılması ile birlikte bireylerin kendini gerçekleşt-

tirme durumlarına yardımcı olmaktadır. Bu kapsamda Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yapılacak rehberlik çalışmaları ile bireylerin “*eğitsel ve mesleki gelecekleri için gerekli alt yapıya ulaşmaları amaçlanmıştır*”. Bu amaç bireylerin ilerleyen süreçlerde meslek seçimlerinin temellerinin sosyal bilgiler öğretim programı ile oluşturulmasına yönelik olduğu tespit edilmiştir. Programın rehberlik bölümünde yer alan farklı amaçların; “*bireylerin okula ve çevreye etkin olarak uyum sağlamaları*”, “*potansiyellerini tam olarak kullanıp eğitsel başarılarını artırmaları*”, “*kendilerini tanımaları kabul etmeleri ve geliştirmeleri*”, “*başkalarını anlamaları, kabul etmeleri ve kişilerarası etkileşim becerilerini geliştirmeleri*”, “*topluma karşı olumlu anlayış ve tutum geliştirmeleri*”, “*hayatını güvenli ve sağlıklı sürdürmek için olumlu tutum ve davranış geliştirmeleri*” olarak ifade edildiği görülmüştür.

Kazanımlar Kapsamında Meslek Bilinci İçeriği

Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı içerisinde; 4, 5, 6 ve 7. sınıflara yönelik verilen kazanım sayıları tabloda verildiği şekildedir.

Tablo 1: Sosyal bilgiler dersi toplam kazanım sayıları

4.Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	Toplam
33 Kazanım	34 Kazanım	35 Kazanım	32 Kazanım	134 Kazanım

4.Sınıf Sosyal Bilgiler dersi içerisinde toplam 33 kazanım yer almaktadır. Bu kazanımlar incelendiğinde bireylerde meslek bilinci kazandırılmasına yönelik toplam 3 kazanımın mevcut olduğu saptanmıştır. Bu kazanımlardan 2 tanesi Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanında iken 1 tanesi ise Birey ve Toplum öğrenme alanında yer aldığı görülmüştür. Bu kazanımlar; “*Bireysel ilgi, ihtiyaç ve yeteneklerini tanır*”, “*istek ve ihtiyaçlarını ayırt ederek ikisi arasında bilinçli seçimler yapar*” ve “*ailesi ve yakın çevresindeki başlıca ekonomik faaliyetleri tanır*” olarak ifade edilmiştir. Kazanımlarda bireylerin kendilerini tanımaları, bilinçli seçimler yapabilmeleri ve ekonomik faaliyetler hakkında bilgi sahibi olmaları öğretim programında meslek bilinci oluşturulmasına yönelik içeriklerin varlığını desteklemektedir.

5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi kapsamında toplam 34 kazanım yer almaktadır. Bu kazanımlar içerisinde 7 kazanımın 5. sınıf sosyal bilgiler dersinde bireylerde meslek bilinci kazandırılmasına yönelik kazanımlar olduğu saptanmıştır. Bu kazanımların; birey ve toplum, bilim, teknoloji ve toplum, üretim, dağıtım ve tüketim ve küresel bağlantılar öğrenme alanları içerisinde yer aldıkları görülmüştür. Öğretim programı içerisinde 5. sınıf kazanımları arasında yer alan; *“katıldığı gruplarda aldığı rollerin gerektirdiği hak ve sorumluluklara uygun davranır, yaptığı çalışmalarda bilimsel etiğe uygun davranır, yaşadığı bölgenin ekonomik faaliyetlerinin belirler, İş birliği yaparak üretim, dağıtım ve tüketime dayalı yeni fikirler geliştirir, yaşadığı bölgedeki ekonomik faaliyetlere bağlı olarak gelişen meslekleri tanır, ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerde yaşadığı ilin yerini ve önemini araştırır, toplumun ilgi istek ve ihtiyaçlarını araştırarak bunları karşılamaya yönelik yenilikçi fikirler önerir ”* kazanımların öğrencilerde meslek bilinci oluşturulmasına yönelik içeriğin varlığını ispatlar nitelikte olduğu bulunmuştur.

6. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi kapsamında toplam 35 kazanımın yer aldığı tespit edilmiştir. Bu kazanımlar içerisinde 4 kazanımın 6. sınıf sosyal bilgiler dersinde bireylerde meslek bilinci kazandırılmasına yönelik kazanımlar olduğu saptanmıştır. Bu kazanımların; üretim, dağıtım ve tüketim öğrenme alanı içerisinde yer aldıkları ortaya çıkmıştır. Öğretim programı içerisinde; *“ülkemizin kaynakları ile ekonomik faaliyetlerini ilişkilendirir, Türkiye'nin coğrafi özelliklerini dikkate alarak yatırım ve pazarlama proje önerileri hazırlar, Türkiye ekonomisinin gelişmesi ile nitelikli insan gücü arasındaki ilişkiyi açıklar, ilgi duyduğu mesleklerin getirdiği kişilik özelliklerini, becerileri ve eğitim sürecini araştırır”* kazanımları öğrencilerde meslek bilinci oluşturulmasına yönelik içeriğin var olduğunu kanıtlamaktadır.

7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi kapsamında toplam 32 kazanımın yer aldığı görülmüştür. Bu kazanımlar içerisinde 3 kazanımın 7. sınıf sosyal bilgiler dersinde bireylerde meslek bilinci kazandırılmasına yönelik kazanımlar olduğu saptanmıştır. Bu kazanımların; üretim, dağıtım ve tüketim öğrenme alanı içerisinde yer aldıkları bulunmuştur. Öğretim programında yer alan; *“tarih boyunca Türklerde meslek edindirme ve meslek etiği kazandırmada rol oynayan kurumları tanır, dünyadaki gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan yeni meslekleri dikkate alarak mesleki tercihlerine yönelik planlama yapar, Dijital teknolojilerin üretim, dağıtım ve tüketim alanında meydana getirdiği değişimleri analiz eder”* kazanımları programın öğrencilerde

meslek bilinci oluşturmasına yönelik içeriğin var olduğunu kanıtlar niteliktedir.

İlgili literatür incelendiğinde, daha önceden sosyal bilgiler programlarında meslek bilinci içeriklerinin incelenmediği görülmüştür. Dolayısıyla diğer çalışmalarla bir karşılaştırma yoluna gidilememiştir. Fakat alan yazında, bireylerde meslek seçimi ve meslek bilinci oluşturulmasını veya bu bilincin ölçülmesini amaçlayan bir takım çalışmalar mevcuttur. Özen (2010) araştırmasında, ilkokul 7. sınıf öğrencilerinin meslekleri tanımaları ve seçmeleri ile ilgili algıları üzerinde televizyonun önemli bir etkisinin olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu çalışma öğrencilerin izlediği televizyon programlarının, seçtikleri meslekleri doğrudan etkilediğini aynı zamanda ailelerin sosyo-ekonomik düzeyleri azaldıkça meslek seçiminde televizyonun etkisinin de arttığını gözler önüne sermektedir. Bu sonuçtan hareketle öğrencilerin meslek seçiminde kararlarını etkileyebilecek durumlara karşı, Sosyal Bilgiler Öğretim Programı kapsamında sunulan beceriler ve değerlere paralel olarak bir bilinç oluşturulabilir. Akhan ve Demirezen'in (2013) yaptığı çalışma sonucunda, ilköğretim öğrencilerinin meslek seçimi konusunda bilinçli oldukları ve mesleki değerler konusunda duyarlı oldukları ortaya konmuştur. Bu durum daha önceki öğretim programında (2005) verilmek istenen mesleki bilincin amacına ulaşabildiğini göstermektedir.

Sonuç

Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan genel amaçlar içerisinde 3 genel amaçta birisi doğrudan, ikisi dolaylı olarak bireylerde meslek ve mesleki bilinç oluşturulması amaçlandığı görülmüştür. Dersin genel amaçları içerisinde bireylerin kendi ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varmaları mesleki rehberlik programlarına yer alan yaklaşımlara paralellik göstermekte olduğu görülmüştür. Programda yer alan öğrenme alanları açıklanırken yalnızca “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanında meslek ve meslek bilincine yönelik içeriğin doğrudan yer aldığı saptanmıştır. Programın beceriler kısmında; TYÇ'de yer alan 1 yetkinlik ve 5 becerinin bireylerde meslek ve mesleki bilinç oluşturulmasına yönelik doğrudan veya dolaylı olarak ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır. Programda yer alan değerler eğitimi kısmında; bireylerde meslek ve

mesleki bilinç oluşturulmasına yönelik olarak toplam 4 değerin olduğu görülmüştür. Programda öğrenme alanları içerisinde verilen kazanımlardan; 4. sınıfta 3 kazanım, 5. sınıfta 7 kazanım, 6. sınıfta 4 kazanım, 7. sınıfta 3 kazanım olmak üzere toplam 17 kazanımda meslek ve mesleki bilinç oluşturulmasına yönelik içeriğin mevcut olduğu görülmüştür. Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında 5. sınıf düzeyinde meslek ve mesleki bilinç oluşturulmasına yönelik kazanımlarının diğer sınıf düzeylerinden daha fazla sayıda yer aldığı görülmüştür. Yapılan bu çalışma ile hazırlanan yeni Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında meslek ve mesleki bilinç oluşturulmasına yönelik içerik incelenmiştir. Bu çalışmadan hareketle ilerleyen süreçlerde daha önce yürürlükte olan Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında meslek ve mesleki bilinç oluşturulmasına yönelik içerikler karşılaştırılabilir. Öğretim programından hareketle hazırlanan ders kitapları incelenerek çalışma genişletilebilir ve bu sayede içeriğin eksik yada yeterli düzeyde olup olmadığına yönelik fikir oluşumu sağlanabilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Investigation of Vocational Awareness In The New
(2017) Social Studies Curriculum**

*

Kamil Uygun - Bilal Burak Arıbaşı – Mehmet Akif Karalı

Uşak University

Introduction

Vocation; is a general concept that cover the whole of the activities that the individual resorted to in order to win is life (Koç, 1991). As a result of professional activities, individuals are able to obtain the material and spiritual opportunities means necessary for their survival. According to another definition, vocation is the whole of the activities that are achieved as a result of a specific education, whose rules are determined by the society and which result in material gain, and which are realized systematically (Kuzgun, 2000).

The curriculum of the Social Studies course is a curriculum based on the individual and in which the individual is brought to the forefront in the process of transferring to life and creating of knowledge. Some of the objectives of the Social Studies curriculum are related to vocational awareness. 2017 Social Studies curriculum; aims to enable individuals to continue their lives in society, to create awareness of national economy and to create vocational awareness. The importance of working in social life is to convince the individual that every vocation is necessary and respectful(MEB, 2017).

Objective of the Study

The research was designed to reveal the content of creating a vocational awareness in the Social Studies curriculum (2017). In this context, the

Social Studies curriculum prepared by the Ministry of National Education (MEB) has been examined. In the program; the contents of the program's general objectives, areas of learning, achievements, skills, guidance and values are examined. In the examined parts was taken into consideration the content existence for the formation of vocational awareness in the students.

Method

In the study were used document review by qualitative research methods. Document review includes examination of written materials containing information (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 187) Suitable for the purpose of research, because it is easy and economical to reach the data, it is preferred to the document review. The data were obtained from the 2017 Social Studies curriculum prepared by MEB.

Results

Content Within The Scope Of The General Objectives of the Program

The general objectives of the curriculum of the Social Studies course have been prepared in accordance with the general objectives and basic principles stated in the Basic Law of Turkish National Education. Within this scope, it is determined that there are 18 general aims within the curriculum of Social Studies course. Within the general objectives, 3 goals contribute directly or indirectly to the creation of vocational awareness in the individuals.

Vocational Awareness Content Within the Scope of Learning Areas

Within the scope of learning area of "Production, Distribution and Consumption" learning areas within the curriculum, it is aimed that students learn the concepts of Entrepreneurship and Economy. It is seen that these concepts in the program are aimed in establishing indirectly vocational awareness in individuals.

Vocational Information Content Within the Scope of Skills

The curriculum of the Social Studies course has strong relations with the skills of other areas of competence, primarily the field of competences related to social and citizenship. The competence that is important in the scope of the research here is the competence of "Competence of initiative and entrepreneurship". In this field of competence in the curriculum, a person has to gain the ability to identify by discussing their strengths and weaknesses and it is necessary to take risks with valuing when necessary. In other words; it is the competence to transform the thoughts of individuals. In order to achieve the objectives, it includes project planning and execution, as well as creativity, innovation and risk taking. It is seen that this competence field is based on the contents for creating vocational awareness in individuals within the skills to be given within the scope of Social Studies course. From the skills in the curriculum of Social Studies course; "entrepreneurship, business association, self-regulation, problem-solving, innovative thinking" skills are skills associated with vocational awareness building in individuals.

Vocational Awareness Content Within the Scope of Values Education

In order to provide a healthy, consistent and balanced personality development of the students, it has been seen that the social sciences curriculum aims to provide value education. From the values in the social studies course curriculum; The values of "diligence, solidarity, responsibility and saving" were evaluated within the scope of contents for forming vocational awareness in the individuals.

Vocational Awareness Content Within The Scope Of Guidance

The purpose of the guidance studies in the curriculum; is to help that the presentation of the capacities of the individual's latent powers, their development, and the use of their abilities as well as the self-realization of the individual. In this context aimed at reaching the necessary infrastructure for the individual's educational and vocational future and guidance activities to be carried out in the curriculum of Social Studies course. It

has been seen that the basis of vocational selection in the following processes of individuals is to be established with the Social Studies curriculum.

Vocational Awareness Content Within The Scope Of Acquisitions

There are total 33 acquisitions in the 4th class Social Studies course. When these acquisitions are examined, it is seen that there are total 3 gains for giving the vocational awareness in the individuals. It was found that 2 of these acquisitions were in the field of learning Production, Distribution and Consumption, 1 of them was in the field of learning Individual and Community.

It has been observed that there are total 34 acquisitions within the scope of 5th the class Social Studies course. Among these acquisitions, it was determined that the 7 acquisitions are the acquisitions aimed to gain vocational awareness in the 5th class Social Studies course. It has been observed that these acquisitions are included in the learning areas of individuals and society, science, technology and society, production, distribution and consumption and global connections.

There are total 35 acquisitions within the scope of 6th the class Social Studies course. Among these acquisitions, it was determined that the 4 acquisitions are the acquisitions aimed to gain vocational awareness in the 6th class Social Studies course. It has been revealed that these acquisitions are in the area of learning production, distribution and consumption.

It has been observed that there are total 32 acquisitions within the scope of 7th the class Social Studies course. Among these acquisitions, it has been determined that the 3 acquisitions are the achievements aimed at providing vocational awareness to the individuals in the 7th class Social Studies course. These acquisitions are within the field of learning production, distribution and consumption.

Discussion, Conclusion and Recommendations

It has been seen that one directly and two indirectly, from 3 general aims within the general objectives of in the curriculum of Social Studies course

aims to create vocational and vocational awareness in individuals. It has been observed that the general objectives of the course are to make individuals aware of their own interests, wishes and abilities and to show parallelism with the approaches in vocational guidance programs. While explaining the learning areas in the program, it was observed that only the content of vocational and vocational awareness in the field of learning “Production, Distribution and Consumption” was directly included. In the skills section of the program; It has been observed that 1 competence and 5 skills in the TYÇ are directly or indirectly related to the creation of vocational and vocational awareness in the individuals. In the values education section of the program; it is seen that there are total 4 values for creating vocational and vocational awareness in the individuals. The achievements within the learning areas in the program; It was found that there are contents for creating vocational and vocational awareness in total 17 acquisitions including 3 acquisition in 4th class, 7 acquisition in 5th class, 4 gains in 6th class and 3 acquisition in 7th class. It has been observed that in the Social Studies course curriculum, the achievements of establishing vocational and vocational awareness at the 5th class level take place more than the other class levels. In the curriculum of the new Social Studies course prepared with this study was examined content in order to create vocational and vocational awareness.

Looking at the literature, it has been observed that in the earlier Social Studies programs have not been examined of contents in vocational awareness. Therefore, a comparison with other studies could not be achieved. However, in the field, there are a number of studies aiming at to create vocational selection and vocational awareness in the individuals or the measurement of this awareness. In Özen (2010) study, it shows that television has an important influence on the perceptions about recognition of vocational and selection of vocational. of primary school 7th class students. In addition, this study shows that the television programs monitored by the students directly affect the vocational they choose, while the social-economic levels of the families decrease and the television's influence in the selection of vocational increases. Based on this result, it can be created an awareness in parallel with the skills and values offered in the Social Studies Curriculum against the situations that

may affect the decisions in the selection of vocational of the students. As a result of Akhan and Demirezen's research (2013), it has been revealed that primary school students are conscious about the selection of vocational and are sensitive about vocational values. This situation shows that the vocational awareness that is wanted to be given in the previous curriculum (2005) can reach its purpose.

After this study, the following may be recommended: The contents for creating vocational and vocational awareness in the Social Studies course curriculum previously in force in the following processes can be compared. The study can be expanded by examining the textbooks prepared with the movement of the learning program and in this way, the idea of whether the content is incomplete or not is sufficient can be provided.

Kaynakça / References

- Akhan, N.E., Demirezen, S. (2013). İlköğretim öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde gördükleri meslek seçimi konularındaki değerleri kazanma düzeyler. *Turkish Studies Dergisi*, 8 (3), 1-15.
- Aytekin, A., (2005). *Meslek seçimini etkileyen sosyoekonomik ve kültürel faktörler Isparta örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Baysal, A., Paksoy, M. (1999). Mesleğe ve örgüte bağlılığın çok yönlü incelemesinde meyer-allen modeli. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 28 (1), 7-15.
- Deniz, S. (2001). Bireyin meslek seçimini etkileyen kaynaklar: Yeni teknolojilerden internet. *Muğla Üniversitesi S.B.E Dergisi*, 6, 1-9.
- Erkalan, M., Calp, H., Şahin, İ. (2012). Çoklu zekâ kuramından yararlanılarak meslek seçiminde kullanılacak bir uzman sistem tasarımı ve gerçekleştirilmesi. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 5 (2), 49-55.
- Koç, H. (1991). *İş ve insan ilişkileri*. Ankara: Gazi Büro.
- Kuzgun, Y. (1986). *Mesleki rehberlik gereksinmesi, uygulamalar ve sorunlar: Eğitimde psikolojik hizmetler ve sorunları*. Ankara: Şafak Ofset Matbaası.

- Kuzgun, Y. (2000). *Meslek danışmanlığı kuramlar ve uygulamalar*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- MEB. (2017). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Özen, Y. (2010). Televizyon'un ilköğretim 7. sınıf öğrencilerinin meslek seçimiyle ilgili algılarına etkisi. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*, 1 (2), 61-80.
- Razon, N. (1983). Meslek seçimi ve mesleğe yönelme. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 8 (43), 23-31.
- Tuzcuğlu, S. (1994). Meslek seçimi ve önemi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6, 265-280.
- Uygun, K., Karalı, M.A., Arıbaş, B.B. (2017) Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Meslek Bilincinin İncelenmesi. *VI. Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumu Bildiri Özet Kitapçığı*, 349.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Uygun, K., Arıbaş, B. B. ve Karalı, M. A. (2018). Yeni (2017) Sosyal bilgiler öğretim programında meslek bilincinin incelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1897-1916. DOI: 10.26466/opus.419890

Politika, Kültür ve Algı: 7 Haziran Seçimlerinde Alevi Söylemleri

DOI: 10.26466/opus.435785

*

Ekmel Geçer* - Şerif Arslan**

*Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Serdivan/Sakarya/ Türkiye

E-Posta: ekmelgecer@sakarya.edu.tr

ORCID: [0000-0003-3367-2236](https://orcid.org/0000-0003-3367-2236)

** Öğr. Gör. , Ondokuz Mayıs Üniversitesi,Samsun MYO. İlkadım/Samsun/ Türkiye

E-Posta: serif.arslan@omu.edu.tr

ORCID: [0000-0003-4369-8982](https://orcid.org/0000-0003-4369-8982)

Öz

Türkiye'deki belirgin dini gruplardan biri olan Aleviler ve onların haklarına ve inanç özgürlüklerine yönelik sorunlar 2000'li yıllarda yoğunlukla tartışılmaya başlanmış; Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 2009 yılında gündeme getirdiği "Alevi Açılımı" sonrasında da yeni bir boyut kazanmıştır. Şüphesiz bu sorunların tartışılmasını ve çözümlerin getirilmesini sağlayacak en etkili merci ve grubun de siyaset ve siyasetçiler olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda, elinizdeki çalışmada siyasi partilerin 7 Haziran 2015 seçimlerinde Alevilik, Bektaşilik ve Alevilerle ilgili hususları seçim kampanyalarında nasıl ele aldığını, sorunlarına ne kadar yer verdiğini ve bu sorunlara ne gibi çözüm önerileri getirmeyi hedeflediklerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Söz konusu araştırma sorularına cevap bulmak için, makalede ağırlıklı olarak "söylem analizi" yöntemi kullanılmış olsa da daha derinlikli analize ihtiyaç duyulduğu yerlerde içerik analizine de başvurulmuştur. Araştırmanın ana evrenini, Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Halkların Demokratik Partisi'nin (HDP) 7 Haziran 2015 seçimlerinden öncesinde yaptıkları tüm miting konuşmaları oluşturmaktadır. Seçim sürecinde yapılan konuşmalarda "Alevilik", Bektaşilik ve "Aleviler"le ilgili söylemler analiz edilerek Türkiye siyaset ve siyasilerin dini bir azınlık grubuna özellikle politik olarak tartışmalı zamanlardaki yaklaşımları ve kültürel etkileşimleri irdelenmiştir. Araştırmanın sonuçları, siyasi partilerin, seçim konuşmalarında, Alevilerin sorunlarını açık bir dille ifade etmediğini aksine tartışmalı olabilecek noktalara genel konular bağlamında yumuşak vurgulamalar yaptığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Alevilik, Bektaşilik, Kültür, Siyaset, 7 Haziran Seçimleri.

Politics, Culture and Perception: Discourses Regarding Alevis on 7th June Elections in Turkey

*

Abstract

Alevis, being one of the significant religious groups in Turkey, and the problems regarding their rights and freedom of beliefs, have been intensely debated after 2000s and these disputes moved on to another phase in 2009 when Justice and Development Party (AK Part) took a new political step "Alevi Initiative". Undoubtedly, it is thought that politics as a system and politicians as an authority are the highest position to discuss these problems and present solutions. In this regard, this study aims to analyse how political parties tackled the issues about Alevism, Bektashism and Alevis at their political campaigns on 7th June 2015 elections, how much political leaders mentioned their problems, and what solutions they presented for the socio-political problems of Alevis. To be able to answer these research questions, we widely applied discourse analysis. However also benefitted from content analysis where we needed. The rally speeches of the main political parties in Turkey Justice and Development Party (AK Party), Republican People's Party (CHP), Nationalist Movement Party (MHP) and People's Democratic Party HDP) they delivered before the 7th June elections is the main universe of this study. Through examining the discourses about Alevism, Bektashism and Alevis during an election process, this study has tried to find out how politics and politicians has handled a religious minority group especially at sensitive times. The results suggest that, the Turkish political parties seem to avoid clearly handling the problems regarding Alevism but only talking about them through a very smooth way mostly in general terms.

Keywords: Alevism, Bektashism, Culture, Politics, 7th June Elections.

Giriş

İdeoloji, Toplum ve İkna

Siyasi gruplar kendi söylem ve ideolojilerini üreterek kamuoyunu ikna etmeye çalışırlar. Siyasetçiler gerek seçim dönemlerinde gerekse sair zamanlarda halkla diyalog kurarak onların rızalarını kazanıp yönetime talip olurlar. İktidara geçen otoriteden, toplum lehine düzen ve kurallar hazırlamanın yanı sıra, toplumun tüm kesimlerin sorunlarına çözüm getirmesi de beklenmektedir. Siyasal iktidarlar bu anlamda bilgi üretimi, işlenmesini ve dağıtılmasını kontrol etmek, denetlemek isterler (Yetkin, 2016, s. 158). Ancak, siyasetin bu süreci yönetebilmesi için güce ve aynı dolayımında ideolojiye gereksinimi vardır.

Siyasi grupların varlıklarını sürdürürebilmeleri için iktidar olmak veya ideolojiye sahip olmak tek başına yetmemektedir. Bunun için politikacıların görüşlerini, ideolojilerini, topluma aktarmaları ve rıza kazanması gerekmektedir (Bulut, 2011, s. 186-187). Bunun için de söz konusu siyasi erkin, toplumun tabanında yaygınlık kazanacak özgün söylem ve yaklaşımlar üretmesi önem arz etmektedir. Burada da siyasal “iletişim stratejileri” olarak ifade edilen bazı teknikler ve faaliyetler göze çarpmaktadır. Ancak bu stratejilerin de ötesinde “retorik” kavramı siyasi söylemlerin oluşmasında, şekillenmesinde ve hedef kitlede karşılık bulunmasında kilit rol oynamaktadır (Tamçelik, 2014, s. 44). Kısaca “hitabet sanatı” olarak tanımlanan retorik kavramı, siyasi gruplaşmaların iyiden iyiye artması, siyasetin diyalektik zemine oturması ile manipülasyon aracı olarak da görülmüştür (Çadırcı, 2010, s. 91).

Siyasi liderin, hedef kitlenin içinde bulunduğu mevcut duruma göre konuşmasını şekillendirmesi, onların sorunlarına yer verip vermemesi, hedef kitle ile duygusal bağ kurması da retorikğin etkili olmasında önem arz etmektedir. Bunlarla birlikte, ikna sürecinde hedef kitlenin özellikleri de önem taşımaktadır. Hedef kitlenin, toplumun dezavantajlı gruplarından oluşması, etnik ve dinsel farklılıklara ya da azınlıklara mensup olması siyasi söylemde yeni biçimlerin ve ifadelerin ortaya çıkmasını zorunlu kılar. Daha açık bir ifadeyle siyasetçiler konuşmasını (mitingi) gerçekleştirdiği yöre ya da muhatap olduğu kitlenin özelliklerine ve sorunlarına göre şekillendirmektedir.

Türkiye kontekstinde, yukarıda bahsi geçen dinsel ve kültürel farklılıklara örnek olarak, bu makalenin de temel hareket noktası olan, Aleviler verilebilir. Azınlık gruplarının yaşadığı sorunlarla karşılaşan “Alevilik” ve Alevi toplumu zamanla bu problemlerle mücadele yöntemleri de geliştirmişlerdir (Cansun, 2013, s. 454). Bu bağlamda seslerini daha iyi duyurabilmek için farklı coğrafyalarda dernekler kurmuş; sivil toplum kuruluşları ile çeşitli faaliyetlerde bulunmuşlardır (Cengiz, 2014, s. 54). Alevi toplumlarının bu talep ve beklentilerine siyasi erkler (otorite, iktidar) de kayıtsız kalmamıştır. Ülkemizde 2009 yılında Alevilerin sorunlarını ilk ağızdan öğrenmek ve diyalog yoluyla çözüme kavuşturmak için düzenlenen “Alevi Çalıştayları” ile başlayan ve akabinde “Alevi Açılımı” ile devam eden süreç, Alevi topluluklarının sorunlarının gündeme alınması bakımından olumlu gelişmeler olarak değerlendirilmektedir (Ünlü, 2014, s. 620).

Siyasi partiler ve siyasetçiler de bu gelişmelere paralel olarak Alevi topluluklarının sorunlarını gündeme almış, mitinglerde Alevilerin sorunlarına yer vermeye başlamıştır (Kalçık, 2007, s. 144). Bu seçim formülasyonu, liderlerin retorik sanatı ve konuştuğu toplumun sorunlarına değinerek seçmenle duygusal bağ kurmaya çalışması ile açıklanabilir. Böylece, siyasi otorite, hedef kitleye “ben senin derdini biliyorum, sorunlarını ben çözerim” imajı vermekte ve onların oylarını almaya çalışmaktadır.

Bahsi geçen retorik ve Alevilik mes’elesi bağlamında, bu çalışmada, 7 Haziran 2015 Genel seçimlerinde siyasi partilerin Alevilik ve Bektaşiliği nasıl algıladığı ve Alevi-Bektaşî halkının sorunlarına ne kadar değindiği ele alınmaktadır. Çalışma kapsamında 7 Haziran 2015 seçim sonuçlarına göre Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde temsil edilen dört partinin (AK Parti, CHP, MHP, HDP) seçimlerden önce gerçekleştirdiği tüm miting konuşmaları analiz edilmiştir. Çalışmada daha detaylı ve önemli sonuçlara ulaşabilmek için siyasi liderlerin mitinglerinde herhangi bir kısıtlamaya gidilmemiş ve 7 Haziran seçimlerinden önceki tüm miting konuşmaları irdelenmiştir. Araştırma kapsamında (o zaman itibarıyla) Adalet ve Kalkınma Partisi Genel Başkanı Ahmet Davutoğlu, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, Milliyetçi ve Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli, Halkların Demokrat Partisi Eş Başkanları Selahattin Demirtaş ile Figen Yüksekdağ’ın gerçekleştirdiği tüm seçim

konuşmaları “söylem analizi” ve “içerik analizi” yöntemleriyle analiz edilmiştir.

Dil, Politika ve Kültürel Kuraklık

En basit anlamı ve tanımıyla bir bildirim aracı olan dil, insan varlığının toplum içindeki binlerce yıllık yaşayışının zaman süzgecinden geçmiş ve bu bakımdan insan, toplum, millet ve kültür varlığına hükmeden çok yönlü ve derin anlamlı bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Göçer’in deyimıyla “en etkili kültür aktarıcısı” olan dil ile yazılı ve sözlü kültür ürünleri nesilden nesile aktarıla gelmiş ve yine bir milletin tarihten başlayarak bugüne kadar gelen yaşam biçimlerinin damıtılmış özü olan kültür de sözlü ve yazılı dil ile bugünlere ulaşmıştır (Göçer, 2012, s. 51). Bu nedenle, dil insanlar için yaşam kaynağıdır ve dilin ortaya çıkması da insanların içsel bir ihtiyacıdır (Humbolt, 2011, s. 114). Dil, tarihin anlamını taşıyan ve aktaran kültürel bir unsurdur. Dil, anlam taşıyıcısı ve insan düşüncesini kapsayan ve kuşatan bir varlık olarak anlama, yorumlama işlevlerinde belirleyici bir rol üstlenmektedir. Bu yüzden Heidegger, dili “varlığın evi” olarak betimlemektedir (Heidegger, 1998, s. 254-255). Yani, dil varlığın evidir ve insan da o evde barınmaktadır. Sözcüklerle konuşan ve sözcüklerle yaratanlar bu barınağın muhafızı konumundadır (Kahraman, 2014, s. 84). Dilin. söz konusu geniş bağlamıyla kültürden tarihe, edebiyattan iletişime kadar birçok disiplin ve alanla ilişkisi bulunmaktadır. Bu nedenle lisan, kendi kuralları içerisinde yaşayan ve gelişen canlı bir varlık olarak nitelendirilen ve belli kurallara göre yönetilen, yazılı ve sözlü göstergelerden oluşan bir sistemdir. Burada göstergelerin (yazılı ve sözlü ifadelerin) anlamı maddi kayıtlardır (Hall, 1999, s. 217).

Kuramsal dilbiliminin kurucusu olan Ferdinand de Saussure dili, “*bir konuşmacı topluluğunca paylaşılan dil sistemini, söz ise buna karşıt olarak dilin olanaklı kıldığı bireysel söz edimlerini, yani gerçek durumlarda bireysel konuşmacılar tarafından icra edilen somut sözceler*” şeklinde tanımlar (Saussure, 2001, s. 212). Saussure dilin üç evre geçirdiğini belirtir. İlk evrede “dilbilgisi” adıyla bilinen çalışmalar yapılmış, ikinci evrede betikbilimi ortaya çıkmış ve son evrede ise dillerin birbirleriyle karşılaştırılabileceği anlaşılınca karşılaştırmacı betikbilim ya da karşılaştırmalı betikbilim doğmuş-

tur (Köktürk ve Eyri, 2013, s. 124-125). Saussure dilin niteliklerini ise şu şekilde açıklamaktadır (Saussure, 2011, s. 214):

- Çok karışık nitelikli dil yetisi olgularının oluşturduğu bütün içinde dil, kesin çizgilerle ayırt edilebilecek bir konudur. Dil yetisinin birey dışında kalan toplumsal bölümüdür dil ve birey onu tek başına ne yaratabilir ne de değiştirebilir.
- Sözdən ayrı olan dil ondan bağımsız biçimde incelenebilecek bir konudur. Ölü diller konuşulmasa da onların dilsel düzenini pek âlâ öğrenilebilir. Dilbilimi, ancak öbür öğeler işe karıştırılmazsa olanaklıdır.
- Dil yetisinin ayrışık öğelerden oluşmasına karşın, böylece sınırlandırılan dil, türdeşlik gösterir. Bir göstergeler dizgesidir o. Bu dizgede önemli olan anlamla iştirim imgesinin birleşimidir ve göstergenin bu iki yanı da aynı oranda anlalsaldır.
- Dil de söz gibi somut niteliklidir. Bu da incelemeye büyük bir kolaylık sağlar. Toplumun onayladığı ve tümü dili oluşturan birleş-tirmeler, özeği beyinde yer alan gerçekliklerdir.

Dil ile ilgili çalışmalardaki önemli noktalardan birisi de dil ve ideoloji ilişkisidir. Dursun'a göre, dil çalışmaları ideolojinin "öznelerin bilinci/bilinçsizliği" sorunlarıyla yüklü kuşatılmışlığına çıkış yolları sağlamıştır. İdeolojinin özcü bir kavrayışla ele alınmaktan kaçınılarak maddi bir olgu olarak ele alınması, ideoloji kuramlarının dil, anlam ve söylemle ilişkili kavrayışlar geliştirmelerini gerektirmiştir. Buna göre dil ve ideoloji arasındaki ilişki dilin toplumsal mübadeleyi sağlayan bir anlama edimi ve düşüncelerin bir yansıması olarak görüldüğü modern kavrayışlarda, gerçeğin "yansıtılması" problemi çevresinde kurulmaktaydı (Dursun, 1999, s. 2).

Dil ve ideoloji arasındaki ilişkiyi bir bütün olarak ele alan Volosinov "dil her zaman ideolojikse ve var olan iktidar ilişkilerine güdülenmişse siyasal iletişimin kavranması açısından iyi analizlerin geliştirilmesi gerekmektedir" demiştir. Volosinov, bu yaklaşımıyla ideolojik göstergenin/işaretin toplumsal çok vurgululuğuna dikkat çekmiş ve bu vurguluk içinde alternatif ve direngen söylemsel yorumlar olabileceğini ifade etmiştir (Volosinov, 1973, s. 23-25). Volosinov'un bu yaklaşımı, ideoloji ile dilin bir ve aynı şeyler olmadığı sonucunu ortaya koymakta; ideolojik

öğelerin de zorunlu bir sınıfsal aidiyetleri olmadığını belirtmektedir (Dursun, 1999, s. 56).

Bakhtin ise toplumsal yaşam ve tarihsel varoluşun, birçok dilsel, ideolojik ve toplumsal inanç biçimleri yarattığını söyler (Bakhtin, 2001, s. 48). Sencer'e göre de dil her toplumsal yapının maddi temellerinden biri olmakla beraber, toplumsal ilişkileri yansıtan, içeriğiyle ya da kültürün taşıyıcısı ve aktarıcısı olarak aynı zamanda ideolojik bir kurumdur. Bu bağlamda dil, taşıdığı kültürün ya da işlendiği toplumun ideolojisiyle yüklüdür (Sencer, 1982, s. 120).

Dil ve ideoloji ile ilişkili bir diğer kavram ise söylemdir. Kısaca, herhangi bir şeyin temsili veya konuşma yolu olarak tanımlanan söylem toplumsal ve tarihsel amaçlar ve anlamlandırmaları ifade etmektedir (Turan, 2008, s. 10). Başka bir tanıma göre söylem, dilin işlevleri içinde ideolojik mücadelenin etkilerini gösterir (Fairclough, 1992, s. 30).

Kökene Latince'deki *discurrere* veya *discursus* sözcüklerinden gelen söylem, İngilizce sözlüklerde ise insanların birbiriyle karşılıklı konuşması, bilgi alışverişinde bulunması, yazışması, sohbet etmesi anlamında kullanılmaktadır. Kavramın nutuk, söylev, hutbe gibi karşılıkları da bulunmaktadır (Özdemir, 2001, s. 109). Tarihsel olarak söylem kavramının sosyal bilimlerde kullanılması ise dil üzerine yapılan çalışmalarla ortaya çıkmıştır (Özdemir, 2001, s. 110).

Söylemle ilgili önemli çalışmaları olan Foucault söylemi "mantıksal tutarlılığa dayanan bir düşünme biçiminin yazılı ya da sözlü olarak dile getiriliği, bir sistem ya da kavramla ilgili bilimsel konuşmaların ve yazıların tümü" olarak ifade etmektedir. Ona göre önemli olan bilginin söylem aracılığı ile nasıl üretildiğidir (Foucault, 1993, s. 35). Foucault ayrıca, cümle düzeyinde dil bilgisel bağlarla, önerme düzeyinde mantıksal bağlarla, anlatım düzeyinde psikolojik bağlarla birbirine bağlanmamış, ancak ifade düzeyinde birbirine bağlanmış bulunan sözel edimlerin tümünü ise "söylemsel oluşum" olarak tanımlamaktadır (Doruk, 2013, s. 109).

Söylemin ideolojinin sürdürülmesini sağlayan, bireysel ve toplumsal bilişsel şemaları etkileyen önemli bir gücü vardır. Bu nedenle, toplumsal, kültürel, psikolojik ve politik süreçler açısından söylemin hangi amaçlar doğrultusunda ve nasıl yapılandırıldığı kadar; düşünce ve eylemleri neden ve nasıl yönlendirdiği de önem kazanmaktadır. Dolayısıyla söy-

lem hem zihni temsil eden hem de zihni yönlendiren bir güç olarak ortaya çıkmaktadır (Büyükkantarcıoğlu, 2012, s. 166).

Bir kültür ya da ideoloji aktarıcısı olarak dil, diğer kurumlarda olduğu gibi toplumsal değişmelere bağlı olarak değişimlere uğrar (Sencer, 1982, s. 121). Yukarıda anlatılanlar ışığında; dil, söylem ve ideolojinin birbirleriyle ilişkili olduğu ve birbirlerini etkilediğini ifade edilebilir. Bu üç unsur (dil, söylem ve ideoloji), medyanın etkisiyle (vasıtasıyla), kültürel öğelere tesir etmektedir. Özellikle medya içeriğine dair kültürel ve ideolojik söylem çözümlemeleri, temsil ve alımlama çalışmalarının tarihsel süreç içerisinde her geçen gün disiplinlerarası çalışmalarda arttığını söylemek mümkündür (Güngör, 2013, s. 267). Bu bağlamda medyanın ideolojik eksenli olarak, medya içeriklerini yeniden üreterek toplumların (kültürlerin) inşasında, dönüş(türül)mesinde, yapılandırılmasında etkili olduğu vurgulanmaktadır (Güngör, 2013, s. 270-276; Özerkan, 2002, s. 64-66). İnsanlar arasında ilişki ve iş birliğini sağlayan dil, toplumsal yaşamın önkoşulu olarak (Özerkan, 2002, s. 120) rol oynadığı gibi, kültürel bir süreç/yapı olarak da ifade edilmektedir. Bu yönüyle iletişimsel bir ilişkinin olduğunu söyleyebileceğimiz dil ve kültür ilişkisinde, sözlü kültüre ayrı bir yer ayırmak gerekmektedir ki; bu sözlü kültürün temel taşını oluşturan “retorik” konusuyla yakından ilişkilidir.

Dünden Bugüne Alevilik ve Bektaşilik: Sorunlar ve Beklentiler

Tarih boyunca irili ufaklı topluluklar halinde yaşayan insanlar zamanla birleşerek kendilerine has kültür ve kimlikler oluşturmuştur. Aleviler de dini ve kültürel motifleriyle yaşadıkları toplum içerisinde farklılıklarıyla ön plana çıkmışlardır. Ne var ki, diğer bütün azınlıklarda olduğu gibi onlar için de siyasi ve sosyal tartışmalar devam ede gelmiştir. Bu bağlamda, Akkır (2014: 605), Aleviliğin Türkiye'nin en önemli meselelerinden biri olduğunu ve sosyal, kültürel boyutlarının yanı sıra siyasi boyutunun da bulunduğu karmaşık bir tartışma olduğunu ifade eder. Çalışmanın sınırlılıkları da göz önüne alınarak bu bölümde, Aleviliğin tarihsel arka planı, sorunları ve beklentilerine kısaca değinilecektir.

Alevilik ve Bektaşiliğin ne olduğu ile ilgili yapılan çalışmalarda bir kısım araştırmacılar Alevilik ile Bektaşiliğin aynı olduğunu (Alevi-Bektaşî İnancının Esasları, 2008, s. 6) bazı araştırmacılar ise Alevilik ve

Bektaşiliğin birbirinden farklı olduğunu (Azar, 2005, s. 82) belirtmektedirler. Temel görüş ise aralarındaki küçük farklılık bulunmakla birlikte Alevilik ve Bektaşilik aynı felsefeyi benimseyen bir inanç olduğu şeklindedir. Bu inanç, merkezine insanı almakta ve insanın bedensel, ruhsal ve zihinsel olarak niteliklerini geliştirmeyi amaç edinen bir İslam yorumudur. Yaratılışın özünün insan olduğu, yaratıcıya duyulan sevginin her şeyin üstünde tutulduğu da Alevilik ve Bektaşilik inancının özündeki temel değerlerdir (Cengiz, 2014, s. 9).

Arslanoğlu'na göre Alevilik, adını Hz. Ali'den almış onun soyu ve onu takip edenler tarafından kurulmuş bir tasavvufi yoldur. Anadolu Aleviliği'nin oluşmasında ve günümüze gelmesinde Hacı Bektaş Veli en büyük etkidir. Alevilik, bugünkü halini Anadolu'da almış ve burada yaşayan topluluklardan etkilenmiştir. Hacı Bektaş Veli, Anadolu'da dedelik örgütünü kurarak Türk boylarını birbirine bağlamış ve bir dayanışma ve sosyal kontrol mekanizmasını geliştirmiştir (Arslanoğlu, 2000, s. 181). Anadolu Selçuklular dönemindeki Babai isyanı, Osmanlılarda Şeyh Bedrettin ve Şahkulu Ayaklanmaları, Şah İsmail ve Yavuz Selim Hesaplaşması ve Çaldıran Savaşının sonuçları, Yeniçeri Ocağının kapatılması Anadolu Aleviliğinin oluşmasına zemin hazırlamışlardır (Arslanoğlu, 2002, s. 31).

Aleviliğin ortaya çıkışı ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı düşünürler Aleviliği Hz. Ali'ye olan bağlılıkla ilişkilendirerek Hz. Muhammet Döneminde de Aleviliğin olduğunu belirtirken (Balkanlıoğlu, 2006, s. 3-4) bazı araştırmacılar ise Aleviliğin ortaya çıkışını Kerbelâ Olayı'na dayandırmaktadır (Arslanoğlu, 2002, s. 31-32). Subaşı, Aleviliğin tarihsel olarak üç dönem yaşadığını belirtmektedir. İlk dönem Kızılbaşlık dönemidir. Bu dönem Aleviliğin, ortaya çıkış ya da oluşum dönemi olarak anlamlandırılmaktadır. İkinci dönem ise Alevilerin dini cemaate dönüştükleri dönemdir. Bu dönem Alevilerin, Kızılbaşlık sürecinden sonra dinî bir cemaate dönüşerek heteredoks ve senkretik özelliklerle buluştukları, inanç ve ibadetleriyle toplumdan uzaklaştıkları dönemdir. Sonuncu dönem ise tarihsel Aleviliğin modernleşme süreci içindeki konumudur. Aleviliğin tarihsel mirasını oluşturan süreç, Osmanlı Devleti içinde edindiği "periferik" deneyimdir (Subaşı, 2005, s. 17-19).

Aleviliğin tanımlanması bir yana; insan hakları, kültürel kodları, sekülerizm ve azınlık ilişkileri boyutları sosyo-politik gündemin ana me-

selelerinden biri olmuştur. Bu tartışmalar Alevi topluluklarının da kendilerini yeniden keşfetmesine neden olmuş ve ülkenin demokrasi tartışmasına yeni bir boyut kazandırmıştır. Alevi çalışmalarıyla ilgili literatür taramasında Alevilerin sorunlarıyla ilgili en çok öne çıkan sorun “kimlik” sorunudur. Bu kimlik tartışmaları daha çok milliyetçilik ve İslam çerçevesinde ele alınmış (Demirbaş, 2004, s. 58) ancak bu iki hareket noktası (milliyetçilik ve İslam) kimi zaman Alevilerin kimlikleriyle ilgili sorunların ana kaynağını da oluşturmuştur. Bir yandan varlığını inkâr etmenin imkânsız olduğu bir toplumu belirli etnik yapının devamı olduğunu iddia etmek, diğer yandan kendilerini farklı tanımlamalarını dikate almadan onları bir dinin devamı olarak betimlemeye çalışmak sorunlu görünmektedir. Demirbaş’a göre siyasetçiler medyanın da desteğiyle etnik ve dini farklılıkları siyasete alet etmekte ve bu kimliklerin yeniden ve illetli inşa sürecinde etkin olmaktadır (Demirbaş, 2004, s. 59).

Aslında Alevilerin kimlik sorununun, diğer dezavantajlı grupların yaşadığı problemlerle birlikte ele almak yanlış olmayacaktır. Bir insanın ya da bir toplumun, kamusal ve özel alanda kendi kimliğini rahatça açıklayamaması, dışlanmaktan korkmasının o kişi ya da toplum için sosyopsikolojik ve ekonomik sorunlar doğurması kaçınılmazdır. Bunu Alman sosyoloğu Elisabeth Noelle-Neumann tarafından geliştirilen “Suskunluk Sarmalı Kuramı” ile de ilişkilendirmek kabildir. Kurama göre, insanlar toplumda hangi fikirlerin tutulduğunu ya da kuvvet kazandığını, hangi fikirlerin azınlıkta olduğunu ve gerilediğini görmek için çevreyi gözlemler. Sonuçta kendi görüşleri, toplumda yaygınlık kazanan düşünceden farklı ise kendi görüşlerini gizlerler (Neumann, 1984, s. 162).

Bir grubun sorunlarını dışarıdan anlamaya çalışmak yerine, o toplumun kendi ifadelerinden öğrenmek daha çözüm odaklı görünmektedir. Alevi-Bektaşî Kültür Enstitüsü 2014 yılında Alevilerin sorunları üzerine “Alevi Bektaşîlerin Sorunları ve Çözüm Önerileri” başlıklı geniş bir rapor hazırlamıştır. Rapora göre Alevilerin sorunları şunlardır:

- Alevi Bektaşîlerin sorunları sadece Alevilerin sorunları değildir,
- Alevi Bektaşî kimliğini yaşama sorunu,
- Alevi Bektaşîliğin Şiilikle karıştırılması sorunu,
- Kamusal alanda ayrımcılık, ötekileştirme ve tasfiye eylemleriyle karşılaşmak,

- Alevi-Bektaşî kimliğine yeterli saygının gösterilmemesi ve sünnileştirilme (dönüştürülme) politikasının izlenmesi sorunu,
- Devletin alternatif Aleviler yaratma çabası,
- Alevi-Bektaşî kurumlarının toplumun diğer katmanları, sivil toplum kuruluşları ile iletişim, işbirliği ve bütünleşme çabalarının eksikliği,
- Alevi-Bektaşî sivil toplum örgütlerinin kurumsal yapı eksiklikleri,
- Siyasiler ve medya tarafından Alevi-Bektaşîlere yönelik kullanılan dilin ötekileştirici, ima edici, iğneleyici ve kimi zaman alaycı olması sorunu,
- Alevi-Bektaşîlerin karşılaştığı toplumsal haksızlık durumlarında empati ve duyarlılık gösterilmemesi,
- Medyanın tarafsız davranmaması sorunu,
- İzlenen eğitim politikasının Alevi-Bektaşîlerde yarattığı rahatsızlık sorunu,
- Can güvenliği sorunu (Alevi-Bektaşî İnanıcının Esasları, 2008).

Söz konusu noktalarla ilgili olarak Alevilerin tarihsel geçmişini ve siyasal dönüşümünü ele alan Akkır, Aleviliğin ve Alevilerin 1980'li yıllardan itibaren yavaş yavaş "demokratikleşme ve özgürleşme" hareketleri bağlamında konuşulmaya başladığını ifade etmektedir. O dönemlerde Alevilerin ana sorunlarından birinin "Diyanette temsil" olduğunu belirten Akkır, 1980'lerin ortalarından itibaren ise Alevilerin Cumhuriyet tarihinde ilk defa kamusal alanda görülmeye başladığını ve kimliklerine açıkça sahip çıkmaya başladıklarını söylemektedir (Akkır, 2014, s. 614).

Alevilikle ilgili sorunlardan bir tanesi de Aleviliğin İslam'la ilişkisidir. Son dönemlerde yapılan tartışmalar Aleviliğin ve Alevilerin dinsel konumu üzerine yoğunlaşmaktadır. Demirbaş'a göre Aleviler on iki imam şiasını benimsemesine rağmen Osmanlı İmparatorluğu döneminde ulema tarafından "rafızı" sayılarak dışlanmışlardır (Demirbaş, 2004, s. 61).

Çalışmanın konusu bakımından kısaca bu sorunlara getirilen çözüm önerilerine değinmek yerinde olacaktır. Literatürde ve bilimsel raporlarda Alevilik meselesinde çözümün, temel hak ve özgürlükler alanında yapılacak olan genişleme ile olabileceği vurgulanmaktadır (Akkır, 2014, s. 612-614; Ceylan, 2014, s. 625-627; Ertan, 2017, s. 84). Zira ülkemizde

1990'lı yıllardan itibaren Alevi toplumunun sorunları tartışılmaya başlanmış ve “Alevi Açılımı” gündeme gelmiştir. Bu kapsamda “Alevi dedelerine maaş bağlanması”, “Cemevlerinin elektrik ve su paralarının ödenmesi” ve “Din Kültürü derslerinin müfredatının değiştirilmesi” başlıklarıyla Alevi açılımı tartışmaya açılmıştır (Şişman, 2009, s. 5).

Alevi-Bektaşî Kültür Enstitüsü 2014 yılında Alevilerin sorunları üzerine “Alevi Bektaşîlerin Sorunları ve Çözüm Önerileri” raporuna göre Aleviliğin ve Alevilerin sorunları için anayasada var olan din ve inanç özgürlüğü ve eşitlik ilkelerine gerçekten işlerlik kazandırılması gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca, Alevilerin kimliklerini barış ortamında, ötekileştirmeye maruz kalmadan, yasalar ve sosyal baskıyla sünnileştirme politikalarının hedefi olmadan, kendi tanımladıkları şekilde sorunsuz olarak yaşayabilecekleri bir sistem oluşturulması da rapordaki değerlendirmeler arasında yer almıştır (Alevi-Bektaşî İnancının Esasları, 2008).

Alevilerle ilgili çalışmaların çokluğu, hem bu hususun önemine, hem giriftliğine hem de çözüm bulmadaki gecikmeye işaret eder. Aleviliğin ve Alevi toplumunun sorunlarına akademik olarak önem verildiğini de göstermektedir. Yapılan çalışmalar genel olarak Aleviliğin ne olduğu (Arslanoğlu, 2000), tarihsel ve sosyolojik temelleri (Arslanoğlu, 2002), medyada temsili (Demirbaş, 2004), toplum tarafından nasıl algılandığı (Karlı, 2014), sorunlarının neler olduğu (Yeler, 2014), siyasal örgütlenmesi (Güler, 2007), Alevilik pratik ve ritüelleri (Altın ve Altın, 2014; Arslanoğlu, 2001) üzerine yoğunlaşmaktadır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmada 7 Haziran 2015 milletvekili seçimlerinde Aleviliğin ve Alevilerin siyasi parti liderlerinin konuşmalarında nasıl yer aldığı, siyasi partilerin Aleviliği ve Alevileri nasıl anlamlandırdığı, Alevilikle ilgili konuların nasıl konumlandırıldığı, Alevilerin sorunlarına yer verilip verilmediği analiz edilmiştir. Bu anlamda elinizdeki çalışma; siyasi partilerin gerek seçim dönemlerinde gerekse seçim dönemi dışında Alevilerin sorunlarının farkında olup olmadığını ve Alevilerin sorunlarının siyasi partilerce ortaya konması açısından önem arz etmektedir.

Yöntem

Çalışmada siyasi partilerin dini söylemlerini analiz etmek amacıyla ağırlıklı olarak nitel araştırma yöntemlerinden olan “söylem analizi” kullanılmıştır. Ancak, anlamlı sonuçlara ulaşmak adına söylem analizine ek olarak “içerik analizi” yöntemi de kullanılmıştır.

Çeşitli türleri bulunan söylem analizi günümüzde birçok disiplin tarafından kullanılmaktadır. Söylem analizi, nitel ve nicel olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Her iki yöntemde araştırmacı önce problemi belirlemekte ve araştırma sorularını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Nitel söylem analizinde, metin ya da görsel unsurlar belli kategoriler dâhilinde analiz edilir (Böke, 2009, s. 310).

Michel Foucault'a göre söylem,

“Tüm dünyayı ve insanları şekillendiren ancak sınırları belirlenebilecek ve sarsılabilecek olan düşünceler, inanışlar, yargılar, değerler, semboller, kelimeler, harfler, kurumlar, normlar, gelenekler ve dilden oluşan ve içerisinde birçok hiyerarşik yapıyı ve güç ilişkisini barındıran dev bir organizmadır.” (Baş ve Akturan, 2013, s. 25).

Bu çerçevede söylem analizi; söylemi temel almakta, günlük ifadelerin, cümlelerin ve metinlerin söylenme bağlamında incelenmesine odaklanmaktadır. Yazılı ya da sözlü biçimde kullanılan dilin detaylı olarak analiz edilmesi olan söylem analizinin asıl odaklandığı nokta ise şahısların kendi dünyalarına anlam katabilmek için dili nasıl kullandıklarına cevap vermektir. Postmodernizm’in bir ürünü olarak söylem analizi sosyal psikoloji ve “simge bilim” (semiotics) çerçevesinde ortaya çıkmıştır (Yanık, 2013).

Çalışmanın tali metodu olan içerik analizi ise, sözel ve yazılı bilgilerin belirli bir amaç bakımından sınıflandırılması, özetlenmesi, belirli kavram veya değişkenlerin ölçülmesi ve anlam çıkarılması için ön çalışma yaparak kategorilere ayrılmasıdır (Robson, 2015, s. 430). Bu yöntem, metindeki değişkenleri ölçmek amacıyla, sistematik olarak uygulanan, tarafsız ve aynı zamanda sayısal analiz yöntemidir. İçerik analizinde temel amaç, elde edilen verileri açıklayabilecek kavram ve bilgilere ulaşmaktır (Demirtaş ve Özgüven, 2012, s. 244). Bu bakımdan içerik analizi teknikleri,

bir metni anlamada ve yorumlamada öznel etkenlerden kurtulmayı sağlama amacını da taşımaktadır (Bilgin, 2006, s. 1).

Veri Toplama

Bu çalışmada 7 Haziran 2015 seçimlerinden önce siyasi parti liderlerinin gerçekleştirdiği mitinglerdeki Alevilik söylemleri analiz edilmiştir. Analiz edilecek söylemler parti liderlerinin miting konuşmaları ve parti seçim beyannameleri ile sınırlandırılmıştır. Siyasi partilerin seçim beyannameleri resmi web sitelerinden elde edilmiştir.

Parti liderlerinin miting konuşmalarını elde edebilmek için önce parti genel merkezleri ile iletişim kurulmuştur. AK Parti ve CHP'nin basın yayın birimleri ile uzun süren diyalog ve yazışmalarda, liderlerin miting konuşmalarına ilişkin herhangi bir veri alınamamıştır. HDP'nin miting konuşmalarının ise 15 Temmuz'daki darbe girişimi sırasında TBMM'de meydana gelen hasarda arşivlerinin kaybolduğu bildirilmiştir. Bu nedenle, liderlerin konuşmalarına partilerin web sitelerinden, resmi sosyal medya hesaplarından ulaşılmıştır. AK Parti'nin miting konuşmalarına partinin resmi YouTube kanalı olan <https://www.youtube.com/akparti> adresinden, CHP'nin miting konuşmalarına da aynı şekilde partinin resmi YouTube kanalı olan <https://www.youtube.com/user/chpgenelmerkez> sayfasından ulaşılmıştır. MHP'nin konuşmalarına ise partinin resmî sitesi olan www.mhp.org.tr sayfasından ulaşılmıştır. HDP Eş Başkanları'nın miting konuşmalarına ise web sitesinden ya da sosyal medya hesaplarından ulaşılamamıştır. Ancak yine de internet ortamında aramalar yapılmış; YouTube gibi video içeriklerinin bulunduğu platformlarda kullanıcıların yükledikleri kısa süreli videolar analiz edilmiştir. Ancak seyredilen bu videolarda Eş Başkanların Alevilikle ilgili herhangi bir söylemi tespit edilememiştir. Partilerin mitingleri tarih aralığı olarak herhangi bir şekilde kısıtlanmamış, detaylı inceleme yapabilmek ve daha anlamlı sonuçlar çıkartabilmek için liderlerin gerçekleştirdiği ve ulaşılabilen tüm videolar transkript edilmiştir.

Bulgular ve Yorum

Siyasi partilerin seçim beyannamelerindeki Alevilik söylemleri

Siyasi partilerin seçim beyannamelerine bakıldığında dört partinin de oldukça geniş kapsamlı beyannameler hazırladıkları görülmektedir. Burada dikkat çeken bir nokta ise, AK Parti'nin seçime lider değiştirerek girmesidir. Partinin kuruluşundan beri lideri olan Recep Tayyip Erdoğan'ın Cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra partinin başına Ahmet Davutoğlu geçmiştir. 25 Nisan 2015 tarihinde Erzurum'da başladığı mitingler dizisini 6 Haziran 2015 tarihinde Konya'da sonlandıran Davutoğlu yoğun bir seçim dönemi geçirmiş günde 2 hatta bazı günler 3 ilde miting düzenlemiştir. AK Parti seçimlerin ana temasını "Yeni Türkiye"nin kurulması yapmış, bu kapsamda Yeni Türkiye'nin nasıl kurulacağını ayrıntılı şekilde anlatan ve 100 maddeden oluşan "Yeni Türkiye Sözleşmesi 2023" isimli metin hazırlanmıştır (Özkan, 2016, s. 9). AK Parti ayrıca, bu zamana kadar neler yapıldığını ve bundan sonra nelerin yapılacağını içeren 380 sayfalık da bir seçim eylem planı hazırlamıştır. Bu anlamda, çalışmanın bu bölümünün konusunu da oluşturan seçim beyannamesinde Alevilik ile ilgili içeriklere değinmek yerinde olacaktır.

AK Parti'nin seçim beyannamesine bakıldığında birleştirici, bütünleştirici, kucaklayıcı bir dil kullanıldığını söylemek mümkündür. AK Parti'nin 2002 seçimlerinden beri "biz yaparız" temasını işlemektedir. Bu seçimlerde de aynı şekilde kapsayıcı bir dil ve anlatım kullanılmıştır.

"... etnik, dini ve mezhepsel aidiyetlerden önce, milletimizin temel değerlerinin yoğrulduğu tarihi yolculuktaki birlikteliğimizi ve eşit vatandaşlık anlayışını benimsiyoruz. Bu anlayışla, devletin, bütün toplumsal kesimlerle hakkaniyet ölçüsünde, eşitlik temelinde ve demokratik bir ilişki geliştirmesini sağlayacak; toplumsal zenginliğimizin tüm unsurlarını çoğulcu bir yaklaşımla kucaklamaya devam edeceğiz..."¹

ifadeleri bu kapsayıcılığa örnek verilebilir. AK Parti'nin seçim beyannamesinden alınan bu cümlede, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin toplumun bütün kesimlerine eşit mesafede olduğu, bütün vatandaşlara eşit, özgürlükçü ve demokratik bir gelecek vaat ettiği vurgulanmaktadır.

¹ Adalet ve Kalkınma Partisi 2015 Seçim Beyannamesi, s. 25.

AK Parti'nin bu seçimlerde vurgu yaptığı bir diğer nokta da Yeni Anayasal Sistem olmuştur. Mitinglerinde de bu konuya vurgu yapan Genel Başkan ve Başbakan Ahmet Davutoğlu, AK Parti'nin 7 Haziran'da iktidar olmasıyla yeni bir Anayasal Sisteme geçileceğini belirtmiştir. Seçim beyannamesinde de yeni anayasa ve anayasal sistemle milletin ve toplumsal çeşitliliğin anayasa çerçevesinde tanınacağını, herhangi bir etnik ve dini ayrıştırmanın olmayacağı bir vatandaşlık tanımının yapılacağı bildirilmiştir:

*"... Yeni anayasa, milletimizin kültürel ve toplumsal çeşitliliğini tanıyan, herhangi bir etnik veya dini kimliğe referans yapmayan bir vatandaşlık tanımını esas alacaktır."*²

AK Parti seçim beyannamesinde etnik grupların yanı sıra dini gruplar, mezhepler için de aynı bir dil ve üslup kullanılmıştır. Söz konusu dini ve etnik gruplardan olan Alevilik ve Aleviler de AK Parti'nin seçim beyannamesinde yer bulmuştur. AK Parti seçim beyannamesinde Alevilik ile ilgili kendilerinin iktidar oldukları dönemde yaptıkları faaliyetlere vurgu yaparak Türkiye'de her görüşün, her sorunun kendi iktidarları döneminde özgürce tartışıldığını ifade etmiştir:

*"... Farklı dillerin yanı sıra, farklı inanç ve mezhepler konusunda da cesur adımlar attık. İlk defa "Alevi Çalıştayları" düzenleyerek, İslam inancının farklı yorumlarının daha özgür bir ortamda tartışılmasına ve sorunlarının demokratik bir ortamda aşılmasına zemin hazırladık..."*³.

AK Parti Alevilik ve Alevilerin en büyük sorunlarından olan "Cemevleri"ni de seçim beyannamesinde dile getirmiştir. Alevi kanaat önderlerinin, derneklerin vb. grupların beklentisini de dikkate alan ve Türkiye'de son dönemlerde gündeme gelen "Cemevleri'nin ibadete açılması" konusu, iktidar tarafından da gündeme alınmış oldu:

*"Cemevleri, eğitim sisteminde sağlıklı bilgilendirme, üniversitelerde araştırma ve uygulama merkezleri oluşturma gibi çeşitli konularda alevi kanaat önderleri ile diyalog içinde demokratik uzlaşa temelinde gerekli adımları atacağız."*⁴

Ana muhalefet partisi CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) 7 Haziran seçimlerine reklamcı Ali Taran'la hazırlanmış ve ses getiren bir seçim dö-

² Adalet ve Kalkınma Partisi 2015 Seçim Beyannamesi, s. 37.

³ Adalet ve Kalkınma Partisi 2015 Seçim Beyannamesi, s. 21.

⁴ Adalet ve Kalkınma Partisi 2015 Seçim Beyannamesi, s. 25.

nemi geçirmiştir (Özkan, 2016, s. 16). “Yaşanacak Bir Türkiye” sloganıyla seçime giren CHP, bu bağlamda “2015 Genel Seçim Süreci Parti İletişim İlkeleri” isimli bir metin ve 3 aşamalı bir seçim planı hazırlamıştır. İlk aşamada “Milletçe Alkışlıyoruz” teması ve sloganı kullanılarak iktidarı protesto eden bir seçim kampanyası uygulanmıştır. Bu tema ve slogan, seçimin bir simgesi haline getirilmiş ve CHP Lideri Kemal Kılıçdaroğlu’nun her mitinginden önce uygulanarak seçim stratejisi bütünleştirilmiştir. İkinci aşamada “Yaşanacak Bir Türkiye” sloganı detaylandırılmış son aşamada ise “Sorunları Sıfırlıyoruz” temasıyla vaat ve projeler anlatılmıştır. CHP’nin seçim dönemi boyunca uyguladığı ve CHP’nin son yıllarda hazırladığı en ayrıntılı ve kapsamlı bildirgesini oluşturan seçim beyannamesi ile toplumun bütün kesimlerine yönelik vaatlerde bulunulmuştur. CHP’nin de AK Parti gibi birleştirici, bütünleştirici, kapsayıcı bir üslup kullandığı gözlemlenmiştir. CHP’nin seçim beyannamesinde yer alan ve toplumun her kesimine hitap eden vurgu, CHP’nin kimseyi dışlamayacağı, ötekileştirmeyeceği, vatandaşların maddi ve manevi varlığına yönelik keyfi şiddet ve işkenceye son verileceğidir:

“CHP, yurttaşların geçmişten gelen kimliklerini ötekileştirmeyecek, yurttaşlık haklarının en ileri düzeye taşınmasını sağlayacaktır. Yurttaşların yaşam hakkına, bedensel bütünlüğüne, maddi ve manevi varlığına yönelik keyfi şiddete ve işkenceye izin vermeyecektir”⁵.

CHP, bu ifade ile bir nevi iktidarı toplumu dışlamakla ve ötekileştirme ile suçlamıştır.

Bildirgenin “Laiklik” bölümü içinde ise laikliğin olmadan demokrasinin, demokrasinin olmadan da laikliğin olamayacağı vurgulanmış ve CHP’nin iktidar olması durumunda din ve siyasetin ayrılacağı, devletin tüm inançlara eşit mesafede olacağı ifade edilmiştir:

“CHP iktidarında din ve vicdan özgürlüğü güvence altına alınacaktır. Siyaset ve din ayrı tutulacak, dinin siyasete alet edilmesine karşı çıkılacaktır. Devlet tüm inançlara ve bireysel tercihlere eşit mesafede duracak, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın bu ilke çerçevesinde hareket etmesi sağlanacaktır”⁶.

CHP, bildirmede Türkiye’nin özgür ve eşit yurttaşlık ilkesinin tam olarak sağlanmadığını belirtmiş ve yine iktidarın bundan dolayı top-

⁵ Cumhuriyet Halk Partisi 2015 Seçim Bildirgesi, s. 27.

⁶ Cumhuriyet Halk Partisi 2015 Seçim Bildirgesi, s. 28.

lumsal hafızalara kazınan olaylara neden olduğunu ileri sürmüştür. Beyannamede, herkesin, her inancın, her mezhebin ve tüm insanların birbirine eşit olduğunu vurgulanmıştır:

“... CHP, ırkı, cinsiyeti, dili, dini, mezhebi, düşüncesi, doğum yeri, sosyoe-konomik durumu ne olursa olsun tüm insanların birbirine eşit olduğu görüşünü savunur... CHP için eşit ve özgür yurttaşlık ideali önceliklidir. İnsanın özgürleştirilmesi için hak ve özgürlüklerin soyut birer hukuki statü olmaktan çıkarılarak, gerçekleştirilebilir hale getirilmesi gerekir... Ülkemizde özgür ve eşit yurttaşlık ilkesi fiiliyatta tam olarak sağlanamamıştır. Demokrasi eksikliği, hak ihlallerinin yanı sıra toplumumuzun hafızasına kazınan derin acılara neden olmuştur. Geçmişte yaşanan ve toplumsal hafızamızda yer eden yanlış uygulamalarla ve onların bölge halkını yaralayan sonuçlarıyla yüzleşilmesi gerekmektedir”⁷

CHP'nin seçim bildirgesinde yine inanç ve ibadet konularına da yer verilmiş ve yasal düzenlemelerle herkesin inanç ve ibadet özgürlüğünün güvence altına alınacağı belirtilmiştir. Aynı konuya ilişkin, Cemevleri'nin de yasal düzenlemelerle resmi ibadethaneye dönüştürüleceği ifade edilmiştir:

“...Din, mezhep ve inanç farkı gözetmeksizin tüm yurttaşlarımızın inanç ve ibadet özgürlüğünü güvence altına alacağız... Evrensel insan hakları ilkeleri çerçevesinde, farklı din ve inançlara mensup tüm yurttaşların ibadethane açmalarının önündeki engelleri kaldıracağız... Cem evlerini diğer ibadethaneler gibi yasal statüye kavuşturacağız...”⁸

Bir diğer parti olan MHP (Milliyetçi Hareket Partisi) ise seçimlerde “Hatırla”, “Bizimle Yürü Türkiye” ve “Seninle Yürüyorum” temalarıyla hareket etmiştir. MHP seçim kampanyasında toplumun değişik kesimlerine yönelik çeşitli vaatler açıklamış, çalışma hayatından emeklilere, işçilerden esnafa, tarımdan ekonomiye kadar pek çok alanda iyileştirmeler yapacağı sözünü vermiştir (Özkan, 2016, s. 20). MHP, bu amaçla Türkiye'nin mevcut içinde bulunduğu durumu anlatan ve çözüm önerileri getiren “Toplumsal Onarım ve Huzurlu Gelecek” isimli yaklaşık 260 sayfalık bir seçim beyannamesi hazırlamıştır.

Beyannamede, demokrasi vurgusu yapılmış; demokrasi, din ve vicdan özgürlüğü gibi konularda asgari bir gereklilik olarak benimsenmiş-

⁷ Cumhuriyet Halk Partisi 2015 Seçim Bildirgesi, s. 29-30.

⁸ Cumhuriyet Halk Partisi 2015 Seçim Bildirgesi, s. 42-44.

tir. Hükümetin uyguladığı politikalar eleştirilmiş, etnik ve dini kırılmanın olduğu bölgelerde bu yapıların kullanılarak kamu düzeninin bozulduğu, kaotik bir ortam oluşturulduğu vurgulanmıştır:

“Demokrasiyi; hukukun üstünlüğünün, insan şeref ve haysiyetinin, fikir, teşebbüs, din ve vicdan özgürlüğünün teminatı olarak kabul etmekte; sosyal ve siyasî ilişkilerde, demokrasinin bütün kurum ve kurallarıyla işletilmesini asgari bir gereklilik olarak görmekteyiz... Özellikle etnik ve dini kırılmanın hâkim olduğu bölgelerde, kamu düzeni bozularak kaotik bir ortam oluşturulmak suretiyle çok kimlikli, çok kültürlü, çok dilli ve çok hukuklu parçalı yapıların oluşumu körüklenmiştir”.⁹

MHP, seçim bildirgesinde tüm vatandaşların inançlarına saygı duyan, din ve vicdan özgürlüğünü esas olan bir yönetim anlayışını benimseyeceklerini, hukukun üstünlüğünü din ve vicdan özgürlüğü ve hayat tarzı olarak gören bir parti olduklarını ifade etmiştir. Beynamede açık bir şekilde herkesin dokunulmazlığının olduğu, düşünce ve kanaat özgürlüğünün bulunduğu, özel hayatın gizli ve dokunulmaz olduğu, din ve vicdan özgürlüğünün olduğu belirtilmiş ve güvence altına alınmıştır:

“Vatandaşların inançlarına saygı duyan, din ve vicdan özgürlüğünü esas alan bir laiklik anlayışını, milli birlik ve bütünlüğün güvencesi olarak görmekteyiz... Hukukun üstünlüğünün, insan şeref ve haysiyetinin; fikir, teşebbüs, din ve vicdan özgürlüğünün teminatı olarak demokrasiyi sadece bir siyasî rejim değil, aynı zamanda bir hayat tarzı olarak gören Partimiz, sosyal ve siyasî ilişkilerde, demokrasinin bütün kurum ve kuralları ile işletilmesinin gereğine inanmaktadır... Herkes vicdan, dinî inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir. Toplum ve devlet hayatında din ve vicdan özgürlüğünün engellenmemesi, insanların inançları ve ibadetlerinden dolayı kınanmaması, tenkit edilmemesi, hor görülmemesi, hangi gerekçe ile olursa olsun din ve vicdan özgürlüğünün kısıtlanmaması, din ve vicdan özgürlüğü anlayışımızın esasını oluşturmaktadır”.¹⁰

MHP, seçim beyannamesinin proje ve vaatler bölümlerinde yukarıdaki esaslara dayalı bir şekilde Alevilik ve Alevilerle ilgili somut projelere de beynamede yer vermiştir. “Milli Birlik ve Bütünlük Projesi gerçekleştirilecek” başlığı altında Alevi vatandaşların sorunlarının kanaat önderleri ve akademik çevrelerin katılımıyla çözüleceği belirtilmiştir.

⁹ Milliyetçi Hareket Partisi 2015 Seçim Beyannamesi, s. 7-26.

¹⁰ Milliyetçi Hareket Partisi 2015 Seçim Beyannamesi, s. 30-60.

Yine yukarıda değinildiği gibi Türkiye’de son dönemlerde gündemde oldukça yoğun bir şekilde tartışılan “Cemlevleri’nin ibadethaneye dönüştürülmesi” konusu da beyannamede yer bulmuştur. Ayrıca, “Türkiye Alevilik Araştırmaları Merkezi”, ilahiyat fakültelerinde “Tasavvuf İlimleri Bölümü” ve “Özel İhtisas Komisyonu” gibi bilime ve objektifliğe dayalı birimlerin kurulacağı vaadi verilmiştir:

“...Hazırlayacağımız “Milli Birlik ve Bütünlük Projesi” kapsamında milli ve manevi değerlerimizin toplumsal çatışma konusu yapılmaması, etnik, inanç ve mezhep temelinde ayrışma yaşanmaması için Alevi İslam inancını benimseyen vatandaşlarımızın inanç ve kültür temelli sorunları Alevi inanç önderleri, Alevi İslam’ın çatı kuruluşları ve akademik çevrelerin katkı ve katılımıyla çözüme kavuşturulacaktır... Bu amaçla öncelikle, Cemevi gerçeği siyasi kaygılardan uzak, cami-cemevi karşıtlığına dönüştürülmeden kabul edilecek ve inanç ve kültür hayatının bir unsuru olan Cemevlerine devlet yardımı yapılacaktır. Diyanet İşleri Başkanlığı Alevi İslam inancını da bünyesinde temsil edecek şekilde yeniden yapılandırılacaktır... Aleviliğin öncelikle nitelikli eğitim ve kadro ihtiyacını karşılamak amacıyla “Türkiye Alevilik Araştırmaları Merkezi” kurulacaktır. Alevi inanç önderlerinin akademik seviyede eğitilmesi için İlahiyat Fakültelerinde “Tasavvuf İlimleri Bölümü” kurulacaktır. Millî Eğitim Bakanlığınca din derslerinin müfredatına, doğrudan Alevi toplumunun katılımıyla şekillenmiş doğru, objektif ve bilimsel bilgiler dahil edilecek, bu amaçla “Özel İhtisas Komisyonu” kurulacaktır... Kültür ve Turizm Bakanlığı, üniversiteler, Diyanet İşleri Başkanlığı ve ilgili kuruluşların iş birliği ile Alevi İslam inancının ve tarihi-kültürel şahsiyetlerinin envanteri ve külliyatı çıkarılacak, varsa yabancı dilde olanlar Türkçeye çevrilecek ve yayımlanacaktır...”¹¹

Değerlendirmeye alınan son parti olan HDP, bu seçimlere kadar bağımsız milletvekili olarak aday olup, TBMM’de birleşerek Meclis içinde parti kuruyorlardı. 7 Haziran seçimlerinde ise bağımsız milletvekili aday şeklinde değil, örgütlü bir parti yapısıyla seçimlere girmiştir. 7 Haziran seçimlerinin ana sloganını “Biz’ler Meclis’e” olarak belirleyen HDP, slogandan da anlaşılacağı üzere bütün kesimleri içine alan bütünleştirici, birleştirici bir seçim stratejisi belirlemiş ve bu kapsamda “Büyük İnsanlık” adını taşıyan ve 12 ana başlıktan oluşan bir seçim bildirgesi hazırla-

¹¹ Milliyetçi Hareket Partisi 2015 Seçim Beyannamesi, s. 210-211.

mıştır. Zaten HDP'nin Parti Tüzüğü'ndeki tanımında da "Biz" derken herkesin benimsendiği ifade edilmiştir.¹²

HDP'nin benimsediği "Biz"ler ifadesi, yani toplumun tamamı, bu anlamda Aleviliği ve Alevileri de içine almakta ve bir anlam ifade etmektedir. HDP'nin seçim bildirgesine bakıldığında yukarıda ifade edildiği gibi birleştirici, kapsayıcı bir yaklaşımın yanı sıra demokrasi, insan hakları, eşitlik gibi temel konulara da yer vermiştir.

HDP bildirgesinde yeni anayasaya değinmiş, hazırlayacakları anayasanın demokratik, eşitlikçi, herkesi kapsayıcı bir nitelik taşıyacağı ifade edilmiştir:

*"HDP, eşitlikçi, cinsiyet özgürlükçü, sosyal, ekolojik ve demokratik bir anayasayı yapmak için tüm gücüyle çalışacak. HDP'nin öngördüğü anayasa; eşit yurttaşlık temelinde din, inanç ve vicdan özgürlüğü ile ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel, bütün temel hak ve özgürlükleri güvenceye kavuşturan, ekolojik, doğal varlıkların ve hayvanların korunmasını esas alan bir anayasa olacak..."*¹³

Halkların Demokratik Partisi ayrıca, din, mezhep, felsefi ve ideolojik görüş ayrımı yapmaksızın herkesin görüşüne saygı duyulacağını bildirmede beyan etmiş ve herkesin kendi görüşünü özgürce savunabileceğini, söyleyebileceğini belirtmiştir. Din ve vicdan hürriyetinin anayasal güvence altına alınacağını vurgulandığı bildirmede sivil din eğitiminin serbest olacağı ve devletin din ve inanç alanından elini çekmesi sağlanacağı, din ve inanç işlerinin topluma, inanç sahiplerine bırakılacağı vaat edilmiştir:

"... HDP, din, mezhep, felsefi görüş ayrımı yapmaksızın, tüm halkların ve inançların kendilerini özgürce ifade etme haklarını savunur. Hiçbir baskıya maruz kalmaksızın farklılıklarıyla birlikte kendi varlığını korumasını, geliştirmesini, eşit ve özgür yurttaşlık hukuku içerisinde istediği gibi yaşamasını temel bir ilke olarak kabul eder... Farklı din ve inanca sahip olan ya da her hangi bir dini inancı olmayan yurttaşların inanç ve vicdan özgürlüğünü eşit yurttaşlık temelinde anayasal güvenceye kavuşturacak... Zorunlu din dersi uygulamasına son verilerek, her bir öğrencinin kendi inancı doğrultusunda seçmeli olarak ders ve eğitim alma hakkı gözetilecek. Sivil din eğitimi tümüyle serbest olacak... Di-

¹² <http://www.hdp.org.tr/tr/parti/parti-tuzugu/10>, Erişim Tarihi: 27 Haziran 2016.

¹³ *Halkların Demokratik Partisi 2015 Seçim Beyannamesi*, s. 4.

yanet İşleri Başkanlığı kaldırılarak, devletin din ve inanç alanından elini çekmesi sağlanacak, din ve inanç işleri topluma, inanç sahiplerine bırakılacak...".¹⁴

HDP'nin yukarıdaki din ve inanç özgürlüğüne yönelik söylemlerinde Alevilik ve Aleviler de yerini almıştır. HDP hazırladığı bildirmede başta Cemevleri olmak üzere Alevilerin tüm ibadet mekânlarının ibadethane olarak statüye kavuşturulacağını vurgulamıştır:

"... Alevi'nin cemevidir, parasız eğitim ve sağıktır; nitelikli, kamusal, laik, bilimsel, anadilinde eğitimidir... Başta cemevleri olmak üzere, Aleviler'in bütün ibadet mekânları "ibadethane" olarak tanınacak. Kapatılmış dergâh ve benzeri ibadet mekânlarının önündeki engeller kaldırılacak, bu konuda yerel yönetimlere inisiyatif tanınacak...".¹⁵

Yukarıda AK Parti, CHP, MHP ve HDP'nin Alevilik ve Alevilerle ilgili seçim beyannamelerinde geçen ifadeler genel olarak özetlenmiştir. Dört partinin seçim beyannameleri değerlendirildiğinde Alevilerin en büyük sorunu olarak görünen "Cemevlerinin ibadethane sayılması" konusu partilerin gündeminde yerini bulmuştur. Seçim beyannamelerine ek olarak siyasi liderlerin miting alanlarında Alevilik ve Alevilerle ilgili söylemlerine göz atmak bu anlamda önem arz etmektedir.

Siyasi Liderlerin Miting Konuşmalarındaki Alevilik Söylemleri

Yöntem kısmında ifade edildiği üzere, HDP'nin eş başkanları Selahattin Demirtaş ve Figen Yüksekdağ'ın konuşmalarına erişilemediği için burada değerlendirmeye alınamamışlardır. Diğer üç parti liderlerinin miting konuşmalarındaki söylemlerine geçmeden önce şunu ifade etmek gerekir ki; Alevilikle ilgili hususlar beyannamelerde sıklıkla ifade edilmesine rağmen her üç liderin de miting konuşmalarında Alevilik ve Alevilere yönelik söylemleri oldukça sınırlı olmuştur. Hatta çoğu zaman liderler Alevi vatandaşların sorunlarına yönelik seçim beyannamelerinde geçen ifadelere mitinglerinde yer vermemişlerdir.

¹⁴ Halkların Demokratik Partisi 2015 Seçim Beyannamesi, s. 11-12.

¹⁵ Halkların Demokratik Partisi 2015 Seçim Beyannamesi, s. 1 ve s. 12.

Ahmet Davutoğlu: Adalet ve Kalkınma Partisi

İlk olarak AK Parti Genel Başkanı ve Başbakan Ahmet Davutoğlu'nun mitinglerine bakıldığında, AK Parti'nin seçim beyannamesinde yer alan birleştirici, bütünleştirici, kapsayıcı üslup mitinglerde de devam etmiştir. Davutoğlu, mitinglerde çoğu zaman Alevilik ve Alevi vatandaşlara yönelik bir söylem içinde bulunmasa da tüm dini ve etnik unsurların Türkiye sınırları içerisinde kardeş olduğu vurgusunu yapmıştır. Davutoğlu 25 Nisan tarihindeki Sivas mitinginde herkesin kardeş olduğunu ve bu kardeşliği AK Parti'nin döneminde arttığını dile getirmiştir:

"... İster Madımak'ta Başbağlar'da olduğu gibi yuvalara ateş dökmek isteyenler karşısında her şeye rağmen inadına milli birlik milli beraberlik diyecek miyiz? (Evet)... Türk-Kürt, Sünni-Alevi kardeşdir. Ayrımcılık yapan kalleştir diyecek miyiz? (Evet)..."

Davutoğlu, Madımak ve Başbağlar olaylarını hatırlatarak geçmişte bu tür olaylarda bir çok vatandaşın canının yandığını, kaos ortamının oluştuğunu ve günümüzde de bu tür provokatif eylemlerle vatandaşların din, mezhep, ırk ayrımcılığı ile ülkede ayrımcılık ve kaos ortamı yapmak isteyenlerin olduğuna vurgu yapmaktadır. Buna rağmen AK Parti'nin seçim beyannamesindeki gibi herkesi kucakladığını, kimseye ayrımcılık yapmadığını, her görüşe saygı duyduğunu "Türk-Kürt, Sünni-Alevi kardeşdir diyecek miyiz?" sözleriyle pekiştirmiştir. Davutoğlu ayrıca, Hacı Bektaş Veli'nin sözlerini de hatırlatarak AK Parti'nin kapısının herkese açık olduğunu belirtmiş ve yine birlik, beraberlik, kardeşlik vurgusu yapmıştır: *"...Hacı Bektaş Veli ne der? Sol kapını, sofranı, gönlünü açık tut..."*

Davutoğlu, bir sonraki gün (26 Nisan 2015) Erzincan'da yaptığı konuşmasında da yine birlik, beraberlik ve kardeşlik vurgusu yapmıştır. I. Dünya Savaşı yıllarında Erzincan'ın Ermeniler tarafından işgali sırasında verdiği mücadeleyi Erzincanlılara anlatan Davutoğlu, o günkü gibi bugün de herkesin kardeşlik duygusu içerisinde olduğunu belirtmektedir:

"... Bu topraklar düşman işgaliyle karşılaştığında düşman buralara geldiğinde Ermeni zulmü yaşandığında Erzincan dimdik ayakta idi. Sünniyle Alevisiyle, Türküyle Kürdüyle dimdik ayakta idi Erzincan..."

Ahmet Davutoğlu, mitinglerinde zaman zaman muhalefet liderlerinin de dini ve etnik ayrımcılık yaptığını söyleyerek eleştirmektedir. Özellikle

CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nu Suriye'den gelen göçmenlere (muhacir) yönelik sarf ettiği sözler nedeniyle meydanlarda halkla şikâyet etmiştir. MHP Lideri Devlet Bahçeli'yi de 2 Mayıs tarihindeki Osmaniye mitinginde Suriye ve Türkmenler konusunda eleştiren Ahmet Davutoğlu, AK Parti'nin kapısının herkese açık olduğunu, Türkiye'ye sığınan kim olursa olsun kimseyi reddetmeyeceğini, herkese yardım eli uzatacağını ifade etmektedir:

"...Suriyelilerin iadesi ile ilgili olarak "işte bizim inancımız bizim kültürümüz bu. Şimdi sayın Bahçeli'den bekliyorum. Ondan da şu ana kadar bir ses çıkmadı. Türkmenleri vermeyiz demedi. Osmaniye'den bir kez daha sesleniyorum. Bizim kapımıza gelen kim olursa olsun ister Müslüman ister Hristiyan ister Türkmen ister Arap ister Kürt ister Sünni ister alevi ister Şii... Kim olursa olsun, onu korumak bizim inancımızın ve töremizin bir gereğidir..."

Ahmet Davutoğlu'nun 9 Mayıs tarihinde Hatay'da gerçekleştirdiği miting o tarihe kadar yapılan mitinglerden en ilgi çekici olanıydı. Çünkü Hatay konumu dolayısıyla çok sayıda farklı mezhebi, dini ve etnik unsuru bir arada bulundurmaktadır. Ahmet Davutoğlu da Hatay'ın bu özelliğine vurgu yapmış, birlik, beraberlik ve kardeşlik içinde yaşamının önemine değinmiştir. Davutoğlu ayrıca, bu birlikteliği AK Parti'nin sağladığını ifade ederek 7 Haziran günü bunu vatandaşlardan AK Parti'ye oy vererek tescillemelerini istemiştir:

"...Kültürel çoğulculuğu bilir Hatay. Bayezid-i Bestami'den başlayalım... Der ki o büyük üstat Hatay'da mekânı olan 'Kesrette Vahdet' yani çokluk içinde birlik. Biz Hatay'da Müslüman-Hristiyan, Sünni-Alevi, Nusayri-Türkmen, Arap-Kürt... Bütün Hataylılar kesret içinde birliği yaşıyoruz..."

Hatay'dan gür bir sesle bizi kimse ayıramaz. Sünni-Nusayri, Alevi-Arap, Türk-Kürt... Biriz, diriz, iriyiz demeye var mısınız? (Evet)...

"...Mazlum olan kocasını kaybetmiş o dullar, babasını kaybetmiş o yetimler geldiğinde sen Türkmen misin, Arap mısın, Kürt müsün, Sünni misin, Alevi misin, Nusayri misin, Şii misin diye sormadık. Biz habibi ümmet cihanın çocuklarıyız. Kapımıza geleni kapıda bırakmayız..."

...Arap, Türk, Kürt, Sünni, Nusayri, Alevi, Müslüman, Hristiyan... Bütün Hatay bu toprakları 7 Haziran'da da oylarınızla tescil ederek barış diyarı yapmaya var mısınız? (Evet)..."

Ahmet Davutoğlu'nun 9 Mayıs Mersin ve 10 Mayıs Adana mitingleri de Hatay mitingine benzer şekildedir. Hem Mersin hem Adana, Hatay kadar olmasa da çok sayıda dini ve etnik kültürü içinde barındırmaktadır. Davutoğlu'nun her iki mitingde kullandığı ifadeler de yine Hatay mitinginde kullandıklarına yakındır:

"...Şiddete son mu? (Evet)... Kadına karşı şiddete son mu? (Evet)... Çocuğa karşı şiddete son mu? (Evet)... Annelerin yüreğini yakan teröre karşı dimdik ayakta mıyız? (Evet)... Türk-Kürt, Arap-Sünni-Alevi bir miyiz? (Evet)... İri miyiz? (Evet)... Diri miyiz? (Evet)... Omuz omuza mıyız? (Evet)..."

Ahmet Davutoğlu'nun gerçekleştirdiği Nevşehir mitingi Alevilik ve Alevi vatandaşlara yönelik kullanılan söylemlerin en yoğun olduğu miting olarak karşımıza çıkmaktadır. Davutoğlu miting başlangıcında yaklaşık 10-15 dakika Hacı Bektaş Veli ve Yunus Emre'nin sözleriyle Alevilik ve Alevi vatandaşlara yönelik övgü dolu sözler söylemiştir. 18 Mayıs tarihinde katıldığı Nevşehir mitinginde Davutoğlu, herkesin Hacı Bektaş Veli'nin ve Yunus Emre'nin çocukları olduğunu ve bu topraklarda herkesin birbirine kucak açtığını, kimsenin kimseyi ayırmadığını, ayrımcılık yapmadığını anlatmaktadır. Geçmişte birtakım güçlerin, Türkiye'yi dini ve mezhepsel ayrımcılıkla bölmeye çalıştığına ve hala bölmeye çalışanların olduğuna dikkat çeken Ahmet Davutoğlu bağrından Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre gibi neferler yetiştiren bir ülkenin evlatlarının bunlara izin vermediğini ve vermeyeceğini ifade etmiştir:

"...Hacı Bektaş Veli ne güzel söylüyor: "sevgi muhabbet kaynar yanan ocağımızda, bülbüller şevke gelir gül açar bağımızda, hırslar kinler yok olur aşkla meydanımızda aslanlarla ceylanlar dosttur kucağımızda." İşte biz Hacı Bektaş Veli'nin Yunus Emre'nin Hz. Mevlana'nın çocuklarıyız. Bir kez daha söylüyorum bu topraklarda hiçbir zaman gerginliğin tarafı olmadık, olmayacağız..."

...Benim yiğit bir Nevşehirli kardeşim vardı. Tam bir Nevşehirliydi. Sabah namazında kuran okurken şehit edildi. Başta Hasan Dağı gibi dik, göğsü iman doluydu. O günlere tekrar geri döndürmek isteyenler olabilir, çıkmış olabilirler. Memleketi Türk, Kürt, Sünni Alevi diye kutuplaştırmak isteyenler olabilir. Birileri biz şu etnik partiyi temsil ediyoruz, birileri biz şu mezhebi anlayışı temsil ediyoruz diyebilir. Aziz Nevşehirli biz 78 milyonun kardeşliğine inanıyoruz.

...Hacı Bektaş'ta Alevi kardeşlerimle kucaklaştığımda onlarla dertleştiğimde diz çöküp onlarla birlikte oturduğumda Tunceli'de Cem Evi'ne gidip diz çekip onlarla zikirde selavatta bulunduğumuzda birkez daha bu ülkenin topraklarında Sünni Alevi aynı ideallerin parçası olduğumuzu herkese gösterdik. Etnik ayrımcılık yapanların her zaman karşısında olduk her zaman olacağız..."

Ahmet Davutoğlu'nun 25 Mayıs tarihinde gerçekleştirdiği Tekirdağ mitinginde de aynı birlik ve beraberlik vurgusu yapılmıştır:

"...İşte bizim vatandaşlık anlayışımız budur... Türk-Kürt, Sünni-Alevi, Roman-Çerkez, Gürcü-Boşnak... Biz 78 milyon bir kişi gibiyiz, bir yürek gibiyiz..."

Alevilik tarihi ve kültürü açısından Tunceli'nin ve Tunceli'de yaşananların Türkiye'de derin izleri bulunmaktadır. Ahmet Davutoğlu'nun da 28 Mayıs'ta gerçekleştirdiği Tunceli mitingi, AK Parti'nin Alevilik ve Alevi vatandaşlara yönelik söylemlerinin en fazla olduğu mitingdir. Davutoğlu, mitinginde Dersim olaylarını hatırlatarak hem geçmiş dönem yönetimlerine hem de CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'na yüklenmiştir. Ahmet Davutoğlu, Kemal Kılıçdaroğlu'nun Tuncelili olmasına rağmen Tek Parti Dönemi ile yüzleşemediğini ve ilk defa Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın devlet ve millet adına Dersim'de yaşananlardan ötürü özür dilediğini Tuncelilere anlatmıştır. Ahmet Davutoğlu, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın bu tavrına "özgürlükçü olarak geçinen CHP'nin" katılmadığına yani destek vermediğine de dikkat çekmiştir. AK Parti olarak herkesi kucakladıklarına da değinen Davutoğlu, iktidarda oldukları günden beri her türlü ötekileştirmenin karşısında olduklarını, kimseyi dinine, diline, mezhebine, ırkına göre ayırmadıklarını ve geçmişten günümüze milletin kanayan yaralarını dindirmek için adımlar attıklarını dile getirmiştir:

"..Kemal Kılıçdaroğlu kendisi Tuncelili olmasına rağmen Tek Parti Dönemiyle yüzleşemiyor. Buraya gelen CHP müfettişleri söylemişlerdi ki "Dersim bir çibandır Cumhuriyet için. Başka birisi Dersim adam olmalıdır. Adam olmazsa devlet onu adam eder...." İşte biz AKP hareketi devletin milleti adam edeceğine dair inancı yerle bir ettik. Devlet, milletin emrindedir, hizmetindedir. O gün Tek Parti Döneminde bunu Dersim için söyleyenler sonra 27 Mayıs'ta Demokrat Partililer için söyledi. Sonra 12

Eylül'de herkes için söylendi. Kürtler için, muhafazakârlar için, Aleviler için söylendi...

...Sayın Cumhurbaşkanımız Dersim'deki olaylar dolayısıyla devlet adına millet adına özür dilediğinde, Kılıçdaroğlu ve CHP, özgürlükçü olduklarını iddia edenler, Sayın Cumhurbaşkanımızın bu çağrısına katılmamışlardı. Ben buraya geldim. Dersim'de daha önce Hacı Bektaş Veli'de, burada bütün Horasan Erenlerinin huzurunda Alevi kardeşlerimiz ile Sünni kardeşlerimiz arasında hiçbir şekilde bir daha ayırım yapılmayacağına taahhüdünde bulunduk. Herkesi gelip buralarda Horasan Erenlerine sahip çıkmalarını söyledim...

...Bizim için Hz. Mevlana neyse hacı Bektaş Veli O'dur. Ahi Evran neyse Arslan Baba O'dur. O'nun oğlu Mansur Baba O'dur. Onların talebesi Hoca Ahmet Yesevi O'dur. 12 İmam'ın yolunun yolcusuyuz biz... Hak peygamberin seyitlerinin yolcusuyuz...

...Biz nasıl geçmişte Kürt meselesi etrafında istismarların önüne geçmişsek ve atılması gereken adımları hiç çekinmeden atmışsak şimdi de Alevi vatandaşlarımızın üzerinde yürütülen her türlü istismara karşı bu memlekette Türk Kürt Sünni Alevi ayrımı olmamıştır olmayacaktır demeye kararlıyız..."

Ahmet Davutoğlu'nun son mitingleri olan Kahramanmaraş (5 Haziran) ve Konya (6 Haziran) mitingleri de tüm seçim dönemi boyunca vurgulanan birlik, beraberlik ve kardeşlik bilincinin pekiştirildiği mitingler olmuştur. Davutoğlu bu mitinglerde yine AK Parti'nin hiç kimseyi dine, mezhebine, diline, ırkına göre ayırmadığını, herkesi kucakladığını ve her zaman böyle kalacağına dair söz vermektedir. İktidarda oldukları günden bu yana milletin sorunlarını çözmek için mücadele ettiklerini ifade eden Ahmet Davutoğlu, bundan sonra da milletin bekası için mücadele edeceklerini ve bütün toplum kesimlerinin sorunlarının çözüleceğini vaat eder:

"...Hep beraber bütün mitinglerde söylediğimiz o güzel Ahi Evran, Hacı Bektaş Veli Ahdimizi tekrar edelim... 'Bir olmaya, iri olmaya, diri olmaya, milli birliği, milli iradeyi ve insan onurunu korumaya her gönüle girmeye, her haneye bereket götürmeye, kudretli ve şefkatli yeni Türkiye'yi inşa etmek için gece gündüz çalışmaya Allah, tarih ve millet önünde söz veririz.'..."

...İşte biz ülkeyi Kürtler, Türkler, Sünniler, Aleviler, diye bölenlere karşıyız. Demokrasiyi güçlendireceğiz. Kültürümüzü tahkir edeceğiz. Güneş gibi olacağız herkesi bağrımıza basacağız...”

Kemal Kılıçdaroğlu: Cumhuriyet Halk Partisi

Analiz edilen bir CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu'nun mitinglerinde doğrudan Alevilik ya da Alevi vatandaşa yönelik bir söylemi veya bir vaadi bulunamamıştır. Kemal Kılıçdaroğlu mitinglerinde genellikle seçim beyannamesinde olduğu gibi birleştirici, bütünleştirici bir üslup kullanmıştır. CHP lideri ayrıca, kimseyi ötekileştirmeyeceklerini, kimsenin hayat tarzına, siyasi anlayışına müdahale etmeyeceklerini meydanlarda vurgulamıştır.

Kemal Kılıçdaroğlu, AK Parti iktidarının ülkede kutuplaştırmayı ve ayrımları körüklediğini halka anlatmıştır:

Iğdır Mitingi (4 Mayıs)

“...Ben bu ülkeye barışı ve huzuru getireceğim. Bütün vatandaşlarımı kucaklayacağım. Hiçbir vatandaşımı ne kimliği dolayısıyla, ne inancı dolayısıyla ne de yaşam tarzı dolayısıyla siyasete malzeme etmeyeceğim. Benim anlayışım şu: insan Allah'ın yarattığı en değerli varlıktır ve benim başımın üstünde yer vardır...”

Ardahan Mitingi (4 Mayıs)

“...Bu ülkeyi kavgadan uzak tutacağım sözüm söz. Bu ülkeye huzuru getireceğim sözüm söz. Bu ülkede hiç kimseyi inancından dolayı, kimliğinden dolayı, yaşam tarzından dolayı asla ve asla ötekileştirmeyeceğim. Bütün insanları kucaklayacağım...”

Amasya Mitingi (10 Mayıs)

“...Size sözüm söz, hiç kimseyi inancından ötürü ötekileştirmeyeceğim. Hiç kimsenin inancını siyasete malzeme etmeyeceğim. Hiç kimsenin kimliği dolayısıyla ötekileştirilmeyecek. Hiç kimsenin kimliğini siyasete mal-

zeme etmeyeceğim. Hiç kimsenin yaşam tarzını siyasete malzeme etmeyeceğim. Benim inancında da ahlak anlayışında da siyaset anlayışında da insan Allah'ın yarattığı en değerli varlıktır ve benim başımın üstünde yeri vardır. Bizi bölmek istiyorlar, ayrıştırmak istiyorlar, bölünmeyeceğiz, ayrıştırmayacağız. Onurlu bayrağımızın altında şanlı bayrağımızın altında onurumuzla kardeşçe yaşayacağız. Bölünmeden, ayrışmadan, kavga etmeden güzel Türkiye'yi cennete çevireceğiz...".

Kılıçdaroğlu'nun seçim meydanlarında dini ve etnik farklılıklara yönelik en büyük vaadi, kimseyi ötekileştirmeyecekleri, kimsenin diline, dine, mezhebine, kimliğine göre ayırım yapmayacakları, kimsenin farklılıklarını siyasete malzeme etmeyeceği ve herkesi kucaklayacakları şeklinde olmuştur. Kemal Kılıçdaroğlu da meydanlarda birlik, beraberlik, kardeşlik vurgusu yapmış, herkesi kucaklayan herkese kapı açan partinin CHP olduğunu savunmuştur:

Kocaeli Mitingi (16 Mayıs)

"...Bu ülkede yolsuzlukla mücadele edip kul hakkı yememek nedir diye öğrenmek istemiyorsa çözümün adresi CHP'dir. Bu ülkede etnik kimlik üzerinden siyaset, inanç üzerinden siyaset, yaşam tarzı üzerinden siyaset yapmayacağız ve yaptırmayacağız. Bunun adresi de yine CHP'dir...".

Erzincan Mitingi (19 Mayıs)

"...Bütün Türkiye'yi kucaklayacağız. 8 Haziran'da hiçbir vatandaşımızı ötekileştirmeyeceğiz. Yeniden görkemli bir Türkiye'ye imza atacağız...".

Kemal Kılıçdaroğlu'nun mitinglerde halka verdiği önemli mesajlardan bir tanesi de CHP'nin Türkiye'de kültürel farklılıkların teminatı olduğu, yolsuzluk ve yoksullukla mücadele ettiği, sömürenlerin ve ötekileştirenlerin karşısında yer aldığıdır. Kemal Kılıçdaroğlu bu söylemlerle AK Parti iktidarını Türkiye'de insanları sömürdüğü, ötekileştirdiği ve ayrımcılık yaptığı ile suçlamakta, bunun karşısında CHP'nin vatandaşın hakkını aradığını dile getirmektedir.

Denizli Mitingi (26 Mayıs)

“...Yıllar yılı bizim en temiz duygularımızı sömürdüler, inançlarımızla oynadılar, kimliğimizle oynadılar, yaşam tarzımızla oynadılar.... Buradan tüm Türkiye’ye sesleniyorum herkes duysun CHP iktidarında hiç kimsenin inancıyla, kimliğiyle, yaşam tarzıyla asla ve asla siyaset yapmayacağız. Bütün insanlarımızı kucaklayacağız...”

Konya Mitingi (26 Mayıs)

“...Yıllar yılı bizi böldüler, inançlarımızı sömürdüler. Kimliklerimizi sömürdüler, yaşam tarzlarımızı sömürdüler.... Ne yaparlarsa yapsınlar artık şu gerçeği göreceğiz. Bizim en kutsal değerlerimizi sömürdüler, kendileri köşeyi döndüler...”

CHP’nin diğer partilerden farklı olduğunu anlatan Kemal Kılıçdaroğlu, CHP’nin her anlayışa, her ideolojiye, her fikre, her dine saygı duyduğunu ve 8 Haziran günü de oy veren veya vermeyen herkesi kucaklayacaklarını belirtmektedir:

Ankara Mitingi (31 Mayıs)

“...Öyle görüyorum ki Başkent şaha kalkmış. Birilerinin yüreğine elbette korku düşecek... Ama hiç kimse meraklanmasın. CHP iktidarında hiçbir yurttaşımı ötekileştirmeyeceğim. CHP iktidarında 77 milyon vatandaşımı kucaklayacağım...”

Eskişehir Mitingi (31 Mayıs)

“...Benim Başbakanlığımda oy versin vermesin hiçbir vatandaşımı ötekileştirmeyeceğim... Benim Başbakanlığımda herkese eşit muamele yapacağım. Herkesin benim başımın üstünde yeri var.

...Onlar böldüler, böldürdüler ben böldürmeyeceğim... Hiç kimsenin yaşam tarzıyla uğraşmayacağız. Hiç kimsenin yaşam tarzına müdahale etmeyeceğiz...

...Kimsenin inancını siyaset konusu yapmadım, kimsenin yaşam tarzını siyaset konusu yapmadım. Kimsenin kimliğini siyaset konusu yapmadım. İnsanı en değerli varlık olarak gördüm...”

Kemal Kılıçdaroğlu'nun son dönem mitinglerinden olan Tunceli ve Elâzığ mitingleri (3 Haziran), seçim dönemi boyunca söylenen ifadelerin tekrarı, pekiştirilmesi niteliğindedir. CHP Lideri bu mitinglerde de doğrudan Alevilik ve Alevi vatandaşların sorunlarına, ihtiyaçlarına yönelik herhangi bir söylemde bulunmazken, birlik, beraberlik ve kardeşlik vurgusu yapmış, kimseyi ayırtırmayacağına, ötekileştirmeyeceğine, kimse-nin hayat tarzına müdahale etmeyeceğine dair söz vermiştir:

Elazığ Mitingi (3 Haziran)

"...Kimsenin hayat tarzını siyasete malzeme etmedim. Hiçbir zaman ve dönemde kimsenin kimliğini siyaset konusu yapmadım ve doğdu da bulmam. Hiçbir zaman hiçbir ortamda hiç kimsenin inancını siyasete malzeme etmedim ve yapmayacağım. Benim felsefem, inancım, dünya bakışım şu: "insan Allah'ın yarattığı en değerli varlıktır ve benim başımın üstünde yeri vardır..."

Tunceli Mitingi (3 Haziran)

"...Hiç endişeniz olmasın, Allah'ın izniyle bir Dersimliyi başbakan olarak görecektir Türkiye. Hiç kimseyi ötekileştirmeyen, hiç kimseyi göz ardı etmeyen, 77 milyon yurttaşı kucaklayan, hiç kimsenin kimliğini sorgulamayan, yaşam tarzını sorgulamayan, inancını sorgulamayan, insanı en değerli varlık olarak gören bir anlayışım, bir geleneğin sonucu olarak inşallah Dersimli Kemal Başbakan olacak...

...Onlar toplumu bölüyorlar, ben bölmüyorum. Onlar ayırtırtıyorlar ben ayırtırmıyorum. Onlar etnik kimlik siyaseti yapıyorlar ben yapmıyorum. Onlar inanç siyaseti yapıyorlar ben yapmıyorum. Onlar yaşam tarzı siyaseti yapıyorlar ben yapmıyorum. Ben incinse de incitme diyen bir gelenekten geliyorum. Yani diyorum ki insan Allah'ın yarattığı en değerli varlıktır..."

Devlet Bahçeli: Milliyetçi Hareket Partisi

Son olarak MHP Lideri Devlet Bahçeli'nin miting söylemlerine bakıldığında da Devlet Bahçeli de Ahmet Davutoğlu ve Kemal Kılıçdaroğlu gibi birleştirici, bütünleştirici, kapsayıcı, kucaklayıcı bir dil ve üslup kullanmıştır. Bahçeli'nin mitinglerinde Alevilik ve Alevilere yönelik söylemleri oldukça sınırlıdır. Bu sınırlı açıklamalar da genellikle vaat bölümlerinde yapılmıştır. Devlet Bahçeli miting konuşmalarında ağırlıklı olarak AK Parti'nin dini siyasete alet ettiği yönünde suçlamakta ve eleştirmektedir. Bahçeli'nin meydanlarda vurguladığı bir diğer ortak mesaj da vatandaşı, halkı, köklere, kökenlere, dine, mezhebe göre bölmeyeceklerini, milletin iktidarı olacaklarıdır:

Osmaniye Mitingi (4 Haziran)

“...İnsanımızı Alevi Sünni diye ayırmayız. Köklere, kökenlere göre bölmeyiz. Kuzeyli, güneyli, doğulu, batılı diye bakmayız...”

Hatay Mitingi (3 Haziran)

“... Milliyetçi Hareket memleketimizin her evladını kucaklamaktadır. Laik olanını, dindarını, Alevisini, Sünnisini, doğulusunu batılısını, güneylisini kuzeylisini hepsine kapısını açmaktadır...”

Gaziantep Mitingi (3 Haziran)

*“...Bu topraklara vatanım diyen, bu insanlara milletim diyen, bu bayrak benim, bu ülke benim diyen herkese kapımız açık. Doğulusu, batılısı, kuzeylisi, güneylisi, Alevisi Sünnisi herkesi kucaklamaya hazırız...
...Türkiye ve Türk milletine sevdalı herkesi Milliyetçi Hareket'in iktidar yürüyüşüne davet ediyorum...”*

Devlet Bahçeli, miting konuşmalarında seçim beyannamesinde yer alan Cemevlerinin ibadethaneye çevrilmesi konusunu da vaat etmiştir. Her mitinginde bu konudan bahseden Bahçeli, ülke sevdalısı herkese kapılarının açık olduğunu, ülkesini seven herkesi kucaklamaya hazır olduklarını belirtmiştir. Bahçeli'nin ifadeleri doğal olarak milliyetçi söylem dâhilinde vukuu bulmaktadır:

İstanbul Mitingi (31 Mayıs)

“... Cemevi gerçeğini siyasi kaygılardan uzak bir şekilde kabul edecek ve devlet yardımının önünü açacağız...”

Bu bayrak benim, bu şehitler benim. Bu ülke benim diyen herkese kapımız ardına kadar açıktır. Laik olanını, dindarını, Alevisini Sünnisini, doğulusunu batılısını, güneylisini kuzeylisini herkesi kucklamaya hazırız...

Ayrılıkta hayır yoktur. Çatışmada sonuç yoktur. Bölünmede huzur yoktur. Biz gönülleri, vicdanları, umutları üç hilalde birleştirdik. Biz ülküleri, hevesleri, heyecanları üç hilalle örtüştürdük...”

Devlet Bahçeli, gerçekleştirdiği çoğu mitingde seçim beyannamesinde taahhüt edilen İlahiyat Fakültelerine Tasavvuf İlimleri Bölümü kurma vaadini yinelemiştir:

“...Alevi inanç önderlerinin akademik seviyede eğitilmesi için İlahiyat Fakültelerinde “Tasavvuf İlimleri Bölümü” kuracağız...”

Sevdalarının herkesi kucaklayacak, kimseyi ayırtırmayacak, bölme-yecek kadar büyük olduğunu vurgulayan Bahçeli, halkı kendileriyle birlikte baş koydukları işleri gerçekleştirebilmek için destek istemiş ve iktidar yürüyüşüne davet etmiştir:

14 Mayıs (Karabük Mitingi)

“... Türkiye'nin her yöresinden vatandaşlarımız akın akın Milliyetçi Harekete koşuyorlar, bizimle yürüyorlar. Çünkü doğulusunu da, batılısını da, Alevi'sini de Sünni'sini de alacak kadar sevgimiz büyüktür...”

Sonuç ve Değerlendirme: Vaat ve İcraat Arasında

1990 sonrasındaki demokratik gelişmeler ve global ölçekte görünen postmodern dalga neticesinde kimlik hareketlerindeki canlılık Türkiye üzerinde de etkisini göstermiş ve Alevilik ile ilgili talepler de bu süreçte ortaya çıkmıştır (Ceylan, 2015, s. 580). Bu gelişmeler ışığında, siyasi parti ve liderler, Aleviliğin bu kimlik inşasına yeni açılımlar getirebilmek ve sorunları çözebilmek adına girişimlerde bulunmuşlardır. Bu bağlamda Türkiye'de başlatılan Alevi çalışmaları ve Alevi açılımı ilgili sürecin etki-

leşimi olarak göze çarpmaktadır. Bu nedenle, elinizdeki çalışmada 7 Haziran 2015 seçimlerinde AK Parti, CHP, MHP ve HDP'nin Alevilik ve Alevi vatandaşlarının sorunlarına yönelik söylemleri analiz edilmiştir. Siyasi partilerin seçim beyannameleri ve miting konuşmaları ele alındığında, Alevilerin güncel sorunlarından olan Cemevlerinin ibadethane sayılması siyasi partilerce de dikkate alınan ve çözüme ulaştırılması gereken bir konu olarak kabul edilmiş görülmektedir. Ayrıca, partilerin, Alevi vatandaşların sorunlarına yönelik bir takım somut vaatlerde bulunması ve seçim beyannamelerinde bu sorunlara yer verilmesi, ortada bir sorunun olduğu ve çözüme kavuşturulması gerektiğinin partilerce kabul edildiğine işaret eder. Ne var ki, seçim zamanlarında ele alınan konuların sair zamanlarda unutulduğuna dair yerel tecrübeler, siyasi erkin seçim dönemlerindeki vaatlerinin sorgulanmasını zorunlu kılmaktadır.

Siyasi partiler; Aleviliğe ve Alevi vatandaşların sorunlarına yönelik projelere seçim beyannamesinde yer verse de bunları seçim meydanlarında çok fazla dile getir(e)memiş olmamaları bu şüpheliği haklı çıkaran bir sonuç olarak ortada durmaktadır. Liderlerin miting konuşmaları; genellikle gündemdeki iç siyasi konular (terör olayları, ekonomi vb.) etrafında şekillenmiş, Aleviler ya da diğer dini ve etnik unsurlara yönelik çözümleyici bir söylem tarzı geliştirememiştir. Yine de politikacıların belirli azınlık gruplarının taleplerini vurgulayan konuşmalar yapmamalarını, ayrıştırma olarak algılanma korkusu ile ilişkilendirmek mümkündür.

Diğer yandan seçim beyannamelerinin toplumdaki yankısı miting konuşmaları kadar güçlü değildir. Ayrıca medya mecralarındaki (yeni ve geleneksel) tartışmaları da yoğun olmamaktadır. Bu nedenle, siyasal parti liderlerinin hassas konulara miting alanlarında değinmek yerine seçim programlarında yer vermeleri, toplumdaki tepkiden çekinmeleri ve bunun oy oranlarını olumsuz etkileyeceği kaygısıyla açıklanabilir. Bu durumu, siyasetin kırılğan yapısı, “kolaylıkla yanlışlanabilir” ve “vaatlerin bağlayıcılığı yoktur” algılamasıyla da ilişkilendirmek mümkündür. Uzun vadede, konuşmalarda yer verilen konular kolaylıkla yalanlanabilecek ve beyannamelerde değinilen vaatler zaten okunmadığı için toplumsal hafızadan silinebilecektir.

Siyasi partilerin seçim beyannameleri ve miting konuşmaları incelendiğinde, liderlerin Alevilik ve Alevi vatandaşlara yönelik konuşmaları

genellikle birlik, beraberlik, kardeşlik vurgusuna dayalı olarak şekillendiği ortaya çıkmıştır. Liderler; ortada bir sorunun olduğunun farkında ve bu sorunu kabullenmiş olsa da seçim meydanlarında bunu açıklıkla dilendirmemişlerdir. Ülke sınırı içinde yaşayan herkesin kardeş olduğu, her görüşe herkesin saygı duyması gerektiği temasını biraz da ana sorunlara değinmeden, konununun etrafında dolaşarak ifade etmeye çalışmışlardır.

Bir diğer önemli sonuç da, her siyasi partinin başta Alevilik ve Alevi vatandaşlar olmak üzere dini ve etnik unsurların temel hak ve özgürlüklerini kendilerinin koruduğunu, diğerlerinin bunu suiistimal (kimilerine göre sömürü, kimilerine göre siyasete alet etme) ettiğini iddia etmeleridir. Temelde her siyasi parti aynı şeyleri söylemesine rağmen, bu tarz konuların ortak bir karar ve davranışla tüm dini ve etnik unsurları kapsayacak bir ilke, yasa ve kural geliştirememektedir. Siyasetin doğasında var olan çatışma ve rekabetten olsa gerek, her siyasi parti herhangi bir eylemle ilgili diğerini suçlamakta ve kendisini temel hak ve özgürlüklerin ana koruyucusu olarak görmektedir.

Parti olarak değerlendirildiğinde, dönemin AK Parti Genel Başkanı ve Başbakan Ahmet Davutoğlu'nun mitinglerinde Alevilik ve Alevi vatandaşlara yönelik söylemler, sadece Alevilik olarak öne çıkartılmamakta, eşitlik ve hak bağlamında genel olarak ele alınmaktadır. Davutoğlu, diğer liderleri dini ve etnik ayrımcılık yaptığı konusunda eleştirerek kendilerinin din, dil, ırk, renk, cinsiyet ayrımı yapmaksızın herkesi eşit gördüklerini, herkese eşit olduklarını ve her görüşe saygı duyduklarını belirtmektedir. CHP Lideri Kemal Kılıçdaroğlu da doğrudan Alevilik ve Alevi vatandaşlara yönelik bir ifade kullanmazken diğer dini ve etnik unsurlarla birlikte kapsayıcı bir söylem kullanmıştır. Kılıçdaroğlu, konuşmalarında yine benzer şekilde kimseyi, diline, dinine, ırkına, kimliğine göre ötekileştirmeyeceğine değinmiş ve herkesin görüşüne saygı duyacağını ifade etmiştir. MHP Lideri Devlet Bahçeli ise, her ne kadar söylemleri milliyetçi nitelik taşısa da seçim alanlarında, Alevilik ve Alevi vatandaşlara yönelik seçim beyannamesinde yer alan proje ve vaatlerden de bahsetmektedir. Bahçeli'nin de söylem tarzı birlik, beraberlik, kardeşlik teması üzerine kurulmuş milliyetçi bir nitelik taşımaktadır.

Siyasal partiler ve politikacıların dini bir azınlık grubu olan Aleviler hakkında somut vaatler ortaya koyamamalarının nedenlerini milliyetçi-

lik, tarihsel öğretiler ve toplumsal beklentiler gibi birçok hususa bağlamak mümkündür. Ayrıca, bir gruba ait hakların siyasilerce sesli bir biçimde dillendirilmesi, diğer hak taleplerinin de dikkate alınacağı beklentisini doğuracaktır ki, iç politika bu durumla karşılaşmak istemiyor gibi görünmektedir. Bu noktada hem Alevilerin hem de diğer dini ve etnik unsurların sorunlarına çözüm bulunmasında önemli pay akademik camia, sivil toplum kuruluşları ve kanaat önderlerine düşmektedir. Şüphesiz burada kitle iletişim araçlarının da oluşturabileceği etkiyi gözden kaçırmamak gerekir. Medya; fikri takiple bu tarz sorunların işlenmesinde, ortaya konmasında ve çözüm önerilerinin geliştirilmesi için aracı bir rol oynayabilecek, toplumun talep ve beklentilerini dikkate alarak bir anlamda iktidar başta olmak üzere siyasi mercileri ve kararlarını denetleyebilecektir.

EXTENDED ABSTRACT

**Politics, Culture and Perception: Discourses
Regarding Alevis on 7th June Elections in Turkey**

*

Ekmel Geçer – Şerif Arslan

Sakarya University / Ondokuz Mayıs University

Political groups try to persuade the public by producing their own discourses and ideologies. Politicians, both at election periods and at other times by establishing a dialogue with the public, win their rations and aspire to govern. It is also expected that the ruling body will bring solutions to the problems of all sections of the society as well as preparing order and rules for the society. In this sense, political authorities want to control and monitor the processing and distribution of information production. However, for politics to manage this process, there is a need for power and ideology in the same way (Yetkin, 2016, s. 158).

Having only power or ideology is not enough for political groups to sustain their existence. For this, it is necessary for politicians to convey their opinions and ideologies and gain consent (Bulut, 2011, s. 186-187). For this, it is important that current political power produce genuine political discourses and approaches that will become popular in the society. Here too, some techniques and activities, which are expressed as political "communication strategies", are striking. Beyond these strategies, however, the concept of "rhetoric" plays a key role in the formation, shaping and correspondence of political discourses in audiences (Tamçelik, 2014, s. 44). In short, the concept of rhetoric, which is defined as "art of oratory", is seen as a means of manipulation by the increase of political groupings and the rise of politics on the dialectical layer of politics (Çadırcı, 2010, s. 91).

It is important for the political leader to shape his / her speech according to the current situation in the target group, to mention their problems and to establish an emotional connection with the target group. Along with these, the characteristics of the target group are also im-

portant in the persuasion process. If the target group is made up of disadvantaged groups of the society, if it belongs to ethnic and religious differences or minorities, it causes new forms and expressions to appear in political discourse. To put it more explicitly, the politicians are shaping their speech according to the characteristics and problems of the target groups in the region where the meeting is conducted.

In the context of Turkey, Alawi people are given as examples of the aforementioned religious and cultural diversity of this article, which is the main starting point. The "Alawism" and Alawism community, which faced the problems of minority groups, have developed methods of dealing with these problems over time (Cansun, 2013, s. 454). In this context, they have established associations in different geographical regions to make their voices heard better; have been involved in various activities with non-governmental organizations (Cengiz, 2014, s. 54). The political powers (authority, government) are not indifferent to these demands and expectations of Alawites. The process started in 2009 in our country with the "Alawi Workshops" organized to learn the problems of the Alawi people from the first hand and to solve them through dialogue, and then continuing with "Alawi Initiative", is regarded as positive developments in terms of taking the problems of Alawi communities into consideration (Ünlü, 2014, s. 620).

In parallel with these developments, political parties and politicians have taken the problems of the Alawi communities to the agenda and started to give place to the problems of the Alawis in rallies (Kalçık, 2007, s. 144). This election formulation can be explained by the fact that leaders try to establish an emotional connection with voters by touching on their problems and the rhetorical art of leaders. Thus, the political authority is giving the image of "I know your problem, I solve the problems" to the target group and try to get their votes.

Alevis, being one of the significant religious groups in Turkey, and the problems regarding their rights and freedom of beliefs, have been intensely debated after the 2000s and these disputes moved on to another phase in 2009 when Justice and Development Party (AK Party) took a new political step "Alevi Initiative". Undoubtedly, it is thought that politics as a system and politicians as an authority are the highest position to discuss these problems and present solutions. In this regard, this study

aims to analyze how political parties tackled the issues about Alevism, Bektashism and Alevis at their political campaigns on 7th June 2015 elections, how much political leaders mentioned their problems, and what solutions they presented for the socio-political problems of Alevis.

In the context of the rhetoric and the Alawism issue, this study examines how political parties perceive Alawism and Bektashi in the general elections, June 7, 2015, and how much they touch on the problems of the Alawis-Bektashi people. In the study, all public speeches of four parties represented in Turkish Parliamentary (AK Party, CHP, MHP, HDP) have been analyzed before the elections. In the study, to reach more detailed and important results, no restrictions were put on the rallies of political leaders and all public speeches before the 7 June elections were examined. Within the scope of the research, all election speeches conducted by Chairman of the Justice and Development Party Ahmet Davutoglu, Chairman of the Republican People's Party Kemal Kılıçdaroğlu, Chairman of the Nationalist and Action Party Devlet Bahçeli, Co-Presidents of the People's Democratic Party Selahattin Demirtaş and Figen Yüksekdağ, were analyzed by "content analysis" and "discourse analysis" methods.

To be able to answer these research questions, we widely applied discourse analysis. However also benefitted from the content analysis where we needed. The rally speeches of the main political parties in Turkey Justice and Development Party (AK Party), Republican People's Party (CHP), Nationalist Movement Party (MHP) and People's Democratic Party HDP) they delivered before the 7th June elections are the main universe of this study. Through examining the discourses about Alevism, Bektashism, and Alevis during an election process, this study has tried to find out how politics and politicians have handled a religious minority group, especially at sensitive times. The results suggest that the Turkish political parties seem to avoid clearly handling the problems regarding Alawism but only talking about them through a very smooth way mostly in general terms.

Kaynakça/References

- Akkır, R. (2014). *Siyasal bir mesele olarak Alevilik*. Geçmişten Günümüze Alevilik I. Uluslararası Sempozyumu 2, Bingöl.
(Yazar İsmi Yok) *Alevi-Bektaşî inancının esasları*. (2008). Danimarka: Danimarka Alevi Birlikleri Federasyonu.
- Altın, K., Altın, E. (2014). *Bir ibadet ritüeli olarak "Semah" ve Erzincan kırklar semahının müzikal ve ritmik yönden incelenmesi*. Geçmişten Günümüze Alevilik I. Uluslararası Sempozyumu 2, Bingöl.
- Arslanoğlu, İ. (2000). Alevilik nedir? *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*(13), 154-184.
- Arslanoğlu, İ. (2001). Alevilikte temel inanç unsurları ve pratikler. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*(20), 33-134.
- Arslanoğlu, İ. (2002). Aleviliğin tarihsel-sosyal temelleri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*(23), 123-180.
- Azar, B. (2005). Benzerlik ve farklılıklar ekseninde Alevi-Bektaşî inançları üzerine bir değerlendirme. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10(2), 81-87.
- Bakhtin, M. (2001). *Karnavaldan romana. (Edebiyat teorisinden dil felsefesine seçme yazılar)* (Çev. C. Soydemir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Balkanlıoğlu, M. A. (2006). *Aleviliğin günümüzdeki problemleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Baş, T., ve Akturan, U. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri nitel veri analizi, örnekleme, analiz, yorum*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık.
- Bilgin, N. (2006). *Sosyal bilimlerde içerik analizi, teknikler ve örnek çalışmalar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Böke, K. (2009). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Bulut, Y. (2011). İdeolojinin tarihçesi. *Sosyoloji Dergisi*, 3(23), 183-206.
- Büyükkantarcioglu, N. (2012). Söylem incelemelerinde eleştirel dil-bilimsel boyut: eleştirel söylem çözümlemesi ve ötesi. Ö. Özer (Ed.), *Haberî Eleştirmek* (pp. 166-200). Konya: Literatürk Yayınları.

- Cansun, Ş. (2013). Türkiye'de Aleviler ve siyasi partiler ilişkisi: Cumhuriyet Gazetesi Üzerinden Bir Değerlendirme. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(2), 453-465.
- Cengiz, G. (2014). *Alevi Bektaşilerin sorunları ve çözüm önerileri*. İstanbul: Alevi Bektaşî Kültür Enstitüsü.
- Ceylan, Y. (2014). *Türkiye'de kültürel çoğulculuk tartışmaları ve Alevilik*. Geçmişten Günümüze Alevilik I. Uluslararası Sempozyumu, Bingöl.
- Ceylan, Y. (2015). Türkiye'de çok kültürlülük tartışmaları ve Anadolu Aleviliği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(37), 571-582.
- Çadırcı, A. (2010). Retorik-Aristoteles. *Hukuk Gündemi*, 90-97.
- Demirbaş, E. (2004). *Etnik Azınlıklar, Kültürel Entegrasyon ve Medyada Temsil: Nusayri Topluluğu Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Demirtaş, M. C. Ö., N. (2012). Siyasal pazarlama uygulamaları açısından belediye başkanlarının web sitelerinin değerlendirilmesi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(2), 238 - 252.
- Doruk, Ö. (2013). Disiplin toplumu ve haber söylemi: Gökkuşuğu Derneği'nce yapılması planlanan yürüyüşün engellenmesine ilişkin haberlerin çözümlenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 2(1), 106-132.
- Dursun, Ç. (1999). İdeoloji yaklaşımları çerçevesinde dil, söylem ve siyaset. *Teori ve Politika*, 1-8.
- Ertan, M. (2017). *Kimlik, etnisite ve siyaset*. 15. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi, Ankara.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. New York: Polity Press.
- Göçer, A. (2012). Dil-kültür ilişkisi ve etkileşimi üzerine. *Türk Dili*, 3(729), 50-57.
- Güler, S. (2007). *Bir inanç sistemi olarak aleviliğin siyasal örgütlenmesi Türkiye Birlik Partisi deneyimi (TBP)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Güngör, N. (2013). *İletişim, kuramlar yaklaşımlar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Hall, S. (1999). Kültür medya ve ideolojik etki. M. Küçük (Ed.), *Medya İktidar İdeoloji*. Ankara: Ark Yayınları.

- Heidegger, M. (1998). *Pathmarks*. New York: Cambridge University Press.
- Humbolt, W. V. (2011). *Klasik Alman dil felsefesi metinleri* (Çev. G. Aytaç). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Kahraman, Y. (2014). Dil varlığının ontolojik zemini. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*(18), 75-87.
- Kalçık, T. (2007). *Televizyonda siyasal propaganda ve AKP*. Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Karslı, B. (2014). *Birlikte yaşama perspektifinde toplumun Alevi gruplara bakışı ve Alevi grupların diğer gruplarla sosyal ilişkideki öncelikleri*. Geçmişten Günümüze Alevilik I. Uluslararası Sempozyumu, Bingöl.
- Köktürk, Ş. E., S. (2013). Dilbilim ve göstergebilim: Ferdinand de Saussure ve göstergebilimi anlamak. *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*, 2(2), 123-136.
- Neumann, N. E. (1984). *The Spiral of silence*. Chicago: University of Chicago Press.
- Özdemir, C. (2001). Kimlik ve söylem. *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(2), 107-122.
- Özerkan, Ş. (2002). Medya, dil ve ideoloji. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 1(12), 63-76.
- Özkan, A. (2016). *7 Haziran ve 1 Kasım seçimlerinde siyasal iletişim*. İstanbul: SETA Yayınları.
- Robson, C. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemleri "Gerçek dünya araştırması"* (Çev. G. Arastaman). Ankara: Anı Yayınları.
- Saussure, F. (2001). *Genel dilbilim dersleri* (çev. B. Vardar). İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Sencer, B. (1982). Dil ve ideoloji. *Amme İdaresi Dergisi*, 3(15), 119-122.
- Subaşı, N. (2005). *Alevi modernleşmesi*. Ankara: Kitabiyat.
- Şişman, A. (2009). Alevilik, temel hak ve özgürlükler. *Dem Dergisi*(6), 4-5.
- Tamçelik, S. (2014). Sosyal medyanın Türkiye'de yeni özgürlük alanlarını belirlemedeki etkisi ve yerel seçimlerde siyasal iletişimle kolektif kimlik oluşumundaki rolü. *İletişim ve Diplomasi*(27-44).
- Turan, M. (2008). Kaos Teorisi: Bauman ve Bakhtin. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi*, 19(1), 1-19.

- Ünlü, İ. (2014). *Alevilik'te dedelik kurumu oluşumu ve işlevleri*. Geçmişten Günümüze Alevilik I. Uluslararası Sempozyumu, Bingöl.
- Volosinov, V. (1973). *Marxism and the philosophy of language*. UK: Seminar Press.
- Yanık, H. (2013). Söylem analizi. 20.11.2017 tarihinde https://www.academia.edu/3793872/S%C3%B6ylem_Analizi adresinden alınmıştır.
- Yetkin, B. (2016). Siyasal iktidarların kamuflaj örtüsü: medya ve gerçekliğin yeniden üretimi. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*(42), 157-172.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Geçer, E. ve Arslan, Ş. (2018). Politika, kültür ve algı: 7 haziran seçimlerinde alevi söylemleri. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1917-1959. DOI: 10.26466/opus.435785

Bir Analiz Denemesi: Bağımsız Türkiye Partisi (BTP)

DOI: 10.26466/opus.443863

*

Hüseyin Arslan*

* Dr. Öğr. Üyesi, Polis Akademisi Başkanlığı, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara/Türkiye
E-Posta: harslan341@gmail.com ORCID: [0000-0002-2655-5894](https://orcid.org/0000-0002-2655-5894)

Öz

Bağımsız Türkiye Partisi (BTP) 2001 yılında kurulmuştur. Bu açıdan BTP Türk siyasi tarihi bakımından oldukça genç bir parti konumundadır. BTP'nin şu andaki genel başkanı Haydar Baş'tır. Haydar Baş genel başkanlık görevini 18 Ağustos 2002'den beri kesintisiz bir şekilde yürütmektedir. O, daha önce hiç siyaset yapmamıştır ve onun bir siyasî geçmişi de yoktur. Haydar Baş siyasî hayatı BTP ile başlayan bir şahsiyettir. Baş, bir siyasi parti genel başkanı olmanın yanı sıra aynı zamanda bir iş adamı, akademisyen ve verimli bir yazardır. O takipçilerince "üstad" lakabıyla bilinmektedir. Bu çalışmanın amacı Türk siyasi tarihi açısından oldukça yeni sayılan BTP'yi analiz etmektir. Makalenin ilk kısmı, BTP'nin kurulmasını ve onun lideri olan Haydar Baş'ın ve parti içindeki konumunun belirlenmesini değerlendirmektedir. Daha sonra makale, BTP'nin kendisini ifade etme yolunun ve ideolojisinin yanı sıra BTP'nin parti olarak yer aldığı politik tipolojii tartışmayı amaçlamaktadır. Makalenin son kısmı, parti programının temelini oluşturan Milli Ekonomi Modeli (MEM) ve Haydarizm üzerine odaklanmaktadır. Son bölüm ayrıca BTP'nin genel seçimlerde aldığı oy miktarının analizini de içermektedir.

Anahtar Kelimeler: Haydar Baş, Bağımsız Türkiye Partisi, Haydarizm, Milli Ekonomi Modeli, genel seçimler.

An Analysis of Independent Turkey Party (BTP)

*

Abstract

Independent Turkey Party (BTP) is founded in 2001. In this respect, BTP is a very young party in terms of Turkish political history. The current leader the BTP is Haydar Baş. Haydar Baş has been continuing his presidency since 18 August 2002 without interruption. He has never done politics before and he has no political background. Haydar Baş is a personality whose political life began with the BTP. In addition to being a political party leader, Baş is also a business man, an academics and a prolific writer. He is known by his followers as "master". The aim of this study is to analyze the BTP, which is participated in Turkish political life quite recently. The first part of this paper assesses the establishment of the BTP and its leader, Haydar Baş, and his position within the party. Later, the paper aims to discuss the way of BTP's expressing itself and its ideology, as well as the political typology that BTP fits as a party. The final part of the essay focuses on the National Economy Model (MEM) and Haydarism, which form the basis of the party programme. The final part also includes an analysis of the amount of votes the BDP received in general elections.

Keywords: *Haydar Baş, Independent Turkey Party, Haydarism, the National Economy Model, general elections.*

Giriş

Bağımsız Türkiye Partisi (BTP) 2001 yılında Türk siyasal hayatına katılmış bir partidir. BTP Türk siyasi tarihi bakımından oldukça genç bir parti konumundadır. BTP'nin genel başkanlığını ise partililerce "üstad" lakabıyla bilinen Haydar Baş 18 Ağustos 2002'den beri kesintisiz bir şekilde yürütmektedir. Haydar Baş, daha önce siyaset yapmamış, siyasî geçmişi olmayan ve parti ile beraber siyasete atılmış olan bir şahsiyettir.

BTP ve lideri Haydar Baş, özellikle seçim dönemlerinde kullandıkları argümanlar, seçim vaatleri ve sloganlarla kamuoyunun dikkatini çekmiş ve seçmen nezdinde belirli bir popülerite yakalamışlardır. Ancak yakalanan bu popüleritenin ve havanın oya tahvil edilemediği de gözlemlenmektedir.

BTP'nin yeni bir parti olması sebebiyle parti hakkında dışarıdan bir gözle yapılmış çok fazla analiz ve çalışma bulunmamaktadır. Bundan hareketle BTP'nin analiz edilmesi planlanan bu çalışmada öncelikle, BTP'nin kuruluşu ve BTP Genel Başkanı Haydar Baş ve onun parti içindeki konumu hakkında bilgi aktarılması hedeflenmektedir. Daha sonra BTP'nin kendini ifade etme şekli ve ideolojisi ve hangi parti tipolojisine girdiği hususlarında bilgi verilmesi hedeflenmektedir. Sonrasında da parti programının temelini oluşturan ve Haydar Baş tarafından kaleme alınan "Milli Ekonomi Modeli (MEM)" ve "Haydarizm" üzerinde durulması ve BTP'nin genel seçimlerde aldığı oy miktarının irdelenmesi planlanmaktadır.

1. BTP'nin Kuruluşu

BTP, İçişleri Bakanlığı kayıtlarına göre 25 Eylül 2001 tarihinde kurulmuş ve Cumhuriyet tarihinin 41. siyasi partisi olarak, siyaset sahnesindeki yerini almıştır. BTP'nin kurulması gerek resmi olarak ve gerekse de basın yayın kuruluşları tarafından kamuoyuna duyurulmuştur.

BTP'nin kurulması Hürriyet gazetesinin 26 Eylül 2001 tarihli nüshasında haberleştirilmiştir. Gazetede yayınlanan haberde, parti kurucularının İçişleri Bakanlığı'na giderek parti kuruluş dilekçesini Genel Sekreter

Hüseyin Aksoy'a sunduklarını ve böylece BTP'nin halen faaliyette bulunan 41. parti olduğunu okuyucularına duyurmuştur (<http://www.hurriyet.com.tr/turkiyenin-41-partisi-kuruldu-18129>).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı resmi internet sitesinde, İçişleri Bakanlığı Genel Sekreterliği'ne 24 Eylül 2001 tarihinde saat 17:00 sıralarında BTP'nin resmen kurulması için başvuru yapıldığı bilgisi yer almaktadır. Siteden aktarılan bilgilere göre, BTP'nin 25 Eylül 2001 tarihi itibarıyla 41. siyasi parti olduğu, Prof. Dr. Ata Selçuk ve Ali Gedik'in genel başkanlık görevinde buldukları ve 18 Ağustos 2002'den itibaren de Haydar Baş'ın BTP'nin genel başkanlığını devraldığı bilgisi paylaşılmaktadır (<https://www.tbmm.gov.tr>).

Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı (TESAV)'nın 19 Ağustos 2015 tarihinde güncellediği Cumhuriyet döneminde kurulan ve kapatılan siyasi partiler listesinin 207. sırasında BTP yer almaktadır (<http://www.tesav.org.tr/1923ten-gunumuze-kadar-kurulan-ve-kapatilan-siyasi-partiler/>).

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından paylaşılan verilere göre de BTP, 09.11.2017 tarihi itibarıyla faaliyette olan siyasi partiler sıralamasının 18. sırasında bulunmakta (http://www.yargitaycb.gov.tr/sayfa/faaliyette-olan-siyasi-partiler/documents/SPartiler_11052016.pdf, s.1) ve 10.07.2018 tarihi itibarıyla üye sayısı 6355 olarak gösterilmektedir (<https://www.yargitaycb.gov.tr/sayfa/faaliyette-olan-siyasi-partiler/1103>).

2. BTP Genel Başkanı Haydar Baş ve Parti İçindeki Konumu

a. Haydar Baş Kimdir?

BTP Genel Başkanı Haydar Baş'ın hayat hikâyesi İcmal yayınları arasından neşredilen eserlerinin bir kısmında, kendi adına açılan <http://www.haydarbas.com> ve BTP'nin resmi internet sitesi <http://www.btp.org.tr>'de geniş bir şekilde ele alınmaktadır.

Bu sebeple, Haydar Baş kimdir, daha çok bir parti genel başkanı bir siyasetçi olarak mı, iş adamı olarak mı yoksa bir ilim adamı ve yazar olarak mı tanınmaktadır vb. soruların cevabını bahsi geçen biyografilerde

bulmak mümkündür. Bu yüzden amacımız, Haydar Baş ile ilgili teferruatlı hayat hikâyesi vermekten ziyade kısa bir bilgilendirmeden sonra konumuzla ilgili kesişen noktalardan hareketle bir analiz yapmaktır.

Bahsi geçen yerlerdeki biyografiye göre, 1947 yılında Trabzon'da doğan Haydar Baş ilk, orta ve lise tahsilini Trabzon'da tamamladıktan sonra Kayseri'deki Erciyes Üniversitesi Yüksek İslâm Enstitüsü'nden 1970 yılında mezun olmuş, yüksek lisans ve doktora için Bakü Devlet Üniversitesi'ne girmiştir. "Veda Hutbesinde İnsan Hakları" isimli teziyle çalışmalarını tamamlayan ve aynı üniversitede akademik göreve başlayan Baş, "İslam ve Hz. Mevlana", "Tasavvuf Tarihi", "Din Sosyolojisi" ve "Din Psikolojisi" konularındaki tezleriyle de Azerbaycan'da "profesörlük" unvanı almıştır (Baş, 2005, s. 9).

Haydar Baş'ın kullandığı "profesörlük" unvanı bir ara kamuoyunu bir hayli meşgul etmiş ve çeşitli iddialarla gündeme taşınmıştır. BTP Genel Başkan Yardımcılığı görevini halen yürüten ve bir tıp doktoru olan Dr. Abdullah Terzi ile bir vesileyle yaptığımız görüşmede bu iddiaları kendisine sormuştuk. Terzi verdiği cevapta; Haydar Baş'ın tez savunması için Azerbaycan'da jüri karşısına çıktığı zaman rahatsız olduğunu, acil bir durumda müdahale için yanında bulunduğunu, 14 profesörden oluşan jüri karşısında hasta haliyle 4 saat savunma yaptığını ve neticede ortada bulunan bir sandığa atılan zarflardan çıkan sonuca göre bu unvanı aldığını söylemiştir. Ayrıca Terzi, Haydar Baş'ın ihtiyaç duymadığı için profesörlük unvanını YÖK'ten denkletmediğini de sözlerine eklemiştir. Ancak bu unvanın Haydar Baş ve BTP'liler tarafından kullanıldığı görülmektedir.

Haydar Baş, Bakü Devlet Üniversitesi'nde Doğu Dilleri ve Edebiyatlarını Araştırma Fakültesi, Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde yıllarca ders vermiştir. Baş, Azerbaycan'daki akademik hayatından önce Türkiye'de çeşitli liselerde yedi yıl öğretmenlik yapmış, muhtelif sivil toplum kuruluşlarında aktif görevler üstlenmiş ve aynı zamanda Baş Şirketler Grubunu, Baş Çelik Fabrikalarını, Baş Ticaret A.Ş.'yi ve BAŞ Isı Sanayii'ni kurmuştur. İcmal, Öğüt ve Mesaj dergilerinin kurucusu olan ve bu dergilerin başyazarlığını yapan BTP Genel Başkanı Haydar Baş, Fransızca, Arapça ve Farsça bilmektedir (<http://www.haydarbas.com/?pages,101/Hakkmda>; <http://www.btp.org.tr/user/biography/1/prof-dr-haydar-bas>).

Ruşen Çakır da yıllar önce yazdığı "Ayet ve Slogan" isimli kitabında, İcmal ve Öğüt dergileri etrafında toplanan, sanayici-işadamı Haydar Baş'ın liderliğini yaptığı Trabzon kökenli bu gruba dikkatleri çekmiştir. (Çakır, 2002, s. 77).

Haydar Baş, dünyada ve Türkiye'de çeşitli üniversitelerde lisansüstü çalışmalara ve akademik araştırmalara konu olmuş, yurt dışındaki araştırma ve düşünce kuruluşlarından otuzun üzerinde ödüle ve sertifikaya layık görülmüştür (Baş, 2007, s. 14-15).

Haydar Baş'a verilen bu ödüllerin ve sertifikaların mahiyeti ve fotoğrafları gerek neşrettiği eserlerin ilk sayfalarında ve gerekse de BTP'nin resmi sitesinde biyografisiyle beraber geniş bir şekilde verilmektedir. Ayrıca Haydar Baş'ın geneli ilahiyat alanında olmak üzere 50'ye yakın basılmış ve basılmak üzere olan eseri bulunmaktadır (<http://www.haydar-bas.com/?pages,101/Hakkmda>; <http://www.btp.org.tr/user/biography/1/prof-dr-haydar-bas>).

Bu eserlerden birisi "Veda Hutbesinde İnsan Hakları"dır. Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı, Arap Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanı Prof. Dr. Vasım Mehmetaliyev ile Bakü Devlet Üniversitesi Felsefe İlimleri Bölümünde görev yapan Dr. Zakir Cabbaroğlu Memmedov ayrı ayrı yazdıkları takrizlerde bu eseri yazdığı için Haydar Baş'a' teşekkür etmişlerdir (Baş, 2001, s. XVII-XX, XXI-XXIII).

Haydar Baş'ın "Makalat" isimli eserinin başında ise merhum Nevzat Yalçıntaş'ın kaleme aldığı bir takriz bulunmaktadır. Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş, Ekim 1989 tarihinde yazdığı bu takrizde, aziz kardeşim diye hitap ettiği Haydar Baş'ı "zamanımızın alperenlerinden biri" olarak görmüştür. Onu, ayağında demir çarık, ülkemizi köşe bucak dolaşan ve ilk mayanın has ekmeğini dağıtan... inleyen bir ney gibi ayrılıklardan, çatışma ve bölünmelerden de muzdarip biri olarak nitelendirmiştir (Baş, 1994, s. XIII).

Birçok eserin müellifi olan BTP Genel Başkanı Haydar Baş, Cumhuriyetimizin kurucusu Atatürk hakkında da "Hoş Geldin Atatürk" isimli bir kitap neşretmiştir. Bu eser basılmadan önce Cumhuriyet gazetesi tarafından 6 Kasım 2017 tarihinde "Haydar Baş'tan 10 Kasım'da Atatürk kitabı" haberiyle reklam edilmiş ve Haydar Baş'ın büyük yankı uyandıran yeni kitabının "Hoş Geldin Atatürk" adıyla çıktığı ve Baş'ın 10 Kasım'da Anıt-kabir'i ziyaret ederek aynı gün kitabını imzalayacağı okuyuculara duyurulmuştur (<http://www.cumhuriyet.com.tr>).

Eser çıktıktan sonra Cumhuriyet Gazetesi Haber Müdürü Atakan Sönmez'in, Haydar Baş'ın kaleme aldığı "Hoş Geldin Atatürk" eseriyle ilgili teşekkür mahiyetindeki sözleri bu defa 01 Aralık 2017 tarihinde Yeni Mesaj gazetesinde revaç bulmuştur. Sönmez'in, *"Mustafa Kemal Atatürk'ü, 'Hoş geldin Atatürk' eseriyle yeniden keşfettim. Bir Türkiye Cumhuriyeti vatan-daşı olarak sayın Prof. Dr. Haydar Baş'a müteşekkirim"* şeklindeki sözleri Yeni Mesaj'da yer almıştır (<http://www.yenimesaj.com.tr>). Aynı haberin devamında da ilk baskısını 10 Kasım 2017 yılında yapan "Hoş Geldin Atatürk" isimli kitabın üçüncü baskısını yapması üzerine Haydar Baş'ın, bu eserle ilgili şu ifadelerine yer verilmiştir: *"Çok uzun zamandır araştırıyorum. Çok sağlam kaynaklardan bu eseri oluşturdum. Çok farklı bir Atatürk kitabı yazdım. Milletimizin gerçek Atatürk'ü bilmesi için, birlik ve beraberliğimizin temini için muhakkak okunması gereken bir eserdir. Doğmuş yaşamış bir Atatürk var. Ama topluma anlatılan Atatürk çok farklılaştırılmış. Biz de kitabımızın ismini 'Hoş Geldin Atatürk' koyarak bu yaşayan Atatürk'ün topluma anlatılan Atatürk olmadığını ortaya koyduk. Atatürk yeniden doğuyor. 'Hoş geldin Atatürk', hayırlı uğurlu olsun."* (<http://www.yenimesaj.com.tr>). Hoş Geldin Atatürk kitabının neşrinden sonra Haydar Baş'ın himayesinde, Türkiye çapında çeşitli tarihlerde Atatürk'ün anıldığı "Atatürk Vatandır Sempozyumları" da gerçekleştirilmiştir. (<http://www.btp.org.tr/user/biography/1/prof-dr-haydar-bas>).

Haydar Baş'ın ayrıca Ehl-i Beyt ile ilgili çalışmaları da bulunmaktadır. Baş, 10 ciltlik Ehl-i Beyt Külliyyatı yazmış ve bu çerçevede Ehl-i Beyt Sempozyumları düzenlenmesine vesile olmuştur. Öyle ki, Büyük Ortadoğu Projesi kapsamında küresel oyuncuların Şii-Sünni, Alevi-Sünni çatışması çıkartmak istediği bir dönemde düzenlenen bu "Birlik İçin Ehl-i Beyt sempozyumları" sayesinde bütün küresel kirli oyunların bozulduğu iddia edilmektedir (<http://www.btp.org.tr/user/biography/1/prof-dr-haydar-bas>).

Dolayısıyla yukarıda aktarılan bilgiler Haydar Baş'ı, bir siyasi parti genel başkanı olmanın yanı sıra bir iş adamı, akademisyen ve verimli bir yazar olarak karşımıza çıkarmaktadır.

b. Haydar Baş'ın BTP İçindeki Konumu

Siyasi partiler, sendikalar, sivil toplum örgütleri vb. kurumların liderliğiyle ilgili yapılan pek çok analiz bulunmaktadır. Bu analizlerin odak noktasını ise genellikle bu kurumların yönetim kadrolarının oligarşik bir yapılanma içinde olduğu iddiaları oluşturmaktadır.

Bu meyanda çalışma yapan bilim adamlarından birisi Fransız anayasa hukuku uzmanı, siyasetçi ve siyaset bilimci Maurice Duverger'dir. Siyasi partilerin liderliğinin, sendikalar, şirketler, dernekler vb. günümüzdeki sosyal grupların çoğu gibi ikili bir özellik gösterdiğine, yani görünüşte demokratik gerçekte oligarşik olduğuna işaret eden Duvergere göre, partilerin liderliği, doğal olarak, oligarşik bir biçim alma eğilimindedir. Partilerde gerçek bir "yönetici sınıf" az çok kapalı bir kast, girilmesi güç bir "iç çevre" ortaya çıkmaktadır. Bu olay, gerek gerçek ve görünüşteki liderler, gerek demokratik ve otokratik yöneticiler bakımından söz konusudur (Duverger, 1993, s. 188, 210).

Robert Michels tarafından formüle edilen "oligarşinin tunç kanunu"na göre demokratik kitle örgütlerinin tamamı kural olarak bir oligarşi tarafından idare edilmektedir. Liderlerin doğal olarak iktidarlarını koruma ve arttırma eğiliminde olduklarından bahseden Duverger'e göre, üyelerin bu eğilimi engellemek şöyle dursun, tersine liderleri putlaştırmak suretiyle, onu büsbütün güçlendirmeleri sebebiyle işi daha da kolaylaştırmaktadırlar. Bütün bu noktalarda Michels'in çözümlemesinin hâlâ geçerliliğini koruduğuna dikkat çeken Duverger, bununla birlikte partilerin demokratik görünüşlerini sürdürdüklerini, oligarşik ve otoriter metotların genellikle tüzüğün izni olmaksızın, bir takım dolaylı ve etkili yollardan gerçekleştirildiğine işaret etmektedir. Ona göre bu kamuflaj metodu, bazı çağdaş devletlerin aynı amaçlarla başvurduğu kamuflaja benzetilebilir. Amaç, demokratik formüllerin ve dekorların gerisinde otokratik bir iktidarın kurulmasıdır (Duverger, 1993, s. 190).

BTP kurulduğu zaman çoğu seçmen partiyi pek tanınmazken Haydar Baş ismine aşinaydı. Yani seçmenler, BTP'nin genel başkanının kim olduğu ve bu partinin siyasi faaliyetleri hakkında çok fazla malumat sahibi değilken en azından Haydar Baş'ın kim olduğunu az çok bilmekteydiler. Bundan hareketle denilebilir ki BTP tam anlamıyla bir lider partisidir ve genel başkan Haydar Baş'ın ismi her zaman partinin önünde olmuştur ve

tek otorite odur. Partide lidere kayıtsız şartsız itaat vardır ve parti içinde lidere karşı bir muhalif adayın çıkması ve bir muhalefet hareketi başlatması imkansız gibi görünmektedir. Dolayısıyla BTP’de parti içi demokrasi gibi bir kavramın varlığından bahsetmek ve liderin kararlarına karşı çıkmak ya da sorgulamak mümkün görünmemektedir.

3. BTP’nin Analizi

a. BTP’nin Kendini İfade Etme Şekli

BTP ideolojik açıdan kendisini “2. Kuvayı Milliye Hareketi” olarak tanımlamaktadır. Kuvayı Milliye, Birinci Dünya Savaşı sonrası Yunan ordusunun İzmir’i işgal etmesi (15 Mayıs 1919) ve Anadolu’da ilerleme girişimleri üzerine örgütlenen direniş hareketine verilen addır. Kuruluşunu dört ay içinde tamamlayan, ordu ile bağlantılı ilk gerilla ve yerel silahlı direniş eylemlerini örgütleyen Kuvayı Milliye, halkın kendi varlığını korumak amacıyla silahlanmasına dayanan bir sistem üzerine kurulmuştur. Bu örgütlenmenin amacı ise herhangi bir ulusun ya da devletin egemenliğini kabul etmek değil ulusun tam bağımsızlığını sağlamaktır (Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, 1986, C. 14, s. 7230). Bağımsızlık yolunda Kuvayı Milliye birlikleriyle herhangi bir ulusun ya da devletin egemenliği altına girmeme amacıyla yola çıkan Milli Mücadele, Atatürk’ün liderliğinde başarıya ulaşmış ve neticede Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur.

İşte, BTP’nin kendisini “2. Kuvayı Milliye Hareketi” olarak tanımlamasının arkasında, kendi ifadeleriyle, şu anda Türkiye’nin tam anlamıyla bağımsız olmadığı, işgal altında olduğu düşüncesi yatmaktadır. Bu sebeple bu hareket, Kerkük ve Musul’u da içeren Misak-ı Milli sınırları içerisinde Türkiye’yi tam bağımsızlığa kavuşturmak için yola çıkmış bir harekettir. Bu hareketin lideri Haydar Baş’tır ve BTP ona tam bir sadakatle bağlıdır. BTP’nin amacı da liderlerinin önderliğinde iktidara gelerek, herkesi kucaklayarak, birlik ve bütünlük içinde Türkiye’yi tam bağımsızlığına kavuşturmasıdır (<http://www.btp.org.tr/content/view/25/program>).

b. BTP’nin İdeolojisi ve Parti Tipolojisi

BTP'nin ideoloji konusunda kesinlikle belirlenmiş ve angaje olunmuş bir eğilim bulunmamaktadır. İdeoloji konusunda önce ANAP'ın daha sonra kısmen AK Parti'nin yaptığı gibi "dört eğilimi" birleştirme, hatta daha da ileri götürme iddiası ön plana çıkmaktadır. Bunun için siyasi görüşü ne olursa olsun Kuvayı Milliye ruhunu taşıyan, maddi ve manevi değerlerin şuuruna varmış, vatan ve millet sevgisi ile dolu, ülkeyi ve milleti yüceltmeyi gaye edinen, vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğünü, toplumsal barış ve uzlaşmayı her şeyin üstünde tutan herkese BTP'nin kapılarının açık olduğu deklare edilmektedir (<http://www.btp.org.tr/content/view/25/program>). Nitekim parti yetkilileri çeşitli vesilelerle bu düşüncede olan insanların rahatlıkla BTP'ye üye ve delege olabileceklerini açıkça belirtmektedirler.

Siyasi parti tipolojileri açısından bakıldığında BTP'yi "hepsini yakala (catch-all)" partileri sınıfına koyarak analiz etmek mümkündür. Hepsini yakala partilerinin temel özelliği, sadece belirli toplumsal kesimlerin ya da sınıfların sözcüsü olmaktan çok milletin tamamının sözcülüğünü yapmaktır. Hepsini yakala partileri finansmanını hem kamusal hem özel pek çok kaynaktan sağlayan, üyelere çok liderlerin etkin olduğu ve baskın bir ideolojik karakter taşımayan bir örgütsel yapıya sahip olan partilerdir (Kapani, M. 2014, s. 192; Yalınzoğlu, 2017, s. 73).

Genel olarak ANAP'ın ve kısmen de Ak Parti'nin "hepsini yakala (catch-all)" partilerinin Türkiye'deki örnekleri oldukları kabul edilmektedir (Süer, 2011: 87). BTP'nin de ideoloji olarak belli bir dogmatik sisteme adapte olmak yerine, kapılarını herkese açma politikasıyla toplumun her kesiminden oy devşirmeyi kendine has bir siyaset tarzı olarak seçmesi, parti tipolojisi olarak herkesi yakala partileri kategorisi içinde tasnif edilmesini sağlamaktadır.

BTP'nin parti programında kendilerini iktidara taşıyacağını düşündükleri politikaları bulunmaktadır. Bunlar içinde ekonomik alanda yapacakları icraatları anlatan bir modelden, madencilik ve enerji politikalarına, kobilerle ilgili düzenlemeden, dar bölge yaygın sanayi modeline, tarım ve hayvancılık politikalarından ormancılığa kadar pek çok konuda iktidara geldikleri zaman yapacakları icraatları anlatan politikaları sayılabilir (<http://www.btp.org.tr/content/view/25/program>).

BTP'nin parti programında yer alan politikaların temel dayanaklarını ise Haydar Baş'ın yazdığı kitaplarda dile getirdiği konular oluşturmaktadır. Özellikle Baş'ın devletçi bir ekonomi modeli sunan "Milli Ekonomi Modeli (MEM)" isimli kitabı bu konuda ön plandadır.

c. Milli Ekonomi Modeli (MEM)

"Milli Ekonomi Modeli" isimli eser, Haydar Baş'ın ekonomi alanındaki temel felsefesini yansıtmaktadır.

Yerli ve yabancı bilim adamlarının övücü takdimleriyle başlayan eser dokuz bölümden oluşmaktadır. Eserin birinci bölümü, milli ekonomi modelinin temel felsefesini (s. 35-58) sorgulayarak ve bu modelin ne olduğu sorusunu sorarak işe başlamaktadır. İkinci bölüm milli ekonomi modelinin kaynaklara temel bakış açısını (s. 59-74) irdelerken, üçüncü bölüm milli ekonomi modelinde para ve emisyon (s. 75-96) konusuna yoğunlaşmaktadır. Milli ekonomi modelinde mikro analiz (s. 97-138) konusu dördüncü bölüme ayrılmışken, beşinci bölüm milli ekonomi modelinde makro analizi (s. 139-172) ele almaktadır. Altıncı bölümde milli ekonomi modelinin bazı temel problemlere yaklaşımı (s. 172-222) üzerinde durulurken, yedinci bölümün konusunu milli ekonomi modelinde ekonomi politikaları (s. 223-284) oluşturmaktadır. Milli ekonomi modelinin kaynaklarına Türkiye örneğinde genel bir bakış (s. 285-320) yapılan sekizinci bölümden sonra gelen dokuzuncu ve son bölümde ise sonuç ve milli ekonomi modelinin diğer ekonomi görüşleriyle mukayesesi (s. 321-331) yapılmaktadır.

Haydar Baş, Milli Ekonomi Modelini tanıtırken, insanın sınırlı ihtiyaçlarının sınırsız kaynaklardan karşılanması ilmi ve ülkelerin gerektiğinde her türlü mal ve hizmeti üretebilme gücüne sahip olması, iç ve dış harcamalarının borçlanmadan sağlayabilmesinin adı ve formülü olduğunun altını çizmektedir. Baş'a göre MEM ülkelerin kalkınmasının, ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarının yegâne yoludur ve MEM ekonominin sadece bir meselesine odaklanmak yerine bütününe kucaklayan bir modeldir (Baş, 2005, s. 37).

Haydar Baş, Yeni Mesaj gazetesindeki köşesinde 31 Mayıs 2018'de kaleme aldığı "Milli Ekonomi Modeli adıma tescillenmiş bir markadır" başlıklı makalesinde, 2005 yılında dünya iktisat literatürüne sunduğu Milli

Ekonomi Modelinin, adında geçen “milli” ifadesine rağmen esasen kapitalizmin sömürü zihniyeti altında ezilen dünya insanlığının tek kurtuluşu olduğu iddiasındadır. Dolayısıyla BTP’nin parti programının temelini de oluşturan, milli ekonomi modeli, Baş tarafından, sadece Türkiye ekonomisi için bir kurtuluş değil durgunluk ve sıkıntı yaşayan dünya ülkeleri için de bir kurtuluş yolu olarak takdim edilmektedir. Bu sebeplerle BTP ve lideri Haydar Baş tarafından son derece önem atfedilen milli ekonomi modeli markalaştırılmış ve 26 Haziran 2013 tarihinden itibaren 10 yıl süre ile Haydar Baş adına tescillenmiştir. Bu yüzden Baş’a göre; Cumhurbaşkanı Erdoğan da dâhil olmak üzere kimse “Milli Ekonomi Modeli, milli para” tabirlerini kullanamaz (<http://www.yenimesaj.com.tr>, 31 Mayıs 2018).

Haydar Baş kendi adına tescil ettirdiği milli ekonomi modelini yurt içinde ve yurt dışında katıldığı toplantılarla tanıtmaya çalışmaktadır. Bu modeli ilk defa 2005 yılında İstanbul’da anlattıklarını ve aradan geçen 13 yıl zarfında gezmedikleri il kalmadığını belirten Baş, siyasi iradenin Türkiye’yi borç batağından çıkarmak için hemen bu modele sarılmasını beklediklerini ancak tam aksine bir gizleme ile karşılaştıklarını ifade etmektedir (<http://www.yenimesaj.com.tr>, 31 Mayıs 2018).

Haydar Baş’ın milli ekonomi modelini yurt dışında tanıttığı ve basın da dikkatinden kaçmayan yerlerden biri Rusya Parlamentosu Duma olmuştur. BTP lideri Haydar Baş, Duma’da milletvekillerine, siyasi partilerin ekonomiden sorumlu yöneticilerine, Rus bilim adamlarına hitaben bir konuşma yapmış ve onlara milli ekonomi modelini anlatmıştır. Baş’ın yaptığı bu konuşmayı Rusya Liberal Demokrat Parti Genel Başkanı Vladimir Jirinovski’nin yanı sıra Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin’in ekonomi danışmanları da dikkatle dinlemiştir (<https://www.haberturk.com>, 6 Mart 2013).

Duma’daki katılımcılar tarafından merakla dinlenen ve övücü ifadelerle müzakere edilen milli ekonomi modelinin Türkiye’de çok fazla gündeme gelmemesi Haydar Baş’ı hayal kırıklığına uğratmıştır. Nitekim Baş bu durumu şöyle dillendirmiştir: “Rusya Parlamentosu’nda beş saat süren ve tarihinde konuk olarak sadece Çin Devlet Başkanı’nu ağırlamış Duma’da, ülkesinde mecliste dahi yer bulamayan bendenizin ‘sessiz devrimi’ Türk kanallarında tek kare yer bulamadı.” (<http://www.yenimesaj.com.tr>, 31 Mayıs 2018).

Görüldüğü gibi BTP Genel Başkanı Haydar Baş ve BTP'nin iktisatçıları milli ekonomi modelinin dünyanın pek çok ülkesinde uygulandığını ve bu ülkelerin ekonomik krizden çıktıklarını iddia etmektedirler. BTP Genel Başkanı Haydar Baş ve BTP'nin iktisatçılarının milli ekonomi modeli hakkındaki görüşlerini, taraf oldukları gerekçesiyle gözardı ederek bir kenara bırakacak olursak, bu modelin değerlendirilmesi ve belirtildiği gibi başarılı bir sistem olup olmadığının ortaya konulması görevi tarafsız akademisyenlere ve konunun uzmanlarına düşmektedir.

d. Haydarizm

Milli ekonomi modelinin 2005 yılında tedavüle girdiği andan itibaren BTP lideri Haydar Baş'ın ve BTP yöneticilerinin ortaya attığı ve katıldıkları hemen hemen her toplantıda dile getirdikleri yeni bir iktisat sistemiyle yüzleşmeye başladık. Bu yeni ekonomik sistemin adı "Haydarizm" dir.

Nitekim bu sisteme adını veren Haydar Baş da "Haydarizm"i onaylamakta ve milli ekonomi modelinin, tüketime dayalı tek model olduğunu vurgulayarak, kapitalizm ve sosyalizm ile beraber iktisat literatürüne dünyanın üç büyük iktisat tezinden biri olarak 'Haydarizm' şeklinde yeni bir tezin girdiğini ifade etmektedir (<http://www.yenimesaj.com.tr>, 31 Mayıs 2018).

Haydar Baş'ın eserlerini basan İcmal yayınlarının resmi internet sitesinde yeralan İsmail Çetin imzalı 3 Şubat 2013 tarihli "Haydarizm Nedir?" isimli yazı bu yeni iktisat sistemini tanıtmaya matuftur. Çetin'e göre, kapitalizm dünyada baş gösteren ekonomik krize çözüm bulamadığı ve bulamayacağı da son yıllardaki krizin iyice derinleşmesiyle tasdiklendiği için artık miadını doldurmuş ve bu akım bitmiştir. Çetin, artık dünya ülkelerinin ekonomik yönden düzlüğe çıkmaları ve huzura kavuşmaları için çözüm olarak aradıkları akımı bulduklarını ve bu akımın adının da "Haydarizm" olduğunu ifade ederken, pek çok ülkenin bu akıma kapıldığını, diğer dünya ülkelerinin de kapılmaktan başka çaresinin olmadığını belirtmektedir. Çetin'e göre "Haydarizm" akımının mimarı Haydar Baş'tır ve "Haydarizm" de bir anda doğmamış, Haydar Baş'ın 30 yıllık çalışmasından ortaya çıkmıştır. Ayrıca Çetin, "Haydarizm"i Türk milletinin eseri olarak göstermekte ve bu tezin devreye girmeden Türkiye'nin ekonomik

olarak rahatlamasının ve huzura çıkmasının imkânsız olduğunu vurgulamakta ve Türk halkına “Haydarizm” akımına kapılmasını da tavsiye etmektedir (<http://www.icmal-yayinlari.com/yazilar/haydarizm>, 3 Şubat 2013).

Yeni Mesaj gazetesi yazarlarından Yusuf Karaca da 14 Mayıs 2014 tarihinde köşesinde kaleme aldığı “Kapitalizm ölüm Haydarizm hayat demektir” isimli makalesinde -tıpkı İsmail Çetin gibi- “Haydarizm” akımına övgüler yağdırmış ve bu akımı insanlığın son çaresi olarak göstermiştir. Karaca, 2005 yılına geldiğinde yeni bir tezin doğduğunu müjdelediği yazısında bunu milli ekonomi modeli veya Haydarizm olarak isimlendirmiştir. Yusuf Karaca makalesinde, Haydar Baş’ın milli ekonomi modelinin temellerinden hareketle milli ekonomi modeli tezinin sahibi Haydar Baş’ın Duma’da baş tacı yapıldığı gün, kapitalizmin çöktüğünün dünyaya ilan edildiğini ve sosyalizmin anavatanı Rusya’nın Haydarizm’i devlet politikası yaptığını ifade etmiştir (<http://www.yeni-mesaj.com.tr>, 14 Mayıs 2014).

Yusuf Karaca’nın Yeni Mesaj gazetesindeki bu yazısı ve içeriği de Odatv.com’da 20 Mayıs 2014 tarihinde “Ne kapitalizm ne sosyalizm çare Haydarizm’miş” şeklinde haberleştirilmiştir (<https://odatv.com>, 20 Mayıs 2014).

Yeni bir iktisat modeli olarak başlatılan Haydarizm, mucidi Haydar Baş başta olmak üzere özellikle BTP’nin iktisatçıları ve diğer yetkilileri tarafından katıldıkları her platformda dile getirilmekte ve övgüler dizilerek tanıtılmaktadır.

e. BTP ve Genel Seçimler

Siyasi partiler modern politikanın işleyişinde çok önemli bir yere sahiptirler. Basit olarak ifade edilecek olursa siyasi partiler modern politikanın baş organizatörüdürler. Bu açıdan ister demokrasilerin temel aracı isterse de baskı ve zulmün kaynağı olarak kabul edilsin, siyasi partiler devlet ve sivil toplum, hükümet kurumları ve toplum içindeki diğer gruplar ve menfaatler arasındaki hayati bir bağ niteliğinde görülmektedirler (Heywood, 2014, s. 319). Kısacası siyasi partiler demokrasilerin olmazsa olmazlarının en önemli unsurlarındandır ve tek amaçları meşru seçim sistemleri yoluyla iktidara gelmek ve iktidarda kalmaktır.

25 Eylül 2001 tarihinde kurulan BTP de iktidar hedefiyle seçimlere katılmaktadır. BTP'nin kuruluşundan sonra yapılan ilk genel seçimler 3 Kasım 2002 seçimleridir. BTP bu seçimlere Türkiye çapında kuruluşunu tam olarak tamamlamadan katılmış ancak iktidar hedefinin çok uzağında kalmıştır. İktidarı kazanan parti ise tıpkı BTP gibi aynı yıl kurulan Ak Parti (kuruluş tarihi 14 Ağustos 2001) olmuştur. BTP'nin çağdaşı olan Ak Parti 2002 yılından beri katıldığı bütün seçimleri kazanarak iktidarını sürdürürken BTP'nin seçim karnesi genel başkan Haydar Baş'ın ve parti yönetiminin umdukları gibi olmamıştır.

İktidar hedefiyle kurulan ve yola çıkan BTP, bu hedefini gerçekleştirerek iktidar olmadığı gibi % 10 seçim barajını geçerek meclise girmeyi başaramamıştır. Ayrıca katıldığı hiçbir seçimde % 1 oy oranına bile ulaşamamıştır.

Bu tabloyu doğrulayan ve BTP'nin kurulmasından sonra 3 Kasım 2002'den beri katıldığı milletvekili genel seçimlerindeki karne aşağıda ele alınmaktadır.

I. 3 Kasım 2002 22. Dönem Milletvekili Genel Seçimi: Seçim sonuçları 09 Kasım 2002 tarih ve 883 sayılı YSK Kararı ile 10 Kasım 2002 tarih ve 24932 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Resmi seçim sonuçlarına göre gümrük kapıları sandık seçim sonucu da dâhil olmak üzere BTP % 0.48'lik oy oranıyla 150.482 seçmenden oy almıştır (<http://www.ysk.gov.tr>; <http://www.resmigazete.gov.tr>).

II. 22 Temmuz 2007 23. Dönem Milletvekili Genel Seçimi: Gümrük kapıları sandık seçim sonucu da dâhil olmak üzere resmi seçim sonuçlarına göre BTP % 0.52'lik oy oranıyla 182.095 seçmenden oy almıştır (<http://www.ysk.gov.tr>). BTP bu seçimde 3 Kasım 2002 seçimine göre %,04'lük bir oran ve 31.613 kişilik seçmen artışı sağlamıştır.

III. 12 Haziran 2011 24. Dönem Milletvekili Genel Seçimi: BTP bu seçime Demokrat Parti (DP) çatısı altında girmiştir. Bu seçime BTP'nin ve DP'nin ittifak yaparak katılacağı haberleri çeşitli medya kuruluşlarında gündem oluşturmuştur. Örneğin Hürriyet gazetesi 10 Nisan 2011 tarihinde DP Genel Başkanı Namık Kemal Zeybek ile BTP Genel Başkanı Haydar Baş'ın,

12 Hazirandaki milletvekili genel seçimlerinde DP çatısı altında ittifak yapacaklarını okuyucularına duyurmuştur (<http://www.hurriyet.-com.tr>, 10 Nisan 2011). Ancak DP de bu seçimde varlık gösterememiştir. DP bu seçimde gümrük kapıları sandık seçim sonucu da dâhil olmak üzere resmi seçim sonuçlarına göre % 0.65'lik oy oranıyla 279.480 seçmenden oy almıştır (<http://www.ysk.gov.tr>).

IV. 7 Haziran 2015 25. Dönem Milletvekili Genel Seçimi: Gümrük kapıları sandık seçim sonucu da dâhil olmak üzere resmi seçim sonuçlarına göre BTP % 0.21'lik oy oranıyla 96.475 seçmenden oy almıştır (<http://www.ysk.gov.tr>). BTP'nin bu seçimde aldığı oy oranınının 22 Temmuz 2007 seçimlerine göre düştüğü görülmektedir. Bunda BTP'nin 12 Haziran 2011 seçimine DP çatısı altında girmesinin etkisinin olduğu ihtimaller dâhilindedir.

V. 1 Kasım 2015 26. Dönem Milletvekili Genel Seçimi: Gümrük kapıları sandık seçim sonucu da dâhil olmak üzere resmi seçim sonuçlarına göre BTP % 0.10'luk oy oranıyla 49.297 seçmenden oy almıştır (<http://www.ysk.gov.tr>). Bu seçimde de BTP'nin oylarının bir önceki seçime göre düştüğü görülmektedir.

VI. 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimi ve 27. Dönem Milletvekili Genel Seçimi: BTP 24 Haziran 2018'de yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimi ve 27. dönem milletvekili genel seçimine parti olarak katılmamıştır. BTP Genel Başkanı Haydar Baş, Yeni Mesaj gazetesinde 24 Mayıs 2018'de kaleme aldığı "BTP seçimlere katılmıyor" başlıklı yazıyla bu kararı ve gerekçelerini kamuoyuna duyurmuştur. Haydar Baş, yazısında temsil ettikleri parti olarak milleti kandıran bu oyunda yer almamayı tarihi bir görev kabul ettiklerini ve seçimlere katılmadıklarını ve kimseye de atacağı oy noktasında karışmadıklarını deklare etmiştir (<http://www.yenimesaj.com.tr>).

Sonuç

BTP 2001 yılında kurulan, Türkiye'nin çok partili siyasal sistemine 41. parti olarak katılan ve bu tarihten itibaren siyaset sahnesindeki yerini

alan bir partidir. Bu açıdan Türkiye'nin çok partili siyasal hayatının tarihi geçmişiyle mukayese edildiğinde, BTP yeni kurulmuş, genç bir parti olarak karşımıza çıkmaktadır.

BTP'nin günümüzdeki genel başkanı Haydar Baş'tır. Baş ise siyasi geçmişi olmayan ve 18 Ağustos 2002'de siyasete partisiyle beraber girmiş, ancak başta siyaset olmak üzere ticaret, akademisyenlik ve yazarlıkla da iş tugal eden çok yönlü bir liderdir. Her ne kadar Haydar Baş ismi önceleri partisinden çok tanınsa da kendisi ve partisi siyaseten ustalaşma ve tecrübe kazanma konusunda beraber yürümektedir. Haydar Baş lider olarak BTP'nin "siyasi tarzı"nın kaynağı ve uygulayıcısıdır. BTP'liler de Haydar Baş'a tam bir sadakatle bağlıdır ve liderlerinin önderliğinde iktidara gelmeyi amaçlamaktadır.

BTP siyaseten kendisini "2. Kuvayı Milliye Hareketi" olarak tanımlamaktadır. Bu tanımın arkasında Türkiye'nin tam bağımsız olmadığı, işgal altında olduğu düşüncesi yatmaktadır. Bu sebeple BTP kendisini Kerkük ve Musul da dâhil olmak üzere Misak-ı Milli sınırları içerisinde Türkiye'yi tam bağımsızlığa kavuşturmak için yola çıkmış bir hareket olarak tanımlamakta ve kapılarının bu düşüncüyü paylaşan herkese açık olduğunu deklare etmektedir. Dolayısıyla çok sert bir ideolojiye angaje olmayan BTP'yi parti tipolojisi kategorisinde her türlü eğilime sahip seçmenleri devşirmek isteyen hepsini yakala (catch-all) partileri sınıfına sokabiliriz.

BTP'nin parti programı Haydar Baş'ın görüşlerinin ve kaleme aldığı "Milli Ekonomi Modeli" isimli eserinin harmanıdır. Baş'ın, 2005 yılında dünya iktisat literatürüne sunduğu ve MEM şeklinde kısaltılan "Milli Ekonomi Modeli" isimli eser, onun ekonomi alanındaki temel felsefesini içermektedir.

Haydar Baş ve BTP'liler bu esere öylesine bir önem atfetmektedir ki MEM'i sadece Türkiye ekonomisi için değil, durgunluk ve sıkıntı yaşayan dünya ülkeleri için de bir kurtuluş yolu olarak takdim etmektedirler. Bu yüzden Haydar Baş ve ekibi 2005'ten beri MEM'in açtığı çığır doğrultusunda, kapitalizm ve sosyalizm ile beraber iktisat literatürüne, dünyanın üç büyük iktisat tezinden biri olarak "Haydarizm" ismini verdikleri yeni bir iktisat sisteminin girdiğini iddia etmektedirler.

Her siyasi partinin parti programında yer alan ve özellikle seçim zamanları seçmen huzurunda verilen sözler, takip etmeyi düşündüğü politikalar bulunmaktadır. Ancak önemli olan, iktidara gelen siyasi partinin

söylemlerinde dile getirdiği ve söz verdiği konular hakkında yaptığı icraatlarıdır. Çünkü buradaki başarı bir sonraki seçimlerde kendilerine oy olarak geri dönmektedir.

Bu açıdan BTP ve lideri Haydar Baş'ın, özellikle seçim dönemlerinde kullandıkları argümanların, seçim vaatlerinin ve sloganlarının seçmenlerin diline pelesenk olmasına ve belirli bir popülerite yakalanmasına rağmen bunu oya tahvil edemedikleri görülmektedir. İktidar hedefiyle kurulan ve yola çıkan BTP'nin, katıldıkları genel seçim sonuçlarına göre iktidar olmak ya da % 10 seçim barajını geçerek meclise girmek şöyle dursun, % 1 oy oranına bile ulaşamadığı ve siyaseten başarısız olduğu ortadadır.

Bu gerçek bütün çıplaklığıyla ortada dururken, MEM ve Haydarizm vb. pek çok olgunun odak noktasında yer alan BTP Genel Başkanı Haydar Baş'a tam bir sadakat devam etmektedir. Baş'ın bir lider olarak otoritesi, kuvvetli ve kişiselleşmiş bir halde partiye hâkim durumdadır. Hatta bu realitenin diğer siyasi partilerden de ileride olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü genel başkanlığı döneminde girilen seçimlerde aldığı düşük oy oranına ve siyasi başarısızlıklara rağmen Haydar Baş'ın genel başkanlığının hiç sorgulanmaması, hiçbir şekilde parti içi muhalefetle karşılaşmaması ve karşısına bir genel başkan adayının dahi çıkmaması, parti liderliğinde alternatifsizliğinin ve bu durumun uzun yıllar devam etme ihtimali olduğunun bir göstergesidir.

Neticede girdikleri hiçbir seçimde başarılı olamayan ve son seçimlerde oylarını sürekli azaltan BTP ve yöneticileri, bundan sonra da sadece tabela partisi olma tehlikesiyle ve başarısız neticelere rağmen genel başkan Haydar Baş'ı hiç sorgulamadan yoluna devam etme gerçeğinin akıllara düşürdüğü soru işaretleriyle yüzleşmeden belirledikleri rota doğrultusunda siyasete devam etme görüntüsü çizmektedirler.

EXTENDED ABSTRACT

An Analysis of Independent Turkey Party (BTP)

*

Hüseyin Arslan

Police Academy

Founded in 2001 as the 41st party joining to the multi-party political system of Turkey, Independent Turkey Party (BTP) has been playing an active role in the political arena since then. In this respect, comparing with the historical background of the Turkey's multi-party political system, it is possible to consider BTP as a newly-established, young party.

The leader of BTP is now Haydar Baş. Baş has been in this position since 18 August 2002. Haydar Baş has no political record before. His political career started with BTP. Besides being the leader of a political party, he is also engaged in trade, academy and writing, which makes him a multi-skilled leader.

BTP Leader Haydar Baş is the author of nearly 50 works. He published a book about Atatürk named "Hoş Geldin Atatürk". After the publication of "Hoş Geldin Atatürk", "Atatürk Vatandır" Symposiums were held at different dates across Turkey under the leadership of Haydar Baş. Haydar Baş also has works regarding Ahl al-Bayt. He wrote the 10-volume Corpus of Ahl al-Bayt (Ehl-i Beyt Külliyyatı) and within this context, promoted to holding Ahl al-Bayt Symposiums.

Although the name of Haydar Baş was known more than his party by the public before, now himself and his party go along together in gaining expertise and experience in terms of politics. As a leader, Haydar Baş is the source and implementor of the "political style" of BTP. Therefore, BTP supporters are bound up with him in a complete loyalty and aim to be in power under the leadership of their leader.

BTP defines itself as the "2nd National Forces (Kuva-yı Milliye) Movement". What lies behind this definition is the consideration that Turkey is not fully independent, and it is under occupation. For this reason, BTP

defines itself as a movement aiming to make Turkey gain its independence within the borders of National Pact including Kirkuk and Mosul and declares that its doors are open to anyone sharing this thought. Therefore, we can consider BTP in the catch all party classification which wants to gather voters with any kind of tendency, within the party typology categorization.

Party program of BTP is the mixture of Haydar Baş's views and his work named "Milli Ekonomi Modeli" (National Economy Model). Baş's "Milli Ekonomi Modeli" abbreviated as MEM, which he presented to the global economy literature in 2005, contains his main philosophy in the economy. For this reason, national economy model, which BTP and its leader Haydar Baş attribute a great importance to, was branded and registered on behalf of Haydar Baş for 10 years as of 26 June 2013.

Haydar Baş and BTP supporters attribute so much importance to this work that MEM is not only the solution for Turkish economy but also for all the world countries having economic stagnation and recession. Hence, Haydar Baş and his team claim that a new economy system took part in the economy literature they called as "Haydarizm", as one of the three greatest economy theses of the world along with the capitalism and socialism, after MEM achieved a significant breakthrough in 2005. In addition, Haydar Baş and BTP economists claim that the national economy model has been applied in many countries across the world and these countries have overcome the crisis. Setting the Haydar Baş's and BTP economists' views about national economy model aside because of their one sidedness, it is objective academicians' and this subject's experts' responsibility to evaluate this model and reveal whether it is a successful system or not as stated.

Each political party, especially during election periods, gives promises in the presence of voters and has policies to follow, which are included in their party programs as well. However, the important thing here is the actions that the political party coming into power takes for the promises they have mentioned and gave. Because the success here turns into the votes in the next election.

In this respect, it is seen that although the arguments, election promises and slogans of BTP and its leader Haydar Baş are well-liked and they gain a certain popularity among the voters, they cannot turn them into votes. Founded and led with the aim of coming into power, it is clear that BTP

cannot reach even 1% voting rate and it is unsuccessful according to the general election results, let alone coming into power and getting into parliament by passing the 10% election threshold.

While this is so obvious, full loyalty displayed for BTP Leader, Haydar Baş, who stands at the center of many concepts such as MEM and Haydarizm continues. The authority of Baş as a leader still dominates the party in a strong and personalized way. Also, it is possible to say that this reality is even beyond the other parties. Because, there is a strong sign that there is no alternative in the party leadership and this situation will possibly continue like that for many years, since the leadership of Haydar Baş is never questioned, he does not face any intraparty opposition movement, and no one runs against him as a leader candidate, despite the low voting rates he has obtained as a result of the elections participated during his leadership and the political failures.

To conclude, BTP and its executives who have failed in every election they participated and been decreasing their votes all the time, seem to continue to the politics on their route without confronting any doubts arising from proceeding without questioning the leader, Haydar Baş, despite the failed results and with the threat of being a party just having a name and not a function.

Kaynakça / References

- Baş, H.(2005). *Milli ekonomi modeli*. İstanbul: İcmlal Yayınevi.
- Baş, H.(2007). *Sosyal devlet milli devlet*, İstanbul: İcmlal Yayınevi.
- Baş, H.(1994). *Makalat*, 12. baskı. İstanbul: İcmlal Yayınevi.
- Baş, H.(2001). *Veda hutbesinde insan hakları*. 3. baskı, İstanbul: İcmlal Yayınevi.
- Baş, H. (2018, 31 Mayıs). Milli ekonomi modeli adımı tescillenmiş bir markadır, *Yeni Mesaj Gazetesi*. 06 Haziran 2018 tarihinde http://ww.yenimesaj.com.tr/milli-ekonomi-modeli-adima-tescillenmis-bir-markadir-makale_12022753.html adresinden erişildi.
- Büyük larousse sözlük ve ansiklopedisi*. (1986). İstanbul: Milliyet Yayınevi. C. 14.
- Çakır, R. (2002). *Ayet ve slogan*. 9. baskı. İstanbul: Metis Yayınevi.

- Duverger, M. (1993). *Siyasi partiler*. (E. Özbudun, Çev.). 4. baskı. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Heywood, A. (2014). *Siyaset*. (B. B. Özipek, B. Şahin vd., Çev.). Ankara: Adres Yayınevi.
- Karaca, Y. (2014, 14 Mayıs). Kapitalizm ölüm haydarizm hayat demektir, *Yeni Mesaj Gazetesi*. 08 Haziran 2018 tarihinde <http://www.yenimesaj.com.tr/kapitalizm-olum-haydarizm-hayat-demektir-makale,12009929.html> adresinden erişildi.
- <http://www.hurriyet.com.tr/turkiyenin-41-partisi-kuruldu-18129>, Erişim Tarihi: 03.06.2018.
- https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/siyasi_partiler.html, Erişim Tarihi: 03.06.2018.
- <http://www.tesav.org.tr/1923ten-gunumuze-kadar-kurulan-ve-kapatilan-siyasi-partiler/>, Erişim Tarihi: 03.06.2018.
- <http://www.yargitaycb.gov.tr/sayfa/faaliyette-olan-siyasi-partiler/documents/SPartiler11052016.pdf>, Erişim Tarihi: 11.07.2018.
- <https://www.yargitaycb.gov.tr/sayfa/faaliyette-olan-siyasi-partiler/1103>, Erişim Tarihi: 11.07.2018.
- <http://www.haydarbas.com/?pages,101/Hakkmda>, Erişim Tarihi: 04.06.2018.
- <http://www.btp.org.tr/user/biography/1/prof-dr-haydar-bas>, Erişim Tarihi: 04.06.2018.
- http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/860944/Haydar-Bas_tan_10_Kasim_da_Ataturk_kitabi.html, Erişim Tarihi: 05.06.2018.
- <http://www.yenimesaj.com.tr/gundem/ataturku-hos-geldin-ataturk-eseriyile-yeniden-kesfettim-h13053392.html>, Erişim Tarihi: 05.06.2018.
- <http://www.btp.org.tr/content/view/25/program>, Erişim Tarihi: 05.06.2018.
- <http://www.haberturk.com/dunya/haber/825290-dumada-mem-konusuldu>, Erişim Tarihi: 07.06.2018.
- <http://www.icmalyayinlari.com/yazilar/haydarizm>, Erişim Tarihi: 07.06.2018.
- <https://odatv.com/ne-kapitalizm-ne-sosyalizm-care-haydarizmmis-2005141200.html>, Erişim Tarihi: 08.06.2018.

- <http://www.ysk.gov.tr/ysk/docs/2002MilletvekiliSecimi/gumrukdahil/gumrukdahil.pdf>, Erişim Tarihi: 08.06.2018.
- <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/11/20021110.htm>, Erişim Tarihi: 06.04.2018.
- <http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/2007MilletvekiliSecimi/gumrukdahil/gumrukdahil.pdf>, Erişim Tarihi: 10.06.2018.
- <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/demokrat-parti-ili-btp-secim-ittifaki-yapacak-17513366>, Erişim Tarihi: 10.06.2018.
- <http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/2011MilletvekiliSecimi/gumrukdahil/gumrukdahil.pdf>, Erişim Tarihi: 10.06.2018.
- <http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Milletvekili/7Haziran2015/KesinSecimSonuclari/ResmiGazete/D.pdf>, Erişim Tarihi: 11.06.2018.
- <http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Milletvekili/1Kasim2015/KesinSecimSonuclari/96-D.pdf>, Erişim Tarihi: 11.06.2018.
- <http://www.yenimesaj.com.tr/btp-secimlere-katilmiyor-makale,12022709.html>, Erişim Tarihi: 12.06.2018.
- Kapani, M. (2014). *Politika bilimine giriş*, İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Süer, S. S. (2011). Catch-all siyasi partiler. *TBB Dergisi*, S. 96, Ankara:TBB Yayınları.
- Yalınzoğlu, Y. (2017, Şubat). Hepsini yakala partisi bağlamında anavatan partisi'ne yönelik bir analiz. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 67-77.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Arslan, H. (2018). Bir analiz denemesi: Bağımsız Türkiye Partisi (BTP). *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1960-1982. DOI: 10.26466/opus.443863

Çağlayan Dergisi'nin Antalya'nın Kültürel Hayatına Katkıları

DOI: 10.26466/opus.444459

*

Nursel Gülcü*

*Dr Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Konyaaltı/Antalya / Türkiye
E-Posta: nur.gulcu@gmail.com ORCID: [0000-0002-4488-0252](https://orcid.org/0000-0002-4488-0252)

Öz

Atatürk inkılaplarının başarıya ulaşabilmesi için halk tarafından benimsenip günlük hayatta kullanılıyor olması şarttı. Gerçekleştirilen yeniliklerle hedeflenen kültürel kalkınmayı sağlayabilmek için yeni bir yapı, halkevleri kuruldu. Halkevleri, üstlendikleri bu zor ve önemli görevde düzenledikleri faaliyetleri halka tanıtmak, halkı bilgilendirmek, bölgeyi tanıtılabilmek ve kültürel kalkınmayı sağlayabilmek için halkevi dergileri çıkardılar. Vilayet merkezi ve büyük ilçe halkevlerinin çıkarmaları istenen dergilere örnek olması amacıyla Halkevi Genel Merkezi tarafından ayrıca Ülkü isminde dergi çıkarılmıştır. Halkevlerinin çıkaracakları dergilerin hangi vasıflarda olacağı, hangi şube tarafından çıkarılacağı, Halkevi Talimatnamesinde ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Halkevleri, buldukları bölgeye uygun bir isim verdikleri dergileri ile faaliyetlerini tanıtmaya başlamışlardır. Dergiler kısıtlı imkânlarla ve bölgenin kendi yazarları ile çıkarılmıştır. 1935 -1943 yılları arasında Antalya'da yayın hayatını sürdüren ve toplam 35 sayı çıkarabilen Çağlayan Dergisi, bir fikir ve edebiyat dergisi olarak yayımlandı. Sadece bu konularla sınırlı kalmayıp, baskılarında her konuda halkı bilgilendirme ve okuma alışkanlığı kazandırmaya yönelik yazılar yayımlandı. Araştırmada; Çağlayan Dergisi'nin Antalya'nın kültürel hayatına ne gibi katkılar sağladığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Baskılarının tamamının dijital kopyalarına ulaşılarak, dergide yer alan kültürel yazılar ayrıntılı olarak incelenerek tasnif edilmiş ve doküman analizi yönteminden yararlanılmıştır. Araştırmanın sonucunda, Çağlayan Dergisi'nin, Antalya tarihi, kültürü, sosyal hayatı ve diğer konularda okuyucularını bilgilendirme açısından oldukça başarılı katkıların olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Çağlayan, Antalya, Halkevi, Dergi.

Contributions of The Çağlayan Journal to The Cultural Life of Antalya

*

Abstract

In order for Atatürk's reforms to be successful, it must be adopted by the people and used in everyday life. A new structure, Community houses (Halkevi) were established in order to provide the cultural development aimed at the innovations realized. Community houses have issued community house journals to promote the activities they have organized in this difficult and important task they undertake, to inform the public, to promote the region and to provide cultural development. A public Journal called Ülkü was also issued by the Community Houses General Headquarters and it was desired that the provincial center and large county community houses should be examples of the journals required to be published. The details of the journals to be issued by the community houses are described in detail and would be prepared by which branch in the Community Houses Order. Community Houses have started to introduce their activities with the journals they give a proper name to the region they are in. The Journals have been removed with limited possibilities and with the authors of the region. Between 1935 and 1943, Çağlayan Journal was published in Antalya as an idea and literature journal. Not only are these topics limited, but their publications have been published in various subjects to inform the public in every way and to give them reading habits. Journal was quite successful in Antalya history, culture, social life and other issues. In the study; Aims to reveal the contributions of Çağlayan Journal to the cultural life of Antalya. The digital copies of the prints were reached, the cultural articles in the Journal were examined in detail, and the document analysis method was utilized. As a result of the research, it was seen that Çağlayan Journal had a very successful contribution in informing the readers of Antalya history, culture, social life and other issues.

Keywords: Çağlayan, Antalya, Community House, Journal.

Giriş

Kurtuluş savaşı sonrasında büyük zorluklarla kurulan Türkiye Cumhuriyeti, devraldığı ülkenin muasır medeniyetler seviyesine ulaşabilmesi için çok çalışmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında gerçekleştirilen devrimlerin sadece kanunlarla sınırlı kalmaması, bilakis toplum hayatına yansıtılması ve halk tarafından benimsenip günlük hayatta uygulanıyor olması gerekiyordu. Bir milletin bilgilendirilip aydınlatılmasında ise şüphesiz ki basın ve yayının büyük önemi vardır. Bu açıdan bakıldığında; basılan mecmua ve gazetelerin halk üzerinde bıraktığı etki geçmiş dönemlerde de oldukça kayda değer sonuçlar ortaya koymuştur. Öyle ki, II. Meşrutiyet'in ilanına kadar büyük bir sansür baskısı gören yayıncılık faaliyetleri, sansürden kaçabilmek için gizli basılan yayınlarda dile getirilip savunulan düşüncelerle, İttihat ve Terakki düşüncesinin yerleşip hürriyet peşinde koşan zümrenin meydana gelmesinde oldukça etkili olmuştur. Selanik'te II.Meşrutiyet sonrası Genç Kalemler ile Yeni Mecmua çevresinde toplanan ittihatçılar, halka ulaşmada yayını etkili bir araç olarak kullanmışlardır. Bunda "lisan" önemli bir rol oynamıştır. Selanik'in kaybindan sonra İstanbul'da, Halka Doğru, Türk Yurdu, Türk Sözü, Türk Duygusu, Büyük Duygu, Talebe Defteri Dergileri "halka doğru" gitmeye başladılar. II. Meşrutiyetin ilanı sonrasında halkı her konuda bilgilendirme yarışına giren basın, savaş dönemlerinde ekonomik nedenlerle ivmesi düşüşe geçmiş olmasına rağmen Cumhuriyetin ilanı ile dergicilik faaliyetlerinin yaygınlaştırılması halkevi dergileri sayesinde tekrar hız kazanmıştır.

Gerçekleşen tüm yeniliklerin ve Atatürk ideolojisinin halk tarafından tanınıp benimsenmesinde kurulan halkevlerine büyük görevler düşmekteydi. Halkevleri buldukları bölge kültürünü ortaya çıkarma, halkı bilgilendirme, yeni devrimleri tanıtmaya ve ihtiyaç duyulan konularda faaliyetler yürütme görevini üstlenmişti. Toplumun tamamında, bilimsel ve kültürel kalkınmaya yönelik, halkevlerine ulaşamayanların da istifade edebilmesi için halkevlerinin yaptıkları faaliyetleri anlatan, halkı bilgilendiren ve yeni rejimi tanıyıp benimsemelerine yardımcı olacak dergiler çıkarılmıştır. Örneğin, Ankara'da yayınlanan "Ülkü" ve İstanbul'da yayınlanan "Yeni Türk

Dergisi" halkevlerinin dergi yayıncılığı açısından önemli bir yere sahiptir. Antalya Halkevi de faaliyetlerini tanıtmak ve okuma alışkanlığı kazandırmak amacıyla iki dergi çıkarmıştır; Şubat 1937'den Temmuz 1944'e kadar toplamı 34 sayı olan ve her iki ayda bir yayınlanan "Türk Akdeniz" dergisi (Alçıtepe, 2005: 23) ve "Çağlayan " dergisi.

Çağlayan dergisi, 1935 yılında fikir ve sanat dergisi olarak çıkmaya başlamış, halkın fikir ve sanat yazılarıyla bilgi sahibi olmaları amaçlanmıştır. Dergide ayrıca edebiyat, sağlık, fen bilimleri ve spor konularında da yazılar yer almış, dönemin konularına dikkat çeken şiirler yazılmıştır. II. Dünya Savaşı yıllarındaki ekonomik sıkıntılara rağmen okuyucularına ulaşma gayretinde olan Çağlayan Dergisi, dönem itibariyle faydalı yazılar içeren ve başarılı sayılabilecek bir dergi olmuş, 1944 yılına kadar toplam 35 sayı çıkarabilmiştir.

Halkevleri

Geçmiş yüzyıllar boyunca Türk Milleti kültürel gelişimini kısıtlayan ve öz kültüründen uzaklaştığı bir sisteme tabi tutulmuştu. Milli kültürün yaşatılması engellendiği için bu durum, milli benliğin bulunması ve yaşatılmasına engel olmuştu. Aydın sınıfın derinlemesine araştırmadan yapmaya çalıştıkları yenilik hareketleri ise sadece Batı kültürünün her hangi bir şekilde taklidinden öte fayda sağlayamamıştı. Büyük fedakârlıklar ve zorluklar altında kurulan yeni Cumhuriyet; milletin kendine has özelliklerini taşıyan kültürünün oluşturulmasına özel bir önem vermiştir (Girgiç, 1971, s.18). Amaca ulaşabilmek ve başarı sağlayabilmek için aşılması gereken en önemli sorun ise o güne kadar ihmal edilmiş halkın eğitim meselesiydi (Aybars, 2008, s.257).

Birikmiş toplum kültürünü yeni kuşaklara aktaracak, bilinmeyen yönleri ortaya çıkaracak, doğru olan yeni öğeler bulunması için hataları değerlendirecek ve bunları halka yayacak, benimsetecek olan eğitimin (Geray, 2002, ss.40-42), sadece okullarda çocuklarla kalmasının yeterli olmadığını düşünen Mustafa Kemal, geleceğin mimarı çocukları yetiştirecek anne, baba ve diğer yetişkinlerin de eğitime alınmasını ve onların da eğitilmesini istemiştir (Yamaner, 1999, s.119). Millet Mektepleri ve Türk Ocakları hedeflenen bu amaçlara ulaşabilmek için yetersiz kalmış ve bunu sağlayacak yeni bir yapıya

ihtiyaç duyulmuştur (Cumhuriyet, 25 Mart 1931; Zeyrek, 2006, s.15). Ülkenin her yerinde dönemin iktidar partisi Cumhuriyet Halk Partisi bünyesinde faaliyet gösterecek, halk ile bütünleşip kültür ve eğitim kalkınmasında büyük bir görev üstlenecek ilk halkevlerinden 14 halkevi (Resmi Antalya, 1 Temmuz 1932) büyük bir merasimle 19 Şubat 1932 tarihinde açıldı (Akşam, 20 Şubat 1932). Antalya Halkevi ise 24 Haziran 1932 yılında açılmış ve faaliyetlerine başlamıştı (Resmi Antalya, 17 Haziran 1932). 1936 Şubat ayına kadar toplamda 103 halkevine ulaşarak (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 1936a), 10 yıl içinde Türkiye'nin bütün şehirlerinde ve hatta bazı önemli ilçelerde de halkevleri açılarak 1946 yılına gelindiğinde toplamda 455 halkevi bulunmaktaydı (Başgöz, 2005, s.199).

Açılışın hemen ardından halkevleri derhal çalışmalarına başlamış, öncelikle yeni inkılapların halka anlatılması ve benimsenmesine çalışmış, bulunduğu bölgede araştırmalar yapmış, kurslar, geziler ve yardım kampanyaları düzenlemiş, köylerin ve tarım faaliyetlerinin gelişmesinde büyük çaba sarf etmiştir (Özdemir ve Aktaş, 2011, s.261). Birer sosyal ve kültürel devrim aracı (Atatürk Araştırma Merkezi (ATAM), 2006, s.383) olarak açılan halkevleri, üstlendikleri bu zor görevlerde çoğunlukla gönüllülerden oluşan kadroları ve kısıtlı bütçeleriyle büyük ve kayda değer başarılar kaydetmişlerdir.

Ülkedeki tüm halkevlerinin ortak standartlara sahip olması için CHP Genel Sekreterliğince halkevlerinde bir okuma salonunun ve jimnastik salonunun olması, sportif faaliyetler düzenlenmesi, halkın ilgi ve alakasını çekecek konularda konferanslar verilmesi, kadınlı erkekli aile toplantılarının yapılması, gençlere konferanslar verdirilerek gençlerin hem bilgilerinin tazelenmesi, hem de halka hitap etmeye alışkanlıklarının kazanılması istenmiştir. Ayrıca yoksul hastalara muayene ve tedavileri için muhitin doktorundan faydalanılması, köy gezileri düzenlenerek hakiki bir şehirli-köylü kaynaşması sağlanması, bölgeye ait halk adet ve türkülerinin toplanması ve bu konularda halkevlerinin nasıl davranması gerektiği konuları ayrıntılı olarak açıklanmıştır (BCA, 1938).

Halkevi Dergileri

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte bütün ülkede siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik birçok alanda yenilikler yaparak modern ve çağdaş bir devlet düzeni oluşturmaya çalışan Atatürk, ideolojisinin vatandaşlara anlatılması, sisteme bağlı bir kuşak yetiştirilmesi ve cumhuriyet prensiplerinin ülkede yerleştirilmesi ve benimsetilmesi açısından halkın eğitimine büyük önem vermiştir. Bu doğrultuda halkevlerinin buldukları çevrede dergi çıkarmaları faydalı görülmüş ve de çıkarmaları için teşvik edilmiş (Toksoy, 2007, s.336), Halkevi Genel Merkezi tarafından Ülkü adında bir dergi çıkarmış ve diğer halkevlerine örnek teşkil etmesi sağlanmıştır (Ülkü, 1933, s.90). Diğer halkevlerince çıkarılan dergilerin dolgun, faydalı ve düzgün çıkması gerektiği konusunda da tavsiyelerde bulunulmuştur (BCA, 1936b).

Kurulan belli esaslar doğrultusunda çalışmasını sağlayabilmek amacıyla hazırlanan "Halkevleri Kuruluş Talimatnamesi"nde dergi hazırlama ve çıkarma görevi halkevlerinin Dil ve Edebiyat Şubesi'ne verilmiştir (Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF), 1932, s.6). Bu doğrultuda halkevleri, buldukları yörede o yöreye ait tarihî ve kültürel değerleri araştıran, faaliyetlerini bölge halkına duyuran, halkın bilgilenebilmesine katkı sağlayan, yazılan bilimsel makale ve edebi yazılarla kültürel kalkınmaya yardımcı olan halkevi dergileri çıkarmışlardır. Bölge halkının ihtiyaçlarına yönelik adeta bir bilgilendirme kitabı niteliği taşıyan bu dergiler, okuma alışkanlığı kazandırılmasına da vesile olmuştur (Çağlar, 1935, s.25).

1940 tarihli Halkevi Çalışma Talimatnamesiyle dergilerin çıkarılmasıyla ilgili çıkarılan yönerge ile dergilerin imkânlar ölçüsünde şimdilik vilayet merkezlerindeki halkevlerinin dergi çıkarmasının uygun olduğu, dergilerin aylık olması, temiz ve düzgün basımının sağlanması, dergilerden elde edilecek gelirin bütçe geliri olarak kaydedilmesini ve bir nüshasını diğer halkevlerine göndermeleri bildirilmiştir (Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), 1940, s.8).

Halkevleri faaliyetleri içerisinde dergi çıkarmak özel bir yere sahiptir. Ülkenin çeşitli yerlerindeki halkevi yöneticileri, başta öğretmenler olmak üzere aydın kesimi harekete geçirerek buldukları çevre üzerine kaleme aldıkları çeşitli araştırmaları yayınlamak için teşvik

etmişlerdi. Daha sonraki nesillere kalacak yazıların belli bir metotta olmasına özen gösterilmiştir (Toksoy, 2007, s.337).

Dergiler, genellikle yörenin ünlü bir dağının, denizinin adını almış, genç neslin de dergilerde yazı yazması sağlanmış ve büyük çoğunluğu yöre matbaalarında basılmıştır (Özacun, 1996, s.3).

Halkevi dergileri faaliyetlerini üç temel amaç üzerinde yürütmüştür:

- 1- Mahalli tarih, dil, kültür ve folklor araştırmaları
- 2- İnkılabının gereklerini ve ödevlerini, inkılabın heyecanını vatandaşlara aşılایıcı yazılar
- 3- Meslek yazıları yer almıştır.

1932-1950 yılları arasında altmış halkevi seksen adet dergi çıkarabilmiştir. Genel merkez 272 sayı ülkü dergisi çıkarırken, İzmir Halkevi, "Firikler" adında 370 sayı çıkararak en fazla dergi çıkaran halkevi olmuştur (Alçıtepe, 2005, ss.21-23).

Çağlayan Dergisi

Halkın bilgilendirilmesi ve kültürel amaca yönelik olarak çıkarılan derginin, genel yayın yönetmeni Sıtkı Tekeli tarafından "çağlayanlar memleketi" olarak görülen Antalya'nın çıkaracağı derginin adı da "Çağlayan" olarak belirlenmiştir (Çağlayan, 1936a, s.16). 1935 yılında yayına başlayan Antalya'nın ilk halkevi dergisidir. Çağlayan Dergisi'nin yayın hayatına başlayacağı haberi önce basında yer almış, Resmi Antalya Gazetesi'nde "Antalya'nın ihtiyaç duyduğu mecmua (Çağlayan) dergisi çıkıyor" haberiyle Antalyalılara duyurulmuştur. Haberin devamında;

"...Çağlayan ümitli bir mecmuadır. Çevrenizin genç ve değerli kalemlerine dayanmaktadır. Çağlayan büyük bir boşluğu doldurmak, Çağlayan memleketi Antalya'nın sesini duyurmak için çıkıyor. Altı okla çizilen nurlu yollar üzerinde fikir ve sanatla arkadaşlık yaparak devrimizin ileri gidişine ayak uyduracağız. Ülkümüz okuma zevkini aşılacaktır.

Atatürk devrimine içten inanmış kimseler bu sarp yollarda tempomuza uyabilir ve edebiyat yönünden ulusal ödevimize doğru

ilerlerken aramıza katılabilirler. Çağlayan'ın bu vadi önünde sevinç duyarız.

Boşluğumuz hakikaten bu alandadır. Çağlayan Antalya için vefa es-eridir. Antalya çevresinin de Çağlayan'a karşı vefalı ve özverili olacağını umar, mecmuamıza başarılar dileriz (Resmi Antalya, 19 Aralık 1935)."

Gazetenin verdiği haberden de anlaşıldığı üzere, Çağlayan dergisi Antalya'da fikir, sanat, okuma alışkanlığı ve ulusal edebiyat gibi konularda ileri bir anlayış oluşturarak Antalya'nın sesini duyurmayı amaçlamaktadır. Çevrenin yetiştirdiği gençlerin bu dergide yazı yazma imkânı bulması da ayrıca önemlidir.

Çağlayan Dergisinin ilk yirmi bir sayısı Antalya Basımevinde, 23/8-13 sayısına kadar olan kısmı ise İstanbul'daki Numune Matbaası'nda basılmıştır (Çağlayan, 1943a, s.2). Yayına başladığı dönemde otuz günlük periyotla çıkması düşünüldüğü halde Eylül 1938'den Mayıs 1943'e kadar ara veren dergide bu kurala uyulmadığı görülmekte (Çağlayan, 1943b, s.3) olup, Aralık 1935- Aralık 1944 tarihleri arasındaki yayın hayatı boyunca toplam 35 sayı çıkarabilmiştir.

Çağlayan Dergisinin yazarlarının büyük çoğunluğu, bölgenin yetiştirdiği kişilerden oluşmaktadır. Baki Suha, Cemil Fikret, Faruk Ediz, Hikmet Öner, Kemal Kaya, M. Lütfü Bahşi, N. Adıson, Osman Bahadıroğlu, Sacit Selekler, Şaban Tüzün, Ziya İlhan ve Sıtkı Tekeli hemen hemen her sayıda en çok eseri bulunan yazarlardır. Bu yazarlar aynı zamanda Türk Akdeniz Dergisi'nde de yazılar yazmıştır.

Çağlayan Dergisi'nde Çıkan Yazıların Nitelikleri.

Çağlayan Dergisi her ne kadar fikir ve edebiyat dergisi olduğunu iddia etse de bu alanlar dışında çok sayıda farklı alanlarda yazıları görmek mümkündür. Çıkan 35 sayı incelendiğinde; Edebiyat alanında 350, Sosyal Bilimler alanında 47, Sağlık Bilimleri alanında 1, Fen Bilimleri alanında 1, Sanat alanında 21, sporda 1 genel konularda 99 yazı olmak üzere dergi yayın hayatı boyunca toplam 520 yazı muhtelif sayılarda yer almış olduğu görülmektedir. Edebiyatla ilgili yazılar; anı, biyografi, deneme, destan, divan edebiyatı, gezi, halk edebiyatı, hikâye,

mani, mektup, mitoloji, mizah, roman, röportaj, şiir, tenkit, Türk Dili, Türk Edebiyatı Tarihi, vecizeden oluşmaktadır.

Sosyal Bilimlerle ilgili yazılar; din eğitimi, eğitim, ekonomi, felsefe, folklor, gazetecilik, sanat tarihi, sosyoloji ve tarih yazılarından oluşmakta, sanat yazıları sadece tiyatro yazılarından, genel konular ise; haber ve Kemalizm ile ilgili yazılardan oluşurken, bir tane sporla ilgili yazı bulunmaktadır. Bütün yazılar içerisinde en çok kaleme alan yazı olarak 208 adet şiir göze çarpmaktadır. Derginin edebiyat ve fikir dergisi olma özelliğinde dolayı yazıların büyük çoğunluğunu edebiyat yazıları oluşturmaktadır. Sosyal Bilimler alanında yazılan yazılar da ağırlık olarak ikinci sırada yer almaktadır. Fen Bilimleri, spor ve sağlıkla ilgili yazılar, birer yazı dışında dergide yer almamıştır.

Çağlayan Dergisi'nde yayınlanan bazı yazılardan Antalya'da kültürel hayata ilişkin örnekler görebilir, bu yazılardan bazılarını inceleyerek içerikleri hakkında bilgi edinebiliriz. Bununla ilgili yazılardan örnekler verilecek olursa "İnkılap ve İstiklal Konferansları" başlıklı yazıda; Necip Ali Küçüka tarafından Halkevinde verilen konferans, inkılap heyecanı oluşturmak amacıyla verilmiş bir konferans olma özelliği gösteriyor. Ali Küçüka'nın "Görüm ve Sezişlerin devrimimizin baş döndüren bir hızla koşusundan aldığı haz öyle birikmiş ki bu konu etrafında konuşmak adeta bir ihtiyaçmış içimde" sözleriyle inkılapların toplum tarafından hızla benimsendiği ve buna duyulan kuvvetli ihtiyaç ortaya konmaktadır. Bu konferansın bıraktığı tesiri, Kemal Kaya'nın dergide yazmış olduğu şu satırlarda görmek mümkündür.

"Biz çok çekmiş, bağrında yabancı çizmesinin ağırlığını ilk defa ve çok kısa bir zaman için olsa bile duymuş bir neslin çocukları daima ilerde gitmiş bir milletin oğullarıyız üstad. Yarını yapmanın yorgunluğunu tatlı bir ihtiyaç halinde seve seve taşıyacağız. Büyüğümüzün buyurduğu yeni amaca varmamız bu yönden de uzak değildir (Kaya, 1936, s.1)."

"Halkiyat ve Halk Hikâyeleri" başlıklı yazıda; folklorun, bir ulusun geçmişteki ve bugünkü dinsel, ahlaksal ve sosyal durumunu ortaya koymada tarihi bir rolünün olduğu, halk edebiyatının ihmal edilmişliği neticesinde, Türk Milleti'nin eski tarihi dönemlerine ait, milattan sonra 8. yy'de yazılmış Orhun anıtlarındaki birkaç atalar sözünden, Divan-ı Lügat-it Türkün birkaç parçasından başka bir şeye rastlanmadığı son

çalışmalarla halk edebiyatının şiir ve sanat bakımından bazı örneklerinin ortaya çıkarıldığı ve sonuç olarak halk hikâyelerine masal deyiş geçmenin doğru olmadığı, halk hikâyelerinin çok eski dönemlerin aydınlatılmasında ve kaybolmuş izleri taşıması bakımından önemli olduğu anlatılmaktadır (Refik, 1936, s.6).

Naci Kum'un "Antalya Folklor Kaynağıdır" başlıklı yazısında; Türk Kültür ve Folkloru için Antalya çevresinde yapılacak yeni araştırmalar sonucunda Yörük, Çepni ve abdallar arasında iyi saz, iyi söz ve birçok yaşayan Türk menkıbelerinin ortaya çıkarılacağı ve Anadolu halkı arasında Oğuz Destanın hala yaşadığının önemli bir belgesi olarak kabul edildiği belirtilmiştir (Kum, 1936, s.5).

Muammer Lütfi Bahşi'nin "Folklor Edebiyatı" başlıklı yazısında; Türk folklorunun dünyanın en eski folkloru, aynı zamanda zengin ve çeşitli olduğu, birçok Türkçe maniler, türküler, ninniler ve ezgilerin Çin Türkistan'ından, Balkanların batısına kadar milyonlarca halkın müşterek sesi gibi bestelendiği, bu folklor eserlerinin çok az değişiklikle bu coğrafyalarda söylendiği ve aynı dansların yapıldığı, bu geniş folklor coğrafyasında çalışmanın ulusal ve ilmi bir görev olduğu halde bu etütlerin bizde yeterince yapılmadığı ve Antalya ilçelerinde ve köylerinde birçok folklor konularının henüz işlenmediği ifade edilmiştir. Özellikle Akseki gezisindeki etütlerin, Antalya'nın mahalli folklorundan ilham alan eserlerin başlangıcı olması, genç yazarların bu konuda çalışmalarının hem yazılarına orijinallik vereceği hem de yurtseverliklerini göstereceğini aynı zamanda da ulusal bir görev olduğu vurgusu yapılmıştır (Bahşi, 1936, ss.1-5).

Eylül 1938'den Mayıs 1943'e kadar uzun bir süre yayın hayatına ara veren Çağlayan, tekrar yayın hayatına başladığında ağırlıklı olarak Antalya'nın kültürel hayatına ilişkin eleştiri yazılarına yer vermiştir.

Türkan Şahinbaşkan'ın "Kültür Yurdu" başlıklı yazısında da "Kültür Yurdu" ismiyle köylerde açılan müessesenin, halk odası açılmayan yerlerde onun yerini tutsun diye açıldığını fakat dört yıl boyunca kendisinden beklenen kültürel hareketlerde bulunamadığı eleştirisini yapmaktadır. Bu eleştiriyi de şu sözlerle görmek mümkündür;

"Kültür kelimesinin henüz manasını kavrayamayanların elinde zavallılaştığını bilseniz dostlarım. Bir yer düşünün ki, kapısının

üzerinde bir tabela var; "Kültür yurdu" Amma ne ile uğraşıyorlar? Her birinin elinde kitap, fırça, boya, kalem, nota veya bir müzik aleti mi var? Yoksa oturmuş yapmak istedikleri işlerin programını çiziyor, çiftçiyle köylüyle temasa gelmek için yakın köylere gitmeğe mi hazırlanıyorlar? Hayır. Şu köşede iskambil oynanıyor, diğer masa da şakırtıları dışarıya kadar akseden hareketli tavla faslı var" sözlerinden sonra "Gönül isterdi ki kulüple, kültür yurdunun ayrı şeyler olduğu bilinsin de kendine göre teşkilatlanmış garip özellikleriyle karşılaşmayalım (Şahinbaşkan, 1943, s.16)."

Selim Karaca'nın, "Ahlak Meselesi ve Metbuat" isimli yazısı ile memlekette bir ahlak buhranının hüküm sürdüğü ve buhranın mevcut olup olmadığı meselesinden ziyade, yayının bir milletin hayatındaki önemine dikkat çekmektedir. Bizdeki matbaanın tam manasıyla batıdan alacağımız şeylerin kendimize mal etmenin yollarını göstermede yetersiz olduğunu söylemekte, yayın yoluyla ahlakı baltalamak isteyenlere büyük hoşgörüler gösterilerek, "Medeniyet İcabı", denilerek kabul gören birçok şeyin alkışlandığına tepki göstermektedir. Batıdan teknik ve metot alınacağı yerde bol bol makyaj malzemesi alındığı, "Moda rezaleti" ile birçok kadın ve genç kızın gururunu çığneyen davranışlar sergilediği belirtilmektedir (Karaca, 1943, s.11).

Dergi ayrıntılı incelendiğinde günümüzde dahi dikkat çekecek değerde yazılar olduğu görülmektedir. Dergide çıkan yazılar halkın her kesiminin ilgi göstereceği derecede sade, anlaşılır ve bilgilendirici niteliktedir. Halkın ahlak ve terbiyesine yönelik edebi yazılarla kültürün korunması, kanunların önemi, aile birliğinin sağlanması ve kötü alışkanlıklardan uzak durulmasına yönelik akılda kalıcı tavsiye yazılar derginin hemen her sayısında bulunmaktaydı. Dergide Antalya tarihi konusunda ayrıntılı bilgiler verilmiş, her sayıda en az iki şiir ve bir tane de roman yazısı bulunmaktaydı. Romanların tamamı dergide yer almayıp, her sayıda 2-3 sayfa kadar yer bulabilmekte, devamı ise gelecek sayılarda yer almıştır (Bahadıroğlu, 1935, s.10).

Sonuç

Faaliyetlerini halka tanıtmak, Atatürk ideolojisinin gerçekleşebilmesine katkı sağlamak ve halkı bilgilendirmek amacıyla çıkarılan dergiler

kültürel kalkınma çalışmalarında ve halkın eğitiminde önemli bir yere sahiptir. Dönemin şartları ve kısıtlı imkânlar dâhilinde çıkarılmaya çalışılan Çağlayan Dergisi, Antalyalılar için okuma zevki duya-bilecekleri kalitede ve nitelikte yazılarıyla çok faydalı olduğu düşünülebilir.

Sonuç olarak Çağlayan Dergisi, II. Dünya Savaşı'nın dünyayı etkisi altına alan ekonomik krizine rağmen, zaman zaman kâğıt kalitesini düşürmek zorunda kalmış fakat savaş yıllarının son döneminde dahi ara verdiği yayın hayatını tekrar devam ettirebilmiştir.

Antalya Halkevi tarafından 1935 – 1944 yılları arasında toplam 35 sayı çıkarılabilen Çağlayan dergisi, yaptığı bilgilendirme çalışmalarıyla Antalya'yı diğer yörelere tanıtmak, halkın ortak değerler benimseyip kültürel yönden kalkınmasına yönelik bilgilendirme yazıları bulunması ve okuma alışkanlığı kazandırabilmek için ilgi çekici konulara yer vermiştir. Dergide yer alan yazılarla halka, unutulmaya başlanan destanlar, bozulan ahlaki yaşam, ilim ve fen bilgisinin önemi, Türk milletinin değişime uğrayan kültür yapısı konularında bilgilendirilmeye çalışılmış ve kendi öz benliğini bulmaya yönelik aydınlatıcı bilgiler verilmiştir. Yapılan inkılapları halka benimsetebilmek ve bir edebiyat zevki oluşturarak Antalya'nın sosyo-kültürel hayatına katkıda bulunmak adına çok önemli ve başarılı çalışmalar yapmıştır.

EXTENDED ABSTRACT

**Contributions of The Çağlayan Journal to The
Cultural Life of Antalya**

*

Nursel Gülcü

Akdeniz University

After the First World War to the liberation war gained great struggle for the establishment of the Republic of Turkey is given. The newly established Republic of Turkey, was contemporary with all elements of the country where over worked hard to reach the level of civilization. Major changes have been made to the revolution in the early years of the Republic in many aspects of the state's administrative structure, public societal structure, educational system and so on. This change should not be confined to laws, but to be reflected in the life of the society and be adopted by the people and applied in daily life. Otherwise, it would not be appropriate for the republic to keep its revolution in success, but not only in the law. If a nation is informed and enlightened and innovations are adopted and the social life is adorned, the press and publication have great significance. When viewed from this side; the effects of the press and newspapers on the public have produced considerable results in past periods. Such that, II. Despite publishing activities that saw a great deal of censorship as much as the declaration of Constitutionalism, it became very influential in the emergence of the crowd who pursued liberty and settled the idea of Ittihat ve Terakki by adopting and defending the thoughts advocated by the secret publications. The press has been used as a very effective tool in reaching to the public the considerable number of journals and newspapers published after the Second Constitutional Monarchy. II. Although the press, which entered the race to inform the public after every constitutional constitutional monarchy, has been reduced in number of publications

due to some economic troubles during the war periods, the dissemination of journalistic activities with the announcement of Republic of Turkey has gained momentum thanks to the community house magazines.

With the declaration of the Republic, it was imperative that the Atatürk reforms be adopted by the people and used in daily life in order to reach success. In 1932, a new structure and community houses were built upon the inadequacy of Turkish quarries in order to provide the cultural development aimed at the innovations realized. Community houses Many of the villages opened as a means of social and cultural revolution recorded great and lucrative achievements with their volunteer staff and limited budgets in these difficult tasks. Community houses informed about the new revolutions of the people of the region they founded and tried to carry out their daily life in search of the forgotten self-culture and opened the courses for literacy and enlightenment and to remove the alienation between peasants and urbanites and to enlighten the peasants in terms of social, cultural and civil information informed consents, visits or aids. The Community houses established in the city centers and some of the big towns have carried out all these activities through branches.

It is a special place to publish magazines within the activities of community houses. People in the various places of the country encouraged the administrators to publish various researches they had taken on the environment by activating the intellectuals, principally teachers. Care has been taken to ensure that the writings that will remain in the next generation are in a certain method. Community houses have issued community house magazines to promote the activities they have organized in this difficult and important task they undertake, to inform the public, to promote the region and to provide cultural development. In order to be an example of the magazines desired to be issued by the provincial center and large district folklore, the Community houses Headquarters has also published a magazine called *Ülkü*. The details of the magazines to be issued by the public houses are described in detail in the Community Houses Order, by which branch. Community houses have started to promote their activities with the magazines they give a proper name to their region. The names of the magazines generally bear the name of a natural structure bearing characteristics unique

to the region where the magazine publisher is located. The Antalya Community house has determined that "Çağlayan" is one of the excursions of the city and "Ataturk" is the name of the other magazine because it reflects the natural beauty of the city. Antalya's first public housing magazine which started broadcasting in 1935 is Çağlayan magazine. Other than income from the sale of paid magazines, other non-revenue derogations were made with limited opportunities and by the authors of the region.

Between 1935 and 1943, Çağlayan Magazine was published in Antalya as an idea and literature magazine. The magazine is not limited to these topics, but published articles have been published in order to inform the public in every issue and to provide habit of reading. When the journal is examined in detail; it is seen that even today, there is an important place in the writings that will attract the readers. The articles in the magazine are informative in terms of the interest of every part of the people and at the same time they are simple, understandable and needed in everyday life. It is found in almost every piece of memoranda of recommendable remarks about preserving the culture of the people with literary texts directed towards the moral and terrestrial biology of the people, the importance of the application of the resulting laws, the provision and protection of the family union and the avoidance of bad habits. In addition, detailed information about the history of Antalya was given in the magazine, and at least two poems and one novel are written in every issue in order to increase the love of literature. Çağlayan, who spent a long time in publishing life from September 1938 to May 1943, mainly wrote criticisms about Antalya's cultural life when he started publishing again.

In the research; It is aimed to reveal what kind of contributions the Çağlayan Magazine published by the Antalya Community houses gives to Antalya's cultural life. By reaching digital copies of the entire prints, all the articles in the magazine were classified in detail, the cultural writings were examined and classified separately, and the method of document analysis was utilized. The results of the research show that Çağlayan Magazine has a very successful contribution in informing the readers of Antalya's history, culture, social life and other topics.

Kaynakça / References

- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. (1936a). CHP Genel Sekreterliği tarafından Halkevi Başkanlığı'na yazılan Halkevleri raporlarının incelendiğine dair yazı. BCA.490.100/3.13.21, (1936, 18 Eylül).
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. (1936). CHP Genel Sekreterliği tarafından Halkevi Başkanlığı'na yazılan Halkevleri dergileri konusundaki yazı. BCA.490.100/3.13.21, (1936, 18 Eylül).
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. (1938). CHP Genel Sekreterliği tarafından CHP Başkanlığı'na yazılan Halkevlerinin dikkat edilmesi gereken hususlara dair yazı. BCA.490.100/4.18.2, (1938, 6 Temmuz).
- Modern Literatür:*
Akşam Gazetesi. (1932, 20 Şubat). Halkevleri Her Tarafda Büyük Merasimle Açıldı.
Alçıtepe, G. (2005). *Antalya'da İki Öncü Dergi Çağlayan ve Türkakdeniz.* Antalya: Akmed.
Atatürk Araştırma Merkezi. (2006). *Söylev ve Demeçler.* Ankara: ATAM.
Aybars, E. (2008). *Atatürk ve Modernleşme.* İzmir: Zeus.
Bahadıroğlu, O. (1935). Beyböğrek. *Çağlayan*, 1(7), 15-24.
Bahşi, M. L. (1936). Folklor Edebiyatı. *Çağlayan*, 1(9), 1-5.
Başgöz, İ. (2005). *Türkiye'nin eğitim çıkmazı ve Atatürk.* Ankara: Pan.
CHF. (1932). *Halkevleri Talimatnamesi.* Ankara: Hakimiyet-i Milliye.
CHP. (1940). *Halkevleri Talimatnamesi.* Ankara: Ulus.
Cumhuriyet Gazetesi. (1931, 25 Mart). Türk Ocakları H. Fırkası ile Niçin Birleşiyor?
Çağlar, B. K. (1935). *Halkevleri.* Ankara: Ulus.
Çağlayan. (1936a). Çağlayan Niçin Çıkıyor?, 1, 16.
Çağlayan. (1943a). 3(23-6), 2.
Çağlayan. (1943b). Tekrar çıkarken, 3(23-1), 3.
Geray, C. (2002). *Halk eğitimi.* İstanbul: İmaj.
Girgiç, O. (1971). 40 yıl öncesinden bugüne. *Halkevleri Dergisi*, 62, 12-28.

- Karaca, S. (1943). Ahlak meselesi ve matbuat. *Çağlayan*, 3(23-6), 11.
- Kaya, K. (1936). İnkılap ve istiklal konferansları. *Çağlayan*, 1(4), 1.
- Kum, N. (1936). Antalya folklor kaynağıdır. *Çağlayan*, 1(7), 5.
- Özacun, O. (1996). Halkevlerinin Dramı. *Kebikeç*, 2, 3.
- Özdemir Y. ve Aktaş, E. (2011). *Halkevleri (1932'den 1951'e)*. A.Ü. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)*, 45, 235-262.
- Refik, S. (1936). Halkiyat ve halk hikayeleri. *Çağlayan*, 1(6), 6.
- Resmi Antalya Gazetesi*. (1932, 1 Temmuz). Antalya'nın mühim bir gününden hatıralar.
- Resmi Antalya Gazetesi*. (1932, 17 Haziran). Halkevlerimizin Küşadı.
- Resmi Antalya Gazetesi*. (1935, 19 Aralık). Çağlayan.
- Şahinbaşkan, T. (1943). Kültür yurdu. *Çağlayan*, 1(23-3), 16.
- Toksoy, N. (2007). *Halkevleri*. Ankara: Orion.
- Ülkü. (1933). 1(1), 90.
- Yamaner, Ş. (1999). *Atatürkçü düşüncede ulusal eğitim*. Ankara: Toplumsal Dönüşüm.
- Zeyrek, Ş. (2006). *Türkiye'de halkevleri ve halkodaları (1932-1951)*. Ankara: Anı.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Gülcü, N. (2018). Çağlayan dergisi'nin Antalya'nın kültürel hayatına katkıları. *OPUS –Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1983-1999. DOI: 10.26466/opus.444459

Gelişmiş Ülkelerde Ekonominin Geliştirilmesine Yönelik Gerçekleştirilen Kentsel Dönüşüm Uygulamaları¹

DOI: 10.26466/opus.427791

*

Onur Kemal Yılmaz*

* Dr., Marmara Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, İstanbul/Türkiye

E-Posta: yilmazonurkemal@gmail.com

ORCID: [0000-0003-2371-683X](https://orcid.org/0000-0003-2371-683X)

Öz

Kentsel dönüşüm ilk olarak Sanayi Devrimini yaşayan ülkelerde bir ihtiyaç haline gelmiştir. Dolaşısıyla sanayileşmeye bağlı gelişen ülkelerde, kentsel dönüşüm uygulaması önemli bir kente müdahale aracı olarak işlev görmüştür. Zaman içerisinde kentsel dönüşümün uygulamasında farklı politika ve yöntemler ortaya çıkmış olsa da bu temel politikaları ve uygulama yöntemlerini gelişmiş ülkeler üzerinden incelemek mümkündür. Konuyla ilgili olarak bu makalede, gelişmiş ülkelerde ekonominin geliştirilmesi amacıyla gerçekleştirilen bazı kentsel dönüşüm uygulamaları incelenmektedir. Bu kapsamda İngiltere, Almanya, Fransa, Amerika Birleşik Devletleri, Japonya ve Avustralya örnekleri üzerinden; ekonomik yönden kente katkı sunması amacıyla gerçekleştirilen bazı uygulamalar derlenmişlerdir. Örneklemleri oluşturan bu ülkelerde, ekonominin geliştirilmesine yönelik gerçekleştirilen kentsel dönüşüm çalışmalarına bakıldığında, artık kentsel dönüşümün sadece eski yapıları yenilemek amaçlı kullanılmadığı, ekonomik temellerde kentleri geleceğe taşımak için de kullanıldığı görülmektedir. Diğer bir deyişle kentsel dönüşüm uygulaması artık kentlerin gelecek vizyonlarını belirleyen önemli bir araç olarak işlev görmektedir. Bu kapsamda gelişmiş ülkelerde ekonominin geliştirilmesi amacıyla oldukça büyük yatırımlarla kentsel dönüşüm çalışmaları yapıldığı, bu çalışmalarda özel sektörün güçlendirilmesinin amaçlandığı; böylece hem kent ölçeğinde (mikro) hem de ulusal ölçekte (makro) ekonomik bir değer yaratıldığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Dönüşüm, Kentsel Dönüşüm Yöntemleri, Kentsel Dönüşüm Politikaları, Yeniden Üretim, Gelişmiş Ülkeler.

¹ Bu makale yazarın doktora tezinden üretilmiştir.

Implementation of Urban Transformation Projects for the Development of Economy in Developed Countries

*

Abstract

Urban transformation first became a need in countries that have experienced the Industrial Revolution. Therefore, the application of urban transformation is seen as an important intervention tool for cities in the developed countries due to industrialization. Although different policies and methods have emerged over time in the application of urban transformation. But it is possible to examine these basic policies and implementation methods through developed countries. As regards the issue, this article examines some urban transformation applications which aim the development of economy in developed countries. In this context, through examples of England, Germany, France, United States, Japan and Australia; some projects compiled for this purpose. When we look at the urban transformation projects which are implemented to improve the economy at these countries, it is seen that the urban transformation is now used not only for the purpose of renewing old buildings, but also for taking cities to the future on economic bases. In other words, the application of urban transformation is an important tool to determine the future visions of cities. In this context, urban transformation has been carried out with considerable investments for the development of economies in developed countries. Also it is aimed to strengthen the private sector in these works. Thus, it is aimed to creating an economic value both at the urban scale (micro) and at the national scale (macro).

Keywords: *Urban Transformation. Urban Transformation Methods. Urban Transformation Policies. Urban Regeneration. Developed Countries.*

Giriş

Literatürde kentsel dönüşüm üzerine getirilen tanımlara bakıldığında; kentsel dönüşüm en temelinde bir kentsel alanın mevcut halinden başka bir duruma getirilmesidir (Akkar, 2006, s. 29). Roberts'a göre kentsel dönüşüm geleceğe yönelik bir vizyon içermektedir ve bu kapsamda bir alanın ekonomik, fiziksel ve sosyal boyutta geliştirilmesidir (Roberts, 2008, s. 17). Couch ise kentsel dönüşümü, bir alanda yaşayan insanların davranışları ile o alanı değiştirmeleri olarak ele almaktadır (Couch, 1990, s 1). Bu tanımlamalara bakıldığında, kentsel dönüşümün kentsel alanları değiştirmek için kullanılan bir yöntem olduğu görülmektedir. Fakat kentsel dönüşümü her ülke kendi sosyal, kültürel ve ekonomik yapısına göre gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla ülkeler arasında bu konuda farklı uygulama politikalarının ve yöntemlerinin görülmesi doğal bir süreçtir.

Günümüz Türkiye'sinde kentsel dönüşüm çalışmaları tüm ülke geneline yayılmış bir şekilde ve oldukça yoğun bir seviyede gerçekleştirilmektedir. Bunun sebebi 1999 yılında yaşanan ve birçok can kaybına sebep olan yıkıcı Gölçük ve Düzce depremleridir. Bu kapsamda Türkiye'de deprem korkusuna dayalı olarak hayata geçirilen kentsel dönüşüm uygulamalarının, bir milli seferberlik halinde gerçekleştirildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bunun yanında çarpık kentleşme ve dönüşümden elde edilen rant olgusu da Türkiye'de kentsel dönüşümün gerekçelerini oluşturmaktadırlar. Tüm bu gelişmeler göz önüne alındığında, Türkiye'den çok daha önce kentsel dönüşüm çalışmalarına başlamış ve bu uygulamayı önemli bir kentleşme politikası haline getirmiş olan gelişmiş ülkelerin incelenmesi faydalı olabilir. Bu kapsamda gelişmiş ülkelerde son yıllarda ağırlık kazanan bir kentsel dönüşüm uygulaması dikkat çekmektedir. Kentlerin merkezlerinde geniş çaplı yatırımlarla hayata geçirilen yeniden üretim yöntemiyle, uygulama yapılan alanlarda kente ve ülkeye ekonomik yönden katkı sağlayacak vizyon projeler üretilmektedir. Dolayısıyla gelişmiş ülkelerde ekonomik gelişim sağlanması amacıyla gerçekleştirilen bu uygulama örneklerinin incelenmesi, Türkiye'de gerçekleştirilen kentsel dönüşüm çalışmalarına bir katkı sağlayabilir.

Tarihsel Süreçte Ekonomik Gelişim Amaçlı Yeniden Üretim Yönteminin Ortaya Çıkışı

Kentsel dönüşümün ilk ortaya çıkışı Sanayi Devriminin kentlerde yarattığı sefalet yuvaları ile olmuştur. 1750’li yıllarda sanayileşen ülkelerde kurulan fabrikalar ve tesisler, kırsaldan önemli bir nüfusu kentlere çekmiş; bunun sonucunda da sağlıksız barınma alanları sanayi kentlerinde meydana gelmişti (Couch, 1990, ss. 6-8). Bu süreci yoğun bir şekilde yaşayan sanayi ülkelerinde, 1840’larla birlikte “Park Hareketi” (Park Movement) ortaya çıkmıştır. Bu anlayış çerçevesinde, bünyesinde sağlık koşullarını tehdit eden fabrikalar ve sefalet yuvaları barındıran kentlerde, doğanın tekrardan kentle bütünleştirilmesi için görüşler ortaya konulmuştu. Bu kapsamda kentlerde geniş yeşil alanlarının meydana getirilmesi amacıyla kent parklarının oluşturulması önemli bir kentsel politika haline gelmişti. Günümüzde hala varlığı devam eden Central Park (ABD), Victoria ve Birkenhead Parkları (İngiltere) bu anlayışın en öne çıkan örnekleri olarak üretilmişlerdir (Loures, Santos ve Panagopoulos, 2007, s. 171). Kentlerde bu parkların oluşturulması ve sağlıksız yaşam alanlarının temizlenmesi için ayrıca alansal temizleme uygulaması (slum clearance) da hayata geçirilmiştir. Sanayi Devriminin kentlerde meydana getirdiği sefalet yuvalarını yıkarak tamamen ortadan kaldırmayı amaçlayan alansal temizleme yöntemi, ilerleyen zamanlarda hukuki bir altyapı kazanmıştı. İngiltere’de 1890 tarihli İşçi Sınıfına Konut Sağlanması Kanunu (The Housing of the Working Classes Act 1890) ve Amerika Birleşik Devletleri’nde 1930 yılında kabul edilen Konut Kanunu (Housing Act 1930) özellikle yerel otoritelere sağlıksız yaşam alanlarını temizleme yetkisi vermeleri açısından önemli düzenlemelerdir (Housing Act 1930). Bu alansal temizleme yönteminde tek yetkili taraf kamu idaresi olmuştur ve dönüşüm sırasında kullanılan finansal kaynak da kamu idaresinin kendisi tarafından karşılanmıştır.

Fakat bu süreçte sadece park yapılmasıyla ve gecekonduların yıkılmasıyla kentlerin sorunlarının çözülemeyeceği görülmüş, doğrudan mevcut yapılara müdahale edilmesi gerektiği sonucuna varılmıştı. Bu kapsamda 1850’lerle birlikte Baron Haussman öncülüğünde, Paris’te kentsel dönüşüm uygulamasıyla sefalet yuvalarının yıkılması, geniş caddelerin açılması, kanalizasyon sisteminin kurulması, kamu bi-

nalarının yenilenmesi ve meydanların oluşturulması gibi oldukça radikal müdahaleler kente uygulanmıştır. Böylece kent ölçeğinde ve tüm kent dokusuna müdahale edilerek kentsel sorunların çözülebileceği anlayışı gelişim göstermiştir. Avrupa'da gerçekleştirilen bu kentsel dönüşüm uygulamaları Kuzey Amerika'da "Güzel Kent Hareketi" (City Beautiful Movement) olarak kavramsallaştırılmıştır. Böylece ABD'de de eski yapıların yenilenmesi, geniş caddelerin oluşturulması ve kamu yapılarının yeniden inşa edilmesi; 1800'lerin sonunda benimsenen kentsel dönüşüm uygulamaları olmuşlardır (Akkar, 2006, ss. 30-32).

1900'lere gelindiğinde, kentlere müdahale edilmesinin yanında, onların daha doğru bir şekilde kurgulanması gerektiği gelişmiş ülkelerde ağırlık kazanan bir görüş olmuştur. Bu kapsamda Ebenzer Howard tarafından ortaya konulan "Bahçe Kent" (Garden City) vizyonu ile az nüfuslu, düşük yoğunluklu ve doğa ile bütünleşik kentlerin imar edilmesi önerilmiştir. Bu anlayışa göre Lechworth ve Welwyn bahçe kentleri İngiltere'de inşa edilmişlerdir. Bu vizyondan ayrı olarak devam eden yıllarda, şehir plancıları kentlerin nasıl kurgulanmaları gerektiği üzerine çalışmalar yapmaya devam etmişler ve bu kapsamda uluslararası toplantılar düzenlemişlerdir. Bu süreçlerde 1933 yılında ortaya konulan Atina Sözleşmesi ile modern kentin sağlıklı, temiz ve güzel bir çevresel koşul sağlaması fikri kabul edilmiştir. Bu metne göre sağlıklı alanlar kentlerden temizlenmeli ve doğa ile bütünleşen kentler oluşturulmalıydı (Akkar, 2006, ss. 30-31). Tüm bu politikalar dikkate alındığında, 1840'lardan başlayarak 1933'e kadar gelişmiş ülkelerde doğayla bütünleşik, sağlıklı ve güzel bir çevrenin kentlerde yaratılması anlayışı temel bir kentsel dönüşüm politikasına dönüşmüştür. Bu politikaların detaylarını Tablo 1 üzerinden okumak mümkündür.

Tablo 1: 1844-1933 yılları arasında kentsel dönüşüm politikaları (Kanlı, Eryiğit ve İnce, 2017, s. 155)

Park Hareketi	1844	Birkenhead Parkı (Liverpool)	Sefalet yuvalarının temizlenmesi ve kentle doğanın buluşturulması.
	1845	Victoria Parkı (Liverpool)	
	1863	Central Park (New York)	
Kamusal mekânların arttırılmasına yönelik kentsel dönüşüm uygulamaları	1850-1860	Baron Haussman uygulamaları (Paris)	Geniş bulvarlar ve caddeler. Eski yapıların yenilenmeleri. Kanalizasyon sistemleri.
		Güzel Kent Hareketi (Kuzey A.B.D.)	Geniş bulvarlar ve caddeler. Belediye binaları, mahkeme binaları, kütüphaneler ve müzeler yapımı.
Bahçe Kent Hareketi	1898	Ebenzer Howard (İngiltere)	Yeni bir kentleşme yaklaşımı.
Modernist Hareket	1933	CIAM Atina Sözleşmesi	Barınma, dinlenme, çalışma ve ulaşım nitelikleri konusunda temel ilkelerin belirlenmesi.

İlerleyen yıllarda alansal temizleme uygulamasından sonra, kentsel dönüşümün seyrini etkileyen ikinci müdahale yöntemi; 2. Dünya Savaşıyla tahrip edilen kent kısımlarının yeniden inşasıyla ortaya çıkmıştır. Bu dönemde daha bilimsel yöntemlerle ve Sanayi Devriminin etkilerinden ders çıkartan bir anlayışla hazırlanan yeni master planlara uygun olarak, kentlerin yeniden inşa edilmeleri amaçlanmıştır. Bu kapsamda savaşla tahrip olan alanlar yeniden inşa edilirken, mevcut kent dokusunun da bu master planlara uygun hale getirilmesi için çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca bu dönemde savaş sonrası yeniden gelişim gösteren ekonomik koşullara uyum sağlamak için de kentlere müdahale edilmesi gerekmişti. Böylece yeniden inşa sürecinde kentlerde modern yapıların inşa edilmesi, ticari mekânların geliştirilmesi ve çöküntü alanların ıslah edilmesine yönelik kentsel dönüşüm çalışmaları gerçekleştirilmişti (Couch, 1990, ss. 26-29). Bu yıllarda uygulanan yeniden inşa yönteminde kamusal yardımlar ve yatırımlar oldukça önemli bir rol oynarken, düşük seviyeli de olsa özel sektörün yatırımları olmuştur.

Yine bu dönemde, özellikle 2. Dünya Savaşıyla birlikte insanların göç etmesi sonucu canlılığını yitiren bölgelerde, kentsel canlandırma yöntemi (urban revitalization) ortaya çıkmıştır. Bu yöntemle birlikte kendisini yeniden üretemeyen ve çöküntü haline gelmiş olan kent

kısımlarının canlandırılması amaçlanmıştı. Çöküntü bölgeye yapılacak olan yeni konutlar, alış-veriş merkezleri, yollar, parklar ve hatta bunların dışında imar artışları ve vergi indirimleri gibi destekler; kentsel canlandırılmada kullanılan araçlar olmuşlardır. Bu yöntemde alanın radikal bir değişimle yenilenmesi yerine, canlandırılmasına yönelik müdahaleler uygulanmaktadır. Böylece alanın kendi doğal seyrinde bir canlanma yaşaması, buna bağlı olarak da içinde yaşayanlarca günün koşullarına göre yenilenmesi amaçlanmaktadır (Oruç ve Giritlioğlu, 2008, s. 98). Bu kentsel dönüşüm yönteminde büyük oranda kamu idaresi belirleyici olsa da yeniden yapım süreçleri ve özel sektör yatırımları da söz konusu olduğu için, özel sektörün kentsel dönüşümde ortaya çıkışı bu yöntemde gelişim göstermiştir.

2. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan bir başka kentsel dönüşüm yöntemi; savaşın zarar verdiği tarihi yapıların kent içerisinde muhafaza edilmesini öngören kentsel koruma (urban preservation) yönetimidir. Kentsel koruma yöntemiyle tarihi dokunun korunması, restore edilmesi ve gerekirse yeniden aslına uygun bir şekilde inşa edilmesi amaçlanmıştır. Kentsel koruma yöntemi ilk başta kentin tarihi dokusunun onarılması temelinde ortaya çıksa da daha sonraları bu tarihi dokunun müze olarak kalmaması, kentle bütünleşerek kentin yaşayan bir parçası olarak işlev görmesini sağlamak noktasına evrilmiştir. Dolayısıyla zaman içerisinde kentsel koruma yöntemi uygulamaları, eski yapıların yenilenmesi veya aslına uygun olarak inşa edilmelerinin ötesine geçmiştir. Böylece çevre yapıların da bu tarihi yapılarla bir bütünlük sağlayacak şekilde yenilenmeleri, kentsel koruma yönteminin bir parçası haline gelmiştir (Sargın, 2005, s. 254). Bu yöntemde kamu idaresi tarihi dokuyu saptama ve kullanım amacını belirlemede en yetkili kurum olurken; aynı zamanda yenileme işlemlerinin yapımı için özel sektörle iş birliğine gidebilmektedir.

Bunların yanında, 1950 ve 1960'lı yıllarda ortaya çıkan yeni inşaat teknikleri ve malzemeler, eski yapıların yenilenmesine olanak sağlar olmuşlardır. Bu dönemde kentsel yenileme yöntemi (urban renewal) en önemli kentsel dönüşüm uygulamalarından birisi haline gelmişti. Artık eski yapıların daha hızlı, daha dayanıklı ve daha modern bir şekilde yenilenmeleri mümkün olmuştu. Aynı zamanda bu uygulamalarda ortaya çıkan rant olgusu da kentlerin yenilenmesi için en itici güçlerden

birisi haline gelmişti. En çok başvurulan kentsel dönüşüm yöntemi olan bu uygulama ile fiziksel, sosyal ve ekonomik olarak günün gereklerine cevap veremeyen kent kısımlarının yenilenmesi mümkündür. Ayrıca bu uygulama sırasında tüm yerleşim yerlerinde, ticaret bölgelerinde ve diğer kamusal alanlarda çalışma yapılabilmektedir (Evans, 2005, s. 9). Kentsel yenileme yöntemiyle birlikte, kentsel dönüşümde özel sektörün kamu idaresine kıyasla öne çıkışı da gerçekleşmiştir. Yenileme çalışmaları sırasında meydana gelen rant olgusu ve insanların kendi konutlarını yenileyebilmelerinin mümkün hale gelişi bu durumda etkili olmuştur. Hatta bu uygulamada süreç öyle bir noktaya gelmiştir ki, özel sektör eliyle sermayenin kenti şekillendirmesi sıradan bir duruma dönüşmüştür.

1990'lı yıllarla birlikte, küreselleşmenin güçlenmesini, ayrıca kent içerisinde sermayenin ve buna bağlı yaşam tarzının yaygınlaştırılmasını mümkün hale getiren; böylece kentlerin birer ekonomik üretim üssüne dönüşmesine de olanak sağlayan yeni bir kentsel dönüşüm yöntemi kendisini göstermiştir. Yeniden üretim yöntemi (urban regeneration) olarak adlandırılan bu uygulama ile mevcut yapıların ortadan kaldırılması ve yeni bir dokunun kente kazandırılması amaçlanmıştır. En kapsamlı kentsel dönüşüm yöntemi olan bu uygulamayla, kentin ihtiyaç duyduğu modern yapılar, ticaret alanları, kentsel yaşam kalitesini geliştirici donatılar ve diğer sosyal yapıların meydana getirilmesi mümkün hale gelmiştir. Yeniden üretim yöntemiyle birlikte, kentsel alanlar kendilerine yüklenen yeni ticari, finansal ve konutsal vizyonlarla kentin geleceğe açılan kapıları da olmaktadır (McCarthy, 2007, s. 7). Kentsel yeniden üretimde ölçek çok büyük olduğu için, kentin yapısı ve ortaya koyduğu vizyonu buna bağlı olarak değişmektedir. Gelişmiş ülkelerde bu yöntem özellikle kentlerde ekonominin geliştirilmesi amacıyla kullanılabilir. Çöküntü alanlar kendilerine yüklenen yeni bir vizyon ve kimlik ile yeniden üretilmekte, böylece kente ekonomik yönden katkı sunan ve onun geleceğini şekillendiren bir konuma gelmektedirler. Bu yöntem her ne kadar 1990'lardan sonra yaygınlaşmış olsa da 1950'lerden beri kentlerde yerel ve ulusal ekonominin geliştirilmesi için kullanılmaktadır. Bu uygulama ile binlerce kişinin çalıştığı, ikamet ettiği ve ziyaret ettiği yeni mekânlar kentlere kazandırılabilir. Dolayısıyla yeniden üretim yöntemi,

özellikle son yıllarda gelişmiş ülkelerde oldukça öne çıkan bir yöntem haline gelmiştir (Fraser, 2003, ss. 31-32). Bu çalışmanın konusunu oluşturan ekonomik gelişim temelinde gerçekleştirilen kentsel dönüşüm uygulamaları da bu yöntem üzerinden ortaya konulmaktadır. Bu kapsamda çalışmanın devamında, dünya genelinden örneklerle konu daha detaylı bir şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu örneklerle geçmeden önce, genel anlamda kentsel dönüşümün politikaları göz önüne alındığında, 1950'lerden sonraki tüm evreleri ve yöntemleri Tablo 2 üzerinden okumak mümkündür.

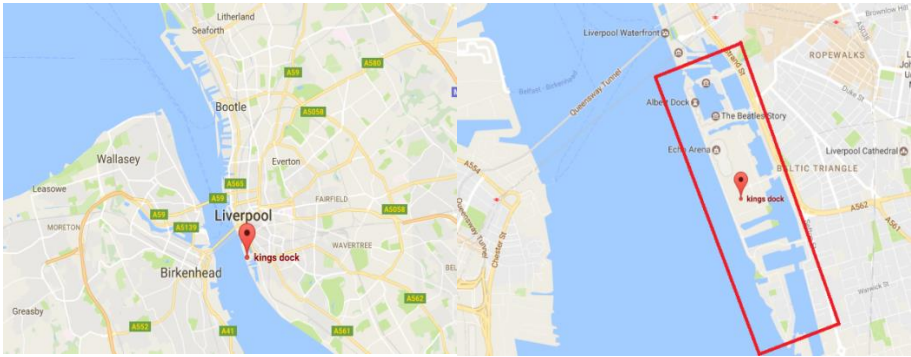
Tablo 2. 1950'ler sonrası kentsel dönüşüm politikaları (Roberts, 2008, s. 14)

DÖNEM	1950'ler	1960'lar	1970'ler	1980'ler	1990'lar
Politikalar	Yeniden İnşa Süreci	Canlandırma Süreci	Yenileme Dönemi	Yeniden Geliştirme	Kentsel Yeniden Üretim
Temel Stratejiler ve Eğilim	Bir master plan temelinde yeniden inşa süreci.	1950'ler sürecinin devam ettirilmesi.	Kentin esas bölgelerinin yenilenmesi.	Kentin dış kısımlarında kenti geliştirme.	Kapsamlı ve entegre edilmiş proje ve uygulamalara geçiş.
Ana Aktörler ve Paydaşlar	Merkezi yönetim, yerel yönetimler ve özel sektör.	Kamu ve özel sektör arasında dengenin kurulması.	Özel sektörün güçlenişi ve yerele yetki devri.	Özel sektörün gelişimi, ajansların ve aktörlerin artışı.	Ortaklıkların en üst seviyeye gelişi.
Mekânsal Durum	Yerel ve arsa seviyesinde yaklaşım.	Bölgesel seviyede aktivite.	Bölgeselden yerel seviyeye doğru geçiş.	Yerel (bölgesel) seviyede yaklaşım.	Stratejik yaklaşımla bölgelerin geliştirilmesi.
Ekonomik Öncelik	Kamusal ağırlıklı ve az da olsa özel sektör yatırımı.	Özel sektörün gelişimi.	Kamusal ve özel sektörün dengeli yatırımları.	Özel sektörün ön plana çıkışı.	Kamu, özel sektör ve STK'ların iş birlikleri yapmaları.
Sosyal İçerik	Ev ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi.	Sosyal yapının iyileştirilmesi.	Toplum temelli çalışmalar.	Yerel topluluklara kamusal destek.	Yerel toplulukların önem kazanması.
Fiziksel Durum	Kent alanlarının konum değiştirmesi ve çeperlerin genişlemesi.	50'lere ilaveten dokunun rehabilite edilmesi.	Daha çok eski dokunun yenilenmesi.	Vizyon projelerle alanların geliştirilmesi.	80'lere göre daha mütevazı uygulamalarla tarihi dokunun korunması.
Çevresel Durum	Peyzaj ve yeşillendirme girişimleri.	Seçici geliştirme yaklaşımı.	Yenilikçi yaklaşımlarla çevrenin geliştirilmesi.	Çevreye karşı verilen önemin artması.	Çevresel sürdürülebilirlik anlayışının yaygınlaşması.

Gelişmiş Ülkelerde Ekonomik Gelişim Amaçlı Uygulanan Kentsel Dönüşüm Projeleri

İngiltere (Liverpool) King's Dock Kentsel Dönüşüm Projesi

İngiltere’de 1998 yılında kabul edilen bir kanunla yaygın hale getirilen bölgesel kalkınma ajanslarıyla; kentsel dönüşüm üzerinden ülkenin çeşitli bölgelerinde ekonominin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmaktadır (Regional Development Agencies Act 1998). Bu kapsamda ilerleyen süreçte kabul edilen Konut ve Dönüşüm Kanunu da dikkat çeken bir adım olmuştur. Bu Kanun uyarınca Konut ve Toplum Ajansı kurulmuş ve bu Ajansın en önemli görevlerinden birisi yeni kentsel dönüşüm alanları belirleyerek, kentlerin gelişimine katkı sunmak olmuştur (Housing and Regeneration Act of 2008). Bu kapsamda Konut ve Toplum Ajansı tarafından Liverpool’da gerçekleştirilen kentsel dönüşüm çalışması önemli bir yeniden üretim uygulaması olup, kentin çöküntü halde bulunan tarihi King’s Dock Limanının kente ekonomik yönden katkı sağlayacak şekilde yenilenmesini sağlamıştır.



Şekil 1. King's Dock'un kent içindeki konumu (Kaynak: www.google.com/maps)



Şekil 2. King's Dock'un 1960'lardaki hali (Kaynak: www.kingsdock.com)

Liverpool 1970'lerden beri nüfus kaybı yaşarken, özellikle dönemin başbakanı Thatcher tarafından uygulanan neo-liberal politikalar neticesinde ekonomik üretkenlik yönünden oldukça geriye gitmişti (Couch, 2003, s. 34). İlerleyen yıllarda 2008 yılı için Avrupa Kültür Başkenti seçilen Liverpool'da, bu sürece uygun olarak kültürel ve ekonomik yönden kente katkı sağlayacak yatırımlar yapılması amaçlanmıştı. Bu kapsamda 2000 yılından itibaren King's Dock Limanında çalışmalara başlanmış ve proje kapsamında bu çöküntü alan dönüşüme tabi tutulmuştur. Yaklaşık on dört hektar (140 bin metrekare) alanda gerçekleştirilen kentsel dönüşüm çalışması sonrasında yeni inşa edilen kongre merkezi, konaklama tesisleri, müzeler, kültür-sanat mekânları, spor tesisleri, ticarî alanlar ve otoparklar; günümüzde Liverpool Belediyesi'nin bünyesindeki şirketler tarafından işletilmektedirler (Kings Dock).



Şekil 3. King's Dock'un kentsel dönüşüm süreci (2000) (Kaynak: www.kingsdock.com)



Şekil 4. Kentsel dönüşüm sonrası King's Dock'un görünümü (2012) (Kaynak: www.kingsdock.com)

Liverpool'da gerçekleştirilen bu proje önemli bir vizyoner prestij projesi olmuştur. Bu dönüşüm projesi, mekânsal pazarlamanın bir ürünü olarak Liverpool'da yılda 6 milyon kişiyi aşan bir turizm hareketliliğini meydana getirmiştir (Jeffrey ve Pounder, 2008, s. 96). Bu proje kapsamında yer alan aktörler ise şu şekildedir (Kings Dock);

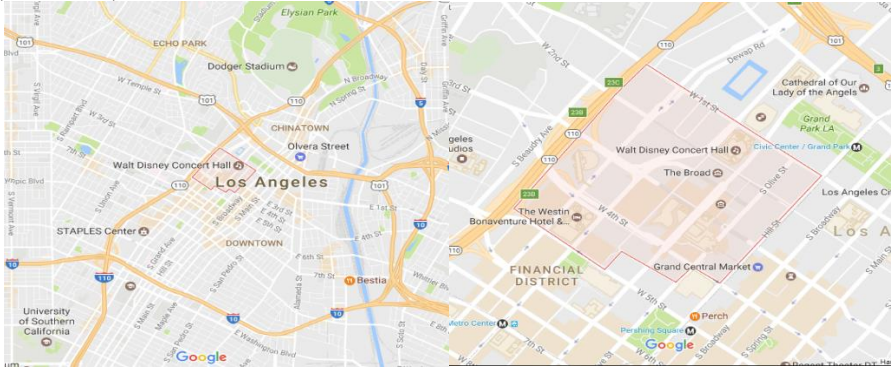
- Konut ve Toplum Ajansı (Homes and Communities Agency - Özerk statüye sahip bir kamu ajansı.)
- Liverpool Belediyesi,
- Kuzeybatı Bölgesel Kalkınma Ajansı (Northwest Regional Development Agency - İngiltere'nin Kuzeybatı kesiminde ekonomik gelişim sağlaması amacıyla kurulmuş özerk statülü bir kamu ajansı.)
- Özel Sektör
- Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (European Regional Development Fund)

A.B.D. (Los Angeles) Bunker Hill Kentsel Dönüşüm Projesi

Öncesinden gecekondular ve çöküntü bir alan hüviyetinde olan Bunker Hill bölgesinin kentsel dönüşüme tabi tutulması 1955 yılına kadar uzanmaktadır. Bu proje aynı zamanda Los Angeles'ın en eski ve en büyük ölçekli kentsel dönüşüm projesi olma özelliğini de taşımaktadır. Bunker Hill bölgesi, Los Angeles Kent Meclisinde uzun yıllar süren planlamalar neticesinde kentsel dönüşüm alanı ilan edilmiştir. Bu proje kapsamında

Gelişmiş Ülkelerde Ekonominin Geliştirilmesine Yönelik Gerçekleştirilen Kentsel Dönüşüm Uygulamaları

öncelikle eski gecekonduların alandan temizlenmesi ve aynı zamanda alanın kentin gelişen ticaret bölgesi olması amaçlanmıştır. Uzun yıllardır alanda devam eden kentsel dönüşüm uygulaması tam anlamıyla bitmemiş olup, projenin geliştirilmesi günümüzde de devam etmektedir (CRA/LA).



Şekil 5. Bunker Hill'in kent içi konumu (Kaynak: www.google.com/maps)



Şekil 6. Bunker Hill kentsel dönüşüm öncesi (1955)

(Kaynak: <http://www.mparchitects.com/site/thoughts/downtown-twentieth-century>)

Bunker Hill bölgesi bugün Los Angeles'ın finans merkezi konumundadır. Dönüşüm yapılan bu alanda yaklaşık 4 bin kişi ikamet ederken, 25 bin kişi de çalışmaktadır. Ayrıca bölge, dünya film endüstrisinin merkezi konumunda olan Los Angeles kentinin ulusal ve uluslararası alanda faaliyet gösteren üst düzey şirketlerinin de merkezi konumundadır.



Şekil 7. Bunker Hill günümüz (2017) (Kaynak: http://gowikipedia.org/wiki/Los_Angeles)

Proje ilk başta 1949 tarihli Konut Kanunu (The Housing Act of 1949) uyarınca bölgede yaşayanların eski konutlarını yenilemek temelinde şekillenmiş, fakat ilerleyen süreçte ilave edilen ticaret yapılarıyla projenin bugünkü halini alması sağlanmıştır. Bu kapsamda ilk başta kamu finansmanı ile konutsal amaçlı başlayan proje, daha sonraları özel sektör öncülüğünde ve özel sektör finansmanı kullanılarak ticaret öncelikli bir bölgeye çevrilmiştir. Kamu ve özel sektör işbirliğiyle hayata geçirilen bu projede şu aktörler yer almışlardır (CRA/LA);

- Los Angeles Toplum Geliştirme Ajansı (The Community Redevelopment Agency of the City Los Angeles –Los Angeles kentinin kalkınmasını sağlamak amacıyla 1948 yılında kurulmuş özerk kamu kurumudur. Daha sonra 2011’de kabul edilen Bütçe Kanunu (Budget Act) ile ABD’de kapatılan 400 kalkınma ajansından birisi olmuştur.)
- Los Angeles Belediyesi
- Federal Yönetim (Merkezi yönetim)
- Özel Sektör (Projede ilerleyen süreçte özel sektörün güçlendirilmesi amaçlanmıştır.)

Fransa (Paris) Le Defense Kentsel Dönüşüm Projesi

La Defense bölgesi, Avrupa Kıtasının en öne çıkan ticaret merkezlerinden birisi olması hedefiyle kentsel dönüşüme tabi tutulmuştur. Projenin geçmişi 1958 yılına kadar uzanmaktadır. Bu projenin hayata geçirilmesi için kurulan EPAD (Etablissement Public d'Amenagement de La Defense) isimli özerk bir kamu kuruluşu çalışmalarını yürütmekle yetkilendirilmiştir. Bu kurum tarafından alanın planlanması yapılmış, ayrıca kamu - özel sektör iş birliği sağlanmıştır. Projeye ilişkin planlar ilk olarak 1960'lı yıllarda ortaya konulmuş olmalarına rağmen, proje günümüzde hala geliştirilmeye devam edilmektedir (Roberts, 2011, s. 3). 160 hektarlık bir alana yayılmış olan projenin 40 hektarlık kısmı yayalar için açık alan konumundadır. Avrupa'nın en büyük ölçekli ticaret merkezi olarak işlev gören ve aynı zamanda Fransa'nın dünyaya açılan ticari kapısı olan bu proje bünyesinde; 3,35 milyon metrekare ofis alanı, 2.600 otel odası, %36'sı düşük maliyete sahip 10.120 konut bulunmaktadır; ayrıca alanda 20.000 kişi yaşamakta ve 180.000 kişi de çalışmaktadır. Fransa'nın en büyük ulusal 20 şirketinden 14'üne ev sahipliği yapan bu alan, ayrıca dünya genelinde faaliyet gösteren en büyük 50 küresel şirketten 15'ine de ev sahipliği yaparken; bünyesinde toplam 2.500 şirketi barındırmaktadır. La Defense kentsel dönüşüm uygulaması, Fransa'da 2. Dünya Savaşından sonra daralan ekonominin yeniden canlandırılması amacıyla ortaya konulmuş olup, bu amacı bugün de yerine getiren bir proje olma özelliğini taşımaktadır (Scicolone, 2012, s. 18).



Şekil 8. La Defense Eski Hali (1958)

(Kaynak: <http://global.ctbuh.org/resources/papers/download/290-developing-skyscraper-districts-la-defense.pdf>)



Şekil 9. La Defense, Günümüz (2016)

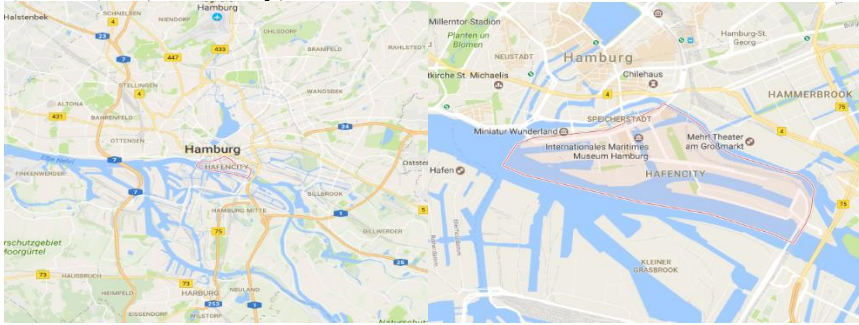
(Kaynak: <https://www.architecturaldigest.com/story/paris-neighborhood-personality-guide>)

Finansal ve ticari alanda Fransa'nın Avrupa'ya ve dünyaya açılan kapısı olan La Defense projesinde şu aktörler yer almışlardır (Scicolone, 2012, ss. 18-19);

- Merkezi Yönetim,
- Ulusal Yatırım Operasyonu (Operation of National Interest – OIN / Fransa'da ulusal yatırımların gerçekleştirilmesi amacıyla kurulmuş 13 adet özerk statülü kamu kurumu bulunmaktadır. Bu kurumlar ülke genelinde ekonominin geliştirilmesi için çalışmalar yürütmektedirler.) (Scicolone, 2012, s. 19),
- Le Defense bölgesi kentsel dönüşüm uygulaması için kurulmuş OIN alt kuruluşu EPAD (Etablissement Public d'Amenagement de La Defense),
- Yerel Yönetimler (Alan 3 yerel yönetimin sorumluluk sahasında bulunmaktadır, fakat karar alma ve uygulama mekanizması merkezi idare üzerindedir),
- Özel Sektör

Almanya (HafenCity) Kentsel Dönüşüm Projesi

Nüfus ve ekonomi bakımından 9. yüzyıldan itibaren gelişim gösteren Hamburg, Almanya'nın en önemli liman kentlerinden biri haline gelmişti. Fakat HafenCity Liman bölgesi zamanla kentin diğer bölgelerinin gerisinde kalmış ve çöküntü alan konumuna gerilemişti (Eleftheriou ve Knieling, 2017, s. 75). Bu kapsamda HafenCity liman bölgesinin yenilenmesine yönelik çalışmalar 1990'lı yıllarda başlamıştır. Yaklaşık on yıl süren planlama süreci sonrasında hazırlanan bir master plan 2000 yılında ilan edilmiş ve ortaya konulan görüşler dikkate alınarak son şekli verilmiştir. Hamburg Eyalet Senatosu tarafından son hali onaylanarak yürürlüğe giren master planın belirlenmesinin ardından uluslararası bir yarışma yapılmış ve uygulama projesi hazırlanarak çalışmalara başlanmıştır (HafenCity).



Şekil 10. HafenCity'nin kent içindeki konumu (Kaynak: www.google.com/maps)



Şekil 11. HafenCity'nin 2003 yılındaki dönüşüm öncesi hali (Kaynak: www.hafen-city.com)

HafenCity dönüşüm projesinde kamu finansmanı ve özel sektör birlikte kullanılmış olup, toplamda 45.000 kişiye iş imkânı sağlanması ve 14.000 kişinin de ikamet etmesi planlanmıştır. Kamu yatırımının miktarı bu projede 2,4 milyar Euro iken, özel sektör tarafında yapılan yatırım miktarı ise 8,5 milyar Euro'dur. Projenin 2030 yılında tamamlanması beklenmektedir ve yapımı günümüzde hala sürmektedir (HafenCity). HafenCity kentsel dönüşüm uygulaması hem Almanya'nın hem de Avrupa'nın en büyük kent merkezi yeniden üretim projesi olma özelliğini taşımaktadır. Proje kapsamında ticaret merkezleri, konutlar, açık ve kapalı otoparklar, müzeler, konser salonları, kültür alanları, okullar ve oteller imâr edilmiştir. Projede bulunan aktörler ise şöyledir (HafenCity);

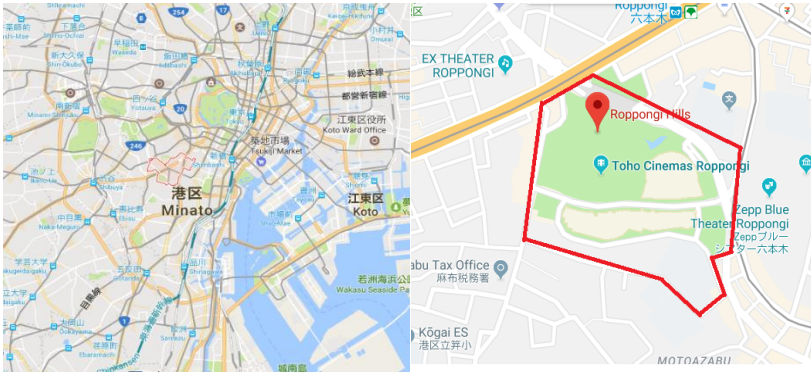
- Hamburg Belediyesi,
- Hamburg Kentsel Gelişim ve Konut Bakanlığı (Hamburg Urban Development and Housing Ministry, Eyalet yönetiminin başkanlığı.),
- Hamburger Hafen und Lagerhausgesellschaft mbh (Hamburg kent idaresine bağlı şirket),
- Özel Sektör.



Şekil 12. HafenCity'nin kentsel dönüşüm sonrasındaki hali (2009) (Kaynak: www.hafencity.com)

Japonya (Tokyo) Roppongi Tepeleri Kentsel Dönüşüm Projesi

Japonya'da 1969 yılında çıkartılan Kentsel Yeniden Üretim Yasası ile konutların, resmi binaların ve ticari alanların etkin olarak bir arada kullanılması hedeflenmiştir. Bu kapsamda Kanun, sadece eski yapıların yerlerine yenilerinin yapılmasını öngörmemiş; aynı zamanda kentsel alanların ekonomik yönden kentin gelişimine katkı sağlayacak bir anlayışla yeniden üretilmelerini de amaçlamıştır. Bu anlayışın önemli bir uygulama örneği Roppongi Tepeleri olmuştur. 1660'lardan beri yaşam alanı olan tepeler, 2. Dünya Savaşı ardından ABD askerlerinin yerleştiği bir bölgeye dönüşmüştü. Bunun neticesinde bölge, batılı tarzda alışveriş mekânlarının yer aldığı, turistlerin ve Japon seçkinlerinin batılı tarzda eğlendiği bir alan halini almıştı. Bu kapsamda özellikle eğlence mekânları ve gece hayatı ile tanınan Roppongi Tepeleri, ABD askerlerinin ülkeyi terk etmeleri sonrasında cazibe merkezi özelliğini kaybederek eski canlılığını yitirmişti (Chong, s. 5).



Şekil 13. Roppongi'nin kent içindeki konumu (Kaynak: www.google.com/maps)

Bu süreç içerisinde Tokyo dünyanın öne çıkan küresel kentlerinden birisi konumuna gelmişti. Dolayısıyla bölge, Tokyo'nun yeni imajı ile olan uyumunun sağlanması kapsamında 1986 yılında kentsel dönüşüm alanı ilan edilmiştir. 14 yıl süren görüşmeler ve planlamalar neticesinde, alan üzerinde yaşayan yaklaşık 500 hak sahibiyle anlaşmalara varılmış; özel sektörün kullanımı amacıyla ve özel sektör öncülüğünde 2000 yılında dönüşüme tabi tutulmuştur. 2003 yılında tamamlanan proje içerisinde

alana ofisler, oteller, ticarî yapılar, konutlar, kültür ve sanat mekânları inşa edilmiş olup; günümüzde burada 2 bin kişi yaşamakta ve 20 bin kişi de çalışmaktadır. Ayrıca kentsel dönüşüm uygulamasından sonra Roppongi Tepeleri günlük yaklaşık 130 bin kişinin ziyaret ettiği bir eğlence ve iş merkezi haline gelmiştir (Roppongi Hills Essay). Proje kapsamında kamu idaresi ve özel sektör birlikte çalışmış; finansmanın tamamı ise özel sektör tarafından karşılanmıştır. Bu proje aynı zamanda Japonya'nın en büyük ölçekli özel sektör kentsel dönüşüm projesi olma özelliğine de sahiptir. Çalışmada kamu idaresi hukuksal güvence ve mevzuat kapsamında alanın dönüşümüne katkı sağlarken, özel sektör ise dönüşümü gerçekleştirmiştir. Projede yer alan aktörler ise şu şekildedir (Chong, s. 8);

- Tokyo Metropolitan Yönetimi,
- Mori İnşaat Şirketi (Alanı dönüştüren ve günümüzde kullanan şirket.)



*Şekil 14. Kentsel dönüşüm öncesinde Roppongi Tepeleri (1986)
(Kaynak: <http://www.roppongihills.com/about/development.html>)*



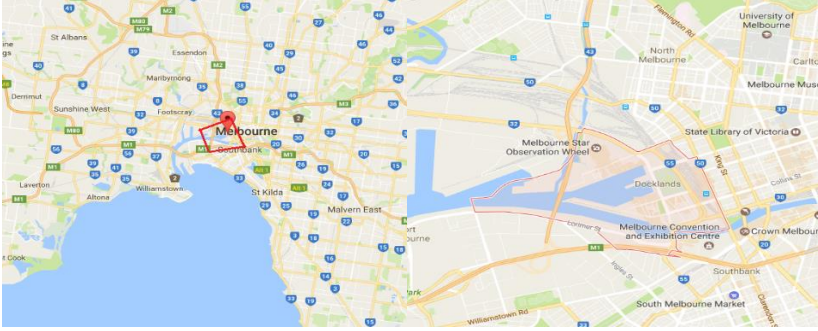
Şekil 15. Kentsel dönüşüm sonrasında Roppongi Tepeleri (2017)
(Kaynak: https://www.wikiwand.com/tr/Roppongi_Hills)

Avustralya (Melbourne) Docklands Kentsel Dönüşüm Projesi

Melbourne, The Economist Intelligence Unit tarafından her yıl düzenli olarak gerçekleştirilen, “dünyanın en yaşanılabilir şehirleri” sıralamasında üst üste yedi kez birinci sırada yer almıştır (SMH). Fakat kentin bu başarılı durumuna ayak uyduramayan çöküntü alanlar bünyesinde bulunmaktaydı. Bu alanların başında tarihsel süreçte kentin dünya ile bağlantısını sağlayan Docklands bölgesi gelmekteydi. Docklands Limanı İngiliz koloniciliğinin limanı olarak gelişmiş, ticaretin ve ulaşımın merkezi olarak uzun yıllar işlev görmesine rağmen zamanla bir sanayi bölgesine dönüşmüştü. Bu bakımdan Docklands bölgesi, Melbourne kentinin kentsel yaşam kalitesi bakımından gelişmiş olan yapısına uyum gösterememiş ve çöküntü bir alan haline gelmişti (Bailey ve Verim, s. 23).

Uzun yıllar sanayi alanı olarak kullanılan ve eskimiş haliyle kentin diğer kısımlarına da olumsuz etki yapan bu bölge, 1997 yılında kentsel dönüşüm kapsamına alınmıştır. Günümüzde burada yapılan çalışmanın üçte iki seviyesi tamamlanmış olup, projenin 2025 yılında tamamlanması hedeflenmektedir (Places Victoria). Melbourne kentinin geleceğine yönelik ortaya konulan vizyon kapsamında oluşturulan proje ile spor tesisleri, konut ve ticaret alanları, yat limanı, mağazalar, yeme-içme

mekânları, kapalı ve açık otoparklar kentin merkezinde oluşturulmaya devam etmektedir.



Şekil 16. Docklands'ın kent içindeki konumu (Kaynak: www.google.com/maps)

Aynı zamanda Avustralya'nın en büyük ölçekli kentsel dönüşüm projesi olan Docklands kentsel dönüşüm projesi kapsamında özel sektör tarafından 17,5 milyar dolar yatırım yapılmıştır. 190 hektarlık alanda gerçekleştirilen projenin tamamlanmasıyla birlikte 80.000 bin kişinin çalıştığı ve 20.000 kişinin de yaşadığı bir çekim merkezinin meydana getirilmesi amaçlanmaktadır. 1997'de çalışmalarına başlanan projede büyük oranda özel sektör finansmanı kullanılmış olup, ayrıca özel sektörün güçlendirilmesi de hedeflenmiştir. Çalışmalarda yer alan aktörler ise şu şekildedir (Places Victoria);

- Merkezi Yönetim,
- Özel Sektör,
- Victoria Eyalet Yönetimi,
- VicUrban (Alanın dönüşümünü planlaması ve organize etmesi amacıyla metropolitan yönetim yetkilerinin devredildiği Docklands Authority isimli kamusal bir kurumla, eyalet yönetimine bağlı Kent Geliştirme Otoritesi'nin (Victorian Urban Development Authority) birleştirilmesi sonucunda meydana getirilmiş olan özerk bir kamu kurumu (Places Victoria).



Şekil 17. Docklands bölgesi alansal temizleme sonrası (1980) (Kaynak: <http://www.places.vic.gov.au/precincts-and-development/docklands-victoria/about>)



Şekil 18. Docklands bölgesinin mevcut hali (2017) (Kaynak: https://www.wikiwand.com/en/Docklands,_Victoria)

Sonuç

Literatür incelemesi ve mevcut uygulamalar göstermektedir ki, kentsel dönüşüm artık sadece eski yapıların yenilenmesini sağlayan bir uygulama olarak görülmemekte, özellikle gelişmiş ülkelerde kentlerin geleceğine yön veren önemli bir kente müdahale aracı olarak işlev görmektedir. Bu kapsamda kentlerde yapılan vizyoner ve geniş ölçekli projelerde hem yerel hem de ulusal ekonominin geliştirilmesine yönelik kentsel dönüşüm uygulamaları hayata geçirilmektedir. Yeniden üretim

yöntemi ile ortaya konulan bu uygulamalarla, öncesinden çöküntü bir alan konumunda bulunan ve kentin mevcut dokusunun gerisinde kalmış kent kısımları, özel sektör öncülüğünde kapsamlı ve uzun soluklu bir dönüşüme tabi tutulmaktadır. Bu projelerde konuttan ziyade ticaret ve finans öncelikli yatırımlar yapılmakta, ekonomik çekim merkezleri oluşturulmaktadır. Böylece ulusal ve uluslararası şirketler, işletmeler ve organizasyonlar bir araya getirilmektedirler. Bu kapsamda ticari işletmeler, hukuk danışmanlık firmaları, sigorta şirketleri, basın kurumları, ulaşım şirketleri, nakliye şirketleri, danışmanlık organizasyonları, bankalar ve diğer sektörler ortak mekânlarda fiziksel olarak bir araya gelebilmektedirler. Ayrıca bu anlayış çerçevesinde uygulanan kentsel dönüşüm projelerinde, işletmelerin ihtiyaç duydukları altyapılar da üretilmektedir. Oteller, kongre salonları, sanat ve kültür merkezleri, spor salonları, alış-veriş mekânları, ulaşım yolları ve diğer fiziksel donatılar bu ticari organizasyonların çalışmalarına katkı sunmaları için imâr edilmektedirler. Bunun yanında, bu geniş ölçekli kentsel dönüşüm projelerinin uygulandığı bölgelerde önemli bir iç ve dış turizm çekim merkezi de meydana getirilmektedir. Alış-veriş, kültür, spor, sanat, gezinti ve diğer sosyal aktiviteler için; insanlar geniş imkânlar sunan bu alanlara daha çok ilgi duyabilmektedirler. Bu kapsamda gelişmiş ülkelerde ekonominin geliştirilmesine yönelik olarak hayata geçirilen bu uygulamaların, Türkiye ölçeğinde hem yerel (mikro) hem de ulusal düzeyde (makro) ekonominin geliştirilmesine katkı sağlayacak bir şekilde hayata geçirilmeleri faydalı olabilir. Dolayısıyla Türkiye’de konut üretimi öncelikli gerçekleştirilen büyük çaplı yatırımlardan ziyade, kente yeni bir vizyon katacak olan ekonomik temelli projelerin yaygınlaştırılması düşünülebilir. Böylece sadece alım-satım anında ekonomik değer yaratan konutlar yerine, kentte sürekli bir ekonomik değer yaratan projelerin geliştirilmesi sağlanabilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Implementation of Urban Transformation Projects
for the Development of Economy in Developed
Countries**

*

Onur Kemal Yılmaz

Marmara University

Urban transformation first became a need in countries that have experienced the Industrial Revolution. For this reason, urban transformation has developed in the developed countries. Over time, developed countries have shaped the methods and policies of urban transformation. In this respect, it may be useful to examine the urban transformation over these countries. As regards the issue, one of the methods of urban transformation in developed countries draws attention. This practice which is called urban regeneration, is carried out in the centers of cities for the economic development. This method may be an example for Turkey who is implementing urban transformation in high level during last years.

Before urban regeneration, the application of urban transformation has passed through various stages. Park Movement emerged as an important urban transformation policy since the Industrial Revolution brought unhealthy areas to cities (1840's). In this context, the formation of urban parks has become an important urban policy in order to bring large green areas to the cities. Central Park (USA), Victoria and Birkenhead Parks (England), which still exist today are produced as the most prominent examples of this policy (Loures, Santos ve Panagopoulos, 2007, s. 171). Also slum clearance method which aimed at removing the poverty settlements that the Industrial Revolution brought to the cities was put into practice in these years. An important urban transformation implementation was also been carried out in Paris by Baron Haussmann in that period (Akkar, 2006, ss. 30-32). When it came to the 1900s at de-

veloped countries, there was an emphasis on cities that they have to be constructed in a more correct way. In this context, it was proposed to develop low-density and nature-integrated cities with the vision of "Garden City" which is put forward by Ebenezer Howard. In years apart from this vision, city planners continued to work on how cities should be planned and in this period they organized international meetings. About this subject, The Athens Convention which was laid down in 1933 recognized the idea that the modern city should provide a healthy, clean and beautiful environment (Akkar, 2006, ss. 30-31). Considering all these policies, it is possible to read the details of the urban transformation policies which are applied in the developed countries from 1840 to 1933 on Table 1 (Tablo 1).

The second intervention method which influences the course of urban transformation after slum clearance in the following years; was the reconstruction of parts of the city that were destroyed during World War II (Couch, 1990, ss. 26-29). In this period, urban revitalization emerged especially in the regions where people migrated because of World War II. This method was aiming to revive the parts of the city that is not able to reproduce itself. (Oruç ve Giritlioğlu, 2008, s. 98). Another method of urban transformation emerged after World War II; it was urban preservation that aims preservation of historic buildings which are damaged by War. (Sargin, 2005, s. 254). In addition, the new construction techniques and materials that emerged in the 1950s and 1960s allowed older buildings to be renovated. In this period, the urban renewal method became one of the most important urban transformation methods. It is possible to work in all settlements, trade areas and other public places with this method (Evans, 2005, s. 9). Along with the 1990s, it has become possible to strengthen the globalization and making it possible to expand the capital and related lifestyle in the city; thus a new method of urban transformation that allows cities to turn into economic production base was emerged. With this application, which is called urban regeneration; it is aimed to abolish existing structures and bringing a new vision to the city. This urban regeneration method was the most comprehensive urban transformation method. With this application it became possible to produce modern buildings, trade areas, social structures and infrastructures for improving the quality of urban life which a city needs (McCar-

thy, 2007, s. 7). Urban transformation practices based on the economic development that constitutes the subject of this study are also revealed through this method. In this context, the subject has been tried to be elaborated in more detail with examples from around the world. Before examining these examples, it is possible to read through Table 2 (Tablo 2) all the stages of urban transformation methods which are implemented after the 1950s. The examples of urban regeneration applications in developed countries are as follows;

England (Liverpool) King's Dock Urban Transformation Project:

Figure 1. (Şekil 1) King's Dock position within the city.

Figure 2. (Şekil 2) King's Dock in the 1960s.

Figure 3. (Şekil 3) King's Dock urban transformation process in 2000.

Figure 4. (Şekil 4) King's Dock after urban transformation in 2012.

USA. (Los Angeles) Bunker Hill Urban Transformation Project:

Figure 5. (Şekil 5) Urban location of Bunker Hill.

Figure 6. (Şekil 6) Bunker Hill before urban transformation in 1955.

Figure 7. (Şekil 7) Bunker Hill in 2017.

France (Paris) Le Defense Urban Transformation Project:

Figure 8. (Şekil 8) The old view of La Defense in 1958.

Figure 9. (Şekil9) La Defense in 2016.

Germany (HafenCity) Urban Transformation Project:

Figure 10. (Şekil10) HafenCity's position within the city.

Figure 11. (Şekil 11) HafenCity before urban transformation in 2003.

Figure 12. (Şekil 12) HafenCity after urban transformation in 2009.

Japan (Tokyo) Roppongi Hills Urban Transformation Project:

Figure 13. (Şekil 13) Roppongi's position in the city.

Figure 14. (Şekil 14)Roppongi Hills before urban transformation in 1986.

Figure 15. (Şekil 15)Roppongi Hills after urban transformation in 2017.

Australia (Melbourne) Docklands Urban Transformation Project:

Figure 16. (Şekil 16)Location of Docklands in the city.

Figure 17. (Şekil 17) Docklands area after urban clearance in 1980.

Figure 18. (Şekil 18) Docklands area after urban regeneration in 2017.

Kaynakça / References

- Akkar, M. (2006). Kentsel dönüşüm üzerine batı'daki kavramlar, tanımlar, süreçler ve Türkiye. *Planlama Dergisi*, 2, 29-38.
- Bailey, L. ve Verim, E. Urban Renewal For Who?: Case Studies From Istanbul And Melbourne, *World Heritage Studies Research Paper*, 23.5.2018 tarihinde http://www.academia.edu/25054555/-Urban_Renewal_For_Who_Case_Studies_from_Istanbul_and_-_Melbourne adresinden erişilmiştir.
- Chong, T. S. The Urban Redevelopment Policy in Tokyo: Case Studies of Roppongi Hills and Tokyo Midtown Projects, *Public Ecologies of Art*, 19.5.2018 tarihinde http://www.ln.edu.hk/cultural/-materials/5_P1.pdf adresinden erişildi.
- Couch, C. (1990). *Urban renewal theory and practice*. Londra, Macmillan Yayınevi.
- Couch, C. (2003) Urban Regeneration in Liverpool, Couch, C., Fraser, C. Ve Percy, S. (Der.). *Urban Regeneration in Europa* içinde (ss. 34-56). Oxford, Blackwell Yayınevi.
- CRA/LA, 22.5.2018 tarihinde http://www.crala.org/internet-site/Projects/Bunker_Hill/index.cfm adresinden erişildi.
- Fraser, C. (2003). Change in European industrial City, Couch, C., Fraser, C. Ve Percy, S. (Der.). *Urban Regeneration in Europa* içinde (ss. 17-34). Oxford, Blackwell Yayınevi.
- HafenCity, 21.5.2018 tarihinde <http://www.hafencity.com> adresinden erişildi.
- Housing Act 1930. (1930). 24.5.2018 tarihinde https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1930/39/pdfs/ukpga_19300039_en.pdf adresinden erişildi.
- Housing and Regeneration Act 2008. (2008). 24.5.2018 tarihinde <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2008/17/section/2> adresinden erişildi.

- Jeffrey, P. ve Pounder, J. (2008). Physical and Environmental Aspects, Roberts, P. ve Sykes, H. (Der.). *Urban Regeneration* içinde (ss. 86-109). Londra: Sage Yayınevi.
- Kanlı, İ.B., Eryiğit, B. H. ve İnce, N. (2017). Kentsel Dönüşümün Yaşamsal Ölçeği: Sosyal Hücreler, Beşel, F. ve Yardımcıoğlu, F. (Der.). *Yerel Yönetimler Üzerine Seçme Yazılar* içinde (ss. 145-179). Sakarya, Beşköprü Yayınları.
- Kings Dock, 24.5.2018 tarihinde www.kingsdock.com, adresinden erişildi
- Loures, L., Santos, R. ve Panagopoulos, T. (2007). Urban parks and sustainable city planning – The Case of Portimao. *WSEAS Transactions on Environment and Development*, 10(3), 171-180.
- Places Victoria, 23.5.2018 tarihinde <http://www.places.vic.gov.au/precincts-and-development/docklands> adresinden erişilmiştir.
- Regional Development Agencies Act 1998. (1998). 24.5.2018 tarihinde <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/45/section/4>, adresinden erişildi.
- Roberts, N. (2011). *La Defense: From Axial Hierarchy to Field Condition*, California, Woodbury Üniversitesi Yayınları.
- Roberts, P. (2008). The Evolution, Definition and Purpose of Urban Regeneration Urban Regeneration, Roberts, P. ve Sykes, H. (Der.). *Urban Regeneration* içinde (ss. 9-37). Londra: Sage Yayınevi.
- Roppongi Hills Essay, 19.5.2018 tarihinde <http://dev.123helpme.com/-roppongi-hills-preview.asp?id=215767> adresinden erişildi.
- Scicolone, M. (2012) Developing Skyscraper District: La Defense, *CTBUH Research Paper*, 21.5.2018 tarihinde <http://global.ctbuh.-org/resources/papers/download/290-developing-skyscraper-districts-la-defense.pdf> adresinden erişildi.
- SMH, 23.5.2018 tarihinde <http://www.smh.com.au/cqstatic/gxx114/-LiveabilityReport2017.pdf>, adresinden erişilmiştir.
- V. Eleftheriou ve J. Knieling, (2017). The urban project of hafencity. today's urban and traffic profile of the area. *Science Direct*, 24, 73-80.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Yılmaz, O., K. (2018). Gelişmiş ülkelerde ekonominin geliştirilmesine yönelik gerçekleştirilen kentsel dönüşüm uygulamaları. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 2000-2029. DOI: 10.26466/opus.427791

Kültürel Miras Bilinci, Farkındalık ve Katılım: Taşkale Köyü Örneği¹

DOI: 10.26466/opus.446272

*

Nevin Turgut Gültekin* - Mehmet Uysal**

*Doç. Dr. Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Maltepe / Ankara / Türkiye

E-Posta: neving@gazi.edu.tr

ORCID: [0000-0002-0647-6312](https://orcid.org/0000-0002-0647-6312)

** Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çankaya / Ankara / Türkiye

E-Posta: uysalmehmet70@gmail.com

ORCID: [0000-0001-7917-4182](https://orcid.org/0000-0001-7917-4182)

Öz

Olağanüstü evrensel değerlere sahip olan kaya oyma mekanlar, 2010'lu yıllardan itibaren UNESCO'nun belirlediği korumada öncelikli tematik konulardan biridir. Sürdürülebilir, bütünlük ve rasyonel koruma yaklaşımıyla ön görülen miras yönetiminin her aşamasında paydaş katılımı yer almaktadır. Bu sürece etkin, verimli ve işbirlikçi katılım, miras bilinci ve farkındalıkla olanaklıdır. Yerel halkın katılımına bu etkenlerle birlikte, yerinden yönetimin gereği, yaşam alanlarını etkileyen kararlarda söz hakkı ve miras değerleri üzerinden elde edilecek sosyo-kültürel ve ekonomik faydadan yararlanma hakkının kullanımı ivme kazandırmaktadır. Bu makalede, dünya miras listesindeki değerlere eşdeğer ya da benzer kaya oyma mekânlara sahip Karaman-Taşkale köy halkının taşınmaz kültür mirası olan bu değerlere ilişkin bilinç ve farkındalık düzeyi ile korunmasına ilişkin katılım eğilimleri belirlenerek, katılımcı koruma politikalarının geliştirilmesine ve alanyazma katkı sağlanacağı düşünülmektedir. Ayrıca, Taşkale köyünün, geçmişte Anadolu'nun ve Rumeli'nin Türkleştirilmesine eşzamanlı tanıklık etmesi ve Atatürk'ün ata yurdu olması, somut olmayan bu kültürel mirasın sürdürülebilirliğine ve köyün tanınırlığına da katkı sağlanacağı umut edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Taşınmaz Kültür Mirası, Kültürel Miras Bilinci, Farkındalık, Katılım, Taşkale Köyü

¹ Bu makale Mehmet Uysal'ın "Taşınmaz Kültür Mirasının Sürdürülebilirliği: Taşkale Kaya Oyma Anbarları Örneği" adlı, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalında hazırlanmakta olduğu yüksek lisans çalışmasından üretilmiştir.

Cultural Heritage Knowledge, Awareness and Participation: Taşkale Village Sample

*

Abstract

The rock-carved spaces with extraordinary universal values are one of the priority thematic issues in conservation identified by UNESCO since the years 2010. Stakeholder engagement takes place at every stage of heritage management, which is anticipated with a sustainable, integrated and rational protection approach. Effective, productive and collaborative participation in this process is possible with heritage knowledge awareness and awareness. Together with these factors, socio-cultural and economic benefits which are derived from heritage values and the right to speak in decisions affecting habitats accelerate the participation of local people. In this article it is aimed to determine the tendency of participation of people of Karaman-Taşkale Village regarding the awareness level of these values which are immovable heritage, to improve participant conservation policies and to contribute to literature. In addition, it is hoped that Taşkale village will simultaneously testify to the Turkishization of Anatolia and Rumeli in the past, and that Atatürk's homeland will contribute to the sustainability of this intangible cultural heritage and to the recognition of the village.

Keywords: *Immovable Cultural Heritage, Cultural Heritage Knowledge, Awareness, Participation, Taşkale Village*

Giriş

Yirminci yüzyılın sonlarından itibaren kültürel değerleri korumada, sürdürülebilir, bütünleşik ve akılcı koruma yaklaşımlarına dayalı miras yönetimi öngörülerek, geniş kapsamlı katılım, şeffaflık ve eşitlik ilkesiyle gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Uluslararası sözleşmeler, ilkeler, rehberler ve araştırmalarda da kültür mirasını koruma programlarının belirlenmesi, yönetilmesi ve izlenmesinde, yerinden yönetim (*subsidiarity*) ve/veya yönetim (*governance*)² bağlamıyla paydaş³ katılımının önemi vurgulanmaktadır (Gültekin, 2010). Yerel halk, taşınmaz kültür mirası niteliğindeki yaşam alanıyla kurduğu (aidiyet, kültürel kimlik, benlik-varoluş, kalıcılık, bellek, mekânsal-sosyal hafıza, tarihsel ve toplumsal yerleşmişlik-kalıcılık gibi) hayati bağlar nedeniyle bu alana ilişkin her türlü yaptırımdan doğrudan etkilenecek grup olarak diğer paydaşlara göre öncelikli konumdadır. Bu durumun, taşınmaz kültür mirasını koruma sürecine etkileri farklı açılardan değerlendirilmektedir. Yerel halkın, yaşam alanlarını etkileyen kararlara katılma hakkı ile bu sürece etkin katılımı ve işbirliği, miras değerleri üzerinden sağlanacak sosyo-kültürel, ekonomik ve yönetsel-kurumsal gelişmeye ve/veya yerel demokrasiye doğrudan katkı koyacaktır. Böylece, daha geniş katılımı sahiplenme gerçekleştirilerek bu değerlerin sürekliliği garanti edilecek ve tanıtımı da kolaylaşacaktır. Katılımın ön koşulu ise taşınmaz kültür mirasının değerini bilme, bu değerlerin bir parçası olduğu anlama ve bu değerler hakkında bilinç ve farkındalık sahibi olmaktır.

² Yerinden yönetim farklı disiplinlerde ve devlet sistemlerinde farklı tanımlandığı için kesin ve tümleşik yapıda değildir. Burada ifade edilen merkezi yönetimden yerele erk aktarımı bağlamıyla Türkçe alanyazında yer aldığı içerikle yerel yönetim (*local government*) ve eşanlı olarak adem-i merkezîyet kavramıdır. Yönetişim ise merkezi anlayışın yerini katılımcılığa ve ortaklıklara dayalı yönetime bırakmayı amaçladığı için yerinden yönetimin somut yansımalarındandır. Yönetişim ilkeleri olarak şeffaflık, hesap ve yanıt verebilirlik, katılımcılık, hukukun üstünlüğü, etkinlik, eşitlik ve stratejik vizyon, vb. uygulamalar karar verme sürecini doğrudan etkilemektedir (Özer, 2015; Yaylı, 2015). Bu kavramlarla desteklenen yerelleşme yerel demokrasi çerçevesinde katılım kavramını önemli hale getirmektedir. Burada, miras değerlerinin sürdürülebilirliği ya da yönetiminde, bu değerlerin gerçek sahiplerinin karar verme sürecine katılımı vurgulanmaktadır.

³ Paydaş, değerlendirme süreç ve sonuçlarından etkilenen kişiler, gruplar ya da organizasyonlar şeklinde tanımlanabilir. Bu değerlendirmenin arz/talebi ve kazanımlarına bağlı olarak paydaş profili değişken olmaktadır. Mekânla ilgili öncelikli paydaşlar, kullanıcılar, mülk sahipleri, aidiyeti olanlar gibi o'nu sahiplenenlerdir. Dolayısıyla karar verme aşamasının demokratik ve eşitlikçi bir değerlendirmeye dayanması için çoklu paydaş katılımı ve çoklu verinin elde edilmesi önem kazanmaktadır.

Korumaya halk katılımını ve farkındalığını yüksek düzeyde ve etkin biçimde teşvik etmek ve gerçekleştirmek, uluslararası işbirliğinde 1975'de yürürlüğe giren Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmeye⁴ (*Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*) göre taraf devletlerin sorumluluğundadır. Bu sözleşmeye 1982'de taraf devlet olan Türkiye'de, sözleşmenin 27. maddesine göre "taraf devletlerin kendi halklarının kültürel ve doğal mirasa karşı bağlılık ve saygı hislerini güçlendirmek için uygun araçlarla ve özellikle eğitim ve tanıtma programlarıyla çaba göstermesi" zorunluluğu (UNESCO, 1972), kamu aracılığıyla karşılanmaya çalışılmaktadır. Kültür mirası korumada uluslararası en etkin kuruluş olan UNESCO'nun önderliğinde oluşturulan birçok sözleşme, tüzük ve ilke kararlarını da kabul eden Türkiye'de bu sorumluluk T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (KTB) ve T.C. Milli Eğitim Bakanlığının (MEB) görev ve yetkilileri arasındadır.

Bu çalışmada, Bakanlıkların bu misyonlarını karşılama düzeyi, yerel halkla yapılan anket, görüşmeler ve gözlemlerle Karaman İli Taşkale Köyü kentsel sit alanı ve köyün adıyla anılan ve koruma statüsü 1.derece arkeolojik sit alanı olan taş ambarların, taşınmaz kültür mirası olarak özniteliklerine ilişkin farkındalık ve sürece katılım duyarlılığı üzerinden sorgulanmaktadır. Çalışma alanının belirlenmesinin dayanağı, 1985 yılında doğal ve kültürel niteliklerde olağanüstü evrensel değerlere (OED)⁵ sahip olduğu için 1985'de Dünya Miras Listesine (DML) alınan Göreme Milli Parkı ve Kapadokya'nın Kayalık Bölgelerindeki kaya oyma mekânlara benzerlik göstermesidir. Bu nitelikteki kültürel miras alanlarının korunmasında, bu konunun öncelikle orada yaşayanları ilgilendirmesi ve başarının katılımı sağlanabilecek olması, yerel halkın bilinç ve farkındalığını sorgulamayı gerekli kılmıştır.

⁴ Bundan sonra Dünya Mirası Sözleşmesi olarak anılacaktır.

⁵ Olağanüstü Evrensel Değer (*Outstanding Universal Value*), ulusal sınırları aşacak derecede olağanüstü ve tüm insanlığın bugün ve gelecekteki nesilleri için ortak öneme sahip kültürel ya da doğal değerdir. Bu kavram Dünya Miras Komitesinin 22-30 Haziran 2009 tarihinde Seville-İspanya'daki 33.toplantısında benimsenmiştir.

Araştırmanın Kapsamı, Yöntemi ve Örneklem Seçimi

Taşınmaz kültür mirasının sürdürülebilirliğini sağlamada paydaş katılımının düzeyini ve etkinliğini belirlemek için tek bir örnek üzerinden genelleme iddiası taşımadan çıkarsamalar elde etmek, mekânla ilintisi nedeniyle nitel araştırmayı gerektirmektedir. İlgili alanyazına göre nitel araştırmanın belli bir düzende veya sıralamada sabit bir modeli olmadığı, araştırma kurgusunun amacına, kapsamına ve örnekleme göre değiştiği için farklı veri toplama ve analiz yöntemlerinin kullanıldığı bilinmektedir. Nitel araştırma, insan ve insanlık bağlamındaki kavramların, olayların, algıların ve olguların incelenmesiyle, araştırma kapsamına özgü bilgi üretimine de olanak sağlanmaktadır (Akbulut, 2012; Özdemir, 2011; Şimşek, 2012). Bu çalışma kapsamında olduğu gibi, taşınmaz kültür mirasının öznitelikleri ve paydaş profili nitel araştırmanın konusu iken araştırma sonuçları nicel verileri de içerebilmektedir.

Bu çalışmada araştırma, taşınmaz kültür mirasının üzerine kurgulandığı için örneklem seçimi önem kazanmıştır. Amaçlı örneklem seçimi yaklaşımıyla Taşkale Köyü ve Taş Ambarlarının, Göreme ve Kapadokya'nın Kayalık Bölgelerindeki⁶ ve dünya genelinde aynı statüdeki miras alanlarındaki⁷ yerleşme biçimlerine ve kaya oyma mekânlarına benzer hatta eşdeğer niteliklere sahip olmasına karşın, ulusal ve uluslararası ölçekte göz ardında kalması nedeniyle seçilmiştir. Bu değerleri sürdürülebilmenin güvencesi olan yerel halkın katılımına ivme kazandırma ve kamuoyunun, akademik çevrenin hem de yetkili kamu kuruluşlarının dikkatini çekme fırsatı yaratılacağı düşünülmüştür. Ayrıca, Türkiye'de koruma politikaları ve miras değerlerinin yönetiminde miras bilinci, farkındalık ve paydaş katılımının korumada başarının önkoşulu olduğu konusunda alanyazına katkı sağlamak da

⁶ Bundan sonra ulusal ve uluslararası tanındığı biçimde Kapadokya olarak anılacaktır.

⁷ 1978'de DML'ne ilk kez alınan kaya oyma mekânlar Amerika Birleşik Devletlerindeki Mesa Verde Milli Parkı'nda kaya yüzeyine oyulmuş yerleşim alanları ve Etiyopya'da 13. yüzyıla tarihlenen Lalibela Kaya Oyma Kiliseleridir. Bu tarihten itibaren eşdeğer birçok mekân (1988'de Yunanistan'daki Meteora Manastırı, 1983'de Ürdün'deki Petra Kaya Yerleşimi gibi) DML'ne alınmıştır. 2017'de DML kayıtlı 1073 adet OED'den, 94 ülkede bulunan 215 adet OED (121 kültürel, 74 doğal, 20 karma) kaya sanatı kapsamında ki yapı ve alanlardır.

önemsenmiştir. Böylece 2010'da UNESCO'nun belirlediği ve önemseydiği tematik çalışmalardan olan kaya sanatı ve kaya oyma mekânlara sahip olan Taşkale Köyünün, öncelikle kendi bölgesinde olmak üzere ulusal ve uluslararası ölçekte tanınırlığı desteklenmiş olacaktır.

Araştırma, birbirine ve sürecin tamamına girdi sağlayan dört aşamadan oluşturulmuştur.

- Etüt aşamasında kuramsal çerçeveyi belirleme (kültürel miras yönetiminde paydaş katılımı ve farkındalık), Taşkale Köyü ve Taş Ambarların öznitelikleri ve miras değerlerini tanıma, yerindeki ön incelemeyle yerel halkı tanıma ve tanışma, pilot anket uygulaması, gözlem ve araştırma araçlarının (anket, derin görüşme) hazırlığı yapılmıştır.
- Verilerin toplanmasında, alanyazın ve arşiv tarama, mekânsal ve sosyal incelemelere devam edilmiştir. Alan çalışmalarında doğrudan gözlemlerle taşınmaz kültür mirasının fiziksel-mekânsal öznitelikleri ile kullanıcı profili ve mekân kullanım biçimi belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmacıların uyguladıkları yarı-yapılandırılmış çoktan seçmeli ve ucu açık sorularla anket ve katılımcıların ek bilgi verme, sorun tespit etme ve önerilerde bulunma olasılığıyla yarı-yapılandırılmış odak küme görüşmeleri ile belgeleme ve kayıt tutma (fotoğraf, ses kaydı, mekân ölçümleri vb.) işleri yapılmıştır.
- Verilerin analizinde (çözümleme) mekân-paydaş etkileşimi betimlenerek korumaya yönelik yorumlanmış, kuramsal çerçeve ve uluslararası koruma yaklaşım ve ilkeleriyle karşılaştırılmıştır.
- Değerlendirme aşaması, sentez (bireşim) ve çıkarımlara bağlı önerilerin geliştirilmesiyle tamamlanmıştır.

Bu araştırmada, yerel halka erişimin temel araçları olan anket ve görüşmeler esas veri kaynağı, diğer çalışmalar destekleyici ve/veya doğrulayıcı olarak kabul edilmiştir. Elde edilen veriler yerel halkın bilgi ve davranışları olmak üzere iki kriterle ölçülmüştür. Toplam 25 sorudan oluşan soru kâğıdı bu yönlenmeyle -aşağıda özetle açıklanan biçimde-tasarlanmıştır.

- Verilerin yorumlanmasında ve değerlendirilmesinde, yerel halkın özellikleri etken faktör olduğu için başlangıçta bu konuya ilişkin sorular belirlenmiştir. Sosyo-kültürel ve demografik yapıyı tanımak için anket çalışmasının ilk aşamasında 6 adet (4 adet açık uçlu, 2 adet çoktan-çoklu seçmeli) soruya yanıt aranmıştır.
- Yerel halkın, kültürel miras ve koruma bilinci ve bilinçlenme düzeyini belirlemek için taş ambarlara ve köye ilişkin “bilgi” ve yorumlarını öğrenmek için 5 adet çoktan-çoklu seçmeli soruların yanıtları, farkındalığa ait önem sırasına göre çoktan-çoklu seçmeli 7 sorunun yanıtlarıyla birlikte değerlendirilmiştir. Böylece bu çalışmanın güvenilirliği de sağlanmaya çalışılmıştır.
- Korumaya katılıma ilişkin “davranış”, eğilim ve gönüllülük konusunda 7 adet (3 adet açık uçlu, 4 adet çoktan-çoklu seçmeli) soru oluşturulmuştur.

Ocak.2017’de başlatılan çalışmalar, yaz aylarında köye gelen köy dışında yaşayanlarla görüşebilmek için Temmuz.2017’ye kadar aralıklı sürdürülmüştür. Böylece köy nüfusuna kayıtlı 550 kişiden (TÜİK, 2017) 18⁸yaş üzerinde olup köy dışında yaşıyor olsa da bu köyün insanı olduğunu düşünen 63 kişiyle (yaklaşık %11 oranında) anket uygulanmıştır. Aynı sürede ve aynı yaklaşımla, yarı-yapılandırılmış odak küme görüşmeleri, farklı yaş grubundaki erkeklerle köy kahvesinde ve muhtarlıkta, kadınlarla evlerde, öğrencilerle okul bahçesinde yapılmıştır. Yerel halkı tanımaya ve halkın kültür mirası, köydeki bu değerlere ve korunmasına ilişkin bilgisini ölçmek için alınan yanıtlar tablolama, ilişkilendirme, anlamlandırma araçlarıyla “içeriksel analiz” (Mason, Wong ve Entwistle, 1983), katılım ve farkındalığa ilişkin yanıtlar da tanımlama, açıklama, yorumlama ile “betimsel analiz” (Stone ve diğerleri, 2004) yöntemiyle analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlar karşılaştırma-anlamlandırma ile sorgulanarak değerlendirilmiştir.

⁸ Türkiye İstatistik Kurumu’na (TÜİK) göre nüfus aralıkları, geç yaş 15-24, yetişkin yaş 25-64, yaşlı nüfus 65 ve üzeridir. Bu çalışmada 18 yaş üzerindekiyle anket, altındakilerle görüşme ve sohbetler yapılmıştır. 25-34 yaş genç nüfusa dâhil edilirken, 35-44 yaş, 45-64 yaş orta yaş kabul edilmiştir.

Güncel Koruma Yaklaşımlarında Bilinçlenme-Farkındalık ve Tematik Alan Olarak Kaya Oyma Alanlar

Kültür varlıklarını koruma, uygarlık tarihinin başlangıcına kadar uzanan tarihin her döneminde farklı amaçlar ve nedenlerle gündeme gelmişse de 18. yüzyılda bu çaba güçlenmiş, 19. yüzyılda eski eserlerin restorasyonu önem kazanmıştır. 20. yüzyıl başında anıt eserlerinin çevresiyle birlikte korunması, bu yüzyılın ikinci yarısında korumanın disiplin haline getirilmesi, yüzyıl sonunda sivil mimarlığı da kapsayan kent-bölge odaklı bütüncül, sürdürülebilir koruma politikalarının oluşturulması önemli gelişmelerdir. 21. yüzyıla bu değerleri kaybetme endişesiyle UNESCO'nun belirlediği tematik alanlarla (modern mimari, kültür rotaları vb.) korumanın kapsamı dolayısıyla yöntem ve bileşenleri çeşitlendirilmiştir. Bu çalışmada, korumada geliştirilen, yeni(lenen) bu açılımlara koşut kaya oyma mekânların miras değeri ve koruma sürecinde öngörülen katılım ve farkındalık ele alınmaktadır.

Bilinç-Bilinçlenme, Farkındalık ve Katılım

Farkındalık (*awareness*) geniş, muğlak, bilişsel, duygusal, sezgisel ve genellikle bireyin çevresinin hakkında sahip olduğu bilinç veya bilgi olarak tanımlandığı için değişken bir kavramdır. Genellikle, bilinçli olma, bilinç alanını genişletme veya bir konuyu, olayı, olguyu, eylemi, durumu, sorununu, insanın iç dünyasını ya da evreni fark etme ya da algılama durumu olarak tanımlanır. Bilinç (*consciousness*) ile eşanlamlı olarak kullanılsa da her zaman ve her alanda aynı çağrışımları yapmaz (Marton, Booth, 2009: 1-14). Bilinç kavramı, insan zihninin kendi durumu, edimleri, duyguları ile dünyayla ve kendisiyle ilişkisinin bir karması olarak açıklanabilir. Bilinçli olmak, daha önce farkında olmadığı şeylerin bilgi edinme sonrası farkına varmaktır (Loewenstein, v.d. 2001; Franklin, v.d. 2005). Bilinçlenme ile bireyin kişisel değerlendirmesine göre davranış değişikliği beklenir. Ancak, bilinçlenme ile otomatik davranış değişikliği olmayacağı, etkin farkındalık (*effectual awareness*) için olgunun farkına varma, olguya desteğini dile getirme, olguyu benimseme, olguyu uygulama ve olguyu savunma-sürdürme evrelerinin tamamlanması gerekir (Sayers, 2006: 43-46). Dolayısıyla bilinç, bilginin esası olup, bireyin sosyal çevresi

ile gelişen ya da denetlenen durum olduğuna göre, farkındalığı etkileyen-belirleyen faktördür. Ender olarak bu ilişki tersine işleyebilir. Kültürel mirası koruma ya da sahiplenme bilinci, bireyin ve toplumun sahip olduğu tarihi sürecin kendisine kazandırdığı bilgiyle gelişebilmektedir. Eşdeyişle belli hedeflere yönelik olarak tasarlanan davranışların, bilinç faktörünün bir fonksiyonu olduğu dikkate alındığında, farkındalığın oluşması için bilgi altyapısıyla desteklenecek bilinçlenme ile kültürel süreklilik ve bireyin/toplumun bu çabaya katılımı sağlanabilir (Nyaupane, Timothy, 2010).

Katılım, kuramsal ve pratik değeri ile yaşamı başkalarının iradesine bırakmak değil, yaşama her zaman sahip çıkmak ve biçimlendirmek için basit bir meraktan, yoğun bir eyleme kadar uzanan geniş bir faaliyet alanıdır. Katılımcılık bilgilendirme, inceleme, müzakare ve bilinçlendirme aşamaları ve bu aşamaların bütünlük içermesiyle oluşur (Önder, 2013). Kültürel mirası koruma sürecine katılım(cılık), genellikle çevre bilincine ve/veya bilgisine sahipliliğe dayandırılrsa da bu sürecin estetik, tarihi, bilimsel, toplumsal değerleri vb. tanıma yeteneği ve bilgi ile toplumun kendi kültürel kimliği ve yerle faydacılık gerekliliği üzerine kurulu “doğrudan katılımcılık” odaklı olmasıyla farklılaşmaktadır. Kültür mirasının korunmasıyla birlikte sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi ve kentsel yaşam kalitesinin gözetilmesi zordur (Dinçer, 2013). Kararlara, uygulamaya ve denetime katılma olmak üzere üç boyutlu olan katılım sürecine, yerel, ulusal, uluslararası kamu ve özel sektörün özellikle yerel halkın katıldığı politika ve yönetim anlayışına ulaşılması, iletişim teknolojisinin sağladığı olanaklara rağmen uzun çabaları gerektirir.

Katılımın, yerelleşme dinamiğinden bağımsız olmadan yerel karar verme sürecinin önemli bir parçası olarak ele alınması ve bu yönde halkın cesaretlendirilmesi katılımcılığı yaygınlaştırır. Yereldeki halkın duyarlılığı, gönüllü katılım faaliyetlerine ivme kazandırırken, gönüllülüğü merkeze alan sivil toplum kuruluşlarının örgütlü yapısı katılımı sağlamlaştırır ve etkin kılar. Kültürel mirasın korunmasında bilinçlenme, farkındalık ve katılımın uluslararası bağlamda ilk ve/veya primitif sinyali olan, Dünya Miras Sözleşmesinin koruma sürecine “çok paydaşlı istişare sağlama” öngörüsü, bu konunun dünyadaki gelişiminde önemli bir rol üstlenmiştir.

Bu sözleşmeye bağlı olarak 1975 yılının Avrupa Mimari Miras yılı olarak ilan edilmesiyle aynı yıl ilan edilen Avrupa Mimari Miras Tüzüğü (*European Charter of the Architectural Heritage*) taşınmaz kültür mirasının değerleri konusunda bilinçlendirmeyi amaçlamaktadır. 1987 tarihli Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü -Washington Tüzüğü'nde (*The Conservation of Historic Towns and Urban Areas, Washington Charter*) koruma bilincinin geliştirilmesi, halk katılımı ve süreçte görev almaları, koruma programlarında başarının ön koşulu olarak belirlenmiştir. Avrupa Konseyinin kabul ettiği Arkeolojik Mirasın Korunmasına Yönelik Avrupa Sözleşmesi (*European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage*) (6 Mayıs 1969 Londra, gözden geçirilmesi 16 Ocak 1992 Valetta-Malta) kültürel mirasın değeri konusunda kamuoyu oluşturulması için eğitici çalışmalar yapılması, bu alanların halka açılması gibi kararlarıyla 1990'lı yılların katılımı yaygınlaştırma çabalarına ivme kazandırmıştır⁹. Bu dönemin en önemli gelişmelerinden biri UNESCO'nun 1994'de özel proje olarak başlattığı Dünya Mirası Eğitim Programıyla yarının karar vericileri olan gençler bilgilendirilerek, miras değerlerini korumaya katılmaları teşvik edilmektedir¹⁰. UNESCO'nun aynı yılda korumaya odaklı Küresel Strateji (*Global Strategy*) toplantılarının tamamında da farkındalığı artırma öncelikli hedefdir. 2000'li yıllarla ulusal ve uluslararası tüzüklerde bu konular tekrarlanarak korumada başarının yerel halkın katılımı, desteği, sürekli bakımı ve kullanımına bağlı olduğu ve bu nedenle sadece kültürel değerler konusunda bilgilendirme, bilinç ve farkındalık oluşturma değil koruma sürecinde eğitim

⁹ Bkz. *Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü (Charter for the Protection and Management of the Archaeological Heritage)* 2. ve 6. Madde (ICOMOS, 1990), *Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü (Charter on the Built Vernacular Heritage) Genel İlkeler, 2. Madde, Uygulama İlkeleri 1. ve 7. Maddeleri (ICOMOS, 1999-a)*, *Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü (International Cultural Tourism Charter)* 5. Madde (ICOMOS, 1999-b), *Nara Özgünlük Belgesi (The Nara Document on Authenticity)* 9. Madde (ICOMOS, 1994) gibi.

¹⁰ *Dünya Mirası Eğitim Programı (World Heritage Education Programme)* etkinlikleriyle gençler ve çocuklar koruma alanlarını, kendi ve diğer kültürlerin tarihi ve gelenekleri ile ekoloji ve biyoçeşitliliğin korunması ve korumaya katılımın önemi hakkında bilgi edinmektedirler. 2017 yılı itibarıyla bu konuda hazırlanan kitapçık 37 ulusal dilde yaygınlaştırılmış, yaklaşık 1560 gencin katılımıyla 20 uluslararası ve bölgesel Gençlik Forumu düzenlenmiştir. Bu program çerçevesinde 2013'den 2017'ye 61 ülkede 359 gençlik kampına 3500'den fazla gönüllü katılmış, yaklaşık 1250 öğretmen ve eğitimci, ulusal, bölgesel ve uluslararası 40 seminer ve çalıştay aracılığıyla eğitilmiştir (UNESCO, 2017). Gençleri ve gençlik örgütlerini yönlendirmek için kurulan Dünya Mirası Gönüllüleri Girişiminin (World Heritage Volunteers Initiative) - kuruluş tarihi 2008'den 2017'ye- düzenlediği 61 ülkede 359 gençlik kampına 3500'den fazla gönüllü katılmıştır (WHV, 2017).

ve teşvik edici programlarla etkin katılımının koruma politikalarında belirleyici olması vurgulanmaktadır¹¹.

Türkiye’de kültür mirasını koruma, uluslararası anlaşmalara dayandırılan ve kamu müdahalesini ve kurumsallaşmayı düzenleyen koruma yasaları ülke koşullarına göre yeterince içselleştirilememiş ve istenilen başarıya ulaşılamamıştır. Bu durum dünya kültür mirası alanlarında yerinden yönetimin ve paydaş katılımının öngörülmesiyle 2004 yılı ve sonrasında koruma mevzuatında yapılan düzenlemelerle aşılmaya çalışılmaktadır. 2863 sayılı Kanun’a 14.07.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanunla eklenen Ek Madde-2’de “alan yönetimi” ve Ek Madde-5’de alan yönetiminin hedeflerine ilişkin hükümlerle çözüm aranmaktadır. Alan yönetiminde, yönetim alanı, etkileşim sahaları ve bağlantı noktalarının doğru tespit edilmesinde ve yönetim planının hazırlanmasında, yerel halkın da zikredildiği paydaşlarla işbirliği sağlamanın öncelikli hedefler olması, bu çalışmanın dayanağını da açıklamaktadır.

Kültürel Miras Alanı Olarak Kaya Oyma Mekanlar

Kültürel miras, yaşayan kültür kadar, somut (tarihi binalar, anıtlar, mimari kalıntılar ve alanlar gibi) ve somut olmayan (felsefe, gelenek, değerler, törenler, müzik, dans ve sözlü tarih gibi) öğeleriyle, geçmişte biriktirilenlerle ve onlara atıfla ortak belleği oluşturur. Bu içerikle kültürel miras; kültürel ve sosyal bir süreç, belirli olayların gerçekleşmesiyle edinilen deneyimler olarak, kültürel ve sosyal değişime aracılık ederek ortak değerlerin, anlamların, anlayışların ve kimliğin oluşmasında ve yeniden yaratılmasında bir hatırlama ve hafıza oluşturmanın esas aracıdır (Vecco, 2010). Kaya Sanatı Siteleri kapsamında kaya oyma mekânlar, UNESCO-Küresel Strateji Toplantılarının 1995’de Zimbabwe’nin Harare Ken-

¹¹ 2005’de *Kültürel Mirasın Toplum İçin Değeri Konulu Sözleşme (Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society-Faro)* ile ekonomik kalkınmada kültürel mirastan fayda ve etkin korumayı sağlamanın (*Faro Charter, 2005*), 2008’de *Kültürel Miras Alanlarının Algılanması ve Sunumu Tüzüğü (Charter on the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites)* ile bu değerlerinin daha iyi anlaşılabilmesinin farkındalığın artırılmasına bağlı olduğu vurgulanmıştır (ICOMOS, 2008-a). Aynı tarihteki *Kültürel Rotalar Tüzüğü (Cultural Routes Charter)* (ICOMOS, 2008-b) ve 2011’de *Paris Deklarasyonu (Paris Declaration)* (ICOMOS, 2011) ile bilinçlendirme ve farkındalığı artırma için önerileri geliştirilmiş, 2016’da güncellenen *Dünya Miras Sözleşmesinin Uygulama Yönergesinde* bu önerileri uygulama sorumluluğu taraf ülkelere verilmiştir.

tinde düzenlenen ilk toplantısında ilk kez, Afrika kültür mirasının temsilcisi olan kültür varlıkları arasında anılmıştır. Ancak 1978 yılından DML'sine alınmış birçok kaya oyma mekân bulunmaktadır. Kaya mekânların kültürel miras olarak dünya kamuoyundaki yeri ve önemi ise 2000'li yıllara doğru tartışmaya açılmış ve elitist ve ayrıcalıklı mimarisinin aşırı önemsenmesine karşın bu tür sıradan/sıradışı değerlerin yadsınması ve hızla kaybedilmesini önlemek amacıyla UNESCO tematik alan çalışmalarını başlatmıştır. Dünya Miras Komitesinin 2004'de Çin'deki 28. Toplantısı üzerinden ICOMOS'un hazırladığı -Boşlukları Doldurmak- Gelecek İçin Bir Eylem Planı ile (*Filling the Gaps - an Action Plan for the Future*) bu tür miras değerlerine ilişkin farkındalığı, katılımı artırmak ve böylece sürdürülebilirliği garanti etmek için on dört kategoride tematik konu belirlenmiştir. Bu kategorilerden Kaya Sanat Siteleri - *Rock-Art Sites*- mağaralar, kaya barınakları (barınak, liman, depo vb.) ve açık/kapalı kaya yüzeylerindeki resimler, gravürler, oymalar, vb. içeren yerler olarak tanımlanmıştır (UNESCO, 2004; ICOMOS, 2017). ICOMOS'un 2010 tarihli DML ön adaylık rehberinde, jeo-kültürel bağlamın kaya oyma mekânlarının DML'ne seçilme kriteri olması önemli bir gelişmedir. Jeo-kültürel özelliklerden "bulunduğu coğrafyaya ait özel uygulamaların ve tarihinin kanıtı" (DML'ndeki Arjantin'de Cueva de las Mano- arkeolojik ve paleontolojik öneme sahip mağara gibi) olmayı, Taşkale-Taş Ambarların sağladığı anlaşılmaktadır (ICOMOS, 2010). UNESCO'nun 2010'da başlattığı tematik sözlü arşiv çalışmaları, katılımın ve/veya yerel yorumcunun korumadaki önemini göstermektedir.

Taşınmaz Kültür Mirası Taşkale (Kızıllar) Köyü ve Kaya Oyma Me-kanlar

Taşkale Köyü, Toros Dağlarının kuzey uzantısı Hacıibaba Dağı'nın güney yamaçlarından Kapadokya Bölgesine uzanan platoyu yaran İbrala (Yeşildere) Deresinin oluşturduğu dar polisiklik vadinin kuzeyinde kurulmuştur. Vadinin alüvyal toprakları sulu tarım, vadi yamacı yerleşim, köy çevresindeki volkanik formasyonlu karstik oluşumlu mağaralar (Manazan, İncesu, Asarini gibi), ince kalker ve volkanik tabakadan oluşan kaya kitleleri ise farklı amaçlarla kullanılan (barınak, ambar vb.) alanlardır. Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun

20.06.1992 tarih/1360 sayılı kararıyla köy yerleşimi kentsel sit alanı, oyma mekânların bulunduğu kaya kitlesi 1. derece arkeolojik sit alanı ve bu alandaki Taş Mescit ile köydeki Taş Köprü, Orta Cami taşınmaz kültür varlığı olarak tescillenmiştir.

Taşkale Köyü Kentsel Sit Alanı

Taşkale Köyünün 2. yüzyıldan itibaren Hıristiyanların, Bizanslıların, Selçukluların, Karamanoğullarının, Osmanlıların ve günümüzün yerleşim alanı olduğu bilinmektedir. Köydeki Karamanoğulları dönemine tarihlenen Orta Camii, küfe tipli, sahnalı plan şeması ve ahşap kırma çatısı Anadolu'nun geleneksel mabet tipolojisine uymaktadır. Köyün merkezinde Yeşildere üzerindeki Taş Köprü'nün yapımına Karamanoğulları Döneminde başlanmış Erken Cumhuriyet Döneminde tamamlanmıştır (Konyalı, 1967:660). Bu köprü 7 m. yükseklikte, 25 m. uzunluğunda ve 3.80 m. genişliğinde, kemer açıklığı 4.80 m.olan tek gözlü bir köprüdür. Köyde tescilli olmayan tarihi (Kayadibi ve Hoduloğlu gibi) çeşmeler de bulunmaktadır.

Köydeki taşınmaz kültürel miras değerleri kadar tarihsel geçmişi de ilk Hıristiyanların Anadolu'daki yaşamlarının, Anadolu'nun ve Balkanların Türkleştirilmesinin kanıtlarını taşımaktadır. Alan yazında, köyün yakın çevresinde ilk Hıristiyanlara ait izler üzerinden, kaya oyma tahıl ambarlarının da bu topluluğun yerleşim alanı olduğu, Türklerin 1071'de Anadolu'yu fethiyle, Türkmenlerinin önce ambarların karşısına Yeşildere'nin güneyine daha sonra güney bakı veren kuzey yamaca bugünkü yerleşim alanında iskân ettirildiği belirtilmektedir. Türkmen Yörüklerinden Kızıllar (Kızıl Oğuz) aşiretinin bu köye de yerleştirilmesiyle köye Kızıllar adı verilmiştir (Çiçek, 2017; Şekercioğlu, 1974). Karaman Beyliğinin¹² (1250-1487) Osmanlı Devletinin egemenliğine girmesiyle, Türkmenlerin büyük kısmı Rumeli'ye yerleştirilmiştir. Atatürk'ün baba soyu Ko-

¹² Karaman aşiretinin Oğuzların Avşar boyundan oldukları düşünülmektedir. Selçuklular döneminde Yörük Türkmenlerle birlikte önce Kilikya sınırına (1219), 1228'de Kilikya'nın alınmasıyla Ermenek'e yerleştirilmişler (Ünal, 2017) ve Hıristiyanlığı kabul etmişlerdir (Ortaylı, 2015: 90). Karşıt görüşlere göre Karamanlılar Anadolu Rumdur ve asimilasyonla Yunanlı (Yağcıoğlu, 2008) ya da Bizans'ın hizmetinde Hıristiyan olmuşlardır (Yüce, 2010; Yağcıoğlu, 2008: 46-49). Bilimde, sanatta ve ekonomide gelişen Karamanlılar, Türkçe konuşan, kendi yazı dili olan ortodokslar olarak bilinmektedir (Anzerlioğlu, 2009: 86).

cacık aşireti Taşkale Köyünden, anne soyu Konyarlar da bu bölgeden gelen Türkmenlerdir (Güler, 2017: 11-13). 1924'deki Mübadelede, Karamanlı Ortodoks Hristiyanlar, Taşkale'den de Yunanistan'a göç etmişlerdir (Anzerlioğlu, 2009; Ekin, 2017; Yıldırım, 2006:106-185; Yüce, 2010). Köyün adı da 1952'de değiştirilmiştir.

Köyü güney-batı, kuzey doğu yönünde sınırlayan kaya kitlesine paralel biçimde dereye kadar uzanan yamaçta konumlanan köy yerleşimi kentsel sit alanıdır. Yerleşme deseni, -benzeş olduğu Kapadokya Bölgesi gibi- eğimli bu arazide teraslama biçimindedir. Orta Cami köyün odağıdır. Kentsel sit alanında üç farklı konut tipolojisi bulunmaktadır.

- Anadolu'da ilk Hıristiyanların barınakları olduğu düşünülen kaya kitlesi oyularak yapılmış, moloz taşla tamamlanmış mekânlar (Resim 1) ve aynı yöntemle oluşturulmuş "kale" olarak adlandırılan kaya oyma mekân (Resim 2),



Resim 1. Kaya Oyma Barınaklar¹³

Resim 2. Kaya Oyma Mekân (kale)

- Kaya kitlesine dayandırılmış, tek cepheli, bitişik nizamda en fazla iki katlı, moloz taş, kerpiç ve ahşapla yığma sistemli, üzeri toprak damla örtülmüş, arka yönü kaya oyma mekânla tamamlanmış, "kaya ev" olarak adlandırılan konutlar (Resim 3),

¹³ Resimlerin tamamı araştırmacıların arşivine aittir.



Resim 3. Farklı Yönlerden Kaya Evlere Bakış

Kaya evlerle aynı yöntemle inşa edilmiş, iki katlı ve kırma ahşap çatı üzeri galvaniz ya da kiremit kaplı, görece geç döneme tarihlenen konutlar güney-doğu yönüne açılan yamaca birbirinin önünü kapatmayacak biçimde konumlandırılmıştır (Resim 4). Bu konutların arkası, dayandığı eğimli arazinin oyulmasıyla elde edilen mekânlarla tamamlanmıştır. Konutlarda plan kurucu öge olan aralık (*mabeyn*) geleneksel İç Anadolu konutlarındaki sofaya referansla tüm mekânların bağlandığı ortak alandır.



Resim 4. Taşkale Köyüne Giriş, Köy Yerleşimi ve Konutlar

Taşkale Köyü Arkeolojik Sit Alanı: Taş Ambarlar

Köyün Karaman'dan giriş yolunda yaklaşık 1 km. uzunluğunda ve 30 m. yüksekliğindeki kaya kitlesi üzerinde yerinde yapılan incelemeye 352 adet (tescil fişine göre 250'nin üzerinde bir ve iki odalı) insan eliyle oyulmuş mekânlar bulunmaktadır. Bu mekanlar kaya parapetlerle bir, iki ve üç bölünmüştür (Resim 5). Kaya oyma bu mekânların yapım tari-

hi uzmanlık gerektiren konudur ve henüz bilinmemektedir. Ancak köyün Kapadokya bölgesine sınırdaş konumu da dikkate alındığında ilk yerleşikler olan Hıristiyanların, dini nedenlerle saklanma, barınma ve ibadet mekânları olduğu, tarıma başlayan Türklerle ambar olarak işlev değişikliği yapıldığı düşünülmektedir. Rastgele oyulan bu mekânlar, kaya kitlesinin jeolojik yapısı oyulmaya ve yaklaşık elli yılsonunda unlanmaya başlayacak sürede tahıl saklamaya uygun olduğu için yakın geçmişe kadar tahıl ambarı, günümüzde ise eşya deposudur. Kaya oyma bu mekânlar yakın geçmişe kadarki kullanımına atıfla "taş ambarlar" olarak adlandırılmaktadır. Bu ambarlara ardıçtan yapılmış kapılarla korunmakta, tahıl kapı üzerindeki makaralarla taşınmakta, kayanın dış yüzeyindeki nişlere tutunarak ve oyuklara (sekemek) basılarak tırmanılmaktadır. Ambar birimlerinin en küçüğü yaklaşık 4.000 kg. (250 teneke-havay), en büyüğü 7.200 kg. (450 teneke) tahıl kapasitesine sahiptir (Resim 6).



Resim 5. Tahıl (Taş) Ambarları



Resim 6. Ambar İç Mekân Örneği

Günümüzde Taş Camii (Taşmescit, Mağara Mescit) olarak adlandırılan ve kullanılan kaya oyma mekânın yapım tarihi kesin olarak bilinmemesine karşın, erken Hıristiyanlık dönemi bir kiliseden ya da mezarlıktan bozma olduğu ileri sürülmektedir (Konyalı, 1967:602-603). Kaya kitlesinin köy merkezine doğru sonlandığı kısma doğru masif kaya oyma bir yapıdır. Camii 1960'larda büyütülmüş, 1986'da daha da büyütülerek asma kat eklenmiştir.

Camiye, sokaktan başlayıp Misafir Evi olarak kullanılan oyma mekânın önünde ve cami girişinde sahanlığı olan merdivenle ulaşılmaktadır (Resim 7). İlk kat sokak kotundan 5 m. yükseklikte, taban alanı tabanı yaklaşık 65 m² (8.20 m. X 7.90 m.) büyüklüktedir. Bu katta dış duvar

olan yüzeyin ortasında mermer mihrap, mihrabın sol tarafına bitişik küçük bir vaiz kürsüsü (Resim 16), sağında minber ve minbere çıkış merdiveni bulunmaktadır (Resim 8). Asma kata giriş koridorundan yarı döner merdivenle çıkılmaktadır. Bu kat yaklaşık 24 m² (8.20 m. X 2.90 m) büyüklüğündedir. Asma kat arka cepheye bağlanmış, mihrap yönünde parapetle çevrelenmiştir. Caminin kat yüksekliği asma katta 2.40 m., toplamda 4.50 m.'dir. Zemin katta iki, asma kat taban hizasında iki penceresi bulunmaktadır (Resim 7).



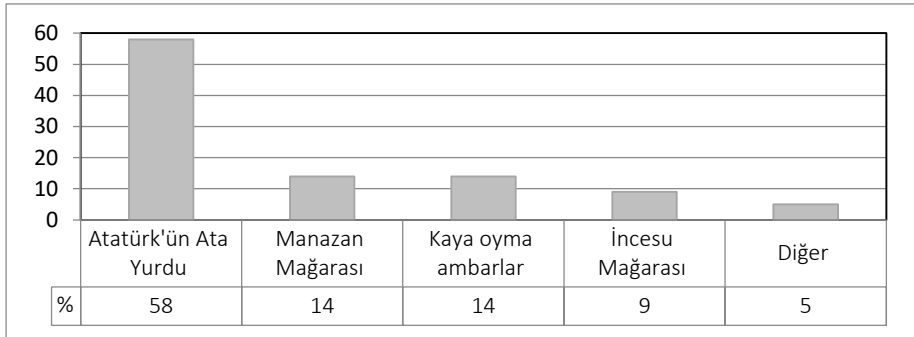
Resim 7. Taş Camii'nin Konumu

Bulgular-Taşkale Köyü Halkının Taşınmaz Kültür Mirası Konusundaki Farkındalığı ve Koruma Sürecine Katılma Eğilimi

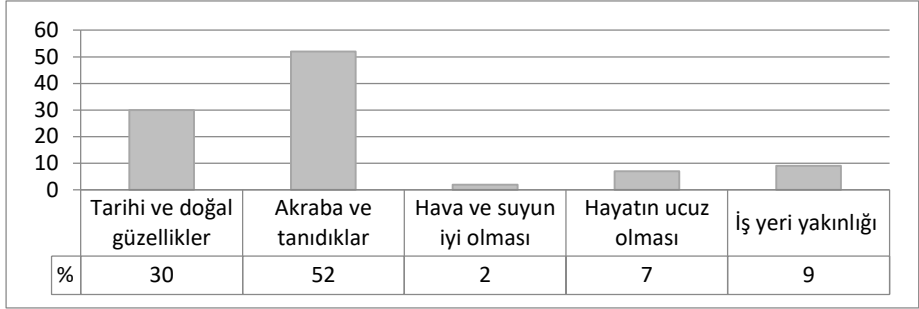
Taşınmaz kültür mirasına ve bu tür değerlerin sürdürülebilirliğinde farkındalık ve katılımın dayanağı bilgi düzeyi olduğu esas alınarak ankete katılanların öncelikle öğrenim durumları ve yaşam alanları ilişkin ilgi ve aidiyet duyguları belirlenmeye çalışılmıştır. Ankete katılanlarda 45-64 yaş aralığı oranı (45-54 yaş % 41, 55-64 yaş % 25 toplam % 66) yüksektir. Genç nüfus (18-24 yaş % 7, 25-34 yaş % 3 toplam % 10) ve yaşlı nüfus oranı (65 yaş ve üzeri % 10) düşüktür.¹⁴ Öğrenim düzeyi orta yaş (35-44 yaş % 19, 45-54 yaş % 25) grubunda yükselirken genç ve yaşlı nüfusta düşmektedir. Orta yaş grubunun 35-44 yaş aralığında (% 19), ilkokul ve lisans mezunu aynı oranlarda (% 16) iken lise mezunu oranı (% 68) yük-

¹⁴ Anket kapsamında oranlar yuvarlandığından toplam %100 oranı vermeyebilir.

sek, 45-54 yaş aralığında (% 25) ise ilkokul ve ortaokul aynı oranlarda (19.5) iken lise (% 31.7) ve lisans mezunu % 24.3) oranı daha yüksektir. Yaşlı grubun tamamı okur-yazar olup % 80'si ilkokul % 20'si ortaokul mezunudur. Genç nüfusun 18-24 yaş aralığında ilkokul ve lisans mezunu aynı oranlarda (% 28.5) lise mezunu % 43 oranındadır. Her yaş grubunun, kültür mirasının önemi ve korunmasına ilişkin örgün eğitimle ya da sivil toplum örgütlerinin düzenlediği bir eğitim programıyla bilgi sahibi olup olmadıkları sorulduğunda tamamının yanıtı "hayır"dır. Ankete katılanların tamamı (% 17 oranında köyde yaşam süresi 15 yıl altında olanlar da dahil) memleketleri olduğu için kendilerini bu köye ait hissettiklerini belirtmişlerdir. Ancak, aidiyet bağlarının güçlü olmasına karşın köyün kimliği (doğal kimliği %37, tarihi kimliği % 35 ve kültürel kimliği %28 oranlarıyla) ve kimlik öğelerinin tanımlanmasında farklı yanıtlar verilmiştir. Yerleşme alanı dışındaki doğal öğeler (Manazan Mağarası % 14, İncesu Mağarası % 9 = % 23 oranında) önemsenirken, somut olmayan kültür öğesi olarak Atatürk'ün ata yurdu % 58, kaya oyma tahıl ambarları % 14 oranında kimlik öğesi olarak belirtilmiştir (Şekil 1, 2).



Şekil 1. Köyün Tanımlanan Kimlik Öğeleri

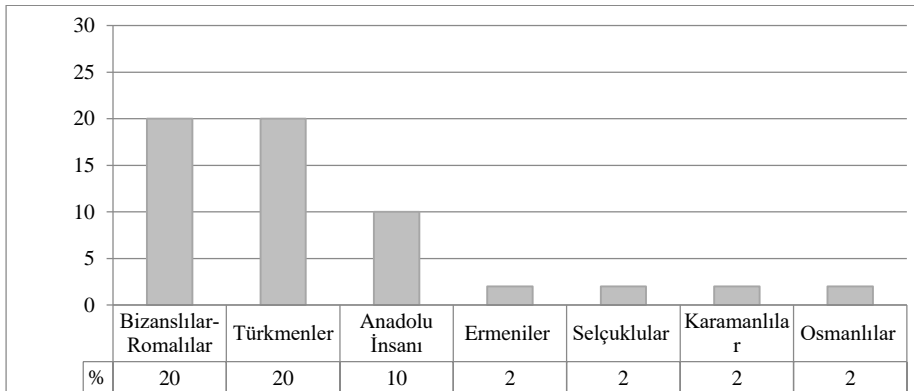


Şekil 2. Köyde Yaşama Nedenleri

Köyde yaşama gerekçesi olarak aidiyet bağı akraba ve tanıdıklarla kurulurken (% 52), kimlikle ilişki (tarihi ve doğal güzellikleri % 30) daha az önemsenmiştir. Bu ortamda katılımcıların kültürel miras alanı olan yaşam alanlarına ilişkin bilinç ve farkındalık düzeyi ve korumaya katılım eğilimleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Köy Halkının Kültür Mirası Farkındalık Düzeyi

Köy halkının kültür mirasının farkındalığı, köyün geçmişi ile bağlantılı sorgulandığında katılımcıların yarısı fikri olmadığını belirtirken, diğer yarısı çoktan-çoklu seçme anahtar bilgidен çoklu doğruları seçmemiştir (Şekil 3).



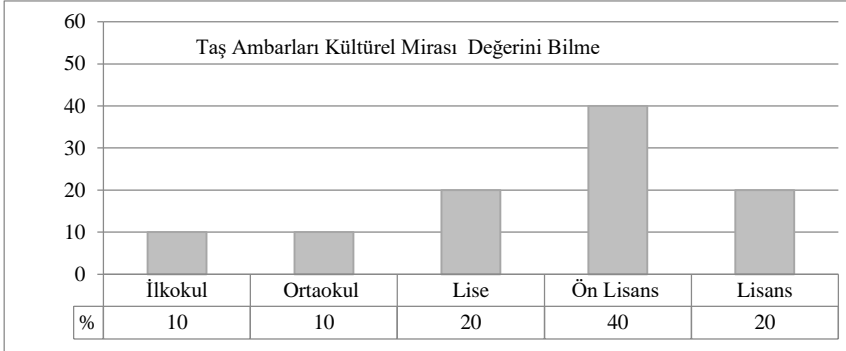
Şekil 3. Köyün Geçmişteki Yerleşikleri Hakkında Bilgisi Olanların Görüşleri

Köyün tarihi hakkında bilgisi olmayanların (% 50) eğitim seviyeleri kendi içerisinde değerlendirildiğinde, % 83 oranda ilkokul, % 25 oranda ortaokul, %54 oranda lise, % 33 oranda lisans mezununun bilgisi bulunmamaktadır. 35 yaş altındaki ve ön lisans mezunlarının tamamı bu gruptadır. Köyde sürdürülen geleneksel yaşam motifleri sorgulandığında da bunların kültürel değer olduğunu konusunda katılımcıların % 62'si fikrinin olmadığını, % 24'ü alışkanlık olup değeri olmadığını, % 12'si köyde yaşamanın zorunluluğu olduğunu belirtmişlerdir. Görüşme ve sohbetlerde 65 yaş ve üzeri grup -halı dokumanın dışında- geleneklerin sürdürülmesinden mutlu olduklarını, ergen grup ise ilgilenmediklerini ve katılmadıklarını belirtmişlerdir.

Katılımcılar geleneksel konutların taşınmaz kültür mirası ve kimlik ögesi olduğu konusunda, % 28 oranında neden eski eser olduğunu anlamadıklarını, % 36 oranında yeniden yapılması gerektiğini belirtmişlerdir. 65 yaş ve üzerindekiilerin tamamı (% 10) bu evleri baba-ocağı olarak, yurt dışında yaşamış ve yaşıyor olanlar (% 6) bu değeri bildiklerini ve nedenlerini anladıklarını vurgulamışlardır. Katılımcıların sadece % 18'si (lise ve lisans mezunu olanlar) kaya evlerin bu değerinde olduğunu Kapadokya'dakiler gibi onarılması gerektiğini düşünmektedirler. Görüşmelerden kadınların tamamına göre evlerin kültürel (manevi) değeri değil gayrimenkul değerinin ve konfor koşullarının (merkezi ısıtma, modern mutfak gibi) önemli olduğu anlaşılmıştır. Ergen grup bu evlerde değil Karaman'daki modern evlerde (apartmanlarda) yaşamak istediklerini ve bu evlerin yıkılması gerektiğini ifade etmişlerdir.

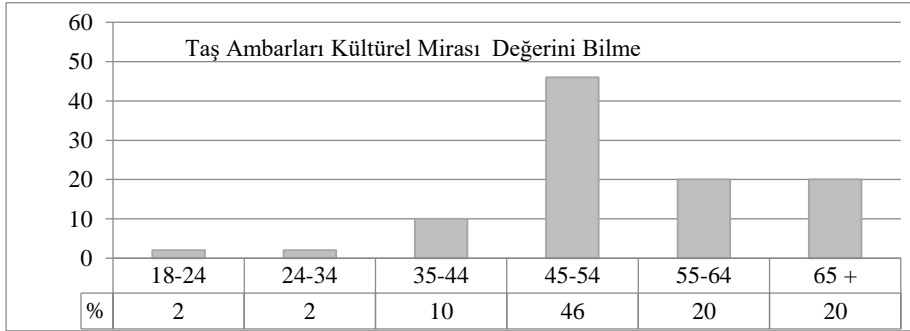
Taşınmaz kültür varlığı olan Orta Camii tüm katılımcılara göre korunması gereken değerli bir yapıdır. Ancak görüşme ve sohbetlerde bu caminin yerine anıtsal nitelikli yeni bir caminin yapılmasını istediklerini belirtmişlerdir. Aynı görüş Taş Köprü için de geçerlidir.

Taş ambarlar konusunda yeterli olmasa da tüm katılımcıların bilgi ya da fikir sahibi oldukları görüşmüştür. Ancak, bu ambarların -Kapadokya'daki gibi- taş oyma mekânlar olarak tanındıkları, kendileri için sadece ambar olduğu, turizme açılmadığına göre değerli olmadığı görüşü yaygındır. Taş ambarların miras değeri katılımcıların öğrenim düzeylerine göre değişkenlik gösterirken, lise (% 20), ön lisans (% 40) ve lisans (% 20) mezunlarında bu oran yükselmektedir (Şekil 4).



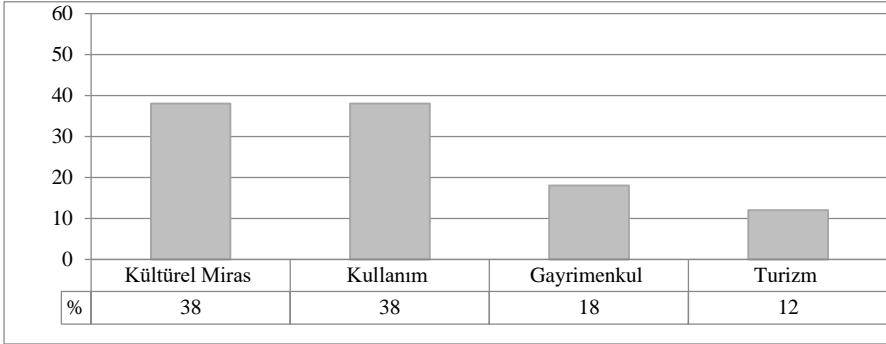
Şekil 4. Öğrenim Düzeyine Göre

Katılımcıların yaşlarına göre de benzer durum belirlenmiş, 35 yaş altındakiilerin taş ambarların kültür ve kimlik değeri konusunda bilgi düzeyi oldukça düşük olduğu gibi önemsemedikleri de görülmüştür (Şekil 5).

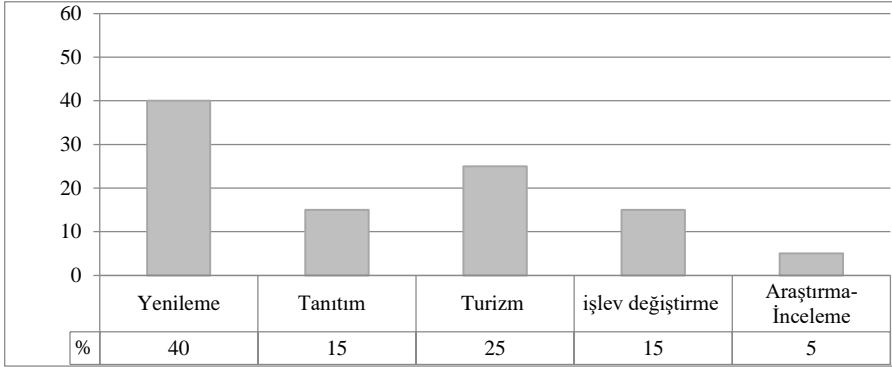


Şekil 5. Yaş Aralıklarına Göre

Köy halkına göre taş ambarların değeri yeterince önemsenmese de (% 38) sürdürülebilmesinin gerektiğini düşünerek (Şekil 6) önerilerde bulunmuşlardır (Şekil 7). Taş ambarların kültürel miras değerinin bilincinde ve farkındalığında olan gruptaki lise ve lisans mezunlarının tamamı turizm ve işlev değişikliğini önerirken, ön lisans mezunlarının % 30'u ile ortaokul mezunlarının tamamı yenileme-sağlıklaştırma yapılarak, mevcut kullanımın devam etmesini istemişlerdir. Bilimsel araştırma ve incelemelerle taş ambarların başta köylüler olmak üzere tanıtımın yapılmasını önerenlerin tamamı lisans mezunu olanlardır.



Şekil 6. Taş Ambarların Sürdürülebilirlik Gerekçeleri



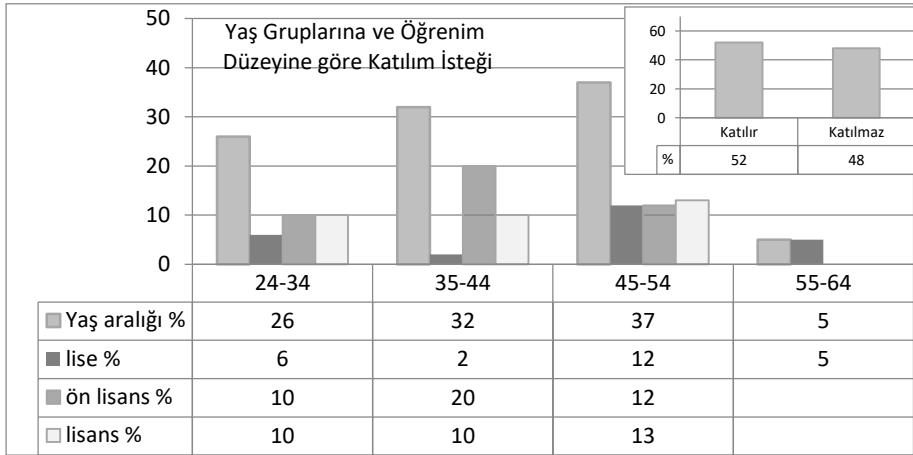
Şekil 7. Sürdürülebilirlik Önerileri

Köy Halkının Miras Değerlerini Koruma Sürecine Katılım Eğilimi ve Davranışları

Köy halkına öncelikle köyün miras değerleri konusundaki bilinçlendirme ve tanıtım çalışmaları nasıl değerlendirdikleri ve bu çalışmalara katılım istekleri sorulmuştur. Kurumsal bir işyerinde çalışanların % 28'i bu kurumların çalışmalarını yeterli görmüştür. Bu grubun öğrenim düzeyi ortaokul % 20, lise % 30, ön lisans % 40 ve lisans %10 oranlarındadır. Yaş aralığına göre yeterli bulma oranı ise 25-35 yaş % 30, 35-44 yaş % 30, 45-54 yaş % 30, 55-64 yaş % 10'dur. Bu konuda sivil toplum örgüt çabalarının daha olumlu değerlendirildiği ve köyde düzenlenen böyle bir toplantıya katılanların (% 22) tamamı kamu kurumlarının çalışmalarını ye-

tersiz görerek, koruma faaliyetlerine katılabileceklerini belirtmişlerdir (Şekil 8).

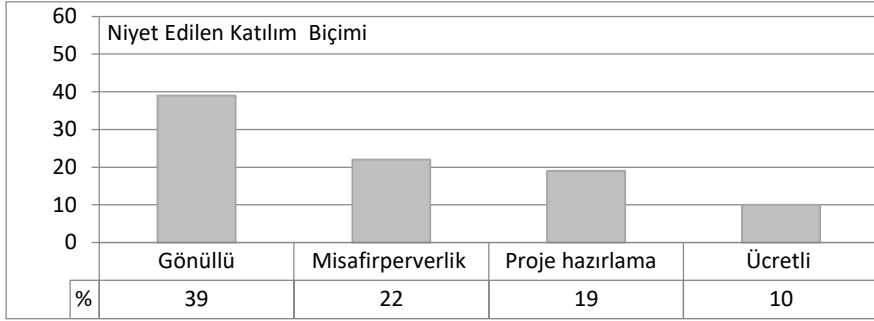
Katılımcıların köydeki taşınmaz kültürel mirasa sahip çıkma, koruma-yaşatma kararlarına ve uygulamalarına katılma isteklerinin bilinç ya da farkındalık düzeyinden daha yüksek olduğu görülmüştür. Ergen ve yaşlı grup ile üst orta yaş grubunun istekli olmadığı diğer yaş gruplarının istekli olduğu belirlenmiştir. Bu konudaki öğrenim düzeyine göre katılım isteği de benzer oranlardadır (Şekil 8). Köy halkının katılma istek(siz)li olması ile ekonomik getirinin çoğunlukla örtüştüğü görülmüştür. Katılmak istemeyenlerin (% 48) % 42'si köyde turizmden yüksek getiri sağlanırsa, % 26'sı ücreti ödenirse, % 12'si taş ambarların mülkiyeti verilirse sürece katılacaklarını söylemişlerdir.



Şekil 8. Yaş Gruplarına Ve Öğrenim Düzeyine Göre Koruma-Yaşatma Sürecine Katılım İsteği

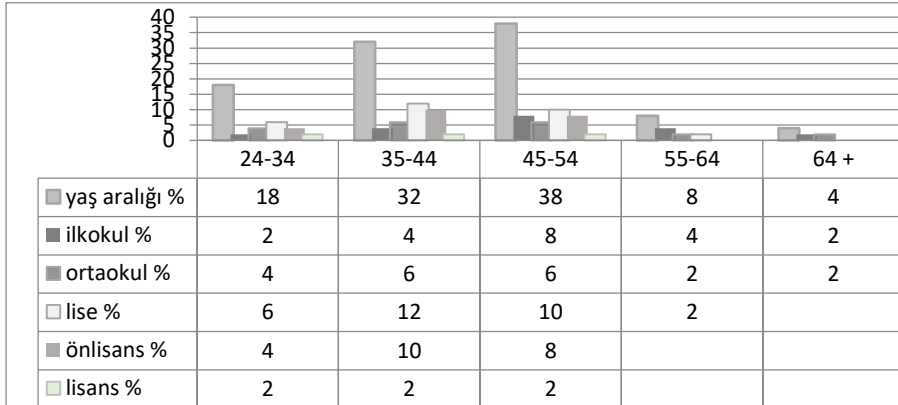
Köy halkının Taş Ambarların kültürel değeri hakkında bilinç düzeyi düşük olmasına karşın sürdürülebilirliğine ilişkin katılım eğilimi yüksektir (% 87). Köy halkının katılım isteği farklı biçimlerde olup (Şekil 9), derin görüşmelerde Taş Caminin bakım ve onarımına çoğunlukla gönüllü katılabilecekleri belirtilmiştir. Koruma sürecine ücretli katılmak isteyenler (%10) ön lisans ve lisans mezunu olmayıp, 35 yaş altındaki gruptur. Derin görüşmelerde bu grubun Taşkale Köyünden yaşamaktan

memnun olmayan köyün alt yapısından ve evlerin kötü ve iş olanaklarının yetersiz olmasından şikayetçi oldukları belirlenmiştir. Gönüllü katılmak isteyenlerin (%39) çoğunluğu (% 54) ilkokul mezunu kadınlardır.



Şekil 9. Taş Ambarların Korunmasına Katılım Niyeti

Taş ambarları koruma sürecine katılım niyeti yaş ve öğrenim düzeyine göre değişkenlik göstermektedir. Katılım isteği yüksek olanlar 45-54 yaş aralığında (% 38) olup, ilkokul (% 8), lise (% 12), ön lisans (% 8) mezunu ve 35-44 yaş aralığındaki (%32) lise (%12) ve ön lisans mezunu (% 10) olanlar çoğunluktadır. En az katılım isteği olanlar ise 65 yaş ve üzeri (%4) ve 55-65 yaş aralığındaki (% 8) katılımcılardır (Şekil 10).



Şekil 10. Yaş Gruplarına Ve Öğrenim Düzeyine Göre Taş Ambarların Korunmasına Katılım Niyeti

Sonuç ve Öneriler

Bu makalenin kısıtlı çerçevesinde aktarılan araştırma ve incelemeden elde edilen çıkarımlar aşağıda açıklanmaktadır.

- Köy halkının taşınmaz kültür mirasına ilişkin bilinç ve farkındalık düzeyi arttıkça bu değerleri koruma sürecine katılım isteği, niyeti artmaktadır. Ancak bilinç ve farkındalığı besleyen bilginin bu köy özelinde olsa da örgün eğitimle yeterince verilemediği anlaşılmaktadır. Tarihi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren vatandaşlar yetiştirmek görevleri arasında olan T.C. MEB, İlköğretim ve Ortaöğretim Öğretim Programlarında, kazandırılması öngörülen yetkinlik içerisinde “kültürel farkındalık ve ifade” yer almaktadır (MEB, 1992; MEB, 2017). Ancak, öğretim programlarındaki derslerde kültürel miras kavramının açık, net ve örnekleriyle tanımlanmadığı, tanıtılmadığı, Türk Kültür ve Medeniyet Tarihi dersinin de müfredata yeni alındığı (MEB, 2018) dolayısıyla kültürel mirasın değer ve önemine ilişkin bilgilendirmenin yeterli olamayacağı söylenebilir. Kültürel değerleri yaşatmak, geliştirmek, yaymak, tanıtmak, değerlendirmek ve benimsetmek, tarihî ve kültürel varlıkların tahribini ve yok edilmesini önlemek, T.C. KTB görevleri arasında tanımlanmaktadır. Kültür eğitimi programlarının geliştirilmesi, eğitim düzeyinin yükseltilmesi amacıyla dış kaynaklardan teknik yardım sağlamak, toplumda kültür bilincinin geliştirilmesi için gerekli çalışmaları yapmak, bu amaçla ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği sağlamak bu Bakanlığın, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü'nün görevi olarak belirlenmiştir (KTB, 2003). Dolayısıyla kültürel değerlerin ve kültür mirasına ilişkin bilinç ve farkındalığın geliştirilmesinde, bu köy özelinde bu Bakanlığın desteği, çalışmaları ya da işbirliği olmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, aidiyete bağlı ya da geleneksel yöntemlerle edinilen - alt-bilginin, bireyleri bu konuda duyarlı kılmaya yetmediği görülmüştür.
- Taşkale Köyünde halkın miras değerlerinin önemine ve bazı miras bilgisine sahip oldukları, ancak kendilerini bu değerlerin korunmasından sorumlu görmedikleri anlaşılmıştır. Halk

korumadan başka öncelikler peşindedir. Taş ambarları kamunun turizme açması ve mülkiyetinin köylüye vermesi, yeni cami yeni köprü yeni evlerin yapılması gibi talepleri bulunmaktadır.

- Taşkale Köyünde yerel değerlere ilişkin bir bilgilendirme toplantısı, halkın bilinçlenmesinde yeterli olmasa da etkisini göstermiştir. Bu köyde olduğu gibi zengin taşınmaz kültür mirasına sahip olma, saygınlık, ayrıcalık kazanma kadar sorumluluklar ve yükümlülükler de getirmektedir. Bu değerleri toplumun sosyal zenginliğine ve bilgisine katarak, geleceğe aktarılması sadece kamu kurumlarına bırakılmamalıdır. Evrensel, ulusal ve yerel bu sorumluluk başta ekonomik giderleri olmak üzere sadece KTB' ye yüklenmemeli, yerel yönetim, sivil toplum örgütleri, üniversiteler, özel sektör ve toplum ile paylaşılmalı, katılımcı politikalar geliştirilmelidir.
- Dünya Miras Sözleşmesinin Kültürel ve Doğal Mirasın Ulusal ve Uluslararası Korunması üst başlığı altında 4. ve 5. Maddelerle korumada sorumluluk taraf devlete yüklenmiştir. Aynı sözleşme ile Dünya Kültürel ve Doğal Mirasını Koruma Fonu (5. Bölüm, 19-26. Madde) Uluslararası Yardımın Koşulları ve Düzenlenmesi (6. Bölüm, 27.-28. Madde) Eğitim Programlarına (7.Bölüm, 29. Madde) ilişkin hükümler yer almaktadır. Bu tür ve destekler OED sahip olup DML alınan değerler için geçerlidir. Ancak UNESCO'nun düzenlediği bilinç ve farkındalığa ilişkin tüm eğitim programlarına taraf devletlerin vatandaşlarının katılma hakkı vardır. Uluslararası eğitim programlarına katılım taraf devletin, resmi başvurusu ile gerçekleşebilir (UNESCO, 1972). Türkiye'de MEB ve KTB, bu iş ve işlemlerden sorumludur. Dolayısıyla, örgün eğitim kadar sivil toplum örgütlerinin kültürel miras değerleri ve korunması konusunda çocuklara ve gençlere yönelik eğitim programlarını yaygınlaştırmaları, geleceğin katılımcılarını bilinçlendirme ve farkındalık yaratma konusunda etkin olacaktır. Bu grubun UNESCO'nun kamplarına yönlendirilmesi kamu aracılığıyla sağlanabilir. Derin görüşme ve sohbetlerde Taşkaleli çocukların ve gençlerin bu tür katılımlara istekli ve heyecanlı oldukları görülmüştür.

- Güncel koruma yaklaşımlarıyla öngörülen miras yönetiminin her aşamasında yerel halk katılımının sağlanması, koruma bilinci ve duyarlılığı kadar yerleşme dinamikleri ile bütünleşik bir olgudur. Etkin ve verimli katılım, yasal dayatmalarla değil yerinden yönetimin ve/veya yerel demokrasinin benimsenmesiyle gerçekleştirilebilir. Koruma sürecinde yerel halkın sahiplendiği değerler üzerindeki denetim, gözlem, katkı ve günümüzde sanal-sosyal ağlarla sağlanan iletişim ve diyalog gücü, kamusal tercihlerden daha etkin olacaktır. Diğer bir deyişle Taşkale Köyü örneğinde olduğu gibi dünya miras alanlarıyla eşdeğer ya da benzer olan kaya oyma mekânların sürdürülebilirliğinin, sit alanı ve taşınmaz kültür mirası statüsüyle değil yerel halkın desteğiyle sağlanabileceği Taş Cami'nin korumadaki gönüllülük üzerinden söylenebilir.
- Koruma ve gelişme ekonomilerini uzlaştırma, sürdürülebilir, bütünleşik ve rasyonel koruma yaklaşımıyla koruma ve gelişme ekonomilerini uzlaştıran politikalarla, koruma sürecinde ve uygulamalarında yetkinin paylaşılması kadar ekonomik fayda da paylaşılmalıdır. Korumada sadece muhafaza etmek yerine koruma-kullanma dengesiyle ekonomik getiri sağlama korumada başarının yolunu açmaktadır. Bu anlayış, Taşkale Köyünde, halk katılımında belirleyici olmuş, koruma ile birlikte turizme açılma talebi öncelikli olmuş ve çözüm olarak önerilmiştir.
- Taşınmaz kültür mirasının değerlerinin tanımlanması, tanıtılması ve sahiplenilmesinde, bilimsel araştırmalara dayalı bilgiyle birlikte yerel kimlik öğelerinin ve soyut olmayan kültür mirasının önemsenmesi, paydaş katılımına ivme kazandırmaktadır. Taşkale Köyünde, kimlik ögesi olarak en yüksek oranda (%58) bu köyün Atatürk'ün ata yurdu olduğunu belirtenlerin, taşınmaz kültürel miras değerlerinin korunması gerektiğini ve katkı koyabileceklerini ifade etmeleri bu anlayışı doğrulamaktadır.
- Sonuçta korumada başarının, bilinçlenme ve farkındalıkla doğru- dan ilişkili olduğu ve bu ilişkinin katılımla davranış biçimine dönüşmesinin önemli olduğu anlaşılmaktadır. Tek bir örnek üzerinden genelleme iddiası taşımadan böylesi bir çıkarımın Türkiye'de

başarılı koruma politikalarının geliştirilmesine ve uygulanmasına katkı sağlayacağı söylenebilir.

EXTENDED ABSTRACT

Cultural Heritage Knowledge, Awareness and Participation: Taşkale Village Sample

*

Nevin Turgut Gültekin – Mehmet Uysal

Gazi University / Ministry of Culture and Tourism

Introduction

In the issue of the sustainability of cultural heritage, among current conservation approaches, stakeholder engagement has the most significant impact. Although cultural heritage is the common asset of humanity, the participation of the local residents as the real owners of cultural values, is priority of subsidiarity and governance. The preliminary condition of the participation is to acknowledge the value of cultural heritage, to recognize oneself as the part of this value and to have awareness and knowledge about these values. With this approach; the awareness, participation sensitivity and tendency of the local people on rocky carved warehouses and cultural immovable property like Stone Mesjid (*Taş Mescit*), Orta Mosque (*Orta Camii*) and Stone Bridge (*Taş Köprü*) which are urban protection area and first degree archaeological site in Karaman province Taşkale village.

Objective

The objective of this article is to expose the importance of awareness and participation in the protection of cultural heritage. The lack of adequate involvement of this subject in the literature explains the importance of this study. It is emphasized at the background that the rock-carved places in the research area was among the primary thematic issues of UNESCO's protection in 2010's but the value they deserved had not been granted both at national and international level despite the similar characteristics with rocky areas of Cappadocia and other samples around the

world. It is also thought the fact that Taşkale village had simultaneously witnessed the Turkishization of Anatolia and Rumeli and had been the homeland of Atatürk, would contribute to the sustainability of this non-tangible cultural heritage and the recognition of the village.

Method

Preliminary condition of participation is awareness while preliminary condition of effectual awareness is consciousness and knowledge. For this reason, the knowledge of local people has tried to be determined by not ignoring any source of information from formal education to myths. According to population structure and level of knowledge (effective factors); the values of belonging, cultural identity, self-existence, permanence, memory, spatial-social memory, historical and social settlement-permanence and the meanings of living spaces and their tendency to protect it were questioned.

In this questionnaire, survey was conducted between the ages of 18-65 (58% of the village population) with semi-structured multiple choice and open questions, a half-structured focus group interview with 15-18 year-olds and over 65 years old in environments (at home, at school, mosque) interview methods have been followed. Inspection, observation and documentation (photographs, drawings of relays-roleve) in determining the attributes of the immovable cultural heritage of the village were carried out by writing the relevant field and archives for the intangible cultural values. The data obtained have been analyzed according to effective factors with "contextual analysis" by means of with tabulation, association and interpretation, and data related with participation and awareness have been analyzed with "descriptive analysis" method based on interpretation. The results obtained were evaluated by using comparison-interpretation method.

Findings and Discussion

While the reason for living in a village other than social economic conditions of the local people is explained by sense of belonging (the existence of relatives and friends, 52%), identity relation (historical and natural

beauties 30%) is considered less important. Cultural identity is at the lowest level in defining the identity of the village (natural identity 37%, historical identity 35% and cultural identity 28%) despite strong sense of belonging. In terms of identity, the natural elements outside the village are defined as 23% (14% Manzaran cave, 9% of İncesi cave), as nontangible cultural elements, Atatürk's homeland was defined with % 58 and rock-carved grain warehouses were defined at the ratio of % 14. However, the knowledge, awareness about the historical background of the village is insufficient. In particular, only 20% of the residents of the village have responded with the issue of previous residents of village Reds Tribe of Oguz Turkmans (*Oğuz Türkmenleri Kızıllar Aşireti*) and their resettling to Rumeli. Participants agreed that historical and cultural values do not have economic benefits, 28% stated why intangible heritage in the village had to be protected while %36 stated they should be demolished and reconstructed. However, the sensitivity to the preservation of the stone-carved warehouses is high, due to the hope that it will be opened to tourism. This sensitivity increases as level of education and age increase. The same applies to the tendency of participation. In the village, it was understood that the participants in the conservation meeting were more sensitive to the inheritance values. It has been determined that children and young people do not receive organized and widespread education on cultural heritage and thus they do not care about protection and participation to it. General opinion of the people; that they are not responsible for their protection but that cultural heritage will be important provided that they are opened to tourism such as in Cappadocia.

The right to participate in decision-making and intervention in the habitats of the local people is transformed into responsibility together with the rights in the sustainability of heritage values. Success in protecting these values can be achieved through awareness, consciousness and participation of the local people. According to the results of the study, it is a strong motivation to provide economic benefits as well as education.

Kaynakça/References

- Akbulut, Y. (2012). Veri çözümleme teknikleri. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, 162-195.
- Anzerlioğlu, Y. (2009). *Karamanlı ortodoks Türkler*. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Çiçek, A. (2013). Türklerde iskân siyaseti. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (2), 29-46.
- Dinçer, İ. (2013). Thinking together urban conservation with urban modernization in the process of urban transformation: The possibilities of "historic urban landscape" concept. *ICONARP International Journal of Architecture and Planning*, 1, 23-41.
- Ekin, C. (2017). Karamanlıların soy kütükleri Karamanlıca (Grek Harfli Türkçe) kitabeli mezar taşlar. *Sanat Tarihi Dergisi*, 26(2), 221-241.
- Faro Sözleşmesi (Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society). (2005). <http://www.coe.int/en/-web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/199>, Erişim Tarihi: 06.07.2018.
- Franklin, S., Baars, B. J., Ramamurthy, U., Ventura, M. (2005). The role of consciousness in memory. *Journal of New Media in Neural and Cognitive Science and Education*, 2(3), 1-38. <http://www.brains-minds-media.org/archive/150/bmm150.pdf>, Erişim Tarihi: 06.07.2018.
- Güler, A. (2017). *Atatürk'ün soyu kızıl oğuzlar ve konyarlar*. (2. Baskı), İstanbul: Berikan Basımevi.
- Gültekin, N. (2010). Kültürel miras alanlarının yönetimi. *Yasal ve Yönetimsel Boyutlarıyla Planlama, Prof.Dr. Feral Eke Anısına*, Ankara: GÜ. Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 258-269.
- ICOMOS. (1990). Arkeolojik mirasın korunması ve yönetimi tüzüğü. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_084520000-1353670083.pdf, Erişim Tarihi: 06.07.2018.
- ICOMOS (1994). Nara özgünlük tüzüğü. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0280416001353669454.pdf, Erişim Tarihi: 06.07.2018.

- ICOMOS. (1999-a). Geleneksel mimari miras tüzüğü. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0901887001353670596.pdf, Erişim Tarihi: 06.07.2018.
- ICOMOS. (1999-b). Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_000523300-1353670786.pdf, Erişim Tarihi: 06.07.2018.
- ICOMOS. (2008-a). The ICOMOS Charter for the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites, Quebec, Canada. http://icip.icomos.org/downloads/ICOMOS_Interpretation_Charter_ENG_04_10_08.pdf, Erişim Tarihi: 06.07.2018.
- ICOMOS. (2008-b). The Icomos Charter On Cultural Routes, the International Scientific Committee on Cultural Routes (CIIC) of ICOMOS, Quebec, Canada. https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/culturalroutes_e.pdf, Erişim Tarihi: 06.07.2018.
- ICOMOS. (2010). Rock Art, Pre nomination Guidelines. http://openarchive.icomos.org/268/1/ICOMOS_Rock_Art_Guidelines_2010_EN.pdf, Erişim Tarihi: 06.07.2018.
- ICOMOS. (2011). The Paris Declaration On heritage as a driver of development, Paris. https://www.icomos.org/Paris2011/GA2011_Declaration_de_Paris_EN_20120109.pdf, Erişim Tarihi: 06.07.2018.
- KTB (2003). Kültür ve Turizm Bakanlığı Teşkilât Ve Görevleri Hakkında Kanun. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4848-.pdf>, Erişim Tarihi: 30.07.2018.
- Konyalı, İ.H. (1967) *Abideleriyle ve kitabeleriyle karaman tarihi, ermenek ve mut abideleri*, İstanbul: Baha Matbaası.
- Loewenstein, G. F., Weber, E. U., Hsee, C. K., Welch, N. (2001). Risk as feelings. *Psychological Bulletin*, 127(2), 267-286.
- Marton, F., Booth, S. (2009). *Learning and awareness*. New York, London: Routledge.
- Mason, W. M., Wong, G. Y., Entwistle, B. (1983). Contextual analysis through the multilevel linear model. *Sociological methodology*, 14 (1983-1984): 72-103.

- MEB (1992) Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun. <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/73.html>, Erişim Tarihi: 30.07.2018.
- MEB (2017) Millî Eğitim Bakanlığı İlköğretim Ve Ortaöğretim Öğretim Programlarının Güncellenmesi https://ttkb.meb.gov.tr/-meb_iys_dosyalar/2017_01/13152934-_basYn_aYklamasY_13012017.pdf, Erişim Tarihi: 30.07.2018.
- MEB (2018). Öğretim Programları, <http://mufredat.meb.gov.tr/Programlar.aspx>, Erişim Tarihi: 30.07.2018.
- Nyaupane, G. P., Timothy, D. J. (2010). Heritage awareness and appreciation among community residents: Perspectives from Arizona, USA. *International Journal of Heritage Studies*, 225-239.
- Ortaylı, İ. (2015). *Türklerin tarihi*. İstanbul: Timaş yayınları.
- Önder, Ö. (2013). Yerelleşme ve yerel demokrasinin güçlendirilmesi bağlamında yerel katılım. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 9(18), 311-326.
- Özdemir, M. (2011). Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntem bilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(3), 323-343.
- Özer, M. A. (2015). Yönetimden yönetişime geçişte karar verme sürecinde yaşanan değişim. İçinde Ö. Önder, F. Kırışık (ed.), *Kamu yönetimi ve siyaset biliminde karar verme*. (İkinci baskı) Ankara: Detay Yayıncılık. 459-486.
- Sayers, R. (2006). *Principles of awareness-raising for information literacy, a case study*. Bankok: UNESCO.
- Stone, H., Sidel, J., Oliver, S., Woolsey, A., Singleton, R. C. (2004). Sensory evaluation by quantitative descriptive analysis. *Descriptive Sensory Analysis in Practice*, 23-34.
- Şekercioğlu, H. (1974). Atatürk'ün soy ve sülalesi hakkında Anadolu'da yaptığım araştırmalar. *Türk Kültürü Dergisi*, 13(145): 6-18.
- Şimşek, A. (2012). *Araştırma modelleri, Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

- Tapur, T. (2009). Atatürk'ün ecdat yurdu taşkale yerleşmesinin coğrafyası. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1.26: 265-292.
- TÜİK. (2017). Adrese Bağlı Nüfus Sayımı, 2017 yılı Taşkale Köyü Nüfusu. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>, Erişim Tarihi: 06.07.2018.
- UNESCO. (2004). The World Heritage List: Filling the Gaps - An Action Plan for the Future, World Heritage Committee, Twenty-eighth Session Suzhou-China. <https://whc.unesco.org/archive/2004/whc04-28com-13e.pdf>, Erişim Tarihi: 06.07.2018.
- UNESCO. (2017). World Heritage Education Programme <https://whc.unesco.org/en/wheducation/>, Erişim Tarihi: 06.07.2018.
- UNESCO. (1972) Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage <https://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf> Erişim Tarihi: 06.07.2018.
- Ünalın, S. (2017). Karamanoğlu Beyliği'nin Sosyal-Kültürel ve Dinî Hayatı. *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22(1), 117-152.
- Vecco, M. (2010). A definition of cultural heritage: from the tangible to the intangible. *Journal Cultural Heritage*, 11(3), 321-324.
- WHV. (2017). World Heritage Volunteers Initiative. <https://whc.unesco.org/en/whvolunteers/>, Erişim Tarihi: 06.07.2018.
- Yağcıoğlu, D. (2008). Karamanlı Rumlar ve kimlik-köken tartışmaları, *Azımlıkça*, 39.
- Yaylı, H., Eroğlu G. (2015). Yerel Katılım Bağlamında Türkiye'de Kadın Temsili. *International Journal of Science Culture and Sport*, 504-524.
- Yıldırım, O. (2006). *Diplomasi ve Göç: Türk-Yunan mübadelesinin öteki yüzü*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yüce, N. (2010). Karamanlı Türkleri. *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 42 (42), 155-165.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Turgut-Gültekin, N. ve Uysal, M. (2018). Kültürel miras bilinci, farkındalık ve katılım: Taşkale köyü örneği. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 2030-2065. DOI: 10.26466/opus.446272

Dördüncü Sanayi Devriminin Emek Piyasaları Üzerindeki Olası Etkilerinin İncelenmesi ve Çözüm Önerileri

DOI: 10.26466/opus.439952

*

Fatih Mehmet Öcal* - Kıvanç Altıntaş**

* Doç. Dr, N. Erbakan Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İktisat Bölümü Konya / Türkiye

E-Posta: fmocal@konya.edu.tr

ORCID: [0000-0002-1872-001X](https://orcid.org/0000-0002-1872-001X)

** Arş. Gör, N. Erbakan Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İktisat Bölümü Konya / Türkiye

E-Posta: kivancaltintas@konya.edu.tr

ORCID: [0000-0001-9881-494X](https://orcid.org/0000-0001-9881-494X)

Öz

İlk olarak Almanlar tarafından 2011 yılında Hannover Fuarı'nda ortaya atılan ve genel olarak üretim eyleminin dijitalleşmesi olarak zikredilen dördüncü sanayi devrimi (Sanayi 4.0) kavramı, muhtemel etkileri günümüzde sıklıkla tartışılan ve iktisadi aktörleri yapısal biçimde etkilemesi beklenen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanayi 4.0 ile esas olarak imalat sanayiinde bilgisayarlaşma düzeyinin artırılması ve dolayısıyla üretimin ileri teknoloji ile donatılması hedeflenmektedir. Böylelikle, üretimde maksimum esnekliğe ulaşılması, üretimin hızlandırılması ve en önemlisi üretimde insandan kaynaklanabilecek hataların en aza indirgenmesi, yani insan emeğine olan ihtiyacın mümkün olduğu ölçüde azaltılması planlanmaktadır. Buna göre, yapay zekanın ve artan otomasyonun önümüzdeki yıllarda yeni iş kolları yaratması düşünülürken, aynı zamanda, günümüzde mevcut olan birçok mesleği de yok edeceği, böylelikle, yeni döneme adapte olamayan emek gücünün işsizlik problemi ile yüzleşmesi gerçeğini ortaya koymaktadır. Çalışmamızda esas olarak, dördüncü sanayi devriminin emek üzerindeki etkileri değerlendirilerek, emeğin karşılaşılabileceği sorunların kısa ve orta vadeli çözümünde neler yapılabileceği tartışılacak ve konuyla ilgili olarak, halihazırda gelişmekte olan ülke statüsünde bulunan Türkiye için ne gibi önlemler alınabileceği hususuna değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Sanayi 4.0, Yapay Zeka, Evrensel Temel Gelir, Emek Piyasası, Otomasyon

Investigation on The Possible Effect of The 4th Industrial Revolution on Labor Markets and Solution Recommendations

*

Abstract

The concept of the 4th industrial revolution (Industry 4.0), first introduced by the Germans at the Hannover Fair in 2011 and referred to roughly as the digitalization of the production action, emerges as a fact that is likely to be discussed at present and is expected to affect economic actors structurally. With Industry 4.0, it is aimed to increase the level of computerization in the manufacturing industry and thus to equip it with advanced technology. Thus, it is planned to reach maximum flexibility in production, accelerate production process and, most importantly, minimize the mistakes that can arise from human in production, that is, reduce the need for human labor to the extent possible. According to this, while artificial intelligence and increasing automation are considered to create new business lines in the coming years, at the same time, it reveals the fact that the labor force which can not cope with the new era faces the problem of unemployment. In our work, it is mainly discussed how the effects of the fourth industrial revolution on labor will be assessed and what can be done in short, medium and long term solutions to the problems faced by labor. In this respect, it is mentioned that what sort of precautions can be taken for Turkey known as developing country.

Keywords: *Industry 4.0, Artificial Intelligence, Universal Basic Income, Labor Market, Automation*

Giriş

Makinelerin üretim süreci içerisinde emek gücünün yerini alması, insanoğlunun ilk defa karşılaştığı bir gelişme değildir. Bu olgu, ilk olarak on sekizinci yüzyılda, bilimsel devrimler neticesinde gerçekleşen sanayi devrimi süreci ile birlikte insanlığın gündeminde önemli bir yer teşkil etmiştir. Üretimde kullanılan emeğin makinelerle ikame edilmesine yol açan bu süreç, sadece insanlık tarihini değil, sosyoekonomik strüktürü de önemli ölçüde değişime uğratmıştır.

Doğa bilimlerinin baş döndürücü hızla gelişimini sürdürmesi ve bu gelişim sonucunda edinilen bilimsel bilgilerin teknolojiye uyarlanması ile insanoğlu, gündelik hayatı kolaylaştıran birtakım araç ve gereçlere sahip olmuştur. Kuşkusuz üretim süreçlerine de yansıyan bu gelişmeler ile üretme eylemi kabuk değiştirmeye başlamıştır. Yeni gelişmeler ile birlikte üretim, eskiye nazaran daha hızlı, daha az hatayla ve daha mükemmel bir şekilde gerçekleştirilebilmiştir.

Çalışmamızın esas konusu, dördüncü sanayi devrimi ve bunun emek piyasasına olan etkilerinin ortaya konularak, emeğin gelecekte karşılaşması muhtemel olumsuz durumlara karşı alınması gereken önlemlerin neler olduğunu tartışmaktır. Çalışmanın ilk bölümünde, sanayi devriminin geçmişten günümüze olan gelişme evrelerine değinilecek ve bu evrelerin son halkası olan dördüncü sanayi devriminin kapsamından bahsedilecektir. İkinci bölümde, yeni sanayi devriminin getirmesi muhtemel etkilerinden söz edilecek, emeğin yeni döneme nasıl adapte olabileceği sorusuna yanıt aranacaktır.

Tarihsel Bağlam

Yaşam biçimimizdeki ilk ve en önemli değişim -avcı ve toplayıcı rolünden tarımsal üretim yapan topluluklara dönüşüm- yaklaşık olarak on bin yıl önce meydana gelmişti. Bu değişimi mümkün hale getiren husus hayvanların ehlileştirilmesiydi. Tarımsal devrim; üretim, transportasyon ve iletişim amacıyla hayvanın sahip olduğu fiziksel gücü insan emeği ile birleştirdi. Gıda üretimi bollaşarak nüfusun sayıca artması sağlandı ve bu durum daha geniş yaşamsal alanlar oluşması sonucunu doğurdu. Bu süreç, kentleşme ve şehirlerin yükselişi olgularıyla devam etti. Tarım devrimini

on sekizinci yüzyılın ikinci yarısı itibariyle bir dizi sanayi devrimi izledi. Bu gelişmeler ile kol gücünün yerini mekanik kuvvet aldı (Schwab, 2017, s. 15).

Sanayi devrimi kavram olarak, Avrupa'da -Büyük Britanya öncülüğünde- 18. yüzyılda birtakım bilimsel buluşların üretim sürecine dâhil olması ve buhar gücü vasıtasıyla işleyen makinelerin makineleşmiş sanayiye meydana getirmesi, bütün bu gelişmelerin sonucunda büyük bir sermaye birikimi yaratılmasına denilebilir. Her geçen zaman diliminde bilimsel olarak üstüne koyarak ilerleyen bu tarihsel akış ile bugün dördüncü sanayi devrimi olarak adlandırılan ve bilişsel gücün üretimde başat rol oynadığı noktaya varılmıştır. Bu seviyeye varmazdan önce, sürecin başı olan birinci sanayi devriminden günümüze, yani üretimin ileri dijital teknoloji ekipmanlar yardımıyla yapıldığı son döneme kadar olan sürece değinilecektir.

Endüstriyel Dönüşüm Süreçleri

Birinci Sanayi Devrimi

Birinci sanayi devrimi kabaca, on sekizinci yüzyılın sonlarına doğru (1765-1850) Britanya topraklarında meydana gelen birtakım teknik ve bilimsel gelişmeler olarak ifade edilebilir (Tunzelmann, 2003, s. 370). Bu dönemde üretim; su ve buhar gücünün makinelere uyarlanması ile icra edilmeye başladı. İlk olarak bir tekstil işçisi olan *John Kay'in* 1733'te icat ettiği 'uçan mekik' olarak adlandırılan düzenek, dokuma makinelerinin birim zamanda dokuduğu iplik miktarını artırdı. Hızı artan dokuma tezgahlarının mevcudiyeti ile daha fazla ipliğe ihtiyaç doğmuş oldu. *Hargreaves*, 1766'da birden fazla ipliği aynı anda eğirebilen iplik eğirme düzeneğini icat etti. *Richard Arkwright*, 1769'da su gücü vasıtasıyla iş gören ip eğirme tezgahını, *Samuel Crompton* ise 'eğirme katırı' adı verilen bir eğirme makinesi icat etti. Böylelikle dokuma sanayi İngiltere'de hızla gelişmeye başlayarak öncü sektör olma konumuna yükseldi. Bu dönemde gerçekleşen bir diğer atılım ise buhar makinesinin icadı olmuştur. *James Watt* tarafından 1765 yılında geliştirilen ve ticarileştirilen buhar makinesi ile makinelerin buhar gücü vasıtasıyla çalışmasının önü açılmış oldu. *Trevithick* tarafından 1802 yılında yüksek basınçlı buhar makinelerinin geliştirilmesi ile

gemi ve tren gibi yüksek tonajlı taşıtlarda da buhar gücünden yararlanılmıştır (Günay, 2002, s. 5-6). Sanayi devriminin oluşmasına yol açan bütün bu teknik gelişmelerin nedenini (Parker, 1964) çok kısa ve öz bir biçimde belirtmiştir:

İngiltere'nin, 18. yüzyıldan önceki iktisadi, sosyal ve siyasi deneyimi neden bir sanayi öncüsü olması gerektiğini pek de zorlanmadan açıklamaktadır. Büyük Britanya, gizil büyümeyi uyarıcı özelliklerin örnek bir bileşimini, çağdaşlarının hepsinden daha güçlü bir biçimde ortaya koymuştur. Girişimin gelişmesi, güçlü bir ticaret sisteminin çerçevesinde zengin arz kaynaklarına ve geniş denizaşırı piyasalara ulaşabilmesi, sermaye birikimi, temel sanayi teknolojilerinin varlığı, coğrafi konumu ve çok sayıda nehirlerle dolu bir ada ekonomisinin sağladığı nispi ulaşım kolaylığı, hem bilimsel hem de pragmatik bir mirasın varlığı, istikrarlı bir siyasi ve nispeten esnek bir sosyal sistem, iş yapmaya ve yeniliğe uygun bir ideoloji, bunların hepsi iki yüzyıldan daha uzun bir tarihsel sürece tanıklık etmişler ve böylece, İngiltere'de, başka bir Avrupa ülkesinde görülmemiş ölçüde, iktisadi değişme için gereken ortamı sağlamışlardır (s. 14).

Bütün bu teknik gelişmelerin neticelerinden birisi de, makinelerin üretim sürecine dahil olmasıyla işsiz kalan ya da düşük ücret karşılığında çalıştırılan işçilerin makineleşmeye karşı direnmeye ve bu duruma tepki göstermeye başlamasıdır. On sekizinci yüzyılda dokuma tezgahlarının yok edilmesine öncülük eden *Ned Ludd*'dan adını alan *Luddit hareket*, 1811'de İngiltere'nin Nottingham bölgesinde dokuma iş kolunda başladı ve öteki endüstri bölgelerine de sıçradı. *Makine kırıcılarının* bu ayaklanması şiddet kullanılarak bastırıldı ve bu hareketi başlatan birçok kişi idam edildi (Günay, 2002, s. 6). Söz konusu bu olumsuz duruma karşın, sanayi devrimi, insanlık tarihi içerisinde -tarım devriminden sonra- ikinci en önemli dönüm noktası olarak addedilmektedir. Devrim ile birlikte batılı yaşam tarzı köklü biçimde değişim gösterirken, dünya tarihinde nüfus artışı ve hayat standartlarındaki yükseliş ilk kez birarada gerçekleşmiştir.

Bu nedenle sanayi devrimi, nüfus artışının ekonomik büyümeyi sınırlamadığı tek başarılı örneği temsil etmektedir. Bu özelliği ile sanayi devrimini bir ekonomik büyüme örneği olarak varsaymak da mümkündür (Güran, 1988). Bunun haricinde sanayi devriminin en çarpıcı özelliği üretimin niceliksel olarak artması idi. Daha fazla mekanik kuvvet, daha fazla girdi malı, daha fazla ürün, daha fazla ulaştırma, üretilen malları satın alacak daha fazla tüketici, bu malları satacak daha çok satıcı ve sermayesi büyüyen, daha çok insan çalıştıran daha büyük firmalar hızlı bir biçimde ortaya çıkmış oldu. Daha konvansiyonel üretim biçimlerinin yerini daha ucuz ve genelde daha kaliteli mallarıyla fabrika üretimi aldı (McNeill, 1994, s. 465).

İkinci Sanayi Devrimi

1.1.2. İkinci Sanayi Devrimi

İkinci sanayi devrimi, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında (1850-1914) Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleşmiştir (Tunzelmann, 2003, s. 370). Bu yüzyılda meydana gelen teknik ilerlemeler; elektrik motoru, içten yanmalı motor, elektrik ampulü, telefon, telsiz, telgraf gibi icatlara dayalı sanayiler küresel ekonomik sistemi değişime uğrattı. Bu yeni dönem, İkinci Sanayi Devrimi olarak adlandırılır (Günay, 2002, s. 6). Sayılan bütün bu sıra dışı teknik ilerlemeler içerisinde elektrik, ikinci sanayi devriminin itici gücü olarak addedilmektedir. Elektrik gücünün 1870'lerden itibaren geniş çaplı kullanımı, enerjiyi elektrik motoru biçiminde yaygınlaştırarak, transportasyonu, telgrafi, aydınlatmayı ve fabrika süreçlerini dönüştürdü (Castells, 2008, s. 48).

Bu döneme damgasını vuran, elektrifikasyonun¹ gelişimini takiben, Henry Ford'un otomobil üretiminde *üretim bandı sistemini* getirmesidir. Henry Ford bu sistemi ilk olarak, Detroit'teki Highland fabrikasında, hareket eden montaj hattının uygulamaya konulması ile hayata geçirmiştir (Freeman & Soete, 2003, s. 162-63). Fordizm olarak literatüre geçen bu sü-

¹ Elektrik enerjisini endüstri, ulaşım ve gündelik hayata uygulama, elektrikleştirme (Türk Dil Kurumu [TDK], 2018).

reç; hareketli montaj hattı sayesinde, ilgili ürünler için spesifik olarak hazırlanmış makinelerle, bu ürünlerin standart olarak ve fiyat rekabeti koşullarına göre üretilmesini öngören bir üretim yönetim biçimidir (Çakmak, 2004, s. 237). Bu süreç içerisinde, hareketli montaj hattının etrafındaki işçiler, bu üretim bandında kendileri için belirlenmiş bir işle görevlendirilmişlerdir. Emek gücünün karşılaştığı bu durumu, dünyaca ünlü aktör Charlie Chaplin, *Modern Zamanlar (Ahir Zamanlar)* adlı filmde canlandırmıştır. Filmde, üretim bandı etrafında çalışan işçilerden birini canlandıran Chaplin, bant üzerinde yapmakla yükümlü olduğu iş sürecini yerine getirmekte ve sürekli aynı hareketi - civata sıkma hareketi- yapmaktadır. Bu durum bir süre sonra Chaplin'in ruhsal durumunun bozulmasına ve işyerinde durmadan yapmış olduğu bedensel hareketlerin tıpkısını sosyal yaşamında da yapmasına neden olmaktadır. Söz konusu film, dönemin dinamiklerini çarpıcı bir biçimde yansıtan ve eleştiren bir yapıt olarak görülmektedir.

Üçüncü Sanayi Devrimi

1.1.3. Üçüncü Sanayi Devrimi

Üçüncü sanayi devrimi 1960'lı yıllarda başlamıştır. Yarı iletkenlerin, ana bilgisayarların (1960'lı yıllar), kişisel bilgisayarların (1970 ve 80'li yıllar) ve internetin (1990'lı yıllar) katalizörlüğünde geliştiğinden dolayı genellikle bilgisayar devrimi olarak adlandırılmıştır (Schwab, 2017, s. 16). Son elli yılda gelişen bilgisayar teknolojisi ile toplum yeni bir sorunla karşılaşmıştır. Bu yeni sorun, tam istihdamın gerçekleşmesi hayalinin suya düşmesidir. Ekonomilerin şimdilerde yüksek işsizlik oranlarına sahip olmaları, -tıpkı sanayi devriminin başlarında olduğu gibi- bu ekonomilerin yapısal özellikleri arasında sayılmaktadır. Günümüzde makineler, insanoğlunun yapabildiği çoğu şeyi yapabilme kapasitesine sahiptir. Hem de bütün bunları yaparken insandan daha hızlı ve daha mükemmel bir biçimde yapabilmektedir. Sonuç olarak, insanın sahip olduğu birçok meslek grubu, otomasyonun hızlı ve baş döndürücü gelişimi ile birlikte tarihe karışmaktadır (Guerado, 2017, s. 2).

Üretim Sürecinin Dijitalleşmesi (Sanayi 4.0)

Birinci sanayi devriminde üretimin yapılabilmesi su ve buhar gücüne dayalıydı. İkinci sanayi devriminde ise elektrik gücü kitlesel üretimi mümkün kıldı. Üçüncü sanayi devriminde, gelişen elektronik ve iletişim teknolojileri sayesinde üretimin otomasyonu sağlandı. Günümüzde ise üçüncüsünün üstüne inşa edilen dördüncü sanayi devrimi (sanayi 4.0) gündemdedir. Lakin, üçüncü sanayi devriminin üstüne inşa edilse de, dördüncü sanayi devrimi üç bakımdan öncekinden farklıdır. Bunlar; hızı, kapsamı ve sistemsel etkileridir. Günümüzdeki bilimsel ilerlemelerin hızı, geçmişteki emsallerine oranla daha yüksektir. Önceki sanayi devrimleri ile kıyaslandığında, dördüncü sanayi devriminin gelişimi doğrusal olarak değil, üstel bir biçimde artış göstermektedir. Dahası, bu devrim, neredeyse tüm endüstriyel kesimi olumsuz şekilde etkilemektedir. Kapsam ve derinlik olarak bu değişim ile birlikte, baştan aşağı bütün üretim, yönetim ve idare sistemleri dönüşüme uğrayacaktır (Schwab, 2015, s.1).

Sanayi 4.0 kavramı ilk olarak 2011 yılında Almanya'da gerçekleştirilen Hannover Fuarı'nda, yüksek teknolojiye dayalı yeni konsept politikaların konuşulduğu ve tartışıldığı ortamda zikredilmiştir (Mosconi, 2015). Daha sonra diğer sanayileşmiş ülkelerde gündeme gelmiştir. Üretimdeki rekabet gücünün giderek Çin ve diğer Uzakdoğu ülkeleri lehinde oluşması sebebiyle, söz konusu sanayileşmiş ülkeler, Sanayi 4.0'ın yaratacağı önemli fırsatları lehlerinde değerlendirmek istemektedirler. Örneğin, Boston Danışmanlık Grubu'nun 2015 yılında yayımlanmış olduğu detaylı araştırma raporuna göre, Sanayi 4.0'ın geniş kapsamlı etkileri sayesinde Alman ekonomisinin 10 ila 15 yıl içerisinde önemli kazanımlar elde edeceği sonucuna varılmıştır. Olaya rakamlar boyutuyla bakıldığında, sanayi üretimindeki üretkenliğin artışına bağlı olarak 90 ila 150 milyar \$ civarında maliyet tasarrufu sağlanabilecektir. Dahası, üretimde artan üretkenlik ile Sanayi 4.0, halihazırdaki değer zincirlerini değiştirecek, daha da önemlisi nitelikli iş gücüne olan talebi artıracaktır (TÜSİAD, 2016).

Bu yeni devrimin üstüne inşa edildiği temel konseptler şöyledir (Lasi, Kemper, Fettke, Feld ve Hoffmann, 2014):

- **Akıllı Fabrikalar:** İmalat tamamen sensörler, uygulama modülleri ve otonom sistemler ile yapılacaktır. Akıllı teknolojiler

kullanarak, dijital ve akıllı fabrikalar kendilerini otonom biçimde idare edeceklerdir.

- **Siber-Fiziksel Sistemler:** Bu sistem ile fiziksel dünya, sensörler ve aktüatörler (Herhangi bir enerji kaynağı tarafından çalıştırılan ve mekanizmanın hareket etmesini sağlayan bir tür motor) vasıtasıyla sanal bilgi işlem dünyasına bağlanır.
- **Kendini Örgütlenme:** Bugünkü üretim sistemleri, yetkilerini günden güne merkezden çevreye doğru devretmektedir. Böylelikle, klasik –yetkinin merkezde toplandığı- örgütlenme biçimleri yavaş yavaş azalmaktadır.
- **Dağıtım ve Tedarik Yönetiminde Yeni Sistemler:** Dağıtım ve tedarik sistemi artan bir biçimde bireyselleşecek, çeşitli farklı bağlantılar vasıtasıyla süreçler birbirine bağlanacaktır.
- **Ürün ve Servislerin Geliştirmede Yeni Sistemler:** Ürün ve servisler tamamen bireylerin istediği yönde geliştirilecektir.
- **İnsan İhtiyaçlarına Uyum:** Yeni üretim sistemleri, insan ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde dizayn edilecektir.
- **Kurumsal Sosyal Sorumluluk:** Sürdürülebilirlik ve kaynakların etkin kullanımı endüstriyel imalat süreçlerinin odak noktasını oluşturacaktır.

Sayılan bu yeni konseptler ile birlikte, BCG (2015) tarafından yayımlanan rapora göre, Sanayi 4.0'ın getireceği teknolojik ilerlemeler dokuz başlık altında ele alınmıştır. Bu ilerlemeler kısaca şöyle özetlenebilir (Boston Consulting Group, 2015, s. 4-7):

- **Büyük Veri (Big Data) ve Bunun Analizi:** Üretim ve yönetim sistemleri ile entegre olan çeşitli kaynaklardan elde edilen büyük veri setlerinin işlenmesi ve analiz edilebilecektir.
- **Otonom Robotlar:** Robotlar; kendi başlarına (özerk), esnek bir biçimde ve işbirliği içerisinde çalışabilecektir.
- **Simülasyon:** Fiziksel üretim yapılmadan önce, makineler, ürünler ve insanlar simüle edilerek, yapay gerçeklik içerisinde üretim süreçlerinin daha efektif olması sağlanacak ve böylelikle kalite artırılabilir.

- **Yatay ve Dikey Sistem Entegrasyonunun Birleştirilmesi:** Günümüzde çoğu firma, tedarikçi ve müşteri ilişkileri birbirinden kopuk bir biçimde ilerlemektedir. Sistem entegrasyonunun sağlanması ile firmalar, departmanlar ve faaliyetler birbirleriyle daha içiçe hale gelecektir.
- **Nesnelerin İnterneti (Internet of Things- IoT):** Sanayi platformlarında makinelerin birbirleriyle direkt iletişim kurabilecekleri elektronik iletişim ortamıdır.
- **Siber-Güvenlik:** Firmaların ve süreçlerin artan derecede birbirlerine sanal olarak bağlanması sonucunda ortaya çıkabilecek güvenlik sorunlarını çözümlenebilecek sistemlerdir.
- **Bulut Sistemi:** Bulut ortamında endüstriyel veri paylaşımı, izleme ve denetim süreçlerinin bulut ortamına aktarılmasıdır.
- **Eklemeli Üretim (Katmanlı Üretim):** Geleneksel üretim teknikleri üç aşama içerir. Bunlar; kesme, oyma ve şekil verme süreçleridir. Eklemeli üretim sisteminde ürün, 3D baskı teknolojisi sayesinde, ince katmanlar halinde üst üste eklenerek çok kısa bir zaman zarfında meydana getirilir.
- **Artırılmış Gerçeklik (Augmented Reality-AR):** Bu sistemler henüz emekleme aşamasında olsa da, ileride firmalar karar alma ve iş süreçlerini geliştirmek için artırılmış gerçekliği yoğun bir şekilde kullanacaklardır. Sanal alemde, operatörler bir butona basarak makineleri ile etkileşimde bulunacak, parametreleri üzerinde değişiklik yapabilecek ve operasyonel veri/bakım talimatlarını almak mümkün hale gelecektir.

Yukarıda bahsedilen kavramlardan da görüleceği üzere, birçoğumuzun tanımadığı, bilmediği ve alışık olmadığı yeni bir dönemin, *dördüncü sanayi devriminin* henüz başlangıcında bulunduğumuz söylenilebilir. Bu devrim, içinde bulunduğumuz yüzyıl ile birlikte başladı ve dijital teknolojinin hızlı gelişimi üzerinde yükselmeye devam etmektedir. Bu devrim; yaygın mobil internet, ucuzlayan fakat daha az yer kaplayan ve eskisine göre daha güçlü sensörler ile makinelerin yapay zeka yardımıyla öğrenilmesi gibi gelişmeler tarafından karakterize edilmektedir. Özünde bilgisayar donanımı, yazılımı ve ağlar olan dijital teknolojiler yeni olmamakla birlikte, üçüncü sanayi devriminden itibaren gelişerek ve bütünleşik hale

gelerek günümüzde farklı bir yapıya bürünmektedir. Böylelikle, toplumları ve küresel ekonomiyi dönüşüme uğratmaktadır. Günümüzde bir birim zenginliğin 10 ila 15 yıl öncesine kıyasla çok daha az sayıda işçi ile üretilebilmesi gerçeğinin ana nedeni dijital firmaların önemli ölçüde düşen (neredeyse sıfıra yakın) marjinal maliyetlere sahip olmasıdır. Örnek verilecek olursa, Instagram ya da Whatsapp gibi şirketler, başlangıç için çok fazla sermayeye ihtiyaç duymamaktadır (Schwab, 2017, ss. 18-19).

Makinelerin, halihazırda bulunan mesleklerin mevcudiyetini tehdit etmesi meselesi yeni bir gelişme değildir. Bu durum, daha birinci sanayi devriminden beri insanoğlunun yüzleştiği, çok boyutlu sonuçları olan bir meseledir. Teknoloji, geçmişten günümüze olduğu gibi bugünden sonra da bütün endüstriyel kesimi ve dolayısıyla insanın sahip olduğu işgücünü etkilemeye devam edecektir. Örneğin, klasik iktisadın temsilcilerinden olan David Ricardo, *Siyasal İktisadın ve Vergilendirmenin İlkeleri (1821)* adlı kitabında yer alan "Makine Üzerine" adlı bölümünde tekstil işçilerinin artan mekanizasyon ile işsiz kalacağı öngörüsünde bulunmuştur. Bu hususla alakalı farklı bir bakış gösteren bir örnek ise, Tanzimat dönemi Osmanlı yazarı Ahmet Midhat Efendi'nin eserlerinden derlenmiş olan *İktisat Metinleri* (Erbay ve Utku, 2005) adlı kitabın² *Makinelerin Menfaat veya Mazarratı* adlı bölümünde belirtilmiştir:

Ameliyatı makinalara tevdi etmek suretiyle mahsulatın teksir ve tehvini kendi rağbetkarlarını da o nisbette artıracığından ve bina'enaleyh o işin da'iresince hasıl olan vüs'at yine evvelki kadar ve belki daha ziyade ameleyi işsiz bırakmaktan ma'ada, daha ziyade ameleye dahi lüzum gösterir. Mesela çorabın çifti el ile işlemek suretiyle yirmi kuruşa olur ise, bi'lfarz bir milyon nüfus içinde ancak bin kadar nüfus çorap alıp giyebilir. Hatta bunlar dahi öyle mebzuliyet üzere çorap giymeyip, mümkün mertebe az eskitmeye ve belki yama koyup giymeye de çalışırlar. Amma makinalar ile çoraplar beş kuruşa verilecek kadar teksir ve tehvin edilir ise, bir kere mezkur bin nüfus çorap isti'malince öyle imsak etmeye ve yama

² Söz konusu kitap, Ahmet Midhat Efendi'nin *Ekonomi Politik ve Hallü-l Ukad* adlı eserlerinden derlenmiştir.

koymaya lüzum görmeyip, evvelki sarf eyledikleri mikdarın dört misli sarf ederler. Ondan ma'ada beş on bin nüfus dahi yeniden çorap giymeye başladılar. İmdi evvelce senevi mesela beş bin çift çorap sarf olunur iken, şimdi elli atmış bin çift çorap sarf edilmeye başlayınca, çünkü bu nisbet makinaların tevhini nisbetinden dahi pek ziyade olacağından, makinalar dahi çoğalıp ziyade amele istihdamına da lüzum görünür. Yani malın sürümü artması bir kar olup, fakat amelenin eksilmesi ve fazla kalan amelenin aç kalması lazım gelmez. Me'hazımızda deniliyor ki, 1811 senesinde İngiltere'de dokuz yüz kırk bin amele istihdam olunur iken, 1821 senesinde amelenin mikdarı bir milyon yüz altmış bine vardıği görülmüştür. Bu terakki ise, makinaların çoğalmasıyla beraber husule gelmiştir (ss. 45-46).

Yukarıda alıntılanan pasajda, Ahmet Midhat Efendi, makinelerin mevcudiyetinin artmasının, emeğin aleyhine bir sonuç oluşturmayacağını, bilakis, artan verimliliğin maliyetleri düşürmesi ve bunun satın alma gücünü yükselterek toplam talebi tetikleyeceğini, böylelikle de emeğe olan talebin artış göstereceğini söylemiştir. Bu görüşe zıt olarak, John Maynard Keynes, *Torunlarımızın Ekonomik Olanakları* adlı kitabında, teknolojik işsizlik konusundaki kayda değer uyarısını yapmıştır: "İşgücü kullanımından tasarruf etme araçlarını keşfetmiş olmamız onun için yeni kullanımlar bulma hızımıza ağır basıyor" (Keynes, 2012). Keynes'in bu öngörüsü o zaman için doğru çıkmasa da, bilgisayarların son zamanlarda çok sayıda işi; özellikle muhasebeci, kasiyer ve telefon operatörlerinin işlerini yapabildiğinin görülmesi, bu tartışmayı yeniden gündeme taşımıştır (Schwab, 2017, s. 44). Acemoğlu ve Restrepo'ya (2017) göre, teknolojik ilerlemeyle birlikte yeni meslekler ortaya çıkacaktır. Öyle ki, şu an bilinen birçok meslek grubu -radyolog, iş danışmanı, yazılım geliştirici vb.- bundan 50 yıl önce mevcut değillerdi.

Bir sonraki bölümde yeni teknolojik devrimin mevcut meslekleri ve dolayısıyla emek gücünü nasıl etkileyebileceği, gerçekleşmesi olası senaryolar üzerinden tartışılacak ve çözüm önerileri sunulmaya çalışılacaktır.

Yeni Teknolojik Devrimin Eşiğinde Meslekler ve Emek Gücü

Dördüncü sanayi devrimin taşıyıcı kolonlarından biri olan nesnelere interneti (IoT), insan gözetimi olmadan çalışabilen, zamanla –kendisine temel oluşturan bir algoritmayla– kendi başına daha akıllı hale gelen sistemleri destekleyebilmektedir. Her devrimde olduğu üzere bu devrimde de birçok avantajlı ve dezavantajlı taraf olacaktır (Greengard, 2017, s. 13-14). Yapay zeka teknolojisinin ileri boyutlara ulaşması, birçok mesleğin otomasyona yenik düşmesi sonucunu doğururken bir yandan da yeni iş kolları açması beklenmektedir. Gelişen teknoloji ile insan eylemleri, davranış kalıpları ve sosyal normlar yeniden belirlenecektir. Bu sürecin bizi tam olarak nereye götüreceği şimdiden kestirebilmek kolay değildir. Örneğin, marketten alışveriş yapma veya bir yerlere seyahat etmekten tutun da hukuksal işlemleri gerçekleştirme şekli bile umulmadık değişimler gösterebilecektir.

Devrimin İşgücü Piyasası Üzerindeki Olası Etkileri

Artan otomasyon ile günümüzde mevcut olan çoğu işin, daha kısa sürede, daha az maliyetle ve daha mükemmel bir biçimde yapılabileceği öngörülmektedir. Bu durumun, kar güdüsüyle hareket eden iktisadi birimlerin üretim eylemini gerçekleştirebilmeleri için yoğun bir biçimde otomasyona yönelmeleri sonucunu doğal olarak doğurması beklenmektedir. New York merkezli danışmanlık şirketi olan McKinsey Küresel Enstitüsü'nün *Kazanılan ve Kaybedilen Meslekler* (2017) adlı raporuna göre, robotların ileride bazı meslek gruplarını (fast food personeli, bahçıvanlar, makine operatörleri, tesisatçılar ve bakıcılar vb..) işsiz bırakacağı belirtilmiştir. Rapora göre, 2030 yılı itibarıyla 75 ila 375 milyon meslek sahibi işsizlik tehdidi ile yüzleşebilecektir. Böylelikle robotlar, mevcut iş gücünün yüzde 60'ını devralacaktır. Bununla birlikte, Christophe Degryse'in *Ekonominin Dijitalleşmesinin Emek Piyasasına Olan Etkileri* (2016) adlı makalesinde mevcut mesleklerin değişmesi ve tamamen ortadan kalkması gibi risklerin yanında, gelişen teknolojinin yeni meslek grupları yaratması öngörülmektedir. Bu durum aşağıdaki tabloda özetlenmiştir:

Tablo 1. Dijital Çağda Meslekler

Otomasyon/dijitalleşme ile birlikte yüksek risk altında olan meslek grupları	Otomasyon/dijitalleşme ile birlikte orta risk altında olan meslek grupları	Otomasyon/Dijitalleşme ile birlikte ortaya çıkabilecek yeni meslekler
<ul style="list-style-type: none"> Büro ve sekretaryal işler Satış ve Ticaret Taşıma, Lojistik İmalat Sanayi İnşaat Sektörü Bazı finansal hizmetler Bazı hizmet sektörleri (çevirmenlik, vergi danışmanlığı vb..) 	<ul style="list-style-type: none"> Eğitim, sanat ve medya Yönetim, İnsan Kaynakları Yönetimi ve İşletmecilik Bazı Finansal Hizmetler Tıbbi Hizmet Sağlayıcıları Bilgisayar Teknisyeni, Mühendis ve Bilim Adamı Bazı hizmet sektörleri (kuaförlük, güzellik uzmanlığı vb..) 	<ul style="list-style-type: none"> Veri Madencisi, Veri Mühendisi, Veri Analisti Yazılım ve Uygulama Geliştiricisi Network Uzmanı, Yapay Zeka Uzmanı Akıllı Makine, Robot ve 3D Yazıcı Dizayncısı ve Üreticisi Dijital Pazarlama ve E-Ticaret Uzmanı

Kaynak: "Ekonominin Dijitalleşmesinin Emek Piyasasına Olan Etkileri" (Degryse, 2016, s. 23).

İşgücü için gerçekleşmesi olası tüm bu olumsuz senaryolara karşın, gelişen teknoloji ile birlikte daha önce adlarını hiç duymadığımız veyahut mevcut bilgimiz ile içeriklerinin ne olduğunu şimdiden kestiremeyeceğimiz birçok yeni meslek grubu ortaya çıkabilecektir. Bu bağlamda Tablo 1’de, dijitalleşme ile risk altında bulunan meslek grupları verilmiş olup, bunun yanında ortaya çıkması muhtemel yeni meslekler de sıralanmıştır. İnsanların, teknolojinin akıl almaz biçimde ilerlemesi ile ortaya çıkması muhtemel bu yeni meslek gruplarında istihdam edilebilmeleri için, hiç kuşkusuz, sahip olduğu bilgi stoğu ve yetenekleri toplamından daha fazlasına ihtiyaç duyması gerekmektedir. Aşağıda Tablo 2’de ise dijital çağın getirebileceği olası etkiler SWOT analizi yöntemiyle belirtilmiştir. Yeni dönemle birlikte oluşabilecek güçlü yanlar ile fırsatların belirtildiği analizde, aynı zamanda, çalışanların *kısa vadede* büyük risk ve tehdit altında

olduğu da zayıf yönler ve tehditler bölümünde maddeler halinde sıralanmıştır. Buna göre, işçiler yeni döneme adapte olabildikleri ölçüde emek piyasasında talep görebilecekler, yeni döneme ayak uyduramayanlar ise işsizlik problemi ile karşı karşıya kalabilecektir.

Tablo 2. Dijital Çağın Etkileri

Güçlü Yanlar	Fırsatlar
1-Bağlantılı Dünya, bilgi ekonomisi, açık sistemler	1-Yeni meslekler (bilgisayar mühendisleri, bilim adamları, ağ uzmanları vb..)
2-Ağlar, mübadele, paylaşım ve işbirliği, mülkiyetten ziyade işlevselliğe dayalı erişim olanakları	2-İşin daha hızlı örgütlenmesi, daha esnek ve daha otonom çalışma biçimlerinin ortaya çıkışı
3-Endüstri ve hizmet sektörlerinin birleşmesi: akıllı fabrikalar, enerji sistemleri, mobilite, ulaşım, yönetişimin optimize edilmesi	3-Tekrara dayalı ve rutin işlerin ortadan kalkması
4-Otomasyon, robotlaşma, öğrenen makineler	4-Daha iyi ergonomi, zor ve kompleks işlerde yardım
5-Üretkenlik, karlı ve etkin bir biçimde kazanç elde etme	5-İşçiler arasında işbirliğinde yeni yöntemlerin ortaya çıkması
6-Sıfır marjinal maliyeti olan ekonomi	6-Başka ülkelere kaydırılan üretimin tekrardan orjin ülkeye dönmesi
7-Hayati kolaylaştıran inovatif ürün ve hizmetler	7-Üretkenlik ile elde edilen kazançların dağıtımında yeni yöntemler (çalışma sürelerinin azaltılması gibi)
8-Kendi kendine üretim yapabilen mikro fabrikalar	8- Ekonomik düzenin eşitlikçi ve ortak fayda düzleminde gelişmesi (post kapitalist toplum)
Zayıf Yönler	Tehditler
1-İstihdam yaratmayan büyüme, istihdamın olmadığı bir gelecek	1-Orta düzey beceri gerektiren mesleklerin bilgisayarlı otomasyonun gelişimi ile yok olması
2-Güçlü oligopollerin ve dünya çapında verilere hakim olan güçlerin ortaya çıkması	2-Zaman ve mekanın önemini yitirdiği çalışma şekli ve bu tip çalışma düzeninin kişinin çalışma ve özel hayatı arasındaki ayrımı ortadan kaldırarak stres ve moral olarak çöküntüye uğramasına yol açması
3-Gücün ve servetin belirli ellerde yoğunlaşması	3-İşçinin uzmanlık bilgisinin ve kendi özgür iradesinin kontrolünü kaybetmesi (işçilerin makinenin birer parçası konumuna gelmesi)
4-Hukuksal, idari, çalışma ve vergilendirme konularında problemlerin oraya çıkması	4-Dijital yönetim, çalışanların denetimi ve çalışan-idare arasındaki karşılıklı güven ortamının yok olması riski
5-Risk altında bulunan kişisel verilerin korunması hususu	
6-Bireysel davranışların, çalışma ve tüketim alışkanlıklarının, sosyal	

ve kültürel tercihlerin algoritmik olarak belirlenmesi; bireylerin standartlaştırılması	5-Meslek ve statülerin güvencesizleştirilmesi, verileri elinde bulunduranlara topyekün bağımlı olma
7-Orta sınıfın dezavantajlı duruma gelmesi, yetenekli ve yeteneksiz çalışanlar arasındaki makasın açılarak toplumun kutuplaştırılması	6-Kolektif eylem ve endüstriyel ilişkilerin zayıflaması riski
8-Sahip olunan dijital olanakların düşük gelirli kesim lehine yeterince kullanılmaması ve bu alanda yatırımların yetersiz kalması	7-İşçinin sahip olduğu yetenekler ile emek talep edenlerin işçilerden beklentilerinin uyumsuz hale gelmesi
	8-Ücretlerin yerinde sayarak eşitsizliğin daha da derinleşmesi riski
	9-Dijital Taylorizm ve dijitalizme mahkum edilmiş işçi sınıfının ortaya çıkması; birbirlerini tanımayan işçilerin birbirleriyle küresel çapta oluşacak rekabeti
	10-Vergi tabanının ve sosyal sigortanın finans edilmemesinin zorlaşması

Kaynak: "Ekonominin Dijitalleşmesinin Emek Piyasasına Olan Etkileri" (Degryse, 2016, s. 51).

Bu bağlamda, bir sonraki bölümde, işgücünün dördüncü sanayi devriminin getirmesi muhtemel şartlarına orta ve uzun vadede uyum sağlayabilmesi için yerine getirilmesi gereken hususlar tartışılacaktır.

Değişen Koşullara Göre İşgücünün Yeniden Konumlandırılması

Üzerinde yaşadığımız yerküre, her geçen gün yeni bilimsel ilerlemelerin katedildiği, hayatımızın eskisine oranla olabildiğince kolaylaşma eğiliminde olduğu teknoloji odaklı bir yerdir. Bilimsel gelişmelerin insan yaşamını olumlu kılan etkilerinin yanında, statükoyu tehdit eden, belirli kesimleri ve dolayısıyla toplumu etkileyen iktisadi ve sosyolojik yönleri mevcuttur. Eşiğinde olduğumuz endüstri 4.0 ile ortaya çıkacak gelişmeler, hiç kuşku götürmeksizin üretim yapısını temelden sarsacak gelişmelere yol açacaktır. İmalat sanayiinde bilgisayarlaşmanın en çoklaştırılarak üretimin teknoloji yoğun biçime evrilmesi ile insan emeğine olan ihtiyacın azaldığı ve insandan kaynaklanan hataların en aza indirildiği bir üretim yapısı hedeflenmektedir.

Peki neden endüstri 4.0 gibi bir dönüşümün eşiğinde bulunuyoruz? Ersoy (2016) *Endüstri 4.0 Yolunda* adlı sunumunda bu soruyu aşağıda verilen tablo üzerinden yanıtlamaya çalışmıştır:

Tablo 3. Ülkelerin sanayi malı satış gelirleri (Milyar USD)

Ülkeler	2006	2011	Yüzdesel Değişim
<i>Euro (27) Bölgesi</i>	550	620	12,72
<i>A.B.D.</i>	280	280	0
<i>Almanya</i>	190	220	15,79
<i>Rusya</i>	10	15	50
<i>Çin</i>	170	580	241,18

Kaynak: On the Way to Industry 4.0 (Ersay, 2016).

Yukarıda verilen tabloya göre; Euro (27) bölgesi, A.B.D., Almanya, Rusya ve Çin'in 2006 ve 2011 yıllarına ait sanayi malı satışından elde ettikleri gelirler karşılaştırmalı olarak verilmiştir. Dikkat çeken unsur, Çin'in verilen yıllarda sanayi malı satışından elde ettiği gelirlerde öteki ülkelere göreli olarak gerçekleştirmiş olduğu önemli sıçramadır. Çin, büyük oranda sahip olduğu ucuz emeğin mevcudiyeti ile gelişmiş ekonomiler olarak var sayılan ülkelere karşılaştırmalı olarak üstünlük kurmuş bulunarak dünyanın üretim üssü haline gelmiştir. Bu durum, başta Almanya olmak üzere, batılı gelişmiş ekonomilerin endüstri 4.0'ı gündeme getirmelerine sebep olmuştur. Endüstri 4.0 ile birlikte emek gücü robotlar tarafından ikame edilerek emeğe olan bağımlılık azaltılacak, böylelikle Çin'in batılı gelişmiş ekonomiler karşısındaki karşılaştırmalı üstünlüğü dizginlenebilecektir. Endüstri 4.0 hiç kuşkusuz işsizliği artıracak bir devrim olarak etkilerini hissettirecektir. Robotlar ile çalışacak üretim tesislerinde mavi yaka lılara olan ihtiyaç azalacak, yeni dönemde; program tasarlayabilen, bu programları kullanabilen ve robot yapabilen insanlar istihdam edilecektir (Eğilmez, 2018, ss. 229-30).

Üzerinde durulan bütün bu hususlar, küresel düzlemde emeğe olan bağımlılığın azalacağını, emek gücünün mutlak suretle yeni döneme adapte olması gereğini göstermektedir. Bu geçiş dönemi kolay bir süreç olmayıp, kompleks bir takım önlemler alınmasını gerektirmektedir. Bu süreçte uluslararası kuruluşlar, hükümetler, özel işletmeler ve diğer aktörler etkin rol almalı, emeğin yeni döneme dezavantajlı olarak girmesini

engellemelidirler. Bu hususta, Dünya Ekonomik Forumu'nun hazırlamış olduğu *Eight Futures of Work* adlı raporda atılması gereken adımlar 10 başlık altında toplanmıştır (World Economic Forum, 2018):

- **Emek gücüne yeni yetenekler kazandırılması:** Küresel işgücü piyasasında halihazırda bulunan üç milyar insana yeni dönemin gerektirdiği yetkinlikleri kazandırmak amacıyla eğitim programları dizayn edilmeli ve işgücünün bu süreçte emek piyasasıyla eklenenebilmesi sağlanmalıdır.
- **Eğitim sisteminin reformize edilmesi:** İlk ve orta öğretimden mesleki eğitime ve yüksek öğrenimi kapsayacak biçimde temel eğitim reformu yapılmalıdır. Bu temel eğitim programı, kişilere gerekli iş gücü eğitimini vermenin yanı sıra onlara iş birliği, problem çözme, yaratıcılık, eleştirel düşünme, kendini iyi tanıma ve geliştirme gibi nosyonları kazandıracak yenilenmiş müfredatları içermelidir.
- **Dijital Erişimin Artırılması:** Teknolojik değişimin gelecekteki hızından bağımsız olarak, iletişim teknolojilerine erişimin genişletilmesi, daha fazla işbirlikçi çalışma, sanal çalışma, bilgiye erişim ve farklı pazarlara erişim dahil olmak üzere herkes için yeni fırsatlar sağlanmalıdır.
- **Hızlı ve Güvenli Ağ Sistemi:** Hızlı, taşınabilir ve sürdürülebilir güvenlik ağları, kısa ve uzun vadeli faydalar ve hizmetler ile gelir güvenliğini sağlayabilir.
- **İş Güvencesinin Teşviki:** Teknolojik gelişmelerin iş gücünü olumsuz etkilerinden korunmak amacıyla iş gücünün eğitimi, işlerinin düzenlenmesi ve onların yeni döneme adaptasyonunu sağlayabilmek için "robot vergisi" gibi mali düzenlemeler getirilebilir. Böylelikle her robottan vergi alınacak ve bu vergi dezavantajlı kesim lehine kullanılacaktır.
- **Akıllı İş (Smart Job) Yaratımına Teşvik:** Otomasyona dayalı yeni iş sahalarının oluşumu, hükümetler tarafından proaktif politikalar yardımıyla desteklenmelidir.
- **Girişimciliğin Desteklenmesi:** Girişimcilerin piyasaya ve finansal sisteme erişimlerinin kolaylaştırılması ve desteklenmesi yoluyla gelecekte inovatif yeni iş sahalarının oluşumu sağlanabilir.

- **Çevrimiçi Platform Çalışmasının Yönetişi:** Politika yapıcılar, çevrimiçi platformlar aracılığıyla bilgi ve becerilerini arz eden kişilerin güvenli ve adil çalışabileceği ortamları sağlayabilmelidir. Buna bağlı olarak, çevrimiçi platform işbirliklerinin önü açılmalı ve çalışanların bu platformlarda eğitimi desteklenmelidir.
- **Emeğin Mobilite Yönetimi:** Ülke içinde çalışan kesimin becerileri tanınmalı ve bunların akreditasyonları sağlanmalıdır. Böylelikle iş gücünün farklı ortamlarda ve farklı ülkelerde çalışabilmesinin önü açılmalıdır. Bunlar, işçilerin toplumsal entegrasyonu sağlanarak, gerekli vize düzenlemeleri yapılarak ve modern işe alım süreçleri desteklenerek yürütülmelidir.
- **Katılım Teşvikleri:** Çalışma saatlerinin düzenlenerek daha esnek hale getirilmesi, kadınların iş gücüne katılımının teşvik edilmesi gibi yöntemlerle iş gücü arzı artırılarak yeni endüstriler desteklenebilir.

Dönüşümün Eşiğinde Türkiye

Dördüncü sanayi devrimi, insanlık tarihinin gördüğü en büyük devrimdir. Öyle ki, bu devrim, insanlığın bütün aktivitelerini dönüştürecek bir etkiye sahiptir. Örneğin; bir şeyleri üretme, sahip olduğumuz kaynakları kullanma, diğer insanlarla iletişim kurma, öğrenme, çalışma, yönetme ve iş yapma biçimlerimiz kökten değişecektir (Dünya Ekonomik Forumu, 2018). Söz konusu bu gelişmeler kısa vadede insanlık açısından olumsuz bir ortam yaratabilecektir. Mckinsey Global Institute'un (2016) raporuna göre, ABD'de 2026 yılına kadar bir milyon mesleğin yok olması beklenmektedir. ABD eski başkanı Barrack Obama, 2011 yılında "Gelişmiş Üretim Ortaklığı" adında bir kurum inşa edilmesine önyak olmuştur. Bu adımla, üniversite, endüstri ve federal hükümet biraraya getirilmiş, böylelikle, endüstri 4.0 şartlarına uygun yüksek teknolojiye yönelik yatırımlar yapılması kararı alınmıştır (White House Report, 2011). Bu süreçte, Almanya da tıpkı ABD gibi yeni devrimin gerektirdiği doğrultuda adımlar atmış, endüstri-kamu işbirliği yapılarak akıllı fabrikalar inşa edilmiştir (Schwab, 2017). Görüldüğü üzere, ABD ve Almanya endüstri 4.0'ın olumsuz etkilerine karşı önlemler almakta ve altyapılarını buna göre yeniden düzenlemektedirler.

Bir önceki bölümde atılması gereken adımlar, iş gücünün endüstri 4.0 karşısındaki dezavantajlı durumunun bertaraf edilmesini amaçlamaktadır. Peki bu dönüşüm sürecinde Türkiye'yi neler beklemektedir? Türkiye dönüşüme hazır mıdır veyahut bu dönüşümü gerçekleştirebilecek beşeri ve fiziki yeterliliğe sahip midir? Gelişmekte olan ülke (emerging markets) statüsünde olan Türkiye gibi ülkelerin başat sorunsallarından biri, gelişmiş ülkelere (advanced countries) nazaran altyapı eksikliklerinden kaynaklı zayıf inovasyon sistemlerinin mevcudiyetidir. Bununla ilgili bir başka husus da, dijital dönüşüm için gereken nitelikli insan varlığıdır. Ersoy (2016) *Endüstri 4.0 Yolunda* adlı sunumunda Türkiye'nin ikinci ile üçüncü endüstri devrimi arasında bir yerlerde konumlandığını belirtmektedir. Buna göre, Türkiye'nin temel bilimler alanında yetkinliğinin çağın gerektirdiklerinin hayli gerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Gerçekleşecek olan bu dönüşümün bir parçası olabilmek ve dönüşümde aktif bir rol alabilmek için birtakım yapısal önlem almak gerekmektedir. Bu konuda Eğilmez (2018) *Değişim Sürecinde Türkiye* adlı kitabında şu yapısal önlemleri sıralamaktadır:

- Sanayi odalarının öncülüğünde yüksek kalitede eleman yetiştirecek bilim liseleri kurulmalıdır
- Üniversitelerde temel bilim dallarına dönüş yapılmalıdır
- Geleceğin toplumuna yönelik eğitim müfredatında değişikliğe gidilmeli, eğitimde bilimin payı artırılmalıdır
- Endüstri 4.0'a geçiş sonucunda ortaya çıkacak işsizliğin azaltılabilmesi için tarım ve hayvancılık politikaları, üretim ve verimliliği artıracak biçimde ele alınmalıdır (ss. 231-32).

Alınması gereken önlemler hususunda, Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu'nun 2016 yılı Şubat ayı içerisinde yapılan 29. toplantısında, *Akıllı Üretim Sistemlerine Yönelik Çalışmaların Yapılması* başlıklı kararla konuyla ilgili olarak kamu politikaları önerilmiştir (BTYK, 2016):

- Ülkenin dinamiklerine uygun yürütme, uygulama ve izleme modelinin eğitim, istihdam ve sektörel politikalar ile ilgili analizleri de kapsayacak şekilde ilgili sektör paydaşları eşgüdümünde geliştirilmesi

- Kritik ve öncü teknolojilerde (öncelikle siber fiziksel sistemler, yapay zekâ/sensör/robot teknolojileri, nesnelerin interneti, büyük veri, siber güvenlik, bulut bilişim vb.) yetkinlik kazanılmasını sağlayacak hedef odaklı Ar-Ge çalışmalarının artırılması
- Kritik ve öncü teknolojilerin yerli firmalarımızca üretilmelerini sağlayacak üretim altyapılarına yönelik, pilot üretim ve gösterim desteklerini de kapsayacak şekilde, gerekli teşvik ve destek mekanizmalarının gözden geçirilmesi ve geliştirilmesi

Türk sanayisinin ileri teknoloji üretmesi hususunda küresel rekabet edebilirlik kapasitesinin artırılmasını sağlayacak akıllı üretim sistemlerine geçebilmesi amacıyla yukarıda sayılan politikaların uygulanabilmesi hayati önem taşımaktadır.

Sonuç

Dünya bugünlerde, Almanlar tarafından ilk olarak Hannover Fuarı'nda dile getirilen ve Endüstri 4.0 olarak tanımlanan yeni bir sanayi devrimini konuşuyor. Bu yeni sanayi devrimi ile esas olarak imalat sanayiinde bilgi-sayarlaşma düzeyinin artırılması ve dolayısıyla üretimin ileri teknoloji ile donatılması hedeflenmektedir. Böylelikle, üretimde maksimum esnekliğe ulaşılması, üretimin hızlandırılması ve en önemlisi üretimde insandan kaynaklanabilecek hataların en aza indirgenmesi, yani insan emeğine olan ihtiyacın mümkün olduğu ölçüde azaltılması planlanmaktadır. Bu durum, gelecek dönemde mevcut mesleklerin otomasyona yenik düşerek yok olması ve insanların işsiz kalması gibi yapısal sorunların varlığına işaret etmektedir.

Dördüncü endüstri devriminin yol açacağı yapısal dönüşümün emek üzerinde yaratması muhtemel olumsuz etkilerinin minimuma indirgenbilmesi için hükümetler, özel kurumlar ve uluslararası kuruluşlar düzeyinde önlemler alınmak zorundadır. Bunun için gerekli teknolojik altyapıların tesis edilmesi, yerel ve küresel ölçekte ihtiyaç duyulan hukuksal düzenlemelerin tanzim edilerek yeni döneme uygun bir ekosistem oluşturulması çok önemlidir.

Fakat, bütün bunlardan daha elzem olan unsur, oluşturulan bu ekosistem üzerinde faaliyette bulunacak olan emek faktörüdür. Emek gücünün

teknolojik devrimin yaratacağı ortama adapte olabilmesi için başat olan şey, onların, bu yeni devrimin niteliklerine uygun donanıma sahip olmasını sağlayacak koşulları sağlamaktır. Karşı karşıya kalınan bu durum, ancak ve ancak yeni dönemin değerleri ve yapısına uygun düşecek *bilimsel* nitelikli eğitim politikalarının uygulanabilmesi ile çözüme kavuşabilecektir.

EXTENDED ABSTRACT

**Investigation on The Possible Effect of The 4th
Industrial Revolution on Labor Markets and
Solution Recommendations**

*

Mehmet Fatih Öcal – Kıvanç Altıntaş

Necmettin Erbakan University

The concept of the 4th industrial revolution (Industry 4.0), first introduced by the Germans at the Hannover Fair in 2011 and referred to roughly as the digitalization of the production action, emerges as a fact that is likely to be discussed at present and is expected to affect economic actors structurally. With Industry 4.0, it is aimed to increase the level of computerization in the manufacturing industry and thus to equip it with advanced technology. Thus, it is planned to reach maximum flexibility in production, accelerate production process and, most importantly, minimize the mistakes that can arise from human in production, that is, reduce the need for human labor to the extent possible. According to this, while artificial intelligence and increasing automation are considered to create new business lines in the coming years, at the same time, it reveals the fact that the labor force which can not cope with the new era faces the problem of unemployment.

It is not the first time human beings have encountered the challenge of the machine's labor in the production process. This phenomenon, first in the eighteenth century, constituted an important place in the agenda of humanity with the process of industrial revolution taking place as a result of scientific revolutions. This process, which has led to the substitution of the labor used in production in machines, has changed not only human history but also socioeconomic structure. With the rapid development of natural sciences, mankind has had some tools and equipment that facili-

tate everyday life. Certainly, these developments reflected in the production processes have begun to change the crust of production. With new developments, production can be realized faster, with fewer errors and more perfect than the old one.

The industrial revolution is called the creation of a great accumulation of capital as a result of all these developments in the 18th century when some scientific discoveries are included in the production process and that the machines that operate through steam power bring the mechanized industry to the stage. This historical flow, which progresses scientifically over time, has reached the point where it is now called the fourth industrial revolution and plays a dominant role in the production of cognitive power.

The Internet (IoT) of things, one of the pillars of the fourth industrial revolution, can support systems that can work without human oversight and become smarter on their own in time. As in every revolution, there will be many advantages and disadvantages in this revolution (Greengard, 2017, pp. 13-14). It is expected that artificial intelligence technology will reach new dimensions while many professions will be defeated in automation. With the developing technology, human actions, behavior patterns and social norms will be redefined. It is not easy to predict where this process will take us exactly. For example, it may show unexpected changes, such as shopping from a grocery store or traveling from one location to another, or even performing legal transactions.

The basic concepts on which the 4th industrial revolution is built are (Lasi, Kemper, Fettke, Feld and Hoffmann, 2014):

- **Smart Factories:** Manufacturing will be done entirely with sensors, application modules and autonomous systems. Using intelligent technology, digital and smart factories will manage themselves autonomously.
- **Cyber-Physical Systems:** With this system, the physical world is connected to the world of virtual computing through sensors and actuators.
- **Self-Organizing:** Today's production systems delegate their authority from day to day and from center to periphery. In this way, the forms of classical organization are gradually diminishing.

- **New Systems in Distribution and Procurement Management:** The distribution and procurement system will become increasingly individualized and processes will be interconnected through various different links.
- **New Systems for Enhancement of Products and Services:** Products and services will be developed entirely in ways that individuals desire.
- **Adapting to Human Needs:** New production systems will be designed to meet human needs.
- **Corporate Social Responsibility:** Sustainability and efficient use of resources will be the focus of industrial manufacturing processes.

The world is talking about a new industrial revolution, which was first described by the Germans at the Hannover Fair and is described as Industry 4.0. With this new industrial revolution, it is aimed mainly to increase the level of computerization in manufacturing industry and thus to equip it with advanced technology. In this way, it is planned to reach maximum flexibility in production, accelerate production, and most importantly reduce the mistakes that may arise from man in production, that is, reduce the need for human labor to the extent possible. This indicates the existence of structural problems such as the destruction of existing professions in the future by automation and the unemployment of people.

Measures must be taken at the level of governments, private institutions and international organizations in order to minimize the potential negative effects of labor on the structural transformation caused by the fourth industrial revolution. It is very important to establish the necessary technological infrastructure for this and to establish a new ecosystem by regulating the legal regulations required at the local and global scale.

Kaynakça/References

Acemoglu, D. ve Restrepo P. (2017). *Makine ve insan arasındaki yarış: teknolojinin büyüme, üretim faktörlerinin bölüşümü ve istihdam üzerindeki olası etkileri* (NBER Çalışma Belgesi 22252). National Bureau of Economic Research, <https://doi.org/10.3386/w22252>

- Boston Consulting Group. (2015). Industry 4.0-the future of productivity and growth in manufacturing industries.
- BTYK. (2016). *Akıllı üretim sistemlerine yönelik çalışmaların yapılması*. Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu, Ankara. http://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/2016_101.pdf adresinden alındı.
- Çakmak, U. (2004). Esnek üretim sistemi: İstihdama etkisi ve toyota örneği. (O. Eruygur, Dü.) *Ekonomik Yaklaşım Association*,15, 235-253.
- Castells, M. (2008). *Enformasyon çağı: Ekonomi, toplum ve kültür* (Cilt 2). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Degryse, C. (2016). Digitalisation of the economy and its impact on labour markets. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2730550>
- Dünya Ekonomik Forumu. (2018). *The world is changing. Here's how companies must adapt*.<https://www.weforum.org/agenda/2018/01/the-world-is-changing-here-s-how-companies-must-adapt> adresinden alındı.
- Efendi, A. M. (2005). *İktisat metinleri*. Konya: Çizgi Yayınevi.
- Eğilmez, M. (2018). *Değişim sürecinde Türkiye* (Cilt 1). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ersoy, A. R. (2016). On the way to Industry 4.0: Digital enterprise. https://www.tiad.org/assets/admin/js/plugins/kcfinder/upload/files/Siemens_AliRizaErsoy.pdf
- Freeman C., ve Soete L. (2003). *Yenilik iktisadı* (Semih Ofset b.). (E. Türkcan, Çev.) Ankara: Tübitak Yayınları.
- Greengard, S. (2017). *Nesnelerin interneti*. İstanbul: Optimist Yayınevi.
- Guerado, E. (2017). Scientific Societies and the Third Industrial Revolution – The Future Role of the OTC. *Injury*, 1-4.
- Günay, D. (2002, Ocak). Sanayi ve sanayi tarihi. *Mimar ve Mühendis Dergisi*, 31, 8-14.
- Güran, T. (1988). *İktisat tarihi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi.
- Keynes, J. M. (2012). *Torunlarımıza ekonomik olanaklar*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Lasi H., Fettke P., Kemper H.G., Feld T. ve Hoffmann M. (2014). Endüstri 4.0. *İşletme ve Bilgi Sistemleri Mühendisliği*, 6, 239-242. <https://doi.org/10.1007/s12599-014-0334-4>.

- Mckinsey Global Institute. (2017). Jobs Lost, Jobs Gained: Workforce Transitions In a Time of Automation.
- Parker, W. (1964). *İktisadi büyüme deneyimleri: İktisat tarihinden örnekler* (Cilt 24). (B. E. Supple, Dü.) New York: Random House.
- Ricardo, D. (2018). *Siyasal iktisadın ve vergilendirmenin ilkeleri*. (B. Zeren, Çev.) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Schwab, K. (2015). The Fourth Industrial Revolution-What It Means and How to Respond. Snapshot.
- Schwab, K. (2017). *Dördüncü sanayi devrimi*. (S. Talay, Dü., & Z. Dicleli, Çev.) İstanbul: Optimist Kitap.
- Tunzelmann, N. v. (2003). Historical coevolution of governance and technology in the industrial revolutions. *Structural Change and Economic Dynamics*, 365-384.
- Tüsiad. (2016). *Industry 4.0 In Turkey as an imperative for global competitiveness: an emerging market perspective*. İstanbul.
- White House. (2011). *President Obama launches advanced manufacturing partnership* <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/06/24/president-obama-launches-advanced-manufacturing-partnership> adresinden alındı.
- World Economic Forum. (2018). *Eight futures of work*. Cenevre. http://www3.weforum.org/docs/WEF_FOW_Eight_Futures.pdf adresinden alındı

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Öcal, F. M. ve Altıntaş, K. (2018). Dördüncü sanayi devriminin emek piyasaları üzerindeki olası etkilerinin incelenmesi ve çözüm önerileri. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 2066-2092. DOI: 10.26466/opus.439952

Boko Haram Terör Örgütünün Bölgedeki Etkisi ve Örgütle Müzakere Olanakları

DOI: 10.26466/opus.437155

*

Yusuf Furkan Şen* - Hasan Çiçek**

*¹Doç. Dr., Polis Akademisi, Ankara/Türkiye

E-Posta: yfurkansen@pa.edu.tr

ORCID: [0000-0001-7767-0203](https://orcid.org/0000-0001-7767-0203)

** YL Öğr., Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara/Türkiye

E-Posta: yigithasancicek1974@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-5086-8452](https://orcid.org/0000-0002-5086-8452)

Öz

Afrika kıtasının en kalabalık ülkesi ve en büyük ekonomisi konumundaki Nijerya'da terör, gündemin öncelikli konuları arasında yer almaktadır. Ülke kaynaklarının dağılımındaki adaletsizlik beraberinde yükselen şiddeti getirmekte ve bu durum bir terör örgütünün ihtiyaç duyduğu tüm şartların Nijerya'nın kuzeyinde mevcut olduğu gerçeğini gözler önüne sermektedir. 2002 yılında kurulan Boko Haram'ın ülkedeki zafiyetlerden yararlandığı, Müslümanlarla Hristiyanlar arasındaki sorunları derinleştirdiği, ülkedeki federal ve yerel yönetimleri itibarsızlaştırdığı görülmektedir. Terör saldırılarının, ülkenin kuzeyindeki eyaletlerden başkent Abuja'ya hatta komşu ülkelerden Kamerun ve Nijer'e kadar uzanması, Boko Haram terörünün etki alanını genişlettiğine ve daha büyük bir tehdit haline geldiğine işaret etmektedir. Boko Haram'ın terör saldırılarının yanı sıra Nijerya güvenlik güçlerinin, ülkenin kuzeyindeki sivillere yönelik uygulmuş olduğu şiddet ve yargısız infazlar, kaygıları arttırmakta; çözüm noktasında ise, ülkenin kuzeyindeki az gelişmişliğin giderilmesi, yaşam koşullarının iyileştirilmesi, sağlıklı bir yönetim ve adalet ortamı tesis edilmesi, güvenlik sorunlarının çözümünde büyük bir önem arz etmektedir. Bu çalışmada, Afrika kıtasının en kalabalık ülkesi, en büyük ekonomisi ve dünyanın önde gelen petrol ihracatçılarından birisi olarak bilinen Nijerya'daki Boko Haram terörü araştırılmış ve örgütünün zamanla nasıl bölgesel bir tehdit haline dönüştüğü ele alınmıştır. Ayrıca, bölgedeki terörün sonlandırılması amacıyla örgütle müzakere olanakları tartışılarak konuya ilişkin çözüm önerileri getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Terör, Boko Haram, Afrika, Nijerya, Müzakere Süreci

The Impact of the Terrorist Organization Boko Haram in the Region and the Possibility of Negotiating with the Terrorist Organization

*

Abstract

In Nigeria, the most populous country in Africa and the biggest economy, terrorism is one of the priority issues of the agenda. The injustice in the distribution of the resources of the country brings with it the rising violence, which reveals the fact that all the conditions that a terrorist organization needs exist in the north of Nigeria. Boko Haram, created in 2002, seems to have benefited from weaknesses in the country, deepened problems between Muslims and Christians, and disgusted federal and local governments in the country. Terrorist attacks, extending from the provinces in the north of the country to the capital Abuja, even from neighboring countries to Cameroon and Niger, indicate that Boko Haram has expanded the scope of terror and has become a bigger threat. The violence and extrajudicial executions that the Nigerian security forces, as well as the terrorist attacks of Boko Haram, have imposed on civilians in the north of the country increase concerns; on the solution side, elimination of underdevelopment in the northern part of the country, improvement of living conditions, establishment of a healthy management and justice environment is of great importance in solving security issues. In this study, Boko Haram terrorism in Nigeria, known as one of the largest economies and one of the world's leading oil exporters, has been researched as the most crowded country of the African continent, and how it has become a regional threat over time. In addition, the possibility of negotiations with the organization was discussed in order to end terrorism in the region and a solution was proposed for the issue.

Keywords: Terror, Boko Haram, Africa, Nigeria, Negotiation Process.

Giriş

Genel olarak toplum içerisinde korku veya panik havası oluşturmak amacıyla bir veya birden fazla kişi tarafından sistematik olarak şiddete başvurma eylemi olan terörizm, uzun yıllardan beri toplumları meşgul eden, oldukça karmaşık ve çok boyutlu bir kavramdır. Bu kavram, olaydan olaya, devletten devlete, zamandan zamana farklılık gösterebilmektedir.

Terör örgütleri her geçen gün küreselleşmekte, çok daha büyük ölçekte kayıplara yol açabilecek şiddet kapasitesine ulaşmakta, gelişen sosyal medya imkânları sayesinde kendi söylemlerini yayma ve gençleri şiddete teşvik etme yeteneklerini arttırmaktadırlar. Dünyanın herhangi bir bölgesinde, sadece yanlış zamanda yanlış yerde bulunan insanları ayırt etmeden hedef alan terör tehditiyle başa çıkabilmek noktasında etkin, çabuk ve eşgüdüm halinde hareket edilerek teröre karşı küresel yanıtlar verilmesi zaruridir. Hiç kuşkusuz bu durum terörizmle mücadelede uluslararası işbirliğinin gerekliliğini gözler önüne sermektedir. Söz konusu gerçeğe karşın, dünyanın birçok bölgesinde terörizme karşı işbirliği noktasında yetersiz kalındığı da bilinen bir gerçektir. Bunun en somut örneği ise Afrika'da yaşanan şiddet ve terör ortamıdır.

Afrika kıtasının en kalabalık ülkesi ve en büyük ekonomisi konumundaki Nijerya'da terör, gündemin öncelikli konuları arasında yer almaktadır. Ülkedeki kaynakların dağılımındaki adaletsizlikle bölgede yükselen şiddet arasından doğrudan bir bağlantı bulunmaktadır ve bu durum bir terör örgütünün ihtiyaç duyduğu tüm şartların Nijerya'nın kuzeyinde mevcut olduğu gerçeğini açıkça göstermektedir. Ülkedeki genel kanaat, Boko Haram'ın bu koşullara bağlı bir zeminde oluştuğu yönündedir.

2002 yılında kurulan Boko Haram'ın ülkedeki söz konusu bu zafiyetlerden yararlandığı, Müslümanlarla Hıristiyanlar arasındaki sorunları derinleştirdiği, ülkedeki federal ve yerel yönetimleri itibarsızlaştırdığı görülmektedir.

Terör saldırılarının, ülkenin kuzeyindeki eyaletlerden başkent Abuja'ya hatta komşu ülkelerden Kamerun ve Nijer'e kadar uzanması, Boko Haram terörünün etki alanını genişlettiğine ve daha büyük bir tehdit

haline geldiğine işaret etmektedir. 2017 Küresel Terörizm Endeksi'nde Nijerya'nın terörizmden en çok etkilenen üçüncü ülke olarak gösterilmesi ve söz konusu sıralamada halen savaş halinde olan Suriye'yi dahi geride bırakması, ülkedeki sorunun boyutunu ortaya koymaktadır.

Boko Haram'ın terör saldırılarının yanı sıra Nijerya güvenlik güçlerinin, ülkenin kuzeyindeki sivillere yönelik uygulamış olduğu şiddet ve yargısız infazlar, kaygıları arttırmakta; çözüm noktasında, ülkenin kuzeyindeki az gelişmişliğin giderilmesi, yaşam koşullarının iyileştirilmesi, sağlıklı bir yönetim ve adalet ortamı tesis edilmesi, güvenlik sorunlarının çözümünde büyük bir önem arz etmektedir.

Söz konusu çalışma, Afrika kıtasının en kalabalık ülkesi, en büyük ekonomisi ve dünyanın önde gelen petrol ihracatçılarından birisi olarak bilinen Nijerya'daki Boko Haram terörünün nasıl bir ortamda doğduğunu ortaya koymayı, süreçteki temel dinamikleri irdelemeyi ve konuyla ilgili Türkiye'de sınırlı sayıdaki akademik çalışmaya katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Çalışma, Boko Haram terör örgütünün, ülkenin kuzeyinde yerel bir tehditken, alın(a)mayan önlemler ve izlenen tutarsız politikalar sonrası tüm ülke için hatta Batı Afrika bölgesi için genel bir tehdit haline dönüştüğü tezinden yola çıkarak, süreçteki somut gelişmelere ve ilgili tarafların temel tezlerine yer vermek suretiyle günümüzde gelinen noktayı masaya yatırmaktadır.

İlk olarak Nijerya'daki tarihsel sürecin ana hatlarıyla incelenmesinin ülkedeki istikrarsızlığın arka planını anlayabilmek noktasında önem arz ettiğinden hareketle bağımsızlığından günümüze Nijerya'daki önemli tarihsel gelişmelere yer verilmekte, sömürgeci güçlerin uygulamış olduğu politikaların ortaya çıkardığı sorunlar ve söz konusu sorunların günümüze yansımaları üzerinde durulmaktadır. Ardından Boko Haram'ın oluşumuna, taleplerine, dış bağlantılarına ve bölgenin dinamiklerine yer verilmektedir. Devamında, örgütün kuruluşundan günümüze çatışma süreci incelenmekte ve kamuoyunda büyük birer yankı uyandıran terör saldırıları detaylandırılmaktadır. Bununla birlikte, federal yönetimin güvenlik stratejisi masaya yatırılmakta, özellikle Nijerya ordusunun ve emniyet güçlerinin uygulamalarına yer verilmektedir. Ayrıca uluslararası kuruluşlar tarafından hazırlanan ve federal yönetimin terörle mücadele stratejisini değerlendiren bazı raporların detayları

ortaya konulmaktadır. Son olarak Boko Haram'ın bölgedeki etkisi incelemeye söz konusu terör örgütünün zamanla etki alanını genişletip nasıl bölgesel bir tehdit haline geldiği ve terörün bitirilmesi amacıyla Boko Haram ile müzakere ortamı ve olasılıkları üzerinde değerlendirmelerde bulunulmakta, Nijerya Federal Yönetimi'nin atması gereken adımlarla birlikte Federal Yönetimi kısıtlayan unsurlar sıralanmaktadır.

Nijerya ve Ülkenin Demokrafik Yapısı: Fırsatlar ve Tehditler

Afrika kıtasının en kalabalık ülkesi ve en büyük ekonomisi konumundaki Nijerya, 180 milyonu aşkın bir nüfusa ev sahipliği yapmaktadır. 1 Ocak 1891 tarihinde Birleşik Krallık'ın sömürgesi haline gelen Nijerya, 1 Ekim 1960'da bağımsızlığını elde etmiştir. Nijerya, bağımsızlığını kazandığında Doğu, Kuzey ve Batı olmak üzere üç eyaletten oluşuyordu. 1963 yılında bunlara Orta-Batı bölgesinin eklenmesiyle sayı dörde çıkmıştır. Sonraki dönemlerde söz konusu eyaletlerdeki bölünmelerle birlikte sayı giderek artmıştır. Federal bir yönetime sahip olan ülkede günümüzde 36 eyalet bulunmaktadır.

250'den fazla ana etnik grubun yaşadığı ve lehçeler dahil olmak üzere 500'den fazla dilin konuşulduğu ülkenin resmi dili İngilizce iken, ağırlıklı olarak konuşulan yerel diller arasında Hausa, Yoruba, İgbo ve Fulani dilleri başı çekmektedir. Fulanilerin %90'dan fazlası Müslüman, kalan kısmı ise Ortodoks'dur (Viotti ve Kauppi, 2001, s. 421). Hausalar ve Fulaniler, büyük oranda ülkenin kuzeyinde yaşamaktadırlar. Yorubalar, Nijerya'nın güneybatısında, Hıristiyan İgbolar ise güneydoğusunda bulunmaktadır. Ülkede Müslüman ve Hıristiyan nüfusun oranı birbirine yakın olmakla birlikte %1,5'i de geleneksel dinlere mensuptur.

Farklı kimlikleri tek çatı altında toplayan sömürgeci güçlerin politikaları, günümüzde çok sayıdaki Afrika ülkesinde ulusal bütünlüğün sağlanabilmesini olanaksız kılmaktadır. Nijerya, bu gerçekle örtüşen örneklerden birisidir. Sömürgeci güç Birleşik Krallık, karmaşık bir nüfus yapısı içerisinde bir bakıma üç farklı ülke olarak kabul ettiği Hausaların ve Fulanilerin kontrolündeki Kuzey ile Yorubaların kontrolündeki Batı ve İgboların hâkim olduğu Doğu'yu bir araya getirmiştir. Böylesine

karmaşık bir yapı içerisindeki Nijerya, bağımsızlığının ilk günlerinden itibaren kendisini adeta bir kimlik ve ulusal bütünlük bunalımının içerisinde bulmuştur.

Nijerya’da petrol, 1953 yılında keşfedilmiş olup sonraki dönemlerdeki anlaşmazlıkların ve çatışmaların ana kaynağını oluşturmuştur. Böylesine bir ortamda, Birleşik Krallık’ın ülkeden çekilmesinin ardından bağımsızlıkla birlikte etnik, dinsel, dilsel ve kültürel farklılıkların yanı sıra mevcut kaynakların paylaşımı konusunda yaşanan anlaşmazlıklar, farklı bölgelerde geniş çaplı çatışmalara sebebiyet vermiştir. 1960-1965 yılları arasında ülkenin yönetimi Hausa-İgbo ittifakının elinde bulunmuştur. Söz konusu yapı Yorubaların aleyhine olurken, 1965 yılında Hausalar ile Yorubalar arasında kuzeyde oluşturulan ittifak, seçimlerde çoğunluğu elde etmeyi başarmıştır (Habeeb, 2007, s. 67).

Aynı yıl Nijer Deltası’nda patlak veren kriz, yerel çaplı çatışmalara dönüşmüştür. Söz konusu krizin etkileri, özellikle 1990’lı yıllar boyunca ve 2000’li yılların ilk yarısında çatışmaların boyutunun genişlemesi üzerine daha fazla hissedilecek ve bölgedeki çatışmalar, “Nijer Deltası Krizi” şeklinde adlandırılacaktır (Adetoun, 2005, s. 47).

1966 yılının Ocak ayında İgbo kökenli subayların askeri darbe ile yönetime el koymaları sonucu ülkenin kuzey kesiminde yaşayan İgbolar, Müslümanların saldırılarına maruz kalmışlardır. Güneyde yaşayan İgbolar ise yeni bir ulus olarak “Biafra Cumhuriyeti” adı altında bağımsızlıklarını ilân etmişlerdir. Nijerya’nın petrol rezervlerinin büyük bölümünün bu bölgede bulunması nedeniyle Nijerya Hükümeti, bölgeyi karadan ve denizden abluka altına almıştır. 1967-1970 yılları arasında yaşanan ve “Biafra Savaşı” olarak adlandırılan mücadele, bağımsızlık sonrası ilk ve Afrika’nın en kanlı iç savaşlarından birisi olarak tarihe geçmiştir. Söz konusu savaşta, açlık ve hastalık gibi nedenlere de bağlı olarak 1 milyondan fazla sivilin hayatını kaybettiği yönünde genel bir mutabakat söz konusudur. Biafra Savaşı, askeri darbelerin yolunu açan bir iç savaş olmuştur.

1970 yılında Biafra Cumhuriyeti’ne son verilirken, Nijerya yeniden birleşmiştir. Ancak uygulanan abluka sürecinde büyük çaplı kıtlık ve hastalıkların ortaya çıkması nedeniyle Nijerya Hükümeti, büyük insan hakları ihlalleri yaptığı yönünde ithamlara mâruz kalmıştır. İç savaşın

sona ermesi, etnik ve dinsel bakımdan ülkedeki tansiyonu düşürememiştir. 1970'li ve 1980'li yıllarda hükümet üzerindeki askeri baskılar yoğunlaşırken, darbeler aracılığıyla iktidarın taraflar arasında el değiştirdiğine şahit olunmuştur. Ülkede yeniden sivil yönetime 1999 yılında dönülebilmıştır. Bu süreçte çok sayıda Müslüman ve Hıristiyan vatandaş hayatını kaybetmiştir.

Kesintisiz şekilde yaklaşık 15 yıl süren askeri dikta rejimlerinden sonra, Nijerya'da 29 Mayıs 1999 tarihinde genel seçimlerin gerçekleştirilmesi sonucu iktidara sivil yönetim gelmiştir. 1999 yılında Devlet Başkanı olarak göreve başlayan eski darbeci General Olusegun Obasanjo, sekiz yıllık yönetimi sırasında bazı olumlu reformlar başlatarak ülkenin dış itibârının iade edilmesini sağlamış olsa da ülke ekonomisini ayağa kaldıramamış ve yolsuzlukların üzerine kararlılıkla gidememiştir.

Öte yandan yoğunluklu olarak Müslümanların yaşadıkları 12 kuzey eyaletinde şeriat mahkemelerinin kurulması yönündeki talepler, ülkedeki tansiyonu daha fazla yükseltmiş ve taraflar arasında yeni gerginlikleri beraberinde getirmiştir. Bölgedeki gergin ortam, gelecek süreçte Boko Haram adlı grubun ortaya çıkmasına da uygun bir zemin hazırlayacaktır.

2007 yılının Nisan ayındaki seçimler ise ülke tarihinde iktidarın, bir sivil yönetimden bir başka sivil yönetime geçmesi bakımından bir ilki teşkil etmiştir. Ancak muhalefet partilerinin seçim kampanyaları sırasında baskı altına alınmaları, bir takım düzmeceliklerin yaşanması ve seçim sürecinde 200'den fazla kişinin ölümüne yol açan şiddet olaylarının görülmesi, söz konusu seçimlere gölge düşürmüştür. 21 Nisan 2007 tarihinde yapılan seçimlerde Devlet Başkanlığı'na Kuzeyli bir Müslüman olan Umaru Musa Yar'Adua seçilmiştir. Mayıs 2010'da Yar'Adua'nın rahatsızlığı nedeniyle vefâtının ardından Devlet Başkanı Yardımcısı Goodluck Jonathan, geçici olarak Devlet Başkanlığı görevine getirilmiştir. Bu ismin, Nisan 2011 seçimlerinde, Halkın Demokrasi Partisi'nden Devlet Başkanlığı için aday olacağını açıklaması üzerine, parti içerisinde varılan mutabakat gereği sekiz yıl Müslüman, sekiz yıl Hıristiyan bir siyasetçinin Devlet Başkanlığı'na aday olması ilkesine ters düşüldüğü gerekçesiyle Jonathan'ın adaylığı, ülke gündemini uzun bir süre meşgul etmiş ve Müslümanlarla Hıristiyanları karşı karşıya getirmiştir. Bu süreçte, özellikle Kaduna eyaletinin güneyinde geniş çaplı çatışmalara tanıklık

edilmiştir. Süregelen tartışmalar arasında 16 Nisan 2011 tarihinde yapılan Devlet Başkanlığı seçimlerinden, Goodluck Jonathan, zaferle ayrılarak dört yıllığına bu göreve seçilmiştir. Buna karşın, kötü yönetim, artan yolsuzluklar ve terörizmin yükselişi, Jonathan iktidarının sonunu hazırlamış ve 2015 yılının Mart ayındaki seçimlerden Muhammed Buhari zaferle ayrılmıştır. Buhari'nin göreve geldiğinde vermiş olduğu ilk sözlerden birisi de Boko Haram'ı ortadan kaldırmak olmuştur.

Ortak uzlaşma metotları bulunmayan siyasi kurumlar ve güvenlik hizmetlerindeki zâfiyetler, ülkedeki istikrarsızlığın temelindeki etkenlerdir. Bu gibi durumlarda olaylar, daha çok şiddet yöntemine başvurulacak bastırılabilir. Ülkedeki genel kanaat, Boko Haram'ın da bu koşullara bağlı bir zeminde oluştuğu yönündedir.

Boko Haram Kimdir?

2002 yılında Muhammed Yusuf tarafından kurulan (örgütün adını duyurduğu ilk eylemin 2003 yılında kaydedilmesi münasebetiyle kuruluş yılı 2003 olarak da kabul edilmektedir) ve şeriat kanunlarına dayalı bir anayasası bulunan "Jama'atu Ahlus-Sunnah Lidda'Awati Wal Jihad" (Kendilerini Peygamberin Öğretisini Yaymaya ve Cihada Adanmış İnsanlar) ya da kamuoyundaki diğer adıyla Boko Haram, yerel Hausa dilindeki Boko ve Arapça'daki Haram sözcüklerinden oluşmaktadır. Buna göre, Boko Haram'ı "Batılı tarzda eğitimin yasaklanmış olduğu" görüşünü benimseyen bir hareket olarak tanımlamak mümkündür. Yayınlamış oldukları çeşitli doktrinlerde Batılı tarzda eğitime karşı duydukları kin ve nefreti, açıkça dile getirmektedirler. BBC'nin Muhammed Yusuf ile 2009 yılında yapmış olduğu bir mülakat sırasında Yusuf, Batılı tarzdaki eğitimin, kendi inançlarına ters düştüğünü ifade etmiştir.

ABD'nin Nijerya eski Büyükelçilerinden John Campbell, Boko Haram'ı kuzeydeki yoksulluğa ve günahkârlığa karşı kızgın insanlardan oluşan bir halk hareketi şeklinde adlandırmıştır (Walker, 2012, s. 9). Yoksulluğun ve kötü yönetimin sorumlusunun Boko Haram olmadığı yönündeki yaygın kanaate karşın, önceki Devlet Başkanı Goodluck Jonathan birçok platformda vermiş olduğu demeçlerde bu türden eleştiri ve iddiaları kesin bir dille yalanlamamıştır. Ancak çok sayıda uzman, kaynakların dağılımındaki adaletsizlikle yükselen şiddet arasında doğrudan bağlantı

bulduğuna dikkat çekmektedir. Boko Haram'ın, her ne kadar yoksulluğun sorumlusu olmadığı yönündeki düşünce kabul görse de 2011'den itibaren şiddetlenen çatışmalar üzerine Nijer, Çad ve Kamerun'a komşu olan Kuzey'deki yoksul eyaletlerde bulunan çok sayıda işletme, güvenlik sorunundan ötürü faaliyetlerini tamamen sonlandırmış ya da ülkenin orta kesimlerine taşınmak zorunda kalmıştır. Bu durum, bölge ekonomisine zarar verdiği gibi komşu ülkeleri de sıkıntıya düşürmektedir.

Geçmişte İngiliz sömürgeciler, ülkenin kuzeyindeki aristokratlarla birlikte anlaşarak kurmuş oldukları misyonerlik okulları aracılığıyla Müslüman gençlerin inançlarını değiştirmeyi amaçlamışlardır (Anyadike, 2011). Bu politika, doğal olarak toplum içerisindeki karşıtlıkları arttırmakla birlikte günümüze dek Batılı eğitime karşı sürekli bir şüphe duyulmasına sebep olmuştur. Nijerya'nın önde gelen gazetelerinden Vanguard'da 19 Nisan 2012 tarihinde yayımlanan bir haberde, ülkenin kuzeyinde yaşayan 9,5 milyon çocuğun, kendilerini ulema olarak adlandıran kişilerden bir tür din eğitimi olan muhacir eğitimi aldıkları ve temel eğitimden uzak oldukları bilgisine yer verilmiştir (Abayomi, 2012). Bunun temelinde ise misyonerlik faaliyetlerine duyulan tepki yatmaktadır.

Geçmiş dönemlerde yine ülkenin kuzeyindeki çeşitli grupların, güvenliği ve istikrarı tehdit ettikleri görülürken, Boko Haram'a benzer nitelikte bulgulara rastlanmaktadır. "Maitatsine Hareketi" olarak adlandırılan ve ismini Hatip Muhammed Marwa'nın lakâbından alan grup, bölgedeki beş eyalette gerçekleştirmiş olduğu saldırılarla binlerce insanın ölümüne neden olmuştur (Pham, 2012, s. 1). İngiliz sömürgeciler tarafından sınır dışı edilen Marwa, bağımsızlığın ardından yeniden ülkeye dönmüş ve 1970'li yıllardan itibaren gençler ve yoksul göçmenler üzerindeki nüfuzunu genişleten bir isim haline gelmiştir. Marwa, 1980 yılında Kano eyaletindeki bir isyan sırasında güvenlik güçlerince öldürülmesine rağmen destekçileri, aynı eyalette 1982, 1984 ve 1985 yıllarında büyük çaplı isyanlara öncülük etmişlerdir.

Bazı kaynaklar, Boko Haram'ın oluşumunda geçmiş 1940'lı yıllara dayanan radikal dini grupların evrim geçirdiğine ve 1990'lı yılların sonlarında bir araya gelmiş kuzeyli farklı radikal grupların etkili olduğu görüşüne yer vermektedir. Ayrıca Benin, Kamerun, Çad ve Nijer gibi komşu devletlerden de yabancı casusların, Boko Haram'ın kuruluşuna

katkı sağladıkları yönünde görüşler mevcuttur. Bir başka iddiaya göre, söz konusu radikal hareketin mensuplarının tamamen Kuzeyli Müslümanlardan oluşmadığı, örgüt bünyesinde Hıristiyanların yanı sıra siyasetçilerin de yer aldığı yönündeki iddia yaygın olarak kabul görmektedir. Son dönemde yapılan araştırmalar sonucunda Boko Haram militanları arasında ciddi oranda Nijer ve Kamerun vatandaşlarının bulunduğu, kamuoyu ile paylaşılmıştır. Grubun liderlerinden Ebubekir Şeku hakkındaki yaygın kanaat, kendisinin Yobe eyaletindeki bir köye mensup olduğu yönünde iken, Senato Komitesi'nin araştırma raporlarında Şeku'nun Nijer Cumhuriyeti vatandaşı olduğu bilgisine yer verilmektedir.

Bir terör örgütünün konuşlanacağı bölgelerde ihtiyaç duyacağı tüm şartlar, Nijerya'nın kuzeyinde mevcuttur. Ülke genelindeki dinsel ve etnik farklılıkların yanı sıra kuzey kesiminde bir eğitim sorunu gerçeği bulunmaktadır. Boko Haram'ın okullara yönelik saldırıları nedeniyle on binlerce öğrencinin eğitimlerine devam edemedikleri bildirilmektedir (IRIN News, 2013). Eğitimine devam edemeyen öğrencilerin büyük bölümünü ilköğretim çağındaki kesim oluşturmaktadır.

Eğitimsiz gençlerin yanı sıra eğitilmiş olanların da büyük bölümünün işsiz olması, yasa dışı göçler, bazı dini liderlerin provokasyonları, tansiyonu yükseltmektedir. Ülkedeki Federal Yönetim ile eyalet ve yerel yönetimler arasındaki zayıf ilişkiler ise çekişmeleri beraberinde getirmektedir.

Boko Haram'ın özellikle ortaya çıkış sürecinde, bölgedeki gerginliğin yanı sıra kuzey eyaletlerindeki yöneticilerin de büyük sorumlulukları bulunmaktadır. Sözgelimi Boko Haram'ın kurucu lideri konumundaki Muhammed Yusuf, daha önce Yobe eyaletinde polisle çatıştığından dolayı Suudi Arabistan'a sürgüne gönderilmiş, ancak daha sonra dönemin Borno Vali Yardımcısı Adamu Dibal'ın kişisel girişimleri sonucunda yeniden ülkeye dönmüştür. Bölgenin önde gelen siyasi partileri de oy potansiyelinden ötürü örgütün kuruluşuna ve gelişimine doğrudan olmasa bile dolaylı olarak katkı sağlamışlardır.

Nijerya'nın kuzeydoğusunda konumlanan Borno Eyaleti'nde oluşturulan Boko Haram, nüfusun çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu Nijerya'nın kuzeyinde bulunan on iki eyalette şeriat kanunlarının uygulanmasını talep etmektedir. Borno eyaleti, ülkenin en yoksul bölgelerinin

başında gelmekte ve eyalet yönetiminin sloganı her ne kadar “barışın anavatanı” şeklinde olsa da en tehlikeli terör saldırılarının yaşandığı bölge konumundadır. (Boko Haram terör örgütünün Nijerya’da etkili olduğu bölgeler için Bkz. Harita 1.)

Afrika’nın genelinde olduğu gibi Nijerya’daki doğal zenginliklerin dağılımında da eşitsizlikler göze çarpmaktadır. Ülkenin güneyinde zengin petrol rezervleri mevcutken, kuzeyinde yoksulluk hayli yaygın olmakla birlikte istihdam olanakları son derece kısıtlıdır. Borno eyaletinde okuma-yazma bilen kadınların oranı yalnızca %12’dir (Anyadike, 2011). Söz konusu tablo, Boko Haram’ın, ülkenin az gelişmiş kesimlerindeki faaliyetlerinde işsiz ve dışlanmış gençlere refah dolu bir gelecek vaadinde bulunarak taraftarlarını arttırmasını kolaylaştırmaktadır. Böylesine bir ortamda Yusuf, şeriat kanunlarına bağlı bir okul aracılığıyla işsiz ve muhalif gençleri eğiterek dikkat çekmiştir. Söylemleri ve örgütün eylemleri referans alındığında, Ebubekir Şeku’nun Yusuf’tan daha radikal bir isim olduğu görülmektedir. Bizzat kendisinin öncülük ettiği seri saldırılar, planlı suikastler ve hedef kitlenin genişletilmesi sonrası Şeku’nun ismi, Kuzey Nijerya’nın Usame bin Ladin’i şeklinde anılmaya başlanmıştır. Ancak Nijerya’nın radikal terör örgütüne ilişkin bilinmesi gereken en temel gerçek, ülkedeki tüm Müslümanları temsil etmediğidir.

Boko Haram’ın temel talebi, Nijerya’nın kuzeydoğusundaki on iki eyaleti kapsayan bölgede kendi eğitim sistemine, emniyet teşkilâtına ve hükümetine sahip yeni bir devlet oluşturmaktır. Bölgenin mevcut koşulları göz önünde bulundurulduğunda; gıda, barınma ve refah dolu bir yaşam vaadiyle çok sayıda gencin, radikal hareketin bünyesine katılması kaçınılmaz bir sonuç olmaktadır. Radikalleşen bu gençler Boko Haram’ın vaadlerini yerine getirmek adına uyguladıkları vahşetin aktörleri olmaktadır. Kendi döneminde Yusuf’un özellikle Suudi Arabistan’daki selefi bağlarını kullanmak suretiyle örgüte fonlar temin ettiği yönünde görüşlere de rastlanmaktadır. Ayrıca Nijerya’nın ulusal birlikten uzak olduğu gerçeği, Boko Haram’ın varlığı ile ülkenin toprak bütünlüğü açısından tehdit şeklinde yorumlanmasına neden olmaktadır.

Dikkat çekici bir diğer husus, ülkedeki bazı siyasetçilerle terör örgütü arasındaki ilişkilerdir. Sözgelimi, Nijerya Demokratik Halk Partisi’ne mensup olan Borno eyaleti Senatörü Ali Ndume, 21 Kasım 2011’de Boko

Haram ile bağlantısı bulunduğu gerekçesiyle tutuklanmıştır (BBC, 2011). 26 günlük bir gözaltı süresinin ardından kefalet karşılığı serbest bırakılan Ndume'nin Senatörlüğü, 2012 yılının Mayıs ayında sonuçlanan bir dava neticesinde düşürülmüştür. Boko Haram'ın eski bir sözcüsü, mahkemede vermiş olduğu ifadesinde Ndume'nin örgüte destek sağladığını iddia etmiştir. Senatör Ndume'nin yargılanması sürecine devam edilmektedir (Nnochir ve Mic-Braimoh, 2017). 19 Ekim 2012 tarihinde ise Boko Haram mensubu bir komutanın, yine Borno eyaletine mensup Senatör Ali Modu Şerif'in konutunda ele geçirilmiştir (Ujah, 2012). Her iki örnek de örgütün, ülke yönetimindeki varlığına dair genel bir fikir vermektedir. Öte yandan, General İbrahim Babangida'nın ismi de destekçiler arasında anılmış, ancak söz konusu isim, hakkındaki suçlamaları reddetmiştir.

Boko Haram hakkında küresel cihat yanlısı olmadığı ya da daha genel bir ifadeyle faaliyet alanının kısıtlı olduğu yönünde nitelendirmelere rastlanırken, örgütün Nijer, Kamerun, Benin ve Çad gibi komşu ülkeler açısından da sorun teşkil ettiği bir gerçektir.

Öte yandan, Boko Haram, El Kaide'nin de aralarında bulunduğu bazı uluslararası terör örgütüyle ilişkilendirilmektedir. Sözgelimi, Cezayir kökenli İslami Mağrip El Kaide (*Al-Qaeda in the Islamic Margreb-AQIM*) ile Boko Haram'ın yıllardır Sahra bölgesinde ortak tatbikatlar yaptıkları belirtilmektedir. Söz konusu bilgi, Amerikalı ve diğer yabancı istihbarat kaynakları tarafından da doğrulanmıştır. Özellikle Boko Haram tarafından kaçırılan 276 kız çocuğu olayını araştırmak üzere kurulan araştırma komitesinin hazırlamış olduğu 50 sayfalık raporda, 2002 yılında Usame bin Ladin'in Nijerya'daki selefi gruplara ve Boko Haram'ın kurucusu Muhammed Yusuf'a dağıtılmak üzere 3 milyon dolar gönderdiği bilgisi yer almıştır. Raporda ayrıca 2006 yılında Boko Haram mensuplarına, AQIM tarafından eğitim desteği verildiği, Boko Haram'ın söz konusu terör örgütüyle bölgesel ve uluslararası bağlarının bulunduğu ve diğer terörist gruplarla da işbirliği yaptığı belirtilmiştir (Owede, 2016).

Nijerya'nın bir önceki Devlet Başkanı Goodluck Jonathan ise 2015 yılının Mart ayında bir Amerikan haber ajansı ile yapmış olduğu söyleşide, Boko Haram terör örgütü mensuplarının Ortadoğu'da DEAŞ kamplarında eğitim aldıkları ve şiddet yanlısı hareketlerle ittifaklar kurdukları konusunda güçlü şüphelerin bulunduğunu ifade etmiştir (Stein, 2015). Nijerya Federal Hükümeti de terör örgütü DEAŞ'ın bilhassa ülke

dışında eğitim alan Nijeryalı gençleri radikalleştirdiğine dikkat çekerek, ailelerin dikkatli olmaları gerektiği yönünde bir uyarıda bulunmuştur (Ayansina, 2015).

Somali Devlet Başkanı Hasan Şeyh Mahmud da 14 Şubat 2016 tarihinde Münih'te gerçekleştirilen güvenlik konferansında, Boko Haram militanlarının kendi ülkesinde eğitim aldıklarını ve buradan Batı Afrika'ya gönderildiklerini ifade etmiştir (Musa, 2016). Ayrıca Boko Haram mensuplarının önemli bir bölümünün, Kuzey Mali'de eğitim aldığı, kullanılan silahların yine Mali üzerinden Libya'dan getirildiği bildirilmektedir.

Söz konusu iddiaların gerçeklik payının yüksek olduğu düşünüldüğünde, Nijerya'nın Boko Haram ile etkin bir biçimde mücadele edebilmesi için uluslararası işbirliğinin ne denli büyük bir önem arz ettiği daha net bir biçimde görülmektedir.

Bazı uzmanlar ise bölgenin mevcut ihtiyaçlarının görmezden gelinmesi açısından Boko Haram'ı El Kaide ve diğer terör örgütleriyle özdeşleştirmenin en kolay mâzeret olduğunu dile getirmekte, Federal Güvenlik Güçlerinin, ülkenin kuzey eyaletlerinde şiddeti tırmandırdıklarına dair eleştiriler yöneltmektedirler (Francis, 2011).

Çatışma Süreci

Boko Haram, örgütlendiği eyaletlerde emniyet güçleriyle yerel bir mücadeleye girişmiş ve çatışmalar bir süre kısıtlı bir bölgede yaşanmıştır. Ayrıca örgütün, 2009 yılına kadar gerçekleştirdiği eylemlerinde sivil halkı hedef almadığı bilinmektedir. Boko Haram'ın adını daha geç duyurması, daha çok dönemin Devlet Başkanı Olusegun Obasanjo'nun sıkı güvenlik önlemlerine dayandırılmadır (Ewi, 2011). Ancak yeni oluşum içerisindeki örgütün ilk yıllarında daha çok iç yapılanmasına yönelik çalışmalar yapmakla birlikte yerel çaplı saldırı eylemlerinde bulunduğunu da ifade etmek gerekmektedir.

2003 yılındaki saldırıların geri püskürtülmesinin ardından Boko Haram taraftarları, Nijer yakınlarındaki Yobe eyaletinde yeniden örgütlenmeye başlamışlardır. Bayraklarındaki benzerlikten ötürü Nijerya'nın Talibanları olarak da adlandırılan grubun, Afgan emsalleriyle herhangi bir

bağlantısının bulunmadığı görüşü hâkimdir (Pham, 2012, s. 4). 2004 yılının ortalarında bu kez Borno eyaleti sınırında bulunan polis merkezine saldırılar gerçekleştirilmiştir. Nitekim Muhammed Yusuf, Maiduguri'de birer cami ve okul inşa ettirmiştir.

İddialara göre, 2007 yılında Borno eyalet yönetimi ile Yusuf arasında varılan sözlü mutabakat gereği, söz konusu eyalette şeriat kanunlarının uygulanabileceği yönünde bir vaatte bulunulmuştur (Abdallah, 2011). Aynı yıl yapılan seçimlerde göreve gelen Vali Ali Modu Şerif, Diyanet İşleri Başkanlığı oluşturarak aynı zamanda Yusuf'un Ulusal Sekreteri olan Alhaji Buji Foi'yi söz konusu kuruma temsilci olarak atamıştır. Fakat daha sonra şeriat kanunlarının uygulanmasına dair sözünü yerine getirmemiş ve bunun üzerine taraflar arasında büyük bir çatışma yaşanmıştır. Yusuf'un yandaşları, aynı zamanda emniyet güçleriyle de çatışmaya başlamışlardır.

Bu dönemde muhafazakâr bir parti olarak bilinen Nijerya Halk Partisi (*All Nigeria People's Party-ANPP*) yöneticilerinin seri cinayetlerle öldürülmeleri, Borno'daki Demokratik Halk Partisi'nin (*Peoples Democratic Party-PDP*) Boko Haram'ı devraldığı yönünde iddiaların ortaya atılmasına neden olmuştur. Boko Haram'a destek sağlamakla suçlanan Senatör Muhammed Ali Ndune'un daha önce ANPP'nin üyesi iken, buradan ayrılarak PDP'ye geçmesi bu iddiaları güçlendirse de söz konusu parti yönetimi, iddiaları kesin bir dille reddettiğini açıklamıştır. Ancak daha sonra söz konusu partinin başkanı ve üst düzey bazı yöneticiler, teröre finansal destek sağladıkları gerekçesiyle tutuklanmışlardır.

Boko Haram'a mensup militanlar tarafından 2009 yılının Temmuz ayında Borno, Bauchi, Kano ve Yobe eyaletlerindeki polis merkezlerine ve kamu binalarına eş zamanlı ve koordineli olarak gerçekleştirilen saldırılar, Nijerya'da yeni bir çatışma dalgasını ortaya çıkartacak sürecin ilk adımları olmuştur. Gelişme üzerine örgütün merkezi konumundaki Maiduguri, kuşatma altına alınmış ve bölgede şiddetli çatışmalar yaşanmıştır. Ancak özellikle örgütün, önceki eylemlerinden farklı olarak okulları ve kiliseleri de hedef alması, çatışmaları kritik bir sürece taşıyacak ve geçmişte yaşanmış olan din savaşına ilişkin tartışmaları yeniden alevlendirecektir. Boko Haram'ın kiliseleri hedef alan kanlı saldırıları, çatışmaları tırmandırmakla birlikte örgüt hakkında Taliban nitelendirmesinde bulunulacaktır.

Söz konusu çatışmalar sırasında yakalanan Muhammed Yusuf ve örgütün üst düzey isimleri, mahkemeye çıkartılmadan önce gözaltında buldukları esnada infaz edilmişlerdir. Bazı emniyet yetkilileri, Muhammed Yusuf'un kaçmaya çalıştığı için öldürüldüğünü açıklamışlarsa da bu konuda soru işaretleri halen mevcuttur (Nossiter, 2009; Gorman, 2009). Ayrıca Maiduguri'deki caminin yerle bir edilmesi, Federal Hükümete yönelik kin tohumlarının daha da sertleşmesini beraberinde getirecek bir adım olmuştur. Grubun lideri Yusuf'un gözaltında iken öldürülmesini, süreci sabote edecek ve bugüne kadar süregelen çatışmaların fitilini ateşleyecek bir eylem şeklinde tanımlamak mümkündür. Zira, Ağustos 2009'da bir bildirge yayımlayan örgüt, liderini şehit olarak tanımlamış ve cihat ilan etmiştir. Böylece terörist saldırılar ve çatışmalar, ülkenin kuzeyindeki eyaletlerden başkent Abuja'ya kadar uzanacak geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Ayrıca uluslararası kamuoyunun hakkında fazla bir enformasyona sahip olmadığı Boko Haram, adını büyük oranda 2009 yılında duyurmuştur. Boko Haram'ın bugün halen kurucu liderinin ve mensuplarının öldürülmesinin intikam mücadelesini verdiği yönünde görüşler hâkimdir.

Bu süreçte Boko Haram, kapsamlı bir dönüşüm yaşamıştır. Yusuf'un yardımcısı Ebubekir bin Muhammed Şeku, kendisini örgütün yeni lideri olarak ilân etmiş ve Nijerya otoritelerine "cihadın sona erdiğini düşünmeyin" yönünde bir mesaj vermiştir (Pham, 2012, s. 4).

5 Mayıs 2010'da kuzeyli bir Müslüman olan Devlet Başkanı Umaru Musa Yar'Adua'nın beklenmeyen ölümü üzerine koltuğu güneyli bir Hıristiyan olan Goodluck Jonathan devralmıştır. Jonathan döneminde, ülkedeki terör sorunu bir anlamda tavan yapacaktır. Bu süreçte Nijerya güvenlik güçleri, tepki çeken uygulamalara başvurmak suretiyle Bauchi eyaletinde örgüt üyesi olduklarını gerekçe göstererek çok sayıda kişiyi yargılamadan hapse atmıştır. Söz konusu eylem, tansiyonun yeniden yükselmesine neden olmuştur. Kısa bir müddet sonra 7 Eylül 2010'da Boko Haram militanları, Bauchi eyaletindeki federal bir hapisaneye saldırarak 100'den fazla üyelerini dışarı kaçırmayı başarmışlardır (Pham, 2012, s. 4). Ayrıca emniyet güçleri ile militanlar arasında karşılıklı misillemeler yaşanırken, Hıristiyan toplulukların yaşadığı köylere ve kiliselere yönelik yüksek sayıda can kayıplarıyla sonuçlanan saldırılar

gerçekleştirilmiştir. Çatışmaların ardından çok sayıda cansız beden ve yıkılan-yıkılan bina kalıntıları, ortaya içler acısı bir manzara çıkartmıştır.

Bahsi geçen uygulamalarda gerek emniyetin gerekse yargının başarısız birer sınav verdikleri genel kabul gören bir gerçektir. Özellikle örgütün liderinin idâm edilmesi ve ardından operasyonların adı geçen bölgelerde yoğunlaştırılarak gözaltına alma olayları, Boko Haram'ın cihat kararının ardındaki genel gerekçelerdir. Boko Haram, aynı yılın sonlarından itibaren şiddetini arttırarak kapasite, taktik ve ideolojik bakımdan büyük bir dönüşüm sürecine girmiştir.

Krize bağlı olarak bölgeden göç edenlerin sayısı artarken, Büyükelçi Osman Gafi- Galtiman başkanlığında olayları araştırmak üzere bir komite oluşturulmuştur. İncelemelerini tamamlayan komitenin, hükümete sunmuş olduğu raporun içeriği konusunda kamuoyuna hiçbir açıklama yapılmaması ve halkın bu konuda aydınlatılmaması, çelişkiye sebep olmuştur. Nitekim çatışma sürecinde tarafların birbirlerine geniş boyutlarda zarar vermelerine ilaveten, yasa dışı idamlar ve ilerleyen süreçte karşılıklı misillemelerde sivillerin de can kaybı, barış ortamının tesis edilmesinin önünde önemli bir engel teşkil edecektir. Bilhassa Ceza Mahkemesi'nde ve iç tüzükte gerekli düzenlemeler yapılmaksızın büyük çaplı tutuklama eylemleri, dini bir ayrımcılık yapıldığı yönünde kabul görmüş olup Federal Yönetime yönelik düşmanlığı körüklemiştir. Bu gelişmeler, sonraki süreçte çatışma alanlarının genişlemesine ve sorunların, başkent Abuja'ya kadar taşınmasına zemin hazırlayacaktır.

2011 yılı, iç savaşın sona erdiği 1970 yılından sonraki en kanlı yıl olarak kabul edilmektedir. Söz konusu yıl içerisindeki terör saldırılarının sayısı, kapsamı ve can kayıpları, bunu açıkça ortaya koymaktadır. Resmi kayıtlara göre ülkenin çeşitli eyaletlerinde 100'den fazla terör saldırısının gerçekleştirilmesi, neredeyse her üç günde bir masum insanların hedef alınmasına ve yüzlerce insanın yaşamını yitirmesine neden olmuştur ki, bu durumun toplum üzerinde nasıl bir psikolojik tahribâta neden olduğunu tahmin etmek güç değildir. 2011 yılına henüz 1 Ocak'ta askeri bir kışlada patlamaların meydana geldiğini öğrenerek başlayan Nijeryalılar açısından söz konusu yıl bombalamalar, ölümler ve siyasi entrikalarla geçen bir yıl olarak hafızalara kazınmıştır.

2011 yılının Mayıs ayında silahlı bir grup, ülkenin Nijer ile olan sınırında bir İtalyan firmasına baskın yaparak biri İngiliz diğeri İtalyan iki

kişiyi kaçırmak on ay süreyle gözaltında tutmuştur. Bu kişilerle ilgili video görüntüleri de yayınlanırken, Mart 2012’de Nijeryalı askerler ile İngiliz Özel Güçleri tarafından gerçekleştirilen kurtarma girişiminden hemen önce rehinelere öldürülmüştür. Sokoto eyaletindeki bu başarısız girişimin ardından Nijerya Hükümeti ve Birleşik Krallık Başbakanı, olayın sorumluluğunu Boko Haram’a yüklemişlerdir. Bilhassa dönemin Devlet Başkanı Jonathan, grup ile uluslararası terörizm arasında bağlantı bulunduğunu sıklıkla vurgulamak suretiyle dünya kamuoyunu ikna etmeye çalışmıştır. Örgüt ise bu iddiaları redderek kaçırma eylemiyle hiçbir ilgisinin bulunmadığını duyurmuştur. Yine bu yılın Mart ayında Birleşik Krallık, İtalya ve Yunanistan vatandaşı toplam yedi Avrupalı rehine, Kuzey Nijerya’da öldürülmüştür. Bu gibi olayları öne sürmek suretiyle Goodluck Jonathan’ın Devlet Başkanlığı görevi süresince Boko Haram’a ilişkin medya aracılığıyla yapmış olduğu açıklamalar, örgüt açısından motive edici birer beyanattan öteye geçmemiştir.

Boko Haram’ın eylem ve söylemleri, bahsi geçen dönüşümün ardından etkisini arttırmıştır. Nitekim söz konusu terör örgütü, artık ülkenin kuzeydoğusunun dışında da büyük çaplı saldırılar gerçekleştirmeye başlamıştır. Özellikle başkent Abuja’da paniğe neden olan ve büyük ses getiren eylemler, bunun açık bir göstergesidir. 2011 yılının 26 Ağustos tarihinde Abuja’daki BM binasını, 1 Ekim’deki Bağımsızlık Yıldönümü’nde başkentten Kartal Meydanı’nı ve Noel’de Abuja’daki kiliseleri hedef alarak yüzlerce insanın kaybıyla sonuçlanan terör saldırıları, örgütün adını dünya gündeminde daha fazla öne çıkartmıştır. (Burada bir hatırlatma yapmakta yarar vardır: Noel Günü gerçekleştirilen ve 44 can kaybına neden olan bu bombalı saldırılar, Kuzey Nijerya’daki İslam Cemaati Birliği tarafından da yapılan bir açıklamayla kınanmıştır. Buna karşılık, 13 Temmuz 2012’de Maiduguri’deki merkez camisine Borno Vali Yardımcısı’nın bulunduğu sırada düzenlenen bombalı saldırı ise benzer şekilde Nijerya Hıristiyan Birliği tarafından kınanmıştır.) Bu noktadan hareketle, Boko Haram ile teröre destek veren ülkeler ve uluslararası terör örgütleri arasındaki bağlantıların geliştirildiğine dair emareler bulunduğu işaret edilmektedir. Örgütün ekonomik, siyasi ve güvenlik anlamında daha büyük bir tehdide dönüştüğü gerçeği yadsınamaz. Söz konusu saldırılar,

Boko Haram'ın kapasitesinin sınırlı olduğuna dair iddiaları da çürütmüştür.

Boko Haram'ın kuzey eyaletlerindeki terör eylemleri, artık olağan eylemler olarak kabul edilmektedir. Abuja'ya yönelik saldırılar ise daha çok dünya kamuoyunun dikkatini çekmeye ve Federal Yönetimi güç durumda bırakmaya yöneliktir. BM binasını hedef alan saldırıların ardından Nijerya Savunma Bakanı Bello Halliru Mohammed, BBC ile yapmış olduğu bir röportaj sırasında “şu an ABD'nin 11 Eylül sonrası bulunduğu durumdayız” ifadesini kullanmıştır (Fisher, 2011). Başkent Abuja, çok sayıda kuruluşa ev sahipliği yapan bir şehirdir. Afrika Birliği'nin temsilciliği ve Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu'nun (*The Economic Community of West African States-ECOWAS*) merkez binası da burada bulunmaktadır. Bugüne dek her iki kuruluş da hedefler arasında yer almamıştır. BM'nin 2003'de Irak'ta, 2007'de Cezayir'de ve 2009'da ise Afganistan'da maruz kaldığı saldırılar göz önünde bulundurulduğunda, terörist örgütlerin sabit bir hedefi haline geldiği ifade edilebilir.

Noel Günü'nü kana bulayan patlamaların ardından 8 Ocak'ta bir açıklama yapan dönemin başkanı Jonathan ise Biafra Savaşı'na atıfta bulunarak “bugün Boko Haram'ın destekçilerinin aramızda bulunuyor olmaları, iç savaştan daha kötü bir durum” ifadesini kullanarak tepkisini dile getirmiştir (Vanguard, 2012a). Bu konuda kişisel görüşünü paylaşan birçok Nijeryalı, “iç savaşta düşmanın nereden geleceği öngörülebilirdi, ancak bugünkü durum çok daha karmaşık” sözleriyle durumu özetlemektedir. Toplumun psikolojisini tahrip eden acımasız saldırılar karşısında insanların “ölümlerden nasıl kaçacağız” şeklindeki veryansınları dikkat çekecek ve kamuoyunda sıklıkla tartışmalara konu olacaktır.

10 Ocak 2012 tarihinde saldırılarında bu kez Edu eyaletine bağlı Benin kasabasında bulunan bir cami ve kuran kursu hedef alınmıştır. Bu gelişmenin yaşandığı günlerde bir açıklama yapan Nobel ödüllü Prof. Wole Soyinka, ulusun adım adım bir iç savaşa gittiğine işaret etmiştir (Vanguard, 2012b). Özellikle yine Ocak ayında dinsel bakımdan daha hassas bir kuzey eyaleti olan Kano'daki seri saldırılarda 180'den fazla insan, yaşamını yitirmiştir. Boko Haram, Kano'ya yönelik saldırılarına gerekçe olarak kendi üyelerine gözaltında yapılan işkenceleri göstermiştir. Açıklamada, daha önce eyalet yetkililerine işkencelerin durdurulması

amacıyla mektuplar yollandığı, ancak bunların dikkate alınmamasından ötürü saldırıların gerçekleştirildiği bildirilmiştir (Marama, 2012).

Boko Haram'ın hedef kitlesine son dönemde gazetecilerin, yazılı ve görsel medyanın da eklendiği görülmektedir. Thisday adlı gazetenin Abuja ve Kaduna'daki ofisleri, 26 Nisan 2012 günü eşzamanlı bombalı saldırılara maruz kalmıştır. Saldırlara gerekçe olarak söz konusu gazetenin, olayları kasıtlı olarak saptırması gösterilmiştir (BBC, 2012).

Afrika'nın en kalabalık ülkesi, en büyük petrol ihracatçısı ve bilinen rezervleri ile dünya genelinde 10. sırada bulunan Nijerya için terör, en büyük tehditlerin başında gelmektedir. 26 Ocak 2012 tarihinde BM Güvenlik Konseyi tarafından yayımlanan bir bildiriye Boko Haram üyelerinin, Kuzey Mali'de eğitim aldıkları ve Libya'dan kendilerine silah akışı sağlandığı ifade edilmiştir (Security Council, 2012). Devrim sonrası, Libya üzerinden bölgeye önemli miktarda silah akışının gerçekleştiği görüşü, yaygın olarak kabul görmektedir. Doğal olarak Boko Haram'ın da bu akıştan istifade ettiği düşüncesi hâkimdir (Zounmenou ve Chatora, 2001, s. 4). Nijerya Savunma Bakanı Olusola Obada tarafından 10 Nisan 2012 tarihinde yapılan bir açıklamada, Kaddafi Rejimi'ne ait Libya'da yağmalanan silahların ve patlayıcı maddelerin Kano eyaletinde ele geçirildiği ifade edilmiştir (Iroegbu, 2012). Bilindiği üzere örgüt tarafından kullanılan suikast bombaları ve silahlar yabancı menşelidir. Ancak örgüt hakkında her geçen gün yeni iddiaların ortaya atılması, ciddi bir bilgi kirliliğine de sebebiyet vermektedir.

Nijerya, 2013 yılına da Borno ve Kano eyaletlerindeki saldırılarla başlamıştır. Buna karşın, özellikle Borno eyaletinin Baga isimli kasabasında Ortak Görev Gücü tarafından sivillere yönelik katliam, uzun süre gündemi meşgul edecektir. 16 Nisan 2013 tarihinde Çokuluslu Ortak Görev Gücü'nün Boko Haram'a yönelik silahlı müdahalesi, büyük bir felakete dönüşmüştür. Baga Katliamı olarak anılacak çatışmalarda çoğunluğu sivil olmak üzere çok sayıda kişi yaşamını yitirmiştir. Olaylara ilişkin açıklama yapan Ortak Görev Gücü'nün Komutanı basında çıkan 185 kişinin hayatını kaybettiğine dair haberlerin gerçeği yansıtmadığını, çatışmalar sırasında 30 teröristin etkisiz hale getirildiğini, 1 asker ve 6 sivilin ise hayatını kaybettiğini, 5 kişinin de tutuklandığını belirtmiştir (Audu, 2013). Bölgede incelemelerde bulunan Eyalet Senatörü Maina

Maaji, kurbanlara dair 228 mezar saydığını, 4000 dolayında evin kullanılamaz hale geldiğini, öldürülen kişiler arasında savunmasız çocukların, gençlerin ve kadınların bulunduğunu açıklamıştır (İbrahim ve Bashir, 2013).

Konuya ilişkin açıklama yapan İnsan Hakları İzleme Örgütü ise raporda bölgenin 26 Nisan tarihli uydu görüntülerini yayınlayarak, 2,400'ün üzerinde konutun zarar gördüğünü ya da kullanılamaz hale geldiğini duyurmuş ve 80.000 m²'lik bir alanın çatışmalardan etkilendiği bilgisine yer vermiştir (Human Rights Watch, 2013). Nijerya Ulusal Uzay Araştırmaları ve Kalkınma Ajansı ise kendi görüntülerinde 54.000 m²'lik bir alanın çatışmalardan etkilendiğini, ancak yıkımın meydana geldiği alanın 11.000 m² olduğunu açıklamıştır (Muanya, 2013). Ulusal Acil Yönetim Ajansı ve Kızılhaç gibi yardım kuruluşları, güvenlik kaygısı dolayısıyla bölgeye oldukça geç ulaşabilmişlerdir.

Baga bölgesindeki ölümler üzerine bir açıklama yapan ABD'nin Nijerya Büyükelçisi Terence P. Mc Culley, Nijerya otoritelerinin ülkedeki yargısız infazlarından ve insan hakları ihlallerinden kaygı duyduklarını belirtmiştir (Ibeh, 2013). Nijerya Barolar Birliği başta olmak üzere çok sayıda Nijeryalı STK, yaptıkları yazılı açıklamalarda ülkenin Boko Haram ve diğer isyancılardan ötürü sıkıntılı bir süreçten geçtiğini, ancak güvenlik operasyonlarında çok sayıda masum sivilin öldürülmesinin kabul edilemeyeceği görüşüne yer vermişlerdir.

Bölgedeki olayları araştırmak üzere Senato tarafından oluşturulan Soruşturma Komisyonu ise Haziran ayında yayınlamış olduğu geçici raporda, hukuk dışı bir eyleme başvurulduğu konusunda şüphe bulunmadığı görüşüne yer vermiş ve bir anlamda katliam yapıldığı yönündeki iddiaları teyit etmiştir (The National Human Rights Commission, 2013, s. 20). Terör saldırılarının devam etmesi üzerine 14 Mayıs tarihinde Borno, Yobe ve Adamawa eyaletlerinde olağanüstü hâl ilân edildiği açıklanmıştır. Borno ve Yobe gibi sınırda bulunan eyaletlerde cep telefonu görüşmelerinin ve internete erişimin durdurulması üzerine iş faaliyetleri de durma noktasına gelmiş ve gıda fiyatlarında artışlar görülmüştür. 15 Mayıs'tan itibaren Nijerya Silahlı Güçlerine mensup çok sayıda askerin katılımıyla Boko Haram'ın kampları havadan bombalanmıştır. Söz konusu gelişmeye bağlı olarak, bölgedeki çok sayıda yerleşimci de yaşam alanlarını terk etmek zorunda kalmıştır.

2014 yılında da çatışmaların sürdüğüne tanıklık edilirken, özellikle Nisan ayında terör örgütünün bir okulu hedef alan saldırı sırasında 200'den fazla kız öğrencinin kaçırılması, dünya genelinde yankı uyandırmış ve sosyal medyada başlatılan kampanyalar aracılığıyla uluslararası camianın da Boko Haram terörüne karşı harekete geçmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca Mayıs ayında Borno'daki terör saldırısında 300'ü aşkın sivilin yaşamını yitirmesi ve 2015 yılının Haziran ayında Nijerya'nın yanı sıra Çad ve Kamerun'u hedef alan terör saldırıları, Boko Haram'ın terör faaliyetlerinde alanını ne denli genişlettiğine dair önemli bir takım izlenimler bırakmıştır.

2016 yılında ise devam eden saldırılarda kiliseler ve camiler hedef alınırken, Kamerun'un kuzeyine yönelik saldırılar artarak devam etmiştir. 2017 yılının Mart ayında Gwazo bölgesinde 22 kız çocuğunun kaçırılması ve Mayıs ayında Maiduguri Üniversitesi'nin kadın bombacılar tarafından hedef alınması, büyük yankı uyandıran terör eylemleri olarak kayıtlara geçmiştir.

2018 yılında ise saldırıların yer yer devam ettiğine tanıklık edilirken, Nijerya Hükümeti ile terör örgütü arasındaki pazarlıklar sonucu, kaçırılan kız çocuklarından 21'inin serbest bırakılması ve tutuklu Boko Haram mensuplarının serbest bırakılması karşılığında diğer çocukların da serbest bırakılabileceklerinin açıklanması, müzakereler konusunda ümitleri yeniden yeşertirken, 19 Mart 2018 tarihinde Hükümet, Boko Haramla ateşkes görüşmelerinin yapıldığı bilgisini teyit etmiştir.

Özetle, Nijerya'nın kuzey kesiminde böylesine olumsuz bir tablonun ortaya çıkmasında dinsel farklılıklardan çok ekonomik farklılıkların etkisinden söz etmek daha doğrudur. İş ve eğitim gibi konularda yaşanan fırsat eşitsizliği, tepkilerin kaçınılmaz olmasına ve Boko Haram'ın bu boşluktan yararlanmasına neden olmuştur. Boko Haram'ın adını duyurduğu ilk saldırılardan bugüne dek etki alanını genişlettiği aşikârdır. Eylemlerin ve zayiâtların boyutu, bu gerçeği doğrulamakta ve ülkenin yöneticileri üzerindeki tepkileri artırmaktadır. Boko Haram'ın son 10 yılda gerçekleştirdiği terör eylemlerinin bilançosu (Bkz. Tablo 1.) incelendiğinde yıkıcı gerçek daha açık görülecektir.

Federal Yönetimin Güvenlik Stratejisi

Nijerya Federal Yönetimi'nin Boko Haram terörünün önlenmesi amacıyla bugüne dek uygulamış olduğu güvenlik stratejisi, şiddeti artırarak ters bir etki yapmıştır.

Ülkede yaygınlaşan silahlı saldırılar, bombalama eylemleri ve suikast girişimleri, ulusal güvenliğin ne denli istikrarsız olduğunu ortaya koyan örneklerdir. Bununla birlikte Nijerya güvenlik güçlerinin, ülkenin kuzeyindeki bir takım uygulamaları, toplum nezdinde olumsuz bir imajın oluşmasına sebebiyet vermiştir.

Uluslararası Af Örgütü (*Amnesty International-AI*), yargısız infazlar ve ciddi insan hakları ihlalleri de dahil olmak üzere savaş suçları nedeniyle Nijerya ordusuna ve emniyet güçlerine eleştiriler yöneltmektedir. Uluslararası Af Örgütü'nün aralarında mahkum, mahkum yakınları, insan hakları savunucuları ve hukukçuların aralarında bulunduğu 500'ü aşkın kişiyle yapmış olduğu mülakatlara dayandırdığı raporunda, Nijerya'da işkencenin boyutuna dikkat çekmektedir. Söz konusu raporda, polis ve ordu mensuplarının, gözaltılar sırasında dayak, tecavüz, cinsel şiddet, tırnak ve diş sökme, tutukluların ayaklarından sallandırılması, aç bırakılması, keskin cisimlerin üzerine oturtulması, elektrik verilmesi gibi çok sayıda işkence yöntemine başvurduklarını iddia etmiştir (*Amnesty International, 2014*). Özellikle Borno ve Kano eyaletlerindeki halk, Boko Haram militanlarına nazaran güvenlik güçlerinden daha fazla korku duymaktadır. Askeri personele yönelik terör eylemlerinin ardından başlatılan operasyonlarda, bugüne dek teröristlerle birlikte çok sayıda sivil öldürülmüş, konutlara, dükkânlara ve araçlara zarar verilmiştir. Nitekim, bir önceki bölümde bahsi geçen ve "Baga Katliamı" şeklinde anılan olay, bunun en somut örneklerinden birisidir.

Askerin, yerleşimcilere karşı saldırgan bir tutum sergilediğini ve potansiyel terörist muamelesi gösterdiğini belirten Kuzey Nijeryalılar, kendilerine karşı uygulanmakta olan sert politikaların bir benzerinin niçin diğer sorunlu bölge Nijer Deltası'nda uygulanmadığı sorusunu yöneltmektedirler.

Uluslararası Af Örgütü tarafından 2012 yılının Kasım ayında yayımlanan bir diğer raporda da benzer eleştiriler yer almıştır. Raporda, Nijeryalı Güvenlik Güçlerinin, terörle mücadelede kontrolün dışına

çıkarak çatıştıklarına ve çok sayıda sivilin ölümünden sorumlu olduklarına yer verilmiştir (Amnesty International, 2012). Washington Post gazetesinin Afrika Büro Şefi tarafından yapılan bir araştırma sonrası kaleme aldığı makalede, Ortak Görev Gücü'ne bağlı askerlerin yargısız infazlarına, tutuklu yüzlerce mahkûma işkence yapıldığına ve yoğunluklu olarak Maiduguri'deki evlerin ve işyerlerinin kundaklanmasına atıfta bulunulmuştur (Raghavan, 2012). Bölgedeki yaşam koşullarının çok güç olduğunu ifade eden insan hakları aktivistleri de kendilerini Boko Haram militanları ile askerler arasında kapana kısılmış gibi hissettiklerini, bu durumda bölge halkının her iki taraftan da korkmakta haklı olduğu görüşünü paylaşmaktadırlar. Bu yöndeki uygulamaların neticesinde, Kuzey halkı yabancılaştırılmaktadır.

2012 yılında yayımlanan bir raporda son dört yılda mahkeme kararı bulunmaksızın ülkede 7.198 kişinin öldürüldüğü bilgisine yer verilmiştir (Campbell ve Harwood, 2013). Yine Boko Haram mensubu oldukları iddiasıyla sokak ortasında öldürülen silahsız yedi kişiye ait görüntülerin El Cezire tarafından yayınlanması, güvenlik güçlerinin uygulamaları hakkında fikir vermektedir (Al Jazeera, 2010). Söz konusu iddia ve görüntüler, bir anlamda ülkenin adalet sistemindeki sorunları da ifşa etmektedir.

Nijerya'nın kuzeyindeki terör saldırıları ve Nijerya ordusunun, Boko Haram terör örgütüne yönelik askeri operasyonları nedeniyle çok sayıda yerleşimci, komşu ülkelerden Çad, Nijer ve Kamerun'a sığınmak zorunda kalmıştır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne (UNHCR) göre, Boko Haram terörü nedeniyle 2,4 milyonun üzerinde sivil, yaşadığı yeri terk etmek zorunda kalmıştır (UNHCR, 2018. Ayrıca Bkz. Harita 2.).

Terörizme karşı mücadelede hükümet güçleriyle halk arasındaki iletişim kopukluğuna dikkat çeken uzmanlar, tâkip edilen stratejiyi eleştirmektedirler. Bu konuda yeni reformlar yapılması durumunda dahi Nijerya emniyetinin ve askeri güçlerinin, bıraktığı olumsuz imaj nedeniyle bölge halkı üzerinde güven tesis edebilmesi güç görünmektedir. Nijerya'daki şiddeti daha iyi anlamak amacıyla Dış İlişkiler Konseyi tarafından Güvenlik Takip Mekanizması adı altında bir birim oluşturulsa da uygulama noktasında yetersiz kalındığı müddetçe konuya ilişkin yalnızca

metodolojik araştırmalar yapılması, bir anlam ifade etmeyecektir (Campbell, 2012).

Nijerya'da yoğun bir biçimde eleştirilen konulardan birisi de güvenlik için ayrılan yüksek bütçe, askeri harcamalar ve buna rağmen güvensizliğin sürmesi gelmektedir. 2011-2015 döneminde Nijerya'nın güvenliğe ayırdığı bütçenin 4,62 trilyon Nijerya Nairası olduğu belirtilmektedir ki söz konusu rakam, 236 milyar Dolara karşılık gelmektedir (Olufemi, 2015). Buna karşın, söz konusu süreçte Boko Haram terörünün yanı sıra insan kaçırmaya, ham petrol hırsızlığı, silahlı soygun ve diğer muhtelif suçlar, ülke genelinde yaygınlaşmıştır. Mevcut tablo, yüksek büyüme oranlarına ve yabancı yatırımlara karşın, petrol zengini Nijerya'nın neden ekonomik dönüşümü sağlayamadığı, işsizlik oranlarını azaltamadığı, dış borçların arttığı ve nüfusun %60'dan fazlasının günlük gelirinin 1,25 doların altında bulunduğu konularında net bir fikir vermektedir.

Ülkenin kuzeyindeki geri kalmışlığın azaltılarak yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve anne-çocuk ölüm oranlarının daha aşağı düzeylere çekilebilmesi, güvenlik sorunlarının çözümlenebilmesinde zorunluluk olarak görülmelidir. Özellikle buradaki birçok bölgenin tarımsal üretim açısından elverişli olması, sektöre yapılacak yatırımlar sayesinde gıda güvenliğinin sağlanabilmesine imkân tanıyacaktır. Nijerya'nın tarım sektöründe istihdam edilenlerin büyük bölümünü kadınların oluşturması da bu bakımdan bir fırsattır. Dolayısıyla ulusal bütçeden, silahlı güçlere ve güvenlik hizmetlerine tahsis edilen rakamların aşağı çekilebilmesi ve yüksek oranlardaki yolsuzluğun önlenerek Kuzey'de kalkınmaya yönelik yatırımların yapılabilmesi, kalkınma noktasında büyük önem arz etmektedir.

Ülkedeki ekonomik çalkantılar ve terör bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Nijerya için de tıpkı Sudan benzeri bir iç savaş ve ardından bölünme senaryoları ortaya atılmaktadır. 2005 yılında ABD Ulusal İstihbarat Konseyi tarafından finanse edilen ve Amerikalı Sahra altı Afrika uzmanlarını bir araya getiren bir konferansın içeriğindeki görüşlerin derlenmesi suretiyle yayımlanan rapor, Nijerya'nın içten çökmesi riskine işaret etmiştir (National Intelligence Council, 2005). Bu türden rapor ve söylemler, Abuja'da tepki çekmekte ve endişeleri beraberinde getirmektedir.

Tepki çeken konular arasında, ABD'nin Boko Haram'a kendi terör örgütleri listesinde yer vermemesi de bulunurken, ABD Yönetimi eleştiriler üzerine somut bir adım atarak, 14 Kasım 2013 tarihinde Boko Haram'ı da terör örgütü olarak tanımıştır. Özellikle ABD Federal Yönetimi'ne bağlı olan Ulusal Güvenlik Komitesi, Federal Soruşturma Bürosu (FBI) ve Adalet Bürosu'nun Boko Haram'ın terör örgütleri listesine dâhil edilmesi konusunda olumlu yönde görüş bildirdikleri iddia edilmektedir. Hatta 2011 yılında Ulusal Güvenlik Komitesi tarafından Boko Haram'ın listeye dâhil edilmesini öngören bir rapor hazırlanmıştır. Aynı yıl ABD, Nijerya ile askeri ve savunma alanlarındaki mevcut işbirliğinin kapsamını da genişletmiştir.

26 Ağustos 2011 tarihinde Abuja'daki binası terör saldırısına uğrayan BM de gecikmeli de olsa Boko Haram'ı 22 Mayıs 2014 tarihinde, lideri Ebubekir Muhammed Şeku'yu ise 26 Haziran 2014'de yaptırım listesine dahil etmiştir (United Nations Security Council, 2018). Ayrıca söz konusu terör örgütüne, mali veya silah desteği sağlayacak kişi ya da kuruluşların da terörist grubun destekçileri olarak sınıflandırılacakları ve yaptırımlara tabi tutulacakları bildirilmiştir. Boko Haram'ın BM'nin 1267 sayılı yaptırım listesine dahil edilmesi, Güvenlik Konseyi'nin Boko Haram'a para ve silah desteği gibi kanalları kapatması ve örgütün terör eylemlerine karşı küresel birliğin geliştirilmesi bakımından kayda değer bir adım olmuştur.

Dönemin Birleşik Krallık Başbakanı David Cameron ise 23 Şubat 2012'deki Londra Somali Konferansı sırasında mevkidaşı Goodluck Jonathan ile gerçekleştirdiği görüşmenin ardından yaptığı açıklamada terörizmle mücadele konusunda Nijerya'ya destek olacaklarını ifade etmiştir (Premium Times, 2012). Bu noktada Nijerya ordusunun ve polislerin eğitimi için ABD ve Avrupa ülkelerinin yapıcı rol oynayabilecekleri yönünde görüşler dile getirilse de uygulamalara bakıldığında, geçmişteki eğitimlerin ne denli sınırlı katkı yaptığı ortadadır. Ayrıca Mali'deki askeri eğiten ABD, 2012 yılının Mart ayındaki askeri darbenin sorumluları arasında gösterilmiştir. Nijerya'nın kıtadaki askeri darbelerden ne denli mağdur olduğu bilindiğinden, yeniden bu türden bir senaryonun ortaya çıkması durumunda ülkenin topyekün kargaşaya sürüklenmesi kaçınılmaz olacaktır.

Boko Haram'ın terör eylemleri, bilhassa önceki başkan Jonathan'ın kişisel otoritesinin sarsılmasında, 2012 yılı için aday olduğu Afrika Birliği'nin dönem başkanlığını ve 2015 yılında Devlet Başkanlığı seçimlerini kaybetmesinde belirleyici birer rol oynamıştır.

2015 yılının Mayıs ayında yapılan Devlet Başkanlığı seçimlerinden zafere ayrılan Muhammed Buhari de kısa süre içinde Boko Haram'ı ortadan kaldıracaklarının sözünü vermiştir. Buhari döneminde, Boko Haram'a ağır kayıplar verdirilse de terörün tümüyle bertaraf edilemediği görülmektedir. Buna karşın, artırılan güvenlik tedbirlerin ardından Boko Haram'a komşu ülkelerden yapılan silah ve gıda yardımı kısmen azalmıştır. Ayrıca Boko Haram'ın silah stokladığı ve esirleri sakladığı çeşitli kamplarının imha edilmesi noktasında daha kararlı adımlar atılmaktadır.

Devlet Başkanı Buhari, ayrıca Kuzey kökenli ve bölgenin dinamiklerini iyi bilen komutanları, operasyonların başına atayarak orduya moral vermeyi amaçlamıştır. Buhari, ayrıca tüm Nijerya'ya komşu ülkelerin yanı sıra ABD, Fransa ve Hindistan'ın da aralarında bulunduğu stratejik ülkeleri ziyaret ederek, uluslararası kamyonun desteğini almaya çalışmaktadır. Buhari, BM Genel Kurulu'nun 19 Eylül 2017 tarihinde icra edilen 72. Oturumunda, teröre mücadelede uluslararası dayanışmanın önemine atıfta bulunarak destek talebinde bulunmuştur (UN News, 2017).

Nijerya Merkez Bankası ise ticari bankalarla ve finans kuruluşlarıyla birlikte yaptığı çalışmalarda, terörist gruplara ait hesap faaliyetlerini yakından takip etmekte, Boko Haram'a yönelik finansal desteklerin kesilmesi amacıyla hesaplardaki hareketlilikler dikkatle incelenmektedir.

Tüm çabalara karşın, Nijerya'daki Federal Hükümetin söz konusu çabaları uzun vadeye yayabilmesi gerekmektedir. Zira 2017 yılının Kasım ayında yayımlanan Küresel Terörizm Endeksi'ne göre, Nijerya'nın terörden kaynaklanan insan kayıplarını hatırı sayılır ölçüde azalttığı kaydedilse de ülkenin genel sıralamadaki yeri değişmemiş, Irak ve Afganistan'ın ardından Nijerya, terörizmden en çok etkilenen üçüncü ülke olarak kalmaya devam etmiştir (Institute Economic and Peace, 2017). Nijerya'nın söz konusu sıralamada Suriye'yi dahi geride bırakması, ülkedeki sorunun boyutunu net bir biçimde ortaya koymaktadır.

Boko Haram'ın Bölgedeki Etkisi

Nijerya'daki çatışma süreci genel olarak incelendiğinde, Boko Haram'ın etki alanını genişlettiği sonucuna ulaşılmaktadır. Söz konusu oluşumun bugünkü hedefinde her ne kadar ağırlıklı olarak Nijeryalı makamlar ve vatandaşlar bulursa da gelecek süreçte hedef kitlenin, komşu ülkelerle genişlemesine dair bir risk bulunmaktadır.

Örgütün varlığı ve yoğunluklu olarak kuzeydeki eyaletlerde uygulamakta olduğu şiddet, ilgili eyaletlerin hayli zayıf durumdaki ekonomileri üzerinde daha fazla olumsuz etki bırakmaktadır. Bilhassa Çad, Nijer ve Kamerun'un kuzeyi ile yakın ekonomik ve ticari ilişkileri bulunan Kano eyaletinin, sorundan ötürü büyük bir kayba uğradığı aşikârdır. Bu durum, doğal olarak komşu ülkelere de yansımaktadır. Özellikle Nijerya ile 1690 km sınırı bulunan Kamerun ve 1497 km ortak sınıra sahip olan Nijer, bu tehdidi en fazla hisseden komşu ülkelerdir (Yengwong-Fai, 2012). Örgütün, her iki ülkeye rahatlıkla sızabilme kabiliyeti bulunmakla birlikte bölgedeki koşullar da buna imkân sunmaktadır. Kamerun'a nazaran daha istikrarsız bir ülke olan Nijer'in hassas yapısı, daha büyük risklere işaret etmektedir. Teröristlerin, bu bölgede rahatlıkla barınabilmeleri de mümkündür. Ayrıca Nijer'in yönetim zaafiyeti, sosyo-ekonomik sorunları ve marjinal toplumsal yapısından ötürü iç sorunları bir hayli fazladır.

Nijerya, Nijer ve Kamerun Hükümetleri, terörün yayılmasını önlemek amacıyla sınır güvenliğinin artırılması yönünde müşterek çabalar sarf etmektedirler. Ancak söz konusu çabalar, Boko Haram'ın caydırılması bakımından yetersizdir. Özellikle kuraklığa bağlı olarak bölgede hüküm sürmekte olan gıda sorunundan ötürü Nijer'deki kalabalık bir kitle, Nijerya ile yapılan gıda ticaretine bağımlı durumdadır. Sınırların tümüyle kapatılması, Nijer'deki gıda kıtlığının daha da artması anlamına gelmektedir.

Nijerya ile Nijer arasında işbirliğini geliştirmek amacıyla karşılıklı ziyaretler gerçekleşmekte ve istişarelerde bulunmaktadır. İki ülke arasında 2012 yılının Ekim ayında bir güvenlik ve savunma anlaşması imzalanmıştır.

Nijerya ile Kamerun arasındaki sınırın geçici olarak kapatılması yönündeki karar ise Kamerun ekonomisine kritik bir darbe vurmuştur.

Gümrük hâsılatının büyük oranda azaldığı ülkenin özellikle kuzey kesiminde petrol fiyatlarında ciddi artışlar görülmüştür. Bunun yanı sıra fiyat artışları süt, şeker ve un gibi temel ihtiyaç maddelerine de yansımıştır (Chimtom, 2012). Boko Haram militanları tarafından Kamerun'a yönelik silahlı saldırılar nedeniyle sınırdaki güvenlik güçlerinin sayısı artırılmış ve gerginlik, iki ülke arasındaki ilişkilere de etki etmiştir. 2012 yılının Aralık ayında BM'nin arabuluculuğunda Abuja'da bir araya gelen Nijeryalı ve Kamerunlu temsilciler, sınırlarda işbirliğinin güçlendirilmesi konusunda mutabakata varmışlardır (UN News, 2012). İki ülke arasında ayrıca Ekim 2002 tarihli kara ve deniz sınırı anlaşması da bulunmaktadır. Nijer ve Kamerun gibi Çad ve Benin de Boko Haram teröründen olumsuz etkilenen bölge ülkeleridir.

Nijerya ordusu, yakın dönemde yapmış olduğu bilgilendirme toplantısında, terör örgütünün bombalama eylemlerinde yeni taktikler geliştirdiği açıklanmıştır. Nijerya Savunma Merkezi tarafından yapılan açıklamada, Boko Haram teröristlerinin ağlamak ve bağırarak gibi bir takım taktikler geliştirdiğini ve bombalama eylemlerinden önce halkın dikkatini çekmek ve insanları bir araya toplamak amacıyla böyle bir metoda başvurulduğu belirtilmiştir. İyi niyetli insanların bir araya toplandıklarında, intihar bombacılarının giysilerinin altına gizledikleri bombaları patlattıkları ve böylece daha fazla can kaybının yaşandığı ifade edilmiştir. İntihar bombacılarının, kalabalık yerlerde masum vatandaşların ilgisini çekmek amacıyla para gibi teşvik edici araçları da kullandığı bilgisine yer verilmiş ve bu konuda topluma daha dikkatli olunması yönünde tavsiyede bulunulmuştur (Vanguard, 2015).

Boko Haram'ın bu tür terör eylemlerinde başvurduğu en yaygın yöntemlerden birisi de kullanılan kadın bombacılarıdır. Bu nedenle, topluma, ibadet yerlerinde, pazarlarda ve halka açık eğlence merkezlerinde cinsiyete bakılmaksızın şüpheli kişilere karşı dikkatli olmaları gerektiği yönünde ikazlarda bulunmaktadır. Terör örgütü, söz konusu terör eylemleriyle, korku ve endişeyi, toplumun hafızasında sürekli canlı tutmayı amaçlamaktadır. Ayrıca örgüt çeşitli infaz ve tehdit görüntülerinin yer aldığı videolarla da propaganda yapmaktadır.

Batılı eğitimin yasak olduğu anlamına gelen Boko Haram terörünün en büyük kurbanlarından birisi de eğitimidir. Çatışma sürecinde çok sayıda eğitimcinin terör saldırıları sonucu yaşamını yitirmesi, çocukların

kaçırılmaları ve silah altına alınmaları, okulların tahrip edilmesi ve şiddetin yoğun olduğu yerlerdeki göç dalgası, eğitimi büyük oranda aksatmaktadır. Özellikle Boko Haram'ın oldukça etkin olduğu Borno eyaletinde eğitimin büyük oranda kesintiye uğradığı bildirilmektedir.

2015 yılında UNICEF tarafından yayımlanan bir rapora göre, Boko Haram'ın saldırıları, 1,4 milyon çocuğu yerinden etmiştir (UNICEF, 2015). Ayrıca 1,100'ün üzerinde okulun kullanılamaz hale geldiği, küçük yaşta kız çocuklarının suikast bombacısı olarak kullanıldıkları bildirilmektedir. 14 Nisan 2014 tarihinde, ortaokul çağındaki 276 kız çocuğunun örgüt tarafından kaçırılması, sorunun boyutunu gözler önüne sermiş ve dünya kamuoyunda büyük yankı uyandırmıştır (IRIN, 2015). Terör örgütü ile esir değişimi kapsamında serbest bırakılan ve kaçmayı başaran kız çocuklarının dışında 113'ünün halen terör örgütünün elinde bulunduğu tahmin edilmektedir (Bkz. <http://www.bringbackourgirls.ng>). Son olarak bu yılın Şubat ayında, Boko Haram'ın Yobe eyaletindeki Dapchi topluluğuna yönelik saldırısında 110 kız öğrenci daha kaçırılmıştır (All Africa, 2018). Nijerya Hükümeti de söz konusu sayıyı doğrulamıştır. Söz konusu olaylar, Boko Haram'ın halen bölgede etkin olduğunu ve Nijerya güvenlik güçlerinin vatandaşlarını koruma noktasında zafiyetlerinin bulunduğunu göstermektedir.

Boko Haram ile Müzakere Olanakları

Ateşkes ve müzakere konusu sıklıkla gündeme gelirken, taraflar arasında sağlıklı bir müzakere sürecinin gerçekleştirilebilmesi ya da varılacak uzlaşma üzerinde mutabık kalınması, son derece güç görünmektedir. 2011 yılında Boko Haram sözcüsü, BBC'nin Hausa Haber Servisi'ne yaptığı açıklamada Maiduguri ve Bauchi'de yıkılan camilerin yerine yenilerinin inşa ettirilmesi ve tutuklu üyelerinin serbest bırakılması durumunda silah bırakabileceklerini ifade etmiştir (Pham, 2012, s. 11).

Nijerya'daki araştırma şirketleri tarafından geçmiş yıllarda yapılan araştırmalar, Nijeryalıların önemli bir bölümünün, sorunun çözümü konusunda diyalog yanlısı olduğunu, ülkenin kuzeydoğusunda yaşayan insanların da müzakereleri destekledikleri bildirilirken, sonraki süreçte

dinmeyen şiddet nedeniyle diyalog yanlılarının kayda değer oranda azaldığı ifade edilmektedir.

Karşılıklı tezlere bakıldığında, Boko Haram, kendilerine yönelik güç kullanım tehdidi devam ettiği müddetçe diyalogun mümkün olmayacağını bildirmektedir. Yapılan açıklamalarda, “inançlı birisinin kendisine yönelik haksız bir saldırıya müsaade etmeyeceği” dile getirilmekte ve meşru müdafaa hakkının kullandığı ifade edilmektedir. Boko Haram, Borno ve Gombe Eyalet Valileri’nden tıpkı Bauchi Eyalet Valisi’nin yaptığı gibi resmi bir özür beklediklerini açıklamıştır (Idris, 2011). Boko Haram, ayrıca Nijeryalı bazı siyasetçilerin kamuoyundaki söylemlerinde barış yanlısı olduklarını ifade ettiklerini, ancak bölgeye daha fazla asker sevk ettirmek suretiyle kendilerinden teslim olmalarının istendiğine atıfta bulunarak, söz konusu şartlar altında barışın imkânsız olduğu gerçeğine dikkat çekmiştir. Federal Yönetim ise Boko Haram’ın amacının bir din savaşı çıkartmak olduğunu ve barış konusunda örgütün samimi davranmadığını öne sürmektedir. Federal Yönetimin en önemli kaygısını ise yönetim kanadından örgüte verilen destek oluşturmaktadır. Önceki Başkan Jonathan, konuya ilişkin bir açıklamasında “örgütün destekçilerinin içimizde bulunuyor olması, iç savaştan daha büyük bir tehdit arz ediyor” şeklindeki düşüncesini paylaşmıştır.

Nijeryalı bir insan hakları savunucusu olan Mallam Shehu Sani, Federal Hükümet ile Boko Haram arasında bir müzakere ortamının tesis edilmesi amacıyla 2011 yılının Eylül ayında bir görüşme organize ederek Devlet eski Başkanı Olusegun Obasanjo ile Boko Haram üyelerini Maiduguri’de bir araya getirmiştir. Söz konusu görüşme, Boko Haram’ın taleplerinin doğrudan Federal Hükümet’e iletildiği ilk görüşme olması bakımından önemlidir. (Bu görüşmede Boko Haram mensupları, hapisanelerde bulunan arkadaşlarının koşulsuz serbest bırakılmalarını ve Nijerya askerinin Maiduguri’den çekilmesini talep etmişlerdir.) Fakat her iki tarafın beklentileri arasında büyük farklılıkların bulunması, çözümden hayli uzak bir mesafede olduğunu göstermiştir.

26 Ağustos 2012 tarihinde ise bu kez Başkanlık Sözcüsü tarafından “Boko Haram ile görüşüyoruz” yönünde bir açıklama yapılmıştır. Ülkedeki belirli bir kesim, bu yöndeki çabaların anlamsız olduğu görüşü üzerinde birleşmektedir. Taraflar arasında müzakerelerin başlatıldığına

dair yeni açıklamalar gelirken, artan terör saldırılarına bağlı olarak kamoyunun müzakere ve af konusunda ayrıştığına tanıklık edilmektedir.

Nijerya'daki aktif siyasetçilerin yanı sıra Kuzeyli İhtiyar Forumu ve Nijerya Barolar Birliği'nin oluşturduğu bir kesim, bugüne dek güç seçeneğinin denendiğini ve başarılı olunamadığını, bu kez af seçeneği üzerinde durulması gerektiği görüşü üzerinde birleşmiştir. Hatta Nijerya İslami İlişkiler Yüksek Şurası, Boko Haram mensuplarına af teklifini kabul etmeleri ve Kuzey'de akan kanı durdurmaları yönünde bir çağrıda bulunmuştur. Buna karşın, Evanjelik Kiliseler Birliği ile Nijerya Hıristiyan Birliği'nden oluşan bir diğer kesimin bu yönde bir girişime karşı olduklarını açıklamaları, karşılıklı münakaşaları beraberinde getirmiş hatta kilise birliklerinin, zarar gören kiliseleri için tazminat talep ettikleri görülmüştür. Bahsi geçen süreçte henüz somut bir başarı elde edilememiş olmakla birlikte önceki girişimlere nazaran tarafların doğrudan kapıyı kapatmak istemediklerine de tanıklık edilmektedir. Nitekim yakın dönemde Federal Hükümet, Boko Haram'ın tüm esirlerin serbest bırakılmasına ve teröristlerce düzenlenen vahşet ve düşmanlıkların sona erdirilmesine ilişkin müzakereleri başlatmayı kabul ettiğini açıklamıştır. Ayrıca, ülkenin kuzeydoğusundaki yaşamın normale dönüşünü sağlamak için teröristlerin intihar saldırılarının sona erdirilmesi konusunda görüşmeler yapmaya karar vermiştir (Daniel ve Nwabughio, 2017). Bu kapsamda, Boko Haram'ın beş komutanı, 82 kız çocuğunun serbest bırakılması karşılığında örgüte iade edilmiştir.

Uzmanlar, tüm olumsuzluklara rağmen sorunun çözümü noktasında Federal Yönetimin atacağı adımların belirleyici olacağına vurgu yapmakta ve Abuja'nın yapması gerekenleri aşağıdaki görüşler etrafında toplamaktadırlar:

- Bağımsız, bölgesel, ulusal ve uluslararası liderler belirleyerek barış çağrısında bulunulması, gerginliğin azaltılması ve mağdur kişilerle iletişimin tesis edilmesi;
- İnanç özgürlüğü konusunda güvenceler verileceğinin anayasa vurgulanması ve uygulamaya konulması;
- Her iki tarafın da şiddet kullanımını sonlandırmaları;
- Hapishanelerdeki Muhammed Yusuf taraftarlarının koşulsuz serbest bırakılarak topluma yeniden entegre edilmeleri;

- 2009 olaylarının tarafsızca gözden geçirilmesi ve gerektiği takdirde pişmanlıkların dile getirilmesi;
- Bölge halkının bugüne kadar ki kayıplarının telafi edilmesi ve toplumun rehabilitasyonu;
- Ülkenin kuzeydoğusunda altyapının iyileştirilmesi, tarımın geliştirilmesi ve istihdamın artırılması;
- Bahsi geçen eyaletlerin ve buralarda yaşayan nüfusun izole edilmemesi.

Terörle mücadele konusunda Federal Yönetimi kısıtlayan hususlar ise şu şekilde sıralanmaktadır:

- Boko Haram'ın ülke genelinde siyasallaşması ve bölgedeki güvenlik birimlerinin itibârını yitirmiş olmaları;
- Sürecin sabote edilmeye müsait olması;
- Hukuk sisteminin mevcut ihtiyaçları karşılamaktan uzak olması;
- İstihbarat ağındaki kapasite eksikliği;
- Güvenlik güçlerinin başındaki isimlerin ve ülkeye güvenlik ekipmanı sağlayan dış güçlerin barış sürecini desteklememeleri;
- Eyalet yönetimlerinin, söylemlerinin aksine kalıcı çözüm konusunda yeterli ölçüde çaba göstermemeleri.

Boko Haram'ın geleceğine ilişkin çeşitli senaryolar da masaya yatırılmaktadır. Bunlar arasında iç bölünmelerin neticesinde örgütün dağılması, devlet tarafından ortadan kaldırılması, bir tür evrim geçirerek küçük bir devlet oluşturulması, hükümet tarafından oluşturulacak bir müzakere ortamında örgütün radikal kesiminin yalnızlaştırılması ve yatırılması suretiyle topluma yeniden entegre edilmesi gibi çeşitli seçenekler sıralanmaktadır. Ancak Boko Haram'ın eylemlerinin başarıya ulaşması halinde Nijerya'nın bir nevi Afganistan, Irak ve Somali'ye dönüşebileceği yönündeki uyarılar da dikkat çekmektedir (Ewi, 2012).

Öte yandan, Afrika ve dünya kamuoyunun sorunun çözümü noktasında somut bir inisiyatif almaktan uzak kaldığı görülmektedir. Her ne kadar Boko Haram'ın kız çocuklarını kaçırdığı eylem, uluslararası kamuoyunun, soruna ilgisini kayda değer ölçüde artırırken, bunun yanında ABD, AB, Fransa, İngiltere ve Çin başta olmak üzere çok sayıda ülke, Nijerya Hükümeti'ne desteğini beyan ederken, sağlıklı bir müzakere

ortamının tesis edilmesi noktasında somut bir adım atılmadığı görülmüştür. Nijerya'nın yüksek askeri bütçesi ve Afrika'nın önde gelen silah ithalatçılarının başında yer alması, bu konudaki duyarsızlığın en temel gerekçesidir.

Nijerya'da terörün sonlandırılması ve kalıcı barışın sağlanabilmesi noktalarında kapsamlı ve samimi bir müzakere ortamının tesis edilmesi, büyük bir zorunluluk arz etmektedir. İlk etapta Federal Hükümet, eyalet yönetimleri, terör örgütü ve ilgili ulusal sosyo-ekonomik aktörlerin bir araya gelmeleri, sorunun kapsamlı bir biçimde ele alınması ve müzakereler sonucunda kalıcı barış için rasyonel bir yol haritasının belirlenmesi ve uygulanması gerekmektedir. Sonraki aşamada, Boko Haram'ın hedefindeki komşu ülkelerin de müzakerelere dahil edilmeleri, yararlı bir adım olacaktır.

Diğer yandan, müzakerelerde, tarafların sorumluluk almaktan kaçınmaları ve şeffaf olmaları gerekmektedir. Bugüne dek bu konuda tarafların samimi olarak inisiyatif almamış olmaları, çözümün önündeki en büyük engel olarak göze çarpmaktadır. Ayrıca böylesine hassas bir sürecin Afrika Birliği ve BM başta olmak üzere uluslararası kamuyoyu tarafından da desteklenmesi ve teşvik edilmesi gerekmektedir. Ancak Nijerya'nın bölgedeki konumu, iç dinamikleri ve tarafların konuya yaklaşımları, müzakerelerde kalıcı barışın tesis edilmesinin önünde önemli birer engel teşkil etmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

2001–2015 yılları arasında dünyanın en hızlı büyüyen on ekonomisinden birisi olan Nijerya'nın petrol ve gaz rezervleri, ülkeyi hedef pazarlar arasına koymakta ve cazip bir yatırım merkezi haline getirmektedir. Büyümeye ve yatırımlara ilişkin olumlu seyrin önümüzdeki yıllarda da devam edeceği öngörülmektedir. Öte yandan güvenlik konusu ve terör, Nijerya Hükümeti'nin ajandasında önemli bir yer tutmakla birlikte kalkınmanın ve büyümenin önünde büyük bir risk teşkil etmektedir.

Genel anlamda Afrika ülkeleri, küresel terörizmden büyük bir pay almakta ve gün geçtikçe radikal terör örgütlerinin merkezi haline gelmektedirler. Bu kapsamda özellikle Nijerya'nın 2011 yılından

günümüze terörden en çok zarar gören ülkeler arasında yer aldığı görülmektedir.

Nijerya'nın kuzeyindeki Borno eyaletinde kurulan ve şariat kanunlarına dayalı bir anayasası bulunan Boko Haram terör örgütü, zamanla tüm ülke hatta Batı Afrika bölgesinin bir bölümü için ciddi bir tehdit haline gelmiştir. Her ne kadar bazı kesimler, Boko Haram'ı dini bir motivasyon hareketi olarak görseler de terörü herhangi bir din ya da etnik grupla ilişkilendirmek doğru bir yaklaşım değildir. Nitekim Boko Haram'ın bombalı terör eylemlerinde kiliselerin yanı sıra camiler de hedef alınmakta, birçok saldırıda farklı dinlere mensup çok sayıda sivilin yaşamını yitirdiği görülmektedir.

Bölgedeki istikrarsızlık, sosyo-ekonomik sorunlar ve silah akışı, terör örgütüne önemli fırsatlar sunmaktadır. Özellikle başkent Abuja'nın ve Nijerya'nın ekonomik merkezi konumundaki Lagos'un terör saldırılarında hedef alınması, yabancı yatırımlara ciddi anlamda ihtiyaç duymakta olan Nijerya ekonomisi için büyük bir risk teşkil etmektedir.

Nijerya'nın yanı sıra Nijer, Kamerun, Benin ve Çad gibi komşu ülkeler de zamanla Boko Haram terör örgütünün hedefi haline gelmişlerdir. Terör saldırıları nedeniyle Nijerya'nın kuzeyinden bu ülkelere artan göç ve zaman zaman durma noktasına gelen sınır ticareti, bahsi geçen ülkeleri olumsuz anlamda etkilemektedir.

Terör örgütü tarafından gerçekleştirilen saldırılar, Boko Haram'ın bu süreçte kapasitesini ve etki alanını genişlettiğine ve dış bağlantılarını geliştirdiğine işaret etmektedir. Terör örgütü, ülkenin kuzeyindeki sosyo-ekonomik sorunlardan da mümkün olduğunca istifade etmektedir. Bunun yanı sıra Nijerya Federal Hükümeti'nin bilhassa Goodluck Jonathan'ın başkanlığı döneminde uygulamış olduğu güvenlik stratejisi, şiddeti artırmış ve ters bir etki yapmıştır. Özellikle "Ortak Görev Gücü" şeklinde adlandırılan güvenlik güçleri tarafından Kuzey Nijerya'da sivilere yönelik şiddet uygulanması ve çok sayıda sivilin ölümünden sorumlu tutulması, aynı süreçte Nijerya emniyeti ve yargısının da başarısız birer sınav vermeleri ve savunma sektöründeki yolsuzluklar, terör örgütünün işini kolaylaştırmış ve terör örgütü tarafından adeta bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır.

Genel tablo, Afrika'nın lideri olma ve küresel bir aktör olarak tanımlanma gibi hedefleri bulunan Nijerya'nın terörle mücadelede yetersiz kaldığını ve ciddi güvenlik zafiyetlerinin bulunduğunu göstermektedir. Nitekim Küresel Terörizm Endeksi'nde Nijerya'nın Afganistan, Irak ve Suriye gibi devletlerle birlikte en üst basamaklarda gösterilmesi, terörle mücadele konusunda kayda değer bir gelişme olmadığını teyit eden bir göstergedir.

Boko Haram'ın terör eylemleri sonucunda ciddi sayılara ulaşan can kayıplarının yaşanması ve söz konusu eylemlerin, uluslararası kamuoyunda büyük yankılar uyandırması, terör örgütünü morallendirmekte ve ciddi anlamda motive etmektedir.

Öte yandan, Boko Haram'ın özellikle 2011 yılından itibaren Kuzey Nijerya'nın da dışına çıkarak büyük çaplı terör saldırıları gerçekleştirmesi, örgütün, dış bağlantılarını geliştirdiğinin bir göstergesidir. AQIM ve DEAŞ, istihbarat kaynakları tarafından Boko Haram'ın yakın ilişkiler tesis ettiği terör örgütleri arasında gösterilmektedir. Ayrıca Boko Haram militanlarının, Mali ve Somali gibi ülkelerde eğitim almaları, finansal ve silah akışından istifade etmeleri, tehdidin dış boyutlarını oluşturmaktadır.

Bu bakımdan, Nijerya'nın Boko Haram terörüyle etkin ve kararlı bir biçimde mücadele edebilmesi için bölgesel ve uluslararası işbirliğinin, ne denli büyük önem arz ettiği ortadadır. Ancak buna karşın, bugüne dek terörle mücadelede Nijerya'nın BM, Afrika Birliği, ABD ve AB başta olmak üzere uluslararası camiadan yeterli desteği alamadığı açıkça görülmektedir. Özellikle ABD'nin Boko Haram'ı terör örgütü olarak tanımak için 2013 yılına dek beklemesi, 2011 yılında Abuja'daki binası Boko Haram'ın saldırısına uğrayan BM'nin 2014 yılında örgütü yaptırım listesine dahil etmesi, terörle mücadelede işbirliğinin ağır bir biçimde ilerlediğinin birer göstergesidir.

Boko Haram terörüyle mücadele sürecinde ateşkes ve müzakere seçeneği de sıklıkla gündeme gelen konular arasında yer almaktadır. Bu konuda, bugüne dek çeşitli girişimlerde bulunulmasına karşın, henüz somut bir gelişme kaydedilememiştir. Samimi bir müzakere süreci tesis edilmeksizin, Nijerya'da kalıcı bir barışın tesis edilmesi mümkün görünmemektedir. Gerek Nijerya Federal Yönetimi'nin gerekse Boko Haram'ın sorumluluk almaktan kaçınmaları, müzakere sürecinin önündeki

en büyük engeldir. Bilhassa tarafların beklentileri arasında büyük farklılıkların bulunduğuna tanıklık edilmekte ve kalıcı barışın tesisi edilmesi noktasında, söz konusu farklılıkların ele alınması ve ülkedeki ilgili tüm tarafların dahil olacakları sağlıklı bir müzakere ortamının tesis edilmesi gerekmektedir.

Nijerya'da terörün sonlandırılması ve kalıcı barışın sağlanabilmesi noktalarında kapsamlı ve samimi bir müzakere ortamının tesis edilmesi, büyük bir zorunluluk arz etmektedir. İlk etapta Federal Hükümet, eyalet yönetimleri, terör örgütü ve ilgili ulusal sosyo-ekonomik aktörlerin bir araya gelmeleri, sorunun kapsamlı bir biçimde ele alınması ve müzakereler sonucunda kalıcı barış için rasyonel bir yol haritasının belirlenmesi ve uygulanması gerekmektedir. Sonraki aşamada, Boko Haram'ın hedefindeki komşu ülkelerin de müzakerelere dahil edilmeleri, yararlı bir adım olacaktır.

Sürecin bugünkü noktaya gelmesinde, tarafların sorumluluk almaktan ısrarla kaçınmaları ve sorumluluğun karşı tarafa ait olduğu yönündeki ithamlar üzerinde ısrarcı olunması, sorunun çözümüne somut bir katkı sağlamadığı gibi Nijerya'daki yazılı ve görsel medyada yer alan haberlerin, yoğunluklu olarak şiddet ve terör üzerinde yoğunlaşması, toplum üzerinde olumsuz etkiler bırakmaktadır.

Öte yandan, uluslararası kamuoyunun da sorunun çözümüne somut bir katkı sağlamaktan uzak kaldığı gözlemlenmektedir. Nijerya'nın, Afrika'nın önde gelen silah ihracatçılarından birisi olması, bu konuda genel bir fikir vermektedir.

Özetle, Nijerya'daki Federal Hükümetin, daha sorumlu bir yönetim örneği sergilemesi, tutarlı ve kararlı politikalar uygulayabilmesi, ülkenin kuzeyinin yeniden yapılandırılması, yatırımlardan pay alarak istihdamın desteklenmesi ve bölgenin izole edilmemesi, ülkede yerlerinden edilmiş ve mülteci konumuna düşmüş insanların evlerine dönebilmeleri, eğitimin yeniden başlanabilmesi, öncelikli ihtiyaçlar olarak göze çarpmaktadır. Bu konularda somut adımlar atılmaksızın, Nijerya'da kalıcı barışın ve güvenliğin tesisi edilmesi mümkün görünmemektedir.

Tablo 1. Boko Haram Terörünün 10 Yıllık Kronolojisi

2008	Kasım ayında Jos eyaletinin bir kasabasındaki ihtilafli yerel seçimler üzerine Hıristiyanlar ile Müslümanlar arasındaki çatışmalarda 200'e yakın insanın yaşamını yitirmesi.
2009	Temmuz ayında Boko Haram'ın Maiduguri'de başlattığı şiddet kampanyasının yüzlerce kişinin ölümüne sebebiyet vermesi. Olaylarda örgütün kurucusu M. Yusuf'un gözaltına alınarak öldürülmesi ve operasyonlarda çok sayıda militanın tutuklanması.
2010	Ocak ayında Jos'ta Hıristiyanlar ile Müslümanlar arasındaki çatışmalarda iki gün içerisinde 149 kişinin yaşamını yitirmesi.
	Mart ayında yine Jos'ta 120'den fazla insanın öldürülmesi.
	Yar Adua'nın 5 Mayıs'ta sağlık sorunları nedeniyle ölmesi. Yardımcısı Goodluck Jonathan'ın vekâleten göreve gelmesi.
	Eylül ayında Boko Haram'ın Bauchi'deki federal cezaevine operasyon yaparak 150'si kendi mensubu olmak üzere 700'den fazla mahkûmu dışarı kaçırmaması.
	Ekim ayında Boko Haram tarafından yapılan açıklamada Maiduguri'de seri katliamlar yapacağını duyurması.
2011	Devlet Başkanlığı görevini vekâleten yürüten Goodluck Jonathan'ın 16 Nisan'daki Başkanlık seçimlerinden zaferle ayrılması.
	26 Ağustos'ta BM'nin Abuja'daki binasına gerçekleştirilen bombalı saldırılarda 9'u BM görevlisi 19 kişi yaşamını yitirmiştir. Boko Haram tarafından yapılan açıklamada saldırıların sorumluluğu üstlenilmiştir.
	1 Ekim'de 51. Bağımsızlık Yıldönümü nedeniyle Abuja'da bulunan Kartal Meydanı'ndaki bombalamalar sonucunda 100'den fazla insan hayatını kaybetmiştir. Mahkemede yargılanan saldırganlar ömür boyu hapis cezasına çarptırılmışlardır.
	Kasım ayında Borno'daki bombalı ve silahlı saldırılarda 130'un üzerinde insan yaşamını yitirmiştir.
	21 Kasım'da Senatör Muhammed Ali Ndume, Boko Haram'a finansal destek sağladığı gerekçesiyle tutuklanmıştır. Yine aynı ay, Boko Haram tarafından yapılan açıklamada Başkan Jonathan ve Senato Başkanı David Mark'ın yeni hedefler olduğu kaydedilmiştir.
	22 Aralık'ta Yobe eyaletinde polisle Boko Haram militanları arasındaki silahlı çatışmalarda 80'den fazla kişi ölmüştür.
	25 Aralık'taki Noel Günü'nde başkent Abuja başta olmak üzere çeşitli eyaletlerdeki kiliselere bombalı saldırıların gerçekleştirilmesi sonucu çok sayıda can kaybı yaşanmıştır.
	31 Aralık'ta Borno, Yobe, Plato ve Nijer eyaletlerinde olağanüstü hal ilan edilmiştir.
	Kano eyaletine yönelik saldırılarda iki gün içerisinde 180'den fazla insan hayatını kaybetmiştir.
2012	27 Ocak'ta 19 Kuzey eyaletinin Valisi, Devlet Başkan Yardımcısı Namadi Sambo ile gerçekleştirdikleri görüşmelerin ardından Boko Haram ile mücadele kararı almışlardır.
	1 Şubat tarihinden itibaren Boko Haram mensubu olduğu iddia edilen kişilere karşı geniş kapsamlı bir tutuklama dalgası görülmeye başlanmıştır.

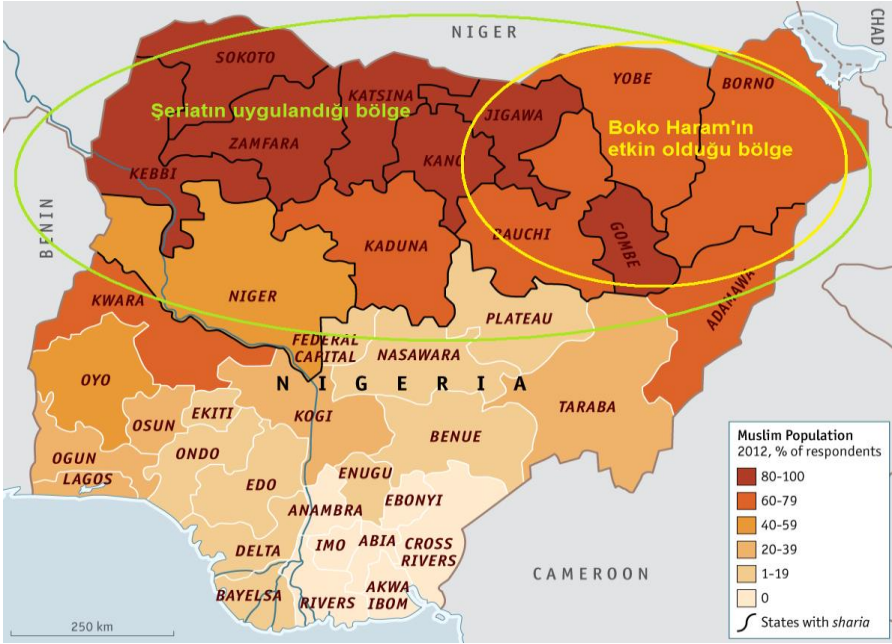
	Şubat ayının son haftasında Boko Haram tarafından Kano'daki bir camiye ve Jos'taki bir kiliseye saldırılar düzenlenmiştir.
	Mart ayında biri İngiliz, diğeri İtalyan iki rehinenin öldürülmesinden sorumlu tutulan Boko Haram, söz konusu olayla herhangi bir bağlantısının bulunmadığını açıklamıştır.
	Yine Mart ayında iki kıdemli din adamının aracılıklarıyla dolaylı olarak gerçekleştirilen Federal Hükümet – Boko Haram müzakerelerinden olumlu bir sonuç alınmamıştır.
	Nisan ayında Kaduna'da gerçekleştirilen bombalı saldırılarda çok sayıda Hristiyan ve Müslüman vatandaşın yaşamlarını yitirmeleri ve yaralanmaları üzerine taraflar, dayanışma mesajı yayınlamışlardır.
	19 Haziran'da bir açıklama yapan Nijerya Hristiyanlar Birliği, Federal Hükümetin şövalye tarzı yaklaşımının sorunları çözemediğini bildirmiştir. Ağustos ayındaki bir diğer açıklamada ise Başkan Jonathan'ın terörle mücadelede başarısız olduğu belirtilmiş ve istifaya davet edilmiştir.
	18 Eylül'de Ortak Görev Gücü tarafından yapılan açıklamada Boko Haram'ın Kano'daki komuta merkezinin ele geçirildiği duyurulmuştur.
2013	17 Şubat'ta Silahlı Kuvvetler tarafından yapılan açıklamada terör ve çocuk kaçırmaya yönelik eylemlerine karşı Özel Görev Gücü adı altında bir birim oluşturulacağı bildirilmiştir.
	20 Şubat'ta Nijerya Senatosu, terörizm yasası adı altında teröristlere ve kendilerine destek sağlayanlara idam cezasının uygulanması konusunu ele almıştır.
	7 Mart'ta Jonathan, ilk kez Borno ve Yobe eyaletlerini ziyaret etti.
	15 Mart'ta Britanya, İtalya ve Yunanistan, yayınlamış oldukları bildiriyle yedi vatandaşlarının öldürülmesini kınadılar.
	18 Mart'ta Kano'daki otobüs terminalinin bombalanması sonucu çok sayıda insan yaşamını yitirdi.
	27 Mart'ta Nijerya Göçmenlik Bürosu, Boko Haram mensubu olabilecekleri yönünde bir intiba edindiğini gerekçe göstererek Lagos'taki 57 kişiyi sınır dışı etti.
	4 Nisan Ulusal Görev Gücü bünyesinde bir Af Komitesi'nin oluşturulması kararlaştırıldı.
	12 Nisan'da Evanjelist Kiliseler Birliği, 60. Genel Kurul Toplantısı'nda Boko Haram'a af önerisine karşı olduklarını ve saldırılarda zarar gören kiliseleri için hükümetten tazminat talep ettiklerini duyurdu.
	19 Nisan'da Borno eyaletine bağlı Baga isimli kasabadaki çatışmalar sırasında çoğunluğu sivil olmak üzere 185 kişinin hayatını kaybettiği açıklandı. Gelişmeler üzerine Başkan Jonathan, Namibya ziyaretini yarıda kesti.
	8 Mayıs'ta Nijerya İslami İlişkiler Yüksek Şurası tarafından Boko Haram'a yapılan çağrıda af önerisini kabul etmeleri ve şiddeti sonlandırmaları istendi.
	14 Mayıs'ta artan terör faaliyetleri gerekçe gösterilerek Borno, Yobe ve Adamawa isimli eyaletlerde OHAL ilan edildiği duyuruldu.
	15 Mayıs'ta 3000'in üzerinde asker ve terörle mücadele ekibi üyesinin katılımlarıyla karadan ve havadan Boko Haram kamplarına operasyon gerçekleştirildi. Bu süreçte çok sayıda sivil yerleşimci, bölgeyi terk etti.

Boko Haram Terör Örgütünün Bölgedeki Etkisi ve Örgütle Müzakere Olanakları

	<p>4 Haziran'da ABD Dışişleri Bakanlığı'nca yayınlanan bildirmede Boko Haram liderinin de aralarında yer aldığı üst kademedeki Batı Afrikalı teröristler için kendilerine sağlanacak bilgi karşılığında ödül verileceği bilgisine yer verildi.</p> <p>9 Temmuz'da Af Komitesi Başkanı, Boko Haram'ın üst düzey isimleri ile bir ateşkes imzalandığını açıkladı. Ancak açıklama sonraki günlerde terör örgütü tarafından yalanlandı.</p>
2014	<p>14 Şubat'ta Boko Haram, Borno eyaletindeki bir köprüyü bombaladı.</p> <p>16 Nisan'da Nijerya'nın kuzeyindeki bir okula yönelik bir terör saldırısında 200'den fazla öğrenci kaçırıldı.</p> <p>5 Mayıs tarihinde Borno'daki terör saldırılarında 300'ü aşkın insan yaşamını yitirdi.</p> <p>23 Mayıs'ta BM Güvenlik Konseyi, Boko Haram'ı yaptırım listesine dahil etti.</p> <p>26 Haziran'da Abuja'daki bir alışveriş merkezine yönelik saldırıda 21 sivil yaşamını yitirdi.</p> <p>29 Haziran'da beş kilisenin hedef alındığı saldırılarda çok sayıda insan hayatını kaybetti.</p> <p>10 Kasım'da Yobe eyaletindeki bir okulu hedef alan bombalı terör saldırısında 48 öğrenci yaşamını yitirirken, 78 öğrenci yaralandı.</p> <p>22 Aralık'ta Gombe ve Bauchi bölgelerini hedef alan terör saldırılarında 30 kişi hayatını kaybetti.</p>
2015	<p>11 Ocak'ta çocuk suikast bombacısı, Borno'daki bir marketi hedef aldığı saldırıda 19 kişiyi öldürdü.</p> <p>6 Şubat'ta Boko Haram, komşu ülke Nijer'deki askeri bir üsse saldırdı.</p> <p>25 Şubat'ta ülkenin kuzeyindeki iki otobüs terminaline yönelik terör saldırısında 24 kişi yaşamını yitirdi.</p> <p>10 Mart'ta Boko Haram mensubu dört kadının, aralarında bir caminin de bulunduğu ve farklı mekanları hedef aldığı saldırılarda 34 insan yaşamını yitirdi.</p> <p>15 Haziran'da Boko Haram militanları tarafından Nijerya, Çad ve Kamerun'a yönelik eş zamanlı terör saldırıları gerçekleştirildi.</p> <p>11 Temmuz'da Boko Haram ve DAEŞ tarafından esir tutulan bir Nijerya askerine silah doğrultulan görüntülerin de yer aldığı bir video görüntüsü paylaşıldı.</p> <p>9 Kasım'da Nijerya ordusu, en çok aranan 100 Boko Haram mensubunun listesini yayımladı.</p> <p>19 Kasım'da Boko Haram'ın Borno eyaletindeki terör saldırılarının ardından 157 askerin kaybolduğu açıklandı ancak söz konusu gelişme, ordu tarafından teyit edilmedi.</p> <p>21 Aralık'ta Nijerya ordusu, Borno eyaletindeki Boko Haram kamplarına yönelik hava saldırılarında çok sayıda kampın imha edildiğini duyurdu.</p>
2016	<p>1 Şubat'ta Kaduna eyaletindeki terör saldırılarında 65 kişinin yaşamını yitirdiği açıklandı.</p> <p>2 Şubat'ta Maiduguri'deki çatışmalarda 100'den fazla Boko Haram mensubunun etkisiz hale getirildiği duyuruldu.</p> <p>13 Şubat'ta Borno eyaletindeki bir camide ibadet eden insanlara yönelik saldırıda 30 kişi yaşamını yitirdi.</p>

	15 Şubat'ta Somali Devlet Başkanı Hassan Sheikh Mohamud, Boko Haram militanlarının ülkesinde eğitim aldıklarını açıkladı.
	5 Haziran'da sınır bölgesinde Nijer ve Nijerya askerlerinin hedef alındığı saldırılarda 30'u Nijerli, 2'si Nijeryalı olmak üzere toplam 32 asker hayatını kaybetti.
	30 Haziran'da Kuzey Kamerun'u hedef alan Boko Haram mensuplarının saldırısı sonucunda 11 kişi yaşamını yitirdi.
2017	7 Ocak'ta Yobe eyaletindeki askeri üssün hedef alındığı saldırılarda 5 asker yaşamını yitirdi.
	25 Mart'ta Gwazo bölgesinde militanlar, 22 kızı kaçırdı.
	18 Mayıs'ta üç kadın bombacı, Maiduguri Üniversitesi'ni hedef aldı.
	8 Haziran'da Maiduguri'deki üç terör saldırısında 13 insan yaşamını yitirirken, 24 kişi yaralandı.
	19 Haziran'da Kofa köyünün hedef alındığı saldırılarda, 17 kişi yaşamını yitirdi, 11 kişi yaralandı.
	4 Ağustos'ta Maiduguri'deki bir hastaneye yönelik bombalı saldırıda 3 kişi yaşamını yitirdi.
	5 Ağustos'ta Çad Gölü'nde gerçekleşen iki ayrı saldırıda 31 balıkçı hayatını kaybetti.
	15 Ağustos'ta Konguga bölgesindeki bir marketi hedef alan bombalı terör saldırısında 16 kişi yaşamını yitirirken, 80 kişi yaralandı.
2018	13 Ocak'ta Nijerya Hükümeti, terör örgütü tarafından daha önce kaçırılan kız çocuklarından 21'inin serbest bırakıldığını duyurdu.
	17 Şubat'ta Borno eyaletinde bir marketi hedef alan bombalı saldırılarda 22 kişi yaşamını yitirirken, 28 kişi yaralandı.
	19 Şubat'ta Boko Haram, Yobe eyaletindeki bir okulu hedef aldığı saldırılarda çok sayıda kız öğrenci ve öğretmeni kaçırdı.
	19 Mart'ta Hükümet, Boko Haramla ateşkes görüşmelerini doğruladı.

Kaynak: Yazarlar tarafından derlenmiştir.

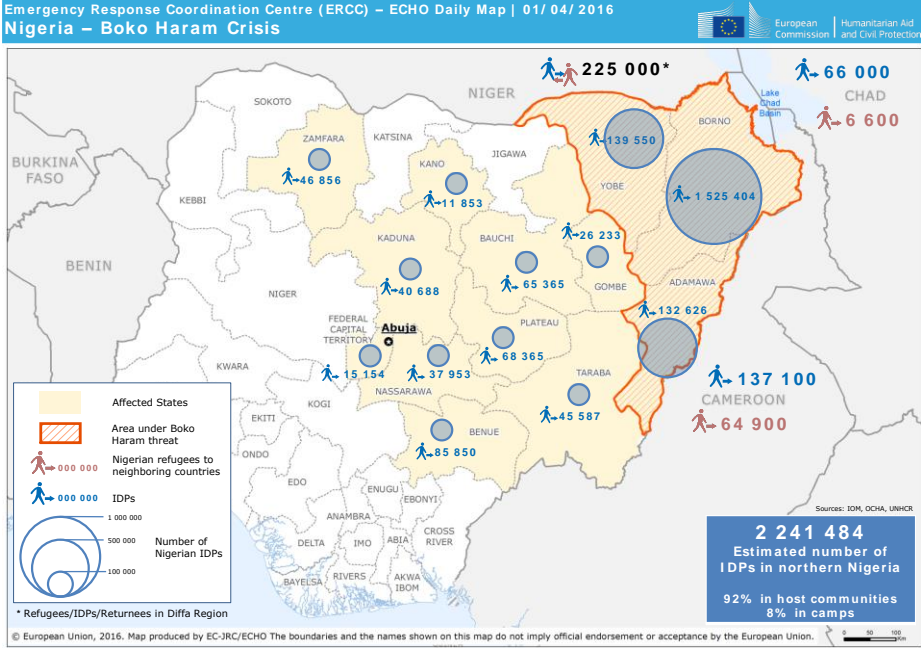


Harita 1. Boko Haram Terör Örgütünün Nijerya'da Etkili Olduğu Bölgeler

Kaynak: <https://scientificrevolutionlightnings.wordpress.com/tag/boko-haram/> (Erişim: 13.06.2018)

Açıklama:

- Nijerya'nın kuzeydoğusunda konumlanan Borno Eyaleti'nde etkin olan Boko Haram, nüfusun çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu Nijerya'nın kuzeyinde bulunan on iki eyalette şeriat kanunlarının uygulanmasını talep etmektedir.
- Boko Haram Nijer, Kamerun, Benin ve Çad gibi komşu ülkeler açısından da sorun teşkil etmekte olup, Nijerya'nın kuzeyindeki terör saldırıları ve Nijerya ordusunun, Boko Haram terör örgütüne yönelik askeri operasyonları nedeniyle çok sayıda yerleşimci, komşu ülkelere Çad, Nijer ve Kamerun'a sığınmak zorunda kalmıştır.



Harita 2. Boko Haram Terörünün Göç Açısından Etkisi

Kaynak: Nigeria – Boko Haram Crisis – ECHO Daily Map, <https://reliefweb.int/map/nigeria/nigeria-boko-haram-crisis-echo-daily-map-01042016> (Erişim: 13.06.2018).

Açıklama:

UNHCR verilerine göre Boko Haram teröründen dolayı:

- Yaklaşık olarak 2.241.000 kişi ülke içerisinde yerinden edilmiştir (*Internally Displaced People-IDP*). Bunların %8'i kamplarda barınmakta, geri kalanı farklı yerleşim yerlerinde yaşamlarını sürmektedir.
- Yaklaşık olarak 225.000 kişi Nijer'e, 6.600 kişi Chad'a ve 65.000 kişi de Cameroun'a göç etmiş durumdadır.

EXTENDED ABSTRACT

The Impact of the Terrorist Organization Boko Haram in the Region and the Possibility of Negotiating with the Terrorist Organization

*

Yusuf Furkan Şen - Hasan Çiçek

Police Academy

Nigeria's oil and gas reserves, which is one of the ten fastest growing economies in the world between 2001 and 2015, makes the country one of the target markets and makes it an attractive investment destination. The positive outlook for growth and investment is foreseen to continue in the coming years. On the other hand, the security and terror constitute a major risk to the development and growth, and they have an important place on the agenda of the Nigerian government.

In general, African countries have a large share of global terrorism and they become the center of radical terrorist organizations. In this context, it is observed that Nigeria has been among the most affected countries by terrorism since 2011.

The Boko Haram terrorist organization, established in the Borno state in Northern Nigeria, based on Sharia law, has become a serious threat to the entire country, even part of the West African region. Although some sections see Boko Haram as a religious motivation, it is not the right approach to associate terrorism with any religion or ethnic group. As a matter of fact, Boko Haram's terrorist activities targets churches and mosques, and it is seen that many civilians who belong to different religions lost their lives.

The instability in the region, socio-economic issues and the flow of weapons provides some opportunities for the terrorist organization. Particularly targeting the terrorist attacks of the capital city of Abuja and Lagos, the economic center of Nigeria, poses a great risk for the Nigerian economy, which needs foreign investment.

In addition to Nigeria, neighboring countries such as Niger, Cameroon, Benin and Chad have also become targets of the Boko Haram terrorist organization. Increased migration to these countries from the North of Nigeria due to terrorist attacks and the interrupted border trade negatively affects the mentioned countries.

Attacks by the terrorist organization indicate that Boko Haram has expanded its capacity and influence in this process and has developed external links. The terrorist organization also takes advantage of socio-economic issues in the north of the country as much as possible. Moreover, the security strategy that the Nigerian Federal Government, especially during Goodluck Jonathan's presidency, increased violence and had an adverse effect. In particular, the use of violence against civilians in the North of Nigeria by the security forces, commonly called "The Security Task Force", and the blame for the deaths of a large number of civilians, the failed Nigerian safety and judiciary and the corruption in the defense sector have facilitated the activities of terrorist organization, as a propaganda tool.

The general picture shows that Nigeria, with its goals of being the leader of Africa and being defined as a global actor, is inadequate in the fight against terrorism and has serious security weaknesses. As a matter of fact, in the Global Terrorism Index, the demonstration of Nigeria at the highest levels together with states such as Afghanistan, Iraq and Syria is a demonstration that there is no significant improvement in the fight against terrorism.

Boko Haram's terrorist acts have serious loss of lives and serious acts of terror, as well as the actions of the international public, motivates the terrorist organization.

On the other hand, Boko Haram's terrorist attacks, especially in the North of Nigeria since 2011, are indicators that the organization has developed its external links. AQIM and ISIS are among the terrorist organizations that Boko Haram has established close relations by the intelligence sources. In addition, the Boko Haram militants have to take training in Mali and Somalia, and to benefit of financial and arm flow, creating external dimensions of the threat.

From this point of view, it is obvious that regional and international cooperation is of great importance for Nigeria to be able to struggle effectively and decisively with Boko Haram terrorism. However, it is clear that Nigeria has not received sufficient support from the international community, especially the UN, the African Union, the USA and the EU. In particular, the USA has awaited until 2013 to recognize the Boko Haram as a terrorist organization and the UN included the terrorist organization on the sanctions list in 2014. These are indicators that the cooperation in the fight against terrorism is progressing heavily.

Ceasefire and negotiation options are also among the topics that are often on the agenda. In this regard, although there have been various initiatives to date, no concrete progress has yet been made. It is not possible to establish a lasting peace in Nigeria without a clear negotiation process. Both the Federal Government of Nigeria and Boko Haram avoid responsibility, and this is the biggest obstacle in the negotiation process. Particularly there is a great difference between the expectations of the parties and the establishment of permanent peace requires the consideration of such differences and the establishment of a healthy negotiating environment to include all concerned parties in the country.

In Nigeria, a comprehensive and sincere negotiating environment must be established in order to end terrorism and ensure lasting peace. At the first step, the Federal Government, state governments, terrorist organization and related national socio-economic actors should come together, address the issue in a comprehensive way, and negotiate a rational road map for permanent peace. In the next stage, it will be a useful step for neighboring countries to be included in the negotiations.

On the way to the present point, the accusations that the parties avoid responsibility and that the responsibility belongs to the other party does not provide a concrete contribution to the settlement of the problem and the intense concentration of violence and terrorism in Nigerian written and visual media has negative effects on the society.

On the other hand, it is observed that the international public has not been able to make a concrete contribution to the solution of the problem. The fact that Nigeria is one of Africa's leading arm importers gives a general idea on this issue.

In conclusion, the Federal Government of Nigeria should display a more responsible administration, implement consistent and stable policies, restructure the northern part of the country, support employment through investments, promote refugees to return to their homes, reinstitute education. It is not possible to establish permanent peace and security in Nigeria without taking concrete steps in these matters.

Kaynakça/References

- Abayomi, A., Muhammad, A., El-Kurebe A. & Nnabugwu, F. (2012, 9 Nisan). "Educating 9.5m almajirai: how far can FG go?", *Vanguard*, 15.05.2018 tarihinde <http://www.vanguardngr.com/2012/04/educating-9-5m-almajirai-how-far-can-fg-go/> adresinden erişildi.
- Abdallah, N. (2011, 23 Kasım). "How Boko Haram began by borno PDP", *All Africa*, 05.05.2018 tarihinde <http://allafrica.com/stories/201111230292.html> adresinden erişildi.
- Adetoun, B. A. (2005). "The role and function of research in a divided society: A case study of the Niger-Delta region of Nigeria", Elisabeth Porter, Gillian Robinson, Marie Smyth, Albrecht Schnabel and Eghosa Osaghae (Ed.), *Researching Conflict in Africa: Insights and Experiences* içinde (ss. 47-55), Hong Kong: United Nations University Press.
- All Africa. (2018, 25 Şubat). "Nigerian Govt confirms that 110 Dapchi girls are missing", 24.05.2018 tarihinde <http://allafrica.com/view/group/main/main/id/00059120.html> adresinden erişildi.
- Amnesty International. (2012, 1 Kasım). "Trapped in the cycle of violence", *Amnesty International Limited*, London, 19.05.2018 tarihinde <https://www.amnesty.org/en/documents/AFR44/043/2012/en/> adresinden erişildi.
- Amnesty International. (2011, 18 Eylül). "Welcome to hell fire", *Amnesty International Limited*, London, 19.05.2018 tarihinde <https://www.amnesty.org/en/documents/afr44/011/2014/en/> adresinden erişildi.

- Anyadike, O. (2011, 24 Kasım). "What will follow Boko Haram?", *IRIN News*, 16.05.2018 tarihinde <http://www.irinnews.org/analysis/2011/11/24/what-will-follow-boko-haram> adresinden erişildi.
- Audu, O. (2013, 23 Nisan). "Only six civilians were killed in Baga, Nigerian Military says", *Premium Times*, 29.05.2018 tarihinde <https://www.premiumtimesng.com/news/130984-only-six-civilians-were-killed-in-baga-nigerian-military-says.html> adresinden erişildi.
- Ayansina, C. (2015, 27 Şubat). "ISIS to radicalise Nigerian youths schooling abroad, FG raises alarm", *Vanguard*, 23.05.2018 tarihinde <https://www.vanguardngr.com/2015/02/isis-to-radicalise-nigerian-youths-schooling-abroad-fg-raises-alarm/> adresinden erişildi.
- BBC. (2011, 22 Kasım). "Nigeria senator Ali Ndume linked to Boko Haram", 03.06.2018 tarihinde <https://www.bbc.com/news/world-africa-15829203> adresinden erişildi.
- BBC. (2012, 26 Nisan). "Nigeria's this day newspaper hit by Abuja and Kaduna blasts", 16.06.2018 tarihinde <https://www.bbc.com/news/world-africa-17856362> adresinden erişildi.
- Campbell, J. & Harwood, A. (2013, 11 Ocak). "Boko Haram and Nigeria's pervasive violence", *ISN Security Network*, 26.05.2018 tarihinde <http://isnblog.ethz.ch/isn-security-watch/boko-haram-and-nigerias-pervasive-violence> adresinden erişildi.
- Campbell, J. (2012, 15 Kasım). "Nigeria security tracker", *Council on Foreign Relations*, 28.05.2018 tarihinde <https://www.cfr.org/nigeria/nigeria-security-tracker/p29483> adresinden erişildi.
- Chimtom, N. K. (2012, 7 Şubat). "Cameroon's economy suffers as Boko Haram infiltrates country", *Inter Press Service (IPS) News Agency*, 24.05.2018 tarihinde <http://www.ipsnews.net/2012/02/cameroon-s-economy-suffers-as-boko-haram-infiltrates-country/> adresinden erişildi.
- Daniel, S., Nwabughio, L., Elebeke, E. & Marama, N. (2017, 9 Mayıs). "FG in talks with B-Haram to end suicide bombings", *Vanguard*, 02.06.2018 tarihinde <https://www.vanguardngr.com/2017/05/fg-talks-b-haram-end-suicide-bombings/> adresinden erişildi.

- Ewi, A. M. (2012, 11 Ocak). "The fuel subsidy crisis and its implications for the fight against Boko Haram in Nigeria", *Institute for Security Studies*, 14.06.2018 tarihinde <https://issafrica.org/acpst/news/the-fuel-subsidy-crisis-and-its-implications-for-the-fight-against-boko-haram-in-nigeria> adresinden erişildi.
- Fisher, J. (2011, 11 Kasım). "Why can't Nigeria defeat Boko Haram?", *BBC News*, 10.05.2018 tarihinde <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-15690981> adresinden erişildi.
- Francis, D. (2011, 22 Eylül). "Is Nigeria's Boko Haram group really tied to Al-Qaeda?", *International Reporting Project*, 03.05.2018 tarihinde <https://internationalreportingproject.org/stories/view/is-nigerias-boko-haram-group-really-tied-to-al-qaeda> adresinden erişildi.
- Gorman, G. (2009, 31 Temmuz). "Nigerian Taliban leader killed in custody", *FDD's Long War Journal*, 01.06.2018 tarihinde https://www.longwarjournal.org/archives/2009/07/nigerian_taliban_lea.php adresinden erişildi.
- Habeeb, W. M. (2007). *Civil wars in Africa*. New Jersey: Mason Crest Publishers.
- Human Rights Watch. (2013, 30 Nisan). "Satellite-based damage assessment for Town of Baga, Borno State, Nigeria", 25.05.2018 tarihinde http://www.hrw.org/sites/default/files/related_material/HRW-Baga_Damages_v1-2.pdf adresinden erişildi.
- Ibeh, N. (2013, 2 Mayıs). "U.S. express concern over Baga killings", *Premium Times*, 20.05.2018 tarihinde <http://premiumtimesng.com/news/132435-u-s-expresses-concern-over-baga-killings.html> adresinden erişildi.
- Institute for Economics and Peace. (2017, Kasım). "Global terrorism index 2017", 20.05.2018 tarihinde <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2017/11/Global-Terrorism-Index-2017.pdf> adresinden erişildi.
- IRIN News. (2013, 14 Mayıs). "Boko Haram attacks hit school attendance in Borno State", 16.05.2018 tarihinde <http://www.irinnews.org/news/2013/05/14> adresinden erişildi.
- IRIN News. (2015, 7 Aralık). "Is education Boko Haram's biggest victim?", 27.05.2018 tarihinde <http://www.irinnews.org/analysis/2015-12/07-0> adresinden erişildi.

- İbrahim, Y. & Bashir, M. (2013, 28 Nisan). "Baga massacre-I counted 228 graves, 4,000 destroyed houses-senator", *All Africa*, 20.05.2018 tarihinde <http://allafrica.com/stories/201304280027.html> adresinden erişildi.
- Idris, H. (2011, 24 Haziran). "Boko Haram gives conditions for dialogue", *Nairaland Forum*, 17.05.2018 tarihinde <http://www.nairaland.com/700237/boko-haram-gives-conditions-dialogue> adresinden erişildi.
- Muanya, C. (2013, 16 Mayıs). "Nigeria's satellites capture Baga events", *The Guardian*, 20.05.2018 tarihinde <https://issuu.com/theguardian-gr/docs/may20130516> adresinden erişildi.
- Musa, N. (2016, 16 Şubat). "Al Shabaab trains B'Haram fighters, says Somalia's president", *The Guardian*, 22.05.2018 tarihinde <https://guardian.ng/news/al-shabaab-trains-bharam-fighters-says-somalia-president/> adresinden erişildi.
- National Intelligence Council. (2005, Mart). "Mapping Sub-Saharan Africa's Future", 24.05.2018 tarihinde http://us-cdn.creamermedia.co.za/assets/articles/attachments/01858_africa_future.pdf adresinden erişildi.
- Nnochiri, I. & Mic-Braimoh, I. (2017, 4 Temmuz). "Alleged Boko Haram sponsorship: Court acquits Ndume, quashes charges", *Vanguard*, 03.06.2018 tarihinde <https://www.vanguardngr.com/2017/07/alleged-boko-haram-sponsorship-court-acquits-ndume-quashes-charges/> adresinden erişildi.
- Nossiter, A. (2009, 30 Temmuz). "Nigeria confirms death of Islamic sect's leader", *New York Times*, 01.06.2018 tarihinde <https://www.nytimes.com/2009/07/31/world/africa/31nigeria.html> adresinden erişildi.
- Olufemi, J. (2015, 18 Haziran). "Nigeria spends N4.62 trillion on national security in 5 years, yet widespread insecurity remains", *Premium Times*, 25.05.2018 tarihinde <https://www.premiumtimesng.com/news/headlines/185285-nigeria-spends-n4-62-trillion-on-national-security-in-5-years-yet-widespread-insecurity-remains.html> adresinden erişildi.

- Owede, F. (2016, 26 Temmuz). "Exclusive: Presidential panel establishes Boko Haram ties with Al-Qaeda", *Premium Times*, 23.05.2018 tarihinde <https://www.premiumtimesng.com/news/headlines/207550-exclusive-presidential-panel-establishes-boko-haram-ties-with-al-qaeda.html> adresinden erişildi.
- Pham, J. P. (2012). "Boko Haram's evolving threat", *Africa Center for Strategic Studies, Africa Security Brief*, April.
- Porter, E., Robinson, G., Smyth, M., Schnabel, A. & Osaghae, E. (2005). *Researching conflict in Africa: Insights and experiences*, Hong Kong: United Nations University Press.
- Premium Times. (2012, 22 Şubat). "Jonathan, Cameron pledge joint efforts against terrorism", 21.05.2018 tarihinde https://www.premiumtimesng.com/foreign/3907-jonathan_cameron_pledge_joint_efforts_against_terrorism.html adresinden erişildi.
- Raghavan, S. (2012, 31 Aralık). "In Nigeria, trapped between Islamist radicals and security forces", *Washington Post*, 21.05.2018 tarihinde https://www.washingtonpost.com/world/africa/in-nigeria-trapped-between-islamist-radicals-and-security-forces/2012/12/30/4b20b4de-507c-11e2-835b-02f92c0daa43_story.html?utm_term=.dba62edc73a6 adresinden erişildi.
- Security Council. (2012, 26 Ocak). "Spiking arms proliferation, organized crime, terrorism part of fallout from Libyan crises afflicting sahel security council told" 25.05.2018 tarihinde <http://www.un.org/press/en/2012/sc10533.doc.htm> adresinden erişildi.
- Senator, I. (2012, 11 Nisan). "Obada: looted Libyan weapons now in Nigeria", *All Africa*, 25.05.2018 tarihinde <http://allafrica.com/stories/201204110266.html> adresinden erişildi.
- Stein, C. (2015, 11 Mart). Nigeria's president: Boko Haram trained with Islamic State", 27.05.2018 tarihinde <https://www.voanews.com/a/nigerias-president-says-boko-haram-trained-with-islamic-state/2676217.html> adresinden erişildi.
- The National Human Rights Commission. (2013). "Baga incident and the situation in North-East Nigeria", *An Interim Assessment and Report*, Haziran, 30.05.2018 tarihinde <https://www.premiumtimesng.com/wp-content/files/2013/07/NHRC-Baga-Report.pdf> adresinden erişildi.

- Ujah, E. (2012, 21 Ekim). "High-profile Boko Haram member arrested in Ali Modu Shariff's house-zanna", *Vanguard*, 30.05.2018 tarihinde <https://www.vanguardngr.com/2012/10/high-profile-boko-haram-member-arrested-in-ali-modu-sheriffs-house-zanna/> adresinden erişildi.
- UN News. (2012, 14 Aralık). "Cameroon and Nigeria agree to expedite boundary demarcation process", 03.06.2018 tarihinde <https://news.un.org/en/story/2012/12/428422-un-backed-meeting-cameroon-and-nigeria-agree-expedite-boundary-demarcation> adresinden erişildi.
- UN News. (2017, 19 Eylül). "International solidarity key to address global challenges, urges Nigerian President Buhari", 04.06.2018 tarihinde <https://news.un.org/en/story/2017/09/565252-international-solidarity-key-address-global-challenges-urges-nigerian-president> adresinden erişildi.
- UNHCR. (2018). "Nigeria emergency", 25.03.2018 tarihinde <http://www.unhcr.org/nigeria-emergency.html> adresinden erişildi.
- United Nations Security Council. (2018). "Sanctions list materials", 13.06.2018 tarihinde https://www.un.org/sc/suborg/en/sanctions/1267/aq_sanctions_list adresinden erişildi.
- UNICEF. (2015, 18 Eylül). "Over 1.4 million children forced to flee conflict in Nigeria and region", 27.05.2018 tarihinde https://www.unicef.org/media/media_85551.html adresinden erişildi.
- Vanguard. (2012a, 8 Ocak). "Boko Haram violence worse than civil war-Jonathan", 16.06.2018 tarihinde <https://www.vanguardngr.com/2012/01/boko-haram-violence-worse-than-civil-war-jonathan/> adresinden erişildi.
- Vanguard. (2012b, 10 Ocak). "Nigeria heading for civil war-Soyinka", 16.06.2018 tarihinde <http://www.thisdaylive.com/articles/soyinka-nigeria-heads-for-civil-war/106884/> adresinden erişildi.
- Vanguard. (2015, 21 Aralık). "Army exposes Boko Haram's new bombing tactics", 06.06.2018 tarihinde <https://www.vanguardngr.com/2015/12/army-exposes-boko-harams-new-bombing-tactics/> adresinden erişildi.

- Viotti, R. P. & Kauppi, V. M. (2001). *International relations and world politics: Security, economy, identity*, 2nd Edition, New Jersey: Prentice Hall.
- Walker, A. (2012). "What is Boko Haram?", *Special Report 308*, Haziran, Washington D.C.: United States Institute of Peace.
- Yengwong–Fai, U. (2012, 28 Mayıs). "Border porosity and Boko Haram as a regional threat", *Institute for Security Studies*, 07.06.2018 tarihinde <https://issafrica.org/iss-today/border-porosity-and-boko-haram-as-a-regional-threat> adresinden erişildi.
- Zounmenou, D. & Arthur, C. (2011, 16 Kasım). "Nigeria seeking an effective response to Boko Haram", *Institute for Security Studies*, 02.05.2018 tarihinde <https://issafrica.org/iss-today/nigeria-seeking-an-effective-response-to-boko-haram> adresinden erişildi.

Web Sayfaları

- <http://allafrica.com/>
- <http://news.ecowas.int/presseshow.php?nb=104&lang=en&annee=2011>
- http://uscdn.creamermedia.co.za/assets/articles/attachments/01858_africa_future.pdf
- <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2017/11/Global-Terrorism-Index-2017.pdf>
- <http://www.aljazeera.com/news/africa/2010/02/2010298114949112.html>
- <http://www.bringbackourgirls.ng/>
- http://www.hrw.org/sites/default/files/related_material/HRW_Baga_Damages_v1-2.pdf
- <http://www.ipsnews.net>
- <http://www.irinnews.org>
- <http://www.mfa.gov.tr/sorular.tr.mfa>
- <http://www.nairaland.com>
- <http://www.state.gov/j/ct/rls/other/des/123085.htm>
- <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=43779&Cr=cameroon&Cr1=nigeria>
- [http://www.unhcr.org/nigeria-emergency.html%20\(](http://www.unhcr.org/nigeria-emergency.html%20)
- <http://www.vanguardngr.com>
- <https://edition.cnn.com/>
- <https://isnblog.ethz.ch/>
- <https://issafrica.org>

<https://issuu.com/theguardian-ngr/docs/may20130516>

<https://www.amnesty.org/en/documents/AFR44/043/2012/en/>

<https://www.premiumtimesng.com>

https://www.un.org/sc/suborg/en/sanctions/1267/aq_sanctions_list

https://www.unicef.org/media/media_85551.html

https://www.washingtonpost.com/world/africa/in-nigeria-trapped-between-islamist-radicals-and-security-forces/2012/12/30/4b20b-4de-507c-11e2-835b-02f92c0daa43_story.html?utm_term=.df6d25072966

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Şen, Y. F. ve Çiçek, H. (2018). Boko Haram terör örgütünün bölgedeki etkisi ve örgütle müzakere olanakları. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8 (15), 2093-2145. DOI: 10.26466/opus.437155

Kişisel Yetenek Gelişiminde Koçluk Eğitiminin Rolü: İşsizlikle Mücadele İçin Bir Model Önerisi

DOI: 10.26466/opus.442653

*

Davut Karaman*

* Öğr. Gör. Dr, Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Alto MYO, Alanya / Antalya / Türkiye
E-Posta: davut.karaman@alanya.edu.tr ORCID: [0000-0001-9097-3460](https://orcid.org/0000-0001-9097-3460)

Öz

Örgütlerin önemli rekabet unsurlarından biri olan insan kaynağının önemi her geçen artmaya devam etmektedir. Nitelikli insan gücüne olan ihtiyaç, mevcut insan kaynaklarının daha iyi gelişimini sağlamak amacıyla yapılan çalışmalarında artmasını sağlamıştır. Günümüzde doğru yeteneklerin, doğru yerde kullanılmamasının bir sonucu olarak istihdam oranları düşmektedir. Bunun sonucunda işsizlik oranları artmaktadır. Bu nedenle ekonomideki üretim kaybına bağlı olarak verimsizlik ortaya çıkmaktadır. Bu noktada ise ülkemizde önemi son zamanlarda daha iyi anlaşılabilir koçluk eğitimleri gündeme gelmektedir. Bireyin kişisel yeteneklerini keşfetmesini sağlayan koçluk faaliyetleri hemen hemen her alanda uygulanmaktadır. İletişim, sorun çözme ve farkındalık gibi kişisel yeteneklerin gelişimi ile daha nitelikli hale gelen bireylerin yaşam standartları da yükselmektedir. Her bireyin farklı olması özel eğitimlerin uygulanmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Bu nedenle yaşamın her alanında uygulanan koçluk eğitimleri bireysel, örgütsel ve toplumsal nitelik artışı sağlamaktadır. Ülkeler için hem ekonomik hem sosyal sorunlara neden olan işsizlikle mücadeleye de olumlu katkı sağlayan koçluk faaliyetlerinin Türkiye’de de yaygınlaştırılması büyük önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Koçluk, İstihdam, İşsizlik, Performans

The Role of Coaching Training in Personal Ability Development: A Model Suggestion for Struggle Unemployment

*

Abstract

The importance of human resources, one of the important competition elements of organizations, continues to increase every day. The need for qualified human power has increased the work done to achieve better development of existing human resources. Nowadays employment rates are falling as a result of not using the right skills in the right place. Consequently unemployment rates are rising. Therefore, inefficiency arises due to the loss of production in the economy. At this point, the emphasis in our country has been on coaching trainings that are better understood recently. Coaching activities that enable the individual to discover their personal abilities are practiced in almost every field. With the development of personal skills such as communication, problem solving and awareness, the living standards of the more qualified individuals are also rising. The fact that each individual is different makes the implementation of special education inevitable. Consequently, coaching trainings applied in all areas of life provide individual, organizational and social qualification. It is of great importance that the coaching activities that contribute positively to the fight against unemployment which causes economic and social problems for the countries are spread in Turkey as well.

Keywords: *Coaching, Employment, Unemployment, Performance.*

Giriş

Dünyada yaşanan hızlı değişim ve gelişimler örgütlerin, örgüt yöneticilerinin ve örgüt çalışanlarının da bu değişime ve gelişime ayak uydurmasını zorunlu kılmaktadır. Aksi halde ilgili aktörlerin piyasadaki kaybolması kaçınılmaz olacaktır. Çünkü günümüzde ayakta kalmanın en büyük kaynağı değişen dünya düzenine, üretim sistemine ve piyasa koşullarına uygun hareket edebilmektir. Son 15-20 yıldan beri etkisi iyice hissedilmeye başlayan teknoloji devrimi ve küreselleşmenin, örgütleri ve ülkeleri bugüne kadar alışık olmadıkları bir durumla karşı karşıya bıraktığı görülmektedir (Demir ve Eliöz, 2016: 77).

Rekabetin iş hayatında yoğun bir şekilde karşımıza çıkması nedeniyle, başarıya odaklı bireysel ve örgütsel hedeflerin gerçekleştirilme çabasının önemi artmaya devam etmektedir. Özellikle 1980'lerden sonra yaşanan teknolojik ve toplumsal gelişmeler gerek işgören gerekse de yönetici ve işveren tarafında olmak üzere iş yaşamında ve üretim sistemlerinde köklü değişiklikler getirmiştir. Yaşanan bu değişimlerin bir sonucu olarak ise örgütler tepeden tırnağa çağın gereklerine ayak uydurmak zorunda kalmıştır. Bu değişime karşı direnen ya da intibak sağlayamayan örgütler ise zamanla piyasadaki kaybolma durumuyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Rekabetin uluslararası boyutlara ulaşması, küreselleşme ve müşteri beklentilerindeki sürekli değişim gibi gelişmeler; örgütler için nitelikli insan kaynaklarını daha önemli hale getirmektedir. Bu nedenle örgütler, daha etkin ve verimli olmak için işgörenlerin performansını artırmaya çalışmakta, işgörendenleri güçlü kılmak için yollarını aramaktadır. Bu kapsamda personel güçlendirme ve koçluk kavramları günümüzde örgütlerin önemli rekabet ve verimlilik unsuru olarak değerlendirilmektedir (Aksoy, 2007).

Bu nedenle değişime en kısa sürede uyum sağlayarak kendini yenileyebilen ve rekabet avantajı elde edebilen örgütler ayakta kalabilmektedir. Bu noktada ise hem işgörenlerin hem de yöneticilerin sahip oldukları vizyon, aynı zamanda kurumsal vizyonun da temel kaynağını oluşturmaktadır. Dolayısıyla örgütün tüm çalışanlarını kapsayan insan kaynaklarının nitelikli olması ve bu niteliğin de zamanla geliştirilebilir, sürdürülebilir bir özellik taşıması halinde, örgüt

taklit edilmesi en zor rekabet unsurlarından birine sahip olabilmektedir.

Bu kapsamda örgütün en temel yapı taşı konumunda olan, ister yönetim kademesinde isterse de yönetilen kademe de olsun tüm işgörenlerin bireysel performansları yükseltilmelidir. Bu kapsamda hizmet içi genel eğitimler yapılabileceği gibi daha çok bireysel ya da küçük gruplar halindeki özel eğitimler ile bireysel performanslarda iyileşme sağlanabilmektedir. Bu eğitimlerden biri olan koçluk uygulamaları ile işgörenlerin motivasyon ve iş tatmin düzeyleri, örgütsel bağlılıkları, işteki performansları ve iletişim yetenekleri olumlu yönde artmakla birlikte işyeri kaynaklı stres de büyük ölçüde azalacaktır (Akın ve Ulukök, 2017).

Türkiye'nin 2023 vizyonu hedeflerine ulaşmasında nitelikli ve sürdürülebilir üretim en temel unsurdur. Bu nedenle üretimin kaynağı olan emek faktörünün atıl kalmaması, daha verimli alanlarda istihdam edilmesi büyük önem taşımaktadır. Ülkemizde genç nüfusun artması ve üretim alanlarının aynı oranla artmamasından dolayı işsizlik istenilen seviyelerde değildir. Bununla birlikte 2016 yılı Mayıs ayından itibaren işsizliğin sürekli artması (Koç, Şenel ve Kaya, 2018: 26) işsizlikle mücadele için farklı arayış gereksinimlerini doğurmuştur.

Ayrıca ülkemizde görülen işsizliğin başka bir boyutu ise eğitim ve istihdam uyumsuzluğundan kaynaklanan yapısal işsizliktir (Özgüler, 2018: 122). Yeni istihdam alanlarının oluşturulması ve işsizliğe çözüm olması için girişimci ruha sahip, inovatif düşünen (Tanrıverdi ve Alkan, 2018: 3) ve zamanın şartlarına göre kendini yenileyebilen insan kaynağına gereksinim duyulmaktadır. Bu nedenle özellikle gelişmiş ülkelerde yaygın olarak uygulanan koçluk faaliyetleri gibi özel eğitimlerle insan kaynağının kişisel yeteneklerinin gelişiminin sağlanması, işsizlik, istihdam ve üretime önemli katkılar sağlaması amacıyla bu araştırma yapılmıştır.

Bu çalışmada özellikle dünyanın gelişmiş ülkelerinde ve hemen hemen her alanda yıllardır uygulanan koçluk sisteminin önemi, performansa ve istihdama etkisi teorik bir araştırma ile ortaya konulmaktadır. Koçluk sisteminin ülkemizde uygulanmaya başlamasının çok yakın bir zaman olması ve genellikle de sadece üst düzey yönetici kademeleri için uygulanması ise bu alanda istenen gelişmenin yeterince

sağlanamadığını göstermektedir. Bu kapsamda yapılacak koçluk çalışmaları ile işgörenlerin mevcut performanslarının artırılması ve dolayısıyla da örgütün kazanımlarının artırılması hedeflenmektedir.

Koçluk Kavramı

Toplumlar, dünyada olup bitenlerden giderek daha çok ve daha hızlı haberdar olmakta, birbirlerinin eylem ve tecrübelerinden daha fazla etkilenmektedir. Bu etkileşim, toplum düzenlerini beklenilenden daha hızlı ve daha fazla değişime uğratmaktadır. Değişen temel özelliklere göre yaşam tarzlarını organize edemeyen toplumlar, önemli sorunlar yaşamaktadır. Bu sorunların başında ise eğitilmiş insan gücü sorunu gelmektedir (Özkan, 2009: 114). Çünkü eğitim, nitelikli işgören sorunu ile yakından ilişkilidir. Eğitim kalitesi bireyin niteliğini belirleyen en temel unsur olarak işgören ve yönetici niteliğini de belirlemektedir.

Toplumsal başarı, bireysel başarı ile ilişkilidir. Bu nedenle toplumu oluşturan tüm bireyler nitelikli bir şekilde eğitilmeli ve inovatif düşünce gücü geliştirilmelidir. Çünkü düşünme, insanı diğer canlılardan ayıran ve karşılaştığı problemleri kolayca çözebilmesini sağlayan, kendisinin ve toplumun gelişimine olumlu katkılar sağlayan önemli bir özelliktir (Semerci, 2003: 64).

Son yıllarda dünyada ve ülkemizde de giderek daha büyük önem kazanan koçluk eğitimleri ve koçluk faaliyetleri ile bireysel özelliklerin geliştirilmesi daha da yaygınlaşmaktadır. Hemen hemen her bireyin gereksinim duymasına rağmen, ülkemizde özellikle üst düzey yönetici kademelerinde görülen koçluk eğitimlerinin toplumun her kademesine uygulanması büyük önem taşımaktadır.

Koçluk faaliyetinin önemi yakın zamanlarda artmasına rağmen (Bayram, Yıldırım ve Ergan, 2017: 71) esasında koçluk kavramının kullanımı 1500'lü yıllara kadar uzanmaktadır. Koçluk, bireyleri başlangıç noktasından belirli bir hedefe ulaştıran en önemli araçtır. Zaman içerisinde, kişilerin ve örgütlerin ihtiyaç duydukları ve ulaşmak istedikleri hedeflerle birlikte içeriği de farklılaşmış olarak koçlar; bireylerin kişisel gelişimine katkı sağlayarak, çalışma performanslarını

pozitif yönde etkileyecek gelişimler sağlamak ve mevcut potansiyellerini buldukları konumdan daha iyi bir noktaya getirme amacını taşımaktadırlar (Damaş, 2010: 3).

Koçluk, örgütün içinden ya da dışından uzman bir koçla, çalışanlar arasında koçluk almaya istekli ya da yönetimin önerdiği kişilerin, gerek iş gerekse özel yaşamlarında kendilerinin seçtiği ve gereksinim duyduğu alanlarda kendi potansiyellerini harekete geçirip, daha yüksek performanslı değişimi ortaya koyabilmeleri için kurdukları ilişki biçimidir (Köktürk, 2006: 43). Başka bir tanıma göre koçluk; objektif değerlendirmelerle tanımlanan, işgörene örgütün entelektüel birikimini kazandırarak iş tatmini oluşturmak ve verimliliği arttırmak amacıyla kullanılan ve sonuca daha hızlı ulaşılan bir öğrenme ve gelişme faaliyetidir (Baltaş, 2011). Koçluk, kişilerin mevcut performanslarını arttırmak ve öğrenme süreçlerini hızlandırmak üzere tasarlanmış bir süreçtir (Eren ve Akyüz, 2014: 168).

Koçluk Türleri

Koçluk, bireyin, deneyimli bir yönlendiricinin yol göstericiliğinde, güçlü ve zayıf yönlerini keşfetmesine, yetkinliklerini geliştirip yetersiz alanlarını geliştirmesine dayalı, kendini ve koşullarını sorgulayan, yeni çözümler üreten, kendi kendini yeniden yapılandırabilen, uygulamalı bir öğrenme modelidir (Çınar, 2007: 3).

Başka bir ifade ile koçluk; bireylerin istediği hedeflere ulaşmasını sağlamak amacıyla, bireyleri harekete geçirecek iç güçlerinin farkına varmalarını ve bu güçlerini eyleme dönüştürmelerini sağlamakla birlikte eylem boyunca bireylere yol arkadaşlığı yapmaktır (Kalçık, 2017: 64). Günümüzde hayatın hemen hemen her alanında büyük önem taşıyan koçluk türleri genel olarak Şekil 1’de gösterilmektedir (Kalçık, 2017: 54).



Şekil 1: Koçluk Türleri

Yaşam koçluğu; insanların daha iyi hedefler koymalarına ve bu hedeflere ulaşmalarına yardımcı olan, kişisel faaliyetlerin daha iyi yürütülmesini sağlayan bir motivasyon ve davranış değişikliği yaklaşımıdır (Jarosz, 2016: 34). Günümüzde birçok kişinin en temel sorunlarından birisinin yaşam hedefinin olmamasıdır. Bu nedenle yaşam koçluğu önemli bir görev üstlenmektedir.

Yönetici koçluğu; bir koç ile yönetici arasındaki kısa süreli interaktif bir süreçtir. Öz farkındalığı ve uygulama yetenekleri ile birlikte liderlik etkinliğini geliştirmeyi sağlar. Koçluk süreci örgütte destek, teşvik ve geri bildirim yoluyla yeni becerilerin, perspektiflerin kazanılmasını kolaylaştırır (Kombarakaran, Yang, Baker ve Fernandes, 2008: 79). Yönetici koçluğu, liderlerin alçakgönüllü olmalarına ve örgüte daha yararlı sonuçlar sağlamak amacıyla onlara tereddüt yaşadıkları durumlarda yardımcı olarak doğru karar almalarını sağlar (Oosthuizen, Koortzen, 2010: 3).

Kurumsal koçluk; kurum çalışanlarının kişisel niteliklerine, kurum içi ve dışı etkin iletişim sağlamalarına, çatışma yerine uzlaşmalarına, performanslarını ve motivasyonlarını artırmalarına, kişisel ve kurumsal hedeflere en kısa sürede ulaşmaya, iş ve özel yaşamda mutluluğa odaklanmaktır (Uğur, 2010: 12).

Anne baba (ebeveyn) koçluğu; çocuk davranışını değiştirmek için ebeveynlerin optimal yaklaşımının sağlanması, ebeveynin algısını, davranışını değiştirmek, çocuklarıyla doğru iletişimin kurulması ile etkili çocuk yetiştirme kazanılması gibi kazanımları olan bir koçluk türüdür (Shinn vd., 2017: 233). Ebeveynler ile çocukları arasında belirli bir yaş ve dönem farkı olmasından dolayı yaşanan sorunlar bu koçluk eğitimleri ile daha az yaşanacaktır.

Satış koçluğu; satış yöneticilerinin satış elemanlarının performansını arttırmak için kullandıkları kritik derecede önemli bir araç olarak ifade edilmektedir. Satış koçluğu yönetici geri bildirim, rol modeli oluşturma ve yöneticiye satış danışmanı olmak üzere üç temel yapıdan oluşan çok boyutlu bir sürece sahiptir (Hawes ve Rich, 1998: 53). Örgütün devamlılığını sürdürebilmesi için nitelikli üretimle birlikte, satışların daha iyi olması sağlanmalıdır. Bu kapsamda satış koçluğu, örgütün hayatını idame ettirmesinde önemli bir role sahiptir.

Öğrenci koçluğu; öz öğrenme yeterliliği sağlayarak, eğitimde başarının önemli unsuru olan motivasyonu ve öğrenme performansını artırarak öğrencinin başarılı olmasını sağlayan faaliyetler bütünüdür (Sezer, 2016: 850). Belki de günümüzde en çok ihtiyaç duyulan koçluk türlerinden biri olan öğrenci koçluğu, yarımlar için bugünden nitelikli işgören yetiştirme temel kaynağını oluşturmaktadır.

Görüldüğü üzere yaşamın farklı alanlarında, alanında uzman kişilerden alınacak koçluk eğitimleri sayesinde kişisel yeteneklerin olumlu yönde geliştirilmesi ile yaşam kalitesi de olumlu yönde etkilenecektir. Günlük hayatta sorun gibi görünen durumların aslında birer fırsat olduğu bakış açısını kazanan bireyler çevresinde yaşanan her durumdan bir kazanım elde edecektir. Böylece bireysel performans artışları toplumsal boyuta ulaşacaktır.

Koçluk, Kişisel Yetenek ve Yetenek Yönetimi

Yetenek yönetimi, örgütün karşılaştığı zorluklarla mücadele edebilmesi ve stratejik planlarını hayata geçirerek amaçlarına ulaşabilmesi için, gereksinim duyduğu yetenekler ile sahip olduğu mevcut yetenekleri arasındaki boşluğun sistematik bir şekilde kapatılmaya çalışıldığı ve merkezinde 'insan kaynağı'nın olduğu bir yönetim sürecidir (Çırpan ve Şen, 2009:110).

Yetenek yönetimi, örgütün ihtiyaçları kapsamında doğru işgörenlerin, doğru işlerde, doğru zamanda ve doğru faaliyetleri yapabilmeleri şeklinde ifade edilmektedir (Mucha, 2004: 99). Örgütün geleceğinde önemli role sahip işgörenlerin işe alım sürecinde doğru seçimi ve çalışma esnasında da yetenek gelişimlerinin sağlanması için verimli şekilde istihdam edilmeleri yoğun rekabet ortamında büyük avantaj sağlayacaktır.

Başka bir ifade ile yetenek yönetimi, örgütün rekabet stratejileri ile uyumlu işgücü planının yapılması, mevcut yeteneklerinin kapsamlı şekilde analiz edilmesi ve ihtiyaç duyulan ilave yeteneklerin tespit edilmesi, bu ihtiyaçları karşılayacak olan kalifiye işgören adaylarının cezbedilebilmesi için uygun çalışma koşullarının sağlanması, doğru adayların istihdam edilmesi, mevcut yeteneklerinin geliştirilmesi ve elde tutulmalarının sağlanmasına yönelik stratejik temelli insan kaynakları yönetimi faaliyetlerini kapsayan bir süreçtir (Alayoğlu, 2010: 71).

Değişim sürecine uyum sağlayabilme amacıyla önden esen rüzgarı arkasına alarak avantaj elde etmek ve bunu sürdürülebilir üstünlüğe dönüştürmek isteyen örgütler yeni bir yapılanma sürecine girmişlerdir (Çelik ve Zaim, 2012: 33). Yaşanan bu durumun en temel nedeni ise dünyada hız kesmeden artmaya devam eden rekabettir. Bunun bir sonucu olarak sürdürülebilir rekabet üstünlüğünü sağlayan en önemli kaynak kişisel yeteneklerdir. Son yıllarda ise örgüt yönetimlerinin tüm dikkatleri yetenekler üzerinde toplamaktadır. Kişisel yeteneklere verilen önemin artması, yönetilenlerin başka bir ifade işgörenlerin özgüvenlerini artırarak, yaratıcılıklarını geliştirerek, rekabet üstünlüğüne sahip olmalarına yardımcı olmuştur. Bu açıdan yetenekler;

yönetim sürecinde yönetilenlerin lehine olacak bir şekilde yeni yaklaşımlara yer açılmasını sağlamıştır (Altuntuğ, 2009: 453).

Örgütlerin hedeflerine ulaşmasında anahtar role sahip en temel unsur işgörenlerdir. Yetenek yönetimi işgörenlerin işe alımı, eğitilmesi, geliştirilmesi ve kişisel yeteneklerinden uygun bir şekilde yararlanılması sürecini kapsamaktadır. Bu açıdan yetenek yönetimi kavramı günümüzde önemi artan insan kaynakları yönetiminde başarının belirleyici faktörü haline gelmiştir. Yetenekli çalışanların örgüte kazandırılması ve örgütte tutulmasının giderek zorlaştığı bir ortamda faaliyet gösteren örgütler, farklı yetenek yönetimi stratejileri ile sahip oldukları yetenekli çalışanlardan örgüt amaçları doğrultusunda daha etkin bir şekilde yararlanabilmektedirler (Doğan, Demiral, 2008: 145). Üst düzey yeteneği işe almak ve örgütte isthidamını sağlamak, her örgüt için başarıya ulaşmada önemli bir anahtardır (Dağdeviren, 2017, s.123).

Bu amaçla mevcut işgörenler için, gelişim planlarının hazırlanması ve uygulanması kapsamında yetenek açığının analizi yapılarak, gelişim faaliyetleri oluşturulur. Bunlardan özellikle koçluk başta olmak üzere mentorluk, eğitim ve rotasyon gibi faaliyetlerle işgörenlerin gelişimi sağlanır. Her işgörenin kişisel gelişimleri doğal olarak birbirinden farklı olacaktır. İşgörenlerin ihtiyaçlarının farklı olması örgüt açısından aynı zamanda bir avantaj oluşturacaktır (Altınöz vd., 2014: 104). Her işgören, farklı kişisel özelliklere sahip olduğu ve koçluk gibi özel eğitimlerle yetenek gelişimleri sağlandığı için örgüt kolay kolay taklit edilemeyen önemli bir rekabet gücü elde edecektir.

Koçluk ve Performans

Koçluk, dünyada çok geniş bir alanda kullanılmaktadır. Günümüzde başarılı bir yönetim, örgütlerdeki işgörenlerin potansiyelini hem kişisel gelişim ve hem de örgüt beklentileri yönünde şekillendirmek amacıyla yeni yetenekler gerektirmektedir. Koçluk bu yeni yeteneklerden biri olarak değerlendirilmektedir. Örgütte koçluğun amacı ise, performans artışı ve mevcut potansiyelin daha etkin bir şekilde ortaya çıkışını sağlamayı hedefleyen kişiselleştirilmiş bir gelişim evresidir. Koçluk

günümüzde, eğitim, kişisel gelişim, iş yaşamı ve sağlık gibi çeşitli alanlarda sıklıkla kullanılan, bilimsel alt yapısı halen oluşturulmaya çalışılan bir kavramdır (Pürçek, 2014: 2). Koçluğun, günümüzdeki gerçek anlamı, gerekliliği ve önemi tam olarak anlaşılmasından dolayı birçok kesim tarafından beklenen ilgiyi görmemektedir.

1990'lı yıllarda ekonomik krizin ortaya çıkmasıyla birlikte örgütlerdeki yöneticiler, bireysel yaklaşımın daha yararlı olduğunu görerek, işgörenlerin motivasyonlarını artırmak ve gereksinim duydukları gelişmeleri anlamak amacıyla koçluk faaliyetlerini kullanmaya başlamışlardır (Sezer ve Şahin, 2015: 34).

Koçluk; özellikle erken kariyer aşamasındaki işgörelere yol göstermesi, performans geliştirmeye odaklanması, düşük performansın nedenlerini öngörmesi ve var olan nedenleri de analiz etmesi açısından (Çınar, 2007: 4-5) önemli bir görev üstlenmektedir. Ayrıca işgörenlerin motivasyon kaynaklarının tespit edilmesi ile sahip oldukları gizli potansiyel performanslarının da ortaya çıkması sağlanacaktır (Mercanlıoğlu, 2012: 41).

Koçluk; performansı arttırmak için var olan potansiyelin önündeki engelleri kaldırmak ve işgörelere öğretme yerine işgörenlerin öğrenmelerini sağlamaktır. Performansın arttırılması için hedeflerin iyi bir şekilde belirlenmesi önemlidir. Koçluk süreçlerinde koç, bilgi ve tecrübe ile sahip olduğu birikimlerini aktarır. Fakat her etkileşim koçluk değildir. Kurulan iletişimin koçluk olabilmesi için, uzman koç-danışan ilişkisi kurulmalıdır. Koçluk, koçluk yapılan kişinin ihtiyaçlarına göre belirlenmeli ve sistematik bir şekilde süreç takip edilmelidir. Koç, objektif bir bakış açısıyla sorunlara teşhis koyar, uygun çözümler sunar, işgörenleri motive etmek ve işgörenlerin başarılarını en üst seviyeye çıkarmak için çaba gösterir. Bu nedenle koç, her işgöreni analiz eder, işgörenlerin geliştirilmesi gereken yönlerine dair geri bildirim verir (Arısoy, 2017: 134).

Uygulama örneği olarak yapılan koçluk faaliyetindeki araştırmaya göre, işgören ile informal ilişkiler kurma, geliştirici yeniliği teşvik, düşünce ve bakış açılarında dürüstlüğü ödüllendirme, istenen davranışlar ile sonuçlanan davranış arasında uyum sağlanmasının sonucu olarak verimli bir süreç yaşanmaktadır. Yetenek geliştirici tüm davranış değişikliği ve performans arttırıcı çabaların işgören-koç

ilişkisinde motivasyonel etkiler yaratacak ve örgütün kaynak kullanımında ekonomiklik sağlayacaktır. Örgütteki kalite ve verimlilik standartlarını belirleyen kişi olarak koç, bilgi ve tecrübe birikimini kullanarak işgörenin örgüte bağlılığını da sağlayabilecektir (Akın, Ulukök, 2017: 297-298). İşgörenin örgütsel bağlılığı ise örgüte sağladığı katma değer açısından önemlidir. Çünkü yapılan araştırmalarda işgörenin normatif, rasyonel ve örgütsel bağlılık düzeylerinin işgören performansını pozitif yönde etkilediği görülmektedir (İraz, Akgün, 2011: 248).

İlaç firması işgörenlerinin içsel motivasyonu, yöneticilerine duydukları güven ve iş performansına etkilerini ortaya koymak amacıyla koçluk uygulaması yapılmıştır. Yapılan bu çalışmada ise koçluk faaliyetlerinin işgörenlerin motivasyonu, yöneticilerine duydukları güven ve iş performansı üzerinde olumlu bir etkisinin olduğu ve örgüt yöneticilerinin işgörelere yönelik olarak bu faaliyetlerin uygulanması ve geliştirilmesinin önemli yararlar sağlayacağı sonucuna ulaşılmıştır (Eren, Akyüz, 2014: 179-180). Günümüzde örgütler performans değerlendirmeye özel bir önem vermektedirler. Çünkü örgütsel performans işgören performansına bağlıdır (Tunçer, 2013: 105). Özelleştirilen bir kamu kuruluşunun işgöreleri üzerinde yapılan araştırma sonucuna göre ise genel olarak motivasyon iş performansını pozitif yönde etkilemektedir (Yıldız vd., 2014: 247).

Koçluk Yaklaşımı ile ilgili olarak Manchester Inc. Kariyer Danışmanlığı şirketi tarafından yapılan araştırma, yöneticilerin ve işgörelerin öğrenmesi, gelişmesi ve yüksek performans göstermesi amacıyla uygulanan koçluğun örgütlerin varlığını ve büyümesini olumlu etkilediğini ortaya çıkarmıştır. Araştırmaya katılan örgütlerde koçluk uygulamasından sonra, verimlilikte %53, kalitede %48, organizasyonel güçlenmede %48, müşteri memnuniyetinde %39, işgören bağlılığında %32, maliyet düşüşünde %23, karlılıkta %22 oranında artış olduğu görülmüştür. Koçluk hizmetlerine yatırım yapan araştırmaya katılan bu örgütler, bu yatırımdan yaklaşık 6 kat (ROI) maddi geri dönüş sağlamıştır. Aynı araştırma sonuçlarına göre koçluk uygulamasından sonra yöneticilerde astlarla olan iş ilişkisinde %77, üstlerle olan iş ilişkisinde %71, takım çalışmasında %67, eşit seviyede iş ilişkisinde %63, işgören memnuniyetinde %61, çatışma azalmasında %52,

taahhütte %44, müşteri ilişkilerinde %37 oranında gelişme sağlandığı görülmektedir (Barutçu, Özbay, 2009: 51).

Bireylerin gereksinimleri doğrultusunda farklı koçluk uygulamaları mevcut olup, işgörenleri doğrudan ilgilendiren performans koçluğu ile işgörenlerin daha verimli çalışması amaçlanmaktadır. Örgüt tarafından gerek örgüt içi gerekse de örgüt dışından sağlanan performans koçları ile işgörenlerin şu kazanımları elde etmesi hedeflenmektedir (Çınar, 2007: 12):

- İşgörenlerin sorunlarını ve gelişmeye açık yönlerini objektif bir biçimde tespit etme ve tanımlama imkanı bulması,
- İşgörenlerin aldıkları geribildirimlerle kendileri hakkında objektif bakış açısı kazanmaları,
- Uygulama planı kapsamında gelişme imkanı bulmaları,
- Hem performans hem de motivasyonlarını sürekli yüksek tutmaları,
- Farklı düşünce yöntemleri elde ederek yaratıcılıklarını artırmaları,
- Kendilerine yapılan bu yatırımla örgüte olan bağlılıklarının artması,
- Kendi davranışlarını ve iş yapma tarzlarını sorgulamaya başlayarak, hatalarını fırsata dönüştürmeyi öğrenmeleri,

beklenmektedir. Görüldüğü üzere *performans koçluğu* doğrudan kişisel gelişim ekseninde, bireyin güçlü ve zayıf yönlerinin objektif şekilde ele alınarak, yine birey tarafından keşfedilmesini sağlayamaya çalışmaktadır.

Ayrıca dünyanın en büyük şirketleri olan Fortune 1000 şirketlerinin %40'ı, koçluğu örgütlerinin ana organizasyon hizmeti olarak kullanmaktadır. Yapılan araştırma sonuçlarına göre ise, koçluğu uygulayan örgütlerin altı kat daha fazla verimli olduğunu göstermektedir (<http://www.dbe.com.tr>). Koçluk uygulamaları ile kişisel yetenek gelişimlerinin sağlanması hem işgören performansını hem de örgüt verimliliğini artırmaktadır.

Koçluk, İstihdam ve İşsizlik

Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin en temel ekonomik ve toplumsal sonuçları da olan sorunlardan biri işsizliktir. İşsizliği oluşturan nedenler gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere göre farklılık gösterebilmektedir. Genellikle gelişmiş ülkelerde işsizlik daha çok talep yetersizliğinden, gelişmekte olan ülkelerde ise yeterli istihdam alanının oluşturulamamasından kaynaklanmaktadır (Erol ve Aytur, 2017: 116). Yeni istihdam alanlarının oluşturulmasında ve mevcut istihdam alanlarının sürdürülebilirliğinde ise kişisel yetenekleri gelişmiş ve girişimcilik ruhuna sahip bireyler önemli bir kaynaktır. Koçluk tekniği ile yönetilen örgütlerde bireylerin katılım becerileri geliştirilerek, bireysel yaratıcılığın ortaya çıkarılması ile bilgi sağlama ve beceri transferi gerçekleştirilmektedir (Kahramanoğlu, 2017: 167).

Kişisel yeteneklerin gelişiminde önemli bir role sahip olan koç ise, nitelik yetersizliği gördüğü işgörenin güçlü motivasyon sağlayıcısı konumunda olmasından dolayı örgüte dinamik bir ortam sağlar. Örgütlerdeki nitelik ve verimlilik standartlarını sağlayıcı ve belirleyici bir kişi olarak koç, bu bilgi ve tecrübe birikimini kullanarak işgörenin kendisine bağlılığını sağlayabilecektir (Akın, Ulukök, 2017: 298). İşsizlik için önemli olan işgören adayının ve işgörenin niteliğidir. Belirli kriterlerdeki niteliğe sahip olmayan kişiler hangi ortamda olursa olsun sürdürülebilir istihdamın kaynağı olamayacaktır. Bu nedenle gerek iş başındaki işgörenler için gerekse henüz iş hayatına başlamayan işgörenler için nitelik artırıcı uygulamaların hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Bununla birlikte koçluk uygulanan öğrencilerin akademik başarılarının arttığı ve daha nitelikli hale geldiği (Karabacak, 2010: 90) yapılan araştırmalarda ortaya konulan önemli sonuçlardan birisidir. İş hayatı öncesinde işgören adayı pozisyonunda olan öğrencilerde görülen bu nitelik artışının, istihdam oranlarına olumlu yansıtacağı öngörülmektedir.

Barutçu ve Özbay'ın (2009) yaptığı araştırma sonuçlarına göre ise koçluk; yöneticilerin ve işgörenlerin performansına, sorun çözme becerisine, iletişim etkinliğine ve yetkilendirme başarısına olumlu kat-

kılar sağladığı belirlenmiştir. Dolayısıyla koçluk yaklaşımı, üstün performanslı işgörenler ve başarılı örgütler oluşturmada önemli bir unsur olarak görülmektedir.

Koçluk eğitimlerinin, olması gereken şekilde örgütlerde uygulanması halinde işgörenlerin performansını arttırmaya yardımcı olduğu görülmektedir. Bunu işgörenlere; hedeflerinin net şekilde belirlenmesinin sağlanması, başarı güdüsü kazandırma, beklenenin net olarak ortaya konulması, çalışanda cesaret, sorumluluk ve aidiyet duygusunun gelişimini sağlaması, problem çözme yeteneğinin geliştirilmesi, örgütte açık iletişimi gerçekleştirme, farkındalık ve farklılık yaratma ile gerçekleştirmektedir. Koçluk ile aynı zamanda işgörenin doğru unvan ve işte çalışıp çalışmadığı tespit edilmektedir. Koçluk uygulamaları, işgörenin değerli olduğu anlayışından yola çıkarak işgörenin kendi potansiyelini görmesini sağlamak mantığına dayanmaktadır (Arısoy, 2017: 135).

Araştırmanın Yöntemi

İnsan kaynağındaki nitelik ve işsizlik sorunu son yılların en önemli konularından biridir. Bunun sonucunda yaşanan üretim ve verimlilik kaybı ile ortaya çıkan sosyal sorunların giderilmesi araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır. Çünkü bir ülkenin refah düzeyini belirleyen en temel unsurlar olumlu ekonomik göstergelerdir. İşsizliğin ve sosyal sorunların yüksek olduğu ülkelerde refah düzeyi istenilen ve beklenen seviyelerde değildir. Ekonomik gelir düzeyinin düşük olduğu ekonomilerde suç oranlarının yüksek olması ve dolayısıyla sosyal sorunların artması refah kaybına neden olmaktadır (Ata, 2011: 113).

Koçluk uygulamaları, çalışanların performanslarını arttıracak önemli araçlardan biri olarak kabul edilmektedir. Yapılan araştırma sonuçlarına göre koçluk uygulamaları ile işgören performansı arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde ise işgören performansını geliştirmek için koçluk uygulamalarının etkili bir yöntem olduğu ifade edilmektedir (Yıldırım, 2011: 179-182).

Hız kesmeden devam eden rekabet ortamında bireyler ve örgütler gelişmek için yeni yöntemler aramaya devam etmektedir. Bu yöntemlerin birçoğunun değişen koşullara uyum sağlamak amacıyla kariyer

gelişimi isteğinden kaynaklandığı görülmektedir. Bu kapsamdaki yeni yöntemlerden biri de koçluktur. Yapılan araştırma sonucunda; ideal kariyer yönetimi, kariyer planlaması ve gelişimi yönünde yapılan çalışmaların örgütleri daha iyiye götürme yolunda etkin birer yöntem olarak kullanılması ile uzun süreli ve sürdürülebilir bir gelişim sağlanabileceği ortaya konmuştur (Aydın, 2007: 154-155).

Araştırma ile ilgili olarak gerekli teorik araştırmalar yapılmıştır. Bu kapsamda kuramsal veriler ilgili literatürden yararlanılarak çeşitli bilimsel araştırmalardan elde edilmiştir. Bu veriler konu açısından ele alınıp değerlendirilmiş ve soruna yönelik olarak model önerisi olarak sunulmuştur.

Sonuç

Ülkemizde görülen yüksek nüfus artışı, kamu ve özel sektör yatırımlarının yeterince arttırılamaması, sermaye birikiminin yetersizliği, yabancı sermayenin az olması, işgücü niteliğinin modern sanayi ihtiyaçları ile uyumlu olmaması, mesleki eğitim ve işgücü piyasası arasındaki uyumsuzluk, hızlı teknolojik değişimler gibi nedenlerle Türkiye’de istihdam sorununun boyutları her geçen gün artmaktadır (Kanca, 2012: 2). Bu nedenle istihdama yönelik araştırmalar arttırılmalı ve gerekli önlemler alınmalıdır.

Ülkelerin gelişmişlik düzeylerini belirleyen unsurlardan biri de örgütsel kalitedir. Yapılan araştırma sonucuna göre örgütsel kalitenin ekonomik kalkınma üzerinde olumlu etkisi bulunmaktadır. Örgütsel kalitenin ekonomik kalkınmaya etkisi, ekonomik kalkınmaya yeni başlayacak/başlamış (az gelişmiş ve gelişmekte) olan ülkelerde ve ekonomik kalkınmasını büyük çoğunlukla tamamlamış ülkelerde daha yüksektir (Alataş, 2014: 80). Türkiye’nin de gelişmekte olan bir ülke konumunda olması nedeniyle örgütsel kalitenin sağlanması halinde ekonomik kalkınmada olumlu yönde gelişmelerin yaşanabileceği ifade edilebilir.

Ülkemizde görülen işsizlik sorunu, sanayileşmede istenen düzeye gelinememesi, tarım toplumu niteliğinin belirli ölçüler içinde ağırlığının devam etmesi, hızla artan genç nüfus istihdamını sağlayacak yatırımların yeterli olmaması gibi nedenlerden dolayı

yapısal özellik taşımaktadır (Kanca, 2012: 4). Yapısal işsizlik; coğrafi farklılıklar, emek gücünün yapısı, meslek, yetenek ve endüstri gibi faktörlerden hareketle emek talebinin genel yapısı ile arasındaki uyumsuzluktur (Bozdağlıoğlu, 2008: 49). Başka bir ifade ile emek arzı ile emek talebinde yaşanan farklılık sonucu ortaya çıkan işsizliktir. Bunun sonucunda ise bir tarafta işgören aramayı sürdüren örgütler, diğer tarafta ise iş bulmaya çalışan işgören adaylarının olduğu bir tablo karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye’de istihdamın artırılması için işgören aday ve mevcut işgörenlerin niteliklerinin iyileştirilmesi gerekmektedir. İş ve işgören özelliklerinin uyuşmamasından dolayı ortaya çıkan istihdam kayıpları makro ekonomiye büyük kayıplar yaşatmaktadır. Bu nedenle bireysel bazda nitelik artışı sağlanması amacıyla kişilere özel koçluk faaliyetlerinin uzman kişiler tarafından uygulanması büyük önem taşımaktadır.

Koçluk faaliyetleri ile bireylerin kendilerinin yeterli ve yetersiz oldukları alanları keşfetmeleri sağlanmalıdır. Yetersiz görülen alanlar ise uygun eğitim ve uygulama programları ile geliştirilmelidir. Bunun için gerek örgüt içinden gerekse örgüt dışından uzman kişiler istihdam edilmelidir. Koçluk faaliyetleri ile kişisel yetenekler geliştirilerek özellikle işgörenlerin daha nitelikli hale gelmesi sağlanacaktır.

Ancak kişisel yeteneklere dayanan rekabet stratejilerinin, örgüt açısından en büyük sakıncası ise, yeteneklerin örgüte karşı sadakatinin sağlanamadığı durumlarda yaşanmaktadır. Farklı yöntemlerle keşfedilen ve geliştirilen yetenekler, kurumsallaştıramadığı ve örgütle özdeşleştirilemediği zaman, kolayca başka örgütlere gitmekte ve rekabet üstünlüğünün en temel unsuru olan yeteneklerini de beraberlerinde götürmektedirler. Bu kapsamda, örgüt yönetiminin, sahip olduğu insan kaynağının ekonomik, kültürel değerlerini, duygusal, psikolojik, ihtiyaç ve beklentilerini doğru analiz ederek, işgörenlerle duygusal bir bağlılık geliştirmesi oldukça önemli bir yöneticilik sorumluluğudur (Altuntuğ, 2009: 458).

Koçluk uygulamaları ile mevcut işgörenlerin motivasyon düzeyleri artmakta ve bu artış ile iş gören devir hızında da iyileşme görülmesi beklenmektedir. Çünkü motivasyonu artan işgörenlerin örgütsel bağlılığı da artmaktadır. Örgütlerin göz ardı etmemesi gereken önemli noktalardan biri de işgörenlerin örgütsel bağlılık düzeyleridir.

Ayrıca koçluk uygulamaları neticesinde işgörenlerin performansında görülen iyileşme de örgüt açısından önemli bir ekonomik kazanımdır. Koçluk faaliyetleri ile verimliliği artan işgörenlerin işten çıkarılma oranları da düşeceği için makro açıdan bakıldığında istihdama olumlu katkılar sunmaktadır.

Bunun yanında işgörenlerin işten ayrılmasının en önemli nedenlerinden biri de bağlı oldukları yöneticilerdir. Yüksek performanslı işgörenlerini kaybetmek istemeyen örgütler, yöneticilerinin yöneticilik yetkinliklerini arttırmak amacıyla koçluk eğitimi aldirmektedirler. Ayrıca bu örgütlerde liderlik daha etkili uygulanmakta ve buna bağlı olarak personel devir oranı düşük olmaktadır. Koçluk faaliyetleri ile yöneticiler takımlarını daha iyi motive etmekte ve daha uyumlu bir çalışma ortamı oluşturulmaktadır (<http://www.dbe.com.tr>).

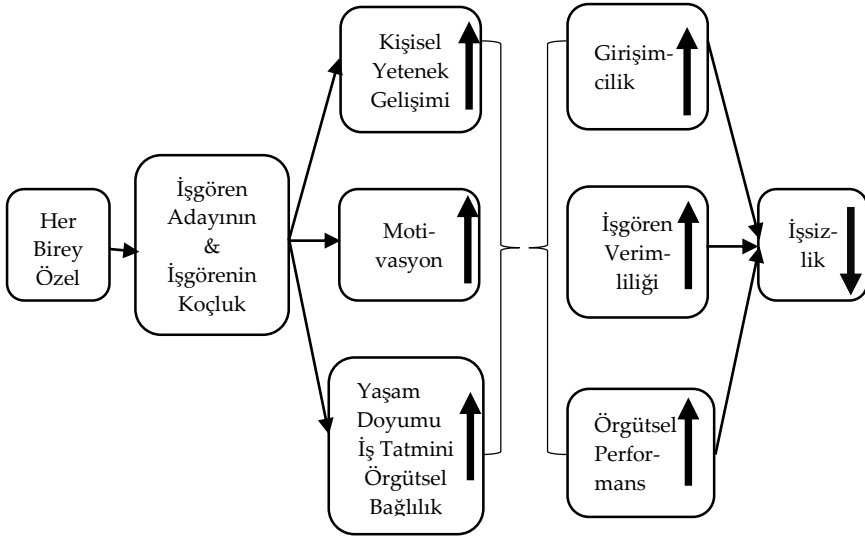
Günümüz iş dünyasında kişisel yeteneklere sahip işgörenler, en önemli rekabet unsurudur. İnsan kaynakları alanında yeni bir bakış açısı olarak ortaya çıkan kişisel yetenek yönetiminin örgütler tarafından dikkate alınması, onlara başarıya ulaşma açısından büyük avantaj sağlayacaktır. Yeni ve yaratıcı fikirlerle müşterilerine katma değer yaratmak isteyen örgütlerin, yeni yetenekleri ve aynı zamanda sahip olduğu işgörenleri iyi tanımaları gerekmektedir. Ayrıca işgörenleri iyi analiz ederek, onların beklentilerinin karşılanması ile de rekabetçi üstünlük ve başarı kendiliğinden gelecektir (Doğan, Demiral, 2008: 164).

Gelişmiş ülkelerde uzun yıllardır kullanılan koçluk uygulamaları Türkiye’de daha geç uygulanmaya başlamıştır. Yapılan araştırma sonuçlarına göre, Türkiye’deki örgütlerde personel özlük işleri, disiplin işlemleri gibi sadece kayıt tutmaktan öte gidemeyen rutin işlerin genellikle kullanıldığı; yetenek yönetimi, iş analizi ve iş değerlendirme gibi insan kaynakları uygulamalarının daha az kullanıldığı ve hatta koçluk - mentorluk uygulamasının neredeyse hiçbir örgüt tarafından kullanılmadığı belirlenmiştir (Bulut, 2008: 175).

Güncel bir araştırma sonucuna göre ise örgütlerde halen geleneksel insan kaynakları yönetimi uygulamaları devam etmektedir. Ayrıca yetenek yönetimi uygulamalarının örgütlerde yeterli düzeyde uygulanmadığı görülmektedir. Kişisel yetenek yönetiminin örgütler açısından mevcut durumu ise teorik bilgiyle sınırlı olup, uygulama düzeyinde çok önemli sorunların yaşandığı anlaşılmaktadır. Bu durumun

sebebi incelendiğinde ise örgütlerin geleneksel insan kaynakları yönetimi uygulamalarının kısır döngüsünden kurtulamadıkları gözlemlenmiştir (Altıntaş, 2018: 24).

Yapılan araştırmalar ve çalışmaların değerlendirilmesi sonucunda elde edilen bulgulardan hareketle işsizlikle mücadele önemli katma değer sağlayabilecek olan koçluk eğitimlerinin önemi aşağıdaki Şekil 2’de oluşturulan model ile ortaya konulmaktadır.



Şekil 2: Koçluk Eğitiminin İşsizliğe Etkisi

Her bireyin kendine has özelliklerinin olmasından dolayı (Oruç, Sarıbudak, 2015: 28) her birey özeldir. Bu özellikler bireylerin kişilik tarzları, öğrenme yapıları ve yaşam beklentileri gibi birçok alanda farklılık gösterebilmektedir. Bu nedenle bireysel eğitimler kişisel yeteneklerin keşfedilmesi ile birlikte başarıya ulaşmada daha önemli hale gelmektedir.

Hem işgören adaylarının hem de mevcut işgörenlerin özel koçluk eğitimleri ile iletişim, sorun çözme, farkındalık ve bireysel özelliklerinin daha iyi analiz edilmesi gibi elde edilen kazanımlar sonucu kişisel yetenek gelişimi sağlanacaktır. Bununla birlikte uzman koçlar sayesinde motivasyon düzeyleri de artan bireylerin yaşam doymu

olarak ifade edilen yaşamlarına ilişkin algı ve değerlendirmelerini (Çivitci, 2012: 322) daha sağlıklı yapabilmelerinden dolayı yaşam doyumları da olumlu yönde etkilenecektir. Ayrıca işgörenlerin de iş tatminiyle birlikte örgütler için oldukça önemli olan örgütsel bağlılık düzeylerindeki pozitif yönlü bir gelişme hem işgören hem de örgüte önemli katma değer sağlayacaktır.

Kişisel yeteneklerin gelişimi, motivasyon, yaşam doyumunu, iş tatmini ve örgütsel bağlılık düzeylerinde görülen her olumlu gelişme ile yaşama daha bağlı ve bireysel olarak daha nitelikli hale gelen bir toplum yapısı görülecektir. Böyle bir durumda ise işsizliğin önlenmesinde, ekonomik büyümenin hızlandırılmasında ve toplumsal yapıda yenilikçi bir sürecin başlatılmasında ana unsur olan girişimciliğin (Bozkurt vd., 2012: 230) artmasının yanında mevcut işgören verimliliği ve örgütsel performansta olumlu yönde etkilenecektir. Çünkü kişisel yeteneklerini keşfeden ve motivasyonu yüksek bireyler daha iyisini yapabilme arzusu içinde olacaktır.

Bir ekonomide genel olarak bahsettiğimiz bu gelişmelerin yaşanması ise işsizliğin azalmasını, istihdamın da artmasını sağlayacaktır. Bununla birlikte nitelikli bireylerin yapmış oldukları katma değerlerin daha fazla olmasından dolayı da ekonomik büyüme ve kalkınma hem daha hızlı hem de sürdürülebilir boyutta olması beklenmektedir.

Gerek ekonomik gerekse de toplumsal kayıplar yaşatan işsizlik, tüm ülkelerin temel sorunlarından biridir. Bu nedenle işsizliği azaltacak, refah düzeyini artıracak her çözüm önerisinin etkin bir şekilde uygulanması gerekmektedir. Görüldüğü üzere işsizlikle mücadelede koçluk faaliyetleri büyük önem taşımaktadır.

Türkiye’de koçluk uygulamaları henüz başlangıç aşamasında olmasına rağmen hızla gelişmeye devam etmektedir (<http://www.dbc.com.tr>). Son yıllarda koçluk uygulamalarının arttığı gözlemlense de henüz yeterli seviyede değildir. Nitelikli işgören yetiştirmek ve mevcut işgörenlerin daha nitelikli hale gelmesini sağlamak için kişilere özel, uygun koçluk faaliyetlerinin yürütülmesi yararlı olacaktır.

EXTENDED ABSTRACT

**Role of Coaching Training in Personal Talent
Development: A Model Proposal to Struggle
Unemployment**

*

Davut Karaman

Alaaddin Keykubat University

Rapid changes and developments in the world necessitate organizations, managers and employees to keep up with this change and development. Otherwise, it is inevitable that the relevant actors will disappear from the market. Today, the greatest source of survival is to be able to act in accordance with changing world order, production system and market conditions.

Coaching Notion

Societies are becoming more and more aware of what is happening in the world and are more affected by each other's actions and experiences. This interaction changes society order faster and more than expected. Societies that cannot organize their life styles according to changing basic characteristics are experiencing important problems. One of these problems is the problem of trained manpower (özkan, 2009: 114). Education is closely related to the problem of qualified employees. The quality of education determines the quality of employees and managers as the most basic determinant of the quality of the individual.

Coaching, Personal Talent and Talent Management

Talent management is a management process in which the gap between the talents that they need and the existing talents they have is tried to be systematically closed and the human resources are in the center in order to be able to cope with the difficulties encountered by the organizations and to reach their goals by imagining their strategic plans (Çırpan and Şen, 2009: 110).

Talent management is expressed as the right occupations in the right jobs, at the right time, and in the right activities within the scope of the organization needs (Mucha, 2004: 99). The right choice of workers who have an important role in the future of the organization and the efficient employment of workers in order to ensure the development of talent during work will provide a great advantage in the intense competition.

Coaching and Performance

Coaching is used in a very wide area in the world. Nowadays, successful management requires new skills to shape the potential of organizational workshops in terms of both personal development and organizational expectations. Coaching is regarded as one of these new talents. The aim of coaching in organization is a personalized developmental stage that aims to increase performance and to make the present potential more effective. Coaching is a concept that is being used frequently in various fields such as education, personal development, work life and health, and the scientific infrastructure is still being tried to be created (Pürçek, 2014: 2). Coaching does not see the anticipation of the many athletes due to the fact that today's true meaning, necessity and importance are not fully understood.

Coaching, Employment and Unemployment

Unemployment is one of the most basic economic and social consequences of both developed and developing countries. The reasons for

unemployment vary according to developed and developing countries. Unemployment in developed countries is mainly due to the lack of demand and the lack of adequate employment in developing countries (Erol and aytur, 2017: 116). Individuals with advanced personal skills and entrepreneurial spirit are an important resource in the creation of new employment areas and in the sustainability of existing employment areas.

The coach who has an important role in the development of personal skills, provides a dynamic environment in the organization because of the fact that the employee is a strong motivator of his / her qualifications. As a person providing and setting standards for quality and productivity in organizations, Koç will be able to ensure his commitment to the job by using this knowledge and experience (Akın, Ulukök, 2017: 298). The important thing for unemployment is the nature of the occupation candidate and occupation. People who do not have qualifications in specific criteria will not be the source of sustainable employment, no matter what environment. Therefore, quality-enhancing applications must be implemented for the beginning of the business and for the beginning of the business life.

Method of Research

Theoretical researches have been carried out regarding the research. It is necessary to make use of literature on theoretical quantities in this area. We have evaluated the subjects and criteria of these models and we are on the problem.

Results

Due to the high population growth observed in our country, public and private sector investments cannot be increased sufficiently, capital accumulation is inadequate, foreign capital is low, labor quality is not compatible with modern industrial needs, incompatibility between vocational education and labour market, rapid technological changes in Turkey, The size of the problem of employment problem is increasing

every day (hook, 2012: 2). For this reason, research on employment should be increased and necessary measures should be taken.

Coaching activities should enable individuals to discover areas where they are inadequate and inadequate. Inadequate areas should be developed with appropriate training and implementation programs. For this purpose, experts from both the organization and outside the organization should be employed. Coaching activities will develop personal skills and will ensure that employees are more qualified.

Coaching practices increase the motivation levels of current employees and this increase is expected to improve at the rate of turnover. Organizational commitment of employees increases because of increasing motivation. One of the important points that organizations should not ignore is the level of organizational commitment of employees.

Every individual is specific because each individual has its own unique characteristics (Oruç, Saribudak, 2015: 28). These characteristics can vary from person to person, such as personality styles, learning styles and life expectancies. Therefore, individual trainings become more important in achieving success with the discovery of personal abilities.

Every positive development in the level of personal talents' development, motivation, life satisfaction, job satisfaction and organizational commitment will lead to a society structure that is more connected to life and more individualized. In such a case, existing job efficiency and organizational performance will be positively affected, as well as the increase in entrepreneurship (Bozkurt et al., 2012: 230), which is the main factor in preventing unemployment, accelerating economic growth and launching an innovative process in the social structure. Highly motivated individuals who are discovering their personal talents will be in desire to do better.

The fact that these developments are mentioned in general in an economy will lead to a decrease in unemployment and an increase in employment. However, economic growth and development are expected to be both faster and more sustainable, as the added value of qualified individuals is more.

Coaching practice in Turkey, although still in its early stages is continuing to develop rapidly (the <http://www.dbe.com.t>). Although

coaching has been observed to increase in recent years, it is not yet at an adequate level. It will be useful to conduct specific, appropriate coaching activities for the person to train qualified workforce and ensure that qualified workforce becomes more qualified.

Kaynakça / References

- Akın, A., Ulukök, E., (2017). Koçluk yaklaşımı ile işgören geliştirme. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 279-300.
- Aksoy, E. (2007). *İnsan kaynakları yönetiminde personel güçlendirme ve koçluk*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Alataş, S. (2014). *Ekonomik kalkınmayı belirleyen faktörler: Ampirik bir analiz*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Aydın.
- Alayoğlu, N. (2010). İnsan kaynakları yönetiminde yeni dönem: Yetenek yönetimi. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 68-97.
- Altınöz, M., Çöp, S., Çakıroğlu, D. (2014). Büro ortamında yetenek yönetiminin algılanması üzerine karşılaştırmalı bir araştırma. *Ejovoc (Electronic Journal of Vocational Colleges)*, 4(3), 101-111.
- Altıntaş, M., (2018). İnsan kaynaklarında yeni bir yaklaşım: Yetenek yönetimine ilişkin nitel bir araştırma. *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 24-43.
- Altuntuğ, N. (2009). Rekabet üstünlüğünün sürdürülmesinde yeteneklerin rolü: Yetenek yönetim yaklaşımı. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(3), 453-460.
- Arısoy, B., (2017). Performans yönetiminde koçluk. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 132-136.
- Ata, A. Y. (2011). Ücretler, işsizlik ve suç arasındaki ilişki: Yatay-kesit analizi. *Çalışma ve Toplum*, 4, 113-134.

- Aydın, E. B. (2007). *Örgütlerde kariyer yönetimi, kariyer planlaması, kariyer geliştirmesi ve bir kariyer geliştirme programı olarak koçluk uygulamaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Baltaş, Z. (2011). *Kurum içi koçluk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Barutçu, E., Özbay, Ö. (2009). Koçluk yaklaşımının yönetici ve iş gören üzerine etkilerine ilişkin bir araştırma. *Akademik Araştırmalar ve alışmalar Dergisi (AKAD)*, 1(1), 47-62.
- Bayram, A., Yıldırım, Y., Ergan, S. (2017). Yönetici koçluk davranışı ile içsel pazarlama arasındaki ilişki. *III. IBANESS Kongreler Serisi*, 71-83.
- Bozdağlıoğlu, Y. E. (2008). Türkiye’de işsizliğin özellikleri ve işsizlikle mücadele politikaları. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 45-65.
- Bozkurt, Ö. Ö., Kalkan, A., Koyuncu, O., Alparılan, A. M. (2012). Türkiye’de girişimciliğin gelişimi: Girişimciler üzerinde nitel bir araştırma. *Journal of Süleyman Demirel University Institute of Social Sciences Year*, 1(15), 230-247.
- Bulut, M. B. (2008). Kamu sektörü ve özel sektör işletmelerinde insan kaynakları yönetimi uygulamalarının değerlendirilmesi (Kayseri İli Örneği). *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(33), 175-191.
- elik, M., Zaim, A. H. (2011). Yetenek yönetimi yaklaşımı. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 10(20), 33-38.
- ınar, Z., (2007). Coaching ve mentoring. *Paradoks, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 3(1), 1-25.
- ırpan, H., şen, A. (2009). İşletmelerde yenilikçiliği geliştirmede etkili bir araç: Yetenek yönetimi. *ereve Dergisi*, 52(16), 110-116.
- Çivitçi, A. (2012). Üniversite öğrencilerinde genel yaşam doyumunu ve psikolojik ihtiyaçlar arasındaki ilişkiler. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 321-336.
- Dağdeviren, O., (2017). *Yetenek kaşıfi*, Ankara: Elma Yayınevi, İş ve Yönetim Serisi, 1. Basım.
- Damaş, G., (2010). Kariyer geliştirme aracı olarak koçluk ve yönetim becerilerini geliştirmeye yönelik örnek bir koçluk uygulaması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- Demir, A. Z., Eliöz, M. (2016). Engelli bireylerin eğitim ve istihdamı için bir model önerisi. *The Journal of Academic Social Science*, 33, 76-90.
- Doğan, S., Demiral, Ö. (2008). İnsan kaynakları yönetiminde çalışanların kendilerine doğru yolculuk yöntemi: Yetenek yönetimi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(3), 145-166.
- Eren, M. Ş., Akyüz, B. (2014). Koçluk faaliyetlerinin işgörenlerin içsel motivasyonu ve yöneticiye duyulan güven üzerindeki etkileri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(1), 167-182.
- Erol, H., Aytur, G., (2017). Türkiye’de işsizlik ve sendikalaşma ilişkisi üzerine ekonometrik bir analiz. *Aydın İktisat Fakültesi Dergisi*, 2(2), 116-127.
- Hawes, J. M., Rich, G. A. (1998). Selling and sales management in action: The constructs of sales coaching: supervisory feedback, role modeling and trust. *Journal of Personal Selling & Sales Management*, 18(1), 53-63.
- İraz, R., Akgün, Ö. (2011). Örgütsel bağlılığın çalışan performansı üzerine etkilerini ölçmeye yönelik bir çalışma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Dergisi*, 14(1-2), 201-224.
- Jarosoz, J. (2016). What is life coaching?: An integrative review of the evidence-based literature. *International Journal of Evidence Based Coaching and Mentoring*, 14(1), 34-56.
- Kahramanoğlu, A., (2017). İnsan kaynakları yönetiminde personel güçlendirme ve koçluk. *Türk İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11, 155-168.
- Kalçık, F. (2017). Öğrenci başarısını desteklemede bir yol: Öğrenci koçluğu. *Bartın Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 53-67.
- Kanca, O. C., (2012). Türkiye’de işsizlik ve iktisadi büyüme arasındaki nedenselliğin ampirik bir analizi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 1-18.
- Karabacak, K. (2010). Akademik koçluk sisteminin öğrencilerin akademik başarısına etkisi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(20), 81-94.

- Koç, E., Şenel, M. C., Kaya, K. (2018). Dünyada ve Türkiye’de sanayileşme II-yapısal sorunlar, istihdam ve işsizlik. *Engineer & the Machinery Magazine*, 59 (691).
- Kombarakaran, F. A., Yang, J. A., Baker, M. N., Fernandes, P. B. (2008). Executive coaching: It works!. *Consulting Psychology Journal: Practice and Research*, 60(1), 78-90
- Köktürk, M. (2006). *Yaşanmış hikayelerle koçluk mentorluk*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Mercanlioğlu, Ç. (2012). Örgütlerde performans yönetimi ile işgörenlerin motivasyonu arasındaki ilişki. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4(1), 41-52.
- Mucha, T. R. (2004). The art and science of talent management. *Organization Development Journal*, 22 (4), 96-100.
- Oosthuizen, R. M., Koortzen, P. (2010). A competence executive coaching model. *SA Journal of Industrial Psychology*, 36(1), 1-11.
- Oruç, Ş., Sarıbudak, D. (2015). Okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin eğitim içerikli filmlerin eğitim ortamlarına etkisine ilişkin görüşleri. *Uluslararası Alan Eğitimi Dergisi*, 1(1), 19-41.
- Özgüler, V. C., (2018). İşgücü piyasalarında gençler ve mesleki yeterlilikler sistemi. *Verimlilik Dergisi*, 2, 115-132.
- Özkan, H. H. (2009). Bilgi toplumu eğitim programları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10, 113-133.
- Pürçek, K. I. (2014). Coach and coaching in education. *Journal of Education and Future*, (6), 1-14.
- Semerci, Ç. (2003). Eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 28(127), 64-70.
- Sezer, H., Şahin, H. (2015). Koçluk: Tıp ve sağlık bilimleri. *TED*, 14(42), 33-42.
- Sezer, Ş. (2016). The effects of educational coaching on students’ academic motivation, error-oriented motivation and educational stress. *Turkish Online Journal of Educational Technology*, December, 850-855.
- Shinn, M. M., Timmer, S. G., Sandoz, T. K. (2017). Coaching to improve mealtime parenting in treating pediatric obesity. *Clinical Practice in Pediatric Psychology*, 5(3), 232-247.

- Tanrıverdi, H., ve Alkan, M. (2018). Girişimcilerin, girişimcilik, inovasyon yapma, inovatif düşünce ve inovatif girişimcilik düzeylerinin incelenmesi. *Journal of Current Researches on Business and Economics*, 8(1), 1-26.
- Tunçer, P. (2013). Örgütlerde performans değerlendirme ve motivasyon. *Sayıştay Dergisi*, 88(1), 87-108.
- Uğur, E. (2010). *Yönetici hemşirelerin koçluk becerileri ve öz-etkililik-yeterlilik algulamaları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldırım, E. (2011). *Çalışan performansının geliştirilmesinde koçluk uygulaması üzerine bir araştırma*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Yıldız, S., Savcı, G., Kapu, H., (2014). Motive edici faktörlerin çalışanların iş performansına ve işten ayrılma niyetine etkisi. *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(1), 233-249.
- Davranış Bilimleri Enstitüsü (DBE), (2018). Türkiye’de koçluk, <http://www.dbe.com.tr/Kurumsal/tr/news/turkiyede-kocluk/> (Erişim Tarihi: 04.07.2018).

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Karaman, D. (2018). Kişisel yetenek gelişiminde koçluk eğitiminin rolü: İşsizlikle mücadele için bir model önerisi. *OPUS –Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 2146-2174. DOI: 10.26466/opus.442653

24 Haziran Seçimleri Sürecinde Siyasi Partilerin Seçim Beyannamelerinde Avrupa Birliği İle İlişkiler

DOI: 10.26466/opus.449745

*

Ekrem Yaşar Akçay*

*Dr. Öğr. Üyesi, Hakkari Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü
Hakkari / Türkiye

E-Posta: ekremyasarakcay@hakkari.edu.tr

ORCID: [0000-0001-9157-6133](https://orcid.org/0000-0001-9157-6133)

Öz

Bu çalışma 24 Haziran 2018'de yapılan seçim sürecinde seçime katılmış olan siyasi partilerin seçim beyannamelerini inceleyecektir. Çalışmanın temel konusu bu süreçte yer alan siyasi partilerin seçim beyannamelerinde Avrupa Birliği ile ilişkilerin nasıl ele alındığı ile alakalıdır. Söz konusu partilerin iktidar olması durumunda nasıl bir dış politika izleyecekleri, bu dış politika anlayışında Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerinin nasıl devam edeceği ve bu siyasi partiler için Avrupa Birliği ile ilişkilerin ne kadar önemli olduğu çalışmanın temel sorunsalıdır. Çalışma söylem analizi çerçevesinde bir değerlendirme yapacaktır. Bu bağlamda söz konusu bu çalışma 24 Haziran seçimlerine katılmış olan Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Saadet Partisi (SP), İyi Parti (İYİ PARTİ), Halkların Demokratik Partisi (HDP), Hür Dava Partisi (HÜDAPAR), Vatan Partisi (VP)'nin parti programlarını, tüzüklerini ve geçmiş dönem seçim beyannamelerini de ele alarak 24 Haziran seçim beyannamesinde nasıl bir değişim yaşadıklarını değerlendireceği olacaktır. Bu sayede Türkiye'nin yeni dönemde Avrupa Birliği'nin siyasi partiler arasında hangi öncelikte olduğu ve ilişkilerin devamı için neler yapılabileceği analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Siyasi parti, Türkiye, Türk Dış Politikası, Avrupa Birliği, Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri

Relations with the European Union in the Political Parties' Election Manifestos during the June 24th, 2018 Elections

*

Abstract

This study will examine the election manifestos of the political parties that have participated in the election process on 24 June 2018. The main theme of the work is related to how the relations with the European Union are handled in the election manifestos of the political parties involved in this process. If they are ruling these parties will watch how a foreign policy, foreign policy at will how to continue the European Union-Turkey relations and the political parties are the main problematic study of how important relations with the European Union. The study will make an assessment in the context of discourse analysis. In this context, this study is aimed at examining the effects of democracy and democracy on the people of the Justice and Development Party (JDP), Nationalist Movement Party (NMP), Republican People's Party (RPP), Felicity Party (FP), Good Party (GOOD PARTY) Party (HDP), Free Trial Party (FTP), Homeland Party (HP) party programs, statutes and past election manifestos will be assessed as to how they have changed in the 24 June election manifesto. In this way, what the new era for Turkey in the European Union, which is a continuation of the relationship between political parties and the priority will be analyzed can be done.

Keywords: *Political parties, Turkey, Turkish Foreign Policy, European Union, Turkey-European Union Relations.*

Giriş

24 Haziran 2018’de Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı ve milletvekili seçimi yapılmıştır. Seçimlere sekiz parti katılmıştır. Bu partilerden Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), İyi Parti (İYİ PARTİ), Saadet Partisi (SP) Millet İttifakı çatısı altında seçime girmiştir. Bununla birlikte Halkların Demokratik Partisi (HDP), Hür Dava Partisi (HÜDA PAR) ve Vatan Partisi (VP) seçimlere ayrı katılmışlardır. Bunların dışında Bağımsız Türkiye Partisi (BTP) seçimlerden çekilmiş Büyük Birlik Partisi (BBP)’nin adayları AK Parti’den Demokrat Parti (DP)’nin adayları İyi Parti’den, Saadet Partisi’nin bazı adayları da CHP listelerinden aday gösterilmiştir (Kavas, 2018).

Yapılan seçimlerde Cumhurbaşkanı adayları;

Cumhurbaşkanı Adayları	Oy Oranları %
Recep Tayyip Erdoğan	52,59
Muharrem İnce	30,64
Selahattin Demirtaş	8,40
Meral Akşener	7,29
Temel Karamollaoğlu	0,89
Doğu Perinçek	0,20

oranında oy almışlardır (Yüksek Seçim Kurulu, 2018a).

Siyasi partilerin oy oranları ise;

Siyasi Partiler	Oy Oranları %	Milletvekili Sayısı
AK Parti	42,56	295
MHP	11,10	49
CHP	22,65	146
İYİ PARTİ	10,1	43
HDP	11,70	67
SP	1,34	0
VP	0,23	0
HÜDA PAR	0,31	0
Bağımsızlar	0,15	0

oranında olmuştur (Yüksek Seçim Kurulu, 2018b).

Seçim süreci boyunca siyasi partilerin ve Cumhurbaşkanı adaylarının vaatleri ve söylemleri büyük önem taşımıştır. Özellikle siyasi partilerin dış politika ve AB ile ilişkilere ilişkin söylemleri çalışmamızın temel konusunu oluşturmaktadır. Uzun zamandan beri bozuk olan Türkiye-AB ilişkilerine ilişkin siyasi partilerin söylemleri, iktidar olmaları durumunda söz konusu ilişkilere yönelik nasıl bir politika geliştireceklerini anlamamız açısından önemlidir. Bu bağlamda söz konusu bu çalışma, 24 Haziran seçimleri sürecinde seçimlere giren siyasi partilerin seçim beyannamelerinde nasıl bir dış politika izleneceği ve AB ile ilişkilerin nasıl şekilleneceğini analiz etmeye çalışacaktır. Bu sayede hangi siyasi partinin AB ile ilişkileri desteklediği hangisinin desteklemediği anlaşılmış olacaktır. Diğer yandan söz konusu analiz ile Türkiye'nin yeni dönemde nasıl bir dış politika izleyeceği anlaşılmış olacaktır.

Çalışmada siyasi partilerin eski ve yeni dönem parti programları, seçim beyannameleri kaynak olarak kullanılmıştır. Bununla birlikte bazı ikincil kaynaklardan da faydalanılmıştır.

Cumhur İttifakı Seçim Beyannamelerinde AB İle İlişkiler

Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti)

Türkiye-AB ilişkileri AK Parti'nin ilk dönemlerinden itibaren önem verdiği konulardan biri olmuştur. AK Parti Türkiye'nin hem coğrafik hem de tarihsel olarak AB ile yakın bağları bulunduğunu söylemiştir. Bu anlamda AB ile ilişkiler AK Parti programları, seçim beyannameleri ve hükümet programlarında ön sıralarda yer alan bir hedef olarak görülmüştür. AK Parti, adaylığın üyelik için önemli olduğunu ve en kısa zamanda katılım müzakerelerine başlanması gerektiği ve Türkiye'nin Kopenhag Kriterlerinin tamamını gerçekleştirme hususunda kararlı olacağını vurgulamıştır (AK Parti, 2002, s. 92).

3 Kasım 2002'de yapılan genel seçimlerde tek başına iktidar olan AK Parti, iktidar olduktan sonra 2004 yılında AB ile müzakerelere başlama tarihi alan ve 3 Ekim 2005'te müzakerelere başlama başarısını göster-

miştir. Bununla birlikte AK Parti son dönemlerinde gerek terör, anayasa çalışmaları gibi iç sorunlar gerek global ekonomik kriz ve Arap Baharı gibi sorunlar gerekse AB ile yaşanan Kıbrıs sorunu ve 15 Temmuz darbe girişimi sonrası AB'nin Türkiye'ye karşı takındığı tutumdan dolayı AB üyelik süreci alt sıralarda yer almaya başlamıştır. Buna karşın AK Parti için AB ile ilişkiler önemli konulardan biri olmaya devam etmiştir (Çayhan, 2014, s. 59-64).

2018 yılı seçim beyannamesinde dış politikada değişim ve sürekliliği esas aldığını ve ülkeyi pro-aktif ve bağımsız bir dış politikaya kavuşturduğunu söyleyen AK Parti, bu sayede Türkiye'nin öncü bir devlet olacağına inanmıştır (AK Parti, 2018, s. 292). İktidarları döneminde Türkiye'nin menfaatine uygun, vizyoner ve gerçekçi bir dış politikayı temel alan AK Parti, hem komşu bölgelerde hem de dünyanın diğer bölgelerinde yaşanan sorunlara çözüm üreten bir anlayış geliştirdiğini söylemiştir. Bu anlamda AK Parti, Türkiye'nin pasif değil aktif bir dış politikaya sahip olması gerektiği ve bu sayede ekonomik ve sosyal gelişimin de sağlanabileceğini vurgulamıştır (AK Parti, 2018).

Bununla birlikte çok boyutlu bir dış politikaya devam edeceğini söyleyen AK Parti, 2005 yılında AB ile katılım müzakerelerine başlamış günümüze kadar 35 başlıktan 16 tanesini müzakerelere açmıştır. AK Parti'ye göre AB ile müzakere sürecinde pek çok başlık açılmaya ve geçici olarak kapatılmaya hazır olmasına rağmen bazı ülkelerin politikaları nedeniyle engeller bulunmaktadır. Buna karşın AK Parti, seçim beyannamesinde de belirttiği gibi Türkiye-AB ilişkilerini stratejik bir hedef olarak görmektedir. Zaten seçim beyannamesinde AK Parti, Dış Politika başlığı altında Avrupa Birliği alt başlığıyla AB'ye verdiği önemi göstermektedir (AK Parti, 2018, s. 288). AK Parti, AB ile ilişkileri çıkar odaklı bir iş birliğinden ziyade AB ile entegrasyonu sağlayan bir ilişki olarak kabul etmekte ve Gümrük Birliği'nin iş birliğini genişleterek iki taraf arasındaki ekonomik ve ticari ilişkileri en üst seviyeye taşımayı amaçlamaktadır. Bunun yanında AK Parti için AB ile ilişkiler diğer ilişkilerin bir alternatifi değil tamamlayıcısı olarak kabul edilmektedir (AK Parti, 2018, s. 149-150).

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)

Türkiye'nin AB ile ilişkilerini başından beri destekleyen MHP, ilişkilerin eşit şartlarda sürmesini istemiştir. İlişkilerin eşit şartlar altında olmaması durumunda AB'nin Türkiye'ye zarar vereceğini düşünen MHP, Ortak Pazar ile Türkiye'nin siyasi, sosyal ve ekonomik geleceğinin sona ereceğini ileri sürmüştür. Bu anlamda MHP AB-Türkiye ilişkilerini desteklese de AB'yi Türkiye için bir kimlik meselesi olarak görmemiş ve Türkiye'nin AB'ye mecbur olduğunu reddetmiştir. (MHP, 1973, s. 48-70).

MHP için Türkiye'nin milli birliğine, bütünlüğü, terör, Kıbrıs, Yunanistan ve Ermenistan konularındaki yaklaşımına ve Türkiye'nin menfaatlerine zarar vermemesi şartıyla, tam üyelik sürecinin devam etmesi gerekmektedir. MHP'ye göre, AB'ye üye ülkelerin Türkiye'nin ulusal hassasiyet duyduğu konulara gösterecekleri saygı, Türkiye'nin bu ülkelerle olan ilişkilerinin geleceğini belirleyecek temel kriterleri oluşturmaktadır (MHP, 2002, s. 120). Türkiye'nin AB üyeliğine eşit şartlar olması halinde destek veren MHP'ye göre AB ile ilişkilerin tek taraflı beklenti ve fedakârlıklar içinde yürütülmemesi gerekmektedir (MHP, 2000, s. 98).

2018 seçim beyannamesinde Türkiye'nin dış politika sürecinde birçok unsurla mücadele ettiğini söyleyen MHP, Türkiye'ye karşı yapılan operasyonlarda hükümetin yanında olduğunu belirtmiştir. Geçmiş dönemlerde parti programları ve seçim beyannamelerinde dış politikadan ve AB'den bahseden ve bu çerçeveden söz konusu alanlara ilişkin politikalar belirleyen MHP, 2018 seçim beyannamesinde ne dış politika ne de AB ile ilgili bir söylemi olmamıştır (MHP, 2018, s. 1-16). Örneğin 2011 seçim beyannamesinde MHP, dış politika başlığı altında AB ile ilişkilerden bahsederek burada AB ile Türkiye ilişkilerinin bir kimlik ve kader sorunu olmadığını söylemiştir. Bununla birlikte MHP iki taraf arasındaki ilişkilerin niteliği, zemini ve çerçevesinin açıklığa ve yeni bir tanıma kavuşturulması gerektiğini vurgulamıştır (MHP, 2011, s. 187). Benzer şekilde 2015 seçim beyannamesinde de dış politika ve AB'den bahseden MHP, AB ile Türkiye arasındaki ilişkilerin Kıbrıs gibi sorunlardan ve AB'nin samimiyetsiz tutumundan dolayı rayından çıktığını söylemiştir. Bunun yanında bazı AB liderlerinin Türkiye'nin tam üye

olamayacağına dair söylemlerine karşın bu durumun kabul edilmez olduğunu vurgulayan MHP, iki taraf arasındaki ilişkilerin Türkiye'nin çıkarlarına zarar vermeyecek şekilde devam etmesi gerektiğini belirtmiştir (MHP, 2015). Buna karşın 2018 seçim beyannamesinde dış politika ve AB'den bahsedilmemiştir.

Millet İttifakı Seçim Beyannamelerinde AB İle İlişkiler

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)

CHP, başından beri Avrupa Birliği'ne tam üyeliği destekleyen bir parti olmuştur. Çünkü CHP için Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği, Batılılaşma/çağdaşlaşmanın doğal bir uzantısı olarak görülmüştür (Erhan, 2011, s. 46-47).

CHP, AB'ye tam üyeliği, ekonomik kalkınmadan daha çok AB'nin değerler sistemi yüzünden istemektedir. Çünkü Türkiye, kurulduğundan beri AB'yi bir çağdaşlaşma projesi olarak görmüş ve bu nedenle AB'ye üyelik için çaba sarf etmiştir (CHP, 2011, s. 125).

CHP, Türkiye'nin AB'ye üye olması durumunda, demokrasi, insan hakları gibi Birlik değerler sistemini benimseyeceğini düşünmüştür. Bu yüzden CHP, AB üyeliğini desteklemiştir. Ancak CHP için burada sorun olacak şey, AB'ye üye olmak için kabul edilen ve haksızlık olarak nitelendirilen haksızlıkların kabul edilmesi olmuştur. Yani AB ve üyelerinin, Türkiye'ye çifte standart uygulaması durumunda CHP bunun karşısında duracaktır (CHP, 2002, s. 92-93). Bu durum CHP'nin AB'ye üyeliğe karşı olduğu anlamına gelmemektedir. Yani CHP eşit diğer ülkelerle eşit şartlarda, ülke çıkarları zarar görmeyecek ve Türkiye'nin kimliğine, değerlerine, onuruna sahip çıkacak şekilde ilişkilerin devam etmesi şartıyla AB üyeliğine sıcak bakmaktadır (CHP, 1993, s. 119).

Daha önceki seçim beyannamelerinde olduğu gibi 2018 seçim beyannamesinde de CHP dış politika ve AB konularına yer ayırmıştır. 2018 seçim beyannamesinde AK Parti'nin dış politikada bir tek adam diplomasisi yarattığını söyleyen CHP, Türk Dış Politikasının değişken ve tutarsız olduğunu ve bu yüzden güvenilirliğini yitirdiğini belirtmiştir. Bu politikadan ötürü Türkiye'nin uluslararası arenada itibarının sarsıldığını söyleyen CHP, Türkiye'nin komşularıyla sorun yaşar hale

geldiğini ve Türkiye'nin sorun çözmekten çok kriz yaratmaya başladığını dile getirmiştir (CHP, 2018, s. 14). Türkiye'nin söz konusu bu durumdan kurtulup yeniden itibar kazanması için tek adam diplomasisinin sona erdirilmesi gerektiğini vurgulayan CHP, AK Parti yüzünden Türkiye-AB ilişkilerinin de çıkmaza girdiğini söylemiştir. Bu kapsamda CHP seçim beyannamesinde kısa vadeli hedef olarak AB üyelik sürecini canlandıracağını söylemiş ve üretici çıkarlarını gözeten bir Gümrük Birliği ile daha sağlıklı bir yapı kurulacağını söylemiştir. CHP bu sayede teknoloji seviyesinin yükseleceğini yabancı yatırımların ve istihdamın artacağını ileri sürmektedir (CHP, 2018, s. 56).

AB ile ilişkilerde gerekli reformları yapacağını vaat eden CHP, bozulan ilişkileri düzeltereğini ve tam üyelik hedefini sosyal demokratik hedefler ışığında güçlü ve kararlı bir şekilde kuracağını söylemiştir. Buna karşın CHP ilişkilerin ulusal çıkarı zedelemeyecek şekilde devam edeceğini önemle vurgulamıştır.

İyi Parti (İYİ PARTİ)

İlk kez seçimlere katılan İyi Parti, 2018 seçim beyannamesinde esas itibarıyla milli, barış odaklı ve Türkiye'nin tarihi, jeopolitik konumu ve coğrafi zenginlikleri esasına göre gerçekçi bir dış politika benimseyeceğini söylemiştir. Bunun yanında İyi Parti, seçim beyannamesinde uluslararası hukuka uygun, adil, kararlı, akıllı, saygın ve çok yönlü bir dış politika anlayışı ile hareket edeceğini de vurgulamıştır (İyi Parti, 2018a: 43).

Bu kapsamda İyi Parti Türkiye-AB ilişkilerini geliştireceğini ve müzakere sürecini hızlandıracağını vaat etmiştir. İyi Parti Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerinin hem Türkiye için hem de Avrupa Birliği için önemli olduğunu düşünmektedir. Ancak İyi Partiye göre AB ile Türkiye arasındaki tam üyelik sürecinin şu anki haliyle hem Türkiye'nin hem de AB'nin çıkarlarına karşılıklı olarak zararlar vermektedir. İyi Parti'ye göre tam üyelik sürecinin bu hale gelmesi, Türkiye'nin tam üyelik şartlarını yerine getirmemesinden çok AB'nin iç sıkıntılarından kaynaklanmaktadır.

Buna karşın İyi Parti'ye göre ilişkilerin düzelmesi ve gelişmesi sadece iki taraf açısından değil, Ortadoğu, Kafkasya, Balkanlar ve Doğu

Akdeniz gibi bölgeler için de önem taşımaktadır. Bu anlamda İyi Parti'nin iktidar olmasıyla birlikte ilişkilerin yeniden eski haline gelmesi için çalışılacağı vaat edilmiştir. (İyi Parti, 2018b, s. 73).

Saadet Partisi (SP)

Saadet Partisinin Milli Görüş hareketinin tarihte kapatılan diğer partileri gibi AB ve Türkiye ilişkilerine bakışı olumsuz olmuştur. Genel olarak kapitalizme karşı olan Saadet Partisi ve ondan önceki partiler için AB, Türkiye'yi sömürülecek bir Pazar olarak görmekte AB sürecinin sağlıklı bir şekilde işlemesi şartıyla ilişkilerin devam edebileceğini aksi takdirde üyeliğin şart olmadığını söylemiştir. AB'yi bir "*Hıristiyan Kulübü*" olarak gören Saadet Partisi, "*İslam Birliği*" nin Türkiye için AB üyeliğinden daha fazla kazanç sağlayacağı üzerinde durmuştur (Gencer, 2011, s. 1-16).

Çünkü bu partilere göre AB'nin Kıbrıs, Ege Denizi, azınlıkların yeniden tanımlanması konusundaki istekleri ve faaliyetleri Türkiye'nin birlik ve beraberliği için tehdit oluşturmaktadır. Diğer yandan AB'yi Siyonizm'in kontrolünde kurulmuş bir kuruluş olarak gören ve Müslümanlara karşı olduğunu ileri süren söz konusu bu partiler, bu sebepten dolayı AB ile ilişkilerin bu şekilde devam etmesi etmemesinden daha iyi görmektedirler (Akkiraz, 2018).

Bütün bunlara karşın 2018 seçim beyannamesinde 16 yıllık AK Parti iktidarında dış politikanın iflas ettiğini belirten SP, bu nedenden ötürü Türkiye'nin etkisiz ve uluslararası arenada dışlanan bir ülke haline geldiğini söylemiştir. Buna karşın SP, 2018 seçim beyannamesinde AB ile ilişkilerin nasıl devam edeceğine dair bir şeyden bahsetmemiştir (SP, 2018, s. 188).

Seçime Ayrı Katılan Partilerin Seçim Beyannamesinde AB İle İlişkiler

Halkların Demokratik Partisi (HDP)

HDP de kendisinden önce kurulmuş partiler gibi, Türkiye'nin AB'ye tam üyelik sürecini desteklemektedir. Çünkü HDP AB müzakere sürecinin Türkiye'de demokrasinin tam anlamıyla işleminde, reformların yapılması ve hızlanmasında gerekli olduğunu savunmaktadır (HDP, 2018a). Örneğin DTP Parti Programında Türkiye'nin demokrasi ve uluslararası hukuka uyumu için BM, Avrupa Konseyi, AGİT gibi kuruluşların ilgili sözleşme ve kararlarına uyması gerektiğini söylemiştir. Bu anlamda demokrasinin yerleşmesi ve gelişmesi için de AB'ye üyelik sürecinin ve iç hukukun AB normlarına uyum sürecinin öncelikli görevlerden olacağını söylemiştir (DTP, 1995, s. 49).

2018 seçim beyannamesinde *"en güzel ülke komşularıyla barış içinde yaşayan ülkedir"* söylemiyle hareket eden HDP, AB'nin insan haklarına riayeti, yerel demokrasi, güçler ayrılığı, hukukun üstünlüğü gibi ilkelere savunarak hareket edeceğini söylemiştir. Bu bağlamda HDP, AB üyelik müzakerelerine devam edeceğini tam üyelik için gerekli çalışmaları yapacağını vurgulamıştır (HDP, 2018b: 62).

Vatan Partisi (VP)

İşçi Partisinin devamı olan Vatan Partisi düşünce özgürlüğünden yana bir tavır sergileyerek NATO ve AB'ye karşı olmuştur (İşçi Partisi, 1995, s. 13). Vatan Partisine göre herkes istediği düşünceyi açıklamakta özgür olmalı, bu durum demokrasinin gelişmesine ve güçlenmesine katkı sağlayacağı için hiç kimse devleti eleştirdiği için cezalandırılmamalıdır. Bu bağlamda Avrupa bütünleşme sürecinde kapitalizmle emperyalizmin bütünleştiğini ifade eden Vatan Partisi, İşçi Partisi gibi AB'ye katılmaya karşı çıkmaktadır (Çayhan ve Oğurlu, 2014, s. 118-119). Bu nedenle Vatan Partisi AB ile yapılan Gümrük Birliğini son erdireceğini ve yerli üretimin geliştirilip Türkiye'de üretilebilen malların dışarıdan alınmayacağını vurgulamıştır (Vatan Partisi, 2018)

Vatan Partisine göre AB, gelişmiş sanayi ülkeleri tarafından oluşturulan ekonomik bir yapılandırma. Bu yapıdaki kurallar, Türkiye'nin gelişimi ve kalkınması için problem yaratacaktır. Çünkü AB, emperyalistlerin işçi ve emekçileri daha çok sömürmesine Türkiye'nin iç meselelerine karışmasına imkân tanımaktadır. Bununla birlikte Vatan Partisi için, Ortak Pazarı reddetmek AB ile hiç ilişki kurulmaması anlamı taşımamaktadır. Ona göre Türkiye, çıkarına uygun olan durumlarda AB ile ticari ilişkiler kurmalıdır (Vatan Partisi, 2015, s. 16-17).

Bu bağlamda 2018 seçim beyannamesinde Vatan Partisi, Cumhuriyet İttifakı'nın ve Millet İttifakı'nın NATO ve AB yanlısı olduğunu söyleyerek kendilerinin başı dik ve bağımsız bir Türkiye oluşturacaklarını belirtmiştir. İşçi Partisi gibi AB'ye karşı olan Vatan Partisi 2018 seçim beyannamesinde Türkiye'nin Ankara'dan yönetileceğini ve Washington ve Brüksel'den yönetime son verileceğini vurgulamıştır (Vatan Partisi, 2018).

Hür Dava Partisi (HÜDA PAR)

Türkiye'nin 1952'de NATO'ya üye olduğu andan itibaren NATO çıkarları doğrultusunda bir politika izlediğini söyleyen HÜDA PAR, bu politika nedeniyle Türkiye'nin İslam medeniyetinden uzaklaştığını belirtmiştir. 18 Nisan 2018'de NATO'ya üye ülkelerin Suriye'ye yönelik hava saldırılarına hükümet kanadından destek açıklaması yapılması bu durumun somut göstergesi olmuştur. HÜDA PAR'a göre Türkiye yönünü İslam âlemine çevirerek İslam İş Birliği Teşkilatı ve D-8'le işbirlik kazandırması gerektiğini söylemiştir. Bu bağlamda Türkiye, 400 milyonluk Avrupa Birliği yerine bir buçuk milyarlık İslam âlemine yönelmeli ve ortak ticaret, ortak para birimi oluşturup sınırları kaldırarak uzun vadede tam bir birleşme sağlamalıdır (HÜDA PAR, 2018, s. 22).

Sonuç

24 Haziran seçimleri Türkiye'nin yönetim yapısında önemli değişikliklere neden olmuştur. Bu bağlamda çalışmamız seçim sürecinde siyasi partilerin seçim beyannamelerinde Avrupa Birliği ile ilişkiler kısmını ele almıştır.

Cumhur İttifakında AK Parti, AB ile ilişkileri dış politika ve AB başlıklarında ele almış ve Türkiye-AB ilişkilerini destekler bir tutum sergilemiştir. AB'ye üyelik sürecini stratejik bir hedef olarak gören AK Parti, ilişkileri çıkar odaklı değil entegrasyona dayalı bir ilişki olarak belirtmiştir. Bu kapsamda AK Parti, AB ile ilişkileri en üst seviyeye taşıma konusunda kararlı bir politika izleyeceğini söylemiştir.

Cumhur İttifakından MHP ise bundan önceki seçim beyannamesine oranla kısa bir seçim beyannamesi sunmuştur. MHP bu seçim beyannamesinde daha çok FETÖ ile mücadeleden bahsetmiştir. Genel politikasında eşit bir ilişki olması şartıyla AB ile ilişkileri desteklediğini dile getiren MHP 2018 seçim beyannamesinde ne dış politika ilkelerinden ne de AB ile ilişkilerden bahsetmiştir.

Cumhur İttifakına karşı oluşturulan Millet İttifakından CHP seçim beyannamesinde dış politika başlığı altında AK Parti'nin tek adam yönetiminin ülkeye zarar verdiğini belirtmiş ve bu durumun AB ile ilişkilere de yansıdığını sile getirmiştir. Bunun için CHP 2018 seçim beyannamesinde dış politika ve AB ile ilişkiler başlığında altında Türkiye-AB ilişkilerinin kısa vadede canlandıracağını vaat etmiştir. Diğer yandan ülke çıkarlarına uygun bir Gümrük Birliği ve tam üyelik süreci için mücadele edeceğini söyleyerek AB ile ilişkiler konusunda genel tutumuna devam etmiştir.

Millet İttifakından İyi Parti ise ilk defa seçimlere katılmış olup 2018 seçim beyannamesinde dış politika başlığı altında AK Parti dış politikasının Türkiye-AB ilişkilerine zarar verdiğini söylemiş ve gerçekçi bir dış politika izleyerek AB'ye tam üyelik sürecini geliştireceğini vaat etmiştir. AB üyelik sürecinin hem AB hem de Türkiye için önemli olduğunu söyleyen İyi Parti, ilişkileri sağlıklı bir zemine oturtarak yola devam edileceğini belirtmiştir. Yani İyi Parti de AB ile ilişkileri geliştirmekten ve desteklemekten yana bir tutum sergilemiştir.

Millet İttifakı üyelerinden Saadet Partisi ise kendisinden önce kurulan Fazilet Partisi, Refah Partisi, Milli Selamet Partisi gibi AB'ye karşı bir tutum sergilemiştir. Genel olarak AB'yi bir Hristiyan Kulübü olarak gören ve tam üyeliğe karşı çıkan Saadet Partisi, 2018 seçim beyannamesinde dış politika başlığı altında 16 yıllık AK Parti iktidarının Türk Dış Politikasını iflasa sürüklediğini söylemesine rağmen AB ile ilişkilerden bahsetmemiştir.

Seçime tek başına katılan partilerden biri olan HDP kendisinden önce kurulan DEHAP, BDP, DTP gibi Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecini desteklemiştir. AB'yi kurmuş olduğu değerler sistemi nedeniyle destekleyen ve Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecini de bu değerlerin Türkiye'de yerleşmesinden ötürü isteyen HDP, 2018 seçim beyannamesinde de bu doğrultuda gerekli bütün çalışmaları yapacağını vaat etmiştir.

Seçim tek başına katılan ikinci parti Vatan Partisi de kendisinden önce kurulan İşçi Partisi gibi AB'ye karşı çıkmıştır. AB'yi gelişmiş sanayi ülkelerinin kurduğu ekonomik bir yapı olarak gören ve bu işleyişin Türkiye'ye zarar vereceğini iddia eden Vatan Partisi, 2018 seçim beyannamesinde Cumhur İttifakının ve Millet İttifakının NATO ve AB yanlısı olduğunu söyleyerek iktidar olduklarında bu duruma son vereceklerini vaat etmiştir.

Seçimlere tek başına katılan son parti HÜDA PAR de AB'ye karşı bir tutum içinde olmuştur. Türkiye'nin yönünü İslam alemine çevirmesi gerektiğini ve bu bağlamda D-8 İslam İş birliği Örgütü ile daha yakın ilişkiler içinde olması gerektiğini söyleyen HÜDA PAR, batı tarzı dış politika nedeniyle bu durumun gerçekleşmediğini söylemiştir. İktidar olmaları durumunda AB ile ilişkilere son vereceğini belirten HÜDA PAR vaat etmiş olduğu gibi İslam ülkeleriyle yakın ilişkiler kuracağını söylemiştir.

Görüldüğü üzere çalışmamızda seçimlere katılan sekiz partinin temelinde 2018 seçim beyannameleri incelenmiş ancak bazı durumlarda partilerin parti programları, geçmiş seçim beyannameleri de kullanılmıştır. 2018 seçim beyannamelerine bakıldığında AK Parti, CHP, HDP ve İyi Parti AB ile ilişkileri desteklerken Vatan Partisi ve HÜDA PAR ise AB ile ilişkilere karşı çıkmıştır. Saadet Partisi, ideolojik olarak AB'ye karşı çıkmasına rağmen 2018 seçim beyannamesinde AB ile ilişkiler konusunda herhangi bir şey belirtmemiştir. Bunun yanında MHP de eşit şartlarda olması şartıyla AB ile ilişkileri desteklemesine rağmen 2018 seçim beyannamesinde AB ile ilgili herhangi bir şeyden bahsetmemiştir.

EXTENDED ABSTRACT

Relations with the European Union in the Political Parties' Election Manifestos during the June 24th, 2018 Elections

*

Ekrem Yaşar Akçay

Hakkâri University

The elections on June 24, Turkey has led to significant changes in the management structure. In this context, our study addresses the part of political parties' relations with the European Union in their election manifestos. From Public Alliance, JDP has taken the title on foreign policy and EU relations with the EU and EU-Turkey supports the correlating have an attitude. Considering the EU accession process as a strategic goal, the JDP stated that the relations are based on integration rather than focus on interest. In this context, the JDP will follow a decisive policy with EU to move to the highest level.

The NMP, from the Public Alliance, has a short election manifesto compared to previous elections. NMP in this election manifesto is more about the struggle with FETO mentioned. The NMP, which stated that it supports relations with the EU provided that there is an equal relationship in the general policy, not mentioned neither the foreign policy principles nor the EU in the 2018 election manifesto.

From the National Alliance formed against the Presidential Alliance, the RPP stated in the election manifesto that the JDP'S single-man administration has harmed the country and has raised the issue that it is reflected in the relations with the EU. To do this in the short term the EU-Turkey relations in 2018 election manifesto has promised to revive the RPP. On the other hand, he continued his general stance on relations with the EU, saying he would fight for a customs union and full membership process for the country's interests.

From the National Alliance, Good Party participated the first time in elections the AK Party's foreign policy in the 2018 election manifesto said it harm the Turkey-EU relations and has promised to improve the country's EU accession process by following a realistic foreign policy. The good party stated that the EU accession process is important for both EU and Turkey, has said relations between the two sides would continue to be a healthy way until it locks into the ground. In other words, the Good Party has also shown an attitude towards developing and supporting relations with the EU.

Among the members of the Nation Alliance, the Felicity Party has shown an attitude towards the EU, such as the Virtue Party, the Welfare Party, and the National Salvation Party. In general, the Felicity Party, which sees the EU as a Christian club and opposes full membership, has not mentioned about EU relations although it says that the 16-year JDP rule under the foreign policy title in the 2018 election manifesto continued Turkish foreign policy.

One of the parties participating in the election alone PDP has supported Turkey's EU membership process. PDP who support the EU because of the values system it has established promised to do all the necessary work in this direction in the 2018 election manifesto.

The Homeland Party, which participated in the election alone, opposed the EU like the Labor Party that was founded before it. EU sees as an economic structure established by the advanced industrial countries for the Homeland Party. Rules of this nature will create problems for Turkey's growth and development. Because the EU, imperialist workers, and laborers make it possible to interfere in the internal affairs of Turkey to more exploitation. Nevertheless, for the Vatan Party, rejecting the Common Market does not mean that there is no relationship with the EU at all. According to HP, Turkey, interest where appropriate, should establish trade relations with the EU. It said that it would hurt to Turkey as economic and politics. However, HP stated that would end this situation.

FTP, who participated in the elections alone, also has an attitude towards the EU. FTP stated that Turkey needs to turn its direction to the Islamic world and in this context, the D-8 Organization of Islamic Cooperation said that there should be in closer relations with Islamic

countries. FTP stated that they would end the relations with the EU in case of their power, and said that they would establish close relations with Islamic countries as well.

As it can be seen, in our study, the election manifestos of the eight parties participating in the elections were mainly examined, but in some cases, party programs of the parties and past election manifestos were also used. Looking at the 2018 election manifestos, the JDP, RPP, PDP and the Good Party supported the EU, while the HP and FTP were associated with the EU. The Felicity Party did not say anything about the EU's relations with the 2018 election manifestos even though it opposes the EU ideologically. Besides, the NMP did not mention anything about the EU in the 2018 election declaration, although the NMP does not support the EU, provided it is on par.

Kaynakça / References

- Akkiraz, İ. H. (2018). Milli Görüş Saadet partisi hazımsızlığı. http://www.milligazete.com.tr/koseyazisi/Milli_Gorus_Saadet_Partisi_hazimsizligi/19014#.UyBZkz9_vil.
- AK Parti. (2002). Her şey Türkiye için. *AK Parti Seçim Beyannamesi*, Ankara.
- AK Parti. (2018). Güçlü meclis, güçlü hükümet, güçlü Türkiye: Yine yaparsa AK Parti yapar. *AK Parti 2018 Seçim Beyannamesi*, Ankara.
- CHP. (1993). İdeolojik özümüz ve temel tercihlerimiz. *CHP Parti Programı*, Ankara.
- CHP. (2002). Güzel günler göreceğiz. *Cumhuriyet Halk Partisi Seçim Bildirgesi*, Ankara.
- CHP. (2011). Özgürlüğün ve umudun ülkesi: Herkesin Türkiye'si. *CHP Seçim Bildirgesi*, Ankara.
- CHP. (2018). Millet için geliyoruz. *CHP 2018 Seçim Beyannamesi*, Ankara.
- Çayhan, E ve Oğurlu, E. (2014). *Türkiye-AB ilişkilerine siyasal partilerin bakışı*. İstanbul: Beta Yayınları.
- DTP. (1995). *Demokratik Toplum Partisi programı ve tüzüğü*. Ankara.

- Erhan, Ç. (2011). CHP'nin AB'ye bakışı. Çağrı Erhan, v.d., (ed), *Siyasi Partilerin Avrupa Birliği'ne Bakışı*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Basımevi.
- Gencer, E. A. H. (2011). Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinde Temel Bakışlar: Dün, Bugün ve Yarın. *Akademik Bakış Dergisi*. 25, 1-16 .
- HDP. (2018a). Halkların Demokratik Partisi programı. <http://www.hdp.org.tr/tr/parti/parti-programi/8>.
- HDP. (2018b). *HDP 2018 Seçim Bildirgesi*. Ankara.
- HÜDA PAR. (2018). *Hüda Par seçim beyannamesi*. Ankara: Aksa Grafik.
- İşçi Partisi. (1995). *İşçi Partisi seçim bildirgesi*. Ankara.
- İyi Parti. (2018a). Milletimizle sözleşme toplumunda birlik, ekonomide güven, yönetimde liyakat. *İyi Parti 2018 Seçim Beyannamesi*, Ankara.
- İyi Parti. (2018b). *İyi parti programı*. Ankara.
- Kavas, A. (2018). 24 Haziran seçimlerine doğru siyasi partilerin seçim beyannamelerinde yerel yönetimler. *TEPAV Değerlendirme Notu*. 201823, 1-11.
- MHP. (1973). *Seçim beyannamesi*, Ankara.
- MHP. (2000). *Milliyetçi Hareket Partisi programı*, Ankara.
- MHP. (2002). Türkiye'nin onurlu geleceği. *MHP Seçim Beyannamesi*, Ankara.
- MHP. (2011). 2023'e doğru yükselen ülke Türkiye sözleşmesi: Ses ver Türkiye. *MHP 2011 Seçim Beyannamesi*, Ankara.
- MHP. (2015). *MHP 1 Kasım 2015 seçim beyannamesi*. Ankara.
- MHP. (2018). Cumhuriyet ittifakı milletin aklı: Milletimize taahhütlerimiz. *MHP 2018 Seçim Beyannamesi*, Ankara.
- Saadet Partisi. (2018). Türkiye'nin vizyonu. *Saadet Partisi 2018 Seçim Beyannamesi*. Ankara.
- Vatan Partisi. (2015). *Vatan Partisi 2015 seçim beyannamesi*. Ankara.
- Vatan Partisi. (2018). Vatan Partisi seçim beyannamesi. <http://vatanpartisi.org.tr/genel-merkez/temel-belgeler/vatan-partisi-secim-bildirgesi-26769>.
- Yüksek Seçim Kurulu. (2018a). Yurt içi, yurt dışı ve gümrük sandıkları dahil cumhurbaşkanı seçim sonucu. <http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/24Haziran2018/KesinSecimSonuclari/2018CB-416D.pdf>.

Yüksek Seçim Kurulu. (2018b). Yurt içi, yurt dışı ve gümrük sandıkları dahil milletvekili genel seçimi sonucu. <http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/24Haziran2018/Ke-sinSecimSonuclari/2018MV-96C.pdf>.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Akçay, E., Y. (2018). 24 Haziran seçimleri sürecinde siyasi partilerin seçim beyannamelerinde Avrupa birliği ile ilişkiler. *OPUS –Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 2175-2192. DOI: 10.26466/opus.449745

Çarlık Dönemi Rus Azerbaycanı'nda Eğitim

DOI: 10.26466/opus.447204

*
Ümit Akın*

*Öğr. Gör. Dr. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, Muğla/ Türkiye
E-Posta: umitakin@mu.edu.tr ORCID: [0000-0003-1669-5399](https://orcid.org/0000-0003-1669-5399)

Öz

1747'de İran hükümdarı Nadir Şah'ın ölümünden sonra yaşanan taht kavgaları sonucunda Azerbaycan; Derbend, Guba, Bakü, Şamahı, Gence, Karabağ, Talış, Şeki, Nahçıvan, Tebriz gibi küçük feodal hanlıklara ve sultanlıklara ayrılmıştır. Bu süre zarfında ülke büyük bir siyasî bir parçalanma yaşamıştır. Birbirlerine hâkim olma mücadelesi yürüten bu hanlıklar zamanla zayıfladı. XIX asrın başından itibaren de siyasî kargaşadan yararlanan Rusya'nın egemenliği altına girmeye başlamıştır. 1804'te Gence'de yapılan büyük katliam ve Gence'nin Rusların eline geçmesi, Azerbaycan'da büyük bir infial yarattı. Askeri bakımdan güçlü olan Rusya, yirmi yıl sonra Azerbaycan'ın tamamını ele geçirerek İran topraklarına girdi. 18 Şubat 1828'de Rusya ve İran arasında yapılan Türkmençayı antlaşması gereği Aras nehrinin kuzeyinde kalan Azerbaycan toprakları Hazar da dâhil olmak üzere Rus kontrolüne geçmiştir. Böylece Rus işgaliyle Kafkasya ve Azerbaycan'da birtakım yenileşme hareketleri görülmeye başladı. Bu yenilikler kültürel sahada da kendini göstermiştir. Fikirlerin özgürce ifade edilmeye başlaması bazı sorgulamaları da beraberinde getirdi. Rus edebiyatında Azerbaycan ve Kafkasya'yla ilgili eserlerin yazılmaya başlaması, yerli ahalinin çocuklarının Rus mekteplerinde okumaya başlaması, Rusça öğrenmenin artması kültürel yenileşmeyi hızlandırmıştır. Diğer taraftan dini eğitim de medreselerde devam etmektedir. Çalışmamız Çarlık Rusya'nın Azerbaycan'a hâkim olduğu 1804-1920 yıllarını esas almaktadır. Bu kapsamda Azerbaycan edebiyatı tarih kaynaklarından-ansiklopedilerden, eserlerden gazetelerden faydalanılmış; çalışmada derleme yöntemi kullanılmıştır. Bu çalışmanın amacı belirtilen dönemde Azerbaycan'daki eğitim anlayışlarını ele almak ve Azerbaycan modernleşmesinde eğitimin önemini ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, Eğitim, Çarlık Rusya, Modernleşme, Din

Education in Russian Azerbaijan During The Tsarist Period

*

Abstract

After the death of Nadir Shah, the ruler of Iran in 1747, Derbend, Guba, Baku, Shamahi, Gence, Karabagh, Talış, Seki, Nakhchivan, Tabriz and small sultanates. During this time, the country is a big political disintegration. These khanates, which carried out the struggle of dominating each other, weakened over time. From the beginning of the XIX century, Russia began to fall under the sovereignty of benefiting from political turmoil. The great massacre in Gence in 1804 and the passing of Gence to the hands of the Russians created a great uproar in Azerbaijan. Twenty years later, Russia, which was strong in military affairs, seized the whole of Azerbaijan and entered Iranian territory. On 18 February 1828, Azerbaijani lands north of the Aras river for the Turkmenchay treaty between Russia and Iran passed to the Russian control, including the Caspian. Thus, the Russian invasion of the Caucasus and Azerbaijan began to see some reform movements. These innovations have also manifested themselves in the cultural scene. The free expression of ideas brought with it some questions. The beginning of the works of Azerbaijan and Caucasia in Russian literature, the beginning of the children of the native people to study in Russian schools, the increase of Russian learning has accelerated cultural innovation. On the other hand, religious education continues in madrasahs. Our work is based on the years 1804-1920 when Tsarist Russia dominated Azerbaijan. In this context, Azerbaijani literature has benefited from historical sources - from encyclopedias, works from newspapers; compilation method is used. The aim of this study is to discuss the educational approaches in Azerbaijan during the period and to reveal the importance of education in the modernization of Azerbaijan.

Keywords: Azerbaijan, Education, Tsarist Russia, Modernization, Religion

Giriş

18. yy.'ın sonu 19. yy.'ın başlarında Azerbaycan'ın iç ve dış siyasî durumu oldukça karışık bir vaziyeteydi. Önce Şeki, daha sonra da Guba Hanlığı'nın Azerbaycan topraklarını kendi hanlığında birleştirmek niyeti hayata geçmedi. Ülkenin sosyoekonomik durumunun geri kalması ve aynı zamanda Rusya ve İran'ın da bu yerleri ele geçirmek için istilacı seferleri buna mani oldu. Hanlıkların idarecilerinin şahsi çıkarlarını gözetmeleri, hanlığını korumak için birbirlerine ödün vermek istememesi de bunu engelleyen nedenlerden biri idi. Bu durumda Azerbaycan'ı ele geçirmeye çalışan İran ve Rusya'nın karşısında bir güç yoktu. I. Petro döneminden başlayarak II. Yekaterina'nın devam ettirdiği işgalcilik siyaseti 19. yy'ın başlarında hız almaya başladı. Rus asillerinin ve tüccarlarının çıkarlarını koruyan Çarlık Rusya'sı, Kafkasya'yı ele geçirerek, yeni topraklar istila ederek işgal ettiği yerleri Rus sanayisinin hammadde kaynağına, satış pazarına dönüştürmeye çaba gösteriyordu. Rusya Hazar Denizini iç denizine dönüştürerek Kafkasya'yı istila edip daha güneye yol açmayı planlıyordu. Böylece Orta Asya ülkelerini de ele geçirmek için kendine dayanak sağlamış olacaktı (İsmailov, 2014: 275).

1804'te Gence'nin kırk gün kadar süren muhasaradan sonra Rusların eline geçmesi beraberinde birçok istilayı da getirdi. 18 Şubat 1828'de Rusya ve İran arasında imzalanan Türkmençayı antlaşmasına göre Aras nehrinin kuzeyinde kalan Azerbaycan toprakları Rusya'ya, güneyinde kalanları ise İran'a bırakılmıştır. Bu tarihten sonra Azerbaycan'da birçok isyan çıkmışsa da ülkenin kötü gidişatı engellenememiştir. 1840'ta Nahçıvan, 1844'te Ilısu Hanlıkları Rusya tarafından ortadan kaldırılmıştır. Bundan sonra ülke, altı eyalete ayrılmış, merkezi Tiflis olan Kafkasya Umumi Valiliğine bağlanmıştır. Böylelikle askerî mahiyetteki Rus idaresi merkezi yetkinliği ele aldı. Tiflis, Rus idaresinin mühim bir askeri üssü hem de başşehir olarak süratle gelişmeye başladı. Bu şehirde eskiden beri gayrimüslimler –Gürcüler, Ermeniler vs- çoğunlukta idi. Fakat Türk ve Müslüman sakinler de az değildi. Azerbaycan'da Müslümanlar Şii ve Sünnî olmak üzere ikiye ayrılmıştı. Şii Sünnîlere göre daha çoğunlukta idi. Rus istilasından sonra tek para sistemi kuruldu. Azerbaycan'ın Rusya ve diğer ülkelerle yaptığı ticarete bir canlanma, gelişme oldu. Bunda yolların düzenlenmesi, daha sonra demir yolu çekilmesi ve deniz

yoluyla yapılan sevkîyatın geliştirilmesinin de büyük rolü vardır. Rus işgaliyle Kafkasya ve Azerbaycan'da modernleşme çalışmaları hızlanmaya başladı. Tiflis, Rus ve dolayısıyla Avrupa tesirlerin etrafa yayılmasında büyük rol oynuyordu. Çarlık idaresi 1802'den itibaren bu şehirde mülkî ve askerî mektepler açtı. 1820'de "Tiflisskie Vedomosti" (Tiflis Haberleri) adında Rusça gazete neşredildi (Akpınar, 1994: 36). Daha sonra Tiflis'e dünyanın birçok yerinden yazar, seyyah, devlet adamları gelmeye başladı. Kısa sürede Tiflis bir Avrupa şehri görünümünü aldı. Rusya'nın Azerbaycan'ı işgal etmesi ve hemen ardından eğitimle ilgili yaşanan gelişmeler kısaca yukarıda belirtildiği şekilde olmuştur. Azerbaycan ve Kafkasya'da açılan ilk mektep 1830'da Şuşa'da faaliyete geçen "Kaza Mektebi" dir.

1830-1905 Arasında Azerbaycan'da Eğitim

Kaza Mektebinden sonra 1831'de Nuha, 1832'de Bakü, 1833'te Gence, 1837'de Şamahı ve Nahcivan şehirlerinde açılan mektepler takip etmiştir. Daha çok burjuva kesimin çocuklarının okutulduğu bu okulda pozitif bilimler öğretilmekteydi. Rus idaresi, bu okullarda eğitim alan çocukları tercüme faaliyetleri, memuriyet gibi işlerde kendi yararları doğrultusunda kullanmayı amaçlamıştır. Bu okullarda öğrenim gören Müslüman öğrencilerin sayısı azdır. Çünkü Müslüman aileler "dinî kaygı" içinde olduklarından çocuklarını bu okullara göndermiyordu. Daha çok Ermeni ve Gürcü ailelerin çocukları bu okullarda okuyordu. XIX. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde Rusya Müslümanları arasında İslamcı ıslahat hareketlerinin arttığını ve dinin asrın idrakine göre bazı din âlimlerince yorumlanmaya başladığını görmekteyiz. Özellikle Ruslara yakın muhitte yaşayan veya Rus memuriyetinde, askerî hizmetinde bulunan birçok aydın, "reformist" görüşleri benimsemiştir. Bunlara karşı olan grup da İslam'ı katı kurallar içinde gösteren ve köhne zihniyeti temsil eden kadimci düşüncede olanlardı. Diğer taraftan reformist düşüncüyü benimsemeyen, medresede yetişmiş; özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra Türkiye, Mısır, Pakistan ve İran'da ortaya çıkan siyasî olaylardan etkilenmiş, din ve kültürel özelliklerin korunarak ıslahat hareketlerinin gerçekleşmesini isteyen bir aydın grubu da vardı (Akın, DT, 2018: 2).

Azerbaycan'ın ilk kız mektebi 1847'de Şamahı'da açılmıştır. Rusların kendi emelleri doğrultusunda "Ruslaştırma" ve kendilerine "sadık memurlar" yetiştirme siyaseti takip ettiği bu gibi mekteplerde halk çocuklarını vermek istemiyor; buralarda çocuklarını okutan aileleri tekfir ediyordu. Bu okullara daha çok Ermeni ve Gürcüler çocuklarını gönderiyordu. Diğer taraftan zengin beyler, bazı tacirler, ilerideki menfaatlerini düşünerek çocuklarını mektebe gönderiyorlardı. Bir süre sonra halk bu duruma alışmaya başladı ve tepkiler azaldı. İşte bu sebeplerden dolayı Azerbaycanlı bazı aydınlar serbest düşünceli din adamları hususi mektepler açmaya başladı (Akpınar, 1994: 37). Azerbaycan'ın maarifçi aydınlarından olan Abbaskulu Ağa Bakıhanov'un 1832'de Bakü'de okul açmak için yazdığı dilekçede yer alan bilgiler bize o dönemin Azerbaycan-Rus okullarıyla ilgili müfredatı hakkında geniş mâlumat vermektedir:

"... Müslümanların Maarifnamesi... Bu halkların Rus halkı ile daha sıkı ilişkiler kurmasına yardımcı olur ve hiç tartışmasız her iki halk için karşılıklı şekilde çok yararlıdır. Eğitilmiş olmak için ilk adım okul açmaktır... Vatan çocukları için benim de kontrolüm altında böyle bir okulun açılması fikrini ileri sürmeye cesaret ediyorum. Bundan ötürü lüzumlu tedbirler aşağıdadır:

Okulun eğitime yardımcı olan ve ticaret ilişkilerinden dolayı gelişmiş Bakü şehrinde olması gerektiğini düşünmekteyim.

Açılacak okul üç sınıftan oluşacak ve burada biri Rus, ikisi Müslüman üç öğretmen görev yapacaktır. Rus öğretmen birinci sınıfa alfabeyi, sözcükleri, konuşmayı ve yazmayı; ikinci sınıfta matematik, gramer ve konuşma sanatı; üçüncü sınıfta ise coğrafya ve tarih öğretecektir. Müslüman öğretmenler birinci sınıfta Fars ve Azerbaycan Türkçesinde alfabeyi ve duaları; ikinci ve üçüncü sınıflarda yazı yazmayı, Farsça grameri ve zor olan bu dilin öğrenmek için çeşitli eserlerin okumasını öğreteceklerdir.

Bu okulda eğitim süreci bittikten sonra, öğrenciler isteklerine göre üç alanda çalışabilirler: Birinci kısım askeri göreve veya kendi işini yapmaya gider; ikinci kısım ilmi bilgilerini arttırmak için Tiflis gimnaziyasına veya Rusya'ya gönderilir; üçüncü kısım Arapçayı ve başka dilleri öğrenmek için benim yanımda dördüncü sınıfı okuyacaktır. Bunlara ilâve olarak bu öğrencilerin arasından ilim âlemine büyük hizmetler verecek şahsiyetler çıkabilir... Bu okul 42 öğrenciden oluşacaktır.

Bu okulda genellikle hanların, beylerin ve din adamlarının ve saygıdeğer kişilerin çocukları eğitim alacaktır. Bunlardan başka ticareti yaygın hale getirme ve hizmet alanları geliştirmek amaçlı tüccar çocuklarını ve diğer görevde olan kişilerin çocuklarını kabul edebiliriz (İsmayılov, 2014: 312)."

Azerbaycan aydınlarından Mirza Şefi de Gence'de böyle bir mektep açmış ve laik bir eğitim-öğretim uygulamıştır. Azerbaycan modern edebiyatının en büyük ismi Ahundzâde¹ Mirza Şefi'nin öğrencisidir. Ahundzâde'nin dünya görüşünün şekillenmesinde hiç şüphesiz Mirza Şefi etkilidir. Ayrıca Mirza Şefi, Azerbaycan Türkçesi ile yazılan ilk ders kitabı olan *Müntehabat*'ı Rus aydın İ. Grigoryev'le hazırlamıştır. Bu okullarda dini ilimler, tarih coğrafya, matematik, hat, resim, Rusça ve Azerbaycan Türkçesi dersleri okutulmaktaydı.

Azerbaycan'da ilk ibtidaî mekteplerin 1853'te Guba, Lenkeren ve Ordubad'da açılması için bir nizamname kabul edilmişti. 1854'te Guba ve Ordubad'da 1856'da Lenkeran'da açılan bu okullara sekiz yaşındaki çocuklar kabul ediliyor ve müfredat olarak da dini ilimler, Rusça, Azerbaycan Türkçesi ve matematik dersleri okutuluyordu (Ahmedov, 1985: 16).

Azerbaycan'da halk bu tarz hususi mekteplere daha çok ilgi göstermeye başlamıştır. Ancak bu mekteplerin birçoğunda Rusçanın okutulması, hurafeci ve cahil din adamlarını çıkarlarını ve nüfuzlarını kaybedeceği endişesiyle kızdırmıştır. Bu tür din adamları, halkı yeni eğitim-öğretim metotlarıyla (Usul-i Cedit) eğitim veren okullara göndermemesi için tehdit ediyor, onları kâfirlikle suçluyordu. Lakin yeni okullar açan aydınların çoğu dinî konuda yetkin bilgiye sahip oldukları ve ilmi, ahlâkî şahsiyetiyle ilgili tanınmış kişiler oldukları için cahil din adamlarının tesiri uzun sürmemiştir. Halk çocuklarını bu mekteplere göndermeye devam etmiş, özellikle 1850'lerden sonra birçok kimse tereddütsüz çocuklarını göndermiştir.

Habib Bey Mahmutbeyli ve Sultan Mecit Genizade'nin çabalarıyla 1880'de Bakü'de "Rus Tatar Okulu" adı ile Türk ilkokulları açıldı. Mirza Fethali Ahundzâde'nin öncülüğünü yaptığı birkaç eğitimcinin çabaları ile

¹ Mirza Fethali Ahundzâde (1812-1878) Modern Azerbaycan edebiyatının en önde gelen temsilcisidir. Tiyatro yazarı, şair, mütefekkindir. Türk dünyasının ilk tiyatro yazarıdır. Realist bir sanat anlayışına sahip olan Ahundzâde eserleriyle Azerbaycan siyasi, içtimaî ve ahlakî yaşantıya yön vermiştir.

Gürcistan'ın Gori şehrinde eğitim veren "Gori Seminariyasında (Öğretmen Okulu) Azerbaycan Türkleri için bir Müslüman şubesi açıldı. Bundan başka Şuşa ve Şamahı'da Realnaya Şkola" denen liseler açılmıştı. XIX. yy'ın ikinci yarısında Azerbaycan aydınlarının çoğu bu okullardan yetişmişlerdir. Mesela Necef Bey Vezirov Bakü Realnisinden; Ahmet Ağaoğlu, Abdurrahim Bey Hakverdiyev Şuşa Realnisinden mezun olmuşlardır. Celil Mehmet Kuluzade, Süleyman Sani, Üzeyir Hacıbeyli, M. Mahmutbeyli, N. Nerimanov, R. Bey Efendiyev, Gori, Semineryasından mezun olmuşlardır. Bu kişiler Azerbaycan kültür ve pedagoji destesinin öncüleri idi. O çağın görkemli aydınlarından olan Hasan Ali Han Karabaği ve Sefer Ali Bey Velibeyli'nin yakın iştirakiyle Şamahı'da doğup büyüyen Aleksandr Osipoviç Çerniyevski, fonetik esasa göre ilkokullar için 1883'te *Vatan Dili* adıyla bir ders kitabı hazırlamışlardır. Bunun dışında Reşit Bey Efendiyev fonetik usülde "Uşak Bahçesi" adlı ders kitabı yayımlanmıştır. (Baykara, 1966: 114). İlk usul-i cedit okulu 1890'da Ordubad'da Mehmet Sıtkı Seferoğlu tarafından açıldı. Yine Seferoğlu 1894'te "Terbiye" adında bir okul açmıştır (Caferoğlu, 1964: 133). Şamahı'da Seyit Azim Şirvani (1835-1888); Şuşa'da Mir Muhsin Nevvab (1833-1918); Lenkeran'da Mirza İsmail Kasir (1824-1879); usul-i cedit okulları açmıştır (AET, 1962, 129).

19. asrın ikinci yarısında Azerbaycan'da eğitim-öğretimle ilgili yapılan bu çalışmaların yanında Petersburg, Moskova ve Avrupa'ya yükseköğrenim için öğrenciler gitmiştir. Hasan Bey Zerdabi (1837-1907) Petersburg'da Biyoloji ve Matematik Fakültesini bitirmiştir. Necef Bey Vezirov (1854-1926), Moskova Ziraat Akademisini, Asker Ağa Korani (1857-1910) yine Moskova'da başka bir yüksekokulu bitirmiş, Bakü'ye dönmüşlerdir. Yine Hüseyinzade Ali Bey'in Petersburg'da ve Ahmet Ağaoğlu'nun Paris'te yüksek tahsiller yaptıkları bilinmektedir. Asrın son çeyreğinde Azerbaycan'da yüksek ve ortaöğrenimi tamamlayan epey kalabalık bir aydın topluluğu yetişmiş, basının tiyatronun çekirdekleri ekilmiş; güzel sanat, edebiyat alanlarında adımlar atılmış ve yol alınmıştı (Baykara, 1966: 115).

Okumuş, dünyadan haber, ileri görüşlü bu aydınların yanında kadimci zihniyetler de boş durmamakta, nüfuzlarını kaybedeceği düşüncesiyle halka baskı yapmaktaydı. Tutucu ailelerin bazıları gerici mollaların sözlerine inanmakta çocuklarını onların yönlendirmesiyle kendi

okullarına göndermekteydi. Azerbaycan'ın önemli aydınlarından olan Necef Bey Vezirov, Azerbaycan'ın ilk Türkçe gazetesi olan *Ekinçi*'ye eğitim anlayışının değişmesi gerektiği ve mollaların eğitim zihniyetiyle ilgili oldukça sert eleştiriler yapmaktaydı. Necef Bey, *Ekinçi* gazetesine gönderdiği 6 Noyabr/Kasım 1876 tarihli yazısında yeni mektepler ve Müslüman ailelerin eğitim konusundaki eksikliğini ele alır ve bu durumu tenkit eder. Müslüman aileler çocuklarını mollalara emanet edip bir daha da onlarla ilgilenmediğini, çocukların yetişme tarzının tamamen mollaların elinde olduğunu, mollaların çocuklara kötü davrandığını ve onları dövdüğünü üstelik böyle olmasını ailelerin istediğini anlatmaya çalışmıştır. Eğitim sisteminin ve eğitimcilerin bir an önce modernleşmesi gerektiği satır aralarında okuyucuya verilmeye çalışılır. Ayrıca yazıda çocukların eğitiminde anne babanın tavrının çok önemli olduğu vurgulanır:

“... Uşağın bedeni mum kimi bir şeydir, uşaklıkta ona her ne suret verilse o suret onda bakî olacak, yeni mektebhane insanın insan olmağına baidir. Bele de bizim mektebhanelere bahan bizi adam hesab elemesin. Bîçare uşağı getirib mollaya verende evvel zaman molla onu bir büyük şagirdde tapşırır ki ona üstad deyirler. Üstad onu öğredir: Elifden beyeten, yüyürdüm eveten... Hülasa bir neçe günün müddetinde onu özü kimi edir. Mektebde mollanın falakası ve çubuğu, üstadın ve gayri şagirdlerin kapazı, evde ata ve ananı yumruk sillesi ve onların hamusunun bed emeli bîçare uşağın biraz zamanda oğru, yalancı ve her bedbihesablıktan heberdar eder. Nece elemesin ki bu şartlardan daş daşlığı ile ezilib tamam olur. Uşağın zarif bedeni buna devam eder mi?

Bizim muallim uşak için celladdır. Uşağı dövmeğe, papiros çekmeye adet eden teki adet edib der: Uşak dövülmezse ohumaz. Güya ol bîçare eşekdir ki bizlemesen yerimez. Ata ve ana uşağı ona tapşıranda der: Eti senin sümüyü benim. Döv ki adam olsun ve dahi bunu fikir etmir ki bele dövülmeğden özü bugüne kalıb ve eble vay güne onun evladı hem kalacak.

Ey uşağı olan ve onlara ta'lim eden, rehm edin ol bîçarelere ki onlar sizin düşmeniniz değıller, onlar ile adam gibi reftar edin ki adam olsunlar. Bari bunu yâddan çıharmayın ki sizin sille, yumruk, falaka, çubuk eşeği adam etmez. Uşak maymun teki her şeyi görse ona emel eder ve eğer uşak bir bed emele mürtekib olmuşsa onda taksir yokdur, taksir ol kesdedir ki bu emeli niye dövürsünüz?

Eğer bizim handa bir yahşı muallimimizden sual edesen ki on üç defa on dokuz ne kadardır, sene cevab vermekden ötrü bir saat barmakların yumar ya tesbeh çeker (Necef, 1876: 21)."

Yine Azerbaycan'ın en önemli şairlerinden olan Seyit Azim Şirvani de tenkidini şiirle yapar. Şiirde softaların Irak'a, Kerbela'ya ve başka yerlere dini tahsile gittiklerini ve beş altı verek yani yarım yamalak bir şeyler öğrendikten sonra sakalı uzatarak ulema, din adamı diye halkı aldattıkları belirtir (Baykara, 1966: 15):

*Lik bir pâre merd-i hilekâr
Eyleyir ders için İrak'a sefer,
Kimisi şehri İsfahan'a gedir
Kimisi Yezidi Behbahane gedir,
Kimisi Kerbelâya âzim olur,
Nece şeyler ona mülâzım olur,
Ohuyur her biri beş altı verek
Sonradan sakkala verir revnek...*

XIX. yüzyılın sonlarında Azerbaycan'ın bütün sosyokültürel hayatını değiştiren önemli gelişmeler yaşanmıştır. Batı'da, Rusya'da ve Türkiye'de eğitim gören bir grup insan Azerbaycan'ın sosyokültürel hayatını değiştirmeye çalışmıştır. Mirza Feteli Ahundov, Hasan Bey Zerdabi, A. Hakverdiyev, Neriman Nerimanov, Alimerdan Topçubaşov, Celil Memmetkuluzade, Mirze Alekber Sabir, Necef Bey Vezirov, Seyid Azim Şirvani vb. gibi aydınlar yetişmiştir. Bu aydınlar da usulü cedit harekâtından etkilenerek sosyokültürel hayatın gelişmesi yolunda reform düşünceleri üretmiş, birçok girişimde bulunmuşlardır. İlim ve edebiyat büyüklerinin eserleri çoğunlukla aynı dönemin bu problemine yoğunlaşmıştır. Onların eserleri çoğunlukla Azerbaycan halkının aydınlanması, millî manevî değerlerin aşılması, dini yaşamın doğru bir biçimde oturması problemlerine yönelerek halkı aydınlatmaya ceht edilmiştir. Bu aydınlar halkı gelişmeye götüren yollardan biri olarak okul ve eğitim uğrunda mücadele vermişlerdi. Bu aydınlar, maarifçi bir ideolojik cereyanın oluşmasında önemli yer tutarak onun yayılıp, gelişmesini sağlamışlardır (Şükürov, 1997: 193).

Yüzyılın sonlarında Azerbaycan'ın içtimai hayatının en gerekli ve aktüel problemlerinden biri de kadınların maarife yönlendirilmesi ve

eğitilmiş milli projelerin hazırlanması idi. Azerbaycan kızlarını ana dilinde tahsile celp etmek, onları her türlü bilgiyle aile ve maişette becerikli yapmak ve Avrupa medeniyeti ile tanıştırmak amacıyla dünyevi Müslüman Kız Mektebinin yaratılması ideali meydana geldi.² Bu idealin emele gelmesinde başrolü Azerbaycan'ın hayırsever ismi Hacı Zeynelabidin Tagiyev oynamıştır. Fakat Azerbaycan'da ve bütün İslam âleminde ilk dünyevî kız mektebinin açılması büyük ses getirmiştir. Çoğu kimse bu hadiseyi Müslüman kadının intibah devrinin başlangıcı olarak görmüştü. *Kaspi* gazetesinde Ali Merdan Bey, Müslümanların aklı manevî ve iktisadî yükselişinin ve inkişafının temel taşlarından biri sayılan kadın tahsilinin muhkem başlangıcı koyulur. Kendi dindaşlarının yardımına vaktinde gelen Hacı Zeynelabidin Tagiyev ailede kadının rolünü yüksek değerlendiren ve 'cennet anaların ayakları altındadır' diyen Hz. Muhammed (SAV) peygamberin sözlerine tam emel eder Kaspi, 23 Senyabr/Eylül 1901:108). Nihayet 1901 Ekim 7'de İmparatoriçe Aleksandra Fyodorovna adına Bakü Rus-Müslüman Kız Mektebi açıldı.³ İlk yıl mektepte 58 kız okumuştur. Bunların 35'i Tagiyev'in bursu ile okumuştur.

²Aslında Azerbaycan'da ilk defa Müslüman kız okulu açma fikri Hasan Bey Zerdabi ve eşi Hanife Hanım'a aittir. 1896'da bunun için girişimde bulunulmuşsa da kabul edilmemiştir. Rus Çarlık idarecilerinden olan Pobedonostsev'den şu red cevabı gelir: "İslam yedi başlı bir heykele benzer, bir heykelin başını kesen yerine yüz tane biter. Biz bunların erkeklerinin okumasından korkuyoruz, kadınları da okursa onlara karşı durmak olmaz." Daha fazla bilgi için bkz. Baykara, 1966: 146.

³ Bu okulun açılmasıyla din adamları arasında artan hararetli tartışmalara Tagiyev de katılmıştır. Din adamları ikiye ayrılmış, kızların okumasının şeriata uygun olmadığı fikrinde olan mollalara Tagiyev, kızların okuması gerektiğini gerekçeleriyle açıklamaya çalışmıştır:

"Mecliste iştirak eden en muteber iki din âlimi Mir Mehemed Kerim ve Ahund Mirza Ebuturab, Kur'an ayetlerini Arapçadan dilimize tercüme edip Müslümanların erkekleri de kadınları da bütün bilgilere malik olmalıdır, zaman ilim okuma zamanıdır deyince meclisteki din adamlarının bazılarında itiraz sesleri yükselmiştir. Bunun üzerine Tagiyev konuşmaya başlar. İngiltere'ye, Almanya'ya, Fransa'ya gidip okuyan gençlerimiz, oralardan kollarına ecnebi avratları takıp gelirler; çünkü kızlarımız onları anlayamıyorlar. Ecnebi avratlardan doğan çocuklar onlar gibi olurlar, dinini unuturlar. Böyle giderse baba ocakları Kur'an-sız, namazsız, şeriat-sız kalacak. Bu mektepte kızlara dikiş işleri, dokumacılık, ana dillerinde ve Rusça okuma yazma, matematik, çocuk terbiyesi öğretilecek. Burada kötü olan ne var? Molla Ali Hacı Halil oğlu beni dinle! Ben kızları namussuz yapmak niyetinde değilim, namahrem yapma niyetinde değilim. Geçen gece yirmi yaşlarındaki ortanca kızın hastalanmış, ölmeye az kalmıştı. Hemen yabancı bir erkek hekim getirdin, kızına baktı, derman eyledi, kız ölümden kurtuldu. Şimdi de bakalım o yabancı hekim yerine Müslüman kadın bir hekim olsaydı şeriata hangisi uygun düşerdi? Kadın doktorlara, öğretmenlere ihtiyaç çoktur. O mektebi ben idarecilerim bize vahşi Müslümanlar demesinden sonra karara geçdim, açtırdım. Yiğitler para harcadım. Gazan şehriden Müslüman kadın öğretmenlerden getirtmek için oraya adam gönderdim. Butün Rusya gazetelerine ilan verdirdim ki dilimizi bilen kadın öğretmen arıyorum..." (Süleymanov, 1996: 14).

Öğrencilere Azerbaycan ve Rus dilleri, ilahiyat, matematik, coğrafya, resim, musiki, ev işleri dersleri okutulmuştur.

XIX. yüzyılın sonu XX. yüzyılın başları Azerbaycan tarihinde siyâsî, içtimaî olayların yoğun olarak yaşandığı bir dönem olarak görülür. Rus kapitalizminin baskısı altında Bakü'de petrol sanayisi, gemicilik, tarım, ticaret ve farklı alanlarda gözlenen değişmeler, eğitim alanında da kendini göstermeye başlamıştır. XIX. yüzyılın sonlarına doğru Azerbaycan artık dünya ticaret pazarında gözde olan bir konum durumuna gelmiştir. Sadece Rusya'nın değil Batılı ülkelerin de iştahını kabartan bu durum sonucunda Azerbaycan'da yabancı kapitalistlerin de sayısı artmaya başladı. Kapitalistler çıkarları doğrultusunda Azerbaycan topraklarından daha çok pay alabilmek için ticareti daha da geliştirmişlerdir. Bunun sonucunda köyden kente göçler hızlanmış, özellikle Bakü'de işçi sınıfı doğmaya başlamış, bu durum beraberinde birçok sorunu da getirmiştir. Bazı kapitalistler özel okullar kurarak kendini toplumda kabul ettirmeye çalışmıştır. Çarlık Rusya'sının baskıcı yönetimi, milletler arasındaki ayrım, işçilere uygulanan sıkı politikalar yaklaşmakta olan bir isyanın nedenlerini oluşturmaktaydı. Bu dönemde Bakü'de de büyük grevler yaşanmıştır. 1904-1905 Rus-Japon savaşında alınan mağlubiyet Rus halkında büyük hayal kırıklığı yaratmıştı. Sonunda 1905'te Rusya'da büyük bir ihtilâl gerçekleşir. Bu ihtilâl Çarlık yönetimine son vermek amacıyla yapılmış, Çarlık yönetimi siyasi yönetim kurallarında bazı serbestliklere gitmiştir. Rusya'da yaşanan bu hareketin sonuçları Rus esareti altındaki tüm Müslüman ülkelerinde siyâsî, içtimaî ve eğitimsel faaliyetleri hızlandırmıştır.

1905 ihtilâli Azerbaycan'ın siyâsî ve kültürel hayatında önemli gelişmelere sebebiyet verir. Kısa zamanda matbuatta büyük ilerleme kaydedilmiş, çok sayıda kitap yayımlanmış, birtakım siyâsî teşkilatlanmalar kurulmuştur. Bu gelişmelerin yaşanmasında Türkiye'nin de katkısı yadsınamaz. Çünkü Azerbaycan edebî ve siyâsî hayatındaki yenileşmelerin gerçekleşmesinde rol oynayan Ömer Faik Numanzade, Mehmedmed Ağa Şahtatlı, Mehmed Hadi, Hüseyin Cavid, Mehmet Emin Resulzade, Abdulla Sur, Hüseyinzade Ali Bey, Ahmet Ağaoğlu gibi aydınlar hem Azerbaycan'ın ilerlemesini sağlamış hem de Türkiye'yle tarihin hiçbir döneminde görülmeyen yakınlıklar oluşturmuştur (Akin, 2018: 4).

1905-1920 Arası Azerbaycan'da Eğitim

Rus eğitim sistemi içinde Müslümanlara yönelik üç tip okul vardı: Russko Tatarskiye Şkolu (Rus-Tatar Okulları), Tsentralnaya Kreşçeno-Tatarskaya Şkola (Vaftiz Edilmiş Tatarlar İçin Merkez Okulu) ve Kazanskaya İnorodçeskaya Učitelskaya Seminariya (İnorodsı İçin Kazan Öğretmen Okulu) (Rorlich, 2000: 102). Bunların dışında Rus okul sistemi içinde realni mektepler, gimnazyum ve üniversiteler de Türk ve Müslümanların hukukî olarak gidebileceği okullar arasında yer alır. Rusya Türkleri, doğrudan ve dolaylı olarak asimilasyonu hedefleyen okullara güven duymamışlar ve bu okulları benimsememişlerdir (Kırımlı, 1996: 33). Bunda Rusya'nın kendi çıkarlarını düşündüğü kadar yobaz molla, seyit, dervişlerin "din elden gidecek" düşüncesiyle halkı yanlış yönlendirmeleri de vardır.

1905 Rus İhtilalinin getirdiği serbestlik ve halkın milli gazete, dergi ve kitaplara ihtiyacı Azerbaycan'da matbaacılığın gelişmesine vesile olmuştu. XX. yüzyılın başlarında Bakü, Gence, Şuşa ve Nahçıvan'da Arap hurafatıyla işleyen matbaalar kurulmuştu. 1905'te Bakü'de on beş matbaa ve on beş kitapevi mevcuttu. Azerbaycan'daki en mühim matbaalardan biri de 1905'te Meşhedi Aliasker Bağırzâde'nin maddi yardımı ile kurulan Gayret matbaası idi. Celil Mehmetkuluzade ile Ömer Faik Numanzâde tarafından idare edilen bu matbaa C. Mehmetkuluzâde'nin "Poçta Kutusu" ve "Kurban Ali Beg" adlı eserlerini Abdurrahim Bey Hakverdiyev'in "Millet Dostları" piyesini, Alexandr Çernyavski'nin "Vatan Dili" adlı gramer kitabını basmıştı. Her geçen yıl fazlalaşan ihtiyaç oranında basımevlerinin sayısı da arttı. 1908'de yalnız Bakü'de otuz Arap hurafatı ile çalışan matbaa mevcuttu (Devlet, 1985: 212). Böylece birçok kitap yayımlanmış, eğitimci fikir adamları gazeteler yoluyla halka ulaşmaya çalışmış, memleketin çeşitli bölgelerinde eğitimsel faaliyetleri de yürüten hayır kurumları kurularak eğitim halk arasında yayılması amaçlanmıştır.

1908'de Bakü ve Gence eyaletlerinde 20.800 talebe mevcut olup bunun ancak 5000'i Azerbaycan Türk'ü idi. 1908'de Bakü, Sabunçay, Gence, Guba, Lenkeran, Şamahı, Nuha, Şuşa, Nahçıvan, Zakatala ve Ordubad'da orta dereceli okullar açılmış olup burada okuyan 2937 talebenin 1189'u Türk idi. Rus okullarına bilhassa zenginlerin, memurların, Azerbaycanlı aydınların çocukları gidiyordu. Rus-Azerbaycan okullarının sayısı

1915'te, 12'si Bakü'de 25'e yükselmişti. Bunun dışında petrol şirketleri de özel okullar açmışlardı. 1916'da bu şekilde açılan 9 okulda iki bin talebe okuyordu. Bu okullar dört sınıflı olup üçü Ermenilere diğeri ise Türklere ayrılmıştı. 1915'e gelindiğinde Azerbaycan'daki Rus ortaokullarında okuyan talebelerin sayısı ise 9400'dü; ancak Türklere bunun sadece %9,6'sını (900-910) oluşturuyordu. Azerbaycan Türkleri arasında ilkökul tahsilini tamamlayanlar ise %2,8'nisbetinde idi. 1914'te Azerbaycan'da 2.600 öğretmen mevcut olup, 1871-1914 yılları arasında 262 Türk öğretmen, Rus-Azerbaycan okulunu tamamlayarak resmen öğretmen unvanını almıştı (Devlet, 1985: 215). Bunların dışında Azerbaycan'da bir okuma seferberliği başlamış; kütüphaneler açılmış, musiki faaliyetleri yürütülmüştür.

Bütün bu gayret ve çalışmalara rağmen Rus hükümetinin Azerbaycan'da Türklere koyduğu yasaklar yüzünden eğitim alanında istenen gelişme sağlanamadı (Caferoğlu, 1964: 134). Türklere nispeten Azerbaycan'da yaşayan diğer etnik milletlerin durumu daha iyiydi. Bu durumu Türk aydınları dile getirerek Türklerin eğimi konusunda ciddi çalışmalar yapılmasını istiyorlardı. Mesela Neriman Nerimanov (1870-1925)⁴ *Hayat* gazetesinde 1906'da yazdığı bir makalesinde Ermeni Katoligosunun Ermeni öğretmenlerinin bir kurultayını yaparak Ermenilerin kendi dillerinde eğitim yapmaları ve Ermeni mekteplerinin açılması konusunda çalışmalar yapılmasını kararlaştırdıklarını belirttikten sonra bundan Azerbaycan Türklerinin de ders almalarını ve en kısa zamanda kendi öz dillerinde mektepler açmalarını, bunun için de bir kurultay toplanarak Azerbaycan'da millî mekteplerin açılması ve burada öğretmenlerin milletin eğitim seviyesini yükseltmek için neler yapabileceklerini tartışmaları gerektiğini kaydetmiştir (Nerimanov, 1906: 9). 1905 hürriyet ortamında ve özellikle Türkiye ile daha yakın ilişkilere gidilmesiyle Azerbaycan'da eğitim alanında olumlu gelişmeler görülmüştür. İlki 1907'de düzenlenen Azerbaycan Öğretmenleri Kurultayının ikincisi yapıldığında usul-i cedit eğitim kararının alınması büyük önem arz etmiştir. Yine aynı yıl Saadet Cemiyeti Bakü'de Medrese-i Saadet'i açmış;

⁴Azerbaycan edebiyatının ünlü yazarı, doktor, gazeteci ve siyaset adamıdır. Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin ilk devlet başkanıdır. Siyasî faaliyetlerinden önce edebî, içtimai çalışmaları ile tanınmıştır. Daha fazla bilgi için Neriman Nerimanov, *Seçilmiş Eserleri (Düzenleyen Teymur Ahmedov)*, Bakü, *Lider Neşriyat*, 2004.

1908’de ise ikinci medreseyi eğitime açmıştı. Her iki okulda da eğitim Türkçe yapılıyordu. Bu arada din adamlarından bazıları da boş durmamış, onlar da Gence’de “Şah Abbas” camii yanında bir medrese açmışlardır 1912’de hükümet tarafından yapılan bir araştırmada bu medrese de Osmanlı ve İslam tarihinin de okutulduğu tespit edilmiştir (Devlet, 1985: 214). Konu hakkında Azerbaycan edebiyatı araştırmacılarından olan Yavuz Akpınar da Azerbaycan’ın XIX. asrın sonlarından başlamak suretiyle 1920’lere kadar Avrupa edebiyatını büyük ölçüde Türkiye kanalıyla takip ettiğini belirtmiştir (Akpınar, 1994: 71). Bu arada Azerbaycan Türkleri Türkiye’den eğitim alanında yardım istemişlerdir. 15 Kasım 1905’te kurulan Bakü Müslüman Cemiyet-i Hayriyesi fakir ve Müslüman çocuklara yardım etmek gayesiyle kurulmuş; çocukların eğitilmesi konusuna da büyük ehemmiyet göstermiştir. Başkanlığını Hacı Zeynelabidin Tagiyev’in yaptığı cemiyet, sosyal ve kültürel yönden Azerbaycan Türklerinin gelişmesi için Türkiye’den yardım istemiş⁵ Bakü Müslüman okullarından öğretmenlik yapan Yusuf Ahund Talipzade’yi⁶ Ağustos 1907’de İstanbul’a göndermiştir.

XX. yy.’ın başlarından itibaren Bakü başta olmak üzere Azerbaycan’ın diğer şehirlerinde önemli eğitim cemiyetleri kurulmuştur. 1 Ağustos 1906’da kurulan Neşr-i Maarif Cemiyeti Azerbaycan’ın en önemli eğitim cemiyetleri içinde yer alır. Bakü’de kurulan bu cemiyetin kurucuları arasında Azerbaycanlı hayırsever Hacı Zeynelabidin Tagiyev de vardır. Azerbaycan Türkleri arasında cahilliği ortadan kaldırmak amacıyla kurulan bu cemiyet, 1905 İhtilalinden sonra sosyal-kültürel yönden büyük gelişmeler gösteren Azerbaycan’da eğitim ve neşriyat alanında önemli hizmetler vermiştir (Talibova, 1994: 119-120).

⁵ Azerbaycan halkı, eğitim konusunda Rusya’dan yeterince faydalanamayacaklarını anlayınca, bilhassa 1905’ten sonra Türkiye’ye yönelmişlerdir. Muallimler getirme yoluna gittiler. O devirde Azerbaycan’a gelen ilk Türk muallimi Ahmet Kemal Bey’dir. Ahmet Kemal Bey Bakü’de Balahanı mektebinde göreve başlamıştı. Daha sonra İstanbul’dan gelen Baha Sait ve Beşiktaşlı Küçük Fuat gibi muallimler Türkiye ile Azerbaycan arasındaki dil ve kültür birliğinin gelişmesinde önemli rol oynamışlardır. 1917–1920 yıllarında Osmanlıdan Azerbaycan’a giden öğretmen sayısı 300’ü geçmiştir. Bu konu hakkında daha fazla bilgi için bkz. Çelik, 1996: 77.

⁶ Azerbaycan’ın önemli siyasi, içtimaî, dini düşünürlerindendir. Tagiyev’in en güvendiği isimlerdendi. Bakü Müslüman Cemiyet-i Hayriyesi başkanı Tagiyev, Azerbaycan’ın Osmanlı ilişkilerinde Yusuf Talibzade’yi görevlendirmiştir. Azerbaycan’ın en ünlü şair ve dram yazarı Abdulla Şaik’in kardeşidir. Daha fazla bilgi için bkz. Esedli, 2007: S. 1.

22 Ağustos 1906'da kurulan Nicat Cemiyeti, Azerbaycan'ın bu dönemde kurulan diğer eğitim cemiyetleri gibi Azerbaycan Türklerinin eğitim seviyesini yükseltmeyi hedeflemiştir. Cemiyetin başta gelen faaliyetleri arasında ana dilin ve edebiyatın geliştirilmesine çalışmak ve ilk ve ortaöğretim kurumları açmak, Müslüman yazarların eserlerini ve biyografilerini yayınlamak, halk kütüphaneleri açmak, ders kitapları yayınlamak, gece kursları açmak vardı (Aslan, 2000: 179-180).

12 Aralık 1910'da Bakü'de kurulan Safa Maarif Cemiyetinin amacı başta Bakü'de olmak üzere bütün Azerbaycan'da medreseler, okullar açmak, kütüphaneler kurmak, ders kitapları yayınlamak, eğitim kursları düzenleyerek Türk halkının eğitim seviyesini yükseltmek olarak açıklanmıştır (Talibova, 1994: 128).

Bu çalışmalar neticesinde millî okullarda ve diğer okullarda Azerbaycan Türk çocuklarının sayısı her geçen gün artmış; ancak Ermeni ve Gürcüler kadar olamamıştır. Bununla birlikte Anadolu Türklüğü ile daha yakın ilişkiler kurmak ve milli istiklâl duygusunun yoğunlaşmasında eğitim alanında yapılan bu çalışmaların rolü büyük olmuştur (Aslan, 2000: 40).

Azerbaycan ünlü araştırmacılarından T. Swietochowski 1905-1917 tarihleri arasında Azerbaycan'da 63 gazete ve dergi çıktığını bunların da kültürel hayat canlılık kattığını belirtir (Swietochowski, 1988: 85). Azerbaycan'da okuma yazma bilmeme oranının hala yaygın olduğunu göz önüne alınırsa etkileyici bir rakam olarak 63 gazete ve yayın farklı veya aynı zamanlarda yayın hayatında olmasının katkıları tartışılmaz büyüklüktedir.

Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı zamanlarda Rusya içerisinde birçok isyan görülmeye başladı. 1905 Devrimi sırasında Rusya Müslümanlarının önderleri arasında çıkan ayrılıklar, 1917 baharında tekrar gündeme geldi. Temel sorun aynıydı: Rusya'daki Müslümanların birliğine karşı etnik ve bölgesel ayrılıkların tanınması. Rusya Müslümanları içinde durum bu haldeyken Rusya'nın merkezi başta olmak üzere ülkenin hemen her köşesinde grev, yönetime karşı bir başkaldırı hareketleri görülmekteydi. Sokağa çıkan halk savaşın (I. Dünya Savaşı) bir an önce bitmesini istiyordu. Fakat çar Nikola da hükümet yetkilileri de bir kurtuluş yolu bulamamıştır. Ve nitekim Çar ordularının Alman ordularına yenilmesi ve artan iç siyasî kriz, Bolşeviklere ihtilâl için uygun bir ortam hazırlamıştı

(Kodaman, 2012: 66). Şubat sonlarına doğru sokak çatışmalarının artması ve ordunun bir kısmının isyancılar tarafında bir duruş sergilemesi hükümet kuvvetlerini müşkül duruma sokmuştu. Silahlı kalabalık kısa sürede devlete ait önemli binaları zapt ederek bakanların yer aldığı Marinski sarayını kuşatma altına almışlardı. Olayın önemli olduğunun farkına varan Çar Nikola, Petrograd'ı terk etmek zorunda kalarak kaçmıştır. Böylece başkent in isyancıların kontrolüne girmesiyle de devrim amacına ulaştı. Ardından geçici bir hükümet hemen kurularak ve başkanlığa Prens Lvov getirilmiştir (Ekici, 2017: 269).

25 Ekim 1917'de Petersburg'da gerçekleşen Bolşevik devrimi sonucunda Rusya'nın başında bulunan "Geçici İdare" yönetimi bırakmak zorunda kalmıştı. 25-26 Ekim'de Smolni'de toplanan Sovyetler Kurultayı, işçi ve toprak konusunda birtakım kararlar kabul etti. Böylece Vladimir İliç Lenin başkanlığındaki Bolşevik Rusya'nın temelleri atılmış oldu. Rusya'da yaşanan bu devrim hareketleri Azerbaycan'a ulaşmasından bir gün sonra 27 Ekim'de Bakü'de çeşitli siyasi partiler ve sivil toplum örgütlerinin, askeri birliklerin katılımıyla Bakü İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyetinin olağanüstü toplantısı yapıldı. Bu toplantıda Bolşeviklerin hiç de istemediği Bakü Sosyal Güvenlik Komitesinin kurulması kararı çıkınca şehrin idaresi hakkında büyük tartışma çıktı (Swietochowski, 1988: 141). 2 Kasım 1917 tarihinde Bakü Sovyeti (Şehir Belediyesi) şehrin tek yönetim kurumu ilan edildi.

Birinci Dünya Savaşının son dönemlerinde Azerbaycan Türkleri zor günler geçirmişlerdir. 1918 başlarında Lenin'in desteğini arkasına alan Şamuyan başkanlığındaki Ermeniler üç gün içerisinde sadece Bakü'de üç bin Azerbaycan Türkü'nü katletmiştir. Azerbaycan'ın diğer şehirleri Guba ve Şamahı'da da yine kıyımlar yapılmıştır. Ermeni Şamuyan 13 Nisan 1918'deki raporunda "Bizim için bu kavganın sonuçları fevkalade oldu!" demiştir (Swietochowski, 1988: 161). Bakü'de yaşanan bu katliamdan sonra Müsavat hükümeti Gence'de 28 Mayıs 1918'de Mehmet Emin Resulzade'nin öncülüğünde Fethali Han Hoyski'nin başkanlığında Milli Azerbaycan Şurasında aldığı kararla resmen bağımsızlığını ilan etmiştir. Azerbaycan Halk Cumhuriyetinin ilk başkenti Gence, resmi dili Türkçe olmuştur. Yeni hükümetin yaptığı ilk

işlerden biri Türkiye'yle yakın dostluk antlaşması imzalamak olmuştur.⁷ Bu antlaşma çerçevesinde güvenlik sebebiyle ve Bakü'nün işgalci güçlerden temizlenmesi için Türkiyeli kardeşlerinden yardım isteyen bu hükümete Türkiye yardım elini uzatmıştır. Doğu Cephesi Komutanı Kazım Karabekir Paşa, Enver Paşa'nın kardeşi Nuri Paşa'yı (Kafkas İslam Orduları) on beş bin kişilik orduyla Nahçıvan tarafından Bakü'ye göndermiştir. 25 Mayıs 1918'de Gence'ye ulaşan Türk ordusu büyük bir merasimle karşılanmıştır (Süleymanov, 1999: 107). 18 Eylül 1918'de Bakü'yü işgalci güçlerden temizleyen Nuri Paşa devletin merkezinin buraya alınmasını sağlamıştır. Bu zaferin bedeli olarak 1200 şehit verilmiştir. Ruslar Azerbaycan Cumhuriyeti'nin kurulmasını bir türlü kabullenememiş, başkent Bakü'yü Anadolu'nun İstiklal Mücadelesine destek veriyor bahanesiyle ani saldırıyla 27 Mayıs 1920'de işgal etmiştir. 23 ay kadar kısa süren bu hükümet döneminde birçok konuda önemli gelişme yaşanmıştır.

M. E. Resulzade'nin önderliği ile demokrasi yolunda birçok sosyokültürel ve ekonomik problemleri gerçekleştirebilmiştir. Bu dönemde bütün vatandaşların eşit hukuklara sahip olmaları, dilinden, dininden, cinsinden, milliyetinden asılı olmayarak ülkenin yönetilmesinde iştirak edebilmeleri, söz azatlığı, matbuat ve vicdan azatlığından istifade edebilmeleri temin edilmiştir. Devlet Üniversitesi'nin açılışı (1919), yaklaşık 100 öğrencinin öğretim için Avrupa üniversitelerine gönderilmesi, aynı zamanda bir o kadar öğrencinin de İstanbul'a gönderilmesi kararı, devletin eğitime, kültüre ne kadar büyük önem vermesini kanıtlamakta idi (Ağayev, 2000: 361).

⁷ Bu antlaşmada alınan kararlar şunlardır: 1. Azerbaycan ile Türkiye arasında daimî bir dostluk ve barış olacaktır. 2. Azerbaycan, Türkiye, Gürcistan ve Ermenistan arasındaki sınırlar belirlenmişti. Bu durumda Türkiye ve Azerbaycan arasında geniş bir sınır komşuluğu tesis edilmiş oluyordu. 3. Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan arasındaki ihtilafli sınır konusu çözümlenecek ve Türkiye'ye bildirilecekti. 4. En önemli madde olup, Azerbaycan huzur ve istikrarını, güvenliğini temin edebilmek için ihtiyaç duyması halinde Türkiye'den askeri yardım talebinde bulunabilecekti. 5. Sınırları içindeki silahlı çetelerin bertaraf edilmesi sorumluluğu Azerbaycan'a aitti. Daha fazla bilgi için bkz. Hasanlı, C. (1998). *Azerbaycan Tarihi*. Ankara: Azerbaycan Kültür Derneği Yayınları, s. 100-101.

Sonuç

1804 ihtilalinden 1905'e kadarki süreçte Çarlık Rusya'sının Azerbaycan'da uygulamaya çalıştığı eğitim başlarda tepki görse de bir süre sonra kabul görmeye başlamıştır. Rusların eğitim yoluyla "Ruslaştırma" siyasetine tepki gösteren aydınlar, milli bilinç şuuruyla Rus eğitim sisteminden faydalanmayı bilmişlerdir. Medreselerin yanında yeni tip okulların açılması Azerbaycan eğitim ve kültür alanında önemli gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Rusya'da yaşanan 1905 ve 1917 İhtilalleri hemen her alanda serbestlik ortamı sağlamış, Azerbaycan Türkleri de bu durumu lehlerine çevirmeyi başarmıştır. M. F. Ahundov, Seyit Azim Şirvani, M. T. Sıtkı, H. Zerdabi, N. B. Vezirov, S. M. Genizade gibi aydınlar özellikle 19. Asrın ikinci yarısında eğitim sisteminde büyük atılımlar gerçekleştirmişlerdir. Daha sonraları ise Azerbaycan eğitim ve kültür hayatı için önemli hizmetler yürüten Nerimanov, Reşit Bey Efendiyev, C. M. Kuluzade, H. Mahmutbeyov, F. B. Köçerli bu durumu devam ettirmişlerdir. Azerbaycan'ın gerek eğitim konusunda gerekse sosyal ve içtimaî konuda modernleşmesi yolunda Hacı Zeynelabidin Tagiyev'in de gayretleri unutulmamalıdır.

EXTENDED ABSTRACT

**Education in Russian Azerbaijan During The Tsarist
Period**

*

Ümit Akın

Muğla Sıtkı Koçman University

After the death of Nadir Shah, the ruler of Iran in 1747, Derbend, Guba, Baku, Shamahi, Gence, Karabagh, Talış, Seki, Nakhchivan, Tabriz and small sultanates. During this time, the country is a big political disintegration. These khanates, which carried out the struggle of dominating each other, weakened over time. From the beginning of the XIX century, Russia began to fall under the sovereignty of benefiting from political turmoil. The great massacre in Gence in 1804 and the passing of Gence to the hands of the Russians created a great uproar in Azerbaijan. Twenty years later, Russia, which was strong in military affairs, seized the whole of Azerbaijan and entered Iranian territory. On 18 February 1828, Azerbaijani lands north of the Aras river for the Turkmenchay treaty between Russia and Iran passed to the Russian control, including the Caspian. Thus, the Russian invasion of the Caucasus and Azerbaijan began to see some reform movements. These innovations have also manifested themselves in the cultural scene. The free expression of ideas brought with it some questions. The beginning of the works of Azerbaijan and Caucasia in Russian literature, the beginning of the children of the native people to study in Russian schools, the increase of Russian learning has accelerated cultural innovation. On the other hand, religious education continues in madrasahs.

The first school opened in Azerbaijan and the Caucasus is the "Kaza School", an activity in Shusha in 1830. Nuha in 1831, Baku in 1832, Gence in 1833, and Shamahi and Nakhichevan cities in 1837 followed the "Kaza School". Positive sciences were taught in this school where children of the bourgeoisie were mostly taught. The Russian administration intended to use the children who were trained in these schools for their own benefit

in the activities of translation, civil service. The number of Muslim students studying in these schools is low. Because Muslim families did not send their children to these schools because they were in "religion and anxiety". More Armenians and Georgian families read children in these schools. XIX. When it comes to the second half of the century, we see that the Islamic reform movements among the Muslims of Russia have increased and that the religion has started to be interpreted according to the periods of religion. Many intellectuals, especially those living close to Russia or in Russian service and in the service of military service, have adopted "reformist" views. The group that opposed them were those of the kadimist mentality, who represented Islam in strict rules and represented an outdated mentality. On the other side, there were intellectuals who had grown up in the medrese, who did not adopt reformist thinking. These people are XIX. after the second half of the century, Turkey, Egypt, Pakistan and political affected by the events happening in Iran, who wants the realization of the reform movement in keeping with the religious and cultural characteristics. The information in the petition written by Ab-baskulu Aga Bakhkhanov, the ministerial intellectual of Azerbaijan, to open a school in Baku in 1832 gave us a wide range of information about the curriculum of the Azerbaijani-Russian schools of that period: "Three-class school will be opened, one Russian and two Muslim teachers will serve. Once this course is over, students can work in three areas according to their wishes. The first part goes to military religion or self-employment; the second part is sent to Tiflis science high school or Russia to increase its scientific knowledge; the third part will read the fourth class next to me to learn Arabic and other languages. This school will consist of 42 students." Mirza Chief of the Azerbaijani intellectuals also opened such a school in Gence and implemented a secular education. 19. in the second half of the century, in addition to these studies on education in Azerbaijan, students went to Petersburg, Moscow and Europe for higher education. Hasan Bey Zardabi (1837-1907) graduated from the Faculty of Biology and Mathematics in St. Petersburg. Necef Bey Vezirov (1854-1926), Moscow Agricultural Academy, Asker Aga Korani (1857-1910), also graduated from another school in Moscow. It is known that Hüseyinzade Ali Bey had made high college in Petersburg and Ahmet Ağaoğlu in Paris. In the last quarter

of the century, a fairly crowded intellectual community has been trained in Azerbaijan, completing high and secondary education.

The revolution in Russia in 1905 caused significant developments in the politics and cultural life of Azerbaijan. In a short period of time great progress has been made in the printing, many books have been published, some political organizations have been established. Turkey has an important role in the development of these developments. Because the intellectuals such as Ömer Faik Numanzade, Mehemed Ağa Şahtatlı, Mehemed Hadi, Hüseyin Cavid, Mehmet Emin Resulzade, Abdulla Sur, Hüseyinzade Ali Bey and Ahmet Ağaoğlu played an important role in the realization of the reforms in Azerbaijani literary and political life. These people have made the progress of Azerbaijan and have established close ties with Turkey. XX. century.from the beginning, important educational institutions were established in Baku and other cities of Azerbaijan. The Neşr-i Maarif Society, founded on August 1, 1906, is among the most important educational communities in Azerbaijan. The Nicat Society, founded on August 22, 1906, aimed to raise the level of education of Azerbaijani Turks, just like other education societies founded in this period of Azerbaijan. The purpose of the Safa Maarif Society, established on December 12, 1910 in Baku, is to open scholls and libraries in all of Azerbaijan, especially in Baku. As a result of these studies, the number of Azerbaijani Turkish children increased in national schools and other schools day by day; but not as Armenian and Georgian. Our work is based on the years 1804-1920 when Tsarist Russia dominated Azerbaijan. The aim of this study is to discuss the educational approaches in Azerbaijan during the period and to reveal the importance of education in the modernization of Azerbaijan

Kaynakça / References

- Ağayev, R. (2000). Mehmet Emin Resulzade ve Azerbaycan demokratik cumhuriyeti. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 15, 361-363.
- Ahmedov, H. (1985). *XIX. Asır Azerbaycan Mektebi*, Bakü: Maarif Neşriyatı, s. 16.

- Akın, Ü. (2018). *Necef Bey Vezirov'un hayatı, sanatı ve eserleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Akın, Ü. (2018). Azerbaycan modernleşmesinde bir öncü Hacı Zeynelabidin Tagiyev. *II. Uluslararası Türk Coğrafyası Araştırmaları Sempozyumu*, 20-22 Nisan, Antalya.
- Akpınar, Y. (1994). *Azerî edebiyatı araştırmaları*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Aslan, B. (2000). *I. dünya savaşı esnasında Azerbaycan Türklerinin Anadolu Türklerine kardaş kömeği ve Bakü müslüman cemiyet-i hayriyesi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Azerbaycan Edebiyat Tarihi. (1962). Bakü, 129.
- Baykara, H. (1966). *Azerbaycan yenileşme hareketleri*. Ankara: TKAE Yay
- Caferoğlu, A. (1964). Azerbaycan'da maarif hareketleri. *Türk Kültürü*, 18, 134.
- Çelik, D. (1996). XIX ve XX. Yüzyıllarında Azerbaycan. *Bilig Bilim ve Kültür Dergisi*, Ahmet Yesevi Üniversitesi Yardım Vakfı, 3, 60-79.
- Devlet N. (1985). *Rusya Türklerinin milli mücadele tarihi (1905-1917)*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Ekici, Y. (2017). Bolşevik ihtilali'nin ortaya çıkması ve sebepleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27(1), 269.
- Esedli M. (2007). Ahund Yusuf Ziya Talibzade'nin Türkiye'deki dini, siyasi ve harbi faaliyetleri. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, VII (1), 67-78.
- Hasanlı, C. (1998). *Azerbaycan tarihi*. Ankara: Azerbaycan Kültür Derneği Yayınları.
- İsmayılov, M. (2014). *Azerbaycan tarihi*. (Çev. Vefa Kurban) İstanbul: Kültür Sanat Yay..
- Kırımlı, H. (1996). *Kırım Tatarlarında millî kimlik ve millî hareketler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, s.33
- Kodaman, B. (2012). Bolşevik ihtilali ve Türkiye. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25, 65-68.
- Necef, (1876). Mektubat. *Ekinçi*. 6 Noyabr, No: 21.
- Nerimanov, N. (2004). *Seçilmiş eserleri* (Düzenleyen Teymur Ahmedov), Bakü: Lider Neşriyat.
- Rorlich, Azade-Ayşe. (2000). *Volga Tatarları*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 102.

- Sadıkov, R. (2010). Şubat devriminden sonra Rusya'da iktidar mücadelesi: Ekim devrimi'ne giden Yol. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*. 29(48), 101-108.
- Süleymanov, M. (1996). *Azerbaycan milyoncuları: Hacı Zeynelabidin Tagiyev*, Bakü: Gençlik Neşriyatı.
- Süleymanov, M. (1999). *Kafkaz İslam Ordusu ve Azerbaycan*, Bakı.
- Swietochowski, T. (1988). *Müslüman cemaatten ulusal kimliğe Rus Azerbaycanı 1905-1920*. (Çev. Nuray Mert) Ankara: Bağlam Yayınları.
- Şükürov, A. (1997). *Felsefe*. Bakü, s. 193
- Talibova, S. (1994). *Kulturno-Prosvetitel'skaya i Blagotvoritel'naya Deyatel'nost Azerbaycanskoy Burjuazii*, Bakü.
- Topçubaşı, A. M. (1901). *Kaspi*, 23 Senyabr, Bakü S.108.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Akın, Ü. (2018). Çarlık dönemi Rus Azerbaycanı'nda eğitim. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 2193-2215. DOI: 10.26466/opus.447204

Türkiye’de E-Ticaret Sektörünün Yıllara Göre Gelişimi

DOI: 10.26466/opus.453147

*

Mehmet Demirdöğmez* - Nihat Gültekin** -H. Yunus Taş***

* Öğr. Gör., Harran Üniversitesi, Birecik Meslek Yüksek Okulu, Şanlıurfa/Türkiye
E-Posta: mdemirdogmez@harran.edu.tr ORCID: [0000-0002-4412-5943](https://orcid.org/0000-0002-4412-5943)

** Doç. Dr., Harran Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi , Şanlıurfa /Türkiye
E-Posta: nihat@harran.edu.tr ORCID: [0000-0001-6692-1628](https://orcid.org/0000-0001-6692-1628)

*** Doç. Dr., Yalova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Yalova/Türkiye
E-Posta: yunus.tas@yalova.edu.tr ORCID: [0000-0003-3163-9416](https://orcid.org/0000-0003-3163-9416)

Öz

Teknolojinin gelişimiyle birlikte bilgi teknolojileri de hızlı bir gelişim gösterdi. İnternetin hayatımıza girmesinden sonra E-ticarette bu gelişimden payını aldı ve hızlı bir şekilde büyüdü. Öyle ki bazı ülkelerde ana sektörlerden biri haline geldi. E-ticaret pazarı dünya da olduğu gibi ülkemizde de hızla büyüyor. Ülkemizdeki bu büyümenin nedenleri arasında, Türkiye’de satın alma gücünün artarak Avrupa seviyesine ulaşması ve buna bağlı olarak kişisel harcamaların artması. Dolayısıyla e-ticaret pazarının büyümesinin en önemli nedenlerinin başında, yaygın internet kullanımının olduğu söylenebilir. Türkiye’de, nüfusun %67’sine tekabül eden 54 Milyon internet kullanıcısı var ve bunların 51 Milyonu telefonlarından internete bağlanıyorlar. Öte yandan Türkiye’deki nüfusun %67’si, yani yaklaşık 54 Milyon internet kullanıcısının çok büyük bir kısmının kredi kartı kullanıcısı olması, e-ticaretin büyümesine katkı sağlayan diğer önemli bir faktör olarak değerlendirilebilir. Türkiye’de 2018 Mart sonu itibarıyla 63 milyon adet kredi kartı, 135 milyon adet banka kartı olmak üzere, toplam 198 milyon adet kart sayısına ulaşılmıştır. 2018 yılının ilk üç aylık döneminde kredi kartlarıyla yapılan alışverişler %17 oranında artış göstermiştir. Bu çalışmanın amacı E-ticaretin Türkiye açısından yıllar itibarıyla gelişmesini, özellikle son on yıl içerisindeki kazandığı ivmeyi gözler önüne sermektir. Çalışmamızın kaynakları, ikincil veriler ve bu konuda yapılan ve yıllar itibarıyla açıklanan gerek kamu gerekse özel şirketlerin raporları olacaktır. Özellikle TÜİK, TÜBİSAD, DELOÏTTE ve BKM verileri önemli oranda katkı sağlayacaktır. Çalışmamızın temelini rakamlar oluşturduğundan içerikte birçok tablo ve şekil kullanılacaktır.

Anahtar Kelimeler:E-ticaret, İnternet, alışveriş, ticaret, satış

Development of E-Commerce Sector In Turkey By Years

Abstract

With the development of technology, the information technology has also showed rapid development. After the network got into our lives in, e-commerce has also share its part and grew rapidly. It grew so fast even it became one of the main sectors in some countries. E-commerce market is growing rapidly in our country as well as around the world. Among the reasons for this growth in our country, the increase the purchasing power and reach to the level of European in Turkey and depending that the increase in personal expends. Therefore, it can be said that one of the most important reasons for the growth of e-commerce market is widespread network use. On the other hand, %67 of Turkey's population, ie approximately 54 million network users of a large portion have credit card, that contribute to the growth of e-commerce can be regarded as an another important factor. The aim of this study is to unfold the development of e-commerce over the years for Turkey that the momentum gained especially in the last decade. The sources of our study will be secondary data, held and released as the years both public and private reports. In particular TÜİK, TÜBİSAD, DELOITTE, EU-ROMONITOR and BKM(ICC) data will contribute significantly. That the basis of the study basis on figures, in the content there will be used many tables and graphics.

Keywords: E-commerce, Internet, shopping, trade, sales

Giriş

Türkiye’de “e-ticaret sektörü”, çok hızla büyüyen sektörlerden birisi, aslında bu durum tüm dünya için de aynı. Bunun sebepleri arasında insanların internette alışveriş yapma alışkanlıkları kazanmalarının yanı sıra, e-ticaret sitesi işletmelerinin de işlerini gelişmiş araçlarla ve daha iyi bir biçimde yapmaları sayılabilir. Kuzey Amerika ve Asya-Pasifik, Dünya çapında en yüksek e-ticaret hacmine sahip bölgeler. Bu bölgeler e-ticarette oldukları gibi, geleneksel ticaret konusunda da büyük bir ticaret hacmine sahipler. Tabi ki güçlü ekonomileri sayesinde bu seviyeyi yakalamışlar. Ancak işin ilginç olan tarafı bu bölgelere göre dünyanın diğer kısımlarında, e-ticaretin daha hızla büyümesi. Türkiye’nin de içerisinde bulunduğu bazı ülkeler son zamanlarda e-ticaretin en fazla ivme kazandığı bölgeler olarak görünüyor. E-ticaret, özellikle ülkemiz gibi hızla büyüyen ekonomilere, birçok avantaj sunuyor (ideasoft,www.eticaretmag.com).

E-ticaret’in büyümesine ve gelişmesine katkı sağlayan pek çok unsur bulunmaktadır. Bu unsurların başlıcaları, nüfus büyüklüğü, internet kullanım oranı, gelişen ve artan alternatif ödeme sistemleri, gelişmiş lojistik destek sistemleri şeklinde sayılabilir. Bütün bunlarla birlikte, genç nüfus oranımızın büyüklüğü, yeni teknolojilere daha kolay ve hızlı adapte olmamıza imkân tanıyor böylece e-ticaret ve başka bilgi teknolojileri hızla gelişiyor. Başka bir sebepte lojistik destek sistemleri ve bankacılık sektörünün ülkemizde daha fazla gelişmiş olmasıdır. Günümüzde birçok kargo firması çok kısa sürelerde gönderileri bize teslim eder konumdadır. başka bir sebep te Türk toplumu olarak kredi kartını çok sevmemiz gösterilebilir(www.melihguney.com) Türkiye 81 milyon nüfusa sahip bir ülke olmasına rağmen nüfusunun %67’si yani 54.3 milyon internet kullanıcısı var, nüfusunun %51’i yani yaklaşık 41 milyon sosyal medya kullanıcısı var ve nüfusunun %54’ü yani hemen hemen 44 milyon mobil sosyal medya kullanıcısı var (www.dijilopedi.com).

1. Türkiye’de İnternet Kullanım Oranları

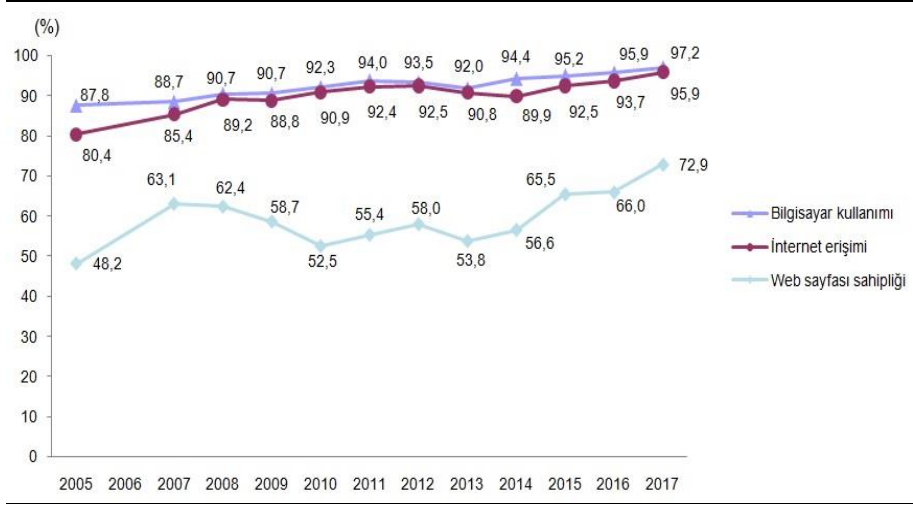
ODTÜ ve TÜBİTAK’ın 25 yıl önce başlattıkları ve Ülkemizin de bir ucundan bağlandığı internet, bugün sadece bir “proje” olmaktan çıkıp sosyal ve ekonomik hayatımızda hemen her alana girmiş, kalkınma ve büyümenin temel altyapılarından birisi haline gelmiş, neredeyse ekmek-su gibi temel ihtiyaçlarımızın arasına girmiştir. Türkiye’deki gelişim sürecinde internet kullanan kişi sayısı 25 yılda 54,3 milyon kişiye ulaşmıştır. İnternetin yıllar içindeki gelişimi rakamlarla ifade edilecek olursa; 2008 yılı itibariyle yaklaşık 6 milyon olan geniş bant internet abone sayısı, 2017 yılı sonunda bu rakam 68,9 milyon seviyesine ulaşmıştır. 2009 yılının temmuz ayında kullanılmaya başlanan mobil geniş bant hizmeti, mobil bilgisayarlar ve cep telefonu internet abonesi sayısı 2017 yılı sonu itibariyle 57 milyona yaklaşmıştır. 2017 yılında da internet abonesi sayısındaki artış devam etmiş ve toplam internet abone sayısının yıllık artış oranı %10,6 olarak gerçekleşmiştir (www.ticarihayat.com.tr). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2017 yılı için gerçekleştirdiği Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması’nı tamamlayarak internet sitesinde yayınlamıştır. TÜİK’in bu raporunda, Türkiye’deki internet kullanım oranları ve e-ticaret gibi birçok konuda veriler sunulmaktadır.

1.1. 2005-2017 TÜİK Girişimlerde Bilişim Teknolojileri Kullanım verilerine göre;

TÜİK’in araştırma sonuçlarına göre; 2016 yılında %93,7 olan 10 ve daha fazla çalışana sahip girişimlerin “internete erişim oranı” 2017 yılında %95,9 olarak tespit edilmiştir. Çalışan sayısının büyüklük oranlarına göre internet erişim oranları ise; 10-49 çalışana sahip girişimlerde %95,4, 50-249 çalışana sahip girişimlerde %97,8, 250 ve üzeri çalışana sahip girişimlerde ise %99,7 olmuştur. 10 ve daha fazla çalışana sahip girişimler için “bilgisayar kullanım oranı” 2016 yılında %95,9 iken 2017 yılında bu oran %97,2 ye yükselmiştir. Girişimler bir önceki yıl %66 oranında web sayfasına sahip iken, 2017 yılında bu oran %72,9’u bulmuştur. “Web sayfasına sahiplik” oranında %87 ile ilk sıralarda 250 ve üzeri çalışana sahip olan girişimler yer alırken, bunları %82,1 ile 50-249 çalışana sahip girişimler ve

%70,5 ile 10-49 çalışana sahip girişimler takip etmiş. 2017 yılında girişimlerin %94,2’si internete erişimde genişbant bağlantı kullanmış.

Girişimlerde bilgisayar kullanımı, İnternet erişimi ve web sayfası sahipliği, 2005-2017 (*)



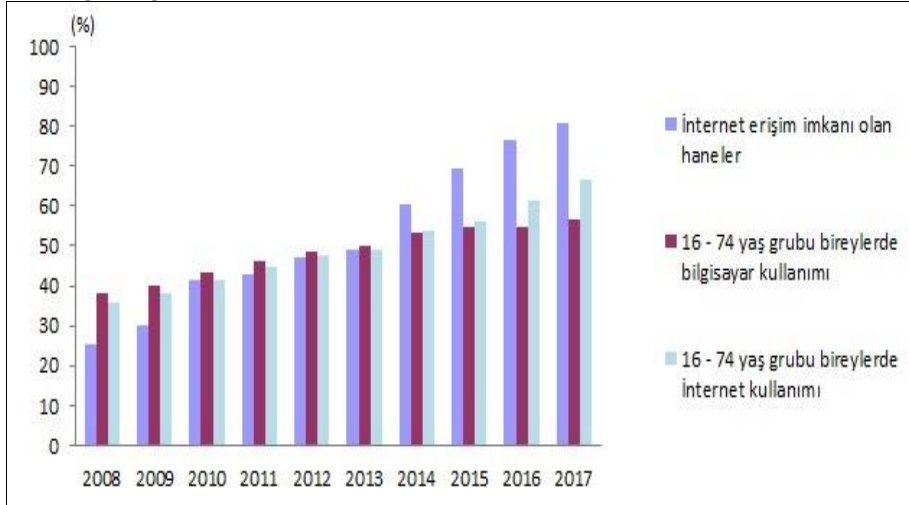
Kaynak: TÜİK, Girişimlerde Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2017

2016’da toplam %10,9 girişim internet ya da elektronik veri alışverişi (EDI) yoluyla alış veriş yapmış. Çalışan sayısına göre bu oran 250 ve üzeri çalışana sahip olan girişimlerde %20,9, 50-249 çalışana sahip girişimlerde %12,9 ve 10-49 çalışana sahip girişimlerde de %10,1 olmuş. Bu araştırmaya göre 10 ve daha fazla çalışana sahip olan girişimlerin 2016’da %38,1’i, 2017 yılında %45,7’si “sosyal medyayı” kullanmış. %95,6 oranıyla “sosyal ağlar”, girişimlerin en çok tercih ettiği sosyal medya uygulaması olmuş. 2016’da girişimler, kamu kurum ve kuruluşları ile iletişimde %86,2 oranında interneti kullanmış. Bu girişimler interneti, %91,3 oranında kamu kurum ve kuruluşlarından bilgi almak, %78,1 resmi form indirmek, %73,2 resmi formları doldurmak, %53,5 KDV beyannamesi vermek ve %55,8 ile SGK beyannamesi vermek amacıyla kullanmış.

1.2. 2008-2017 TÜİK Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Verilerine Göre İse;

2017 yılında, “Bilgisayar ve internet kullanım” oranı 16-74 yaş grubundaki kişilerde %56,6 ve %66,8 olmuş. 2016’da bu oranlar %54,9 ve %61,2 şeklinde gerçekleşmiş. “Bilgisayar ve internet kullanım” oranları erkek bireylerde 16-74 yaş grubunda %65,7 ve %75,1, bayanlarda %47,7 ve %58,7 olmuş. Bu araştırma sonuçlarına göre haneler, 2016 yılı Nisan ayında %76,3’ü, 2017 yılı aynı ayında ise %80,7’si “evden internete erişim” imkânına sahip olmuş.

Temel göstergeler, 2008-2017



Kaynak: TÜİK, Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2017

2017 yılı Nisan ayında “genişbant internet erişim” imkânına sahip hanelerin oranı %78,3 olmuş. Bu oran bir önceki yıl %73,1 oranında gerçekleşmiş. Hanelerin %40’ı internete erişimini sabit genişbant bağlantı (ADSL, kablolu internet, fiber vb.) ile sağlarken, %72,4’ü mobil genişbant bağlantı ile erişim sağlamış. Bireysel olarak kamu hizmetlerinden yararlanmak amacıyla 2016 yılı Nisan ile 2017 yılı Mart ayları arasındaki 12 aylık zamanda 16-74 yaş grubundaki kişiler interneti %42,4 oranında kullanmış. Bir önceki yılın aynı döneminde bu oran %36,7 olmuş. İnterneti kullanma amacı kamu kurumlarından “bilgi edinme” olanlar %37,6 oranı

ile ilk sırada yer almış. Alışveriş amacıyla interneti kullanan 16-74 yaş grubu bireylerin oranı %24,9 , bir önceki yıl ise %20,9 olmuştur. İnternette alışveriş yapan bireyler 2016 yılı Nisan ile 2017 yılı Mart ayları arasındaki 12 aylık zamanda %62,3 oranında giyim ve spor malzemeleri, %25,3 oranında ev eşyası (Tüketici elektroniği dışında, mobilya, oyuncak, beyaz eşya vb), %24,1 seyahat hizmetleri, %21,9 gıda ve günlük ihtiyaçlar ile %19 oranında elektronik(Cep telefonu, kamera, radyo, TV vb.) satın almışlar.

2. Türkiye’de E-Ticaretin Tarihçesi

TÜBİTAK ve ODTÜ’nün çalışmaları neticesinde Türkiye’de internet var olmaya ve kullanılmaya başladı. 1991 yılında bu konudaki çalışmalar başladı ve 12 Nisan 1993 tarihinde Türkiye’de ilk internet bağlantısı gerçekleştirildi. İlk olarak ODTÜ’de internet kullanılmaya başladı. 1994 ve 1996 yılları arasında bu üniversiteyi, Bilkent, Boğaziçi, İstanbul ve Ege Üniversiteleri takip etti. Ardından Mynet, Ekşi Sözlük gibi özel internet siteleri de faaliyete başlamış oldu.

1997 yılında Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu(BTYK), elektronik ticaret ağının oluşturulması amacıyla bir toplantı gerçekleştirdi ve böylece, e-ticaretin yolu açılmış oldu. Dış Ticaret Müsteşarlığına “koordinatörlük”, TÜBİTAK’a ise “sekreteryacı” görevi verilmiştir. 1998 yılında Dış Ticaret Müsteşarlığı başkanlığında Elektronik Ticaret Koordinasyon Kurulu(ETKK) oluşturulmuştur. Bu kurul içerisinde finans, hukuk, teknik vb. gruplar çalışmalar yürütmüştür. Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu Türkiye’de e-ticaretin geliştirilmesiyle ilgili; teknik ve idari alt yapı ile yasal ve hukuki alt yapının kurulması, e-ticareti özendirilecek tedbirlerin alınması ve aynı zamanda ulusal politika ve uygulamaların uluslararası politika ve uygulamalarla uyumlu hale getirilmesi şeklinde görevler belirlemiştir.

Türkiye’de internette daha fazla ve etkili bir biçimde yarar sağlamak için “e-Türkiye” adlı çalışma, 2001 yılında Başbakanlığın koordinasyonuyla gerçekleştirilen bir toplantı ile başlamış, DTM bünyesinde oluşturulan Elektronik Ticaret Genel Koordinatörlüğü, “e-Ticaret çalışma grubu” olarak görevini sürdürmeye devam etmiştir. 2003 yılı başında, KOSGEB, Gümrük Müsteşarlığı ile Bankalar Birliği olmak üzere üç adet

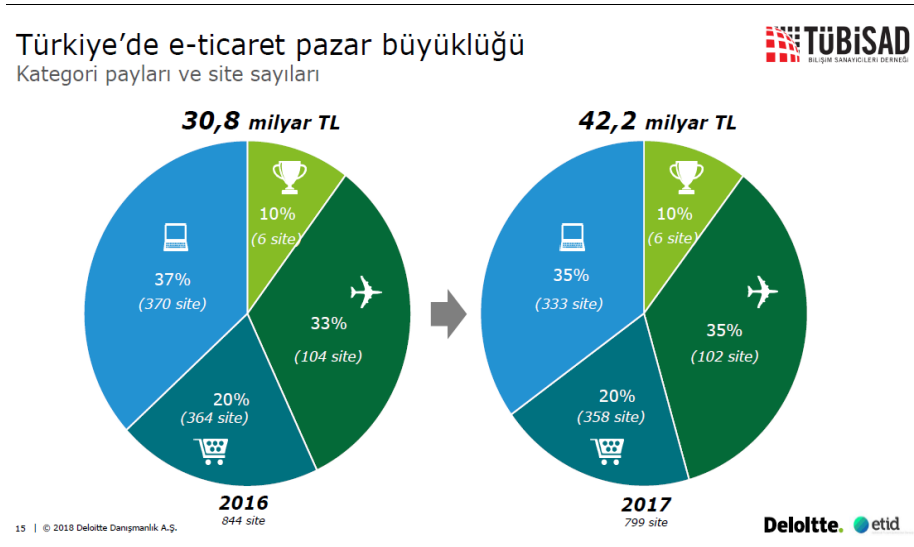
uygulama grubu ile çalışmalar sürdürülmüştür. E-ticaret çalışma grubu tarafından 2003-2004 yılı eylem planı hazırlanmıştır.

Diğer bir proje ise AB Komisyonunun uygulamakta olduğu Teknik Destek ve Bilgi Değişim Mekanizması (TAIEX)'dir. TAIEX, AB mevzuatının iç hukuka aktarılması, uygulanması ve faydalanıcı ülkelere uzman desteği sağlayan bir oluşumdur. 2007 yılında DTM koordinasyonunda e-ticaret uygulama grubunun üyeleri olan tüm kamu kurum ve kuruluşları ile birlikte hazırlanan TAIEX projesi, AB'nin e-ticaret alanındaki mevzuatını incelemek amacıyla hazırlanmış ve Komisyonca kabul edilmiştir.

Türkiye'de elektronik ticarete ilişkin kanuni düzenlemelerin olmaması nedeniyle 2008 yılında, DTM ve tüm diğer ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının katkılarıyla "Elektronik Ticaret Direktifi Çalışma Grubu" teşkil edilmiştir. Çalışma grubu tarafından üretilmiş raporların değerlendirmesini müteakip, 2009 yılında e-ticaret kanunu hazırlanması amacıyla, AB hükümetler arası fonları kullanılarak, DTM tarafından geliştirilip, AB Komisyonuna sunulan ve kabul gören Hollanda-Türkiye hükümetleri arası (G2G), "AT Elektronik Ticaret Direktifine Uyum Sağlanması ve Direktifin Uygulanması için Destek" isimli Projesi Adalet Bakanlığı koordinasyonunda hayata geçirilmiştir. "e-Ticaret Kanunu Hazırlama Komisyonu" çalışmaları sonucunda, "Elektronik Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun Tasarı Taslağı" hazırlanmıştır. 2010 yılında Komisyonca hazırlanan "Elektronik Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun Tasarı Taslağı" Adalet Bakanlığınca TBMM'ne sunumu ardından, 2 yılı aşan bir sürede alt Komisyonlarca görüşülmüş, ancak zamanı neticesinde kadük olmuştur. Daha sonra yasa tasarısı Adalet Bakanlığınca düzeltmeleri yapılarak yeniden TBMM'ne sunulmuş 2014 tarihinde kabul edilerek, 2015 yılında yürürlüğe girmiştir. 6563 Sayılı "Elektronik Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun"un bir gereği olarak, e-ticaret hakkındaki tüm alt mevzuat çalışmaları ve kamu düzenlemeleri koordinasyonu için Gümrük ve Ticaret Bakanlığı görevlendirilmiştir. Bakanlık, "Ticari İletişim Ve Ticari Elektronik İletiler Hakkında Yönetmelik" ile "Elektronik Ticarete Hizmet Sağlayıcı ve Aracı Hizmet Sağlayıcılar Hakkında Yönetmelik" adlı iki yönetmelikle servis sağlayıcıların sorumluluklarını ve ticari iletilerin içeriklerini detaylandırılmıştır(www.ekonomi.gov.tr).

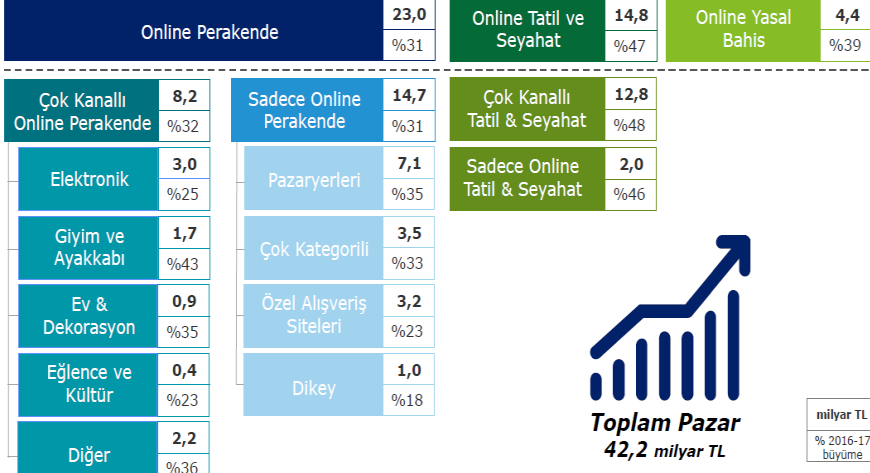
3.Türkiye E-Ticaret Perakende Pazar Büyüklüğü

We Are Social ve Hootsuite tarafından hazırlanan 2018 Dijital raporuna göre Türkiye’deki internet kullanıcılarının %56’sı son 1 ay içerisinde satın almayı düşündükleri bir ürünü veya hizmeti internette arattı, %60’ı bir online perakende mağazasını ziyaret etti, %43’ü online platformda bir ürün ya da hizmet satın aldı, %30’u online satın alma işlemlerini laptop ya da masaüstü bilgisayarlar, %30’u ise mobil telefonlar aracılığı ile gerçekleştirdi.2018 e-ticaret istatistiklerine göre en çok harcama elektronik kategorisinde gerçekleşti. Elektronik, moda ve güzellik ürünleri takip ederken en düşük harcama dijital müzik alanında yapıldı. Bir önceki yıla kıyasla en çok büyüyen e-ticaret sektörü %20’lik artışla moda ve güzellik olurken en az artış %9’luk oranla video oyunlar olarak raporlandı. E-ticarette tüketim mallarına yönelik harcamalar %8 oranında arttı ve 31,7 milyon kişi tüketim malları alışverişini e-ticaret üzerinden gerçekleştirdi. Tüketim mallarının e-ticaret pazarındaki oranı ise %15 artarak 5,7 milyar \$’a ulaştı.(We Are Social, karaman.gsb.gov.tr)



Kaynak:Tübisad,Etid,Deloitte Ortak Çalışması :Türkiyede E-Ticaret Pazar Büyüklüğü Mayıs 2018

Türkiye’de e-ticaret pazar büyüklüğü - kategoriler milyar TL



16 | © 2018 Deloitte Danışmanlık A.Ş.

Sektör büyüklükleri KDV hariç hesaplanmaktadır. Yuvarlama nedeniyle toplam değerler arasında farklılıklar olabilir.

Deloitte. etid

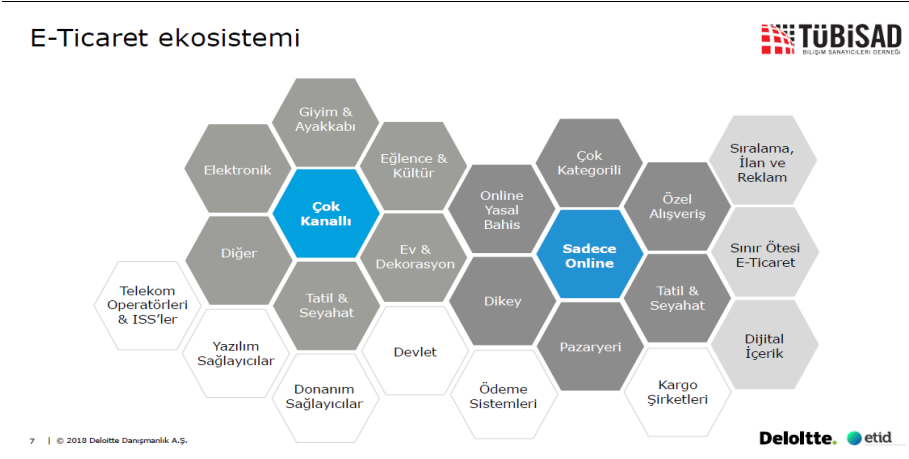
Kaynak: Tübisad, Etid, Deloitte Ortak Çalışması : Türkiye’de E-Ticaret Pazar Büyüklüğü Mayıs 2018

Türkiye İstatistik Kurumu TÜİK’in açıkladığı araştırma raporlarına göre, Türkiye ekonomisinde 2017 yılında %7,4 büyüme gerçekleşti. 2018 yılı Mart ayında Tüketici Fiyat Endeksi bir önceki yılın aynı ayına göre %10,23 oranında artış gösterdi. 2018 Mart ayı sonu itibarıyla Dolar 3,96 TL, Euro ise 4,88 TL oldu. Kredi kartıyla yapılan alışverişler 2018 yılının ilk üç ayında, geçen yılın aynı dönemine göre %17 artış ile 160 Milyar TL , banka kartıyla yapılan alışverişler %41 artış ile 20 milyar TL olmuş. Nakit çekim oranları, banka kartıyla gerçekleşen nakit çekim toplamı %16 artış ile 159 milyar TL, kredi kartıyla gerçekleşen nakit tutarı %3 artışla 18 milyar TL olmuştur. Toplam kredi kartı sayısı 63 milyon, banka kartı ise 135 milyon âdete ulaşmış. POS makinesi 1,6 milyon, ATM’ler ise 50 bin âdete bulmuş. Temassız kredi kartlarının payı %40, temassız ödeme yapılabilen terminalerin oranı da %40 olarak gerçekleşmiş. Toplamda internetten kartla yapılan ödemelerin payı da %16 olmuş.

Türkiye’de E-Ticaret Sektörünün Yıllara Göre Gelişimi

Kredi Kartı Sayısı	63 Milyon Adet	POS Sayısı	1,6 Milyon Adet		
Temassız Oranı	%40	Temassız POS Oranı	%40		
Banka Kartı Sayısı	135 Milyon Adet	ATM Sayısı	50 Bin Adet		
Temassız Oranı	%16				
İşlem Tutarı (İlk 3 Ay - Milyar TL)	Kredi Kartı	Banka Kartı	Büyüme Oranları (İlk 3 Ay - Milyar TL)	Kredi Kartı	Banka Kartı
Alışveriş Tutarı	160	20	Alışveriş Tutarı	%17	%41
Nakit Çekim Tutarı	18	159	Nakit Çekim Tutarı	%3	%16
İnternette Karlı Ödemeler (İlk 3 Ay - Milyar TL)	29	Taksitli Ödemeler (İlk 3 Ay - Milyar TL)	39		
İnternette Karlı Ödemelerin Payı	%16	Taksitli Ödemelerin Oranı	%25		

Kaynak: Bankalararası Kart Merkezi A.Ş. 1 Ocak - 31 Mart 2018 Ara Dönem Faaliyet Raporu

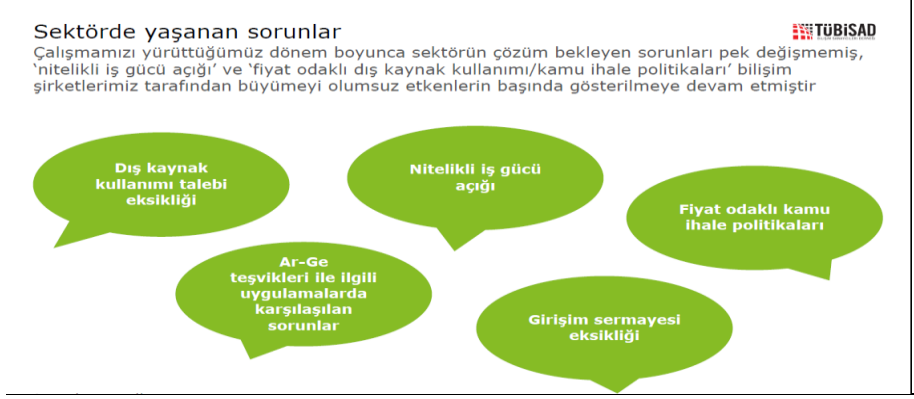


Kaynak:Tübisad,Etid,Deloitte Ortak Çalışması :Türkiyede E-Ticaret Pazar Büyüklüğü Mayıs 2018

4. E-Ticaret Hacmini Etkileyebilecek Faktörler Ve Sektörlerde Yaşanan Sorunlar

E-ticaret farklı faktörlerden etkilenebilmektedir. Her ülke de yapısına göre bu faktörlerden farklı biçimlerde etkilenebilmektedir. Ülkelerdeki iktisadi değişkenler ve internet alt yapısındaki gelişmeler, e-ticaret işlem hacmini doğrudan etkileyebilmektedir. Ayrıca, güçlü bir hukuki yapının oluşturulması e-ticaret hacmini arttıracaktır, ekonomik krizlerin ise e-ticaret işlem

hacmini olumsuz etkileyerek düşüreceği sanılmaktadır.(türen,gökmen,tokmak)



Kaynak: TÜBİSAD Bilgi ve İletişim Teknolojileri Sektörü 2017 Pazar Verileri-Mayıs 2018

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi Sektörel bazda yaşanan sorunlar şöyle sıralanabilir.

- Nitelikli işgücü açıkları artarak devam ediyor.
- AR_GE teşvikleri uygulamalarındaki sorunlar çok az bir düşüş göstermesine rağmen hala devam ediyor.
- Siyasal yapılara bağlı olarak değişen fiyat odaklı kamu ihale politikalarındaki sorunlar
- Girişim sermayesi eksikliği düşüş gösteriyor bu iyi bir gelişme ancak yeterli değil.
- Üniversite ve sanayi işbirliğinin yetersizliği hala hissedilmekte.

5. Gelecek Yıllarda E-Ticaret Sektöründe Neler Bekleniyor

2018 yılının gelişi ile birlikte bir önceki yılın e-ticaret verilerini ortaya koyan yerel ve küresel ölçekli araştırmaların sonuçlarına dair tahminler doğrultusunda 2017 yılı 2. yarısı ve son çeyreğine dair rakamlar, e-ticaretin Türkiye'de yolları hızla kat ettiğini ortaya koyuyor. Üstelik birkaç yıl içinde Türkiye'de e-ticaretin toplam perakende içindeki payının çift haneli rakamlara ulaşacağına dair öngörüler de söz konusu. Örneğin Worldpay tarafından yürütülen ve yakın zamanda kamu ile paylaşılan

küresel araştırma, Türkiye’nin Hollanda ve İtalya’dan sonra Avrupa’nın en hızlı büyüyen pazarı olduğunu gösteriyor. Araştırmanın sonuçlarına göre 2021 yılına kadar yıllık yüzde 13 oranında büyüme performansı göstermesi beklenen Türkiye’nin yalnızca yüzde 1 oran ile Hollanda ve İtalya’nın gerisinde kalacağı düşünülüyor(www.aa.com.tr)

Özellikle gençlerin ve çalışan kadınların yoğun katkılarıyla her yıl gelişme gösteren e-ticaret sektörü, 2018 yılında da yüzde 40 büyüme hedeflemektedir. 2017’de banka ve kredi kartı ile yapılan harcamalar yaklaşık %35 artış göstermiş durumda. 2016 yılında 30,8 milyar TL’yi bulan e-ticaret pazar büyüklüğünün, aynı oranlarda artarak 40 milyar hatta 50 milyar lirayı aşacak tahminleri yapılıyor (www.pazarlamasyon.com)

Son 4 aylık verilere bakıldığında 2018 yılının da e-ticaret sektörü için yine yüzde 40’lar mertebesinde bir büyüme ile başladığı söylenebilir. Rakamsal olarak bir iki yıl içinde, iki üç sene aralığında online perakendenin normal perakende içindeki yüzde 4,1’lik payının 6-8 aralığına gelmesi çok muhtemeldir. Temel ekonomik göstergelerde çok büyük bir şaşma olmazsa bundan sonra çok hızlı bir büyüme olacağı öngörülmektedir(www.timeturk.com) Tüketici satın alma davranışlarında köklü değişiklikler yapan e-ticaret sektörü, geleceği parlak bir sektör olarak görülüyor. Her şeyin daha da hızlandığı, elektronik cihazların küçülüp daha hafif ve rahatça taşınabilir hale geldiği günümüzdeki bu durumdan, e-ticaret büyük ölçüde etkilenecektir.

E-ticaretin alışverişlerde müşterisine pek çok seçenek sunması, gelecekte mağazaya giderek yapılan geleneksel alışverişi azaltacaktır. Yakın bir gelecekte “ses ile arama” özelliği e-ticaret sitelerinde boy gösterecektir. E-ticaret yapan işletmelerin uluslararası alanda da faaliyet göstermesi, çeşitli ülkelerdeki potansiyel müşterilere de ulaşabilmesi anlamını taşıyor. E-ihracat yakın gelecekte artış göstererek, pek çok firmanın ülke dışına da satış yapmak amacıyla kargo, web site altyapısı, yazılım vb. alanlarda düzenleme ve yeniliklere gitmek zorunluluğunda olacağı öngörülmektedir(www.xtrlarge.com). Dijital dönüşüm, perkende

pazaryeri (retail marketplace) açısından çok ciddi fırsatlar sunmaktadır. Dijital dönüşüm, şirketlerin geleceği demektir. İşletmelerin dijital dönüşüme ayak uyduramaması ise e-ticaretin büyümesine engeldir. Yakın gelecekte pazaryeri mantığıyla faaliyet gösteren e-ticaret işletmeleri,

yerini kendi mamüllerini doğrudan satan firmalara bırakacaklar diye düşünülmektedir(www.digitalage.com.tr).

Sonuç ve Öneriler

E-ticaret sektöründe bulunan potansiyeli hayata geçirebilmesi için e-ticarete ivme kazandırabileceği kanısını taşıdığımız konular aşağıda ana ve alt başlıklar halinde sunulmuştur.

Değerlendirilmesi Gereken Konular	Alt Başlıklar
1 Sektör ve idari yapı arasında etkin iletişim	<ul style="list-style-type: none">Sektör ve idari yapı arası iletişim ve koordinasyonRaporlama ve performans takibi
2 Algı ve dijital okuryazarlığın artırılması	<ul style="list-style-type: none">İnternet kullanmayan kitle (tüketiciler ve işletmeler)İnternet kullanmasına rağmen e-ticaret faaliyeti olmayan veya sınırlı olan kitle
3 Perakendecilerin e-ticaret ekosistemine daha fazla dahil olması	<ul style="list-style-type: none">Mega ve büyük ölçekli perakendecilerKOBİ'ler
4 Teknik altyapının iyileştirilmesi	<ul style="list-style-type: none">İnternet erişimiLojistik ve operasyonel hizmetlerÖdeme sistemleri
5 Mevzuatın sektörü destekleyecek şekilde düzenlenmesi	<ul style="list-style-type: none">Yeni e-ticaret kanunuFarklı düzenleme alanları ve anlaşmazlıkların çözülmesi

E-ticaret sektörü potansiyelini hayata geçirebilmesi için perakendecilerin ve KOBİ'lerin e-ticaret ekosistemine dâhil olması gerekmektedir. Aynı zamanda, algı ve dijital altyapının iyileştirilmesi, sektör ve idari yapı arasında etkin iletişimin sağlanması önem arz etmektedir. Türkiye'nin e-ticaret potansiyelini tam anlamıyla etkinleştirebilmesi, ekonomisine ve ihracatına önemli katkılar sağlayacaktır.

Yapılabilecekler için Öneriler

İnterneti kullanan ancak alışveriş yapmayan veya sınırlı sayıda alışveriş yapanlar için;

- Kamu, sektör oyuncuları, bankalar, lojistik şirketleri vb. işbirliği ile Ülke genelinde e-ticarete ivme kazandırabilecek kampanyalar yapılabilir.
- Güven olgusunu artırmak için, ürünlerin iade sürecinin, kredi kartı harcama itirazı süreçlerinin müşteriye anlatılması.
- E-ticaretin güvenli olduğu vurgusu kamu spotları şeklinde sunulabilir.

- Tüketiciler, e-ticaret işletmeleri ve devlet nezdinde farkındalık oluşturma şeklinde, dijital okuryazarlığın artırılması, algının pozitifleştirilmesi ve e-ticaretin müşterilere, ülke ekonomisine ve kamuya olan katkısı anlatılabilir.

İnterneti hiç kullanmamış bireyler için;

Devlet desteği sağlanarak "her eve internet" şeklinde yurt çapında bir faaliyet başlatılabilir.

- İnternet servis sağlayıcıları, yerel yönetimler ve devlet desteği ile şehir merkezlerinde veya toplu taşıma araçlarında ücretsiz internet hizmeti verilebilir.
- Akıllı telefonlar ve mobil internet paket fiyatlarındaki ÖTV oranları belirli müşteriler için düşürülebilir.
- Devletçe desteklenen ve özel sektör firmaları tarafından bilgi ve bilinç düzeyinin artırılması amacıyla sosyal sorumluluk projeleri düzenleyebilir.

Sabit ve mobil internet kullanımını arttırmak için:

- E-ticaret sektörü için kaldıraç vazifesini gören ve e-ticaret ekosisteminin altyapısını oluşturan yüksek hızlı genişbant uygulamasının teşvikinin sağlanması, sürecin kolaylaştırılması ve süreçteki mali yükümlülüklerin hafifletilmesi çalışmalarına hız verilebilir.
- İletişim sektörünün mali yükümlülükleri hafifletilebilir.
- Elektronik cihazlara uygulanan vergiler azaltılarak genişbant kullanımının yaygınlaştırılması sağlanabilir.
- Fiber altyapı ve yaygınlaştırma çalışmalarına hız verilebilir.
- İnternet kullanım oranının düşük olduğu kesimlerde halkın internetle tanışmasını sağlayacak kampanyalar ile mobil aboneliği olduğu halde internet kullanmayan tüketiciler için telefon ve internet kampanyaları yapılabilir.

Ürün teslimat süreçlerinin iyileştirilebilmesi için:

- Ürün iade süreçleri, müşterileri zorlamayacak şartsız ve ücretsiz biçimde işletilmelidir. Müşteriye güven verecek iade süreçleri tasarlanmalı, hasarlı ürünlerin anında iadesi için, lojistik ve operasyonel süreçlere de standartlar getirilmelidir.

- Ücretsiz kargo, e-ticaret işletmelerince bir değer önerisi olarak tüketiciye sunulmalıdır.
- Müşterilerin kargo durumlarını takip edebilmelerine imkân verilmelidir.

Sektördeki ödeme sisteminin eksiksiz işlemesi ve müşteride güven oluşması için:

- Güçlü şifreleme ve güvenlik yöntemleri (TLS, web sertifika kullanımı vb.) 3-D secure süreçleri yaygınlaştırılarak ödeme süreçleri de standardize edilmelidir.
- Kredi kartı ile ödeme dışında alternatif ödeme sistemleri çeşitlendirilmeli, kapıda ödeme gibi alternatifler sunulmalıdır.
- Kredi kartlarıyla ilgili harcama itiraz başvuru süreçleri ile ilgili müşteriler daha net bilgilendirilmelidir.
- E-ihracata destek olmak için mevcut ödeme sistemlerinin entegrasyonu sağlanmalıdır.

Mevcut sürecin ve mevzuat hükümlerinin tüketici ve işletmelerin haklarını daha iyi gözetebilmesi için:

- Sektör ile idari yapı arasındaki sağlıklı iletişim ve görüş alışverişi, sektör ihtiyaçlarının idari yapı tarafında daha net anlaşılmasını ve daha hızlı adımlar atılmasını sağlayabilir. Öte yandan, bilgi güvenliği gibi konularda, özellikle tüketicileri koruma amacıyla çeşitli önlemler hayata geçirilirken, sektöre olan olumlu ve olumsuz etkilerinin geniş bir çerçevede değerlendirilmesi gerekmektedir.
- Elektronik Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun'un kapsamı, uyumsuzluk ve çelişkili durumlara mahal vermeyecek şekilde genişletilebilir.
- E-ticaret sektörünün yeni girişimlere destek verecek şekilde canlı tutulması sağlanabilir.
- Dolandırıcılığın engellenmesi için sektördeki işletmelerin, BKM'deki kara liste bilgilerinin tutulduğu Birleşik Uyarı Listesine (BUL)'a erişimin sağlanması için adımlar atılabilir. Öte yandan, sektördeki işletmelerin kendi veri tabanlarındaki kara liste bilgilerini paylaşabilecekleri bir platform oluşturulabilir.

Sonuç olarak, yapılan araştırmalarda da görüldüğü gibi Türkiye’de ve dünya da internet kullanımı artarak devam ediyor. Bu durumda internetten alışveriş yapmak için son derece uygun şartların doğmasını sağlıyor.

EXTENDED ABSTRACT

**Development of E-Commerce Sector in Turkey by
Years**

*

Mehmet Demirdöğmez – Nihat Gültekin – H. Yunus Taş

Harran University / Yalova University

With the development of technology, the information technology has also showed rapid development. After the network got into our lives in, e-commerce has also share its part and grew rapidly. It grew so fast even it became one of the main sectors in some countries. E-commerce market is growing rapidly in our country as well as around the world. Among the reasons for this growth in our country, the increase the purchasing power and reach to the level of European in Turkey and depending that the increase in personal expends. Therefore, it can be said that one of the most important reasons for the growth of e-commerce market is widespread network use. On the other hand, %67 of Turkey's population, ie approximately 54 million network users of a large portion have credit card, that contribute to the growth of e-commerce can be regarded as an another important factor. The aim of this study is to unfold the development of e-commerce over the years for Turkey that the momentum gained especially in the last decade.

For those who use the internet but do not shop or do a limited number of shopping;

- Public, sector players, banks, logistics companies and so on. campaigns that can accelerate e-commerce throughout the country.
- To increase confidence, tell the customer about the return period of products, credit card spending objections.
- The emphasis that e-commerce is safe can be presented as public spots.
- Increasing digital literacy, positive attitude and e-commerce contribution to customers, the country's economy and the public can

be explained in the form of consumers, e-commerce operations and state awareness building.

For individuals who have never used the internet;

- State support can be provided to start a nation-wide activity in the form of "every home internet".
- Internet service providers, local governments and government support can provide free internet service in city centers or on public transport.
- SCT rates on smartphones and mobile internet package prices can be lowered for certain customers.
- State sponsored and private sector firms can organize social responsibility projects in order to increase the level of knowledge and awareness.

To increase the use of fixed and mobile internet:

- Speeding up efforts to provide incentives for high-speed broadband applications that see leverage for the ecommerce industry and constitute the infrastructure of the ecommerce ecosystem, facilitate the process and mitigate the financial burden on the process.
- The financial obligations of the communication sector can be mitigated.
- By reducing the taxation on electronic devices, it is possible to spread the use of broadband.
- Fiber infrastructure and dissemination efforts can be accelerated.
- Campaigns that enable people to meet the internet in areas where the internet usage rate is low and phone and internet campaigns can be made for consumers who do not use the internet even though they have mobile subscribers.

In order to improve product delivery processes:

- The product return processes must be operated in an unconditional and free format that will not force the customer. Customers should design reliable return processes, standardize the logistics and operational processes for immediate recovery of damaged products.
- Free shipping should be offered to consumers as a value proposition for e-commerce businesses.

- Customers should be able to track their cargo status.

For the complete transaction of the payment system in the sector and for the establishment of trust in the customer:

- Strong encryption and security methods (TLS, web certificate usage, etc.) 3-D secure processes should be extended and payment processes standardized.
- Alternative payment systems other than credit card payment should be diversified and payment alternatives should be offered at the door.
- Customers should be more clearly informed about the spending appeal process for credit cards.
- Integration of existing payment systems must be provided to support e-export.

In order for the current process and legislative provisions to better monitor the rights of consumers and businesses:

- Healthy communication and exchange of views between the sector and the administrative structure can lead to a clearer understanding of the sectoral needs of the sector and faster steps to be taken. On the other hand, while various safeguards, such as information security, are used to protect consumers, various positive and negative effects of the sector need to be evaluated on a broad framework.
- The scope of the Act on the Regulation of Electronic Commerce can be extended to the extent that it does not give rise to disputes and contradictory situations.
- The e-commerce industry can be kept alive to support new initiatives.
- Steps can be taken to ensure that businesses in the sector have access to the Unified Alert List (BUL) where the black list information in the BKM is kept in order to prevent fraud. On the other hand, a platform can be created in which sectoral enterprises can share their blacklist information in their databases.

The sources of our study will be secondary data, held and released as the years both public and private reports. In particular TÜİK, TÜBİSAD, DELOITTE, EUROMONITOR and BKM (ICC) data will contribute

significantly. That the basis of the study basis on figures, in the content there will be used many tables and graphics.

Kaynakça / References

- Bankalar arası Kart Merkezi A.Ş. 1 Ocak - 31 Mart 2018 Ara Dönem Faaliyet Raporu
- Koçak, O. (2004). *Elektronik ticaret ve çalışma hayatına etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimlerler Enstitüsü, İstanbul.
- Koçak, O. (2011). *Bilgi toplumu sürecinde çalışma yaşamı dijital teknolojiler boyutuyla*. Bursa: Ekin Yayınları.
- Koçak, O. (2009), Bilgi teknolojilerini kullanan yeni girişimcilik modelinin iş yaratma etkisi. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 57, 381-405
- TÜBİSAD, ETİD, DELOÏTTE Ortak Çalışması: Türkiye’de E-Ticaret Pazar Büyüklüğü Mayıs 2018
- TÜBİSAD Bilgi ve İletişim Teknolojileri Sektörü 2017 Pazar Verileri-Mayıs 2018
- TÜİK, Girişimlerde Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2017
- TÜİK, Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2017
- Türen, Ufuk , Gökmen, Yunus , Tokmak, İsmail ,Türkiye’de E-Ticaret İşlem Hacmini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma: Bir Model Önerisi
- www.eticaret.com/blog/dunyada-ve-turkiyede-e-ticaret-pazari-ve-sizibekleyen-firsatlar/
- www.melihguney.com/turkiyede-ve-dunyada-e-ticaretin-dunu-bugunu-ve-yarini.html
- www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/path/Contribution%20Folders/web/Hizmet%20Ticareti/Elektronik%20Ticaret/BTS-e-devlet-giris-02_12_2015.pdf?lve
- www.dijilopedi.com/2018-turkiye-internet-kullanim-ve-sosyal-medya-istatistikleri/ Wearesocial ve Hootsuiit : "Digital in 2018 in Western Asia" raporu
- www.ticarihayat.com.tr/haber/Turkiye-de-Internetin-25-Yili/16670

www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/path/Contribution%20Folders/web/Hizmet%20Ticareti/Elektronik%20Ticaret/T%C3%B-Crkiyede%20e-ticaret%20tarikh%C3%A7esi%20devam%C4%B1.-pdf?lve

www.karaman.gsb.gov.tr/Public/Edit/images/IM/47/Sosyal%20Medya%20ve%20%C4%B0nternet%20Kullan%C4%B1m%20Raporu.pdf

www.aa.com.tr/tr/ekonomi/e-ticaret-hacminde-2018-hedefi-50-milyar-lira-/1070467

www.pazarlamasyon.com/e-ticaret/e-ticaret-2018de-%40-buyume-hedefliyor/www.timeturk.com/e-ticaret-2018-e-yuzde-40-lar-mertebe-sinde-buyume-ile-basladi/haber-902034

www.xtrlarge.com/2018/01/04/e-ticaret-2018-populer-trend/www.digitallage.com.tr/e-ticaret-sektoru-yil-yuzde-30-buyuyor/

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Demirdöğmez, M., Gültekin, N. ve Taş, H. Y.(2018). Türkiye’de E-Ticaret sektörünün yıllara göre gelişimi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 2216-2236. DOI: 10.26466/opus.453147

1980'den sonra Türkiye'de Uygulanan İstikrar Politikalarının Ekonomik Büyümeye Etkisi¹

DOI: 10.26466/opus.441770

*

Ömer Tuğsal Doruk* - Hasan Bilgehan Yavuz**

*Dr. Öğr.Gör., Kıbrıs Amerikan Üniversitesi, Ekonomi ve Politika Araştırma Merkezi Direktörü,
Mersin / Türkiye, KKTC

E-Posta: o.doruk@auc.edu.tr

ORCID: [0000-0002-2382-1042](https://orcid.org/0000-0002-2382-1042)

** Dr.Öğr. Üyesi, Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Adana/ Türkiye

E-Posta: hbyavuz@adanabtu.edu.tr

ORCID: [0000-0003-4011-7126](https://orcid.org/0000-0003-4011-7126)

Öz

İstikrar politikaları genelde gelişmekte olan ülkelerde kısa ve vadede ekonomik hedeflerden sapmaları gidermek ve uzun vadede sürdürülebilir büyümeyi sağlamak amacıyla tercih edilen kamu politikası olma özelliğindedir. Bu çalışmada kesintili zaman serisi analizi kullanılarak 1980 sonrası dönemde makroekonomik istikrarsızlığı gidermek amacıyla uygulamaya konulan 1980, 1994 ve 2002 istikrar politikaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki test edilmektedir. Çalışmada kullanılan analiz, bu istikrar politikalarının uzun vadeli etkilerini test etmesinin yanı sıra kısa vadeli olarak da istikrar politikalarının etkisini ölçmek için de elverişli olması gibi önemli avantajlara sahiptir. Bu çalışmada 1980 dönemindeki istikrar politikalarının ekonomik büyüme üzerine olan etkisini test etmek amacıyla 1980, 1994 ve 2002 yılında uygulamaya konulan üç istikrar politikası test edilmektedir. Aynı zamanda çalışmada istikrar politikasının uygulandığı dönem sonrası trend analizi ve sağlamlık testi de kullanılarak ana model test edilmektedir. Ekonometrik hesaplamalarda elde edilen sonuçlar, Türkiye ekonomisinde istikrar politikalarının uzun vadeli ekonomik büyümeye olumlu bir etkisinin olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda ekonometrik hesaplamalarda elde edilen sonuçların ana modele yönelik sağlamlık kontrolü sonrasında değişmediği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *İstikrar politikaları, Türkiye ekonomisi, Ekonomik büyüme, Kesintili zaman serisi analizi*

¹ Eleştiri, görüş ve önerileri için Prof.Dr. Yıldırım Beyazıt Önal'a teşekkür ederiz. Şüphesiz çalışmadaki tüm hatalar yazarlara aittir.

The Effect of The Stabilization Policies on Economic Growth in The Post-1980 Period in Turkey

*

Abstract

Stability policies are mostly the preferred public policies to correct deviations from short-term economic targets in order to eliminate imbalances in macro-economic indicators, and for sustainable economic growth in developing countries. By using interrupted time series analysis, the link between the stabilization policies, which were implemented to address macroeconomic imbalances that are seen in the post-1980 period, and economic growth is examined for the Turkish economy in this study. Such analysis give a permission for testing the effects of the stabilization policies on economic growth in the long run, whereas it also gives an advantage to do so in the short term. In order to test the effect of the stabilization policies were implemented in the post-1980 period on economic growth in the Turkish economy, three stabilization policies, which are 1980, 1994, and 2002 stabilization policies, are examined in this article. In this article post intervention trend analysis is also conducted with robustness check of the main model. The obtained findings from econometric estimations show that the stabilization policies have a positive effects on growth in the Turkish economy. Moreover, the results that are obtained from the econometric estimations are unaltered to robustness check of the main model.

Keywords: *Stabilization policies, Turkish economy, Economic growth, Interrupted time series analysis*

Giriş

Ekonomik istikrar; enflasyon, büyüme, işsizlik, faiz, döviz kuru, ödemeler dengesi gibi makro ekonomik göstergelerin, toplumsal kaynakların etkin ve verimli bir şekilde kullanıldığını gösterecek şekilde değişimini ifade eder. Genellikle gelişmekte olan ülkelerin yoğun ilgisini çeken istikrar politikalarının uygulanmasının en önemli sebebi uzun dönemler boyunca yaşanan makroekonomik istikrarsızlıklardır. Gelişmekte olan ülkelerde makroekonomik istikrarsızlıkların temelinde finansal piyasalardaki aksaklıklar (bilgi asimetrisinden kaynaklı ters seçim ve ahlaki risk sorunları vs.), yüksek enflasyon oranı, siyasi istikrarsızlıklar gibi sorunlardan kaynaklanmaktadır (Miskin, 2001)².

İstikrar politikalarının makroekonomik dengesizlikleri gidermedeki kısa ve uzun vadeli rolü, bu çalışmada ekonomik büyüme odaklı olarak araştırılmaktadır. Mevcut literatürde istikrar politikaları genel anlamda kısa vadeli olarak ele alınan (Summers, 2005; Blanchard ve Simon, 2001; Stock ve Watson, 2003; Martin ve Rogers, 2000; Gaggli ve Steindl, 2008) bir yapıdadır. Bu yaklaşımın temelinde neoklasik büyüme modellerinin ampirik literatürde önemli düzeyde baskın olarak kullanılması yer almaktadır. Neoklasik büyüme modellerinde kısa vadeli şokların uzun vadeli denge düzeyine (steady state) etkisi bulunmamaktadır. Her ne kadar Nelson ve Plosser (1982)'in büyüme literatüründe önemli olan çalışmasında uzun vadeli trendin kısa vadeli dalgalanmalardan ayrışması iktisat literatüründe araştırılmaya başlanmış olsa da Reel İş Çevrimi iktisat okulu ve nominal katılıkları kısa vadeli şoklar ile hesaba katan Yeni Keynesyen iktisat okulunda bu kısa vadeli etkiler geçici bir etkiye sahiptir (Hartig, 2015). Nelson ve Plosser (1982)'in bulguları ile birlikte içsel büyüme modelleri ile birlikte kısa vadeli şokların etkisi, büyüme modellerinde araştırılmaya başlanmıştır. İçsel büyüme modellerinde kısa vadeli şokların etkisinin uzun vadeli büyüme üzerine olan etkisinin araştırılması Schumpeteryen yaratıcı yıkım, Arrow'a dayanan yaparak öğrenme gibi iki farklı yaklaşıma dayanmaktadır (Hartig, 2015). Bu noktada kısa vadeli şokların

² Gelişmekte olan ülkeler henüz finansal sistemlerindeki zayıflıklardan kurtulmadan dünya finans piyasalarına entegre olma çabalarına girdikleri için önemli finansal krizlerle karşı karşıya kalmaktadır. Finansal entegrasyon önemli politik kararlar gerektirir. Özellikle 1980 yılında gerçekleşen ekonomik değişim ile birlikte ortalama 5 yılda bir önemli ekonomik krizlerle karşı karşıya kalmıştır (Boratav, 2001).

etkisi Schumpeteryen varsayımlara dayalı içsel büyüme modellerinde rekabet ve firma üretkenliğine dayalı çalışmalar ile ön plana çıkarken (bknz. Caballero ve Hamour, 1994; Aghion ve Saint Paul, 1998), yaparak öğrenmeye dayalı varsayımlara sahip olan içsel büyüme modellerinde beşeri sermaye üzerine yoğunlaşmaktadır (Martin ve Rogers, 1995, 1997, 2000).İçsel büyüme modellerinde Bean (1990) and Saint-Paul (1993)'ün bulguları kısa vadeli şok ya da dalgalanmaların uzun vadeli büyüme üzerine olumsuz bir etkisinin olduğu üzerinedir. Dolayısıyla istikrar politikalarının, kısa vadeli dalgalanmalar üzerinden üretim, rekabet, teknoloji ve beşeri sermaye üzerinden uzun vadeli büyümeyi etkileyeceği varsayımı içsel büyüme modellerine göre yapılabilir. Aynı zamanda büyüme dalgalanmalarına sahip olan ülkelerin büyüme oranlarında azalmalar mevcut olmaktadır (Ramey ve Ramey,1995; Türkiye için bknz. Berument vd., 2011). Bu neden ile kısa vadeli dalgalanmaları önleyici istikrar politikaları oldukça önemli bir konumdadır.

Çalışmanın, Türkiye ekonomisi için uygulamalı literatürde çok fazla ele alınmayan istikrar politikaları ve etki analizi kısmında ekonomik büyüme üzerine yoğunlaşarak, kısa vadeli etkinin uzun vadede devam etmesini test eden öncü çalışmalardan birisi olması beklenmektedir. Bu çalışmada da Türkiye ekonomisini derinden etkileyen 1980, 1994, 2002 istikrar politikaları ile bu politikaların ekonomik büyüme üzerindeki etkileri kesintili zaman serisi analizi yapılmak suretiyle değerlendirilmektedir. Türkiye ekonomisi üzerine olan literatür yalnızca Karaçor ve Alptekin (2006), Öge Güney (2006), Erdinç (2007), Eroğlu ve Eroğlu (2007), Fırat (2009) ve Süslü ve Bekmez (2010) çalışmaları ile sınırlıdır. Bu çalışmalarda Karaçor ve Alptekin (2006) uygulamalı olarak trend analizi vasıtasıyla 1980 sonrasında istikrar politikalarının uzun ve kısa vadeli makroiktisadi istikrar üzerine etkisini araştırmaktadır. Güney (2006) ise; fiyat istikrarı üzerinden 2000 sonrasında istikrar politikalarını incelemektedir. Öge Güney (2006), Erdinç (2007) ve Fırat (2009) istikrar politikaları ile Uluslararası Para Fonu (IMF) ile olan stand-by anlaşmaları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Süslü ve Bekmez (2010) ise; para politikalarının istikrarı sağlamadaki uzun ve kısa vadeli hedefleri arasındaki

uyumu ya da zaman tutarsızlığı³ çerçevesinde araştırmıştır. Süslü ve Bekmez (2010) merkez bankasının para politika hedeflerinin uzun vadeli istikrar ile uyumlu olduğu bu yüzden zaman tutarsızlığına sahip olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Türkiye ekonomisinde istikrar politikalarının uzun vadeli ekonomik büyüme üzerine olan etkisini inceleyen ilk çalışmalardan olan bu çalışmanın, Türkiye ekonomisi üzerine istikrar politikası ve büyüme odaklı literatürde önemli bir boşluğu doldurması hedeflenmektedir.

Çalışmanın içerik planı ise; birinci bölümde 1980 sonrası istikrar politikaları ana hatları ile ele alınırken, ikinci bölümde veri ve metodoloji kısmı ele alınmaktadır. Üçüncü bölümde ampirik analiz ve bu analiz bulguları tartışılmaktadır. Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde ise; genel çıkarımlar, sonuç ve veri kısıtları yer almaktadır.

1. Türkiye'de 1980 sonrasında istikrar politikaları

1.1. Ekonomide Köklü Dönüşüm ve 24 Ocak 1980 İstikrar Kararları:

1980 yılında Türkiye ekonomisinin köklü dönüşümü olarak nitelenen 24 Ocak kararlarının alınmasına sebep olan ekonomik gelişmeler arasında 1970'lerin sonunda ekonomide arz yetersizliğinden kaynaklanan kıtlıklar, popülist politikalar sebebiyle bütçe açıklarının sürekli artması, genişletici para politikaları ile ekonominin canlı tutulmaya çalışılması gösterilebilir⁴. Kısaca, kriz eğilimleri olan, sürekli artan bir enflasyon ortamına sahip, işgücü kalitesi yetersiz ve toplumsal barışı tam olarak sağlayamamış bir halde sanayileşme politikalarını değiştirerek ihracata dayalı sanayileşmeyi tercih etmiş bir ülke olarak görülmekteydi. Mevcut şartlar göz önüne alındığında ekonomide yaşanan olumsuzlukların sadece finansal sistemden kaynaklı olmadığı aynı zamanda sosyal, siyasal ve yapısal alanları da kapsayan krizler olduğuna dikkat edilmelidir. Bu sebeple uygulanan istikrar politikaları sadece finansal sektörle ilgili değil, kurumsal ve yapısal alanlarla ilgili olarak ta önemli düzenlemeler içermektedir (Aydın, 2001).

³ Zaman tutarsızlığı, istikrar politikalarında kısa ve uzun vadeli hedeflerdeki uyumsuzluğu ifade etmektedir.

⁴ Bu dönemi inceleyen detaylı bir çalışma için bakınız Pamuk (1987).

1973 yılı sonunda petrol fiyatlarının ciddi düzeydeki artışı, bütün dünya ekonomilerinde bir daralma yaşanmasına sebep olmuştur. 1970'li yıllar boyunca yaşanan bu darboğaz atlatılmadan 1979 yılında ikinci bir petrol şoku yaşanmış ve bu şokla birlikte Türkiye ekonomisinin döviz rezervleri azalmış, enflasyon ve işsizlik oranları artmış ve milli gelir azalmıştır. Bu dönemde Türkiye'de şokları atlatacak yapısal reformlar yerine kısa dönemli borçlanma ile cari işlemler açıklarının finansmanı ve kamu harcamalarının finansmanı temin edilmeye odaklanılmıştır. Borçlanma bir süre sonra imkansız hale gelince ithalat azalmış, daha çok girdi mallarının ithal edildiği bu dönemde üretim düşüşleri yaşanmış, üretim düşüşlerine ise işsizlik ve kıtlık eşlik etmiştir. Ülkede önemli bir karaborsa dönemi başlamıştır (Parasız, 2001; Kepenek, 2000). 1979 yılına gelindiğinde Türkiye Ekonomisi pahalılık, yokluk ve karaborsa yanında siyasi krizlerle de kilitlenme noktasına gelmiştir. Bu kriz ortamında kredi kaynakları da yok olduğu için iç piyasalarda istikrar bozulmuş ve dış ödemeler dengesizlikleri yaşanmıştır. Hükümet bu sıkıntıları aşabilmek için serbest piyasa ekonomisi enstürmanlarını benimseyerek fiyat kontrollerini kaldırmış, dış ticareti serbestleştirmiş ve önemli miktarda devalüasyona gidilmiştir (Ayдын, 2001).

1980'li yıllara kadar izlenen sanayileşme politikasında genellikle dayanıklı tüketim mallarının ithalatı ön planda tutulmuştur⁵. Bu politika önemli döviz talebi ihtiyacını da beraberinde getirmektedir. Bunun yanı sıra, hammadde ve petrol ithalatının yoğun olması, artan kamu harcamalarının finansmanı için döviz talebi ve Kıbrıs Barış Harekatı sebebiyle yaşanan ambargolar Türkiye Ekonomisinin içine düştüğü istikrarsızlığın başlıca sebepleri olarak gösterilmektedir. Böyle bir ortamda alınan 24 Ocak 1980 Kararları ile üç rakamlı hale ulaşan enflasyon düşürülmeye çalışılmış, döviz ve sermaye piyasaları dünya ekonomileri ile entegre edilmeye çalışılmıştır (Parasız, 2001; Kepenek, 2000). Şahin (2001) çalışmasında 24 Ocak öncesinde ekonomide pek çok sorunun biriktiğini, uygulanması gereken politikaların zamanında uygulanmadığını, bu durumun yanı sıra yaşanan konjonktürel dalgalanmalar ile birlikte üretimin

⁵ İthal ikameci sanayi politikasındaki ana hedefler ve bu hedeflerin bu dönemde sıkça değiştiğine dair geniş bir bilgi için bakınız DPT (1963), DPT (1968) ve Boratav (2015).

azaldığını, ihracatın düştüğünü, döviz darboğazı ile birlikte tasarruf eksikliğinin ortaya çıktığını belirtmektedir. 24 Ocak 1980 kararları ile birlikte IMF kontrolünde Ortodoks istikrar önlemleri şok stratejilerle birlikte yürürlüğe konmuştur. Bunun yanında finansal liberalizasyonu sağlayacak, liranın konvertibilitesini sağlayacak, ihracatın hacmini ve yapısını değiştirecek, kısaca Türkiye ekonomisini dünya ile entegre edecek serbest piyasa şartlarının oluşturulması amaçlanmıştır (Deliveli, 2002).

24 Ocak Kararları öncesindeki Türkiye ekonomisinde makro ekonomik göstergelerin durumu Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1 incelendiğinde; 1970-1980 yılları arasında GSYİH'nun istikrarlı bir şekilde arttığı buna karşılık büyüme, enflasyon ve işsizlik rakamlarında dalgalanmalar olduğu görülmektedir. Enflasyon 1971, 1974, 1978 ve 1980 yıllarında sıçramalar yaparak üç haneli enflasyona yaklaşmıştır. Aynı yıllarda büyüme rakamlarında da düşüşler yaşanmakla beraber 1979 ve 1980 yıllarında ekonomide daralma yaşanmıştır. 1970'li yıllar boyunca yaşanan iç siyasal çekişmeler, Kıbrıs Barış Harekatı ve 2. Petrol şoku gibi olayların Türkiye ekonomisini etkilediği görülmektedir.

Tablo.1. 1970'li yıllarda Temel Makro Ekonomik Göstergeler

YIL	GSYİH*	ENFLASYON**	BÜYÜME	İŞSİZLİK	NÜFUSUN BÜYÜME ORANI
1970	62,86	7,9	--	--	2,5491
1971	69,73	19,0	5,6	--	2,5310
1972	78,15	15,4	7,4	6,2	2,5348
1973	85,09	13,9	3,3	--	2,5314
1974	97,92	23,9	5,6	--	2,5319
1975	114,66	21,2	7,2	--	2,5334
1976	133,61	17,5	10,5	--	2,2235
1977	146,73	26,0	3,4	--	2,0847
1978	159,39	61,9	1,5	9,6	2,0876
1979	171,47	63,5	-0,6	--	2,0871
1980	182,37	94,3	-2,4	7,2	2,0858

*Kaynak: OECD (2017)*Milyon dolar, **tüketici fiyatları %*

Yaşanan bu tablonun ışığında; ekonomi yönetiminde karar bütünlüğünü sağlayacak, ihracata dönük sanayileşme stratejilerini benimseyecek, enflasyonla mücadeleyi temel hedef edinen politikalar 24 Ocak Kararları adı altında yayınlanmış ve uygulamaya koyulmuştur (Parasız, 2001).

24 Ocak kararlarının en önemli özelliklerinden birisi TL'nin değerinin 47 TL den 70 TL'ye yükseltilmesdi olmuştur. Şok stratejinin bir parçası olarak uygulanan bu karar ile birlikte ücret kontrolleri arttırılmış bu kapsamda toplu sözleşme ve grev hakları kaldırılmıştır. Para arzı nominal çapa olarak belirlenmiş ve fiyatlar serbest bırakılarak her türden ekonomik işlem açısından yol gösterici olarak kabul edilmiştir (Dibaoğlu, 2003)⁶.

1980 yılında meydana gelen ekonomik kriz sonucu alınan önlemler konjonktürel ve yapısal olmak üzere ikiye ayrılır. Konjonktürel önlemler kapsamında; TL'nin değerlenmesi politikası, döviz kuru rejimin kayan parite olarak belirlenmesi, fiyatların piyasalarda serbestçe belirlenmesi, kamu mallarının zamlanması, sıkı para politikası uygulamaları, ihracata yönelik endüstrilerin kapasitelerinin arttırılması, ücret ayarlamaları ve gelirler politikası uygulamaları ile enflasyon kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Yapısal önlemlere bakacak olursak; özellikle ithalata yönelik sanayi yapısının ihracata yönelik olarak dönüştürülmesi için IMF, Dünya Bankası gibi kuruluşların önerdiği yapısal değişimler uygulanmaya çalışılmıştır. Burada yeni sanayi tesisleri yapımından çok mevcut tesislerin kapasitelerinin arttırılması ve ensantif gelişmeye dayalı yapısal değişikliklerin yapılması amaçlanmıştır (Alp, 2000).

24 Ocak kararlarını diğer istikrar politikalarından ayıran temel farklılık serbest piyasa ekonomisi koşullarının benimsenmesidir. Serbest piyasa ekonomisi şartlarının işleme içinse; faiz oranları serbest bırakılmış, esnek kur sistemi benimsenmiş, TL konvertibl hale getirilmiş, kamusal malların kapsamı daraltılmış, sermaye piyasalarının ülke ekonomisi içerisindeki payı arttırılmış, özelleştirme uygulamaları başlatılmış ve yeni kurumsal yapılanmalara gidilmiştir (Alp, 2000).

⁶ Para arzının nominal çapa olarak belirlenmesi ve fiyat serbestliği kararları döviz kurlarının değer kazanacağı, reel faiz oranlarının artacağı ve denge fiyatlarında sapmalar meydana geleceği, uzun dönemde de ekonomide resesyon oluşacağı sonucunu çıkarmaktadır (Dibaoğlu, 2003).

Faiz oranlarının serbest bırakılması ile birlikte öncelikle faiz geliri artan hane halkının tüketimi artmıştır. Ancak aynı zamanda artan faiz yatırım talebini dışlamıştır. Bu sayede özellikle ilk yıllarda enflasyon gerileme sürecine girmiş, piyasalarda genel olarak arz-talep dengesi sağlanmıştır. Yatırım talebinin azalması hem GSYİH büyümesini yavaşlatmış, hem de artan nüfus ile beraber işsizliğin artmasına sebep olmuştur. İstihdam sorunu özelleştirme uygulamaları ile beraber sosyal hayatı önemli ölçüde etkilemiştir (Kepenek, 2000; Parasız, 2001; Şahin, 2000).

Yatırımlar açısından bakıldığında olumsuz etkileri görülen 24 Ocak kararları, özünde yeni yatırımların yapılmasından çok mevcut kapasitenin tam kullanılması ve verimli alanlarda kullanılması amaçları gütmektedir. Bu yeniden yapılanma çalışmalarına uyum sağlayamayan bazı firmalar kapanırken, bazıları devlet eliyle kurtarılmıştır (Tekeli, 1984).

İstikrar programları genellikle daraltıcı önlemler içerdiğinden politika yapıcılar tarafından pek istenmeyen politikalarlardır. Çünkü sonraki seçimleri kazanmayı planlayan politikacılar halkın refah seviyesini arttırmak yerine ekonomik darboğazlarla suçlanmaktadır. Ancak 24 Ocak kararlarının uygulandığı dönemdeki konjonktür, kararların olumsuz etkilerini minimize etmiştir. Şöyle ki; bir sol partinin iktidar deneyiminin hemen arkasından bir sağ parti serbest piyasa ekonomisi söylemini geliştirmiş ve dünyadaki genel trende uygun olarak bu politika değişikliği halkın hoşuna gitmiştir. Yine programın ilk yıllarında meydana gelen askeri darbe sebebiyle menfaatleri zedelenen çıkar gruplarının siyasal etkileri olmamıştır (Tekeli, 1984).

24 Ocak kararlarının uygulandığı yıllarda makro ekonomik göstergelerde yaşanan gelişmeler Tablo.2'de gösterilmiştir. Tablo 2'de yer alan göstergelere göre 1987 yılına kadar enflasyon, büyüme ve GSYİH rakamlarında olumlu gelişmeler izlenmiştir. Ancak 1987 yılında popülist politika olarak ücretlere yapılan zamlar enflasyonun artmasına sebep olmuştur yorumu yapılabilir. Yine dönem boyunca yatırımların azlığı, nüfus artışı ve köyden kente göç gibi sebeplerle işsizlik oranları yüksek seyretmiştir.

Tablo 2. 1980’li yıllarda makro ekonomik göstergeler

YIL	GSYİH*	ENFLASYON**	BÜYÜME	İŞSİZLİK	NÜFUSUN BÜYÜME ORANI
1981	209,07	37,6	4,9	7,2	2,4775
1982	229,96	29,1	3,6	7,6	2,5208
1983	250,91	31,4	5,0	7,5	2,5188
1984	277,25	48,4	6,7	7,4	2,5196
1985	298,26	45,0	4,2	6,9	2,5208
1986	325,62	34,6	7,0	7,7	2,3316
1987	365,60	38,9	9,5	8,1	1,7288
1988	386,43	68,8	2,1	8,6	1,7147
1989	402,46	63,3	0,3	8,8	1,7346
1990	455,98	60,3	9,3	8,2	1,7124
1991	475,52	66,0	0,9	8,4	1,6962
1992	515,46	70,1	6,0	8,7	1,6608
1993	570,17	66,1	8,0	9,2	1,6267

*Kaynak: OECD(2017), *Milyon dolar, **tüketici fiyatları %*

1.2. Nisan 1994 Kararları

1986 yılına kadar Türkiye’de iç talebe dayalı bir büyüme stratejisi izlemiştir. Tüketimin belirleyici olduğu bu dönemde maaş ve ücretlere yapılan yüksek zamlar tüketimi ve dolayısıyla üretimi arttırırken, sanayinin rekabet gücünü olumsuz etkilemiş ve enflasyonist baskı oluşturmuştur. Bunun yanında sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi ile birlikte, spekülasyon amaçlı sermayenin yoğun olarak yurda girmesi, ithal mallara olan talebi arttırmış liraya değer kazandırarak ihracatın da azalmasına sebep olmuştur (Alp, 2000).

Özellikle 1986 yılından sonra artan ve en önemli kalemini ücret-maaş ödemelerinin oluşturduğu bütçe açıkları ile KİT açıkları borçlanmayla finanse edilmiştir. Borçlanma faiz oranlarının sürekli yükselerek yatırım maliyetlerini arttırmıştır. Bütün bunların yanı sıra terörle mücadele etmek için katlanılması gereken yüksek güvenlik maliyetleri ve dış dünyadaki finansal olumsuzluklar 1994 yılına gelindiğinde bir finansal kriz olarak ülkemizi de etkilemiştir (Ayдын, 2001).

1994-2000 dönemine ait makro ekonomik verileri gösteren tablo aşağıda verilmiştir. Tablo.3'ün incelenmesinde GSYİH ve büyüme rakamlarında önemli düşüşler ve üç haneli enflasyon rakamları izlenmektedir. Ülke 1994 yılında gerçekten ağır bir ekonomik, sosyal ve güvenlik krizi ile karşı karşıya kalmıştır.

Tablo 3. 1994-2000 dönemi makro ekonomik göstergeler

YIL	GSYİH*	ENFLASYON**	BÜYÜME	İŞSİZLİK	NÜFUSUN BÜYÜME ORANI
1994	550,53	105,2	-5,5	8,8	1,5954
1995	602,43	89,1	7,2	7,8	1,5619
1996	655,91	80,4	7,0	6,8	1,5312
1997	716,40	85,7	7,5	7,0	1,5015
1998	557,29	84,6	3,1	7,1	1,4322
1999	545,46	64,9	-3,4	7,9	1,4408
2000	605,61	54,9	6,6	6,7	1,4278
2001	592,90	54,4	-6,0	8,6	1,3966

*Kaynak: OECD (2017), *Milyon dolar, **tüketici fiyatları %*

Bu ekonomik ortamda kredibilitesi olmayan, nominal para arzının kontrol edilmesi ile kamu harcamalarının azaltılmasını, ücret ve maaşların kontrolünü içeren şok stratejiler uygulanmıştır (Deliveli, 2000). Bu kapsamda; enflasyon hedeflemesi uygulamasına geçilmiş, Merkez Bankasını bağımsız ve özerk bir yapıya kavuşturacak düzenlemeler yapılmış, kamu harcamalarını azaltacak, kamu gelirlerini arttıracak şekilde ücret, fiyat ve vergi ayarlamalarına gidilmiştir. Ayrıca özelleştirme uygulamaları ile Sosyal Güvenlik Kurumu reform çalışmaları 5 Nisan kararlarının en dikkat çekici yanları olmuştur. Kamu kesimi yapısal düzenlemeleri hane hane halkı açısından reform niteliğinde olduğundan uyum sorunları görülmüştür (Kepenek, 2000; Parasız, 2001; Şahin, 2000).

5 Nisan kararları, artan bütçe açığı ve yüksek fiyatların yol açtığı iç dengesizlikler sebebiyle bozulan ekonomik istikrarın yeniden sağlanması için alınmıştır. Bu kapsamda genellikle finansal önlemlerin alındığı kararlara karşın ekonomik ajanlar, ekonomik göstergeler üzerindeki beklentilerini doğru bir şekilde yapılandıramamıştır. Beklentilerdeki hatlar firma iflaslarına yol açarken diğer yandan artan fiyatlar sebebiyle

para talebi ve dolayısıyla faiz oranları artarak yatırımlar dışlanmıştır. Bu iki gelişme birlikte üretimi ve GSYİH'yı azaltmış ve yüksek işsizlik oranları görülmüştür. Bu sürecin tek olumlu etkisi olarak TL'nin değer kaybetmesi sebebiyle ihracatın artış göstermesidir (Kepenek, 2000; Parasız, 2001; Şahin, 2000).

1994 yılında alınan kararlar ile Avrupa Birliğinin Maastrich Kriterlerinin yakalanması için fırsat oluşmasına rağmen, gerekli yapısal düzenlemeler yapılamamıştır. Özellikle enformel sektörlerin vergilendirilememesi ve kamu gelirlerini arttırmak adına düzenli bir vergi reformu yerine bir defaya mahsus vergilendirme yapılması gibi sebeplerle genel olarak kriz yönetimi başarısız olmuştur (Kepenek, 2000; Parasız, 2001; Şahin, 2000).

Dönemin sonu itibariyle artan faiz oranları ve sürdürülemez bütçe açılırları sebebiyle Türkiye'nin kredi notu düşmüş, faiz manipülasyonları sebebiyle dolara hücum başlamış ve Merkez Bankası kuru sabit tutmak adına döviz rezervlerini kaybederek cumhuriyet tarihinin en yüksek enflasyon oranlarından birinin yaşanmasına sebep olmuştur (Kepenek, 2000; Parasız, 2001; Şahin, 2000).

1.3. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı

2002 yılına gelindiğinde ekonominin içinde bulunduğu kötü koşulların mevcut programlarla aşılamayacağı ortaya çıkmıştır. Bu sebeple içinde yapısal reformları da barındıran yeni ve güçlü bir programın uygulamaya konulması gerekmiştir.

Güçlü ekonomiye geçiş programı ile ekonomiyi olası krizlere karşı güvence altına almak ve enflasyonist olmayan sürdürülebilir bir büyümenin temellerini atmak hedeflenmiştir. Öncelikle ekonominin şoklara karşı dayanıklılığının artırılması ve olası krizlere karşı kırılabilirliğinin azaltılmasının hedeflendiği belirtilmiştir. Bunu sağlamak için dalgalı döviz kuru rejimine devam edileceği ve enflasyonu hızla düşürebilmek için enflasyon hedeflemesi uygulamasına geçileceği belirtilmiştir. Programın aynı zamanda Türkiye'nin büyüme potansiyelini arttırmaya yönelik temel yapısal reformlar içereceği belirtilmiştir (Deliveli, 2002).

Yeni programın temel amacı kur rejiminin terk edilmesi ile ortaya çıkan güven bunalımı ve istikrarsızlığı süratle ortadan kaldırmak ve bu ekonomik ortama bir daha geri dönülmeyecek şekilde kamu reformunu ve ekonomik yeniden yapılanmayı gerçekleştirmektir. Bu amaçlara ulaşmak için öncelikle siyasi irade ve taahhüt gerekme idi. Bu siyasi irade yolsuzluğu önleyecek ve rasyonel olmayan ekonomik müdahaleleri tamamen ortadan kaldırabilecek bir irade olmalıydı. Kamu finansman dengesinin güçlendirilmesi için ekonominin en sorunlu kesimi olan Bankacılık sektörüne acil müdahale ve düzenleme gerekiyordu. Programın uygulanmasında karşılaşılabilecek en önemli sorun sosyal çalkantılar olacaktır ve bunun giderilmesi için fedakarlığın adil bir biçimde paylaşılacak, enflasyon hedefi ile uyumlu gelirler politikası izlenmesi gerekme idi (Güçlü Ekonomi, 2001).

Nihai amaç ekonomide sürdürülebilir bir gelişme ortamını sağlayarak kaynak kullanma sürecindeki verimliliği arttırmak ve dışa açık bir yaklaşımla serbest piyasa koşullarında rekabet gücümüzü geliştirmek ve böylece ekonomide büyümeyi, yatırımı ve istihdamı arttırmak olacaktır. Bu amaçlara ulaşmak içinse mali sektörü yeniden yapılandırarak, devlette şeffaflığın arttıracak, ekonomide rekabet ve etkinliği arttıracak ve sosyal dayanışmayı güçlendirecek 15 yasal düzenleme yapılmıştır (TOBB, 2002).

Program, öngörülen hedeflere ulaşılması ve ekonominin yeniden yapılandırılması konusunda kesin bir siyasi taahhüdü içermektedir. Bu kamuda iyi yönetişimin sağlanması için önemli reformları zorunlu kılmaktadır. Bu şekilde piyasalarda kırılan güven ortamı yeniden sağlanmaya çalışılmıştır (TCMB, 2001).

2002 yılından bu yana uygulanmak olan ve çeşitli revizyonlarla sürdürülen programın çeşitli ekonomik göstergelere etkisini sıralayacak olursak (Boratav, 2001; Aydın, 2001):

- İhracat teşvikleri teknolojik yenilik ve verimlilik artışı yerine kapasite kullanım oranlarını arttırmak üzere kullanıldığından dış ticaret üzerinde beklenen etki elde edilememiştir.
- Kamu girişimciliği aşamalı olarak azaltılmış, özelleştirmeler arttırılmış ve özel sektörün üretken alanlara yatırım yapması teşvik edilmiştir.
- Sağlanan siyasi ve ekonomik istikrar ile dış kaynaklı yatırımlar artmıştır.

- Sosyal Güvenlik Kuruluşları yeniden yapılandırılarak açıkların azaltılması ve popülist politikaların uygulanmaması sağlanmıştır.
- Gelir dağılımı adaletsizlikleri giderilerek tasarruf ve yatırım oranları arttırılmaya çalışılmaktadır.
- Siyasal istikrarsızlıklar ekonomik istikrarsızlığında en önemli sebebi olarak görüldüğünden, seçimlerin düzenli aralıklarla yapılması ve uygulanacak istikrar programlarına halk desteğinin sağlanması amaçlanmıştır.
- Kötü yönetim uygulamaları ile mücadele edilerek yolsuzluk ve kaynak israfının önüne geçilmeye çalışılmıştır.
- Ekonomik büyümenin sağlanması ve işsizliğin azaltılması için yapısal düzenlemelere gidilmiş, özel sektör istihdamını arttıracak teşvikler verilerek, katma değeri yüksek ürünlerin üretilmesi teşvik edilmiştir.

Tablo 4'ten de görüleceği üzere uygulanan program sonrasında büyüme performansı oldukça başarılı olan son 15 yılın ardından GSYİH rakamlarında önemli artışlar sağlanmıştır. Enflasyonla mücadele başarı ile sonuçlanarak tek haneli rakamlarda seyretmesi sağlanmıştır. İşsizlik rakamlarında hedeflenen iyileşmeler sağlanamamıştır. Burada nüfus artışı ile iç ve dış göçlerin yanı sıra, nitelikli işgücünün azlığı ve istihdam yaratmayan büyümenin varlığından söz edebiliriz.

Tablo 4. 2001-2016 dönemi ekonomik göstergeler:

YIL	GSYİH*	ENFLASYON**	BÜYÜME	İŞSİZLİK	NÜFUSUN BÜYÜME ORANI
2002	607,79	45,0	6,4	10,6	1,2831
2003	634,68	21,6	5,6	10,8	1,2000
2004	728,26	8,6	9,6	11,1	1,2039
2005	807,23	8,2	9,0	10,9	1,2376
2006	937,11	9,6	7,1	10,5	1,2564
2007	1032,84	8,8	5,0	10,5	1,2451
2008	1130,49	10,4	0,8	11,2	1,2736
2009	1105,89	6,3	-4,7	14,3	1,3898
2010	1262,80	8,6	8,5	12,1	1,5310
2011	1443,30	6,5	11,1	10,0	1,4785

2012	1539,11	8,9	4,8	9,4	1,2828
2013	1690,86	7,5	8,5	9,9	1,1689
2014	1780,29	8,9	5,2	10,1	1,33***
2015	1882,76	7,7	6,1	10,5	1,34***
2016	1927,69	7,8	2,9	11,1	1,35***

*Kaynak: OECD, 2017, *Milyon dolar, **tüketici fiyatları %, ***2014, 2015, 2016 nüfusun büyüme oranı verileri TÜİK (2017)'den alınmıştır.*

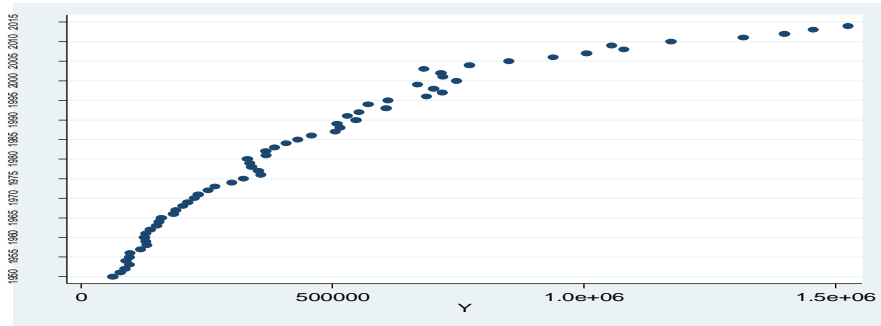
2. Veri ve Metodoloji

Çalışmanın bu bölümünde çalışmada kullanılan veriseti ve analiz kısmında kullanılan metodolojiye ilişkin detaylara yer verilmektedir.

2.1. Veri Seti

Çalışmada kullanılan veri seti, kesintili zaman serisi analizinde tek değişken üzerinden kısa ve uzun vadeli etkileri analiz etmek amacıyla GSYİH değişkeni kullanılmıştır. GSYİH değişkeni reel GSYİH (2011 yılı fiyatlarıyla satın alma gücü paritesine göre zincirlenmiş çıktı odaklı GSYİH) 'nın çıktı düzeyine dayalı ölçümü olarak Penn Dünya Tablosu 9.1'den elde edilmiştir. Analizin zaman aralığı da Penn Dünya Tablosu 9.1'in kapsadığı 1950-2014 yılları arasındadır. GSYİH değişkeninin 1950-2014 yılları arasındaki gelişimi Şekil 1'de yer almaktadır.

Şekil 1. GSYİH'nın yıllara göre dağılımı, 1950-2014, , milyon TL



Kaynak: Penn Dünya Tablosu 9.1 (2018)

Çalışmada kullanılan GSYİH değişkenine ilişkin açıklayıcı istatistikler Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 5. Açıklayıcı İstatistikler

Değişken	n	Ortalama	Standart Sapma.	Min	Maksimum
rgdpo	65	485260	371051.2	62940.91	1525255

2.2. Kesintili Zaman Serisi Analizi (Interrupted Time Series Analysis)

Çalışmanın analiz kısmında kesintili zaman serisi analizi kullanılmaktadır. Kesintili zaman serisi analizi, kısa ve uzun dönemli politika değişikliğine dair etkilerin, çıktıya ya da bağımlı değişken üzerine olan etkilerini ölçen bir analiz olma özelliğindedir. Kesintili zaman serisi analizinde istikrar politikalarının kısa ve uzun vadeli olarak GSYİH üzerine olan etkisi analiz edilmektedir. Çalışmanın ekonomik büyüme ve istikrar politikaları arasındaki ilişkiyi analiz etme amacından dolayı, çalışmada odaklanılan ana parametreler uzun vadeli etki parametreleridir.

Kesintili zaman serisi analizi aşağıda yer aldığı şekilde ifade edilebilir⁷;

$$Y_t = \beta_0 + \beta_1 T_t + \beta_2 X_t + \beta_3 X_t T_t + \varepsilon_t \quad (1)$$

Denklem 1'de yer alan Y_t , t döneminde toplu olarak çıktı düzeyini yani logaritmik düzeyde GSYİH'yı; T_t analizin kapsadığı zaman dönemini, X_t ise müdahaleyi gösteren kukla değişkeni (müdahale öncesi dönem 0; diğerleri 1), $X_t T_t$ etkileşim terimini ifade etmektedir. β_0 sabit katsayıyı, β_1 müdahaleye kadar olan eğimi göstermektedir. β_2 müdahalenin çıktıdaki değişmelere olan anlık etkisini yani kısa vadeli etkisini ifade etmektedir. β_3 ise; müdahale öncesi ve müdahale sonrası dönemler arasındaki eğim farklılıklarını ifade etmektedir. Bu durumda β_2 müdahalenin

⁷ Bu modelin dayandığı çalışmalar için bkz. Huitema ve McKean (2000); Simonton (1977); Linden ve Adams (2011), Linden (2015).

kısa vadeli etkilerini ifade ederken, β_3 ise müdahale döneminin müdahale döneminden önceki dönem ile arasındaki eğim farkını ölçmektedir. Denklemde yer alan ε_t ise; modelin hata terimini ifade etmektedir (Linden ve Adams, 2011). Müdahale modelinde potansiyel otokorelasyon sorununu gidermek amacıyla bağımlı değişkenin yani GSYİH'nın bir gecikmeli düzeyi modele eklenmiştir. Çalışmada istikrar politikalarının etkilerini ölçmek üzere tahmin edilen müdahale modelinin nihai hali denklem 2'de ifade edildiği şekildedir;

$$Y_t = \beta_0 + \beta_1 T_t + \beta_2 X_{1980_t} + \beta_3 X_{T_t 1980} + \beta_4 X_{1994_t} + \beta_5 X_{T_t 1994} + \beta_6 X_{2002_t} + \beta_7 X_{T_t 2002} + \varepsilon_t \quad (2)$$

Denklem 2'den de anlaşılacağı üzere 1980, 1994 ve 2002 istikrar politikaları kesintili zaman serisi modelinde kısa ve uzun vadeli etki bakımından araştırılmaktadır.

3. Ampirik Analiz

Çalışmada tahmin edilen kesintili zaman serisi modeli sonuçları Tablo 6'da yer almaktadır. Tablo 6'da yer alan sonuçlara göre sadece 2002 yılı istikrar politikalarının, GSYİH üzerine olan etkisinin olumlu olduğu görülmektedir. 1980 istikrar politikalarının, GSYİH üzerine olan etkisi anlamlı ve trend anlamında olumsuz ve anlamlıdır. 1994 istikrar politikalarının GSYİH üzerine olan etkisi anlamlı olarak istatistiksel olarak anlamsızdır. Ancak bir önceki dönem ile arasındaki farkı gösteren katsayı negatif ve anlamlıdır. Bu sonuç, 1994 istikrar politikalarının 1980 istikrar politikalarının uygulandığı bir önceki döneme göre GSYİH'ya daha az katkıda bulunmakta olduğunu göstermektedir.

Şekil 2'de istikrar politikalarının uzun vadeli trend üzerine olan etkisi grafiksel olarak yer almaktadır. Şekil 2'de istikrar politikalarının, kısa vadeli olarak olumsuz etkilere sahip olduğu görülmektedir. İstikrar politikalarının kısa vadede harcamasının yapıldığının ancak uygulama kısmına dair etkilerinin uzun vadede ortaya çıktığı varsayımı altında bu etki normal olarak kabul edilebilir. Nitekim 1980 ve 2002 istikrar politikalarının uzun vadeli olarak etkisi pozitif ve anlamlıdır.

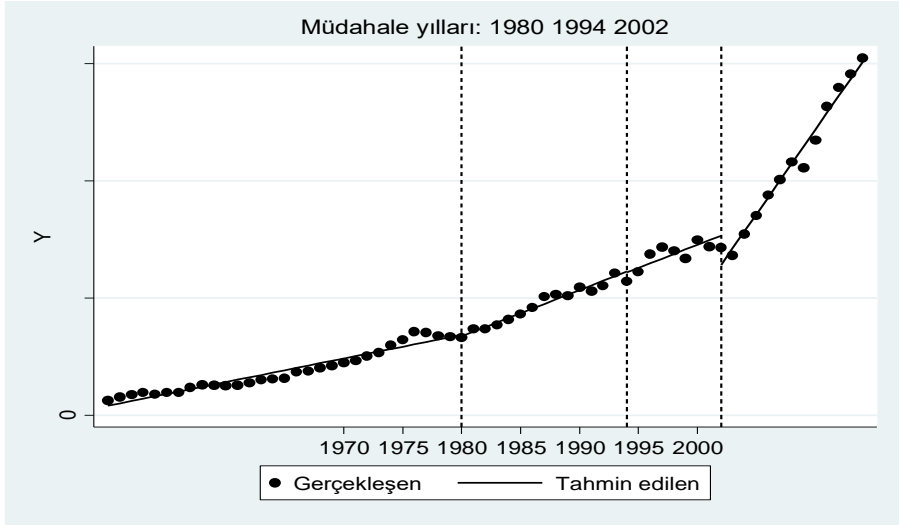
Karşılaştırmalı eğitim katsayılarının yanı sıra daha sağlıklı bir uzun vadeli değerlendirme açısından uzun vadeli trendin ayrı ayrı dönemsel etkisine bakılması gerekmektedir⁸. İstikrar politikalarının uzun vadeli trende olan etkisine bakıldığında (Tablo 7’de yer alan sonuçlar) 1980, 1994 ve 2002 yılında uygulanan istikrar politikalarının yıllık olumlu düzeyde artışlara neden olduğunu göstermektedir. Bu sonuç istikrar politikalarının uzun vadeli etkisinin olumlu düzeyde olduğunu göstermektedir.

Tablo 6. Kesintili Zaman Serisi Analizi Sonuçları

	(1) Y _t
T _t	10077.1*** (13.76)
X1980 _t	-6806.2 (-0.45)
X _i T _i 1980	9716.8*** (8.17)
X1994 _t	-4746.5 (-0.16)
X _i T _i 1994	-62.58 (-0.01)
X2002 _t	-125845.8*** (-3.81)
X _i T _i 2002	52519.3*** (10.30)
β ₀	41394.0*** (3.93)
N	65
F test, p değeri	0.00

⁸ X_iT_i ile ifade edilen parametreler, bir önceki dönem ile müdahale dönemi sonrası dönem arasındaki eğitimler arasındaki farkı ifade ederken, Tablo 5’te yer alan parametreler uzun dönemli trende olan etkiyi ifade etmektedir.

Şekil 2. Tahmin edilen modele ait sonuçlar



Tablo 7. Müdahale öncesi ve sonrası trend anlamlılıkları ve katsayıları

Müdahale sonrası lineer trend		
Müdahale yılı	β_0	P değeri
1980	1.98e+04	0.00
1994	1.97e+04	0.00
2002	7.23e+04	0.00

Not: Tüm tahmin edilen modellerdeki katsayılar ortak trend ve her müdahale yılı için müdahale öncesi kısa vadeli katsayı ve uzun vadeli trend ile müdahale sonrası kısa vadeli katsayı ve uzun vadeli trendin birbiri ile karşılaştırılmasından oluşmaktadır.

Sağlamlık Kontrolü: 1989 Finansal Liberalizasyon Kararlarının Modele Dahil Edilmesi⁹

Çalışmanın bu aşamasında tahmin edilen ana modeldeki sonuçlara ait olan parametrelerin sağlamlığının test etmek amacıyla modele 1989 yılında 32 Sayılı Kararname ile finansal liberalizasyon sürecine yönelik

⁹ Bu çalışmada sağlamlık kontrolleri olarak farklı sağlamlık kontrolleri kullanılmıştır. Örneğin Dünya Bankası verileri kullanılarak ana model tekrar tahmin edilmiştir. Aynı zamanda modelin logaritmik formu ve büyüme oranları alınarak tekrar model tahmin edilmiştir. Elde edilen sonuçlar, bu çalışmadaki ana modelin oldukça tutarlı ve reel olarak oldukça uygun olduğunu göstermektedir. Burada yer kısıtı nedeniyle yer verilemeyen bu sağlamlık kontrollerine ilişkin tüm sonuçlar, yazarlardan istenilebilir.

alınan kararların da GSYİH'nın uzun vadeli trendi üzerine olan etkisi de ana modele dahil edilmiştir. Tablo 8'de yer alan sonuçlara göre Tablo 6'te yer alan sonuçlar içerisinde yalnızca 1980 kararlarının anlamlı etkisinin olumlu olduğu görülmektedir. Tablo 8'de tahmin edilen tüm katsayılar, ana model ile aynı olup, 1989 yılındaki finansal liberalizasyon kararlarının kısa ve uzun dönemli etkileri anlamsız bulunmuştur. 1989 politikalarının uzun dönemli trend etkisi ise; anlamlı ve pozitif olarak bulunmuştur. Şekil 3'te tahmin edilen modele ait trend grafiği yer almaktadır.

Tablo 8. Sağlık Kontrolü: 1989 Finansal Liberalizasyon Döneminin Dahil Edildiği Analiz Sonuçları

	(2)
	rgdpo
T_t	10077.1*** (13.52)
X_{1980t}	-16424.3 (-1.00)
$X_t T_t 1980$	12891.8** (7.42)
X_{1989t}	-298.3 (-0.01)
$X_t T_t 1989$	-429.0 (-0.09)
X_{1994t}	-25237.5* (-2.11)
$X_t T_t 1994$	-2808.6 (-0.69)
X_{2002t}	-125845.8*** (-3.74)
$X_t T_t 2002$	52519.3*** (10.12)
β_0	41394.0*** (3.86)
N	65
F test, p değeri	0.00

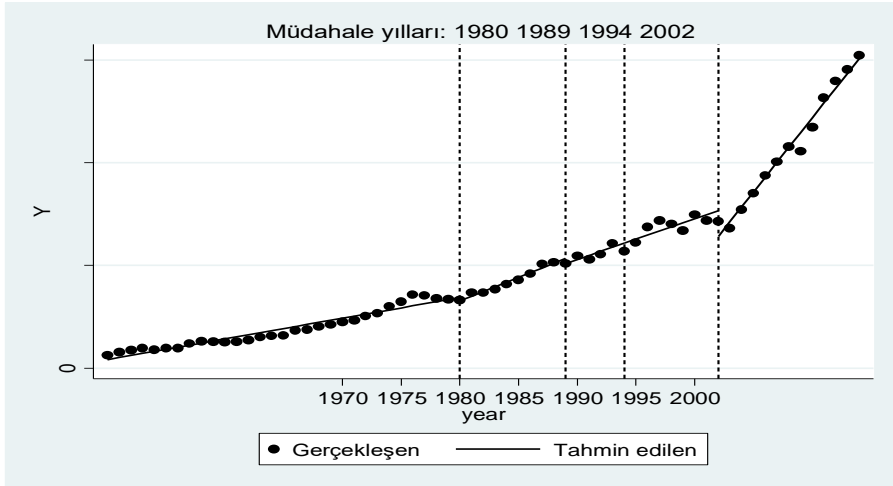
Tablo 8'de yer alan sonuçlar içerisinde herhangi bir fark olmamakla birlikte 1989 kararlarının uzun dönemde büyüme üzerine olan etkisinin de olumlu olduğu görülmektedir.

Tablo 9. Müdahale sonrası trend anlamlılıkları ve katsayıları

Müdahale sonrası lineer trend		
Müdahale yılı	β_0	P değeri
1980	2.30e+04	0.00
1989	2.02e+04	0.04
1994	1.97e+04	0.00
2002	7.23e+04	0.00

Not: Tüm tahmin edilen modellerdeki katsayılar ortak trend ve her müdahale yılı için müdahale öncesi kısa vadeli katsayı ve uzun vadeli trend ile müdahale sonrası kısa vadeli katsayı ve uzun vadeli trendin birbiri ile karşılaştırılmasından oluşmaktadır.

Şekil 3. Sağlık kontrolü amacıyla tahmin edilen modele ait sonuçlar



4. Sonuç

İstikrar politikaları, gelişmekte olan bütün ülkeler tarafından yaşanan makro ekonomik dengesizlikleri en aza indirerek, istikrarlı ve gelişmiş ülkelere yakınsamayı sağlayacak bir büyüme oranının sağlanması için başvurulan yöntemlerin başında gelmektedir. Her ülke veya ekonomide,

yaşanılan sorunların temelindeki farklılıklar dikkate alınarak farklı önceliklerle ve farklı araçlar kullanılarak uygulanmaktadır. Genel olarak finansal piyasalardaki düzenlemeleri, ticarete ilişkin düzenlemeleri ya da ekonomideki yapısal problemlerin çözülmesi temelinde uygulanan istikrar politikalarının tamamı için ortak hedef istikrarlı büyümenin sağlanmasıdır.

İstikrar politikalarının ekonomik büyüme üzerine olan etkisi, gelişmekte olan ülkeler açısından oldukça önemli düzeydedir. İstikrar politikaları, ülke ekonomisi için ekonomik büyüme açısından önemli olan kamu politikaları görünümündedir. Türkiye ekonomisi ise; 1980 yılı ve sonrasında oldukça ciddi düzeyde yapısal dönüşüm geçirmiştir. Bu yapısal dönüşümlerin içerisinde istikrar politikalarının önemli bir payı bulunmaktadır. Bu çalışmada 1980, 1994 ve 2002 yılında uygulanan istikrar politikalarının GSYİH üzerine kısa ve uzun vadeli etkileri araştırılmaktadır. Çalışmada elde edilen sonuçlar istikrar politikalarının uzun vadeli olarak büyüme üzerine olumlu bir etkiye sahip olduğudur. Çalışmada aynı zamanda ana modelde elde edilen sonuçların sağlamlık kontrolüne karşı değişmediği, ana modelin istikrarlı olduğu görülmektedir.

Çalışmanın Türkiye odaklı istikrar politikaları ve büyüme eksenli literatürün azınlıkta olması ve uygulamalı çalışmanın mevcut literatürde oldukça az olması nedeniyle bu literatüre uygulamalı olarak katkıda bulunması beklenmektedir. Özellikle istikrar politikalarının büyüme üzerine olan etkisinin analizinin, politika yapıcılara kısa ve uzun vadeli olarak istikrar politikalarının uygulanması konusunda bir fikir vermesi beklenmektedir.

Çalışmanın en büyük kısıtlarından birisi istikrar politikalarının, ait ülke düzeyinde toplam üretimi ifade eden GSYİH üzerinden analiz edilmesidir. İstikrar politikalarının uzun vadeli sektörel düzeyde etkisini ifade edebilecek kapsamlı veri setinin mevcut olmaması, büyüme ve istikrar politikalarının bu çalışmada ülke düzeyinde ele alınmasına neden olmuştur.

EXTENDED ABSTRACT

The Effect of The Stabilization Policies on Economic Growth in The Post-1980 Period in Turkey

*

Ömer Tuğsal Doruk – Hasan Bilgehan Yavuz

American University of Cyprus / Adana Science and Technology University

Stability policies are mostly the preferred public policies to correct deviations from short-term economic targets for developing countries in order to eliminate imbalances in macro-economic indicators, and for sustainable economic growth.

The main objective of the stabilization policies that were implemented in 1980, 1994 and 2002 is to achieve long-term economic growth in a stable manner. In this article, the effects of the stabilization policies which were employed in the post 1980 period at which the Turkish economy was entering in to a new economic era is examined by using interrupted time series analysis. By using interrupted time series analysis, the link between the stabilization policies, which were implemented to address macroeconomic imbalances that are seen in the post-1980 period, and economic growth is examined for the Turkish economy in this study. Such analysis give a permission for testing the effects of the stabilization policies on economic growth in the long run, whereas it also gives an advantage to do so in the short term.

In order to test the effect of the stabilization policies were implemented in the post-1980 period on economic growth in the Turkish economy, three stabilization policies are examined. First stabilization policy that examined in this article is January 24th Decisions which aimed at providing fundamental shift from closed economy to open economy in the Turkish economy. The January 24th Decisions were taken to provide a fundamental change in the economy by the end of the 1970s in which budgetary deficits stemming from both inadequate supply and populist policies. The main

objective of the decisions of January 24 is transition of the Turkish economy from import substitution based production to export led production framework. The decisions of April 5, 1994, which is the second macroeconomic stability policy we examine, have been taken to restore economic stability that has been deteriorated due to increased budget deficits and domestic imbalances caused by high prices. The Transition to Strong Economy stability program which is the third stabilization policy is examined in this article aimed at structural reforms for sustainable price stability in the Turkish economy. The program also focuses on the banking sector reforms as well as ameliorating the conditions of the financial markets. It is seen that at the end of the period inflation has fallen to single-digit, and high growth rates are seen in that period (the growth rate of some years was up to %9).

The GDP data in real terms which used in the analysis were derived from the Penn World Table, and covers the period 1950-2014. In the analysis part of the study, interrupted time series analysis is used. Interrupted time series analysis is an analysis that measures the effects of policy changes on outcomes or dependent variables in both short and long term. The results of the interrupted time series analysis show that while the short term effects of the stabilization policies have mixed effects on GDP in the short term, the long run effects of these policies are positive on GDP. In other words, the long run effects of the stabilization effects is positive for economic growth in the Turkish economy. Moreover, the effects of the stabilization policies in the post-intervention periods were also estimated for the significance of the effects of the stabilization policies on economic growth. The obtained findings from the trend analysis of the post intervention periods validate the results which are found from the main model.

In this article, the short and long-term effects of the stabilization policies applied in 1980, 1994 and 2002 on GDP were examined in the Turkish economy. The obtained findings show that the long run effects of the stabilization policies which were implemented in 1980, 1994, and 2002 are significant and positive on economic growth in the Turkish economy. Moreover, the robustness check, the 1989 financial liberalization policies are added to the main model, does not change the results of the main model. In other words, if the 1989 financial liberalization policies are

added to the main model as a stabilization policy, the results are unaltered.

The main contribution of this article is to understand the link between stabilization policies and economic growth for the Turkish economy. There has not been a vast and detailed literature on the link between stabilization policies and economic growth in the Turkish economy and therefore this article has a potential for contributing the Turkish economy related literature. As far as we know that this article is one of the first studies on the link between stability policies and economic growth in the Turkish economy.

Kaynakça/References

- Aghion, P. ve Saint-Paul, G. (1998). Virtues of bad times interaction between productivity growth and economic fluctuations. *Macroeconomic Dynamics*, 2, 322-344.
- Aydın, M., Mert, S., Kaynak, S. (2003). *Ekonomik Rapor 2002*. Ankara: Türkiye Odalar Ve Borsalar Birliği
- Aydın, S. (2001). *Enflasyonla mücadelede uygulanan istikrar politikaları ekonomik ve toplumsal etkileri*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Ankara
- Bean, C., 1990. Endogenous growth and the pro-cyclical behaviour of productivity. *European Economic Review* 34, 355-363.
- Berument, M. H., Dincer, N.N. ve Mustafaoğlu, Z. (2012). Effects of growth volatility on economic performance – Empirical evidence from Turkey. *European Journal of Operational Research*, 217(2), 351-356.
- Blanchard, O. ve Simon, J. (2001). The long and large decline in US output volatility. *Brookings papers on economic activity*, 2001, 135-174.
- Boratav, K. (2015). *Türkiye İktisat Tarihi*, İstanbul: Imge Kitabevi.
- Boratav, K., Yeldan, E. (2001). Turkey, 1980-2000: Financial liberalization, macroeconomic (in)-stability, and patterns of distribution. Erişim: <http://yeldane.bilkent.edu.tr/B&YCEPA2002.PDF> Erişim Tarihi: 18.01.2018
- Canbay, F. (2001). Türkiye'nin enflasyon serüveni. Erişim: www.afyusel.com

- Çelebi, E. (2001). Türkiye’de devalüasyon uygulamaları (1923-2000). *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 2(1), 55-66
- Deliveli, Ö. (2002). *Türkiye Ekonomisi*. Ankara: Adalet Yayınları.
- Dibaoglu, S., Kibritcioğlu, A. (2003). Inflation, output growth, and stabilization in Turkey, 1980-2002. <https://ideas.repec.org/p/wpa/wuwpma/0306001.html> Erişim Tarihi: 06.05.2018
- DPT. (1963). *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı* Ankara
- DPT. (1968). *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*. Ankara
- Eichengreen, B. (2001). Crisis prevention and management: any new lesson from Argentina and Turkey. Erişim: <https://eml.berkeley.edu/~eichengr/policy/crisis101901.pdf> Erişim Tarihi: 06.05.2018
- Erdinç, Z. (2007). Uluslararası para fonu -Türkiye ilişkilerinin gelişimi ve 19.Stand-By Anlaşması, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18, 99-116
- Eroğlu, N. ve Eroğlu, İ. (2009). IMF- Türkiye ilişkileri ve 20. Stand-By müzakereleri üzerine bir değerlendirme. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17, 124-146
- Falay, N. (2004). İstikrar programları ve Türkiye. <http://www.toprakisveren.org.tr/2000-46-nihatfalay.pdf> Erişim Tarihi: 06.05.2018
- Fırat, E. (2009). Türkiye’de 1980 sonrası yaşanan üç büyük kriz ve sonuçlarının ekonomi-politiği. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9(17), 501-524.
- Filiztekin, A. (2002). Agglomeration and growth in Turkey, 1980-1995. *Sabancı University Discussion Paper in Economics* No.0201
- Gaggl, P. ve Steindl, S. (2008). On Business cycle models and their extensions to endogenous growth theory," SSRN e-kütüphanesi no. 1317491.
- Öge Güney, P. (2006). İstikrar politikaları, hedefleme stratejileri ve türkiye örneği. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(1), 21-44.
- Huitema, B. E., ve McKean, J. W. (2000). Design specification issues in time-series intervention models. *Educational and Psychological Measurement*. 60, 38–58

- Kandiller, R. (2004). Enflasyonla mücadele programı ve uygulaması. Erişim: <http://www.1bilgi.com/halkla-iliskiler/2896/enflasyonla-mucadele-programi-ve-uygulamasi.html>, Erişim Tarihi: 15.05.2017
- Karaçor, Z. ve Alptekin, V. (2006). 1980 sonrası istikrar politikaları ışığında Türkiye ekonomisinin trend analizi yardımıyla değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 6(11), 307-342
- Kepepek, Y. (2000). *Türkiye Ekonomisi*. Ankara: Remzi Yayınevi
- Kum, H. 1980 Sonrası Türkiye Ekonomisindeki Başlıca Gelişmeler. Erişim: <http://iibf.erciyes.edu.tr/akademik/kum/turkeko.htm>, Erişim Tarihi: 08.04.2018
- Leigh, D. Rossi, M. (2002). Leading indicators of growth and inflation in Turkey. *IMF Working Paper* No:02/231
- Linden, A., ve Adams, J. L. (2011). Applying a propensity-score based weighting model to interrupted time series data: Improving causal inference in program evaluation. *Journal of Evaluation in Clinical Practice*, 17, 1231-1238.
- Linden, A. (2015). Conducting interrupted time-series analysis for single- and multiple-group comparisons. *Stata Journal*. 15(2), 480-500
- Martin, P. ve Rogers, C.A., (2000). Long-term growth and short-term economic instability. *European Economic Review* 44, 359-381
- Martin, P. ve Rogers, C.A., (1997). Stabilization policy, learning by doing, and economic growth. *Oxford Economic Papers*, 49(2), 152-166.
- Martin, P. ve Rogers, C.A. (1995). Optimal stabilization policy, in the presence of learning by doing, Discussion Paper No. 1129. CEPR, London.
- Mishkin, F. S. (2001). Financial policies and the prevention of financial crises in emerging market countries. *NBER Working Paper* no. 8087
- Nelson, C. R. ve Plosser, C. I. (1982). Trends and random walks in macroeconomic time series: some evidence and implications. *Journal of monetary economics*, 10, 139-162.
- Nevra, A., Barış, Ü., Özısık, G., Sarı, C. Yakar, A. Türkiye'de enflasyon. Erişim: www.hek.hacettepe.edu.tr/etkinlik/1999-2000, Erişim Tarihi: 26.06.2001

- Pamuk, Ş. (1984). *İthal ikamesi, döviz darboğazları ve Türkiye: 1947-1979 içinde Krizin Gelişimi ve Türkiye'nin Alternatif Sorunu*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 37-68
- Parasız, İ. (2001). *Enflasyon, Kriz ve Ayarlamalar*. Ezgi Kitabevi: Ankara
- Saint-Paul, G. (1993). Productivity growth and the structure of the business cycle. *European Economic Review*, 37, 861-890.
- Sayılgan, Ş. (2001). *Uluslararası krizler ve şubat krizi için karşılaştırmalar*. Stratejik Araştırmalar Enstitüsü
- Simonton, D. K. (1977). Cross-sectional time-series experiments: Some suggested statistical analyses. *Psychological Bulletin*, 84, 489-502.
- Seyidoğlu, H. (2003). Uluslararası mali krizler, IMF politikaları, az gelişmiş ülkeler, Türkiye ve dönüşüm ekonomileri. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 4(2), 141-156
- Süslü, B. ve Bekmez, S. (2010). Türkiye'de zaman tutarsızlığının ARDL yöntemi ile incelenmesi. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar*, 4(2), 85-110
- Stock, J. H. ve Watson, M. W. (2003). Has the business cycle changed and why?. *NBER Macroeconomics Annual 2002*, 17, 159-230.
- Summers, P. M. (2005). What caused the great moderation? Some cross-country evidence. *Economic Review-Federal Reserve Bank of Kansas City*, 90, 6-32.
- Şahin, H. (2000). *Türkiye ekonomisi*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Tekeli, İ. (1984). *Türkiye tarihinden*. Ankara: Yurt Yayınları.
- Voyvoda, E., Yeldan, E. (2002). Beyond crisis adjustment: Investigation of fiscal policy alternatives in an OLG model of endogeneous growth for Turkey. *METU International Conference On Economics*, Ankara
- Yeldan, E. (2002). Behind the 2000/2001 Turkish crises: Stability, credibility, and governance, for whom?. Erişim: http://yeldane.bilkent.edu.tr/Chennai_Yeldan2002.pdf
- 1923'den günümüze Türkiye ekonomisi. Erişim: www.tcmb.gov.tr Erişim Tarihi: 10.02.2018
- 5 Nisan istikrar programı ve uygulama sonuçları. 1999. Erişim: www.tcmb.gov.tr, Erişim tarihi: 06.06.2018

1980' den sonra Türkiye' de Uygulanan İstikrar Politikalarının Ekonomik Büyümeye Etkisi

1987-1997: Enflasyonla kaybolan 10 yıl. 1997. Ekonomi Muhabirleri Derneği

Türkiyenin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı. 2001. Erişim: www.tcmb.gov.tr Erişim tarihi: 06.06.2018

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Doruk, Ö. T. ve Yavuz, H. B. (2018). 1980' den sonra Türkiye' de uygulanan istikrar politikalarının ekonomik büyümeye etkisi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 2237-2265. DOI: 10.26466/opus.441770